

***Jak rzeki rodowite płynię nasz język obficie,
lecz jak one wymaga pilniejszej uprawy,
pewniejszego łoża.***

STANISŁAW KOSTKA POTOCKI

POD EGIDĄ
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
Z ZASIĘKU
PREZYDIUM RADY MINISTRÓW

WYDANIE II FOTOGRAFICZNE
TYTUŁ POPRZEDNI: „SŁOWNIK ORTOEPICZNY“

STANISŁAW SZOBER

SŁOWNIK
POPRAWNEJ
POLSZCZYZNY

UNIWERSYTET WARSZAWSKI
ZAKŁAD
PODSTAW MARYSZALIZMU-LENINIZMU
Kryk. Przedmiot 26/28

W A R S Z A W A 1 9 4 8

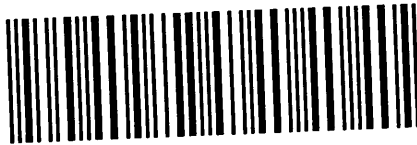
SPÓŁDZIELNIA WYDAWNICZA • WIEDZA
WYDAWNICTWO S. ARCTA W WARSZAWIE

1087

~~NAKLAD~~
~~Podstawy marksizmu-leninizmu~~

PAN 1087

Z dubl. BWF. UN.
22. 11. 56
A. 117 PAN

NAKLAD 10500 — 42⁵/_R ARK. — PAP. DRUK. SAT. 80 G. KL. V — FORMAT 70×100
DRUKARNIA TORUŃSKA SPÓŁDZ. WYDAWNICZA „WIEDZA“ 4 TORUŃ
LISTOPAD 1948. — NR ZAM. 892 — E 483899

*Żonie mojej Stefanii i synowi Wojciechowi,
najbliższym mi miłośnikom języka polskiego,
pracę tę poświęcam*

Niniejsze wydanie jest fotograficzną reprodukcją bez zmian z pierwszego wydania Słownika, w roku 1938 przygotowanego, skorygowanego i wydrukowanego pod bezpośrednim nadzorem Autora, śp. prof. Stanisława Szobera. Tytuł dzieła był wówczas „Słownik Ortoepiczny — Jak mówić i pisać po polsku“. Ponieważ wyraz „ortoeiczny“ w tytule wzbudził zastrzeżenia i nie był zrozumiały dla szerokich kół, Autor za życia wyraził zgodę na zmianę tytułu przy następnych wydaniach. Stosownie do tego, w porozumieniu ze spadkobiercami, został ustalony tytuł obecny:

SŁOWNIK POPRAWNEJ POLSZCZYZNY

W y d a w c y

PRZEDMOWY DO PIERWSZEGO WYDANIA

OD WYDAWCY

Poprawne wyrażanie się w mowie i piśmie nastęrcza często nieprzewyciężone trudności. Wielokrotnie przekonał się o tym każdy, biorący częściej pióro do ręki, a więc literat, dziennikarz, nauczyciel, urzędnik, adwokat, kupiec i przemysłowiec, a również ci wszyscy, którzy przy pisaniu zwykłego listu nie mogli rozstrzygnąć wątpliwości, gdy zastanowili się nad prawidłowością jakiegoś zwrotu. W mowie potocznej mniej się zwraca uwagi na poprawność języka; popełnia się błędy, nawet nie uświadamiając ich sobie. Dopiero gdy przyjdzie moment zastanowienia, jak jakiś zwrot powinien być poprawnie wypowiedziany, użycie jakiej formy będzie prawidłowe, jakie powinno być właściwe brzmienie wyrazu, powstają trudności, z których nie znajduje się wyjścia i dlatego najczęściej przechodzi się nad nimi do porządku dziennego.

A przecież dbałość o poprawność mowy rodzinnej powinna być troską każdego obywatela. Język ojczysty jest skarbem, który powinniśmy cenić i szanować. Jeżeli zaś nawet pominiemy ten czynnik uczuciowy w traktowaniu języka, to faktem niezaprzeczalnym jest to, że prawidłowe używanie języka jest niezbędne przy wykonywaniu wielu zawodów, a potrzebne dla wszystkich.

Jednakże prawidłowy i poprawny język jest trudny, nawet bardzo trudny. Wiele form, zwrotów, wyrażeń, a nawet nieraz brzmienie niektórych wyrazów jest nie ustalone, często chwiejne, niepewne, wkradło się do mowy naszej dużo naleciałości obcych, istnieją poważne różnice dzielnicowe; nieraz wpływy gwarowe zaczynają wypierać wyrażenia języka literackiego. Również nię należy zapominać o tym, że język żyje, rozwija się, zmienia: obok form dawnych pojawiają się nowe; być może, że z czasem zastąpią dawniejsze, lecz teraz współistnieją, przeszkadzają sobie wzajemnie i powiększają zamieszanie. O przyczynach wszystkich tych zjawisk szerzej mówi Autor w przedmowie. Wydawca na tym miejscu chce jedynie potwierdzić fakt istnienia wielkich rozbieżności, istniejących w mowie polskiej, i wynikających stąd trudności dla wszystkich, którzy pragną mówić i pisać poprawnie po polsku.

Jako środek, który ma je przewyciężyć, zostaje wydany „Słownik ortoepiczny“, czyli słownik poprawnego wyrażania się. Wnika on we wszystkie dziedziny języka. Podaje brzmienie, sposób wymawiania i budowę wyrazu. Wykazuje wyrazy, których użycie jest błędem, wskazując na ich miejsce wyrazy prawidłowe. Wyjaśnia trudniejsze formy deklinacji i koniugacji poszczególnych wyrazów. Gruntownie zajmuje się prawidłowym budowaniem zdań oraz łączeniem wyrazów w zdaniu. W szerokim zakresie uwzględni frazeologię, przytaczając w wyczerpującej liczbie poprawne zwroty i wyrażenia, jednocześnie wskazując, jak nimi zastąpić błędne naleciałości, które w wielkiej liczbie zakradły się do naszej mowy, szpecąc ją i zubożając.

Tak pomyślany i opracowany „Słownik ortoepiczny“ jest wszechstronnym poradnikiem językowym, doradcą niezbędnym przy pisaniu dzieła naukowego, powieści, felietonu, artykułu, referatu czy sprawozdania urzędowego, rozporządzenia, podania, listu handlowego, urzędowego czy prywatnego. Stanowi również niezastąpioną pomoc przy

układaniu przemówienia, wygłaszaniu odczytów, prowadzeniu wykładów, w każdej dyskusji i w ogóle we wszelkiej rozmowie urzędowej, naukowej, handlowej i prywatnej.

„Słownik ortoepiczny“ rozstrzyga wszelkie wątpliwości językowe (o kryteriach, na jakich się opiera, pisze Autor w przedmowie), każda kwestia, niepewność i zapytanie znajdzie w nim oświetlenie. Możliwe jest naturalnie, że mimo wielkiej liczby wyrazów (20.000 haseł, 100.000 przykładów) niektóre zostały pominięte. W takich razach czytelnik z łatwością odnajdzie przypadek typowy, który bez trudu pozwoli na usunięcie wątpliwości. Zarówno Autor, jak i Wydawca dokładali starań, aby nadać Słownikowi jak najjaśniejszy i najbardziej celowy układ graficzny. Mają też nadzieję, że w pewnym stopniu cel osiągnęli. Jednakże mimo to gorąco polecamy Szanownym Czytelnikom, aby nim zaczęli posługiwać się Słownikiem, przejrzyli „Objaśnienie układu Słownika“, „Wykaz skrótów“ oraz aby nieco wniknęli w sam układ przeglądając choćby kilka kartek. Po tak krótkim i niemęczącym przygotowaniu posługiwanie się Słownikiem nie będzie przedstawiać najmniejszych trudności.

Kończąc te uwagi, pragniemy jeszcze dodać, że posiadamy głębokie przeświadczenie, iż wydaliśmy książkę potrzebną i pożyteczną, która, jako pierwsze dzieło tego rodzaju, powinna oddać Czytelnikom rzetelne usługi i przyczynić się w swoim zakresie do krzewienia poprawności językowej.

PRZEDMOWA AUTORA

Erat Crasso latine loquendi accurate
et sine molestia diligens elegantia.

Cicero. Brutus.

„Dbał pilnie Krassus o piękno mowy łacińskiej, starannej a niewymuszonej“.

Tylko w czynnej postawie przejawia się godnie i skutecznie prawdziwa i głęboka miłość języka ojczystego.

Jak zawsze jednak w postępowaniu ludzkim, tak i w zabiegach o poprawność i kulturę języka same tylko uczucia, choćby najgorętsze, nie wystarczą. Trafność i skuteczność postępowania wymaga rzeczowych wskazówek i fachowego przewodnika. Takim przewodnikiem ma być właśnie „Słownik ortoepiczny“.

Ortoepia to poprawność języka we wszystkich jego przejawach: w sposobach wymawiania, w postaci głoskowej, w budowie słowotwórczej i w formach gramatycznych wyrazów, w składni, w znaczeniu wyrazów i we frazeologii. Całą tę rozległą dziedzinę poprawności i kultury języka polskiego ujmuje „Słownik ortoepiczny“, opierając się na bogatym materiale pisarzy polskich wieku XIX i XX, materiale zaczerpniętym z kulturalnego polskiego języka potocznego i urzędowego.

Kultura językowa zaczyna się tam, gdzie się zaczyna samoświadomość językowa, gdy ludzie nie tylko mówią, lecz zastanawiają się także nad tym, jak mówią, gdy zaczynają sprawdzać nieświadome poczucie językowe. Wtedy dopiero zaczyna się celowe poszukiwanie i wybór, a w związku z tym wyrastają pojęcia poprawności i czystości językowej, rozwija się poczucie wartości emocjonalnych wysłowienia i poczucie stylu:

Kultura językowa pozostaje w ścisłym związku z kulturą literacką i z losami języka literackiego. W Polsce z pierwszymi jej przejawami spotykamy się w wieku XVI, w czasach utrwalania się polskiej twórczości literackiej i polskiego języka literackiego. Pierwszym polskim głosem w sprawach kultury językowej był sławny dyskurs Łukasza Górnickiego w „Dworzaninie“. On pierwszy wysunął nie tylko sprawę czystości i poprawności języka, ale także estetyczne wartości wysłowienia.

To były początki „walki o język polski“. Walka ta, rozpoczęta przed wiekami, toczy się do dzisiaj i na szczęście nie widać jej końca. Jako nieurukniony i nieodłączny objaw życia, jest wieczna jak życie i tylko wraz z nim mogłaby wygasnąć. W biegu swoich dziejów ucichała, gdy zamierało życie; tym silniej wybuchała, im bujniejszym i bardziej żywotnym stawało się życie. W dotychczasowej historii tej walki przeszliśmy już trzy epoki, a czwartą przeżywamy obecnie. W początkach szło o podstawy istnienia języka polskiego, jako narządu polskiej literatury narodowej, o zdobycie dla niego przynajmniej równych praw z łaciną. W drugiej epoce, kiedy w końcu XVIII wieku i na początku wieku XIX — wraz z ożywieniem życia duchowego narodu — zagadnienia kultury językowej stały się znów aktualne, hasłem czystości językowej była walka z nadmierną przewagą i wpływami języka francuskiego. W epoce trzeciej, która przy-

padła na czasy obcych zaborów i obcego panowania, trzeba się było bronić przeciw rozkładowym wpływom języków zaborczych.

Doba obecna wysuwa nowe, niemniej doniosłe zadania. Naród polski przeżywa obecnie głębokie przeobrażenia. „Przetopiony w bryły obce“, żyjąc przez sto z górą lat w trzech różnych organizacjach państwowych, musiał siłą tego faktu, pomimo zawsze żywej wspólnej tradycji historycznej, ulegać obcym politycznym wpływom. Wytworzyły się więc pewne dzielnicowe różnice językowe, zwłaszcza w zakresie języka urzędowego. Taki stan rzeczy obraża dotkliwie właściwie pojmowaną kulturę językową i wysuwa potrzebę zaradzenia groźnemu złu. Praca nad ujednostajnieniem i rozpoproszeniem ogólnopolskiej normy językowej ma do czynienia także z wpływami dialektów ludowych.

Polski język literacki, od wieków w podstawach swoich ustalony, przekształcał się w ciągu wieków stopniowo, bez nagłych przeobrażeń. Nurtujące w nim jak i gdzie indziej tendencje przekształcające były miarkowane żywą tradycją językową, panującą w tych warstwach społecznych, które przechowywały od wieków zwyczaje języka kulturalnego. Warstwami tymi było szlacheckie ziemiaństwo i miejska inteligencja. Dzisiaj inteligencja polska coraz bardziej zasila się ludźmi pochodzącymi z warstwy ludowej. Przynoszą oni z sobą nabyte w dzieciństwie przyzwyczajenia językowe. Pod ich wpływem polski język wykształcony ulega gwałtownemu napływowi dialektycznych zwyczajów językowych.

Oddziaływania te oraz tkwiące w każdym języku tendencje przeobrażeniowe wraz z następstwami wpływów obcych wywołują nieustanne wahania i wątpliwości w poczuciu językowym mówiących. W tym stanie rzeczy książka, która w sposób fachowy a zarazem dostępny wyjaśnia i rozstrzyga te wątpliwości, powinna być pożyteczna dla każdego, kto z zamiłowania osobistego czy też z obowiązku zawodowego chce czy musi się zajmować zagadnieniami poprawności i kultury języka.

W określaniu norm poprawności językowej autor „Słownika“ dążył do oparcia się na możliwie obiektywnej podstawie, szukając jej w zwyczaju językowym warstw wykształconych i pisarzy polskich ostatniego stulecia. Ponieważ w zwyczaju tym występują niekiedy sprzeczności, więc trzeba go było nieraz poddawać krytycznej ocenie. W ocenie tej autor brał pod uwagę historyczne, geograficzne i społeczne podłoże rozpatrywanego faktu. Jeśli na przykład jakiś wyraz lub jego forma, konstrukcja składniowa bądź zwrot frazeologiczny ma wyraźne cechy prowincjonalizmu, to choćby się znalazły u najwybitniejszego nawet pisarza, „Słownik ortoeopieczny“ je potępi jako niepoprawne, np. Mickiewiczowskie: *ten smycz* zamiast: *ta smycz, służył tłumaczem* zamiast: *za tłumacza*. Jeśli z dwóch obocznych postaci wyrazu czy formy składniowej tylko jedna ma uzasadnienie w historii języka polskiego, a druga nosi wyraźnie ślady wpływu obcego, to tę drugą „Słownik ortoeopieczny“ odrzuca jako niepoprawną. Na tej podstawie potępiono na przykład formę składniową: *szukać za czym* (zamiast: *czego*). Natomiast gdy nowa forma, rozpowszechniająca się obok dawnej, historycznie odziedziczonej, opiera się na polskich skojarzeniach językowych, to w takich razach „Słownik ortoeopieczny“ obie formy oboczne dopuszcza jako poprawne, np. *dwiema* obok *dwoma* (r. ż.), *dwóch* obok *dwu*, *szepcze* obok *szepce*, *kołata* obok *kołacze* (*kołace*).

Brał autor „Słownika“ pod uwagę także społeczny charakter ocenianych faktów językowych. Jeśli z dwóch form obocznych tylko jedna występuje w języku warstw wykształconych, a druga jest właściwa mowie niewykształconej, to tę drugą „Słownik ortoeopieczny“ odrzuca na korzyść pierwszej, potępia więc takie postaci wyrazów, jak: *ta brzytew*, *ta kontrol*, *ta parcel...*, a nawet *ta pomarańcz*, zamiast: *ta brzytwa*, *ta kontrola*, *ta parcela*, *ta pomarańcza*.

W określaniu poprawności językowej oparł się więc autor „Słownika“ na trzech

sprawdzianach: na języku literackim pisarzy XIX i XX wieku, na zwyczajach wykształconej mowy potocznej i na krytycznej ocenie językoznawczej. W ten sposób uwolnił się od własnego subiektywizmu i od subiektywizmu zebranego przez się materiału językowego i dał, w miarę możliwości, obiektywny obraz współczesnego polskiego języka kulturalnego.

Autor dokładał starań, żeby obraz ten był możliwie pełny i przejrzysty. Czytelnik „Słownika“ znajdzie w nim odpowiedzi na zagadnienia związane z różnymi dziedzinami poprawności języka. „Słownik“ omawia wątpliwości związane z obocznościami głoskowymi wyrazów (np. *bardysz* — *berdysz*, *basza* — *pasza*), z obocznościami słowotwórczymi (np. *ten klusek* — *ta kluska*, *architekt* — *architekta*), z wahaniami form deklinacji i koniugacji (np. *tego atuta* — *tego atutu*, *talenty* — *talenta*, *świszcze* — *świszczy*) oraz z obocznościami w zakresie składni (np. *cieszyć się z czego* — *czym — na co*; *talent czego* — *talent do czego*). W zakresie składni „Słownik ortoeupiczny“ informuje dokładniej, obficie i konsekwentniej niż nawet wielki „Słownik“ warszawski.

Bardzo szczegółowo opracował autor także polską frazeologię uwydatniając, gdzie należy, jej niepoprawności; np. *cena niska* (nie: *tania*), *cena amatorska* (nie: *cena szczególnego upodobania*, z niem. *Wert besonderer Vorliebe*), *cel wytykać* (nie: *stawiać*, z niem. *Zweck stellen*), *cel osiągnąć* (nie: *dośćignąć*, z ros. *dostignut' celi*).

W razach, w których się trafia pomieszanie znaczeniowe wyrazów, podaje „Słownik“ stosowne wyjaśnienia, np. 1) *cenzurowy* = odnoszący się do cenzury, mający związek z cenzurą, 2) *cenzuralny* = odpowiadający warunkom cenzury. Tego rodzaju wyjaśnień znaczeniowych znajdzie czytelnik w „Słowniku“ bardzo dużo.

Ważnym działem „Słownika“ są wyrazy obce. Jedne z nich, jak np. *absentacja*, *absentować*, *adaptacja*..., autor potępia jako zbyt liczne barbarzyństwa i przytacza poprawne odpowiedniki polskie, inne toleruje, przytacza jednak obok nich odpowiednie równoznaczniki polskie.

Na osobną uwagę zasługują artykuły, opatrzone gwiazdkami. W nich autor daje różne informacje gramatyczne, np. o akcencie, o sposobach wyrażania okoliczników celu, czasu itp.

Znajdujemy też w „Słowniku“ wskazówki dotyczące pisowni, a niekiedy także sposoby wymawiania wyrazów. Wymowie poświęcony został osobny artykuł.

Oto w ogólnych zarysach treść „Słownika“ i charakterystyka sposobów jej ujęcia. Jeśli przyczyni się on do zmniejszenia wątpliwości i ułatwi poprawne wysławianie się w mowie i w piśmie, to spełni swoje zadanie. Zadanie to od dawna leżało mi na sercu. Toteż z gorącą wdzięcznością składam podziękowania księgarni nakładowej Michała Arcta, która wydając ten „Słownik“ w setną rocznicę swojej zasłużonej działalności dała mi możliwość podjęcia tego zadania.

Stanisław Szober.

Warszawa, dn. 3 grudnia 1936 r.

OBJAŚNIENIE UKŁADU SŁOWNIKA POPRAWNEJ POLSZCZYZNY

Każde nasło zostało opracowane w osobnym mniejszym lub większym artykule. Każdy artykuł w zasadzie podaje: 1) prócz wyrazu wymienionego w hasle — szeregi wyrazów pokrewnych, 2) odmiany wyrazu, a przynajmniej te formy, które mogą budzić wątpliwości, 3) gdzie są wątpliwości, znaczenie wyrazu, 4) jego składnię i 5) frazeologię, tj. różne zwroty, związane z omawianym wyrazem. Dla uniknięcia powtarzania się Słownik nie podaje wymowy przy każdym wyrazie, ogólna natomiast charakterystyka wymowy polskiej została przedstawiona w osobnym artykule.

Wyrazy wymienione w hasłach zostały wyróżnione dużym drukiem, wyrazy pokrewne, formy gramatyczne i składniowe przytacza Słownik małym drukiem, a przykłady i zwroty drobnym drukiem (nonparem). Każdy przykład ma cyfrę, odpowiadającą cyfrze, pod którą została podana stosowna forma składniowa bądź zwrot. Wyrazy pokrewne, przytaczane po wyrazie wymienionym w hasle, zostały ułożone w ten sposób, że po wyrazie podstawowym następuje bezpośrednio z nim związany wyraz pochodny. Znakiem graficznym tych związków słowotwórczych jest kreska. Jeśli jednak wyraz pochodny nie pochodzi bezpośrednio od poprzedzającego go wyrazu, lecz od wyrazu naczelnego, to wyrazy takie Słownik oddziela nie tylko kreską, lecz także przecinkiem, np. impresja — impresjonizm — impresjonista — impresjonistyczny, ale: ideał — idealny, — idealista — idealistyczny.

Słownik, gdzie tylko tego zachodzi potrzeba, wykazuje przeciwieństwa zachodzące nieraz w budowie słowotwórczej wyrazów, np. czerwonoskóry, ale: gruboskórny; dwudniowy, ale: codzienny; dyktando, ale: inspektorat; dorosły, ale: wyrośnięty.

Słownik uwydatnia też różnice znaczeniowe, związane z budową słowotwórczą bądź innymi formami gramatycznymi wyrazów, np. dochodowy = dający dochód, dochodny = dający dobry dochód, korzystny; reprezentacyjny = związany z reprezentacją, reprezentatywny = nadający się do reprezentacji; członki = składniki, członkowie = uczestnicy jakiegoś towarzystwa, basu = basowego głosu, basa = człowieka mającego głos basowy.

Podkreślone też zostały oboczności głoskowe i wiążące się z nimi różnice znaczeniowe, np. krąg = koło, kręgi = ozwoń kręgosłupa; pączek = zawiązek kwiatu, pęczek = wiązka.

Wyrazy i formy niepoprawne oraz zbyteczne barbarzyzmy, których należy się wystrzegać, zostały wyróżnione znakiem wykrzyknika w nawiasie. Jeśli wyraz obcy, nawet mający prawo obywatelstwa w języku polskim, można zastąpić równoznacznym wyrazem swojskim, to zawsze ten wyraz swojski autor podaje, łącząc go z wyrazem obcym znakiem równania.

Co się tyczy zwrotów, to Słownik podaje je pod wyrazem, który w zwrocie odgrywa rolę główną, np. wyrażenie: dochód fundowany — zostało przytoczone pod wyrazem: dochód. Ponieważ jednak nieraz się zdarza, że trudno przewidzieć, który z wyrazów zawartych w zwrocie czytelnik może uznać za główny, więc takie zwroty można znaleźć w Słowniku pod kilku wyrazami.

Prócz artykułów poświęconych formom, znaczeniu, składni i frazeologii poszczególnych wyrazów Słownik zawiera także ogólne artykuły gramatyczne, jak na przykład artykuły o akcencie, o sposobach wyrażania okoliczników, o szyku wyrazów, o wymowie. Artykuły te zostały wyróżnione gwiazdkami.

1. WYKAZ ŹRÓDEŁ I ICH SKRÓTY

- Asn. = Asnyk ¹⁾.
Bał. = Bałucki.
Bartk. = Bartkiewicz. Historia jednego podwórka. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1922.
Berent = Berent W. Nurt. Opowieści biograficzne. I Ludzie starodawni. Pisma tom VIII. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1934.
Choyń. = Choynowski P. Młodość, miłość, awantura. Powieść. Wyd. 3 Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1933.
Choyń. = Choynowski P. Pokusa. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1925.
Danil. = Daniłowski G. Jaskółka. Wyd. Gebethnera i Spółki. Kraków 1908.
Dąbr. = Dąbrowska M. Noce i dnie. II. Wieczne zmartwienie. Wyd. J. Mortkowicza. Warszawa 1932.
I. Dąbr. = Dąbrowski I. Śmierć. Wyd. 4 Trzaski, Everta i Michalskiego. Warszawa 1921.
Dyg. = Dygasiński A. Gody życia. Tekst opracował na podstawie wydania z 1902 r. z rękopisu Wł. Wolert. Wyd. E. Wendeo i Sp. Warszawa 1925.
Goet. = Goetel F. Serce lodów. Wyd. 3 Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1930.
Gomul. = Gomulicki W. Wspomnienia niebieskiego mundurka. Wyd. J. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1935.
Grusz. = Gruszecka A. Przygoda w nieznanym kraju. „Kobieta współczesna“. Warszawa 1933.
IKK = Ilustrowany Kurier Codzienny. Kraków.
Iwasz. = Iwaszkiewicz J. Panny z Wilka. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1933.
Kad. = Kaden-Bandrowski J. Miasto mojej matki. Warszawa 1925.
Kod. Cyw. Rodzina = Komisja Kodyfikacyjna. Rodzina. Projekt działu Polskiego kodeksu cywilnego o stosunkach prawnych rodziców i dzieci. Opracował prof. S. Gołąb. Warszawa 1934.
K(od). P(ost). C. = Kodeks postępowania cywilnego. Dziennik Ustaw R. P. N 112.
Kołłat. = Kołłataj H. Wyciągi z pism, zawarte w tomie I wydawnictwa. Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej pod red. I. Chrzanowskiego, H. Gallego i S. Rzeźmińskiego. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1906.
Kondr. = Kondratowicz Ludwik (Syrokomla Władysław).
Konop. = Konopnicka M. Wojciech Zapala. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1930.
Konop. = Konopnicka M. Mendel Gdański. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1930.
Korzen. = Korzeniowski Józef.
Krasz. = Kraszewski Józef Ignacy.
Kruczk. = Kruczkowski L. Pawie pióra. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa (bez daty).
Kunc. = Kuncwiczowa M. Dwa księżyce. Wyd. „Rój“. Warszawa 1933.
Makusz. = Makuszyński K. Wycinanki. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1925.
Małcz. = Małaczewski Antoni.
Małacz. = Małaczewski E. Koń na wzgórzu. Wyd. 2 Gebethnera i Wolffa. Warszawa (bez daty).
Mick. = Mickiewicz A. Pan Tadeusz. Wyd. Sejmowe. Warszawa 1934.
Mochń. = Mochński M. Wyciągi z pism, zawarte w tomie I wydawnictwa. Wiek XIX (ob. Kołłat.).
Nałk. = Nałkowska Z. Niedobra miłość, romans prowincjonalny. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1928.
Niem(c). = Niemcewicz J. Wyciągi z pism, zawarte w wydawnictwie: Wiek XIX (ob. Kołłat.).
Nowak. = Nowakowski Z. Przylądek dobrej nadziei. Wyd. Gebethnera i Wolffa. 1931.
Ork. = Orkan Wł. Drzewiej. Powieść. Wyd. 3 Bibl. Pol. Warszawa 1921.
Orzesz. = Orzeszkowa E. Nad Niemnem. Wyd. 5 Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1934.
Orzesz. = Orzeszkowa E. Panna Róża. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa.
Ostr. = Ostrowski J. Chorągiew na dachu.

¹⁾ Cytaty autorów, przytoczonych bez wymienionego dzieła czerpał autor z materiału przykładowego swojej „Gramatyki języka polskiego“. Wyd. 2. Lwów—Warszawa 1923.

- Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1925.
- Parand. = Parandowski J. Niebo w płomieniach. Wyd. „Rój“. Warszawa 1936.
- Perz. = Perzyński Wł. Nie było nas, był las. Wyd. 3 Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1931.
- Prus = Prus B. Pisma tom III i X pod redakcją I. Chrzanowskiego i Z. Szweykowskiego. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Pod znakiem Pol. Ak. Lit. Warszawa 1935.
- Przybysz. = Przybyszewski S. Z gleby kujawskiej. Wyd. 2 M. Borkowskiego. Warszawa 1909.
- Reym. = Reymont Wł. Krosnowa i świat. Nowele z przedmową A. Grzymały Siedleckiego. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1928.
- Reym. = Reymont Wł. Ziemia Obiecana. Wyd. 5 Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1927.
- Siedl. = Siedlecki Grzymała A. Samosęki. Wyd. Gebethnera i Wolffa.
- Sienk. = Sienkiewicz H. Potop. Wyd. nowe Zakładu Narodowego im. Ossolińskich na podstawie wydania drugiego, przejrzanego i poprawionego przez autora. Lwów.
- Sienk. = Sienkiewicz H. Sielanka. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1931.
- Sienk. = Sienkiewicz H. Za chlebem. Wyd. Gebethnera i Wolffa.
- Sierosz. = Sieroszewski W. Bokser. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1926.
- Sierosz. = Sieroszewski. Zacisze. Wyd. Spółki nakł. „Książka“. Warszawa (bez daty).
- Słow. = Słowacki J.
- Stasz. = Staszic S. Wyciągi z pism, zawarte w wydawnictwie: Wiek XIX (ob. Kołłąt.).
- Strug = Strug A. Odznaka za wierną służbę. Wyd. „Bibl. Groszowej“. Warszawa (bez daty).
- Syrok. = Syrokomla Wł. = Kondratowicz L.
- Szczuc. = Kossak-Szczuczka Z. Wielcy i mali. Nakł. Krak. Spółki Wyd. Kraków 1927.
- Szpot. = Szpotański S. Przysięga. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1927.
- Weyss. = Weysenhof J. Pod piorunami. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1930.
- Weyss. = Weysenhof J. Puszcza. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1930.
- Wikt. = Wiktor J. Burek. Wyd. „Płomień“. Przemysł.
- Wilcz. = Wilczyński A.
- Zapol. = Zapolska G. Z pamiętników młodej mężatki. Wyd. „Lektor“ Warszawa 1923.
- Zaremb. = Szelburg-Zarembina E. Wędrowka Joanny. Wyd. Gebethnera i Wolffa. Warszawa 1935.
- Zerom. = Zeromski S. Popioły. Wyd. 5 J. Mortkowicza. Warszawa 1922.
- Zerom. = Zeromski S. Przedwiośnie. Wyd. J. Mortkowicza. Warszawa 1928.

2. WYKAZ DZIEŁ POMOCNICZYCH I ICH SKRÓTY

- Brückn. = Brückner A. Słownik Etymologiczny języka polskiego. Wyd. Krak. Spółki Wyd. Kraków 1927.
- DUMK = Dziennik Urzędowy Ministerstwa Komunikacji. Dodatek: Spis wyrazów i wyrażen obcych lub nie odpowiadających duchowi języka polskiego, których używać nie należy, z podaniem wyrazów i wyrażen właściwych.
- Gr. Ak. = T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn. Gramatyka języka polskiego. Wyd. Pol. Akademii Umiejętności. Kraków 1923.
- IGD = Słownictwo gospodarskie, zebrane przez Instytut Gospodarstwa Domowego w Warszawie.
- IGD = Wykazy naczyń i narzędzi kuchennych, nadesłanych przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego (z bibl. Instytutu Gosp. Dom.).
- JP = Język Polski, organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego pod redakcją prof. K. Nitscha tomy I—XXI. Kraków 1913—1936.
- KJMK = Komisja językowa Min. Komunikacji.
- KJU = Spisy błędów języka urzędowego, wydane przez Komisję Języka Urzędowego przy Towarzystwie Krzewienia Poprawności i Kultury Języka. Spis Nr 1 w wyd. 1. Warszawa 1933. Spis Nr 2. Warszawa 1933.
- Kr. 1 = Kryński A. Jak nie należy mówić i pisać po polsku. Tom I. Wydanie jubileuszowe staraniem uczniów autora. Warszawa 1921.
- Kr. 2 = Kryński A. Jak nie należy mówić i pisać po polsku. Tom II. Nakładem autora. Warszawa 1931.
- Krasn. = Krasnowolski A. Najpospolitsze błędy językowe, zdarzające się w mowie i piśmie polskim. Wyd. 4 M. Arcta. Warszawa 1920.
- K. Sł. Techn. = Komisja Słownika Technicznego Akademii Nauk Technicznych.
- Łoś = Zasady ortografii polskiej i słownik ortograficzny według zasad Polskiej A-

kademii Umiejętności. Wyd. 4 Książnicy-Atlasu. Lwów-Warszawa 1925.
 Łoś. Gr = Łoś J. Gramatyka polska. Lwów 1922—1927.
 Min. Spraw Wewnętrz. Okólnik Nr 54 z dn. 10 IV 1930. Brzmienie nazw urzędów w dekretach nominacyjnych. Przymiotnikowe nazwy powiatów, ustalone na podstawie opinii Polskiej Akademii Umiejętności.
 N. = Nitsch K. Pisownia polska przepisy — słownik), według uchwał Komitetu Ortograficznego Polskiej Akademii Umiejętności z roku 1936. Wyd. Książnicy-Atlasu. Lwów-Warszawa 1936.
 PA = Pisownia polska Akademii Umiejętności (przepisy — słownik). Wydanie 11, zmienione według uchwał z dn. 20 i 21 kwietnia 1936. Kraków 1936.
 Pass. = Passendorfer A. Błędy językowe. Wyd. 2 poprawione i znacznie powiększone. Lwów 1904.
 Pass = Przewodnik językowy i ortograficzny (praca nieopublikowana, wydrukowana przez M. Arcta do litery J.).
 PG = Por. Gr = Gaertner H. i Passendorfer A. Poradnik gramatyczny. Wyd. Książnicy-Atlasu. Lwów-Warszawa 1933.
 PJ = Poradnik Językowy, założony w r. 1901

przez Romana Zawilińskiego, organ Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka (obecnie) pod redakcją prof. W. Doroszewskiego. Kraków — Warszawa 1901—1936.
 SF = Krasnowolski A. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Wyd. M. Arcta. Warszawa.
 SW = Słownik Warszawski = Słownik języka polskiego Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego, ułożony z udziałem Kazimierza Króla tomów 8. Warszawa 1900—1927.
 SWO = M. Arcta Słownik wyrazów obcych, w opracowaniu H. Ułaszyna. Wyd. M. Arcta. Warszawa.
 Szeffs. = ks. Bolesław Szeffs. Nowe tory. Tuchola (Pomorze). 1932.
 Sz. Gr. = Szober S. Gramatyka języka polskiego. Wyd. 2 Książnicy-Atlasu. Lwów-Warszawa 1923.
 Szwed. = Szwed J. Mów poprawnie. Słownik błędów językowych. Nakł. Tow. wydawn. „Pogoń”. Wilno 1931.
 Wal. = Walicki A. Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzi języka polskiego popełniane, oraz prowincjonalizmy. Wyd. 2. Warszawa 1879.

3. WYKAZ SKRÓTÓW TERMINOLOGICZNYCH

arch. = archaiczny
 bezpod. = bezpodmiotowy
 biern. = biernik
 blm = biernik liczby mnogiej
 blp = biernik liczby pojedynczej
 brus (białorus.) = białoruski
 cel. = celownik
 cłm = celownik liczby mnogiej
 cłp = celownik liczby pojedynczej
 cz. = czas
 czas. = czasownik
 czynny = czynny
 dawn. = dawniejszy
 dlm = dopełniacz liczby mnogiej
 dlp = dopełniacz liczby pojedynczej
 dok. = dokonany
 dom. = domyślny
 dop. = dopełniacz
 gal. = galicyzm
 germ. = germanizm
 gm(in). = gminny
 gosp. = gospodarski
 gw(ar). = gwarowy
 handl. = handlowy
 iron. = ironiczny
 lek. = lekarski
 lit. = litewski
 lm = liczba mnoga
 lp = liczba pojedyncza

łc. = łaciński
 maz. = mazowiecki
 męskoosob. = męskoosobowy
 mjsclm = miejscownik liczby mnogiej
 mjsclp = miejscownik liczby pojedynczej
 młm = mianownik liczby mnogiej
 młp = mianownik liczby pojedynczej
 młpol. = małopolski
 Mp = z mowy potocznej
 muz. = muzyczny
 nadrzęd. = nadrzędny
 narz. = narzędnik
 ndm = nieodmienny
 niedok. = niedokonany
 nieokr. = nieokreślony
 nieosob. = nieosobowy
 nieprzech. = nieprzechodni
 nijak. = nijaki
 nlm = narzędnik liczby mnogiej
 nlp = narzędnik liczby pojedynczej
 ob. = obacz
 pld. = południowy
 pln. = północny
 pogardl. = pogardliwy
 por. = porównaj
 posp(ol). = pospolity
 prawn. = prawniczy
 prow(inc). = prowincjonalizm
 przech. = przechodni

przen. = przeniósny
przeszł. = przeszły
przysik. = przysłówek
przyszł. = przyszły
ptk (przymk.) = przymiotnik
pyt. = pytający
r. = rodzaj
rm. = rodzaj męski
rn. = rodzaj nijaki
rub = rubaszny
rus. = rusycyzm, ruski
r. wsp. rodzaj wspólny
rzecz. = rzeczownik
rż. = rodzaj żeński
spójn. = spójnik
ter. = teraźniejszy

tryw. = trywialny
ukr. = ukraiński
urzęd. = urzędniczy
włkpol. = wielkopolski
wlp = wołacz liczby pojedynczej
wskaz. = wskazujący
wykrz. = wykrzyknik
wzgl. = względny
zaim. = zaimek
zam. = zamiast
Zap. = zapisane z mowy potocznej. Ob. Mp.
zd. = zdanie
zwykł. = zwykły, potoczny (wyraz, styl)
żart. = żartobliwy
żeńskorzecz. = żeńskorzeczowy
żołnier. = żołnierski

A

A — pierwsza litera abecadła.

Zwrot: od *a* do *z* = wszystko po kolei.

Powtarzał matce wszystko od *a* do *z*. *Zerom*.

A (spójn.) — Znaczenie i zakres użycia: 1) przeciwstawia całe zdania, tj. takie, w których są różne podmioty i różne orzeczenia; 2) jeżeli się przeciwstawia nie całe zdania, lecz tylko pewne ich części, to spójnik: *a* występuje tylko po części twierdzącej, natomiast 3) po części przeczącej używamy spójnika: *a* *le* lub *le* *c*; użycie w takich połączeniach spójnika: *a* byłoby rusycyzmem (JP 10, 193 nn).

1. To było, a tamtego nie było. Nikt na tym nie straci, a pan może zyska. *Mick*. 2. To było tam, a nie tutaj. Prawda zwycięży, a nie fałsz. *Krasn*. 3. To było nie tam, lecz tutaj (nie: a tutaj). To temat nie dla karykaturzysty, ale (nie: a) dla pana prokuratora. *JP*

Abdykować — I Formy: abdykuję, abdykują; abdykuj!; abdykujący; abdykował. II Składnia: 1) *A*. z czego, 2) *A*. (bez dopełn.).

1. Abdykować z urzędu, z prawa. 2. Król abdykował.

Aberracja, nie: aberacja (PA), dlp tej aberracji, dlm tych aberracji (-yj).

Abisynia (nie: Abysynia) — abisyński — Abisynczyk. Składnia: 1) jechać do *A*., 2) mieszkać w *A*. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Ablegier, nie: aplegier; dlp tego ablegra, nie: ablegiera; młm te ablegry, nie: ablegiery.

Abnegacja — Znaczenie i składnia: 1) *A*. czego = wyrzeczenie się czego 2) *A*. z czego = rezygnacja z czego.

1. Z poświęceniem wszystkiego, z abnegacją jutra i przyszłości. *Krasz. cyt. ŚW*. 2. Ogłosił całkowitą z tego abnegację.

Abominacja — abominacyjny. Składnia: *A*. do kogo, do czego = obrzydzenie, wstręt do kogo, do czego.

Do połowicy swej poczuł abominację nieznośną. *Małacz*.

Abonament (nie: ambonament) = przedpłata (Krasn. 83); młm te abonamenty, nie: abonamenta.

Abonent = prenumeratorem, przedpłatnik; dlp tego abonenta, młm ci abonenci.

Abonować = prenumerować. Formy: abonuję, abonujesz..., abonują; abonuj!; abonujący; abonowany; abonował.

Absces, lepiej: wrzód; dlp tego abscesu.

Absencja (!) = nieobecność, przypadek nieobecności.

Przypadki nieobecności (nie: koniecznej absencji) z racji choroby. *Cyt. Kr. 1, 202*.

Absentacja (!) = nieobecność, opuszczenie.

Absentować się (!) = być nieobecny.

Dzieci zostają w domu i bardzo często w szkole bywają nieobecne (nie: absentują się). *Cyt. Kr. 1, 202*.

Abolucja — Znaczenie i składnia: 1) *A*. czego = odpuszczenie czego, 2) *A*. od czego = uwolnienie od czego.

1. Uzyskał absolucję grzechów. 2. Dostałem absolucję od konieczności brania udziału w tej uroczystości.

Absolut — absolutny — absolutnie. Ob. Absolutny. Forma dlp tego absolutu.

Absolutny — absolutnie (w języku potocznym), lepiej: bezwzględny, zupełny — bezwzględnie, zupełnie.

Na to absolutnie (lepiej: bezwzględnie) nie mogę przystać.

Absolutorium — Formy, jak: gimnazjum.

Absolutyzm—absolutystyczny. I Forma dlp tego absolutyzmu. II Znaczenie: 1) absolutyzm=samowładztwo, nieograniczoność władzy monarszej, bezwzględność, 2) absolutystyczny = właściwy absolutyzmowi.

Rządy absolutystyczne (nie: absolutne)

Absorbować — I Formy: absorbuję, absorbujesz..., absorbują; absorbuj!; absorbujący; absorbowany; absorbował. II Składnia: *A*. kogo, co — czym = zajmować kogo, co — czym.

Nie absorbuj sobie mną czasu!

Abstrahować — I Formy: abstrahuję, abstrahujesz..., abstrahują; abstrahujący; abstrahowany; abstrahował. II Składnia: *A*. co — od czego.

Abstynencja — Znaczenie i składnia: 1) *A*. od czego = powściągliwość od przyjemności i pociągów zmysłowych, 2) *A*. (!) = wstrzeźliwość, usuwanie się, bierność.

1. Ćwiczył się w abstynencji od tytoniu. 2. Żywił niemiecki do usuwania się (lub bierności, nie: do abstynencji) w sejmie czeskim zmuszony. *Cyt. Kr. 1, 203*.

Absurd — absurdalny; dlp tego absurdu.

Absyda lub **apsyda** (PA).

Absynt, dlp tego absyntu.

Abszmak (!) = niesmak, niechęć.

Aby (przysł.) = tylko (wyłącznie z odcieniem uczucia obawy lub życzenia).

1. Czy aby wyzdrowieje? *Cyt. PJ 1, 71. 2. Miałem przy sobie aby (!) małą walizkę = miałem przy sobie tylko małą walizkę.*

A'byśmy, a'byście, rzadziej: aby'śmy, aby -ście.

Ach, nie: ah, ale: aha (PA).

Ach, tu jest nasz adresat! *Parand.*

Achaja — achajski — Achajczyk.

Achil lub **Achilles** (nie: Achilles), dop. **Achilla** lub **Achillesa**.

Achilleida (dop. **Achilleidy**) lub **Achilleis** (ndm) (*PJ 35/6*).

Ad (!) = pod (z wymienieniem miejscowości).

Moście pod Tarncwem, nie: ad Tarnów, ani: koło Tarnowa.

Ad a (!) = co do a (**DUMK 15 X 31**).

Adaptacja (!) = przystosowanie, dostosowanie do nowych potrzeb, przeróbka.

Zwrot: adaptacja (!) budynku = przerobienie budynku. *DUMK 30 IX 30. KJU 2, 2.*

Adażio, dlp tego adażia.

Adherent = stronnik.

Adiacent (!) = właściciel gruntu przyległego do czegoś.

Właściciele gruntów, przyległych do tych ulic (nie: adiacenci tych ulic), są jednocześnie właścicielami terenów, przeznaczonych na jezdnie i chodniki. *KJU 2, 2.*

Adieu, nie: adie (PA).

Adiutant — adiutancki; dlp tego adiutanta, młm ci adiutanci.

Adiutowany (!) = pomocniczy, nieetatowy.

Zwroty: lekarz adiutowany (!) = nieetatowy; urzędnik adiutowany (!) = pomocniczy. *Kr. 2, 277.*

Admanuować (!) = doręczać, wręczać, składać do rąk własnych.

Administrator, młm ci administratorzy, rzadziej: administratorowie.

Administrować—I Formy: administruję, administrujesz..., administrują; administruj!; administrujący; administrowany; administrował. II Składnia: A. czym = zarządzając czym.

Administrował całym majątkiem ojca.

Admonicja = upomnienie.

Ad nadal (!) = i nadal, w dalszym ciągu.

Rozporządzenie ważne i nadal (nie: ad nadal). *KJU 2, 2.*

Adnotacja, lepiej: dopisek, przypisek, uwaga.

Zwroty: robić adnotację. *DUMK 31 III 32.*

Adopcja (prawn.), lepiej: przysposobienie.

Adoptować — Składnia: 1) A. co — do czego = przystosowywać co — do czego, 2) A. kogo (prawn.) = przysposabiać, przybierać za syna.

Ad referendum (!) = do zreferowania (**DUMK 31 III 32**).

Adres ten, nie: ta adresa; dlp tego adresu, dlm tych adresów.

Zwroty: 1) pisać (mówić, zwracać się, wysyłać...) pod adresem czym, nie: pod adres, ani: na adres; 2) adres do listów, nie: dla listów. *KJU*

2, 3; 3) adres dla depesz (!) = adres telegraficzny. *KJU 2, 3.*

1. Było to pod jej adresem. *Jeż. cyt. SW.*

Adresant, lepiej: nadawca listu lub innej przesyłki pocztowej.

Adresat, lepiej: odbiorca listu lub innej przesyłki pocztowej.

Adresować — I Formy: adresuje, adresujesz..., adresują; adresuji!; adresujący; adresowany; adresował. II Składnia: A. co — do kogo, nie: komu.

Adresuje paczkę do niego.

Adrianopol — adrianopolski; dop. (z) **Adrianopola**. Por. **Konstantynopol**.

Adua (miasto w Abisynii), dop. **Aduy** lub **Adui**, cel. **Adui**, biern. **Aduę**, narz. **Aduą**, miejsc. w **Adui**.

Odległość do **Aduy** wynosi 30 km. „*Czas*“ 6 X 35. Włosi w **Adui**.

Adwent — adwentowy; dlp tego adwentu.

Adwokat — adwokacki — adwokatura; dlp tego adwokata, młm ci adwokaci.

Zwrot: ustanowić adwokata dla kogo.

Strona ma prawo żądać, ażeby dla niej ustanowiono adwokata. *Kod. Post. Cyw.*

Aerodynamiczny.

Zwrot: kształt aerodynamiczny = kształt (opływowy). *KJMK.*

Aerodyna'mika — aerodynami'czny.

Aerometr, dlp tego aerometru, ale: metr — metra, centymetr — centymetra.

Aeronau'tyka — aeronauty'czny.

Aeroplan, nie: areoplan; dlp tego aeroplanu.

Afekt, dlp tego afektu, młm te afekty, nie: afekta.

Afera — aferzysta, nie: aferysta.

Afganistan — arganistański — Afgańczyk.

I Forma dop. (z) **Afganistanu**. II Składnia: 1) pojechał do **Afganistanu**, 2) mieszka w A. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Afirmować = potwierdzać, utwierdzać, uznawać.

Zwrot: afirmować życie = utwierdzać, uznawać życie. *PJ 5, 24.*

Afisz — afiszować się; dlp tego afisza, nie: tego afiszu, młm te afisze, dlm tych afiszów.

Afront, dlp tego afrontu.

Zwrot: robić komu afront lub afronty = być dla kogo niegrzecznym.

A'fryka (nie: Afry'ka) — afrykański (pod wpływem łc. africanus), nie: afrycki (*JP 11, (2)*); **Afryka'nin**. Ob. **Afrykanin**.

Afrykanin, dlm **Afrykanów**, nie: **Afrykan**. Ob. ***Rzeczowniki na -anin**.

Agencja lub **ajencja**, dlp tej agencji (ajeńcji), dlm tych agencji (-yj) lub ajencji (-yj) (**PA**).

Agendy (tylko w lm) = sprawy do załatwienia, interesy; dlm tych agend.

Agens (!) = czynnik.

Agent lub **ajent**, dlp tego agenta (ajenta).

Agentura lub **ajentura** = biuro agencji, biuro agend.

Agitator, młm ci **agitatorzy**, nie: **agitatorowie**.

Agitować — Znaczenie i składnia: 1) A. za kim, za czym lub na rzecz kogo, czego, 2) A. kogo — na co = namawiać kogo — na co.

1. Zwiłki się z łóżka i o kiju agituje za sprawą kraju. *Cyt. SW.* Agitował na rzecz Smotra. *Kruczk.* 2. Agitowaliśmy go na manlichery. *Strug.*

Agnoskować (!) = rozpoznać, poznać, uznać, zatwierdzić (PJ 1, 127. JP 9, 25. Kr. 1, 203).

Na posiedzeniu izby poselskiej zatwierdzono (nie: agnoskowano) szereg wyborów. *Cyt. Kr. 1, 203.*

Agrafka, dlm tych agrafek, nie: agrawek, ani: agrafków.

Agresja — agresyjny — agresywny. Znaczenie: 1) agresyjny = związany z agresją, właściwy agresji, 2) agresywny = napastliwy.

Agronom → agronomia — agronomiczny, nie: agronomijny (pod wpływem łc. agronomicus).

Aha, nie: acha, ale: ach (PA).

Ajnos, młm ci Ajnosi lub Ajnowie (Łoś).

Akapit (!) drukarski = ustęp od nowego wiersza (KJU 2, 2).

Akcent — akcentować — akcentowanie — akcentacja — akcentuacja. Ob. Akcentacja. Forma młm te akcenty, nie: akcenta.

* **Akcent**. Akcent wyrazowy w języku polskim jest związany z przedostatnią sylabą wyrazu. Od tej zasady podstawowej zdarzają się jednak pewne odstępstwa tak wśród wyrazów swojskich jak pochodzenia obcego. Spośród wyrazów swojskich przycisk na trzeciej sylabie od końca mają wyrazy: Rzeczpospolita, o'gólem, w o'góle, szcze'góły, oko'lica. Trzecią sylabę od końca akcentujemy w wyrazach zapożyczonych: gramatyka, matema'tyka, arytmetyka, fizyka, kro'nika, o'pera, sta'tua..., A'fryka, Ame'ryka... Niekiedy wyrazy obcego pochodzenia mają przycisk na sylabie ostatniej, np. akura't, galo'p (przysł.) = prędko, ale ga'lop (rzecz.) = cwał. Ostatnią sylabę akcentujemy także w wyrazie arcymi'strz (obok arcy'mistrz).

Są także wyrazy, które nie mają samodzielnego akcentu. Nazywamy je enklitykami lub proklitykami, zależnie od tego, czy się łączą z wyrazami poprzedzającymi, czy następującymi. Do enklityk należą: 1) jednosylabowe zaimki: mi, ci, mię, cię, go, ją, je, mu, ich... np. szcze'ście i zdro'wie niebio'sa-ci da'ły; każ'dy się u'czył, 2) ruchome końcówki trybu przypuszczającego i czasu przeszłego: -bym, -byś, -by, -byśmy, -byście; -śmy, -ście, niekiedy także -em, -eś, np. pra'gnąłbym spokoju — spoko'jubym pragnał; widzie'libyście, widzie'liście, rodzi'ców-em odwiedził, ale: odwiedzi'łem (nie: odwie'dziłem) rodziców, 3) wyrazy -kroć, -set, np. czte'rykroć, o'siemset, 4) wyrazki no, -że, li, bądź, np. po'wiedz no, po'dajże, ja'ki bądź.

Do proklityk należą: 1) przyimki, np. Gerwa'zy siadł na-zie'mi o'parł się o-ścia'nę i pochylił ku-pier'siom czó'ło, 2) przeczenie: nie np. nie-mo'gę-cie nie pochwa'lić (Szober Gr. 2, 37). W połączeniach przyimka z jednosylabowym rzeczownikiem, o ile te połączenia są znierruchomiałymi zrostami, akcent pada na przyimek, jeżeli zaś mają charakter luźnych połączeń — na rzeczownik, np. wodzić kogo za'-nos, ale: wziął go za-nos', pojechał na'-wieś (=na świeże powietrze), ale burza poszła na-wieś' [JP (Rozwadowski) 1, 257], pleść trzy po'-trzy (= brednie), ale: trzy po-trzy' (np. trzy arkusze papieru po 3 grosze). Połączenia przyimka z jednosylabowym zaimkiem mają akcent na przyimku, np. o'-nas, o'-mnie, o'-to (JP 1, 258). Przeczenie nie z jednosylabowym czasownikiem ma akcent na sobie, a w połączeniu z wielosylabowym traci akcent, np. nie'-chcę, ale: nie-chce'my, nie'-chodź, ale: nie-cho'dźcie. Tylko jeśli przeciwstawiamy dwa czasowniki, to wtedy nawet jednosylabowe mają akcent, np. nie chce', tylko pragne' (JP 1, 258).

Akcentacja — akcentuacja — akcentowanie. Znaczenie: 1) akcentowanie = wyróżnianie sylaby lub innej jednostki fonetycznej za pomocą akcentu, 2) akcentuacja = zasady akcentowania, 3) akcentacja = świadome, celowo wyróżniające akcentowanie.

1. śpiewał z doskonałą akcentacją. *Cyt. SW.* 2. Akcentuacja łacińska wymagała akcentowania sylaby przedostatniej lub trzeciej od końca.

Akceptować (prawn.) = przyjmować co na znak zgody i uznawać co. Formy: akceptuję, akceptujesz..., akceptują; akceptuj!; akceptujący; akceptowany; akceptował.

Akses = przystąpienie; dlp tego aksesu.

Zwrot: zgłosić akses do kogo, do czego.

Aksesoria (tylko w lm), dop. tych aksesoriów.

Akcja za czym, na rzecz czego, nie: w kierunku czego.

Wszczął akcję za przeprowadzeniem (lub na rzecz przeprowadzenia, nie: w kierunku przeprowadzenia) tej ustawy. *IKC 4 V 35, str. 7.*

Akcyza — akcyznik.

Aklamacja.

Zwrot: uchwalił przez aklamację (nie: aklamacją), ale: większością głosów (nie: przez większość głosów).

Aklamować (!) = witać okrzykami, okłaskami.

Thuny publiczności żywo witały okłaskami (nie: aklamowały) wracającego z audiencji u króla. *Cyt. Kr. 1, 204.*

Aklimatyzować do czego lub w czym.

Akomodowanie się = przystosowanie się.

Widzieli w tym ważny proces socjalny akomodowania się do warunków. *Natk.*

Akompaniament, dlp tego akompaniamentu.

Zwroty: 1) przy akompaniamentcie (jeśli czynność towarzysząca czynności głównej pochodzi od kogoś lub czegoś innego niż czynność główna);

2) z akompaniamentem (jeśli czynność towarzysząca i czynność główna pochodzą z tego samego źródła).

1. Począł się modlić przy akompaniamentcie chrapania swego sługi. *Krasz. cyt. SW.* 2. Kichał jak koń z akompaniamentem kaszlu. *Fredro cyt. SW.* Maleńka wojna z akompaniamentem pukający i strachu. *Krasz. cyt. SW.*

Akompaniować komu — do czego. I Formy: akompaniuję, akompaniujesz..., akompaniuję; akompaniuj!; akompaniujący; akompaniowany; akompaniował. II Składnia: A. komu — do czego.

Akompaniowałem jej do śpiewu. *Cyt. SW.*

Akord — I Formy: dlp tego akordu, dlm tych akordów. II Znaczenie: 1) A. = współbrzmienie dwóch tonów, 2) A. = zgodność, harmonia, 3) A. = umowa, układ.

Zwrot: praca na akord = praca na wymiar od sztuki.

Akr, dlp tego akra, dlm tych akrów.

Akrobacja — akrobacyjny. Por. Akrobata. Znaczenie: 1) A. = ćwiczenia, mające na celu zdobycie sprawności gimnastycznej, równej akrobacie, 2) akrobacyjny = odnoszący się do akrobacji.

Ćwiczenia akrobacyjne (nie: akrobatyczne) lotników.

Akrobata — akroba'tyka — akrobaty'czny. I Formy: lp ten akrobata, tego akrobaty, temu akrobacie, tego akrobatę, akrobato!, tym akrobatą, o tym akrobacie, lm ci akrobaci, tych akrobatów... II Znaczenie: 1) akrobata = zawodowe uprawianie sztuki gimnastycznej na poziomie wymagającym szczególniejszej zręczności, 2) akrobatyczny = odnoszący się do akrobatyki.

Sztuki akrobacyjne.

Akropol lub Akropolis — Formy: 1) Akropol, Akropolu, Akropolowi..., 2) Akropolis (ndm) (PJ 35/6).

Aksamit — aksamitny, nie: aksamitowy; dlp tego aksamitu.

Akselbant, dlp tego akselbantu, mlm te akselbanty, dlm tych akselbantów.

Akt — I Znaczenie i formy: 1) lm akty, aktów... (jeśli chodzi o poszczególne stadia w rozwoju jakiegoś wydarzenia życiowego lub sztuki teatralnej albo o czynności, związane z jakimiś formalnościami prawnymi czy też obrzędami); 2) lm akta, akt... (jeśli chodzi o dokumenty, papiery urzędowe) (JP 2, 126. Krasn. 1, 300), np. wyciąg z akt, akta sądowe, akta grodzkie, archiwum akt dawnych.

Po co tu pisać akta? *Mick.* Obowiązany jest dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo. *Kod. Post. Cyw.* Akta urzędowe. *Paraná.*

Zwroty: 1) akt o co; 2) zeznać akt; 3) sporządzić akt; 4) akt leży na podpisie (!) = akt jest gotów do podpisu, czeka na podpis. *KJMK.*

1. Akty prawne o oddanie majątku wspólności rodzinnej wymagają... *Kod. Cyw. Rodzina.* 2. W formie aktu zeznanego. *Kod. Cyw. Rodzina.* 3. Akty prawne mogą być sporządzone. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Aktor, mlm ci aktorzy, rzadziej: aktorowie.

Aktualny = (będący) na czasie, bieżący.

To nie jest aktualne = to nie na czasie.

Aktywa (tylko w lm), dop. tych aktywów.

Akumulacja (nie: akomulacja) = nagromadzenie (DUMK 25 VII 32).

Akumulator, nie: akomulator.

Zwrot: naładować akumulator, nie: nabić akumulator.

Akura't (nie: aku'rat) = w sam raz, właśnie. Ob. *Akcent.

Akuratny — akuratnie, nie: akuratno.

Aku'styka (nie: akustyka. Ob. *Akcent) — akustyczny.

Akwadukt (!) = akwedukt.

Akwarela — akwarelista. Formy: 1) dlm tych akwarel, nie: tych akwareli, 2) lp ten akwarelista, tego akwarelisty..., lm ci akwareliści, tych akwarelistów.

Akwarium — Formy, jak: gimnazjum.

Akwedukt, dlp tego akweduktu.

Alabaster — alabastrowy. Forma dlp tego alabastru.

Alarm — I Znaczenie i składnia: 1) A. do czego (na oznaczenie przedmiotu, do którego się przez wszczęcie alarmu wzywa), 2) A. na co (na oznaczenie celu alarmu), 3) A. o co (na oznaczenie przyczyny alarmu).

1. Podnieśli alarm do broni. 2. Wszczęto alarm na pożar. 3. Wszczął niepotrzebny alarm o taką drobnostkę.

Zwroty: 1) wszcząć, podnieść (nie: zrobić) alarm; 2) narobić alarmu; 3) dzwonić (trąbić, bić, uderzać) na alarm.

Uderzono na alarm. „*Czas*“ 12 VIII 35.

Alarmować — I Formy: alarmuję, alarmujesz..., alarmują; alarmuj!; alarmujący; alarmowany; alarmował. II Składnia: A. kogo, co — czym — o co.

Przebrżona alarmuje dzwonkiem stróża. *Cyt. SW.* Niepotrzebnie mnie o to alarmowałaś.

Alaska — alaskijski. Składnia: 1) jechać na Alaskę (nie: do Alaski), 2) mieszkać na Alasce (nie: w Alasce). Por. Arabia.

Albania — albański — Albańczyk. Składnia: 1) jechać do Albanii, nie: na Albanie, 2) mieszkać w Albanii, nie: na Albanii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Albo — albo, nie: albo — lub.

Ludzie grzeszą albo myślą, albo mówią, albo uczynkiem. *Cyt. SW.*

Albowiem (zawsze na pierwszym miejscu w zdaniu) (Kr. 1, 20).

Spoczniij, albowiem spracowałeś się. *Cyt. SW.* Błogosławieni ubodzy duchem, albowiem ich jest królestwo niebieskie. *Cyt. SW.*

Album ten, nie: to. Formy: lp ten album, tego albumu, temu albumowi, lm te albumy, tych albumów... (odmienia się jak rzeczowniki męskie).

Na koniec żyć, niech w tym albumie nie pisze wierszy każdy, kto umie. *Kondr. cyt. Wał.*

Alcista. Ob. Alt.

Ale (zawsze na pierwszym miejscu w zdaniu).

Powiem ci, ale nie rozgłasza. *Cyt. SW.*

Alegat (!) = załącznik (DUMK 31 III 32, KJU 1, 3).

Alegoria — alegoryczny, nie: alegoryjny (pod wpływem łc. *alegoricus*).

Zwrot: mówić (przedstawiać) co pod alegorią lub w alegorii czego.

Aleja, nie: alea. Formy: dlp i cjp tej alei, młm te aleje, dlm tych alei, nie: alej.

Aleksy — Formy: Aleksy, Aleksego, Aleksemu, Aleksego, Aleksy! Aleksym, o Aleksym.

Alembik, dlp tego alembiku.

Aleopata (!) — aleopatia (!). Ob. Alopata — alopatia.

Alfa. Ob. Omega.

Alfabet (= abecadło) — alfabetyczny. Forma dlp tego alfabetu.

Zwroty: 1) wymieniać po alfabecie; 2) układać podług alfabetu.

Wymieniam całą klasę po alfabecie. *Nowak*.

Algebra (nie: al'gebra) — algebraiczny.

Alger — algerski — Algerczyk. I Forma dop. (z) Algeru. II Składnia: 1) pojechał do Algeru, 2) mieszka w Algerze. Ob. Litwa, Ruś, Węgry.

Algierka (= rodzaj palta), dlp tej algierki.

Alians, dlp tego aliansu, młm te alianse, dlm tych aliansów, nie: aliansy.

Alibi (ndm) to.

Zwrot: wykazać swoje alibi.

Alimenta (tylko w lm), dop. tych alimentów.

Alkalia (tylko w lm); dop. alkaliów.

Alkierz, dlp tego alkierza, młm te alkierze, dlm tych alkierzów lub alkierzy.

Alkohol—alkoholowy—alkoholik. Ob. Alkoholik.

Alkoholik — alkoholiczny. Forma młm ci alkoholicy.

Alkowa — Formy: lp ta alkowa, tej alkowy..., lm te alkowy, tych alków (odmienia się jak rzeczowniki żeńskie na -a).

U wniścia alkowy. *Mick. Mrok alkowy. Zerom. Strzeże skarbu panienek w alkowie. Bartk.*

Allach lub Allah. Formy: dop. Allacha (Ałłacha), Allachu! (Ałłachu!).

Alleluja, nie: aleluja (PA).

Allonge (!) = przedłużka = papier dodatkowy, przyklejony do weksła z odroczeniem terminu płatności (Kr. 2, 278).

Alojzy, Ałojz^o. Alojzemu..., o Alojzym.

Alopata — alopatia, nie: aleopata — aleopatia (pod wpływem *homeopata* — *homeopatia*).

Alpaga lub alpaka = tkanina wełniano-bawełniana (SW).

Alpaka (nie: alpaga) = mieszanina miedzi, cynku i niklu (SW).

Alpy (tylko w lm) — alpejski. Forma dop. Alp, n' . Alpów (PJ 1, 70). Ob. Bałkany.

Alt — alcista — altysta. Znaczenie i forma: 1) alt (= rodzaj instrumentu muzycznego), dlp tego altu — alcista = grający na alcie,

2) alt (= rodzaj głosu), dlp tego altu — altysta = śpiewający altem.

Altarysta lub altarzysta = ołtarzysta = pomocnik proboszcza, wikariusz.

Niech biega, altarystę zbudzi. *Mick. cyt. SW.*

Alternatywa = wybór tylko między dwoma możliwościami (używanie tego wyrazu w innych okolicznościach jest błędne).

Bataliony piechoty zastąpiły mu drogę, pozostawiając mu alternatywę: poddać się albo przebić się przez zapory. *Jeż. cyt. SW.*

Altruizm — altruista -- altruistyczny. Formy: 1) dlp tego altruizmu, 2) lp ten altruista, tego altruisty, temu altruście..., lm ci altruści, tych altruistów...

Aluminium (ndm) to — aluminiowy.

Alumn, dlp tego alumna, młm ci alumni, nie: alumnowie.

Aluzja do kogo, do czego = przymówka, przytyk, napomknienie.

Była to widocznie aluzja do jego słabości. *Cyt. SW.* Robił nieznaczące aluzje do niego. *Ostr.*

Alzacja — alzacki — Alzaczek — Alzatka. Składnia: 1) pojechał do Alzacji, 2) mieszka w Alzacji. Por. Mazowsze, Kujawy, Litwa, Ruś.

Ałtaj, nie: Altaj; dop. Ałtaju.

Ałun, dlp tego ałunu.

Amalgamat, dlp tego amalgamatu.

Amant, dlp tego amanta, młm ci amanci.

Amarant — amarantowy. Forma dlp tego amarantu.

Amator — Składnia: 1) A. czego = miłośnik czego, zwolennik czego, 2) A. na co = mający chętkę na co.

1. Amator łagodnych metod. *Matacz.* 2. Ja nie amator na takie rzeczy.

Zwrot: być amatorem czego, lepiej: lubić co.

Ona jest amatorką kawy = ona lubi kawę.

Ambaras — ambarasować — ambarasowny. Forma młm te ambarasy.

Zwroty: 1) być w ambarasie o kogo; 2) robić sobie ambaras z kim, z czym.

1. Jestem w ambarasie o niego. *SW.* 2. Nie rób sobie ze mną ambarasu. *SW.*

Ambarasować — I Formy: ambarasuję..., ambarasują; ambarasuj!; ambarasujący; ambarasowany; ambarasował. II Składnia: A. kogo — czym.

Nie chcę cię tą sprawą ambarasować.

Ambarasujący — ambarasująco. Ob. Kojący — kojąco.

Ambit (żart.) = ambicja.

Zwrot: wziąć na ambit.

Ambitny w czym.

W osiągnięciu nowych doskonałości była za mało ambitn^a. *Matacz.*

Ambona (zwykl.) = kazalnica (w stylu uroczystym).

Ambroży, nie: Ambrozy; Ambrożego, Ambrożemu..., o Ambrożym.

Ambulans, dlp tego ambulansu, młm te ambulanse, nie: te ambulansy; dlm tych ambulansów.

Ambulatorium — Formy, jak: gimnazjum.

Amelia, nie: Amalia (Por. Gr.).

Amen (ndm).

Zwroty: jak amen w pacierzu = na pewno; na amen = całkowicie zupełnie.

Oddał się na amen lekturze. *żerom.*

Ame'ryka (nie: Amery'ka) — amerykański (pod wpływem łc. *americanus*), nie: amerykański.

Amerikan — Znaczenie: 1) **A.** = powozik odkryty bez kozła, 2) **A.** = gatunek kartofla. Formy: młm te amerykany, dlm tych amerykanów.

Z eleganckiego amerykana wysiadł młody pan. *Ostr.*

Amerikanin = mieszkaniec Ameryki. Forma dlm tych Amerykanów, nie: Amerykan. Ob. *Rzeczowniki na -anin.

I szli Anglicy wyciągniętym krokiem z bagnem w rękę na Amerykanów. *Romanowski.*

Amfilada.

Zwrot: pokoje w amfiladzie = pokoje przechodnie, jeden za drugim.

Amfiteatr — amfiteatralny. Formy: dlp tego amfiteatru, młm te amfiteatry.

Amorteryzacja (!) = amortyzacja, umorzenie.

Amory (tylko w lm), dop. tych amarów. Składnia: **A.** z kim, rzadko: do kogo.

Z nią miał różne amory. *A. Fredro cyt. SW. O amarach Zareby do pani Krystyny... Goet.*

Zwroty: 1) wdać się w amory. *SW*; 2) wybić komu z głowy amory.

Amplifikować (!) = rozszerzać, rozwlekać.

Amsterdam — amsterdamski. Forma dop (z) Amsterdamu.

Anagram, dlp tego anagramu.

Anakreont — anakreontyk — anakreontyczny. Formy: Anakreont, Anakreonta (nie: Anakreon, Anakreona), Anakreontowi (nie: Anakreonowi).

Analfabeta — analfabetyzm. Formy: 1) lp ten analfabeta, tego analfabety, temu analfabecie..., lm ci analfabeci, tych analfabetów..., 2) dlp tego analfabetyzmu.

Analit'yka — analityczny...

Analiza (= rozbiór) — analizować. Formy: analizuję..., analizują; analizuj!; analizujący; analizowany; analizował.

Analogiczny do czego, nie: z czym = podobny do czego.

Wyrażenie: analogiczny sposób = podobny sposób. *DUMK 31 III 32.*

Ananas, dlp tego ananasa.

Zwrot: dobry z niego ananas = a to gagatek (iron.).

Anarchia — anarchiczny (nie: anarchijny) — anarchizm — anarchistyczny.

Anatomia — anatomiczny (nie: anatomijny) — anatomizować. Formy: anatomizuję..., anatomizują; anatomizuj!; anatomizujący; anatomizowany; anatomizował.

An'dersen, Anderse'na, Anderseno'wi..., Anderse'nem.

Androny (tylko w lm), dop. tych andronów. Zwrot: pleść androny.

Andrut, dlp tego andruta.

Andrzej — Andrzejowa. Formy: Andrzejowa, Andrzejewej, Andrzejową, Andrzejowo!

Andrzejowa... (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa -o). Ob. *Nazwy żon na -owa.

Andy (tylko w lm), dop. Andów. Por. *Alpy*, *Apeniny*, *Balkany*.

Anegdota — anegdotyczny.

Aneks = załącznik; dlp tego aneksu, młm te aneksy, nie: aneksa.

Aneksja — aneksyjny — anektować. Formy: anektuję..., anektują; anektuj!; anektujący; anektowany; anektował.

Anemia — anemiczny (pod wpływem łc. *anaemicus*).

Anemometr, dlp tego anemometru.

Angażować — I Formy: angażuję, angażujesz..., angażują; angażuj!; angażujący; angażowany; angażował. II Składnia: **A. kogo** — do czego = powoływać kogo — do czego. **Angażować się** — I Formy, jak: angażować. II Składnia: 1) **A. ś.** (bez dopełn.) = przyjmować zobowiązania, 2) **A. ś.** w czym lub w co = wikać się w co.

1. Zapowiedział mi, ażebym nigdzie się na wieczór nie angażował. *Cyt. SW.* 2. Nie chcę się w to angażować.

Anglia — angielski — anglista — Anglik. Formy: 1) lp ten anglista, tego anglisty, temu angliście..., lm ci angliści, tych anglistów, tym anglistom..., 2) młm ci Anglicy, nie: Anglikowie (dawn.).

Ani — Składnia: **p a n i** tak samo, jak **p o n i e** biernik dopełnienia bliższego zmienia się na dopełniacz.

...anim nowych poglądów uzyskał (nie: anim nowe poglądy uzyskał). *Kad.*

Anihilować (!) = znosić, rozwiązywać.

Małżeństwo zostało rozwiązane (nie: anihilowane). *Cyt. Krasn. 1, 204.*

Animować (!) = ożywiać, pobudzać, zagrzewać.

Był w dobrym humorze i animował (zam. ożywił) towarzystwo. *Krasz. cyt. SW.*

Anioł, nie: aniół; młm ci aniołowie lub anieli, rzadziej: te anioly.

Pańscy aniele zostali mi na pomoc księdza bernardyna. *Mick.*

-anka. — Przyrostek ten tworzy między innymi nazwy córek od ojcowskich nazwisk i tytułów, zakończonych na samogłoskę, np. wojewoda — wojewodzianka, Zaremba — Zarembianka. (JP 1, 22.).

Ankier, dlp tego ankra.

Ankieta — Znaczenie: 1) **A.** = zbieranie rzeczowego materiału do jakiejś sprawy za pośrednictwem formularza z zapytaniami, 2) **A. (!)** = konferencja rzeczoznawców.

1. Rozesłać ankietę. 2. Zwołać ankietę (!) = zwołać konferencję. *Cyt. Wal. 7.*

Anna, nie: Ana.

Annale lub **annaly** (tylko w lm) — annalista. Formy: 1) dop. tych annalów (annali), 2) annalista, jak: humanista.

Annuity (!) = roczne spłaty (długów lub innych zobowiązań).

Anomalia, nie: anormalia, ale anormalny lub

anomalny; dlp tej anomalii, dlm tych anomalii (-ij).

Anonim — Znaczenie i formy: dlp tego anonima (o osobie), tego anonimu (o piśmie anonimowym).

Anons — anonsować. Formy: 1) dlp tego anonosu, mlm te anonse, nie: anonsy, dlm tych anonosów, 2) anonsum, anonsum..., anonsum; anonsum; anonsum; anonsum; anonsum; anonsum.

Ansa — nacechęć, uraza.

Antagonizm — antagonist — antagoniczny — antagoniczny. I Znaczenie: 1) antagoniczny = związany z antagonizmem, wynikający z antagonizmu, nacechowany antagonizmem, 2) antagonistyczny = związany z antagonistą, właściwy antagoniście. II Formy: 1) tego antagonizmu, 2) lp ten antagonist, tego antagonisty, temu antagoniście, tego antagonistę, antagonisto!, tym antagonistą, o tym antagoniście, lm ci antagoniści, tych antagonistów...

Antecessor, dlp tego antecessora.

Antenat (dziś: żart.) = przodek; dlp tego antenata, mlm ci antenaci.

Antiochia — antiocheński, nie: antiochski (Łoś Gr. 2, 85).

Antologia, dlp tej antologii, dlm tych antologii (-ij).

Antoni (nie: Anton) — Antoniostwo. Por. Korneli i Kornel. I Formy: Antoni, Antoniego, Antoniemu, Antoniego, Antoni!, Anonim, o Anonim. II Znaczenie i składnia: nasi kochani Antoniostwo (Antonowie = Antoni z żoną) przyjęchali.

Antrakt, dlp tego antraktu, mlm te antrakty, nie: antrakta.

Antrepreneur (!) = przedsiębiorca.

Antreprzyza (żart.) = przedsięwzięcie.

Antrykot (nie: antrekot) zwykle w lm antrykoty, dop. tych antrykotów.

Anturaż (!) = otoczenie.

Antwerpia — antwerpijski lub antwerpski (Łoś).

Antycypować, nie: antecypować. Formy: antycypuję, antycypujesz..., antycypuję; antycypuj!; antycypujący; antycypowany; antycypował.

Antydatować, nie: antedatować. Formy: antydatuję, antydatujesz..., antydatuję; antydatuj!; antydatujący; antydatowany; antydatował.

Antydot ten lub to antydotum. Formy: 1) tego antydotu, temu antydotowi..., 2) antydotum, jak: gimnazjum.

Antykwariusz lub antykwarz. Formy: mlm ci antykwariusze lub ci antykwarze, dlm tych antykwariuszów (antykwariuszy) lub antykwarzów (antykwarzy).

Antypanstwowy (!) = przeciwpństwowy.

Antypatia — antypatyczny (pód wpływem łc. antipathicus).

Antyteza czego, rzadziej: do czego.

Przedstawiał antytezę tego, co było jej ideałem. *Krasz. cyt. SW.*

Anulować (!) = unieważniać.

Żądał unieważnienia (nie: anulowania) wyboru. *Kr. 1, 204, DUMK 30 III 30.*

Apanaże (tylko w lm), tych apanażów.

Aparat — I Forma dlp tego aparatu. II Składnia: A. do czego, nie: dla czego = przyrząd do czego.

Apartment, mlm te apartamenty, nie: apartamenta.

Apatia — apatyczny (pod wpływem łc. apathicus).

Apel do czego, nie: dla czego.

Apel do przywrócenia (nie: dla przywrócenia) pokoju. *„Czas” 17 III 36.*

Zwrot: stanąć (stawiać się) do apelu. *SF.*

Apelacja — apelacyjny.

Zwrot: zakładać (wnosić) apelację.

Jeśli się zakłada apelację. *Kod. Post. Cyw.*

Apelować — 1) do kogo, do czego, 2) od czego.

1. Apeluje wprost do Najwyższej Magistratury. *Berent.* 2. Apeluje od wyroku. *Cyt. SW.*

Apeniny (tylko w lm), dop. Apenin, nie: Apeninów (PJ 1, 70). Por. Alpy, Andy, Bałkany.

Apercepcja, ale: apercytować, nie: apercepować. Formy: apercytuję, apercytujesz..., apercytuję; apercytujący; apercytowany; apercytował.

Apetyt (nie: apetyk) — apetyczny, rzadziej: apetytny (prowinc.). Znaczenie i składnia: 1) A. na co = popęd do jedzenia czego, 2) A. do czego = skłonność do czego.

Aplaudować (!) = przyklaskiwać czemu, okłaskiwać co.

Aplauz = poklask, dlp tego aplauzu.

Aplomb, dlp tego aplombu.

Zwrot: mówić z aplombem.

Apogium (ndm) nie: apogium (PA).

Apollo lub **Apollon**. Formy: Apollo, Apolla, Apollowi..., lub Apollon, Apollina, Apollinowi... lub Apollona...

Apopleksja — apoplektyczny, nie: apopleksyjny.

Zwrot: apopleksja kogo trafia.

Zerwny jakby go apopleksja miała trafić. *Zaremb.*

Apostół czego.

Podał depesze apostołowi punktualności. *Siedl.*

Apostrof — apostrofa. I Formy: 1) dlp tego apostrofu, 2) dlp tej apostrofy. II Znaczenie: 1) apostrof = znak graficzny w kształcie przecinka, 2) apstrofa = zwrócenie się z przemówieniem.

A priori — aprioryczny — apriorycznie.

Aprobata — Znaczenie i składnia: 1) A. czego = potwierdzenie czego, 2) A. na co = zgoda, przyzwolenie na co.

1. Zyskać aprobate cenzury. *SW.* 2. Wyraził na jej przyjazd całkowitą aprobatę.

Aprobujący (nie: aprobant) — aprobujący. Ob. Kojący — kojący.

Milczeli aprobujący kiwając głowami. *Kruczk.*

Aproksymatywny (!) = przybliżony (DUMK 15 X 31).

Aprowidować, nie: aprowizować, ale: aprowizacja.

Aprowizacja — Znaczenie: 1) A. = zaopatrywanie w żywność, 2) A. (!) = zaopatrywanie (w ogóle) DUMK 31 III 32.

Apte ka (nie: aptyka, a pteka) — apteczny, — aptekarz — aptekarski. I Formy: młm ci aptekarze, dlm tych aptekarzy, rzadziej: aptekarów. II Znaczenie: 1) apteczny = związany z apteką, sprzedawany lub wyrabiany w aptece, 2) aptekarski = związany z aptekarzem, wyrabiany przez aptekarza.

Wyrażenia: 1) materiały apteczne; 2) przemysł apteczny lub aptekarski.

Apulia — apulski lub apulijski.

Arabski (tylko w 'lm), dop. tych arabsków.

Arabia — arabski (od rzecz. Arab), nie: arabijski. Składnia: 1) jechać do Arabii, nie: na Arabię, 2) mieszkać w Arabii, nie: na Arabii. Por. Alaska.

Aras (!) = arras (PA), dlp tego arrasu.

Araukaria (nie: areukaria), dlp tej araukarii, dlm tych araukarii (-yj).

Arbiter = rozjemca; młm ci arbitrzy, nie: arbitrowie.

Arbuz, rzadziej: harbuz (prowinc.).

Zwrot: dostać arbuza (nie: arbuz) = otrzymać odmowę. SF.

Arcaby, częściej: warcaby (tylko w lm). Forma dop. tych arcabów lub warcabów.

Zwrot: grać w warcaby.

Archijerej, częściej: archirej.

Architekt, rzadziej: architekta (prowinc.) (Kr. 1, 264, Kr. 1, 3).

Archiwista, nie: archiwariusz (pod wpływem niem. Archivarius) (Kr. 2, 96 nn).

Archiwum — archiwalny. Formy: archiwum, jak: gimnazjum.

Arcy'mistrz lub arcy'mistrz, nie: ar'cy-mistrz.

Arenda (nie: harena, gw.) — arendarz; dlm tych arendarzy lub arendarów.

Zwrot: wziąć, dać, puścić co w arendę.

Weź od dziedzica w arendę tę oto łąkę. Prus. Wypuścił mu łąkę w arendę. Prus.

Areopag, nie: aeropag.

Te wszystkie paupry jego dawne te żaki jego własne odmieniły mu się nagle w surowy areopag. Berent.

Areszt (nie: areśt, ani: hareszt) — aresztować — aresztant. I Formy: 1) młm te aresztuj, nie: areszta, 2) aresztuję..., aresztują; aresztuj!, 3) dlp tego aresztanta. II Zakres użycia: Nieraz się spotyka błędne użycie lm zamiast lp: areszty zamiast: areszt.

Przywędrował w celu wytrzeźwienia się do aresztu (nie: do aresztów) pod telegrafem. Kr. 1, 302.

Zwroty: 1) być pod aresztem; 2) brać w areszt = więzić; 3) brać do aresztu = prowadzić do budynku aresztanckiego; 4) kłaść areszt na kim, na czym; 5) obłożyć co aresztem. SF; 6) zdjąć z czego areszt; 7) oddać kogo pod areszt; 2) zamknąć do aresztu.

1. On także pod aresztem. Sienk. 2. Kogóż mnie

w takiej chwili w areszt brać? Sienk. Kładę areszt na waszeci. Mick

Arfa, rzadziej: harfa — arfiarz, częściej: harfiarz — arfiarka, częściej: harfiarka. Forma dlm tych harfiarzy lub harfiarów.

Argentyna — argentyński — Argentyńczyk. Składnia: 1) pojechać do Argentyny, 2) mieszka w Argentynie. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Argolida, dop. tej Argolidy lub Argolis (ndm) (PJ 35/6).

Argument — argumentacja — argumentować. I Formy: 1) młm te argumenty, nie: argumenta, 2) argumentuję...

Szykował w głowie argumenty. Danił

II Składnia: 1) A. na co = na poparcie słuszności czego, 2) A. za kim, za czym = za poparciem usprawiedliwienia wyboru lub obrony kogo, czego, 3) A. przeciw komu, czemu, 4) A. co do czego = dotyczący czego.

1. Nie mógłby potężniejszego argumentu na obronę swych przyjaciół znaleźć. Sienk. 2. Wystuchał argumentów za paktem wschodnim. „Czas” 6 IV 35. 3. Był to ciężki argument przeciw niemu. 4. Niechaj poda przekonywujące argumenty co do sprawy.

Arianin, młm ci arianie, dlm tych arianów lub tych arian. Ob. * Rzeczowniki na -anin.

Arka, dlm tych ark, nie: arek.

Arkan = sznur, wędziło, dlp tego arkanu, młm te arkany.

Nie mógł znieść żadnego arkanu. Żerom.

Arkana (tylko w lm) = tajemnice, dop. tych arkanów.

Wyjaśniał arkana co zawilsze. Żerom.

Arkusz — arkusik, nie: arkuszki; dlp arkusza, nie: arkuszu. Ob. * Dlp rzeczowników męskich.

Armata, rzadziej: harmata (tylko w stylu urzędowym).

Armatura (!) = sprzęt (KJMK).

Armenia — armeński — Armeńczyk. Ob. Ormianin.

Arogancja — arogant — arogancki — arogancko, nie: arogancyjny — arogancyjnie.

Arras, nie: aras (PA), dlp tego arrasu.

Arszenik, nie: arszennik; dop. tego arszeniku.

Artemida, dop. Artemidy lub Artemis (ndm) (PA).

Artretyzm, rzadziej: artrytyzm — artretyczny, nie: atretyzm, atretyczny. Formy: dlp tego artretyzmu, mjsclp w tym artretyzmie.

Artykuł (w ustawie) — Por. Paragraf, Punkt; dlp tego artykułu.

Artyleria (nie: artyreria) — artyleryjski, — artylerzysta. Formy: lp ten artylerzysta, tego artylerzysty, temu artylerzyscie..., lm ci artylerzysci, tych artylerzystów...

Artyzm — artysta — artystyczny. Formy: 1) dlp tego artyzmu, 2) lp ten artysta, tego artysty, temu artyście..., lm ci artyści, tych artystów.

Arystokrata — arystokracja — arystokratyczny. Formy: lp ten arystokrata, tego ary-

stokraty, temu arystokracie..., Im ci arystokraci, tych arystokratów...

Arytme tyka (nie: arytmetyka) — arytmetyczny.

As, blp tego asa, nie: as.

Dostałem asa. Odrzuciłem asa. Dałem asa. Ma zawsze asa i króla w renonsie. *Cyt. SW.*

Asaul ten lub ten asaula.

Asceta (nie: ascet) — ascetyzm — ascetyczny. Formy: lp ten asceta, tego ascety, temu ascecie, tego ascetę, ascetę!..., Im ci asceci, tych ascetów...

Asekuracja = ubezpieczenie, zabezpieczenie.

Asekurować = ubezpieczać. I Formy: asekurowuję..., asekurowują; asekurowuj!... II Składnia:

1) A. co — od czego = ubezpieczać co od czegoś niepomyślnego, 2) A. co — na co = ubezpieczać co dla zapewnienia czegoś, 3) A. co — na czym = ubezpieczać co przez oparcie zapewnienia na jakiejś podstawie.

1. Zaasekurowałem się na przyszłość od podobnych niespodzianek. 2. Zaasekurowałem się na życie. 3. Zaasekurowałem mu tę pożyczkę na całym swoim majątku.

Asenterować (!) = brać do wojska (z niem. assentieren = przyjmować do wojska) (KJU 1, 3. JP 9, 25).

Asenterunek (!) = pobór do wojska (KJU 1, 3.).

Władze polityczne rozkładały ilość rekrutów między dominia i brały udział w poborze (nie: w asenterunku) *Cyt. Kr. 1, 205.*

Asfalt (nie: asfald) — asfaltowy. Formy: dlp tego asfaltu, mjsclp na asfalcie.

Asnyk. Formy i składnia: państwo Asnykowe lub państwo Asnyk (przyszli).

U państwa Asnyk nigdy tego nie było. *Konop.*

Aspiracja do czego, nie: w kierunku czego, dlp tej aspiracji, dlm tych aspiracji (-yj).

Miał zawsze aspirację do zawodu wojskowego. Znamy aspiracje Francji do (nie: w kierunku) utrzymania pokoju. „*Czas*” 25 III 36.

Aspirant do czego, rzadziej: o co.

Aspirant do ręki (o rękę). Deklamowanie wierszy przez młodszych aspirantów do Parnasu. *Chmiel. cyt. SW.*

Aspirować — I Formy: aspiruję..., aspirują; aspiruj!... II Składnia: A. do czego.

Aster ten, nie: ta astra. Formy: mlm te astry, dlm tych astrów.

Astma — astmatyk — astmatyczny.

Asumpt, dlp tego asumptu.

Zwrot: brać do czego asumpt.

Asygnacja = zlecenie wypłaty (DUMK 25 VII 32).

Asygnować — I Formy: asygnuję..., asygnują; asygnuj!... II Składnia: A. komu — co. Asysta.

Zwrot: w asyście = w towarzystwie, w otoczeniu kogo.

Przybył w asyście dwóch panów.

Asystent — Składnia: 1) A. kogo (gdy się wskazuje osobę), 2) A. przy czym (gdy się wskazuje instytucję).

1. Asystent lekarza. 2. Asystent przy klinice ocznej.

Asystować — Składnia: 1) A. komu, czemu =

towarzyszyć komu, czemu, 2) A przy kim, przy czym = być obecnym przy kim, przy czym, 3) A. w czym = brać udział w czym, 4) A. do czego = posługiwać do czego.

1. Asystować damom. *SW.* Asystuje mi *Zapol.* 2. Biskup asystuje przy mszy św. *SW.* Asystowali przy tej operacji. *Perz.* 3. Asystował mi w podróży. 4. Asystować do mszy św (o chłopcu) *SW.*

Asyż, dop Asyżu. *Por. Paryż, Paryża.*

Atak, dlp tego ataku.

Zwroty: 1) atak na co (oznacza przedmiot atakowany bądź oręż atakujący); 2) iść (pędzić) do ataku; 3) przypuścić atak na co lub do czego *SP.*

1. Atak na forty. Atak na bagnety *Matacz.* 2. Pędzi do ataku. *Prus.* 3. Atak zajadły przypuścił na ludowców. *Kruciec.*

Ateizm — ateista = ateistyczny. Formy: lp ten ateista, tego ateisty, temu ateście... Im ci ateści, tych ateistów...

Atencja dla kogo, wobec kogo = uszanowanie.

Zwrot: być dla kogo z atencją.

Atentat (!) = zbrodnia.

Ateny — ateński — Ateńczyk (obywatel republiki ateńskiej) — ateńczyk (mieszkaniec Aten). Forma dop. Aten.

Atestat (= świadectwo) — atestacja, dlp tego atestatu.

Atlas, dlp tego atlasu.

Atleta — atletyczny. Formy: lp ten atleta, tego atleci, temu atlecie, Im ci atleci, tych atletów...

Atmosfera, nie: atmo'sfera (PJ 35, 5)

Atmy (!) = czarne jagody (IGD).

A to (!) pod wpływem niemi. und zwar) = a mianowicie, jak oto, jak, to jest.

Przepisy te obowiązują wszystkich urzędników. jak oto... (lub: jak, albo: mianowicie, nie: a to) *KJU 1, 3.* W bieżącym roku będą otwarte nowe ulice, a mianowicie... (nie: a to). Komitet naukowy będzie się składał z pięciu członków, a mianowicie: (nie: a to) z wszystkich profesorów... *Cyt. Kr. 1, 135.*

A to = przy tym.

Rząd przedstawi także ustawę, normującą pracę i obowiązki służby państwowej, a to przed upływem roku. *Kr. 1, 136.*

Atom, tego atomu.

Dla każdego atomu. *Danił.*

Atrakecja, nie: atrakcja, nie. antrakcja, dlp tej atrakeji, dlm tych atrakeji (-yj)

Atrament, nie: antrament, dlp tego atramentu.

Attyka (w archit.), nie: atyka (PA)

Atu (ndm) lub atut (odm), nie: adu (provinc.) — atutować. Formy: 1) dlp tego atutu lub atuta, mlm te atuty, 2) atutuję..., atutują; atutuj!...

Audiencja (= posłuchanie) — audiencjalny.

Audycja = słuchowisko (Kr. 2, 173).

Audytorium — audytoryjny. Formy, jak: gimnazjum.

Augsburg — augsburski, nie: augsburgski.

Augustianin, mlm ci augustianie, dlm tych augustianów... Ob. *Rzeczowniki na -ani.

Aureli lub Aureliusz. Formy: Aureli, Aure-

lego, Aurelemu..., o Aurelim lub Aureliusz. Aureliusza...

Aureola.

Zwrot: otaczać kogo aureolą.
Odszedł do domu otoczony aureolą. *żerom.*

Auskultować, nie: askultować. Formy: auskultuję..., auskultują; auskultuj!; auskultujący; auskultowany; auskultował.

Auspicje (tylko w 1m); dop. tych auspicjów.
Zwrot: pod auspicjami czyimiś. *SF*

Australia — australijski, nie: australski (PJ 1, 135), ale: Australczyk (Łoś).

Austria — austriacki — Austriak. Składnia: 1) pojechał do Austrii, 2) mieszka w Austrii. Por. Węgry.

Auszpik, nie: auśpik; dlp tego auszpiku.

Auszych (!) = wykrawacz do wycinania ciasta (IGD).

Auszus = brak, rzecz wybrakowana; dlp tego auszusu.

Auto, w wymowie au-to, nie: a-u-to i nie: ał-to (Kr. 2, 340).

Autochton, dlp tego autochtona.

Autogeniczny = samopowstający, samorodny.
Spawanie autogeniczne = spawanie samopowstające. *KJMK.*

Autogiro (z gr. auto- i gyros = koło, nie: autożyro), lepiej: wirowiec.

Autograf, dlp tego autografu.

Automat — automatyczny = samoczynny; dlp tego automatu (KJMK).

Automobil — automobilista. 1) dlp tego automobilu, 2) automobilista, jak: antagonist.

Automobilklub (!) = klub automobilowy (Kr. 2, 283).

Autonomia — autonomiczny (pod wpływem łc. autonomicus), nie: autonomijny.

Autor — I Wymowa: au-tor, nie: a-u-tor, nie: ał-tor. II Forma: młm ci autorzy lub autorowie.

Autorytatywny (!) = posiadający powagę i kompetencję, kompetentny (DUMK 3 IV 32).

Autorytet, dlp tego autorytetu.

Zwrot: utrzymywać, zachowywać autorytet, nie: podtrzymywać autorytet (pod wpływem ros. podderżiwat' awtoritet).

Awangarda — awangardzista. Formy: awangardzista, jak: antagonist.

Awans — awansować. Ob. Awansować. I Formy: dlp tego awansu, nie: awanzu, młm te awanse. II Znaczenie: 1) A. = posunięcie w szczeblu służbowym, 2) A. (!) pieniądze = zaliczka (DUMK 30 IX 30. KJU 1, 3).

Zwrot: iść do awansu.

Na tym się skończyły dalsze awanse. *Bartk.* Do awansu idą ci, co tańsi. *Strug.*

Awansować — I Formy: awansuję... awansują; awansuj!; awansujący; awansowany; awansował. II Znaczenie: 1) A. kogo = posuwać kogo w szczeblu służbowym, 2) A. komu — co (!) = dawać komu co naprzód, dawać zaliczkę (KJU, 2, 2).

Awantura z kim — o co.

Były awantury z Bolkiem. *Nowak.* Miałem z nim o tę książkę nieraz awanturę.

Awanturować się, nie: awanturować.

Psocił, awanturował się (nie: awanturował) *Wikł.*

Awia'tyka, nie: awiaty'ka.

Awizacja — Znaczenie: 1) A. = wypowiedzenie (w stosunkach umowy i sprzedaży), 2) A. = wezwanie (w innych stosunkach urzędowych i w handlu) (KJU).

Azali, nie: aźali.

Badano, azali (nie: aźali) powstały stosunek procesowy należyście się rozwijał. *Kr.: I, 274.*

Azbest, dlp. tego azbestu.

Azja — azjatycki (pod wpływem łc. asiaticus), nie: azyjski i nie: azjański (JP 3, 13. JP 9, 62). — Azjata (azjata).

Znaczenie: 1) Azjata = mieszkaniec Azji, 2) azjata = człowiek nieokrzesany.

Wyrażenie: Azja Mniejsza por. łc. Asia Minor). nie: Azja Mała.

Azyl = przytułek, schronienie, ucieczka; dlp tego azylu.

Wyrażenie: prawo azylu.

Aże'byśmy, aże'byście, rzadziej: ażeby śmy, ażeby'ście.

B

Babcia, dlp tej babci, blp tę babcię, wlp babciu! nie: babcio!

Babimost — babimojski.

Babrać (się), nie: bebrać (się), ani: babrzyć (się). I Formy: babram, babrasz, babra..., częściej: babrzę, babrzesz, babrze...; babraj!, częściej: babrz!, babrający, częściej: babrzący; babrał. II Składnia: B. ś. w czym lub czym.

Babunia, dlp tej babuni, blp tę babunię, wlp babuniu! nie: babunio. Por. Babcia.

Bachanalie (tylko w 1m), nie: bakchanalie, dop. tych bachanalii.

Bachor, nie: bachur.

Żeby ciebie razem z twoim bachorem pioruny *Bał. cyt. SW.*

Bachorza ta lub to bachorze.

Gopio opada i tworzy długie i szerokie bachorze. *Przybysz.*

Bacył, częściej: bakcył.

Baczenie — Znaczenie i składnia: 1) B. na kogo, na co = dozór nad kim, nad czym; doглядanie kogo, czego, 2) B. w czym = roztropność, rozważa w czym.

Zwrot: Dawać na kogo, na co baczenie.

Będę dawał na niego baczenie. Uciszcie się, miejcie też baczenie! *Mick.*

Bacność na kogo, na co lub bez dopełn.

Zwroty: 1) mieć bacność na kogo, na co; 2) mieć się na bacności; 3) obudzić bacność; 4) bacność! = uwaga!; 5) stać na bacność = przybrać postawę, zgodną z komendą: na bacność!
2. Mieć się na bacności. *Sierosz*. 3. Obudziłeś bacność *Bartk.*

Baczyć. I Formy: baczę, baczysz, baczymy..., bacz! baczcie!; baczący; baczyl. II Składnia: 1) B. na kogo, na co = uważać na kogo, na co, doglądać, dozorować kogo, czego, 2) B. żeby = uważać, starać się, żeby...

1. Baczy na wszystko. *żerom*. 2. Bacz, żebyś się nie pomylił.

Zwrot: nie bacz na to (!), rus. = pomimo to (por. ros. nie smotria na to). *Krasn.* 83.

Bać się — I Formy: boję się, boisz się, boi się, boimy się... (nie: bojam się, bojasz się, boja się, bojamy się...); bój się!; bojący się; bał się, nie: bojał się. II Znaczenie i składnia: 1) B. ś. kogo, czego = czuć strach przed kim lub przed czym, 2) B. ś. o kogo, o co (nie: za kogo, za co) = niepokoić się o kogo, o co, 3) B. ś. czego — dla kogo = unikać czego ze strachu o kogo, 4) B. ś., że się coś stanie = bać się, czy się co nie stanie (dla zaznaczenia, że treść zdania podrzędnego jest niepożądana), 5) B. ś., że się coś nie stanie = bać się, czy się co stanie (dla zaznaczenia, że treść zdania podrzędnego jest pożądana), 6) B. ś. czego (rzadziej: co) robić = nie śmieć czego robić.

1. Bano się odmowy. *Reym*. Skoro się boisz wydatku. *Dąbr*. Boję się tych nowinek. *Sierosz*. Bał się tego jak ognia. *Iwasz*. 2. Bojąc się o życie. *Niem*. O niego właśnie się bała. *Dąbr*. 3. Bał się dla Tomaszka wszystkiego. *Dąbr*. 4. Bałem się, że się stanie coś złego = bałem się, czy się nie stanie coś złego. 5. Bałem się, że nie zdąże = bałem się, czy zdąże. 6. Bałem się tego robić. Boję się ci to powiedzieć.

Zwrot: Nie bój się! = bądź pewien.
Nie bój się, dam ja ci! *Prus*

Badać — I Formy: badam, badasz, bada..., badają; badaj!; badający; badany; badał. II Składnia: B. co, nie: nad czym.

Badanie 1) B. czego, ale: badania nad czym. (PJ 1, 104). Por. Uwagi nad czym, 2) B. na co = badanie w celu stwierdzenia obecności czego.

1. Badanie przyrody pomaza nasze możliwości panowania nad nią. Badania nad rakiem nie doprowadziły jeszcze do opanowania tej strasznej choroby 2. Badania na białko.

Badył, nie: badel; dlm tych badyli lub badylów.

(Jeleń) widząc swoje nogi cienkie jak badyle narzekal. *Tremb. cyt. SW.*

Bagatela ta (nie: ten bagatel) — bagatelny.

A to bagatela (nie: bagatel), lada kto potrafił. *Korzen. cyt. Wal.*

Bagaż — bagażowy, nie: bagażny. Formy: dlp tego bagażu, młm te bagaże, dlm tych bagaży, rzadziej: bagażów.

Zwroty: 1) bagaż nadać; 2) wyprawianie bagażu, nie: odprawianie, odprawa bagażu (germ. por. niem. Gepäcksendung). *DUMK 25 VII 32.*

Bagdad, dop. Bagdadu.

Bagnet, dlp tego bagnetu, rzadziej: bagneta.

Ranny od bagnetu. *SW.* Wśród czynów bagnetu. *żerom.*

Bagnetsztanga (!) = pręt zakrętowy (KJMK).
Bagno — bagienko — bagnisty. Forma dlm tych bagien.

Truciznę bagien i moczarów sący. *Przybysz.*

Baisse'a lub **bessa** (PA).

Bajda, dlm tych bajd, nie: bajdów.

Bajdurzy — I Formy: bajdurzę, bajdurzysz, bajdurzy, bajdurzimy..., bajdurzą; bajdurz!; bajdurcie!; bajdurzący; bajdurzony; bajdurzył. II Składnia: B. co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: mówić, opowiadać).

Bajka — bajeczny — bajkowy. I Znaczenie: 1) bajeczny = mający charakter bajki, nieprawdopodobny, wspaniały, 2) bajkowy = związany z bajką, właściwy bajce. II Składnia: Bajka o kim, o czym.

Bajka o młynarzu, jego synu i ośle. W nocy musiano mu gwarzyć pacierze różańcowe albo gadać bajki. *Mick.*

Zwrot: pleść bajki.

Bajkał — bajkalski; dop. tego Bajkału.

Bajor ten lub to bajoro, nie: ta bajora i nie: bejoro.

Bajorów. *Sierosz.*

Bajronizm — bajronista — bajroniczny, ale: Byron (PA). Formy: 1) dop. Byrona, 2) dlp tego bajronizmu, 3) bajronista, jak: finansista. Ob. Finanse.

Baka.

Zwrot: bakę (baki) *SW* lub baką komu świecić = nadskakiwać komu, pochlebiać komu.

Pochlebca świecący w oczy baką. *Wikt.*

Bakalarnia — bakalarstwo. Por. Bakalarz.

Bakalareat, dlp tego bakalaureatu.

Bakalie (tylko lm) dop. tych bakalii.

Bakalarz — bakalarzyć. Formy: 1) młm ci bakalarze, dlm tych bakalarzy lub bakalarzów, 2) bakalarze, bakalarzysz..., bakalarzymy..., bakalarzą.

Bakcyl, dlp tego bakcyła, dlm tych bakcyli lub bakcyłów. Ob. Bacyl.

Bakembardy = bokobrody.

Bakteriolog (r. wsp.).

On jest bakteriologiem i ona jest bakteriologiem.

Baku (ndm) — bakiński

W zburzyszczach starych bakińskich fortalicjł. *żerom.*

Bal — Znaczenie i formy: 1) B. = kłoc drzewa; dlp tego bala, dlm tych bali, 2) B. = zabawa taneczna; dlp tego balu, dlm tych balów.

1. Stup z wielkiego bala. Pomost z bali. *SW.* 2. Królowa balu. *SW.* W tym karpawale miałem pięć balów.

Balans — balansować. Formy: dlp tego balansu, młm te balanse, dlm tych balansów.

Balast, dlp tego balastu.

Baldachim, rzadziej: baldachin, baldakin; dlp tego baldachimu, baldachinu, baldakinu.

Na kształt baldachinu. *Mick.* Ludzie dookoła bityszącego baldachimu. *Parand.*

Baldaszek sufitywy (!) = talerzyk sufitywy (KJMK).

Balet — baletnik — baletnica — baletowy. Forma dlp tego baletu.

Balia (nie: balija, baleja) — balijka

Zwrot stanąć u balii *PJ 32, 124.*

Balkon, dlp tego balkonu.

Ballada, nie: balada (PA).

Balon — balonik; dlp tego balonu.

Balsam (nie: balzam) — balsamiczny — balsamowy. I Forma dlp tego balsamu II Znaczenie: 1) balsamowy = odnoszący się do balsamu, właściwy balsamowi, 2) balsamiczny = pełen balsamu, przesycony balsamem.

Ta podróż będzie balsamem na jego zgrzyoty.

Sienk. Zapach balsamowy Zapach balsamiczny

Balagan = buda, szopa, cyrk

Zwrot: robić balagan = robić nieporządek, zgietk.

Balkany (tylko w lm), dop. tych Bałkanów, nie: Bałkan, Ob. Alpy, Apeniny.

Bałtyk, nie: Bałtyk; dop tego Bałtyku.

Bałwan — Znaczenie i formy: 1) B. = wielka fala; dlp tego bałwanu, 2) B. = bryła, posąg, głupiec; dlp tego bałwana

Bałwochwalca — bałwochwalski — bałwochwalstwo. Formy: lp ten bałwochwalca, tego bałwochwalcy, temu bałwochwalcy, tego bałwochwalce, bałwochwalco!, tym bałwochwalcą, o tym bałwochwalcy, lm ci bałwochwalcy, tych bałwochwalców...

Bambus, dlp tego bambusa.

Banał — banalny; dlp tego banału.

Zwrot: pleść banaly.

Bandaż — bandażować — bandażysta. I Formy: 1) dlp tego bandaża, nie: bandażu. Ob. * Dop. lp rzeczowników męskich.

2) bandażysta, jak: finansista. Ob. Finanse. II Składnia: bandażować kogo = czym.

Zwroty: 1) nałożyć, założyć bandaż; 2) zdjąć bandaż; 3) zerwać bandaż.

Zerwać te bandaże i rozdrapiej rane. *Sienk. cyt. SW.*

Banderola ta (nie: ta banderol) — banderolować.

Bandurka — bandurzysta. Por. Flet — flecista, ale: kobza — kobziarz, duda — dudziarz.

Bandyta — bandycki. Formy: lp ten bandyta, tego bandyty, temu bandycie, tego bandydy, bandyto! tym bandytą, o tym bandycie; lm ci bandyci, tych bandytów...

Banhof (!) = dworzec kolejowy.

Banialuki (zwykle w lm), nie: banaluki; dop. tych banialuk, nie: banialuków.

Bank — bankier. Formy: 1) dlp tego banku, 2) młm ci bankierzy, nie: bankierowie.

Zwrot: Bank Przemysłu i Handlu, nie: Bank dla Przemysłu i Handlu. *KJU 1, 3.*

Bankiet, nie: banket (PA), dlp tego bankietu.

Zwroty. 1) wydać bankiet na czyjaś cześć; 2) bankiet na czyjaś cześć, nie: ku czyjejś czci.

Banknot, dlp tego banknotu.

Bankrut — bankructwo — bankrutować. I Formy: dlp tego bankruta, młm ci bankrucy.

II Składnia: 1) bankrutować na czym, 2) bankrut czego, 3) bankructwo czego.

Bańka — Znaczenie i zwroty: 1) B. = flakonik, ampulka; mała szklaneczka do naciąga-

nia krwi; stawiać bańki, nę: kłaść bańki, 2) B. = bąbel powietrzny w wodzie; puszczać bańki (mydlane).

Bar, dlp tego Baru.

Barak ten (nie: ta baraka), dlp tego baraku.

Baran — baranek — baraniec. Formy: 1) dlp tego barana, 2) baraniec, baraniejesz..., baranieją, baraniej!; baraniejący; baraniał; baranieli.

Baranek.

Zwrot: Baranek Boży, nie: Boży Baranek.

Ob. * Szyk wyrazów.

Baranowicze — baranowicki.

Baraszki (tylko w lm), dop. tych baraszków, rzadko: tych baraszek.

Barbaria — Znaczenie: 1) B. = barbarzyństwo, dzikość, nieokrzęsaność, 2) B. = kraj dziki.

1. Takie postępowanie to istna barbaria. 2. Wywiózł mnie na wieś i osadził w tej Proszowskiej Barbarii. *Wilcz. cyt. SW.*

Barbarzyńca, rzadziej: barbarzyńiec. Formy: lp ten barbarzyńca, tego barbarzyńcy, temu barbarzyńcy, tego barbarzyńce, barbarzyńco!, tym barbarzyńcą, o tym barbarzyńcy; lm ci barbarzyńcy, tych barbarzyńców.

Barchan, dlp tego barchanu.

Barć, młm te barcie, nie: barci (dawn.).

Bardysz, lepiej: berdysz.

Wśród żądał mieczów, surzał i bardyszy. *Syrak. cyt. SW.* Piechota się berdyszem siekła. *Cyt. SW.*

Bardzo — bardziej. Znaczenie i użycie: Przysłówki **bardzo**, **bardziej** łączą się jako określenia tylko z czasownikami lub przymiotnikami, a nigdy z rzeczownikami; mają więc nieco inny zakres użycia składniowego niż przysłówki: wiele, dużo, więcej, które mogą być określeniami czasowników, przymiotników i rzeczowników. Np. On jest bardzo dobry. On bardzo (wiele) pracuje. On jest bardziej (więcej) wyrozumiały niż ty. Ty się coraz bardziej (więcej) na mnie zawzinasz. On wiele pracuje. On więcej pracuje. On ma wiele (więcej) zajęcia. W związku z wyluszczeniem zasadami zdanie takie, jak np. Mnoży się coraz bardziej różnorodnych pamiętników, byłoby zbudowane niepoprawnie. Forma jego (bezpodmiotowa) wskazuje, że przysłówki: **bardziej** został w nim połączony z rzeczownikiem: pamiętników, a takie połączenie jest niepoprawne; należy więc albo przysłówki: **bardziej** zastąpić przysłówkiem: **więcej** i nadać zdaniu postać: Mnoży się / coraz więcej różnorodnych pamiętników, albo przysłówki: **bardziej** połączyć z czasownikiem i nadać zdaniu postać (podmiotową): mnożą się coraz bardziej / różnolite pamiętniki.

Bargamota. Ob. Bergamota.

Bark (= przedramię) ten, nie: ta barka; dlm tych barków, nie: bark.

Zwleczoną z mych barków okryłbym cię szatą.

Mick. cyt. SW. Sprężyły mu się mięśnie barków (nie: bark). *Ostr.*

Zwrot: coś jest na czyichś barkach = coś jest na czyichś głowie

Przygotowywanie wyprawy było na jego barkach *Goet*

Barka (= rodzaj łodzi) ta, nie: ten bark; dlm tych bark, nie: barek.

Barłóg (nie: barłog) — barłożyć. Formy: 1) dlp tego barłogu, 2) barłoże, barłożysz, barłoży, barłożymy..., barłożą; barłóż! barłóźcie! (nie: barłóż, barłóźcie!); barłożący, barłożył.

Barometr (nie: barometer) — barometryczny. Forma dlp barometru, ale: metr, metra.

Zwroty: 1) barometr spada; 2) barometr się podnosi.

Barszcz (nie: baszcz, ani: borszcz) — barszczyk; dlp tego barszczu.

Wyrażenia: barszcz czerwony; barszcz zabielańny (śmietana); barszcz ukraiński; barszcz z uszkami.

Barwa — barwić — barwny. I Formy: barwie, barwisz, barwi, barwimy..., barwią; barw! barwiecie!; barwiący; barwiony; barwił... II Składnia: barwić kogo, co — czym.

Zwroty: 1) nasilenie, natężenie (nie: intensywność) barwy. *KJMK*, barwa mocna: 2) orgie barw. *Wikt.*

Barwinek, dlp tego barwinka.

Barwnik, dlp tego barwnika.

Bary (tylko w lm), dop. tych barów.

Zwrot: wodził się z kim za bary.

Wodził się za bary z myślami. *Danił.*

Barycz (nazwa kilku wsi i rzeczek) ta, nie: ten (JP 11, 62).

Barykadować się (niedok.) — zabarykadować się (dok.). I Formy: barykaduję się, barykadujesz się..., barykadują się; barykaduj się!; barykadujący się; barykadował się. II Składnia: B. ś. od czego lub przed czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: bronić).

Baryłka, nie: barełka.

Baryton — Znaczenie i formy: 1) B. = rodzaj głosu męskiego; dlp tego barytonu, 2) B. = śpiewak, posiadający głos barytonowy, barytonista; dlp tego barytona.

Ob. * Dop. lp rzeczowników męskich.

Bas — Znaczenie i forma: 1) B. = rodzaj głosu męskiego; dlp tego basu, 2) B. = śpiewak, posiadający głos basowy; rodzaj instrumentu muzycznego, basowe skrzypce; dlp tego basa.

Basarunek, dlp tego basarunku.

Zwrot: sprawić komu basarunek.

Trzeba mu dziś sprawić basarunek. *Prus.*

Basen, dlp tego basenu.

Basetla (nie: bazetla) — basetlista. Formy: basetlista jak: batalista. Ob. Batalia.

Bastion, dlp tego bastionu.

Basza lub pasza.

Kapitan pasza. *SW.* Podparł się w boki jak basza. *Mick.*

Baszybrzuch (!) = baszybuzuk.

Baszybuzuk (nie: baszybrzuch). Znaczenie:

1) B. = nieregularny żołnierz turecki, 2) B. = hajdamaka, łupieżca.

Baśń (nie: baśnia) o czym; mlm te baśnie (Żerom.) lub te baśni.

Bat — bacik; dlp tego bata.

Zwroty: 1) Wsypać komu baty. *SP.*; 2) trzymać pod batem; 3) dostać, wziąć baty; 4) trzaskać, palić z bata; 5) ściągnąć kogo batem.

2. Trzymają pod ciągłym batem. *Strug.* 3. Wziął baty. *Bartk.* 4. Trzasnął z bata. *Kad.* 5. Ściągnął konia batem. *Zaremb.*

Batalia = batalista. Formy: 1) dlp tej batalii, mlm tych batalii (batalij), 2) lp ten batalista, tego batalisty, temu bataliście...; lm ci bataliści, tych batalistów.

Batalion, dlp tego batalionu.

Wyrażenie: batalion pułku, nie: batalion od pułku.

Batik, dlp tego batika lub batiku (N).

Batóg, nie: batóg (PA); dlp tego batoga.

Batuta.

Zwrot: pod czyjąś batutą.

Batyst, dlp tego batystu.

Baumkuch, **baumkuchen** lub **bankuch** = sękacz (rodzaj ciasta).

Bawaria — bawarski. Składnia: 1) mieszkać w Bawarii, 2) jechać do Bawarii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Bawełna — bawełniany (nie: bawełnianny) — bawełniarz — bawełniarski — bawełniczy. Znaczenie: 1) bawełniany = z bawełny zrobiony, 2) bawełniarski lub bawełniczy = związany z bawełniarzem, tworzony przez bawełniarza.

Wyrażenia: 1) przemysł bawełniarski lub bawełniczy, gorzej: bawełniany. *JP* 20, 88; 2) nie obijać w bawełnę = mówić bez ogródek.

Bawić — I Formy: bawię, bawisz, bawi, bawimy..., bawią; baw! bawcie!; bawiący; bawiony; bawił. II Składnia i znaczenie: 1) B. (bez dopełn. lub z kim) = przebywać gdzie lub z kim, przy kim, 2) B. kogo — czym = mile zajmować, rozweselać.

1. Dobranoc! już dziś więcej nie będziem bawili. *Mick. cyt. SW.* Najprzyjemniejsze są dla mnie te chwile, które z nią bawię. *Cyt. SW.* 2. Bawit nas swoimi opowiadaniem.

Bawić się — I Formy, jak: bawić. II Składnia: 1) B. ś. kim, czym = zabawić się, cieszyć się kim, czym, 2) B. ś. z kim, rzadziej: z czym = mile z kim (lub z czym) spędzać czas, 3) B. ś. w kogo, w co = grać w co, grać kogo, udawać kogo, co.

1. Drzwi tych odmykaniem codziennie się bawil. *Mick.* Lubił bawić się innymi. *Danił.* 2. Stary bawi się ze starym, młody z młodym. *Cyt. SW.* Rada by dusza (psa) z łapką zajęcza się pobawić. *Bartk.* 3. Bawia się w piłki. *Sienk.* Ty się nie baw w głupie uczciwości. *Reym.* Nie bawmy się w żadne uprzejmości. *Iwasz.* Poszedłem bawić się w proroka. *Choyń.*

Zwrot: bawić się cudzym kosztem.

Bawół, nie: bawoń; dlp tego bawołu, nie: bawoła.

Trzeba będzie bawołu poprowadzić do rzeki. *Sierosz.*

Baza = podstawa. Zakres użycia: używa się tylko w języku wojskowym i marynarskim, poza tym: podstawa.

Tylko silna armia stanowi właściwą bazę operacji pokojowych. *Natk.*

Bazar, dlp tego bazaru. Znaczenie: 1) B. = sklep; idę do bazaru, kupiłem w bazarze, 2) B. = rynek targowy; idę na bazar, kupiłem na bazarze.

Bazgrać — Formy: bazgrzę, bazgrzesz, bazgrze..., bazgrzą (nie: bazgram..., bazgra..., bazgrają); bazgrz! bazgrzcie! (nie: bazgraj! bazgrajcie!); bagrzący (nie: bazgrający); bazgrał.

Zwrot: bazgrze jak kura patykiem. *SW* = pisze nieczytelnie.

Bazgrota, zwykle w lm bazgroty, dop. tych bazgrot.

Bazować (!) co — na czym = opierać co — na czym.

Ja na tej znajomości nie opieram (nie, nie bazuję) żadnych nadziei. Polska opera (nie: bazuje) swą politykę na trzech podstawach. „*Gaz. Pol.*“ 29 VIII 36.

Bazylianin — Formy: mlm ci bazylianin (dawniej: bazyliani), dlm tych bazylianów. **Bazylika**, nie: bazyli'ka. Formy: lp ta bazylika, tej bazyliki, tę bazylikę..., w tej bazylicy; lm te bazyliki..., tymi bazylikami, w tych bazylikach.

Bażant — bażantarnia (JP 20, 85); dlp tego bażanta.

Bąbel — bąbelek; dlp tego bąbla.

Bąk.

Zwrot: zbijać (strzelać) baki = próżnować.

Brat starszy zbijał baki. *Bartk.* Niech pracuje, a nie baki zbija. *Wikt.*

Bąkać (niedok.) — bąknąć (dok.). Formy: 1) bąkam, bąkasz, bąka..., bąkają; bąkaj!; bąkający; bąkał, bąknę, bąkniesz, bąknie..., bąkną; bąknij!; bąknąwszy; bąknąłem..., bąknął, bąknęła.

Zwrot: bąkać coś pod nosem (rub.) = mruczeć, mówić coś niewyraźnie, cicho.

Be (wykrz.).

Zwrot: ani be, ani me = nie wydawać żadnego głosu, nie wiedzieć, co się ma powiedzieć.

Ciele wywałota głupawe ślepią nie beknąwszy ani be, ani me. *Wikt.*

Bebechy (tylko w lm) — bebeszyć. Formy: 1) dop. tych bebecchów, 2) bebeszę, bebeszysz, bebeszy, bebeszemy..

Bechtać — Formy: bechczę, bechczesz..., rzadziej: bechcę, bechcesz (dawn.)..., rzadko: bechtam, bechtasz...

Beczeć (nie: beczyć) — beknąć (dok.). Formy: 1) beczę, beczysz, beczy, beczymy..., beczą; becź! beczcie!; beczący; becza'..., beczeli, 2) beknę, bekniesz..., bekną; beknij!; beknąwszy; beknąłem..., beknęła..., beknęli.

Beczka — beczulka. I Formy: clp tej beczcze, dlm tych beczek. II Składnia: 1) B. na co = beczka, przeznaczona na co, 2) B. do czego, (nie: dla czego) = beczka, służąca do czego, 3) B. od czego = beczka, wzięta od czegoś, do czego bywa zwykle używana, 4) B. czego = beczka, czymś wypełniona, 5) B. z czym = beczka czego (w tym jednak razie zwraca się główną uwagę nie na zawartość, lecz na

samą beczkę), 6) B. po czym lub z czego = beczka, pozostała po czym, opróżniona z czego, 7) B. z czego = beczka, zrobiona z czego. Ob. Butelka. Fłaszka. Kosz. Naczynie. Paka. Pudełko.

Bedel = pedel. Ob. Pedel. Formy: dlp tego bedela, mlm ci bedele.

Bedłka, nie: bedka: dlm tych bedłek.

Bednarz — bednarski. Formy: mlm ci bednarze, dlm tych bednarzy, rzadko: bednarzów. **Befszytk**, dlp tego befsztyka (N) lub befsztyku.

Bejcować, lepiej: gruntować (o drzewie) lub zaprawiać (o żelazie) (KJMK).

Beknać. Ob. **Beczeć**.

Beksa ten lub ta (r. wspóln.). Formy: lp ten (ta) beksa, tego (tej) beksy, temu (tej) beksie, tego (tej) beksę, beksol!, tym (tą) beksą, o tym (tej) beksie; lm te beksy, tych beksów (rm), tych beks (rż), tym beksom, tych beksów (rm), te beksy (rż), tymi beksami, o tych beksach.

Beletrysta (nie: belletrysta) (PA) — beletrystyka — beletrystyczny. Formy: beletrysta, jak: finansista. Ob. **Finanse**.

Belfer — belferka, — belfrować. Formy: 1) dlp tego belfra, mlm ci belfrzy lub te belfry. 2) belfruje..., belfruj!; belfrował.

Belg lub **Belgijczyk** — Belgijka (JP 11, 126) — Belgia — Król Belgów.

Zwroty: 1) pojechał do Belgii; 2) mieszka w Belgii. *Por.* Litwa. Ruś, Węgry

Belgrad (nie: Beograd, ani: Bełgrad, ani: Białogród) — belgradzki; dlp Belgradu, nie: Belgrada.

Belka ta, nie: ta balka, ani: ten belek, ani: ten balk; dlm tych belek, nie: belków.

Żdźbło widzi w oku bliźniego, a w swoim nie widzi belki. *Cyt. SW.*

Belladonna, nie: belladonna.

Bełkot, rzadziej: bełgot (nie: bułkot) — bełkotać, rzadziej: bełgotać, nie: bułkotać. Ob. **Bulgotać**. Formy: 1) dlp tego bełkotu, 2) bełkoczę, bełkoczesz, bełkoczcie..., bełkoczą, rzadziej: bełkoczę..., bełkocą (dawn.) (nie: bełkotam..., bełkotają); bełkocz! bełkoczcie!: bełkoczący; bełkotał (PJ 10, 119).

Bełtać, nie: bełkać, ani: bołtać, ani: bółtać. Formy: bełczę, bełczesz, bełcze..., bełczą, rzadziej: bełtam..., bełta..., bełtają (dawn.); bełcz! bełczcie!; bełczący; bełtany; bełtał.

Benedyktyn. Formy: mlm ci benedyktyni, dlm tych benedyktynów.

Beneficjum — beneficjalny, nie: beneficyjny.

Benefis — benefisant; dlp tego benefisu.

Zwrot: na czyjś benefis, nie: w benefis

Benzyna, nie: bensyna

Berberć, dlp tego berbercia

Berberys, dlp tego berberysu.

Beret lub **biret**, dlp tego beretu (biretu).

-berg — bergia — berski, nie: bergski.

Heidelberg — heidelbergi

Ob. * Przymiotniki na -ski.

Bergamota (= gatunek gruszek), gorzej:

bergamuta, bargamota, bargamuta, pergamota, pergamuta (por. włos. bergamotta) — bergamotka.

Berlacz, nie: berleć.

Wyjazd z domu w karecie i wielkich berlaczach *Zapol*.

Berlin — berliński — berlińczyk; dop. Berlina, ale: Londyn — Londynu.

Berło, dlm tych bereł.

Bern — berneński; dop. Berna.

Bernardyn, nie: bernadyn. Formy: mlm ci bernardyni, dlm tych bernardynów.

Berno (stolica Moraw), nie: Brno.

Besarabia (nie: Bezarabia) — besarabski.

Zwroty: 1) pojechał do Besarabii; 2) mieszka w Besarabii.

Por. Kujawy, Mazowsze.

Beskid, dop. Beskidu.

Bessa, Ob. Baisse'a.

Bestia — bestialny (pod wpływem łc. bestialis) — bestialstwo — bestyjstwo. Znaczenie: bestyjstwo=1) bestialstwo, 2) wielka bestia.

Bestwić się (pod wpływem: pastwić się), nie: bestiić się. I Formy: bestwić się, bestwisz się, bestwi się, bestwimy się..., bestwią się; bestwij się! (nie: bestw się!); bestwiają się; bestwił się. II Składnia: 1) B. ś. (bez dopełn.), 2) B. ś. nad kim, nad czym = pastwić się nad kim, nad czym.

Besztać (rub.) = fukać, burczeć. I Formy: besztam, besztasz..., besztają; besztaj!; besztający; besztany; beształ. II Składnia: 1) B. kogo (nie: komu) — o kogo, o co (gdy się wymienia przedmiot, który się stał przyczyną wymówki), 2) B. kogo — za co (gdy się wymienia czynność, przewinienie, które się stało przyczyną wymówki; niekiedy zaznaczone różnice znaczeniowe się zacierają). Por. Burczeć.

Betlejem (nie: Betleem) to, nie: ten.

Zwrot: ów drugi Betlejem (zamiast: owo drugie Betlejem). *Miriam JP 9, 53*.

Bez (rzecz.) — bzowy. Formy dlp i clp bzu.

Pod cieniem bzowego krzewu. *Zerom*. Powłókt się pod kierz bzu. *Wikt*.

Bez lub beze (przym.). Zakres użycia: forma bez zachowała się tylko w pewnych połączeniach wyrazowych.

Bez ciebie, ale: beze mnie.

Zwrot: bez żadnych (lub jakichkolwiek) trudności. *PJ 34, 157*.

Beczenny. Ob. Cena.

Bezceremonialny w czym.

Bezceremonialni w obejściu. *Małacz*.

Bezhmurny. Ob. Chmura.

Bezczelny. Ob. Czolo.

Bezcześcić. Formy: beczeszczę, beczceszisz, beczcześci, beczęścimy..., beczceszczą; beczczęść! beczczęścicie!; beczceszczący; beczeszczony, beczeszczeni; beczczęścić.

Beczynny. Ob. Czyn.

Bezdeń ta lub ta bezdnia.

Zapada w bezdnie. *Wikt*.

Bezdomny, rzadziej: bezdomy.

Dziecię Cyganów, wygnańców bezdomnych.

Krasz. cyt. SW.

Bezdroże, dlm tych bezdroży (JP 5, 39).

Bezduzny. Ob. Duch.

Bezdzietny. Ob. Dziecko.

Beżołowie, dlp tego beżołowia.

Bezkarność. Składnia: 1) B. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które powinny podlegać karze), 2) B. za co (gdy się wymienia przestępstwo, które powinno pociągnąć za sobą karę; nieraz obie formy składniowe zbliżają się do siebie znaczeniowo).

1) Bezkarność zbrodni rodzi nowe zbrodnie. 2) Na widok bezkarności za ciężkie grzechy. *Sienk.*

Bezkreśny, nie: bezkreśny.

Grzmot rozlega się w bezkresnym przestworze. *Fr. Moraw. cyt. SW*. Dusza jego rozwinęła (się) po bezkresnej przestrzeni. *Ostr.*

Bezkrólewie, dlm tych bezkrólewi (JP 5, 39).

Bezlitosny, nie: bezlitosny.

Z miasta wypędzała go wrzawa bezlitosna. *Wikt*. Ob. Litość.

Bezładny. Ob. Ład.

Bezmyślny. Ob. Myśl.

Beznoży, rzadko: beznożny (PJ 35/6), ale: dwunoży lub dwunożny, czworonoży lub czworonożny. Ob. Noga.

Bezoki, ale: oczny. —

* **Bezokolicznik** — Zakończenia bezokolicznika pozostają w związku z zakończeniami czasu przeszłego: 1) -eć — a ł: siedzieć — siedział, słyszeć — słyszał, 2) -i ć — i ł: puścić — puścił, chodzić — chodził, 3) -y ć — y ł: służyć — służył, suszyć — suszył, 4) -ą ć — a ł: ciągnąć — ciągnął, stanąć — stanął, 5) -a ć — a ł: pisać — pisał, czytać — czytał, 6) -ś ć — s ł lub -t ł, -d ł: paść — pastł, paść — padł, pleść — plótl, 7) -ź ć — z ł: wieźć — wiózł, gryźć — gryzł, 8) -e ć — k ł lub -g ł: piec — piekł, biec — biegł.

Bezpieczeństwo.

Zwrot: zagrażać bezpieczeństwu, nie: grozić niebezpieczeństwem. *DUMK 31 III 32*.

Bezpieczny — Składnia: 1) B. od kogo, od czego = zabezpieczony od czego, 2) B. o kogo, o co = spokojny o kogo, o co.

1. Od wszelkiej przywdy bezpieczny. *Mick. cyt. SW*. 2. O zone i dziatki będą bezpieczny. *Sienk.*

Bezpodstawny = pozbawiony podstawy logicznej lub moralnej. Por. Bezpodstawowy. Ob. Podstawa.

Bezpodstawowy — Znaczenie: 1) B. (zwykle) = pozbawiony podstawy fizycznej, 2) B. (rzadziej) = pozbawiony podstawy logicznej lub moralnej. Ob. Bezpodstawny.

Bezprawie, dlm tych bezprawi (PJ 1, 90, JP 5, 39).

Bezprzedmiotowy = nie mający wyraźnego celu.

Sprawa bezprzedmiotowa. *Kr. 2, 169*.

Bezręki, ale: poręczny, zręczny.

Bezrobocie — bezroboczy lub bezrobotny (Kr. 2, 266); dlm tych bezroboci. Ob. Strajk! (JP 5 40).

Bezroboczy, lepiej: bezrobotny (PJ 35/6)

Bezrogi, ale: dwurogi lub dwurożny. Ob. Róg. **Bezsen**ny. Ob. Sen.

Bezsenność.

Zwrot: popaść (nie: wpaść) w bezsenność. Popadła w bezsenność. *zerom*.

Bezsenowny, rzadziej: bezsensowny, nie: bezsensny.

Bezsilność wobec kogo, czego.

Bezsilność wobec nonsensu. *Grusz*.

Bezsilny wobec kogo, czego, nie: przeciw komu, czemu.

Wobec tego popłochu (nie: przeciwko temu popłochowi) oficerowie tureccy byli po prostu bezsilni. *Cyt. Kr. 1, 63*. Uczuł się wobec jej biedy zupełnie bezsilny. *Perz*.

Bezskrzydły, ale: dwuskrzydły lub dwuskrzydłowy.

Bezsporny. Ob. Spór.

Bezstronny. Ob. Strona.

Beztroski. Ob. Troska.

Bezuchy lub **bezuszny**, ale tylko: uszny.

Bezustanny = ustawiczny.

Bezwały. Ob. Wąs.

Bezwiadny, nie: bezwiedni.

Jakaś bezwiedna siła ciągnęła go w tę stronę. *Kaczk. Cyt. SW*.

Bez władny. Ob. Władza.

Bez wstydu. Ob. Wstyd.

Bez wyznaniowy. Ob. Wyznanie.

Bez względu. Ob. Względ.

Bezzębny, nie: bezzęby (PJ 35/6).

Bezzenny. Ob. Zona.

Bęben — bębnić. Ob. Bębnić. Forma dlp tego bębna.

Bębnić — I Formy: bębnię, bębnisz, bębni, bębnimy..., bębnią; bębni!; bębniący; bębnił. II Znaczenie i składnia: 1) B. (bez dopełn.) = bić w bęben, grać na bębnie, 2) B. czym — w co = uderzać czym — w co, 3) B. na czym = hałaśliwie grać na czym, 4) B. co = hałaśliwie co rozgłaszać, w kółko co powtarzać.

Zwrot: bębnić komu w ucho lub nad uchem = huczeć komu w ucho. Przywyki, żeby mu zawsze ktoś bębnił nad uchem. *Mick*.

Bęcwał, dlp tego bęcwała.

Będzin — będziniński; dop. Będzina.

Bękart, nie: benkart (PA); dlp tego bękarta.

Biadać, rzadziej: biadować. I 1) Formy: biadam..., biada..., biadają; biadaj!; biadający; biadał, 2) biaduję; biaduj!; biadujący; biadował. II Składnia: B. nad kim, nad czym. ... lecz jaskółka nie biaduje. *Konop*.

Biała (Małopolska, Podlaska) — biały. Formy: Biała, Białej, Białej, Białę (rzadziej: Białą), Biało! (rzadziej: Biał!), Białą, w Białej. (odmiana przymiotnikowa, tylko w biern. i woł. końcówka rzeczownikowa). Ob. *Nazwy geograficzne pochodzenia przymiotnikowego.

Białko to, nie: ten białek.

Białobrzegi — białobrzęski; dop. Białobrzęgow, nie: Białobrzę (PJ 12, 83).

Białodrzew, dlp tego białodrzewu.

Białoskóry, ale: gruboskórny.

Białowieża — białowiecki, nie: białowiejski.

Puszcza Białowiecka (nie: Białowiejska).

Biały — bielszy, nie: biały. Forma młm (męskoosob.). biali, nie: bieli.

Biali wyglądają jak czyste dusze. *Mick*.

Biały Dunajec, nie: Dunajec Biały. Ob. *Szyk wyrazów.

Białystok, nie: Biały stok — białostocki. Formy: dop. Białegostoku, mjsc. w Białymstoku (Kr. 2, 228).

Bianco (z włosk.) lub blanco.

Zwrot: in bianco, lub in blanco.

Biblia — biblijny, nie: biblijski.

Bibliograf — bibliografia — bibliograficzny. **Biblio'teka** (nie: biblio'teka) lub bibliote'ka — bibliote'czny.

Bibosz (nie: bimbosz), dlp tego bibosza.

Bibu'ła, nie: bi'buła.

Zwrot: bibuła (bibułka) z czego = pozostała po czym. Zawinieli w bibułkę z ciastek. *Nowak*.

Bicykl, ale: cyklista, nie: bocyklista; dlp tego bicykla.

Bicz na kogo, na co.

To prawdziwy bicz Boży na sprzedawczyków *Strug*.

Zwroty: 1) z bicia (nie: biczem) trzaskać (paść); 2) biczem zadawać = bić biczem; 3) rozpuszczać się jak dziadowski bicz.

1. Jakby kto z bicia wypalił. *Małacz*. 2. Biczem zadaje. *Mick*. 3. Rozpuszczał się jak dziadowski bicz. *Wikł*.

Bić (niedok.) — bijać (wielokr.) — zbić (dok.).

I Formy: 1) biję, bijesz, bije..., bija; bij!; bijący; bity; bił, 2) bijam..., bija..., bijają; bijaj!; bijający; bijany; bijał, 3) zbiję..., jak: biję. II Składnia i znaczenie: 1) B. kogo, co — czym — za co = zadawać komu, czemu rązy — czym — za co., 2) B. o co — czym = tłuc o co — czym, 3) B. w co — czym = walić lub strzelać w co — czym, 4) B. na kogo, na co lub przeciw komu, czemu = powstawać przeciw komu, czemu.

1. Za te wszystkie sprawy zbił go przednie bitem. 2. Bezradnie bił głową o mur. (Drzewka) były gałęziami o dom. *Wikł*. 3. Bić w pierś. *Zerom*. Artyleria biła w nasze stajnie. *Strug*. Burza biła we drzwi. *Zerom*. Pięściami bije w ściany. *Zerom*. 4. Biję we mnie gromada. *Cyt. SW*. Orzechowski bił przeciw celibatowi. *Cyt. SW*.

Zwroty: 1) bić kogo na głowę lub na łeb na szyję = odnosić nad kim stanowcze zwycięstwo; 2) bij zabij na kogo, na co = człowiek porwawczy, zawzięty; 3) nie w ciemię bity = zdolny, domyślny; 4) bić w dzwony = uderzać w dzwony; 5) dzwony bija, zegar bije = dzwony dzwonia, zegar dzwoni; 6) bić na co — kłaść nacisk na co, przypisywać czemu wielkie znaczenie.

1. Zbito Prusaków na łeb na szyję. *Mick*.

Bić się — I Formy, jak: bić. II Składnia: 1) B. ś. za kogo, za co lub o kogo, o co = walczyć w obronie kogo, czego, 2) B. ś. na co lub czym (na oznaczenie oręża walki), 3) B. ś. (bez dopełn.) = walczyć, wdawać się w bijatykę.

1. Za Polskę się bijesz. *Małacz*. Biję się o Polskę. *Małacz*. Ja się biję z duszy za kraj. *Zerom*. 2. Młodzież na dziedzińcu biła się w palcacy. *Mick*. Na pistolety bić się lub na szpady. 3. On się ciągle bije.

Biec (niedok.) lub biegnąć — biegać (wielokr.).

Ob. Biegać. I Formy: 1) biegnę, biegniesz, biegnie..., biegną (dawniej: biege, bieżysz, bieży..., biega); biegnij! (dawniej: bieź!); biegnący; biegl, 2) biegam, biegasz, biega..., biegają; biegaj!; biegający; biegał. II Składnia: 1) B. w czym lub na czym (na oznaczenie miejsca, gdzie się biega); przenośnie: B. w czym (na oznaczenie ubrania, w którym się biega), 2) B. po czym (na oznaczenie różnych punktów miejsca, gdzie się biega), 3) B. po co (na oznaczenie celu), 4) B. za kim, za czym = biegać w ślad za kim, za czym albo przenośnie: krzątać się koło kogo, czego, szukać kogo, czego, 5) B. do kogo, do czego (na oznaczenie kresu fizycznego), 6) B. na kogo, na co (na oznaczenie czynności lub stanu, który jest celem biegania), 7) B. koło kogo, koło czego = krażyć biegiem koło kogo, koło czego; przen.: pielęgnować kogo, zabiegać o kogo, o co. Ob. Chodzić.

1. Całymi dniami biega sobie na swobodzie w ogródku. Na taki mróz biega w letnim palcie. 2. Konie biegają po łące. 3. Biegałem do niego po książki. 4. Biegali wszyscy za nim. *Mick.* Cały dzień biegaliśmy za sprawunkami. 5. Ciała trzoda białopucha bieży do starca. *Mick.* 6. Biegaliśmy co dzień na inne widowisko. 7. Nadskakiwali mu i biegali koło niego na wypródkę.

Biecz (nazwa miasta) — biecki; dop. Biecza. **Bieda** — Wymowa: niekiedy wymawia się: bida, zwłaszcza w wyrażeniu: oj! bida, bida! Tak samo: bida (zamiast: biga) = wózek o dwóch kołach.

Zwroty: 1) bieda przychodzi na kogo; 2) z jednej biedy wziąć w drugą; 3) mieć biedę = mieć kłopoty; 4) wpaść lub popaść w biedę; 5) bieda jest w czym; 6) z biedą = z trudem; 7) od biedy = nieźle, z małym wysiłkiem, 8) biedę klepać = biedę cierpieć.

1. Bieda przychodzi na każde stworzenie. *Bartk.* 2. Z jednej biedy wleziesz w drugą. *Prus.* 3. Znowu ma biedę w domu. *Sier.* 4. Popadli w biedę. *Dąbr.* 5. W tym tylko bieda. *Siemk.* 6. Z wielką biedą przebrnął. *Zerom.* 7. Mógłbyś od biedy mieć ogródek. *Siedl.* 8. Będą biedę klepać. *Zapol.*

Biedaczysko ten i to.

Ten biedaczysko. *Makusz.*

Biedak ten, nie: ten biedaka, ani: biedniaka. **Biednie** lub **biedno**.

Biednieć — I Formy: biednieję, biedniejesz, biednieje..., biednieją; biedniej!; biedniejący; biedniał, biedniałem, biednieli. II Składnia: 1) B. od czego lub z czego albo z powodu, skutek czego (gdy się wymienia przyczynę zewnętrzną, od woli podmiotu niezależną), 2) B. przez co (gdy się wymienia przyczynę wewnętrzną, przez podmiot spowodowaną).

1. Z tych wszystkich niepowodzeń (z powodu tych niepowodzeń) zbiednieli zupełnie. 2. Zbiednieli przez własną lekkomyślność.

Biedny — biedniejszy. Składnia: B. z powodu czego, od czego lub z czym.

Wujenka jest biedna z tym ciągłym chorowaniem. *Orzesz.*

Biedować = cierpieć biedę. Formy: bieduję, biedujesz..., biedują; bieduj!; biedujący; biedował.

Biedował prawie stale, ale ani razu nie wpadł tak w łapy niedzy. *Danił.*

Biedzić się — I Formy: biedzę się, biedzisz się, biedzi się, biedzimy się..., biedzą się; biedź się! biedźcie się!; biedzący się; biedził się. II Składnia i znaczenie: 1) B. ś. z kim, z czym = pasować się, walczyć z kim, z czym, 2) B. ś. nad czym = pracować, ślezczyć nad czym.

1. Lgnących i biedzących się z blockiem pobili. *Cyt. ŚW.* 2. Przebiedziła się cała wieczer nad tym. *Dąbr.*

Bieg, dlp tego biegu.

Zwroty: 1) puszczać w bieg = nadawać ruch; 2) z biegiem (lat, rzeki...), 3) zwolnić biegu.

2. Paręset kroków z biegiem rzeki. *Prus.* 3. Konie zwolnily biegu. *Ostr.*

Biegać — I Formy: biegam, biegasz..., biegają; biegaj! biegajcie!; biegał..., biegali. II Składnia: 1) B. w czym (na oznaczenie miejsca, gdzie się biega; przenośnie na oznaczenie ubrania, w którym się zwykle biega), np. biegała w ogrodzie; biega w taki mróz w letnim palcie, 2) B. po czym (na oznaczenie różnych punktów miejsca, gdzie się biega), np. biegała po pokoju, 3) B. do kogo, do czego = biegiem zdążać do kogo, do czego, 4) B. po co, nie: za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem tym jest przedmiot, który się ma osiągnąć w jednym jakimś określonym miejscu), np. biegała po wodę do rzeki, 5) B. za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem tym jest przedmiot, który się ma osiągnąć w różnych miejscach), np. biegała cały dzień za pomidorami i nie mogła ich nigdzie dostać, 6) B. na co (na oznaczenie celu, jeśli celem tym jest stan lub czynność, w których się ma wziąć udział), np. biega ciągle na te odczyty, 7) B. za kim, za czym = biegać w ślad za kim, za czym, np. ciągle biega za nim, 8) B. z kim, z czym = biegać razem z kim, z czym, np. biega z nim całymi dniami, 9) B. przed kim, przed czym = biega poprzedzając kogo, co w przestrzeni bądź w czasie. Ob. Chodzić. *Isć.*

Biegłość w czym.

Biegłość w technice zysku. *Grusz.*

Biegły (przym.). Znaczenie i składnia: 1) B. w czym = świadomy czego, znający się na czym, wprawy w czym, 2) B. (!) = zbiegły.

Biegły w rozbierniu wszelkich spraw. *Dyg.* Człek biegły w literach. *Bartk.*

Biegły (rzecz.), (nie: znawca) = ekspert (Kr. 2, 275).

Biegnąć. Ob. Biec.

Biel ta = białość; dlp tej bieli.

Bieleć — bieleć — bieleć się. I Znaczenie: 1) bieleć = nabierać białej barwy, mienić się białą barwą, 2) bieleć = robić białym, pokrywać białą barwą, 3) bieleć się = mienić się białą barwą. II Formy: 1) bieleję, bielejesz..., bieleją; bielej!; bielejący; bieleł..., bieleli, 2) biele, bielisz, bieli, bielimy..., bieleją; biel! bieleć!; bielejący; bieleiony; bieleli, 3) bieleć się..., jak: bielelić.

1. Śniegi na górach bieleją. *Cyt. SW* 2. Bieli izbę wapnem. *Cyt. SW* 3. Biela się pola, oj, biela, biała pustynia dokoła. *Asn.*

Bielizna — bieleżniany, — bieleżniarz — bieleżniarski. Znaczenie: 1) bieleżniany = odnoszący się do bielizny, związany z bielizną, właściwy bieleżnie, 2) bieleżniarski = odnoszący się do bieleżniarza.

Wyrażenia: przemysł bieleżniany lub bieleżniarski. *JP* 20, 84.

Bielmo, nie: bilmo.

Bielony (!) = pobielany (o rondlach), ale: bielona chałupa.

Bielsk Podlaski — bielski.

Bielsko (śląskie) — bielski.

Biennium, nie: bieniem (PA). Formy jak: gimnazjum.

* **Bierna strona czasownika**. I Formy: Strona bierna tworzy się przez złożenie imiesłowu biernego z odpowiednimi formami słowa posiłkowego być albo zostać, np. jestem chwalony, będziesz szanowany, bądź pozdrowiony, byłby pokonany, został pokonany. Słowa posiłkowego być używamy w czasownikach niedokonanych, a w czasownikach dokonanych używamy albo słowa być, albo zostać. Słowo zostać uwydatnia czynność, oznaczoną w czasowniku podstawowym, a słowo być — jej rezultat. Np. Walka trwała dzień cały, aż w końcu nieprzyjaciel został pokonany. Nieprzyjaciel był pokonany, więc przez jakiś czas nie groziło nam z jego strony niebezpieczeństwo. Staneliśmy wreszcie na noclegu; konie zostały wprowadzone do stajni i przywiązane do żłobów, pies przez całą noc był przywiązany na łańcuchu... Msza była celebrowana (nie: została celebrowana). Strona bierna tworzy się także przez dodanie do formy czynnej zaimka się, np. Dom się buduje.

II **Użycie**: Język polski na ogół unika form strony biernej i zamiast niej często się posługuje wyrażeniem nieosobowym czynnym z zaimkiem się, np. wyraża tę się używane = wyrazów tych się używa; jutro będzie zbierane żyto = jutro będzie się zbierać żyto.

* **Biernik** (składnia). Nieraz się trafia błędne użycie biernika zamiast dopełniacza po słowach zaprzeczonych bądź po bezokolicznikach, zależnych od słów zaprzeczonych (tak zw. accusativus tromtadricus). Np. nie ma serca polskiego, które by tę oznakę (zam. tej oznaki) wdzięczności narodowej nie pochwaliło (*Cyt. Kryń*). Nie podobna podać szczegóły (zam. szczegółów) (*Cyt. Kryń*). W zdaniach takich, jak: nie widziałem cię, nie widział mię — formy zaimków cię, mię są formami dopełniacza, użycie ich przeto uznać należy za prawidłowe. Ob. Ja. Ty. Prawidłowymi są również wyrażenia: nic nie widzę, nic nie słyszę. Ob. Nic. Prawidłowymi są także wyrażenia tego typu, co: Tu nie ma co robić (*Krasz.*). Nie było co rzec (*Sienk.*), bo w takich wyrażeniach (bezpod-

miotowych) bezokolicznik nie jest dopełnieniem, zależnym od słowa zaprzeczonego, lecz orzecznikiem, a słowa: nie ma, nie było odgrywają rolę łącznika.

Bierny — Znaczenie: 1) B. = biorący na siebie skutki czyjegós działania, 2) B. = dobrze coś chwytający, umiejący brać.

1. Pozostawał wobec tego wszystkiego zupełnie bierny. 2. Koń bierny.

Bierwiono, rzadziej: bierzwiono.

Bies, rzadziej: bis, nie: bieś.

Bieżący (!) germ. (= niem. laufend) = nie naruszalnie, w jednym ciągu, stale.

Zwroty: prowadzić w jednym ciągu (nie: bieżąc) spis, wykaz, dziennik. *KJU* 1, 3.

Bifurkacja, lepiej: rozdwojenie, rozszczepienie, rozgałęzienie, rozdzielenie.

Bijaty'ka, nie: bija'tyka (PJ 35).

Bilans — I Formy: dlp tego bilansu, młm te bilanse, dlm tych bilansów, nie: bilansy.

II Znaczenie: 1) B. = zestawienie rachunków, 2) B (!) = wykaz, np. wykaz (nie: bilans) zmian.

Wykaz (nie: bilans) zmian poziomu wody. *KJMK*.

Bilard (nie: bilar) — bilardzista. Formy: 1) dlp tego bilardu, 2) lp ten bilardzista, tego bilardzisty, temu bilardziście..., Im ci bilardziści, tych bilardzistów...

Zwrot: grać w bilard.

Ob. Grać.

Bilateralny (!) = dwustronny, obustronny.

W płaszczyźnie stosunków wyłącznie bilateralnych między Polską i Francją (!) = w dziedzinie stosunków obustronnych między Polską a Francją.

Bilcze to (nazwa miejscowości). Formy: Bilcze, Bilcza... w Bilczu (odmiana rzeczownikowa) (*Kr.* 2, 218).

Bilet — Formy: dlp tego biletu, młm te bilety, nie: te bileta.

Zwroty: 1) mieć bilet, nie: posiadać bilet; 2) bilet z ważnością od... (!) = bilet ważny od... *DUMK* 15 X 31; 3) bilet uprawnia (!) = bilet uprawnia. *DUMK* 15 X 31; 4) bilet opiekujący na jedną osobę (!) = bilet wydany dla jednej osoby. *DUMK* 15 X 31; 5) bilet personalny (!) = bilet zniżkowy dla pracowników kolejowych. *DUMK* 31 X 31; 6) bilet wejścia; 7) bilet do teatru, bilet do ogrodu; 8) bilet na bal, na przedstawienie, na wystawę; bilet na loterię; bilet na przejazd. *KJMK*; 3) wejść za biletem, puszczając za biletem; 10) bilet przesiadany lub z przesiadaniem, nie: przesiadkowy, ani: z przesiadką.

Bileter, dlp tego biletera.

Bilion, dlp tego biliona.

Bill (angielski), nie: bil (PA); dlp tego billu.

Bilon, dlp tego bilonu.

Biłgoraj — biłgorajski; dop. Biłgoraja.

Binokle (tylko w lm), nie: cwikier (próvinc. germ.); dop. tych binokli.

Biodro to, nie: to biodra, ani: ta biodra, ani: ta biodra; dlm bioder, nie: biódr.

Biograf — biografia — biograficzny; dlm ci biografowie.

Biolog — biologia — biologiczny; młm ci biolodzy lub biologowie.

Biret lub beret; dlp tego biretu (beretu).

Biskup — biskupi (przym.) — biskupstwo. **Formy:** dlp tego biskupa, młm ci biskupi. **Biskwit,** dlp tego biskwitu.

Bisurman, rzadziej: bisurmanin. **Formy:** dlp tego bisurmana, młm ci bisurmani.

Biszkopt, rzadko: biszkokt; dlp tego biszkoptu.

Bitwa — I Forma dlm: tych bitew, rzadko: bitw.

Skutkiem tych bitew. *Stasz.*

II Składnia: B. o kogo, o co.

W bitwie walnej o życie. *Dyg.*

Zwroty: 1) wydać bitwę komu; 2) wyzwać do bitwy; 3) przyjąć bitwę; 4) stoczyć bitwę; 5) wygrać (przegrać) bitwę.

1. Obiecywał nie wydawać jeneralnej bitwy.

Siemk. 2. Wyzwał go do stanowczej bitwy. 3. Stoczyła się straszna bitwa na błoniach Rudawy.

Mick. 4. To znak pewny, że bitwę wygrywa.

Mick.

Biuletyn, nie: buletyn; dlp tego biuletynu.

Biuralista — Formy jak: finansista. Ob. Finanse.

Biuro — I Forma: cłp temu biuro, nie: biurowi (nawet gdy jest mowa o zespole ludzi pracujących w biurze) (PJ 35, 6). II Znaczenie: 1) B. = stół do pisania, biurko, 2) B. = kantor, kancelaria, gdzie pracują urzędnicy, 3) B. (!) = zarząd.

Zarząd Towarzystwa, nie: biuro Towarzystwa.

III Składnia: 1) pójść do biura = wyjść z domu i dążyć do biura, 2) pójść na biuro = wyjść z jednego pokoju biura na inne jakieś miejsce tegoż biura, 3) być w biurze = przebywać w jakimś jednym określonym miejscu biura, 4) być na biurze = przebywać w jakimś nieokreślonym miejscu biura lub przechodzić z jednego miejsca na drugie w tymże biurze.

Biurokrata — biurokracja — biurokratyczny. **Formy:** biurokrata, jak: arystokrata.

Biust, dlp tego biustu, młm te biusty, nie: biusta.

Bizancjum — bizantyjski lub bizantyński (pod wpływem łc. byzantinus) (Łoś Gr. 2, 84).

Bizon (zwierzę), nie: bizun; dlp tego bizona.

Bizun (kańczug), nie: bizon; dlp tego bizuna.

Bładnąć lub **blednąć,** **blednieć.** **Formy:** 1) bładnę bładniesz..., bładną; bładnij!; bładnący; bładnął, bładnąłem..., częściej: bładł, bładłem, bładła, bładli, 2) blednę, bledniesz..., bledną; blednij!; blednący; blednął..., częściej: bładł, 3) Elednieję, bledniejesz..., blednieją; blednij!; bledniejący; bledniał, bledniałem, blednieli.

Niebo środkiem czota bładnie. *Mick.* To płonął, to bładnął. *Mick.* Widząc, że bładnie. *Mick.*

Bładno — bładziej, rzadziej: bledziej.

Błady — bledszy, rzadziej: bladszy.

Był znacznie bledszy. *Reym.* Krzyże stały się jeszcze bledsze. *Siemk.*

I Forma młm (męskoosob.) bładzi, nie: bładzi. II Składnia: B. z czego.

Błady z ran. *Zerom.*

Zwrot: błady na twarzy, nie: po twarzy.

Bładziuchny lub **bledziuchny.**

Księżę bładziuchną pótobreczą migotać zaczyna. *Orzesz. cyt. SW.*

Bładziutki lub **bledziutki.**

Bładziutka twarz jej oświeciła lampą. *Bał. cyt. SW.* Złożyła bładziutką twarz na jego szerokiej piersi. *Orzesz. cyt. SW.*

Blagier (r. wsp.) — blagierka (rz). Ob. * Rodzaj wspólny.

On jest blagier i z niej także niezły blagier.

Blagować — I Formy: blaguję, blagujesz..., blagując; blaguj!; blagujący; blagował. II Składnia: 1) B. (bez dopełn.), 2) B. o czym (na oznaczenie treści słów, które ktoś mówi blagując), 3) B. co (na oznaczenie słów, które ktoś mówi blagując).

1. On blaguje, a oni mu wierzą. 2. Blagują o swoich czynach bohaterskich. *Strug.* 3. On wszystko to blaguje. Blaguje niestworzone rzeczy (tak, jak. mówi niestworzone rzeczy; tutaj wyraz rzecz = słowo, mowa; por. Wiedział, że niecierpliwa młodzież terazniejsza, że ją nudzi rzecz. *Mick.*).

Blamanż (nie: blamaż) = rodzaj kremu galaretowatego; dlp tego blamanżu.

Blamaż (nie: blamanż) = kompromitacja; dlp tego blamażu.

Blamować — I Formy: blamuję, blamujesz, blamując..., blamuj!; blamujący; blamował. II Składnia B. kogo, co — czym.

Blankiet = formularz (DUMK 25 VII 32).

Blansz, dlp tego blanszu.

Blask, dlp tego blasku.

Zwrot: bije blask z czego lub od czego.

Bije blask z karabeli. *Mick. cyt. SW.* Blask bije mu od głowy *Prus.*

Błaszanka — Składnia taka jak w rzeczowniku: beczka, butelka

Noga potykała o blaszanki po zjedzonych konserwach. *Matacz* Kazał sobie podać blaszankę wódki. Przytknął blaszankę z czystą wodą do jego warg. *Siemk.*

Błaszany, nie: blaszanny.

Imbryki blaszane. *Mick.* Naczynie blaszane. *Mick.*

Blat, dlp tego blatu.

Blichowany (!) = wybielany (IGD).

Blichtr, dlp tego blichtru.

Bliski — bliższy. I Formy: bliższy — bliżsi.

II Składnia: 1) B. kogo, czego = niedaleki od kogo, od czego, 2) B. komu, czemu = drogi komu, czemu.

1. Była bliska placzu. *Dąbr.* Obudziło to w nim gniew, bliski oburzenia. *Orzesz.* Nareszcie już bliski mojemu celu. *Kraśni.* Wyjątkowo u Mickiewiczza, zresztą może dwuznacznie (ob. punkt 2): Stawiła przed nim trzy z chleba gałeczki. Wziął najbliższą sobie. 2. Oni dwoje są sobie bliscy. *Nalk.* Zawsze sercu to bliższe. *Bartk.* Te obszary lasów bliskie jego duszy. *Zerom.*

Blisko — bliżej. Składnia: 1) blisko kogo, czego = niedaleko od kogo, od czego (gdy się mówi o dwóch punktach nieruchomo położonych), 2) blisko do kogo, do czego lub od kogo, od czego = niedaleko do kogo, do czego (gdy się myśli o ruchu skierowanym do lub od jakiegoś punktu), 3) blisko komu, czemu = nieobojętnie komu, czemu, 4) bli-

sko = około, mniej więcej (nie wpływa na przypadek liczebnika, z którym się łączy).

1. Bliżej domu. *Bartk.* Bardzo blisko biedy. *Grusz.* 2. Do kościoła jest mu bliżej. *Prus.* Mieszkał blisko od kościoła. 3. Sprawy te stały zawsze blisko jego sercu. 4. Przez lat blisko trzydzieści (nie: trzydziestu; trzydzieści zależy od: przez). *JP 10, 121.*

Blizna, dlm tych blizn, nie: blizen, ani: bliznów.

Blomba (!) = plomba.

Blond (przym. ndm) — blondyn—blondyna—blondynka.

Miał piękne, kręące się blond kудetki. *Korzen. cyt. SW*

Bluszcz, dlp tego bluszczu.

Bluzgać—bluznać, rzadziej: bluzgnąć. I Formy: 1. bluzgam, bluzgasz..., bluzgają (nie: bluzdź, bluzdźesz..., bluzdźą); bluzgaj!; bluzgający; bluzgany; bluzgał, 2. bluznę, bluzniesz..., bluzną; bluznij!; bluznął, bluznałem, bluznęła. II Składnia: B. na kogo, na co — czym.

Bluzgotać — Formy: bluzgoczę, bluzgoczesz, rzadziej: bluzgocę, bluzgoczesz (dawn.), (nie: bluzgotam, bluzgotasz); bluzgocz! bluzgoczcie!; bluzgoczający; bluzgotał.

Bluźnić — bluźnierca — bluźnierstwo. I Formy: bluźnić, bluźnisz, bluźnią, bluźni, bluźnimy..., bluźnią; bluźnij! (rzadziej: bluźń!, zwykle z przecz.: nie bluźń!); bluźniący; bluźnił. II Składnia: B. komu, czemu lub przeciw komu, czemu albo na kogo, na co.

Bluźnić rozumowi. *Cyt. SW.* Bluźnić przeciwko religii. *Cyt. SW.* Nie bluźń na Naród nasz! *Mick.*

Bluźnierca — Formy: lp ten bluźnierca, tego bluźniercy, temu bluźniercy, tego bluźniercę, bluźnierco!, tym bluźniercą, o tym bluźniercy; lm ci bluźniercy, tych bluźnierców...

Bluźnierstwo komu, czemu lub przeciwko komu, czemu, albo na kogo, na co.

Teorie niewypróbowaną doświadczeniem lekceważył aż do bluźnierstwa nauce. *Święt.*

Błagać — I Formy: błagam, błagasz..., błagają; błagaj!; błagający; błagany; błagał. II Składnia: 1) B. kogo — o co — dla kogo = pokornie i usilnie prosić kogo—o co, 2) B. czego = pokornie i usilnie prosić o co (bez wymieniania osoby, do której się prośbę zanosi), 3) B. kogo — za kim = wstawiać się przed kim — za kim.

1. Błagał dla niej o życie. *Siemk.* Błagam o przebaczenie. *Siemk.* Chwilami dusza błaga o litość. *Sierosz.* Będę pana o coś błagał. *Makusz.* 2. Błagając litość. *Siemk.* 3. Modły gorącymi błagała Boga za dziećmi swoimi. *Karp. cyt. SW*

Błam = sztuka futra pewnej miary, płat futra; — błamować = błam, robić z futerek. Ob. Bram — bramować.

Płomieniste błamy światła. *Słow. cyt. SW.*

Błazen, młm ci błaznowie lub te błazny.

Błąd — I Formy: lp ten błąd, tego błędu, temu błędowi..., o tym błędzie; lm te błędy, tych błędów... II Znaczenie: 1) B. = pomyłka, 2) B. (!) = wadliwość, np. wadliwość

przewodu telegraficznego, nie: błąd w przewodzie telegraficznym (DUMK 15 X 31). III Składnia: B. czego lub w czym.

Jest tu jakiś błąd rachunku (lub w rachunku). Zwroty: 1) wprowadzić w błąd kogo; 2) wprowadzić z błędu kogo; 3) wpaść (nie: popaść) w błąd. *Krasn. 72;* 4) być w błędzie; 5) brnąć w błędach lub w błędy; 6) błędami roi się rachunek, pismo... (!) = od błędów roi się rachunek, pismo... *KJU, 3.*

Błądzić, nie: błędzić. I Formy: błądzę, błądzisz, błądzi, błądzimy..., błądzą; błądz! błądzcie!; błądzący; błądził. II Składnia i znaczenie: 1) B. po czym = zabłąkawszy się chodząc po czym, 2) B. w czym = mylić się w czym.

1. Godzinę całą błądziłem po lesie. Czy błądził po okolicy. *Sierosz.* 2. Jeśli w czym pobłądzą, to z własnej winy. *Siemk.*

Błąkać się, nie: błękać się. I Formy: błąkam się..., błąkają się; błąkaj się!; błąkający się; błąkał się. II Składnia: błąkał się w czym lub po czym (o miejscu lub o czasie).

Błąkała się po pokojach. *Dąbr.* Błąkał się po nocy (lub w nocy). Tak długo błąkali się w obcych stronach świata. *Mick. cyt. SW.*

Błękit, dlp tego błękitu.

Błękitnieć—Formy: błękitnieje; błękitniej!; błękitniejący; błękitniał..., błękitnieli.

Błękitny od czego.

Miedza błękitna od bławatków. *Orzecz.*

Błocisty, częściej: błotnisty. Ob. Błoto.

Błogi komu, czemu lub dla kogo, czego.

Witaj narodom miejskim, poro błoga. *Mick.*

Błogosławić, nie: bogosławić. I Formy: błogosławię, błogosławisz, błogosławi, błogosławimy..., błogosławiają; błogosław! błogosławcie!; błogosławiający, błogosławieni; błogosławił. II Znaczenie i składnia: 1) B. kogo, co — za co = uwielbiać wystawiać kogo, co—za co, 2) B) komu, czemu = z uwielbieniem dziękować komu, czemu—za co, 3) B. kogo, co lub komu, czemu = udzielać komu, czemu błogosławieństwa, życzyć szczęścia, szczęście sprowadzać, 4) B. kogo, co = święcić kogo, co, kropić wodą święconą.

1. Błogosławiono księcia powszechnie. *Siemk. 2* Błogosławiono mu za wszystkie dobrodziejstwa. 3. Błogosławio тебе, twojej duszy i twojej miłości. *Siemk.* Takim Pan Bóg błogosławi. *Prus.* Bóg błogosławi męstwu. *Maacz.* 4. Sędzia stół błogosławił. *Mick.*

Błonie to, nie: ta błoń (prowinc.); dlm tych błoń lub tych błońi, mjsclp po błoniu, nie: po błońi (Odyń. *Cyt. Wal.*)

Spojrzy po błoniu. Czwałująca czereda zleciała na błonia. *Mick.* Polowaliśmy na kupiskim błoniu. *Mick.* Aleja wzdłuż błoń. *Grusz.* Zatawała, * wyszła na Błonia. *Grusz.*

Błonie (nazwa miasta) — błoński.

Błoto — błotny — błotnisty lub błocisty; Znaczenie: 1) błotny = odnoszący się do błota, związany z błotem, właściwy błotu, 2) błotnisty (błocisty) = pełen błota, obfitujący w błoto.

1. Kąpielie błotne, ptaki błotne. 2. Droga błotnista.

Zwrot: tarzać się w błocie, nie: do błota (prowinc.).

Blysk, rzadziej: **lysk**, nie: **blisk**. Znaczenie: 1) B. = polysk, blask, 2) B. (!) = (przen.) polor.

Zwrot: polor światowy, nie: blysk światowy. Nabrała poloru światowego, nie: blysku światowego.

Błyskać się (nie: **bliskać się**) — **blysnąć (się)** (dok.) (Kr. 2, 135). Formy: 1) **blyskam (się)**, **blyskasz**, **blyska...**, **blyskają**; **blyskaj!**; **blyskający**; **blyskał**, 2) **blysnę (się)**, **blyśniesz...**, **blysną**; **blyśnij!**; **blysnął**, **blysnąłem**, **blysnęła**, **blysnęli** lub **blyst**, **blysiem**, **blyśla**, **blyśli**.

Kilka grzbietów sarn blysnęło pod krzawkami. *Siemk. Cyt. SW.* Na dworze co chwila się blyskalo. **Blyskawica**, rzadziej: **lyskawica** (Kr. 2, 135) — **blyskawicowy** — **blyskawiczny**.

Przy białym świetle lykawic. *Ork.* Zastęki blyskawicą. *Ork.*

Blyskawicowy — **blyskawicowo** lub **blyskawiczny** — **blyskawicznie**.

Blyskawicowo przeczuwał. *zerom.*

Blyszceć lub **blyszczeć się**, nie: **blyszczyc (się)**, ani: **lyszceć (się)**. Formy: **blyszczę**, **blyszczysz**, **blyszczy**, **blyszczymy...**, **blyszczą**; **blyszcz!** **blyszczcie!**; **blyszczący**; **blyszczal...**, **blyszczeli**.

Wszystko blyszczy się i bieleje. *Dąbr.* Blyszczec dobrym tonem. *Prus.*

Bo (spójn.). Zajmuje zwykle pierwsze miejsce w zdaniu, niekiedy drugie.

Nie powracam, bom nigdzie nie był. *Cyt. SW.* Było się na co gapić, czegoż bo tam nie było! *Cyt. SW.*

Boa (ndm.). Znaczenie: 1) B. = ten boa = wielki wąż amerykański, 2) B. = to boa = długi szal wafkowaty.

Pięknie jej było w tym puszystym boa. *Cyt. Pass.*

Boazeria, nie: **buazeria** (PA).

Boazerie z dębu do połowy ścian. *Reym.*

Bobek (nazwisko). Formy: **Bobek**, **Bobka** (nie: **Boheka**), **Bobkowi** (nie: **Bobekowi**). *Ob. Danek.*

Bobrujsk — **bobrujski**; dop. **Bobrujska**.

Boccaccio, dlp **Boccaccia**. *Ob. *Nazwiska obce na -o.*

Bochen — **bochenek**; dlp tego **bochna**.

Bochnia — **bocheński**.

Boczek, nie: **wędzonka** (IGD).

Boćwina. *Ob. Botwina.*

Bodaj, rzadziej: **bogdaj**, nie: **bodej**.

Bodaj ta cnota dzisiaj w wielu sercach była. *Cyt. SW.*

Bodiak lub **bodziak**; dlp tego **bodiaku** (**bo-dziaku**).

Bodziec — I Formy: dlp tego **bodźca**, młm te **bodźce**. II Składnia: 1) B. dla kogo (gdy się wymienia osobę, której się dodaje **bodźca**), 2) B. do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia cel, do którego się pobudza), 3) B. czego (gdy się wymienia przyczynę **bodźca**: gdy przyczyna łączy się ściśle z celem, różnica między znaczeniem drugim a trzecim się zaciera).

1. Co to za bodźce dla uczonych widzieć, jak

mądrych król ceni. *Cyt. SW.* 2. Współczucie dodało mi bodźca do dalszych kłamstw. *Malacz.* Dostarczyć bodźców do pobudzenia (nie: dla pobudzenia) dyspozycji psychicznych. *Praca szkol. 11, 3, 52.* 3. Niechaj będzie bodźcem przyszłej sławy. *Mick.*

Bogarodzica lub **Bogurodzica**, dawniej także **Bogorodzica**.

Bogato — **bogaciej**.

Bogaty — **bogatszy**. Składnia: 1) B. w co = zasobny w co (gdy się wymienia zawartość **bogactwa**), 2) B. czym = bogaty przez co (gdy się wymienia przyczynę **bogactwa**), 3) B. (bez dopełnienia) = posiadający **bogate** zasoby.

1. Prasa najbogatszych w złoto krajów. *Dąbr.* Bogaty w wieloletnie doświadczenie. *Danił.* 2. Bogaty doświadczeniem. 3. Bogaty kupiec. *Bogata okolica.*

Bogdan lub **Bohdan**.

Bogini, nie: **boginia**.

Bogobojny, nie: **bogobójny**.

Bogoryja, dop. **Bogoryi**.

Bohater (r. wsp.). (nie: **bohater**) — **bohaterka** (rż); młm ci **bohaterowie** lub **bohaterzy**.

Zwrot: **bohater(ka) dnia**.

To Litwinka, dziewczica bohatera. *Mick.* Zrozumiała, iż jest bohaterką dnia. *Malacz.*

Bohomaz, dlp tego **bohomazu**.

Bohorodzczany — **bohorodzkański**.

Boileau, ndm lub dop. **Boila**, cel. **Boilowi...**

Bojaźń — Składnia: 1) B. kogo, czego, rzadziej: przed kim, przed czym = unikanie kogo, czego ze strachu, 2) B. o kogo, o co = obawa, żeby się komu lub czemu co złego nie stało.

1. Dręczyła nieustanna bojaźń jakiegoś nieszczęścia. Odczuwał jakąś dziwną bojaźń przed tym postanowieniem. 2. W bojaźni o życie. *Bartk.*

Zwrot: **bojaźń Boża**, nie: **Boża bojaźń**. *Ob. *Szyk wyrazów.*

Bojownik czego lub o co albo za co. *Por. Bić się*

Bok, dlp tego **boku**, nie: **boka**.

Zwroty: 1) **boki** zrywać ze śmiechu; 2) **bokami** robić = ledwie dyszczyć, ostatkami gonić; 3) wychodzić **bokiem** = kończyć się w przykry sposób; 4) **odciągnąć (odejść)** na bok = **odciągnąć (odejść)** na stronę; 5) **przewrócić się** na drugi bok (podczas snu) = już dawno spać; 6) **brać się** pod bok lub w bok; 7) **podpierać się** lub **wspierać się** pod bok lub w bok.

1. **Boki** zrywano ze śmiechu. *Malacz.* 2. **Ledwie** robi bokami. 3. **Cudza** krzywda zawsze **bokiem** wyjdzie. 4. **Odciągnęła** męża na bok. *Dąbr.* 5. **Mama** dawno **zgasiła** światło, a **Kasia** na pewno **przewróciła** się na drugi bok. *Nowak.* 6. **Książę** wziął się pod bok ze śmiechu. *Siemk.* **Wziąwszy** się w bok. *Siemk.* 7. **Wsparty** pod bok. *Siemk.* **Podparł** się w bok jak basza. *Mick.*

Bokobrody, lepiej niż: **bakembardy**.

Nosił bokobrody. *Kad.*

Boks — **boksować się** — **bokser**; dlp tego **boksu**.

Bołący — **bołaco**. *Ob. Kojący — kojąco.*

Bołaco uderzyły te słowa. *Orzesz. cyt. SW.*

Boleć, nie: **bolić**. I Znaczenie i formy: 1) B. = **sprawić ból**. W tym znaczeniu używa się ten czasownik tylko w 3 os.: **boli**, **bolało...**, **będzie bolało**, 2) B. = **odczuwać ból**, **cierpieć**.

W tym znaczeniu używa się ten czasownik we wszystkich osobach i liczbach i ma następujące formy: boleje, bolejesz..., boleją; bole!; bolejący; bolał, boleli.

II Składnia: 1) boli kogo (biern.)—co, (nie: boli komu—co); nie boli kogo (biern., bo przy przeczeniu tylko dopełnienie bliższe otrzymuje formę dopełniacza, a w tym połączeniu nazwa osoby dotkniętej bólem występuje w funkcji dopełnienia dalszego) (Krasn. Skład. 119), 2) boleć nad kim, nad czym.

1. Już mnie nogi bolą od takiego stania. *Kad.* Mamę bolała głowa. *Kad.* Już mnie (nie: mi) serce boli. *Kondr. cyt. SW.* Ja dziś zęby bola. *Orzesz.* 2. Samolubstwo i pycha bolały nad tym. *Małacz.*

Bolesław — Boles — Bolcio. Formy: Bolciu (!) = Bolcio. Ob. * Wotacz.

Bolcio (nie: Bolciu) przyszedł.

Bolesno lub **boleśnie**.

Bolesny (nie: boleśny)—boleśniejszy. Składnia: bolesny dla kogo, dla czego, dawniejsze, dziś rzadkie: komu, czemu.

Było coś wprost bolesnego dla pana Andrzeja. *Stenk.* Gadał coraz boleśniej dla niego rzeczy. *Reym.* W postaci bolesnego rozdrażnienia. *Danił.* **Boleść**, młm te boleści.

Boleta (!) = dowód opłaty (z niem. das Bollet, z włos. bolleta) (Krasn. 2, 278).

Boliwia — boliwijski. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Zwroty: 1) pojechał do Boliwii; 2) mieszka w Boliwii.

Bombaj — Formy: dop. Bombaju, miejsc. w Bombaju.

Bombardier, dlp tego bombardiera, młm ci bombardierzy, nie: bombardierowie.

Bomblować (!) = bumblować = hulać, bawić się.

Bon ten (= kwit na należność), nie: ta bona. Formy: lm te bony, tych bonów...

Zwroty: bony na węgiel, na posiłki... *SW.*

Bonifacy, nie: Bonifac. Por. Ignacy, nie: Ignac, ale: Korneli lub Kornel.

Bonifikata (!) = bonifikacja, wynagrodzenie, odszkodowanie (Krasn. 2, 279).

Bonifikować = wynagradzać.

Zwrot: bonifikować stratę = wynagradzać stratę. *Kr. 2, 279.*

Bonn (miasto w Niemczech), ndm.

Mieszka w Bonn.

Bonno (!) = wynagrodzenie, zależne od wysokości sumy obrotowej w przedsiębiorstwie (Krasn. 2, 268).

Bononia lub **Bolonia**—bonoński lub boloński.

Bordeaux (ndm).

Bor'do (ndm przym.), nie: bordo's

Miała bluzkę bordo.

-borg — -borski.

Malborg — malborski.

Borg (= kredyt)—borgować = dawać na kredyt. I Formy: dlp tego borgu, 2) borguję, borgujesz, borguje..., borgują; borguj!; borgują; borgował. II Składnia: borgować komu — co — na czym.

Zwroty: 1) brać na borg; 2) dawać na borg.

Borneo (wyspa), ndm.

Borowik, nie: borownik (IGD). Ob. Surojadka (Szober Gr.² 177-8).

Zwrot: Znaleźć borowika (biern.) *JP 11, 160.*

Borsuk, (nie: borczech, ani: borcuch, ani: borciuch)—borsuczy, rzadziej: borsukowy.

Torba borsucza. *Mick. cyt. SW.* Fuknę i zrobie borsuczą minę. *Korzen. cyt. SW.*

Borszczów — borszczowski.

Borykać się — I Formy: borykam się, borykasz się..., borykają się; borykaj się!; borykający się; borykał się. II Składnia: B. s. z kim, z czym.

Borykał się z ciężkimi czasami i interesami.

Orzesz. cyt. SW.

Borzęcin — borzęcki.

Bosfor — bosforski. Formy: dop. Bosforu, miejsc. w Bosforze.

Boski.

Wyrażenia: Matka Boska, kara Boska, utrapienie Boskie, nie odwrotnie: Boska Matka,...

Boso — bosaka — na bosaka — bosakiem, bardzo rzadko: bosą, boską, boskiem, bosonóż.

Bość (!) = bósć (PA).

Bośnia — Bośniak — bośniacki. Formy dop.

Bośni, biern. Bośnię, narz. Bośnią, miejsc. w Bośni. Por. Mazowsze.

Zwroty: 1) pojechał do Bośni; 2) mieszka w Bośni.

Bota'nik — Formy: lp ten bota'nik, tego bota'nika, temu botaniko'wi..., tym bota'nikiem, o tym bota'niku, lm ci bota'nicy, tych bota'ników.

Bota'nika (nie: botani'ka) — botani'czny.

Botwina lub **boćwina**, nie: botwinia.

Bowiem (spójn.) — Użycie: używa się na drugim miejscu w zdaniu, a jeśli zdanie zaczyna się od przymyka, to na trzecim.

Nieprzyjaciel bowiem (nie: bowiem nieprzyjaciel) przybliżył się pod wieczór. *Cyt. Krasn. 1, 20.* Doskonale bowiem sobie zdajemy sprawę (nie: doskonale sobie zdajemy bowiem sprawę...). *Krasn. 1, 20/1.*

Boźnica (!) = bóżnica (PA)

W bóżnicy zdejmują te chałaty. *Nowak.*

Boży — Formy: młm (męskoosob.) boży, młm (żeńskorzecz.) boże.

Wyrażenie: boża krowka, Boże Ciało, boże drzewko, Boże Narodzenie, ale: Syn Boży, bicz Boży, mąż Boży, słowo Boże, w imię Boże!, służa Boży, dom Boży.

Bób lub **bober** (nie: bob—bóber)—bobek lub bobik. Formy: 1) dlp tego bobu, młm te boby, 2) dlp tego bobru, nie: bobra. Ob. Bóbr.

Zwroty: zadać komu bobu = dać się komu we znaki.

Ta mu zada bobu. *Makusz.*

Bóbr, nie: bober. Formy: dlp tego bobra, clp temu bobrowi. Ob. Bób.

Bóbrka (miasto) — bobrecki.

Bóg—boży—boski. Ob. Boży, Boski. I Formy: Bóg, Boga, Bogu..., o Bogu; bogowie lub bogi, bogów... II Akcent: Pa'n Bóg, nie: Pan Bóg (JP 1, 255). Ob. Pan.

Zwroty: 1) tak nam dopomóż Bóg! (*Konop.*) = tak nam niech dopomóż Bóg!; 2) Bóg zapłać! = niech Bóg zapłaci. (W tych dwóch zwrotach zachowała się stara forma 3 os. rozkaźnika, równa

formie 2 os.); 3) bój się Boga = opamiętaj się. zastanów się; 4) na miłość Boga! lub: u Boga! Boga Ojca! (wykrzykniki zdumienia); 5) mój Boże! ale: Boże nasz! 6) Bogiem a prawdą = wiastwie, jeśli chodzi o słusność.

2. Gdyby spadek przypadł im bez kłopotu, wtedy Bóg zapłać! *Dąbr.*; 3. Przecież, bój się Boga, te pieniądze przychodzą w samą porę. *Dąbr.* 4. Na cóż tu się nie pozwala, u Boga! *Berent.* 6. Bogiem a prawdą powinien być to zrobić.

Bój = bitwa, walka. I Formy: dlp tego boju, nie boja, dlm tych bojów, nie boi II Składnia: 1) B. o kogo, o co = bój o zdobycie lub utrzymanie kogoś lub czegoś, 2) B. za kogo, za co = bój w obronie kogoś lub czegoś.

1. Wzywacie do boju. *Żerom.* 2. W boju o życie. *Dyg.* 3. Bój za kraj.

Bój (żart.) = strach. Użycie: tylko w wyrażeniu: mieć boja.

Wstyd to największy mieć boja. *Bartk.*

Ból ten, nie: ta (JP 9, 53). Postać głoskowa: ból, bólu, bólowi..., bólem, w bólu, bóle, bólów..., znacznie rzadziej: bolu, bolowi..., bole...

Otwarcie ust sprawia panu Andrzejowi ból. *Sienk.* Z bólu. *Str.*

Zwroty: ból zęba, głowy... nie: ból w zębie, w głowie.

Bór — Formy: dlp boru, cłp borowi... mjsclp w boru lub w borze.

Nikły dwugłos jeszcze brzmi w boru. *Żerom.* W boru pełno jest śpiewaków. *Dyg.* W gęstym borze panował półmrok. Boru tego mieszkańcy. *Przybylsz.*

Bóść, nie: bość (PA). I Formy: bodę, bodziesz..., bodą; bodź! bodźcie!; bodzony (nie: bodziony); bodzeni; bodź! bodźcie!; bodzący (nie: bierący); brał, 2) wezmę, weźmiesz... (nie: weźne, weźniesz...); weź! weźcie!, dawniej: weźmij! weźmijcie! (Weźmij z sobą mego ducha. *Mick.* cyt. SW); wzięty; wziął, wzięłem, wzięła, wzięli.

Będzie miał czym Szwedów bóść. *Sienk.* Zaczął konia ostrogami bóść. *Sienk.* Przebóść ziemię i wydać owoc. *Danił.*

Bóżnica. Ob. Bożnica.

Bracki = należący do bractwa. Ob. Braterski. **Brać** (tylko w postaci niedok.) — (dok.) wziąć.

I Formy: biorę, bierziesz..., biorą (nie: bierę... biera); bierz! bierzcie!; biorący (nie: bierący); brał, 2) wezmę, weźmiesz... (nie: weźne, weźniesz...); weź! weźcie!, dawniej: weźmij! weźmijcie! (Weźmij z sobą mego ducha. *Mick.* cyt. SW); wzięty; wziął, wzięłem, wzięła, wzięli.

II Składnia: 1) B. kogo, co lub czego (w dopeł. cząstkowym), 2) B. kogo, co — za co lub pod co = chwycić kogo, co — za coś lub pod co, — (przen.) poczytywać kogo — za co, nie: jako co, 3) B. kogo, co — na co = brać kogo, co i kłaść na co, chwycić kogo — na co; — (przen.) łapać kogo — na jakąś przynętę, 4) B. kogo, co — od kogo (nie: z kogo), ale: z czego, 5) B. co — po kim = dziedziczyć w spadku, 6) B. kogo, co — do kogo, do czego = brać kogo, co: umieszczać gdzie, 7) B. co — u kogo = kupować co — u kogo.

Uwaga. Dawniej używano także zwrotów: wziąć w serce, wziąć w pamięć, wziąć w rozum, wziąć w głowę... (SW). Wyrażeniami tymi posługiwano się wtedy, gdy „miejszem“

do którego coś „zabierano“, była jakaś władza duchowa (pamięć, rozum, uwaga) lub jaka część ciała ludzkiego (głowa, serce...). Dziś z tych zwrotów pozostało tylko wyrażenie: wziąć coś w ręce. Zwrot ten w przeciwstawieniu do wyrażenia: wziąć do rąk — ma zwykle znaczenie przenośne: wziąć coś w swoje ręce = wziąć pod swój osobisty kierunek.

1. Bierze tabakę z tabakierki. *Mick.* 2. Weź go za rękę. *Cyt. SW.* Wziąwszy Zosię pod rękę. *Mick.* Wzięła cię za kogo innego. *Cyt. SW.* 3. Wziął gnój na widły. *Cyt. SW.* Wziął go na pochlebstwo. 4. Wziął od niego (nie: z niego, rus.) za tę przysługę sporą sumkę pieniędzy. 5. Wziął po nim wielki majątek. 6. Weź proń do ręki. *Cyt. SW.* Weź go z sobą do bryczki. Wzięli go do więzienia. Wziął to bardzo do serca. *Cyt. SW.* Wypoczątek każdy weźmie do roboty. *Prus.* 7. U tego kupca nie nie biorę. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) brać co na siebie = podejmować się czego; 2) brać co na uwagę lub pod uwagę. Ob. Uwaga; 3) brać na kiel = upierać się. Ob. Kiel; 4) brać na rozum. Ob. Rozum; 5) brać na ząb kogo = obmawiać kogo. Ob. Zab; 6) brać na kawał kogo = sztuczka wywieść kogo w pole. Ob. Kawał; 7) brać na cel. Ob. Cel; 8) brać na odpowiedzialność. Ob. Odpowiedzialność; 9) brać na sumienie. Ob. Sumienie; 10) brać na kredyt. Ob. Kredyt; 11) brać na poty. Ob. Pot; 12) brać górę nad kim. Ob. Góra; 13) brać kogo na świadka lub za świadka. Ob. świadek; 14) brać za męża lub za żonę. Ob. Mąż, żona; 15) brać sobie za obowiązek. Ob. Obowiązek; 16) brać sobie za krzywdę. Ob. Krzywda; 17) brać co z czego = uzyć się czego z czego; 18) brać w łeb (w pysk, w gębę), ale: po twarzy, po plecach, po karku...; 19) brać coś jak = przyjmować coś jak; 20) brać coś do siebie.

1. Wzięła na siebie ten trud. *Nałk.* 17. Braliśmy z Biblii o zwycięstwie Daniela. *Nouak.* 19. Brał to na wesoło. *Iwasz.* 20. Nie brała przestróg do siebie. *Kunc.*

Brać się — wziąć się (dokon.). Składnia: 1) B. s. kogo, czego = chwycić się kogo, czego, czeptać się kogo, czego (zwykle w znaczu. przen.), 2) B. s. za co (zwykle w znaczu. właściwym) = chwycić się za co, 3) B. s. do czego (nie: za co) = przystępować do czego, zabierać się do czego, 4) B. s. na co = stosować co.

1. Biorą się go żarty. *Cyt. SW.* Biorą się Jej żarty. 2. Brać się za głowę, za puls, za rękę. 3. Brała się do roboty (nie: za robotę) sama. *Dąbr.* Wziąć się do pracy. *Sierosz.* Bierzemy się do roli. *Żerom.* Umie brać się do rzeczy. *Strug.* Magda wzięła się do mycia. *Prus.* Brała się do książek. *Dąbr.* 4. Biorę się na różne sposoby.

Braha lub **braja**, nie: bracha, ani: breja.

Brahma lub **Brama**. Formy: **Brahma** (Brahma), **Brahmy** (Bramy), **Brahmie** (Bramie) **Brahman** — brahmanizm lub bramin — braminizm.

Brajter (nazwisko). Formy: **Brajter**, **Brajtera** (nie: **Brajtra**), **Brajterowi** (nie: **Brajtrowi**). Ob. *Nazwiska rodowe obce.

Brak — Składnia: B. czego, nie: na czym.

Osadził go brak delikatności u tej młodej dziewczyny. *Iwasz.* Wszak nam na drogę brak zwierzyńny (nie: na zwierzyńnie). *Słowo.* cyt. SW. Nie brak miejsca (nie: na miejscach). *Kr. 1.* 35.

Zwroty: 1) jest komu lub u kogo brak czego; 2) brak czego u kogo; 3) w braku czego; 4) uzupełnić braki. *Kod. Post. Czw.*

1. Ubóstwu mało co brak, łakomstwu wszystkiego. *Przysł. cyt. SW.* 2. ...czego brak u innych jaż razil. *Naik.* 3. W braku dostatecznych podstaw. *Kad.*

Brakować (bezpdm. niedok.) — braknąć (bezpdm. niedok. lub dok.) = nie stawać, nie wystarczać. I Formy: 1) brakuje; brakujący; brakowało, 2) braknie; braknący; brakło. II Składnia: 1) B. czego, nie: na czym (na oznaczenie brakującego przedmiotu, ale bez oznaczenia podmiotu, który brak odczuwa), 2) B. komu, czemu — czego (w zdaniach twierdzących), 3) B. komu, czemu — czego lub na czym (w zdaniach przeczących), 4) B. do czego (na oznaczenie przedmiotu, który jest granicą odczuwanego braku), 5) B. czego, żeby...

1. Nie brakło takich uczniów (nie: na takich uczniach). *Kr. I, 35.* Tego tylko brakowało. *Iwasz.* Coraz bardziej brakowało tchu. *Żerom.* 2. Brakowało nam czasu (nie: brakowało nam na czasie; nie: brakował nam czas). *PJ I, 76.* Brakowało nam monografii (nie: brakowało nam na monografii; nie: brakowała nam monografia). *PJ I, 76.* 3. Szabel nam nie zabraknie. *Mick.* Królowi nie zabraknie na obrońcach. *Sienk.* Na chęci mi nie braknie. *Sienk.* 4. Nic by nie brakowało do szczęścia. *Matacz.* Nic mi nie będzie brakowało do szczęścia. *Święt.* Do stu braknie nam dziesięciu. *Cyt. SW.* 5. Tego jeszcze brakowało, żeby dzieci psuć. *Dąbr.*

Zwrot: co ci brakuje (! germ.) = co ci jest, co ci się stało. *Krasn. 63.*

Brakować kogo, co = przebierać co.

Brakować ryby = sortować według wielkości. *SW.*

Brakować (!) = być nieobecny.

Wczoraj Jan brakował w służbie, zam.: nie był obecny na służbie. *KJU 2 2 DUMK 30 IX 30.*

Brakujący = ten, kogo brakuje... Por. Zbywający.

Wagony brakujące = wagony, których brak. Brakujące książki nadeszły = książki, których brakowało, nadeszły.

Uwaga: Wprawdzie czasownik: b r a k o w a ć = n i e w y s t a r c z a ć jest nieosobowy, więc łączący się z nim rzeczownik występuje w zdaniu nie jako podmiot, lecz zawsze tylko jako dopełnienie, pomimo to jednak używamy imiesłowu: b r a k u j ą c y, a wyrażenia takie, jak: b r a k u j ą c e k s i ą ż k i, b r a k u j ą c e s t r o n y, b r a k u j ą c e a r k u s z e itp., można uznać za poprawne zupełnie tak samo, jak prawidłowymi są podobne wyrażenia z imiesłowem: z b y w a j ą c y, chociaż czasownik: z b y w a ć jest także nieosobowy, np. z b y w a m i p i e n i ą d z y — z b y w a j ą c e p i e n i ą d z e.

Bram (=szlak, galon, obłoga u sukni)—bramować (=okładać bramem). Ob. Błam—błamować. Składnia: bramować co — czym.

Bramować płaszcz gronostajami. *SW.*

Brama lub. **Brahma** (nazwa boga indyjskiego).

Bramin — braminizm lub brahman — brahmanizm.

Brandenburg lub **Brandenburgia**—brandenburgski — Brandenburczyk.

Bransoleta, nie: branzoleta, ani: brązoleta.

Branza (!) = branza (PA).

Brant (nie: brand) = srebro albo złoto wytopione, szczerze.

Zwrot: (przen.) Brant na cnoście. *SW.*

Branża, nie: branza, lepiej: zawód, gałąź, specjalność (PJ I, 127).

Z tej branży przerzucił się do galanterii. *Prus.*

Braśląw — braśląwski.

Brat — Formy: lp brat, brata, bratu, brata, bracie! bratem, o bracie; lm bracia, braci, braciom, braci, bracia! braćmi (dawn.: bracia) o braciach; rzadziej: braty, bratowie, bratów, bratom, bratów, bratowie!, o bratach.

Patrz, jak szlachta braty rzucają czapki. *Mick. (SW).* On iżę nad bracią uroni. *Krasin.* Kocham cię, jak gdybyśmy bracią sobie byli. *Mick.* Ugaszczaj tyłu szlachty bratów. *Mick.*

Zwroty: 1) być z kim za pan brat. (*Sienk.*); 2) brat z ducha; 3) brat z urodzenia; 4) brat po li-rze. Por. siostra po li-rze.

Bratać się z kim, z czym.

Oliwa nie brata się z wodą (przysł.). *Cyt. SW.*

Braterski = odnoszący się do brata, bratni. Ob. **Bratni**, **Bracki**.

Uścisk braterski. *SW.*

Braterstwo, nie: bratostwo. I Znaczenie: 1) B. = bratni związek krwi, 2) B. = miłość braterska, 3) B. = brat i jego żona. II Składnia:

Moi braterstwo są w domu, nie: moje braterstwo jest w domu. Braterstwo przyszli, nie: przyszło. Oboje braterstwo przyszli, nie: oboje braterstwo przyszło.

Bratni = odnoszący się do brata, braterski.

Ob. **Bracki**, **Braterski**.

Uścisk bratni. *SW.*

Bratowa — Formy: bratowa, bratowej, bratowej, bratową, bratowo! bratową, o bratowej. Ob. * Nazwy żon na -owa.

Bratowej wszystko to się należy. *Orzesz.*

Bratrura (! prow.) = piekarnik (IGD).

Bratysława lub **Preszburgh**.

Brawo.

Zwrot: bić komu brawo.

Brazylia — brazylijski (nie: brazylski) — Brazylijczyk, Brazylijka, nie: Brazylianka. **Braż** (rzecz.) — braż (przym. ndm) — brązowy, nie: bronz, ani: bronzowy (PA).

Zwroty: 1) na braż = na brązowo, 2) opalić się na braż.

Brednia, nie: brydnia i nie: brzednia; dlm tych bredni.

Zwrot: pleść brednie. *SF.*

Bredzić, nie: brydzić i nie: brzedzić. I Formy: bredzę, bredzisz, bredzi, bredzimy..., bredzą; bredzący; bredź! bredźcie!; bredzi!..., bredzili. II Składnia: B. co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co: mówić co lub o czym).

Brelok (nie: brylok) — breloczek; dlp tego breloka.

Brema (Bremen) — bremeński.

Brener (!) = palnik.

Bretania — bretoński — Bretończyk — Bretonka.

Brew — brwiowy, nie: breway; młm te brwi, nie: brwie.

Zwrot: marszczyć brwi.
Marszczył brw. *Mick.* Marszczy brwi. *Kad.*
Brewie to (ndr.) = orędzie papieskie.
Breweria, zwykle w lm: brewerie, dop. tych brewerii.
Brewiarz, dlp tego brewiarza, dlm tych brewiarzy, rzadziej: brewiarzów.
Brezent = opona nieprzemakalna; dlp tego brezentu.

Uwaga: Nie należy mieszać z wyrazem: prezent = podarunek.

Brnąć — I Formy: brnę, brniesz, brnie..., brną; brnij!; brnął, brnąłem, brnęła. II Składnia: 1) B. w co = zanurzać się w co, 2) B. w czym = nurzać się w czym.

Broczyć — I Formy: broczę, broczysz, broczy, broczymy..., broczą; brocz! broczcie!; broczący; broczony; broczył..., broczyli. II Składnia: 1) B. co—czym lub w czym = zalewać (zwykle: krwią), 2) B. lub B. ś. (bez dopełnienia) = łać się (o krwi).

1. Broczą ziemię krwią nieprzyjacielską. *Stasz. cyt. ŚW.* Broczął dłoń w krwi. *Przyb. cyt. ŚW. 2.* Stał błyska, krew broczy. *Malcz. cyt. ŚW.* W noccy broczy się we krwi. *Przybysz.*

Broda.

Zwroty: 1) oprzeć się pod brodę; 2) ująć kogo pod brodę.

Ojciec ujął ją pod brodę. *Danił.*

Brodnica — brodnicki.

Brody — brodzki.

Broić — I Formy: broję, broisz, broi, broimy..., broją; broj! brojcie!; brojący; broił. II Składnia: 1) B. komu — co, 2) B. w czym.

Bronchit, dlp tego bronchitu.

Bronić — I Formy: bronię, bronisz, bronii, bronimy..., bronią; bron! broncie!; bronający; broniony, bronieni; broniił.

II Znaczenie i składnia: 1) B. kogo, czego, rzadziej: kogo, co — czym (gdy się wymienia środek lub narzędzie obrony), 2) B. kogo, czego (co) — od kogo, od czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które zagrażają bezpośrednio w teraźniejszości lub stale), 3) B. kogo, czego (co) — przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które mogą zagrażać w przyszłości, lub bronić kogo, czego wobec kogo; nieraz różnice między zwrotem tym a poprzednim zacierają się), 4) B. komu, czemu — czego = zabraniać, nie pozwalać komu, czemu — czego, 5) B. komu — czego (nie: co) = nie pozwalać komu czegoś robić.

1. Bronił go swoja wymowa. 2. Któż nas tu będzie bronil od napastników? *Stenk.* Bronili chrześcijaństwa od pogan, barbarzyńców. *Mick.* Dzierżaw swoich tak upornie bronil. *Mochn.* Próbowali bronić zadań. *Dąbr.* Próbowal bronić domu. *Dąbr.* Ja jej bronie, jak mogę. *Strug.* 3. Panna Maria przyrzekła obronić mnie przed panem. *Święt.* (Szeregi) które bronily Litwę. *Mick.* 4. Bronila sobie jednej rzeczy. *Naik.* Bronić komu przystępu. *Gr. Ak. 307.* 5. Na morgach chłopskich bronie robić polowania (nie: polowanie). *Mick.*

Bronić się — I Formy, jak: bronić. II Składnia: 1) B. ś. czym (gdy się wymienia środek

lub narzędzie obrony), 2) B. ś. od kogo, od czego lub przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które zagrażają, z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: bronić), 3) B. ś. komu, czemu = opierać się komu, czemu, 4) B. ś. przeciw komu, przeciw czemu = bronić się, walczyć przeciw komu, czemu.

1. Bronił się wymową. 2. Bronił się od wspomnień. *Weyss.* Bronili się od wiadomości, które... *Dąbr.* Bronił się przed zbuntowaną okolicą. *Zerom.* 3. Bronił się szaleństwu. *Sienk.* 4. Bronię się przeciw twej wierze. *Sienk.*

Bronowice — bronowicki (lepiej, bo zrozumialej, niż: bronowski). Por. Bronów—bronowski. Ob. Krzeszowice.

Broń na kogo, na co.

Nosi broń na ptaki. *Mick.*

Zwroty: 1) broń podnieść przeciw komu, lub na kogo; 2) broń złożyć przed kim; 3) pod broń stanąć; 4) stać pod bronią; 5) powołać pod broń; 6) broń nabijać.

Nabielak i Goszczyński nabijali broń. *Mochn.*

Broszura (nie: brożura) — broszurować.

Browar — browarny, nie: browarowy, ani: browarski, ani: browarniany (PJ 1, 57); dlp tego browaru.

Pożar browaru. *Mochn.*

Bród, dlp tego brodu.

Bródno — brodnowski, dawniej Ródzieński (PJ 1, 118).

Bróg, dlp tego brogu.

Brud, dlp tego brudu.

Brudzić — I Formy: brudzę, brudzisz, brudzi, brudzimy..., brudzą; brudź! brudźcie!; brudzący; brudzony, brudzeni; brudził..., brudzili. II Składnia: 1) B. kogo, co — czym (gdy się wymienia przedmiot brudzący), 2) B. co — przez co lub od czego.

1. Zabrudziła suknię botem. 2. Zabrudziła suknię od czestego noszenia.

Bruk, dlp tego bruku.

Brukiew — Formy: dlp tej brukwi, nie: brukwy, clp tej brukwi, nie: brukwie, blp tę brukiew, nlp tą brukwią, nie: brukwą, mjsclp w tej brukwi, nie: w brukwie (odmiana jak: chorągiew).

Bruksela (nie: Bruksella) — brukselski.

Brulion, dlp tego brulionu.

Brunet (nie: bronet) — bruneta — brunetka.

Brunszwik (nie: Brunświk) — brunszwicki.

Forma, dop. Brunszwiku.

Brusznica, nie: bruśnica (PA).

Pagórki, strojne w brusznice. *Mick.* Podaje zebrane brusznice. *Mick.*

Bruścik (! prow. wlkopol.) = mostek (cielecy) (IGD)?

Brutał — brutalny, rzadziej: brutalski—brutałstwo.

Brutto, nie: bruto; w brutecie.

Bruzda — bruzdzić. I Formy: bruzdzę, bruzdzisz, bruzdzi, bruzdzimy..., bruzdzą; bruzdź! bruzdźcie!; bruzdzący; bruzdził. II Składnia: 1) B. komu—w czym = przeszkadzać komu w czym.

Bryczka.

Zwrot: wsiadać na bryczkę, ale: do powozu, do karety.

Wsiadał na bryczkę. *Siedł.*

Brydź — brydźysta. Formy: 1) dlp tego brydźa, 2) brydźysta, jak: artysta.

Zwrot: grać brydża lub w brydża.

Bryftrygier (!) = listonosz.

Brygada — brygadowy (nie: brygadyjny), — brygadier.

Brykiety (zwykle w lm), dop. tych brykietów.

Brylant, nie: bryliant; dlp tego brylantu.

Brylant niby zakryty od oczu. *Mick.*

Bryla, nie: breła.

Bryndza, nie: brendza, ani: brędza (pod wpływem: nędza).

Brytania — brytański lub brytyjski (od: Bryt) (Kr. 2, 136).

Brytfanna (nie: brytwanna) = naczynie metalowe płaskie, do pieczenia (IGD).

Brzgać (niedok.) — brzgaś (dok.). I Formy: 1) brzgam, brzgasz, brzga..., brzga; 2) brzgać; brzgać!; brzgać; brzgać; brzgać, 2) brzgnę, brzgniesz, brzgnie..., brzgną; brzgnij!; brzgnąwszy; brzgnął, brzgnąłem, brzgnęła, brzgnęli... II Składnia: B. na kogo, na co — co lub czym.

Brzgnął na niego wodę. Brzgnął na niego strumieniem wody.

Brząkać (niedok.) lub brząkać — brząknąć (dok.) lub brząknąć. Por. Brząknąć (niedok.).

I Formy: 1) brząkam, brząkasz, brząka..., brząkają; brząkaj!; brząkają; brząkać, 2) brząknę, brząkniesz, brząknie..., brząkną; brząknij!; brząknąwszy; brząknął (wywołał dźwięk świadomie, gdy się mówi o ludziach), ale: brząknę (nieświadomie wydał brząk, gdy się mówi o rzeczach martwych), brząknąłem, brząknęła (świadomie wywołała brząk), ale: brząknęła (nieświadomie wywołała brząk), brząknęli, brząknęły (świadomie wywołały brząk), ale: brząknęły (nieświadomie wydały brząk).

II Znaczenie i składnia: 1) B. co — na czym = wygrywać co — na czym, 2) B. w co lub czym = uderzać w co lub potrząsać czym tak, żeby wywołać brząk, 3) B. (bez dopełn.) = wydawać brząk (o przedmiotach martwych).

1. Od rana brząka na fortepianie jakieś stare melodie. 2. Wtem brząknął w tabakierę złotą Podkomorzy. *Mick.* 3. Huknął, że aż szyby brzekły.

Brząkadło lub brząkadło.

Brzdąkać (niedok.) — brzdąknąć (dok.) — lub brzdęknąć. Formy, jak: brząkać—brząknąć. Składnia: B. co — na czym = wygrywać co — na czym.

Brzeg (miejsowość) — brzeski.

Brzeg (nie: brzyg) — brzegowy, rzadziej: brzesny. Forma dlp tego brzegu lub brzeża.

Od brzeża do brzeża. *żerom.* Doptynać do brzegu. *SW.*

Brzemie — brzemienny. Formy: dlp tego brzemienia, clp temu brzemieniu..., mlm te brzemiona, dlm tych brzemion..

Brzesko — brzeski.

Prześć (nad Bugiem) — brzeski,

Brzeziny (miejsowość) — brzeziński.

Brzeżany — brzeżański.

Brzęczeć, nie: brzęczyć Formy: brzęczę, brzęczysz, brzęczy, brzęczymy..., brzęczą; brzęcz! brzęczcie!; brzęczący; brzęczą..., brzęczeli.

Brzęk, nie: brząk; dlp tego brzęku.

Brząkać. Ob. Brząkać.

Brząkadło lub brząkadło.

Brząknąć (dok.). Ob. Brząkać.

Brząknąć (niedok.) — zbrząknąć (dok.) = puchnąć, nabrzmiewać. I Formy: brząknę, brząkniesz, brząknie..., brząkną; brząknij!; brząknący; brząknął, brząknąłem, brząknęła, brząknęli, częściej: brząknę, brząknęłem, brząknęła, brząknęli. II Składnia: B. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Brzmięć (nie: brzmić) — zabrzmieć (dok.). Formy: brzmię, brzmisz, brzmi, brzmiemy..., brzmią; brzmi! brzmiście!; brzmiący; brzmiął..., brzmieli.

Brzmienie.

Zwrot: brzmienie aktu (pisma).

Według brzmienia tego aktu. *żerom.*

Brzoskwinia, dlp tej brzoskwini, dlm tych brzoskwień.

Brzost — brzostowy, nie: brzóst — brzóstowy.

Brzozowa (nazwa miejscowości) — brzozowski. Formy: Brzozowej..., Brzozową — w Brzozowej. Ob. * Nazwy miejscowości na -owa.

Brzozów — brzozowski.

Brzuch ten, nie: to brzuchu (gw.) — brzuchaty, — brzuszny. Znaczenie: 1) brzuszny = odnoszący się do brzucha, związany z brzuchem, właściwy brzuchowi, 2) brzuchaty = mający wielki brzuch.

Brzydki — brzydszy, — brzydko — brzydziej.

Brzydnać — Formy: brzydnę, brzydnie, brzydnie..., brzydną; brzydnij!; brzydności; brzydnął, częściej: brzydł, brzydłem, brzydła, brzydli.

Brzydź — I Formy: brzydź, brzydźisz, brzydźi, brzydźimy..., brzydźą; brzydź! brzydźcie!; brzydźący; brzydźił. II Składnia: B. kogo, co — komu = obrzydzać kogo, co — komu.

Brzydź się — I Formy, jak: brzydź. II Składnia: B. ś. kim, czym.

Brzydzi się trunkiem, którym nazbyt się zalewa. *Mick.* Brzydził się nią. *żerom.* Brzydziła się nieszlachetną duszą. *Nałk.* Odnaczał się tym, że się nami brzydził. *Kad.*

Brzytwa ta, nie: ta brzytew (prow.); dlm tych brzytew lub brzytew.

Buazeria (!). Ob. Boazeria.

Bucefał, nie: Bucyfał. Znaczenie: 1) B. = imię własne konia Aleksandra Macedońskiego, 2) B. = wielki koń, wielkie zwierzę, olbrzym.

Buchać — buchnąć. I Formy: 1) bucham, buchasz, bucha..., buchają; buchaj!; buchający; buchany; buchał, 2) buchnę, buchniesz, buchnie..., buchną; buchnij!; buchnąwszy; buchnięty; buchnął, buchnąłem, buchnęła,

buchnęli. II Znaczenie i składnia: 1) B. (bez dopełn.) = gwałtownie się wydobywać, gwałtownie się podnosić, 2) B. czym = wydawać co z siebie, rzucać czym, 3) B. kogo, co = rzucać, uderzać, wymyślać, 4) B. co (rub.) = unosić po kryjomu, kraść.

1. Iskry buchają do góry. 2. Piec bucha żarem. 3. Gęsty dym czarny buchał zarazę z Tatarą. *Cyt. SW.* 4. Buchał go, buchał i porządnie wybuchał. *Cyt. SW.* 4. Buchnąłem ci niechający parasol.

Buciory, nie: buciary.

W buciorach (nie: w buciarach). *Nowak.*

Buczacz — buczacki.

Buczeć, nie: bucyć. Formy: buczę, buczysz, buczy, buczymy..., buczą; bucz! buczcie!; buczają..., buczeli. Składnia: B. czym lub na czym.

Buda — Składnia: 1) buda dla kogo (gdysię oznacza przeznaczenie dla człowieka lub zwierzęcia), 2) buda na co (gdysię oznacza przeznaczenie na jakiś przedmiot niezwywy).

1. Buda dla sadownika. Buda dla psa. 2. Buda na jabłka, nie: dla jabłek. Buda na rupiecie.

Budapeszt — budapeszteński (pod wpływem łc. pestensis) (JP 11, 62).

Budda — buddaizm lub buddyzm — buddaista lub buddysta. Formy: 1) Budda, Buddy, Buddzie, Buddę, Buddo!..., 2) buddysta, jak: artysta.

Budnik (nie: budzik) = człowiek, w budzie mieszkający lub odbywający służbę; kupiec miejski, mający sklep w budzie. Ob. Budzik.

Budowa, 1) B. = budowanie, 2) B. = sposób zbudowania, np. budowa ucha (KJMK). Ob. Budowla.

Budować — I Formy: buduję, budujesz, buduje..., budują; buduj!; budujący; budowany; budował..., budowali. II Składnia: 1) B. co — komu lub dla kogo, 2) B. co — do czego lub dla czego, 3) B. co — na czym.

1. Ludzie dla nas budowali, a my dla ludzi. *Przysł. cyt. SW.* On buduje mu dom. 2. W chacie, zbudowanej dla letniego użytku. *Sierosz.* Zbudował chatę do własnego użytku. 3. Upada, co się na mocnej skale nie buduje. *Skarga. cyt. SW.*

Budowla (nie: budownia) = to, co się buduje, każde dzieło konstrukcyjne, a więc nie tylko budynek, ale także most, droga, wał... (KJMK). Ob. Budowa — budowlany. Forma dlp tej budowli, dlm tych budowli, nie: budowl.

Wyruście z ogrodów cały ten tłum budowli. *Karp. cyt. SW.*

Zwroty: 1) przemysł budowlany, nie: budownicz. *JP 20, 88;* 2) materiały budowlane. *Cyt. SW;* 3) Sprawy budowlano-techniczne miasta Warszawy. *SW.*

Budowniczy — budownictwo. Formy lp: ten budowniczy, tego budowniczego, temu budowniczemu, tego budowniczego..., o tym budowniczym, lm: ci budowniczowie, tych budowniczych, tym budowniczym..., tymi budowniczymi, o tych budowniczych (odmiana przymiotnikowa, tylko w mlm końcówka rzeczownikowa -owie).

Buduar, nie: budoar (PA)—buduarowy, nie: budoarowy; dlp tego buduaru.

Budujący — budująco. Ob. Kojący — kojąco. **Budulec, dlp tego budulcu.**

Wyróbka budulcu na potrzeby dworu. *Cyt. SW.* **Budynek (nie: budunek; por. budować — budynek, ale: ładować — ładunek, pakować — pakunek) = budowla architektoniczna.**

Budyń. dlp tego budynia (Łoś) lub budyniu (SW).

Budzić (niedok.) — zbudzić (dok.). I Fo. my: budzę, budzisz, budzi, budzimy..., budzą; budź! budźcie!; budzący; budzony, budzeni; budzi..., budzili. II Składnia: 1) B. kogo, co — z czego — do czego lub na co (gdysię mówi o jakiejś czynności) — czym, 2) B. co — w kim, w czym, nie: u kogo, u czego.

1. Już słońce ludzi do zwykłych budziło robót. *Cyt. SW.* Zbudziłem go ze snu lekkim uderzeniem. Bolesny skurcz zbudził go z tego zamroczenia *Danił.* Wdzięczny głos zbudził go dziś na polowanie. Mick. 2. Budził w pamięci echa i wspomnienia. *Śienk.* Wspomnienie tego wydarzenia budziło w nim zawsze niesmak

Budzik (nie: budnik) = zegar budzący. Ob.

Budnik.

Budzik zaczął dzwonić wskazując płytą. *Reym.* **Budziszyn (miasto na Łużycach) lub Budyšin, Bautzen — budziszynski; dop. tego Budziszyna.**

Budżet, dlp tego budżetu. Wymowa: bud-żet, nie: bu-dżet.

Zwrot: wnosić do budżetu, nie: wstawiać do budżetu, ani: wstawiać w budżet.

Bufa ta (nie: ten buf) = miejsce wzdęte w sukni, jako ozdoba,—bufka — bufiasty, nie: bufiaty.

Bufet, dlp tego bufetu.

Zwrot: prowadzić bufet. Jego żona prowadziła bufet w gimnazjum. *Parand.*

Bufon (nie: bufo) — bufonada lub bufoneria. Forma dlp tego bufona.

Bufor, dlp tego bufora (SW) lub buforu (Łoś).

Bug, dop. tego Buga (forma miejscowej ludności), rzadziej: Bugu (Krasn. 2, 208).

Bujać — I Formy: bujam, bujasz..., bujaj!; bujający; bujał. II B. czym.

Bujając długimi rękami, kroczył bez celu. *Danił.*

Bujda (tryw.) = blaga.

Zwrot: bujda na resorach (tryw.) = wlerutna blaga.

Bujda na resorach. *Makusz.*

Bujno (przysł.) lub bujnie.

Buk, dlp tego buka lub buku.

Pień buka. *Żerom.* Na Wszech świętych sztuka, utnij gałąź z buka. *Przysł. cyt. SW.* Pośród lasu z buku wola dziewczę: kuku. *Cyt. SW.*

Buka'reszt, nie: Bu'kareszt — bukareszteński; dop. Bukaresztu.

Bukiet, nie: buket (PA) — Formy: dlp tego bukietu, mlm te bukiety, nie: bukietą.

Zwrot: bukiet czego lub z czego, np. bukiet róż lub z róż.

Bukiew ta (nie: bukwa) = żołądź bukowa. Formy, jak: brukiew.

Bukinista lub **bukinier** = antykwaryusz, handlujący albo zbierający stare książki.
Bukłak, nie: bokłak, ani: bukłach; dlp tego bukłaka.

Bukowina (nazwa prowincji rumuńskiej, graniczącej z Polską). Por. Mazowsze, Ukraina.

Zwroty: 1) jęde na Bukowinie, nie: do Bukowiny; 2) mieszka na Bukowinie, nie: w Bukowinie.
Buks ten lub **ta buksa** = rura żelazna, dopasowana do końca osi i wbita w piaste.

Bukszpan, dlp tego bukszpanu.

Buldog, nie: buldok; dlp tego buldoga.

Bulgotać lub **bulkotać** = wydawać odgłosy właściwe rozlewającej się lub gotującej się wodzie (tylko o przedmiotach martwych).
Ob. Bełkotać. Formy: bulgoczę, rzadziej: bulgocę (dawn.), nie: bulgota; bulgocz!; bulgoczający; bulgotał.

Fale rzeczki bulgoczące gniewnie. *Ostr.*

Bulier (nie: bolier, ani: bojler) = zbiornik, kocioł; dlp tego buliera.

Bulion, dlp tego bulionu.

Bulla (PA), nie: bula.

Bulwar, dlp tego bulwaru.

Bułgar — Bułgaria, nie: Bułgar—Bulgaria.
Zwroty: 1) jęde do Bułgarii, 2) mieszka w Bułgarii.

Bulka (! prow.) = bochen, bochenek.

Kupiłem dwie bułki chleba (zam. dwa bochenki chleba). *Wal.*

Bumbłować (nie: bomblować) = hulać. Formy: bumbłuję, bumbłujesz..., bumbłują; bumbłuj!; bumbłujący; bumbłował.

Bunt: 1) przeciw komu, czemu, 2) na co (gdy się wymienia przyczynę buntu).

Bunt przeciw niewoli i śmierci. *Wikt.* Dusza poczęła mu się okrywać mrokiem buntu na niesprawiedliwość. *Reym.*

Zwroty: bunt podnieść, wzniecić przeciw(ko) komu, czemu.

Buntować — I Formy: buntuję, buntujesz..., buntują; buntuj!; buntujący, buntowany; buntował. II Składnia: B. kogo—na kogo, na co lub przeciw(ko) komu, przeciw(ko) czemu.

Buntuje żonę na męża. *Cyt. SW.* Buntował się przeciwko ponurej autokracji. *Siedl.*

Buńczuczyć się lub **buńdziuczyć się** (PA), nie: bończuczyć się, ani: buńdiuczyć się.

Buńczuk (PA), nie: bończuk; dlp tego buńczuka.

Burak — buraczany; dlp tego buraka.

Burzczyć (nie: burczyć) — zburzczyć (dok.)—burknać (jednokr.). I Formy: burczę, burczysz, burczy, burczymy..., burczą; burcz! burczcie!; burczący; burczał..., burczeli. II Składnia: 1) B. na kogo (ale: zburzczyć kogo) — o kogo, o co = robić komu o kogo lub o co wymówki (gdy się wymienia przedmiot, który się stał przyczyną wymówki), 2) B. na kogo — za co (gdy się wymienia czynność, przewinienie, które się stało przyczyną wymówki; niekiedy różnica między obu znaczeniami się zaciera). Por. Bezsztac.

1. Zburczał mnie o niego. Burczał na mnie nie

wiedzieć o co. 2. Za wszystkie te sprawy porządnie mnie zburczał.

-burg — -urgia — -burski.

Hamburg — hamburski. Brandenburgia — brandenburski.

Burgundia — burgundzki.

Burknąć. Ob. **Burzczyć**.

Burmistrz, młm ci burmistrze lub ci burmistrzowie, dlm tych burmistrzów, nie: burmistrzy.

Bursztyn, nie: busztyn, ani: bersztyn; dlp tego bursztynu.

Przejrzystość bursztynu. *Mick.*

Burzan, dlp tego burzanu.

Omijam koralowe ostrowy burzanu. *Mick.*

Burzyć (niedok.) — zburzyć (dok.). I Formy: burzę, burzysz, burzy, burzymy..., burzą; burz! burzcie!; burzący; burzony; burzył. II Składnia: B. co — czym.

Burżuazja — burżuazyjny — burżuj (żart. lub pogardl.).

Busia (! prowinc. lit.) = buzia.

Zwroty: dawać busi komu = całować kogo, nie: pozwolić się pocałować.

Więc mu pięścią dałem busi. *Kondr. cyt. Wal.*

Busiać (! prowinc. lit.) = całować (Wal.).

Busko (miasto) — buski.

Buszmen (PA), nie: Buszman, młm ci Buszmeni.

Buzować (! prowinc. lit.) = hulać.

Co sądzić o urzędniku, który buszuje z młodzieżą. *Korzen. cyt. Wal.*

But — bucik; dlp tego buta.

Butelka — butelecza. I Forma dlm tych butelek.

II Składnia: 1) B. na co = butelka, przeznaczona na co, 2) B. do czego (nie: dla czego) = butelka służąca do czego, 3) B. od czego = butelka wzięta od czegoś, od czego bywa zwykle używana, 4) B. czego = butelka czymś wypełniona, 5) B. z czym = butelka czego (w tym jednak wypadku zwraca się głównie uwagę nie na zawartość, lecz na samą butelkę), 6) B. po czym lub z czego = butelka pozostała po czym, opróżniona z czego, 7) B. z czego = butelka zrobiona z czego. Ob. Flaszka, Kosz. Naczynie. Paka. Pudelko.

3. W butelkach od limoniady *Małacz.* 4. Stół cały był pokryty butelkami wina i koniaków. *Reym.* 6. Na palce Orski zauważył kilka próżnych butelek po wodce. *Danił.*

Butersznit (!) = kanapka, tartinka, krajanka.

Butla ta, nie: ten butel (prowinc.).

Butnie, nie: butno.

Butoniera — butonierka.

Butwieć — zbutwieć (dok.). Formy: butwieje; butwiej!; butwiejący; butwiał..., butwieli.

Zwrot: coś butwieje zapomniane, nie: zapomnianym. Setki tysięcy aktów i dokumentów butwieje nierozpoznane (nie: nierozpoznanymi). *Cyt. Szeffs.*

Buzia. Ob. **Busia**.

Zwroty: 1) dać komu buzi = pozwolić się pocałować w twarz; 2) Dostać od kogo buzi = dostać od kogo całusa w buzię.

Daje buzi, kwiatuśki. *Święt.*

Buzować = mocno palić w piecu.

Buzować się (nieosob.) = mocno się palić.
W piecu się buzowało.

Byczy (przen. rub.) = mocny, dobry, doskonały.

Macie siusznosc, bycza uwaga! *Danił.*

Być — I Formy: Jestem, jesteście, jest, jesteście, jesteście (nie: my są, wy są), są, lub: -em, -eś, -(e)śmy, -(e)ście (w połączeniu z innymi wyrazami); bądź! bądźcie! będąc(y); będą, będziesz..., będą; był, byłbym.

Czy jestem winien = czym winien = czy winienem. Czy jesteście ciekawi = czyście ciekawi = czy ciekawicie. Byłem, byłeś, był, byliśmy, byliście, nie: my byli, wy byli, byli. *PJ 1, 70.*

II Znaczenie: Czasownik być ma dwa podstawowe znaczenia: 1) jest słowem egzystencjonalnym i jako takie, jest synonimem czasowników: istnieć, znajdować się, przebywać; w razie przeczenia używamy wtedy słowa: nie ma, np. pan jest w domu — pana nie ma w domu; jestem w domu — mnie nie ma w domu, 2) jest słowem posiłkowym, występującym w orzeczeniu imiennym jako łącznik; w razie przeczenia używamy wtedy słowa: nie jest, np. on jest uprzejmy — on nie jest uprzejmy.

III Składnia: a) być = istnieć, znajdować się, przebywać. 1) B. w czym (na oznaczenie miejsca, wewnątrz którego się przebywa), 2) B. na czym (na oznaczenie miejsca, na którego powierzchni się przebywa lub na oznaczenie celu, dla którego się gdzieś przebywa), 3) B. u kogo = przebywać u kogo.

1. Był w teatrze. Byłem w lesie. 2. Był na ulicy, na łące, na polu (czasem także: w polu). Byłem na spacerze. Był na wykładzie. Był na audyencji. Był na rozmowie. 3. U mnie jest ojciec i babka. *PJ 9, 5.*

Uwaga: W wyrażeniu: jestem w rozmowie z nim, słowo: jest ma znaczenie łącznika, a w wyrażeniu: jestem na rozmowie z nim, albo jestem u niego na rozmowie, słowo: jest ma znaczenie słowa egzystencjonalnego: jestem w rozmowie = rozmawiam (por. jestem w korespondencji = koresponduję); jestem na rozmowie = przybyłem, żeby się rozmówić.

b) **Być** jako łącznik. 1) B. za kim, za czym = być zwolennikiem kogo lub czego, 2) B. za kogo — czym = być zamiast kogo — czym, 3) B. komu, czemu — czym, 4) B. do czego (nie: dla czego) = nadawać się do czego, 5) komuś nie jest do czegoś lub komuś jest nie do czego = ktoś nie ma na coś ochoty, 6) B. do zrobienia (nie: dla zrobienia) czego, 7) B. na co = być przeznaczonym na co, 8) nie ma na co (nieosob.), brakuje na co, 9) B. na co — zbyt jakimś = nie móc czemu sprostać z powodu czegoś, co jest wymienione w orzeczniku, 10) B. od czego = mieć obowiązek wykonywania czego, 11) nie być od czego = mieć ochotę na co, 12) B. do czego — czym, 13) B. komu — do czego = być komu potrzebnym, obchodzić kogo, 14) jest z kogo, z czego — kto, co = ktoś, coś

jest kimś, czymś, 15) jest po czym (nieosob.) = coś minęło, przeszło, 16) coś jest u kogoś czymś = coś jest w naturze kogoś czymś, 17) coś jest u kogoś (!) = ktoś coś posiada.

1. Szwedzi są za mną. *Sienk.* Ojciec był za powierzeniem dukata Zimlowerowi. *Kad.* Matka jest już za nią. *Strug.* Jestem za najszerszym liberalizmem. *Dąbr.* 2. Trzeba było za nią być mądrym. *Dąbr.* 3. Każdy ruch jest mu radością, jest mu szczęściem. *Natk.* 4. Będzie do życia i do ludzi. *Dąbr.* 5. Jemu nie było ani do snu, ani do jedzenia. *Sienk. cyt. PJ 12, 42.* Gdziegdzie było nie do śmiechu. *Grusz.* 6. Chwili nie ma do stracenia. *Krasz.* Było do powiedzenia. *Sienk.* To było nie do przeparcia. *Natk.* Cóż tu jest do naprawienia? *Natk.* Nic tutaj nie było do wyjaśnienia. *Iwasz.* Pieniądze są do wzięcia. *Dąbr.* Nic nie będzie do puscia. *Iwasz.* 7. To jest na dzisiaj, a co będzie na jutro? 8. Nie było na robociznę. *Siedl.* 9. Józef był na to zbyt prosta natura. *Bartk.* Była na to zbyt znużona. *Dąbr.* 10. Od myślenia jest Komendant. *Strug.* Głowa polska jest od tego, żeby myślała. *Małacz.* 11. Bogumił nie był od tego, by posiadać grający instrument. *Dąbr.* 12. Do interesów zawsze była dziecko. *Bartk.* 13. Co komu było do tego. *Małacz.* 14. Łagodny człowiek z tego doktora. *Reym.* Dziwni z nas sojusznicy. *Strug.* Tym ci gorliwszy nauczyciel dziś z niego. *Bartk.* Co za osioł ze mnie. *Orzesz.* Jaki to z ciebie będzie parobek. *Kruczk.* Jaki to z niego gupiec. *Dąbr.* Nic z tego nie będzie. *Dąbr.* 15. Było po uroku, po czarach, po dziwie. *Mick.* Już było po skrusze i mocnym postanowieniu poprawy. *Zerom.* 16. Podchodzenie fok u niedźwiedzi białych jest kunsztem nie lada. *Małacz.*

Zwroty: 1) być może lub może być = może, prawdopodobnie. *PJ 1, 105/6;* 2) być w stanie = być na siłach, móc; 3) być na siłach, nie: być w siłach (rus.); 4) być na dasach; 5) coś komu jest = coś komu dolega; 6) być na miejscu = być stosownym, właściwym, koniecznym; 7) być z kim dobrze lub źle = być z kim w dobrych lub złych stosunkach; 8) jest komuś lub dla kogoś tak czy inaczej (nieosob.) = wypada komu tak czy inaczej; 9) jest z kimś coś lub tak czy inaczej = z kimś się tak czy inaczej dzieje; 10) jest łatwo lub trudno u kogo o co = komuś jest coś łatwo lub trudno; 11) jest z kimś coś = ktoś czegoś przysparza; 12) jak jest, tak jest = niezależnie od wszystkich okoliczności; 13) jest z czymś spokoj; 14) jest na kogo (z domysłu): podejrzenie, skarga; 15) jest co robić, nie ma co (nie: czego) robić.

1. Być może, jeszcze tu powrócę. 2. Nie był w stanie nawet się uśmiechnąć. *Natk.* Nie jestem w stanie tego oglądać. *Natk.* 3. Nie jestem na siłach ci pomóc. 4. Ona jest dzisiaj na dasach. 5. Może tobie coś dolega? *Dąbr.* 6. Pośpiech był tu na miejscu. *Małacz.* 7. Ja z nim jestem bardzo dobrze. *Nowak.* 8. Do kościoła jest mu bliżej. *Prus.* Jak tam dla niej będzie lepiej? *Prus.* 9. Tak samo z łąką. *Prus.* Dowiadywał się, jak tam z nią było. *Iwasz.* Co z nimi ma być. *Natk.* Jak tam z cenzurą? *Sierosz.* 10. O izy u mnie nie było trudno. *Stow.* 11. Niczשכטעnie z tym chłopakiem. *Siedl.* 12. Jak tam było, tak było... *Bartk.* 13. Nigdy z niczym nie ma spokoju. *Natk.* 14. Odchodzi, żeby potem nie było przypadkiem na niego. *Nowak.* 15. Tu nie ma co robić. *Krasz.* Nie było co rzec. *Sienk.*

Bydgoszcz ta (nie: ten)—bydgoski. Formy: dop. tej Bydgoszczy, miejsc. w tej Bydgoszczy.

Byle co.

Zwrot: o byle co = z byle jakiego powodu. 'O byle co krzyczy. *Nowak.* Rumieni się o byle co. *Nowak.*

Byron (w wymowie: Bajron). Ob. Bajronizm.

Bystro, rzadko: bystrze.
Rzeka bystro płynąca. *Cyt. SW.*

Bystry — bystrzejszy.

Byt.

Zwroty: 1) utrzymywać, zachowywać, nie: podtrzymywać (rus.) byt; 2) podkopywać, nie: podrywać byt; 3) racja bytu = uzasadnienie bytu, nieć rację bytu.

Świat ma o tyle rację bytu. *Dąbr.* Rozumiem teraz, że emancypantki mają rację bytu. *Zapol.*

Bytom — bytomski.

Bywa (przysł.) = niekiedy, czasami (używa się w zastosowaniu do czasu teraźniejszego lub ogólnego)

Człowiek zwyki bywa szukać odosobnienia. *Małacz.* = człowiek bywa szuka odosobnienia. *Ob. Bywało.*

Bywać (wielokr.) od: być.

Kto u nas bywał. *Mick.*

Bywało (przysł.) = niekiedy, czasami (używa się w zastosowaniu do czasu przeszłego). Zaszedł bywało do mnie.

Bywszy (! rus.) = byli.

Były sędzia, nie: bywszy sędzia. *Cyt. Szwed.*

Bzdrygać — bzdrynganie (prowinc. lit.) = brząkać.

Rzekłem przerywając bzdrynganie na gitarze pana Tadeusza. *Chodźko cyt. Wal.*

Bzdurzyć — I Formy: bzdurzę, bzdurzysz, bzdurzy, bzdurzymy..., bzdurzą; bzdurz! bzdurcie!; bzdurzający; bzdurzył. II Składnia: B. co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: mówić).

C

Cackać (się), nie: ceckać (się). I Formy: cackam (się), cackasz (się)..., cackają (się); cackający (się); cackany; cackał (się) II Składnia: 1) C. kogo, 2) C. ś. z kim, z czym.

Nie trzeba się cackać. *Sierosz.* Nie będzie się z nieswoim koniem cackać. *Strug.* Dowody matczynego cackania. *Siedl.*

Cackanie, nie: ceckanie.

Nigdy bym się na to cackanie nie zgodził. *Sierosz.*

Cacko to, nie: ta cacka (prowinc. lit.)

Tu chwyciła mu z ręki piękne cacko (nie: piękną cackę). *Chodźk. cyt. Wal.* Podczas oglądania cacka chłopiec przypatrywał się stolikowi Marty. *Święt.*

Całkiem = zupełnie (używa się zarówno w zdaniach przeczących jak twierdzących). *Ob. Cały.*

Z pierwszej lekliwości całkiem już ochłonął. *Mick.* Pieniądze nigdy nie są całkiem czyste. *Kad.*

Cało.

Zwrot: wyjść cało lub na cało.

Wyszła cało z bitwy. *Strug.* Wyszedłem z tej opresji na cało.

Całodniowy lub całodzienny.

Całokształt, dlp tego całokształtu.

Wyrażenie: całokształt protokołów (!) = zbiór protokołów *DUMK 30 IX 30.*

Całować (niedok.) — pocałować (dok.). I Formy: 1) całuję, całujesz, ca uje...; całują; całuj!; całujący; całowany; całował, 2) pocałuję, pocałujesz..., jak: całować. II Składnia: C. kogo, co — w co (gdy się wymienia miejsce, w które się całuje).

Całował ich ręce. *Nałk.* Pocałuj ją w rękę. *Prus.* Całuje je w rękę. *Kad.* Całował w oba policzki. *Ostr.*

Całun, dlp tego całuna.

Całus, dlp tego całusa.

Cały, nie: całki (gw.). *Ob. Całkiem.*

Zwroty: 1) cały w czym; 2) na całego (rub.) = z całkowitym oddaniem się, z zapalem, bez opamiętania, na oślep; 3) cały ten (rub.) = pozornie tylko groźny lub wielki, ale niemiły przykry. 4) cały = wielki, ogromny; 5) całe pięć godzin.

Ob. Dobrze sto lat temu,

1. Brzeg cały w śniegu. *Małacz.* 2. Leci na całego. *Cyt. SW* Robić na całego nie umiecie. 3. Cóż on może nam zrobić ten cały Daleniecki? *Dąbr.* Przebrzydła dziura cały ten Kowel. *Strug.* 4. Jedna z szuflad jego biurka kryła całe stopy literackich rękopisów. *Perz.*

Capać (niedok.) lub **capić** — capnąć (dok.), nie: czapać — czapić, ani: czapnąć. I Formy: 1) capię, capisz, capi, capimy..., capią; cap! capcie!; capiony; capał lub capił, 2) capnę, capniesz..., capną; capnij!; capnięty; capnąłem..., capnął..., capnęli. II Składnia: C. kogo, co = chwycić, porywać.

Capri (ndm) lub **Kaprea**, **Kaprei**, na **Kaprei**.

Capstrzyk, nie: czapstrzyk, ani: czapstrych.

Bija, grają capstrzyk. *SW.*

Caro (nazwisko historyka). Odmiana: Caro, Cara, Carowi, Cara, Carem, o Carze. *Ob.*

*Nazwiska rodowe na -o.

Cąber (!) = cąber.

*-ce, częściej: -cze. Czasowniki, zakończone w bezokoliczniku na -ać, jak np. chleptać, dreptać, szeptać, mają w czasie teraźniejszym zakończenia: -czę -czes -cze -czemy, -czecie -czą, rzadziej: -cę -cesz -ce...: szepczę, szepczesz..., rzadziej: szepcę, szepczesz... (dawn.).

Ceber — cebrzyk; dlp tego cebra.

Cebula, nie: cybula.

Cech = zgromadzenie rzemieślnicze; dlp tego cechu. *Ob. Cecha.*

Cech stolarski, szewski. *SW.*

Cecha (nie: cech) = znak, znamię, właściwość. Formy: dlp tej cechy, dlp tej cesze.

Zwroty: 1) przybrać cechę; 2) nosić na sobie cechę.

Cechować kogo, co. Formy: cechuję, cechujesz; cechuj!; cechujący; cechował.

Pożycie jej z mężem cechowała konsekwentną metodą. *Perz.*

Cedować = ustępować, przelewać (KJU, 3).

Ceduła.

Zwrot: Sprawdzanie ceduł, nie: taksacja ceduł. *DUMK 25 VII 32.*

Cedzak (IGD), nie: durszlak, przeciekacz. Cegielnia — Formy: dlp tej cegielni, dlm tych cegielni, nie: cegielń.

Ceglany — (nie: ceglanny) — ceglasty (nie: oeglaty). Znaczenie: 1. ceglany = zrobiony z cegły, 2) ceglasty = mający barwę cegły.

1. Mur ceglany, 2. Ceglasty rumieniec.

Cegła — ceglany — ceglasty. Ob. Ceglany. Zwrot: dostawa cegły, ale: dostawa desek, nie: deski.

Cel (nie: cyl) ten (nie: ta cel) = punkt, do którego się mierzy, do którego się dąży; koniec, zamiar. Formy: dlp tego celu, młm te cele. Ob. Cel = ocel, hak u podkowy.

Zwroty: 1) w celu lub celem; 2) cel uświęca środki; 3) cel komu wytykać, nie: stawiać (por. niem. Zweck stellen); 4) mieć na celu, nie: za cel; 5) dopiąć celu lub osiągnąć cel, nie: doświadczyć celu (rus.); 6) zmierzać do celu; 7) chybić cel; 8) robić co w jakimś celu; 9) brać kogo, co na cel, wziąć na cel, nie: nacelić się, rzadko: brać do celu; 10) dla celów czego = dla czegoś.

1. W celu usunięcia niedokładności. *KJMK*. Przedsięwzięcie środki w celu zabezpieczenia praw dziecka. *Kod. Cyw. Rodzina*. Celem znalezienia nabywcy zaczął rozjeżdżać po całym powiecie. *Siedl.* 2. Cel uświęca środki. *Małacz. 4.* On ma na celu pogodzić ich. Czy naprawdę ma tylko dobro Rzpłitej na celu? *Siensk.* 5. Aby dopiąć celu. *Małacz. 6.* Rozkazy zmierzające do celu. *zerom.* 7. Chybił celu. *Bartk.* 8. Przyjechał w dziwnym celu. *Makusz.* 9. Wziąłem go na cel. Wystrzelił na oślep nie wzięszy do celu. *Mick.* 10. Dla statystyki (nie: dla celów statystyki). *DUMK 15 X 31.*

*Cel (sposoby wyrażania okoliczności celu).

I Cel to pobudka wewnętrzna, zamiar, dążenie do osiągnięcia jakiegoś przedmiotu bądź stanu lub chęć wykonania jakiejś czynności, słowem to pryncypalna wewnętrzna, w przeciwieństwie do wszelkiego rodzaju przyczyn, działających od zewnątrz. Jak każda przyczyna, tak i cel pociąga za sobą jakiś skutek; chęć ziszczenia tego skutku stanowi właśnie tę pobudkę wewnętrzną, którą nazywamy celem. W ten sposób w każdej okoliczności celu wyodrębniają się dwa składniki: pobudka i skutek. Z tych dwóch składników raz uwydatniamy jeden, to znowu innym razem—drugi; w związku z tym pozostają różne sposoby wyrażania okoliczników celu.

II Sposoby wyrażania celu. Okoliczności celu możemy wyrażać albo za pomocą całych zdań, zwanych zdaniami celowymi, albo za pomocą części zdania, zwanych okolicznikami celu.

III Zdania celowe zastępują okoliczniki celu zdania nadrzędnego i tak jak one odpowiadają na pytania: po co? w jakim celu? Zdania celowe łączą się ze zdaniami nadrzędnymi za pomocą spójników: by, a by, że by, a że by. Orzeczenie w zdaniu celowym przybiera formę trybu przypuszczającego, jeśli jednak podmioty w zdaniu celowym i w zdaniu nadrzędnym są jednakowe, to orzeczenie zdania celowego

może być użyte także w formie bezokolicznika.

Staruszka śpieszyła do ławki, by spocząć i kosnąć na niej postawić. *Konop.* Gotowe stały cugi i podwoły, aby każdego odwieźć do jego gospody. *Mick.* Nazajutrz sultan wyprawił janczarów i Tatarów, by przeszył Dniestr i zajęli Zwaniec. *Siensk.* Pistolety dobrze ostoił, żeby proch nie zwilgotniał. *Siensk.*

IV Okoliczniki celu. Celem czynności ludzkich może być dążenie do osiągnięcia jakiegoś przedmiotu lub dążenie do wykonania jakiejś czynności.

1. Okoliczniki celu, wyrażające dążenie do osiągnięcia jakiegoś przedmiotu, łączą się z czasownikami, oznaczającymi przenoszenie się z miejsca na miejsce: iść, chodzić, biec, lecieć, przybywać, jechać...; oznaczamy je za pomocą rzeczowników z przyimkiem po lub za. Przyimka po z biernikiem używamy wtedy, gdy celem jest przedmiot, który się ma osiągnąć w jednym jakimś miejscu; przyimka za z narzędnikiem używamy wtedy, gdy celem jest przedmiot, który się ma osiągnąć w różnych miejscach, np. iść po wodę, ale: iść za sprawunkami.

2. Okoliczniki celu, wyrażające dążenie do wykonania jakiejś czynności, mogą się łączyć z czasownikami o najrozmaitszej treści znaczeniowej; oznaczamy je zwykle za pomocą rzeczowników z przyimkiem dla lub do z dopełniaczem albo z przyimkiem na z biernikiem, niekiedy także za pomocą bezokolicznika.

a) Przyimków dla i do używamy wtedy, gdy celem działania podmiotu zdania jest czynność doraźna lub ciągła, wykonywana przy doraźnym lub stałym udziale woli podmiotu; przyimka na, przeciwnie, używamy wtedy, gdy celem działania podmiotu zdania jest czynność przerwana, wykonywana przez podmiot przygodnie, zależnie od okoliczności zewnętrznych, niekiedy pomimo a nawet wbrew woli podmiotu; między pobudką celu a jego skutkiem powstaje wtedy taka rozbieżność, że się zatracą poczucie łączącego je związku i okolicznik celu przeistacza się w okolicznik skutku, wyrażający mimowolne następstwa czynności podmiotu, np.: dla uniknięcia błędów daję ci ten rękopis do przeczytania; przyszliśmy tu na zabawę; przyjechaliśmy tu na same tylko smartwienia.

b) Różnica między przyimkiem dla a do polega na tym, że dla używamy wtedy, gdy w celu uwydatniamy jego wewnętrzną pobudkę, a przyimka do wtedy, gdy w celu uwydatniamy jego zewnętrzny skutek.

c) Bezokolicznik w okolicznikach celu używamy po czasownikach: iść, biec, lecieć.

1. Poszedł po wodę. *Prus.* Łazi się nie wiadomo za czym. *Strug.* Jutro będę dla sprawy (= dla załatwienia sprawy) w powiatowym mieście. *Mick.* Jedna przynajmniej para chowa się dla podu.

Mick. To ziarno robi się dla zaprawy litewskich rosółów. *Mick.* Walczy się tylko dla korzyści, dla sławy. *Dyg.* Postanowiliśmy kupić okręt dla handlu kauczukiem. *Święt.* Pojadę dla wykształcenia się. *Święt.* Powstał starzec dla wysłuchania tej pochwały. *Berent.* Dał mu poważnie rękę do pocałowania. *Mick.* Córkę oddał na wychowanie do klasztoru. *Święt.* Pan Jacek dawał był pieniądze na wychowanie Zosi. *Mick.* Tadeusz milczkiem z nią na grzyby (= na zbieranie grzybów) pospieszył. *Mick.* Przyjechałem tu na swoje utra-pienie. Zrobiłem to na własne nieszczęście. Bun-towała się wobec perspektywy wydania tego ob-cym na zniszczenie. *Grusz.* Przychodzę i przepra-szać, i razem dziękować. *Mick.* Sam jeden skoczył bronić pana Tadeusza. *Mick.*

Cel = ocel, hak u podkowy; dlp tego celu lub cela. Ob. Cel = punkt, do którego się dąży, koniec; zamiar.

Celny (od: cel) = trafny, nie chybiający celu.

Strzał celny. *SW*

Celny, rzadziej: cłowy (od: cło) = związany z cłem, z cieniem.

Urząd celny (cłowy). *SW*

Celny (zam.: czelny) = wysuwający się na czoło, przedni, wybitny, wyborowy (zwykle w stop. wyższym: celniejszy).

Jest to dzieło celne. *SW.* Zboże celne. *SW.* Cel-niejsi pisarze. Celniejsze dzieła.

Celować, nie: cyłować. I Formy: celuje, ce-lujesz, celuje..., celują; celuj! celujcie! (nie: cel! celcie!); celujący; celował. II Składnia: C. do czego lub w co = mierzyć do celu.

Celowałem w niego i nie trafiłem. Celował do kaczki i chybił.

Celować czym lub w czym—nad kim=gó-rownąć czym — nad kim.

Zwroty: ...w których nad innymi celował. *Sienk.* Celował zdolnościami. *SW*

Celt — celtycki; młm ci Celtowie.

Cembrowanie lub cembrowina albo cemb-brzyna = oprawa studni lub dołu, zrąb.

Cement, nie: cyment; dlp tego cementu.

Cena, nie: cyna. Składnia: C. czego lub na co, albo: za co.

Jest cena na moją głowę. *Sienk.* Cena biletu.

Cena przejazdu. Jakie były ceny za zboże. *Orzesz.*

Zwroty: 1) za wszelką cenę (nie: za każdą ce-nę) = w jakikolwiek sposób, przy pomocy wszel-kich środków, nie licząc się z następstwami: za żadną cenę = w żaden sposób; 2) naznaczyć ce-nę czego; 3) nakładać lub stawiać cenę na co; 4) coś ma cenę lub na coś jest cena; 5) stać w cenie; 6) pójść w cenę lub podkoczyć w ce-nie; 7) spuścić z ceny; 8) podbić cenę; 9) cena księgową (nie: ewidencyjną) *DUMK 3 IX 31*; 10) cena przejazdu, nie: cena jazdy. *DUMK 30 IX 30*; 11) cena amatorska, nie: cena szczególnego upodobania (por. niem. Wert besonderer Vorlie-be). *DUMK 25 VII 32*; 12) cena niska (wysoka), nie: tania (droga). *PJ II, 13*; 13) cena od oso-by po...

1. Pragnęła się cofnąć za wszelką cenę. *Dąbr.* Chęć cierpienia za wszelką cenę. *Nałk.* Potrzebo-wała tego za wszelką cenę. *Nałk.* Za wszelką ce-nę zostanie. *Żerom.* 2. Cena naznaczona. *Szczuc.* 3. Cenę na jego głowę nałożono. *Sienk.* Jednego dnia stawia cenę, a drugiego odwołuje. *Grusz.* 4. Taki piękny diament nie ma ceny = na taki piękny diament nie ma ceny. *SW.* 5. Papiery sto-ją w cenie. *Cyt. SW.* Papiery poszły w cenę. Akcje podkoczyły w cenie.

Cenadry (!) = cynadry (IGD).

Cenić — I Formy: cenieć, cenisz, ceni, ceni-

my..., cenią; ceń! ceniecie!; ceniący; ceniony; cenieni; cenił. II Składnia i znaczenie: 1) C. kogo, co = wyznaczać na kogo, na co cenę. 2) C. za kogo, za co — co = wyznaczać za kogo, za co cenę. 3) C. (przen.) kogo — za co = poważać, szanować kogo — za co (z po-daniem przyczyny).

1. Konia mało nie ceń, pana o mało nie proś. *Przysł. cyt. SW.* 2. Za konia ceni tysiące złotych. *Cyt. SW.* 3. Cenił go wszyscy za jego uczciwość i pracowitość.

Cenny dla kogo.

Przyjaźń mogła być cenna dla Kornela. *Nałk.*

Cent, dlp tego centa.

Centaur (wymowa dwusylabowa), dlp tego centaury.

Centnar. Ob. Cetnar.

Centrum to (nie: ten centr, lepiej: środek, ośrodek, środowisko) — centralny — centra-lista. Formy: 1) centrum, jak: gimnazjum, 2) centralista, jak: finansista. Ob. Finanse.

Rynek jest centrum (lepiej: ośrodkiem) han-dlowym naszego miasta. Oddalał się od centrum miasta. *Danił.*

Centygram, dlp centygrama, nie: centygramu (SW).

Centyliitr, dlp centylitra, nie: centylitru (SW).

Centym, dlp tego centyma.

Centymetr, dlp centymetra, nie: centymetru (SW).

Cenzor, nie: censor. Formy: dlp tego cenzo-ra, młm ci cenzorzy, rzadko: cenzorowie.

Cenzorować = spełniać funkcję cenzora, a wysokości swojego stanowiska krytykować. Por. Cenzurować. Formy: cenzuruję..., cen-zorują; cenzoruj!; cenzorujący; cenzorowa-ny; cenzorował.

Cenzura (nie: censura) — cenzuralny — cen-zurowy. Ob. Cenzurowy.

Cenzurować = poddawać cenzurze, krytyce; krytykować. Por. Cenzorować. Formy jak: cenzurować.

Cenzurowy (nie: cenzurny) — cenzuralny. Znaczenie: 1) cenzurowy = odnoszący się do cenzury, mający związek z cenzurą, znajdu-jący się na cenzurze, 2) cenzuralny = odpo-wiadający warunkom cenzury.

1. Stopień cenzurowy. 2. Pismo cenzuralne. Mo-wa cenzuralna.

Cenzus, nie: census; dlp tego cenzusu.

Cep ten, częściej w lm: te cepy. I Formy: dlm tych cepów, nie: tych cep. II Składnia: dwoje, troje cepów, nie: dwa, trzy cepy.

Idą od cepów do cepów. *SW.*

Cera — cerować, nie: cyra — cyrować. I For-my: ceruję, cerujesz..., cerują; ceruj!; ceru-jący; cerowany; cerował. II Składnia: C. co — czym.

Trzeba co prędzej cerować. *Danił.*

Cera'mika, rzadziej: kera'mika (PGr. 28)—ceramiczny.

Wyrażenie: przemysł ceramiczny. *JP 20, 88.*

Ceregiela ta, częściej w lm: te ceregiela; dlm tych ceregieli, nie: ceregielów.

Zwrot: bez ceregieli = bez ceremonii.

Cereemonia, nie: cerymonia.

Zwroty: 1) bez ceremonii = bez krępowania się, po prostu, bez ogródki; 2) odbywać ceremonie; 3) robić sobie z kim, z czym ceremonie. *SF*.

1. Począł go szarpać bez ceremonii. *Sienk.* 2. Odbywał ceremonie zapoznawania się z panią. *Sierosz.* 3. Nie rób sobie ze mną żadnych ceremonii.

Ceremoniał, dlp tego ceremoniału.

Ceremoniant, dlp tego ceremonianta.

Ceremoniować się, nie: ceremonić się (rus.).

I Formy: ceremoniuje się, ceremoniujesz się..., ceremoniuja się; ceremoniuji się!; ceremoniował się; II Składnia: 1) C. ś. (bez dopełn.) = robić ceremonie, krępować się, 2) C. ś. z kim, z czym = krępować się kim, czym, robić sobie z kim, z czym zachody.

Nie ceremoniuji się! (nie: nie ceremoni się). *Cyt. Szwed.*

Cerkiew, nie: cyrkiew, ani: cerekiew, ani: cyrekiew, ani: cerkwa, ani: cerkwia; mlm te cerkwie.

Cerograf (!) = cyrograf.

Cerować. Ob. Cera.

Certacje (tylko w lm), dlp tych certacji (-cyj).

Certyfikacja lub certyfikat, lepiej: świadectwo, zaświadczenie. (SW. KJU 1, 3).

Cesarska mość — Składnia: przymiotnik bądź zaimek, łączący się z tym wyrazem, przybiera formę rodzaju żeńskiego, a czasownik — formę rodzaju męskiego.

Wasza Cesarska Mość raczy mię pytać.

Cesarz — cesarzowa. Formy: 1) mlm ci cesarze, rzadziej: cesarzowie, dlm tych cesarów, rzadziej: tych cesarzy, 2) cesarzowa, jak: królowa.

Cetnar, rzadziej: centnar, dlp tego cetnara. **Cetynia** (stolica Czarnogóry), nie: Cetynie; dop. Cetynii.

Cewka, nie: cywka.

Cezar = Caius Julius Caesar, ale: Cezary (współczesne imię własne osobowe). Formy: 1) Cezar, Cezara, Cezarowi..., 2) Cezary, Cezarego, Cezaremu...

Cęgi (PA), nie: cengi, ani: cangi; dlm tych cęgów, nie: cęg.

Cętka—cętkować. Formy: 1) dlm tych cętek, nie: cętków, 2) cętkuje, cętkujesz..., cętkują; cętkuj!; cętkujący; cętkowany; cętkował.

Chaber, dlp tego chabru.

Chabet ten lub ten chabeta, dlp tego chabeta lub tego chabety.

Chabówka — chabowiecki, rzadziej, bo mniej wyraźnie: chabowski.

Chajder, częściej: cheder; dlp tego chajderu (chederu).

Chaldeja, dop. Chaldei..., mjsc. w Chaldei.

Chałat, dlp tego chałatu lub chałata (SW). Chwytał róg chałatu. *Wikt.*

Chan — chانات; mlm ci chanowie.

Chanaan lub Kanaan (ndm).

Chandra (!) prowinc. z ros. = przygnębienie, depresja.

Czasem kilka razy do roku taka go chandra napadała. *Krasz. cyt. Wal.*

Chaos — chaotyczny; dlp tego chaosu.

Chapać — chapnąć. Formy jak: capać—capnąć.

Charakter — charakteryzować — charakteryzowanie. Ob. Charakteryzacja. Formy: 1) dlp tego charakteru, mlm te charaktery, nie: charakter, 2) charakteryzuję..., charakteryzują; charakteryzuj!; charakteryzujący; charakteryzowany; charakteryzował.

Zwroty: 1) mieć charakter lub nosić charakter; 2) przybrać charakter, nie: przyjąć charakter; 3) charakter służbowy (!) = tytuł służbowy, stanowisko (dla oznaczenia stanowiska lub rangi). *DUMK 30 IX 30*; 4) robić coś w charakterze kogo = w roli kogoś.

Charakterystyka — charakterystyczny.

I Znaczenie: charakterystyka = 1) zbiór cech wyróżniających charakter osoby lub postać indywidualną jakiegoś przedmiotu, 2) opis cech wyróżniających, 3) charakteryzacja. Ob. Charakteryzacja. II Składnia: 1) charakterystyka kogo, czego, 2) charakterystyczny dla kogo, dla czego.

Troski i zabiegi były dla Renaty charakterystyczne. *Natk.* Zjawisko jest charakterystyczne dla powojennego czasu. *Natk.* Ten dzisiejszy chaos i nerwowość są charakterystyczne dla napływowych elementów. *Grusz.*

Charakteryzacja = charakteryzowanie się, sztuczne przybieranie cudzych cech wyróżniających.

Charbin — charbiński, dop. Charbinu.

Charchotać. Ob. Charcheć.

Charcz (prowinc. z ukr.) = wikt, utrzymanie.

Jestem na jego charczu. *Cyt. Wal.*

Charcheć lub charcnąć, rzadziej: charchotać, charchotać. Formy: 1) charcheć: charchę, charchesz..., charchemy..., charchą; charchał; 2) charchotać: charchotę, charchoczesz, charchoczemy..., charchotę, rzadziej: charchotę, charchocesz (dawn.).

1. Gardziele turów samców charchą. *Sienk. cyt. SW.* 2. żyty mu w gardle charkocą. *Słow. cyt. SW.* żydzi charchoczą. *SW.*

Charczować (prowinc.) = żywić, utrzymywać. Ob. Charcheć.

Ile koni charczujecie? *Cyt. Wal.*

Charkać (niedok.) — charknąć (dok.). Formy: 1) charkam, charkasz..., charkają; charkaj!; charkający; charkał, 2) charknę, charkniesz, charknie..., charkną; charknij!; charknął, charknąłem, charknęła.

Charkot, dlp tego charkotu.

Charkotać. Ob. Charcheć.

Charków — Formy: dop. Charkowa, cel. Charkowowi, ale: ku Charkowu. Ob. Kraków. **Charłak** lub cherlak, nie: charlak, ani: chyrlak.

Pokrzywdzenie charłaka. *Sienk.* Wszedł do salonu jakiś cherlaczek. *Bał. cyt. SW.*

Chasyd (rzadziej: husyt, nie: hasyd) = członek sekty żydowskiej. Por. Husyta.

Chcieć—I Formy: chcę, chcesz, chce..., chcą; chciej! chciejcie! (nie: chcej! chciejcie!); chcą; chcieli, chcieli; chciał..., chcieli. II

Składnia: 1) Ch. czego, 2) Ch. czego — od kogo, 3) Ch. coś robić, 4) Ch. aby się coś stać.

1. Ona tego chciała. *Natk.* Zapomniałem, czego chce. *Kad.* Bardzo tego chce. *Dąbr.* Zbawienia ojczyzny chemy. *Sienk.* 2. Czego on chce od mojej baby? *Prus.* Chce poczciwości od waćpana. *Sienk.* 3. Chce go widzieć. 4. Chce, żebyś mię słuchał.

Uwaga: Mówimy: czego chcesz? lub co chcesz?, niczego nie chce, lub nic nie chce. Podobnie w wyrażeniach: robi, co chce, mówi, co chce... używamy formy co zamiast czego, bo co zależy tu od domyślnych czasowników: robić, mówić.

Oddam wszystko, co chcę. *Sienk. cyt. Pass.* Dołóż, czego chcę. *Sienk. cyt. Pass.* Ja nic nie chcę. Ja niczego nie chcę. *Sienk. cyt. Pass.*

Zwroty: 1) chce się komu czego = ktoś czegoś chce; 2) chcąc nie chcąc = pomimo woli, wbrew woli, 3) chce jedno, żeby... (!) = chodził mi tylko o to, żeby...

1. Chce mi się gwiazdki z nieba. 2. Chcąc nie chcąc przebakiwał o zbożu. *Żerom.*

Chciwiec — I Formy: dlp tego chciwca, młm ci chciwcy. II Składnia: Ch. czego, rzadziej: na co.

Nikczemny chciwiec sławy i pieniędzy. *Stasz. cyt. SW.* On był wielkim na te rzeczy chciwcem.

Chciwość czego.

Chciwość nauki, pieniędzy, bogactw, zaszczytów, panowania. *SW.*

Chciwy czego lub na co.

Chciwy połowu. *Mick.* Chciwy na grosz. *Pass.*

Cheder, rzadziej: chajder. *Ob.* Chajder.

Chedyw lub kedyw.

Chełm—chełmski, dlp Chełmu, nie: Chełma.

Chełmno — chełmiński.

Chełpić się — I Formy: chełpię się, chełpisz się, chełpi się, chełpimy się..., chełpią się; chełp się! chełpcie się!; chełpiący się; chełpił się. II Składnia: 1) Ch. ś. kimś, kto jest, lub czymś, co jest (gdy się wymienia stale działające źródło chełpienia się), 2) Ch. ś. z czegoś, co zaszło, co się stało (gdy się wymienia przyczynę, która sama minęła, lecz pozostawiła po sobie tylko skutki).

1. Nie chełp się szczęściem! *Cyt. SW.* 2. Chełpiła się z ukończenia czterech klas. *Małacz.*

Chemia, nie: chemia (SW) — chemik — chemiczny. Formy: chemik, tego che'mika, temu chemikó'wi, tego che'mika, tym che'mikiem, o tym che miku.

Chemikalia (tylko w lm), nie: chemikalie; dop. tych chemikaliów.

Nasyca powietrze zapachem chemikaliów *Parand.*

Cherlać lub charlać, nie: charlać, ani: charleć, ani: chyrlać, ani: chyrlać. *Ob.* Charłak. Formy: cherlam, cherlasz, cherla..., cherlają; cherlaj!; cherlający; cherlał, cherlali.

Cherubin, rzadziej: cherub; dlp tego cherubina.

Chęciny — chęciński.

Chęć. *Ob.* Ochota. I Forma młm te chęci. II Składnia: 1) Ch. czego = pragnienie czego (gdy się wymienia stan lub czynność, których się pragnie), 2) Ch. do czego = skłonność do czego, dążenie do czego (gdy się wy-

mienia stan lub czynność, do których się ma skłonność, do których się dąży), 3) Ch. na co = ochota na co (gdy się wymienia przedmiot, którego pozyskania się pragnie), 4) Ch. zrobienia czego, nie: chęć zrobienia co.

1. Czuję chęć ucieczki. *Żerom.* Wyraziła chęć poświęcenia się karierze artystycznej. *Święt.* Opuściła go chęć poszukiwań. *Żerom.* 2. Porwała go chęć pałaca do tej krwawej roboty. *Sienk.* Najwięcej miał chęci do oporu. *Sienk.* Chęć do rozmowy. *Siedł.* Poczula chęć do pójścia naprzód. *Małacz.* Zanika chęć do myślenia. *Strug.* Miał nieprzepartą chęć do jakichś dalekich wycieczek. *Prus.* Nigdy nie objawiał chęci do takich rzeczy. *Dąbr.* 3. ...że się ma sił i chęci dosyć na wszystko. *Dąbr.*

Zwroty: 1) brakuje komu chęci. *Ob.* Brakować; 2. chęć bierze co zrobić; 3) ma lub czuje chęć co zrobić, nie: robienia czego. *PJ 35, 9.*

1. Na chęci mi nie brako. *Sienk.* 2. Chwilami brała ją chęć zbliżyć się ku rzecze. *Sienk.* 3. Mam chęć przejechać się. *PJ 35, 9.*

Chętny — chętniejszy. Składnia: 1) Ch. do czego = ochoczy do czego, 2) Ch. komu, czemu = życzliwy komu, czemu.

1. Towarzystwo chętne do zabawy. *Natk.* Niechby gmina swoje puściła gospodarzom, chętnym do kupna. *Kruczk.* Jest chętna do roboty. *Zapol.* 2. Każdy mu jest chętny.

Chichot, nie: chychot; dlp tego chichotu.

Chichotać lub chichotać się, nie: chychotać (się). Formy: chichoczę (się), chichoczesz (się)..., chichoczą (się), rzadziej: chichoczę (się), chichoczesz (się)..., chichocą (się) (dawn.), nie: chichotam (się), chichotasz (się).

Zebrały się w kącie i chichocą. *Cyt. SW.* Ci-chuportu chichocząc. *Orzesz.* Nie chichocz jak geś!, *Zapol.*

Chimera, nie: chimajra.

China, 1) Ch. = chinowiec, drzewo chinowe,

2) Ch. = chinina, alkaloid z kory chinowej, *Ob.* Chinina.

Chinina lub china. *Ob.* China.

Chiny — chiński — chińszczyzna (nie: chin-czyzna), — Chińczyk, — Chinka. Formy: 1) dop. tych Chin; 2) młm ci Chińczycy, nie: Chińczykowie (dawn.).

Chiromanta ten lub chiromantyk, nie: chiromancista. Formy: chiromanta, jak: poeta.

Chirurg — chirurgia — chirurgiczny. Formy: dlp tego chirurga, młm ci chirurgowie lub chirurgdzy.

Chiwa — chiwski lub chiwański (PJ 9, 24).

-chiwać, nie: -chywać. Czasowniki takie, jak np. wymachiwać, przestuchiwać, przedmuchywać..., mają zakończenie: -c h i w a ć, nie: -c h y w a ć.

Chlapać—chlapnąć. Formy: 1) chłapię, chłapiesz, chłapie..., chłapią; (nie: chłapiam..., chłapiają); chlap! chłapić!; chłapiący; chłapanie; chłapał, 2) chłapnę, chłapniesz, chłapnie..., chłapną; chłapnij!; chłapnięz; chłapnął, chłapnąłem, chłapnęli.

Chlastać, (dawniej także: chlaskać) — chlastnąć (dok.), rzadziej: chlastnąć. Formy: chlastam, chlastasz..., chlastamy, chlastają lub chlastacze, chlastaczysz..., chlastaczemy...; chlastczą; chlastaj!; chlastajcie!; lub

chlaszcz! chlaszczcie!; chlastający lub chlaszczący; chlastany; chlastał, chlastali.

Chleb, nie: chlib; dlp tego chleba.

Zwroty: 1) być lub siedzieć o chlebie i wodzie; 2) jadać chleb z niejednego pieca = bywać w różnych miejscach; 3) być lub żyć na łaskawym chlebie; 4) ostatni kawałek chleba; 5) chleb obłożony czymś (!) = kanapka z czymś.

1. Będziesz siedzieć zamknięta o chlebie i wodzie. *Kad.* 2. Jedli chleb z pieca wielu armii. *Małacz.* 3. Mogąc żyć u Hrabiego na łaskawym chlebie... *Mick.* Marły na łaskawym chlebie. *Bartk.*

Chlew, nie: chliw; dlp tego chlewa (SW.N) lub chlewu (SW).

Zajacć cudze świnię do chlewu (albo do chlewa). *Cyt. SW.*

Chlipać (niedok.) — chlipnąć (dok.). Formy, jak: chlipać — chlipnąć.

Usłyszał w ciemności stłumione dziecinne chlipanie. *Danił.*

Chluba.

Zwrot: przynosić komu chlubę. Przynosiła im chlubę. *Małacz.*

Chlubić się — I Formy: chlubię się, chlubisz się, chlubi się, chlubiśmy się..., chlubią się; chlubi się! chlubicie się!; chlubiący się; chlubił się. II Składnia: Ch. ś. kim, czym, lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: cheścić się).

Parzył mody odmianą (= stałym odmienianiem się mody) się chlubi. *Mick.* Chlubiła się doskonałością dzieł dokonanych. *Orzesz.* Matka chlubiła się ze sławy syna.

Chlubnie, rzadko: chlubno.

Ukończył szkoły chlubnie. *SW.*

Chlubotać, częściej: chlupotać. Formy: chluboczę, chluboczesz..., chluboczemy..., chluboczą (rzadziej dawniejsze: chlubocę, chluboczesz); chlubocz! chluboczcie!; chluboczący; chlubotał.

Krew chlubotała jak woda. *Sienk. cyt. SW.*

Chlupać (niedok.) — chlupnąć (dok.). Formy: chlupię, chlupiesz..., chlupiemy...; chlupią; nie: chlupam..., chlupa (formy dawniej używane).

Deszcz chlupie od rana. Z tułupa krew do góry chlupa. *Małcz. cyt. SW.*

Chlustać (niedok.) — chlusnąć (dok.), rzadko: chlustnąć. Formy jak: chlustać — chlusnąć.

Chleptać, nie: chleptać, ani: chliptać, ani: chlaptać. Formy: chlepczę, chlepczesz, chlepcze..., chlepczą (rzadziej dawniejsze: chlepcę, chlepcesz, nie: chleptam, chleptasz...); chlepcz! chlepczcie!; chlepczący; chleptał.

Pies chlepcze wodę. *Cyt. SW.* Cmoka mocno, głośno chlepcze. *Mick. cyt. SW.*

Chłodek — Formy: w chłodku, rzadziej: w chłodku (prowin.).

Odcpniemy sobie w chłodku. W najmilszym chłodku. *Kad.* W chłodku podlewała warzywa *Kunc.*

Chłodnąć (niedok.), nie: chłódnać. Formy: chłodnę, chłodniesz, chłodnie, chłodniemy..., chłodną; chłodnij!; chłodnący; chłód!; chłódłem; chłódła. Ob. Chłodnieć.

Powietrze chłodnie. *Cyt. SW.*

Chłodnieć (niedok.) - Formy: chłodnieję,

chłodniejesz, chłodnieje, chłodniejemy..., chłodnieją; chłodnij!; chłodniał..., chłodnieli.

Ob. Chłódnać.

Chłodzarnia (od: chłodzić). Por. Wędzarnia (od: wędzić), ale: szmaciarnia (od: szmata). **Chłodzić** (niedok.), nie: chłódzić. Formy: chłodzę, chłodzisz, chłodzi, chłodzimy..., chłodzą; chłódź! lub chłódź!; chłodzący; chłodzenie; chłodził..., chłodzili.

Deszcz chłodzi powietrze. *Cyt. SW.*

Chłonać (niedok.) — I Formy: chłonę, chłoniesz, chłonie..., chłoną; chłoń! chłońcie!; chłonący; chłoniemy; chłonał. II Składnia: Ch. co — czym — w co.

Obżartuch chłonie w siebie bez miary. *Cyt. SW.* Ścisnąc jego dłoń i chłonąć go spojrzeniem szepnęła... *Bał. cyt. SW.*

Chłonny na co.

Oglądał ją, chłonną na jego słowa. *Grusz.*

Chłop — Formy: dlp tego chłopca, cdp temu chłopcu, nie: chłopowi.

Chłopu (nie: chłopowi) zatrzymać się kazał. *I. Chodź. cyt. Wal.*

Chłopaczysko ten lub to. Formy: młm te chłopaczyska, dlm tych chłopaczysków, cłm tym chłopaczyskom.

Chłopak — Formy: młm te chłopaki (używa się tylko forma nieosobowa).

Inne chłopaki miały konie cudze. *Kunc.*

Zwrot: chłopak od czego. Chłopak od noszenia listów. Chłopak od gęsi.

Chłopczysko ten lub to. Formy, jak: chłopaczysko.

Chłopiec — Formy: cdp temu chłopcu, nie: chłopcowi, wlp chłopcze!, młm ci chłopcy, dlm tych chłopców...

Kazałem chłopcu (nie: chłopcowi) poszukać stajni. *I. Chodź. cyt. Wal.*

Chłopisko ten lub to. Formy jak: chłopaczysko.

Chłostać (niedok.), nie: chłościć. Formy: chłoszczę, chłoszczesz, chłoszczę, chłoszczemy..., lub chłostam, chłostas, chłosta, chłostamy...; chłoszcz! lub chłostaj!; chłoszczący i chłostający (różnicę znaczeniową ob. pod: Chłoszczący); chłostał.

Chłoszczący. 1) Ch. (imiesł.) = chłostający, 2) Ch. (przym.) = dokuczliwy, dotkliwy.

1. Przedzieraliśmy się przez gestwinę gałęzi, chłoszczących nas po twarzy. 2. Chłoszcząca satyra, krytyka.

Chłód, dlp chłodu.

Zwrot: Ó chłodzie i głodzie (pracować, żyć itp). *SW.*

Chmara lub chmura = nieprzejrzana śma, masa, hurma, tłum. Chmara (lub chmura) wieków (SW). Ob. Chmura.

Ta chmara ciurów obozowych to był istotny pogrom. *Danił.*

Chmiel — chmielowy, rzadko: chmielny (dawn.), — chmielarnia, — chmielarz — chmielarski. I Formy: 1) dlp tego chmielu, 2) młm ci chmielarze, dlm tych chmielarzy lub chmielargów. II Znaczenie: 1) chmielowy = odnoszący się do chmielu, związany z chmielem, właściwy chmielowi, 2) chmielarski = odno-

szący się do chmielarza, właściwy chmielarzowi.

Wyrażenia: przemyśl chmielarski, rzadziej: chmielowy (nie: chmielnicy), wyroby chmielarskie lub chmielowe.

Chmura (= ciemny obłok) — chmurny (nie: chmurowy), — bezchmurny.

Każda chmura inna. *Mick.* Chmura z gradem jak balon szybko z wiatrem leci. *Mick.*

Chmurno lub **chmurnie**. Znaczenie: w zasadzie między obu postaciami nie ma różnicy znaczeniowej, ale chmurno używa się przeważnie w znaczeniu pierwotnym, gdy się mówi o stanie nieba, a chmurnie — w znaczeniu przenośnym, o stanach duchowych.

Nazajutrz było chmurno. *Cyt. SW.* Brwi miał chmurnie zsunięte. *Orzesz. cyt. SW.*

Chmurzyć się (niedok.), nie: chmurać się. Formy: chmurzę się, chmurzysz się, chmurzy się, chmurzymy się..., chmurzą się; chmurz się! chmurzcie się!; chmurzący się!; chmurzył się.

Chochła ta (nie: ta chochel) = czerpak (IGD); dlm tych chochli.

Chocim — Formy: mian. Chocim, dop. Chocimia, cel. Chocimiowi..., narz. Chocimiem; miejsc. w Chocimiu.

Choćby = na przykład.

Na każdym kroku nowe zjawiska, choćby śmietnik, choćby i drzewo, po którym wspina się kot, choćby i przelaz pod płotem. *Bartk.*

Cho'ćbyśmy, rzadziej: choćby'śmy.

Chodnik, dlp tego chodnika.

Chodzić — I Formy: chodzę, chodzisz, chodzi, chodzimy..., chodzą; chodź! chodźcie! (nie: chódź! chódźcie!); chodzący; chodził. II Składnia: 1) Ch. w czym lub na czym (na oznaczenie miejsca, gdzie się chodzi; przen. chodzić w czym, gdy się wymienia ubranie, którego się zwykle używa), 2) Ch. po czym (na oznaczenie różnych punktów miejsca, po którym się stąpa), 3) Ch. po co, nie: za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest p r z e d m i o t, który się ma osiągnąć w jednym jakimś określonym miejscu), 4) Ch. za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest p r z e d m i o t, który się ma osiągnąć w różnych miejscach), 5) Ch. za kim, za czym (= chodzić w ślad za kim, za czym), 6) Ch. do kogo, do czego (na oznaczenie kresu fizycznego, do którego się chodzi), 7) Ch. na co (na oznaczenie celu, jeśli celem jest c z y n n o ś ć lub s t a n, w których się ma wziąć udział), 8) Ch. koło kogo, koło czego = krążyć koło kogo, czego; (przen.) krzątać się koło kogo, czego, pielęgnować kogo, starać się o co, zabiegać o co, 9) chodzi (nieosob.) komu o , nie: na czym (!), nie: rozchodzi się komu o co.

1. W sieni chodził jakiś nieznajomy. Całą zimą chodziłem w futrze i w kaloszach. 2. Godzinami całymi chodził po pokoju. Od rana do wieczora chodziłem po lasach i łąkach. 3. Co dzień chodziła po wodę. Chodzi po sprawunki. 4. Chodzić za sprawunkami, za zarobkiem. *PJ 1, 72.* 5. Chodził za

bronami. *Prus.* 6. Chodziliśmy dō narzeczzonego Marysi. *Kad.* 7. Chodzić na grzyby, na wojnę, na wroga. 8. Od dawna chodzę koło tej sprawy. 9. Jeżeli ci naprawdę o to chodzi... *Kad.* Nie o to chodzi. *Sierosz.* Już nie o to chodziło. *Bartk.* Chodziło o utrzymanie dobrych stosunków (nie: na utrzymaniu...). *Cyt. Kr. 1, 50.* Chodziło o zatarcie podejrzeń. *Zerom.* Tu o dobro gminy chodzi. *Kruczk.*

Chodzież — chodziecki.

Chodźko, Ob. *Nazwiska na -o.

Choina, nie: chojna.

Chojnice — chojnicki.

Chomąto to, rzadziej: ten chomąt, nie: to chomęto, ani: ten chomęt.

Chomąto krakowskie, angielskie, proste, składane. *SW.*

Chopin lub **Szopen** (Kr. 2, 326.7, PA).

Chorał (PA), nie: chórał.

Choraław — choraławka, nie: choraław, ani: chorałwa. Formy: dlp tej chorałwi, młm te chorałwie, dlm tych chorałwi.

Zwroty: 1) zwinąć choraławkę = wycofać się z czego zrzecnie; 2) powołać pod chorałwie = powołać dō wojska; 3) wywiesić białą choraławę = poddać się.

Choraży — chorażyna — Formy: 1) choraży, jak: budowniczy. Ob. Budowniczy, 2) chorażyna, jak: nazwy żon na -ina (yna).

Choroba — chorobliwy. Ob. Chorowity. Składnia: 1) Ch. czego (na oznaczenie narządu chorego), 2) Ch. na co (na oznaczenie rodzaju choroby).

1. Choroba serca przecięła jego zajęcia. *Święc.* 2. Dręczyła go choroba na manię prześladowczą.

Zwroty i wyrażenia: 1) choroba Basedowa (rzecz. w dlp); 2) dotknięty chorobą. *Kod. Post. Cyw.*; 3) wyjść z choroby, powstać z choroby; 4) choroba składa, powala kogos.

1. Cierpi na chorobę Basedowa (nie: Basedową). 2. Choroba powaliła go na dobre.

Chorować — I Formy: choruję, chorujesz, choruje..., chorują; choruj!; chorujący; chorował. II Składnia: 1) Ch. na co, nie: czym (rus.) (gdy się wskazuje narząd organiczny lub władzę duchową, które są dotknięte chorobą), 2) Ch. z czego lub od czego (gdy się wskazuje przyczynę choroby).

1. Zachorowała na serce. *Dąbr.* Choruje na oczy. *Matacz.* Chorował na to. *Nowak.* Choruje na imaginację. 2. Chorować z ran lub przeziębienia. *SW.* Czyż kto kiedy z tego chorował? *Bartk.*

Chorowity — chorobliwy. Znaczenie: 1) chorowity = skłonny do chorób, 2) chorobliwy = wywołujący choroby, mający źródło w chorobie.

1. Antoś był dzieckiem chorowitym. 2. Tkwiła w nim jakaś chorobliwa skłonność do gniewu.

Chorwat — Chorwacja. Ob. Kroat.

Chory — Składnia: 1) Ch. na co (gdy się wymienia narząd organiczny lub władzę duchową, które są dotknięte chorobą), 2) Ch. z czego (gdy się wymienia przyczynę choroby).

1. Pan jesteś chory na dziecianną imaginację. *Reym.* Chory na oczy. Chory na serce. *Dąbr.* Pan Marek chory na płuća. *Danił.* On trochę chory na idealizm. *Reym.* 2. Dusze chore z miłości. *Zerom.*

Chować — Składnia: 1) Ch. kogo, co — w czym lub w co albo do czego, 2) Ch. kogo, co — za kogo, za co = zasłaniać kogo, co — kim, czym, 3) Ch. kogo, co — przed kim,

przed czym, nie: od kogo, od czego = przez ukrycie chronić kogo, co przed kim, przed czym,) Ch. kogo, co — u kogo = w ukryciu kogo, co umieścić u kogo.

1. Nie znajdziecie go, bo długo serce chowa wzięczność. *Mick.* Schowałam kluczyk do kieszeni. *Zapol.* Oberwałam kilka listków i chciałam je schować do szkatułki. *Zapol.* 2. Schowałem go bezpiecznie za mur. 3. Schowałem to przed nieprzyjacielem. 4. Schowałem go u brata.

Zwrot: snowaj dla siebie te uwagi! (tryw.) = nie gadaj mi o tym!

Niech no Franciszka schowa dla siebie te uwagi! *Kruczk.*

Chód, nie: chod; dlp tego chodu.

Chór (nie: chor) — chórzysta. — chóralny lub chórowy. Formy: 1) dlp tego chóru, nie: choru, 2) chórzysta, jak: artysta.

Wyrażenie: śpiew chóralny lub chórowy.

Chów, dlp tego chowu.

Chrabaszcz, nie: chorabaszcz; dlp tego chrabaszcza.

Chram (wyraz sztuczny pisarzy Młodej Polski) = świątynia.

Chrapać (niedok.) — chrapnąć (dok.), — chrapanie, nie: chrapienie. Formy: 1) chrapię (nie: chrapę) chrapiesz, chrapie, chrapieamy, chrapiecie, chrapią; chrap! chrapcie!; chrapiający; chrapał, 2) chrapnę, chrapniesz, chrapnie..., chrapną; chrapnij!; chrapnąwszy; chrapnąłem..., chrapnął, chrapnęła..., chrapnęli.

Chrapka.

Zwrot: mieć chrapkę (nie: chrap) na co. *Szwed.*

Chrapy (tylko w lm); dop. tych chrapów, nie: chrap.

Chrobotać, rzadziej: chropotać. Formy: chrobotę, chrobotcesz, chrobotcze, rzadziej: chrobotę, chrobotcesz, chrobotce (dawn.) (nie: chrobotam..., chrobotają); chrobotcz! chrobotcie!; chrobotający; chrobotali.

W paszczy zębów trzy rzędy, a przy tym gestych i chropocących z przeraźliwym zgrzytem. *Siennk. cyt. SW.* Mysz chrobotce papierem. *Cyt. SW.*

Chrom — chromowy; dlp tego chromu.

Chromać, rzadko: chromieć (dawn.). Formy: chromam, chromasz, chroma..., chromają, rzadko: chromię, chromiesz, chromie..., chromią; chromaj! chromajcie! (rzadko: chrom! chromcie!); chromiający; rzadko: chromiał, chromieli.

Chronić — I Formy: chronię, chronisz, chroni, chronimy..., chronią; chroń! chrońcie!; chroniący; chroniony, chronieni; chroń! II Składnia: 1) Ch. kogo, czego lub kogo, co — od kogo, od czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które zagrażają bezpośrednio, w teraźniejszości lub stale, 2) Ch. kogo, czego lub kogo, co — przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które mogą zagrażać w przyszłości; nieraz między tym zwrotem a poprzednim zacierają się różnice znaczeniowe). Por. Bronić (się).

1. Firanka chroni od słońca. *Cyt. SW.* 2. Poczucie autorytetu chroniło ją przed zamieszkami. *Cyt. Saejfa.*

Chronić się — I Formy, jak: chronić. II Składnia: 1) Ch. ś. od kogo, od czego lub przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które zagrażają, z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: chronić), 2) Ch. ś. czego = unikać czego dla ochrony się przed czym.

1. Chronią się od nieprzyjaciół. *Cyt. SW.* Chroni się pod drzewem przed skwarem. *Cyt. SW.* 2. Chroni się bitwy. *Krasin.* Chcesz się chronić pokusy. *Siennk.* Kręcił się w koło, chroniąc się blasku. *Mick.*

Chronologia — chronologiczny.

Chronometr, dlp tego chronometru. Ob. Metr. Chropawy lub chropowaty, nie: chropaty.

Chropotać. Ob. Chrobotać.

Chrosta (! gw.) = krosta.

Chrupać — chrupnąć (dok.) I Formy: 1) chrupię, chrupiesz, chrupie..., chrupią; chrup! chrupcie!; chrupiający; chrupał, 2) chrupnę, chrupniesz, chrupnie..., chrupną; chrupnij!; chrupnąwszy; chrupnął. II Składnia: Ch. kogo, co.

Chrust, dlp tego chrustu. Znaczenie: 1) Ch. = suche gałązki, 2) Ch. = faworki (rodzaj ciasta).

Chruszcz (! prow.) = chrabaszcz.

Chrusniak, nie: chrusniak.

Za dzwonnica chrusniak malinowy. *Mick.*

Chrypieć, nie: chrypać, ani: chrzypieć. Formy: chrypię, chrypisz, chrypi, chrypimy, chrypicie, chrypią; chryp! chrypcie!; chrypiający; chrypiał..., chrypieli.

Chryścianizm lub chrześcijaństwo, nie: chrześcijanizm. (Krasn. 13).

Chrystus — Formy: Chrystusie! lub Chryste!

Zwroty: Chrystus Pan, ale: Pan Jezus. *PGr. 181.*

Chryzantem, chryzantema lub chryzant = złocien.

Kwiaty podobne do chryzantem. *Nowak.* Chryzant. *Kr. 2, 137.*

Chryzmo lub krzyżr 9.

Chrzan, nie: krzan; dlp tego chrzanu.

Chrzanów — chrzanowski.

Chrzakać — chrząknąć (dok.) lub krzakać — krząknąć, nie: chrząchać — chrząchnąć. Formy: 1) chrząkam, chrząkają, chrząka..., chrząkają; chrząkaj!; chrząkający; chrząkał 2) chrząknę, chrząkniesz, chrząknie..., chrząkną; chrząknij!, chrząknąwszy; chrząknął, chrząknąłem, chrząknęła, chrząknęli.

Chrząknęła głośno. *Orzesz.*

Chrząstka, nie: chrzęstka; dlm tych chrząstek.

Chrząszcz — chrząszczyk. Formy: dlp tego chrząszcza, mlm te chrząszcze, dlm tych chrząszczów lub chrząszczy.

Chrzęścić (niedok.) — chrząsnąć (dok.) lub chrzęścić — chrzęsnąć, rzadko: chrząszczeć, chrzęszczeć. Formy: 1) chrząszczę, chrząścisz, chrząściami, chrząszczę; chrząszczę! chrząszczęcie!; chrząszczęjący, chrząścili, 2) chrząsnę, chrząśniesz, chrząśnie..., chrząsną; chrząśnij! chrząśnąwszy; chrząsnął, chrząsnąłem, chrząsnęła.

Chrząsnęły sierpy w zbożu. *Mick.*

Chrzcić, nie: krzcić. I Formy: chrzczę, chrzcisz, chrzeci, chrzcimy..., chrzczą; chrzciej! chrzciejcie!; chrzczący; chrzczony, chrzczeni; chrzei. II Składnia: 1) Ch. kogo, co — czym lub z czego = udzielać chrztu, 2) Ch. kogo, co — czym = nazywać kogo, co — czym.

1. Chrzczę tę książeczkę z wina. *Makusz.* Chrzczę kogo wodą. 2. Przewrotność cnotami czcili. *Cyt. SW.*

Chrzczyny (tylko w lm), nie: krzczyny. Składnia: dwoje, troje chrzczin... Ob. *Liczebniki zbiorowe.

Chrzest, nie: krzest. Formy: dlp tego chrztu, nie: chrztu; clp temu chrztowi.

Zwroty: 1) chrzest otrzymać (o dziecku); 2) chrzest przyjąć (o dorosłym); 3) do chrztu kogo trzymać. *SW.*

Chrzestniak lub **chrześniak**.

Chrzestny, nie: chrzesny, ani: chrześny, ani: krzestny, ani: krzesny, ani: krześny.

Chrześcijanin, nie: chrześcijan, ani: krześcijanin, ani: krześcijan. Formy jak: mieszczanin. Ob. *Rzeczowniki na -anin.

Chrześcijaństwo, nie: chrześcijanizm. Ob. Chryścianizm.

Jest utworem zasad chrześcijaństwa (nie: chrześcijanizmu). *Mochn.*

Chrześniak. Ob. Chrzestniak.

Chrzęst, nie: chrzast; dlp tego chrzęstu.

Chrzęst broni. *Malcz. cyt. SW.*

Chrzęszczenie, nie: chrześcienie.

Chrzęścić, rzadko: chrzészczę. Ob. Chrzęścić.

Zwir gruby zachrzęcił im pod nogami. *Kruczk.* Ciężki wóz turkotał i chrzészczęł żelaziwem. *Parand.*

Chuchać (niedok.) — chuchnąć (dok.). I Formy: 1) chucham, chuchasz, chucha..., chuchają; chuchaj!; chuchający; chuchany; chuchał, 2) chuchnę, chuchniesz, chuchnie..., chuchną; chuchnij!; chuchnąwszy; chuchnął, chuchnąłem, chuchnęła. II Składnia i znaczenie: 1) Ch. w kogo, w co lub na kogo, na co = dmuchać, 2) Ch. co komu = łapać co komu.

Zwroty: 1) chuchać w garść (rub.) = lizać łapę. Poznawać zawodów; 2) chuchać na kogo = pieścić kogo.

1. Omyła go nadzieja, chucha w garść. *Cyt. SW.* 2. Ta matka nazbyt chucha na swoje dzieci. *Cyt. SW.*

Chuchro — chucherko, — chuchrak, — chuchrowaty.

Chuć. mlm te चुци lub चुцие.

Chudak (! gw.) = chudziak. chudziec.

Chuderlak = chudziak.

Chuderlawy = chuchrowaty.

Chudnąć, rzadko: chudnieć. I Formy: chudnę, chudniesz, chudnie, chudniemy, chudniecie; chudną; chudnij!; chudnący; chudł, chudła, chudli, nie: chudnął, chudnęła, chudnęli. II Składnia: Ch. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Chudziak.

Chustka.

Zwroty: chustka do czego, nie: dla czego; chust-

ka do nosa; chustka do nakrycia głowy, nie: dla nakrycia...

Poszliśmy po torebkę z chustką do nosa. *Kad.* Chutor. Ob. Futor.

Chwalić — I Formy: chwale, chwalisz, chwali, chwylimy..., chwala; chwal! chwalcie!; chwalać; chwaly; chwalił; chwalił. II Składnia: 1) Ch. kogo, co — za co — przed kim, 2) Ch. komu — kogo, co = zachwalać komu — kogo, co.

1. Chwalono ją za zgodne usposobienie. *Dąbr.* Chwalił go przed Fabciem. *Reym.* 2. Chwalił mu takie rozstrzygnięcie sprawy.

Zwroty: 1) chwalić sobie kogo, co = być z kogoś lub z czegoś zadowolonym; 2) chwalić sobie kogo = być zadowolonym z pobytu u kogoś. *SW.*

Chwalił sobie jego usposobienie.

Chwalić się — Składnia: Ch. ś. komu lub przed kim — czym lub z czego, nie: z czym.

Nie masz się czym chwalić. Chwalił się przed nami swoim powodzeniem. Z czego się on chwali? Chwalił się nam, że zabił dzika.

Chwast (zielsko) — Formy: dlp tego chwastu, nie: chwasta; mlm te chwasty, nie: chwasta.

Chwast (frędzla). Formy: dlp tego chwastu, mlm te chwasty.

Chwiać — I Formy: chwieję, chwiejesz, chwieje..., chwieją; chwiej!; chwiejący; chwiał, chwiali lub chwieli (JP 12, 95, 6). II Składnia: Ch. co lub czym.

Wielkie jedle chwiały królewskie swe szczyty. *żerom.* Chwiać gałęzmi, skrzydłami. *SW.*

Chwiać się (przen.) = być niezdecydowanym, wahać się. Składnia: 1) Ch. ś. w czym, 2) Ch. ś. między czym a czym.

1. Chwiać się w przekonaniach, w wierze. *SW.* 2. Chwiały się umysły pomiędzy obawą a nadzieją. *Sienk.*

Chwierutać, nie: kwierutać.

Chwila. Por. Godzina.

Zwroty: 1) każdej chwili lub w każdej chwili = lada moment; 2) jednej chwili lub w jednej chwili = natychmiast; 3) co chwila lub co chwile = raz po raz; 4) chwilę lub przez chwilę = przez jakiś krótki czas; 5) po chwili lub w chwili po czym = po upływie krótkiego momentu czasu (zawsze w stosunku do przeszłości); 6) za chwilę = po upływie krótkiego momentu czasu (zwykle w stosunku do przyszłości, rzadko w stosunku do przeszłości); 7) za chwilę (! rus.) = w ciągu chwili; 8) na chwilę (na oznaczenie jakiegoś krótkiego momentu, przez który ma trwać rezultat czynności lub stanu, oznaczonego w czasowniku); 9) pod owe (te) chwile = w owym (tym) czasie; 10) dobra chwila = duża, długa chwila (por. dobra miara, duża miara, miara z dodatkiem).

1. W każdej chwili mogą ci spod nóg usunąć. *Dąbr.* Każdej chwili mogą przyjść. *Strug.* Abyś miał każdej chwili, ile ci tylko trzeba. *Kad.* 2. Jednej chwili cała się czeladź z domu wychyli. *Cyt. SW.* W jednej chwili wszystko przepadło. 3. Popadała co chwilę w zadumę. *Dąbr.* Czerwie ni się co chwile. *Nowak.* Co chwila łapał spodnią wargą wasy. *Reym.* Kolor zacierał się co chwila. *Grusz.* 4. Przez chwilę panowało milczenie. Postali chwilę. *Dąbr.* Trwali chwile w milczeniu. *Barth.* 5. Po chwili opanowywał wybuch miłości dla ludu. *Prus.* W chwilę po rozwiązaniu. *Malacz.* 6. Za chwilę będę u was. Powrócę za chwilę. Stwierdziła za chwilę (= po chwili), że nic się ważnego nie stało. *Barth.* Za chwilę (= po chwili) nie wiedziała, o czym mówić. *Dąbr.* 7. Rozwiązał to trudne zadanie w ciągu chwili (nie: za chwilę). 8. Na chwilę umilkł. Zaniepokoity się na chwilę.

Dyg. Wstąpię na chwilę. *Dąbr.* 9. Pod owe chwile miał pracy po uszy. *Bartk.* 10. Trzeba było dobrej chwili. *Dąbr.*

Chwyć (dok.) (nie: chyć) — chwytąć (niedok.).

I Formy: 1) chwycę, chwycisz, chwyci, chwycimy..., chwycą; chwyci! chwycicie!; chwycony, chwyceni; chwyciwszy; chwyci!; 2) chwytam, chwytasz, chwytam..., chwytają; chwytaj!; chwytający; chwytany; chwytal.

II Składnia: 1) Ch. kogo, co — za co, 2) Ch. kogo, co — czym, nie: przez co, 3) Ch. kogo, co — na co (na oznaczenie środka lub narzędzia, którym się chwytą), 4) Ch. kogo — na czym = łapać kogoś zniechcąca na jakimś uczynku.

1. Chwycił ją za rękę. *Prus.* Chwyciła za broń. *Żerom.* Zaden nie chwycił za szablę. *Sienk.* Musiał chwycić za ciężar. *Żerom.* Gniew chwytal za pierś. *Sienk.* Chwyciłem ją za rękę. *Strug.* 2. Lewą ręką pochwyciła ramie Rafała. *Żerom.* Chwycił rękoma włosy. *Sienk.* Kształt piękna chwytła własnymi oczami (nie: przez własne oczy). *Cyt. Szeffs 13.* 3. Chwytac rybe na wedke. Chwytac ptaki na ziarna. *Prus.* (ale: chwytac ptaki w sidla). 4. Nieraz kogo chwytalem na kłamstwo.

Zwrot: chwycić kogo w uścisk, ale: objąć kogo uściskiem.

Chwyć się (dok.) — chwytac się (niedok.). Składnia: 1) Ch. ś. kogo, czego, 2) Ch. ś. za co, 3) Ch. ś. na czym = łapać się na jakimś uczynku.

1. Chwycił się kraty. *Sienk.* Gdyby on chwycił się sprawy. *Sienk.* 2. Chwycił się za głowę. Chwycił się za boki i śmiał się. *Cyt. SW.* 3. Chwytała się na złych pomysłeniach. *Natk.*

Chyba (nie: chiba) — chybaby, nie: chyba by.

Chybić (dok.) — chybiać (niedok.). I Formy: 1) chybię, chybisz, chybi, chybimy..., chybia; chybi! chybiecie!; chybiomy; chybiwszy; chybił, 2) chybiam, chybiasz, chybia..., chybiają; chybiaj!; chybiający; chybiany; chybieni; chybiął, chybiali. II Składnia: Ch. czego, nie: co.

Nie dozwalał, by chybiono względu dla wieku. *Mick.* Chybił drogi. *Gr. Ak. 307.* Chybiłem celu. *Bartk.* Chybił łaski pańskiej. *Berent.*

Zwroty: 1) na chybił trafil. *Kunc.*, *Sierosz.* lub na chybi trafił. *SW.*; 2) ani chybi = na pewno.

1. W pośpiechu wskazywała na chybił trafil. *Dąbr.* 2. Ani chybi, musi być upiór. *Cyt. SW.*

Chybotać, nie: chibotać. Formy: chyboczę, chybocesz, chybocze..., chyboczą; rzadziej: chyboce, chybocesz, chyboce (dawn.), lub chybotam, chybotasz, chybota..., chybotają; chyboz! chybozcie! lub chybotaj!; chybozący lub chybojący; chybotający; chybotany; chybotal.

Chylić, nie: chilić. I Formy: chyłę, chyłisz, chyli, chylimy..., chyłą; chyli! chylicie!; chyłący; chyłony; chylił. II Składnia: Ch. co — przed czym.

Chyłę przed nim czoło.

Chyrow — Formy: mian. Chyrow, dop. Chyrowa, cel. Chyrowowi..., ale: ku Chyrowu. Ob. Kraków.

Chytro lub chytrze.

Zwrot: chytro mudro = podstępnie.

Chytry (nie: chitry) — chytrzejszy. Składnia: Ch. na co.

Nie jest chytry na majątek. *Kunc.*

Chyży, młm (męskoosob.) chyży.

Ciałałajstwo, częściej: tałałajstwo.

Drapał kudły chcąc odpędzić nieme ciałałajstwo *Wikł.*

Ciało — cielesny, nie: cielesny, ani: cielny.

Zwroty: 1) z ciała opadać (spadać) = chudnąć; 2) ciała nabierać = tyć; 3) (na duszy i) na ciełe; 4) duszą i ciałem.

3. Na całym ciełe cierpiał. *Żerom.* 4. Był mu oddany duszą i ciałem.

Ciamciamcia (prowinc. lit.) = niedorajda; ciemięga (rodz. m. i ż.).

Gdybyś nie była taką ciamciamcią. *Cyt. Wał.*

Ciarka (zwykle w lm: ciarki) = lekkie dressy; dlm tych ciarek.

Zwroty: 1) ciarki kogo przechodzą lub ciarki komu przechodzą; 2) ciarki komu (po czym) przechodzą.

Ciarki przeszły mu po plecach. *Prus.* Strach, aż mię ciarki przechodzą. *Cyt. SW.* Ciarki po mnie przeszły.

Ciasno — ciaśniej, nie: cieśniej.

Ciasny — ciaśniejszy, nie: cieśniejszy. Znaczenie: 1) C. = nieprzestronny, mały, ograniczony, 2) C. (przen.) = ograniczony, szczupły.

Ciasny umysł, ciasne pojęcie.

Ciastko, młm te ciastka, nie: ciastki (prowinc. lit.) (Szwed.).

Ciasto, mjsclp: w cieście, nie: w ciacie.

Ciąć — I Formy: tnę, tniesz, tnie, tniemy, tniecie, tną; tnij! tnijcie!; tnący; cięty; ciął, ciąłem, cięła, cięli. II Znaczenie: 1) C. (niedok.) = uderzyć, przeciąć. III Składnia: 1) C. kogo, co — czym, 2) C. kogo — w co lub przez co.

1. Oto słowa, którymi mnie cięli jak szpicruta. *Sienk. cyt. SW.* 2. Ciąć kogo przez łeb. *SW.*

Zwroty: 1) ciąć w kawałki lub na kawałki; 2) ciąć komu prawdę w oczy; 3) ciąć (od ucha) mazura, oberka = rznąć, grać mazura, oberka; 4) ciąć w karty = rznąć w karty.

Ciąg — I Formy: dlp tego ciągu, młm te ciągi, nie: ciągi. Ob. Cięgi.

Ciągi bocianów.

II Znaczenie: Ciąg (prowinc.) = przeciąg. Szkodliwie jest stać w ciągu. *Cyt. Wał. 26.*

Zwrot: jednym ciągiem, nie: jednym ciągiem (gw.).

Ciągać. Por. Ciągnąć = powłóczyć. I Formy: ciągam, ciągasz, ciąga..., ciągają; ciągaj!; ciągający; ciągany; ciągał. II Składnia: C. co lub czym, lub (wielokr.) po czym.

Zwrot: ciągać nogi lub nogami = iść krokiem ciężkim i powolnym.

Ciągło — ciągle. Znaczenie: 1) ciągło = jednym ciągiem, w jednym ciągu, bez przerwy (o przestrzeni), 2) ciągło = jednym ciągiem, bez przerwy (w czasie).

1. Pisać ciągło = pisać charakterem ciągłym, nie odrywając litery od litery. 2. Pisać ciągło = pisać bez ustanku.

Ciągnąć (por. Ciągać) nie: ciognąć. I Formy: ciągnę, ciągniesz, ciągnie, ciągniemy..., ciągną; ciągnij! ciągnijcie! (nie: ciąg! ciągacie!); ciągnięty lub ciągniony; ciągnął..., ciągnęli; (nie: ciągł, ciągli). II Znaczenie: 1) C.

(czynn.) = wlec, prowadzić, 2) C. (nijak.) = dążyć, zmierzać.

1. Konie ciągną wóz. 2. Dzikie gęsi ciągną. *Cyt. SW.*

III Składnia: 1) C. kogo, co — do kogoś, do czego, 2) C. za co.

1. Konie ciągną wóz. Tak mnie coś do niego ciągnęło. *Zapol. 2.* Z dziecinną radością pociągnął za sznurek. *Mick.*

Zwroty: 1) ciągnie (od drzwi, od okna) = zaciąga wiatrem, wieje; 2) ciągnąć z czego dochodzi. *SF.*

Ciągnąć się (niedok.) = trwać w przestrzeni lub w czasie, zajmować miejsce, przewlekać się w czasie. Ob. **Ciągnąć** w znac. nijak.

Ciągną się dworskie tany. *Prus.* Sprawa ciągnie się bez końca. *SW.*

Zwrot: ciągnąć się do nieskończoności, nie: ciągnąć się w nieskończoność. *Kr. 1, 93.*

Ciągnięcie lub ciągnięcie.

Zwrot: ciągnięcie (nie: ciągnięcie) loterii.

Ciągnięty lub ciągniony.

Wóz, ciągnięty (ciągniony) przez dwa konie. Jakby siłą niewidzialną ciągniony. *Ostr.* Każdy włos jest jak nitka ciągniona z najczystszej złota. *Zaremb.*

Ciągota, zwykle w lm ciągoty — ciągotki; dlm tych ciągót, ciągótek.

Ciążki (tylko w lm), dop. tych ciężków.

Ciążyć lub ciężzyć, rzadziej: ciężać (dawn.) = przygniatać ciężarem. Ob. **Ciężyć**. I Formy: ciężę, ciężysz, cięży, ciężymy..., ciężą; cięż! ciężcie!; ciężący; cięży! II Składnia: 1) C. komu, czemu = być komu ciężarem, 2) C. na kim, na czym = leżać na kim, na czym przygniatać, 3) C. nad kim, nad czym = wisieć nad kim, nad czym ciężarem, 4) C. ku komu, ku czemu lub do kogo, do czego = przechylać się ku komu, ku czemu, skłaniać na czyjąś stronę (w tym znaczeniu zwykle forma: ciężyć, ale jeszcze Jan Śniadecki pisał: wszystkie ciała ciężą ku środkowi ziemi).

1. Ciężyla głowa. *Parand.* Głowa mi cięży. *Cyt. SW.* 2. Cięży na nim obowiązek. *Cyt. SW.* 3. Cięży nad wszystkim jak chmura. *Dąbr. 4.* Ciężyli ku Siczy. *Jęz. cyt. SW.*

Zwroty: 1) obowiązek cięży na mnie = obowiązek spoczywa na mnie; 2) obowiązek mi cięży = jest mi przykry. *PJ 35/6, 208.*

Cicerone (ndm) ten, (w wymowie: cziczerone) = przewodnik.

Cichaczem lub cichcem.

Cichnąć (niedok.) — Formy: cichnę, cichniesz, cichnie, cichniemy..., cichną; cichnij!; cichnął, cichnąłem, cichnęła, cichnęli, częściej: cichł, cichła, cichli.

Słowa powoli cichły. *Orzesz. cyt. SW.*

Cicho — ciszej.

Zwrot: być (z czym) cicho = nie odzywać się (z czym), siedzieć cicho.

Wolę być cicho i nie mieć z nią kłótni. *Zapol.*

Cichoj! cichojcie! (gw. prowinc.) = bądź cicho! bądźcie cicho! (Krasn. 15).

Cichy — cichszy, nie: ciszszy, ani: cięższy, (prowinc.); młm (męskoosob.) cisi.

Szła muzyka coraz szersza, coraz dalsza, coraz ciższa (zam. cichsza) i coraz czystsza, doskonalsza. *Mick.*

Ciec lub cieknąć. Formy: cieknę, ciekniesz,

cieknie, ciekniemy..., ciekną; rzadziej: ciekę, cieciesz, ciecze... (formy dawn.); cieknąc, rzadziej: ciekąc; cieknij! cieknijcie!; rzadziej: ciec! ciecicie!; ciekł, ciekła, rzadziej: cieknął, cieknęła.

Ciechanów — ciechanowski.

Ciechocinek — ciechociński.

Ciekawość czego (zwykle rzeczownik odślowny) lub do czego.

Ciągnęła mnie wielka ciekawość obejrzenia miasta. Ciekawość oglądania nieznanymi krajów popychała go do marynarki. Z przyrodzenia mam do wszystkiego ciekawość. *Sienk.* Dziwna w niej ciekawość do starzyzny. *Strug.* Stracili ciekawość do obcych. *Kunc.*

Zwrot: przez ciekawość (co robić).

Każdy się do niej przez ciekawość ciśnie. *Mick.*

Ciekawy (ciekaw). I Formy: ciekawy — ciekaw. Formy: ciekaw używamy tylko w orzeczniku lub w przydawce okolicznikowej, formy: ciekaw używamy bez jakichkolwiek ograniczeń.

Ciekaw jestem jego spotkania. Wielu spraw byt ciekawy. *Nałk.* Człowiek ciekawy jest zawsze pełen wiadomości. Ciekaw jestem, co to może być. *Reym.*

II Składnia: 1) C. czego = pragnący dowiedzieć się czego, 2) C. do czego = mający zainteresowanie do czego, 3) C. na co = mający ochotę na co, 4) C. dla kogo = interesujący dla kogo.

1. Spraw wszystkich ciekawy. *Bartk.* Nie jesteś ciekaw powodu mego przyjazdu. *Grusz. 2.* Ciekawy jak Cygan do pasieki. *Przyst. cyt. SW.* 3. Ciekawy jak słowik na cudzy groch. *Przyst. cyt. SW.* 4. Jest to dla psychologa ciekawy objaw. *Przybysz.*

Zwrot: ciekawym jest (!), że... = ciekawa rzecz, że...

Ciekawa rzecz (nie: ciekawym jest), że i tym razem ród Starzów nie wystąpił solidarnie. *Kr. 1, 30.*

Ob. *Zdania podrzędne podmiotowe..

Cielak (prowinc. pfm), lepiej: cielę.

Cielepać się (prowinc. lit.) = matłać się, płatać się, wałęsać się.

Po jakiemu siedzisz na koniu? Nogi ci się cielepią. *Cyt. Wal.* Nie mając stałego obowiązku, po rozmaitych dworach się cielepie. *Cyt. Wal.* Licha szablina przy boku mu się cielepie. *Cyt. Wal.*

Cielepają (prowinc. lit.) = niedołęga, ciemięga, niedorajda.

Takim jest cielepajął, że w niczym zaradzić nie potrafi. *Cyt. Wal.*

Cielesny, nie: cielesny.

Ciemierzycza, nie: ciemiężycza.

Ciemie — ciemiączko, rzadko: ciemionko (Kr. 2, 137). Por. Ramię — ramiączko.

Zwrot: nie w ciemię bity = zdolny, domyslny.

Ciemieżca, rzadziej: ciemiężca. Formy jak: dawca.

Ciemieżyć, nie: ciemiężyć. I Formy: ciemiężę, ciemiężysz, ciemięży, ciemiężymy..., ciemiężą; ciemięż! ciemiężcie!; ciemiężący; ciemiężony; ciemiężył. II Składnia: C. kogo, co = czym.

Ciemnia = ciemnica, miejsce ciemne. Formy: dlp tej ciemni, dlm tych ciemni. Ob. **Ciemń** (nie można mieszać tych wyrazów).

Ciemnieć (niedok.). Formy: ciemnieję; ciemniej!; ciemniejący; ciemniał, ciemnieli.

Wznosiły się wzgórze z ciemniejącymi lasami. *Orzesz.*

Ciemnoblond (ptk. ndm).

Ciemny — ciemniejszy.

Ciemń ta = mrok. Ob. **Ciemnia** (nie można mieszać tych wyrazów).

-cieni — **-ceni**. Ob. ***Imiesłów bierny**.

Cienki, **nie: cienki** — **cieńszy**. Formy: mlp (męsk.) **cieńszy**, mfm (męskoosob.) **ciensi**.

Cienko — **cieniej**.

Cienkosz (od przym. **cieńki**, por. **długi** — **długosz**) = **cieńki** człowiek. Ob. **Cienkusz**.

Cienkusz (rzadko: **cienkosz**) = osad piwny, piwo gorszego gatunku, dlp tego **cienkusza**.

Dobry tobie **cienkusz**. *Przysł. SW.*

Cień ten, **nie: ta** (rus.). Formy: dlp tego **cienia** lub **cieniu** (gdy jest mowa o mroku, wywołanym cieniem), mfm te **cienie**, dlm tych **cieni** lub **cieniów**.

Cień, wiecznie obecny. *żerom*. Zarośla dawały dostateczny **cień**. *Wikt*. Jakby **cienia** własnego się lękał. *Bartk*. Wyszedł wreszcie z **cieniu** zapomnienia. Bez **cienia** poufności. *Siedl*. Na kształt zagadkowego **cienia** błakał się obok życia. *Danit*. Miały barwę bez **cieniów**. *żerom*. Hrabia widział w nich obraz elizejskich **cieni**. *Mick*.

Składnia: C. od czego.

Stońce rzucato długie cienie od drzew. *Sterosz*. **Cień** od domu przecinał kwietnik. *Perz*.

Cieplarnia. Ob. **Ciepló**. Formy: dlp tej **cieplarni**, dlm tych **cieplarni**, **nie: cieplarn**.

Ciepló (rzecz.) to — **cieplarnia** (JP 20, 85).

Formy: to **ciepłó**, tego **ciepła**, temu **ciepłu**, to **ciepłó**, tym **ciepłem**, o tym **ciepłé**.

Ciepló (przysł.) — **cisplej**.

Zwrot: **ciepłó** (jest) **konu** — od **czego**.

Żeby dzieciom było **ciepłó** od twojej **broszki**.

Dąbr.

Ciern ten, **nie: ta**. Formy: dlp tego **ciernia**, mfm te **ciernie**, dlm tych **cierni**, rzadziej: **cierniów**.

Cierpieć — I Formy: **cierpię**, **cierpisz**, **cierpi**, **cierpimy...**, **cierpią**; **cierp!** **cierpie!**; **cierpiący**; **cierpiany**, **cierpiani**; **cierpiał**, **cierpieli**. II Składnia: 1) **C. co** = doznawać czego (na oznaczenie przedmiotu cierpienia, jego jakości), 2) **C. na co** (na oznaczenie przyczyny bezpośredniej, zwykle organicznej bądź duchowej, cierpienia), 3) **C. przez kogo**, **przez co**, z powodu czego lub wskutek czego, **nie: pod czym**, **ani: dzięki czemu** (na oznaczenie przyczyny zewnętrznej cierpienia), 4) **C. za kogo**, **za co** (na oznaczenie przyczyny moralnej cierpienia lub na oznaczenie przedmiotu, w którego zastępstwie się cierpi), 5) **C. nad kim**, **nad czym** = uczuwać bolesny żal z powodu kogo, czego, biadać nad kim, nad czym.

1. **Cierpiał** głód, **nędzę**. 2. **Cierpi** na nadmiar cukru. *Nowak*. **Cierpiała** na zawroty głowy. *Dąbr*. **Cierpiał** na migreny. *Nałk*. **Młódz** **cierpi** na tym. *Żé...* 3. **Historiografia** **cierpiała** wskutek uprzedzenia (lub; z powodu uprzedzenia, **nie: pod uprzedzeniem**). *Cyt. Kr. 1. 49*. Tyle **cierpiałem** przez to. *Reym*. **Przez** co wszyscy **cierpia**. *Dąbr*. 4. **Cierpi** za popelnione winy. **Cierpimy** za swe uczucia. *Dyg*. **Cierpi** za niego. *Bartk*. 5. **Cierpiał** nad niezszczęściem **Ojczyzny**. *Sienk*. **Cierpiał** nad tym. *Parand*.

Zwroty: 1) **cierpieć** **co—do kogo** = mieć antypatię do kogo z powodu czego; 2) **cierpieć** **kogo** = znosić kogo; 3) **nie móc** czego **cierpieć** (! **germ**) = **nie cierpieć** czego; 4) **cierpieć** **co** (!) = **ulegać** czemu; 5) **nie cierpię** **go** (**nie: cierpieć** **go** **nie mogę**). *Krasn. 67*; 6) **ulegać** egzekucji (**nie: cierpieć** **egzekucje**).

Cierpliwość — **Składnia: C. do czego** lub **w czym**.

On okazał wielką **w swej** **pracy** **cierpliwość**. On miał wielką **do tej** **roboty** **cierpliwość**.

Zwrot: **w** **cierpliwość** **się** **uzbroid**.

Cieszyć się — I Formy: **cieszę** **się**, **cieszysz** **się**, **cieszy** **się**, **cieszymy** **się...**, **cieszą** **się**; **cieszą** **się!** **cieszcie** **się!**; **cieszący** **się**, **cieszył** **się**.

II Składnia: 1) **C. ś.** z **czego** (na oznaczenie przyczyny przeszłej lub terażniejszej doraźnej, która działa tylko jako punkt wyjścia radości), 2) **C. ś.** **czym** (na oznaczenie przyczyny terażniejszej stałej, która ciągle towarzyszy uczuciu radości i przez coraz to odnawiające się pobudki ciągle je odświeża; w związku z uwydatnionymi odcieniami znaczeniowymi formy: **czym** używamy zwykle w połączeniu ze słowem niedokonanym: **cieszyć** **się**, a formy: **z** **czego** — ze słowem niedokonanym: **cieszyć** **się** bądź **dokonany**: **ucieszyć** **się**). Forma: **z** **c** **z** **e** **g** **o** wyraża zwykle przyczynę uprzednią, którą poprzedza powstanie radości, a forma: **c** **z** **y** **m** wyraża przyczynę współczesną, towarzyszącą uczuciu radości), 3) **C. ś.** **na co** (wyraża przyczynę przyszłą; **cieszymy** **się** z tego lub tym, co już było lub jest, **cieszymy** **się** **na** to, co ma dopiero nastąpić), 4) **C. ś.** **czym** lub **do czego** (wyraża przyczynę, która jest jednocześnie celem; przyczyną taką bywa zwykle spełnienie jakichś pragnień, dążeń bądź upodobań).

1. **Cieszył** **się** z odzyskanego życia. *Malacz*. **Dzieci** **ucieszyły** **się** z zabawek. *Dąbr*. **Cieszyła** **się** z takiego ładnego lata. *Iwasz*. 2. **Cieszyła** **się** żartem. *Nałk*. **Godził** **się** na nazwę, **cieszył** **się** nią nawet. *Kad*. **Cieszyła** **się** myślą, jak to się przyjmą drzewiska. *Bartk*. 3. **Cieszyłem** **się** **na** te imienniny. *Nowak*. **Rzeczy**, **na** które **się** **cieszyła**. *Dąbr*. **Podwieczorek**, **na** który **tak** **się** **cieszył**, **znudził** **go**. *Iwasz*. 4. **Motyle** **cieszą** **się** **słońcu**. *Bartk*. **Ucieszył** **się** **pan** **Apolinary** **do** **jednej** **zapyłonej** **okładki**. *Weyss*.

Cieszyn — **cieszyński**.

Cieśla — Formy: lp **cieśla**, **cieśli**, **cieśli**, **cieślę**, **cieśló!**, **cieślą**, **o** **cieśli**; lm **cieśle**, **cieśli** lub **cieśłów**, **cieślom**, **cieśli** lub **cieśłów**, **cieśle!**, **cieśłami**, **o** **cieślach**. Ob. ***Rzeczowniki** **męskie** **na** **-a**.

Cieścić się (!) = **cisnąć** **się**, **tłoczyć** **się**, **miścić** **się** **ciasno** (JP 3, 14).

Cietrzew — Formy: dlp **cietrzewia**, mfm **cietrzewie**, dlm **cietrzewi**.

Cięga **ta**, zwykle w lm **cięgi** = **chłosty**, **plagi**. Por. **Ciąg**. Formy: mfm **cięgi**, dlm **cięgow**.

Zwroty: 1) **Wziął** **cięgi**; 2) **przejsz** **cięgi**.

1. **Wziął** **cięgi**. *Bartk*. 2. **Przeszedł** **cięgi**. *Strug*.

Cięgiem — Ob. **Ciąg**.

Ciężar, dlp tego **ciężaru**.

Zwroty: 1) **ciężar** **spada** **z** **serca**; 2) **zdjąć** **ciężar** **z** **serca**; 3) **uginąć** **się** **pod** **ciężarem**.

1. **Ślimakowi** **ciężar** **spadł** **z** **serca**. *Prus*. 2. **Cię-**

żar mi zdjąłeś z serca. *Sienk.* 3. Na cóż się ugiąć pod ciężarem tych placów. *Dąbr.*

Ciężarny czym.

Parna, troszką ciężarna doła przykucnęła na drogach. *Przyb.*

Ciężeć (niedok.) = stawać się cięższym. Formy: ciężęje, ciężęjesz, ciężęje, ciężęjemy...; ciężał, ciężała, ciężeli.

Byłem niewyspany i głowa mi coraz bardziej ciężała.

Ciężki — cięższy. I Znaczenie: Użycie przenośne w znaczeniu: trudny, niełatwy jest zupełnie poprawne.

Ciężki orzech do zgryzienia. Ciężkie zadanie. *SW.*

II Składnia: ciężki do czego.

Wszystko to razem stanowiło radość za ciężką do udźwignięcia. *Iwasz.* Ktoś jest ciężki do jednego, a w innych rzeczach... *Dąbr.*

Ciężko — ciężej.

Ciężkość.

Zwrot: punkt ciężkości.

Ciężyć (niedok.) lub **ciężyć**. Ob. **Ciażyć**.

Choć tam i kondemnatka jaka na kim ciężyla. *Sienk.* światło księżycą ciężyło na lasach. *Kunc.* Ręka mu ciężyla i opadała poręcz fotelu. *Reym.* Tu chronili się ci, nad którymi ciężyla ręka śmierci. *Prus.* Głowa mu ciężyla. *Reym.*

Cios.

Zwroty: 1) jednym ciosem lub od jednego ciosu; 2) zadać cios komu.

1. Od jednego ciosu zabił Dana. *Zerom. cyt. Szeffs.* Gdańsk zdobył od jednego ciosu. *Zerom. cyt. Szeffs.* 2. Zadała cios na odlew. *Matacz.*

Ciosać (niedok.), nie: ciesać. Formy: ciosam, ciosasz, ciosa..., rzadziej: cieszę, cieszysz, cieszę..., ciosany, nie: ciesany.

Ciosek lub **cioska** (prowinc. lit. z brus.) = jednoimiennik.

On jest twym cioskiem, bo i jemu na imię Jan. *Cyt. Wal.*

Ciskać (niedok.) — **cisnąć** (dok.) = rzucać.

I Formy: 1) ciskam, ciskasz, ciska..., ciskają; ciskaj!; ciskający; ciskał, 2) cisnę, ciśniesz, ciśnie, ciśniemy...; ciśnij, nie: ciś! (gwar.); ciśnięty lub ciśniony. II Składnia: C. kogo, co lub kim, czym — o kogo, co — w kogo, co — na kogo, co.

Ciska pioruny. *Dyg.* Ciskali pigulam: w siebie nawzajem. *Zerom.* Dere cisnął na niego. *Bartk.* Ciskając grom po gromie w piramidy. w Tabor. *Mick.* Cisnął złoto o ziemię. *Sierosz.* Miałam ochotę cisnąć (te kwiaty) o ziemię. *Zapol.*

Cisnąć (dok.). Ob. **Ciskać**.

Cisnąć (niedok.) — **cisnąć** (dok.) = uciskać, gnieść. Składnia: C. kogo co — czym — za co.

Placł cisnął ją za piersi. *Prus.* Strach cisnie płochliwą gromadę. *Bartk.* cisnął go pasem.

Cisnąć się do czego = pchać się, tłoczyć się do czego.

Wszyscy się cisnęli do stołu.

-ciś — -siś (wyrazek, nadający zaimkom względny znaczenie zaimków nieokreślonych).

Skadciś dowiedział się tego. *Reym.*

Citissime (! urząd.) = bardzo pilne (DUMK 31 III 32).

Ciuciubabka.

Zwrot: bawić się w ciuciubabkę.

Ciupasem, rzadziej: szupasem.

Ciura, tego **ciury**, temu **ciurze**; **Im** te **ciury**, tych **ciurów**.

Ta chmara ciurów obozowych. *Danił.*

Ciurkiem, nie: ciorkiem, ani: ciurgiem, ani: siurkiem.

Ciurkiem mu się krew leje. *SW.*

Ciut, **ciut** (! rus.) = ledwo, ledwo (z ros. czut', czut').

Ciwun (prowinc. lit. z białorus. ciwun) = dozorca robót, karbowy, gumieny, rzadca.

Różne wnioski tworzył ciwun, co przyszedł zdawać sprawę o robocie, w szeptach z ekonomem. *Mick.*

Cizba, dlp tych **cizb**.

Cizma ta (nie: ten **cizm**) = półbucik; dlm tych **cizem**, częściej: tych **cizm**.

-cki — Zakończenie -cki mają przymiotniki, utworzone od pni, zakończonych spółgłoską -c-, -cz-, -t- lub -k-, np. Ropocie — ropocicki, tkacz — tkacki, świat — świecki, Szkot — szkocki, Kozak — kozacki. Ob. -ctwo. **Cło** — celny, rzadziej: cłowy (prowinc. pld.); dlm ceł.

Cmentarz lub **smętarz** (Kr. 8, 228—31), dlm tych **cmentarzy** lub **cmentarzów**.

Cmokać (niedok.), rzadziej: **smokać** (= cmoktać) — **cmoknąć** (dok.). I Formy: 1) cmokam, cmokasz..., cmokają; cmokaj!; cmokający; cmokał, 2) cmoknę, cmokniesz..., cmokną; cmoknij!; cmoknąwszy. II Składnia: **C**; czym — na kogo, na co.

Cmokał, młaskał. *Wikt.*

Cmokać (niedok.), rzadziej: **smokać** — **cmoknąć** (dok.). Formy: cmoktam, cmoktasz..., cmoktają, lub: cmokczę, cmokczesz..., cmokczą; cmoktaj! rzadko: cmokcz!; cmoktający lub cmokający; cmokał.

Cnota, dlm **cnót**.

Zwroty: jaśnieć **cnotą**; świeć przykładem, jaśniej **cnotą**!

Co (zaim.) — I Formy: **co**, **czego**, **czemu**, **co**, **czym**, o **czym**. II Znaczenie: 1) co? (zaim. pyt.), 2) co (zaim. nieokr.), 3) co (zaim. wzgl. z odpowiednikiem: to wzd. nadrzęd.), 4) co = który, która, które, o ile zaimek ten ma znaczenie względne i ma być użyty w mianowniku lub biern. lp lub lm bez przyimka; w innych przypadkach używa się **co** w połączeniu z odpowiednią formą zaimka: o n.

1. Co chciałeś mi powiedzieć? 2. Czy chciałeś mi co powiedzieć? 3. Co się poczęło w szalach zachwytu i upojenia, to może istnieć tylko przez walkę z całym światem. *Dyg.* 4. Całą drogę, co szli wzdłuż grabin, mówili o Feli. *Iwasz.* Tej nie kochał, co od niej był kochany. *Cyt. SW.* (zwroty takie uchodzą jednak dzisiaj za mniej poprawne).

Zwroty: 1) nie ma co (z domysł.: czekać, radzić, wyrzekać...); 2) nie ma co robić, nie było co robić, nie będzie co robić = nie warto...; 3) co z tego? = jakie z tego wypływają następstwa (pytanie retoryczne dla wyrażenia zaprzeczenia) = nie ma z tego żadnych poważnych następstw = rzecz (która jest przyczyną) nie ma znaczenie; 4) jak przyjdzie co do czego = jak przyjdzie odpowiednia lub stanowcza chwila; 5) nie wiadomo co lub Pan Bóg wie co = coś niewidzianego, niestychanego, niebywałego; 6) co komu jest, nie: co z kim jest (! rus.) = co się z kim dzieje. *PJ I, 122*; 7) co się na-

żywa lub co się zowie = odpowiedni swojej nazwie, w całym tego słowa znaczeniu; 8) co mu tam! = nie dba o to; 9) co tchu (w piersiach), co koń wyskoczy, co pary w koniach = jak można najwyżej; 10) co za = jaki; 11) co do = co się tyczy; 12) po czemu? = po ile? w jakiej cenie?; 13) co by nie było (! rus.) = cokolwiek by było lub co tylko było; 14) czego nie robisz (! rus.) = cokolwiek robisz lub co tylko robisz.

1. Nie ma co, trzeba się zabrać do pracy. 2. Nie było co czekać. *Kad.* 3. Cóż z tego, że jest zdolny, kiedy jest leniwy. Cóż z tego? *Kad.* 4. Jak przyjdzie co do czego, to ci powiem całą prawdę. Jak przyszło co do czego, to się za łby wzięli. 5. Opowiadał Pan Bóg wie o czym. 6. Co ci jest? (nie: co z tobą? rus.). 7. Wyprawili uczyć, co się zowie. *Cyt. SW.* 8. Co mi tam dom! *Cyt. SW.* 9. Pędził co koń wyskoczy. *Zerom.* Pomknęli co pary w koniach. *Zerom.* 10. Cóż ci za desperat? *Sienk.* 11. A co do wiadomej ci sprawy, to jeszcze o niej pomówimy. Co do roli kobiet, to pozwolę sobie... *Grusz.* 12. Po czemu te jabłka? 13. Czego tylko się dotkniesz (lub: czegokolwiek się dotkniesz, nie: czego się nie dotkniesz), wszędzie wyrasta przeskoda. *Cyt. Kr. I.* 198.

Co (przysł.) — I Znaczenie: 1) C. oznacza periodiczność powtarzania się w stałych odstępach czasu, 2) co—to, oznacza powszechność zjawiania się czegoś, 3) C. w połączeniu z przymiotnikami lub przysłówkami, szczególnie w stopniu wyższym i najwyższym oznacza stopień możliwości.

1. Ciagniemy co roku burzyź ich twierdze. *Mick. Graż.* Co rana budzi się bede. *Orzesz. cyt. Pass.* Wiatr co dnia czesał jej długie włosy. *Lenart.* Okrywał się co chwila oblokami. *Zerom.* 2. Co Polak, to Stanisław. *Przysł.* Co kraj, to obyczaj. *Przysł. cyt. SW.* 3. Co prędzej wziął dymisję. *Zerom.* Zabrano się co żywo do kolacji. *Dąbr.*

Zwroty: 1) tylko co lub dopiero co, lub co tylko, co dopiero = w tej chwili właśnie, bardzo niedawno, o mało że; 2) co niemiara = wielkie mnóstwo; 3) co z grubsza = zaledwie z grubsza; 4) co do nogi, co do jednego, co do grosza, co do żdźbła; 5) co nie = prawie że.

1. Tylko co wyszedł. Tylko co nie upadł. *Cyt. SW.* 2. Wsi co niemiara spalił. *Cyt. SW.* 4. Wyciał wszystkich co do jednego. *Cyt. SW.* Stracił wszystko co do grosza. 5. Jużem co nie pół mlecha wytrząsnął. *Cyt. SW.*

Co (spójn.) — Znaczenie: 1) co—to = ile razy—to, jak tylko—co, 2) co = jak, gdy, kiedy, 3) co (!) = że, żeby (gwar.).

1. Co pułk padnie, to cesarz zażyje tabaki. *Mick.* 2. Cała drogę, co szli wzdłuż grabin, mówili o Felii. *Wasz.* Por. jednak: co (zaim.). 3. Powiedział, co sam przyjdzie. *Cyt. Wal.*

Co bądź (PA).

Codziennie lub co dzień.

Codziennie o szóstej lała do kościola. *Nowak.* Codzienny — codziennie. Ob. Codziennie.

Cofać (niedok.) (nie: cofać)—cofnąć (dok.). I Formy: 1) cofam, cofasz..., cofają; cofaj!; cofający; cofany; cofał. 2) cofnę, cofniesz, cofną; cofnij! (nie: cof!); cofnąwszy; cofnął, cofnęli. II Składnia: C. kogo, co — od czego.

Cofać się (niedok.) — cofnąć się (dok.) — I Formy: jak cofać. II Składnia: 1) C. ś. przed kim, przed czym = ustępować, 2) C. ś. od czego = uchodzić od czego, 3) cofać się za kim, za czym = ukrywać się, 4) cofać się za kogo, za co = ukrywać się, 5) cofać się w co.

1. Nie cofnie się przed niczym. *Nowak.* Nie cofał się przed napaścią. *Dąbr.* Nie cofając się przed niczym. *Kruczk.* 2. Cofam się od tej awantury. *Świat.* Byłby się cofał od tego... pokoju. *Parand.* 3. Blaski cofały się za wstępującymi chmurami. *Ork.* 4. Walczące wojska cofnęły się za okopy. 5. Cofała się w przeszłość. *Nałk.*

Co i raz = coraz.

Co i raz odwraca on głowę. *Konop.*

Cokolwiek bądź (!) = cokolwiek lub co bądź.

Ma wszystko, cokolwiek mu się zamarzy (lub co bądź mu się zamarzy, nie: cokolwiek bądź mu się zamarzy).

Uwaga. W takich zdaniach, jak: cokolwiek bądź, dotrzymam obietnicy, wyrażenie: cokolwiek bądź jest prawidłowe, bo tutaj bądź = będzie, jest czasownikiem, a nie wyrazkiem, zamieniającym zaimek na nieokreślony (Krasn. 60)

Cokół — Formy: dlp tego cokółu, nie: cokółu, młm te cokóły, nie: cokóły.

Comber = lędźwiowa część mięsa. Por. Cząber.

Comte, Comte'a, o Comcie.

Condillac, Condillaca, Condillakiem, Condillacu.

Coraz, rzadziej: co i raz, nie: czym raz.

Zwroty: 1) coraz bardziej, coraz większy..., nie: coraz to bardziej, coraz to większy..., ani: czym raz bardziej, czym raz większy. *PJ 11, 28; 2) coraz to = co chwila.*

1. Dzień coraz krótszy (nie: czym raz krótszy). *Cyt. Kr. I, 161.* Ta gałąź przemysłu coraz więcej się u nas rozwija (nie: czym raz więcej się u nas rozwija, ani: coraz to więcej). *Cyt. Kr. I, 161.* 2. Zaczęły napływać coraz to nowe (nie: nowsze) gromady lub: coraz nowsze gromady

Corneille, Corneille'a.

Corregio, Corregia.

Corso, częściiej: korso.

Coś (zaim.), nie: coś (prowinc. warsz.). Formy: coś, czegoś (nie: czegoś), czemuś, coś, czymś (nie: czymś), o czymś (nie: o czymś).

On czegoś (nie: czegoś) nie zrobił. On w czymś (nie: w czymś) zawinił.

Zwroty: 1) coś niecoś = cokolwiek, nieco; 2) coś czego lub z kogo, z czego; 3) coś ładnego, kogoś ładnego, czemuś ładnemu, coś ładnego, czymś ładnym, w czymś ładnym; 4) coś jest w czymś (nie: na czymś); 5) on jest czymś, nie: on jest kimś.

1. Coś niecoś rzecz można. *Małacz.* 2. Głos jego miał coś żołnierszczyzny. *Mick.* Coś z chóru uroczystego i wspaniałego. *Grusz.* 3. Coś zaczęło się z nią dziwnego robić. *Nałk.* Czekaj was coś nowego. Pragne czegoś nowego. Zdażamy ku czemuś nowemu. Czekam na coś nowego. On zawsze cieszy się czymś nowym. Czegoś podobnego trudno się było spodziewać. *Parand.* 4. Może coś było w tym (nie: na tym). *Nowak.* 5. Kasprowicz jest czymś więcej niż gawędziarzem. *Przybysz.*

Coś lub czegoś (przysł.). 1) C. = nie wiadomo dlaczego, jakoś, 2) C. = około, blisko, prawie.

1. Coś (czegoś) nie przychodzi. *Cyt. SW.* 2. Nigdy byłam tam coś trzy lata. *Cyt. SW.*

Cot (! prowinc. lit.) = cetno.

Cot czy liszka = cetno czy licho. *Wal.*

Cotny (! prowinc. lit.) = parzysty (Wal.).

Córka — Składnia: dwie córki, nie: dwoje córek. Ob. Dwoje.

Został ojcem dwóch córek (nie: dwojga córek). *PJ 1, 140.*

Cóż, nie: coż. Ob. Coś. Formy: cóż, czegoż lub czegoź, czemuż, cóż, czymże, w czymże. **Coż** lub **czegoż** (przysł.) = dłaczego, po cóż.

Cóż mię ty tak żalujesz? *Cyt. SW.*

-ctwo — Zakończenie -ctwo mają rzeczowniki, utworzone od pni, zakończonych spółgłoską -c-, -cz-, -t- lub -k-, np. krawiec — krawiectwo, tkacz — tkactwo, powinowaty — powinowactwo, ptak — ptactwo. Ob. -cki. -cu, -cze (zakończenie wołacza w odmianie rzeczowników). Ob. *Rzeczowniki na -ec.

Cuchnąć (niedok.) czym. Formy: cuchnę, cuchniesz...; cuchnij!; cuchnący; cuchnął. **Cucić**, nie: cudzić, ani: czucić. I Formy: cucę, cucisz, cuć, cucimy, cucicie, cuć; cuć! cućcie!; cucący; cucią. II Składnia: C. kogo — czym — z czego.

Cud ten (= zjawisko nadprzyrodzone, zdarzenie nadzwyczajne) — cudny. Ob. Cudny. Formy: dlp tego cudu, młm te cudy lub cuda, dlm tych cudów.

To już mogły być te wielkie cuda. *Kad. Zdarzają się w takich wypadkach cudy. Kad. Szedł wzruszony, jakby wyczuwał cuda przyrody. Wikl.*

Zwroty: 1) cudem = cudownym sposobem; 2) dokonywać lub dokazywać cudów; 3) dziwnym cudem.

1. Jakimś cudem udało mu się. *Małacz. 2. Dokonywa pan cudów. Dąbr. Dokazaliście cudów. Niemc. Cudów dokazywał w ostatniej wojnie. Sienk. Dokazuje cudów. Makusz. 3. Mostek dziwnym cudem się jeszcze utrzymał. Przybysz.*

Cudny — przecudny. Ob. Cudowny.

Cudo to = 1) C. = dziwna rzecz, dziw, rzecz wspaniała, 2) C. = dziwadło, potwór, straszidło.

O cudo! wygrał jeszcze. *SW. Nie malpa, nie pies, nie wilk... ot jakieś cudo. Cyt. SW. No, no, cuda się dzieją. Reym. Cała, cała jedno cudo. Grusz.*

Zwroty: 1) cudo judo = dziwadło, pokraka; 2) cudo wyrabiać.

1. A, to jakieś cudo judo! 2. Wyrabiał niestworzone cuda.

Cudowny — przecudowny. Znaczenie: 1) cudny = prześliczny, 2) cudowny = a) słynący cudami, b) = cudny.

Była przecudowna. *Choyń.*

Cudzoziemczyzna lub **cudzoziemszczyzna**. Pierwsza postać pozostaje w związku z wyrazami: cudzoziemiec, cudzoziemiec, a postać druga z wyrazem: cudzoziem.

Cudzy, młm męskoosob. cudzy, nie: cudzi.

Cudzysłów — Formy: dlp cudzysłowu, nie: cudzysłowa; młm cudzysłowy.

Cug (!) = przeciąg (*JP 6, 127*), przewiew.

W tym mieszkaniu są cugi (zam. przeciągi!). *SW. Komin ma dobry cug (zam. przewiew). SW. Cugiel ten, zwykle lm te cugle. Formy: dlp tego cugla, dlm tych cugli lub cugłów.*

Każ ująć cugli. *Cyt. SW. Swywoła nie zna cugłów. Cyt. SW.*

Cukier — cukrownik — cukrowniczy, — cukrownia — cukrowniany, — cukiernia — cukiernik — cukierniczy.

Zwroty: 1) włożyć (nie: położyć) cukier do herbaty, kawy..., 2) przemysł cukrowniczy lub cukrowniany = przemysł, mający za zadanie wyrób cukru. *JP 20, 84. m;* 3) przemysł cukierniczy = przemysł, mający za zadanie wyrób słodkiego pieczywa, 4) cukier miazki (*IGD*), nie: mielny, sypki, 5) cukier grysikowy (!) = kryształ cukrowy (*IGD*), 6) cukier kostkowy (*IGD*), 7) cukrowa mączka (*IGD*), nie: puder.

Cukiernia — Formy: dlp tej cukierni, dlm tych cukierni, nie: cukierni.

Cukrować, rzadziej: cukrzyć = słaźić cukrem, zaprawiać cukrem. I Formy: 1) cukruję..., cukrują; cukruj!; cukrujący; cukrowany; cukrował; 2) cukrzę..., cukrzy, cukrzymy; cukrzają; cukrz!; cukrzający; cukrzony; cukrzył. II Składnia: C. co — czym.

Cukrzeć = w cukier się zamieniać, nabierać cukrowego smaku. Formy: cukrzeje; cukrza!; scukrzały.

Cukrzyć, częściej: **cukrować**. Ob. **Cukrować**. **Curiosum**, nie: kuriósum. Formy jak: gimnazjum.

Cwał, rzadziej: **cwał**.

Zwroty: 1) cwałem = galopem; 2) puścić się cwałem lub w cwał, pędzić cwałem lub w cwał.

Bryka cwałem turkoce. *Mick. Psy cwałem śmięga po dworze. Mick. Pobiegł cwałem. Prus.*

Cwałować, rzadziej: **cwałować**.

Pocwałowali. *Sierosz. Cwałując tuż przy kołach gadali z damami. Mick.*

Cwaniak (rub.) = kanciarz (tryw.) = człowiek sprytny, przemysłny.

Przyszli wnet ludzie świadomi majsterkt w przeskikiwaniu piwnic. **Cwaniaki** w tej materii. *Zerom.*

Cwany (rub.), 1) C. = szczywany, chytry, przebiegły, 2) C. = wyborny.

Cwany interes. *SW.*

Cwikier (! prowinc. z niem. Zwicker) = bionokle.

Cyborium, nie: cymborium (*PJ 10, 8*).

Cybuch, nie: cybuk, ani: cebuch; dlp tego cybucha, nie: cybuchu.

Cy'cero (nie: Cyce'ro) lub **Cyce'ron**; dop. **Cycerona**.

Cyferblat, lepiej: tarcza (zegarowa)..

Cyfra, dlm tych cyfr, nie: cyfer.

Cygan — Znaczenie i formy: 1) **Cygan** (nazwa przedstawiciela narodu); młm ci Cygani lub Cyganie; 2) **cygan** = oszust; młm te cygany.

Cygaro to, nie: ten cygar, ani: ta cygara. (prowinc. lit. z ros.).

A ja opodal siedzę z cygarą i wiodę wzrokiem za każdą parą. *Konár. cyt. Wal.*

Cykata, rzadko: **cykada** = skórka pomarańczy, cytryny, melonu lub arbuza, osmażona w cukrze. *SW. Por. Cykuta.*

Cykl — cykliczny, — cyklowy. I Forma dlp tego cyklu, nie: cykla. II Znaczenie: 1) C. = bocykl, rower; w związku z tym znaczeniem przym.: cyklowy, np. sport cyklowy = sport kołowy (*SW*); 2) C. = przebieg kołowy bądź periodyczny zjawiska; w związku z tym zna-

czemien przym.: cykliczny, np. wykłady cykliczne = powtarzające się co pewien okres; 3) C. = zespół zjawisk, tworzących pewną całość; w związku z tym znaczeniem przym.: cykliczny, np. układ cykliczny (w matematyce).

Cyklady (tylko w lm), dop. tych Cykladów. **Cykuta** = trująca roślina. Por. **Cykata**.

Cylinder, dlp tego cylindra.

Cymbał (nie: cebał) — cymbalista. Znaczenie i formy: 1) C. = rodzaj instrumentu muzycznego; dlp tego cymbału; zwykle lm: cymbały, cymbałów; 2) C. = głupiec, dlp tego cymbała, 3) cymbalista, jak: artysta.

Cynadry, nie: cenadry.

Cynamon, dlp tego cynamonu, nie: cynamona.

Cynfolia, nie: cymfolia.

Cyngiel, nie: cyngel. Formy: dlp tego cyngla, nie: cynglu, mlm te cyngle, dlm tych cyngli, nie: cyngłów.

Cynik — cyniczny, — cynizm.

Cynk, dlp tego cynku.

Cynkowany = na trwałe pocynkowany, trwale pomieszany z cynkiem lub trwale pociągnięty cynkiem. Ob. Posrebrzany — posrebrzony, Pobielany — pobielony.

Naczynia cynkowane.

Cypel, dlp tego cypla.

Cyprys, dlp tego cyprysu (SW, Łoś, N) lub cyprysa.

Na wzgórzach cyprysa. *żerom*.

Cyrkiel, nie: cerkiel. I Znaczenie: 1) C. = narzędzie do kreślenia kół, 2) C. = łuk lub koło, zakreślone cyrklem. II Formy: dlp tego cyrkla, mlm te cyrkle, dlm tych cyrkli, rzadziej: cyrklów; formy: cyrklów, używa się zwykle tylko wtedy, gdy jest mowa o cyrkłach jako kołach lub łukach.

Cyrkulacja, lepiej: krążenie, obieg, ruch.

Zwroty: cyrkulacja papierów biurowych (!); cyrkulacja pieniędzy w kraju (!) = obieg papierów, obieg pieniędzy. *KJU 2, 2*.

Cyrkularny (!). 1) C. = okręgowy, obwodowy, 2) C. = okólnikowy. (Kr. 1, 206).

1. Sąd Okręgowy, nie: cyrkularny. 2. Depesza okólnikowa, nie: cyrkularna. *Cyt. Kr. 1, 206*.

Cyrkularz (!) = okólnik.

Cyrkulować, lepiej: obiegać, być w obiegu, krążyć.

Cyrkuł (!) — Znaczenie: 1) C. = obwód, okręg, dzielnica; 2) C. = komisariat, biuro policyjne, zawiadujące dzielnicą miejską.

Cyrograf, nie: cerograf, ani: chirograf (dawn.); dlp tego cyrografu.

Cyruлик, nie: cerulik.

Cyrylica lub cyryli'ca.

Cysterna, dlm tych cystern. Składnia: 1) C. na co = cysterna, przeznaczona na co, 2) C. do czego (nie: dla czego) = cysterna, służąca do czego, 3) C. od czego = cysterna, wzięta od czegoś, do czego bywa zwykle używana, 4) C. czego = cysterna czymś wypeł-

niona, 5) C. z czym = cysterna czego (w tym jednak razie główna uwaga zwraca się nie na zawartość, lecz na naczynie), 6) C. po czym, rzadziej: z czego = C. pozostała po czym, opróżniona z czego, 7) C. z czego = C. zrobiona z czego. Ob. Butelka, Flaszka, Kosz, Pudelko.

1. Cysterna do przewożenia gazu świetlnego. *KJMK*.

Cysters, mlm ci cystersi.

Cytadela — Formy: mlm te cytadele, dlm tych cytadel.

Cytara, częściej: cytra — cytarysta lub cytarzysty. Formy: cytarysta, jak: artysta.

Cytata ta (z łac. quae citata sunt, jak: kantata z łac. quae cantata sunt), rzadziej: ten cytat (z niem. das Zitat). (Kr. 2, 138/9).

Cytra — cytrzysta; dlm tych cytr.

Cywil (gm.) = człowiek cywilny.

Zwroty: 1) być w cywilu (gm.); 2) służyć w cywilu (gm.) = być członkiem cywilnym, służyć jako cywilny. *KJU 2, 2*.

Cywilny.

Zwrot: po cywilnemu, nie: cywilnie.

Ubrany po cywilnemu.

Cyzeler (nie: cyzyler) cyzelerstwo.

Cyzelować, nie: cyzyłować.

Czadzić (niedok.) = wydawać czad. Formy: czadzę, czadzisz...; czadź!; czadzający; czadził. **Czadzić** (niedok.) = ulegać zacadzzeniu. I Formy: czadzিয়ে, czadzিয়েsz...; czadzিয়ে!; czadzিয়েjący; czadział, czadziali. II Składnia: Cz. czym lub od czego.

Czahary (tylko w lm), dop. tych czaharów. **Czaić się** — Formy: czaję się, czaisz się, czai się, czaimy się, czaiście się, czają się; czaj się! czajcie się!; czający się; czaił się. **Czający się** — czająco. Ob. **Kojący** — **kojąco**. **Chłopiec** powoli, czająco zbliżał się do straganu. *Wikt*.

Czajnik (!) = imbryk (IGD).

Czakan, częściej: czekan. Ob. **Czekan**.

Czambuł, nie: czamboł; dlp czambułu. Znaczenie: 1) Cz. = najazd, 2) Cz. = oddział Tatarów, 3) Cz. = kupa, gromada.

Zwroty: 1) w czambuł = razem, ogółem, kupa, gromadnie, hurtem, 2) wyciąć w czambuł = wyciąć w pień, doszczętnie.

Czaniec (nazwa miejscowości) — czaniecki, **Czapka**.

Zwroty: 1) czapkę włożyć, nie: ubrać; 2) czapkę zdjąć; 3) czapki uchylić.

Czapczyško z siwej głowy zdejmował. *Barth*.

Włożył na głowę czapkę. *Orzesz*.

Czapla, dlp i dlm czapli.

Czaprak, dlp tego czapraka.

Czar — Znaczenie: 1) czary (tylko w lm) = sztuki czarodziejskie, 2) czar (tylko w lp) = urok wdziałek, pońeta.

1. Były czary przeciw czarom. *Mick*. 2. Cudnych oczu czar. *SW*.

Zwroty: 1) być pod czarem, ulec czarowi, 2) czary rzucać.

Czary rzuca. *Szczuc*.

Czardasz, dlp tego czardasza.

Czarna (nazwa miejscowości) — Formy: mian. Czarna, dop. Czarnej, cel. Czarnej, biern. Czarną lub Czarnej, woł. Czarno! narz.

Czarna, miejsc. w Czarnej. Ob. * Nazwy miast, wsi, rzek..., pochodzenia przymiotnikowego.

Czarna — czarniecki.

Czarniawy, rzadziej: czerniawy, nie: czarnawy (dawn.).

Czarniawym pyłkiem napelniona purchawka. Mick.

Czarnina (!) = czernina (IGD).

Czarnkowo — czarnkowski.

Czarnków — czarnkowski.

Czarno — czarniej.

Zwrot: czarno na białym = wyraźnie.

Czarno na białym (powiada) w tym testamencie. Dąbr.

Czarnogórze lub Czarnogóra.

Czarnolas — czarnoleski; dop. tego Czarnolasu.

Czarnoskóry, ale: gruboskórny.

Czarnoziem — czarnoziemny; dlp tego czar-noziemiu.

Czarny — czarniejszy, nie: czerniejszy.

Czarny Dunajec, nie: Dunajec Czarny. Ob.

* Szuk wyrazów.

Czarodziej, dlm tych czarodziei lub czarodzieiów.

Fotografie czarodziejów. Parand.

Czarować — I Formy: czaruję, czarujesz..., czarują; czaruj!; czarujący. II Znaczenie i składnia: 1) Cz. (bez dopełnienia) = czynić czary (SW); 2) Cz. kogo — czym = rzucać urok; zachwycać.

1. Bonapart czarował, tak i Suwarów czarował. Mick. cyt. SW. Ona czaruje wszystkich swoją rozmową. SW.

Czart, rzadziej: czort (z ros.). Formy: dlp czarta, cdp czartowi..., mim czarci, rzadziej: czarty.

A to czort, nie baba!

Czartoryja, Czartoryi..., w Czartoryi.

Czarujący — czarująco. Ob. Kojący — kojąco.

Jaśmin pachnie nawet wieczorem czarująco. Zapol.

Czas — I Formy: dlp tego czasu, nlm tymi czasami, rzadko: czasy (tylko w pewnych zwrotach i zawsze w połączeniu z przymiotnikiem, np. różnymi czasami). II Składnia: 1) Cz. czego, 2) Cz. na co, rzadziej: do czego, nie: dla czego, 3) Cz. dla kogo.

1. Czas powrotu nadszedł. 2. Czas na polowanie. Mick. Na rozpacz nie ma czasu. Dyg. Czas na to będzie. Stenk. Nie mam do tego czasu. Orzesz. Na wszystko przyjdzie czas. Reym. Tu nie czas na wymówki. Dąbr. Na walkę przyjdzie czas. Dąbr. Na to zawsze będzie czas. Nowak. Nie miał czasu na żadne rozmyślenia. Iwasz. Miał czas na prywatne zainteresowania. Siedl. Ma dość czasu na zebranie (nie: dla zebrania) materiału... Dość będzie czasu na wyjaśnienie (nie: dla wyjaśnienia). Znalazł czas na zajechnanie (nie: dla zajechnania) do Dąbca. Święt. 3. Miał dla niego zawsze dość czasu.

Zwroty: 1) czasu czego = w czasie czego! 2) czasem = od czasu do czasu, niekiedy; 3) żeby (aby) czasem = żeby (aby) tylko; 4) od czasu do czasu (to nie germanizm) = czasami, niekiedy JP 5; 49; 5) do czasu = do pewnego czasu, przez jakiś czas; 6) przed czasem = przedwcześnie; 7) na czas = na właściwy czas, na właści-

wy termin, punktualnie; 8) po czasie lub po niewczasie = za późno; 9) za czasu czego, częściej: za czasów czego = w czasie, gdy coś było; 10) z czasem = z okresu, kiedy coś było; 11) z czasem = z biegiem czasu, pomalą, stopniowo; 12) w czasie czego = podczas czego; 13) w swoim czasie = we właściwym czasie; 14) w czas jakiś = po jakimś czasie; 15) w czas niedługi = wkrótce po czym; 16) w tym czasie lub naticzas = wtedy, wówczas; 17) najwyższy czas na co (na wzór łc. summum tempus) lub wielki czas na co (łc. magnus tempus) JP 5, 51 albo sam czas, bądź! ostatni czas na co; 18) za wszystkie czasy = jak nigdy, doskonale; 19) cały czas lub przez cały czas; 20) czas odbywa się; 21) czas schodzi, mija lub upływa na czym (o zajęciu), ale: w czym (o usposobieniu, nastroju duszy, np. w smutku, w niepokoju), — wśród czego (= w otoczeniu czego, np. wśród walki); 22) trawic czas na co (dla zaznaczenia celu), — na czym (dla zaznaczenia okoliczności zewnętrznej); 23) zabijać czas czym; 24) czas obracać na co; 25) zyskać na czasie; 26) czas (jest lub mieć co zrobić); 27) czas (jest, służy) po czemu lub ma czas po czemu = (jest) właściwy czas na co; 28) na coś jeszcze (jest) czas, nie: to jeszcze ma czas (! germ.) Krasn. 63; 29) ktoś ma czas coś zrobić, nie! ktoś ma czas robienia czegoś. PJ 55, 9; 30) póki czasu (!) = jak dotychczas, tymczasem. PJ 55/6, 208.

1. Czasu wypraw myśliwskich. Żerom. Czasu wielkich marszów pułkowych. Żerom. Jak to bywa czasu smutku Żerom. Odnowił znajomość zawartą czasu pierwszej bytności. Żerom. Wezbrana czasu powodził rzeka. Żerom. Działo się czasu wojny. Kad. (zwrot ten jest już dzisiaj nieco archaiczny i używa się tylko w stylu mniej lub więcej uroczystym; w stylu zwykłym używamy zamiast tego zwrotu: w czasie). 2. Czasem pięć jakiś warknął, czasem koń w stajni zarżał, i żnów była cichość. Reym. 3. Żeby mi kiedy pierścionków nie zaczął czasem kupować. Dąbr. 5. Do czasu muszę symulować. Stenk. 6. Ja się mam przed czasem kłopotać? Dąbr. 7. Był zawsze na czas. Kad. Zdążę na sam czas. Dąbr. 8. Próżno, po czasie żalować. Mick. Po cóż się ludzi? zgaduję po czasie. Mick. 9. Za czasu swego pobytu z ojcem. Stenk. Widzieliśmy za naszych czasów różnych ludzi. Małacz. Za tamtych czasów głęboko się przejmował losem ludzi. Nałk. 10. Z czasów młodości zna tę rodzinę. Dąbr. 11. Z czasem pomyśle o sobie. Fredro, cyt. SW. 12. Ugaszczał w pałacu, zwłaszcza podczas sejmików Mick. 13. W swoim czasie dowiedzie się. Sierosz. 15. W czas niedługi żyły się z sobą pieski. Bartk. 16. Stracił na ten czas aksamitność brzmienia. Małacz. 17. Zaczęto wołać, że już najwyższy czas jechać. Dąbr. Czas był najwyższy, aby ktoś jął się obrony. Bartk. Już ostatni czas, żeby kupić węgiel. Nowak. Najwyższy czas. Grusz. To ostatni czas. Grusz. Sam czas zajmować miejsca. Sierosz. 18. Wypocząłem za wszystkie czasy. Strug. 19. Milczał przez cały czas rozmowy. Dąbr. 20. Czas odbywał się przedziej. Nałk. 21. I tak na treściwym ujmowaniu rzeczywistości schodził czas. Siedl. Czas mija na niczym. Strug. 22. Trawiła mniej więcej półtorej godziny na przelew łez. Siedl. 23. Zabijali czas przechadzką po okolicy. Małacz. 24. Czas obracał na zagładanie w oazy Rzeczypospolitej. Żerom. 25. Zawsześmy zyskali na czasie. Stenk. 26. Nie mam czasu na nic popatrzeć. Dąbr. 27. Póki czas po temu służy. Stenk. Mieli po temu czas. Stenk. *Czas (okolicznik czasu). I Znaczenie. Okoliczniki czasu wyrażają różne okoliczności czasu i odpowiadają na pytania: 1) kiedy? 2) dopóki?, 3) od jakiego czasu?, 4) jak długo?, 5) jak często?

II Sposoby wyrażania okoliczniki czasu wyrażamy: 1) za pomocą przysłówków czasu, 2) za pomocą rzeczowników, oznaczających czas i różne jakieś momenty bądź okre-

sy, 3) za pomocą innych rzeczowników dla zaznaczenia okoliczności towarzyszących jakimś momentowi czasu, 4) za pomocą imiesłowów przysłówkowych, oznaczających czynność współczesną lub poprzedzającą czynność słowa orzekającego, 5) za pomocą zdań czasowych.

1. Słońce już gasło. *Mick.* Zawsze wiele ufa sobie młody. *Brodz.* Tłum ludzi otacza go natychmiast. *Sienk.* 2. Jeszcze chwilę w miejscu bawili. *Mick.* Biłem się od zmroku aż do zachodu miesiąca. *Krasin.* Następnego poranka nieprzyjaciół był już widoczny. *Sienk.* Za chwilę już trąkotał diabeł maszynowy. *Strug.* W jesieni przy ciepłym dniu można było widzieć. *Prus.* 3. Po zawarciu układów wyszedł z izby Ryków. *Mick.* Tymczasem pogawędzimy przed wieczera. *Sienk.* 4. Przybywszy do Wilna zaraz pobiegłam do mego ogródka. *Słow.* 5. Póty was nie puszcze, aż się pogodzicie. *Mick.*

III Użycie rzeczowników w okolicznikach czasu: a) na pytanie: kiedy? 1) rzeczownik w narzędniku lub w miejscowniku z przyimkiem: w (gdy się ogólnikowo, bez bliższego określenia, oznacza porę roku lub dnia, np. latem, jesienią, zimą, wiosną lub: w lecie, w jesieni, w zimie, ale: na wiosnę, nie: w wiosnie; rankiem, wieczorem...), 2) rzeczownik w dopełniaczu lub w miejscowniku z przyimkiem: w, zwykle w połączeniu z przymiotnikiem (gdy się oznacza ściśle jakąś datę, np. tysiąc dziewięćset trzeciego roku lub w roku tysiąc dziewięćset trzecim; szóstego listopada lub w dniu szóstego listopada), 3) rzeczownik w bierniku z przyimkiem: w (gdy się oznacza dzień tygodnia bądź dzień jakiegoś święta lub jakiegoś wydarzenia, np. w poniedziałek, w pierwszy dzień Bożego Narodzenia, w dzień imienin, w deszcz, w mróz), 4) rzeczownik w bierniku z przyimkiem: n a (gdy się oznacza jakieś święto), 5) rzeczownik w miejscowniku z przyimkiem: o (gdy się oznacza godzinę, np. o godzinie szóstej rano), 6) rzeczownik z przyimkiem: o z miejscownikiem, z przyimkiem: p o d z biernikiem, z przyimkiem: n a d z narzędnikiem lub z przyimkami: k o ł o, o k o ł o z dopełniaczem (gdy się oznacza jakiś moment czasu tylko w przybliżeniu, np. o zmierzchu, pod wieczór, nad ranem, około południa), 7) rzeczownik z przyimkami: n a, p o d c z a s, w ś r ó d z dopełniaczem, lub z biernikiem, z przyim.: z, r a z e m, p r z e d z narzędnikiem lub z przyim.: p o z miejscownikiem (gdy się oznacza jakieś wydarzenie lub inną okoliczność, towarzyszącą wyrażanemu momentowi czasu, np. podczas wojny, za pobytu mojego w Krakowie, w deszcz, w ulewę...).

1. Wieczorem padał deszcz. Zimą dni bywają krótkie. Całymi dniami wajuje przy mnie. *Strug.* Żal w nim wzbiera chwilami. *Bartk.* W maju prosili Boga o deszcz. *Prus.* 2. Ostatnich dni tego miesiąca czekać cię będą. *Korzen.* Takiej to nocy przyszło zdarzenie. *Bartk.* 3. Przyjadę w poniedziałek. W gorące lato kazali Michałowi pilnować koni. *Kunc.* Dnie targowe były w piątek i wtorek. *Kunc.* 4. Przyjadę do was na Boże Narodzenie. 5. Wstałam o piątą rano. 6. Po zawarciu

układów wyszedł z izby Ryków. *Mick.* Za swoich dziecinnych lat był on dwukrotnie w tej wsi. *Sienk.* O południu wyczekiwał go *Bartk.* Co dnia o jednej godzinie szedł tu stary człowiek. *Bartk.* O chłodku podlewała warzywa. *Kunc.* Jakoż pod jesień tutaj się zjawiał. *Bartk.*

b) na pytanie: dopóki? do jakiego czasu? używamy rzeczownika z przyimkiem: d o, a ż d o w dopełniaczu.

Do jutra do świtu będę gotów. *Sienk.*

c) na pytanie: od jakiego czasu? używamy rzeczownika z przyimkiem: o d, r z a d z i e j: z w dopełniaczu

Siedział od rana pisał. *Mick.* Południe minęło już od kilku godzin. *Prus.*

d) na pytanie: jak długo? w jakim czasie? używamy rzeczownika: 1) z przyimkiem: w, p r z e z w bierniku, 2) z przyimkiem: m i ę d z y czym a czym w narzędniku, 3) z przyimkiem: z ł o ż o n y m o d—d o w dopełniaczu, 4) z wyrażeniami: w c i ą g u, w p r z e c i ą g u czego.

1. We dwa miesiące wojnę skończył. *Sienk.* 2. Między godziną drugą a czwartą po południu padał ciągle deszcz. 3. Od drugiej do czwartej po południu padał deszcz. 4. Zrobię to w ciągu dwóch godzin.

e) na pytanie: jak często? używamy wyrażenia, składającego się z zaimka: c o i rzeczownika, oznaczającego jakiś moment lub okres czasu w mianowniku lub w bierniku, rzadko w dopełniaczu.

Co chwila wracał do tego samego tematu. Co nocy się zjawiał. *Bartk.*

Ob. *Krasn.* Skł. 66 i nast.

Zwroty: 1) raz na jakiś czas; 2) do dwóch miesięcy wykonać jakąś robotę (! germ.) = w ciągu dwóch miesięcy... lub przed upływem dwóch miesięcy... (por. niem. bis zwei Monate). *DUMK 30 IX 30*; 3) za pięć minut piąta, nie: piąta bez pięciu minut. *PJ 9, 39*; 4) na to = w tej samej chwili; 5) zamykać rachunek na dzień 31 grudnia lub dniem 31 grudnia; 6) rok temu, miesiąc temu... nie: rok temu nazad, miesiąc temu nazad, ani: rok, miesiąc temu w tył (rus.); 7) za króla..., nie: przy królu... *Krasn. 51*; 8) pół do piątej lub wpół do piątej.

1. Raz na dziewięć lat. *Prus.* 4. Na to wszedł Piątek. *Strug.* 7. Za króla Wacława powstał urząd starostów. *Cyt. Krasn.* 51. Za panowania króla Stanisława mieszkał ubogi szlachcic na Podolu. *Słow.* 8. Jutro pół do piątej stawia się bracia strzelcy. *Mick.*

Czasokres (!) = czas, okres czasu (por. niem. Zeitkreis, Zeitraum) (*Krasn.* 2, 274, 5).

Czasomierz, dlp tego czasomierza.

* Czasowniki częstotliwe (wielokrotne).

I Znaczenie: Czasowniki wielokrotnie oznaczają czynności powtarzające się, np. (nieść) — nosić, (wieźć) — wozić, (chodzić) — chadzać, (mówić) — mawiać, (przesiedzieć) — przesiadywać, (zdeptać) — podeptać. Czynność wielokrotna albo może się powtarzać w większych odstępach czasu, np. nosić, chadzać, albo tworzyć szereg aktów, następujących po sobie bezpośrednio lub w bardzo krótkich odstępach czasu, np. popląkiwać, podeptać. Powtarzanie się może być łańcuchem zamkniętym lub tworzyć szeregi czynności bez wyraźnego końca, np. podeptać i nosić, pogryźć i pogryzać. Nieraz po-

szczególne akty powtarzającej się czynności odnoszą się do różnych podmiotów lub do różnych przedmiotów; wtedy czasownik wielokrotny otrzymuje znaczenie dzielecze, np. jeden po drugim posiadali na ławach; pomyła* (talerze), ale: umyła (talerz).

II Sposób tworzenia. Czasowniki wielokrotne tworzą się od jednokrotnych albo przez wymianę samogłoski rdzennej, np. nie-sie — nosi, chodzi — chadza, albo za pomocą przedrostka: po-, np. płacze — popłakuje, gwiżdże — pogwizduje. Przy tworzeniu czasowników wielokrotnych pamiętać trzeba, że wymianie ulega tylko samogłoska rdzenna, za prawidłowe uznać więc można tylko takie formy, jak: udawadniać, a nie: udawadniać. Często bardzo znamieniem formy wielokrotnej jest tylko przyrostek -a-, a samogłoska rdzenna -o- czasownika jednokrotnego pozostaje bez zmiany, np. odosobniać (obok: odosabniać), upodobniać (obok: upodabniać). Te wahania pochodzą stąd, że czasowniki wielokrotne w złożeniu z przedrostkami otrzymują znaczenie czasowników niedokonanych jednokrotnych, a charakterystycznym znamieniem jednokrotnych (niezłożonych) jest rdzenna samogłoska -o- w przeciwstawieniu do -a- w wielokrotnych. Szczegóły zostały podane przy poszczególnych czasownikach. Ob. Sz. Gr. 149 i 154 (1923 r.).

*Czasowniki dokonane — Użycie: czasowników dokonanych nie należy używać w połączeniu z przysłówkami, oznaczającymi powtarzanie się jakiejś czynności czy stanu, jak np. często, niekiedy, nieraz, zawsze.

Ja nieraz tam jeździłem (nie: pojechałem). Michał nieraz tak się odzywał (nie: tak się odezwał). *Kunc.*

*Czasowniki na -tać w formach czasu teraźn. mają zakończenie w postaci -cę-, -cesz-, -cze..., (dawniej -cę-, -cesz-, -ce) lub niekiedy także: -tam-, -tasz..., np. kołatać — kołaczę, kołaczysz, kołaczę... lub kołatam, kołatasz.

*Czasowniki, oznaczające chęć albo pragnienie (verba optandi) rządzą dopełniaczem: chcieć czego (nie: co), domagać się czego, spodziewać się czego, żądać czego, pragnąć czego, życzyć sobie czego...

*Czasowniki przechodnie z przedrostkiem do-, oznaczające dokończenie jakiejś czynności, rządzą zawsze dopełniaczem, np. dotrzymać słowa, nie: słowo (Krasn. 47).

*Czasowniki w orzeczeniu. Orzeczenie czasownikowe zgadza się z podmiotem zawsze w osobie, zwykle w liczbie, nieraz w rodzaju.

1) Przy kilku podmiotach zasadniczych orzeczenie kładzie się w lm.

2) Jeżeli podmioty zasadnicze są wyrażone za pomocą rzeczowników umysłowych (oderwanych), to czasownik w orzeczeniu może przybierać formę lm lub lp.

3) Jeśli z dwóch podmiotów zasadniczych jeden jako towarzysz jest użyty w narzędniku z przyimkiem: z, to czasownik w orzeczeniu kładzie się zwykle w lm, chociaż spotyka się w takich połączeniach także lp.

4) Jeżeli wśród podmiotów zasadniczych choćby jeden jest wyrażony rzeczownikiem osobowym, to czasownik w orzeczeniu przybiera formę osobową.

5) Jeżeli w podmiotach występuje kilka zaimków osobowych, to w formach czasownika w orzeczeniu osoba pierwsza ma przewagę nad drugą i trzecią, a druga nad trzecią.

6) Przy podmiocie logicznym czasownik w orzeczeniu kładzie się zawsze w lp, nawet wtedy, gdy w podmiocie znajduje się rzeczownik w lm; czasownik, różniący formę rodzaju, ma w takim wypadku formę rodzaju nijakiego.

1. Już zakryli się całkiem niebiosa i ziemia. *Mick.* Wrzask psów, krzyk strzelców grzmiały ze środka puszczy. *Mick.* 2. Starość, odłączenie i ciągła samotność usposabia ich pęsepnie i gniewliwie. *Sienk.* 3. Katorz z bratem Polluksem jaśnieli na czele. *Mick.* Broni się jeszcze z wieź Alpuhary Almanzor z garstką rycerzy. *Mick.* 4. Promy, a z nimi janczarowie oddalali się coraz bardziej. *Sienk.* Konie i jeźdźcy zniknęli w obłokach. 5. I ja, i oni wczekiwalimy cię z upragnieniem. 6. Szabel nam nie zabraknie. *Mick.* Grzybów było w bród. *Mick.* Ob. Sz. Gr. 334 (1923)

*Czasowniki zaprzeczone mają dopełnienie w dopełniaczu: czytałem książkę — nie czytałem książki, oglądałem tę książkę — nie oglądałem tej książki.

*Czasowniki z ujemnym albo przeczącym znaczeniem mają dopełnienie w dopełniaczu: chybić czego, odmawiać czego, zabraniać czego, nienawidzić czego.

Czasowy — czasowo.

Czata, zwykle w lm: czaty; dlm czat, nie: czatów.

Zwroty: 1) odprawiać czaty; 2) stać na czatach. Odprawia czaty. *Mick.*

Czatować — I Formy: czatuję, czatujesz..., czatuj!; czatujący; czatował. II Składnia: Cz. na kogo, na co.

Czatował na zbójców. *Zerom.* Czatował na odwet. *Ostr.*

Cząber lub cząbr = nasturcja, roślina z rodziny wargowatych; dlp tego cząbr. Por. Comber.

Czcic — I Formy: czczę, czcisz, czci, czcimy..., czczą; czcij!; czczący; czcił. II Składnia: Cz. kogo, co — za co.

Czczę go za cnoty. *Dyg.*

Czcionka, dlm tych czcionek.

Czczy — czość, — czo — na czo.

Czech — Czeszka, — czeski. Formy: młm Czesi (Czechy), dlm Czechów. Ob. Czechy (nazwa kraju).

Czechosłowacja — czechosłowacki lub czesko-słowacki (od czeski i słowacki).

Czechy (nazwa kraju) — Formy: dop. Czech, miejsc. w Czechach.

Czego = dlaczego.

Czego tu stoisz? A czegośes tę gębę rozdziawił? *Konop.* Czegóż ty się tak męczysz? *Orzesz.*

Czekać (niedok.) — **zaczekać** (dok.). Ob. **Oczekiwać**. I Formy: **czekać**, **czekasz**, **czeka...**, **czekają**; **czekaj!**; **czekający**; **czekany**; **czekał...**, **czekali**. II Składnia: 1) Cz. kogo, czego (nie: co, ani: za kim, za czym) = **czekać** w większym lub w mniejszym napięciu uczuciowym = **spodziewać się kogo, czego**, **bać się nadejścia kogo, czego**, 2) Cz. na kogo, na co = **zatrzymać się** w celu spotkania kogo lub przyjęcia czego (w tym zwrocie nie uwytłaczającego czekaniu), 3) Cz. z czym, 4) Cz. kogo, co = **mieć spotkać**, **trafić kogo, co** (gdy w podmiocie jest rzeczownik oznaczający jakiś stan), 5) Cz. (bez dopełnienia) = **być w oczekiwaniu**.

1. Na co tu dobrowolnie czekać śmierci? *Strug.* Długo tak będziesz czekać zlitowania Bożego? *Kad.* Czekaj niecierpliwie końca rozpraw. *Reym.* Czekaj niecierpliwie obiadu. *Iwasz.* Czeka swojej godziny. *Małacz.* 2. Czekano na nowiny. *Siensk.* Czekają tam na nas. *Sierosz.* Nie chciał czekać na obiad. *Stedl.* Czekaj na rezultat tej nocnej wizyty. *Grusz.* Położył się na kanapce i spokojnie czekał na obiad. *Iwasz.* Nikt na mnie nie czeka. *Kad.* Czeka na huk strzału. *Zerom.* Znudzilo im się czekać na śmierć. *Strug.* Czekala na odpowiednią chwilę. *Dąbr.* Fortepian czeka na skórkowanie. *Nowak.* 3. Czeka mnie z tą jakąś kolacją. *Grusz.* 4. Jakiś los mógł spotkać dziewczynę? Wiedziała, co ją czeka. *Siensk.* Dobry czeka cię zarobek. *Sierosz.* Wie, co ją czeka. *Nowak.*

Zwroty: nie było co (= po co) czekać. *Kad.* Por.: Co tu stoisz? Co się gapisz?, gdzie: co = po co, dlaczego (na oznaczenie celu lub przyczyny, niezależne od czasownika: czekać).

Czekan lub **czakan**, dlp tego czekana.

Czekolada, nie: czekolada, ani: czekulada.

Czeladź — czeladny lub czeladni.

Czeluść — Forma mlm te czeluści lub czeluście.

Spoglądali na rozwarte czeluści. *Dyg.*

Czepek, nie: czypek; dlp czepek, nie: czepku. **Czepiać się kogo, czego.**

Byle czego się czepia. *Dąbr.* Czepiał się ręk przyjacielu. *Krasin.* Małe ręce czepiały się jej rękawa. *Grusz.*

Czepigi lub **czapigi** (tylko w lm), dop. tych czepig.

Czerak (!) = czyrak.

Czerechy (!) = czereśnie (IGD)

Czeremcha lub **trzemcha**.

Czerep, dlp **czerepu**, rzadziej: **czerepa**.

Czereśnia, nie: **czerezśnia**.

Czerniawy, częściej: **czarniawy**.

Czernichów, clp **Czernichowowi**, ale: ku **Czernichowu**. Ob. **Kraków**.

Czernić = powlekać czarną barwą, brudzić, obmawiać. Ob. **czernić się** = **czernieć**. Formy: **czernię**, **czernisz**, **czerni**, **czernimy...**, **czernił**, **czernili**.

Czernić się = **czernieć**.

Czernieć = **czernić się**, **stawać się czarnym**. Formy: **czernieje**, **czerniejesz...**; **czerniał...**, **czernieli**.

Czerpać — I Formy: **czerpę**, **czerpiesz**, **czerp-**

pie... (nie: **czerpam**, **czerpasz**, **dawn.**); **czerpiać**, nie: **czerpajac**. II Składnia: 1) Cz. co (nie: czego) — **czym** — z czego = **czerpiać** **wydobywać z czego**, 2) Cz. w czym = **poszukując w czym zerpac**.

Czerpie z sита i sypie. *Mick.*

Czersk — **czerski**.

Czerstwy — **Znaczenie**: 1) Cz. = **twardy**, 2) Cz. = **suchy** (o pieczywie), 3) Cz. = (przen.) **jędry**, **zdrowy**, 4) Cz. = (przen.) **oschły** (!), **pozbawiony dobrych uczuć** (!), np. **czerstwe serce** (! rus.).

Czerw — Formy: dlp tego **czervia**, mlm te **czervie**.

Czerwiec — **czervcowy**. Ob. **Maj**.

Czerwienić się — Formy: **czervenię się**, **czervenisz się**, **czewieni się**, **czewienimy się...**; **czewień się!**; **czewieniący się**; **czewienił się**.

Czerwie ieć — Formy: **czewienieję...**; **czewienieję!**; **czewieniejący**; **czewieniał**, **czewienieli**.

Czewieniejące słońce. *Grusz.*

Czerwińsk — **czewiński**.

Czerwonoskóry, ale: **gruboskórny**.

Czerwony od **czego** (por. **błękitny**) — **czewienisz**.

Czeski — **czeszczyzna**. Ob. **Czech**.

Cześć — I Formy: dop. **czci**, narz. **czcią**. II Składnia: 1) Cz. kogo, czego, 2) Cz. dla kogo, dla czego.

1. **żyć w czci słońca**. *Dyg.* 2. **z powodu osobliwej czci dla swego patrona**. *Święt.*

Zwroty: 1) **na cześć czyjaś** lub **ku czyjejś czci** **coś** **robić**, nie: **w cześć czyjaś** (! rus.); 2) **otaczać czcią kogo, co**; 3) **od czci i wiary kogo** **odsadzać**.

1. **Należałoby huknąć na jego cześć**. *Strug.* **Wolał na cześć Polski**. *Małacz.* 2. **Otaczał młodego pułkownika czcią**. *Siensk.*

Cześnik — **cześnikówna**. Formy: lp ta **cześnikówna**, tej **cześnikówny**, tej **cześnikównie...**, **cześnikówno!**... Im te **cześnikówny**, tych **cześnikównien**.

Często — **częściej**.

Zwrot: **często gęsto** = **bardzo często**.

Przypijać często gęsto. *Siensk.*

Częstochowa — **częstochowski**. Formy: mian. **Częstochowa**, dop. **Częstochowy**, cel. **Częstochowie**, biern. **Częstochowę**, woł. **Częstochowo!**, narz. **Częstochową**, miejsc. w **Częstochowie** (odmiana rzeczownika). Ob. ***Nazwy miejscowości** na **-owa**.

Co jasnej bronił **Częstochowy**. *Mick.* **Tabakę** **taką** **robią w mieście Częstochowie**. *Mick.*

Często'kroć, nie: **czę'stokroć**. Por. **Dzie'sięćkroć**.

***Częstotliwe** **czasowniki**. Ob. ***Czasowniki** **częstotliwe** (**wielokrotne**).

Częstować (nie: **czestować**, **dawn.**) **kogo** — **czym...** Formy: **częstuje...**, **częstuj!**; **częstujący**; **częstowany**; **częstował**.

Częstował **ojca** **papierosami**. *Dąbr*

Częsty — **częstszy**, **rzadko**: **częściejszy**.

Część, mlm te **części**, nie: **częście**.

Człapać (się) lub **człapać** (się) — **człapanie**.

Człapali środkiem ulicy. *Reym.* Człapał ciężki-
mi krokami. *Wikt.* W człapaniu konia. *Grusz*

Człeczysko ten lub to; dlm tych człeczysków.
Człek — Formy: cłp temu człeku lub człeko-
wi, wlp człeku! lub czlecze!

Członek—członkini, nie: członkinia. Znacze-
nie i forma młm: członki (np. ciała)—człon-
kowie (np. o uczestnikach jakiegoś towa-
rzystwa).

Zwroty: zapisać (przyjąć) kogo na członka; za-
pisać się (podać się) na członka.

Człowiek — I Formy: cłp człowiekowi; wlp
człowieku!, młm ludzie, dlm ludzi, cłm lu-
dziom... II Składnia: Cz. czego

Należć był człowiekiem śmiały myśli i ciągle-
go czynu. *Świet.*

Zwroty: 1) jak jeden człowiek = zgodnie, jed-
nomyślnie; 2) człowiek czego; 3) wyjść na czło-
wieka = zdobyć stanowisko; 4) szary człowiek;
5) człowiek pierwotny lub pierwotny człowiek; 6)
człowiek coś robi = ludzie (wszyscy) coś robia
(nieokreśl. podmiot).

Jak jeden człowiek staną. *Sienk.* 2. Człowiek
honoru. *Dąbr.* 3. Jeszcze na człowieka wyjdiesz.
Sienk. 4. Szary człowiek nieczęsto widzi jej (na-
uki) boskie oblicze. *Makusz.* 5. Człowiek pierwot-
ny był twórcą. *Przybysz.* Pierwotny człowiek od-
nosił nowe zjawiska do dawniej znanych obrazów.
Przybysz. 6. Człowiek haruje i nic z tego nie ma.

Czechać się, nie: czuchać się (prowinc. li-
teusk.) = drapać się (tylko o zwierzętach,
o ludziach tylko w stylu tryw.). Formy: czo-
cham się..., czocho się..., czochoją się; rzad-
ko: czoosz się..., czoosze się..., czooszą się; czo-
chaj się! rzadziej: czoosz się!; czochojący się,
rzadziej: czooszący się.

Czego się tak czochoasz? (nie: czuchasz). *Wal.*

Czochrać, rzadziej: czuchrać. Formy: czo-
chram, czochorasz, czocho... lub czochochrz,
czochochrasz, czochochrze...

Czołgać się po czym.

Czołgał się po podłodze. *Wikt.*

Czoło — Forma i znaczenie: w czole, na czole...
(o części głowy) — na czele = na prze-
dzie.

Zwroty: 1) bić czołem przed kim, przed czym;
2) uderzyć się w czoło = zastanowić się; 3) mieć
czoło = mieć śmiałość; 4) nie mieć czoła = być
bezwstydny; 5) mieć miedziane lub wytarte
czoło = być bezwstydny; 6) stawić (nie: sta-
wiać) czoło

1. Bił czołem przed wielkością. *Sienk.* 2. Uderz
się w czoło! *Dąbr.* 16. Czoła mu nigdy w boju nie
stawił. *Barik.*

Czort. Ob. Czart.

Czortków — czortkowski; cłp Czortkowowi,
ale: ku Czortkowu. Ob. Kraków.

Czosnek (nie: czosnyk) — czosnkowy, nie:
czosnykowy ani: czoskowy, ani: czostkowy;
dłp tego czosr.ku, nie: czosku, ani: czostku.

Czołno — Formy: dlp tego czołna, nie: tej
czołny (prowinc. litewsk.); dlm tych czołen.

Czterdziestka — Ob. Pięćdziesiątka.

Czterdzieści, nie: czterdzieście (prowinc. li-
teusk.). I Formy: mian. czterdzieści (uży-
wa się w tym przypadku tylko jako nazwa
liczby oderwanej), dop. czterdziestu, cel.
czterdziestu, biern. czterdzieści (forma żeń-
skorzeczowa) i czterdziestu (forma męsko-

osobowa), narz. czterdziestu (czterdziesto-
ma), miejsc. w czterdziestu. II Składnia: W
sali jest (nie: są) czterdzieści ławek. W sali
jest (nie: są) czterdzieści osób. Maszeruje
(nie: maszerują) czterdziestu żołnierzy.

Czternaście — I Formy: mian. czternaście
(używa się w tym przypadku tylko jako na-
zwa liczby oderwanej), dop. czternastu, cel.
czternastu, biern. czternaście (forma żeń-
skorzeczowa) i czternastu (forma męsko-
osobowa), narz. czternastu (czternastoma),
miejsc. w czternastu. II Składnia: W sali
jest (nie: są) czternaście ławek. W sali znaj-
duje się (nie: znajdują się) czternaście osób.
Maszeruje (nie: maszerują) czternastu! żoł-
nierzy.

Czternaścioro — Odmiana i składnia jak:
czworo.

Czteroklasowy, nie: czteroklasny.

Cztery, nie: cztyry. I Formy: mian. cztery
(forma żeńskorzeczowa) i czterej (forma
męskoosobowa), dop. czterech, cel. czterem,
biern. cztery (f. żeńskorzeczowa) i czterech
(f. męskoosob.), narz. czterema, nie: czter-
ma (prowinc. lit.), miejsc. w czterech, ale:
we czterech = razem we czterech.

Siedzę ciągle w czterech ścianach i światła Bo-
żego nie widzę. Zrobili to we czterech. Umówili
się we czterech.

II Składnia: 1) Czterej uczniowie lub czte-
rech uczniów. Cztery uczennice, nie: cztery
uczennic. Cztery szklanki herbaty, nie: czte-
ry szklanek herbaty, 2) Czterej uczniowie
piszą lub czterech uczniów pisze. Tam czte-
ry uczennice piszą lub tam pisze uczennic
cztery, a uczniów pięciu. Cztery wielkie do-
my stały na rynku lub na rynku stało wiel-
kich domów cztery, a mniejszych jakie trzy,
3) Czterech panów było na sali. Cztery pa-
nie były na sali lub na sali było pań cztery,
a panów dwunastu. Cztery wielkie domy
były na ulicy lub na ulicy było wielkich do-
mów cztery.

Czteryśta, rzadko: cztery'sta. I Formy-
mian. czteryśta (używa się w tym przypad-
ku tylko jako nazwa liczby oderwanej), dop.
czteryśtu, cel. czteryśtu, biern. czteryśta
(forma żeńskorzeczowa) i czteryśtu (for-
ma męskoosobowa), narz. czteryśtu (czte-
ryśtoma), miejsc. w czteryśtu. II Składnia:
Czteryśtu żołnierzy maszeruje (nie: masze-
rują). Czteryśta kobiet pracuje (nie: pra-
cują).

Czub — czubaty, nie: czubasty. Forma: dlp
tego czuba.

Czuch, dlp tego czuchu.

Czucie.

Zwroty: 1) czucie (= łączność) z czym utrzy-
mywać; 2) tracić z czym czucie (= łączność).

Czuć — I Formy: czuję...; czuj!; czujący;
czuty; czuć. II Znaczenie i składnia: 1) Cz.
co — czym = doznawać od czego wrażeń do-

tykowych, powonieniowych lub smakowych, 2) Cz. co (!) = słyszeć co, 3) Cz. (nijak.) czym (tylko w bezok.) = wydawać zapach.

Zwroty: 1) czuć pismo nosem (rub.) = domyślać się czego; 2) czuć, że... (!) = widocznie, że...

Czuć się, nie: czuć siebie (prow. lit.).

Zwroty: 1) czuć się dobrze, źle; 2) czuć się zdrowym, niezdrównym, szczęśliwym...; 3) czuć się kim, czym.

1. On czuje się (nie: czuje siebie) dobrze. 2. On czuje się szczęśliwym lub szczęśliwy. Praca, do której czuł się stworzony. *Parand.* Czuję się chory. *Dąbr.* Czuję się zmęczonym. *Reym.* 3. Czuję się winowajcą. *Żerom.*

Czudec (nazwa miejscowości) — czudecki.

Czujność na co.

Czujny na co.

Czułość — Składnia: 1) Cz. dla kogo, dla czego, 2) Cz. na co.

Nosił w sercu czułość dla wszystkiego, co żyło na świecie. *Szczuc.*

Czuły — czulszy. Składnia: 1) Cz. dla kogo, 2) Cz. na co.

1. On dla mnie był zawsze tak czuły. 2. Czuły na każde dotknięcie. *Prus.* Jest czuły na straty. *Reym.*

Czupiradło, nie: ciupiradło (JP 13, 48).

Czupurzyć się (niedok.) na kogo, na co. Formy: czupurzę się, czupurzysz się, czupurzy się, czupurzymy się...; czupurz się!; czupurzający się; czupurzył się.

Czurydło (prow. lit.) = czupiradło (Szwed.).

Czuwać nad kim, nad czym.

- Czuwaj nad nami. *Dyg.* Bóg czuwał nad panią. *Dąbr.* Czuwała nad tą przemianą. *Nałk.* Któż nad tobą będzie czuwał? *Siemk.* Czuwają nad dziećmi nieznanego pochodzenia. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Czwałem — Ob. Cwałem.

Czwałem do nich pędził, *Mick.*

Czwartek.

Zwrot: co czwartek.

Czwarty.

Zwrot: na czwartego = jako czwarty.

Na czwartego siedział jakiś Niemiec. *Reym.*

Czworaki — Znaczenie: 1) Cz. = dom dla służby felwarcznej, 2) Cz. = położenie ciała człowieka, chodzącego na nogach i rękach.

Zwrot: na czworakach = na nogach i rękach.

W pozycji na czworakach. *Matacz.*

Czworniak = czworaki = dom dla służby felwarcznej.

Wygнали służbę z czworniaków. *Prus.*

Czworo — I Formy: mian. czworo, dop. czworga, cel. czworgu, biern. czworo, narz. czworgiem, miejsc. o czworgu. II Składnia: 1) czworo państwa, czworga państwa, czworgu państwa (ale: czworgu dzieciom), czworo państwa, czworgiem państwa, o czworgu państwa (ale: o czworgu dzieciach), 2) czworo dzieci się bawi (nie: się bawią).

Czy aby = czy tylko, czy jednak, czy istotnie, czy naprawdę.

Przygotowałaś mu niespodziankę, czy aby będzie zadowolony.

Czyhać na co.

Wszyscy czyhali na grosz. *Grusz.*

Czy — lub (!) = czy — czy (Krasn. 62, DUMK 15 X 31).

Dajcie mi o tym znać czy listem, czy (nie: lub) depeszą.

Czym = czemu, dlaczego.

Czym się to dzieje? *Siemk.*

Czym raz (!) = coraz. Ob. Coraz.

Czym — tym (! rus.) = im — tym.

Im lepszy, tym droższy (nie: czynnemu lepszy, tym...). Im prędzej, tym lepiej (nie: czym prędzej, tym...). *PJ 1, 122, Krasn. 61.*

Czyn.

Zwroty: 1) czynu dokonać lub czyn wykonać (w znaczeniu dodatnim); 2) czynu się dopuścić lub czyn popełnić (w znaczeniu ujemnym); 3) wprowadzić lub wcielić co w czyn.

1. Dokonałeś prawdziwie pożytecznego czynu. 2. Dopuszcili się haniebnego czynu. Popelnili czyn, niegodny uczciwego człowieka. 3. Wprowadziłem swoje zamiary w czyn.

Czynić — Składnia: 1) Cz. kogo, co — kim, czym, 2) Cz. z kogo, z czego — kogo, co.

1. Niebezpieczeństwo czyni nas odważnymi. 2. Niebezpieczeństwo czyni z nas bohaterów. Czyniło z niej istotę godną uwagi. *Iwasz.*

Zwrot: czynić wrażenie na kim. *PJ 1, 103*

Czynienie.

Zwrot: mieć z kim, z czym do czynienia.

Miło wiedzieć, z kim się ma do czynienia. *Siemk.* Ma do czynienia z szkodnymi frantami. *Dąbr.* Owe place nie mają nic do czynienia z interesami Serbinowa. *Dąbr.* Do wszystkich rzeczy, z którymi miałem do czynienia. *Kad.*

Czynnik czego.

Walka jest czynnikiem postępu. *Dąbr.*

Czynność.

Zwroty: 1) czynność podejmować; 2) czynności dokonać; 3) czynności dopełnić; 4) czynność spełniać; 5) czynność sprawować; 6) czynność załatwiać.

1. Podejmować czynności procesowe. *Kod. Post. Cyw.* 2. Strona nie dokonała w terminie czynności procesowej. *Kod. Post. Cyw.* 3. Można dopełnić czynności, która miała być w terminie dokonana. *Kod. Post. Cyw.*

Czynny w czym.

Czynne w zjadaniu. *Dyg.*

Czynsz za co; dlp tego czynszu.

Z wyjątkiem spraw o czynsz za pomieszczenie. *DU 112.*

Czyrak, nie: czerak; dlp tego czyraka.

Czysty — czystszy lub czystiejszy (PJ 35/6, 49), — czysto. I Formy: mlm czyści, czystszy (forma męskoosobowa). II Znaczenie: 1) Cz. = niebrudny, wyprany, nie pomieszany z niczym, 2) Cz. = przen. prawdziwy, całkowity, zupełny (PJ 4, 31).

Czysty wariat. Czysta prawda. Czysty zysk. Czysta rozwódka. *Mick.* Czysto polski.

Czyścić — I Formy: czyszcę, czyścisz, czyści, czyścimy, czyścicie, czyszczę; czyścił czyścicie!; czyszczący; czyszczony; czyścił..., czyścili. II Składnia: Cz. kogo, co — czym.

Czyścić — czyścący. Formy: mian. czyścić, dop. czyścica..., miejsc. w czyścicu.

Czytać — I Składnia: 1) Cz. co lub kogo, 2) Cz. o czym. Ob. Mówić. II Formy: czytam, czytasz..., czytają; czytaj!; czytający; czytany; czytał..., czytali.

1. Jego można czytać. *Dąbr.* 2. Przeczytajcie sobie bajkę o nietoperzu. *Danił.*

Czytelnia, dim tych czytelni, nie: ,czytelń.

Ć

Ćma, dlm tych ciem, nie: ćmów (PJ 1, 120).
 Ćwiartka, nie: ćwiertka (Szwed.).

Ćwiczony w czym.

Ćwiczony w budowań rzemiośle. *Mick.*

Ćwiczyc—Znaczenie i składnia: 1) Ć. kogo—
 czym=smagać, chłostać kogo—czym, 2) Ć.
 kogo—w czym = zaprawiać kogo do czego,
 3) Ć. (bez dopełnienia lub czym) = ćwi-
 czyć się.

1. Furman niemłosiernie ćwiczył konie bateim.
 2. Nauczyciel ćwiczył nas w rozwiązywaniu zadań.
 3. Sokolice ćwiczyły laskami. *Cyt. Kr. 1, 289.* Ćwi-
 cze Szopena. *Cyt. Kr. 1, 289.* Czastka pospolitego
 ruszenia ćwiczyła w Siewierzu. *Żerom.*

Ćwiek — ćwieczek, nie: ćwiok — ćwioczek.
 Ćwierć, nie: szćwierć (Szwed.); mlm te
 ćwierci.

Ćwierkać, rzadziej: ćwirkać. Formy: ćwirka,
 ćwirkają. Ob. Świerkać.

D

Dach, dlp tego dachu.

Zwroty: 1) mieć dach nad głową; 2) być pod
 dachem; 3) być bez dachu, zostać bez dachu; 4)
 pod jednym dachem.

1. Dachy nie miał nad głową. *Dabr.* Zostaniemy
 bez dachu. *Dąbr.* Zbraknie dachu nad głową. *Dąbr.*
 3. Tuła się po lasach bez dachu nad głową. *Sienk.*
 4. Siedzi z nim pod jednym dachem. *Prus.*

Dać (dok.) — dawać (niedok.). I Formy:
 1) dam, dasz, da, damy, dacie, dadzą; daj!
 dajcie! (nie: dej! dejcie!); dany; dawszy;
 dał..., dali, 2) daję, dajesz, daje, dajemy,
 dajecie, dają (nie: dawam, dawasz, dawa...,
 dawają); dawaj! dawajcie!, (nie: daj! daj-
 cie!), dawany; dawał..., dawali.

II Składnia: 1) D. kogo, co lub czego
 w dopełn. cząst. (gdy się wymienia osobę
 lub rzecz, którą się daje), 2) D. komu, czemu
 (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które-
 rej się kogoś lub coś przekazuje bezpośrednio),
 3) D. dla kogo, dla czego (gdy się wy-
 mienia osobę lub rzecz, dla których użytku
 lub pożytku kogoś lub coś się daje), 4) D.
 do czego (gdy się wymienia rzecz, do której
 się osobę lub rzecz oddawaną kieruje), 5) D.
 na co (gdy się wymienia cel, dla którego ko-
 goś lub coś się daje).

Na chwilę dał wolność duszy. *Żerom.* Trzeba
 mu było dać pięć złotych w łapę. *Iwasz.*

Zwroty: 1) daje się widzieć=pokazuje się, zja-
 wia się; daje się słyszeć = rozlega się, odzywa
 się; daje się czuć = odczuwa się; 2) dać się ro-
 bić (osobowo lub nieosobowo w zastępstwie stro-
 ny biernej); 3) dajmy na to = przypuszczalnie;
 4) dać widzieć (!germ.) = pokazać; dać wie-
 dzieć (!germ.) = dać znać, zawiadomić; 5) da-
 wać się czemu = poddawać się czemu; 6) dawać
 spokój czemu; 7) dawać sobie radę z kim, z
 czym.

1. Wysoko pod chmurami dawał się słyszeć
 chrzęst skrzydeł. *Żerom.* Z pewnego pagórka da-
 wały się widzieć światła. *Żerom.* 2. Brak krytyki
 daje się czuć co karta. *Krasz. cyt. Pass.* Tu daje
 się zastosować ta metoda lub tu daje się zasto-
 sować tę metodę. To daje się usprawiedliwić. 3.
 Jeżelibyśmy, dajmy na to, oddali Agniesię na pen-
 sję. *Dąbr.* 5. Nie dawał się życiu. *Bartk.* 6. Daj-
 my spokój tym smutnym sprawom. *Sierosz.* 7. Ra-
 dy sobie z nimi dać nie mogę. *Sierosz.*

Daktyl, dlp tego daktyla, dlm tych daktyli,
 rzadziej: daktyłów.

Dalajlama, dalajlamy.

Dalece (tylko w znac. przen.) =bardzo. Por.
 Daleko.

Zuchwałstwo rozparło się tak dalece. *Żerom.*
 Nie ma się czego bać tak dalece. *Dyg.*

Daleki — dalszy. Składnia: D. od czego lub
 do czego (zależnie od kierunku, w jakim
 stosunek odległości ujmujemy). Ob. Daleko.

Była najdalsza od tej myśli. *Nałk.* Daleki je-
 stem od entuzjazmu. *Nałk.* Od uśmiechu była je-
 szcze daleka. *Bartk.* Od majątku był coraz dal-
 szy. *Bartk.* Daleki od samowiedzy. *Żerom.* Daleka
 będzie od rozsądku. *Makusz.*

Daleko — dalej. Por. Dalece. I Znaczenie: 1)
 D.=w znaczeniu odległości, 2) D. (przen.)=
 znacznie. Ob. Dalece. II Składnia: D. od cze-
 go lub do czego, zależnie od kierunku, w ja-
 kim ujmujemy stosunek odległości.

Jak im jeszcze daleko do opanowania sprawy.
 Jestem już daleko od tych pragnień i myśli. Jak-
 że mi daleko do świętych. *Szczuc.* Na świecie bar-
 dzo daleko jest jeszcze do miru. *Dyg.*

Zwrot: dalej nie idzie = non plus ultra, dosko-
 nale.

Żółkowski w tej roli gra tak, że dalej nie idzie.
Cyt. Wat.

Daleszyce — daleszycki, nie: daleski (forma
 dawniejsza, mniej wyrazista).

Dalia, dlp tej dalii, dlm tych dalii (-ij).

Dalibóg (przysł.), nie: da li Bóg.

Dalmacja — dalmacki (Łoś), rzadziej: dal-
 matyński (z łc. dalmatinus).

Dalmata (Łoś, N) (rzadziej: Dalmatyniec
 lub Dalmatyńczyk (N) nie: Dalmat)—Dal-
 matka.

Dalton — daltonizm, dlp tego daltonizmu,
 mjsclp o tym daltonizmie.

Dama.

Zwroty: 1) dama serca, dama dworu; 2) dama
 klasowa (!rus.) = wychowawczyni.

Dama dwójga rozmilowanych serc. *Małacz.*

Damokles, nie: Demokles.

Zwrot: miecz Damoklesa.

Dana (rzecz.), nie: data; mlm te dane. Skła-
 dnia: dane o czym, nie: czego.

Na takich danych opiera się dowódzenie. Brak
 wszelkich danych do wyrokowania w tej sprawie.
 Do rozwiązania zadania potrzebne są trzy dane.
Krasz. 64. Dane o pracy (nie: pracy). *KJMK.*

Zwroty: 1) mieć dane po czemu; 2) dane sta-
 tystyczne, nie: daty statystyczne. *KJU 1, 3 DUMK*
30 IX 50.

Mą wszelkie dane po temu. *Małacz.*

Danae (ndm); Danaidy, Danaid.

Zwrot: *beczka Danaid* = praca bezcelowa bez końca.

Dane (przym.).

Zwrot: jest komu dane, nie: jest komu danym. Nie każdemu dane (nie: danym) jest być pod *Termopilami*. *Cyt. Kr. 1. 3.* Dane (nie: danym) nam będzie poznać wszystko. *Cyt. Kr. 1. 31.*

Danek (nazwisko)—Formy: 1) Danek, Dan-ka Dankowi, Danka, Dankiem, o Danku, nie: Daneka, Danekowi... Por. Szuster, Szustra, Szustrowi..., Luter, Lutra, Lutrowi..., Hegel, Hegla, Heglowi..., 2) pani Dankowa, nie: Danekowa (!). Por. pani Szustrowa, pani Heglowa.

Jeśli wymiany e ruchomego przestrzegamy na wzór polski-w nazwiskach obcych, to tym bardziej jest to uzasadnione w nazwiskach czysto polskich, zwłaszcza że wymianę tę zachowujemy w nazwiskach mających wiekową tradycję, jak: Pasek, Paska, Zbrożek, Zbrożka, Zbrożkowi, Zajązdek, Zajązeczka, Zajązckowi itd. Ob. *Nazwiska polskie na -ec, -ek.

Dania — duński (od stpol. Duń = Dania) — Duńczyk.

Daniec (nazwisko) — Formy: 1) Daniec, Dańca, Dańcowi, Dańca, Dańcem, o Dańcu, nie: Danieca, Daniecowi, 2) pani Dańcowa, nie: Daniecowa. Ob. Danek.

Danina.

Zwroty: 1) składać daninę; 2) nakładać na kogo daninę; 3) ściągać z kogo daninę. *SF.*

Dante, rzadziej: Dant (tylko w stylu uroczystym) — dantejski. Formy: Dante, Dantego, Dantemu... lub (rzadziej): Danta, Dantowi... o Dancie.

Jak Dant za życia przeszedłem przez piekło. *Krasn.*

Dany = ten, znany, przytoczony, właściwy, odpowiedni, pewien, jakiś.

Wódz danego oddziału nie zależał od naczelnego dowódcy. *Zerom.*

Zwroty: w danej chwili, w danym razie, w danym przypadku...

Trzeba wziąć z sobą ze dwóch ludzi pewnych i silnych, aby w danym razie mieć w nich obronę. *Sienk. cyt. Pass.* A ja jestem człowiek młody, który starcem w danej chwili być nie może. *Zerom. cyt. Pass.*

Dar, dlp tego daru. Znaczenie i składnia: 1) dar dla kogo = podarunek dla kogo, 2) dar do czego = zdolność do czego.

1. Jest to dar dla mojej matki. 2. Szlachta polska długo będzie miała przyrodzony dar do prochu. *Sierosz.* Do tego trzeba mieć szczególny dar. *Danił.*

Darczyńca (!) = darodawca (KJU 2, 2).

Dardanele, dop. Dardanelów lub Dardaneli.

Daremnie, rzadziej: daremno = na próżno. Ob. Darmo.

Szukać go daremnie. *Mick.* Daremnie sprowadzano lekarzów. *święt.*

Daremny. Ob. Darmowy.

Darmo = 1) za darmo, bez dopłaty, 2) daremnie, na próżno. Ob. Daremnie.

1. Dostałem te książki darmo. 2. Darmo się wzdzielił.

Darmowy — daremny. Znaczenie: 1) darmowy = dany lub uzyskany za darmo, 2) daremny = bezcelowy, bezskuteczny.

Zwrot: bilet darmowy, lepiej: bilet bezpłatny. *PJ 35/6, 49.*

Darmo'zjad, nie: darmozja'd.

Darmstadt — darmstadtzki. Formy: dop Darmstadtu, miejsc. w Darmstadcie.

Darń ta, nie: ten darń; dlp tej darni.

Darować (niedok. i dok.). — I Formy i znaczenie: daruję, darujesz... (czas. teraz. niedok. lub czas przyszły dok.); daruj! (zwykle znac. dok.); darował (niedok. lub dok.). II Składnia: 1) D. komu, czemu — kogo, co; 2) D. kogo, co — kim, czym (składnia dawniejsza, dziś mało używana).

1. Przebaczam ci i daruję tę winę. Jak się przyznasz do winy, daruję ci ją. Więc mu mama daruje. *Nowak.* 2. Daruj nas życiem. *Mick.* On mnie darował (= obdarował) zaufaniem. a ja się starałem na nie zażyć.

Darwin — darwinista. Formy: darwinista jak: humanista.

Darzyć kogo, co — kim, czyni.

On mię darzy zupełnym zaufaniem.

Datować się, nie: datować.

Niechęć, datująca się od..., nie: datująca od...

Daty statystyczne (!) = dane statystyczne (KJU 1, 3. DUMK 30 IX 30).

Dawać co lub czego (w dopełnieniu częściowym). Formy: daję, dajesz..., nie: dawam (dawn.). Ob. Dać.

Zwrot: dawać czego — komu = udzielać czego komu.

Udzielał matematyki (nie: matematykę). *Krasn. 1, 27.*

Dawca — dawczyni, nie: dawczynia. Formy:

1) lp ten dawca, tego dawcy, temu dawcy, tego dawce, dawco! tym dawcą, o tym dawcy; lm ci dawcy, tych dawców, tym dawcom, tych dawców, dawcy! tymi dawcami, o tych dawcach; 2) mlp ta dawczyni, blp tę dawczynię, nlp tą dawczynią.

Dawidek (nazwisko). Formy: 1) Dawidek, Dawidka, Dawidkowi, Dawidka, Dawidkiem, o Dawidku, nie: Dawideka, Dawidekowi... 2) pani Dawidkowa, nie: Dawidekowa. Ob. Danek i *Nazwiska polskie na -ec, -ek.

Dawno.

Zwroty: 1) oś dawien dawna; 2) jak dawno (w stosunku do terażniejszości), nie: jak długo.

1. To piękno czekało tu od dawien dawna. *Zerom.* 2. Jak dawno (nie: jak długo) tu pan bawi?

Dąb — dąbek, nie: dębek. Forma dlp tego dębu, rzadziej: dęba.

W cieniu rosochatego dębu. *Sierosz.* Wywrót dębu. *Mick.*

Zwroty: 1) stawać dęba, nie: dębu; 2) stawać dębem; 3) dać dęba = umknąć.

1. Rumaki stanęły dęba. *Zerom.* Konie zaczęły stawać dęba. *Matacz.* W domu wszystko stanęło dęba, nic się nie chciało znaleźć. *Dąbr.* 2. Włosy mi na łbie dębem stawały. *Sienk.* 3. Przestrasył się i dał dęba

Dąbrowa—dąbrowski, nie: dąbrowiecki. Formy: Dąbrowa, Dąbrowy, Dąbrowie, Dąbrowe, Dąbrowo! Dąbrową, w Dąbrowie (odmiana rzeczownikowa). Ob. Częstochowa.

Wyrażenie: Zagłębie Dąbrowskie, nie: Dąbrowieckie.

Dąć, nie: duć. Formy: dmę (nie: dmię, ani: duję), dmiesz, dmie, dmiemy, dmiecie, dmac; dmią! dmięcie!; dmaczy (nie: dmiący); dął, dęła; dęty.

Dąsać się — I Formy: dąsam się, dąsasz się..., dąsają się; dąsaj się!; dąsający się; dąsaj się. II Składnia: D. s. o co — na kogo. **Dąsy** (tylko w lm) na co. Forma dop. tych dąsów.

Mimo dąsów Krasieńskiego i Mickiewicza na gramatykę i Kopczyńskiego nie wydzierajmy tu tego medalika „pochwały”. *Berent*.

Zwrot: stroić dąsy komu. *SF*.

Dążyć kogo (! prowinc. lit.) = zwalczać kogo (Wal.).

Dążyć się (! prowinc. lit.) = mocować się (Wal.).

Dążeń do czego.

Wewnętrzne do nieskończoności dążenie. *Mochu*.

Dążność do czego.

Dążność do naprawienia złego. *Żerom*.

Dążyć do czego. I Formy: dążę, dążysz, dąży, dążymy...; dąż! dążcie!; dążył. II Składnia: D. do kogo, do czego.

Dążyła do tego. *Dąbr*.

Dbać — I Formy: dbam, dbasz..., dbają; dbaj!; dbający; dbał. II Składnia: D. o kogo, o co, rzadko: na kogo, na co (dawn.).

Dbasz o interesu nawet przy obiedzie. *Mick*. On o dom nie dba. *Prus*. Dbają o wdzięczność. *Dyg*. Nikt nie będzie dbał o formalności. *Strug*. Któryż to z dawnych panów dba o podobie fraszki. *Mick*. Nie dbając na prawa, na łązy i życie ludzkie (archaizm). *Sienk*. Nie dbając na wyraźne sędzięgo zakazy. *Mick*. Nie dbając na groźbę i razy. *Mick*.

Dbałość o kogo, o co.

W dbałości o gniazdo. *Dyg*.

Dbały o kogo, o co.

Dbały o konie. *Bartk*. Gospodyni dbała o honor. *Siedl*. O zdrowie przyjaciela był niezmiernie dbały. *Mick*.

Debata — Formy: lp debata, debaty, debacie, debatae, debata, o debacie (podług deklinacji żeńskiej); lm debaty, debatów (rzadziej: debat), debatom, debaty, debatami, o debatach (podług deklinacji męskiej).

Debit, dlp tego debitu.

Zwroty: dać lub odebrać czemu (o czasopiśmie) debit.

Debiut — debiutant, — debiutować. Formy: 1) dlp tego debiutu, 2) debiutuje; debiutuj; debiutował.

Deblaskować (!) = odciągnąć połysk z wytartego ubrania, odbłyszczyć.

Debuszować (!) = wysuwać się.

Dech — Formy: dech, tchu, tchu, dech, tchu! tchem, we tchu, nie: dechu.

Zwroty: 1) tchu komu braknie; 2) dech zamiera, komu lub w kim; 3) nabierać tchu; 4) co tchu = szybko; 5) jednym tchem = szybko.

1. Tchu mi braknie w pierściach. *Kad*. Tchu im zbrakło. *Małacz*. Dech zamarał mu w pierś. *Sienk*. 2. W dzieciach aż dech zamarał. *Bartk*. 3. Trzeba nabrać tchu na to, co będzie. *Natk*. 4. Należało pieszyć co tchu. *Sienk*.

Decorum, częściej: dekorum (ndm) ozdoba.

Decydować co lub o czym.

Te rzeczy decyduje ktoś poza naszymi plecami. *Iwasz*. Zdecydować o swej przyszłości. *Żerom*.

Decydować się na co.

Decygram, dlp tego decygrama.

Decylitr, dlp tego decylitra.

Decymetr, dlp tego decymetra.

Decyzja o czym lub co do czego.

Zwroty: 1) powziąć decyzję; 2) poddać pod decyzję. *SF*.

Trzeba powziąć decyzję. *Dąbr*. Musi być powzięta decyzja. *Żerom*. Powzięcie decyzję co do zniesienia osiedla. *Kod. Cyw. Rodzina*.

Dedykacja — dedykować co (niedok. i dok.) — komu.

Zwrot: ofiarować co komu w dedykacji.

Defekt (= brak, niedostatek, wada) — defektowy lub defektny; mlm defekty, rzadziej: defekta.

Defensywa (nie: defenzywa) — defensywny **Defetyzm** — defetysta. Formy: defetysta jak: finanista.

Deficyt = niedobór, brak; dlp tego deficytu. Zwrot: pokryć deficyt. *SF*.

Defilada przed kim, przed czym.

Nadeszła chwila defilady przed Naczelnikiem Państwa. *Małacz*.

Definicja czego.

Zwroty: 1) podpadać pod jakąś definicję; 2) dać definicję czego. *SF*.

Definitywny (!) = ostateczny, ostatecznie ustalony, ostatecznie określony (KJU 2, 2, DUMK 30 IX 30).

Deflacja — deflacyjny.

Deformować, lepiej: sprzeniewierzać.

Zwrot: decydująco deformować (!) = istotnie znieszczać. *DUMK 5 X 31*.

Defraudacja, lepiej: sprzeniewierzenie.

Defraudant, lepiej: sprzeniewierca.

Defraudować, lepiej: sprzeniewierzać.

Degeneracja — degenerować się.

Degradacja kogo — w czym — degradować kogo — w czym.

Degrengolada (!) = rozkład, upadek.

Degrengolować (!) = ulegać rozkładowi, słabnąć, upadać.

Nie jesteśmy społeczeństwem ani ubogim, ani degrengolującym (!) pod względem ekonomicznym. *Cyt. Kr. 1, 207*.

Degustować, lepiej: obrzydzać, odstręczać, zniechęcać.

Deizm — deista, — deistyczny. Formy: 1) dlp tego deizmu, mjsclp o tym deizmie, 3) deista, jak: humanista.

Deka to (ndm), nie: deko = dekagram

Jedno deka, dwa deka, trzy deka, cztery pięć deka, sześć deka...

Dekadent — dekadentyzm.

Dekagram, dlp tego dekagrama.

Dekalitr, dlp tego dekalitra.

Dekametr, dlp tego dekametra.

Dekiel (!) = przykrywa, pokrywa, pokrywka do garnka (IGD).

Deklamacja — deklamacyjny, — deklamować — deklamator.

Deklaracja = oświadczenie, zobowiązanie.

Zwrot: składać deklarację.

Dekoracja — dekoracyjny, — dekorować — dekorator.

Dekorum (ndm), rzadziej: decorum.

Dekret o czym lub w sprawie czego = rozporządzenie; młm te dekrety lub dekreta.

Zwroty: 1) wydać lub ogłosić dekret; 2) zawiesić dekret = przerwać na jakiś czas działanie dekretu. *PJ 1, 150.*

Delatacyjny (!) = dylatacyjny, wyrównawczy.

Urządzenie wyrównawcze (dylatacyjne). *DUMK 3 IX 31.*

Delegat — delegatura. Formy: dlp tego delegata, młm ci delegaci.

Delektować się kim, czym.

Delfin, dlp tego delfina.

Delfy, dop. Delf, nie: Delfów.

Delia, dlp tej delii, dlm tych delii (-ij).

Deliberować (żart.) o czym lub nad czym.

Delicje (zwykle w lm); dlm tych delicji (-yj).

Delikatesy (tylko w lm) = przysmaki, słodycze, łakocie; dop. tych delikatesów.

Delikt (!) = przestępstwo (*DUMK 31 III 32*) (z niem. das Delikt).

Delikt (!) nie pociągnie za sobą wydalenia inkulpata (zam. obwinionego) ze służby. *Cyt. Kr. 2, 279.*

Delikwent, rzadziej, choć bardziej prawidłowo: delinkwent = winowajca.

Delirium (ndm).

Delożować (!) — Znaczenie: 1) D. = usuwać z mieszkania lokatorów, 2) D. = opróżnić mieszkanie (*KJU 2, 2. Kr. 1, 207*).

Demarkacja, lepiej: rozgraniczenie (*Krasn. 84*).

Dementi (!) = zaprzeczenie, stwierdzenie nieprawdziwości (*KJU 2, 3. DUMK 30 IX 30*).

Prasa donosi o dementi (!) w tej sprawie. *Cyt. Kr. 2, 76.*

Dementować (!) = zaprzeczać, prostować.

Dementować pogłoski (!) = zaprzeczać pogłoskom. *DUMK 30 IX 30, Kr. 1, 208.*

Demokrata — demokratyzm — demokratyczny, — demokracja. Formy: 1) demokrata jak: poeta, 2) dlp tego demokratyzmu, mjsclp w tym demokratyzmie.

Demolować = niszczyć, burzyć.

Demon (nie: dajmon), dlp tego demona.

Demonstrator czego, z zakresu czego, nie: dla czego.

Demonstrator farmakologii. nie: dla farmakologii. *Cyt. Kr. 1, 76.*

Demontować, lepiej: rozbierać na części, rozkładać, rozbijać.

Zdemontowano (zam.: rozbito) tu wszystkie latarnie. *Cyt. Kr. 1, 210.*

Demoralizacja — demoralizować kogo — czym. Por. Deprawacja.

Demostenes (nie: Demosten), dop. Demostenesa.

Denar (moneta rzymska), dlp tego denara. Por. Dynar

Denat (!) = zmarły (nienaturalną śmiercią) (*KJU 1, 3*).

Denaturat = spirytus denaturowany, lepiej: spirytus skażony, dlp tego denaturatu.

Denerwować, nie: nerwować.

Denty'sta (nie: dencista) — denty'styka. Formy jak: finansista.

Denuncjacja = doniesienie, nie: donos (rus.). **Denuncjant** = donosiciel.

Departament czego, nie: dla czego. I Formy: dlp tego departamentu, młm te departamenty, rzadziej: departamenta. II Składnia: D. czego, nie: dla czego.

Departament Spraw Ziemi Wschodnich (nie: dla Spraw...). *Cyt. Kr. 1, 73.*

Depesza = telegram. Ob. Telegram.

Zwrot: Wysłać depeszę = nadać depeszę.

Wysłałem depeszę. *Siedl.*

Depo (!) = skład.

Depo wagonowe (!) = wagonownia. Depo parowozowe (!) = parowozownia. *DUMK 25 VII 32.*

Deponent (!) = składający zeznanie, zeznający (*KJU 1, 3*).

Depozycje (!) świadka w sądzie = zeznania (*KJU 1, 3*).

Depozyt — Formy: dlp tego depozytu, młm te depozyty.

Zwrot: realizacja depozytu (!) = rozporządzenie depozytem. *DUMK 25 VII 32*

Deprawacja = gorszenie, zepsucie moralne, upadek moralny.

Deprawować kogo — czym = demoralizować kogo — czym.

Deprecjacja = spadek wartości.

Deprymować = przygnębiać.

Deptać — Formy: depczę, depcesz, depcze, depczemy, rzadziej: depcę, depcesz... (dawn.), nie: deptam, deptasz, depta. Znaczenie i składnia: 1) D. = stąpając gnieść co, 2) D. po czym = depcząc stąpać po czym.

Spostrzegł stróża, depczącego coś przy stodole świętej.

Zwrot. deptać komu po piętach = przynaglać kogo ciągle do pracy, nie dawać komu ani chwili odpoczynku.

Wyjedźcie, nie będzie tedy wam mógł deptać po piętach. *Danił.*

Depuracja (!) = oczyszczenie (hipoteki) (*KJU*).

Deputat — Znaczenie i formy: 1) D. = poseł, dlp tego deputata, 2) D. = ordynaria, żywność lub inne świadczenia w naturze, dlp tego deputatu.

Derkacz, dlm tych derkaczy lub derkaczów.

Derogować (!) = uchylać co.

Przepisy świeżo wydane nie derogują (zam.: nie uchylają) naszego prawa. *KJU 2, 3.*

Derutować (!) = psuć komu szyki, przeszkadzać komu.

Derutować się (!) — trapić się, mieszać się.

Derwisz, dlp tego derwisza.

Descartes, Descartesa lub Kartezjusz, Kartezjusza

Desen, dlp tego desenia, dlm tych desenii.

Zwroty: 1) malować lub rysować w jakiś desen; 2) w ten sam desen coś robić (żart.) = tym samym sposobem coś robić

Piec był malowany w ten sam desen, co ściany. *Parand. 2.* Bywają jeszcze lepsze (listy) i mniej więcej w ten sam desen. *Danił.*

Deser (nie: desert), dlp tego deseru.

Deska — deseczka, nie: deszczka; dlm tych desek.

Zwroty: 1) deska ratunku; 2) deskami (od świa-
ta) zabity; 3) od deski do deski (przeczytać książ-
kę). *SF*; 4) dostawa desek, nie: deski, ale: dosta-
wa cegły. Ob. Cegła.

Despekt, nie: despet. Formy: dlp tego despek-
tu, mlm te despekty.

Zwroty: 1) zrobić (wyrządzić) komu despekt;
2) zrobić co komu na despekt (!) = zrobić co ko-
mu na złość.

Desperacja = rozpacz.

Desperat, dlp tego desperata, mlm ci despe-
raci.

Desperować po kim, po czym = rozpaczać,
traścić się.

Desperował po nim. *Sienk.*

Despota — despotyzm — despotyczny. For-
my: 1) despota jak: finansista, 2) dlp tego
despotyzmu, mjsclp w tym despotyzmie.

Destrukt (!) = przedmiot zużyty, zniszczony
(DUMK 31 III 32).

Destylacja (PA), nie: dystylacja

Destylować, nie: dystylować.

Desygnować (nie: dezygnować) = przezna-
czać (DUMK 15 X 31).

Zwrot: desygnować (przeznaczać) kogo na sta-
nowisko. *KJU 2, 3.*

Deszarża (!) = odprawa z rachunków, abso-
lutorium, pokwitowanie.

Zarządowi dano absolutorium (nie: deszarże).
PJ 1, 110.

Deszarżować (!) = dawać absolutorium.

Deszcz, nie: dyszcz. Formy: deszcz, deszczu
(rzadziej: dżdżu), deszczowi..., deszczem.
(rzadziej: dżdżem), dlm tych deszczów lub
deszczy.

Zwroty: 1) deszcz pada (nie: idzie), leje, kropi,
mży, siąpi, zacina. *SF*; 2) deszcz idzie = deszcz
nadchodzi, deszcz wisi, deszcz grozi; 3) w deszcz =
podczas deszczu; 4) z deszczu pod rynnę się do-
stać = wpaść w większą biedę.

1. Deszcz leje. *Wcasz.* Deszcz lał jak z cebra.
Sierosz. Deszcz zacina. *Strug.* 2. Deszcze idą na
same sianokosy. *Dąbr.* 3. Kilimy, robione do na-
krywania w deszcz koni. *Nałk.*

Detal (= szczegół, drobnostka, drobiazg) —
detalista — detaliczny; dlp tego detalu.

Detektyw, nie: dedektyw.

Determinizm — determinista, — determi-
nistyczny. Formy: 1) dlp tego determinizmu,
mjsclp w tym determinizmie, 2) determini-
sta, jak: humanista.

Detonować (niedok.) — zdetonować (dok.)
kogo — czym.

Spojrzał nieco zdetonowany. *Ostr.*

Dewastować (!) = niszczyć, rujnować.

Galicja wschodnia jest całkowicie zniszczona
(nie: zdewastowana) w ciągu pięciu lat wojny.
Cyt. Kr. 1, 210.

Dewerbalny (gram.), lepiej: odślowny, od-
czasownikowy.

Rzeczownik odślowny.

Dezawuować (!) = pozbawiać zaufania, od-
mawiać zaufania, nie szanować, pomijać;
obniżyć czyjąś powagę, nie liczyć się z kim,
lekceważyć kogo (DUMK 30 IX 30).

Dezelować (!) = dezolować (z łc. desolare).
lepiej: psuć, niszczyć.

Dezert (nie: dezenter) — dezertować lub
dezertować.

Dezertujący. *Żerom.*

Dezyderat, dlp tego dezyderatu.

Dezynfekcja (nie: dyzynfekcja) = odkaże-
nie — dezynfekcjonować, częściej: dezynfe-
kować.

Dęblin — dębliński; dop. tego Dęblina. Ob.
Dublin.

Diabeł, nie: diabół. Formy: clp temu dia-
błu, mlm ci diabli lub te diabły.

Nas tu wszystkich diabli weźma. *Strug.* Chmu-
rzyska jak diabły. *Dąbr.*

Zwroty: 1) do diabła = do licha, precz, niech
lichy; 2) na diabła = niepotrzebnie; 3) diabli coś
nadali = coś niepotrzebnego się stało; 4) diabli
biorą kogo = ktoś się gwałtownie gniewa; 5) dia-
bli biorą co = coś ginie, przepada; 6) diabli wie-
dzą = nie wiadomo; 7) boi się jak diabeł święco-
nej wody; 8) nie taki diabeł straszny, jak go ma-
lują; 9) pal diabli = niech diabli biorą.

1. O, do diabła! *Dąbr.* Rzuć to wszystko do
diabła! *Dąbr.* 2. Na diabłaś tu przyszedł? Wszy-
stko, cokolwiek byś zrobił, na diabła zda się.
Orzesz. 3. Diabli cię tu nadali. 4. Diabli mnie bra-
li na Podlasiu, że musiałem bezczynnie siedzieć.
Sienk. 5. Moje Nurki diabli wzięli. *Stedl.* Kosę
diabli wzięli. *Matacz.* 6. Diabli wiedzą, gdzie za-
jechał. *Sienk.* 8. Nie taki diabeł straszny, jak go
malują. *Sienk.* 9. Pal go tam diabli! *Choyń.*

Diablotki (!) = grzanki (IGD).

Diachil, dlp tego diachilu.

Diadem ten, nie: ta diadema (JP 13, 18).
dlp tego diademu.

Diafragma ta, nie: ten diafragmat (JP 13,
18).

Diagnoza (= rozpoznanie) — diagnosta —
diagno-tyka. Formy: diagnosta, jak: fi-
nansista.

Zwrot: postawić diagnozę. *SF.*

Diagram, dlp tego diagramu

Diak, dlp tego diaka.

Diakon — diakonisia.

Dialekt — dialektyczny; dlp tego dialektu.

Dialektyka — dialektyczny.

Dialog—dialogista. Formy: 1) dlp tego dia-
logu, 2) dialogista, jak: finansista.

Diament — diamentowy; dlp tego diamentu

Diametralny = przeciwległy.

Zwrot: sprzeczność diametralna = sprzeczność
biegunowa.

Diariusz, dlp tego diariusza.

Diderot, **Diderota**, o **Diderocie**.

Diecezja — diecezjalny lub diecezjalny.

Dieta — diecie'tyka — dietety'czny.

Zwrot: być na diecie = przestrzegać diety.

Dlaczegoż to on nic nie je? Czy na diecie? *Dąbr.*

Dionizje (tylko w lm), dop. tych Dionizji
lub Dionizjów.

Dionizy — Formy: Dionizy, Dionizego, Dio-
nizemu.

Diorama ta, nie: ten dioram (Krasn. 15).

Diuny (tylko w lm), dop. tych diun.

Dla — Znaczenie i użycie: D. używa się dla
wyrażenia: 1) szkody lub pożytku (zwykle
przy rzeczownikach żywnościowych), 2) celu
przygodnego, 3) przyczyny.

1. Robię to tylko dla ciebie. Wagon dla pała-
cych. Wagon dla trzody (ale: wagon do węgla, nie:
dla węgla; cysterna do nafty, nie: dla nafty). 2.
Była z nimi dla zabawy, nie dla dozorowania.
Dąbr. Postanowiliśmy kupić okręt dla handlu

kauczukiem. *Święt.* 3. Dla krótkości czasu nie mógł wszystkich powiedzieć.

Zwroty: 1) w takich warunkach, nie: dla takich warunków; 2) przy takim założeniu, nie: dla takiego założenia; 3) w stosunku (lub w zastosowaniu) do takiej rzeczy, nie: dla takiej rzeczy.

1. W takich warunkach (nie: dla takich warunków) położenie się nie zmienia. 2. Przy takim założeniu (nie: dla takiego założenia) możemy się spodziewać podobnych wyników. 3. Ustalono następujące normy szybkości: w stosunku (lub w zastosowaniu) do pociągów pośpiesznych... (nie: dla pociągów pośpiesznych), — w stosunku (lub w zastosowaniu) do pociągów osobowych... (nie: dla pociągów osobowych) itd. *KJMK.*

Dlaboga (wykrz.), nie: dla Boga, ale: dla Boga (rzeczown.).

Dłatego, bo (!) = dlatego, że.

Nie mogę przyjść dlatego, że (nie: bo) nie mam czasu. *Krasn.* 63. Nie przyszedł dlatego, że (nie: bo) zachorował. *KJU* 2, 3.

Dławić — Formy: dławię, dławisz, dławi, dławimy..., dławią; dław! dławcie!; dławiący; dławili.

Dłoń — Formy: młm te dłonie, nłm tymi dłońmi lub dłońiami.

Spoil się dłońiami. *Dyg.* Dłońiami dotykając balustrady. *Iwasz.* Dotykając dłońiami balustrady. *Kunc.* Z otwartymi dłońiami. *Święt.* Dłońmi obiema w powietrzu potrząsnął. *Kruczk.*

Zwroty: 1) jak na dłoni = wyraźnie; 2) podać komu dłoń = pomóc komu; 3) to leży na dłoni (! germ.) = to rzecz jasna; 4) klasnąć w dłonie.

1. Widzi jak na dłoni. *Prus.* Cały ten świat widny jak na dłoni. *Nałk.* Będę widział Serbinów jak na dłoni. *Dąbr.* Niedoleństwo ich okazywało się jasno jak na dłoni. *Sienk.* 4. Zaśmiała się i klasnęła w dłonie. *Mick.* Byle czego się cieszy, aż klaszcze w dłonie. *Danił.*

Dłubać — Formy: dłubię, dłubiesz, dłubie, dłubiemy..., dłub! dłubcie!; dłubiący; dłubał. II Składnia: D. co — czym — w czym.

Lubił kozikiem dłubać w drzewie. *Kunc.*

Dług, dlp tego długu.

Zwroty: 1) zaciągać dług u kogo — na co; 2) spaść w dług; 3) dług spłacić (umorzyć); 4) z długu się uiszczyć. *SF*; 5) wyjść z długu.

Ty mi każesz zaciągać dług. *Dąbr.*

Długi (tyle a tyle lub na tyle a tyle) — dłuższy, nie: dłuższy. Ob. Gruby.

Długo — dłużej. Ob. Dawno.

Zwrot: jak długo? (tylko w stosunku do przyszłości).

Jak długo tu pan zostanie? ale: jak dawno (nie: długo) tu pan bawi? Jak dawno (nie: długo) to już trwa?

Długoletni, nie: długoletny.

Długość.

Zwrot: mieć tyle a tyle długości. rzadko: w długość (dawn.).

Całe pasmo na sto mil przeszło w długość mające. *Stasz.*

Długotrwały. Ob. Stały.

Zwrot: zapas długotrwały (nie: stały) parowozów. *KJMK.*

Dłuto, nie: dło to (PA).

Dłużyć — robić się długim. Formy: dłużej, dłużej, dłużeje..., dłużał. Ob. Dłużyć się. **Dłużnik**.

Wyrażenia: dłużnik główny; dłużnik uboczny. *Kod. Post. Cyw.*

Dłużyć się = przeciągać się (o czasie). Ob. **Dłużyć**. Formy: dłuży się; dłużący się; dłużył się.

Dmuchać — dmuchnąć (dok.). Formy: 1) dmucham, dmuchasz, dmucha...; 2) dmuchnę, dmuchniesz, dmuchnie...; dmuchnął, dmuchnęła, nie: dmuchna.

Dniepr — dniprzeński; dop. Dniepru.

Dniestr — dniestrzański; dop. Dniestru.

Dniówka = wynagrodzenie dzienne robotnika.

Zwroty: robić na dniówkę, wynajmować na dniówkę.

Dno — Formy: lp dno, dna, dnu...; lm dna, den.

Zwroty: 1) do dna = całkowicie, wyczerpująco, zupełnie; 2) na dnie czego = w głębi czego.

1. Do dna obojętna była mu ta sprawa. *Nałk.*

2. Na dnie tej sprawy leży jakaś tajemnica.

Do — Znaczenie i użycie: **Do** wyraża: 1) dążenie do jakiegoś kresu w przestrzeni lub w czasie, dążenie do czego, 2) cel stały, czyli przeznaczenie. Ob. Dla.

Beczka do wina. (por. beczka z wina, beczka po winie). Masło do chleba. *Dąbr.* Nauczycielka do dzieci. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wykonać coś do pięciu, sześciu... dni (!) = wykonać coś przez lub w ciągu pięciu... dni; 2) załatwić coś do pięciu... miesięcy (!) = załatwić coś przez lub w ciągu pięciu miesięcy; 3) stan rzeczy do wojny... (! rus.) = stan rzeczy przed wojną; 4) od stu do dwustu osób, nie: od sto do dwieście osób. *PJ* 35/6, 204.

Zamówił milion pudów węgla z terminem dostawy w ciągu dwóch miesięcy (nie: do dwóch miesięcy). *Cyt. Kr.* 1, 79. Spisy obywateli mają naczelnicy gmin przeprowadzić w ciągu dni dziesięciu (nie: do dni dziesięciu) od dnia zarządzenia wyborów. *Cyt. Kr.* 1, 80

Doba.

Zwroty: 1) człowiek doby (dzisiejszej) = człowiek należący do doby (dzisiejszej); 2) człowiek z doby (paleolitu) = człowiek pochodzący z doby (paleolitu).

Dobek (nazwisko),* **Dobka**, **Dobkowi**, nie: **Dobeka**, **Dobekowi**. Ob. **Danek**.

Dobić—**dobiąć** (niedok.). Znaczenie i składnia: 1) D. kogo, co = zabić napotł martwego, 2) D. czego = skończyć z czym, 3) D. do czego = dotrzeć do czego.

1. To ją dobiło. 2. Szczerze chciałem interesu dobić. *Mick.* Dobić targu. 3. Dobiłem wreszcie do brzegu.

Zwrot: dobiąć końca = kończyć, kończyć się.

Czas dobiąć końca. *Grusz.*

Dobić się — dobiąć się (niedok.). Znaczenie i składnia: 1) D. ś. czego=osiągnąć co, użyć skać co, 2) **Dobiąć się do czego** (tylko niedok.) = walić w co, przen. dążyć usilnie do czego, 3) **Dobiąć się o kogo, o co** (tylko niedok.) = ubiegać się o co, starać się usilnie o kogo, o co.

1. Dobiła się tego, czego chciała. *Dąbr.* 2. Ktoś dobiła się do okna. *Dąbr.* Ktoś dobiła się do nas. *Dąbr.* 3. Nie dziwię się, że się dobił o waćpanię. *Sienk.*

Dobiec — dobiegać (niedok.). Forma, jak: biec, biegać. II Składnia: 1) D. do czego (w znaczeniu fizycznym), 2) D. czego lub do czego (w znaczeniu przenośnym).

1. Dobiegł pierwszy do mety. Dobiegli zdyszani do szkoły. *Gomuł.* 2. Roboty dobiegły końca. *Dąbr.* Sianokosy dobiegały do końca. *Dąbr.*

Dobitek — Ob. **Dobitka**.

Dobitka.

Zwrot: na dobitkę lub na dobitek = na domiar złego.

Na dobitkę Belina się rozchorował. *Strug.*

Dobór; dlp tego doboru.

Dobra (tylko w lm) te. Formy: dobra, dóbr, dobrom..., w dobrach.

Dobra (nazwa wsi). Formy: Dobra, Dobrej, Dobrej, Dobrą lub Dobrę, Dobro! Dobrą, w Dobrej. Ob. Biała.

Dobrać (dok.) — dobierać (niedok.). I Formy: 1) dobrać, jak: brać, 2) dobieram, dobierasz..., dobierają; dobieraj!; dobierający; dobierany; dobierał. II Składnia i znaczenie: 1) D. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) = przybierać na dodatek, 2) D. co — do czego = dopasować, dostarczać do czego.

Dobiera sobie życie do smaku. *Święt.*

Dobrać się (dok.) — dobierać się (niedok.) do kogo, do czego.

Do spichrza dobrał się złodziej. *Siedl.*

Dobra noc (ndm). nie: do'branoc (JP 1, 256).
Powiedział mi dobranoc i poszedł.

Dobre to (tylko w lp) = dobry cel, dobry skutek, dobrodziejstwo, dobre życie. Por. Dobro. Formy: to dobre, tego dobrego, temu dobremu (odmiana przymiotnikowa).

Natura ludzka jest skłonna więcej do złego niż do dobrego. Nie ma tego złego, co by na dobre wyjść nie mogło. *Przysł.*

Dobre sto lat temu, nie: dobrych sto lat temu. Składnia: Określenia przymiotnikowe, które się łączą z rzeczownikami, zależnymi od liczebników pięć, sześć, sto, tysiąc... kilka, parę... przybierają w mianowniku i bierniku formę liczby poj. rodzaju nijakiego, a w innych przypadkach zgadzają się w przypadku, rodzaju i liczbie z rzeczownikiem: całe pięć godzin, całych pięć godzin, całym pięciu godzinom, całe pięć godzin, całymi pięciu godzinami, w całych pięciu godzinach. Czekamy tu na ciebie od dobrych pięciu godzin. Czekały tu na ciebie dobre pięć godzin (nie: dobrych pięć godzin)

Dobro to = pomyślność, szczęście, mienie materialne lub moralne. Por. Dobre. Formy: dobro, dobra, dobra, dobro, dobrem, o dobru (nie: o dobrze).

O własnym dobru myśli. *Sienk.*

Dobroć. nie: dobrość.

Dobrodziej, nie: dobrodziej. Formy: młm ci dobrodzieju, dlm tych dobrodziejów lub dobrodziei.

Dobrodziejstwo.

Zwroty: 1) dobrodziejstwo komu wyświadczyć, nie: wyrządzić, ani: okazać (rus.); 2) dobrodziejstwa doświadczyć od kogo; 3) świadczyć dobrodziejstwa, nie: dobra. *PJ 5, 44.*

Dobromil (nazwa miejsc.) — dobromilski.

Dobrostan (!) = dobry stan.

Zwrot: dobrostan sanitarny (!) = stan sanitarny. *DUMK 30 IX 30.*

Dobry — lepszy młm (męskoosob.) lepsi. Znaczenie i składnia: 1) D. dla kogo = życiwy dla kogo, odpowiedni dla kogo, 2)

D. do czego, nie: dla czego = zdolny do czego, stosowny do czego (zwykle w stosunku do jakiejś czynności lub stanu), 3) D. na co = odpowiedni na co (zwykle w stosunku do jakiegoś przedmiotu).

1. Zwyczaże dobre dla drugich. *Dąbr.* Skądże on może wiedzieć, co jest dla kogo dobre? *Dąbr.* Bogacz, dobry dla chłopów, ludzki dla sąsiadów. *Mick.* 2. Próbowali miejsca, dobrego do przebycia. *Żerom.* Dobry do tańca, gorszy do różańca. *Małacz.* Dobrym pachółkiem do bitwy. *Sienk.* Dobry do służby. *Sienk.* Tylko do płakania miał oczy dobre. *Kunc.* 3. To dobre na poziomą psychologię, a my jesteśmy rycerz. *Strug.* Która (suknia) się okaże dobra na wielką okazję. *Dąbr.*

Zwroty: 1) na dobre = zupełnie. całkiem; 2) dobrą godzinę (dobre kilka minut); 3) dobry sobie jesteś = czego ci się zachwieja?; 4) a, to dobre! = to mi się wcale nie podoba. *SF*; 5) najlepszy pod słońcem.

1. Usnął na dobre. *Sienk.* Zaczęła spać na dobre. *Dąbr.* 5. Byliśmy najlepszymi dziećmi pod słońcem. *Nowak.*

Dobrze — lepiej.

Zwroty: 1) jestem dobrze (źle) lub jest ze mną dobrze (źle); 2) dobrze (źle) komu z oczu patrzy; 3) dobrze (źle) komu robić na co; 4) dobrze po północy (po południu).

1. Jestem już po tej chorobie zupełnie dobrze. 2. Źle im z oczu patrzyło. *Sienk.* 3. Pobyt na wsi dobrze mu zrobił na zdrowie. 4. Nieraz dobrze po północy rozlegały się chóralne śpiewy. *Danił.*

Dobyć (dok.) — dobywać (niedok.). Formy: dobędę, dobedziesz, dobedzie..., dobdąż!; nie: dobyj! II Składnia: D. czego, radziej: co. Dobyła z kieszeni portmonetkę. Dobył z pocyny miecza.

Zwrot: dobyć ostatnich sił.

Docent — docentura; dlp tego docenta, młm ci docenci.

Dochodność (!) = dochodowość.

Dochodowość kolei, nie: dochodność kolei. *DUMK 30 IX 30.*

Dochodny — dochodowy. Znaczenie: 1) dochodowy = dający dochód, 2) dochodny = dający dobry dochód, korzystny.

Ładny i dochodny folwark. *Święt.*

Dochodowy (nie: dochodny) obowiązek. *PJ 1, 140.*

Dochodzenie.

Zwrot: przeprowadzić dochodzenie. *Kod. Post. Cyw.*

Dochodzić (niedok.) — dojsć (dok.). Znaczenie i składnia: 1) D. do czego = po dalszej drodze zbliżyć się do czego; przen.: osiągać co, 2) D. czego = zbliżyć się do czego (jak w punkcie 1); przen.: dociekać czego, badać co, dopominać się o co.

1. Niemcy już dochodzą do Warszawy. *Strug.* Doszedł do wysokiego stopnia. *PJ 10, 88.* 2. Już dochodzę plugów. *Mick.* Słońce ostatnich kresów nieba dochodziło. *Mick.* List dojdzie rak księcia, *Żerom.* Statek doszedł brzegu. *Mick.* Urywki rozmów dochodziły ich uszu. *Żerom.* Dochodzić może przypadających mu odszkodowań. *Kr. 1, 27.* Niech oni tam sobie dochodzą różnych gatunków orzechów. *Orzesz.*

➤ Zwroty: 1) dochodzi do czegoś = coś się staje, coś zachodzi; 2) nie dochodzi coś = nie dochodzi do skutku; 3) dojsć celu lub do celu. *Gr. Ak. 307*; 4) dochodzić na ogniu (o potrawach).

1. Do tego nigdy nie dojdzie. *Sierosz.* Jak do tego doszło? *Nałk.* Doszło do bójek *Małacz.* Doszło do tego, że... *Siedl.* 2. Nie dojdą Tadeusza z Zosią zarczyni. *Mick.*

Dochować — dochowywać (niedok.). Znaczenie i składnia: 1) D. co = przetrzymać do jakiegoś czasu, 2) D. (przen.) czego = (przen.) dochować czego = przestrzec czego, dopilnować czego.

1. Ziarno z tego pola dochowam do jesiennego siewu. 2. Bądź pewien, dochowam tej tajemnicy. Dochowywał mu wierności. *Parand.*

Dochowywać się kogo, czego.

Dochował się dzieci. *SF.*

Dochód — dochodny — dochodowy. Ob. Dochodny. Składnia: D. z czego.

Mam z tego dobry dochód. Masz jakie dochody z pisania? *Ostr.*

Zwroty: 1) ciągnąć, pobierać, czerpać dochód z czego; 2) dawać, przynosić dochód; 3) obracać dochód na kogo, na co. *SF.*; 4) przeprowadzać dochód przez kasę; 5) dochód fundowany (!) = dochód z majątku lub kapitału. *Kr. 2, 281*; 6) dochód za czas. *PJ 35, 56.*

3. Dochód z tego majątku ma być obracany na wychowanie i utrzymanie dziecka. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Dochrapać się kogo, czego. Formy, jak: chrapać.

Na wyższych kursach dochrapowały się dyplomów rozliczne ślimaki. *Danił.*

Dociąć (dok.) — docinać (niedok.) — I Formy: dociąć, jak: ciąć, 2) docinam, docinasz... II Znaczenie i składnia: 1) D. co = do końca coś ciąć, 2) D. komu = (przen.) dokuńczyć komu.

Dociągnąć (dok.) — dociągać (niedok.). Formy: 1) dociągnąć, jak: ciągnąć, 2) dociągać, jak: ciągać.

Dociec (dok.) — dociekać (niedok.). I Formy: 1) docieć, jak: ciec, 2) dociekam, dociekasz... II Składnia: D. czego, rzadko: co.

Zamiarów jego trudno dociec. *Mick.* Dociekała tego. *Dąbr.*

Docierać (niedok.) — dotrzeć (dok.) do kogo, do czego. I Formy: 1) docieram, docierasz..., 2) dotrzeć, jak: trzeć. II Składnia: D. do kogo, do czego.

Dotrzeć do pana marszałka. *Sienk.* Linowski docierał do stacji. *Danił.*

Doczekać — I Formy, jak: czekać. II Składnia: D. czego lub do czego.

Końca doczekał nareszcie. *Mick.* Chciałby wnuków doczekać *Sienk.* Doczekać jasności dziennej. *Dyg.* Doczekała tej chwili. *Nałk.* Żeby tak doczekać jeszcze jednej krowiny. *Prus.* Chciałbym choć listu od niego doczekać. *Siedl.* Doczekaliśmy tam do świtu.

Doczytać czego, nie: co. Formy, jak: czytać.

Dodać (dok.) — dodawać (niedok.). I Formy: 1) dodać, jak: dać, 2) dodawać, jak: dawać. II Składnia: D. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) — komu.

Dodał mu jeszcze jedną złotówkę. Dodają do niej wszystko. *Nałk.* Zimna woda dodała mu humoru. *Prus.* Wino dodało mu odwagi. *Żerom.* Zapach dodał mu sił. *Żerom.* Dodała mu otuchy. *Dąbr.* Dodawał otuchy. *Nałk.*

Dodatek, dlp tego dodatku.

Zwrot: w dodatku do czego = prócz czego.

W dodatku do wszystkich cierpień dotoczyło się uczucie opuszczenia. *Danił.*

Dodatkowy.

Zwroty: 1) praca dodatkowa, nie: nadliczbowa. *Kr. 2, 269.*; 2) godziny dodatkowe lub nadliczbowe. *Kr. 2, 269.*

Dodatni, nie: dodatny.

Dogadać się (dok.) — dogadywać się (niedok.) z kim — do czego lub czego. Formy: 1) dogadać się, jak: gadać, 2) dogadywać się, jak: dogadywać.

Trudno z nim się dogadać. *Bartk.* Z tymi ludźmi można się będzie dogadać. *Małacz.* Biesiadnicy dogadali się do tego wniosku. *Weyss.* Pan znów do piechoty się dogadał. *Małacz.*

Dogadywać (tylko w postaci niedok.) komu. Formy: dogaduję (nie: dogadywuję)...; dogaduj! dogadujący; dogadywał.

Dogadzać. Ob. Dogodzić.

Doglądać (niedok.) — dojrzeć (dok.) kogo, czego, nie: kogo, co.

Doglądał koni i bydła. *Żerom.*

I Formy: 1) doglądam, doglądasz..., (nie: dogląduję...), 2) dojrzeć, dojrzysz, dojrzy, dojrzymy..., dojrzą; dojrzyj!; dojrzany; dojrzał..., dojrzeli. II Składnia: D. kogo, czego, nie: kogo, co.

Doglądał koni i bydła. *Żerom.*

Dogmat — Formy: dlp tego dogma'tu, nie: do'gmatu, młm te dogma'ty, rzadziej: dogma'ta.

Dogodny komu lub dla kogo — do czego.

Dogodzić (dok.) — dogadzać (niedok.). I Formy: 1) dogodzić, jak: godzić, 2) dogadzam, dogadzasz...; dogadzaj!; dogadzający; dogadzał. II Składnia: D. komu — czym.

Coś myślom dogadza. *Bartk.* Dogadzała jego ambicjom. *Żerom.*

Dogorywać, nie: dogorewać. Formy: dogorywam, dogorywasz.

Doić (niedok.). Formy: doję, doisz, doi, doimy...; dój! dójcie; dojony; doił.

Doigrać się czego. Formy jak: igrać.

Dojąc — dojmować, nie: dojmywać. Formy jak: nając — najmować.

Dojechać (dok.) — dojeżdżać (niedok.). I Formy: 1) dojechać, jak: jechać, 2) dojeżdżam, dojeżdżasz... II Znaczenie i składnia: 1) D. do kogo, do czego = jadąc zbliżyć się do kogo, 2) D. kogo, co — czym = (przen.) uderzyć kogo — czym, obrazić kogo — czym, dokuńczyć komu — czym.

1. Dojechali do leśniczówki. *Iwasz.* 2. Dojechał do żywego. *Strug.* Dojechał go szablą.

Dojmujący — dojmująco. Ob. Kojący — kojąco.

Mróz szczypał dojmująco.

Dojrzały, nie: dożrały. I Forma młm (męskoosob.) dojrzałi.

Dojrzałi ludzie, a!e: oni już dojrzeli (czas przeszły czasownika: dojrzeć).

II Składnia i znaczenie: D. do czego = dorosły do czego, przygotowany przez wiek lub wykształcenie do czego.

Dojrzeć (dok.) = zobaczyć (nie: dojrzyć) — doglądać (niedok.). I Formy: dojrzeć, dojrzy, dojrzymy..., dojrzą; dojrzyj!; dojrzyjcie!; dojrzawszy; dojrzany; dojrzał..., dojrzeli. Ob. Doglądać. II Składnia: D. czego, nie: co.

Dojrzyć = stać się dojrzałym (dok.) — dojrzewać (niedok.). I Formy: dojrzeje, dojrzysz, dojrzeje...; dojrzej! dojrzejcie!; dojrzawszy; dojrzali; dojrzali..., dojrzeli. II Składnia: D. do czego = stać się przygotowanym do czego.

Dojść, nie: dójść. Formy: dojdę; dojdź! dojdźcie! (nie: dojdź! dojdźcie!), doszedłszy; doszedł. Ob. Dochodzić.

Dokazać — I Składnia: D. czego, nie: co. II Znaczenie: 1) D. = dokonać czego, 2) D. (! rus.) = dowieść czego, udowodnić co.

Gdy ktoś chce czegoś na świecie dokazać. Sienk. Kopernik udowodnił (nie: dokazał), że ziemia obraca się naokoło słońca. *Krasn.* 65. Żeby zgubność elekcji dokazać (!) *Brückn.* = żeby zgubność elekcji dowieść.

Zwroty: 1) dokazać sztuki, wielkich rzeczy, cudów. *Krasn.* 65.; 2) dokazać swego = postawić na swoim. *Krasn.* 65.

Dokazaliście cudów. *Niemc.* W biegu dokazywał cudów zręczności. *Wikt.*

Dokąd.

Zwroty: 1) dokąd idziesz, jedziesz, dążysz?... lub gdzie idziesz, jedziesz, dążysz?...; 2) dokąd by się nie zwrócił (! rus.) = dokądkolwiek by się zwrócił lub dokąd tylko się zwrócił.

Dokądby nie... (!) = dokądkolwiekby... lub dokądkolwiek.

Dokądkolwiekby wiodła (lub dokądkolwiek wiodzie, nie: dokądby nie wiodła) ta droga, wszędzie towarzyszyć nam przyrzekł. *Cyt. Kr. 1, 198/9*

Dokładać (niedok.) — dołożyć (dok.) co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Dołożę ci jeszcze tę złotówkę. Dołożę starań, żebyś był ze mną zadowolony.

Zwrot: dokładać rąk (!) = przykładać ręce *DUMK 30 IX 30.*

Aby nie przykładał (nie: dokładali) rąk do (tego) dziecka. *Cyt. Kr. 1, 153.*

Dokładność w czym.

Zwrot: robić co z dokładnością = robić co dokładnie.

...aby z największą dokładnością były oznaczone wszystkie te fenomena natury. *Stasz.*

Dokonywać (niedok.) — dokonać (dok.) czego, nie: co. I Formy: dokonywam, dokonywasz..., częściej: dokonuję, dokonujesz... (nie: dokonywuję, dokonywujesz...); dokonywający, częściej: dokonujący, nie: dokonywujący

Owadów, dokonywających swojej pracy *Iwasz*
Jednej rzeczy dokonaliśmy. *Strug.* Jak tych rzeczy dokonać? *Kad.* Czy będzie mógł dokonać czegoś dobrego? *Dąbr.* Tegośmy szczęśliwie dokonali *Kruczk.*

Dokończyć — dokończyć, rzadziej: dokańczyć (niedok.) czego, nie: co I Formy: 1) dokończę, dokończysz, dokończę, dokończymy..., dokończą; dokończ! dokończcie!; dokończywszy; dokończył. 2) dokończam, dokończasz... II Składnia: D. czego, nie: co.

Dokończył swego opowiadania *Malacz*

Dokrajać (dok.) — dokrawać (niedok.), nie: dokraiwać. Formy jak: odkrajać — odkrawać.

Dokręcić (dok.) — dokręcać (niedok.). Formy jak: odkręcić — odkręcać.

Doktor (PA) (nie: doktor, ani: doctore) — doktorka. I Znaczenie: D. ma znaczenie ro-

daju męskiego, a niekiedy także rodzaju wspólnego (PJ 1932, zeszyt 2). II Forma młm doktorzy, nie: doktorowie.

On jest doktorem i ona także jest doktorem. Z ciebie, moja droga, doskonały doktor. Doktorzy mi ciągle nim głowę zawracali. *Iwasz.*

Doktorat, dlp tego doktoratu.

Zwrot: składać (nie robić) doktorat = składać egzamin doktorski. *Kr. 1, 149.*

Doktryna — doktrynalny. Ob. Doktryner.

Doktryner — doktrynerski, dlp tego doktrynera.

Dokuczać (niedok.) — dokuczyć (dok.). I Formy: 1) dokuczam, dokuczasz..., 2) dokuczę, dokuczysz, dokucz, dokuczemy..., dokucz! dokuczcie!; dokuczysz; dokuczyl. II Składnia: D. komu — czym.

Bezustannie mi nią dokucza. *Zapol*

Dokuczyli, nie: dokuczny. (Szwed.).

Dokument — dokumentalny, nie: dokumentarny. Formy: dlp tego dokumentu, mim te dokumenty lub dokumenta, dlm tych dokumentów

Zwroty: 1) przedstawić dokument *Kod. Post. Cyw. 2)* wystawić dokument *Kod. Post. Cyw. 3)* złożyć dokument *Kod. Post. Cyw. 4)* sporządzić dokument *Kod. Post. Cyw. 5)* dokument na zwrot (!) = dokument zwrotu. *DUMK 31 III 32.*

Dokupić (dok.) — dokupować lub dokupywać (niedok.), nie: dokupowywać. I Formy: 1) dokupię, dokupisz, dokupi, dokupimy..., dokupią; dokup! dokupcie!; dokupiwszy; dokupił, 2) dokupuję, dokupujesz..., (nie: dokupowywuję); dokupuj!; dokupujący; dokupował lub dokupywał II Składnia: D. co lub czego (w dopełniaczu cząstkowym).

Dola (!) = doza, cząstka.

Zwroty: 1) z pewną dozą lub cząstką prawdy, nie z pewną dołą prawdy (rus.). 2) brać coś na karb czego, nie: brać coś na dolę czego (rus.).

Dolać (dok.) — dolewać (niedok.), nie: doliwać. I Formy: 1) doleję, dolejesz, doleje..., dolej! dolejcie! (nie: dolij! dolijcie!); dolał, dolałi lub doleli, 2) dolewam, dolewasz... Ob. Lać. II Składnia: D. czego, nie: co.

Dolał oliwy do ognia.

Dolar — Formy: dlp tego dolara, blp tego dolara.

Zmienilem dolara. Wydałem dolara. To kosztuje jednego dolara.

Dolecieć (dok.) — dolatać lub dolatywać (niedok.). I Formy: doleczę, dolecisz, doleci, dolecimy...; doleć! dolećcie!; doleciawszy; doleciał, dolecieli, 2) dolatuję, dolatujesz...; dolatuj! lub dolataj!; dolatujący; dolatywał lub dolatał. II Składnia: D. do kogo, do czego.

Cichy jej szept dolatał do Kazia wyraźnie. *Sierosz* Krzyk jego nie doleciał do Jagny. *Prus*

Dolegac (zwykle w postaci niedok.) — I Formy: dolegam, dolegasz... II Składnia: D. komu, nie: kogo.

To mi nie dolega, nie: to mię nie dolega (!) *Pars.*

Dolewać — Ob. Dolać.

Dolina (nazwa miasta) — dolinski.

Dolman = krótki płaszcz huzarski; płaszczyk damski (SW); dlp tego dolmanu.

Dolno-łużycki, dolno-niemiecki.

Dolny, nie: dólny, ani: dolni, ani: dólni.

Dołączyć — dołączać, nie: dołanczać. I Formy: 1) dołączę, dołączysz, dołączę, dołączymy...; dołącz! dołączcie!; dołączywszy; dołączony; dołączył, 2) dołączam, dołączasz... II Składnia: D. kogo, co — do kogo, do czego.

Dofek.

Zwroty: 1) kopać dołki pod kim = intrygować podstępnie, działać przeciw komu. *SF*; 2) kręci kogo w dołku = komuś idzie ślina na co.

Owczarza aż w dołku zakrećilo od tych zapachów. *Prus*.

Dolożyć, Ob. **Dokładać**.

Dom, nie: dóm. Formy: dlp tego domu, mjsclp w tym domu, nie: w domie.

W sadzie rodzinnego domu. *Żerom*. U siebie w domu. *Strug*.

Zwroty: 1) prowadzić dom oszczędnie, na wy soka skalę, prowadzić dom otwarty; 2) ktoś jest z takiego a takiego domu = z takiej a takiej rodziny; 3) jak u siebie w domu = swobodnie, bez skrepowania; 4) zapraszać do domu lub w dom; otworzyć komu swój dom. *SW*; 5) dom stoi, nie: leży przy ulicy; 6) dom Boży, nie: Boży dom, 7) na po domu = do użytku domowego.

1. Można by oszczędniej dom prowadzić. *Dąbr*. Był to domek, skromnie prowadzony. *Iwasz*. 2. Z domu Indykowiczówna. *Mick*. 3. Pewny jak u siebie w domu. *Strug*. 4. Będziemy zapraszali w dom nasz. *Siemk*. 5. Dom mój stoi (lub znajduje się, nie: leży) przy ulicy... *Cyt. Kr. 2 296. 7. Pantofle na po domu. Zapol*.

Domacać się (dok.) — domaczyć się (niedok.). I Formy: 1) domacam się, domaczasz się...; 2) domacuję się!; domacujesz się...; domacuj się!; domacujący się; domaczywał się... II Składnia: D. ś. kogo, czego.

Nikomus się nie chce domaczyć jakiejs prawdy. *Strug*.

Domagać się — I Formy: domagam się, domagasz się..., domagają się; domagaj się!; domagający się; domagał się. II Składnia: D. ś. kogo, czego — od kogo, od czego.

Domalować (dok.) — domalowywać (niedok.). I Formy: 1) domaluję, domalujesz...; domaluj!; domalowawszy; domalowany; domalował, 2) domalowuję, (nie: domalowywuję...); domalowuj!; domalowujący, domalowywał. II Składnia: D. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Domaluj tego kwiatu = dokończ malować ten kwiat. Domaluj jeszcze jeden kwiat. *Pass*.

Domejko — Formy: Domejko, Domejki, Domejce, Domejkę, Domejko!, Domejką, o Domejce. Ob. *Nazwiska na -o.

Domieszać (dok.) (nie: domieszać) — domieszywać (niedok.). I Formy: 1) domieszam, domieszasz...; domieszaj!; domieszany; domieszał, 2) domieszuję, rzadziej: domieszynam (nie: domiesztywuję). II Składnia: D. czego — do czego.

Dominikanin, nie: dominikan. Formy: mlm

ci dominikanie, rzadziej: dominikani (dawn.), dlm tych dominikanów (SW).

Dominium — Formy jak: gimnazjum.

Do mino lub **domi'no**, dlp tego do'mina lub domi na.

Zwrot: grać w domino.

Dominować = górować, panować, przeważać (Krasn. 84) nad czym, nie: co.

Sytuacja wewnętrzna dominuje nad wszystkimi innymi zagadnieniami (nie: wszystkie inne zagadnienia). „*Czas*“ 17 V 36.

Domknąć — domykać (niedok.). I Formy: 1) domknę, domkniesz..., domkną; domknij!; domknięty; domkniawszy; domknął, domknęła..., domknełi, 2) domykam, domykasz...; domykaj!; domykający; domykany; domykał. II Składnia: D. co — do czego.

Domokrążny.

Zwrot: handel domokrążny = handel obnośny *PJ 1, 75*.

Domówić (dok.) — domawiać (niedok.). I Formy: 1) domówię, domówisz, domówi, domówimy..., domówią; domów! domówcie!; domówiwszy; domówił, 2) domawiam, domawiasz... II Składnia: D. czego.

Domysł.

Zwroty: 1) wpaść na domysł. *SF*; 2) w domysły się zapuszczać. *SF*; 3) naprowadzać na domysł. *SF*; 4) gubić się w domysłach. *SF*.

Ludzie się gubią w domysłach. *Siemk*.

Domyslić się (dok.) (nie: domysleć się) — domyslać się (niedok.). I Formy: 1) domyslię się, domyslisz się, domysli się, domyslimy się..., domyslą się; domysł się! domyslicie się!; domyslił się..., domyslili się, 2) domyslam się, domyslasz się, domysła się...; domyslał się..., domyslali się. II Składnia: D. czego, nie: do czego.

Może domyslić się (nie: domysleć się) wszystkiego. *Zapol*. Powinienem być od razu domyslił się wszystkiego. *Grusz*.

Don — doński lub doniecki (w związku z: Doniec = mieszkaniec pobrzeża Donu).

Donając — donajmować (niedok.), nie: donajmywać.

Donderować kim.

Donica (IGD), nie: makutra (prowinc.).

Donikąd.

Donikąd nie dążyła. *Dąbr*.

Don Juan (imię własne) — donżuan (rzecz. pospol.) = uwodziciel — donżuaneria.

Donkiszot (nie: Don Kichot, JP 8, 44) donkiszoteria.

Donos (! rus.) = doniesienie, denuncjacja.

Donżuan — Ob. Don Juan.

Dookoła lub **dokoła**.

Doówczas (!) = do owych czasów, dotąd (*PJ 1, 137*).

Dopadać (niedok.) — dopaść (dok.), nie: dopadnąć. I Formy: 1) dopadam, dopadasz..., 2) dopadnę, dopadniesz..., dopadnij! dopadnijcie!; dopadnięty; dopadłszy, nie: dopadnawszy; dopadł. nie: dopadnął. II Składnia: D. do kogo, do czego lub kogo, czego.

Dopadł miejsca. *Żerom.* Dopadł muru. *Żerom.* Dopadła okna. *Sierosz.* Dopadłem rowu. *Strug.* Dopadł do koni.

Dopasować (dok.)—dopasowywać (niedok.). I Formy: 1) dopasuję, dopasujesz...; dopasuj!; dopasowany; dopasował, 2) dopasowuję (nie: dopasowujemy); dopasowuj!; dopasowujący; dopasowywał. II Składnia: D. co — do czego = dobrać, dostosować.

Stolarz dopasowywał okna i drzwi. *Żerom.*

Dopatrzeć (się) (dok.) (nie: dopatrzeć się)—dopatrywać (się) (niedok.). I Formy: 1) dopatrzę się, dopatrzysz się, dopatrz się, dopatrzmy się...; dopatrz się!; dopatrzcie się!; dopatrzono się...; dopatrzył się; dopatrzysz się, 2) dopatruję się...; dopatruj się! II Znaczenie i składnia: 1) D. kogo, czego — w kim, w czym = doszukać się kogo, czego — w kim, w czym, 2) Dopatrzeć, aby... (!) = dopilnować, aby... (DUMK 31 XI 32).

Dopatrując woli Bożej we wszystkim. *Sienk.*

Dopchać (dok.) lub **dopchnąć** — dopychać (niedok.). Formy: 1) dopcham, dopchasz..., 2) dopchnę, dopchniesz...; dopchnij!; dopchnięty; dopchnął, dopchnąłem, dopchnęli, 3) dopycham, dopychasz.

* **Dopełniacz** cząstkowy oznacza, że przedmiot tylko w pewnej części łączy się z czynnością lub stanem, wyrażonym w czasowniku. Dopełniacz cząstkowy może być w zdaniu dopełnieniem albo podmiotem (logicznym), niekiedy występuje także jako okolicznik miejsca lub czasu. Jako podmiot lub dopełnienie używa się dopełniacz cząstkowy: 1) przy słowach, które jeśli obejmują cały przedmiot, rządzą biernikiem; należą tu czasowniki oznaczające: dać, brać, kupić, sprzedać, 2) przy słowach, które z natury swojej rozciągają działanie swych czynności tylko na pewną część przedmiotu i dlatego łączą się zawsze tylko z dopełniaczem, 3) przy przymiotnikach: pełen, syt, świadom, wart, godzien.

1. Zaraz nabrał fantazji. *Sienk.* W podany kubek nalał Wiesław miodu. *Brodz.* 2. Już próbowałem rycerskiego chleba. *Słow.* Tatarzy i Turcy zaczęli dobywać zamków i miast ukraińskich. *Szajn.* 3. Syt zysków i chwały. *Mick.* Ten kunszt piękny godzin był widzenia. *Mick.*

Jako okolicznik miejsca lub czasu używa się dopełniacz cząstkowy przy rozmaitemu rodzaju czasownikach.

U bliskiej brzoziwy było wielkie mrowisko. *Mick.* Koń stał u namiotu, psy leżały u nóg jego. *Krasz.* Następnego poranka nieprzyjaciół był już widoczny. *Sienk.*

* **Dopełniacz** liczby mnogiej rzeczowników męskich na -arz, -aż, -erz, -eż, -acz, -ocz, -orz ma końcówkę -ów lub -y: pisarz—pisarzy lub pisarzy, bandaż — bandaży lub palacz — palców lub palaczy.

* **Dopełniacz** liczby mnogiej rzeczowników żeńskich na -alnia, -elnia, -arnia, -ernia. Rzeczowniki te mają w dlm postać, zgodną z dlp, z końcówką -i, np. kopalnia — tych ko-

palni, kręgielnia — tych kręgielni, drukarnia — tych drukarni, piarnia — tych piarni.

* **Dopełniacz** liczby pojed. rzeczowników męskich ma końcówkę -a lub -u. Końcówkę -u mają: 1) rzeczowniki pochodzenia obcego nieżywotne, np. uniwersytetu, teatru, dachu, kształtu, 2) rzeczowniki oderwane oznaczające jakąś właściwość lub stan, np. bólu, strachu, śmiechu, zapału, 3) rzeczowniki zbiorowe i materialne, np. lasu, sadu, roju, pułku, piasku, cukru, miodu, pieprzu. Końcówkę -a mają: 1) rzeczowniki zdrobniałe, np. wózka, worka, 2) nazwy osób i zwierząt, np. ojca, brata, pana, psa, kota, 3) nazwy narzędzi, naczyń i części ciała, np. młota, świdra, noża, kotła, czbana, palca, nosa, włosa, zęba. Poza tymi klasami trudno określić ściśle, które rzeczowniki męskie mają w dlp końcówkę -a, a które -u. Mówimy na przykład: roku, poniedziałku, wtorku..., a nazwy miesięcy mają końcówkę -a, np. marca, kwietnia. Mówimy: (z) Berlina, ale: (z) Londynu. Niekiedy przez silniejszą niż gdzie indziej oddziaływanie dawnej tradycji zachowały się przeżytkowo formy, nie odpowiadające dzisiejszemu systemowi gramatycznemu. Do takich przeżytkowych form należą: dół — dołu, wierzch — wierzchu, dar — daru, dom — domu, wół — wołu.

* **Dopełniacz** lp rzeczowników męskich obcych. Rzeczowniki męskie obce mają w dlp końcówkę -a, jeśli są żywotne, a rzeczowniki męskie obce nieżywotne mają w dlp zwykle końcówkę -u, np. profesora, krokodyla, instytutu, ale: fotelu lub fotela.

* **Dopełniacz** przy czasownikach zaprzeczonych, czyli tzw. dopełniacz ujemny wyraża dopełnienie bliższe po czasownikach, użytych z przeczeniem nie lub mających znaczenie przeczące. Dopełniacz ujemny kładzie się także po bezokolicznikach, wprawdzie nie zaprzeczonych, ale zależnych od słów użytych z przeczeniem lub mających znaczenie przeczące.

Konrad nie lubił światowej pustoty. *Mick.* Zakazał wszelkich powitalnych ceremonii i ogniów. *Szajn.* Już Konrad hamować nie zdoła zapędów ludu i nalegań rady. *Mick.*

Uwaga 1. Pewne odchylenie od wyłożonej zasady stanowi zaimek nie, który po czasownikach przeczących, tak jak i po twierdzących, kładzie się po większej części w bierniku.

Tadeusz nie nie widział. *Mick.* Radziwiłł nie odrzekł nic *Sienk.*

Uwaga 2. Dopełnienie dalsze po czasownikach przeczących używa się w tym samym przypadku, co po czasownikach twierdzących, np. matkę bolała głowa — matkę nie bolała głowa.

Dopełnić (dok.)—dopełniać (niedok.). I Formy: 1) dopełnię, dopełnisz, dopełni, dopełni-

my...; dopełnij! dopełnijcie!, rzadko: dopełń! dopełńcie!; dopełniony: dopełniony; dopełnił, 2) dopełniam, dopełniasz... II Składnia: 1) D. czego, nie: co, 2) D. co lub czego — czym.

Dopełnili miary nieprawości. *Mick.* Dopełnił miary swych zbrodni. *SW.*

Dopiąć (dok.) — dopinać (niedok.). I Formy: 1) dopnę, dopniesz, dopnie...; dopnij! dopnijcie!; dopiął..., dopięli; 2) dopinam, dopinasz... II Składnia: D. czego, nie: co.

Zwrot: dopiąć celu, nie: doścignąć celu (rús.).

Dopiec (dok.) — dopiekać (niedok.). I Formy: 1) dopiekę, dopieczesz..., dopieką; dopiecz! dopieczcie!; dopieczony; dopiekszy; dopiekl, 2) dopiekam, dopiekasz... II Składnia: D. komu — czemu.

Dopie'ro, nie: do'piero (Szwed.), ani: dopi-ro, ani: dopióro (prowinc. lit.) Wal. — dopieruteńko.

Zwrot: dopiero co lub co dopiero = tylko co, przed chwilą.

Dopilnować (dok.) — dopilnowywać (niedok.). I Formy: 1) dopilnuję, dopilnujesz, dopilnuje...; dopilnuj! dopilnujcie!; 2) dopilnowy-wam, dopilnowywasz, dopilnowywa..., częściej: dopilnowuję, dopilnowujesz, dopilnowuję..., dopilnowuj! dopilnowujcie! (nie: dopilnowy-wuję; dopilnowywuj!). II Składnia: D. kogo, czego.

Można jednego i drugiego dopilnować. *Dąbr.*

Dopisać (dok.) — dopisywać (niedok.). I Formy: 1) dopiszę, dopiszesz, dopisze...; dopisz! dopiszcie!; dopisany; dopisał, 2) dopisuję, dopisujesz, dopisuje... (nie: dopisywam, dopisywasz, dopisywa...); dopisuj!; dopisują-cy; dopisywał. II Składnia: D. co — do czego. **Dopisek** ten, nie: ta dopiska. Formy: Im te dopiski, tych dopisków, tym dopiskom...

Dopokąd, częściej: **dopóki**, **dopakąd**.

Dopomnieć się (dok.) (nie: dopomnąć się) — dopominać się (niedok.). I Formy: 1) dopomnę się, dopomniesz się, dopomni się, dopomnimy się..., dopomną się (nie: dopomnią się); dopomnij się!; dopomniawszy się; dopomniał się, 2) dopominam się...; dopominaj się! II Składnia: D. ś. o kogo, o co lub czego, rzadziej: kogo.

Dopomina się o nich. *Strug.* Pewnie się o niego dopominają. *Sienk.* Zaczęła się dopominać o konie. *Dąbr.* Dopominał się zawsze wina. *Dąbr.*

Dopomóc (dok.) — dopomagać (niedok.). I Formy: 1) dopomogę, dopomogasz..., dopomogą; dopomóż! dopomóżcie!; dopomóżłszy; dopomógł, 2) dopomagam, dopomagasz...; dopomagaj! II Składnia: D. komu, czemu — do czego.

Dopóty, nie: dopotąd. Ob. **Dopokąd**.

Zwrot: dopóty — dopóki, nie: tak długo, jak... Trwają dopóty, dopóki ich natura nie przemieni. *Kołąt.*

Doprać (dok.) — dopierać (niedok.), nie: dopirać. Formy jak: cprać — opierać.

Doprawić (dok.) — doprawiać (niedok.) =

regulować przyprawę lub zaprawę potraw do smaku (IGD).

Doprosić się (dok.) — dopraszać się (niedok.). I Formy jak: przeprosić — przeproszać. II Składnia: D. ś. kogo, czego — u kogo.

Doprasza się łaski. *Żerom.*

Doprowadzić (dok.) — doprowadzać (niedok.). I Formy: 1) doprowadzę, doprowadzisz, doprowadzi, doprowadzimy..., doprowadzą; doprowadź! doprowadźcie!; doprowadzony; doprowadziwszy; doprowadził, 2) doprowadzam, doprowadzasz... II Składnia: D. kogo, co — do kogo, do czego.

Doprowadził do świetności wygląd pałacu. *Siedl.* Trawiacy smutek doprowadził ich do ruiny. *Przybycz.*

Doprząc lub **doprzęgnąć**, **doprzągnąć** (dok.), — **doprzęgać** (niedok.). Formy: 1) dopręcę, dopręciesz..., dopręcij!; dopręcnięty; dopręcniawszy; doprzął, rzadziej: dopręcniął, dopręcniął, 2) dopręcę, dopręcę, dopręcę...

Dopust, dlp tego dopustu.

Zwrot: dopust Boży.

Dopuszczalny = możliwy.

Dopuszczenie.

Zwrot: z dopuszczenia Bożego. *Sienk.*

Dzieje się z wyraźnego dopuszczenia Boga. *Kołąt.*

Dopuszczony (!) = dozwolony.

Dopuszczyć (dok.) — dopuszczać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Znaczenie i składnia: 1) D. kogo, co — do kogo, do czego = puścić kogo, co — do kogo, do czego; pozwolić przyjść, 2) D. co — do czego, nie: na co = pozwolić na zaistnienie czego, 3) D. co (!) = przewidzieć możliwość istnienia czego.

1. Dopuszcili go wreszcie do pana domu. 2. Tego nie można dopuścić. *Nalk.* 3. Moga być dopuszczone małe ślady żelaza (!) = przewidziana jest możliwość istnienia małych śladów żelaza.

Dopuszczyć się czego.

Dopychać. Ob. **Dopchać**.

Dopytać się (dok.) — dopytywać się (niedok.). I Formy: 1) dopytać się, jak: pytać się, 2) dopytuję się, dopytujesz się...; dopytuj się!; dopytujący się; dopytywał się. II Składnia: D. ś. kogo, czego lub o kogo, o co, nie: za kim, za czym.

Dopytując się o drogę. Zaczęła dopytywać się prawdy. *Sierosz.*

Dorachować (dok.) — dorachowywać (niedok.). I Formy: 1) dorachuję, dorachujesz, dorachuje..., 2) dorachowuję, dorachowujesz, dorachowuje, rzadziej: dorachowuywam, dorachowuywasz, dorachowuywa..., (nie: dorachowuywuję). II Składnia: D. co.

Dorachować się (dok.) kogo, czego — dorachowywać się (niedok.).

Z trudem się kosztów dorachowywał. *Kad.*

Doradca — doradczyni. Formy: 1) doradca, jak: radca, 2) doradczyni, jak: radczyni

Doradzić (dok.) — doradzać (niedok.). For-

my, jak: zaradzić — zaradzać. II Składnia: D. komu — co.

Doré, Dorégo, o Dorém.

Doręczyć (dok.)—doręczać (niedok.). I Formy: 1) doręczę, doręczysz, doręczy, doręczymy...; doręcz! doręczcie!; doręczony; doręczysz; doręczył, 2) doręczam, doręczasz. II Składnia: D. co — komu.

Dorobić się (dok.)—dorabiać się (niedok.). I Formy: dorobię się, dorobisz się, dorobi się, dorobimy się...; dorób się! doróbcie się!; dorobiwszy się; dorobił się, 2) dorabiam się, dorabiasz się... II Składnia: D. czego—na czym.

On się dorobił na Serbinowie. *Dąbr.* Nie umiał dorabiać się sławy. *Wikł.* Dorabiał się na nowo majątku. *Perz.*

Dorobkiewicz lub dorobkowicz.

Podłość dorobkowicza. *żerom.*

Doroczny, nie: doroczni.

Dorodny, nie: dorodni.

Dorosły (nie: doroshięty, ale: wyrośnięty — wyrosły)—dorosłejszy. Składnia: D. do czego = dojrzały do czego, przygotowany przez wiek lub wykształcenie do czego.

Dorosnąć (dok.) lub dorósć—dorastać (niedok.). Formy: 1) dorosnąć — dorósć, jak: rosnąć — rósć, 2) dorastam; dorastaj!; dorastający; dorastał.

Zwrot: dorosnąć do czego.

Nie dorósł do słów, które by to mogły wyrazić. *Parand.*

Dorozumieć się (dok.) — dorozumiewać się (niedok.). I Formy: 1) dorozumiem się, dorozumiesz się, dorozumie się, dorozumiemy się, dorozumiecie się, dorozumieją się (nie: dorozumią się); dorozumiej się! dorozumiejcie się! lub dorozum się! dorozumcie się!; dorozumiał się..., dorozumieli się, 2) dorozumiewam się, dorozumiewasz się... II Składnia: D. ś. czego.

Dorożka — dorożkarz, nie: doróżka—dorożkarz (Łoś, N). Formy: młm ci dorożkarze, dlm tych dorożkarzy lub dorożkarzów. Ob. * Rzeczowniki na -arz.

Dorównać (dok.) — dorównywać (niedok.). I Formy: 1) dorównam, dorównasz, dorówna..., 2) dorównuję, dorównujesz, dorównuję..., rzadziej: dorównywam, dorównywasz, dorównywa (nie: dorównywuję, dorównywujesz, dorównywuje). II Składnia: D. komu. czemu — czym lub w czym.

Nikt mu nie dorówna dowcipem.

Dorwać się (dok.) — dorywać się (niedok.), do kogo, do czego. Formy, jak: oderwać — odrywać.

Dorwaliśmy się do koni. *Strug.*

Dorzecze, dlm tych dorzeczy.

Dorznać (dok.) lub dorznać—dorzynać (niedok.). Formy: 1) dorznać, jak: rznać, 2) dorzynam, dorzynasz.

Dorzucić (dok.) — dorzucać (niedok.). I Formy: 1) dorzucić — dorzucać, jak: rzucić — rzucić. II Składnia: D. co lub czego (w dopełnieniu częściowym) — do czego.

Było to dorzucić prochu do ognia. *Sienk.*

Dosiąść (dok.), nie: dosieść (dawn.); — dosiadać (niedok.) — dosiadywać (wielokr.). I Formy: 1) dosiądę, dosiadydziesz, dosiądzie..., dosiądą, rzadko: dosiędę, dosiędziesz, dosiędą; dosiądź! dosiądźcie!; dosiądziony; dosiadłszy; dosiadł (nie: dosiadł)..., dosiedli, 2) dosiadam, dosiadasz, dosiada..., dosiadają; dosiadaj!; dosiadający; dosiadany; dosiadał, 3) dosiaduję..., dosiadują (nie: dosiadywam..., dosiadywają); dosiaduj!; dosiadywał; dosiadujący; dosiadywany. II Składnia: D. czego lub do czego.

Zwrot: dosiąść konia.

Dosiadał rumaków. *żerom.* Zwrotne ordynanse już dosiadały szparks koni. *Berent.*

Dosiadał rumaków. *żerom.*

Dosięgać (nie: dosiagać) — dosięgnąć, rzadko: dosięgnąć, dosięc. I Formy: dosięgam, dosięgasz, dosięga..., dosięgają; dosięgaj!; dosięgający; dosięgany; dosięgał, 2) dosięgnę, dosięgniesz, dosięgnie..., dosięgną; dosięgnij!; dosięgniony lub dosięgnięty; dosięgnąwszy; dosięgnął, (rzadko: dosięgnął), dosięgnąłem (rzadko: dosięgnętem), dosięgnęła lub dosięgła, dosięgnęli lub dosięgli. II Składnia: D. kogo, czego, rzadziej: do kogo, do czego.

Dosięgli szczytu. *Prus.* Wspiął się po poduszce, aby dosięgnąć obrazu. *Parand.*

Zwrot: dosięgnąć celu.

Celu dosięgnął. *Bartk.*

Doskoczyć (dok.) — doskakiwać (niedok.). I Formy jak: odskoczyć — odskakiwać. II Składnia: D. do kogo, do czego lub kogo, czego.

Doskonałe (!) = doskonałość, to, co doskonałe.

Doskonałe jest rzadko (!) = to, co doskonałe jest rzadkie, lub: doskonałość jest rzadka. *Krasn. 41.*

Doskwierać, nie: doskwirać. I Formy: doskwieram, doskwierasz... II Składnia: D. komu — czym.

Dostać (dok.) — dosyłać (niedok.). Formy: 1) dostać, jak: słać, 2) dosyłam, dosyłasz...

Zwrot: dostać w ślad za czym (!) = wystać dodatkowo. *DUMK 31 XII 32.*

Dosłownie — dosłownie, nie: dosłówny — dosłównie.

Dosłużyć się (dok.) — dosługiwać się (niedok.). I Formy: 1) dosłużę się, dosłużysz się, dosłużę się, dosłużymy się...; dosłuż się! dosłużcie się!; dosłużywszy się; dosłużył się, 2) dosługuję się, dosługujesz się, dosługuje się..., nie: dosługiwam się, ani: dosługiwuję się.

Dosłużył się stopnia. *żerom.*

Dostać (dok.) — dostawać (niedok.). I Formy: 1) dostać, jak: przestać, 2) dostawać, jak: przestawać. II Znaczenie i składnia: 1) D. co lub czego (w dopełnieniu częściowym) — od kogo = otrzymać co od kogo, odebrać, 2) D. czego = nabawić się czego, 3) D. do czego lub czego = sięgnąć do czego lub czego.

1. Dostał rower na imienniny. *Nowai.* Dostał na-

grode. Dostał awans. 2. Dostał chrypkę. *SW.* 3. Głową dostawała nieba. *Orzesz.*

Zwroty: 1) dostawać co w ręce = chwycić do niewoli; 2) dostawać co do rąk = odbierać co lub otrzymać co osobiście (do rąk własnych); 3) dostać po nosie = dostać przykre uwagi; 4) czegoś komuś nie dostaje = czegoś komuś brak; 5) dostać arbuza, kosza, odkosza, szurchańca, szcutka.

1. Gdy najstarszego dostanę w ręce, inni pomysła, że... *Sienk.* 2. Dostałem ten list do rąk. 3. Wszyscy mówili, że mu czegoś nie dostaje. *Mick.* Nie dostawało mu siły, aby dać sobie znowu rądy. *Grusz.*

Dostać się (dok.) — dostawać się (niedok.). I Znaczenie i składnia: 1) D. ś. do kogo, do czego = dotrzeć do kogo, do czego, 2) D. ś. komu — w co lub pod co = wpaść komu — w co lub pod co, 3) D. ś. komu = trafić się komu.

1. Dostał się do zagrody. *Prus.* 2. Dostałeś się w dolinę Białki. *Prus.* 3. Dostało ci się niezle.

Dostarczyć (dok.) — dostarczać (niedok.). I Formy: 1) dostarczę, dostarczysz, dostarczy, dostarczymy..., dostarcz! dostarczcie!; dostarczony; dostarczywszy; dostarczył, 2) dostarczam, dostarczasz... II Składnia: D. co lub czego (w dopełnieniu części.) — komu.

1. Materiału, jakiego dostarcza... *Cyt. Kr. 1, 27.*

Dostateczny dla kogo, ale: do czego, nie: dla czego.

Stanąc na czele potęgi, dostatecznej do rozstrzygnięcia obydwóch wojen. *Sienk.* Dostateczny do przewyciężenia kryzysu (nie: dla przewyciężenia...) „*Czas*“ 86, 234, 4.

Dostatni, nie: dostatny.

Dawniej człek dostatni. *Mick.*

Dostawca — dostawczyni. Formy: 1) lp ten dostawca, tego dostawcy, temu dostawcy, tego dostawcę, dostawco! tym dostawcą, o tym dostawcy, Im ci dostawcy, tych dostawców, tym dostawcom, 2) dostawczyni, jak: gospodyni.

Dostąpić (dok.) — dostępować (niedok.), nie: dostępywać. I Formy: 1) dostąpię, dostąpisz, dostąpi, dostąpimy...; dostąp! dostąpcie!; dostąpiliśmy; dostąpił, 2) dostępuję, dostępujesz, dostępuje...; dostępuj!; dostępujący; dostępował. II Składnia: D. czego (przen.).

Zwrot: dostąpić zaszczytu. *SF.*

Dostęp do czego.

Zwroty: 1) mieć dostęp do czego, 2) otwierać komu dostęp do kogo, do czego.

1. Do towarzystwa miał dostęp. *Bartk.* Rozleniwienie, które nie miało do niego dostępu. *Iwas...* 2. Otwierał mu dostęp do wybornych darów bożych. *Parand.*

Dostępny: 1) D. komu lub dla kogo = uchwytany dla kogo, 2) D. czemu = dopuszczający do siebie co, 3) D. do czego = dający wstęp do czego.

Sprawa nawet dla najgłupszych dostępna. *Bartk.*

Dostępować, nie: dostępywać (prow.). Ob. Dostąpić.

Dostojewski (nie: Dostojewskij), Dostojewskiego...

Dostosować (dok.) — dostosowywać (nie-

dok.). I Formy: 1) dostosować, jak: stosować, 2) dostosowuję, rzadziej: dostosowuję, nie: dostosowuję. II Składnia: D. co — do czego.

Dostroić (dok.) — dostrajać (niedok.). I Forma: 1) dostrój, dostroisz, dostrój, dostrójmy...; dostrój!; dostrojony; dostroiliśmy; dostrój, 2) dostrajam, dostrajasz... II Składnia: D. co — do czego, nie: na co (PJ 5, 42).

Dostrzec (dok.), nie: dostrzegnąć — dostrzegać (niedok.). I Formy: 1) dostrzegę, dostrzeżesz, dostrzeże..., dostrzegą; dostrzeż! dostrzeżcie!; dostrzeżony, dostrzeżeni; dostrzeżłszy; dostrzeżli..., dostrzeżli, 2) dostrzegam, dostrzegasz, dostrzegam..., dostrzegają; dostrzegaj!; dostrzegający; dostrzegający; dostrzegaj. II Składnia: 1) D. kogo, co, 2) D. co — u kogo.

Dostrzegłem u Maryli rosące upodobanie do niego. *święt.*

Dostudzić (dok.) — dostudzać (niedok.). Formy: 1) dostudzię, jak: studzić, 2) dostudzam, dostudzasz...

Dosyć lub dość.

Zwroty: 1) mieć dosyć (dość) czego, nie: na czym = mieć czego w potrzebnej ilości, pod statkiem, mieć więcej niż potrzeba, nie chcieć czego więcej; 2) jest dosyć (dość) tego = pod statkiem; 3) nie dość (dosyć) tego, że... ale jeszcze...; 4) dość (dosyć) na tym, że... = krótko mówiąc, jednym słowem.

1. Będę miał tego (nie: na tym) dosyć. *PJ 11, 108.* Dość już mam tej karety. *Dąbr.* 2. Już dosyć tych żartów! 3. Nie dość tego, że mię skrzywdził, jeszcze mię obmawia. 4. Nie będę ci tego więcej tłumaczył: dość na tym, że taka jest moja wola.

Dosyłać (!) = ceduła dosyłkowa. (DUMK 25 VII 32).

Dosyłać. Ob. Doślać.

Do syta, nie: do sytu.

Doszczętnie lub do szczeru = całkowicie.

Zakres użycia ograniczony tylko do połączeń z czasownikami o znaczeniu ujemnym, np. niszczyć, grabić, gubić, nigdy przy czasownikach o znaczeniu dodatnim, np. zadowolnić, cieszyć, nalaadować.

Wreszcie zjechał na przystanek wagon, nalaadowany doszczętnie (zam.: całkowicie, po brzeż). *Cyt. Kr. 1, 150, także KJU. 2, 3.* Toaletka całkowicie (nie: doszczętnie) zastawiona srebrem i kryształami. *Choym.* Zrujnowany doszczętnie przez wojnę. *Perz.*

Dościągły (!) = dojrzały (IGD).

Dościęgnąć — I Formy: doścignę, dościgniesz, doścignie...; doścignij! doścignijcie!; doścignął..., doścignęli; doścignięty lub dościgniony. II Znaczenie i składnia: 1) D. kogo, co = dogonić kogo, co, 2) D. czego = dobiec czego, 3) D. czego (! rus.) = dopiąć czego, osiągnąć co.

1. Zająca na najszybszym koniu nie dościgniesz. *Krasn. 65.* On już wzrostem doścignął swoją siostrę, o dwa lata starszą. 2. Kto doścignie wszystkich tajemnic przyrody. *Krasn. 65.* 3. Dokazał sztuki, której żaden poeta polski nie osiągnął (nie: doścignął). *Brückner.*

Doścignięty lub dościgniony.

Dość. Ob. Dosyć.

Doświadczenie—Składnia i znaczenie: 1) D. kogo, czego = próbowanie, badanie kogo, czego przy pomocy doświadczeń; 2) D. z kim, z czym = próby wykonywane przy pomocy czegoś; 3) D. (Im) nad kim, nad czym = systematycznie przeprowadzane obserwacje doświadczalne nad kim lub nad czym.

1. Doświadczenie tego metalu wskazuje, że jest do tego użytku nieodpowiedni. 2. Miał już doświadczenie z administratorem. *Dąbr.* Doświadczenia z gazami. *IKC 18 IX 33.* 3. Robimy doświadczenia nad królikami.

Doświadczony — doświadczalny. Znaczenie: 1) doświadczony w czym = mający w czym doświadczenie, 2) doświadczalny = dający się doświadczać. Ob. Zbyt.

Zwrot: zbyt doświadczony na co.

On jest w tym rzemiośle doświadczony. Ona zbyt na to doświadczona. *Sienk.*

Doświadczyć (dok.) — doświadczać (niedok.), nie: doświaczyć — doświaczać. I Formy: 1) doświadczyć, jak: świadczyć, 2) doświaczam, doświaczasz. II Znaczenie i składnia: 1) D. kogo, co = wystawiać kogo, co na próbę, 2) D. czego — od kogo, od czego = zaznawać czego—od kogo, od czego, 3) D. czego — na kim, na czym = wypróbować czego na kim, na czym.

1. Bóg nieraz doświadczał nasz kraj ciężkimi kłeskami. 2. Doświadczył mnóstwa przygód. *Dyg.* Dziwnego doświadczał uczucia. *Sienk.* Doświadczył ulgi. *Żerom.* 3. Doświadczyć czegoś na samym sobie. *SF.*

Doświąteczny (!) = przedświąteczny.

Dotacja = uposażenie, zaopatrzenie.

Do teraz (!) = do dziś, dotąd, dotychczas.

Do dziś (nie: do teraz) każdy uczeń wstępujący do seminarium miał przynajmniej roczną praktykę. *Cyt. Kr. 1, 162.*

Dotknąć (dok.) lub **dotknąć się** — dotykać (niedok.) lub dotykać się. I Formy: 1) dotknąć, jak: tknąć, 2) dotykam (się), dotykasz (się). II Znaczenie i składnia: 1) D. (się) kogo, czego lub do kogo, do czego (Gr. Ak. 306, JP 11, 160) (nie: co) — czym, 2) D. (bez się) kogo, co (przen.) = urazić kogo, co — w czym, poruszyć w uczuciach (niekiedy także dodatnio).

1. Głowa prawie dotknął sufitu. *Prus.* Dotknęli się do siebie nawzajem. *Żerom. cyt. Szeffs. 26.* Mewy śmigają tuż nad nimi zdając się dotykać do ich włosów. *Malacz.* Rękoma dotknąłem bariery. *Żerom.* Rządki dotykając ziemi. *Malacz.* Zdawało mu się, iż dotykał czegoś dobrze znanego. *Iwasz.* Wargami dotknął jej warg. *Parand.* 2. Widać było, żeśmy go dotknęli w jego uczuciach. *Sierosz.* Coś, co dotknęło dusze i serca. *Malczus.*

Zwroty: dotykać interesów czyich; dotykać spraw jakich. *Kr. 1, 26.*

Dotknięcie czego lub do czego.

Współczucie dla niej było dotknięciem do ich bied. *Grusz.*

Dotknięty czym (!) = obciążony czym, posiadający znamiona czego.

Urzędnik dotknięty wyrokiem (!) = urzędnik obciążony wyrokiem lub urzędnik, na którym ciąży wyrok. *KJU 1, 4.* Orzeczenie to jest dotknięte bezwzględną nieważnością (!) = orzeczenie to ma znamiona bezwzględnej nieważności. *KJU 1, 4.*

Dotować = uposażać, zaopatrywać.

Dotowanie = zaopatrywanie w gotówkę, zasilanie gotówką.

Zwrot: dotowanie kas (!) = zaopatrywanie kas w gotówkę, zasilanie kas gotówką. *DUMK 31, X 31.*

Dotrzeć (dok.) kogo, czego — docierać (niedok.). I Formy: 1) dotrę, dotrzesz, dotrzesz...; dotrzyj! dotrzyjcie!; dotarliśmy; dotarli..., dotarli, 2) docieram, docierasz... II Składnia: D. do kogo, do czego, nie: kogo, czego.

Dotarliśmy do Wiślicy. *Strug.*

Dotrzymać (dok.)—dotrzymywać (niedok.).

I Formy: 1) dotrzymać, jak: trzymać, 2) dotrzymuję (nie: dotrzymywam). II Znaczenie i składnia: 1) D. co = przechować co do jakiegoś czasu, 2) D. (przen.) czego — komu, czemu = dochować (przen.) czego — komu, czemu, np. wiary, tajemnicy, słowa, 3) D. (przen.) w czym — komu, czemu = dorównać w czym — komu, czemu.

1. Dotrzymamy służącą tylko do lata. 2. Dotrzymywał mu kroku. *Żerom.* Przysięgają dotrzymać wierności. *Strug.* 3. Dotrzymał mi w sile. *Krasin.* Czy pospolitte ruszenie może dotrzymać regularnym wojskom? *Sienk.*

Doty'chczas, nie: do'tychczas.

Dotyczący — Znaczenie i składnia: 1) D. czego (zawsze w dopełnieniu) = odnoszący się do czego, 2) D. bez dopełnienia (! germ.) = właściwy, odnośny (por. niem. betreffend).

1. Przechowałem wszystkie rachunki i dotyczące ich (nie: dotyczące) pokwitowania. Dotyczący (!) urząd = właściwy urząd. Dotyczący (!) dokument = odnośny dokument. *DUMK 15 X 31.*

Dotyczyć lub **dotyczyć się**, nie: dotyczyć (się) (JP 11, 160). I Formy: dotyczy (się), nie: dotycze (się) (dawn.). (JP 4, 122); dotyczył (się). II Składnia: D. kogo, czego, nie: kogo, co, ani: do kogo, do czego.

(Zadanie) dotyczyło ilości godzin. *Dąbr.* Drugie (pytanie) rewolucyjnej władzy się dotycze. *Mick.*

Doczyść (dok.) — douczyć (niedok.). I Formy: 1) douczyć, jak: uczyć, 2) douczam, douczasz... II Składnia: D. kogo, czego, nie: co.

Dowarzyć (dok.)—dowarzać (niedok.). Formy: 1) dowarzyć, jak: warzyć, 2) dowarzam, dowarzasz...

Doważyć (dok.) — doważać (niedok.). Formy: 1) doważyc, jak: ważyć, 2) doważam, doważasz...

Dowcip, dlp tego dowcipu.

Zwroty: 1) na dowcip się sadzić, na dowcip się zdobyć, dowcip wysilać; 2) dowcipem ruszył.

1. żeby się był na ten dowcip zdobył. *Sienk.* Bez wysilania dowcipu. *Bartk.* 2. Ruszył dowcipem jak martwe ciało ogonem (tryw.).

Do widzenia panu, nie: z panem.

Dowiedzieć się (dok.) — dowiadywać się (niedok.), nie: dowiadować się (dawn.), ale: wiedzieć, nie: wiedzieć się. I Formy: 1) dowiem się, dowiesz się, dowie się, dowiemy się, dowiecie się, dowiedzą się; dowiedz się!

dowiedziecie się!; dowiedział się...; dowiedzieli się; dowiedziawszy się, 2) dowiaduję się, dowiadujesz się, dowiaduje się...; dowiaduj się! dowiadujcie się!; dowiadując się. II Znaczenie i składnia: 1) D. czego (nie; co)—od kogo lub z czego = pomnożyć swoją wiedzę jakimś nowym szczegółem, 2) D. o kim, o czym, — od kogo lub z czego = otrzymywać jakąś wiadomość o kim, o czym; 3) Dowiadywać się (tylko w formie niedok.) o kogo, o co (nie; za kim, za czym) (Krasn. 53) = dopytywać o kogo, o co; zasięgać informacji o kim, o czym.

1. Dowiedział się najważniejszego. *Sierosz*. Dowiedziałem się tego z gazet. Dowiedcie się wszystkiego *Sierosz*. Ja bym była dowiedziała się prawdy. *Dąbr*. Może dowiedzia się czego o spadku. *Dąbr*. Winien bym dowiadywać się czegoś nowego. *Zerom*. 2. Dowiesz się o tym wszystkim z książek w swoim czasie. *Mick*. Dowiedziała się z opowiadań dzieci. *Dąbr*. Ani się o niczym nie dowie. *Dąbr*. 3. Przesłali się dowiadywać o przebieg tej rzeczy. *Dąbr*

Dowierzać komu, czemu.

Aby temu nie dowierzać. *Nalk*.

Dowieść (dok.) — dowodzić (niedok.). I Formy: 1) dowieść, jak: wieść, 2) dowodzić, jak: wodzić. II Znaczenie i składnia: D. czego, rzadko: co — komu — czym = udowodnić co — komu — czym.

Falszu dowodzić można wszelkimi środkami. *Kod. Post. Cyn*.

Dowieźć (dok.) — dowozić (niedok.). I Formy: 1) dowieźć, jak: wieźć, 2) dowozić, jak: wozić. II Składnia: D. co — komu — do czego.

Dowleć (dok.) — dowlękać (niedok.). I Formy: 1) dowleć, jak: wieść, 2) dowlękam, dowlękasz... II Składnia: D. kogo, co — do kogo, do czego.

Dowodzić — Znaczenie i składnia: D. kim, czym = kierować kim, czym. Por. Dowieść.

Wyprawami dowodził. *Zerom*. Może nim (twojkiem) dowodził oficer. *Matacz*.

Dowójenny (!) = przedwojenny.

Dowód, dlp tego dowodu. Składnia: D. czego — na co — za czym — z czego.

Zwroty: 1) być dowodem, stanowić dowód lub służyć za dowód, nie: służyć dowodem. *Kr. 1, 33*; 2) złożyć, dać, powoływać dowód. *SF*; 3) przytaczać co za dowód; 4) przeprowadzać dowód; 5) na dowód czego, nie: w dowód czego, ani: jako dowód; 6) za dowodem.

1. Akt notarialny służy za dowód. *Kr. 1, 33*. Powołuje dowody jedynie dla zwłoki. *Kod. Post. Cyn*. 2. Daje wielki dowód braku taktu. *Zapol*. 3. Za dowód przytoczysz sobie. *Sienk*. Dowody na poparcie przytoczonych okoliczności. *Kod. Post. Cyn*. 4. Gdy ma być przeprowadzony jeszcze dowód. *Kod. Post. Cyn*. Dowód z przesłuchania stron. *Kod. Post. Cyn*. Brak było dowodów na ten fakt. „*Czas*” 27.1.35. 5. Na dowód swej niewinności przedstawił. 6. Stosuje się do wszystkich przemyśleń, odbywających się za międzynarodowymi dowodami. *KJMk*.

Dowódea — I Formy: lp ten dowódea, tego dowódey, temu dowódecy, tego dowódecę, dowódeo! tym dowódeą, o tym dowódecy; lm ci dowódcy, tych dowódców, tym dowódcem...

II Składnia: D. kogo, czego, rzadko: nad kim, nad czym.

Dowództwo czego lub nad czym.

Zwroty: 1) brać dowództwo, obejmować dowództwo; 2) pod dowództwem kogo.

1. Brali dowództwo wachmistrze. *Zerom*. 2. Druga część pod dowództwem Kobylańskiego ruszyła do ogrodu. *Moch*.

Dowóz, dlp tego dowozu.

Doza — I Znaczenie: 1) D.=dawka, 2) D.=mała ilość czego. Formy dlm doz, nie: dóz. II Składnia: D. czego.

Jest pewna doza ryzyka. *Dąbr*.

Dozierać (niedok.) — dojrzeć (dok.). I Znaczenie: D. = doglądać czego, opiekować się czym. II Formy: 1) dozieram, dozierasz, doziera..., 2) dojrzę, dojrzysz... Ob. Dojrzeć. III Składnia: D. kogo, czego.

Doznać (dok.) — doznawać (niedok.). I Formy: 1) doznam, doznasz, dozna, doznamy, doznacie, doznają (por. z formą niedok.). 2) doznaje, doznajesz, doznaje, doznajemy, doznajecie, doznają (por. z formą dok., nie: doznawają). II Składnia: D. czego, nie: co — od czego.

Doznał zawodu. *Dyg*. Takiej się doznawało tęsknoty. *Nalk*. Dziwnego doznają uczucia *Sierosz*. Doznawał pokusy. *Sienk*. Doznawał głębokiej, cichej rozkoszy. *Parand*.

Dozorca — dozorczeni, nie: dozorczyzna. Formy: lp ten dozorca, tego dozorca (nie: dozorcego), temu dozorczy (nie: dozoreemu, ani: dozorcowi), tego dozorec, dozorczo! tym dozorcą, o tym dozorey; lm ci dozorey, tych dozorców, tym dozorcem..., 2) dozorczeni, jak: gospodyni.

Dozorować — I Formy: dozoruje, dozorujesz...; dozoruj! II Składnia i znaczenie: 1) D. kogo, czego = doglądać kogo, czego, 2) D. nad kim, nad czym = mieć dozór nad kim, nad czym.

Dozór (bezppośredni, lokalny; nadzór zwierzchni), dlp tego dozoru. Składnia: D. nad kim, nad czym.

Zwroty: 1) mieć dozór; 2) rozciągać dozór; 3) oddać pod dozór; 4) pozostawać pod dozorem.

Mieli nadzór nad ludźmi. *Sienk*.

Dozwolić (dok.) — dczwalać (niedok.). I Formy: 1) dozwolę, dozwolisz, dozwoli, dozwolimy...; dozwól! dozwólcie!; dozwolony; dozwoliwszy; dozwolił, 2) dozwalam, dozwalas; dozwalaj! II Składnia: D. czego lub na co — komu.

Dozwolony.

Zwrot: przejście dozwolone.

Doża — Formy: lp ten doża, tego doży, temu doży, tego dożę, dożo! tym dożą, o tym doży; lm ci dożowie, tych dożów, tym dożom...

Dożać (dok.) — dożynać (niedok.). Formy: 1) dożać, jak: żać, 2) dożynam, dożynasz...; dożynaj; dożynający; dożynany, dożynał.

Dożyć (dok.) — dożywać (niedok.). Formy: 1) dożyć, jak: żyć, 2) dożywam, dożywasz...; dożywaj!; dożywający; dożywał.

Dożynki (tylko w lm), dop tych dożyneków,

rzadziej: tych dożynek. Składnia: dwoje, troje, czworo... dożyneków.

Dożywocie na czym.

Ma dożywocie na jakichś okrucach majątku. *Zapol.*

Dożywotni (rzadko: dożywotny) — dożywotnik — dożywotniczka. Ob. żywotny.

Dój, dlp tego doju.

Dół — Formy: dlp tego dołu, mjsclp w tym dole.

Zwrot: 1) u dołu, w dole, rzadziej: na dole, ale: na wierzchu (gdy się oznacza stosunek przestrzenny położenia); 2) na dole = na parterze.

1. Na dole jak ruiny miast... *Mick.* 2. Paweł i Gaweł w jednym stali domu, Paweł na górze nie wadził nikomu, Gaweł na dole... *Fredro.*

Dr (skrót) = doktor, dra = doktora.

Drab — drabisko ten lub to.

Drabisko było na schwał. *Choyń.*

Drabki (bez lp); dop. tych drabek, nie: drabków.

Dragoman, gorzej: drogoman, tłumacz przy poselstwach wschodnich. Formy: dlp tego dragomana, mlm ci dragomanowie (SW).

Dragon (nie: dragan, ani: dragon) — dragonia. Formy: dlp tego dragona, mlm ci dragoni.

Dramat (nie: drama, JP. 13, 18) — dramatyczny. I Forma mlm te dramaty, rzadko: dramata. II Składnia: D. czego.

Dramaturg, nie: dramatyk (PJ 12, 105/6); mlm ci dramaturgowie, rzadziej: dramaturdzy.

Drapać (niedok.) — drapnąć (jednokr.). I Formy: drapię (nie: drapę, ani: drapam), drapiesz, drapie, drapiemy, drapiecie, drapię (nie: drapą); drap! drapcie! (drapaj! drapajcie! posp. = uciekaj! uciekajcie!); 2) drapnę, drapniesz; drapnij!; drapnął..., drapnęli (nie: drapł... drapli). II Składnia: 1)

D. co = paznokciami w co uderzać, 2) D. w co = paznokciami w co uderzać, 3) D. (bez dopełn. żart.) = uciekać.

Pies począł drapać we drzwi. *Prus.*

Drapać się w co lub za co.

Podrapał się za ucho. *Prus.* Chłop podrapał się w głowę. *Prus.*

Drapak.

Zwrot: dawać drapaka (żart.) = uciekać.

Pan Harasimowicz daje drapaka. *Sienk.*

Drapi'chrust, nie: drapichru'st. Formy: dlp tego drapichrusta, mlm te drapichrusty.

Drapiezca (nie: drapiezca) — drapieźnik. I Formy: lp ten drapiezca, tego drapieźcy, temu drapieźcy, tego drapieźcę, drapieźco! tym drapieźcą, o tym drapieźcy; lm ci drapieźcy, tych drapieźców, tym drapieźcom... II Znaczenie: 1) drapiezca (zwykle o ludziach), 2) drapieźnik (zwykle o zwierzętach).

Drapować się, nie: draperiować się, ani: draperować się. Formy: drapuję się, drapuj się!; drapujący się; drapował się. Składnia: D. ś. w co.

Zwrot: drapować się w powagę.

Drasnąć (dok.) — I Formy: drasnę, dra-

śniesz, draśnie..., drasną; draśnij!; drasnąwszy; drasnął, drasnąłem, drasnąli. II Składnia: D. kogo, co — czym — w co.

Dratwa (nie: dratew) — dratewka; dlm tych dratew lub dratw.

Drażliwy, nie: drażliwy.

Drażniący — drażniąco. Ob. Kojący — kojąco.

Drażnić, nie: drażnić. I Formy: drażnię, drażnisz, drażni, drażnimy..., drażnią; drażnij!; rzadko: drażń!; drażniący; drażnił. II Składnia: D. kogo, co — czym.

Drąg — drązek — drągal; dlp tego drąga.

Drążyć — I Formy: drążę, drążysz, drąży, drążymy...; draż! drażcie!; drążący; drążony; drążył. II Składnia: D. co — czym.

Drelich — drelichowy; dlp tego drelichu.

Dren (nie: dryn), lepiej: sączek; dlp tego drenu.

Drenaż, lepiej: odsączanie (DUMK 31 X 31); dlp tego drenażu.

Dreptać, nie: dryptać. Formy: drepczę, drepcesz, drepcze..., drepczą; rzadziej: drepcę, drepcesz...; drepcający (dawny) (nie: dreptam, dreptasz); dreptał...

Drepce niespokojnie ciocia Femcia. *Ostr.*

Dresować — dresura. Ob. Tresować.

Dreszcz ten, nie: ta. Formy: dlp tego dreszczu, dlm tych dreszczów lub dreszczy.

Zwroty dreszcz kogo przechodzi, przemyka. Dostawała dreszczów. *Dabr.* Dreszcz niemiły przemknął pannę Kazimiere. *Kruczk.*

Drewniany, nie: drewnianny, ani: drzewiany

Stół wąski drewniany. *Mick.*

Drewnieć (niedok.). Formy: drewnieję, drewniejesz...; drewniej!; drewniejący; drewniał..., drewnieli.

Zbigniew drewnieje nagle. *Ostr.*

Drewotnia (prow. lit.) = drewutnia. Ob. DREWUTNIA.

Drewutnia (prow. pld.) = drwalnia.

Drezno — drezdeński.

Drezyna, nie: trezyna.

Dręczyć — I Formy: dręczę, dręczysz, dręczy, dręczymy...; dręcz! dręczcie!; dręcący; dręczone; dręczył. II Składnia: D. kogo — czym.

Drętwa, rzadko: trętwa.

Drętwić, rzadko: trętwić. Formy: drętwieję, drętwiejesz, drętwieje...

Drgać (niedok.) — drgnąć (dok.). Formy: 1) drgam, drgasz, drga... 2) drgnę, drgniesz, drgnie...; drgnij! drgnijcie!; drgnąwszy; drgnął; drgnęli.

Driakiew ta, nie: ta driakwia.

Drobiazg, dlp tego drobiazgu. II Znaczenie: 1) D. = rzecz mała, drobnostka; 2) D. lm (! rus.) = drobne kawałki (por. ros. driebiezgi).

1. Ach, to drobiazg = ach, to drobnostka = ach, to głupstwo (posp.). 2. Rozbił dzbanek w drobiazgi (!) = w drobne kawałki.

Drobić. Formy: drobię, drobisz, drobi, drobimy...; drób! dróbcie!; drobiący; drobiony; drobił.

Drobnolisty lub drobnolisty. Drobnoliste warkoce. *Sterosz.***Droczyć się** (niedok.) z kim, z czym. **Formy:** droczyć się, droczysz się, droczy się, droczymy się...; drocz się!; droczący się; droczył się.**Droga** — I Składnia: 1) D. do kogo, do czego, nie: dla czego, 2) D. na co = droga przez co (z wymienieniem nazwy miejscowości).1. Droga do szczęścia jest cierpienie *Dyg.* Stąd droga do afektów. *Mick.* Każdy ma swoją drogę do pomyślności. *Dąbr.* Te zdobywcy były drogą do wolności. *Natłk.* Droga do zwycięstwa (nie: dla zwycięstwa. „*Czas*” 15 VII 35. str. 2) jest otwarta. Trzeba utworować drogę do szerszego współdziałania (nie: dla szerszego współdziałania. „*Czas*” 86, 213, 1). 2. Droga na Miechów (przez Miechów).**Zwroty:** 1) droga idzie, droga biegnie, droga leci; 2) drogę komu zabiegać, drogę komu zastąpić; 3) usunąć się komu z drogi; 4) w drogę komu wchodzić lub zachodzić, stać komu w drodze lub na drodze; 5) z drogi komu schodzić *SF*; 6) udać się, wybrać się, puścić się (nie: odprawić się, rus.) w drogę. *SF*; 7) coś jest na jakiejś drodze; 8) za jedną drogą = za jednym zachodem. *SF*; 9) na drodze = przy drodze; 10) w drodze czego, nie: na drodze czego; 11) w krótkiej drodze (!) = w najkrótszy sposób, doraźnie, odroczenie, w trybie przyspieszonym; 12) w drodze urzędowej = w trybie urzędowym; 13) drogą czego (! rus.) = przez co (por. ros. putiem czego); 14) szukać czego na drodze czego. *SF*; 15) po drodze = mimochodem. *SF*; 16) swoją drogą = mimo to. *SF*; 17) bić drogę, prowadzić drogę, wytykać drogę (na mapie, na planie); wytyczać drogę (w terenie); 18) torować sobie drogę.1. Droga to leciała w dół, to... *Zerom.* 2. Co ty się tak martwisz i losom zabiegasz drogę? *Dąbr.* Nam drogę zastąpił. *Prus.* 3. Musi usunąć się z drogi. *Małacz.* 4. Po co mamy sobie w drogę wchodzić. *Stenłk.* Nigdy jeden drugiemu nie zachodzi w drogę. *Mick.* 5. Jedź ci z drogi. Schodził z drogi młodym, silnym. *Wikł.* 6. Wybrałem się w drogę. Zamykał rudere i ruszał w drogę. *Wikł.* 7. Wszystko na świetnej drodze. *Dąbr.* Wszystko jest na najlepszej drodze. *Dąbr.* 8. Za jedną drogą załatwić i tę sprawę. 9. Krzyże na drogach. *Prus.* Przy drodze mieszczą się budynki ślimaka. *Prus.* 10. Mogą żądać we właściwej drodze. *Kod. Post. Cyn.* Dopuszczamy w drodze łaski. *Zerom.* 11. Załatwić w krótkiej drodze (!) = w trybie przyspieszonym, odroczenie, doraźnie. *KJU I, 4.* 12. Trzeba to załatwić formalnie w drodze urzędowej (w trybie urzędowym). 13. Drogą wyjazdów (!) = przez wyjazdy. 18. Czy to tylko za pomocą wielkich talentów ludzie torują sobie drogę w świecie? *Orzesz.***Drogeria** (nie: drogueria), lepiej: skład apteczny, skład materiałów aptecznych.**Drogi** — droższy. Składnia: D. komu, czemu lub dla kogo, dla czego.Nie chcę kupić drogiej moim rodzicom pamiętki. *Kad.***Drogista.** **Formy** jak: humanista.**Drogo** — drożej.**Drogowskaz,** nie: drogowskaz; dlp tego drogowskazu.**Drohiczyn** — drohiczyński (PJ 9, 126), dziś częściej: drohiczyński; dop. Drohiczyzna.**Drohobycz** — drohobycki; dop. Drohobycza.**Drop** — **Formy:** lp ten drop, tego dropia, temu dropiowi, tego dropia, dropiu! tym dropiem, o tym dropiu; lm te dropie, tych dropiów lub dropi, tym dropiom, te dropie...**Drozd** — **Formy:** lp ten drozd, tego drozda, temu drozdowi; lm te drozdy, tych drozdów, tym drozdom.**Drożdże** (tylko w lm); dop. tych drożdży, nie: drożdżów.**Zwrot:** rosnać jak na drożdżach. *SF.***Drożeć** = stawać się droższym, **Formy:** drożeje, drożejesz, drożeje...; drożał..., drożeli.**Drożka** (!) = dorozka.**Drożyć się** — I **Formy:** drożę się, drożysz się, droży się, drożymy się...; droż się! drożcie się!; drożący się; drożył się. II Składnia: D. ś. z czym = drogo coś cenić.**Drożył się** z robotą. *Prus.***Drożyzna.****Zwroty:** wywoływać, pociągać za sobą (nie: sprowadzać) drożyznę. *PJ 9, 74.*Polityka monopolowa wywołuje (lub pociąga za sobą, nie: sprowadza) drożyznę tytoniu. *PJ 9, 74.***Drob** (tylko w lp), nie: drob; dlp tego drobiu.**Drożka** (zdrobn. od droga), nie: drożka.**Druciany,** nie: drucianny. Ob. Drewniany.**Druciarz,** dlm tych druciarzy lub druciarzów.

Ob. *Dopełniacz lm rzeczowników na -arz.

Drugi — I **Znaczenie:** 1) D. = następujący po pierwszym, 2) D. = inny (tylko w przeciwstawieniu do jednego), 3) D. (! rus.) = inny (w przeciwstawieniu do więcej niż jednego przedmiotu).1. Przez pierwszy i drugi tydzień była piękna pogoda, a w trzecim tygodniu zaczęły padać deszcze. 2. Poszedłem jedną drogą, a wróciłem drugą. 3. Już mi te wszystkie książki się sprzykrzyły, daj mi teraz jaką inną. Lubimy winy swoje spychać na innych. *Krasn.* 65.**Zwroty:** 1) to jest druga rzecz (! rus.) = to co innego. *Krasn.* 65; 2) co ma jedno do drugiego? (*Kruczk.*) = nie ma żadnego związku między jednym a drugim.**Drugostronny.****Zwrot:** drugostronne pismo (!) = otrzymane pismo.**Zwracając otrzymane pismo** (nie: drugostronnie pismo) *KJU 2, 3.***Druh,** młm ci druhowie lub te druhy.**Druhá,** dlm tych druhen.Jedna z druhen. *Małacz.***Druk,** dlp tego druku.**Zwroty:** 1) wychodzić z druku, nie: drukłem; 2) ogłaszać drukiem. *SF*; 3) przygotować do druku. *SF*; 4) druki ścisłego zarachowania (!) = druki ściśle rejestrowane. *DUMK 31 X 31.*

1. Książka wyszła z druku (nie: drukiem). 2. Książka została ogłoszona drukiem.

Drukarnia, dlm tych drukarni. Ob. *Dopełniacz lm rzeczowników na -alnia.**Drukarz,** dlm tych drukarzy lub drukarzów.

Ob. *Dopełniacz lm rzeczowników na -arz.

Drukować (niedok.) — wydrukować (dok.), nie: nadrukować (rus.). **Formy:** 1) drukuję, drukujesz...; drukuj!; drukujący; drukowany; drukował, 2) wydrukować, jak: drukować.**Drumla,** nie: dremla, ani: dromla; dlp tej drumli.**Druskieniki** (nie: Druzgieniki, ani: Druzgieniki) druskienicki; dop. Druskienik.

Drut — Znaczenie i formy: 1) D. = nić metalowa, dlp drutu, 2) D. = przecik do robienia pończochy itp.; dlp druta.

1. Druciarz nie ma już drutu. *Pass.* 2. Siostra nie robi pończochy, bo nie ma druta. *Pass.*

Druzgotać, nie: truskotać (dawń.). I Formy: druzgoczę, druzgoczesz, druzgocze..., rzadziej: druzgoce, druzgocesz, druzgoce (dawń.) (nie: druzgotam, druzgotasz, druzgota). II Składnia: D. kogo, co — czym.

Odkrycie naukowe druzgoczącej wagi. *Goet.*

Drużyna.

Zwrot: drużyna turnusowa (!) = drużyna w kolejnym obrocie. *KJMK.*

Drwa (tylko w lm) — Formy: te drwa, tych drew, tym drwom...

Drwalnia, rzadziej: drewnotnia (prowinc.) i drewutnia (prowinc.). Formy: dlp tej drwalni, dlm tych drwalni.

Drwiący (przym.) — drwiąco. Ob. Kojący — kojąco.

Szepała drwiąco. *Reym.* Drwiąco błysnęła oczami. *Kruczk.*

Drwić—I Formy: drwię, drwisz, drwi, drwimy..., drwią; drwij! drwicie!; drwiący; drwił. II Składnia: D. z kogo, z czego.

Drwił ze swej głupoty. *Żerom.* Drwił z pracy ofiarnej. *Bartk.* Nie będzie mógł drwić sobie z praw. *Sienk.* Widziałam, że ze mnie drwi. *Zapół.* Nie drwijmy z tego entuzjazmu. *Berent.*

Drwiny (tylko w lm) — drwinki. I Forma dop. tych drwin. II Składnia: D. z kogo, z czego.

Zwroty: robić, stroić drwiny z kogo. *SF.*

Dryblas, dlp tego dryblasza, mlm te dryblaszy.

Drylować, nie: drelować. Formy: dryluję; dryluj!; drylujący; drylowany; drylował. Składnia: D. co — czym.

Drynda — dryndziarz, dlp tych dryndziarzy lub dryndziarzów.

Drzazga (rzadziej: trzaska, gw. prowinc. mazow.) — drzażdżka. Formy: lp ta drzazga, tej drzazgi, tej drzazdze, tę drzazgę; lm te drzazgi, tych drzazg lub drzazeg, tym drzazgom.

Podnieśli zapalone drzazgi w górę. *Sienk.*

Drzeć (dok.) (nie: drzyć) — zedrzeć (dok.). I Formy: 1) drę, drzesz, drze, drzemy, drzecie, drą; drzyj! drzyjcie!, nie: drzej! drzejcie!; drący; darł..., darli, 2) zedrę, jak: drę. II Składnia: 1) D. kogo, co — za co, 2) D. z kogo, z czego — co, 3) D. co — na co lub w co, 4) D. kogo = oszukać kogo na cenie.

1. Darł go za włosy. 2. Darł z niego skórę. 3. Zdarł na sztuki. *Mick.* 4. Zdarli w tym sklepie niemilosternie.

Drzeć się — I Formy jak: drzeć. II Znaczenie i składnia: 1) D. ś. (bez dopełnienia) = drzeć gardło, wrzeszczeć, 2) D. ś. z kim — o co = szamotać się z kim, kłócić się z kim, 3) D. ś. na co = wspinać się na co, 4) D. ś. = rozłazić, rozlatywać na części.

1. Darta się wniebogłosy. *Małacz.* 2. Darł się ze służbą. 3. Darliśmy się na najwyższy szczyt. 4. Rozlazła się, plowiła, darta na strzępy. *Kunc.*

Drzemać, nie: drzynać. Formy: drzemie, drzemiesz, drzemie..., drzem! drzemcie!; drzemiący; drzemał.

Drzemka, nie: drzymka.

Zwrot: zapadać (nie: wpadać, ani: upadać) w drzemkę.

Zapadając w drzemkę. *Dąbr.* W drzemkę zapadał. *Gomuł.*

Drzest lub **drest** = rdeśt, dlp tego drzestu. **Drzewce** to — Formy: lp to drzewce, tego drzewca, temu drzewcu; lm te drzewca, tych drzewc, tym drzewcom.

Drzewko, dlm tych drzewek.

Drzewo — drzewny, — drzewiasty. Formadlm tych drzew.

W bukietach iglastych i liściastych drzew. *Orzesz.*

Zwroty: 1) (owoce) prosto z drzewa, por. mleko prosto od krowy; 2) przemysł drzewny. *JP* 20, 84 nn.

Drzeworyt, dlp tego drzeworytu.

Drzewostan, dlp tego drzewostanu.

Drzwi (tylko w lm) — I Formy: te drzwi, tych drzwi, ode drzwi lub od drzwi, tym drzwiom, te drzwi, drzwi! tymi drzwiami, o tych drzwiach, we drzwiach lub w drzwiach. II Składnia: 1) D. do czego lub od czego (gdy się mówi o wejściu do jakiegoś zamkniętego pomieszczenia): drzwi do pokoju, do gabinetu..., 2) D. na co (gdy się mówi o wyjściu z domu): drzwi na schody, na dziedziniec...

1. Odstąpił od drzwi. *Grusz.* Drzwi do jadalni. *Nałk.* Skrzyknęły drzwi od sieni. *Kruczk.* 2. We drzwiach na schody. *Żerom.*

Wyrażenia i zwroty: 1) dwoje, troje, czworo... drzwi znajdują się (nie: znajdują się) w jakimś pokoju; 2) drzwi wychodzą na ulicę, na ogród. *SF*; 3) do drzwi pukać, stukać, dobijać się. *SF*; 4) za drzwi wyprosić, wypchnąć. *SF*; 5) drzwi wahałdłowe odchyłać, drzwi suwane przesuwac. *KJMK*; 6) stawać we drzwiach (ale: na progu); 7) drzwi otwarte wywalać lub wywalać = trudzić się niepotrzebną pracą, udawadniać rzecz powszechnie uznaną; 8) drzwiami lub przez drzwi wchodzić; 9) trzaskać drzwiami, nie: drzwi (prowinc.).

1. Z sieni dwoje drzwi wiodło do obszernej sali. *Orzesz.* 6. We drzwiach stanęła mama. *Nowak.* 7. Wywalaśz otwarte drzwi. *Dąbr.* 8. Przyszła drzwiami od tyłu. *Dąbr.* 9. Trzasnąwszy drzwiami za sobą. *Mick.* Bernardyn trzasnął tylko drzwiami. *Mick.*

Drzwiczki (tylko w lm), nie: drzwiczka, ani: dźwirki; dop. tych drzwiczek.

Zaczęli się mocować z drzwiczkami od karety. *Dąbr.* Jeszcze kolyszą się drzwiczki. *Mick.*

Drzeć, nie: drzyć. I Formy: drzę, drzysz, drży, drżymy, drżycie, drżą; drzyj! drzyjcie!; drżący; drżał..., drżeli. II Znaczenie i składnia: 1) D. z czego lub od czego (na oznaczenie przyczyny), 2) D. o kogo, o co = bać się o kogo, o co, 3) D. do kogo, do czego = wyrwać się namiętnie do kogo, do czego, usilnie kogo lub czego pragnąć.

1. Drżeliśmy ze strachu. *Dyg.* Wszystko, od czego drżała. *Nałk.* 2. Drżeli, o jego życie. *Sienk.* Drżałby o jej miłość. *Nałk.* Bynajmniej o to nie drzę. *Dąbr.* 3. Drżeli do bitwy. *Żerom.*

Zwrot: drzeć na całym ciecie.

Drżał na całym ciecie. *Kruczk.*

Dualizm — dualistyczny. Formy: dlp tego dualizmu, mjselp w tym dualizmie.

Dubelt, dlp tego dubelta.

Dubeltowy = podwójny.

Dubeltówka.

Zwrot: z dubeltówki całować się = w oba policzki.

Dublet lub duplikat; dlp tego dubletu lub duplikatu.

Dublin — dubliński; dop. Dublinu. Ob. Dębliń.

Dubno — dubieński; dop. Dubna.

Duby (tylko w lm), dop. tych dubów.

Zwroty: 1) duby smalone = banialuki, niedorzeczności; 2) duby (smalone) pleść, prawić.

Duby smalone opowiadają o nim. *Żerom*. Prawić duby smalone. *Małacz*.

Duch — Formy: dlp tego ducha i duchu (zwłaszcza = tchu), blp tego ducha.

Badać ducha narodowego. Po chwili wyzionął ducha. *Sierosz*. Nie chciał dać poznać po sobie tego upadku ducha. *Dąbr*. Nakrywano co ducha w izbie stołowej. *Sienk*. Nie zastaliśmy nikogusieńko... w mieście ani ducha. *Strug*.

Zwroty: 1) upaść na duchu, upadek ducha; 2) podtrzymywać, podnieść na duchu, podniesienie ducha, dodanie komu ducha; 3) dodawać komu ducha; 4) duch wstępuje w kogo, duch ożywia kogo; 5) jakiś duch panuje; 6) coś jest w czym duchu; 7) nie ma żywego ducha, ani ducha = nikogo nie ma; 8) w duchu coś robić = w myśli, bez uwewnętrzniania, w cichości; 9) duchem, co ducha, co duch = ile tchu starcza, szybko; 10) Bogu ducha winien = nic nie winien, bez winy. *SF*; 11) Duch święty, ie: święty Duch.

1. Upadała na duchu. *Dąbr*. Upadli na duchu. *Sienk*. Podupadł na duchu. *Strug*. Nie chciał dać poznać po sobie tego upadku ducha. *Dąbr*. 2. Podtrzymać na duchu. *Makusz*. Było ogromne podniesienie ducha. *Strug*. Napadającym dodało ducha. *Strug*. 3. Drugim dodawać ducha. *Dąbr*. 4. Lepszy duch wstępował w ludzi. *Sienk*. Wstąpił w nią duch wojowniczy. *Małacz*. Taki duch ożywił roślaków. *Stasz*. 5. Jaki duch tam panuje. *Dąbr*. 6. To w jego duchu. *Dąbr*. To było w jej duchu. *Dąbr*. 7. Nigdzie żywego ducha. *Strug*. Nie było żywego ducha. *Sienk*. 8. Przyznał w duchu. *Prus*. Przyznał w duchu słuszność. *Bartk*. 9. Co duch wykonać. *Dąbr*. Trzeba było co duch zwozić. *Dąbr*. Nakrywano co ducha w izbie stołowej. *Sienk*. Co ducha. *Ork*.

Duch (!) = powietrze (rus.).

Zimny duch (!) = zimne powietrze. *Swed*.

Duda—dudarz, nie: dudzista. Por. Lutnia—lutnista, organy — organista. Przyrostek -ista dodaje się zwykle do obcych rzeczowników.

Dudek — Znaczenie: 1) D. = gatunek ptaka, 2) D. = (przen.) = głuptas.

Zwroty: 1) na dudka kogo wystrychnąć = oszukać i ośmieszyć zarazem; 2) wystrychnąć się na dudka. *SF*.

Nie czekać, aż nas na dudka wystrychną. *Dąbr*. Może nas łatwo wystrychną na dudka. *Dąbr*.

Dudek (nazwisko) — Formy: 1) Dudek, Dudka, Dudkowi, Dudka, Dudkiem, o Dudku, nie: Dudeka, Dudekowi..., 2) pani Dudkowa, nie: Dudekowa. Por. pani Szustrowa, Hegłowa itp. Ob. Danek.

Dudka = piszczałka.

Zwrot: dudki komu na gębę założyć = zmusić do milczenia.

Jakby kto nam dudki założył na gęby. *Strug*.

Dudlić — Formy: dudlę, dudlisz...; dudlij! dudlący; dudlił.

Dudnić, rzadziej: dudnieć. Formy: dudnię, dudnisz, dudni, dudnimy...; dudnij!; dudnił lub dudniał...

W tejsze chwili zadudniło przed domem. *Dąbr*.

Dudy (tylko w lm) = rodzaj instrumentu muzycznego; dop. tych dud, nie: dudów.

Duet, dlp tego duetu.

Dufny w kogo, w co.

Dufny w przyszłość. *Dyg*.

Dugować, rzadziej: dygować.

Must jakieś manatki dygować. *Kunc*.

Dukać — I Formy: dukam, dukasz..., dukają; dukaj!; dukający; dukał. II Składnia:

D. co.

Dukat — Formy: dlp tego dukata, blp tego dukata.

Wydałem dukata.

Dulceć, nie: dulczyć. I Formy: dulczę, dulczysz, dulczy, dulczymy..., dulcaj; dulcz!; dulozcie!; dulczący; dulczał..., dulczeli. II Składnia: D. nad czym.

Całymi nocami dulczał nad książką.

Duma z kogo, z czego.

Zwroty: 1) wzbicie się w dumę. *SF*; 2) unosić się dumą. *SF*; 3) kipić od dumy; 4) porastać w dumę. *SF*.

1. Tak wzbili się w dumę łaskawym przyjęciem. *Mick*. 2. Złe czynisz, że się dumą unosisz. *Sienk*. 3. Armia kipiała od dumy z odniesionego zwycięstwa. *Żerom*.

Dumać—I Formy: dumam, dumasz, duma...; dumaj!; dumał. II Składnia: D. nad kim, nad czym.

Dumał nad nią (mapą). *Bartk*.

Dumnie, rzadko: dumno.

Dumny z kogo, z czego, nie: na kogo, na co, ani: za kogo, za co.

Są z niej dumni. *Małacz*. Jesteśmy z tego dumni. *Strug*. Był dumny z brata. *Nałk*. Z tego chłopca możesz być dumny. *Nałk*. Dumna jest z żołnierza polskiego. *Małacz*.

Dunaj — addunajski; dop. Dunaju.

Dunajec — dunajecki; dop. Dunajca, Biały Dunajec, Czarny Dunajec, ale: Nil Biały, Nil Niebieski (PGR, 181).

Dunderować lub **donderować**, nie: dądrawać
My z wami podunderujemy. *Sienk*.

Duńczyk — Dunka. Ob. Dania.

Duński, Ob. Dania.

Duplikat (nie: dublikat) lub dublet = wtórnik, drugi egzemplarz (KJU 1, 4). Ob. Dublet.

Dur, dlp tego duru.

Dureń, dlm tych durniów lub durni.

Zwrot: ostatni dureń. *SF*.

Durnieć — Formy: durnieje, durniejesz...; durniej!; durniejący; durniał..., durnieli.

Durszlak, lepiej: cedzak (IGD); dlp tego durszlaka, tego cedzaka.

Durzyć — Formy: durzę, durzysz, durzy, durzimy...; durz! durzcie!; durzący.

Dusić — I Formy: duszę, dusisz, dusi, dusimy...; duś! duscie!; duszący; duszony; dusił. II Składnia: D. kogo — czym.

Dusić się czym lub od czego.

Runął na ziemię dusząc się od łkania. *Żerom*.

Dusza — duszyczka, nie: duszeczka (prow. lit.).

Zwroty: 1) duszę w co włożyć, tchnąć; 2) oddać duszę za kogo, za co; 3) z całej duszy; z duszy i z serca, z duszy serca, z głębi duszy, duszą i ciałem; 4) być bez duszy = tracić przytomność, panowanie nad sobą; 5) dusza u kogoś jest na ramieniu, dusza w pięty ucieka = ktoś się boi. *SF*; 6) nie mieć nic przy duszy = nie mieć nic przy sobie; 7) gdzieś nie ma żywej duszy = nie ma nikogo. *SF*; 8) z duszą uchodzić *SF* = z życiem uchodzić. *SF*; 9) rogata dusza. *SF*; 10) duszę wypłakać = umrzeć ze zmartwienia.

1. W martwe tworzywo tchnął żywa dusze. *Barłk.* 2. Duszę bym za niego oddał. *Sienk.* 3. Rad był z całej duszy. *Sienk.* Duszą i ciałem stali przy Szwedach. *Sienk.* Kto by się chciał bić z duszy. *Żerom.* Z duszy i serca chciałam mu pomóc. *Małusz.* Uśmiechał się z głębi duszy. *Żerom.* Z duszy serca rad bym. *Żerom.* Ile dusza zechce. *Małacz.* 4. Była bez duszy. *Dąbr.* 5. Siedzimy z duszą na ramieniu. *Strug.* Trzeba będzie powiedzieć Julianowi o deficycie, ale mam duszę na ramieniu. *Zapol.* 6. Nie mam grosza przy duszy. *Strug.* 7. Nigdzie żywej duszy. *Mochm.* Nie, było żywej duszy. *Małacz.* 8. Ziemię oddawał, a z duszą uchodził. *Mick.* 9. Rogata dusza, to darmo! *Żerom.* Myślałam, że duszę z siebie wypłaczę. *Zapol.*

Dużo (!) = o wiele (przy stopniu wyższym przymiotników).

O wiele zdrowszy, nie: dużo zdrowszy.

Duży, młm (męskoosob.) duży (JP 7, 144). **Dwa** — I Formy: mian. dwaj (męskoosob.), dwa (męskorzecz. i nij.), dwie (rz.), dop. dwu lub dwóch, (nie: dwoch) (rz. dwoim lub dwu, biern. dwóch (męskoosob.), dwa (męskorzecz. i nij.), dwie (rz.), narz. dwoma (rm., ż., nij.) lub dwiema (rz.), miejsc. o dwóch lub dwu (nie: dwoch).

Szły dwa wozy. *Sienk.* Odwiedziła mnie starościna z dwiema córkami. *Święt.* Między dwiema rzędami topoli. *Kad.* Z dwiema córkami. *Dąbr.* Między dwiema ścianami. *Kunc.*

II Składnia: 1) dwa domy były (nie: było) Są (nie: jest) dwie izby. Przyszło (nie: przyszli) dwóch panów, ale: przyszli dwaj panowie. Dwaj byli niedźwiedziogo najbliżsi pazura (Mick.). Szły dwa (nie: szło) wozy. (Sienk.). Tu leżą (nie: leży) dwa jabłka. Stały w dwóch kątach sieni, wsparte o filary, dwukurantowe, w szafach zamknięte zegary. (Mick.). 2) Dwa a jeden jest (nie: są) trzy. Dwa razy pięć jest (nie: są) dziesięć (PJ 1. 103), bo tu liczby są oderwane, nie określają mnogości przedmiotów, lecz są pojedynczymi wartościami matematycznymi, 3) dwadzieścia (trzydzieści, czterdzieści...) dwa domy, dwadzieścia (trzydzieści) dwie ławki, dwadzieścia (trzydzieści) dwa okna, dwudziestu (trzydziestu...) dwóch panów.

Zwrot: we dwóch (nie: w dwóch) coś zrobić = razem coś zrobić.

Przysliśmy tu we dwóch. Nigdy we dwóch nie strzelać do jednej zwierzyny. *Mick.* Zrobiliśmy to we dwóch. Dlaczego nie mamy zrobić tego interesu we dwóch? *Reym.* Ale: we dwóch oknach lub w dwóch oknach świeciły się światła. We dwóch tylko panach lub w dwóch tylko panach poznałem dawnych swolch kolegów.

Dwadzieścia, nie: dwadzieście (prow. lit.). I Formy: mian. dwadzieścia (tylko jako nazwa liczby oderwanej), dop. dwudziestu,

cel. dwudziestu, biern. dwudziestu (męskoosob.), dwadzieścia (żeńskorzecz.), narz. dwudziestu, rzadziej: dwudziestoma, miejsc. w dwudziestu.

Tadeusz chociaż liczył lat prawie dwadzieście (zam.: dwadzieścia) i mieszkał w Wilnie, wielkim mieście. *Mick.*

II Składnia: 1) zgromadziło się tu (nie: tu zgromadzili się) dwudziestu panów. Zebrało się (nie: zebrały się) dwadzieścia pań. Świeciło się dwadzieścia lamp. Świeciło się dwadzieścia okien, 2) dwadzieścia jeden ławek (nie: dwadzieścia jedna ławka, ani: dwadzieścia jedne ławki), dwudziestu jedynych ławek, dwudziestu jeden ławkom, na dwudziestu jeden ławkach: Dwadzieścią dwie (trzy, cztery) ławki, dwudziestu dwóch ławek, dwudziestu dwóm ławkom, na dwudziestu dwóch ławkach. Dwadzieścia pięć (sześć, siedem...) ławek, dwudziestu pięciu ławek, dwudziestu pięciu ławkom, na dwudziestu pięciu ławkach. Przed dwudziestu kilku laty (Grusz.). Dwadzieścia jeden koni (nie: koń), na dwudziestu jeden koniach. Dwadzieścia dwa (trzy, cztery) konie, dwadzieścia pięć (sześć, siedem...) koni. Dwudziestu jeden panów (nie: pan), dwudziestu jeden panów, dwudziestu jeden panom..., o dwudziestu jeden panach, dwudziestu dwóch (trzech, czterech...) panów. Dwudziestu pięciu (sześciu, siedmiu...) panów.

Ta dziewczyna może mieć dwadzieścia cztery lata (nie: lat). *Kruczk.*

Dwanaście — I Formy: mian. dwanaście (tylko jako nazwa liczby oderwanej), dop. dwunastu, cel. dwunastu, biern. dwunastu (męskoosob.), dwanaście (żeńskorzecz.), narz. dwunastu, rzadziej: dwunastoma, miejsc. w dwunastu. II Składnia: Było (nie: byli) u nas dwunastu panów, było dwanaście pań, było dwanaście pokoi, było dwanaście okien. **Dwanaścioro** — Odmiana i składnia jak: dziesięścioro.

Dwieście — I Formy: mian. dwieście (tylko jako nazwa liczby oderwanej), dop. dwustu, cel. dwustu, biern. dwustu (męskoosob.), dwieście (żeńskorzecz.), narz. dwustu, rzadko: dwustoma, dwoma stoma, miejsc. o dwustu, rzadko: o dwóch stach. II Składnia: W szkole jest (nie: są) dwustu uczniów i dwieście uczennic. Na tej ulicy jest dwieście domów. Na froncie domu jest dwieście okien.

Dwoić — Formy: dwoje, dwoisz, dwoi, dwoim..., dwoj!; dwojący; dwojony; dwoił. my...

Dwojaki (rzecz. tylko w lm): 1) = dwa garnki razem złączone; 2) = bliźnięta. Forma dop. dwojaków.

Dwojaki (przym.) = występujący w dwóch odmianach.

Dwojaki jest rodzaj artystów. *Przybysz.*

Dwoje — I Formy: mian. dwoje, dop. dwoj-

ga, cel. dwojgu, biern. dwoje, narz. dwojgiem, miejsc. o dwojgu. II Składnia: mian. dwoje kurczęt, dop. dwojga kurczęt, cel. dwojgu kurczętom, biern. dwoje kurczęt, narz. dwojgiem kurczęt, miejsc. o dwojgu kurczętach.

Na podwórku dwoje kurczęt dzióbnie posład. Mamy tylko dwoje małych kurczęt. Co robicie z tym dwojgiem małych kurczęt? Daj jeśże tym dwojgu małym kurczętom. Co ty widzisz w tych dwojgu małych kurczętach? Wilki porwa dwoje jagniąt najbardziej odhodowanych. *Berent.*

Dworek, dlp tego dworku lub dworka.

Dworować z kogo, z czego.

Dworował sobie z króla szwedzkiego. *Siemk.*

Dworzanin — Formy jak: mieszczanin.

Dworze to.

Zwrot: na dworzu, lepiej: na dworze (od: dwór). Siedzą na dworzu. *Kunc.*

Dworzec, dlp tego dworca.

Dwóchsetny, rzadziej: dwusetny.

Dwójnasób.

Wyrażenie: w dwójnasób.

Dwójznaczny (! dawn.) = dwuznaczny.

Ksiegą przyrodzenia była dwójznaczna. *Mochm.*

Dwór, dlp tego dworu, rzadziej: dwora. Znaczenie i składnia: 1) D. = dwór właściciela majątku ziemskiego; we dworze, 2) D. = dwór królewski; na dworze; 3) D. = otwarte powietrze; na dworze.

Panna ze dworu, ale: fora ze dwora! Precz szły ze dwora. *Zerom.*

Zwroty: 1) na dworze = na otwartym powietrzu; 2) całym dworem = gromadnie; 3) fora ze dwora.

Dwu- jako część pierwsza złożonych przymiotników, utworzonych od wyrażen, składających się z liczebnika dwa i rzeczownika, np. dwa lata — dwuletni, dwa miesiące — dwumiesięczny, dwa tygodnie — dwutygodniowy, dwie godziny — dwugodzinny.

Dwudniowy, ale: codzienny.

Dwudziestolecie — dwudziestoletni. Ob. Stuletni.

Dwudziestomiesięczny.

Dwudziestotysięczny, rzadziej: dwudziestotysięczny.

Dwudziesty, dwudziesty pierwszy, dwudziesty drugi...

Dwugłowy = mający dwie głowy.

Dwugodzinny, rzadziej: dwugodzinowy.

Dwukłaspwy, nie: dwukłaśny.

Dwukolny lub dwukolowy.

Dwukolna dryndulka. *Mick.*

Dwukonka = dwukonna dorożka (PJ 1, 133)

Dwukropek, dlp tego dwukropka.

Zwrot: położyć lub postawić dwukropek.

* Dwukropek. Dwukropka używamy: 1) w zdaniu pojedynczym przed zapowiedzianym wyliczeniem, w szczególności przy wyrazie, który w ogólnych zarysach zawiera treść, wyluszczaną w wyliczeniu, np. Na stół podano owoce: gruszki, jabłka i winogrona, 2) w zdaniu złożonym między bezspójnikowymi zdaniami związku wynikowego lub przed zdaniem wyjaśniającym, np. Nie mógł się ruszyć: tak bolały go kości, 3) w okresie

między poprzednikiem a następnikiem, jeżeli jedna z tych części albo też obie zawierają człony rozdzielone średnikiem, np. Gdyby kwiat, co wędnie, miał duszę z ognia i natchnienie z nieba; gdyby na każdym listku, chylącym się ku ziemi, anielska myśl leżała miasto kropli rosy: ten kwiat byłby do ciebie podobny, o dziecię moje! (Krasin.).

4) przed przytoczeniem cudzych słów lub przed wyrazami, które mają charakter takiego przytoczenia; w wypadku pierwszym obok dwukropka kładziemy cudzysłów, w wypadku drugim — tylko dwukropek, np. Podróżny się skłonił i rzekł im uprzejmie: „Szczęść Boże” — Tu wypada ciekawe za pytanie: czyby Szekspir tak pisał, gdyby był znał przepisy Arystotelesa i Horacego? Ob. S. Szober. Pisownia polska (1917).

Dwukrotny — dwukrotnie.

Dwuletni, nie: dwuletny, ale: dwuroczny, nie: dwuroczni.

Dwuminutowy, nie: dwuminutny, ale: dwugodzinny obok dwugodzinowy.

Dwunasty, nie: dwonasty.

Dwunogi lub dwunożny, ale: beznogi.

Dwurogi lub dwurożny, ale: bezrogi.

Dwuroczny, nie: dwuroczni, ale: dwuletni, nie: dwuletny.

Dwurzędny lub dwurzędowy.

Dwusetny, częściej: dwóchsetny.

Dwuskrzydły — dwuskrzydłowy. Znaczenie: 1) dwuskrzydły = mający dwa skrzydła (jak ptak), 2) dwuskrzydłowy = mający dwa skrzydła (o domu, o drzwiach...).

1. Dwuskrzydły anioł. Dwuskrzydły owad. 2. Dwuskrzydłowa oflcyna. Dwuskrzydłowe drzwi.

Dwutysięczny, rzadko: dwutysięczny.

Dwuzłotowy — dwuzłotówka.

Dwuznaczny, nie: dwójznaczny (dawn.).

Dybać — I Formy: dybię, dybiesz, dybie..., (nie: dybam, dybasz, dyba...); dyb! dybcie!; dybał. II Składnia: 1) D. za kim, za czym = skradać się za kim, 2) D. na kogo, na co = czyhać na kogo, godzić na kogo.

1. Dybie za nim jak cień za ciałem. *Przyst.* 2. Wszyscy dybią na rydza. *Mick.*

Dyby (tylko w lm); dop. tych dyb, nie: dybów.

Dychta (!) = dykta. Ob. Dykta.

Dyda'ktyka, nie: dydakty'ka.

Dyfamacja (żart.) = zniesławienie.

Dyferencjacja = różniczkowanie lub różnicowanie (Krasn. 84).

Dygać (niedok.) — dygnąć (dok.). I Formy:

1) dygam, dygasz, dyga...; dygaj! dygajcie!; dygał, 2) dygnę, dygniesz, dygnie...; dygnij! dygnijcie!; dygnął..., dygnęli; nie: dygł..., dygli. II Składnia: D. przed kim, przed czym lub komu, czemu.

Dygnęła przed stryjaskiem. *Iwasz.*

Dygestia = wytrawianie, trawienie.

Dygnitarz, dlm tych dygnitarzy lub dygnitarzów. Ob. *Dopełniacz lm rzeczowników na

-arz. Składnia: D. z czego lub od czego (z odzieniem lekceważenia lub ironii).

Jakis dygnitarz od czerwonej oświaty. *Małacz*.

Dygotać — I Formy: dygoczę, dygoczesz, dygocze..., rzadziej: dygocę, dygocesz, dygoce (dawn.) lub dygotam, dygotasz, dygota (zwykle tylko o przedmiotach nieosobowych). II Składnia: 1) D. z czego lub od czego — przed kim, przed czym, 2) D. (bez dopełn.).

1. On cały dygocze. On ciągle dygocze przed jakimś urojonym niebezpieczeństwem. Czasem dygotał z rozdrażnienia. *Danił*. 2. Bryczka tak rozstrzęsiona, że przy jeździe dygota w niej każda deska.

Zwrot: dygotać na całym ciełe. Ob. *Drzeć*.

Dygocąc na całym ciełe... *Kruczk*.

Dykasteria, nie: dekasteria (SWO).

Dyka (nie: dychta) = gruby fornir.

Dyktando lub **dyktat**, nie: dyktówka (rus.) (SW. PJ 1, 147).

Zwrot: pod dyktandem lub pod dyktatem.

Pisze pod dyktatem. *Nowak*. Miała wrażenie pracy pod dyktatem. *Grusz*.

Dyktator, młm ci dyktatorzy lub dyktatorowie.

Dyktura (!) = tektura.

Dyl, dlp tego dyla.

Dylemat ten, nie: ta dylemą (JP 13, 18); dlp tego dylematu.

Dyletant — dyletancki; dlp tego dyletanta.

Dyliżans—Formy: dlp tego dyliżansu; młm te dyliżanse, dlm tych dyliżansów, nie: tych dyliżansy.

Dym, dlp tego dymu. Składnia: D. z czego.

Dym z papierosów. *Małacz*. W pokojach zostanie dym z papierosów. *Parand*.

Zwroty: 1) puszczać z dymem = palić, niszczyć, trwonić. *SF*; 2) pójść z dymem = spalić się, zniszczyć, zginąć. *SF*; 3) dym idzie ze ła komus = jest pijany; 4) jak w dym = szybko. *SF*; 5) rozwiać się jak (czyzy) dym = przepaść bez śladu.

1. Miasto pusił z dymem. *Sienk*. 3. Dym szedł ze ła. *Małacz*. 4. Jak w dym od panienci. *Kruczk*. 5. Rozwiało się jak czyzy dym. *Danił*.

Dymić — Formy: dymię, dymisz, dymi, dymimy...; dym! dymcie!; dymiący; dymił.

Dymisja.

Zwroty: 1) dać komu dymisję. *SF*; 2) dostać dymisję. *SF*; 3) podać się do dymisji. *SF*, nie: podać dymisję. *Cyt. Wal. 38*; 4) przyjąć dymisję. *SF*.

Kurzyc dał dymisję panu Siekierce. *Siedl*.

Dynasta — dynastia, — dynastyczny. Formy: dynasta, jak: finansista.

Dyndać lub **dyndać** się, nie: dendać (się). Formy: dyndam (się), dyndasz (się)...; dyndaj (się)!; dyndający (się); dyndał (się).

Dyngus, dlp tego dyngusu (SW, *Łoś*), dyngusa (N)

Dyplomata — dyplomacja, — dyploma tyka (dawn.)—dyplomatyczny. Formy: dyplomata, jak: finansista.

Dyrdymalki (zwykle w lm), rzadko: dyrdymalka; dop. tych dyrdymalek.

Zwrot: pleść dyrdymalki. *SF*.

Dyrekcja, nie: derekcja.

Zwroty: 1) Dyrekcja Warszawa (!) = Dyrekcja w Warszawie, Dyrekcja Wilno (!) = Dyrekcja w

Wilnie. *DUMK 31 III 32*; 2) w jednej dyrekcji lub na obszarze jednej dyrekcji (nie: na jednej dyrekcji) wydano okólnik. *KJMK*.

Dyrektor (nie: derektor) — dyrektorka, — dyrektorkowa. Formy: 1) młm dyrektorzy; rzadziej: dyrektorowie, 2) dyrektorowa, dyrektorowej, dyrektorowe, dyrektorowa, dyrektorowe! dyrektorową, o dyrektorowej. Ob. *Rzeczowniki żeńskie na -owa.

Wyrażenie: dyrektor zarządzający = dyrektor główny, kierujący całością instytucji.

Dyrektoriat (od: dyrektor), ale: inspektorat (od: inspektor); dlp tego dyrektoriatu.

Dyrektywa = wskazówka, polecenie.

Dyrygować = kierować, prowadzić.

Dyrymować (!) = rozstrzygać.

Dyscyplina — Znaczenie: 1) D. = karność; posłuszeństwo, 2) D. = bicz, różga (Krasn. 84).

Dysenteria (!) = dyzenteria (SW, *Łoś*, PA), nie: dezenteria.

Dysharmonia (nie: dyzharmonia) = (przen.) rozdźwięk, niezgoda.

Dyskant, zwykle: dyszkant (SW); dlp tego dyskantu lub dyszkantu.

Skrzeczający nieznośnie dyskant. *Danił*.

Dyskont ten lub to dyskonto — dyskontier, — dyskontier. I Formy: 1) dyskont, dlp tego dyskontu (SW), 2) dyskonto, dlp tego dyskonta. II Znaczenie: 1) dyskontier = ten, co

weksel dyskontuje, 2) dyskontier = urzędnik bankowy załatwiający dyskontowanie weksli.

Dyskurs, dlp tego dyskursu.

Dyskusja = rozstrząsanie, rozprawa. Składnia: D. o czym lub nad czym, nie: na temat czego.

Dyskusja w Izbie Gmin nad traktatem handlowym z Polską (nie: na temat traktatu). „*Czas*“ 1935.

Zwroty: 1) prowadzić lub toczyć dyskusję. *SF*; 2) podjąć lub rozpocząć dyskusję. *SF*; 3) otwierać dyskusję. *SF*; 4) dopuścić kogo do dyskusji. *SF*; 5) podlegać dyskusji. *SF*; 6) podpadać pod dyskusję. *SF*.

Dyskutować nad czym lub o czym = rozważać, roztrząsać co, radzić nad czym.

Dyskwalifikować = ujemnie oceniać, odrzucać.

Dysonans = rozdźwięk (Krasn. 84). Formy: dlp tego dysonansu, młm te dysonanse, dlm tych dysonansów, nie: tych dysonansy.

Dyspenza, nie: dyspenza.

Dysponować — Znaczenie i składnia: 1) D. kogo = przygotowywać kogo, np. dysponować kogo na śmierć (SF); 2) D. kim, czym = rozporządzać kim, czym.

Dysponowany — Znaczenie: 1) D. = którym można dysponować, lepiej: rozporządzalny, 2) D. (!) = odkomenderowany, przeznaczony do czego, 3) D. do czego = usposobiony do czego, 4) D. = dobrze się czujący.

Przepisowo dysponowana siła hamulców, lepiej: rozporządzalna przepisowo siła hamulców. *KJMK*.

Zwrot: ktoś jest niedysponowany = czuje się niezupełnie dobrze.

Dyspozycja — Znaczenie i składnia: 1) D.

do czego lub na co = przygotowanie do czego, zarządzanie na co, 2) D. do czego = skłonność do czego, 3) D. czego = rozkład czego, plan czego.

Zwroty: 1) wydawać dyspozycje. *SF*; 2) być do dyspozycji kogo.

1. Wydawać dyspozycje. *Prus*. Przyszło do wydania dyspozycji na kolację. *Dąbr*. 2. Jestem do dyspozycji księcia. *Zerom*.

Dysproporcja — dysproporcjonalny.

Dysputa nad czym lub o czym = rozprawa roztrząsanie.

Zwroty: 1) wyzwać kogo na dysputę. *SF*; 2) wdawać się w dysputę; 3) prowadzić lub toczyć dysputę. *SW*.

W dysputę się nie wdawaj! *Sienk*.

Dysputować — I Formy: dysputuję, dysputujesz...; dysputuj!; dysputujący; dysputował. II Składnia: D. o czym — z kim.

Dystans — Formy: dlp tego dystansu, młm te dystanse, dlm tych dystansów, nie: tych dystansy.

Zwrot: na (dalszy) dystans = na (dalszą) przyszłość.

Co nas na dalszy dystans obchodzą ci ludzie. *Sierosz*.

Dystylacja (!) = destylacja (PA).

Dystylarnia (!) = destylarnia; dlm tych destylarni. Ob. *Dopełniacz lm rzeczowników na -alnia.

Dystylować (!) = destylować. I Formy: destyluję, destylujesz...; destyluj!; destylujący; destylował. II Składnia: 1) D. co — czym, 2) D. co — przez co.

Dystynkja — Znaczenie: 1) D. = rozróżnienie, wyróżnienie, 2) D. = wytworność, wykwinność.

Dysymilacja = rozpodobnienie, różniczkowanie się.

Dyszcć, nie: dyszyć. I Formy: dyszę, dyszysz, dyszy, (nie: dysze, prow.), dyszymy, dyszycie, dyszą; dysz! dyszcie!; dyszał..., dyszeli.

II Składnia: 1) D. czym = zionąć czym, 2) D. za czym = oglądać się z upragnieniem za czym.

1. Głośno dyszy. *Kad*. Ledwie dysza. *Makusz*. Szatan, wiecznie dyszący wojną. *Mick*. 2. Dziec za mordem dysze (zam. dyszy). *Mick*.

Dyszek (zdrobn. od: dych, z niem. Diech) = udo.

Dyszek cielecy.

Dyszel, dlm tych dyszli lub dyszlów.

Zwroty: 1) chodzić jak w dyszlu = czuć zależność od obowiązku; 2) jechać rzemiennym dyszlem = wolno. *SF*.

Dyskant lub **dyskant**. Ob. **Dyskant**.

Dywan, dlp tego dywanu, nie: dywana

Dywergencja (!) = rozbieżność.

Dyzazio, dop. tego dyzazja.

Dyzelować (!) = dezolować. Ob. **Dezolować**.

Dyżentaria, nie: dysenteria.

Dyzlokacja = rozmieszczenie. (*Krasn*. 84).

Dyzunita — Formy jak: artysta.

Dyżur, dlp tego dyżuru.

Zwroty: 1) być na dyżurze; 2) iść na dyżur:

3) objąć (nie: przyjąć) dyżur. *KJMK*; 4) zdać (nie: przekazać) dyżur.

Był na dyżurze. *Reym*.

Dzban (nie: zban) — dzbanek, nie: dzbanik.

I Forma dlp tego dzbana. II Składnia: 1) D. na co = dzban(ek), przeznaczony na co, 2) D. do czego (nie: dla czego) = dzban(ek). służyć do czego, 3) D. od czego = dzban(ek), wzięty od czegoś, do czego bywa zwykle używany, 4) D. czego = dzban(ek), czymś wypełniony, 5) D. z czym = dzban(ek) czego [w tym jednak wypadku zwraca się głównie uwagę nie na zawartość, lecz na sam dzban(ek)], 6) D. po czym lub z czego = dzban(ek) pozostały po czym, opróżniony z czego, 7) D. z czego = dzban(ek) zrobiony z czego. Ob. *Butelka*, *Flaszka*, *Kosz*, *Naczynie*, *Pudełko*.

-dzeni, -dziony. Ob. -dziony.

Dziać się — I Formy: dzieje się, działa się.

II Składnia: D. ś. z kim, z czym.

Z nim się dawno coś dzieje. *Dąbr*.

Zwrot: niech się dzieje, co chce. (*Zapol.*) = wszystko mi jedno, co będzie, jestem na wszystko przygotowany

Dziad — Formy: dlp temu dziadowi, nie: temu dziadu, wlp dziadzie! lub dziadu!, młm te dziady.

Skoros tu już wlaź, dziadu, to siedź cicho! *Kruczk*.

Zwrot: 1) zejść na dziady = upaść, stoczyć się do upadku, zniszczyć; 2) z dziada pradziada = od dawien dawna.

Kultura schodzi na dziady. *Makusz*.

Dziadek — Znaczenie i formy: 1) D. = ojciec ojca lub matki, blp dziadka, młm dziadkowie; 2) D. = narzędzie do tłuczenia orzechów, blp dziadka, młm dziadki.

Daj mi dziadka. *PJ 10*, 29.

Dziadzio — Formy: lp ten dziadzio, tego dziadzi, rzadziej: dziadzia, temu dziadzi, tego dziadzie, dziadziu! tym dziadzią, lub dziadziem, o tym dziadziu; lm ci dziadziowie, tych dziadziów.

Kondycje dziadzia nieboszczyka trzeba przyjąć. *Sienk*. Jak między babcią i dziadów przynieść ci kogo wypadnie... *Danił*.

Dział — Formy: dlp tego działu, dlp temu działowi, mjsdpl w tym działu, nie: w dziele.

Działacz, dlm tych działaczy lub działaczy.

Podobieństwo do twarzy postępowych działaczy. *Grusz*.

Działać — I Formy: działam, działasz, działam..., działają; działaj! działajcie!; działam..., działali. II Znaczenie i składnia: 1) D. (bez dopełn.) = być czynnym, pracować, funkcjonować, 2) D. na kogo, na co = oddziaływać, wpływać na kogo, na co, 3) D. (!) z czego — co = robić z czego — co.

1. Maszyna dobrze działa. 2. Działa na nasze uczucie. *Kołąt*. To mogło na nią dobrze podziałać. *Natk*. Działała na niego narkotycznie. *Reym*. 3. Z uczonych kobiet podziałał on (zam.: porobił) mężczyzn. *Brückner*.

Zwrot: działać w kierunku zrobienia lub pozyskania czego (!) = działać w celu zrobienia lub pozyskania czego.

Działanie — I Formy: dlp tego działania,

dłm tych działań. II Znaczenie i składnia: 1) D. czego — na co = oddziaływanie, wpływ czego — na co, 2) D. na czym (nie: nad czym, ani: z czym) = wykonywanie czegoś przy pomocy czegoś, 3) D. (bez dopełn.) = działalność, praca.

1. ...działaniem przykładu na rozum. *żerom.* 2. Działanie na liczbach (nie: nad liczbami, ani: z liczbami). *Kom. Słown. Techn.* 3. Rzuciłem się w czynne działanie. *Siedl.*

Zwrot: działanie w kierunku zrobienia lub pozyskania czego (!) = działanie w celu zrobienia lub pozyskania czego. Działanie w celu wstrzymania (nie: w kierunku wstrzymania). *DUMK 30 IX 30.*

Działdowo — działdowski.

Działka ta, nie: ten działek; dlm tych działek, nie: tych działków.

Działo = armata. Forma mjsclp: w dziale, nie: w dziele. Ob. Dzieło.

Dziamolici (= narzekać, nudzić) — dziamolenie.

Słychać było dziamolenie panterek między kurnikami. *Zaremb.*

Dzianet, rzadziej: dżanet (JP 13, 48); dlp tego dzianeta.

Dziany.

Wyrażenie: przemysł dziany = przemysł tkacki. *JP 20, 88.*

Dziatki = dzieci; dop. tych działek, nie: działków.

Nie róbcie małych sierotami działek. *Mick.*

Dziąsło, nie: zdiąsło. Formy: młm te dziąsła, dlm tych dziąseł.

Dziczek = dzikie drzewko; dlp tego dziczka.

Dzieci — I Formy: te dzieci, tych dzieci, tym dzieciom, te dzieci, dzieci! tymi dziećmi, o tych dzieciach. II Składnia: 1) dwoje (troje, czworó...) małych dzieci bawi się (nie: bawią się), bawiło się, (nie: bawiły się), 2) dzieci się bawiły, ale: dzieci, coście tu robili (gdy się zwracamy do chłopców lub do chłopców i dziewczynek, bo wyraz: dzieci w wołaczu jest poza zdaniem).

Dzieciaty (! gw.) = dietny. (*DUMK 15 X 31*).

Dziecię (arch.) (nie: dzicie) — dzieciątko.

Dziecięcy = odnoszący się do dziecka, właściwy dziecku. Por. Dziecinny.

Z dziecięcą pustotą pociągnął za sznurek, by starsy Dąbrowskiego posłyszeć mazurek. *Mick.* Ob. Dziecinny.

Dziecinny — Znaczenie: 1) Dz. = dziecięcy, odnoszący się do dziecka, właściwy dziecku, 2) Dz. = nierozumny, naiwny.

1. Zabawek dziecinnych. *Reym.* 2. Dotknął jego twarzy z pieśczołliwością dziecinna. *Reym.*

Dzieciństwo — Znaczenie: 1) Dz. = wiek dziecinny, 2) Dz. = naiwność, brak rozsądku.

Zwrot: od dzieciństwa, nie: z dzieciństwa (rus.). Piotr Nałęcz był od dzieciństwa do starości piękny. *Święt.*

Dzieciska, nie: dzieciszczka. (PJ 11, 109).

Dziecko, młm te dzieci, nie: te dziecka (gw.).

Ob. Dzieci.

Zwroty: 1) od dziecka = od dzieciństwa; 2)

gorzkie dziecko (! rus.) = zupełnie, naiwne dziecko. (z białorus.: horkaja dzicia).

1. Od dziecka wzdychał do konnej jazdy. *Prus.* 2. Cóż po niej chcieć? to jeszcze gorzkie dziecko (!) *Cyt. Wal. 48.*

Dziedzic — dziedziczka. Składnia: D. czego, Dziedzic wielkiego imienia.

Dziedzictwo po kim, po czym.

Dziedzictwo po ojcach. *Bark.*

Dziedziczyć kogo, co — po kim, po czym.

Odziedziczył po ciotce małą włoszczyznę. *Siedl.* Instynkty odziedziczone po ojcu. *Małacz.* Po kim odziedziczył te cechy? *Dąbr.*

Dziedzina.

Zwrot: w dziedzinie czego = na polu czego, w zakresie czego.

Pracuje w dziedzinie (na polu, w zakresie) współdziałczości.

Dziegieć — Formy: dlp tego dziegciu, nie: dziegcia, mjsclp w tym dziegciu.

Dzieje (tylko w lm), dop. tych dziejów, nie: dziei.

Dziekani — Formy: dlp tego dziekana, młm ci dziekani nie: dziekanie, ani: dziekanowie.

Dzielić — I Formy: dzielię, dzielisz, dzieli, dzielimy...; dzieli! dzielcie!; dzielony, dzielili. II Znaczenie i składnia: 1) D. co — na

co = rozkładać co na części, 2) D. co — między kogo, między co (nie: między kim, między czym) = dzielić i rozdawać między kogo, między co, 3) D. przez co, nie: na co (gdy mowa o dzielniku, tj. o liczbie, przez którą się dzieli), 4) D. co — z kim, z czym = podzielać co — z kim, z czym, wspólnie czego zażywać.

1. Kompania dzieliła się na części. *żerom.* 2. Podzielił swoje zapasy między żołnierzy. 3. Podzielił dziesięć przez dwa. 4. Bedziemy z tobą dzielić nasz los.

Dzielić się czym (nie: z czym) — z kim.

...z którymi dzielił się dostownie koszula. *Bark.* Każdym kęsem rzetelnie dzielił się z Burkiem. *Wikt.*

Dzieło, mjsclp w dziele. Ob. Działo. Składnia: D. kogo, czego — o czym.

Poezja nie jest dziełem rozumu. *Mochł.*

Dziennikarz, dlm tych dziennikarzew lub dziennikarzy. Ob. *Dopełniacz lm rzeczowników w -arz.

Dzień — Formy: lp ten dzień, tego dnia, temu dniowi, ten dzień, dniu! tym dniem, w tym dniu (ale: we dnie i w nocy); lm te dnie lub dni (ale zawsze: dwa dni, trzy dni, cztery dni); tych dni (nie: dniów), tym dniom, te dnie lub dni (ale: dwa dni, trzy dni, cztery dni), tymi dniami, w tych dniach.

Dnie i noc. *Dąbr.* Dnie. *Iwasa.* Pierwsze dnie. *Dąbr.* Dnie swoich imienin obchodził uroczystie. *Święt.* Dnie. *JP 6, 31.* Całe dni trawił na polu. *żerom.* Przy ciepłym dniu. *Prus.* We dnie i w nocy pilnowała. *Małacz.*

Zwroty: 1) trawić dzień na czym lub na co; 2) dzień upływa na czym; 3) dniami i nocami; 4) dzień dnia = całymi dniami; 5) cały dzień; 6) dzień w dzień; 7) z dnia na dzień; 8) z każdym dniem; 9) co dnia lub co dzień; 10) do dnia = przed dniem, przed świtaniem, wcześniej; 11) do białego dnia = do świtu; 12) w dzień, ale: we dnie i w nocy, w dniu odjazdu (przyjazdu, poznania); 13) za dnia = przed upływem dnia; 14) po dniu = za dnia lub po upływie dnia; 15) w dwa (trzy, czte-

ry) dni, rzadziej: w dwóch (trzech, czterech) dniach = w ciągu dwóch (trzech...) dni; 16) za dwa (trzy...) dni = po upływie dwóch (trzech...) dni (o przyszłości); 17) na dniach (! rus.) = w tych dniach, w ostatnich lub w najbliższych dniach; 18) dzień pracy lub dzień roboczy. *Kr. 2, 269; 19) sądny dzień = piekło, rwetes.*

1. Całe dnie trawil na polu. *Zerom. 2.* Dni upływać mu będą na nudach. *Zerom. 3.* Dniami i nocami ścigał łobuzów. *Zerom. 4.* Całymi dniami przy mnie waruje. *Strug.* Trzeba było przysiadawać faldów dzień dnia i wszystkie pilnie odrabiać. *Zerom. 5.* Emilki nie było cały dzień widać. *Dąbr. 6.* Dzień w dzień, bez żadnej przerwy. *Strug. 7.* Idzie to życie z dnia na dzień. *Strug. 8.* Zyjemy z dnia na dzień. *Dyg. 8.* Bór z każdym dniem wydycha więcej woni. *Dyg. 9.* Co dnia o jednej godzinie szedł tu stary człowiek. *Bartk. 10.* Obudź mnie jutro do dnia. *Zerom. 11.* Radzili do białego dnia. *Sienk. 12.* Nie pisałbyś w dzień, ani w nocy. *Dyg. 13.* Za dnia rozutki huczaly życiem. *Ork.* Oddziały, znuzone za dnia, spały na siodle. *Zerom. 14.* Po dniu jeszcze lepiej się o tym przekonacie. *Sienk. 15.* We dwóch dniach już to będzie. *Sienk. 16.* On to zrobi za dwa dni. On to zrobił za dwa dni. (!) = on to zrobił w dwa dni. 19. Wtedy nastawał sądny dzień w kuchni. *Konop.*

Dzierlatka, nie: derlatka, dyrlatka, dzierlatka.

Spomiędzy stada dzierlatek. *Goet.*

Dzierzba, nie: dzierzba.

Dzierzgać, nie: dzirgać. I Formy: dzierzgam, dzierzgasz, dzierzga... dzierzgają; dzierzgaj!; dzierzgany; dzierzgał. II Składnia: D. co — czym.

Dzierżawa, nie: dzierzawa (Kr. 1, 322).

Zwroty: 1) oddać, puścić, wypuścić komu co w dzierżawę. *SF;* 2) w dzierżawę co wzięć. *SF;* 3) w dzierżawie co trzymać. *SF.*

1. Oddano by ten szmat ziemi w dzierżawę. *Prus. 2.* Obie karczmy wziął w dzierżawę. *Mick.* **Dzierżawca — dzierzawczyni, nie: dzierzawczynia.** Formy: lp ten dzierżawca, tego dzierżawcy, temu dzierżawcy, tego dzierżawcę, dzierżawco! tym dzierżawca, o tym dzierżawcy; lm ci dzierżawcy, nie: dzierzawcowie, tych dzierżawców, tym dzierżawcom...

Dzierżawcze zaimki. Ob. *Zaimki dzierzawcze.

Dzierżawić, nie: dzierzawić. I Formy: dzierzawię, dzierzawisz, dzierzawi, dzierzawimy...; dzierzaw! dzierzawcie!; dzierzawiający; dzierzawiony; dzierzawili. II Składnia: D. co — od kogo — za co.

Wydzierzawil od sąsiada łąkę za dwa stogi siana.

Dzierżyć, nie: dzierzęć (dawn.). Formy: dzierzę, dzierzysz, dzierzysz, dzierzyszmy...; dzierz! dzierzcie!; dzierzyl...; dzierzyl! [nie: dzierzal...; dzierzeli (dawn.)].

Dziesiątek (nie: dziesiątka) = zbiór dziesięciu jakichś przedmiotów (JP 9, 60).

Już pierwszej nosła dziesiątek kul w brzuchu. *Mick.* Od dziesiątków lat. *Cyt. PJ 1, 77.* Kupię choćby dziesiątkiem soboli. *Mick.*

Dziesiątka, nie: dziesiątek. Znaczenie: 1) Dz. = liczba 10, 2) Dz. = moneta 10 groszy, 3) Dz. = karta z dziesięciu oczkami.

Dziesięciokrotny, nie: dziesięćkrotny, ale: dziesięćkroć.

Dziesięcioro — I Formy: mian. dziesięcioro,

dop. dziesięciorga, cel. dziesięciorgu, biern. dziesięcioro, narz. dziesięciorgiem, miejsc. o dziesięciorgu. II Składnia: mian, tych dziesięcioro przykazań, dop. tych dziesięciorga przykazań, cel. tym dziesięciorgu przykazaniem, biern. tych dziesięcioro przykazań, narz. tych dziesięciorgiem przykazań, miejsc. w tych dziesięciorgu przykazaniach.

W tej klasie było tylko dziesięcioro dzieci.

Dziesięciotysięczny, rzadko: dziesięciotysięczny.

Dziesięć — dziesiąty. I Formy: mian. dziesięć (używa się w tym przypadku tylko jako liczebnik oderwany), dop. dziesięciu, cel. dziesięciu, biern. dziesięciu (męskoosob.), dziesięć (żeńskorzeczow.), narz. dziesięciu lub dziesięcioma, miejsc. w dziesięciu. II Składnia: 1) W tej sztuce grało dziesięciu aktorów. 2) W tej sztuce grało dziesięć aktorów. 3) W domu świeciło się dziesięć okien. 4) Całe (dobre) dziesięć tygodni (miesiący, lat), całych dziesięciu tygodni, całym dziesięciu tygodniom. całe dziesięć tygodni, całym dziesięciu tygodniami, w całych dziesięciu tygodniach.

Dzieśięćkroć, nie: aziesięćkroć (ale: często - kroć), ani: dziesięciokroć. Ob. Dziesięciokrotny.

Dziewanna, nie: dziewana.

Dziewczę — dziewczątko, — dziewczęcy. I Formy: lp to dziewczę, tego dziewczęcia..., lm te dziewczęta, tych dziewcząt... II Składnia: dwoje (troje, czworo...) dziewcząt lub trzy, cztery dziewczęta (nigdy: dwa dziewczęta, dwie dziewczęta).

Przyjechało troje dziewcząt. Przyjechały trzy dziewczęta.

Dziewczyna od czego.

Zwroty: dziewczyna z ludu, z niższych warstw ludności.

Marcysia od gęsi. *Kad.* Trudno byłoby ją nazwać od razu dziewczyną z niższych warstw wiejskiej ludności. *Orzesz.*

Dziewiątka, nigdy: dziewiątek. Znaczenie: 1)

Dz. = nazwa karty z dziewięciu oczkami, 2)

Dz. = stara dziewiątka (przen.) = stara kobieta. Ob. Dziesiątka.

Dziewięciokrotny, ale: dziewięćkroć.

Dziewięcioro — Formy i składnia jak: dziesięcioro.

Dziewięć — Formy i składnia jak: dziesięć.

Zwrot: ni w pięć, ni w dziewięć = bez sensu.

Odpowiedział ni w pięć, ni w dziewięć. *Grusz.*

Dziewięćdziesiąt (w wymowie: dziewięńdziesiąt) — dziewięćdziesiątka. Ob. Pięćdziesiątka. I Forma: mian. dziewięćdziesiąt (używa się w tym przypadku tylko jako liczba oderwana), dop. dziewięćdziesięciu, cel. dziewięćdziesięciu, biern. dziewięćdziesięciu (męskoosob.), dziewięćdziesiąt (żeńskorzecz.), narz. dziewięćdziesięciu lub dziewięćdziesięcioma, miejsc. w dziewięćdziesięciu. II Składnia: 1) W szkole było dziewięćdziesięciu uczniów. 2) W szkole było dziewięćdziesiąt uczennic. 3) Minęło dziewięćdziesiąt dni

Dzie'więćkróć (nie: dziewięćkróć, ani: dziewięćokróć)—dziewięćkrotny. Ob. Dziesięćkrotny.

Dziewięćset — dziewięćsetka. Ob. Pięćdziesiątka. I Formy: mian. dziewięćset (używa się w tym przypadku tylko jako liczebnik odwrwany), dop. dziewięćuset, cel. dziewięćuset, biern. dziewięćusiet (męskoosob.), dziewięćset (żeńskorzeczow.), narz. dziewięćuset, miejsc. w dziewięćuset. II Składnia taka sama jak liczebnika; dziewięćdziesiąt.

Dziewiętnaście (w wymowie dziewiętnaście) — dziewiętnastka. Ob. Pięćdziesiątka. I Formy: mian. dziewiętnaście (używa się w tym przypadku tylko jako liczebnik odwrwany), dop. dziewiętnastu, cel. dziewiętnastu, biern. dziewiętnastu (męskoosob.), dziewiętnaście (żeńskorzeczow.), narz. dziewiętnastu lub dziewiętnastoma, miejsc. w dziewiętnastu. II Składnia taka sama jak liczebnika; dziewięćdziesiąt.

Dziewiętnastoro — Formy i składnia jak: dziesięcioro.

Dziewka, w wymowie zwykle: dziwka.

Dziwoja, dlm tych dziwoi.

Dzieża, nie: dziża.

Dzięgiel, dlp tego dzięglu.

Dzięki (rzecz. tylko w 1m), dop. tych dzięków.

Dzięki czemu (przyim.) = wskutek czego (na oznaczenie przyczyny tylko dodatniej).

Dzięki przytomności umysłu uniknął niebezpieczeństwa. Nie załatwił sprawy wskutek choroby (nie: dzięki chorobie). *KJU 1, 4*. Dzięki nieuwadze (!) = wskutek nieuwagi.

Dziękować, nie: dzienkować. I Formy: dziękuję...; dziękuj!; dziękował. II Składnia: **D**. komu, czemu — za kogo, za co.

To znaczy, że nam dziękował za nocny wywiad. *Strug*. Podziękował jej za usługę. *Siedl*. Dziękuję za dobrą wolę. *Święt*. Dziękuję panu za ostrzeżenie. *Święt*. Podziękowałem za gościnę. *Choyń*.

Dziobać lub **dziobać** (niedok.) — dziobnąć lub dziobnąć (dok.). I Formy: 1) dziobie, dziobiesz, dziobie... (nie: dziobam, dziobasz, dzioba...); dziob! dziobcie!; 2) dziobnę, dziobniesz, dziobnie...; dziobnij! dziobnijcie! II Znaczenie: Różnice między postaciami: **dziobać**, **dziobnąć** a **dziobać**, **dziobnąć** są różnicami prowincjonalnymi: postaci **dziobać**, **dziobnąć** występują przede wszystkim na Mazowszu, lecz pod wpływem Warszawy-rozpowszechniają się także w północnej Małopolsce i we wschodniej Wielkopolsce. W ostatnich czasach ustalają się w języku literackim obie postaci, ale z określoną różnicą znaczeniową: **dziobać** (dziobnąć) = uderzać dziobem, kłuc (dziobem)—**dziobać** (dziobnąć) = jeść dziobem, jeść.

Ostrożnie z tą papugą, bo dziobie. On stracił zupełnie apetyt, czasem coś niecoś dziobnie, ale co to znaczy? Przed stadem wróbił, które dziobały owies. *Prus*. Nawet dziobła (tak!) buikę z ust (o kanarkach). *Nowak*. Wszystkie wydziobały (ptaki). *Święt*. Padła gromada wróbił i dziobała

(plewy) ewierkając głośno. *Wikt. Kury* dziobały kaszę. *Prus*.

Dziobaty, rzadko: dziobaty.

Dziobek lub **dziobek**—Formy: dlp tego dziobka lub dzióbka, młm dziobki lub dzióbki...

Jaskółki mają już dzieci z dziobkami. *Barłk*.

-dziony — **-zeni**. Imiesłowy zakończone na **-dziony** mają w formie męskoosobowej 1m zakończenie **-zeni**, np. wiedziony—wiedzeni, zawiedziony, zawiedzeni...

Dziób — dziobek, rzadziej: dziobek. Formy: dziób, dzioba, dziobowi..., dzioby, dziobów..., rzadziej: dzioba, dziobowi..., dzioby.

Chwyciły się dziobkami. *Święt*.

Dziryt, rzadko: dzyryd (JP 13,48); dlp tego dziirytu.

Dzisiaj lub **dziś** nie: dzisiaj, ale: dzisiejszy, nie: dzisiajszy.

Zwrot: dziś wieczór lub dziś wieczorem.

Myślałem dzisiaj o tobie. *Reym*.

Dzisiejszy, nie: dzisiajszy.

Wypadki dzisiejszej nocy. *Reym*.

Dzisiaj — dziśniejszy (JP 9, 126).

Dziś. Ob. Dzisiaj.

Dziupla, nie: dziupło (prow.). Formy: dlp tej dziupli, dlm tych dziupli.

Dziura — dziurka, — dziurawy.

Zwroty: 1) szukać dziury w całym lub na całym. *SF*; 2) dziurę w brzuchu wiercić = męczyć, dręczyć; 3) zatkać dziurę = zaspokoić chwilowo jakiś brak; 4) dziurka od klucza.

2. Dziurę w brzuchu wygada. *Małacz*. 3. Przytni coś na zatkanie najważniejszych dziur. *Nowak*. 4. Widziała to przez dziurkę od klucza. *Święt*.

Dziurawić — Formy: dziurawię, dziurawisz, dziurawi, dziurawimy...; dziuraw! dziurawcie!; dziuraw!

Dziw — Formy: dlp tego dziwu, młm te dziwy. Ob. Dziwo.

Zwroty: 1) dziw, że... = dziwna rzecz, że...; 2) nie dziw, że...= nic dziwnego, że...; 3) dziwy wyrabiał, wygadywał... *SF*.

Człowiekowi dziw, że może znieść... *Pabr*.

Dziwaczeń = stawać się dziwakiem. Formy: dziwaczeń, dziwaczejesz, dziwaczeje...; dziwaczak..., dziwaczeli. Ob. Dziwaczyć.

Dziwaczyć lub **dziwaczyć się** = postępować dziwacznie. Formy: dziwaczę (się), dziwaczysz (się), dziwaczy (się), dziwaczymy (się)..., (nie) dziwacz! (się), (nie) dziwaczcie! (się); dziwaczy! (się)..., dziwaczyli (się). Ob. Dziwaczeń.

Telimenia nie mogła pojąć, co to znaczy. Ruszwszy ramionami myślała: dziwaczy. *Mick*.

Dziwić — I Formy: dziwię, dziwisz, dziwi, dziwimy...; dziw! dziwcie!; dziwił. II Składnia: **D**. kogo, co.

Nic jej (nie: ja) to nie dziwiło. *Natk*.

Dziwić się komu, czemu.

Dziwić się temu nie należy. *Niemc*. Jechał dziwić się samemu sobie, uczuciom, głosom świata. *Zerom*. Dziwił się Antoniemu, że nazwał ją dzieckiem. *Iwasz*. Mogli się temu nie dziwić. *Natk*. Dziwił się brutalności brata. *Iwasz*. Nie dziwił się nigdy długiemu. *Stenk*. Nikt się temu dziwić nie będzie. *Makusa*. Dziwił się panu. *Sieross*. Nie ma się czemu dziwić. *Grusz*. Dziwił się pańskim pytaniem. *Choyń*.

Dziwnie lub dziwno. Ob. *Zdania podrzędne podmiotowe.

Jak mi się dziwnie na sercu robi. *Zapol.*

Zwrot: dziwnie (dziwna rzecz), że... (nie: dziwnym jest, że...).

Dziwno było patrzeć. *Nałk.* Co dziwniejsze, że samotnia jego zaroila się niebawem od jenerałów (zamiast: co dziwniej, że samotnia jego zaroila się niebawem od jenerałów). *Berent.*

Dziwny — dziwniejszy. Składnia: D. w kim, w czym lub u kogo, u czego. Ob. Dziwnie.

Z wybuchem nienawiści, dziwnej w cudzoziemcu. *Sienk.*

Zwrot: dziwnym jest, że... (!) = dziwnie (dziwna rzecz), że...

Dziwnie (nie: dziwnym jest), że państwa patrzą na tę bratobójczą walkę. *Cyt. Kr. 1, 30.*

Dziwo — Formy: dlp tego dziwa, mlm te dziwa. Ob. Dziw.

Dziwołać, dlp tego dziwołać.

Dziwować się = dziwić się (z odcieniem zachwytu). I Formy: dziwuję się, dziwujesz się...; dziwuj się!; dziwować się. II Składnia: D. ś. komu, czemu.

-dzki. Zakończenie przymiotników, utworzonych od pni na -d-, np. sąsiad — sąsiedzki, gród — grodzki. Ob. -cki.

-dztwo. Zakończenie rzeczowników, utworzonych od pni na -d-, np: sąsiad — sąsiedztwo, wojewoda — województwo.

Dzwon, dlp tego dzwonu (SW, N), rzadziej: dzwona (SW). Ob. Dzwono.

Zwroty: bić w dzwony. *SF*; od wielkiego dzwono = przy wielkiej uroczystości.

Bić w dzwony. *Sienk.* Stearyny używają tylko od wielkiego dzwonu. *Gomuł.*

Dzwonić—I Formy: dzwonię, dzwonisz, dzwoni, dzwonimy...; dzwoń! dzwońcie!; dzwoniący; dzwonił. II Składnia: 1) D. czym lub w co (na oznaczenie narzędzia, którym się dzwoni), 2) D. na co lub do czego (na oznaczenie czegoś, do czego przez dzwonienie się nawołuje).

1. Zwolna w tabakierę palcami zadzwonił... Gdy w nią dzwonił, znak dawał... *Mick.* 2. Czy już dzwonił do doju? *Dąbr.*

Zwroty: 1) dzwonić zębami; 2) dzwonić na trwożę, na gwałt, na alarm. *SF.*

1. Dzwonił zębami z zimna. *Żerom.* 2. Myśl już dzwoniła na trwożę. *Bartk.*

Dzwonnica, nie: dzwonica.

Za dzwonnica chrusniak malinowy. *Mick.*

Dzwonnik, nie: dzwoniak.

Dzwono, dlp tego dzwona. Ob. Dzwon.

Dźwięczeć, nie: dźwięczyć. Formy: dźwięczę, dźwięczysz, dźwięczy, dźwięczymy...; dźwięcz!; dźwięczcie!; dźwięczący; dźwięczał..., dźwięczeli.

Dźwięk, dlp tego dźwięku.

Zwroty: 1) dźwięk się rozlega, rozchodzi się, rozbrzmiewa, nie: rozdaje się (rus.); 2) wydawać dźwięki; 3) pusty dźwięk = głos bez znaczenia.

2. Kroki wydają dźwięk metalu. *Kad. 3.* Ojczyzna stała się pustym dźwiękiem. *Sierosz.*

Dźwigać (niedok.)—dźwignąć (dok.). I Formy: 1) dźwigam, dźwigasz, dźwiga...; dźwigaj! dźwigajcie!; dźwigał, dźwigałi, 2) dźwignę, dźwigniesz, dźwignie...; dźwignij! dźwignijcie!; dźwignął, dźwignęła, nie: dźwignął.

II Składnia: D. kogo, co — z czego — czym.

Dźwigać się na czym — dźwignąć się (dok.).

Dźwignął się trochę na łokciu. *Dąbr.*

Dźwignia — I Formy: dlp tej dźwigni, dlm tych dźwigni. II Składnia D. czego.

Dźwignia dobrobytu.

Dźdżownica, nie: ddżownica, ani: dżownica.

Dźdżysty, nie: ddżysty, ani: dżysty, ani: dźdżowny.

Dżen'telmen, nie: dżentel'men. Formy: dlp tego dżentelme'na, mlm ci dżentelme'ni.

Dżet — Formy: dlp tego dżetu, mlm te dżety, dlm tych dżetów.

Dżokej (PA), nie: dżokiej, ani: żokiej; dlm tych dżokejów, rzadziej: dżokei.

E

Echo, dlp tego echa. Ob. Dźwięk.

Zwroty: echo się rozlega, rozchodzi się. odbija się, nie: rozdaje się (rus.).

Edmund — Mundzio—Mundek. Forma mian. Mundziu (!) = Mundzio. Ob. *Wołacz.

Mundzio (nie: Mundziu) przyszedł.

Edukacja = wychowanie (moralne i zarazem umysłowe).

Zwroty: 1) odbyć edukację; 2) otrzymać, odebrać edukację.

Edycja = wydanie (książki).

Edykt — Formy: dlp tego edyktu, mlm te edykty lub edykta.

Edynburg — edynburski, dop. Edynburga.

Edward — Edzio — Edek. Forma mian.

Edziu (!) = Edzio. Ob. *Wołacz.

Edzio (nie: Edziu) przyszedł.

Efekt — Formy: dlp tego efektu, mlm te efekty, rzadziej: efekta.

Zwroty: wywołać, wzbudzić, zrobić efekt wśród kogo lub w kim, nie: na kogo.

Stara się wywołać efekt wśród publiczności (nie: na publiczności). *Kr. 1, 50.* By wyszedłszy na świat efekt zrobić. *Mick.* Efektów nie wzbudzi. *Mick.*

Efemeryczny (od: efemeryda = istota, żyjąca dzień jeden) = krótkotrwały, przemijający.

Egida = tarcza (Pallas Ateny z koziej skóry).

Zwrot: pod egidą = pod osłoną, pod opieką, pod protektoratem.

Egipcjanin — Egipcjanka. Formy: Egipcjanin, jak: mieszczanin.

Egipt — egipski; dop. Egiptu. Składnia: 1) jechać do Egiptu, 2) mieszkać w Egipcie.

Egoizm = egoista — egoistyczny.

Egzageracja (!) = przesada (Krasn. 84).

Egzaltacja — egzaltować — egzaltowany

Znaczenie: egzaltowany = skłonny do egzaltacji.

Egzamin, nie: egzamen (Wal. 40). I Formy: dlp tego egzaminu, młm te egzaminy, rzadziej: egzamina. II Składnia: 1) E. z czego (na oznaczenie umiejętności lub właściwości, których się przed egzaminem nabyło), 2) E. na co (na oznaczenie umiejętności lub właściwości, które się ma w życiu po egzaminie stosować).

Zdał egzamin z matematyki. Zdał egzamin na komornika. *Zerom*. W fabryce od pana nie wymaga się egzaminów na człowieczeństwo. *Reym*.

Zwroty: 1) zdawać, składać (nie: robić, ani: trzymać) egzamin. *Kr. 1, 149*; 2) odbywać, prowadzić (nie: przedsiębrać, przeprowadzać) egzamin. *Kr. 1, 149*. Por. niem. Prüfungen vornehmen; 3) do egzaminu stawać, przystępować. *SF*; 4) podać kogo egzaminowi; 5) na egzaminie się obciąć, nie: przepaść na egzaminie (! germ.).

Egzarcha — Formy jak: monarcha.

Egzekucja — egzekucyjny, nie: egzekutywny. Składnia: 1) E. czego = wykonanie, spełnienie czego, powrotnie przyjęcie czego na podstawie orzeczenia sądowego, 2) E. nad kim = wykonanie nad kim wyroku.

Zwroty: 1) zawiesić = wstrzymać = odroczyć egzekucję; 2) dopełnić egzekucji; 3) postępować egzekucyjnie.

Egzekutor = wykonawca.

Zwrot: egzekutor testamentu = wykonawca testamentu.

Egzekutywa = zdolność, możność wykonywania czego.

Zwrot: mieć, posiadać egzekutywę.

Egzekutywny (!) = wykonawczy.

Wydział wykonawczy, nie: egzekutywny. *DUMK 30 IX 50*.

Egzekwie (tylko w lm); dop. tych egzekwii. *Egzema* ta (JP 13, 18).

Egzemplarz — Formy: dlp tego egzemplarza; dlm tych egzemplarzy; rzadziej: egzemplarzów.

Egzorcyzm—egzorcysta. Formy: 1) dlp tego egzorcyzmu, 2) egzorcysta, jak: artysta. **Egzystencja** = byt, istnienie. Znaczenie: 1) E. = istnienie = fakt bycia, 2) E. = byt = bycie w jego ciągłości trwania, 3) E. = zespół warunków zewnętrznych bycia.

1. Powietrze jest koniecznym warunkiem egzystencji ludzi i zwierząt. 2. Byt pozagrobowy. 3. Cała nasza egzystencja jest zachwiana. *Nałk*. On jest w dobrym byciu.

Zwrot: budować egzystencje.

Powinnam sobie zbudować swoją własną egzystencję. *Zapoi*.

Egzystować = istnieć, być.

-ej, nie: -ij (-yj). Zakończenie: 1) dlp i cłp rz. w deklinacji przymiotników, zaimków i liczebników porządkowych, np. tej, dobrej, trzeciej, 2) przysłówków w stopniu wyższym, np. ładniej, bliżej, dalej, 3) rozkaznika czasowników, zakończonych w 3 os. lm czasu teraźn. na -eja, np. sieją—siej, leją—leją, umieją—umieją; prócz tego: chciej, miej; ale: ciągną—ciągnij, drżą—drzyj.

Ekiarka, lepiej: węgielnica (kreślarska).

Ekipa (!). Znaczenie: 1) E. = drużyna konna, 2) E. = kompania jezdna.

Konna drużyna polska (nie: ekipa polska) wystąpiła na forum międzynarodowym. *Cyt. Kr. 2, 280*.

Eklektyk — eklektyzm. Formy: 1) dlp tego eklektyka, cłp temu eklektyko'wi..., młm ci eklektycy, 2) dlp tego eklektyzmu, mjsclp o tym eklektyzmie.

Ekonomia — ekonomista, — ekonomiczny (od: łc. oeconomicus), nie: ekonomiczny.

Wyrażenie: ekonomia polityczna, nie: polityczna ekonomia.

Ekscelencja — Składnia: Wasza ekscelencja raczył (nie: raczyła) przyjechać.

Ekscentryk—ekscentryczny,—ekscentryzm. Formy: 1) dlp tego ekscentryka, młm ci ekscentrycy, 2) dlp tego ekscentryzmu, mjsclp w tym ekscentryzmie.

Ekscept, lepiej: wyciąg; dlp tego eksceptu. **Eksces** = wybrzyk, wykroczenie. Forma: dlp tego ekscesu, młm te ekscesy, nie: ekscesa.

Zwrot: dopuszczać się ekscesów. *SF*.

Eksypować (!) = wyłączać, wykluczać.

Ekshibit, lepiej: załącznik sądowy = dowód, dokument należący do sprawy sądowej.

Ekskludować (!) = wyłączać.

Ekskluzywny (!) = wyłączny.

Ekskrementy (tylko w lm), nie: ekskrementa = odchody ludzkie lub zwierzęce; dop. tych ekskrementów

Ekskurs = dłuższy odsyłacz, wycieczka (w książce); dlp tego ekskursu.

Ekskursja (!) = wycieczka (*Krasn. 84*)

Eksmisja, lepiej: wydalenie, usunięcie.

Ekspansja—ekspansywny, nie: ekspansja—ekspanzywny.

Ekspedient, nie: spedięnt; tego ekspedienta.

Ekspedycja—ekspedycyjny, nie: spedycja—spedycyjny (germ.). Znaczenie: 1) E. = wyprawa (*Krasn. 84*), 2) E. (nie: spedycja) = wysyłanie bagażu bądź innego jakiego pakunku.

Wyrażenie: biuro ekspedycyjne, nie: spedycyjne.

Ekspedytor, nie: spedytor (germ.); dlp tego ekspedytora.

Ekspens (lepiej: wydatek, koszt) — ekspensowny. Forma: dlp tego ekspensu, młm te ekspensy lub ekspensa.

Ekspensować, lepiej: wydatkować, ponosić wydatki.

Ekspert w czym = biegły w czym.

Eksperyment, dlp tego eksperymentu, młm te eksperymenty, rzadziej: eksperymenta.

Eksperymentować — Znaczenie i składnia: 1) E. co = poddawać co próbie, 2) E. z czym = robić nad czym doświadczenia.

Ekspirować (!) = wygasać (o wszelkiego rodzaju umowach).

Eksplikacja (!) = wyjaśnienie.

Eksploatacja = użytkowanie, ciągnięcie zysków.

Eksploatować = użytkować, ciągnąć zyski.

Ekspłodować = wybuchać.

Eksplozja = wybuch (*Krasn. 84*).

Eksponat, lepiej: okaz, przedmiot wystawowy.

EkspONENT (!) = wystawca.

Eksponować = wystawiać, wysuwać naprzód.
Eksponować się (!) na co, za czym, dla kogo = wystawiać się, narażać się na co, dla kogo; oświadczać się za czym.

Zamek wawelski tak wystawiony (nie: eksponowany) na pożary w mieście. *Cyt. Kr. 1, 213.* Rosja zbytnie eksponowała się (!) za Serbią. *Cyt. Kr. 1, 213.* Eksponowali się (!) oni dla nas. *Cyt. Kr. 1, 213.*

Eksponowany (!) = wystawiony, wysunięty, czołowy, wybitny; narażony na co.

Zwrot: czołowe (nie: eksponowane) stanowisko.

Wysunięta (nie: eksponowana) w artykule tym platforma zadań... *Cyt. Kr. 1, 213.*

Eksport, lepiej: wywóz.

Eksportacja — Znaczenie: 1) E. = wywiezienie, zesłanie, 2) E. = wyprowadzenie zwłok.

Ekspozycja, lepiej: wyłożenie, wykład.

Ekspozytura (!) = przedstawicielstwo lub oddział (DUMK 31 X 31).

Ekspresja — ekspresyjny.

Ekspropriacja (!) = wywłaszczenie.

Ekstabilacja (!) = wykreślenie z ksiąg hipotecznych.

Ekstabilować (!) = wykreślać z ksiąg hipotecznych.

Ekstaza, lepiej: uniesienie, zachwyty (Krasn. 84).

Ekstemporale, mlm te ekstemporalia, dlm tych ekstemporalistów.

Ekstensywny, nie: ekstenzywny.

Ekstern lub **eksternista** (SW).

Ekstrakt (!) = wyciąg, wywar.

Ekwator — ekwatorialny; dlp tego ekwatora.

Ekwilibry'styka — ekwilibrystyczny.

Ekwipaż, nie: ekipaż, lepiej: pojazd.

Ekwipować (!) = zaopatrywać w co, sprawić co, urządzić co.

Ekwipunek (!) = zaopatrzenie (DUMK 15 X 31).

Ekwiwalent (!) = równoważnik (KJMK).

Elaborat (zwykle w znac. ujemnym) = wypracowanie, praca.

Elastyczny, lepiej: giętki, sprężysty, rozciągliwy.

Elbląg — elbląski; dop. Elbląga, nie: Elblągu.

Eldorado (imię własne) lub **eldorado** (rzecz. posp.).

Elegant — elegancja, — elegancki.

Elegia — elegijny.

Elekcja (= obiór, wybór) — elekcyjny, — elekcjonista.

Elektor — elektorski — elektoralny (z łc. electoralis). Znaczenie: 1) elektorski = odnoszący się do elektora, 2) elektoralny = odnoszący się do elekcji, związany z elekcją, wyborczy.

Elektrowóz (= lokomotywa elektryczna) — elektrowozownia (KJMK).

Elektryczność, nie: elektryka, ani: elektryczność.

Zwrot: naładować (nie: nabić) elektrycznością.

Element = składnik, pierwiastek, żywioł. For-

my: dlp tego elementu, mlm te elementy, rzadziej: elementa.

Elementarny — Znaczenie: 1) E. = podstawowy, zasadniczy, 2) E. = początkowy, 3) E. (!) = żywiołowy.

1. Elementarna grzesność. 2. Szkoła elementarna. 3. Kłęska elementarna (!) = kłęska żywiołowa.

Elementarz, dlm tych elementarzy, rzadko: elementarzów.

Elew, lepiej: wychowanek. Formy: dlp tego elewa, mlm ci elewowie.

Eliksir, nie: eleksir; dlp tego eliksiru.

Eliminować, lepiej: usuwać, wyłączać, rugować (zawsze coś, co jest zbyteczne bądź szkodliwe).

Wyłączam wypadki dobrej woli, nie: eliminuję wypadki dobrej woli.

Elokwencja — elokwentny, lepiej: wymowa — wymowny.

Elukubracja (w znaczeniu ujemnym) = moliźnie, ale bez dodatniego wyniku opracowany utwór.

-em, -eś, -śmy, -ście. Ruchome końcówki czasowników; zwykle się kładą na drugim miejscu w zdaniu; po wyrazach, zakończonych samogłoską, zam. -em, -eś; -m, -ś; takie połączenia, jak: jakąem (zam. jakąm) wściekłość krył (cyt. Kr. 1, 321), są niepoprawne. Kończówki: -em, -eś piszemy zwykle razem z poprzedzającym je wyrazem, gdyby jednak takie połączenie, raziło lub mogło wywołać nieporozumienie, wolno użyć łącznika, np. cel-em pośmiewiska = jestem cel pośmiewiska, bratu-ś przecie dał (PA).

Wczorajem go widział. Czyś go widział? Czyście to zrobili? Godzieneś pochwał, rzecze Hrabia, mój sąsiedzie. *Mick.*

Emalia — emaliować co.

Emancypacja (= uniezależnienie, usamodzielnienie) — emancypacyjny.

Embalaż (!) — Znaczenie: 1) E. (!) lp = opakowanie z towarem, 2) E. (!) lm = opakowanie bez towaru (DUMK 15 X 31).

Embargo (!) = areszt, sekwestr nałożony na okręt przy jego odejściu (SW), aresztowanie, zatrzymanie w porcie okrętu.

Emblemat ten, nie: ta emblema (JP 13, 18), lepiej: godło (Krasn. 84).

Embrion — embrionalny, rzadziej: embryonowy.

Emendacja (!) = poprawka, sprostowanie. Wykazywano błędy, domagano się wyjaśnień i sprostowania (nie: emendacji). *Cyt. Kr. 1, 214*

Emerytura.

Zwroty: 1) wyszedł do emerytury; 2) poszedł na emeryturę; 3) dostał emeryturę.

Emigracja, lepiej: wychodźstwo.

Emigrant, lepiej: wychodźca (Krasn. 84).

Eminencja — Składnia: Jego Eminencja wygłosił (nie: wygłosiła) przemówienie.

Emisarz, lepiej: wysłannik (Krasn. 84)

Emisja, lepiej: puszczanie w obieg (papierów wartościowych).

Emitowanie, lepiej: wypuszczanie (papierów wartościowych).

Emitowanie obligacji = wypuszczanie obligacji. *DUMK 31 X 31*.

Emocja, lepiej: wzruszenie (Krasn. 84).

Empiria — empiryczny, lepiej: doświadczenie — doświadczalny.

Emulacja, lepiej: współzawodnictwo (Krasn. 84).

Emulować z kim, lepiej: współzawodniczyć z kim.

-emy — **-imy** (-ymy). Zakończenia czasowników w 1 os. Im czasu teraźn.: -emy, jeśli w 3. os. lp -e; -imy (-ymy), jeśli w 3. os. lp -i (-y), np. niesie — niesiemy, ale: chodzi — chodzimy, patrzy — patrzymy.

Encyklika, nie: encyklika.

Encyklopedia — encyklopedysta — encyklopedyczny.

Eneida, Eneidy..., lub **Aeneis** (ndm).

Enema ta (JP 13, 18).

Energia — energiczny, — **energe'tyka** — **energetyczny**.

Entuzjasta — I Formy jak: finansista. II Składnia: E. czego.

Był entuzjastą wszystkiego, co jest czeskie. *Małacz*.

Entuzjazm — entuzjastyczny. I Forma dlp tego. entuzjazmu.

Nie w upojeniu entuzjazmu, ale w odosobnieniu i ciszy zgruntuje się duszę. *Danił*.

II Składnia: 1) E. dla kogo, 2) E. do czego, nie: dla czego, 3) E. w czym.

1. Czciłi wymowę z entuzjazmem dla Cyncerona. *Berent*. 2. Nie drwimy z tego entuzjazmu do poezji. *Berent*. 3. Entuzjazm w popieraniu wszelkich opinii nie gwoli osobistej korzyści zawsze okazuje poczciwe serce. *Mochń*.

Entuzjzować się — I Formy: entuzjzuję się...; entuzjzuję się! II Składnia: 1) E. ś. kim lub dla kogo, 2) E. ś. czym lub do czego, nie: dla czego, 3) E. ś. w czym.

2. Nie wiedział, że można się entuzjzować pieleniem. *Perz*.

Enumeracja (!) = wyliczanie, wyliczenie.

Enuncjacja, lepiej: oświadczenie, ogłoszenie, przemówienie.

Wygłosił przemówienie (nie: enuncjację), że nauka w szkole... *Cyt. Kr. 1, 214*.

Enuncjować (!) = obwieszczać, ogłaszać, zapewniać.

Zapewniało się (nie: enuncjowało się) aż do znużenia, że powstania wywołać nie myśli. *Cyt. Kr. 1, 215*.

Epicki lub **epiczny**. Ob. Epika.

Epidemia — epidemiczny (od: gr.-łac. epidemjcus), nie: epidemijny.

Epigram ten lub ten epigramat, nie: ta epigrama (JP 13, 18). Formy: dlp tego epigramatu, mlm te epigramaty, rzadziej: epigramata.

Epika, nie: epi'ka.

Epikur — epikureizm — epikurejczyk, — epikurejski, nie: epikurczyk — epikurski.

Episjer (!) = kupiec korzenny.

Epitafium to — Formy, jak: gimnazjum.

Epitalamium to — Formy jak: gimnazjum.
Epitet — Formy: dlp tego epi'tetu, nie: epi'tetu, mlm te epi'tety (nie: epi'tety), rzadziej: epi'teta, nie: epi'teta.

Epizod ten, nie: ta epizoda. Formy: dlp tego epizodu, mlm te epizody.

Epo'ka (PJ 35, 5), nie: e'poka i nie: epocha.

Zwroty: 1. człowiek jakiejś epoki = człowiek, należący do jakiejś epoki; 2) człowiek z jakiejś epoki = człowiek pochodzący z jakiejś epoki.

1. Od razu z wyrazu twarzy można było poznać, że to ludzie epoki 63 roku. 2. Zachowują się, jak ludzie z epoki jaskiniowej.

Epope'ja, rzadko: epopeja. Formy: dlp i dlm tej i tych epopei.

Epos ten, rzadziej: to epos (ndm.). Formy: dlp tego eposu, mlm te eposy.

Wielkie epos napoleońskich wojen. *Konopn. cyt. Pass*. Wielkim i jedynym narodowym epos. *Tar'now. cyt. Pass*. Z gliny tego pokolenia ulepił Mickiewicz ostatnie na świecie epos narodowe. *Berent*.

Epruwetka (!) = próbówka (DUMK 31 X 31).

Erfurt — erfurcki; dop. Erfurtu.

Ermitaż = pustelnia; dlp tego ermitażu.

Eros — Znaczenie i forma: 1) E. = bóg miłości (imię własne); dop. tego Erosa, 2) E. = miłość (nazwa posp.); dlp tego erosa, niekiedy: tego erosu.

Erudyt ten (zwykle w znac. żart.), częściej: erudyta. Formy: 1) lp erudyt, tego erudyta, temu erudytowi..., Im ci erudyci, tych erudytów, tym erudytom..., 2) lp ten erudyta, tego erudyty, temu erudycie, tego erudyte, erudyto! tym erudyta, o tym erudycie; Im ci erudyci, tych erudytów...

Erupeja = wybuch wyłom.

Erynie, nie: erynnie.

Erytrea lub **Erytreja**.

Erzerum (ndm), w wymowie: Er-zerum.

Eschyl lub **Ajschyl**, nie: Ajschyl.

Esencja — esencjonalny.

Eskim, częściej: **Eskimos** — Eskimoska. Forma mlm ci Eskimowie, częściej: Eskimosi. **Eskont** ten lub to eskonto. Formy: 1) eskont, dlp tego eskontu, 2) eskonto, dlp tego eskonta.

Esperanto — esperantysta.

Estetyka (nie: estetyka) — estetyczny.

Estonia — estoński — Estończyk — Eston'ka.

Składnia: 1) pojechał do Estonii. 2) mieszka w Estonii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Estyma (arch., dziś żart.) — estymować (żart.).

Zwrot: mieć kogo w estymie.

Pana Michała miał w nadzwyczajnej estymie (arch.). *Sienk*.

Eszelon, dlp tego eszelonu.

Etablisować (!), **etablizować (!)**, **etablować (!)** = fundować lub otwierać (jakiś zakład).

Etap ten, nie: tą etapa; dlp tego etapu.

Etat — Formy: dlp tego etatu, mlm te etaty.

Zwroty: 1) dostać się na etat. *SF*; 2) być na etacie. *SF*; 3) spaść z etatu. *SF*.

Etiop — Etiopka, — Etiopia — etiopski; dop. tego Etiopa.

Etnograf — etnografia — etnograficzny.

Etnolog — etnologia — etnologiczny.

Etrusk — etruski, ale: Etruria; młm ci Etruskowie.

Etyka (nie: ety'ka) — etyczny.

Etykieta.

Zwrot: pod etykieta.

Etymolog — etymologia — etymologiczny.

Eubeja (PA), nie: Eubea; dop. Eubei.

Eufemizm, tego eufemizmu.

Eufonia — eufoniczny.

Eufkrat, dop. Eufkratu.

Eugeniusz — Genio — Geniek. Forma: Geniu (!) = Genio. Ob. *Wolacz.

Genio (nie: Geniu) przyszedł.

Europa — europejski (nie: europejski) — Europejczyk — Europejka (pod wpływem łc. europaeus).

Eustachy, Eustachego, Eustachemu... (odmiana przymiotnikowa).

Evakuacja — ewakuacyjny.

Evakuować — I Formy: ewakuuję..., ewakuuje..., ewakuuj!; ewakuujący; ewakuował. II Składnia: 1) E. kogo, co — skąd, z czego = wysiedlać, rugować kogo, co — skąd, z czego, 2) E. co — z czego = opróżniać co — z czego.

Evangelia (nie: ewanielia) — ewangelista, — ewangeliczny, — ewangelijny. Znaczenie: 1) ewangelijny = odnoszący się do ewangelii, 2) ewangeliczny = zgodny z nauką ewangelii, opisany w ewangelii.

Po raz pierwszy ujrzał krajobraz ewangeliczny. *Parand.*

Evangelik — ewangelicki, nie: ewangeliczny. Ob. Ewangelia.

Ewenement (!) = wydarzenie.

Ewentualnie (!) = przypuszczalnie, możliwe, a może, albo (DUMK 30 IX 30).

Ewentualny (!) = mogący się zdarzyć, możliwy, przypuszczalny, przewidywany.

Ewidencja (!) = 1) E. = zapisywanie, rejestrowanie, rejestracja, 2) E. = rejestr, wykaz, spis, ujawnienie (DUMK 30 IX 30).

Już zostało wydane polecenie sporządzenia dokładnego wykazu (nie: przeprowadzenia dokładnej ewidencji) ludności. *Cyt. Kr. 1, 216.*

Ewikcja = pewność, zabezpieczenie, rękojmia.

Ewolucja — ewolucyjny, — ewolucjonizm — ewolucjonista — ewolucjonistyczny. Znaczenie: 1) ewolucyjny = rozwojowy, związany z rozwojem, 2) ewolucjonistyczny = związany z teorią ewolucjonizmu.

Ewoluować (!) = rozwijać się, ulegać prawu ewolucji.

Ex offo (!) = z urzędu (DUMK 30 IX 30).

F

Fabryka (nie: fabry'ka) = wytwórnia. Składnia: F. czego. Ob. Biuro.

Fabryka kotłowa.

Zwroty: 1) być w fabryce, ale: na fabryce = w jakimś dziale fabryki, 2) pracować w fabryce, nie: na fabryce.

Fabrykacja, lepiej: wyrabianie, wytwarzanie.

Fabrykat, lepiej: wyrób, wytwór.

Fabuła (nie: fabu'ła) — fabulista — fabulistyka — fabulistyczny.

Facecja — facecista lub facecjonista.

Zwrot: wyprawiać, stroić facecje.

Ten błazen wiecznie facecję wyprawia z tym safanduią. *Orzesz.*

Fach (= zawód, zajęcie zawodowe) — fachowy — fachowiec; dlp tego fachu.

Zwrot: mieć fach w ręku = posiadać jakąś umiejętnością zawodową.

Musi mieć fach w ręku. *Dąbr.*

Facjata — Znaczenie: 1) okno na poddaszu, mieszkание na poddaszu, 2) F. = gęba.

A to niemila ta facjata.

Facjenda (!) = interes kupiecki, transakcja, spekulacja.

Facjendować (!) = prowadzić interes kupiecki, spekulować.

Facsimile to (ndm) lub to faksymile albo ten faksymil. Ob. Faksymil.

Faeton (nie: fajeton), dlp tego faetonu.

Nie był to giuchy turkot faetonu. *Orzesz.*

Fagot — fagocista. Ob. Duda; dlp tego fagotu.

Fajans — fajansowy. Formy: dlp tego fajansu, młm te fajanse, dlm tych fajansów, nie: tych fajansy.

Fajerka (!) = krążek kuchenny (IGD).

Fajerki (! prow. wlkpól.) = zapalki (IGD).

Fajerman (! prow. wlkpól.) = strażak (pożarny).

Fajerwerk (zwykle w lm) = ogień sztuczny.

Fakcja (arch.) = partia.

Fekelcug (!) = pochod z pochodniami.

Faksymil ten, dlp tego faksymilu. Ob. Facsimile.

Fakt — Formy: dlp faktu, młm fakty, rzadziej: fakta.

Zwroty: 1) fakt zaszedł; 2) opierać się na faktach, nie: o fakty; 3) ustalić fakt; 4) goły fakt; 5) przez sam fakt, nie: wskutek samego faktu; 6) przytaczać fakty.

3. Dla ustalenia faktów. *Kod. Post. Cyw. 5.* Dziecko uchodzi za urodzone w małżeństwie przez sam fakt zawarcia związku małżeńskiego przez rodziców. *Kod. Cyw. Rodzina. 6.* Przytaczał fakty. *Danił.*

Faktor — I Znaczenie: 1) F. = pośrednik, stręczyciel, 2) F. (! rus.) = czynnik. II Forma młm ci faktorzy, nie: faktorowie, ani: faktory.

Faktycznie, lepiej: istotnie, rzeczywiście, na-
prawdę.

Faktyczny = istotny, rzeczywisty.

Fakultatywny (!) = nieobowiązujący, warun-
kowy, w miarę potrzeby (DUMK 31 XII 32).
Fakultet = wydział (uniwersytecki). For-
my: dlp tego fakultetu, mlm te fakultety.

Falset — falsecista. Ob. Duda. Formy: 1)
dlp tego falsetu, 2) falsecista. Formy jak:
finansista.

**Falsyfikant, nie: fałzyfikant; dlp tego falsyfi-
katu.**

Fałd lub fałda — fałdek lub fałdka. Formy:
1) ten fałd, tego fałdu, temu fałdowi..., te
fałdy, tych fałdów..., 2) ta fałda, tej fałdy,
tej fałdzie..., te fałdy, tych fałd...

Zwrot: przysiadawać fałdów (nigdy: fałd) =
pilnie pracować, nie wstając z krzesła czy zé
stołka.

Koło jedwabnych fałd płaszcz. *Zapol. cyt. JP*
9, 53. Trzeba było przysiedzieć fałdów. *Żerom.*
Trzeba było przysiadawać fałdów i wszystko
pilnie odrabiać. *Żerom.*

Fałsz — Formy: dlp tego fałszu, mlm te
fałsze, dlm tych fałszów, nie: fałszy.

Zwrot: zadać komu fałsz = wytknąć kłamstwo.
Śmiała księżu fałsz w oczy zadać. *Sienk.*

Fałszeryz, mlm ci fałszeryze, dlm tych fał-
szeryz lub fałszeryzów.

Fałszować — I Formy: fałszuję, fałszu-
jesz..., fałszuję; fałszuję; fałszował. II
Składnia: F. co — czym.

Fałszywie, rzadko: fałszywo.

Fałszywy, nie: fałszywy. Znaczenie: 1) F. =
zdradziecki, obłudny, 2) F. = podrobiony, 3)
F. (!) = błędny, mylny (germ.) (Krasn. 65).

1. Fałszywy przyjaciel. 2. Fałszywy pieniąż. 3.
Jesteś na fałszywej (!) (zam.: na błędnej, myl-
nej) drodze. *Krasn. 65.*

Familia — familijny, — familiarny. Znacze-
nie: 1) familijny = odnoszący się do rodziny
(rodziny), rodzinny, 2) familiarny = poufa-
ły, bezceremonialny.

Fanatyzm — fanatyk — fanatyczny.

Fant = zastaw, zakład. Formy: dlp fantu,
mlm fanty, dlm fantów.

Zwroty: 1) pożyczać na fanty = na zastaw; 2)
co zrobić (czynić) z jakimś fantem = być w kłó-
pocie, co się ma z czymś zrobić.

Co czynić z tym: fantem? *Makusz.*

Fantazja — fantazyjny, — fantasta lub fan-
tastyk — fantastyczny, — fantazjować. Zna-
czenie: 1) fantazyjny = nacechowany fanta-
zją, pełen fantazji, 2) fantastyczny = wła-
ściwy fantastykowi, nie odpowiadający rze-
czywistości, niereczywisty.

Zwroty: 1) fantazja przychodził mi strzela ko-
mu (do głowy); 2) pokazywać fantazje. *SF*; 3)
nadrabiać fantazja. *SF*; 4) tracić fantazje.

1. Kto upewni, że nie przyjdzie szlachcie fanta-
zja do głowy posadzić na stołcu królewskim pana
Harasimowicza? *Sienk.* Państwu taka fantazja
strzeliła. *Prus.* 4. Inni tracą fantazje. *Sienk.*

Fantazjować o czym — fantazjowanie o czym.
Nie brakło fantazjowania o zamieszkanu w
czworakach. *Dąbr.*

Fara — farny, — fararz (! prow.) = proboszcz.

Zwroty: 1) kanonik u fary, nie: przy farze; 2)
chuda fara = bieda.

1. Kanonikiem był u fary. *Or-Ot.* 2. Powiadasz,
że u nich chuda fara. *Sienk.* Majątek był pański,
a nie chuda fara dzisiejsza. *Bartk.*

Faramuszka, nie: farmuszka, ani: farmażka,
ani: framuszka, ani: warmuszka, ani: war-
muz. Znaczenie: 1) F. = zupa z chleba, roz-
gotowanego w wódzie, 2) F. = drobnostka,
fraszka (w tym znaczeniu zwykle w lm).
Farba — farbiarnia, rzadziej: farbiernia; dlm
tych farbiarni.

Odpiływy, jakie się toczyły z farbiarni. *Reym.*
Wyrażenie: przemysł farbiarski. *JP 20, 84ⁿⁿ.*

Farbiarz — farbiarski, — farbiarstwo, rza-
dziej: farbierz, farbierski, farbierstwo.

Zaduch z weiny, jakis królo-owczy i farbierski,
Grusz.

Farbować (niedok.) — I Formy: farbuję;
farbuję; farbujący; farbowany; farbował.
II Znaczenie i składnia: 1) F. kogo, co —
czym = pociągać farbą, 2) F. (bez dopełn.) =
puszczać farbę.

Farmaceu'ta, dlp tego farmaceu'ty..., jak
poeta.

Farmakolog — farmakologia = farmakolo-
giczny.

Farmakopea (PA), nie: farmakopeja.

Farsa — farsiarz (nie: farser), — farsista.

Znaczenie: 1) farsiarz = aktor grający far-
sy; człowiek lubiący farsy, 2) farsista = au-
tor piszący farsy; aktor grający farsy.

Farsz (!) = nadzięcie (IGD).

Fartuch — fartuszek, nie: fartusik; dlp te-
go fartucha.

Farys, dlp tego farysa.

Zwrot: być farysem = mieć i realizować wiel-
kie cele.

Niegdyś próbował być farysem. *Kruczk.*

Faryzeusz — Formy: mlm ci faryzeusze, dlm
tych faryzeuszów lub faryzeuszy.

Fascykul (!) = zwój, zwitek papierów, zeszyt.

Fascynować (!) = ośniewać, czarować, za-
chwycać.

Fasja (prow.) = deklaracja podatkowa, ozna-
czająca wysokość dochodu.

Fasola ta (nie: fasol, ani: fazola, ani: fazol)
= rodzaj grochu.

Fasoł ten = troska, frasunek; dlp tego fa-
sołu.

Fason, dlp tego fasonu. Znaczenie: 1) F. =
krój sukni, kształt, model kapelusza, 2) F. =
gatunek ludzi, 3) F. = (!) kształt czegokol-
wiek.

1. Modny fason. Kupiłam sobie fason na kape-
lusz. 2. Znam ja ten fason i wiem, o co im cho-
dzi. *Prus. cyt. SW.*

Zwrot: trzymać fason (gm.) = mieć dobrą po-
stawę.

Trzymaj fason swój jak szpic! *Tango Łyczak.*
Dana.

Fasować — I Formy: fasuję, fasujesz...; fa-
suję!; fasujący; fasował. II Znaczenie: 1) F.
= pakować, ładować, 2) F. = z większej ilo-
ści wydawać lub brać mniejsze porcje, 3) F.
= (żołnier.) brać, dostawać.

Zafasowali Moskałom kilka armat.

Fastryga — fastrygować, nie: fastrzyga —
fastrygować. Formy: fastryguję, fastrygu-

jesz...; fastryguj!; fastrygujący; fastrygował.

Fatalizm — fatalista — fatalistyczny. Formy: 1) dlp tego fatalizmu, 2) fatalista, jak: finansista.

Fatalny — fatalność — fatalistyczny. Znaczenie: 1) fatalny = od losu poszkodowany, niepomyślny, zły, 2) fatalistyczny = związany z fatum, od losu przeznaczony.

1. Fatalny stan zdrowia. *żerom.*

Fatałach (zwykle w lm: fatałachy) — fatałaszkli. Forma dlm tych fatałachów, tych fatałaszków, nie: fatałaszek.

Fata morgana (tylko w lp); dop. tej fata morgany (SW) lub ndm (N).

Fatum to (tylko w lp i ndm).

Zwroty: fatum ciąży, wisi nad kim, nad czym.

Fatyga.

Zwrot: dać komu za fatygę = dać napiwne.

Fatygować — I Formy: fatyguję, fatygujesz..., fatygują; fatyguj!; fatygujący; fatygowany; fatygował. II Składnia: F. kogo — czym.

Faun ten = leśny bóg rzymski; dop. tego fauna.

Fauna ta = zwierzęta zamieszkujące jakąś część kuli ziemskiej lub kraju; dop. tej fauny.

Fawor (dawn., dziś arch. lub żart.); dlp tego faworu.

Zwrot: być w faworach u kogo (dawn., dziś arch. lub żart.).

Nikt teraz nie jest w takich faworach u księcia (arch.). *Siemk.*

Faworki (tylko w lm) = chrust (gatunek ciasta); dop. tych faworków.

Faworyt (z lekkim odcieniem żartobliwości) = ulubieniec; — faworyta = ulubienica; — faworytalny, nie: faworytny (dawn.).

Faworyty = bokobrody (tylko w lm), dop. tych faworytów.

Faworyzować (nie: faworytować) kogo, co = wyróżniać sympatią w stosunkach osobistych. Formy: faworyzuję, faworyzujesz..., faworyzują; faworyzuj!; faworyzujący; faworyzowany; faworyzował. Por. Forytować.

Faza.

Zwrot: przechodzić fazę.

Przechodził różne fazy. *Prus.*

Fąfel, dlp tego fąfla, mlm te fąfle, dlm tych fąfli lub fąflów.

Fąfry lub fąfy (tylko w lm), nie: fonfry, ani: fomfry, ani: fonfy = grymasy, fochy; dlm tych fąfrów (fąfów).

Zwroty: 1) stroić fąfry; 2) mieć fąfry w nosie. *SW*

Gadaj bo no szczerze i bez fąfrów. *Krasz. cyt. SW.*

Febra, nie: fybra, ani: frybra.

Fechtować się, nie: fechtować, ani: fektować (się). I Formy: fechtuję się...; fechtuj się!; fechtujący się; fechtował się. II Składnia: 1) F. ś. czym, 2) F. ś. z kim.

Federalizm — federalista — federalistyczny. Formy: 1) dlp tego federalizmu, 2) federalista, jak: finansista.

Fejleton, częściej: felieton. *F*

Felcer, nie: fylcer, ani: felcerz. Formy: dlp tego felczera, mlm ci felcerzy, dlm tych felczerów.

Feldfebel, rzadko: feldfeber; dlp tego feldfebla, rzadko: feldfebra lub feldfebera.

Za pierwszym strzałem ubił feldfebera. *Mick. cyt. SW.*

Feler (żart.) = błąd, wada; uszkodzenie; dlp tego feleru.

Felie'ton (rzadziej: fejlëton) — felietonista — felietonistyka — felietonistyka. Formy: 1) dlp tego felietonu, 2) felietonista, jak: finansista.

Feliks — Feluś — Felunio — Felo. Znaczenie i formy: 1) Felu (!) = Felo. Ob. *Wolacz. 2) Feliksowie, rzadziej: Feliksostwo = Feliks z żoną.

Felo (nie: Felu) przyszedł.

Feminizm — feminista — feministyczny. Formy: 1) dlp tego feminizmu, 2) feminista, jak: finansista.

Fenicja — Fenicjanin — fenicki. I Formy: Fenicjanin, jak: mieszczanin. II Składnia: 1) w Fenicji, 2) do Fenicji. Por: Litwa, Ruś, Węgry.

Fenig, nie: fenik, ani: fenyg; dlp tego fenigu, nie: fenika.

Feniks, dlp tego feniksa.

Fenomen — fenomenalny, nie: fenomenowy. Formy: dlp tego fenomenu, mlm te fenomeny lub fenomena.

Fenomena natury. *Stasz.*

Feodalizm Ob. Feudalizm.

Ferie (tylko w lm) — ferialny, — feryjny; dop. tych ferii. Składnia: dwoje, troje... ferii.

Ferment, dlp tego fermentu, mlm te fermenty, nie: fermenta.

Ferwor = zapal, uniesienie; dlp tego ferworu.

Festiwal, nie: festywal; dlp tego festiwalu.

Festyn, dlp tego festynu.

Fetor, nie: fetór; dlp tego fetoru.

Feodalizm — feudalny, nie: feodalizm — feodalny; dlp tego feudalizmu.

Jaki to był triumfalny, jaki piękny nasz powrót, rycersko-feudalny. *Mick.*

Zrujnowały ustrój feudalny. *Danił.*

Fiakier (fiakr) = doróżkarz; dlp tego fiakra. **Fiasko**, dlp tego fiaska, clp temu fiasku..., nlp tym fiaskiem.

Figa.

Zwroty: 1) mieć figę (z makiem) = nie mieć nic; 2) pokazać komu figę = wyśmiać kogo, zwieść kogo, nie dać nic.

1. Figę mieć będzie z makiem. *Dąbr.* 2. Pokazała figę. *Dąbr.*

Figiel — figlarz. Formy: 1) dlp tego figla, 2) dlm tych figlarzy lub figlarzów.

Zwroty: 1) platać, stroić figle komu. *SF*; 2) mieć figle w głowie; 3) komuś sa figle w głowie; 4) zachciewa się figlów; 5) psie figle.

1. Mazgaj mój rodzony plata mi ciągle figle. *Danił.* Platał figle, na jakie mogła zdobyć się psia i chłopięcia fantazja. *Wikt.* To wam także figle w głowie? *Sierosz.* Zachciało się *Milordowi* psich figlów. *Małacz.*

Figura — figuralny lub figuryczny — figurant.

Zwroty: 1) suknia do figury = zgrabna. *SF*; 2) chodzić do figury = chodzić bez palta. *SF*; 3) wielka figura = poważna osobistość.

Niedźwiedzia była za wielką figurą. *Małacz.*

Fikcja — fikcyjny.

Fiksować — Znaczenie: 1) F. = tracić zdrowe zmysły, wyprawiać brewerie, 2) F. (!) = ustalać, ostatecznie określać.

1. Co ten koń taki płochliwy! Co chwila fiksuje.

2. Ustępstwa ustalone (nie: zafiksowane) w kontrakcie.

Filantrop — filantropka, — filantropia — filantropijny.

Latwo jej być filantropką z cudzej kieszeni. *Perz.*

Filar, dlp tego filaru (= podpory) lub tego filara (= człwieka będącego podporą).

Filaru. *Zerom.* Wznoszenie filaru operowego. *SW.*

Filaret ten lub ten filareta. Formy: 1) filaret, tego filareta..., ci filareci, 2) filareta, jak: poeta.

Każdy filaret. *J. Domejko cyt. Pass.* Jako filareta. *J. Treliak cyt. Pass.*

Filatelista, nie: filatelist. Formy jak: finansista.

Filia — filialny.

Filipopol, dop. Filipópola.

Filizanka, nie: taska (prow.).

Wyrażenia: podstawka pod filizankę (!) = spodek. *IGD.*

Film ten, nie: ta filma; dlp tego filmu.

Filolog — filologia — filologiczny. Forma młm ci filolodzy, rzadziej: filologowie.

Filomat ten lub ten filomata. Formy: 1) filomat, tego filomata..., ci filomaci, 2) filomata, jak: poeta.

Poetę hamował wtedy nauczyciel, artystę — filomat. *Kallenbach, cyt. Pass.* Wart był być filomata. *Mick. cyt. Pass.*

Filować = kopcić (o lampie) (Nowak.).

Filozof — filozofia — filozoficzny; młm ci filozofowie, rzadziej: filozofi.

Zwrot: o czym się filozofom nie śniło = rzecz niebywała.

Plasterki kiełbasy po złotemu lókieć, nadzianej substancją, o której się filozofom nie śniło. *Danił.*

Filuteria — filuteryjny.

Fimfa, zwykle w lm: fimfy.

Zwroty: 1) fimfy stróić = udawać obrażonego; 2) fimfy komu pod nos puszczać = obrażać przez lekceważenie. *SF.*

Fin—fiński; młm ci Finowie. Ob. Finlandzki.

Finalizować (!) = kończyć, doprowadzać do skutku.

Ukończenie (nie: sfinalizowanie) sprawy musi doznać odroczenia. *Cyt. Kr. 1, 217.*

Finanse (tylko w lm) (nie: finansy, ani: finans) — finansista, —finansować. Formy: 1) dop. tych finansów; nie: finansy, 2) lp ten finansista, tego finansisty, temu finansście, tego finansistę, finansisto! tym finansistą, o tym finansście, lm ci finansści, tych finansistów...

Finecja — finezyjny.

Finować (!) = zmyślać.

Finlandia — finlandzki. I Znaczenie: 1) finlandzki = związany z Finlandią, odnoszący

się do Finlandii, np. obywatel finlandzki, który może być nie tylko Finem, lecz także Szwedem lub Lapończykiem, 2) fiński = odnoszący się do Finów, np. literatura fińska, język fiński. II Składnia: 1) w Finlandii, 2) do Finlandii. Ob. Litwa, Ruś, Węgry. Ob. Holandia, Islandia (JP 9, 25).

Fiok — Formy: dlp tego fioka (SW) lub fioku (N), dlm tych fioków.

Fiolet — fioletowy.

Fiołek — fiołkowy.

Zwrot: mieć fiołka w głowie = być niespełna rozum.

Fiord = fiordzki lub fiordowy; dlp tego fiordu.

Firanka, nie: firana (prow. wlkpol.).

Zwrot: firanki do okien, nie: dla okien.

Na lewym skraju okna i firanki. *Grusz.* Kupiła firanki do okien. *Naik.*

Firlejka (! prow.) = mątewka (IGD).

Firmament = sklepienie niebieskie; młm firmamenty, nie: firmamenta.

Fiskus (zwykle w ujemnym odcieniu uczuciowym) = skarb państwa — fiskalny; dlp tego fiskusa, rzadziej: fiskusa.

Niepomierne żądania fiskusa. Ucisk fiskalny.

Fiszbin, dlp tego fiszbinu.

Fiume — fiumanski (Łoś Gr. 2, 85).

Fizjolog — fizjologia — fizjologiczny; młm ci fizjolodzy, rzadziej: fizjologowie.

Fizjonomia, rzadziej: fizjognomia (dawn.) — fizjonomista.

Odbicie fizjonomil. *Prus.*

Fizyczny — Znaczenie: 1) F. = posiadający właściwości, badane przez fizykę, 2) F. = fizyczny, czyli odnoszący się do fizyki.

Gabinet fizyczny lub fizyczny. *PJ 1, 95/6.* Zjawisko fizyczne. Właściwości fizyczne ciał.

Fizyk — Formy: lp tego fi'zyka, nie: fizy'ka, temu fizyko'wi, nie: fi'zykowi, tym fi'zykiem, o tym fi'zyku, lm ci fi'zycy, tych fi'zyków, tym fi'zykom... W formach mających taką ilość sylab, jak dlp, akcent pada na sylabę trzecią od końca.

Fi'zyka (nie: fizy'ka) — fizy'czny — fizykal'ny.

Fizyczny = odnoszący się do fizyki. Ob. Fizyczny.

Gabinet fizyczny lub fizyczny.

Fizys ta (ndm.).

Flamand lub **Flamandczyk** — Flamańdia ⇔ flamandzki. Składnia: 1) we Flamańdii, 2) do Flamańdii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Flanc ten lub ta flanca.

Flandria — flandryjski. Składnia: 1) we Flandrii, 2) do Flandrii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Flanela ta, nie: ta flanel.

Flank ten lub ta flanka.

Na prawym flanku jam pierwszym był grenadierem. *Mick. cyt. SW.* Uderzył z flanki na wojsko. *SW.*

Flaszka — flaszeczka—flacha. I Forma dlm tych flaszek. II Składnia: 1) F. na co = flaszka, przeznaczona na co, 2) F. do czego

(nie: dla czego) = flaszka służąca do czego, 3) F. od czego = flaszka wzięta od czegoś, do czego bywa zwykle używana, 4) F. czego = flaszka czymś wypełniona, 5) F. z czym = flaszka czego (w tym jednak razie główna uwaga zwraca się nie na zawartość, lecz na samą flaszkę), 6) F. po czym lub z czego = flaszka pozostała po czym, opróżniona z czego, 7) F. z czego = flaszka zrobiona z czego. Ob. Butelka, Kosz, Pudelko. Flądra (PA) (nie: flondra) — fląderka; dlm tych fląder.

Flek, dlp tego fleka.

Fleksja — fleksyjny.

Flet — flecista. Por. Duda — dudziarz.

Flobert, częściej: flower, dlp tego flobertu lub floweru.

Założyli się z nami o flobert. *Nowak.*

Florencja — florencki, rzadziej: florentyński (z łc. florentinus), — florentczyk.

Florescencja = wegetacja kwiatów. Ob. Fluorescencja.

Florian — floriański. Forma: Florianowie lub Florianostwo = Florian z żoną.

Flotylla, nie: flotyla. Formy: dlp tej flotylli, dlm tych flotylli lub flotyll.

Flower. Ob. Flobert.

Fluid, dlp tego fluidu.

Fluksja.

Zwrot: cierpieć na fluksję; chory na fluksję.

Fluktuacja (!) = płynność, zmienność, waniecie się.

Fluorescencja = własność ciał wydawania światła. Ob. Florescencja.

Fochy (tylko w lm), dop. tych fochów.

Zwrot: stroić, pokazywać fochy. *SF.*

Foksal (!) = dworzec kolejowy.

Folgować — Znaczenie i składnia: 1) F. komu — w czym = dawać ulgę, pobłażać, 2) F. (bez dopełnienia) = łagodnieć, słabnąć.

1. Nie będę ci w niczym folgował. 2. Mróz folguje.

Foliał, rzadziej: foliant. Formy: dlp tego foliału (foliantu), młm foliały (folianty), dlm foliałów (foliantów).

Folio (ndm).

Zwrot: głupiec in folio = głupiec zupełny.

Folusz — Znaczenie i forma: 1) F. = przyrząd do folowania tkanin; dlp tego folusza, 2) F. = materia wełniana; dlp tego foluszu.

Folwark, dlp folwarku.

Do folwarku. *Mick.*

Fonem ten lub ten fonemat, nie: fonema (JP 13, 18).

Fone'tyk — Formy: tego fone'tyka, nie: fonety'ka, temu fonetyko'wi; ci fone'tycy, tych fone'tyków... (We wszystkich postaciach z tą samą liczbą sylab, co w dlp akcent pada na trzecią sylabę od końca). Ob. Fizyk.

Fone'tyka (nie: fonety'ka) — fonety'czny.

Fonfry (!) = fajry. Ob. Fajry.

Fonfy (!) = fajfy.

Fonograf, dlp tego fonografu, ale: fotografa (rz. żywot.).

Fontanna, nie: fontana (dawn.); dlm tych fontann, rzadziej: fontan.

Kreści się jak bijąca śród kwiatów fontanna. *Mick.* Wśród źródeł i fontann. *Sienk. cyt. Pass.* Plusk fontan. *Sierosz. cyt. Pass.*

Fontaż, dlp tego fontazia. dlm tych fontazi lub fontaziów.

Foot-ball = piłka nożna. Ob. Futbol.

Zwrot: grać w piłkę nożną.

Forma — formalny. Ob. Formalny.

Zwrot: 1) ująć co w formę czego. *SF*; 2) utrzymywać w formie (dobrej lub złej); 3) być w formie (z domysł.: dobrej) = panować nad sobą, trzymać się dobrze; 4) przybierać (nie: przyjmować, rus.) formę; 5) dla formy = żeby się formie stało zadość, dla pozorów; 6) po (wszelkiej) formie (! rus.) = według formy, prawidłowo. *PJ 1, 143*; 7) w formie oświadczenia, orzeczenia, aktu jakiegogo...

2. Nie w bardzo dobrej formie utrzymywał konie. *Iwasz. 3.* Szedł w wybornej formie. *Grusz. 7.* Dziecko może być uznane za urodzone w małżeństwie w formie aktu, uznanego przez oboje rodziców. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Formalizm — formalista — formalistyczny.

Znaczenie: 1) formalistyczny = przestrzegający drobiazgowo, pedantycznie jakichś form, 2) formalny = dotyczący formy, mający formę. Ob. Formalny.

Formalnie — Znaczenie: 1) F. = w odniesieniu tylko do formy, a nie do treści, nieistotnie, powierzchownie, 2) F. = z zachowaniem wszystkich form, właściwych jakiemuś przedmiotowi lub zjawisku, prawdziwie, istotnie. Ob. Formalny.

1. On tylko formalnie przyznał wam rację, ale w istocie pozostał przy swoim zdaniu. *Mp. 2.* Po deszczu było tyle kałuż, że formalnie przejść nie można było. *Mp. Stach* zgłupiał formalnie. *1 Dąbr.*

Formalność.

Zwrot: 1) pusta, czcza formalność; 2) formalności (dlp) dopełnić; 3) formalność wypełnić

Formalny — Znaczenie: 1) F. = dotyczący formy, nie treści, nieistotny, powierzchowny, 2) F. = mający wszystkie formy, właściwe czemu, prawdziwy, istotny.

1. To kwestia tylko formalna. To są tylko formalne przeszkody. *Mp.* Formalne pojednanie. 2. Formalna ulewa. *Mp.* Formalna bitwa. *Mp.*

Formu'ła, nie: for mu'ła — Znaczenie i składnia: 1) F. czego = wzór czegoś, co już jest, 2) F. na co = wzór, według którego ma coś być dopiero wykonane.

1. Formuła dwumianu Newtona. 2. Kazał szukać formuły na tę siłę piękności. *Natk.*

Fornir, nie: fornir; dlp tego forniru.

Forsa, 1) F. = siła, przemoc, wysiłek, 2) F. = pieniądze (gm.).

Forszlag (muz.) = nuta mała przy dużej, półtonem wyższa od niej; dlp tego forszlagu.

Forszlak (rzeźn.) = część mięsa między zadnimi ćwiartkami a krzyżem; dlp tego forszlaku.

Forszmak, nie: forszmek (IGD); dlp tego forszmaku.

Forsztować (!) = przepierzać, dawać przegradzającą ściankę.

Forsztowanie (!) = przepierzenie, przegrodzenie ze ścianą.

Forszus (!) = zaliczka, zadatek (Krasn. 84).
Fort, dlp tego fortu.
Forteca = twierdza.
Fortel — **Formy**: dlp tego fortelu, dlm tych fortelów lub forteli.
 Zwrot: knuć fortel; uknuł swój przesławny fortel. *Kruczk.*
Fortepian — fortepianista. Ob. Duda. **Forma** dlp tego fortepianu.
 Zwrot: 1) siadać do fortepianu; 2) nie otwierać fortepianu = wcale nie grać.
 Siadał do fortepianu. *Iwasz. 2.* Teraz nie otwieram fortepianu. *Zapol.*
Fortuna — fortunny.
 Prądziad posiadał wielką fortunę (arch.). *Bartk.*
 Zwrot: Fortuna toczy się kołem. *Małacz.*
Forum to (ndm).
 Zwrot: przed forum publicznym lub przed forum publiczne.
Fory (zwykle w lm). **Formy**: dlp tego foru (fora), dlm tych forów.
 Zwroty: 1) mieć u kogo fory; 2) dawać komu fory, ale: dawać komu fora.
Forytować = wyróżniać poparciem w karierze życiowej. Por. Faworyzować.
Fosfor lub **fosfor** — fosforescencja; dlp tego fosforu.
Fotel — **Formy**: dlp tego fotelu lub fotela, dlm tych fotelów lub foteli. Ob. Krzesło.
 Fotelu. *Sienk. cyt. JP 9, 53.* Stał obok swego fotela. *Zerom.* Wstał z fotelu. *Zerom.* Chwycił się fotelu. *Makusz.* Podniósł się w fotelu. *Reym.* Reka mu opadła na poręcz fotelu. *Reym.* Czaszka przrywała się jaśniej od ciemnego tła fotelu. *Reym.* Z dwóch stron fotela. *Święt.* Wstał z fotela. *Ostr.* Nie ruszył się z fotela. *Parand.* Podniosły się z fotelów. *Prus.*
 Zwroty: siedzieć drzemać... w fotelu.
 Siedział w fotelu. *Święt.* Siadła w fotelu. *Reym.*
 Został go drzemiącego w fotelu. *Święt.*
Fotograf, nie: fotografista. Ob. Telegraf — telegrafista. **Forma** dlp fotografa, ale: fonografu (rz. niezwyw.).
Fotometr, dlp tego fotometru, nie: fotometra.
Fotoskład (!) = skład przyborów fotograficznych (PJ 35,5).
Foyer (ndm).
Fracht = przewóz towaru, towar przewożony, opłata za przewóz, list przewozowy; dlp tego frachtu.
Fragment = ułamek, urywek, szczątek. I **Formy**: dlp tego fragmentu, młm te fragmenty, rzadziej: fragmenta. II **Składnia**: F. czego, nie: od czego.
Fragmentaryczny = ułamkowy.
Frajda (gm. żart.) = uciecha, radość.
 Jedyna moja frajda i ta zawadza. *Zerom. cyt. Pass.*
Frajer (gm.), dlp tego frajera, młm ci frajerzy.
Franciszek — Franio — Franek — Franuś. **Formy**: 1) Franiu (!) = Franio. Ob. *Wolacz, 2) Franciszkowie = Franciszek z żoną.
 Franio przyszedł, nie: Franiu przyszedł.
Franciszkanin, nie: franciszkan. **Formy**: młm ci franczkanie, dlm tych franczskanów.
Francja — Francuz — Francuzka, — fran-

cuski — francuszczyzna. **Składnia**: 1) we Francji; 2) do Francji. Por. Litwa, Ruś, Węgry.
Frاندzla (!) = frędzla.
Frank (moneta). **Formy**: dlp tego franka, blp tego franka.
 Dostałem franka.
Frankatura (!) — **Znaczenie**: 1) F. = przedpłata należności, 2) F. = rachunek za przedpłatę należności (DUMK 31 X 31).
Frankfurt — frankfurcki; dop. Frankfurtu.
Franko, nie: franco (ndm) = opłacony, opatrzone marką pocztową.
 Odebrał list franko. *Cyf. ŚW.*
Frankonia — frankoński.
Frant, dlp tego franta. **Znaczenie**: 1) F. = oszust, filut, 2) F. (!) = strojniś (rus.).
 Zwrot: z głupia frant = udając naiwnego.
 Odpisuję baraszkowato z głupia frant. *Danił.*
Frapować (żart.) = pociągać, mamić, wabić, zadziwiać.
Frascati (ndm), nie: Fraskati.
Frasować się — frasunek. I **Formy**: frasując się...; frasuj się!; frasujący się; frasował się. II **Składnia**: F. ś. czym.
 Na frasunek dobry trunek. *Sierosz*
Fraszka, dlm tych fraszek.
 Zwrot: to fraszka = to drobnostka.
Fraucymer, dlp tego fraucymeru.
Frazeologia — frazeologiczny.
Frazes ten, nie: ta fraza (rus.). **Formy**: dlp tego frazesu, młm te frazesy, nie: frazesa.
Fredro — **Odmiana**: Fredro, Fredry, Fredrze, Fredro, Fredra, o Fredrze. Ob. *Nazwiska na -o.
Frekwencja — **Znaczenie**: 1) F. = uczęszczanie, 2) F. = liczba uczęszczających.
Frekwentować (!) = uczęszczać, bywać gdzie.
Fresk ten, nie: ta freska. **Formy**: dlp tego fresku, młm te freski, dlm tych fresków.
 Kontury dawnych fresków. *Reym.*
Freza lub fryza.
Frędzla ta (PA) (nie: ta frendzla, ani: ta frاندzla, ani: frenzla, ani: ten frendzel) -- frędzelka. **Formy**: dlp tej frędzli, dlm tych frędzli, nie: tych frędzel.
Frona — frondysta. **Formy**: frondysta, jak: finansista.
Front — frontowy, nie: frontalny; dlp tego frontu.
 Zwrot: 1) zwracać się frontem do czego; 2) zmieniać front = zmieniać stanowisko ideowe, zmieniać poglądy.
 2. Tym przykrzejszą niespodzianką była jego zmiana frontu. *Danił.*
Froterować — I **Formy**: froterują, froterujesz...; froteruj!; froterujący; froterował. II **Składnia**: F. co — czym.
Froterowany — wyfroterowany. **Znaczenie**: 1) froterowany = stale froterowany, podatny, odpowiedni do froterowania, 2) wyfroterowany = jednorazowo poddany froterowaniu. Por. Pobielan — pobielonny.
Fruktyfikować (!) = przynosić dochód, korzyść, pożytek (PJ.1, 128, Kr. 1, 219).

Jest przy wsi przewóz, który może przynosić dochód (nie: fruktyfikować) co rok złotych czterdzięci. *Cyt. Kr. 1, 219.*

Frunąc (niedok. i dok.) — fruć (wielokrot.). Znaczenie form: frunę, fruniesz, frunie... (cz. ter. i przyszł.); fruń!; fruń!; fruń!; fruń! (cz. przeszł. niedok. lub dok.); fruńcy (imięś. wespół.); fruńwszy (imięś. uprzedni).

Fryburg — fryburski; dop. Fryburga.
Fryderyk (nie: Fryde'ryk) — Fredzio. Formy: Fryderyk, Fryderyka, Fryderykowi, Fryderyka, Fryderykiem, o Fryderyku.
Frymarczyk — I Formy: frymarczyk, frymarczysz, frymarczy, frymarczymy...; frymarcz! frymarczcie!; frymarczący; frymarczył. II Składnia: F. czym.

Czy my tu frymarczymy bodajby jednym gromem? *Dąbr.*

Fryz ten = pas nad gzymsem. Por. Fryża. Formy: dlp tego fryzu, młm te fryzy. Ob. Fryza.

Fryza ta = pas materii, kołnierz szeroki; pas włosów — fryzka. Por. Fryz.

Fryzja — fryzyski.

Fryzjer — fryzjerski. Formy: dlp tego fryzjera, młm ci fryzjerzy, nie: fryzjerowie.
Fujara — fujarka. Znaczenie: 1) = rodzaj instrumentu muzycznego, 2) = człowiek niezdarzony.

Zwrot: fujara jest z kogo.

A to fujara z niego, nie może sobie dać rady.

Fukać (niedok.) — fuknąć (dok.). Formy: 1) fukam, fukas, fuka...; fukaj!; fukający; fukał, 2) fuknę. fukniesz...; fuknij!; fuknąwszy; fuknął, fuknąłem, fuknęli.

Fular, dlp tego fularu.

Fum ten lub ta fuma (zwykle w lm: fumy); dlm tych fumów lub fum.

Fundacja — fundacyjny.

Fundament — fundamentalny, — fundamentowy. I Formy: dlp tego fundamentu, młm te fundamenty, rzadziej: fundamenta. II Składnia: F. czego, nie: dla czego.

Będzie fundamentem nowej pracy, nie: dla nowej pracy.

III Znaczenie: 1) fundamentowy = odnoszący się do fundamentów, 2) fundamentalny — podstawowy, zasadniczy, mocny.

Fundator = założyciel. Formy: dlp tego fundatora, młm ci fundatorzy, rzadziej: fundatorowie.

Fundować — I Formy: funduję, fundujesz...; funduj!; fundujący; fundowany; fundował. II Znaczenie i składnia: 1) F. co = zakładać, budować co, 2) F. co — komu = sprawić co — komu, wyprawiać fundę.

1. Fundować klasztor, kościół, szkołę... *SW. 2.* Grył jej orzechy, fundował huśtawkę i kupował pomarańcze. *Bał. cyt. SW.*

Fundowany.

Wyrażenie: dochód fundowany (!) = dochód z majątku lub z kapitału.

Fundusz — Formy: dlp tego funduszu, dlm tych funduszy lub tych funduszy.

Zwrot: brać kogo na fundusz = wywieść kogo w pole, oszukać.

Fungować (!) = pełnić czynności, być czynnym, urzędować. (*DUMK 31 VII 32*).

Stan kupiecki przestał być czynnym (nie: fungować). *Cyt. Kr. 1, 220.* Jako świadkowie pełnili czynności (nie: fungowali) dwaj oficerowie. *Cyt. Kr. 1, 220.*

Funkcja — funkcyjny, — funkcjonalny. I Znaczenie: 1) funkcyjny = związany z funkcją, 2) funkcjonalny = pozostający w zależności funkcyjnej.

Zwroty: 1) funkcję spełniać, sprawować; 2) funkcję komu powierzać, nadać; 3) funkcja służbowa (!) = czynność służbowa. *DUMK 31 VII 32.*

Funkcjonariusz = pracownik (*PJ 1, 124. DUMK 30 IX 30*).

Funkcjonować = działać, spełniać czynności, urzędować. Formy: funkcjonuję, funkcjonujesz...; funkcjonuj!; funkcjonujący; funkcjonował.

Funt — funtowy; dlp tego funta.

Zwrot: ważyć funt, dwa funty...

Furaż ten, dlp tego furaz.

Furczęć, nie: furczyć. Formy: furczę; furczę! furczęci!; furczęjący; furczęł, furczęli.

Furda = drobniotka, białostka.

Zwrot: coś dla kogo (jest) furda.

Furda dla mnie od razu dziesięciu położyć. *Cyt. SW.* Nie o ten grosz idzie, to furda. *Danił.*

Furgon, dlp tego furgonu.

Furia.

Zwroty: dostać furii; wpaść w furję.

Furiat — furiatka; dlp tego furiata.

Furkać — furknąć. Formy: 1) furkam, furkas, furka...; furkaj!; furkający; furkał, 2) furknę, furkniesz...; furknij!; furknąwszy; furknął, furknąłem, furknęli.
Furkot — furkotać. Formy: 1) dlp tego furkotu, 2) furkoczę, furkoczesz...; rzadziej: furkoczę, furkoczesz... lub furkotam, furkotasz, furkota...

Furman — furmanić. Formy: 1) dlp tego furmana, młm ci furmani, 2) furmanię, furmanisz, furmani, furmanimy...; furmań! furmańcie!; furmaniący; furmanił.

Furor ten = furia, wściełość; dlp tego furoru.
Furora ta (nie: ten furor) = wywoływanie podziwu.

Zwrot: robić furorę = mieć powodzenie, wzbudzać podziw.

Furtian (daw. arch.) = odźwierny.

Furtka — Znaczenie: 1) F. = małe drzwi w bramie lub w płocie, 2) F. (!) = lufeik (rus. prow. lit.) *Wal. 46.*

Zwroty: 1) fu. tka wyjścia; 2) otwarta furtka do czego = sposób do wycofania się z czegoś.

Ja nie przejdę otwarcie na stronę szwedzka, bo w ten sposób furtka zostaje otwarta. *Sienk.*

Fus ten (zwykle w lm: fusy); dlp tego fusu, dlm tych fusów.

Fusak, lepiej: worek na nogi.

Fusekla (!) = skarpetka.

Futbol — futbolista. Formy: 1) dlp tego futbolu, 2) futbolista, jak: finansista. Ob. Foot-ball.

Futerał — futerałik; dlp tego futerału.

Futor, rzadziej: chutor; dlp tego futuru.
Futro — futerko — futrzany. Formy: dlp tego futra, cdp temu futro...

Wyrażenie: przemysł futrzany. *JP 20, 84nn.*

Futryna, nie: futrena.

Futurysta — futurystyczny. Formy: futurysta, jak: finansista.

Fuzel, dlp tego fuzlu.

Fuzja, nie: fużja. Znaczenie: 1) F. = strzelba, 2) F. (!) = zlanie, połączenie, skojarzenie.

Połączenie (nie: fuzja) dwóch banków. Wczoraj nastąpiła fuzja (!) partii ludowej i partii postępowej. *Cyt. Kr. 1, 121.*

G

Gabinet, dlp tego gabinetu.

Gacić — I Formy: gacę, gacisz, gaci, gacimy..., gacą; gać! gacić!; gacący; gacić. II Składnia: G. co — czym.

Gadać — gadatliwy. I Formy: gadam, gadasz, gada..., gadają; gadaj!; gadający; gadał. II Składnia: G. co — do kogo — o czym, tak jak: mówić do kogo — o czym. Ob. Mówić.

Zwroty: 1) gadaj zdrów! = możesz sobie gadać, nie zwracam na ciebie uwagi; 2) co tu gadać? = nie ma się co zastanawiać.

1. Gadaj zdrów! *Bartk.* 2. Co tu gadać? *Strug.*

Gadanie.

Zwroty: 1) czcze gadanie = próżne, puste w treści i daremne w skutkach gadanie; 2) bez długiego gadania = bez niepotrzebnego tracenia czasu na wyjaśnienia czy przekonywania.

1. Rzecz nie będzie czymś gadaniem. *Dąbr.* 2. Dał nam bez długiego gadania. *Strug.*

Gaduła ten lub ta. Formy: lp ten (ta) gaduła, tego (tej) gaduły, temu (tej) gadule, tego (tej) gadułę, gaduło!; tym (tą) gadułą, o tym (tej) gadule; lm te gaduły, tych gadułów (gaduł rż.), tym gadułom.

Gaj — Formy: dlp tego gaju, dlm tych gajów, nie: tych gai.

Gal, młm ci Galowie.

Galanteria — galanteryjny.

Galatea (PA), Galatei.

Galeria — galeryjka.

Galia — galijski lub galicki, albo gallicki (z łc. gallicus), nie: (stpol.) galski (Łoś i SW).

Galicja — galicyjski, nie: galicki (PJ 1, 135).

Galicyzm, dlp tego galicyzmu.

Galileja (PA), Galilei.

Galimatias, dlp tego galimatiasu.

Gallikański (PA).

Galon, dlp tego galonu.

Gal'op (rzecz.), dlp tego galopa lub galopu. Koń zrywał do galopa. *Prus.*

Zwroty: 1) pędzić galopem lub galopa; 2) puścić się galopem, nie: w galop. ale: w klus, w cwał.

Ob. Cwał, Klus.

Galo'p (przysł.) = galopem, cwałem.

Zwrot: pędzić, bieć galop.

Gałąź, nie: gałęź (PJ 9, 95 Krasn. 8, N.).

Formy: lp ta gałęź, tej gałęzi, tej gałęzi...; lm te gałęzie, tych gałęzi, tym gałęziom, te gałęzie, tymi gałęziami, rzadziej: gałęzmi, w tych gałęziach.

Z gałęzi na gałąź. *Dyg.* Między gałęziami. *Reym.* Gałęziami. *Kad.* Kasztany sięgały gałęziami... *Świrsz.* Pomiędzy gałęziami. *Iwasz.* Przerazonymi gałęzmi. *Żerom.* Pod gałęzmi figowego drzewa. *Parand.*

Gałgan, dlp tego gałgana, nie: gałganu.

Ganek, dlp tego ganku, nie: ganka.

Zdyszane zatrzymują się w ganku. *Zaremb.*

Ganges, dop. Gangesu.

Gangrena, nie: gangryna.

Ganiać — Formy: ganiam, ganiasz..., ganiaj!; ganiał, ganiałi. Składnia: G. za kim — za czym.

Gania za Moskoi! jak myśliwy za zwierzyną. *Strug.* Nocą gania po ulicach. *Żerom.*

Ganić — I Formy: ganię, ganisz, gani, ganimy..., ganią; gań! gancie!; ganiący; ganiiony, ganieni; ganił. II Składnia: 1) G. co — komu, czemu = zarzucać co — komu, czemu, 2) G. kogo, co — przed kim = oskarżać kogo, co — przed kim.

Co nam babcia zganfia. *Nowak.*

Gap — Formy: dlp tego gapia, nie: gapa, wlp gapiu! nie: gapie!

Zwrot: przyjść na gapia = przyjść, żeby się gapić.

Gapa, 1) G. ten lub ta (r. wsp.) (o człowieku), 2) G. ta (o ptaku).

Zwroty: 1) jeździć na gapę = jeździć bez opłaconego biletu; 2) łapać gapy = gapić się.

Gapić się — I Formy. gapię się, gapisz się, gapi się, gapimy się, gapią się, gapię się!; gapiący się; gapił się. II Składnia: G. ś. na kogo, na co.

Gapili się na szafki z instrumentami. *Goet.*

Garaż, dlp tego garażu.

Garbarz — garbarnia. Formy: 1) młm ci garbarze, dla tych garbarzy, rzadziej: tych garbarzów, 2) dlm tych garbarni.

Wyrażenie: przemysł garbarski.

Garderoba — garderobiany (przym.), nie: garderobianny.

Garderobiana (rzecz.) — garderobiany (rzeczown.). Formy: 1) lp ta garderobiana, tej garderobianej, tej garderobianej, tę garderobianą, garderobiano!, tą garderobianą..., lm te garderobiane, tych garderobianych, tym garderobianym... (odmiana przymiotnikowa -o), 2) ten garderobiany, tego garderobianego... (odmiana przymiotnikowa).

Gardło (w wymowie nieraz: garło) — gar-

delko, częściej: gareńko, gardłowy, rzadko: gardlany.

Zwroty i wyrażenia: 1) na całe gardło = pełnym głosem; 2) stać komu kością w gardle = naprzykrzyć się komu; 3) nie chciać przejść przez gardło lub nie chciać iść do gardła (rub.) = nie smakować; 4) sprawa gardłowa = sprawa kryminalna; 5) spółgłoska gardłowa; 6) głos gardłowy; 7) wrzód gardłowy, ale suchoty gardlane.

1. Na całe gardło począł wolać. *Prus*. Śmieliśmy się z tego na całe gardło. *Kad*. Śmiał się na całe gardło. *Reym*. 3. (Była kawa i bułki), nie chciało mi to iść do gardła. *Nowak*.

Gardzić — I Formy: gardzę, gardzisz, gardzi, gardzimy..., gardzą; gardź! gardźcie!; gardzący; gardzono, gardzono; gardził. II Składnia: G. kim, czym, rzadko: kogo, co.

Nie gardzicie pisklęciem kukutki. *święt*. Gardzili mną. *Zerom*. Gardził przepisami. *Zerom*. Nie można niozym gardzić. *Kad*. Ludzie, gardzący sława. *Mick. cyt. SW*. Niewieście zabawy gardząc twardego imala oreża. *Mick. cyt. SW*.

Gardziel ta, rzadko: ten gardziel. Formy: 1) ta gardziel, tej gardzieli..., tą gardzielią; te gardziele, 2) ten gardziel, tego gardziela..., tym gardzielem, w tym gardzielu.

Pisklę rozwarło gardziel bladioróżowa. *Dyg*. Kur zapiał na całą gardziel. *Cyt. SW*. W Nilu wziął Pompejusz po gardzielu. *Cyt. SW*.

Garibaldi — Garibaldiiego..., ale: garybaldczyk.

Garkuchnia, nie: garnkuchnia. Formy jak: kuchnia.

Garłuch lub **Gierlach** (nazwa góry).

Garmont, dlp tego garmontu.

Zwrot: drukować garmontem.

Garnąć się — I Formy: garnę się, garniesz się...; garnij się! garnijcie się!; garnący się; garnął się, garnęli się. II Składnia: G. ś. do kogo, do czego.

Garną się do nas ludzie. *Strug*. Garnęli się do niego zbiegowie. *Sienk*. Sposobność garnie się do człowieka. *Parand*.

Garncarz (nie: garnczarz) — garncarnia — garncarstwo. I Formy: 1) dlm tych garncarzy, rzadziej: garncarzów, 2) dlm tych garncarni. II Znaczenie: 1) garncarstwo = rzemiosło garncarskie, 2) garncarstwo (!) = zakład garncarski.

Wyrażenie: przemysł garncarski.

Garnek — garnuszek — garnczek (w wymowie: garczek) — gar, nie: garn.

W wielkich garach. *Kad*.

I Składnia: 1) G. na co = garnek, przeznaczony na co, 2) G. do czego (nie: dla czego) = garnek, służący do czego, 3) G. od czego = garnek wzięty od czegoś, do czego bywa zwykle używany. 4) G. czego = garnek czymś wypełniony, 5) G. z czym = garnek czego (w tym jednak wypadku zwraca się główną uwagę nie na zawartość, lecz na sam garnek), 6) G. po czym, rzadziej: z czego = garnek pozostały po czymś, opróżniony z czego, 7) G. z czego = garnek zrobiony z czego. Ob. Butelka, Flaszka, Kosz.

Zwroty. 1) w cudze garnki zaglądać = wtrącać się w cudze sprawy; 2) kłaść, złożyć co, nie: dawać, dać co do garnka lub w garnki; 3) nie mieć co do

garnka (lub w garnek) włożyć (rub.) = nie mieć co jeść; 4) nastawić garnek na co; 5) przyjąć na żywienie, być na żywieniu u kogoś.

3. W garnek nie ma co włożyć. *Bartk*. 4. W garach nastawionych w piwnicy na śmietanę. *Kad*.

Garniec—Formy: dlp garnca, młm te garnce, dlm tych garnców lub tych garnicy (w wymowie: garca, garce, garców...).

Garnitur, dlp tego garnituru.

Garnizon = załoga (Krasn. 84); dlp tego garnizonu.

Oddziały garnizonu. *Mochm*.

Garść — garstka — garsteczka. Forma młm te garści lub te garście (przy liczebnikach tylko: garści, np.: dwie garści, trzy garści grochu).

Garście. *Nowak*.

Zwroty: 1) pełną garścią = hojnie; 2) trzymać co w garści (rub.) = kierować, rządzić czym.

Garwolin — garwoliński.

Gasnąć — Formy: gasnę, gasniesz, gasnie...; gasnij!; gasnący; gasnął lub gasł, gasnęła lub gasła, gasnęli lub gasli.

Gatunek, dlp tego gatunku.

Gawęda — gawędzić — gawędziarz. I Formy: 1) gawędzę, gawędzisz, gawędzi, gawędzimy..., gawędzą; gawędź! gawędźcie!; gawędzący; gawędził, 2) dlm tych gawędziarzy, rzadziej: gawędziarzów. II Składnia: 1) gawęda z kim — o kim, o czym, 2) gawędzić z kim — o kim, o czym.

Gaz, dlp tego gazu.

Zwrot: być pod gazem = być podchmielonym. *SF*.

Gazela (PA), nie: gazella. Formy: dlp tej gazeli, dlm tych gazeli.

Postać lekliwej gazeli. *Mick. cyt. SW*.

Gazeta — gazeciarz; dlm tych gazeciarzy, rzadziej: gazeciarzów.

Zwroty: abonować, prenumerować, trzymać gazetę.

Gazometr=gazomierz; dlp tego gazometru.

Gazomierz, dlp tego gazomierza.

Gazownia — Formy: dlp tej gazowni, dlm tych gazowni.

Gażysta (!) = pracownik poza klasą płacy (DUMK 30 IX 30).

Gąbka i **gębka**. Znaczenie: 1) gąbka=przybór do mycia, 2) gębka = mała gęba.

Gąsienica (PA), nie: gąsiennica.

Gąsienice. *Kad*.

Gąsior i **gęsior**, nie: gąsiór, ani: gęsiór. Znaczenie: 1) Gąsior lub gęsior (o ptaku), 2) Gąsior (nie: gęsior) = wielka flaszka.

Gęgnął gęsior. *Mick*.

Gąszcz ten, nie: ta gąszcz, ani: ta gąszcza (prow. lit.); dlp tego gąszczu.

Leżał, piersiami w gąszczę trawy wplątany i obity. *Mick*. Wśród gąszczu igliwia. *Dyg*. Wśród gąszczu zdziuczonych malin. *Perz*.

Gbur — gburowaty — gburowacieć. Formy: 1) dlp tego gburą, 2) gburowacieję, gburowaciejesz...; gburowaciej!; gburowaciejący; gburowaciał, gburowacieli.

Gdakać — Formy: gdakam, gdakasza, gda-

ka... lub gdacze, gdaczesz, gdacze...; gda-kaj! lub gdacz!; gdakający lub gdaczący; gdał.

Gdańsk — gdański, — gdańszczanin. For-my: 1) dop. tego Gdańska, 2) gdańszcza-nin, jak: mieszczanin.

Gdera ten lub ta (r. wsp.), nie: gdyra. For-my: lp ten (ta) gdera, tego (tej) gdery, te-mu (tej) gderze, tego (te) gderę, gderol, tym (tą) gderą, o tym (tej) gderze: lm te gdery, tych gderów (w r. męsk.), tych gder (w r. żeńsk.), tymi gderami, o tych gderach. Gderać (nie: gdyrać) — gderacz. I Formy: 1) gderam, gderasz, gdera... lub gderzę, gde-rzesz, gderze...; gderaj! lub gderz!; gdera-jący lub gderający; gderał, 2) dlm tych gde-raczy, rzadziej: gderaczów. II Składnia: G. na kogo, na co.

Gdy (spójn. w zdaniu podrz.) — wówczas lub wtedy (odpowiednik w zdaniu nadrz.). Gdynia — gdyński.

Gdzie (przysł. pyt.), 1) G. = w jakim miej-scu?, 2) G. = dokąd? w jakim kierunku?

1. Gdzie mieszkasz? 2. Gdzie idziemy? *Grusz.* 2. Gdzie pędzisz? *Mick.* Gdzież polecę, gdzie po-płynę? *Konop.*

Zwroty: 1) gdzieby nie był (! rus.) = gdziekol-wiekby był lub gdzie tylko był; 2) gdzie nie spojrzeć (! rus.) = gdzie tylko lub gdziekolwiek spojrzeć.

Gdzie tylko spojrzeć (nie: gdzie nie spojrzeć), wszędzie grupy żołnierzy... *Cyt. Kr. 1, 198.*

Gdzieś — Znaczenie: gdzieś — gdzie; róż-nica znaczeniowa, jak między: ktoś — kto. Ob. Ktoś.

Zwrot: gdzieś w styczniu (!) = jakoś w stycz-niu, około stycznia, mniej więcej w styczniu.

Był mniej więcej w połowie marca (nie: gdzieś w połowie marca) osobiście w kancelarii... *Cyt. Kr. 1, 162.*

Ge — Gie — 1) Ge w wyrazach obcych, 2) Gie w wyrazach swojskich i przyswojonych.

Germania, geologia, Eugeniusz, ale: Olgierd, Giedymin, Jagiello, giemza.

Gejzer lub gejzyr, dlp tego gejzera (gejzy-ra) (SW) lub gejzeru (gejzyru) (N).

Gemma, nie: gema, ani: giema.

Gencjana, nie: gencjanna, ani: giencjana.

Genealogia (= rodowód. Krasn. 84) — ge-nealogiczny.

Generacja = pokolenie (Krasn. 84).

Generalia (tylko w lm) = rzeczy, uwagi ogólne, dop. tych generaliów.

Generalizować (!) = uogólniać.

Gene'rał, nie: ge'nerał (rzadziej: jenerał) — generałowa, — generalski, rzadziej: jeneral-ski. Formy: lp ta generałowa, tej generał-owej, tej generałowej, tę generałową, genera-łowo!, tą generałową, o tej generałowej; lm te generałowe, tych generałowych... (odmia-na przymiotnikowa, tylko w wlp rzeczowni-kowa końcówka -o).

Gene'wa, nie: Ge'newa, ale: Ge'nua.

Geneza = pochodzenie; powstawanie (Krasn. 84).

Genia (zdrobn. od: Eugenia), wlp Geniu!

Genio (zdrobn. od: Eugeniusz). Składnia: Genio (nie: Geniu) przyszedł. Ob. * Wołacz. Genitalia (tylko w lm), dop. tych genita-liów, nie: genitalii.

Geniusz — Formy i znaczenie: 1) G. = nie-zwykły talent lub niezwykle uzdolnienie; dlp tego geniuszu, blp ten geniusz, 2) G. = człowiek genialnych zdolności lub talentu; dlp tego geniusza, blp tego geniusza.

1. Nie pozuj na geniusz. *Prus.* żadna hodowla nie wydobędzie z niego geniuszu. *Święt.* 2. Te wady bywają czasami oznakami geniusza. *Święt.*

Ge'nua — genueń'ski (pod wpływem łc. ge-nuensis). Ob. Mantua. Formy: dop. Genui, cel. Genui..., miejsc. w Genui.

Geodezja (nie: geodozja) — geodezyjny, — geodetyczny. Znaczenie: 1) geodezyjny = odnoszący się do geodezji, 2) geodetyczny = nadający się do pomiarów geodezyjnych.

Geograf — geografia — geograficzny, nie: jeograf — jeografia — jeograficzny (dawn.). Forma młm ci geografowie, nie: geografi, ale: filolog, filolodzy i filologowie.

Geolog — geologia — geologiczny. Forma młm ci geolodzy lub geologowie.

Geometra (nie: jeometra, dawn.) — geome-tria — geometryczny (z łc. geometricus). Formy: lp ten geometra, tego geometry, te-mu geometrę, tego geometrę...; lm ci geome-trzy, tych geometrów...

Georgia — georgijski.

Georgiki (tylko w lm), dop. tych georgik. Georginia, nie: orginia.

Gerania ta lub to geranium.

Germanin — Germania — germański, — ger-manista — germani'styka — germanisty'czny. Formy: 1) Germanin, jak: mieszczanin. 2) lp ten germanista, tego germanisty, te-mu germaniście...; lm ci germaniści, tych germanistów, tym germanistom...

Gerwazy — Formy: Gerwazy, Gerwazego, Gerwazemu, Gerwazego, Gerwazy! Gerwa-zym, o Gerwazym.

Gest — Formy: dlp tego gestu, młm te ge-sty lub gesta.

Zwano go kaznodzieją, że zbyt lubił gesta. *Mick.*

Zwrot: mieć gest (pański) = umieć się zdobyć na jakiś niezwykły czyn.

Nawet czyn brzydkii miewał gest. pański. *Bartk.*

Gestykulacja — gestykulacyjny, — gestyku-łować. Formy: gestykułuje, gestykułujesz...; gestykułuj!; gestykułujący; gestykułował.

Geszef — geszefciarz (PA), nie: gieszef — gieszefciarz. Forma: dlm tych geszefciarzy lub tych geszefciarzów.

Getynga — getyński lub getyngęński.

Gęba (nie: gięba) — gębka; dlm tych gęb lub gąb. Ob. Gąbka.

Zwroty: 1) całą (pełną) gębą (rub.) = całkiem. *SF.* 2) (nie) mieć co do gęby włożyć (rub.) = (nie) mieć co jeść; 3) nie mieć do kogo gęby otwo-rzyć (rub.) = nie mieć z kim rozmawiać; 4) gębę stulić (posp.) = umilknąć.

1. żołnierz całą gębą. *Malacz.* 2. Ma co do gęby

włożyć. *Strug.* 3. Nie ma do kogo gęby otworzyć. *Prus.* 4. Jam musiał gębę stulić. *Sienk.*

Gęgać, nie: gięgać. **Formy:** gęgam, gęgasz, gęga...; gęgaj!; gęgajacy; gęgał.

Gęsiarek, nie: gąsiarek.

Gęsiarz, nie: gąsiarz; dlm tych gęsiarzy, rzadko: gęsiarzów.

Gęstnąć lub **gęstnieć** (niedok.) = zgęstnąć lub zgęstnieć (dok.). **Formy:** gęstnie, częściej: gęstnieje, gęstniący, częściej: gęstniejący; gęstniał.

Gęsto — gęściej. **Ob.** Często.

Gęstwa lub **gęstwia**.

Z gęstwi pierza. *Mick.* W nieprzebytych gęstwach. *Ork.*

Gęsty (nie: gięsty) — gęstszy lub gęściejszy.

Ciemności coraz gęstsze. *Dyg.* Falbany gęstej czerni. *Grusz.*

Gęś, nie: gięś. **Formy:** młm te gęsi, dlm tych gęsi, nłm tymi gęśmi.

Co to znaczy żyć z gęśmi. *Mick.* Z gęśmi. *Żetom.*

Gęścieć — **Formy:** gęszczę, gęścisz, gęści, gęścimy..., gęszczą; gęść! gęścieć!; gęszczący; gęszczony; gęścił.

Gęścieć — **Formy:** gęścieje; gęściejąc; gęściał.

Giąć, nie: gnać. **Formy:** gnę, gniesz, gnię...; gniń!; gnący; gięty; giął, gięli...

Gibczak (gm.) = mizerak, biedak.

Ja jestem mizerak, gibczak. *Mp.*

Gibki — gibszy. **Ob.** Gibko.

Gibko — gibciej. **Por.** Gibki.

Gicel ten lub **giczel** ten (*JP* 13, 47), częściej: **giczol**, rzadziej: **giczał**, nie: **giczal** (gw.).

Giemza, nie: gemza.

Gierłasz lub **gieryłasz**; dlp tego **gierłasza** albo **gieryłasza**.

Giermek, dlp tego **giermka**.

Giewont, nie: **Gewont**; dop. **Giewontu**.

Gież — gzić się. **Formy:** 1) dlp tego **gza**, 2) **gżę** się..., **gzi** się, **gżą** się; **gzij** się!; **gził** się.

Zwrot: gież go ugryź! = objawia niepokój, jest zdenerwowany, nie w humorze.

Gięciarz (!) = wyginalnia, miejsce, gdzie się coś wygina, np. wyginalnia lusteł (*JP* 20, 85/6).

Giętki — giętszy.

Giętko — gięcej, częściej: bardziej giętko.

Gięty (nie: gnięty) — wygięty. **Ob.** Giąć.

Gilza, lepiej: **tutka** (do papierosów).

Napchał tyto! do gilzy. *Dąbr.*

Gimna'styk — **gimna'styka** — **gimnastyko**wać się.

Gimnazjum to (nie: ta gimnazja, rus.) — **gimnazysta**, rzadziej: **gimnazjasta** lub **gimnazjalista** (por. **seminarzysta**) — **gimnazjalny** (*PJ* 1, 107, *PJ* 5, 7).

Drzwi izdebki otwierają się, a w nich ukazują się mały gimnazysta. *Konop.* Zwróciła się do gimnazjalisty. *Sierosz.* Patrzył na czarną bluzę gimnazysty. *Ostr.* Zobaczywszy przed sobą gimnazystę. *Parand.*

Formy: lp to **gimnazjum** (ndm), lm to **gimnazja**, tych **gimnazjów**, tym **gimnazjom**; te **gimnazja**, tymi **gimnazjami**, o tych **gimnazjach**.

To jest mój kolega z gimnazjum w Warszawie. *Reym.* Pomagała siostrzeńcowi, który chodził do gimnazjum. *Perz.*

Ginać—I **Formy:** ginę, giniesz, ginie...; giń! gińcie!; ginący; ginął, ginęli. II **Składnia:** 1) **G.** czym lub od czego (na oznaczenie przyczyny), 2) **G.** za kogo, za co (na oznaczenie przedmiotu, w którego obronie się ginie), 3) **G.** za kim, za czym = przepadać za kim, za czym (na oznaczenie przedmiotu, w którego miłości lub pragnieniu ginie się duchowo tj. traci się panowanie nad sobą).

1. Jego to postrzałem zginął Stolnik. *Mick.* Trzeba się było wiele nauczyć, aby nie zginąć z głodu. *Wikł.* 2. Czy wiesz, za co ginieły? *Małacz.* Za Polskę zginiiesz. *Małacz.* 3. Poginęli za swobodą. *Dyg.*

Zwrot: 1) **ginać** z oczu = znikać, 2) **ginać** sprzed oczu.

1. Zginęła z oczu. *Dąbr.* Sprzed oczu zginęły wszystkie sprawy świata. *Wikł.*

Kindżał, zwykle: **kindżał**. **Ob.** **Kindżał**.

Gips, dlp tego **gipsu**. **Znaczenie:** 1) **G.** = siarczan wapnia, 2) **G.** = model, figura gipsowa, ozdoba gipsowa, 3) **G.** = (żart.) bieli-dło toaletowe, puder, blansz, 4) **G.** = (żart.) sztuczka, sztuczne, dziwaczne położenie.

4. Ej, stypę ufundowaną przez pierwszego z brzegu lapigrosza to byście wzięli, ale przyjdź do kolegi, to za nic — i jest gips! *Danił.*

Gisernia, dlm tych **giserni**.

Gitara — **gitarzysta**. **Ob.** **Duda**.

Zwrot: zwracać koniu gitarę (rub.) = zwać-dzić kogo zmyślnymi opowiadaniem.

Gladiolus (nie: **glodiolus**) = **nieczyk**; dlp tego **gladiolusa**.

Glans — **glansować**. I **Formy:** 1) dlp tego **glansu**, 2) **glansuję**, **glansujesz**..., **glansują**; **glansuj!**; **glansujący**; **glansował**. II **Składnia:** **G.** co — **czym**.

Zwrot: na glans (na glanc) = do czysta, zupełnie. Nikt do czysta, na glanc nie zakopywał morowych. *Konop. cytł SW:*

Glejt, dlp tego **glejtu**.

Głędzić — I **Formy:** **głędzę**, **głędzisz**, **głędzi**, **głędzimy**..., **głędzą**; **głędź!** **głędźcie!**; **głędzący**; **głędził**. II **Składnia:** **G.** co lub o **czym**. **Ob.** **Mówić**.

Glina — **gliniany** (nie: **glinianny**), — **gliniasty**.

Zapadłe jamy glinianych polczków. *Danił.*

Zwrot: z tej samej gliny ulepiony = taki sam.

Glista lub **glizda**.

Drugie przyniosło glistę. *Dyg.*

Głob, dlp tego **globu**.

Globalny (!) = **okrągły**, **ogólny** (o liczbach).

Globalna (!) **suma** = **okrągła** lub **ogólna suma**.

Głobus, dlp tego **globusa**.

Glodiolus (!) = **gladiolus**. **Ob.** **Gladiolus**.

Głosa (PA), nie: **glossa**.

Gładki — **gładziutki**, nie: **głaciutki**; młm (męskoosob.) **gładcy**.

Gładko — gładziej. Por. Gibko, szybko.

Gładzić — I Formy: gładzę, gładzisz, gładzi, gładzimy...; gładzą; gładź! gładźcie!; gładzący; gładzony; gładzeni; gładził. II Składnia: G. kogo, co — czym — po czym. Gładź ta = gładkość, politura.

świat gładzi i polysku. *Nalk.*

Głaskać (niedok.) — głasnąć (dok.). Formy: 1) głaskam, głaskasz, głaska... lub głaszczę, głaszczesz, głaszczę...; głaskaj! lub głaszcz! głaszczcie!; głaskający lub głaszczący; głaskał, 2) głasnę, głasniesz...; głasnij!; głasnąwszy; głasnął, głasnąłem, głasnął.

Baranek trawkę głaszczę. *Nar. cyt. SW.* Im kota bardziej głaszczesz, tym bardziej ogon wznoś. *Przysł.* Ciebie próżno głaskać chęć do dzieł mekich. *Cyt. SW.*

Głąb, dlp tego głązu.

Zwrot: stanąć głazem = stanąć jak głaz.

Głąb ten. Formy: lp ten głąb, tego głąba, temu głąbowi, ten głąb, głąbie! tym głąbem, o tym głąbie; Im te głąby lub głąby, tych głąbów lub głąbów (jeśli wyraz ma znaczn. przen. głąb = głupiec, to używa się tylko postaci głąby, głąbów...; w znaczeniu podstawowym są w użyciu obie postaci np. głąby lub głąby kapusty).

Głąb ta, częściej: ta głąbia (JP 6, 61).

Zwroty: 1) z głąbi serca (duszy); 2) do głąbi = głąboko.

Głąbia ta = ten głąb. Por. Głąbia.

żywili się korzeniami i głąbiami. *Kollat.*

Głąbia ta, rzadziej: ta głąb.

Głąboki — głąbszy.

Głąbokie (nazwa miejscowości). Formy: to Głąbokie, tego Głąbokiego, temu Głąbokiemu...; w tym Głąbokiem.

Głąboko — głąbiej.

Głodny — głodniejszy.

Zwrot: głodny jak pies (*Żerom.*) = bardzo głodny.

Głodzić — I Formy: głodzę, głodzisz, głodzi, głodzimy...; głodź! głodźcie!; rzadziej: głódź! głódźcie!; głodzący; głodzony, głodzzeni; głodził. II Składnia: G. kogo.

Głos.

Zwroty: 1) na głos lub w głos = głośno; 2) wydawać głos; 3) podnosić (zniżać) głos; 4) dobyć głosu; 5) głos się rozlega lub rozbrzmiewa, nie: rozdaje się (rus.); 6) dawać głos za czym, nie: za co = popierać co; 7) prosić o głos, nie: o słowo (germ.), dawać lub odebrać komu głos, nie: słowo (germ.). *Krasn.* 76; 8) głos zabierać = przemawiać; 9) głos składać lub oddawać na kogo.

1. Zaczeli śmiać się w głos. *Mick.* Zaśmiał się w głos. *Żerom.* Płakał na cały głos. *Nowak.* Na głos się zachwycać. *Nalk.* Odczytywałem na głos. *Małacz.* Rozplakała się w głos. *Małacz.* 2. Bała się wydać głosu. *Dąbr.* 5. Rozlęgi się głos dzwonka. 6. Wszyscy głosy za tym dadzą. *Stenk.* 7. Proszę o głos — zawołał pan komisarz z Klecka. *Mick.* Proszę o głos. *Grusz.* 8. Koniecznie chciał głos zabrać. *Reym.* Żeby taki głos śmiać zabierać przeciwko nam gospodarzom. *Kruczk.* 9. Głos składam na Jakuba Smotra. *Kruczk.* Głos swój odda na Smotra. *Kruczk.*

Głosić co lub o czym. I Formy: głoszę, głosisz, głosi, głosimy...; głos! głosić!; głoszą-

cy; głoszony; głosił. II Składnia: G. komu — co lub o czym. Ob. Mówić.

Król drogie głosi kary. *Mick.* Głosily o stawie. *Żerom.*

Głoska, 1) G. = dźwięk mowy ludzkiej, 2) G. = litera, znak pisany dźwięku.

Zwrot: zapisać co złotymi głoskami.

Głosować — Znaczenie i składnia: 1) G. za kim, za czym = popierać kogo lub co swoim głosem, 2) G. za kogo = brać udział lub urządzić głosowanie w celu wyboru przedstawiciela jakiejś instytucji lub jakiegoś kolegium, 3) G. nad czym = przeprowadzać głosowanie po uprzedniej dyskusji nad czym. **Głosowanie.**

Zwrot: poddawać coś głosowaniu lub dawać co pod głosowanie.

Głośnia — Formy: dlp tej głośni, dlm tych głośni

Głośny z powodu czego, wskutek czego lub przez co, nie: dla czego.

Stał się głośny przez to zajście (nie: dla tego zajścia). *PJ* 1, 121.

Głowa.

Zwroty: 1) coś przychodzi (strzela) (rub.) komu do głowy lub wychodzi komu z głowy; 2) coś chodzi komu po głowie lub coś komu świta po głowie albo w głowie = zaczyna się komu myśl jakaś wyraźnie objawiać; 3) coś komu przechodzi przez głowę = komuś jakaś myśl przesuwa się przez głowę; 4) coś komuś jest w głowie = ktoś ciągle o czymś myśli; 5) głowa czyjaś jest w czymś = ktoś czemuś zaradza, ktoś coś przedsięwzię; 6) coś jest na czyjejś głowie = ktoś o czymś ciągle musi myśleć; 7) coś na głowę komuś spada (leci) = jakiś obowiązek na kogoś spada; 8) kogoś = jakiś głowa boli lub kogoś (biern., nie: dopeln.) o coś głowa nie boli; 9) mieć co w głowie = zajmować się, zaciekać się czym; 10) mieć spokojną głowę = nie. troszczyć się o nic; 11) mieć głowę (na karku) = umieć myśleć; 12) mieć głowę do czego = mieć zdolności umysłowe do czego; 13) mieć głowę na co = móc swobodnie o czym myśleć; 14) nie mieścić się w głowie = wychodzić poza granice rozumienia; 15) tracić głowę = tracić przytomność umysłu, nie wiedzieć, co robić; 16) łamać sobie głowę nad czym = chcieć coś trudnego rozwiąć i zrozumieć; 17) w głowę zachodzić = starać się sobie coś przypomniać lub wytłumaczyć; 18) pójść (po rozum) do głowy = zacząć nad czym myśleć; 19) kłaść komu co w głowę lub do głowy (łopata) (rub.) = tłumaczyć co komu przystępnie; 20) zaprzętać lub nabijać, zabijać, suszyć (zawracać) (rub.) komu — czym głowę; 21) przewracać komu w głowie = nasuwać komu błędne wyobrażenia o świecie; 22) wybić komu co z głowy = wytłumaczyć komu fałszywość myśli; 23) w głowie się komu kręci (mąci) = myśli się wikłają; 24) głowa pęka od czego = do głowy się ciśnię nadmiar myśli; 25) kręcić głowę na co = wyrażać powątpiewanie lub niechęć; 26) kiwać głowę = wyrażać lekceważące zdziwienie lub politowanie, przytakiwać czemu; kiwać głowę na co = zachowywać się wobec czego beczynnie; kiwać komu głowę za co = dziękować; kiwnąć komu głowę (na znak zgody); 27) brać się za głowę = wyrażać wielkie zdziwienie, przerażenie lub uczucie niezadaności; 28) głowę podnosić = wzrastać na siłach, czuć wzrastające siły; 29) stawać na głowie = dokazywać rzeczy niezwykłych (w znaczeniu ujemnym lub dodatnim); 30) stawiać co na głowie = przewracać do góry nogami, preinaczać; 31) uchylać głowę przed czym = okazywać szacunek; 32) dawać (kłaść) głowę za co lub nałożyć głowę za co = narażać życie w obronie czego; 33) głowę czemu uciąć = przerwać działanie cze-

go; 34) o głowę przeniósł lub przewyższać kogo; 35) odsłonić lub obnażyć głowę = zdjąć z głowy nakrycie; 36) od stóp do głowy, lub od stóp do głów = od dołu do góry, całkowicie; 37) kwadratowa głowa = głupia głowa.

1. Gdyby przyszło jej do głowy go męczyć. *Nałk.* Cóż ci strzeliło do głowy? *Zerom.* Kardynał nie mógł nam wyjść z głowy. *Nowak.* Skąd ci to przyszło do głowy? *Goet.* Coś im strzeliło do głowy, aby paprać się w kahuży. *Wikł.* 2. Pierwszego dnia się wypoczywał, drugiego już zaczyna człowiekowi chodzić cośkolwiek po głowie. *Strug.* Świła mi po głowie mnóstwo rzeczy. *Strug.* 3. Ani przez głowę nie przeszło, żeby... *S. Tarnow. cyt. Pj., 10, 131.* 4. Jej praca nigdy nie była w głowie. *Dąbr.* Mnie truskawki nie były teraz w głowie. *Zapol.* 5. Głowa Zagłoby w tym, żeby ich ominąć. *Siemk.* 6. Cały dom na mojej głowie. *Weyss.* 7. Niech mi tu zleci na głowę. cała ta sprawa. *Dąbr.* 8. Was głowa o to nie boli. *Sierosz.* 9. Co innego miała w głowie. *Nałk.* 10. Trzeba by mieć spokojną głowę. *Dąbr.* 11. Gdzie ja mam głowę? *Nowak.* Ma głowę na karku. *Siemk.* 12. Ma głowę do tych rzeczy. *Dąbr.* 13. Nie ma głowy na lekcje. *Nowak.* 14. To po prostu nie mieści się w głowie. *Nałk.* 15. Nieszczęsna matka traciła głowę. *Zerom.* Pytał z tak ironiczną pogardą, że p. Godziemba natychmiast stracił głowę. *Grusz.* 16. Próżno bym nad tym głowę łamał. *Siemk.* 17. Zachodził w głowę, gdzieby się mogły podziać. *Dąbr.* 19. Ten kolega jest osłem, któremu trzeba wszystko łopatać kłosać do głowy. *Nowak.* 20. Nie ma sobie czym głowę zaprztać. *Dąbr.* Doktorzy mi ciągle nim głowę zawracali. *Iwasz.* Po co zawracać głowę. *Dąbr.* Nie zabijali sobie głowy byle czym. *Małacz.* Nad rzeczami niezrozumiałymi głowę sobie nie susze. *Orzesz.* Głowę miała tym ciągle nabitą. *Dąbr.* Miałbym też czym zaprztać sobie głowę. *Goet.* 21. Zaraz mu się w głowie przewraca. *Sierosz.* 22. Wybijcie sobie bzdurstwa z głowy. *Sierosz.* 23. Mąciło mi się w głowie. *Strug.* 24. Ksiąciu panu głowa pęka od roboty. *Siemk.* 25. Chłopak kręcił głową. *Prus.* 26. Na taką radę pokiwał głową. *Prus.* Ciotka pokiwała głową: niój Boże, najlepsze panny sprzed nosą ci zabrałi. *Iwasz.* Z politowaniem pokiwał głową nad poźółką kartą. *Parand.* Skinał potakując głowa. *Goet.* 27. Za głowę się biore, dlaczego książę Bogusław siedzi jeszcze na Podlasiu. *Siemk.* 28. Samowola i swawola mogły głowę podnosić. *Siemk.* Głowę coraz podnosią żywioly skrajne. *Kruczk.* 30. Wszystki stawiasz na głowie. *Dąbr.* 31. Musi przed takim aliansem uchylić głowy. *Siemk.* 32. Za pana podskarbiego głowę daje. *Siemk.* Gotowi głową nalożyć. *Małacz.* 33. Głowę złemu urabiał. *Bartk.* 34. Przenosili go o głowę godnością. *Siemk.* Wyższy o pół głowy. *Choyń.* 35. Gromadka żołnierzy z odsłoniętymi głowami. *Małacz.* 36. Od stóp do głów przyodział. *Małacz.*

Głowić się — I Formy: głowię się, głowisz się, głowi się, gbowimy się..., głowią się; głów się! głowcie się!; głowiący się; głowił się. II Składnia: G. ś. nad kim, nad czym.

Głowi się nad tym. *Kad.*

Głownia, nie: głównia.

Podniósł głównię szabli. *Siemk.* Głownia. *Kunc.*

Głód — Znaczenie i składnia: 1) G. (bez dopełnienia) = czezość żołądka, 2) G. czego lub na co = żądza czego, pragnienie czego.

2. Znajdzie wiele do zrobienia przy takim wiekuiстым na pieniądze głodzie. *Krasz. cyt. SIV.* Głód słowa Bożego. *SW.*

Zwroty: 1) mrzeć (przymierać) głodem lub z głodu; 2) głód kiszki skłóca; 3) głód gra w kiszkach; 4) o głodzie (chłodzie).

2. Głód kiszki skłócał. *Zerom.* 3. Głód gra w kiszkach. *Strug.*

Głóg, dlp tego głogu.

Głuchnąć (niedok.) — ogłuchnąć (dok.). I

Formy: 1) głuchnę, głuchniesz, głuchnie...; głuchnij!; głuchnący; głuchnął, głuchnąłem lub głuchłem, głuchnęła lub głuchła, głuchnęł lub głuchli, 2) ogłuchnę, jak: głuchnę. II Składnia: 1) G. z czego (zwykl. dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej, fizjologicznej), 2) G. od czego (dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej). Por. Nabrzmieć.

Glucho.

Zwrot: na glucho zamknięty (zasłonięty) = na wszystkie spusty, całkowicie.

Na glucho zastanione okna. *Zerom.*

Głuchy, nie: głuchi. I Forma mlm (męskosob.) głusi. II Składnia: 1) G. na co, 2) G. dla kogo, 3) G. z czego lub od czego, jak: głuchnąć z czego lub od czego.

1. Głuchy na prośby. Głuchy na ładzkie cierpienia. Głuchy na cierpkie uwagi. *Parand.* Głuchy był na wszystko. *Kruczk.* 2. Gada z ziemią, która głucha dla mieszczan. *Mick.*

Głum (!prow. lit.) = marnowanie się.

Zwrot: iść w głum (!) = marnować się.

Cała praca poszła w głum. *Cyt. Wał. 47.*

Głumić (! rus.) = marnować, niszczyć.

U dobrej gospodyni nic się nie głumi. *Cyt. Wał. 47.*

Głupi — I Znaczenie: 1) G. = nie mający rozumu albo rozsądku, 2) G. = niedorzeczny, 3) G. = mało znaczący (posp.). II Składnia: 1) G. na co = nie orientujący się w czym, 2) G. z czego = ogłupiały z czego (dla oznaczenia przyczyny).

Tyle czekania dla głupich pięciu minut. *Dąbr.*

Głupiec — Formy: wlp głupczę, mlm głupcy. Ob. *Rzeczowniki na -ec.

Głupiec (niedok.) — zgłupieć lub ogłupieć (dok.). I Formy: 1) głupieję, głupiejesz...; głupiej!; głupiejący; głupiał, głupieli, 2) zgłupieję (ogłupieję), jak: głupieję. II Składnia: 1) G. na co, jak: głupi na co, 2) G. z czego, jak: głupi z czego.

1. Zgłupiał na te sprawy. 2. Ogłupiałem na chwilę ze zdumienia.

Głupio.

Zwrot: robi się komuś głupio (rub.) = ktoś wpada w zakłopotanie.

Zrobiło się nam głupio. *Nowak.*

Głupstwo, 1) G. = niedorzeczność, 2) G. = rzecz mało znacząca, drobiaż, drobnostka (rub.).

Zwroty: 1) palnąć (strzelić) głupstwo; 2) głupstwa się kogo czepiają; 3) pleść głupstwa.

1. Palnąłem głupstwo. *Iwasz.* 2. Czepiają się (ciebie) głupstwa. *Dąbr.* 3. Godzinami plekli głupstwa. *Iwasz.* Pleść rozmaite głupstwa. *Kad.*

Głuszcę — Formy: wlp głuszcę, mlm głuszcze. Ob. *Rzeczowniki na -ec.

Gmach, dlp tego gmachu.

Gmrać, nie: gmyrać. Formy: gmeram, gmerasz, gmeram..., gmerają; rzadziej: gmerzę, gmerzesz, gmerze..., gmerzą.

Gmina — gminny.

Gnębić (niedok.) — zgnębić lub pognębić (dok.). I Formy: 1) gnębię, gnębisz, gnębi, gnębimy...; gnęb! gnębiecie!; gnębiony, gnębieni; gnębił, 2) zgnębię (pognębię), jak:

gnębię. II Składnia: G. kogo, co — kim, czym.

Gniazdo, mjsclp w gnieździe, nie: w gniaździe.

Gnić (niedok.) — zgnić (dok.). I Formy: gnić, gniesz...; gnij!; gnijący; gnił, 2) zgniję, jak: gniję. II Składnia: 1) G. z czego (dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej), 2) G. od czego (dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej).

1. Gnić tam z nudów. 2. Słup zgnił zupełnie od wilgoci.

Gniecienie, nie: gniecienie.

Gnieciony, mjm (męskoosob.) gnieceni, nie: gniecieni.

Gnieść — Formy: gniotę (nie: gniotę), gnieciesz, gniecie, gnieciami, gniecicie, gniotą; gnieć! gniećcie!; gniotący; gnieciony, gnieceni; gnióti, gniotła.

W tłoku gniotącym. *Zerom.*

Gniew, nie: gniw; dlp tego gniewu. Składnia: 1) G. o co (dla wyrażenia przyczyny gniewu), 2) G. na kogo, na co (dla wyrażenia osoby lub rzeczy, przeciw którym gniew się zwraca).

Zwroty: 1) wpaść (popadać) w gniew; 2) gniew porywa lub chwytą; 3) przyprowadzać kogo do gniewu. *SF*; 4) pękać z gniewu. *SF*; 5) unosić się lub wybuchać gniewem.

1. Wpadł w taki gniew. *Sienk.* Wpadała w niepowstrzymany gniew. *Dąbr.* Popadła w gniew. *Dąbr.* Popadał w gniew. *Zerom.* 2. Gniew pochwyił pana Andrzeja. *Sienk.* Gniew porwał panę. *Sienk.* 5. Gniewem wybuchnął. *Bartk.* Nie wybuchnął gniewem. *Grusz.* Uniósł się gniewem. *Święt.*

Gniew (nazwa miasta) — gniewski; dop. Gniewa, nie: Gniewu.

Gniewać się — I Formy: gniewam się...; gniewaj się!; gniewający się; gniewał się. II Składnia: 1) G. ś. o co (dla wyrażenia przyczyny gniewu), 2) G. ś. na kogo, na co (dla oznaczenia osoby lub rzeczy, przeciw której gniew się zwraca), 3) G. ś. za co (dla wyrażenia przewinienia, które wywołało gniew).

1. Mama się o to gniewała. *Nowak.* My się o to nie gniewamy. *Dąbr.* Nie gniewam się o to. *Ostr.* 2. Sam nie wiedząc, na kogo się gniewał. *Mick.* On się na tę psotę gniewał. *Święt.* Gniewała się na dzieci. *Dąbr.* 3. Za cóż miałbym się gniewać na ciebie. *Sierosz.* Nie gniewaj się na mnie za te wątpliwości. *Święt.*

Gniewnie, rzadziej: gniewno.

Zniżony głos gniewnie zabrzmiał. *Orzesz. cyt. SW.*

Gniewny o co — na kogo, na co — za co, jak: gniewać się o co — na kogo, na co — za co.

Boś może o to gniewna? *Sienk.*

Gniezno — gnieźnieński — gnieźnianin (JP 9, 126, Łoś Gr. 2, 84).

Gnieździć się — Formy: gnieźdźę się, gnieździesz się, gnieździ się, gnieździmy się, gnieździecie się, gnieźdźa się; gnieźdź się! gnieździecie się!; gnieźdząc(y) się; gnieździł się.

Gnom = krótkie zdanie moralne, dlp tego gnomu.

Gnom = duch strzegący skarbów; dlp tego gнома.

Gnot (!) = knot (Pass.).

Gnoj, dlp tego gnoju.

Gnuśnieć (niedok.) -- zgnuśnieć (dok.). I Formy: 1) gnuśnięję, gnuśniejesz...; gnuśniej!; gnuśniejący; gnuśniał, gnuśnieli, 2) zgnuśnięję, jak: gnuśnieję. II Składnia: G. od czego, rzadziej: czym (arch.).

Od bezczynności (bezczynością) ludzie gnuśnieją.

Gocki. Ob. Got.

Godny (godzien). I Formy i ich użycie: forma: godny ma nieograniczony zakres użycia, formy: godzien używamy tylko w orzeczniku, niekiedy także w przydawce okolicznikowej (zastępującej jakiś okolicznik).

Nie byłbym godny tej łaski. *Sienk.* Godzien kochania. *Bartk.*

II Składnia: G. czego.

Chwalili, co było godniejsze nagany. *Mochm.* To jest wojna godna człowieka. *Strug.* Los Ładów zdawał się godnym zazdrości. *Dąbr.*

Gody (tylko w lm), dop. tych godów, nie: tych gód.

Godów małżeńskich w czasach zakazanych nie sprawować. *Cyt. SW.*

Godzić — I Formy: godzę, godzisz...; godź! lub gódź!; godzący; godził. II Znaczenie i składnia: 1) G. w kogo, w co lub kogo — o co = mierzyć, celować, uderzać w kogo, w co lub kogo — o co, 2) G. na kogo, na co = nastawać, nacierać, napadać na kogo, na co,

3) G. kogo, co — z kim, z czym = łączyć zgodą, kojarzyć; jednoczyć kogo, co — z kim, z czym, 4) G. kogo — do kogo, do czego = najmować kogo do pracy u kogo lub w czym.

1. Co ich szlachta godza, to oni na się jeszcze zapalczywiej godzą. *Mick.* 2. Niech na jego zdrowie nie godzą. *Sienk.* Walka z cudzoziemcami godzącymi na niezależność Chin. *Sierosz.* 3. Godził spory włóścian. Godził go z sąsiadem. 4. Zgodziła sobie do pomocy wyrobnicę. *Prus.*

Godzić się — I Formy: godzę się, godzisz się...; gódź się! gódźcie się! nie: godź się! godźcie się! II Znaczenie i składnia: 1) G. ś. do czego = nadawać się do czego, 2) G. ś. do kogo, do czego = najmować się do kogo, do czego, 3) G. ś. z kim — o kogo, o co = umawiać się z kim — o co, 4) G. ś. z kim = jednać się z kim, 5) G. ś. z czym (w odniesieniu do przeszłości lub terażniejszości) = przystawać na co, co już zaszło i istnieje,

6) G. ś. na co (w odniesieniu do przyszłości) = przystawać na coś, co ma dopiero nastąpić lub na dalsze trwanie czegoś, co już istnieje, 7) G. ś. coś komu = należy się coś komu.

1. Zgodziła się do kopania kartofli. 3. Nie chciał godzić się z dworem o skasowanie służebności. *Prus.* 4. Po wieloletnich walkach wreszcie się z nim zgodziłem. 5. Godzę się ze swym losem. 6. Zgodził się na wyjazd syna. *Zerom.* Każdy godzi się na swoją wolę. *Nauk.* Ja się zgodziłem na kupno. *Dąbr.* Matka się nie godziła na ów gatunek pracy. *Kad.* Mama się na to nie godzi. *Nowak.* Ja się chyba nie zgodzę na sprzedaż Zagrapia. *Grusz.* 7. Godzi się mu uznanie.

Godzien. Ob. Godny.

Godzina — godzinny.

Zwroty 1) godzinę = w ciągu godziny (gdzie się oznacza przeciąg trwania jakichś czynności bądź stanów trwałych); 2) w godzinę = w ciągu godziny (gdzie się oznacza przeciąg czasu, po którego upływie jakieś czynności bądź stany się dokonały); 3) w godzinę czego lub w godzinie czego (gdzie się oznacza termin czasu przez wskazanie jakiegoś wydarzenia, które na ten termin przypadło); 4) w godzinie jakas zią, dobra, goraca... lub w godzinie jakiejś: zlej dobrej, goracej... (gdzie się oznacza charakter czasu, w którym się coś wydarza); 5) o godzinie pierwszej, drugiej... (gdzie się oznacza czas jakiegoś wydarzenia dokładnie przez wskazanie godziny zegarowej); 6) za godzinę = po upływie godziny (gdzie się oznacza czas; po którego upływie jakieś czynności bądź stany mają nastąpić lub być dokonane); 7) za godzinę (! rus.) = w ciągu godziny; 8) na godzinę = na przeciąg godziny; 9) na godzinę pierwszą, drugą... (na oznaczenie dokładnie terminu, w którym się ma coś odbyć); 10) z godziny na godzinę = łąda godzinę; 11) od godziny do godziny = całymi godzinami; 12) co godzina, rzadziej: co godzinę, co godziny = za każdym razem, jak tylko upływa godzina; 13) godzinami = w ciągu całych godzin, w ciągu czasu, który łączy całe godziny; 14) jakieś dwie (trzy, cztery) godziny, jakieś pięć (sześć...) godzin, jakieś kilka godzin. Ob. Dobry; 15) godziny nadliczbowe lub nadumowne, dodatkowe.

1. Godzinę trwało to oczekiwanie. 2. W godzinę wszystko się już uspokoiło. W godzinę jak nie to zrobie. 3. Tak się modliły drzewa w godzinę zmierzchu (lub o godzinie zmierzchu). 4. Przybywasz do nas w zlej godzinie (w zią godzinę). 5. O jednej godzinie szedł tu stary człowiek. *Bartk.* 6. Za godzinę będę tu z powrotem. 7. Zrobilem to wszystko w ciągu godziny (nie: za godzinę). 8. Wychodzę na jedną godzinę. 9. Będę z powrotem na godzinę drugą. 10. Z godziny na godzinę oczekiwaliśmy przyjazdu gości. 11. Czekalem od godziny do godziny. *Cyt. SW.* 12. Co godzina, to nowina. *Przysł.* Jak mi raz powiedzieli, że brać pigułki co godzina, to biore co godzina. *Reym.* 13. Godzinami siedziałem nad pracą.

Goethe — Formy: Goethe, Goethego, Goethemur., o Goethem.

Gogo ten lub to — goguś ten. Forma: dlp tego goga.

Drwila z tego gogusia. *Szpot.*

Gogodze (! prowinc.) = borówki (IGD).

Goić (niedok.) — zgoić (dok.). I Formy: 1) goję, goisz, goi, goimy..., goją, gój! gójcie!; gojący; goiś, 2) zgoić, jak: goić. II Składnia: G. co — czym.

Goleń ta, nie: ten goleń. Formy: dlp tej gołeni, młm te gołenie, dlm tych gołeni.

Golfsztrom lub Golfstrom (PA), nie: Goldsztrom; dop. Golfsztromu.

Goliat — Znaczenie: 1) G. — imię własne, 2) G. (żart.) = człowiek goły, biedny.

Golibroda — Formy lp: ten golibroda, tego golibrody, temu golibrodzie..., lm te golibrody, tych golibrodów...

Golić (niedok.). I Formy: gołę, golisz, goli, golimy...; gól! gólcie! (nie: goll! gollcie!); gołący; golony, goleni; goliś. II Znaczenie i składnia: 1) G. kogo, co = czyścić brzytwą z włosów (dok. ogolić), 2) G. co = usuwać co brzytwą (dok. zgolić).

Golub (nazwa miasta w woj. pcm.), nie: Gołab (JP 7, 88/9).

Gołab — Formy: lp ten gołab, tego gołębia, temu gołębiowi, tego gołębia, gołębiu!, tym gołębiem, o tym gołębiu; lm te gołębie, tych gołębi (nie: gołębiów), tym gołębiom...

Tak samo się odmienia nazwisko tego samego brzmienia. Ob. *Nazwiska o postaci rzeczowników pospolitych.

Gołedź ta, dlp tej gołedzi.

Goly. Ob. Nagi. Znaczenie (przen.) = sam tylko, bez dodatków.

Zwroty: 1) z gołymi rękami = bez uzbrojenia; 2) pod gołym niebem = nie pod dachem; 3) goły (nie: nagi) fakt = sam fakt; 4) gołe (nie: nagie) życie = samo życie, bez wszelkich dodatków. *Krasn.* 65.

Gomółka, nie: gumółka.

Gong, dlp tego gongu.

Goniądz (nazwa miasta) — goniądzki.

Gonić — I Formy gonię, gonisz, goni, gonimy, gonicie, gonią; goń! góńcie!; goniący; goniący, goniący; goniś. II Znaczenie i składnia: 1) G. (bez dopełn.) = pędzić, szybko bieć, 2) G. kogo, co lub za kim, za czym = ścigać kogo, co, 3) G. za kim, za czym = uganiać się za kim, za czym, ubiegać się o kogo, o co, chcieć, posiadać, 4) G. czym = pędzić życie, opędzać potrzeby czym.

1. Bramą w pole gonil. *Mick. cyt. SW.* 2. Wypadli wszyscy, jakby kto ich gonil. *Kras. cyt. SW.* 3. Tak za szarakiem goniono. *Mick.* Pogonili za uciekającym. *Sierosz.* Panielki za wysmukłym gonią borowikiem. *Mick.* Gonilem za kwiatem paproci moich rojeń. *Wikł.* 4. Goni już resztkami sił.

Gonitwa, dlm tych gonitw.

Gont — gonciany, — gonciarnia (JP 20, 85). Formy: 1) dlp tego gontu (SW) lub tego gonta (Łoś. N), 2) dlm tych gonciarni.

Gontyna, nie gątyna, właściwie: kącina (Brückner. St. Etym. 150).

Gorąco (rzecz.) to, nie: ten gorąc (gw.). (Jest) duszno z gorąca. *Grusz.*

Gorąco (przysł.) = gorące, nie: gorącej. Szepiała gorąco. *Reym.* Usprawiedliwiał się gorąco. *Reym.*

Gorączkować się (! prow. lit.) = zapalać się, unosić się; gorączkować się.

Ten pies byłby w polu dobry, ale się zanadto gorącuje. *Cyt. Wał.* 48.

Gorący (nie: gorońcy, prow. lit.) — gorętszy, nie: gorącejszy.

Gorączka — Znaczenie: 1) G. = febra, stan gorączkowy człowieka chorego, 2) G. = człowiek prędko, niecierpliw, 3) G. = upał, (! germ.). (Krasn. 66).

Dziś wielki upał (nie: gorączka) na dworze. *Cyt. Krasn.* 65.

Zwrot: mieć gorączkę, nie: posiadać gorączkę.

Gorączkować — I Formy: gorączkuje...; gorączkuj!; gorączkujący; gorączkował. II Znaczenie i składnia: 1) G. (bez dopełn.) = mieć gorączkę (cz. nijaki). 2) G. kogo = wywołać w kim gorączkę, podniecenie, podniecać, rozdrabniać (cz. czynny).

1. Chory wciąż jeszcze gorączkuje. 2. Pańskie słowa gorączkują, ogarniają niepokojem, trwożą. *świłt. cyt. SW.*

Gorączkować się — Znaczenie i składnia: 1)

G. ś. czym = podniecać się czym, 2) **G. ś.** do czego = zapalać się do czego, 3) **G. ś.** (bez dopełnienia) = unosić się, podniecać się.

1. Niepotrzebnie się tym gorączkujesz. 2. Barbara gorączkowała się do tej podróży. *Dabr.* 3. To wcale nie byłoby pewne — gorączkowała się panna Dobromilska. *Grusz.*

Goreć, Ob. Gorzeć.

Gorki, Gorkiego, Gorkiemu..., nie: Gorkija, Gorkijowi... **Ob. *Nazwiska rosyjskie.**

Gorlice — gorlicki.

Gorliwość — Znaczenie i składnia jak w przym.: gorliwy.

Słyszała o jego gorliwości dla Zataja. *Goet.*

Gorliwy—Znaczenie i składnia: 1) **G.** o co = staranny o co, 2) **G.** w czym = wykazujący staranność w czym, 3) **G.** do czego = zapalony do czego, 4) **G.** dla kogo.

1. Gorliwy o Boga i o Boskie rzeczy. *Knapski, cyt. Linde.* 2. On jest bardzo w tych rzeczach gorliwy. 3. On do tego bardzo gorliwy.

Gors, dlp tego gorsu.

Gorszący — gorszako. Ob. Kojący — kojąco.

Gorszyć (niedok.) — zgorzyć (dok.). I Formy: 1) gorszę, gorszysz, gorszy, gorszymy...; gorsz! gorszcie!; gorszący; gorszył, 2) zgorzyć, jak: gorszyć. II Składnia: **G.** kogo — czym.

Gorszyć się kim, czym, rzadziej: z kogo, z czego.

Odpowiedział smlała nikt się nie gorszył. *Berent.* Gorszyli się jego młodocia. *Wikt.* Wszyscy się z tego gorszyli.

Goryl ten, nie: ta goryl, ani: ta goryla (z niem. die Gorille, FJ 1, 143).

Gorzeć lub goreć. I Formy: gorzeję, gorzejesz, gorzeje, gorzejemy, gorzejecie, gorzeją, lub goreje, gorejesz, goreje (gore), gorejemy, gorejecie, goreją (gorą); gorze! gorzejcie! lub gore! gorejcie!; gorzejący lub gorejący; gorzał, gorzeli. II Znaczenie: 1) **Gorzeć** = palić się w ogniu, prażyć się, świecić, 2) **Goreć** = a) **G.** = gorzeć, b) **G.** (przen.) = pałać, płonąć jakimś silnym uczuciem, 3) **gore** (gorą) = pali się (o pożarze).

1. Głowa gorzeje. (= jest gorąca). *SW.* 2. Suchy gont najprędzej gorzeje. *SW.* 3. Kipia bagna, lasy gorą. *Mick. cyt. SW.* Ocal nas, ocal dzieci, dom gore. *Mick. cyt. SW.* Gorejące natchnieniem słowo. *Syroki. cyt. SW.* Krzak gorejący.

Gorzelały lub gorzelnik. Ob. Gorzelnik. Formy: gorzelany, gorzelanego... (odmiana przymiotnikowa).

Gorzelnia (nie: gorzalnia) — gorzelniacy; dlm tych gorzeln.

Wyrażenie: przemysł gorzelniany. *JP 20 84 nn.*

Gorzelnik — gorzelniczy.

Wyrażenie: przemysł gorzelniczny (lub gorzelniany). *JP 20, 84 nn.*

Gorzki (nie: gorżki, *JP 10, 60*) — bardziej gorzki.

Gorzknąć lub gorzknąć — Formy: gorzknę, gorzkniesz, gorzknie, gorzknijemy, gorzkniesz, gorzkną, lub gorzknijemy, gorzkniesz, gorzknijemy...; gorzknij! lub gorzknij!; gorzknący lub gorzknijący; gorzknął, gorzknęli lub gorzknął, gorzknęli.

Gospodarczy = odnoszący się do gospodarki, gospodarowania. **Ob. Gospodarski.**

Zwalnia nas od gospodarczych zajęć. *Sierosz.*

Gospodarka na czym, nie: czym = gospodarowanie czym.

Gospodarowanie (nie: gospodarka) wagonami. *RJMK.*

Gospodarski = odnoszący się do gospodarza. **Ob. Gospodarczy.**

Nie chybił gospodarskiej ważnej powinności. *Mick.*

Gospodarz czego lub na czym, nie: czym.

Wyrażenie: gospodarz klasy (!) = wychowawca.

Gospodarzyć—I Formy: gospodarzę, gospodarzysz, gospodarzy, gospodarzymy...; gospodarz! gospodarzcie!; gospodarzący; gospodarzył. II Składnia: 1) **G.** czym = zarządzać czym, 2) **G.** na czym (gdy się wymienia majątek ziemski lub zakład przemysłowy, na którym się gospodarzy), 3) **G.** się = gospodarzyć czym (z odzieniem ujemnym, jak: jabrać się czym).

Gospodyni, nie: gospodynia; blp tę gospodynię, nie: gospodynią.

Spojrzał na gospodynię. *Siedl.*

Gostynin — gostyniński, nie: gostynski.

Gostyń — gostyński.

Goszczyń — goszczyński.

Gościć — I Formy: goszczę, gościsz, goście, gościmy..., goszczą; gość! goście!; goszczący; goszczony, goszczeni; gościli. II Składnia i znaczenie: 1) **G.** kogo—czym—w czym = podejmować kogo — czym — w czym, 2) **G.** u kogo = być u kogo w gościnie.

Gościec, dlp tego gościa.

Gościnność.

Zwroty: gościnność komu okazać lub wyświadczyć.

Gość—Formy: Im ci goście, tych gości, tym gościom, tych gości, tymi gośćmi (nie: gościami), o tych gościach.

Zwroty: 1) być w gościach (! rus.) = być w gościnie; 2) przybyć (przyjść, przyjechać...) w gości (! rus.) = przybyć w gościnę; 3) zaprosić w gości (! rus.) = zaprosić w gościnę lub jako gościa.

Got. — gocki lub gotycki; mlm Goci lub Gotowie.

Zwroty: 1) język gocki, rzadziej: gotycki; 2) lityery gotyckie, nie: gockie; 3) styl gotycki, nie: gocki.

Gotować się, nie: gotować się. I Formy: gotuję się, gotujesz się...; gotuj się!; gotujący się; gotował się. II Znaczenie i składnia: 1)

G. ś. do czego = przysposabiać się do czegoś, w czym się ma zamiar wziąć czynny udział, 2) **G. ś.** na co = przysposabiać się do czegoś, czemu się trzeba będzie biernie poddać, 3) **G. ś.** w czym = warzyć się, kipieć, 4) **G. ś.** od czego (przen.) = burzyć się, kipieć, być w stanie podniecenia, 5) **G. ś.** = nadchodzić, zbliżać się.

1. Rój pszczół gotujących się do odlotu. *Prus.* Gotuje się do spowiedzi. Plebania gotowała się do odparcia obłężenia. *Weyss.* 2. Książę gotuje się na wojnę. *Sienk.* Gotuje się na śmierć. 3. Przepisywałem, ale się gotowało we wszystkich. 5. Gotowały (nie: gotowały) się kłeski. *Ork.*

Gotowizna, częściej: gotówka = pieniądze posiadane, gotowe na wydatki.

Gotowość—Znaczenie i składnia: 1) G. czego lub do czego = gotowość do czegoś, w czym się ma zamiar wziąć czynny udział (postawa czynna), 2) G. na co = gotowość na przyjęcie czegoś, czemu się trzeba będzie poddać (postawa bierna).

1. Oznajmiał gotowość złożenia egzaminów. *P. Chmiel. cyt. SW.* Niosła wielką gotowość do kochania. *Stenk.* Gotowość do odlotu. *Nałk.* Ofiarą gotowości do usług. *Dąbr.* 2. Rozejrzała się wokół z przypływem nowej gotowości na fizyczną moralistykę. *Grusz.*

Zwroty: 1) gotowość okazać; 2) gotowość komu oświadczyć (nie: objawić, rus.).

Oświadczyć gotowość do dzieła. *Żerom.*

Gotowy (gotów). I Formy: gotowy, gotowa, gotowe (w przydawce i w orzeczniku)—gotów, gotowa, gotowo (tylko w orzeczniku lub w przydawce okolicznikowej, zwłaszcza dla uwydatnienia, że gotowość jest cechą przejściową, przejawiającą się w czasie, zaznaczonym w słowie posiłkowym).

Bigos już gotów. *Mick.* Wszystko już gotowo. *Korzen.* Gotowo być za późno. *Nowak.* Gotów był potępić wszystko. *Iwasz.* Wszystko (było) gotowe na przyjęcie pana. *Słow.* Kiedy Bogumił był już gotowy do drogi. *Dąbr.* Jestć gotów siebie samego okraść. *Dąbr.*

II Składnia: 1) G. do czego = gotowy do zrobienia czego (postawa czynna), 2) G. na co = gotowy na przyjęcie czego (postawa bierna), 3) G. co robisz.

1. Gotów do hazardu życia. *Żerom.* Masz duszę śmiałą, do wielkich przedsięwzięć gotowa. *Stenk.* Gotów do wszelkich świadczeń. *Nałk.* Był człowiekiem gotowym do wszystkiego. *Reym.* 2. Gotów jestem na wszystko. *Żerom.* Jest gotowy na wszystko. *Strug.* Gotowa na największe ofiary. *Dąbr.* Zakochał się w ludziach, gotowych na wszystko. *Stenk.* Komie były na odjazd gotowe. *Siedl.* 3. Jam spełnił każdy rozkaz twój gotowa. Gotowa zgubić przyjaciela. *Dyg.* Gotów był rzucić się na kły wilka. *Wikt.*

Gotycki, Ob. Gocki.

Goździk lub gwoździk (roślina).

Góra — górny — górski — górzysty. I Znaczenie: 1) górny = znajdujący się w górze, wysoko, 2) górski = właściwy górom, 3) górzysty = mający kształt góry lub gór, pełen gór. II Składnia: 1) G. z czego, 2) G. czego = kupa czego.

Zwroty: 1) brać górę nad kim, nad czym = przewyższać kogo, co, zwyciężać kogo, co; 2) u góry = w górnych częściach (okolice) jakiegoś przedmiotu; 3) w górze (w przeciwieństwie do: na dół, dla zaznaczenia stosunku przestrzennego); 4) na górze = w górze, na strychu.

1. Żołnierska natura wzięła górę. *Stenk.* Brała w niej górę inna natura. *Dąbr.* Żli wezmą górę nad sprawiedliwymi. *Stenk.* Aby burzyciele porządku nie wzięli nad nami góry. *Kruczk.* 2. Gałęzie u góry wisiały jak zielone, gęste, niskie chmury. *Mick.*

Górnicy — górnicy.

Wyrażenie: przemysł górniczy. *JP 20, 84 nm.*

Górno lub górnie.

Górny (nie: górni) = znajdujący się w górze. Ob. **Góra.**

Górne okna.

Górować — I Formy: góruję, górujesz...;

góruj!; górujący; górował. II Składnia: G. czym — nad kim, nad czym.

Nad myślą górowała nienawiść. *Berent.* Dowódca musiał górować zaletami wojskowymi nad garścią swych podkomendnych. *Małacz.* Burek górował nad Ralfem nie tyle siłą, ile żwinnością. *Wikt.*

Górski = odnoszący się do gór, związany z górami, właściwy górom. Ob. **Góra.**

Krajobraz górski. Powietrze górskie.

Górzysty, 1) G. = mający kształt góry, 2) G. = pełen gór. Ob. **Góra.**

Kraj górzysty.

Gra, dlm tych gier.

Zwroty: 1) zasiąść do gry; 2) grę prowadzić; 3) wchodzić w grę = być składnikiem jakiegoś faktu, zjawiska, wydarzenia lub rozważania; 4) podwójna gra = fałszywa gra.

1. Zasiąść do gry. *Dąbr.* 2. Grę (swoją) szaloną prowadził. *Szczuc.* 3. Najbardziej wchodzi tu w grę tereny położone w pobliżu dworca. *Dąbr.* Pani maż tu w grę nie wchodził. *Zapol.* 4. Książę ze mną podwójną grę prowadził. *Stenk.*

Grab, dlp tego grabu.

Na sęczku grabu. *Sierosz.*

Grabarka — Znaczenie: 1) G. = kopanie ziemi, 2) G. = kobieta kopiąca ziemię, 3) G. = narzędzie do kopania ziemi.

Grabarz, nie: grobarz, ani: gróbarz (Pass.); dlm tych grabarzy lub grabarzy.

Grabić, nie: grabać. Formy: grabię, grabisz, grabi, grabimy...; grabił, nie: grabię, grabiesz, grabie...; grabał.

Grabie (tylko w lm, nie: grable. Por. **Grób**) — grabki. I Formy: te grabie, tych grabi, tym grabiom... 1) dlm tych grabek, nie: grabków. II Składnia: dwoje, troje, czworo... grabi... jest (nie: są) w stodole.

Grabież tą — Formy: dlp tej grabieży, młm te grabieżce, dlm tych grabieży.

Grabieżca, nie: grabiezca. Formy: lp ten grabieżca, tego grabieżcy, temu grabieżcy, tego grabieżcę, grabieżco! tym grabieżcą, o tym grabieżcy; lm ci grabieżcy, tych grabieżców, tym grabieżcom...

Grabowa (nazwa miejscowości). Formy: Grabowa, Grabowej, Grabowej, Grabową, Grabowo! Grabową, o Grabowej (odmiana przymiotnikowa, tylko w wołaczu forma rzeczownikowa). Ob. *Nazwy miejscowości na -owa.

Gracja = wdzięk (Krasn. 84).

Gracować — I Formy: gracuję, gracujesz...; gracuj!; gracujący; gracował. II Składnia: G. co — czym.

Gracz, dlm tych graczów lub graczy.

Grać — I Formy: gram, grasz, gra..., grają; graj!; grający; grał. II Składnia: 1) G. co (o utworach muzycznych), 2) G. na czym (na jakimś instrumencie), 3) G. co lub w co (o grach towarzyskich).

1. Grać walca, marsza, polkę. *JP 11, 160. Sz. Gr.* 177. Muzyka grała walca. *Zapol.* 2. Grał na harfie. *Żerom.* Jeden gra na grzebleniu. *Gomuł.* Gra na piszczałce. *Zapol.* 3. Grać w palanta, w krokiet, w tenisa, ale: w bilard. *JP 11, 127.* Umie grać w preferansa. *Małusz.* W warcaby grywał. *Mick.* Grał w tenisa. *Iwasz.* Widać panów grają.

cych w karty. *Sierosz*. Mah-jong jest w każdym domu i niezadługo biada będzie temu, co grać nie będzie umiał. *Makusz*.

Zwroty: 1) grać na dwie (cztery) ręce; 2) grać komu na nerwach = drażnić kogo; 3) grać komu na nosie = lekceważyć go; 4) w to mi! graj = to mi się podoba.

Grad.

Zwroty: 1) grad kul; 2) grad kamieni; 3) grad pocisków...

Grad kul razit ich. *Żerom*.

Gradacja = stopniowanie.

Gradus (!) = stopień.

Grafion, dlp tego grafionu.

Grajcarek (!) = korkociąg (IGD).

Grajewo — grajewski.

Gram, dlp tego grama.

Gramatyk — Formy: lp ten grama'tyk, tego grama'tyka, temu gramatyko'wi, tego grama'tyka, tym grama'tykiem, o tym grama'tyku; lm ci grama'tycy, tych grama'tyków...

Gramatyka (nie: grąmaty'ka) — grama'tyczny.

Gramofon, dlp tego gramofonu.

Gran, dlp tego grana.

Granat, dlp tego granatu.

Granda (posp.). Znaczenie: 1) G. = banda, 2) G. = grandziarstwo.

Graniasty. Ob. Grań.

Granica.

Zwroty: 1) oprzeć granicę o co, np. o góry, o rzekę; 2) trzymać w granicach czego; 3) wychodzić z granic czego, np.: grzechności; 4) do ostatecznych granic; 5) w granicach czego np. możliwości; 6) za dziesiątą granicą = daleko; 7) wyjechać za granicę, mieszkać za granicą; 8) wszystko ma swoje granice. *Sierosz*.

Graniczyć — I Formy: granicze, graniczysz, graniczy, graniczymy...; granicz! graniczcie!; graniczący; graniczył. II Składnia: 1) G. z kim, z czym, nie: o kogo, o co, 2) G. o co (dla oznaczenia przestrzeni, stanowiącej granicę).

1. Tak zw. morze Rossa graniczy z Południową Wiktoria (nie: o Południową Wiktoria). *Cyt. Kr. 1, 63*. Graniczyć z niemożliwością, nie: o niemożliwość. *PJ 2, 104*. 2. Graniczyć z kim o miedzę.

Grań — graniasty. Formy: lp ta grań, tej grani, tej grani...; lm te granic, tych grani, graniom...

Grapa — grapka (! prow. wlkpol.) = żelazniak (=żelazny garnek) wypukły. Por. niem.

Grapen (IGD).

Grasować po czym. Formy: grasuję, grasujesz...; grasuj!; grasujący; grasował.

Cholera wtedy grasowała po świecie. *Orzesz*.

Grat—graciarnia (JP 20, 85); dlp tego grata.

Gratis (ndm) = bezpłatnie, darmo.

Gratka.

Zwrot: trafia się komu gratka = nadarza się komu dobra sposobność.

Czuł, że mu się trafia gratka. *Sienk*.

Gratulować — I Formy: gratuluję, gratulujesz...; gratuluj!; gratulujący; gratulował. II Składnia: G. komu—czego, nie: do czego.

Gratuluje ci awansu (nie: do awansu). *Cyt. Kr. 1, 222*.

Grawiura — grawiurować.

Graz (nazwa miasta), dop. Grazu.

Grecja — greccyta.

Zwroty: 1) w Grecji; 2) do Grecji.

Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Greczyzna. Ob. Greka.

Greka lub **greczyzna** = język grecki, z łc. (lingua) graeca. Por. Łacina = język łaciński, z łc. (lingua) latina.

Gremium — gremialny. Formy jak: gimnazjum.

Grenlandia—grenlandzki. Składnia: w Grenlandii, ale: na Korsyce, na Sycylii...

Greps, lepiej: **pompela** = (łc.) citrus decumana, ang. grape fruit [PJ (1934), 151 nn]. **Gręplować (!)** = zgrzeblić (KJMK).

Grobła, nie: grobia. Por. Grabie. Dlm tych grobli lub grobel.

Groch, dlp tego grochu.

Zwroty: 1) groch z kapusta = bezładna mieszanina; 2) rzucać groch o ścianę = rzucać bezskuteczne rady, prawie bezskutecznie morały.

Grochów — grochowski. Formy: Grochów, Grochowa, Grochowowi, ale: ku Grochowu... Ob. Kraków.

Grodno — grodzieński.

Grodzić — I Formy: grodzę, grodzisz, grodzi, grodzimy...; gródź! gródźcie!; grodzący; grodzony; grodzeni; grodził. II Znaczenie i składnia: 1) G. co — koło czego = stawiać co jako ogrodzenie koło czego, 2) G. co — czym = okalać co—czym jako ogrodzeniem, 3) G. kogo, co — od kogo, od czego = oddzielać ogrodzeniem kogo, co — od kogo, od czego.

1. Grodził płoty koło domu. 2. Grodził pole murem. SW. 3. Klin ziemi grodzi Łęczyczan od Kaliszan. SW.

Grodzisk — grodziski.

Grodzisko — grodziski.

Grog lub **grok** (rodzaj napoju alkoholowego), dlp tego grogu lub groku.

Wypił szklankę groku. *Sienk. cyt. Pass*.

Grom, dlp tego gromu.

Zwrot: spaść jak grom z jasnego nieba = spaść zniecka.

Wiadomość o tym miała spaść, jak grom z jasnego nieba. *Makusz*.

Gromada (tylko o istotach żywych).

Gromada ludzi Gromada dzików, ale nie: gromada szyszek.

Gromadzić — I Formy: gromadzę, gromadzisz, gromadzi, gromadzimy...; gromadź! gromadźcie!; gromadzący; gromadzony, gromadzeni; gromadził. II Składnia. G. kogo, co.

Gromić — I Formy: gromię, gromisz, gromi, gromimy...; grom! grommy! gromcie!; gromiący; gromiony, gromieni; gromił. II Składnia: G. kogo, co — czym.

Grono.

Zwroty: grono koleżeńskie, grono nauczycielskie.

W gronie koleżeńskim. *Żerom*.

Gronostaj — Formy: dlp tego gronostaja, dlm tych gronostajów lub gronostai.

Groom lub **grum** (PA); dop. tego gruma (grooma).

Grosz — I Formy: lp ten grosz, tego grosza, temu groszowi, ten grosz, tym groszem...; lm te grosze, tych groszy, nie: groszów, tym groszom... II Składnia: dać po groszu (miejsc.), ale: po dwa grosze, po trzy grosze... po pięć groszy... (biern.). Ob. Złoty.

Dała dziadom po cztery grosze. *Prus.*
Zwroty: 1) grosz do grosza składać; 2) co do grosza = do ostatniego grosza; 3) grosz groszem gonić = opędzać wydatki małymi dochodami; 4) grosz grosz goni = kusi budżet; 5) nie mieć grosza przy duszy = nie mieć nic pieniędzy; 6) nie mieć czego za grosz = nie posiadać czego wcale; 7) wtrącić gdzie trzy grosze = wmieścić się niepotrzebnie do czego; 8) za grosze = tanio; 9) znać kogo, jak zły grosz = dot. 7e znać kogo z ujemnej strony; 10) kupować lub sprzedawać za dwa, trzy... grosze, nie: na dwa, trzy... grosz; 11) ostatni grosz; 12) nie dać za co i trzech groszy = nie rezygnować za co.

2. Oddała mi wszystko co do grosza. *I. Dąbr.*
5. Nie mam grosza przy duszy. *Strug.* 6. Za grosz zamilowania do pracy. *Siedl.* 12. Za prawdziwość swoich przekonań nie dałbym i trzech groszy. *I. Dąbr.*

Grot, dlp tego grotu, nie: grota.

Grottger — grottgerowski.

Groza.

Zwrot: 1) pod grozą czego co robić. 2) groza i strachem przymuszać.

Grozą i strachem przejmujące uczucie. *Przybylsz.*

Grozić, nie: ugrażać (rus.). I Formy: grozę, grozisz, grozi, grozimy...; gróź! gróźcie! lub gróź! gróźcie!; grożący; groził. II Składnia: G. komu, czemu — czym.

Już sobie gestami grozili szermierze. *Mick.* Groził niebu ręką. *Dyg.*

Zwrot: grozić bezpieczeństwu, nie: grozić niebezpieczeństwem. *KJMK.*

Groźba, dlm tych gróźb.

Groźnie, rzadko: groźno.

Groźny — Składnia: 1) G. dla kogo, dla czego, rzadko: komu, czemu (zwykle w połączeniu ze słowem: być). 2) G. czym lub w czym.

1. Nasze imiona groźne są nieprzyjacielowi. *Sienk.* Przewyciężyliśmy tak groźne dla nas bezpieczeństwo. 2. Gerwazy groźny ręką, językiem Protazy. *Mick.* Groźny w słowach. *Małacz.*

Grób, dlp tego grobu.

Zwrot: stać nad grobem = być bliskim śmierci. Człowiek stojący nad grobem. *Dąbr.*

Gród — gródzki; dlp tego grodu.

Gródek (Jagielloński) — gródecki.

Grójec — grójecki.

Grubianin (nie: grubian, nie: grobian) — grubiański; młm ci grubianie, niekiedy: te grubiany.

Grubieć — I Formy: grubieję, grubiejesz...; grubiej!; grubiejący; grubiał..., grubieli. II Składnia: 1) G. z czego (dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej), 2) G. od czego (dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej).

1. Zgrubiał z nadmiernego ospalstwa. 2. Zgrubiała od tej ciężkiej salopy.

Gruboskórny, nie: gruboskóry, ale: białoskóry, czarnoskóry, czerwonoskóry.

Grubość.

Zwrot: rzecz jakiejś grubości, nie: rzecz o jakiejś grubości. *DUMK* 15 X 31.

Gruby — grubszy; młm grubsi (męskosob.).

Zwrot: gruby ilę lub na ilę. Śnieg gruby na parę łokci. *Małacz.* Oto na miarę ćwieczek, cał gruby, długi trzy cale. *Mick.*

Gruchać = wydawać głos (o gołębiu); zalecać się, przymilać się (przen.).

Gruchnąć = z hałasem nagle spaść. Formy: gruchnę, gruchniesz...; gruchnij!; gruchnął, gruchnęła, gruchnęło, rzadziej: gruchła, gruchło.

Gruchot, dlp tego gruchotu (= starej, zniszczonej rzeczy), ale: tego gruchota (= starego, schorowanego człowieka).

Gruchotać — Formy: gruchoczę, gruchoczesz..., rzadziej: gruchoce, gruchocesz... (dawn.), rzadko: gruchotam, gruchotasz, gruchota.

Zwrot: gruchotać na kawałki, nie: w kawałki.

Pogruchotał na drobne kawałki. *Nowak.*

Gruczoł, dlp tego gruczołu (SW. Łoś. N) lub gruczoła.

Gruda.

Zwrot: iść po grudzie = iść opornie.

Lekcje idą po grudzie. *Dąbr.*

Grudziądz — grudziądzki.

Grudzień — grudniowy. Ob. Maj.

Grund-waga, dlp tej grund-wagi.

Grunt — I Forma młm te grunta, rzadziej: grunty. II Składnia: 1) grunt pod co, 2) grunt do czego, nie: dla czego. Grunt do przywrócenia (nie: dla przywrócenia) mo-narchii... „Czas“ 17 VII 35.

Obsiadzie ci wszystkie grunta. *Prus.* Czy to są grunta prywatne? *Nałk.* Gdzie się kończą ich grunta? *Sierosz.*

Zwroty: 1) w gruncie (rzeczy) = u podstawy, w istocie; 2) do gruntu = do podstaw, dokładnie; 3) z gruntu = od podstaw, z istoty; 4) stanąć na gruncie czego = na podstawie czego; 5) oprzeć co na gruncie realnym; 6) grunt to coś robić = rzecz najważniejsza to coś robić.

1. Sprzeczamy się w gruncie rzeczy o wyrazy. *Sierosz.* W gruncie było go Klarze żal. *Grusz.* 2. Chcielibyśmy poznać sprawę do gruntu. *Dąbr.* Iza nie jest złą do gruntu istotą. *Zapol.* 3. Nie chciał nikogo i niczego z gruntu przerabiać. *Święt.* 6. Grunt się nie przejmować. *Ostr.*

Gruntowny (nie: gruntówny) = sięgający do podstaw, do istoty rzeczy, dokładny (PJ 10, 86). Ob. Gruntowy.

Gruntowy = odnoszący się do gruntu (gleby), związany z gruntem, pochodzący z gruntu. Ob. Gruntowny.

Grunwald (nie: Grünwald) — grunwaldzki.

Grupa (nie: gruppa) — grupka.

Gruszka.

Zwrot: zasypiał gruszki w popiele = zaspac sprawę.

Gruz — Formy: dlp tego gruzu, młm te gruzy, dlm tych gruzów.

Zwrot: rozsypać się w gruzu, ale: rozsypać się na kawałki. Ob. Gruchotać.

Coś nagle rozsypało się w gruzu. *Bartk.*

Gruzeł — gruzełek, rzadziej: gruzioł — gruziołek, nie: gruzoł, ani: gruzel, ani: gruzo-łek, ani: gruzelek. Forma dlp tego gruzła.

Gruzja — Gruzini. Składnia: 1) w Gruzji; 2) do Gruzji. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Gruźlica — gruźliczy, rzadziej: gruźliczny. Był to otoczony zwątpieniem wielki bakcyl gruźliczny. *Ostr.*

Grybów — grybowski.

Gryf = bajeczny potwór (lew ze skrzydłami); dlp tego gryfa (z łc. gryphus).

Gryf (!) = rękojęść; dlp tego gryfu (z niem. Griff).

Gryf (!) = zraz, gałązka szlachetnego drzewa, służąca do szczepienia drzewa dzikiego (z franc. greffe, SW) Forma dlp tego gryfu.

Gryfel (!) = szyferek do pisania na marmurowej czarnej tabliczce.

Gryfia; Gryfii, lub Greifswald.

Gryka (nie: greka, ale: hreczka. Ob. Hreczka) — gryczany.

Wyrażenie: gryczana kasza.

Grymas — grymasić. Formy: 1) dlp tego grymasu, 2) grymaszę, grymasisz, grymasi, grymasimy...; grymas!

Zwroty: 1) pokazywać grymasy; 2) stroić grymasy; 3) grymas niezadowolenia, zniecierpliwienia.

Po twarzy Lipeckiego przebiegł grymas niezadowolenia. *Perz.*

Grynszpań, dlp tego grynszpanu.

Grypsnąć (rub.) — I Formy: grypsnę, grypsniesz, grypsnie..., grypsnij!; grypsnięty; grypsnąwszy; grypsnął, grypsnąłem, grypsnęli, nie: grypsłem, grypsli. II Znaczenie i składnia: 1) G. co — komu = porwać co komu, 2) G. kogo, co = skrobnąć kogo, có, 3) G (bez dopełn.) = upaść.

Grysik (prowinc.), lepiej: manna (drobna kaszka) IGD.

Gryzipiórek ten, rzadziej: ten gryzipiórko, gryzipióro.

Gryzmoła ta, zwykle w lm: gryzmoły = bazgroty, dop. tych gryzmoł.

Gryzmoła ten = bazgracz. Formy: lp ten gryzmoła, tego gryzmoły...; lm te gryzmoły, tych gryzmołów.

Gryźć — I Formy: gryzę, gryziesz, gryzie, gryziemy...; gryź! gryźcie!; gryżący; gryżiony, gryżieni; gryżł..., gryżli. II Składnia: G. kogo, co — w co.

Ugryzła mię w łydkę. *Małacz.*

Gryźć się czym = martwić się czym.

Ja się tym gryzę. *Dąbr.*

Grzać — I Formy: grzeję, grzejesz, grzeje..., grzej! grzejcie!; nie: grzyj! grzyjcie!; grzejący; grzany, grzani; grzał..., grzali lub grzeli. JP 12, 95/6.

Zwrot: ni grzać, ni zbieść = nic nie obchodzić. Ni on' mnie grzeje, ni ziębi. *Stenk.*

Grzanie.

Zwrot: grzanie komu sprawić (rub.) = obić kogo.

Grzanka ta, nie: ten grzanek; dlp tej grzanki, dlm tych grzanek, nie: grzanków.

Grządziel lub grzędziel, rzadko: grądziel; dlp tego grządziela (grzędziela).

Grząski, nie: grzęski, ani: grzęski, ale: grzęznać; nie: grząznać.

Ulice, pełne grząskiego (nie: grzęskiego) błota. *Reym.*

Grząźć. Ob. Grzęznać.

Grzbień, dlp tego grzbietu.

Zwroty: 1) grzbień komu wygarbować, wyłatać = obić kogo; 2) grzbień przed kim zginać = kłaniać się unieźnienie, schlebiać; 3) nie mieć kózki na grzbiecie = być zupełnym nędzarzem.

Grzebać, rzadko: grześć (arch.). Formy: grzebię (nie: grzebę), grzebiesz, grzebie..., grzebią; grzeb! grzebcie!; grzebiący; grzebany; grzebał.

Grzebień — grzebyk — grzebyczek, rzadziej: grzebuszek. Formy: dlp tego grzebień, dlm tych grzebień.

Grzech (nie: grzych) — grzechowić, Ob. Grzeszny. I Forma dlp tego grzechu, II Składnia: grzech przeciw komu, przeciw czemu.

Zwroty: 1) grzech popełnić; 2) grzechu się dopuścić; 3) w grzech popaść (wpaść); 4) z grzechów się spowiadać; 5) odpokutować grzech lub za grzech.

Grzechotać — Formy: grzechoczę, grzechoczesz, grzechoczcie..., rzadziej: grzechocę, grzechoczesz, grzechocze (dawn.), rzadko: grzechotam, grzechotasz, grzechota..., grzechocz! grzechoczcie!; rzadko: grzechotaj! grzechotajcie!

Grzeczność dla kogo.

Zwroty: 1) grzeczność komu wyświadczyć, okazać. *SF*; 2) grzeczności (komplementy) komu prawić. *SF*; 3) na grzeczność się sadić. *SF*; 4) przesadzać się w grzecznościach. *SF*; 5) przez grzeczność lub z grzeczności coś robić.

2. Prawi tysiące grzeczności. *Mick.* 5. Przez grzeczność dla ludzi. *Dąbr.* Pan Sędzia go przez grzeczność prosił na wieczere. *Mick.* Stuchaliśmy tylko przez grzeczność. *Nowak.*

Grzeczny dla kogo lub komu (arch.).

Pamiętaj być mu grzeczną. *Mick.*

Grzegorz, nie: Grzegórz.

Grzeszny (od: grzeszyć) = ten, który grzeszy. Ob. Grzech.

Grzeszyć, nie: grzyszyć. I Formy: grzeszę, grzeszysz, grzeszy, grzeszymy...; grzesz! grzeszczcie!; grzeszający; grzeszyli. II Składnia: G. czym — przeciw komu, przeciw czemu, nie: czemu.

Grzeszyłeś przeciw ojczyźnie. *Stenk.*

Zwrot: nie grzeszyć czym = nie posiadać czego, np. nie grzeszyć pięknnością, rozumem, grzecznością.

Grześć. Ob. Grzebać.

Grządką — grzędką.

Grzęznąć (nie: grząznąć) — grząść. I Formy: grzęzną, grzęzniesz, grzęźnie..., grzęzną; grzęznij! grzęznijcie!; grzęznął lub grzęznął, grzęznął, grzęzło (nie: grzęznął, grzęznąło), grzęźli, grzęźły (nie: grzęznąli, grzęznąły); ugrzęźli, rzadziej: ugrzęźnąwszy. II Składnia: G. w czym — po co (nie: w co).

Grzęznął w konwenansie, nie: w konwenans. *Szeffs.* 13. Oko grzęzło w szarości. *Ostr.* Czasem (tam) koń po uszy ugrzęźnie. *Przybysz.*

Grzmić — Formy: grzmię, grzmisz, grzmi,

grzmimy...; grzmij!; grzmiał, grzmiała, grzmiało..., grzmieli, grzmiały; grzmiący.

Grzmocić (niedok.) — grzmotnąć (dok. jednokr.). I Formy: 1) grzmoć, grzmocisz, grzmoci, grzmocimy...; grzmoć! grzmocście!; 2) grzmotnę, grzmotniesz, grzmotnie...; grzmotnij! grzmotnijcie!; grzmotnął, grzmotnęła. II Składnia: 1) G. kogo, co — czym, 2) G. w kogo, w co — czym.

Grzmotnął go kijem w plecy.

Grzmot, dlp tego grzmotu (= huku pioruna), ale: tego grzmota (= starego dziada, starej baby).

Zwrot: grzmot się rozlega, nie: rozdaje (rus.).

Grzyb — Formy: lp ten grzyb, tego grzyba, temu grzybowi, ten grzyb (niekiedy także: tego grzyba), grzybie!, tym grzybem, o tym grzybie.

Zwroty: 1) Znaleźć grzyba, 2) pójść na grzyby (grzybki) = dostać odprawę. *SF*.

Grzybieć (niedok.) — zgrzybieć (dok.). Formy: 1) grzybieję, grzybiejesz...; grzybiej!; grzybiejący; grzybiał, grzybieli, 2) zgrzybieć, jak: grzybieć.

Grzybień, dlp tego grzybienia, nie: tego grzybnia.

Grzywna, dlm tych grzywien, rzadziej: grzywn.

Zwrot: wymierzać grzywnę. *Kod. Post. Cyw.*

Gubernator, mlm ci gubernatorzy lub gubernatorowie.

Gubernia — gubernialny. Formy: dlp tej guberni, dlm tych guberni.

Gubić (niedok.) — zgubić (dok.). I Formy: 1) gubię, gubisz, gubi, gubimy...; gub! gubcie!; gubiący; gubiony, gubieni; gubił, 2) zgubić, jak: gubić. II Składnia: G. kogo, co. Gubić się w czym.

Gubili się w dociekaniach. *Sienk.* Gubili się w domysłach. Gubiła się w płataninie swych obowiązów. *Żerom.*

Guciu (!) = **Gucio**. Ob. * **Wołacz**.

Gucio (nie: Guciu) przyszedł.

Gulasz, nie: gulasz; dlp tego gulaszu.

Gulden, dlp tego guldena. Składnia: dać po guldenie (mniejśc.), ale: dać po dwa, trzy, cztery guldeny, po pięć guldenów (biern.). Ob. Grosz, Złoty.

Zwroty: kupić, sprzedać, dać za dwa, trzy... (nie: na dwa, trzy...) guldeny.

Guma do czego, nie: dla czego.

Kupiliśmy gumy do klejenia. *Nowak.*

Gumno — gumieny; dlm tych gumien.

Gunia — guńka; dlm tych guń.

Gusło, nie: guzło; dlm tych gusel.

Gust — I Formy: dlp, tego gustu, mlm te gusty lub gusta.

To są szczególniejsze gusty. *Furmański gusta. Żerom.* Miała takie same gusta i poglądy. *Grusz.*

II Składnia: gust do kogo, do czego.

Tracę gust do wojny. *Żerom.* Gust do niewyszukanej zabawy. *Dąbr.*

Zwroty: 1) przypaść komu do gustu. *SF*; 2) być w czym guście; 3) nabrać gustu do czego. *SF*; 4) w guście czego = w rodzaju czego. *SF*; 5) z gustem = z przyjemnością. *SF*; 6) w do-

brym (złym). guście; 7) ubierać, upiększać co swoim gustem.

1. Niezbyt sobie przypadły do gustu. *Bartk.* Mnie bardziej przypadają do gustu koszule, niż sztywne kołnierzyk. *Danił.* 2. Nigdy nie byłem w twoim guście. *Dąbr.* 7. Mama zawsze mnie ubierała swoim gustem. *Zapol.*

Gustaw — **Gucio**. Ob. **Gucio**.

Gustować — I Formy: gustuję, gustujesz...; gustuj!; gustujący; gustował. II Składnia: G. w kim, w czym.

Nigdy nie gustowałam w niższym towarzystwie. *Grusz.*

Guślarz, nie: guźlarz. Formy: mlm ci guślarze, dlm tych guślarzy lub guślarzów.

Gu'tenberg, **Gutenber'ga**, **Gutenbergo'wi...**, **Gutenber'giem**, o **Gutenber'gu**.

Guz — guzek, dlp tego guza. Ob. **Guzik**.

Zwroty: 1) nabić komu guza; 2) oberwać guza; 3) szukać guza.

Guzdrać się — I Formy: guzdrać się, guzdrasz się, guzdra się..., guzdrają się, lub guzdrzę się, guzdrzesz się, guzdrze się..., guzdrzą się; guzdraj się!, rzadko: guzdrz się!; guzdrający się lub guzdrzący się; guzdrał się. II Składnia: 1) G. ś. z czym = opóźniać się z czym, 2) G. ś. w czym = wolno się poruszać, pracować w czym (gdy się oznacza środowisko).

1. Guzdra się z tą robotą i wyjść z niej nie może. 2. Guzdrze się w tym biurze i zawsze się spóźnia na obiad.

Guzik, nie: guzek. Ob. **Guz**.

Zwrot: guzik (tryw.) = nic.

Jak będzie z tego guzik, to się da nura. *Małacz.*

Guzikarz — guzikarnia — guzikarski. Formy: 1) dlm tych guzikarzy lub guzikarzów, 2) dlm tych guzikarni.

Wyrażenie: przemysł guzikarski lub guzikowy.

Guzioł. Ob. **Guzel**.

Gwałcić — I Formy: gwałcę, gwałcisz, gwałci, gwałcimy...; gwałć! gwałćcie!; gwałcony; gwałcił. II Składnia: 1) G. kogo, co = zadawać komu gwałt, łamać co, 2) G. kogo — do czego = zmuszać kogo — do czego. Niechętnie lica gwałci do uśmiechu. *Mick. cyt. SW.*

Gwałt, dlp tego gwałtu.

Zwroty: 1) gwałtem = siłą, przemocą; 2) na gwałt = pod przymusem konieczności, z wielkim pośpiechem; 3) zadać komu gwałt. *SF*; 4) gwałtu nad kim dokonać. *SF*; 5) narobić gwałtu, *SF* = narobić zamieszania; 6) gwałt podnieść, *SF* = wołać ratunku; 7) gwałtu, rety krzyzczyć, *SF* = wołać z rozpaczą o pomoc; 8) na gwałt dzwonić = na alarm dzwonić.

1. Dopóki go kto gwałtem nie napędził. *Prus.* 2. Trzeba się było brać na gwałt do pielena. *Dąbr.* Na gwałt każe zapakować sztuki towaru *Kunc.* Szukam na gwałt ołówków. *Parand.*

Gwarancja = rękojmia, poręka (Krasn. 84), zabezpieczenie (DUMK 25 VII 32). Składnia: G. dla kogo — czego, nie: dla czego.

To byłoby dla mnie gwarancją utrzymania pokojku.

Zwrot: dać gwarancję komu, udzielić komu gwarancji. *SF*.

To już daje gwarancję, że... *Dąbr.* Dałem mu pewną gwarancję, tak że się nie zawiedzie.

Gwarantować = poręczać, zapewniać, zabez-

pieczęć (Wal. 50). I Formy: gwarantuje; gwarantuj!; gwarantujący; gwarantował. II Składnia: G. komu — co.

Gwardia — gwardyjski — gwardzista. Formy: 1) dlm tych gwardii (-yj), 2) lp ten gwardzista, tego gwardzisty, temu gwardziście, tego gwardziste, gwardzisto! tym gwardzista, o tym gwardziście, Im ci gwardziści, tych gwardzistów, tym gwardzistom...

Gwardian — gwardiański; mlm gwardiani. Gwarnie lub gwarno.

Gwarzyć — I Formy: gwarzę, gwarzysz, gwarzy, gwarzymy...; gwarz! gwarzcie!; gwarzający; gwarzyl. II Składnia: G. co lub o kim, o czym. Ob. Mówić.

Gwiazda — gwiazdzisty, ale: gwiezdny. Formy: clp i mjsclp (o) tej gwieździe lub (o) gwiazdzie.

Przestał ufać swej gwieździe. *Sienk. cyt. Pass.* Na gwieździe. *Krasz. cyt. Pass.* Przypatrywali się tej wielkiej gwiazdzie.

Zwroty: 1) urodzić się, wyrósć pod dobrą (złą) gwiazdą. *SF*; 2) spod ciemnej gwiazdy (pochoździć, być, nie: wyrósć); 3) wierzyć w czyją gwiazdę = wierzyć w czyje powodzenie; 4) zachciewa się komu gwiazdki z nieba, *SF* = zachciewa się komu rzeczy niemożliwych do osiągnięcia.

1. Pan Tadeusz wyrósł pod tą gwiazdą (nie: spod tej gwiazdy). *Cyt. Szeffs.* Drażniła syna swymi banialukami spod ciemnej gwiazdy. *Żerom.* 3. Każdy wierzy w jego gwiazdę. *Strug.*

Gwicht (!) = ciężarek, ciężek.

Gwinea, gwinei..., mlm gwinee (PA).

Gwinea — gwinejski (Łoś) — Gwinejczyk.

Gwint = skręt; dlp tego gwintu.

Gwizdać (niedok.) — gwizdnąć (dok. jednokr.). Ob. Gwizdnąć. Formy: gwizdź, gwizdźesz, gwizdźe... lub gwizdam, gwizdasz,

gwizda...; gwizdź! lub gwizdaj!; gwizdźący lub gwizdający; gwizdał.

Zwrot: gwizdać na co (rub.) = nic sobie z czego nie robić.

Gwizdź sobie na ich wymyślanie. *Sierosz.*

Gwizdnąć lub gwiznąć. Formy: gwizdnę, gwizdniesz... lub gwiznę, gwizniesz...; gwizdnij! lub gwiznij!; gwizdnąwszy lub gwiznąwszy; gwizdnąłem lub gwiznąłem..., gwizdnął lub gwiznął..., gwizdnęli lub gwiznęli. Gwoli (arch.), nie: kwoli. Składnia: 1) G. komu, czemu = dogadzając komu, czemu, 2) G. czego = dla czego, z powodu czego, w celu czego.

1. Zrobił to gwoli swym zachciankom. 2. Gwoli lepszemu zrozumieniu czytam to wam po raz drugi.

Gwoli czego.

Gwoli większego umoralnienia. *Reym.*

Gwóźdź (nie: góźdz) — gwoździć. Ob. Goździć. Forma nlm tymi gwoździami, nie: gwoździ.

Zwrot: wbić komu gwoźdź w głowę = podsunać komu jakąś natrętą myśl.

Gymkhana (!) = zawody, wyścigi samochodowe.

Przebogaty program wyścigów samochodowych (nie: gymkhany samochodowej). *Cyt. Kr. 2, 283.*

Gzi się — gzenie się — Formy: gzę się, gzi się, gzi się, gzi się...; gzij się!; gżący się; gził się.

Gzygzak lub zygzak, nie: gzygzag, ani: zygzag; dlp tego gzygzaka lub zygzaka.

Gzyms, rzadko: gzems.

Po biało lakierowanych gzymsach drzwi. *Grusz.* Na zrebach i gzymsach: *Żerom.* Z gzemsami. *Żerom.* Na gzymsach błękit rozpinął atlasową osnowę nieba. *Wikł.* Słońce odbiło się od złoconych gzemsów. *Prus.*

H

H. Spółgłoska, znaczone literą h. brzmi w gwarach rdzennie polskich i w polskiej wymowie wykształconej znacznej większości Polaków tak samo jak spółgłoska, znaczone literami ch, to jest jako spółgłoska tylnojęzykowa, szczelinowa, bezdźwięczna, tylko w ustach Polaków pochodzących z Białorusi i Ukrainy przybiera ona brzmienie dźwięczne, jest to jednak właściwość prowincjonalna.

Habit, dlp tego habitu.

Siągnąwszy w fałdy habitu. *Choyń.*

Habsburg — habsburski.

Haczyk, nie: haczek.

Hadki (prow. lit.) = wstrętny, odrażający, brzydki (Wal. 50/51).

Hadrian lub Adrian.

Haft — hafciarka lub haftarka — hafciarski lub haftarski — hafciarnia lub haftarnia; dlp tego haftu.

Haftować — I Formy: haftuję, haftujesz,

haftuje...; haftuj!; haftujący; haftowany; haftował. II Składnia: H. co — czym — na czym.

Haga — haski, nie: hagski.

Haiti (ndm).

Hajdamaczyć się — Formy: hajdamaczę się, hajdamaczysz się, hajdamaczy się, hajdamaczymy się...; hajdamacz się! hajdamaczie się!; hajdamaczący się; hajdamaczył się.

Hajdamak ten lub ten hajdamaka — hajdamaczyna, nie: hajdamaczczyzna. Formy: lp ten hajdamak, tego hajdamaka, temu hajdamakowi... lub ten hajdamaka, tego hajdamaki, temu hajdamace, tego hajdamakę..., lm ci hajdamacy lub te hajdamaki, tych hajdamaków, tym hajdamakom.

Hajdawery (tylko w lm), nie: hajdawary (żart.) = majtki, spodnie; dop. tych hajdawerów.

Hak — haczyk, nie: haczek; dlp tego haka. Znaczenie: 1) H. = gwoźdź mający zamiast

glówkie zagięcie. SW, 2) H. (! prow.) = porzeczak (IGD).

Hala (= łąka wysokogórska) — halny. Formy: dlp tej hali, dlm tych hal.

Hala (= wielka sala) — halowy.

Halabarda, rzadko: halebarda — halabardnik.

Widać było halabardy. *Sienk. cyt. Päss.*

Halicz — halicki.

Hall (PA); dop. tego hallu.

Haller (nazwisko), ale: halerczyk.

Halsztuk, dlp tego halsztuka.

Halaburda lub haraburda, nie: halaburda. Formy: lp ten halaburda, tego halaburdy, temu halaburdzie, halaburdo!...; lm te halaburdy, tych halaburdów...

Halas — halaśliwy, nie: halasowny, halaśny. Forma: dlp tego halasu.

Zwroty: 1) z halasem; 2) wszcząć, podnieść halas. *SF*; 3) wyprawiać halasy. *SF*; 4) wiele halasu o nic. *SF*.

Miejsca zajmowano z halasem. *żerom.*

Halasić (!). Ob. Halasować.

Halasować (nie: halasić) — halaśliwy. I Formy: halasuje, halasujes; halasuj!; halasujący; halasował. II Składnia: H. czym.

Halastra, nie: halastra.

Halun, zwykle: alun; dlp tego halunu (ałunu).

Hamak, dlp tego hamaka (SW) lub hamaku (N).

Hamburg — hamburski, nie: hamburgski; dop. Hamburga, nie: Hamburgu.

Hamować — I Formy: hamuję, hamujesz...; hamuj!; hamujący; hamowany; hamował. II Składnia: H. kogo, co — czym — w czym. Hamujący — hamująco. Ob. Kojący — kójąco.

Hamulec — hamulcowy. Składnia: H. czego, nie: dla czego.

Stanowi hamulec kapitalizacji (nie: dla kapitalizacji). *Kur. Warsz. 19 XII 34.*

Zwrot: zwolnienie hamulców, nie: zluzowanie hamulców. *KJMK.*

Han (!) = chan.

Handel — handeles; dlp tego handlu. Składnia i znaczenie: 1) H. czym — z kim = handlowanie: czym — z kim, 2) H. czego = rodzaj handlowania; skład handlowy czego.

1. Handel zbożem. Postanowiliśmy kupić okręt dla handlu kauczukiem. *świēt.* Do handlu specjalnym rodzajem przedmiotów. *Dąbr. 2.* Zazdrościsz sobie handlu książek i handlu wina, bawelny. *Mick. Handel win.*

Zwroty: 1) prowadzić handel. *SF*; 2) handel idzie = handel się powodzi.

Handlarz, dlm tych handlarzy lub handlarzów. Składnia: H. czego lub czym.

Handlarz zboża. *SW.* Handlarz drzewem, bydłem. *SW.*

Handlować — I Formy: handluje, handlujesz...; handluj!; handlujący; handlowany; handlował. II Składnia: H. kim, czym.

zydek, handlujący skórkami. *Bartk. Czymże to już nie handluje? Choyń.*

Hangar, dlp tego hangaru.

Hania, woł. Haniul, nie: Hanio!, ale: Hanko!

Ha'nnibal, nie: Hanni'bal.

Hanower (nie: Hannover) — hanowerski — Hanowerczyk; dop. Hanoweru.

Hantla (zwykle w lm hantle), dlm tych hantli.

Hanza — hanzeatycki, nie: hanzatycki.

Hańba — haniebny.

Zwrot: przynosić komu hańbę. *SF.*

Hańbiący — hańbiąco. Ob. Kojący — kójąco.

Hańbić — I Formy: hańbię, hańbisz, hańbi, hańbimy...; hańbia; hańb!; hańbie!, nie: hańbij! hańbijcie!; hańbiący; hańbiony, hańbie-ni; hańbił. II-Składnia: H. kogo, co — czym.

Haraburda. Ob. Halaburda.

Haracz, dlp tego haraczu, dlm tych haraczy lub haraczów.

Harap, nie: harab, ani: herap; dlp tego harapa (N) lub harapu (SW).

Haras, częściej: arras, nie: harras ani: aras; dlp tego harasu.

Harbuz, częściej: arbuz.

Harc (zwykle w lm harce), dlm tych harców lub harcy.

Zwrot: wyprawiać lub wyrabiać harce.

Wyrabia ze mną niestworzone harce. *Strug.*

Harcap, dlp tego harcapa (N) lub harcapu (SW).

Harcerz, dlm tych harcerzy, rzadziej: harcerzów.

Hardzieć — formy: hardzieję, hardziejesz, hardzieje...; hardziej!; hardziejący; hardział...; hardzieli.

Harem, dlp tego haremu.

Harfa lub arfa.

Harkot, dlp tego harkotu.

Harkotać lub charkotać (PA). Formy: harkoczę, harkoczesz...; rzadziej: harkocę, harkocesz... (dawn.), harkotam, harkotasz...; harkocz! harkoccie!; harkoczący; harkotał. Harmata (dawn., dziś w stylu uroczyst.), zwykle: armata.

Harmider, nie: hermider, ani: armider; dlp tego harmideru, nie: harmidru.

Narobiła harmideru. *Wikt.*

Harmonia — harmonijny. Ob. Hármoniczny.

Zwroty i wyrażenia: 1) żyć z kim w harmonii. *SF* = żyć w zgodzie, 2) harmonia wagonowa = miech wagonowy, ubezpieczający przejęcia między wagonami. *KJMK.*

Harmoniczny — harmonijny. Znaczenie: 1) harmoniczny = będący w harmonii matematycznej, tj. arytmetycznej bądź geometrycznej, 2) harmonijny = będący w harmonii wraźniowej, wzrokowej bądź słuchowej; będący w harmonii moralnej bądź społecznej.

1. Nuta harmoniczna = nuta będąca akustycznie w określonym stosunku do innej nuty. 2. Odzywały się jakieś ciche harmonijne głosy. Harmonijne pozycje.

Harmoni'ka (nie: harmo'nika) — harmo'niczny. Ob. Harmoniczny.

Harmonizować, nie: harmoniować. I Formy: harmonizuję, harmonizujesz...; harmonizuj!; harmonizujący; harmonizował. II Składnia: H. z kim, z czym.

Harmonizujący — harmonizująco.

Harować — I Formy: haruję, harujesz...; haruj!; harujący; harował. II Składnia i znaczenie: 1) H. (bez dopełn.) = ciężko pracować, 2) H. kim = dręczyć kogo ciężką pracą.

Ja ciebie(m) zawojowała i haruję tobą. *Jeż cyt. SW.*

Zwrot: haruje, jak wół.

Harpun ten, nie: ta harpuna; dlp tego harpuna (SW. Łoś. N.) lub harpunu.

Murzyni zabijają hipopotamy za pomocą harpuna. *Sienk. cyt. Pass.* ścigał go ostrzem harpuna. *Sierosz. cyt. Pass.* Przywiązany do skrzydła harpunu. *Sierosz. cyt. Pass.*

Hart, dlp tego hartu.

Hartować — hartowny, — hartowany. I Formy: hartuję, hartujesz, hartuje...; hartuj!; hartujący; hartowany; hartował. II Składnia: 1) H. kogo (gdy się wymienia osobę hartowaną), 2) H. czym (gdy się wymienia środek hartowania), 3) H. w czym (gdy się wymienia zdolności, w których się przez hartowanie ćwiczy), 4) H. do czego (gdy się wymienia to, do czego się przez hartowanie zaprawia), 5) H. na co (gdy się wymienia przeciwności, na których zwalczanie przez hartowanie się przygotowuje).

3. Serca mają zahartowane w przesładowaniu. *Weyss. 4—5.* Dobrze jest wcześniej hartować młodzież do pracy, na słoty, na niedostatek, na zimno, na głód. *Cyt. SW.*

Hasać — Formy: hasam, hasasz, hasa...; hasaj!; hasający; hasał.

Hasić (prow. lit.) = bić, stukać mocno, uderzać, tłuc.

Alęż hasisz nogami! Czemu ciszej nie chodzisz? *Wal. 54.*

Hasło — Składnia i znaczenie: 1) H. czego = umówiony znak czego, 2) H. do czego = umówione wezwanie do czego.

1. Stało się hasłem rokосу. *Zerom.* Odrzućmy to hasło symbolizmu. *Przybysz.* 2. Hasło do wspólnego działania. *Mochu.* Hasło do pracy. *Reym.* Pierwsze hasło do rozejścia się dał Orski. *Danił.*

Zwroty: 1) na hasło = na znak, na wezwanie; 2) dać hasło do czego. *SF*; 3) pod hasłem czego. *SF.*

Na hasło podnosiła się wrzawa. *Bartk.*

Hasyd (!) = chasyd, gorzej: husyt. Ob. Chasyd.

Haszysz, nie: hasysz; dlp tego haszyszsu.

Hausse'a lub **hossa** (PA).

Haust, dlp tego haustu.

Zwrot: jednym haustem. *SF* = jednym tykiem, od razu.

Hawai (ndm).

Hawanna (nie: Hawana) — hawański.

Hawelok, dlp tego haweloka.

Hazard — hazardzista; dlp tego hazardu.

Zwrot: puścić się na hazard. *SF.*

Hazardowny = pociągający za sobą hazard, zawierający hazard nie w istocie swojej, lecz w skutkach.

Hazardowne przedsięwzięcie.

Hazardowy = związany z hazardem, oparty na hazardzie, zawierający hazard w istocie swojej. Ob. Hazardowny.

Namiętność do gier hazardowych. *Siedł.*

Heba, Heby... lub **Hebe** (ndm).

Heban — hebanowy; dlp tego hebanu.

Hebel (nie: hybel, ani: hobel) = strug; dlp tego hebla.

Hebelek (! prow.) = szatkownica (IGD).

Heblować — I Formy: hebluję, heblujesz...; hebluj!; heblujący; heblowany; heblował. II Składnia: H. co — czym.

Heblowany — zheblowany. Znaczenie: 1) heblowany = a) poddawany heblowaniu, ale jeszcze nie zheblowany, b) posiadający tę właściwość, że musi być zheblowany (cecha stała), 2) zheblowany = poddany zheblowaniu (cecha tylko co nabyta).

Do robienia tych pudeleczek bierze heblowane deszczuki.

Heblowiny (tylko w lm), dop. tych heblowin.

Hebrajczyk — hebrajski (nie: Hebrejczyk — hebrejski) — hebraista.

Heca.

Zwrot: robić z czego hece.

Nie chce, żeby z tego robić jakąś ideową hece. *Dąbr.*

Heca buda (!) = buda hecarska (PJ 35, 33).

Hefajstos lub **Hefest**.

Hegel — heglista—hegeliński. Formy: Hegel, Hegla, Heglowi... (PJ 1, 148).

Hegemonia (nie: hegiemonia) nad kim, nad czym.

Heidelberg lub **Heidelberg** — heidelbergi; dop. Heidelbergu lub Heidelbergi.

Heine, Heinego, Heinemu,...

Hejnał, nie: hajnał; dlp tego hejnału.

Heksamet, nie: hegzamet; dlp tego heksametru.

Hektar, dlp tego hektaru (SW. N) lub hektara (N).

Hektograf, dlp tego hektografu.

Hektogram, dlp tego hektograma.

Hektolitr, dlp tego hektolitra.

Hektometr, dlp tego hektometra.

Hel (nazwa półwyspu), dop. Helu. Składnia: na Helu, ale: w Grenlandii, w Jutlandii.

Hellada, nie: Helada.

Hellen — helleniski — hellenista — hellenistyka — hellenistyczny; młm ci Hellenowie Hellespont, Hellespontu.

Helota, tego heloty, temu helocie, tego helotę, heloto!...; lm ci heloci, tych helotów.

Helsingfors, właściwiej: Helsinki. Formy: 1) Helsingfors, Helsingforsu..., w Helsingforsie, 2) Helsinki (ndm), ale: w Helsinku lub w Helsinkach.

Na konferencji w Helsinkach. „*Czas*“ 23 X 35.

Helweta ten (nie: ten Helwet)—helwecki—Helwecja; młm ci Helweci lub Helwetowie.

Hełm—hełmek lub hełmik; dlp tego hełmu.

Memoroidy (nie: homoroidy) — hemoroidalny; dop. tych hemoroid (Łoś. N) lub hemoroidów (SW. N).

Henryk, nie: Hendryk.

Herałdyk — heral dyka. Formy: 1) lp ten heral dyk, tego heral dyka, temu heraldy-

ko'wi, tego heral'dyka, heral'dyku! tym neral'dykiem, o tym heral'dyku; Im ci heral'dyca, tych heral'dyków..., 2) ta heral'dyka, tej heral'dyki...

Herb—herbowny—herbowy; dlp tego herbu. Herbarz, dlm tych herbarzy, rzadziej: herbarzów.

Herbata — herbaciany — herbaciarnia. Forma: dlm tych herbaciarni.

Zwroty: 1) zaparzać herbatę; 2) herbata dobrze (źle) naciąga; 3) mocna (słaba) herbata; 4) przybory do herbaty.

1. Zaparzanie herbaty. *Grusz.* 4. Siedziała przy stoliku, zastawionym przyborami do herbaty. *Sopot.*

Herbowny=ozdobiony herbem. Ob. Herbowy. Tuż myśliców herbowne klejnoty wyrzyte. *Mick.*

Herbowy = odnoszący się do herbów, posiadający herb. Ob. Herbowny.

Hercegowina, nie: Hercogowina (z tur. Herzek).

Heredytalny (!) lub **heredytarny (!)** = dziedziczny.

Heretyk — heretyki.

Herezja—herezyjny, dlm tych herezji (-yj).

Herkules lub **Herakles**.

Hermafrodyt ten lub ten **hermafrodyta**.

Herod, nie: Heród; dop. tego Heroda.

Herod baba lub **heród** baba (odmienia się tylko część druga).

Trudno sobie dać radę z taką herod babą.

Heroina lub **heroini**.

Herostrat lub **Herostrates**—**herostratowy**—**herostratesowy**.

Zwrot: herostratowa (herostratesowa) sława = sława, zdobyta jakimś ujemnej wartości czynem.

Herszt, dlp tego herszta, młm ci herszci.

Hetka.

Zwrot: mieć kogo za hetkę petelkę = mieć kogo za nic.

Hetman, młm ci hetmani, rzadko: hetmanowie.

Hetmanić — I Formy: hetmanię, hetmanisz, hetmani, hetmanimoy...; **hetmań!** **hetmańcie!**; **hetmaniący**; **hetmanił**. II Składnia: **H.** kim, czym, kogo, co, komu, czemu lub nad kim, nad czym.

Całym wojskiem hetmanić kazano. *Sienk. cyt. SW.* Po raz ostatni hetmanisz ty roty. *Słow. Piotra* mieczem hetmanil żołnierztu swej wiary. *Mick. cyt. SW.*

Heury'styka — heurystyczny.

Hiacynt, nie: hiacent; dlp tego hiacyntu (SW) lub **hiacynta** (Łoś. N).

Bukiet kwitnących hiacyntów. *Reym.* Cztery wazoniki hiacyntów. *Parand.*

Hiatus = rozziew.

Hierarchia — hierarchiczny.

Hieroglif (nie: hercglif, ani: hyroglif)—**hierogliczny**; dlp tego hierogliku.

Higiena — higieniczny.

Himalaje (zwykle w Im), dop. tych Himalajów lub Himalai.

Hindostan lub **Indostan** (Łoś), dop. tego **Hindostanu**, **Indostanu**.

Hindus lub **Indus** (Łoś) — hinduski (indu-

ski). Formy: Im ci Hindusi, tych Hindusów... (Indusi, Indusów... lub Indowie, Indów..., rzadko: Hindowie, Hindów...).

Hiob — hiobowy.

Zwrot: hiobowa wieść.

Hiper'bola (nie: hiperbo'la)—**hiperboli'czny**.

Hiperprodukcja = nadmierna wytwórczość.

Hipertrofia = przerost, rozrost, nadmiar.

Hi'pika lub **hippika** — **hipi'czny** lub **hippi'czny**.

Hipochondria lub **hipokondria** — **hipochondryk**, **hipokondryk**.

Hipokryta — **hipokrytyczny**. Formy: lp ten hipokryta, tego hipokryty, temu hipokrycie, tego hipokrytę, hipokryto! tym hipokrytą, o tym hipokrycie; Im ci hipokryci, tych hipokrytów...

Hipopotam — Formy: dlp hipopotama, młm hipopotamy. Ob. *Rzeczowniki męskie obcego pochodzenia.

Hipoteka — **hipoteczny**, nie: **hipotekowy**.

Zwroty: 1) obciążyć hipotekę. *SF*; 2) z hipoteki co wymazać. *SF*; 3) wejść (wleźć) komu na hipotekę. *SF*.

Hipoteza—**hipotetyczny** (z łc. *hypotheticus*). Zwroty: stawiać, podawać lub przedstawiać hipotezę.

Histeria — **histeryk** — **histeryczka**, — **histeryczny**.

Histo'ria — **histo'ryk** — **history'czny** — **historycznoliteracki**. Składnia i znaczenie: 1) **H.** czego = przebieg czegoś, rozwój historyczny czegoś, to, co się z czymś dzieło, dzieje rzeczowe czegoś, 2) **H.** o czym = opowiadanie historyczne o czymś.

Hiszpan — **hiszpański**; młm ci **Hiszpanie**, rzadko: **Hiszpani**.

Hiszpania — Składnia: 1) w **Hiszpanii**; 2) do **Hiszpanii**. Ob. Litwa, Ruś, Węgry.

Hizop (nie: hyzop) dlp tego hizopu.

Hlak (prow. lit.) = butla gliniana, kamionka; wielki, niezgrabny człowiek (przen.).

Jakoż wyniósł chłopiec z drugiego pokoju dwie butelki i hlaczek. *I. Chodź. cyt. Wał. 55.* Chłopy, gdyby hlaki. *Mick. cyt. Wał. 55.*

Hluzdy (prow. lit.) = mózg, rozum.

Pozwólcie, niech przyjdą do hluzdów. *Wał. 55.*

Hochstapler (!) = oszust, łobuz.

Hodować — **hodowca** — **hodowczyni**. Formy: **hoduje**, **hodujesz...**; **hoduj!**; **hodujący**; **hodowany**; **hodował**.

Hodowla — **hodowlany**.

Hojdać (prow. lit.) = **huścić** (JP 7, 142/3. *Wał. 56*).

Hojdawka (prow. lit.) = **huštawka** (*Wał. 56*).

Hojnie, rzadko: **hojno**.

Hojny — **hojniejszy**.

Zwrot: mieć hojną rękę. *SF*.

Hokej (nie: hokiej), dop. tego **hokeja**.

Zwrot: grać w hokeja.

Hokus pokus, nie: **fokus** pckus.

Holandia—**holenderski** (od: *Holender*), nie: **holandzki** (JP 9, 25). Ob. **Irlandia**—**irlandzki**. Składnia: 1) w **Holandii**, 2) do **Holandii**. Por. **Litwa**, **Ruś**, **Węgry**.

Holeć (prow. lit.) = stawać się gołym, biednieć.

Zholaty pan. *Wal. 56/*

Holender, nie: holander, ani: olander. Znaczenie i formy: 1) Holender = mieszkaniec Holandii, młm ci Holendrzy, 2) holender = osadnik z Holandii, sprowadzony do hodowli bydła młm ci holendrzy, 3) holender = młyn papierniczy, młm te holendry. **Holować** — I Formy: holuję...; holuj! holujący; holowany; holował. II Składnia: H. co — czym.

Holsztyn — holsztyński; dop. Holsztynu.

Hołd, dlp hołdu.

Zwroty: 1) hołd komu składać, oddawać. *SF*; 2) hołd od kogo odbierać. *SF*; 3) coś komu w hołdzie składać, nieść. *SF*.

Hołdować (tylko w postaci niedok.). Ob. Zhołdować. I Formy: hołduję, hołdujesz...; hołduj!; hołdujący; hołdował. II Składnia: H. komu, czemu.

Hołubiec lub **hołupiec**. Formy: ten hołubiec (hołupiec), tego hołubca (holupca), tym hołubcem (hołupcem)...

Homar, nie: omar; dlp tego homara. Ob. *Rzeczowniki męskie obcego pochodzenia.

Homeopata — homeopatia — homeopatyczny, nie: homoopata — homoopatia — homoopatyczny.

Homer — homeryczny, — homerowy — homerowski. Znaczenie: 1) homeryczny w wyrażeniu: śmiech homeryczny = serdeczny, szczerzy, 2) homerowy = należący do Homera, będący własnością Homera, 3) homerowski = odnoszący się do Homera, związany z Homerem.

Homile'tyka — homilety'czny.

Homonim — homonimiczny; dlp tego homonimu.

Homtać (prow. lit. z białorus.) = gnieść, miąć.

Chustka zhomtana. W kuftrze twoim wszystko zhomtane jak u psa w gardle. *Wal. 57.*

Honor, dlp tego honoru.

Zwroty: 1) punkt honoru = rzecz lub sprawa, związana z poczuciem honoru; 2) uważać coś sobie za punkt honoru; 3) honory komu świadczyć, czynić, oddawać; 4) wychodzić z honorem = postępować tak, żeby zachować honor.

1. Rezygnowała z innego punktu swego honoru. *Nalk. 3.* świadczą jej honory. *Strug.* Takie honory czynią. *Zerom. 4.* Żołnierz powinien wyjść z honorem. *Matacz.*

Honorarium — Formy jak: gimnazjum.

Zwroty: 1) za takie a takie honorarium = po otrzymaniu takiego a takiego honorarium; 2) za takim a takim honorarium = za umową takiego a takiego honorarium.

1. Wykonał tę wielką pracę za skromne honorarium. 2. Powierzam mu tę pracę za wysokim honorarium. Niech mi pan za wysokim honorarium powie... *Makusz.*

Honorować — I Formy: honoruję, honorujesz...; honoruj!; honorujący; honorowany; honorował. II Składnia: H. kogo, co.

Honwed — Formy: dlp tego honweda, młm ci honwedzi.

Horacy lub **Horacjusz**. Formy: Horacy, Horacego, Horacemu..., o Horacym lub Horacjusz, Horacjusza, Horacjuszowi..., o Horacjuszcu.

Horda (rzadziej: orda) = zastęp dzikich koczowników, ale zawsze: Złota Orda, Orda Kipczacka, nie: Złota Horda, Horda Kipczacka. Ob. Orda.

Hormon, dlp tego hormonu.

Horochów — horochowski.

Horodenka — horodeński.

Horodło — horodelski.

Horoskop, dlp tego horoskopu.

Zwrot: stawiać horoskopy.

Horrendum — Formy, jak: gimnazjum.

Hortensja, nie: hortenzja.

Horyń ten, nie: ta Horyń. Formy: Horyn.

Horynia, **Horynłowi**...

Horyzont (= widnokrąg) — horyzontowy; dlp tego horyzontu.

Horyzontalny (!) = poziomy.

Hosanna, nie: hosana.

Hospicjum — Formy jak: gimnazjum.

Hossa lub **hausse'a**.

Hotel, dlp tego hotelu.

Hotentot (nie: Hottentot) — hotentocki.

Hoży, młm męskoosob. hoży, nie: hozi.

Hrabia—hrabina. Formy: 1) lp ten hrabia, tego hrabiego (hrabi, dawn.), temu hrabiemu (hrabi, dawn.), tego hrabiego (hrabię, dawn.), hrabio! tym hrabią (rzadziej: hrabim), o tym hrabi (rzadziej: o hrabim); Im ci hrabiowie, tych hrabiów, tym hrabiom..., 2) ta hrabina, tej hrabiny, tej hrabinie... (odmiana rzeczownikowa).

Przeciw Hrabiemu. *Mick.* Mówiła do hrabi *Mick.* Wyrażenia. pan hrabia, pani hrabina, nie: hrabia pan, hrabina pani, ale: książe pan, księżna pani.

Ob. *Szyk wyrazów.

Hreczany lub **gryczany**.

Hreczka (nie: hryczka, ale: gryka) — hreczany, ale: gryczany.

Hreczkosiej, nie: grykosiej

Hreczuszki (tylko w lm) lub **reczuszki**, gorzej: hrecuszki, recuszki. nie: racuszki, racuszki, dop. tych hreczuskow

Hrubieszów — hrubieszowski.

Hrymnać (prow. lit.) = rymnać, mocno upaść, uderzyć.

Hrymnał do nóg, jak długi. Hrymnał go w łeb obuchem. *Wal. 57.*

Hucuł — huculski — huculszczyzna.

Huczeć — I Formy: huczę, huczysz, huczcy, huczemy...; hucz! huczcie!; huczający; huczają..., huczeli, II Składnia: H. czym lub od czego.

Ziemia huczala tętentem (od tętentu) koni.

Huczno lub **hucznie**.

Huf, dlp tego hufu.

Hufiec — Formy: dlp tego hufca, młm te hufce, dlm tych hufców, nie: hufcy.

Hufnał lub **ufnał**, nie: ofnał, ani: uchnał; dlp tego hufnala lub ufnała.

Hugenot lub **hugonot**, rzadko: **hugonota**.
Formy: dlp **hugenota**, młm ci **hugenoci**, dlm
tych **hugenotów**...

Huk, dlp tego **huku**.

Hukać (niedok.) — **huknąć** (dok.). Formy:
1) **hukam**, **hukasz**, **huka...** **hukaj!**; **hukają-**
cy; **hukał**, 2) **huknę**, **hukniesz...**; **huknij!**;
huknąwszy; **huknął**, **huknąłem**, **huknęli**.

Hulać — I Formy: **hulam**, **hulasz...**; **hulaj!**;
hulający; **hulał**. II Znaczenie: 1) **H.** = **ba-**
wić się wesoło, 2) **H.** = **birbantować**, 3)
H. = (!) **spacerować**, **przechadzać się** (rus.).
Hulaka — **hulacki** lub **hulaszczy**. Formy: lp
ten **hulaka**, tego **hulaki**, temu **hulace**, tego
hulakę...; lm te **hulaki**, tych **hulaków**, tym
hulakom...

Hultaj, dlp tego **hultaja**. Znaczenie: 1) **H.** =
nicpoń, **łajdak**, 2) **H.** = (!) **próżniak**, **leniuch**
(prow. lit.).

To człowiek najpocziwszy, tylko że **hultaj**. *Wal.*
58.

Hulań (arch. w stylu uroczystym), zwykle:
ulań. Formy: dlp tego **hulana** (**ulana**), młm
ci **hulani** (**ułani**).

Humanistyczny — **humanitarny**. Znaczenie:
1) **humanistyczny** = odnoszący się do huma-
nistyki, np. nauki **humanistyczne** (nie: huma-
nitarne), 2) **humanitarny** = właściwy czło-
wiekowi, ludzki, wyrozumiały, np. huma-
nitarne postępowanie.

Humanizm — **humanista** — **humanistyka** —
humanisty'czny. Formy: 1) dlp tego huma-
nizmu, 2) lp ten **humanista**, tego **humanisty**,
temu **humaniście**, tego **humanistę**, **humani-**
sto! tym **humanista**, o tym **humaniście**; lm
ci **humaniści**, tych **humanistów**...

Humań — **humański**; dop. **Humania**.

Humboldt, o **Humboldcie**.

Humbug (nie: **humbuk**) = **nieprawdziwa wia-**
domość; dlp tego **humbugu**.

Humerał, dlp tego **humerału**.

Humor (nie: **humór**) — **humory'sta** — hu-
mory'styka — **humorystycz'ny**. Formy: 1)
dlp tego **humoru**, 2) **humorysta**, jak: huma-
nista (ale: **karykatura**—**karykaturzysta**, **ro-**
wer — **rowerzysta**).

Zwroty: 1) **wprawić kogo w dobry (zły) hu-**
mor; 2) **humor psuć**; 3) **humor warzyć** = **humor**
psuć; 4) **humor kogo napada**; 5) **humorem nad-**
rabiać = **udawać humor**; 6) w **dobrym humorze**,
nie: **pod dobry humor**; 7) **popaść** lub **wpaść**
w **dobry (zły) humor**, **nabrać humoru**, nie: do-
stać **dobrego (złego) humoru**. *JP 5, 119*; 8) **hu-**
mor tracić; 9) **być w humorze** = **być w do-**
brym humorze; 10) **nie być w humorze**, nie:
być w niehumorze.

1. **Chciała Hrabiego w lepszy humor wprawić.**
Mick. 2. **Wszystko to nie psuło mu humoru.** *Prus.*
3. **Humory się wzarzyły.** *Dąbr.* 4. **Co za złośliwy**
humor napadł tego człowieka. *Dąbr.* 5. **Nadrabiał**
humorem. *Dąbr.* 7. **Nabrała humoru i swobody.**
Goet. **Wpada w bardzo zły humor.** *Zapol.* 8. **Stracił**
humor na cały dzień. *Choyn.* **Był w dobrym**
humorze. *Parand.*

Hun, młm ci **Hunowie**.

Huncwot, nie: **huncfot**, ani: **huncfot**, ani:
huncfat, ani: **huncfat**; dlp tego **huncwota**.

Huragan, rzadko: **uragan**; dlp tego **huraga-**
nu.

Hurba (prow. lit. z białorus.) = **kupa**, **gromada**.
Panna Salomea obok matki w hurbie siedząca.
I. Chodźko cyt. Wal. 58.

Hurkot, rzadziej: **hurgot**; dlp tego **hurkotu**
(**hurgotu**).

Zwrot: **Hurkot się rozlega**, nie: **rozdaje się**
(rus.).

Hurgot **taczających się dział.** *zerom.* **Rozległ się**
hurkot kół. *Sienk.*

Hurkotać, rzadko: **hurgotać**. Formy: **hurko-**
czę, **hurkoczesz**, **hurkocze...**, rzadziej: **hur-**
koce, **hurkocesz**, **hurkoce...** lub **hurkotam**.
hurkotasz, **hurkota...**

Hurumą lub **hurmem** = **całą gromadą**, **całym**
 tłumem, **całą kupą**.

Hurt — **hurtowy** — **hurtowny**. Forma dlp
tego **hurtu**. Znaczenie: 1) **hurtowy** = odno-
szący się do **hurtu**, **związany z hurtem**, o-
party na **hurcie**, np. **skład hurtowy** (nie:
hurtowny) **herbaty**, 2) **hurtowny** = **sprzeda-**
wany lub **kupowany hurtem**, np. **sprzedają**
hurtowna (lub **hurtowa**).

Zwrot: **hurtem** = **hurtownie**.

Hus — **husyta** (= **zwolennik nauki Husa**)—
husytyzm. Formy: 1) **husyta** jak: **humani-**
sta, 2) dlp tego **husytyzmu**, **mjsclp** w tym
husytyzmie. Ob: **Husyt**.

Husarz = **żołnierz staropolskiej jazdy**. Ob.
Huzar.

Husiatyn — **husiatyński**.

Husyt, lepiej: **Chasyd** = **człowiek sekty ży-**
dowskiej. Ob: **Hus** — **husyta**.

Husyta. Ob: **Hus**.

Huścić (nie: **huźdać**) — **huśćawka**, nie: **huź-**
dawka. I Formy: **huśćam**, **huśćasz**, **huśća...**;
huśćaj!; **huśćający** **huśćany**; **huśćał**. II Skła-
dnia: **H.** **kogo**, **co** — **na czym** lub **w czym**
(zależnie od stopnia zagłębienia na siedze-
niu **huśćawki**, tak samo jak **siedzieć** na
krześle, ale: **siedzieć w fotelu**).

Huta — **hutnik** — **hutniczy**.

Wyrażenie: **przemysł hutniczy**. *JP 20, 84 nn.*

Huzar = **żołnierz lekkiej jazdy współczesnej**.
Ob: **Husarz**.

Hydra, nie: **hidra**; dlm tych **hydr**.

Hydroplan, nie: **hidroplan**; dlp tego **hydro-**
planu.

Hymen — Znaczenie i formy: 1) **H.** = sta-
rogrecki **bóg małżeństwa**; dlp tego **Hymena**,
2) **H.** = **małżeństwo**, **wesele**; dlp tego **hy-**
menu.

Hymn — **hymnista**; dlp tego **hymnu**. Skład-
nia: 1) **H.** **na co** = **hymn z powodu czego**,
2) **H.** **do kogo** = **hymn na cześć kogo**, 3) **H.**
o czym (gdź się oznacza treść hymnu), 4)
H. **czego** (gdź się oznacza pobudki, źródła
duchowe hymnu).

1. **Hymn na Zmartwychwstanie Pańskie.** *Mick.*
Hymn na cześć boga czarnego. *Dyg.* 2. **Hymn do**
Boga. *Woron.* 3. **Hymn o dobrodziejstwach Boga.**
J. Kochan. 4. **Hymn miłości.**

I—ji. Na początku wyrazów i w środku wyrazów po samogłosce piszemy i, nie: ji, np. igła, iskra, szyi, poić.

-ica. Przyrostek **-ica** jako oboczny do **-ka** nadaje wyrazowi zabarwienie pogardliwe; bez tej oboczności znaczenia tego nie ma, np. aktorka — aktorka, Rosjanka — Rosjanka, ale: lew — lwica, wilk — wilczyca.

Pijana i piytka aktorka. *SW.*

-ić (-yć) — -eć. Bezokoliczniki mają zakończenie **-ić (-yć)**, jeśli forma czasu przeszłego ma zakończenie **-ił (-yl)**, zakończenie zaś **-eć**, jeśli forma czasu przeszłego kończy się na **-ał, np. budzić — budził, lubić — lubił, suszyć — suszył, patrzeć — patrzył, ale: widzieć — widział, patrzeć — patrzył, słyszeć — słyszał.**

Ichmościanki, ichmościowie. Ob. Jejmość, Jegomość.

I'dea (nie: ideja), rzadziej: **ide'a** (JP 10, 92). I Formy: lp ta idea, tej idei, tej idei, tę ideę, tą ideę, w tej idei; lm te idee, tych idei, tym ideom, te idee, tymi ideami, w tych ideach. II Składnia: idea czego lub o czym.

Idea narodu. On nie ma o tym żadnej idei.

Zwroty: 1) wpaść na ideę. *SF*; 2) w imię idei coś robić.

I'deał, częściej: **ide'ał** — idealny, — idealista — idealistyczny. Formy: 1) dlp tego ideału, 2) idealista jak; humanista.

Identyczność = tożsamość, jednoznaczność.

Identyczny (nie: indentyczny) z kim, z czym = ten sam, jednoznaczny.

Jest myśl identyczna z bytem. *Przybysz.*

Identyfikować = utożsamiać (DUMK 30 IX 30).

Idiota — idiotyczny, — idiotyzm. Formy: 1) idiota jak; humanista, 2) dlp tego idiotyzmu.

Idylla — idylliczny (PA).

Igła — igielka, — iglica, — igielny; dlm tych igieł.

Zwroty: 1) z igły robić widły. *SF* = przesadnie powiększać coś; 2) jak z igły = w ubraniu, które wyszło z igły, nowy, świeży; 3) pracownica igły. *SF*; 4) nawlekać igłę i nawlekać nitkę na igłę.

1. Z igły robi widły. *Sierosz.* 2. Rzuciłem się na rzeczy nowe jak z igły. *Nowak.*

Ignacy, nie: Ignac. Por. Korneli lub Kornel. Formy: Ignacy, Ignacego, Ignacemu... (odmiana przymiotnikowa).

Ignorancja czego, nie: dla czego.

Ignorancja spraw społecznych (nie: dla spraw społecznych). *Cyt. Kr. 2, 92.*

Ignorant = nieuk, ciemny, niewykształcony. Formy: dlp tego ignoranta, mim ci ignoranci.

Ignorować = pomijać, lekceważyć. I Formy: ignoruję, ignorujesz...; ignoruj!; ignorujący; ignorowany; ignorował. II Składnia: I. kogo, co.

Igołomia (nazwa miejscowości), dop. igołomi.

Igrać — I Formy: igram, igrasz, igra...; igray! igracie!; igrający; igrał. II Składnia: I. z czym, rzadziej: czym.

Zwrot: nie igray z ogniem! = nie baw się rzeczą niebezpieczną.

Igraszka.

Zwroty: 1) dla igraszki coś robić; 2) robić sobie z kogo lub z czego igraszkę. *SF*; 3) być igraszka losu. *SF*

Igumen lub **ihumen** = przełożony klasztoru obrządku wschodniego; mlm ci igumeni lub ihumeni.

Ile — Formy: mian. (nie używa się), dop. ilu, cel. ilu, biern. ile lub ilu (męskoosob.), narz. ilu (iloma), miejsc. w ilu.

Zwroty: 1) Pan Bóg wie ile = nie wiadomo ile; 2) o ile, nie: na ile; 3) o ile... (oznacza stopień lub warunek ilościowy; często używany błędnie zamiast: jeśli; o ile ma zawsze wyraźny lub domyślny odpowiednik wskazujący: o tyle); 4) ile (nie: ilu) ludzi.

1. Te rzeczy będą trwały Pan Bóg wie ile czasu. *Dabr.* 2. O ile (nie: na ile) prawda, co mówią. *Dabr.* 3. O ile ja sam mogę sądzić, wynik naszych starań będzie znakomity. *Świat.* Jeśli (nie: o ile) będzie pogoda, wyjedziemy na spacer. 4. Ile ludzi tam było?

I'lekróć lub **ile'króć.**

Ilekróć razy (!) = ilekroć lub ile razy

Iliada, Iliady... lub **Ilias** (ndm).

Iliaria (nie: Illiria) — iliryjski

Iluminacja, nie: illuminacja.

Ilustracja, nie: ilustracja.

Iluzja (nie: iluzja) — iluzyjny, — iluzjonista, — iluzorium — iluzoryczny. Znaczenie:

1) iluzja = złudzenie (stan umysłu), 2) iluzorium = rzecz budząca złudzenie, 3) iluzyjny = nacechowany złudzeniem, np. iluzyjne nadzieje, 4) iluzoryczny = budzący iluzje, np. iluzoryczne plany (budzące iluzje w tych, komu są przedstawiane).

Ił — iłowaty lub iłasty, rzadko: iłisty, iłki; dlp tego iłu.

Iłza — iłżecki.

Im — tym, nie; czym — tym.

Im prędzej, tym lepiej.

Imać się (niedok.) — **jąć się** (dok.). I Formy: imam się, imasz się, ima się..., mają się; imaj się!; imający się; miał się. II Składnia: imać się czego.

Trzeba się imać byle czego. *Dabr.*

Imaginacja (nie: imainacja) — imaginacyjny. **Imagynować** (nie: imainować). I Formy: imaginuję, imaginujesz...; imaginuj!; imaginujący; imaginowany; imaginował. II Składnia: I. co sobie (zawsze z tymi dopełn.). **Imbir, nie: imbir;** dlp tego imbiru (nie: imbiuru).

Wniesiono polewkę winna, zaprawną jajami, cy-namonem, gwoździkami, imbirem. *Siensk. cyt. Pass.*

Imbroglia (!) = zamieszanie, zawikłanie.

Imbryk, dlp tego imbryka. Znaczenie: 1) I.

(nie: czajnik) = naczynie do naparzania herbaty, 2) I. = (! prow.) sagan (IGD).

Imieniny — Formy: te imieniny, tych imienin, tym imieninom... II Składnia: dwoje, troje, czworo... imienin.

Zwrot: obchodzić imieniny.

Imiennik, dlp tego imiennika. Znaczenie: 1) imiennik = człowiek, noszący to samo imię, 2) imiennik lub imiennik = album do wpisywania pamiętnikowych wierszy, sztambuch.

Wiersz w imienniku S. E... *Mick. cyt. SW. W imienniku Celiny Szymanowskiej. Mick. cyt. SW.*

***Imiesłów bierny** na -ony w czasownikach z tematami na -t-, -d- ma młm formy osobowo-męskie, zakończone na -eni, nie: -eni, np. wiedziony, wiedzione, ale: wiedzeni, gnieciony, gniecione, ale: gniecieni.

***Imiesłów samodzielny**. Niekiedy imiesłów na -ąc występuje samodzielnie, nie łącząc się ze słowem orzekającym.

Nie dochodząc do rogu ulicy jest wędliniarnia. Patrząc przed siebie miało się wrażenie, że powietrze drży. *Perz.*

***Imiesłów uprzedni** na -szy, -wszy. I Forma: imiesłów uprzedni nie odmienia się.

Kazanie przeciwko służalcem, ośmieliwszym się (!) poanabić. *Cyt. JP 10, 141* = ... przeciwko służalcem, którzy się ośmielili...

II Znaczenie: imiesłów uprzedni oznacza czynność, która poprzedziła czynność słowa osobowego.

Upadł zranwszy się w kolano (!). *Cyt. Krasn. 56* = upadłszy zranił się w kolano lub upadł raniąc się w kolano.

III Składnia: 1) imiesłów uprzedni zastępuje zdanie okolicznikowe, nigdy przydawkowe, 2) imiesłów uprzedni oznacza czynność podmiotu zdania; niekiedy tylko łączy się ze słowem osobowym zdania bezpodmiotowego.

1. Uczeń ukończywszy szóstą klasę (!) daje koprecyję = uczeń, który ukończył... *Krasn. 56*. 2. Obszedłszy klomb zajazdowy zbliżano się ku oknu. *Dąbr.*

***Imiesłów współczesny nieodmienny** na -ąc oznacza czynność podmiotu zdania, niekiedy tylko występując niezależnie, bez tego związku z podmiotem zdania. Ob. *Imiesłów samodzielny.

1. Przechodząc ulicą najechała nań dorózka (!). *Cyt. Krasn. 56* = gdy przechodził... 2. Sklep ten znajduje się na końcu Marszałkowskiej nie dochodząc placu Unii Lubelskiej.

***Imiesłów w znaczeniu przymiotnika**. Imiesłowy biernie zaprzeczone przybierają nieraz znaczenie przymiotnika, oznaczającego niemożliwość wykonania czynności, wyrażonej w czasowniku, np. nieoceniony = niemożliwy do ocenienia; nieugięty, nieogarnięty, nieobjęty itp. Znaczenie przymiotnika przybiera nieraz także imiesłów czynny. Ob. *Kojący*.

Imię — imienny. Formy: Ip to imię, tego imienia, temu imieniu, to imię, tym imieniem, w tym imieniu; Im te imiona, tych imion, tym imionom, te imiona, tymi imionami, w tych imionach. Składnia: dwa, trzy,

cztery imiona (jeśli chodzi o imiona nie pozostające z sobą w bezpośrednim związku rzeczowym), ale: dwoje, troje... imion (jeśli chodzi o imiona tworzące pewną jedność, np. należące do jednej i tej samej osoby; jest to zresztą składnia dziś nieco przestarzała).

Ja Protazy, Baltazar Brzechalski, dwojga imion. *Mick.*

Zwroty: 1) nadać imię komu; 2) przyjąć, przybrać imię; 3) jest komu na imię lub ktoś ma na imię; 4) w imieniu lub imieniem kogo (nie: czego) coś robić; 5) w imię czego (rzadko: kogo) coś robić; 6) w imię Boże; 7) po imieniu do kogoś mówić, po imieniu kogoś nazywać, po imieniu kogoś, coś znać; 8) ktoś imieniem...

3. Pani Śluczańska miała na imię Renata. *Nałk.* Spytała, jak mam na imię. *Nowak.* Jak ci na imię? *Szpot.* 4. Proszę w imieniu wszystkich tu obecnych. *Sienk.* Dziękuję w jej imieniu. *Grusz.* Działał w jej imieniu. *Dyg.* Witam wasmościców imieniem własnym i książęcym. *Sienk.* 5. Sądził w imię imperatora. *Mick.* W imię sprawiedliwości muszę przyznać. *Matacz.* W imię obrażonej godności osobistej protestowała. *Matacz.* 7. Jestem człowiek, który się nie wstydził nazywać rzeczy po imieniu. *Reym.* Znam wszystkie uczucia po imieniu. *Krasn.* Mówiła mu po imieniu. *Iwasz.* 8. Pozwalał kelnerowi imieniem Walerian... *Dąbr.*

Imigracja, nie: immigracja.

***Imiona greckie spolszczone**: Edyp, Eschilos, Klitemnestra, Fedon, Tocydydes, nie: Ojdyp, Ajschilos, Klitajmnestra, Fajdon..., Tukidydes. Imiona te zostały spolszczone na podstawie ich postaci łacińskich i dlatego w brzmieniu swoim zbliżają się do wzorów łacińskich, nie greckich: Edyp, nie: Ojdipos, Eschilos, nie: Ajschilos, Tocydydes, nie: Tukidydes...; zresztą wymowa z dwugłoskami: ei, oi, ai byłaby także tylko konwencjonalna, nie odtwarzałaby wymowy rzeczywistej, bo dwugłoska: ei już w V wieku przed Chrystusem, a dwugłoski: oi, ai nieco później ściągnęły się w samogłoski: ei w i, oi w i, ai w e. Wymowa c zamiast k w takich imionach jak Tocytydes opiera się na średniowiecznej wymowie łacińskiej.

***Imiona hebrajskie spolszczone**: Barabasz, Judasz, Łukasz, Mateusz, Mojżesz, Tadeusz, Tobiasz, Tomasz...

***Imiona par małżeńskich** tworzy się w dwójki sposób: albo przez użycie w liczbie mnogiej imienia męża, albo przez utworzenie od imienia męża rzeczownika zbiorowego na -stwo: Janowie lub Janostwo. W zdrobnieniach posługujemy się tylko pierwszą formacją: Jankowie, Jasiowie (nie: Jankostwo, Jasiostwo). Składnia: 1) kochani Janowie przyjechali, 2) kochani Janostwo przyjechali, 3) słyszałem wiele o kochanych Janach, lub: o kochanych Janostwu, nie: Janostwie.

***Imiona rzymskie spolszczone**: Horacy lub Horacjusz, Wergili lub Wergilusz, ale: Owidiusz, Korneliusz, Lucjusz, Pompejusz w jednej tylko postaci.

Imitacja (= naśladownictwo, rzecz podrobiona) — imitacyjny — imitować — imitowany.

Imitować — I Formy: imituję, imitujesz...; imituj!; imitujący; imitowany; imitował. II Znaczenie i składnia: 1) I. kogo, co = udawać kogo, co, 2) I. co = podrabiać co.

Immanentny, nie: immanentny.

Immatrykulacja, nie: imatrykulacja.

Immunitet (nie: imunitet), dlp tego immunitetu.

Imość (— imościanka) = jejmość = jej miłość.

Imparcjalny (!) = bezstronny.

Imperatyw = nakaz.

Imperializm — imperialista. Formy: 1) dlp tego imperializmu, 2) imperialista jak: finansista.

Imperiał, dlp tego imperiała.

Imperium — Formy jak: gimnazjum.

Impertynent — impertynencki, — impertynencja.

Impet — impetyk — impetyczny; dlp tego impetu.

Zwrot: z impetem = z rozmachem.

Z impetem postawiła garnki. *Bartk.*

Imponować (niedok.). Formy: imponuję, imponujesz..., imponuj!; imponujący; imponował. Składnia: I. komu — czym.

Imponował mu posiadaniem prawdziwego zegarka. *Ostr.*

Imponujący — imponująco. Ob. *Kojący—kojąco.*

Import, lepiej: przywóz (DUMK 30 IX 30).

Impregnacja (!) = nasycenie (ciała stałego cieczą) (DUMK 25 VII 32).

Impregnować (!) = nasycać (ciało stałe cieczą), wcierać.

Impresario ten, dlp tego impresaria, temu impresariowi.

Impresja (= wrażenie; wywieranie wpływu) — impresjonizm — impresjonista—impresjonistyczny. Formy: 1) dlp tego impresjonizmu, 2) impresjonista, jak: finansista.

Impreza = przedsięwzięcie.

Impugnować (!) = zwalczać, odpierać.

Impuls = bodziec, pobudka, pochop (Krasn. 84); dlp tego impulsu.

Impulsyjny lub **impulsywny**.

Imputować = posadzać kogo o co, wmawiać w kogo, co. I Formy: imputuję...; imputuj!; imputujący; imputował. II Składnia: I. co — komu = przypisywać co — komu, wmawiać co — w kogo.

-imy (-ymy). Takie zakończenie mają w 1 os. 1m czasu teraźniejszego (bądź przyszłego dokonanego) słowa, które w 3 os. 1p mają zakończenie -i (-y). Natomiast słowa, które w 3 os. 1p kończą się na -e, mają w 1 os. 1m zakończenie -emy. Np. widzi—widzimy, nie: widzimy, patrzy — patrzymy, nie: patrzemy, ale: niesie — niesiemy, nie: niesimy, pisze — piszemy, nie: piszemy.

-ina (-yna). Ob. *Nazwiska żon na -ina (-yna).

Inaczej, niż..., nie: inaczej, jak... Ob. Nie inaczej.

Inauguracja (= uroczyste otwarcie, uroczyste rozpoczęcie) — inauguracyjny.

Inaugurować = uroczyscie otwierać. I Formy: inauguruje...; inauguruj!; inaugurował. II Składnia: I. co.

Incognito (przysł.), w wymowie: inkognito.

Incydent (!) = wydarzenie, zajście (DUMK 30 IX 30).

Indagacja = wypytywanie się, badanie. śledztwo.

Indagować = wypytywać się, badać, prowadzić śledztwo. I Formy: indaguje...; indaguj!; indagujący; indagował. II Składnia: I. kogo — o co.

Indeks = wykaz, rejestr; dlp tego indeksu.

Zwroty: 1) w indeksie = w wykazie, w rejestrze, ale: na indeksie = w wykazie książek zakazanych przez Kościół; stąd: być na indeksie = być niechętnie widzianym; 2) stawiać na indeksie = zakazywać, niechętnie na coś patrzeć.

Temat, postawiony na indeksie. *Siedl.*

Indemnizacja = odszkodowanie.

Independencja (!) = niezależność, niezawisłość.

Indianin — Indianka — indiański. Formy: Indianin jak: mieszczanin.

Indie, nie: India, ani: Hindia (JP 3, 13).

Formy: te Indie, tych Indii, tym Indiom..., w tych Indiach.

Indoeuropejski — indoeuropeista — indoeuropei styka — indoeuropeisty czny.

Jezyki indoeuropejskie, nie: indogermańskie.

Znaczenie: 1) indoeuropejski = posiadający cechy indoeuropejskie, należący do języków indoeuropejskich, 2) indoeuropeistyczny = odnoszący się do indoeuropeistyki (nauki, badającej języki indoeuropejskie).

System deklinacyjny indoeuropejski. Zagadnienie indoeuropeistyczne.

Indolencja (!) = nieudolność, niedołęstwo, niezaradność.

Indor, nie: indór, ani: jedor; dlp tego indora. **Indostan** lub **Hindustan** (Łoś); dlp tego Indostanu albo Hindostanu.

Indult, dlp tego indultu.

Zwrot: brać ślub za indultem.

Indus lub **Hindus** — induski lub hinduski (Łoś).

Industrializacja (!) = uprzemysłowienie.

Industrializm—industrialista. Formy: 1) dlp tego industrializmu, 2) industrialista jak: finansista.

Indyferentyzm — indyferendysta, nie: indyferentyzm, indyferendysta. Formy: 1) dlp tego indyferentyzmu, 2) indyferentysta, jak: humanista.

Indygenat, dlp tego indygenatu.

Indygnacja (żart.) = oburzenie.

Indyjski, nie: hindyjski.

Indywidualny (= jednostkowy, osobisty) — indywidualista — indywidualizm. Formy: 1) indywidualista, jak: humanista, 2) dlp tego indywidualizmu.

Wyrażenie: indywidualne wynagrodzenie (!) = osobiste wynagrodzenie. *DUMK 31 X 3L*.

Indywi'duum = jednostka (Krasn. 84). Formy jak: gimnazjum.

Ineksprymable (tylko w lm), dop. tych ineksprymabili.

Inercja, lepiej: bezwład, bezczynność.

Infamia = odsądzenie od czci, hańba.

Infanteria = piechota, wojsko piesze (nie: infanternia) — infanterzysta, — infanteryjny, rzadko: infanterijski, nie: infanteryczny. Formy: infanterzysta, jak: artylerzysta.

Infekcja = zakażenie, zarażenie.

Inflanty — inflancki, — Inflantczyk. I Formy: Inflanty, Inflant (nie: Inflantów), Inflantom..., w Inflantach. Składnia: 1) w Inflantach, 2) do Inflant. Por. Kujawy, Mazowsze.

Influenca lub influenza (nie: influencja) = grypa.

Influenca, czy co do licha? *I. Dąbr.*

Influencja (!) = wpływ.

Informacja — informacyjny. Składnia: I. o czym lub co do czego.

Zwroty: 1) dawać komu informacje; 2) udzielać komu informacji; 3) zasięgać informacji u kogo; 4) odbierać, otrzymywać informacje; 5) informacja za jakiś okres czasu; 6) według informacji.

2. Poprzedzanie na udzieleniu informacji o całym przedsięwzięciu. *Dąbr.* 5. Wymiana informacji osobistych za czas od ostatniego spotkania. *Grusz.*

Informować—I Formy: informuję, informujesz...; informuj!; informujecie; informowałam. II Składnia: I. kogo — o kim, o czym.

Informował o przebiegu zebrania. *Danił.*

Infuzorie (tylko w lm) = wymoczki; dop. tych infuzoriów.

Ingerencja = mieszanie się do czego, wtrącanie się do czego, wpływ na co.

Ingrediencja = domieszka, przyprawa, składnik.

Ingres = uroczyste wejście, uroczysty wjazd (dostojników kościelnych); dlp tego ingresu.

Ingrosować (!) = wpisywać do ksiąg hipotecznych.

Inhalator, dlp tego inhalatora.

Inicjał — inicjałowy lub inicjałny; dlp tego inicjału.

Inicjatywa (nie: incjatywa) = zapoczątkowanie.

Zwroty: 1) podjąć inicjatywę, *SF*; 2) inicjatywę w co włożyć, *SF*; 3) inicjatywę wykonać, *SF*.

Inicjować = zapoczątkowywać co. I Formy: inicjuję, inicjujesz...; inicjuj!; inicjujący; inicjował. II Składnia: I. co.

Iniekcja = zastrzyk.

Inka lub Inkas (nazwa indiańskiego szczepu peruwiańskiego). Formy: Ip ten Inka, tego Inki, temu Ince... lub ten Inkas, tego Inkasa, temu Inkasowi...; lm ci Inkowie, tych Inków... lub ci Inkasi, tych Inkasów...

Inkarnacja (!) = wcielenie.

Inkaso — Formy: ndm lub to inkaso, tego inkasa..., w tym inkasie.

Inkibicja (!) = wstrzymanie (biegu) sprawy (sądowej).

Inklinacja (zwykle żart.) = skłonność, pociąg (Krasn. 84).

Zwrot: mieć do czego inklinację (żart.).

Inkluz = pieniądz czarodziejski, sprowadzający powodzenie; dlp tego inkluzy.

Inkluzywne (!) = włącznie.

Inkomodować (arch., dziś żart.) = niepokoić, kłopotać. I Formy: inkomoduję, inkomodujesz...; inkomoduj!; inkomodujący; inkomodował. II Składnia: I. kogo.

Inkompetencja, częściej: niekompetencja.

Inkonsekwencja, częściej: niekonsekwencja.

Inkorporacja (!) = wcielenie.

Inkrustować — I Formy: inkrustuję, inkrustujesz...; inkrustuj!; inkrustujący; inkrustowany; inkrustował. II Składnia: I. co — czym.

Inkrutowiny, lepiej: inkurtowiny (prow. lit.) = wprowadziny, uroczystości związane z wprowadzeniem się do nowego domu (z lit. inkurtuves); dop. tych inkrutowin.

Zły to znak płakać w dniu inkrutowin. *Mick. cyt. SW.*

Inkryminować = zarzucać, obwiniać. I Formy: inkryminuję, inkryminujesz...; inkryminuj!; inkryminujący; inkryminowany; inkryminował. II Składnia: I. komu — co = zarzucać komu — co, obwiniać kogo — o co.

Inkulpat (!) = obwiniony, oskarżony.

Przestępstwo nie pociągnięte za sobą wydalenia oskarżonego (nie: inkulpatu) ze służby. *Cyt. Kr. 2, 279.*

Inkunabuł, dlp tego inkunabułu.

Inkwirować (!) = badać sędownie.

Innobytność (!) = alibi (PJ 35, 33).

Innocenty (nie: Inocenty), dop. Innocentego, Innocentemu.

Innojzykowy, nie: inożykowy.

Innoplemienny, nie: inoplemienny.

Innowacja (PA), nie: inowacja.

Innowierca (PA), nie: inowierca.

Inny — inszy. I Składnia: inny (inszy), niż..., nie: inny (inszy), jak... (JP 11, 126).

Miała inne życie, niż ja (nie: jak ja). *Cyt. PJ 10, 10.* Patrzyli na owe czasy z całkiem innym usposobieniem, niż (nie: jak) na nie godziło się spoglądać. *Cyt. Kr. 1, 160.*

II Znaczenie: inny (w przeciwstawieniu do wielu) = drugi (w przeciwstawieniu do jednego).

Miałem kilku innych (nie: drugich) przyjaciół.

In octavo = w ósemce.

Inowrocław — inowrocławski; dop. Inowrocławia.

Insekt, dlp tego insektu, młm te insekty, rzadziej: insekta.

Inserat (!) = ogłoszenie w czasopiśmie.

Inskrypcja = napis, wpisanie.

Inspekt — Formy: dlp tego inspektu, młm te inspekty lub inspekta.

Inspekta. *Iwasz.*

Inspektor — inspektorat. Ob. Dyrektor — dyrektoriat. Forma młm ci inspektorzy, rzadziej: inspektorowie.

Inspicjent, nie: inspicjant. Formy: dlp tego inspicjenta, mlm ci inspicjenci.

Inspiracja (żart.) = natchnienie.

Zwroty: poddawać, mieć inspirację (żart.).

Inspirować (żart.) = namawiać, poduszcząć.

Formy: inspiruje, inspirujesz...; inspiruj!; inspirujący; inspirowany; inspirował.

Inspirowany = z góry narzucony.

Wyrażenie: artykuł inspirowany.

Instalacja, lepiej: 1) urządzenie, 2) wprowadzenie na urząd; puszczenie w ruch.

Instalacja (lepiej: urządzenie) wodociągowe, elektryczne, gazowe...

Instancja — Znaczenie: 1) I. = stopień w organizacji urzędów, 2) I. = wstawiennictwo, wstawianie się za kim.

Zwroty: 1) w pierwszej instancji, w toku instancji; 2) za czyjąś instancją coś zrobić. *SF*; 3) ostatnia instancja.

Sąd w toku instancji bezpośrednio przełożony nad sądem... *Kod. Post. Cyw.*

Instradacja (!) = kierowanie na właściwą drogę.

Zwrot: instradacja przesyłek (!) = kierowanie przesyłek, wyznaczanie drogi przesyłek. *DUMK* 25 VII 32.

Instrukcja o czym lub co do czego — dla kogo — do czego, nie: dla czego.

Instrukcja o ruchu. *KJMK*.

Instrukcyjny (!) lub instruktywny (!) = pouczający.

Wykład był bardzo ciekawy i pouczający (nie: instrukcyjny).

Instruktor, mlm ci instruktorzy, rzadziej: instruktorowie.

Instrument — Znaczenie: 1) I. = przyrząd, narzędzie, 2) I. = (!) środek. Formy: dlp tego instrumentu, mlm te instrumenty lub instrumenta.

Sojusz z Francją jest trwałym środkiem (nie: instrumentem) obronnym. *Gaz. Pol.* 29 VIII 36.

Zwroty: 1) instrument muzyczny (w tym wyrażeniu używa się tego wyrazu najczęściej); 2) stroić instrument.

Właśnie muzycy kończą stroić instrumenty. *Mick*. Instruować (!) = pouczać, wyjaśniać, dawać wskazówki.

Instygować (!) kogo — na kogo = podburzać, podjudzać kogo — na kogo.

Instykt — instyktowy, — instyktowny, — instyktowo lub instyktownie. I Formy: dlp tego instyktu, mlm te instyktki, rzadziej: instyktka. II Składnia: 1) I. czego (gdy się wskazuje źródło instyktu), 2) I. do czego (gdy się wskazuje coś, do czego instykt popycha) = popęd do czego.

1. Kawaleryjskie instyktki. *Prus*. Instyktki mecenasowskie. *Grusz*. Instykt życia. 2. Miał instykt do bohatera.

III Znaczenie: 1) instyktowny = wynikający z instyktu, 2) instyktowy = należący do instyktu, właściwy instyktowi.

1. Instyktownym odruchem spojrzeń ludzkich. *Berent*. 2. Nabiera do niego instyktowego zaufania. *Perz*.

Institut, dlp tego instytutu, mlm te instytuty. Składnia: I. czego, nie: dla czego.

Institut badania historii sztuki (nie: dla badania historii sztuki). *Cyt. Kr.* 1, 72. Institut popierania polskiej twórczości literackiej.

Insultacja (!) = zniewaga, obelga.

Insultować (!) = znieważać.

Insurekcja (arch.) = powstanie.

Zwrot: insurekcja kościuszkowska.

Insygnium, zwykle: insygnia (lm) = godła, oznaki. Formy jak: gimnazjum.

Insynuacja = potwarz.

Insynuować — I Formy: insynuuje, insynuuje...; insynuu!; insynuujący; insynuuwany; insynuuwał. II Składnia: I. komu — co = podejrzliwie przypisywać komu — co.

Inszy = inny. Składnia: I., niż, nie: inszy, jak...

Insze drzewa. *Ork*.

Intabulacja (!) = wciąganie do ksiąg hipotecznych, hipotekowanie.

Intabulować (!) = wciągać do ksiąg hipotecznych (Kr. 1, 76/7).

Integracja = całkowanie.

Integralny, lepiej: 1) *niepodzielny, nienaruszony, niezmienny, cały, 2) nie dający się podzielić, niezmienny, istotny (PJ 1, 128).

Intelekt (w mowie potocz. żart.) = umysł, zmysł; — intelektualny, — intelektualizm — intelektualista. Formy: 1) dlp tego intelektu, 2) dlp tego intelektualizmu, 3) intelektualista, jak: humanista.

Intelekt pięknych dam, gdy jest się sam na sam, ach czyż to jest potrzebne nam? *Piosenka*.

Inteligencja — inteligent — inteligentny.

Intencja = zamiar, chęć, dążenie.

Zwrot: robić coś na intencję kogo lub czego = robić coś na korzyść kogo lub czego.

Zorganizował na jego intencję... *Nalk*. Nie wiem, jak się to modli na czyjąś intencję. *Nowak*.

Intendent (nie: intendant JP 6, 31) = zarządzający, zawiadowca. Formy: dlp tego intendenta, mlm ci intendenci.

Intendatura (JP 6, 31), nie: intendantura.

Intensyfikacja (!) = wzmoczenie, wzmocnienie.

Intensywność = napięcie, natężenie (Krasn. 84).

Intensywny, nie: intensywny.

Zwrot: intensywna barwa = mocna barwa.

Interes — I Formy: dlp tego interesu, mlm te interesy lub interesa.

Dbasz o interesa. *Mick*. Chyba że Janowi przeskodzą jakie interesa. *Sierosz*. Wtrąca się w interesa. *Zerom*. Moglibyśmy robić dobre interesa. *Reym*.

II Znaczenie: 1) I. = sprawa, 2) I. = przedsięwzięcie, zysk, korzyść, 3) I. = przedsiębiorstwo, sklep, zakład, 4) I. (!) = zainteresowanie, zaciekawienie.

1. Nie mamy do niej żadnego interesu. *Dąbr*. 2. To jest w jej interesie. *Dąbr*. 3. Chodził do interesu co dzień o godzinie ósmej rano. *Mp*. 4. Zagadnienie to budziło we mnie zawsze głęboki interes (!) = głębokie zainteresowanie. Mickiewicz objawiał wielki interes dla języka (!) = wielkie zainteresowanie językiem.

III Składnia: 1) I. kogo (gdy się wymienia osobę zainteresowaną), 2) I. do kogo (gdy się wymienia osobę, do której się ktoś zwraca z interesem), 3) I. o co (gdy się wymienia przedmiot zainteresowania).

3. Trzeba skończyć interes o ląkę. *Prus.*
 Zwroty: 1) prowadzić czyjś interes, nie: prowadzić komu interes; 2) sprawować czyjś interesy; 3) zabezpieczać czyjś interesy; 4) mieć do kogo interes; 5) wyjechać, wyjść, chodzić za interesami; 6) dobić interesu = zakończyć interes; 7) wziąć się do interesu; 8) interesy stoją; 9) robić interes na kim, na czym; 10) mieć w czym interes; 11) interes dostawy (!) = wartość za interesowania w dostawie (towaru). *KJMK*; 12) mieć interes coś robić; 13) jest lub leży w czyjś interesie coś robić.

1. Kto prowadzi interes drugiemu, ten powinien... (!) = kto prowadził interes osoby drugiej, ten... *KJU 2, 3.* 2. Powołany do sprawowania jego interesów. *Kod. Post. Cyw. 3.* W celu zabezpieczenia interesów dziecka. *Kod. Cyw. Rodzina.* 4. Macie interes do mego szwagra. *Prus.* Mam interes do wodza. *Zerom.* Mam do pana interes. *Reym.* Miałem interes do Józia. *Sierosz. 5.* Wyjechał za interesami. *Reym.* 6. Szczepie chciałem interesu dobić. *Mick.* 7. Wyjaśniał, jak się wziąć do interesu. *Sierosz. 8.* Pan wie, jak stoją nasze interesy. *Sierosz. 9.* Zrobić interes na resztkę własności. *Zerom.* My razem moglibyśmy robić dobre interesy. *Reym.* Zrobić interes na eksploatacji. *Matacz.* 10. Jaki w tym mają interes? *Sierosz.* Kto ma interes prawny w tym... *Kod. Post. Cyw. 12.* Mam pilny interes wyjść. *Cyt. SV.*

Interesant, nie: interesent.

Interesować — I Formy: interesuję, interesujesz...; interesuj!; interesujący; interesowany; interesował, II Składnia: I. kogo — czym — w czym.

Interesować się kim, czym.

Nikt się mną nie interesuje. *I. Dąbr.* Interesowała się dziećmi. *Natk.*

Interesowany w czym = związany jakimś interesem z czym. *Ob. Interesowny.*

Jestem zainteresowany w zachowaniu... *Grusz.*
Interesowny = szukający swojego interesu, swojej korzyści, wyrachowany. *Ob. Interesowany.*

Interesujący (= ciekawy) — interesująco. *Ob. Kojący — Kojąco.*

Intermezzo (nie: intermecco), dlp tego intermezza.

Intermistyczny (!) = tymczasowy (*DUMK 25 VII 32*).

Internacjonalny (!) = międzynarodowy.

Internista — internista — internisty'czny. Formy: internista, jak: humanista.

Interpolacja — interpolacyjny.

Zwrot: wnieść interpolację.

Interpelować — I Formy: interpeluję, interpelujesz...; interpeluj!; interpelujący; interpelował, II Składnia: I. kogo — o co lub w sprawie czego.

Interpolować (= wnosić do tekstu obce mu zdania) — interpolacja.

Po ostatnim wierszu, który przeczytał Teofil, zaczyna się późniejsza interpolacja. *Parand.*

Interpretacja = wyjaśnienie, tłumaczenie, wykładnia.

Interpunkcja = używanie znaków pisarskich. **Interregnum**, nie: interegnum. Formy jak: gimnazjum.

Interwał lub **interwał**. Formy: dlp tego interwału lub interwału, dlm tych interwali lub interwałów albo interwałów.

Interwient,

Wyrażenie: interwient uboczny.

Interwient uboczny powinien zgłosić w piśmie... *Kod. Post. Cyw.*

Interwieniować = wdawać się w co, pośredniczyć. I Formy: interwieniuje, interwienujesz...; interwieniuuj!; interwienujący; interwieniował, II Składnia: I. u kogo — w czym lub w sprawie czego.

Interwiew (!) = wywiad.

Intrata = dochód, zysk.

Zwrot: mieć intratę (żart.).

Intratny = korzystny, dochodowy.

Introligator — introligatornia. Formy: 1) mlm ci introligatorzy, rzadko: introligatorowie, 2) dlm tych introligatorni.

Intruzy, dlp tego intruza.

Intrygować — I Formy: intryguje, intrygujesz...; intryguj!; intrygujący; intrygowany; intrygował, II Znaczenie i składnia: 1) I. przeciw komu, czemu = działać podstępnie, wicherzyć przeciw komu, czemu, 2) I. kogo = zaciekać kogo.

2. Intrygowała mnie ta pani. *Boy cyt. Szczęs.*

Intuicja — intuicyjny.

Intymidacyjny (!) = postrachowy, pogróżkowy (*Kr. 1, 227*).

Intymować (!), 1) I. = zawiadamiać, podawać do wiadomości, obwieszczać (prawn.), 2) I. = wtajemniczać (*JP 9, 25*).

Ministerstwo sprawiedliwości nie ma nę do zauważenia przeciw uchwał, dotyczącej podawania do wiadomości (nie: intymowania) podwładnym sądom rozstrzygnięć Najwyższego Sądu. *Cyt. Kr. 1, 225/6.*

Inwakuacja (!) = szczepienie (krowianki). **Inwalida** (rzadziej: inwalid) — inwalidzki, nie: inwalidowy. Formy: lp ten inwalida, tego inwalidzie, temu inwalidzie, tego inwalidę, inwalidło! tym inwalida, o tym inwalidzie, lmi ci inwalidzi, tych inwalidów, tym inwalidom...

Inwalidztwo, nie: stan inwalidzki, ani: stan inwalidowy (*Kr. 2, 269*).

Inwazja = najazd, napad, najście.

Inwektywa = nieuzasadniony zarzut, obelga.

Inwencja = wynalazczość, pomysłowość.

Inwentarz — inwentarzowy, nie: inwentarialny, ani: inwentarski; dlp tego inwentarza.

Wyrażenia i zwroty: 1) inwentarz zasobowy (!) = inwentarz zasobów. *DUMK 31 X 31*; 2) kasowanie inwentarza (!) = wykreślanie z inwentarza; 3) przedmiot inwentarzowy, nie: inwentarialny. *DUMK 31 X 31*; 4) przyjmować coś z dobrodziejstwem inwentarza = przyjmować coś ze wszystkimi zobowiązaniami pieniężnymi.

Inwestycja (= nakład, wkład. *DUMK 31 X 31*) — inwestycyjny = nakładowy.

Roboty nakładowe. *DUMK 31 X 31.*

Inwigilacja (!) = nadzór, dozór, pilnowanie. **Inwigilować (!)** = mieć nadzór, dozór, dozorować, pilnować (*JP 9, 25*).

Inwitować (żart.) = zapraszać.

Inżynier (nie: inżenier) — inżynierski (nie: inżynierski) (*DUMK 15 X 31*), — inżynieria.

Uwaga. Przymiotnik: inżynierski jest związany z rzeczownikiem: inżynieria (= sztuka inżyniera), ale nie ma po-

trzeby go używać, bo zawsze można go zastąpić przymiotnikiem: inżynierski; utworzonym od rzeczownika: inżynier; inżynierski = odnoszący się do inżyniera, wykonany przez inżyniera; inżynieralny = odnoszący się do sztuki inżyniera, wykonany przy pomocy tej sztuki. Różnica znaczeniowa tak mała, że uwydatnia nie jej byłoby zbyt często.

Roboty inżynierskie (nie: inżynierskie).

Ipsylon (nie: epsilon); dlp tego ipsylonu.

Iran — irański, — iranista. Formy: 1) dop. Iranu, 2) iranista, jak: humanista.

Irlandia — irlandzki (JP 9, 25). Ob. Holandia, Finlandia, Islandia. Składnia: w Irlandii, ale: na Islandii, na Korsyce, na Sycylii, Por. Grenlandia.

Ironia — ironista, — ironiczny. Formy: ironista, jak: humanista.

Irracjonalizm — irracjonalny; dlp tego irracjonalizmu.

Irredenta — irredentysta. Formy: 1) ta irredenta, tej irredenty, tej irredencie..., 2) irredentysta, jak: humanista.

Irygacja (nie: irygacja) = zraszanie, skrapianie.

Irys, dlp tego irysa.

Irytacja.

Zwrot: popaść, wpaść w irytację

Wpadał w irytację. *Małacz.*

Irytować się (niedok.) — zirytować się (dok.). Formy: 1) irytuję się, irytujesz się...; irytuj się!; irytujący się; zirytowany; irytowałem się, 2) zirytować się, jak: irytować się. Ischias (PA), (nie: iszjas, ani: iszasz) — ischiatyczny. Formy: tego ischiasa, tym ischiase lub ndm (N).

-isko. Rzeczowniki zgrubiale żywotne na -isko używają się w rodzaju męskim lub nijakim, np. ten chłopisko — to chłopisko, ten konisko — to konisko. Forma dlm tych rzeczowników ma końcówkę -ów; tych chłopisków, tych konisków.

Iskra (rzadko: skra) — iskierka; dlm tych iskier.

Iskrzyć się lub skrzyć się. Formy: iskrzę się, iskrzysz się, iskrzy się, iskrzemy się..., iskrzą się; iskrz się! iskrzcie się!; iskrzący się; iskrzyli się... iskrzyli się.

Islam, dop. islamu.

Islandia — islandzki. Ob. Holandia. Składnia: 1) jechać na I., 2) mieszkając na I. Por. Irlandia.

Nie byłem na Islandii. *Goet.*

Istm — istmijski.

Przesmyk Istmijski.

Istnieć — zaistnieć (JP 4, 32). Formy: 1) istnieje, istnieje, istnieje..., istniej!; istniejący; istniał..., istnieli, 2) zaistnieć, jak: istnieć.

Istnienie.

Zwroty: stwierdzać, dokumentować istnienie.

Dokumentował swe istnienie przez swój stosunek do innych. *Naik.*

Istota czego.

Zwrot: wnikać w istotę rzeczy. *SF.*

Istotny dla kogo, dla czego.

Fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. *Kod. Post. Cyw.*

Istria —istryjski.

Isć — I Fryzjy: idę, idziesz, idzie, idziemy..., idą; idź! idźcie!; szedłem (nie: szłem), szła, szło, szliśmy, nie: śliśmy... II Składnia: 1) I. do kogo, do czego = kroczyć, zmierzać do kogo, do czego, 2) I. po co, nie: za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest przedmiot, który się ma osiągnąć w jednym jakimś określonym miejscu), 3) I. za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem są przedmioty, które się ma osiągnąć w różnych miejscach), 4) I. na co (na oznaczenie celu, jeśli celem jest stan bądź czynność, w których się ma wziąć udział), 5) I. za kim, za czym = isć w ślad za kim, za czym, 6) I. z kim, z czym = isć razem z kim, z czym, 7) I. przed kim, przed czym = isć poprzedzając kogo, co (w przestrzeni bądź w czasie), 8) idzie komu o co (bezpodm.) = zależy komu na czym.

1. Idę do nich po poradę. *Sierosz.* 2. Idę po cukier (nie: za cukrem). *Cyt. Krasn.* 52. Poszedł po doktora (nie: za doktorem). Szedł po wodę. *Kad.* 3. Chodziłem za tym trzy dni, aż wreszcie dostałem. 4. Poszedł na doktora (= został doktorem). Na wielką wojnę idziemy. *Żerom.* 5. Isć za zdrowym interesem osobistym. *Dąbr.*

Zwroty: 1) idzie do czego (bezpodm.) = zaczyna się coś; 2) idzie na co (bezpodm.) = zanosi się na coś; 3) isć na zdrowie (na dobre, na złe...); 4) isć komu na rękę = dogadzać komu; 5) isć z kim ręką w rękę, *SF.* = zgodnie z kim współdziałać; 6) isć na spotkanie kogo, czego (tylko w znaczeniu dosłownym, nigdy w znaczeniu przenośnym), isć na spotkanie komu (!) = popierać, okazywać życzliwość, przychylność (por. ros. itti na wstrieziu komu, niem. entgegenkommen); 7) isć z kim na udry = przekomarzać się z kim; 8) isć za łby (rub.) = walczyć; 9) idzie komu o kogo, o co, nie: rozchodzi się komu o kogo, o co (!) = zależy komu na kim, na czym; 10) nie idzie dalej (bezpodm.) = doskonale; 11) dalej idący = dalej sięgający, większy, rozleglejszy, liczniejszy; 12) to nie idzie (!) = to nie uchodzi. *Krasn.* 66; 13) isć przed siebie; 14) isć gesiego = isć jeden za drugim; 15) isć na palcach; 16) isć po linii intencji, życzeń, pragnień... (!) = działać zgodnie z intencją... lub w myśl intencji; 17) isć źle (dobrze); 18) jak przyjdzie co do czego = jak coś nastąpi, jak się coś stanie.

1. Szło już do pięści. *Mick.* 2. Od szabel szło na pistolety. *Mick.* 3. Tułostóć idzie człowiekowi na zdrowie. *Bartk.* 6. Poszedł na spotkanie. *Żerom.* 7. Z Cekamendą idzie na udry. *Strug.* Pójdą za łby. *Mick.* 9. Nie o ciebie idzie. *Mick.* Mogę cię wyrzucić, jeśli ci o to idzie. *Żerom.* Jakby szło o to, żeby skłamać. *Siedl.* 10. Pięknie, nie idzie dalej. 11. Wchodzić w dalej idące szczegóły. 14. Chodzili gesiego. *Żerom.* 15. Na palcach poszedł do parku. *Żerom.* 17. Wszystko mi tak idzie. *Reym.* 18. Jak przyjdzie co do czego... *Stenk.*

Italia — italski lub italijski. Znaczenie: 1) I. = dawna nazwa Półwyspu Apenińskiego, 2) I. = Włochy nowożytny (w stylu uroczystym).

Na alpejskich skał wyżynie, po śródziemnych fal błękitnie, na italskim Apeninie, na hiszpańskich Sierow szczytce... sieli przyszłej Polski siew. *Krasin.*

I to (!) = to jest, mianowicie.

Wymieniają rozmaitych kandydatów, mianowicie (nie: i to): bawarskiego, saskiego, a nawet bułgarskiego. *Cyt. Kr. 1, 136.*

Iwanow. Ob. * Nazwiska rosyjskie na -ow
Izabela (PA), nie: Izabella.

Isokrates (PA), nie: Isokrates.

Isolacja = oddzielenie, odosobnienie, wyosobnienie.

Isolować = oddzielać, odosobniać, wyosob-

niać, wyłączać (o prądzie elektrycznym). **I** Formy: izoluję, izolujesz...; izoluj!; izolujacy; izolowany; izolował. **II** Składnia: **I.** kogo, co — od czego.

Israel — izraelski, — Izraelita — izraelicki. Formy: **lp** ten Izraelita, tego Izraelity, temu Izraelicie, tego Izraelitę, Izraelito! tym Izraelitą, o tym Izraelicie, **lm** ci Izraelici, tych Izraelitów...

J

Ja — **I** Formy: mian. ja, dop. mnie (mię), ceł. mnie (mi), biern. mnie (mię), narz. mną, miejsc. o mnie.

Form podanych w nawiasach używa się bez przycisku, enklitycznie. Form przyciskowych używamy: 1) zawsze po przyimkach, 2) bez przyimków, jeśli kładziemy na zaimek szczególniejszy nacisk.

Nikt mię tu nie bije. *Siedl.*

II Użycie zaimka: ja, jako znaku osoby w koniugacji czasu przeszłego, jest prowincjonalizmem, którego należy się wystrzeżać: ja pisał, ja czytał... (!) = pisałem, czytałem...

Jabłko — jabłuszko, nie: jabłeczko; **dłm** tych jabłek.

Zwroty: 1) stłuc na kwaśne jabłko (rub.) = boleśnie pobić; 2) amator kwaśnych jabłek = amator przykrych rzeczy; 3) jabłko niezgody; 4) złote jabłko = majątek wydajny; 4) jabłka w szlafroch, w kaftanikach lub w chusteczkach (*IGD*).

Powiada, że mnie stłucze na kwaśne jabłko. *Nowak.*

Jabłonna, **Jabłonny**, **Jabłonnie**,...

Jacht, **dłp** tego jachtu. **Pisownia**: jacht, nie **z** angielska: yacht.

Wyrażenie: jacht klub (!) = klub jachtowy.

Jaćwierz—**Jaćwingowie** lub **Jadźwierz**—**Jadźwingowie**.

Jadalnia — Formy: **dłp** tej jadalni, **dłm** tych jadalni, nie: jadalń.

Jadalny — **Znaczenie**: 1) **J.** = możliwy do jedzenia, 2) **J.** = odnoszący się do jedzenia, mający związek z jedzeniem.

Wyrażenie: pokój jadalny = pokój stołowy = pokój, w którym się jada, jadalnia.

Jadłodajnia, **dłm** tych jadłodajni, nie: jadłodajń.

Jadzia, woł. **Jadziu!**, nie: **Jadzio!** Imiona żeńskie zdrobniałe miękkotematowe mają w wołaczu, na wzór imion zdrobniałych miękkotematowych męskich, końcówkę -u: **Jadziu**, **Maniu**, **Zosiu**, **Wandziu**, ale: **Jadźko**, **Marylko**, **Zośko**, **Wandeczko**.

Jafa (nie: **Jaffa**) — jafski.

Wyrażenie: pomarańcze jafskie (nie: jawskie) = pomarańcze sprowadzane z Jafy.

Jagiello—**jagielloński**—**Jagiellonowie**. Formy: **Jagiello**, **Jagiello**, **Jagielle**, **Jagielle**, **Jagiello!** **Jagiella**, o **Jagielle**.

Jagnię — **jagniątko**, — **jagnięcy**. Formy: **lp** jagnię, jagnięcia, jagnięciu...; **lm** jagnięta, jagniąt, jagniętom...

Jaje, rzadko: **jajo**.

Zwroty: 1) siedzieć na jajach; 2) wysiadywać na jajach; 3) znosić jaja; 4) wylegać się z jaja; 5) wykluwać się (nie: wykluwać) z jaja.

2. **Kokosz** wysiadywała jaja. *Malacz.*

Jajko.

Zwroty: 1) siedzieć na jajkach; 2) wysiadywać jajka; 3) znosić jajka; 4) wylegać się z jajek; 5) z jajka się wykluwać, nie: wykluwać; 6) obchodzić się z kim, jak z jajkiem = obchodzić się ostrożnie; 7) jajko Kolumba = rzecz łatwa do zrobienia, ale wymagająca pomysłowości; 8) skorpupka (nie: łupka) od jajka (*IGD*).

Jak (przysł. zaimk. względny) łączy dwie równoważnościowe części porównania, a więc dwa równoważnościowe pod względem znaczeniowym rzeczowniki, dwa równoważnościowe czasowniki lub dwa przymiotniki w stopniu równym; przysłówkowi: jak odpowiada zwykle wyraźny lub domyślny przysówek wskazujący: **t** a **k**, **Niekiedy** używamy przysłówka: **jak** zamiast **niż** po **z** **pr** **z** **e** **c** **z** **o** **n** **y** **ch** przymiotnikach w stopniu wyższym (używanie przysłówka: **jak** po przymiotnikach stopnia wyższego niezaprzeczonych jest błędne tak samo, jak błędem jest używanie przysłówka: **jak** zamiast **niż** po przymiotnikach lub czasownikach, które, jak np. **i** **n** **n** **y**, **r** **ó** **ż** **n** **y**, **w** **o** **l** **ę** **ć**, z natury swojego znaczenia nie mogą nigdy się łączyć z wyrazami, oznaczającymi przedmioty równoważnościowe.

Jak ojcie żyty w raju, tak dziś żyją wnuki. *Mick.* Gryka jak śnieg biała. *Mick.* Woleł puszczać się czajkami na Czarne Morze, niż żenić się lub gospodarstwa pilnować. *Sienk. cyt. Pass.* Pokoik, mający nie więcej niż cztery łokcie. *Sienk. cyt. Pass.* Nic jednostajniejszego jak podobne życie na wieży. *Sienk. cyt. Pass.*

Zwroty: 1) jakby nie było (! rus.) = jakkolwiekby było; 2) jak niepyszny = z zażenowaniem, gorzko zawiedziony; 3) jak strzelił = prosto; 4) jak się patrzy = jak należy; 5) jak gdyby (nie: jak żeby); 6) on jak on = on na pewno.

2. **Jak** niepyszny powrócił. *Żerom.* 3. **Wprost** jak strzelił do Dziędzielewa. *Sierosz.* 4. **Bryka** jak się patrzy. *Żerom.* 5. **Przewidział** to, jak gdyby (nie: jak żeby) na to patrzył. *Cyt. PJ 1, 72. 6.* **Król** jak **król**, **dał** się może wywieść w pole. *Sienk.* **Jak** (przysł. zaimk. pyt.). **Przysłówki**, używane w pytaniach, jeśli na nie kładziemy

szczególniejszy akcent logiczny, łączą się niekiedy z poprzedzającym je przysłówkiem: jak, np. dawno tu jesteś? lub jak dawno tu jesteś? przedko to skończysz? lub jak przedko to skończysz? (Kr. 1, 162).
Jak długo — tak długo, lepiej: dopóki — dopóty.

Uwaga: Nadużywać tego spójnika nie należy, ale nie można go też uważać za germanizm, bo go spotykamy w polskim języku literackim od najdawniejszych czasów, np. Tako długo ma być ciadżam, kako długo ta wina nie będzie zapłacona. (Przekład Statutów XV w. cyt. JP 9, 62). Jak długo żyjemy, tak długo trzeba ci się uczyć = *ic. quam diu...* (Pilchowski. Przekład listów Seneki (1781). Cyt. JP 9, 62).

Jaki — Znaczenie: 1) jaki — który; zaimek: jaki wskazuje na jak oś, właściwość, zaimek: który — na przedmiot; nie należy więc tych zaimków mieszać; zaimka: jaki używamy tylko wtedy, kiedy możemy obok niego użyć właściwego mu odpowiednika wskazującego w postaci zaimka: taki (Krasn. 45), 2) jaki — jakiś, różnica znaczeniowa, jak między: kto — ktoś.

Spotkałem pana, któregoś (nie: jakiegoś) mi wczoraj przedstawił. Napotkałem tam drzewa, jakich jeszcze nie widziałem (= takie drzewa, jakich nie widziałem). *Krasn. 45*. Napotkałem tam drzewa, których nie widziałem (= te, których nie widziałem). *Krasn. 45*. Było w tym domu i jego mieszkanie, jakie (zam.: które) mu fabryka wyznaczyła. *Reym*.

Wyrażenia i zwroty: 1) jaki pod względem czego; 2) nie wiadomo jaki, Bóg wie jaki; 3) jaki by nie był (! rus.) = jakikolwiek by był lub jaki tylko był. Mogła chcieć je wiedzieć nie wiem jakimi pod względem umysłu i charakteru. *Dąbr*.

Jakiś — I Formy: jakiś, jakiegoś (nie: jakiegóś), jakiemuś... II Znaczenie: różnica znaczeniowa między jakiś — jaki, jak między: ktoś — kto.

Jaki taki (= niezły), nie: jako taki.

Jakiż — Formy: jakiż, jakiegoż (nie: jakiegóż), jakiemuż...

Jako — Znaczenie i składnia: jako łączy z orzeczeniem i podmiotem (lub z dopełnieniem) przydawkę okolicznikową, wyrażoną przez rzeczownik lub przymiotnik; w takich razach błędnym byłoby użycie przysłówka jak.

Jako ludzie rozsądni, umieją miarkować mowę i ruchy swoje. *Mick*. Jako żołnierz nie mógł swej stancy bez rozkazu hetmańskiego opuścić. *Sienk. cyt. Krasn.*

Jakoby — Składnia: jakoby używa się tylko z trybem przypuszczającym, nigdy z trybem orzekającym.

Twierdzi, jakoby nie wiedział (nie: jakoby nie wie). *Krasn. 62/3*.

Jak od dawna (!) = od jak dawna.

Od jak dawna (nie: jak od dawna) brak jej pani? *Cyt. Kr. 1, 162*.

Jako tako = nieźle.

Jako też, nie: jak też.

Jako to (przy wyliczaniu), nie: jak to.

Jak raz (! rus.) = w sam raz, akurat.

Jakub (PA), nie: Jakób.

Jakut — Jakutka, — jakucki; m/m ci Jakuci.

Jak żeby (!) = jak gdyby.

Przewidział to, jak gdyby (nie: jak żeby) na to patrzył. *Cyt. PJ 1, 72*.

Jałmużna (nie: jelmuzna, ani: jałmożna) — jałmużnik — jałmużnictwo.

Jałop. Ob. Jołop.

Jałowiec, dlp tego jałowca lub jałowcu.

Krzak jałowcu. *Dyg*. Igły jałowcu. *Zerom*. W barwie ziarn jałowcu. *Zerom*. Gałęzi jałowca. *Sienk. cyt. Pass*.

Jampol — jampolski (Łoś Gr. 85); dop. Jampola. Ob. Konstanytopol.

Jan — Jaś lub Jasio, — Janowa, — Janostwo lub Janowie. Formy: Janowa, Janowej, Janowej, Janową, Janowo! Janową, o Janowej (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp rzeczownikowa końcówka -o).

Zwroty: 1) Jaś lub Jasio (nie: Jasiu) coś zrobił. Ob. Guciu (!); 2) państwo Janowie lub państwo Janostwo (wyjechał...).

Janczar, nie: jańczar; dlp tego janczara; m/m ci janczarowie.

Jankes (PA) (nie: Jankies) — Formy: dlp tego Jankesa, m/m ci Jankesi.

Jankiel — Formy: Jankiel, Jankla (Jankiela), Jankłowi (Jankielowi)...

Janów (Lubelski) — janowski.

Janus (rzymski bóg wojny), dop. Janusa.

Por. Janusz.

Janusz (imię własne), dop. Janusza. Por. Janus.

Japonia — japoński — Japończyk (nie: Japon) — Japonka. Składnia: 1) w Japonii, 2) do Japonii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Jar ten, nie: ta jara; dlp tego jaru.

Głębina tego jaru (nie: tej jary). *Stasz*.

Jard, dlp tego jarda.

Jaremcze — Formy: Jaremcze, Jaremcza, Jaremczu, Jaremcze, Jaremczem, w Jaremczu (odmiana rzeczownikowa) (Kr. 2, 218).

Jarmark (nie: jarmak, jarmarek) — jarmarczny; dlp tego jarmarku.

Jarmutka, nie: jermutka, ani: jarmolka, ani: jarmurka.

Żyd w jarmutce. *Sierosz*. Żyd Stern w swej jarmutce. *Berent*. Siwe jego włosy pokrywa jarmutka. *Konop*.

Jarmuż, nie: jarnuż, ani: jarmusz; dlp tego jarmuzu.

Jarocin — jarociński.

Jarosław (imię własne osobowe). Formy: Jarosław, Jarosława, Jarosławowi, Jarosława, Jarosławie! Jarosławem, o Jarosławie. Por. Jarosław (nazwa miasta).

Jarosław (nazwa miasta) — jarosławski. Formy: Jarosław, Jarosławia, Jarosławowi... w Jarosławiu. Por. Jarosław (imię własne osobowe).

Jarosz — Formy: m/m ci jarosze, d/m tych jaroszków lub jaroszy.

Jarząb — jarzębina — jarząbek. Znaczenie i forma: 1) jarząb (ptak); dlp tego jarzęba,

2) jarząb = jarzębiną (drzewo); dlp tego jarzęba lub jarzębu, albo tego jarzębia lub jarzębiu.

Jarzący się lub jarzący (Por. Jarzyć się) — jarząco. Ob. Kojący — kojąco.

Jarząca świeca. *Sienk. cyt. SW.* Słoneczko świecilo jarząco. *SW.*

Jarżmiący — jarżmiąco. Ob. Kojący — kojąco.

Utkwił w oczach Zydronia połyskliwe galy ciężko, jarżmiąco. *Kruczk.*

Jarżmić (niedok.) — ujarżmić (dok.). I Formy: 1) jarżmie, jarżmiesz, jarżmi, jarżmiemy..., jarżmia; jarżmij!; jarżmiący; jarżmion; jarżmił, 2) ujarżmić, jak: jarżmić. II Składnia: J. kogo, co.

Jarżmo — jarżmowy lub jarżemny; dlm tych jarżm.

Zwroty: 1) narzucić komu jarżmo. *SF*; 2) włożyć na kogo jarżmo. *SF*; 3) pod jarżmo kogo podbić. *SF*; 4) kark pod jarżmo nachylić. *SF*; 5) jarżmo nosić, dźwigać. *SF*; 6) w jarżmie chodzić. *SF*; 7) w jarżmo wprzęgać. *SF*.

Jarzyć się, nie: jarzyć. Por. Jarzący się. Formy: jarzę się, jarzysz się, jarzy się, jarzymy się...; jarz się! jarzcie się!; jarzący się; jarzył się.

Jarżyna — jarżynowy, rzadziej: jarżynny.

Jasełka te (lm), nie: ta jasełka (lp). Formy: te jasełka (nie: jasełki), tych jasełek, tym jasełkom, te jasełka, tymi jasełkami, w tych jasełkach.

Jako osóbkki, które na trzykrólskie święta puszczają w jasełkach ukryte chłopięta. *Mick.*

Jasień lub jesion. Ob. Jesion.

Jasiu (!) = Jaś lub Jasio. Por. Guciu (!) = Gucio. Ob. *Wofacz.

Jaskier, dlp tego jaskra (SW i N) lub jaskru (Łoś).

Jaskot — jaskotać, częściej: jazgot — jazgotać. Ob. Jazgot.

Jaskółka — jaskółczy, rzadko: jaskółkowy; dlm tych jaskółek,

Jasio — jasielski.

Jasno — jaśniej. Ob. Jaśnie.

Jasny — jasno, — jaśnie. Składnia: 1) J. dla kogo (choć niekiedy, jak np. w pierwszym z przytoczonych niżej zdań, trudno rozstrzygnąć, czy wyrażenie z przyimkiem dla zależy od przymiotnika: j a s n y, czy też od słów: j e s t...), 2) jasnym jest, że... (!) = jasna rzecz, że... Ob. *Zdania podrzędne podmiotowe.

To było jasne dla każdego. *Nałk.* Rzeczy, jasnej dla mnie, ty nie możesz zrozumieć.

Zwrot: jasne (-nym) jest, że... (!) = oczywiście lub rozumie się, że... *PJ 36/7.*

Jassy (miasto w Rumunii). Formy: Jassy, Jass, Jassom..., w Jassach.

Jastrząb — jastrzębi. Formy: lp ten jastrząb, tego jastrzębia, temu jastrzębiowi..., o tym jastrzębiu; lm te jastrzębie, tych jastrzębi...

Jasyr, dlp tego jasyru.

Zwrot: brać w jasyr.

Jak tatarska orda bierze w jasyr corda. *Sienk.*

Jaśmin, nie: jażmin; dlp tego jaśminu.

Jaśnie. Ob. Jasno. Znaczenie i zakres użycia: używa się tylko w tytułach, w wyrażeniach: jaśnie wielmożny, jaśnie oświecony (pan) lub w skrócie: jaśnie pan. Por. jaśnie oświecony (książe) — jasno oświetlony (pokój). Jaśnie pani jest w swoim pokoju. *Prus.*

Jaśnieć — Formy: jaśnieję, jaśniejesz, jaśnieję..., jaśnieją; jaśniej! jaśniejcie!; jaśniejący; jaśniał..., jaśnieli.

świeć przykładem, jaśniej cnota! Jak astralne światło jaśniej ten ulubieniec Lelewela. *Mochł.*

Jaw.

Zwrot: wychodzić na jaw.

Tajemnica wyszła na jaw. *Mp.*

Jawa.

Zwrot: na jawie; jak na jawie.

Zaczął zasypiać i zobaczył wyraźnie, jak na jawie. *Dąbr.*

Jawa (wyspa) — jawański (Łoś Gr. 2, 85). **Jawić się** (! rus. germ.) = stawić się, zgłaszać się, przybywać, zjawiać się.

Jawić się na służbę, na lekcję, do sądu (!) = przybyć... *Krasn. 66.* Jawić się do pracy, na zgromadzenie (!) = stawić się, przybyć... *DUMK 30 IX 30. PJ 1, 96.* Improwizacja zajmuje w twórczości Mickiewicza punkt środkowy, z którego zjawia się (nie: jawi się) przed nami cały horyzont czasu. *Cyt. Kr. 1, 110.*

Jawnie, rzadko: jawno.

Jawność.

Zwrot: (prawn.) jawność posiedzenia. *Kod. Post. Cyw.*

Jawny — Znaczenie: 1) J. = nie zamknięty, publiczny, 2) J. (!) = wyraźny, oczywisty (rus.).

2. To jest jawne (zam. wyraźne lub oczywiste) nieporozumienie.

Jawor, nie: jawór; dlp tego jaworu, rzadko: tego jawora.

Jaworów (nazwa miasta) — jaworowski.

Jaworze (nazwa miejscowości) — jaworski. Formy: Jaworzę, Jaworza, Jaworzu, Jaworze, Jaworze! Jaworzem, w Jaworzu. Ob. Jarzemce.

Jaworzno (nazwa miejscowości) — jaworzański. Formy: Jaworzno, Jaworzna, Jaworznu..., w Jaworznie.

Jaz, dlp tego jazu.

Jazda — Formy: ta jazda, tej jazdy, tej jeździe, tę jazdę..., w tej jeździe.

{ Zwrot: jazda wstecz lub w tył, nie: do tyłu. *KJMK.*

Jazgot — jazgotać. Ob. Jaskot. Formy: 1) dlp tego jazgotu, 2) jazgocę, jazgoczesz. jazgocze..., rzadziej: jazgocę, jazgociesz, jazgoce... (dawn.), rzadko: jazgotam, jazgotasz, jazgota...

Jąć — imać. Formy: 1) imę, imiesz, imię..., imą; jął, jeła, jęli, 2) imam, imasz, ima..., imają; imał, imała..., imali.

Jąć się kogo, czego.

Jąć się oręza. *Krasiń.* Muszę się jąć pracy. *Żerom.*

Jądro — jądrowy, — jędrny. Znaczenie: 1) jądrowy = odnoszący się do jądra, związany z jądrem, znajdujący się w jądrze, 2) jędrny = twardy jak jądro, zdrowy, świeży.

Zwrot: jądro kwestii. Jądro kwestii pozostaje tym samym. I. *Dąbr.*

Jąkać — jąkać się. I Formy: jąkam (się), jąkasz (się), jąka (się)...; jąkaj (się)!; jąkający (się); jąkał (się). II Znaczenie: 1) jąkać co lub o czym = mówić co lub o czym jąkając się, 2) jąkać się = zacinąć się w mówieniu.

Jąkała — Formy: lp ten (ta) jąkała, tego (tej) jąkały, temu (tej) jąkałe, tego (tę) jąkałę, jąkało! tym (tą) jąkała, o tym (tej) jąkałe; lm te jąkały, tych jąkałów lub: jąkał (rż.)...

Jątrzący — jątrząco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Jątrzyć — I Formy: jątrzę, jątrzysz, jątrzy, jątrzymy..., jątrzą; jątrź! jątrcie!; jątrzący; jątrzony, jątrzeni; jątrzył. II Znaczenie i składnia: 1) **J.** kogo — przeciw komu, czemu lub na kogo, na co = rozdrażniać, podjudzać kogo przeciw komu, czemu lub na kogo, co, 2) **J.** co = drażnić, zaognić (ranę). **Jechać** — I Formy: jędę, jedziesz, jedzie, jedziemy (nie: jadziesz...)..., jada; jedź! jedźcie!; jadący; jechał...; jechali. II Składnia: 1) **J.** do kogo = udawać się pojazdem lub pociągiem do kogo, 2) **J.** do czego, nie: w co (gdę się oznacza miejscowość), 3) **J.** po co, nie: za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest p r z e d m i o t, który się ma osiągnąć w j e d n y m jakimś określonym miejscu), 4) **J.** za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest p r z e d m i o t, który się ma osiągnąć po poszukiwaniu go w r ó ż n y c h nieokreślonych bliżej miejscach), 5) **J.** na co (na oznaczenie celu, jeśli celem jest s t a n bądź c z y n n o ś ć, w których się ma wziąć udział), 6) **J.** za kim, za czym = jechać w ślad za kim, za czym, 7) **J.** z kim, za czym = jechać razem z kim, z czym, 8) **J.** przed kim, przed czym = jechać poprzedzając kogo, co, 9) **J.** czym, na czym lub w czym (na oznaczenie środka lokomocji, zależnie od jego rodzaju, np. jechać powozem, wozem, bryczką..., jechać w powozie, ale: na wozie, na bryczce, na rowerze, na motocyklu, na koniu, jechać pociągiem lub w pociągu, jechać okrętem lub na okręcie).

Pani Barbara pojechała za sprawunkami. *Dąbr.*
Zwroty: 1) jechać końmi, jechać dwoma końmi lub w dwa konie, jechać parą koni lub w parę koni; 2) jechać dwoma powozami, nie: w dwa powozy; 3) straż pożarna jedzie z trzynastu beczkami i czterema sikawkami, nie: w trzynastą beczkę i w cztery sikawki (! rus.); 4) jechać przed siebie; 5) jechać na czym (żart.) = korzystać z czego, mieć podstawę życiową w czym.

5 Jedziemy głównie na tych sliwkach. *Strug.*
Jeden — I Formy: jeden, jedna, jedno, nie: jedne (w przypadkach zależnych odmiana przymiotnikowa). II Znaczenie: 1) jeden — liczebn., 2) jeden — zaim. nieokr. = pewien, jakiś, 3) jeden — zaim. wskaz. = jeden i ten sam, ten sam, 4) ani jeden — zaim. nieokr. = żaden, 5) jeden (! rus.) = sam, 6) jeden (przym. !) = prawdziwy.

1. Mam jedną bryczkę i dwa konie. 2. Był sobie

jeden pan. 3. Co dzień o jednej (= o jednej i tej samej) godzinie szedł tu stary człowiek. *Barłk.* Zawsze pełen pokory dwór miał, gdzie w jednym (w jednym i tym samym) miejscu niezmiennie czapczyśko zdejmował. *Barłk.* 4. Ani jeden z nich nie przyszedł do mety. *Cyt. PJ 9, 128.* 5. Nie samym (nie: jednym) chlebem człowiek żyje. 6. A to prawdziwa (nie: jedna) rozkosz. Por. ros. odna rozkosz. *Cyt. PJ 1, 143.*

III Składnia: jeden na końcu liczebników złożonych nie odmienia się ani przez rodzaj, ani przez przypadki, np. dwadzieścia jeden godzin (nie: dwadzieścia jedna godzina); w ciągu dwudziestu jeden godzin, w ciągu dwudziestu jeden dni.

Wyrażenia i zwroty: 1) jeden i ten sam = ten sam; 2) jeden przez drugiego = jednocześnie jeden i drugi; 3) jednym słowem lub słowem (na zakończenie wyliczania); 4) co ma jedno do drugiego; 5) jeden na dziesięciu, na stu...

1. Trzeba mu było powtarzać dwa razy jedna i tę samą rzecz. *Sienk. cyt. Pass.* Z głębi myśli wzburzonych raz wraz wypływało jedno i to samo. *Zerom.* 2. Gadali wszyscy jeden przez drugiego. *Sienk.* Jeden przez drugiego *iza. Sienk.* Opowiadają jeden przez drugiego. *Sierosz.* 4. Co ma jedno do drugiego? *Kruczk.* 5. Jedna na sto coś warta. *Danil.*

Jedenaście — I Formy: mian: jedenaście (używa się tylko jako nazwa liczby oderwanej), dop. jedenastu, cel. jedenastu, biern. jedenastu (męskoosob.), jedenaście (żeńskorzecz.), narz. jedenastu, rzadziej: jedenastoma, miejsc. w jedenastu. II Składnia: Było (nie: byli) u nas jedenastu panów; było jedenaście pań; było jedenaście pokoi; było jedenaście okien.

Jedenaścioro — Odmiana i składnia jak: dziesięścioro.

Jednać (niedok.) — zjednać, pojednać (dok.). I Formy: 1) jednam, jednasz, jedna...; jednaj! jednający; jednany; jednać, 2) zjednać, jak: jednać. II Znaczenie i składnia: 1) jednać, zjednać kogo, co — u kogo — dla kogo = pozyskiwać kogo, co — u kogo — dla kogo, 2) jednać, zjednać kogo, co — komu = pozyskiwać kogo, co — komu, 3) jednać, pojednać kogo — z kim = pogodzić kogo z kim.

Talent śpiewania jedna miłość u ludzi. *Mick.*

Jednako, częściej: **jednakowo**.

Jednakowoż, nie: **jednakowóż**.

Jednocześnie = **współcześnie**, **równocześnie**. **Jednoczyć się**. Formy: jednoczę się, jednoczysz się, jednoczy się, jednoczycy się...; jednocz się!; jednoczący się; jednoczył się. Składnia: **J. ś. z kim** — z czym.

Zjednoczył się z mową lasów, pół i łąk. *Wikt.*

Jednogłośny — **jednogłośnie**.

Jednogodzinny, rzadziej: **jednogodzinowy**.

Jednoimienny — Znaczenie: 1) **J.** = mający jedno tylko imię, 2) **J.** = mający to samo imię.

Jednoklasowy, nie: **jednoklaśny**.

Jednokonka = **jednokonna dorożka** (*PJ 1, 133*).

Jednolity — **jednolicie**.

Jednomysłny — **jednomysłnie**.

Jednorazowy — **jednorazowo**.

Jednorodny — jednorodnie.

Jednostajny — jednostajnie, nie: jednostajny (gw.). — jednostajnie (gw.).

Jednostajny = jednorodny w swojej zawartości.

Będąc granitem jednostajnym. *Stasz.*

Jednostka, nie: jednostka, ani: jednostka.

Znaczenie: 1) **J.** = liczba: jeden, 2) **J.** = jeden przedmiot, 3) **J.** = jeden człowiek, osobnik, indywidualum.

Uwaga. Nie należy mieszać tego wyrazu z wyrazem: **j e d n o ś ć**. Ob. **Jedność**.

Pisać jednostki pod jednostkami (nie: jedności pod jednościami). *JP 10, 127.*

Jednostronny — jednostronnie.

Jedność — Znaczenie: jedność = zespolenie w jednolitą całość kilku jednostek. Ob. **Jednostka**.

Jednowładca lub **jedynowładca** — jednowładztwo lub jedynowładztwo.

Jedwab — Formy: lp ten jedwab, tego jedwabiu, temu jedwabiowi..., w tym jedwabiu; lm te jedwabie, tych jedwabi lub jedwabów, tym jedwabiom...

Jedyny do czego.

Do żołnierki jedyni. *Mick.* Samotność do pracy jedyna. *Grusz.*

Jedzenie — jedzonko.

Jego, zamiast: siebie lub swój.

Jeśli określenie oznacza tę samą osobę lub w ogóle tę samą rzecz, co podmiot, albo też wyraża przynależność do podmiotu, to wyrażamy je zaimkiem **siebie** lub **swój**, np. mam przed sobą dwie drogi, szedł swoją drogą, on ma za sobą już dwa lata studiów, on odbył już swoje studia, on był zły na siebie. Od prawidła tego zdarzają się jednak dość częste odstępstwa, gdyż nieraz zamiast zaimków zwrotnych: **siebie**, **swój**, używamy zaimka 3 osoby: **jego**, **go**, **jemu**, **mu**... Bywa to: 1) w rozwiniętych przydawkach, gdy zaimek **jego**, **jemu**..., choć znaczeniowo związany z podmiotem, gramatycznie zależy od przymiotnika lub imiesłowu wyrażającego przydawkę, np. Dostał tak miły dla siebie (lub: dla niego) list. Brat otrzymał wreszcie wiadomość, tak długo przez siebie (lub: przez niego) oczekiwana. Czytał leżący przed nim (mogłoby być także: przed sobą) numer tygodnika (Dąbr.), 2) gdy w zdaniu jest więcej rzeczowników, które mogą być pojmowane jako podmioty logiczne, np. Za chwilę Rafał wobec zdumionych świadków **jego** (nie: swojej) nędzy pił chciwie burgunda (Żerom. cyt. JP), 3) gdy rzeczownik, określane zaimkiem, oznacza rzecz, którą, choć jest własnością podmiotu, przedstawiamy obiektywnie, niezależnie od podmiotu, np. Śliczna, zarumieniona, wysmukła, z tymi jej oczyma czarnymi jak aksamit (Sienk. cyt. JP). Na niebie rozprysły się gwiazdy w niewysłowionym ich mnóstwie i przepychu (Żerom. cyt. JP). Król Karol podkreśla swe

poglądy demokratyczne zaprzeczając stanowczo pogłoskom o rzekomych jego (nie: swoich) zamiarach dyktatorskich (Cyt. JP). Państwo Polskie jest wspólnym dobrem Jego obywateli (Tekst Konstyt. cyt. JP), 4) nieraz, gdy podmiot wyraża rzecz martwą, np. Bochen czarnego chleba z utkwioną w nim (nie: w sobie) mizerykordią (Sienk. cyt. JP), (Ob. JP 20, 65 nn, Ch. Löw: O użyciu zaimka anaforycznego zamiast zwrotnego).

Jegomość — Formy: lp ten jegomość, tego jegomością (jegomości), temu jegomościowi (jegomości), tego jegomością (jegomości), jegomościu! (jegomości!), tym jegomościem (jegomością), o tym jegomościu (o jegomości); lm ci jegomościu lub jegomościowie, tych jegomościów, tym jegomościom... (rzadko dziś: ichmoście lub ichmościowie, ichmościów, ichmościom...).

U pewnego jegomości. *Żerom.* Dostawszy kijem od podeszłego jegomości. *Prus.* Siedziało tam kilku jegomościów. *Ostr.* Bóg zapłać za łaskawość, jegomościu. *Kruczk.* Ja, proszę jegomości, właśnie tutaj. *Kruczk.* To nie dla chwaty nijakiej, proszę jegomości. *Kruczk.*

Jejmość — Formy: lp ta jejmość, tej jejmości, tej jejmości, tę jejmość, jejmość! ta jejmością, o tej jejmości; lm te jejmoście, tych jejmości, tym jejmościom... (rzadko dziś: ichmoście, ichmości, ichmościom...).

Mówiłem z jejmością, ale: mówiłem z jejmością, panią.

Jeleń, dlm tych jeleni, nie: jeleniów.

Jelito to; dlm tych jelit, nie: jelitów.

Jelceć (niedok.) — zjełceć (dok.). Formy: jelceje; jelőcejący; zjełcały; jelőcał.

Jelop lub **jelopa**. Ob. **Jołop**.

Jemiola, nie: jamiola.

Jenerał lub **generał**.

Jeniec — Formy: lp ten jeniec, tego jeńca; temu jeńcowi (nie: jeńcu)...; lm ci jeńcy; tych jeńców, (nie: tych jeńcy), tym jeńcom...

Jeografia (dawn.), dziś: geografia — **geograf**, — geograficzny.

Jeometria (dawn.), dziś: geometria — **geometra**, — geometryczny.

Jeremi, (nie: Jaremi), **Jeremiego**, **Jeremie**mu... (odmiana przymiotnikowa).

Jeremiada, nie: jaremiada.

Jerozo'lima lub **Jerozoli'ma**, w stylu uroc.: **Jeruzalem** lub **Jeruzalem** (JP 9, 155). Formy: 1) **Jerozolima**, **Jerzolimy**, **Jerozolimie**... w Jerozolimie, 2) **Jeruzalem** (ndm).

Jerzy — **Jurek** lub **Jerzyk**. Formy: **Jerzy**, **Jerzego**, **Jerzemu**... (odmiana przymiotnikowa).

Jesień.

Zwroty: 1) **jesienią**, w **jesieni**, rzadko: **na jesieni** = w czasie jesieni; 2) **pod jesień** = w okresie zbliżającej się jesieni; 3) **pewnej jesieni**; 4) **idzie ku jesieni**; 5) **zanosi się na jesień**.

1. Na jesieni Rafał powziął wiadomość. *Żerom.* 2. Pod jesień urządzono gonitwy. *Żerom.* Jakoś pod jesień tutaj się zjawił. *Barłk.* 3. Pewnej jesieni zdarzyło się, że...

Jesion, rzadziej: jasiień; dlp tego jesionu, rzadziej: jasionia.

Jestem, nie: jezdem.

Jeszcze raz taki, **jeszcze** raz tyle (!) = dwa razy taki, dwa razy tyle (Krasn. 66).

Jeść — I Formy: jem, jesz, je, jemy, jecie, jedzą; jedz! jedźcie!; jedzący; jadł..., jedli. II Składnia: J. co — czym — na czym — przy czym.

Jeśli (nie: jeźli) = jeżeli.

Zwroty: 1) jeśli (jeżeli) — to, nie: wtedy (wówczas). *DUMK 15 X 31*; 2) jeśli (jeżeli) i (!) = jeśli (jeżeli) nawet.

Jezierna (nazwa miejscowości). Formy: Jezierna, Jeziernej, Jezierniej, Jeziernę (Jezierną), Jezierno! Jezierna, w Jezierniej (odmiana przymiotnikowa, tylko w biern. i woł. końcówki rzeczownikowe: -ę, -o).

Jeziorna (nazwa miejscowości pod Warszawą). Formy: Jeziorna, Jeziorny, Jeziornie, Jeziorne, Jeziorno! Jeziorna, w Jeziornie (odmiana rzeczownikowa).

Jezioro — Forma dlm tych jezior, nie: jezior, ale: u Mick. lilia jezior.

Jezuita — jezuicki, — jezuityzm. Formy: 1) lp ten jezuita, tego jezuity, temu jezuitcie, tego jezuitę, jezuito! tym jezuita, o tym jezuitcie; lm ci jezuiti, tych jezuitów..., 2) dlp tego jezuityzmu, w tym jezuityzmie.

Jezupol (nazwa miejscowości) — jezupolski; dop. Jezupola.

Jezus — Formy: Jezus, Jezusa, Jezusowi, Jezusa, Jezusie! Jezusem, o Jezusie, ale: Jezus, Maria!

Zwroty: 1) Jezy Chryste; 2) Pan Jezus, ale: Chrystus Pan; 3) Jezus Chrystus, nie: Chrystus Jezus.

Jeździć — I Znaczenie: jeździć oznacza czynność wielokrotną,jechać — jednokrotną. II Formy: jeżdżę, jeździsz, jeżdź, jeździmy..., jeżdżą; jeżdź! jeździecie!; jeżdżący; jeździł..., jeździli. III Składnia: J. po co, za czym, na co... jak przy czasownikach: biegać, chodzić, iść.

Jeździec — Formy: wlp jeźdźcu!, rzadziej: jeźdźcie!, młm ci jeźdźcy. Ob. *Rzeczowniki na -ec.

Jeźdźcze, koniu, próżna praca! Mick.

Jeż, nie: jíž.

Zwrot: strzyć na jeża = strzyć tak, żeby włosy stały do góry, jak igły jeża.

Przystrzyżone na jeża słupki i płatki. *Iwasz*.

Jeźli, rzadko: jeźli, nie: jeźli, ani: jeszli.

Jeżyna, nie: ożyna (prow. z rus.).

Jęczęć (nie: jęczyć) — jęknąć (dok. jednokr.). I Formy: 1) jęcę, jęcysz, jęczy, jęczał..., jęcze! 2) jęknę, jękniesz...; jęknij!; jęknął, jęknąłem, jęknęli. II Składnia: 1) J. z czego = jęcęć z powodu czego (na oznaczenie przyczyny), 2) J. na co = narzekać na co.

1. Jęczy z biedy. 2. Jęczy na biedę.

Jęczmień — jęczmienny. Formy: lp ten jęczmień, tego jęczmienia, temu jęczmienio-

wi...; lm te jęczmiona (r. nij.), tych jęczmion, tym jęczmionom...

Jędor. Ob. Indor.

Jędrnieć (niedok.) — zjędrnieć (dok.). Formy: 1) jędrnieję, jędrniejesz...; jędrniej!; jędrniejący; zjędrniały; jędrniał, jędrnieli. 2) zjędrnieć, jak: jędrnieć.

Jędrny — jędrnie, nie: jędrno.

Jędrzej (spolszczona postać imienia: Andrzej) nie: Jendrzej — Jędrus lub Jędrej.

Jędrzejów — jędrzejowski.

Jęzor, nie: jęzór.

Języczek.

Zwrot: być języczkiem u wagi. *SF* = przeważać małym ciężarom.

Język.

Zwroty: 1) język potoczny; 2) trzymać język za zębami = milczeć; 3) zasięgać języka o kim, o czym; 4) dostać się na język(i); 5) rozwiązać komu język; 6) pociągnąć kogo za język. *SF*; 7) ostrzyć na kim, na czym język. *SF*; 8) ugryźć się w język = zamilknąć. *SF*; 9) języka w gębie zapomnieć = zaniemówić; 10) mieć coś na końcu języka. *SF*; 11) coś przychodzi komu na język. *SF*; 12) pytyłować językiem = wiele gadać; 13) robić co z wywieszonym językiem (rub.) = co tchu; 14) posiadać język lub władać językiem = znać język; 15) łamać język = źle mówić jakimś językiem; 16) język polski, niemiecki, francuski..., nie: polskie, niemieckie, francuskie... ale: tłumaczyć na język polski, niemiecki... lub na polskie, na niemieckie; w tych wyrażeniach: na polskie... zamiast na język polski ma znaczenie przysłówka; stpol. polskie (przysł.) = po polsku. *PJ 35/6, 153 nn, JP 21, 177 nn*; 17) język faktów.

1. W języku potocznym ludzie tacy nazywają się... *Makusz*. 2. Trzymać język za zębami. *Sieroz*. 3. Zasięgnąć języka o Szwedach. *Sienk*. 4. Niech Bóg broni dostać się na jego język. *Sienk*. Dostał się na języki. *Matacz*. 5. Gorzalka rozwiązała języki. *Matacz*. 9. Języka w gębie zapomnianiem. *Orzesz*. 12. Ogromnie go łatwo otumanić, byle przedko językiem pytyłować. *Dyg. cyt. SW. 17*. W prostym, nie dającym się przegadac języku faktów. *Kruczk*.

Joannita, nie: joanita. Formy jak: poeta.

Jod, dop. tego jodu.

Jodła — jodełka, — jedlina; dlm tych jodeł.

Lasy z jodeł. *Stasz*.

Jodłowa (nazwa miejscowości). Formy: Jodłowa, Jodłowej, Jodłowej, Jodłową (Jodłową), Jodłowo! Jodłową, w Jodłowej (odmiana przymiotnikowa tylko w biern. i woł. końcówki rzeczownikowe ę-, -o).

Jogurt. Ob. Jugurt.

Jołop lub **jołopa** albo **jełop**, **jełopa**, nie: jałop, ani: jałopa.

To ty, jełopo, nie wiesz? *Zaremb*.

Jork lub **York**, dop. Jorku.

Jota.

Zwroty: 1) co do joty = całkowicie, dokładnie; 2) ani na jotę = ani odrobnie, nie: ani nic. *SF*; 3) jota w jotę *SF* = zupełnie tak samo.

1. Najtwardsze rozkazy musisz spełnić co do joty. *Mick*. 2. Ani na jotę nie wierzył. *Dąbr*. Nie potrafi ani na jotę odmienić tego. *Iwasz*.

Jozafat, **Józafat** lub **Józefat**, ale: św. Jozafat Kuncewicz (*PJ/1933*, str. 65 nn).

Wyrażenia: na dolinie Jozafata (nie: Józafata, Józefata), Jozafatowa (nie: Józefatowa, Józefatowa) dolina.

Józef — Józek lub Józio, — Józefowa. I Formy: 1) mian. Józio, nie: Józiu, por. Gucio.

Ob. *Wołacz. 2) Józefowa, Józefowej, Józefowej, Józefowa, Józefowo! Józefowa, o Józefowej (odmiana przymiotnikowa, tylko w woł. rzeczownikowa końcówka -o). Ob. *Nazwiska żon na -owa. II Znaczenie: Józefowie lub Józefostwo = Józef z żoną. III Składnia: 1) Nasi kochani Józefostwo (Józefowie) przyjechali, 2) Józio (nie: Józiu) przyszedł.

Józia, woł. Józiu!, nie: Józio! ale: Józko! Ob. Jadzia.

Jubiler, nie: juwiler. Formy: dlp tego jubilera, mlm ci jubilerzy, nie: jubilerowie.

Jubileusz, dlp tego jubileuszu.

Zwroty: 1) obchodzić, święcić jubileusz; 2) dwudziestopięcioletni, pięćdziesięcioletni, stuletni... jubileusz, ale: dwudziesta piąta, pięćdziesiąta, setna... rocznica.

Jucht, dlp tego juchtu.

Juczyć (niedok.) — objuczyć (dok.). I Formy: 1) juczę, juczysz, juczy, juczymy...; jucz! juczie!; juczący; juczony; juczył, 2) objuczyć, jak: juczyć. II Składnia: J. kogo, co — czym, nie: co — na kogo, na co.

Judzić — I Formy: judzę, judzisz, judzi, judzimy..., judzą; judź! judźcie!; judzący; judzony; judził. II Składnia: J. kogo — na kogo lub przeciw komu.

Jugosławia—jugosłowiański, nie: jugosławski. Składnia: 1) w Jugosławii; 2) do Jugosławii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Jugurt, rzadziej: jogurt (nie: yogurt), dlp tego jogurtu (jogurtu).

Juk (zwykle w lm: juki). Formy: dlp juku, dlm tych juków, nie: juk.

Julia — Julka lub Julcia; woł. Julko!, ale: Julciu! Ob. Jadzia.

Julian — Julek, rzadziej: Julcio. Formy: mian. Julciu (!) = Julcio. Por. Guccio. Ob.

* Wołacz. Julcio (nie: Julciu) przyszedł.

Juliusz — Julek lub Julcio. Ob. Julian.

Junak — junactwo, — junakieria. Znaczenie: 1) junactwo (z odcięciem dodatn.) = meństwo, śmiałość, 2) junakieria (z odcięciem ujemnym) = zuchwałość, fanfaronada.

Junkier, nie: junker; dlp tego junkra.

Juno lub Junona. Formy: 1) Juno (ndm), 2) Junona, Junony, Junonie, Junonę, Junono!...

Jur (ukr.) = Jerzy.

Zwrot: na świętego Jura lub na święty Jury = nigdy.

Jura — jurajski.

Jury (ndm. w wymowie: ziuri) = sędziowie biorący udział w sądzie konkursowym.

Jurysdykcja, nie: jurydykcja.

Zwroty: 1) jurysdykcję wykonywać, sprawować nad kim. *SF*; 2) poddać kogo pod czyjąś jurysdykcję. *SF*; 3) należeć do czyjejsz jurysdykcji. *SF*.

Jurysta (nie: jurzysta) — jurystyczny. Formy: jurysta, jak: humanista.

Jutlandia — jutlandzki. Składnia: w Jutlandii, do Jutlandii, bo Jutlandię uważamy przede wszystkim za nazwę kraju, nie półwyspu, ale: na Bałkanach, na Bałkany, na Helu, na Hel, na Kamczatce, na Kamczatkę, na Alasce, na Alaskę; na Kalifornii, na Kalifornię lub w Kalifornii, do Kalifornii (zależnie od tego, czy wyraz ten traktujemy jako nazwę półwyspu czy też kraju).

Jutro (przysł. = w dniu następującym po dniu dzisiejszym. Ob. Nazajutrz) — jutrzejszy. Zakres użycia: wyrazu tego można używać tylko w rozmowie, w opowiadaniu zastępujemy go wyrazem: na za jutrz.

Wojsko rozłożyło się obozem, a nazajutrz (nie: jutro) miała się rozpocząć bitwa.

Jutrznia, dlm tych jutrzni.

Juści (!) = juźci = aż o to; oczywiście.

Jeśli prawda, że jesteś księdzem, zakonnikiem, juźci sukienka broni cię przed scyzorykiem. *Mick. cyt. SW*.

K

Kabała.

Zwroty: 1) kłaść, stawiać kabałę. *SF*; 2) wkopać kogo w kabałę = wpakować w nieprzyjemne położenie.

Kabaret — kabarecista; dlp tego kabaretu.

Kabłak (nie: kabłęg) — kabłakowaty, nie: kabłaczysty; dlp tego kabłąka.

Kabza, nie: kapsa.

Kabzla, Ob. Kapsla.

Kacenjama (rub.) = kacenjamer (z niem. Katzenjammer) = znużenie fizyczne i duchowe po nocy, spędzonej na hulance.

Kacper lub Kasper; dop. Kacpra albo Kaspra.

Kaczać (!), kocić (!) (prow. lit. z biał. kaczać) = toczyć, taczać.

Na skinienie pańskie wykocić wnet kazatem... kilka beczek miodu. *I. Chodź. cyt. Wal. 90.*

Kaczan (!), koczan (!) (prow. lit. z biał. koczan) = głaz kapuściany.

Kaczeniec lub kaczyniec, dlp tego kaczeńca. Kaczka.

Zwrot: puścić kaczkę, *SF* = puścić zmyśloną wiadomość.

Kaczor, nie: kaczór.

Kaczeniec. Ob. Kaczeniec.

Kadet — kadecki. Formy: dlp tego kadeta, mlm ci kadeci.

Kadłub, dlp tego kadłuba.

Kadry (zwykle w lm) = zespół oficerów, podoficerów i żołnierzy, gotowy do formowania pełnej jednostki organizacyjnej. Forma dop. tych kadrow.

Zostawiono pomieszczenie go w kadrach generałowi Dąbrowskiemu. *Krasz. cyt. SW*.

Kadryl (taniec), dlp tego kadryla.

Zwrot: tańczyć kadryla.

Kadryl (lekka tkanina jedwabna); dlp tego kadrylu.

Kaduk, dlp tego kaduka. Znaczenie: 1) **K.** = majątność bezdziedziczna, beztestamentowa, 2) **K.** = prawo dziedziczenia takiej majątności, 3) **K.** = diabeł, czart.

Zwroty: 1) dostać co prawem kaduka; 2) do kaduka! = do diabła!

Kadzić — I Formy: kadzę, kadzisz, kadzi, kadzimy...; kadź! kadźcie!; kadzący; kadzony, kadzeni, kadził. II Składnia: **K.** kogo, co — czym.

Kadzielnica, nie: kadzilnica (dawn.), ani: kadzidlnica (dawn.).

Kadź ta, nie: ta kadzia. Formy: dlp tej kadzi, dlm tych kadzi, młm te kadzie.

Kafel ten (nie: ta kafła, ani: kachla, ale: ta tafła) — kafłowy. Formy: dlp tego kafła, dlm tych kafli, nie: kafłów, ani: kafel.

Kaftan, dlp tego kaftana.

Zwrot: masz, diabie, kaftan = masz ci los, bieda.

Kaganiec — Formy: młm te kagańce, dlm tych kagańców, nie: tych kagańcy.

Kahał — kahalny; dlp tego kahału.

Kaim lub Kain.

Kajać się — I Formy: kajam się, kajasz się lub kaję się, kajesz się, kaj się!; kający się, kajał się. II Składnia: 1) **K. ś.** komu lub przed kim, 2) **K. ś.** czego lub za co.

Kajdany (tylko w lm). Forma dlm tych kajdan, rzadko: kajdanów.

Zwrot: okuć kogo w kajdany.

Kajet = zeszyt. Formy: dlp tego kajetu, młm te kajety, nie: kajeta.

Zwrot: kajet do słówek.

Otworzył kajet do słówek. *Parand.*

Kakadu (ndm).

Kakao (ndm).

Filizanka kakao (nie: kakaa). Cukier w kakao (nie: w kakale). Zmusili go do wypicia filizanki młdącego kakao. *Perz.*

Kaktus, dlp tego kaktusa, nie: tego kaktusu.

Kalabria = kalabryjski. Składnia: 1) w Kalabrii; 2) do Kalabrii. Por. Kujawy, Mazowsze.

Kalać (niedok.) (nie: kalić) — okalać (dok.).

I Formy: 1) kalam, kalasz, kala..., kalaja; kalaj!; kalający; kalany; kalał..., kalali, 2) okalam, okalasz, okala..., okalaja; okalaj!; okalany; okalawszy; okalał..., okalali. Por. Okalać (niedok.) = otaczać. Znaczenie i składnia: **K.** kogo, co — czym = walać, brudzić, zniesławiać kogo, co — czym.

Kalafaktor (!) = kalefaktór.

Kalafior, nie: karafiol; dlp tego kalafiora.

Kalafonia, nie: kalofonia.

Kalambur (rzadziej: kalembur) — kalamburzysta (kalamburysta) lub kalemburzysta (kalemburysta).

Kalarepa, nie: galarepa.

Jedliśmy marchew i kalarepe. *Kad.*

Kalabasa (nie: kalembasa, ani: kalabasa) = rodzaj dużych flaszkowatych gruszek.

Kalefaktór, nie: kalafaktór.

Kaleka (ten i ta) — kaleki. (przym.), — kalektwo, nie: kalestwo. Formy: lp ten (ta) kaleka, tego (tej) kaleki (nie: tego kalekiego), temu (tej) kalece (nie: temu kalekiemu), tego (tej) kalekę (nie: tego kalekiego), kaleko! tym (tą) kaleką, o tym (tej) kalece (nie: o tym kalekim); lm te kaleki (rzadko: ci kalecy), tych kalek, tym kalekom, te kaleki, tymi kalekami, o tych kalekach.

Przysporzycie krajowi kalekich niedołęgów. *Danił.*

Kalembur. Ob. Kalambur.

Kalendarz, dlm tych kalendarzy, rzadziej: kalendarzów.

Kaliber, dlp tego kalibru.

Kalifornia — kalifornijski. Składnia: 1) na Kalifornii (na półwyspie) lub w Kalifornii (w kraju); 2) na Kalifornię lub do Kalifornii (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w pierwszym wypadku).

Kalikować lub **kalkować** = uciskać drągi miechów organowych. Ob. Kalka. Formy: kalikuje, kalikujesz...; kalikuj!; kalikujący; kalikował.

Kalinka (nazwisko). Formy: lp Kalinka, Kalinki, Kalince, Kalinkę, Kalinko! Kalinką, o Kalince; lm Kalinkowie, Kalinków...

Kalisz — kaliski, — kaliszanie. Formy: 1) dop. Kalisza, 2) kaliszanie, jak: mieszczanie.

Kaliwo (! prow. lit.) = źdźbło, odrobina (z birus. kaliwo).

Wszystko na polu żęto, ani kaliwa nie zostało. *Cyt. Wal. 91.*

Kalka — kalkować = odbijać na kalce. Por. Kalikować.

Kalkować: 1) = odrysowywać na kalce, 2) = kalikować. Ob. Kalikować.

Kalkuta, nie: Kalkutta.

Kalmak (!) = pianka z kwaśnej śmietany (IGD).

Kaloryfer, lepiej: ogrzewalnik lub grzejnik; dlp tego kaloryfera lub kaloryferu.

Kalosz — Formy: dlp tego kalosza; młm te kalosze, nie: te kaloszy (rus.), dlm tych kaloszy lub kaloszków.

Zwrot: to jest druga para kaloszy (posp.) = to zupełnie co innego.

Kalteszel (!) = polewka zimna, drobionka zimna (IGD).

Kalwakata (!) = kawalkata.

Kalwin — Znaczenie: 1) Kalwin (nazwisko twórcy wyznania ewangelicko-reformowanego), 2) kalwin (rzadziej: kalwinista) = wyznawca nauki Kalwina.

Kałamarz — kałamarzyk.

Kałamaszka (prow. lit.) = rodzaj lepszej bryczki (właśc. koło-mażka z birus.).

Z okolicznych zaścianków, zbrojni i bezbrojni, w kałamaszkach i bryczkach, i piesi, i konni! *Mick. cyt. Wal. 91.*

Kałdun (gm.), nie: kałdon; dlp tego kałduna. **Kałmuk** (nie: Kałmyk) — Kałmuczka, — kałmucki.

Kałusz — kałuski; dop. Kałusza.
Kałuszyn — kałuszyński (stpol. kałuski).
Kałuża (nie: kałuż, ani: kaługa) — kałużany lub kałużny.

Kamaryla, nie: kamarylla.

Kamczatka — Kamczadał. Składnia: 1) na Kamczatce, 2) na Kamczatkę. Por. Jutlandia.

U Kamczadałów. *KoHqt.*

Kameduła — Formy: lp ten kameduła, tego kameduły, temu kamedule...; lm ci kameduli, tych kamedułów...

Kamfora, nie: kanfora.

Zwrot: znikać, ulatniać się jak kamfora = znikać bez śladu.

Ulotnia się jak kamfora. *Dqbr.*

Kangarn (rodzaj materii na ubranie), nie: kangar; dlp tego kangarnu.

Kamieniec — kamieniecki.

Kamienna (nazwa rzeki). Formy: Kamienna, Kamiennej, Kamiennej, Kamiennę, Kamiennio! Kamienną, w Kamiennej (odmiana przymiotnikowa tylko w Bier. i woł. końcówki rzeczownikowe: -ę -o).

Kamienować, rzadziej: kamionować, nie: kamieniować. Formy: kamieniuję, kamieniujesz...; kamieniuji!; kamieniujący; kamienowany; kamienował.

Kamień — kamienny, — kamienisty, — kamieniarz — kamieniarski; dlp tego kamienia. Znaczenie: 1) kamienny = z kamienia zrobiony, 2) kamienisty = pefen kamieni.

Kraj szeroko się wynurza krzemienisty, kamienisty. *Lenart.*

Zwroty: 1) żeby się na kamieniu rodzili = żeby wszędzie byli; 2) iść jak z kamienia = posuwać się z trudem; 3) kamień spadł (stoczył się) komu z serca = ktoś przestał się dreczyć; 4) kamień na kamieniu nie został = wszystko przepadło; 5) jak kamień w wodę = przepadł zupełnie; 6) kłaść kamień węgielny pod = rozpocząć coś tworzyć (nie: burzyć); 7) siedzieć kamieniem; 8) dostawa kamienia lub kamieni, jak dostawa cegły lub cegieł, ale: dostawa desek (nie: deski); 9) przemysł kamieniarski. *JP 20, 84 m.*

1. Bodaj się tacy ludzie na kamieniu rodzili. *Sienk.* 2. Uczył się dobrze, mimo że szło mu jak z kamienia. *Bartk.* 3. Rotmistrzem szło jak z kamienia. *Choyv.* Ciągłe jej szło jak z kamienia. *Grusz.* 3. Kamień spadł mu z serca. *Zerom.* Kamień ciężki stoczył mi się z serca. *Małacz.* 4. Kamień na kamieniu nie pozostał. *Sienk.* 6. Wojny położyły kamień węgielny pod spustoszenia (!) zamku. *Cyt. PJ 1, 141* = wojny pierwsze położyły rękę do spustoszenia zamku.

Kamień Koszyrski — koszyrski.

Kamil, Kamila, ale: Kamillus.

Kamionka Strumiłowa — kamionecki.

Kamlot — kamlotowy; dlp tego kamlotu.

Kampania — Składnia: kampania o co lub na rzecz czego, nie: za czym.

Kampania o upaństwowienie źródeł energii elektrycznej.

Kamrat — Formy: dlp tego kamrata, młm ci kamraci.

Kanalizacja — kanalizacyjny.

Wyrażenie: przemysł kanalizacyjny. *JP 20, 88.*
Kanał, dlp tego kanału, nie: kanała.

Zwrot: kopać (nie: bić) kanał, ale: bić drogę.

Kanapa — kanapka; dlm tych kanap, nie: kanapów.

Zwroty: 1) usiąść na kanapie, nie: w kanapie, ani: do kanapy; 2) położyć się na kanapie, nie: w kanapie, ani: do kanapy, ale: położyć się w łóżku lub do łóżka; 3) kanapka (= tartinka) ze śledziem, z serem..., nie: kanapka obłożona śledziem, serem...

Kancelaria — kancelista (dawn. kancelarzysta *JP 5, 68*).

Kanciarz (tryw.) = cwaniak, spryciarz, oszust.

Kancjonał, nie: koncjonał, ani: kancynał; dlp tego kancjonału.

Kandydat — Składnia: 1) K. na co lub na kogo (gdą się wymienia stanowisko, godność lub tytuł z tym stanowiskiem bądź godnością związany), np. kandydat na tron, kandydat na nauczyciela, 2) K. do czego (nie: do kogo) (gdą się wymienia czynność, do której kandydat jest gotów), np. kandydat do objęcia posady.

1. Kandydat na stanowisko tak podwyższone wśród całej rodziny. *Zerom.* Wymieniają rozmaitych kandydatów na tron polski. *Cyt. Kr. 1, 136.* 2. To kandydat do posad sądowych. *Zapol.*

Zwrot: kandydat z ukończoną szkołą (!) = kandydat, który ukończył szkołę lub kandydat ze świadectwem ukończenia szkoły. *DUMK 30 IX 30.*

Kandydatura.

Zwroty: 1) kandydaturę czyją postawić, wysunąć. *SF*; 2) kandydaturę cofnąć. *SF*.

Kanibal, nie: kannibal (= ludożerca, okrutnik) — kanibalizm. Formy: 1) dlp tego kanibala, 2) dlp tego kanibalizmu.

Kanikuła (nie: kani'kuła) — kanikularny.

Kanka (! prow. włkopl.) = dzbanek (IGD).

Kankan — kankanista; dlp tego kankana.

Zwrot: tańczyć kankana.

Kanon — kanoniczny, — kanonista — kanonistyczny. Formy: 1) dlp tego kanonu, 2) kanonista, jak: humanista.

Kant — kanciasty, rzadziej: kanciaty; dlp tego kantu.

Zwrot: uderzyć kogo w kant (tryw.) = oszukać kogo.

Chciał go uderzyć w kant. *Mp.*

Kant (nazwisko filozofa) — kantysta. Formy: kantysta, jak: humanista.

Kantar — kantarek.

Kantarki (nie: kantorki) dźwiękły. *Wikł*

Kanton, dlp tego kantonu.

Kantopić (prow. lit.) = gnieść, dusić, dreczyć (z blrus. kantopić).

Co dziwnego, że to dziecko jest tak nierozwinięte, kiedy je wszyscy bezustannie kantopia. *Cyt. Wal. 92.*

Kantor = śpiewak. Formy: dlp tego kantora, młm ci kantorowie lub kantorzy.

Kantor ten, nie: ta kantora (= biuro handlowe) — kantorzysta, — kantorowicz. I Formy: dlp tego kantoru, młm te kantory. II Składnia: kantor czego, nie: dla czego.

Kantor walorów przemysłowych (nie: dla walorów przemysłowych). *Cyt. Kr. 1, 74.*

Kańczug, rzadko: kańczuk. Formy: dlp tego kańczuga (kańczuka), młm te kańczugi (kańczuki).

Kaolin ten lub ta kaolina; dlp tego kaolinu lub tej kaoliny.

Kapać — kapnać. Formy: 1) kapię, kapiesz, kapie...; kap! kapiel!; kapiący; kapał, 2) kapnę...; kapnij!; kapnął, kapnęła (nie: kapła).

Kapcie (zwykle w lm, rzadko: lp ten kapeć), dlm tych kapciów lub kapci.

Kapela — Znaczenie: 1) K. = orkiestra, 2) K. (!) = kaplica.

Kapelan — Formy: dlp tego kapelana, mlm ci kapelani, rzadko: kapelanowie.

Kapelusz — kapelusik, nie: kapeluszyk. Formy: dlp tego kapelusza; dlm tych kapeluszków lub kapeluszy (PJ 1, 101).

Zwroty: 1) piórko u kapelusza lub na kapeluszu; 2) włożyć kapelusza; 3) ubrać się w kapelusza, nie: ubrać kapelusza (prow. ptd.).

1. Matka moja z piórkami na kapeluszu. *Kad.* 2. Z powrotem włożył kapelusza. *Parand.*

Kapi'tał (nie: ka'pitał) — kapitałowy, — kapitałny, — kapitalista — kapitalistyczny; dlp tego kapitału. Znaczenie: 1) kapitałowy = odnoszący się do kapitału, właściwy kapitałowi, 2) kapitałny = główny, pierwszorzędny.

Kapi'tan (nie: ka'pitan) — kapitański. Formy: dlp tego kapitana; mlm ci kapitanowie, rzadko: kapitani.

Kapi'tel ten, nie: ta, dlp tego kapitelu.

Kapitulować przed kim — z czego.

Nie będzie on przed Szwedami kapitulował. *Sienk.* Nie może być, żeby polski legionista skapitulował przed naciąg... *Matacz.* Nie mamy z czego kapitulować.

Kaplica, nie: kapela.

Kapłan — Formy: dlp tego kapłana, mlm ci kapłani, nie: kapłanowie.

Kaprea — Formy: dop. Kaprei, cel. Kaprei.

Kaprys, dlp tego kaprysu.

Zwrot: pokazywać kaprysy. *SF.*

Kapsla lub **kabzła**, nie: kapsel, ani: kabzel, lepiej: kapturek (KJMK). Formy: dlp tej kapsli, dlm tych kapsli, nie: kapsel.

Kapsułka lub **kabzułka**, nie: kapsulka.

Kaptować kogo — I Formy: kaptuję, kaptujesz...; kaptuj!; kaptujący; kaptowany; kaptował. II Składnia: K. kogo — dla kogo, do czego lub na co — czym.

Jedziesz, aby go dla Szwedów kaptować. *Sienk.*

Ka'pua — kapuański. Ob. Mantua. Formy: dop. Kapui, cel. Kapui...

Kapucyn — kapucyński; mlm ci kapucyni.

Kapusta — kapuściany, nie: kapustny, ani: kapustowy.

Zwrot: groch z kapustą (rub.) = mieszanina, nietał.

Kara — Składnia: 1) K. za co (gdy się wymienia przewinienie, jako przyczynę kary), 2) K. czego, nie: na co (gdy się wymienia rodzaj kary).

1. Jakaż jest za to kara? *Żerom.* Nie zastąpił na karę za spóźnienie. *Żerom.* 2. Kara wydalenią (nie: na wydalenie). *DUMK 15 X 31.*

Zwroty: 1) karę wymierzyć komu, karę nałożyć na kogo. *SF*; 2) kara dosięga, dotyka kogo. *SF*; 3) karę ponieść (nie: otrzymać, por. ros. potuczył' nakazanje). *SF*; 4) karę (w więzieniu) odsiady-

wać; 5) przebywać na karze; 6) pod groźbą kary, pod karą czego; 7) za karę co robić.

1. Po wymierzeniu kary. *Matacz.* 2. Kara rychno cię dosięgnie. *Sienk.* 3. Ponieść karę za winy. *Żerom.* 6. Aby wskazał go władzy pod karą główną. *Żerom.*

Karabin, dlp tego karabina lub karabinu.

Nie mamy karabina. *Matacz.* Uderzył go kolbą karabinu. *Matacz.*

Zwrot: nabici karabin.

Nabili karabiny. *Mochm.*

Karabkać się (! prow. lit. z blrus.) = gramolić się, wdrapywać się.

Tak mię nogi boła, że się ledwo wkarabkałem na schody. *Cyt. Wal. 93.*

Karać—I Formy: karzę, karzesz, karze, karzemy..., karzą, rzadziej: karam, karasz, kara...; karz! karzcie!, rzadziej: karaj! karajcie!; karzący (karający); karany; karał..., karali. II Składnia: K. kogo — za co. Bóg karze za takie czyny. *Żerom.*

Karafka (nie: karawka) — karafeczka, nie: karaweczka; dlm tych karafek, nie: karawek.

Wyrażenie: gniazdo na karafkę (w wagonie). *KJMK.*

Karaim lub **Karaita** — karaimski (karaicki). Formy: 1) dlp tego Karaima, mlm ci Karaimi, 2) Karaita, jak: kosmopolita.

Karakuły (tylko w lm) = delikatne futro z czarnych baranów; dop. tych karakułów.

Karakuły lub **karakule**, **karakulasy** (tylko w lm) = gryzmoły; dop. tych karakułów, karakuli, karakulasów.

Karambol ten lub ten **karambul**, nie: ta karambola; dlp tego karambolu lub karambulu.

Karaskać się z kim, z czym (! prow. lit. z blrus.) = pięścić się z kim, z czym, zajmować się kim, czym, guzdrać się.

Co to za kłopot z cudzymi dziećmi się karaskać. *Cyt. Wal. 93.* Cóż tak długo z tym się karaskasz? *Cyt. Wal. 93.*

Karb.

Zwroty: 1) na karb kogo, czego—co kłaść, brać = przypisywać komu, czemu — co. *SF*; 2) w karby ująć = w rygor ująć. *SF*; 3) w karbach trzymać. *SF*; 4) z karbów wyjść. *SF*.

1. Kładli to na karb Radziwiłła. *Sienk.* Czy nie będzie wzięte na karb tchórzostwa? *Matacz.*

Karbonadle (!) lub **karmenadle** (!) = kotlety wieprzowe.

Karczew — karczewski. Formy: Karczew, Karczewa, Karczewowi..., w Karczewie (nie: Karczewia), Karczewiowi..., w Karczewiu (JP 9 29).

Karczma — karczemka, — karczemny, — karczmarz, nie: kaczmarz. Formy: 1) dlm tych karczem, nie: karczmów, 2) dlm tych karczmarzy lub karczmarzów.

Karczów — karczowski.

Karczówka — karczówkowski, nie: karczowski.

Karczunek, nie: karczonek; dlp tego karczunku.

Karelia — karelski. Składnia: 1) w Karelii; 2) do Karelii.

Karcenja (!) = stosowanie ulg w spłacaniu należności.

Kareta, nic: karyta.

Zwroty: 1) jechać karetą lub w karetce, nie: na karetce. Ob. Bryczka, Wóz, Jechać; 2) wsiąść do karety, nie: w karetę, na karetę, ale: na bryczkę, na wóz; 3) siedzieć w karetce, nie: na karetce, ale: na bryczce, na wozie.

Wsiadł do karety. *Dąbr.*

Karier (!) = kopalnia żwiru lub kamienia, żwirownia, kamieniołom (DUMK 25 VII 32).
Kariera — karierowicz.

Zwrot: robić karierę, nie: iść do kariery.

Kark, dlp tego karku.

Zwroty: 1) złamać, skrócić kark = ulec wypadkowi; 2) idź, wynoś się na złamanie karku = idź, wynoś się do diabła!; 3) siedzieć komu na karku = dreczyć (moralnie lub materialnie) kogo swoją obecnością; 4) mieć kogo na karku = dreczyć się czyjąś obecnością; 5) mieć głowę na karku = być mądrym, dawać sobie radę; 6) nadstawić za kogo, za co karku = narażać się za kogo, za co, wystawiać się na niebezpieczeństwo; 7) sprowadzać komu kogo na kark.

1. Jeżdża jak opętani, jeszcze który kark skrócić. *Dąbr.* 2. Idź na złamanie karku. *Małacz.* 3. Ścigając i bijąc, prawie im tuż na karku siedział. *Stasz.* Już siedzi mi na karku. *Strug.* 7. Sprowadzi mu na kark ojca. *Parand.*

Karmazyn — Znaczenie i formy: 1) **K.** = szkarłat, barwa ciemnoczerwona, tkanina, zabarwiona karmazynem; dlp tego karmazynu, 2) **K.** = szlachcic starożytnego rodu, ubierający się według zwyczaju w karmazyn; dlp tego karmazyna.

Karmelita — Formy, jak: kosmopolita.

Karmić — I Formy: karmię, karmisz, karmi, karmimy..., karmią; karm! karmcie!; karmiący; karmiony, karmieni, karmił..., karmili. II Znaczenie: 1) **K.** = wypasać, tuczyć zwierzęta (bydło, drób), 2) **K.** = żywić dzieci, zwłaszcza piersią matki, 3) **K. (!)** = żywić ludzi.

1. Dziewczyna karmi drób. 2. Matka karmi dziecko. 3. Bóg żywi (nie: karmi) wszystkie stworzenia. *Krasn.* 66.

Karnawał — karnawałowy, — karnawałować; dlp tego karnawału.

Karnisz = rama ob franki. Formy: dlp tego karniszu, mjsclp w tym karniszu, młm te karnisze, dlm tych karniszów lub karniszy.

Płomień już był przy karniszu. *Nowak.*

Karol (nie: Karól) — Karolowa, — Karolstwo. I Znaczenie i składnia: 1) Karolowie lub Karolstwo = Karol z żoną, 2) Karolowie (Karolstwo) przyjechali. II Formy: Karolowa, Karolowej... Ob. *Nazwiska żon na -owa.

Karp — Formy: karp, karpia, karpiovi..., w karpju (temat miękki), nie: karpa, karpowi... (temat twardy).

Karpaty — karpacki; dop. Karpat, nie: Karpatów (PJ 1, 70).

Karpień (zwykle w 1m: karpiele), dlp tego karpieła.

Karta — kartka, — karciarz, — karcista (pogardl.) — I Formy: 1) młm te karty; 2) dlm tych karciarzy lub karciarzów; 3) karcista, jak: humanista. II Znaczenie: 1) = kawałek papieru, 2) = (!) mapa.

Zwroty: 1) karta książki; 2) karta uczestnictwa; 3) karta pobytu, nie: karta pobyt (gw. warsz.); 4) karta do gry; 5) kartka na drzewo; 6) grać (przegrać, wygrać) w karty, zgrać się w karty; 7) wychodzić w kartę. *SW.*; 8) ciąć, rznąć w karty; 9) postawić co na kartę; 10) grać w odkryte karty = stawiać rzecz otwarcie, nic nie ukrywając.

4. Nie pije, nie pali i w karty nie gra. *Zapol.* 5. Jedną ludzi kartkami na drzewo z gminnego lasu. *Kruczk.* 6. Zgrawszy się w karty. *Makusz.* 8. Rznięto w karciecia. *Małacz.* 9. Miał wszystko postawić na kartę. *Żerom.*

Kartacja (!). Ob. Kartowanie 2.

Kartacz, dlp tego kartacza, dlm tych kartaczy lub kartaczów.

Karta'gina lub **Kartagi'na** — kartagiński — Kartagińczyk.

Kartelusik (= kawałek papieru) — kartelusik lub karteluszek ten, nie: ta karteluszka. **Kartofel** ten, nie: ta kartofla (prow. lit.) = ziemniak — kartofelek; dlm tych kartofelków, nie: tych kartofelek.

Kopały kartofle. *Prus.*

Kartować sobie co = układać sobie co, projektować co. Formy: kartuję, kartujesz..., kartuj!; kartujący; kartowany; kartował.

Kartowanie — Znaczenie: 1) **K.** = czynność, oznaczona w czasowniku: kartować, 2) **K. (!)** = sporządzenie cedułu przewozowych (DUMK 25 VII 32).

Kartuzy — kartuski; dop. tych Kartuz.

Karuk (nie: karug) = klej rybi; dlp tego karuku, nie: karugu.

Karuzel ten, częściej: ta karuzela; dlp tego karuzelu lub tej karuzeli.

Karw, dlp tego karwia.

Karygodny, rzadko: karogodny.

Karykatura — karykaturalny, — karykaturzysta.

Karyntia — karyneki, nie: karyntyjski. Składnia: 1) w Karyntii, 2) do Karyntii. Por. Kujawy, Mazowsze.

Karzeł, nie: kareł. Formy: lp ten karzeł, tego karła, temu karłowi, tego karła, tym karłem, o tym karle; lm te karły, tych karłów...
Kasa — Składnia: **K.** czego, nie: dla czego.

Kasa Oszczędności, nie: Kasa dla Oszczędności. *Kr.* 1, 72.

Zwroty: 1) do kasy pieniądze wnieść. *SF.*; 2) z kasy pieniądze podnieść (nie: podjąć); 3) kasę robić = mieć dobre dochody. *SF.*

Kassandra, nie: Kassandra.

Kasarnia (!) = koszary (JP 7, 143).

Kaserol (! prow.) = duży żeleźniak, garnek żelazny (IGD).

Kasjer, młm ci kasjerzy.

Kaszać. Ob. Kaszlać.

Kasować co = niszczyć, znosić, usuwać. Formy: kasuję, kasujesz..., kasuj!; kasujący; kasowany; kasował.

Cesarz Franc pańskie skasował. *Kruczk.* Zetknął się znnowu z zuchwałym jej spojrzaniem, które kasowało szept i rumieniec. *Goet.*

Kasować się na co = mieć na co chęć.

Kasper lub **Kacper**. Ob. **Kacper**.

Kastaniety (tylko w lm.) = grzechotki; dop. tych kastanietów, nie: kastaniet.

Kastel lub **kasztel** (dawn.), dlp tego kaste- lu lub kasztelu.

Kastylija—kastylski, nie: kastylijski. Skład- nia: 1) w Kastylii; 2) do Kastrylii. Por. Ku- jawy, Mazowsze.

Kasza.

Zwroty i wyrażenia: 1) nie dać sobie dmuchać (płuć tryw.) w kaszę. *SF* = nie pozwolić trakto- wać się lekceważąco; 2) nie dać się zjeść w ka- szę = umieć się bronić, umieć dawać sobie radę. *SF*; 3) narobić kaszy = narobić zamieszania. *SF*; 4) wleźć w kaszę. *SF* = wpaść w kłopotliwe po- łożenie; 5) kasza perłowa lub orkiszowa; 6) ka- sza pszenna; 7) kasza gryczana lub tatarczana; 8) kasza kukurydzowa. *IGD*.

Kaszkieta, dlp tego kaszkietu.

Kaszlać lub **kaślać**, rzadziej: **kaszcłēć**—**ka- szla- nąć** (dok.). Formy: 1) kaszle, kaszlesz, kas- zle... (nie: kaślę, kaślesz, kaśle...), rzadko: kaślām, kaślasz, kaśla... (nie: kaszlām, kas- złasz, kaszla...); **kaślaj!** lub **kaślaj!** rzad- ko: **kaśl!**; **kaślący** lub **kaślający**; **kaślają...**, **kaślali** lub **kaślali...**, **kaślali** (JP 11, 125); 2) **kaślne...**; **kaślnij!**; **kaślna!**, **kaślne!**.

Znowu zaczęła **kaślać**. *Orzesz*. Zaczął **kaślēć**. *Nowak*. **Kaszlałem** tak mocno. *Nowak*. **Kaszlały** ciągle wszystkie tak owce. *Dąbr*. **Agnisia ka- szlała**. *Dąbr*. **Pan Marek** się **zakasłał**. *Danił*. **Ile** razy idę do kuchni, to zawsze muszę **kaślać**. *Zap- ol*. **Sasiad kaszlały...** *Ostr*. **Musiąta** **kaśleć** i od- poczywać. *Grusz*. **Kasze** człowiek. *Strug*.

Kaszmir (rzadziej: **Kaszemir**) — **kaszmiro- wy**,—**kaszmirski**; dlp tego **Kaszmiru** (**kaszmir- ju**). Znaczenie: 1) **Kaszmir**=(nazwa kra- ju) — **kaszmirski**, 2) **kaźmir**=(rodzaj weł- nianej tkaniny) — **kaźmirowy**.

Kroje sukienkę z błękitnego **kaźmiru**. *Orzesz*. *cyt. SW*. **Kaszemiry**; **perty** i kamienie. *Mick. cyt. SW*.

Kasztan, dlp tego **kaštana** lub **kaštanu**.

Zwrot: **kaštany** za kogo **wyciągać** z ognia. *SF* = za kogo innego **narażać** się na niebezpieczeń- stwo lub trudy.

Kasztel (Ob. **Kastel**) — **kaštelan**; mim ci **kaštelani** lub **kaštelanowie**.

Kaszub lub **Kaszuba** — **kaźubski**. Formy: ten **Kaszub**, tego **Kaszuba**, temu **Kaźubowi...** lub ten **Kaźuba**, tego **Kaźuby**, temu **Kaźubie...**

Kaźuby (nazwa dzielnicy polskiej), dop. tych **Kaźub**. Składnia: 1) na **Kaźubach**; 2) na **Kaźuby**. Por. **Kujawy**, **Mazowsze**.

Kat — Formy: dlp tego **kata**, clp temu **katu** lub **katowi**.

Zwroty: 1) **niech** komu **kat świeci** = **niech** go **diabli porwą**; 2) **tam** do **kata!** = **tam** u licha! (okrzyk zniecierpliwienia).

Niech im **kat świeci!** *Sienki*.

Katafalk, nie: **kafealk**; dlp tego **katafalku**.

Katakлизм, dlp tego **kataklizmu**.

Katakumby (tylko w lm), nie: **katakomby**; dop. **katakumb**.

Te smutne **katakumby** **ludzkie**. *Reym*.

Katalonia — **kataloński**, — **katalończyk**. Składnia: 1) w **Katalonii**; 2) do **Katalonii**.

Kataplazm, dlp **kataplazmu**.

Katar, dlp tego **kataru**.

Zwrot: **kat**ar kogo **rozbiera**. *SF*.

Katecheta—Formy: ten **katecheta**, tego **ka- techety**, temu **katechecie**, tego **katechete**, **katecheto!** tym **katecheta**, o tym **katechecie**. **Kate'dra**, nie: **ka'tedra**. Składnia: **K**. czego **nie**: dla **czego**.

Katedra fizyki (nie: dla fizyki). *Kr. 1, 72*.

Zwrot: **katedra** po kim.

Niech sobie **nie** **wyobrażają**, że **reflektują** na **katedrę** po **Zataju**. *Goet*.

Kategoria — **kateryczny**.

Kato lub **Katon**. Formy: **Kato** (**Katon**), **Ka- тона**, **Katonowi...**

Katolicyzm—Formy: dlp **katolicyzmu**, **mjsc**. lp w **katolicyzmie**.

Katolik — **katolicki**, nie: **katoliczny**. Ob. **ewangelik**.

Katowice — **katowicki**,

Katusza, zwykle w lm: **katusze**; dlm tych **katusz** lub tych **katuszy**.

Głos **wiecznie** **grzmiący** w **piekielnej katuszy**. *Mick. cyt. SW*. **Pójdźcie** i **patrzcie** na **mę katuszo!** *Mick. cyt. SW*.

Zwrot: **cierpieć** **katusze**.

Czyścicowe **cierpią** **katusze**. *Mick. cyt. SW*.

Kaucja na **co**.

Zwroty: 1) **złożyć** **kaucję**, nie: **postawić** **kaucję**; 2) **realizacja** **kaucji** (!) = **rozporządzanie** **kaucją**. *DUMK 25 VII 32*.

Jest **obowiązany** **złożyć** **kaucję** na **zabezpiecze- nie** **kosztów** **procesu**. *Kod. Post. Cyw*.

Kauczuk — **kauczukowy**; dlp tego **kauczuku**.

Wyrażenie: **przemysł** **kauczukowy**. *JP 20, 38*.

Kaudium (miasto w starożytnym Samnium w Italii) — **kaudyński** (z łc. **caudinus**).

Zwrot: **przeprowadzać** kogo **pod** **kaudyńskim** **jarzem** (jak **to** **uczynili** w r. 321 **przed** **Chr**. **Sam- mici** z **wojskiem** **rzymskim**).

Kaukaz — **kauskaski**; dop. **Kaukazu**. Skład- nia: 1) na **Kaukazie**; 2) na **Kaukaz**.

Kauzyperda (pogard.) = **kiepski** **adwokat**. Formy: **kaucyperda**, **jak**: **humanista**.

Kawa — **kawka**, — **kawunia**, — **kawusia**.

Przy **kawusi** z **zawieszistą** **śmietanką**. *Siedł*.

Kawałtoko. Ob. **Kawał**.

Kawaler — **kawalerski**; mlm ci **kawalero- wie**, nie: **kawalery**.

Zwrot: **kawalerska** **jazda** = **jazda** z **tempera- mentem**.

Kawaleria — **kawalerzysta**, — **kawaleryjski**.

Formy: **kawalerzysta**, **jak**: **humanista**.

Kawałkata lub **kawałkada**, nie: **kałwakata**.

Kawałkada **znikła** z **oczu**. *Żerom*.

Kawał — **kawałek** — **kawałtoko**. Znaczenie: 1) **K**. = (wielka) **część** **czego**, **sztuka**, 2) **K**. (przen.) = **sztuka** **podstępna**, **podstęp**, **przy- kry** **żart**.

Zwroty: 1) **urządzać**, **robić**, **puszczać** **kawały** = **stroić** **żarty**; 2) **puszczać** się **na** **kawały** = **chwy- tać** się **żartów**, **podstępu**; 3) **brać** **kogo** **na** **kawa- ty** = **oszukiwać** **kogo** **przy** **pomocy** **sztuczek**.

1. **Plecie** się i **puszcza** się **kawały**. *Strug*. **Robi** się **im** **kawały**. *Strug*. 2. **Na** **jakie** **kawały** **puszcza** się **ten** **drab**. *Matacz*.

Kawałkować, nie: **kawałciować**. Formy: **ka- wałkuję**, **kawałkujesz...**; **kawałkuj!**; **kawał- kujący**; **kawałkowany**; **kawałkował**.

Kawęczec lub **kawęczyc**, nie: **kafeńczyć**, **kar- węczyć**. I Formy: **kawęczę**, **kawęczysz**, **ka- węczy**, **kawęcymy...**; **kawęcz!** **kawęczcie!**;

kawęczący; kawęczał..., kawęczeli lub kawęczył..., kawęczyli. II Składnia: K. nad czym = ślicze nad czym.

Kawiarnia — kawiarenka, — kawiarniany; dlm tych kawiarni.

Kawior, nie: kawiar; dlp tego kawioru.

Kawon (! prow. lit. ukr.) = arbus.

Kazać — Znaczenie i formy: 1) K. = rozkazywać: każe, każesz, każe..., każą; kaź! kaźcie!; każący; każał..., kazali, 2) K. = mówić kazanie: kazam, kazasz, kaza..., kazają; kazaj! kazajcie!; kazający; kazał..., kazali.

Kazalnica Ob. Ambona.

Kazanie o czym.

Będzie miał okazję do kazania o zepsuciu moralnym. *Kruczk.*

Zwroty: 1) prawić komu kazanie. *SF* = strofować kogo; 2) wyciąć, wyrzucić, palnąć komu kazanie. *SF* = tonem podniesionym zrobić komu wymówkę; 3) siedzieć jak na niemieckim (rzadziej): jak na tureckim) kazaniu = słuchać niezrozumiałego dla siebie przemówienia.

Palnąć mi kazanie o uczciwości. *Chovn.*

Kazarmy (! rus.) = koszary.

Kazić — Formy: każe, kazisz, kazi, kaziemy..., każą; kaź! kaźcie!; każący; skażony; kaził..., kaziłi.

Wyrażenie: spirytus skażony, gorzej: denaturowany.

Kazimierz lub Kaźmierz — Kazio, — Kazimierzowski, ale: Pałac Kazimierowski (arch. forma od dawn.: Kazimir) w Warszawie = gmach główny Uniwersytetu (JP 4 158). I Formy: 1) mian, Kazio, nie: Kaziu. Por. Gučiu. Ob. *Wołacz, 2) Kazimierzowa, Kazimierzowej... Ob. *Nazwiska żon na -owa. II Znaczenie i składnia: 1) Kazimierzowie lub Kazimierzostwo = Kazimierz z żoną, 2) państwo Kazimierzowie (Kazimierzostwo) przyszli.

Kaznodzieja ten, nie: ten kaznodziej, ani: kaznodzieja (dawn.). Formy: lp ten kaznodzieja, tego kaznodziei, temu kaznodziei, tego kaznodzieję, kaznodziejo! tym kaznodzieją, o tym kaznodziei; lm ci kaznodzieje, tych kaznodziejów lub kaznodziei, tym kaznodziejom...

W największym podziwie słuchał kaznodziejów. *Parand.*

Każdodziennie (! rus.) = codziennie (DUMK 15 X 31).

Każdy (rzadko: kaźden) — kaździutki. Odmiana przymiotnikowa, jak np. chudy.

Zwroty: 1) za każdą cenę (!) = za wszelką cenę; 2) na każdy sposób (!) = wszelkimi sposobami, wszelkim sposobem lub w każdym razie; 3) pod każdym wypadkiem (!) = w każdym razie, bezwarunkowo.

Chęć wyróżnienia się za wszelką (nie: za każdą) cenę. *Cyt. Kr. 1, 185.* Dąży do szkodzenia wszelkimi sposobami (nie: na każdy sposób). *Cyt. Kr. 1, 186.* W każdym razie (nie: na kaźden sposób) takie postąpienie byłoby lepsze. *Cyt. Kr. 1, 186.* Uchwalono odmówić bezwarunkowo (nie: pod kaźdym wypadkiem) wotum zaufania. *Cyt. Kr. 1, 187.*

Każdy bądź (!) = kaźdy.

Zwroty: w każdym razie, nie: w kaźdym bądź razie; w kaźdym dniu, nie: w kaźdym bądź dniu...

Każdy jeden (!) = kaźdy.

Każdy taki, który... (!) = kaźdy, kaźtóry...

Każdy ten, kaźtóry... (!) = kaźdy, kaźtóry...

Kądział ta (nie: ten kądział) — kądziołka. Formy: lp ta kądział, tej kądzieli, tej kądzieli, tę kądział, kądzieli! tą kądziałą, o tej kądzieli; lm te kądziele, tych kądzieli, tym kądziałom...

Zwroty po kądzieli = w linii rodowej matki.

Kąkol ten, nie: kaźkói; dlp tego kąkolu.

Kąpać — I Formy: kąpie, kąpiesz, kąpie..., kąpią; kąp! kąpiecie!; kąpiący; kąpany; kąpał. II Składnia: K. kogo, co — w czym.

Kąpiel — kąpiołka. Formy: lp ta kąpiel, tej kąpieli, tej kąpieli, tę kąpiel... lm te kąpiele, tych kąpieli (nie: tych kąpiel), tym kąpielom...

Zwrot: 1) brać kąpiel; 2) używać kąpieli; 3) zażywać kąpieli = używać z przyjemnością kąpiele; 4) iść do kąpieli, rzadko: na kąpiel, ale: iść na natrysk, na okład.

2. Młodociężne poolechy używały kąpieli. *Małacz.* 3. Cudny to był widok ujrzeć ją zażywającą kąpieli. *Małacz.*

Kąsać (nie: kaśić) — pokąsać, ale: ukąsić. Formy: kąsam, kąsasz, kąsa..., (nie: kaśzę, kaśisz, kaśi...); kąsaj! kąsajcie!; (nie: kaś! kaście!); kąsający (nie: kaśzący); kąsał..., kąsali.

Kąsek. Ob. Kęs.

Kąśliwy, nie: kaśliwy.

Kąt — kącik, — kątowy, ale: prostokątny, trójkątny, czworokątny. Formy: lp ten kąt, tego kąta (nie: kaću), temu kątowi...; lm te kąty, tych kątów, tym kątom...

Zwroty: 1) postawić kogo do kąta = kazać komu za karę stać w kącie, ale: postawić np. stół w kącie pokoju; 2) po kątach coś robić = robić coś po kryjomu, chodząc cichaczem po różnych miejscach; 3) chodzić, lazić, wałęsać się z kąta w kąt = chodzić... bez celu; 4) rozchodzić się po kątach = rozchodzić się w różne zakątki domu; 5) ujmować co pod kątem widzenia czego, nie: pod kątem czego; 6) zapamiętać kogo w ciasny kąt = postawić kogo w położeniu bez wyjścia. *SF*; 7) pójść w kąt przed kim = nie móc się z kim równać.

1. Postawił Zielińskiego do kąta. *Nowak.* 2. Płacze wciąż po kątach. 3. Z kąta w kąt laził bez żadnego uzasadnienia. *Iwasz.* Zamiast tu się z kąta w kąt tłuc... *Siemek.* 4. Rozeszli się po kątach. *Sierosz.* 5. Swoje wspomnienie uczuciowe ujmuje poeta pod kątem humoru (zam. z humorem lub humorystycznie). *Cyt. Szeffs.* Pod tym kątem (zam. pod tym kątem widzenia) uczono o nim. *Cyt. Szeffs.*

Kedyw (PA) lub chedyw, nie: kiedyw; dlp tego kedywa albo chedywa.

Kefir (PA), nie: kiefir; dlp tego kefiru.

Keks, dlp tego keksu.

Kelner (PA) nie: kielner. Formy: dlp tego kelnera, młm ci kelnerzy.

Kepi (ndm) to, nie: te kiepi.

Kera'mika, częściej: cera'mika.

Keson (PA), nie: kieson; dlp tego kesonu.

Kędzior — kędzierzawy, nie: kędziorawy; dlp tego kędziora, nie: kędzioru.

Kępa (nie: kiępa) — kępka. Formy: lp ta kępa, tej kępy, tej kępie... lm te kępy, tych kęp, tym kępom...

Kęпно — kepiński.

Kęs (nie: kięs, kąs) — kąsek, rzadziej: kęsek; dlp tego kęsa, nie: kęsu.

Kibić — Formy: lp ta kibić, tej kibici, tej kibici, tę kibić, kibici! tą kibicią, w tej kibici, lm te kibici lub kibicie, tych kibici...

Kichać (niedok.) — kichnąć (dok. jednokrotn.). Formy: 1) kicham, kichasz...; kichaj!; kichający; kichał, 2) kichnę, kichniesz...; kichnij!; kichnąwszy; kichnął..., kichnęli.

Kiedy.

Zwroty: 1) kiedy — wtedy, kiedy — to; 2) kiedyby nie był (! rus.) = kiedykolwiekby był lub kiedy tylko był.

Kiedy indziej (wyrażenie poprawne: -indziej nie oznacza miejsca).

Kiedys — Znaczenie i zakres użycia: 1) K. = w pewnym nieoznaczonym czasie w przeszłości: z czasem, 2) K. = w pewnym nieoznaczonym czasie w przeszłości: niegdys (JP 4, 122), 3) kiedys — kiedy, różnica znaczeniowa, jak: między ktoś — kto. Ob. Ktoś.

1. Sam kiedys uczujesz żal do swego porywu. *Święt.* Przekonasz się kiedys o tym. *Kad.* O, gdybym kiedyś dożył tej pociechy! *Mick.* 2. Ta twarz była kiedyś ładna. *Goszcz. cyt. SW.* Kiedys, dawniej jeszcze... *Nałk.* 3. Czy on kiedy to widział? Żem je znał kiedyś na polskim ugorze... *Słow. cyt. JP.*

Kielce (miasto) — kielecki, — kielczanin. Formy: 1) Kielce, Kiel, Kielcom..., w Kielcach, 2) kielczanin, jak: mieszczanin.

Kielec, nie: kielc. Formy: lp ten kielec, tego kielca...; lm te kielce, tych kielców...

Kielich (PA) (nie: kelich) — kieliszek, nie: kiliszek; dlp tego kielicha.

Zwroty: 1) spełniać kielich = wychylać kielich; 2) przykładać się do kieliszka = popijać; 3) zaglądać do kieliszka. *SF* = pić; 4) kieliszkiem się tracać. *SF.*

1. Spełniał kielich za kielichem. *Sienk.* 2. Przykładali się do kieliszka. *Matacz.*

Kieliszek (nazwisko). Formy: Kieliszek, Kieliszka, Kieliszkowski..., nie: Kieliszeka, Kieliszekowi (!)... Ob. Danek.

Kieł — kiełek. Formy: lp ten kieł, tego kła, temu kłowi..., lm te kły, tych kłów, tym kłom...

Zwroty: 1) wziąć na kieł = uprzeć się. *SF*; 2) kły ostrzyć na co = mieć na co apetyt.

Kiełb — kiełbik. Formy: lp ten kiełb, tego kiełbia...; lm te kiełbie, tych kiełbi... (temat miękkii).

Zwrot: mieć kiełbie w głowie. *SF* = mieć źle w głowie.

Kiełbasa — kiełbaska.

Wyrażenie: parowe kiełbaski lub parówki. *IGD.* **Kiełzać** lub **kiełznać**. Formy: kiełzam, kiełzasz, kiełza... lub kiełznam, kiełznasz...; kiełzaj! lub kiełznaj!; kiełzający lub kiełznający; kiełzany lub kiełznany; kiełzał lub kiełznał.

Kiep. dlp tego kpa.

Zwrot: wystawić się na kpa.

Kier (nazwa koloru karty), nie: ker.

Zwroty: 1) pięć, sześć... kier lub pięć, sześć... kierów; 2) wychodzić w kier; 3) grać w kiera; 4) as kier, król kier, dama kier... = as kierowy...

Kierat (PA), nie: kerat; dlp tego kieratu.

Zwrot: chodzić w kieracie = ciężko pracować.

Kiermasz (PA), nie: kermasz, dlp tego kiermasza lub kiermaszu.

Kierować — I Formy: kieruję, kierujesz...; kieruj!; kierujący; kierowany; kierował. II Składnia i znaczenie: 1) K. kim, czym = rządzić kim, czym, 2) K. kogo co = zwracać kogo, co w jakimś kierunku.

1. Ta myśl kierowała ledwo nie każdym jego poruszeniem. *Mochn.* Dobrze wszystkim pokierowała. *Dąbr.* Kierować robotami. *Dąbr.*

Kierować się — I Formy jak: kierować. II Składnia: 1) K. ś. czym, 2) K. ś. podług czego, 3) K. ś. za czym, 4) K. ś. w czym, 5) K. ś. na kogo.

1. Czym zwierzęta kierują się w swych upodobaniach? *Święt.* 2. Kierować się podług prawideł gramatyki. *PJ 12, 31.* 3. Gdym się tylko za słońcem i gwiazdami kierował. *Słow.* 5. Kierował się na doktora.

Kierownictwo czego lub czym.

Nie uosabiać do kierownictwa czymkolwiek. *Dąbr.*

Kierownik.

Zwrot: być komu lub dla kogo kierownikiem.

Kierpiec (zwykle w lm: kierpce). Formy: lp ten kierpiec, tego kierpca, temu kierpcowi...; lm te kierpce, tych kierpców, nie: tych kierpiec...

Kierunek, dlp tego kierunku. Znaczenie: 1) K. = wytknięta linia ruchu, 2) K. (!) = cel. 1. Szliśmy ciągle w jednym i tym samym kierunku. 2. Wszystkie te prace prowadziłyśmy w celu (nie: w kierunku) podniesienia rolnictwa.

Składnia: 1) K. czego lub do czego, ku czemu, 2) K. od czego.

Zdążyliśmy w kierunku miasta (do miasta).

Zwroty: 1) pod kierunkiem kogo; 2) odznaczać się, wyróżniać się, wybijać się w kierunku...; 3) być czymś lub być jakim w kierunku...; 4) wychowywać, pracować, iść, dążyć... w kierunku czego; 5) brać kierunek (drogi); 6) zwrócić (nie: skierować) w kierunku; 7) starać się, zabiegać w kierunku czego (!) = starać się, zabiegać o co; 8) w każdym kierunku (!) = pod każdym względem.

1. Pod kierunkiem przewodniczącego. *Kod. Post. Cyw.* 2. W tym kierunku odznaczał się jeden z grenadierów. *Żerom.* 4. Rodzice wychowują nas w kierunku rozwoju sił duchowych. *Dyg.* 5. Nie był pewny, czy dobry wziął kierunek. *Sierosz.* 8. Możliwość omówienia położenia pod każdym względem (nie: w każdym kierunku). *Cyt. Kr. 1, 155.*

Kierz — Formy: ten kierz, tego krza (SW, Łoś, N) lub krzu (SW), nie: kierzka.

Kierzenka (!) lub **kierzanka** (!) (prow. wko-pol.) = maselnica do wyrabiania masła (IGD).

Kiesa (PA), nie: kesa.

Kieszeń ta, nie: ta kieszenia. Formy: lp ta kieszeń, tej kieszeni, tej kieszeni, tę kieszeń...; lm te kieszenie, tych kieszeni, nie: tych kieszeń...

Mieli mnóstwo kieszeni (nie: kieszeń). *Kad.*

Zwroty: 1) kłaść, chować, wsuwać co do kieszeni, nie: w kieszeń; 2) sięgnąć do kieszeni; 3) wyjąć, wydobyc z kieszeni; 4) płacić z własnej kieszeni.

1. Kładł rękę do kieszeni. *Dąbr.* (u Mick. także w kieszeń, np. porwał, schował w kieszenie, por. ros. wsunut', spriat' w karman). 4. Ze swojej zapłacił kieszeni. *Sierosz.*

Kij — Formy: lp ten kij, tego kija...; lm te kije, tych kijów (nie: kii), tym kijom...

Zwroty: 1) podierać się kijem. *SF*, 2) iść o kiju. *SF*; 3) nie przystępuj bez kija! bez kija ani rusz! = trudno dać sobie radę bez surowego rygoru; 4) i kijem trudno kogo wypędzić = ktoś ciągle zachodzi, stale przesiaduje.

4. Jest parę młodych panien, więc już i kijem nie wypędzi od babki tej grandy. *Strug*.

Kijów — kijowski. Formy: dop. Kijowa, cel. Kijowowi, ale: ku Kijowu. Ob. Kraków.

Kilka (oznacza jakąś liczbę do dziesięciu). I Formy: dop. kilku, cel. kilku, biern. kilku (męskoosob.), kilka (żeńskorzecz.), narz. kilku lub kilkoma, miejsc. o kilku. II Składnia: Było u nas tych kilku panów, było tych kilka pań, było tych kilka pokoi, było tych kilka okien. Byłem z kilku panami, z kilku paniami. Wracam od kilku panów, od kilku pań.

Kilku parobków odniosło go. *Zerom*. Kilkoma parami sań. *Nałk*. Zmęczyły go te kilka słów (zam. zmęczyło go tych kilka słów). *Siecił*.

Kilkadziesiąt (oznacza jakąś liczbę od 20 do 99). Odmiana i składnia jak: pięćdziesiąt.

Kilkanaście (oznacza jakąś liczbę od 10 do 19). Odmiana i składnia jak: dwanaście.

Kilkaset (oznacza jakąś liczbę od 200 - 900). Odmiana i składnia jak: pięćset.

Kilkodniowy lub **kilkudniowy**.

Kilkoletni, nie: kilkoletni, ani: kilkuletni.

Por. Kilkodniowy.

Kilkomiesięczny. **Por.** Kilkodniowy.

Kilkonastodniowy, częściej: kilkunastodniowy.

Kilkoro — Odmiana i składnia jak: pięcioro. **Kilo** (ndm).

Dwa kilo, trzy kilo, pięć kilo. Z dwoma kilo.

Kilogram = kilo; dlp tego kilograma.

Kilometr, dlp tego kilometra.

Kilometraż (!) = kilometrowanie (DUMK 25 VII 32).

Kindżał, dlp tego kindżała (SW) lub kindżału (SW, Łoś, N.). Ob. Gindżał.

Kinkiet, dlp tego kinkietu.

Kino — Formy jak: wino.

Kiosk, dlp tego kiosku.

Kipiątek, zwykle: wrzątek; dlp tego kipiátku.

Kipieć, nie: kipić. Formy: kipi, kipiał, nie: kipił.

Kirgiz — Kirgizka, — kirgiski. Formy: dlp tego Kirgiza, mlm ci Kirgizi, dlm tych Kirgizów.

Kirie elejzon lub **Kyrie elejson** (= wymowa nowogrecka) = Panie zmiłuj się!

Kirylica, zwykle: cyrylica lub cyryli'ca.

Kisić (= kwasieć) — kisenie, nie: kisenie. Formy: kiszę, kisisz, kisi, kisiśmy..., kiszą; kiś! kisićie!; kiszający; kiszony; kisił..., kisiłi; kiszony.

Zwrot: kiszone (nie: zakisiałe) ogórki.

Kisieć, częściej: kisańć. Formy: kisanę, kisińsz, kisińsz..., rzadko: kisięje, kisięjesz, kisięje..., kisińj!, rzadko: kisięj!; kisańcy, rzadko: kisięjący; kisańł, kisił lub kisiiał, kisił lub kisieli.

Kisiel, dlp tego kisielu, nie: kiś'a.

Zwrot: dziesiąta woda po kisielu = bardzo daleki krewny.

Kista (! prow. wkopol.) = skrzynka (IGD). **Kiszka** — Znaczenie: 1) K. = przewód trawienny w jamie brzusznej, 2) K. = przewód do płynu lub gazu, przymocowany w obu końcach (KJMK). Ob. Wąż, 3) K. = gąteunek wędliny, 4) K. (gw) = opona samochodowa.

Kiszony lub **kwazony** (o potrawach) IGD.

Kiść — Formy: dlp tej kiści, mlm te kiście, dlm tych kiści.

Kiwać — I Formy: kiwam, kiwasz..., kiwaj!; kiwający; kiwał. II Składnia i znaczenie: 1) K. czym = wprawiać ce w ruch wahadłowy, 2) K. na kogo, na co = dawać komu ręką znak porozumiewawczy, zwykle w celu przywołania do siebie, 3) K. kogo (tryw.) = oszukiwać kogo.

2. Kiwał na swoje panie. *Dąbr*.

Zwroty. 1) kiwać palcem w bucie (rub.) = zachowywać się wobec czego bezradnie; 2) kiwać głową nad kim, nad czym = patrzeć na kogo, na co z lekceważymy ubolewaniem lub pobłażaniem.

Klacz, nie: klacza. Formy: lp ta klacz, tej klaczy..., lm te klacze, tych klaczy...

Klaczko (nazwisko) — Formy: Klaczko, Klaczki, Klaczce, Klaczkę, Klaczko! Klaczka, o Klaczce. Ob. *Nazwiska polskie na -o. **Klamka**.

Zwroty: 1) klamka zapadła. *SF* = nie ma już odwrotu; 2) trzymać się czyjej klamki. *SF* = utrzymywać z kim stosunki dla uzyskania sobie poparcia; 3) trzymać pod klamką = trzymać w przymusowym zamknięciu; 4) zamknąć klamką (gdy się mówi o narzędziu czynności zamykania); 5) zamknąć na klamkę (gdy się mówi o jakości rezultatu zamknięcia). Ob. Klucz.

1. Klamka zapadła i nie już się nie zmieni. *Zapol*. 4. Lekko zamknąłem drzwi klamką. 5. Drzwi zamknięto tylko na klamkę, a nie na klucz.

Klamra — klamerka; dlm tych klamer, nie: klamr.

Klapa.

Wyrażenia i zwroty: 1) klapa bezpieczeństwa = środek zabezpieczający; 2) zrobić klapę (rub.) = zbankrutować.

Kłapać (niedok.) — kłapańć (dok. jednokr.). I Formy: kłapię, kłapiesz..., rzadziej: kłapam, kłapasz..., klap!, rzadziej: kłapaj!... II

Znaczenie: 1) K. = uderzać lekko, ale tak i o taki przedmiot, że w wyniku uderzenia powstaje kłaśnięcie, 2) K. = uderzać zębami o zęby (w tym znaczeniu także: kłapać). Ob. Kłapać.

Pantoflami kłapała o podłogę. *Orzesz*.

Kłaps (rzeczown.) = uderzenie, któremu towarzyszy kłaśnięcie. Formy: ten kłaps, tego kłapsa, temu kłapsowi, ten kłaps (niekiedy: tego kłapsa), tym kłapsem...

Zwroty: 1) dostać, wziąć kłapsa od kogo; 2) dać komu kłapsa.

Dostawał kłapsy. *Iwasz*.

Kłaps (wykrz. naśladujący dźwięk, wywołany kłaśnięciem).

Klarnet — klarncista. Formy: 1) dlp tego klarnetu, 2) klarncista, jak: cymbalista.

Klasa.

Zwroty: 1) wstąpił do klasy... nie: postąpił do klasy... (rus.), 2) to klasa (z domysł.: pierwsza) = to wymienita. np.: To klasa kobieta!

Klaskać (niedok.)—klaskać (dok. jednokr.).
I Formy: klaszcze, klaszczesz..., lub klaszkam, klaszkasz...; klaszoz! klaszczcie! (klaszkaj!); klaszczący (klaszkający); klaskał.
II Znaczenie: 1) klaszcze, klaszczesz (zwykle o dźwiękach, wywoływanych biciem w dłoń), 2) klaszkam, klaszkasz, klaszka (zwykle: językiem; kopytami).

Za nim nagle klaszkają konary. *Goszcz. cyt. SW.*
Wszyscy klaszczą w dłoń... *Mick. cyt. SW.* Wszyscy chwala, klaszkają. *Mick. cyt. SW.*

Zwroty: klaskać w ręce, w dłoń...

Klasnęła w dłoń. *Mick.* Klasnął w rękę. *Prus.*
Klasztor, nie: klasztor; dlp klasztor (SW) lub klasztoru (SW, Łoś, N.).

Kwestarz z obcego klasztoru. *Mick.* Dłużej klasztoru niżli przeora. *Przyst.*

Klauzula (!) = zastrzeżenie, warunek, ograniczenie (DUMK 30 IX 30, Kr 2, 39).

Klauzura (Znaczenie: 1) K. = zamknięcie w klasztorze, 2) K. = praca wykonywana w zamknięciu, pod dozorem) — klauzury lub klauzuralny

Klawikord — klawikordzista. Formy: 1) dlp tego klawikordu, 2) klawikordzista, jak: cymbalista.

Kląć — I Formy: klnę, klniesz, klnie, klnie-my..., klną; klnij!; klnący; klnął, klnęm (nie: klnęm) klną..., klni; klnęty (nie: klnięty).
II Znaczenie i składnia: 1) K. (bez dopełn.) = rzucić przekleństwa, 2) K. kogo — za co = przeklinać kogo — za co.

Zwrot: kłać na czym świat stoi. *SF.*

Klnął na czym świat stoi. *Zerom.*

Kłać się czym lub na co = zaklinać się na co.
Zwrot: kłać się na wszystko.

Kłaskać — Formy: kłaskam, kłaskasz, kłaska..., nie: klaszczę, klaszczesz, klaszczę...; kłaskaj!; kłaskający; kłaskał.

Kłatwa — Formy: dlp tej kłatwy, dlm tych kłatw, nie: kłatwę

Zwroty: 1) rzucić, c'snąć na kogo, na co kłatwę. *SF.*; 2) zdjąć z kogo kłatwę. *SF.*

Cisnął jak kłatwę na nieszczęśliwych. *Zerom.*

Klecić. I Formy: klecę, klecisz, kleci, kleci-my..., kleć! klećcie!; klecony; klecił. II Składnia: K. co — z czego.

Buda, sklecona z kilku obciosanych desek. *Wikt.*

Kleić, nie: klejac. Formy: kleję, kleisz, klei, kleimy..., kleją; klej! (nie: klij!); klejący; kleił..., kleili.

Kleić się.

Zwrot: coś się nie klei = coś nie 'dzie składnie, nie udaje się.

Rozmowa się nie kleiła. *Iwasz.*

Klej (nie: klij, ani: kłaj) -- klejek —kleik—kleisty, —klejowaty; dlp tego kleju, nie: kleja. Znaczenie: 1) klejek (zdrobn. od: klej), 2) kleik = wywar z ziarn kleistych albo kaszy.

Klejnot, dlp tego kleinotu.

Klekotać (niedok.). Formy: klekoczę, rzadzij; klekocę (dawn.); klekoczę!; klekoczący.

Stara skrzypka się rozlazła i klekocze. *Danił.*

Klektać — Formy: klekczę, klekczesz, klekczę, klekczemy..., rzadzij: klekczę, klekczesz... lub klektam, klektasz, klekta, klektamy...; klekcz! lub klektaj!; klekczący lub klektający; klektał..., klektali.

Zwrot: klektać komu nad głową. *SF* = gadać niepotrzebne rzeczy, gdy ktoś jest czymś innym zajęty.

Klepać — I Formy: klepię, klepiesz, klepie..., klepią; klep! klepcie!; klepiący; klepany; klepał. II Składnia: K. kogo — po czym.

Klepie go po głowie. *Ostr.*

Klepka.

Zwrot: komuś brakuje piątej (lub jakiejś) klepki.

Klepsydra, nie: klapsydra.

Kleptoman — kleptomania. Formy: dlp tego kleptomana, młm ci kleptomani.

Kleryk, nie: klaryk, ani: kloryk. Formy: dlp tego kleryka, młm ci klerycy.

Klerykał, rzadzij: klerykalista, — klerykalizm. Formy: 1) dlp tego klerykała, młm ci klerykali lub klerykałowie, 2) klerykalista, jak: humanista, 3) dlp tego klerykalizmu, mjsłcp o tym klerykalizmie.

Kleszcz — kleszczyk. I Znaczenie: 1) K. = rodzaj pajęczaka, 2) K. (łm) = rodzaj obcęgow. II Forma dlm tych kleszczy lub kleszczów.

Zwrot: brać kogo w kleszcze = trzymać kogo krótko.

Kleta (= kleć, nędzna budowla) — kletka, częściej: klita — klitka.

Z kletek, ledwie kupy się trzymających, wybiegają malcy. *Gomul.* Okno jego klitki było na rozcież otwarte. *Danił.*

Kłęczęć, nie: kłęczyc. Formy: 1) kłęczę, kłęczysz, kłeczy, kłeczemy...; kłęcz! kłęczcie!; kłęczący; kłęczą..., kłęczeli.

Kłęczki (tylko w łm).

Zwroty: 1) stać na kłęczkach. *SF.*; 2) powstać, podnieść się z kłęczek.

Powstała z kłęczek. *Prus.* Podniósł się z kłęczek. *Parand.*

Kłękać — kłękać. Formy: 1) kłękam, kłękasz, kłęka...; kłękaj!; kłękający; kłękał, 2) kłęknę, kłęknie, kłęknie...; kłęknij!; kłękniejszy; kłęknał..., kłękneli, nie: kłękł, kłękli, ale: ukląkł, uklękli.

Uklękła w mokrą glinę. *Zaremb.*

Kłęska — Formy: dlp tej kłęski, dlm tych kłęsk.

Zwroty: 1) zadać komu kłęskę. *SF.*; 2) kłęskę ściągnąć na kogo. 3) kłęskę ponieść: 4) kłęskę odwrócić od kogo.

Klient (nie: klijent) — klientela, nie: klientelia, ani: klientela. Formy: dlp tego klienta, młm ci klienci.

Klin — Forma dlp klina, nie: klinu.

Zwroty: 1) wbić komu klina w głowę. *SF* = zadać komu jakąś trudną do rozwiązania przykrą myśl; 2) wbić się klinem. *SF.*; 3) ułożyć, wyciąć co w klin. *SF.*

Kli'nika — klini'czny — klinicy'sta. Formy: 1) kli'nika, kli'niki..., ale: klinika'mi, 2) klinicy'sta, jak: humanista.

Klitka. Ob. Kleta.

Klituś-bajduś (ndm) to.

Gadała niestworzone klituf-bajduf. *Zerom*.

Klocek ten, nie: ta klocka, ani: ten klocyk. Formy: dlp tego klocka, mlm te klocki, dlm tych klocków, nie: tych klocek.

Klomb ten (nie: ta klomba) = kwietnik. Formy: dlp tego klombu, rzadziej: klomba, dlm tych klombów, nie: tych klomb.

Klon, dlp tego klonu, rzadziej: klona.

Klops, dlp tego klopsu. Znaczenie: 1) K. = gatunek siekanej pieczeni, 2) K. = (! prow.) fałszywy zajęć (IGD).

Klosz, dlp tego klosza.

Klub ten. Formy: lp ten klub, tego klubu..., w tym klubie, lm te kluby, tych klubów...

Kluba ta (zwykle lm: te kluby). Formy: lp ta kluba, tej kluby...; lm te kluby, tych klubów...

Zwroty: 1) brać, ujmować kogo w kluby. *SF*; 2) trzymać kogo w klubach. *SF*.

1. Ujmując w kluby swawolę. *Moch*. Wziął we dwie kluby. *Zerom*. Widać się rozkołatał, lecz się wzięło w kluby. *Dąbr*.

Klucz — I Formy: lp ten klucz, tego klucza...; lm te klucze, tych kluczy lub kluczków, tym kluczem...

Pęk kluczków. *Mick*.

II Składnia: 1) K. od czego = klucz, należący do jakiegoś schowania, służący do jego zamykania i otwierania (wyrażenie to odnosi się zwykle do jakiegoś konkretnego, jednostkowego klucza), 2) K. do czego = klucz, przeznaczony do zamykania i otwierania jakiegoś schowania (wyrażenie, w przeciwieństwie do poprzedniego miewa zazwyczaj ogólniejsze, oderwane znaczenie), 3) K. czego (przen.) = środek, rozwiązujący jakąś sprawę lub zagadnienie, punkt najważniejszy tej sprawy czy zagadnienia.

1. Wyrzucił klucz od stolika. *Zerom*. 2. Znalazłem jakiś klucz do zakręcania śrub. 3. Znalazłem klucz zagadki. *Mp*.

Zwroty: 1) zamknąć kluczem (gdą się mówi o narzędziu samej czynności zamykania); 2) zamknąć na klucz (gdą się mówi o jakości rezultatu czynności zamknięcia); 3) otworzyć z klucza; 4) trzymać kogo, co pod kluczem. *SF* = trzymać kogo, co w przymusowym zamknięciu; 5) siedzieć pod kluczem. *SF* = siedzieć w przymusowym zamknięciu; 6) dziurka od klucza.

1. Zamknąłem cicho drzwi kluczem. 2. Drzwi są zamknięte na klucz (nie: kluczem). Zamykał rudere na klucz. *Wikt*. 6. Będzie patrzyła przez dziurkę od klucza. *Makusz*.

Kłuć się, nie: kłuć się (o ptakach) — wykluwać się, nie: wykluwać się (z jajka). Formy: kluje się; klujący się; kłuł się.

Coś się tam nowego na świecie kluje. *Sienk*.

Klusek ten, rzadziej: ta kluska — ten kluseczek, rzadziej: ta kluseczka. Formy: lp ten klusek, tego kluska, temu kluskowi..., lm te kluski, tych klusków, tym kluskom...,

2) lp ta kluska, tej kluski..., lm te kluski, tych klusek...

Uwaga: Zwykle w lp rm. klusek, kluseczek, w lm rz. kluski, kluseczki; dlm tych klusek, tych kluseczek.

Wielki klusek. *Sierosz*.

Wyrażenie: kluski kładzione.

Kładziony. Ob. Kłaść. Formy: kładziony, kładzeni, kładzione.

Kłak, dlp tego kłaku lub kłaka (SW).

Zwrot: coś nie warte funta kłaków = coś nie jest warte.

To wszystko funta kłaków nie było warte. *I. Dąbr*.

Kłam.

Zwrot: zadawać kłam komu, czemu = zaprzeczać komu, czemu.

Zadaliśmy kłam meldunkom niemieckim. *Strug*. Zdawały się kłam zadawać doświadczeniom wielkowiednym. *Bartk*.

Kłamać (niedok.) — skłamać (dok.). I Formy: 1) kłamię, nie: kłamę, kłamiesz, kłamię..., kłamią; kłam!; kłamiący; kłamał..., kłamali, 2) skłamać, jak: kłamać. II Składnia: K. co — przed kim.

Człowiek kłamię przed sobą. *Bartk*.

Zwroty: 1) kłamać w żywe oczy. *SF*; 2) kłamię, aż się za nim kurczy.

Kłamca (rm. i ż.), niekiedy: kłamczyni (rz.). Formy: lp ten kłamca, tego kłamcy, temu kłamcy, tego kłamca, kłamco! tym kłamcą, o tym kłamcy; lm ci kłamcy, tych kłamców, tym kłamcom, tych kłamców (rm.), te kłamce (rz.),...

Kłamstwo.

Zwroty: 1) popełnić kłamstwo. *SF*; 2) dopuścić się kłamstwa. *SF*; 3) zadać komu kłamstwo (w żywe oczy). *SF*.

Kłaniać się — I Formy: kłaniam się, kłaniasz się...; kłaniaj się; kłaniający się; kłaniał się...; kłaniali się. II Składnia: K. ś. komu, czemu — czym.

Zwrot: kłaniał się komu do ziemi (= bardzo nisko).

Ekonomowi kłaniaj się do ziemi. *Prus*.

Kłapać lub **kłapać** (niedok.) — kłapnąć (dok. jednokr.). Formy: 1) kłapię, kłapiesz..., rzadko: kłapam, kłapasz...; kłap! kłapie!; kłapiący; kłapał, 2) kłapnę, kłapniesz...; kłapnij!; kłapnąwszy; kłapnął..., kłapnęli.

Zwrot: kłapać zębami.

Głośne kłapięcia potężnie uzębionych szczek. *Małacz*.

Kładzie, nie: kładnąć (prow. lit.) — kładzenie. I Formy: kładę, kładziesz, kładzie, kładziemy..., kładą (nie: kładnę, kładniesz); kładź! kładźcie!; kładł..., kładli (nie: kładnął..., kładnęli); kładziony, kładzeni. II Składnia: 1) K. co — na czym lub na co (na wierzchu czy na wierzch czego), 2) K. co — do czego lub w co. Ob. Chować, Pakować, Pchać, Ukryć.

Kładzie północzszki. *Mick*.

Zwroty: 1) kłaść komu co (topać w głowę lub do głowy) = uczyć kogoś z trudem; 2) kłaść

komu co na oczy. *SF*; 3) duszę, serce, myśl w co kłaść. *SF*; 4) kłaść podpis pod czym lub pod co.

Kłaść się. nie: kładnąć się (prow. lit.).

Szlachta kładnie się (zam. kładzie się) na ziemi od śmiechu. *Mick*.

Kłąb (nie: kłęb) — kłębek (nie: kłábek, ani: ta kłębka — kłębusek. Formy: lp ten kłąb, tego kłębku, nie: kłębka...; lm te kłębki, tych kłębów...

Zwroty: 1) zwinąć się w kłębek; 2) dojść po nitce do kłębka = dotrzeć po śladach do rzeczy samej.

1. Zwinął się w kłębek. *Wikt*.

Kłącz ten—to kłaczce. Znaczenie: 1) kłącz = suche badyle ziemniaczane, wypusty ziemniaczane, na których nać rośnie, plewy jęczmień z wodą, 2) kłaczce = łodyga, źdźbło ziół.

Kłoda — Formy: dlp tej kłody, dlm tych kłód.

Kłopot — I Formy: dlp tego kłopotu, młm te kłopoty, nie: kłopota. II Składnia: 1) K. z czym, co jest, 2) K. o coś, co będzie.

1. Kłopot z wyszukaniem nowej służki. *Zapol*.

Zwroty: 1) mieć z kim, z czym kłopot; 2) wpaść lub popaść w kłopoty. *PJ 12, 41*; 3) kłopot komu zrobić, sprawić; 4) być w kłopotcie.

1. Ze wszystkim się będzie miało kłopot. *Dąbr*. 3. Robić kłopot. *Nowak*. Nie zgodziłabym się na sprawianie kłopotu. *Świąt*. 4. Teraz jestem w kłopotcie i nie mam pojęcia, co z tym zrobić. *Zapol*.

Kłopotać się, nie: kłopotić się. I Formy: kłopotczę się, kłopotczesz się, kłopotcze się, kłopotczemy się..., kłopotczą się, rzadziej: kłopotę się, kłopotecz się... (dawn.), rzadko: kłopotam się, kłopotasz się, kłopotaj się...; kłopotcz się! (nie: kłopotaj się!); kłopotający się (nie: kłopotający się). II Składnia: 1) K. ś. czymś, co jest, 2) K. ś. o coś, co będzie.

Ja mam się o to kłopotać. *Dąbr*. Sam się teraz kłopotam. *Kruczk*.

Kłosa, dlp tego kłosa, nie: kłosu (dawn.).

Nie wydasz kłosa. *Zaremb*.

Kłosić się — Formy: kłosi się; kłosił się; kłoszony; kłosił się.

Kłosie, nie: kłosie. Formy: to kłosie, tego kłosia, temu kłosiu..., tym kłosiem, w tym kłosiu.

Kłoszenie, nie: kłosienie.

Kłócić się — I Formy: kłóczę się, kłócisz się, kłóci się, kłócimy się..., kłóca się; kłóć się!; kłócać się; kłócił się..., kłócili się. II Składnia: K. ś. z kim — o co.

Kłócić się o wyrazy. *Reym*. Tak samo ze mną kłóciła się o równość, o wolność, o cnotę. *Reym*. Pokłócili się o byle co. *Iwasz*.

Kłódka (nie: kłodka) — kłódeczka.

Zwroty: 1) zamknąć kłódką (gdy się mówi o narzędziu czynności zamykania); 2) zamknąć na kłódkę (gdy się mówi o jakości rezultatu czynności zamknięcia). Ob. Kłamka, Klucz; 3) otworzyć z kłódki; 4) trzymać kogo, co pod kłódką = trzymać kogo, co pod dozorem.

Kłótnia — I Formy: dlp tej kłótni, dlm tych kłótni. II Składnia: K. z kim — o co.

Wzmogła się kłótnia o kusego charta. *Mick*. Szkoda ust suszyć kłótnią o zajaca. *Mick*.

Zwroty: 1) stroić kłótnie. *SF*; 2) wszczynać kłótnie.

2. Wszczytał kłótnie. *Zaremb*.

Kłuc — Formy: kłuję, kłujesz, kłuje, kłujemy..., kłują, rzadko: kole, koleesz, - kole... (dawn.); kłuj!; kłujący; kłuć..., kłuli.

Kłus, dlp tego kłusa.

Stangret utrzymywał kłusa. *Siedl*.

Zwroty: jechać, biec kłusem, rzadziej: w kłus (zwykle, gdy się mówi o momencie rozpoczęcia biegu lub jazdy, np. puścić się w kłus).

Ostrym kłusem przebywali drogę. *Zerom*. W kłus wyszli traktem.

Kmin — kminek — kminkowy; dlp tego kminu, tego kminku.

Kmita (nazwisko) — Formy: Kmita, Kmity, Kmicie, Kmitę, Kmito! Kmitą, o Kmicie. Ob. *Nazwiska polskie... na -a.

Kmotr, nie: kmoter (gw.).

Knebel — kneblować. I Formy: 1) dlp tego knebla, 2) knebluję, kneblujesz...; knebluj!; kneblowany; kneblował. II Składnia: 1) Kneblować co — czym, 2) K. komu — co.

Knedel, nie: knydel. Formy: dlp tego knedla, dlm tych knedli.

Kneź (wyraz sztuczny zamiast pol.: kniaźdz, ksiądz, rus. kniaź).

Kniahini, rzadko: kniahyni, nie: kniahinia.

Knieja — Formy: lp ta knieja, tej kniei, tej kniei, tę knieję, kniejo! tą knieją, w tej kniei; lm te knieje, tych kniei lub kniej, tym kniejom...

Knot, nie: knót, ani: gnot; dlp tego knota, nie: knotu.

Knować, częściej: knuć. I Formy: 1) knowam, knowasz, knowa...; knowaj!; knowany; knował, 2) knuję, knujesz, knuję...; knuj!; knuty; knuć. II Składnia: K. co — przeciw komu lub na kogo.

Knut, dlp tego knuta.

Knykieć, dlp tego knykcia.

Knyszyn — knyszynski; dop. Knyszyna.

Kobryn — kobryński.

Kobza — kobziarz lub kobzarz. Ob. Duda—dudziarz, ale: flet — flecista, fortepian — fortepianista, organy — organista itp. (w wyrazach cudzoziemskich).

Muzyki niewytworne, kobzarze, skrzypki gęśle. *Krasz*, cyt. *SW*.

Kochać — I Formy: kocham, kochasz, kocham..., kochaj!; kochany; kochał. II Składnia: K. kogo, co — za co.

Zwrot: kochać kogo, co nad życie lub na śmierć.

Kochaliśmy go nad życie. *Kad*. Kochała Szymona sekretnie na śmierć. *Zerom*.

Kochać się w kim, w czym.

W malarstwie się kocha. *Mick*. Kochał się w pańskości. *Siedl*. Nie kochała się jeszcze w nikim. *Dąbr*. Kochałem się wtedy w Szwedce. *Chojn*

Kocioł (nie: kociół) — kociółek, — kotlarnia: Formy: 1) ten kocioł, tego kotła..., 2) dlm tych kotlarni.

Przyganiał kocioł garnkowi. *Przysł*. cyt. *Małacz*.

Kocisko ten lub to. Formy: lp ten (to) kocisko, tego kociska, temu kocisku, to kocisko, tym kociskiem, o tym kocisku; lm te kociska, tych kocisków, tym kociskom...

Kociur lub **kocur**, **koczur**; dlp tego **kociura** lub **kocura**, **koczura**.

Kocur waleśał się po domu. *Zaremb.*

Kock (nazwa miasta) — **kocki**; dop. **Kocka**. **Kocmołuch**, nie: **koczmołuch**, ani: **kocmołuch**, ani: **koczmołuch**; dlp tego **kocmołucha**.

Koczkodan lub **koczkodon** — Znaczenie: 1) **K.** = mała; 2) (przen.) **K.** = osoba szpetna; głupia; postać: **k o c z k o d o n** używa się tylko w znaczeniu przen., dlp tego **koczkodona** albo **koczkodona**.

Nam dokuczyla Warszawa stęchłym powietrzem i malowanymi koczkodonami. *Święt.*

Kodeks, dlp tego **kodeksu**.

Kodycył, nie: **kodecył**; dlp tego **kodycyłu**.

Koegzystencja (!) = współistnienie.

Kogut — **kogucik** lub **kogutek**.

Kohabitacja (!) = współmieszkanie, wspólne mieszkanie.

Kohezja (!) = spójność, spoistość.

Kohortacja (!) = napomnienie, napominanie.

Koić — Formy: **koję**, **koisz**, **koi**, **koimy...**, **koją**; **kój!** **kójcie!**; **kojący**; **koili...**, **koili**.

Koincydencja (!) = zbieg okoliczności, traf.

Kojarzyć — I Formy: **kojarzę**, **kojarzysz**, **kojarzy**, **kojarzymy...**, **kojarzą**; **kojarz!** **kojarcie!**; **kojarzący**; **kojarzony**; **kojarzył**. II Składnia: **K.** kogo, co — z kim, z czym.

Kojący — **kojąco**.

Uwaga. Przysłowki tworzone od imiesłowów mają dwojakie znaczenie: 1) są znaczeniowo przysłówkami; bywa to wtedy, kiedy imiesłowowy, od których zostały utworzone, otrzymały znaczenie przymiotnikowe, np. **zachwycający** = wspaniale od: **zachwycający** = wspaniały; **lekceważący** = pogardliwie od: **lekceważący** = pogardliwy; **wyzwijający** = wyniośle od: **wyzwijający** = wyniosły, 2) mają znaczenie przysłówek odczasownikowych zbliżając się znaczeniowo do imiesłowów przysłówkowych (nieodmiennych), np. **uspokajający** = **uspokajając**, **kojąco** = **kojąc**, **pouczający** = **pouczając**. Różnica znaczeniowa między przysłówkiem odczasownikowym a imiesłowem przysłówkowym polega na tym, że przysłówek odczasownikowy wyraża zwykle okolicznik sposobu, a imiesłów przysłówkowy — okoliczność towarzyszącą. Ponieważ sposób czynności wyrażamy albo przez porównanie jej z inną czynnością, albo przez oznaczenie jej skutku, więc czynność, wyrażana w przysłówku odczasownikowym, jest albo czynnością, z którą się porównywa czynność główną, wyrażoną w słowie osobowym, albo czynnością, która jest przedstawiona jako skutek czynności głównej, np. **uśmiechał się pytając** = **uśmiechał się tak**, **jakby pytał**; **przemawiał uspokajająco** = **przemawiał tak**, **że uspokajał**. W tego rodzaju wyrażeniach związek między czynnością przysłówka odczasownikowego a

czynnością słowa osobowego jest bardzo ścisły. Przeciwnie, w wypadkach użycia imiesłowu przysłówkowego, związek między czynnością główną a poboczną bywa dość luźny, równorzędny, np. **pytając uśmiechał się** = **pytał się i uśmiechał**, **przemawiał uspokajając** = **przemawiał i uspokajał**.

Kojec — Formy: **lp ten kojec**, **tego kojca...**;

lm te kojce, **tych kojców...**

Kokaina — **kokainista**. Por. **Alkohol** — **alkoholik**. Formy **kokainista**, jak: **humanista**.

Kokietować kogo — **czym**.

Kokietowała swego męża. *Zapol.*

Kokietujący — **kokietująco**. Ob. **Kojący** — **Kojąco**.

Koklusz, dlp tego **koklusu**.

Kokon — **kokonik**; dlp tego **kokonu**.

Kokoszyć się lub **kokosić się**.

Koks — **koksarz** lub **koksiarz**, — **koksarnia** lub **koksiarnia**, — **koksarka** lub **koksiarka**. Formy: 1) dlp tego **koksu**, 2) dlm tych **koksarni** (**koksiarni**).

Kolaboracja (!) = współpraca.

Kolacja — Znaczenie: **kolacja** jest wyrazem codziennego użycia, nie można go więc zastępować wyrazem **wieczera**, który jest wyrazem stylu uroczystego.

Kolację jadamy o siódmej. *Ustatnia wieczerza. JP 10, 95. Miał zajść na kolację. Iwasz.*

Zwrot: **prosić kogo na kolację**, nie: **do kolacji**.

Kolano.

Zwroty: 1) **po kolana** = **aż do kolan**; 2) **trzymać na kolanach**; 3) **stać na kolanach** = **kłęczeć**;

4) **pisać na kolanie** = **pisać pośpiesznie**.

1. **śnieg leży po kolana**. *Prus.* 2. **Trzymać na kolanach**. *Dąbr.*

Kolbuszowa — **kolbuszowski**. Formy: **Kolbuszowa**, **Kolbuszowej**, **Kolbuszowej**, **Kolbuszową** lub **Kolbuszowę**, **Kolbuszowo!** **Kolbuszową**, w **Kolbuszowej** (odmiana przymiotnikowa, tylko w biern. i woł. końcówki rzeczownikowe). Ob. ***Nazwy geograficzne na -owa**.

Kolczuga, nie: **kołczuga**.

Kolczyk, nie: **kółczyk**.

Kolebka, nie: **kolibka**; dlm tych **kolebek**.

Kolec, nie: **kolc**. Formy: **lp ten kolec**, **tego kolca**, **temu kolcowi...**, **lm te kolce**, **tych kolców**, nie: **kolcy**, **tym kolcom...**

Róża bez kolców.

Kolega — **koleżanka**, — **koleżeński**, nie: **koleżański**. Formy: **lp ten kolega**, **tego kolegi**, **temu koledze** (nie: **kolegowi**), **tego kolegę**, **kolego!** **tym kolegą**, **o tym koledze** (nie: **kolegu**); **lm ci koledzy** (nie: **kolegowie**), **tych kolegów**, **tym koledgom**, **tych kolegów**, **koledzy!** **tymi kolegami**, **o tych kolegach**.

Zwroty: 1) **kolega po fachu**, **po piórze**, **po młczu**. *PJ 1, 126/7*; 2) **panie kolego** (**zwrot poprawny**, ale tradycji polskiej bardziej odpowiadają **zwroty**: **panie!** lub **kolego!**, zależnie od stopnia zażyłości). *Kr. 2, 147*.

Kolega po piórze. *Małacz*.

Kolegium (**PA**) (nie: **kollegium**) — **kolegialny**. Formy jak: **gimnazjum**.

Kolej, nie: **koleja**. I Formy: **lp ta kolej**, **tej kolei**, **tej kolei**, **tę kolej**, **kolei!** **tą koleją**,

o tej kolei; Im te koleje, tych kolei (nie: kolej), tym kolejom... II Znaczenie: 1) K. = ślad zostawiony przez koła, koleina, 2) K. = droga kołowa, 3) K. = porządek, następstwo.

Zwroty: 1) w kolej (dawn.), po kolei (dziś) = kolejno, po porządku; 2) przyszedł kolej na kogo, na co. *SF*.

1. Łał srebrzysty likwor w kolej. *Mick.* 2. Zazraz przyjdzie kolej na mnie. *Strug.* Przyszła kolej na mnie. *Nowak.*

Kolejarz, rzadziej: kolejawiec (prow.); dlm tych kolejarzy, rzadziej: kolejarzów.

Kolekcja (PA) (nie: kolekcja) — kolekcjonista, — kolekcjonerski, nie: kolekcjonarski. Formy: kolekcjonista, jak: humanista.

Kolekta'nea (tylko w Im). Formy: te kolekta'nea, tych kolekta'neów, tym kolekta'neom.

Kolektywizm — Formy: dlp tego kolektywizmu, mjsclp w tym kolektywizmie.

Kolektywny = zbiorowy.

Wyrażenie: akcja kolektywna (!) = akcja zbiorowa (zbiorowe działania). *DUMK 30 IX 30.*

Koleżanka, nie: koleżanka (prow. lit., *Wal.* 97).

Koleżanski (! prow. pld.) = koleżeński. Ob. Kolega.

Koleżeństwo — Znaczenie: 1) K. = zażyłość koleżeńska, 2) K. (!) = koledzy.

Szanowni koledzy (nie: szanowne koleżeństwo). *PJ 35, 10.*

Kolęda (PA), nie: kolenda.

Koliber, rzadko: kolibr; dlp tego kolibra.

Koligacja (arch. żart.) = powinowactwo.

Przypomniawszy koligację zalecił się jako wielce na usługi gotowy i przychylny kuzynek. *Krasz. cyt. SW.*

Kolizja = sprzeczność, przeciwieństwo.

Zwroty: 1) wejść z kim, z czym w kolizję. *SF*; 2) być z kim, z czym w kolizji. *SF*.

Kolno (nazwa miasta) — kolneński.

Kolofonia (!) = kalafonia.

Kolokować (!) = umieszczać.

Kolokwium, nie: kollokwium.

Kolonada, nie: kolonnada, lepiej: kolumnada.

Kolonia — kolonista, — kolonijny, — kolonialny. I Formy: kolonista, jak: humanista.

II Znaczenie: 1) kolonijny = odnoszący się do kolonii = prywatnej posiadłości rolnej, 2) kolonialny = odnoszący się do kolonii = państwowej posiadłości zamorskiej.

Zwroty: 1) na kolonii = na zagrodzie; 2) w kolonii = w posiadłości zamorskiej.

Zapytał, co słycać u nich na kolonii. *Iwasz.*

Kolonia (nazwa miasta) — koloński.

Kolor — kolorysta — kolorystyka — kolorystyczny. I Forma: 1) dlp tego koloru, 2) kolorysta, jak: humanista.

Zwroty: 1) zrobić co w kolorze, zapuścić co na kolor, nie: pod kolor; 2) przedstawic co w czarnym (różowym) kolorze. *SF*; 3) widzieć co w czarnym (różowym) kolorze. *SF*.

1. Ramki, wykonane w kolorze (nie: pod kolor) listew wagonu. *KJMK.* (Deski) podłogi: zapuszczona na kolor wiśniowy. *Kruczk.*

Kolos — Znaczenie i formy: 1) K. = wielki wzrostem lub duchem człowiek; dlp tego kolosa, 2) K. = wielki jakiś przedmiot martwy, np. wielka budowla; dlp tego kolosu.

Kolubryna, nie: kolumbryna (Przybysz.). **Kolumbia** — kolumbijski. Składnia: 1)jechać do Kolumbii, 2) mieszkać w Kolumbii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Kolumna — kolumnienka; dlm tych kolumn, nie: kolumnien.

Kolumnada, rzadziej: kolonada. Ob. Kolonada.

Koluszki (nazwa miejscowości) — koluszkowski; dop. tych Koluszek, nie: Koluszków.

Kołać czym — o co. Formy: kołaczę, kołaczesz, kołaczę..., rzadziej: kołacę, kołaczysz, kołaczę..., (dawn.), rzadko: kołatam, kołatasz, kołata.

Jak teń deszcz smutno o szyby kołaczę. *Zapol.*

Kołać się.

Zwrot: kołać się po świecie = wędrować w utrudzeniu i w niedostatkach.

Dość mam tego kołatania się po świecie. *Sienk.*

Kołczan, dlp tego kołczanu (Łoś, N) lub kołczana (SW).

Kołdra — kołderka; dlm tych kołder.

Kołodun, dlp tego kołoduna.

Kołek.

Zwroty: 1) zawiesić co na kołku (rub.) = zarzucić co, zaprzestać czego; 2) ciosać komu kołki na głowie. *SF* = dręczyć kogo natrętnym nudzeniem; 3) język kołkiem staje = język drętwieje. *SF*.

Możesz sobie teraz zawiesić na kołku swoje polowanie. *Kad.*

Kołnierz (nie: kołnirz, ani: kołmirz) od czego, nie: czego; dlm tych kołnierzy, rzadko: kołnierzów.

To jest kołnierz od mojego munduru. *Gomuł.*
Zwrot: wziąć kogo za kołnierz (tryw.) = wyrzucić kogo przemocą.

Koło (rzc.) — kołowy (dwu-, trzy-, czterokolny).

Zwroty i wyrażenia: 1) wóz o dwóch kołach; 2) piąte koło u wozu. *SF* = rzecz niepotrzebna; 3) płącać się, jak piąte koło u wozu. *SF*; 4) błędne (zaczarowane) koło = położenie bez wyjścia; 5) otoczyć kołem, stanąć kołem; 6) koło o promieniu (geom.)... nie: koło promienia...

4. Położenie coraz było podobniejsze do błędnego koła. *Sienk.* Wyjść z tego zaczarowanego koła nie można. *I. Dąbr.* 5. Goście weszli w porządek i stanęli kołem. *Mick.* 6. (Ciężba) otoczyła go kołem. *Sienk.*

Koło (nazwa miasta) — kolski.

Koło (przym.) = (!) pod (na bliższe określenie miejscowości JP 10. 30).

Dukla pod Krosnem (nie: koło Krosna, ani: ad Krosno). Równie pod Duklą (nie: koło Dukli, ani: ad Duklą).

Kołobrzeg (nazwa miejscowości) — kołobrzeczki.

Kołodziej, nie: kołodziej.

Kołoęt, częściej: kołoęt. Znaczenie i formy: 1) K. = roztrzepaniec, człowiek, lubiący zamieszanie; dlp tego kołoętą, 2) K. = zamieszanie, bezład; dlp tego kołoętą.

Kołomyja — kołomyjski. Formy: Kołomyja, Kołomyi, Kołomyi..., w Kołomyi.

Kołowrót (nie: kołowrot) — kołowrotek, nie: kołowrótek; dlp tego kołowrotu, tego kołowrotka.

Kołpak, dlp tego kołpaka.

Kołtun — kołtuniasty lub kołtunowaty; dlp tego kołtuna.

Konary, mchem kołtunowate. *Mick.*

Kołysać (się) — Formy: kołyszę, kołyszysz, kołyszcie, kołyszemy..., kołyszają (nie: kołyszam, kołyszasz, kołyszacie..., kołyszają); kołysz!, (nie: kołyszaj!); kołyszający (nie: kołyszającycy); kołysał..., kołyszali.

żuraw od studni kołysze się. *Krasz.*

Koma (!) = przecinek (znak pisarski).

Komedia — komedyjka, — komediant — komediancki.

Zwrot: grać komedię = udawać co.

Po co grać tę kiepską komedię? *Ostr.*

Komenda — komendant — komendantura. Składnia: 1) K. czego = zarząd wojskowy czego, 2) K. nad kim, nad czym = dowództwo nad kim, nad czym.

1. Komenda placu. 2. Komendanta kusili komendą nad całymi legionami. *Strug.*

Zwroty: 1) objąć, wziąć komendę nad kim, nad czym; 2) brać kogo, co pod komendę; 3) pod komendą kogo (być, coś wykonywać); 4) na komendę = na rozkaz.

1. Chciałem wystąpić do chorągwi, by komendę nad nimi objął. *Sienk.* 2. Chcia. nas brać pod swoją komendę. *Strug.* 3. Jedna część pod komendą Trzaskowskiego udała się w górę. *Mochm.* Pod komendą samego pułkownika. *Sierosz.* 4. Jak na komendę skręcił. *Strug.* Garnki tłukły się jakby na komendę. *Konop.*

Komenderować — I Formy: komenderuję, komenderujesz...; komenderuj!; komenderujacy; komenderowany; komenderował. II Składnia: K. kim, czym, nie: kogo, co (dawn.).

Komenderował on kilku chłopami, zapędzającymi naszą trzodę z łąki na drogę do bliskiego dworku. *Chodź. cyt. SW.*

Komentarz, dlm tych komentarzy, rzadko: komentarzów.

Komeraż, dlp tego komerażu.

Komercyjny (rzadziej: komercyjny) = handlowy. Ob. Komers.

Komers — komersyjny; dlp. tego komersu. Znaczenie: 1) K. = dawna gra karciana, rodzaj preferansa, 2) K. = spółka, stowarzyszenie.

Wyrażenie: gry komersyjne (w przeciwieństwie do gier hazardowych).

Kometa ta, nie: ten kometa (dawn.). Ob. Satelita. Formy: lp ta kometa, tej komety, tej komety, tę kometę...; lm te komety, tych komet...

Był to kometa pierwszej wielkości i mocy. *Mick.* I za tą niepoczciwą pociągnął kareta ogon..., jak za tą kometą. *Mick.*

Komfort (nie: konfort) — komfortowy; dlp tego komfortu.

Komiczność — komizm. I Formy: dlp tego komizmu, mjsclp w tym komizmie. II Znaczenie: 1) komiczność = śmieszność nieświadoma, 2) komizm = a) śmieszność świadoma, celowa, b) komiczność.

Komiczność położenia. Komizm autora. *PJ 1, 151.* Uśmiechnął się zważywszy komizm sytuacji. *Ostr.*

Komin — kominek, — kominiarz. Formy:

1) dlp kolina, 2) dlm tych kominiarzy, rzadziej: tych kominiarzy.

Zwrot: chodzić po kominkach = być pieczeniarem, żywić się na wizytach.

Komis, dlp tego komisu

Zwrot: brać co w komis, nie: na komis.

Komisaryczny (! germ. por. niem. komisarisch) = komiarski. Ob. Komiarsz.

Wydany został dekret komiarski. *Żerom.*

Komiarsz — komiarski, — komisariat. Ob. Dyrektor, Inspektor. Składnia: K. do czego, nie: dla czego.

Komiarsz rządowy do Krajowego Związku Producentów (nie: dla...). Komiarsz do dozoru (nie: dla dozoru). *KJMK.*

Komisja — komisyjny. Składnia. 1) K. kogo, nie: z kogo; 2) K. czego, 3) K. do czego, nie: dla czego.

1. Komisja osób biegłych (nie: z osób biegłych). 2. Komisja Edukacji Narodowej. 3. Komisja do Ksiąg Elementarnych. Komisja do Atlasu historycznego (nie: dla Atlasu hist.).

Zwroty: 1) wybrano komisję do opracowania regulaminu (wyrażenie: do opracowania regulaminu... jest określeniem przydawkowym rzeczownika: komisja); 2) wybrano komisję dla opracowania regulaminu = dla opracowania regulaminu wybrano komisję (wyrażenie: dla opracowania regulaminu... jest określeniem okolicznikowym celu czasownikowym: wybrano).

Komi'tet (nie: ko'mitet. *PJ 35, 5*) — komitetowy, nie: komitecki. I Formy: dlp tego komitetu, mlm te komitety, nie: komiteta. II Składnia: K. do czego, nie: dla czego.

Komitet do walki z bezrobociem (nie: dla walki z bezrobociem).

Komitywa.

Zwroty: 1) wejść z kim w komitywę. *SF*; 2) być z kim w komitywie. *SF*; 3) zawrzeć z kim komitywę. *SF*.

Nie wszedł w bliższą komitywę. *Sienk.* Jedną prześladują, z drugą wchodzą w komitywę. *Sienk.*

Komizeracja (arch. żart.) = litość, współczucie.

Komizm. Ob. Komiczność.

Komoda — komódka.

Kompakt (przym. ndm.) (!) = ścisły, zwarty.

Kompan, rzadziej: kompanion (dawn.); mlm ci kompani, rzadziej: kompanowie, kompanioni lub kompanionowie.

Kompania — kompanijny, nie: kompanijski, ani: kompaniczny (dawn.).

Zwroty: 1) kompanię z kim trzymać; 2) dotrzymać komu kompanii. *SF*; 3) dla kompanii = dla dotrzymania towarzystwa.

1. Lubił ze mną kompanię trzymać. *Sienk.* Nie trzymali z chudeuszem kompanii. *Żerom.* 3. *Szwed* tutaj dla wesolej kompanii. *Bartk.*

Komparacja (!) = porównanie.

Komparencja (!) = stawienie się, stawienictwo.

Komparent (!) = stawiający się w procesie sądowym.

Kompas, dlp tego kompasu.

Kompatriota = rodak, ziomek. Formy: lp ten kompatriota, tego kompatrioty, temu kompatriocie, tego kompatriotę, kompatrioto! tym kompatriotą, o tym kompatriocie; lm ci kompatrioci, tych kompatriotów...

Kompedium = krótki zarys jakiejś nauki. Formy: kompedium, jak: gimnazjum.

Kompensacja lub **kompensata** (nie: kompensacja, ani: kompensata) = zrównoważenie, wyrównanie (rachunków, strat), wynagrodzenie.

Kompetencja (prawn.) = właściwość — kompetentny = właściwy.

Kodeks postępowania cywilnego normuje właściwość sądów powszechnych. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: 1) poddać kogo, co pod czyją kompetencję; 2) należeć do czyjej kompetencji.

Kompetentny — Składnia: 1) K. do czego = mający prawo do czego, 2) K. w czym = wyćwiczony w czym, umiętny w czym.

1. Jest kompetentny do zabierania głosu w tej sprawie. *Czas 8 III 34.* 2. On jest w tych rzeczach kompetentny.

Kompilacja — kompilacyjny, —kompilować — kompilowany.

Kompleks, dlp tego kompleksu.

Kompleksja = budowa ciała.

Komplement (rzadziej: komplement) — komplemencista. Formy: 1) dlp tego komplementu, młm komplementy, nie: komplemencista, 2) komplemencista, jak: humanista.

Zwrot: komplementy prawić. *SF.*

Młodzieniec jej nawzajem komplementy prawić. *Mick.* Prawill siarczyste komplementy. *Małacz.*

Komplet — kompletny; dlp kompletu.

Zwrot: być w komplecie = być w całości, w całym towarzystwie.

Jesteśmy w komplecie. *Sierosz.*

Kompletnie = całkowicie, zupełnie.

Uciszyło się kompletnie. *Iwasz.*

Kompletny = całkowity, zupełny. Ob. **Komplet**.

Uważała to za objaw kompletnego braku poczucia rzeczy. *Grusz.*

Komplement. Ob. **Komplement**.

Komponent (!) = składnik.

Kompost, dlp tego kompostu.

Kompot (nie: kompót) = owoce, gotowane z cukrem; dlp kompotu. Por. **Komput**.

Kompres = okład; dlp tego kompresu, młm te kompresy, nie: kompresja.

Kompresja = sprężenie (DUMK 25 VII 32).

Wyrażenia: kompresja wydatków, kompresja budżetu (!) = zmniejszenie lub okrojenie wydatków, budżetu.

Kompromis, dlp tego kompromisu.

Zwrot: wejść w kompromis z kim, z czym.

Kompromitować — I Formy: kompromituje, kompromitujesz...; kompromituj!; kompromitujący; kompromitowany; kompromitował. II Składnia: K. kogo, co — kim, z czym.

Pan mnie kompromitujesz takimi radami. *Reym.*

Kompromitujący —kompromitująco. Ob. **Kojący** —kojąco..

Komput = oddział wojska; dlp tego komputu.

Kontur (urząd krzyżacki), nie: kontur; dlp tego kontura. Por. **Kontur**.

Komuna — komunizm, — komunista. Formy: 1) dlp tego komunizmu, mjselp w tym komunizmie, 2) komunista, jak: humanista.

Komunalny, nie: kumunalny.

Komunał, dlp tego komunału.

Komunikacja — komunikacyjny.

Zwroty: 1) komunikację zaprowadzić, otworzyć. *SF*; 2) komunikację przeciąć, przerwać. *SF*; 3) komunikację utrzymywać, nie: podtrzymywać.

Komunikat, dlp tego komunikatu.

Komunikować = zawiadamiać, powiadamiać. I Formy: komunikuje, komunikujesz...; komunikuj!; komunikujący; komunikowany; komunikował. II Składnia: K. komu — co = powiadamiać kogo — o czym.

Komunikuje się zmiany = zawiadamia się o zmianach. *DUMK 31 XII 32.*

Komunikować się z kim, z czym.

Konar, dlp tego konaru, rzadziej: konara.

Koncedować (!) = ustępować (DUMK 30 IX 30).

Konceptista (!) = urzędnik, przygotowujący samodzielnie projekty pism urzędowych. Ob. **Koncept**.

Koncept — konceptista — konceptient. Ob. **Konceptista**. I Forma dlp tego konceptu. II Znaczenie: 1) K. = pomysł, 2) K. = dowcip, 3) K. (!) = orulion, projekt urzędowego pisma (DUMK 30 IX 30. Kr. 2, 150).

Zwroty: 1) wpaść na koncept. *SF*; 2) konceptem ruszyć. *SF*; 3) sadzić się na koncepty. *SF*; 4) tań koncept.

1. Twardowski na koncept wpada. *Mick.* 2. Ktoś ruszył tanim konceptem. *Barik.* Ruszył konceptem jak martwe ciało ogonem (rub.). *Przyst.*

Koncert — koncercista lub koncertysta, rzadziej: koncertant, — koncertować. Formy: 1) dlp tego koncertu, młm te koncerty, nie: koncerta, 2) koncercista, jak: humanista.

Zwrot: dać w czym koncert. *SF* = zrobić co wzorowo.

Koncesja - - koncesyjny. Znaczenie i składnia: 1) K. w czym = ustępstwo w czym, 2) K. na co = pozwolenie, zezwolenie na co.

1. Zrobił mi w tym koncesję. 2. Uzyskał koncesję na sprzedaż wyrobów tytoniowych.

Konceptista (!) lub **konceptient** (!) = referent biurowy.

Kondel. Ob. **Kundel**.

Kondensacja (nie: kondenzacja) = zgęszczanie (DUMK 25 VII 32).

Kondensator, nie: kondenzator.

Kondolencja (= współczucie, zwłaszcza wyrażone z powodu poniesionej straty) — kondolencyjny.

Kondolować (arch. żart.) = współczuć, składać kondolencję (wyrazy współczucia).

Konduita (żart.). Znaczenie: 1) K. = zachowanie się, sprawowanie, obyczaje, 2) K. = opinia o obyczajach.

Zwroty: 1) człowiek dobrej (złej) konduity; 2) mieć złą (dobrą) konduitę = zażywać zlej (dobrej) opinii.

Kondukt, dlp tego konduktu.

Konduktor — Znaczenie i formy: 1) K. = funkcjonariusz, sprzedający bilety w tramwajach bądź sprzedający bilety w pociągach; dlp tego konduktora, mim konduktorki, nie: konduktorowie, 2) K. = przewod-

nik elektryczny; dlp tego konduktora, młm te konduktory.

Kondycja — Znaczenie: 1) K. = (arch. żart.) stan, stanowisko, majątność, 2) K. = płatna posada.

1. Koń w dobrej kondycji. *Cyt. SW.* 2. Masz doskonałą kondycję, choć w ubożym domku. *Krasz. cyt. SW.*

Kondygnacja, nie: kontygnacja.

Koneksja, zwykle w lm: koneksje (arch. żart.) = stosunki, związki towarzyskie i rodzinne z ludźmi.

Koneksje potężne, mnogie klientele. *Mick. cyt. SW.*

Koneser (żart.) = znawca.

Konew lub **konwia** — konewka — koneweczka. I Formy: lp ta konew (konwia), tej konwi (nie: konwy JP 5, 119), tej konwi, tę konew (konwię), tą konwią, c tej konwi, lm te konwie, tych konwi, tym konwiom... II Składnia: 1) K. na co = konew przeznaczona na co, 2) K. do czego (nie: dla czego) = konew służąca do czego, 3) K. od czego = konew wzięta od czegoś, do czego bywa zwykle używana, 4) K. czego = konew czymś wypełniona, 5) K. po czym, rzadziej: z czego = konew pozostała po czym, 6) K. z czego = konew zrobiona z czego. Ob. Kosz.

Konfederacja — konfederacyjny, — konfederat — konfederacki.

Zwroty: 1) zawiązać konfederację. *SF*; 2) związać się konfederacją. *SF*.

Konfederować się, nie: konfederacić się. I Formy: konfederuję się, konfederujesz się...; konfederuj się!; konfederujący się; (s) konfederowany; konfederował się. II Składnia: 1) K. ś. z kim = zawiązywać z kim konfederację, 2) K. ś. za kim = zawiązywać konfederację, żeby kogoś popierać.

Chce konfederować się ze Stanisławem. *Kaczk. cyt. SW.*

Konfekcja — konfekcyjny.

Konferencja — konferencyjny, rzadziej: konferencjonalny.

Konferować — I Formy: konferuję, konferujesz, konferuje...; konferuj!; konferujący; konferował. II Znaczenie i składnia: 1) K. z kim — o czym = obradować z kim — o czym, 2) K. z kim — o co = traktować z kim — o co, 3) K. nad czym = naradzać się nad czym, 4) K. komu — co (arad.) = ofiarowywać, przeznaczać komu — co.

1. Konferowałem z nim długo o tych sprawach. 2. Konferowaliśmy o warunki ugody. 3. Konferowaliśmy nad planem naszej działalności. 4. Król Jegomość powołuje cię do boku swego i konferuje ci krzesło senatorskie. *Chodź. cyt. SW.*

Konfesja (= wyznanie) — konfesjonista. Formy: konfesjonista, jak: humanista.

Konfesjonał, nie: konfensjonał; dlp tego konfesjonału.

Konfidencja (arch. żart.) = zażyłość; — konfidencjonalny, nie: konfidencyjny.

Konfident — Znaczenie: 1) K. = powiernik (arch. żart.), 2) K. = konfident policji, szpieg, donosiciel.

Konfiguracja = ukształtowanie (DUMK 30 IX 30).

Konfiskacja, częściej: **konfiskata** (nie: konfiskacja, ani: konfiszkata) — konfiskacyjny.

Zwroty: 1) zdjąć, znieść konfiskatę. *SF*; 2) podlegać konfiskacie. *SF*; 3) skazać na konfiskatę. *SF*.

Konfiskować (niedok.) — skonfiskować (dok.).

I Formy: konfiskuję, konfiskujesz...; konfiskuj!; konfiskujący; konfiskowany; konfiskował, 2) skonfiskuje, jak: konfiskuję. II Składnia: K. co — komu.

Konfitura (nie: konfetura, dawn.) — konfiturowy.

Konflagracja (arch.) = pożoga, pożar.

Konflikt, dlp tego konfliktu.

Konfrontacja lub **konfrontowanie** kogo z kim.

Konfrontować — I Formy: konfrontuję, konfrontujesz...; konfrontuj!; konfrontujący; konfrontowany; konfrontował. II Składnia: K. kogo — z kim.

Konfrontować świadków z oskarżonymi. *SW.*

Konfundować lub **konfundować** (niedok.) — skonfundować lub skonfundować (dok.). I Formy: 1) konfunduję, konfundujesz...; konfunduj!; konfundujący; konfundowany; konfundował, 2) skonfunduję, jak: konfunduję. II Składnia: K. kogo — czym = zawstydząć kogo — czym.

Konfutować (!) = zbijać, odrzucać zarzuty. **Kongestia** (!) = uderzenie krwi.

Konglomerat, lepiej: zlepek, zlepienieć; dlp tego konglomeratu.

Kongo — kongoski (Kr. 2, 232/3), nie: kongolański, ani: kongolański.

Kongregacja — kongregacyjny, nie: kongregacjonalny, ale: kongregacjonista lub kongregacjonista, nie: kongregalista. Formy: kongregacjonalista (kongregacjonista), jak: humanista.

Kongres — kongresista — kongresowy. Formy: 1) dlp tego kongresu, 2) kongresista, jak: humanista.

Kongruencja (!) — Znaczenie: 1) K. = zgodność, przystosowanie się, 2) K. = (gram.) zgoda.

Koniak, dlp tego koniaku.

Koniec — koniuszek. Formy: lp ten koniec, tego końca, temu końcowi, nie: końcu...; lm te konce, tych końców, nie: końcy (PJ 35/36. 203), tym końcom...

Zwroty: 1) koniec końców lub koniec końcem. *SF* = w końcu, wreszcie; 2) od końca do końca lub z końca do końca (w koniec). *SF*; 3) z końca świata. *SF* = z daleka; 4) koniec świata! *SF* = rzecz niebywała!; 5) położyć czemu koniec. *SF. JP 4, 64*; 6) doprowadzić co do końca. *SF*; 7) mieć się ku końcowi, dobiegać końca. *SF*; 8) widzieć czemu koniec lub widzieć koniec czego; 9) jest czemu koniec lub jest koniec czego; 10) nie koniec na tym = nie wszystko się na tym kończy; 11) na tym koniec. *SF* = na tym wszystko się kończy. 12) do końca z kim trafić. *SF* = do ładu z kim trafić; 13) koniec z końcem wiązać = dawać sobie radę z wydatkami; 14) na szarym końcu = w niewidocznym, skromnym miejscu.

1. Wreszcie, koniec końców my zjechali. *Mick. Koniec końców do garnka nie miał co włożyć. Żerom. 2. Z końca w koniec piacu leciał szepł. Że-*

rom. 4. Przymusiło to rząd, by koniec temu położyć. Niemc. 5. Położył jej (=niepewności) koniec. Sienk. 7. Mazur mił: się ku końcowi. Sierosz. 8. Nie widzę temu końca. Dąbr. 9. Nie tu był koniec jego meki. Sienk. Końca tej naradzie nie było. Sienk. 10. Nie koniec na tym. Matacz. 14. Na szarym końcu stołu. Iwasz.

Konieczność.

Zwroty: 1) podać się konieczności. *SF*; 2) z konieczności co robić. *SF*.

Konieczny—Składnia i znaczenie: 1) K. dla kogo, dla czego = koniecznie potrzebny komu, czemu (to jest niezbędny dla kogoś, kto korzysta z przedmiotu oznaczonego w rzeczowniku określonym, np. spokój, konieczny dla człowieka; pożywienie konieczne dla zwierząt, wilgoć konieczna dla roli), 2) K. do czego = koniecznie potrzebny do czego lub na co (to jest niezbędny do czegoś, z czego można korzystać lub co można wykonywać przy pomocy przedmiotu oznaczonego w rzeczowniku określonym, np. zapasy konieczne do podróży).

1. Dom konieczny dla szkoły. Konieczny dla ruchu. *KJMK*. 2. Dom konieczny do spełniania (nie: dla spełniania) zadań szkoły. Konieczny do utrzymania ruchu. *KJMK*. Czy to jest konieczne do życia? *Goet*.

Uwaga. Z podanych wyżej różnic znaczeniowych wynika, że po przyimku: dla używamy zwykle rzeczownika oznaczającego jakąś istotę żyjącą (człowieka, zwierzę lub roślinę), a po przyimku: do używamy rzeczownika oznaczającego jakąś rzecz martwą, a zwłaszcza rzeczowników odśłownych, oznaczających jakiegoś czynności bądź stany; używanie w takich razach przyimka: dla jest grubym barbarzyństwem (rusycyzmem bądź germanizmem).

Wyrażenie: koniecznym jest, żeby... (!) = konieczna rzecz, żeby... Ob. * Zdania podrzędne podmiotowe.

Konin (nazwa miasta) — koniński.

Koniuszy — koniuszyna. Formy: 1) lp ten koniuszy, tego koniuszego, temu koniuszemu...; lm ci koniuszowie, tych koniuszych, tym koniuszym... (odmiana przymiotnikowa, tylko w młm końcówka rzeczownik. -owie), 2) koniuszyna, jak: sędzina.

Konklawe (rzecz. ndm.)—konklawista. Formy: konklawista, jak: humanista.

Konkluzja = wniosek.

Konkocja (!) = trawienie, strawność.

Konkordat, dlp tego konkordatu.

Konkretny — konkretnie, nie: konkretno.

Konkurencja — konkurencyjny.

Zwrot: wytrzymać konkurencję. *SF*.

Konkurent do czego.

Uważał syna gospodyni dworskiej za właściwego konkurenta do dziewczyny. *Święt*.

Konkurować — I Formy: konkuruję, konkurujesz...; konkuruj!; konkurujący; konkurował. II Składnia i znaczenie: 1) K. do kogo, do czego=zmierzać, zdążyć we współzawodnictwie do kogo, do czego, 2) K. o kogo, o co=ubiegać się we współzawodnictwie o ko-

go, o co, 3) K. z kim, z czym = współzawodniczyć z kim, z czym, 4) K. (bez dopeln.) = zabiegać, starać się o względy panny.

1. Dawno już konkurował do tego stanowiska. 2. Dwa lata o nią konkurował. 3. Konkuruje z nim od lat wielu. 4. Ej, panie Soplica, daremnie konkurujesz! *Mick*.

Zwrot: konkurować o pannę lub do panny.

Konkurs — konkursowy; dlp tego konkursu. Składnia i znaczenie: 1) K. kogo, czego (gdzie się mówi o osobach lub przedmiotach, które się wysuwa do współzawodnictwa w konkursie), 2) K. na co (gdzie się mówi o przedmiocie, o który się ma odbyć współzawodnictwo).

1. Staaliśmy do konkursu szybkości w biegu. Na niektóre wydziały uniwersyteckie kandydaci są przyjmowani na podstawie konkursu matur. 2. Ogłoszono konkurs na posadę inżyniera powiatowego.

Zwroty: 1) stawać do konkursu. *SF*; 2) popaść w konkurs (!) = ogłosić upadłość; 3) konkurs do majątku (!) = ogłoszenie upadłości. *DUMK 25 VII 32*; 4) mianowanie z konkursu (nie: w konkursie). *DUMK 31 III 32*.

Konkury (tylko w lm), dop. tych konkurów: **Konno** lub na koniu.

Dobrze na koniu jeździł. *Mick*.

Konopie (tylkø w lm)—konopiasty, rzadko: konopiaty (nie: konopaty, ani: konopniaty, ani: konopity),—konopny,—konopiany, nie: konopniany, ani: konoplany. I Formy: te konopie, tych konopi, tym konopiom... II Znaczenie 1) konopiasty (konopiaty) = podobny do konopi, mający właściwości konopi, 2) konopny (konopiany) = właściwy konopiom, odnoszący się do konopi, zrobiony z konopi. **Konsekracja** (nie: konakracja), 1) K. = uroczyste poświęcenie, 2) K. = przeistoczenie (część mszy świętej).

Konsekwencja w czym = następstwo.

Konsekwentny w czym:

Konsekwentny w poświęceniu. *Goet*.

Konsens (prawn.) = zgoda, przyzwolenie; dlp tego konsensu.

Konserwa (nie: konzerwa), zwykle w lm: konserwy. Formy: te konserwy, tych konserw, tym konserwom...

Konserwatorium — Formy jak: gimnazjum. **Konserwatyzm** — konserwatysta. Formy: 1) dlp tego konserwatyzmu, mjsclp w tym konserwatyzmie, 2) konserwatysta, jak: humanista.

Konserwować = utrzymywać w całości, zachowywać (*DUMK 30 IX 30*).

Konsola, nie: konzola.

Konsolacja (arch. żart.). Znaczenie: 1) K. = pociecha, 2) K. = pociechy, dzieci.

Konsolidacja = zespolenie, wzrost, wzmocnienie, zabezpieczenie.

Konsorcjum — Formy jak: gimnazjum.

Konspekt, dlp tego konspektu.

Konspiracja — konspiracyjny, — konspirator — konspiratorski.

Konspirować — I Formy: 1) konkuruję,

konspirujesz...; konspiruj!; konspirujący; konspirowany; konspirował. II Składnia: K. przeciw komu, czemu.

Konstancja (!) = stwierdzenie.

Konstanty — Kostek, — Kocio. I Formy: 1) Konstanty, Konstantego, Konstantemu... (odmiana przymiotnikowa), 2) mian. Kocio, nie: Kociu. Por. Guciu. Ob. *Wolacz. II Składnia i znaczenie: 1) Konstantowie (Konstantostwo) = Konstanty z żoną, 2) państwo Konstantowie (Konstantostwo) wyjechali.

Kocio (nie: Kociu) przyszedł.

Konstantynopol — konstantynopolitański (pod wpływem łc. constantinopolitanus) lub konstantynopolski. (Kr. 2, 236. Łoś Gr. 2, 84); dop. Konstantynopola.

Konstantynów (nazwa miasta) — konstantynowski.

Konstatować (nie: konstatować) = stwierdzać. I Formy: konstatuję, konstatujesz...; konstatuj!; konstatujący; konstatowany; konstatował. II Składnia: K. co.

Konsternacja = zakłopotanie, popłoch.

Konstrukcja (= skład, układ, budowa ładu, porządek) — konstrukcyjny, — konstruktywny. Znaczenie: 1) konstrukcyjny = tyczący się konstrukcji, właściwy konstrukcji, 2) konstruktywny = tworzący konstrukcję, umiejętny w konstruowaniu.

Konstruować = układać, budować, organizować. I Formy: konstruuje, konstruujesz...; konstruuji!; konstruujący; konstruowany; konstruował. II Składnia: K. co.

Konstypacja (!) = zatwardzenie.

Konstytucja (nie: konstytucja) — konstytucyjny, rzadziej: konstytucjonalny — konstytucjonalizm — konstytucjonalista lub konstytucjonista. Formy: 1) dlp tego konstytucjonalizmu, mjsclp w tym konstytucjonalizmie, 2) konstytucjonalista (konstytucjonista), jak: humanista.

Konstytuować = urządzać, zawiązywać. I Formy: konstytuuję, konstytuujesz...; konstytuuj!; konstytuujący; konstytuowany; konstytuował. II Składnia: K. co.

Konsul (nie: konzul) — konsulat — konsularny. Formy: 1) mlm ci konsulowie, dlm tych konsulów, nie: konsuli, 2) dlp tego konsulat.

Konsultacja = narada.

Konsultant = udzielający rady.

Konsultor, Znaczenie: 1) K. = konsultant. 2) K. = pytający o radę.

Konsum (!) = zrzeczenie spożywcze, spółdzielnia spożywcza (DUMK 15 X 31).

Konsumcja (!) = konsumpcja (Kr. 2, 317/8). Ob. Konsumpcja.

Konsument = spożywca (Krasn. 85).

Konsumować — I Formy: konsumuję, konsumujesz...; konsumuj!; konsumujący; konsumowany; konsumował. II Znaczenie: 1) K. = spożywać, 2) K. = (żart.) jeść.

Konsumpcja = spożycie (DUMK 30 IX 30) — konsumpcyjny.

Konsyleracja (arch. żart.) = rozważanie.

Konsygnacja (!) = spis, wykaz szczegółowy. Konsygnacja (!) towarów = spis lub wykaz szczegółowy towarów. DUMK 25 VII 32.

Konsyliarz (arch.) = lekarz, udzielający porad.

Zwrot: (starośw.) panie konsyliarzu! = panie doktorze (współcz.).

Konsylium, nie: konzylium. Formy konsylium, jak: gimnazjum.

Konsystencja — Znaczenie: 1) K. = gęstość, zsiadłość, 2) K. = kwatery (wojska).

Konsystorz — konsystorski, rzadziej: konsystorialny.

Konszachty (tylko w lm). Formy: te konszachty, tych konszachtów, tym konszachtom...

Zwroty: wchodzić z kim w konszachty; mieć z kim konszachty.

Musieli w jakieś konszachty wchodzić. *Sienk.* Miała (z nimi) zadawnione konszachty. *Żerom.*

Kontakt = styczność; dlp tego kontaktu.

Zwroty: 1) zachować kontakt = utrzymać styczność, łączność, stosunki. DUMK 30 IX 30; 2) być z kim w kontakcie.

2. Jest w kontakcie z ludźmi, od których on zależy. *Parand.*

Kontaktować (!) = stykać się, utrzymywać styczność, łączność, porozumiewać się.

Kontekst, dlp tego kontekstu.

Kontemplacja (nie: kontemplencja) — kontemplacyjny.

Zwroty: 1) oddawać się kontemplacji; 2) usposobienie kontemplacyjne = usposobienie skłonne bardziej do refleksji niż do czynu.

Kontenans, dlp tego kontenansu.

Zwroty: 1) zbić z kontenansu. *SF*; 2) stracić kontenans. *SF*; 3) odzyskać kontenans. *SF*.

Kontent, nie: kontenty, kontentny. I Formy: tylko mlp kontent, kontenta, kontente, mlm kontenci, kontente. II Składnia: K. z czego.

Ja mam być z twojego bronowania kontent? *Prus.* Dyrektor i nauczyciel są z tego kontenci. *Nowak.*

Kontentować się czym. I Formy: kontentuję się, kontentujesz się...; kontentuj się!; kontentujący się; kontentował się. II Składnia: K. ś. czym.

Kontestacja (! prawn.) = zaświadczenie o wręczeniu dokumentu.

Konto = rachunek. Formy: lp to konto, tego konta, temu kontu..., na tym koncie; lm te konta, tych kont, tym kontom...

Zwroty: 1) na czyjeś konto coś złożyć; 2) na czyjeś konto coś zrobić = na czyjąś odpowiedzialność coś zrobić; 3) mówić na konto kogo, czego (!) = mówić o kim, o czym.

Kontrabanda — kontrabandzista lub kontrabandziarz (pogardl.). Formy: kontrabandzista, jak: humanista.

Kontradykcja (arch. żart.) = sprzeczność.

Zwrot: być z kim lub z czym w kontradykcji (żart.).

Kontrafałda.

Zwrot: zwracać kontrafałdę (tryw.) = mówić nieprawdę.

Nie zwracaj kontrafałdy, że w Warszawie by-

żeś i na Saską Kępe wcale nie jeździłeś. *Feliks Szóber (Podróż po Warszawie)*.

Kontrahent = zawierający umowę (DUMK 25 VII 32).

Kontrakt (nie: kontracht) = umowa. Formy: dlp tego kontraktu, mlm te kontrakty, nie: kontrakta.

Zwroty: 1) zawrzeć kontrakt. *SF*; 2) kontrakt wygasa (ekspiruje). *SF*; 3) kontrakt z kim zerwać, wypowiedzieć komu.

2. Przed wygaśnięciem kontraktu. *Dqbr*. 3. Zerwać kontrakt. *Dqbr*.

Kontramarka.

Zwrot: zawracać kontramarkę (tryw.) = bałamucić, mówić nieprawdę.

Kontrapunkt (muz.) — kontrapunkcista. Formy: 1) dlp tego kontrapunktu, 2) kontrapunkcista, jak: humanista.

Kontrast — kontrastować. I Formy: 1) dlp tego kontrastu, 2) kontrastuje, kontrastujesz...; kontrastujący; kontrastował. II Składnia: 1) kontrast czego z czym, 2) kontrastować z czym = przeciwstawiać się różnicami.

Te odcienie terakota (= terakoty) kontrastują z tymi pasowymi. *Grusz*.

Kontredans — kontredansista; dlp tego kontredansa.

Zwrot: tańczyć kontredansa.

Kontrola (nie: kontrol) — kontrolny. Składnia: 1) K. czego = sprawdzanie czego, 2) K. nad czym = dozór nad czym.

Zwroty i wyrażenia: 1) kontrolę prowadzić. *SF*; 2) kontrolę nad kim, nad czym rozciągać; 3) pod kontrolę kogo, co poddać; 4) zapis kontrolny; 5) brać bilety do (nie: dla) kontroli. *KJMK*.

Kontroler, nie: kontrolor. Formy: dlp tego kontrolera, mlm ci kontrolerzy, nie: kontrolerowie.

Kontrować komu (żart.) = przeczyć komu. Formy: kontruję, kontrujesz...; kontruj; kontrujący; kontrował.

Kontrowersja (żart.) = sprzeczność, niezgodą, spór.

Kontrybucja (nie: kontrybuta) — kontrybucyjny.

Kontur = zarys. *Per*. *Komtur*; dlp tego konturu.

Ogromna przestrzeń bez konturów. *Przybysz*.

Kontusz — kontusik; dlp tego kontusza.

Kontuzja — kontuzjować lub kontuzjonować (z franc. contusionner). Formy: kontuzjuję (kontuzjonuję); kontuzjujący (kontuzjonujący); kontuzjowany (kontuzjonowany); kontuzjował (kontuzjonował).

Kontynent — kontynentalny; dlp tego kontynentu.

Kontyngens, nie: kontyngent (z łc. contingens, nie: z franc. contingent); dlp tego kontyngensu.

Kontynuacja (= dalszy ciąg) — kontynuator. **Kontynuować** = prowadzić dalej. Formy: kontynuuję, kontynuujesz...; kontynuuję; kontynuujący; kontynuowany; kontynuował.

Konwalia — konwaliajka, nie: konwalejka.

Konwenans — Formy: dlp tego konwenansu, mlm te konwenanse, dlm tych konwenansów, nie: tych konwenansy.

Konwencja (= ugoda) — konwencyjny, — konwencjonalny. Znaczenie: 1) konwencyjny = dotyczący konwencji, umowy w ogóle, 2) konwencjonalny = dotyczący konwencji życia towarzyskiego, zwyczajowy.

Konweniować (!) lub **konwenować** (!) = przypadać do gustu, dogadzać.

Konwentykiel, nie: konwentykuł (dawn.) = zebranie porozumiewawcze. Formy: dlp tego konwentyklu, mlm te konwentykle, dlm tych konwentyków, rzadziej: konwentykli.

Konwersacja, nie: konwerzacja.

Konwikt, dlp tego konwiktu.

Konwój, dlp tego konwoju.

Konwulsja (zwykle w lm: konwulsje) — konwulsyjny.

Koń (nie: kón) — konik — koniczek (nie: koniaczek), — konięta (tylko w lm), — koński, — konny.

Chude konięta. *Żerom*.

Formy: lp ten koń, tego konia, temu koniowi, tego konia, tym koniem, o tym koniu; lm te konie, tych koni (nie: koniów), tym koniom, te konie, konie! tymi końmi, o tych koniach.

Zwroty i wyrażenia: 1) obrządzić, opatrzyć konia; 2) dosiąć konia; 3) dosiąć ulubionego konika = trafić na ulubiony temat; 4) jechać (orać) końmi, ale: w jednego konia, w parę koni, w cztery konie; 5) co koń wyskoczy = ile koń ma szybkości w biegu; 6) spasył koń; 7) bierny koń = silny, dobrze ciągnący. *Kr*. 2, 135; 8) bierność (konia) = zdolność dobrego ciągnięcia. *Kr*. 2, 135; 9) konie zajechały = stangret z końmi zajechał (pod dom i czeka); 10) jakby go na sto koni wsadzili = szybko; z radością.

1. Potrafił opatrzyć konia. *Strug*. Obrządziliśmy konie. *Strug*. 2. Po raz pierwszy dosiada konia. *Prus*. 3. Dosiadł ulubionego konika. *Małacz*. 4. W parę koni orał. *Prus*. 5. Pocwałowali, co koń wyskoczy. *Stenk*. 6. Spasy koniki. *Małacz*. 10. Wybiegli, jakby go wsadzono na sto koni. *Goet*.

Kończyć (niedok.) — skończyć (dok.). I Formy: kończę, kończysz, kończy, kończymy...; kończ! kończcie!; kończący; kończony; kończył, 2) skończę, jak: kończę. II Składnia: 1) K. co = doprowadzać co do końca, 2) K. na czym = urywać na czym, 3) K. z kim, z czym = uporać się z kim, z czym, załatwić się z kim, z czym.

1. W dalekim mieście kończył nauki. *Mick*. 2. Chcąc skończyć się swoim zawrotem głowy. *Prus*. Trzeba z tym skończyć. *Sierosz*.

Kończyć się czym, częściej: na czym. 1. Taki spór nie może skończyć się na niczym. *Mick*. Skończył się na trochę lepszym obiedzie. *Strug*. Na tym się skończyło... *Makusz*. 2. Czym nieodmiennie każda lekcja się kończy. *Bartk*. Lasem tataraku kończy się małe Gopio. *Przybysz*. Czym się to skończy? *Sierosz*.

Zwroty: 1) dobrze (źle) się kończyć; 2) wszystko się kończy dla kogoś = ktoś się już niczego nie spodziewa.

1. To się może źle skończyć. *Kađ*. 2. Dla mnie się już wszystko skończyło. *Zapol*.

Końskie (nazwa miasta) — konecki. Formy: te Końskie, tych Końskich, tym Końskim..., w tych Końskich.

Kooperacja — kooperacyjny, — kooperatysta. I Znaczenie: 1) K. = współdziałanie, 2) K. (rzadziej) = spółka, mająca na celu współdziałanie na jakimś polu, spółdzielnia. II Formy: kooperatysta, jak: humanista.

Kooperatywa, nie: korporatywa. Znaczenie: 1) K. = spółka, spółdzielnia, 2) K. (rzadziej) = współdziałanie.

Koordynacja = uporządkowanie, uzgodnienie działania.

Kopa — kopiaty lub kopiasty, nie: kupiasty. Formy: dlp tej kopy, dlm tych kóp, nie: kop. Trzy kopiate łyżki. *Nowak*.

Kopać — kopnąć, — kopalny = dający się kopać, wydobywany przez kopanie. I Formy: 1) kopie, kopiesz, kopie..., kopia (nie: kopam, kopasz, kopa...); kop! kopcie (nie: kopaj! kopajcie!); kopiący; kopał..., kopali, 2) kopnę, kopniesz, kopnie..., kopną; kopnął, kopnąłem (nie: kopłem), kopnęła (nie: kopia); kopnięty. II Znaczenie i składnia: 1) K. co = łopata lub łapami odrzucać ziemię, 2) K. ko, co = uderzać nogami, 3) K. za czym (!) = poszukiwać czego.

Poszukuje złota (nie: kopie za złotem).

Kopalnia — kopalniany = odnoszący się do kopalni, związany z kopalnią. Ob. Kopa. Formy: dlp tej kopalni, dlm tych kopalni, rzadziej: kopań.

Od tych kopań. *Stasz*.

Kopańka (! prow. lit.) = niecka (IGD).

Kopci — I Formy: kopce, kopcis, kopci, kopcimy..., kopca; kopé! kopćiel!; kopcający; kopcony; kopcił. II Znaczenie i składnia: 1) K. (bez dopełn.) = wydzielać kopce, 2) K. co = pokrywać co kopciem, 3) K. = palić, kurzyć (fajkę, papierosa, cygaro), 4) K. (zart.) = smrodzić.

1. Drzewo mokre kopci. Lampa kopci. SW. 2. Kopcić pieczątkę nad świecą. SW.

Kopcieć = pokrywać się kopciem. Formy: kopcieję, kopciejesz, kopcieje...; kopciej!; kopciejący; kopciał..., kopcieli.

Kopceć ten, dlp tego kopcia lub kopciu (SW). Strużki kopcia. *Gruź*.

Kopenhaga — kopenhaski.

Koper (nazwa rośliny), dlp tego kopru.

Koper (nazwisko) — Koprowa, nie: Koperowa. Formy: Koper, Kopra, Koprowi, Kopra, Koperem, o Koprze, nie: Kopera, Koperowi, Kopera, Koperem, o Koperze. Ob. Dane.

Koperczak, nie: kuperczak (zwykle w lm: koperczaki); dop. tych koperczaków.

Zwroty: palić, sadzić, stroić koperczaki do kogo = umizgać się do kogo.

Jak zacnie sadzić strzeliste koperczaki, to aż dreszcz idzie po skórce. *Chodź. cyt. SW*.

Koperta (nie: kuperta, ani: kuwerta) — kopertka ta, nie: ten kopercik.

Kopia (= odpis z oryginału) — kopiał, — kopista, — kopiowy, — kopiować. Formy: 1) dlp tego kopiału, 2) kopista, jak: humani-

sta, 3) kopiuję, kopiujesz...; kopiu!; kopiujący; kopiowany; kopiował.

Wyrażenia: atrament kopiowy, ołówek kopiowy.

Kopia ta (nie: to kopie, dawn.) = pika, lanca. **Kopiec** — kopczyk. Formy: dlp tego kopca, wlp kopcu! młm te kopce, dlm tych kopców, nie: tych kopcy (PJ 35/36, 203).

Kopnąć się (przen. rub.) = szybko pobiec. Ob. Kopać.

Jak zapomnieli, to się kopnę do dworu. *Sierosz*.

Kopuła (nie: ko'puła) — kopulasty lub kopulisty, rzadziej: kopułowaty.

Kopyczyńce (nazwa miasta) — kopyczyński.

Kopyść (gw.) (= łyżka drewniana) — kopystka. Formy: lp ta kopyść, tej kopyści...; lm te kopyście lub kopyści, tych kopyści...

Kopyto — kopytowy lub kopytny (PJ 1, 29). Zwroty: 1) z kopyta (ruszyć) = szybko, z naglą; 2) robić co na jedno kopyto = robić co według jednego szablonu.

Ruszy z kopyta. *Żerom*. Kuba, z kopyta, po naszymu! *Siedl*.

Kora, dlm tych kor, nie: kór.

Korał, dlp tego korała, dlm tych korałi.

W szcelinie korała. *Danił*.

Korbal (! prow.) = dynia (IGD).

Korci (nieosob.). I Formy: korci, korciło. II Składnia: korci ją to, nie korci ją to, nie: nie korci jej to (Krasn. 119). Ob. * Dopełniacz przy czasown. zaprzecz. Uwaga 2.

Kordon, dlp tego kordonu.

Kordyliery (tylko w lm), dop. Kordylierów.

Korea (nie: Koreja) — koreański — Koreańczyk (Łoś, N.) (nie: korejski) — Korejczyk. I Formy: Korea, Korei, Korei, Koreę, Koreo! Korea, na Korei. Por. Mantua. II Składnia: 1) jechać na Koreę, nie: do Korei, 2) zamieszkać na Korei, nie: w Korei.

Korek — korkowy — korkarz — korkarski.

Wyrażenie: przemysł korkowy lub korkarski. JP 20, 84 nn.

Korekta (nie: korrekta) — korektura, — korektywa. Znaczenie: 1) korekta = a) poprawianie błędów, b) druk tymczasowy, podany do poprawienia błędów drukarskich, 2) korektywa = konieczność poprawienia błędów, 3) korektura = a) korektywa, b) korekta, strojenie narzędzia muzycznego.

Korelacja (= stosunek wzajemny, odpowiedniość) — korelacyjny. Ob. Korelatywa.

Korelatywa, zwykle w lm: korelatywny (= rzeczy, pozostające w związku korelacji) — korelatywny. Znaczenie: 1) korelatywny = dotyczący korelatyw, 2) korelacyjny = dotyczący korelacji.

Korespondencja (nie: korespodencja, ani: korespondencja) — korespondencyjny, nie: korespondencki.

Zwroty: 1) korespondencję prowadzić. SF, 2) korespondencję utrzymywać, nie: podtrzymywać (rus.); 3) korespondencja nadchodząca lub przychodząca, nie: wpływająca (germ.). DUMK 30 IX 30.

Korka (w jęz. studentek.) = korepetycja.

Jakim sposobem wyleli go z korki? *Danił*.

Korkociąg (nie: grajcarek, ani: trybuszon), dlp tego korkociągu (SW, Łoś) lub korkociąga (N).

Kornel lub **Korneli**. Formy: 1) Kornel, Kornela, Kornelowi..., 2) Korneli, Kornelego, Kornelemu...

Korneliusz, nie: Kornelius. Ob. *Imiona rzymskie spolszczone.

Kornet — kornecista. Ob. Kobza. Formy: 1) dlp tego kornetu, 2) kornecista, jak: humanista.

Kornwalia — kornwalijski.

Korona — koronka, nie: korónka.

Zwroty: 1) korona komu z głowy nie spadnie = ktoś sobie czymś nie ubliży; 2) dać po koronie (korona = moneta), ale: dać po dwie, trzy, cztery korony, po pięć, sześć... koron. Ob. Grosz; 3) odmawiać koronkę tak, jak odmawiać różaniec.

Koronacja — koronacyjny.

Koronować (niedok. i dok.). I Formy i znaczenie: koronuję, koronujesz, koronuje... (w znac. czasu teraźn. niedok. lub przyszłego dok.); koronuj!; koronujący; koronowany (niedok. i dok.); koronował (niedok. i dok.). II Składnia: 1) K. kogo, co, 2) K. kogo — czym lub na co.

Koronował się królem litewskim. *Mick. cyt. SW.* Koronował się na króla. *Strug.*

Korowód, dlp tego korowodu. Znaczenie: 1) K. = orszak, pochód, 2) K. = ceremonie.

Zwroty: 1) robić korowody = robić czerzgiele; 2) bez (długich) korowodów — bez ceremonii.

Usiądź bez długich korowodów. *Cyt. SW.*

Korporacja — korporacyjny.

Korpulencja (żart. = budowa ciała) — korpulentny (żart. = tęgi, barczysty).

Korpus—korpusowy lub korpuśny, nie: korpusny (rus.); dlp tego korpusu.

Korso, nie: korzo. Formy: dlp tego korsa, clp temu korsu... Ob. Corso.

Kor'syka — korykański (z łc. corsicanus). — Korsykanin. Składnia: 1) mieszkać na Korsyce, nie: w Korsyce, ale: w Irlandii (jako w kraju), 2) jechać na Korsykę, ale: do Irlandii (jako do kraju).

Kort (!) tenisowy = boisko tenisowe, plac tenisowy.

Kortyna (!) = kurtyna.

Korygować = poprawiać. Formy: koryguję, korygujesz...; koryguj!; korygujący; korygowany; korygował.

Korytarz, nie: kurytarz. Formy: lp ten korytarz, tego korytarza, temu korytarzowi..., w tym korytarzu; lm te korytarze, tych korytarzów lub korytarzy, tym korytarzom... w tych korytarzach.

Na korytarzu. *Sienk.* Pobiegł przez korytarze. *Reym.* Długie korytarze. *Dąbr.* W korytarzu przy kuchni. *Kad.* Coś chodzi po korytarzach. *Nowak.*

Korzec — korczyk. Formy: dlp tego korca, dlm korców lub korcy.

Zwroty: 1) w korcu maku się szukać lub znaleźć = dobrać się; 2) nie chować światła pod korcem = nie ukrywać; 3) korcami mierzyć pieniądze = mieć dużo pieniędzy.

Korzec (nazwa miasta) — korecki.

Korzeń — korzonek, — korzenny lub korzeniowy, — korzenisty, nie: korzeniasty. Formy: dlp tego korzenia, dlm tych korzeni, nie: korzeniów.

Zwroty i wyrażenia: 1) korzenie puścić. *SP*; 2) z korzeniem wyrwać. *SP* = doszczętnie usunąć; 3) włókno korzeniowe, rozgałęzienia korzeniowe, ale: sklep korzenny, kupiec korzenny, towary korzenne, przyprawy korzenne (gdy się mówi o korzeniach używanych na przyprawy do potraw).

Korzyć się — I Formy: korzę się, korzysz się, korzymy się...; korz się! lub kórz się! kórcie się!; korzący się; korzył się. II Składnia: K. ś. przed kim, przed czym.

Tlum korzy się tylko przed gwałtem. *Wikt.*

Korzystać — I Formy: korzystam, korzystasz, korzystam..., korzystają; korzystaj! korzystajcie!; korzystający; korzystał..., korzystali. II Składnia: 1) K. z kogo, z czego, rzadziej: na czym (gdy się podkreśla czynny stosunek do źródła korzyści) = wyciągać z kogo lub z czego jakiś użytek, zarabiać na czym, 2) K. od kogo = przyjmować od kogo coś korzystnego, 3) K. dla kogo, dla czego = czynić dla kogo, dla czego korzystnym, 4) K. (bez dopełn.) = ciągnąć zyski.

I. Korzystając z tych dobrych humorów przy winie, przypomniał królowi swój stan ubogi. *Benent.* Nie potrzebował korzystać z pomocy. *Nałk.* Korzysta ze sposobności. *Nowak.* Niezłe na takiej podwójnej grze skorzystał. Ci korzystają z czasu, który im jeszcze pozostał do namysłu, a tamci czekają i korzystają na czasie. 2. Przez cały czas pobytu w szkole wiele od niego korzystałem. 3. Dla własnego użytku i wiadomości skorzystałem. *PJ 1, 53. 4.* Wiele w szkołach korzystał. *Cyt. SW.*

Korzyść — korzystny, nie: korzysny. I Formy: lp ta korzyść, tej korzyści, tej korzyści, tę korzyść...; lm te korzyści (nie: korzyście) tych korzyści... II Składnia: 1) K. z kogo, z czego, rzadziej: K. na czym (zwykle, gdy się podkreśla czynny stosunek do źródła korzyści) = czerpanie z kogo lub z czego użytku, 2) K. dla kogo = pożytek dla kogo, 3) K. kogo = pożytek kogo.

Zwroty: 1) dawać lub przynosić korzyść; 2) odnosić, wyciągać lub czerpać z czego korzyść; 3) mieć korzyść z czego, rzadziej: na czym (zwłaszcza, gdy się podkreśla czynny stosunek do źródła korzyści); 4) na korzyść (nie: w korzyść) czyja działać, mówić, rozstrzygać, tracić; 5) widzieć w czym korzyść dla kogo; 6) korzystać z czasu = czas spożytkowywać, korzystać na czasie = na czasie wygrywać, zarabiać.

I. Przynosić korzyść. *Kod. Post. Cyw.* Ta uchwała niektórym tylko korzyść przyniesie. *Kruczk.* 2. Jakby od razu korzyść niewidzialną z tego nazwiska czerpali. *Kad.* 3. Nie mając z tego żadnej korzyści. *Kad.* Miał na tym przedsięwzięciu poważne korzyści. 4. Sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej z nich. *Kod. Post. Cyw.* Traci prawa rodzicielskie na korzyść swego współmałżonka. *Kod. Post. Rodzina.* 5. Korzyść dla ojczyzny w tym widzę. *Sienk.*

Kosa.

Zwrot: trafiła kosa na kamień = trafił ktoś na przeszkodę.

Kosarz (od: kosa) lub **kosiarz** (od: kosić);

dłm tych kosarzy lub kosiarzów, częściej: kosarzy lub kosiarzy.

Rząd kosiarzy, otawą siekących. *Mick.*

Kosic (niedok.) — kosic (dok.). I Formy: 1) koszę, kosisz, kosi, kosimy..., koszą; kość; koście!; koszący; koszony, koszeni; kosił, 2) skoszę, jak: koszę. II Składnia: K. co — czym.

Kosmopolita — kosmopolityzm — kosmopolityczny. Formy: 1) kosmopolita, jak: humanista, 2) dlp tego kosmopolityzmu, mjscłp w tym kosmopolityzmie.

Kosmyk — Formy: dlp tego kosmyka, młm te kosmyki, nie: kosmki.

Kosodrzew lub **kosodrzewina**. Formy: dlp tego kosodrzewiu (SW, Łoś) lub kosodrzewu (N).

Kosów Pokucki (nazwa miejscowości) — kosowski.

Kosów Poleski — kosowski.

Kostera, nie: kostyra.

Radzić sobie tu należało, jak ten kostera węgierski: grą w karty wybijać sobie dukaty. *Be-rent.*

Kostium ten. Formy: lp ten kostium, tego kostiumu, temu kostiumowi..., lm te kosti-umy, tych kostiumów...

Kostopol (nazwa miejscowości) — kostopolski.

Kostropaty, rzadko: kostrubaty.

Kostur (PA), nie: koszur.

Kosz — koszyk. I Składnia: 1) K. na co = kosz, przeznaczony na co, 2) K. do czego (nie: dla czego) = kosz służący do czego, 3) K. od czego = kosz wzięty od czegoś, do czego bywa zwykle używany, 4) K. czego = kosz czymś wypełniony, 5) K. z czym = kosz czego (w tym jednak wypadku zwraca się główną uwagę nie na wartość, lecz na sam kosz), 6) K. po czym, rzadziej: z czego = kosz pozostały po czym, opróżniony z czego, 7) K. z czego = kosz zrobiony z czego. Ob. Butelka, Fłaszka, Garnek.

Nie wspominam o koszu na śmieci i papiery. *Kad.* Kosz na węgiel. 2. Kosz do noszenia węgla. Kosz do kwiatów. Koszycek do roboty. *Dqbr.* 3. Kosz od węgla. 4. Kosz kwiatów. Kosz wisien. 6. Kosz po wiśniach. Kosz z wisien. 7. Kosz z wilkiny.

Zwroty: 1) zostać z czym na koszu, *SF* = zostać w zawodnym położeniu; 2) na koszu osiąść, *SF* = doznać zawodu; 3) dostać kosza = dostać odmowę od panny.

Został na koszu. *żerom.* Zostaniemy z naszymi placami na koszu. *Dqbr.*

Koszalki opalki.

Zwrot: pleść koszalki opalki = opowiadać o różnych rzeczach bez związku.

Koszary (tylko w lm), nie: kasarnia, ani: kazarmy (JP 7, 143). Formy: te koszary, tych koszar, tym koszarom...

Koszlawy (!) — koszlawić (!) = koślawy — koślawic.

Koszt — I Formy: młm i blm koszyty lub kosza.

Za kosza procesowe. *Mick.* Płacą kosza wojny. *Dyg.* Musisz mieć duże kosza. *Grusz.* Kosza.

Słownik ortopedyczny — 10

ponoszą rodzice. *Kod. Cyw. Rodzina.* Koszyty po-droży. *Święt.*

II Składnia: 1) K. na co = wydatek, przewidywany na coś na przyszłość, 2) K. za co = wydatek uiszczony już za coś, 3) K. czego = suma wydatkowana na co.

1. Po opedzeniu kosztów na życie. *Kad.* 2. Z trudem (się) kosztów za słońce wyprawy punickiej dorachowywał. *Kad.* 3. Kosza tej wyprawy były wielkie.

Zwroty: 1) wyłożyć koszt na co; 2) ponieść koszt; 3) opędzać koszty; 4) koszyty uiszczać, koszyty pokrywać; 5) koszyty wziąć na siebie. *SF*; 6) kogo wziąć na swój koszt; 7) kosztem czego = za cenę czego; 8) tanim lub małym kosztem; 9) odnieść na czyj koszt (!) = zaliczyć na czyj koszt. *DUMK 31 III 32*; 10) na koszt czego co robić.

1. Trudno było wyłożyć koszt na utrzymanie. *Mick.* 2. Ponościć koszyty. *Kod. Post. Cyw.* 3. Po opedzeniu kosztów na życie. *Kad.* 4. Uiszczać koszyty. *Kod. Post. Cyw.* 7. Włoch wyrwał się z niedźwiedziej paszczki, lecz kosztem dużego kawałka spodni. *Matacz.* 8. Tak mi się udało okupić tanim kosztem. *Strug.* 9. reszta postarł się równie małym kosztem. *Parand.* 10. Prosił mnie, żeby jechał na jego koszt. *Choyń.*

Kosztorys czego, nie: do czego, na co.

Kosztorys materiałów (nie: do materiałów). *DUMK 15 X 31.*

Kosztować (niedok.) — skosztować (dok.). I Formy: 1) kosztuję, kosztujesz..., kosztuj!; kosztujący; kosztował, 2) skosztuje, jak: kosztują. II Składnia i znaczenie: 1) K. czego (nie: co) = próbować czego smakiem, 2) K. (tylko w postaci niedok.) co — kogo (nie: komu) = przyprowadzić kogo o stratę czego.

1. Może by cię choć wzięła kosztować naszego chleba. *Żerom.* 2. Niesiołowskiego (nie: Niesiołowskiemu) borsuk kosztował wsi kilka. *Mick.*

Koszula — Formy: dlp tej koszuli, dlm tych koszul.

Zwroty: 1) obdrzeć (rozebrać) kogo do koszuli. *SF*; 2) zostać w jednej koszuli. *SF* = wpaść w nędzę; 3) mieć koszulę na grzbiecie (rub.) = żyć w miernym dostatku; 4) do ostatniej koszuli = do resztki mienia.

1. Rozdziany do koszuli. *Choyń.* 3. Jak się miało koszulę na grzbiecie, to się Bogu dziękowało. *Dqbr.*

Koszyce — koszycki; dop. Koszyc.

Kościana (nazwa miejscowości) — kościański.

Kościerzyna (nazwa miasta) — kościerzynski — (dawn.) kościerski. (JP 9, 126).

Kościół — kościółek, rzadziej: kościółek; dlp tego kościoła.

Kościółek. *Żerom.* Kościółek. *Żerom.*

Kościuszko — Formy: Kościuszko, Kościuszki, Kościusze, Kościuszkę, Kościuszko! Kościuszką! o Kościuszcze. Ob. * Nazwiska polskie na -o.

Kość — kostny, — kościany, nie: kościanny. I Formy: lp ta kość, tej kości, tej kości, tej kość, kości! tą kością, o tej kości; lm te kości, tych kości, tym kościom, te kości, kości! tymi kośćmi nie: kośćciami (ale: poczywy z kośćciami), w tych kościach. II Znaczenie: 1) kostny = związany z kością, właściwy kości, 2) kościany = zrobiony z kości.

Patrzył na kościane palce. *Danił.*

Zwroty: 1) kością w gardle stawać (rub.) = ob-

mierzać; 2) do szpiku kości = do najgłębszego wnętrza, całkowicie; 3) położyć kości = znaleźć grób; 4) kości bolą = zmęczenie udrećca; 5) pocziwy z kośćcami = pocziwy w całej swojej istocie; 6) kość niezgody; 7) kości rzucić = zdecydować się na co.

1. Mówi, że mu już ta Ukraina kością w gardle stoi. *Nowak*. Ach, ta choroba, już mi kością w gardle stanęła. *I. Dąbr.* 2. Do szpiku kości przeszył Rafała gniew. *Żerom.* Do szpiku kości przeziębły. *Żerom.* 3. Tam kości swoje położył. *Strug.* 7. Kości rzucone i za godzin kilka stawa, na którą położyłem życie, rozegrą się. *I. Dąbr.*

Koślawy (nie: koszlawy) — koślawić, nie: koszławić. Formy: koślawie, koślawisz, koślawi, koślawimy...; koślaw! koślawcie!; koślawiący; koślawiony; koślawił.

Kot — kotek. Znaczenie i formy: 1) kot (zwierzę); clp kotu, 2) Kot (nazwisko); cel. Kotowi.

Zwroty: 1) biegać (latać) jak kot z pęcherzem (rub.), *SF*; 2) drzeć z kim kota (rub.) = żyć z kim w złych stosunkach; 3) kota ogonem odwracać (rub.) = używać wykrętów.

Kotew ta, rzadko: kotwia. Formy: lp ta kotew, tej kotwi, tej kotwi, tę kotew...; lm te kotwie, tych kotwi...

Kotlarz = ten, co robi kotły. Ob. **Kotłowy**. Forma: dlm tych kotlarzy, rzadziej: kotlarzów. **Kotlet** ten, nie: ta kotleta; dlp tego kotleta (Perz. cyt. JP 9, 53).

Kotlina (! prow.) = trzon kuchenny (IGD). **Kotłowy** = robotnik, obsługujący kocioł. Por. **Kotlarz**. Formy: kotłowy, kotłowego, kotłowemu... (odmiana przymiotnikowa).

Koturn — koturnowy; dlp tego koturna (SW) lub tego koturnu (Łoś, N).

Kotwica — kotwiczny.

Zwroty: 1) stać na kotwicy; 2) kotwicę zarzucić; 3) kotwicę podnieść.

Kotylion, dlp tego kotyliona (SW, N) lub kotylionu (Łoś), ale: tańczyć kotyliona, nie: kotylionu.

Kowadło.

Zwrot: być między młotem a kowadłem = być między dwoma naciskającymi trudnościami.

Kowal — kowalowa, — kowalówna, — kowalnia. Formy: 1) dlm tych kowali, nie: kowalów, 2) kowalowa, jak: królowa, 3) kowalówna jak: królowna, 4) dlp tej kowalni, dlm tych kowalni, nie: tych kowalń.

Kowel — kowelski.

Kowno — kowieński.

Koza — kózka, — kozi (przymk.). Znaczenie: 1) K. = zwierzę, 2) K. = areszt.

Zwroty: 1) raz kozie śmierć (rub.) = raz człowiek umiera; 2) zamknąć do kozy.

Raz kozie śmierć. *Sierosz.*

Kozak — kozacki, — kozactwo; wlp **Kozaku** lub **Kozacze** (arch.).

Kozera (nie: kozyra) = atut w kartach.

Zwrot: nie bez kozyry = nie bez atutu, nie bez poważnego powodu.

Nie bez kozyry ich aresztowano. *Sienk.*

Kozienice — kozienicki.

Kozik (! prow.) = nożyk do obierania (IGD).

Kozioł — koziołek, nie: kozieł — koziołek. Znaczenie: 1) K. = zwierzę, 2) K. = obrót gimnastyczny całym ciałem.

Zwroty: przewracać, fikać koziły (kociołki).

Nie tak łatwo fikać koziły. *Makusz.* Przewraca się koziły. *Kad.*

Koziorożec, wlp koziorożcu! Ob. * **Rzeczowniki** na -ec.

Kozyrek (! rus. prow. lit.) = daszek u czapki (Wal. 102).

Kozytać (! prow. lit.) = łechtacz, łaskotać (Wal. 102).

Koźmin (nazwa miejscowości) — koźmiński.

Kół, dlp tego kołu (SW, Łoś, N) lub koła (SW).

Kpiący (przym.) — kpiąco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Koła gadały coś nieznośnie kpiąco. *Ostr.*

Kpić z kogo, z czego. I Formy: kpię, kpisz, kpi, kpiemy..., kpią; kpij! kpijcie!; kpiący; kpił..., kpiłi. II Składnia: K. z kogo, z czego, ale: okpić, wykpić kogo, co.

Jakże łatwo kpić z nieszcześcia. *Makusz.*

Zwroty: 1) kpisz czy o drogę pytasz? (z iryt.) = czy mówisz poważnie?; 2) kpić z kogo na potęgę.

1. Kpisz, bracie, czy o drogę pytasz? *Żerom.* 2. Kpił z siebie na potęgę. *Ostr.*

Kpina (częściej: lm kpiny) — kpinka — kpinikować; dlm tych kpin. Składnia: K. z kogo, z czego.

W śmiechu tym tkwiła jak gdyby kpina z niego i z jego uczuć. *Iwasz.* Kpiny sobie robi ze śląskiego prawa. *Szczuc.* Kpinkował, opowiadał. *Kunc.*

Kra, dlm tych kier:

Kradzież — I Formy: dlp tej kradzieży, młm te kradzieże, dlm tych kradzieży. II Składnia: K. czego — u kogo, nie: na szkodę kogo (Kr. 1, 61).

Za kradzież bielizny i sukni u chlebotawcy (nie: na szkodę chlebotawcy) oddano do aresztu. *Cyt. Kr. 1, 62.* Jacys niewyśledzeni sprawcy dokonywali kradzieży u kupca... (nie: na szkodę kupca). *Cyt. Kr. 1, 62.*

Zwroty: 1) popełnić kradzież; 2) dopuścić się kradzieży.

Kraina (nazwa kraju alpejskiego). Ob. **Krajna**.

Kraj — Znaczenie i formy: 1) K. = brzeg, granica jakiegoś przedmiotu; dlp tego kraja lub kraju, dlm tych krajów, 2) K. = część ziemi, zajęta przez jakiś naród; dlp tego kraju, dlm tych krajów.

Zwroty: 1) z samego kraja (kraju) = z samego brzegu; 2) kraj świata = koniec świata, kraj odległy.

Siedzi z samego kraju. *Nowak.*

Krajać co = rznąć, ciąć co na kawałki. Ob. **Kroić**. Formy: kraje, krajesz, kraje...; kraj!; krający; krajany; krajał.

Zwroty: krajać na kawałki, krajać na plastry. **Krajany**, 1) K. = który się kraje (niedok.), 2) K. = który się zawsze kraje, którego właściwością jest, że jest pokrajany (dok.).

Podano krajane łazanki (= które już były pokrajane, bo zwykle się je kraje).

Krajczy (od krajać) = staropolski urzędnik dworski, mający nadzór nad kuchnią. Ob. **Krojczy**. Formy: lp ten krajczy, tego krajczego, temu krajczemu, tego krajczego, tym krajczym, o tym krajczym; lm ci krajcz-

wie, tych krajczych, tym krajczym, tych krajczych, tymi krajczymi, o tych krajczych (odmiana przymiotnikowa, tylko w młm końcówka rzeczownikowa).

Krajna (nazwa kraju nad Notecią). Por. Kraina.

Krakać — Formy: kraczę, kraczesz, kracze..., kraczą (nie: krakam, krakasza, kraka..., krakają); kracz! kraczie!; kraczący; krakał..., krakali.

Krakowiak. 1) K. = krakowianin, mieszkaniec Krakowa, 2) K. = taniec krakowski.

Zwrot: tańczyć krakowiaka.

Krakowianin — Formy jak: mieszczanin. **Kraków**—krakowski. Formy: Kraków, Krakowa, Krakowowi, ale: ku Krakowu, Kraków..., w Krakowie.

Ku Krakowu. *Zerom.*

Kram ten (nie: ta krama, prow. lit.)—kramarz. I Znaczenie: 1) K. = sklepik, 2) K. = gwałt, zgwałt, rwetes. II Formy: 1) dlp tego kramu, 2) dlm tych kramarzy, rzadko: kramarzów.

Zwrot: narobić kramu (rub.) = narobić gwałtu, zgwałtu, rwetesu.

To Stach mi tego kramu narobił. *I Dąbr.*

Kramarzyć się — I Formy: kramarzę się, kramarzysz się, kramarzy się, kramarzymy się...; kramarz się! kramarzcie się!; kramarzący się; kramarzył się. II Składnia: K. ś. z kim — o co.

Kran, dlp. tego kranu.

Wyrażenia: 1) kran trójprzewodowy (!) = kurek potrójny. *KJMK*; 2) kran do ładowania (!) = dźwig, żuraw. *DUMK 25 VII 32.*

Kraścić — I Formy: kraszę, krasisz, krasię, krasimy..., krasz; kraś! kraście!; kraszający; kraśli..., krasili. II Składnia: K. co — czym.

Krasne (nazwa miejscowości) — krasieński. Formy: Krasne, Krasnego, Krasnemu, Krasne, Krasnem, w Krasnem (odmiana przymiotnikowa, tylko w narz. i mjsce końcówka -em).

Krasnystaw — krasnostawski. Formy: Krasnystaw, Krasnegostawu, Krasnemustawu, Krasnystaw, Krasnymstawem, w Krasnymstawie.

Krasomówca lub **krasomowca** — krasomówczy lub krasomowczy, — krasomówstwo lub krasomowstwo. Formy: krasomówca, jak: mówca.

Kraszuarka (nie: kroszuarka) = spluwaczka. **Kraść** (niedok.) — skraść (dok.). I Formy: 1) kradnę, kradniesz, kradnie... (nie: krade, kradziesz, kradzie...); kradnij!; kradnący; kradziony (nie: kradzony, ale: (o) kradzeni); kradł; 2) skradnę, jak: kradnę. II Składnia: 1) K. co, 2) K. komu (gdy się wskazuje osobę poszkodowaną), 3) K. u kogo (gdy się wskazuje pomieszczenie osoby poszkodowanej) (nie: na szkodę kogo, germ. z niem. zu jemand's Schaden stehlen. Kr. 1, 61/2).

Kradła u ojca pieniądze. *Iwasz.* Skradł u kupca (nie: na szkodę kupca). *Cyt. Kr. 1, 62.*

Krawat (rzadziej: krawatka, prow., nie: krawata) — krawacik; dlp tego krawata, nie: krawatu. Ob. * Rzeczowniki męskie obcego pochodzenia.

Krawcowa — I Znaczenie: 1) K. = żona krawca, 2) K. = krawczyni, kobieta zajmująca się krawieczyzną. II Formy: ta krawcowa, tej krawcowej, tej krawcowej, tę krawcowa, krawcowo!; tą krawcową... (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp rzeczownikowa końcówka -o). Ob. * Nazwiska żon na -owa.

Krawczyni (= kobieta zajmująca się krawieczyzną), nie: krawczynia. Formy: lp ta krawczyni, tej krawczyni, tej krawczyni, tę krawczynię, krawczyni! tą krawczynią, o tej krawczyni; lm te krawczynie, tych krawczyń, tym krawczyniom...

Krawędź ta, nie: ten krawędź. Formy: lp ta krawędź, tej krawędzi, tej krawędzi, tę krawędź, tą krawędzią, na tej krawędzi; lm te krawędzie, tych krawędzi, tym krawędziom, te krawędzie, tymi krawędziami, na tych krawędziach.

Krawiec—krawcowa, rzadko: krawczyni (JP 14, 186),— krawiectwo, — krawiecki,— krawieczyzna. Ob. Krawiectwo, Krawieczyzna. Formy: lp ten krawiec, tego krawca, temu krawcowi, tego krawca, krawcze! (nie: krawcu!); tym krawcem, o tym krawcu; lm ci krawcy, tych krawców (nie: krawcy), tym krawcom, tych krawców, tymi krawcami, o tych krawcach.

Krawiectwo — Znaczenie: 1) K. = sztuka krawiecka, 2) K. (!) = zakład krawiecki (germ.).

Krawieczyzna (PA), nie: krawiecczyzna. Znaczenie: 1) K.=sztuka krawiecka, robota krawiecka, 2) K. = materiały krawieckie.

Krąg (= koło) — krążeć, — krążyć. Ob. **Kręć**. Formy: lp ten krąg, tego kręgu, temu kręgowi..., w tym kręgu; lm te kręgi, tych kręgów, tym kręgom, te kręgi, tymi kręgami, o tych kręgach.

Małe kręgi klombów. *Gomul. cyt. SW.* Niech Ilion otoczą te pożarne kręgi. *Słow. cyt. SW.* Placzą się skoczne kręgi przy śpiewach i brzeku. *Mick. cyt. SW.* W całym kręgu świata znowu nie ma dla mojej żrenicy. *Mick. cyt. SW.* Ukazały się potężne budowle, kręgiem na wzgórzu powznoszone. *Siemk. cyt. SW.*

Krągły, częściej: okrągły.

Bielaki kragte, białe, szerokie i płaskie. *Mick.*

Krażek kuchenny, nie: fajerka (IGD).

Krażyc — Formy: krąże, krążysz, krąży, krążymy...; krąż! krąźcie!; krążący; krążył. **Kreda** (nie: kryda) — kredka.

Zwrot: z kredką (w ręku) = ciągle licząc wydatki, oszczędnie.

Kredens, nie: kredenc. Formy: dlp tego kredensu, młm i błm kredensy, nie: kredense. Por. Awans. Ob. * Rzeczowniki obcego pochodzenia na -ans.

Kredensy w banalnym stylu. *Reym.*

Kredo (ndm., niekiedy tylko dlp tego kreda) = wyznanie wiary, przekonania.

To jest moje kredo. *Cyt. SW.*

Kredyt, dlp tego kredytu.

Zwroty: 1) żyć na kredyt; 2) brać, kupować, zamawiać na kredyt; 3) dawać na kredyt; 4) otwierać komu kredyt, kredyt otwarty; 5) zamykać komu kredyt, kredyt zamknięty; 6) przenosić (nie: przerzucać) kredyt, przenoszenie (nie: przerzucanie) kredytu. *KJMK.*

Kredytować = dawać na kredyt. I Formy: kredytuje, kredytujesz, kredytuje...; kredytuji!; kredytujący; kredytuował. II Składnia: K. komu — co.

Kreować (= tworzyć, zakładać co) — kreowanie (= tworzenie, zakładanie (założenie)). Formy: kreuję, kreujesz...; kreuj!; kreujący; kreowany; kreował.

Kreowanie nowej stacji (!) = utworzenie nowej stacji. *DUMK 30 IX 30.*

Uwaga. Wyrazów: **kreować**, **kreowanie** nie w poprawnym języku polskim używa się zwykle tylko w stylu żartobliwym lub ironicznym, np. Na takich to śmiesznych podstawach kreowano nowych geniuszów, którzy mieli uszczęśliwić naród.

Kres, dlp tego kresu.

Zwroty: 1) kłaść kres czemu; 2) stawiać u kresu czego. *SF.*

Kres sporom położyło wezwanie do kolacji. *Sierosz.*

Kresa (nie: krysa) — kreska, nie: kryska.

Zwroty: 1) dać komu za kogo lub na kogo kreskę = dać swój głos za kim. *SF.*; 2) przyszła kreska na kogo, na co = przyszedł na kogoś, na coś kres, koniec.

Kreślić, nie: kryślić. Formy: kreślę, kreślisz, kreśli, kreślimy...; kreślą; kreśl! kreście!; kreślący; kreślił...; kreślili.

Kretes, tylko w wyrażeniu: z kretesem = doszczętnie.

Nie ustanie, dopóki go z kretesem nie zniszczy. *Przybysz.* Ani raz nie wpadł tak z kretesem w łapy nędzy. *Danił.*

Kretyn — kretynizm. Formy: 1) dlp tego kretyna, 2) dlp tego kretynizmu, mjsclp w tym kretynizmie.

Krew—krewny,—krwisty,—krwawy. I Znaczenie: a) krewny = spokrewniony, b) krwisty = obfitujący w krew, np. krwista twarz, c) krwawy = zalany krwią, np. krwawa rana. II Formy: lp ta krew, tej krwi, tej krwi, tę krew, krwi! tą krwią, w tej krwi; lm (rzadko) te krwi, tych krwi, tym krwiom...

Zwroty i wyrażenia: 1) zimna krew = opanowanie duchowe, spokój; 2) chłop, pan, Polak, Mazur... ze krwi i kości; 3) mieć co we krwi (nie: w krwi) = mieć co w naturze (w innych wyrażeniach używamy jednak form: we krwi lub w krwi); 4) psuć, burzyć: krew komu = gniewać kogo; 5) krew bije, uderza do głowy, do serca; 6) krew się burzy, ścina komu; 7) krew się w kim odzywa. *SF.*; 8) krwią przypiecztować. *SF.*; 9) do ostatniej kropli krwi. *SF.*

1. Staraj się odzyskać zimną krew. *Sienk.* Głosy o zimnej krwi piechoty. *Zerom.* Z zimną krwią obserwował tę grozę. *Strug.* 2. Chłop ze krwi i kości. *Bartk.* 4. Tak irytowały i tyle mu krwi psuły. *Iwasz.* Upał krew burzył w wojownikach. *Sienk.* 5. Stuchaczom aż krew biła na twarze. *Sienk.* Tak mi krew biła na twarz. *Za-*

pol. Krew (mi) uderzyła do głowy. *Kad.* 6. Nie żartuj, bo się we mnie krew burzy. *Sienk.* Krew ścinała się w jego zylach. *Zerom.*

Krewny. Ob. Spokrewniony. Składnia: 1) K. kogo, 2) K. komu (dawn.).

Z tych Kmiciców, co to Kiszkom krewni. *Sienk.* Wyrażenie: krewny boczny. *Kod. Post. Cyw.*

Kreza lub **kryza** — krezka lub kryzka.

Krećić—I Formy: krećę, krećisz, kreći, krećimy...; krećą; kreć! krećcie!; krećący; krećony; krećił. II Składnia: 1) K. co lub czym (gdy się wymienia przedmiot, który się w ruch wprawia), 2) K. co — czym (gdy się wymienia przedmiot, który się w ruch wprawia i przedmiot, którym się ten ruch wywołuje).

Krećić się koło czego. Znaczenie: 1) K. = uwijać się koło czego, często gdzieś przychodzić, 2) K. = (przen.) zabiegać o co.

On wciąż kreći się koło dworu. *Prus.* **Krećipięta**—Formy: lp ten krećipięta, tego krećipięty, temu krećipięcie, tego krećipiętę, krećipięto!, tym krećipięta, o tym krećipięcie; lm te krećipięty, tych krećipiętów, (rm) lub tych krećipięt (rż), tym krećipiętom...

Krąg = dzwono kręgosłupa. Ob. **Krąg**. Formy: lp ten krąg, tego kręgu (Łoś, N) lub kręga (SW), temu kręgowi, ten krąg, tym kręgiem, w tym kręgu; lm te kręgi, tych kręgów, tym kręgom, te kręgi, tymi kręgamy, w tych kręgach.

Coś ją ujęło mocno za kręgi karku. *Zaremb.*

Kręgiel, zwykle w lm: kręgie. Formy: lp ten kręgiel, tego kręgla...; lm te kręgie, tych kręgli, nie: kręglów...

Kręgielnia, nie: kręglownia. Formy: dlp tej kręgielni, dlm tych kręgielni, nie: tych kręgieln.

Kręgowiec — Formy: mlm te kręgowce, dlm tych kręgowców, nie: tych kręgowcy.

Krępować — I Formy: krępuje, krępujesz...; krępuj!; krępujący; krępowany; krępował. II Składnia: K. kogo, krępujący kogo. Ob. krępujący (przym.).

Krępować się—Składnia: 1) K. ś. kim, krępujący się kim, czym, 2) K. ś. w czym.

Nie potrzebujemy się w niczym (lub: niczym) krępować. *I. Dąbr.*

Krępujący (przym.) dla kogo—krępująco. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

To będzie krępujące dla zebranych. *Iwosz.*

Krętacz — krętacki, —krętactwo; dlm tych krętaczy lub krętaczów.

Krętu wętu! = wykrzyknik obrazujący krętaninę.

Ogonem wciąż dla zachętu krętu wętu. *Mick. cyt. SW.*

Krnąbrny (nie: knąbrny, ani: krnąbry) — krnąbrnie.

Kroat — Kroacja, lepiej: Chorwat — Chorfawcja.

Krobia, częściej w zdrobn.: króbką. Ob. Króbka.

Widziano wieśniaków, ofiarowujących krobie orzechów. *Sienk. cyt. SW.*

Krochmal—krochmalowy lub krochmalny, —krochmalnia, — krochmalic. Formy: 1) dlp tego krochmalu, 2) dlp tej krochmalni, dlm tych krochmalni, nie: tych krochmalń, 3) krochmale, krochmalisz, krochmalili, krochmalimy...; krochmal!; krochmalający; krochmalony; krochmalili.

Kroczyć—Formy: kroczyć, kroczysz, kroczy, kroczymy...; krocź! krocźcie!; kroczący; kroczył.

Krogulec — Formy: wlp krogulcu!, mlm te krogulce, dlm tych krogulców, nie: tych krogulcy.

Kroić=odrzynać, odcinać kawałek od większej całości. Ob. Krajać. Formy: kroje, kroisz, kroi, kroimy...; kroi! kroiście!; krojący; krojony; kroił.

Pokraj ten chleb na kawalki. Ukrój mi kawałek chleba. Krawiec kroi ubranie. Dobrze skrojony frak. *Batuc*. Spodnie, krojone na miarę wręcz odmiennej figury. *Siedl*.

Zwroty: 1) kroić na kogo = udawać kogo, co; 2) kroić na co = celować do czego, zmierzać do czego.

1. On kroi na wielkiego pana. 2. On kroi na to stanowisko.

Kroić się na co (bezpodm., rzadziej: z podm.) = zanościć się na co.

Kroi się na jakąś niespodziankę. Pan nie wie, co się kroi. *Goet*.

Krojczy=czeladnik krawiecki, wykwalifikowany w krojeniu ubrania. Ob. Krajczy. Formy: lp ten krojczy, tego krojczego, temu krojczemu...; lm ci krojczowie, tych krojczych... (odmiana przymiotnikowa, tylko w mlm końcówka rzeczownikowa).

Krok, dlp tego kroku.

Zwroty: 1) przyspieszać, podwajać kroku; 2) zwalniać kroku; 3) kroku komu dotrzymywać; 4) kroku komu ustępować; 5) postępować krokiem, stąpić krokiem (pewnym, szybkim...); 6) postąpić krok, nie: postąpić kroku; 7) nie odstąpić (nie: odejść) na krok; 8) stawiać pierwsze kroki = rozpoczynać co; 9) dawać krok w tył (naprzód); 10) kroki czynić, podjąć, przedsięwziąć, rozpocząć. *SF* = czynić... starania; czynić wielkie kroki naprzód = czynić wielkie postępy; 11) kroki zarządzić, *SF* = wydać rozporządzenie działania; 12) krok życia = przedsięwzięcie życiowe; 13) kroki wojenne; 14) kroki sądowe wszcząć, nie: wdrożyć. *DUMK* §1 X §1; 15) krok w krok = tuż w ślad za kim; 16) krok za krokiem = stopniowo, etapami; 17) co krok (co kroku) lub na każdym kroku = gdzie tylko stąpić, wszędzie, co chwila; 18) o krok od czego = na odległość kroku.

1. Niby to przyspiesza kroku. *Choy*n. Przyspieszyli kroku. *Kunc*. Oddział podwoił kroku. *Moch*n. 2. Zwolnił kroku. *Dąbr*. 3. Zrównał się ze mną i dotrzymywał mi kroku. *Zapol*. Francuzi przymyśleli w tym względzie, choć i krajowcy dotrzymywali im kroku. *Żerom*. 5. Kroku nie potrafił stąpić. *Strug*. 7. Na dwa kroki od domu odejść nie mogę. *Dąbr*. Ma nas nie odstępować na krok. *Nowak*. 9. Mama nie daje kroku w tył, ani kroku w przód. *Kad*. 11. Od chwili, gdy zaczął pracować w zakładzie, nie uczynił ani jednego kroku naprzód. *Goet*. 12. Przed nowym krokiem życia. *Dąbr*. 13. Rozpoczęły się kroki wojenne. *Nowak*. 15. Chodzą z mną krok w krok. *Nowak*. 16. Krok za krokiem dowodził. *Sierosz*. Przyszło zdobywać krok za krokiem straszliwe zasieki. *Strug*. 17. Na każdym kroku jakieś nowe zjawiska. *Bartk*. Na każdym kroku człowiek ma same kłopoty. *Dąbr*. Co kroku na ubogim dziedzictwie

przeszłości obraży. *Bartk*. Co krok robota stawiała. *Grusz*. 18. O krok ledwo widział z nas jeden drugiego. *Stasz*. Jest o krok od swego celu. *Goet*. **Krokiet** (PA) (nie: krocket) — krokiciasta. Formy: 1) dlp tego krokietu, nie: krocketu, 2) krokiciasta, jak: humanista.

Zwrot: grać w krokietu.

Krokiew ta, nie: ta krokwia, ani: krokwa. Formy: lp ta krokiew, tej krokwi, tej krokwi, tę krokiew...; lm te krokwie, tych krokwi, tym krokwiom...

Kroksztyn, dlp tego kroksztynu.

Kromka — kromeczka.

Kro'nika (nie: kroni'ka) — kroni'karz (nie: kro'nikarz) — kronikar'ski — kronikar'stvo. Formy: 1) ta kro'nika, tej kro'niki, tej kro'nice..., 2) dlm tych kronikarzy lub kronikar'zów.

Mieliśmy licznych kronikar'zów. *Stasz*.

Kropić (niedok.) — kropnąć (dok.). I Formy: 1) kropię, kropisz, kropi, kropimy..., kropią; krop! kropcie!; kropiący; kropił..., kropili, 2) kropnę, kropniesz...; kropnij!; kropnawszy; kropnął..., kropnęli. II Składnia: K. kogo, co — czym.

Kropidło — kropidełko; dlm tych kropideł.

Kropielnica, nie: kropiwnica.

Kropka.

Zwroty: 1) położyć lub postawić kropkę; 2) położyć kropkę nad i = coś dokładnie, bez opuszczeń przedstawić; 3) znaleźć się w kropce = trafnie postąpić.

Kropla — kropelka, — skraplać (się). I Formy: dlp tej kropli, dlm tych kropli lub tych kropel.

Dźwięki kropel, kapiących z dachu. *Iwasz*.

II Składnia: 1) Krople na co = krople stosowane na wypadek czego, np. krople na kaszel, 2) krople od czego = krople chroniące od czego, zapobiegające czemu, np. krople od kaszlu (zwrotu tego, w przeciwieństwie do poprzedniego, używa się dla podkreślenia zapobiegawczego użycia leku), 3) krople przeciw czemu = krople przeciwdziałające czemu, łagodzące lub usuwające co (zwrot ten ma w zasadzie to samo znaczenie, co zwrot przytoczony w punkcie pierwszym, z tą jednak różnicą, że uwydatnia skuteczność stosowanego leku), 4) kropla czego = kroplista częśćka jakiejś cieczy, np. kropla deszczu, kropla potu...

Zwroty: 1) kropla w kropkę = taki sam; 2) kropla po kropi! = kolejno, jedno po drugim, stopniowo; 3) kropla w morzu = rzecz drobnitka wobec wielkiej całości.

2. Każde słowo jatrzy ich duszę kropla po kropi. *Bartk*. 3. Zagroda ta, kropla w morzu ludzkich interesów. *Prus*

Krosno, rzadziej: krośno, zwykle w lm: krośna (krośna) — krosienko, nie: krościenko. Formy: dlp tego krosna (krośna), dlm tych krosien

Często nad krosnami schyłona. *Słow cyt. SW* Malowała jedwabiami barwnymi na krosnach. *Gomuł. cyt. SW*. Rozłożyste krośna tkackie. *Orzesz cyt. SW* Nic! platają się w krośnach. *Mick. cyt. SW*.

Krosno (nazwa miasta) — krośnieński (Łoś Gr. 2, 84), nie: krosieński.

Krosta (nie: chrosta) — krostka — krosteczka, — krostawy, częściej: krostowaty.

Krościenko (nazwa miejscowości) — krościenki.

Krotochwila (nie: krotofila) — krotochwilny, nie: krotofilny.

Krotoszyn (nazwa miasta) — krotoszyński.

Krowa — krówka, — krowi.

Krowi ser. Krowie mleko. Mleko prosto od krowy.

Króbka — króbeczka. Ob. Krobia.

Króci, nie: kródzić. Formy: króce, króciż, krócie, krócimy..., króca; króć! króciecie!; krócać; krócić..., króćcili.

Krój.

Zwrot: jednego kroju. *SF* = podobny.

Król — królewski — królestwo (nie: królewstwo), — królewszczyzna. Formy: lp ten król, tego króla, temu królowi, tego króla, królu! tym królem, o tym królu; lm ci królowie (ale w kartach: te króle), tych królów (ale: święto Trzech Króli), tym królem, tych królów (ale w kartach: te króle), tymi królami, o tych królach.

Królestwo, nie: królewstwo. I Znaczenie i formy: 1) **K.** = państwo, którego głową jest król; mjsclp w królestwie duńskim, o królestwie belgijskim (tak jak: w państwie polskim), 2) **K.** = król i królowa, para królewska; mjsclp w królestwu, o królestwu (tak jak: o szanownych państwu). II Składnia: 1) królestwo belgijskie było reprezentowane, 2) królestwo belgijscy byli reprezentowani.

Królewiec — królewiecki.

Królewna — Formy: lp ta królewna, tej królewnej, tej królewnie, tę królewne, królewno! tą królewne, o tej królewnie; lm te królewne, tych królewien, tym królewnom, te królewne, tymi królewnami, o tych królewnach (odmiana rzeczownikowa).

Królik — królikarnia (JP 20, 85); dlm tych królikarni, nie: królikarni.

Królowa — Formy: lp ta królowa, tej królowej, tej królowej, tę królową lub królowę, królowo! tą królową, o tej królowej; lm te królowe, tych królowych, tym królowym te królowe, tymi królowymi, o tych królowych (odmiana mieszana, w zasadzie przymiotnikowa, ale końcówki rzeczownikowe w blp i wlp). Ob. *Nazwiska żon na -owa.

Szach królowej. *Nowak*. Wolę królowę hollenderską. *Nowak*.

Królowna = córka Króla (nazwisko). Por. **Król** — królewna (ze starym, dziś martwym przyrostkiem -ewna). Formy: lp, ta Królowna, tej Królowny, tej Królownie, tę Królownę, Królowno! tą Królowną, o tej Królownie; lm te Królowny, tych Królowien, tym Królownom, te Królowny, tymi Królownami, o tych Królownach (odmiana rzeczownikowa).

Krótki — krótszy — najkrótszy.

Zwroty: 1) krótki a wezwłotwa = krótki a tresciwy; 2) w krótkiej drodze (!) załatwić co = w krótki sposób, doraźnie, odręcznie co załatwić. *KJU 1, 4*.

U nas była komenda w kowieńskiej brygadzie krótka a wezwłotwa. *Mick*.

Krótko — krócej (nie: króciej, ani: kródzej) — najkrócej.

Zwroty: 1) krótko przedtem (!) = na krótko przedtem; 2) krótko potem (!) = wkrótce potem; 3) krótko mówiąc = (jednym) słowem. *PJ 34, 157*.

2. **Wkrótce** (nie: krótko) po tym wypadku. *Cyt. Krasn. 66*. Krótko (zam.: wkrótce) potem wrócił król z wojny. *Mick. 3*. Ubodzy i bogaci, starzy i młodzi, krótko mówiąc, wszyscy ludzie... *Cyt. Krasn. 66*.

Krótkotrwały, nie: krótkoczasowy.

Zapas krótkotrwały (nie: krótkoczasowy) parowozów. *KJMK*.

Krtań ta, nie: ten krtań. Formy: lp ta krtań, tej krtni, tej krtni, tę krtań...; lm te krtań, tych krtni, tym krtniom...

Krucho.

Zwrot: jest z czymś krucho (bezpodm.) = jest z czymś słabo, niedobrze.

Z pieniądźmi było krucho. *Grusz*.

Kruchy (nie: kruchi) — kruchszy; m/m (męskoosob.) krusi, kruchsi.

Krucyfiks, dlp tego krucyfeksu.

Kruczyć, nie: kruczyć. Formy: kruczę, kruczysz, kruczysz, kruczemy...; krucz! kruczcie!; kruczający; kruczali..., kruczeli.

Kruk = gatunek ptaka.

Zwrot: biały kruk = rzadkość.

Kruk = hak.

Zwrot: siedzieć krukiem = siedzieć ze zgłębionym karkiem, mozolnie pracować.

Krup ten (nazwa choroby) — krupowy; dlp tego krupu.

Krupa ta (nazwa gatunku kaszy) — krupiały, — krupiarz. Ob. **Krupnik**, **Krupier**; dlm tych krupiarzy lub krupiarzów.

Krupić się (niedok.) — skrupić się (dok.). I Formy: krupię się; krupiając się; krupięło się. II Składnia: **K.** ś. na kim, na czym.

Jego uczynki na nas się skrupią. *Stenk*.

Krupier = pomocnik bankiera w domach gry; dlp tego krupiera.

Krupnik — Znaczenie i formy. 1) **K.** = krupiarz, ten, co robi krupy lub ten, co handluje krupami; dlp tego krupnika, 2) **K.** = zupa z krup; dlp tego krupniku.

Kruszec — kruszcowy. Formy: lp ten kruszec, tego kruszczu, temu kruszczowi, ten kruszec, kruszczu! tym kruszczem. o tym kruszczu; lm te kruszce, tych kruszczów, rzadko: kruszczy, tym kruszczom...

Kruszczyć = kruszyć się (niedok.) — skruszczyć (dok.). Formy: 1) kruszeję, kruszejesz, kruszeje...; kruszej!; kruszejący; kruszał..., kruszeli, 2) skruszeję, jak: kruszeję.

Kruszonu, dlp tego kruszonu.

Kruszwica — kruszwicki.

Kruszyć (niedok.) — skruszyć (dok.). I Formy: 1) kruszę, kruszysz, kruszy, kruszemy...; krusz! kruszcie!; kruszący; kruszony; kruszył, 2) skruszę, jak: kruszę. II Znaczenie i składnia: 1) **K.** co — czym = czy-

nić co kruchym przy pomocy czego, 2) K. co — na co lub w co — o co = rozdrabniać, łamać co na kawałki lub w kawałki, ocierając lub uderzając o co.

1) Kruszyć mięso. *SW.* 2) Bóg kruszy ludzkie potęgę w proch. *Krasz. cyt. SW.* Każdy wiersz kruszył na słówka. *Parand.*

Zwroty: 1) kruszyć co w proch; 2) kruszyć co w kawałki lub na kawałki.

Krużganek, dlp tego krążanka (SW) lub tego krążanku (Łoś, N).

Krwawic — I Formy: krwawię, krwawisz, krwawię...; krwaw! krwawcie!; krwawiący; krwawiony; krwawić. II Znaczenie i składnia: 1) K. co = oblewać co krwią, 2) K. (bez dopełn.) = krwawić się, puszczać z siebie krew.

1. Szable krwawią bratnie piersi. *Krasz. cyt. SW.* 2. Rana krwawi. *SW.*

Krwiobieg (nie: krwobieg); dlp tego krwiobiegu.

Krwionośny, rzadziej: krwonośny.

Krwiożerzy (nie: krwożerzy) = chciwy krwi. Ob. Krwiożerny.

Krwiożerny (nie: krwożerny) = żywiący się krwią. Ob. Krwiożerzy.

Krwistek, dlp tego krwistka, nie: krwisteka. Krwotek (nie: krwiotek) = krwawy wrzód. Formy: ten krwotek, tego krwotka, temu krwotkowi...

Krwotok, nie: krwiotok; dlp tego krwotoku.

Kryć — I Formy: kryję, kryjesz, kryje..., kryją; kryj! kryjcie!; kryjący; kryty; krył. II Składnia: K. kogo, co — przed kim, przed czym — w czym — za czym.

Kryć się — I Znaczenie: 1) K. = ukrywać się, chować się, 2) K. = (!) zgadzać się.

2. Stanowisko, które się zgadza (nie: które się kryje) ze zdaniem... *PJ, 12, 32.* To się zgadza zupełnie (nie: to się kryje, to się pokrywa) z twoim zapatrywaniem. Poglądy polityczne Polscy i Watykanu zgadzają się (nie: kryją się) z sobą. *Cyt. Kr. 2, 85.*

II Składnia: 1) K. ś. z czym = ukrywać co, 2) K. ś. za kim, za czym lub pod czym = ukrywać się, chować się w zasłonie czego, 3) K. ś. przed kim, przed czym = ukrywać się, chować się w celu obronienia przed kim, przed czym.

1. Kryłaś się z tym upodobaniem. *Święt.* 2. Za piwnicą kryje się cała kupa. *Strug. ...* aby się ukryć pod wiszącymi tam wspomnieniami dzieciństwa. *Parand.* 3. Można się było ukryć przed natarczywością. *Zerom.*

Kryg lub kryga, zwykle w lm: krygi; dlm tych krygów, rzadziej: tych kryg. Znaczenie: krygi = kleszcze, wędzidła, uзда.

Zwroty: 1) brać kogo, co w krygi = narzucać komu hamulec, opanowywać; 2) stroić krygi = narzucać swojemu postępowaniu niepotrzebne formy skrepowania, mieć nienaturalny, sztuczny sposób bycia.

Krygier (nazwisko). Formy: Krygier, Krygiera, Krygierowi..., nie: Krygra, Krygrowi...

Krygować się = brać się w kleszcze, ścisnąć się, sznurować się, mieć nienaturalny sposób bycia. Formy: kryguję się, krygu-

jesz się...; kryguj się!; krygujący się; krygowany; krygował się.

Stare panny zwykle się krygują. *Cyt. SW.*

Krym — krymski; dop. Krymu. Składnia: 1) mieszkać na Krymie lub w Krymie (w pierwszym zwrocie wydatnia się, że Krym jest półwyspem, w drugim zwrocie, że Krym jest krajem o zindywidualizowanym obliczu etnograficznym bądź politycznym), 2) jechać na Krym; rzadziej: do Krymu (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w punkcie pierwszym).

Kryminał — kryminalny, — kryminalista — kryminalistka — kryminalistyczny; dlp tego kryminału.

Krynolina, rzadziej: krenolina, nie: krunolina (z fr. crinoline).

Krystaliczny, nie: krysztaliczny, ale: krysztal.

Krystalizować, nie: krysztalizować, ale: krysztal. Formy: krystalizuje, krystalizujesz...; krystalizuj; krystalizujący; krystalizowany; krystalizował.

Krystalografia, nie: krysztalografia, ale: krysztal.

Krysztal (nie: krzysztal, ani: kryształ) — krysztalowy, rzadko: krysztalny; dlp tego krysztалу. Znaczenie: 1) krysztalowy = posiadający własności krysztalu, 2) krystaliczny = posiadający własność krystalizowania.

Na rzesach gorzały krysztaly łez. *Damił.* Oczy, które krysztalową swą przezroczystością przypominały czasem oczy dziecięce. *Orzesz. cyt. SW.* Kropla krysztalna rosy. *Orzesz. cyt. SW.*

Kryterium = sprawdzian, probierz. Formy jak: gimnazjum.

Zwrot: jakieś kryterium do czego przyłożyć. *SF.*

Krytycyzm = zmysł krytyczny. Formy: dlp tego krytycyzmu, mjsclp w tym krytycyzmie.

Wszyscy, co mamy choć trochę krytycyzmu. *Cyt. Szefls.*

Kry'tyk, tego kry'tyka, temu krytyko'wi, tego kry'tyka, kry'tyku! tym kry'tykiem, o tym kry'tyku, ci kry'tycey...

Kry'tyka (nie: kryty'ka) — kryty'czny. Składnia: 1) K. czego — rozbiór krytyczny czego, 2) K. o czym = sąd krytyczny o czym.

2. Kazałem mu przeczytać wszystkie krytyki o nowej sztuce. *Makusz.*

Zwroty: 1) wystąpić z krytyką czego. *SF;* 2) poddać co krytyce. *SF;* 3) ściągać krytykę. *SF;* 4) podpadać krytyce. *SF;* 5) wytrzymywać krytykę. *SF* = stać na właściwym poziomie; 6) niżej wszelkiej krytyki = poniżej jakichkolwiek wymagań.

Kryzys ten (nie: ta kryzys) = przesilenie; dlp tego kryzysu.

Zwroty: kryzys przebywać, przeżywać. *PJ 4, 101.*

Krzak — krzacasty lub krzaczysty; dlp tego krzaka (SW, N) lub tego krzaku (Łoś, N).

Raz spoza krzaka błysła zakapturzona chuda twarz Robaka. *Mick.* Ani jednego drzewa, krzaka. *Święt.* Zmarszczy brwi krzaczyste. *Dyg.*

Krząkać, częściej: **chrząkać**. Ob. **Chrząkać**. **Krzątać się** — I Formy: krzątam się, krzątasz się...; krzątaj się!; krzątający się; krzątał się. II Składnia: 1) K. ś. wedle czego (dawn.), koło czego lub około czego (dzis.), nie: przy czym (na oznaczenie przedmiotu, koło którego się pracuje), 2) K. ś. po czym lub w czym (na oznaczenie miejsca pracy), 3) K. ś. w czym (na oznaczenie ubrania, w którym się pracuje).

1. Poszła krzątać się wedle wieczery. *Sienk.* Krzątała się koło pieca. *Małacz.* 2. Krzątał się po kątach. *Żerom.* 3. W cichych pantoflach krzątała się po pokoju.

Krzeczot, nie: krzeczet; dlp tego krzeczota. **Krząkać lub krząkać** (nie: krzecztać) = rzącać (u świni). Formy: krzeka (krzeka); krzekający (krzekający); krzekała (krzekała).

Krzekotać, częściej: **grzechotać**. Formy: krzekocze, rzadziej: krzekota; krzekoczący (krzekotający); krzekotał.

Krzemieniec — krzemieniecki.

Krzemień — krzemienny, — krzemienisty. Znaczenie: 1) krzemienisty = właściwy krzemieniowi, zrobiony z krzemienia, 2) krzemienisty = obfitujący w krzemień.

Krzepić — I Formy: krzepię, krzepisz, krzepi, krzepimy...; krzep! krzepcie!; krzepiący; krzepiony, krzepieni; krzepił. II Składnia: 1) K. kogo, co — czym, 2) K. kogo — do czego lub na co (dla oznaczenia celu, do którego przez krzepienie kogoś się przygotowuje).

1. Krzepili ją łańcuchem rycerskiego słowa. *Mick. cyt. SW.* 2. Ramiona do nowego krzepił rozboju. *Mick. cyt. SW.*

Krzepki — krzepciejszy.

Krzepko — krzepiej.

Krzepnąć (niedok.) — skrzepnąć (dok.). Formy: 1) krzepnę, krzepniesz...; krzepnij!; krzepnący; krzepnął, krzepnęli lub krzepł, krzepli, 2) skrzepnę, jak: krzepnę; skrzepnij!; skrzepnięty lub skrzepły; skrzepnął..., skrzepnęli.

Krew krzepnęła. *Krasiń. cyt. SW.* (Dusza) krzepła. *Mick. cyt. SW.*

Krzesać, nie: krzosać, ale: krzos. Formy: krzeszę, krzeszesz, krzesze, krzeszemy..., krzeszą (nie: krzesam, krzesasz, krzesa..., krzesają); krzesz! krzeszcie!; krzeszący; krzeszał..., krzesali.

Krzeso — Formy: dlp tego krzesła, mjsclp na tym krześle.

Zwroty: 1) usiąść na krześle, nie: na krzesło, ani: w krześle, ale: usiąść w fotelu; 2) wstać z krzesła.

Wstała z krzesła. *Zapół.*

Krzyszowice — krzeszowicki (dawn. krzeszowski — JP 10, 39).

Krzyszów (nazwa miejscowości) — krzeszowski.

Krzew — krzewiasty, rzadziej: krzewisty, — krzewny lub krzewowy; dlp tego krzewu. Znaczenie: 1) krzewny, krzewowy = odnoszący się do krzewu, właściwy krzewowi,

2) krzewiasty, krzewisty = obfitujący w krzewy.

Krzewić — Formy: krzewię, krzewisz, krzewi..., krzew! krzewcie!; krzewiący; krzewiony; krzewił.

Krzos (nie: krzes) = krzesiwo, ale: krzesać; dlp tego krzосу.

Krzta (= odrobina) — krztyna, rzadko: krzyna (lud. żart.).

Zwroty: 1) ani krzty = ani odrobiny, 2) bez krzty czego = bez odrobiny czego.

Nie miał w sobie ani krzty zazdrości. Mówił mu to bez krzty gniewu. Nie było w tym krzty prawdy. *Szpot.*

Krzusić się — I Formy: krztuszę się, krztusisz się, krztusi się, krztusimy się..., krztuszą się; krztusi się! krztuscie się!; krztuszący; krztusił się. II Składnia: K. ś. czym.

Krzusiec, dlp tego krztusca.

Krzyczący (przymk.) = wyrazisty, jaskrawy — krzycząco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Krzyczeć (nie: krzyczyć) — krzyknąć (dok.).

I Formy: 1) krzyczę, krzyczysz, krzyczy, krzyczymy..., krzyczę; krzycz! krzyczcie!; krzyżący (imiesł.) = podnoszący krzyk; krzyczał..., krzyczeli, nie: krzyczali, 2) krzyknę, krzykniesz, krzyknie, krzyknie-my...; krzyknij! krzyknijcie!; krzyknął, krzyknąłem, krzyknęła, krzyknęli (nie: krzykłem, krzykła, krzykli); krzyknęto lub krzykniono.

Niech żyje Scyzoryk! — krzykniono. *Mick.*

II Składnia: 1) K. do kogo, rzadziej: komu = wołać głośno do kogo, zwracać się krzykiem do kogo, 2) K. na kogo = wezwać głośno kogo do spełnienia czego, gniewać się głośno na kogo, 3) K. o kogo, o co = gniewać się głośno o kogo, o co, z powodu kogo, czego, 4) K. za kim, za czym = krzyczeć przywołując kogoś lub coś, co jest daleko.

2. Krzyknąłbym na swoich, aby cię wykurzyli. *Dyg.* Krzyczano na modniśów. *Mick.* Krzyknęli na parobka. *Dąbr.* 3. Pan Drożdż krzyczał o to. *Kad.* 4. Czuje się coś, co krzyczy za wyzwoleniem. *Przybysz.*

Zwrot: krzyczeć na całe gardło = krzyczeć bardzo głośno, drzeć się.

Krzyczeli na całe gardło. *Sienk.*

Krzyk — krzykacz. Por. **Kszyk**. I Formy: 1) dlp tego krzyku, 2) dlm tych krzykaczy lub krzykaczów. II Składnia: K. kogo, czego — do kogo, na kogo, o kogo, o co, za kim, za czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co przy: krzyczeć).

Zwroty: 1) podnosić krzyk lub krzyki. *SF*; 2) narobić krzyku; 3) wydać krzyk.

1. Obawiamy się, aby nieprzyjaciele nasi krzyków nie podnieśli. *Sienk.* 2. Narobiła strasznego krzyku. *Nowak.* 3. Wydał krzyk. *Dyg.*

Krzyna. Ob. **Krzta**.

Krzypek (! prowinc.) = nożyk do obierania (IGD).

Krzywda.

Zwroty: 1) krzywdę komu, czemu wyrządzić, nie: przyczynić, ani: przynieść; 2) krzywdę komu robić; 3) krzywdę ponieść; 4) krzywdy doznać; 5) brać sobie co za krzywdę; 6) krzywda

się komu dzieje; 7) krzywdy na kim dochodzić, poszukiwać.

1. Ona wyrządziła mu te krzywdę. *Sienk.* Wyrządziłam mu krzywdę. *Święt.* Nikt jej żadnej krzywdy nie wyrządził. *Matacz.* Krzywdy nikt nam nie wyrządził. *Matacz.* 2. Nie rób mu krzywdy. *Prus.* 3. Możecie nową krzywdę ponieść. *Sienk.* Poniósł krzywdę na zdrowiu. *Bartk.* 4. Mszcząc się za krzywdy doznane. *Strug.* 6. Ciężkie krzywdy dzieją się ludności. *Bartk.* 7. Na kim będą swoich krzywd dochodził. *Sienk.*

Krzywdzący — Znaczenie i składnia: 1) K. (imiesłów) kogo = ten, który krzywdzi, 2) K. (przymk.) dla kogo = szkodliwy dla kogo.

1. Prózno krzywdzące chartów włości szeryf. *Mick.* 2. Nie był pewnie i dla was związek ten krzywdzącym. *Niemc. cyt. SW.* (tutaj zresztą wyrażenie: dla was — zależeć może także od czasownika: być).

Krzywdziciel, dlm tych krzywdzicieli, nie: krzywdzicieliów.

Krzywdzić (niedok.) — skrzywdzić (dok.).

I Formy: 1) krzywdzę, krzywdzisz, krzywdzi, krzywdzimy..., krzywdzą; krzywdź! krzywdźcie!; krzywdzący; krzywdzony, krzywdzeni; krzywdził, 2) skrzywdzę, jak: krzywdzę. II Składnia: K. kogo — czym — na czym (gdy się bliżej określa dziedzinę krzywdy).

Skrzywdziłeś mię na majątku.

Krzywić (niedok.) — skrzywić (dok.). Formy: 1) krzywić, krzywisz, krzywi, krzywimy..., krzywią; krzyw! krzywcie!; krzywiący; krzywiony, krzywieni; krzywił, 2) skrzywić, jak: krzywić.

Krzywoprzysięgać (niedok.) — krzywoprzysięgać (dok.). Formy jak: przysięgać — przysięgać.

Krzywoprzysięzca (nie: krzywoprzysięzca) — krzywoprzysiężny lub krzywoprzysięski. Formy: lp ten krzywoprzysięzca, tego krzywoprzysięzcy, temu krzywoprzysięzcy, tego krzywoprzysięcę, krzywoprzysięczco! tym krzywoprzysięcą, o tym krzywoprzysięzcy; lm ci krzywoprzysięzcy, tych krzywoprzysięzców, tym krzywoprzysięzcom...

Krzywy o co = urażony o co.

Wy o to nie bądźcie krzywi! *Sienk.*

Krzyż — krzyżyk, — krzyżowy, — krzyżować. I Formy: 1) dlm tych krzyżów lub tych krzyży, ale: Plac Trzech Krzyży (nie: Krzyżów, 2) krzyżuję, krzyżujesz...; krzyżuj!; krzyżujący; krzyżowany; krzyżował. II Znaczenie: (przen.) krzyż, rzadziej lm: krzyże (dawn.) = kręgosłup.

Zwroty: 1) na krzyż = w poprzecznym wzajemnym przeciwieciu; 2) jak z krzyża zdjęty = omdlały, mizerny; 3) krzyżem leżeć; 4) krzyż Pański z kim, z czym = utrapienie. *SF*; 5) dać komu krzyżyk na drogę, odprawić z krzyżykiem. *SF* = odprawić z poparciem tylko moralnym, bez żadnej pomocy materialnej = odprawić z niczym; 6) położyć krzyżyk na czym. *SF* = położyć się z czym, porzucić.

1. Drogi przecinają się na krzyż. *Dyg.* 2. Chodził, jak z krzyża zdjęty. *Dąbr.* Wstał jak z krzyża zdjęty. *I. Dąbr.*

Krzyżak — krzyżacki.

Krzyżmo lub **chryżmo**.

Krzyżowanie — Znaczenie: 1) K. = układanie na krzyż, 2) K. = mijanie się.

Krzyżowanie pociągów.

Zwrot: przeprowadzać krzyżowanie pociągów. *KJMK.*

Krzyżowanie się (np. gatunków, linii, zdań, opinij).

Ksawery, Ksawerego, Ksaweremu... (odmianna przymiotnikowa).

Książd — księży lub księzowski, nie: księdzowski (prow.). Formy: lp ten książd, tego księdza, temu księdzu (nie: księdzowi), tego księdza, księża! tym księdzem, o tym księdzu; lm ci księża (nie: te księdze), tych księży (nie: księdzów), tym księżom (nie: księdzom), tych księży (nie: księdzów), księża! tymi księżmi (nie: księżami, ani: księdzami), o tych księżach (nie: księdzach).

To skutek, księżę proboszczu, jednej rozmowy. *Kruczk.* Ku księdzowskiej (zam.: księdzowskiej) tabakierze. *Mick.*

Książę — księżna, — księstwo, — książęcy. Ob. Księżna. Formy: lp ten książę, tego księcia, temu księciu (nie: księciowi), tego księcia, książę! tym księciem, o tym księciu; lm ci książęta, tych książąt, tym książętom, tych książąt, książęta! tymi książętami, o tych książętach.

Wyrażenia: 1. Książę pan, nie: pan książę (bo w wyrażeniu: k książę pan rzeczownik: p a n nie jest, jak zwykle, dodatkiem określającym, lecz wyrazem określanym, zachowującym swoje pierwotne znaczenie: pan = władca, 2. książęca mość. Książęca mość mówił. *Sienk.* (nie: mówiła).

Książka — książeczka, — książnica, — książkowy. Składnia: 1) K. do czego (nie: dla czego, ani: od czego) = książka, służąca do czego, 2) K. dla kogo = książka przeznaczona dla kogo, 3) K. o kim, o czym = książka opowiadająca lub traktująca o kim, o czym, 4) K. czego = książka zawierająca co.

1. Książka do czytania, do użytku szkolnego (nie: dla czytania, dla użytku szkolnego). Czytał z książeczki do nabożeństwa. *Nałk.* 2. Książki dla młodzieży. 3. Książki o miłości mnie nudzą. *Dąbr.* 4. Książka doręczanych listów (telegramów) = księga doręczek. *KJMK.*

Zwroty: 1) zaprowadzać książki; 2) książki (buchalteryjne, rachunkowe) prowadzić; 3) książkę zamówić, sprowadzić, nie: wypisać (rus.); 4) brać na książkę u kupca = brać na kredyt; 5) zagrzebać się w książkach = pograżyć się w książkach; 6) książka przeciwstawna (!) = książka rachunku obustronnego. *DUMK 25 VII 32*; 7) składać na książczkę oszczędnościową.

1. Godnym jej (= Komisji Edukacyjnej) było pomnikiem zaprowadzenie książek elementarnych w ojczystym języku. *S. Pot.* 4. Kasia brała tam na książkę. *Nowak.* 5. Zagrzebać się w książkach. *Sierosz.*

Ksieni, tej ksieni, tej ksieni, tę ksienie, ksieni! tą ksienią, o tej ksieni; te ksienie, tych ksień, tym ksieniom...

Księga, dlm tych ksiąg. Składnia jak rzeczownika: książka.

Księgi Pielgrzymstwa Polskiego. *Mick.*

Zwrot: księga gruntowa gminy... (nie: dla gminy...).

Jako właściciel tych realności jest w księdze gruntowej gminy Mielca (nie: dla gminy M.) zapisany (nie: zaintabulowany). *Cyt. Kr. I, 76.*

Księgarnia, dlm tych księgarni, nie: księgarni.

Księgarstwo — Znaczenie: 1) K. = handel księgarski, 2) K. = zawód księgarski, 3) K. (!) = zakład księgarski. Ob. Krawiectwo.

Księgarz — księgarski, — księgarstwo; dlm tych księgarzów lub księgarzy.

Księgosusz, dlp tego księgosuszu.

Księgowy (= buchalter) — księgowy = buchalterka (JP 16, 156).

Księgozbiór, dlp tego księgozbioru.

Księżstwo — księstwo. I Znaczenie i formy: 1) K. = państwo, którego głową jest książę; mjsclp w Księstwie Mazowieckim, w Księstwie Luksemburskim, tak jak: w Państwie Polskim, w Królestwie Belgijskim; dlm tych księstw, nie: księstw, 2) K. = książę i księżna, para książęca; mjsclp o księstwu Lubomirskich, tak jak: o szanownych państwach. II Składnia: 1) Księstwo Mazowieckie zostało wcielone do Korony Polskiej za panowania Zygmunta Starego, 2) Na uroczystości tej byli obecni księstwo Lubomirscy.

Księżna — księżniczka. Formy: lp ta księżna, tej księżnej (księżny), tej księżnej (księżnie), tę księżną (księżnie); im ta księżna, o tej księżnej (księżnie); Im te księżne, tych księżnych, tym księżnym (księżnom), te księżne, księżne! tymi księżnymi, o tych księżnych (odmiana w zasadzie przymiotnikowa, tylko w niektórych przypadkach mogą występować także formy rzeczownikowe, uwidocznione w nawiasach). Wyraz: księżniczka ma odmianę rzeczownikową.

Wyrażenie: księżna pani, nie: pani księżna. Ob. Książę.

U księżny miała miejsce malarska scena. *Mochy*.

Księżyc—księżycowy. Formy: dlp tego księżycy, dlm tych księżyców, nie: księżycy.

Zwroty: 1) przy księżycu, SF = przy świetle księżycy; 2) wygląda jak księżyc w pełni = ma twarz okrągłą, wygląda zdrowo; 3) dobra na księżycu = dobra nie istniejące na ziemi.

Kształcający — kształcać. Ob. Kojący — kójący.

Kształcić = wyrabiać, doskonalić (duchowo, w nauce, w sztuce...). Ob. Kształtować. I Formy: kształce, kształcisz, kształci, kształcimy...; kształć! kształćcie!, kształcający; kształcający; kształcił. II Składnia: 1) K. kogo — na kogo (gdy się mówi, czym ma osoba kształcona w wyniku kształcenia zostać), 2) K. do czego (gdy się mówi o zawodzie, do którego się osobę kształconą przygotowują).

Kształcił swoich synów na ludzi wysokiej miary. *Święt*.

Kształt — kształtny; dlp tego kształtu.

Zwroty: 1) nadać czemu kształt. SF; 2) mieć kształt czego. SF; 3) przybrać (nie: przyjąć) kształt.

Kształtować = nadawać kształt (fizyczny, materialny bądź społeczny). Ob. Kształcić.

Formy: kształtuję, kształtujesz...; kształtuje!; kształtujący; kształtowany; kształtował.

Kształtowanie nowych form życia, ale: kształcenie charakterów.

Kszyk, gatunek ptaka; dlp tego kszyka. Por. Krzyk.

Kto, nie: chto. I Formy: kto, kogo, komu, kogo, kim, o kim (zaimek pyt. względ. i nieokr.). II Znaczenie: używa się zwykle w zastępstwie rzeczowników osobowych, niekiedy także zwierzęcych; ma znaczenie zaimka pytającego lub względnego, a w zdaniach pytających i podrzędnych występuje zamiast zaimka nieokreślonego: ktoś.

Kto ci to mówił? Kto (lub co) się pasie na łące? Czy ci kto (= ktoś) o tym mówił? Jeśli ci kto (= ktoś) o tym mówił, to nie wierz temu. Nie wierze, żeby ci kto (= ktoś) o tym mówił.

Zwroty i wyrażenia: 1) nie wiadomo kto = Pan Bóg wie kto; 2) kto by nie był (!) = ktokolwiek by był lub kto tylko był. *Kr. 1, 198*.

Kto bądź, rzadziej: kto' bądź (JP 1, 258). Ob. Co bądź.

Ktokolwiek bądź (!) = ktokolwiek lub kto bądź.

Ktokolwiek (lub: kto bądź, nie: ktokolwiek bądź) to zrobił... *Krasn. 60*.

Któs, nie: któś. I Formy: ktoś, kogoś, nie: kogós, komus... II Znaczenie: Różnica znaczeniowa między zaimkami: k t o ś, c o ś, j a k i ś a k t o, c o, j a k i ś jest następująca: k t o ś, c o ś, j a k i ś oznaczają wiadomą osobę lub rzecz określoną w swym istnieniu, a nieznaną tylko z nazwiska, np. był tu ktoś i dopytywał się o ciebie, chciał coś oddać i miał jakiś przedmiot pod pachą. Tu k t o ś, c o ś, j a k i ś oznaczają osobę lub rzecz określoną, której tylko nazwać nie mogę albo nie chcę. Tymczasem: k t o, c o, j a k i ś oznaczają osobę lub rzecz przypuszczalną, warunkową, nie stwierdzoną jeszcze w swym istnieniu. Więc mówiąc warunkowo (zwłaszcza w zdaniach warunkowych) albo wypowiadając tylko przypuszczenie, można użyć tylko zaimków: k t o, c o, j a k i ś, np. Jeśli kto przyjdzie i co złego ci na mnie powie, nie wierz mu. Jak ty komu, tak on tobie (*Krasn. 44*).

Który, rzadko: któren, nie: chtóry, chtóren. I Znaczenie: o różnicy między k t ó r y — j a k i ob. Jaki. II Składnia: zaimek: k t ó r y i zajmuje zawsze miejsce pierwszej części zdania, a więc może mieć przed sobą tylko przymiek, z którym się łączy.

Dziecko, którego rodzice... (nie: rodzice którego). *Cyt. Krasn. 59*. Siły, których wypadkowa... (nie: wypadkową których...). *Cyt. Szefcs. Stól*, w środku którego stoi człowiek nity mucha. *Prus* (w środku którego, nie: w którego środka, bo tu w środku = wewnątrz, i ma znaczenie przymyka miejsca).

Któryż — Formy: któryż któregoż (nie: któregóż), któremuż, któraż, którejże...

Któż, nie: ktoź. Formy: któż, kogóż, rzadziej: kogoż, komuż, kogóż, któż, rzadziej: kogoż, kimże, o kimże.

Kub (= sześcian) — kubiczny — kubista — kubistyka — kubistyczny.

Kuba (wyspa) — kubański, — Kubańczyk (JP 19, 62). Por. Kubań.

Kubana = łapówka; dlp tego kubana.

Zwrot: dać komu kubana.

kubań — kubański — Kubańczyk. Por. Kuba. **Kubek**.

Zwrot: kubek w kubek = zupełnie tak samo, akurat w sam raz.

Kubek w kubek to samo opowiadali Radziejowski i Opaliński. *Sienk.* Chłop podobny kubek w kubek do św. Mikołaja. *Matacz.*

Kubeł = wiadro; dlp tego kuba.

Kubrak, dlp tego kubraka.

Kuc — kucyk; dlp tego kuca lub kucyka.

Kućać (niedok.) — kucnąć (dok.). Formy: 1) kucam, kucasz, kuca...; kucaj!; kucający; kucał, 2) kucnę, kucniesz...; kucnij!; kucnąwszy; kucnął..., kucnęli.

Kucharz — kucharka, — kucharstwo; dlm tych kucharzy lub kucharzy.

Kuchnia — kuchenka, — kuchenny; dlm tych kuchni lub kuchen, nie: kuchen.

Od tych kuchen. *Dąbr.* Puściła w ruch wytwórnię kuchen. *Siedl.*

Kucja lub **kutia**. Znaczenie: 1) K. = potrawa przyrządzana w wigilię Bożego Narodzenia, 2) K. = wigilia Bożego Narodzenia.

Wyprawili wspaniałą kucję. *Cyt. SW.*

Kucki (tylko w lm), dop. kucek.

Zwrot: siedzieć (siaść) w kucki, *SF*, nie: w kuczki, w kuckach.

Siadł w kucki. *Żerom.*

Kuczer (!) = furman, woźnica.

Kuczka, zwykle w lm: kuczki = żydowska buda z chrustu.

Zwrot: odprawiać kuczki = siedzieć zadąsanym.

Nie odprawiaj kuczek, bo nie masz o co. *Cyt. SW.*

Kuć — I Formy: kuję, kujesz, kuje...; kuj! kujcie!; kujący; kuł..., kuli. II Składnia: 1)

K. co = uderzać co dla nadania odpowiedniego kształtu, 2) K. w co = uderzać w co.

1. Kuj żelazo, póki gorące. 2. W takt kuja w młotki. *Mick.*

Kudła (zwykle w lm: kudły) — kudłaty, nie: kudłaty, ale: kudlasty; dlm tych kudeł (PG) lub tych kudłów (Łoś N). Znaczenie: 1) K. = włosy, sierść włochata, 2) K. = kudłacz, mający kudły.

1. Kudły niedźwiedzie podesał pod nogi. *Mick. cyt. SW.* 2. Ej, ty ryży kudła, wara od źródła! *Mick. cyt. SW.*

Kufel — kufelek, — kufłowy. I Formy: dlp tego kufła, dlm tych kufli, nie: kufłów. II Składnia: 1) K. na co = kufel przeznaczony na co, 2) K. do czego (nie: dla czego) = kufel, służący do czego, 3) K. od czego = kufel, wzięty od czegoś, do czego bywa zwykle używany, 4) K. czego = kufel, czymś wypełniony, 5) K. po czym, rzadziej z czego = kufel, pozostały po czym, 6) K. z czego = kufel, zrobiony z czego. Ob. Kosz.

5. Stukając w stół kuflem po piwie. *Szczuc.*

Kufer — kufererek, — kufrowy; dlp tego kufra.

Kuglarz — kuglarka, — kuglarstwo; dlm tych kuglarzy lub kuglarzów

Kuglować — Formy: kugiuję, kuglujesz..., kugluj!; kuglujący, kuglował.

Kujawiak — Znaczenie: 1) K. = człowiek, pochodzący z Kujaw, 2) K. = taniec kujawski.

Zwroty: grać, tańczyć kujawiaka.

Kujawy (nazwa dzielnicy Polski) — kujawski, — Kujawiak; dop. tych Kujaw. Składnia:

1) mieszkać na Kujawach, nie: w Kujawach, 2) jechać na Kujawy, nie: do Kujaw.

Kukać (niedok.) — kuknąć (dok.). Formy: 1) kukam, kukasz...; kukaj!; kukający; kukał, 2) kuknę, kukniesz...; kuknij!; kuknął..., kuknęli.

Kukła (nie: kukła, ani: kukiela) — kukiełka; dlm tych kukieł.

Zwrot: 1) robić z kogo kukłę = robić z kogo bezmyślnego człowieka; 2) być kukłą = być malowaną lalą, nie wpływać na bieg spraw.

Kuks lub **kuksaniec**; dlp tego kuksa lub tego kuksańca.

Zwrot: dać komu kuksa (kuksańca) = uderzyć kogo pięścią.

Kuksać — I Formy: kuksam, kuksasz...; kuksaj!; kuksający; kuksany; kuksał. II Składnia: K. kogo — czym.

Kukułka, nie: kukołka, ani: kukułka.

Kukurydza (nie kukuruza, prow. lit.) — kukurydzowy lub kukurydzany, nie: kukurydziany.

Zagony kukurydzy. *Grusz.*

Kula (do strzelania).

Zwrot: trafić kulą w płot = źle wycelować, nie trafić do właściwego celu.

Aleś trafił jak kulą w płot. *Chojn.*

Kula (= kosztur służący kulawemu do podpierania) — kulas.

Zwroty: 1) kula u nogi. *SF* = przeszkoda utrudniająca ruchy, krepująca swobodę ruchów; 2) chodzić o kuli (stale) — iść na kuli (przygodnie, 7 powodu chwilowego okaleczenia).

Kula (! prev.) = przecieracz (narzędzie kuchenne. *IGD*).

Kulać (nie: kulkać, ani: kulchać, ani: kulgać, ani: kulować) — kulnąć (dok.) = toczyć (poczyć) coś okrągłego. I Formy: 1) kulam, kulasz, kula...; kulaj!; kulający; kulał, 2) kulnę, kulniesz...; kulnij!; kulnąwszy; kulnął..., kulnęli. II Składnia: K. co.

Kulawy — kulawiec; wlp kulawcze!

Kulbaczyć (niedok.) — okulbaczyć (dok.).

I Formy: 1) kulbaczę, kulbaczysz, kulbacz, kulbaczymy...; kulbacz! kulbaczcie!; kulbaczący; kulbaczony; kulbaczył. 2) okulbaczę, jak: kulbaczę. II Składnia: K. kogo, co — czym.

Kazał konia pułkownik kulbaczyć. *Mick.*

Kuleć (nie: kulać) — okuleć (dok.). Formy: 1) kuleję, kulejesz, kuleje... (nie: kulam, kulasz, kula...); kulej!; kulejący; kulał..., kuleli, 2) okuleję, jak: kuleję.

Kulfon, dlp tego kulfona.

Kulić (niedok.) — skulić (dok.). I Formy:

1) kulę, kulisz, kuli, kulimy...; kul! kulcie!; kulący; kulony; kulił, 2) skuleł, jak: kulę.

II Składnia: K. co.

Kulig lub **kulik** (gatunek ptaka); dlp tego kuliga (kulika).

Kulig lub **kulik** (zabawa zapustna); dlp tego kuligu (SW, N) lub tego kuliga (SW).

Zwrot: jechać kuligiem (kulikiem).
Nieraz kuligi tu skakały. *Malcz. cyt. SW.*
Szlachta zjechała kulikiem. *Słow. cyt. SW.*

Kulis — Formy: młm ci kulisi, dlm tych kulisów...

Kulisa, zwykle w lm: kulisy; dlm tych kulis, nie: kulisów.

Zwroty: 1) coś się dzieje za kulisami. *SF* = coś się dzieje w ukryciu przed publicznością; 2) zająrzeć za kulisy. *SF* = zająrzeć w sprawę ukryte przed publicznością.

Kulpat (!) = oskarżony, podsądny.

Kult, dlp tego kultu. Składnia: K. kogo, czego, nie: dla kogo, dla czego.

Kult młodoci. Kult żywego słowa. Kult Matki Boskiej (nie: dla Matki Boskiej). *Cyt. Szeffs. 64.* Kult heroizmu (nie: dla heroizmu) powinien być właściwością młodzieży. „*Czas*“ 14 IX 55.

Zwrot: mieć dla kogo, dla czego kult (tutaj: dla kogo, dla czego — zależy nie od rzeczownika kult, lecz od czasownika mieć).

Mają dla Prometeuszów kult. *Makusz.*

Kultura — kulturalny (nie: kulturny) — kulturowy. Znaczenie: 1) kulturalny = przejęty wyższą kulturą ludzką, np. człowiek kulturalny, 2) kulturowy = odnoszący się do kultury, np. odpadki kulturowe = odpadki, śmieci, świadczące o istnieniu życia człowieka i jakiejś kultury, 2) kulturowy = odnoszący się do kultury pożywek, grzybki kulturowe = grzybki wyhodowane na specjalnej kulturze.

Zwroty: 1) wychowywać (człowieka) w kulturze; 2) hodować (bakterie, grzybki) na kulturze (pożywece).

Kultywować — I Formy: kultywuję, kultywujesz...; kultywuj!; kultywujący; kultywowany; kultywował. II Składnia: K. co.

Kulać, dlp tego kulaka, nie: kulaku.

Zwroty: 1) zwinąć rękę w kulać; 2) śmiać się w kulać = śmiać się po kryjomu.

1. Lewą ręką zwinęta w kulać, podparł się w boku. *Kruczk.* 2. Uśmiechnęli się w kulać. *Makusz.*

Kum — kuma — kumoszka.

Zwrot: prosić kogo w kumy.

Kumać się (niedok.) — pokumać się (dok.).

I Formy: 1) kumam się, kumasz się, kuma się...; kumaj się!; kumający się; kumał się, 2) pokumam się, jak: kumam się. II Składnia: K. s. z kim.

Kumkać (o żabie). Formy: kumka; kumkająca; kumkała.

Kumostwo — I Znaczenie i formy: 1) K. = stosunek, wynikający z tego, że ktoś jest czymś kumem; mjsclp o kumostwie, tak jak o państwie, o królestwie, o księstwie, 2) = kum z żoną, mjsclp o kumostwie, tak jak o państwie, o królestwie, o księstwie. II Składnia: 1) złączyło nas kumostwo, 2) odwiedzili nas oboje kumostwo.

Kumoter (lud.) = kum.

Kump (nie: komp), zwykle w lm: te kumpie; dlm tych kumpi.

Kumulacja (nie: komulacja) — kumulacyjny.

Kumys — kumysowy; dlp tego kumysu.

Kuna — kuni, nie: kunowy.

Skórki kunie.

Kundel, nie: kondel (lud.). Formy: dlp tego kundla, dlm tych kundłów lub kundli.

Obskoczony przez gromadę kundłów. *Sierosz.*

Kundman, nie: kondman, ani: kontman; dlp tego kundmana.

Kundys, dlp tego kundysa.

Kunktator (żart.) = maruda — kunktatorski (żart.) = powolny.

Jakkolwiek tyś kunktator, wolałbym, żeby za ciebie poszła. *Korzen. cyt. SW.*

Kunszt — kunsztowny; dlp tego kunsztu.

Kunstmistrz, nie: kunsztmajster.

Kupa.

Zwroty: 1) iść kupą (rub.) = iść gromadą; 2) zebrać co w kupę lub do kupy (rub.) = zebrać co razem, do jednego miejsca; 3) w kupie (rub.) = razem; 4) do kupy (rub.) = do jednego miejsca; 5) wziąć się w kupę (rub.) = zebrać wszystkie siły, nadać energię.

Przyszli kupą. *Nowak.*

Kupcowa — I Formy: lp ta kupcowa, tej kupcowej, tej kupcowej, tę kupcową, kupcowa! tą kupcową, o tej kupcowej; lm te kupcowe, tych kupcowych, tym kupcowym, te kupcowe, kupcowa! tymi kupcowymi, o tych kupcowych (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa). Ob. *Nazwiska żon na -owa. II Znaczenie: 1) K. = żona kupca, 2) K. = kobieta kupiec.

Kupczyć — I Formy: kupczę, kupczysz, kupczy, kupczymy...; kupecz! kupeczcie!; kupczący; kupczył. II Składnia i znaczenie: 1) K. czym = handlować czym (rzadko, arch.), 2) K. czym = frymarczyć czym.

1) Kupczyli bławatami. *Gomul. cyt. SW.* 2. Kupczył honorem. *SW.*

Kuper — kuprowy; dlp tego kupra.

Kupić (niedok.) — skupić (dok.) = gromadzić do kupy. Formy: 1) kupię, kupisz, kupi..., kupią; kup! kupcie!; kupiący; kupiony, kupieni; kupił, 2) skupię, skupisz..., jak: kupić.

Kupić (dok.) — kupować (niedok.), ale: zakupywać, odkupywać, wykupywać. I Formy: 1) kupię, kupisz..., 2) kupuję...; kupuj!; kupujący; kupowany; kupował. II Składnia: 1) K. co lub czego (zależnie od tego, czy chodzi o cały jakiś przedmiot, czy o jego część, np. kupiłem te jabłka, kupiłem jabłkę), 2) K. od kogo (gdy się wskazuje osobę, od której się bezpośrednio coś kupuje), 3) K. u kogo (gdy się wskazuje osobę, w której sklepie, warsztacie czy fabryce coś się kupuje), 4) K. za co (gdy się wskazuje pieniądze, za które się kupuje), 5) K. na co (gdy się wskazuje cel kupna), 6) K. do czego (gdy się wskazuje rzecz, do której przedmiot kupiony ma być przeznaczony lub z którą ma pozostawać w jakimś związku); 7) K. dla kogo (gdy się wskazuje osobę, która przedmiot kupiony ma otrzymać na własność).

1. Miała kupić papieru na półki do kuchni. *No-*

wak. 2. Wstydziłbyś się kupować cokolwiek od własnych rodziców. *Kad.* 3. Kupuje buty u jego ojca (ojciec jego był szewcem). *Nowak.* Kupować u niego cukierki (ten ktoś miał sklep, gdzie sprzedawano między innymi cukierki). *Nowak.*

Zwroty: 1) kupować z pierwszej ręki. *SF*; 2) kupować z wolnej ręki. *SF*; 3) kupić sobie kogo, *SF* = zjeżdżać sobie kogo; 4) można kogo dziesięć razy kupić, *SF* = można kogo oszukać, podejść.

Kupić się do kogo = gromadzić się koło kogo. Ludzie będą do nas się kupili. *Stenk.*

Kupido lub Kupidyn. Formy: dop. Kupidyna, cel. Kupidynowi.

Kupiec — kupcowa, — kupcówna, — kupiecki — kupiectwo. I Formy: lp ten kupiec, tego kupca, temu kupcowi (nie: kupcu), tego kupca, kupce! (nie: kupcu!), tym kupcem, o tym kupcu; lm: ci kupcy, tych kupców (nie: kupcy), tym kupcom... Ob. *Rzeczowniki na -ec. Ob. *Nazwiska żon na -owa. II Składnia: Kupiec czego, nie: czym.

Korporacja kupców produktów rolnych (*JP* 18, 66)

Kupiectwo — Znaczenie: 1) K. = zawód kupiecki, 2) K. (!) = zakład handlowy, dom handlowy.

Kuplet — kuplecista; dlp tego kupletu.

Kupon, dlp tego kuponu.

Zwroty: 1) realizacja kuponu; 2) przepadłość kuponu (!) = utrata ważności kuponu. *DUMK* 25 VII 32, 3) zapadłość kuponu (!) = płatność kuponu. *DUMK* 25 VII 32.

Kupować. Ob. Kupić.

Kur — Znaczenie i formy: 1) K. = kogut; dlp tego kura, 2) K. = odra; dlp tego kuru.

Kura — kurzy, nie: kurny. Ob. Kurny. Zwroty: 1) wyglądać jak zmokła kura. *SF*; 2) bążyć jak kura patykłem. *SF*; 3) udało się ślepej kurze ziarno (znaleźć) (tryw.). *SF*; = udało się niedołężce czegoś dokonać; 4) kurzy mózg = mały, głupi mózg.

Kuracja — kuracyjny. Składnia: 1) K. czego (gdy się wymienia schorzały narząd ciała), 2) K. czym (gdy się wymienia środek kuracji), 3) K. na co (gdy się wymienia chorobę, którą się leczy).

Kuracja wodami.

Zwrot: przepisać kurację.

Doktor przepisał kurację. *Dąbr.*

Kurak. Ob. Kurczak.

Kurant — kurantowy; dlp tego kuranta.

Zwroty: 1) grać, śpiewać, gwizdać, ucinąć kuranta; 2) zegar z kurantami.

Zagra i zaśpiewa albo wesołego kuranta, albo jaką dumkę. *Chodź.* cyt. *SW.* Miała babka szpaka, który ciągle gwizdał kuranta. *Cyt. SW.*

Kuratela.

Zwroty: 1) wziąć kogo u kuratele. *SF*; 2) trzymać kogo pod kuratele. *SF*; 3) oddać kogo pod kuratele. *SF*; 4) wyrwać kogo spod kurateli. *SF* 5) wyłamać się spod kurateli. *SF*.

Kurator — I Forma młm kuratorzy lub kuratorowie. Składnia: kurator kogo, czego, nie: dla kogo, dla czego.

Zwrot: ustanowić dla czego kuratora. *Kod. Post. Cyno*

Kuratorium — Formy jak: gimnazjum.

Kurcz — kurczowy. Ob. Kurczliwy. Formy: dlp tego kurczu, młm te kurcze, dlm tych kurczów, nie: kurecz.

Kurczak (prow.) lub **kurak** (prow.), lepiej: kurczę.

Kurczę, nie: kūrzę. Formy: lp to kurczę, tego kurczęcia, temu kurczęciu...; lm te kurczęta, tych kurczęt...
Kurczliwy — kurczowy. Znaczenie: 1) kurczliwy = łatwo ulegający kurczeniu, 2) kurczowy = któremu towarzyszą kurcze, związany z kurczem, odnoszący się do kurczu.

1. żywa tkanka mięśniowa jest bardzo kurczliwa. *Cyt. SW.* 2. Lkание kurczowe. *SW.*

Kurczyć (niedok.) — skurczyć (dok.). I Formy: 1) kurczę, kurczysz, kurczy, kurczy-my...; kurcz! kurczcie! kurczący; kurczony; kurczył, 2) skurczę, jak: kurcze. II Składnia: K. co.

Kurek — Znaczenie: 1) K. = chorągiewka, wiatraczek kształtu kogutka, 2) K. = część zamku u strzelby, uderzająca o kapiszon, 3) K. = zatyczka do przepuszczania lub zatrzymywania prądu płynu w rurze.

Wyrażenia i zwroty: 1) kurek trójdrogowy, nie: trójprzewodowy. *KJMK*; 2) kurek na kościele; 3) być kurkiem na kościele, kręcić się jak kurek na kościele = zmieniać co chwila przekonania; 4) pokazać komu kurka na kościele = pokazać komu dudka; 5) przyprowadzić mężowi kurka (o żonie) = przyprowadzić komu rogi = dopuścić się zdrady wobec kogo, zdrady małżeńskiej; 6) odwozili lub spuszczać kurek.

2. Nazywany był dawniej Kurkiem na kościele, że jak kurek za wiatrem chorągiewkę zwracał. *Mick.*

Kurek (nazwisko) — Kurkowa, nie: Kurek-wa. Formy: Kurek, Kurka, Kurkowi... nie: Kureka, Kurekowi... Ob. Danek.

Kurenda (nie: kurrenda) = okólnik, list okólny.

Kurhan, dlp tego kurhanu.

Kurhaus (!) = dom zdrojowy lub uzdrowski.

Kuria — kurialny, rzadko: kuryjny.

Kurier — kurierowy, — kurierski. Ob. Kurierowy. I Znaczenie i formy: 1) K. = go-niec; dlp tego kuriera, 2) K. = gazeta codzienna, dziennik; dlp tego kuriera, 3) K. = pociąg pośpieszny; dlp tego kurieru lub kuriera. Składnia: czytam „Kuriera Warszawskiego“, ale: czytam „Czas“, „Gazetę Polską“, czytam kurierem, proszę o „Kurier Warszawski“.

Zwroty: trzymać „Kuriera Warszawskiego“, „Czas“, „Gazetę Polską“.

Kurierski — kurierowy. Znaczenie: 1) kurierski = odnoszący się do kurieru (pociągu), 2) kurierowy = odnoszący się do kuriera (dziennika).

Kuriozum = osobliwość. Formy jak: gimnazjum.

Kurlandia — kurlandzki, — Kurlandczyk.

Kurnik, dlp tego kurnika (SW. Łoś, N) lub kurniku (SW).

Młody Sak wpadł do kurniku. *Mick. SW.*

Kurny = dymny (od: kurzyć = dymić).

Chata kurna.

Kuropatwa (nie: kuropatew) — kuropatewka; dlm tych kuropatw.

Kurort (!) = uzdrowisko.

Kurować = leczyć. I Formy: kuruję, kuru-

jesz...; kuruj!; kurujący; kurowany; kurował. II Składnia: K. kogo — czym — na co. Ob. Leczyć.

Kurp — I Formy: Kurpia, Kurpiowi..., Kurpie, Kurpiów... II Składnia: 1) mieszkać na Kurpiach; 2) jechać na Kurpie.

Kurs — Formy: dlp tego kursu, młm i blm te kursy, rzadziej: te kursa.

Zwroty: 1) puścić co w kurs. *SF* = puścić co w obieg; 2) wstąpić (nie postąpić) na kursy (naukowe); 3) być w kursie czego (! rus.) = znać bieg czego, znać co.

Kursor (nie: kurzor) = goniec.

Kursować = krążyć, biegać, chodzić (o pociągu). Formy: kursuje, kursujesz...; kursuj!; kursujący; kursował.

Kursywa ta, rzadko: ten kursywy.

Zwrot: drukować kursywą (kursywem).

Kurta — kurtka — kurteczka.

Zwrot: skroić komu kurtę. *SF* = wyćwiczyć, wyfrycować kogo.

Dzisiaj ci podaruję, ale na drugi raz skroję ci kurtę. *Wikt.*

Kurtaksa (!) = taksa zdrojowa lub uzdrowskowa.

Kurtuazja (nie: kurtoazja) = grzeczność, uprzejmość, galanteria.

Zwrot: robić co przez kurtuazję.

Kurtyna (nie: kortyna, ani: kurtena) = zasłona.

Zwrot: odsonić kurtynę. *JP 21, 60.*

Kurytarz (!) = korytarz.

Kurz, nie: proch (prow.); dlp tego kurzu.

Kurzajka, nie: kurzejka.

Kurzawka — Znaczenie: 1) K. = woda podziemna z piaskiem, zalewająca kopalnie, 2) K. = (! prow.) ściierka do kurzu (IGD), 3) K. = kurzajka.

Kusić — I Formy: kuszę, kusisz, kusi, kusimy, kusicie, kuszą; kuś! kuscie!; kuszący; kusiał..., kusili. II Składnia: 1) K. kogo, co, 2) K. do czego (gdy się wymienia czynność, do której się pociąga), 3) K. na co (gdy się wymienia przedmiot, do którego się pociąga).

Ty mnie kusisz do litości. *Krasiń.* Wy tu go do grzechu kusicie. *Sienk.*

Kusić się o co = próbować czego dokonać.

Ten, co się kusił o wydarcie nam okazywanej ziemi. *Stasz.* Woliała nie kusić się o żadne wyniki. *Dąbr.*

Kuso.

Zwrot: kuso (jest) z czym = mało czego.

U mnie z pieniądźmi kuso. *Sienk.*

Kuszący — kusząco. Ob. Kojący — kojąco.

Kuśnierstwo — Znaczenie: 1) K. = zawód, rzemiosło kuśnierskie, 2) K. (!) = zakład kuśnierski.

Kuśnierz (nie: kuśnirz, ani: kuśmierz) — kuśnierski, — kuśnierstwo; dlm tych kuśnierzów lub kuśnierzów.

Kutać (niedok.) — zakutać lub okutać (dok.). I Formy: 1) kutam, kutasz...; kutaj!; kutający; kutany; kutał, 2) okutam, zakutam, jak: kutam. II Składnia: 1) K. kogo — czym

= owijać kogo czym, 2) K. kogo — w co = owijać kogo w co.

Dworzanie, zakutani w kapice... *Przybor. cyt. Wal. 107.* Wszyscy okutani w kapice (tamże).

Kutas — kutasik, rzadziej: kutasek; dlp tego kutasa.

Kuter, dlp tego kutra.

Kuternoga — Formy: lp ten kuternoga, tego kuternogi, temu kuternodze...; lm te kuternogi, tych kuternogów, tym kuternogom...

Kutner — kutnerowy. Ob. Kutnerować; dlp tego kutnera.

Kutnerować — kutnerowany. I Formy: kutneruje, kutnerujesz...; kutneruj!; kutnerujący; kutnerowany; kutnerował. II Znaczenie: kutnerowany (jako przyrządk.) lub kutnerowy = z kutnerem.

Rękawiczki kutnerowe. *SW.*

Kutnianin, rzadziej: kutnowianin (*Kr. 2, 234.*)

Kutwa (ten i ta) — kutowiarski. Formy: lp kutwa, kutwy, kutwie, kutwę, kutwo! kutwą, o kutwie; lm te kutwy, kutw (rż), — kutowów (rm), kutwom, kutwy (rż) — kutowów (rm), kutwami, o kutowach.

Kuty.

Zwroty: 1) kuty na cztery nogi = umiejący chodzić nie tylko na nogach, ale i na rękach, znający się na wybiegach, umiejący dawać sobie radę w trudnych okolicznościach życia; 2) kuty i bity = zahartowany.

1. Kuty na cztery nogi. *Żerom.* 2. Był to żołnierz kuty i bity. *Sienk.*

Kuzyn — kuzynka, — kuzynostwo. Ob. Kuzynostwo. Forma: młm ci kuzyni, rzadziej: kuzynowie.

Kuzynostwo — I Znaczenie i formy: 1) K. = związek pokrewieństwa; mjsclp o kuzynostwie, jak: o królestwie, o państwie, np. nie wiedziałem o naszym kuzynostwie, 2) K. = kuzyn i jego żona; mjsclp o kuzynostwie, jak: o królestwie (o parze królewskiej), o państwie (panu i pani, bądź o kilku osobach), np. W kuzynostwie naszych znalazłem miłych towarzyszy moich tegorocznych wakacji. II Składnia: 1) Kuzynostwo nasze było dla mnie prawdziwą niespodzianką, 2) Kuzynostwo nasi spędzili u nas wakacje.

Kuźnia, nie: kowalnia; dlm tych kuźni.

Kwacz — Znaczenie: 1) K. = kiść kuchenna, kij z nawiązanym u góry gałganem, 2) K. = pędzel malarski. Forma dlp tego kwacza.

Będziecie kwacza w maźnicy maczać i kwaczem w księgach pisać. *Sienk. cyt SW.*

Kwadrans, nie: kwadrans, ani: kwadranc. Formy: dlp tego kwadransa (*SW*) lub kwadransu (Łoś, N), młm i blm te kwadranse, nie: te kwadransy, dlm tych kwadransów, nie: tych kwadransy.

Trzy kwadranse (nie: kwadransy), pięć kwadransów (nie: kwadransy).

Zwroty: 1) kwadrans (blp) = w ciągu kwadransa (gdy się oznacza przeciąg jakichś czynności bądź stanów trwałych); 2) w kwadrans = w

ciągu kwadransu (gdy się oznacza przeciąg jakichś czynności bądź stanów dokonanych); 3) za kwadrans = po upływie kwadransu; 4) za kwadrans (! rus.) = w ciągu kwadransu; 5) na kwadrans = na przeciąg kwadransu; 6) na kwadrans przed pierwszą, drugą... lub po pierwszej, drugiej... (na oznaczenie dokładne terminu, w którym się ma coś odbyć); 7) z kwadransu na kwadrans = lada kwadrans; 8) co kwadrans = za każdym razem, jak tylko upływa kwadrans; 9) kwadrans na jakąś godzinę (wyrażenie ndm) lub o kwadrans na jakąś godzinę.

2. W kwadrans byliśmy w marszu. *Strug*. 3. Są z nim (zadaniem) gotowi za kwadrans. *Nowak*. 9. Przyjdę o kwadrans na trzecią. *PJ* 35, 10.

Kwadrat — kwadratowy, — kwadratura; dlp tego kwadratu.

Zwroty: 1) kwadratura koła = rzecz trudna, niemożliwa do rozwiązania; 2) kwadratowa głowa = głupia głowa.

Kwadrować (!) = pasować, odpowiadać. dogadzać.

Zwrot: to mi nie kwadruje = to mi nie dogadza.

Kwakać (niedok.) — kwaknąć (dok.). Formy: 1) kwaczę, rzadko: kwaka; kwacz!, rzadko: kwakaj!; kwaczący, rzadko: kwakający; kwakał, 2) kwaknie; kwaknij!; kwaknąwszy; kwaknął, kwaknęła.

Kwakier (PA), nie: kwaker. Formy: lp ten kwakier, tego kwakra, temu kwakrowi...; lm kwakrzy, rzadziej: kwakrowie.

Kwalić (!) = chwalić.

Kwalifikacja — kwalifikacyjny

Kwalifikowany (!) = wykwalifikowany. Ob. Poziłanin, Posrebrzany.

Wykwalifikowany nauczyciel, robotnik... *DUMK* 30 IX 30.

Kwalitatywny (!) = jakościowy (JP 1, 288).

Kwantytatywny (!) = ilościowy (JP 1, 288).

Kwapić się (niedok.) — pokwapić się (dok.). I Formy: 1) kwapię się, kwapisz się, kwapi się, kwapimy się...; kwap się! kwapcie się!; kwapiący się; kwapił się, 2) pokwapię się, jak: kwapię się. II Składnia: K. ś. do czego (używa się zwykle z przeczeniem: nie).

Nie kwapię się do obowiązków. *Małacz*. Leżałem nie kwapiąc się do roboty. *Małacz*.

Kwarta — kwarciany, — kwartowy. Znaczenie: 1) K. = czwarta część czegoś, czwarta część dochodów z królewskiej; kwarciany = związany z czwartą częścią dochodów z królewskiej; wojsko kwarciane w dawnej Polsce, 2) K. = dawna miara cieczy i ciał sypkich; kwartowy = związany z kwartą, mający wielkość kwarty.

kwartalne = opłata wnoszona za kwartał. Formy: to kwartalne, tego kwartalnego, temu kwartalnemu..., w tym kwartalnym... (odmiana przymiotnikowa).

Kwartał — kwartalny — kwartalnie; dlp tego kwartału.

Kwartet — kwartetowy; dlp tego kwartetu.

Kwarto = ćwiartka arkusza.

Zwrot: in quarto = w ćwiartce.

Kwas — kwasowy, — kwaśny (nie: kwasny), — kwasek — kwaskowy — kwaskowaty. I Forma dlp tego kwasu. II Znaczenie: 1) kwasowy = związany z kwasem, wytwarzany przez

kwas, np. osad kwasowy, 2) kwaśny = mający smak kwasu, 3) kwaskowaty = związany z kwasem, 4) kwaskowaty = trochę kwaśny.

Kwasic — Formy: kwaszę, kwasisz, kwasię, kwasimy..., kwaszą; kwaś! kwaście!; kwaszący; kwaszony (nie: kwasiony), kwasiał... kwasili.

Kwast. Ob. Chwast.

Kwaszenie, nie: kwasienie.

Kwaśnieć (niedok.) — skwaśnieć (dok.). Formy: 1) kwaśnieję, kwaśniejesz, kwaśnieje...; kwaśniej!; kwaśniejący; kwaśniał..., kwaśnieli, 2) skwaśnieję, jak: kwaśnieję..., skwaśniały, skwaśnieli, ale: skwaśniał..., skwaśnieli.

Kwata (nie: kwatya, ani kwartyra) — kwaterować — kwaterunek — kwaterunkowy.

Zwroty: 1) stać kwatą lub na kwaterze; 2) stanąć kwatą lub na kwaterze u kogo.

1. Stoł kwatą. *Sienk*. 2. Dzierżawca, u którego pan Andrzej kwatą stanął. *Sienk*.

Kwaterka = czwarta część kwarty.

Kwaterować (niedok.) — zakwaterować (dok.). I Formy: 1) kwateruję, kwaterujesz...; kwateruj!; kwaterujący; kwaterowany; kwaterował, 2) zakwateruję, jak: kwateruję. II Znaczenie i składnia: 1) K. (bez dopełn.) = zajmować kwatery, 2) K. kogo = umieszczać kogo po kwaterach.

1. Wojsko kwateruje po wsiach. *Cyt. SW*. 2. Trzeba było zakwaterować dwa bataliony.

Kwaterowanie — kwaterunek; dlp tego kwaterunku. Znaczenie: 1) kwaterowanie = a) przebywanie na kwaterze, b) umieszczanie na kwaterze, 2) kwaterunek = obowiązek trzymania kogoś na kwaterze.

Kwef — kwefić (niedok.) — zakwefić (dok.). I Formy: 1) dlp tego kwefu, 2) kwefię, kwefisz, kwefi, kwefimy...; kwef! kwefcie!; kwefiący; kwefiony; kwefił, 2) zakwefię, jak: kwefię. II Składnia: K. kogo — czym.

Kweres, częściej: skweres = pośpieszne poszukiwania, bieżanina, zachód; dlp tego kweresu.

Otóż to zaczął się hałas i kweres, kiedy się kończył już napełnić. *Chodź. cyt. SW*.

Kwesta — kwestarz. — kwestować.

Zwrot: chodzić, jeździć po kwescie.

Kwestarz — kwestarski; dlm tych kwestarzy lub kwestarów.

Kwestia — kwestionariusz, nie: kwestionarz; dlp tego kwestionariusza.

Zwroty: 1) kwestia powstaje, zachodzi, wywołuje się, wyłania się, narzuca się, nasuwa się. *SF*; 2) kwestię postawić, poruszyć, podnieść. *podjąć. SF*; 3) kwestię rozstrząsać. *SF*.

Wyłania się nowa kwestia. *Szpot*.

Kwestionować (niedok.) — zakwestionować (dok.). I Formy: kwestionuję, kwestionujesz...; kwestionuj!; kwestionujący; kwestionował, 2) zakwestionuję, jak: kwestionuję. II Składnia: K. co.

Kwestionował jego szlacheckie pochodzenie. *Cyt. SW*.

Zwrot: kwestionować autentyczność czego. *SW*.

Kwestować — I Formy: kwestuję, kwestujesz, kwestuje...; kwestuj!; kwestujący; kwestował. II Składnia: K. na co.

Kwestuje na budowę kościoła lub na kościół.

Kwestor — kwestura; młm ci kwestorzy, rzadziej: kwestorowie.

Kwękać lub **kwęczyć** (niedok.) — kwęknąć (dok.). Formy: 1) kwękam, kwękasz, kwęka...; kwękaj!; kwękający; kwękał, 2) kwęczę, kwęczysz, kwęczy, kwęczy...; kwęczący; kwęczał..., kwęczeli, 3) kwęknę, kwękniesz...; kwęknij!; kwęknąwszy; kwęknął, kwęknęła.

Kwiaciarka lub **kwieciarka**.

Kwiaciarnia lub **kwieciarnia**; dlm tych kwiaciarni, nie: kwiaciarn.

Kwiaciarnstwo lub **kwieciarnstwo**. Znaczenie: 1) K. = hodowla naturalnych lub wyrabianie sztucznych kwiatów, 2) K. (!) = zakład kwiaciarski (germ.).

Kwiat — kwiatek, — kwiatusek, — kwieci-
sty, — kwietny, — kwiatowy (ale: kwietna niedziela). I Formy: dlp tego kwiatu, rzadziej: kwiata, mjsclp na kwiecie, rzadziej: na kwiecie, ale: w kwiecie (nie: w kwiecie) wieku.

Oblicze, podobne do kwiatu. *Dyg.*

II Znaczenie 1) kwiecisty = mający barwy kwiatów, np. kwiecista suknia, kwiecista łąka, 2) kwietny = mający kwiaty, ozdobiony kwiatami, np. kwietna łąka, 3) kwiatowy = odnoszący się do kwiatu, zrobiony z kwiatów, np. woda kolońska kwiatowa.

Zwroty: 1) w kwiecie wieku = w młodych latach; 2) przypiąć kwiatek do kożucha. *SF* = łączyć coś wytwornego z czymś ordynarnym, niewyszukanym.

Kwiczeć. Ob. **Kwikać**.

Kwiczół, nie: kwiczał (dawn.); dlp tego kwiczół.

Wyrażenie: kwiczół domowy albo szczeciński (zart.) = wieprz, świnia.

Kwidzyn (nie: Kwidzyń) — kwidzyński.

Kwiecień (nazwa miesiąca) — kwietniowy. Ob. Maj. Forma dlp tego kwietnia.

Kwiecień (nazwisko). Formy: Kwiecień, Kwietnia, Kwietniowi..., nie: Kwiecienia, Kwiecieniowi... Ob. Danek.

Kwiecisto lub **kwieciscie**.

Kwierutać (!) = chwierutać.

Kwietny. Ob. **Kwiat**.

Kwietyzm — kwietysta. Formy: 1) dlp tego kwietyzmu, mjsclp w tym kwietyzmie, 2) kwietysta, jak: humanista.

Kwik, dlp tego kwiku.

Kwilić (niedok.) — zakwilić (dok.). Formy: 1) kwilę, kwilisz, kwili, kwilimy...; kwil! kwilcie!; kwilący; kwilił, 2) zakwile, jak: kwilę.

Kwintesencja czego = istota czego (z łc.

quinta essentia = piąty żywioł = eter kosmiczny).

Kwirl (!), **kwirla** (!) — kwirlejka (!) = mątewka (narzędzie kuchenne JGD).

Kwit — kwitek, — kwitowy; dlp tego kwitu, nie: kwita. Składnia: 1) K. na coś = zawiadomienie upoważniające do zrobienia czegoś, np. kwit na odbiór bagażu, 2) K. z czego = zaświadczenie potwierdzające zrobienie czego, np. kwit z odbioru pieniędzy.

Zwroty i wyrażenia: 1) kwit na co wystawić, wydać. *SF*; 2) odprawić kogo z kwitkiem = odprawić z niczym. *SF*; 3) pójść z kwitkiem, *SF* = odejść z niczym; 4) zatwierdzić kwit (!) = uznać kwit. *DUMK 31 IX 31*; 5) kwit mazałny (!) = kwit zwalniający z domyśl. od ciężaru hipotecznego). *KJU*.

Kwita (ndm.). Składnia i znaczenie: 1) być z kim kwita = skwitować się z kim, wyrównać rachunki, 2) kwita z czego = trzeba z czego zrezygnować.

Jestem z nim całkowicie kwita. Z układów kwita. *Mick*. Kwita z przyjaźni. *Sierosz*.

Zwrot: ...i kwita = ...i dosyć (używa się dla silniejszego podkreślenia końca jakiejś czynności lub sprawy).

Wynos się stąd i kwita!

Kwitariusz — kwitariuszowy; dlp tego kwitariusza.

Kwitający, przym. (= młody, świeży, zdrowy) — kwitnąco. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

Kwitnąć (niedok.) (nie: kwitnieć, dawn.) — zakwitnąć (dok.). I Formy: 1) kwitnę, kwitniesz, kwitnie, kwitniemy..., kwitną; kwitnij! kwitnijcie!; kwitnący; kwitnął, kwitnąłem, kwitnąła, kwitnąło lub kwitł, kwitłem, kwitła, kwitło, 2) zakwitnę, jak: kwitnę. II Składnia: 1) K. czym = obfitować w co, 2) K. od czego = rozwijać się, błyszczeć od czego.

Wszystko na świecie kwitło. *Orzesz*.

1. Kwitniesz zdrowiem. 2. W zbroń kwitnącej od krwi. *Żerom*.

Kwitować (niedok.). I. Formy: kwituję; kwituj!; kwitujący; kwitowany; kwitował. II Składnia: 1) K. kogo lub co (dok.), pokwitować kogo, co, 2) K. kogo — z czego.

1. Kwituję odbiór należności. 2. Kwituję go z odbioru pieniędzy.

Zwrot: kwitować z czego (przen.) = rezygnować z czego.

Kwitować się z kim = wyrównywać z kim rachunki.

Skwitowaliśmy się z nim.

Kwokać (niedok.) — kwoknąć (dok.). Formy: 1) kwoka lub kwocze; kwokający lub kwoczący; kwokał, 2) kwoknie; kwoknąwszy; kwoknął, kwoknęła.

Kwoli. Ob. **Gwoli**.

Kwota.

Zwroty: 1) w kwocie tyłu a tyłu pieniędzy; 2) należność w kwocie tyłu a tyłu pieniędzy; 3) przelać jaką kwotę na konto czyje lub na czyje imię.

3. Kazał kwotę, złożoną w banku, przelać na nazwisko żony. *Goet*.

L

Laba ta (rub.) = odpoczynek, święto, zabawa.

Zwroty: 1) sprawić komu labę = dogodzić komu lub (iron.) wyrządzić komu przykrość; 2) zrobić sobie labę.

Labirynt, dlp tego labiryntu.

Zwroty: 1) wpaść w labirynt czego = wpaść w zamęt czego; 2) wydostać się, wyjść z labiryntu = wydostać się z zamętu.

Laboratorium czego, nie: dla czego. Formy jak: gimnazjum.

Laboratorium badania (nie: dla badania) produktów spożywczych. *Cyt. Kr. 1, 75.*

Labować (rub.) = odpoczywać, świętować, robić sobie przyjemności. Formy: labuję, labujesz...; labuj!; labujący; labował.

Lach lub Lechita — lacki lub lechicki; młm te Lachy, ci Lechici.

Łać — Formy: leję, lejesz, leje, lejemy..., leją; lej! lećcie! (nie: lij! lijcie!); lejący; lał..., lali lub leli (JP 12, 95/6).

Nalali mu ją (szklankę). *Sierosz.*

Lada co (ndm) ten lub to.

Lagier (nie: lakier) = osad, tworzący się na fermentującym moszczu winnym; dlp tego lagru, nie: lagieru.

Lak — lakować (niedok.) — zalakować (dok.). I Formy: 1) dlp tego laku, 2) lakuję, lakujesz...; lakuj!; lakujący; lakowany; lakował, 3) zalakuję, jak: lakuję. II Składnia: L. co — czym.

Lakier (nie: laker, ani: lagier) — lakierować (niedok.) — polakierować (dok.). I Formy: dlp tego lakieru, 2) lakieruje, lakierujesz...; lakieruj!; lakierujący; lakierowany; lakierował, 3) polakieruję, jak: lakieruje. II Składnia: L. co — czym.

Lakierki (tylko w lm) = obwie lakierowane; dop. tych lakierków, nie: lakierek.

Lakierowany — Znaczenie: 1) L. (niedok.) = poddawany lakierowaniu, będący w stanie lakierowania, 2) L. (dok.) = polakierowany na stałe, którego właściwością jest to, że się go zawsze lakieruje. Ob. Posrebrzany.

Lakonia — lakoński, — lakonizm — lakoniczny. Formy: dlp tego lakonizmu, mjsclp w tym lakonizmie.

Lama = zwierzę z rodziny wielbłądów.

Lama (= tkanina przetykana złotem lub srebrzem) — lamować.

Lama = kapłan buddyjski w Tybecie.

Lament — lamentować. Formy: dlp tego lamentu, młm i blm te lamenty, nie: lamenta.

Zwrot: wszczać, podnieść lament o co.

Służba podnosiła lament o mieszkanie. *Nałk.*

Lamentować, nie: lamencić, lamęcić. I Formy: lamentuję, lamentujesz...; lamentuj!; lamentujący; lamentować. II Składnia jak: płakać.

Lamentowała nad swoim losem. *Orzesz.*

Lampa — lampka — lampeczka, — lampiarz — lampiarnia.

Zwroty: 1) zapalić lub zaświecić lampę. *PJ 5, 9;* 2) lampa się pali, (się) świeci; 3) lampa gaśnie.

1. Zapaliła lampę. *Prus.* 2. Pała się lampy. *Kad.* świeciła jak lampa Aladyna. *Makusz.*

Lampart — lamparci (przymk.); dlp tego lamparta. Znaczenie: 1) L. = gatunek dzikiego kota, 2) L. (przen.) = włóczęga, hulaka.

Lamparcie życie. *Gamaston.*

Lampartować (się) = hulać, być birbantem. Formy: lampartuję (się); lampartuj (się)!; lampartujący (się); lampartował (się).

Trafiło się czasem parę dni takich, że się nie lampartował. *Bańc. cyt. SW.*

Lampiarz — lampiarski, — lampiarnia. Formy: 1) dlm tych lampiarzy lub lampiarzów, 2) dlm tych lampiarni, nie: lampiarń.

Wyrażenie: przemysł lampowy lub lamparski.

Lampion, dlp tego lampionu.

Lamus, dlp tego lamusa (SW, Łoś. N) lub lamusa.

Zwrot: 1) złożyć do lamusa = oddać w zapomnienie; 2) wyciągnąć co z lamusa = odgrzebać zapomnianą przeszłość.

Landszaft (!) = krajobraz.

Lanie.

Zwrot: spuścić komu lanie (rub.). *SF*

Lansada, zwykle w lm: lansady = skoki, podskoki; dlm tych lansad.

Zwrot: w lansadach = w podskokach.

Biegi do niej w lansadach.

Lansować (!) = wprowadzać w świat, propagować, rozpowszechniać, dawać znać.

Laponia — lapoński, — Lapończyk. Składnia: 1) mieszkać w Laponii, 2) wyprawić się do Laponii.

Lapsus = omyłka; dlp tego lapsusu.

Zwrot: 1) popełnić, zrobić lapsus; 2) lapsus linguae = omyłka w mowie; 3) lapsus calami = omyłka w piśmie.

Larum (ndm.) to.

Zwrot: podnieść, wszczać larum.

Takie larum podniósł w gromadzie. *Bartk.*

Las — leśny (nie: lasowy) — leśnik — leśnictwo. I Formy: lp ten las, tego lasu, temu lasowi..., w tym lesie; lm te lasy, tych lasów...

Od lasu odsadzili kawał. *Mick.* Otworzył się kraj leśny. *Zerom.*

II Składnia: L. czego lub z czego.

Lasy z buków. *Stasz.*

Zwroty: 1) zaszyć się w las; 2) pójść w las = przepaść.

1. Zaszył się w lasy. *Strug.* 2. Nauka nie poszła w las.

Laska — lacha, — laga.

Wyciągnął lachę, zakończoną szpikulcem. *Kad.* Drzazgi z wielkich lach. *Kad.* Z grubymi lagami. *Kad.*

Latać (wielokrot.) — lecieć (jednokr.). I Formy: 1) latać, latasz...; lataj!; latający; latał, 2) leceć, lecisz, leci, lecimy...; leć! lećcie!; lecać; leciał..., lecieli. Znaczenie: 1) L. = fruwać, unosić się w powietrzu, 2) L. (przen.) = szybko biegać (po ziemi).

Latać z drugiego końca miasta. *Dąbr.* Lata się wtędy po wszystkich pokojach. *Kad.* Codziennie o szóstej rano latała do kościoła. *Nowak.*

Latarnia, nie: lichtarnia, ani: lichtarnia; dlm tych latarni, rzadziej: latarni.

W świetle latarni. *Reym.* Mieszka u wdowy po zapalczu latarni. *Choyń.* Z daleka od latarni. *Parand.* Szedł według wskazówek latarni. *Ostr.* Rzędy latarni. *Sierosz.*

Lato — letni, nie: latowy (prow.). Formy: lp to lato, tego lata, temu latu..., w tym lecie; lm te lata, tych lat, tym latom, te lata, tymi latami (ale: przed laty, dawnymi laty), w tych latach.

Zwroty: 1) w lecie, w lato (ale: na wiosnę, w jesieni, w zimie, nie: w wiosnę, w jesień, w zimą) lub latem; 2) przed laty; 3) w pięćdziesiątych, sześćdziesiątych... latach XIX wieku, lepiej: w szóstym, siódmym dziesiątku lat XIX wieku. *PJ 1, 95*; 4) idzie ku latu; 5) przychodzić do lat. *SF* = przychodzić do pełnoletności; 6) mieć lata = być pełnoletnim; 7) zająć w lata = postarzyć się; 8) posunąć się w lata lub w latach = postarzyć się; 9) na stare lata.

1. W bardzo gorące lato kazali Michałowi pilnować nocami koni. *Kunc.* 2. Przed laty siedemnastu wyszła za swego ś. p. męża Feliksa. *Siedl.* 8. Był on już dobrze posunięty w lata. *Konop.*

Latopis, dlp tego latopisu (= kronikarza), tego latopisu (= kroniki).

Latorość lub latorośl, nie: latorość, latoroś. **Latyfundium** — latyfundiálny. Formy jak: gimnazjum.

Latynizm — latynista. Formy: 1) dlp tego latynizmu, w tym latynizmie, 2) latynista, jak: humanista.

Laufer, dlp tego laufra. Znaczenie: 1) L. = szybkobieg, 2) L. (żart.) = latawiec, wloczykij, 3) L. = figura w szachach, 4) L. = podłużna serwetka.

Laufrować (się) = latać, wataśać się, hulać. **Por.** Lampartować (się). Formy jak: lampartować (się).

Laur, dlp tego lauru.

Zwroty: 1) zbierać laury, *SF* = zbierać zaszczyty; 2) spocząć na laurach = przestać pracować.

2. Spoczęła na laurach i to ją zgubiło. *Małacz.*

Laurka, w wymowie: la-ur ka, nie: la'urka.

Lawatya (!) = lewatya (SWO).

Lawina (nie: lawina) = wielka zamieć śnieżna, masa śnieżna, zsuwająca się z gór. **Por.** Ławina.

Lawirować — I Formy: lawiruję, lawirujesz...; lawiruj!; lawirujący; lawirował. II Składnia: 1) L. między czym a czym, 2) L. (bez dopełn.).

1. Wiecznie lawiruje między pokojem a wojną. 2. Zrećnie lawirując stanął przy ogrodzie. *Mick.*

Lazur — lazurowy, nie: lazurny; dlp tego lazuru.

Łażować (!) = folgować, pobłażać.

Łać się. **Ob.** Łęgnąć się.

Łąd — łądowy; dlp tego łądu.

Zwroty: 1) do łądu przybić. *SF*; 2) na łąd wysadzić. *SF*; 3) od łądu odbić. *SF*.

Łądować (niedok.) — wylądować (dok.). I Formy: 1) łąduję, łądujesz...; łąduj!; łądujący, łądował, 2) wyląduję, jak: łąduję.

II Znaczenie: 1) L. = wysiadać na łąd (nieprzechno.), 2) L. (!) = wysadzać na łąd kogo (przechno. PJ 5, 9).

Leader, w wymowie: lider. **Ob.** Lider.

Lec lub **legnąć** = położyć się. I Formy: legnę, legniesz, legnie, legniemy...; legną; legnij! legnijcie!; legł, ległem, legli. II Składnia: lec na czym lub na co.

Legł na ziemi (lub na ziemi).

Lechita. **Ob.** Lach.

-lecie: dwulecie, trzylecie... pięciolecie..., dwudziestolecie...; dlm tych (dwu-, trzy-,...) leci.

Lecieć — I Formy: lecę, lecisz, leci, lecimy..., lecaj; leć! lećcie!; lecaj; leciał, leciałem, lecieli. II Znaczenie: 1) L. = frunąć, unosić się w powietrzu, 2) L. = biec szybko (po ziemi). **Ob.** Latać.

2. Wlecieli na schody wściekłym skokiem. *Żerom.* Poleciał z motyka do sadu. *Prus.* Marcysia leciała do wsi. *Kad.*

III Składnia: 1) L. do kogo = pędzić, biec do kogo, 2) L. po co, nie: za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest przedmiot, który się ma osiągnąć w jednym jakimś miejscu), 3) L. za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest przedmiot, który się ma osiągnąć w różnych miejscach), 4) L. na co = biec, pędzić na co (na oznaczenie celu, jeśli celem jest stan bądź czynność, w których się ma wziąć udział), 5) L. na co (przen. rub.) = pożądać czego, 6) L. za kim, za czym = pędzić, biec w ślad za kim, za czym, 7) L. z kim; z czym = pędzić, biec razem z kim, z czym, 8) L. przed kim, przed czym = pędzić, biec poprzedzając kogo, co. **Ob.** Iść.

1. Zaraz lecę do niego i wszystko mu to opowiem. 2. Lecń no zaraz po bulki! 3. Pragnę daleko wylecieć za miodem. *Święt.* 4. Jakby pragnął lecieć z nią na nowe przygody. *Wikt.* 5. On leci na tego rodzaju projekty. 6. Chcieliśmy zaraz lecieć za Janem. *Kad.* 7. Lecieliśmy z nimi, co sił starczyło. 8. Lecieliśmy cały czas przed nim.

Zwroty: 1) lecieć na skrzydłach, nie: skrzydłami; 2) wszystko leci z rąk. *SF* = upada, psuje się wskutek pośpiechu; 3) ubranie z kogo spada. *SF*.

Duch mój, wzięwszy skrzydła niezmeżzone, na nich (nie: nimi) znów leci. *Krasin.* *cyt.* *SW*.

Leciuchny. **Ob.** Lekki.

Leciutki. **Ob.** Lekki.

Leczniczy — lekarski. Znaczenie: 1) leczniczy = odnoszący się do leczenia, związany z leczeniem, służący leczeniu, 2) lekarski = odnoszący się do lekarza, związany z lekarzem.

Zioła lecznicze, nie: lekarskie, ale: pomoc lecznicza = mająca na celu leczenie lub lekarska udzielona przez lekarza; zabiegi lecznicze = mające na celu leczenie lub lekarskie = stosowane przez lekarza.

Zamieszkał w mieście, aby mieć w każdej chwili bliską pomoc lekarską. *Nałk.*

Leczyć — I Formy: leczę, leczysz, leczy, leczymy..., lecaj; lecz! leczcie!; lecaj; leczył, leczyłem, leczyli. II Składnia: 1) L. kogo—czym = wyprowadzać kogo przez le-

czenie z choroby, 2) L. z czego = wyprowadzać z jakiej choroby, 3) L. na co = stosować zabiegi lecznicze przeciw jakiej chorobie (podmiotem, spełniającym tę czynność, bywa zawsze świadoma swoich celów osoba; wyrażenie odnosi się do jakiegos poszczególnego wypadku), 4) L. co = posiadać umiejętność lub zdolność leczenia jakiej choroby (podmiotem spełniającym tę czynność może być osoba świadoma swoich celów, bądź jakiś środek lub zabieg leczniczy, a wyrażenie ma charakter ogólny, wykraczający poza granice jakiegos poszczególnego wypadku).

2. Ona leczyła mię z ran. *Sierosz*. Należało ją z lizaju wyleczyć. *Bartk.* 3. On go leczył na kamieniu żółciowem, a w niebezpieczeństwie była ślepa kiszka. 4. Ziola leczą różne nasze niedomagania. Ten lekarz leczy doskonale choroby żołądka.

Leczyć się — Składnia: 1) L. ś. z czego = uwalniać się za pomocą leczenia od jakiej choroby, 2) L. ś. na co = stosować środki lecznicze przeciw jakiej chorobie.

Ty się z cynizmu już nie wyleczysz. *Reym.*

Ledwie lub ledwo.

1. Ledwie dojrzał ścianę. *Prus*. Pelzały wzdłuż ścian ledwie dojrzałe. *Reym*. Ja już ledwie siedzę. *Grusz*. 2. Już tu ledwo rodzą się osty. *Stasz*. Ledwo żyje. *Dąbr*. Roztargniony ledwo słów kilka wyrzekł. Teofil ledwo to zauważył. *Parand*.

Ledwość, tylko w wyrażeniu: z ledwością = ledwo, ledwie.

Z ledwością pelza po śniegu. *Dyg*.

Ledziuchny. Ob. Lekki.

Ledziutki. Ob. Lekki.

Legat na rzecz kogo, czego.

Zwrot: obciążyć kogo, co legatem na rzecz kogo, czego.

Obciążył Piekary legatem na rzecz rodziny. *Dąbr*.

Legenda (nie: legiendia) — legendowy lub legendarny.

świat dawny tonie w legendowym mroku. *Asn. cyt. SW*. Legendarne opowieści.

Legia, dlm tych legii (-ij), nie: legiów.

Legion — legionista, — legionowy. Formy: 1) dlp tego legionu, 2) legionista, jak: humanista.

Legislacja (!) — legislacyjny (!) = prawodawstwo — prawodawczy.

Legislator (!) — legislatura (!) = prawodawca — prawodawstwo.

Legitymacja — legitymacyjny, — legitymować. I Formy: legitymuje, legitymujesz...; legitymuj!; legitymujący; legitymowany; legitymował. II Składnia: L. kogo — czym.

Legitymizm — legitymista — legitymistyczny. Formy: 1) dlp tego legitymizmu, mjsclp w tym legitymizmie, 2) legitymista, jak: humanista.

Legiwać. Ob. Leżeć.

Legnać. Ob. Lec.

Legować (niedok. i dok.) = przekazywać testamentem, zapisywać w testamencie. I Formy: leguję, legujesz... (czas teraźn. i

przyszły); legnij! (niedok. i dok.); legujący; legowawszy; legowany (niedok. i dok.); legował (niedok. i dok.).

Legumi'na, nie: legomina.

Podwójna porcja leguminy. *Sierosz*.

Lejarnia, dlm tych lejarni, nie: lejarni.

Lejc, nie: lijc. Formy: lę ten lejc, tego lejca, temu lejcowi...; lę te lejce (nie: lijce), tych lejców lub lejcy (nie: lejce), tym lejcom...

Trzymał koniec lejców. *Perz*.

Zwroty: zaprzac, prowadzić konie w lejc = w ten sposób, że para koni (rzadziej: jeden koń) jest w dyszlu, a druga para (rzadziej: jeden koń) na przedzie, w zaprzęgu tylko rzemiennym.

Arcydzieło prowadzenia czwórki w lejce. *Siedl*.

Lejek ten, nie: ten lijek, ani: ta lejka (prow. lit.); dlp tego lejka.

Lejtenant, zwykle: lejtnant, nie: lajtnant; dlp tego lejtananta albo lejtnanta.

Lejtmoty'w (!), lajtmoty'w (!), lajtmoti'w (!) = ton zasadniczy, temat główny, myśl przewodnia.

Lek, nie: lik. Formy: dlp tego leku, dlm tych leków.

Lekarski. Ob. Leczniczy.

Lekarstwo — Składnia: 1) L. od czego = lekarstwo, uwalniające od jakiej choroby, 2) L. na co lub przeciw czemu = lekarstwo, stosowane przeciw jakiej chorobie. Ob. Leczyc (się).

1. Lekarstwo od bólu zębów. *Cyt. Kr. 1, 330*. 2. Piął wodę, lekarstwo na swoje dolegliwości. *Siedl*.

Zwroty: 1) lekarstwo zażywać, brać, przyjmować; 2) lekarstwo przepisać, zapisać, zaordynować. Ob. środek; 3) nie ma kogo, czego ani na lekarstwo. *SF*; 4) na lekarstwo nie dostać kogo = nie dostać wcale.

4. Na lekarstwo Niemca by nie dostał. *Mick*.

Lekarz — lekarski, — lekarstwo; dlm tych lekarzy lub lekarzów. Ob. Rzeczowniki na -arz.

Sprowadzono lekarzów. *Święt*.

Lekceważący (= wyniosły) — lekceważąco. Ob. Kojący — kojąco.

Zażmiał się krótko i lekceważąco. *Grusz*. Przyjął lekceważąco podaną rękę. *Ostr*.

Lekceważenie czego, nie: dla czego.

Lekceważenie hierarchii. *Nałk*.

Zwroty: pokazywać (nie: ujawniać) komu lekceważenie. *PJ 1, 143*.

Lekceważyć (niedok.) — zlekceważyć (dok.).

I Formy: 1) lekceważę, lekceważysz, lekceważy, lekceważymy...; lekceważ! lekceważcie!; lekceważyć; lekceważony; lekceważył, 2) zlekceważę, jak: lekceważę. II Składnia: L. kogo, co.

Zwroty: lekceważyć sobie kogo lub lekce sobie kogo ważyć.

Lekceważył to sobie. *Dąbr*.

Lekcja, nie: lek'cja (prow.) — lekcyjny. Składnia: 1) L. czego = nauka czego, 2) L. o czym = wykład o czym.

1. To nie miało nie wspólnego z lekcjami katechizmu. *Dąbr*. 2. Lekcja ułamków lub o ułamkach.

Zwroty: 1) lekcję przeprowadzić; 2) lekcje robić; 3) lekcji udzielać komu. *SF*; 4) lekcje dawać komu. *SF*; 5) lekcje brać, pobierać od kogo. *SF*;

6) lekcję zadac komu. *SF*; 7) lekcję wydawać. *SF*; 8) lekcję przepowiadać. *SF*; 9) do lekcji wyrywać kogo. *SF*; 10) lekcję dać komu. *SF* = dać komu nauzkę, wyłajać kogo; 11) dostać lekcję od kogo. *SF* = zostać wyłajany.

1. Prowadzę lekcje. *Dąbr.* 2. Trzęsą się szyby i lekcji robić nie można. *Nowak.*

Lekki (nie: letki, ale: letkiewicz) — leciutki (rzadko: ledziutki. *SW*) — leciuteńki — leciuchny (rzadko: ledziuchny. *SW*), — lekuchny, — lżejszy (nie: lekszy). Forma młm (męskoosob.) lekcy, lżejsi.

Na wschodzie widać było leciuchną jasność. *Sienk. cyt. SW.* Ledziuchną ręką rzadziła. *Pol. cyt. SW.* Powiał leciuteńki wiatr. *Perz.*

Lekko (nie: letko) — lżej, nie: lekcej.

Lekkoduch, dlp tego lekkoducha.

Lekkomyślny, nie: letkomyślny.

Lektor — lektorski, — lektorat. Formy: 1) dlp tego lektora, młm ci lektorzy, rzadziej: lektorowie, 2) dlp tego lektoratu.

Lelek, dlp tego leleka lub lelka. Znaczenie: 1) L. = diabeł, 2) L. = człowiek głupi, 3) L. = ptak nocny.

Zwroty: 1) pójść po leleka = pójść po złote góry, a wrócić z próżnymi rękami. *SW*; 2) lelek poszedł, lelek przyszedł = jak głupi poszedł, tak głupi przyszedł. *SW*; 3) lelków patrzeć = gapić się. *SW*.

Lelum lub **lelum** **poelum** — Znaczenie: 1) **Lelum** lub **lelum** **poelum** (rzecz. ndm.) = człowiek rozlazły, niedojda, 2) **Lelum** lub **lelum** **poelum** (przysł.) = opieszale, leniwie. 2. Robi to **lelum** **poelum**. *SW*.

Lemiesz, nie: lemiesz, ani: lemież. Formy: dlp tego lemiesza, dlm tych lemieszy, rzadziej: lemieszów.

Len — lniany, nie: lnianny. Formy: dlp tego lnu, dlm tych lnów.

Lenić się = być leniwym, nie chcieć pracować. Formy: lenię się, lenisz się, leni się, lenimy się..., lenią się; leń się! leńcie się!; leniący się; leniń się, leniłem się.

Lenić się (!) = linieć.

Lenieć. Ob. **Linieć**.

Leniwie lub **leniwo**.

Leniwie. Żerom. Leniwo. Żerom.

Leniwiec — Znaczenie i formy: 1) L. = człowiek leniwy, leniuch; wlp leniwcze!, młm ci leniwczy, blm tych leniwców, 2) L. = zwierzę z rzędu szczerbatych; wlp leniwcu! młm i blm te leniwcze. Ob. * Rzeczowniki męskie na -ec.

Leniwy 1) do czego, nie: na co, 2) leniwy co robić.

1. Do pacierza leniwy. *Cyt. SW.* 2. Mnie w Nowogródku, mnie w Mińsku czytuję młódź, i nie-leniwa jest przepisać wielokroć. *Mick. cyt. SW.*

Lenno to — lennik — lennictwo.

Lep, nie: lip. Składnia i znaczenie: 1) L. na co = środek lepiący na co, np. lep na muchy, 2) L. czego = przynęta czego, np. chwytac na lep obietnic, iść na lep pochlębstw.

Lepić — Formy: lepię, lepisz, lepi, lepiemy...; lep! lepiec!; lepiący; lepiący; lepił.

Lepiej, nie: lepij. Składnia: lepiej niż co..., nie: lepiej jak co...

Gimnastyka lepiej niż (nie: jak) masowanie wpływa na naczynia limfatyczne i krążenie. *Cyt. Kr. 1, 160.*

Lepiętać (! prow. lit.) = paplać, trajkotać.

Te baby, skoro się zejdą z sobą, to trajkoczą (nie: lepieczą) bez końca. *Cyt. Wał. III.*

Lepki, nie: lipki.

Lepszy niż ktoś, nie: lepszy jak ktoś.

Czynne życie i ruch lepsze są niż (nie: jak) bierne masowanie. *Cyt. Kr. 1, 160.*

Lermontow. Ob. *Nazwiska rosyjskie na -ow.

Leszno (nazwa miasta) — leszczyński.

Leśnictwo — Znaczenie: 1) L. = zawód leśnika, 2) L. = gospodarstwo leśne, 3) L. = (!) = zakład przemysłowy leśny.

Leśniczy (przym.) = odnoszący się do leśnika lub leśnictwa. Ob. **Leśny**.

Oddział Leśniczy Towarzystwa Rolniczego. Dodatek leśniczy do Gazety Rolniczej. Szkoła leśnicza (lub leśna).

Leśniczy (rzeczow.) — leśnicznyna. Formy: 1) lp ten leśniczy, tego leśniczego, temu leśniczemu, tego leśniczego, leśniczy! tym leśniczym, o tym leśniczym; lm ci leśniczowie, tych leśniczych, tym leśniczym, tych leśniczych, tymi leśniczymi, o tych leśniczych (odmiana przymiotnikowa, tylko w młm końcówka rzeczownikowa).

Leśnicznyna = żona leśniczego. Formy: lp ta leśnicznyna, tej leśniczyny, tej leśniczynie, tę leśniczynę, leśniczyno! tą leśniczyną, o tej leśniczynie; lm te leśniczyny, tych leśniczyn, tym leśniczynom, te leśniczyny... (odmiana rzeczownikowa). Ob. Nazwiska żon na -ina.

Leśny (nie: lasowy) = odnoszący się do lasu, związany z lasem.

Spółka leśna. Służba leśna. Szkoła leśna (lub leśnicza).

Letkiewicz = człowiek lekkomyślny. Ob. **Lekki**.

Letni, nie: letny.

Lew — lwi (przymk.), — lwica. Formy: dlp tego lwa, clp lwu, nie: lwowi.

Zwrot: lwia część czego = większa część czego.

Lewar, nie: liwar; dlp tego lewara (*SW*) lub lewaru (Łoś, N).

Lewatywa, nie: lawatywa (*SWO*).

Lewy. Ob. **Prawy**.

Zwrot: w lewo lub na lewo.

W lewo — zapytał — czy na prawo? *Mick*

Leźić (nie: liźć) — łązić (wielokr.). I Formy: 1) leżę (nie: liżę, lażę), leziesz, lezie, leziemy..., leżą (nie: liżą, lażą); leź! leźcie!; leżący; lażłem, lażli..., leźli, 2) leżę, łązisz, łązi, łązimy..., łążą; leź! leźcie!; leżący; leżli, II Składnia, jak: chodzić.

Leża ta lub to leże; młm te leże lub te leża.

Rzucił swą leżę. *Sierosz.*

Wyrażenie: zimowe leża (wojska).

Leżeć (nie: leżyć) — legiwać (wielokr.), ale: wyleżeć się, wylegiwać się (z zaim.: się). Formy: 1) leżę, leżysz, leży, leżymy..., leżą; leź! leźcie!; leżący; leżał, leżałem, leżeli, leżały, 2) leguję, legujesz...; leguj!; legujący; legiwał.

Zwroty: 1) leżeć komu po drodze; 2) leżeć komu na sercu. *PJ 1, 96*, *SF* = serdecznie kogo interesować; 3) leżeć w czym. *SF* = tkwić w czym, polegać na czym; 4) leżeć u podstawy czegoś = być podstawą czego, być istotą czego; 5) leżeć kamieniem, odłogiem. *SF*; 6) ubranie dobrze (źle) leży na kim. *SF*; 7) leżeć (w łóżku) na co. *SF* = być chorym na co; 8) leżeć na chorobie (!) = cierpieć na chorobę, cierpieć na co, chorować, być chorym; 9) mam to leżeć (! germ.) = mam to na składzie.

1. Parafia leżała po drodze uniom, przekradającym się po chrzty i śluby do Galicji. *Weys.*
7. Leżała na migrenę czy fluksję. *Orsz.*
8. Występują jaskrawo symptomy choroby, na którą cierpi (nie: leży) izba poselska, na którą cierpi (nie: leży) całe państwo. *Cyt. Kr. 1, 106.*

Lędźwie (tylko w lm), dop. tych lędźwi.

Lęgnąć, (się) lub ląc (się) = rodzić (się) (o zwierzętach, zwłaszcza o tych, które się wykluwają z jajek). Formy: lęgnie (się)...; lęgną (się); lęgnij (się)! lęgnijcie (się)!; lęgnący (się); lęgnął (się), lęgnął (się), lęgnęły (się).
Lęk, dlp tego lęku. Składnia: 1) L. kogo, czego lub przed kim, przed czym = unikanie kogo, czego ze strachu, 2) L. o kogo, o co = niepokój o kogo, o co. Ob. Bać się.

Lęk o nią. *Grusz.*

Lękać się (niedok.) — zleknąć się (dok.). I Formy: 1) lękam się, lękasz się...; lękaj się!; lękający się; lękał się, 2) zleknę się, zlekniesz się...; zleknij się!; zląkasz się; zląkł się...; zląkli się. II Składnia: 1) L. kogo, czego (nie: przed kim, przed czym) = unikać kogo, czego ze strachu, 2) L. o kogo, o co (nie: za kogo, za co) = niepokoić się o kogo, o co. Ob. Bać się.

1. Zląkł się imienia szwedzkiego. *Sienk. 2.* Lękam się o chłopc. *Sierosz.*

Zwrot: lękać się własnego cienia = wszędzie widzieć niebezpieczeństwo.

Jakby cienia własnego się lękał. *Bartk.*

Lgnąć do czego, nie: w co, ani: na co. Formy: lgnę, lgniesz, lgnie, lgnij..., lgną; lgnij! lgnijcie!; lgnący; lgnąłem, lgnął, lgnęła.

Lgnie do mnie, jak muchy do miodu. Bezwiednie lgnie do niego. *I. Dąbr.*

Libella (nie: libela) = przyrząd do mierzenia poziomu.

Liberał — liberalizm, — liberalista, — liberalny. Formy: 1) mlm ci liberałowie lub liberali, 2) dlp tego liberalizmu, mjsclp w tym liberalizmie.

Libra, dlm tych libr, nie: liber.

Libretto (nie: libreto) — librecista; mjsclp w librecie.

Lice lub lico. I Formy: lp to lice (lico), tego lica, temu licu, to lice (lico), tym licem, w tym licu; lm te lica, tych lic (rzadziej: liców), tym licom, te lica, tymi licami, o tych licaach.

Liców. *Norwid, cyt. JP 9, 54.*

II Znaczenie: 1) lice (rzadziej: lico) = oblicze, twarz, 2) lico (rzadziej: lice) = front jakiegoś przedmiotu, np. lico szafy.

Licencja = pozwolenie uprzywilejowane (KJ MK). Ob. Koncesja, Pozwolenie.

Li'ceum (lub lice'um) — licealny — liceali-

sta. Formy: 1) liceum, jak: gimnazjum, 2) licealista, jak: humanista.

Zwrot: z tyłu liceum, z przodu muzeum = kobieta stara, ubrana jak podłotek.

Licho (rzeczow.). Formy: lp to lichu, tego lica, temu lichu..., w tym lichu; lm te lica, tych lich, tym lichom...

Zwroty: 1) do lica lub u lica = do diabła lub u diabła; 2) lichu wie co = nie wiadomo co.

1. Gdzie ja podziałem do lica te sakiewkę? *Dąbr. Cóż u lica! Sierosz. 2.* W dzikim porywie współczucia czy szyderstwa — lichu go tam wiedziało. *Goet.*

Licho (przysł.) = źle.

Zwrot: ktoś lichu przede = źle się komuś powodzi.

Lichtarz = świecznik (wyraz bardziej uroczysty, stosowany zwykle jako nazwa ozdobnych wieloramiennych lichtarzy, raczej jako synonim rzeczownika: żyrandol) — lichtarzyk. Formy: mlm te lichtarze, dlm tych lichtarzy, rzadziej: lichtarzów.

Lichwa.

Zwrot: 1) pożyczać na lichwę; 2) uprawiać lichwę; 3) oddać komu co z lichwą = oddać komu co z nadatkami.

3. Znalazłem tego, co zdoła zapłacić rzetelnie, z lichwą i na czas; on w niebie! *Mick. cyt. SW.*

Lichwiarz (nie: lichwarz) — lichwiarski; dlm tych lichwiarzy lub lichwiarzów.

Lichy — lichszy; mlm (męskoosob.) lisi; lichsi.

Licować—I Formy: licuję, licujesz, licuje...; licuj!; licujący; licowany; licował. II Znaczenie i składnia: 1) L. (zawsze w 3 os. lp) z czym = zgadzać się z czym, odpowiadać czemu (dziś zwykle z przeczeniem nie: coś nie licuje z czymś), 2) L. co = obrabiać powierzchniowo.

1. Wyobrażenia nowego świata rugowały wszystko, co z nimi nie licowało. *Kaczk. cyt. SW.* To nie licowało z godnością wróbił. *Wikt. 2.* Licowany płaz. *SW.*

Liczba — Znaczenie: 1) L. = ilość, 2) L. (!) = numer (dla określenia porządkowej kolejności). (JP 9, 128), 3) L. (!) = poczet, szereg, rząd.

1. Liczba osób, które zwiedziły wystawę, przekroczyła kilkanaście tysięcy. 2. Numer (nie: liczba) s.tu urzędowego. *DUMK 31 X 31.* 3. Przyjęten go w poczet (nie: w liczbę, ani: do liczby) swoich uczniów. Zaliczam go do rzędu (nie: do liczby) swoich najlepszych przyjaciół.

* Liczba mnoga grzechnościowa dla wyrażenia uszanowania (pluralis majestaticus) w przymiotnikach i formach czasownika, odróżniających rodzaj, przybiera zawsze postać rodzaju męskoosobowego, choćby przymiotnik lub czasownik łączył się z rzeczownikiem, który normalnie takiej postaci nie wymaga, np. Michałowo, czyście byli (nie: były) po sprawunki, czyście kupili (nie: kupiły) mięso? — Janowo, jacyście wy dobrzy (nie: jakieście wy dobre)!

* Liczebniki główne jednowyrazowe. I Formy. Ob. pod odpowiednimi wyrazami. II Składnia: 1 a) Liczebniki: jeden, dwa, trzy, cztery są pod względem składniowym przymiotnikami i łączą się z określanymi przez

się rzeczownikami związkami zgody. Podmiot, określane przez te liczebniki, przybiera zwykle formę mianownika, a łączące się z nim orzeczenie czasownikowe zgadza się z nim w liczbie (i w rodzaju), b) tylko niekiedy podmiot, zwłaszcza męskoosobowy, przybiera formę biernika, a orzeczenie czasownikowe — formę liczby pojed. (rodzaju nijakiego), c) w wypadkach, kiedy liczebnik zajmuje miejsce po określanym rzeczowniku, rzeczownik może być użyty w dopełniaczu, a orzeczenie czasownikowe — w liczbie pojed. (i w rodzaju nijakim).

a) Jeden obłok płynie samotnie po niebie. Jedną jaskółka nie przynosi wiosny. Koło domu rosy dwie (trzy, cztery) lipy. Trzej jesteście i macie trzy drogi. *Mick.* b) Trzech jeźdźców nie zwróciło niczyjej uwagi. *Stenk.* Dwóch z latarkami szło naprzód. *Stenk.* Dwóch kuchcików przy piecu siedzi. *Mick.* Trzy piękne córki było nas u matki. *Mick.* c) Ta przerwa rozmów trwała już minut ze cztery. *Mick.* Minut ze dwie minęło, nim zdołałem ochłonąć z pierwszego wrażenia.

2 a) Liczebniki: pięć, sześć..., dziesięć, jedenaście, dwiętnaście, dwadzieścia, trzydzieści..., czterdzieści, sto, dwieście..., pięćset..., dziewięćset w formach mianownika i niemęskoosobowych formach biernika są pod względem składniowym rzeczownikami i dlatego łączące się z nimi rzeczowniki kładziemy w dopełniaczu; w innych formach liczebniki te mają pod względem składniowym charakter przymiotników i łączą się z określanymi przez się rzeczownikami związkami zgody. Liczebniki te, użyte jako przydawki w podmiocie, przybierają formę biernika, a związany z nimi podmiot męskoosobowy otrzymuje także formę biernika, a podmiot niemęskoosobowy — formę dopełniacza; łączące się z takim podmiotem orzeczenie czasownikowe kładziemy w formie liczby pojed. (i w rodzaju nijakim), b) jeśli jednak z opisanym wyżej podmiotem łączy się kilka orzeczeń czasownikowych, to tylko pierwsze z nich przybiera formę liczby pojed. (rodzaju nijakiego), a drugie i następne mają formę liczby mnogiej (odpowiedniego rodzaju), c) tak samo liczbę mnogą (i odpowiedni rodzaj) przybiera orzeczenie czasownikowe w wypadkach, kiedy z opisanym wyżej podmiotem łączy się w charakterze przydawki zaimek: *wszystek.*

a) Od pięciu lat. Przed pięciu latami (laty). Przez pięć lat. Dwadzieścia białych gótebi fruwało nad dziedzińcem. Zbójców było dwunastu. *Mick.* Osiemnaście pokoi czekało (nie: czekały) na nowego pana. *Siedl.* b) Było pięciu braci, kochali się i pracowali razem. c) Wszystkie pięć książek zginęły. *Cyt Krasn. Skł.* Te wszystkie białe dwadzieścia gótebi gdzieś mi się zaprzepaściły.

3 Liczebniki: tysiąc, milion są formalnie i składniowo rzeczownikami i dlatego łączące się z nimi rzeczowniki kładziemy w dopełniaczu. Podmiot określane przez te liczebniki kładzie się także w dopełniaczu, a łączące się z nim orzeczenie czasownikowe albo zgadza się w liczbie (i rodzaju) z li-

czebnikiem: tysiąc (milion), albo przybiera formę liczby pojed. (rodz. nijak.).

Milion gwiazd świecił na niebie. Milion gwiazd świeciło na niebie. Miliony gwiazd świeciły na niebie. Miliony gwiazd świeciło na niebie

* Liczebniki główne wielowyrazowe. I Formy: odmieniają się bądź wszystkie składowe części, bądź też tylko te części, które oznaczają dziesiątki lub jednostki, np. tysiąc pięciuset dwudziestu pięciu żołnierzy, z tysiącem pięciuset dwudziestu pięciu żołnierzami lub tysiąc pięćset dwudziestu pięciu żołnierzy, z tysiąc pięćset dwudziestu pięciu żołnierzami. Liczebnik: jeden jako ostatni człon liczebnika wielowyrazowego nie odmienia się ani przez przypadki, ani przez rodzaje, np. dwadzieścia jeden dni, dwadzieścia jeden godzin (nie: dwadzieścia jedna godzina), dwudziestu jeden (nie: jedniu) uczniów, w dwudziestu jeden wiadrach (JP 7, 129 nn). II Składnia: liczebniki główne, wielowyrazowe, w połączeniach z rzeczownikami mają taką składnię, jakiej wymaga liczebnik, występujący w ostatnim ich członie, np. były (lub było) trzydzieści dwa domy, jak: były (lub było) dwa domy, były (lub było) pięćdziesiąt cztery chałupy, jak: były (lub było) cztery chałupy, było trzydzieści jeden chałup, przyszło trzydziestu jeden żołnierzy, było czterdzieści jeden uczennic.

* Liczebniki nieoznaczone. Składnia: Liczebniki: parę, paru; wiele, wielu; ile, ilu; tyle, tylu; kilka, kilku; kilkanaście, kilkunastu; kilkadziesiąt, kilkudziesięciu; kilkaset, kilkuset mają taką samą składnię, jak liczebniki główne: pięć, pięciu; piętnaście, piętnastu; pięćdziesiąt, pięćdziesięciu; pięćset, pięciuset.

* Liczebniki oderwane (składnia). Liczebniki oderwane mają przy sobie przydawki w mian. i biern. w lp (rodzaju nijak.), a w innych przypadkach w lm, a orzeczenie czasownikowe też w lp (rodz. nijak.). *Moje pięć było lepsze od twoich siedmiu. Pięć razy cztery jest dwadzieścia. Jeden a dwa jest trzy. Cztery w dwudziestu mieści się pięć razy. Od tych siedmiu odejmuję te cztery. Siedem bez pięciu daje dwa.*

* Liczebniki porządkowe wielowyrazowe. W liczebnikach porządkowych wielowyrazowych formy liczebników porządkowych przybierają zwykle tylko te części, które oznaczają dziesiątki i jednostki, a pozostałe części, oznaczające liczby wyższe, otrzymują postać liczebników głównych, np. rok tysiąc dziewięćset czterysta, rok tysiąc dziewięćset trzydziesty piąty.

* Liczebniki ułamkowe jednowyrazowe. I Formy: Liczebniki takie, jak: pół, półtora, półtrzecia, półpięta... form przypadkowych nie urabiają i pod tym względem są wyrazami nieodmiennymi, np. od pół roku, przed pół

rokiem, po pół roku, w pół roku. Liczebniki półtora, półtrzecia, półczwarta... mają jednak formy rodzajów: w połączeniu z rzeczownikami męskimi i nijakimi mają końcówkę -a, a w połączeniu z rzeczownikami żeńskimi mają końcówkę -ej (dawniej -i bądź -y), np. półtrzecia roku, ale: półtrzeciej godziny, półtora dnia, ale: półtorej godziny, półczwarta kilometra, ale: półczwartej mili. II Składnia: Wyrażenie, składające się z liczebnika ułamkowego i rzeczownika, traktuje się pod względem składniowym jako jednolitą całość, coś w rodzaju złożonego rzeczownika rodzaju nijakiego, dlatego też przydawce przymiotnej i orzeczeniu, łączącym się z takim wyrażeniem, nadajemy formę liczby pojed. rodzaju nijakiego, np. minęło dobre pół roku, przeszło całe półtrzeciej godziny.

* Liczebniki ułamkowe wielowyrazowe, występujące w połączeniu z liczebnikami głównymi. Rzeczowniki, używane przy takich liczebnikach, kładzie się na końcu po ułamku w formie dopełniacza, np. Tysiąc osiemset sześćdziesiąt sześć i sto dwadzieścia pięć tysięcy metrów. Do tysiąc osiemset sześćdziesiąt sześciu i stu dwudziestu pięciu tysięcy metrów (Krasn. 2, 297).

* Liczebniki zbiorowe — I Użycie: Liczebników zbiorowych używamy jako przydawek: 1) przy rzeczownikach rodzaju neutralnego, np. oboje rodzice, czworo dzieci, troje rodzeństwa, pięcioro państwa, 2) przy rzeczownikach, mających tylko liczbę mnogą, np. troje drzwi, dwoje wideł, pięcioro nożyc, 3) przy rzeczownikach, oznaczających pary naturalne przedmiotów, np. dwoje uszu, dwoje oczu, dwoje rąk (należących do jednego człowieka), ale dwie ręce (należące do dwóch różnych ludzi). II Składnia: 1) Liczebniki zbiorowe łączą się z rzeczownikami na podstawie zgody lub rządu: w celowniku i miejscowniku na podstawie zgody, a w innych przypadkach na podstawie rządu, tylko liczebnik: o b o j e ma także w mianowniku związek zgody, np. dwoje żrebiąt, dwojgu żrebiętom, dwoje żrebięta, dwojgiem żrebiąt, o dwojgu żrebiętach; dwoje rodzeństwa, dwojgu rodzeństwu, dwoje rodzeństwa, dwojgiem rodzeństwa, o dwojgu rodzeństwu; dwoje państwa (związek rządu), ale oboje państwo, oboje rodzice (związek zgody), dwoje rodzeństwa, ale oboje rodzeństwo, 2) jeśli w podmiocie jest rzeczownik, określony przez liczebnik zbiorowy, to orzeczenie kładzie się w liczbie pojed., a w formach rozróżniających rodzaj, — w rodzaju nij., np. troje kurcząt chodzi (chodziło) po podwórzu. Tylko przy liczebniku: o b o j e orzeczenie przybiera formę liczby mnogiej, np. przyjechali oboje rodzice, odwiedzili nas oboje państwo Myszkowscy. Oboje rodzice starali

się... Wszystko troje wyszło razem do bytła (A. Fredro).

Liczebność czego = skład liczbowy czego (synonim: liczba).

Liczyć (niedok.) — policzyć (dok.). I Formy: 1) liczę, liczysz, liczy...; licz! liczcie!; liczący; liczony; liczył, 2) policzę, jak: liczę. II Znaczenie i składnia: 1) L. kogo, co — czym = rachować kogo, co przy pomocy czego, 2) L. co — na co = mierzyć ilościowo, rozkładać co — na co, 3) L. na kogo, na co = pokładać nadzieję w kim, w czym; polegać na kim, na czym, 4) L. kogo, co — za co (!), kogo, co — jako co (! germ.), kogo, co — czym (! rus.) = brać kogo — za kogo, uważać kogo — za kogo, 5) L. kogo, co — w co (! rus.) = zaliczać kogo, co — do czego, 6) L., że = brać pod uwagę, przypuszczać, że...

1. Młode swe lata zwyciężami liczył. *Niemc.* 2. Ja życie moje liczę na wieczory. *Mick.* 3. Tak liczył na pana. *Reym.* Liczy na pańskie łaski. *Święt.* Prześnięcie nie może liczyć na poparcie. *Święt.* Trochę na to liczył. *Nałk.* Liczył na działanie czasu. *Nałk.* Liczę na twoją dyskrekcję. *Grusz.* Na mnie nie lic! *Chojn.* 6. Liczył, że uda mu się zgubić w tłumie. *Parana.*

Zwroty: 1) liczyć sobie tyle a tyle lat. *SF*; 2) liczyć kogo między swych przyjaciół. *SF*.

Liczyć się — Składnia: 1) L. się z kim, z czym = zważać na kogo, na co, 2) L. się do kogo lub do czego (rzadko) = zaliczać się do kogo, do czego.

1. Z niczym się nie liczy. *Sierosz.* Dla osób, z którymi się nikt nie liczy. *Bartk.* Nie liczy się z czasem. *Szczuc.* Muszę się liczyć z opinią. *Grusz.* 2. Do jego nieprzyjaciół się liczysz. *Sienk.*

Liczykrupa — Formy: lp ten liczykrupa, tego liczykrupy, temu liczykropie, tego liczykropę, liczykropo! tym liczykrupa, o tym liczykropie; Im te liczykropy, tych liczykropów lub tych liczykrop (rz.), tym liczykropom...

Lida — lidzki.

Lider (!) = przywódca, kierownik (stronictwa).

Liderlich = nicpoń, gałgan, hultaj.

Lignica — lignicki.

Liguria — liguryjski. Składnia: 1) w Ligurii, 2) do Ligurii. Ob. Kujawy, Mazowsze.

Likier (nie: liker), dlp tego likieru.

Likwidacja = zwinięcie, zamknięcie, usunięcie.

Wyrażenia: 1) likwidacja zobowiązań, zaległości (!) = wyrównanie zobowiązań, zaległości. *DUMK 25 VII 32*; 2) likwidacja (!) = uznanie płatności, np. uposażenia, rachunku, kosztów podróży. *DUMK 25 VII 32*; 3) likwidacja przesyłek nie odebranych (!) = ostateczne załatwienie przesyłek nie załatwionych. *DUMK 25 VII 32*.

Likwidatura (!) = biuro wypłat (*DUMK 25 VII 32*).

Likwidować = związać, usuwać, kończyć, załatwiać; tłumić.

Związał (nie: zlikwidował) sklep. Usunął (nie: zlikwidował) nieporozumienie. Słumił (nie: zlikwidował) pożar. On likwiduje wszystkie swoje sprawy. *Goet.*

Likwor, dlp tego likworu.

Lila (przymk. ndm.) = liliowy.

Były to przesłiczne lila kwiaty. *Zapol.* Włożyłam dnia tego nową lila batystową bluzkę. *Zapol.* Lilia—liliowy, rzadko: liliany (w stylu uroczystym), nie: lilowy.

Znaczenie: 1) lililowy = biały jak róża; 2) lilowy = koloru lila.

Liliane białe dionie. *Zerom.*

Liliput — lilipuci lub liliputowy. Formy: dlp tego liliputa, młm ci lilipuci.

Limanowa — limanowski. Formy: Limanowa, Limanowej, Limanowej, Limanową (Limanową), Limanowa! (Limanowo!), Limanową, w Limanowej (odmiana przymiotnikowa, tylko w b. i w. używa się także form rzeczownikowych). Ob. *Nazwy geograficzne na -owa.

Limfa — limfatyczny.

Limita = przerwa w pracach władz sądowych, ferie sądowe.

Limitacja = odroczenie, zawieszenie prac sejm, sądu...

Limitofny (!) = pograniczny.

Limoniada, nie: lemoniada, ani: lemonada.

Linde — Formy: Lindego, Lindemu, Lindego, Lindem, o Lindem. Ob. *Nazwiska obce na -e.

Lingwi'sta — lingwi'styka — lingwisty'czny. Formy: lp ten lingwista, tego lingwisty, temu lingwiście, tego lingwistę, lingwisto!, tym lingwistą, o tym lingwiście; lm ci lingwiści, tych lingwistów, tym lingwistom...

Linia (w wymowie: linja) — linijka.

Zwroty: 1) w pierwszej linii (! germ.) *SF* = w pierwszym rzędzie, lepiej: przede wszystkim; 2) iść po linii intencji, życzeń... (!) = działać zgodnie z intencjami, życzeniami... lub w myśl intencji, życzeń... *DUMK 30 IX 30*; 3) coś idzie po linii czego (!) = coś zmierza w kierunku czego; 4) linia wpływała sił poprzecznych, momentów zginających, reakcji itp. nie: dla sił...; 5) prowadzić linię. *SW*; 6) linia polityczna (!) = kierunek polityczny, program polityczny; 7) linia aspiracji (!) = zakres aspiracji; 8) linia projektu (!) = plan projektu; 9) linia uczucia, myśli, dążeń... (!) = kierunek, charakter uczucia, myśli, dążeń...; 10) linia interesów (!) = zakres interesów; 11) linia postępowania (!) = kierunek postępowania; 12) pod linię. Ob. *Rząd*.

6. Kierunek (lub charakter, nie: linia) polityki nigdy nie był demokratyczny. *Cyt. Kr. 1, 126. 8.* Plan (nie: linia) mojego projektu wychodził z założenia... *Cyt. Kr. 1, 126.*

Linia!, dlp tego linia!.

Liniec lub leniec, nie: lenić się. Formy: linieje...; linieją; liniejący; linia!..., liniały.

Zabijać lisa właśnie, gdy linieje. *Mick.* (Wiatr wrywał w wylenioną skórę zimne, szarpące zębecie. *Wikt.*

Liniować (niedok.) — poliniować (dok.). I Formy: 1) liniuję, liniujesz...; liniuj!; liniujący; liniowany; liniowa!, 2) poliniuję, jak. liniuję. II Składnia: L. co — czym

Linoleum—linoleowy. Formy linoleum, jak: gimnazjum.

Lipek (nazwisko) — Lipkowa. — Lipkówna (PJ 1, 100). Ob. *Nazwiska żon i córek. Formy: Lipek, Lipka, Lipkowi..., nie: Lipeka, Lipekowi...

Lipiec. Ob. Maj. Znaczenia i formy: 1) L. =

siódmy miesiąc; dlp tego lipca, 2) L. = gatunek miodu; dlp tego lipcu.

2. Mógł wypić lipcu dwa antały *Mick.*

Lipka (nazwisko) — Lipczyna. — Lipczanka (PJ 1, 100) Ob. *Nazwiska żon i córek. Formy: Lipka, Lipka! Lipce. Lipkę, Lipko! Lipką, o Lipce.

Lipko (nazwisko) — Lipkowa. — Lipkówna (PJ 1, 100). Formy: Lipko, Lipki, Lipce, Lipkę, Lipko! Lipką, o Lipce.

Lipno — lipnowski (dawn. lipiński).

Lipsk — lipski

Lira — lirzysta, — lirnik. Ob. Flet, Duda, Kobza.

Liryk, tego li'ryka, temu liryko'wi, tego li'ryka, li'ryku! tym li'rykiem, o tym li'ryku; lm ci li'rycy, tych li'ryków...

Li'ryka (nie: liry'ka) — liry'czny.

Liryzm — Formy: dlp tego liryzmu, mjsclp w tym liryzmie.

Lisko (nazwa miasta) — liski.

List — liścik (nie: listek) — listowy, — listowny. Ob. Listowy; dlp tego listu. Składnia: 1) L. do kogo (gdz się wymienia osobę, do której list został napisany), 2) L. o czym (gdz się wymienia treść listu), 3) L. z czym = z wiadomością o czym lub z wyrażeniem uczuć, towarzyszących treści listu.

3. Mogłam się łatwo domyślić z twojego listu z narzekaniem na trudności. *Grusz.*

Zwroty: 1) list napisać, wystosować, wysłać do kogo. *SF*; 2) list adresować do kogo. *SF*; 3) list nadać, wrzucić do skrzynki pocztowej, polecić. *SF*; 4) list odebrać, otrzymać. *SF*; 5) na list odpowiedzieć. *SF*; 6) list polecyony. *SF*; 7) list polecający kogo lub co. *SF*; 8) list otwarty (nie: odkryty) ogłosić. *SF*; 9) list urzędowy (!) = pismo urzędowe. *DUMK 15 X 32*; 10) w dopełnienie listu (!) = dopełniając list; 11) w odpowiedzi na list; 12) w posiadaniu listu (! germ.). *PJ 35, 9* = w odpowiedzi na list...; 13) odsyłać listy według (wedle) przeznaczenia lub właściwości. *PJ 35/36, 205*; 14) list do kogo, nie: dla kogo.

Lista.

Zwroty: 1) listę ułożyć, nie: zestawić; 2) listy sporządzić. *SF*; 3) z listy kogo wykreślić. *SF*; 4) zapisać się na listę; 5) wypisać się z listy; 6) czytać, wymieniać kogo, wypłacać pieniądze według listy, nie: po liście (rus.); 7) lista płatnicza (!) = lista płacy. *DUMK 25 VII 32*; 8) lista obecności.

1. Ułożyć (nie: zestawić) listę wszystkich spraw. *Kad*

Listonosz, rzadziej: listowy. Formy: młm ci listonosze, dlm tych listonoszów lub listonoszy.

Listopad. Ob. Maj.

Listowy—listowny. Znaczenie: 1) listowy = odnoszący się do listu, związany z listem. przeznaczony na list, 2) listowny = piśmiennicze za pośrednictwem listu przekazany.

1. Papier listowy (nie: listowny). Marka listowa (nie: listowna). 2. Odpowiedź listowna (nie: listowa). Wiadomość listowna (nie: listowa)

Listwa ta (nie: ta listew) — listewka, dlm tych listew.

Liść (nie: list) — listek (nie: liścik), — to listowie. Formy: lp ten liść, tego liścia, temu liściowi..., na tym liściu; lm te liście.

tych liści (nie: liściów), tym liściom..., ty-
mi liśćmi (nie: liściami), na tych liściach.

Razem z ostatnimi liśćmi jesieni. *Parand.*

Litania, w wymowie: litańja.

Lite'ra, nie: li'tera.

Zwroty: 1) ten wyraz pisze się przez literę ó, nie: literą ó. *Krasn. 53*; 2) ten wyraz zaczyna się lub pisze się dużą (wielką) literą lub od dużej litery, nie: z dużej (wielkiej) litery (rus.). *Krasn. 53. PJ 35, 59*; 3) co do litery coś wykonać. *SF* = wykonać coś bardzo dokładnie; 4) trzymać się litery prawa. *SF* = postępować według przepisów prawa; 5) coś pozostaje martwą literą. *SF* = coś pozostaje przepisem, nie mającym zastosowania w życiu.

Litkup, dlp tego litkupu.

Litosny, nie: litośny.

Litość — litościwy, — bezlitosny. Składnia: 1) L. dla kogo, dla czego lub względem kogo, względem czego (wyraża stosunek bezpośredni współczucia dla kogo lub czego), 2) L. nad kim, nad czym (nie uwypatnia tego bezpośredniego stosunku, który charakteryzuje zwrot, wymieniony w punkcie poprzednim).

1. W dybach litości względem sibiustieńkich. *Żerom.* Powstająca dla chorego litość. *Siedl. 2.* Człota coraz większa litość nad Ligią. *Sienk.* Miej litość nad niedzarzem. *Dyg.*

Zwroty: 1) litość bierze, zdejmuje kogo. *SF*; 2) litość budzić. *SF*; 3) litość komu okazać. *SF*; 4) mieć litość. *SF*; 5) z litości lub przez litość coś robić; 6) bez litości = bez najmniejszego względu na co; 7) na litość Boską! (zaklecie).

1. Litość ją wzięła. *Sienk. 2.* Litość wzbudzić. *Dąbr. 5.* Z litości, nie przez miłość. *Dyg. 6.* Ganiają bez żadnej litości. *Strug. 7.* Na litość Boska, nie zatrzymujcie jej! *Dąbr.* Na litość Boska, to może ja będę pacią? *Dąbr.*

Litować się (niedok.) — zlitować się (dok.). I Formy: lituję się, litujesz się...; lituj się!; litujący się; litował się, 2) zlituję się, jak: lituję się. II Składnia: L. ś. nad kim, nad czym (dawniej: czego), nie: komu, czemu.

Niewieścia to rzecz litować się nad rannymi. *Sienk.* Może się zlituje nad grzesznikiem. *Wikt.* Mojego litując się bolu. *Mick.*

Litr ten, nie: ten liter, ani: ta litra; dlp tego litra.

Liturgia — liturgiczny, — liturgista, — litur'gika — liturgiczny.

Litwa — Litwin, — litewski.

Zwroty: 1) w Litwie lub na Litwie (zwrot tradycyjny, dziś coraz rzadziej używany); 2) do Litwy lub na Litwę (zwrot tradycyjny, dziś coraz rzadziej używany). Ob. *Miejsce (sposoby oznaczania okoliczników w miejscu).

Pierwszy człowiek, co w Litwie chodził po francusku. *Mick.* Na Litwie myśliwy, jak rybak na morzu. *Mick.*

Li tylko (!) = tylko, jedynie, wyłącznie. (SW).

Liwiusz, nie: Liwius. Ob. *Imiona rzymskie spolszczone.

Liwonia — liwoński. Składnia: 1) w Liwonii, 2) do Liwonii. Ob. Kujawy, Mazowsze.

Lizać co. Formy: liżę, liżesz, liże..., liżać (nie: lizam, lizasz...); liż! liźcie!; liżący; lizałem, lizał..., lizali.

Zwroty: 1) palce lizać = palce lizać po zjedzeniu czegoś smakowitego, jeść coś smakowitego; 2) lizać tylko palec = nie mieć co jeść, być w biedzie

(w tym znaczeniu używa się także zwrotu: łąpe lizać); 3) lizać się z choroby = leczyć się z choroby.

Lizbona — lizboński.

Liznąć czego. I Formy: liznę, lizniesz, liznie...; liznij!; liznąwszy; liznął, liznęła. II Znaczenie: 1) L. = dotknąć czego językiem, 2) L. (przen.) = dotknąć czego ręką, umyślem.

Liznął nieco nauki.

Lniany, nie: lnianny.

Loch ten, nie: ta locha. Formy: dlp tego lochu, mjsclp w tym lochu; mlm i blm te lochy (nie: lochi), dlm tych lochów...

Loco lub **loko** (przysł.) = w miejscu.

Loko stacja towarowa Warszawa.

Lodownia, dlm tych lodowni.

Lo'gika (nie: logi'ka, ani: lo'ika) — logi'czny, nie: loi'czny.

Lojalny wobec lub względem kogo, czego — lojalność wobec lub względem kogo, czego.

Lokalizować = umiejscawiać.

Lokalny = miejscowy (*Krasn. 85*).

Lokarno — lokarneński, nie: lokareński.

Lokator, mlm ci lokatorzy, rzadziej: lokatorowie.

Lombard — lombardzista lub lombardnik; dlp tego lombardu.

Lombardia — lombardzki. Składnia: 1) w Lombardii, 2) do Lombardii. Por. Kujawy, Mazowsze.

Londyn — londyński; dop. Londynu. Ob. Berlin.

Wyjechałem z Londynu. *Słow.*

Lont, dlp tego lontu.

Los, dlp tego losu.

Zwroty: 1) dzielić czyj los; 2) kusić los; 3) wygrać los (nie: zrobić los) = zrobić karierę; 4) rzucać losy o co. *SF*; 5) los pada na kogo. *SF*; 6) wybrać kogo losem. *SF*; 7) los przypada komu. *SF*; 8) zesłany losem; 9) zrządzenie losu; 10) zdarzenie losu, zwykle w wyrażeniu: zdarzeniem losu; 11) na los szczęścia. *SF*; 12) los chce; ze...; 13) zdawać się na łaskę losu; 14) borykać się z losem.

1. Mieli dzielić losy innych. *Sienk. 2.* Nie kuś losu! *Dąbr. 8.* Zesłany losem. *Dąbr. 10.* Dziwnym losu zdarzeniem. *Żerom. 12.* Los chciał, iż zaszczyt spadł na niego. *Goet. 13.* Ustawiał w biegu zdając się na łaskę losu. *Wikt. 14.* Przeważnie borykał się z losem. *Kruczk.*

Lot, dlp tego lotu. Składnia: 1) L. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub przedmiot, który lot wykonywa), 2) L. ku komu, czemu lub do kogo, do czego, 3) L. od kogo, od czego, 4) L. z kim, z czym, 5) L. przez co, 6) L. nad czym.

Kocham loty pamięci ku matce. *Żerom.*

Zwroty: 1) zerwać się do lotu. *SF*; 2) w lot coś chwytając, rozumieć = od razu rozumieć.

Zdawał sobie w lot sprawę. *Dąbr.*

Lotaryngia — lotaryński — Lotaryńczyk.

Loteria — loteryjka, — loteryjny.

Zwroty: 1) postawić co na loterie. *SF*; 2) puścić co na loterie. *SF*; 3) na loterii trzymać (z domysł.: los); 4) na loterii wygrać lub przegrać.

Wygrała los na loterii. *Dąbr.*

Lotos lub **lotus** — lotosowy albo lotusowy, dlp tego lotosu lub lotusu.

Lozanna — lozański.

Lód, dlp tego lodu.

Zwroty: 1) zamki na lodzie. *SF* = plany, nie dające się realizować; 2) osiąść na lodzie. *SF* = pozostać z niczym; 3) iść jak po lodzie. *SF* = iść gładko, łatwo; 4) pierwsze lody przelamane. *SF* = pierwsze trudności przelamane.

Lśniący (= jasny, promienny) — lśniący. Ob. Kojący — kojąco.

Roześmiane lśniaco, żywo. *Grusz.*

Lśnić lub lśnić się. I Formy: lśnię (się), lśniesz (się), lśni (się), lśnimy (się)..., lśnią (się); lśnij (się)! lśnijcie (się)!; lśniący (się); lśnił (się) II Składnia: L. ś. czym (gdy się wymienia barwę lśnienia), 2) L. ś. od czego (gdy się wymienia przedmiot, który jest przyczyną lśnienia).

1. Elektryczne lampy lśniły srebrnym, księżycowym światłem. 2. ściany od kamieni i kruszcu lśniły się. *Mochn.*

Lubaczów (nazwa miejscowości) — lubaczowski.

Lubartów (nazwa miasta) — lubartowski. Lubawa (nie: Lubowa. PJ 1, 137) — lubawski.

Lubiany, rzadko: lubiony.

Lubić, nie: lubieć. I Formy: lubię, lubisz, lubi, lubimy..., lubią (nie: lubieją); lub! lubcie!; lubiący; lubił, lubiłem, lubili (nie: lubiał, lubiałem, lubieli); lubiony lub lubiany; lubieni lub lubiani, lubiono lub lubiano.

Hrabia lubił myślistwo. *Mick.* Lubili go bardzo. *I. Dąbr.* ...roślin, które tak lubiła. *Grusz.* Lubila się śmiać. *Nałk.* Był powszechnie lubiony. *Dąbr.* Przyjemnie mu było, że go lubiono. *Wasz.* Myszka to kłacz spokojna, bardzo lubiana przez wszystkie konie. *Strug.*

II Składnia: 1) L. kogo, co, 2) L. za co (gdy się wymienia przyczynę lubienia).

Lubił go za to. *Nałk.* Chłopi go lubili (nie: lubieli) za wesołość. *Kruczk.*

Zwrot: pasjami kogo, co lubić.

Pogoda, jaką ja pasjami lubię. *I. Dąbr.*

Lublana — lublański.

Lublin — lubelski (nie: lubliński), — lublinianin. Formy: 1) dlp tego Lublina, 2) lublinianin, jak: mieszczanin.

Lubliniec — lubliniecki.

Luboml (nazwa miasta) — lubomelski.

Lubować się — I Formy: lubuję się, lubujesz się...; lubuj się!; lubujący się; lubował się. II Składnia: 1) L. się kim, czym = z lubością się kim, czym bawić, 2) L. się w czym = znajdować w czym szczególniejsze upodobanie.

1. Widział, że się kontem lubuje. *Bartk.* 2. On się w starych książkach lubuje.

Lubryka. Ob. Rubryka.

Lubrykator (!) = smarownica (KJMK).

Lucyfer, dlp tego lucyfera. Znaczenie: 1) L. = gwiazda poranna, jutrzeńka, 2) L. = Lucyfer.

Lucyfer = najstarszy z diabłów; dop. Lucypera.

Lud — Formy: dlp tego ludu, dlp temu ludowi, wlp ludu!, rzadko: ludzie!

Ludwik — Ludwika, — Ludwiś — Ludwi-

sia lub Ludwinia. Formy: 1) Ludwiś,—woł. Ludwisiu!, 2) Ludwisia, Ludwinia, woł. Ludwisiu! Ludwiniu!

Ludwisarz — ludwisarnia. Formy: 1) dlm tych ludwisarzy lub ludwisarzów, 2) dlm tych ludwisarni, nie: ludwisarń.

Ludzie (lm od człowiek). I Formy: ci ludzie, tych ludzi, tym ludziom, tych ludzi, ludzie! tymi ludźmi (nie: ludziami), o tych ludziach. II Składnia: dwoje, troje, czworo... ludzi przyszło, nie: dwaj, trzej ludzie przyszli, czterech ludzi przyszło; ile (nie: ilu) było ludzi?

Zwroty: 1) iść między ludzi = wyjść z domu na poszukiwanie pracy; 2) wyjść na ludzi. *SF* = zdobyć sobie w świecie stanowisko; 3) na ludzi kogo pokierować. *SF* = przygotować do zdobycia w świecie stanowiska; 4) do ludzi niepodobny, *SF* = dziwak.

Wolała iść między ludzi. *Prus.*

Ludzki dla kogo lub względem kogo.

Bogacz, dobry dla chłopów, ludzki dla sąsiadów. *Mick.*

Lufcik = okienko.

Luft.

Zwroty: 1) coś jest do luftu (tryw.) = kwalifikuje się do wrzucenia do luftu, jest nic niewarte; 2) przeznaczyć co do luftu (tryw.) = uznać za nic niewarte.

Instrukcje, przeznaczone do luftu. *Małacz.*

Luka — Formy: dlp tej luki, clp tej luce, dlm tych luk, nie: luków.

Lukier, dlp tego lukru.

Lukratywny (!) = korzystny, zyskowy.

Lukrować (niedok.) — polukrować (dok.). I Formy: 1) lukruję, lukrujesz...; lukruj!; lukrujący; lukrowany; lukrował, 2) polukruję, jak: lukruję. II Składnia: L. co — czym.

Lukrowany — Znaczenie: 1) L. = poddawany lukrowaniu, ulegający czynności lukrowania (niedok.), 2) L. = mający tę właściwość, że musi być polukrowany (dok.). Ob. Posrebrzany, Poślacany.

Lukrowane sucharki.

Lu'ksemburg (nie: Luksen'burg). — luksembur'ski — Luksembur'czyk.

Luksus (= przepych) — luksusowy; dlp tego luksusu.

Lukullus (nie: Lukulus) — lukullusowy.

Zwrot: ucztą lukullusowa = ucztą wspaniała.

Lumbago, dop. tego lumbaga.

Lunatyk — lunatycza, — lunatyczny.

Lunać (dok.). I Formy: lune, luniesz, lunie...; luń! luńcie!; lunawszy; lunał, lunałem, lunałi. II Znaczenie: 1) L. (bez dopełn.) = strumieniem się polać, 2) L. co = strumieniem co wylać, 3) L. kogo, co — czym — w co = mocno kogo czym w co uderzyć.

1. Potok brylantowego światła lunał z góry na pobożnych. *Sienk. cyt. SW.* 3. Lunał go w pysk. *SW.*

Lustr ten = polysk. Formy: dlp tego lustru, clp temu lustrowi.

Lustro to (= zwierciadło) — lusterko —

lustrzany. Formy: dlp tego lustra, clp temu lustru.

Lut, nie: lit: dlp tego lutu.

Luter — I Formy: Luter, Lutra, Lutrowi..., nie: Lutera, Luterowi... lub lp luter, lutra...; lm lutrzy, lutrów... II Znaczenie: 1) L. = Marcin Luter, 2) L. (pogardl.) = luteranin, wyznawca nauki Lutra.

Luteranin — Formy: lp luteranin, luteranina, luteraninowi...; lm: luteranie, luteranów (nie: luteran), luteranom... Ob. * Rzeczowniki na -anin.

Lutnia — lutnista. Ob. Duda, Kobza. Forma dlm tych lutni, nie: luteń.

Lutować (niedok.) — zlutować (dok.). I Formy: 1) lutuje, lutujesz...; lutuj!; lutujący; lutowany; lutował, 2) zlutuję, jak: lutuje. II Składnia: L. co = spajać co lutem.

Lutowany — Znaczenie: 1) L. = podda-

wany lutowaniu, znajdujący się w stanie lutowania (niedok.), 2) L. = mający tę własność, że musi być zlutowany (dok.). Ob. Posrebrzany.

Lutowany garnek.

Luty. Ob. Maj. Formy: luty, lutego, lutemu... (odmiana przymiotnikowa).

Luźnie lub luźno.

Lwów — lwowski — lwowianin. Formy: 1) Lwów, Lwowa, Lwowowi, ale: ku Lwowu, Lwów, Lwowem, we Lwowie, nie: w Lwowie; 2) lwowianin, jak: mieszczanin.

Lżący (= obraźliwy) — lżaćo. Ob. Kojący — kojąco.

Lżyć, nie: lżeć. I Formy: lżę, lżysz, lży, lżymy..., lżą; lżyj! lżycie!; lżący; lżyłem, lżył..., lżyli; lżony. II Składnia: L. kogo, co, nie: komu, czemu.

Ł

Łabędź ten (nie: ta łabędź, ani: łabądz) — łabędzi. Formy: dlp tego łabędzia, mlm te łabędzie, dlm tych łabędzi.

Łach, zwykle w lm te łachy. Formy: dlp tego łacha, dlm tych łachów.

Łachać — Formy: łacham, łachasz, łacha..., łachają; łachaj!; łachający; łachał...

Łachman ten, nie: ta łachmana. Formy: dlp tego łachmana, mlm te łachmany, dlm tych łachmanów.

Łachotać (nie: łechotać, ale: łechtać) = łaskotać, pieścić, wabić. I Formy: łachoczę, łachoczesz, rzadziej: łachocę, łachocesz... (dawn.) (nie: łachotam, łachotasz...); łachocz! łachoccie!; łachoczący; łachotał. II Składnia: Ł. kogo — czym.

Łachudra, nie: łachutra. Formy: lp ten łachudra, tego łachudry, temu łachudrze, tego łachudrę, łachudro! tym łachudrą, o tym łachudrze; lm te łachudry, tych łachudrów, tym łachudrom...

Łaćić = pokrywać łatami (dawn.). Formy: łacę, łacisz, łaci, łacimy..., łacą; łać! łaccie!; łacący; łacony; łacił, łaciłem, łaciłi.

Łacina = język łaciński. Ob. Greka. Formy: łacina, łaciny, łacinie... (odmiana rzeczownikowa).

Ład, dlp tego ładu. Znaczenie: 1) Ł. = porządek, spokój, zgoda, 2) Ł. = sposób, wzór.

Zwroty: 1) trafić, dojść z kim, z czym do ładu. SF = trafić, dojść z kim do zgody, z czym do porządku; 2) na taki ład (nie: takim ładem) = w ten sposób, takim sposobem; 3) bez ładu i składu. SF = bez planu; 4) mieć ład w głowie. SF = być systematycznym, postępować planowo.

1. Szalenie trudno dziś dojść do ładu z mieszkaniami. *Grusz.* Sam diabeł do ładu nie dojdzie. *Dąbr.* 2. Przybrani byli na francuski ład. *Sienk.* Pisywał ich sposobem (nie: ładem). *Bruchnałki.*

Ładny — ładniejszy.

Ładować — I Formy: ładuję, ładujesz...; ładuj!; ładujący; ładowany; ładował. Składnia: Ł. kogo, co, 2) Ł. na co (gdy przedmiot ładowany umieszcza się na powierzchni przedmiotu, na który się ładuje, np. na wagon bez ścian, na pomost wagonu, na bryczkę, na wóz), 3) Ł. w co lub do czego (gdy przedmiot ładowany umieszcza się wewnątrz przedmiotu, do którego się ładuje, np. do wagonu zamkniętego, do karety, do powozu, do kufra, do skrzyni...).

W ten sposób ładuje się na wagony bez ścian. *KJMK.*

Ładunek, nie: ładonek, ani: ładunek. Znaczenie: 1) Ł. = to, czym się ładuje: towar, obciążenie; nabój strzelby; 2) Ł. (!) = ładowanie. *DUMK 31 X 31.*

Łągiewniki (nazwa miejscowości) — łągiewnicki; dop. Łągiewnik (nie: Łągiewników). Łagodzący — łagodząco. Ob. Kojący — kojąco.

Trzeba będzie ich pogodzić, przemówić do nich łagodząco. *Grusz.*

Wyrażenie: działać łagodząco = łagodzić.

Łagodzić — I Formy: łagodzę, łagodzisz, łagodzi, łagodzimy..., łagodzą; łagodź! łagodźcie! lub łagodź! łagodźcie!; łagodzący; łagodzony; łagodził..., łagodzili. II Znaczenie: 1) Ł. = uśmierzać, 2) Ł. (!) = przygotowywać.

1. Umiął łagodzić jego gniew. 2. Przygotowywa

(nie: łagodzi) sobie drzewo na zimę. *Cyt. Szwed.* Łaknąć, nie: łaknieć. I Formy: łaknę, łakniesz, łaknie, łakniemy..., łaknę; łaknij! łaknijcie!; łaknący; łaknąłem, łaknął..., łaknęli. Ob. Złakniony. II Składnia: Ł. czego, nie: co. Łakocie (tylko w lm), dop. tych łakoci.

Łakomie lub łakomo.

Łakomstwo — Składnia: 1) Ł. czego = pożądlivość czego, 2) Ł. na co = łapczywość na co.

2. Prawill o łakomstwie tych nieprzyjaciół na bydło. *Siedl.*

Łakomy — I Znaczenie: 1) Ł. = żarłoczny, chciwy, łapczywy, 2) Ł. (!) = ponętny, smaczny, wzbudzający chciwość, np. łakomy przysmak (! rus.). II Składnia: 1) Ł. czego = chciwy czego (oznacza zwykle w sposób ogólny skłonność przyrodzoną i stałą, która się może przy sposobności przejawiać), 2) Ł. na co = łapczywy na co (oznacza zwykle skłonność przemijającą, która się przejawia w pewnych poszczególnych okolicznościach; niekiedy różnica znaczeniowa między obu zwrotami się zaciera, ale zwrot: łakomy na co jest zawsze bardziej konkretny i obrazowy, niż zwrot: łakomy czego, który ma znaczenie bardziej ogólne, oderwane).

1. Łakoma boju para zajadła już tygrysa opadła. *Mick.* 2. Ludzie, łakomi na grosz. *Zerom.* To już natura nasza chłopska na ziemię łakoma. *Kruczk.*

Łamać, nie: łomać, łomić. Formy: łamię, (nie: łamę), łamiesz, łamie, łamiemy..., łamią (nie: łamą); łam! łamcie!; łamiący; łamał..., łamali.

Ja się nie gnę ani się nie łamię. *Szpót.*
Zwroty: 1) łamać w kawałki, w drzazgi lub na kawałki, na drzazgi, nie: w drobniaki (! rus.); 2) łamać słowo; 3) ból łamie kości, nie: w kościach, ale: łamać kogo w kościach.

Nie jeden kij potamał w drzazgi. *Małacz.*

Łamać się z kim, z czym = borykać się z kim, z czym.

Zwrot: łamać się z kim opłatkiem.

Łamaniec.

Zwrot: wyprawiać łamańce.

Wyprawiając dziwne łamańce. *Prus.*

Łania, nie: łani (dawn.).

Łańcuch (nie: łańcuch): — łańcuszek, — łańcuchowy; dlp tego łańcucha.

Zwrot: okuć kogo w łańcuchy.

Łańcut — łańcutki.

Łapa.

Zwroty: 1) dać komu w łapę (rub.) = dać komu napiwek, dać komu łapówkę; 2) dostać w łapę od kogo (rub.) = dostać napiwek; 3) dać komu po łapie. *SF* = uderzyć kogo po ręce; 4) dostać, oberwać po łapie (rub.). *SF* = dostać klapsa po ręce; 5) łapę na czym położyć (rub.). *SF* = roztoczyć nad czym uciążliwy dozór; 6) łapę lizać (rub.). *SF* = nie mieć co do jedzenia, być w biedzie; 7) łapę wyciągać. *SF* = prosić o jałmużnę; 8) padać na cztery łapy (rub.). *SF* = wyjść cało z opresji.

Łapać — I Formy: łapie, łapiesz, łapie, łapiemy..., łapią (nie: łapam, łapasz..., łapają); łap! łapcie! (nie: łapaj! łapajcie!); łapiący (nie: łapający); łapany; łapał..., łapałem. II Składnia: 1) Ł. kogo, co = chwycić kogo, co, 2) Ł. za co = chwycić za co, 3) Ł. na czym = przyłapywać na jakimś uczynku.

2. Złapał się za głowę. *Siedl.* 3. Wyłapała psotnika na podobnym nicpoństwie. *Siedl.* Jak go złapali na tym... *Nowak.*

Łapciowy — łapciasty. Znaczenie: 1) łap-

ciowy = odnoszący się do łapci, właściwy łapciom, 2) łapciasty = chodzący w łapciach.

Łapczywy na co.

Nie masz narodu na cudze łapczywszego. *Stenk.*

Łapeć (zwykle w lm łapcie) — łapciowy — łapciasty, — łapciuch. Znaczenie i formy: 1) Ł. = chodaki, obuwie z łyka; dlm tych łapci; 2) Ł. = obszarpaniec; łapciuch, dlm tych łapciów.

Łasić się (nie: łaszyc się) — łasznie się, — łasun. I Formy: łaszę się, łaszisz się, łasi się, łasimy się..., łaszą się; łas się! łascie się!; łaszący się; łasił się..., łasili się. II Składnia: Ł. ś. do kogo, do czego.

Łask — łaski.

Łaska = łaskawość; dlm tych łask. II Składnia: 1) Ł. kogo (czyja), 2) Ł. dla kogo.

1. Z łaski nieba zostawię mu kęs chleba. *Mick.* 2. Żądaj nowej dla nich łaski. *Stenk.*

Zwroty: 1) łaskę komu okazać, uczynić, zrobić, wyświadczyć. *SF*; 2) robić co (jak) z łaski = robić co niechętnie; 3) prosić łaski pana; 4) wypaść z łaski czyjej. *SF*; 5) wkraść się, wkupić się w łaski czyje. *SF*; 6) na łaskę czyją się zdać. *SF*; wystawić kogo na łaskę i niełaskę.

2. Warzy, jak z łaski. *Strug.* 3. Proszę łaski pana... *Kad.* 7. Na łaskę i niełaskę straszego człowieka są wystawieni. *Stenk.*

Łaska = łasica; dlm tych łasek.

Łaskawy — I Formy i ich użycie składniowe: łaskawy lub łaskaw; forma: łaskawy ma nieograniczony zakres użycia, formy: łaskaw używamy tylko w orzeczniku, niekiedy także w przydawce okolicznikowej (zastępującej jakiś okolicznik). II Składnia: 1) Ł. dla kogo (nie: dla czego) = objawiający względem kogo życzliwą łaskawość, łaskawy przez życzliwość, 2) Ł. na kogo lub na co = objawiający względem kogo lub czego wyrozumiałość łaskawość, łaskawy przez wyrozumiałość.

1. Była dla Amora łaskawa. *Bartk.* 2. Na ludzi tak łaskaw. *Stenk.* Rafał nie był tak łaskawy na Urysia. *Zerom.*

Łaskotać, nie: skubotać. Por. Łachotać. I Formy: łaskoczę, łaskoczesz, łaskocze..., łaskoczą, rzadziej: łaskocę, łaskocesz (dawn.), (nie: łaskotam..., łaskotają, łaskocz! (nie: łaskotaj!); łaskoczący (nie: łaskotający); łaskotał..., łaskotali. II Składnia: 1) Ł. kogo, 2) Ł. po czym.

Muchy łaskotały go po twarzy. *Dąbr.*

Łaskotki (tylko w lm), nie: skubotki; dop. tych łaskotek.

Łasy (rub.) na co = chciwy na co.

Łaszczyc się, nie: łaszyc się. Składnia: 1) Ł. ś. do kogo, do czego = przymilać się do kogo, do czego, przypodchiebiać się komu, czemu, 2) Ł. ś. na co = przez przymilanie się wyrażać pożądlivą ochotę zdobycia lub posiadania czego.

2. Na żaden zapis łaszczyc się ani myślę. *Dąbr.*

Łata — łatka, — łaciaty, — łaciasty. Znaczenie: 1) łaciaty = mający różnokolorowe łaty, pstry, np. krowa łaciata, pies łaciaty,

2) łąciasty = a) dziurawy, pozaszywany łątami; b) łąciaty.

Łaciasty wyżlak. *Bartk.*
Zwrot: łątę (łątkę) brak przypiąć (rub.). *SF* = przypisać komu jaki brak, jaką wadę.

Łatać (niedok.) — załatać (dok.). I Formy: 1) łątam, łątasz...; łątaji!; łątający; łątany, 2) załatać, jak: łątam. II Składnia: Ł. co — czym.

Rynsztunki nie przychodzą i trza łątać starzyzną. *Strug.* Trudno mu łątać z dnia na dzień ciężki los. *Kad.*

Łatany — Znaczenie: 1) Ł. = poddawany (niedok.) czynności łątania; ulegający łątaniu, 2) Ł. = załatany (dok.) kilkakrotnie. Ob. Posrebrzany.

Miał na sobie łątaną kurtkę (= tj. taką, która była kilkakrotnie już polatana).

Łatwo o co — łatwiej, — łatwiutko, nie: łatwieńko (prow. lit.).

Nigdzie łatwiej o władzę. *Święt.* Łatwiej w Polsce o dobry talent niż o dobrego papierosa. *Makusz.* O to w świecie łatwo. *Iwasz.*

Łatwość.

Zwrot: z łatwością = łatwo. Por. ledwo — z ledwością.

Z łatwością zwycięstwo nie przyszło. *Zerom.* Z łatwością stracić zdrowie. *Dąbr.*

Łatwy — łatwiejszy, — łatwiutki, nie: łatwieńki (prow. lit.). Składnia: 1) Ł. dla kogo, Ł. do czego.

Do pojednania łatwiejsi. *Siemk.* Łatwy do nastrożenia. *Dąbr.* Co ci się wydaje tak łatwe do zdobycia. *Kad.* Może się zdawać czymś łatwym do osiągnięcia. *Matacz.*

Ława = chmara, gromada, kupa.

Zwrot: uderzać ławą.

Uderzały ławą. *Dyg.*

Ława (= długa deska do siedzenia) — ławka — ławeczka.

Zwroty: 1) siedzieć na ławce; 2) siedzieć w ławce szkolnej, kościelnej (bo tu się ma na myśli obie połączone w jedną całość składowe części tego rodzaju ławek, siedzenie i pulpity). *JP II, 186.*

Ławina (od: ława) = położ u sań. Por. Ławina.

Ławoczne (nazwa miejscowości) — łąwocznieński. Formy: Ławoczne, Ławocznego, Ławocznemu..., w Ławocznem.

Łazanek ten (nie: ta łązanka) — łązanieczek; dlm tych łązanków, nie: łązaniek.

Łazęga — łążęstwo. Formy: ten łążęga, tego łążęgi, temu łążędze, tego łążęgę..., Im te łążęgi (rzadko: ci łążęgowie), tych łążęgów lub tych łążęg (rz.).

Łazić (rub.) = chodzić. I Formy: łążę, łążisz, łążi, łążimy..., łążą; łąż! łążcie!; łążący; łążi!..., łążili. II Składnia: 1) Ł. do kogo, do czego = chodzić do kogo, do czego, 2) Ł. po co, nie: za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem jest p r z e d m i o t, który się ma osiągnąć w jednym j a k i m s określonym miejscu), 3) Ł. za czym (na oznaczenie celu, jeśli celem są przedmioty, które się ma osiągnąć w różnych miejscach), 4) Ł. na co (na oznaczenie celu, jeśli celem jest s t a n bądź c z y n n o ś ć, w których się ma wziąć udział), 5) Ł. za kim, za czym = cho-

dzić w ślad za kim, za czym, 6) Ł. z kim, z czym = chodzić razem z kim, z czym, 7) Ł. przed kim, przed czym = chodzić, poprzędzając kogo, co (w przestrzeni bądź w czasie).

3. Łazi się nie wiadomo za czym. *Strug.*
Zwrot: łązić po kątach = waleśać się po różnych ukrytych miejscach, waleśać się bezczynnie po pokojach, nie nie robić.

Łazić po kątach. *Dąbr.*

Łazienka — łąziennik.

Łażnia — łązienny (PJ 1, 126); dlm tych łążni, nie: łążien.

Zwroty: 1) sprawić komu łążnie = wyprać kogo, odcwyczyć; 2) wyjść jak z łążni = wyjść rozgrzanym z wrażeń.

Łączalnia telefoniczna = centrala telefoniczna. *KJMK.*

Łącznica = przyrząd do łączenia. *KJMK.*

Łączność.

Zwroty: 1) łączność z kim, z czym utrzymywać. *SF*; 2) łączność z kim, z czym nawiązać. *SF*.
Łączyć (niedok.) — łączyć (dok.) — łączny (= posiadający łączność). I Formy: 1) łączę, łączysz, łączy..., łączymy...; łącz! łączcie!; łączący; łączony; łączy!, 2) łączę, jak: łączę. II Składnia: Ł. co — z czym, nie: co i co.

Łączyć zdolności z pracowitością (nie: zdolności i pracowitość). Panny Kazimierzy z tym światem nie już łączyć nie mogło. *Kruczk.*

Zwroty (w liście): łączyć ukłony, pozdrowienia, wyrazy szacunku.

Łąg lub łęg = niska, błotnista łąka (zwykle na rzeką). Formy: ten łąg, tego łęgu, temu łęgowi..., na tym łęgu; Im te łągi, tych łęgow...
Łąg = ściana, przedzielająca w stodole boisko (tok) od sąsiedków; dlp tego łągu, młm te łągi.

Łąka — łąkowy, nie: łączny (PJ 1, 98). Ob. Łączyć.

Łeb (tryw. rub.) — łebek, częściej: łepiek — łebski (= mądry). Formy: Ip ten łeb, tego łba (nie: łbu), temu łbu, ten łeb, łbie! tym łbem, w tym łbie; Im te łby, tych łbów, tym łbom, te łby, łby! tymi łbami, w tych łbach.

Zwroty: 1) dać komu po łbie = uderzyć kogo po głowie, zadać komu cios; 2) dostać, oberwać po łbie; 3) nadstawić łba = narazić się na niebezpieczeństwo; 4) brać się za łby = walczyć, swarzyć, kłócić się; 5) kurzy się komu ze łba (bezpodm.) = ktoś jest pijany; 6) mieć kielbie we łbie = nie być zupełnie przy zdrowych zmysłach; 7) robić co na łep na szyję = robić co na gwałt; 8) bić łbem o ścianę = natrafić na nieprzewidywaną trudność; 9) łbem kręcić, w łeb się skrobać, *SF* = kłopotać się; 10) na łbie stawać, *SF* = robić nadludzkie wysiłki, wyrabiać cudactwa; 11) skrócić (ukręcić) czemu łeb = udaremnić co; 12) brać co po łepkach, *SF* = ujmować co powierzchnownie; 13) poprawić się z pieca na łeb, *SF* = zmienić co na gorsze.

1. Należy (mu) dać po łbie. *Makusz.* 2. Oberwie po łbie. *Bartk.* 3. Dla niej łba nadstawia. *Strug.* Gdzie dwóch się bije, tam zawsze Polak trzeci chętnie łba nadstawi. *Matacz.* 4. Trzeba Im dać czas, by się za łby wzięli. *Siemk.* 5. Kurzyło się Im ze łbów. *Matacz.* 6. Ma kielbie we łbie. *Reym.* 7. Na łeb na szyję uciekają. *Zerom.* 8. Uparta się, a ty choć bij łbem o ścianę. *Prus.*

Łechtać (nie: łektąć) — łechciwy, rzadziej:

łechczywy, łechtliwy. Formy: łechczę, łechcesz, łechcze..., rzadziej: łechcę, łechcesz, łechce (dawn.) (nie: łechtamy, łechtasz, łechtamy...); łechcz! łechczcie!; łechczący; łechtający; łechtali.

Łęczycza — łęczycycki, — łęczyczanin, nie: łęczyczanin. Formy: łęczyczanin, jak: mieszczanin.

Łęg. Ob. **Łąg**.

Łęk, dlp tego łęku.

Łgać (rub.), nie: łżeć, łżyć. Ob. **Obelgać**. Formy: łżę (nie: łgę), łżesz, łże, łżemy..., łżą (nie: łgą, ani: łgam, łgasz..., łgają), łżyj! łżycie! (nie: łgaj! łgajcie!); łżący (nie: łgający); łgah..., łgali.

Zwroty: 1) łgać bez miłosierdzia, *SF* = kłamać bez najmniejszego skrępowania; 2) łgać, jak najęty = kłamać bez zakajnienia.

Zaczęłam łgać, jak najęty. *Małacz*. Czekł nigdy nie zmiarkuje, kiedy oni łgą (zamiast: łżą, mówi w chłopską ślimak). *Prus*.

Łgarstwo.

Zwrot: puścić łgarstwo.

Puścił jakie łgarstwo. *Dąbr*.

Łgarz, dlm tych łgarzów lub łgarzy.

Łkać — Formy: łkam, łkasz, łka, łkamy..., łkają; łkaj! łkajcie!; łkający; łka!, łkali.

Łobuz — łobuzeria — łobuzować się. Formy: 1) dlp tego łobuza, młm te łobuzy, 2) łobuzuję się, łobuzujesz się..., łobuzuj się!; łobuzujący się; łobuzował się.

Ciąłe dnie spędzał na łobuzerii. *Żerom*.

Łobzów — łobzowski, — łobzowianin. Formy: 1) Łobzów, Łobzowa, Łobzowowi, ale: ku Łobzowu... Ob. Kraków, 2) łobzowianin, jak: mieszczanin.

Łodyga — łodyżka, nie: łodyszka; dlm tych łodyżek, nie: łodyszek.

Łoić (niedok.) — złoić lub wyłoić (dok.). I Formy: 1) łoję, łoisz, łoi, łoiemy..., łoją; łój! łójcie!; łojący; łojony; łoił, 2) złoję, wyłoję, jak: łoję. II Sładnia: Ł. kogo, co = 1) Ł. smarować kogo łojem, 2) Ł. (przen.) = bić.

Łojewo, gdzie Szwedów łojono. *Przybysz*.

Zwrot: wyłoić komu skórę, nie: wyłoić kogo po skórze.

Łokieć (nie: łogięć) — łokietek. Formy: dlp tego łokcia, dlm tych łokci, nie: łokciów. **Łom** (nie: złom). = odłamki wyrobów metalowych (KJMK). Ob. Złom. Forma dlp tego łomu.

Łomotać (niedok.), rzadziej: łomocić — łomotnąć (dok.). I Formy: łomoczę, łomoczesz, łomocze, łomoczemy..., łomoczą, rzadziej: łomocę, łomoczesz..., łomocą (dawn.) (nie: łomotam, łomotasz, łomota..., łomotają); łomocz! łomoczcie!; łomoczący, rzadziej: łomocący. (nie: łomotający), łomotał..., łomotali, 2) łomotnę, łomotniesz..., łomotnij!; łomotniejszy; łomotał. II Sładnia: Ł. kogo, co — w co.

Łomotnął go porządnie w plecy. *Łomoco* w ziemię. *Żerom*.

Zwrot: łomotać we drzwi lub do drzwi.

Łomża — łomżyński — łomżyniak.

Łono.

Zwrot: powrócić na łono (Ojczyzny, Kościoła). *SF*.

Łopata — łopatka.

Zwrot: kłaść co komu łopatą do głowy lub w głowę (rub.). *SF* = w sposób łatwy i dostępny tłumaczyć co komu.

Łopatka do nabierania (gosp.), nie: szufelka (IGD).

Łopatka do zbierania śmieci (! prow.) = śmietnica (IGD).

Łopian, dlp tego łopianu.

Łopotać (niedok.) — załopotać (dok.). I Formy: 1) łopoczę, łopoczesz, łopoczcie..., rzadziej: łopocę, łopoczesz, łopocze... (dawn.) (nie: łopotam, łopotasz, łopota...); łopocz! łopoczcie!; łopoczający; łopotał, 2) załopoczę, jak: łopoczę. II Znaczenie i sładnia: 1) Ł. (bez dopełn.) = szeleścić, stukać, 2) Ł. czym, rzadko: w co = szeleścić, uderzając czym lub w co, 3) Ł. w co = bić w co, 4) Ł. po czym = bić, uderzać po czym.

1. Łopoca kruki jak stada posępne szatanów. *Słow. cyt. SW*. Jak ten deszcz po szybach łopoczę. *Zapół*. 2. Kur przed zapianiem łopoczę skrzydłami. *SW*. Czasem załopotała w czarne skrzydła wrona. *Stenk*. 3. Łopocą w okno czarne skrzydłem zmyro. *Słow. cyt. SW*. 4. Ogromne liście ciągle po głowie grobowca łopocą. *Słow. cyt. SW*.

Łopuch, dlp tego łopucha (Łoś) lub łopuchu (SW, N).

Wyskoczył z łopuchu. *Mick*.

Łoskot, dlp tego łoskotu. Sładnia: 1) Ł. czego, 2) Ł. o co = dźwięk, wydawany uderzeniem o co.

1. Przy gałęzek łamanych łoskocie. *Gomuł. cyt. SW*. 2. Spędzał czas na milczącym wsluchiwaniu się w łoskot o klepisko. *Żerom*.

Łoskotać — Formy: łoskoczę, łoskoczesz, łoskocze..., rzadziej: łoskocę, łoskoczesz, łoskocze..., (nie: łoskotam, łoskotasz. łoskota...); łoskocz! łoskoczcie!; łoskoczący; łoskotał.

Łoś, dlm tych łosiów lub tych łosi.

Ogromne rogi łosiów. *Orzesz*.

Łotr — łotrzyca, — łotrowski, — łotrować się. Formy: 1) dlp tego łotra, młm te łotry, rzadziej: ci łotrzy, 2) łotruję się, łotrujesz się, łotruje się..., łotruj się!; łotrujący się; łotrował się.

Łotwa — łotewski. Sładnia: 1) mieszkać na Łotwie, dziś częściej: w Łotwie, 2) pojechać na Łotwę, dziś częściej: do Łotwy. Ob. * Miejsce (sposoby oznaczania).

Łotysz — łotycki. Formy: młm ci Łotyśze, (nie: Łotysi) (JP 17, 126); dlm tych Łotyśzów lub Łotyży.

Łowca — łowiec. I Formy: 1) lp ten łowca, tego łowcy, temu łowcy, tego łowcę, łowco! tym łowcą, o tym łowcy; lm ci łowcy, tych łowców, tym łowcom..., 2) lp ten łowiec, tego łowca, temu łowcowi, tego łowca, łowcze! tym łowcem, o tym łowcu; lm ci łowcy, tych łowców, tym łowcom... II Znaczenie: 1) łowiec = myśliwiec, strzelec, 2) łowca = myśliwiec (zwykle w znaczeniu przenośnym: człowiek, uganiający się za czymś, chwytający coś).

1. Łowiec po borach, puszczech, pc kniejach niedostępnych za zwierzem się uganiał *Junosza cyt. SW.* 2. Łowca dusz. Łowca posągów. Łowca posad.

Łowczy — Formy: lp ten łowczy, tego łowczego, temu łowczemu, tego łowczego, tym łowczym, o tym łowczym; lm ci łowczowie, tych łowczych, tym łowczym... (odmiana przymiotnikowa, tylko w młm końcówka rzeczownikowa).

Łowicz — łowicki, — łowiczanie. Formy: łowiczanie, jak: mieszczanie.

Łowić (niedok.) — złowić (dok.). Formy: 1) łowię, łowisz, łowi, łowimy..., łowią; łów! łówciel!; łowiący; łowiony; łowił, 2) złowię, jak: łowię.

Zwrot: łowić ryby w mętnej wodzie. *SF.*

Łowiec. Ob. Łowca.

Łożyć — I Formy: łożę, łożysz, łoży, łożymy..., łożą; łoż! łożcie!; łożący; łożony; łożył. II Składnia: 1) Ł. co — na co (gdy się wymienia cel, dla którego się coś wydaje), 2) Ł. co — za kogo (gdy się wymienia osobę, przez wzgląd na którą ponosi się jakąś ofiarę lub wydatek).

1. Łożyć koszt na co. *SW.* 2. życie bym łożył za niego. *SW.*

Łódź — Znaczenie i formy: 1) Ł. = łódka; młm i blm te łodzie, dlm tych łodzi, 2) Ł. = nazwa miasta (łódzki, łodzianin). Formy: łodzianin, jak: mieszczanie.

Łój — Formy: dlp tego łoju, dlm tych łojów lub łoi.

Łów, dlp tego łowu.

Łózko — łożeczko.

Zwroty: 1) położyć się na łożku (nie: na łożko) = położyć się w ubraniu na chwilę na nie rozebranym łożku; 2) położyć się do łożka (nie: w łożko) = położyć się w koszuli do rozebranego łożka; 3) leżeć, spać na łożku (nie rozebranym); 4) leżeć, spać w łożku (rozebranym); 5) z łożka się zerwać; 6) łożko rozebrać, posłać; 7) pakować kogo do łożka (rub.) = gwałtem kogo kłaść do łożka.

3. Stał ubrany leżał na łożku. *Iwasz.* 4. Ludzie, sypiący w łożku. *Iwasz.* 5. Zerwał się z łożka. *Bartk.* Janek zerwał się z łożka. *Nowak.* 6. Sam rozebrał sobie łożko. *Nowak.* 7. Nie mogę mu darować, że mnie zapakował do łożka. *I. Dąbr.*

Łub (= twarda skóra drzewa, szczególniej lipy) — łubowy lub łubiany (nie: łubiany), — łubianka. Forma dlp tego łubu.

Łubin, dlp tego łubinu.

Łuck — łucki.

Łuczywo, nie: łuczewo.

Łudzacy (zwodniczy) — łudzaco. Ob. Kojaacy — kojać.

Łudzaco do niej podobna. *SW.*

Łudzić — I Formy: łudzę, łudzisz..., łudźmy..., łudzą; łudź! łudźcie!; łudzący; łudzony, łudzeni; łudził..., łudzili. II Składnia: 1) Ł. kogo, co, 2) Ł. czym.

1. Czy mnie oczy łudzą? *Mick. cyt. SW.* 2. Płonny nas łudzi fortuna pozorem. *Narusz. cyt. SW.*

Łudzić się — Składnia: 1) Ł. ś. czym (gdy się wskazuje przyczynę złudzenia), 2) Ł. ś. w czym (gdy się wskazuje dziedzinę złudzenia).

1. Ludziła się nadzieją. *Nałk.* Nie ludziłby się nadzieją. *Święt.* 2. Mam obawę, czy się nie łudzę w ocenie jego wartości. *Święt.*

Ług (= roztwór solny), dlp tego ługu.

Łuk — łukowaty; dlp tego łuku.

Wyrażenie: luk o promieniu..., nie: luk promienia...

Łuków — łukowski.

Łuna (nie: łona) — łuniasty.

Co noc to szerzej łuny się pała. *Syrok. cyt. SW.*

Łuniniec — łuniniecki.

Łup (rzecz.), dlp tego łupu.

Zwroty: 1) rzucić się na łup. *SF.*; 2) rzucić co na łup. *SF.*; stać się łupem. *SF.*; 4) wydać kogo na łup.

4. Nie wydawać na łup człowieczego szyderstwa. *Wikt.*

Łup (wykrzyknik, naśladujący mocne uderzenie).

Łup go w kark.

Łupa — Znaczenie: 1) Ł. = szczapa, polano, 2) Ł. = wielki kawał czego, 3) Ł. (rub.) = stara baba.

Łupać (przech.) = rąbać na szczapy. I Formy: łupię, łupiesz, łupie..., łupią; łup! łupcie!; łupiący; łupany; łupał. II Składnia: Ł. co — czym.

Zwroty: łupać na dwoje, łupać ma kawałki.

Łupać (nieprzech.). Używa się tylko w 3 os. lp w wyrażeniach takich, jak: łupie mię w głowie, w kościach; żab mię łupie. Składnia: łupie ją w głowie, nie: nie łupie jej w głowie (przeczenie nie wywołuje zmiany biernika na dopełniacz, bo w wyrażeniach takich czasownik: łupać jest nieprzechodni). **Łupić** (niedok.) — złupić (dok.) = obdzierać. I Formy: 1) łupię, łupisz, łupi, łupimy..., łupią; łup! łupcie!; łupiący; łupiony; łupił..., łupili, 2) złupię, jak: łupię. II Składnia: 1) Ł. kogo, co — z czego = obdzierać kogo, co — z czego, pozbawiać kogo, co — czego, 2) Ł. co — komu lub z kogo = porywać co, 3) Ł. co — na kim = porywać co — komu, 4) Ł. (bez dopełn.).

1. Łupić drzewo z kory. *SW.* 2. Łupić korę z drzewa. *SW.* Złupił mu cały majątek. 3. Złupił na nim niejedną majątność. 4. Morduje, łupi, wiezi. *Syrok. cyt. SW.*

Zwrot: łupić kogo z siedmiu skór (rub.) = obdzierać kogo ze wszystkiego.

Łupisz z siedmiu skór. *Małacz.*

Łupić (niedok.) — łupnąć (dok.) = bić, uderzać. I Formy: 1) łupię, łupisz, łupi..., 2) łupnę, łupniesz, łupnie..., łupnij!; łupnąwszy; łupnął, łupnąłem, łupnęła. II Składnia: Ł. kogo, co lub w kogo, w co — czym.

Łupił go kijem. Łupnął w drzwi pięścią.

Łupiestwo, nie: łupieżstwo.

Łupież ten (= łuszczący naskórek głowy) — łupieżowy; dlp tego łupieżu.

Łupież ta (= rabunek) — łupieżczy, — łupieżnik — łupieżniczy. Formy: dlp tej łupieży, dlm tych łupieży.

Łupieżyć — łupieźca — łupieźczy. Formy: 1) łupieże, łupieżysz, łupieży, łupieżymy..., łupieżą; łupieź! łupieźcie!; łupieżący; łupie-

żył, 2) lp ten łupieżca, tego łupieżcy, temu łupieżcy, tego łupieżcę, łupieżco! tym łupieżcą, o tym łupieżcy; lm ci łupieżcy, tych łupieżców, tym łupieżcom.

Łupina — łupiniasty. Składnia: 1) Ł. czego, 2) Ł. od czego (zwrot ten uwydatnia, że między łupiną a przedmiotem, do którego ona należy, jest luźny tylko związek).

1. Łupina orzecha. Łupiny kartofli. 2. Odkryto kopalnie łupin od jaj. *Makusz.*

Łupiskóra, tego łupiskóry, temu łupiskórże, tego łupiskórę, łupiskóro! tym łupiskórą, o tym łupiskórże; lm te łupiskóry, tych łupiskórów lub tych łupiskór (rz.), tym łupiskórom...

Łuska — łuszczyna (mała łuska, kawałek łuski) — łuskowy — łuskowaty. I Forma dlm tych łusk, nie: łuski. II Składnia: 1) Ł. czego, 2) Ł. od czego. Ob. Łupina.

Zwrot: łuska spada komu z oczu. *SF* = ktoś zaczyna widzieć rzeczywistość prawdę.

Łuskać = obdzierać z łuski. Por. Łuszczyc. I Formy: łuskam, łuskasz, łuska, łuskają; łuskaj! łuskajcie!; łuskający; łuskany; łuskał..., łuskali. II Składnia: Ł. co.

Łuskała groch.

Łuszczyć = łuszczyć się, pokrywać się łuską. Formy: łuszczęje, łuszczęjesz, łuszczęje, łuszczęjemy..., łuszczęją; łuszczęj! łuszczęjcie!; łuszczęjący; złuszczali; łuszczali..., łuszczeli.

Łuszczyc = obdzierać z łuski. I Formy: łuszczę, łuszczysz, łuszczysz, łuszczymy..., łuszczą; łuszcz! łuszczcie!; łuszczący; złuszczony; łuszczyl..., łuszczyli. II Składnia: Ł. co lub (przen.) kogo.

Węgrów łuszczysz, jako orzechy. *Kaczk. cyt. SW.*

Łuszczyć się = łuszczyć, pokrywać się łuską. Łużyce — łuzyci, — Łużyczanin. I Formy: Łużyczanin, jak: mieszczanin. II Składnia: 1) mieszczać w Łużycach lub na Łużycach. 2) jechać do Łużyc lub na Łużyce. Por. Litwa, Łotwa.

Łykać (niedok.) — łyknąć (dok.). I Formy: łykam, łykasz, łyka..., łykają; łykaj!;

łykający; łykany; łykał, 2) łyknę, łykniesz, łyknie...; łyknij!; łyknąwszy; łyknął, łyknąłem; łyknęli. II Składnia: Ł. co.

Łyko — łykowy — łykowaty.

Zwroty: 1) łyko drzeć z kogo (rub.). *SF* = łupić kogo; 2) drzeć łyko, póki się da (rub.). *SF* = 1) pić, dopóki można; 3) wziąć kogo w łyka (rub. *SF* = związać).

Łysiec — Formy: łysięje, łysięjesz, łysięje, łysięjemy..., łysięją; łysiej! łysiejcie!; łysięjący; ołysiali, ołysiali; łysiał..., łysieli.

Łyskać (się), — łysnąć (się), częściej: błyskać się, — błysnąć (się) (Kr. 2, 135).

Łyskawica, częściej: błyskawica (Kr. 2, 135).

Łysy — bardziej łysy; młm (męskoosob.) łysi.

Łyzka — łyżeczka; dlm tych łyżek.

Zwroty i wyrażenia: 1) pełna łyżka, nie: zestrzychowana łyżka (por. niem. gestrichener Löffel); 2) łyżka wazowa, 3) łyżka do kawy, do herbaty, łyżka drewniana, nie: kopyść, kopystka (gw. prow.) *IGD*, 4) być gotowym kogo w łyżce wody utopić, *SF* = dybać na czyją zgubę.

Łyżwa ta (nie: ta łyżew) — łyżwiarz. Formy: 1) dlm tych łyżew, rzadko: łyżw, 2) dlm tych łyżwiarzy, rzadziej: łyżwiarzóv.

Na opłatę łyżw. *zerom.*

Zwrot: ślizgać się na łyżwach, nie: łyżwami.

Łza — łezka, — łzawy, — łzowy; dlm tych łez. Znaczenie: 1) łzawy = pełen łez, 2) łzowy = odnoszący się do łzy, właściwy łzie.

Zwroty: 1) łzy stają, kręcą się w oczach; 2) łzami się zalać, oblać; we łzach się rozplýwać; 3) mieć łzy w oczach; 4) łzy potykać; 5) zanosić się od łez, we łzach tonąć; 6) łzy komu z oczu wyciskać = martwić, rozrzewniać; 7) łzy komu ocierać = pocieszać; 8) przez łzy mówić, śmiać się = płacząc mówić, śmiać się... 9) śmiać się do łez = śmiać się serdecznie tak, że aż łzy w oczach stają; 10) łzy, jak groch; 11) oczy komu łzami zachodzą.

1. Mnie łzy stanęły w oczach. *Strug.* Łzy zakrećity się pod powiekami matki. *Siedl.* 2. Oleńka zalała się łzami. *Sienk.* Oblewała się łzami. *Małacz.* Rozplýwała się we łzach. *Zerom.* 3. Miał łzy w oczach. *Nowak.* 4. Z rozrzewnienia łzy potykał. *Siedl.* 5. Janek zanosił się od łez. *Nowak.* Tonęła we łzach. *Naik.* 6. Bedziesz słuchał muzyki, która z oczu ludzi wyciska łzy. *Kad.* 8. Odpowiedział przez łzy. *Bartk.* 10. Łzy jak groch płynęły mu po twarzy. *Sierosz.* 11. Aż mu oczy zachodziły łzami. *Parand.*

M

Macać co lub czego.. I Formy: macam, macasz, maca..., macaj!; macający; macany; macała. II Składnia: 1) M. co lub czego — czym = dotykać czego, 2) M. (bez dopełn.) = szukać przy pomocy dotykania przedmiotów.

1. Macał głowę swoją i wyrzekł, że masz zdolność do nauk ścisłych. *Krasiń.* Zapewne Rózczycki swej macał. *Mick.* 2. ślepy w koło siebie kijem maca. *Stasz. cyt. SW.*

Machać (niedok.) — machnąć (dok.). I Formy: 1) macham, machasz, macha..., machają; machaj!; machający; machał..., machali, 2) machnę, machniesz, machnie, machniemy..., machną; machnij!; machnąwszy;

machnął, machnąłem (nie: machłem), machnęła (nie: machła), machnęli, (nie: machli).

II Składnia i znaczenie: 1) M. czym = gwałtownie czym poruszyć, uderzyć, 2) M. kogo, co (rub.) = uderzyć kogo, co, załatwić co, zrobić co, ukończyć co, 3) M. do kogo, do czego = gwałtownie gestykulować do kogo, 4) M. do kogo, do czego = szybko się poruszać do kogo, do czego, 5) M. na kogo = gwałtownymi gestami przywoływać kogo, 6) M. na kogo, na co (z domysł. lub wyraźn.: ręką) = rezygnować z kogo, z czego, lekceważąc kogo, co.

1. Machnęła Kijanką. *Prus.* Oficerowie machali szablami. *Kad.* Machali rękami. *Iwasz.* 2. Mach-

nał miłą. *SF.* Machnął głupstwo. *SF.* 3. Machaja do nas białe chusteczki. *Kad.*

Machina—Znaczenie: 1) *M.* = przyrząd mechaniczny (w tym znaczeniu zwykle używa się dziś wyrazu: maszyna), 2) *M.* (przen.)—rzecz skomplikowana, wielka; ogrom, kolos. 2. *A.*, to machina, ledwo się dźwiga. *SW.* Trudno się z tą machiną porać.

Machinacja, zwykle w *lm*: machinacje (nie: maszynacje) = intrygi, podstępne działania. **Machinalny** — machinalnie, nie: maszynalny — maszynalnie.

Kroczył bez celu, machinalnie naprzd. *Danił.* Szedł machinalnie. *Ostr.*

Machlarz lub **machlerz** = kłamca, oszust; *dIm* tych machlarzy lub machlarzów.

Machlować (niedok.) — zmachlować (dok.). I *Formy*: 1) machluje, machlujesz...; machluj!; machlujący; machlować, 2) zmachluje, jak: machlują. II *Składnia*: *M.* co.

Machnąć się dokąd (rub.) = udać się dokąd. **Machnęła się** do Łodzi. *Strug.*

Maciej — **Maciuś**, — **Maciejowa**. *Formy*: **Maciejowa**, **Maciejowej**, **Maciejowej**, **Maciejową**, **Maciejowo!** **Maciejową**, o **Maciejowej** (odmiana przymiotnikowa, tylko w wołaczu końcówka rzeczownikowa).

Maciejowice — **maciejowicki**.

Macierz—**macierzyński** (Łoś *Gr.* 2, 84) (nie: **macierzeński**)—**macierzyństwo** (nie: **macierzeństwo**),—**macierzysty**. I *Forma* wlp **macierzy!** II *Znaczenie*: 1) **macierzyński**=**wiaściwy macierzy** = **matce**, należący do **macierzy** = **matki**, 2) **macierzysty** = **należący do macierzy** = **ojczyzny**, **ojcowizny**; **ojczysty**, **rodowity**, **rodzinny**.

1. **Obowiązek** był **musem serca macierzyńskiego**. *Dyg.* 2. **Nieraz** myślisz, że **zdanie urodziłeś z siebie**, a **ono jest wyssane w macierzystym chlebie**. *Mick. cyt. SW.*

Wyrażenie: **język macierzysty** (! *germ.* pod wpływem *niem.* *Muttersprache*) = **język ojczysty**. *Kr.* 2, 139 *nm.*

Macióra, **nie**: **macióra**; *dIm* tych **macior**, **nie**: **maciór**.

Maciupci. **maciupętki**, **czasem**: **maciupy**.

Macka, **zwykle** w *lm*: **te macki**; *dIm* tych **macek**, **nie**: **macków**.

Macocha — *Formy*: *lp* **ta macocha**, **tej macochy** (nie: **macochi**), **tej macosze**, **tę macochę...**; *lm* **te macochy** (nie: **macochi**), **tych macoch...**

Maczać — I *Znaczenie*: 1) *M.* = **zanurzać w płynie**, — (*dok.*) **umaczać**, 2) *M.* = **zwilżać płynem**, — (*dok.*) **zmaczać**. II *Formy*: **maczam**, **maczasz**, **macza**, **maczamy...**, **maczają**; **maczaj!** **maczajcie!**; **maczający**; **maczał...**, **maczali**, 2) **umaczam**, **zmaczam**, **jak: maczam**.

Zwrot: **rękę w czym maczać**. *SF*=**brać w czym udział**.

Mać (*dawn.*) = **matka**; **dziś** tylko w **przekleństwach**: **psia mać!**...

Madapolam (nie: **madepolam**, **ani**: **madepolan**) = **gatunek perkalu** — **madapolamowy**; *dIp* tego **madapolamu**.

Madiar lub **Madziar**.

Madonna, **nie**: **madona**.

Madryt — **madrycki**; *dop.* **Madrytu**.

Maestro (!) — **maestria** (!) = **mistrz**; **artysta** — **mistrzostwo**, **artyzm**.

Magazyn (nie: **magazen**)—**magazynowy**, — **magazynier**; *dIp* tego **magazynu**. *Znaczenie*: 1) *M.*=**skład**, **sklep**, 2) *M.* = (!) **czasopismo zawierające różne wiadomości** (*PJ* 36/7).

Ma'gdeburg (nie: **Magde'burg**) — **magdebur'ski**; *dop.* **Magdeburga**.

Magiel **ten** (nie: **ta magiel**) — **maglarz** — **maglarka**. *Formy*: 1) *dIp* tego **magla**, **nie**: **maglu**, *mlm* **te magle**, *dIm* **tych magli**, **nie**: **magłów**, 2) *dIm* **tych maglarzy**, **rzadziej**: **maglarzów**.

Magister (*r. w'sp.*) — **magisterski** lub **magistrowski**.

On jest magistrem. **Ona jest magistrem**.

Formy: *dIp* tego **magistra**, *mlm* **magistrzy** lub **magistrowie**.

Magisterium — *Formy* **jak: gimnazjum**.

Maglować (niedok.) — **zmaglować** lub **umaglować** (*dok.*). I *Formy*: 1) **magluje**, **maglujesz...**; **magluj!**; **maglujący**; **maglowany**; **maglować**, 2) **zmagluję** lub **umagluję**, **jak: magluję**. II *Składnia*: 1) *M.* **co** — **czym** = **wałkować co w maglu**, 2) *M.* **kogo** (*przen.*) = **nudzić kogo**, **męczyć pedantycznymi pytaniami** lub **żadaniami**, 3) **zmaglować co** (*przen.* **tylko w postaci dok.**) = **przeskrobać co**, **zrobić coś złego**.

Magnes, **nie**: **magnet** (= **ciało przyciągające żelazo**), **ale**: **magnetyzm** — **magnetyczny**, — **magnetyzować**. *Formy*: 1) *dIp* tego **magnesu**, 2) *dIp* tego **magnetyzmu**, *mjsclp* w tym **magnetyzmie**.

Magneto **to** (*JP* 17, 128), **nie**: **ta magneto**.

Magnetyzować — **magnetyzer**, **nie**: **magnetyztor**. I *Formy*: 1) **magnetyzuję**, **magnetyzujesz...**; **magnetyzuj!**; **magnetyzujący**; **magnetyzowany**; **magnetyzował**. II *Składnia*: *M.* **kogo** — **czym**.

Wymową magnetyzował **sluchaczy**. *SW.*

Magnez (= **pierwiastek metaliczny**), *dIp* tego **magnezu**.

Magnificencja — *Składnia* **zgody**, **jak w wyrazach**: **eminencja**, **ekscelencja**.

Nasza magnificencja zarządził (nie: **nasza magnificencja zarządziła**).

Magnolia, *dIp* **tej magnolii** i *dIm* **tych magnolii**.

Maharadża—*Formy*: *lp* **ten maharadża**, **tego maharadży**, **temu maharadży**, **tego maharadzę**, **maharadzo!** **tym maharadzą**, o **tym maharadży**; *lm* **ci maharadzowie**, **tych maharadzów**, **tym maharadzom...**

Mahomet — **mahometanin** — **mahometan'ski**, — **mahometanizm**. *Formy*: *lp* **ten mahometanin**, **tego mahometanina...**; *lm* **ci mahometanie**, **tych mahometan...**

Zwrot: **Mahomet komuś na ucho nastąpił**=**ktos nie umie śpiewać**.

Pan miłszy jest bez śpiewu, **panu w dzieciństwie Mahomet** **musiał nastąpić na ucho**. *Małacz.*

Mahoń — mahoniowy; dlp tego mahoniu.
Maj — majowy. Formy: maj, maja, majowili..., w maju.

Zwroty: piąty maj lub piątego (z domysł. : dnia) maja, w dniu piątym maja lub dnia piątego maja, albo: piątego maja.

Majaczeć = migotać w dali. Formy: majaczeje; majaczejący; majaczał, majaczała, majaczeli, majaczały.

Majaczyć — I Formy: majacze, majaczysz, majaczy, majaczymy..., majacza; majacz! majaczcie!; majaczący; majaczył, majaczyła, majaczyli, majaczyły. II Znaczenie: 1) M. = majaczeć, 2) M. = bredzić w gorączce. **Majaczyć się** = majaczeć.

Majątek — majątkowy, — majątny. I Forma dlp tego majątku. II Znaczenie: 1) majątkowy = odnoszący się do majątku, związany z majątkiem, np. podatek majątkowy, 2) majątny = posiadający majątek, np. majątny człowiek.

Zwroty: 1) robić majątek; 2) przychodzić do majątku. *SF.*

Jankiel zrobił majątek. *Mick.*

Majdać lub **majtać** czym. Formy: majdam, majdasz...; majdaj!; majdający; majdał.

Majdan, dlp tego majdanu.

Majdrować (niadok.) — zmajdrować (dok.). I Formy: 1) majdruje, majdrujesz...; majdruj!; majdrujący; majdrował, 2) zmajdruje, jak: majdruje. II Składnia: 1) M. co = robić coś powoli, nieumiejętnie, psuć, 2) M. około czego = gmerać długo około czego.

1. Coś tam zmajdrował? 2. Złodziej majdruje około zamku. *SW.*

Majestat — majestatyczny; dlp tego majestatu.

Majonez — majonezowy; dlp tego majonezu.
Majorat, dlp tego majorata (= spadkobiercy), ale: tego majoratu (= majątku spadkowego).

Majster — majstrowa, — majsterka. I Formy: 1) dlp tego majstra, młm ci majstrowie lub majstrzy, 2) lp ta majstrowa, tej majstrowej, tej majstrowej, tę majstrową, majstrowo! tą majstrową, o tej majstrowej; lm te majstrowe, tych majstrowych, tym majstrowym, tymi majstrowymi... (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa). II Składnia: 1) Majster lub majsterka w czym (na oznaczenie czynności, w której się jest majstrem), 2) Majster do czego (na oznaczenie przedmiotu, w którego używaniu jest się majstrem), 3) Majster od czego (żart.) = majster do czego lub majster w czym.

1. To jest majster w zawracaniu ludziom głowy. Przyszli wnet ludzie świadomi majsterki w przszukiwaniu piwnic. 3. Majster od nawracania rodaków. *Matacz.*

Majstersztyk, nie: majstersztuk; dlp tego majstersztyku.

Mak, dlp tego maku.

Zwrot: jak makiem zasiał = zapanowała cisza. Na jego lekcji jest zawsze, jak makiem zasiał. *Nowak.*

Makaron, nie: makaran; dlp tego makaronu.
Makaronizm — makaronista, — makaroniczny. Formy: 1) dlp tego makaronizmu, w tym makaronizmie, 2) makaronista, jak: humanista.

Makiawel lub **Machiawelli** — makiawelizm (nie: machiawelizm) — makiawelski, nie: machiawelski. Formy: dlp tego makiawelizmu, mjsclp w tym makiawelizmie.

Makintosz lub **mekintosz**. Znaczenie i forma: 1) M. = gatunek tkaniny nieprzemakalnej; dlp tego makintoszu (mekintoszu), 2) M. = płaszcz z takiej tkaniny; dlp tego makintosza (mekintosza).

Maków (Mazowiecki, Podgórski) — makowski.

Ma'ksimum, nie: maksimum (ndm.), ale: maksymalny.

Zwroty: 1) podnieść do maksimum; 2) podnieść się, rozwinąć się do maksimum; 3) dojsć do maksimum.

Maksyma.

Zwroty: 1) wziąć sobie co za maksymę; 2) mieć sobie co za maksymę.

Wziął sobie za maksymę. *Żerom.*

Makuch ten, nie: ta makucha; dlp tego makucha.

Makutra (!) lub **makotra** (! prow.) = donica (IGD).

Malakka, nie: Malaka. Formy: dop. Malakki, miejsc. na Malakce.

Malarz — malarka, — malarski, — malarstwo; dlm tych malarzy lub malarzów.

Malborg — malborski; dop. Malborga.

Malec — Formy: lp ten malec, tego malca, temu malcowi, tego malca, malcze! tym malcem, o tym malcu; lm ci malcy, tych malców (nie: malcy), tym malcom... Ob. *Rzeczowniki na -ec.

Maleć (niedok.) — zmaleć (dok.). Formy: 1) maleje, malejesz...; malej!; malejący; małał, maleli, 2) zmaleć, jak: maleć

Zmałał jeszcze w jego oczach. *Goet.*

Malować — I Formy: 1) maluję, malujesz...; maluj!; malujący; malowany; malował, 2) pomaluję, namaluję, jak: maluję. II Znaczenie i składnia: 1) malować co — czym (o rzemieślniku) — (dok.) pomalować, 2) malować co — czym — na czym (o artyście) — (dok.) namalować.

Malowany — Znaczenie: 1) M. = poddawany malowaniu (niedok.), 2) M. = pomalowany na zawsze (dok.), mający tę właściwość, że musi być malowany. Ob. Posrebrzany.

Malowane garnki.

Zwroty: 1) malowany w co; 2) malowany na kolor zielony, czerwonony...; 3) malowany olejno, nie: na olejno.

1. Tace ogromne, w kwiaty ślicznie malowane. *Mick.* (Piec) był malowany w ten sam deseń co ściany. *Parand.* 2. Malowany na marmur. *Reym.*

Malowidło, dlm tych malowideł.

Malta — maltański.

Krzyż maltański. Kawaler maltański.

Maltretować (niedok.) — zmaltretować (dok.). I Formy: 1) maltretuję, maltretujesz...; mal-

tretuj!; maltretujący; maltretowany; maltretował, 2) zmalretuję, jak: maltretuje. II Składnia: M. kogo — czym.

Maltus (nazwisko) — maltuizm, częściej: maltuzjanizm. Formy: dlp tego maltuzjanizmu, mjsclp w tym maltuzjanizmie.

Malwersacja (nie: malwerzacja) — malwersacyjny. Formy: dlp tej malwersacji; dlm tych malwersacji (-yj).

Malwersować (niedok.) — zmalwersować (dok.). I Formy: 1) malwersuję, malwersujesz...; malwersuj!; malwersujący; malwersowany; malwersował, 2) zmalwersuję, jak: malwersuję. II Składnia: M. co

Małgorzata — Małgosia.

Mało — mniej.

Zwroty: 1) mało tego = nie dość tego, nie dość na tym; 2) jest komu czego mało (bezpodm.); 3) mało pomatu = stopniowo; 4) mało wiele — niewiele.

1. Mało tego. *Sienk.* Mało tego, schował się w grochach. *Sierosz.* 2. Mało mu było tych panienek. *Iwasz.* 4. Mało wiele przed półrokiem. *Zerom. cyt. Szeffs* 26.

Małogoszcz ten (nie: ta Małogoszcz) — małogoski. Ob. Bydgoszcz.

Bitwa pod Małogoszczem (1863 r.)

Małoletni, nie: małoletny.

Małomówny, nie: małowówny, ale: mowny, wymowny.

Małopolanin — Małopolanka. Formy: lp ten Małopolanin, tego Małopolanina, temu Małopolaninowi...; lm ci Małopolanie, tych Małopolaninów... (odmiana jak mieszczanin).

Małopolska — małopolski. Znaczenie: 1) M. = obszar obejmujący dzisiejsze województwa: kieleckie, południową część lubelskiego, krakowskie.

2) M. (!) = b. Galicja (utożsamianie Małopolski z b. Galicją jest to ujmowanie dzielnic Polski nie w ramach tradycji historycznej polskiej, lecz w ramach narzuconych obcym gwałtem zaborów). Składnia: 1) w Małopolsce, ale: na Mazowszu, na Podlasiu, na Kujawach, na Kaszubach, na Wołyniu...; 2) do Małopolski, ale: na Mazowsze, na Podlasie, na Kujawy, na Kaszuby, na Wołyń...

Małpa — małpować. I Formy: małpuję, małpujesz...; małpuj!; małpujący; małpowany; małpował. II Składnia: 1) małpować co = naśladować co, udawać co, 2) małpować kogo — w czym = naśladować kogo — w czym.

1. U nas małpują wszystkim, co obce. *Krasz. cyt. SW.* 2. Małpuje go w ruchach.

Mały — mniejszy. Składnia: M. czym lub z czego.

1. Mały duchem. 2. Był mały z postawy. *Mick.* Zwroty: 1) mniejsza o kogo lub o co = nie warto się o kogo lub o co spierać lub kłopotać; 2) mniejsza z kim, z czym = nie warto się kim, czym zajmować, można się z czym pogodzić

1. Mniejsza o przyczynę. *Święt.* Mniejsza o niego. *Święt.* 2. Mniejsza z nim, napijiesz się? *Reym.* Posiedzę do rana, mniejsza z tym. *Grusz.* Mniejsza z tym, ale... *Dąbr.* Mniejsza z tym, dość że żył nędźnie. *Nowak.*

Małżeństwo = związek małżeński.

Zwroty i wyrażenia: 1) wstąpić w związek małżeński; 2) zawrzeć związek małżeński; 3) małżeństwo z miłości (bez miłości); 4) urodzony w małżeństwie; 5) małżeństwo z kim, nie: za kogo.

1. Wstąpił w związek małżeński. *Kod. Cyw. Rodzina.* 3. Małżeństwo z miłości. *Dąbr.* 4. Urodzony w małżeństwie. *Kod. Cyw. Rodzina.* Pragnie się jej pozbyć, zmuszając ją do małżeństwa z człowiekiem nielubianym (nie: za człowieka nielubianego). *Cyt. Kr. I, 87.*

Małżonek ten (r. wsp.) = mąż lub żona.

Krewny małżonka jest powinowatym drugiego małżonka. *Kod. Cyw. Rodzina.* Jedno z małżonków.

Mamięć, nie: manić. I Formy: mamię, mamisz, mami, mamimy...; mamią; mam! mamicie!; mamiący; mamiony; mamił, mamiła..., mamiłi, mamiły. II Składnia: M. kogo — czym.

— To jedno puste miejsce nęci go i mami. *Mick.* Mamiło ich to miasto. *Zerom.* To łowców trwoży, to nadzieją mami. *Mick.*

Mamlać, rzadko: mamleć = mlaskać, ślinić się. Formy: mamlam, mamlasz, mamla lub mamle, mamlesz, mamle...; mamlaj!; mamlający; mamlany; mamlał.

Mamlać — I Formy: mamłam, mamłasz, mamła lub mamle, mamlesz, mamle...; mamłaj!; mamłający lub mamłający; mamłany; mamlał. II Znaczenie i składnia: 1) M. co = żuć, ssać; — (dok.) zmamlać; 2) M. co = mamrać, rozpinać ubranie jak mamka karmiąca dziecko, nosić się niechlujnie; — (dok.) rozmamlać.

1. Dziecko mamle pierś. *SW.* 2. Chodzi wczynie rozmamłana.

Mamrać (niedok.), mamrzę, mamrzesz, mamrze...; rzadziej: mamram, mamrasz.

Mamrzą coś niewyraźnego. *SW.* Mamra do siebie. *Ork. cyt. SW.*

Mamrotać, rzadziej: marmotać. I Formy: mamroczę, mamroczesz..., rzadziej: mamroczę, mamrociesz... (dawn.); mamrotam, mamrotasz...; mamroc! mamroczie!; mamrocący; mamrotał. II Składnia: 1) M. co — o czym — do kogo, 2) M. (bez dopełn.) = mruzczyć.

1. Mamrocze pacierze. *SW.* Wyszedł mamrocząc coś do siebie. *Kruczk.* 2. Niedźwiedź mamrocze. *SW.*

Mamut — mamutowy; dlp tego mamuta.

Mamzer (nie: mamżer, ani: manżer) = bękart.

Manatki (tylko w lm), dop. tych manatek — Zwroty: brać, zbierać manatki = zbierać się do podróży.

Wziąć manatki i dalej. *Dąbr.* Trzeba będzie zbierać manatki do powrotu. *Iwasz.*

Mandaryn — mandarynizm, nie: mandaryzm. Formy: 1) lp ten mandaryn, tego mandaryna, temu mandarynowi...; lm ci mandaryni, tych mandarynów...; 2) dlp tego mandarynizmu, mjsclp w tym mandarynizmie.

Mandat, dlp tego mandatu. Składnia: 1) M. do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia czynność, którą się w mandacie zleca), 2) M. na co (gdy się wymienia stanowisko, na którym ma się wykonywać zlecone w mandacie czynności), 3) M. nad czym (gdy się

wymienia coś, nad czym się ma wykonywać zlecone w mandacie czynności opieki bądź dozoru).

1. Otrzymał mandat do (nie: dla) zbierania materiałów. *Cyt. Kr. 1, 78.* 2. Otrzymał mandat poseski na Sejm. 3. Anglia otrzymała mandat nad Palestyną. Walka o mandaty nad koloniami.

Mandolina — mandolinista. Ob. Duda, Kobza. Formy: mandolinista, jak: humanista. **Mandżur** — Mandżuria, — mandżurski. Składnia: 1) mieszkać w Mandżurii, 2) jechać do Mandżurii.

Manekin, dlp tego manekina.

Manewr, dlp tego manewru. Składnia: 1) M. kogo (gdy się wymienia osobę, która się do manewru ucieka), 2) M. z kim, z czym (gdy się wymienia osobę bądź rzecz, przy pomocy której lub w stosunku do której manewr się wykonywa), 3) M. czym (gdy się wymienia rzecz, przy pomocy której manewr się wykonywa)

2. Nie obraził się na manewr z kłianka. *Prus*

3. Manewr taborem.

Maneż, dlp tego manezu.

Mania — Mańcia (imię własne, w wymowie: Mańa); woł. Maniu! Mańciu!, ale: Marylka — Marylko!

Mania (rzecz. posp., w wymowie: mańja) — maniak — maniacki, — maniaństwo.

Maniaczeń (niedok.) — zmaniaczeń (dok.) = stawać się (stać się) maniakiem. I Formy: 1) maniaczeje, maniaczejesz...; maniaczeje!; maniaczejący; maniaczał..., maniaczeli, 2) zmaniaczeje, jak: maniaczeje. II Składnia: M. z czego lub od czego.

Maniaczyć kogo = tumanić, oszukiwać kogo.

Maniaczyć (się) = dziwić (się). Formy: maniacze (się), maniaczysz (się), maniaczy (się), maniaczymy (się)..., maniacza (się); maniacz (się)! maniaczcie (się)!; maniaczący (się); maniaczyli (się).

Maniera — manierzysta, — manierować (się) — zmanierować się (dok.). Formy: 1) manieruję się, manierujesz się...; manieruj się!; manierujący się; manierował się, 2) zmanieruję się, jak: manieruję się; zmanierowany.

Manifest — manifestowy; dlp tego manifestu.

Manifestacja — manifestacyjny. Formy: dlp tej manifestacji, dlm tych manifestacji (-cyj).

Manifestować (niedok.) — zmanifestować (dok.). I Formy: 1) manifestuję, manifestujesz...; manifestuj!; manifestujący; manifestowany; manifestował, 2) zmanifestuję, jak: manifestuję. II Składnia: M. co — czym.

Plączem manifestował swą obecność. *SW.*

Manipulacja (nie: manikulacja) — manipulacyjny. Formy: dlp tej manipulacji, dlm tych manipulacji (-cyj).

Manipulować, nie: manikulować. I Formy: manipuluję, manipulujesz...; manipuluj!; manipulujący; manipulowany; manipulował. II Składnia: 1) M. co lub czym = kierować czym, 2) M. (bez dopełn.) = działać, majstrować.

1. Manipulował zrecznie wytrychem. 2. Dostał się do wnętrza sklepu, gdzie mógł już bez żadnej przeszkody manipulować. *Cyt. SW.*

Mankament (nie: nekament), lepiej: uchybienie, błąd, brak; dlp tego mankamentu.

Mankiet (zwykle w lm: mankiety), nie: manszet (JP 7, 144), ani: manszeta, ani: mańkiet. Forma dlm tych mankietów, nie: tych mankiet.

Manna.

Zwrot: żyć manną niebieską (Bożą) = utrzymywać się przy życiu bez pracy.

Nie będzie żył manną Bożą. *Dyg.*

Manometr — manometryowy, nie: manometryczny; dlp tego manometru.

Manowiec, zwykle w lm: manowce. Formy: dlp tego manowca, mlm te manowce, dlm tych manowców, nie: tych manowcy.

Zwrot: puszczać się na manowce. *SF.*

Mansarda (nie: mansard) = poddasze (mieszkanie na poddaszu), facjatka.

Man'tua (nie: Mantu'a) — mantuański (pod wpływem łc. mantuanus. Łoś Gr. 2, 84). Formy: Mantua, Mantuy (rzadziej: Mantui), Mantui, Mantuę, Mantuo! Mantua, w Mantui. **Manuał** ten (nie: to manuale, dawn.) = zeszyt podręczny, brulion tymczasowy; dlp tego manuału.

Manufaktura = wyrób.

Manuskrypt = rękopis; dlp tego manuskryptu.

Mańkut, nie: majkut, ani: mańkat, ani: mankat; dlp tego mańkuta.

Mara — Składnia: 1) M. czego = mara zawierająca w sobie obraz czego, 2) M. z czego = mara pochodząca z czego.

1. Nawiedzały go od czasu do czasu mary lat dawnych. 2. Mary z lat dawnych sżyły za nim. *Bartk.*

Marazm = zniedołężnienie. Formy: dlp tego marazmu, mjsclp w tym marazmie.

Marceli, nie: Marcel (PJ 1, 133). Por. Korneli lub Kornel. Formy: Marceli, Marcelego, Marcelemu..., o Marcelim.

Marchew (nie: marchiew, ani: marchwia) — marchewka, — marchwiany, — marchwiasty.

I Formy: dlp tej marchwi, mlm te marchwie, dlm tych marchwi. II Znaczenie: 1) marchwiany = odnoszący się do marchwi, właściwy marchwi, 2) marchwiasty = przypominający marchew, obfitujący w marchew.

Marcypan (nie: marcepan) — marcypanik; dlp tego marcypanu, częściej: marcypana (SW, N).

Z lepkiego marcypanu. *Kad.*

Zwrot: obchodzić się bez marcypanów = poprzestawać na swoim. *SW.*

Mardać lub merdać, rzadziej: margać, nie: myrdać (gwar.). I Formy: mardam, mardasz, marda..., mardają; mardaj!; mardający; mardał. II Składnia: M. czym.

Zwrot: mardać ogonem (rub.) = przymilać się, schlebiać.

Tylko merdać ogonem. *Wikł.*

Marek (nazwisko) — Markowa. Formy: 1) Marek, Marka, Markowi..., nie: Mareka, Marekowi... Ob. Danek, 2) Markowa, Markowej, Markowej, Markowa, Markowo! Mar-

kowa, o Markowej (odmiana przymiotnikowa, tylko w wołaczu końcówka rzeczownikowa).

Margaryna (nie: margeryna) = tłuszcz roślinny.

Margerytka (nie: margarytka) = kwiat z rodziny złożonych (rumianek, stokrotka).

Zapamiętaj! się w białe kwiatki margerytek. *Reym.*

Margiel ten (nie: ta margiel) — margłowy, — marglisty; dlp tego marglu. II Znaczenie: 1) margłowy = odnoszący się do marglu, właściwy margłowi, 2) marglisty = pełen marglu.

Margines — marginesowy. Formy: dlp tego marginesu (nie: marginesa), młm te marginesy, dlm tych marginesów.

Margrabia — Formy jak: hrabia.

Maria — mariański (pod wpływem łc. marianus, Łoś Gr. 2, 84, nie: maryjski), — maryjny. Znaczenie: 1) mariański (mariacki tylko w wyrażeniu: Kościół Mariacki) = należący do Marii, ufundowany pod wezwaniem Marii lub dla uczczenia Marii, 2) maryjny = związany z Marią, np. modlitwy maryjne.

Mariampol — mariampolski; dop. Mariampola.

Marian — Marianna.

Mariasz — mariaszowy; dlp tego mariasza.

Zwrot: grać mariasza lub w mariasza.

Mariaż (żart.) = związek małżeński, małżeństwo; dlp tego mariażu.

Marienbad — marienbadzki; dop. Marienbada.

Marionetka.

Zwroty: 1) być marionetką = nie mieć swojego zdania ani woli; 2) służyć komu za marionetkę = pod pozorami samodzielności ulegać całkowicie cudzej woli.

Stosowali się do niego i służyli mu za marionetki bez woli i władzy własnej. *Krasz. cyt. SW.*

Marka — mareczka, — markować; dlm tych marek.

Zwroty i wyrażenia: 1) marka pocztowa, gozrej: znaczek pocztowy (pod wpływem niem. Postzeichen); 2) mieć dobrą (złą) markę = mieć dobrą (złą) opinię; 3) marka (!) fabryczna = cecha fabryczna. *KJMK.*

Jego pseudonim ma dobrą markę. *Dąbr.*

Markier, nie: markir; dlp tego markiera. Znaczenie: 1) M. = kontroler gry, 2) M. = kelner wydający gościom porcję otrzymaną w bufecie za markami.

Markietan = przekupień obozowy (nie: markietant) — markietanka.

Markotnie lub **markotno**.

Marmolada (nie: marmelada) z czego.

Marmolada z jabłek. *Dąbr.*

Marmotać, częściej: **mamrotać**. Formy: marmocze, marmoczesz, marmocze..., rzadko: marmocę, marmocesz, marmocę... (dawn.), marmotam, marmotasz, marmota..., marmocz! marmoczcie!, marmoczący; marmotał. **Marmur**, dlp tego marmuru.

Marnieć (niedok.) — zmarnieć (dok.). I Formy: 1) marnieję, marniejesz, marnieje...;

marniej!; marniejący; marnia!,..., marnieli, 2) zmarnieję, jak: marnieję. II Składnia: M. z czego lub od czego. (Ob. Marznąć).

Owce od zimna marnieją. *Cyt. SW.* Marnieje z nadmiernej pracy.

Marnotrawca — Formy: lp ten marnotrawca, tego marnotrawcy, temu marnotrawcy, tego marnotrawcę, marnotrawco! tym marnotrawcą, o tym marnotrawcy; lm ci marnotrawcy, tych marnotrawców, tym marnotrawcom, tych marnotrawców, marnotrawcy! tymi marnotrawcami, o tych marnotrawcach.

Naiwność pokutującego marnotrawcy. *Święt.*

Marnotrawić (niedok.) — zmarnotrawić (dok.). I Formy: 1) marnotrawię, marnotrawisz, marnotrawi, marnotrawimy..., marnotraw!; marnotrawiący; marnotrawi!, 2) zmarnotrawię, jak: marnotrawię. II Składnia: M. co.

Marnować (niedok.) (= zużywać bez pożytku) — zmarnować (dok.). Por. Marynować. Formy: 1) marnuję, marnujesz..., marnuj!; marnujący; marnowany; marnowa!, 2) zmarnuję, jak: marnuję. II Składnia: M. co — na co.

Taki straszny pieniądz marnować na głupstwo. *Prus.*

Marny — marniejszy.

Zwrot: iść na marne = marnować się, przepadać daremnie.

Słowa ojca nie poszy na marne. *Kad.* Wszystko pójdzie na marne. *Dąbr.*

Maroko (nie: Marokko) — marokański (nie: marokkański) — Marokańczyk. Składnia: 1) mieszkać w Maroku, 2) jechać do Maroka.

Marony (! prow.) = kasztany jadalne (IGD).

Mars (= ściągnięcie brwi) — marsowaty, — zamarscwany.

Zwroty: 1) marsa zrobić, postawić, nastroić. *SF*; 2) patrzeć marszem. *SF*.

Marsylia — marsylski (PJ 35/16, 50), — marsylianka.

Marsz, dlp tego marszu (o defiladzie, pochodzie), ale: tego marsza (o muzyce).

Zwrot: grać marsza.

Marszczyć. Formy: marszczę, marszczysz, marszczy, marszczymy..., marszcz! marszczcie!; marszczący; marszczony; marszczyl.

Zwroty: marszczyć czoło, brwi.

Martwić — I Formy: martwię, martwisz, martwi, martwimy..., martwią; martw! martwcie!; martwiający; martwiony; martwi!,..., martwili. II Znaczenie i składnia: 1) M. kogo — czym = przyczyniać się do czyjegoś zmartwienia; w tym znaczeniu używany czasownik **martwić** ma funkcję czasownika przechodniego i może przybierać formę bierną, a dopełnienie k o g o jest dopełnieniem bliższym i jak każde dopełnienie bliższe ma tę właściwość, że w zdaniu przeczącym przybiera formę dopełniacza, a w konstrukcji bierniej staje się podmiotem, np. on martwi matkę swoim postępowaniem, on nie martwi matki swoim postępo-

waniem, matka jest przez niego martwiona jego postępowaniem, 2) M. kogo = obchodzić kogo i sprawić przez to zmartwienie; w tym znaczeniu używany czasownik martwić tak samo, jak czasownik obchodzić, ma funkcję czasownika nieprzechodniego i nie może przybierać formy biernej, a dopełnienie kogo, choć położone w bierniku, jest dopełnieniem dalszym i w zdaniu przeczącym pozostaje bez zmiany, np. to ją bardzo martwi, to ją wcale nie martwi. Zwroty tego rodzaju mogą być zastąpione zwrotami: ona się tym martwi, ona się tym nie martwi, ja ją martwię = ona się mną martwi, ja ją nie martwię (tak, jak: ja ją nie obchodzę) = ona się mną nie martwi, ale: ja ją martwię swoim postępowaniem = ona jest przede mną zmartwiona moim postępowaniem; ja jej nie martwię swoim postępowaniem = ona nie jest przede mną zmartwiona moim postępowaniem. Por. Krasn. Składnia 119.

Martwić się—Składnia: 1) M. ś. czymś (nie: z czegoś), co jest lub co się stało smucić się czym, 2) M. ś. o coś, co się stać może, niepokoić się o kogo, o co.

1. Czemu się martwisz tym? *Zerom*. Nie będzie się wszystkim martwić. *Dąbr*. Nie chciał się tym martwić. *Dąbr*. 2. On się martwi o wszystko. *Strug*.

Martwić (= obumierać)—zmartwić (dok.). Formy: 1) martwię, martwiejesz, martwieje, martwiejemy..., martwieją; martwiej!; martwiejacy; martwia..., martwieli, 2) zmartwię, jak: martwieje.

Tu, gdzie wszystko martwieje. *Stasz*

Maruda ten lub ta (r. wsp.). Formy: 1p ten (ta) maruda, tego (tej) marudy, temu (tej) marudzie, tego (tę) marudę, marudo! tym (tą) marudą, o tym (tej) marudzie; 1m te marudy, tych marudów (r. m.) lub tych marud (r. ż.), tym marudom, tych marudów (r. m.) lub te marudy (r. ż.), tymi marudami, o tych marudach.

Maruder (PJ 10, 149), nie: maroder; młm ci maruderzy.

Marudzić — Formy: marudzę, marudzisz, marudzi, marudzimy...; marudź! marudźcie!; marudzacy; marudził.

Mary (tylko w 1m) = nosze pogrzebowe; dop. tych mar. Składnia: dwoje mar stało, nie: dwie mary stały.

Marymont (nazwa przedmieścia Warszawy) — marymoncki; dop. Marymontu.

Marynarka (= kurtka pewnego kroju) (nie: marnarka) — marynarkowy.

Marynarka (= flota)—marynarski (w związku z rzeczownikami: marynarz).

Marynarz, dlm tych marynarzy lub marynarzów.

Marynia, woł. Maryniu! Por. Marysia.

Marynować (= zaprawiać octem) (nie: marnować) — zamarynować. Por. Marnować. I Formy: 1) marynuję, marynujesz, marynu-

je...; marynuj!; marynujący; marynowany; marynował, 2) zamarynowuję, jak: marynuję. II Składnia: M. co — w czym.

Doskonale marynuje śledzie w occie.

Marynowany — Znaczenie: 1) M. = dopiero poddawany marynowaniu (niedok.), jeszcze nie zamarynowany, 2) M. = zawsze zamarynowany (dok.), taki, którego właściwością jest, że musi być zamarynowany. Ob. Posrebrzany.

Zwrot: marynowana figa = nic.

Dostaniesz marynowaną figę.

Marzacy — marzaco. Ob. Kojący — kojąco.

Marzaco rechotały zaby. *Ostr*.

Marzec (nazwa miesiąca). Ob. Maj. Formy: ten marzec, tego marca, temu marcowi...

Marzec (nazwisko) — Marcowa. Formy: 1) Marzec, Marca, Marcowi..., nie: Marzeca, Marzecowi... Ob. Danek, 2) Marcowa, Marcowej, Marcowej, Marcową, Marcowo! Marcowa, tylko w wołaczku końcówka rzeczownikowa).

Marzenia — Składnia: M. o kim, o czym.

Marzenia o szczęściu. *Zerom*. Opetła się marzeniem o karierze aktorskiej. *Świąt*. Wspólnosc marzeń o pomnożeniu majątku. *Bartk*.

Zwroty: 1) oddawać się marzeniom. *SF*; 2) snuć, roić marzenia. *SF*; 3) zatopić się, pogrążyć się w marzeniach lub w marzenia. *SF*; 4) stanąć, być u celu marzeń. *SF*; 5) ocknąć się z marzeń. *SF*; 6) marzenia rozproszyć, rozwiązać. *SF*.

1. Oddawała się marzeniom. *Małacz*.

Marznąć (w wymowie mar-znać) — zmarznąć (dok.). I Formy: 1) marzną, marzniesz, marznie, marzniemy..., marzną; marznij! marznijcie!; marznacy; marznął, ale: marzłem, marzła, marzło (nie: marznałem, marznieła...), marzliśmy, marzłyście..., marzi, marzy, 2) zmarzną, jak: marzną. II Składnia: 1) M. z czego = ziębnać z czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej), 2) M. od czego = ziębnać od czego (dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej), 3) marznie (nieosob.) = mróz bierze.

1. Zmarzył ze strachu. Zmarzył z zimna (lub od zimna). 2. Zmarzył od mrozu (nie: z mrozu). 3. Marznie na dworze.

Marzyć — marzyćciel — marzyćcielski, — marzyćcielstwo. I Formy: marzę, marzysz, marzy, marzymy..., marzą; marz! marciecie!; marzacy; marzony; marzyli..., marzyli. II Składnia: M. o kim, o czym, rzadko: co, nie: nad kim, nad czym.

1. Marzył o sukcesach wielkoświatowych. *Berent*. O czymś większym już dzisiaj nie marze. *Bartk*. Marzę o cichym życiu. *Dąbr*. 2. Gdyś marzył takie rzeczy. *Zerom*.

Masa — masowy. I znaczenie: 1) M. = ilość materii zawartej w ciele fizycznym, 2) M. = wielka ilość, mnóstwo, 3) M. = masa ciastowata; pasta, 4) M. = mienie spadkowe. II Składnia: masa (= mnóstwo, wiele), jak: trocha.

Było (nie: była) masa (lub masę) ludzi. *Wi-działem* masę (nie: masa) ludzi. *Trudno* dać sobie radę z masą ludzi. *Zginał* w masie ludzi. *Masa* tu było wojska. *Miałem* wtedy masę pieniędzy od ojca. *Choyń*.

Uwaga: W mianowniku i bierniku wyraz: masa (masę) ma znaczenie i składnię liczebnika nieoznaczonego: wiele, kilka, w innych przypadkach ma znaczenie i składnię rzeczownika: t i u m.

Wyrażenia: 1) masa migdalowa, czekoladowa... 2) masa do froterowania, 3) masa spadkowa, masa upadłości.

Masakrować (niedok.) — zmasakrować (dok.) — masakra = masakrowanie. Formy: 1) masakruję, masakrujesz...; masakruj!; masakrujący, masakrowany; masakrował, 2) zmasakruję, jak: masakruję.

Masarnia, dlm tych masarni, nie: masarn. **Masarz** — masarski. Formy: dlp tego masarza, dlm tych masarzów lub masarzy.

Masaż (= lecznicze nacieranie ciała) — masażysta, — masażować lub masować; dlp tego masażu.

Maska — maseczka, — maskować; dlm tych masek.

Zwroty: 1) pod maską czego = pod pozorem czego; 2) nosić maskę. *SF* = ukrywać właściwą swoją naturę; 3) zrzucić, zdjąć maskę. *SF*, odsłonić maskę. *JP 21, 60* = ukazać istotną swoją naturę; 4) maskę komu zerwać. *SF* = zmusić kogo do ukazania właściwej swojej natury.

Maskarada, nie: maszkarada, ale: maszkara, nie: maskara.

Była to maszkarada (zam.: maskarada). *Mick. Przebrał się na maskaradę. Święt.*

Masło — masełko, — masłowy, — maślany. I Znaczenie: 1) maślany = nasycony, pokryty masłem, zrobiony na masle, np. bułka maślana, 2) masłowy = związany z masłem, odnoszący się do masła, pochodzący od masła, np. zapach masłowy. II Składnia: *M. dla kogo*, ale: do czego (nie: dla czego).

Masło do chleba. *Dąbr.*

Zwroty: idzie jak po masle. *SF*, nie: idzie jak z masła = idzie gładko, łatwo, pomyślnie; 2) być z masła. *SF* = być nadmiernie, nienaturalnie wydłużonym.

Wszystko idzie, jak po masle (nie: jak z masła). *Krasn. 153.*

Masort — masoński, — masoneria. Formy: dlp tego masona, młm ci masoni.

Masować (= zbierać w masę, gromadzić) — masówka = zgromadzenie. Formy: masuję, masujesz, masuje...; masuj!; masujący; masował.

Masować kogo = masażować. Ob. *Masaż.*

Masyw — masywny; dlp tego masywu.

Maszerować (nie: marszerować, ani: maszyrować). Formy: maszeruję, maszerujesz, maszeruję...; maszeruj!; maszerujący; maszerował.

Maszkara. Ob. *Maskarada.*

Masztab (!) = skala, podziałka.

Masztelarz, nie: mastalierz, ani: masztelarz; dlm tych masztalerzów lub masztalerzy.

Maszy'na (nie: ma'szyna. *PJ 35, 5*) — maszyna, — maszynowy, — maszynista. Składnia: 1) *M. do czego* lub od czego = maszyna (nka) służąca do czego, np. maszyna do kawy lub od kawy, maszyna do mięsa lub

od mięsa, maszyna do pisania (gdy wymieniamy czynność, używamy zawsze tylko przyimka do, nie: od), 2) *M. czego* = maszyna wypełniona czym. Ob. *Machina.*

1. Maszynkami od kawy. *Reym. 2. Panienko, maszyna kawy! Reym.*

Maścić — maszczenie. I Formy: maszczę, maścisz, maści, maścimy..., maszczą; maść! maście!; maszczący; maszczony; maścił..., maścili. II Składnia: *M. kogo, co* — czym. **Maść** (= maź lecznicza) — maściowy. I Formy: młm te maści (nie: maście), dlm tych maści. II Składnia: 1) *M. na co* = maść, przeznaczona do leczenia czego (gdy się wymienia chorobę), np. maść na katar, maść na odciski, 2) *M. do czego* (nie: dla czego) = maść służąca do czego (gdy się wymienia przedmiot bądź czynność, którym służy), np. maść do nosa, maść do smarowania, 3) *M. dla kogo* = maść, służąca do leczenia jakiejś istocie żywej, np. maść dla niemowląt, maść dla konia (*Dąbr.*).

Maść (= barwa sierści) — różnomastny.

W podwójnej miał pieczy owych różnomastnych włóczew (= psy). *Bartk.*

Maślnica (w wymowie często: maśnica) = maselnica.

Mat (w szachach).

Zwroty: 1) dać komu mata; 2) mat królowi.

Mata ta (= rogoża), nie: ten mat.

Srebrzysta mata (nie: mat). *Żerom. cyt. JP 9, 13.*

Matać lub **mataczyć** (= motać, kręcić, oszukiwać) = matacz. Formy: 1) matać, matacz, mata...; mataj!; matający; matał, 2) mataczę, mataczysz, mataczymy...; matać! mataczcie!; mataczył, 3) dlm tych mataczów lub tych mataczy.

Matador, nie: metador. Znaczenie: 1) *M.* = zabójca byka na igrzyskach w Hiszpanii, 2) *M.* = zuch, 3) *M.* = osoba znakomita, wpływowa.

Matejko — **Matejkowa**. Formy: 1) *Matejko, Matejki, Matejce, Matejkę, Matejko! Matejką, o Matejce.* Ob. **Nazwiska polskie na -o,* 2) *Matejkowa, Matejkowej. Matejkowej, Matejkowo, Matejkowo! Matejkową, o Matejkowej* (odmiana przymiotnikowa, tylko w wołaczu końcówka rzeczownikowa).

Matematyk — Formy: ten matema'tyk; tego matema'tyka, temu matema'tyko'wi, tego matema'tyka, matema'tyku! tym matema'tykiem, o tym matema'tyku.

Matema'tyka — matematy'czny.

Materac (nie: matrac) — materacyk.

Materiał — materialny, — materializm — materialista — materialistyczny. Formy: 1) dlp tego materializmu, mjsclp w tym materializmie, 2) materialista, jak: humanista.

Materiał — materiałowy; dlp tego materiału. Składnia: 1) *M. na co* = materiał, z którego się coś ma zrobić, np. materiał na ubranie, materiał na człowieka, 2) *M. do czego* (nie: dla czego) = materiał tworzący podstawę do czego, np. materiał do ba-

dań, do wniosków, 3) **M. czego** = materiał, będący treścią czego.

1. Kupiłem sobie kilka łokci materiału na ubranie. *SW.* 2. Masz materiał do plotek. *Grusz.* Materiał historyczny do nazw (nie: dla nazw) tego rodzaju.

Zwroty i wyrażenia: 1) przerobić materiał, nie: przejść materiał (z niem. durchnehmen). *JP* 9, 61; 2) materiał bezobrotowy (!) = materiał bez obrotu. *DUMK* 31 X 31; 3) materiały budowlane; 4) materiały apteczne; 5) materiały wybuchowe.

Materiałowy — materialny. Znaczenie: 1) materiałowy = odnoszący się do materiału, 2) materialny = odnoszący się do materii. **Matinka**, nie: matynka; dlm tych matinek.

Kazała dać sobie czystą matinkę. *Dąbr.*

Matka — mateczka, — matczyna; dlm tych matek.

Matnia, dlm tych matni.

Zwroty: 1) wpaść w matnię. *SF*; 2) wpędzić kogo w matnię. *SF*; 3) wyrwać się, wydostać się, wywikłać się, wyplatać się z matni. *SF*.

Matryku'ła, nie: matry'kuła, ani: metryku'ła.

Matrymonialny (arch. żart.) = małżeński, dotyczący małżeństwa.

Matula — matunia; woł. matulu!, matuniu!; ale: mateczko!

Matura — maturzysta, — naturalny. Formy: maturzysta, jak: humanista.

Zwroty: 1) składać maturę, nie: robić maturę, ani: zdawać na maturę. *Kr.* 1, 149; 2) złożyć, nie: ukończyć maturę; 3) zostać dopuszczonym do matury lub przystąpić do egzaminu maturalnego, nie: postąpić do matury.

Maurytania (nie: Mauretania) — maurytański.

Mauzole'um. Formy jak: liceum.

Mazac — I Formy: maże, mażesz, maże, mażemy..., maż; maż! mażcie!; mażący; mażany; mażać..., mażali. II Składnia: **M. kogo. co** — czym.

Mazajka (!) = mozaika.

Mazgaj, dlm tych mazgajów, nie: tych mazgai.

Mazowsze — mazowiecki.

Zwroty: 1) mieszkać na Mazowszu, jak: na Podlasiu, na Kujawach, ale: w Małopolsce, w Wielkopolsce; 2) jechać na Mazowsze, jak: na Podlasie, na Kujawy, ale: do Małopolski, do Wielkopolski.

Uwaga: Składnia taka jest właściwa nazwom takich krajów, które są częściami większych obszarów; składnię tę stosujemy także w nazwach wysp i półwyspów.

Mazur — Znaczenie: 1) **M.** = mieszkaniec Polski, pochodzący z Mazowsza — mazurski, 2) **M.** = rodzaj muzyki i tańca — mazurkowy — mazurzysta.

Zwroty: 1) grać mazura; 2) tańczyć mazura.

Maż ta, nie: ta mazia. Formy: młm te mażie, dlm tych mażi.

Mącić (nie: męcić) — mącenie. I Formy: mące, macisz, mąci, macimy..., mąca; mąć! mąćcie!; mącający; mącony; mącił...; mącili. II Składnia: **M. co** — czym.

(Drzewa) gałązka mąca wodne błękity. *Słow. cyt. SW.*

Zwroty: mącić wodę = robić, wywoływać zamieszanie.

Mącić się.

Zwrot: mąci się komu w głowie od czego = ktoś dostaje zamęt w głowie.

Mącio (mi) się w głowie od tych rad. *Kad.*

Mądral (żart. iron.) lub mądrala (żart. iron.), albo mędral, mędrala. Formy: 1) lp ten mądral, tego mądrala, temu mądralowi...; lm te mądrale, tych mądralów lub mądrali..., 2) lp ten mądrala, tego mądrali, temu mądrali, tego mądrale, mądralo! tym mądralą, o tym mądrali; lm te mądrale, tych mądralów lub mądrali...

Mądry — mędrszy lub mądrzejszy.

On mądrzejszy od najmądrzejszych. *Reym.*

I Forma młm (męskoosob.): mądrzy, mędrsi, mądrzejsi. II Składnia: 1) **M.** czym (na oznaczenie źródła mądrości), 2) **M.** w czym (na oznaczenie zakresu, dziedziny mądrości).

1. Nieuczone, lecz sercem mądre jej słowa. *Bartk.* Zwrot: nie być z kogo mądrym (!) = nie pojmować kogo.

Nie jestem mądry z niego (!) = nie pojmuje go. *Cyt. Krasn.* 67.

Mądrze — mądrzej, nie: mędrzej.

Mądrzeć (rzadko: mędrzeć) — zmądrzeć (dok.). Formy: 1) mądrzeję, mądrzejesz, mądrzeje..., mądrzej!; mądrzejący; mądrzał..., mądrzeli, 2) zmądrzeję, jak: mądrzeję.

Mąka — mączka, — mączny, — mączysty, nie: mączasty. Znaczenie: 1) mączny = odnoszący się do mąki, związany z mąką, zrobiony z mąki, 2) mączysty = posiadający mąkę, posiadający własności mąki.

Zwrot: z tej mąki chleba nie będzie *SF* = z tego nic nie będzie.

Mątew ta — mątewka [nie: kwirla, ani: kwierla, ani: kwirlejka, ani: firlejka (! prow.)] = drewniko rosochate do mącenia płynów, jaji... (IGD).

Mąż — męski, nie: męzki. Formy: lp ten maż, tego męża, temu mężowi, tego męża, mężu! tym mężem, o tym mężu; lm ci mężowie (te męże), tych mężów, tym mężom...

Zwroty: 1) wychodzić za mąż za kogo; 2) wydawać kogo za kogo za mąż; 3) dawać komu kogo za męża lub na męża; 4) brać kogo za męża; 5) mąż Boży, nie: Boży mąż. Ob. * Szyk wyrazów.

1. Za pana Adama chciałam wyjść za mąż. *Zapol.* 3. Dajcie mi go na męża! *Matacz.*

Mdleć (niedok.) — zemdleć (dok.). I Formy: 1) mdleję, mdlejesz, mdleje, mdlejem..., mdleją; mdlej! mdleście! (nie: mdlij! mdlijcie!); mdlejący; mdlał..., mdleli (nie: mdlali), mdlały, 2) zemdleję, jak: mdleję. II Składnia: 1) **M.** z czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej), 2) **M.** od czego (dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej).

1. Mdleje ze znużenia. *SW.* 2. Mdleje od nadmiernej pracy.

Mdlieć (= pobudzać do wymiotów), nie: mglic.

I Formy: mdli, mdliło, mdlący.

Mdli ja. Nie mdlił ja (nie: jej).

II Składnia i użycie: używa się tylko w 3 os. i ma dopełnienie dalsze w bierniku.

który, jak zwykle w dopełnieniu dalszym, nie zmienia się w zdaniu przeczącym na dopełniacz (Krasn. Skł. 119).

Mdły (nie: mgły) — mdło, nie: mdle.

Meander ten (nie: ta meandra), zwykle w lm: te meandry = krótkie wiersze z powtarzającymi się rymami i myślami. Forma dlm tych meandrów.

Mebel ten, nie: ta mebel. Formy: lp ten mebel, tego mebla, temu meblowi, ten mebel...; lm te meble, tych mebli, tym meblom...

Mech — meszek, — mchowy, — mszysty, I Formy: lp ten mech, tego mchu (nie: mechu)..., tym mchem (nie: mechem), we mchu (nie: w mechu); lm te mchy, tych mchów... II Znaczenie: 1) mchowy = odnoszący się do mchu, właściwy mchowi, 2) mszysty = obfitujący w mech.

Mecha'nik — mecha'nika — mechani'czny. Formy: lp ten mecha'nik, tego mecha'nika, temu mechaniko'wi, tego mecha'nika, mecha'niku! tym mecha'nikiem, o tym mecha'niku; lm ci mecha'nicy, tych mecha'ników, tym mecha'nikom, tych mecha'ników, tymi mechanika'mi, o tych mecha'nikach.

Medal (nie: medal) — medalik, — medalista. I Formy: 1) dlp tego medalu, 2) medalista, jak: humanista. II Składnia: 1) M. czego = medal dla uczczenia czego, medal będący świadectwem czego, 2) M. za co = medal za dokonanie czego.

1. Zadatkami nieśmiertelności stał się dlań medal pochwały od ziomków. *Berent.* 2. Medal za ratowanie tonących.

Medalion — medalionik, — medalionowy; dlp tego medalionu.

Mediolań — mediolański; dop. Mediolanu.

Medium — mediumiczny, rzadziej: medialny, — mediumizm — mediumista — mediumistyczny. Formy: 1) medium, jak: gimnazjum, 2) dlp tego mediumizmu, miejscpl w tym mediumizmie, 3) mediumista, jak: humanista.

Medyk — medycy'na — medy'czny. Formy: lp ten me'dyk, tego me'dyka, temu medyko'wi, tego me'dyka, me'dyku! tym me'dykiem, o tym me'dyku; lm ci me'dycy, tych me'dyków, tym me'dykom...

Medytować — I Formy: medytuję, medytujesz...; medytuj!; medytujący; medytował. II Składnia: M. nad kim, nad czym.

Medytuje nad czymś. *Bartk.*

Mefisto lub Mefistofeles, Mefistofel. Formy: 1) Mefisto, Mefista, Mefistowi..., 2) Mefistofeles, Mefistofelesa, Mefistofelesowi..., 3) Mefistofel, Mefistofela.

„Dzieło całego szeregu mefistów politycznych. *Cyt. SW.* Jestem Mefistofeilesem. *Mick. cyt. SW.* Był to Mefistofela poseł. *Mick. cyt. SW.*

Megiera (nie: magiera) = kobieta zła i kłótniwa.

Mekka, miejsc. w Mekce.

Me'klemburg — meklembur'ski; dop. Me-klembur'ga.

Meksyk — meksykański, — Meksykanin, nie: Meksykańczyk. Formy: 1) dop. Me'ksyku, 2) lp ten Meksykanin, tego Meksykanina...; lm ci Meksykanie, tych Meksykanów (nie: Meksykan), tym Meksykanom. Ob. * Rzeczowniki na -anin.

Melancholia (nie: melankolia) — melancholijny = przesycony melancholią.

Melancholik (nie: melankolik) — melancholiczny = właściwy melancholikowi.

Melanż, dlp tego melanżu. Znaczenie: 1) M. = mieszanina, 2) M. = mieszana jarzyna.

Melasa ta, nie: ten melas.

Meldować (nie: dok.) — zameldować (dok.) I Formy: 1) melduję, meldujesz...; melduj!; meldujący; meldowany; meldował, 2) zamelduję, jak: melduję. II Składnia: 1) M. komu lub u kogo — kogo, co = przedstawiać komu w meldunku jakąś osobę, rzecz lub wydarzenie, 2) M. komu — o kim, o czym = dostarczać komu w meldunku wiadomości o kim, o czym, 3) M. komu, że...

1. Zameldował mu rozkaz wodza. 2. O wszelkich niedokładnościach powinien zameldować... *KJMK.* 3. Melduj adiutantowi, że mi koń uciekł. *Fredro cyt. SW.*

Zwroty: 1) meldować kogo z paszportu lub na zasadzie paszportu. *SW;* 2) meldować kogo z przyjazdu. *SW;* 3) meldować kogo do książki; 4) meldować o czym w policji.

Meldować się — Składnia: 1) M. ś. komu lub u kogo (bezpośrednio), 2) M. ś. do kogo (za czymś pośrednictwem).

1. Zameldował się u samego dowódcy. 2. Zameldował się do samego Beliny. *Strug.*

Melioracja — melioracyjny.

Melodia — melodyjny.

Zwrot: melodia płynnie z ust-czylich, nie: na ustach czylich.

Melodia płynnie z ust (nie: na ustach). *IKC 27 V 34.*

Melon — melonik; dlp tego melonu (Łoś, N.), rzadziej: melona (SW).

Memłać = mamłać. Formy jak: mamłać.

Memorandum — Formy: 1) w lp ndm., 2) lm te memoranda, tych memorandumów, tym memorandumom...

Memoriał — memoriałowy, — memorialista; dlp tego memoriału.

Memorować (!) = zapamiętywać, memorowanie (!) = zapamiętywanie.

Menaż (żart.) = menażować (żart.). Znaczenie: 1) M. = gospodarstwo; oszczędność, 2) M. = oszczędzać.

Menażka (nie: manażka) = naczynie do przenoszenia obiadów.

Mendel, dlp tego mendla.

Mener (!) = przewódca.

Menui (!) = spis potraw, jadłospis.

Mennica, nie: menica.

Menonita lub menonista.

Menuet, dlp tego menueta.

Zwrot: grać, tańczyć menueta.

Merdać = mardać.

Mereżka (nie: mereška) — mereżkowy.

Merkury, Merkurego, Merkuremu... (odmiana przymiotnikowa).

Mesenia (nie: Messenia)—meseński, — Meseńczyk.

Mesjanizm — mesjaniczny, — mesjanista — mesjanistyczny. Formy: 1) dlp tego mesjanizmu, mjsclp w tym mesjanizmie, 2) mesjanista, jak: humanista.

Meta.

Zwroty: 1) obliczać na dalszą metę = obliczać na dalszą przyszłość; 2) dobić do mety. *SF*.

Oblicza na dalszą metę. *Natk*.

Metafizyk — metafizyka—metafizyczny. Formy: lp ten metafizyk, tego metafizyka, temu metafizyko'wi, tego metafizyka, metafizyku! tym metafizykiem, o tym metafizyku; lm ci metafizycy, tych metafizyków..., tymi metafizykami, o tych metafizykach.

Metal — metalowy, — metaliczny; dlp tego metalu. Znaczenie: 1) metalowy = odnoszący się do metalu, zrobiony z metalu, 2) metaliczny = posiadający własności metalu.

1. Meble metalowe. Przemysł metalowy (= metalurgiczny). *JP 20, 88. 2. Dźwięk metaliczny. Połysk metaliczny.*

Metalurg (= przemysłowiec przetwarzający metale) — metalurgia — metalurgiczny.

Przemysł metalurgiczny lub metalowy.

Meteor—meteorologia (nie: metereologia)—meteorologiczny. Formy dlp tego meteora (SW) lub meteoru (SW, Łoś, N).

Metoda — metodyk — metodyczny,—metodysta. Formy: 1) dlm tych metod, nie: metod (JP 9, 54), 2) metodysta, jak: humanista.

Metr, nie: meter; dlp tego metra.

Metrapaź (nie: metranpaź) = starszy zecer, łamacz drukarski; dlp tego metrapaża.

Metro (!) = kolej miejska (DUMK 31 X 31).

Metropolia (ale: Neapol, Akropol. PJ 35/6) —metropolita—metropolitalny. Formy: metropolita, jak: kosmopolita.

Me'tryka, nie: metry'ka.

Zwroty: 1) prowadzić metryki; 2) wyjąć metrykę.

Mezalians, dlp tego mezaliansu.

Zwrot: robić mezalians.

Mezopotamia, nie: Mesopotamia.

Męczarnia, dlm tych męczarni, nie: męczarni. Zwrot: zadać komu męczarnię. *SF*.

Męczennik — męczennica, nie: męcenik — męczenica.

Męczyć (niedok.) — zmęczyć (dok.). I Formy: 1) męczę, męczysz, męczy, męczymy..., męczą; męcz! męczcie!; męczący; męczony; męczący..., męczyli, 2) zmęczę, jak: męczę. II Składnia: M. kogo, co — kim, czym.

Męczył go ciągłym powtarzaniem jednego i tego samego.

Męczyć się—Składnia: 1) M. ś. z czego (na oznaczenie przyczyny, która jest punktem wyjścia męczenia się), 2) M. ś. czym (na oznaczenie przyczyny, która wywołała męczarnię i przez ciągłe odświeżanie się nie-

ustannie ją podtrzymuje), 3) M. ś. nad czym = pracować nad czym w umęczeniu.

1. Męczę się z miłości. *Sienk*. 2. Męczę się twój lekkomyślnością. 3. Męczył się nad gramatyką łacińską. *Chmielowski*.

Mędrak (iron.) = fałszywy mędrzec.

Mędrzec — Formy: wlp mędrzel, mlm ci mędrzy, dlm tych mędrców.

Męka, dlm tych mąk, nie: męk.

Zwroty: 1) mękę zadać komu. *SF*; 2) na mękę wydać, skazać, brać kogo. *SF*; 3) mękę przechodzić.

3. Przeszedł ciężką mękę. *Przybysz*.

Męstwo czego.

Nie zdobyła się na męstwo podziękowania za służbę. *Siedl*.

Zwroty: 1) w męstwo się uzbroić. *SF*; 2) do męstwa kogo zagrzewać. *SF*.

Męt (zwykle w im: męty) — mętny; dlm tych mętów, nie: męt.

Mętlik (PA), nie: mentlik.

Mężczyzna, nie: meszczyzna. Formy: lp ten mężczyzna, tego mężczyzny, temu mężczyźnie, tego mężczyznę, mężczyźno! tym mężczyzną, o tym mężczyźnie; lm ci mężczyźni, tych mężczyzn, tym mężczyznom, tych mężczyzn...

Mężnieć (niedok.) — zmężnieć (dok.). 1) mężnieję, mężniejusz...; mężniej!; mężniejący; mężniał..., mężnieli, 2) zmężnieję, jak: mężnieję.

Mglic = oblać mgłą, zaciemniać. Por. Mdlic. Formy: mgli, mgłacy, mglił.

Zapienione skalne progi mgliły błękit wód zwierciadła. *Słow. cyt. SW*.

Mglisto — mgliście. Znaczenie: 1) mglisto (dosł. i przen.) = pełno mgły; niejasno, niewyraźnie, 2) mgliście (przen.) = niejasno, niewyraźnie.

1. Jest mglisto i wilgotno. 2. Wyrażał się dość mglisto (lub mgliście).

Mgła — mgiełka, — mglisty, — mgławy, (Ob. Mgławy) — mglisto — mgliście. (Ob. Mglisto). Formy: mjsclp w mgle, częściej: we mgle, dlm tych mgieł.

Ludzi we mgle nie widać. *Mick*.

Zwroty: 1) widzieć jak przez mgłę. *SF*; 2) mgłę rozwiać, rozproszyć. *SF*.

Mgławy — mglisty. Znaczenie: 1) mgławy = podobny do mgły, 2) mglisty = pełen mgły.

1. Podnoszą się pary mgławy. *Przybysz. cyt. SW*. 2. Mglistą chmurą owiana, wznosił się zamków siczowych wieża. *Słow. cyt. SW*.

Mgnienie.

Zwrot: w mgnieniu oka, nie: w oczu mgnieniu. Miał, dlp tego miału.

Miałki — mielszy.

Miałko — mielej.

Mianownik (matem.).

Zwrot: sprowadzać do jednego lub do wspólnego mianownika, *SF*. = łączyć coś razem, oceniać według jednej miary.

Troski i kłopoty wydawnicze sprowadzały obu do wspólnego mianownika. *Grusz*.

* Mianownik lm rzeczowników męskich na pięć końcówek: -i, -y, -e, -owie, niekiedy także -a, np. sąsiad—sąsiedzi, ogród—ogrody, rycerz—rycerze, koń—konie, syn—sy-

nowie, pan — panowie, fundament — fundamenta, grunt — grunta.

Końcówki -i, -y występują w rzeczownikach twaridotematowych, przy czym końcówka -i używa się w rzeczownikach osobowych i nieosobowych z tematami na -k, -g, a końcówka -y jest właściwa rzeczownikom nieosobowym i osobowym z tematami na -k, -g, np. chłop — chłopci, stóg — stogi, snop — snopy, rolnik — rolnicy. Końcówka -e jest właściwa rzeczownikom miękkotematowym zarówno osobowym, jak nieosobowym, np. gość — goście, rycerz — rycerze, koń — konie, cień — cienie, gwóźdź — gwóźdźcie. Końcówka -e jest więc związana wyłącznie z właściwościami głoskowymi tematu i na ogół nie ma charakteru znaczeniowego; zabarwienie znaczeniowe otrzymuje niekiedy tylko wtedy, kiedy występuje jako postać oboczna do formy z końcówką -owie; wówczas staje się znamię formy rzeczowej, np. waleczni wodzowie — waleczne wodze, dzielni mężowie — dzielne męży. Końcówka -owie występuje w rzeczownikach oznaczających godność, stanowisko lub stopnie pokrewieństwa, niekiedy także w nazwach narodów, np. pan — panowie, wódz — wodzowie, profesor — profesorowie, ojciec — ojcowie, syn — synowie, wuj — wujowie, Pers — Persowie, Arab — Arabowie. Formę osobową, właściwą rzeczownikom twaridotematowym mają także rzeczowniki osobowe z przyrostkiem -ec, np. chłopiec — chłopcy, mędrzec — mędrzy. Rzeczowniki nieosobowe z przyrostkiem -ec mają końcówkę -e, np. głuszc — głuszcze, palec — palce, widelec — widełce.

Niekiedy rzeczownikom osobowym nadajemy formę nieosobową, np. chłop — chłopcy, pan — pany. Postać taka nadaje rzeczownikom szczególniejszego zabarwienia uczuciowego, wyraża niechęć, lekceważenie lub pogardę, albo przeciwnie, wysuwa ton uroczysty i podniosły, np. swawolne chłopaki; zwycięskie hetmany.

Niektóre rzeczowniki obcego, a zwłaszcza łacińskiego pochodzenia, mają w młm końcówkę -a, np. testament — testamenta, fundament — fundamenta, koszt — koszta, grunt — grunta, interes — interesy; końcówkę tę można jednak zawsze bez uszczerbku dla poprawności językowej zastąpić końcówką -y; testamenty, fundamenty, koszty, grunty, interesy.

* Mianownik lm rzeczowników nijakich ma końcówkę -a, np. sito — sita, pole — pola, imię — imiona, żrebię — żrebięta.

* Mianownik lm rzeczowników żeńskich samogłoskowych w tematach twardych ma końcówkę -y, która po spółgłoskach k, g, jak zwykle, przechodzi w -i, a w tematach miękkich — końcówkę -e, np. głowa — głowy, chata — chaty, wstążka — wstążki,

noga — nogi; ziemia — ziemie, studnia — studnie, praca — prace, dusza — dusze, gospodyni — gospodynie.

* Mianownik lm rzeczowników żeńskich spółgłoskowych ma końcówkę -i (-y) lub -e, np. sieć — sieci, kość — kości, rzecz — rzeczy, mysz — myszy, łódź — łodzie, dłoń — dłonie, noc — noce. Niekiedy są wahania, np. postaci lub postacie.

* Mianownik zamiast wołacza występuje: 1) w imionach chrzestnych w poufalej mowie, 2) w nazwiskach cudzoziemskich, zwłaszcza w połączeniu z przydawką: p a n i e.

1. Bogumił, opamiętaj się! *Dąbr.* 2. Panie Buchman. *Mick.*

Miara — Formy: clp tej mierze, nie: miarze, mjsclp w mierze, nie: w miarze.

Zwroty: 1) w miarę czego; 2) żadną miarą nie = wcale nie; 3) ze wszech miar; 4) na miarę czego; 5) w większej (mniejszej) mierze; 6) w tej mierze = w tym względzie. *Ob. Stopień;* 7) poczucie miary; 8) przechodzić miarę; 9) przebierać miarę, nie znać miary; 10) wypełnić miarę; 11) wytrzymać miarę = wytrzymywać próbę miary; 12) trzymać miarę (!) = mieć miarę (por. niem. *Mass halten*): *PJ* 2, 99; 13) trzymać miarę (!) = zachowywać miarę. *Krasn.* 78; 14) zastoso- wywać miarę (!) = zastoso- wywać środek (por. ros. *primieniat' mery*); 15) działać wszelkimi miarami (!) = działać wszelkimi środkami; 16) dawać (brać) pod miarę; 17) brać miarę z czego; 18) brać komu miarę na ubranie.

1. W miarę odległości. *Prus.* W miarę potrzeby. *Kod. Post. Cyw.* 2. Żadna miara nie mógłby jechać. *Sienk.* Żadną miarą nie mogę. *Sierosz.* 3. Ze wszech miar na pochwałę zasługiwała. *Moch.* 4. Na miarę europejskiej rezydencji. *Natk.* Sprawianie na ich miarę. *Natk.* 6. Tradycje zgadzają się w tej mierze. 7. Stracił poczucie miary. 8. To już przechodzi miarę. *Sierosz.* 9. Chłop kujawski nie zna w niczym miary. *Przybysz.* 10. Wojna domowa wypełniła miarę niedoli. *Sienk.*

* Miara (sposoby wyrażania okoliczników miary). Okoliczniki miary są pewną odmianą okolicznika stopnia. Wymierzają one stopień i dokładnie go ilościowo wyrażają.

Okoliczniki miary odpowiadają na pytania: jak? ile? o ile? ile razy? Oto najważniejsze wypadki użycia okolicznika miary: 1) na pytanie: jak? przy przymiotnikach: wielki, gruby, długi, szeroki, wysoki, głęboki — wyrażamy miarę za pomocą odpowiedniego rzeczownika w bierniku bez przymyka, niekiedy z przymikiem: na, np. Związano niewód głęboki stóp dwieście (*Mick. cyt. Krasn. Skł.*). Zima tęga przykryła Zmudź świętą grubym na łokieć, białym kożuchem (*Sienk. cyt. Krasn. Skł.*), 2) na pytanie: ile? o ile? miarę względną porównawczą wyrażamy za pomocą odpowiedniego rzeczownika w narzędniku lub częściej w bierniku z przymikiem: o lub za pomocą zdań podrzędnych, zaczynających się od wyrazów: ile, o ile, np. wyższy o głowę, lepszy o całe niebo, przewyższać o głowę. Rączy pies, lecz zagorzalec wysadził się przed Kusym o tyle, o palec (*Mick. cyt. Krasn. Skł.*) (używanie w takich razach przymyka: na a zamiast: o — jest rusycyzmem). Np. O ile je-

steśmy pożyteczni, o tyle nas ludzie szanują. Ile głów, tyle zdań, 3) na pytanie: ile? miarę bezwzględną wyrażamy za pomocą odpowiedniego rzeczownika w bierniku z przyimkiem: n a, np. Jam też już wysechł i schudł przynajmniej na trzy palce (Sienk. cyt. Krasn. Skł.), 4) na pytanie: ile razy? wyrażamy miarę za pomocą przysłówków: dwa razy, dwakroć, trzy razy, trzykroć... lub za pomocą zdań podrzędnych, zaczynających się od: ile razy, np. Wieża zdawała mu się dwakroć wyższa (Mick. cyt. Krasn. Skł.). Ile razy na nią spojrział, tyle razy się zaczerwienił, 5) na pytanie: w miarę czego? wyrażamy miarę za pomocą wyrażenia: w miarę — z dopełniaczem jakiegoś rzeczownika lub za pomocą zdań podrzędnych, zaczynających się od spójników: w miarę jak, stopniowo jak, np. W miarę opadania Wisły sadzawka staje się bagnem (Prus. cyt. Krasn. Skł.). W miarę jak Wisła opada, sadzawka staje się bagnem. Stopniowo jak się uspokajał, głos jego stawał się coraz cichszy.

Miarkować (niedok.) — zmiarkować (dok.) lub pomiarkować. I Formy: miarkuję...; miarkuj!; miarkujący; miarkowany; miarkował. II Składnia: 1) M. co — do czego (w postaci dok.: pomiarkować) = przystosowywać co — do czego, 2) M., że... = spstrzegać, że... (w postaci dok.: zmiarkować).

1. Miarkuj wiatr do welny jagniecia. *Sienk.*

2. Zmiarkował, że ma do czynienia... *Goet.*

Miarodajny (!) = germ. (por. niem. *massgebend*) = rozstrzygający, kierujący, kierowniczy, właściwy.

Sfery kierownicze lub rozstrzygające (decydujące, nie: miarodajne). Czynniki kierujące (decydujące, nie: miarodajne).

Miasto — miejski, nie: miastowy (JP 7, 143. Krasn. 11); mjsclp w mieście.

Zwroty: 1) być w mieście; 2) być na mieście (gdą się podkreśla bytność w różnych miejscach miasta); 3) iść do miasta; 4) iść na miasto (gdą się podkreśla zachodzenie w różne miejsca miasta); 5) pod miastem, nie: przy mieście, ani: koło miasta.

2. Co nieco wiedziano już o tej sprawie na mieście. *Berent.* Co słycał na mieście? *Reym.* 4. Wyszł na miasto. *Strug.* 5. Folwark leżał pod miastem.

Miauczeć (nie: miauczyć, ani: miaukać) — miauknąć (dok.). Formy: 1) miauczy (nie: miauka...); miaucz!; miauczający; miauczał..., miauczały, 2) miauknie, miauknął, miauknęła, nie: miaukła.

Miazga, dlm tych miazg.

Miazmat (nie: miazm) (JP 13, 18) — miazmatyczny. Formy: dlp tego miazmatu, młm te miazmaty (nie: miazmata), dlm tych miazmatów.

Miażdżący — miażdżący. Ob. Kojący — kojąco.

Miażdżyć (nie: miażdżyć) — zmiażdżyć (dok.). Formy: 1) miażdżę, miażdżysz, miażdży, miażdżymy..., miażdżą; miażdż!; miażdż-

cie!; miażdżący; miażdżony; miażdżył..., miażdżyli, 2) zmiażdżę, jak: miażdżę.

Miać (nie: mnać, ani: mniąć) — zmiąć (dok.). Formy: 1) mnę (nie: mnię), mniiesz, mnie, mniemy..., mną (nie: mnią); mni!; mniście!; mnać; mięty; miął, miąłem, mięła, mięli, 2) zemnę, jak mnę.

Miąszs ten, rzadko: ta miąszs, nie: miąszs. Formy: lp ten miąszs (ta miąszs), tego miąszsu (tej miąszsy), temu miąszsowi (tej miąszsy)...; lm te miąszsze, tych miąszsy, tym miąszsom...

Było w tym największej chłonności asymilacyjnej. Polski aż po samą jej miąszs narodową. *Berent.*

Michał — Michałowa, — Michałostwo lub Michałowie. I Formy: Michałowa, Michałowej, Michałowej, Michałową, Michałowo! Michałowa, o Michałowej (odmiana przymiotnikowa, tylko w wołaczu końcówka rzeczownikowa). II Składnia: Michałostwo przyjechali, nie: przyjechało.

Michałowice — michałowicki.

Mickiewicz, nie: Mickiewicz. I Formy: państwo Mickiewiczze, lub Mickiewiczowie, albo Mickiewiczostwo. II Składnia: państwo Mickiewiczze (Mickiewiczowie, Mickiewiczostwo) przyjechali.

Miech — mieszek; dlp tego miecha (SW, Łoś, N), rzadko: miechu (SW).

Miechów — miechowski.

Mieciu (!) = Miecio. Ob. Guciu.

Miecz — Formy: dlp tego miecza, cłp temu mieczowi, dlm tych mieczów lub mieczy.

Zwroty: 1) po mieczu. *SF* = w linii rodowej ojca; 2) niszczyć ogniem i mieczem. *SF*; 3) postawić co na ostrzu miecza. *SF* = postawić coś tak, że się może nieodwołalnie przechylić w jedną albo w drugą stronę; 4) miecz Damoklesa (nie: Demoklesa). *SF* = groźące nieustannie niebezpieczeństwo.

2. Niszczy ogniem i mieczem. *Strug.* 4. Zawisła nad nim zemsta niby miecz Damoklesa. *Wikt.*

Mieczysław — Miecio, — Mietek.

Mieć — I Formy: mam, masz, ma, mamy..., mają; miej! miejcie!; mający (nie: mający); miany; miał, miałem, miała, mieli, miały. II Znaczenie: 1) M. = posiadać, 2) M. = musieć (oznacza jednak nie jak: m u s i e ć konieczność materialną, lecz konieczność moralną, czyli czyjś rozkaz), np.

Masz to zrobić (bo ci tak każę), ale musisz (bo się możesz oprzeć, a może i nie powinienes), jeśli żądają od ciebie czegoś niegodziwego (Cyt. Krasn. 72/3). III Składnia: 1) M. kogo, co — w kim, w czym (gdą się oznacza przedmiot posiadania i miejsce posiadania), 2) M. co — u kogo (gdą się oznacza przedmiot posiadania i osobę, u której się ten przedmiot posiada), 3) M. kogo, co — na co (gdą się oznacza przedmiot posiadania i przeznaczenie tego przedmiotu zwykle do jakiegoś innego przedmiotu, rzadziej do jakiejś czynności), 4) M. co — do czego (gdą się oznacza przedmiot posiadania i przeznaczenie tego przedmiotu

do jakiejś czynności), 5) M. z kogo, z czego — co (gdym się oznacza, że z jakiegoś przedmiotu ma się jakiś użytek), 6) M. kogo, co — za kogo, za co = uważać kogo, co — za kogo, za co.

1 ...w odwróceniu lub pochyleniu głowy Tuni, które miało w sobie tyle z rozmaitych trwań i porużeń się Feli. *Iwasz*. 2. Uśmiech u ludzi niekórych ma zawodne znaczenie. *Bartk*. 4. Nic tu do opieki nie mają. *Sienk*. Co ja tu mam do roboty. *Zerom*. Niewiele miał do powiedzenia. *Nałk*. Czasu do stracenia nie miał. *Małacz*. Każdy ma coś do roboty. *Iwasz*. 5. Nie mają z nich pożytku. *Dąbr*. 6. Miałam tych Ładów za zaśniedziałych ludzi. *Dąbr*. ...których miała za wrogów. *Nałk*. Miałem go za dobrodusznego prostaka. *Święt*.

Zwroty: 1) masz sobie! (wykrzyknik wyrażający niezadowolony w jakiejś niemiej niespodzianki); 2) ma się rozumieć (rub.) = oczywiście, naturalnie; 3) mieć z kim, z czym do czynienia; 4) mieć za swoje = cierpieć za swoje czyny; 5) mieć kogo, co za nic = lekceważyć kogo, co; 6) mieć kogo, co na oku = doglądać kogo, czego, mieć dozór nad kim, nad czym; 7) mieć co na celu = brać co pod uwagę w swoich zamiarach; 8) mieć nad kim, nad czym łatwość; 9) mieć co na kogo lub przeciw komu = mieć urazę lub zarzut przeciw komu; 10) mieć co pod ręką = mieć co blisko siebie; 11) mieć miejsce = zachodzić, odbywać się; 12) mieć rozkazane lub zakazane (!) = otrzymać lub odebrać rozkaz lub zakaz. *Krasn*. 55; 13) mieć polecenie (!) = otrzymać lub odebrać polecenie. *Krasn*. 55; 14) mieć co z kim, z czym = mieć kłopot z kim, z czym; 15) mieć co za sobą = przeżyć; 16) mieć kogo za sobą = mieć w kimś poparcie; 17) mieć co na sobie (o ubraniu); 18) mieć co stać, leżeć (!) = mieć co na składzie.

1. Masz sobie! — pewno cię tam książę niezbyt suto na drogę opatrzył. *Sienk*. 2. Ma się rozumieć, że testament obalą. *Dąbr*. 3. Milej to zawsze wiedzieć, z kim się ma do czynienia. *Sienk*. I znów miałem do czynienia z moją rodziną. *Strug*. Nie można było mieć wątpliwości, z kim się ma do czynienia. *Nałk*. 4. Ma on za swoje. *Sienk*. 5. Mają mię za nic. *Sierosz*. 6. Włec go trza mieć na oku. *Zerom*. 8. Niechaj pani ma nad nim łatwość. *Nałk*. 12. Żołnierze otrzymali rozkaz strzelania (nie: mieli rozkazane strzelać). *Cyt. Krasn*. 55. 13. Urzędnicy otrzymali polecenie posyłać raporty (nie: mieli polecenie posyłać raporty). *Cyt. Krasn*. 55. 14. Co ja miałem z tym drabem. *Chojn*. 16. Macie i prawo za sobą. *Kruczk*. 17. Nie miała na sobie ani kapelusza, ani rękawiczek. *Orzesz*.

Mieć się.

Zwroty: 1) mieć się (nieosob.) na co = zanościć się na co; 2) mieć się do kogo, do czego = mieć skłonność sercową do kogo, przywiązanie się do czego, utrzymywać z czym łączność; 3) ma się pod co (nieosob.) (o porach roku lub dnia) = czas zbliża się do jakiejś pory roku lub dnia; 4) ma się ku czemu (nieosob.) (o porach roku lub dnia) = czas zbliża się ku jakiejś porze roku lub dnia; b) mają się ku sobie = czują do siebie wzajemnie skłonność sercową; 6) mieć się dobrze, źle...

1. Wreszcie ma się na rozmowę. *Siedl*. 2. Już się do tego miało. *Sienk*. Bardzo się miał do Maszki. *Strug*. 3. Miało się pod południe. *Zerom*. 4. Miało się ku północy. *Danił*. 5. Widać było, że się mają ku sobie. *Mp*. 6. Miałem się z pyszną. *Małacz*.

Miednica, nie: mydlnica, ani: miendniça.

Miedza, nie: międza.

Zwrot: o miedzę mieszkać (być, leżeć...).

Pamiętów jest z nami o miedzę. *Dąbr*.

Miedź — miedziany, nie: miedziany.

Zwrot: miedź brząkać a i cymbał brzmiały = dźwięk bez treści, rzecz pusta.

Ta wasza miłośność to miedź brząkająca i cymbał brzmiały. *Małacz*.

Miejsce — I Formy: dlp tego miejsca, clp

temu miejscu, dlm tych miejsc. II Znaczenie: 1) M. = jakaś część przestrzeni, gdzie się ktoś lub coś może pomieścić, 2) M. = miejsce pracy, posada służbowa. III Składnia: 1) M. dla kogo (na oznaczenie osoby lub innej istoty żyjącej, dla której miejsce jest przeznaczone), miejsce dla ludzi, miejsce dla koni, 2) M. na co, nie: dla czego (na oznaczenie rzeczy martwej lub jakiejś czynności, na które miejsce jest przeznaczone), np. miejsce na książki, miejsce na kartofle, miejsce na wozy, miejsce na zabawę, 3) M. do czego, nie: dla czego (na oznaczenie czynności, do której miejsce ma służyć), np. miejsce do spaceru, miejsce do kąpania, 4) M. czego (na oznaczenie czegoś, co się na miejscu odbywa), np. miejsce rozrywki, miejsce spacerów, miejsce narad.

2. W ich pokorze nie było miejsca na strach przed szyderstwem. *Szczuc*. 3. Tutaj wcale nie miejsce do interesów. *Reym*. Tu nie miejsce do rozamięn. *Reym*. Jest miejsce do dyskusji (nie: dla dyskusji). *Czas 28 IV 34*. 4. Według miejsca zamieszkania wytoczyć powództwo. *Kod. Post. Cyw*.

Zwroty: 1) mieć miejsce = odbywać się, zachodzić, zdarzać się, występować; jest miejsce na co = znajduje się miejsce na co; 2) ustąpić komu miejsca, nie: zrobić komu miejsce. *Krasn*. 67; 3) dać komu miejsce = dać komu posadę; 4) zająć czyje miejsce; 5) czuć się na miejscu = czuć się na właściwym miejscu; coś jest na miejscu = coś jest właściwe, odpowiednio, coś nie jest na miejscu lub coś jest nie na miejscu; zrobić coś na czymś miejscu = postąpić tak czy inaczej w razie znalezienia się w czymś położeniu; 6) być na ostatnim miejscu = być lekceważonym, nie być wymagającym; 7) miejsce nigdzie nie zagrac = nie być nigdzie długo; 8) brać, zajmować miejsce = siadać; 9) brać miejsce = przyjmować posadę; 10) powołać, mianować kogo na czyjeś miejsce, nie: w czyjeś miejsce. *DUMK 15 X 31*; 11) ruszyć z miejsca = podźwignąć się, rozpocząć się dziać; 12) z miejsca = od razu; 13) z miejsca na miejsce, nie: z miejsca do miejsca = po różnych miejscach; 14) na miejscu = w tym samym miejscu, na tym miejscu, z którym się wiąże jakaś sprawa; 15) o każdej porze i na każdym miejscu = zawsze i wszędzie; 16) miejsce stojące lub siedzące = miejsce dla stojącego lub siedzącego; 17) miejsce służbowe (!) = jednostka służbowa (por. niem. Dienststelle). *DUMK 25 VII 35*; 18) miejsce stacjonowania (!) = miejsce stałego postoju (o rzeczy) lub miejsce stałej służby (o osobie). *DUMK 25 VII 35*; 19) miejsce na dwie, trzy... osoby

1. U książkę miała miejsce malarska scena. *Mochn*. Rada wojenna istotnie miała miejsce. *Sienk*. (Stosunek), w którym nie było miejsca na gwałtowne uczucia. *Perz*. 2. Ustąpiłem jej miejsca. 3. Olek da mi miejsce u siebie. *Siedl*. 4. Jej miejsce zajęła Zośka. *Prus*. 5. Czui się nie na miejscu. *Bartk*. Nie tu było miejsce na żarty. *Nałk*. Ciekaw jestem, co by robił na moim miejscu. *I. Dąbr*. 6. Ja jestem na ostatnim miejscu. *Nowak*. 7. Długo miejsca nie zagrali. *Sienk*. 8. Sam ozas zajmować miejsca. *Sierosz*. 11. Kobieta nie ruszyła z miejsca. *Kruczk*. Sprawa ruszyła z miejsca. 12. Odpaliła z miejsca. *Sienk*. Czas! Z miejsca zakotłują na drodze koniska; już widać długi tuman z nimi. *Bartk*. Przystąpiono z miejsca do dławienia mowy ojczystej. *Berent*. 13. Z miejsca na miejsce sianiał się. *Zerom*. 14. Na miejscu zwykle załatwiała się sprawa. *Bartk*. Sad może przejrzeć je (= księgi) na miejscu. *Kod. Post. Cyw*. 15. O każdej porze i na każdym miejscu. *Strug*.

* Miejsce (sposoby oznaczania okoliczników

miejsc). Okoliczniki miejsca odpowiadają na pytania: gdzie? skąd? dokąd? których?

I Na pytanie: gdzie? wyrażamy okoliczniki miejsca: 1) za pomocą przysłówków miejsca: tu, tam, tu i owdzie, gdzieś, gdzie indziej..., np. Tam wszędzie spokój, nigdzie śladów trwogi (Korzen. cyt. Krasn. Skł.), 2) za pomocą rzeczowników, użytych w miejscowniku z przyimkiem: w, na, np. Żle się działo w podwórzu, źle w polu i w lasach, a najgorzej na gumnie (Bartk.), 3) za pomocą rzeczowników w mjsclm z przyimkiem: u, dla zaznaczenia takiego czy innego położenia względem przedmiotu, który się wymienia, np. Nad rzeką, nad wspaniałą dzieją się cuda (Strug). Cyknął świerszcz za piecem (Kad.). Zapytał, co słyszał u nich (Iwasz.), 5) za pomocą rzeczowników w dopełniaczu z przysłówkowymi przyimkami: koło, około, wprost, powyżej, poniżej, śród, obok, wewnątrz..., np. Śród lasu cichego pełno było krzyku i hałasu (Mick.), 6) przy czasownikach: kłaść, stawiać, sadzać, wieszać, miejsce oznaczamy na pytanie: gdzie? (nie: dokąd?) i używamy rzeczownika w miejscowniku z przyimkiem: na, np. Sługa wniosła świecę i postawiła ją na stole (Korzen. cyt. Krasn. Skł.), 7) okolicznik na pytanie: gdzie? wyrażamy także za pomocą zdań podrzędnych okolicznikowych miejsca, np. Gdzie były ludne rynki, dziś tam rosną grzyby (Mick.).

Uwaga 1. Przyimka: w używamy wtedy, gdy oznaczamy jakąś miejscowość jako mniej lub więcej wyodrębnioną i samodzielną całość; przyimek: na, przeciwnie, ma zabarwienie dzielcze i oznacza albo różne punkty jakiejś miejscowości (np. ojciec jest na polu = znajduje się w różnych punktach pola, chodzi to tu, to tam), albo miejscowość, która stanowi część większej całości (np. on mieszka na przedmieściu, na ulicy N..., na Mazowszu, na Kujawach...). W związku z takim rozróżnieniem znaczeniowym mówimy: na mieście — w przeciwstawieniu do: w domu, ale: w mieście — w przeciwstawieniu do: na wsi; mówimy: na wsi — w przeciwstawieniu do: w mieście, ale: we wsi — w przeciwstawieniu do: we dworze, w chałupie, w domu; we dworze (ziemiańskim), ale: na dworze (królewskim) — dla zaznaczenia wielkości tego dworu, z czego wynika, że jeden człowiek może korzystać tylko z jego części.

Uwaga 2. W listach, oznaczając miejsce ich pisania, używamy wyrażen: w Warsza-

wie, w Krakowie... lub Warszawa, Kraków... dn... (JP 10, 30).

Uwaga 3. Przyimek: u dziś ma już bardzo ciasny zakres użycia i używa się: 1) w tradycyjnych wyrażeniach i zwrotach, jak np. u stóp, u dołu, u góry, u nogu, u drzwi... (nowe połączenia tego typu, jak np. u telefonu, u sosny... rażą. PJ 32, 86 nn), 2) na oznaczenie osoby, w której mieszkaniu, sklepie lub innej posiadłości coś się odbywa, np. Mieszka u wuja. Kupiłem to u dobrego kupca, 3) gdy określamy położenie jakiegoś mniejszego przedmiotu przy większym, a nie odwrotnie, np. ząbek u klucza, ucho u buta, guzik u bluzki, oś u samochodu, stanąć u balii (ale, nie: u kubła, u szkopka), zatrzymał się u dębu (ale, nie: u narcyza) (PJ 32, 124 nn).

Uwaga 4. Położenie względem miasta lub góry oznaczamy przyimkiem: pod (nie: przy, koło), położenie względem rzeki lub jeziora — przyimkiem: nad, np. Dukla pod Krosnem, Karczew pod Otwockiem (nie: Dukla koło Krosna, Karczew koło Otwocka), schronisko nad Morskim Okiem (nie: przy Morskim Oku), pokrywa śniegu nad M. Okiem (nie: przy M. Oku), Brześć nad Bugiem, Frankfurt nad Menem.

II Na pytanie: skąd? wyrażamy okoliczniki miejsca: 1) za pomocą przysłówków: stąd, stamtąd, skądkolwiek..., np. Wracam stamtąd, 2) za pomocą rzeczowników w dopełniaczu z przyimkami: z, od, spod, zza, sprzed, z wewnątrz..., np. Spod Obertyna wracał Jan z Tarnowa (Wasil.). Po zawarciu układów wyszedł z izby Ryków (Mick.), 3) za pomocą zdań podrzędnych, np. Wracam stamtąd, skąd i wyjście przyszli.

III Na pytanie: dokąd? wyrażamy okoliczniki miejsca: 1) za pomocą przysłówków: dotąd, dokąd bądź, dokądkolwiek, dokądś, 2) za pomocą rzeczowników z przyimkiem: do z dopełniaczem, z przyimkiem: ku, przeciw z celownikiem, z przyimkiem: w, na, po, nad, pod, przed, za, między z biernikiem, np. Przeniosłem ją pod ścianę (Strug). Da nura pod wodę (Bartk.). Idę na wieś, na miasto, na targ, na pocztę... Między ludzi poszły ukochane konie (Bartk.). Wszystko bieży ku studni (Mick.). Ptactwo skryło się w lasy, pod strzechy, w głąb trawy (Mick.), 3) za pomocą zdań podrzędnych, np. Spieszę tam, dokąd i ty dążysz.

Uwaga. Tam, gdzie na pytanie: gdzie? używamy przyimka: w z miejscownikiem, na pytanie: dokąd? używamy przyimka: do z dopełniaczem (używanie w takich razach przyimka: w z biernikiem jest rusycyzmem). Tam znowu, gdzie na pytanie: gdzie? używamy przyimka: na z miejscownikiem, na pytanie: dokąd? używamy przyimka: na z biernikiem, np. Mieszkam w Warszawie.

Jadę do Warszawy (nie: w Warszawę). Mieszkać w mieście. Jedź do miasta (nie: w miasto, jak u Mickiewicza: Kupcze, jedź w miasto!, idę w karczmę, zamiast: idę do karczmy). Mieszkać na Mazowszu, jadę na Mazowsze.

IV Na pytanie: którędy? wyrażamy okoliczniki miejsca: 1) za pomocą przysłówków: tedy, tamtedy, np. Tędy łatwo przyjdziemy do celu, 2) za pomocą rzeczowników w narzędniku, np. Pośpieszał Wiesław i lasem, i polem (Brodz.). Morzem, łądem płyną nieprzeliczone wojowników roje (Mick. cyt. Krasn. Skł.), 3) za pomocą rzeczowników z przymkiem: przez, na z biernikiem; z przymkiem: po z miejscownikami lub przymkiem: m i m o, w d ł u ż, w s z e r z, w p o p r z e k z dopełniaczem, np. Wionęła ogrodem przez płotki, przez kwiaty i po desce, opartej o ścianę komnaty, wleciała przez okno (Mick.), 4) za pomocą zdań podrzędnych, np. Wracam tedy, którędy przyszedłem.

Mielec (nazwa miasta) — mielecki.

Mielizna, dlm tych mielizn.

Zwrot: osiadać na mieliźnie, *SF* = z powodu przeszkody zatrzymać się w działalności.

Mieniać — I Formy: mieniam, mieniasz, mienia...; mieniaj!; mieniając; mieniał. II Składnia: M. co — na co.

On by to miał mieniać na cztery folwarki? *Siedl.* Miernota, dlm tych miernot.

Mierzchnąć — Formy: mierzchnie, mierzchnący; mierzchno, nie: mierzchnęło.

Mierzcho. Grusz.

Mierzić. Ob. Mlić. Składnia i użycie: używa się zwykle w 3 os. lp i ma dopełnienie dalsze w bierniku, który, jak zwykle, w dopełnieniu dalszym nie zmienia się w zdaniu przeczącym na dopełniacz (Krasn. Skł. 119).

Mierzi ją fałsz. Już ją (nie: jej) fałsz nie mierzi.

Mierznać (niedok.) (nie: mierznąć)—zmierznać (dok.). I Formy: 1) mierznę, mierznie, mierznie...; mierznij!; mierzniący; mierznął lub mierzł, 2) zmierznę, jak: mierznę. II Składnia: M. komu.

Już mi życie mierznie. *SW.*

Mierzwa, nie: mierzwa.

Mierzyć — I Formy: mierzę, mierzysz, mierzy, mierzymy..., mierzą; mierz! mierzcie!; mierzący; mierzony; mierzył..., mierzyli. II Składnia: 1) M. co (na oznaczenie przedmiotu mierzonego), 2) M. czym (na oznaczenie jednostki mierniczej, którą się mierzy), 3) M. na co (na oznaczenie wielkości mierzonego przedmiotu przez wskazanie jednostki mierniczej, którą się do mierzenia przedmiotu stosuje).

2. Mierzyć sukno łokciem. 3. Ziemię dziś mierzą na łokcie. *Bartk.* (to znaczy, że się posiadłości skurczyły).

Zwroty: 1) mierzyć kogo oczami; 2) mierzyć kogo od stóp do głów; 3) mierzyć (!) = mieć miarę, mieć wielkość, mieć długość jakąś.

1. Zmierzył mówiącego zły mi oczyma. *Sierosz.* Zmierzył rywala zabójczym spojrzaniem. *Matacz.*

3. Warstwy kamieni tysiące metrów grubości nieraz mające (nie: mierzące). *Cyt. PJ 9, 9.*

Mierzynek = koń roboczy. Por. Mizzynek.

Miesiąć — miesięczny; dlm tych miesięcy, nie: miesięców.

Zwroty: 1) miesiąc (biernik) = w ciągu miesiąca (gdy się oznacza przeciąg trwania jakichś czynności bądź stanów trwałych); 2) w miesiąc = w ciągu miesiąca (gdy się oznacza przeciąg czasu, po upływie którego jakiegoś czynności bądź stany się dokonały); 3) za miesiąc = po upływie miesiąca (gdy się oznacza czas, po którego upływie jakiegoś czynności bądź stany mają nastąpić lub zostaną dokonane); 4) za miesiąc (! rus.) = w ciągu miesiąca; 5) na miesiąc = na przeciąg miesiąca; 6) na miesiąc przed czym; 7) z miesiaca na miesiac = lada miesiac; 8) od miesiaca do miesiaca = cacyli miesiacami; 9) co miesiac, rzadziej: co miesiaca = za każdym razem, jak tylko uplywa miesiac; 10) miesiacami = w ciagu calych miesiecy; w ciagu czasu, który liczy cale miesiace; 11) po miesiacu = po uplywie miesiaca; 12) z uplywem miesiaca od czego; 13) w miesiacu listopadzie, nie: w listopadzie miesiaca, w miesiacu marcu, nie: w marcu miesiacu, lepiej: w listopadzie, w marcu. *JP 15, 30;* 14) jakies dwa (trzy, cztery) miesiace, jakies piec (sześć...) miesiecy, nie: jakichs piec... miesiecy; jakies (nie: jakichs) kilka miesiecy. Ob. Dobre sto lat temu; 15) raz na miesiac, nie: raz w miesiac.

Misic (nie: misic, ani: misic) (= rozczyniac, wygniatac ciasto; masowac) — mieszenie, nie: miesienie. Formy: miesze, miesisz, miesi, miesimy..., miesza; mies! miescie!; mieszacy; mieszony; miesil..., miesili. Por. Misic = kastrowac.

Mieszac, nie: mieszac. I Formy: mieszam, mieszasz, miesza...; mieszaj!; mieszajacy; mieszany; mieszal.

Ortografię polską tak miesza i klóci, że nikt nie wie, czego się trzymać w pisowni. *Berent.*

II Składnia: 1) M. kogo, co — z kim, z czym = łącząc kogo, co — z kim, z czym, 2) M. kogo — do czego lub w co = wciągać kogo—do czego lub w co, 3) M. komu—co = gmatwać kemu — co.

1. Mieszac miedź z żelazem. Mieszac dobre ze złem. 2. Mieszac kogo do jakichś spraw. 3. Mieszac komu plany.

Zwroty: 1) mieszac kogo z botem = szargać czyją opinię; 2) mieszac komu w głowie. *SF;* 3) mieszac komu szyki. *SF.* = gmatwać komu plany.

Mieszac się — Znaczenie i składnia: 1) M. ś. z kim, z czym = łączyć się z kim, z czym, 2) M. ś. do czego = wtrącać się do czego, 3) M. ś. w co = wtrącać się w co, podkreśla głębszą i bardziej czynne wtrącanie (się do czego, gdy tymczasem wyrażenie: mieszac się do czego — zaznacza udział bardziej powierzchniowy i bierny, więcej tylko zewnętrzny).

1. Nie mieszał się z towarzystwem. 2. Chociaż pan Apolinary nie lubi być potrącany, miesza się do kupki ludzi. *Weyss.* Żeby mi nie mieszał do nie swoich rzeczy. *Nowak.* 3. Nie mieszał się w rozmowę. *Mick.* Nie mieszały się w te sprawy. *Bartk.*

Mieszczanin (nie: mieszczan) — mieszczański. Formy: lp ten mieszczanin, tego mieszczanina, temu mieszczaninowi, tego mieszczanina, mieszczaninie! tym mieszczaninem, o tym mieszczaninie; lm ci mieszczanie, tych mieszczan; tym mieszczanom, tych

mieszczan, mieszczanie! tymi mieszczanami, o tych mieszczanach.

Mieszkać, nie: mieszkać. **Formy**: mieszkam, mieszkasz; mieszkaj! mieszkający; mieszkał.

Zwroty: 1) mieszkać na ulicy, rzadziej: przy ulicy (ulicę tworzą domy, a nie jezdnia, więc wyrażenie: na ulicy nie może wywoływać myśli, że ktoś mieszka na bruku); 2) mieszkać na placu, ale: w rynku; 3) mieszkać w pokoju; 4) mieszkać na parterze, na piętrze, na poddaszu, na strychu, ale: w suterenie, w podziemiach, w piwnicy; 5) mieszkać w chałupie, w domu, w kamienicy, wie dworze, w pałacu, ale: na zamku lub w zamku, 6) mieszkać u rodziny, u krewnych, u znajomych; 7) mieszkać na bursie lub w bursie, ale: na stancji, w internacie. *JP 15, 28.*

1. Rodzice moi mieszkają przy ulicy Królewskiej. *Zapol. 2.* Mieszkałiśmy w Rynku. *Kad.* Mieszka u wdowy po zapalaczu latarni. *Choyu.*

Mieszkanie, dlm tych mieszkań.

Zwroty: 1) nachodzić komu mieszkanie, *SF* = gwałtem do mieszkania się wdzierać; 2) do mieszkania się wprowadzać, nie: wciągać (germ.); 3) z mieszkania się wyprowadzać, nie: wyciągać (germ.); 4) z mieszkania się przeprowadzać, nie: przeciągać (germ.).

Mieszkaniec — **Formy**: wlp mieszkańcze!; młm ci mieszkańcy.

Mieścić — **Formy**: mieszczę, mieścisz, mieści, mieścimy..., mieszczą; mieść! mieście!; mieszczący; mieszczony; mieścił..., mieścili.

Mieść. I **Formy**: miotę (nie: mietę, ani: miecę), mieciesz, miecie, miecimy..., miotą (nie: mieta, ani: miecą); mieć! mieście!; miecący; mieciony, mieceni; miotł, miotłem, miotła (nie: mietłem, ani: mietła), miotli. II **Znaczenie i składnia**: 1) *M. co* — czym = miotłą co usuwać, 2) *M. co* lub czym = rzucać co lub czym.

Między — **Składnia**: 1) *M. czym*, nie: między co (dawn. *JP 10, 121/2*) (na oznaczenie miejsca na pytanie: gdzie?), 2) *M. co* (na oznaczenie miejsca na pytanie: dokąd?), 3) między czym i czym, lepiej: między czym a czym.

1. Między nimi (koźmi) sześć siwych (było). *Bartk.* 2. Między liście łopuchu, na rękach po trawie skacząc jak żaba, cicho przyczolgał się blisko. *Mick.* Mignie między drzewa zwierz zółtawym pasem. *Mick.* Między ludzi poszły ukochnane konie. *Bartk.* Jużesmy weszli między stragany. *Kad.* 3. Między Bielskiem i Cieszyńnem. *Stasz.* Między przeszłością a przyszłością. *Mochu.* Między czwartą a piątą. *SF.* W kacie między wozownią a stajnią stała buź. *Wikt.* W stosunku między interwenientem a przeciwnikiem. *Kod. Post. Cyo.* Antypatia, jaka się między nauczycielem a uczennicą wytworzyła. *Iwasz.* Między chatą a gościńcem. *Prus.* Między oborą i stodołą. *Dąbr.*

Międzychód — międzychodzki.

Międzyczas (!) = czas między jakimiś wydarzeniami.

Zwrot: w międzyczasie (!) = tymczasem, w tym czasie.

Międzyrzec (nazwa miasta) — międzyrzeczki.

Między tym (!) = tymczasem.

Miałem wyjść na przechadzkę, tymczasem (nie: lecz między tym) zaczął padać deszcz. *Wal.*

Miękzczyć (niedok.) — zmiękzczyć (dok.).

I **Formy**: 1) miękczyć, miękczysz, miękczysz, miękczymy..., miękczyć! miękczcie!; miękczący; miękczony; miękczył, 2) zmiękczę, jak:

miękczyć. II **Składnia**. *M. co* — czym lub przez co, albo w czym.

Miękzczyć żelazo przez rozpalanie. *SW.* Miękczymiżami dusz tych glazy. *Krasin.* cyt. *SW.* Miękczyc odcisk w wodzie.

Miękisz, dlp tego miękiszu.

Miękki, w wymowie: mięki (nie: miętki) — miękutki lub mięcutki (nie: międzutki) — miękuchny lub mięcuchny (*SW*) — miększy (nie: miękciejszy, ani: miętszy)

Miękko (w wymowie: mięko) — miękceją, rzadziej: miękcieją, mięcują.

Mięknać (nie: mięknieć, ani: miękceć) — zmięknać (dok.). I **Formy**: 1) mięknię, mięknieisz, mięknie, miękniemy..., mięknią; mięknij! miękniście!; mięknać; mięknął, mięknałem lub miękł, miękłem, miękła (nie: mięknęła), miękło (nie: mięknęło), miękli, miękły (nie: mięknęli, mięknęły), 2) zmięknę, jak: mięknię. II **Składnia**: 1) *M. od czego*, 2) *M. w czym*.

1. Wosk mięknie od ciepła. *SW.* 2. Mięknać w płynie. *SW.*

Mięsień — mięśniowy. **Ob.** *Muskuł.*

Mięso — mięsny (nie: mięśny), — mięsisty; dlm tych mięs lub mięs. **Znaczenie**: 1) mięsny = odnoszący się do mięsa, właściwy mięsu, 2) mięsisty = obfitujący w mięso.

Zwrot: mięso na co.

Półtora funta mięsa na rosół. *Zapol.*

Mięsopust — mięsopustny; dlp tego mięsopustu.

Mięsożerny, nie: mięsożerczy (*PJ 5, 119*). **Ob.** *Krwiożerczy, Krwiożerny.*

Mięta — miętowy.

Miętosić (niedok.) — zmiętosić (dok.). I **Formy**: 1) miętoszę, miętosisz, miętosię, miętosimy..., miętos! miętoscie!; miętoszący; miętoszony; miętosiał, 2) zmiętoszę, jak: miętoszę. II **Składnia**: *M. co* — czym lub w czym. Miętosił papier palcami (lub w palcach).

Mig.

Zwroty: migiem lub w mig.

Migać (niedok.) — mignąć (dok.). I **Formy**: 1) migam, migasz, miga... migaj!; migający; migał, 2) mignę, migniesz, mignię...; mignij!; mignawszy; mignął, mignąłem, mignęli. II **Znaczenie i składnia**: 1) *M. lub M. ś.* = szybko przesunąć się przed oczami, 2) *M. czym* = machnąć szybko czymś jasnym, 3) *M. czym* — na kogo = kiwnąć czym na kogo, dać komu szybkie znaki ruchowe.

1. Oto na wieży latarnia miga. *Stow. cyt. SW.* Iskry radości w oczach wszystkich się migaty. *Przybysz.* 2. Hrabia spada nad nim mignął. *Mick.* 3. Mignąć oczami na kogo. *SW.*

Migdał, dlp tego migdała (*SW, N*) lub migdału (*SW, N*).

Zwrot: myśleć (rozmawiać) o niebieskich migdałach = myśleć (rozmawiać) o rzeczach nie mających związku ze światem rzeczywistym.

Rozmawiać o niebieskich migdałach. *Dąbr.*

Migotać (się) (nie: miegotać, ani: migocić) — zamigotać lub zamigotać się (dok.).

1) migota lub migocze, rzadziej: migoce; migocz!; migotający lub migoczący; migotał, 2) zamigota lub zamigocze, jak: migo-

ta lub migocze. II Składnia: 1) M. (bez dopełn.), 2) M. czym.

Igły migocą, toczą się chybkie wrzeczona. *Mick. cyt. SW.* Nad przepysznym szyszakiem kita się migota. *Przybysz. cyt. SW.* Błyskotnym gwiazdy promykiem migocą. *Narusz. cyt. SW.*

Zwrot: w oczach mi się migocze.

Mijać, Ob. Minąć.

Mikrob, dlp tego mikroba (Łoś, N), rzadziej: mikrobu (SW).

Mikrometr, nie: mikromierz (KJMK); dlp tego mikrometru.

Mikroskop — mikroskopowy, — makroskopijny. Znaczenie: 1) mikroskopowy = odnoszący się, należący do mikroskopu, 2) mikroskopijny = widzialny tylko pod mikroskopem, drobny.

Milczący — milcząco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Przyjął tę wiadomość obojętnie i milcząco.

Milczeć (nie: milczyć) — zmilczeć (dok.). Ob. **Milknąć**. Formy: 1) milczeć, milczysz, milczy, milczymy..., milczą; milcz! milczcie!; milczący; milczał, milczałem, milczeli, milczali, 2) zmilczeć, jak: milczę.

Milczenie.

Zwroty: 1) w milczeniu co robić; 2) milczeniem co pominąć, pokryć, zbyć.

1. Wszyscy słuchali w milczeniu głębokim. *Mick.* Trwali chwilę w milczeniu. *Bartk.* 2. Pytania, milczeniem dotąd zbywane. *Bartk.*

Miliard — miliardowy; dlp tego miliarda. Składnia: 1) ten miliard złotych, tego miliarda złotych, temu miliardowi złotych, ten miliard złotych, tym miliardem złotych, w tym miliardzie złotych; te miliardy złotych, tych miliardów złotych, tym miliardom złotych... 2) Miliard gwiazd świeciło (nie: świecił) na niebie. Ten miliard złotych już pękł.

Miligram — miligramowy; dlp tego miligrama.

Milimetr — milimetrowy, nie: milimetryczny; dlp tego milimetra.

Milion, dlp tego miliona. Składnia jak wyrazu: miliard.

Już ich (= gwiazd) tysiąc, już ich milion mruga. *Mick.*

Miło lub mile.

Wyglądała miło i ochoczo. *Świąt.* Jak tu miłe oddychać pierściami całymi. *Mick. cyt. SW*

Miłosierdzie nad kim, nad czym.

Jeśli masz miłosierdzie nad ojczyzną. *Śienk.* Okazała nad nim miłosierdzie. *Śienk.*

Miłosierdzie — Znaczenie: 1) M. = z uczuciem miłosierdzia, 2) M. = z prośbą o miłosierdzie.

2. Był niedźny i zmęczony, więc usiadł na kamieniu przy wrotach i miłosierdzie zaczął spoglądać na słoń. *Prus.*

Miłośny, nie: miłośny.

Miłość — Składnia: 1) M. kogo, czego = miłość ogarniająca kogo, co, 2) M. do kogo, do czego = miłość zwrócona do kogo, do czego, 3) M. dla kogo (nie: dla czego) = miłość żywiona dla kogo.

1. Ten czysty duch męstwa i miłości ojczyzny. *Stasz.* 2. Wszystkich przewyższa w miłości do ojczyzny. *Stasz.* Świą miłość do Zosi wyzna. *Sierosz.* Miłość do mego dziecka jest moim głównym

motywem. *Grusz.* Miłość do ojczyzny. *Malacz.* 3. Opanowywał wybuch miłości dla ludu. *Prus.* Czy obok silnej i trwałej miłości dla jakiejś kobiety nie miałeś przelotnych miłości? *Świąt.* Przyszła myśl, żeby wyznać miłość dla Heleny. *Zerom.*

Zwroty: 1) z miłości lub przez miłość; 2) na miłość Boską! (zakłęcie); 3) miłość własną głaść, lechać, zadrasnąć, obrazić, ubość. *SF.*; 4) żywić miłość dla kogo; 5) napraszać się z miłością do kogo.

1. Z liłości, nie przez miłość. *Dyg.* 2. Na miłość Boską, przebijem się, czy nie przebijem! *Śienk.* 4. Żywi miłość do ojczyzny. *Śienk.* 5. Tak się tam napraszają z tą miłością do Moskali. *Strug.*

Miłować (niedok.) — zmiłować się (dok.).

I Formy: 1) miłuję, miłujesz...; miłuj!; miłujący; miłowany; miłował; 2) zmiłuję się, jak: miłuję. II Składnia: 1) M. kogo, eo, 2) zmiłować się nad kim, nad czym.

Miły — miłszy, nie: milejszy. Składnia: M. komu lub dla kogo.

Miła sercu odmiana. *Bartk.*

Mimo — Znaczenie i składnia: 1) mimo czego (nie: co) = tuż obok (w znaczeniu przestrzennym), 2) mimo co, częściej: mimo czego = pomimo (w znaczeniu przyczyny przyzwalającej, JP 9, 61). Ob. *Przyzwolenie.

1. Przeszedłem mimo twojego domu. Przejechałem mimo dworu. Statek przepłynął mimo przystani. 2. Podczasyc mimo równość wziął tytuł markiza. *Mick.* Mimo pytania i prośby odpowiedzieć nie raczył. *Mick.* Mimo biedy... *Zerom.* Mimo wszystko... *Nałk.* Mimo czystości unosił się jakiś trupi zapach. *Iwasz.* Mimo starań. *Nałk.* Mimo różnicy wieku. *Nałk.* Mimo zgodnego wniosku. *Kod. Post. Cyw.* Mimo tej różnicy lub mimo tę różnicę (nie: mimo ta różnica). Mimo tej przeszkody lub mimo tę przeszkodę (nie: mimo ta przeszkoda).

Zwroty: 1) puszcząć co mimo uszu lub mimo uszy; 2) mimo woli (nie: mimo wolę). *JP. 11, 95/6.* 3) mimo to lub mimo tego, ale: mimo wszystko.

3. Mimo wszystko trzeba się było przyłożyć do roboty. *Goet.*

Mimowiedny, nie: mimowiedni.

Mimowolnie lub **mimo woli.**

Każdy mimowolnie porządku pilnował. *Mick.*

Mina = układ twarzy.

Zwroty: 1) robić, stroić minę do kogo, ale: na co (nie: do czego); 2) nadrabiać minę = pokrywać spokojnym wyrazem twarzy wewnętrzne wzburzenie; 3) wyprawiać minę; 4) przybierać minę. *SF.*; 5) przeciągać minę: mina komu rzędnie; 6) mina rześista, gesta = wyraz twarzy, znamionujący pewność siebie; 7) mieć jakąś minę.

1. Nie róbcie takiej karawaniarskiej miny. *Damś.* Po co i mnie skazywać na robienie dobrej miny. *Nałk.* 2. Nadrabiając minę. *Malacz.* Nadrabiał minę. *Iwasz.* 3. Płacze i wyprawia miny *Strug.* 4. Przybrał despotyczną minę. *Zapół.* 5. Ralfowi zrzędał mina. *Wikł.* 6. Miny rześiste i harde. *Śienk.* 7. Staratam się mieć pewną siebie minę. *Zapół.*

Mina (= kopalnia, pocisk) — **miner** (nie: minier) — **minerstwo**, nie: **minierstwo** (Kr. 2, 239).

Minąć (dok.) — **mijać** (niedok.). I Formy: 1) minę, miniesz, minie, miniemy..., miną; miń! mińcie!; miniony (nie: minięty, ale: pominięty); minął, miniałem, minęli, minęły, 2) mijam, mijasz, mijają...; mijaj!; mijający; mijany; mijał. II Składnia: M. kogo, co. **Minąć się** z kim, z czym.

Zwrot: minąć się z prawdą, *SF* = świadomie lub nieświadomie powiedzieć nieprawdę.

Miniatura — miniaturzysta. Formy: miniaturzysta, jak: humanista.

Minimum (ndm).

Zwroty: 1) sprowadzić do minimum. *SF*; 2) spaść do minimum.

Miniony, nie: minięty, ale: pominięty.

Minister, młm ci ministrowie, nie: ministrzy. Składnia: *M.* czego, nie: dla czego.

Minister reformy rolnej (nie: dla reformy rolnej). *Cyt. Kr. 1, 75.*

Ministerium lub **ministerstwo**. I Formy: 1) ministerium odmienia się, jak: gimnazjum, 2) ministerstwo odmienia się, jak: państwo. II Składnia: *M.* czego, nie: dla czego.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (nie: dla Spraw Wewnętrznych). *Cyt. Kr. 1, 74.* Ministerstwo Kolonii (i), nie: dla Kolonii (i). Ministerstwo Apropowizacji (nie: dla Apropowizacji).

Minoryta lub **minorysta**. Formy: minoryta (minorysta), jak: humanista.

Minuta — minutowy.

Zwroty: 1) minutę = w ciągu minuty (gdy się oznacza przeciąg trwania jakichś czynności bądź stanów trwałych); 2) w minutę, nie: w minucie = w ciągu minuty (gdy się oznacza przeciąg czasu, po którego upływie jakiejś czynności bądź stany się dokonały); 3) w minutę czego lub w minucie czego (gdy się oznacza termin czasu przez wskazanie jakiegoś wydarzenia, które na ten termin przypadło); 4) w minutę jakas: zła, dobra, gorąca... lub w minucie jakiejś: złej, dobrej, gorącej...; 5) za minutę, nie: w minucie (gdy się oznacza czas, po którego upływie jakiejś czynności bądź stany mają nastąpić bądź mają się dokonać); 6) za minutę (! rus.) = w ciągu minuty; 7) na minutę = na przeciąg minuty; 8) z minuty na minutę = lada minuta; 9) od minuty do minuty = całymi minutami; 10) co minuta, rzadziej: co minucie, nie: co minuty = za każdym razem, jak tylko upływa minuta; 11) jakiejś kilka minut, nie: jakichś kilka minut; jakiejś pięć minut, nie: jakichś pięć minut; jakiejś dwie (trzy, cztery...) minuty; jakaś jedna minuta, jakaś jedną minutę. Ob. Dobre sto lat temu.

Przychodziła o jakiejś (gorzej: jakichś) kilka minut za późno. *Nowak.*

Mińsk Mazowiecki — miński.

Miotać (niedok.) — miotnąć (dok.). I Formy: 1) miotam, miotasz, miotam..., miotają (nie: miecę, miecesz, miece..., miecą, dawn.), miotaj! miotajcie! (nie: miec! mieccie!, dawn.); miotający (nie: miecący, dawn.); miotany (nie: miecony, dawn.); miotał, miotaniem, miotali, 2) miotnę, miotniesz...; miotnij!; miotnąwszy; miotnął, miotnąłem, miotnęła. II Znaczenie i składnia: 1) *M.* co = rzucać co, 2) *M.* kim, czym = szamotać kim, czym, potrzasać kim, czym.

1. Gniew miotał jego ciało i ręce. *Żerom. cyt. Szeffs.* 2. Wściekłość miotala nim. *Iwasz.*

Miotła — miotelka (nie: mietła — mietelka), — miotlarz. Formy: 1) cłp i mjscłp (w) miotle, nie: (w) mietle, 2) dlm tych miotlarzy lub miotlarzów.

Zwrot: siedzi jak mysz pod miotłą, *SF* = ukrywa swoją obecność.

Miód, dlp tego miodu.

Zwrot: kraj mlekiem i miodem płynący = kraj bogaty.

Mlekiem i miodem płynąca dolina. *Żerom.*

Mir = posłuch, pokój; dlp tego miru.

Zwroty: 1) mieć mir u kogo = mieć posłuch u kogo; 2) zjednać komu mir.

1. Nie ma miru we wsi. *Sierosz.* 2. Szereg prac zjednał Zatajowi mir w opinii naukowego świata. *Goet.*

Mira lub **mirra**, nie: myrra.

Trzej królowie ofiarowali Dzieciątku Jezus mi-re, kadziło i złoto. *SW.*

Miraż = mamiłdło; dlp tego mirażu.

Mirt ten, nie: ta mirta, ani: ten myrt; dlp tego mirtu.

Mirza lub **murza** (w wymowie: mir-za, mur-za) = książę, wódz, szlachcic tatarski. Formy: lp ten mirza, tego mirzy, temu mirzie, tego mirzę...; lm ci mirzowie, tych mirzów, tym mirzom...

Miscellanea, nie: miscelanea. Formy: miscellanea, jak: licea.

Misić = kastrować. *Por. Miesiąc.*

Misja (nie: miśja) — misyjny. Składnia: 1) *M.* czego (na oznaczenie czynności, która jest celem misji), 2) *M.* do kogo, do czego (na oznaczenie osoby lub rzeczy, do której misja jest zwrócona).

1. Misja krzewienia oświaty. 2. Misja do Polski. Misja do papieża.

Zwroty: 1) przyjąć misję. *SF*; 2) wziąć na siebie misję. *SF*; 3) wywiązać się z misji. *SF*.

Misjonarz — misjonarski. Formy: młm ci misjonarze, dlm tych misjonarzów lub misjonarzy.

Miskolancja lub **miszkulancja**. Znaczenie: 1) *M.* = potrawa z różnych jarzyn, 2) *M.* = mieszanina różnych rzeczy.

Misterie (tylko w lm) = tajemne obrządki religijne; średniowieczne przedstawienia żaków szkolnych. Forma dop. tych misteriów.

Misterium = złudzenie, tajemnica. Formy: misterium, jak: gimnazjum.

Mistrz — mistrzyni (nie: mistrzynia), — mistrzowski, — mistrzostwo, nie: mistrzowstwo. I Formy: młm ci mistrzowie, rzadziej: mistrze (w stylu uroczystym); dlm tych mistrzów, nie: mistrzy. II Składnia: 1) *M.* w czym (na oznaczenie czynności, w której się jest mistrzem), 2) *M.* do czego (na oznaczenie przedmiotu, w którego używaniu jest się mistrzem); 3) *M.* od czego (żart.) = mistrz do czego.

1. Mistrz w strzelaniu. 2. Mistrz do szabli. 3. Mistrz od dratwy i pocieglą.

Zwrot: mistrz nad mistrzami = arcy mistrz.

Poznali mistrza nad mistrzami. *Sienk.*

Mistyka — mistycyzm, — mistyczny. Formy: 1) lp ten mi'styk, tego mi'styka, temu mistyko'wi..., tym mi'stykiem...; lm ci mi'stycy, tych mi'styków, tym mi'stykom..., 2) dlp tego mistycyzmu.

Miśniki (! prow.) = półki (IGD).

Mit (nie: myt) — mityczny, — mitologia — mitologiczny; dlp tego mitu.

Mitralieza, nie: mitrajleza.

Mitrega — mitrzyć. I Formy: mitrzyć, mitrzyćsz, mitrzyć, mitrzyćmy..., mitrzyć; mitrzyć! mitrzyćcie!; mitrzyćący; mitrzyćli..., mitrzyćli. II Znaczenie: Mitrega w czym lub

z czym 1) M. = zwłoka, opóźnianie się, 2) M. = maruda, partacz; mlm ci mitręgowie lub te mitręgi.

Mitygować (niedok.) I Formy: mityguje, mitygujesz...; mityguj!; mitygujący; mitygowany; mitygował. II Składnia: M. kogo — czym.

Niespokojnie mitygował go Płonka. *Kruczk.*

Mitygujący—mitygująco. Ob. **Kojący—kojąco**. Stanowcze postawienie sprawy podzielało na niego mitygująco.

Mizdrzący—mizdrząco. Ob. **Kojący—kojąco**. **Mizdrzyć się**, nie: mizdżyć się. I Formy: mizdrzę się, mizdrzysz się, mizdrzy się, mizdrzymy się..., mizdrzą się; mizdrz się! mizdrzcie się!; mizdrzący się; mizdrzył się..., mizdrzyli się. II Składnia: M. ś. do kogo, do czego, nie: komu, czemu.

Mizdrzył się i przymitał do dziecka. *Jeż. cyt. SW.* Baw się, mizdrz się do kawalerów! *Orzesz.*

Mizerny — Składnia: M. z czego (na oznaczenie przyczyny).

Mizerna ze zmartwienia. *Dąbr.*

Mizynek — Znaczenie: 1) M. = najmniejszy palec, 2) M. = najmłodsze dziecko, pieścioszek. Por. **Mierzynek**.

Mknąć — Formy: mknę, mkniesz, mknie, mknjemy..., mkną; mknij! mknijcie!; mknący; mknął, mknąłem, mknęła, mknęli.

Mlaskać (nie: mlaszczyć) — mlasnąć (dok.). Formy: 1) mlaszczę, mlaszczesz, mlaszcze, mlaszczemy..., mlaszczą lub mlaszkam, mlaszkasz, mlaszka, mlaszkamy..., mlaszkają; mlaszcz! mlaszczcie! lub mlaszkaj! mlaszkajcie!; mlaszczący lub mlaszkający; mlaszał, mlaszkali, 2) mlasnę, mlaśniesz...; mlaśnij!; mlasnąwszy; mlasnął, mlasnąłem, mlasnęli. **Mlecz**, dlp tego mleczą (SW), częściej: tego mleczu (SW, Łoś, N).

Mleczarz — mleczarnia—mleczarski. I Formy: 1) dlm tych mleczarzy, rzadziej: mleczarzów, 2) dlm tych mleczarni, nie: mleczarń. II Znaczenie: mleczarnia = 1) zakład z mleczywem, 2) maślarnia, zakład, gdzie przerabiają mleko na masło.

Wyrażenie: gospodarstwo mleczarskie lub mleczarne.

Mleć (nie: mlić, ani: meć) — zemleć (dok.). I Formy: 1) mieleń, miewiesz (nie: mielisz), miele (nie: mieli), miewemy (nie: mielimy)..., mieleń; miele! mielecie!; mielejący; mielony (nie: mełty); meł! mełłem, mełli, mełły (nie: mlił, mliłem...), 2) zmieleń, jak: mieleń. II Składnia: 1) M. co — czym lub na czym, 2) M. co — na co.

Zwroty: 1) mleć żyto żarnami lub na żarnach; 2) mleć jęczmień na krupcy; 3) mleć językiem = mówić dużo bez związku, paplać, trajkotać.

1. Mełta ziarno. *Zerom.*

Mleko (nie: mliko) — mlekowy, — mleczny, — mleczarz — mleczarski. Znaczenie: 1) mlekowy = odnoszący się do mleka, związany z mlekiem, właściwy mleku, np. kwas mlekowy, 2) mleczny = składający się z mleka, mający podstawę w mleku, obfitujący

w mleko, np. legumina mleczna, przemysł mleczny, kawa mleczna (JP 20, 84 nn), 3) mleczarski = odnoszący się do mleczarza, związany z mleczarzem, np. przemysł mleczarski (JP 20, 84 nn).

Zwroty: 1) gospodarstwo mleczne lub mleczarskie; 2) wyssać co z mlekiem matki, *SF* = mieć co w dziedzictwie przyrodzonym, 3) mieć mleko pod nosem (tryw.), *SF* = być gotowałem, niedowarzony; 4) brak tylko ptasiego mleka, *SF* = jest wszystkiego pod dostatkiem; 5) kraj mlekiem i miodem płynący = kraj bogaty.

Mlekiem i miodem płynąca dolina *Zerom.*

Mlewo, nie: mliwo.

Mława — mławski.

Młocka lub **młócka** — młockarnia lub młocarnia (JP 20, 85). Ob. **Młócić**. Forma dlm tych młockarni (młocarni), nie: młockarń (młocarń).

Młodnieć (niedok.) — odmłodnieć (dok.). Formy: 1) młodnieję, młodniejesz, młodniej!; młodniejący; młodniał..., młodnieli, 2) odmłodnieję, jak: młodnieję.

Młodociąny (robotnik), lepiej: nieletni robotnik (Kr. 2, 268).

Młododrzewie, dlp tego młododrzewia, nie: młododrzewiu.

Rozwój młododrzewia (nie: młododrzewiu). *Sieross.*

Młodość.

Zwroty: 1) od młodości, nie: z młodości; 2) w młodości; 3) nie pierwszej już młodości.

1. On przejął ją do upodobania już od młodości (nie: z młodości).

Młody — młodszy, nie: młódszy; młm (męskoosob.) młodzi — młodzi.

Wyrażenie: młody człowiek = młodzieniec (wyrażenie to nie jest barbarzyństwem; zna je Rej, Mick., Sienk., Prus, Żerom., Sierosz., Zapół., Makuszy.). *JP 16, 52.*

Młodzian — Formy: mlm ci młodzianie, nie: młodziani; dlm tych młodzianów...

Młodzieniec — młodzieńczy. Formy: cłp temu młodzieńcowi (nie: młodzieńcu), wlp młodzieńcze!; mlm ci młodzieńcy, dlm tych młodzieńców, nie: tych młodzieńcy!

Młódzież, wlp młodzieży!

Młót (nie: młót) — młotek. Formy: dlp tego młota, nie: młotu, cłp temu młotowi, nie: młotu.

Zwroty: 1) być między młotem a kowadłem, *SF* = znaleźć się między dwoma ścierającymi się prądami, dwoma sprzecznymi okolicznościami życiowymi; 2) serce bije (wali) młotem.

Serce walito młotem. *Dyg.*

Młócić (niedok.) — zmłócić (dok.) — młocarnia (JP 20, 85), — młotny. Ob. **Młocka**.

I Formy: 1) młóczę, młócisz, młóci, młóciemy..., młóczę; młóć! młóćcie!; młóczęcy; młócony; młócił..., młócili, 2) zmłóczę, jak: młóczę. II Składnia: M. co — czym.

Młócił żyto cepami.

Zwroty: 1) młócić słowem = gadać na próżno, paplać bez treści; 2) we dwoje młócić, *SW* = obu stronom dogadzać, na dwóch stołkach siedzieć.

Młódź (arch.) = młodzież.

Młyn — młynek, — młynarz — młynarski. Formy: dlp tego młyną, cłp temu młynowi.

Wyrażenia i zwroty: 1) przemysł młynarski. *JP 20, 84 nn*; 2) na swój młyn wodę obracać. *SF* = na swoją korzyść sprawę obracać; 3) woda na czysj młyn, *SF* = działanie na czysj korzyść; 4) mieć młynka w głowie, *SF* = mieć kołomęt myśli; 5) młynek do kawy.

W kuchni skrzypliał młynek do kawy. *Parand*.
Młynarz — młynarzowa, — młynarzówna. Formy: 1) młm ci młynarze, dlm tych młynarzy lub młynarzóv, 2) lp ta młynarzowa, tej młynarzowej, tej młynarzowej, tę młynarzową, młynarzowo! tą młynarzową, o tej młynarzowej; lm te młynarzowe, tych młynarzowych, tym młynarzowym... (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa). Ob. *Nazwiska żon na -owa, 3) lp ta młynarzówna, tej młynarzówny, tej młynarzównie, tę młynarzównę... (odmiana rzeczownikowa).

Mnich — mniszy (przym.); młm ci mnisi.
Mniejszy — Składnia: mniejszy, niż... nie: mniejszy, jak..

Dzieło przemawia do mniejszej może liczby czytelników, niż (nie: jak) niejedna może książka. *Cyt. Kr. 1, 166*.

Zwroty: mniejsza o to, rzadziej: mniejsza z tym. *RJ 35/6, 48. JP 21, 31*.

1. Mniejsza o to, czy ten chaos zdołał wyłonić z siebie ideał. *Przybysz*. 2. Czy to było zapalenie płuc, czy nie było, mniejsza z tym, skoro młnėjo. *I. Dąbr.*

Mniemać (nieco arch.), nie: mniemać. I Formy: mniemam, mniemasz, mniema...; mniemaj!; mniemający; mniemamy; mniemaj. II Składnia: 1) M. co = przypuszczają co, 2) M., że coś jest (nie: M. coś być) = przypuszczają, sądzić, że..., 3) M. co — za co lub czym = uważają co — za co.

1. Mogłam była mniemać (z domysł.: to). *Nałk*. 2. Mogłem mniemać, że mi nie zrobisz zawodu. Ruchem do mirmidońskich podobny zwierzątek, od których słusznie mniemał wyciąga początek (zam.: od których słusznie mniemał, że wyciąga początek). *Mick. cyt. SV. 3*. Za mną jest każdy kwiat i każdy gołąb, co biały jak ja, swą młnėjo słostrą mniema. *Słow. cyt. SW*.

Mniemanie, o kim, o czym; dlm tych mniemań.

Zwroty: 1) mniemanie czyje podzielać. *SF*; 2) mniemanie powzłąć.

Nie był w stanie powzłąć o niczym mniemania. *Dąbr.*

Mnogi (arch.) — mnogo (arch.), — mnóstwo; młm (męskoosob.) mnodzy.

Wyrażenie: wielkie mnóstwo, nie: całe mnóstwo (z niem. ganze Menge).

Mnożna — mnożnik. Formy: 1) ta mnożna, tej mnożnej, tej mnożnej, tę mnożną... (odmiana przymiotnikowa), 2) dlp tego mnożnika.

Mnożyć (niedok.) — pomnożyć (dok.). I Formy: 1) mnożę, mnożysz, mnoży, mnożymy...; mnoż! mnożcie!; mnożący; mnożony; mnożył, 2) pomnożę, jak: mnożę. II Składnia: 1) M. co, 2) M. co — przez co (mat.), nie: na co = wykonywać działanie mnożenia.

1. Mnożyć dostatkł, trudności. *SW*. 2. Mnożyć jedną liczbę przez drugą. *SW*

Zwroty: mnożyć do nieskończoności lub mnożyć się do nieskończoności, nie: w nieskończoność.

Na tej drodze mnożyłyby się niczym nie uzasadnione domagania do nieskończoności (nie: w nieskończoność). *Cyt. Kr. 1, 93*.

Moc (= siła) — mocny, rzadziej: mocowy, — mocarz — mocarny. Formy: 1) wlp mocy! młm te moce, rzadziej: te mocy, 2) dlm tych mocarzy lub mocarzóv.

Zwroty: 1) być w mocy co zrobić. *SF*; 2) jest w czyjej mocy co zrobić; 3) z mocy czego lub na mocy czego, nie: w moc czego = na podstawie czego; 4) zachowywać moc = zachowywać ważność prawną; 5) mieć moc prawną.

2. Uczynię, co w mojej mocy. *Sienk. 3*. Z mocy ustaw. *DU 112*. Zobowiązanie się przedłużyć z mocy samego prawa. *KJMK. 4*. Zachowywać moc. *Kod. Post. Cyw. 5*. Mieć moc prawną. *Kod. Post. Cyw. Mocowy chłop. Sienk.*

Moc = mnóstwo. Składnia: wyraz: moc w tym znaczeniu używa się tylko w bierniku, a łączący się z nim rzeczownik, używany w dopełniaczu, występuje w zdaniu bądź w roli podmiotu logicznego, bądź dopełnienia logicznego; orzeczenie przy takim podmiocie przybiera zawsze formę liczby pojedynczej, a w formach rodzajowych — rodzaj nijaki.

Na targ przybyło: moc okolicznych włościan. Spotkałem tam moc swoich znajomych.

Mocno — Znaczenie: 1) = silnie, 2) = bardzo.

1. Dom był mocno zbudowany. *Mp. 2*. Pałac był mocno zrujnowany. *Perz*.

Mocny (mocen). I Znaczenie i formy: 1) M. = silny, 2) M. = mający możliwość, prawo (w tym znaczeniu prócz formy: mocny używa się także formy: mocen). II Składnia: forma: mocny ma nieograniczony zakres użycia, formy: mocen używamy tylko w orzeczniku, niekiedy także w przydawce okolicznikowej (zastępującej jakiś okolicznik). Ob. Godny (godzien).

Mocen jest zarządzić dochodzenie. *Kod. Post. Cyw.* Mocen był ująć miecz i podjąć walkę. *Ostr.*

Mocować się — I Formy: mocuję się, mocujesz się...; mocuj się! mocujący się; mocował się. II Składnia: 1) M. ś. z kim, z czym = walczyć z kim, z czym siłą, przepierać się z kim, z czym, szamotać się siłą z kim, z czym, 2) M. ś. w czym (gdy się oznacza dziedzinę walki).

1. Zaczęli się mocować z drzwiczkami od karety. *Dąbr.* 2. To nie dwaj ludzie mocują się w słowie. *Zerom.*

Moczyć (niedok.) — zmoczyć (dok.) = czynić mokrym, trzymać w płynie. Ob. Maczać. I Formy: 1) moczę, moczysz, moczy, moczymy...; mocz! moczcie!; moczący; moczony; moczył, 2) zmoczę, jak: moczę. II Składnia: M. co — w czym.

Moczyć len w wodzie.

Moda — modny.

Zwroty: 1) modę wprowadzać. *SF*; 2) w modę wchodzić = zaczynać być modnym lub zaczynać hołdować modzie. *SF*; 3) z mody wychodzić; 4) podług lub według mody.

2. A kiedy wejdziesz w modę raz młoda osoba. *Mick.* Na zaczynającej wchodzić w modę plaży. *Dąbr.* Weszło to w modę, że... *Strug. 4*. Według mody. *Zerom.*

Modernizm — modernista — modernistyczny. Formy: 1) dlp tego modernizmu; mjsclp

w tym modernizmie, 2) modernista, jak: humanista.

Moderować (arch. żart.) = miarkować, łagodzić. Formy: moderuję, moderujesz...; moderuj!; moderujący; moderowany; moderował.

Modlić się (niedok.) — pomodlić się (dok.). I Formy: 1) modlę się, modlisz się...; módl się! módlcie się!; modlący się; modlił się, 2) pomodlę się, jak: modlę się. II Składnia: 1) *M. ś.* za kogo, za co — do kogo = modlić się do kogo na intencję kogoś lub czegoś, co jest, ale: módl się za nami, nie: za nas (Kr. 1, 38), 2) *M. ś.* o co — do kogo = modlić się do kogoś na intencję czegoś, co może nastąpić, prosić w modlitwie, żeby się coś stało. 1. Modliła się za niego. 2. Trzeba się będzie o to modlić. *Dąbr.*

Modlin — modliński.

Modlitwa — modlitewny — modlitewnik. I Forma dlm tych modlitw. II Składnia: 1) *M.* do kogo — za kogo, za co, 2) *M.* do kogo — o kogo, o co.

Zwroty: 1) modlitwę odmawiać. *SF*; 2) modlitwę zaność, zasysać. *SF*; 3) modlitwie się oddawać. *SF*; 4) w modlitwie się zatopić. *SF*.

Modła, dlm tych modli.

Zwroty: 1) urabiać kogo według (podług) modły czego lub na modłę czego; 2) według (podług) modły czego lub na modłę czego; 3) na jedną modłę.

Marsze krok w krok urobili (ich) na jedną modłę. *Matacz.*

Modły (tylko w lm) = prośby modlitewne; dlm tych modłów, nie: modeł.

Zwroty: 1) odprawiać modły; 2) zanosić, zasysać modły.

Pop odprawował modły. *Matacz.*

Modniarka lub **modystka**, nie: modziarka.

Modny (nie: modern) — modniejszy, — modnie — modniej.

Zwrot: modnie, nie: po modnemu. Ubiiera się modnie (nie: po modnemu).

Modrzew — modrzewiowy; dlp tego modrzewia.

Modulacja (= harmoniczne zmienianie tonacji) — modulacyjny. Formy: dlp tej modulacji, dlm tych modulacji.

Modulować — I Formy: moduluję, modulujesz...; moduluj!; modulujący; modulowany; modulował. II Składnia: *M.* co.

Włożywszy dwa palce w usta i modulując nimi przeciągły głos, zagrał... *Sienk. cyt. SW.*

Modyfikacja = zmiana, przekształcenie, przeobrażenie.

Modyfikować (niedok.) — zmodyfikować (dok.) = zmienić, przekształcić, przeobrazić. I Formy: 1) modyfikuję, modyfikujesz...; modyfikuj!; modyfikujący; modyfikowany; modyfikował, 2) zmodyfikuję, jak: modyfikuję. II Składnia: *M.* co.

Nie łatwo porzącał raz zdobyte pojęcia, lecz je modyfikował stopniowo. *Chmiel. cyt. SW.*

Modystka. Ob. Modniarka.

Mogilnica (nazwa miejscowości) — mogilnicki.

Mogilno (nazwa miejscowości) — mogilański.

Mohylew — mohylewski.

Mohylów — mohylowski.

Mokka, dlp i mjsclp (w) mokce.

Moknąć (niedok.) — zmoknąć (dok.). Formy: 1) moknę, mokniesz, moknie, mokniemy..., mokną; moknij! moknijcie!; moknący; moknął lub mókł, moknąłem lub mokłem, ale: mokła, nie: moknęła, mokli, mokły, nie: moknęli, moknęły, 2) zmoknę, jak: moknę.

Molestować — I Formy: molestuję, molestujesz, molestuje...; molestuj!; molestujący; molestowany; molestował. II Składnia: *M.* kogo — o co = dręczyć kogo prośbami o co.

Molestują nas o rzecz próżną, nic do nas nie należącą. *Cyt. SW.*

Molière lub **Molier** — molierzysta, — molierowski. Formy: 1) Molière'a, Molière'owi lub Moliera, Molierowi, 2) molierzysta, jak: humanista.

Molo to, tego mola, temu mółu, na tym mółu.

Mołdawia — mołdawski, — Mołdawanin. I Formy: Mołdawanin, jak: mieszczanin. II Składnia: 1) w Mołdawii, nie: na Mołdawii, 2) do Mołdawii, nie: na Mołdawię. Por. *Mazowsze*.

Mołodeczno — mołodecki.

Moment — momentek, — momentowy, — momentalny. I Forma młm i blm te momenty, nie: momenta. II Składnia: *M.* do czego, niekiedy: w czym, nie: dla czego (! germ.).

1. Był to moment do ich zrealizowania (nie: dla ich zrealizowania). 2. Momenty zginające w belce (nie: dla belki)

Znaczenie: 1) momentowy = odnoszący się do momentu, właściwy momentowi, 2) momentalny = krótki, jak moment, natychmiastowy.

Monachium (ndm) — monachijski.

Monarcha — monarszy, — monarchia — monarchiczny, — monarchizm, — monarchista — monarchistyczny. Formy: 1) lp ten monarcha, tego monarchy, temu monarsze, tego monarchę, monarcho! tym monarchą, o tym monarsze; lm ci monarchowie, tych monarchów, tych monarchom..., 2) dlp tego monarchizmu, mjsclp w tym monarchizmie, 3) monarchista, jak: humanista.

Monarchini, nie: monarchinia.

Monaster (nie: monastyr) = klasztor wyznania wschodniego; dlp tego monasteru, nie: monastyru.

Moneta — monetarny, rzadziej: monetowy, nie: monetny.

Zwroty: 1) bić monetę. *SF*; 2) brać co za dobrą monetę = coś fałszywego bądź pozornego brać za rzecz prawdziwą bądź rzeczywistą.

Brali żart za dobrą monetę. *Matacz.*

Mongoł — Mongolia, — mongolski — mongolszczyzna.

Monit — monitować (niedok.) — zmonitować (dok.). I Formy: 1) dlp tego monitu, 2) monituję, monitujesz...; monituj!; monitujący; monitowany; monitował, 3) zmonituję, jak: monituję. II Znaczenie: 1) *M.* =

napomnienie, 2) M. = wykaz uchybień, połączony z napomnieniem.

Jeśli nie ma napomnienia, to jest tylko sprostowanie, nie monit. *KJMK*.

Moniuszko — Moniuszkowa. Formy: 1) Moniuszko, Moniuszki, Moniuszce, Moniuszkie, Moniuszko! Moniuszka, o Moniuszce. Ob. *Nazwiska polskie na -o, 2) Moniuszkowa, Moniuszkowej, Moniuszkowej, Moniuszkowa, Moniuszkowo!... Ob. *Nazwiska żon na -owa. **Monograf**, rzadziej: monografista. Formy: 1) dlp tego monografa, młm ci monografowie, 2) monografista, jak: humanista.

Monografia — monograficzny. Formy: dlp tej monografii, dlm tych monografii.

Monogram — monogramowy. Forma dlp tego monogramu, nie: monograma. Ob. Gram, Kilogram.

Monolog — monologowy (nie: monologiczny), — monologista.

Monopol — monopolowy, — monopolizacja. I Forma dlp tego monopolu. Znaczenie i składnia: 1) M. czego = wyłączny wyrób lub wyłączna sprzedaż czego, 2) M. na co = wyłączne prawo na wyrób, sprzedaż, rozpowszechnianie lub korzystanie z czego.

Zwroty: 1) w monopolu co brać. *SF*; 2) w monopolu komu co dawać. *SF*; 3) monopol na co wprowadzać. *SF*; 4) monopol znosić. *SF*.

Monoteizm — monoteista — monoteistyczny. Formy: 1) dlp tego monoteizmu, mjsclp w tym monoteizmie, 2) monoteista, jak: humanista.

Monotonia — monotony.

Monstrancja (nie: mostrancja) — monstrancyjny.

Monstrum — monstrualny. Formy: monstrum, jak: gimnazjum.

Montaż = montowanie; dlp tego montażu.

Montować (niedok.) — zmontować (dok.).

I Formy: 1) montuję, montujesz, montuje...; montuj!; montujący; montowany; montowałem, 2) zmontuję, jak: montuje. II Znaczenie i składnia: 1) M. co = składać co, puszczając w ruch (o maszynie), 2) M. kogo — w co = uzbrajać, wyposażać kogo w co.

1. Montował instalację elektryczną. 2. Montował pułk we wszystko, co mu było potrzebne.

Monument — monumentalny; dlp tego monumentu, młm te monumenty, rzadko: monumenta.

Moralizować — I Formy: moralizuję, moralizujesz...; moralizuj!; moralizujący; moralizowany; moralizowałem. II Składnia: M. kogo.

Morał — moralny, — moralista — moralistka (nie: moralistka) — moralistyczny. Formy: 1) dlp tego moralu, 2) moralista, jak: humanista.

Z przypływem gotowości na fizyczną moralistykę. *Siedl*.

Zwrot: prawić komu morały.

Morawia, częściej: **Morawy** — morawski, — Morawianin. I Formy: Morawianin, jak: mieszczanin. II Składnia: 1) mieszkać na

Morawach, 2) jechać na Morawy. Por. Kujawy, Mazowsze.

Morąg [= 1) pręga, smuga, dlp tego morąga (SW) lub morągu (N), 2) zwierzę, a szczególnie pies moragowaty, dlp tego morąga] — morągowaty lub moregowaty.

Mord (nie: mórd) — mordować, nie: morderować. I Formy: 1) dlp tego mordu, 2) morduję, mordujesz...; morduj!; mordujący; mordowany; mordowałem. II Znaczenie: 1) M. = zabijać (dok.), zamordować, 2) M. = męczyć, dręczyć (dok.) z mordować.

Morderca (nie: mórderca) — morderczyni (nie: morderczynia), — morderczy.

Mores — Formy: dlp tego moresu, młm te moresy, dlm tych moresów.

Zwroty: 1) znać mores, *SF* = trzymać się nakazanego rygoru; 2) uzyć kogo moresu. *SF*.

Moręgi (tylko w lm). Znaczenie: 1) M. = kartofle z plamistymi smugami, 2) M. = bez przyczyną tak, żeby ją można było wypełniać kremem lub lodami. Por. Morąg. Forma dop. tych morągów.

Morfem lub morfemat, nie: morfema (JP 13, 18).

Morfeusz.

Zwrot: być w objęciach Morfeusza (żart.) = spać.

Morfina — morfinista, — morfinizować. Formy: 1) morfinista, jak: humanista, 2) morfinizuję...; morfinizuj!; morfinizujący; morfinizowany; morfinizowałem.

Morga ta lub ten mórg.

Morus (nie: murus, ani: morys) — morusać się. I Formy: 1) dlp tego morusa, 2) morusam się, morusasz się...; morusaj się!; morusający się; morusał się. II Składnia: M. ś. czym.

Morze — morski; dlm tych mórz. Składnia: M. czego.

Droga poprzez morze piasków. *Przybysz*.

Morzyć (niedok.) — zmorzyć (dok.). I Formy: 1) morzę, morzysz, morzy, morzymy...; mórz! mórzcie!; morzący; morzony; morzył, 2) zmorzę, jak: morzę. II Składnia: M. kogo, co = zabijać, niszczyć.

Zwrot: morzyć kogo głodem.

Mosiądz — mosiężny, nie: mosiędzowy; dlp tego mosiędzu (SW, Łoś, N), rzadko: mosiędza (SW).

Moskwa — moskiewski.

Most — mostowy; dlp tego mostu.

Zwroty i wyrażenia: 1) most rozwierać i zwiierać = rozsować i zsuwać jego części dla przepuszczenia statków; 2) palić za sobą mosty = uniemożliwiać sobie odwrót w jakiej sprawie; 3) most na rzecę lub przez rzekę; 4) rzucić most przez co; 5) rzucić most między kim (czym) a kim (czym) = nawiązać łączność; 6) mostem kłască lub leżeć = pokotem kłască lub leżeć; 7) prosto z mostu co robić = od razu, bez uprzednich wstępów co robić; 8) prześwit mostu (!) = otwór mostu. *DUMK 31 X 31*; 9) opory mostu (!) = podpory mostu. *DUMK 31 X 31*.

2. Spalił za sobą mosty. *Sienk. 3*. Most na rzecę. *Dąbr. Most na Wiśle* (lub przez Wisłę). *DUMK 15 X 31. 6*. Skoczyli na nultajów i w godzinę mo-

stem ich położyli. *Siensk.* 7. Odpał mi na to prosto z mostu. *Danił.*

Mościć — I Znaczenie: 1) **M.** = ubijać ulicę, 2) **M.** = wykładać wóz, brykę, podłogę... posłaniem. II Formy: moszczyć, mościsz, mości, mościmy..., moszczą; mość! moście!; moszczą; mościli; mościli.

1. Mościć drogę. *SW.* 2. Mościli postanie. *Kunc.* Ułożył na kozdach rajbriet, namoccił sznyel i pozwał się rozbierać. *Danił.*

Mościska (nazwa miejscowości) — mościski. **Mość** (skrótone z: miłość). Składnia: przydawka przymiotna (zaimkowa), łącząca się z tym rzeczownikiem, przybiera formę rodzaju żeńskiego, a przydawka okolicznikowa i orzeczenie czasownikowe — formę rodzaju męskiego (rzadko: rodzaju żeńskiego). **Ob.** Eksceleńcja, Eminencja, Magnificencja. *zeby wasza mość nie była sędziąta. Siensk.* Wasza mość sam to widział.

Motać — I Formy: motam, motasz...; motaj!; motający; motany; motał. II Składnia: **M.** co — na co.

Motłoch, dlp tego motłochu.

Motocykl — motocyklista. **Pod. Bicykl.**

Motor (lepiej: silnik) — motorowy, — motoryczny, — motorniczy; dlp tego motoru. Znaczenie: 1) motorowy = odnoszący się do motoru, związany z motorem, poruszany motorem, poruszający (kierujący) motorem, np. śrubka motorowa, mechanizm motorowy, łódź motorowa; motorowy = motorniczy, człowiek, obsługujący motor, 2) motorniczy = obsługujący motor, 3) motoryczny = ruchowy, np. nerwy motoryczne (ruchowe). **Motorownia** = pomieszczenie na wagony motorowe (KJMK). **Por.** Parowozownia.

Motto — Formy: dlp tego motta, mjsclp (w) motcie, młm te motta, dlm tych mott. **Motyka.**

Zwrot: rzucać się (porywać się) z motyką na słońce = porywać się ze słabymi siłami na potęgę. Z motyką się na słońce nie porwiemy. *Siensk.*

Motył — motyli, — motylowy, — motylny. I Formy: dlm tych motylów lub motyli. II Znaczenie: 1) motyli = należący do motyla, np. skrzydło motyle, lot motyli, 2) motylowy lub motylny = podobny do motyla, przypominający motyla, np. życie motylne. **Motyw**, dlp tego motywu; młm te motywy, rzadziej: motywa.

Motywować (lepiej: uzasadniać) — motywowanie lub motywacja. I Formy: motywuję, motywujesz...; motywuj!; motywujący; motywowany; motywował. II Składnia: **M.** co — czym.

Czym motywujesz swoje zdanie? *SW.*

Mowa — mowny. **Ob.** Mowny.

Zwroty: 1) mieć, wygłaszać mowę, nie: trzymać mowę. *SF*; 2) zwracać się do kogo z mową. *SF*; 3) mówkę palnąć. *SF*; 4) z mową wystąpić. *SF*; 5) jest mowa o czym, nie: idzie mowa o czym; 6) nie ma o czym mowy = coś jest niemożliwe; 7) mowę komu odjęło (bezpodm.).

5. Nie mogło być jeszcze mowy o jakichś głębszych uczuciach. *I. Dąbr.* 6. O niczym groźnym nie ma mowy. *Dąbr.* Mowy nie ma, aby jeszcze obciążać... *Grusz.* 7. Mowę mu odjęło. *Prus.*

Mowca. **Ob.** Mówca.

Mowny (od rzeczownika: mowa, nie: mówny). **Ob.** Małomówny, Prawdomówny. 1) mowny = oddający się mowie, posiadający łatwość i umiejętność mówienia (por. wymowa — wymowny), 2) mowny = ułatwiający lub umożliwiający mowę, np. narządy mowne.

Mozaika, nie: mozaika, ani: mazajka.

Mozol (!) = nagniotek, odcisk.

Mozolić się — I Formy: mozołę się, mozołisz się, mozołi się, mozołimy się...; mozoł się! mozołcie się! lub mozoł się! mozołicie się!; mozołący się; mozołił się. II Składnia: **M.** ś. nad czym.

Mozołi się cały dzień nad tym zadaniem. *Mp.* **Mozół** (nie: ten mozoł, ani: ta mozoła) — mozołny, nie: mozołny.

Moździerz (nie: moździerz) — moździerz; dlp tego moździerza.

Możeby. **Ob.** Możliwy.

Możliwie (przy stop. najwyższ. przymiotników i przysłówków): możliwie największy, możliwie najprędzej lub jak największy, jak najprędzej, nie: jak możliwie największy, ani: jak możliwie najprędzej (PJ 36/7).

Możliwość — Składnia: 1) **M.** kogo (na oznaczenie tego, kto posiada możliwość), 2) **M.** czego (na oznaczenie tego, co jest możliwe), 3) **M.** na kiedy (na oznaczenie czasu możliwości).

Poświęcony jego możliwościom na przyszłość. *Iwasz.*

Zwrot: możliwość się otwiera.

Otwierały się możliwości. *Dąbr.*

Możliwy (rzadziej. możeby) — możny. Znaczenie: 1) możliwy (możeby) = mogący być, 2) możny = wiele mogący, potężny, bogaty.

1. Rozmowa toczyła się tylko około możebnych aspirantów do rączki Maryni. *Krasz. cyt. SW.* Był to ślub chłopaka nie rozumiejącego jeszcze możliwej wielkości ofiar. *Siensk. cyt. SW.* 2. Mowa (ta) przestała być językiem możnych i zachowała się tylko między pospólstwem. *Mick. cyt. SW.*

Wyrażenia i zwroty: 1) możni tego świata; 2) możliwe (ym) jest, że... (!) = możliwa rzecz, że... **Ob.** * Zdania podrzędne podmiotowe.

Można (z domyśln. rzecz.), nie: można (rus.). Można mówić (nie: można mówić).

Możność.

Zwroty: 1) mieć, uzyskać, stracić możność. *SF*; 2) dać komu możność. *SF*; 3) być w możności; 4) w miarę możności lub wedle możności = jeśli można, o ile można.

1. Nie miałem możności rozważać. *Nałk.* 3. Nikt nie był już w możności tego posłuchać. *Nałk.* 4. w miarę możności. *KJMK.*

Móc — I Formy: mogę, możesz, może, możemy (nie: mogemy)..., mogą; mogący; mógł, mogłem (nie: mógłem), mogła, mogli, mogły. II Składnia i znaczenie: 1) **M.** co = być w stanie co zrobić, 2) **M.** na co (nie: za to) = być w stanie na co poradzić.

Zwroty: 1) ja za to nie mogę (!) = jam tu nie winien. *Krasz.* 67! 2) nie móc co zrobić, jak tylko (! galicyzm) = musieć co zrobić.

2. Rząd nie może, jak tylko pozostawić całą odpowiedzialność (!) = rząd musi pozostawić całą

odpowiedzialność. *Cyt. Kr. 2, 290* Dzień 5 Histo-
pada przeniósł sprawę w sfery tak idealne. że
nie mogła. jak tylko w nich zniknąć (!) = ...ze
musiała w nich zniknąć. *Cyt. Kr. 2, 290*

Mój — I Formy: mian. lp mój, moja (ma),
moje (me), dop. mojego (mego), mojej
(mej), cel. mojemu (memu), mojej (mej),
mojemu (memu), biern. mojego (mego),
mój, moją (mą), moje (me), narz. moim
(mym), moją (mą), moim (mym), miejsc.
w moim (mym), w mojej (mej), w moim
(mym); mian. lm moi, moje (me), dop. mo-
ich (mych), cel. moim (mym), biern. moich
(mych), moje (me), narz. moimi (mymi),
miejsc. w moich (mych). II Składnia: Jeśli
w podmiocie zdania jest zaimek osobowy
pierwszej osoby, to zamiast zaimka dzier-
żawczego: mój używamy zaimka dzier-
żawczo-zwrotnego: s w ó j, niekiedy jednak,
gdy część zdania, w której występuje zai-
mek: mój bardziej się usamodzielnia, za-
miana mój na s w ó j nie następuje. Ob.
Jego.

On nosi moje imię. Nagle usłyszałem z drugie-
go pokoju moje imię. *Nowak*. Jakoś po omacku
znalazłem moje łóżko. *Nowak*. Odrobiłem już swo-
ją robotę. W tej chwili zrozumiałam moją omył-
kę. *Zapoł*.

Mól — Formy: lp ten mól, tego mola, (nie:
móla), temu molowi (nie: mólowi)...; lm te
mole (nie: móle), tych molów lub moli (nie:
mólów, móli).

Polowanie na mole. *Kad*. Nad drzewiami wisiał
teb dzika, nadjedzony przez mole. *Perz*.

Mórg (nie: morg) lub morga; dlp tego mor-
ga lub tej morgi.

Czterdzięści morgów ziemi. *Kruczk*

Mówca, rzadziej: mowca.

Od najświetniejszych mówców Sejmu Cztero-
letniego. *Erent*.

Mówić — mówca. I Formy: mówię, mó-
wisz, mówi, mówimy..., mówią; mów! mów-
cie!; mówięcy; mówioncy; mówili..., mówili.
II Składnia: 1) M. co (na oznaczenie
słów, które się mówi), 2) M. o kim, o
czym (na oznaczenie osoby lub r z e c z y,
o której się mówi), 3) M. komu (na ozna-
czenie osoby, której się przekazuje treść,
zawartą w mowie), 4) M. do kogo (na ozna-
czenie osoby, do której się zwraca s ł o w a
zawarte w mowie), 5) M. dla kogo (na ozna-
czenie osoby, z e w z g l ę d u na którą się
mówi), 6) M. na kogo, na co (na oznacze-
nie osoby lub rzeczy, p r z e c i w której lub
w odpowiedzi na co się mówi), 7) M. za kim,
za czym (na oznaczenie osoby lub rzeczy, na
rzecz której, w obronie której się mówi).

1. Teraz dopiero to mówisz? *Dabr*. Znowu mó-
wię niepotrzebne rzeczy (= słowa) *Goet*. 2. Mó-
wiła o sposobach różnych gospodarskich. *Mick*. Nie
mówimy o dniu dzisiejszym. *Święt*. Mówił o ka-
palniach, o kolejach żelaznych, o rzekach, o ka-
nalach. *Sierosz*. 4. Hrabia do niej chciał konte-
cznie coś mówić. *Mick*. Mówiła do każdego „wy”.
Nałk. 5. Ja nie dla was mówię. *Kraśni*. 6. Nie
mów na niego nic. *Sienk*. Co by powiedziałli go-
spodarze na taki przybytek. *Prus*. Co pani na to
powie. *Grusz*.

Zwroty: 1) mówić do rzeczy = mówić rozsąd-

nie; 2) mówić w te słowa. 3) co tu mówić = nie
ma potrzeby się rozwodzić nad czym; 4) krótko
mówiąc. 5) między nami mówiąc. 6) mówić ko-
mu na „ty”.

1. Zacznie mówić do rzeczy. *Małacz*. 2. W te
słowa mówił. *Małacz*. 3. Dobrze miał życie. co tu
mówić. *Nałk*. 4. Krótko mówiąc, zachciało się fi-
glów. *Małacz*. 5. Między nami mówiąc. hetman się
przeciw królowi zbuntował. *Sienk*. 6. Od razu za-
częła mówić na „ty”. *Ostr*

Mównica, nie: mownica.

Mózg (nie: mczg) — mózdzek, — mózgo-
wy; dlp tego mózgu.

Zwrot: 1) mózg suszyć nad czym = wysłać myśl
nad czym; 2) wysłać mózg

Mrok — mroczy — mroczyć. Formy: 1)
dlp tego mroku, 2) mroczę, mroczysz, mro-
czy, mroczymy...; mrocz! mroczcie!; mro-
czący; mroczyć.

Zwroty: 1) mrok pada. *SF*; 2) mrok rozpro-
szył. *SF*.

Mrowie — Znaczenie: 1) M. = zbiorowisko
mrówek, 2) M. = tłum ludzi lub zwierząt,
3) M. = ciarki.

Zwrot: przechodzi mrowie kogo, przez kogo lub
po kim.

Mrowisko, nie: mrówisko.

Zwrot: w mrowisko kij wsadzić = wywołać go-
rączkowy tłumny protest.

Jakem im oznajmił, że was do Birz..., jakoby
kto w mrowisko kij wsadził. *Sienk*.

Mrozić — I Formy: mrożę, mrozisz, mrozi,
mrozimy...; mroź! mroźcie!; mrożący; mro-
żony; mroził. II Składnia: M. kogo, co —
czym.

Choć mroziła mglistą dłońią, zapalała czarnym
okiem. *Słow. cyt. SW*.

Wyrażenia i zwroty: 1) kawa mrożona. Ob. Po-
srebrzany; 2) mrozić krew w żyłach.

Mrówka (nie: mrowka) — mróweczka, —
mrówczy, —mrówczany. Znaczenie: 1) mrów-
czy = odnoszący się do mrówki, właściwy
mrówce, 2) mrówczany = wytworzony z mró-
wek lub przez mrówki.

Zwrot: 1) mrówki po kim chodzą = ktoś do-
znaje świerzbienia (przen.), pragnie się bić, coś
złapać, 2) poczuć mrówki = ścierpnąć.

1. Gdy im ich ujrzał, aż mi mrówki zaczęły po
palcach chodzić. *Sienk*. 2. Poczuł mrówki w ko-
ściach. *Danił*.

Mróz (nie: mroz) — mrozik, rzadko: mro-
zek, — mrożny.

Mrózik mały, pogoda słoneczna. *Święt*. Mrozek
ja (koniczynę) przejął w maju. *Kunc*.

Zwroty: 1) mróz bierze, chwytą, trzyma. *SF*;
2) mróz żeł, sfołgował, zwolnił, nie: zwol-
nił. *SF*; 3) mróz ścina wodę. *SF*; 4) mróz warzy
kwiaty. *SF*; 5) mróz przechodzi po kościach; 6)
mróz siarczysty

1. Brał mróz. *Nałk*. Trzymał mróz. *Nałk*. 5.
Mróz przeszedł po kościach. *Żerom*. 6. Mróz brał
siarczysty. *Reym*.

Mruczeć (nie: mruczyć) — mruknąć (dok.).
Formy: 1) mruczę, mrucczysz, mrucczy, mru-
czymy..., mruczę; mrucz! mruccie!; mru-
czący; mrucał, mrucałem, mrucała, mru-
czeli, mrucały, 2) mruknę, mrukniesz...;
mruknij!; mruknął, mruknąłem, mruknęli.
Mrugac — mrugnąć (dok.). I Formy: 1)
mrugam, mrugasz...; mrugaj!; mrugający;
mrugał, 2) mrugnę, mrugniesz...; mrugnij!;
mrugnąłem, mrugnął..., mrugnęli. II Skład-

nia: 1) M. czym, 2) M. na kogo, na co = nawiązywać kogo, dając mu znaki mruganiem, wskazywać na coś mruganiem.

1. Mrugnawszy oczkiem. *Cyt. SW.* 2. Na Sędzięgo mrugał. *Mick.*

Mruk = człowiek mrukliwy; dlp tego mruka. **Mrumru** (wykrzykn.).

Zwrot: ani mrumru o czym = nie ma mowy o czym.

Ani mrumru już o własnej woli, o bujaniu samopas. *Zerom.*

Mrużyć — zmrużyć (dok.). I Formy: 1) mrużę, mrużysz, mruży, mrużymy...; mruż! mrużcie!; mrużący; mrużony; mrużył, 2) zmrużę, jak: mrużę. II Składnia: M. co = przynikać co, zwierać co.

Zwroty: 1) mrużyć czy na co = nie zwracać na co uwagi, udawać, że się czegoś nie widzi; 2) nie móc oka zmrużyć = nie móc usnąć.

2. Przez całą noc oka zmrużyć nie mogłam. *Perz.*

Mrzeć — zemrzeć, — umrzeć (dok.). I Formy: 1) mrę, mrzesz, mrze, mrzemy..., mrą; mrzyj!; mrzyjcie!; mrący; marłem, marli, marli, 2) zemrę, umrę, jak: mrę. II Składnia: 1) M. na co, rzadziej: od czego (na oznaczenie choroby, która jest przyczyną marcia), 2) M. z czego lub od czego, rzadko: czym (na oznaczenie innej przyczyny marcia).

1. Dzieci mrą na ospę. *SW.* Marli od czerwoni. *Strug.* 2. Pomarli głodem. *Mick.* Codziennie z nędzy marły Niemców krocie. *Mick. cyt. SW.*

Mrzonka, nie: mżonka.

Msza—mszalny. Formy: mim i blm te msze, dlm tych mszy.

Zwroty: 1) mszę zakupić. *SF*; 2) mszę odprawić. *SF*; 3) mszę celebrować. *SF*; 4) mszę odspiewać. *SF*; 5) mszy słuchać. *SF*; 6) przy mszy = podczas mszy.

2. Mszę odprawił. *Szczuc.* 6. Przy mszy grają organy. *Dąbr.*

Mszęć — zemszęć (dok.) = stawać się mechatym, pokrywać się mchem. I Formy: mszeję, mszejesz, mszeje...; mszej!; mszejący; mszał..., mszeli. II Składnia: M. od czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej) lub z czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej). Por. Grubieć, Marznąć.

Kamień zemszał od wilgoci (rzadziej: z wilgoci). Drzewo zemszało ze starości (rzadziej: od starości).

Mszyc, 1) M. = robić (zrobić) mechatym — (dok.) zemszyć, 2) M. = okładać mchem — (dok.) omszyć. I Formy: 1) mszę, mszysz, mszy, mszemy...; mszyj!; mszący; mszony; mszył, 2) zemszę, omszę, jak: mszę. II Składnia: M. co — czym.

Mścić — pomścić (dok.). I Formy: mszcę, mścisz, mści, mścimy...; mścij!; mszcący; mszczony; mścił, 2) pomszcę, jak: mszcę. II Składnia: 1) M. kogo, co = mścić się za kogo, za co (na oznaczenie osoby lub rzeczy, których krzywdę się mści), 2) M. za co (na oznaczenie powodu zemsty).

1. Pomścił go. 2. Pomścił za doznane niesprawiedliwości.

Zwrot: mścić krzywdy lub za krzywdy.

Krzywdy swoje mścić się musi. *Sienk.* (musi się = trzeba).

Mścić się — zemścić się, pomścić się (dok.). Składnia: 1) M. ś. na kim, na czym (na oznaczenie osoby lub rzeczy, względem których wymierza się zemstę), 2) M. ś. nad kim, nad czym = z zemsty pastwić się nad kim, nad czym, 3) M. ś. za kogo, za co, dawniej: kogo, czego (na oznaczenie powodu zemsty).

1. Rzucił się w rewolucję, żeby się mścić na tych, co biją. *Chojn.* 2. Czemu mścić się nade mną? *Zerom.* Los mścił się nad bezbronną istotą. *Wikt.* 3. Mszcząc się za krzywdy. *Bartk.* Tak mściło się pokolenie całe za zmarłowane porywy i wysiłki. *Berent.* Mścić się będą krzywd bratnich. *Krasin.*

Mucha — muszka. Formy: dlp tej muchy, nie: muchi, mlm i blm te muchy, nie: muchi.

Zwroty: 1) mieć muchy w nosie, *SF* = dąsać się; 2) z muchy robić słonia, *SF* = przesadzać.

Muchomór, rzadko: muchomor; dlp tego muchomora.

Zwrot: znaleźć muchomora.

Mufka — mufeczka, nie: muweczka.

Mówiła potraszając mufeczka. *Zapol.*

Mufty, nie: mufti. Formy: dlp tego muftego, nie: muftiego, clp temu muftemu, nie: muftiemu.

Mularz lub **murarz** — mularski lub murarski; dlm tych mularzów (murarzów) lub mularzy (murarzy).

Mulić — zmulić, zamulić (dok.). I Formy: 1) mulę, mulisz, muli, mulimy...; mul! mulcie!; mulący; mulony; mulił, 2) zmulę, zamulę, jak: mulę. II Składnia: M. co — czym.

Multan = gatunek szabli; dlp tego multana. **Multany**, dop. tych Multan.

Multen, częściej: multon = gatunek tkaniny; dlp tego multonu.

Multyplikacja = pomnażanie, rozmnażanie, powielanie.

Multyplikować = pomnażać, rozmnażać, powielać.

Muł = ił; dlp tego mułu.

Muła (zwierzę), dlp tego muła.

Mułka — Formy: lp ten mułka, tego mułły, temu mulle, tego mułłę, mułło! tym mułłą, o tym mulle; lm ci mułłowie, tych mułłów, tym mułłom, tych mułłów...

Mumia (nie: momia) — mumiowy — mumiowaty.

Mumie (nié: momie) ludzkie w Egipcie. *Stasz.*

Zwroty: być mumią, siedzieć, jak mumia = być nieruchomym, beczynnym.

Mundur (nie: mondur) — mundurowy, — mundurować, dlp tego munduru, nie: mundura.

To jest kołnierz od mojego munduru. *Gomul.*

Municipium — municypalny — municypalista. Formy: 1) municypium, jak: gimnazjum, 2) municypalista, jak: humanista.

Munsztuk, dlp tego munsztuka (SW, Łoś, N), rzadziej: munsztuku (SW). Znaczenie: 1) M. = wędzidło, 2) M. = ustnik (w pa-pierosie).

Zwroty: 1) wziąć kogo na munsztuk, SF = usmierzyć kogo; 2) spuścić kogo z munsztuka, SF = dać swobodę ruchów.

Mur, dlp tego muru.

Zwroty: 1) przycisnąć, przyprzeć kogo do muru, SF = przez stworzenie położenia bez wyjścia, zmusić kogo do wyznania lub do decyzji; 2) murem co otoczyć, opasać, nie: okrażyć (rus.); 3) murem stanąć. SF; 4) murem chińskim odgrodzić. SF; 5) bić głową o mur, SF = czynić bezradnie wysiłki; 6) mur przesadów.

1. Przyciskała go do muru. *Dąbr.* Przyparty do muru. *Dąbr.*

Murarz = mularz.

Murować — wymurować (dok.). I Formy: 1) muruję, murujesz...; muruj!; murujący; murowany; murował, 2) wymuruję, jak: muruję. II Składnia: M. co.

Murowanka = murowany domek.

Po chałupach chłopskich czy murowankach folwarcznych. *Kruczk.*

Murowany — Znaczenie: 1) M. = z cegły lub z kamienia budowany. Ob. Posrebrzany, 2) M. = pewny, niezawodny.

1. Dom był murowany z cegły. *żerom.* 2. Kontrakt jest murowany. *Dąbr.* Ale pogoda murowana. *Dąbr.*

Mursz, nie: murs, ani: morsz; dlp tego murszu.

Murszeć (nie: morszeć) — zmurszeć (dok.). I Formy: 1) murszeję, murszejesz...; murszej!; zmurszały lub zmurszony; zmurszał..., zmurszeli.

Zmurszona (nie: zmorszona) belka. *Przybysz.* Przy zmurszałej wieźbie. *Przybysz.*

II Składnia: M. od czego (zwykle na oznaczenie przyczyny zewnętrznej) lub z czego (zwykle na oznaczenie przyczyny wewnętrznej). Ob. Marznąć.

Murza. Ob. Mirza.

Musić, zwykle w postaci dok.; zmusić—zmuszać (niedok.). I Formy: 1) zmuszę, zmusisz, zmusi, zmusimy...; zmuś! zmuscie!; zmuszony; zmusił, 2) zmuszam, zmuszasz, zmusza...; zmuszaj!; zmuszający; zmuszany; zmuszał. II Składnia: zmusić (musić) kogo do czego.

Musić (nie: musić) = być zmuszonym. I Formy: muszę, musisz, musię, musimy...; musz!; mus! muscie!; muszający; musiał, musiałem, musieli, musieli. II Znaczenie: musić oznacza konieczność zewnętrzną materialną, której się nikt nie może oprzeć, np. człowiek musi umrzeć; w przeciwstawieniu do tego mieć oznacza konieczność zewnętrzną moralną, a być powinnym — konieczność wewnętrzną moralną (*Krasn.* 72/3). III Użycie: musić używa się tylko twierdząco.

To nie musi tak być (!) = to nie może tak być. Musiał nie mieć pieniędzy przy sobie. *SW* (nie: nie musiał mieć pieniędzy przy sobie). Nie potrzebuje (nie: nie musi) przecież przeić przez wszystkie ognie życia. *Goet.* Wyższy stopień społecznej świadomości uszczerbku temu zdrowiu duchowemu wyrządzać nie potrzebuje (nie: nie musi). *Kruczk.*

Zwrot: musi (! gwar. prow.) = zapewne.

Konieczna tego roku kwitnie czarnaławo; musi mrozek ją przejął w maju. *Kunc.*

Muskać — musnąć (dok.). I Formy: 1) muskam, muskasz, muska, muskamy..., muskają; muskaj! muskajcie!; muskający; muskany; muskał..., muskali, 2) musnę, musnieś, musnie...; musnij!; musnięty; musnął, musnąłem, musnęli. II Składnia: 1) M. kogo, co = z lekka kogo, co gładzić, 2) M. po czym = z lekka przesuwac się po jakiej powierzchni.

Kropki muskały po twarzy. *żerom.*

Muskuł (= mięsień) (nie: muszkuł) — muskularny, nie: muszkułarny. I Forma dlp tego mięśnia. II Znaczenie: 1) muskularny = mający wyrobione, silne, rozwinięte mięśnie, 2) mięśniowy = odnoszący się do mięśnia, związany z mięśniem, np. ból mięśniowy.

żaden muskuł twarzy nie zdradza, że się płacze. *Przybysz.* Czuł radosną omdłość zwycięskich muskułów. *Ostr.*

Musować, nie: musować się. Formy: musuje...; musuj!; musował.

Wino musuje. Musujące wino.

Musowy (posp.) = przymusowy.

Odspiał musowe zostawanie w świecie. *Sienk.*

Muszający (!) = zmuszony.

Muszkat — muszkatowy lub muszkatołowy, nie: muszkatołowny; dlp tego muszkatu.

Gałka muszkatołowa (muszkatowa). Orzech muszkatołowy (muszkatoowy).

Muszkatel — muszkatołowy.

Wino muszkatołowe.

Muszkiet — muszkiet. Formy: 1) dlp tego muszkietu, 2) młm muszkietrzy.

Muszla (nie: ta muszel) — muszelka, — muszłowy. Formy: dlp tej muszli, dlm tych muszli lub tych muszel.

Kolekcja muszel. *Perz.*

Musztarda (nie: mostarda, ani: mostarda) — musztardowy, — musztardniczka.

Musztra (nie: mustra) — musztrować.

Musztrować—I Formy: musztрую, musztרוjesz, musztרוje...; musztרוj!; musztרוjący; musztrowany; musztrował. II Składnia: M. kogo — w czym.

Muszyna — muszyński. Formy: Muszyna, Muszyny, Muszynie, Muszynę, Muszyno! Muszyna, w Muszynie.

Muślin (nie: muszlin) — muślinowy; dlp tego muślinu.

Gotowalnia, okryta zwojem białego muślinu. *Orzesz.*

Muzeum lub **muze'um** — muzeal'ny. I Formy: muzeum, jak: liceum. II Składnia: M. czego, nie: dla czego.

Muzeum Przemysłu (nie: dla Przemysłu). Muzeum Sztuki (nie: dla Sztuki). *Kr. 1, 72.*

Zwrot: z tytu liceum, z przodu muzeum (żart.) = starsza pani ubrana jak podłotek.

Muzułmanin (nie: muzulmanin) — muzulman — muzulmański. Formy: muzulmanin, jak: mieszczanin.

Muzyczny. Ob. Muzyka.

Muzyk — Formy: lp ten mu'zyk, tego mu'zyka, temu muzyko'wi, tego mu'zyka, mu'zyku! tym mu'zykiem, o tym mu'zyku; Im

ci mu zycy, tych mu'zyków, tym mu'zykom, tych mu'zyków, tymi muzyka'mi, o tych mu'zykach.

Mu'zyka (nie: muzy'ka) — muzy'czny, — muzykal'ny. Znaczenie: 1) muzyczny = należąco do muzyki, związany z muzyką (PJ 1, 95), 2) muzykalny = mający zdolności muzyczne (PJ 1, 95).

1. Instrument muzyczny. 2. On jest bardzo muzykalny:

Zwroty: 1) muzykę pod pieśń podłożyć. *SF*; 2) do pieśni dorobić muzykę. *SF*; 3) w takt muzyki chodzić; 4) urządzić komu kocią muzykę = wygwizdywać kogo.

4. Urządziły pode drzwiami kocie muzyki. *zerom*. -my. Końcówka 1 os. Im czasowników -my, nie: -m (gwar. prow.) np. robimy, nie: robim.

Myć (się) — umyć (się) (dok.). I Formy: 1) myję (się), myjesz (się), myje (się)..., myją (się); myj (się)! myjcie (się)!; myjący (się); myty; mył (się)..., myli (się) 2) umyję (się), jak: myję (się). II Składnia: 1) M. kogo — czym, 2) M. (ś.) w czym (na oznaczenie naczynia, w którym się myje), np. myć kogo w miednicy (nie: na miednicy), 3) M. (ś.) na czym (na oznaczenie podstawy, na której stoi myty), np. myć kogo na stołku, na podłodze.

Mydlarz — mydlarski; dlm tych mydlarzy lub mydlarzów.

Wyrażenie: Przemysł mydlarski, nie: mydlarny. *JP 20, 84 nn.*

Mydlić — Formy: mydlę, mydlisz, mydli, mydlimy..., mydła; mydl! mydlicie!; mydlący; mydlony; mydlił..., mydliłi.

Zwrot: oczy komu mydlić = zastaniać komu rzeczywistość prawdę, zwodzić kogo.

Mydło — mydełko, — mydlany, nie: mydłowy, — mydlarz — mydlarski, — mydlić. Składnia: M. do czego (na oznaczenie przedmiotu lub czynności, do których jest mydło przeznaczone), np. mydło do golenia, mydło do czyszczenia.

Zwroty: 1) w oczy puścić mydło, *SF* = obalamucić; 2) idzie, jak po mydle, *SF* = idzie gładko; 3) sprawić komu mydło, *SF* = sfukać kogo.

Mylić — I Formy: mylę, mylisz, myli, mylimy..., mylą; myl! mylcie!; mylący; mylony; mylił..., mylili. II Składnia: 1) M. kogo — w czym, 2) M. komu — co.

Mylić się — Składnia: 1) M. ś. w czym (na oznaczenie czynności, w której się popełnia myłkę), 2) M. ś. co do czego (na oznaczenie przedmiotu, w stosunku do którego popełnia się myłkę).

1. Zmylił się w rachunku. 2. Pies nigdy się co do czasu nie myli. *Bartk.* Ciągle się co do tego mylili. *Dąbr.*

Myłka lub omyłka.

Mysi, nie: myszy (dawn.).

Zwrot: w mysią dziurę (jamę) się schować = ukryć się gdzieś w małym kątku.

Schowałby się przed nim w mysią jamę. *SW.*

Mysz — myszka, —mysi, nie: myszy (dawn.). Formy: młm te myszy, dlm tych myszy.

Zwroty: 1) robić z myszy jelenia, *SF* = prze-

sadzać; 2) górę mysz urodziła = z wielkiej rzeczy mały skutek; 3) myszką trącić = pachnieć starzyzną; 4) siedzieć cicho. jak mysz pod miotłą.

Myszkoać = szukać czego po kryjomu. I Formy: myszkuję, myszkujesz...; myszkuj!; myszkujący; myszkował. II Składnia: 1) M. czego (na oznaczenie przedmiotu, którego się szuka), 2) M. po czym (na oznaczenie miejsca, po którym się szuka).

1. Ciągle myszkuje jakiegoś kawalka chleba. 2. Po podwórzu myszkuje. *Bartk.*

Myszyniec (nazwa miejscowości) — myszyniecki.

Myśl — myślowy, — myśleć. I Formy: wlp myśli! młm te myśli, dlm tych myśli. II Składnia: M. czego lub o czym.

W jej głowie nie powstała nigdy myśl jakiegos oporu. *I. Dąbr.* Zagubił wszelaką myśl o przyczynie swego szatu. *Ostr.*

Zwroty: 1) myśl komu przychodzi do czego, myśl komu strzela do głowy, myśl komu przemyska przez głowę, myśl komu świta, kielkuje, płacze się, snuje się, roi się w głowie; 2) coś po staje w myśli, przechodzi przez myśl; 3) coś komu ani w myśli; 4) myśl komu poddać, podsunąć lub naprowadzić kogo na myśl; 5) myślą kogo natchnąć; 6) myśl komu czeru zwrócić lub od czego odwrócić; 7) myśl jaką rzucić, poruszyć; 8) wpaść (nie: popaść) na myśl; 9) utrafić w myśl; 10) myśl podnieść, podjąć, powziąć; 11) myśl rozwijać, snuć; 12) chwycić się jakiej myśli lub czepiać się myślą czego; 13) myślą przebiegać co lub myślą wybiegać do czego; 14) przychodzić komu na myśl, ale: do głowy; 15) być po myśli; 16) być w myśli komu, wypaść komu z myśli; 17) być dobrej myśli; 18) na myśl o czym; 19) w myśl czego; 20) myśli zbierać lub skupiać; 21) bić się z myślą lub z myślaniami; 22) pograżać się w myślach; 23) mieć co na myśli; 24) nie dopuszczać myśli, opędać się (od) myśli, nie, móc znieść myśl; 25) z myślą jaką się godzić.

1. Przyszła mi myśl do poematu. *Prus.* Przemknęła mi przez głowę myśl. *Małacz.* Inna myśl świta w głowie. *Małacz.* Roily się ich myśli około sprawy powszedniego chleba. *Prus.* Inne myśli zaczęły snuć się po duszy. *Prus.* 2. Ani mu w myśli powstała odmowa. *Bartk.* Ani przez myśl mu nie przeszło. *Bartk.* 3. Psom ani w myśli niezgoda. *Bartk.* Podsunęła myśl. *Sierosz.* Barbarę te słowa naprowadzały na myśl, że... *Dąbr.* 5. To ich natchnęło lepszymi myślami. *Dąbr.* To mię natchnęło myślą. *Makusz.* 7. Ktoś rzuca nową myśl. *Makusz.* 9. Toś mi w myśli utrafił. *Siensk.* 12. Czepiał się myślą jakiś... *Bartk.* 14. Wnet jej przyszło na myśl. *Siensk.* Niektóre słowa Horna przychodziły mu na myśl. *Reym.* Przyszędł mu na myśl Jurek. *Iwasz.* 15. Znajdź stan rzeczy nie po swojej myśli. *Dyg.* Skutek osiągnięto po myśli. *Bartk.* Nie jest po jej myśli. *Nałk.* Wszystko poszło po twojej myśli. *Dąbr.* Także to jest nie po myśli. *Dąbr.* Czy im po myśli pójdzie ta moja praca? *Kad.* 16. Wypadło jej z myśli. *Dąbr.* 17. Bądź dobrej myśli. *Sierosz.* 18. Na samą myśl o tym chwycił go gniew. *Siensk.* Uczuła na te myśli ból. *Nałk.* Przejmujące uczucie przeraża Kujawiaka na myśl, że mógłby zstąpić w to podziemie. *Przybysz.* 19. W myśl ustawy, orzeczenie wyroku... 20. Nie mógł zebrać myśli. *zerom.* To jedyna sposobność, żeby zebrać myśli. *Strug.* Ostatnim wysiłkiem zebrałem myśli. *Małacz.* Pozwólcieź, niech skupię myśli. *Goet.* 21. Bije się z tą myślą. *Małacz.* 22. Pograżony w myślach. *Dąbr.* 23. Kogóż to ma na myśl. *Siensk.* Nie siebie miałem na myśli. *Bartk.* Miała co innego na myśli. *Dąbr.* 24. Nie dopuszczam myśli, żeby... *Strug.* Opędał się od myśli, że można pojechać do Wilna. *Iwasz.* Nawet myśli znieść nie może, żeby... *Sierosz.* 25. Najłatwiej pogodzić się z myślą, że się nie będzie wielkim uczonym. *Goet.*

Myśleć, nie: myśleć (dawn.), ale: obmyśleć, wymyśleć, zmyśleć. I Formy: myśle, myślisz, myśli, myślimy..., myślą; myśl! myście!; myślący; myślany; myślał, myślałem, myśleli, myślały. II Składnia: 1) M. co (gdy się uwydatnia treść psychiczną myślenia, to jest obrazy myślowe), 2) M. o kim, o czym (gdy się uwydatnia treść zewnętrzną, obiektywną myślenia, to jest osoby lub rzeczy, o których się myśli), 3) M. nad czym = zastanawiać się nad czym (gdy się uwydatnia wysiłek myśli, podjęty w celu poznania i ocenienia jakiejś sprawy bądź rzeczy).

1. Nie mogła tego myśleć długo. *Nałk.* Myślał tę rzecz prostą i niewinną, że... *Nałk.* Jeszcze jedno myślał czasami przelotnie Wiktor. *Iwasz.* 2. Myśle o jej losie. *Mick.* Przestań myśleć o porzuceniu nas. *Święt.* Któż by prócz głodnych pomy-

ślał o jadle. *Bartk.* O przyszłości trzeba myśleć. *Dąbr.* Co myślisz o ojcu? *Kad.* Stał chwilę i myślał o Felicji, co myślał, tego sam nie wie. *Dąbr.* Co myślał o tamtych czasach. *Iwasz.* 3. Myśleć nad obławą, postrzegając, że wyszli z niej nie z wielką sławą. *Mick.* Już nad tym myślałem nie-mało. *Zerom.* Nad duszą Amora nikt nie myślał. *Bartk.* Często myśleliśmy nad tą sprawą. *Kad.*

Myślenie — myślenicki.

Myśliwiec lub **myśliwy** — myślistwo. Formy: 1) wlp myśliwczel! młm ci myśliwcy, dlm tych myśliwców, 2) ten myśliwy, tego myśliwego, temu myśliwemu... (odmiana przymiotnikowa).

Słychać gwar myśliwców. *Mick.*

Mytlać lub **mytlić** (por. męlić), nie: mytlać.

Mzyć, nie: mżeć. Formy: mży, mżyło.

N

Na. Ob. Dla, Do, Od. Składnia: na oznaczenie miejsca, jeśli wymieniona miejscowość nie jest jednostką topograficznie, administracyjnie lub politycznie samodzielna: 1) na z miejsc. na pytanie: gdzie? 2) na z biern. na pytanie: dokąd?

Jadę do Warszawy, ale: Jadę na Pragę (przedmieście Warszawy). Jadę do Pragi (stolicy Czech). Jadę do Krakowa, ale: Jadę na Kleparz (dzielnica Krakowa)

Nabawić (dok.) — nabawiać (niedok.). I Formy: 1) nabawię, nabawisz, nabawi, nabawimy..., nabawią; nabaw! nabawcie!; nabawiony; nabawiał..., nabawili, 2) nabawiam, nabawiasz..., nabawiają; nabawiaj! nabawiajcie!; nabawiający; nabawiany; nabawiał..., nabawiali. II Składnia: 1) N. kogo, czego (nie: co) — czym = przyprawić kogo — o co, 2) N. kogo — czym (rzadko) = napelnić kogo — czym.

1. Trzęsienie ziemi nabawiało zawsze bojaźni wszystkich ludzi. *KoHał.* Nabawiało go trwogi. *Zerom.* 2. Nabawić wstydem, strachem. *SW.*

Nabić — nabijać. Formy nabić — nabijać, jak: wybić — wybijać. II Znaczenie i składnia: 1) N. co — na co = przez bicie nasadzić co — na co, 2) N. co = zrobić co przez bicie, 3) N. co — czym = obić, powlec co czym, 4) N. kogo (tryw.) = obić kogo, 5) N. co — czym lub czego — w co = wypełnić co — czym, napakować czego — w co.

1. Nabić obręcz na beczkę. *SW.* 2. Nabić guza. 3. Nabić krzesło skórą. *SW.* 4. Nabił go porządnie. 5. Nabił cały worek pieniędzmi.

Nabiedować się, ale: biedować, nie: biedować się. Formy, jak: biedować.

Nabiegać się, ale: biegać. Formy, jak: biegać.

Nabierka (! prów.) = czerpak (IGD).

Na bij, zabij.

Zwrot: być z kim na bij, zabij = być z kim w bardzo złych stosunkach.

Nabłagać się, ale: błagać. Formy, jak: błagać.

Nabożeństwo, dlm tych nabożeństw. Składnia: N. do kogo, do czego, nie: dla kogo, dla czego.

Nabożeństwo do Najświętszego Sakramentu. *PJ 10, 9.*

Zwroty i wyrażenia: 1) odprawić nabożeństwo. *SF;* 2) słuchać nabożeństwa. *SF;* 3) osoba bądź przedmiot dziwnego nabożeństwa = osoba bądź przedmiot dziwnych upodobań, obyczajów.

1. Odprawialiśmy nabożeństwo. *Kad.* 3. Piskle dziwnego nabożeństwa. *Dyg.* Był to gatunek rodaków dziwnego nabożeństwa. *Małacz.*

Nabój, nie: patron. Formy: dlp tego naboju, młm te naboje, dlm tych naboiów lub naboi. **Nabrać** — nabierać. I Formy: 1) nabiorę, nabierzesz, nabierze, nabierzemy..., nabiorą, nabierz! nabierzcie!; nabraný; nabrak..., nabrali, 2) nabieram, nabierasz, nabiera, nabieramy..., nabierają; nabieraj! nabierajcie!; nabierający; nabierany; nabierał..., nabierali. II Składnia: N. czego (nie: co, nie: na czym) = wziąć czego w wielkiej ilości, 2) N. kogo (rub.) = oszukać kogo.

1. Wieść nabierała pewności. *Sienk.* Wszystko nabiera polotu i rozmachu. *Sierosz.* Kształtu nabierała. *Bartk.* Zaczęła nabierać kolorów. *Siedl.* Nabierał otuchy. *Siedl.* Nabierała doświadczenia. *Nałk.* Nabierała życia. *Nałk.* Brzmienie nabierało barwy. *Nałk.* Nabierając otuchy. *Grusz.* Nabrał pewności siebie. *Dąbr.* Atmosfera z dnia na dzień nabierała prężności (nie: na prężności). *IKC 19 III 96.*

Zwroty: 1) nabrać kogo — na co (rub.) = podstępnie namówić kogo na co; 2) nabrać kogo (tryw.) = oszukać kogo.

Nabrać się — nabierać się. Składnia: N. ś. czego — od kogo, od czego.

Nabralabyś się od nich pięknej manieri. *Mick.*

Nabrudzić — Formy, jak: brudzić.

Nabrękły, nie: nabręknęty.

Nabręknąć (dok.) — nabrękać (niedok.).

Formy: 1) nabręknąć, jak: brzęknąć, 2)

nabrząkam, nabrząkasz...; nabrząkający; nabrząkał.

Nabrzmiały—Formy: mlp nabrzmiały, mlm (męskoosob.), nabrzmiali. Ob. Nabrzmieć. **Nabrzmieć** — nabrzmiewać. I Formy: 1) nabrzmieję, nabrzmiesz, nabrzmieje..., nabrzmieją; nabrzmiej! (nie: nabrzmij!), nabrzmiejcie!; nabrzmiał..., nabrzmieli. Ob. Nabrzmiały, 2) nabrzmiewam, nabrzmiewasz..., nabrzmiewają; nabrzmiewaj!... II Składnia: 1) N. czym (gdy się wymienia treść wewnętrzną, którą się wypełnia nabrzmienie), 2) N. od czego (gdy się wymienia przyczynę zewnętrzną nabrzmienia), 3) N. z czego (gdy się wymienia przyczynę wewnętrzną nabrzmienia).

1. Pole nabrzmiewa pagórkami. *Prus*. Sprawa ta nabrzmiała już sokami dojrzałości (nie: od soków dojrzałości). *Cyt Szeffs*. 2. Twarz mu nabrzmiała od płaczu. 3. Z gniewu nabrzmiały mu oczy. *Mp*.

Nabrzydzić — Formy, jak: brzydzić.

Nabyć — nabywać, — nabywca. I Formy: 1) nabędę..., nabądz!; nabyty; nabył, 2) nabywam...; nabywaj!; nabywany; nabywał. II Składnia: 1) N. co (gdy mowa o całym przedmiocie), 2) N. czego (gdy mowa o części przedmiotu).

Stawy nabędzie. *Siensk*. Nabył folwark. *Prus*.

Nabywca — Formy: lp ten nabywca, tego nabywcy, temu nabywcy, tego nabywcę, nabywco! tym nabywcą, o tym nabywcy; Im ci nabywcy, tych nabywców, tym nabywcom, tych nabywców, nabywcy! tymi nabywcami, o tych nabywcach.

Nachalny (!) = namolny, natrętny, zuchwały.

Nachodzić (niedok.) — najść (dok.). I Formy jak: chodzić — iść. II Składnia: N. kogo, co.

Nieprzyjaciel naszedł ojczyznę. *Siensk*.

Nachorować się, ale: chorować. Formy, jak: chorować.

Nachrapać się, ale: chrapać, zachrapać. Formy, jak: chrapać.

Na chybił trafił, rzadziej: na chybi trafi.

W pośpiechu wskazywał na chybił trafił. *Dąbr*.

Naciąć — naciąć (niedok.). I Formy: 1) natnę, natniesz..., jak: ciąć, 2) nacinam, nacinasz..., nacinają; nacinaj!; nacinający; nacinany; naciąć. II Znaczenie: 1) N. = pociąć czegoś tyle, żeby po tej czynności pozostał dłuższy rezultat, 2) N. = ciąć po wzrochu tylko, ciąć z lekka, trochę. Ob. Narznąć.

Naciągnąć — naciągać (niedok.). I Formy jak: ciągnąć — ciągać. II Znaczenie i składnia: 1) N. co—na kogo, na co = wciągnąć co—na kogo, na co, np. naciągnął na niego buty, 2) N. co = wyciągnąć, naprężyć, 3) N. kogo — na co (tryw.) = podstępnie lub gwałtem namówić kogo — na co.

Nacichać = ucichać na czas dłuższy.

Powiew wiatru nacichł. *Zerom*.

Naciekać. Formy, jak: zaciekać.

Deszcz ulewny nacieka. *Zaremb*.

Nacierać. Ob. Natrzeć.

Nacierpieć się, ale: cierpieć, wycierpieć lub wycierpieć się. Formy: nacierpieć się, jak: cierpieć.

Nacieszyć się — I Formy, jak: cieszyć się, II Składnia: N. ś. kim, czym.

Nie miałem czasu twoim domem się nacieszyć i tobą. *Mick*.

Nacisk.

Zwroty: 1) wywierać nacisk na kogo. *SF*; 2) kłaść nacisk na co lub na czym. *SF*; 3) pod naciskiem kogo, czego.

1. Będzie miał czas wyrzucić odpowiedni nacisk. *Sierosz*. 2. Nie kładłem na te rzeczy nacisku. *Dąbr*.

Nacisnąć—naciśkać (niedok.). I Formy jak: cisnąć — ciskać. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co = cisnąć, nagnieść kogo, co, 2) N. na kogo, na co = napierać na kogo, na co, tłoczyć się na kogo, na co, 3) N. kogo—o co (przen.) = przynaglać kogo — o co.

1. Nacisnąć sprężynę. *SW*. 2. Naciskali na niego ze wszystkich stron. 3. Naciska go o dług. *SW*.

Nacjonalizm — nacjonalista. Formy: 1) dlp tego nacjonalizmu, mjselp w tym nacjonalizmie, 2) nacjonalista jak: humanista.

Nacjonalny (!) = narodowy.

Na cóż, nie: na coś.

Naczelnik — naczelnikowa, — naczelnictwo. Formy: lp ta naczelnikowa, tej naczelnikowej...; Im te naczelnikowe, tych naczelnikowych... (odmiana przymiotnikowa).

Szeptano o naczelnictwie księcia Józefa. *Zerom*.

Na czworakach = na nogach i rękach.

W pozycji na czworakach. *Małacz*.

Naczynie, dlm tych naczyń. Składnia: 1) N. na co = naczynie, przeznaczone na co, 2) N. do czego (nie: dla czego) = naczynie, służące do czego, 3) N. od czego = naczynie, wzięte od czegoś, do czego bywa używane zwykle, 4) N. czego = naczynie, czymś wypełnione, 5) N. z czym = naczynie czego (w tym jednak wypadku zwraca się główną uwagę nie na zawartość, lecz na samo naczynie), 6) N. po czym lub z czego = naczynie, pozostałe po czym, opróżnione z czego, 7) N. z czego = naczynie, zrobione z czego. Ob. Butelka, Flaszka, Kosz, Pudełko.

1. W kącie kuchni stało naczynie na wodę. 2. Naczynie do karmienia dzieci. *Mick*. 3. Zapała w pośpiechu naczynie od mleka i wyspała w nie kaszę. 4. Naczynie osobliwego nabożeństwa. 6. Na ławce stały naczynia po-mleku. 7. Naczynia z blachy.

Naczytać się czego, ale: czytać co.

Nad, niekiedy: nade.

I Postać: nade występuje w pewnych utrwalonych przez tradycję połączeniach wyrazowych, jak: nade mną, nade wszystko, ale: nad wszystkim, nade drzwiami lub nad drzwiami. II Składnia: 1) N. czym (na oznaczenie miejsca na pytanie: gdzie?), 2) N. co (na oznaczenie miejsca na pytanie: dokąd?), 3) N. czym (dla wyrażenia dopełnienia po

czasownikach, oznaczających a) rozmyślanie lub naradzenie się, b) politowanie lub brak politowania, c) panowanie lub przewożenie. *Krasn. Skł.* 133/4), 4) N. co (dla wyrażenia porównawczego okolicznika stopnia. *Krasn. Skł.* 94/5).

1. Nade drzwiami wisiał obraz. 2. Doszedłem nad przepaść. *Kad.* 3. Radzono nad ważną sprawą. *Sienk.* Wszyscy ubolewali nad ich losem. *Krasz.* Stale przewodził nad nimi. 4. Lepsze nad smutki ufanie pobożne. *Brodz.*

Nadać (dok.) — nadawać (niedok.) — nadawca. I Formy: 1) nadam, nadasz..., nadadzą; nadaj!; nadany; nadał, 2) nadaję, nadajesz...; nadawaj!; nadający; nadawał. II Składnia: 1) N. komu, czemu — co (gdy się wymienia cały przedmiot), 2) N. komu, czemu — czego (gdy się wymienia część przedmiotu).

1. Broda nadawała jego twarzy jeszcze wyraziste plectno ostrości. *Siedl.* Nadał życiu inne plectno. *Natk.* Nadałoby niewątpliwie rozgłos sprawie. *Grusz.* 2. Nadał sprawie rozgłosu.

Zwrot: nadać list = oddać do przestania (na poczcie).

Nadać się — nadawać się. Składnia: 1) N. ś. komu—do kogo, do czego, nie; dla kogo, dla czego (na oznaczenie czynności bądź osoby lub rzeczy, do której wykonywania bądź obsługiwania ktoś jest zdalny), 2) N. ś. na co (na oznaczenie stanowiska, na które ktoś się kwalifikuje).

1. Zarówno się do intrygi i do wybiegów nadawał. *Sienk.* Czyby się Marcysia nadała do nas do nadzoru dzieci. *Kad.* Obecna żona doskonale się do niego (= do nowego kursu) nadawała. *Natk.* Sprawa nadająca się do rozwiązania. *Dąbr.* Do wszystkiego się nada. *Dąbr.* Nie nadają się do koleji. *Nowak.* Nadaje się do potracenia. *Kod. Post. Cyw.* 2. Nie nadawał się na dworaka. *Berent.* Nadawał się na przyjaciela. *Natk.* Nie nadaje się na nauczycielkę. *Dąbr.*

Nadanie (o przesyłkach pocztowych i listach).

Wyrażenie: zestawienie generalne dla nadania (!) = zestawienie ogólne z nadania. *DUMK 25 VII 32.*

Nadaremnie lub nadaremno.

Na darmo = nadaremnie (nadaremno), na próżno.

Nadarzyć (dok.) — nadarzać (niedok.). I Formy: 1) nadarzę, nadarzysz, nadarzy, nadarzymy...; nadarż! nadarżcie!; nadarzyć-wszy; nadarżony; nadarzył, 2) nadarżam, nadarzasz...; nadarżaj!; nadarżający; nadarżany; nadarżał. II Składnia: N. komu — co.

...Panu Bogu, że mi nadarzył świętą kobietę na żonę. *Słow. cyt. SW.*

Nadarzyć się — nadarzać się komu. Formy jak: nadarzyć — nadarzać.

Nadawca — I Znaczenie i składnia: 1) N. czego = ten, kto coś komu nadaje, np. nadawca ziemi, nadawca przywileju, 2) N. listu lub przesyłki = ten, kto oddaje na pocztę list lub przesyłkę do wysłania. II Formy: 1p ten nadawca, tego nadawcy, temu nadawcy, tego nadawcę, nadawco! tym nadawcą,

o tym nadawcy; 1m ci nadawcy, tych nadawców...

Nadać — nadymać (niedok.). Formy: 1) nadmę, nadmiesz..., jak: dąć, 2) nadymam, nadymasz..., nadymają; nadymaj!; nadymający; nadymany; nadymał.

Nadać się (dok.) — nadymać się (niedok.). I Formy: 1) nadać, jak: dąć, 2) nadymam się, nadymasz się...; nadymaj się!; nadymający się; nadymał się. II Składnia i znaczenie: 1) N. ś. (bez dopełnienia) = wciągać w siebie powietrze, 2) N. ś. z kogo, z czego = być pysznym z kogo, z czego.

2. Nadymanie się z rodu naszego. *Mick.*

Nadaśać się. Ob. Dąśać się.

Trochę nadaśana. *Sierosz.*

Nadażyć (dok.) — nadażać (niedok.). I Formy: 1) nadażę, nadażysz..., jak: dążyć, 2) nadażam, nadażasz, nadażać..., nadażają; nadażaj!; nadażający; nadażał. II Składnia: 1) N. za kim, za czym (na oznaczenie osoby lub przedmiotu, za którym w ślad się zdąża), 2) N. z czym (na oznaczenie czynności, którą się na czas wykonywa), 3) N. na co (na oznaczenie pobudki, na skutek której się nadaża).

3. Kelnerki ledwo mogły nadażyć na wołanie gości. *Matacz.*

Nadbrzeżę, dlm tych nadbrzeży.

Nadbudować (dok.) — nadbudowywać (niedok.). I Formy: 1) nadbuduję, jak: buduję, 2) nadbudowywam, nadbudowywiesz..., częściej: nadbudowuję, nadbudowujesz... (nie: nadbudowuję, nadbudowujesz...); nadbudowujaj! częściej: nadbudowuj! (nie: nadbudowujwuj!); nadbudowujący; częściej: nadbudowujący (nie: nadbudowujwujący); nadbudowujący; nadbudowujący; nadbudowujący; nadbudowujący.

Nadciąć — nadcinać (niedok.). I Formy: 1) nadetnę, nadetniesz...; nadciął, jak: ciąć, 2) nadcinam, nadcinasz..., nadcinają; nadcinaj!; nadcinający; nadcinał. II Znaczenie: 1) N. = trochę zaciąć lub uciąć, 2) N. = ponad miarę uciąć, za dużo uciąć.

Nadciągnąć — nadciągać (niedok.). I Formy: 1) nadciągnę, nadciągniesz..., jak: ciągnę, 2) nadciągam, nadciągasz..., nadciągnę; nadciągnaj!; nadciągnający; nadciągnany; nadciągnął. II Znaczenie: 1) N. (czyn.) = przyciągnąć trochę — przyciągnąć ponad miarę, za wiele, 2) N. (nijak.) = tłumem nadchodzić, nadjeżdżać.

Nadać (dok.) — nadawać (niedok.). I Formy, jak: oddać -- oddawać. II Składnia: N. komu, czemu -- czego.

Nadebrać — nadbierać. I Formy: 1) nadbiorę, nadbierzesz... jak: brać, 2) nadbieram, nadbierasz..., nadbierają; nadbieraj!; nadbierający; nadbierany; nadbierał. II Znaczenie: 1) N. = trochę zabrać, podebrać, 2) N. = zebrać ponad miarę.

Nadetrzeć — naddzierać (niedok.). Formy jak: wydrzeć — wydzierać.

Nadejście.

Zwrot: za nadejściem kogo, czego.

Drży za nadejściem nocy. *Dyg.*

Nadejść — nadchodzić (niedok.). Formy: 1) nadejdę, nadejdziesz, nadejdzie..., nadejdą; nadejź! nadejźcie!; nadszedłszy; nadszedł, nadszedłem (nie: nadeszłem), nadeszła, nadeszli, nadeszły, 2) nadchodzę, nadchodzisz..., jak: chodzić.

Nadęptać lub nadepnąć (dok.) — nadeptywać (niedok.). I Formy: 1) nadepczę, nadepczesz, nadepcze lub nadepnę, nadepniesz, nadepnie..., nadepcz! nadepczcie! lub nadepnij! nadepnijcie!; nadeptawszy lub nadepnąwszy; nadeptał lub nadepnął, nadepnąłem, nadepnęli. II Składnia: 1) N. komu—co lub na co = nastąpić komu na co, 2) N. co = depcząc ugnieść, 3) N. czego = depcząc, nogami nanieść czego.

1. Nadeptał psu na ogon. 2. Nadeptywał kapuste. 3. Nadeptał piasku.

Nader = bardzo.

Naderwać (dok.)—nadrywać (niedok.). Formy jak: oderwać — odrywać.

Naderznąć (dok.) — nadrzynać (niedok.). I Formy: 1) naderznę, naderzniesz..., jak: rznę, 2) nadrzynam, nadrzynasz..., nadrzynają; nadrzynaj!; nadrzynający; nadrzynany; nadrzynał. II Znaczenie: 1) N. = trochę urznąć, 2) N. = ponad miarę urznąć, za dużo urznąć. Ob. Nadeciąć.

Nadesłać (dok.) — nadsyłać (niedok.), nie: nadesłać. Formy: 1) nadesłę, nadesłesz..., jak: słać, 2) nadsyłam, nadsyłasz..., nadsyłam; nadsyłał!; nadsyłały; nadsyłał.

Nadgnieść (dok.) — nadgniatać (niedok.).

Formy jak: wygnieść — wygniatać.

Nadgniły (= trochę zgniły), nie: nadgnity, ani: nagnity.

Nadgryźć (dok.) — nadgryzać (niedok.). I Formy, jak: ugryźć — ugryzać. II Składnia: N. co lub czego (dopełnienie cząstkowe).

Nadgrzać (dok.) — nadgrzewać (niedok.). Formy: 1) nadgrzeję, nadgrzejesz..., nadgrzeję!; nadgrzewaj!; nadgrzewaj; nadgrzał, 2) nadgrzewam, nadgrzewasz...; nadgrzewaj!; nadgrzewający; nadgrzewany; nadgrzewał.

Nadjechać (dok.) — nadjeżdżać (niedok.). Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać.

Nadkąsić (dok.)—nadkąsać (niedok.). I Formy: 1) nadkąsę, nadkąsisz, nadkąsi, nadkąsimy...; nadkąś! nadkąście!; nadkąsiwszy; nadkąszoney; nadkąsił, 2) nadkąsam, nadkąsas, nadkąsa... (nie: nadkąsuje, nadkąsujesz, nadkąsuje); nadkąsuj!; nadkąsujący; nadkąsał. II Składnia: N. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Nadlać (dok.) — nadlewać (niedok.), nie: nadliwać. I Formy: 1) nadleję, nadlejesz...; nadleję!; nadlewaj!; nadlewaj; nadlał, 2) nadlewam, nadlewasz...; nadlewaj!; nadlewający; nadlewany; nadlewał. II Składnia: N. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Nadliczbowy.

Wyrażenia: 1) godziny nadliczbowe = godziny dodatkowe, nadumowne, 2) praca nadliczbowa (!) = praca dodatkowa, nadumowna. *Kr. 2, 269.*

Nadłożyć (dok.) — nadkładać (niedok.). I Formy: 1) nadłożę, nadłożysz, nadłoży, nadłożymy..., nadłożą; nadłoż! nadłożcie!; nadłożysz; nadłożony; nadłożyl, 2) nadkładam, nadkładasz...; nadkładaj!; nadkładający nadkładany; nadkładał. II Składnia: N. czego = dokładać czego.

Zwrot: nadkładać drogi = iść drogą dłuższą, niż potrzeba.

Nadłupać (dok.) — nadłupywać (niedok.). I Formy jak: obłupać—oblupywać. II Składnia: N. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Nadmarznąć (dok.) — nadmarzać (niedok.). Formy, jak: odmarznąć — odmarzać.

Nadmiar, dlp tego nadmiaru. Składnia: jest nadmiar czego, był czego nadmiar lub było czego nadmiar.

Na dobitkę lub **na dobitkę.**

Nadojeść (!) — nadojadać (! prow. lit. rus.) = dokuczyć (Wal. 123).

Nadokuczać (dok. wielokr.) — nadokuczyć (dok. jednokr.). Formy i składnia jak: dokuczać — dokuczyć.

Na domiar czego.

Zwrot: na domiar złego.

Nadpłacić (dok.) — nadpłacać (niedok.). I Formy jak: odpłacić — odpłacać. II Składnia: N. komu — co.

Nadpowietrzny (!) = napowietrzny.

Nadpsuty (= trochę zepsuty), nie: napsuty.

Nadręczyć (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: dręczyć.

Nadrobić (dok.) (= nad + robić)—nadrabiać (niedok.). I Formy: nadrobię, nadrobisz..., jak: robię, 2) nadrabiam, nadrabiasz...; nadrabiaj!; nadrabiający; nadrabiany; nadrabiał. II Składnia: N. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) — czym — komu.

Trzeba nadrabiać niewygodą i cierpliwością. *Strug.* Stracili dwie godziny i teraz biegli je nadrobić. *Zaremb.*

Zwrot: nadrabiać miną = pokrywać dobrą miną zły stan rzeczy lub złe usposobienie.

Nadrobić = na + drobić (zwykle w postaci dok.). I Formy: nadrobię, nadrobisz, nadrobi, nadrobimy..., jak: drobić. II Składnia: N. komu — czego.

Nadrobił wróblom bułki.

Nadrukować (!) = wydrukować:

Wszystko, co wydrukowano (nie: nadrukowano). *Cyt. PJ 10, 25.*

Nadwić się z kogo, z czego, ale: drwić z kogo, z czego. Formy jak: drwić.

Nadrzeczce, dlm tych nadrzeczy.

Nadrzeć (tylko w postaci dok.). I Formy jak: drzeć. II Składnia: N. czego.

Nadrzeć pierza na poduszkę. *SW*

Zwrot: nadrzeć komu uszu = nawymyślać komu.

Nadrzynać. Ob. Naderznąć.

Nadskakujący — nadskakująco. Ob. Kojący — kojąco.

Nie była dlań jak dawniej nadskakująco grzeczną. *Krasz. cyt. SW.*

Nadskoczyć (dok.) (nie: nadskakać). — nadskakiwać (niedok.). I Formy: 1) nadskoczę, nadskoczysz, nadskoczy, nadskoczymy...; nadskocz! nadskoczcie!; nadskoczywszy; nadskoczył, 2) nadskakuję, nadskakujesz...; nadskakuj!; nadskakujący; nadskakiwał. II Składnia: 1) N. (bez dopełn.) = skokiem przybywać, 2) N. komu = przypodchlebiać się komu, zabiegać o kogo.

1. Nadskoczyła sotnia kozaków. *SW.* 2. Ona mu najbardziej nadskakuje. *Strug.*

Nadsłuchiwać = nasłuchiwać. Ob. Nasłuchiwać.

Nadstawiać (nie: nadstawować, ani: nadstawywać) — nadstawić (dok.). I Formy: 1) nadstawiam..., jak: stawiam. 2) nadstawię, nadstawisz, nadstawimy...; nadstaw! nadstawcie!; nadstawiony; nadstawił. II Składnia: 1) N. co (gdy się wymienia cały przedmiot), 2) N. czego (gdy się wymienia część przedmiotu bądź cały przedmiot, ale wystawiony na działanie czynności na pewien tylko czas).

1. Żołnierz nadstawia na kule łeb. *Malacz.*

Zwrot: nadstawiać karku = narażać się na niebezpieczeństwo.

Nadsyłać, nie: nadesłać. Ob. Nadesłać.

Nadsypać (dok.) — nadsypywać (niedok.). Formy jak: wysypać — wysypywać.

Nadszarpać (dok.) — nadszarpywać (niedok.). Formy jak: poszarpać — poszarpywać.

Nadsztukować (dok.) — nadsztukowywać (niedok.). I Formy: 1) nadsztukuję, nadsztukujesz...; nadsztukuj!; nadsztukowany; nadsztukował, 2) nadsztukowuję, nadsztukowujesz..., rzadko: nadsztukowuyam, nadsztukowuyasz... (nie: nadsztukowuyuję, nadsztukowuyujesz); nadsztukowuj!, rzadko: nadsztukowujaj! (nie: nadsztukowuyuj!); nadsztukowujący, rzadko: nadsztukowuyający (nie: nadsztukowuyający); nadsztukowuyany; nadsztukowywał. II Składnia: N. czego.

Nadsztukować rękawów, linki. *SW.*

Nadtłuc (dok.) — nadtłukiwać (niedok.). I Formy: 1) nadtłukę, nadtłuczysz..., jak: tłukę, 2) nadtłukuję, nadtłukujesz... (nie: nadtłukiwam, nadtłukiwasz..., ani: nadtłukiwuję, nadtłukiwujesz...); nadtłukuj!; nadtłukujący; nadtłukiwany; nadtłukiwał.

Nadużyć (dok.) — nadużywać (niedok.). I Formy: 1) nadużyję..., jak: żyję, 2) nadużywam, nadużywasz..., nadużywają; nadużywaj!; nadużywający; nadużywał. II Składnia: N. kogo, czego (nie: kogo, co) — do czego (nie: dla czego).

Jak my wszyscy nadużywamy twojej dobroci. *Święt.* Nadużywalimy zaufania ojca. *Kad.* Nadużywają swych praw. *Kod. Cyw. Rodzina.* Nadużywa go ciągle do swoich celów.

Nadwątlały = nadwątlony.

Nadwątleć (dok.) = stać się wątłym. For-

my: nadwątleję, nadwątlejesz...; nadwątlej!; nadwątlały; nadwątlał..., nadwątlałi.

Nadwątlić (dok.) — nadwątlać (niedok.). I Formy: 1) nadwątle, nadwątlisz, nadwątli, nadwątlimy...; nadwątlj! nadwątljcie!; nadwątljwszy; nadwątlony; nadwątlił, 2) nadwątlałam, nadwątlaasz...; nadwątlałaj!; nadwątlaający; nadwątlał. II Składnia: N. kogo, co — czym.

Nadwierać (rzadziej: nadwyręzać) — nadwereżyć (dok.). I Formy: 1) nadwerezam, nadwerezasz...; nadwerezaj!; nadwerezający; nadwerezaj, 2) nadwerezę, nadwerezysz, nadwerezę, nadwerezimy; nadwerez! nadwerezcie!; nadwerezony; nadwerezyl. II Składnia: 1) N. kogo — czym, 2) N. komu — co.

Czyli twoja niespokojność nie nadwiera ci zdrowia. *Brodz. cyt. SW.*

Na dworze, nie: na dworzu.

Ciemno było na dworze. *Zerom.* Nieustannie na dworze, na słońcu, wicherze, sioście. *Sierosz.*

Nadworna (nazwa miasta) — nadworniański. Formy: Nadworna, Nadwornej, Nadwórnej, Nadwórnej, Nadwórno! Nadwórno! Nadworną, w Nadwórnej (odmiana przymiotnikowa, tylko w biern. i woł. końcówki rzeczownikowe).

Nadziać (dok.) — nadziać (niedok.). I Formy: 1) nadzieję, nadziejesz..., nadzieją; nadziej!; nadzieiany, nadzieiani; nadzieiał..., nadzieiali, 2) nadzieiwam..., nadzieiwają; nadzieiwaj!; nadzieiwający; nadzieiwany; nadzieiwał. II Znaczenie i składnia: 1) N. co — czym = wypchać co — czym, 2) N. co — na co = nałożyć co — na co.

1. Nadziać gęś jabłkami. *SW.* 2. Nadziać czapkę na głowę.

Zwrot: nadzieiwać kogo diabłami = przeklinać kogo. *SW.*

Nadzianie = dokonanie nadzieiwania. Ob. Nadzienie.

Nadzieja — I Formy: dlp tej nadziei, dlm tych nadziei. II Składnia: 1) N. czego = związane z nadzieją pragnienia czego, 2) N. na kogo, na co = związane z nadzieją oczekiwania na kogo, na co, 3) N. co do kogo, co do czego = nadzieja odnosząca się do kogo, do czego, 4) N. w kogo, w co = związana z nadzieją wiara w kogo, w co, 5) N. zrobienia czego, nie: zrobić co.

1. Wspierał zasługami bez nadziei zwrotu i wrażliwości. *Święt.* 2. Z nadzieją na dobry skutek. *Makusz.* Nie widziała żadnych innych nadziei na radość w przyszłym pożyciu. *Dąbr.* Na was cała nadzieja. *Danił.* 3. Miała co do niego wielkie nadzieje. *Dąbr.* 4. Głos nadziei w przyszłość. *Dyg.* Pozwala nie tracić nadziei w pokojowe rozwiązanie problemu. *Czas 23 IX 35.* 5. Nadzieja zrobienia czego. *Cyt. Krasn.* 57 (ale: Mam nadzieje zrobienia czego lub zrobić co).

Zwroty: 1) mieć nadzieje czego, na co lub w kim, w czym; 2) mieć nadzieje co zrobić, nie: robienia czego. *PJ 35, 9;* 3) karmić się nadzieją; 4) pokładać w kim, w czym nadzieje, nie: na kim, na czym, na kogo, na co. *PJ 9, 102. JP 16, 25;* 5) nadzieje zakładać, budować na kim, na czym; 6) nadzieja się spełnia, ziszcza; 7) nadzieja nie zamiera, nie zagasa; 8) jest w kim nadzieja czego;

9) w nadziei, że...; 10) nadzieję komu robić; 11) nadzieję sobie rościć do czego.

1. Ma jakąś dobrą nadzieję. *Nowak*. Mam nadzieję w Bogu. *Słow.* 2. Karmić się nadzieją. *Strug*. 4. Takie pokładaliśmy w tobie nadzieje. *Sierosz*. 7. Nie zagasia nadzieja. *Sienk*. 8. W tobie cała nadzieja. *Sienk*. 9. Przyjechałam w tej nadziei, że się tu nic podobnego nie stanie. *Sienk*. 11. Takie mogłeś rościć nadzieje. *Żerom*.

Nadzenie (kucharz.), nie: nadzianie, ani: nadzienie, ani: farsz (IGD).

Nadziergać lub **nadzierzgać**, nie: nadzierzgnąć. Formy jak: wydziergać.

Nadziewać. Ob. Nadziać.

Nadziewany, 1) N. = poddawany nadziewaniu (niedok.), 2) N. = mający tę właściwość, że musi być nadziany (dok.). Ob. Posrebrzany.

Wyrażenie: nadziewane karmelki = karmelki nadziane masą owocową.

Nadzór — nadzorować. I Znaczenie: nadzór (zwierzchni) — dozór (miejscowy). II Forma dlp tego nadzoru. III Składnia: N. nad kim, nad czym, nie: za kim, za czym (PJ 9, 147).

Zwroty: roztaćzać, rozciągać nadzór nad kim, nad czym.

Władza roztoczy nadzór nad rodzicami. *Kod. Cyw. Rodzina*.

Nafta — naftowy, — nafciany, — nafciarz — nafciarzki — nafciarstwo. I Znaczenie: 1) naftowy = odnoszący się do nafty, związany z naftą, np. knot naftowy, światło naftowe, ogrzewanie naftowe, 2) nafciany = wyrobiony, wytworzony z nafty, np. mydło nafciane, 3) nafciarzki = odnoszący się do nafciarza lub nafciarstwa.

Przemysł naftowy lub nafciarzki. *JP 20, 84 nn.*

Nagabnąć (dok.) — nagabywać (niedok.), nie: nagabować. I Formy: 1) nagabnę, nagabniesz...; nagabnij!; nagabnąwszy; nagabnięty; nagabnął, nagabnąłem, nagabnęli, 2) nagabuję, nagabujesz..., nagabują; nagabuj!; nagabujący; nagabywany; nagabywał. II Składnia: N. kogo — na co = namawiać kogo — na co.

Nagadać się, ale: gadać. I Formy jak: gadać. II Składnia: 1) N. ś. z kim — o czym, 2) N. ś. czego.

Naganka, rzadziej: nagonka (prow.) na kogo, na co.

Urządził sobie naganekę. *Strug*. Ta potworna nagonka. *Berent*.

Nagi. Ob. Goły. Znaczenie: N. (przen.) = otwarty, bez obsłonek.

Zwroty: 1) naga (nie: goła) prawda = prawda bez obsłonek, 2) naga (nie: goła) rzeczywistość = rzeczywistość bez wszelkich obsłonek. *Krasn. 65.*

Nagiąć (dok.) — naginać (niedok.). I Formy: 1) nagnę, nagniesz..., jak: giąć, 2) naginam, nagnasz..., nagnają; nagnaj!; nagnający; naginany; nagnął. II Składnia: N. kogo, co — do czego lub ku czemu.

Stań! z nagiętym ku ziemi obliczem. *Mick. cyt. SW.*

Zwrot: nagiąć komu karku = upokorzyć kogo. *SW.*

Na glanc (tryw.) = na gładko, tak że się

błyszczy, na gładko, tak że nie ma nierówności, dokładnie, całkowicie.

Lśnił na glanc. *Małacz*. Oszukał mię na glanc. Nagłący — nagłąco. Ob. Kojący — kojąco. Naglić — I Formy: naglę, naglisz, nagli, naglimy..., naglą; naglij!; nagłący; naglony; naglił. II Składnia: N. kogo, co — do kogo, do czego.

Gdyby głód nie naglił do pośpiechu. *Dyg.*

Nagłówek, rzadko: nadgłówek; dlp tego nagłówka.

Nagniotek ten, rzadko: ten nadgniotek, nie: ta nagniotka (prow. lit.); dlp tego nagniotka. **Nagodzić** (dok.) — nagadzać (niedok.). I Formy: 1) nagodzę, nagodzisz..., jak: godzić, 2) nagadzam, nagadzasz...; nagadzaj!; nagadzający; nagadzany; nagadzał. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co — komu = nadarzyć, przysporzyć kogo, czego — komu, 2) N. kogo = jednego po drugim pogodzić.

Nagolennica (PA), nie: nagolenica.

Nagonka. Ob. Naganka.

Nagotowany (!) = ugotowany (IGD).

Nagrać (dok.) — nagrywać (niedok.). I Formy: 1) nagram, nagrzasz..., jak: grać, 2) nagrywam, nagrywasz...; nagrywaj!; nagrywający; nagrywany; nagrywał. II Składnia: N. co (na płytę gramofonową).

Nagrać się (dok. jednokr.) = nasycić się graniem — nagrywać się (dok. wielokr.), ale: grać.

Często tam bywał i nagrywał się w brydża. *Mp.* **Nagrobek**, rzadziej: nadgrobek; dlp tego nagrobka.

Nagroda, nie: nadgroda (dawn.). Składnia: N. za co.

Żadnej za nic nagrody. *Orzesz.*

Zwroty: 1) nagrodę komu przyznać. *SF*; 2) przedstawić kogo do nagrody. *SF*. 3) nagrodę brać. *SF*; 4) w nagrodę brać co; 5) nagrodę odnieść. *SF*; 6) nagrodę znaleźć w czym. *SF*.

4. Kto daje nowo prawdy, bierze w nagrodę męczeństwo. *Reym.*

Nagrodzić (nie: nadgrodzić) — nagradzać (niedok.). I Formy: 1) nagrodzę, nagrodzisz, nagrodzi, nagrodzimy..., nagrodzą; nagrodź! nagrodźcie! (rzadziej: nagrodź! nagrodźcie!), nagrodzony; nagrodził, 2) nagradzam, nagradzisz..., nagradzają; nagradzaj!; nagradzający; nagradzany; nagradzał. II Składnia: 1) N. komu — czym — w czym, 2) N. kogo — za co.

1. Pan Bóg żołnierzykowi nagrodził. *Sienk.*

Nagromadzić (dok.) — nagromadzać (niedok.). I Formy jak: ogromadzić — ogromadzać. II Składnia: N. co, zwykle: czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Nagrzać — nagrzewać. I Formy: 1) nagrzeję, nagrzejesz..., nagrzeją; nagrzej! nagrzejcie!, jak: grzać, 2) nagrzewam, nagrzewasz..., nagrzewaj!; nagrzewaj!; nagrzewający; nagrzewany; nagrzewał. II Znaczenie: N. = ogrzać, ogrzewać tak, żeby temperatura utrzymywała się przez czas dłuż-

szy na tym samym stopniu; znaczenie tego czasownika w przeciwieństwie do ogólnikowego *ogrząć* łączy się z pojęciem pewnej stałości i trwałego wyniku (Mat. Prace Kom. Język. Akad. Um. 8, 44 nn, PJ 35/36) Ob. *Ogrzać*.

Na gwałt = czym prędzej.

Musiła na gwałt folwark sprzedać. *Perz*.

Nahaj — nahajka, nie: hanaj, hanajka; dlp tego nahaju.

Nahałasować się, ale: hałasować.

Naharować się, ale: harować.

Nahulać się, ale: hulać.

Naigrawać się, nie: naigrawać (tylko w postaci niedok.) I Formy: naigrawam się, naigrawasz się..., naigrawają się; naigrawaj się!; naigrawający się; naigrawał się. II Składnia: N. ś. z kogo, z czego.

Naigrawany (!) = wysmiewany, wyszydany (PJ 1, 60).

Najazd, dlp tego najazdu. II Znaczenie: 1) N. = napaść, 2) N. (!) = najechanie wozu na wóz, wagonu na wóz.

Najazd pociągu na wagon (!) = najechanie pociągu na wagon. *DUMK 31 XII 32*.

Nająć (dok.) — najmować (niedok.), nie: najmywać, ani: najmac. I Formy: 1) najmę (nie: najmię), najmiesz, najmie..., najmą (nie: najmią); najmij! najmijcie! (nie: najm! najmcie!); nająwszy; najęty; najął, najęłam, najęła, najęli, najęły, 2) najmuję, najmujesz...; najmuj! najmujcie!; najmujący; najmowany; najmowałam. II Składnia: N. kogo — do czego.

Z matką się do robót najmowali. *Kruczk*.

Zwrot: jak najęty = gorliwie, z zapałem.

Słowiki śpiewały jak najęte. *Dąbr*.

Najdować (!) = znajdować.

Najechać (dok.) — najeżdzać (niedok.). I Formy: 1) najadę, najedziesz..., jak: jadę, 2) najędzam, najeżdżasz..., najeżdżają; najeżdżaj!; najeżdżający; najeżdżany; najeżdżał. II Znaczenie i składnia: 1) N. na kogo, na co = wjechać na kogo na co, 2) N. kogo, co, rzadziej: na kogo, na co = napaść na kogo, na co, zrobić najazd.

1. Najechał na przechodnia. *SW*. 2. Szwedzi najechali Polskę. *SW*. Najechał na tych, którzy wzywali imienia Chrystusa. *Cyt. SW*.

Najem, dlp tego najmu.

Zwroty: 1) umowa najmu; 2) roszczenia pieniężne z najmu wynikające. *DU 112*.

Najeść się (dok.) — najadać się (niedok.), ale: jeść, zjeść, wyjeść. I Formy jak: wyjeść — wyjadać. II Składnia: N. ś. czego.

Najeżdzać. Ob. Najechać.

Najeżony czym lub od czego.

Kraty okienne, najeżone dębowymi palcami. *Prus*. Praca najeżona trudnościami. *Kad*. Na wzgórzu widać jakby miasto obronne, najeżone od wież i gmachów. *Zerom*.

Najęczeć się, ale: jęczeć, zajęczeć. Formy jak: jęczeć.

Najpierw lub najpierwej, nie: najwpierw, ani: najpierwiej.

Najpierwszy = pierwszy, na samym początku będący.

Najpierwsze posiedzenie.

Najprzód. Ob. Naprzód.

Wypada zatem najprzód... *Kołąt*. Spojrzała na dziecko najprzód z daleka. *Prus*.

Najść (dok.) — nachodzić (niedok.). I Formy: 1) najdę, najdziesz..., jak: iść, 2) nachodzę, nachodzisz..., jak: chodzić. II Składnia: 1) N. kogo, co = przyjść do kogo na dłuższy czas, 2) N. na kogo, na co lub kogo, co = napaść na kogo, na co.

1. Nachodził mnie często i nudził mnie ustawicznie. *SW*. 2. Witold kniaziów wielkich grody naszedł. *Mick. cyt. SW*. Naszli na dom: mój.

Zwrot: coś na kogo nachodzi = jakieś uczucie lub myśl kogo opanowywa.

Tak na Michała naszło, że.. *Kunc*.

Najtyczanka, nie: nejtyczanka.

Najzylber, dlp tego najzylbru.

Nakadzić (dok.) — nakadzać (niedok.). Formy: 1) nakadzę, nakadzisz, nakadzi, nakadzimy..., jak: kadzić, 2) nakadzam, nakadzasz...; nakadzaj; nakadzający; nakadzany; nakadzał.

Nakapać (dok.) (nie: nakapnąć) — nakapywać (niedok.). Formy jak: skapać — skapywać.

Nakarmić (dok.) — rzadko: nakarmiać (niedok.). Formy jak: odkarmić — odkarmiać.

Nakazać (dok.) — nakazywać (niedok.), nie: nakazować. I Formy: 1) nakażę, nakazesz..., nakazą; nakaż! nakażcie!; nakazawszy; nakazany; nakazał, 2) nakazuję, nakazujesz..., nakazują; nakazuj! nakazujcie!; nakazujący; nakazywany; nakazywał. II Składnia: 1) N. komu, czemu — co, 2) N. żeby...

1. Nakazał milczenie. 2. Nakazał, żeby milczeli.

Nakierować (dok.) — nakierowywać (niedok.). I Formy: 1) nakieruję, nakierujesz...; nakieruj!; nakierowawszy; nakierowany; nakierował, 2) nakierowuję, nakierowujesz..., rzadziej: nakierowuję, nakierowujesz... (nie: nakierowuję, nakierowujesz...); nakierowuj! rzadziej: nakierowuj! (nie: nakierowuj!); nakierowujący; rzadko: nakierowujący (nie: nakierowujący); nakierowujący; nakierowywał. II Składnia: N. co — do czego lub ku czemu. Nakiwać (tylko w postaci dok.). I Formy: nakiwam, nakiwasz...; nakiwaj!; nakiwawszy; nakiwał. II Znaczenie i składnia: N. komu (z domysł.: palcem) = pogrozić komu, złać kogo (żart).

Nakleić (dok.) — naklejać (niedok.). I Formy: 1) nakleję, nakleisz..., jak: kleić, 2) naklejam, naklejasz..., naklejają; naklejaj!; naklejający; naklejany; naklejał. II Znaczenie i składnia: 1) N. co — na czym, nie: na co = przy pomocy kleju nalepić co — na czym, 2) N. czego = klejąc narobić czego.

1. Nakleił na ścianie ogłoszenie. 2. Nakleił pudełek. *SW*.

Nakładać (się). Ob. Nałożyć (się).

Nakładca — I Formy: lp ten nakładca, tego

nakładcy, temu nakładcy, tego nakładcę, nakładco! tym nakładcą, o tym nakładcy; Im ci nakładcy, tych nakładców... II Składnia: N. czego.

Nakładca wielu dzieł cennych.

Nakło (nazwa miasta) — nakielski.

Nakłonić (dok.) — nakłaniać (niedok.). I Formy: 1) naklonię, naklonisz, nakloni, naklonimy..., naklonię; nakłoń! nakłońcie!; nakłoniwszy; nakloniony; naklonił, 2) nakłaniam, nakłaniasz..., nakłaniają; nakłaniaj! nakłaniajcie!; nakłaniający; nakłaniał. II Składnia: N. kogo — do czego.

Do czego ją naklonisz? *święt.*

Nakrajać (dok.), rzadziej: nakroić — nakrawać (niedok.), nie: nakraiwać. Formy jak: odkrajać — odkrawać.

Nie data Bibliannie nakroić placka, ale zrobiła to sama. *Zaremb.*

Nakrajać się = nasycić się, namęczyć się krajaniem.

Nakraść (zwykle tylko w postaci dok.). I Formy jak: kraść. II Składnia: N. komu — czego.

Nakraść się czego = nasycić się kradzieżą. Nakreślić (dok.) — nakreślać (niedok.). Formy jak: określić — określać.

Zwroty: 1) nakreślić znak krzyża; 2) nakreślić plan postępowania.

Nakrycie.

Wyrażenia: nakrycie na dwie, trzy... osoby.

Nakryć (dok.) — nakrywać (niedok.). I Formy: 1) nakryję, nakryjesz..., jak: kryć, 2) nakrywam, nakrywasz..., nakrywają; nakrywaj! nakrywajcie!; nakrywwszy; nakrywany; nakrywał. II Składnia: N. kogo, co. — czym.

Zwroty: nakrywać do stołu, do śniadania, do obiadu, do kolacji, do herbaty.

Nakrywając do herbaty. *Sierosz.* Nakrywają do stołu. *Orzesz.*

Nakrzętać się (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: krzątać się.

Nakrzesać (dok.) — nakrzesywać (niedok.). Formy: 1) nakrzeszę, nakrzeszesz..., jak: krzesać, 2) nakrzeszuję, nakrzeszujesz (nie: nakrzesywan, ani: nakrzesywuję); nakrzesuj!; nakrzesujący; nakrzesywany, nakrzesywał.

Nakrzyć się (tylko w postaci dok.), ale: krzyżeć, okrzyżeć, wykrzyżeć. Formy jak: krzyżeć.

Nakupić (dok.) — nakupować (niedok.) = jedno po drugim kupując gromadzić (nagromadzić). I Formy: 1) nakupię, nakupisz..., jak: kupić (dok. od: kupować), 2) nakupuję, nakupujesz..., jak: kupować. II Składnia: N. czego.

Nakupić (dok.) — nakupiać (niedok.) = gromadzić (zgromadzić) na kupę. I Formy: 1) nakupię, nakupisz..., jak: kupić (niedok.), 2) nakupiam, nakupiasz..., jak: skupiam. II Składnia: N. czego.

Nalać (dok.) — nalewać (niedok.), nie: naliwać. I Formy: 1) naleję, nalejesz..., jak: lać, 2) nalewam (nie: naliwam), nalewasz...,

nalewają; nalewaj! nalewajcie!; nalewający; nalewał. II Składnia: N. co — w co lub do czego.

Zwroty: nalać w szklanke, filiżankę... czego lub nalać szklanke, filiżankę... czego.

Kazio szklanke dłonią nakrywał; nalali mu ją *Sierosz.*

Nalegać (zwykle tylko w tej postaci, rzadko w postaci dok.: naleć). I Formy: nalegam, nalegasz..., nalegaj!; nalegający; nalegał. II Znaczenie i składnia: 1) N. na kogo — o co = z natarczywym żądaniem napierać na kogo — o co, 2) N. na co = natarczywie żądać czego, 3) N. na nogę = utykać na nogę.

1. O oddanie pierścienia nalegał. *Bohom. cyt. SW.* 2. Nalegał na to, aby zajął... *Słow. cyt. SW.* 3. Trochę na jedną nogę nalegający. *Krasz. cyt. SW.*

Nalegający — nalegająco. Ob. Kojący —

kojąco.

— Uczyni mi pani łaskę jedną — dodał nalega-

co. *Krasz. cyt. SW.*

Nalepić (dok.) — nalepiać (niedok.). I Formy: 1) nalepię, nalepisz..., nalepią; nalep! nalepcie!; nalepiwszy; nalepiony; nalepił, 2) nalepiam, nalepiasz..., nalepiają; nalepiaj! nalepiajcie!; nalepiający; nalepiany; nalepiał..., nalepiali. II Znaczenie i składnia: N. co — na czym, nie: na co = przy pomocy czegoś lepkiego przyczepić coś do czego, 2) N. czego = lepiąc narobić czego. Por. Nakleić.

1. Nalepić markę na papierze. *SW.* 2. Nalepić garnków. *SW.*

Nalepka — Składnia: N. do czego lub na co, nie: dla czego.

Nalepki do przesyłek lub na przesyłki pocelcone (nie: dla przesyłek). *KJU 1, 4.*

Na lewo. Ob. Na prawo.

Należać, nie: należyć. I Formy: należę, należysz, należy, należymy..., jak: leżeć. II Znaczenie i składnia: 1) N. do kogo = być własnością kogo, 2) N. do kogo = przynależyc komu, wchodzić w kompetencję kogo, 3) N. do czego (nie: w co) = odnosić się do czego, wchodzić w zakres czego, 4) N. komu, czemu = należeć się komu, czemu.

1. Konie należą do wodza. *Żerom.* Pola te należały do leśniczków. *Iwasz.* 2. Są tu świeccy, do których nic to nie należy. *Mick.* Rozstrzygnięcie należy do sądu. *Kod. Post. Cyw.* 3. Do jakiego my świata należymy? *Dąbr.* Ten okres życia nie należy już do obrębu książki (nie: w obrębie książki). *Cyt. Krasn. 1, 49.* 4. Grzeszcność wszystkim należy. *Mick.*

Zwrot: być należącym do kogo (!) = należeć do kogo.

Te pola należą do wójta (nie: są należące do wójta). *Mp.*

Należać się komu, czemu — od kogo, od czego.

Te konie komuż należą się dziś? *Żerom.* Dziecku należą się od ojca koszta utrzymania. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Należność (nie: należytość) za co.

Zwroty: 1) uiszczać (nie: regulować) należność; 2) z należności pokwitować kogo. *SF;* 3) poszukiwać, dochodzić na kim, na czym należności. *SF.*

Należny — Znaczenie i składnia: 1) należny

komu, czemu = należący się komu, czemu, 2) N. (prow.) = należący do kogo, do czego.

2. Łany ogromne ugoru, czarnoziemne, zapewne należne do dworu. *Mick.*

Należy (nieosob.) = trzeba. I Formy: nale-ży; należało; będzie należało, nie: będzie należeć. II Składnia: 1) należy coś robić, 2) nie należy czegoś robić.

Należytość (!) = należność.

Naliczyć (dok.) — rzadko: naliczać (niedok.). I Formy: 1) naliczę, naliczysz..., jak: li-czę, 2) naliczam, naliczasz...; naliczaj!; naliczający; naliczany; naliczał. II Składnia: N. czego.

Nalizać się (tylko w postaci dok.), ale: li-zać, polizać (bez zaimk.: się).

Nałamać (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: łamać. II Znaczenie: 1) N. czego = łamiąc jedno po drugim wiele czego połamać, 2) N. kogo — do czego = nakłonić kogo do czego, 3) N. co = nakreślić co, przeinaczyć co.

1. Nałamać gałęzi. 2. Zadaniem wyprawy było zbuntowanych Kozaków do posłuszeństwa nałamać. *Cyt. SW.* 3. Jednego i drugiego bronili za-pamiętałe, nałamując fakta. *Cyt. SW.*

Nałapać się (tylko w postaci dok.) = łapaniem nasycić się.

Nałęczów — nałęczowski; dop. Nałęczowa, cel. Nałęczowowi, ale: ku Nałęczowu. Ob. Kraków.

Nałożyć — nakładać. I Formy jak: nadłó-żyć — nadkładać. II Składnia: N. co — na co.

Zwrot: nakładać czym — za co (przen.) = płacić czym — za co.

Za tę sprawę musimy krwią i głowami nakła-dać. *Sienk.*

Nałożyć się — nakładać się. Znaczenie i składnia: N. ś. do czego = wdrażać się do czego.

Nałóg — nałogowy; dlp tego nałogu. Skład-nia: N. czego.

Z nałogów myślenia. *Makusz.*

Zwroty: 1) wpadać w nałóg. *SF*; 2) nałogowi ulegać. *SF*; 3) nałóg wykurzeniać. *SF*; 4) z na-łogu = z przyzwyczajenia.

4. Samotnik z nałogu. *Danił.*

Nałupać (tylko w postaci dok.) = łupiąc jed-no po drugim wiele nałupać. Formy jak: łupać. II Składnia: N. czego.

Nałupić (zwykle w postaci dok.) = łupiąc raz po raz wiele złupić, nagrabić. Formy jak: łupić. II Składnia: N. czego.

Namacać (dok.) — namacywać (niedok.). I Formy: 1) namacam, namacasz..., nama-cają; namacaj!; namacajcie!; namacawszy; namacany; namacał, 2) namacuję, namacujesz...; namacuj!; namacujący; namacował. II Składnia: N. kogo, co — czym.

Namacaj końcem stopy strzemie. *zerom.*

Namalować (tylko w postaci dok.). Formy jak: malować. II Składnia: N. co.

Namarnotrawić (tylko w postaci dok.) = jedno po drugim wiele zmarnotrawić. For-my jak: marnotrawić. II Składnia: N. czego.

Namarnować (tylko w postaci dok.) = jed-

no po drugim wiele zmarnować. I Formy jak: zmarnować. II Składnia: N. czego.

Namarznąć (tylko w postaci dok.) = raz po raz bardzo zmarnąć. Formy jak: marznąć.

Namaszczać. Ob. Namaścić.

Namaszczenie — Znaczenie: 1) N. = pokry-cie maścią, 2) N. = nastrój uroczysty.

Zwrot: z namaszczaniem = uroczyscie.

2. Stangret z namaszczaniem utrzymywał ktusa. *Siedl. Przywitał z namaszczaniem. Dąbr.*

Namaścić (dok.) — namaszczać (niedok.).

I Formy: 1) namaszczę, namaszczęs, nama-ści, namaścimy...; namaść!; namaście!; na-maściwszy; namaszczony; namaścił, 2) namaszczam, namaszczasz...; namaszczaj!; namaszczający; namaszczany; namaszczal. II Składnia: N. kogo, co — czym.

Namawiać. Ob. Namówić.

Namazać (dok.) — namazywać (niedok.).

I Formy: 1) namażę, namażesz..., jak: ma-zać, 2) namazuję, namazujesz... (nie: nama-zywam, ani: namazywuję); namazuj!; na-mazujący; namazywany; namazywał. II Składnia: 1) N. kogo, co — czym, 2) N. ko-mu — co — czym.

1. Namazać ręce balsamem. 2. Namazał mu rękę maścią.

Namiestnik — namiestnikowa, — namiest-nikowski, — namiestniczy. I Znaczenie: 1) namiestnikowski = odnoszący się do namiest-nika, związany z namiestnikiem, należący do namiestnika, 2) namiestniczy = spełnia-jący funkcje namiestnika. II Formy: 1) młm ci namiestnicy, nie: namiestnikowie, 2) lp ta namiestnikowa, tej namiestnikowej, tej namiestnikowej, tę namiestnikową, namiest-nikowo! tą namiestnikową, o tej namiestni-kowej (odmiana przymiottnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa). III Skład-nia: N. kogo, czego, nie: dla czego.

Namiestnik Galicji, nie: dla Galicji. *Cyt. Kr. 1. 75.* Za przykładem namiestnika Galicji. *Kruczk.*

Namieść (dok.) — namiatać (niedok.). I For-my: 1) namiotę namieciesz..., jak: mieść, 2) namiatam, namiatasz, namiata...; namiataj!; namiatający; namiatany; namiatał. II Składnia: N. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Namieść kupę śmieci. *SW.* Namieść papierków.

Namiękły, nie: namięknięty.

Namiętność — I Forma młm i blm te na-miętności. II Składnia: 1) N. czego (na o-znaczenie czynności, której się ktoś przez namiętność oddaje), 2) N. do czego (na oznaczenie przedmiotu, do którego się ma namiętny pociąg, rzadziej: na oznaczenie czynności, której się ktoś przez namiętność oddaje).

1. Namiętność palenia papierosów. ale: namięt-ność do papierosów. Namiętność pływania. Na-miętność chodzenia po górach. 2. Odkrył w sobie namiętność do gier hazardowych. *Siedl.* Nie ro-zumie namiętności do wiedzy. *Dąbr.* Z namięt-ności do pośredniczenia. *Dąbr.*

Zwroty: 1) oddawać się namiętności. *SF*; 2) puścić wodze namiętności. *SF*; 3) unieść się na-

mietnością. *SF*; 4) poskromić, ukrócić namiętności. *SF*.

Namiot — namiotowy; dlp tego namiotu.

Zwroty: 1) rozpiąć, rozbić namiot. *SF*; 2) zwinąć namiot. *SF*.

1. W Zurychu rozbiłem namioty. *Choyń.*

Namoczyć (dok.) — namaczać (dok. i niedok.). Ob. Pomoczyć, Umoczyć, Wymoczyć, Zamoczyć, Zmoczyć. Formy jak: moczyć — maczać.

Namoknąć (dok.) — namakać (niedok.). Formy: 1) namoknąć, jak: moknąć, 2) namakam...; namakaj!; namakający; namakał.

Namolny, nie: namólny.

Namotać (dok.) — namotywać (niedok.), nie: namotowywać. I Formy jak: omotać — omotywać. II Składnia: N. czego (w dopełnieniu cząstkowym), rzadziej: co (gdy w dopełnieniu jest rzeczownik oznaczający miarę).

Zwroty: namotać nici, biedy... namotać kłębek nici.

Namowa — namowny = 1) łatwy do namówienia, 2) łatwo namawiający. Składnia: N. do czego.

Zwrot: za namową kogo = na skutek czyjej namowy, pod wpływem czyjej namowy.

Za jego namową przypomniała sobie dawną umiętność. *Nalk.*

Namówić (dok.) — namawiać (niedok.). I Formy: 1) namówić, jak: mówić, 2) namawiam, namawiasz...; namawiaj!; namawiający; namawiany; namawiał, namawiali. II Składnia: N. kogo — do czego.

Zaczynam namawiać do złego. *Danił.*

Namyśle, dlp tego namysłu.

Zwroty: 1) bez namysłu, bez chwili namysłu; 2) po namysle.

1. Czynił to bez namysłu. *Dąbr.* Bez chwili namysłu jednym rykiem polknąłem. *Kad. 2.* Rzekł po namysle. *Prus.*

Namyślić się (nie: namysleć się, ale: myśleć) — namyslać się (niedok.). I Formy: 1) namysle się, namyslisz się...; namysł się!; namysłi się...; namysłili się, 2) namysłałam się, namyslasz się..., namyslają się; namyslaj się!; namyslający się; namyslał się..., namysłali się. II Składnia: N. ś. nad kim, nad czym, nie: o kim, o czym, ale: zamyslić się o kim, o czym.

Namyslał się nad tym. *Żerom.*

Na nice.

Zwrot: coś wywrócić na nice, *SF* = odwrócić coś na drugą stronę.

Nankin — Znaczenie i formy: 1) N. = nazwa miasta w Chinach; dop. Nankinu, 2) N. = gatunek tkaniny bawełnianej; dlp tego nankinu.

Naobiecać (dok.) lub **naobiecować** = wiele obiecać. Ob. Obiecać — obiecywać.

Naoczny — naocznie.

Zwrot: widzieć, przejrzeć, zobaczyć naocznie (!) = widzieć, przejrzeć, zobaczyć osobście, ale: naocznie coś stwierdzić, przekonać się...

Naokoło, nie: naobkoło.

Naostrzyć (dok.) — naostrzać (niedok.).

Formy: 1) naostrzę, naostrzysz, naostrzy, naostrzymy..., jak: ostrzę, 2) naostrzam, naostrzasz..., naostrzają; naostrzaj!; naostrzający; naostrzany; naostrzał..., naostrzali.

Napad, dlp tego napadu. Znaczenie: 1) N. = najazd, najście, 2) N. = przyływ gwałtowny jakiegoś silnego uczucia, np. napad gniewu, napad melancholii.

Zwroty: 1) napadu dokonać. *SF*; 2) napad wykonać; 3) napad wytrzymać. *SF*; 4) napad odeprzeć. *SF*; 5) miewać napady jakiegoś uczucia. *SF*.

Naparstek, nie: naperstek, ani: napersztek; dlp tego naparstka.

Napastnik (nie: napaśnik) — napastniczy. Por. Napaść — napastliwy.

Napastować (zwykle w postaci niedok.). I Formy: napastuję, napastujesz, napastuje...; napastuj!; napastujący; napastowany; napastował. II Składnia: N. kogo, co.

Namiętności go napastują. *Św.*

Napaść (rzecz.) — napastliwy (nie: napaściwy), — napastny — napastnik. I Forma młm i blm. te napaści, bardzo rzadko: napaście, ale: przepaści lub przepaście.

Napaście. *Zapol. cyt. PJ 10, 121.*

II Znaczenie: 1) napastliwy = lubujący się w napaściach, natrętny, natarczywy, 2) napastny = odnoszący się do napaści, związany z napaścią.

Napaść (czas.) — napadać (niedok.). I Formy: 1) napadnę, napadniesz..., napadną..., jak: padnę, 2) napadam, napadasz..., napadają; napadaj!; napadający; napadany; napadał..., napadali. II Składnia: N. kogo, co = najeżdżać kogo co w celu podboju lub rabunku, 2) N. na kogo, na co = najeżdżać na kogo w celu podboju lub rabunku; — (przen.) zaczepiać kogo wymówkami, gniewem, żartami.

1. Wróg napada gniazdo. *Dyg.* Olbrzym, który napada było. *Dyg. 2.* Jestem Bogu ducha wien, a on na mnie napada z wymówkami. *Mp.* Napadł na poczciwego grubasa. *Ostr.*

Napatrzeć się lub **napatrzeć się**. I Formy: napatrzę się, napatrzysz się, napatrzy się, napatrzmy się...; napatrz się! napatrzcie się!; napatrzwszy się (rzadko: napatrzawszy się); napatrzono się (rzadko: napatrzano się), napatrzył się, napatrzyłem się, napatrzyli się lub napatrzali się, napatrzalem się, napatrzeli się. II Składnia: 1) N. ś. na kogo, na co = do syta patrzeć na kogo, na co, 2) N. ś. w kogo, w co = do syta patrzeć w kogo, w co.

Napawać (tylko w postaci niedok., oboczna forma do: napajać. Ob. Napoić). I Formy: napawam, napawasz, napawa..., napawaj!; napawający; napawany; napawał. II Składnia: N. kogo — czym.

Może się napawać słodyczą wieczoru. *Dąbr.*

Napchać (dok.) (nie: napchnąć) — napychać (niedok.). Ob. Zepchnąć. I Formy: 1) napychar, napychasz..., jak: pchać, 2) napy-

cham, napychasz...; napychaj!; napychają-
cy; napychany; napychał. II Znaczenie i
składnia: 1) N. kogo, co — czym = napeł-
nić szczerlnie kogo, co—czym, 2) N. czego—
komu — w co = natkać czego—komu—w co.
1. Dziurawego woru nie napychasz. *Przyst.* 2.
Tamtemu by przez ten czas w łeb ołowiu na-
pchano. *Sienk. cyt. SW*

Zwrot: napychać komu kieszenie = dostarczać
komu dochodu.

Napełnić (dok.) — napełniać (niedok.). I
Formy: 1) napełnię, napełnisz, napełni, na-
pełnimy..., napełnią; napełnij! napełnijcie!
(rzadko: napełń! napełńcie); napełniwszy;
napełniony, napełnieni; napełnił..., napełnili,
2) napełniam, napełniasz, napełnia..., na-
pełniają; napełniaj!; napełniający; napeł-
niany, napełniani; napełniał..., napełniali.
II Składnia: N. kogo, co — czym.

On je (miejsce) napełnił myślami. *Mick.* Napeł-
nia mnie wzruszeniem. *Kad.* Napełniał go wladom-
mościami z geografii. *Dabr.*

Zwroty: napełnić po brzegi = przepelnić; napeł-
niony po brzegi = przepelniony. Ob. Przepelnić.
Naperzyć się, nie: napyrzyć się. Formy: na-
perzy się; naperzony; naperzył się.

Napęczniały, mfm (męskoosob.) napęcz-
niali.

Napęcznieć. Ob. Pęcznieć.

Napędzić (dok.)—napędzać (niedok.). I For-
my: 1) napędzę, napędzisz, napędzi, nape-
dzimy..., jak: pędzę, 2) napędzam, nape-
dzasz..., napędzają; napędzaj!; napędzają-
cy; napędzany, napędzani; napędzał..., na-
pędzali. II Składnia: 1) N. kogo, co — w co
(na oznaczenie miejsca lub stanu, w jaki się
kogoś lub coś wprowadza), 2) N. kogo, co—
do czego (na oznaczenie czynności, do któ-
rej się zmusza), 3) N. komu, czemu — cze-
go (na oznaczenie czegoś, co się komuś
sprowadza).

1. Napędził go w położenie bez wyjścia. 2. Ona
jeszcze napędzi go do signa, kończyzny (=do ko-
szentia siana, kończyzny). *Prus.* 3. Napędziłem im
strachu. *Mp.*

Napiąć (dok.) — napinać (niedok.). For-
my: 1) napnę, napniesz..., jak: piąć, 2) na-
pinam, napinasz..., napinają; napinaj!; na-
pinający; napinany; napinał.

Napić się (dok.) — napijać się (niedok.),
ale: pić, wypić. Formy: napiję się, napijesz
się... iak: pić.

Napił się piwa.

Zwrot: napić się szklankę piwa, herbaty, wody...
(!) = wypić szklankę piwa, herbaty.. *Krasn.* 49.

Na piechotę = pieszo.

Na piechotę zdać... *Żerom.*

Napierać. Ob. Naprzeć.

Napiersnik, nie: napierstnik; dlp tego na-
piersnika.

Napis. dlp tego napisu.

Zwroty: 1) napis na czym położyć, wyryc. *SF*;
2) napis zmazać, zetrzeć. *SF*; 3) napis odcyfrować. *SF*

Napisać (zwykle tylko w postaci dok.). I
Formy jak: pisać. II Znaczenie i składnia:
1) N. co — na czym = wpisać co na czym,
2) N. co = ukończyć pisanie czego.

Napisać się (tylko w postaci dok.) = natru-
dzić się pisaniem. I Formy jak: napisać. II
Składnia: N. ś. czego.

Napiszczyć się = nameczyć się lub nasycić
się piszczeniem. Formy jak: piszczyć.

Na piśmie = piśmiennie (pisemnie) lub pi-
śmienny (pisemny).

Wrócił z rozkazem na piśmie. *Żerom.*

Napitek = napój.

Roznoszą napitki. *Sienk. cyt. SW.*

Napiwek, nie: napitek; dlp tego napiwka
lub -u.

Napluć, nie: naplunąć, ani: naplwać (dawn.),
ani: naplewać,—rzadko: napluwać (niedok.).

I Formy: 1) napluję, naplujesz...; napluj!
napluwszy; napluty; napluł, 2) napluję,
naplujesz...; napluj!; napluję. Por. Od-
plunąć, Opluć, Splunąć, Wypluć. II Składnia:
1) N. na co (na zewnętrzną powierzchnię
czego), 2) N. do czego lub w co (do we-
wnątrz jakiegoś naczynia).

Zwrot: napluć komu w oczy, w twarz (tryw.).

Napłakać się (tylko w postaci dok.), ale:
płakać (bez zaimk. się). Formy jak: płakać.

Na płask, nie: na' płask.

Napocić się (tylko w postaci dok.) = name-
czyć się bardzo aż do spocenia. Formy jak:
pocić się.

Napocząć (dok.) — napoczynąć (niedok.),
nie: nadpocząć — nadpocynać. I Formy: 1)

napocznę, napoczniesz..., jak: począć, 2) na-
pocynam, napoczynasz..., napoczynają; na-
poczynaj!; napoczynający; napoczynany;
napocznął. II Składnia: N. co lub czego
(w dopełnieniu cząstkowym).

Już napoczął ten ser. Napocząć szynki. *SW.*

Napo'leon — napoleoń'ski — napoleoni'sta.
Formy: 1) Napo'leon, Napoleo'na, Napoleo-
no'wi, Napoleo'na, Napoleo'nie! Napoleo'-
nem, o Napoleo'nie, 2) napoleonista, jak:
humanista.

Napomknąć (dok.) — napomykać (niedok.).
I Formy: 1) napomknę, napomkniesz...; na-
pomknął, napomknęli, 2) napomykam, na-
pomykasz..., napomykają; napomykaj!; na-
pomykający; napomykany; napomykał. II
Składnia: N. komu — o kim, o czym.

Napomyka o Zosi. *Mick.* Napomykają o czymś.
Dabr. Linie tych brwi stawały się napomknien-
iem o jakiejś piękności. *Nalk.*

Napomnieć (nie: napomnąć) — napominać
(niedok.). I Formy: 1) napomnę, napomnisz,
napomni, napomnimy..., jak: pomnę, 2)
napominam, napominasz..., napominają; na-
pominaj!; napominający; napominany; na-
pominał. II Znaczenie i składnia: 1) N. ko-
go = upomnieć (upominać), 2) N. co — ko-
mu (! dawn.) = przypomnieć co — komu.

1. Został surowo napomniany. *Bał. cyt. SW.* 2.
Przypomniał (nie: napomniał) mu jego obietnice
Napomnienie.

Zwroty: 1) dać komu napomnienie. *SF*; 2)
udzielić komu napomnienia. *SF*

Na poprzek, nie: na w poprzek.

Napotkać (dok.) — napotykać (niedok.). I Formy: 1) napotkać, napotkasz..., jak: tkam, 2) napotykam, napotykasz..., napotykają; napotyka!; napotykający; napotykan; napotykał. II Składnia: N. kogo, co, nie: na kogo, na co.

Napotyka przeszkody. *Kod. Post. Cyw.*

Napowietrzny, nie: nadpowietrzny.

Napój — Formy: dlp tego napoju, dlm tych napojów.

Na pół lub **na dwie połowy**, nie: na połowę. Rzeka przecinająca miasto na pół (lub na dwie połowy, nie: na połowę). *Cyt. Pj 10, 79.*

Napracować się (tylko w postaci dok.) = namęczyć się pracą, ale: pracować. Formy jak: pracować.

Naprawić (dok.) — **naprawiać** (niedok.). Formy: 1) naprawię, naprawisz, naprawi, naprawimy..., naprawią; napraw! naprawcie!; naprawiwszy; naprawiony, naprawieni; naprawił, 2) naprawiam, naprawiasz..., naprawiają; naprawiaj!; naprawiający; naprawiany, naprawiani; naprawiał.

Na prawo.

Zwrot: 1) na prawo i na lewo = na wszystkie strony; 2) na prawo zwrot = w prawo zwrot.

Częstuje na prawo i na lewo. *Strug.*

Naprawdę, nie: na prędką rękę, ani: na prędkość.

Naprzężenie.

Zwrot: być w naprężeniu. *SF.*

Naprężyć (dok.) — **napręzać** (niedok.). Formy: 1) naprężę, naprężysz..., jak: prężę, 2) naprężam, naprężasz..., naprężają; naprężaj!; naprężający; naprężany; naprężał.

Naprosić się (dok.) — **napraszać się** (niedok.), ale: prosić, uprosić — **upraszać**. I Formy: 1) naproszę się, naprosisz się, naprosi się, naprosimy się..., jak: prosić, 2) napraszam się, napraszasz się..., napraszają się; napraszaj się!; napraszający się; napraszał się. II Składnia i znaczenie: 1) N. ś. kogo — o kogo, o co = długo, bez wytchnienia prosić kogo — o kogo lub o co, 2) N. ś. komu — z kim, z czym = narzucać się komu — z kim, z czym.

1. Cośmy się go naprosili, i nie, i nie! *Niemc. cyt. SW. 2.* Tak się tam napraszają z miłością do Moskali. *Strug.*

Naprowadzić (dok.) — **naprowadzać** (niedok.). I Formy jak: oprowadzić — oprowadzać. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo — na co = prowadząc kogo, doprowadzić do czego, 2) N. komu — kogo, co = prowadząc jedno po drugim, sprowadzić komu wiele, 3) N. (przen.) co — czym = powlec co — czym.

1. Tetent tych koni gotów na nas licha naprowadzić jakiego. *Krasz. cyt. SW. 2.* Naprowadził nam mnóstwo gości. *SW. 3.* Naprowadzać rysunek kolorami. Naprowadzać tablicę woskiem. *SW.*

Naprószyć (dok.) — **naprószać** (niedok.). I Formy jak: zaproszyć — zaproszać. II Składnia: 1) N. czego — na co (gdy się wymienia zewnętrzną powierzchnię czego), 2) N. czego — w co lub do czego (gdy się wy-

mienia wnętrze jakiegoś naczynia). Por. **Napluć**.

Naprzeciw (tylko w znac. przestrzennym).

1) N. kogo, czego = naprzeciwko kogo, czego, na spotkanie kogo, czego, w kierunku do kogo, do czego, 2) N. komu, czemu = przeciw komu, w przeciwnym do kogo, czego kierunku.

1. Wyszedł naprzeciw ojca (nie: ojcu). Już naprzeciw księżycy gwiazda jedna, druga błysnęła. *Mick. Afgańczycy biegnący naprzeciw sokolów. Kad. 2.* Idzie naprzeciw słońcu (= przeciw słońcu, tj. w innym niż słońce kierunku, to znaczy pod słońce).

Zwrot: iść naprzeciw komu (!) = iść na rękę komu.

Naprzeciwko kogo, czego (tylko w znaczeniu przestrzennym).

Dom jego stoi naprzeciwko kościoła. On mieszka naprzeciwko brata.

Zwrot: mieć co naprzeciwko czemu (!) = mieć co przeciw(ko) czemu. Ob. **Przeciw(ko)**.

Naprzeć (dok.) — **napierać** (niedok.). I Formy: 1) naprę, naprzesz..., jak: przec, 2) napieram, napierasz...; napieraj!; napierający; napierany; napierał. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co lub na kogo, na co = naciskać kogo, co, tłoczyć się na kogo, na co, 2) N. na kogo = nalegać na kogo.

1. Zmordowanych długimi gonitwy gdy naparł świeżym narodem, łamią się szyki. *Mick. cyt. SW. 2.* Napiera na męża, aby się sam ratował. *Linde, cyt. SW.*

Na przedzie lub **na przodzie**. Ob. **Przód**.

Pędząc na przedzie. *żerom.*

Na przekór komu, czemu.

Na przekór wszystkiemu. *Nałk.*

Zwrot: robić komu na przekór.

Pan chłopu zawsze musi robić na przekór. *Prus.*

Na przemian lub **na przemiany**.

Z oczu Marty wyblaskiwały na przemiany światełka zachwytu i miłości. *Święt. Błady i czerwony na przemiany. Nowak.*

Naprzykrzony — **Znaczenie**: Wyras ten, choć z formy imiesłów, ma znaczenie przymiotnika: natrętny, namolny. Czasownik: **naprzykrzyć się** jest nieprzechodni i imiesłowu biernego nie ma.

Naprzykrzyć się (dok.) — **naprzykrzać się** (niedok.). I Formy: 1) naprzykrzę się, naprzykrzysz się, naprzykrzy się, naprzykrzymy się...; naprzykrz się! naprzykrzcie się!; naprzykrzawszy się; naprzykrzył się, 2) naprzykrzam się, naprzykrzasz się..., naprzykrzają się; naprzykrzaj się!; naprzykrzający się; naprzykrzał się. II Składnia: N. ś. komu — czym.

Nasze prawo naprzykrzać im się. *Strug.* Naprzykrzył mi się tym nieustannym dowcipkowaniem. *Mp.*

Napsuć (zwykle tylko w postaci dok.) = psując jedno po drugim, wiele pomsuć. I Formy jak: psuć. II Składnia: N. czego.

Zwroty: 1) napsuć komu humoru, *SW* = pozbać kogo humoru; 2) napsuć komu serca, *SW* = namartwić kogo; 3) napsuć komu krwi, *SW* = nagniewać kogo; 4) napsuć sobie głowy, *SW* = nalać sobie głowy.

Napuchły lub **napuchnięty**.

Napuchnąć (dok.) — **napuchać** (niedok.).

Formy: 1) napuchnę, napuchniesz..., jak: puchnąć, 2) napucham, napuchasz...; napuchaj!; napuchający; napuchał.

Napuczyć się (dok.) — napuczać się (niedok.). Formy: 1) napuczę się, napuczysz się, napucz się, napuczmy się...; napucz się! napuczcie się!; napuczycywszy się; napuczony; napuczył się; 2) napuczam się, napuczasz się...; napuczaj się!; napuczający się; napuczal się...; napuczali się.

Napuszony — napuszenie. — napuszonność. Znaczenie: Wyraszczenie, choć z formy imiesłów, ma znaczenie przymiotnika: napuszysty, pyszałkowaty, nienaturalnie podniosły. Czasownik: **napuszyć się** jest nieprzechodni i imiesłowu biernego nie ma. Ob. Naprzykrzony.

Napuszysty (= napuszony) — **napuszyć** lub **napuszysto**.

Napućić (dok.) — **napuszczać** (niedok.). I Formy: 1) napuszczę, napuścisz..., jak: puszczę, 2) napuszczam, napuszczasz...; napuszczaj!; napuszczający; napuszczany; napuszczal. II Znaczenie i składnia: 1) N. co — na co = nasunąć co — na co, 2) N. czego — do czego lub w co = puścić czego do czego lub w co, 3) N. co — czym = nasycić co — czym.

1. Czapkę na oczy napuszczał. *Krasz. cyt. SW.* 2. Napućić świeżego powietrza do pokoju. *SW.* Napućić wody w naczynie. *SW.* 3. Napućić hartem swój topór staroświecki. *Syrok. cyt. SW.*

Napychać. Ob. **Napchać**.

Napylić (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: pylić. II Składnia: N. czego — na co lub do czego albo w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: naprószyć).

Napytać — **napytywać**. I Formy: 1) napytam, napytasz..., napytają, jak: pytać, 2) napytuję, napytujesz..., napytują; napytuj!; napytujący; napytywał. II Składnia: N. komu — czego.

Napytałem miu kłopotów.

Napytać się czego.

Zdrowie tutaj stracić można, reumatyzmów się jakich napytać. *Kruczk.*

Narachować (dok.) — **narachowywać** (niedok.). I Formy: 1) narachuję, narachujesz..., jak: rachować, 2) narachowuję, narachowujesz..., rzadko: narachowywam, narachowywasz... (nie: narachowywuję, narachowywujesz...); narachowuj!; narachowujący; narachowywany; narachowywał. II Składnia: N. kogo, co = rachując dojść do pewnej liczby czego.

Narachować się = **namęczyć się** rachowaniem. Formy jak: **narachować**.

Narada.

Zwroty: 1) prowadzić naradę. *SW.*; 2) odbywać naradę.

Naradzić (dok.) — **naradzać** (niedok.). I Formy jak: zaradzić — **zaradzać**. II Składnia: N. komu — czego = rad komu nadawać.

Naradzić się (dok.) — **naradzać się** (niedok.). I Formy: 1) naradzę się, naradzisz się..., naradzimy się; naradz się!; naradzycywszy się; naradził się, 2) naradzam się, naradzasz się..., naradzają się; naradzaj się!; naradzający się; naradzał się. II Składnia: 1) N. ś. z kim, 2) N. ś. nad czym (gdy się wymienia bezpośredni przedmiot narady), 3) N. ś. względem czego lub w sprawie czego (gdy się wymienia pośredni przedmiot narady, rzecz, która jest tylko pobudką, przyczyną narady), 4) N. ś. co do czego (gdy się oznacza, że treścią narady ma być wynalezienie właściwego ustosunkowania się do jakiejś rzeczy lub sprawy).

2. Warto się nad tym naradzić. *Sienk.* Naradziłi się nad tą kwestią. *Sierosz.* 3. Będziemy się musieli w sprawie naszego wyjazdu naradzić. *Sprawa, w której właśnie z wami muszę się naradzić. Danił.* 4. Będziemy się musieli co do niego naradzić. *Mp.*

Narazić (dok.) — **narażać** (niedok.). I Formy: 1) narażę, narażisz, narażi, narażimy..., narażaj; naraż! narażcie!; narażycywszy; narażi!; 2) narażam, narażasz..., narażają; narażaj!; narażający; narażany; narażał. II Składnia: N. kogo, co — czym — na co.

Na śmiech czleka narażi. *Sienk.* On go chciał na pośmiewisko narażać. *Szczuc.* Byli narażeni na niestychaną uzurpację. *Matacz.* Nie miałbym litości narażać panią na taki trud. *Siedl.* Nie chcę panią narażać na niewątpliwą przegrana. *Święt.* Związek swój z całym tym światem narażił na niebezpieczeństwo. *Weyss.*

Narazić się (dok.) — **narażać się** (niedok.). Składnia: 1) N. ś. komu (na oznaczenie osoby, w stosunku do której się ktoś naraża), 2) N. ś. na co (na oznaczenie niebezpieczeństwa, na które się ktoś wystawia).

1. Nie chciałem się narażać. *Reym.* 2. Narażi się na zgubę. *Zerom.*

Na razie — Znaczenie: 1) N. = zrazu, w pierwszej chwili, 2) N. = chwilowo.

1. Na razie nie wiedziałem, gdzie się mam obrócić. 2. Na razie nie mam nic do roboty.

Narąbać (zwykle w postaci dok.) = **rabiać** jedno po drugim porąbać wiele. I Formy, jak: **rabuć**. II Składnia: N. czego.

Narąbać drew.

Narczyz — Formy: dlp tego narcyza, młm te narcyzy, nie: narcyze, dlm tych narcyzów, nie: tych narcyzy.

Wzruszenia rozkwitwały jak narcyzy i róże. *Wikt.*

Nareszcie, nie: **nareście**.

Narew ta — **naradnarwiański**. Formy: **dop. Narwi, narz. Narwią**.

Naręcze to, nie: **ta naręcz**. Formy: dlp tego naręcza, cłp temu naręczu, młm te naręcza, dlm tych naręczy.

Narobić (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: **robić**. II Składnia i znaczenie: 1) N. czego = robiąc jedno po drugim zrobić wiele, 2) N. czego = zrobić co tak, żeby długo trwało.

1. **Narobił** patyków. 2. **Narobił** hałasu.

Narobić się = namęczyć się robotą. Por. **Napracować się**. Formy jak: **narobić**.

Narogi (tylko w lm) = pluca sarnie (IGD); dop. tych narogów.

Narosnąć (dok.) lub **narosć** — narastać (nie-dok.), nie: narastywać. I Formy jak: **zarosnąć**—zarastać. II Składnia: 1) N. na czym = porosnąć na czym, 2) N. czym = obrastać czym.

1. Na łące skoszonej nowa trawa narasta. *Cyt. SW.* 2. Grzęda zielskiem narasta. *Cyt. SW.*

Narośli ta, nie: ten **narosł**. Formy: dlp tej **narosli**, mlm i blm te **narosłe**, dlm tych **narosli**.

Narozny, nie: narozni.

Naród — narodowy — narodowość. I Formy: 1) dlp tego narodu, 2) mlm i blm te narodowości, dlm tych narodowości. II Znaczenie: 1) **naród** = zespół wszystkich ludzi, złączonych wspólnością języka, obyczajów, tradycji historycznych, 2) **naród** (!) = lud.

Narów — narowić się. Formy: 1) dlp tego narowu, 2) **narowię** się, **narowisz** się, **narowi** się, **narowimy** się...; **narów** się!; **narowi** się; **narowił** się.

Na równi z kim, z czym.

Zwrot: **kłaść** kogo, co na **równi** z kim, z czym.

Naruszyć (dok.) — **naruszać** (niedok.). I Znaczenie: **naruszyć** (czasownik czynny), por. **ruszyć** (czynny i nijaki), **wyruszyć** (najak.). II Formy: 1) **naruszę**, **naruszysz**, **naruszysz**, **naruszysz**..., jak: **ruszyć**, 2) **naruszam**, **naruszasz**, **narusza**..., **naruszają**; **naruszaj!**; **naruszający**; **naruszany**; **naruszają**. Zwroty: **naruszyć** przepis, prawo..., **cisze**, **spokój**.

Prawo zostało **naruszone**. *PP Cytio.*

Narwać (dok.) — rzadko: **narywać** (niedok.). I Formy: **narwę** (nie: **narwię**), **narwiesz**..., **narwą** (nie: **narwią**); **narwij!**..., jak: **rwać**. II Składnia: N. czego — czym. **Narwać** się (dok.) — **narywać** się (niedok.). I Znaczenie i składnia: 1) N. ś. na kogo, na co = wpaść na kogo lub na co niespodzianie, z przykrymi dla siebie następstwami, 2) N. ś. na co = **narazić** na co. II Formy: 1) **narwę** się..., jak: **narwę**, 2) **narywam** się, **narywasz** się..., **narywają** się; **narywaj** się!; **narywający** się; **narywał** się.

Narwany—**narwaniec**. Formy: **wlp** **narwańcze!**, mlm **ci narwańcy**, dlm tych **narwańców**.

Narysować (tylko w postaci dok.). Formy jak: **rysować**.

Narząd, **gorzej**: **organ**.

Narzędze, dlp tego **narzędzia**, dlm tych **narzędzi** (JP 5, 39).

Naręczony — Formy: **lp** ten **naręczony**, tego **naręczonego**, temu **naręczonemu**...; **lm** ci **naręczeni**, tych **naręczonych**... (odmiana przmiotnikowa).

Narzekać, nie: **narzekać**. I Formy: **narzekam**, **narzekasz**..., **narzekają**; **narzekaj!**; **narzekający**; **narzekał**. II Składnia: 1) N. na

kogo, na co (na oznaczenie osoby, rzeczy, czynności lub stanu, przeciwko którym zwraca się ktoś z narzekaniem), 2) N. o co (na oznaczenie przyczyny, która wywołuje narzekanie).

1. **Narzekano** na brak wojska. *Sienk.* **Jęł** na **czasy narzekać**. *Sienk.* **Narzekła** na pensjonatowe życie. *Grusz.* **Narzekala** na wydatki. *Dąbr.* **Z narzekaniami** na trudności. *Grusz.* 2. **Narzekano** na rekwizycje i rzeczywiście było o co. *Sienk.*

Narzędzie — I Formy: dlp tego **narzędzia**, dlm tych **narzędzi** (JP 5, 39). II Składnia: 1) N. czego lub do czego, nie: dla czego (na oznaczenie czynności, do której jest przeznaczone narzędzie), 2) N. kogo (na oznaczenie osoby, w której rozporządzeniu znajduje się narzędzie).

1. **Doskonałe narzędzie** do **zakuwania** głów. **Narzędzie** **tortur**. 2. **Narzędziem** **stolarza** jest **hebel**. Zwroty: 1) **ma narzędzie** po temu = **ma srodek** po temu; 2) **jest narzędziem** po temu = **jest środkiem** po temu.

U **Mateusza** były **wszystkie narzędzia** po temu. *Sierosz.*

Narzucić (dok.)—**narzucać** (niedok.). I Formy: 1) **narzucę**, **narzucisz**..., jak: **rzucić**, 2) **narzucam**, **narzucasz**..., **narzucaj!**; **narzucający**; **narzucany**; **narzucał**. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co — komu — na kogo, na co = **rzucić** kogo, co — na kogo, na co, 2) N. co — komu = **ofiarować** co komu **wbrew** woli, **zmusić** kogo do **przyjęcia** czego.

1. **Zdjąwszy mundur** z **zabitego żołnierza**, **narzucił** **go** na **mnie**. *Niemc. cyt. SW.* **Narzucił** **buhajowi** **worek** na **głowe**. *SW.* 2. **Narzucać** **zwyyczajom** **swoje** **prawa**. *SW.*

Narzutka (prow.) = **lekkie paltó**.

Nasadka lub **nasiadka** = **ptak** **siedzący** na **jajach**.

Nasampierw, **lepiej**: **najpierw** lub **nasamprzód** (PJ 5, 43).

Trzeba **nasampierw** **porozumieć** się. *Szpot.*

Nasamprzód, **rzadziej**: **najsamprzód**.

Najsamprzód **obliczyłem**. *Bartk.*

Nasapać się (tylko w postaci dok.) = **nasyć** się lub **namęczyć** się **sapaniem**. Por. **Sapać**. Formy jak: **sapać**.

Nasiać (dok.) — **nasiewać** (niedok.). I Formy: 1) **nasiał**, jak: **siał**, 2) **nasiewam**, **nasiewasz**...; **nasiewaj!**; **nasiewający**; **nasiewany**; **nasiewał**. II Składnia: N. czego = **siejąc** **jedno** **pó** **drugim** **posiać** **wiele**.

Nasiadka. Ob. **Nasadka**.

Nasiąknąć (dok.) — **nasiąkać** (niedok.). I Formy: 1) **nasiąkną**, jak: **siąknąć**, 2) **nasiąkać**, jak: **siąkać**. II Składnia: 1) N. czym (na oznaczenie czegoś, co się przy nasiąkaniu **wchłania**), 2) N. od czego (na oznaczenie czegoś, co jest **przyczyną** nasiąkania, **niekiedy** **oba** **zwroty** **są** **jednoznaczne**).

Ubranie **nasiąko** **od wilgoci** (lub **wilgoci**). **Niczym** **dobrym** **nie** **nasiąknie**. *Dąbr.* **Coraz** **głębiej** **nasiąkał** **nudą**. *Paraná.*

Nasiedzieć się (tylko w postaci dok.) = **nasyć** się lub **namęczyć** się **długim** **siedzeniem**. Por. **Siedzieć**.

Nasienie — nasienny. Formy: lp to nasienie, tego nasienia...; lm te nasiona, tych nasion, tym nasionom, te nasiona, tymi nasionami, w tych nasionach.

Nie podejrzewał, jakie nasiona zasiewał. *Iwaz.*
Nasilenie = natężenie.

Naskoczyć (dok.) — naskakiwać (niedok.). I Formy: 1) naskoczę, naskoczysz..., jak: skoczyć, 2) naskakuje, naskakujesz..., naskakują; naskakuj!; naskakujący; naskakiwał. II Składnia: N. na kogo, na co.

Naskórek, nie: naskórek; dlp tego naskórka.

Naskórny, nie: naskórni.

Naskrobać (dok.), rzadko: naskrobywać (niedok.). I Formy: 1) naskrobać, jak: skrobać, 2) naskrobuję, naskrobujesz... (nie: naskrobuję, ani: naskrobuję); naskrobuj!; naskrobujący; naskrobujący; naskrobował. II Znaczenie i składnia: 1) N. czego = skrobiąc jedno po drugim uskrobać wiele, 2) N. czego = nadskrobać czego trochę z wierzchu. Naskrobać się (tylko w postaci dok.) = namęczyć się skrobaniem. Formy jak: naskrobać.

Na skutek czego = w wyniku czego, wskutek czego.

Nasłać (dok.) — nasyłać (niedok.), nie: nasełać. I Formy: 1) naśle, naślesz..., jak: ślać, 2) nasyłam, nasyłasz, nasyła..., nasyłają; nasyłaj!; nasyłający; nasyłany; nasyłał. II Składnia: N. kogo, co — na kogo, na co.

Nasłuchać się (dok.) — nasłuchiwać się (niedok.) = wiele wysłuchać. I Formy: 1) nasłucham się, nasłuchasz się..., jak: słuchoać, 2) nasłuchuję się..., jak: nasłuchuję. Ob. Nasłuchiwać. II Składnia: N. ś. czego — o czym.

Nasłuchiwać (nie: nasłuchywać, ani: nasłuchować; bez postaci dok.) = nadsłuchiwać z wyteżonym słuchem, słuchoać. I Formy: nasłuchuję, nasłuchujesz..., nasłuchują; nasłuchuj!; nasłuchujący; nasłuchiwał. II Składnia: N. czego, nie: co.

Nasłuchuje dźwięków. *Bartk.* Nasłuchiwał głosu lubego. *Bartk.* Nasłuchuje kroków. *Kad.*

Nasłużyć się (tylko w postaci dok.) = namęczyć się służbą. Por. Służyć. Formy jak: służyć.

Naspać, częściej: naspać się (tylko w postaci dok.) = nasycić się spaniem. Formy jak: spać.

Nastać (dok.) (= nadejść) — nastawać (niedok.). Formy: 1) nastanę, nastaniesz..., nastaną; nastań!; nastał, 2) nastają, nastajesz..., nastają; nastawał.

Nastają ciepłe dni.

Nastanie.

Zwrot: z nastaniem czego.

Przepowiedali z nastaniem wiosny wzbuch. *Danił.*

Nastarczyć (dok.) — nastarczać (niedok.). I Formy: 1) nastarczyć, jak: starczyć, 2) nastarczam, nastarczasz...; nastarczaj!; na-

starczający; nastarczał, nastarczali. II Składnia: N. czego — na co.

Skąd funduszu na wszystko nastarczyć? *Kruczk.*
Nastawać (= nalegać; tylko w postaci niedok.). Znaczenie i składnia: 1) N. na kogo, na co (nie: na kim, na czym; z ros. nastaiwat' na czom) = naciskać na kogo, na co, 2) N. o kogo, o co = upominać się z naciskiem o kogo, o co.

1. Czemu na mnie nastajesz? *Sienk.* Na cnotę dziewczęcą nastawali mniej natarczywie. *Malacz.*
 2. O co stryj wielce nastawał. *Sienk.*

Nastawić się na co (!) = nastroić się na co, przygotować się do czego w myśli i w uczuciu.

Nastawiła się (nie: nastawiła się) już na to, że pojedzie sama. *Dąbr.*

Nastawienie do czego (!) = postawa wobec czego.

Odpowiednia postawa (nie: odpowiednie nastawienie) czytelnika do utworu. *Cyt. Szeffs. 22.* Postawa jej wobec ludzi (lub stosunek jej do ludzi, nie: nastawienie jej wobec ludzi) była życzliwa. *Nałk.* Żadnego użytku prócz pesymistycznych ustosunkowań do przyszłości (nie: nastawień na przyszłość). *Iwaz.*

Nastawiony (!) = usposobiony.

Spółeczeństwo jest usposobione (nie: nastawione) materialistycznie.

Nastąpić (dok.) — następować (niedok.), nie: następywać. I Formy: 1) nastąpię, nastąpisz, nastąpi, nastąpimy...; nastąp! nastąpciel!; nastąpiwszy; nastąpił, 2) następuję, następujesz...; następuj!; następujący; następować. II Znaczenie i składnia: 1) N. na kogo, na co = stąpnąć, nadeptać na kogo, na co, 2) N. (bez dopełn.) = nacierać, atakować (znaczenie dziś nieco arch.), 3) N. = iść za kim lub za czym w kolejnym porządku.

1. Nastąpić komu na nogę. 2. Tam Niemców potrwożonych następują rotę. *Mick. cyt. SW. 3.* Syn następuje po ojcu.

Nastękać się (tylko w postaci dok.), jak wystękać się, ale: stękać, zastękać. I Formy jak: stękać. II Znaczenie: N. ś. = wystękać się do woli.

Następca — następczyni. Formy: lp ten następca, tego następcy, temu następcy, tego następcę, następcu! tym następcą, o tym następcy; lm ci następcy, tych następców, tym następcom..., 2) lp ta następczyni, tej następczyni, tej następczyni, tę następczynię, następczyni! tą następczynią, o tej następczyni; lm te następczynie, tych następczyń, tym następczyniom...

Następować. Ob. Nastąpić.

Następstwo, dlm tych następstw.

Zwrot: następstwo za sobą pociągnąć. *SF.*

Następujący — następująco. Ob. Kojący — kojąco.

Rachunek na rok bieżący przedstawia się następująco. *SW.*

Nastoperczyć (nie: nastopyrczyć, ani: nastoperczać, ani: nastoperczyć) — nastoperczać (niedok.) = stawiać na sztorc. Formy: 1) nastoperczę, nastoperczysz, nastoperczy,

nastoperczymy...; nastopercz! nastoperczcie!; nastoperczywszy; nastoperczony; nastoperczył, 2) nastoperczam, nastoperczasz...; nastoperczaj!; nastoperczający; nastoperczony; nastoperczał.

Nastraszyć (zwykle w postaci dok.). Formy jak: straszyć.

Nastręczyć (dok.) — nastręczać (niedok.). I Formy: 1) nastręczę, nastręczysz, nastręczy, nastręczymy...; nastręcz! nastręczcie!; nastręczywszy; nastręczony; nastręczył, 2) nastręczam, nastręczasz...; nastręczaj!; nastręczający; nastręczany; nastręczał...; nastręczali. II Składnia: N. komu — kogo lub co albo czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Zwroty: 1) nastręczać komu sposobność do czego; 2) nastręczać komu okazję do czego; 3) nastręczać komu kłopoty lub kłopotów. *Por. Pj 35, 10.*

Nastroić (dok.) — nastrajać (niedok.). I Formy: 1) nastroje, nastroisz..., jak: stroić, 2) nastrajam, nastrajasz..., nastrajają; nastrajaj!; nastrajający; nastrajany; nastrajał. II Znaczenie i składnia: 1) N. czego = wiele rzeczy ustroić tak, żeby był trwalszy rezultat tej czynności, np. nastroiła lalek, figurę, 2) N. co (o instrumentach muzycznych) = doprowadzić do odpowiedniego tonu, 3) N. kogo — na co = usposobić kogo — do czego.

Zwrot: nastroić kogo, co na nutę czego.

Nastrozyć, nie: nasroszyć. Formy: nastroszę, nastroszysz, nastroszy, nastroszymy..., nastroszą; nastrosz! nastroszcie!; nastroszywszy; nastroszony; nastroszył. II Znaczenie: 1) N. = wywołać (u ptaków) rozsuniecie piór, 2) N. = (przen.) wprawić kogo w nastrój niechętny, kłótniwy.

1. *Nastrożone pióra. Żerom. 2. Jest dziś jakiś gniewny, nastroszony.*

Nastroj — I Formy: dlp nastroju, dlm tych nastrojów. II Składnia: 1) N. do czego, 2) N. czego.

1. Nie był w nastroju do rozmowy. *Perz. 2. Ogarnął go nastrój zwątpienia.*

Zwroty: 1) wywołać, wzbudzić nastrój; 2) wpadać w nastrój.

2. *Wpadała w awanturiczny nastrój. Dąbr.*

Nastrzelać (tylko w postaci dok.). I Formy jak: strzelać. II Składnia: N. czego = strzelając jedno po drugim wiele ustrzelić.

Nastrzelać się (tylko w postaci dok.) = nasycić się lub namęczyć się strzelaniem. Formy jak: strzelać.

Nastrykać (dok.) — nastrykiwać (niedok.). I Formy: 1) nastrykam, nastrykasz...; nastrykaj!; nastrykawszy; nastrykany; nastrykał, 2) nastrykuję, nastrykujesz (nie: nastrykiwam, ani: nastrykiwuję); nastrykuj!; nastrykujący; nastrykiwany; nastrykiwał. II Składnia: N. czego — z czego — do czego lub w co.

Nasunąć (dok.) — nasuwać (niedok.). I Formy: 1) nasunę, nasuniesz...; nasuń! nasuńcie!; nasunąwszy; nasunięty; nasunął, nasunąłem, nasunęli, 2) nasuwam, nasuwasz...;

nasuwaj!; nasuwający; nasuwany; nasuwał. II Znaczenie i składnia: 1) N. komu — co — na co = naciągnąć komu — co — na co, 2) N. co = nieco przysunąć, 3) N. komu — co = poddać komu — co.

1. *Nasunąć czapkę na uszy. SW. 2. Nasunąć łąwy. SW. 2. Przyjaciółom nasuwał różne temata. Chmiel. cyt. SW.*

Zwroty: nasuwać myśli, propozycje.

Nasuszyć (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: suszyć. II Składnia: N. czego = susząc jedno po drugim wiele ususzyć.

Nasuszyć się (tylko w postaci dok.). I Formy jak: nasuszyć. II Znaczenie i składnia: 1) N. ś. czego = nasycić się lub namęczyć się suszeniem czego, 2) N. ś. (bez dopełn.) = namęczyć się długim przestrzeganiem suszenia = ściśłego postu.

Naswawolić się, ale: swawolić (bez: się).

Nasycały — nasycony. Znaczenie: 1) nasycały = a) będący w stanie nasykania (niedok.), b) mający tę właściwość, że musi być czymś nasycony (dok.). *Por. Posrebrzany, 2) nasycony* = ten, którego nasycono (dok.).

2. *Papier nasycony woskiem.*

Nasycić (dok.) — nasycać (niedok.). I Formy: 1) nasycę, nasycesz, nasyści, nasycimy...; nasyć! nasyćcie!; nasyciwszy; nasycony; nasycił, 2) nasycam, nasycaz...; nasycaj!; nasycający; nasycały; nasycał. II Składnia: N. kogo, co — czym.

Nasyłać. Ob. **Nasłać**.

Nasypać (dok.) — nasypywać (niedok.). I Formy: 1) nasypię, nasypiesz..., jak: sypać, 2) nasypuję, nasypujesz... (nie: nasypywam, ani: nasypywuję); nasypuj!; nasypujac; nasypywany; nasypywał. II Składnia: 1) N. co (czego) — na co = sypać co — na co, 2) N. co — czym = posypać co — czym, 3) N. czego — w co lub do czego, 4) N. co = przez sypanie nagromadzić.

1. *Nasypał popiołu na głowę. 2. Nasypać groble żywirem. SW. 3. Zimnego piasku w usta nasypię, a w gardło przekleństw. Słow. cyt. SW. 4. Nasypał kupę zboża. SW.*

Nasz — I Formy: lp nasz, nasza, nasze; naszego, naszej, naszego; naszemu, naszej, naszemu; nasz, naszego (męskoosob.), naszą, nasze; naszym, naszą, naszym; o naszym o naszej, o naszym; Im nasi (męskoosob.), nasze (żeńskorzecz.); naszych: naszym: naszych (męskoosob.), nasze (żeńskorzecz.); naszymi; o naszych. II Składnia jak: mój. **Naszarpać się** (tylko w postaci dok.). Formy: naszarpie się, naszarpiesz się..., jak: szarpie.

Naszczępać (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: szczepać. II Składnia: N. czego = szczepiąc jedno po drugim wiele poćpać.

Naszczępić (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: szczepić. II Składnia: 1) N. czego = szczepiąc jedno po drugim wiele poszczepić, 2) N. co (o sadzie, ogrodzie, lesie).

1. *Naszczępił gruszek. 2. Naszczepił cały sad.*

Na szczerę = do szczeru, do ostateczności.

Rozpuściłem się na szczerę. *Strug.*

Naszelnik, nie: naszennik, ani: noszennik; dlp tego naszelnika.

Naszepać (dok.) — naszeptywać (niedok.). I Formy: 1) naszepcę, naszepcesz..., jak: szepać, 2) naszeptuję, naszeptujesz..., naszeptują; naszeptuj!; naszeptujący; naszeptowany; naszeptował. II Składnia: N. komu — co.

Naszyć (dok.) — naszywać (niedok.). I Formy jak: wyszyć — wyszywać. II Znaczenie i składnia: 1) N. co — na co = przyszyć co na wierzch czego, 2) N. co — czym = przez naszywie przyzodobić co — czym, 3) N. co — w co = przez naszywie zaopatrzyć co — w co, 4) N. czego = szyjąc jedno po drugim uszyć czego wiele.

1. Na białe płótno naszył czerwone paski. 2. Każda z nich złocista naszywana gwiazda. *Mick. cyt. SW.* 3. Wdziął jakę z białego jedwabiu, naszytą w złote gryfy. *Siemk. cyt. SW.* 4. Naszyta dla mnie koszul. *SW.*

Naszyć się (tylko w postaci dok.) = namęczyć się szcziem.

Naszydzić się (tylko w postaci dok.) z kogo, z czego, ale: szydzić z kogo, z czego, wyszydzić kogo, co (bez: się). Formy jak: szydzić.

Na ścieżaj, nie: na ścieżaj.

Naśladować, nie: naszladować. ani: naśladywać (tylko w postaci niedok.). I Formy: naśladowuję, naśladowujesz..., naśladowują; naśladowuj!; naśladowujący; naśladowany; naśladował. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co = wzorować się na kim, na czym, brać przykład z kogo, z czego, 2) N. kogo, co (!) = prześladować kogo, co, dokuczać komu, czemu. Naśladowca — naśladowczym. Formy: lp ten naśladowca, tego naśladowcy, temu naśladowcy, tego naśladowcę, naśladowco! tym naśladowcą, o tym naśladowcy; lm ci naśladowcy, tych naśladowców, tym naśladowcom...

Naśmiać się = do syta się wyśmiać (tylko w postaci dok.). I Formy: naśmieję się, naśmiejesz się..., jak: śmiać się. Por. Naśmiewać się. II Składnia: N. ś. z kogo, z czego = do syta wyśmiać się z kogo, z czego.

Naśmiewać się = naigrawać się (tylko w postaci niedok.). Por. Naśmiać się. I Formy: naśmiewam się, naśmiewasz się..., naśmiewają się; naśmiewaj się!; naśmiewający się; naśmiewał się. II Znaczenie i składnia: N. ś. z kogo, z czego (nie: nad kim, nad czym) = naigrawać się z kogo, z czego, szydzić z kogo, z czego.

Naśmiewałeś się z panicza. *Prus.* Naśmiewały się z niego dzieci. *Nowak.*

Naświetlać (niedok.) — naświetlić (dok.). I Formy: 1) naświetlam, naświetlasz..., naświetlają; naświetlaj!; naświetlający; naświetlany; naświetlał, 2) naświetle, naświetlisz, naświetli, naświetlimy..., naświetlą; naświetli! naświetlcie! lub naświetlij! na-

świetlijcie!; naświetliwszy; naświetlony; naświetlił. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co — czym = poddawać kogo, co działaniu światła, np. naświetlać kogo lampą kwarcową, 2) N. co (!) przeln. = wyjaśniać co, np. oświetlać (nie: naświetlać) jakąś sprawę, jakieś zagadnienie (PJ 35/36, 208).

Natchnąć (tylko w postaci dok.). I Formy: natchnę, natchniesz, natchnie..., jak: tchnąć; natchniony. II Składnia: 1) N. kogo, co — czym = wypelnąć czyjąś duszę czyi, 2) N. komu — co = podsunąć czyjejs duszy co.

1. Tylko miłość może podobną tkliwośćią natchnąć. *Siemk.* 2. Natchnął mu myśl dobra.

Natchnienie — Składnia: 1) N. kogo, czego = natchnienie pochodzące od kogo, od czego, 2) N. do czego = natchnienie zwrócone do czego.

1. Natchnienie dobrego serca. 2. Miłość była ich natchnieniem do spełnienia dzieła zuchwałego. *Dydo.*

Natchniony, nie: natchnięty.

Natęzać (niedok.) — natężyć (dok.). I Formy: 1) natężam, natężasz..., natężają; natężaj!; natężający; natężany; natężał, 2) natężę, natężysz, natęży, natężymy..., natężą; natęż! natężcie!; natężony; natężysz; natężył. II Składnia: N. co lub czego (część przedmiotu lub cały przedmiot na pewien tylko czas).

Próżno myśliwi natężają ucha. *Mick.*

Natężenie to (rzecz.).

Zwrot: z natężeniem, nie: natężenie (przysł.).

Myślał z natężeniem (nie: natężenie). *Przybysz.*

Natknąć (dok.) — natykać (niedok.). I Formy: 1) natknę, natkniesz, natkniesz, natkniesz..., jak: tknę, 2) natykam, natykasz, natyka..., jak: dotykam. II Składnia: N. kogo, co — na co = nabić kogo, co — na co.

Natknąć się (dok.) — natykać się (niedok.). I Formy jak: natknąć — natykać. II Składnia: N. ś. na kogo, na co.

Natknął się na Katelbę. *Dąbr.* Natknął się na ten dom. *Danił.*

Natłoczyć (dok.) — natłaczać (niedok.). I Formy: 1) natłoczę, natłoczysz..., jak: tłoczyć, 2) natłaczam, natłaczasz..., natłaczaj!; natłaczający; natłaczaj. II Składnia. 1) N. czego — w co lub do czego = napchać czego — w co lub do czego, 2) N. co — czym = tłocząc napelnąć co — czym.

1. Natłoczył w wór pierza. 2. Kościół natłoczony ludem. *SW.*

Natłok, dlp tego natłoku.

Natłuc (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: tłuc. II Składnia: N. czego.

Natrafić (dok.) — natrafiać (niedok.). I Formy: 1) natrafie, natrafisz, natrafi, natrafimy..., jak: trafię, 2) natrafiam, natrafiasz..., natrafiają; natrafiaj!; natrafiający; natrafiany; natrafiał. II Składnia: N. na kogo, na co. rzadziej: kogo, co (dawn.).

Natrafiwszy ciało Anhellego. *Słow.* Natrafił na ustęp. *Siedl.* Nigdzie nie natrafili na nic podejrzanego. *Dąbr.*

Natrajkotać (tylko w postaci dok.). I For-

my jak: trajkotać. II Składnia: N. czego lub o czym = trajkocząc nagadać czego lub o czym.

Natrapić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: trapić.

Natręć — natrętny, nie: natrętni. Formy: dlp tego natręta, młm ci natręci.

Natrudzić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: trudzić.

Natrysk, dlp tego natrysku.

Zwrot: idę na natrysk, ale do kąpiel.

Natrząść (dok.) — natrzasać (niedok.). I Formy: 1) natrzęszę, natrzęsziesz..., jak: trząść, 2) natrząsam, natrząsasz..., natrząsają; natrząsaj!; natrząsający; natrząsany; natrząsali. II Znaczenie: N. co — do czego = trząść po kolei co — do czego tak, żeby utrząść wiele.

Natrząść jabłek do koszyka.

Natrząść się (dok.) — natrzasać się (niedok.). I Formy jak: natrząść — natrzasać. II Składnia: N. ś. z kogo, z czego, rzadko: nad kim, nad czym (gwar.) = z gniewem wydrwiwać kogo.

Będzie natrzasać się z niego do południa. *Prus.* Jest figurą, z której się natrzasała. *Makusz* Natrzasał się nad policją. *Parand.*

Natrzeć (dok.) — nacierać (niedok.). I Formy: 1) natrę, natrzesz..., jak: trzeć, 2) nacieram, nacierasz, naciera..., nacieraj!; nacierający; nacierany; nacierał. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co — czym = trąć namazać kogo, co — czym, 2) N. na kogo, na co = napadać na kogo, na co, 3) N. na kogo — o kogo, o co' = nalegać na kogo — o kogo, o co.

1. Nacierać ciało maścią. 2. Nacierać na nieprzyjaciela. Baba i na niego natarła. *Wikt.* 3. Ciągle nacierał na niego o nią. *Mp.*

Natura — naturalny — naturalizm — naturalista — naturalistyczny. Formy: naturalista, jak: humanista.

Zwroty: 1) z natury = z przyrodzenia; 2) być jakiejś natury = być jakiegoś usposobienia; 3) coś leży w czyjejś naturze; 4) natura jakaś się w kimś, w czymś odzywa.

1. Z natury był małowówny. *Prus* Dzikus z natury. *Danił.* Z natury chciwy. *Sienk.* Chłopczy z natury delikatni. *Strug.* Z natury są skryty. *Dąbr.* 2. Wątpliwości innej natury. *Dąbr.* 3. Nie leżało w jego naturze. *Dąbr.* 4. Jak to się w niej odezwała natura moskiewska. *Strug.*

Natychemiast — natychmiastowy.

Na tyle (!) = tyle, o tyle, do tyła (arch.).

Tyle (nie: na tyle) sił nie ma. *Cyt. PJ 10, 155.*

Na uboczu.

Zwrot: pozostawać na uboczu (= bezczynnie, obojętnie).

Nie można pozostać na uboczu, trzeba powziąć decyzję. *Dąbr.*

Nauzczać. Ob. Nauzczyć.

Nauzka.

Zwrot: dać komu nauzkę.

Dał mi pan nauzkę. *Goet*

Nauczyciel — nauczycielka, — nauczycielski, — nauczycielstwo. I Formy: młm ci nauczyciele (nie: nauczycielowie), dlm tych nauczycieli, nie: nauczycielów. II Składnia: 1) nauczyciel(ka), czego, nie: dla czego, w

czym (na oznaczenie przedmiotu specjalności nauczycielskiej), 2) nauczyciel(ka) do kogo (na oznaczenie osoby, do której nauczyciel został przyjęty).

1. Nauczyciel klasycznej filologii (nie: dla klasycznej filologii). *Cyt. Kr. 1, 72.* Nauczyciel tych nauk (nie: w tych naukach). 2. Nauczycielka do dzieci. *Dąbr.*

III Znaczenie: nauczycielstwo = 1) stan, zawód nauczycielski, 2) ogół nauczycieli (składnia: nasze nauczycielstwo odznaczało się ofiarnością, ale: nasi państwo odznaczali się ofiarnością).

Nauzczyć (dok.) — nauczać (niedok.). I Formy: 1) nauczę, nauczysz, nauczy, nauczmy..., nauczą; naucź! nauczenie!; nauczysz; nauczony; nauczył, 2) nauczam, nauczasz..., nauczają; nauczał; nauczający; nauczający; nauczany; nauczał. II Składnia: 1) N. kogo — czego, nie: co (na oznaczenie nauki bądź umiejętności, których się naucza), ale: nauczyć co robić, 2) N. kogo — o czym (tylko w postaci niedok. na oznaczenie tematu nauczania).

1. Czego praktycznego nauczą. *Dąbr.* 2. Nauczać o życiu i o śmierci. *Słow.*

Nauzczyć się (postać niedok.: uczyć się). I Formy: nauczę się, nauczysz się..., jak: nauczyć. II Składnia: N. ś. czego, nie: co, ale: n. ś. co robić. III Znaczenie: 1) N. ś. = posiadać jakąś wiedzę przez uczenie się. 2) N. ś. (!) = poznać (o przedmiocie konkretnym)

1. Nasze zadanie to nauczyć się tej zoinierki. *Strug* Nauczę się czytać ten wiersz (nie: tego wiersza). *Cyt. PJ 35/6, 208.* 2. On jeszcze wtedy Polski nie znał, ale prędko ją poznał (nie: on jeszcze wtedy Polski nie umiał, ale prędko się jej nauczył). *Askenazy.*

Nau'ka, nie: nau'ak. Znaczenie i składnia: 1) N. czego = nauczanie czego, 2) N. o czym = wiedza o czym.

Rekolekcje były nauką moralności i patriotyzmu. *Parand.*

Zwroty i wyrażenia: 1) pobierać naukę, SF = uczyć się; 2) odbierać, Jostawać naukę od kogo. SF = dostawać upomnienie; 3) dawać komu naukę, SF = uczyć kogo, dawać komu upomnienie; 4) prowadzić naukę; 5) kierować nauką; 6) coś jest dla kogoś nauką; 7) nauka nie idzie w las = nauka nie idzie na marne; 8) nauki przyrodnicze, nie: nauki przyrodzone.

2. Dobrą dostał naukę. *Sienk.* 6. Wygrana jest nauką dla pokonanego. *Dyg.*

Na ukończeniu.

Zwrot: być na ukończeniu = mieć się ku końcowi.

Sprawa była na ukończeniu. *Dąbr.*

Na umór (PA) nie: na umor.

Naumyślnie, w wymowie: naumyśnie.

Nauzywać się (tylko w postaci dok.), ale: używać. Składnia: N. ś. czego = nasycić się używaniem czego.

Nawalny, nie: nawalny.

Nawalny deszcz, ale: nawalnica lub nawalnica.

Nawalnica lub nawalnica.

Uśmierzyć nawalnicę uczuć. *Moch.*

Nawarzyć (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: warzyć. II Znaczenie i składnia: 1) N. czego = warząc narobić czego, 2) N. czego (przen.) = nabroić czego.

Zwrot: nawarzyć piwa = narobić kłopotów.
Kto tu piwa nawarzył, niechaj sam wypije. *Syrok. cyt. SW.*

Nawias — nawiasowy — nawiasowo.

Zwroty: 1) objąć co nawiasem. *SF*; 2) zamknąć co w nawias. *SF*; 3) mówiąc nawiasem.

Nawiązka.

Zwrot: oddać komu co z nawiązką, nie z nawiązkiem.

Biedrach kosza zapłaci z nawiązką jeszcze. *Kruczk.*

Na widok kogo, czego = w następstwie zobaczenia kogo, czego.

Serce w nim uderzyło na widok twarzy smutnej. *zerom.*

Nawiedzić (dok.) — nawiedzać (niedok.).
nie: nawidzić — nawidzać. I Formy: 1) nawiedzę, nawiedzisz, nawiedzi, nawiedzimy..., nawiedzą; nawiedz! nawiedzcie!; nawiedziwszy; nawiedzony, nawiedzeni; nawiedził..., nawiedzili, 2) nawiedzam, nawiedzasz..., nawiedzają; nawiedzaj!; nawiedzający; nawiedzany, nawiedzani; nawiedzał. II Znaczenie i składnia: 1) N. kogo, co (uroczyśc.) = odwiedzić kogo, co, 2) N. kogo, co (przen.) = dotknąć kogo (o chorobach, nieszczęściach, klęskach...).

Nawiedzony, nie: nawiedziony, ale: zawiedziony od: zawieść. Ob. Nawiedzić.

Drzewka, nawiedzone jasnością, odmładzały się. *Wikt.*

Nawieźć (dok.) — nawozić (niedok.). I Formy: 1) nawiozę, nawieziesz..., jak: wieźć, 2) nawożę, nawozisz..., jak: wozić. II Znaczenie i składnia: 1) N. czego = wożąc nagromadzić czego, 2) N. co — na co = zwieźć co — na co, 3) N. co — czym = zwożąc narkryć co — czym.

1. Nawieźli na jarmark towarów. 2. Nawozić gnój na pole. 3. Nawioził grunt gliniasty piaskiem. *SW.*

Nawigacja (arcn. żart.) — żeglowanie.

Kilka kawałków (lodu), niezdatnych do niedźwiedziej nawigacji. *Matacz.*

Nawijać (niedok.) — nawinać (dok.). I Formy: 1) nawijam, nawijasz..., nawijaj!; nawijający; nawijany; nawijał, 2) nawinę, nawiniesz..., nawiń! nawińcie!; nawinąwszy; nawinięty; nawinał, nawinałem, nawinęli. II Składnia: N. co — na co:

Nawinać białiznę na watek do maglowania. *SW.*

Nawijać się (niedok.) — nawinać się (dok.) = nasunąć się, trafić się. Formy jak: nawijać — nawinać.

Nawinał mi się niespodziewanie mój znajomy.
Zwrot: łyż się nawijają, *SW* = łyż stają w oczach.

Nawlec (dok.) — nawlekać (niedok.) lub nawłóczyć. I Formy: 1) nawlokę (nawlekę), nawleciesz..., jak: wlec, 2) nawlekam, nawlekasz..., nawlekają; nawlekaj!; nawlekający; nawlekany; nawlekał, 3) nawłócę, nawłócysz, nawłócisz, nawłócimy; nawłócz! nawłóćcie!; nawłóczywszy; nawłóczony; nawłóczył. II Składnia: N. co — na co.

Zwrot: nawlekać lub nawłóczyć igłę = nawlekać nitkę na igłę.

Nawołać (dok.) — nawoływać (niedok.). I

Formy: 1) nawołam, nawołasz..., jak: zwołać, 2) nawołuję, nawołujesz..., jak: zwołuję. II Znaczenie: 1) N. = napędzić, napędzać do czego, np. nawoływać do pracy, 2) N. = wzywać pod przymusem do wykonania czegoś, 3) N. (!) = wzywać do wykonania czegoś, co leży w dziedzinie samorzutnych pragnień wzywanego.

3. Do wałki o język wzywa się (nie: nawołuje się) w imię obowiązku narodowego. *Cyt. Szeffs. 53.*

Nawozić. Ob. Nawieźć.

Nawóz, dlp tego nawożu.

Nawrotny (nie: nawrotni) — nawrotnie.

Nawrócić (dok.) — nawracać (niedok.). I Formy: 1) nawrócę, nawrócisz..., jak: zwrócić, 2) nawracam, nawracasz..., jak: zwracać. II Znaczenie i składnia: 1) N. (nijak.) = obrócić się przyzbyć z powrotem, 2) N. kogo — do czego = z powrotem sprawdzić kogo — do czego; zachęcić kogo z powrotem do czego; przekonać do czego, 3) N. kogo — na co = namówić na co.

1. W połowie drogi zatrzymał się i nawrócił. 2. Będą wiare przeciwną prawdziwej opowiadać i do niej ludzi nawracać. *Sienk. 3.* Nawróciła wujka na swoją wiare. *Strug.* Zaczęto mnie nawracać na socjalizm. *Choyń.*

Nawrót, dlp tego nawrotu.

Zwroty: 1) z nawrotem = po raz wtóry; 2) drugim, trzecim... nawrotem.

2. Już trzecim nawrotem rozpoczynał studia. *Danił*

Na wszystko.

Zwroty: prosić, błagać, zaklinać się... na wszystko.

Prosił na wszystko, zebw... *zerom.*

Na wścież, nie: na wścież. Ob. Na ścieżaj.

Nawykły do kogo, do czego, nie: czego (dawn.).

Ludzie ówczesni do szaleństwa nawykli. *Bartk.*

Nawykły do troski o życie. *Bartk.*

Nawymyślać (tylko w postaci dok.). Znaczenie i składnia: 1) N. czego = myśląc o tym i o owym natworzyć stopniowo wiele myśli, 2) N. komu lub na kogo — od czego = obrzucić kogo obelżywymi wyrazami

1. Nawymyślał różnych niestworzonych rzeczy 2. Nawymyślał od łobuzów. *PJ 35, II.* Nawymyślał mi od ostatnich. *Zapol.*

Na wypłat (!) = na wypłatę, na spłatę.

Na wyrwyki.

Zwroty: pytać na wyrwyki = pytać przeskakując z tematu na temat, z różnych dziedzin.

Na wywrót = odwrotnie, na lewą stronę.

Włożył kozuch na wywrót. *SW.*

Nawzajem, rzadziej: wzajem.

Na wznak lub **wznak.**

Koń wspina się i przewraca się wraz z jeźdźcem na wznak. *Sienk. cyt. SW.*

Nazad (tylko o miejscu, nie o czasie).

Zwroty: rok temu nazad (!), miesiąc temu nazad (!) = rok temu, miesiąc temu... *Krasn. 68.*

Nazajutrz = dzień następny po jakimś dniu.

Ob. **Jutro.** Zakres użycia: wyrazu tego używamy w opowiadaniu o przeszłości bądź w wyliczaniu czynności przyszłych; błędne jest używanie w takich razach przysłówka: jutro.

Rozprawił się z nią nazajutrz rano po imieniu... Była to pierwsza rozprawa. *Kad.*

Nazaret — nazaretański; dop. Nazaretu.

Na zawołanie = w każdej chwili.

Mógł mieć medyka na zawołanie. *Sienk.*

Naziębić (dok.)—naziębiać (niedok.). I Formy: 1) naziębię, naziębisz, naziębi, naziębimy..., jak: ziębię, 2) naziębiam, naziębiasz...; naziębiaj!; naziębiający; naziębiający; naziębiał. II Składnia: N. kogo, co = ziębiąc przez pewien czas oziębić bardzo, na dłuższy czas.

Naziębić się lub **naziębnąć** = najść lub przejść zimnem na dłuższy czas. Formy: 1) naziębić się, jak: naziębić, 2) naziębnę, naziębniesz...; naziębnij!; naziębnąwszy; naziębnięty lub naziębnęły; naziębnął, naziębnąłem, naziębnęli lub naziębnął, naziębnęli..., naziębnęli.

Na zimno = z obojętnością.

Idą na zimno za męż. *Dąbr.*

Naznaczyć (dok.) — naznaczać (niedok.). I Formy: 1) naznaczę, naznacysz...; naznacz!; naznacząwszy..., 2) naznaczam, naznaczasz..., naznaczający... II Znaczenie i składnia: 1) N. co = zaopatrzyć co znakiem, np. naznaczyć bieliznę, 2) N. co = oznaczyć, określić, np. naznaczyć termin, 3) N. kogo, co — na co (!) = wyznaczyć, powołać kogo, co — na co, 4) N. co—do czego = przeznaczyć co—do czego, 5) N. kogo — czym (!) = mianować kogo — czym.

2. Nie może nigdy nigdzie stawić się w naznaczonej porze. *Mick.* W maju naznaczono jej ślub. *Dąbr.* 3. Powołań (nie: naznaczo) go na przewodniczącego. *Cyt. PJ 10, 104.* 4. Już godzina upływała od chwili, naznaczonej do rozpoczęcia ruchu. *Moch.*

Nazwa.

Zwroty: 1) podciągać co pod nazwę czego. *SF*; 2) nadać komu, czemu nazwę; 3) przybrać nazwę; 4) nosić nazwę; 5) mieć nazwę.

Nazwać (dok.) — nazywać (niedok.). I Formy: 1) nazwę (nie: nazwie), nazwiesz, nazwie, nazwiemy..., nazwą; nazwij!; nazwawszy; nazwamy; nazwał, 2) nazywam, nazywasz..., nazywają; nazywaj!; nazywający; nazywany; nazywał. II Składnia: N. kogo, co— kim, czym — od czego (na oznaczenie pochodzenia nazwy).

Dom nazwali Wojciechowem od imienia syna.

Zwroty: 1) nazywać się = być naprawdę; 2) co się nazywa = naprawdę.

1. To się nazywa zabawa = to jest naprawdę zabawa. *Cyt. Krasn. 68.* 2. Co się nazywa czuwają. *Zerom.*

* **Nazwiska bułgarskie** na -ow (-ów) odmieniają się tak, jak nazwiska rosyjskie na -ow (-ów).

* **Nazwiska córek** na -anka tworzy się od nazwisk podstawowych na -a, np. Majda — Majdzianka, Kmita — Kmicianka, Kiszka — Kiszczanka, Sapieha — Sapieżanka. W ostatnich czasach zaczęto obok tych formacji tworzyć także formy na -ówna, a więc Majdówna, Kmitówna... (JP 11, 62). Odmiana nazwisk na -anka jest rzeczownikowa: Kmicianka, Kmicianki, Kmiciance, Kmiciankę, Kmiciano! Kmicianką, o Kmiciance.

* **Nazwiska córek** na -ówna tworzy się od wszystkich nazwisk podstawowych (męskich) z wyjątkiem nazwisk na -ski, -cki, w których nazwiska córek mają tę samą postać, co nazwiska żon. *Mickiewicz* — *Mickiewiczówna*. *Chodźko* — *Chodźkówna*, *Koneczny* — *Koneczówna*. Nazwiska na -ówna mają odmianę rzeczownikową. Lp *Chodźkówna*, *Chodźkówny* (nie: *Chodźkównej*), *Chodźkównie*; Im *Chodźkówny*, *Chodźkównien*, *Chodźkównom*, *Chodźkówny*, *Chodźkówny!* *Chodźkównami*, o *Chodźkównach* (JP 11, 61).

* **Nazwiska obce** na -e mają w lp odmianę przymiotnikową, a w Im odmieniają się jak rzeczowniki. Lp *Linde*, *Lindego*, *Lindemu*, *Lindego*, *Linde!* *Lindem* (nie: *Lindym*), o *Lindem* (nie: o *Lindym*); Im *Lindowie*, *Lindów*, *Lindom*, *Lindów*, *Lindowie!* *Lindami*, o *Lindach*.

Uwaga. W przeciwieństwie do nazwisk na -i (-y), w narzędniku i w miejscowniku występuje tu końcówka -em. W zastosowaniu do kobiet nazwiska te albo przybierają zakończenie -owa, -ówna, albo łącząc się z odpowiednimi przypadkami rzeczowników: p a n i, p a n n a, same nie odmieniają się wcale: pani *Linde*, z panią *Linde*, od panny *Linde*, z panną *Linde*.

* **Nazwiska obce** na -el, -er mają męską odmianę rzeczownikową, przy czym, jeśli na to pozwala wymowa, -e- w przypadkach zależnych się opuszcza: *Hegel*, *Hegla*, *Heglowi...*, *Heglem*, o *Heglu*; *Sznaster*, *Szustr*, *Szustra*, *Szustrowi...*; *Sznajder*, *Sznajdra* (lub *Sznajdera*).

Uwaga. W nazwiskach zakończonych na -per, -ber - wer, -mer, -ker, -ger, -ner, -czer samogłoska -e- zazwyczaj pozostaje w całej odmianie: *Wiper*—*Wipera*, *Weber*—*Webera*, *Winawer*—*Winawera*, *Romer*—*Romera*, *Renner*—*Renera*, *Kryger*—*Krygera*, *Ryczer*—*Ryczera*... W zastosowaniu do kobiet nazwiska te przybierają zakończenia -owa, -ówna albo łącząc się z odpowiednimi przypadkami rzeczowników: p a n i, p a n n a, same nie odmieniają się wcale: panna *Szuster*, z panną *Szuster*, od pani *Szuster*.

* **Nazwiska obce** na -i (-y) mają odmianę przymiotnikową, tylko w młm i wlm mają końcówkę rzeczownikową -owie: lp *Badeni*, *Badeniego*, *Badeniemu*, *Badeniego*, *Badeni!* *Badenim*, o *Badenim*; Im *Badeniowie*, *Badenich*, *Badenim*, *Badenich...*, lp *Jaroszy*, *Jaroszego*, *Jaroszemu*, *Jaroszego*, *Jaroszy!* *Jaroszym*, o *Jaroszym*; Im *Jaroszowie*, *Jaroszych*, *Jaroszym...*

Uwaga. W przeciwieństwie do nazwisk zakończonych na -e, w narzędniku i miejscowniku występuje tu końcówka -im (-ym). W zastosowaniu do kobiet nazwiska te albo łącząc się z odpowiednimi przypadkami rze-

czowników: p a n i, p a n n a, same nie odmieniają się wcale: pani Badeni, od pani Badeni, z panną Badeni.

* Nazwiska obce (niesłowiańskie) na -o mają odmianę rzeczownikową męską: lp Tasso, Tassa, Tassowi, Tassa, Tasso! Tassem, o Tassie; lm Tassowie, Tassów, Tassom...

* Nazwiska par małżeńskich. Ob. * Imiona par małżeńskich.

* Nazwiska polskie i obce na -a odmieniają się jak rzeczowniki męskie na -a: lp Lipka, Lipki, Lipce, Lipkę, Lipko! Lipką, o Lipce; lm Lipkowie, Lipkom..., lp Powierza, Powierzy, Powierzy, Powierzę, Powierz! Powierz, o Powierzy; lm Powierzowie, Powierzów, Powierzom..., lp Wolta, Wolty, Wolcie, Wolte, Wolto! Woltą, o Wolcie; lp Ojama, Ojamy, Ojanie, Ojamę...

* Nazwiska polskie, przyswojone, słowiańskie na -o odmieniają się jak nazwiska na -a: lp Chodźko, Chodźki, Chodźce, Chodźkę, Chodźko! Chodźką, o Chodźce; lm Chodźkowie, Chodźków, Chodźkom...; lp Jagiełło, Jagiełły, Jagielle, Jagiełłę...; lp Szewczenko, Szewczenki, Szewczence, Szewczenkę...

* Nazwiska polskie i słowiańskie na -ec, -ek odmieniają się jak rzeczowniki pospolite męskie na -ec, -ek, czyli opuszczają w przypadkach zależnych samogłoskę -e: lp Daniec, Dańca, Dańcowi, Dańca, Dańcze!, Dańcem, o Dańcu; lm Dańcowie, Dańców, Dańcom, Dańców, Dańcowie! Dańcami, o Dańcach (nie: Danieca, Dani cowi...); lp Danek, Danka, Dankowi...; lm Dankowie, Danków, Dankom... (nie: Daneka, Danekowi).

Czy prędko da się załatwić z tym Zdebkiem? *Grusz.* Chłopak czy służący zjawił się w półmroku na spotkanie obcych. Do pana inżyniera Zdebeka? (Stanisław spozjrzał na Klarę z wyrazem: a co?) *Grusz.*

Uwaga. Jest rzeczą charakterystyczną, że nazwiska stare, od dawna znane w historii kultury polskiej, jak np. Szafraniec, Zbrożek, nie budzą w odmianie najmniejszej wątpliwości: wszyscy je odmieniamy, jak normalne rzeczowniki tego typu, to jest, opuszczając -e- w przypadkach zależnych: Szafraniec, Szafrania, Szafraniecowi..., Zbrożek, Zbrożka, Zbrożkowi...; Sienkiewiczowi, który w „Potopie“ pisał o panu Zbrożku, przez głowę nie przeszło, żeby nazwisku temu nadawać postaci: pana Zbrożka, panu Zbrożekowi itp. Jeśli więc od wieków mówi się w Polsce o Szafraniach, Zbrożkach, to dziś musimy mówić o Dańcach, Dankach, Witkach, Dudkach itd. a nie: o Daniecach, Danekach, Witekach i Dudkach (!). Przecież to -e- ruchome wprowadzamy na wzór odwiecznie polski nawet do wyrazów obcych: o Heglu, nie: o Hegele, o Lutrze, nie: o Luterze itp.

* Nazwiska polskie o postaci rzeczowników pospolitych odmieniają się jak te rzeczow-

niki: Gołąb, Gołębia, Gołębiowi, nie: Gołąba, Gołąbowi...; Kwiecień, Kwietnia, Kwietniowi..., nie: Kwiecienia, Kwiecieniowi...

* Nazwiska rosyjskie na -ew odmieniają się jak rzeczowniki: lp Turgieniew, Turgieniewa, Turgieniewowi, Turgieniewa, Turgieniewie! Turgieniewem, o Turgieniewie; lm Turgieniewowie, Turgieniewów (nie: Turgieniewych), Turgieniewom (nie: Turgieniewym), Turgieniewów, Turgieniewowie! Turgieniewami (nie: Turgieniewymi), o Turgieniewach (nie: Turgieniewych).

* Nazwiska rosyjskie na -ij odmieniają się jak polskie na -i: Gorki, Gorkiego, (nie: Gorkija), Gorkiemu...; Dostojewski, Dostojewskiego, Dostojewskiemu...

* Nazwiska rosyjskie na -in odmieniają się jak rzeczowniki: lp Karamzin, Karamzina, Karamzinowi, Karamzina, Karamzinie! Karamzinem (nie: Karamzinym), o Karamzinie; lm Karamzinowie, Karamzinów (nie: Karamzinych), Karamzinom (nie: Karamzinym), Karamzinów, Karamzinowie! Karamzinami (nie: Karamzinymi), o Karamzinach (nie: Karamzinych).

* Nazwiska rosyjskie na -oj odmieniają się jak rzeczowniki: lp Tołstoj, Tołstoja, Tołstojowi, Tołstoja, Tołstoj! Tołstojem, o Tołstoj!; lm Tołstojowie, Tołstojów, Tołstojom, Tołstojów, Tołstoje! Tołstojami, o Tołstojach.

* Nazwiska rosyjskie na -ow (-ów) odmieniają się jak rzeczowniki: lp Popow, Popowa, Popowowi, Popowa, Popowie! Popowem (nie: Popowym), o Popowie; lm Popowowie, Popowów (nie: Popowych), Popowowie! Popowami (nie: Popowymi), o Popowach (nie: Popowych) (JP 10, 141).

* Nazwiska rumuńskie na -scu nie odmieniają się.

Z panem Titulescu.

* Nazwiska żon na -ina (-yna) tworzy się od nazwisk podstawowych na -a: Kutrzeba—Kutrzebina Kmita—Kmicina, Sapieha—Sapieżyna. W ostatnich czasach przeważać jednak zaczynają formy na -owa: Kutrzebowa, Kmitowa... (JP 11, 62). Odmiana nazwisk na -ina jest rzeczownikowa: Kmicina, Kmiciny, Kmicinie, Kmicinę, Kmicino! Kmicina, o Kmicinie.

* Nazwiska żon na -owa tworzy się od wszystkich nazwisk podstawowych (męskich) z wyjątkiem nazwisk na -ski, -cki, w których nazwiska żon mają żeńską postać przymiotników na -ska, -cka. Mickiewicz—Mickiewiczowa, Chodźko—Chodźkowa, Koneczny—Konecznowa. Nazwiska na -owa mają odmianę przymiotnikową, tylko w wlp mają końcówkę rzeczownikową -o: lp Chodźkowa, Chodźkowej, Chodźkowej, Chodźkową, Chodźkowi! Chodźkową, o Chodźkowej; lm Chodźkowe, Chodźkowych, Chodź-

kowym, Chodźkowe, Chodźkowe! Chodźkowymi, o Chodźkowych.

Nazwisko, dlm tych nazwisk.

Zwroty: 1) całe (nie: pełne) nazwisko; 2) podisać się całym (nie: pełnym nazwiskiem); 3) nadać komu, czemu nazwisko; 4) przybrać nazwisko; 5) nosić nazwisko.

3. Może nadać swoje nazwisko. *Kod. Cyw. Rodzina*. 4. Mogą przybrać nazwisko matki. *Kod. Cyw. Rodzina*. 5. Nosi nazwisko matki. *Kod. Cyw. Rodzina*.

* **Nazwy geograficzne na -ina (-yna)** odmieniają się jak rzeczowniki: Muszyna, Muszyny, Muszynie, Muszynę, Muszyno! Muszyną, w Muszynie.

* **Nazwy geograficzne na -owa** (z wyjątkiem paru nazw starodawnych, jak Częstochowa) odmieniają się jak przymiotniki, tylko w wołaczu mają końcówkę -o: Limanowa, Limanowej, Limanowo, Limanową, Limanowo! Limanową, w Limanowej.

* **Nazwy geograficzne (miejscowości) na -ów** w połączeniu z przymiotkiem: ku mają końcówkę -u, w innych połączeniach — końcówkę -owi.

Zdaliśmy ku Krakowu. Z Kopca Kościuszki przyglądaliśmy się Krakowowi.

* **Nazwy geograficzne (miast) na -opol** mają w dopełniaczu końcówkę -a: Koniecpol-Koniecpola, Adampol-Adampola, Jampol-Jampola, Konstanyopol - Konstanyopola..., tylko Neapol-Neapolu.

* **Nazwy geograficzne przymiotnikowe na -a** odmieniają się jak przymiotniki, tylko w bierniku i w wołaczu mają końcówkę rzeczownikową: Biała, Białej, Białej, Białę, Biało! Białą, w Białej; Kamienna, Kamiennej, Kamiennej, Kamiennę, Kamiennie! Kamienną, w Kamiennej.

* **Nazwy mieszkańców na -anin** odmieniają się według wzoru rzeczownika: mieszczaⁿin; lp ten krakowianin, tego krakowianina, temu krakowianinowi, tego krakowianina, krakowianinie! tym krakowianinem, o tym krakowianinie; lm ci krakowianie, tych krakowian, tym krakowianom, tych krakowian, krakowianie!; tymi krakowianami, o tych krakowianach; lp ten Wielkopolanin, tego Wielkopolanina...; lm ci Wielkopolanie, tych Wielkopolan.

* **Nazwy pieniędzy** rodz. męsk. mają po większej części formę biernika, równą dopełniaczowi, bywa to jednak tylko wtedy, gdy nazwa monety nie ma znaczenia konkretnego, lecz jest tylko miarą ilości (wartości) pieniężnej. Wydałem złotego (niekoniecznie w jednej monecie, lecz także drobnymi), ale: zgubiłem ten pamiątkowy złoty. Zapłaciłem dolara, ale: mam ten dany mi kiedyś przez ciebie dolar (gdy chodzi o jakiś konkretny egzemplarz). Mówimy stale: wydałem, zgubiłem, dałem grosz (nie: grosza), bo tu wartość występuje zawsze w jednej konkretnej monecie

* **Nazwy tańców** (i gatunków muzycznych)

rodz. męsk. w połączeniu z czasownikami: tańczyć, grać mają formę biernika, równą dopełniaczowi; w innych połączeniach forma biernika równa się mianownikowi: tańczyć (grać) mazura, poloneza, walca, ale: lubię ten mazur, ten polonez, ten walc.

* **Nazwy zakonników na -anin** odmieniają się według wzoru deklinacji rzeczownika: mieszczaⁿin, tylko w dlm mają końcówkę -ów. Lp ten dominikanin, tego dominikanina, temu dominikaninowi, tego dominikanina, dominikaninie! tym dominikaninem, o tym dominikaninie; lm ci dominikanie, tych dominikanów, tym dominikanom, tych dominikanów, dominikanie! tymi dominikanami, o tych dominikanach.

Nażać (zwykle w postaci dok.). I Formy: nażnę, nażniesz..., jak: żnę. II Składnia: 1) N. czego = żnąc jedno po drugim użąć wiele, 2) N. co (gdy się wymienia miarę tego, czego się nażyło).

1. Nażać żyta. 2. Trzeba było nażać kopę rzadkiego żyta. *Krasz. cyt. SW*.

Nażyć się czego = namęczyć się żęciem czego **Nażreć się** (dok.) — nażerać się (niedok.), ale: żreć, wyżreć, żeżreć. I Formy: 1) nażrę się, nażresz się..., jak: żreć, 2) nażeram się, nażerasz się...; nażeraj się!; nażerający się; nażerał się. II Składnia: 1) N. ś. czego = najęść się czego, 2) N. ś. czym = żrać nasyć się czym.

1. Nażart się kielbasy. 2. Nażart się kasza. Neapol — neapolitański (pod wpływem łc neapolitanus. JP 11, 62); dop. Neapolu. Ob

* **Nazwy geograficzne (miast) na -opol**. Ob Konstanyopol.

Nefralgia (= kolka nerkowa) — nefralgiczny. Por. Nefralgia.

Negacyjny (!) — negacyjnie (!) = przeczący — przecząco.

Negatywny (!) — negatywnie (!) = ujemny, odmowny — ujemnie, odmownie.

Podanie zostało załatwione odmownie (nie negatywnie)

Negliż — negliżowy; dlp tego negliżu **Negliżować (!)** kogo, co = ignorować, lekceważyć kogo, co.

Negocjacje (zwykle w lm) = pertraktacje, układy.

Zwrot: prowadzić negocjacje = prowadzić układy.

Negować (!) co = przeczyć, zaprzeczać czemu **Negus** = władca (tytuł króla Abisynii); dlp tego negusa. Por. Nygus.

Nekrolog — nekrologia, — nekrologista, — nekrologiczny. Formy: 1) dlp tego nekrologu, 2) nekrologista, jak humanista.

Nektar, dlp tego nektaru.

Nemezys (ndm) lub nemeza, tej nemezy..

Nenufar, dlp tego nenufara (SW) lub nenufaru (N).

Neofita — neofityzm. Formy: 1) neofita, jak: humanista 2) dlp tego neofityzmu, mjsclp w tym neofityzmie

Nepomucen, nie: Nepomucyn.

Nepotyzm — nepotyczny. Formy. dlp tego nepotyizmu, mjsclp w tym nepotyzmie.

Nerka (nie: nyrka) — nerkowy; dlm tych nerka.

Nerw — nerwowy; dlp tego nerwu (SW, Łoś, N), rzadziej: nerwa.

Zwroty: 1) na nerwy działać. *GF*; 2) na nerwach grać.

Nerwować (!) = denerwować.

Nesesor, dlp tego nesesera (SW) lub neserera (Łoś, N).

Netto (ndm), nie: neto; w netcie.

Neurastenia (nie: neurostenia) — neurastenia — neurasteniczny.

Neurolog — neurologia — neurologiczny; młm ci neurologzy lub neurologowie.

Neuropata — neuropatia — neuropatyczny. Formy: lp ten neuropata, tego neuropaty, temu neuropacie, tego neuropatę, neuropat! tym neuropatą, o tym neuropacie; lm ci neuropaci, tych neuropatów, tym neuropatom...

Neutralny, w wymowie: neu-tral-ny, nie: ne-u-tral-ny.

Newralgia (= ból nerwów) — newralgiczny.

Nęcać — nęcąco. Ob. Kojący — kojąco.

Była nęcąco piękna. *Krasz. cyt. SW.*

Nęcić — I Formy: nęcę, nęcisz, nęci, nęcimy...; nęć! nęćcie!; nęcący; nęcący; nęcił. II Składnia: N. kogo, co — czym = wabić kogo, co — czym.

To jedno puste miejsce nęci go i wabi. *Mick.* Tylko gałązka litewskiego chmielu listkami pruskiej topoli nęcąca. *Mick. cyt. SW.*

Nędza — nędzny — nędznik — nędznica.

Zwroty: 1) ostatnia nędza; 2) być w ostatniej nędzy. *SF*; 3) wpaść lub popaść w nędzę. *SF*; 4) nędzę klepać. *SF*.

3. Popadli w nędzę. *Dabr.*

Nędzniec (niedok.) — znędzniec (dok.). I Formy: 1) nędznieją, nędzniejesz...; nędzniej!; nędzniejący; nędzniał..., nędznie!; 2) znędznieją..., jak: nędznieją..., znędzniały, znędzniali; znędzniał..., znędzniali. II Składnia: N. z czego.

Z nieróbstwa i pijaństwa znędzniał.

Nękać — I Formy: nękam, nękasz..., nękają; nękaj!; nękający; nękany; nękał..., nękali. II Składnia: N. kogo, co — czym.

Nękana myślą. *Dabr.*

Niania — Formy: dlp tej niani, wlp nianiu!

Niańczyć — I Formy: niańczy, niańczysz, niańczy, niańczymy...; niańcz! niańczcie!; niańczący; niańczony; niańczył. II Składnia: N. kogo.

Lubiał, z nudy ptastwo paść i dzieci niańczyć. *Mick.*

Nic z przymiotnikiem.

Nic nowego Nic dobrego. Nic ziego. Nic takiego.

Składnia: nic nowego, niczego nowego, niczemu nowemu, nic nowego, niczym nowym, o niczym nowym (w m. i b. związek rządu, w innych przypadkach — związek zgody).

Nic nowego się nie stało. Nic nowego nie widziałem. Niczemu nowemu nie ufam. Niczym no-

wym się nie zachwygam. W niczym nowym nie znajduję upodobania.

Zwroty: 1) nic takiego lub nic podobnego, 2) nic z tego; 3) za nic na świecie.

1. We mnie nic podobnego nie zaszło. *I. Dabr.*

2. Nic z tego nie rozumiem. *Paran!* 3. Za nic na świecie nie przyznałabym się. *Zapol.*

Nic (przysł.) = wcale nie, zupełnie nie.

Nic się go nie boję. *Cyt. J.P. 11, 186.* Nic nie widział. *Mick.* Nic nie jadł, nic nie pił. *Mick.* Słowa, które nic nie znaczą. *Kad.* Nic się nie domyślał. *Iwasz.* Ja nic o tym nie wiedziałem. *Iwasz.*

Nice.

Zwrot: wywrócić co na nice. *SF.*

Ni'cea lub **Nice'a** — nicejski. Formy. Ni-cea, Nicei, Nicei, Niceę, Niceo! Niceą, w Nicei.

Wyrażenie: ubranie nicejskie (żart.) — ubranie nicowane, przerabiane.

Nicować (niedok.) — przenicować (dok.). I Formy: 1) nicuję, nicujesz...; nicuj!; nicujący; nicowany; nicował, 2) przenicuję, jak: nicuję. II Znaczenie i składnia: 1) N. co (o ubraniu) = przewracać na nice, przerabiać odwracając spód, 2) N. kogo, co = ze wszystkich stron rozpatrywać, doszukując się cech umyślnych, krytykować, obmawiać.

1. Nicować stare palto. 2. Znowu nicował je (= każde słowo) na wszystkie strony. *Przybysz. cyt. SW.*

Nicowany, 1) N. = będący w stadium nicowania (niedok.), 2) N. = mający tę właściwość, że został przenicowany (dok.). Ob. Posrebrzany.

Wyrażenie: nicowane lub (żart.) nicejskie ubranie.

Nicpoń — nicpoństwo. Formy: dlp tego nicponia, młm ci nicponie.

Wyłapała psotnika na podobnym nicpoństwie. *Siedl.*

Nicpotem (rzecz. ndm) = nicpoń.

Nicwart (rzecz.) = nicpoń. Formy: dlp tego nicwarta, młm te nicwarty.

Niczego (przysł.) = niezle.

Wygląda sobie niczego. Spałem niczego.

Zwroty: kobieta niczego = kobieta wyglądająca niczego, pan niczego = pan postępujący ze służbą niczego itp.

Niczego pan. *Prus.* Kobięcina z niej była niczego. *Kruczk.*

Niczegowaty = niczego sobie, niezły, niebrzydki.

Niczegowata panna. *Mp.*

Nicznyj — Formy: lp niczyj, niczyja, niczyje; niczyjego, niczyjej, niczyjego; niczyjemu, niczyjej, niczyjemu; niczyj, niczyjego (męskoosob.), niczyją, niczyje; niczym, niczyją, niczym; o niczym, o niczyjej, o niczym; lm niczyj (męskoosob.), niczyje (żeńskorzecz.); niczyj; niczym; niczyich (męskoosob.), niczyje (żeńskorzecz.); niczymi; o niczyich.

Nić — nitka, — niciany, — niciarz — niciarzski. I Formy: lp ta nić, tej nici, tej nici, tę nić, nici! tą nicią, w tej nici; lm te nici, tych nici, tym niciom, te nici, nici! tymi nićmi (nie: niciani), w tych niciach.

Pajęczyna długimi nićmi rozwłóczy się. *Sierosz.*

II Znaczenie: 1) niciany = odnoszacy się

do nici, właściwy nici, z nici zrobiony, 2) nicarski = odnoszący się do niciarza, wytwórcy nici.

Przemysł niciany lub nicarski JP 20, 88.

Zwroty 1) nić Ariadny; 2) po nici dojść do kłębka.

Niderlandy — niderlandzki; dop. tych Niderlandów. Składnia: 1) mieszkać w Niderlandach, 2) jechać do Niderlandów.

Nie — Składnia: po czasownikach zaprzeczonych przysłówkiem: nie dopełnienie bliższe kładziemy w dopełniaczu nawet wtedy, kiedy dopełnienie łączy się z bezokolicznikiem twierdzącym, ale zależnym od zaprzeczonego słowa.

Nie mogę tego (nie: to) zrobić. Cyt. Krasn. 47/8.

Nie bacząc na co (! rus.) = pomimo czego.

Pomimo wszechwładzy (nie nie bacząc na wszechwładzę) pozycja Striemouchowa była trudna. Cyt. JP 10, 141/2.

Nie bardzo — nie tak bardzo, nie: tak nie bardzo.

Niebezpieczeństwo, nie: niebezpieczeństwo. I Formy: młm i blm te niebezpieczeństwa, dlm tych niebezpieczeństw. II Składnia: 1) N. czego (na oznaczenie czegoś, co grozi), 2) N. od kogo (na oznaczenie osoby, która jest niebezpieczna), 3) N. dla kogo, dla czego (na oznaczenie osoby lub rzeczy, której coś grozi).

1. (Róża) nie znając naszych zim niebezpieczeństwa, kwitnie świeżością wiecznego państwa. Mick. cyt. SW. 2. Niebezpieczeństwo od Tatarów ciągle wisiało nad Polską. 3. W razie niebezpieczeństwa dla jego majątku. Kod. Cyw. Rodzina. Zwroty: 1) wystawić, narażać kogo, co na niebezpieczeństwo. SF; 2) grozić niebezpieczeństwem (!) = zagrażać bezpieczeństwu. DUMK 31 III 32. Zagrażała bezpieczeństwu dla ruchu. KJMK.

Niebezpieczny dla kogo, dla czego.

Zerwanie niebezpieczne dla obydwoh. Sienk. Pełno jest śpiewaków, niebezpiecznych dla pięci pięknej. Dyg.

Niebianin — niebiański. Formy: lp ten niebianin, tego niebianina, temu niebianinowi...; lm ci niebianie, tych niebian, tym niebianom...

Niebo, lm te nieba lub niebios, tych nieb lub niebios, tym niebom lub niebiosom..., w niebach, częściej: w niebiosach.

Zwrot: pod gotym niebem.

Nieboga = niebogata, biedna, budząca współczucie; droga, kochana. Fołmy: lp ta nieboga, tej niebogi, tej niebodze, tę niebogę, niebogo! tą niebogą, o tej niebodze; lm te niebogi, tych niebóg, tym niebogom...

Nieborak ten, nie: ten nieboraka. Formy: lp ten nieborak, tego nieboraka, temu nieborakowi...; lm te nieboraki lub ci nieboracy, tych nieboraków, tym nieborakom, tych nieboraków, tymi nieborakami, o tych nieborakach.

Nieboski — nieboszczyk — nieboszczka. Znaczenie: 1) N. = nie należący do Boga, nie stworzony przez Boga, 2) N. = niebogaty, biedny, stąd: nieboszczyk = biedny.

Zwrot: wygląda, jak nieboskie stworzenie = wygląda pokracznie, dziwacznie.

Nieboszczka, nie: niebożka, ani: nieboszka. Formy: lp tej nieboszczce (nie: nieboszce), młm te nieboszczki, dlm tych nieboszczek.

Nieboszczyk.

Zwrot: być nieboszczykiem (żart.) = osłabnąć z pijaństwa, urznąć się.

My już nieboszczyki, a on pije dalej. Mp.

Niebożę — niebożatko. Formy: lp to niebożę, tego niebożęcia, temu niebożęciu...; lm te niebożęta, tych niebożąt, tym niebożętom...

Nie bój(cie) się = na pewno.

Dam ja ci po skórce, nie bój się! Polska w niewoli, nie bójcie się. Polska nie wasza! Dqbr.

Nie być niczym, jak... (!) = być tylko...

Cała ta historia jest tylko udaną komedią (nie) nie jest niczym, jak...).

Niebyły. Ob. Niebywały.

Zwrot: Uważać coś za niebyłe.

Niebył, dop. tego niebytu.

Niebytność.

Zwrot: w niebytność lub w niebytności = podczas niebytności.

On w niebytności pana zwykł sam przyjmować i zabawić gości. Mick. W niebytności Wojskiego Woźny po kryjomu kazał stoły z wieczerzą powynosić z domu. Mick.

Niebywały, — niebyły. Znaczenie. 1) niebywały = który jeszcze nie był, którego jeszcze nigdy i nigdzie nie było, nadzwyczajny, niezwykły, rzadki, 2) niebyły = który nie był, nie istniał (tylko w wyrażeniu: uważać coś za niebyły).

Niebywała okazja.

Niechający, nie: niechąco (JP 21, 30).

Niechcenie.

Zwrot: z niechcenia lub częściej: od niechcenia. Z niechcenia dotknął ręką albumu. Zerom. Nogę zdawały się muskać ziemię z niechcenia. Sięrosz.

Niechęć do kogo, do czego.

Jego niechęć do nowych znajomości. I. Dqbr

Niechętny — Składnia: 1) N. komu, czemu, częściej: dla kogo, dla czego lub względem kogo, czego (na oznaczenie osoby lub rzeczy, do której czuje się niechęć), 2) N. czego = nie lubiący czego, unikający czego.

1. Niechętny był dla żeromskiego. Sienk. 2. Ludy niechętnie nowych dziejów. Zerom.

Niechluj ten (nie: ten niechluj) — niechlujny. Formy: dlp tego niechluj, wlp niechluj!; młm ci (te) niechluj.

Niecić (niedok.) — zaniecić, wzniecić (dok.). I Formy: 1) niecę, niecisz, nieci, niecimy..., niecą; nieć! niećcie!; niecący; niecyony, nieceni; niecił..., niecili, 2) zaniecę, wzniecę, jak: niecę. II Składnia: N. co — czym.

Nie cierpieć, nie: nie cierpić. I Formy: nie cierpię, nie cierpisz, nie cierpi, nie cierpiemy..., nie cierpią; nie cierp!; nie cierpiący!; nie cierpiany, nie cierpiani; nie cierpią..., nie cierpieli, nie cierpiały. II Składnia: N kogo, czego, nie: co.

Nie cierpię takich żartów. Mp.

Niecierpliwie (się) (niedok.) — zniecierpliwie (się) (dok.). I Formy: 1) niecierpliwie, niecierpliwisz, niecierpliwim, niecierpliwimy...

niecierpliwią; niecierpliw! niecierpliwcie!; niecierpliwiący; niecierpliw! 2) zniecierpliwie, jak: niecierpliwić; zniecierpliwiony, zniecierpliwieni. II Składnia: 1) N. kogo, co — czym, 2) N. ś. kim, czym lub z powodu kogo, czego.

Niecierpliwość.

Zwroty: okazywać, objawiać niecierpliwość.

Niecierpliwy na co, rzadko: czego (dawn.).

Niecierpliwy na długie czekanie. Koń zarżał niecierpliwymi zwiokami. *Mick.*

Niecka (nie: necka) — niecułka (zdrobn.).

Formy: clp tej niecce, dlm tych niecek.

Niecułki na co.

Konrad na wszystko stawał się nieczuty. *Mick.*

Nieczynność = beczynność.

Rozum jego spoczywał w nieczynności. *Mochł.*

Niedaleki. Ob. Daleki. I Składnia: 1) N. od kogo, czego lub do kogo, czego, (zależnie od kierunku, w jakim ujmujemy stosunek oddalenia), 2) N. czego = bliski czego. II Znaczenie: 1) N. = niedaleko położony, bliski, 2) N. (! rus.) = ograniczony, tępy, głupi.

2. żąda boju tych ograniczonych (nie: niedalekich) bohaterów. *Brückner.*

Niedaleko — Składnia: 1) N. od kogo, od czego lub do kogo, do czego (zależnie od kierunku, w jakim ujmujemy stosunek oddalenia), 2) N. czego = blisko czego.

Był już niedaleko od wrót. *Sienk. cyt. PJ 10, 119.* Już niedaleko do domu Janek spytał, co się stało. *Nowak.* 2. Już byliśmy niedaleko domu.

Niedawno. Ob. Nie bardzo.

Zwroty: 1) nie tak dawno = niezupetnie dawno; 2) tak niedawno = bardzo niedawno.

Niedbały na co, rzadko: czego (dawn.). Por. Dbały, Dbać.

Szcześnie uczyniło ją niedbałą na to, co sobie kto pomyśli. *Nałk.* Złe z tym, kto krwie swej niedbały, na lekkość ją puszcza. *Mick. cyt. SW.*

Niedobitek — Formy: dlp tego niedobitka, młm te niedobitki (nie: ci niedobitkowie), dlm tych niedobitków.

Niedobór, dlp tego niedoboru.

Zwrot: pokryć niedobór. *SF.*

Niedobry — niedobrze.

Zwroty: 1) tak niedobry, tak niedobrze = tak zły, tak źle; 2) nie tak dobry, nie tak dobrze.

Niedociągnięcie lub niedociągnięcie. Ob. Ciągnąć.

Aby tylko pochwylić, gdzie leżało niedociągnięcie. *Grusz.*

Niedocieczony = którego nie można dociec. Ob. Nieporównany.

Niedoczekanie, tylko w wyrażeniu: niedoczekanie twoje (wasze).

Niedoczekanie wasze! Raz się wyprzągłszy z tego jarzma, drugi raz w nie karku nie nagnę. *Krasz. cyt. SW.*

Niedojo = niedojoła, ślamazara. Formy: lp ten niedojoła, tego niedojoły, temu niedojołdzie, tego niedojoł, niedojo! tym niedojoła, o tym niedojołdzie; lm te niedojoły, tych niedojołów, tym niedojołdom...

Niedojrzały do czego = niedorośli do czego. Ob. Dojrzeć — dojrzeć.

To jest człowiek niedojrzały do takich zadań. *Mp.*

Niedojrzały = którego dojrzeć nie można. Ob. Dojrzeć — doglądać. Ob. Nieporównany.

W wyżynach niedojrzałych. *Dygg.*

Niedojoła — niedojoły, nie: niedojołci. Formy: lp ten niedojoła, tego niedojołci, temu niedojołde, tego niedojołce, niedojoł! tym niedojołką, o tym niedojołdze; lm te niedojołci (rzadziej: ci niedojołdzy), tych niedojołców (rzadziej zwykle w rz: niedojoł), tym niedojołom, tych niedojołców (niedojołci, rz.), niedojołci! tymi niedojołkami, o tych niedojołcach.

Wy dziady, niedojołci! *Mick.* Przysporzycie krajowi kalekich niedojołców. *Danił.*

Niedojołnieć (niedok.) — zniedojołnieć (dok.).

I Formy: 1) niedojołnieję, niedojołniejesz...; niedojołniej!; niedojołniejący; niedojołniał..., niedojołnieśli, 2) zniedojołnieję, jak niedojołnieję; zniedojołniały, zniedojołniałi; zniedojołniał..., zniedojołnieśli.. II Składnia: 1) N. od czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej), N. z czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej). Por. Grubieć, Marznąć.

1. Zniedojołniał od przepracowania. 2. Zniedojołniał ze starości, z choroby.

Niedomagać (w znaczeniu twierdzącym) (= chorować) — zaniemóc (dok.). I Formy: 1) niedomagam, niedomagasz...; niedomagaj!; niedomagający; niedomagał, 2) zaniemogę, zaniemożesz...; zaniemóż! zaniemóźcie!; zaniemomógłszy; zaniemomógł. II Składnia jak w czasowniku: chorować.

Niedopuszczalny.

Zwrot: z ustawy niedopuszczalny. *Kod. Post. Cyw.*

Niedorośli do czego. Ob. Dorosły

Szczeniaki niedorośle do trudów wojennych. *Strug.*

Niedorozwój — niedorozwinięty. Znaczenie: 1) niedorozwój = brak normalnego rozwoju duchowego lub fizycznego, 2) niedorozwinięty = cierpiący na brak normalnego rozwoju duchowego lub fizycznego.

Niedorzeczny — niedorzeczność.

Zwroty: 1) niedorzeczność popełnić, zrobić. *SF.* 2) niedorzeczności pleść, wygadywać. *SF.*

Niedosięty lub niedosiężny albo niedosięgnięty lub niedosiągnięty = którego nie można osiągnąć. Ob. Nieporównany.

Niedostatek, dlp tego niedostatku.

Niedostawać (nieosob.) — dostać (dok.) = brakować (w znaczeniu twierdzącym). Por. Nie dostawać. I Formy: 1) niedostaje; niedostawało, 2) niedostanie, niedostało. II Składnia: N. komu — czego = brakuje.

Ptasiego tylko niedostaje mleka. Pani Krystynie zaczęło już niedostawać sił. *Goet.*

Nie dostawać (niedok.) — nie dostać (dok.) = nie otrzymać (w znaczeniu przeczącym)

Składnia: nie dostawać (nie dostać) czego. Nie dostałem jeszcze listu. *Mp.*

Niedostępny — niedostępnie. Ob. Dostępny.

Składnia: 1) N. dla kogo, dla czego, rzadko: komu, czemu (dawn.) = nieuchwytny dla ko-

go, dla czego, niezrozumiały dla kogo, 2) N. czemu = nie dopuszczający do siebie czego, daleki czemu.

1. To jest wyżyna (jego) duszy, niedostępna dla zwykłego talentu. *Przybysz*. Rzeczy niedostępne dla zwykłego oka. *Prus*. Pewne rzeczy będą dla niej niedostępne. *Nalk*. (Człowiek) o niedostępnym dla innych rozumie. *Nalk*. 2. Bolesciom, troskom niedostępne. *Mick*.

Zwroty: 1) tak niedostępny, tak niedostępnie = tak mało dostępny, tak mało dostępne, 2) nie tak dostępny, nie tak dostępne.

Niedościgły lub niedoścignięty, niedościgniony = którego nie można doścignąć, niezbadany, niepojęty. *Ob*. Nieporównany.

Nas wszędzie tożsamość łączy niedościgła. *Mick*. cyt. *SW*.

Nie dość na tym lub **nie dość tego**.

Nie dość na tym. *Siemk*.

Niedoświadczony = który nie doświadczył, który nie ma doświadczenia.

Jej raczka śmiała, bo niedoświadczona. *Korzen*. cyt. *SW*.

Niedowierzający — niedowierzająco. *Ob*. **Kojący — kojąco**.

Niedowierzająco ramionami poruszył. *Krasz*. cyt. *SW*.

Nie do zniesienia.

Ciężkie, nie do zniesienia bólesci. *Dąbr*.

Niedozór, dlp tego niedozoru.

Niedużo.

Zwroty: 1) tak niedużo = tak mało; 2) nie tak dużo = nie w tym stopniu dużo.

Niedziela — niedzielny, nie: niedzielni. *Formy*: dlp tej niedzieli, dlm tych niedziel.

Wszystkie czerwone kartki niedziel. *Kad*.

Zwroty: 1) całą niedzielę = w ciągu całej niedzieli (gdy się oznacza przeciąg trwania jakichś czynności bądź stanów trwałych); 2) w niedzielę, podczas niedzieli (gdy się oznacza jakąś część niedzieli, jako czas, w którym się coś robi lub dzieje); 3) z niedzielą na niedzielę = łąda niedzielą; 4) od niedzieli do niedziel = całymi niedzielami; 5) co niedziela lub co niedzielę, rzadziej: co niedzieli (nie: w każdą niedzielę) = za każdym razem, jak nadchodzi niedziela.

5. Posyłały po nich co niedzielę konie. *Dąbr*.

Niedźwiedz—niedźwiedzi (przym.). *Formy*: dlp tego niedźwiedzia, mlm te niedźwiedzie, dlm tych niedźwiedzi.

Niegdysiejszy (!) = będący niegdys, zaszły niegdys (PJ 35, 11).

Niegdys=pewnego czasu w przeszłości. *Ob*. **Kiedys**.

Niegodziwiec — *Formy*: wlp niegodziwce!, mlm ci niegodziwcy.

Nie inaczej, jak..., lub nie inaczej, niż... Ob. **Inaczej, Jak**.

Niekompetentny = niewłaściwy (prawn.).

Nieletni, nie: nieletny.

Nieład, dlp tego nieładu.

Zwrot: mieć co w nieładzie.

Miała włosy w nieładzie.

Nieładny — nieładnie.

Zwroty: 1) tak nieładny, tak nieładnie = tak brzydki, tak brzydko; 2) nie tak ładny, nie tak ładnie.

Niełaska—niełaskawy. *Ob*. Łaskawy. *Składnia*: niełaskawy dla kogo, dla czego.

Zwroty: 1) wpaść w niełaskę. *SF*; 2) niełaskę ściągnąć. *SF*

Niemal lub nieomal, omal (PJ 1, 119) = o mało, prawie że.

Niemcy (nazwa kraju). *Formy*: Niemcy, Niemiec, Niemcom, Niemcy, Niemcy! Niemcami, w Niemczech.

Byłem w Niemczech. Wróciłem z Niemiec (nie: z Niemczech).

Niemiec — niemiecki — niemieczyna (od: Niemiec) lub niemieczyna (od: niemiecki). *Formy*: lp ten Niemiec, tego Niemca, temu Niemcowi, tego Niemca, Niemcze! tym Niemcem, o tym Niemcu; lm ci Niemcy, tych Niemców, tym Niemcom, tych Niemców, Niemcy! tymi Niemcami, o tych Niemcach.

Niemieć (= stawać się niemym)—oniemieć (dok.). *I Formy*: 1) niemieje, niemiejesz, niemieje..., niemieją; niemiej! niemiejcie!; niemiejący; niemiał..., niemieli, niemiała, 2) oniemieje, jak: niemieje. *II Składnia*: 1) N. z czego = niemieć z powodu czego, 2) N. przed kim, przed czym = niemieć wobec kogo, wobec czego, 3) N. na co = niemieć na widok czego.

1. Oniemiał z oburzenia. 2. Przed tobą niemieja. 3. Na ten widok oniemiał ze zdziwienia.

Niemilo lub niemile. *Ob*. Miło — mile.

Czuł się niemile skłopotany. *Kruczk*.

Niemniej niż lub niemniej jak, lepiej: przynajmniej.

Niemniej jednak, nie: tym niemniej.

Niemoc — niemocny. *Formy*: mlm i blm te niemoce.

Zwroty: 1) dźwignąć się z niemocy. *SF*; 2) niemoc składa kogo. *SF*.

Niemowa (r. wsp.) — *Formy*: lp ten (ta) niemowa, tego (tej) niemowy, temu (tej) niemowie, tego (tę) niemowę, niemowo! tym (tą) niemowa, o tym (tej) niemowie; lm ci (te) niemowy, tych niemowów (rż: niemów), tym niemowom, tych niemowów (rż: te niemowy), tymi niemowami, o tych niemowach. **Niemowlę** — niemowlątko (nie: niemowiatko) — niemowlęcy — niemowlęctwo. *Formy*: lp to niemowlę, tego niemowlęcia, temu niemowlęciu...; lm te niemowlęta, tych niemowląt, tym niemowlętom, tymi niemowlętami,...

Nieвозмоny. *Ob*. **Możliwy**.

Nieвозмоny. *Ob*. **Możliwy**. *Składnia*: 1) N. dla kogo (na oznaczenie osoby; czyją możliwość coś przekracza), 2) N. do czego (na oznaczenie czynności bądź stanu, do których coś się nie nadaje), 3) N. na co (na oznaczenie zewnętrznych okoliczności, na które się coś nie nadaje).

2. Powódź niemożliwych do wyrażenia światów. *Iwasz*. Dzielita mnie przepaść niemożliwa do przebycia. *Zapol*.

Zwrot: niemożliwe(y)m jest, żeby... (!) = niemożliwa rzecz, żeby...

Ob. * *Zdania* podrzędne podmiotowe.

Niemy — *Składnia*: 1) N. z czego (na oznaczenie przyczyny niemoty), 2) N. na co =

reagujący niemotą na co (na oznaczenie przedmiotu, wobec którego ktoś jest niemy)

1. Niema z żalu. *Mick.* 2. Niemy na nasze prośby. *Mp.*

Nienaruszenie (rzeczown.).

Zwrot: pozostawać w nienaruszeniu (!) = pozostać nienaruszonym.

Wyrok pozostaje nienaruszony (nie: pozostaje w nienaruszeniu).

Nienawidzić (rzadko: nienawidzieć) — znienawidzić. I Formy: nienawidzę, nienawidzisz, nienawidzi, nienawidzimy..., nienawidzą; nienawidź! nienawidźcie!; nienawidzący; nienawidził..., nienawidzili, rzadko: nienawidział, nienawidzieli.

Znienawidziłem. *Żerom.* Nienawidzieć. *Siedl. Malacz.*

II Składnia: N. kogo, czego, nie: kógo, co.

Nienawidzi on króla, jak diabeł święconej wody. *Sienk.* Ja całą duszą nienawidzę fabryk. *Reym.* Zaczęłam jej nienawidzieć. *Malacz*

Nienawistny dla kogo, rzadziej: komu (dawn.).

Walery cię kocha i ty nie jesteś mu nienawistną. *Cyt. SW.*

Nienawiść — Składnia: 1) N. do kogo, rzadziej: dla kogo; dawn.: ku komu, 2) N. do czego, nie: dla czego; dawn.: ku czemu.

1. Budziła się wściekła do utana nienawiść. *Choyń.* Taką do niej odczuwał nienawiść. *Sienk.* 2. Uczułem nienawiść do tego wszystkiego. *Żerom.* Nienawiść do gór. *Żerom.* By wzbudzić ku sobie nienawiść. *Siedl.* Czuję dla tego kraju nienawiść. *Makusz.*

Zwroty: 1) czuć, żywić nienawiść do kogo (dla kogo); 2) pałać nienawiścią do kogo; 3) budzić w kim nienawiść do kogo (dla kogo).

2. Pałał do psa nieprzejednaną nienawiścią. *Wikt.*

Nienawykił (ale: nie nawykł) — Składnia:

1) N. do kogo, do czego, nie: czego (dawn.), 2) N., aby...

1. Ręce nienawykił do oficerskiego stopnia. *Prus* Ona, nienawykiła nurków, już się zachłysnęła. *Mick. cyt. SW.* 2. Nienawykił, aby mu się operano, gniewny był strasznie. *Krasz. cyt. SW.*

Nieobecność. Ob. Niebytność.

Zwroty: pod nieobecność lub w nieobecność = podczas nieobecności, ale: w obecności, nie w obecność.

Pod jej nieobecność pani Barbara nie mogła nie zauważyć zaniedbania. *Dąbr.*

Nieobiecujący — nieobiecująco Ob. Kojący — kojąco.

Nie obliczony = którego nie obliczono, ale. nieobliczony = którego nie można obliczyć, nie dający się obliczyć, nieobliczalny Ob. Nieporównany.

Nieodrodny, nie: nieodrodni, ale: przyrodni. **Nieodzowny** dla kogo.

Społeczne życie jest dla niego nieodzowne. *Lel.*

Nieodżałowany = którego nie można odżałować. Ob. *Imięśłów w znaczeniu przymiotnika.

Nieomal = niemal,omal.

Nie omieszkać (dok.) — nie omieszkiwać (niedok.). I Użycie: tylko z przeczeniem.

II Formy: 1) nie omieszkać, nie omieszkać..., nie omieszkać!; nie omieszkaćszy; nie omieszkał, 2) nie omieszkuje, nie omieszkuje..., nie omieszkuje, nie omieszki-

wał. III Składnia: nie omieszkać czego (nie: co) zrobić.

Nie omieszkaamy nadesłać panom potwierdzenia. *Cyt. PJ 10, 128*

Niepamięć czego lub o czym.

Zwroty: 1) puścić w niepamięć. *SF.* 2) iść w niepamięć. *SF.*; 3) zalegać w niepamięci.

Wspomnienie zalegało w niepamięci. *Dąbr.*

Niepamiętny — I Znaczenie: 1) N. = niepomyślny nie pamiętający, 2) N. = ten, o którym nie pamiętają. II Składnia: 1) N. czego = nie pamiętający czego, 2) N. na co = nie baczący na co.

1. Serce krzywd niepamiętne bratnich. *Wysp. cyt. SW.* 2. Niepamiętny na doznane dobrodziejstwo.

Niepewny—I Formy: niepewny i niepewien, forma pierwsza ma nieograniczony zakres składniowego użycia w zastosowaniu do rodzaju męskiego lp, a formy drugiej używa się tylko w orzeczniku bądź okolicznikowej przydawce. Ob. Godny, godzien. II Znaczenie: 1) N. = budzący niepewność, zawodny, wątpliwy, 2) N. = nie mający pewności czego. III Składnia: 1) N. czego = nie mający pewności czego, 2) N. z powodu czego = wątpliwy, zawodny z powodu czego.

Zwroty: 1) niepewny dnia ani godziny. *SF.*; 2) niepewne (niepewnym) jest, kto... (!) = niepewna rzecz, kto...

Ob. *Zdania podrzędne podmiotowe.

Niepijący = kto ma zwyczaj niepicia.

Niepijący jesteście? *Goet.*

Nie pocieszony — Znaczenie: 1) N. = którego jeszcze nie pocieszono, 2) N. (niepocieszony) = którego nie można pocieszyć.

1. Odjechał nie pocieszony 2. Niepocieszona wdowa. *SW.*

Niepodatny — Znaczenie i składnia: 1) N. do czego = niezdatny do czego, 2) N. na co = nie reagujący na co, nie poddający się czemu.

1. Ciekali po drzewie, do urabiania niepodatnym. *Malacz.* 2. Niepodatny na żadne przestrogi.

Niepodobieństwo.

Zwrot: niepodobieństwo (jest) robić co. nie: czego.

Zrobić to na jutro jest niepodobieństwem. *Cyt. SW.*

Niepodobny — I Znaczenie: 1) N. do kogo, do czego = nie mający z kim, z czym podobieństwa, 2) N. dla kogo = niemożliwy dla kogo.

1. Te prawdy są do pojęcia niepodobne. *Mick. cyt. SW.* 2. Taki przeskok dla wielu jest niepodobny. *Krasz. cyt. SW.*

Zwroty: 1) nie podobna (nie: niepodobne, ani: niepodobnym) jest co (nie: czego) robić; 2) komuś jest niepodobne co robić.

1. Nie podobna tego słuchać. 2. Wodzie nie podobna zawrócić wstecz do źródła. *Dąbr.*

Nie pohamowany — Znaczenie i składnia:

1) N. przez kogo, przez co = którego ktoś lub coś nie pohamowało, 2) N. (niepohamowany) w czym = którego nie można pohamować, niepomiarowany, gwałtowny. Ob. *Imięśłów w znaczeniu przymiotnika.

Nie pojęty — Znaczenie i składnia: 1) N. przez kogo = którego ktoś nie pojął, 2) N. (niepojęty) dla kogo = nie dający się po-

jąć, nieuchwytny, niezrozumiały. Ob. Niepoznany.

2. Z niepojętym nawet dla serca artysty uczuciem. *Bartk.*

Niepokoić—I Formy: niepokoję, niepokoisz, niepokoi, niepokoiemy..., niepokoją; niepokój! niepokójcie!; niepokojący; niepokojony; niepokoił. II Składnia: N. kogo, co — czym.

To wszystko mnie niepokoi. *Krasin. cyt. SW.*

Niepokoić się — Składnia; 1) N. ś. czymś, co jest lub było, 2) N. ś. o coś, co będzie.

1. Niepokoję się obecnym stanem jego zdrowia. *Mp.* 2. Niepokoję się o jego przyszłość. *Mp.*

Niepokojący dla kogo — niepokojąco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Zjawisko niepokojące dla psów. *Bartk.* Te niepokojąco głębokie oczy. *Ostr.*

Nie pokonany — Znaczenie i składnia: 1) N. przez kogo = którego nie pokonano, 2) N. (niepokonany) dla kogo = którego nie można pokonać, nie dający się pokonać. Ob. * Imiesłów w znaczeniu przymiotnika.

Niepokój, dlp tego niepokoju. Składnia: 1) N. kogo, czego (na oznaczenie osoby lub narządu życia duchowego, który się niepokoi, np. niepokój rodziców o dzieci; niepokój serca, 2) N. czego = obawa czego (na oznaczenie czegoś, czego się ktoś boi, np. niepokój utraty zdrowia), 3) N. o kogo, o co (na oznaczenie osoby lub rzeczy, ze względu na którą czegoś się ktoś boi, np. niepokój o zdrowie), 4) N. przed kim, przed czym (na oznaczenie osoby lub stanu, przed którymi się ktoś w niepokoju cofa, ustępuje).

2. Pragnienie zatrzymania siebie i niepokój utraty. *Chmiel. cyt. SW.* 3. Niepokój o żonę. *Dąbr.* Z niepokojem o jej bezpieczeństwo. *Nałk.* 4. Niepokój przed jutrem bez roboty, przed niedzą. *Reym.*

Zwroty: 1) czuć niepokój; 2) być ogarnionym niepokojem; 3) niepokój kogo ogarnia; 4) niepokój kimś miota.

1. Poczut niepokój. *Malacz.* Ogarnął go niepokój. *Parand.* 4. Miotana niepokojem. *Dąbr.*

Niepołomice (nazwa miejscowości) — niepołomicki, nie: niepołomski (gwar.), ale: Puszczą Niepołomska (JP 10, 60).

Nie pomiarkowany — Znaczenie i składnia: 1) N. przez kogo, przez co = którego ktoś lub coś nie pomiarkowało, 2) N. (niepomiarkowany) w czym = nie dający się w niczym pomiarkować, niepowściągliwy. Ob. * Imiesłów w znaczeniu przymiotnika.

Niepomny. Ob. **Niepamiętny**.

Niepomyślny — niepomyślnie, w wymowie: niepomysłny — niepomysłnie.

Niepopłatny, nie: niepopłatni.

Nieporadny (nie: nieporadni) = nie umiający sobie (po)radzić.

Nieporozumienie — Składnia: 1) N. z kim, z czym (na oznaczenie osoby lub rzeczy, z którymi ktoś jest w nieporozumieniu), 2) N. między kim a kim (na oznaczenie osób, które mają z sobą nieporozumienie), 3) N. o kogo, o co (na oznaczenie osoby lub rzeczy, które wywołują nieporozumienie).

Zwykle nieporozumienie z klientem o kości *Bartk.* Zaszło między nimi jakieś przykre nieporozumienie.

Zwroty: 1) zachodzi nieporozumienie. *SF*; 2) przychodzi do nieporozumienia; 3) wywołać nieporozumienie. *SF*; 4) usunąć nieporozumienie.

Nieporządk (!) = rozruchy, zaburzenia, zamieszki (z ros. bezporiadki. PJ 10, 103).

Niepostrzeżony — niepostrzeżenie. Ob. **Kojący** — kojąco.

Wymknął się niepostrzeżenie.

Nie poświęcony (!) = nie wtajemniczony (z ros. nieposwiaszczonnyj).

Niepoznanie (rzecz.).

Zwrot: coś jest do niepoznania lub coś jest nie do poznania.

Rysy jej zmieniały się do niepoznania. *Żerom.*

Niepożyty = niezniszczalny, wytrzymały. Ob.

Niespożyty.

Nieproporcjonalny do czego. Ob. **Proporcjonalny**.

Nieprzekraczalny = coś, czego nie można przekroczyć.

Nieprzekraczalny (nie: nieprzekroczony) termin płatności weksla. *Cyt. Szwed.*

Nie przewyciężony — Znaczenie: 1) N. przez kogo = którego ktoś nie przewyciężył, 2) N. (nieprzewyciężony) = nie dający się przewyciężyć.

Nieprzyjaciel — Formy: odmienia się jak: przyjaciel.

Zwrot: zabyty (=zawzięty) nieprzyjaciel czego. Nieprzyjacielem zabitym był fajki. *Mick.*

Niepunktualny w czym — niepunktualność w czym.

Niepunktualność w obowiązku to śmierć przedsiębiorstwa. *Siedl.*

Nie'raz, nie: niera'z, tylko w przeciwstawieniach, np. nie ra'z, ale dwa razy (JP 1, 258).

Nierówno — nierównie. Znaczenie: 1) nierówno (przeciwieństwo do: równo) = krzywo, niepłasko, nie w równej liczbie, 2) nierównie = nieporównanie, znacznie, bardzo.

1. Pisze nierówno. Deska leży nierówno. 2. Nierównie większy. Nierównie więcej gwałtowny. *Stasz.*

Nieruchomo, rzadziej: nieruchomie.

Przesiedziała cała tę noc przy oknie nieruchomo. *Bał. cyt. SW.* Nieruchomie dzierząc dziób zadarty. *Mick.* Stali nieruchomie. *Reym.* Rudny leżał nieruchomie. *Danił.* Stojąc nieruchomo między drzwiami. *Goet.*

Nieruchomy.

Zwrot: Siedzi nieruchomy lub nieruchomo. Siedział przybity nieruchomy. *Kruczk.*

Nierychło, rzadziej: nierychle.

Nie rzecz coś robić (!) = nie godzi się, nie uchodzi, nie wypada czegoś robić, nie miejsce coś robić (z ros. nie diefo czto nibud' dielat')

Niesforny (nie: niesworny) — niesformie.

Niesiony—Składnia: 1) N. przez kogo, rzadko: od kogo (arch.) (na oznaczenie osoby, która niesie), rzadziej: przez co, b. rzadko: od czego (arch.), 2) N. czym (na oznaczenie rzeczy, która niesie), 3) N. od czego (na oznaczenie przyczyny, która unosi).

1. Ranny wódz, niesiony przez żołnierzy, zmarł na ich rękach. 2. Biegi niesiony ciekawością. 3. Biegi jak chmura niesiona od wiatru. *Żerom.*

Nieskłonny do czego. Ob. Skłonny.

Nieskłonna do entuzjazmu. *Nałk.*

Nieskończoność.

Zwroty: 1) ciągnąć (się) do nieskończoności, nie: w nieskończoność. *Kr. 1, 93*; 2) powtarzać (się) do nieskończoności, nie: w nieskończoność. *Kr. 1, 93.*

Niesławnie.

Zwroty: 1) tak niesławnie = tak haniebnie; 2) nie tak sławnie = niezpełnie sławnie.

Niesłuszny — niesłusznie.

Zwroty: 1) tak niesłuszny, tak niesłusznie = tak fałszywy tak fałszywie; 2) nie tak słuszny, nie tak słusznie = niezpełnie trafny, niezpełnie trafnie.

Niesmak do kogo, do czego; dlp tego niesmaku.

Zwroty: 1) budzić niesmak. *SF*; 2) pozostawić po kim, po czym niesmak. *SF.*

Niesnaski (tylko w lm), nie: nieznaski; dop. tych niesnasək, nie: niesnasków.

Zwrot: siać niesnaski. *SF.*

Niespodziany lub niespodziewany — niespodzianie lub niespodziewanie.

Ruch niespodziany wszczął się na końcu stoła. *Mick.* Niespodziewanie. *Zerom.* Niespodziewanie ją zredukowano. *Perz.*

Niespokojny o kogo, o co.

Niespokojna o podwieczorek. *Dąbr.*

Niespożyty lub niepożyty.

Niespożyte skarby młodości. *Sierosz* Siła niespożyta. *Zerom. JP 15, 93.* Niespożyte, niewyżytkowane źródła. *Ostr.*

Niesprawiedliwość:

Zwroty: 1) popełnić niesprawiedliwość. *SF*; 2) dopełnia się niesprawiedliwości. *SF*; 3) krzycząca niesprawiedliwość. *SF.*

Nieswój — nieswojo.

Zwroty: ktoś jest nieswój, czuje się nieswojo = czuje się niedobrze (duchowo lub fizycznie).

Nieszawa — nieszawski.

Nieszczęsny — Znaczenie: 1) N. = niosący nieszczęście, 2) N. = nieszczęśliwy, doznający nieszczęścia.

1. Przypomniał mi tę nieszczęsną kłótnię. 2. Nieszczęsny, kto dla ludzi głos i język trzodzi. *Mick.* Ziemię nieszczęsną. *Reym. cyt. PJ 10, 120.* Cóż się stanie z tym chłopcem nieszczęsnym? *Zerom.*

Nieszczęście.

Zwroty: 1) spada nieszczęście na kogo, na co. *SF*; 2) odwrócić od kogo, od czego nieszczęście. *SF*; 3) sprowadzić na kogo, na co nieszczęście; 4) na nieszczęście lub nieszczęściem. *SF*; 5) szczęście w nieszczęściu. *SF*; 6) jak półtora nieszczęścia.

1. Nieszczęście spaść może. *Dąbr.* 4. Nieszczęściem trać krzaki suchego agrestu. *Mick.*

Nieszpory (tylko w lm) — nieszpory; dop. tych nieszporów, nie: nieszpór.

Zwroty: 1) odprawiać nieszpory; 2) odśpiewywać nieszpory.

Nieść (jednokr.) — nosić (wielokr.), rzadko: naszać. Formy: 1) niosę (nie: niesę), niesiesz, niesie, niesiemy... niosą (nie: niesą); nieś! nieście!; niosący; niesiony, niesieni; nioś! nioś! nioś! (nie: nioś! nioś!), nioś! nioś! nioś! 2) noszę, nosisz, nosi, nosimy...; noszą; noś! noście!; noszący; noszony; noszeni; nioś! nioś! nioś! 3) na-

szam, naszasz, nasza...; naszają; naszaj!; naszający; naszał.

Dawno już pasów nie naszał. *Mick.*

Nieśmiało lub nieśmieiele.

Blade słoneczko gdzieś tam się pokazało nieśmieiele. *Kruczk.*

Nie śmie (! z niem. darf nicht) = nie powinien (JP 8, 127).

Suknia nie powinna być brudna (nie: nie śmie być brudna).

Nieświadomy czego — nieświadomość czego.

Nieświadomi przyszłości. *Dyg.*

Zwrot: grzeszyć nieświadomością. *SF.*

Nieśwież — nieświejski; dop. Nieświeża.

Nie tajno. Por. Tajnie.

Zwrot: nie tajno mi, że... = wiadomo mi, że...

Nietakt — nietaktowny, dlp tego nietaktu.

Zwroty: 1) popełnić nietakt; 2) dopuścić się nietaktu.

Nietknięty, nie: nietknięty (daw.). Ob. Dotknięty.

Nie to (! rus.) = inaczej.

Inaczej (nie: nie to) było za dawnych czasów.

Nietoperz, nie: nietopyrz, ani: niedoperz, ani: niedopierz; dlp tego nietoperza.

Nietrafny — nietrafnie.

Zwroty: 1) tak nietrafny, tak nietrafnie = tak chybiony, tak błędny; 2) nie tak trafnie = niezpełnie trafnie.

Nieudały lub nieudany = 1) ten, co się nie udał, bezskuteczny, daremny, 2) nieudany = szczery.

1. Nieudały szturm. *Sienk.* Kwasny wrócił z owej nieudanej misji. *Batuc.* Nieudana wyprawa. 2. Dowody nieudanej sympatii. *Cyt. SW.*

Nieudolny do czego.

Wyrazy nieudolne do oddania mocnego uczucia. *Cyt. SW.*

Nieufność — Składnia: 1) N. do kogo, rzadziej: dla kogo (na oznaczenie osoby, której się nie ufa). Ob. Nienawiść, 2) N. do czego, nie: dla czego (na oznaczenie rzeczy, której się nie ufa), 3) N. w co = brak wiary w co (na oznaczenie rzeczy, której się nie ufa).

1. Nieufność do otoczenia kazała mu być ostrożnym. 2. Nieufność do tej sprawy powstrzymywała go od decyzji. 3. Przez tę nieufność we własne siły. *Grusz.*

Nieufny — nieufnie, — nieufność. Składnia:

1) N. komu, dla kogo lub względem kogo (na oznaczenie osoby, której się nie ufa), 2) N. czemu, w co lub względem czego, nie: dla czego (na oznaczenie rzeczy, której się nie ufa).

Nie ugaszony — Znaczenie: 1) N. = którego nie ugaszono, nieugasił, 2) N. (nieugaszony) = który się nie daje ugasić, nieugaszalny. Ob. Nieprzewyciężony.

Nie ugięty — Znaczenie: 1) N. = który się nie ugiął, 2) N. (nieugięty) = ten, który się nie daje ugiąć, wytrzymały (w związku z tym znaczeniem tworzy się przysł.: nieugięcie). Ob. Nieprzewyciężony.

Nie unikniony lub nie uniknięty. Znaczenie: 1) N. = ten, którego nie uniknięto, 2) N. (nieunikniony...) = ten, którego nie można uniknąć, nie dający się uniknąć. Ob. * Imiesłów w znaczeniu przymiotnika.

Nieusłuchany = który nie słucha, nieposłuszny.

Tomaszek był psotny, nieusłuchany. *Dąbr.*

Nieużytkowy = nieużytkowy. Znaczenie: 1) nieużytkowy — nie będący w użytku, np. ziemia nieużytkowa, 2) nieużyteczny = nie przynoszący użytku, bezużyteczny, niezdalny do niczego, np. ziemia nieużyteczna.

Niewart czego.

Zwroty: 1) niewart złamanego szeląga, funta kłaków (tryw.), *SF* = niewart nic; 2) nie wart butów komu czyścić, nie wart rozwiązać komu rzemyka u trzewika. *SF*.

Nie warto czego (nie: co) robić.

Niewczesny.

Wyrażenie: niewczesne zarty = żarty nie w czasie, nie na miejscu, niewłaściwe.

Niewiadomy = nieznany.

Człowiek niewiadomego nazwiska. *PJ 1, 90.*

Niewiasta — niewieści (przym.). Formy: *clp* i *mjsclp* (o) niewieście, nie: (o) niewiaście.

Niewidoczny dla kogo.

Zwrot: niewidoczny dla oka.

...krzywd, niewidocznych dla obcego oka. *Sierosz.* Mordowaliśmy różnych Indian, wszędzie obecnych, choć niewidocznych dla oka. *Kad.*

Niewidzialny komu, częściej: dla kogo.

...światu niewidzialne. *Mick.* Okruch niewidzialny dla oka. *Bartk.*

Niewidziany. Ob. **Niesłuchany.**

Niewiedziany = o którym nie wiemy.

W ciągłej niewiedzianej pracy. *Nałk.*

Niewiele — Składnia jak: wiele.

Zwroty: 1) tak niewiele = tak mało; 2) nie tak wiele = nie tak dużo.

Niewiniątko to, nie: niewinniątko.

Niewłaściwy (prawn.) = niekompetentny.

Sąd ten jest, oczywiście, niewłaściwy. *Kod. Post. Cyw.*

Niewola — niewolnik — niewolnica, — niewolnictwo, — niewolniczy — niewolniczość. Znaczenie: 1) *N.* = brak wolności, poddaństwo, 2) *N.* = miejsce, gdzie trzymają więźtych na wojnie jeńców.

Zwroty: 1) brać kogo do niewoli lub w niewolę = uprowadzać do miejsca niewoli; 2) brać kogo w niewolę (przen.) = brać kogo w poddaństwo, w stan przymusu, podbijając kogo własnej woli; 3) dostać się do niewoli (o jeńcach); 4) dostać się w niewolę czyją = poddać się cudzej woli, dostać się pod czyj przymus.

1. Mieliliśmy zabrać do niewoli całą załogę. *Strug.* Oddziały mogły rzucić się na nieprzyjaciela, rozbroić go i wziąć w niewolę. *Moch.*

Niewprawny — niewprawnie.

Zwroty: 1) tak niewprawny, tak niewprawnie = tak niezdarny, tak niezdaranie; 2) nie tak wprawny, nie tak wprawnie = niezupełnie wprawny, niezupełnie wprawnie.

Nie wyczerpany — Znaczenie: 1) *N.* przez kogo = którego ktoś nie wyczerpał, 2) *N.* (niewyczerpany) w czym = obfitujący w co. 2. Psoćli będąc niewyczerpanym w pomysłach. *Wikt.*

Niewysłowiony = którego nie można wysłowić, niewypowiedziany, nadzwyczajny.

Niewysłowiona wdzięczność moja dla matki. *Mp.*

Nie zachwiany — Znaczenie: 1) *N.* przez kogo = którego ktoś nie zachwiał, 2) *N.* (niezachwiany) w czym = wytrwały w czym.

2. W tym jednym był niezachwiany. *Parand.*

Niezadowolony z kogo, z czego, nie: kim, czym.

Ze wszystkiego niezadowolony. *Strug.* Był z niej niezadowolony. *Nałk.* Jeden z tych wiecznie ze wszystkiego niezadowolonych. *Malacz.* Niezadowolona z jego przyjazdu. *Grusz.*

Niezależny — niezależność, — niezależnie. Składnia: 1) niezależny, niezależność, niezależnie od kogo, od czego = niezawisły, niezawisłość, niezawisłe od kogo, od czego, 2) niezależny, niezależność, niezależnie wobec kogo, wobec czego = samodzielny, samodzielność, samodzielnie w stosunku do kogo, do czego.

1. Żyją jakoś niezależnie od tego. *Zapol.* 2. Niezależność wobec świata. *Nałk.*

Niezamieszkały — Znaczenie: 1) *N.* = ten, który nie zamieszkał, 2) *N.* = ten, którego nie zamieszkało, niezamieszkały.

1. Lud niezamieszkały. *SW.* 2. Pokój niezamieszkały.

Nie zaraz.

Zwrot: nie tak zaraz, nie: tak nie zaraz.

Niezbędny — *niezbędniejszy. Ob. **Konieczny**, **Potrzebny**, **Zdatny**. Składnia: 1) *N.* dla kogo, rzadziej: komu (gdy się wymienia rzecz, której się coś przydaje), 2) *N.* dla czego lub do czego (gdy się wymienia stan lub czynność, dla których zaistnienia jest coś potrzebne), 3) *N.* do 'czego (gdy się wymienia rzecz, do której się coś przydaje), 4) *N.* na co (gdy się wymienia okoliczność zewnętrzną, na którą się coś przydaje).

1. Jest to dla mnie niezbędne. 2. Jest to niezbędne dla mojego spokoju. Ile było niezbędne dla zachowania form salonowych. *Zerom.* Rzeczy niezbędne do życia. *Nowak.* Koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw. *Kod. Post. Cyw.* 3. Sznurowadło niezbędne do bucików. 4. ...gotówki, niezbędnej dla, sprawienia ubrania. *Zerom.* Walizka, niezbędna na tak częste podróże.

Wyrażenia: 1) niezbędny dla ruchu, dla spokoju, 2) niezbędny do utrzymania porządku.

Niezdara (r. wsp. ten lub ta) — niezdarny. Formy: *lp* ten (ta) niezdara, tego (tej) niezdary, temu (tej) niezdarze, tego (tę) niezdarę, niezdar! tym (tą) niezdarą, o tym (o tej) niezdarze; *lm* te niezdarzy, tych niezdarów, lub tych niezdar (w odniesieniu do kobiet), tym niezdarom, tych niezdarów lub te niezdarzy (w odniesieniu do kobiet), tymi niezdarami, o tych niezdarach. Ob. **Niedołęga**.

Niezdarzony — Znaczenie: 1) *N.* = który się nie zdarzył, nieudany, 2) *N.* = niezdarny, niezręczny.

1. Niezdarzone ciasto. 2. Niezdarzony kucharz.

Niezdalny — Składnia: 1) *N.* dla kogo, dziś rzadko: komu (gdy się wymienia osobę, której się coś nie przydaje), 2) *N.* do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia czynność,

stan lub rzecz, do której się coś przydaje), 3) N. na co (gdy się wymienia okoliczność zewnętrzną, na którą się coś przydaje).

2. Powietrze głuche, niezdatne do głosów oddźwięku. *Stasz.* Kilka kawalków (łodu), niezdatnych do niedźwiedziej nawigacji. *Matacz.*

Niezdolność, nie: niezdołność. Ob. **Zdolność**. Składnia: 1) N. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która zdolność posiada), 2) N. do czego, nie: na co (gdy się wymienia przedmiot zdolności).

2. Dziwna jest niezdolność człowieka do posuwania się w kierunku prostym. *Święt.*

Niezdolny, nie: niezdołny. Składnia: 1) N. do czego, nie: na co (dawn.), 2) N. co robić, nie: czego robić

1. Radziwiłł do takich rzeczy niezdolny. *Sienk.* Ludzie niezdolni do intryg. *Dabr.* 2. Niezdolny kochać nic i nikogo prócz siebie. *Korzen. cyt. SW.*

Niezgoda — Składnia: 1) N. kogo — z kim, 2) N. między kim a kim, 3) N. między kim (gdy się przytacza rzeczownik lub zaimek w lm).

3. Żeby się ta niezgoda między nami skończyła. *Sienk.*

Zwroty: 1) kość niezgody; 2) jabłko niezgody; 3) niezgodę siac.

Niezgraba (r. wsp.). Formy: ńp ten (ta) niezgraba, tego (tej) niezgraby, temu (tej) niezgrabie, tego (tę) niezgrabę, niezgrabo! tym (tą) niezgrabą, o tym (tej) niezgrabie; ńm te niezgrabyy, tych niezgrabów (w r. męsk.) lub tych niezgrab (w r. żeńsk.), tym niezgrabom, tych niezgrabów (w r. męsk.) lub te niezgrabyy (w r. żeńsk.), tymi niezgrabami, o tych niezgrabach.

Niezgrabny — niezgrabnie. Ob. **Zgrabny**, **Niezręczny**. Składnia: 1) N. do czego (gdy się wymienia przedmiot, z którym się ktoś nie potrafi zręcznie obchodzić), np. niezgrabny do szabli, zręczniejszy do pióra, 2) N. w czym (gdy się wymienia czynność, w której ktoś wykazuje brak zgrabności), np. niezgrabny w ruchach, niezgrabny w dowcipie.

Zwroty: 1) tak niezgrabny, tak niezgrabnie = tak niezręczny, tak niezręcznie; 2) nie tak zgrabny, nie tak zgrabnie = nie tak zręczny, nie tak zręcznie.

Niezgula — Formy jak: niezgraba.

Nieznajomy — Znaczenie i składnia: 1) N. komu = nieznan (dziś zwykle w odniesieniu do człowieka i jego głosu, dawniej w szerszym zastosowaniu), 2) N. z czym (!) = nie obeznany z czym.

1. Cudzoziemiec w Prusach nieznajomy. *Mick.* Nieznajoma, niewiadoma z kałuży wyciągnąłeś. *Orzesz. cyt. SW.* Naród litewski długo w Europie nieznajomy (dziś raczej: nieznan). *Mick. cyt. SW.* Nieznajomym ogniem pałam. *Mick.* (dziś raczej: nieznanym). *Cyt. SW.* Jakiś głos nieznajomy. *Mick.*

Zwroty: 1) ja z nim nieznajomy (! rus.) = ja go nie znam; 2) ja z tym nieznajomy (! rus.) = ja tego nie znam, ja z tym nie jestem obeznany.

Nieznany — Składnia: 1) N. komu, czemu = niewiadomy, nieznajomy komu, czemu, 2) N. dla kogo (rzadko) = niedostępny dla kogo. Ob. **Niedostępny**, 3) N. z czego (gdy się wymienia właściwość, która jest nieznaną).

1. Rodzaj architektury, obcym budowniczym nieznany. *Mick.* Ludziom nieznanie tajniki. *Mick.* Jakiś obcy człowiek nikomu nieznany. *Sienk.* Przygody nieznanie i ptakom. *Dyg.* 2. Martwe znasz prawdy, nieznanie dla ludu. *Mick.* 3. Nieznany z miejsca pobytu. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Niežnośny dla kogo — nieżnośnie.

Staje się nieżnośnym dla wszystkich. *Sierosz.* Był dla niej nieżnośny. *Iwasz.*

Niezręczny — niezręcznie. Ob. **Zręczny**, **Niezgrabny**. Składnia: 1) N. do czego (gdy się wymienia przedmiot, z którym się ktoś nie potrafi zręcznie obchodzić, np. niezręczny do koni), 2) N. w czym (gdy się wymienia czynność, w której ktoś wykazuje brak zręczności, np. niezręczny w chodzie, niezręczny w dowcipie).

Zwroty: 1) tak niezręczny, tak niezręcznie = tak niezdamy, tak niezdamnie; 2) nie tak zręczny, nie tak zręcznie = nie tak zgrabny, nie tak zgrabnie.

Niezrozumiały (= którego zrozumieć nie można) — niezrozumiale. Składnia: N. komu, częściej; dla kogo. Ob. **Niepojęty**.

...z dźwięków niezrozumiałych nikomu. *Sierosz.* Zupełnie dla siebie niezrozumiałe znaczki. *Orzesz. cyt. SW.*

Nigdy — Zakres użycia: tylko przy czasownikach zaprzeczonych; odpowiednikiem przysłówka: nigdy przy czasownikach twierdzących jest przysówek: z a w s z e.

Nigdy nie jest pewny. Zawsze jest niepewny.

Zwroty: 1) jakby nigdy nie = jakby nigdy nie się nie stało, spokojnie, obojętnie; 2) nigdy w życiu.

1. Idę jakby nigdy nie. *Kad.*

Nikara'gua — nikaraguański. Ob. **Mantua**. Formy: ta Nikaragua, tej Nikaraguy (dop.), tej Nikaragui (cel.), tę Nikaragų, Nikaraguo! tą Nikaragųą, w tej Nikaragui.

Nikiel (nie: nikel) — niklowy, — niklować. Formy: 1) dlp tego niklu, nie: nikla, 2) nikluje, niklujes...; nikluji!; niklujący; niklowany; niklował.

Niklowany — Znaczenie: 1) N. = który się znajduje w stadium niklowania (niedok.), 2) N. = którego właściwością jest, że musi być zawsze poniklowany (dok.).

2. Niklowany garnek.

Niknąć (niedok.) — zniknąć (dok.). Formy: 1) niknę, nikniesz, niknie, nikniemy..., nikną; niknij!; niknący; niknął lub nikł, niknąłem lub nikłem, niknęła lub nikła, niknęło lub nikło, niknęli lub nikli, 2) zniknę, jak: niknę.

Znikł w kłębach pyłu. *Mick.*

Nikt, nie: nicht. Formy: 1) nikt, nikogo, nikomu, nikogo, nikim, o nikim, 2) w mowie

potocznej także: nikogusieńko = zupełnie nikogo, nikomusieńko = zupełnie nikomu.

Nie zastali nikogusieńko. *Strug.*

Zwrot: nikt na świecie = zupełnie nikt.

Nikt na świecie o tym wiedzieć nie może. *Ma-kusz.*

Niktórędy (nie: nikąd) = żadną drogą.

Nimb, nie: nymb; dlp tego nimbu.

Zwrot: otoczyć kogo nimbem czego = otoczyć kogo siwą czegę.

Nimfa, nie: nymfa.

Niniejszy (nie: nieniejszy). Znaczenie: 1) N. = teraźniejszy, współczesny, 2) N. = ten oto, obecny.

2. Zawiadamiam niniejszym listem.

Niob ten = pukiel; dlp tego niobu.

Zwrot: robić, stroić nioby = stroić się, zachowywać się w sposób sztucznie wyszukany.

Niskąd (! gw.) = znikąd.

Niski — niższy, — nisko — niżej; młm (męskoosob.) niscy, niżsi.

Nisko (nazwa miasta) — niżański.

Niszczący — niszcząco. Ob. Kojący — kojąco.

Ten kwas działa niszcząco. *Mp.*

Niszczyć (nijak.) = ulegać zniszczeniu, niszczyć się. I Formy: niszczeję, niszczejesz, niszczejcie, niszczejemy..., niszczeją; niszczej! niszczejcie!; niszczejący; niszczał..., niszcze-li, niszczały. II Składnia: 1) N. od czego (zwykle gdy się wymienia przyczynę zewnętrzną niszczenia), 2) N. z czego (zwykle gdy się wymienia przyczynę wewnętrzną zniszczenia), 3) N. czym (gdy się wymienia przyczynę, — która przez powolne, stopniowe oddziaływanie powoduje zniszczenie). Por. Grubięć, Marznąć.

1. Zasiewy niszczyły od mrozu. 2. Ze starość niszczała nasz domek. 3. Marnotrawstwem niszczyła fortuny.

Niszczący (czynn.). I Formy: niszcę, niszcysz, niszczy, niszczymy..., niszczą; niszc! niszczie!; niszczący; niszczoney, niszczeni; niszczył..., niszczyli. II Składnia: N. kogo, co — czym.

Niszczy go nadmiernymi wydatkami

Nit, dlp tego nitu.

Nitka — niteczka.

Zwroty: 1) przemoknąć do nitki, *SF* = przemoknąć do ciała; 2) zgrać się do nitki, *SF* = zgrać się zupełnie; 3) dojść po nitce do kłębka, *SF* = dojść do wątku, po śladach do jądra rzeczy; 4) nie zostawić na kim suchej nitki, *SF* = całkowicie kogo oczernić; 5) wisieć na nitce, *SF* = znajdować się w niebezpieczeństwie.

1. Do nitki ostatniej przemokły. *Zerom.* 4. Prały chusty spraw ludzkich, nie zostawiając suchej nitki. *Wikł.*

Niuans (!) = odcień.

Niuńka = ślamazara.

Nazywał go ślimakiem i niuńką. *Danił*

Niwelacja.

Zwrot: wykonać (nie: przeprowadzić, z niem. durchführen) niwelację

Ni z tego, ni z owego = bez wyraźnej przyczyny.

Tak ni z tego, ni z owego. *Natk.*

Niż (spójn.). Składnia: spójnika: ni ż używa się przy stopniu wyższym przymiotników

lub przysłówków; w wyrażeniach z przeczeniem; nie zamiast ni ż posługujemy się także spójnikiem: ja k. Ob. Jak.

Lepszy rydz niż nic. *Przyst.*

Niżej. Ob. Nisko.

Niżeli = ni ż.

Niżli (nie: niżli) = niżeli.

Niższy. Ob. Niski.

no (wyrazek) nie wpływa na zmianę akcentu wyrazu poprzedzającego, np. po'wiedz — po'wiedz no, opo'wiedz — opo'wiedz no, po'kaz — po'kaz no.

Noc — Formy: wlp nocy!, młm te noce, nie: nocy (dawn.), dlm tych nocy, blm te noce, nie: nocy (dawn.).

Zwroty: 1) w nocy = w czasie nocy, w pewnym krótszym lub dłuższym, ale jednym momencie nocy; 2) nocą = w ciągu nocy, w ciągu większej lub mniejszej ilości następujących po sobie momentów bądź w czasie różnych momentów nocy, np. pracowałem nocą; nieraz budzę się nocą ze snu; 3) w noc — w nocy; 4) we dnie i w nocy; 5) dniem i nocą; 6) w dzień i w noc; 7) co noc lub co nocy = każdej nocy; 8) każdej nocy, pewnej nocy, tej nocy; 9) po nocy = po ciemku, wśród nocnych ciemności; 10) po nocy = po upływie nocy; 11) po nocach = w ciągu nocy; 12) do nocy = do nadejścia nocy; 13) do późnej nocy lub do późna w nocy; 14) na noc = na czas nocy; 15) o dwunastej, o pierwszej, o drugiej... w nocy, nie: w noc, ale: o pierwszej rano, o dwunastej wieczór. Ob. Rano, Wieczór; 16) z nocą = z nadejściem nocy; 17) noc zaskakuje; 18) noc idzie = noc nadchodzi; 19) z nocy dzień robić = w nocy pracować, w dzień spać; 20) podobne jak dzień do nocy; 21) życzyć komu dobrej nocy.

1. Pisuje zawsze tylko w nocy. *Makusz.* Przyjeżdżają po kogoś obcy ludzie w nocy. *Grusz.* 2. Czestokroć wymykał się nocą do dworów pańskich. *Mick. cyt. SW.* 3. W noc, gdy drzemie, oko się nie zmrzuza. *Mick. cyt. SW.* W noc ciepłą. *Bartk.* Nieraz w nocie wiosenne. *Bartk.* Pracuje we dnie i w nocy. 5. Konie, ludzie, armaty dniem i nocą płyną. *Mick. cyt. SW.* Trafność jechania w dzień i w noc. *Mick. cyt. SW.* 7. Co nocy pod oknem się zjawia. *Bartk.* 8. Poglądał każdej nocy na ten cud niebieski. *Mick. 9.* Kto tam dzwonił po nocy. *Grusz.* Nie chcąc po nocy posyłać Felicji. *Dąbr.* Co wam do głowy strzeliło przychodzić z tym do mnie po nocy. *Weyss.* 10. Po nocy dzień nadchodzi, po smutku wesele. 11. Gry po nocach. *Zerom.* Po nocach się śni. *Kad.* 12. Do nocy wszystko się skończy. 13. Do późnej nocy pisał. 14. Na noc kładą mi obrózkę. *Mick. cyt. SW.* 15. Wyjechałem o pierwszej w nocy. 16. Z nocą wszystko uciхло. *Mick.* 17. Zaskoczyła nas noc w drodze. 18. Noc idzie, trzeba wracać. *Dąbr.*

Nocja (!) = wiadomość, pojęcie.

Nocleg (nie: noclig) — noclegowy; dlp tego noclegu.

Noe — Formy: Noego, Noemu, Noego, Noem, o Noem.

Noga — nózka, — nożny. Ob. Ręka. Formy: dlp tej nogi, cłp tej nodze, mjsclp na tej nodze, młm te nogi, dlm tych nóg.

Zwroty: 1) zerwać się lub porwać się na (równe) nogi. *SF* = gwałtownie powstać; 2) (po)wstać na nogi, *SF* = podnieść się z położenia leżącego lub siedzącego; 3) stanąć nogą gdzieś, noga czyja gdzieś powstała (stanęta); 4) stanąć na (własnych) nogach, *SF* = zdobyć samodzielne stanowisko materialne; 5) być na nogach, *SF* = nie kłaść się, nie siadać, być w ruchu, przy robocie, czuć; 6) ledwo się trzymać na nogach, *SF* =

być bardzo osłabionym; 7) nie móc ruszyć ani ręką, ani nogą, *SF* = być w ostatecznym wyczerpaniu sił; 8) (leśdwo) powłóczyć nogami, *SF* = być bardzo wycieńczonym; 9) iść, wlec się nogą za nogą, *SF* = poruszać się powoli; 10) mieć kulę u nogi, *SF* = mieć ciężar, który kępuje w ruchach; 11) z nóg zwałić (obalić) lub zbić kogo, *SF* = podciąć czyste siły; 12) wyciąć kogo (co) do nogi, *SF* = zniszczyć doszczętnie nieprzjaciela; 13) podstawić komu nogę, *SF* = podstępnie, z zasadki kogo obalić; 14) nogą się komu pośliznęła lub powinęła, *SF* = niepowodzenie kogoś spotkało; 15) przejść suchą nogą, *SF* = przebyć całą niebezpieczną drogę; 16) przestępować z nogi na nogę, *SF* = stawać to na jednej, to na drugiej nodze; 17) biec na jednej nodze, obrócić się na jednej nodze, *SF* = biec, biec szybko; 18) wziąć nogi za pas, *SF* = uciec, (pójść) w nogi = rzucić się do ucieczki; 19) mieć charakter w nogach, *SF* = umieć uciekać; 20) mieć rozum w nogach, *SF* = dobrze łańczyć; 21) utykać na nogi = chodzić potykając się; 22) kuty na wszystkie cztery nogi, *SF* = przebiegły; 23) trzymać się czego rękami i nogami, *SF* = trzymać się czego mocno; 24) spod nóg komu co usuwać = wyrwać komu gwałtem najbliższą jego własność; 25) przewracać lub wywracać co do góry nogami = wywracać, robić nieporządek; 26) tupać nogami; 27) u nóg czyich leżeć; 28) rzucać się, padać komu do nóg; 29) u nóg czyich co składać; 30) paść na cztery nogi = być obalonym, przepaść; paść na cztery łapy (jak kot) = upaść bez szwanku, bez obrażenia, bez szkody; 31) do nogi! (wykrzyknik zwracany do psa, gdy się go nawołuje do posłuszeństwa).

1. Żołnierze zerwali się na równe nogi. *Sienk.* Porywając się na nogi. *Weys.* 2. Niedźwiedź wstał na nogi tylnie. *Mick.* 3. Nie mogą na takie jechać polowanie i nigdy na nim noga moja nie postanie. *Mick.* 4. Czy wiesz, z czego on powstał na nogi (= doszedł do majątku)? *Cyt. SW.* 5. Od samego rana cały dzień na nożach. *Cyt. SW.* 6. Byłem już jedna nogą na tamtych świecie. *Sienk.* Mimo że już była na ostatnich nogach, przeżyła męża. *Dąbr.* 9. Szkapę szły nogą za nogą. *Zerom.* Wlokła się nogą za nogą. *Iwasz.* Wleczmy się nogą za nogą. *Nowak.* 11. Fatyg z nóg mnie obalili. *Sienk.* Ułamek sekundy wystarczył, aby Kordysa zbić z nóg. *Goet.* 14. Byle by się Szwedom nogą pośliznęła. *Sienk.* Niech im się noga powinie. *Sienk.* Jak mu się raz noga pośliznęła, to... *Przybył.* 16. Przestępował z nogi na nogę. *Matacz.* 18. Ci biorą się do szabel, tamci poszli w nogi. *Mick. cyt. SW.* W nogi z pola. *Mick.* Tamci w nogi. *Strug.* 21. Za pania utykająca na nogi. *Bartk.* 22. Miał on pacholika... franta na cztery nogi kutego. *Sienk. cyt. SW.* 24. ... który ci moga spod nóg usunąć. *Dąbr.* 25. Zdolają zamieć zdrowy mózg i przewrócić go do góry nogami. *Makusz.* 26. Tupie nogami. *Kad.* 27. Pochlebica u nóg jej leżała. *Krasz. cyt. SW.* 28. Padli do nóg pani. *Mick.* 29. Oto ten mój szczyrok u nóg twóich składam. *Mick.* 30. Liczą turnum; Słciniski padł na cztery nogi. *Mick. cyt. SW.* 31. Poszedłbyś, psie, do nogi! *Mick. cyt. SW.*

Nokturn, dlp tego nokturnu.

Nomenklatura = mianownictwo (Krasn. 85. DUMK 25 VII 32).

Nominacja — mianowanie (DUMK 25 VII 32). Składnia: 1) N. kogo — na kogo (gdy się wymienia tytuł osoby mianowanej), 2) N. kogo — na co (gdy się wymienia stanowisko, które obejmuje mianowana osoba).

1. Pierwsza nominacja kobiety na profesora politechniki (nie: profesorem politechniki). *IKC 20 V 34.*

Nominat = osoba mianowana.

Nonparel lub nonpareil (nie: nomparel) = gatunek czcionek; dlp tego nonparelu.

Nonsens — nonsensowny, nie: nonsensowy.

Formy: dlp tego nonsensu, mim te nonsensy, nie: nonsense, dlm tych nonsensów, nie: tych nonsensy.

Nora — norka; dlm tych nor.

Norbertanin — Formy jak: mieszczanin, ale: dlm tych norbertanów.

Norma — normalny, — normatywny, — normować, — normalizować. Znaczenie: 1) normalny = odpowiadający normie, zgadzający się z normą, 2) normatywny = określający normy, normujący, 3) normować = sprowdzać do normy, regulować, porządkować, 4) normalizować = określać, wyznaczać normy.

Zwroty: 1) według lub podług normy; 2) wracać do normy.

1. Według norm przepisowych. *Kod. Post. Cyw.*
2. Wszystko wróci do normy. *Zerom.*

Normalizować (niedok.) — znormalizować (dok.). I Formy: 1) normalizuję, normalizujesz...; normalizuj!; normalizujący; normalizowany; normalizował, 2) znormalizuję, jak: normalizuję. II Składnia: N. co.

Normalizować wielkość arkusza papieru książkowego.

Normalny w czym.

W zbereźnictwie normalny. *Siedl.*

Norman, zwykle w lm Normanowit.

Normandia — normandzki.

Normować (niedok.) — unormować (dok.).

I Formy: 1) normuję, normujesz...; normuj!; normujący; normowany; normował, 2) unormuję, jak: normuję. II Składnia: N. co — czym.

Kodeks normuje właściwości sądów. *DU 112.*

Norymberga — norymberski, nie: norymberski.

Nos, dlp tego nosa.

Zwroty: 1) nie widzieć końca nosa lub widzieć tylko nos bądź koniec nosa = mieć ograniczony widnokrąg zainteresowań; 2) mieć dobry nos lub nosa do czego, *SF* = domyślić się czego; 4) nosem kręcić lub nosa krzywić na co = grymasić, okazywać wobec czego niezadowolienie; 5) pokazać komu nosa = zlekceważyć kogo; 6) nos utrzeć (dosł.), ale: nosa komu utrzeć = dać komu nauczkę; 7) dostać, wziąć lub oberwać od kogo nosa lub po nosie = otrzymać od kogo niegrzeczną nagana; 8) grać, jeździć komu na nosie lub po nosie, za nos kogo wodzić, *SF* = w lekceważący sposób rządzić kim; 9) grozić komu palcem na nosie lub po nosie; 10) nosa zadziierać, *SF* = stroić fomy, być pyszałkowatym; 11) nos gdzie wściabnąć, wtykać, wsadzać = wtrącać się w co niepotrzebnie; 12) pilnować, patrzeć swojego nosa = nie wtrącać się w nieswoje rzeczy; 13) nie wytykać nosa na dwór = siedzieć uporczywie w domu; 14) zamknąć komu drzwi przed nosem = demonstrować nie wpuścić kogo do domu; 15) spotkać się z kim nos w nos, *SF* = natknąć się na kogo oko w oko; 16) dawać komu, co z nosa spadło, *SF* = dawać komu to, co się samemu lekceważy; 17) sprzedać nosa komu co brać = brać coś, co poszkodowany ma tuż przy sobie; 18) mieć co pod nosem = mieć co tuż przy sobie; 19) robić co komu pod nosem = robić co komu tuż przy nim; 20) być pod nosem lub przed nosem = być w bliskości; 21) mówić przez nos; 22) mruzczyć pod nosem; 23) słać pod nosem; 24) mieć muchy w nosie. *SF* = być nie w humorze; 25) padać na nos. *SF* = być bardzo zmęczonym; 26) rozbić sobie nos = rozbić się, upaść, uderzyć się o co boleśnie; 27) spuścić, zwiesić nos (na kwintę) = wpaść w depresję; 28) mieć mleko pod nosem =

być młokosem, być niedoświadczonym; 29) podobny jak pięść do nosa = niepodobny wcale.

Uwaga. Wszystkie te zwroty mają charakter zwrotów pospolitych, niekiedy nawet trywialnych.

1. Widzą tylko swój nos. *Dąbr.* 2. Mieć nosa do interesów. *SW.* 4. Potari czoło, skrzywił nosa. *Mick.* 6. Nos mu dobrze utrę. *Cyt. SW.* 8. Że go przyjmuję grzecznie, chce mnie za nos wodzić. *Mick.* 9. Palcem po nosie dawał mu znak groźby. *Mick.* 10. Ogronomie zadzierali nosa. *Dąbr.* 12. Patrz lepiej swego, nie cudzego nosa. *Przysł. cyt. SW.* 13. Na takie zimno nie odważam się wytknąć nosa. *Cyt. SW.* 17. Nie będziemy patrzeć beczynnie, jak obcy zagarniają nam wszystko sprzed nosa. *Dąbr.* Najlepsze panny sprzed nosa ci zabrali. *Iwazs.* 18. Jak śmiesz szczuć wiosną łanie kotną tuż pod carskim nosem? *Mick.* 19. Woda zaraz pod nosem. *Dąbr.* 20. Wprost przed nosem wyrasta ściana. *Choyń.* 21. Żałownie było widzieć wyżółkłych młokosów, gadających przez nosy, a często bez nosów. *Mick.* 23. Siąka nosem. *Kunc.* 25. Od zморodowania na nos pada. *Cyt. SW.* 26. O małosmy sobie nosów nie porzbięjali. *Dąbr.* 27. Spuściwszy nosy, do domów, z domów dalej w nogi. *Mick. cyt. SW.* 28. Jeszcze ma mleko pod nosem. *Cyt. SW.*

Nosić — naszać. Ob. Niesić. Formy: 1) noszę, nosisz, nosi, nosimy..., noszą; noś! noście!; noszący; noszony, noszeni; nosił..., nosili; 2) naszam, naszasz, nasza..., naszają; naszaj!; naszający; naszany, naszani; naszał..., naszali.

Nie naszał habitów. *Choyń.*

Zwroty: 1) nosić imię; 2) nosić wyraz czego; 3) nosić znanie czego; 4) nosić charakter czego; 5) nosić kogo na rękę = wysławiać, uwielbiać kogo; 6) nosić co górnio = z dumą co nosić; 7) nosić się górnio = być dumnym z siebie; 8) nosić się z czym jak kura z jajkiem.

2. Twarz jej nosi wyraz dobroci. *Słow.* 6. Łeb hardy pies górnio nosi. *Bartk.* 8. Nosicie się z nim (= honorem) jak kura z jajkiem. *Ostr.*

Nosorożec — Formy: dlp tego nosorożca, clp temu nosorożcowi, wlp nosorożcu!, młm te nosorożce.

Nostalgia — nostalgiczny.

Zwroty: 1) cierpieć na nostalgię; 2) chory na nostalgię.

Nosze (tylko w lm). Formy: dop. tych noszów, rzadziej: noszy, nie: tych nosz.

Tam królowa bez lekytek, bez noszów chodziła. *Cyt. SW.*

Nota — notka; dlm tych not.

Zwrot: mieć u kogo zią notę = mieć u kogo zią opinie.

Notable (tylko w lm), dop. tych notablów. Strój sultana nie różnił się niczym od stroju notablów. *Stenk. cyt. SW.*

Notariusz — notarialny, — notariat lub notariuszostwo, nie: notariuszowstwo. Forma młm ci notariusze, nie: notariuszowie.

Notatka lub **notyska**, rzadziej: konotatka. Ob. Notaty.

Notaty (tylko w lm) — notatka lub notatki (lp i lm) — notatnik; dop. tych notat.

Notoryczny = powszechnie znany, wierutny (*Krasn.* 85).

Notoryczny (= wierutny) oszust.

Notować co lub o czym (por. mówić co lub o czym)

Nowalia — nowalijka. Formy: dlp tej nowalii, dlm tych nowalii (-ij).

Nowe (!) = nowość, to, co nowe. Ob. Nowy. Nowość bawi lub to, co nowe, bawi (nie: nowe bawi). *Cyt. Krasn.* 41.

Nowe'la (nie: nowella) — nowelka, — nowelowy, — noweli'sta (Ob. Satyra) — noweli'styka — nowelisty'czny. Formy: 1) dlp tej noweli, dlm tych nowel; 2) nowelista, jak: humanista.

Nowicjat, dlp tego nowicjatu.

Nowina — Znaczenie: 1) N. = nowa rzecz, nowość, 2) N. = nowa wiadomość, 3) N. = nowizna, grunt po raz pierwszy pod uprawę wzięty.

Zwroty: 1) coś komu nie nowina; 2) puszczać nowiny = puszczać nowe wiadomości; 3) dzielić się z kim nowinami, nie: z nowinami.

1. Nie nowina mi to. *Stenk.* 2. Coraz to inne nowiny puszcza. *Stenk.* 3. Nowiny, którymi się będę chciał podzielić. *Stenk.*

Nowogródek — nowogródzki.

Nowość, młm te nowości.

Zwroty: nowości w wełnie, jedwabiu, w gotowych okryciach (!) = nowości w zakresie wyrobów wełnianych, jedwabnych, gotowych okryć.

Nowożeńiec — Formy: dlp tego nowożeńca wlp nowożeńcze!, młm ci nowożeńcy, dlm tych nowożeńców.

Nowy — nowszy, — nowiutki.

Wyrażenie: nowe (!) = to, co nowe, nowość. Ob. Nowe.

No'wy Dwór' (nie: No'wy Dwór, ani: Nowy' Dwór, JP 1, 256) — nowodworski. Formy: Nowy Dwór, Nowego Dworu, Nowemu Dworowi..., w Nowym Dworze.

Nowy Ro'k (nie: No'wyrok, ani: Nowy'rok, JP 1, 257) — noworoczny. Formy: Nowy Rok, Nowego Roku, Nowemu Rokowi..., w Nowym Roku.

Zwroty: 1) na Nowy Rok; 2) po Nowym Roku; 3) Nowego Roku! = pomyślnego Nowego Roku życze, nie: z Nowym Rokiem (!) z ros. s Nowym Godom (pozdrawiaju).

No'wy Są'cz (nie: No'wysącz, ani: Nowy' sącz) — nowosądecki. Formy: Nowy Sącz, Nowego Sącza, Nowemu Sączowi..., w Nowym Sączu.

Nowy Świat — Znaczenie: 1) N. Ś. = Ameryka; dop. Nowego Świata, 2) N. Ś. = nazwa ulicy w Warszawie; dop. Nowego Światu.

1. Kolumb, odkrywca Nowego świata. 2. Na rogu Wareckiej i Nowego świata. *Mp.*

No'wy Tar'g (nie: No'wytarg, ani: Nowy' targ) — nowotarski. Formy: Nowy Targ, Nowego Targu, Nowemu Targowi..., w Nowym Targu.

No'wy To'myśl — nowotomyski. Formy: Nowy Tomyśl, Nowego Tomysła, Nowemu Tomysłowi..., w Nowym Tomysłu.

Nozdrze to. Formy: dlp tego nozdrza, clp temu nozdrzu, młm te nozdrza, dlm tych nozdrzy.

Nozdrza się lekko rozdeły. *Danił.*

Nożowiec — nożownik. Znaczenie: 1) nożowiec = napastnik operujący nożem, 2) nożownik = wyrabiający noże.

Nożyce (tylko w lm) — nożyczki (tylko

w lm). I Formy: dop. tych nożyc, tych nożyczek. II Składnia: dwoje, troje, czworo noży (nożyczek), dwójga... nożyc, dwójgu... nożycom, dwoje... nożyc, dwójgiem... nożyc, w dwójgu... nożycach.

Nóż — nożyk, — nożowy, nie: nożny. I Formy: dlp tego noża, młm te noże, dlm tych noży, rzadziej: nożów. II Składnia: 1) N. do krajania mięsa, chleba, 2) nożyk do owoców, nie: dla owoców.

Zwroty: 1) stępić, wyszczerbić, naostrzyć nóż. SW; 2) topić komu nóż w sercu, SW; 3) iść z kim na noże, SW = walczyć z kim zażarcie; 4) być, żyć z kim na noże, SW = zostawać z kim w nieprzejednaniu wrogich stosunkach; 5) walka na noże, SF = walka zacięta; 6) stawiać sprawę na ostrzu noża = stawiać sprawę w sposób stanowczy; 7) mieć nóż na gardle = być w ostatecznie krytycznym położeniu; 8) kłaść komu nóż na gardło = stawiać kogo w ostatecznie krytycznym położeniu; 9) nóż do (nie: dla) rozcinań karków. (Zerom.).

4. Z bratem byli na noże. *Krasz. cyt. SW. 8. Jesteśmy tu, bo nam nóż na gardło położono. Sienk.*

Nóżka, nie: nożka. Ob. Noga.

Nubia — nubijski, — Nubijczyk.

Nucić (niedok.) — zanucić (dok.). I Formy: 1) nucę, nucisz, nuci, nucimy; nuć! nucić!; nucący; nucony; nucici, 2) zanuć, jak: nucę. II Składnia: N. co.

Nuda — Formy: lp ta nuda, tej nudy, tej nudzie... (rz.), lm te nudy, tych nudów, tym nudom (rm.).

Zwroty: 1) z nudy lub z nudów; 2) kamienna nuda.

1. Lubilam z nudy ptactwo paść. *Mick. Z nudy rozważać począłem miny i mowy ludzi, siedzących za stołem. Mick. 2. Zapowiadała się kamienna nuda. Parand.*

Nudnie lub nudno — nudniej. Zakres użycia: 1) jest, było, będzie komu nudno, nie: nudnie, 2) opowiadać, mówić nudnie lub nudno.

Zwrot: nudno mi = 1) nudzi mi się, 2) nudzi mię, mdli mię.

Nudny dla kogo — nudniejszy.

Asystowali przy tej operacji nudnej dla gościa. *Perz.*

Zwrot: nudny jak flaki z olejem (posp. rub.)

Nudny jak flaki z olejem. *Sierosz.*

Nudziarz, młm ci nudziarze, dlm tych nudziarzów lub tych nudziarzy.

Nudzić (niedok.) — znudzić, zanudzić (dok.).

I Formy: 1) nudzę, nudzisz, nudzi, nudzimy..., nudzą; nudź! nudźcie!; nudzący; nudzony, nudzeni; nudził..., nudzili, 2) znudzę, zanudzę, jak: nudzę. II Składnia: N. kogo (gdy się wymienia osobę, której się sprawia nudy), 2) N. czym (gdy się wymienia to, czym się sprawia nudy), 3) N. o kogo, o co = prosić aż do znudzenia o kogo, o co.

2. Znudzony ciszą. *Mick. 3. O nic nie nudził. Dąbr. Farby, o które nudziłem od dawna. Nowak.*

Nudzić (się) czym.

Krećł się, nudząc nie pomatu długą rozmową. *Mick.*

Numer — numerowy, rzadziej: numeryczny. I Formy: dlp tego numeru, młm te nu-

mery, nie: numera. II Znaczenie: 1) N. = liczba porządkowa, 2) N. = przedmiot oznaczony liczbą porządkową, np. numer pokoju w hotelu, numer dziennika, 3) N. = (żart.) osobnik (ludzki), egzemplarz (ludzki).

3. Kasię powinno się napędzić: z pierwszego słowa widać, co to za numer. *Nowak.*

Zwroty: 1) pismo numer N. (nie: pismo liczba N), dom numer N (nie: dom liczba N). Ob. Liczba; 2) mieszkać pod numerem (domyśl. domu) N, wyprowadzać się spod numeru N, przeprowadzać się do numeru N; 3) wyszedł, padł numer (na loterii).

Numerować (niedok.) — ponumerować (dok.).

I Formy: 1) numeruję, numerujesz...; numeruj!; numerujący; numerowany; numerował, 2) ponumeruję, jak: numeruję. II Składnia: N. co.

Numerowany = 1) poddawany numerowaniu (niedok.), 2) posiadający tę cechę, że został ponumerowany (dok.). Ob. Posrebrzany.

Numerowane domy, drzewa, pozycje...

Numeryczny.

Zwrot: rachunek numeryczny wagonów = wykaz wagonów według numerów. *DUMK 31 XII 32.*

Numidia — numidyjski, — Numidyjczyk lub Numida.

Numizmat — numizmatyka — numizmatyczny; dop. tego numizmatu.

Nuncjusz — nuncjatura; dlm tych nuncjuszów lub nuncjuszy.

Nur = zanurzenie się, chowanie się pod wodę (rzecz. od: nurzać) — nurek (zdrobn.).

Zwrot: 1) dać nura, nurka = zanurzyć się w wodę; zmyknąć, uciec; 2) pływać nurkiem = pływać pod wodą.

1. Da nura pod wodę. *Bartk. Dał nura (= uciekł). Małacz. Dawali nurka. Zerom. 2. Nurkiem płynął na brzeg Księstwa Warszawskiego. Mick.*

Nurek = człowiek zapuszczający się w głębinę wodne.

Psy nurtują po puszczy jak pod morzem nurki. *Mick.*

Nurt — nurtować. Formy: dlp tego nurtu, młm te nurty, nie: nurta, dlm tych nurtów.

Zwrot: nurt życia.

Nurtować (zwykle w postaci niedok.). I Formy: nurtuję, nurtujesz..., nurtują; nurtuj!; nurtujący; nurtowany; nurtował, II Znaczenie i składnia: 1) N. pod czym = przebijać się po wnętrzu, pod powierzchnią, 2) N. po czym = myszkować po czym, 3) N. w czym = przebijać się, przerywać się w czym, 4) N. co = przebijać, świdrować, toczyć co (PJ 35, 59).

1—2. Psy nurtują po puszczy, jak pod morzem nurki. *Mick. 3. Zniechęcenie nurtowało w panu. Gąsior. cyt. SW. Żal nurtuje w duszy. Cyt. SW. Nurtująca w nim choroba. 4. Nurtująca go choroba. PJ 1, 132. Nurtowała go ta myśl. Sienk. Krety nurtujące starą naszą ziemię. Krasin.*

Nurzać (się) — I Formy: nurzam, nurzasz..., nurzają; nurzaj!; nurzający; nurzany, nurzani; nurzał, II Składnia: 1) N. (ś.) w co = rzucać (się) w co w celu zanurzenia się, 2) N. (ś.) w czym = pływać

w czym, zanurzając się, tarzać się w czym, zanurzając się.

1. Wóz nurza się w zieloność. *Mick.* Oczy ulana nurzały się we mgłę. *Zerom.* 2. Nurzam się i wzbiłam w myślach. *Mick. cyt. SW.*

Nuta, nie; nota; dlm tych nut, nie; nutów.

Zwroty: 1) stroić co na nutę jaką lub czego; 2) dostrajać się do nuty jakiej lub czego; 3) śpiewać (mówić, gadać) na nutę jaką lub czego. *SF*; 4) kłamać jak z nut = mówić rzeczy nieprawdopodobne tak pewnie i potoczyście, jakby się o nich czytało.

3. Przyjdzie czas, zagadacie na moją nutę. *Goet.*
Nużący — nużąco. Ob. Kojący — kojąco.

Nienaturalna forma dialogu nużąco działa na nerwy. *SW.*

Nużyć (niedok.) — znużyć (dok.). I Formy: 1) nużę, nużysz, nuży, nużymy...; nuż! nużcie!; nużący; nużony; nużony; nuży, 2) nużę, jak: nużę. II Składnia: N. kogo — czym.

Nygus (= wałkoń, niedbalec), nie; nigus, ani; niegus, ani; negus. Por. Negus. Forma dlp tego nygusa.

Nyża, nie; niża. Znaczenie: 1) N. = nisza, wnęka, alkowa, 2) N. = szczelina.

Oaza — Formy: dlp tej oazy, clp tej oazie, dlm tych oaz.

Oba — Formy: mian. oba, obaj (męskoosob.), obie, oba dop. obu (we wszystkich rodzajach), cel. obu (we wszystkich rodzajach), biern. oba, obu (męskoosob.), obie, oba, narz. obu lub oboma (we wszystkich rodzajach, w żeńsk. także: obiema), miejsc. w obu.

Uwaga: Niekiedy zamiast: o b a j używa się także formy: o b a.

Oba wiedzieli. *Święt.*

Obadwa, częścię: obydwa. Formy: mian. obydwa, rzadko: obadwa, obydwa, rzadko: obadwaj (męskoosob.), obydwie, rzadko: obiedwie, obydwa, rzadziej: obadwa, dop. obydwu lub obydwoch, rzadko: obudwu (we wszystkich rodzajach), cel. obydwu lub obydwo, rzadko: obudwu, biern. obydwa, rzadko: obadwa; obydwu lub obydwoch, rzadko: obudwu (męskoosob.), obiedwie, obadwa, narz. obydwu, częścię: obydwo (we wszystkich rodzajach, w żeńsk. także obiedwu, częścię: obiedwiema, obiedwo, obydwiema), miejsc. w obydwu lub obydwoch, rzadko: w obudwu.

Obadwaj. *Zerom.* Obudwu wyprzedził. *Mick.* Dla obudwu. *Zerom.* Po obudwu stronach. *Zerom.*

Obalić (dok.) — obalać (niedok.). I Formy: 1) obalę, obalisz, obali, obalimy..., obalą; obal! obalcie!; obalony, obaleni; obalwszy; obalii; 2) obalam, obalasz, obala..., obalają; obalaj!; obalający; obalany, obalani; obalał. II Składnia: O. kogo — czym.

Zwrot: obalić kogo z nóg.

Obalił z nóg kilku gapiów. *Matacz.*

Obarczyć (dok.) — obarczać (niedok.). I Formy: 1) obarczę, obarczysz, obarczy, obarczemy...; obarcz! obarczcie!; obarczywszy; obarczony; obarczył, 2) obarczam, obarczasz...; obarczaj!; obarczający; obarczany; obarczał. II Składnia: O. kogo — czym.

Zwroty: 1) obarczać kogo pracą, obowiązka. *SW*; 2) obarczony wiekiem. *SW*; 3) obarczać sumieniem grzechem. *SF*; 4) obarczony potomstwem. *SW*.

Obawa — Składnia: 1) O. kogo, czego (gdy

się wymienia osobę lub rzecz, które grożą obecnie, w przyszłości bądź stale lub gdy się wymienia osobę, która się czegoś boi), 2) O. przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które mogą grozić w przyszłości), 3) O. o kogo, o co, nie; za kogo, za co pod wpływem ros. opasienije za kogo, za czto (gdy się wymienia osobę lub rzecz, o których pomyślność się ktoś lęka).

1. Przepędzał resztę życia w nieustannej obawie gorszej jeszcze przyszłości. *Kołąt.* 2. Obawa przed wszelkim poruszeniem. *Orzesz.* Z obawy przed cholera. *Strug.* Z obawy przed milicją. *Matacz.* 3. Obawa ojca o syna.

Zwroty: 1) mieć obawę lub obawy. Ob. Bać się; 2) żywić obawę; 3) roztaczać przed kim obawy; 4) budzić obawę lub obawy; 5) obawa zachodzi...; 6) pionna obawa.

1. Mam obawę, czy się nie ludzę. *Święt.* Mam obawy. *Makusz.* 2. Zżyła obawę. *Matacz.* 3. Nie miała przed kim roztaczać swoich obaw. *Dąbr.* 5. Zachodzi obawa, że... *Kod. Post. Cyw.* 6. Obawy okazały się pionne.

Obawiać się — I Formy: obawiam się, obawiasz się..., obawiają się; obawiaj się!; obawiający się; obawiał się..., obawiali się. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. kogo, czego = unikać kogo, czego ze strachu, 2) O. ś. o kogo, o co = niepokoić się o kogo, o co, 3) O. ś. czego — dla kogo = unikać czego ze strachu o kogo, 4) O. ś. że się coś stanie = bać się, czy się co nie stanie (dla zaznaczenia, że treść zdania podrzędnego jest niepożądana), 5) O. ś., że się co nie stanie = bać się, czy się co nie stanie (dla zaznaczenia, że treść zdania podrzędnego jest pożądana), 6) O. ś. czego, rzadziej: co robić = nie śmieć czego robić. Ob. Bać się.

1. Czego mamy się obawiać? *Dąbr.* 2. Chorągiew, o którą książę obawiał się. *Sienk.* 3. Obawia się dla niego wstrząśnień. *Nałk.* 4. Obawiam się, że jutro będzie niepogoda = obawiam się, czy jutro nie będzie niepogoda. 5. Obawiam się, że jutro nie będzie pogody = obawiam się, czy jutro będzie pogoda. 6. Obawiam się tego zaczynać. *Mp.* Obawiam się ci to mówić. *Mp.*

Obcas — obcasik, nie; obcasek. Forma dlp tego obcasa, nie; obcasu.

Obciążki (tylko w lm). I Forma dop. tych obciążków, nie; obciążek. II Składnia: dwoje, troje, czworo... obciążków jest w szufla-

dzie, nie: dwa, trzy, cztery... obciążki są (!) w szufladzie.

Obces lub **obcesem** (przysł.) = natarczywie, bez ceremonii, wprost.

Dziewczyna rzuciła się obces na ojca *Jeż. cyt. SW.*

Obcesowo (rzadziej: obcesowie) = obces.

Obcęgi (tylko w lm). I Forma dop. tych obcęgów, nie: obceg. II Składnia: dwoje, treje, czworo... obcęgów jest w szufladzie, nie: dwa, trzy, cztery... obcęgi są (!) w szufladzie.

Obchodzić (niedok.) — obejść (dok.). I Formy: 1) obchodzę, obchodzisz, obchodzi, obchodzimy..., jak: chodźcie, 2) obejdę, obejdziecie, obchodzimy..., jak: iść. II Znaczenie i składnia: 1) O. co (dopełn. bliższe) = chodzić koło czego w celach kontroli, badania, 2) O. kogo (dopełn. dalsze) = interesować kogo, zajmować kogo.

Uwaga: W razie przeczenia w pierwszym wypadku dopełnienie bliższe przekształca, wedle powszechnej zasady, formę biernika na dopełniacz, a w wypadku drugim biernik dopełnienia dalszego pozostaje bez zmiany. Ob. Boleć, Martwić.

1. Gajowy obchodzi swój rewir lasu. Obchodził dokoła kościół. *Ostr.* Nie obchodził jeszcze swojego rewiru. *Mp.* 2. Ją to obchodzi. *Nałk.* Nic mnie to nie obchodzi. *Iwasz.* Ją to nic nie obchodzi. *Mp.*

Obchodzić się — obejść się. I Formy jak: obchodzić = obejść. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. z kim, z czym = postępować (w jakiś sposób) z kim, z czym, 2) O. ś. bez kogo, bez czego = obywać się bez kogo, bez czego. Ob. Obyć się.

1. Z interesantami trzeba się grzecznie obchodzić. *SW.* 2. Będzie mogła obejść się bez stłgi. *Prus.* Bez garnków nie obejdziemy się w domu. *Dąbr.*

Zwroty: 1) nie obejdzie się bez czegoś = coś na pewno się stanie; nie obeszło się bez czegoś = coś musiało się stać; 2) obejdzie się bez czegoś = nie trzeba czegoś; 3) obchodzić się z kim, jak z jajkiem = obchodzić się z kim ostrożnie.

1. To się nie obejdzie bez wypadku. *Dąbr.* 2. Obejdzie się. *Nowak.* Po coś tu przyszedł? Obejdzie się bez twojej pomocy.

Obchód, dlp tego obchodu.

Obciąć (dok.) — obcinać (niedok.). I Formy: 1) obetnę, obetniesz, obetnie, obetniemy..., obetną, obetnij!; obięty; obciąć, obciąć, obciąć, obciąć, 2) obcinam, obcinasz, obcina..., obcinają; obcinaj!; obcinający; obcinany; obcinał, obcinali. II Znaczenie i składnia: 1) O. co — czym = obrznąć (obrzynać) co — czym, 2) O. kogo — na czym = spalić kogo na egzaminie na nieznaomości czego.

Obciągnąć (dok.) — obciągać (niedok.). I Formy: 1) obciągnąć, jak: ciągnąć, 2) obciągam, obciągasz..., obciążają; obciążaj!; obciążający; obciążany; obciążał, obciążali. II Znaczenie i składnia: 1) O. co — czym = pokrywać co — czym, 2) O. kogo, co — z czego = obdzierać kogo, co — z czego.

1. Obciągnęliśmy meble nową skórą. 2) Obciągnął go ze wszystkiego, co posiadał.

Obciążyć (dok.), nie: obciążyc — obciążać (niedok.). I Formy: 1) obciążę, obciążysz, obciąży, obciążymy..., obciążą; obciąż!; obciążcie!; obciążony; obciążywszy; obciążył, 2) obciążam, obciąża..., obciążają; obciążaj!; obciążany; obciążał. II Składnia: 1) O. kogo, co — czym, 2) O. (przen.) kogo — co do kogo, nie: w kierunku czego.

2. Świadkowie obciążyli go jedynie co do tego (nie: w tym kierunku), że głośno mówił. *Cyt. Kr 1, 134.*

Obcierać. Ob. Obetrzeć.

Obcisnąć (dok.) — obcisnąć (niedok.). I Formy: 1) obcisnę, obcisniesz...; obcisnij!; obcisnawszy; obcisnięty; obcisnął, obcisnałem, obcisnęli, 2) obciskam, obciszasz...; obcisnąć!; obcisnąjący; obcisnany; obcisnął. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Obcować (zwykle w postaci niedok.). I Formy: obcuje, obcujesz, obcuje...; obcuji!; obcujący; obcował. Składnia: O. z kim, z czym. **Obcy** — I Forma młm (męskoosob.) obcy, nie: obci (JP 7, 144). II Składnia: 1) O. komu lub dla kogo, 2) O. czemu, nie: dla czego.

1. Rad jestem, żem dla waćpanny nie zupełnie obcy. *Siemk.* Obce było dla niego wszystko. *Zerom.* Wśród ludzi obcych mu zgoła. *Zerom.* Obcą mu była wszelka wymyślność. *Bartk.* Była mu obca. *Nałk.* 2. Czula w tym coś zupełnie obcego temu salonowi, klimom, wszystkiemu. *Grusz.*

Obdarować (dok.) — obdarowywać (niedok.). I Formy: 1) obdaruję, obdarujesz...; obdaruj!; obdarowawszy; obdarowany; obdarował, 2) obdarowuję, obdarowujesz..., rzadziej: obdarowywam, obdarowywasz... (nie: obdarowuję, obdarowujesz...); obdarowuj! rzadziej: obdarowujaj (nie: obdarowujaj!); obdarowujący, rzadziej: obdarowujący; obdarowywany; obdarowywał. Składnia: O. kogo, co — kim, czym. Ob. Obdarzyć.

Obdarty z czego.

Obdarci z majątku. *Stasz.* Z przyrodzonych zależności ludzkich obdarty. *Stasz.*

Obdarzyć (dok.) — obdarzać (niedok.). I Formy: 1) obdarzę, obdarzysz, obdarzy, obdarzymy..., obdarzą; obdarz! obdarzcie!; obdarzony, obdarzeni; obdarzywszy; obdarzył, obdarzyli, 2) obdarzam, obdarzasz..., obdarzają; obdarzaj!; obdarzający; obdarzał, obdarzali. II Składnia: O. kogo, co — kim, czym. Ob. Obdarować

Obdarzał go zupełnie zaufaniem.

Obdłużyć (dok.) — obdłużać (niedok.) lub odłużyć — odłużać. I Formy: 1) obdłużę, obdłużysz, obdłużymy..., obdłuż! obdłużcie!; obdłużony; obdłużył, 2) obdłużam, obdłużasz...; obdłużaj!; obdłużający; obdłużany; obdłużał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Obdzielić (dok.) — obdzielać (niedok.). I Formy: 1) obdzielę, obdzielisz, obdziel, obdzielimy..., obdzielą; obdziel! obdzielcie!; obdzie-

iony, obdzieleni; obdzieliwszy; obdzielił, 2) obdziałam, obdziałasz..., obdziałają; obdziałaj!; obdziałający; obdziałal. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Obecność. Ob. Niebytność, Nieobecność.

Zwroty: 1) w obecności kogo, nie: w obecności kogo, ale: w nieobecności kogo; 2) pod obecność tego = w czasie obecności kogo.

Obecny.

Zwroty: 1) obecny w czym; 2) obecny przy...; 3) obecny podczas czego.

2. Przy śmierci matki był obecny. *Iwasz.*

Obediencja (arch. żart.) = posłuszeństwo.

Obdziąć (dok.) — obdzierać (niedok.). I Formy: 1) obdę, obdrzesz..., jak: drzeć, 2) obdzieram, obdzierasz, obdziera..., obdzierają; obdzieraj!; obdzierający; obdzierany; obdzierał, obdzierali. II Składnia: **O.** kogo, co — z czego.

Obdarł ze skóry, z pieniędzy. Krawcowa obdarła mnie okropnie. *Zapol.*

Obejrzyć (dok.), rzadziej: oglądnać (prow.) — oglądać. I Formy: 1) obejrzę, obejrzysz, obejrzy, obejrzymy..., obejrzą; obejrzyj! obejrzyjcie! (nie: obejrz! obejrście!); obejrząwszy; obejrżany; obejrżani; obejrzał, obejrżeli, 2) oglądnę, oglądnieysz..., oglądną; oglądnij! oglądnicie!; oglądnąwszy; oglądnięty; oglądniętem..., oglądnął..., oglądnęli, oglądnęły, 3) oglądam, oglądasz..., oglądają; oglądaj!; oglądający; oglądany, oglądani; oglądał, oglądali. II Składnia: 1) **O.** kogo, co, 2) **O.**, czy ktoś lub coś coś zrobił.

2. Musiała obejrzyć, czy chleb wyrósł. *Iwasz.*

Obejrzyć się, rzadziej: oglądnać się (prow.) — oglądać się. I Formy jak: obejrzyć (oglądnać) — oglądać. II Składnia: 1) **O. ś.** za kim, za czym = obracać się wzrokiem za kim, za czym, 2) **O. ś.** na kogo, na co = obracając się patrzeć na kogo, na co (przen.), oczekiwać pomocy kogo, 3) **O. ś.** po kim, po czym = rozglądać się po kim, po czym.

1. Obejrzała się za Justynem. *Nałk.* 2. Nie oglądaj się na mnie, tylko rób swoje! Obejrzał się na gromadę. *Kruczk.* 3. Obejrzał się po oknach. *Kad.*

Zwrot: nim się człowiek obejrzy = w jednej chwili.

Nim się człowiek obejrzy, ona już w sedno utrafił. *Sienk.*

Obejść (się). Ob. Obchodzić (się).

Obelga — Formy: dlp tej obelgi, cip tej obeldze, dlm tych obelg.

Zwroty: 1) zadać komu obelgę; 2) obelgę komu wyrzucić. *SF;* 3) obelgę na kogo rzucić; 4) obelgami kogo obrzucić.

Obelgać (dok.) — obelgiwać (niedok.). I Formy: 1) obelgam (nie: obelżę), obelgasz, obelga..., obelgają; obelgaj!; obelgawszy; obelgany; obelgał, obelgali, 2) obelguję, obelgujesz..., obelgują; obelguj!; obelgujący; obelgiwał, obelgiwali. II Składnia: **O.** kogo — w czym.

Oberwać (dok.) — obrywać (niedok.). I Formy: 1) oberwę, oberwiesz..., jak: rwać, 2) obrywam, obrywasz..., obrywają; obrywaj!; obrywający; obrywany; obrywał, obrywali.

II Znaczenie i składnia: 1) **O.** komu—co—od czego = urwać komu — co — od czego, 2) **O.** co — od kogo = dostać co — od kogo.

Zwroty: oberwać po skórze, po uszach, po łapach = dostać razy, cięcia, uderzenia po skórze. Stary po łbie oberwie. *Bartk.*

Oberża (nie: oberza; prow. wkpol.) — oberżysta. Formy: oberżysta, jak: finansista.

Znalazłem tam w oberży (nie: w oberzy). *Cyt. Kr. 1, 324*) chłopca.

Obeschnąć (dok.) — obsychać (niedok.), nie: obsechnać. Formy: 1) obeschnę; obeschniesz, obeschnie..., jak: schnąć, 2) obsycham, obsychasz..., jak: usychać.

Obesłać (dok.) — obścielać (obścielać). Formy jak: wysłać — wyścielać.

Obesłać (dok.) — obsyłać (niedok.), nie: obsełać. I Formy: 1) obesłę, obesłesz..., jak: słać, 2) obsyłam, obsyłasz..., jak: posyłać.

II Znaczenie: 1) **O.** kogo — po czym = rozsyłać kogo po różnych miejscach, 2) **O. co** = wziąć (brać) udział w czym przez posłanie kogo lub czego, np. obesłać zjazd, wystawę (PJ 34, 159).

Obetrzeć (dok.) — obcierać (niedok.), nie: obcirać. I Formy: 1) obetrę, obetrzysz..., obetrą, jak: trzeć, 2) obcieram, obcierasz..., obcierają; obcieraj!; obcierający; obcierany; obcierał, obcierali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym — z czego.

Obeznąć (dok.) — obeznawać (niedok.). I Znaczenie: **O** = obznajmić, obznajomić. II Formy: 1) obeznam, obeznasz, obezna..., obeznają, jak: znają, 2) obeznaję, obeznajesz, obeznaje..., obeznają; obeznaj!; obeznający; obeznany, obeznani; obeznawał, obeznawali. III Składnia: **O.** kogo, co — z czym.

Był obeznany ze stanem rzeczy. *Nałk.*

Obeznany z czym. Ob. Znajomy.

Obezwładniający — obezwładniająco. Ob. Kojący — kojąco.

Ten wielki upat działa na mnie obezwładniająco. *Mp.*

Obezwładnić (dok.) — obezwładniać (niedok.). I Formy: 1) obezwładnię, obezwładnisz, obezwładni, obezwładnimy..., obezwładnią; obezwładnij!; obezwładniony, obezwładnieni, obezwładniwszy; obezwładnił, 2) obezwładniam, obezwładniasz..., obezwładniają; obezwładniaj!; obezwładniający; obezwładniany, obezwładniani; obezwładniał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Obeżreć się (dok.) — obżerać się (niedok.), nie: obżyrać się. Ob. Ożreć. Formy jak: zeżreć — zżerać.

Obficie, rzadziej: obfito.

Obfitować (tylko w postaci niedok.). I Formy: obfituję, obfitujesz..., obfitują; obfituj!; obfitujący; obfitował, obfitowali. II Składnia: **O.** w co, nie: czym (dawn., dziś rus. por. ros. izobitował' czem).

Obfity w co, nie: czym.

Okolica, obfita we zboże. *Mick.*

Obgadać (dok.) — obgadywać (niedok.), nie: obgadować. I Formy: 1) obgamam, obga-

dasz..., jak: gadać, 2) obgaduję, obgadujesz..., jak: zgadywać. II Składnia: **O.** kogo — przed kim.

Obiad (nie: objad) — obiadowy, nie: obiadeny, ani: obiedny. Forma dlp tego obiadu.

Zwroty: 1) podać komu obiad; 2) wydać obiad dla kogo; 3) zapraszać na obiad osoby obce, spoza domu; 4) prosić na obiad, gorzej: do obiadu (posp.) domowników; 5) czekać kogo na obiad lub czekać kogo z obiadem; 6) zasiąść do obiadu; 7) siedzieć przy obiedzie; 8) być u kogo na obiedzie; 9) do obiadu komu usługiwać; 10) obiad na dwie, trzy... osoby; 11) coś jest na obiad; 12) obiad mięsny, postny; 13) obiad gospodarski = obiad skromny. *SW*; 14) obiad z dwóch, trzech... dań; obiad z dwóch, trzech... potraw; 15) obiad proszony = obiad, na który ktoś został zaproszony; 16) obiad galowy, dyplomatyczny; 17) musztarda po obiedzie = rzecz późniona. *SW*.

6. Kazio zasiadł do obiadu. *Sierosz*. Siedli do obiadu. *Kad*.

Obiadować, częściej: jeść obiad, jadać obiady.

Obić (dok.) — objąć (niedok.). I Formy: 1) obiję, objejesz..., jak: bić, 2) objam, objąsz, objia..., jak: wybijać. II Składnia i znaczenie: 1) **O.** kogo — czym = oćwiczyć kogo (ze wszystkich stron), wybić, 2) **O.** co — czym = pokryć (ze wszystkich stron) pokryciem, np. obić meble ceratą.

Zwrot: objąć boki = tłoczyć się, pchać się, włożyć się.

Obić się — objąć się. Formy jak: obić — objąć.

Zwroty: 1) objąć się coś o uszy = słycać o czymś; 2) objąć się po kątach = włożyć się z kąta w kąt.

Objało się o uszy to słowo. *Malacz*.

Obiecać lub **obiecywać**, nie: obiecować (dawn. gwar.). I Formy: obiecuję, obiecujesz..., obiecują, rzadziej: obiecam, obiecasz..., obiecają; obiecuj!, rzadziej: obiecaj!; obiecujący (nie: obiecający); obiecany lub obiecywany; obiecał lub obiecywał.

Obiecuj! *Sierosz*.

II Składnia: 1) **O.** komu (nie: dla kogo) — co, 2) **O.** kogo, co — za kogo, za co = obiecać kogo, co — w zamian za kogo, za co, 3) **O.** co — za kogo = obiecać co — w imieniu kogo, 4) **O.** co robić.

1. Obiecać komu podarunek. *SW*. 2. Za głowę swoją obiecują wolność niewolnikowi. *Krasn.* Grzybowi dawno obiecał krowę. *Prus*. 3. Nigdy za nikogo nic nie obiecuj! *Mp*. 4. Obiecał przyjść do nas.

Zwroty: 1) obiecywać komu złote góry, *SW* = robić komu nadzwyczajne nadzieje; 2) obiecować komu gruszki na wierzbie = robić komu złudne nadzieje; 3) ziemia obiecana = kraj pomyślności; 4) obiecywać sobie co — po kim, po czym.

4. Po tym młodzieńcu wiele sobie obiecuję. *Cyt. Krasn.* 68.

Obiecujący — obiecujący. Ob. Kojący — końący.

Cmokał, młaskał obiecujący. *Wikł*

Obieg, dlp tego obiegu.

Zwroty: 1) puścić go w obieg. *SF*; 2) wycotać co z obiegu. *SF*; 3) być w obiegu. *SF*; 4) przyspieszony obieg krwi = silne wzruszenie

1. Projektował puszczenie w obieg akcji. *Dąbr*. 4. Pauza oczekiwania wśród przyspieszonego krwi obiegu. *Moch*.

Obiekcja = zarzut, utrudnienie. Formy: dlp tej obiekcji, dlm tych obiekcji (-cyj).

Obiekt — obiektywny. Ob. Obiektywistyczny. I Formy: dlp tego obiektu, młm te obiekty, nie: obiekt. II Znaczenie: 1) **O.** = przedmiot (*Krasn.* 85, *PJ* 1, 288), 2) **O.** = (!) budowla.

2. Wyrażenia: obiekty wojskowe, kolejowe (!) = budowle wojskowe, kolejowe... Ob. Budowla.

Obiektywistyczny — obiektywny. Znaczenie: 1) obiektywistyczny = właściwy, obiektywistyczny, 2) obiektywistyczny = odnoszący się do obiektów, rzeczowy, bezstronny.

Obiektywizm — obiektywista — obiektywistyczny. Formy: 1) dlp tego obiektywizmu, 2) obiektywista, jak: humanista.

Obielić (dok.) — obielać (niedok.). I Formy: 1) obiele, obielisz, obieli, obielimy..., obiel! obielcie!, obieliwszy; obielony; obielił, 2) obielam, obielasz, obielia..., obielaj!, obielający; obielany; obieliał, obielali. II Składnia: **O.** co — czym.

Obierki (nie: obiórki) lub **obierzyny** (tylko w lm). Forma dop. 1) tych obierków, nie: tych obierek, 2) tych obierzyn.

Obietnica czego.

Zwroty: 1) dotrzymać obietnicy, nie: obietnicę; 2) łamać obietnicę; 3) obietnicy dopełnić: 4) wywiązać się z obietnicy.

Czy nie dotrzymałem kiedy swojej obietnicy? *Sierosz*.

Obiór, nie: obór, ale: wybór; dlp tego obioru. **Objadać się**. Ob. Objęść się.

Objasnić (dok.) — objaśniać (niedok.), nie: pojaśnić, pojaśniać (rus.). I Formy: 1) objaśnię, objaśnisz, objaśni, objaśnimy..., objaśnij! objaśnijcie! (nie: objaśń! objaśńcie!); objaśniwszy; objaśniony; objaśnił, 2) objaśniam, objaśniasz...; objaśniaj!, objaśniający; objaśniany; objaśniał, objaśniali. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** co = czynić co jasnym (w znaczeniu fizycznym i duchowym), 2) **O.** co — komu (przen.) = tłumaczyć co — komu, 3) **O.** kogo — co do czego, o czym lub w czym = informować kogo — co do czego.

1. Objasniać święce. Patrz, mówił dalej robaczek, na iskry, co ze mnie strzela i cały objaśnia krzaczek. *Mick. cyt. SW*. Abyś zaprawiał serca, objaśniał rozumy. *Mick. cyt. SW*. 2. Objasniać lekcję uczniom. *SW*. 3. Objasnij mię w tej sprawie! Objasnia o celu swego przybycia. *Zapól*

Objaśnienie — Składnia: **O.** czego.

Zwrot: dawać objaśnienie o czym lub co do czego.

Objaw, dlp tego objawu.

Objawić (dok.) — objawiać (niedok.). I Formy: 1) objawię, objawisz, objawi, objawimy..., objawią; objaw! objawcie!, objawiony; objawiwszy; objawił, 2) objawiam, objawiasz..., objawiają; objawiaj!, objawiany; objawiał, objawiali. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** komu — co, nie: o czym = okazywać komu — co, odkrywać komu — co (*JP* 5, 43), 2) **O.** komu — o czym (!) lub **O.**, że... (!) = oświadczyć, oznajmić komu — o czym lub

oświadczyć, oznajmić, że... (rus.), 3) O. co (!) = ogłosić co, np. manifest (rus.).

Uwaga. Objawić można tylko to, co było ukryte, np. przyszłość, nową prawdę... Krasn. 69.

Zwrot: objawić (!) wojnę = wypowiedzieć wojnę.

Objawić się (! rus.) = zjawić się.

Zjawili się (nie: objawili) nowi, świetni pisarze. *Cyt. Kr. 2, 71.*

Objazd = 1) objeżdżanie, objechanie, 2) miejsce, które trzeba objechać.

Zwroty: 1) objazd wagonów parowozem (!) = objechanie wagonów parowozem *DUMK 31 XII 32*; 2) wyruszać na objazd, nie: w objazd.

Objąć (dok.) — obejmować (niedok.), nie: obejmować. Por. Najać — najmować. I Formy: 1) objęme (nie: obejmie), obejmiesz, obejmie, obejmiemy..., obejmą (nie: obejmią); obejmij! obejmijcie! (nie: obejm! obejmcie!); objęty; objąwszy; objął, objąłem, objęła, objęli, objęty, 2) obejmuję, obejmujesz, obejmuję..., obejmują; obejmuj! obejmujcie!; obejmujący; obejmowany; obejmował. II Składnia: O. kogo, co — czym, nie: w co (!).

Objął go serdecznie rękami. Objął go uważnie spojrzaniem.

Zwroty: 1) objąć kogo za szyję, za nogi; 2) objąć kogo uściskiem, nie: w uścisk, ale: chwycić kogo w uścisk.

Ob. Chwycić.

1. Objął go rękami za szyję. *Prus.* Już go za nogi objęła. *Bartk.* 2. Całą prozę życia obejmuję uściskiem miłosnym (nie: w uścisk miłosny). *Cyt. Szefls. 17.*

Objechać (dok.) — objeżdżać (niedok.). I Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać. II Znaczenie i składnia: 1) O. co = jeździć wokół czego, nieraz z zaznaczeniem celów urzędowych, np. objeżdżać powiaty, urzędy, 2) O. kogo (tryw.) = wymyślać (zwymyślać) kogo.

Objęść (dok.) — objadać (niedok.). I Formy: 1) objem, objesz..., jak: jeść, 2) objadam, objadasz...; objadaj!; objadający; objadany; objadał. II Składnia: 1) O. co — z czego = jedząc ogalać co — z czego, 2) O. kogo — z czego = jedząc obrać kogo — z czego.

1. Pies objada mięso z kości. *SW.* 2. Objedli go z całego majątku. *Mp.*

Objęść się (dok.) — objadać się (niedok.) czego, rzadziej: czym.

Mysz, kiedy się maki obję, tedy się jej gorzka widzi. *Przysł. cyt. SW.* Objadł się tą kaszą jak się patrzy.

Objęcie.

Zwroty: 1) rzucać się w objęcia, wpadać w objęcia, nie: w ramiona (germ.). *SF*; 2) trzymać w objęciach, nie: w ramionach (germ.). *SF*; 3) wyrzywać z czyich objęć, nie: z ramion (germ.). *SF*.

1. Wpadł w objęcia pułkownika. *Siemk.*

Oblać—oblewać, nie: obliwać. I Formy jak: odlać—odlewać. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Oblec (dok.)—oblegać (niedok.), nie: oblegać (prow.), ale: obleżony. I Formy: 1) oblegnę, oblegniesz, oblegnie..., oblegną; oblegnij!

oblegnijcie!; obleżony, nie: obleżony; obległszy; oblegl, oblegli, 2) oblegam, oblegasz..., oblegają; oblegaj!; oblegający; oblegany (nie: oblegany); oblegał, oblegali. II Składnia: 1) O. kogo, co — czym = otaczać, osaczać kogo — czym, 2) O. kogo — z czym = nacierać, naciskać na kogo — z czym (to znaczy: niosąc z sobą co).

1. (Tlum) oblegał katedrę czekając na rezurekcję. *Parand.* 2. Młodzież oblega go z ponownymi prośbami. *Sierosz.*

Oblec (dok.) — oblekać (niedok.) lub obłóczyć (niedok., czasem dok.). I Formy: 1) oblekę lub oblokę, obleczesz..., obleką lub obloką; oblecz! obleczcie!; obleczony, obleczeni; oblekłszy, oblekł, oblokłem lub oblekłem, oblokła lub oblekła, oblekli, oblokły lub oblekły, 2) oblekam, oblekasz, oblekają; oblekaj!; oblekający; oblekany; oblekał, oblekali, 3) obłócę, obłoczysz, obłoczy, obłoczemy...; obłócz! obłóczcie!; obłoczywszy; obłoczony; obłoczył. II Składnia: 1) O. kogo — w co, 2) O. co — na kogo.

1. Oblekł go w nową koszulinę. 2. Oblekł na siebie nowe szatki.

Oblec się w co — oblekać się w co. I Formy jak: oblec — oblekać.

Zwrot: coś obleka się w czyn. *SF* = coś się urzeczywistnia.

Oblegany, nie: oblegany (prow.). Ob. Oblec → oblegać.

Oblepić (dok.) — oblepiać (niedok.). I Formy: 1) oblepię, oblepisz, oblepi, oblepimy...; oblep! oblepcie!; oblepiwszy; oblepiony; oblepił, 2) oblepiam, oblepiasz...; oblepiaj!; oblepiający; oblepiany; oblepiał, oblepiali. II Składnia: O. co — czym.

Oblepiać szpary gлина. *SW.*

Oblewać. Ob. Oblać.

Obleźć (dok.) — oblaźić (niedok.). I Formy: 1) obleżę (nie: oblażę), obleziesz..., obleżą (nie: oblażą); obleż! obleżcie!..., jak: leźć, 2) oblażę, oblażisz, oblażi, oblażimy...; jak: łązić. II Znaczenie i składnia: 1) O. (czyn. przech.) kogo, co = łązić po kim, po czym, naokoło, 2) O. (nijak. nieprzech.) z czego = wylazić z czego, 3) O. (nijak. nieprzech. bez dopełn.) = odlażyć, odpadać.

1. Oblażyło go robactwo. 2. Oblaży cały ze skóry. 3. Skóra mu oblaży. *Mp.*

Oblegać (!) = oblegać. Ob. Oblec—oblegać. Obleżony, nie: obleżony. Ob. Oblec—oblegać. Oblicze to, dlm tych obliczy, rzadko: tych oblicz, nie: tych obliczów.

Z brodatych oblicz wyzierała nędza. *Choyn.*

Zwroty: 1) w obliczu kogo, czego, *SF* = w obecności kogo, czego; 2) w obliczu kogo lub czego się znaleźć = znaleźć się przed kim, czym; 3) przyprowadzić kogo przed oblicze kogo = przyprowadzić kogo przed kogo.

Obliczyć (dok.) — obliczać (niedok.). I Formy: 1) obliczę, obliczysz, obliczy, obliczymy..., obliczą; oblicz! obliczcie!; obliczony; obliczywszy; obliczył, 2) obliczam, obliczasz..., obliczają; obliczaj!; obliczający; obliczany, obliczani; obliczał. II Znaczenie i

składnia: 1) **O.** kogo, co = rachować kogo, co, 2) **O.** na co = pokładać nadzieję na co.

2 Propozycja obliczona na psychologię motłochu *Malacz*.

Obligatoryjny (!) = obowiązujący (DUMK. 31 XII 32).

Oblizać (dok.)—obliznąć (jednokr.)—oblizywać (niedok.), nie: oblizować. Formy: 1) oblizę, obliziesz..., jak: liżę, 2) obliznę; obliznij!; obliznąwszy; obliznął, obliznęła, 3) oblizuję, oblizujesz..., oblizują; oblizuj! oblizujcie! (nie: oblizaj!, oblizajcie!); oblizujący; oblizywał.

Oblubieniec—oblubienica. Formy: wlp oblubięcież!, młm ci oblubięcy, dlm tych oblubięców, nie: oblubięcy.

Obladować (dok.)—obladowywać (niedok.). I Formy: 1) obladowuję, obladowujesz...; obladowuj!; obladowawszy; obladowany; obladowała, 2) obladowuję, obladowujesz..., rzadziej: obladowywan, obladowywasz (nie: obladowywuje, obladowywujesz); obladowuj!, rzadziej: obladowywaj (nie: obladowywuj!); obladowujący, rzadziej: obladowywający (nie: obladowywujący); obladowywany; obladowywał. II Składnia: **O.** kogo, co—czym.

Obladował się stalugami. *Ostr*.

Oblam, ale: przełom, wylom, załom, złom; dlp tego oblamu.

ścian i kolumn oblami. *Mick*.

Oblamać (dok.) — oblamywać (niedok.). I Formy: 1) oblamię, oblamiiesz...; oblami! oblamiacie!; oblamiawszy; oblamiany; oblamała, 2) oblamiuję, oblamiujesz..., nie: oblamiywam, oblamiywuję; oblamiuj!; oblamiujący; oblamiywany; oblamiywał. II Składnia: **O.** co — z czego.

Oblamiywał gałęzie z drzewa.

Oblaskawić (dok.)—oblaskawiać (niedok.), nie: połaskawić — połaskawiać. I Formy: 1) oblaskawię, oblaskawisz, oblaskawi, oblaskawimy..., oblaskawią; oblaskaw! oblaskawcie!; oblaskawiony; oblaskawiwszy; oblaskawił, 2) oblaskawiam, oblaskawiasz..., oblaskawiają; oblaskawiaj!; oblaskawiający; oblaskawiał. II Składnia: **O.** kogo — czym.

Oblaskawił go swoją dobrocią.

Oblawa na kogo, na co, nie: za kim, za czym.

Zwrot: urządzić oblawę na kogo, na co. *SF*.

Oblawa na wilki. Oblawa na Cyganów. *Cyt. Kr. I, 42*.

Oblazić. Ob. Obleźć.

Obląk (rzadziej: obłęk) — obłączysty lub obłączasty, — obłąkowaty lub obłękowaty. I Forma dlp tego obłoku. II Znaczenie: obłączysty = obłąkowaty.

Obląkanie zmysłów (!) = obłąkanie lub pomieszenie zmysłów.

Pada trupem. panny dostają obłąkania zmysłów (!) ochotnicy się cofają i tylko gospodarz postanawia bronić mienia do ostatka. *Cyt. Kr. I, 151*.

Obląkanie, wlp obłąkańcze! młm ci obłąkańcy, dlm tych obłąkańców, nie: obłąkańcy.

Oblęd, ale: błąd.

Jak teraz dwory parcelują, istny obłęd! *Kruczk*.

Oblók — obłoczek; dlp tego obłoku.

Zwroty: 1) sławić kogo pod obłoki. *SF*; 2) wynosić kogo pod obłoki. *SF*; 3) bujać w obłokach. *SF*; 4) spaść z obłoków. *SF*.

Oblóżyć (dok.) — okładać (niedok.). I Formy jak: odłóżyć — okładać. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Oblóczka (!) = powłoka, otoczka (por. ros. obołoczka).

Oblóczyć. Ob. Oblec.

Oblóczyny (tylko w lm); dop. tych obłóczyn. **Oblupać** (dok.) — obłupywać (niedok.), nie: obłupować. I Formy: 1) obłupię, obłupisz, obłupi, obłupimy..., jak: łupać, 2) obłupuję, obłupujesz, obłupuje..., obłupują; obłupuj!; obłupujący; obłupywany; obłupywał. II Składnia: **O.** co — z czego = oczyszczać co z łupiny lub zdejmować z czego łupinę.

Oblupać drzewo z kory lub: obłupać korę z drzewa.

Oblupić (dok.) — obłupiać (niedok.). I Formy: 1) obłupię, obłupisz, obłupi, obłupimy...; obłup! obłupcie!; obłupiwszy; obłupiony; obłupił, 2) obłupiam, obłupiasz...; obłupiaj!; obłupiający; obłupiał. II Składnia: 1) **O.** co — z kogo, z czego lub kogo — z czego, 2) **O.** komu — co.

1. Zawadzili, jakby kto ich ze skóry obłupiał. *Sienk. cyt. SW. 2.* Obłupił drzewu korę.

Obmarznąć (dok.) — obmarzać (niedok.), w wymowie: obmar-znać — obmar-zać. Formy: 1) obmarznę..., obmarznie..., jak: marznąć, 2) obmarzam, obmarzasz, obmarza..., obmarzają; obmarzaj!; obmarzał.

Obmierzić (dok.) — obmierzać (niedok.), w wymowie: obmier-zać = (u)czynić obmier-zym, wstrętnym. Por. Obmierznąć. I Formy: 1) obmierzę, obmierzisz, obmierzi, obmierzimy..., jak: mierzić, 2) obmierzam, obmierzasz..., obmierzają; obmierzaj!; obmierzający; obmierzał. II Składnia: **O.** komu — kogo, co.

Obmierzły — Składnia: 1) **O.** komu, czemu, 2) **O.** w czym.

Jesteś obmierzły w twojej mądrości i dobroci. *zerom*.

Obmierznąć (dok.) — obmierzać (niedok.) w wymowie: obmier-znać — obmier-zać = stać się (stawać się) wstrętnym. I Formy: 1) obmierznę, obmierzniesz...; obmierznij!; obmierznawszy; obmierznął, obmierznęłam, częściej: obmierzłem..., obmierzli... obmierzli (nie: obmierznięli), 2) obmierzam, obmierzasz, obmierza...; obmierzaj!; obmierzający; obmierzany; obmierzał.

Obmoczyć (dok.) — obmaczać (niedok. i dok.). I Formy: 1) obmoczę, obmoczysz, obmoczmy..., jak: moczyć, 2) obmaczam, obmaczasz, obmacza..., obmaczają; obmaczaj!; obmaczający; obmaczany; obmaczał. II Składnia: **O.** co — w czym, rzadko: w co.

W krew jego rany obmoczyłem mój papier. *Mick.*

Obmotać = omotać. Ob. Omotać.

Obmówić (dok.) — obmawiać (niedok.). I Formy: 1) obmówię, obmówisz..., jak: mówić, 2) obmawiam, obmawiasz..., jak: mawiać. II Znaczenie i składnia: obmówić (nie: omówić) kogo, co = oczernić kogo.

Obmurować (dok.) — obmurowywać (niedok.). I Formy: 1) obmuruję, obmurujesz, obmuruje..., obmurują; obmuruj!; obmurowany! obmurowawszy; obmurował, 2) obmurowuję obmurowujesz..., obmurowują, rzadziej: obmurowywam, obmurowywasz..., obmurowują (nie: obmurowujemy..., obmurowujemy); obmurowuj! rzadziej: obmurowuj! (nie: obmurowujemy!); obmurowujący; rzadziej: obmurowujący (nie: obmurowujący), obmurowywany; obmurowywał. II Składnia: O. co — czym.

Obmyślić (nie: obmyśleć) — obmyślać. I Formy: 1) obmyślę, obmyślisz, obmyśli, obmyślimy..., obmyślą; obmyśl! obmyście! obmyślony, rzadziej: obmyślany (od: obmyśleć); obmyśliwszy; obmyślił, 2) obmyślam, obmyślasz, obmyślam..., obmyślają; obmyślając; obmyślany; obmyślał, obmyślali, obmyślały. II Składnia: O. co.

Już mu też czas obmyślić (nie: obmyśleć) postanowienie. *Mick.*

Obnieść (dok.) — obnosić (niedok.). For. ny jak: nieść — nosić.

Zwrot: obnosić kogo, co na językach = obgadywać.

... aby potem nie obnosili jej na językach. *Wikt.*

Obniżający — obniżająco. Ob. Kojący — kojąco.

Wyrażenie: działa obniżająco = obniżać.

Chinina działa obniżająco na temperaturę ciała.

Obniżyć (dok.) — obniżyć (niedok.). I Formy: 1) obniżę, obniżysz, obniży, obniżymy...; obniż! obniźcie!; obniżywszy; obniżony; obniżył, 2) obniżam, obniżasz...; obniżaj!; obniżający; obniżany; obniżał. II Składnia: O. co.

Obniżyć cenę, wartość czego, temperaturę... *SW*

Oboje — I Formy: oboje, obojga, obojgu, oboje, obojgiem, w obojgu. II Składnia: liczebnik: oboje i łączący się z nim rzeczownik zgadzają się zawsze w formie przypadku, ale łącząca się z rzeczownikiem przydawka i orzecznik przymiotnikowy przybierają formę liczby mnogiej. Ob. *Liczebniki zbiorowe.

Oboje państwo Kowalscy, obojga państwa Kowalskich, obojgu państwu Kowalskim, oboje państwa Kowalskich, obojgiem państwa Kowalskich, o obojgu państwu Kowalskich. Oboje nasi rodzice mieszkają z nami. Widziałem oboje waszych rodziców. Oboje nasi rodzice wyjechali. Nie dałaby ona (ofiara) nam obojgu zadowolenia. *Święt.* Oboje rodzice starali się... *Krasn.*

Obojętnieć (niedok.) — zobojętnieć (dok.). I Formy: 1) obojętnieję, obojętniejesz, obojętnieje..., obojętnieją; obojętniej! obojętniejcie!; obojętniejący; obojętniał, obojęt-

nieł, 2) zobojętnieję, jak: obojętnieję. II Składnia: 1) O. na co lub wobec czego, 2) O. względem kogo lub dla kogo.

1. Zaczynam obojętnieć na tutejsze widoki. *Święt.* Zobojętniał na przykrości zerom. 2. Zaczął dla niej obojętnieć. *SW.* Zobojętniałem względem niego. *Mp.*

Obojętność — Składnia: 1) O. na co, względem czego, wobec czego lub dla czego, 2) O. dla kogo, względem kogo lub wobec kogo.

1. Obojętność dla świata. *Bartk.* Obojętność wobec jego śmierci. *Iwasz.* 2. Czui względem niej zupełną obojętność.

Obojętny — obojętnie. Znaczenie i składnia: 1) O. komu, rzadko: dla kogo = obcy komu, nie budzący w kim żadnego zainteresowania, 2) O. dla kogo, względem kogo lub wobec kogo, rzadko: na kogo = nie zainteresowany kim, 3) O. na co, względem czego lub wobec czego, rzadko: dla czego.

1. Zawsze mu byli obojętni. *Siedl.* Była mu obojętna ta sprawa. *Nałk.* Dla Heni ta sprawa była obojętna. *Nałk.* To dla nas jest obojętne. *Kollat.* 2. Był dla niej zupełnie obojętny. Była względem niego zupełnie obojętna. Obojętny na nią i jej miłość. *Nałk.* 3. Obojętni dla pochwał. *Prus* (zwykle na pochwały). Obojętny na powaby miłości. *Dyg.* Był na te sprawy obojętny. *Nałk.* Pozostaje na jego urode i inteligencje obojętna. *Iwasz.*

Zwrot: obojętny na wszystko.

Zdawał się być obojętny na wszystko. *Sienk.* Na wszystko inne obojętna. *Nałk.*

Obojętny lub zobojętny.

Obora — obórka; dlm tych obór.

Oborniki (nazwa miasta) — obornicki.

Obowiązać (dok.) — obowiązywać (niedok.).

Ob. Zobowiązać — zobowiązywać. I Formy: jak związać — związywać. II Znaczenie i składnia: 1) O. do czego = prawnie lub moralnie zmuszać do czego, 2) O. w stosunku do kogo lub do czego, nie: dla kogo, dla czego = prawnie lub moralnie zmuszać do wypełnienia jakiejś czynności na rzecz kogo lub w zakresie czego, 3) O. (!) kogo — do czego — czym = zobowiązywać kogo — do czego — czym.

1. Do niczego nie obowiązuje. *Reym.* 2. Te przepisy obowiązują w stosunku do paczek (nie: dla paczek). *KJU 1, 4.*

Zwrot: obowiązuje przymus, nie: ma zastosowanie przymus.

W sądach ziemskich obowiązuje przymus. *Cyt. Kr. 2, 273.*

Obowiązany — Znaczenie i składnia: 1) O. do czego = prawnie lub moralnie zmuszony do wypełnienia czego, 2) O. komu — za co, nie: czym = winny komu wdzięczność za co, 3) O. komu — co = zawdzięczający komu — co, 4) O. co robić.

1. Jest to ślub, który nie obowiązuje żadnej ze stron do niczego. *Dąbł.* 2. Jestem ci za to obowiązany. Jestem ci obowiązany za swe powodzenie (nie: swym powodzeniem). *Cyt. Krasn. 69.* 3. Jestem ci obowiązany wdzięcznością. *Mp.* 4. Jestem obowiązany wypełnić twoje rozkazy. *Mp.*

Zwrot: obowiązuwać przy przewozie, nie: dla przewozu. *KJMK.*

Obowiązek — obowiązkowy. Składnia: 1) O. czego, nie: do czego (gdy się wymienia to, co wchodzi w zakres obowiązku), 2) O. ko-

go (gdy się wymienia osobę, na której ciąży obowiązek), 3) **O.** względem lub w stosunku do kogo, do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, ze względu na którą na kimś ciąży obowiązek).

1. Nie ustaje obowiązek ponoszenia (nie: do ponoszenia) kosztów utrzymania. *Kod. Cyw. Rodzina*. 2. Obowiązki jego stają się coraz poważniejsze. Matka przyjmuje obowiązki utrzymania i wychowania. *Kod. Cyw. Rodzina*. 3. Mamy względem niego obowiązki. *Sierosz*.

Zwroty: 1) spada na kogo obowiązek. *SF*; 2) ciąży, spoczywa na kim obowiązek. *SF*; 3) przypada komu obowiązek. *SF*; 4) sprawować, pełnić, wypełnić, spełnić, wykonać obowiązek. *SF*; 5) dopełnić obowiązek. *SF*; 6) wywzierać się z obowiązku. *SF*; 7) przejąć, przyjąć na siebie obowiązek. *SF*; 8) obowiązkowi podobać. *SF*; 9) obowiązkowi uchybić. *SF*; 10) od obowiązku się uchylić. *SF*; 11) obowiązek włożyć na kogo. *SF*; 12) zwolnić kogo od obowiązku; 13) mieć względem kogo obowiązek, mieć obowiązek co robić; 14) uważać, brać, poczytywać co sobie za obowiązek; 15) poczuwać się do obowiązku, czuć się w obowiązku co robić; 16) obowiązek przechodzi na kogo; 17) święty obowiązek = moralny obowiązek; 18) psi obowiązek (tryw.) = obowiązek, do którego się nawet pies poczuwa, najelementarniejszy obowiązek.

2. Teraz na tobie większe spoczywają obowiązki. *Sierosz*. 4. Pełnić obowiązki. *Kod. Post. Cyw.* Rzetelnie spełniał obowiązki stróża. *Wikt.* 5. Obowiązków dopełnił. *Barik*. 11. Wkładam na ciebie obowiązek. *Żerom*. Sąd włożył obowiązek zwrotu kosztów. *Kod. Post. Cyw.* 12. Zwolnić od obowiązku. *Kod. Post. Cyw.* 13. Ma obowiązek przedstawić dokument. *Kod. Post. Cyw.* Nie masz obowiązku wierzyć. *Parand*. 14. Uważam sobie za obowiązek wziąć udział w tym rozwoju wypadków. *Dąbr*. 15. Poczuwa się do obowiązku opiekowania się mną. *I. Dąbr*. Czuli się w obowiązku składać ofiary. *Goet*. 16. Obowiązek przechodzi na drugiego. *Kod. Post. Cyw.* 17. Kupno placów to nawet obowiązek święty. *Dąbr*. 18. To jest po prostu nasz psi obowiązek. *Matacz*.

Obój (dęty instrument muzyczny), nie: oboj; dlp tego oboju, nie: oboja.

Obóz, dlp tego obozu.

Zwroty: 1) obóz założyć. *SF*; 2) obóz zatoczyć. *SF*; 3) obozem się rozłożyć. *SF*; 4) obozem stanąć. *SF*; 5) obóz zwinąć.

Obrachować (dok.) — obrachowywać (niedok.) — obrachunek. I Formy jak: przerachować — przerachowywać. II Składnia i znaczenie: **O.** kogo, co = dokładnie, wszechstronnie kogo, co obliczyć.

Obrachować się (obrachowywać się) z kim, z czym = dokładnie, wszechstronnie się z kim, z czym obliczyć.

Obrachuj się z sumieniem! *Mp*.

Obrać (dok.) — obierać (niedok.). I Formy jak: zabrać—zabierać. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** kogo, co — z czego = ogołocić, oczyścić kogo, co — z czego, 2) **O.** co — z kogo, z czego = obłupić, zdjąć co — z kogo, z czego, 3) **O.** kogo — kim lub na kogo = wybrać kogo — kim lub na kogo (PJ 1, 30), 4) **O.** kogo, co — za kogo, co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która ma za coś służyć).

1. Obrali go ze wszystkiego, co miał. 2. Obracł Hszki z drzewa. 3. Obrali go na przewodniczącego (lub przewodniczącym) zebrania. 4. Umiejętności.

które prawda i błąd za schronienie lub plac szermierki obrały. *Mochn*.

Obradować (tylko w postaci niedok.) = radzić nad czym. I Formy: obraduję, obradujesz...; obraduj!; obradujący; obradował. II Składnia: **O.** nad kim, nad czym.

Długo nad tą sprawą obradowali.

Obradować (dok.)—obradowywać (niedok.) = uradować, ucieszyć. I Formy: 1) obraduję, obradujesz..., obraduj!; obradowawszy; obradowany; 2) obradowuję, obradowujesz..., obradowuj!; obradowujący; obradowywany; obradowywał. II Składnia: **O.** kogo—czym.

Obrady (zwykle w lm), dlm tych obrad.

Zwroty: 1) obrady zagać. *SF*; 2) obrady prowadzić. *SF*; 3) obrady zamknąć. *SF*; 4) obrady zawiesić. *SF*.

Obramować lub obramić—obramowywać lub obramiać. I Formy: 1) obramuję, obramujesz..., obramują lub obramię, obramisz, obrami, obramimy..., obramią; obramuj! obramujcie! (nie: obram! obramcie!); obramowany lub obramiony; obramowawszy lub obramiwszy; obramował lub obramił, 2) obramowuję, obramowujesz..., obramowują lub obramiam, obramiasz..., obramiają (nie: obramowuwuję, obramowuwujesz...); obramowuj lub obramiaj! (nie: obramowuwuj!); obramowujący lub obramiający (nie: obramowuwujący); obramowywany lub obramia-ny; obramowywał lub obramiał. II Składnia: **O.** co — czym.

Pokój cały obramiony dębowymi półkami *Iwasz*.

Obraz — obrazek, — obrazowy. Forma dlp tego obrazu.

Zwroty: 1) na obraz i podobieństwo kogo, czego; 2) wyświetlać obraz = obraz na świat pokazywać; 3) obraz wyświetlać (w kinie); 4) obraz jakiś się komu przedstawia; 5) patrzeć w kogo jak w obraz = patrzeć na kogo z zachwytem; 6) obraz nędzy i rozpaczy.

1. Na obraz pierwszych miesięcy Rafał spędził lat cztery. *Żerom*. 2. Niebo wyświetla obrazy dantejskiej grozy. *Matacz*. 4. Oczom moim przedstawił się taki obraz. *Matacz*.

Obraza — Składnia: **O.** kogo lub czego, nie: na czym, np. obraza czci, nie: na czci (PJ 1, 132).

Strony mogą wytnąć obrazę przepisów postępowania. *Kod. Post. Cyw.*

Zwrot: 1) kamień obrazu = powód do obrazu; 2) obraza majestatu.

Obrazić (dok.) — obrażać (niedok.). I Formy jak: wyrazić — wyrażać. II Składnia: **O.** kogo — czym.

Obraża go swoją nieufnością.

Obrazić się — obrażać się — obrażanie się. I Formy jak: obrazię — obrażać. II Składnia: 1) **O.** ś. na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, względem których obraza się zwraca), 2) **O.** ś. za kogo lub o kogo (gdy się wymienia osobę, z powodu której ktoś się obraża), 3) **O.** ś. za co, o co lub czym (gdy się wymienia rzecz, z powodu której ktoś się obraża).

1. Na tamtych był obrażony. *Dąbr*. Może się i na nią obraża. *Grusz*. 3. Nie obraził się za manewr z kijanką. *Prus*. Nie obrażał się tym. *Matacz*.

Zwrot: obrazić śmiertelnie = obrazić bardzo.
Mama obraziła się śmiertelnie. *Nowak.*

Obrażający — obrażająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zachowywał się obrażająco. *Mp.*

Obrąb, rzadziej: obręb = zakres. Ob. Obręb. Por. Obrąbać. Formy: ten obrąb, tego obrębu, temu obrębowi, ten obrąb, tym obrębem, w tym obrębie.

Obrąbać (dok.) — obrąbywać (niedok.), nie: obrębywać. Formy jak: wyrąbać — wyrąbywać.

Obrączka, nie: obręczka.

Obręb, rzadziej: obrąb = załom na tkaninie. Por. Obrębić. Ob. Obrąb. Formy: lp ten obręb, tego obrębu, temu obrębowi..., lm te obręby, tych obrębów...

Obrębić (dok.), nie: obrąbić—obrębiać (niedok.), nie: obrębywać. I Formy: 1) obrębię, obrębisz, obrębi, obrębimy..., obrębią; obrębi! obrębcie! obrębiony; obrębiwszy; obrębił, 2) obrębiam, obrębiasz, obrębia..., obrębiają; obrębiaj!; obrębiający; obrębiany; obrębiał. II Składnia: O. co — czym.

Obrębić kapelusz taśmą. *SW.*

Obręcz ta, nie: ten. Formy: lp ta obręcz, tej obręczy, tej obręczy, tę obręcz..., lm te obręcze, tych obręczy, tym obręczom, tymi obręczami.

Obrócić (dok.) — obrabiać (niedok.). I Formy jak: wyrobić — wyrabiać. II Znaczenie: 1) O. = nadawać czemuś jaki kształt, np. obrabiać żelazo, kamień, 2) O. = (!) uprawiać rolę (germ. rus.). *SF.*

Obrok, nie: obrók; dlp tego obroku, nie: obroka.

Obrońca — Składnia: O. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, której się broni), 2) O. od kogo, od czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która już zagraża), 3) O. przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która może zagrażać w przyszłości).

Zwroty: 1) brnąć w obronę kogo, co; 2) stawać w obronę kogo, czego; 3) podejmować czynną obronę (praw.); 4) uciekać się, udawać się pod obronę kogo. *SF.*; 5) mieć w kim, w czym lub z kogo, z czego obronę; 6) mieć kogo, co na obronę.

1. Ciesia wzięła chłopców w obronę. *Sierosz.* Brał ją w obronę. *Bartk.* Wziął w obronę jaków. *Makusz.* 2. Stawał w obronie każdej złej sprawy. *Bartk.* 3. Podjął obronę. *Kod. Post. Cyw.* 5. Aby mieć w nich obronę. *Siemk. cyt. Pass.* 6. Co mam na swoją obronę. *Małacz.* Mając na swoją obronę brak sukni. *Naik.*

Obronić (dok.) — bronić (dok.). Składnia: 1) O. kogo, co (ale: bronić kogo, czego. *Krasn.* 49) — od kogo, od czego (co zagraża obecnie lub zagrażało dawniej), 2) O. kogo, co — przed czymś (co będzie zagrażało). Ob. Bronić.

Obróńca — Formy lp ten obrońca, tego obrońcy, temu obrońcy, tego obrońcę, obrońco!, tym obrońcą, o tym obrońcy, lm ci obrońcy, tych obrońców, tym obrońcom...

Obrósnać (dok.), rzadko: obrósć — obrastać (niedok.). I Formy jak: zarósnać, zarastać. II Składnia: 1) O. czym lub w co, 2) O. (bez dopełn.) = porastać, rosnać wokół.

1. Obrastali w stare obczyaje. *Dąbr.* 2. Obrósnięte miedze. *Strug.* Niżej obrastają lasy z buków. *Stasz.*

Obrotowy — obrotny.

Znaczenie: 1) obrotowy = związany z obrotem, powodujący obrót, 2) obrotny = umiejący się obracać, zwinny, ruchliwy.

Wyrażenie: mechanizm obrotowy. *DUMK.* 31 X 31.

Obroża — obróżka; dlm tych obroży, nie: obróż.

Obróbka.

Wyrażenia: 1) obróbka drzewa, metalu. *Kr.* 2, 264; 2) maszyną do obróbki metalu.

Obrócić (dok.) — obracać (niedok.). I Formy: 1) obrócę, obrócisz, obróci, obrócimy..., obróca; obróć! obróćcie!; obrócony, obrócony; obróciwszy; obrócił, 2) obracam, obracasz, obraca..., obracają; obracaj!; obracający; obracany; obracał. II Znaczenie i składnia: 1) O. kogo, co = kręcić kogo, co w koło, 2) O. kogo, co — w co = przestoczyć kogo, co — w co, 3) O. kogo, co — na co = zmienić kogo, co — na co, 4) O. co — na co = przeznaczyć co — na co.

1. Oczy w koło obracał ostrożnie. *Mick.* 2. Krainy sąsiedzkie i swoje w głuche pustynie obrócić. *Nieme. cyt. SW.* 3. Obrócić go na kucharza. *SW.* 4. Tysiąc obrócił na to, że... *Dąbr.*

Zwroty: 1) na wskap obrócić co = przeznaczyć co; 2) w niwecz, w perzynę obrócić co = unicestwić co; 3) obrócić co w jaką stronę; 4) obrócić co na dobre lub zle.

1. Diabeł może wszystko na wskap obrócić. *Siemk.* 2. Los psotny tylko co na samym wstępie wszystkiego w niwecz nie obrócić. *Moch.* 3. Wnet dola w ową upragnioną stronę obróć. *Bartk.* 4. Będzie je (przedsięwzięcie) chciał na dobre obrócić. *Dąbr.*

Obrócić się — obracać się. I Formy jak: obrócić — obracać. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. w co = przestoczyć się w co; 2) O. ś. gdzie (bez dopełnienia) = znajdować się gdzie, skierować się dokąd, 3) O. ś. do kogo, do czego (tylko w znaczeniu fizycznym, przen. ! rus.).

1. Obracają się w zgniliznę. *Dyg.* W proch się obrócisz. *Iwasz.* 2. Gdzie się dzisiaj Witek obraca? *Bartk.* 3. Zwrócił się (nie: obrócił się) do mnie z zapytaniem. *SF.* Do Liwerskiego obrócił się z wyciągniętą ręką. *Kruczk.*

Zwrot: obrócić się na lepsze. (Młodość) mogła się obrócić na lepsze. *Parand.*

Obrót — I Forma dlp tego obrotu. II Składnia: O. czego lub czym, np. obrót pieniędzy lub pieniądźmi.

Zwroty: 1) obrót sprawy; 2) brnąć, przybierać jakiś obrót. *SF.*; 3) nadawać czemuś jakiś obrót. *SF.*; 4) brnąć kogo, co w obroty, *SF.* = donderować kim, zmuszać do ciągłego ruchu, nieustannej pracy; 4) być w obrotach czyich = być w nieustannej ciężkiej pracy, wymagającej ciągłego ruchu.

1. Obrót sprawy. *Dąbr.* 2. Wszystko przybrało taki niemity obrót. *Dąbr.*

Obrus—obrusik; dlp tego obrusa lub obrusu. Zwrot: nakrywać obrus = nakrywać stół obrus. *JP* 41, 60.

Obruszyć się (dok.) — obruszać się (niedok.). I Formy jak: ruszyć — ruszać. II Składnia: 1) O. ś. na kogo, na co = rozgniewać się na kogo, na co, 2) O. ś. czym = poruszyć się, podniecić się czym.

1. Obruszył się na żydów *Barik* 2. Obruszył się tą sprawą. *Mp*

Obryw (!) — obrywisty = urwisko — urwisty (PJ 35, 34).

Obwód = przyrzadzenie, przyprowadzenie do porządku, obrządek. Por. Obrzęd. Forma dlp tego obrzędu.

Zwrot: czynić (robić) koło czego obrzęd (obrządek) = oporządzać co.

Czyni obrząd koło koni. *Mp*.

Obrządzić (dok.) — obrządzać (niedok.). I Formy: 1) obrządę, obrządźisz, obrządzi, obrządźimy...; obrządź! obrządźcie!; obrządźiwszy; obrządźony; obrządził, 2) obrządzą, obrządząsz, obrządźaj!; obrządżany; obrządzał. II Składnia: 1) O. kogo, co = oporządzić kogo, co, O. koło kogo, koło czego = zrobić porządek koło kogo, koło czego.

1. Muszę obrządzić mego konia. *Sienk. cyt. SW.*

2. Obrządziłem już wszystko koło gospodarstwa. **Obrzezać** (dok.) — obrzezywać (niedok.). I Formy: 1) obrzeżę, obrzeżesz, obrzeże..., obrzeżą; obrzeż! obrzeżcie!; obrzeżawszy; obrzeżany; obrzeżał, 2) obrzeżują, obrzeżujesz..., obrzeżują; obrzeżuj!; obrzeżujący; obrzeżywany; obrzeżywał. II Składnia: O. kogo, co — czym — z czego.

Obrzeżał nożem z krzaków suche gałęzie.

Obrzęd (nie: obrząd) = ceremoniał uświęcony zwyczajem. I Formy: dlp tego obrzędu, mlm te obrzędy, nie: obrzęd. II Składnia: O. czego, np. obrzęd zaślubin.

Zwroty: obrzędu dopełnić, dokonać. *SP.*

Obrząk, nie: obrzåk; dlp tego obrzëku, mlm te obrzëki.

Obrzëkły lub **obrzëknięty**. Ob. **Obrzëknąć**.

Obrzëknąć (dok.) — obrzëkać (niedok.). I Formy: 1) obrzëknę, obrzëkniesz, obrzëknie..., obrzëkną; obrzëknij!; obrzëknięty lub obrzëkły; obrzëknąwszy; obrzëkły, obrzëkłem, obrzëkła, obrzëkli, obrzëkły, rzadko: obrzëkną, obrzëknąłem..., 2) obrzëkam, obrzëkasz..., obrzëkają; obrzëkaj!; obrzëkający; obrzëkał. II Składnia: 1) O. od czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej), 2) O. z czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej). Por. **Nabrzmić**.

1. Twarz obrzëkla od mrozu. 2. Twarz mu z piąństwa obrzëkla. *SW.*

Obrzmiąły = obrzëkły; mlm (męskoosob.) obrzmieli.

Obrzmić (dok.) — obrzmiewać (niedok.). I Formy: 1) obrzmię, obrzmięsz...; obrzmięj!; obrzmiąwszy; obrzmiąli, obrzmieli; obrzmiął, obrzmieli, 2) obrzmiewam, obrzmiewasz..., obrzmiewaj!; obrzmiewający; obrzmiewał. II Składnia: O. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym co w czasowniku: obrzëknąć).

Obrzucić (dok.) — obrzucać (niedok.). I Formy jak: rzucić — rzucać. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Obrzydliwiec, wlp obrzydliwczę!, mlm ci obrzydliwcy, dlm tych obrzydliwców.

Obrzydły dla kogo, rzadko: komu (dawn.). (Wrony) ciągną gawędy rozwlekle, obrzydłe gospodarzom, jako wróby słoty. *Mick.*

Obrzydnąć (dok.) — brzydnąć (niedok.). I Formy: obrzydnę, obrzydniesz..., obrzydni!; obrzydły; obrzydnał, zwykle: obrzydłem..., obrzydł..., obrzydli. II Składnia: O. komu.

Ludziom i sobie obrzydłem. *Mick.*

Obrzydzać. Ob. **Obrzydzić**.

Obrzydający — obrzydząco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Wszystko to było obrzydząco niemile. *Mp*

Obrzydzenie do kogo, do czego.

Obrzydzić (dok.) — obrzydnąć (niedok.). I Formy: 1) obrzydę, obrzydzisz, obrzydzi, obrzydzimy..., obrzydzą; obrzydź! obrzydźcie!; obrzydzony; obrzydzeni; obrzydziwszy; obrzydził, 2) obrzydzam, obrzydzasz..., obrzydzają; obrzydzaj!; obrzydzający; obrzydzany; obrzydzał. II Składnia: O. komu — kogo, co — czym.

Obrzygać lub **orzygać**.

Obrzynek ten, nie: ta obrzynka; dlm tych obrzynków, nie: obrzynek.

Obsada — Znaczenie: 1) O. = obsadzanie, obsadzenie, 2) O. = zespół, załoga (Kr. 2, 269), 3) O. = trzonek, oprawa.

1. Obsada roli w sztuce teatralnej. Obsada katedry uniwersyteckiej. *SW.* 2. Obsada łodzi. 3. Obsada noża.

Obsadka (pióra), rzadziej: rączka (płd. małopól.), trzonek (poznań.) (JP 9, 95).

Obserwacja — obserwacyjny. Składnia: obserwacja kogo, czego, ale: obserwacje nad kim, nad czym, por. uwagi nad czym, np. obserwacja życia, obserwacje nad życiem.

Zwrot: brać pod obserwację.

Obserwować (niedok.) — zaobserwować (dok.). I Formy: 1) obserwuję, obserwujesz..., obserwują; obserwuj!; obserwujący; obserwowany; obserwował, 2) zaobserwuję, jak: obserwuję. II Znaczenie: 1) O. kogo, co = w celach badawczych przyglądać się komu, czemu, 2) O. kogo, co (!) = wpatrywać się w kogo, w co, przypatrywać się komu, 3) O. co = przestrzegać czego, zachowywać co w zwyczaju.

1. Obserwował bieg gwiazd. 2. Obserwowałem panią (!) *Mp* = przypatrywałem się pani. 3. Gwałtów nie czynia, wolności obserwują. *Sienk.*

Obsiać (dok.) — obsiewać (niedok.). I Formy: 1) obsięję, obsięjesz, obsięje..., obsięją; obsięj!; obsięwający; obsiany; obsiał, obsiali lub obsieli, 2) obsiewam, obsiewasz..., obsiewają; obsiewaj!; obsiewający; obsiewany; obsiewał. II Składnia: O. co — czym.

Obsiał całe pole łubinem. *Mp.*

Obsiaść — obsiadać lub obsiadywać. I Formy jak: dosiąść — dosiadać. II Składnia: O. kogo, co = siadając otoczyć kogo, co. Obsiedli go kołem.

Obskurant, nie: obskurantysta.

Obskurny (tryw.) = nędzny, prostaczy.

Obsłona, częściej: osłona — obsłonka, rzadziej: ostonka. Ob. Osłona.

Zwrot: bez obsłonek = szczerze, otwarcie.

Mówić bez obsłonek. *SF.*

Obsłuchać. Ob. Osłuchać.

Obsłużyć (dok.) — obsłużywać (niedok.). I Formy jak: zasłużyć — zasługiwać. II Składnia: O. kogo, co — w czym.

Obsłużyć gościa. *SV.* Obsługiwał go we wszystkich jego potrzebach.

Zwrot: obsługiwać kogo przy obiedzie, nie: w obiedzie.

Obsmażyć. Ob. Osmażyć.

Obstać (dok.) — obstawać (niedok.). I Formy jak: zastać — zastawać. II Znaczenie i składnia: 1) O. przy kim, przy czym = stać mocno przy kim, przy czym, 2) O. za kogo, za co.

1. Orski obstawał przy swoim. *Danił.* 2. Mustatem obstać za cały pluton. *Matacz.*

Obstalować co (nie: stalować co, lepiej: zamówić co) — obstalowywać (niedok.). Formy: 1) obstaluję, obstalujesz..., obstalują; obstaluj!; obstalowany; obstalował, 2) obstalowuję, obstalowujesz, nie: obstalowywuję..., obstalowuj!; obstalowujący; obstalowywany; obstalowywał.

Obstalunek = zamówienie. Składnia: 1) O. na co = zamówienie na co, 2) obstalunek czego — zamówiona partia czego.

Przyjął obstalunek na parę butów. Nadszedł obstalunek pomarańcz.

Zwroty: 1) przyjąć obstalunek na co; 2) mieć obstalunek na co; 3) zrobić obstalunek na co; 4) wykonać obstalunek. *SF*; 5) cofnąć, odwołać obstalunek. *SF*; 6) jak na obstalunek = jak na zamówienie = w samą porę.

6. Jak na obstalunek łupnie prosto w nich. *Strug.*

Obstawać, rzadko: obstać. I Formy: obstaję, obstajesz, obstaże..., obstają (nie: obstawam..., obstawa..., obstawają, dawn.); obstawaj! (nie: obstaj!); obstający lub obstawający; obstawał. II Składnia: 1) O. przy kim, przy czym = upierać się, stać mocno przy kim, przy czym, 2) O. za kim, za czym = upominać się za kim, za czym.

1. Jesteśmy gwarantami traktatu i przy zachowaniu go ściśle obstawać będziemy. *Niemc.* 2. Niegodzien, abys obstawała za nim. *Cyt. SW.*

Obstawanie przy kim, przy czym.

Jak w religii, tak i w literaturze poyteczniejszej jest gorliwe przy swoim obstawanie od owej na wszystko obojętności. *Moch.*

Obstawić (niedok.) — obstawić (dok.). I Formy: 1) obstawiam, obstawiasz, obstawia..., obstawiają; obstawiaj!; obstawiający; obstawiany; obstawiał, 2) obstawię, obstawisz, obstawi, obstawimy..., obstawią; obstaw! obstawcie!; obstawiony; obstawiwszy; obstawił. II Składnia: O. kogo, co — kim, czym = otoczyć kogo, co — kim, czym.

...nędzy, tak urzędzonej i obstawionej, że nie było z niej wyjścia. *Natł.*

Obstąpić (dok.) — obstępować (niedok.), nie: obstepywać. I Formy jak: postąpić — postępować. II Składnia: O. kogo, co.

Obstrzyć, częściej: ostrzyć.

Obsunąć (dok.) — obsuwać (niedok.). Ob. Osunąć. I Formy: 1) obsunę, obsuniesz, obsunie..., obsuną; obsuń! obsuńcie!; obsunięty; obsunąwszy; obsunął, obsunąłem, obsunęła, obsunęli, obsunęły, 2) obsuwam, obsuwasz, obsuwa..., obsuwają; obsuwaj!; obsuwający; obsuwany; obsuwał. II Składnia: O. co — z czego

Obsychać, nie: obsechać. Ob. Obeschnąć.

Obsyłać, nie: obsefać. Ob. Obesłać.

Obsypać (dok.) — obsypywać (niedok.). I Formy: 1) obsypię, obsypiesz..., jak: sypać, 2) obsypuję, obsypujesz... (nie: obsypywam, obsypujesz..., ani: obsypuję; obsypuj..., obsypuj!; obsypujący; obsypujący; obsypujący. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Obszar, dlp tego obszaru.

Obszarpać (dok.) — obszarpywać (niedok.). I Formy: 1) obszarpię, obszarpiesz..., obszarpi! obszarpie!; obszarpany; obszarpał, 2) obszarpuję, obszarpujesz..., nie: obszarpywam, obszarpywasz..., nie: obszarpywuję; obszarpywujesz...; obszarpuj! obszarpujący; obszarpywany; obszarpywał. II Składnia: O. kogo, co.

Obszarpaniec — Formy: wlp obszarpańcze!, młm ci obszarpańcy, dlm tych obszarpańców, nie: tych obszarpańcy.

Obszerny, nie: obszerni.

Obszturchać. Ob. Oszturchać.

Obszukać — obszukiwać. I Formy jak: odszukać — odszukiwać. II Składnia i znaczenie: O. kogo, co — po czym = 1) przeszukać dokładnie po jakimś miejscu, 2) obejrzeć dokładnie, zrewidować.

Obszyć (dok.) — obszywać (niedok.). I Formy: 1) obszyję, obszyjesz, obszyje..., obszyją; obszyj!; obszyty; obszywszy; obszył, 2) obszywam, obszywasz, obszywa..., obszywają; obszywaj!; obszywający; obszywany; obszywał. II Składnia: O. co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: omotać, opakować).

Obścielać, rzadziej: obścielać. Ob. Obesłać.

Obślizgły. Ob. Oślizgły.

Obtańczyć (rzadziej: obtańcować) — obtańcować (niedok.). I Formy jak: przetańczyć (przetańcować) — przetańcować. II Składnia i Znaczenie: 1) O. co = tańcując okrążyć w koło jakie miejsce, 2) O. kogo = tańcując zadowolili kogo, usłużyć komu.

1. Obtańczyć pokój. 2. Tylko ten, co obtańcował pannę młodą, kręcił się w kółko i wykrzykiwał ochoczo. *Bał. cyt. SW.*

Obtargać (dok.) — obtargnąć (dok. jed-

nokr.) — obtargiwać (niedok.). Formy: 1) obtargam, obtargasz, obtarga..., obtargają; obtargaj!; obtargany; obtargawszy; obtargał, 2) obtargnę, obtargniesz, obtargnie..., obtargną; obtargnij!; obtargnięty lub obtargniony; obtargnąwszy; obtargnął, obtargnąłem, obtargnęła, obtargnęli, 3) obtarguję, obtargujesz, obtarguję..., obtargują (nie: obtargiwam..., obtargiwają; ani: obtargiwuję..., obtargiwują); obtarguj!; obtargują; obtargiwany; obtargiwał.

Obtarganiec — Formy: wlp obtargańcze!, mlm ci obtargańcy (te obtargańce), dlm tych obtargańców, nie: tych obtargańcy.

Obtłuc (dok.) — obtłukać (niedok.), częściej: obtłukiwać. I Formy: 1) obtłukę, obtłuczysz, obtłucze..., jak: tłuc, 2) obtłukam, obtłukasz, obtłuka..., obtłukają, częściej: obtłukuję, obtłukujesz, obtłukuję..., obtłukują; obtłukaj! częściej: obtłukuj!; obtłukający, częściej: obtłukujący; obtłukany, częściej: obtłukiwany; obtłukał, częściej: obtłukiwał. II Znaczenie i składnia: 1) O. co — czym = wyszczerbić co — czym, 2) O. co — o co = uderzyć co — o co, 3) O. kogo (przen.) = (!) tłukąc obić, obtłuc. Ob. Stłuc. **Obtkać**. Ob. Obetknąć.

Obuch, dlp tego obucha, nie: obuchu.

Zwroty: 1) być pod obuchem, *SF* = być pod naciskiem konieczności życiowych; 2) trzymać kogo pod obuchem, *SF* = trzymać kogo pod naciskiem konieczności życiowych.

Obuć — obuwać. I Formy: 1) obuję, obujesz, obuże..., obują; obuj!; obuty; obuwszy; obuł, 2) obuвам, obuwasz, obuwa..., obuwają; obuвай!; obuwający; obuwany; obuwał. II Składnia: 1) O. kogo — w co, 2) O. co, 3) O. co — na kogo.

1. Już obuwał w trzewik drugą nogę. *Kruczk.* 2. Obuł nowe buty. 3. Obuł na niego nowe buty. *Mp.*

Obuć się (obuwać się) w co.

Obuł się w buty.

Obudzić (dok.) — budzić (niedok.). Formy: obudzić, jak: budzić.

Obumierać (niedok.) — obumrzeć (dok.). I Formy: 1) obumieram, obumierasz..., jak: umierać, 2) obumrę, obumrzesz..., jak: umrzeć. II Składnia: O. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: obrzęknąć).

Oburącz, nie: oburęcz.

Oburącz do ust go przycisnął. *Mick.*

Oburzający — oburzająco. Ob. Kojący — kojąco.

On postępuje oburzająco. *Mp.*

Oburzenie — Składnia: 1) O. na kogo, nie: kim (gdy się wymienia osobę, przeciw której się zwraca oburzenie), 2) O. na co (gdy się wymienia rzecz, przeciw której się zwraca oburzenie), 3) O. czym (gdy się wymienia rzecz, która jest przyczyną oburzenia; nieraz między zwrotami: oburzenie na co — oburzenie czym zaciera się różnica znaczeniowa).

Sumienie tego żołnierza nie umiało odczuć jej oburzenia na niesprawiedliwość *Sienk.*

Zwrot: 1) święte oburzenie = oburzenie, mające za podstawę uczucia moralne; 2) oburzenie kogo ogarnia, porywa.

1 Ot. i cały sekret świętego oburzenia. *Dantł.*

Oburzony — Składnia: 1) O. na kogo, nie: kim (gdy się wymienia osobę, przeciw której się zwraca oburzenie), 2) O. na co (gdy się wymienia rzecz, przeciw której się zwraca oburzenie), 3) O. czym (gdy się wymienia rzecz, która jest przyczyną oburzenia; nieraz między zwrotami: oburzony na co — oburzony czym zaciera się różnica znaczeniowa).

3. Oburzony niewdzięcznością. *Nałk.* Oburzony jego postępowaniem (lub na jego postępowanie).

Oburzyć (dok.) — oburzać (niedok.). I Formy: 1) oburzę, oburzysz, oburzy, oburzymy, oburzą; oburz!; oburcie!; oburzony; oburzysz; oburzył, 2) oburzam, oburzasz, oburza..., oburzają; oburzaj!; oburzający; oburzany, oburzał. II Składnia: 1) O. kogo (gdy się wymienia osobę, w której się budzi oburzenie), 2) O. na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której się budzi oburzenie), 3) O. czym (gdy się wymienia rzecz, którą się budzi oburzenie; nieraz między zwrotami: oburzać czym — oburzać na co, zaciera się różnica znaczeniowa).

Oburzyć się (dok.) — oburzać się (niedok.). I Formy jak: oburzyć — oburzać. II Składnia: 1) O. ś. na kogo (gdy się wymienia osobę, przeciw której się budzi oburzenie), 2) O. ś. na co (gdy się wymienia rzecz, przeciw której się budzi oburzenie), 3) O. ś. czym (gdy się wymienia rzecz, która budzi oburzenie; nieraz między zwrotami: oburzać się czym — oburzać się na co, zaciera się różnica znaczeniowa), 4) O. ś. za kogo, za co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, których poszkodowanie wywołuje oburzenie).

1. Za to oburzają się na ciebie. *Dyg.* 2. Sądziłam, że się oburzy na podobny brak taktu. *Zapół.* **Obuwie** to (nie: obuw ten, dawn.) — obuwany, — obuwiarz — obuwiarski. I Formy: dlp tego obuwiu, cłp temu obuwiu. II Znaczenie: 1) obuwany = odnoszący się do obuwiu, 2) obuwiarski = odnoszący się do obuwiarza.

Wyrażenie przemysł obuwiarski lub obuwiarny *JP 20, 84.*

Obwarzanka = kaszka z mlekiem

Obwachać (dok.) — obwachiwać (niedok.), nie: obwachywać, obwachować. Formy: 1) obwacham, obwachasz..., obwachają; obwachaj!; obwachawszy; obwachany; obwachal, 2) obwachuję, obwachujesz..., obwachują; obwachuj!; obwachujący, obwachiwany; obwachował.

Obwiązać (dok.) — obwiązywać (niedok.). Formy jak: związać — związywać.

Obwić (dok.) — obwiać (niedok.), częściej: owić — owijać. Ob. Owić.

Obwieszać (niedok.) — **obwiesić** (dok.). I Formy: 1) obwieszam, obwieszasz..., jak: wieszac! 2) obwieszę, obwieszisz, obwiesi, obwiesimy...; obwieść! obwieście!; obwiesiwszy; obwieszony; obwiesił. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Obwieścić (dok.) — **obwieszczać** (niedok.). I Formy: 1) obwieszczę, obwieścisz, obwieści, obwieścimy..., obwieszczą; obwieść! obwieście!; obwieściwszy; obwieszczony; obwieścił, 2) obwieszczam, obwieszczasz...; obwieszczaj!; obwieszczający; obwieszczany; obwieszczał. II Składnia: O. komu — co lub o czym, lub O. kogo — o czym.

Obwieszczono mi tę wiadomość. *Mp.*

Obwieść—**obwodzić**. I Formy jak: zawieść—zawodzić. II Składnia: O. co — czym = otoczyć co — czym.

Zwrot: obwodzić rysunek tuszem, farbą.

Obwieźć — **obwozić**. I Formy jak: zawieźć—zawozić. II Składnia: O. kogo, co — po czym = jeździć z kim, z czym — naokoło czego.

Obwoziłem go po całej okolicy. *Mp.*

Obwinać (dok.) — **obwijać** (niedok.) lub **owinać** — **owijać**. Por. **Obwić**. I Formy: 1) obwinę (owinę), obwiniesz, obwinie..., obwiną; obwiń! obwińcie!; obwinęty, obwinęci; obwinąwszy; obwinąłem..., obwinął, obwinęła..., obwinęli, 2) obwiam, obwijasz, obwija..., obwijają; obwijaj!; obwijający; obwijany; obwijał. II Składnia: 1) O. kogo, co — czym lub w co = zwinąć, otulić, opakować kogo, co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: omotać kogo, co — czym lub w co), 2) O. co — koło kogo, czego = nawinać co — na kogo, na co (jak: omotać co — koło czego).

1. Obwinał sobie zranioną nogę chustką. *Cyt. SW.* Owinięty w burkę. *Zerom.* Były owinięte w futro. *Nałk.* 2. Obwinał chmielinę koło tyki. *Cyt. SW.*

Zwrot: obwijać co w bawełnę = zastaniać frazesami treść istotną.

Powiem ci wszystko otwarcie, nie obwijając nic w bawełnę.

Obwinić (dok.)—**obwinać** (niedok.). I Formy: 1) obwinię, obwinisz, obwini, obwinimy..., obwiną; obwiń! obwińcie!; obwiniony; obwinіwszy; obwinił, 2) obwiniam, obwiniasz, obwinia..., obwiniają; obwiniaj!; obwiniający; obwiniany; obwiniął, obwinięli. II Składnia: O. kogo — o co, nie: za co, ani: czym (rus., por. ros. obwiniat' kogo — w czom).

Wszystko obwiniąło o fałsz tę wskazówkę. *Moch.* Obwina wszystkich o uprzedzenia kasto-we. *I. Dąbr.*

Obwisnąć (dok.) — **obwisać** (niedok.). Formy: 1) obwisnę, obwisniesz, obwisnie..., obwisną; obwisnij!; obwisnięty; obwisnąwszy; obwisnął, obwisnąłem, obwisnęła, obwisnęli, 2) obwisam, obwisasz, obwisa..., obwisają; obwisaj!; obwisający; obwisał.

Obwozić się (bez odpowiednika niedokona-nego). I Formy jak: obwozić. Ob. Obwieźć.

II Składnia: O. ś. z kim, z czym = wszędzie z kim lub z czym jeździć, wszędzie kogo lub co na pokaz wozić.

Obwód, dlp tego obwodu.

Obycie się z kim, z czym.

Przez brak obycia się z tego rodzaju istotkami. *I. Dąbr.*

Obyczaj — **obyczajowy**, — **obyczajny**. I Formy: dlp tego obyczaj, dlm tych obyczajów, nie: obyczai. II Znaczenie: 1) obyczajowy = odnoszący się do obyczajów, związany z obyczajami, 2) obyczajny = postępujący według dobrych obyczajów, moralny.

Obyć się — **obywać się**. I Formy: 1) obęde się, obędziesz się..., obęda się; obądz się! obądzie się!; obył się, 2) obywam się, obywatw się..., obywają się; obywaj się!; obywający się; obywatw się. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. z kim, z czym = żyć z kim, z czym; 2) O. ś. czym = poprzestać na czym; 3) O. ś. bez kogo, bez czego = obejść się bez kogo, bez czego, nie mieć potrzeby posiadania kogo, czego; w tym znaczeniu w czasie przyszłym częściej: obejdę się, niż: obęde się (lud.). (PJ 35/6, str. 49/59).

1. Nie mogę się z nim obyc. *Dyg.* 2. Obywał się czym bądź. *Wikt.* Byle czym się obęde. *I. Dąbr.* 3. Obył się bez tego. *Bartk.* Obędzie się bez jakiej nowej awantury. *Strug.* Bez nich obycie się nie podobna. *Sierosz.* Wolał się bez nich obywat. *Dąbr.*

Zwroty: 1) obywa się bez czego = nie potrzeba czego; 2) nie obyto się bez czego = coś musiało nastąpić, rzadko: nie obędzie (częściej: nie obejdzie) się bez czegoś = coś musi nastąpić.

2. Obyło się bez tego. *Dąbr.* Obyło się bez tego. *Nowak.*

Obydwa. Ob. **Obadwa**.

Obyty z kim, z czym = zżyty z kim, z czym, oswojony z kim, z czym.

Był z kuchnią obyty. *Bartk.*

Obywatel — **obywatela**,—**obywatelski**. Formy: młm ci obywatela, nie: obywatelowie, dlm tych obywateli, rzadko: obywatelów.

Obznajmić (dok.) lub **obznajomić** — **obznajmiać** lub **obznajamić** (niedok.). I Znaczenie: O. = obeznać. II Formy: 1) obznajmię, obznajmisz, obznajmi, obznajmimy..., obznajmiać lub obznajomię, obznajomisz...; obznajmij! lub obznajom!; obznajmiwszy lub obznajomiwszy; obznajmiony lub obznajomiony; obznajmił lub obznajomił, 2) obznajmiam, obznajmiasz, obznajmia..., obznajmiają lub obznajmiam, obznajmiasz...; obznajmiaj! lub obznajmiamaj!; obznajmiający lub obznajmiamający; obznajmiany lub obznajmiamiany; obznajmiał, obznajmiali lub obznajmiał, obznajmiali. III Składnia: O. kogo — z czym.

Obznajmiony lub **obznajomiony** z czym.

Obzerać (się). Ob. **Obeżreć** (się).

Ocalić (dok.) — **ocalać** (niedok.). I Formy: 1) ocale, ocalisz, ocali, ocalimy..., ocala; ocal! ocalcie!; ocalony, ocaleni; ocaliwszy; ocalił, 2) ocalam, ocalasz, ocala..., ocalają;

ocalaj!; ocalający; ocalany; ocalał. II Składnia: 1) O. kogo, co — od czego (gdy się wymienia to, co grozi bezpośrednio), 2) O. kogo, co — przed czym (gdy się wymienia to, co może grozić w przyszłości).

1. Ocalił stawę i pamięć narodu od zguby wiecznej. *Stasz.* 2. Ocala przed gniewem Sodome. *Małkusa.*

O'cean lub **oce'an** — oceaniczny, częściej: oceaniczny (pod wpływem łc. *oceanicus*); dlp tego oceanu.

Ocena.

Zwrot: dać ocenę czego, nie: stawiać ocenę (!).

Ocenić (dok.) — oceniać (niedok.). Formy: 1) ocenię, ocenisz, oceni, ocenimy...; oceń! oceńcie!; ocenivszy; oceniony; ocenil, 2) oceniam, oceniasz, oceniam...; oceniam!; oceniamy; oceniany, oceniani; oceniał, oceniali.

Oceć — octowy. Formy: dlp tego octu, mjsclp w tym occie.

Ochędzożny — ochędzstwo.

Ochładzający — ochładzająco. Ob. Kojący — kojąco.

Wypadek ten podzielał ochładzająco na jego zapaty. *Mp.*

Ochłodzić (dok.) — ochładzać (niedok.). I Formy: 1) ochłodzę, ochłodzisz, ochłodzi, ochłodzimy..., ochłodzą; ochłodź! ochłodźcie! (rzadko: ochłodź! ochłodźcie!); ochłodzony; ochłodzisz; ochłodził, 2) ochładzam, ochładzasz, ochładza..., ochładzają; ochładzają!; ochładzający; ochładzał, ochładzali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Ochłonąć (tylko w postaci dok.; chłonąć ma nieco inne znaczenie). Składnia: 1) O. z czego = uwolnić się od jakiegoś stanu fizycznego bądź duchowego, 2) O. w czym = stać się mniej wrażliwym na działanie jakiegoś stanu duchowego.

1. Z pierwszej lekliwości całkiem już ochłonął. *Mick.* Jeszczem nie ochłonął ze zdumienia. *Małacz.* Ochłonęłam z przerażenia. *Zapol.* 2. Mąż ochłonął nieco w miłości. *Prus.*

Ochoczy — ochoczko; mlm (męskoosob.) ochoczny. Składnia: O. do czego.

Ochocza do zabawy. *Dąbr.*

Ochota. Ob. Chęć. Składnia: 1) O. czego = chęć czego, pragnienie czego (gdy się wymienia stan lub czynność, których się pragnie), 2) O. do czego = chęć do czego, skłonność do czego, dążenie do czego (gdy się wymienia stan lub czynność, do których się ma skłonność, do których się dąży), 3) O. na eo = chęć na co (gdy się wymienia przedmiot, którego pozyskania się pragnie).

1. Ochota pracy. Przyszła mi ochota wyjazdu. *SW* 2. Ochota do pracy. Do rozmawiania z nim nie ma ochoty. *Mick.* Do wojny ma większą ochotę. *Siemk.* Stracił ochotę do udzielania ofiar. *Święt.* Nie miał ochoty do spowiedzi. *Święt.* Wzbierała ochota do boju. *Strug.* Odbiera ochotę do pracy. *Sierosz.* Ochota do życia. *Bartk.* 3. Ochota na jabłka.

Zwroty: 1) mieć ochotę co zrobić; 2) przychodzi ochota co zrobić; 3) bierze ochota co zrobić; 4) odchodzi ochota co zrobić; 5) z własnej ochoty (a nie z musu)

1. Nie bardzo miał ochotę dźwigać ciężar rozmowy. *Iwasz.* 2. Niechby dworowi przyszła ochota nie zawałać cię do roboty. *Prus.* 3. Wzięła go ochota na jabłka. 5. Walczyć oszczepem, lecz z własnej ochoty, a nie z musu. *Mick.*

Ochotnik.

Zwroty: 1) na ochotnika co robić = robić co z własnej ochoty; 2) służyć na ochotnika = służyć z własnej ochoty; 3) służyć za ochotnika = służyć jako ochotnik, służyć w roli ochotnika (gdy się w terminie ochotnik zaznacza określona pozycje w służbie wojskowej lub innej)

1. Na ochotnika poszli. *Żerom.* 2. Służy za ochotnika. *Strug.*

Ochotny do czego — ochotniejszy do czego. **Ochraniać**, dlm tych ochraniać, rzadziej: ochraniaćców.

Ochrona — Składnia: 1) O. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się ochrania), 2) O. od czego (gdy się wymienia rzecz, która grozi bezpośrednio), 3) O. przed czym (gdy się wymienia rzecz, która może grozić w przyszłości), 4) O. przeciw czemu (gdy się wymienia rzecz, która może zagrażać).

Zwroty i wyrażenia: 1) pod ochroną; 2) ochrona sądowa.

Poszukiwać ochrony sądowej. *DU 112*

Ochronić (dok.) — ochraniać (niedok.).

I Formy: 1) ochronię, ochronisz, ochroni, ochronimy..., jak: chronić; 2) ochraniać, ochraniasz, ochrania..., ochraniają; ochraniają!; ochraniający; ochraniający; ochraniał, ochraniali. II Składnia: 1) O. kogo, co, 2) O. od czegoś, co zagraża bezpośrednio, 3) O. przeciw czemuś, co może zagrażać w przyszłości.

1. Gród zamkowy nowogrodzki ochraniał. *Mick.* 2. Ochroniłeś głowy wasze od miecza katowskiego. *Mochm. cyt. SW* 3. Ochronilem go przed niebezpieczeństwem.

Ochrypli (rzadziej: ochrzypli) — ochryple, rzadziej: ochryple.

Spostrzegła kraszkę skrzypiącą ochrzyple. *Dyg.*

Ochrzeić (nie: okrzyć, ani: okścić) — chrzeić (niedok.). Formy: ochrzczę, ochrzczisz, ochrzci, ochrzczimy..., ochrzczą; ochrzci! ochrzciecie!; ochrzczony, ochrzczeni; ochrzczysz; ochrzci! ochrzcieli.

Ociągać się z czym (tylko w postaci dok.)

Nie ociągał się z postaniem po doktora. *Dąbr.*

Ociemniały (przym.). Forma mlm (męskoosob.) ociemniali, ale: ociemnieli 3 os. l m czasu przeszłego. Ob. Ociemnieć.

Ociemnieć (tylko w postaci dok.) = osłepnąć. Formy: ociemnieję, ociemniejesz..., ociemnieją; ociemniej!; ociemniawszy; ociemniął, ociemnieli.

Ocieplić (dok.) — ocieplać (niedok.). I Formy: 1) ocieplę, ocieplisz, ociepli, ocieplimy...; ocieplij! (nie: ociepi!); ocieplisz, ocieplony; ocieplil, 2) ocieplam, ocieplasz...; ocieplaj!; ocieplający; ocieplany; ocieplal, ocieplali. II Składnia: O. co — czym.

Ocierać (się). Ob. Otrzeć (się).

Ocierki (zwykle w lm); dlm tych ocierek, nie: ocierków.

Ociężały — ociężałe. I Forma młm (męskosob.) ociężali, ale: ociężeli 3 os. Im czasu przeszł. Ob. Ociężać. II Składnia: 1) O. czym (gdy się wymienia rzecz, która jest ciężarem), 2) O. w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której się przejawia ciężałość).

1. Trawa ociężała rosą. 2. Ziemia ociężała w bogactwie swych plodów. *Konopn.*

Ociosać (dok.) — ociosywać (niedok.). I Formy: 1) ocioszę, ocioszesz... lub ociosam, ociosa...; ociosz! lub ociosaj!; ociosawszy; ociosany; ociosał, 2) ociosuję, ociosujesz..., rzadko: ociosywał, ociosywałeś... (nie: ociosywuję, ociosywujesz...), ociosuj! rzadko: ociosywał! (nie: ociosowywał!); ociosujący, rzadko: ociosywający (nie: ociosowywający); ociosywały; ociosywał. II Składnia: O. co — czym.

Ociupinka = drobinka.

Zwroty: 1) ociupinkę = drobinkę, bardzo mało (na oznaczenie masy jakiejś rzeczy), 2) na ociupinkę = bardzo mało (na oznaczenie stopnia lub miary jakiegoś stanu lub czynności).

1. Dostałem tylko ociupinkę chleba. 2. Widział na małą ociupinkę. *Kad.*

Ocknąć się (dok.) — ocykać się (niedok.). I Formy: 1) ocknę się, ockniesz się, ocknie się..., ockną się; ocknij się!; ocknięty lub ockniony; ocknąwszy się; ocknął się, ocknąłem się, ocknęli się, 2) ocykam się, ocykasz się..., ocykają się; ocykaj się!; ocykający się; ocykał się, ocykali się. II Składnia: 1) O. ś. (bez dopełnienia) = powracać (powrócić) ze snu do przytomności, 2) O. ś. z czego = otrząsać się (otrząsnąć się) z czego.

1. Ocykam się i w ocknieniu słyszę głos mego kaprala. *Mick.* 2. Ocknął się z zachwytu. *Żerom.* Ocknąwszy się ze zdumienia. *Dąbr.* Ocknął się z pobudźniej drzemki. *Kruczk.*

Ocknięty lub **ockniony**. Ob. Ocknąć się.

Ocmoktać = osmoktać.

Ocucić, nie: ocudzić. Ob. Cucić.

Oczadzić. Ob. Czadzić.

Oczarować (dok.) — oczarowywać (niedok.).

I Formy: 1) oczaruję, oczarujesz..., oczaruj!; oczarawszy; oczarowany; oczarował, 2) oczarowuję, oczarowujesz..., rzadziej: oczarowuję, oczarowujesz... (nie: oczarowuję, oczarowujesz); oczaruj! rzadko: oczarowuj! (nie: oczarowuj!); oczarowujący, rzadko: oczarowujący (nie: oczarowujący); oczarowujący; oczarowywał. II Składnia: O. kogo — czym.

Oczarowała biesiadników swą urodą. *SW.*

Oczekiwać (tylko w postaci niedok.). Ob. Czeakać. I Formy: oczekuję, oczekujesz..., oczekuj!; oczekuj!; oczekujący; oczekiwany; oczekiwał, oczekiwali. II Składnia: 1) O. kogo, czego, nie: co = czekać w większym lub mniejszym napięciu uczuciowym = spodziewać się czego, pragnąc nadejścia czego, lub bojąc się nadejścia czego..., 2) O. na kogo, na co = zatrzymać się w jakim miejscu w celu spotkania się z kim lub przyjęcia czego (w tym zwrocie nie uwydatnia się

nastroju uczuciowego, towarzyszącego oczekiwaniu).

1. Oczekuj wicheru. *Dyg.* Oczekuje pogrzebu *Prus.* Oczekuj nadejścia nocy. *Dyg.* Oczekuj pomocy. *Sienk.* Oczekiwał dnia, kiedy... *Święt.* Od miesiąca oczekujemy tych upragnionych warszawiaków. *Strug.* Tego tylko oczekiwała zasadka chłopstwa. *Matacz.* 2. Oczekiwało na wróżbę. *Dyg.* Oczekiwał na przybycie. *Żerom.* Na cóż oczekiwał? *Żerom.* Oczekiwał na oficera. *Żerom.*

Oczekiwanie — Składnia: O. czego lub na co (z tymi samymi różnicami znaczeniowymi, co: oczekiwać czego — oczekiwać na co).

1. Oczekiwanie burzy było pełne niepokoju. 2. W oczekiwaniu na nadejście. *Żerom.*

Zwroty: 1) przechodzić oczekiwanie; 2) w oczekiwaniu odpowiedzi lub oczekując odpowiedzi. *JP 18, 30.*

Przeszedł wszelkie oczekiwania. *Goet.*

Oczekujący — oczekująco. Ob. Kojący — kojąco.

Patrzył na niego oczekująco. *Grusz.*

Oczerniający — oczerniająco. Ob. Kojący — kojąco.

Mówił o nim oczerniająco. *Mp.*

Oczernić (dok.) — oczerniać (niedok.). Formy: 1) oczernię, oczernisz, oczerni, oczernimy...; oczernij!; oczerniwszy; oczerniony; oczernił, 2) oczerniam, oczerniasz...; oczerniaj!; oczerniający; oczerniany; oczerniał, oczerniali.

Oczęta (tylko w lm). Formy: te oczęta, tych ocząt, tym oczętóm, te oczęta, tymi oczętami, w tych oczętach.

Oczko — Znaczenie i formy: 1) O. = małe oko (narząd wzroku), młm i blm te oczka lub te oczki (pod wpływem formy: oczy), 2) O. = małe oko (w siatce, w robocie sztydelkowej), młm i blm te oczka, nie: te oczki.

1. Zmrużył oczka. *Dyg.* Oczka mu zabłyśły. *Żerom.* Małe jego oczka coraz ostrzej błyszczały. *Orzesz.* Oczki rączka zastaniała. *Jachow.* Oczki *Mick. cyt. PJ 10, 119.* Szczęnięce na wpół ślepe oczki. *Matacz.* Małe oczki. *Reym.*

Zwrot: być oczkiem w głowie u kogo, *SF* = być przedmiotem szczególniejszej życzliwości i miłości.

Dia Karelusa był ten Ignas oczkiem w głowie. *Kruczk.*

Oczy. Ob. Oko.

Oczyszczający — oczyszczająco. Ob. Kojący — kojąco.

Tego rodzaju wypadki, choć są przykre, działają oczyszczająco na atmosferę moralną. *Mp.*

Oczyścić (dok.) — oczyszczać (niedok.).

I Formy: 1) oczyszczę, oczyścisz, oczyści, oczyścimy..., oczyszczą; oczyść!; oczyśćcie!; oczyszczony, oczyszczeni; oczyściwszy; oczyścił, 2) oczyszczam, oczyszczasz, oczyszczam..., oczyszczają; oczyszczaj!; oczyszczający; oczyszczający, oczyszczani; oczyszczają, oczyszczali. II Znaczenie i składnia: 1) O. z czego, nie: od czego (gdy się mówi o brudzie fizycznym), np. oczyszczać ubranie z błota, 2) O. z czego lub od czego (gdy się mówi o brudzie moralnym), np. oczyszczać z grzechów, oczyszczać kogo od zarzutów.

Oczywista (z domysł.: rzecz) = oczywiście.

Oczywisty (nie: oczywisty) — oczywiście, nie: oczewiście.

Zwrot: oczywiście, że... (') = oczywiście (rzecz).
 ze... Ob. * Zdania podrzędne podmiotowe.

Oczywista (nie. oczywiście), że nie mogłeś tego
 wszystkiego przewidzieć.

Od lub **ode** (przym.) I Postać **o d e** wystę-
 puje w pewnych utartych połączeniach wy-
 razowych w położeniu przed zbiegnięciem dwóch
 lub więcej spółgłosek, np. od ciebie, od nie-
 go, ale: ode mnie, zbaw nas ode złego, ale:
 wybaw nas od złych skłonności. II Skład-
 nia: od kogo, czego. III Znaczenie: przym.
 o d oznacza 1) kierunek od kogo lub czego,
 punkt, od którego coś się odrywa, 2) po-
 chodzenie od czego, 3) przyczynę zewnętrzną
 [w przeciwieństwie do przymyk z (z e),
 który oznacza przyczynę wewnętrzną]. Ob.
 Dla, Do, Na.

Bolała mię głowa od hałasu (nie z hałasu).
 ale: Ze wstydu nie mogłam nic mówić.

Zwrot: od stu do dwustu osob, nie od sto do
 dwieście osob. *PJ 35/36, 204*

Oda — odzista. Forma dlm tych ód.

Odarty z czego.

Życie ze wszystkich wdzięków czynu odarte.
Bartk.

Odbić (dok.) — odbijać (niedok.). I Formy
 jak: wybić — wybijać. II Znaczenie i skład-
 nia: 1) **O. co** — od czego, rzadziej: o co =
 przez bicie oderwać co — od czego, np. od-
 bić mięso od kości, 2) **O. co** — na czym =
 przez uderzenie zostawić ślad czego, np. od-
 bić sińce na ciele, odbić stempel na papie-
 rze, 3) **O. co** — na kim lub na czym = po-
 wetować sobie co — na kim lub na czym,
 np. odbić sobie na kim poniesione straty, 4)
O. kogo, co = odzwierciedlić, np. powierzch-
 nia wody odbija promienie słońca, 5) **O.**,
 nie: odbić się (o okręcie) = odpłynąć od
 brzegu.

1. Odbić owcę od trzody. Może to było księ-
 zca błysnienie, nagle odbite o morza przestrze-
 nie. *Mick. cyt. SW. 3.* Kiedyś na skórce syna
 swoje krzywdy odbija. *Bartk.*

Odbić się (dok.) — odbijać się (niedok.). I
 Formy jak: odbić — odbijać. II Znaczenie
 i składnia: 1) **O. ś.** od kogo, od czego = od-
 skoczyć od kogo, od czego = pozostać w ty-
 le, 2) **O. ś.** w czym = odzwierciedlić się
 w czym, 3) **O. ś.** na kim, na czym = po-
 zostawić ślad na kim, na czym, wpłynąć
 na kogo, na co.

1. Piłka odbiła się od ściany. Księżyc odbił się
 od ziemi. *Kunc. 2.* Księżyc odbił się w jeziorze.
 2. Odbija się to na Łodzi. *Reym.* Odbiło się to
 na pani Katarzynie. *Siedl.*

Odbiec (dok.) — odbiegać (niedok.). I Formy
 jak: wybiec — wybiegać. II Znaczenie
 i składnia: 1) **O.** od kogo, od czego = bie-
 giem oddalić (oddalać) się od kogo, od (ze)-
 go, 2) **O. kogo, czego** = opuścić (opuszczać)
 kogo, co, zaniedbać (zaniedbywać) kogo, co

1. Odbiegła od nas *Nowak 2.* W tym nieszczę-
 ściu odbiegli go wszyscy przyjaciele

Odbiegły od kogo, od czego.

Lud jeszcze mało od ustaw odbiegły *Stasz.*

Odbierać. Ob. Odebrać.

Odbiorca, nie: odbierca, ani: odborca, ale:

spadkobierca, wyborca, poborca, zaborca.
 Formy: lp ten odbiorca, tego odbiorcy, te-
 mu odbiorcy, tego odbiorce, odbiorco! tym
 odbiorcą, o tym odbiorcy; lm ci odbiorcy,
 tych odbiorców, tym odbiorcom, tych odbior-
 ców, tymi odbiorcami, o tych odbiorcach.
Odbiór, nie odbór, ale: wybór, zabór. For-
 ma dlp tego odbioru.

Odbłyśnik = reflektor.

Odrzask, dlp tego odrzasku.

Odrzęknąć — odrzękać lub odrzękać.
 Formy jak: brzęknąć — brząkać.

Odbudować (dok.) — odbudowywać (niedok.).
 I Formy: 1) odbuduję, odbudujesz...; odbu-
 duj!; odbudowałeś; odbudowany; odbudo-
 wał, 2) odbudowuję, odbudowujesz..., rza-
 dziej. odbudowujęm, odbudowujesz... (nie:
 odbudowuję, odbudowujesz); odbudo-
 wuj!; rzadziej: odbudowuj! (nie: odbudo-
 wywuj!); odbudowujący, rzadziej: odbudo-
 wywający (nie: odbudowujący); odbudo-
 wywany, odbudowywał. II Składnia: **O. co.**
Odbyć (dok.) — odbywać (niedok.). I For-
 my: 1) odbędę, odbędziesz...; odbądź! od-
 bądźcie!, odbywszy; odbyty; odbył, 2) od-
 bywam, odbywasz...; odbywaj!; odbywają-
 cy; odbywamy; odbywał. II Składnia: **O. co.**
 Z nim razem odbywamy drogę. *Mick. cyt. SW.*
 Zwroty: 1) odbyć lekcję. *SW;* 2) odbyć kam-
 panie. *SW;* 3) odbyć kurację. *SW;* 5) odbyć po-
 kute.

Odbyt, dlp tego odbytu. Znaczenie: 1) **O. na**
 co = popyt na co, 2) **O.** = kiszka odbytowa,
 3) **O.** = (!) wysłanie (germ. por. niem. Ab-
 gang).

Wyrażenie: boleta odbytu (!) = dowód wysta-
 nia towaru. *Kr. 2, 278/9.*

Odcharkać (dok.) — odcharknąć (dok. jed-
 nokr.) — odcharkować (niedok.). Formy: 1)
 odcharkam, odcharkasz..., jak: charkać, 2)
 odcharknę, odcharkniesz..., jak: charknąć, 3)
 odcharkuję, odcharkujesz... (nie: odcharki-
 wam..., ani: odcharkiwuję); odcharkuj!; od-
 charkujący; odcharkiwany; odcharkował.
Odchliisko = otchłań.

Zanurzone w pieniające się odchliisko słonej wo-
 dy. *Matacz.*

Odchodzić (niedok.) — odejść (dok.). I Formy:
 1) odchodzę, odchodzisz..., jak: chodzić,
 2) odejdę, odejdiesz, odejdzie, odejdziemy,
 odejdziecie, odejdą; odejdz! odejdźcie!; od-
 szedłszy; odszedł, odszedłem, nie: odeszłem,
 odeszła, odeszli. II Znaczenie i składnia: 1)
O. od kogo, od czego = oddalać się od kogo,
 od czego, 2) **O. kogo, czego** lub kogo, co =
 opuszczać kogo, co.

1. Odeszli ode mnie. Odszedł pośpiesznie od
 okna. 2. Wszyscy go odeszli w tym niebezpie-
 czeństwie. *Cyt. SW.* Łakomy zbiory swe odchod-
 zić musi. *Cyt. SW.* Odchodzić zwyczajów przed-
 ków. *SW.*

Zwroty 1) Odchodzić od zmysłów. *SW* = tra-
 cić zmysły. 2) odchodzić od siebie. *SW* = tracić
 panowanie nad sobą.

Odchrząknąć (dok.) — odchrząkiwać (nie-
 dok.), nie: odchrzęknąć — odchrzękiwać. I

Formy: 1) odchrząknę, odchrząkniesz..., jak: chrząknąć, 2) odchrząkuje, odchrząkujesz... (nie: odchrząkiwam, ani: odchrząkiwuję); odchrząkuji!; odchrząkujący; odchrząkiwamy; odchrząkiwał. II Składnia: O. co.

Odchrząknął flegmę.

Odchylenie.

Zwrot: wskazówka wykazuje (nie: daje) odchylenie. *KJMk.*

Odchylić (dok.)—odchylić (niedok.). I Formy: 1) odchylię, odchyliysz, odchyli, odchyliłmy...; odchyli! odchylcie!; odchyliwszy; odchylony; odchylił, 2) odchylam, odchylasz...; odchylaj!; odchylający; odchylany; odchylił. II Składnia: 1) O. kogo, co — od kogo, od czego = ruchem odchylającym odciągnąć kogo, co — od kogo, od czego, 2) O. co — na co = odsonić co — na co (gdy się wskazuje przedmiot, na który przez odchylenie odśladnia się widok), 3) O. czego (w dopełn. cząstkowym:) = odsunąć czego.

1. Odchylił kogo od prawdy. *SW.* 2. Odchyliłszy zasłony na sprawy Rzpłitej. *Kaczk. cyt. SW.* 3. Odchylić (nieco) koldry. *SW.*

Odciać (nie: odetnąć)—odcinać. Formy jak: wyciąć — wycinać.

Odciągnąć — odciągać. Formy jak: pociągnąć — pociągać.

Odciążenie (!) z niem. Entlastung = ulżenie, ułatwienie, zabezpieczenie.

Środki zmierzające do ulżenia Skarbowi Państwa (nie: odciażymy Skarbu Państwa). *Cyt. Kr. 1, 288.* Przeniesienie kwatremistrzostwa wpłynęło korzystnie na odciażenie Lwowa... (zam ulżyło Lwowowi). *Cyt. Kr. 1, 288.*

Odciażyć (!)—odciążać z niem. entlasten = ujmować ciężaru, ulżyć, ułatwić, zabezpieczyć.

Usuwać wrogów państwa ulżymy również skarbowi (nie: odciażymy również skarb). *Cyt. Kr. 1, 288.* Od wroga niemieckiego zabezpiecza nas (nie: odciąża nas) straż koalicyjna nad Renem. *Cyt. Kr. 1, 288.*

Odcień — Formy: dlp tego odcienia, clp temu odcieniowi, mlm te odcienie, nie: odcienia, dlm tych odcieni, nie: odcieniów.

Odcienie nałożone zasadniczej ciemności *Grusz.* Te odcienie terakoty. *Grusz.* Spotykali się Polacy różnych odcieni politycznych. *Szpot.*

Odcierpieć — Formy jak: cierpieć.

Odcinek, dlp tego odcinka.

Zwroty pracować, działać, występować, na jakimś odcinku życia, lepiej: pracować, działać w jakiejś dziedzinie (w jakimś zakresie) życia.

Odcisk — I Forma dlp tego odcisku. II Znaczenie: 1) O. = odbicie śladu czego, np. odbicie pieczęci, 2) O. = odzwierciedlenie, odbicie życia w poezji, 3) O. (nie: odgniot, mazol) = nagniotek, zgrubienie naskórka, wywołane uciskiem (zwykle cbuwia), np. odcisk na małym palcu.

Odcisnąć — odciskać. Formy jak: cisnąć — ciskać.

Od czasu do czasu (zwrot ten nie jest germanizmem JP 5. 49) = czasami, niekiedy. **Ob. Czas.**

Odczekać (! germ. por. niem. abwarten) =

przeczekać, poczekać. Znaczenie i składnia: 1) O. co (!) = przeczekać co, 2) O. czego (!) = poczekać na co.

1. Odczekać burzę (! por. niem.: den Sturm abwarten). *Cyt. Krasn. 1, 287.* 2. Postanowiliśmy odczekać w spokoju rozstrzygnięcia sprawy (!) = postanowiliśmy poczekać w spokoju na rozstrzygnięcie sprawy. *Cyt. Kr. 1, 287.*

Odczepiać (niedok.) — odczepić (dok.). **Ob. Odszczepić**—odszczepiać. I Formy: 1) odczepiam, odczepiasz...; odczepiają; odczepiaj!; odczepiający; odczepiany, odczepiani; odczepiał, 2) odczepię, odczepisz, odczepi, odczepimy..., odczepię; odczep! odczepcie!; odczepiony, odczepieni; odczepiwszy; odczepił. II Składnia: O. co — od czego.

Odczepienie.

Zwrot: na odczepienie lub na odczepkę.

Na odczepkę szmyrgnął mu jakiś kęs. *Wikt.*

Odczepienie (!) = odszczepienie.

Odczuć (dok.) — odczuwać (niedok.). Formy: 1) odczuję, odczujesz, odczuje..., odczuję; odczuj! odczujcie!; odczuty; odczuwszy; odczuł, 2) odczuwam, odczuwasz..., odczuwają; odczuwaj!; odczuwany, odczuwani; odczuwał, odczuwali.

Odczynić (dok.)—odczyniać (niedok.). Formy jak: przyczynić — przyczyniać.

Odczyścić (dok.) — odczyszcząć (niedok.). I Formy jak: oczyścić—oczyszcząć. II Składnia: O. co—z czego, nie: od czego. **Ob. Oczyścić.**

Odczytać (dok.) — odczytywać (niedok.). Formy: 1) odczytam, odczytasz..., odczytaj; odczytaj!; odczytany; odczytawszy; odczytał, 2) odczytuję, odczytujesz..., odczytują; odczytuj!; odczytujący; odczytywany; odczytywał, odczytywali.

Oddać (dok.) — oddawać (niedok.). I Formy jak: dodać — dodawać. II Składnia: 1) O. kogo, co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, której się kogoś lub coś przekazuje bezpośrednio), 2) O. komu, czemu (gdy się wymienia osobę lub rzecz, której się kogoś lub coś przekazuje bezpośrednio), 3) O. dla kogo, dla czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, dla których użytku lub pożytku kogoś lub coś się oddaje), 4) O. do czego (gdy się wymienia rzecz, do której się osobę lub rzecz od dawna kieruje), 5) O. na co lub do czego (gdy się wymienia cel, dla którego kogoś lub coś się oddaje), 6) przen. O. co = przedstawić, uwydatnić co. **Ob. Dać.**

2. Oddani są lichwiarzowi do wyrobku. *Mick.* 4. Mnie oddali do szpitala. *Prus.* 5. Nikłowa monetę oddałem do schowania Tomaszowi. *Kad. 6.* Oddać istotę sprawy. *Cyt. Kr. 2, 193.* Oddać coś słowami. *SW.*

Zwroty: 1) oddać komu usługę; 2) oddać komu rękę = wyjść za kogo za mąż *SW*; 3) oddać strzał (!) = dać strzał.

Wielką mógłbyś mi oddać usługę. *Zerom.*

Oddać się (dok.) — oddawać się (niedok.). I Formy jak: oddać — oddawać. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. komu = poświęcić się komu, zaufać komu, oddać się komu pod

opiekę, 2) O. ś. czemu = poświęcić się czemu
Oddalić (dok.) — oddalać (niedok.) I For-
 my 1) oddale, oddalisz, oddali, oddalimy,
 oddalą, oddalą oddalacie!, oddalony, oddaleni,
 oddalawszy; oddalił, 2) oddalam, oddalasz,
 oddalają, oddalaj!, oddalany, oddalani, od-
 dalal, oddalali. II Składnia O. kogo, co —
 od kogo, od czego
Oddalić się (dok.) — oddalać się (niedok.)
 I Formy jak oddalić — oddalać II Skład-
 nia O. ś. od kogo, od czego

Oddalała się z wolną od swych towarzyszy
Murk Oddalał się od centrum miasta. *Danił*
Oddalony — (naj)bardziej oddalony, rzadziej
 (naj)oddalenszy Ob. Odległy. Składnia: O.
 od kogo, od czego

Nie znał nikogo na ziemi, który by był godnym
 choć najoddalniejszego udziału w tym względzie.
Kaczek cyt SW Oddziały garnizonu jedne od
 drugich bardzo oddalone. *Mochu*

Oddawca — oddawczyni, nie. oddawczynia
 Formy jak: dawca — dawczyni

Oddech — oddychać (Ob. Odetchnąć) Por.
 Odzew — odzywać, zamek — zamykać For-
 ma dlp tego oddechu, ale: dech — tchu.

Zwrot zapierać oddech

Oddłubać (dok.) — oddłubywać (niedok.)
 I Formy: 1) oddłubię, oddłubiesz..., jak:
 dłubać, 2) oddłubuję, oddłubujesz, nie: od-
 dłubiyam, oddłubiywasz... (nie: oddłubiywu-
 ją, oddłubiywujesz); oddłubuj!, oddłubują-
 cy; oddłubuywany; oddłubuywał. II Składnia
 O. co — od czego lub z czego
 Oddłubuje korę z drzewa (od drzewa)

Oddrapać (dok.) — odrapywać (niedok.)
 I Formy: 1) oddrapię (nie oddrapę), oddra-
 piesz..., oddrapię, oddrap! oddrapcie!, oddra-
 pany, oddrapawszy; oddrapał, 2) oddrapu-
 ję, oddrapujesz..., oddrapują; oddrapuj!, od-
 rapujący, oddrapuywał II Składnia: O. co —
 od czego lub z czego

Oddychać, nie. oddechać (JP 7, 145) Ob.
 Odetchnąć

Pan Marek się zakasłał, oddychał chwilę cięż-
 ko. *Danił*

Oddział, dlp tego oddziału, mjsclp w tym
 oddziale, rzadko w oddziale (dawn JP 11,
 186)

W oddziale *Reym*.

Oddziałać (dok.) — oddziaływać (niedok.),
 nie oddziałowywać I Formy: 1) oddziałam,
 oddziałasz, oddziała..., oddziałają, oddzia-
 łaj!, oddziaławszy, oddziałał, oddziałali, 2)
 oddziaływam, oddziaływasz..., oddziaływa-
 ją; oddziaływaj! rzadziej: oddziałyuj!, od-
 działywający, rzadziej: oddziałyujący, oddzia-
 ływały, oddziaływał. II Składnia: O. na ko-
 go, na co.

Częste wycieczki do Warszawy zaczynają szko-
 dliwie oddziaływać na gospodarstwo *Świat*

Oddzielić (dok.) — oddzielać (niedok.) I For-
 my: 1) oddzielię, oddzielisz, oddzieli, oddzie-
 limy..., oddzielią; oddzieli! oddzielicie!, oddzie-
 lony, oddzieleni; oddzieliwszy; oddzielił, 2)

oddzielał, oddzielasz, oddzielają; oddzielaj!
 oddzielający, oddzielasz, oddzielani; oddzie-
 lał, oddzielali II Składnia 1) O. kogo, co —
 od kogo, od czego = przez dzielenie odłączył
 kogo, co — od kogo, od czego, 2) O. co — w
 czym = wyroznić, wydzielić co w większej
 części

Oddzierać, Ob. Odedrzec

Od dziesiątków lat, nie od dziesiątek lat
 (P.J. 1, 77) Ob. Dziesiątek

Oddźwięzczyć (dok.) Formy jak dźwięzczyć
Odebra (dok.) — odbierać (niedok.) I For-
 my 1) odbiorę, odbierzesz, odbierze..., jak:
 brać, 2) odbieram, odbierasz, odbierają,
 odbieraj!, odbierający, odbierany, odbiera-
 ni, odbierał II Składnia O. kogo, co — od
 kogo, od czego

Zwroty 1) odebrać wykształcenie, 2) odebrać
 co z rak czyich

Odebrał z jego rak kapelusze *Średl*

Odechcieć się (dok.) nieosob — odechciewać
 się (niedok.), nie: odniechcieć się — odnie-
 chciewać się. I Formy: 1) odechce się..., ode-
 chciało się, 2) odechciewa się; odechciewało
 się II Składnia. 1) O. ś. komu — czego (bez-
 podm.), nie: komu — co (z podmiotem), 2)
 O. ś. komu — co robić

Po tym wszystkim odechce mu się podobnych
 żartów (nie odechca mu się podobne żarty). Ode-
 chce mu się żartować Odechciało mi się stro-
 jów i zabaw. *Orzesz*

Odedrzec — oddzierać. I Formy jak wy-
 drzec — wydzierać II Składnia: O. co — od
 czego lub z czego

Odegrać (dok.) — odgrywać (niedok.), nie:
 odegrywać. Formy 1) odegram, odegrasz...,
 jak: grać, 2) odgrywam, odgrywasz..., od-
 grywają, odgrywaj!, odgrywający; odgry-
 wany; odgrywał.

Odejmować, nie. odejmować. Ob. Odjąć

Odejść (dok.) — odchodzić (niedok.) For-
 my: 1) odejdę, odejdiesz, odejdzie..., odej-
 dą, nie: odeńdę odeńdziesz..., odejź! odejźcie!,
 nie: odeńdź! odeńdziecie!, odszedłszy, odsze-
 dłem..., odszedł (nie: odszedłem), odszli (nie:
 odeśli), 2) odchodzę, odchodzisz..., jak: cho-
 dzić

Odemknąć (dok.) — odmykać (niedok.). I
 Formy: 1) odemknę, odemkniesz, odemknie...,
 odemkną; odemkni!, odemknąwszy; odemk-
 nięty (nie: odemkniiony); odemknął, odemkna-
 łem, odemkneła, odemknełi, odemkneły, nie:
 odemkłem, odemkła, odemkli, odemkły, 2)
 odmykam, odmykasz..., odmykają; odmykaj!
 odmykający, odmykany, odmykał, odmykali.
 II Składnia: 1) O. co (gdy się wymienia
 przedmiot, który się otwiera), 2) O. czym
 (gdy się wymienia narzędzie, którym się
 otwiera), 3) O. z czego (gdy się wymienia
 narzędzie, którym coś było zamknięte).

1-2 Odemknąłem drzwi kluczem 3 Odemkną-
 łem drzwi z łańcucha, z zatrasku ze skobla,
 z zatyczki z klucza

Odemścić (') = zemścić się, pomścić (rus.
 por. otomstit' komu, otomstit' kogo). Zna-

czenie: 1) **O.** komu (!) = zemścić się na kim, 2) **O.** kogo (!) = pomścić kogo (Krasn. 69).

Odepchnąć (dok.) (nie: odepchać) — odpychać (niedok.). Formy jak: popchnąć — popychać.

Odeprzeć (dok.) (nie: odeprzyć) — odpierać (niedok.). I Formy: 1) odeprę, odeprzesz, odeprze..., odeprą; odeprzyj!; odparty; odparłszy; odparł, odparli, 2) odpieram, odpierasz, odpiera..., odpierają; odpieraj!; odpierający; odpierany, odpierani; odpierał, odpierali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym — od kogo, od czego.

Oderwać (dok.) — odrywać (niedok.). I Formy: 1) oderwę, oderwiesz, oderwie..., oderwą, jak: rwać, 2) odrywam, odrywasz, odrywa..., odrywają; odrywaj!; odrywający; odrywany, odrywani; odrywał, odrywali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym — od kogo, od czego.

Oderwać się (dok.) — odrywać się (niedok.). I Formy jak: oderwać — odrywać. II Składnia: 1) **O.** ś. od kogo, od czego = oddzielić (oddzielać) się od kogo, od czego, 2) **O.** ś. za kim, za czym = oddzielić (oddzielać) się, aby podążyć za kim.

2. Jakby serce za nimi oderwać się chciało. *Bartk.*
Oderznąć lub **oderznąć** (PA) (dok.) — odrzynać (niedok.). I Formy: 1) oderznę, oderzniesz..., oderzną; oderznij!; oderznięty; oderznawszy; oderznął, oderznąłem, oderzneli, 2) odrzynam, odrzynasz, odrzyna..., odrzynają; odrzynaj!; odrzynający; odrzynany; odrzynał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym — od czego.

Odesłać (dok.) — odsyłać (niedok.), nie: odsełać. I Formy jak: posłać — posyłać. II Składnia: **O.** kogo, co — do kogo, do czego — po co lub na co (gdy się wymienia cel, dla którego się posyła).

Odespać (dok.) — odsypiać (niedok.), nie: odpispać. I Formy jak: zaspać — zasypiać. II Składnia: 1) **O.** (bez dopełn.) = wyspać niedospanie, 2) **O.** co = powetować sobie spaniem czas niedospany.

Odesać (dok.) — odsysać (niedok.). I Formy jak: wyssać — wysysać. II Składnia: 1) **O.** (bez dop.) = zaspokoić pragnienie ssania, 2) **O.** co = wyssać niedossane mleko.

Odetchnąć (dok.) — oddychać (niedok.), nie: oddechać. Ob. Oddech. Formy: 1) odetchnę, odetchniesz..., jak: tchnąć, 2) oddycham, oddychasz..., oddychają; oddychaj!; oddychający; oddychał.

Odetchnie innym powietrzem. *Kad.*
Zwrot: odetchnąć (oddychać) z ulgą = poczuć (czuć) ulgę.

Odetchnąłem z wielką ulgą. *Matacz.*

Odetrzeć (dok.) — odcierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Składnia: **O.** co — z czego.

Odewrzeć (dok.) — otwierać (niedok.). Formy jak: zawrzeć.

Odezwać się (dok.) — odzywać się (niedok.). I Formy jak: nazwać — nazywać. II Składnia: **O.** ś. do kogo — z czym.

Nie odzywała się z niczym do nikogo. *Żerom.*

Zwrot: nie odezwać się ani słowem.

Nie odzywała się ani słowem. *Dąbr.*

Odgadnąć (dok.) — odgadywać (niedok.). I Formy jak: zgadnąć — zgadywać. II Składnia: **O.** w kim — co.

Odgadła w nim bardzo dobrego człowieka. *Perz.*

Odgarnąć (dok.) — odgarniać (niedok.). Formy jak: ogarnąć — ogarniać.

Odgiać (nie: odegnąć) — odginać. I Formy: 1) odegnę, odegniesz, odegnie..., jak: giąć, 2) odginam, odginasz, odgina..., odginają; odgina!; odginający; odginany; odginał. II Składnia: **O.** co — czym — od czego lub do czego (ku czemu).

Odgnąć (dok.), rzadko: odgniwać (niedok.). Formy: odgnąć jak: gnić.

Odgnieść (dok.) — odgniatać (niedok.). Formy jak: wygnieść — wygniatać.

Odgniot (!) = nagniotek, odcisk.

Odgrodzić (dok.) — odgradzać (niedok.). I Formy jak: zagrodzić — zagradzać. II Składnia: **O.** kogo, co — kim, czym — od kogo, od czego.

Odgrozić — odgrażać. I Formy: 1) odgrożę, odgrozisz, odgrozi, odgrozimy..., jak: grozić, 2) odgrażam, odgrażasz, odgraża..., odgrażają; odgrażaj!; odgrażający; odgrażał, odgrażali. II Składnia: **O.** komu, czemu — kim, czym.

Odgrozić się (dok.) — odgrażać się (niedok.). I Formy jak: odgrozić — odgrażać. II Składnia: 1) **O.** ś. komu, czemu (gdy się wymienia osobę lub rzecz, do której się zwraca z groźbą), 2) **O.** na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której ktoś się zwraca z groźbą).

2. Poczęto odgrażać się na nieprzyjaciół. *Sienk.*

Odgrywać, nie: odegrywać. Ob. Odegrać.

Odgryźć (dok.) — odgryzać (niedok.). I Formy jak: ugryźć — ugryzać. II Składnia: **O.** co — od czego.

Odgrzać (dok.) (nie: odegrzać) — odgrzewać (niedok.), nie: odgrzywać. Formy: 1) odgrzeję, odgrzejesz, odgrzeje..., odgrzeją; odgrzej! (nie: odgrzyj!); odgrzał, odgrzali lub odgrzeli, 2) odgrzewam, odgrzewasz..., odgrzewają; odgrzewaj!; odgrzewający; odgrzewany; odgrzewał.

Zatrzymywała gości proponując coś odgrzać (nie: odegrzać). *Parand.*

Odhamować (dok.) — odhamowywać (niedok.). Formy: 1) odhamuję, odhamujesz...; odhamuj!; odhamowawszy; odhamowany; odhamował, 2) odhamowuję, odhamowujesz, rzadko: odhamowujęm, odhamowujesz (nie: odhamowuję, odhamowujesz...); odhamowuj!, rzadko: odhamowujaj! (nie: odhamowuj); odhamowujący, rzadko: od-

hamowywający (nie: odhamowywujący); odhamowywany; odhamowywał.

Odjąć (dok.) — odejmować (niedok.), nie: odejmywać. I Formy jak: objąć: obejmować. II Składnia: O. komu, czemu — co.

~ Odjęło jej otuchę. *Dąbr.* Odejmując im wszelką wartość. *Dąbr.*

Odjechać (dok.) — odjeżdżać (niedok.). I Formy jak: wyjechać—wyjeżdżać. II Składnia: O. od kogo, od czego — do kogo, do czego — czym (na czym lub w czym). Ob. Bryczka, Fura, Wóz, Powóz.

Odkadzić (dok.) — odkadzać (niedok.). Formy jak: zakadzić — zakadzać.

Odkapnąć (dok.) (rzadziej: odkapać) — odkapywać (niedok.). Ob. Skapnąć. Formy: 1) odkapnie; odkapnął, 2) odkapuje (rzadko: odkapywa); odkapujący; odkapywał.

Odkarmić (dok.) — odkarmiać (niedok.). I Formy: 1) odkarmię, odkarmisz, odkarmi, odkarmimy..., jak: karmić, 2) odkarmiam, odkarmiasz..., odkarmiają; odkarmiają!; odkarmiający; odkarmiani, odkarmiani; odkarmiał, odkarmiali. II Składnia: 1) O. kogo, co, 2) O. czym (gdy się wymienia pożywienie, którym się odkarmia), 3) O. na czym (gdy się wymienia główną podstawę, na której się opiera pożywienie będące środkiem odkarmiania).

3. Odkarmił się tak na mącznych potrawach. *Mp.*

Odkasnąć lub **odkaszać**, **odkasznąć** — odkasływać lub odkasliwać. Ob. Kasnąć. Formy: 1) odkaszle, odkaszlesz..., odkaszlą lub odkaszlam, odkaszlasz, albo odkaszlnę, odkaszlniesz... (nie: odkasłam, okaszasz...); odkaszlą! lub odkaszlnij! (nie: odkasz!); odkaszlnąwszy, rzadziej: odkaslawszy; odkasłał, odkaszała lub odkaszlnęła, 2) odkasłuję, odkasłujesz..., odkasłują albo odkasłuję, bądź odkasliwam; odkasłuj! lub odkaszluj!; odkasływał albo odkasliwał.

Odkasływał. *Reym.* Odkasływać. *Strug.*

Odkazać komu (!) rus. = odmówić komu.

Odkazić (dok.) — odkażać (niedok.). I Formy: 1) odkaże, odkażisz, odkażi, odkażimy..., odkażą; odkaż! odkażcie!; odkażony, odkażeni; odkażiwszy; odkażił, 2) odkażam, odkażasz, odkaża..., odkażają; odkażaj!; odkażający; odkażany, odkażani; odkażał, odkażali. II Składnia: O. kogo, co — od czego — czym.

Odkładać. Ob. Odłożyć.

Odkochać się (dok.) — odkochiwać się (niedok.). I Formy jak: zakochać się — zakochiwać się. II Składnia: O. ś. w kim.

Odkochałam się w nim. *Zapól.*

Odkopać (dok.) — odkopywać (niedok.). Formy jak: wykopać — wykopywać.

Odkopcić (dok.) — odkopcać (niedok.), nie: odkapcać. Formy jak: zakopcić — zakopcać. Odkosza dostać = otrzymać odmowę (zwłaszcza odmowę wzajemności miłosnej).

Odkrajać (dok.) lub **odkroić** — odkrawać

(niedok.), nie: odkraiwać. Ob. Wykrajać (wykroić), Zakrajać (zakroić). I Formy: 1) odkraje, odkrajesz, odkraje..., odkrają; odkraj!; odkrajany; odkrajawszy; odkrajał lub odkroję, odkroisz, odkroił, odkroimy..., odkroją; odkrój! odkroicie!; odkroiwszy; odkroił, 2) odkrawam, odkrawasz..., odkrawają; odkrawaj!; odkrawający; odkrawany; odkrawał. II Składnia: 1) O. co — od czego = przez krojenie oddzielać co — od czego, 2) O. co — z czego = przez krojenie wydzielać co — z czego, np. Z ćwiartki cielęciny odkrajał dwa kilo.

Odkreślić (dok.) — określać (niedok.). I Formy jak: określić — określać. II Składnia: O. co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Od dawnego rachunku określił nową należność. Określił w rachunku nieznaczną sumę.

Odkręcić (dok.) — odkręcać (niedok.). I Formy: 1) odkręcę, odkręcisz, odkręci, odkręcimy..., odkręca; odkręć! odkręćcie!; odkręcony, odkręcony; odkręcąwszy; odkręcił, 2) odkręcę, odkręcisz, odkręca..., odkręcąją; odkręcąj!; odkręcący; odkręcący, odkręceni, odkręcał. II Składnia: O. co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odkroić. Ob. Odkrajać.

Odkryć (dok.) — odkrywać (niedok.). I Formy: 1) odkryję, odkryjesz..., odkryją; odkryj!; odkryty; odkrywamy; odkryj, 2) odkrywam, odkrywasz..., odkrywają; odkrywaj!; odkrywający; odkrywał. II Znaczenie i składnia: 1) O. kogo, co = znaleźć kogoś lub coś, co było ukryte, 2) O. co (!) rus. = otwierać co, np. szkołę, list... (PJ 1, 96).

Zwroty: 1) pod odkrytym (!) niebem = pod otwartym niebem. *Krasu.* 69; 2) odkryć przed kim karty = ujawnić środki swojego działania; 3) grać w odkryte karty = współzawodniczyć ujawniając środki, którymi się w działaniu swoim rozporządza; 4) odkryć komu lub przed kim tajemnicę.

Odkrytka (! rus.) = pocztówka, karta pocztowa (JP 6, 127).

Odkryty = odsłonięty, otwarty.

Zwroty: 1) odkryty (lub otwarty) powóz; 2) odkryć (lub otworzyć) budę powozu.

1. Jechał odkrytym przyjemnie. *Dąbr.*

Odkrywa — Formy: lp ten odkrywa, tego odkrywcy, temu odkrywcy, tego odkrywce, odkrywco!, tym odkrywca, o tym odkrywcy, Im ci odkrywcy, tych odkrywców, tym odkrywcom, tych odkrywców, tymi odkrywcami, o tych odkrywcach.

Odkrzyknąć (dok.) — odkrzykiwać (niedok.). Formy: 1) odkrzyknę, odkrzykniesz, odkrzyknie..., odkrzykną; odkrzyknij!; odkrzyknąwszy; odkrzyknął, odkrzyknąłem, odkrzyknęła, odkrzyknęli, nie: odkrzyknęm, odkrzyknęła, odkrzyknęli.

Odkuć (dok.) — odkuwać (niedok.). I For-

my jak: wykuć — wykuwać. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego — czym. Odkupić (dok.) — odkupywać (niedok.), ale: kupować. Ob. Kupić. I Formy 1) odkupię, odkupisz, odkupi, odkupimy..., odkupią; odkup! odkupcie!; odkuniony; odkupiwszy; odkupił, 2) odkupuję, odkupujesz..., odkupują; odkupuj!, odkupujący; odkupywany; odkupywał. II Znaczenie i składnia: 1) O. = kupić z powrotem, składnia jak: kupić. Ob. Kupić, 2) O. kogo — czym — za co = zwolnić kogo przy pomocy czegoś z powodu czego, 3) O co (!) — zmazać co.

2. Chrystus śmiercią odkupił świat za jego grzechy. 3. Dążył do zmazania (nie: do odkupienia) winy. *Cyt. Szeffs. 18.*

Odkurzyć (dok.) — odkurzać (niedok.). I Formy: 1) odkurzę, odkurzysz, odkurzy, odkurzymy..., odkurzą; odkurz! odkurcie!; odkurzony, odkurzeni; odkurzywszy; odkurzył, 2) odkurzam, odkurzasz, odkurzam..., odkurzają; odkurzaj!; odkurzający; odkurzani, odkurzani; odkurzał, odkurzali. II Znaczenie i składnia: 1) O. kogo, co — z czego = otrząść kogo, co z kurzu, z pyłu, 2) O. kogo, co — czym = dymem odpędzić kogo, co, 3) O. kogo — od kogo, od czego = (dymem) odpędzić kogo — od kogo lub od czego. Odkwotowanie zwrotne (!) = przekazanie zwrotne cedułą obciążającą (DUMK 25 VII 32)

Odkwotowywać (!) = przekazywać cedułą obciążającą (DUMK 25 VII 32).

Odlać (dok.) — odlewać (niedok.), nie: odliwać. Formy: 1) odleję, odlejesz, odleje..., odleją; odlej! odlecie! (nie: odlij! odlijcie!); odłany; odławszy; odlał, odłali lub odleli, 2) odlewam, odlewasz, odlewa..., odlewają; odlewaj!; odlewany; odlewał.

Odległość — Składnia: O. czego — od czego lub do czego (zależnie od kierunku, w jakim się rozpatruje dwa odległe od siebie przedmioty).

Odległość wsi od miasta lub odległość wsi do miasta. Odległość od domu. *Dyg.*

Zwroty: 1) w odległości, nie: na odległość (gdy się mówi o położeniu czegoś); 2) na odległość (gdy się mówi o ruchu w kierunku czegoś); 3) trzymać kogo lub trzymać się w odległości = trzymać (się) na uboczu; 4) skok na odległość.

1. Górna krawędź reklamy powinna się znajdować w odległości (nie: na odległość) 20 mm od górnej krawędzi szyby wagonu. *KJMK.* 2. Obcował na odległość ze światem. *Goet.*

Odległy — oddalony. Znaczenie: 1) odległy = leżący w pewnym większym lub mniejszym odcinku przestrzeni bądź czasu od kogo lub czego; leżący daleko od kogo lub czego, 2) oddalony = a) ten, który wskutek swojego stałego położenia względem innego przedmiotu znajduje się od niego stale daleko = odległy, b) ten, który się znajduje daleko nie z natury swojego stałego położenia, lecz w następstwie ruchu przynajmniej jednego z oddalonych przedmiotów.

1. Grają gdzieś grzmoty w górach odległych. *za-*

les. cyt. A. S. Kras. (tu zamiana przymiotnika: odległy na oddalony byłaby możliwa). 2. Wyszli odwiedzić matkę oddaloną. *Karp. cyt. Krasn.* (tutaj zamiana przymiotnika oddalony na odległy jest niemożliwa).

Wyrażenie: zwrotnice oddalone (nie: odległe) od nastawni. *KJMK.*

Odlew, nie: odliw; dlp tego odlewu.

Odlewnia, dlp tej odlewni, dlm tych odlewni.

Odleźć (dok.) — odłazić (niedok.). Formy jak: wyleźć — wylazić.

Odleżały (rzadziej: odleżany) = który się odleżał.

Odleżany — Znaczenie: 1) O. = to, co odleżano, np. odleżana choroba, 2) O. = odgnieciony wskutek leżenia, np. odleżane rany, ślady odleżane na kanapie, 3) O. (rzadko: odleżały) = ten, który się odleżał.

Odleżeć (dok.) — odlegiwać (niedok.). I Formy: 1) odleżę, odleżysz, odleży, odleżymy..., odleżą; odleż! odleżcie!; odleżany; odleżawszy; odleżał, odleżeli, odleżały, 2) odleguję, odlegujesz..., odleguję; odleguj!; odlegujący; odlegiwał. II Znaczenie i składnia: 1) O. (bez dopeln.) = wyleżeć (wylegiwać) do zwykłej normy, powetować braki w leżeniu, 2) O. = wyleżeć (leżeć) z powodu czego, 3) O. co = przez leżenie odgnieść.

2. Wylegiwa się swobodnie, jakby chciał odleżeć dawne rany i punktualnie wstawanie. *P Chmiel. cyt. SW. 3.* Odleżał sobie całe ciało prawie. *Minas. cyt. SW.*

Odleżeć się (dok.) — odlegiwać się (niedok.).

I Formy jak: odleżeć — odlegiwać. II Znaczenie: 1) O. ś. = przez długie leżenie wydobrzeć, dojrzeć, 2) O. ś. = przez długie leżenie odgnieść się, nadpuchnąć, nadgnąć.

Odliczyć (dok.) — obliczać (niedok.) Formy jak: obliczyć — obliczać.

Odlam — Por. rozłam, załam, ale: przełom, złom, załom. I Forma dlp tego odlamu. II Znaczenie: 1) O. = ułamek, fragment, 2) O. = część, odgałęzienie.

1. Każdy jego szczałek jest odlamem dzieł sztuki. *Mick. cyt. SW. 2.* Jest to znaczny odlam narodu.

Odlamać (dok.) — odlamywać (niedok.). I

Formy: 1) odlamię, odlamiesz..., jak: łamać, 2) odlamuję, odlamujesz... (nie: odlamuję, ani: odlamujemy); odlamuj!; odlamujący; odlamujący; odlamował. II Składnia: O. co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odłączyć (dok.) — odłączać (niedok.), nie: odlancać. I Formy: 1) odłączę, odłączysz, odłączy, odłączymy..., odłączą; odłącz! odłączcie!; odłączony, odłączeni; odłączysz; odłączysz; odłączysz, 2) odłączam, odłączasz..., odłączają; odłączaj!; odłączający; odłączany, odłączani; odłączał, odłączali. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego.

Odłączyć się (dok.) — odłączać się (niedok.).

I Formy jak: odłączyć — odłączać. II Składnia: O. ś. od kogo, od czego.

Od gromady odłączyła się kura. *Bartk.*

Odłożyć (dok.) — odkładać (niedok.) I For-

my: 1) odłożę, odłożysz, odłoży, odłożymy..., odłożą; odłożył odłóżcie!; odłożony, odłożeni; odłożywszy; odłożył, 2) odkładam, odkładasz, odkłada..., odkładają; odkładaj!; odkładający; odkładał. II Składnia: O. co — na co lub do czego, nie: na czym.

Odłożył książkę na miejsce (nie na miejscu) PJ 1, 76.

Zwrot: odłożyć pewien wymiar na planie (') = odciąć lub odmierzyć pewien wymiar na planie. *KJMK*.

Odlóg, dlp tego odlogu.

Zwrot: leżeć odlogiem.

Odlupać (dok.) — odłupywać (niedok.), nie: odłupować. I Formy jak: obłupać — obłupywać. II Składnia: 1) O. co — od czego = przez łupanie oddzielić co — od czego, 2) O. co — w czym = wylupać co — w czym (w pierwszym zwrocie uwaga się kieruje na część odłupaną przedmiotu, w zwrocie drugim — na przedmiot, w którym się coś odłupuje). Ob. Odrąbać.

Odmalować (dok.) — odmalać (niedok.). I Formy: 1) odmaluje, odmalujesz, odmaluje..., odmalują; odmaluj!; odmalowany; odmalowawszy; odmalował, 2) odmaluję, odmalujesz, odmaluję..., odmalują; rzadziej: odmalowuję, odmalowujesz..., odmalowując (nie: odmalowujący); odmalowują (nie: odmalowujący!); odmalowujący, rzadziej: odmalowujący (nie: odmalowujący); odmalowujący; odmalowował. II Znaczenie i składnia: O. co — czym — na czym = dokładnie wymalować lub przemalować według wzoru co — czym — na czym.

Odmarznąć (dok.) — odmarnąć (niedok.). Formy: 1) odmarnę, odmarniesz, odmarnię..., odmarną; odmarnij!; odmarnięty lub odmarnięty; odmarnięty (nie: odmarnięty), odmarnięta, odmarnięto, 2) odmarnę, odmarnasz, odmarnię..., odmarnają; odmarnaj!; odmarnający; odmarnaj!

Odmazać (dok.) — odmazywać (niedok.). I Formy jak: omazać — omazywać. II Składnia: O. co — w czym lub z czego.

Odmet — Forma dlp tego odmetu.

Zwroty: 1) odmet życia, walki. *SF*, 2) rzucić kogo w odmet czego. *SF*.

Odmienić (dok.) — odmieniać (niedok.). I Formy: 1) odmienię, odmienisz, odmieni, odmienimy..., odmienią; odmieni! odmienicie!; odmieniony, odmienieni; odmieniwszy; odmienił, 2) odmieniam, odmieniasz, odmieniam..., odmieniają; odmieniaj!; odmieniający; odmieniany, odmieniani; odmieniał, odmieniali. II Składnia: O. kogo, co — w kogo, w co.

Odmienić się (dok.) — odmieniać się (niedok.). I Formy jak: odmienić — odmieniać. II Składnia: O. ś. w kogo, w co.

Odmienić się w szlachetną osobę najdosłowniejszego w tym gronie profesora. *Berent*.

Odmieniec — Formy: wlp odmieniec! mfm

ci odmienicy (te odmienice), dlm tych odmienców, nie: tych odmienicy.

Chodziły tu Niemce, chodziły odmienice. *Konopn*. **Odmienny** od kogo, od czego, nie: do kogo, do czego.

Zywioł odmienny od Jego Istoty. *Iwasz*. Armia nasza formowała się w warunkach odmiennych od (nie: do) wszystkich innych armii. *Czas* 5 XI, 35.

Odmieść (dok.) — odmijać (niedok.). Formy: 1) odmiję (nie: odmietę), odmieciesz, odmiecie..., odmiję (nie: odmietę); odmieć! odmiećcie!; odmieciony, odmieceni; odmiećlszy; odmieciem, odmieć, odmiećli, odmiećły, 2) odmijam, odmijas, odmijam..., odmijają; odmijaj!; odmijający; odmijany, odmijani; odmijał.

Odmieńczyć (dok.) — odmieńczyć (niedok.). Formy: 1) odmieczę, odmieczysz, odmieczę..., odmieczymy...; odmieć! odmiećcie!; odmieńczywszy; odmieńczony; odmieńczył, 2) odmieczę, odmieczęsz...; odmieczęj!; odmieczęjący; odmieczęł.

Odmieknąć (dok.) — odmieknąć (niedok.). Formy: 1) odmieknę, odmiekniesz...; odmieknij!; odmieknąwszy, częściej: odmieknęszy; odmieknęły lub odmieknęły; odmieknął, częściej: odmieknęł, odmieknęły, 2) odmieknę, odmiekniesz...; odmieknaj!; odmieknający; odmieknął.

Odmłodniały lub **odmłodzony**.

Wydał się jakiś wesoly i odmłodniały. *Grusz*.

Odmłodnieć (dok.), nie: odmłodnieć. Ob. Młodnieć. Formy: odmłodnieję, odmłodniejesz, odmłodnieje..., odmłodnieją; odmłodniej!; odmłodniały, odmłodniał; odmłodniał, odmłodnieli, odmłodniaty.

Odmłodzić (dok.) — odmłodzić (niedok.). Formy: 1) odmłodzę, odmłodzisz, odmłodzi, odmłodzimy..., odmłodzą; odmłodź! odmłodźcie!; odmłodzony, odmłodzeni; odmłodzisz; odmłodził, 2) odmłodziam, odmłodziasz..., odmłodzią; odmłodziaj!; odmłodziający; odmłodzi, odmłodzi; odmłodził odmłodził.

Odmoczyć (dok.) — odmaczać (niedok.). Formy: 1) odmoczę, odmoczysz, odmoczy, odmoczymy..., odmoczą; odmocz! odmoczcie!; odmoczony, odmoczeni; odmoczysz; odmoczył, 2) odmaczam, odmaczasz, odmaczają..., odmaczaj!; odmaczający; odmaczany, odmaczani; odmaczał, odmaczali.

Odmotać (dok.) — odmotywać (niedok.), nie: odmotywać, ani: odmotać. I Formy jak: omotać — omotywać. II Składnia: O. co — z czego lub w czym (z tym samym rozróznicznym znaczeniowym co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odmowny — Por. mowny, wymowny, ale: prawdomówny, małomówny.

Odmówić (dok.) — odmawiać (niedok.). I Formy: 1) odmówię, odmówisz, odmówi, odmówimy..., odmówią; odmów! odmówcie!; odmówiony; odmówiwszy; odmówił, 2) odmawiam, odmawiasz..., odmawiają; odmaw-

wiaj!; odmawiający; odmawiany; odmawiał. II Znaczenie i składnia: 1) O. co = zmówić co dokładnie, 2) O. komu — czego (nie: co, ani: w czym) = nie dać komu — czego, 3) O. komu — kogo = namową odciągnąć komu — kogo, 4) O. kogo — od kogo, od czego = namową odwieść kogo — od kogo lub od czego.

1. Odmówił codzienny pacjent. 2. Odmawiał jego prośbom. *Mick.* Nie mogę ci niczego odmówić. *Sienk.* Nie odmówi chłop żołnierzowi polskiemu łyżki barszczu. *Strug.* 3. Kto drugiemu odmówi sługę... *Cyt. SW.* 4. Odmawiała ich od tego zamiaru. *Dąbr.*

Odmówić się (dok.) — odmawiać się (niedok.) od czego (! rus.) = wymówić się (wymawiać się) od czego, uchylić się od czego, odmówić wykonania czego (por. ros. otkazywa't'sia od czego).

Odmyć (dok.) — odmywać (niedok.). Formy jak: umyć — umywać.

Odnająć (dok.) — odnajmować (niedok.), nie: odnajmywać. Formy jak: nająć — najmować.

Odnajdować lub odnajdywać. Ob. Odnaleźć. **Odnaleźć (dok.)** (nie: odnajść) — odnajdować lub odnajdywać (niedok.). Formy jak: znaleźć — znajdować (znajdywać).

Odnajdywali. *Zerom.* Od pewnego czasu odnajdywał w sobie (pustkę). *Parand.* Odnajdywał złoza rudy radu. *Ostr*

Od niechcenia.

Od niechcenia pokastywać. *Zerom.*

Odnieść (dok.) — odnosić (niedok.). Formy jak: nieść — nosić. II Składnia: O. co — do czego.

Pierwotny zwioliek odnosił wszystkie nowe zjawiska do dawniej mu już znanych obrazów. *Przybysz.*

Odnieść się (dok.) — odnosić się (niedok.). I Formy jak: odnieść — odnosić. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. do kogo, do czego = dotyczyć kogo, czego, 2) O. ś. = zwrócić się (zwracać się) do kogo, do czego, 3) O. ś. = traktować kogo, co (źle lub dobrze) (JP 7, 95), 4) O. ś. do kogo, do czego = stosować się do kogo, do czego, łącząc się z czym.

1. To, co mówiono, odnosi się do ciebie. *Cyt. SW.* 2. W tej wątpliwości odniosłem się do ciebie. 3. Tak się życzliwie do mnie odnosi. *Przybysz.* Dobrze, że się do wszystkich odnosi serio. *Nałk.* Jak ty się do tego odnosisz? *Grusz.* Odnosił się do terenów kolegi z sympatią i zajęciem. *Grusz.* 4. W połączeniu przymiotnika z rzeczownikiem przymiotnik odnosi się do rzeczownika.

Oдноśnie do kogo, do czego (nie: kogo, czego) = w stosunku do kogo, czego, w odniesieniu do czego, z uwagi na co, pod względem czego.

Pchła одноśnie do swej wielkości jest bardzo ciężka. *Cyt. SW.*

Odnośny (!) = odpowiedni, właściwy, przynależny (PJ 12, 56, Krasn. 70).

Odpowiedni, właściwy (nie: odnośny) przepis. Przechowałem wszystkie rachunki i odpowiednie (lub przynależne) pokwitowania. *Cyt. Krasn. 70.*

Odolanów (nazwa miejsc.) — odolanowski.

Odosobnić (dok.) — odosabniać (niedok.). I Formy: 1) odosobnić, odosobnisz, odosobni, odosobnimy..., odosobnią; odosobnij!; odosobniony, odosobnieni; odosobniwszy; odosob-

nił, 2) odosabniam, odosabniasz..., odosabniana; odosabniaj!; odosabniający; odosabniani, odosabniani; odosabniał, odosabniali. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego.

Odosobniono (!) = osobno, oddzielnie.

Trzeba zrobić osobno (lub oddzielnie, nie: odosobniono) to, a osobno tamto. *Cyt. Szwed.*

Odór (PA), nie: odor; dlp tego odoru.

Ten nieznośny odór napełnił... *Ostr.*

Odpaść, dlp tego odpadku (SW, Łoś, N).

Odpaść (dok.) — odpaść (niedok.). I Formy: 1) odpać, odpalisz..., jak: palić, 2) odpałam, odpalasz, odpala..., odpalaj!; odpalający; odpalany; odpalał..., odpalali. II Znaczenie i składnia: 1) O. co — od czego = paść oddzielić co — od czego, 2) O. kogo = odprawić kogo, dać komu odprawę, 3) O. komu — na co = odpowiedzieć gwałtownie komu.

3. Odpalił mi na to prosto z mostu. *Danił.*

Odpassać (dok.) — odpasywać (niedok.) = zdjąć (zdejmować) pas. I Formy: 1) odpassę, odpassesz..., odpassz! odpasscie!; odpassawszy; odpassany; odpassał, 2) odpassuję, odpassujesz..., odpassuj!; odpassający; odpassywany; odpassywał. II Składnia: O. co.

Odpaść (dok.) — odpassać (niedok.) = pasać doprowadzić (doprowadzać) do normalnego stanu zdrowia czy tuszy. Formy: 1) odpasę, odpasiesz..., jak paść, 2) odpasam, odpasasz, odpasa..., odpasaj!; odpasający; odpasany; odpasał.

Odpaść (dok.) (nie: odpadnąć) — odpadać (niedok.). I Formy jak: wpaść — wpadać. II Znaczenie: 1) O. od kogo, od czego = oddzieliwszy się upaść, oderwać się, 2) O. (!) = być zbytecznym.

2. Przy takich zwrotnicach są zbyteczne (nie: odpadają) pednie, napędy i rygle. *KJMK.*

Odpełzać (niedok.) — odpełznąć (dok.). Formy: 1) odpełzam, odpełzasz, odpełza..., odpełzają; odpełzaj!; odpełzający; odpełzał, 2) odpełznę, odpełzniesz, odpełznie..., odpełzną; odpełznij!; odpełży; odpełżyłszy; odpełzył, odpełzła, odpełzli, odpełżył, nie: odpełznął, odpełznęła, odpełznęli.

Odpedzić (dok.) — odpedzać (niedok.). I Formy jak: wypędzić — wypędzać. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego — czym.

Odpedzaj od siebie złe myśli. Od zdobyczy odpedzaj głodnych towarzyszy zębami. *Wikł.*

Odpiąć (dok.) (nie: odpnąć) — odpnąć (niedok.). I Formy jak: zapiąć — zapinać II Składnia: O. co — od czego.

Odpiął kwiatek od kłapy surduta.

Odpić (dok.) — odpijać (niedok.). Formy jak: wypić — wypijać.

Odpiecztować (dok.) — odpiecztowywać (niedok.). Formy: 1) odpiecztuję, odpiecztujesz..., odpiecztuj!; odpiecztowawszy; odpiecztowany; odpiecztował, 2) odpiecztowuję, odpiecztowujesz..., rzadko: odpiecztowujęm, odpiecztowujasz... (nie: odpiecztowujemy, odpiecztowujecie...); odpiecztowuj!; rzadko: odpiecztowujaj! (nie:

odpieczętowanywuj!); odpieczętowany, rzadko: odpieczętowanywający (nie: odpieczętowanywujący); odpieczętowanywany; odpieczętowanywał.

Odpilować (dok.) — odpilowywać (niedok.). I Formy: 1) odpiluję, odpilujesz...; odpiluj!; odpilowawszy; odpilowany; odpilował, 2) odpilowuję, odpilowujesz, rzadko: odpilowuję, odpilowujesz... (nie: odpilowuję...); odpilowuj!; odpilowujący, rzadko: odpilowującywający (nie: odpilowującywający); odpilowującywany; odpilowujący. II Składnia: **O.** co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odpis — Forma dlp tego odpisu.

Zwroty: 1) zrobić odpis, nie: zdjąć odpis. *KJMK*; 2) sporządzić odpis, nie: wygotować, wykonać odpis.

Odpisać (dok.) — odpisywać (niedok.). Formy: 1) odpiszę, odpiszesz, odpisze..., odpiszą; odpisz!; odpiszcie!; odpisawszy; odpisany; odpisał, 2) odpisuję, odpisujesz, odpisuje..., odpisują; odpisuj!; odpisujący; odpisywany; odpisywał.

Odpłatać (dok.) — odpłatywać (niedok.). I Formy jak: opłatać—opłatywać. II Składnia: **O.** co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odpłombować (dok.)—odpłombowywać (niedok.). I Formy jak: zapłombować — zapłombowywać. II Składnia: **O.** co.

Odpłunąć (dok.), rzadko: odpluć (nie: odplwać) — odpluwać (niedok.). Por. Opluć. I Formy: 1) odpluję, odplujesz, odpluje..., odplują lub odplunę, odpluniesz..., odpluną; odpluj! lub odplun! (nie: odplunij!); odpluty; odpluł lub odplunął, odplunąłem, odplunęła, 2) odpluwam, odpluwasz, odpluwa..., odpluwają; odpluwaj!; odpluwany; odpluwał. II Składnia: 1) **O.** co = odrzucić co ze śliną (przygodnie), 2) **O.** czym = odrzucić ze śliną to, czym się zwykle pluje (uwydatnia stałą skłonność do wydzielania ze śliną czegoś).

2. Odplunął nareszcie flegmą. Chory znowu odplunął krwią.

Odpłacić (się) (dok.) — odpłacać (się) (niedok.). I Formy: 1) odpłacam, odpłacisz, odpłacię, odpłacimy..., odpłacą; odpłaci!; odpłacie!; odpłacony; odpłaciwszy: odpłacił, 2) odpłacam, odpłacasz, odpłaca..., odpłacają; odpłacaj!; odpłacający; odpłacający; odpłacał. II Składnia: **O.** (ś.) komu — czym — za co.

Za ten Kalisz to im się jeszcze odpłaci. *Strug*.

Odpłynąć (dok.)—odpływać (niedok.). Formy: 1) odpłynę, odpłyniesz, odpłynię..., odpłyną; odpłyn! odpłyńcie!; odpłynąwszy; odpłynął, odpłynąłem, odpłynęła, odpłynęli, odpłynęły, 2) odpływam, odpływasz, odpły-

wa..., odpływają; odpływaj!; odpływający; odpływał.

Odpocząć (dok.) — odpoczywać (niedok.). I Formy: 1) odpocznę, odpocznieś, odpocznie..., odpoczna; odpoczni!; odpoczęty; odpoczają, odpocząłem, odpoczęła, odpoczęli, odpoczęły, 2) odpoczywam, odpoczywasz, odpoczywa..., odpoczywają; odpoczywaj!; odpoczywający; odpoczywał. II Składnia: 1) **O.** od czego = wypocząć (wypoczywać), uwolniwszy się od czego, 2) **O.** po czym = wypocząć (wypoczywać) po wykonaniu jakiejś pracy.

1. Mogła odpocząć od cierpienia. *Nałk.* Chciałbym raz odpocząć od tej wrzawy.

Odpokutować (dok.)—odpokutowywać (niedok.). I Formy: 1) odpokutuję, odpokutujesz, odpokutuje..., jak: pokutować, 2) odpokutowuję, odpokutowujesz..., odpokutowuję, rzadziej: odpokutowuję, odpokutowujesz..., odpokutowują (nie: odpokutowuję); odpokutowuj!; odpokutowujący, rzadziej: odpokutowującywający (nie: odpokutowującywający); odpokutowującywany. II Składnia: **O.** co lub za co (w tym drugim zwrocie wyraziściej się uwydatnia przyczynowy związek, zachodzący między przewinieniem a pokutą). Ob. Cierpieć.

Niech odpokutują za winy. *Sienk.*

Odporny—Składnia: 1) **O.** wobec lub względem kogo = nie poddający się komu, czemu, 2) **O.** na co = nie poddający się działaniu czego.

1. Wobec kobiet odporny. *Nałk.* 2. Odporny na zimno.

Odpowiadać, Ob. Odpowiedzieć.

Odpowiedni, nie: odpowiedny. Składnia: 1) **O.** dla kogo (na oznaczenie osoby, dla której coś jest właściwe), 2) **O.** do czego, nie: dla czego (na oznaczenie rzeczy, do której coś jest właściwe), 3) **O.** na co (na oznaczenie stanu lub czynności, przy których użycie czegoś jest właściwe), 4) **O.** komu, czemu = odpowiadający komu, czemu, godny kogo, czego, 5) **O.** czym (na oznaczenie czegoś, dzięki czemu coś staje się odpowiednim).

1. To zajęcie dla niej odpowiednie. *Świąt.* 2. Nie była to chwila odpowiednia do gawędki. *Zerom.* 3. Suknia była odpowiednia na wieczorowe przyjęcie. *Nałk.* 4. Urząd odpowiedni zdolnościom czym. *Cyt. SW.* 5. Żona odpowiednia urodzeniem i majątkiem. *Cyt. SW.*

Odpowiedzialność — Składnia. 1) **O.** za kogo, za co (gdy się wymienia osobę, rzecz lub sprawę, z którą się odpowiedzialność wiąże), 2) **O.** przed kim, przed czym lub wobec kogo, wobec czego (gdy się wymienia osobę lub sprawę, w stosunku do której chodzi odpowiedzialność), 3) **O.** czego (gdy się wymienia następstwa odpowiedzialności).

1. Łatwiejże poleć, niż dźwigać odpowiedzialność za nią. *Sienk.* 2. Przed Bogiem ja biorę odpowiedzialność. *Sienk.* 3. Pod odpowiedzialnością kary sądowej

Zwroty: 1) brać (nie: przyjmować) odpowiedzialność za co—por. ros. *prinimat'* 'odwinstwienność'; 2) brać co na odpowiedzialność czyją; 3) ponosić odpowiedzialność; 4) pociągać kogo do odpowiedzialności. *SF*; 5) składać na kogo odpowiedzialność; 6) rzucić z kogo odpowiedzialność; 7) odpowiedzialność na kogo spada. *SF*; 8) odpowiedzialność na kim ciąży. *SF*; 9) uwolnić kogo od odpowiedzialności. *SF*; 10) pod odpowiedzialnością; 11) na odpowiedzialność czyją.

1. Bierz pan całą odpowiedzialność na siebie. *Kaczk. cyt. SW*. 2. Nie boisz się brać na swoją odpowiedzialność? *Dąbr*. 3. Za wiarogodność wpiśnianych 'danych' ponoszą odpowiedzialność. *KJMK*. 10. Dokonywają przewóz pod odpowiedzialnością jednego z umawiających się państw. *KJMK*. 11. Powierzam ci to na twoją odpowiedzialność. *SW*.

Odpowiedzialny — Składnia: 1) O. za kogo, za co (gdy się wymienia osobę, rzecz lub sprawę, z którą się odpowiedzialność wiąże), 2) O. przed kim, przed czym lub wobec kogo, wobec czego (gdy się wymienia osobę lub sprawę, w stosunku do której jest się odpowiedzialnym).

1. Nie jestem odpowiedzialny za jego wartość. *Święt. ...* odpowiedzialnych za wszystko. *Dąbr*. Jest odpowiedzialny za zachowanie przepisów. *KJMK*. 2. Odpowiedzialny przed Bogiem i ludźmi.

Odpowiedzieć (dok.) (nie: odpowiedzieć) — odpowiadać (niedok.). I Formy jak: powiedzieć — powiadać. II Znaczenie i składnia: 1) O. co (gdy się wymienia treść odpowiedzi), 2) O. na co (gdy się wymienia treść pytania lub w ogóle treść tego, co było pobudką odpowiedzi), 3) O. komu (gdy się wymienia osobę, do której się zwraca odpowiedź), 4) O. komu, czemu (przen.) = być odpowiednim dla kogo lub do czego, 5) O. czym = odpowiadać przy pomocy czego, 6) O. za kogo, za co — przed kim = być odpowiedzialnym za kogo, za co (gdy się wymienia osobę, rzecz lub sprawę, z którą się odpowiedzialność wiąże) — przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, wobec której się jest odpowiedzialnym), 7) O. czym (nie: czego) = dawać zadosyćczynienie, płacić czym.

1—2. Odpowiadała coś na zapytania. *Nałk*. Jest to dla mnie zbyt wielka niespodzianka, ażeby od razu mógł na nią odpowiedzieć. *Święt*. Nie odpowiadał na drwiące uwagi. *Rezym*. Nie odpowiadasz na takie pytania. *Kad*. 5. Dzieciak odpowiadał na taki poczęstunek płaczem. *Prus*. 6. Ty mi za niego odpowiesz. *Matacz. ...* za co winien żywo-tem swym odpowiadać. *Dąbr*. Każde z nas odpowiada przed światem za swoje postęпки. *Zapol*. 7. Odpowiada całym swym majątkiem (nie: z majątku).

Odpowiedź — I Formy: młm te odpowiedzi, nie: odpowiedzie; dlm tych odpowiedzi. II Składnia: 1) O. kogo (gdy się wymienia osobę, która daje odpowiedź), 2) O. od kogo (gdy się wymienia osobę, od której odpowiedź przychodzi), 3) O. do kogo (gdy się wymienia osobę, do której odpowiedź jest skierowana) 4) O. dla kogo (gdy się wymienia osobę, dla której odpowiedź jest przeznaczona).

Druka część odpowiedzi Rady Ligi Narodów dla Niemiec. *Czas* 17 III 36.

Zwrot: w odpowiedzi na co, np. na list = odpowiadając na co, np. na list.

W odpowiedzi krzyknęta. *Dąbr*. W odpowiedzi na pismo wasze donoszę...

Odpór — I Forma dlp tego odporu. II Znaczenie: O. = siła przeciwstawiająca się czynnie. Ob. *Opór*.

Zwrot: dawać komu, czemu odpór.

Władystaw Łokietek mężny odpór wszystkim dawał. *Cyt. SW*

Odprawa.

Zwrot: dać komu odprawę. *SF*.

Odprawić (dok.) — odprawiać (niedok.). I Formy jak: naprawić — naprawiać. II Składnia: O. kogo, co — z czym — po co. Zwrot: odprawić kogo z kwitkiem = odprawić kogo z rzeczą bez realnej wartości, z niczym.

Odprażyć (dok.) — odprażać (niedok.). Formy: 1) odprażę, odprażysz, odpraży, odprażymy..., jak: prażyć, 2) odprażam, odprażasz, odpraża..., odprażają; odprażający; odprażany; odprażał, odprażali.

Odprężenie.

Zwroty: 1) odprężenie nerwów; 2) odprężenie w stosunkach w położeniu jakim.

Odprężyć (dok.) — odpręzać (niedok.). Formy jak: naprężyć — napręzać.

Odprosić (dok.) — odpraszać (niedok.). I Formy jak: przeprosić — przepraszać. II Składnia: O. kogo = odwołać (odwoływać) zaproszenie kogo.

Juści ja moich gości nie odproszę. *Rzewus. cyt. SW*

Odprosić się (dok.) — odpraszać się (niedok.). I Formy jak: odprosić — odpraszać. II Składnia: O. ś. od czego = wymówić się, uwolnić prośbą od czego.

Odprosił się od obowiązku przybycia. Odprosił się od kary. *Cyt. SW*.

Oprowadzić (dok.) — oprowadzać (niedok.). Formy jak: oprowadzić oprowadzać.

Opdruć (dok.) — opdruwać (niedok.). I Formy: 1) opdruję, opdrujesz..., jak: pruć, 2) opdruwam, opdruwasz, opdruwa..., opdruwają; opdruwaj!; opdruwający; opdruwany; opdruwał. II Składnia: O. co — od czego.

Opdrysć — I Forma dlp tego opdryska. II Znaczenie: 1) O. = odprysnięcie, 2) O. = mała cząsteczka, mały odłamek, 3) O. = (!) latorośl, gałązka (rus. por. ros. *otrpysek* = latorośl).

3. Dekadent, znużona latorośl (nie: znużony opdrysć) znużonego rodu. *Brückner*.

Opdryskać lub **opdryskiwać** (niedok.) (nie: opdryskiwać się) — opdrysnać (dok.). Por. **Opryskać** — opryskiwać, **Spryskać** — spryskiwać. I Formy: 1) opdryska, opdryskał lub opdryskuje, opdryskiwał, 2) opdrysnie...; opdrysnał, opdrysnęła. II Składnia: O. od czego.

Odrząc lub **odrzągnąć** (dok.) — odrzągać (niedok.), nie: odrzągać. I Formy jak: zaprząc — zaprzągać. II Składnia: O. kogo, co — od czego.

Odrzągl szkapska. *Żerom*.

Odrzekać (dok.) lub **odrzekać** — odrzekać (niedok.) lub odrzekawiać. I Formy jak: sprzedać — sprzedawać. II Składnia: **O.** co — komu.

Odrzeczność. Ob. **Odrzeczność**.

Odrzeczność, dlp tego **odrzeczności**, mjsclp na **odrzeczności**, mlm te **odrzeczności**, nie: **odrzeczności**.

Odrzeczność (dok.) — odrzeczność (niedok.). I Formy jak: wypuścić — wypuszczać. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** komu — co = przepuścić (przepuszczać), wybaczyć (wybaczycie) komu — co, 2) **O.** kogo (!) rus. = puścić kogo, zwolnić kogo, np. z lekcji (por. ros. otpustiť kogo. Krasn. 70).

Odrzeczność. Ob. **Odrzeczność**.

Odrzeczność — odrzeczność. Ob. **Odrzeczność** — **odrzeczności**.

Był to człowiek odrzeczności niemity. *Mp.*

Odrzeczność (dok.) — odrzeczność (niedok.). Znaczenie: 1) **O.** kogo = przez pytania odszukać, odnaleźć, 2) **O.** kogo = (!) przepytąć kogo, np. na egzaminie.

Odrzeczność (nazwa rzeki) — odrzeczność.

Odrzeczność (choroba wysypkowa) — odrzeczności.

Wysypka odrzeczności. *SW.*

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.). Formy jak: przerechować — przerechowaywać.

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.). I Formy jak: zarządzić — zarządzać. II Składnia: 1) **O.** komu — czego, nie: co — od czego, 2) **O.** komu — coś zrobić, 3) **O.**, żeby ktoś — czegoś nie robił, nie: żeby ktoś — coś nie robił.

1. Odrzeczności urzędu nasz moralista. *Krasz. cyt. SW.* 3. Wszyscy mu odrzeczności, aby się nie gubił. *Cyt. SW.*

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.). Formy jak: odrzeczności — odrzecznościwać.

Odrzeczności (zwykle bez postaci niedok.) = ratując od czegoś złego odbić, uratować, wyratować. Formy jak: ratować.

Ledwie odrzeczności człowieka, co go byli już wiedli. *Krasz. cyt. SW.*

Odrzeczności do kogo, do czego.

Opanowawszy odrzeczności do tej postaci. *Świąt.* Odrzeczności do niegodziwości. *Świąt.* Usiłował naprawić swoją odrzeczności do głosów życia. *Zerom.*

Zwroty: 1) mieć do kogo, do czego odrzeczności. *SF;* 2) czuć do kogo, do czego odrzeczności. *SF;* 3) budzić w kim — do kogo, do czego odrzeczności. *SF.*

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.). I Formy jak: urazić — urażać. II Składnia i znaczenie: **O.** kogo, co — od kogo, od czego = odeprzeć, odrzeczności (fizycznie lub duchowo) kogo, co — od kogo, od czego.

Odrzeczności — odrzeczności. Ob. **Odrzeczności** — **odrzeczności**.

Była jedna z tych istot nieszczęśliwych, niedoświadczonych, ułomnych lub odrzeczności szpetnych. *Oresz. cyt. SW.*

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.), nie: odrzecznościwać. Ob. **Odrzeczności**. I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności..., jak: rąbać, 2) odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności (nie: odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności); odrzeczności! (nie: odrzeczności!); odrzeczności (nie: odrzeczności);

odrzeczności); odrzeczności; odrzeczności. II Składnia i znaczenie: 1) **O.** co — od czego = przez rąbanie odrzeczności co — od czego, 2) **O.** co — w czym = wyrąbać co — w czym (w pierwszym zwrocie uwaga się kieruje na część odrzeczności przedmiotu, w zwrocie drugim — na przedmiot, w którym się coś wyrąba). Por. **Odrzeczności**.

Odrzeczności komu = nawzajem w odpowiedzi rąbać przymówką lub dowcipem. Ob. **Odrzeczności**.

Co rąbaniecie, to odrzeczności wam ani sposób. *Jez.*

Odrzeczności, lepiej: odrzeczności. W salach pałacu, odrzeczności niedawno. *Natk.*

Odrzeczności, nie: odrzeczności (dawn.).

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.), nie: odrzeczności — odrzecznościwać (dawn.). Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności, odrzeczności; odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności, odrzeczności.

Odrzeczności, nie: odrzeczności (dawn.). Formy jak: odrzeczności.

Odrzeczności.

Zwroty: 1) wpaść w odrzeczności. *SF;* 2) otrząść, otrząchnąć się z odrzeczności. *SF;* 3) wyrzucić kogo z odrzeczności. *SF.*

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.). Formy i składnia jak: przerechować — przerechowaywać.

Każda lekcja była odrzeczności starannie. *Parand*

Odrzeczności — odrzeczności.

Zwrot: odrzeczności, odrzeczności = trochę. Spóźniłeś się odrzeczności.

Odrzeczności (dok.) — odrzecznościwać (niedok.). Por. **Odrzeczności**. Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności.

Odrzeczności się (dok.) — odrzecznościwać (niedok.). I Formy jak: odrzeczności — odrzecznościwać. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** ś. (bez dopełnienia) = na nowo się urodzić, odżyć, rozwinąć się na nowo, zakwitnąć na nowo, 3) **O.** ś. od kogo (nie: wyrodzić się od kogo) = osobistymi właściwościami odrzeczności się od przyrodzonego swojego podłoża, od swojego kraju, rodziny. Ob. **Wyrodzić się**.

Tadeusz się od przodków swoich nie odrzeczności. *Mick.* ...od których potomkowie odrzeczności się (nie: wyrodzić się) mogą. *I. Chrzan. cyt. PJ 10, 141.*

Odrzeczności (dok.) rzadziej: odrzeczności — odrzeczności (niedok.). I Formy jak: zarosnąć — zarastać. II Składnia: 1) **O.** (bez dopełnienia) = na nowo urosnąć, odrzeczności się, 2) **O.** od czego = przez rośnięcie odbić się, odrzeczności się od czego.

Broda mu odrzeczności. Ledwie odrzeczności od ziemi. *Bartk.* Od ziemi to nie odrzeczności, a zbuntowało się przeciwko mojej woli. *Danił.*

Odrzeczności (dok.) — odrzeczności (niedok.). I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności!

Odrzeczności (dok.) — odrzeczności (niedok.). I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności!

Odrzeczności (dok.) — odrzeczności (niedok.). I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności!

Odrzeczności (dok.) — odrzeczności (niedok.). I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności!

Odrzeczności (dok.) — odrzeczności (niedok.). I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności!

Odrzeczności (dok.) — odrzeczności (niedok.). I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności!

Odrzeczności (dok.) — odrzeczności (niedok.). I Formy: 1) odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności, odrzeczności..., odrzeczności; odrzeczności; odrzeczności!

cie!; odróżniony, odróżnieni; odróżniewszy; odróżnił, 2) odróżniam, odróżniasz..., odróżniając!; odróżniają; odróżniany; odróżniani; odróżniał, odróżniali. II Składnia i znaczenie: 1) O. kogo, co — czym = wyróżnić, odznaczyć kogo, co — czym, 2) O. kogo, co — od kogo, od czego.

1. Odróżnia go swoją sympatią. 2. Odróżniał kij od oręza. *Dyg.*

Odruch, dlp tego odruchu.

Odrysować (dok.)—odrysowywać (niedok.). I Formy: 1) odrysuję, odrysujesz, odrysuje..., odrysują; odrysuj!; odrysowany; odrysowawszy; odrysował, 2) odrysowuję, odrysowujesz, odrysowuje..., odrysowują, rzadziej: odrysowuję, odrysowujesz, odrysowujesz, odrysowuję..., odrysowujesz, odrysowujesz, odrysowuję..., odrysowuję; odrysowuj!, rzadko: odrysowuj!, (nie: odrysowuj!), rzadko: odrysowujący, rzadko: odrysowujący (nie: odrysowujący); odrysowujący; odrysowujący; odrysowujący. II Znaczenie i składnia: O. co — czym — na czym = dokładnie wyrysować lub przerysować według wzoru co — czym — na czym.

Odrzec — odrzekać. I Formy: 1) odrzeknę, odrzekniesz, odrzeknie..., odrzekną; odrzeknij!; odrzecony; odrzekłszy; odrzekł, odrzekli, 2) odrzekam, odrzekasz, odrzeka..., odrzekają; odrzekaj!; odrzekający; odrzekany; odrzekał. II Składnia: 1) O. co (gdy się wymienia treść odpowiedzi), 2) O. na co (gdy się wymienia treść pytania lub w ogólne treść tego, co było pobudką odpowiedzi), 3) O. komu (gdy się wymienia osobę, do której się zwraca odpowiedź).

Odrzec się — odrzekać się. I Formy jak: odrzec — odrzekać. II Składnia: O. ś. kogo, czego = wyrzec (wyrzekać) się kogo, czego.

Odrzeka się swoich dawnych przesądów.

Odrzeć (dok.) — odzierać (niedok.). I Formy: 1) odrzeć jak: drzeć, 2) odzieram; odziera!; odziera!; odziera!; odzierał. II Składnia: O. kogo, co — z czego.

Ten jeden błysk oczu odarł go z ciała. *Parand.*

Odrzucić — odrzucać. I Formy jak: porzucić — porzucać. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego.

Odrzwia te, nie: te odzwia, ani: te odrzwie (tylko w lm). Forma dop. tych odrzwi.

Odrzynać. Ob. Oderznąć.

Odsadzić (dok.)—odsadzać (niedok.). I Formy: 1) odsadzę, odsadzisz, odsadzi..., odsadzimy..., odsadzą; odsadź! odsadźcie!; odsadzony, odsadzeni; odsadziwszy; odsadził, 2) odsadzam, odsadzasz, odsadza..., odsadzają; odsadzaj!; odsadzający; odsadzany, odsadzani; odsadzał, odsadzali. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego.

Odsapać (dok.)—odsapywać (niedok.). Formy jak: posapać — posapywać.

Odsądzić (dok.)—odsądzać (niedok.). I For-

my: 1) odsądzę, odsadzisz..., jak: sądzić, 2) odsadzam, odsadzasz...; odsadzaj!; odsadzający; odsadzany; odsadzał. II Składnia: 1) O. co = zakończyć co sądzić, 2) O. kogo — od czego = (sądownie) zaprzeczyć komu — czego.

2. Odsadzili go od krzty talentu. *Wikt.*

Odsetek (nie: odsetka) = pewna część setki. Por. Odsetka.

Mamy jeszcze kilka odsetków (nie: odsetek) analfabetów. *Mp.*

Odsetka (nie: odsetek) = procent od kapitału.

Mam pięć odsetek (nie: odsetków) dochodu. **Odsiać** (dok.) — odsiewać (niedok.). I Formy jak: obsiać — obsiewać. II Składnia. O. co = obsiać całkowicie lub powtórnie.

Odsiał całe pole. Robactwo tak mu wyjadło oziminę, że musiał kilkadziesiąt morgów odsiać. *Cyt. SW.*

Odsiaknąć (dok.)—odsiać (niedok.). Formy jak: siąknąć — siąkać.

Odsiedzieć (dok.) — odsiadywać (niedok.). Formy: 1) odsiedzę, odsiedzisz, odsiedzi, odsiedzimy..., odsiedzą; odsiedź! odsiedźcie!; odsiedziały, odsiedzieli; odsiedziany; odsiedzawszy; odsiedział, odsiedzieli, 2) odsiaduję, odsiadujesz, odsiaduje..., odsiadują (rzadziej: odsiaduję, odsiadujesz..., odsiadują); odsiaduj! odsiadujcie! (rzadziej: odsiaduj! odsiadujcie!); odsiadujący (rzadziej: odsiadujący); odsiadujący; odsiadujący.

Odskakać (dok.) — odskakiwać (niedok.). I Formy: 1) odskaczę, odskaczysz, odskacze..., odskaczą; odskacz! odskaczcie!; odskakany; odskakawszy; odskakał, 2) odskakuję, odskakujesz, odskakuje..., odskakują (nie: odskakiwam, odskakiwasz...); odskakuj! (nie: odskakiwaj); odskakiwany; odskakiwał. II Znaczenie i składnia: 1) O. (bez dopełnienia) = odbyć (odbywać) skakanie, 2) O. co = skakaniem co odrobić (odrabiać). Por. Odkoczyć.

Odkoczyć (dok.) — odskakiwać (niedok.). I Formy: 1) odkoczę, odkoczysz, odkoczemy..., odkoczą; odkocz! odkoczcie!; odkoczywszy; odkoczył, 2) odkakuję, odkakujesz... Ob. Odkakać — odskakiwać. II Znaczenie i składnia: O. od kogo, od czego = skokiem odbić (odbijać) się od kogo, od czego.

Odkrobać (dok.)—odskrobywać (niedok.). I Formy: 1) odkrobuję, odkrobujesz..., odkrobują; odkrobuj!; odkrobawszy; odkrobany; odkrobał, 2) odkrobuję, odkrobujesz, odkrobują (nie: odkrobywam..., odkrobywają); odkrobuj! (nie: odkrobywaj!); odkrobujący; odkrobywany; odkrobywał. II Składnia: 1) O. co — od czego = przez skrobanie oddzielić co — od czego, 2) O. co — w czym = wyskrobać co — w czym (w pierwszym zwrocie uwaga się kieruje na cząstkę odkrobaną, a w zwrocie dru-

gim — na przedmiot, w którym się coś odskrubuje). Por. Odlupać, Odrąbać.

Odskubać (dok.) — odskubywać (niedok.). I Formy: 1) odskubię, odskubiesz, odskubie..., odskubią; odskub! odskubcie!; odskubany; odskubawszy; odskubał, 2) odskubuję, odskubujesz..., odskubują (nie: odskubywam..., odskubywają); odskubuj! (nie: odskubywaj); odskubujący; odskubywany; odskubywał. II Składnia: 1) O. co — od czego, 2) O. co — w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: odskrobać).

Odsłonić (dok.) — odsłaniać (niedok.). Formy: 1) odsłonię, odsłonisz, odsłoni, odsłonimy..., odsłonią; odsłoń! odsłońcie!; odsłoniony, częściej: odsłonięty; odsłoniwszy; odsłonił, 2) odsłaniam, odsłaniasz..., odsłaniają; odsłaniaj!; odsłaniający; odsłaniany; odsłaniał, odsłaniali.

Głowa odkryta, odsłoniłone barki. *Mick. cyt. SW.* Sposób, w jaki trzymała odsłoniłą głowę. *Orzesz.*

Odsłonięcie, rzadziej: odsłonienie.

Odsłużyć (dok.) — obsługiwać (niedok.). Formy jak: zasłużyć — zasługiwać.

Odstać (dok.) — odstawać (niedok.). I Formy jak: przystać — przystawać. II Znaczenie i składnia: 1) O. od czego = odsadzić się od czego, oddzielić się, odlepić się, 2) O. od kogo, od czego = odłączyć się, oddalić się od kogo, od czego, 3) O. (bez dopełnienia) (!) = nie dotrzymać kroku, nie nadążyć za kim, być zapóźnionym (rus.), 4) O. = wystać do ostatka, 5) O. = odrobić co stanem.

1. Wyciągnął ręce i od drzewa jak widmo z włosem równo odrąbanym odstał. *Słow.* 2. Odstał od wiary, 3. On zawsze opóźnia się w pracy (nie: odstaje w pracy). 4. Odstał czas pokuty swojej przed kościołem. *Mick. cyt. SW.*

Odstać się (dok.) — odstawać się (niedok.). I Formy jak: zastać — zastawać. II Znaczenie: 1) O. ś. = stawszy się, odrobić się, 2) O. ś. = zaszkodzić sobie przez długie stanie.

1. Co się stało, to się nie odstanie. *Sienk.* 2. Jazda wszystka poszła, by się konie nie odstąły. *Sienk.*

Odstawiać (niedok.) — odstawić (dok.). I Formy jak: obstawiać — obstawić. II Znaczenie i składnia: 1) O. co — na co lub do czego = postawić z powrotem — na co, 2) O. kogo, co — od kogo, od czego = odsunąć, oddalić kogo, co — od kogo, od czego, 3) O. co (!) = usuwać przy ocenianiu, brakować.

1. Odstawił filiżankę na kredens. 2. Odstawił dziecko od piersi matki. 3. Wybrakowane (nie: odstawione).

Zwrot: odstawić co na swoje miejsce

Odstawić się (gm.) = odejść.

Zwrot: odstawił się! (rub.) = odejdz!

Odstawka (!) = dymisja.

Zwrot: iść w odstawkę (! rus.) = iść do dymisji.

Odstąpić (dok.) — odstępować (niedok.),

nie: odstępywać. I Formy jak: postąpić — postępować. II Znaczenie i składnia: 1) O. od kogo, od czego = oddalić się, odejść od kogo, od czego, 2) O. kogo, czego = opuścić kogo, co, 3) O. (coś) — z czego = opuścić z czego, wyrzec się z czego jakiej części, 4) O. komu — co lub czego = ustąpić, oddać komu — co lub czego, 5) O. (bez dopełnienia) = cofać się.

1. Od wiary gotów był odstąpić. *Sienk.* 2. Zdrajcy odstąpił. *Sienk.* Prędzej zginiemy, niż byśmy niepodległości naszej odstąpić mieli. *Niemc.* Nie odstąpił dawnego zwyczaju. *Mick.* 3. Odstąpił ze swych pretensji. 4. Odstąpiłem mu miejsca. *Cyt. Krasn.* 47. 5. To nasi odstępują na całej linii. *Zerom.*

Odstraszający — odstrasząco. Ob. Kojaćy — kajaćy.

Kara taka podziata na niego odstrasząco.

Odstraszyć (dok.) — odstraszać (niedok.). I Formy: 1) odstraszę, odstraszysz..., jak: straszyc, 2) odstraszam, odstraszasz..., odstrasza!; odstraszący; odstraszan; odstraszał. II Składnia: O. kogo — od kogo, od czego.

Odstraszyc kogo od przedsięwzięcia. *SW.*

Odstrećający — odstreczająco. Ob. Kojacy — kajaćy.

Te sprawy niepocześnie, a nawet odstreczająco przedstawiają się w chwili obecnej. *Cyt. SW.*

Odstrećyc (dok.) — odstreczać (niedok.) I Formy: 1) odstreczę, odstreczysz, odstreczy, odstreczymy..., odstreczą; odstrecz! odstreczcie!; odstreczony, odstreczeni; odstreczywszy; odstreczył, 2) odstreczam, odstreczasz..., odstreczają; odstreczaj!; odstreczający; odstreczany, odstreczani; odstreczał, odstreczali. II Składnia: O. kogo — od kogo, od czego.

Falszywy wstyd wielu od cnoty odstrecza. *Krasn. cyt. SW.*

Odstrychnąć się (dok.) — odstrychnąć się (niedok.) lub odstrychnąć się. I Formy: 1) odstrychnę się, odstrychniesz się..., odstrychnij się!; odstrychnąwszy się; odstrychnięty; odstrychnąłem się..., odstrychnął się..., odstrychnęli się, 2) odstrycham się, odstrychasz się..., odstrychaj się!; odstrychający się; odstrychnął się, częściej: odstrychuję się..., odstrychuj się!; odstrychujący się; odstrychnął się. II Składnia: O. ś. od kogo, od czego.

Zwykle dobrzy i chwaleni uczniowie odstrychają się od koleżeństwa. *Jeż. cyt. SW.* Odstrychnął się od najbliższych towarzyszy. *Danił.*

Odstukać (dok.) — odstukiwać (niedok.). I Formy: 1) odstukam, odstukas, odstuka..., odstukają; odstukaj!; odstukany; odstukaszy; odstukał, 2) odstukuję, odstukujesz, odstukuje..., odstukują (nie: odstukiwam..., odstukiwają, ani: odstukiwuje..., odstukiwują); odstukuj!; odstukujący; odstukiwany; odstukiwał. II Znaczenie i składnia: O. co = przez stukanie odwoływać co. **Odsunąć** (dok.) — odsuwać (niedok.). I For-

my jak: sunąć — suwać. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego.

Zwrot: odsunąć (odsunąć) co na swoje miejsce.

Odsyłać, nie: odselać. Ob. Odesłać.

Odsypać (dok.) — odsypywać (niedok.). I Formy jak: wysypać — wysypywać. II Składnia: O. co — z czego. Ob. Odszkrobać. **Odszarpnąć** (dok.) — odszarpnąć (dok. jednokr.) — odszarpnąć (niedok.). I Formy jak: poszarpnąć — poszarpywać. II Składnia: O. co — od czego. Por. Odsypać.

Odszczekać (dok.) — odszczekiwać (niedok.) I Formy: 1) odszczekam, odszczekasz, odszczeka..., odszczekają; odszczekaj!; odszczekany; odszczekawszy; odszczekał, 2) odszczekuję, odszczekujesz, odszczekuje..., odszczekują, rzadziej: odszczekiwać, odszczekiwasz, odszczekiwa..., odszczekiwiają (nie: odszczekiwać..., odszczekiwać); odszczekuj!, rzadziej: odszczekiwać! (nie: odszczekiwać!); odszczekujący, rzadziej: odszczekiwać (nie: odszczekiwać); odszczekiwanie; odszczekiwał. II Składnia i znaczenie: 1) O. co = szczekaniem odpowiedzieć co, 2) O. co (tryw.) = szczekaniem odwołać co, wyprzeć się czego.

Odszczepać (dok.) — odszczepić (niedok.), nie: odszczepać — odszczepić. Ob. Szczepać. I Formy: 1) odszczepię, odszczepiesz, odszczepię..., odszczepia (nie: odszczepam..., odszczepają); odszczep! odszczepcie! (nie: odszczepaj! odszczepajcie!); odszczepiony; odszczepawszy; odszczepał, 2) odszczepuję, odszczepujesz..., odszczepują (nie: odszczepiam..., odszczepują); odszczepuj! (nie: odszczepiać!); odszczepujący (nie: odszczepiający); odszczepiany; odszczepiał. II Znaczenie i składnia: O. co — od czego = jak szczepę oddeżyć od czego.

Odszczepić (dok.) — odszczepić (niedok.), nie: odszczepić — odszczepić. Ob. Szczepić. I Formy: 1) odszczepię, odszczepisz, odszczepi, odszczepimy..., odszczepią; odszczep! odszczepcie!; odszczepiony; odszczepiwszy; odszczepił, 2) odszczepiam, odszczepiasz..., odszczepiają; odszczepiaj!; odszczepiający; odszczepiany; odszczepiał, odszczepiali. II Znaczenie i składnia: O. co — od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrząbać).

Odszczepieniec (nie: odczepieniec); wlp odszczepieńcel, mlm ci odszczepieńcy, dlm tych odszczepieńców.

Odszczepieństwo, nie: odczepieństwo.

Odszkodować (dok.) — odszkodowywać (niedok.) = wynagrodzić (wynagradzać) szkodę. Formy: 1) odszkoduję, odszkodujesz..., odszkodują; odszkoduj!; odszkodowany; odszkodowawszy; odszkodował, 2) odszkodowuję, odszkodowujesz..., odszkodowują (nie: odszkodowuję..., odszkodowują); ani: odszkodowuję..., odszkodowują); odszko-

dowuj! (nie: odszkodowuj! ani: odszkodowuj!); odszkodowujący (nie: odszkodowujący); ani: odszkodowujący); odszkodowujący; odszkodowują.

Odszkodowanie = wynagrodzenie za wyrządzoną szkodę.

Odsznurować (dok.) — odsznurowywać (niedok.). I Formy: 1) odsznurowuję, odsznurowujesz, odsznurowuję..., odsznurowują; odsznurowuj!; odsznurowany; odsznurowawszy; odsznurował, 2) odsznurowuję, odsznurowujesz, odsznurowuję..., odsznurowują, rzadziej: odsznurowuję..., odsznurowują..., odsznurowują (nie: odsznurowuję..., odsznurowuję..., odsznurowują); odsznurowuj!; odsznurowujący (nie: odsznurowujący); odsznurowujący; odsznurowują (nie: odsznurowują); odsznurowują (nie: odsznurowują); odsznurowują (nie: odsznurowują); odsznurowują (nie: odsznurowują). II Składnia: O. co = odwiązać coś, co było związane sznurem.

Odszukać (dok.) — odszukiwać (niedok.). I Formy: 1) odszukam, odszukasz, odszuka..., odszukają; odszukaj!; odszukany; odszukawszy; odszukał, 2) odszukuję, odszukujesz..., odszukują (nie: odszukam..., odszukują); odszukuj! (nie: odszukaj!); odszukujący (nie: odszukiwać); odszukiwany; odszukiwał. II Składnia: O. kogo, co, nie: kogo, czego (JP 18, 29). Por. Szukać.

Odszukać zgubione papiery. SW.

Odszyć (dok.) — odszywać (niedok.). Formy jak: obszyć — obszywać.

Odśpiewać (dok.) — odśpiewywać (niedok.). I Formy jak: wyśpiewać — wyśpiewywać. II Znaczenie i składnia: O. co = 1) odpowiedzieć śpiewem, 2) wyśpiewać co dokładnie i całkowicie, np. odśpiewać piosenkę, 3) odrobić co śpiewaniem.

2. Odśpiewają ulubione zwrotki. Mick. cyt. SW. 3. Narobitem tyle grzechów, że tego przez długie czasy nie odmodle, nie odśpiewam. Dyg. cyt. SW.

Odśrubować (dok.) — odśrubowywać (niedok.), nie: odszrubować — odszrubowywać. Ob. Śruba. I Formy: 1) odśrubuję, odśrubujesz..., odśrubują; odśrubuj!; odśrubowany; odśrubowawszy; odśrubował, 2) odśrubowuję, odśrubowujesz..., odśrubowują, rzadziej: odśrubowuję..., odśrubowują (nie: odśrubowuję..., odśrubowują); odśrubowuj! lub odśrubowuj! (nie: odśrubowuj!); odśrubowujący, rzadziej: odśrubowujący (nie: odśrubowujący); odśrubowujący; odśrubowują (nie: odśrubowują); odśrubowują (nie: odśrubowują); odśrubowują (nie: odśrubowują). II Składnia: O. co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: odłupać).

Odświeżający — odświeżająco. Ob. Kojący — kojąco.

Pobył na wsi oddziałał na nią odświeżająco.

Odświeżyć (dok.) — odświeżać (niedok.). I Formy: 1) odświeżę, odświeżysz, odświeżę..., odświeżają; odśwież! odświeżcie!; odświeżony, odświeżeni; odświeżysz;

odświeżyć, 2) odświeżam, odświeżasz..., odświeżają; odświeżaj!; odświeżający; odświeżany, odświeżani; odświeżał, odświeżali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Odtajać, nie: odtajeć. Formy jak: tajać.

Odtńczyć (dok.), rzadziej: odtńcować—odtńcowywać (niedok.). I Formy: 1) odtńczę, odtńczysz, odtńczy, odtńczymy..., odtńczę; odtńcz! odtńczcie!; odtńczony; odtńczywszy; odtńczył, rzadziej: odtńcuję, odtńcujesz..., odtńcują; odtńcuj!; odtńcowany; odtńcowawszy; odtńcował, 2) odtńcowuję, odtńcowujesz..., odtńcowują rzadziej: odtńcowywam..., odtńcowywają (nie: odtńcowywuje..., odtńcowywują); odtńcowuj! rzadziej: odtńcowywaj (nie: odtńcowywuj!); odtńcowujący, rzadziej: odtńcowywający (nie: odtńcowywujący); odtńcowywany; odtńcowywał. II Znaczenie i składnia: O. co = 1) wytańczyć dokładnie i całkowicie, 2) odrobić co tańcowaniem.

Odtłuc (dok.)—odtłuścić (niedok.), częściej: odtłukiwać. I Formy jak: obtłuc — obtłukać — obtłukiwać. II Składnia: O. co — z czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odtłuścić (dok.) — odtłuszczać (niedok.)

Formy jak: odtłuścić — otluszczać.

Odrącić (dok.) — odrącać (niedok.), nie: odrancać. I Formy: 1) odrączę, odrącisz, odrąci, odrącimy..., odrączę; odrąć! odrąćcie!; odrącony, odrąceni; odrąciwszy; odrącił, 2) odrącam, odrączasz, odrąca..., odrącają; odrącaj!; odrącający; odrącany; odrącał, odrącali. II Składnia i znaczenie: 1) O. co — od kogo, od czego = odepchnąć kogo, co — od kogo, od czego, 2) O. co — z czego = zepchnąć co — z czego.

Zwrot: odrącić co komu z pensji = odciągnąć, odliczyć co komu z pensji.

Odtuczyć (dok.)—odtuczać (niedok.). I Formy: 1) odtuczę, odtuczysz, odtuczy, odtuczemy..., odtuczają; odtuczaj!; odtuczony; odtuczysz; odtuczył, 2) odtuczam, odtuczasz..., odtuczają; odtuczaj!; odtuczający; odtuczany, odtuczani; odtuczaj, odtuczali. II Składnia i znaczenie: O. kogo = 1) przez systematyczne karmienie utuczyć, 2) na nowo utuczyć.

Odtworzyć (dok.) — odtwarzać (niedok.). I Formy: 1) odtworzę, odtworzysz, odtworzy, odtworzymy..., odtworzą; odtwórz! odtwórzcie!; odtworzony; odtworzysz; odtworzył, 2) odtwarzam, odtwarzasz..., odtwarzają; odtwarzaj!; odtwarzający; odtwarzany; odtwarzal, odtwarzali. II Składnia: O. kogo, co.

Oduczyć (dok.) — oduczać (niedok.). I Formy jak: nauczyć — nauczać. II Składnia: O. kogo — czego lub od czego.

Oduczać ja cię tajania. *Cyt. SW* Oduczyć kogo nalogu. *Cyt. SW* Oduczali ludzi od okrutnych nalogów. *Kolłąt.* Wyraźne poczucie oduczy ulegania

(nie: od ulegania) magnetyzmowi wyrazów. *Cyt. Szeffs. 49.* Chcąc Bałkę nieobyczajnego zachowania (nie: od nieobyczajnego zachowania) oduczyć. *Malacz.*

Odumrzeć (dok.) — odumierać (niedok.). I Formy jak: umrzeć — umierać. II Składnia i znaczenie: 1) O. (bez dopełnienia) = umrzeć, 2) O. kogo, co = przez śmierć opuścić kogo, co,

Odurzający — odurzająco. Ob. Kojący—kojąco.

Niezwykły ten wypadek oddziałal na nas odurzająco.

Odurzali lub odurzony. Forma młm (męskoosob.) odurzali.

Odurzyć (tylko w postaci dok.) = stać się odurzonym. Formy: odurzeję, odurzejesz..., odurzeją; odurzej!; odurzały, odurzali; odurzał, odurzeli.

Odurzać (dok.) — odurzać (niedok.). I Formy: 1) odurzę, odurzysz, odurzy, odurzimy..., odurzą; odurz! odurzcie!; odurzony, odurzeni; odurzysz; odurzył, 2) odurzam, odurzasz..., odurzają; odurzaj!; odurzający; odurzany, odurzani; odurzał, odurzali. Ob. Odurzać. II Składnia: O. kogo — czym.

Odwach, dlp tego odwachu.

Zwroty: 1) stać na odwachu; 2) wsadzić, posadzić, wziąć, zaprowadzić kogo na odwach.

Odwadniać. Ob. Odwodnić.

Odwaga — Składnia: 1) O. czego (gdym się wymienia c z y n n o ś c i, na które się ktoś odważa), 2) O. do czego (gdym się wymienia r z e c z y, w których użyciu lub spełnieniu przejawia się odwagę), 3) O. wobec kogo, czego (gdym się wymienia o s o b y lub r z e c z y, w stosunku do których ktoś przejawia odwagę).

1. Odwaga mówienia ludziom prawdy była jego wielką zaletą. 2. Do tych rzeczy trzeba odwagi. *Dąbr. 3.* Zbrakło mu wobec niego odwagi. *Mp.*

Zwroty: 1) mieć odwagę co robić; 2) odwagę zebrać. *SF*; 3) uzbroid się w odwagę. *SF*; 4) zdobyć się na odwagę. *SF*; 5) wziąć na odwagę (żart.) = zdobyć się na odwagę.

1. Nie mam nawet odwagi powtarzać. *Prus.*

Odważyć (dok.)—odważać (niedok.). I Formy: 1) odważę, odważysz, odważy, odważymy..., odważą; odważ! odważcie!; odważony; odważysz; odważył, 2) odważam, odważasz, odważają; odważaj!; odważający; odważany; odważani; odważaj, odważali. II Znaczenie i składnia: 1) O. co — czym = odmierzyć ciężar czego przy pomocy wagi, 2) O. co — czym — od czego = wyważyć czym czymś odsunąć co — od czego, 3) O. co — za kogo, za co — na co = narazić co — za kogo, za co — na co, 4) O. kogo — na co = ośmielić kogo na co.

1. U Wszchemocnego tronu, kędy nasz żywot ściśle odważają szale. *Mick.* 2. Jak odważyć tę deskę grobową i czym wywołać zmarłe w pierśiach słowo. *Pol. cyt. SW.* 3. Gotów życie odważyć za mnie. *Kraśni.* 4. Odważyć go na podjęcie tego stanowczego kroku

Odważyć się (dok.)—odważać się (niedok.)

I Formy jak: odważyć — odważać. II Składnia: 1) O. ś. na co, 2) O. ś. co robić.

1 Na wielem się odważył. *Mick.* Nikt się nie odważy na ponowną frycówkę. *Sierosz.* Odważył się na coś tak zuchwałego. *Maluca.* Odważyć się na poddanie szczęścia tej próbie. *Dabr.* 2. Po raz pierwszy odważyła się prosić Boga o spotkanie z Teofilem. *Parand.*

Odwdzięczyć (dok.), częściej: **odwdzięczyć się** — **odwdzięczać** (niedok.), częściej: **odwdzięczać się**. I Formy: 1) odwdzięczę (się), odwdzięczysz (się), odwdzięczy (się), odwdzięczymy (się)..., odwdzięczą (się); odwdzięczę (się)! odwdzięczcie (się)!; odwdzięczywszy (się); odwdzięczył (się), 2) odwdzięczam (się), odwdzięczasz (się), odwdzięcza (się)..., odwdzięczają (się); odwdzięczaj (się)!; odwdzięczający (się); odwdzięczał (się), odwdzięczali (się). II Składnia: 1) O. komu — czym lub co (dawn.), 2) O. ś. komu — czym — za co.

1 Starala się odwdzięczać świadczone nam dobrodziejstwo. *Cyt. SW* 2. Za tę opiekę umiał się ludziom odwdzięczyć. *Wikt.*

Odwet — I Forma dlp tego odwetu. II Znaczenie i składnia: O. za co = 1) odpiącenie za co, 2) powetowanie, nagrodzenie szkody.

Zwroty: 1) zrobić komu na odwet; 2) odpiąć komu odwetem; 3) wziąć odwet za co.

Odwetować (dok.) — **odwetowywać** (niedok.). I Formy jak: powetować — powetowywać. II Znaczenie i składnia: 1) O. komu — za co lub co = odpiąć komu za co, 2) O. sobie — co = powetować sobie, wynagrodzić sobie co.

1 Odwetować swoją krzywdę. *SW.* Czego nie odwetuje czas i nie naprawi? *Cyt. SW.*

Odwiązać (dok.) — **odwiązywać** (niedok.). I Formy jak: związać — związywać. II Składnia: O. co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odwiedzić (dok.) — **odwiedzać** (niedok.) — **odwiedzony**, nie: **odwidić** — **odwizdać**. Formy jak: nawiedzić — nawizdać.

Odwiedziny (tylko w lm); dop. tych odwiedzin.

Wybrać się w odwiedziny do kogo.

Odwiercić (dok.) — **odwiercać** (niedok.). I Formy jak: wywiercić — wywiercać. II Składnia: O. co — od czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: odłupać, odrąbać).

Odwieść (dok.) — **odwodzić** (niedok.) — **odwiedziony**. Por. **Odwiedzić**. I Formy jak: wieść — wodzić. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego.

Odwodzono ich od tego kroku. *Żerom.*

Odwieźć (dok.) — **odwozić** (niedok.). I Formy jak: wieźć — wozić. II O. kogo, co — z czego — do czego.

Odwoził go z domu.

Odwilgnąć (dok.) (rzadziej: **odwilżeć**) — **odwilgać** (niedok.). Formy: 1) odwilgnie; odwilgnąwszy; odwilgły; odwilgął lub odwilgł (rzadziej: odwilże; odwilżawszy, odwilżał), 2) odwilga, odwilgał.

Odwilżyć (dok.) — **odwilżać** (niedok.). For-

my: 1) odwilże, odwilżysz, odwilży, odwilżymy...; odwilż! odwilżcie!; odwilżywszy; odwilżony; odwilżył, 2) odwilżam, odwilżasz...; odwilżaj!; odwilżający; odwilżany; odwilżał.

Odwinąć (dok.) — **odwijać** (niedok.) Formy jak: zawinąć — zawijać.

Odwlec (dok.) — **odwlekać** (niedok.) lub **odwłóczyć**. Formy: 1) odwlokę (lub odwlekę) odwleciesz, odwlecze..., odwloką (lub odwleką); odwlec! odwleczie!; odwleczone; odwłóktysz; odwłokiem (lub odwlekiem, nie: odwliktem)..., odwłókt, odwłokła (lub odwlekała), odwlekli, odwlokły (lub odwlekiły), 2) odwlekam, odwlekasz..., odwlekają; odwleka!; odwlekający; odwlekanie; odwlekał, odwlekali, 3) odwłóczę, odwłóczysz, odwłóczy, odwłóczymy..., odwłóczę; odwłóć! odwłóćcie!; odwłóczony; odwłóczysz; odwłóczył. **Odwołak** ten = brzuch owadów. Por. **Odwołaka**. Formy: dlp tego odwołaku, dlm odwołaków.

Odwołaka ta = odwleczenie, opóźnienie. Por. **Odwołok**.

Zwrot: puścić w odwołokę. *SF.*

Odwołóżyć — Znaczenie: 1) O. (niedok.) = odwlekać. Ob. **Odwlec**. 2) O. (dok.) = odbyć włóczenie. Ob. **Włóczyć**.

Odwozić. Ob. **Odwieść**.

Odwołać (dok.) — **odwoływać** (niedok.). I Formy jak: zwołać — zwoływać. II Składnia: O. kogo, co.

Odwołać się (dok.) — **odwoływać się** (niedok.). I Formy jak: odwołać — odwoływać. II Składnia: 1) O. ś. do kogo, do czego, 2) O. ś. od czego, nie: przeciw czemu.

1. Odwołać się do sądu. *Kod. Post. Cyw.*

Odwołanie — Składnia: 1) O. do kogo, do czego, 2) O. od czego, nie: przeciw czemu.

2. Odwołanie od orzeczenia (nie: przeciw orzeczeniu). *KJU.*

Odwoławczy = mający za cel odwołanie.

Zwrot: środek odwoławczy od czego. Od tego postanowienia nie ma środka odwoławczego. *Kod Post. Cyw.*

Odrotny, nie: odrotni.

Zwroty: 1) odrotna poczta: przesyłać co odrotną pocztą = przesyłać co zaraz po otrzymaniu wiadomości; 2) odrotna strona medalu = ta sama rzecz lub sprawa, rozpatrywana z drugiej strony; 3) odrotna gorączka (!) = powrotna, porwająca gorączka.

Odwrócić (dok.) — **odwracać** (niedok.). I Formy jak: wrócić — wracać. II Znaczenie i składnia: 1) O. kogo, co — od kogo, od czego lub do kogo, do czego (zależnie od kierunku), 2) O. co — w kim, w czym = odmienić co — w kim, w czym.

Zwroty: 1) odwrócić co do góry nogami = zupełnie przelaznąć; 2) odwrócić kota ogonem = wykręcić, przelaznąć.

Odwrócić się (dok.) — **odwracać się** (niedok.). I Formy jak: odwrócić — odwracać. II Składnia: O. ś. do kogo, do czego lub od kogo, od czego (zależnie od kierunku ruchu)

Odwróciła się plecami do komina. *Prus.* Odwrócił się plecami do gromady. *Ostr.* Zdać sobie sprawę ze swych możliwości. znaczy odwrócić się od wielkości życia. *Goet.*

Odwrót, dlp tego odwrótu.

Zwrot: być w odwrócie = cofać się
Wszystko było w odwrócie. *Strug.*

Odwrzasnąć (dok.) — odwrzaskiwać (niedok.). Formy: 1) odwrzasnę, odwrzasniesz, odwrzasniesz..., jak: wrzasnąć, 2) odwrzaskuję, odwrzaskujesz..., odwrzaskują; odwrzaskuj! odwrzaskujcie; odwrzaskiwał.

Odwyknąć (dok.) (nie: odwyknąć, ani: odwyknieć)—odwykać (niedok.). I Formy: 1) odwyknę, odwykniesz, odwykniesz..., odwykną; odwyknij!; odwyknąwszy lub odwykniwszy; odwyknął, odwyknęła, odwyknęła, odwyknęła..., częściej: odwykił, odwykiłem, odwykiła, odwykiły, odwykiły. II Składnia: O. od kogo, od czego.

Odwykliśmy od kopania. *Strug.*

Odwzajemnić (dok.) — odwzajemniać (niedok.). I Formy: 1) odwzajemnię, odwzajemnisz, odwzajemni, odwzajemnimy..., odwzajemnią; odwzajemnij!; odwzajemniony; odwzajemniwszy; odwzajemnił, 2) odwzajemniam, odwzajemniasz, odwzajemnia..., odwzajemniają; odwzajemniaj!; odwzajemniający; odwzajemniany; odwzajemniał. II Składnia: O. komu — co = odpłacić, odwdziżyć komu — co.

Odwzajemnić się (dok.)—odwzajemniać się (niedok.). I Formy jak: odwzajemnić — odwzajemniać. II Składnia: O. ś. komu — czym — za co = odwdziżyć się komu — czym — za co.

Odzworować (dok.) — odzworowywać (niedok.). Formy: 1) odzworuję, odzworujesz, odzworuję..., odzworują; odzworuj!; odzworowany; odzworowawszy; odzworował, 2) odzworowuję, odzworowujesz, rzadko: odzworowuję (nie: odzworowuję..., odzworowują); odzworowuj!; odzworowujący; odzworowywany; odzworowywał.

Odyseusz (nie: Odyseusz), rzadko: Odyś lub Odysej (poet.).

Odziać (dok.) — odziewać (niedok.). I Formy: 1) odzieję, odziejesz, odzieje..., odzieją; odziej! odziejcie! (nie: odziej! odziejcie!); odziany; odziewszy; odział, odziali (nie: odzieli), odziały, 2) odziewam, odziewasz, odziewa..., odziewają; odziewaj!; odziewający; odziewany; odziewał. II Składnia: 1) O. kogo — czym lub kogo — w co = okryć kogo—czym — ubrać kogo — w co. 2) O. co = wdziać co, ubrać się w co.

1. Szukałem tej zbroi, którą bym odział serce miękkie z przyrodzenia. *Mick. cyt. SW.* Odział płaszczem mchu. *Dyg.* Odziana w negliż. *Dąbr.* Odziani w białe bluzy. *Kad. 2.* Odziej szaty najpiękniejsze. *Cyt. SW.*

Odziedziczyć, nie: oddziedziczyć. Składnia jak: dziedziczyć.

Odziedziczył to po ojcu. *Orzesz.*

Odzież — odzieżowy.

Wyrażenie: przemysł odzieżowy. *JP 20, 88.*

Odziębnać (tylko w postaci dok.). Formy jak: ziębnać.

Odzimować (dok.)—odzimowywać (niedok.). Formy: 1) odzimuję, odzimujesz, odzimuję..., odzimują; odzimuj!; odzimowawszy; odzimował, 2) odzimowuję, odzimowujesz..., odzimowują (nie: odzimowuję..., odzimowują, ani: odzimowuję..., odzimowują); odzimowuj!; odzimowujący; odzimowował.

Odzipnąć (tylko w postaci dok.). Formy jak: zipnąć. Ob. Zipać.

Co przysiadł, to i nie odzipnął nawet rzetelnie. *Reym. cyt. SW.*

Odznaczyć (dok.) — odznaczać (niedok.). I Formy: 1) odznaczyć, jak: znać, 2) odznaczam..., odznaczają; odznaczaj!; odznaczający; odznaczany; odznaczał, odznaczali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Odznaczyć się (dok.) — odznaczać się (niedok.). I Formy jak: odznaczyć—odznaczać. II Składnia: 1) O. ś. czym = wyróżnić się czym (gdy się wymienia cechę lub czyn, którym się ktoś wyróżnił), 2) O. ś. w czym = celować w czym (gdy się wymienia czynność lub umiejętność, w której ktoś celuje), 3) O. ś. na czym = dać się poznać na jakimś polu.

1. Nigdy się niczym nie odznaczyli. *Strug.* Odznaczał się tym, że... *Kad. 2.* Odznaczył się w ciskanu dyskiem. 3. Odznaczył się na polu nauki.

Odznaka za co, nie: czego = znak wyróżniający, będący widomym świadectwem nagrody lub uznania za co. Ob. Oznaka.

Odznaka za wierną służbę.

Odzwierciedlić (dok.) — odzwierciedlać (niedok.). I Formy: 1) odzwierciedlę, odzwierciedlisz, odzwierciedli, odzwierciedlimy..., odzwierciedlą; odzwierciedlij! (nie: odzwierciedli!); odzwierciedlony, odzwierciedleni; odzwierciedliwszy; odzwierciedlił, 2) odzwierciedlam (odzwierciedlam), odzwierciedlasz (odzwierciedlasz)..., odzwierciedlają (odzwierciedlają); odzwierciedlaj! (odzwierciedlaj!); odzwierciedlany (odzwierciedlany), odzwierciedlani (odzwierciedlani); odzwierciedlał (odzwierciedlał), odzwierciedlali (odzwierciedlali). II Składnia: O. kogo, co — w czym.

W każdej kropki oceanu odzwierciedla mu się całe niebo. *Przybysz.*

Odzwyczaić (dok.)—odzwyczać (niedok.). I Formy: 1) odzwyczę, odzwyczasz, odzwyczai, odzwyczaimy..., odzwycząją; odzwyczaj!; odzwyczajony, odzwyczajeni; odzwyczajwszy; odzwyczaił, 2) odzwyczajam, odzwyczajasz..., odzwyczajają; odzwyczajaj!; odzwyczajający; odzwyczajany, odzwyczajani; odzwyczajaj, odzwyczajali. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego.

Odzyskać (dok.) — odzyskiwać (niedok.). I Formy jak: zyskać—zyskiwać. II Składnia: O. kogo, co — od kogo, od czego, nie: na kim, na czym, ale: zyskać co — na czym, Ob. Zyskać.

Odzyskać od Krzyżaków (nie na Krzyżakach) zagrabione przez nich ziemie polskie. *Cyt. Szells. 12.*

Odzywać się. Ob. Odezwać się.

Odźwia (!) Ob. Odrzwia

Odźwierna Ob. Odźwierny.

Odźwierny -- odźwierna (nie: odrzwierny — odrzwierna) = pilnujący (-a) drzew.

Straż odźwierna wodzom donosi *Mick. cyt. SW.*

Odżalować (rzadko w postaci niedok.: odżalowywać). I Formy: odżalować, jak: żalować. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** kogo, co = odbyć żalobę, opłakać, przeboleć kogo, co, 2) **O.** czego — na co = bez żalu dać czego -- na co, nie pożałować czego—na co.

1. Odżalował już tę stratę. 2. Lepiej raz na taki wydatek pieniędzy odżalować, niżeli na inne drobiazgi. *Krasic. cyt. SW.*

Odżalować się czego (ty'ko w zdaniu przeczącym).

Nie mógł się tego odżalować. *Cyt. SW.*

Odżegnać (dok.) — odżegnawać (niedok.).

I Formy: 1) odżegnać, odżegnasz, odżegnają..., odżegnają; odżegnaj!; odżegnawszy; odżegnany; odżegnał, 2) odżegnuję, odżegnujesz..., odżegnują (nie: odżegnuyam..., odżegnuyają); odżegnuj! (nie: odżegnuyaj! ani: odżegnuyuj!); odżegnujący (nie: odżegnuyający, ani: odżegnuyający); odżegnawny; odżegnawał. II Znaczenie i składnia: **O.** kogo, co = odpędzić znakiem krzyża.

Odżegnać się (dok.) — odżegnawać się (niedok.).

I Formy jak: odżegnać — odżegnawać. II Znaczenie i składnia: **O.** ś. od kogo, od czego, rzadziej: kogo, czego = z powodów religijnych lub moralnych wyrzec się kogo, czego.

Odżyć (dok.) — odżywać (niedok.). I Formy: 1) odżyję, odżyjesz, odżyje..., odżyją; odżyj!; odżyły (nie: odżyty); odżywszy; odżył, 2) odżywam, odżywasz, odżywa..., odżywają; odżywający; odżywał. II Znaczenie: 1) **O.** = powstać z powrotem do życia, odrodzić się, 2) **O.** = przeżyć czas wyznaczony sobie, przeżyć się, zmarnieć.

1. Nadzieja odżyła w sercach naszych. 2. Młodość moja już swoje odżyła. *Mp.*

Odżyły (nie: odżyty). Znaczenie: 1) **O.** = ten, kto na nowo odżył, 2) **O.** = ten, kto się już przeżył.

1. Czuli, że robactwo toczy jego odżyte oblicze. *Mick. cyt. SW.* 2. Wojsko, ożywione taką energią i siłą żywotną, nie mogło być organem ciała odżyłego, znajdującego się w rozkładzie i upadku ostatecznym. *Cyt. SW.*

Odżywić (dok.) — odżywiać (niedok.). Formy jak: pożywić — pożywiać.

Ofensywa (nie: ofenzywa). Ob. Ofensywny.

Zwrot: przejść do ofensywy. Przeszedł do ofensywy. *Goet.*

Ofensywny (nie: ofenzywny) = zaczepny.

Ofertent (!) = składający ofertę. *KJMK.*

Oferta.

Zwroty: złożyć, przedłożyć, ofertę.

Przedłożył ofertę. *Bartk.*

Ofiara (nie: ochwiara, gw.)—ofiarny. I Formy; cłp i mjsclp (w) tej ofierze, nie: ofia-

rze. II Składnia: 1) **O.** kogo, czego = ofiara składana przez kogo lub w czym, 2) **O.** czego — z czego lub w czym = ofiara składana z czego, 3) **O.** komu lub dla kogo = ofiara składana bezpośrednio temu, dla kogo jest przeznaczona, 4) **O.** na kogo, na co = ofiara przeznaczona na jakiś cel, 5) **O.** za kogo lub za co = ofiara składana jako okup za kogo lub za co.

1. Idź, kapłanie, przed ołtarz i tam nieś ofiarę serc i modłów naszych. *Cyt. SW.* Padać ofiarą gorliwości. *Dąbr.* 2. Ofiara chleba i wina. Składam ci ofiarę z serca swojego. Nie było ofiar w ludziach. Mówiono o wielu ofiarach w ludziach. 3. Ofiara bogom piekielnym. *Dyg.* 4. Zbierać ofiary na kościół. 5. Z tej pociechy zrobię Bogu ofiarę za me dawne grzechy. *Mick.*

Zwroty: 1) oddawać, składać (nie: przynosić) ofiarę. *Krasn. 74;* 2) przynosić, składać co na ofiarę lub w ofierze; 3) padać ofiarą kogo, czego; 4) ofiarę ponosić dla kogo, dla czego. *SF;* 5) iść na ofiarę. *SF;* 6) robić ofiarę za co; 7) spełnić ofiarę.

1. Czuli się w obowiązku składać ofiary na jego wielkim ołtarzu. *Goet.* 2. Zebrać wam piosnkę przynosi w ofierze. *Mick. cyt. SW.* 3. Byłby padł ofiarą swej zuchwałości. *Sienk.* Padł ofiarą swego zawodu. *Przybysz.*

Ofiarności — Składnia: 1) **O.** dla kogo (gdy się wymienia osobę, która jest celem ofiarności), 2) **O.** na co (gdy się wymienia rzecz lub sprawę, która jest celem ofiarności).

Ofiarny — Składnia: 1) **O.** dla kogo (gdy się wymienia osobę, która jest celem ofiarności), 2) **O.** na co (gdy się wymienia rzecz lub sprawę, która jest celem ofiarności).

Ofiarować (dok.) — ofiarowywać (niedok.).

I Formy i ich znaczenie: 1) ofiaruję, ofiarujesz, ofiaruję..., ofiarują (w znac. czasu przyszł. dok. i czasu terażn. niedok.); ofiarowuj! ofiarowujcie! (w znac. dok. i niedok.); ofiarujący (niedok.); ofiarowany (dok.); ofiarowawszy (dok.); ofiarował (dok.), 2) ofiarowuję, ofiarowujesz..., ofiarowują, częściej: ofiaruję, ofiarujesz..., ofiarują, rzadziej: ofiarowuyam, ofiarowuyasz..., ofiarowuyają (nie: ofiarowuyuję, ofiarowuyujesz..., ofiarowuyują); ofiarowuj! częściej: ofiaruj!, rzadziej: ofiarowuyaj! (nie: ofiarowuyuj!); ofiarowujący, częściej: ofiarujący, rzadziej: ofiarowuyający (nie: ofiarowuyający); ofiarowujący; ofiarowuywał.

Diakoni, nie jako ofiarujący, ale jako służący... patnę podnoszą. *Cyt. SW.* Nie spostrzegł nawet ofiarowanego mu daru. *Orzesz. cyt. SW.* Widziano wieśniaków ofiarowujących krobie orzechów. *Sienk. cyt. SW.*

II Składnia: 1) **O.** kogo, co = składać kogo, co w ofierze (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która się staje przedmiotem ofiary), 2) **O.** komu, czemu (gdy się wymienia osobę lub rzecz, dla której ofiara jest przeznaczona), 3) **O.** na kogo, na co (gdy się wymienia cel ofiary), 4) **O.** za kogo, za co (gdy się wymienia intencję ofiary przez podanie rzeczy, spraw lub czynów, za które ofiara ma być okupem).

1—2. Ofiarowuje swój ból jakiemuś Bóstwu. *Ostr.* 3. Ofiarować plac na budowę kościoła. *SW.*

4. Ofiarował to wszystko za swoje dawne przezwinięcia.

Zwrot 1) ofiarować kogo, co pod opiekę czyją; 2) ofiarować komu usługi; 3) ofiarować (nie: oferować) cenę za towar.

1. Pod Twą opiekę ofiarowany martwą podniosłem powiekę. *Mick.*

Oficer, nie: oficer; dlp tego oficera, młm ci oficerowie lub oficerzy.

Oficerzy moskiewscy. *Berent.*

Zwroty: 1) oficer piechoty, rzadziej: oficer od piechoty; 2) oficer dragonów, rzadziej: oficer od dragonów.

1. Oficer od piechoty *Matacz* 2. Oficer od dragonów. *Dąbr.*

Oficjalista — Formy: lp ten oficjalista, tego oficjalisty, temu oficjalście, tego oficjalistę, oficjalisto! tym oficjalistą, o tym oficjalście; lm ci oficjalisci, tych oficjalistów, tym oficjalistom, tych oficjalistów, tymi oficjalistami, o tych oficjalistach.

Oficjalny, lepiej: urzędowy.

Oficjał — oficjalista. Formy: dlp tego oficjała, młm ci oficjali.

Ogarnąć (dok.)—ogarniać (niedok.). I Formy: 1) ogarnę, ogarniesz, ogarnie..., ogarną; ogarnij! (nie: ogarni, dawn.), ogarniony, ogarnieni, częściej: ogarnięty, ogarnięci; ogarnawszy; ogarnął, ogarnąłem, ogarnęła, ogarnęli, ogarnęły, 2) ogarniam, ogarniasz, ogarnia..., ogarniają; ogarniaj!; ogarniający; ogarniany, ogarniani; ogarniał, ogarniali. II Składnia: 1) O. kogo, co, nie: kim, czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się obejmuje), 2) O. czym (gdy się wymienia rzecz, przy pomocy lub za pośrednictwem której się ogarnia).

1. Ledwie dziedzinec taką gromadę ogarnie. *Mick.* Radość mię (nie: mną) ogarnęła. 2. Ogarnął psa uściłkiem. *Wikt.*

Zwroty: 1) ogarnia kogo strach, lęk, niepokój, gniew...; 2) ogarniać co myślą, sercem.

1 Wszystkich ogarnął niepokój. *Sienk.*

Ogieniek — ognik. Ob. Ogień.

Ogień, — ogieniek, — ognik, — ogniowy (nie: ognienny, dawn.), — ognisty. I Formy: dlp tego ognia, młm te ognie, dlm tych ogni, rzadziej: ogniów. II Znaczenie: 1) ogieniek = mały ogień, 2) ognik, tylko w wyrażeniu: błędny ognik (nie: ogieniek), 3) ogniowy = związany z ogniem, właściwy ogniowi, 4) ognisty = pełny ognia, rozpalony, palający, płomienny.

Zwroty: 1) ogień umiejscowić (lokalizować); 2) zaproszyć ogień; 3) skrzesać ognia; 4) ogień rozniecać; 5) poprawiać ogień w piecu; 6) pozwól ognia (żeby zapalić papierosa); 7) dawał ognia (żeby zapalić papierosa); 8) igrać z ogniem = próbować czegoś niebezpiecznego; 9) piec na wolnym ogniu = poddawać przedłużającym się torturom; 10) dolewać oliwy do ognia = podsycać ogień, zwiększać niebezpieczeństwo; 11) wpaść jak po ognie = wpaść na chwilę; 12) iść na pierwszy ogień = iść w pierwszym szeregu na niebezpieczną wyprawę; 13) skoczyłby za kimś w ogień = oddałby za niego życie; 14) ogień na kogo występują = ktoś się czerwieni z głębokiego wzruszenia; 15) ogień kogoś przechodzą = komus z głębokiego wzruszenia robi się gorąco; 16) stoniący ogień = nietrawliwy zapał; 17) bać się czego jak ognia; 18) uciekać od czego jak od ognia; 19) niszczyć, usmierzać co ogniem i mieczem; 20) dawać ognia = strzelać; 21) rozpocząć ogień, nie:

otworzyć ogień. *PJ* 5, 88; 22) brać co pod ogień = brać co pod strzały; 23) brać w dwa ognie; 24) brać w ogień krzyżowy; 25, zdjąć z czego ogień = zaprzestać w co strzelać.

5. Poprawiać ogień w piecu. *Nowak.* 12. Lubią, żeby kto inny przyszedł na pierwszy ogień. *Dąbr.* 13. Ale bym skoczył za nim w ogień. *Strug.* 19. Miasta usmierzać ogniem i mieczem. *Żerom.* Niszczy ogniem i mieczem. *Strug.* 20. Zarmat ognia każę dawać. *Sienk.* 22. Bierz pod ogień chatupkę! *Strug.* 25. Baterie zdjęły ogień z polany. *Strug.*

Ogier — Formy: dlp tego ogiera (nie: ogra), młm te ogieri.

Oglądać (niedok.) — oglądnać (dok., prowincjonalizm przez najlepszych pisarzy nie używany. *JP* 5, 101) zwykle: obejrzać. Formy: 1) oglądam, oglądasz, ogląda..., oglądają; oglądaj!; oglądający; oglądany; oglądał, 2) oglądnę, oglądniesz..., oglądną; oglądniij!; oglądnięty; oglądniejszy, oglądni, oglądniłem, oglądnieli, oglądnieli, częściej: obejrzę, obejrzesz, obejrzy..., obejrzą; obejrzyj!; obejrznij, obejrzała, obejrzała, obejrzała.

Oglądać się (niedok.) — oglądnać się (dok. prow.), częściej: obejrzc się. I Formy jak: oglądać—(oglądnać) obejrzc. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. na kogo, na co = obracając głowę w tył patrzeć na kogo, na co, 2) O. ś. po czym = obracając głowę w tył patrzeć po tym to tu, to tam, 3) O. ś. za kim, za czym = obracając głowę w tył szukać kogo, czego oczami w różnych miejscach, szukać kogo czego. Por. Chodzić za czym.

1. Obejrzała się na zagapioną Agnisię. *Dąbr.* 2. Oglądał się po piekle. *Prus.* 3. Począł oglądać się za pomocnikiem. *Prus.* Za pozytywkiem się oglądać. *Sienk.* Podniósł się oglądając się za kapeluszem. *Reym.* Oglądał się za miejscem. *Nałk.* Pani Barbara zaczęła się oglądać za nauczycielką (= zaczęła szukać nauczycielki). *Dąbr.* Trzeba się było obejrzać za całym fortepianem (= trzeba było poszukać całego fortepianu). *Iwasz.* Nie oglądał się za nią. *Iwasz.*

Zwroty: 1) oglądać się na wszystkie strony lub ze wszystkich stron; 2) oglądać się na kogo, na co = oczekiwać skądś czyjej pomocy; 3) oglądać się na czyją łaskę.

1. Zdumiony, oglądając się na wszystkie strony, jakby oczom własnym nie wierzył. *Sienk.* Ślimakowa obejrzała się ze wszystkich stron. *Prus.* 2. Szwedzi bardziej się na nas oglądają. *Sienk.* Nie oglądać się na nic. *Dąbr.* 3. Wiecznie musi oglądać się na łaskę męża. *Zapol.*

Oględny na co.

Oględny na przyszłość. *Cyt. SW.*

Oględziny (tylko w lm) czego, dop. tych oględzin.

Oględziny domu.

Oglądzić (dok.) — oglądać (niedok.). Por. Oglądzić — oglądać. Formy: 1) oglądzę, oglądzisz, oglądzi, oglądzimy..., oglądzą, oglądź! oglądźcie!; oglądzony, oglądzeni; oglądziwszy; oglądził, 2) oglądzam, oglądzasz, oglądza..., oglądzają; oglądzał, oglądzały; oglądżany, oglądżani; oglądzał, oglądżali.

Oglaskać (dok.)—ogłaskiwać (niedok.). Por. Formy: 1) ogłaszczę, ogłaszczesz, ogłaszczę..., ogłaszczą, rzadziej: ogłaskam, ogłaskasz....

ogłaskają; ogłaszc! ogłaszcacie!; rzadziej: ogłaskaj! ogłaskajcie!; ogłaskany; ogłaskawszy; ogłaskał, 2) ogłaskuję, ogłaskujesz, ogłaskuje..., ogłaskują; ogłaskuj!; ogłaskujący; ogłaskiwaną; ogłaskiwał.

Ogłodzić (dok.) — ogładzać (niedok.). Por. **Ogłodzić** — ogładzać. Formy: 1) ogłodzę, ogłodzisz, ogłodzi, ogłodziemy..., ogłodzą; ogłodzi! ogłodźcie! lub ogłodzi! ogłodzić!; ogłodzi, ogłodzi; ogłodzi; ogłodził, 2) ogładzam, ogładzasz, ogładza..., ogładza; ogładzaj!; ogładzający; ogładzany; ogładzał.

Ogłosić (dok.) — ogłaszać (niedok.). I Formy: 1) ogłoszę, ogłosisz, ogłosi, ogłosimy..., ogłoszą; ogłos! ogłoscie!; ogłoszony, ogłoszeni; ogłosiwszy; ogłosił, 2) ogłaszam, ogłaszasz, ogłasza..., ogłaszają; ogłaszaj!; ogłaszający; ogłaszany, ogłaszani; ogłaszał, ogłaszali. II Składnia i znaczenie: 1) O. komu — co, 2) O. kogo, co — kim, czym = obwołać w uroczystym akcie publicznego ogłoszenia, mianować kogo, co — kim, czym, 3) O. kogo, co — za kogo, za co = w akcie publicznego ogłoszenia uznać kogo, co — za kogo, za co.

2. Ogłosić kogo królem. *SW.* Ogłoszą go czytym. *Mick.* 3. Ogłosić kogo za heretyka (nie: heretykiem). *SW.* Ogłosił linię kolejową za otwartą (nie: ogłosił linię otwartą). *KJMK.*

Ogłoszenie (nie: inserat) — ogłoszeniowy. **Ogłuchły, nie: ogłuchnięty.**

Blade dni wleki się przez puste, ogłuchłe pola. *Reym. cyt. SW.*

Ogłuchnąć. Ob. Głuchnąć.

Ogłupiający — ogłupiająco. Ob. Kojący — kojąco.

To nieustanne czytanie nędznych powieściidel działa na niego ogłupiająco. *Mp.*

Ogłupiały = ten, kto ogłupiał. Forma mlm (męskoosob.) ogłupiali.

Biedne psy ogłupiałe biegaly pod gajem. *Mick.* **Ogłupić (dok.)** — ogłupiać (niedok.). I Formy: 1) ogłupię, ogłupisz, ogłupi, ogłupimy..., ogłupią; ogłup! ogłupcie!; ogłupiony, ogłupieni; ogłupiwszy; ogłupił, 2) ogłupiam, ogłupiasz, ogłupia..., ogłupiają; ogłupiaj!; ogłupiający; ogłupiany, ogłupiani; ogłupiał, ogłupiali. II Składnia: O. kogo — czym.

Ogłupieć. Ob. Głupieć.

Ogłuszający — ogłuszająco. Ob. Kojący — kojąco.

Śpiewanka ogłuszająco prędką. *Parand.*

Ogłuszyć (dok.) — ogłuszać (niedok.). I Formy: 1) ogłuszę, ogłuszysz, ogłusz, ogłuszimy..., ogłuszą; ogłusz! ogłuszcie!; ogłuszony, ogłuszeni; ogłuszywszy; ogłuszył, 2) ogłuszam, ogłuszasz, ogłusza..., ogłuszają; ogłuszaj!; ogłuszający; ogłuszany, ogłuszani; ogłuszał, ogłuszali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Ognić (dok.) (= obgnić) — oigniwać (niedok.). Formy: 1) ognije; ognily, ogniwszy; ognił, 2) ogniwa; ogniwał.

Ognić (niedok.) (= zaogniać, jątrzyć) — zaognić (dok.). Formy: 1) ognię, ognisz, ogni, ognimy..., ognią; ognij!; ogniący; ogniony; ognił, 2) zaognić..., jak: ognić.

Ognić się — Znaczenie: 1) O. ś. = rozpalać się, pacać. 2) O. ś. = jątrzyć się.

1. Nie przedź to będzie, aż się to wszystko stanie, co w poety ogniło się słowie. *Stow. cyt. SW.*

Ognik. Ob. Ogień.

Ogniły, nie: ognity. Ob. Ognić = obgnić.

Ogniołódz. Ob. Ogniołódz.

Ogniołódz. Ob. Ogień.

Ogniołódz (rzadziej: ogniołódz) = wysypka na głowie i na twarzy niemowląt. Forma dlp tego ogniołódz.

Ogniskować (niedok.) — zogniskować (dok.). I Formy: 1) ogniskuję, ogniskujesz, ogniskuje..., ogniskują; ogniskuj!; ogniskujący; ogniskowany; ogniskował, 2) zogniskuję, zogniskujesz..., jak: ogniskuję. II Składnia: 1) O. co — w kim, w czym = zbierać, skupiać co wewnątrz kogo, czego, 2) O. co — na kim, na czym = zbierać, skupiać co na powierzchni kogo, czego.

Zwroty: 1) ogniskować w sobie uwagę = skupiać w sobie własną uwagę, koncentrować uwagę, skupiać się wewnątrz; 2) ogniskować na sobie uwagę = zwracać na siebie cudzą uwagę.

Ognisto lub ogniescie.

Ognisty. Ob. Ogień.

Ogolić. Ob. Golić.

Ogółocić (dok.) — ogółacać (niedok.) lub ogółacać. I Formy: 1) ogółocę, ogółocisz, ogółoci, ogółocimy..., ogółocą; ogółoc! ogółoccie!; ogółoci, 2) ogółacam, ogółacasz..., ogółacają; ogółacaj!; ogółacający; ogółacany, ogółacani; ogółacał, ogółacali. II Składnia: O. kogo, co — z czego.

Twoje (o Niemnie) dotąd szanowane brzegi topór z zielonych ogółoci wianków. *Mick. cyt. SW.*

Ogon — ogonek, — c onowy, — ogoniasty, nie: ogonaty (dawn.). Ob. Ogonowy. I Forma dlp tego ogona. II Znaczenie: 1) O. = przedłużenie kręgosłupa u zwierząt kręgowych, kuper, 2) O. = sztuka bydła, 3) O. = przedłużenie sukni, tren.

1. Im kota bardziej głaszczesz, tym bardziej ogon wznosi. *Przysł. cyt. SW.* 2. Ani zagona, ani ogona nie mam. *Krasz. cyt. SW.* 3. Suknia z ogonem.

Zwroty: 1) kiwać, kręcić, machać, merdać (mardać), wiercić, wywijać ogonem; 2) spuścić ogon = spuścić z tonu; 3. zadrzeć ogona (nie: ogon) = nabrać pewności siebie, por. zadrzeć nosa; 4) zadrzeć ogon = podnieść ogon; 5) ruszyć konceptem, jak martwe ciele ogonem (tryw.) = mieć niezdarzony koncept; 6) dwie sroki za ogon trzymać (rub.) = chwycić się dwóch przedsięwzięć i żadnemu nie móc podotać; 7) nie wypadł sroce spod ogona (tryw.) = nie jest byle jakiego urodzenia; 8) z ogonem (z ogonkiem) = z okładem z dodatkiem, z górą.

1. Czasem ogonem zakaiwał przyjaźnie. *Bartk. Merdał ogonem. Wikt.* 8. Bedzie jeszcze do mia sta mila z ogonem. *Cyt. SW.*

Ogonowy, — ogoniasty. Znaczenie: 1) ogonowy = związany z ogonem, należący do ogona, 2) ogoniasty = mający wielki ogor lub wiele ogonów

Ogorzałość, rzadziej: ogorzelina lub ogorzelizna.

Ogorzałość twarzy. Śniada ogorzelizna twarzy. *Orzeszk. cyt. SW.* Policzki spod ogorzeliny swej tryskały rumieńcem różowym. *Orzeszk. cyt. SW.*

Ogorzały — ogorzalszy. Forma młm. (męskoosob.) ogorzali.

Ogorzeć (tylko w postaci dok.). Formy: ogorzeję, ogorzejesz, ogorzeje..., ogorzeją; ogorzeją!; ogorzały, ogorzali; ogorzawszy; ogorzał, ogorzeli.

Ogorzał od stońca.

Ogorzeźna lub **ogorzelizna**. Ob. Ogorzałość. Ogorzeźnie, nie: ogólnie, ale: ogólnonarodowy, ogólnoeuropejski itp. Znaczenie: 1) **O.** = w ogólności, ogółem, ogólnikowo, 2) **O.** = powszechnie.

1. Przedstawiłem ci tę rzecz tylko ogólnie. 2. Rzecz to ogólnie znana.

Zwrot: mówiąc ogólnie = bez wdawania się w szczegóły.

Ogólnoeuropejski, nie: ogólnieuropejski.

Ogólnokrajowy, nie: ogólniekrajowy.

Ogólnonarodowy, nie: ogólnienarodowy.

Ogólnopolski, nie: ogólniepolski.

Ogólnościowy, nie: ogólnieściowy.

Ogólny — ogólniejszy. Znaczenie: 1) **O.** = obejmujący ogół, całość (w przeciwstawieniu do: jednostkowy), 2) **O.** = należący do ogółu, będący własnością ogółu, powszechny, wspólny

1. Mówić w wyrazach ogólnych. *SW.* 2. Wśród ogólnych narzekañ ani jeden głos nie podniósł się. *Siemk.* Zniechęcenie było ogólne. *Żerom.* Wśród ogólnej katastrofy sam nie poniósł ofiar. *Natk.* Spostrzegł, że ogólna uwaga jest zwrócona na nich. *Małacz.* Poruszenie ogólne powiększały dzieci. *Iwasz.*

Zwrot: ogólny stół = wspólny stół.

Obiad przy ogólnym stole. *SW.*

Ogół — Formy: ten o'gół, tego o'gółu, temu ogół'owi, ten o'gół, tym o'gółem, w tym o'góle.

Zwroty: 1) szeroki ogół = rozległe kola społeczeństwa; 2) ogółem = w ogólnej sumie.

1. Szeroki ogół nie rozumie. *Małacz.*

Ogórek ten (nie: ta ogórka, prow. lit.) — ogórkowy (rzadziej: ogórczany), — ogórkowaty. I Forma dlm tych ogórków, nie: tych ogórek. II Znaczenie: 1) ogórkowy = związany z ogórkiem, należący do ogórka, właściwy ogórkowi, 2) ogórkowaty = podobny do ogórka z kształtu, smaku lub innych właściwości.

Ograbić (dok.) — ograbiąć (niedok.). I Formy: 1) ograbię, ograbisz, ograbi, ograbimy..., ograbią; ograbi! ograbcie!; ograbiony, ograbieni; ograbiwszy; ograbił, 2) ograbiam, ograbiasz, ograbia..., ograbiają; ograbiaj!; ograbiający; ograbiany, ograbiani; ograbiął, ograbiali. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** co — z czego = obmieść grabiami co — z czego, 2) **O.** kogo, co — z czego = okraść kogo, co — z czego.

Ograć (dok.) — ogrywać (niedok.). I Formy jak: odegrać — odgrywać. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** (o instrumencie muzycz-

nym) = przez granie udoskonalić co, 2) **O.** co (o sztuce muzycznej lub teatralnej) = przez częste granie spospolicić, 3) **O.** kogo — z czego = przy graniu ogołocić kogo — z czego.

Ograniczyć (dok.) — ograniczać (niedok.). I Formy: 1) ograniczę, ograniczysz, ograniczy, ograniczimy..., ograniczą; ogranicz! ograniczcie!; ograniczony, ograniczeni; ograniczywszy; ograniczył, 2) ograniczam, ograniczasz, ogranicza..., ograniczają; ograniczaj!; ograniczający; ograniczany, ograniczani; ograniczał, ograniczali. II Składnia: 1) **O.** kogo, co — czym = ogrodzić, objąć kogo — czym, 2) **O.** kogo — w czym = skrzepować kogo — w czym, 3) **O.** kogo, co — do czego (nie: na czym) = sprowadzić, zredukować, zmusić kogo do zredukowania czego.

1. Ograniczył swoją posiadłość kopcami. 2. Ograniczony w ruchach. *Sierosz.* Ograniczony w zdolności do działania. *Kod. Cyw. Rodzina.* 3. Sąd może ograniczyć rozprawę do zarzutów formalnych. *Kod. Post. Cyw.* Ograniczył swoje wymagania do rzeczy najniezbędniejszych. *Cyt. SW.*

Ograniczyć się (dok.) — ograniczać się (niedok.). I Formy jak: ograniczyć — ograniczać. II Składnia: 1) **O.** ś. czym = ogrodzić się czym, zadowolić się czym, 2) **O.** ś. w czym = skrzepować się, powściągnąć się w czym, 3) **O.** ś. do czego = sprowadzić swoje potrzeby lub czynności do czego, 4) **O.** ś. na czym = poprzestać na czym.

1. Ograniczył się celą klasztorną. *Cyt. SW.* Tym razem musiał ograniczyć się wielokrotnym uściśkaniem ręki syna. *Prus.* 2. Ograniczał się i w paleniu. *Małacz.* 3. Ograniczyła się do kilku zdań. *Święt.* Akcja społeczeństwa ogranicza się do wystąpienia na front po jednym pierniku. *Małacz.* 4. Przemysł narodowy ograniczył się na uprawie roli. *Skarbek. cyt. Krasn.* 49. Ograniczając się na zajmowaniu miast. *Siemk.*

Ogrodnictwo, rzadziej: ogrodnictwo. Znaczenie: 1) **O.** = sztuka ogrodnicza, 2) **O.** (!) = zakład ogrodniczy (germ.).

Ogrodnik — ogrodniczka, — ogrodnicy, — ogrodnictwo. Ob. Ogrodnictwo.

Ogrodowizna, rzadziej: ogrodowina lub ogrodnina.

Ogrodowy, nie: ogrodny. Ob. Ogród.

Ogrodzić (dok.) — ogradzać (niedok.). I Formy: 1) ogrodzę, ogrodzisz, ogrodzi, ogrodzimy..., ogrodzą; ogrodź! ogrodźcie! lub ogrodź! ogrodźcie!; ogrodzony, ogrodzeni; ogrodziwszy; ogrodził, 2) ogradzam, ogradasz, ogradza..., ogradzają; ogradzaj!; ogradzający; ogradzany, ogradzani; ogradzał, ogradzali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Ogrojec (PA), nie: ogrójec.

Ogrom — ogromny, dlp tego ogromu.

Ogromadzić (dok.) — ogromadzać (niedok.). Formy: 1) ogromadzę, ogromadzisz, ogromadzi, ogromadzimy..., ogromadzą; ogromadź! ogromadźcie!; ogromadzony; ogromadziwszy; ogromadził, 2) ogromadzam, o-

gromadzasz, ogromadza..., ogromadzają; ogromadzaj!; ogromadzający; ogromadzany; ogromadzał, ogromadzali.

Ogromnieć (niedok.) — **zogromnieć** (dok.)
Formy: 1) ogromnieję, ogromniejesz, ogromnieje..., ogromnieją; ogromniej!; ogromniejcie!; ogromniejący; ogromniał, ogromnieli, 2) zogromnieję, zogromniejesz..., jak: ogromnieć.

Wyryty napis co dzień ogromnieje. *Krasn. cyt. SW.* Jak on w nieszczęściu zogromniał! *Asn. cyt. SW.*

Ogród — ogródek. I Formy: dlp tego ogrodu, tego ogródka. II Składnia: 1) iść, wyjść do ogrodu, 2) iść, wyjść na ogród (gdy się podkreśla, że się idzie do ogrodu, żeby przebywać w różnych jego miejscach. Ob. *Miejsce).

2. Pójść na ogród. *Nowak.*

Ogryźć (dok.) — **ogryzać** (niedok.). I Formy jak: ugryźć — ugryzać. II Składnia: O. kogo, co.

Ogrzać (dok.) — **ogrzewać** (niedok.), nie: ogrzywać. I Formy jak: odgrzać — odgrzewać. II Znaczenie: O. = uczynić gorącym. Ob. Nagrzać.

Ogrzewanie — ogrzewaniowy.

Wyrażenie: ogrzewanie piecem lub ogrzewanie piecowe. *KJMK.*

Ohyda (nie: ohida) — ohydny.

Ohydzić (dok.) — **ohydzać** (niedok.) lub **ohydzić** (niedok.) — **zohydzić** (dok.). I Formy: 1) ohydzę, ohydztisz, ohydztis, ohydztimy..., ohydź! ohydźcie!; ohydzący; ohydźwysz; ohydźzony; ohydztis, 2) ohydztam, ohydztasz..., ohydztaj!; ohydztający; ohydztany; ohydztal. II Składnia: O. komu — czym. Ojciec — ojcowski, ale: ojcostwo, nie: ojcowstwo. Formy: dlp tego ojca, clp temu ojcu (nie: ojcowi), młm ci ojcowie, dlm tych ojców.

Wyrażenie: Ojciec święty, nie: święty Ojciec. Ojciec Nasz (= Modlitwa Pańska), ndm lub Ojciec nasz, Ojczena'sza..., Ojczena'szem.

Między Ojczenaszem a Zdrowaś Marią. *Mick.*

Okadzić (dok.) — **okadzać** (niedok.). I Formy: 1) okadzę, okadztisz, okadztis, okadztimy..., okadzą; okadź! okadźcie!; okadźzony, okadźzeni; okadźwysz; okadźtis, 2) okadztam, okadztasz, okadztaj..., okadztają; okadztaj!; okadztający; okadztal. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Okalać (niedok.) = otaczać dokoła. Ob. Okolić.

Okalać (dok.) = brudzić. Ob. Kalać.

Okaleczały = kaleki. Ob. Okaleczony. Formy młm (męskoosob.) okaleczali

Okaleczony, — **okaleczający**. Znaczenie: 1) okaleczony = ten, kogo okaleczono, 2) okaleczający = ten, kto okaleczał (w pierwszym razie uwydatnia się c z y n o ś ć, w drugim — bierność przyczynę kalectwa; w pierwszym razie mówi się o kalectwie spowodowanym przez złoczyncę lub nieszczęśliwy

wypadek, w drugim razie — o kalectwie będącym następstwem naturalnych procesów biologicznych; niekiedy różnica między obu znaczeniami się zaciera).

Pisywali rymy okaleczają. *Zerom.* Listy od okaleczonych w fabryce. *Keym.*

Okap, dlp tego okapu.

Okapać (dok.) — **okapywać** (niedok.). I Formy: 1) okapię, okapiesz, okapie..., okapią; okap! okapcie!; okapany; okapawszy; okapał, 2) okapuję, okapujesz, okapuje..., okapują (nie: okapywam, okapywasz..., okapywają); okapuj!; okapujący; okapywany; okapywał. II Składnia: O. kogo, co — czym. Okaz, dlp tego okazu. Znaczenie: 1) O. = okazywanie, 2) O. = przedmiot okazowy, osoba lub rzecz, jako okaz traktowana.

1. Okazy grzeszności. 2. A. to sprytny wydrwogrosz, jeszcze nigdy takiego okazu (nie: okaza) nie widziałem. *Mp.*

Okazać (dok.) — **okazywać** (niedok.). I Formy: 1) okażę, okażesz, okaże..., okażą; okaż! okaźcie!; okazany; okazawszy; okazał, 2) okazuję, okazujesz, okazuje..., okazują (nie: okazywam..., okazywasz..., okazywają); okazuj!; okazujący; okazywany; okazywał. II Znaczenie: O. = ukazać, przejawić, objawić (o przedmiotach lub stanach duchowych). Ob. Pokazać, wykazać.

Okazujemy jaką zaletę lub zdolność, albo też uczucie, w nas samych tkwiące, np. męstwo, odwagę, współczucie. *Krasn. 72.*

Zwroty: 1) okazać wdzięczność, zadowolenie, radość, współczucie, niepokój...; 2) okazać przysługę, dobrodziejstwo... (!) rus. = wyświadczyć lub oddać przysługę, dobrodziejstwo.

Okazać się (dok.) — **okazywać się** (niedok.). I Formy jak: okazać — okazywać. II Składnia: O. ś. kim, czym.

Okazać się oszustem, głupcem. *Krasn. 70.* Okazał się bliskim towarzyszem. *Nalk.* Okazał się ostatnim chamelem. *Wikt.*

Okazały — okazalszy, — okazale.

Okaziciel = ten, kto coś okazuje. Składnia: okaziciel czego.

Okaziciel listu. Okaziciel kwitu.

Okazja (= sposobność) — **okazyjny**. Składnia: 1) O. czego (nie: do czego, dla czego) = sposobność zsyłana przez co (gdy się wymienia rzecz, która zsyła okazję), 2) O. czego lub do czego (nie: dla czego) = sposobność do czego (gdy się wymienia rzecz, do której się nadarza okazja).

1. Stracone okazje miłości. *Iwasz.* Bywała nieraz okazja szczerego wypowiedzenia się. 2. Będzie miał okazję do jeszcze jednego kazania. *Kruczk.* Bywała nieraz okazja do wytłumaczenia się. Nie pomnie okazji do (nie: dla) ponownego podkreślenia swego protestu. *Czas 1, IX 35.*

Zwroty: 1) okazja na pocztę = okazja wysłania listu na pocztę; 2) okazja do miasta = okazja związana z czyjąś jazdą do miasta; 3) przy okazji = przy sposobności; 4) przez okazję = za pośrednictwem nadarzającej się sposobności; 5) z okazji czego = korzystając z okazji czego; 6) na tę okazję = na wypadek, gdyby taka okazja się nadarzyła; 7) okazja się nadarza; 8) mieć po temu okazję; 9) ktoś tylko szuka lub tylko czeka okazji do czego = ktoś koniecznie chce coś zrobić.

3. Rozmawiałem z nią przy różnych okazjach.

Nałk. Przy zupełnie innej okazji. *Nowak.* 4. Przyśię ci przez okazję. *Cyt. SW.* 5. Tak było i to z okazji stuczonego garnka. *Konop.* 7. Jeśli się nadarzy okazja. *Stenk.* 8. Masz dobrą okazję po temu. *Cyt. SW.* 9. Sadystka, szukająca okazji, byle by móc znęcać się. *Matacz.* Tylko czeka okazji. *Cyt. SW.*

Okazyjny.

Wyrażenia: okazyjny zakup, okazyjna sprzedaż. Okazywać. Ob. Okazać.

Okiełzać (dok.), lub **okiełznać** (nie: okiełznąć, ani: ochełzać, ani: ochełznąć) — okiełzywać (niedok.). I Formy: 1) okiełzam (okiełznam), okiełzasz (okiełznasz), okiełza (okiełzna)..., okiełzają (okiełznają); okiełzaj! (okiełznaj!); okiełzany (okiełznany); okiełzał, (okiełznał), 2) okiełzuję, okiełzujesz, okiełzuje..., okiełzują (nie: okiełzywam..., okiełzywają); okiełzuj! (nie: okiełzywaj!); okiełzujący (nie: okiełzywający); okiełzywany; okiełzywał.

Dyktator okiełznał nie wewnętrzny nieład, ale insurekcję. *Moch.*

Okienko (nie: okieńko) — okieneczko.

Okienny. Ob. Okno.

Okiść ta, nie: ten okiść. Formy: dlp tej okiści, młm te okiście (rzadziej: okiści). dlm tych okiści.

Oklask, dlp tego oklasku.

Zwroty: 1) bić oklaski. *SF.*; 2) dać komu oklaski. *SF.*

Oklaskać (dok.) — oklaskiwać (niedok.). I Formy: 1) oklaskczę, oklaskczesz; oklaskczę..., oklaskczą, lub oklaskam, oklaskasz, oklaska..., oklaskają; oklaskcz! lub oklaskaj!; oklaskany; oklaskawszy; oklaskał, 2) oklaskuję, oklaskujesz, oklaskuje..., oklaskują (nie: oklaskiwam..., oklaskiwają); oklaskuj! (nie: oklaskiwaj); oklaskujący; (nie: oklaskiwający); oklaskiwany; oklaskiwał. II Składnia: O. kogo, co.

Oklep, w wyrażeniu: na oklep.

Oklepać (dok.) (nie: oklepić) — oklepywać (niedok.). Formy: 1) oklepię, oklepiesz, oklepie..., oklepią; oklep! oklepie!; oklepamy; oklepawszy; oklepał, 2) oklepuję, oklepujesz, oklepuje..., oklepują; oklepuj!; oklepujący; oklepywany; oklepywał.

Oklepany — Znaczenie: 1) O. = opukany, obity, 2) O. (przen.) = często powtarzany, powszechnie znany, nudny.

2. To oklepane są dla ciebie rzeczy. *Kacsk. cyt. SW.*

Oklad — I Forma dlp tego okładu. II Znaczenie: O. 1) = to, czym się coś okłada, 2) = obramowanie, 3) = kompres, 4) = to, co się dokłada.

Zwrot: z okładem = z nadatkiem, z górą, z ogonem. Ob. Ogon.

2. Okład barankowy na sukni. 3. Trzeba choremu położyć okład. 4. Będzie jeszcze dwie mile z okładem. *Mp.*

Oklądać (Ob. Obłożyć) — okładka.

Oklamać (dok.) — okłamywać (niedok.). Formy: 1) okłamię (nie: okłamię), okłamiesz, okłamię..., okłamią; okłam! okłamcie!; okłamany; okłamawszy; okłamał, 2)

okłamuje, okłamujesz, okłamuje..., okłamują (nie: okłamywam..., okłamywają); okłamuj! (nie: okłamywaj!); okłamujący (nie: okłamywający); okłamywany; okłamywał.

Okno — okienko (nie: okieńko), — okienny, nie: oknowy. Formy: dlp tego okna, dlm tych okien.

Zwroty: 1) okno wychodzi na co = okno jest zwrócone w kierunku czego; 2) wyglądać oknem, przez okno = patrzeć przez okno; 3) wyglądać z okna = być widocznym z okna (zwykle o przedmiotach martwych).

1. Okna wychodziły na wolną przestrzeń. *Dąbr.* 2. Nic nie robi, tylko całymi dniami wygląda przez okno. *Mp.* 3. Z okna wyglądały doniczki jakichś pasowych kwiatów. *Mp.*

Oko — oczko. Ob. Oczko. I Znaczenie i formy: 1) O. = narząd wzroku; lp to oko, tego oka, temu oku, to oko, tym okiem, w tym oku, lnu te oczy, tych oczu lub oczów (rzadko: ócz), tym oczom, te oczy, tymi oczami (rzadziej: oczyma), w tych oczach, 2) O. = krążek tęczowy, dziurka w siatce lub w robocie szydełkowej; lp to oko, tego oka, temu oku, to oko, tym okiem, w tym oku, lnu te oka, tych ok, tym okom, te oka, tymi okami, w tych okach. II Składnia: 1) O. = narząd wzroku: dwoje oczu, oboje oczu, czworo oczu, sześcioro oczu..., nie: dwa oczy, oba oczy, cztery oczy, sześć oczu..., ale: ślepy na oba oczy, mówić w cztery oczy; dwoje, oboje, czworo... oczu patrzy, patrzyło..., nie: patrzą, patrzyły, 2) O. = krążek tęczowy lub dziurka w siatce: dwa oka, trzy oka, cztery oka, pięć ok...

1. Widział jej oboje oczu. *Nałk.* Podbili mu oboje oczu. *Chojn.* 2. Przez oka sieci listnej. *Dyg.*

Zwroty: 1) wodzić oczami (okiem) za kim, za czym szukając kogo, czego lub po kim, po czym, zatrzymując się na różnych szczegółach; 2) rzucać okiem na kogo, na co, rzucać okiem po kim, po czym = spoglądać na kogo, na co zatrzymując się na różnych szczegółach; 3) uderzać okiem = rozglądać się; 4) strzyć, strzelać okiem za kim, za czym = rozglądać się co chwila za kim, za czym; 5) obracać, zwracać oczy na kogo, na co lub do kogo, do czego; 6) robić do kogo oko = a) filuternie, zalotnie patrzeć na kogo, b) (tryw.) pokazywać komu figę z makiem: cieszyć się, że się kogo okpiło (prow. pid.). *JP 14, 178*; 7) robić perskie oko = zalotnie spoglądać, kokietować. *SW*; 8) robić okrągłe oczy = nie rozumieć; 9) robić duże (wielkie) oczy = dziwić się; 10) patrzeć na kogo, na co złym lub dobrym okiem; 11) patrzeć na kogo, na co innym okiem; 12) patrzeć na kogo, na co spod oka = patrzeć na kogo, na co ukradkiem, podejrzliwie; 13) mierzyć kogo oczami = przyglądać się komu bacznie, rozglądać się po kim od stóp do głów; 14) oko biega za kim, za czym; 15) utkwić oko w kim, w czym, nie: w kogo, w co; 16) wlepić oczy w kogo, w co; 17) zatopić w kim, w czym oczy; 18) zaglądać komu w oczy; 19) wybałuszać, wytrzeszczać oczy na kogo, na co = z podziwem, z zaciekawieniem patrzeć na kogo, na co; 20) tracić kogo, co z oczu; 21) rzucać się w oczy; 22) leżeć w oczy, wleźć, zachodzić w oczy; 23) wpadać komu w oko = pokazać się komu; podobać się komu; 24) mieć kogo, co na oku = uważać na kogo, na co; 25) mieć oko na kogo, na co = uważać na kogo, na co, obserwować kogo, co; 26) brać kogo, co na oko = poddawać kogo, co pod stały dozór; 27) mieć, być lub działać się pod okiem = mieć, być, działać się pod obserwacją, pod dozorem; 28) mieć, być lub działać się w oczach bądź na oczach czyich;

29) coś się robi, staje w oczach = coś się robi szybko; 30) w mgnieniu oka lub w oka mgnieniu = szybko; 31) stać w oczach = być nieustannie w żywej pamięci; 32) leżeć na oczach = roztaczać się przed oczami; 33) stawać przed oczami = przychodzić na pamięć w żywym obrazie; 34) znikać, schodzić komu z oczu; 35) na oczy się komu nie pokazywać; 36) spotykać się z kim oko w oko; 37) oczy podnosić, wznosić do kogo, do czego lub na kogo, na co, w co; 38) oczy spuszczać; 39) nie spuszczać oka z kogo, z czego = nieustannie na kogo, na co patrzeć; 40) nie odrywać, nie móc oczu oderwać od kogo, od czego = być w kogo, w co wpatrzoną; 41) oczy oderwać od kogo, od czego; 42) na (własne) oczy kogo, co widzieć; 43) gołym okiem co widzieć = widzieć co bez pomocy szkła; 44) przejrzeć na oczy = odzyskać wzrok; 45) odzyskać właściwą orientację; 46) oczy się komu na co otwierają = ktoś zaczyna rozumieć jakąś sprawę czy położenie; 47) oczyma (własnym) nie wierzyć, ledwo oczom wierzyć; 48) oczy komu na co otworzyć = dać komu właściwą orientację w jakiejś sprawie; 49) mieć oczy na co otwarte = orientować się w jakiejś sprawie; 49) oczy na co zamykać = nie zwracać na co uwagi; 50) oczy zamknąć (z domysł. : na wieki) = umrzeć; 51) oczy mrużyć; 52) oczy się komu mrużą; 53) oczy się zapadają, wpadają; 54) oka nie móc zmrużyć = nie móc spać; 55) oczy się komuś kleją = komuś się chce spać; 56) oczami tytać = oczami błyskać; 57) oczami przewracać; 58) oczy wywracać; 59) oczy stupać, kołem stając; 60) oczy w słup stawiać; 61) oczy wychodzą na wierzch; 62) cmi się komu w oczach; 63) mieni się komu w oczach; 64) oczami świecić przed kim = patrzeć na kogo milcząc ze wstydu; 65) nie wiedzieć, gdzie oczy podziąć (z domysł. : ze wstydu); 66) oczy komu czym wykluwać = w sposób drażniący pod oczy komu co natrętnie podsuwać; 67) kłuć oczy lub w oczy = nie podobać się, wywoływać rozdrażnienie; 68) być komu solą w oku = budzić zazdrość; 69) komuś źle lub dobrze z oczu patrzy = twarz czyjaś wyraża zły lub dobry charakter; 70) dla czyichś pięknych oczu coś robić = robić coś przez bezinteresowną, ale najwłaściwie dla kogo; 71) bać się w oczy komu spojrzeć = wstydzić się kogo; 72) w żywe oczy kłamać, zapierać się; 73) skakać komu do oczu = z gniewu zaperyć się na kogo; 74) w oczy komu plunąć (tryw.) = okazać komu pogardę; 75) strzec, pilnować kogo jak oka w głowie = otaczać kogo szczególniejszą opieką; 76) jak okiem rzucić = gdzie tylko spojrzeć; 77) jak okiem sięgnąć, jak oko sięga = w polu widzenia oka, w rozległym widnokręgu; 78) gdzie (dokąd) oczy poniosą = w jakimkolwiek kierunku; 79) choć oko wykol = ciemno tak, że oko można wykłuć; 80) rzut oka; 81) na pierwszy rzut oka = przy pierwszym, powierzchownym spojrzeniu; 82) na oko = na wygląd; 83) dla oka = dla pozor; 84) w cztery oczy lub na cztery oczy = sam na sam z drugą osobą; 85) oko w oko = jeden w drugiego, jeden na drugiego, jeden przeciw drugiemu; 86) w oczy = w obecności; 87) prosto w oczy = otwarcie; 88) za oczami, za oczyma = w nieobecności, za plecami czyimiś; 89) w oczach czyichś = w mniemaniu czyimiś; 90) oko za oko, ząb za ząb = wet za wet; 91) oczy duszy, serca, umysłu, oczy wiary, oczy nauki; 92) oko Opatrzności; 93) oko słońca, księżyc, gwiazdy. 1. Zaczął wodzić oczyma po tłumie. *Żerom.* Wiodł za nim przyjaznym oczyma. *Bartk.* Wodziała okiem za, półmiskiem. *Dąbr.* Miała oczy, którymi wodziła za mną. *Nowak.* 2. Rzuciwszy okiem na żołnierza. *Siensk.* Rzucił oczyma po skałach. *Żerom.* 3. Okiem w prawo i w lewo uderzasz. *Mick.* 4. To jak martwa opoka nie zwrócił w stronę oka, to strzela w koło oczyma. *Mick. cyt. SW.* Wszyscy za nią oczyma strzygli. *Cyt. SW.* 5. Twoje oczy obrócone dzień i noc patrzą w tę stronę. *Karp. cyt. SW.* Wszyscy obrócili oczy do kamienia. *Mick.* Oczw wszystkich zwróciła się na Bilewiczównę. *Siensk.* Bolesne oczy zwróciła na Michała. *Weyss.* 6. Porozumiewawczo

robi do mnie oko. *Makusz.* 8. Indagowani, na pytania, zadawane po rosyjsku, robili okragłe oczy. *Małacz.* 11. Widział czyni Bartka i począł patrzeć na niego zgoła innymi oczyma. *Siensk. cyt. SW.* 14. Oczy obecnych biegały za nim. *Siensk.* 15. Utkwił oczy w oczach Kmicica. *Siensk.* Utkwiłszy oczy w ognisku. *Kad.* Utkwiłszy oczy w czerwonych ślepiach Drożdża. *Kad.* Wlepił oczy w twarz siedzących. *Żerom.* 17. Zatopił w nich oczy. *Żerom.* 19. Wybaluszali oczy. *Żerom.* 20. Fewna istota, która z oczu cię nie traci. *Mick. cyt. SW.* 21. Płaszczek nie będzie się tak rzucił w oczy. *Dąbr.* 22. Jeśli mu jakiś śmiełek waży się zająć w oczy. *Mick. cyt. SW.* Funkcję dla ciebie mam, Ganchof mi z nią w oczy lezie. *Siensk.* Nie wlaź mi w oczy! *Cyt. SW.* 23. Skoro tylko wpadł w oczy, już go przykrość nie minie. *Bartk.* Wpadła mu ta panna w oczy. 24. Powinien ich mieć na oku. *Żerom.* Byłe nie mieć na oczach tej radosnej miłości. *Bartk.* Miał ją na oku. *Nałk.* Mnie już drugi raz ma na oku. *Nowak.* ... żebyśmy te rekawiczki ciągle mieli na oku. *Nowak.* 25. Mam na nich oko, żeby dobrze wypełnili, co im zalecono. *Krasic. cyt. SW.* Dlatego takie oko miał na Czechy. *Moch.* Książę elektor ma na nich oko. *Siensk.* 27. Pod okiem nauczycielki zaczęła robić postępy. *Małacz.* Dzieci będą pod moim okiem. *Dąbr.* 28. Tu na oczach wszystkich usłyszał go serdecznie. *Siensk.* Na oczach całego wojska usieki Burlaja. *Siensk.* Wilk w oczach wszystkich obalił gestarka. *Sierosz.* ... roślin, których takie bogactwo rozwijało się na jej oczach. *Dąbr.* 29. Nędzny w oczach prawie znika. *Mick. cyt. SW.* Ziemia schła w oczach. *Iwasz.* 30. W mgnieniu oka rzuciła się na napastników. *Żerom.* 31. Stała mu w oczach. *Żerom.* 32. Zielone smugi łak leżały na jego oczach. *Żerom.* 33. Starcie mi przed oczami, drogie mych mistrzów postacie. *Syrok. cyt. SW.* 34. Można im zejść z oczu. *Mick.* 36. Spotkanie oko w oko. *Dyg.* 37. Z oczyma podniesionymi w niebo. *Mick.* Wnieść oczy ku niebu. *Makusz.* 38. Oboje spuścili oczy. Spuścili skromnie oczy. *Sieal.* Spuszczala oczy. *Nałk.* Bawi gości, a z oczu nie spuszcza młodziana. *Mick.* Nie spuszczał oczu ze swego bożyszczka. *Żerom.* Nie spuszczał oczu z niego. *Iwasz.* 40. Oczu od niej oderwać nie można. *Nowak.* 41. Na chwilę oderwał oczy od ziemi. *Makusz.* 42. Nigdy Cesarza na własne oczy nie widział. *Żerom.* Na własne oczy widziałem. *Żerom.* ... którego nie widział na oczy. *Dyg.* 44. Przejrzałem na oczy. *Strug.* 45. Miejmy nadzieję, że otworzą jej się oczy. *Nałk.* 46. Oczom jej wierzyć nie chce. *Siensk.* Zdumiony, oglądając się na wszystkie strony, jakby oczom własnym nie wierzył. *Siensk.* Nie wierząc własnym oczom podchodzi do szyby. *Dąbr.* 47. Dziękuję, żeście mi oczy na tych judaszów otworzyli. *Siensk.* 48. Oczy miej otwarte. *Siensk.* 49. Trudno było zamknąć oczy na prawdę. *Siensk.* 50. Pan zamknął oczy. *Bartk.* 53. Oczy mu wpadły. *Dąbr.* 58. Czasem oczy wywraca i wdycha głęboko. *Mick.* 59. Ostupałymi oczyma wiodł się. *Żerom.* 61. Oczy wyszły im na wierzch. *Siensk.* 64. Przed tymi ludźmi oczami za waszą moc musiałem świecić. *Siensk.* Nie będziemy potrzebowali świecić oczami i styszeć na ulicy takie szysterstwa. *Strug.* 65. Nie wiem, gdzie oczy podziąć. *Siensk.* 66. Uczy się mineralogii którą nam wykluwa oczy. *Nowak.* 67. Poczęła też kłuć w oczy zbyt rogata duma. *Mick.* 69. Dobrze patrzy jej z oczów. *Bartk.* Poczciwie patrzy im z oczu. *Małacz.* Patrzyło jej źle z oczu. *Nowak.* Jej źle z oczu patrzy. *Kad.* 71. Boi się w oczy spojrzeć. *Dąbr.* 72. Zadajesz mi kłamstwo w żywe oczy. *Cyt. SW.* 73. Diabłu do oczu skoczy. *Siensk.* 74. Wart był, by mu w oczy plunąć. *Siensk.* 75. Będzie substancji waśniej strzegła, jak oka w głowie. *Siensk.* 76. Wspinał się ocean leżał, jak okiem rzucić. *Małacz.* 77. Na polu omgionym, jak oko zasięga, skończono ostatnie roboty. *Lenart. cyt. SW.* Jak oko sięgnęło. *Żerom.* 78. Popłynął, gdzie oczy poniosą. *Małacz.* Poczuła chęć popłynięcia dalej, gdzie oczy poniosą. *Małacz.* Dokąd oczy poniosą. *Dąbr.* 79. Noc, choć oko wykol. *Strug.* 81. Na pierwszy rzut oka odgadłeś. *Siensk.* Zjawiska śmieszne na pierwszy

rzut oka. *Żerom*. Na pierwszy rzut oka oni wszyscy są jednakowi. *Matacz*. Sprawa nie jest tak prosta, jakby się na pierwszy rzut oka zdawało. *Kad.* 82. Na oko towar wydaje się niezły. *Cyt. SW.* Nic nie robił dla oka. *Krasz. cyt. SW.* Dla oka uczęszczając do szkół. *Żerom.* 84. Rozmowa była na cztery oczy. Gadanie w cztery oczy. *Małacz.* 85. Spojrzeliśmy sobie trzykroć oko w oko. *Mick. cyt. SW.* Stali naprzeciw siebie oko w oko. *Kad.* 86. W oczy pochiebstwem wabicie. za oczy lżycie. *Cyt. SW.* 89. Wszystko przeciwko niej samej obróci się w oczach Pawła. *Natk.* 90. Oko za oko, zęb za zęb łamiąc się z nimi. *Żerom.* 91. Nie mają oka duszy, nie przejrzą do duszy. *Mick. cyt. SW.* Przed oczyma duszy stała mu Olenka. *Sienk.* 93. Oko słońca weszło. *Mick.* Miesiąc niecałe w mgłę pokazawał (= pokazywał) oko. *Mick. cyt. SW.* Wszystkie gwiazdy oczyma złotymi, wszystkie poglądały ku mnie. *Mick. cyt. SW.*

Okocim — okocimski, nie: okociki (gwar. PJ 5, 40). Formy: Okocim, Okocimia (nie: Okocima), w Okocimiu (Łoś, N), nie: w Okocimie. Okole to — Formy: dlp tego okola, dlm tych okoli.

Oko'lica (rzadko: okoli'ca) — okolicowy, — okoliczny. Ob. Okolicowy.

Okoliczność — Formy: dlp tej okoliczności, młm te okoliczności, dlm tych okoliczności.

Zwroty: 1) zbieg okoliczności; 2) stosować się do okoliczności; 3) okoliczności zachodzą; 4) okoliczności składają się na co; 5) okoliczności układają się tak czy inaczej; 6) stosownie do okoliczności; 7) są okoliczności po temu.

1. Wyniknął z przypadkowego zbiegu okoliczności. *Dąbr.* 6. Stosownie do okoliczności. *Kod. Post. Cyn.* 7. Są okoliczności po temu. *Żerom.*

Okoliczny — okolicowy. Znaczenie: 1) okolicowy = ograniczony do pewnej okolicy, miejscowy (zwykle w wyrażeniu: choroby okolicowe. SW), 2) okoliczny = położony w okolicy, np. okoliczne wsie.

Okolić (dok.) — okalać (niedok.). Ob. Okalać. I Formy: 1) okole, okolisz, okoli, okolimy..., okola; okoli! okolie! (nie: okól! okółcie!); okolony; okoliwszy; okolił. 2) okalam, okalasz, okala..., okalają; okalaj!; okalający; okalani, okalani; okalał, okalali. II Znaczenie i składnia: O. kogo, co—kim, czym = otoczył kogo, co — kim, czym.

Coraz większymi okalał go względami. *Cyt. SW.* **Okolo** — Znaczenie i składnia: 1) O (przym.) czego = przy czym (rządzi dopełniaczem). 2) O. (przysł.) = mniej więcej (nie rządzi przypadkiem i nie wpływa na jego postać) (JP 10, 124—6). Ob. Blisko.

2. Przez lat około trzydzieści (nie: trzydziestu). *JP 10, 126*, ale: było około dwustu osób, nie: około dwieście osób, por. jednak: było blisko dwieście osób. *PJ 35'6, 202.*

Okop, dlp tego okopu.

Okopać (dok.) — okopywać (niedok.). Formy jak: wykopać — wykopywać.

Okopciały = pokryty kopciem. Ob. Okopciec

Okopciec (dok.) — okopcać (niedok.), nie: okapcać. Formy jak: zakopciec — zakopcać. **Okopciec** (tylko w postaci dok.) = pokryć się kopciem. Formy: okopcieję..., okopcieją; okopciały, okopciali; okopciawszy; okopciał, okopcieli.

Okostna = błona otaczająca kości. Formy:

ta okostna, tej okostnej, tej okostnej, tę okostną, tą okostną, w tej okostnej (odmianna przymiotnikowa. Łoś).

Okólnik — okólnikowy; dlp tego okólnika. Znaczenie: 1) O. = cyrkularz, kurenda (2) O. = plac ogrodzony, na którym hodują inwentarz.

1. Rozesłano w tej sprawie już dwa okólniki. 2. W okólniku skaczą żrebce *Lenart. cyt. SW.*

Okólny, nie: okolny. Znaczenie: 1) O. = kolista, 2) O. = okoliczny, 3) O. = (!) okólnikowy (Krasn. 1, 206).

1. Okólny bieg krwi. *SW.* 2. Lipce martwiaty równo, jako te pola okólne. *Reym. cyt. SW.* 3. Pismo okólnikowe (nie: okólne).

Okpić (dok.) — okpiwać (niedok.). I Formy: 1) okpie, okpisz, okpi, okpimy..., okpią; okpij!; okpiony, okpieni; okpiwszy; okpił, 2) okpiwam, okpiwasz, okpiwa..., okpiwają; okpiwaj!; okpiwający; okpiwają; okpiwał. II Składnia: O. kogo, co, ale: kpić z kogo, z czego. Ob. Kpić.

Okradziony. Ob. Okraść; młm okradzeni, okradzione.

Okraina (!), zwykle: w lm okrainy (!) = kresy, ukraiń, pogranicza.

Okrajać (dok.) lub okroić — okrawać (niedok.), nie: okraiwać. Ob. Odkrajać.

Zwroty: 1) okroił się (nie: okraje się) komu — z czego — na co = zostanie komu — z czego — na co, 2) okroił się (nie: okraje się) komu — z czego = komus — coś — z czego przybędzie.

1. Z pełną zaptacimy i jeszcze się nam dobrze na buty okroi. *Cyt. SW.* 2. Cóż ci się za tę zdradę okroiło? *Cyt. SW.*

Okrasa (wkpol. i maz.) = omasta (małop.).

Okraścić (wkpol. i maz.) = omaścić (małop.).

Okraść (dok.) — okradać (niedok.). I Formy: 1) okradnę, okradniesz, okradnie..., okradną; okradnij!; okradziony, okradzeni, okradzione; okradłszy; okradł, 2) okradam, okradasz, okrada..., okradają; okradaj!; okradający; okradający; okradaj. II Składnia: O. kogo — z czego, ale: kraść komu — co.

Na tamtych świecie nikt nikogo nie okradnie, bo nie ma z czego. *Siedl.* Najgorzej, że się okradają głównie z tyłi rzemieni. *Strug.*

Okrag lub **okrąg** — okręgowy, — okrężny. Ob. Okręgowy. Forme dlp tego okręgu. Trzy powiaty, okrag stanowiące. *Kruczk.*

Okrażyć (dok.) — okrażać (niedok.). I Formy: 1) okrażę, okrażysz, okraży, okrażymy..., okrażą; okraż! okrażcie!; okrażony; okrażywszy; okrażył; 2) okrażam, okrażasz, okraża..., okrażają; okrażający; okrażający; okrażaj, okrażali. II Znaczenie i składnia: O. kogo, co — czym = 1) otoczyć kogo, co dokoła, opasać, 2) obejść, obieć lub objechać kogo, co dokoła.

1. Okrażyć miasto murem. *SW.* Wzgórki, które kołem okrażają równinę. *Krasn. cyt. SW.* 2. Widział szereg par okrażających się. *Żerom.* Zaturkotały koła powozu okrażającego murawe podjazdu. *Sierosz.* Wracali inną drogą, okrażając Błonie. *Grusz.*

Okres — Formy: dlp tego okresu, młm te okresy, nie: okresza.

Zwroty: 1) wchodzić w okres jaki lub w okres czego; 2) znajdować się w okresie jakim lub w okresie czego; 3) człowiek z okresu... = człowiek pochodzący z okresu...; 4) człowiek okresu = człowiek należący do okresu...

1. Teraz żywot Bałki wszedł w najświetniejszy okres. *Malacz.* 2. Sprawa znajduje się obecnie w okresie prac przygotowawczych. *Cyt. SW.*

Określenie — Składnia: 1) **O.** czego = pojęciowe ujęcie czego, definicja czego, 2) **O.** na co = wzór pojęciowy na co, z góry przygotowana na co formułka.

1. Określanie istoty rzeczy. 2. Na to były specjalne określenia. *Konop.*

Określić (dok.) — określać (niedok.), nie: okryślić — okryślać. I Formy: 1) określe, określisz, określi, określił..., określą; określi! okreśście!; określony, określeni; określwszy; określili, 2) określam, określasz, określa..., określają; określa!; określający; określan, określan; określał, określali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Okreścić (dok.) — określać (niedok.). I Formy jak: odkreścić — odkreślać. II Składnia: 1) **O.** kogo, co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: omotać, opakować), 2) **O.** co — około kogo, czego.

1. Okreścił mu szyję szalem. 2. Okreścił szal około jego szyi.

Okręgowy — okrężny. Znaczenie: 1) okrężny = krążący, kołowy, kolisty, 2) okręgowy = a) należący do okręgu, np. sąd okręgowy, b) okrężny, np. bieg okrężny lub okręgowy, 3) okrężny = (!) okólnikowy, np. depesza okrężna. *Krasn.* 1, 206.

Okreć — okrećć. Formy: dlp tego okrećtu, młm te okrećty, nie: okrećta.

Zwroty: 1) okreć przybija do brzegu. *SF.* 2) okreć zawija do portu. *SF.* 3) okreć odbija od brzegu. *SF.*

Okrężne (tylko w lp) = uroczystość zakończenia zniw. Formy: to okrężne, tego okrężnego, temu okrężnemu, o tym okrężnym (odmiana przymiotnikowa).

Okróić. Ob. Okrajac.

Okruch (nie: ta okrucza) — okruszek (nie: okruszka), — okruszyna. Formy: 1) dlp tego okrucza, dlm tych okruczów, 2) dlp tego okruszka, dlm tych okruszków, nie: okruszek, 3) dlm tych okruszyny.

Okrucieństwo.

Zwroty: 1) okrucieństwo popelnąć. *SF.* 2) okrucieństwa się dopuścić. *SF.*

Okrutnie, nie: okrutno.

Okrwawić (dok.) (nie: okrwic, ale: przekrwic) — okrwawiać (niedok.). Ob. Przekrwic. I Formy: 1) okrwawię, okrwawisz, okrwawi, okrwawimy..., okrwawia; okrwaw! okrwawcie!; okrwawisz; okrwawiony, okrwawieni; okrwawił, 2) okrwawiam, okrwawiasz. okrwawia..., okrwawiają; okrwawiaj!; okrwawiający; okrwawiany, okrwawiani; okrwawiał, okrwawiali. II Znaczenie i składnia: **O.** kogo, co = zbroczyć krwią.

Ten człowiek okrwawił całą okolice. *Sienk. cyt. SW.*

Okrycie — Składnia: 1) **O.** kogo, czego, 2) **O.** przed kim, przed czym.

2. Jest to jedyne jej przed zimnem okrycie. *Zap. pol. Cyt. PJ 10, 121.*

Wyrażenia: okrycie letnie, zimowe, okrycie me-skie, damskie.

Okryć (dok.) — okrywać (niedok.). I Formy: 1) okryję, okryjesz, okryje..., okryją; okryj!; okryty; okrywiesz; okrył, 2) okrywam, okrywasz, okrywa..., okrywają; okrywaj!; okrywający; okrywamy; okrywał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym, nie: w co.

(Ogórki) okryły grzędy jakby kobiercem. Okrył go kożuchem (nie: w kożuch).

Okrzepnąć = ze wszystkich stron, całkowicie skrzepnąć, zmęźnić, nabrać sił. Formy, jak: krzepnąć.

Tutaj dojrzał i okrzepł humanizm. *Cyt. PJ 9, 149.*

Okrzesać (dok.) (nie: okrzosać, ale: okrzos) — okrzysywać (niedok.). I Formy: 1) okrzese, okrzeseasz, okrzese..., okrzesa (nie: okrzeseam..., okrzesa); okrzese! okrzescie!; okrzesiany; okrzesał; okrzesał, 2) okrzeseją, okrzesejesz, okrzeseje..., okrzeseją, rzadko: okrzesywam..., okrzesywają (nie: okrzesywuję..., okrzesywują); okrzesej! okrzesejcie!, rzadko: okrzesywaj! okrzesywajcie!; okrzesywający, rzadko: okrzesywający; okrzesywany; okrzesywał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Okrzos (nie: okrzese) = gałęzie okrzesań, ale: krzesać; dlp tego okrzosa.

Okrzyzczyć (dok.) — okrzyknąć (jednokr.) — okrzykiwać (niedok.). I Formy jak: wykrzyzczyć (wykrzyknąć) — wykrzykiwać. II Znaczenie: 1) okrzyzczyć kogo, co = a) wykrzyzczyć porządnie (ze wszystkich stron), b) osławić, 2) okrzyknąć = a) **O.** kogo — czym lub za co = obrać przez okrzyk, b) **O.** co = krzyżać ogłosić.

1a. Okrzyzczał nas na wszystkie boki. 1b. Okrzyczana piękność. 2a. Okrzyknęli go za ciemnego fanatyka. *Cyt. SW.* 2b. Okrzykną zaraz, żeś chłwy tupieży. *Mick. cyt. SW.*

Okrzyk, dlp tego okrzyku.

Zwroty: 1) wydawać okrzyk; 2) podnosić okrzyk.

Oksford — oksfordzki; dop. Oksfordu.

Okrojować = postanawiać, wprowadzać jakiś przepis bez parlamentu, narzucać.

Okuć (dok.) — okuwać (niedok.). I Formy jak: wykuć — wykuwać. II Składnia: 1) **O.** kogo — w co, 2) **O.** co — czym.

Zwroty: okuć kogo w kajdany, w łańcuchy.

Serce nie jest sługa, nie zna, co to pany, i nie da się przemocą okuwać w kajdany. *Mick. cyt. SW.*

Okulały. Ob. Okulawiały.

Okular, zwykle w lm: okulary. I Forma dlp tego okulara (Łoś), rzadziej: tego okularu (SW), dlm tych okularów. II Składnia: dwoje, troje... okularów leży (nie: leżą) na biurku.

Zwroty: patrzeć na co przez różowe lub czarne okulary = patrzeć na co optymistycznie lub pesymistycznie.

Okulawiały lub **okulały** = ten, kto okulawiał (okulał). Forma młm (męskoosob.) okulawiali (okulali).

Okulawić (dok.) — okulawiać (niedok.) = robić kogo kulawym. Formy: 1) okulawię, okulawisz, okulawi, okulawimy..., okulawią; okulaw! okulawcie! okulawiony; okulawiwszy; okulawił, 2) okulawiam, okulawiasz, okulawia..., okulawiają; okulawiaj! okulawiający; okulawiani; okulawiał, okulawiali. **Okulawieć** (dok.) lub **okuleć** = stać się kulawym. Formy: okulawieję, okulawiejesz, okulawieje..., okulawieją lub okuleję, okulejesz..., okuleją; okulawie! lub okulej!; okulawiały lub okulały; okulawiawszy, częściej: okulawszy; okulawiał, okulawiali lub okulał, okuleli.

Okulbaczyć — Formy jak: kulbaczyć.

Okuli'sta — okuli'styka — okulisty'czny. Formy: lp ten okulista, tego okulisty, temu okuliscie, tego okuliste, okulisto!, tym okulistą, o tym okuliscie; Im ci okulisci, tych okulistów, tym okulistom...

Okultyzm — okultysta — okultystyczny. Formy: okultysta jak: okulista.

Okup, dlp tego okupu.

Zwroty: 1) nalożyć na kogo okup. *SF*; 2) ściągnąć z kogo okup.

Okupić (dok.) — okupywać (niedok.). I Formy jak: odkupić — odkupywać. II Składnia: **O.** co — czym.

Okurzyć (dok.) — okurzać (niedok.). I Formy jak: odkurzyć — odkurzać. II Znaczenie i składnia: 1) **O.** kogo, co — czym = opylić kogo, co — czym, okadzić kogo, co — czym, 2) **O.** kogo — z czego = oczyścić kogo, co z pyłu, z kurzu.

Okutać (dok.) — okutywać (niedok.). I Formy: 1) okutam, okutasz, okuta..., okutają; okutaj! okutany; okutawszy; okutał, 2) okutuję, okutujesz, okutuje..., okutują, rzadko: okutywam, okutywasz, okutywa..., okutywają (nie: okutywuje..., okutywują); okutuj!, rzadko: okutywaj! (nie: okutywuj!); okutujący, rzadko: okutywający (nie: okutywujący); okutywany; okutywał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: omotać, opakować).

Okutałem go kożuchem. Idą starce, okutani w szuby. *Or-Oł cyt. SW.* Strażak, okutany w długie futro. *Paraná.*

Okwiat, dlp tego okwiatu.

Okwitły = ten, który okwitł.

Zamiast okwitłych już bżów i jaśminów rozkwitały pachnące groszki. *Orzesz. cyt. SW.*

Okwitnąć (dok.) — okwitać (niedok.). Formy: 1) okwitnę, okwitniesz..., jak: kwitnąć, 2) okwitam, okwitasz, okwita..., okwitają; okwitaj!; okwitający; okwitany; okwitał.

Olander (!). Ob. Oleander.

Olba (! prow. wlkopol.) = kubek do nalewania wody (IGD).

Olbrym — olbrymi, — olbrymić, — olbrymić; dlp tego olbryma.

Olbrymić, zwykle: wyolbrymiać — wyolbrymić (dok.) = czynić olbrymim, czynić przesadnie olbrymim. Ob. Wyolbrymić.

Olbrymieć (niedok.) — wyolbrymieć (dok.) = stać się olbrymim, wielkim. Formy: 1) olbrymieję, olbrymiejesz, olbrymieje..., olbrymieją; olbrymie!; olbrymiejący; olbrymiał, olbrymieli, 2) wyolbrymieję, wyolbrymiejesz..., jak: olbrymieć.

Olcha (= odmiana olszy, czarna olsza. *PJ 35, 57*), — olchowy lub olszowy, — olszyna. Formy: dlp tej olchy, nie: olchi, młm te olchy, nie: olchi.

Oldenburg — oldenburski; dop. Oldenburga. **Oleander** (roślina), nie: olander, ani: olender. Ob. Olender. Forma dlp tego oleandra. **Olej** — olejek, — olejarz — olejarski, — olejarnia (nie: olearnia), — olejny, — olejowy, — olejowaty, — oleisty. Ob. Olejarnia, Olejny. Formy: 1) dlp tego oleju (nie: oleja).

Wyrażenia i zwroty: 1) olej do samochodów, olej do maszyn, nie: olej dla samochodów, dla maszyn...; 2) mieć olej w głowie = mieć rozsądek.

2. Chybaby nie miał krzty oleju w głowie. *Siedl.*

Olejarnia, dlm tych olejarni.

Olejny, — olejowy, — olejowaty, — oleisty, — olejarski. Znaczenie: 1) olejowy = z olejem związany, na oleju zrobiony, olejowi właściwy, np. handlarz olejowy, przemysł olejowy, zapach olejowy, 2) olejny = olejowy w wyrażeniach: farba olejna, obraz olejny, 3) olejowaty = z własności swoich podobny do oleju, 4) oleisty = nasycony olejem, 5) olejarski = związany z olejarzem, np. przemysł olejarski.

Oleander lub **holender** = osadnik (przybyły z Holandii lub Niemiec). Ob. Oleander. Forma dlp tego olendra.

Oleodruk, nie: olejodruk; dlp tego oleodruku.

Był to stary oleodruk. *Paraná.* Nad kanapą wisi oleodruk. *Zapol.*

Oligarcha ten, nie: ten oligarch. Formy jak: monarcha.

Oliwa — oliwny, rzadko: oliwowy.

Zwroty: 1) dolać oliwy do ognia = rozniecić, rozognić jaką sprawę; 2) oliwa wychodzi na wierzch = prawda się pokaże; 3) gałąź lub różdżka oliwna = znak pojednania i pokoju.

1. Dolał oliwy do triumfującego ognia. *Goet.*

Olkusz — olkuski.

Olsztyn — olsztyński; dop. Olsztyna, nie: Olsztynu.

Olśnić (dok.) — olśniewać (niedok.). I Formy: 1) olśnię, olśnisz, olśni, olśnimy..., olśnią; olśnij!; olśniony, olśnieni; olśniewaj; olśnij, 2) olśniewam, olśniewasz, olśniewa, olśniewają; olśniewaj!; olśniewający; olśniewany; olśniewał. II Składnia: **O.** kogo — kim, czym.

Olśniła go swoją pięknoscia. *Święt.*

Olśniewający (przym. — wspaniały) — olśniewający. Ob. Kojący — kojąco.

Ołów — ołowiany (nie: ołowianny), — ołowisty lub ołowisty. Ob. Ołowiany. I Forma dlp tego ołowiu. II Znaczenie: 1) ołowiany = z ołowiu zrobiony, 2) ołowisty (ołowisty) = podobny do ołowiu, mający własności ołowiu.

Ołtarz — ołtarzysta.

Zwroty i wyrażenia: 1) pójść z kim do ołtarza, *SF* = wziąć z kim ślub; 2) złożyć co na ołtarzu publicznego dobra; 3) wielki ołtarz, boczny ołtarz, nie: ołtarz wielki, ołtarz boczny.

Omal (tylko w zdaniach i wyrażeniach z przeczeniem). Ob. Niemal.

Omal że nie spadł. *Cyt. SW.*

O mało co (w zdaniach i wyrażeniach zarówno twierdzących jak przeczących).

O mało co większy. O mało co byłby się przewrócił. O mało co się nie przewrócił.

Omanić (dok.) (nie: omanić) — omamiać (niedok.). I Formy: 1) omamię, omamisz, omami, omamimy..., omamią; omam! omamcie!; omamiony, omamieni; omamiwszy; omamił, 2) omamiam, omamiasz, omamia..., omamiają; omamiam!; omamiamy; omamiamy; omamiani, omamiani; omamiał, omamiali. II Składnia: O kogo — czym.

Omaścić (dok.) — omaszczać (niedok.) (małopol.) = okrasić — okraszać (wkpol. maz.) Formy jak: namaścić — namaszczać.

Omazać (dok.) — omazywać (niedok.). I Formy: 1) omażę, omażesz, omaże..., omażą; omaż! omażcie!; omażany; omażawszy; omażał, 2) omażuję, omażujesz..., omażują (nie: omażynam, omażynasz..., omażynają, ani: omażynuję..., omażynują); omażuj!; omażujący; omażywany; omażywał. II Składnia: O kogo, co — czym.

Omdlały, rzadziej: omdlony. Forma mlm (męskoosob.) omdlali.

Omdlałe serca ledwie biły. *Reym. cyt. SW.*

Omdleć (dok.) — omdlewać (niedok.). I Formy: 1) omdleję, omdlejesz, omdleje..., omdleją; omdlej!; omdlały; omdlał, omdleli, 2) omdlewam, omdlewasz, omdlewa..., omdlewają; omdlewaj!; omdlewający; omdlewał, omdlewali. II Składnia: O z czego lub od czego (gdy się wymienia przyczynę wewnętrzną lub zewnętrzną).

To tchórz — ze strachu omdleć musiała gądzina. *Słowo. cyt. SW.* Omdlał ze zmęczenia. Od długiego stania omdlał.

Omdlenie.

Zwroty: zapaść, popaść, wpaść w omdlenie.

Popadał w omdlenie. *Wikt.*

Omdlony. Ob. Omdlały.

Omega.

Wyrażenie: alfa i omega = początek i koniec = wszystko.

Omglić (= zasnąć mgłą) — omgliwać (niedok.). Formy: 1) omgłę, omgłisz, omgłi, omglimy..., omgłą; omglij!; omgłony; omgłiwszy; omglił, 2) omgłiwam, omgłiwasz, omgłiwa, omgłiwają; omgłiwaj!; omgłiwający; omgłiwa; omgłiwany; omgłiwał.

Na polu omgłonym, jak oko zasięga, skofczone ostatnie roboty. *Lenart.*

Omieszkać (dok.) — omieszkiwać (niedok.). I Formy: 1) omieszkam, omieszkasz, omieszka..., omieszka; omieszka!; omieszkał, 2) omieszkuje, omieszkujesz, omieszkuje..., omieszkują (nie: omieszkiwam...!; omieszkiwają); omieszku! omieszkuj; omieszkiwał. II Znaczenie i użycie: O czego = zaniedbać czego, zaniechać czego (we współcz. języku zwykle tylko z przeczeniem: nie omieszkać).

Jak się tylko czegoś dowiem, nie omieszkać cię powiadomić. *Mp.*

Omieść (dok.) — omiać (niedok.). I Formy jak: omieść — odmiać. II Składnia: O kogo, co — z czego.

Ominąć (dok.) — omijać (niedok.). Formy: 1) ominę, ominiesz, ominie..., ominą; omin! omincie!; ominięty; ominąwszy; ominął, ominęł, ominęły, 2) omijam, omijas, omija..., omijają; omijaj!; omijający; omijany; omijał.

Omlęt, dlp tego omlotu.

Omlot, dlp tego omlotu.

Omlócić (dok.) — omlać (niedok.). Formy: 1) omlócę, omlóciysz, omlóci, omlóciemy..., omlóca; omlóć! omlóćcie!; omlócony; omlóciwszy; omlócił, 2) omlacam, omlacasz, omląca..., omlacają; omlacaj!; omlącany; omlącał.

Omnibus — Znaczenie i formy: 1) O. = pojazd publiczny na wiele osób, dlp tego omnibusu, 2) O. = (przen.) człowiek posiadający wiedzę z różnych dziedzin, specjalista do wszystkiego; dlp tego omnibusu.

Omczyć (dok.) — omaczać (niedok.). Formy jak: obmoczyć — obmaczać.

Omotać (dok.) — omotywać (niedok.), nie: omotowywać. I Formy: 1) omotam, omotasz, omota..., omotają; omotaj!; omotany; omotawszy; omotał, 2) omotuję, omotujesz, omotuje..., omotują (nie: omotydam..., omotydwają, ani: omotydwuję..., omotydwują); omotuj!; omotujący; omotywany; omotywał. II Składnia: 1) O. kogo, co — czym (gdy się uwydatnia samą czynność omotywania), 2) O. kogo — w co (gdy się uwydatnia mniej lub więcej trwały rezultat czynności omotywania), 3) O. co — koło kogo, koło czego = nawinać co — koło kogo, koło czego.

1. Omotał go rzemieniem (na jakąś chwilę). 2. Omotał go w gruby płaszcz (np. na dłuższą jazdę). Liszka omotała się w kokon (nie: kokonem). 3. Omotał koło niego sieć intryg. *Mp.*

Omówić (dok.) — omawiać (niedok.) = wyrazić, wyrażać co innymi słowami. Por. Obmówić. I Formy jak: odmówić — odmawiać. II Znaczenie i składnia: 1) O. co = dokładnie i wszechstronnie coś w mowie przedstawić, 2) O. co — z kim = dokładnie i wszechstronnie coś w rozmowie z kimś rozważać. 3) O. kogo — o co (!) = pomówić kogo — o co

Omroczyć (dok.)—omracać (niedok.), rzadziej: omroczać. I Formy: 1) omrocze, omrocysz, omroczy, omroczymy..., omroczą; omroc! omrocicie!; omroczony, omroczeni; omroczywszy; omroczył, 2) omraczam, omraczasz, omracza..., omraczają; omraczaj!; omraczany, omraczani; omraczał, omraczali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym. **Omrok** ten lub ta **omroka** = mrok, zmrok. Por. **Półmrok**, **Zmrok**.

Omrokiem emilo wieczere. *Ujei. cyt. SW.* Zamiast wyjaśnić dotychczasową omrokę jego politycznego zawodu... *Szajn. cyt. SW.*

Omszały lub **omszony**.

Omszała patyna. *Przybysz. cyt. SW.* Domki o zielonych omszonych dachach. *Reym.*

Omszeć (= pokryć się mchem)—mszeć (niedok.). Formy: omszeć, jak: mszeć.

Omszyć (= pokryć mchem) — mszyć (niedok.). Formy omszyć, jak: mszyć.

On, nie: ón.

Onegdaj (= zawczoraj, pozawczoraj)—onegdajsz.

Ongi lub **ongiś** = kiedyś, niegdyś, dawniej.

Oniemal (!) = nieomal, niemal.

Oniemiały, **mlm** (męskoosob.) oniemiali.

Oniemieć. Ob. **Niemieć**.

Onieśmielić (dok.) — onieśmielać (niedok.). Formy jak: ośmielić — ośmielać.

Oniks, nie: onyks; dlp tego oniksu.

Onuca (PA) — onucka, nie: onuczca — onuczka.

Onufry — Formy: Onufrego, Onufremu, Onufrego, Onufry! Onufrym, o Onufrym. Ob. **Ignacy**.

Opacki — opactwo. Ob. **Opat**.

Opaczny (= na opak będący lub idący, przekorny, sprzeczny)—opacznie. Por. **Opatrzny**.

Opadać. Ob. **Opaść**.

Opadły — opadnięty. Znaczenie: 1) opadły = ten, który opadł, 2) opadnięty = ten, którego opadli.

1. Wraca się nocą opadły na sile. *Mick. cyt. SW.* 2. Opadnięty przez wilki, bronił się dzielnie.

Opakować (dok.) — opakowywać (niedok.).

I Formy: 1) opakuję, opakujesz, opakuje..., opakują; opakuj!; opakowany; opakowawszy; opakował, 2) opakowuję, opakowujesz, opakowuje..., opakowują; rzadziej: opakowywam, opakowywasz, opakowywa..., opakowywają (nie: opakowywuję..., opakowywują); opakowuj! rzadziej: opakowywaj!; opakowujący, rzadziej: opakowujący; opakowujący; opakowywał. II Składnia: 1) **O.** co — czym (gdy się wyudatnia czynność opakowywania), 2) **O.** co — w co (gdy się wyudatnia mniej lub więcej trwały rezultat czynności opakowywania). Ob. **Omotać**.

Opalić (dok.) — opalać (niedok.). Formy: 1) opalę, opalisz, opali, opalimy..., opalą; opal! opalcie!; opalony, opaleni; opaliwszy; opalił, 2) opalam, opalasz, opala..., opalają;

opalaj!; opalający; opalany, opalani; opalał, opalali.

Opał, dlp tego **opału**. Znaczenie: 1) **O.** = materiał do palenia, do opalania, 2) **O.** = opalanie, palenie, parzenie, ogień.

Zwrot: być w opalach = być w ogniu = w niebezpieczeństwie.

Spytajcie, w jakich bywałem opalach. *Sienk.* Nigdy nie był w takich opalach. *Bartk.*

Opamiętać (dok.)—opamiętywać (niedok.).

I Formy: 1) opamiętam, opamiętasz, opamięta..., opamiętają; opamiętaj!; opamiętany; opamiętawszy; opamiętał, 2) opamiętuję, opamiętujesz, opamiętuje..., opamiętuję; rzadziej: opamiętywam..., opamiętywają (nie: opamiętywuję..., opamiętywują); opamiętuj!; opamiętujący; opamiętywany; opamiętywał. II Składnia: **O.** kogo — w czym.

Opamiętanie.

Zwroty: 1) przychodzić do opamiętania; 2) bez opamiętania.

1. Może ludzie przyjdą do opamiętania. *Strug.* 2. Bez opamiętania gania. *Strug.*

Opancerzyć (dok.) — opancerzać (niedok.).

I Formy: 1) opancerzę, opancerzysz, opancerzy, opancerzymy...; opancerz! opancerzcie!; opancerzywszy; opancerzony; opancerzył, 2) opancerzam, opancerzasz...; opancerzaj!; opancerzający; opancerzany; opancerzał. II Składnia: **O.** kogo — czym lub w co. Por. **Omotać**.

Rzeka warstwa lodu opancerzona. *Orzesz. cyt. SW.* Opancerzył się w obojętność. *Cyt. SW.*

Opanować (dok.) — opanowywać (niedok.).

I Formy: 1) opanuję, opanujesz, opanuje..., opanują; opanuj!; opanowany; opanowawszy; opanował, 2) opanowuję, opanowujesz, opanowuje..., opanowują; rzadziej: opanowywam, opanowywasz, opanowywa..., opanowywają (nie: opanowywuję..., opanowywują); opanowuj! rzadziej: opanowujaj! (nie: opanowuyuj!); opanowujący, rzadziej: opanowujący (nie: opanowuyjący); opanowujący; opanowywał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym, nie: przez co.

Opanować miasto ruchem oskrzydającym (nie: przez ruch oskrzydający). *Kr. I, 52.* Z trudnością opanował abominację. *Goet.*

Opanować się (dok.)—opanowywać się (niedok.). I Formy jak: opanować — opanowywać. II Składnia: **O.** ś. w czym.

Opanował się w swych zapędach. *Mp.*

Oparcie.

Zwroty: 1) punkt oparcia. *SF.* 2) szukać w kim oparcia. *SF.* 3) szukać u kogo oparcia. *SF.* 4) mieć jakieś oparcie.

4. Będziesz miała jakie takie oparcie. *Dąbr.*

Oparkanić (dok.) — oparkaniać (niedok.).

I Formy: 1) oparkanię, oparkanisz, oparkani, oparkanimy..., oparkania; oparkani! oparkanie!; oparkaniony, oparkanieni; oparkaniwszy; oparkanił, 2) oparkaniam, oparkaniasz..., oparkaniają; oparkaniaj!; oparkaniający; oparkaniany, oparkaniani; oparkaniał, oparkaniali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Oparty - Znaczenie i składnia: 1) **O.** o co = wsparty o bok czego, np. oparty o ścianę, 2) **O.** na czym = wsparty na podstawie czego, 3) **O.** na czym, nie: o co (przen.) = wsparty umysłowo, uczuciowo, prawnie, społecznie lub politycznie na czym.

1. Po desce, opartej o ścianę kómnaty. *Mick.* Oparty o pień lipy. *Żerom.* Oparty o stos poduszek, w pół leżał. *Siedl.* Kasia oparta o piec słuchała. *Nowak.* 2. Na łokciu oparty. *Mick.* 3. Obowiązki oparte na tej samej podstawie. *Kod. Post. Cyw.* Roszczenia oparte na jednakowej podstawie. *Kod. Post. Cyw.*

Oparzelina lub **oparzelizna** = miejsce oparzone na cieple.

Oparzyć (dok.) — oparzać (niedok.). I Formy: 1) oparzę, oparzysz, oparzy, oparzy-my..., oparzą; oparz! oparście!; oparzony, oparzeni; oparzywszy; oparzył, 2) oparzam, oparzasz, oparza..., oparzają; oparzaj!; oparzający; oparzany, oparzeni; oparzał, oparziali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Zwrot: jak oparzony = gwałtownie, raptownie. Skoczył wstecz jak oparzony. *Malacz.*

Opasać (dok.) (= obciągać pasem) — opasywać (niedok.). I Formy: 1) opaszę, opaszysz, opaszemy..., opaszą; opasz! opasście!; opasany; opasawszy; opasał, 2) opasuję, opasujesz, opasuje..., opasują; opasuj!; opasujący; opasywany; opasywał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

żeby włos ująć w należyte karby, chustką go opasuje. *Mick.*

Opasać (nie: opasować, dawn.) na kogo (dok.) (= wynieść na godność jaką) — pasować na kogo (niedok.). Ob. Pasować.

Opasać kogo na rycerza, na kawalerstwo. *SW.* **Opasać** (niedok.) (= tuczyć, karmić) — opasć. Ob. Opasć.

Opaska ta, nie: ten opasek; dlm tych opasek, nie: opaseków.

Opasć (dok.) (= utuczyć karmieniem) — opasać (niedok.). I Formy: 1) opasę, opasiesz, opasie..., opasą; opas! opasście!; opasiony, opasieni; opasłszy; opasł, opasli, 2) opasam, opasasz, opasa..., opasają; opasaj!; opasany; opasał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Opasć (= osunąć się na dół, osaczyć kogo) — opadać (niedok.). Ob. Opadły — opadnięty. I Formy: 1) opadnę, opadniesz, opadnie..., opadną; opadnij!, opadły; opadnięty; opadł, opadli, 2) opadam, opadasz, opada..., opadają; opadaj!; opadany; opadał. II Składnia: 1) **O.** (bez dopełn.) = osunąć się, 2) **O.** z czego = oblecieć z czego, 3) **O.** na co = spaść na co, 4) **O.** kogo, co = osaczyć kogo, co.

Zwroty: 1) opasć z ciała = schudnąć; 2) opasć z sił = osłabnąć; 3) ręce komu opadają = ktoś wpada w stan bezradności.

Opat — opacki, — opactwo; mlm ci opaci.

Opatentować (dok.) — opatentowywać (niedok.). I Formy: 1) opatentuję, opatentujesz, opatentuje..., opatentują; opatentuj!; opatentowany; opatentował. 2) opatentowuję, opatentowujesz.... opatentowują, rzadziej:

opatentowuję, opatentowujesz..., opatentowują; (nie: opatentowuję..., opatentowują); opatentowuj, rzadziej: opatentowujaj! (nie: opatentowujaj!); opatentowujący, rzadziej: opatentowujący; (nie: opatentowujących); opatentowwany; opatentowywał. II Składnia: **O.** co.

Opatowiec (nazwa miasta) — opatowiecki.

Opatów — opatowski.

Opatrunek — opatrunkowy, dlp tego opatrunku.

Zwroty: 1) nakładać opatrunek. *SW.*; 2) zakładać opatrunek.

Opatrywać. Ob. **Opatrzeć**.

Opatrność.

Zwroty: 1) **Opatrność** zrzadza. *SF.*; 2) zrzadzenie **Opatrności**. *SF.*; 3) zrzadzeniem **Opatrności** coś się dzieje; 4) pozostawić kogo, co na lasce **Opatrności** (= bez dozoru).

4. Na ugorze pasły się gęsi, pozostawione na lasce **Opatrności**. *Wikt.*

Opatrny (= baczny, ogłędny, przezorny) — opatrnie. Por. **Opaczny**.

Opatrzony w co lub czym.

1. załóżnie było widzieć wyzółkłych młokosów... opatrzonych w broszurki i różne gazety. *Mick.* Okna, opatrzone w kosze. *Żerom.* Napisał na biletie wizytowym, opatrzonym w herby. *Reym.* 2. Po schodach, opatrzonych rozchybotaną poręczą. *Malacz.*

Wyrażenia: opatrzony sygnałem, latarnią (!) = zaopatrzony w sygnał, w latarnię. *KJMK.*

Opatrzeć (dok.) (nie: opatrzyć) — opatrywać (niedok.). I Formy: 1) opatrzę, opatrzysz, opatrzy, opatrzymy..., opatrzą; opatrż! opatrście!; opatrzony, opatrzeni; opatrzywwszy; opatrzył, 2) opatruję, opatrujesz..., opatrują (nie: opatrywam..., opatrywają); opatruj! (nie: opatrywaj!); opatrujący (nie: opatrywający); opatrywany; opatrywał. II Składnia: **O.** kogo, co — czym, nie: w co, ale: zaopatrzeć w co. Kr. 2. 301.

Opatrują się wciąż jakimś znakiem algebraicznym. *Nałk.* Zaopatrzeć (nie: opatrzyć) wojsko w broń, kupca w towary. *Cyf. SW.*

Zwrot: niech Pan Bóg opatry! = niech Bóg ci co da, ode mnie nic nie dostaniesz.

Opchać (nie: opchnąć) — opychać. Ob. **Odepchnąć** — odpychać.

Opelać (!) = opiełać. Ob. **Opleć**.

O'pera (nie: ope'ra) — operetka.

Opędzić (dok.) — opędzać (niedok.). Formy jak: wypędzić — wypędzać.

Opędzić się (dok.) — opędzać się (niedok.). I Formy jak: opędzić — opędzać. II Składnia: 1) **O.** ś. od kogo, od czego lub przed kim, przed czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: bronić się), 2) **O.** ś. komu, czemu = odpędzając opierać się komu, czemu.

1. Opędzał się od myśli, że... *Iwasz.* Próżno opędzał się wzgardliwie przed płotką. *Goet.* 2. Nie mogłem się tym myślom opędzić.

Opętać (dok.) — opętywać (niedok.). I Formy: 1) opętam, opętasz, opęta..., opętają; opętaj!; opętany; opętawszy; opętał, 2) opętuję, opętujesz, opętuję..., opętują (nie: opętywam, opętywasz..., opętywają, ani: opęty-

wuję..., opętywują); opętuj!; opętujący; opętywany; opętywał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Zemsty opętany biesem... znaleźć nie mogłem pociechy. *Mick.*

Opętaniec — opętańczy (przym.). Formy: wlp opętańcze!, młm ci opętańczy, dlm tych opętańców.

Opiać (dok.) — opinać (niedok.). I Formy jak: zapiąć — zapinać. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Opić się (dok.) — opijać się (niedok.). I Formy jak: pić — pijać. II Składnia: O. ś. czego lub czym.

Opieczętować (dok.) — pieczętować (niedok.). Ob. Pieczętować.

Opieka ta, nie: ten opiek (dawn.). Składnia: 1) O. kogo (gdy się wymienia osobę, która się opiekuje), 2) O. nad kim, nad czym, nie: kim, czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które są przedmiotem opieki), 3) O. przeciw komu, przeciw czemu, nie: przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przed którą ktoś się chroni pod czyjąś opieką).

1. Prosiłem o opiekę prawa. *Mick.* 2. Ach, Boska nade mną opieka! *Stow. cyt. SW.* 3. Widział dla siebie opiekę przeciw nadużyłcom (nie: przed nadużyłcami). *Cyt. Saeffs. 18.*

Zwroty: 1) brać, przyjmować kogo, co w opiekę lub pod opiekę; 2) mieć kogo w opiece; 3) rozciągać, rozciągać, sprawować nad kim, nad czym opiekę; 4) opieką kogo, co otoczyć; 5) wypuścić kogo, co z opieki; 6) być lub zostawać na opiece (u) kogo; 7) być lub zostawać pod opieką czyją; 8) wyłączać się spod czyjej opieki; 9) wyjść z czyjej opieki; 10) ofiarować, dać kogo, co pod opiekę czyją; 11) podać się, oddać się, uciekać się pod czyją opiekę; 12) zostawić kogo, co na Boskiej opiece = zostawić kogo, co bez ludzkiej (= bez żadnej) opieki; 13) zdać komu opiekę nad kim, nad czym.

1. Wasza kobieta wzięła (ją) w opiekę. *Prus.* Biorę cię pbd opiekę. *Sienk.* Rozum bierze myśli w opiekę. *Bartk.* 2. Niech cię Bóg ma w swojej opiece! *Cyt. SW.* 3. Opiekę swoją na wszystkich rozciągał. *Mochn.* Roztoczyć nad kim swoją opiekę. *SW.* 5. Z opieki nie wypuścił, aż człowiekiem zrobił. *Mick.* 6. Chłopiec, zostający na opiece stryja. *Zerom.* 9. Gdy wyszedł z opieki, przyjechawszy z wojażu, upodobał mury. *Mick.* 10. Pod Twoją opiekę ofiarowany... *Mick.* 11. Nie uciekał się pod opiekę księżąt. *Mick.* 12. Zdanego na Boską opiekę dziedzictwa. *Bartk.* 13. Zdał mnie opiekę nad sobą. *Sienk.*

Opiekować się (niedok.) (nie: opiechować) — zaopiekować się (dok.). I Formy: 1) opiekuję się, opiekujesz się, opiekuje się..., opiekują się; opiekuj się!; opiekujący się; opiekował się, 2) zaopiekuję się, jak: opiekuję się. II Składnia: O. ś. kim, czym lub nad kim, nad czym, nie: z kim, z czym, ani: opiekować kogo, co.

Nie opiekuj się mną! *Cyt. SW.* Opiekuj się nad nim. *Prus.*

Opiekun — opiekuństwo. — opiekuńczy.

Opiełać. Ob. Opieć.

Opieprzyć (dok.) — opieprzać (niedok.) I Formy: 1) opieprzę, opieprzysz, opieprzy, opieprzemy..., opieprzą; opieprz! opieprzcie!; opieprzony; opieprzywszy; opieprzył,

2) opieprzam, opieprzasz, opieprza..., opieprzają; opieprzaj!; opieprzający; opieprzany; opieprzał; opieprzali. II Składnia: O. co — czym = posypać co pieprzem (lub czym innym).

Opowiadanie opieprzone pikantnymi szczegółami. *Mp.*

Opierać (się). Ob. Oprzeć (się). Oprać.

Opierzchły (o skórze) lub **opierzchnięty**.

Wargi opierzchłe albo z wiatru osieczone. *Syrok. cyt. SW.*

Opierzchnąć (o skórze) (dok.) — opierzchnąć (niedok.) (nie: opierzgnąć, ani: opierzknąć) — w wymowie: opieszchnąć — opieszchnać, nie: opieszchnąć — opieszchnać. I Formy: 1) opierzchnę, opierzchniesz, opierzchnie..., opierzchną; opierzchnij!; opierzchny; opierzchną!, opierzchnę!, opierzchnęli lub opierzchnę!, opierzchnę!, opierzchnęli.

Opierzyc się (dok.) (rzadko: opierzeć) — opierzać się (niedok.) = porosnąć (porastać) pierzem, obrosnąć w pierze. I Formy: 1) opierzę się, opierzysz się, opierzy się, opierzemy się..., opierzają się; opierz się! opierzcie się!; opierzony, opierzeni; opierzysz się; opierzył się, 2) opierzam się, opierzasz się, opierza się..., opierzają się; opierzaj się! opierzający się; opierzany, opierzani; opierzał się, opierzali się. II Składnia: O. ś. czym lub w co = okryć się pierzem, włosami, dostatkami... lub obrosnąć w pierze, we włosy, w dostatki.

Opieszale, nie: opieszalo.

Opieszalec — Formy: wlp opieszalcze!, młm ci opieszalcy, dlm tych opieszalców.

Opiołować (dok.) — opiołowywać (niedok.). I Formy: 1) opiołuję, opiołujesz, opiołuje..., opiołują; opiołuj!; opiołowany; opiołowawszy; opiołował, 2) opiołowuję, opiołowujesz..., opiołowują; rzadko: opiołowuję, opiołowujesz..., opiołowują (nie: opiołowuję..., opiołowują); opiołowuj! rzadko: opiołowuj! (nie: opiołowuwuj!); opiołowujący, rzadko: opiołowujący (nie: opiołowuwający); opiołowujący; opiołowujący. II Składnia: O. co — czym Opioły lub opity = ten, który się czego opioł. Składnia: Opity lub opity czym.

Opity trucizną zazdrości. *Mick.* Chodził opity świadomością swej mocy. *Ostr.* Cierń zbrodnicza święta krwią opita. *Ujei. cyt. SW.* Opity. *Reym. cyt. PJ 10, 119.*

Opinia — opiniować. Składnia: 1) O. kogo, 2) O. o kim, o czym lub co do czego.

1. Miał opinię kobieciarza. *Perz.* 2. Uzyskanie opinii co do definicji. *K. St. Techn.*

Zwroty: 1) zasięgnąć opinii o kim, o czym lub co do kogo, co do czego; 2) wydawać opinię o kim, o czym; 3) wygłaszać opinię; 4) składać opinię o kim, o czym; 5) udzielać opinii o kim, o czym; 6) podtrzymywać opinię o kim, o czym; 7) mieć, cieszyć się dobrą lub złą opinią; 8) mieć opinię kogo.

1. Zasięgnąć opinii. *Kod. Post. Cyw.* 2. Wydać opinię. *Kod. Post. Cyw.* Opinie wydawano najsprzeczniejsze. *Małacz.* 4. Biegli mogą złożyć opinię łączną. *Kod. Post. Cyw.* 5. Nie może udzielić wyczerpującej opinii. *Kod. Post. Cyw.* 7. On nie cieszy się dobrą opinią. 8. On ma opinię skapca.

Opiniować (niedok.) — **zaopiniować** (dok.) I Formy: 1) opiniuję, opiniujesz, opiniuje..., opiniują; opiniuj!; opiniujący; opiniował, 2) **zaopiniuję...**, jak: **opiniuję.**, II Składnia: **O.** o kim, o czym.

Opisać (dok.) — **opisywać** (niedok.), **nie: opisać** (dawn.). I Formy jak: **odpisać** — **odpisywać**, II Znaczenie i składnia: 1) **O.** kogo, **co** = przedstawić kogo, **co** w słowie mówionym lub pisanim, 2) **O.** kogo, **co** = źle kogo, **co** przedstawić, oczernić, 3) **O.** **co** = rysując otoczyć, np. **opisać** figurę geometryczną, 4) **O.** kogo, **co** = otoczyć, obstarwić warunkami, 5) **O.** **co** = (!) omówić innymi słowami (Krasn. 71).

Opity. Ob. **Opity.**

Opium — **opiumista.** Formy: 1) **to** opium, tego opium, temu opium, o tym opium (**nie** odmienia się), 2) **opiumista**, jak: **humanista.** **Opłatać** (dok.) — **opłatywać** (niedok.). I Formy: 1) **opłacę, opłaczesz, opłacze...**, **opłaczą; opłacz! opłaccie!**; **opłatany; opłatawszy; opłatał, 2) opłatuje, opłatujesz, opłatuje...**, **opłatują** (**nie: opłatywam...**, **opłatywają, ani: opłatują...**, **opłatują**); **opłatuj!**; **opłatujący; opłatywany; opłatywał.** II Składnia: **O.** kogo, **co** — **czym** lub **w co** (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, **co** w czasownikach: **omotać, opakować**).

Opłatać kogo **słódkimi słódkami.** *SW.* — **Szli w milczeniu, opłatani w słódkim rytm** tych słów niewypowiedzianych. *Cyt. SW.*

Opleciony. Ob. **Opleść.** Formy: **mlm** (męskosob.) **opleceni, nie: oplecieni; mlm** (żeńskorzeczow.) **oplecione.**

Opleć (dok.) — **opiełać** (niedok.), **nie: opiełać.** I Formy: 1) **opieję, opielesz, opieje...**, **opieją** (**nie: opiewię...**, **opiewią, prow.**); **opie! opiecie!**; **opielony, rzadko: opety; opelłszy; opeli; opelłem, opeliła, opelli, 2) opiełam, opiełasz, opieła...**, **opielają; opiełaj!**; **opielający; opielany; opiełal, opiełali.** II Składnia: **O.** **co.**

Opleść (dok.) — **opłatać** (niedok.). I Formy: 1) **oplotę, opleciesz, oplecie...**, **oplotą; opleć! oplećcie!**; **opleciony, opleceni; oplótlszy, oplótl, oplótle** (**nie: oplótle**), **oplotła, oplotli, 2) oplotam, oplotasz, oplota...**, **oplotają; oplotaj!**; **oplotający; oplotany; oplotał.** II Znaczenie i składnia: 1) **O.** kogo, **co** — **czym** = otoczyć, objąć kogo, **co** — **czym, 2) O.** kogo, **co** — **czym** lub **w co** = okręcić, omotać kogo, **co** — **w co** (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, **co** w czasownikach: **okręcić, omotać, opakować, opłatać**), 3) **O.** **co** — **około kogo** lub **około czego.**

1. **Oplotła** rękami jego szyję. *Batuc. cyt. SW. 2.* **Czeremchy** opłatane **dziłkich chmielów** wiencem. *Mick. cyt. SW.* **W róż krasnych opłotę** was szarfe. *Wysp. cyt. SW. 3.* **Oplotła** ręce **około** jego szyi.

Opleśniały, mlm (męskosob.) **opleśniali.**

Opleśnić (dok.) — **pleśnić** (niedok.) Formy jak: **pleśnić.**

Opłombować = **ze** wszystkich stron, **dookoła** **zapłombować.** I Formy jak: **plombować.** II Składnia: **O.** **co** — **czym.**

Opluć [rzadziej: **opłwać, (uroczyst.), nie: oplunąć**] — **opłuwać** (niedok.). I Formy: 1) **opluje, oplujesz, opluje...**, **oplują**; (**nie: oplunę, opluniesz...**, **opluną**); **opluj!** (**nie: oplun!**); **opłuty; opluwszy; opluł** (**nie: oplunął**), 2) **opluwam, oplwasz, oplwa...**, **opluwają; oplwaj!**; **opluwany; oplwał, 3) opluwam, opluwasz, opluwa...**, **opluwają; opluwaj!**; **opluwający; opluwany; opluwał.** II Składnia: **O.** kogo, **co** — **czym.**

Opluskać (dok.) (rzadziej: **oplusnąć**) — **opluskiwać** (niedok.). I Formy: 1) **opluskam, opluskasz, opluska...**, **opluskają** (**nie: opluszcę, opluszczesz, opluszcze...**, **opluszczą**); **opluskaj!** (**nie: opluszcz!**); **opluskany; opluskawszy; opluskał, 2) oplusnę, oplusnieisz, oplusnie...**, **oplusną; oplusnij!**; **oplusnięty, rzadko: oplusniony; oplusnąwszy; oplusnął, oplusnąłem, oplusnęła, oplusnęli, 3) opluskuję, opluskujesz, opluskuje...**, **opluskują** (**nie: opluskiwam...**, **opluskiwają, ani: opluskiwuje...**, **opluskiwują**); **opluskuj!**; **opluskujący; opluskiwany; opluskiwał.** II Składnia: **O.** kogo, **co** — **czym.**

Oplusnął mnie woda. *Cyt. SW.*

Oplwać. Ob. **Opluć.**

Opłacić (dok.) — **opłacać** (niedok.). I Formy jak: **odpłacić** — **odpłacać.** II Znaczenie i składnia: 1) **O.** **co** — **czym** = **zapłacić** **co** — **czym, 2) O.** kogo — **czym** = **zapłacić** **komu** — **co, 3) O.** **co** = **wynagrodzić, powetować** **co.**

1. **Opłacić** podatki. *dlugi. SW. 2.* **Któż** wojsko **opłaci.** *Mick. cyt. SW. 3.* **Sam** cel często **łożonych** **trudów** **nie** **opłaci.** *Stow. cyt. SW.*

Zwrot: coś się **opłaca** **lub** **nie** **opłaca** = **coś** **warte** **jest** **czegoś** **lub** **nie** **jest** **warte** **czegoś.**

Nie **opłaci** się **tam** **chodzić.**

Opłacić się (dok.) — **opłacać się** (niedok.). I Formy jak: **opłacić** — **opłacać.** II Składnia: **O.** **ś. komu** = **dać** **komu** **łapówkę.**

Opłakać (dok.) — **opłakiwać** (niedok.), **nie: oplakować** (dawn.). I Formy: 1) **opłacę, oplaczesz, oplacze...**, **opłaczą; opłacz! oplaczciesz!**; **opłakany; oplakawszy; oplakał, 2) oplakuję oplakujesz, oplakuje...**, **opłakują** (**nie: oplakiwam, oplakiwasz...**, **oplakiwają; oplakuj!**; **oplakujący; oplakiwany; oplakiwał.** II Składnia: **O.** kogo, **co** — **czym, rzadko: przez** **co.**

Krwawymi **łzami** **opłakiwać** **trzeba** **tak** **oslepionych.** *Cyt. SW.* — **Opłakiwał** jej **stratę** **przez** **jeki** **najtawsze.** *Przybysz. cyt. SW.*

Opłata **ta, nie: ten** **opłat.** Składnia: **O.** **czego, od kogo, od czego** **lub** **za kogo, za co** **nie: dla kogo, dla czego.**

Opłata **podatków.** **Opłata** **od listu** **lub** **za list** (**nie: dla listu**). *KJU I, 4.*

Zwroty **i** **wyrażenia:** 1) **opłate** **uiszczać, nie: uskuteczniać;** 2) **opłate** **składać** **lub** **wnosić.** *SF; 3)* **opłate** **nakładać.** *SF; 4)* **opłate** **rozkładać.** *SF; 5)* **opłate** **ściągać, pobierać.** *SF; 6)* **opłata** **stemplo** **wa, patentowa, pocztowa, drogowa;** 7) **za** **opła**

ta; 8) opłata ukrócona (') = opłata nie wniesiona we właściwym terminie. *Krasn. 2, 199.*

1. Uiszczyć opłaty. *Kod. Post. Cyw. 5.* Należy od niego sciągnąć opłatę. *Kod. Post. Cyw.*

Opłatek, dlp tego opłatka.

Zwroty opłatkiem się z kim dzielić, łamać. *SF.*

Oplotek, zwykle w lm: oplotki; dlp tego oplotka, dlm tych oplotków.

Zwroty: 1) siedzieć w ciasnych oplotkach = mieć ciasny widnokrąg myśli i uczuć; 2) nie móc wyjść z własnych oplotków = nie móc się wy dostać z ciasnego partykularza.

Oplucna — Formy: lp ta oplucna, tej oplucnej (nie: tej oplucny), tej oplucnej (nie: tej oplucnie), tę oplucną, tą oplucną, w tej oplucnej; lm te oplucne, tych oplucnych... (odm. ana przymiotnikowa. *Łoś, N.*)

Oplukać (dok.) (rzadziej: opluknąć) — oplukiwać (niedok.). I Formy: 1) opluczę (nie: oplukę), opluczesz, oplucze..., opluczają (nie: oplukają) lub oplukam, oplukasz, opluka..., oplukają; oplucz! opluczcie! lub oplukaj! oplukajcie!; oplukany; oplukawszy; oplukał, 2) opluknę, oplukniesz, opluknie..., oplukną; opluknij!; opluknięty; opluknąwszy; opluknął, opluknąłem, opluknęła, opluknęli, 3) oplukuję, oplukujesz, oplukuje..., oplukują (nie: oplukiwam..., oplukiwają, ani: oplukiwuję..., oplukiwują); oplukuj!; oplukujący; oplukiwany; oplukiwał. II Składnia: O. kogo, co — czym lub w czym.

Oplukiwała talerze wodą (lub w wodzie).

Oplynać (dok.) — opływać (niedok.). I Formy jak: odpływać — odpływać. II Składnia: O. co = przepływać dookoła czego.

(Rozum) opływa ziemię, nieba nie osiąga. *Nick. cyt. SW.*

Zwrot: opływać w co, nie: czym (dawn.) = obfitować w co.

Król Bobo w sławie jaśniał, w skarby opływał. *Mick. cyt. SW.*

Oplynięty, rzadziej: oplyniony (dawn.). Ob. Oplynać.

Pnie sosen, oplynięte błękitnawym wiosennym powietrzem. *Reym.*

Oplyczać. Ob. Oplynać.

Oplywowy (o kształcie, który zapewnia najmniejszy opór powietrza) = aerodynamiczny. Ob. Aerodynamiczny.

Opoczno — opoczyński.

Opodatkować (dok.) — opodatkowywać (niedok.). I Formy: 1) opodatkuje, opodatkujesz, opodatkuje..., opodatkują; opodatkuje!; opodatkowany; opodatkowawszy; opodatkował, 2) opodatkuję, opodatkujesz, opodatkuje..., opodatkują; rzadziej: opodatkowiwyam, opodatkowiwasz, opodatkowiwa..., opodatkowiwyają (nie: opodatkowiwywują); opodatkowiuj! lub opodatkowiwywaj! (nie: opodatkowiwywuj!); opodatkowiujący lub opodatkowiwywający (nie: opodatkowiwywający); opodatkowiwany; opodatkowiwał. II Składnia: O. kogo, co — czym — na rzecz kogo lub czego.

Opodatkowali się na rzecz tej pięknej instytucji. *Cyt. SW.*

Opole (nazwa miejscowości) — opolski. Formy: to Opole, tego Opola, temu Opolu..., o tym Opolu (odmiana rzeczownikowa. *Krasn. 2, 218.*)

Oponent — oponentka. I Formy: dlp tego oponenta, mlm ci oponenti, dlm tych oponentów. II Składnia: O. kogo, czego.

Oponent jego złościwy. *Goet.*

Oponować = sprzeciwiać się (*Krasn. 85.*) I Formy: oponuję. oponujesz, oponuje..., oponują; oponuj!; oponujący; oponował. II Składnia: O. komu, czemu — w czym.

Opora. Ob. Opór. I Formy: dlp tej opory, dlm tych opór. II Znaczenie: O. = to, na czym się coś opiera.

Oporny — oporowy. Ob. Opór. Znaczenie: 1) oporny = ten, który stawia opór, 2) oporowy = ten, który stanowi opór.

1. Każda armata na statku wojennym winna być osłonięta pancernem opornym. *Cyt. SW. 2.* Wznoszenie filaru oporowego do wiaduktu. *Cyt. SW.*

Oportertka (!) = dowód na okaziciela.

Opportunizm — oportunista — oportunistyczny. Formy: 1) dlp tego oportunizmu, 2) oportunista, jak: humanista.

Oporządzić (dok.) — oporządzać (niedok.), nie: oporządzać. I Formy: 1) oporzadzę, oporzadzisz, oporzadzi, oporzadzimy..., oporzadzą; oporzadź! oporzadźcie!; oporzadzony, oporzadzani; oporzadziwszy; oporzadził, 2) oporzadzam, oporzadzasz, oporzadza..., oporzadzają; oporzadzaj!; oporzadzający; oporzadzany, oporzadzani; oporzadzał. II Składnia: O. kogo, co = robić koło kogo, koło czego porządku.

Zwrot. oporzadzić komu kieszeń = wyplamować, wyczyścić komu kieszeń = obrać kogo z pieniędzy.

Oposy (tylko w lm) = futro wyrabiane z oposumów; dop. tych oposów.

Opowiadanie — Składnia: 1) O. kogo (na oznaczenie osoby, która opowiada), 2) O. czego lub o czym (na oznaczenie treści opowiadania), 3) O. z czego = opowiadanie z zakresu czego.

2. Nie zajmował czasu opowiadaniem swoich spraw. *Natk.* Opowiadanie o tych sprawach dużo zajęło mu czasu. *Mp.* Przypomniało mu się opowiadanie o zakonniku. *Parand. 3.* Opowiadania z dziejów ojczystych.

Opowiedzieć (dok.) — opowiadać (niedok.). I Formy jak: powiedzieć — powiadać. II Składnia: 1) O. co (na oznaczenie tekstu słownego opowiadania), 2) O. o kim, o czym (na oznaczenie osoby lub rzeczy, o których się opowiada), 3) O. komu (na oznaczenie osoby, której się przekazuje treść opowiadania), 4) O. dla kogo (na oznaczenie osoby, ze względu na którą się opowiada). Ob. Mówić.

1. Myślała, że będzie co opowiadał. *Dąbr.* Próbowała opowiedzieć coś z tego, co przeczytała. *Dąbr.* Zaczęła opowiadać cel swego przybycia. *Zapól. 2.* Ja wiem, co opowiadają o nas. *Reym.* Opowiadała o wszystkim, co zaszło. *Świct.* Opowiada o nieśmiertelności duszy. *Strug.* Chcę opowiedzieć o pierwszych wspomnieniach. *Kad. Mo-*

gła opowiadać o swojej córce, o swoim całym życiu, o swoich stosunkach na Ukrainie. *Grusz.* 3. Opowiadała mu dzieje tych samych lat. *Iwasz.* 4. Opowiadała dla mężczyzn. *Weyss.*

Opowiedzieć się (dok.). — opowiadać się (niedok.). I Formy jak: opowiedzieć — opowiadać. II Składnia i znaczenie: 1) *O. s.* komu = wytłumaczyć się wobec kogo, 2) *O. ś.* przy kim, przy czym = oświadczyć swoją przynależność ideową do kogo, do czego, 3) *O. ś.* za kim, za czym = oświadczyć popieranie kogo lub czego, 4) *O. ś.* z czym = wystąpić z propozycją czego.

1. Nie opowiadali się nikomu, co za jedni. 2. Kilkudziesięciu ludzi opowiadało się przy nim. *Stenk. cyt. SW.* 3. Czy on się za Szwedami nie opowie? *Stenk.* 4. Opowiedział się z tym projektem. *Mp.*

Opowieść—I Formy: dlp tej opowieści, młm tej opowieści, dlm tych opowieści. II Składnia: 1) *O.* czego lub o czym, 2) *O.* z czego = opowieść z zakresu czego. Ob. Opowiadanie.

1. Opowieść o dawnych czasach. 2. Opowieść z dawnych czasów.

Opozycja — opozycyjny, — opozycjonista — opozycjonistyczny.

Zwroty: 1) wystąpić z opozycją. *SF.*; 2) stanąć w opozycji. *SF.*; 3) zgłosić opozycję. *Kod. Post. Cyw.*; 4) oddalić opozycję. *Kod. Post. Cyw.*

Opój — I Formy: dlp tego opoju, młm te (ci) opoje, dlm tych opojów, rzadko: tych opoi.

Opór — oporny, — oporowy. Ob. Oporny. I Forma dlp tego oporu. II Znaczenie: 1) *O.* = siła przeciwstawiająca się biernie. Ob. Odpór, Opora, 2) *O.* = (!) podpora. III Składnia: 1) *O.* kogo, czego (na oznaczenie osoby lub rzeczy, która opór stawia), 2) *O.* komu, czemu lub względem kogo, czego (na oznaczenie osoby lub rzeczy, przeciw której opór się wymierza).

1. Z powodu oporu wlekich zwałów lodu statek poruszał się wolno. 2. Został oskarżony o opór władzom. Myśl oporu względem tego, do czego zniewała życiowa walka. *I. Dąbr.*

Zwroty: 1) stawiać lub stawić (nie okazywać *PJ 11, 75*) komu, czemu opór; 2) dawać komu opór; 3) przewycieżyć opór; 4) napotykać, znajdować opór; 5) być dla kogo, dla czego oporem; 6) bez oporu; 7) oporem = ciężko; 8) droga najmniejszego oporu.

1. Któż stawi opór tej sile? *Sienk.* 2. Rzpłta nie mogła dać oporu tym siłom. *Sienk.* 6. Zgodził się na to bez oporu. 7. Od tej chwili wszystko idzie oporem. *Mochn.*

Opóźnić (dok.) — opóźniać (niedok.), nie: opóźniać (prow.). Formy: 1) opóźnić, opóźnisz, opóźni, opóźnimy..., opóźnią; opóźnij!; opóźnijny, opóźnieni; opóźniwszy; opóźnił, 2) opóźniam, opóźniasz, opóźnia..., opóźniają; opóźniaj!; opóźniający; opóźniani, opóźniani; opóźniał, opóźniali.

Opracować (dok.)—opracowywać (niedok.). Formy jak: zapracować — zapracowywać.

Oprać (dok.) — opierać (niedok.), nie: opierać. I Formy: 1) opiorę, opierzesz, opierze..., opiorą; opierz! opierzcie!; oprany; oprawszy; oprał, 2) opieram, opierasz, opiera..., opierają; opieraj!; opierający; opierany;

opierał. II Znaczenie i składnia: 1) *O.* kogo = wyprać komu bieliznę, 2) *O.* kogo—czym (żart.) = obić kogo — czym.

1. Ta praczka opierała siostrę moją. *Cyt. SW.*
2. Oprał go kijem. *Cyt. SW.*

Oprawa.

Wyrażenie: (prawn.) oprawa sieroca (nie: odprawa sieroca) = suma zabezpieczona. *Krasn.* 2, 269.

Oprawca — Formy: lp ten prawca, tego prawcy, temu prawcy, tego prawcę, prawco! tym prawcą, o tym prawcy; lm ci prawcy, tych prawców, tym prawcom...

Oprawić (dok.)—oprawiać (niedok.). I Formy jak: naprawić — naprawiać. II Składnia: 1) *O.* co — w co = osadzić co — w co, 2) *O.* co — czym = ozdobić co — czym.

1. Oprawię to w ramki. *Mick.* 2. Dom był wewnątrz cedrem oprawiony. *Cyt. SW.*

Opresja.

Zwrot: być w opresjach.

Oprocentować (dok.)—oprocentowywać (niedok.). I Formy: 1) oprocentuję, oprocentujesz, oprocentuje..., oprocentują; oprocentuj!; oprocentowany; oprocentował, 2) oprocentowuję, oprocentowujesz, oprocentowuje..., oprocentowują, rzadko: oprocentowuję, oprocentowujesz, oprocentowują..., oprocentowują; (nie: oprocentowuję..., oprocentowują); oprocentowuj! rzadko: oprocentowujaj! (nie: oprocentowujaj!); oprocentowujący, rzadko: oprocentowujący; (nie: oprocentowujący); oprocentowany; oprocentowały. II Składnia: *O.* co.

Opromienić (dok.)—opromieniać (niedok.). I Formy: 1) opromienie, opromienisz, opromieni, opromierimy..., opromienią; opromieni! opromienie!; opromieniony, opromienieni; opromienijski; opromienił, 2) opromieniam, opromieniasz, opromienia..., opromieniają; opromieniaj!; opromieniający; opromieniani, opromieniani; opromieniał, opromieniałi. II Składnia: *O.* kogo, co — czym.

Skinął lekko głową i opromienił usta uśmiechem. *Jeż. cyt. SW.*

Oprowadzić (dok.) — oprowadzać (niedok.).

I Formy: 1) oprowadzę, oprowadzisz, oprowadzi, oprowadzimy..., oprowadzą; oprowadź! oprowadźcie!; oprowadzony, oprowadzeni; oprowadziwszy; oprowadził, 2) oprowadzam, oprowadzasz, oprowadza..., oprowadzają; oprowadzaj!; oprowadzający; oprowadzany, oprowadzani; oprowadzał. II Składnia: 1) *O.* kogo — po czym (gdy się wymienią miejsca, po których się oprowadza), 2) *O.* kogo — koło czego (gdy się wymienią przedmioty, koło których się oprowadza), 3) *O.* co — czym = obwieść, otoczyć co — czym.

1. Oprowadzaliśmy cię po naszych polach i zagonach. *Cyt. SW.* 2. Ksiądz pleban oprowadził mię około domostw. *Cyt. SW.* 3. Miasto mocnymi murami oprowadził kazał. *Cyt. SW.*

Oprócz czego (przyim.) = prócz, z wyjątkiem. Zakres użycia: we współczesnym ję-

zyku przyimki oprócz, prócz coraz bardziej wychodzą z obiegów, ustępując miejsca przyimkowi poza, który jest nadużywany, np. poza mną (zam.: prócz mnie) nie było nikogo, poza tym (zam.: prócz tego) mam ci coś jeszcze do powiedzenia. Ob. Prócz, Poza.

Oprószyć (dok.)—oprószać (niedok.). I Formy: 1) oprószyć, oprószywszy, oprószymi..., oprószą; oprósz! oprószcie!; oprószony, oprószeni; oprószysz; oprószyl, 2) oprószam, oprószasz, oprószą..., oprószają; oprószaj!; oprószający; oprószany, oprószani; oprószal, oprószali. II Znaczenie i składnia: 1) O kogo, co — z czego = otrząść kogo, co — z czego, oczyścić kogo, co z prochu, 2) O. kogo, co — czym = obsypać kogo, co — czym.

1. Muzyka grząca oprósza gipsy ze ścian. *Słow. cyt. SW.* 2. Ogrom poezji ukrywa się w starych, pyłem wiekowym oprószonych papierowych paczkach. *Cyt. SW.*

Opróżnić (dok.)—opróżniać (niedok.). I Formy: 1) opróżnić, opróżnisz, opróżni, opróżnimy..., opróżnią; opróżnij! (nie: opróżń!); opróżniony; opróżnionszy; opróżnił, 2) opróżniam, opróżniasz, opróżnia..., opróżniają; opróżniaj!; opróżniający; opróżniany; opróżniał, opróżniali. II Składnia: O. co — z czego. **Opróżnić.** Ob. **Próżnić.**

Opruć (dok.) — opruwać (niedok.). I Formy jak: odpruć — odpruwać. II Składnia: O. co — z czego = spruć co dokoła czego.

Opryskać (dok.) (rzadko: oprysnąć) — opryskiwać (niedok.). Por. Odpryskać — odpryskiwać — odprysnąć. I Formy: 1) opryskam, opryskasz, opryska..., opryskają (nie: opryszczę, opryszczesz, opryszczę...); opryskaj! (nie: opryszcz!); opryskany; opryskawszy; opryskał, 2) opryskuje, opryskujesz, opryskuje..., opryskują (nie: opryskiwam..., opryskiwają, ani: opryskiwuje... opryskiwują); opryskuj!; opryskujący; opryskiwany; opryskiwał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Leżał krwią opryskany, kulami przeszyty. *Mick. cyt. SW.*

Oprząść (dok.)—oprządzać (niedok.). I Formy: 1) oprząść, oprządiesz, oprządzie..., oprząść; oprząść! oprządźcie! (nie: oprządź! oprządźcie!); oprządzony, oprządzeni; oprządzysz; oprządl, oprządłem, oprządła, 2) oprządzam, oprządzasz, oprządza..., oprządzą; oprządź!; oprządający; oprządany, oprządani; oprządzał, oprządiali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Oprzeć (dok.) — opierać (niedok.), nie: opierać. I Formy jak: oprzeć — opierać. II Składnia: 1) O. co — o co = wesprzeć o bok czego, 2) O. co — na czym = wesprzeć na podstawie czego. Ob. **Oparty.**

1. Siedział oparty o ścianę. *Danił.* Głowy oparł o ścianę. *Małacz.* Stałam oparta o ścianę. *Za-*

pol. 2. Oparła czoło na szybie. *Reym.* Nogę opiera na złotej kotwicy. *Nowak.* Pragnął głowę oprzeć na jego piersiach. *Wikt.*

Oprzeć się (dok.) — opierać się (niedok.). I Formy jak: oprzeć — opierać. II Składnia: 1) O. ś. o co = wesprzeć się o bok czego, (przen.) zaczepić się o co materialnie lub moralnie, 2) O. ś. na czym = wesprzeć na podstawie czego, znajdować materialne lub moralne oparcie w kim, w czym, polegać na kim, na czym, 3) O. ś. komu, czemu = przeciwstawić się komu, czemu.

1. Gerwazy siadł na ziemi, oparł się o ścianę. *Mick.* Rafał oparł się plecami o ścianę. *Zerom.* Oparł się o pień drzewa. *Dąbr.* Nie miała się o co oprzeć. *Dąbr.* Oparła się o komodę. *Grusz.* Oparł się plecami o ścianę. *Iwasz.* 2. Nieco ciężiej opierał się na synu. *Bandr.* Można się na mnie oprzeć. *Szpot.* Opieramy się na jednym niezmiennym warunku. *I. Dąbr.* 3. Oparł się pokusom. *Święt.* Temu się oparłem. *Struga.* Któż oprze się potędze wina? *Makusz.* Nie mógł się oprzeć jej powabom. *Nałk.* Uroda opierała się działaniu nie-szczęścia wojny. *Nałk.* Nie mogła się oprzeć tęsknocie. *Małacz.* Opierali się temu. *Dąbr.*

Zwrot: coś się o kogoś opiera = coś zależy od czyjejs kompetencji, coś sięga czyjejs kompetencji.

O komisarza się oprze. *Sierosz.*

Oprzęd, nie: oprząd; dlp tego oprzędu.

Oprzedać. Ob. **Oprząść.**

Oprzytomnić (dok.) — przytomniać (niedok.). I Formy: 1) przytomnić (nie: przytomnę), przytomnisz, przytomni, przytomnimy..., przytomnią (nie: przytomną); przytomnij!; przytomniony, przytomnieni; przytomnionszy; przytomnił, 2) przytomniam, przytomniasz, przytomnia...; przytomniaj!; przytomniający; przytomniany, przytomniani; przytomniał, przytomniali. II Składnia: O. kogo.

Oprzytomnić. Ob. **Przytomnić.**

Optyk — Formy i akcent: lp ten o ptyk, tego o'ptyka, temu optyko'wi, tego o'ptyka, tym o'ptykiem, o tym o'ptyku; lm ci o'ptycy, tych o'ptyków, tym o'ptykom, tych o'ptyków, tymi optyka'mi, o tych o'ptykach. **O'ptyka** (nie: opty'ka) — opty'czny.

Optymista. Ob. **Optymizm.** Formy: lp ten optymista, tego optymisty, temu optymiście, tego optymistę, optymisto!, tym optymistą, o tym optymiście; lm ci optymiści. tych optymistów, tym optymistom...

Optymizm — optymista — optymistyczny. Ob. **Optymista;** dlp tego optymizmu.

Opuchły lub opuchnięty.

Opuchnąć (dok.) — opuchać (niedok.). Formy: 1) opuchnę, opuchniesz, opuchnie... opuchną; opuchnij!; opuchnięty lub opuchły; opuchnąwszy (nie: opuchłszy); opuchł, opuchłem, opuchła, opuchli (nie: opuchnął, opuchnąłem...), 2) opucham, opuchasz, opuchą..., opuchają; opuchaj!; opuchający; opuchał.

Opuchnięcie, rzadziej: opuchnienie.

Opukać (dok.)—opukiwać (niedok.). I For-

my: 1) opukam, opukasz, opuka..., opukają; opukaj!; opukany; opukawszy; opukał, 2) opukuję, opukujesz, opukuje..., opukują (nie: opukiwam..., opukiwają, ani: opukiwuję..., opukiwują); opukuj!; opukujący; opukiwany; opukiwał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Opust, nie: upust, lepiej: ustępstwo (w cenie), rabat.

Cena z opustem (lepiej: z ustępstwem) wynosi 20 złotych.

Opustoszały = ten, co opustoszał.

Opustoszeć. Ob. Pustoszeć.

Opustoszyć (dok.) — opustoszać (niedok.) lub opustaszać. I Formy: 1) opustoszę, opustoszysz, opustoszą, opustoszymy..., opustoszą; opustosze! opustoszczcie!; opustoszony; opustoszywszy; opustoszył, 2) opustoszam, opustoszasz, opustosza..., opustoszą (opustaszam..., opustaszają); opustoszej! (opustaszaj!); opustoszący (opustaszający); opustoszący (opustaszający); opustoszący (opustaszający); opustoszący (opustaszający); opustoszący (opustaszający). II Składnia: O. co — czym.

Opuszczenie (rzeczown.) = zaniebanie.

Mogila zionęła opuszczeniem. *Iwasz.*

Opuszczenie (przysł.) lub opuszczono. Ob. Opuszczony.

Łokietkowi przy nich ciężko, czarno, opuszczono, grubo wydali się i niemal barbarzyńsko. *Krasz. cyt. SW.*

Opuszczony — opuszczono lub opuszczenie.

Opuszczyć (dok.) — opuszczać (niedok.). I Formy jak: puszczyć — puszczać. II Znaczenie i składnia: 1) O. co = spuścić, zwiesić na dół, 2) O. kogo, co = pominąć, przeoczyć kogo, co, 3) O. kogo, co = porzucić, 4) O. co — z czego = ustąpić co — z czego.

1. Pies posmutniał, opuścił ogon. *Cyt. SW. 2.* Opuściłem ten wiersz przez nieuwagę. 3. Krajten opuszcze na wieki. *Mick. cyt. SW. 4.* Nie chce mnie z tej ceny opuścić. Wiatr opuścił z swej mocy. *Kraśniń.*

Zwroty: 1) opuścić ręce = stać się bezbronnym, bezzęnnym; 2) opuścić uszy = stracić fantazję; 3) opuścić skrzydła = stracić fantazję.

Opychać. Ob. Opchać.

Opylić (dok.) — opylać (niedok.). I Formy: 1) opyle, opylisz, opyli, opylimy..., opylą; opyl! opylcie!; opylony, opyleni; opyliwszy; opylił, 2) opylam, opylasz, opyla..., opylają; opylaj!; opylający; opylany, opylani; opylał, opylali. II Znaczenie: 1) O. kogo, co — czym = okryć kogo, co jakimś pyłem, 2) O. kogo, co — z czego = otrząść, oczyścić kogo, co z jakiegoś pyłu. Ob. Oprószyć.

1. Ujrzał gromadę ludzi, opylonych kurzem. *Niem. cyt. SW. 2.* Ustawiałam i opylałam spręty. *Orzesz. cyt. SW.*

Oracz — Formy: dlp tego oracza, młm ci oracze, dlm tych oraczów lub oraczy.

Orac — orny, — oralny. Ob. Orny. I Formy: orzę, orzesz, orze, orzemy..., orzą; orz! orzcie! (nie: ór! órzcie!). orzący; orany; orał. II Składnia: 1) O. (bez dopełn.) = przewracać plugiem rolę, 2) O. w kogo, w co = przewracać plugiem ziemię, mając w zaprzęgu kogo, co, 3) O. na co = przewra-

cać plugiem ziemię z zamiarem siania czego, 4) O. co — czym = uprawiać co — przy pomocy czego.

1. Kto dobrze orze, ma chleb w komorze. *Przysł.* 2. Orał w cztery konie. 3. Orał na jęczmień. 4. Orać końmi, wolami. *SW.*

Zwroty: 1) orać kim, jak wolem = zmuszać kogo do ciężkiej pracy; 2) orać ziemię łbem lub nosem = zataczać się z pijaństwa.

1. (Wdzięczny) za to, że tobą nie orze jak wolem. *Sienk. 2.* A niejedyn już się potaczał i po ścianie łbem orał. *Reym. cyt. SW.*

Orangutan, nie: orangutang; dlp tego orangutana.

Orator — oratorka, — oratorski, — oratorstwo. Formy: dlp tego oratora, młm ci oratorowie lub oratorzy.

Oratorium to. Formy jak: gimnazjum.

Orda, częściej: horda (jako rzeczownik społ.) = zastęp dzikich koczowników, ale: Ziota Orda, Orda Kipczacka, Orda Krymska. Ob. Horda.

Order, dlp tego orderu.

Zwrot: nadać komu order, nie: udzielić komu orderu.

Ordynans — Znaczenie i formy: 1) O. = rozkaz, polecenie; dlp tego ordynansu, młm te ordynanse, 2) O. = żołnierz albo oficer będący na ordynansie (żołnierz dodany oficerowi do obsługi); dlp tego ordynansa, młm ci ordynansi, rzadko: ordynansowie.

Ordynarny, rzadko: ordynaryjny (nie: ordynalny) = zwyczajny, prosty, prostacki, grubiański.

Ach, jacy oni wszyscy brutálni, ordynaryjni! *I. Dąbr.*

Ordynator — Formy: dlp tego ordynatora, młm ci ordynatorzy, rzadziej: ordynatorowie.

Ordynować — I Formy: ordynuję, ordynujesz, ordynuje..., ordynują; ordynuj!; ordynujący; ordynowany; ordynował. II Znaczenie i składnia: 1) O. komu — co = polecać, rozkazywać komu—co, 2) O. (bez dopełn.) = być ordynatorem, zarządzać.

Zwrot: ordynować komu lekarstwo = przepisywać lekarstwo.

Ordzewiały, nie: ordzawiały; młm (męskosob.) ordzewiali (przen.).

Ordzewiec (dok.) (nie: ordzawiec) — rdzewiec (niedok.). Formy jak: rdzewiec.

Orenburg — orenburski; dop. Orenburga (Łoś, N.).

Orędownać (tylko w postaci niedok.). I Formy: oręduję, orędujesz, oręduje..., orędują; oręduj!; orędujący; orędownały. II Składnia: O. za kim, za czym — przed kim lub u kogo = wstawiać się za kim, za czym—u kogo. Orędownie lub orędownictwo. Składnia: 1) Orędownie lub orędownictwo kogo (na oznaczenie osoby orędującej), 2) orędownie lub orędownictwo przed kim lub u kogo (na oznaczenie osoby, wobec której się oręduje), 3) orędownie za kim, za czym (na oznaczenie osoby lub rzeczy, w których interesie się oręduje), 4) orędownictwo czego

(na oznaczenie rzeczy, w której interesie się oręduje), 5) orędownictwo za kim; za czym (na oznaczenie osoby lub rzeczy, w których interesie się oręduje).

4. Orędownictwo tych spraw leżało mu na sercu.

Orędownik — orędowniczka. Składnia: O. kogo, czego — przed kim lub u kogo.

Jeżus, orędownik zbawienia naszego. *Cyt. SW.*

Orędzie to. Formy: dlp tego orędzia, młm te orędzia, dlm tych orędzi.

Oręż ten, nie: to oręże (dawn.). Formy: dlp tego oręża, młm te oręże.

Zwroty: 1) podnieść na kogo lub przeciw(ko) komu oręż; 2) obrócić przeciw(ko) komu oręż. *SW*; 3) oręża dopasć. *SF*.

Orężnie, nie: orężno.

Organ — organiczny, — organowy. Ob. Organiczny. Znaczenie i formy: 1) O. = narząd; dlp tego organu, młm te organy lub organa, 2) O. = rodzaj instrumentu muzycznego (tylko w lm); młm te organy, nie: organa.

1. Organa świata. *Małacz.* 2. Zaczęła się msza i zagrzmiwały organy.

Organiczny, — organowy, nie: organny. Znaczenie: 1) organiczny = tyjący się organu, jako narzędzia, ustrojowy, 2) organowy = tyjący się organów (instrumentu muzycznego).

1. Wada organiczna (nie: organowa) = wada związana z budową lub działalnością ustroju ludzkiego, zwierzęcego lub społecznego. 2. Rurki organowe (nie: organiczne).

Wyrażenia: 1) ciało organiczne; 2) chemia organiczna; 3) prawo organiczne; 4) całość organiczna, *SW* = całość doskonała, zakończona w sobie; 5) praca organiczna = praca sięgająca podstaw ustroju i bytu społeczeństwa.

Organista ten, nie: ten organisty. Formy: lp ten organista, tego organisty (nie: organistego), temu organiście (nie: organistemu), tego organistę (nie: organistego), organisto!, tym organistą, o tym organiście; lm ci organiści, tych organistów, tym organistom...

Organizacja — organizacyjny.

Organizator — organizatorski; młm ci organizatorzy lub organizatorowie.

Organizm — I Forma dlp tego organizmu.

II Znaczenie: 1) O. = ustrój cielesny istot żywych, 2) O. = (przen.) ustrój społeczeństwa, 3) O. = (!) ciało, korpus ciała.

3. Zatrzymując resztę korpusu (nie: organizmu) w następnym pokoju, wsunął głowę... *Siedl.* Wypadł z bryczki i potłukł się na całym ciełe (nie: potłukł sobie organizm).

Organizować (niedok.) — zorganizować (dok.). I Formy: 1) organizuję, organizujesz, organizuje..., organizują; organizuj!; organizujący; organizowany; organizował, 2) zorganizuję, jak: organizuję. II Składnia: O. kogo, co — do czego (na oznaczenie celu organizowania).

Nie czekajcie, aż ktoś zacznie was do tego organizować. *Małacz.*

Orgia — orgiasta — orgiastyczny.

Orginia (!) = georginia.

Orientacja — orientacyjny.

Orientalista — orientalistyka — orientalistyczny. Ob. Orientalny. Formy: lp ten orientalista, tego orientalisty, temu orientaliście, tego orientalistę, orientalisto!, tym orientalistą, o tym orientaliście; lm ci orientaliści, tych orientalistów, tym orientalistom, tymi orientalistami.

Orientalny, — orientalistyczny. Znaczenie: 1) orientalny = wschodni, 2) orientalistyczny = dotyczący orientalistyki.

1. Twarz orientalna. Historia orientalna. 2. Nauki orientalistyczne.

Orientować się (= rozeznać się, nie: wyznawać się) — zorientować się (dok.). I Formy: 1) orientuję się, orientujesz się, orientuje się... orientują się; orientuj się!; orientujący się; orientował się, 2) zorientować się, jak: orientować się. II Składnia: O. ś. w czym = rozpoznawać swoje położenie w czym, zdawać sobie sprawę ze stosunków panujących w jakiejś dziedzinie, 2) O. ś. co do czego = mieć jasny pogląd na co, 3) O. ś., że się coś robi lub co się robi.

1. Widzę, że się ty nie orientujesz w jednej rzeczy. *Iwasz.* Zupełnie się w tym nie orientował. *Grusz.* 2. Nie można się było zorientować co do natury jego nieuprzejmości. *Grusz.* 3. Ty się nie orientujesz, że jesteś w domu żaloby. *Iwasz.* Nie mógł się zorientować, co się to robi. *Zerom.*

Orka (nie: órka) = oranie.

Orkan, dlp tego orkanu.

Or'lean, nie: Orle'an; dop. Orlea'nu, ale Berlin — Berlina.

Orłów (rzadziej: Orłów) — Orłowa (pani lub panna). Formy: 1) lp Orłów, Orłowa, Orłowowi (nie: Orłowu), Orłowa, Orłowie!, Orłowem, o Orłowie; lm Orłowowie (nie: Orłowy, ani: Orłowi), Orłowów (nie: Orłowych), Orłowom (nie: Orłowym), Orłowów (nie: Orłowych), Orłowami (nie: Orłowymi), o Orłowach (nie: Orłowych). Ob. *Nazwiska rosyjskie na -ow, 2) lp Orłowa, Orłowej, Orłowej, Orłową, Orłowo!, Orłową, o Orłowej; lm Orłowe, Orłowych, Orłowym... (odmiana przymiótnikowa, tylko wlp ma końcówkę rzeczownikową).

Ormianin — Ormianka, — ormiański, rzadziej: Armenczyk — armeński. Formy: Ormianin, jak: mieszczanin.

Ornament — ornamencista. Formy: 1) dlp tego ornamentu, młm te ornamenty, rzadziej: ornamenta, 2) ornamencista, jak: humanista.

Ornamenty żółto-czerwone. *Grusz.*

Ornamentacja — ornamentacyjny.

Ornamentyka, nie: ornamenty'ka.

Ornat — ornatowy; dlp tego ornatu.

Orny, — oralny. Znaczenie: 1) orny — przeznaczony do orania, 2) oralny = dający się orać.

1. Odtrąciwszy lasy, stawy, jeziora, mało co znajduje się ziemi ornej. *Stasz.* 2. Jest to grunt mało oralny.

Oropiały, młm (męskoosob.) oropiali.

Oropić (dok.) — oropiać (niedok.), nie: orapiać. I Formy: 1) oropię, oropisz, oropi, oropimy..., oropia; orop! oropcie!; oropiony, oropieni; oropiwszy; oropił, 2) oropiam, oropiasz, oropia „, oropiają; oropiają!; oropiający; oropiany, oropiani; oropiał, oropiali. II Składnia: O. kogo, co — czym = zabrudzić kogo, co — czym ropnym.

Cropić — ropić (niedok.). Formy jak: ropić.

Orosiały = zaszły rosą.

Z kurzawy, jaka się była wznosiła z orosiałych łąg. *Reym. cyt. SW.*

Orosić lub **obrosić** (dok.) — oraszać (niedok.) lub obraszać. I Formy jak: zrosić — zraszać. II Składnia: O. kogo, co — czym = zwilżyć kogo, co rosą lub czymś do rosy podobnym. **Orosieć** = zająć rosą dokoła. Formy jak: zrosieć.

Oroszenie, nie: orosienie.

Oróżwić (dok.) — oróżwiać (niedok.), nie: oróżwiać. I Formy: 1) oróżwiew, oróżwiesz, oróżwimy..., oróżwiew; oróżwiew! oróżwiew! (nie: oróżw! oróżwiewie!); oróżwiony, oróżwieni; oróżwiewszy; oróżwiewił, 2) oróżwiam, oróżwiasz, oróżwiewiam..., oróżwiewiają; oróżwiewiają!; oróżwiewiający; oróżwiewiany, oróżwiewiani; oróżwiewiał, oróżwiewiali. II Składnia: O. kogo, co — czym = pokryć kogo, co różową barwą lub czymś do niej podobnym.

Orsza — orszański.

Orszak, dlp tego orszaku.

Orszula — orszulanki, częściej: Urszula — urszulanki.

Ortografia (= pisownia. *Krasn. 85*) — ortograficzny, — ortograf, nie: ortografista. **Ortopedia**, — ortopedyczny, — ortopedysta. Formy: ortopedysta, jak: humanista.

Oryginalny, nie: oryginalny. Ob. Oryginał.

Oryginał (nie: orginał) — oryginalny. Znaczenie i składnia: 1) O. = pierwowzór; dlp tego oryginał, młm te oryginały, 2) O. = dziwak; dlp tego oryginała, młm ci oryginałi, nie: oryginałowie.

Orzec (dok.) — orzekać (niedok.). I Formy: 1) orzeknę, orzekniesz, orzeknie..., orzekną; orzeknij!; orzekłszy; orzekł, orzekli, 2) orzekam, orzekasz, orzeka..., orzekają; orzekaj!; orzekający; orzekał, orzekali. II Składnia: O. co — o kim, o czym = wypowiedzieć sąd, opinię, decyzję o kim, o czym.

Sąd orzekł o obowiązku uiszczenia... *Kod. Post. Cyw.*

Orzech — Forma dlp tego orzecha.

Zwroty: 1) mieć wielki, twardy lub trudny (nie: ciężki) orzech do zgryzienia. *Kr. 1, 153*; 2) zgryźć orzecha (nie: orzech) = pokonać trudność.

1. Nowy kierownik Ministerstwa Skarbu ma trudny (nie: ciężki) orzech do zgryzienia. *Cyt. Kr. 1, 153*. 2. Większego od was zgryził orzecha. *Mick.*

Orzeczenie = sąd, zdanie, opinia, wyrok o kim, o czym. Składnia: 1) O. o kim, o czym

(gdy się mówi o sędzie lub zdaniu, wypowiedzianym bezpośrednio o jakiejś osobie, rzeczy lub sprawie), 2) O. co do kogo, co do czego = sąd, wyrok w odniesieniu do kogo lub czego (gdy się mówi o sędzie lub wyroku, który się odnosi pośrednio do jakiejś osoby, rzeczy lub sprawy).

1. Sąd wydał o tych sprawach orzeczenie. 2. Od orzeczenia co do wartości przedmiotu. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: 1) wydać orzeczenie o czym lub co do czego. *Kod. Post. Cyw.*; 2) wykonać orzeczenie. *Kod. Post. Cyw.*

2. Zgłoszenie wniosku nie wstrzymuje wykonania orzeczenia. *Kod. Post. Cyw.*

*Orzeczenie czasownikowe zgadza się z podmiotem w osobie i w liczbie, a w formach czasownikowych, urabiających rodzaj, także w rodzaju (w lp w rodzaju męsk., żeńsk. i nij., a w lm w rodzaju męskoosobowym lub żeńskorzeczowym), np. dzień schodzi za dniem, dnie schodzą za dniami, minął dzień, nadeszła noc, panowie wyjechali, panie zostały, konie ruszyły. Jeśli w podmiocie jest rzeczownik zbiorowy, to orzeczenie kładzie się niekiedy w lm, np. państwo przyjechali, ale: kompania rusza. Czasem podmiot osobowy ma formę rzeczową, a orzeczenie czasownikowe — formę osobową, np. najsiłniejsze chłopcy parli ramionami, i to na próżno (*Sienk.*). Jeśli w podmiocie rozwiniętym jest kilka podmiotów zasadniczych, to orzeczenie czasownikowe przybiera formę liczby mnogiej; jeśli te podmioty mają postać różnych osób i różnych rodzajów, to osoba pierwsza ma przewagę nad drugą, druga nad trzecią, a rodzaj męski ma przewagę nad żeńskim, żeński — nad nijakim, rodzaj męskoosobowy — nad żeńskorzeczowym, np. Już zakryły się całkiem niebiosa i ziemia (*Mick.*). Wrzask psów, krzyk strzelców grzmiały ze środka puszczy (*Mick.*). I ja, i oni wyczekiwaliśmy ciebie z upragnieniem. Ani my, ani wy nie możemy się poczuwać do winy. I ty, i oni zawiedliście moje nadzieje. Konie i jeźdźcy zniknęli w obłokach kurzu. Jeżeli podmioty zasadnicze są wyrażone za pomocą rzeczowników umysłowych (oderwanych), to w orzeczeniu można używać lp lub lm, np. Starość, odłączenie i ciągła samotność usposabia ich posępnie. Jeśli z dwóch podmiotów zasadniczych jeden jako towarzysz jest wyrażony w formie narzędnika z przyimkiem z, to orzeczenie kładzie się zazwyczaj w lm lub w lp, np. Kastor z bratem Polluksem jaśnieli na czele. (*Mick.*). Broni się jeszcze z wież Alpuhary Almanzor z garstką rycerzy (*Mick.*). Przy podmiocie logicznym orzeczenie kładzie się zawsze w lp, nawet wtedy, kiedy w podmiocie znajduje się rzeczownik w lm; orzeczenie, różniące formy rodzaju, ma w takich razach formę rodzaju nijak., np. Szabel nam nie zabraknie (*Mick.*). Grzybów było w bród

(Mick.). Z oficyny wypadło dwóch pacholików.

* **Orzecznik przymiotny** zgadza się z podmiotem w rodzaju, liczbie i przypadku, przy czym przymiotniki, które dotychczas zachowały formy rzeczownikowe, utrzymują je właśnie w orzeczniku, np. Dobra była rada (Mick.). Noce były chłodne (Krasz.). Takie jest życie, taka piosenka moja (Mick.). Niekiedy orzecznik przymiotny kładzie się w narzędniku, np. Londyn jest oryginalnym (Słow.). Zdarza się to szczególnie wtedy, kiedy w roli słowa posiłkowego występują czasowniki: stawać się, robić się, czynić się, wyglądać, zdawać się, nazywać się... W takich razach orzecznik przymiotny może przybierać postać mianownika lub narzędnika, np. Noc stała się ciemniejszą (lub ciemniejsza). Kraj robił się dzikszym (lub coraz dzikszym). W narzędniku może być używany orzecznik przymiotny także wtedy, kiedy słowo posiłkowe być jest położone w bezokoliczniku, np. Dziecko nie powinno być krnąbrnym (lub krnąbrne). Używanie jednak orzecznika przymiotnego w formie narzędnika spotyka się na ogół rzadko i dlatego lepiej go unikać, szczególnie w liczbie mnogiej. Forma narzędnika w orzeczniku przymiotnym obowiązuje tylko w zdaniach bezpodmiotowych, np. nie zawsze można być wesołym; trzeba było być bardziej przezornym.

* **Orzecznik przysłówkowy** kładzie się przy podmiocie użytym w bezokoliczniku; używanie w takich razach orzecznika przymiotnego jest błędne, np. Nie łatwo jest naprawić błąd (nie: niełatwym jest naprawić...). Błędnie jest mniemać, że... (nie: błędnym jest mniemać...). Byłoby niesłusznie utrzymywać, że... (nie: byłoby niesłuszny utrzymywać, że...) (Cyt. Krasn. 39).

* **Orzecznik rzeczowny** zgadza się z podmiotem zwykle, jednak nie zawsze, w liczbie i rodzaju, w przypadku natomiast się nie zgadza, bo kładzie się zazwyczaj w narzędniku, np. Pochlebstwo kłamstwem jest. On był nauczycielem. Ona była uczennicą. Wiara jest pociechą. Wojny są nieszczęściem. W mianowniku kładzie się orzecznik rzeczowny tylko w wypadkach następujących: 1) jeżeli podmiotem jest zaimek to, np. Była to przestroga. Było to miasto. Porządek jest to rozum. Wiara to dźwignia. Wiedza to potęga, 2) jeżeli orzecznik oznacza pochodzenie, stan, charakter lub w ogóle jakąś cechę stałą podmiotu, np. Był on prostak (Mick.). Jestem żołnierz (Mick.). Zosia jest wojewodzianka (Mick.). On zwał się Rebajło (Mick.), 3) jeżeli w orzeczniku jest wyrażenie porównawcze, składające się z rzeczownika w połączeniu z przysłówkiem: jak, jako, jakby, niby, np. Step był jak dywan. Kraj był jak ogród.

Orzeł (nie: orzoł) — orzelek, nie: orzolek; dlp tego orła, młm te orły.

Zwroty: 1) zaprząć konie w dartego orła = zaprząć po rosyjsku jak, żeby dwa odczne konie miały lby odchyłone na zewnątrz. SF; 2) spać w dartego orła, SF = spać piwami do siebie.

Orzeszkowa, **Orzeszkowej**, **Orzeszkowej**, **Orzeszkową**, **Orzeszkowo!**, **Orzeszkową**, **Orzeszkowej** (odmiana przymiotnikowa, tylko w wolaczu rzeczownika końcówka -o). Ob. *Nazwiska żon na -owa.

Orzeźwiający — orzeźwiająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Zwrot: działać na kogo, na co orzeźwiająco.

Podziałala tak gwałtownie jak burza i tak orzeźwiająco jak burza. Cyt. SW.

Orzeźwić (dok.) — orzeźwiać (niedok.). I Formy: 1) orzeźwię, orzeźwisz, orzeźwi, orzeźwimy..., orzeźwią; orzeźwij!; orzeźwiony, orzeźwieni; orzeźwiwszy; orzeźwił, 2) orzeźwiam, orzeźwiasz, orzeźwia..., orzeźwiają; orzeźwiają!; orzeźwiający; orzeźwiany, orzeźwiani; orzeźwiał, orzeźwiali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Zwrot: orzeźwić kogo na duchu = dodać komu otuchy.

Orzucić = obrzucić.

Orzygać (dok.) — orzygiwać (niedok.). I Formy: 1) orzygam, orzygasz, orzyga..., orzygają; orzygaj!; orzygany; orzygawszy; orzygał, 2) orzyguję, orzygujesz, orzyguje..., orzygują (nie: orzygiwam..., orzygiwają); orzyguj!; orzygujący; orzygiwany; orzygiwał. II Składnia: O. kogo — czym.

Orznąć (dok.) lub **orznać** (rub. = oszukać, okpić) — orznąć (niedok.). I Formy jak: oderznąć — odrzynać. II Składnia: O. kogo — w czym.

Osa, dlm tych os, nie: ós.

Zwroty: 1) poruszyć gniazdo os = poruszyć środowisko ludzi złośliwych; 2) wsadzić kij w gniazdo os = podrażnić środowisko ludzi złośliwych.

Osaczyć (dok.) — osaczać (niedok.) I Formy: 1) osaczę, osaczysz, osaczy, osaczymy..., osaczą; osacz! osaczcie!; osaczysz; osaczył, 2) osaczam, osaczasz, osacza..., osaczają; osaczaj!; osaczający; osaczany, osaczani; osaczał, osaczali. II Składnia: O. kogo, co — kim, czym.

Szatan piekłem osaczył nas wszędzie. *Kraśń. cyt. SW.*

Osad ten. Por. **Osada**; dlp tego osadu. Znaczenie: 1) O. = osiadanie, 2) O. = to, co osiada.

1. Osad pszczół. SW. 2. Osad wina. SW.

Osada. Ob. **Obsada**. Znaczenie: 1) O. = kolonia osadników, 2) O. = obsada = to, w co się coś obsadza, oprawa, 3) O. = obsada = to, co coś obsadza, załoga.

1. Osada wojskowa. Osada noża. 2. Osada łódki.

Osadzany — osadzony. Znaczenie: 1) osadzany czym = wysadzany czym (uwładnia, że osadzenie czymś jest gatunkową (nie: jednostkową) właściwością określanego przedmiotu), 2) osadzony czym (uwładnia, że osadzenie czymś jest indywidualną, jednostkową właściwością określanego przedmiotu).

tu). Por. Posrebrzany — posrebrzony. Pobielany — pobielony, Wyśmiewany — wyśmiany.

Osadzić (dok.) — osadzać (niedok.). I Formy jak: odsadzić — odsadzać. II Składnia i znaczenie: 1) O. co — czym = sadzając zapłacić co — czym, 2) O. kogo, co — czym = sadzając otoczyć, okrążyć, osaczyć kogo, co — czym, 3) O. co — czym lub w co = oprawić co — w co, 4) O. kogo — na czym = osiedlić kogo — na czym, 5) O. kogo, co = zatrzymać kogo na miejscu tak gwałtownie, że aż osiadzie, 6) O. co — na co = nasadzić co — na co.

1. Osadził staw rybami. *SW*. 2. Osadził miasto wojskiem. 3. Ramka, drogimi kamieniami osadzona. Tabakierka w diamenty osadzona. *SW* 4. ...którą osadził na małym folwarku. *Siedl.* 5. Osadził go od razu na miejscu. 6. Osadził bagnet na karabin. **Osamotnić** (dok.) — osamotniać (niedok.) I Formy: 1) osamotnię, osamotniesz, osamotni, osamotnimy..., osamotnią; osamotnij!, osamotniony, osamotnieni; osamotniwszy, osamotnił, 2) osamotniam, osamotniąsz, osamotnia..., osamotniąją; osamotniąj!, osamotniąjący; osamotniąny, osamotniąni; osamotniał, osamotniali. II Składnia: O. kogo

Osąd (!) = osądzenie (DUMK 31 III 32)

Osądzić (dok.) — osądzać (niedok.) I Formy: 1) osądzę, osądzisz, osądzi, osądzimy..., osądzą; osądz! osądzcie!, osądzony, osądzeni; osądziwszy; osądził, 2) osądzam, osądzasz, osądzają..., osądzają, osądzaj!, osądzający; osądzal, osądzali. II Składnia: 1) O. kogo — czym = uznać kogo — za co, 2) O. kogo — na co = sądownie skazać kogo — na co (gdy się wymienia karę), 3) O. kogo — o co (gdy się wymienia winę).

1. Osądził kogo niedogum czego. *SW* 2. Osądzeni zostali na szubienicy. *Niem. cyt. SW* 3. Osądzony o jakąś winę. *SW*

Oschle lub **oschło**. Ob. **Oschły**

Oschły — oschło, — oschle. Ob. **Oschnięty**. **Oschnąć** (dok.) (= obeschnąć) — osychać (niedok.) = obsychać. I Formy: 1) oschnę, oschniesz, oschnie..., oschną; oschnij!, oschnięty lub oschły; oschnąwszy (nie: oschłszy); oschnął, oschnąłem, oschnęła, oschnęli lub oschli, oschłem (= wyschłem; stałem się obojętnym) lub oschłem (= wyschłem), oschła, oschli, 2) osycham, osychasz, osychają..., osychają; osychaj!, osychający; osychał. II Składnia: O. z czego lub po czym.

Jeszcze świat nie oschnął zupełnie z pamiętego zalewu. *Cyt. SW*

Oschnięty — oschły. Znaczenie: 1) oschnięty = ten, który oschł (znaczenie imiesłowu), 2) oschły = a) ten, który oschł (znaczenie imiesłowu), b) suchy, obojętny (znaczenie przymiotnika).

1. Ziemia, oschnięta (lub oschła) po długotrwałych deszczach, znowu jaśniała wiosennymi barwami. 2. Odezwał się głosem oschłym (nie: oschniętym).

Osełka ta, nie: ten osełek; dlm tych osełek.

Osep lub **osyp** (= zsep, zsyпка w zbożu, w ziarnie) — osepny lub osepowy. Forma: dlp tego osepu lub osypu.

Optacaja osepem. *Cyt. SW*

Oset — osetek (nie: ostek), — ostowy, dlp tego ostu.

Krzewy ostu. *Przybysz.*

Osepek ten lub ta oseka = krzywe drzewo. Formy dlp tego oseka (nie: oseku), tej oseki; dlm tych oseków, tych osek.

Osepiaty, rzadko: osepiony Por. Zasepiony. Forma młm (męskoosob.) osepiali.

Osepić (dok.) — osepiąć (niedok.) I Formy: 1) osepie, osepisz, osepi, osepiemy..., osepią; osepi! osepicie!, osepiony, osepieni; osepiwszy; osepił, 2) osepiam, osepiasz, osepią..., osepiają; osepiający; osepiany, osepiani, osepiął, osepiali II Składnia: O. kogo — czym

Osepieć. Ob. **Sepić**.

Osiac (dok.) (= obsiac) — osiewać (niedok.) = obsiewać. Formy jak: obsiac — obsiewać.

Osiadać. Ob. **Osiąść**.

Osiadanie (niedok.) — osiedzenie lub osięście, rzadziej: osiedzenie (dok.)

Osiadły — I Forma młm (męskoosob.) osiadli. II Znaczenie: 1) O. = ten, który osiadł opadłszy, osadził się; ten, który się osiedlił, 2) O. = ten, którego osiedlili, zajęty przez kogo.

1. Grudki lodu, ostadłe na wosach. *Sienk. cyt. SW* 2. Ziemia sanocka już pod owé czasy była dobrze osiadłą. *Kacz. cyt. SW*

Osiągać (nie: osięgać, ani: osiąć) — osiągnąć lub osięgnąć (PJ 35, 57). Por. Dosięgać, Zasięgać. I Formy: 1) osiągam, osiągasz, osiągnę..., osiągną; osiągnij!, osiągniony lub osiągnięty; osiągnąwszy; osiągnął, osiągnąłem, osiągnęła, osiągnęli, nie: osiągl, osiąglłem, osiąglęła, osiąglęli. II Składnia: O. co **Osiągnięcie** lub **osiągnięcie** (PJ 9, 25). Znaczenie i składnia: 1) O. czego = uzyskanie, zdobycie czego, 2) O. = (!) zdobycz, sukces, powodzenie (PJ 35/6, 206).

Osiągniemy lub **osiągnięty**. Ob. **Osiągać**.

Osiąść (nie: osięść, ani: osiedzieć) — osiadać (niedok.) — osiadywać (wielokr.). I Formy jak: dosiąć — dosiadać (= dosiadywać). II Znaczenie i składnia: 1) O. na czym (ni-jak.) = opadłszy psiąć, osadzić się — osiedlić się, 2) O. kogo, co (czynn.) = usiadłszy otoczyć kogo, co.

1. Osiadł na roli. *Cyt. SW* 2. Zmierzch osiadł zlemlę. *Zerom.*

Zwroty: 1) osiąć na lodzie = znaleźć się w niepewnym położeniu; 2) osiąć na bruku = znaleźć się bez zajęcia.

Osiedlić (dok.) — osiedlać (niedok.). I Formy: 1) osiedle, osiedlisz, osiedli, osiedlimy..., osiedlą; osiedl! osiedlcie!, osiedlony, osiedleni; osiedliwszy; osiedlił, 2) osiedlam, osiedlasz, osiedla..., osiedlają; osiedlaj!, o-

siedlający; osiedlany, osiedlani; osiedlał, osiedlali. II Składnia: O. kogo — na czym.

Osiedlił syna na roli.

Osiedliny (tylko w lm), dop. tych osiedlin.

Osiedziały (nie: osiedzony, ani: osiędzony) = zasiedziały.

Amor był to pies osiedziały tu z dawna. *Bartk.* Osiedzić się (dok.) — osiadać się (niedok.). Formy: 1) osiedzę się, osiedzisz się, osiedzi się, osiedzimy się..., osiedzą się; osiedź się! osiedźcie się!; osiedziały (nie: osiedziany). Osiem, nie: ośm. I Formy: osiem, ośmiu (nie: ósmiu)..., jak: dziesięć. II Składnia, jak w liczebn.: dziesięć.

Zwroty: całe osiem tygodni, całych ośmiu tygodni. Ob. Dobrze sto lat temu.

Osiemdziesiąt — osiemdziesiątka. Ob. Pięćdziesiątka. Formy i składnia jak w liczebn.: dziewięćdziesiąt.

O'siemkroć, nie: osiem'kroć. Ob. Dziesięćkroć.

Osiemnaście — osiemnastka. Ob. pięćdziesiątka. Formy i składnia jak w liczebn.: dziewięćnaście.

Osiemnaścioro — Formy i składnia jak: dziesięścioro.

Osiemset — osiemsetka. Ob. Pięćdziesiątka. Formy i składnia jak w liczebn.: dziewięćset.

Osierdzie — osierdziowy, rzadziej: osierdny. Osierociały lub osierocoony. Forma młm (męskoosob.) osierociali.

Osierocić (dok.) — osierocąć (niedok.), rzadko: osieracać. I Formy: 1) osierocę, osierocisz, osieroci, osierocimy..., osierocą; osieroc! osierocicie!; osierocoony, osieroceni; osierociwszy; osierocił, 2) osierocam, osierocasz, osieroca..., osierocają; osierocaj!; osierocający; osierociany, osierociani; osierociał, osierocali. II Składnia: O. kogo, co.

Osierocieć (dok.). Formy: osierocieję, osierociejesz, osierocieje..., osierocieją; osierociejl!; osierociały, osierociali; osierociawszy; osierociał, osierocieli.

Osięście — osiedzenie (się) (KJMK). Ob. Osiadanie.

Osiniec (dok.) = zsiniec dookoła. Formy jak: siniec (niedok.).

Osiodłać (dok.) — osiodływać (niedok.). I Formy: 1) osiodłam, osiodłasz, osiodła..., osiodłają; osiodłaj!; osiodłany, osiodłani; osiodławszy; osiodlał, osiodłali, 2) osiodłuję, osiodlujesz, osiodluję..., osiodlują; (nie: osiodływam..., osiodływają); osiodluj!; osiodlujący; osiodływany; osiodływał. II Składnia: O. kogo — czym.

Powszechnym strachem osiodłany drży lud. *Karp. cyt. SW.*

Osiół — osiołek, nie: osieł — osiełek (dawn.); cłp temu osłu, rzadko: osłowi.

Wyrażenie: pierwszy osiół, ostatni osiół lub skończony osiół = zupełny głupiec.

Osiwiały, młm (męskoosob.) osiwiali.

Osiwieć (dok.). Formy jak: siwieć (niedok.).

Oskard ten, rzadziej: ta oskarda, nie: oszkard; dlp tego oskardu.

Oskarżenie, nie: oskarżenie. Składnia: 1) O. kogo, czego = obwinienie (czynność) kogo, czego, 2) O. na kogo, na co lub przeciw komu, przeciw czemu = skarga (wynik czynności) na kogo, na co lub przeciw komu, przeciw czemu.

Zwroty: 1) akt oskarżenia; 2) skierować oskarżenie przeciw komu. *Kod. Post. Cyw.*; 3) wnieść oskarżenie kogo lub przeciw komu. *SF*; 4) wystąpić z oskarżeniem. *SF*.

Oskarżyć (dok.) — oskarzać (niedok.), nie: oskarzyć — oskarzać. I Formy: 1) oskarżę, oskarżysz, oskarży, oskarżymy..., jak: skarżyć, 2) oskarżam, oskarżasz, oskarża..., oskarżają; oskarżający; oskarżany, oskarżani; oskarżał, oskarżali. II Składnia: O. kogo — o co (nie: w czym) — przed kim (nie: u kogo dawn.).

Wolał oskarżać się o wszelkie winy. *Ostr. Grafa przed królem nie będziesz oskarżał. Sienk.*

Zwroty: 1) oskarżyć kogo do sądu, do trybunału = wnieść na kogo (piśmiennie) skargę do sądu, do trybunału; 2) oskarżyć kogo przed sądem, przed trybunałem = przedstawić skargę (bezpośrednio) przed sądem, przed trybunałem; 3) oskarżyć z artykułu lub na podstawie artykułu...

Oskoczyć (dok.) — oskakiwać (niedok.) = obskoczyć — obskakiwać. Formy jak: odskoczyć — odskakiwać.

Oskoma.

Zwrot: mieć oskomę na co, *SF* = mieć chętkę na co.

Oskórek ten (rzadziej: ta oskórka) = zwierzchnia skórka na drzewie, błonka.

Oskrobać (dok.) — oskrobywać (niedok.), rzadziej: obskrobać — obskrobywać. Formy jak: odskrobać — odskrobywać.

Oskrzele to — oskrzelowy. Formy: młm te oskrzela, dlm tych oskrzeli.

Oskrzydlić (dok.) — oskrzydlać (niedok.). I Formy: 1) oskrzydłę, oskrzydłisz, oskrzydli, oskrzydlimy..., oskrzydłą; oskrzydlij!; oskrzydłony, oskrzydleni; oskrzydliwszy; oskrzydlił, 2) oskrzydłam, oskrzydłasz, oskrzydla..., oskrzydłają; oskrzydłający; oskrzydłany, oskrzydłani; oskrzydlał, oskrzydłali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Oskubać (dok.) — oskubywać (niedok.). I Formy jak: odskubać — odskubywać. II Składnia: O. kogo, co — z czego.

Oslabiający — osłabiająco. Ob. Kojący — kojąco.

Wyrażenie: działać na kogo, na co osłabiająco. Osłabiały, osłabły lub osłabiony. Forma młm (męskoosob.) osłabiali, osłabieni.

Oslabić (dok.) — osłabiać (niedok.). I Formy: 1) osłabię, osłabisz, osłabi, osłabimy..., osłabia; osłab! osłabcie!; osłabiony, osłabieni; osłabiwszy; osłabił, 2) osłabiam, osłabiasz, osłabia..., osłabiają; osłabiaj!; osłabiający; osłabiany, osłabiani; osłabiał, osłabiali. II Składnia: 1) O. kogo, co — czym, 2) O. komu — co — czym.

Nieregularne życie osłabiło mu zdrowie.

Osłabiec (dok.), częściej: osłabnąć. Formy: 1) osłabieję, osłabiejesz..., jak: słabiec (niedok.), 2) osłabnę, osłabniesz..., jak: słabnąć. **Osłabienie** — osłabnięcie. Znaczenie: 1) osłabienie = mniej lub więcej długotrwały upadek sił; 2) osłabnięcie = nagły upadek sił.

Osłabiony. Ob. Osłabiąły.

Osłabiły. Ob. Osłabiąły.

Osłabnąć. Ob. Osłabiec.

Osłabnięcie. Ob. Osłabienie.

Osladzać. Ob. Oslodzić.

Osladzający — osładzający. Ob. Kojący — kojąco.

Oslawić (dok.) — osławiać (niedok.). I Formy: 1) osławię, osławisz, osławi, osławimy..., osławia; osław! osławcie!; osławiony, osławieni; osławiwszy; osławił, 2) osławiam, osławiasz, osławia..., osławiają; osławiają!; osławiający; osławiany, osławiani; osławiał, osławiali.

Oslodzić (dok.) — osładzać (niedok.), nie: osłodzać. I Formy: 1) osłodzę, osłodzisz, osłodzi, osłodziemy..., jak: słodzić, 2) osładzam, osładzasz, osładza..., osładzają; osładzaj!; osładzający; osładzany, osładzani; osładzał, osładzali. II Składnia: O. komu — co — czym.

Zyczliwością swoją osładzała mu życie.

Oslona (rzadko: obsłona) = osłonka (częściej: obsonka). Ob. Obsłona.

Zwroty i wyrażenia: 1) pód osłoną; 2) osłona do lampy; 3) bez osłonek = otwarcie.

Przedstawił sprawę bez osłonek. *Święt.*

Oslonić (dok.) — osłaniać (niedok.). I Formy jak: odstłonić — odstłaniać. II Składnia: O. kogo, co — czym — od kogo, od czego lub przed kim, przed czym.

Od mrozu mirt osłaniał młody. *Cyt. SW.* Chciała swoją miłość osłonić przed jego okiem. *Cyt. SW.* Osłonięta gęstym welonem. *Zaremb.*

Oslonięcie—osłonięty, rzadziej: osłonienie—osłoniiony.

W podwórzu murami osłoniionym. *Krasz.* Dama osłonięta na twarzy koronkową woalka. *Bal. cyt. SW.*

Zwrot: osłonięty (osłoniiony) na twarzy.

Osluchać (dok.) — osłuchiwać = auskultować (przy badaniach lekarskich), rzadziej: obsłuchać — obsłuchiwać. I Formy: 1) osłucham, osłuchasz..., jak: słuchać, 2) osłuchuję, osłuchujesz, osłuchuje..., osłuchują, rzadko: osłuchiwam..., osłuchiwają (nie: osłuchiwuję..., osłuchiwują); osłuchuj!; osłuchujący; osłuchiwany; osłuchiwał. II Składnia: O. kogo.

Osluchać się (dok.) — osłuchiwać się, rzadziej: obsłuchać się—obsłuchiwać się. I Formy jak: osłuchać — osłuchiwać. II Znaczenie i składnia: 1) O. ś. czego = nasłuchać się do syta czego, 2) O. ś. z czym = przez słuchanie oswoić się z czym.

1. Osluchałem się już tej piosenki. 2. Uczniowie mogą się osłuchać z obcym językiem. *Cyt. Szeffs. 47.*

Oslupiający — osłupiająco. Ob. Kojący — kojąco.

Oslupiająco głupi.

Oslupiały lub **osłupiony**. Forma mlm (męskoosob.) osłupiali, osłupieni.

Wewnętrzny zmysł rozumu prawie osłupiony. *Stasz.*

Oslupić (dok.) — osłupiać (niedok.). I Formy: 1) osłupię, osłupisz, osłupi, osłupimy..., osłupią; osłup! osłupcie!; osłupiony, osłupieni; osłupiwszy; osłupił, 2) osłupiam, osłupiasz, osłupia..., osłupiają; osłupiają!; osłupiający; osłupiany, osłupiani; osłupiał, osłupiali. II Składnia: O. kogo — czym.

Był tym wyznaniem osłupiony. *Krasz. cyt. SW.*

Oslupieć (dok.), rzadko: osłupiewać (niedok.). I Formy: 1) osłupieję, osłupiejesz..., jak: słupiec, 2) osłupiewam, osłupiewasz, osłupiewa..., osłupiewał. II Składnia: 1) O. z czego (gdym się wymienia wewnętrzną przyczynę osłupienia), 2) O. na co lub od czego (gdym się wymienia zewnętrzną pobudkę, wywołującą osłupienie, niekiedy się zaciera różnica między obu znaczeniami).

1. Osłupiał z przerażenia. 2. Osłupiał Tadeusz na tyle nauki. *Mick.* Osłupieli od zdumienia *Kruczk.*

Oslupienie.

Zwroty: 1) wprawić kogo w osłupienie; 2) wpaść w osłupienie.

1. Agnieszka takie wiadomości wprawiła w osłupienie. *Natk.* 2. Wpadała w osłupienie. *Malacz.*

Oslupiony czym = osłupiały od czego (z czego).

Zmartwieli osłupieni śmiałością. *Kruczk.*

Osmalić (dok.) — osmałać (niedok.). Por. **Osmolić**. I Formy: 1) osmalę, osmalisz, osmali, osmalimy..., osmala; osmal! osmalcie!; osmalony, osmaleni; osmaliwszy; osmalił, 2) osmalam, osmalasz, osmalają; osmalają!; osmalający; osmalany, osmalani; osmalał, osmalali. II Składnia: O. kogo, co — czym = opalić, okopcić kogo, co — czym. Por. **Osmolić**.

Niedźwiedź przednimi łapami to drzewa korzenie, to pniaki osmalone rwał. *Mick.*

Osmarkać (dok.) — osmarkiwać (niedok.). I Formy: 1) osmarkam, osmarkasz, osmarka..., osmarkają lub osmarkę, osmarkiesz, osmarkacie..., osmarkają..., jak: smarkać, 2) osmarkuję, osmarkujesz, osmarkuję..., osmarkują (nie: osmarkiwam..., osmarkiwają); osmarkuj!; osmarkujący; osmarkiwany; osmarkiwał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Osmarować (dok.), rzadko: obsmarować (nie: oszmarować) — osmarowywać (niedok.), rzadko: obsmarowywać. I Formy: 1) osmaruję, osmarujesz, osmaruję..., osmarują; osmaruj!; osmarowany; osmarowawszy; osmarował, 2) osmarowuję, osmarowujesz..., osmarowują, rzadko: osmarowywam..., osmarowywają (nie: osmarowywuję..., osmarowywują); osmarowuj!; rzadko: osmarowuj! (nie: osmarowuj!); osmarowują-

cy, rzadko: osmarowywający (nie: osmarowywujący); osmarowywany; osmarowywał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Osmazyć (dok.) — osmażać (niedok.), rzadziej: obsmażyć — obsmażać. I Formy: 1) osmażę, osmażysz, osmaży, osmażymy..., osmażą; osmaż! osmażcie!; osmażony, osmażeni; osmażysz, osmaży; osmażył, 2) osmażam, osmażasz, osmaża..., osmażają; osmażaj!; osmażający; osmażany, osmażani; osmażał, osmażali. II Składnia: O. kogo, co — w czym. **Osmęcić** (dok.) lub **osmętnić** — osmęcać (niedok.) lub osmętniać. Por. **Osmędzić**, **Osmucić** — osmucać. I Formy: 1) osmęcę, osmęcisz, osmęci, osmęcimy..., osmęcą; osmęć! osmęćcie!; osmęcony, osmęceni; osmęcisz; osmęcił, 2) osmęcąm, osmęcasz, osmęcą..., osmęcąją; osmęcąj!; osmęcający; osmęcany, osmęcani; osmęcał, 3) osmętnię, osmętnisz, osmętni, osmętnimy..., osmętnią; osmętnij!; osmętniony, osmętnieni; osmętniwszy; osmętnił, 2) osmętniam, osmętniasz, osmętnia..., osmętniają; osmętniaj!; osmętniający; osmętniany, osmętniani; osmętniał, osmętniali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Osmędzić (dok.), rzadko: osmądzić — osmędzać (niedok.) = odymić, owędzić — odymiać, owędzać. Por. **Osmęcić**. I Formy: 1) osmędzę, osmędzisz, osmędni, osmędzimy..., osmędzą; osmędz! osmędzcie!; osmędzony, osmędzeni; osmędzisz; osmędził, 2) osmędzam, osmędzisz, osmędza..., osmędzają; osmędzaj!; osmędzający; osmędzany, osmędzani; osmędzał, osmędzali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Osmętniały lub **osmętniony**. Forma młm (męskoosob.) osmętniali, osmętnieni.

Osmoktać lub **ocmoktać** (dok.) — osmoktywać (niedok.) lub ocmoktywać. Formy: 1) osmoktam, osmoktasz, osmokta..., osmoktają lub osmokkę, osmokczesz, osmokcze..., osmokczą... jak: smoktać, 2) osmoktuję, osmoktujesz, osmoktuje..., osmoktują (nie: osmoktywam..., osmoktywają, ani: osmoktywuję..., osmoktywują); osmoktuj!; osmoktujący; osmoktywany; osmoktywał.

Osmolić (dok.) — osmalać (niedok.). Por. **Osmalić**. I Formy: 1) osmole, osmolisz, osmoli, osmolimy..., osmoleją; osmól! osmólcie! (nie: osmol! osmolcie!); osmolony, osmoleni; osmoliwszy; osmolił, 2) osmalam, osmalasz, osmala, osmalają; osmalaj!; osmalający... II Składnia: O. kogo, co — czym = 1) (o)smarować smolą i (po)brudzić kogo, co — czym 2) = osmalić.

2. Wróbelkę przysiadł na gzymsie u szczytu osmolonego komina, nieufnie przyglądając się zgłiszczom. *Kruczk.*

Osmolin (nazwa miejscowości) — osmoliński.

Osmrodzić (dok.) — osmradzać (niedok.). Formy jak: zasmrodzić — zasmradzać.

Osmucający — osmucająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Zwrot: działał na kogo osmucająco.

Podwieczorek oddziałal na nią jeszcze bardziej osmucająco. *Cyt. SW*

Osmucić (dok.) — osmucać (niedok.). Formy i składnia jak: osmęcić — osmęcać.

Osmutniały lub **osmutniony**. Forma młm (męskoosob.) osmutniali, osmutnieni.

Osmutnić (dok.) — osmutniać (niedok.). Formy i składnia jak: osmętnić. Ob. **Osmęcić**. **Osmyczyć** (dok.) — osmyczać (niedok.), rzadziej: obsmyczyć — obsmyczać. I Formy: 1) osmyczę, osmyczysz, osmyczy, osmyczymy..., osmyczą; osmycz! osmyczcie!; osmyczony, osmyczeni; osmyczysz; osmyczył, 2) osmyczam, osmyczasz, osmyczą..., osmyczają; osmyczaj!; osmyczający; osmyczany, osmyczani; osmyczał, osmyczali. II Składnia: O. kogo — czym = ostrzyć, oćwiczyć kogo — czym.

Osnowa ta, nie: ten osnów (dawn.).

Osnuć (dok.) — osnuwać (niedok.). I Formy: 1) osnuję, osnujesz, osnuje..., osnują; osnuj!; osnuwiesz; osnuł, 2) osnuwam, osnuwasz, osnuwa..., osnuwają; osnuwaj!; osnuwający; osnuwany; osnuwał. II Składnia: O. kogo, co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: okręcić, ometać, opakować).

1. Wiara ludu osnuła go mgłą poetycką. *Moch.*

2. Świat był osnut w mgłę poranna. Pokoję kazalem suto osnuć w złotogłowy. *Słow. cyt. SW.*

Osoba — osóbką (Ob. **Osóbek**), — osobowy, — osobisty, — osobliwy, — osobny. Ob. **Osobowy**.

Zwroty i wyrażenia: 1) we własnej osobie zjawił się = zjawiać się osobiście; 2) w jednej osobie (łączyć różne role lub funkcje); 3) osoba duchowna; 4) osoba cywilna; 5) osoba obca; nie: postronna; 6) osoba prawna = towarzystwo lub instytucja będąca wobec prawa osobą; 7) pierwsza osoba (nie: osoba pierwsza) = najważniejsza osoba, człowiek odgrywający gdzieś najważniejszą rolę, ale: osoba pierwsza lub pierwsza osoba (gramat.); 8) osoba interesowana w czym, nie: osoba zainteresowana w czym. *KJU*; 9) dać czegoś tyle a tyle na osobę.

Osobistość — Formy: dlp tej osobistości, młm te osobistości, dlm tych osobistości.

Wyrażenia: 1) podejrzana osobistość; 2) ciemna osobistość.

Osobisty. Ob. **Osobowy**.

Osobliwie = szczególnie.

Lubiłem go bardzo, osobliwie gdy opowiadał

Osobliwy. Ob. **Osobowy**.

Osobne (nazwa miejscowości). Formy: **Osobne**, **Osobnego**, **Osobnemu**, **Osobne**, **Osobne!** **Osobnem**, w **Osobnem** (odmiana przymiotnikowa, ale w narz. i mjsc. końcówka -em).

Osobnik — osobniczy. Ob. **Osobowy**. Znaczenie: 1) osobnik = indywidualum, jednostka, 2) osobniczy = indywidualny.

Osobno (nie: osóбно) od kogo, od czego = z dala od kogo, od czego.

Był osobno od tej sprawy, widocznie spokojny, że się to bez jego udziału załatwi. *Natk.*

Osobowy, — osobisty, — osobniczy, — osobliwy, — osobny. I Znaczenie: 1) osobowy = odnoszący się do kilku lub więcej osób, 2) osobisty = związany z jedną jakąś konkretną osobą, 3) osobniczy = będący własnością jednej osoby abstrakcyjnej, 4) osobliwy = szczególny, 5) osobny = oddzielny, odrębny.

1. Skład osobowy (nie: osobisty) biura. *DUMK 31 III 32.* Biuro osobowe (= personalne). 2. Mam do niego sprawę osobistą. 3. Są to cechy osobnicze każdego Europejczyka. 4. Nie ma w tym nic osobliwego. 5. świeży nabiału kwiat garnie do każdej filiżanki w osobny garnuszek, aby każda z nich ubrać w osobny kożuszek. *Mick.*

Zwrot: osobliwym jest (!), że... = osobliwa rzecz (jest), że... Ob. * Zdania podrzędne podmiotowe.

Osocze to (nie: ta osocz) (= ciec krwi, surowica) — osoczny.

Osolić (dok.) — osalać (niedok.), nie: osolać. I Formy: 1) osole, osolisz, osoli, osolimy..., osolą; osól! osólcie! (nie: osol! osolicie!); osolony; osoliwszy; osolił, 2) osalam, osalasz, osala..., osalają; osalaj!; osalający; osalany; osalał, osalali. II Składnia: O. co. **Osoviały**, młm (męskoosob.) osoviałi.

Osowieć (dok.). Ob. Sowieć.

Osóbek (nie: osóbka) = osobność.

Wyrażenia i zwroty: 1) osóbki = oddzielne podawanie jedzenia, lepsze potrawy, które się komuś na osobności podaje; 2) na osóbkę = na osobności.

1. Nie noszę tych osóbek, bo to wywraca normalny tryb gospodarstwa. *Mp.*

Ospale, nie: ospało.

Ospalec — Formy: wlp ospalcze!, młm ci ospalecy, dlm tych ospalców.

Osrebrzyć (dok.) — osrebrzać (niedok.) I Formy: 1) osrebrzę, osrebrzysz, osrebrzy, osrebrzymy..., osrebrzą; osrebrz! (nie: osrebrzyj!), osrebrzcie!; osrebrzony, osrebrzeni; osrebrzywszy; osrebrzył, 2) osrebrzam, osrebrzasz, osrebrza..., osrebrzają; osrebrzaj!; osrebrzający; osrebrzany, osrebrzani; osrebrzał, osrebrzali. II Składnia: O. kogo, co.

Osromocić (dok.) — osromocąć (niedok.) lub osromacać, nie: osramacać. I Formy: 1) osromocę, osromocisz, osromoci, osromociemy..., osromocą; osromoc! osromoccie!; osromocony, osromoceni; osromociwszy; osromocił, 2) osromocam (osromacam), osromocasz (osromacasz)..., osromocają (osromacają). osromocaj! (osromacaj!); osromocający (osromacający); osromocany (osromacany); osromocał (osromacał). II Składnia: O. kogo, co — czym.

Ostać się (dok.) — ostawać się (niedok.). I Znaczenie i formy: 1) O. ś. = zostać się (lud.); ostanę się, ostaniesz się, ostanie się..., ostaną się; ostań się! ostanście się!; ostawszy się; ostał się, 2) O. ś. = utrzymać się, nie upaść, wytrwać, oprzeć się czemu: ostoję się, ostoisz się, ostoi się, ostoiimy się..., ostoją się; ostój się! ostóje się!; o-

stawszy się; ostał się, 3) w obu znaczeniach: ostawać się: ostaję się, ostajesz się, ostaje się..., ostają się; ostaj się!; ostajcie się!; ostawał się. II Składnia: 1) O. ś. komu, czemu = oprzeć się komu, czemu, 2) O. ś. przed kim, przed czym = obronić się przed kim, przed czym, 3) O. ś. przy czym = zachować co dla siebie.

1. Siłę i potęgę wolania tego nic się nie ostoi, nic się jej nie oprze. *Cyt. SW.* 2. Nie ostoję się przed najmocniejszymi. *Dyg.* 3. Nie ostoiimy się przy dotychczasowej naszej roli w społeczeństwie. *Kruczk.*

Ostateczność — I Formy: dlp tej ostateczności, młm te ostateczności, dlm tych ostateczności.

Zwroty: 1) doprowadzać lub przyprowadzać kogo do ostateczności. *SF*; 2) wpadać w ostateczność. *SF*; 3) chwycić się ostateczności; 4) przetrzącać się z jednej ostateczności w drugą. *SF*; 5) smutna ostateczność = smutna konieczność.

Ostateczny — Znaczenie: 1) O. = bezwzględnie ostatni, 2) O. (!) = nadzwyczajny, krańcowo wielki.

Wyrażenie: największa (nie: ostateczna) ostrożność.

Ostatek, dlp tego ostatka, rzadziej: ostatku.

Zwroty: 1) bronić się, walczyć do ostatka (nie: ostatku); 2) gonić ostatkami (z domysł. sił, majątku...).

Ostatni (nie: ostatny) — ostatnio. Ob. Ostatnio. Składnia: 1) O. z kogo lub spośród kogo, 2) O. wśród kogo lub między kim.

1. Ostatni z Horeszki dworzanów. *Mick.* 2. Wolał pierwszy być między szlachtą, niżli ostatnim między panami. *Kaczk. cyt. SW.*

Zwroty i wyrażenia: 1) (pierwszy) ostatni = jedyny, wyjątkowy; 2) ostatnie olejem świętym namaszczenie = ostatnie pomazanie; 3) ostatnia wola = testament; 4) ostatnia posługa = udział w pogrzebie; 5) ostatnia koszula, ostatni kawałek chleba, ostatni grosz = resztki mienia; 6) ostatnia wiadomość; 7) ostatnia moda; 8) ostatnia nędza; 9) ostatnia próba; 10) ostatnia cierpliwość; 11) ostatni (!) lub ten ostatni (!) = ten.

1. Bylbym ostatnim egoistą. *Orzesz.* Okazał się ostatnim chamem. *Wikt.* 11. Jechał ojciec z synem: ten (nie: ten ostatni) drzemał, a pierwszy palił cygaro. *Cyt. Krasn.* 71.

Ostatnio — Znaczenie: 1) O. = ostatnim razem, 2) O. = ostatnimi czasy.

1. Ostatnio wymieniona praca. *Cyt. SW.* 2. Przechodził różne koleje: ostatnio był urzędnikiem. *Cyt. SW.* Dawny klasztor, ostatnio dom pokuty. *Cyt. PJ 1, 124.* Jego oczy widziały wszystko, ostatnio zaś dostrzegły drobniutki rzadki liter. *Parand.*

Ostemplować (dok.) — ostemplowywać (niedok.). I Formy: 1) ostempluję, ostemplujesz..., jak: stemplować, 2) ostemplowuję, ostemplowujesz, ostemplowuje..., ostemplowują, rzadziej: ostemplowuję..., ostemplowują (nie: ostemplowujemy..., ostemplowujemy); ostemplowuj! rzadziej: ostemplowujaj! (nie: ostemplowujaj!); ostemplowujący, rzadziej: ostemplowujący (nie: ostemplowujący); ostemplowujący; ostemplowujący; ostemplowujący; ostemplowujący. II Składnia: O. co — czym.

Ostentacja — ostentacyjny — ostentacyjnie. **Ostęp**, dlp tego ostępu.

Ostoja — Formy: dlp tej ostoi, dlm tych ostoi, nie: ostoj.

Zwrot: być dla kogo lub komu ostoją = być dla kogo ucieczką lub osłoną.

Ostroga (zwykle w lm: ostrogi) — ostrogowy.

Zwroty: 1) wpić, dać koniowi ostrogi. *SF*; 2) spaść konia ostrogami. *SF*; 3) zdobyć złote ostrogi. *SF* = być pasowanym na rycerza, odnieść triumf.

1. Łatwo by szkapie ostrogi dać i zczychnąć. *Sienk.*

Ostrogski. Ob. **Ostróg**.

Ostrokoł — ostrokołowy, nie: ostrokolny; dlp tego ostrokołu.

Ostrołęka — ostrołęcki.

Ostrołuk — ostrołukowy; dlp tego ostrołuku.

Ostrosłup — ostrosłupowy lub ostrosłupny; dlp tego ostrosłupa.

Ostrowidz — Formy: dlp tego ostrowidza, młm ci ostrowidzowie lub ci (te) ostrowidze, dlm tych ostrowidzów, nie: ostrowidzy.

Ostrowiec — ostrowiecki.

Ostrożnie, nie: ostróżnie, ani: ostrożno, ani: ostrożno.

Ostrożnie poił Zbigniewa. *Ostr.*

Ostrożność — I Formy: dlp tej ostrożności, młm te ostrożności, dlm tych ostrożności. II Składnia: 1) **O.** w czym, 2) **O.** względem lub wobec kogo, czego.

1. Ostrożność w mowie. 2. Ostrożność względem wrogów.

Zwroty: 1) mieć się na ostrożności. *SF*; 2) zachować ostrożność. *SF*; 3) przedsiębrać środki ostrożności.

1. Musieli się mieć na ostrożności. *Kollt.*

Ostrożny, nie: ostróżny. Składnia: **O.** wobec kogo, czego, względem kogo, czego lub w stosunku do kogo, czego.

Ostrożny względem całego świata. *Sieros.*

Ostróg = ostrokoł forteczny; dlp tego ostrogu (SW. Łoś. N).

Ostróg — ostroski, ale: Ostrogski lub Ostroski (N) (nazwisko); dop. Ostroga.

Ostrów Mazowiecka — ostrowski. Formy: Ostrów Mazowiecka, Ostrowi Mazowieckiej..., Ostrowi Mazowiecką, w Ostrowi Mazowieckiej (JP 6, 61/2).

Ostrów Wielkopolski — ostrowski. Formy: Ostrów Wielkopolski, Ostrowa Wielkopolskiego, Ostrowi Wielkopolskiemu (ale: ku Ostrowi Wielkopolskiemu)..., Ostrowem Wielkopolskim, w Ostrowiu Wielkopolskim. **Ostrów ten** (arch.) = wyspa; dlp tego ostrowu (SW. Łoś. N).

(Słowiki) latają w gości na wspólne ostrowy. *Mick.*

Ostrugać (dok.) — ostrugiwać (niedok.). I Formy: 1) ostrugam, ostrugasz... lub ostruję, ostrujesz..., jak: strugać, 2) ostruguję, ostrugujesz, ostruguje..., rzadko: ostrugiwam, ostrugiwasz... (nie: ostrugiwuję, ostrugiwujesz...); ostruguj! lub ostrugiwaj! (nie: ostrugiwuj!, ani: ostrugiwywuj!); ostrugujący, rzadziej: ostrugiwający (nie: ostrugiwający); ostrugiwany; ostrugiwał. II Składnia: 1) **O.** co — czym — na czym = zestrugać co — z czego, np. korę z drzewa, 2) **O.**

co — czym — z czego = strugając obierać co — z czego, np. drzewo z kory. Ob. **Obrać**.

2. Bieda go z rozumu ostruga. *Wikt.*

Ostrużyna, zwykle w lm: ostrużyny; dlm tych ostrużyn.

Ostry — ostrzejszy, — ostro — ostrzej.

Zwrot: na ostro się zetrzeć.

Starli się na ostro. *Danił.*

Ostrz ten, częściej: **to ostrze**.

Zwrot: stawiać sprawę na ostrzu noża = doprowadzać sprawę do ostatecznego rozstrzygnięcia w jednym lub w drugim kierunku.

Ostrzec (dok.) — ostrzegać (niedok.). I Formy jak: dostrzec — dostrzegać. II Składnia i znaczenie: 1) **O.** kogo — czym = ostrzegając uprzedzić, zawiadomić kogo — o czym, 2) **O.** kogo — co do kogo, co do czego = ostrzegając dać komu uprzedzającą wiadomość o kim, o czym, 3) **O.** kogo — przed kim, przed czym = ostrzegając chronić kogo przed kim lub przed czym.

1. Ostrzegać kogo o grążącym niebezpieczeństwie. *SW.* 2. Ona go co do Tomaszka ostrzegała. *Dąbr.* 3. Baczne spojrzenie Zataja ostrzegło Kordysa przed zbyt łatwymi wnioskami. *Goet.*

Ostrzelać (dok.) — ostrzeliwać (niedok.), nie: ostrzelić — ostrzeliwać. Por. **Postrzelić** — **postrzeliwać**. I Formy: 1) ostrzelam, ostrzelasz, ostrzela..., ostrzelają (nie: ostrzelię, ostrzelisz, ostrzeli..., ostrzela); ostrzelaj! (nie: ostrzel!); ostrzelany, ostrzelani (nie: ostrzeloni, ani: ostrzeleni); ostrzelawszy; ostrzelał, ostrzelali, 2) ostrzeliwuję, ostrzeliwujesz, ostrzeliwuje..., ostrzeliwiuję lub ostrzeliwam, ostrzeliwasz, ostrzeliwa..., ostrzeliwiają (nie: ostrzeliuję..., ostrzeliują, ani: ostrzeliwywuję..., ostrzeliwywują); ostrzeliwuj! lub ostrzeliwaj!; ostrzeliwujący lub ostrzeliwający; ostrzeliwany; ostrzeliwał. II Składnia: 1) **O.** kogo, co — czym, nie: z czego ani za pomocą czego (na oznaczenie pocisków, które się przy strzelaniu wyrzuca i którymi się przeciwnika razi), 2) **O.** kogo, co — z czego (gdy się wymienia narzędzie strzelania).

1. Ostrzeliwać twierdzą ciężkimi pociskami (nie: z ciężkich pocisków). Ostrzeliwać miasto ciężkimi armatami (= pociskami wyrzucanymi przez ciężkie armaty). Według rady cioci, zaczęte tego pana ostrzeliwać ognistymi spojrzeniami. *Bańc. cyt.* *SW.* 2. Ostrzeliwać miasto z ciężkich armat.

Zwroty i wyrażenia: 1) ostrzelać się z czym = otrząsać się z czym, oswoić się z czym. *SW.*; 2) żołnierz ostrzelany = żołnierz przyzwyczajony do strzałów, zahartowany.

Ostrzeszów (nazwa miasta) — ostrzeszowski.

Ostrzeżenie o czym, co do kogo lub przed kim, przed czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: ostrzec).

Ostrzępić (dok.) — ostrzępiać (niedok.). I Formy: 1) ostrzępię, ostrzępisz, ostrzępi, ostrzępimy..., ostrzępią; ostrzęp! ostrzępiecie!; ostrzępiiony, ostrzępieni; ostrzępiwszy; ostrzępił, 2) ostrzępiam, ostrzępiasz, ostrzępia..., ostrzępiają; ostrzępiaj!; ostrzępiają.

cy; ostrzępiany, ostrzępiani; ostrzępiał, ostrzępiali. II Składnia: O. co.

Ostrzępiony = pokryty strzępami, będący w strzępach.

Ostrzyć (dok.), rzadziej: obstrzyć (nie: ostrzygnąć)—ostrzygać (niedok.) lub ostrzygiwać, rzadziej: obstrzygać. Formy: 1) ostrzygę, ostrzyżesz, ostrzyże..., ostrzygą; ostrzyż! ostrzyżcie!; ostrzyżony, ostrzyżeni; ostrzyższy; ostrzyżł, 2) ostrzygam, ostrzygasz, ostrzyga..., ostrzygają lub ostrzyguję, ostrzygujesz, ostrzyguje..., ostrzygują (nie: ostrzygiwam..., ostrzygiwiają, ani: ostrzygiwuję..., ostrzygiwują); ostrzygaj! lub ostrzyguj! (nie: ostrzygiwaj!, ani: ostrzygiwuj!); ostrzygający lub ostrzygujący (nie: ostrzygiwający, ani: ostrzygiwujący); ostrzygany lub ostrzygiwany; ostrzygał lub ostrzygiwał.

Ostrzyć (niedok.)—naostrzyć (dok.). I Formy: 1) ostrzę, ostrzysz, ostrzy, ostrzymy..., ostrzą; ostrż! ostrzcie!; ostrzący; ostrzony, ostrzeni; ostrzył, 2) naostrzę, naostrzysz..., jak: ostrzyć. II Składnia: 1) O. co — czym = ostrzyć co trąc czym, 2) O. co — o co = ostrzyć co trąc o co, 3) O. co — na czym = ostrzyć co trąc na czym.

1. Ostrzyć kosę osetka. 2. Sępy ostrzą dzioby o granity. *Mick. cyt. SW.* 3. Ostrzyć kosę na osetce.

Zwroty: 1) ostrzyć sobie zęby, apetyt na co = chcieć czego bardzo, przygotowywać się do porwania czego; 2) ostrzyć sobie na kim język = obmawiać kogo.

Ostrzyżyny (tylko w lm) = strzyżenie; dop. tych ostrzyżyn.

Ostudzający — ostudzająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot. działać na kogo ostudzająco.

Ostudzić (dok.) — ostudzać (niedok.). Formy: 1) ostudzę, ostudzisz, ostudzi, ostudziemy..., jak studzić, 2) ostudzam, ostudzasz, ostudza..., ostudzają; ostudzaj!; ostudzający; ostudzany, ostudzani; ostudzał, ostudzali.

Ostukać (dok.)—ostukiwać (niedok.). I Formy jak: odstukać — odstukiwać. II Składnia i znaczenie: O. kogo, co = wystukać kogo, co dookoła (przeważnie w celach badania lekarskiego).

Ostygnąć (dok.) — ostygać (niedok.), nie: ostygiwać. I Formy: 1) ostygnę, ostygniesz, ostygnie..., ostygną; ostygnij!; ostygnąwszy (nie: ostygłszy); ostygnął, ostygnąłem, ostygnęła, ostygnęli, szczęście: ostygł, ostygłem, ostygła, ostygli.

Nie przychodzisz na obiad, a tu wszystko ostygło. *Cyt. SW.* W Rokitnie już i legowiska po Tatarach ostygły. *Sienk. cyt. SW.*

II Składnia: 1) O. po czymś, z czegoś, co już przeminęło, 2) O. w czymś, co dopiero mija.

1. Hrabia miał czas ostygnąć z zapalu i gniewu. *Mick.* Ostygnał po pierwszym wrazeniu. 2. Nie pokazuj mu się, póki nieco nie ostygnie w gniewie. *Cyt. SW.*

Osunąć się (dok.) — osuwać się (niedok.) lub obsunąć się — obsuwać się. I Formy jak: sunąć — suwać. II Składnia: O. ś. z kogo, z czego.

Osunięcie, rzadko: osunięcie.

Osurowiały, młm (męskoosob.) osurowiali. Osurowieć. Ob. Surowieć.

Osuszyć (dok.) — osuszać (niedok.), rzadziej: obsuszyć — obsuszać. I Formy jak: zasuszyć — zasuszać. II Składnia: O. kogo, co — czym — z czego.

Kiedy oczy z płaczu osuszę? *Cyt. SW.*

Oswobodzić (dok.) — oswobadzać (niedok.) lub oswabadzać. I Formy: 1) oswobodzę, oswobodzisz, oswobodzi, oswobodzimy..., oswobodzą; oswobodź! oswobodźcie! (rzadziej: oswobodź! oswobodźcie!); oswobodzony, oswobodzeni; oswobodziwszy; oswobodził, 2) oswobadzam, oswobadzasz, oswobadza, oswobadzają (oswabadzam..., oswabadzają); oswobadzaj! (oswabadzaj!); oswobadzający (oswabadzający); oswobadzany (oswabadzany); oswobadzał, oswobadzali (oswabadzał, oswabadzali). II Składnia: 1) O. kogo, co — z czego = uwolnić kogo, co, wyciągnąć z czego, 2) O. kogo, co — od kogo, od czego = uwolnić kogo, co, ratując od kogo, od czego.

1. Oswobodził mię z tej niewoli. 2. Oswobodził kraj od nieprzyjaciół.

Oswoić (dok.) — oswajać (niedok.). I Formy: 1) oswoję, oswoisz, oswoi, oswoimy..., oswoją; oswoj! oswojcie! (nie: oswoj! oswojcie!); oswojony, oswojeni; oswoiwszy; oswoił, 2) oswajam, oswajasz, oswaja..., oswajają; oswajaj!; oswajający; oswajany, oswajani; oswajał, oswajali. II Składnia: O. kogo — z kim, z czym.

Oswojony z grozą. *Zerom.*

Oswoić się (dok.) — oswajać się (niedok.). I Formy jak: oswoić — oswajać. II Składnia: O. ś. z kim, z czym.

Oswoił się z Marią. *Święt.* Usiłuje z tym gruntem się oswoić. *Dąbr.*

Osychać. Ob. Oschnąć.

Osymp. Ob. Osep.

Osytać (dok.) — osypywać (niedok.) lub obsypać — obsypywać. I Formy jak: wysypać — wysypywać. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Oszacować (dok.)—oszacowywać (niedok.). I Formy: 1) oszacuję, oszacujesz, oszacuje..., jak: szacować, 2) oszacowuję, oszacowujesz, oszacowuje..., oszacowują, rzadziej: oszacowujęm, oszacowujesz. oszacowują..., oszacowująją (nie: oszacowuję..., oszacowująją); oszacowuj! rzadziej: oszacowuj! (nie: oszacowuj!); oszacowujący, rzadziej: oszacowujący (nie: oszacowujący); oszacowujący; oszacowujący. II Składnia: O. kogo, co — czym lub na co.

Oszacował to stu złotymi (lub na sto złotych).

Oszałały, m/m (męskoosob.) oszalali. Składnia: O. z czego, nie: czym.

Oszałały z bólu (nie: bólem) pustelnik. *Cyt. Szeffs. 23.* Mało nie oszaleje z bólu, z radości. *Cyt. SW.*

Oszaleć. Ob. Szaleć.

Oszalować (dok.) — oszalowywać (niedok.). I Formy: 1) oszaluje, oszalujesz, oszaluje..., oszaluja; oszaluji!; oszalowany; oszalowany; oszalował, 2) oszalowuję, oszalowujesz, oszalowuje..., oszalowują, rzadziej: oszalowiwam, oszalowiwasz, oszalowiwam..., oszalowiwają (nie: oszalowiwuję..., oszalowiwują); oszalowuj!, rzadziej: oszalowiwaj! (nie: oszalowiwuj!); oszalowujący, rzadziej: oszalowujący; (nie: oszalowiwujący); oszalowiwany; oszalowiwał. II Składnia: O. co — czym.

Oszalamiający lub **oszołamiający** (nie: oszełamiający) — oszołamiąco lub oszołamiąco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot: działać na kogo oszołamiąco.

Osząncować (dok.) — oszańcowywać (niedok.). I Formy: 1) oszańcuje, oszańcujesz, oszańcuje..., oszańcują; oszańcuj!; oszańcowany; oszańcowawszy; oszańcował, 2) oszańcowuję, oszańcowujesz, oszańcowuje..., oszańcowują, rzadziej: oszańcowiwam, oszańcowiwasz, oszańcowiwam..., oszańcowiwają (nie: oszańcowiwuję..., oszańcowiwują); oszańcowuj! rzadziej: oszańcowiwaj! (nie: oszańcowiwuj!); oszańcowujący, rzadziej: oszańcowujący; oszańcowujący; oszańcowiwany; oszańcowiwał. II Składnia: O. kogo, co — czym = otoczyć (otaczać) kogo, co szansem lub czymś do szanca podobnym.

Oszarpać = obszarpać.

Oszarpaniec, częściej: obszarpaniec; wlp oszarpaniec! (obszarpaniec!).

Oszczekać (dok.) — oszczekiwać (niedok.), rzadziej: obszczekać — obszczekiwać. I Formy jak: odszczekać — odszczekiwać. II Składnia i znaczenie: 1) O. kogo, co = szczekaniem otoczyć, biegając dokoła kogo szczekać, 2) O. kogo, co (tryw.) = obgadać kogo, co.

Oszczep, dlp tego oszczepu.

Oszczep (nie: oszczypkę, gwar.) = ser owczy góralski.

Oszczerca — oszczerczy. Formy: lp ten oszczerca, tego oszczercy, temu oszczercy, tego oszczercę, oszczercę!, tym oszczercą, o tym oszczercy; lm ci oszczercy, tych oszczerców, tym oszczercem, tych oszczerców, tymi oszczercami, o tych oszczercach. **Oszczerstwo**.

Zwrot: oszczerstwo rzucać na kogo.

Nie godzi się choćby na wroga takiego oszczerstwa rzucać. *Sienk.*

Oszczędnie, nie: oszczędno.

Oszczędność — oszczędnościowy. Składnia i znaczenie: 1) O. w czym = oszczędnościowe

ograniczenie się w czym, 2) O. na czym = oszczędnościowy zysk na czym.

Oszczędność w wydatkach. **Oszczędność** na świetle.

Zwroty: 1) oszczędności zaprowadzić. *SF*; 2) wziąć się na oszczędność (posp.).

Oszczędząć się (tylko w postaci niedok.) = nie narażać swoich sił, swojego zdrowia, swojego bezpieczeństwa. Formy jak: oszczędząć. Ob. **Oszczędzic**.

Oszczędzanie — Składnia: 1) O. kogo, czego = nienarażanie, chronienie kogo, czego, 2) O. na czym = oszczędnościowy zysk na czym.

Oszczędzić (dok.) — oszczędzać (niedok.). I Formy: 1) oszczędzę, oszczędzisz, oszczędzi, oszczędzimy..., oszczędzą; oszczędź! oszczędźcie!; oszczędzony, oszczędzeni; oszczędzawszy; oszczędził, 2) oszczędzam, oszczędzasz, oszczędza..., oszczędzają; oszczędzaj!; oszczędzający; oszczędzani, oszczędzani; oszczędzał, oszczędzali. II Znaczenie i składnia: 1) O. kogo, co = szanować, chronić kogo, co (zawsze, wszędzie i w całości), 2) O. kogo, czego (dopełniacz cząstkowy) = pilnować kogo, czego, czuwać nad kim, nad czym (co jakiś czas zwracając uwagę na jakąś część przedmiotu), 3) O. komu — czego, nie: co = chronić kogo przed czym, nie narażać kogo na co.

1. Oszczędział wojsko. *Cyt. PJ (1932), str. 122.* ... aby oszczędzić krew i izer. *Sierosz.* Trawniki nawet oszczędzasz. *Orzesz.* 2. Oszczędział grosza. *Cyt. PJ (1932) str. 122.* 3. By ci boleści oszczędzić. *Sienk.* Oszczędzaj głowom naszym piorunów. *Dyg.* Pragnie oszczędzić mu przykrości. *Święt.* Hasła, które mają im oszczędzić trudu i nieprzyjemności (nie: trud i nieprzyjemność). *Czas 4 III 35.*

Oszczypać (dok.), rzadko: oszczypnąć — oszczypywać (niedok.). I Formy: 1) oszczypię, oszczypiesz, oszczypie..., oszczypią; oszczyp! oszczypcie!; oszczypany; oszczypawszy; oszczypał, 2) oszczypuję, oszczypujesz, oszczypuje..., oszczypują (nie: oszczypyam..., oszczypywa..., oszczypywają, ani: oszczypiwuję..., oszczypiwuje..., oszczypiwują); oszczypuj!; oszczypujący; oszczypiwany; oszczypiwał. II Składnia: O. kogo, co = wyszczypać kogo, co dookoła.

Oszkalować (dok.) — oszkalowywać (niedok.). I Formy: 1) oszkaluje, oszkalujesz, oszkaluje..., oszkalują; oszkaluj!; oszkalowany; oszkalowawszy; oszkalował, 2) oszkalowuję, oszkalowujesz, oszkalowuje..., oszkalowują, rzadko: oszkalowiwam..., oszkalowiwam..., oszkalowiwają (nie: oszkalowiwuję..., oszkalowiwuje..., oszkalowiwują); oszkalowuj!, rzadko: oszkalowiwaj! (nie: oszkalowiwuj!); oszkalowujący, rzadko: oszkalowujący; (nie: oszkalowiwujący); oszkalowiwany; oszkalowiwał. II Składnia: O. kogo, co — przed kim.

Oszkaradzić (dok.) — oszkardzać (niedok.). I Formy: 1) oszkardzę, oszkardzisz, oszkardzi, oszkardzimy..., oszkardzą, jak:

szkaradzić, 2) oszkaradzam, oszkaradzasz, oszkaradza..., oszkaradzają; oszkaradzaj!; oszkaradzający; oszkaradzany; oszkaradzał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Oszkard (!) = oskard.

Oszklić. Ob. Szklić.

Oszlifować (dok.)—oszlifowywać (niedok.). I Formy: 1) oszlifuję, oszlifujesz, oszlifuje..., oszlifują..., jak: szlifować, 2) oszlifowuję, oszlifowujesz, oszlifowuje..., oszlifowują, rzadko: oszlifowuję..., oszlifowuję..., oszlifowują (nie: oszlifowuję..., oszlifowują); oszlifowuj! rzadko: oszlifowuj! (nie: oszlifowuj!); oszlifowujący, rzadko: oszlifowujący (nie: oszlifowujący); oszlifowujący; oszlifowują. II Składnia: O. co — czym — z czego.

Oszmiana — oszmiański.

Osznurować (dok.) — osznurowywać (niedok.). I Formy jak: odsznurować — odsznurowywać. II Składnia: O. kogo, co — czym = związać kogo, co dookoła sznurem lub czymś podobnym.

Oszołomić (dok.)—oszałamiać (niedok.) lub oszołomić, nie: oszełomić. I Formy: 1) oszołomię, oszołomisz, oszołomi, oszołomimy..., oszołomią; oszołom! oszołomcie!; oszołomiony, oszołomieni; oszołomiwszy; oszołomił, 2) oszałamiać, oszałamiasz, oszałamia..., oszałamiają (oszołomiam..., oszołomiają); oszałamiaj! (oszołomiaj!); oszałamiający (oszołomiający); oszałamiany, oszałamiani (oszołomiany, oszołomiani); oszałamiał, oszałamiali (oszołomiał, oszołomiali). II Składnia: O. kogo — czym.

Była oszołomiona tym niespodziewanym przyjęciem. *Bałuc. cyt. SW.* Miłość oszołomia. *Dyg.* Oszołomiony równie niespodziewanym, jak niesłusznym zarzutem. *Danił.* (Pośpiech) otrzeźwia lub oszałamia. *Parand.*

Oszołomieć (dok.), nie: oszełomieć. I Formy: oszołomieję, oszołomiejesz...; oszołomiej!; oszołomiały, oszołomiali; oszołomiawszy; oszołomiał, oszołomiali. II Składnia: O. od czego lub z czego (z tym samym różniczeniem znaczeniowym, co w czasowniku: obrzęknąć).

Oszołomienie, nie: oszełomienie.

Mimo oszołomienia zrozumiałem, że dobrze bije. *Choyń.*

Oszpecający — oszpecająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot: działać na kogo oszpecająco.

Oszpecić (dok.)—oszpecać (niedok.), rzadko: oszpetnić — oszpetniać. I Formy: 1) oszpeczę, oszpecisz, oszpeci, oszpecimy..., oszpeczę; oszpeć! oszpećcie!; oszpecony, oszpeceni; oszpeciwszy; oszpecił, 2) oszpecam, oszpecasz, oszpeca..., oszpecają; oszpecaj!; oszpecający; oszpecany, oszpecani; oszpecał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Oszpetniały, młm (męskoosob.) oszpetniali.

Oszpetnieć (dok.) — szpetnieć (niedok.).

Oszroniały, (męskoosob.) oszroniali.

Oszronić (dok.) — oszroniać (niedok.), nie: oszraniać. I Formy: 1) oszronię, oszronisz, oszroni, oszronimy..., oszronią; oszron! oszroncie!; oszroniony, oszronieni; oszroniwszy; oszronił, 2) oszroniam, oszroniasz, oszronia..., oszroniają; oszroniaj!; oszroniający; oszroniany, oszroniani; oszroniał, oszroniali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Oszukać (dok.)—oszukiwać (niedok.). I Formy: 1) oszukam, oszukasz, oszuka..., oszukają; oszukaj!; oszukany; oszukawszy; oszukał, 2) oszukuję, oszukujesz, oszukuję..., oszukują (nie: oszukiwam..., oszukiwa..., oszukiwają, ani: oszukiwuję..., oszukiwują); oszukuj!; oszukujący; oszukiwany; oszukiwał. II Składnia: 1) O. kogo — czym (gdy się wymienia środek oszustwa), 2) O. kogo — na czym (gdy się wymienia dziedzinę rzeczową lub wartość ilościową oszustwa).

1. Jeśliż czym kogo oszukał, tworako nagradzam. *Cyt. SW.* 2. Oszukać na warze, na koniach. *SW.* Oszukał mię na dwa złote.

Oszukaniec — oszukańczy (nie: oszukański), — oszukaństwo. Por. Oszust. Formy: wlp oszukańcze! młm ci oszukańczy, dlm tych oszukańców, nie: tych oszukańczy.

Oszust—oszustowski,—oszustwo. Por. Oszukaniec. Formy: wlp oszuście! młm ci oszuści, dlm tych oszustów.

Oszustwo — Składnia: 1) oszustwo kogo (gdy się wymienia osobę, która się dopuszcza oszustwa), 2) oszustwo kogo = oszukanie kogo (gdy się wymienia osobę, względem której dopuszcza się oszustwa), 3) oszustwo na kim, na czym = oszustwo zrobione na kim, na czym (gdy się wymienia osobę poszkodowaną lub rzecz, w zakresie której zostało dokonane oszustwo).

3. Dewaluacja jest oszustwem na oszczędzających. *Czas 19 III 36.*

Zwrot: oszustwo na szkodę czyją (!) = oszustwo kogo lub na kim.

Z powodu różnych oszustw, popełnionych w jednym z towarzystw (nie: oszustw na szkodę towarzystw...). *Cyt. Kr. I, 62.*

Oszyc (dok.) — oszywać (niedok.) = obszyć — obszywać.

Oś, młm te osie, rzadko: te osi.

Zwrot: być osią czego. *SF* = być ośrodkiem, koło którego wszystko się obraca.

Ościenny.

Wyrażenia: 1) naród ościenny; 2) sąsiad ościenny. *SW*; 3) wojna ościenna. *SW.*

Oścież ta = otwór w ścianie, przeznaczony na drzwi lub okno.

Zwrot: na oścież otworzyć co.

Ościowy,—ościsty. Znaczenie: 1) ościowy = związany z ością, należący do ości, mający własności ości, 2) ościsty = pełen ości.

1. Wyrostek ościowy. 2. Chleb ościsty.

Ość — ościowy,—ościsty. Ob. Ościowy; młm te ości, nie: oście.

Zwrot: stawać komu ością w gardle = w przykry sposób dawać o sobie znać, dawać się komu we znaki. Ob. Znak.

Oślepiający — oślepiająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Zwroty i wyrażenia: 1) działać na kogo oślepiająco; 2) oślepiająco jasny, oślepiająco biały, oślepiająco błyszczący.

2. Wielka ta masa w oświetleniu słońca oślepiająco błyszcząca. *Orzesz. cyt. SW.*

Oślepić (dok.) — oślepiać (niedok.). I Formy: 1) oślepię, oślepiysz, oślepi, oślepiemy..., oślepią; oślepi! oślepiecie!; oślepiiony, oślepieni; oślepiwszy; oślepił, 2) oślepiam, oślepiasz, oślepia..., oślepiają; oślepiający; oślepiiany, oślepiiani; oślepiał, oślepiali. II Składnia: **O.** kogo — czym.

Oślepieniec—Formy: wpl oślepieńcze!, młm ci oślepieńcy, dlm tych oślepieńców, nie: tych oślepieńcy.

Oślepy = ten, który oślepił; młm (męskosob.) oślepli.

Zwroty: 1) oślepy na jedno oko; 2) oślepy zemsta.

2. Oślepy zemstą runął na olbrzyma. *Wikt.*

Oślepnąć (dok.) — ślepnąć (niedok.).

Oślinić (dok.)—ośliniać (niedok.), rzadziej: obślinić — obśliniać. I Formy: 1) oślinię, oślinisz, oślini, oślinimy..., oślinią; oślin! oślinicie!; ośliniony, oślinieni; ośliniwszy; oślinił, 2) ośliniam, ośliniasz, oślinia..., ośliniają; ośliniają!; ośliniający; ośliniany, ośliniani; ośliniał, ośliniali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym = owałać kogo, co śliną lub czymś podobnym do śliny.

Oślizgły, obślizgły lub **oślizły, obślizły.**

Oślizły pień. *Wikt.*

Ośm. Ob. **Osiem.**

Ośmiać (dok.) — ośmiewać (niedok.) = wyśmiać — wyśmiewać.

Ośmielający — ośmielająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Zwrot: działać na kogo ośmielająco.

Ośmielić (dok.)—ośmielać (niedok.). I Formy: 1) ośmielę, ośmielisz, ośmieli, ośmielimy..., ośmielą; ośmiel! ośmielcie!; ośmielony, ośmieleni; ośmieliwszy; ośmielił, 2) ośmielam, ośmielasz, ośmiela..., ośmielają; ośmielają!; ośmielający; ośmielany, ośmielani; ośmielał, ośmielali. II Składnia: 1) **O.** kogo — do czego = przez dodanie śmiałości zachęcić kogo — do czego, 2) **O.** kogo — na co = odważyć kogo — na co, 3) **O.** kogo coś zrobić lub żeby co robił.

1. Do tego uczulno ośmielali. *Cyt. SW.* 2. Kto go na tak wielkie zachwałstwo ośmielił? 3. Ośmielił go, żeby mu wyznał całą prawdę.

Ośmielić się (dok.) — ośmielać się (niedok.). I Formy jak: ośmielić — ośmielać. II Składnia: 1) **O. ś.** do kogo, do czego = spoufalić się z kim, z czym, 2) **O. ś.** na co = odważyć się na co, 3) **O. ś.** co zrobić = odważyć się co zrobić.

1. Ośmielił się do niej. *Cyt. SW.* 2. Na to się nie ośmieli. *Stenk.* Jakże mógł ośmielić się na wyznanie? *Żerom.* 3. Jak się ośmielasz to zrobić?

Ośmieszający — ośmieszająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Jest to ośmieszająco głupia sprawa. *Mp.*

Ośmieszyć (dok.) — ośmieszać (niedok.). I Formy: 1) ośmieszę, ośmieszysz, ośmieszysz, ośmieszysz, ośmieszysz..., ośmieszą; ośmiesz! ośmieszcie!; ośmieszony, ośmieszeni; ośmieszysz, ośmieszysz, 2) ośmieszam, ośmieszasz, ośmieszają..., ośmieszają; ośmieszają!; ośmieszający; ośmieszany, ośmieszani; ośmieszal, ośmieszali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym.

Złośliwym dowcipem ośmieszal ofiary swoje. *Batuc. cyt. SW.*

Ośmioklasista, lepiej: **ośmioklasista** = uczeń ósmej klasy. Ob. **Ośmioklasista.**

Ośmioklasowy (nie: ośmioklasowy; ani: ośmiokłaśny).

Ośmioro — Formy i składnia jak: dziesięciuro.

Ośnieżyć (dok.)—ośnieżać (niedok.). I Formy: 1) ośnieżę, ośnieżysz, ośnieży, ośnieżymy..., ośnieżą; ośnież! ośnieżcie!; ośnieżony, ośnieżeni; ośnieżysz, ośnieżysz, 2) ośnieżam, ośnieżasz, ośnieża..., ośnieżają; ośnieżają!; ośnieżający; ośnieżany, ośnieżani; ośnieżał, ośnieżali. II Składnia: **O.** kogo, co — czym = dokoła pokryć kogo, co śniegiem lub czymś podobnym do śniegu.

Ośrodek, nie: ośródek; dlp tego ośrodku.

Oświadczenie.

Zwroty: składać oświadczenie; zgłaszać oświadczenie wobec kogo, czego, komu, czemu lub u kogo (nie u czego).

Może złożyć oświadczenie wobec urzędnika stanu cywilnego lub u właściwego duszpasterza. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Oświadczenie się (!) = wypowiedzenie sądu, zdania, opinii.

Przesłać statut do zaopiniowania (nie: do oświadczenia się). *Cyt. Kr. 2, 193.*

Oświadczyć (dok.) — oświadczać (niedok.), nie: oświarczyć — oświarczać. I Formy: 1) oświadczę, oświadczysz, oświadczy, oświadczy..., oświadczą; oświadcź! oświadcźcie!; oświadczony; oświadczywszy; oświadczył, 2) oświadczam, oświadczasz, oświadcza..., oświadczają; oświadczają!; oświadczaający; oświadczaany; oświadczał, oświadczałi. II Składnia: **O.** co — komu = oznajmić co — komu.

Oświadczyć się (dok.)—oświadczać się (niedok.), nie: oświarczyć się — oświarczać się. I Formy jak: oświadczyć — oświadczać. II Składnia i znaczenie: 1) **O. ś.** komu — z czym = wynurzyć się komu—z czym, 2) **O. ś.** za kim, za czym = opowiedzieć się za kim, za czym, wypowiedzieć swoją przychylność do kogo, do czego, 3) **O. ś.** w sprawie (!) = wypowiedzieć sąd w sprawie... (Kr. 2, 193).

1. Oświadczyłem się mu z gotowością przyjęcia mu z pomocą. 2. Musi się za jedną albo za drugą sprawą oświadczyć. *Stenk.* Qświadczałi się za Smotrem. *Kruczek.*

Oświadczyzny (nie: oświarczyzny) (tylko w lm) = oświadczenie się; dop. tych oświadczyn.

Oświata — Formy: *clp i mjsclp (w) oświacie, nie: (w) oświecie (JP 11, 186).*

Oświecić (dok.) — oświecać (niedok.), nie: oświć — oświcać. I Formy: 1) oświecę, oświecisz, oświeci, oświecimy..., oświecą; oświeć! oświećcie!; oświecony, oświeceni; oświeciwszy; oświecił, 2) oświecam, oświecasz, oświeca..., oświecają; oświecaj!; oświecający; oświecany, oświeceni; oświecał. II Znaczenie i składnia: 1) O. kogo, co = uczynić światłym, oświecić, 2) O. kogo, nie: co (przen.) = uczynić świadomym, uświadomić, objaśnić (tylko w zastosowaniu do człowieka) Por. Oświecić.

1. Słońce oświeca ziemię. Te oczy wielkie i czarne oświecały ją przejmującym blaskiem. *Orzesz.* 2. Oświecał mię w tych sprawach. Oświecił (nie: oświecił) tę sprawę wszechstronnie.

Oświecenie czego — czym.

Mizerne oświecenie jedną żarówką. *Grusz.*

Oświecić (dok.) — oświecać (niedok.). I Formy: 1) oświecę, oświecisz, oświeć, oświećmy..., oświeć!; oświećcie!; oświećmy!; oświećcie!; oświecony; oświeceni; oświecił; oświecił, 2) oświecam, oświecasz, oświeca..., oświecają; oświecaj!; oświecający; oświecany; oświeceni; oświecał. II Znaczenie i składnia: 1) O. kogo, co = uczynić światłym, rozjaśnić, 2) O. co, nie: kogo (przen.) = uczynić zrozumiałym, wyjaśnić (tylko w stosunku do spraw i zagadnień). Por. Oświecić.

1. Oświecone okienka. *Strug* Okno było oświecone małą lampką. *Iwasz.* 2. Myśl tę oświeciłło przypomnienie ich rozmowy. *Orzesz. cyt. SW.*

Oświeżyć (dok.) — oświeżać (niedok.) = odświeżyć — odświeżać.

Oświecić — oświecimski. Formy. Oświeć, Oświećm (nie: Oświećma), Oświećmiami..., w Oświećmiu (nie: w Oświećmie).

Otaborować (dok.) (rzadziej: otaborzyć) — otaborowywać (niedok.) I Formy: 1) otaboruję, otaborujesz, otaboruję..., otaboruję; otaboruj!; otaborowany, otaborowawszy; otaborował, 2) otaborowuję, otaborowujesz, otaborowuje..., otaborowują, rzadziej: otaborowuję, otaborowujesz..., otaborowują (nie: otaborowuję..., otaborowują); otaborowuj; rzadziej: otaborowuj!; otaborowujący, rzadziej: otaborowujący, otaborowywany; otaborowywał II Składnia: O. co — czym

Otakować (dok.) — taksować (niedok.)

Otarasować (dok.) — otarasowywać (niedok.) I Formy: 1) otarasuję, otarasujesz, otarasuję..., otarasują; otarasuj!; otarasowany; otarasowawszy; otarasował, 2) otarasowuję, otarasowujesz, otarasowuje..., otarasowują, rzadziej: otarasowuję..., otarasowują..., otarasowują (nie: otarasowuję..., otarasowują); otarasowuj; rzadziej: otarasowuj! (nie: otarasowuj!); otarasowujący, rzadziej: otarasowujący (nie: otarasowujący);

otarasowywany; otarasowywał. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Otargać (dok.) — otargnąć (jednokr.) — otargiwać (niedok.). Ob. Obtargać — obtargnąć — obtargiwać.

Otarty z czego.

Lud prosty, źle otarty z bałwochwalstwa. *Mochu.* Wyrażenia: 1) otarty w świecie = ten, kto nabrał doświadczenia i ogłady przez stosunki z ludźmi; 2) otarty = okrzęsany, mający ogładę towarzyską i kulturalną.

Otchłań, mlm te otchłanie, nie: te otchłani.

Myśl moja leci w otchłanie błękitu. *Mick. cyt. SW.*

Otluczony lub otluczony (tylko w lm).

Otluczony (otluczony) lnu, konopi

Otluc (dok.) — otlukać (niedok.) lub otlukiwać. I Formy jak: obtłuc — obtłukać — obtłukiwać. II Znaczenie i składnia: 1) O. co — czym = wyszczerbić co — czym, 2) O. co — o co = uderzyć co — o co, 3) O. kogo — czym (przen.) = tłukać obić kogo — czym. Por. Obtłuc.

Otłuścić (dok.) — otłuszczać (niedok.). I Formy: 1) otłuszczę, otłuszcisz, otłusci, otłuscimy..., otłuszczą; otłusć! otłusćcie!; otłuszczony, otłuszczeni; otłusciwszy; otłuscił, 2) otłuszczam, otłuszczasz, otłuszcza..., otłuszczają; otłuszczaj!; otłuszczający; otłuszczany, otłuszczani; otłuszczał, otłuszczali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Otoczony — Składnia: 1) O. kim, czym = obstawiony, okolony, mający dookoła siebie kogo, sąsiadujący z kim, z czym, 2) O. przez kogo = osaczony przez kogo, obleżony przez kogo.

1. Król otoczony dworem. Otoczony pochlebca mi. Szła otoczona swoimi wielbicielemi. (Kraina) otoczona ziemią (nie: przez ziemię) niemieckimi. *Cyt. Szeffs. 12.* 2. Zawszą otoczony przez wrogów, bronii się do upadłego.

Otoczyć (dok.) — otaczać (niedok.), nie: otoczać. I Formy: 1) otoczę, otoczysz, otoczy, otoczemy..., otoczą; otocz! otoczcie!; otoczony, otoczeni; otoczywszy; otoczył, 2) otaczam, otaczasz, otacza..., otaczają; otaczaj!; otaczający; otaczany, otaczani; otaczał, otaczali. II Składnia: O. (przy podmiotach oznaczających przedmioty ruchome i nieruchome) kogo, co — czym. Por. Okrzyżać.

Otoczył go tłum. Polankę otaczały sosny

Otóż, nie: otoż.

Otrąbić (dok.) — otrębywać (niedok.) (SW, N) lub otrąbywać (Łoś), rzadko: otrąbiać. I Formy: 1) otrąbię, otrąbisz, otrąbi, otrąbiemy..., otrąbią; otrąb! otrąbcie!; otrąbiony; otrąbiwszy; otrąbił, 2) otrębuję (otrąbuję), otrębujesz, otrębuje..., otrębują (nie: otrębywam..., otrębywa..., otrębywają, ani: otrębywuję..., otrębywuje..., otrębywują); otrębuj!; otrębujący; otrębywany; otrębywał. II Składnia: O. co = przy odgłosie trąb ogłosić co

Otrąbią nieomylnie trzy wyprawy na światła trzy strony. *Mick. cyt. SW.*

Otrębiany (rzadziej: otrębny) — otrębiasty

lub otrębiasty, — otrębowaty. Znaczenie: 1) otrębiany = związany z otrębami, mający własności otrąb, 2) otrębiasty (otrębiasty) = pełen otrąb, 3) otrębowaty = podobny do otrąb.

Otręby (zwykle w lm) — otrębiany, — otrębiasty, — otrębowaty. Ob. Otrębiany; dlm tych otrąb, rzadziej: otrębów, nie: otręb.

Otrętwiały (!) = odrętwiały.

Otrętwić (!) — otrętwiać (!) = odrętwić — odrętwiać.

Otrętwieć (!) = odrętwieć.

Otrucie = zakażenie śmiertelne. Por. **Zatrucie**.

Otruć (dok.)—otruwać (niedok.). I Formy: otruje, otrujesz, otruje..., otrują; otruj!; otruty; otruwszy; otruń, 2) otruwam, otruwasz, otruwa..., otruwają; otruwaj!; otruwający; otruwany; otruwali. II Składnia: O. kogo — czym.

Otrząskać się (dok.)—otrząskiwać się (niedok.). I Formy: 1) otrząskam się, otrząskasz się, otrząska się..., otrząskają się; otrząskaj się!; otrząskany; otrząskawszy się; otrząskał się, 2) otrząskuję się, otrząskujesz się, otrząskuje się..., otrząskują się (nie: otrząskiwam się..., otrząskiwa się..., otrząskiwają się, ani: otrząskiwuję się..., otrząskiwuję się..., otrząskiwuj się!, otrząskuj się; otrząskiwaj się). II Składnia: O. ś. z kim, z czym = oswoić się z kim, z czym.

Żołnierz otrząskany ze śmiercią. *Małacz*.

Otrząść (dok.) lub **otrząsnąć** (otrząchnąć) — otrząsać (niedok.), nie: otrząść—otrząsnąć—otrząsać. I Formy: 1) otrzącę, otrząsiesz, otrząsie..., otrząsą lub otrząsną, otrząśniesz, otrząśnie..., otrząsną; otrząść! otrząście! lub otrząśnij! otrząśnijcie!; otrząsiony lub otrząśniony; otrząśniesz lub otrząśnawszy; otrząś, otrząsiem, otrząsła, otrząśli lub otrząsnął, otrząsnąłem, otrząsnęła..., otrząsnęli, 2) otrząsam, otrząsasz, otrząsa..., otrząsają; otrząśaj!; otrząsający; otrząsany; otrząśaj. II Składnia: 1) O. co — z czego lub na czym = przez trzęsienie usunąć co — z czego lub na czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: odłupać co — od czego lub w czym) 2) O. co — z czego = przez trzęsienie oczyścić co — z czego.

1. Otrząśnij owoc z drzewa. *Cyt. SW.* 2. Już otrząśli wszystkie drzewa z owoców.

Otrząść się (dok.) lub **otrząsnąć** (otrząchnąć) — otrząsać się (niedok.). I Formy jak: otrząść — otrząsnąć — otrząsać. II Składnia: O. ś. z czego.

Otrząsał się z lepkości dotyku. *Ostr.* Otrząsnął się z przykrych wrażeń. *Dąbr.* Otrząsnął się z tych myśli. *Iwasz.* Otrząchnęła się. *Zaremb.*

Otrzeć (dok.) — ocierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Składnia: O. co — z kogo lub z czego = przez tarcie usunąć co — z kogo, z czego, 2) O. kogo

lub co — z czego = przez tarcie oczyścić kogo lub co — z czego, 3) O. kogo, co—czym = wytrzeć kogo, co — czym, 4) O. co — o co = wycierać przesuwając po wierzchu czego.

1. Otarł pot z czoła. 2. Otarł go z kurzu. 3. Otarł go dobrze ręcznikiem. 4. Otarł nogi o stomiankę. Otarł łokieć o ścianę.

Otrzeć się (dok.) — ocierać się (niedok.). I Formy jak: otrzeć — ocierać. II Składnia: 1) O. ś. z czego = przez tarcie oczyścić się z czego, 2) O. ś. o co = przechodząc musnąć kogo, co, dotknąć się z lekka kogo, czego, stykać się z kim, z czym, nabierać oglady przez zetknięcie się z kim, z czym.

1. Otarł się z potu. 2. Kto się o Radziwiłła otrze... *Sienk.* Ocierasz się o najlepsze towarzystwo. *Żerom.* Biegła ocierając się o kolana podchorążego. *Małacz.* Trzeba się o ludzi otrzeć. *Dąbr.* Otarł się ramieniem o futrynę. *Zaremb.*

Otrześć (dok.) — otrzepywać (niedok.). I Formy: 1) otrzeję, otrzepiesz, otrzeję..., otrzeją; otrzeję; otrzeję! otrzepcie!; otrzepany; otrzepawszy; otrześć, 2) otrzepuję, otrzepujesz, otrzepuje..., otrzepują (nie: otrzepywam..., otrzypywa..., otrzepywają, ani: otrzepywuje..., otrzepywuje..., otrzepywuja); otrzepuj!; otrzepujący; otrzepywany; otrzepywał. II Składnia: 1) O. co — z kogo lub z czego = przez trzepanie usunąć co — z kogo lub z czego, 2) O. kogo lub co — z czego = przez trzepanie oczyścić kogo lub co — z czego. Por. **Otrzeć**.

1. Otrześć kurz z palta. 2. Otrześć palto z kurzu.

Otrzewna (rzadziej: otrzewnia) — otrzewnowy. Formy: 1) ta otrzewna, tej otrzewnej, tej otrzewnej; tę otrzewną, tą otrzewną, o tej otrzewnej (odmiana przymiotnikowa. *Łoś*), 2) ta otrzewnia, tej otrzewni, tej otrzewni, tę otrzewnię, tą otrzewnią, w tej otrzewnie (odmiana rzeczownikowa).

Otrzeźwiający — otrzeźwiająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Zwrot: działał na kogo otrzeźwiająco. Wypadek ten podzielał na niego otrzeźwiająco.

Otrzeźwić (dok.) — otrzeźwiać (niedok.). I Formy: 1) otrzeźwię, otrzeźwisz, otrzeźwi, otrzeźwimy..., otrzeźwią; otrzeźwij!; otrzeźwiony, otrzeźwieni; otrzeźwiesz; otrzeźwił, 2) otrzeźwiam, otrzeźwiasz, otrzeźwia..., otrzeźwiają; otrzeźwiają!; otrzeźwiający; otrzeźwiany, otrzeźwiani; otrzeźwiał, otrzeźwiali. II Składnia: O. kogo — czym.

Otrzeźwić (dok.) — trzeźwić (niedok.).

Otrzymać (dok.) — otrzymywać (niedok.). I Formy: 1) otrzymam, otrzymasz, otrzymam..., otrzymają; otrzymaj!; otrzymany; otrzymawszy; otrzymał. 2) otrzymuję, otrzymujesz, otrzymuje..., otrzymują (nie: otrzymywam..., otrzymywa..., otrzymywają, ani: otrzymywuje..., otrzymywuje..., otrzymywuja); otrzymuj!; otrzymujący; otrzymywany; otrzymywał. II Składnia i znaczenie: 1)

O. kogo, co — od kogo = dostać kogo, co — od kogo, 2) **O. co** — u kogo = wyjednać co — u kogo.

1. Otrzymałem od niego list. 2. Otrzymał u niego łaskę.

Otto lub **Oton**, **Formy**: dop. Otona, cel. Otonowi.

Otucha, dlp tej otuchy, nie: otuchi. **Składnia**: **O.** w kim, w czym = nadzieja w kim, w czym.

Zwroty: 1) dodawać komu otuchy; 2) napelnić kogo otuchą. *SF*; 3) nabierać otuchy; 4) otucha w kogo wstępuje. *SF*; 5) z otuchą co robić.

1. Dodawać otuchy. *Sienk.* 2. Dodały mi otuchy. *Malacz.* 3. Nabierał otuchy. *Siedl.* 4. Wstąpiła otucha. *Sierosz.* 5. Natarli więc znowu z dobrą otuchą. *Sienk. cyt. SW.*

Otulić (dok.) — otulać (niedok.). **I Formy**: 1) otulę, otulisz, otuli, otulimy..., otulą; otuli! otulcie!; otulony, otuleni; otuliwszy; otulił, 2) otulam, otulasz, otula..., otulają; otulaj!; otulający; otulany, otulani; otulał, otulali. **II Składnia**: **O. kogo** — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: omotać, opakować).

1. Otulił się dobrze płaszczem. 2. Otulony w szubę, siedział starszy jegomości. *Siedl.*

Otumaniający — otumaniająco. **Ob. Kojący** — kojąco.

Oczy jej patrzyły, coś mówiąc tak otumaniająco... *Krasz. cyt. SW.*

Otumanić (dok.) — otumaniać (niedok.). **I Formy**: 1) otumanie, otumanisz, otumani, otumanimy..., otumania; otumań! otumańcie!; otumaniony, otumanieni; otumaniwszy; otumaniał, 2) otumaniam, otumaniasz, otumaniam..., otumaniają; otumaniaj!; otumaniający; otumaniany, otumaniani; otumaniał, otumaniali. **II Składnia**: **O. kogo** — czym.

Otwarty (nie: otworzony) — otwarcie. **Znaczenie i składnia**: 1) **O.** do kogo, do czego = pozwalający na przedostanie się do kogo lub do czego (gdy się wymienia osobę bądź rzecz, do której dzięki otwarciu wejścia można się dostać, lub czynność, którą dzięki otwarciu można wykonywać), 2) **O.** dla kogo lub dla czego (rzadziej: komu, czemu) = pozwalający na przedostanie się komu, czemu (gdy się wymienia osobę bądź rzecz, która dzięki otwarciu może się dokądś przedostać, albo czynność, która dzięki otwarciu może się rozwijać), 3) **O.** z kim lub wobec kogo = szczerzy wobec kogo, 4) **O.** (bez dopełn.) = stojący otworem, nierozstrzygnięty.

1. Stacja otwarta do przewozu przesyłek. *KJMK.* 2. Stacja otwarta dla ruchu. *KJMK.* świat mi był otwarty. *Mick. cyt. SW.* 3. Pani raczy być z nami otwarta. *Zerom.* 4. To kwestia otwarta. *Cyt. PJ 9, 98.*

Zwroty i wyrażenia: 1) dom otwarty = dom, w którym bywają częste przyjęcia; 2) list otwarty, nie: odkryty = list niezapieczętowany; 3) kredyt otwarty = przyznana możliwość korzystania z kredytu; 4) rachunek otwarty = rachunek, w którym można dopisywać nowe, ujemne bądź dodatnie pozycje; 5) widok otwarty = widok rozległy; 6) otwarte pole = rozległe pole; 7) otwarte mo-

rze = pełne morze; 8) na otwartym powietrzu = na wolnym powietrzu.

Otwieralny (nie: otworny) = dający się otwierać.

Otworowy (nie: otworny) — związany z otworem, należący do otworu. **Ob. Otwór.**

Otworzyć (dok.) — otwierać (niedok.). **I Formy**: 1) otworzę, otworzysz, otworzy, otworzymy..., otworzą; otwórz! otwórzcie!; otwarty (nie: otworzony); otworzywszy, rzadziej: otwarłszy (dawn.); otworzył, otworzyłem, otworzyła, otworzyli, rzadziej: otwarł, otwarłem, otwarła, otwarli (dawn.)

Otwarił się widok na laki. *Sierosz.* Znowu otwarłem oczy. *Nowak.* Nauczyciel otwarł katalog. *Nowak.* Kobieta otwarła drzwi. *Kruczk.* Drzwi przed nim otworzyły się. *Kruczk.* Przed Smotrem otwarła się nowa kadencja sejmu. *Kruczk.*

II Składnia: 1) **O.** co (gdy się wymienia przedmiot, który się otwiera), 2) **O.** do czego = otworzywszy dostać się do czego, 3) **O.** czym (gdy się wymienia narzędzie, którym się otwiera), 4) **O.** z czego (gdy się wymienia narzędzie, którym coś jest zamknięte). **Ob. Odemknąć.**

1. Z trudem otworzyłem tę szufladę. 2. Często otwierałem do tej szuflady. 3. Otworzyłem drzwi kluczem. 4. Otworzyłem drzwi z zatrasku. Otworzyłem drzwi z klucza.

Zwroty: 1) otworzyć testament; 2) otworzyć ogień = rozpocząć strzelanie; 3) otworzyć drogę = oddać do użytku drogę; 4) otworzyć posiadzenie; 5) otworzyć sklep = założyć sklep.

1. Otwarli testament. *Dąbr.* 2. Otworzyli rzesistą palbę. *Malacz.*

Otwór — otworowy. **Forma dlp tego otworu.** Zwroty: 1) stać otworem przed kim, przed czym; 2) zostać co otworem.

Zamku podwoje stały otworem. *Mick.* Pod nami lata stoją otworem. *Zerom.* Stoi przed nim otworem praca. *Dąbr.*

O tyle. Ob. Na tyle.

Znał się o tyle na stuczeniach. *Dąbr.*

Owad, dlp tego owadu.

Owca — owieczka, — owczy, — owczarz, — owczarnia. **Formy**: 1) młm ci owczarze, dlm tych owczarów lub owczarzy, 2) młm te owczarnie, dlm tych owczarni.

Zwroty: 1) zbląkana owieczka. *SF*; 2) wilk w owczej skórze. *SF*; 3) owczy pęd. *SF*.

Owdowiały, młm (męskoosob.) owdowiali.

Owdowieć. Ob. Wdowieć.

Owdzie lub **ówdzie** (PA).

Owędzić (dok.) — owędzać (niedok.). **I Formy**: 1) owędzę, owędzisz, owędzi, owędzimy..., owędzą; owędź! owędźcie!; owędzony; owędziwszy; owędził, 2) owędzam, owędzisz; owędza..., owędzają; owędzaj!; owędzający; owędzany; owędzał. **II Składnia**: **O. kogo, co** — czym.

Owiał (dok.), rzadziej: owionąć — owiewać (niedok.). **I Formy**: 1) owieję, owiejesz, owieje..., owieją; owiej!; owiany, owiani; owiawszy; owiał, owiali, rzadziej: owieli, 2) owionę, owioniesz..., owioną; owioncie!; owionięty; owionąwszy; owionął, owionęli, 3) owiewam, owiewasz, owiewa..., owiewają; owiewaj!; owiewający; owiewany; owie-

wał, owiewali. II Składnia: O. kogo, co — czym.

Owiało nas świeżym powietrzem.

Owiany czym, rzadziej: przez co.

Widzę przed sobą jakąś przestrzeń długą, owianą mgłami. *Roman. cyt. SW.* Z martwych wzgórków, owianych przez mietlicę, płynię woń ziół *Zerom.*

Owijać (dok.) — owijać (niedok.) = obwijać — obwiązywać.

Owić lub **owinać** (dok.) — owijać (niedok.), rzadziej: obwić—obwijać. I Formy: 1) owinę, owiniesz..., rzadko: owiję; owiń!, rzadziej: owij; owity lub owinięty; owinawszy; owinał, owinałem, owinieli, rzadko: owiń, owilem, owili, 2) owijam, owijasz...; owijaj!; owijający; owijany; owijał. Znaczenie i składnia: O. kogo, co — czym lub w co = osnuć, oblec, okryć kogo, co — czym (tylko w stylu uroczystym, z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: omotać czym lub w co). Por. **Owinać**.

Józef ciało Pańskie prześcieradłem czystym obwił. *Cyt. SW.* Tęcze Ciebie owija. *Wysp. cyt. SW.* Oto idzie mąż młody i wiedzie swoją poślubioną, owitą ślubną zastaną. *Wysp. cyt. SW.* Owity tumanami mgły. *Wikt.* Głowe owinięta warkoczem śmiało wystawiła na gorąco słońca. *Orzesz.*

Owies—owsiany, nie: owsiany. Formy: dlp tego owsa (o roślinie na pniu), tego owsu (o ziarnie), mlm te owsy, nie: te owse.

1. Stały owsy po polach. *Zerom.* 2. Gryząc suchar owsiany. *Stasz.*

Zwroty: skrzynka na owies; worek na owies.

Owinać (dok.) — owijać (niedok.) lub obwinać — obwijać. Ob. **Obwinać**. Por. **Owić**. **Owionać**. Ob. **Owiać**.

Owisnąć (dok.) — owisnąć (niedok.) = obwisnąć — obwisać.

Owładnąć (dok.) — owładać (niedok.), rzadziej: owładywać. I Formy: 1) owładnę, owładniesz, owładnie..., owładną; owładnij!; owładnięty; owładnąwszy; owładnął, owładnąłem, owładnęła, owładnęli, 2) owładam, owładasz, owładam..., owładają, rzadziej: owładuję..., owładują (nie: owładywam..., owładują, nie: owładywuję..., owładywują); owładaj!, rzadziej: owładuj! (nie: owładywaj! owładywuj!); owładający, rzadziej: owładający (nie: owładywający, owładywujący); owładany, rzadziej: owładwany; owładał, rzadziej: owładawał. II Składnia: O. kogo, co lub kim, czym.

1. Myśli rozum owładnie. *Mick. cyt. SW.* Jakaś dziwna żądza owładnęła mię całkowicie. *I. Dąbr.* 2. Konfederacje owładnęły resztą województw. *Cyt. SW.*

Owłosić (dok.) — owłoszać (niedok.), rzadko: owłaszać. Formy: 1) owłoszę, owłosisz, owłosi, owłosimy..., owłoszą; owłoś!; owłoszony lub owłosiony (JP 9, 60); owłosiwszy; owłosił, 2) owłoszam, owłoszasz, owłoszą..., owłoszają; owłoszaj!; owłoszany, owłoszani; owłoszał, owłoszali.

Na twarzy, owłosionej siwiejącą bródą. *Kruczk.*

Owłosiec. Ob. **Włosiec**.

Owłosienie lub **owłoszenie**.

Owoc—owocowy,—owocny (Ob. **Owocny**)—owoczarz -- owocarnia. Formy: 1) dlp tego owocu, nie: owoca; mlm te owoce, nie: te owocy, 2) mlm ci owoczarze, dlm tych owocarów lub owocarzy, 3) dlm tych owocarni, nie: owocarni.

Zwroty: 1) owoce wydawać, rodzić, nie: przynosić. *Krasn. 74;* 2) owoc zakazany: *SF*

Owocny,—owocowy. Znaczenie: 1) owocowy = związany z owocami, właściwy owocom, rodzący owoce, 2) owocny = (przen.) wydający owoce (o pracy), skuteczny.

Owóz (PA), nie: owoz.

Owrzodziaty, mlm (męskoosob.) **owrzodziali**.

Owrzodzić. Ob. **Wrzodzić**.

Owsiany. Ob. **Owies**.

Ozdoba — ozdóbka,—ozdobny,—ozdobowy. Znaczenie: 1) ozdoby = związany z ozdobą, właściwy ozdobie, 2) ozdobny = będący ozdobą, ozdabiający.

Ozdobić (dok.) — ozdabiać (niedok.), nie: ozdobiac. I Formy: 1) ozdobię, ozdobisz, ozdobi, ozdobimy..., ozdobią; ozdób! ozdóbcie!; ozdobiony, ozdobieni; ozdobiwszy, ozdobił, 2) ozdabiam, ozdabiasz, ozdabia..., ozdabiają; ozdabiaj!; ozdabiający; ozdabiany, ozdabiani; ozdabiał, ozdabiali. II Składnia: O. kogo, co — czym, rzadziej: w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: ubrać kogo, co — czym lub w co).

1. Włos ozdabia głowę. *Mick.* Literki ozdobione zawijaskami. *Goet. 2.* Pomiedzy obiciami, w jakie cały przedpokój był ozdobiony. *Reym.*

Ozdrowiać. Ob. **Zdrowieć**.

Ozdrowiały, mlm (męskoosob.) **ozdrowiali**.

Ozdrowić (dok.)—ozdrowiać (niedok.). Formy jak: uzdrowić — uzdrowiać.

Ozdrowienie=rekonwalescent. Formy: wlp ozdrowieńcze!, mlm ci ozdrowieńcy, dlm tych ozdrowieńców, nie: tych ozdrowieńcy.

Oziębiający — oziębiać. Ob. **Kojący**—kojąco.

Zwrot: działać, wpływać oziębiająco. Ten widoczny zamiar wzruszenia wpływa właśnie oziębiająco na widzów. *Cyt. SW.*

Oziębić (dok.) — oziębiać (niedok.). I Formy: 1) oziębię, oziębisz, oziębi, oziębimy..., oziębią; ozięb! oziębcie! (nie: oziąb! oziąbcie!); oziębiony, oziębieni; oziębiwszy; oziębił, 2) oziębiam, oziębiasz, oziębia..., oziębiają; oziębiaj!; oziębiający; oziębiany, oziębiani; oziębiał, oziębiali. II Składnia i znaczenie: 1) O. kogo, co — czym = ochłodzić kogo, co — czym, 2) O. kogo — do czego = zniechęcić kogo — do czego.

1. Powietrze oziębione północnym wiatrem. 2. Oziębił go do tej sprawy. *Mp.*

Ozięble, rzadziej: oziębło.

Ozimina — oziminy lub oziminowy

Ozimy — oziminy.

Zboże ozime, ozimenne lub oziminowe.

Ozionać (dok.) (nie: oziac)—oziewać (niedok.). I Formy jak: wyzionać — wyziąć —

wyziewać. II Składnia: **O.** kogo, co — czym = owiać kogo, co — czym.

Ozłonał go ciepłym wydechem.

Ozłocić (dok.) — ozłacać (niedok.), nie: ozłocać. Formy: 1) ozłocę, ozłocisz, ozłoci, ozłocimy..., ozłocą; ozłoc! ozłociciel!; ozłocony; ozłociwszy; ozłocił, 2) ozłacam, ozłacasz, ozłaca..., ozłacają; ozłacaj!; ozłacający; ozłacał.

Oznajmić (dok.) — oznajmiać (niedok.), rzadko: oznajmować (dawn.). I Formy: 1) oznajmie, oznajmisz, oznajmi, oznajmimy..., oznajmią; oznajmij! oznajmiciel, rzadko: oznajm! oznajmiciel!; oznajmiony; oznajmivszy; oznajmił, 2) oznajmiam, oznajmiasz, oznajmia..., oznajmiają; oznajmiaj!; oznajmiający; oznajmiany; oznajmiał, oznajmiali, rzadko: oznajmuje..., oznajmują; oznajmuj!; oznajmujący; oznajmowany; oznajmował. II Składnia: **O.** komu — co (rzadko: kogo) lub o kim, o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: mówić co lub o czym, opowiadać co lub o czym).

1. Oznajmiłem mu o tym wszystkim. 2. Sługa oznajmił gości. *Sienk.*

Wyrażenie: tryb oznajmujący, nie: oznajmiający.

Oznajmienie czego lub o czym.

Oznajmienie sporu. *Cyt. Kr. 2, 273.*

Oznaka — Składnia: **O.** czemu = znak, znamię, objaw czego. Por. Odnaka za co.

Zwrot: z oznakami czego = z objawami czego. Z oznakami zadowolenia. *Prus.*

Ozór, nie: ozor; dlp tego ozora, nie: ozoru. **Ozwać się** (dok.) — ozywać się (niedok.) = odezwać się — odzywać się.

Ożenek (posp.) = małżeństwo z kobietą. Ob. Zamażpójście.

Obliczył sobie, że mu ten ożenek pójdzie na rękę. *Goet.* Przed ożenkiem jej (!) z Zatajem. *Goet.* = przed zamażpójściem jej za Zataja

Ożenić. Ob. Żenić.

Ożeniony z kim lub żonaty z kim.

Ożłopać się (dok.) — ożłopywać się (niedok.). I Formy: 1) ożłopię się, ożłopiesz się, ożłopie się..., ożłopią się; ożłop się! ożłopcie się!; ożłopany, ożłopawszy się; ożłopał się, 2) ożłopuję się, ożłopujesz się..., ożłopują się (nie: ożłopywam się..., nie: ożłopywuję się); ożłopuj się!; ożłopujący się, ożłopował się. II Składnia: **O.** ś. czym lub czego.

Ożłopał się mlekiem (mleka).

Ożóg, dlp tego ożoga.

Ożreć się — ożerać się (nie: ożyrać się) = obezreć się — obżerać się. I Formy jak: zeżreć — zżerać. II Składnia: 1) **O.** ś. czego = zeżreć czego aż do przesyty, 2) **O.** ś. czym = żrać przesyć się czym.

Ożyć (dok.) — ożywać (niedok.). Formy jak: odżyć — odżywać.

Ożyna (prow.), lepiej: jeżyna.

Ożywiający — ożywiająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot: działać, oddziaływać, wpływać ożywiająco.

Ta deklaracja ożywiająco podziałała na wszystkich. *Krasz. cyt. ŚW.*

Ó

Ósmoklasista, gorzej: ósmioklasista. Formy: lp ten ósmoklasista, tego ósmoklasisty, temu ósmoklasiście, tego ósmoklasistę, ósmoklasisto! tym ósmoklasistą, o tym ósmoklasiście; lm ci ósmoklasiści, tych ósmoklasistów, tym ósmoklasistom, tych ósmoklasistów...

Ósmoklasowy — ósmoklasista. Por. Ósmioklasowy. Znaczenie: 1) ósmoklasowy = be-

dący w ó s m e j (licz. porządk.) klasie, należący do ósmej klasy, 2) ósmioklasowy = mający o s i e m (licz. główn.) klas.

1) ósmoklasowy program nauki = program nauki przeznaczony dla ósmej klasy; 2) ósmioklasowy program nauki = program nauki obejmujący osiem klas.

Ów, owa, owo, nie: owe.

Ówczesny, nie: ówczesny.

P

Pacha — Formy: dlp tej pachy, nie: pachi; młm te pachy, nie: pachi.

Zwrot: pod pachą = wsunawszy co pod pachę. Z geślą albo z gitarą pod pachą. *Berent.* Z parasolem pod pachą szedł ku wyjściu. *Grusz.*

Pachciarz — pachciarski, — pachciarstwo. Formy: młm ci pachciarze, dlm tych pachciarzy, rzadziej: pachciarzów.

Pachnący, nie: pachniący.

Pachnące kwitną lasy. *Mick.* Donice z pachnącymi ziółkami. *Mick.*

Pachnać lub pachnieć. I Formy: pachnę,

pachniesz, pachnie..., pachną; pachnij! pachnący (nie: pachniący); pachnął, pachnęła (rzadziej: pachła), pachnęło (rzadziej: pachło), pachnęli (rzadziej: pachli) lub pachniał, pachniała, pachnieli. II Składnia: **P.** czym.

Z lip pachy miody. *Konop. cyt. ŚW.* Siarką od nich w izbie pachniało. *Sienk.* Pachnie wiosna. *Reym.* Jezioro pachnęło. *Weyss.* Las pachnął żywicą. *Weyss.* W stancyjce pachnęło naftaliną. *Kruczk.* Dokoła pachnie ciastkami. *Dąbr.* Ciastka pachniały rumem. *Dąbr.* Pachniało deszczem. *Dąbr.* Pachniało maclierzanką. *Kunc.* Pachniało tu czystością i zdrowiem. *Choyn.*

Zwroty: 1) coś komuś pachnie = ktoś na coś ma chętkę; 2) komuś czymś pachnie = ktoś coś wyczuwa, czegoś się domyśla.

Pachlo mu to. *Krasz. cyt. SW.* 2. Pachnie mi to zdrada.

Pacholek — Formy: dlp tego pacholka, młm ci pacholcy lub te pacholki.

Pacht (nie: pakt, pachta) = dzierżawa, аренда, opłata za dzierżawę. Ob. Pakt; dlp tego pachtu.

Zwroty: 1) wypuścić co w pacht. *SW.*; 2) siedzieć gdzieś na pachcie. *SW.*

Pacierz — paciorek. Ob. Paciorek. I Formy: dlp tego pacierza; młm te pacierze, dłm tych pacierzy, rzadziej: pacierzów. II Składnia: P. za kogo, za co.

Zwroty: 1) pacierz na intencję kogo. czego; 2) mówić, odmawiać pacierz; 3) odprowadzić pacierze (nie: pacierz); 4) klepać pacierz = odmawiać bezmyślnie pacierz; 5) znać, umieć jak pacierz = znać co dobrze; 6) powtarzać za panią matką pacierz = powtarzać co za kim, nie mieć własnego zdania; 7) jak amen w pacierzu = na pewno; 8) w jeden pacierz, w kilka pacierzy = w bardzo krótkim przeciągu czasu; 9) nie ma pacierza = bardzo niedawno temu.

1. Zmów pacierz na intencję rodziców. 2. Wspomnij o mnie i racz czasem zmówić pacierz za mnie. *Mick. cyt. SW.* 3. Odprowadź pacierze. *Iwasz.* 4. Stary praktyk, znający wojnę jak pacierz. *Siemk.* 5. Nie nie umie, chyba za panią matką pacierz zmówić. *Cyt. SW.* 6. Nie minie cię to, jak amen w pacierzu. *Cyt. SW.* 7. W kilka pacierzy po tym wróciła. *Siemk. cyt. SW.*

Paciorek (nie: paciorek) — pacioreczek. Znaczenie: 1) P. = mały pacierz, 2) P. = gałka w różnaku, służąca do liczenia pacierzy, 3) P. = koralik, perełka.

Paciorka (!) = paciorek = koralik.

Packa, nie: paczka. Znaczenie: 1) P. = patka do ubijania kapusty, 2) P. = klapka na muchy. Ob. Paczka.

Packać lub **peckać**, rzadziej: paćkać, pećkać. I Formy: packam, packasz, packa..., packają; packaj!; packany; packań. II Składnia: P. kogo, co — czym lub w czym.

Paczka (nie: packa) = mała paka. Ob. Paka. **Paczyć** (niedok.). Por. Patrzyć. I Formy: paczę, paczysz, paczy, paczymy...; pacz! paczmy!; paczył. II Składnia: P. co.

Padać (niedok.) — paść (dok.). I Formy: 1) padam, padasz, pada..., padają; padaj!; padający; padał, 2) padnę, padniesz, padnie..., padną; padnij!; padniesz; padł, padłem, padli. II Składnia i znaczenie: 1) P. na co = padać na powierzchnię czego, 2) P. w co = padać w środek czego, 3) P. (tylko w postaci dok.) gdzie — od czego = polec.

1. Padł na kamienie. *Wikt.* 2. Zaczęty padać o wioskę bomby. *Zerom.* 3. Obaj padli w powstaniu. *Nowak* Dwóch padło od moich strażników. *Strug.*

Zwroty: 1) padać na kolana, padać na twarz, padać na głowę; 2) padać komu do nóg; 3) paść trupem; 4) deszcz pada lub pada (z domysł.: deszcz), śnieg pada.

1. Lud pada na twarz. *Zerom.* 2. Padła mamie do nóg. *Kad.* 3. O mało nie padła trupem. *Dąbr.* 4. Padało cała noc.

Padalec — Formy: wlp padalce!; młm te padalce, dłm tych padalców, nie: tych padalcy.

Padół, dlp tego padolu.

Zwroty: padół placzu = ziemia; na tym padole placzu; z tego padotu placzu.

Padwa — padewski.

Wyrażenie: święty Antoni Padewski.

Paiza ta (nie: ten paiz) = mała metalowa tarcza.

Pajac, dłm tych pajaców, rzadko: pajacy PJ 35/6, 203.

Pająk, nie: pawuk (prow. lit.); dlp tego pajaka. Znaczenie: 1) P. = gatunek owadu, 2) P. = złodziej, okradający strychy domów.

Wyrażenie: pajak nocny = złodziej okradający nocą strychy.

Pajda lub **pajdyga** (nie: bajda, ani: pajd) posp. = duża kromka chleba.

Wynieśli chleba pajdę i do tego cztery grosze. *Dyg. cyt. SW.*

Pajęczyna, nie: pawuczuna (prow.), ani: pajęczyna.

Paka — Składnia: 1) P. na co = paka przeznaczona na co, 2) P. do czego (nie: dla czego) = paka służąca do czego, 3) P. od czego = paka wzięta od czegoś, do czego była zwykle używana, 4) P. czego = paka czymś wypełniona, 5) P. z czym = paka czego (w tym jednak wypadku zwraca się główną uwagę nie na zawartość, lecz na samą pakę), 6) P. po czym lub z czego, 7) P. z czego = paka zrobiona z czego. Ob. Butelka, Flaszka, Naczynie, Pudełko.

1. Paka na węgiel. Paki na książki. *Kr.* 1, 78. 2. Paka do noszenia węgla. 3. Paka od węgla. 5. Paka z węglem. 6. Paka z węgla (lub po węglu).

Pakamer (!) = składnica.

Pakier (!) = tragarz, bagażowy, numerowy (na stacjach kolejowych).

Pakiernia (!) = przechowalnia (bagaży).

Pakiet, (nie: paket) — pakiecik, nie: pakietek (dawn.). Por. Paznokiec — paznokietek. Formy: dlp tego pakietu, młm te pakiety, nie: pakietka.

Pakować (niedok.). I Formy: pakuję, pakujesz, pakuj..., pakują; pakuj!; pakujący; pakowany; pakował. II Składnia: 1) P. kogo, co — do czego lub w co = wciskać, wrzucać kogo, co — do czego lub w co, 2) P. kogo, co — w czym = układać kogo, co — w czym. Ob. Chować. Pchać. Ukryć.

1. Pakować palec do gęby. *SW.* Pakować w nos tabakę. *SW.* 2. Pakuje pośpiesznie w kuferku. *Mp.* **Pakować się** — Znaczenie: 1) P. = pakować swoje rzeczy na wyjazd, 2) P. = pchać się, tłoczyć się.

1. Ja się już pakowałem na wyjazd. *Weyss.* 2. Nie pakuj się, bo tu tak ciasno. *Cyt. SW.*

Pakt — Formy: dlp tego paktu, młm te pakty lub pakta.

Wyrażenie: pakta konwenta lub pacta conventa. *Łoś.*

Pakuły (zwykle w lm); dop. tych pakulów, nie: pakul.

Pakunek — pakuneczek; dlp tego pakunku.

Palacz — Formy: dlp tego palacza, młm ci palacze, dłm tych palaczy, rzadziej: palaczów.

Paladium, nie: palladium. Formy: lp to pa-

ladium, tego paladium, temu paladium..., Im te paladia, tych paladiów (odmienia się jak: gimnazjum).

Palant = pałka do podbijania piłki; dlp tego palanta.

Zwrot: grać w palanta.

Palcat = pręt, laska; dlp tego palcata.

Zwrot: bić się w palcaty. Por. bić się na szable.

Młodzież na dziedzińcu biła się w palcaty. *Mick.*

Palcowy, — palczasty, nie: palczaty. Ob. **Paliec**. Znaczenie: 1) palcowy = związany z palcem, należący do palca, właściwy palcowi, 2) palczasty = opatrzonej palcami; podobny do palców rozchodzących się z dłoni.

Palce — paluszek, — palcowy, — palczasty. Formy: dlp tego palca, wlp palcu! mlm te palce, dlm tych palców, rzadko: tych palcy.

Zwroty i wyrażenia: 1) wielki palec, wskazujący palec, średni palec, serdeczny (pierścionkowy) palec, mały palec; 2) palec Boży, nie: Boży palec; 3) w czymś jest palec Boży = (z *Moż.* 8, 19) = w czymś jest ślad woli Bożej; 4) na palcach chodzić, biec, skradać się, na palce się wspinać = nic nie robić; 6) wytykać, pokazywać kogo palcami = znieważać kogo; 7) patrzeć na co przez palce = nie zwracać na co uwagi; 8) znać kogo, co jak swoje dziesięć palców = znać kogo, co doskonale; 9) maczać w czym palce = być współtwórcą lub współwinowajcą czego; 10) wyssać z palca = dawać nieuzasadnione rzeczowo informacje; 11) na owinięcie palca = trochę; 12) można co policzyć na palcach = jest czegoś mało; 13) nie chcieć do czego palca przyłożyć; 14) sam jeden jak palec.

4. Skradała się na palcach. *Żerom.* Obie na palcach podeszły. *Dąbr.* Wspiął się na palce. *Parand.* 5. On palcem nie kiwnie, a ona koło wszystkiego tańczy. *Dąbr.* Palcem poruszyć nie umieją. *Dąbr.* 6. Wytykali palcami. *Żerom.* 7. Patrzy się na to przez palec. *Nowak.* 8. Rycerz znający wojnę, jak swoje dziesięć palców. *Siemk.* 11. Mityjesze mnie choć na owinięcie palca? *Siemk.* 13. Nie chciał do tego palca przyłożyć. 14. Jestem sam jeden jak palec. *I. Dąbr.*

Palic — palarnia, — palacz. I Formy: 1) palę, palisz, pali, palimy..., palą; pal! palcie!; palący; palony, paleni; palił, 2) dlm tych palarni, 3) dlm tych palaczy, rzadziej: palaczów. II Znaczenie: 1) P. (dok.: zapalić) = rozniecać ogień; niszczyć ogniem, 2) P. (dok.: palnąć). Ob. **Palnąć**, 3) P. (dok.: zapalić) = palić papierosa, cygaro lub fajkę. III Składnia: P. co — czym — na co = ogniem, wznieconym przy pomocy czegoś, obracać na co.

Cały dom spalił na popiół. Spaliła je na węgiel. *Żerom.*

Zwroty: 1) on jest palący (! posp.) = on pali (z domysł.: papierosa, cygara lub fajkę) w znaczeniu czasu teraźn. lub ogólnego (to znaczy pali w chwili, gdy jest o tym mowa lub pali w ogóle, ma zczywać palenia), 2) palić fajkę, cygaro, ale: papierosa. *JP 11, 160*; 2) palić w piecu węglem, koksem, drzewem, słomą, papierami...; 3) palić kogo na stosie, na ogniu = uśmiercać kogo na stosie, na ogniu; 4) palić kogo ogniem = rozpalać, rozgrzewać kogo ogniem (zwykle przen.: ogień zazdrości, miłości, nienawiści).

Palić się — Znaczenie i składnia: 1) P. ś. (bez dopełn.) = gorzeć, świecić się, 2) P. ś. do kogo, do czego (przen.) = gorąco pożądać kogo, czego.

1 Na stoliku paliła się przykręconym płomy-

klem ta sama lampa. *Danił.* 2. Ja się tam do niej nie palę. *Sterosz.*

Zwroty: 1) robota się pali komu w rękach = ktoś szybko wykonywa robotę; 2) ziemia się komu pali pod nogami = ktoś nie może ustać, spiesz się; 3) komuś się pali w głowie lub komuś pali się głowa = komuś powstają gorące, ale niedowarzone myśli; 4) pali się komu głowa (żart.) = ktoś jest rudy.

1. Robota paliła mu się w rękach. *Ork. cyt. SW.* 2. Kasztelanowi paliła się ziemia pod nogami. *Kaczk. cyt. SW.* 3. Paliło mu się za młodu w głowie.

Paligon (!) = poligon. Ob. **Poligon**.

Paliwoy (!) = opałowy (Kr. 2, 242).

Palma — palemka, — palmisty, — palmowy. Ob. **Palmisty**; dlm tych palm, nie: palem.

Zwrot: palma pierwszeństwa. *SF.*

Palmisty (nie: palmiasty), — palmowy. Znaczenie: 1) palmowy = odnoszący się do palmy, należący do palmy, właściwy palmie, 2) palmisty = podobny do palmy, obfitujący w palmy.

Palnąć (dok.) — palić (niedok.). Ob. **Palić**. I Formy: palnę, palniesz, palnie..., palną; palnij!; palnąwszy; palnął, palnąłem, palnęła, palnęli. II Znaczenie i składnia: 1) P. z czego = dać ognia, strzelić, 2) P. czym — w co = uderzyć.

1. Z muszkietów palą. *Cyt. SW.* 2. Palnął pięścią w stół. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) palnąć mowę, kazanie, głupstwo; 2) pal-go licho! pal-go diabli! pal-go szesć (z domysł.: diabłów); 3) palnąć kieliszek, kubek wódki, wina... *SW.*

1. Nie omieszka palnąć kazańka. *Sterosz.* 2. Pal szesć! umre, bo umrę, ale powiem! *Cyt. SW.* 2. Palił kubek półgarncowy jednym oddechem. *Kaczk. cyt. SW.*

Palonik (! prow.) = garnek kamienny (IGD). **Palto** to lub ten palto — paltocik, rzadziej: paletko. Formy: lp to palto (ten paltot), tego palta (tego paltota), temu paltu (temu paltotowi)...; Im te palta (te paltoty), tych palt (tych paltotów), tym paltom (tym paltotom)....

Na tyle okretu widać było czarne paltoty. *Siemk.* W paltocie i w kaszkiecie. *Prus.* W paltocie. *Kunc.* Spód palta. *Kunc.* Wydobywszy list z kieszeni paltota. *Prus.*

Pała. Ob. **Pałka**.

Wyrażenie: gola pała = lysa głowa. Nie pozwól, aby nas fryzjer strzygł tak na golą pałę. *Nowak.*

Pałać — I Formy: pałam, pałasz, pała..., pałają; pałaj!; pałający; pałał. II Znaczenie i składnia: 1) P. od czego = buchać żarem, być rozpalonym, 2) P. czym (przen.) = płonąć, dyszeć, tchnąć czym.

1. Pała od gniewu. *Cyt. SW.* 2. Pałać żądzą, chciwością, miłością, gniewem, nienawiścią.

Pałasz — pałasik. Formy: dlp tego pałasza, młm te pałasze, dlm tych pałaszy, rzadziej: pałaszków.

Pałata (!) = izba, izba skarbowa (z ros. ka-ziennaja pałata).

Pałak, nie: pałęk. Formy: dlp tego pałaka, młm te pałaki.

Pałka — pałeczka. Formy: dlp tej pałki, cłp tej pałce, młm te pałki.

Pamflet — pamflecista, dlp tego pamfletu.

Formy: pamflecista, jak: humanista.

Pamiątka — pamiątkowy. Składnia: 1) P. po kim, 2) P. z czego (gdy się wymienia okres czasu lub jakieś wydarzenie).

1. Pamiątki po panu Adamie. *Zapol.* 2. Bukietek, pamiątka z mego pierwszego balu. *Zapol.*

Zwroty: 1) na wieczną pamiątkę lub ku wiecznej pamiętce (arch.); 2) dać komu — co na pamiątkę.

1. Ku wiecznej rzeczy pamiętce zapisuje to wdzięczny staruszek. *Berent.*

Pamięciowy, — pamiętny, — pamiętliwy, — pamiątkowy. Znaczenie: 1) pamięciowy = oparty na pamięci, przechowywany w pamięci lub w pamięci wykonywany, 2) pamiętny = niezatarty w pamięci, godny pamięci, 3) pamiętliwy = posiadający zdolność długiego pamiętania (zwykle: doznanych uraz lub w ogóle rzeczy przykrych), 4) pamiątkowy = dany na pamiątkę.

Pamięć — pamięciowy, — pamiętny, — pamiętliwy. Składnia i znaczenie: 1) P. kogo, czego lub o kim, o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: pamiętać; niekiedy różnice te się zacierają), 2) P. na co = wzgląd na co, 3) P. do czego = zdolność pamiętania czego.

1. Pamięć dawnych zwycięstw. *Kraśni.* Przez pamięć ścisłego stosunku w czasach młodości. *Święt.* Zniewały mi pamięć tego świata. *Zerom.* Pamięć przeszłości. *Bartk.* — Pamięć o rzeczach. *Słow.* Pamięć o ich czynach. *Dyg.* Pamięć o latach dawnych. *Matacz.* 2. Pamięć na świadectwie łaski. *Mick.* Przez pamięć na cnotliwego ojca wyiał wiele łez. *Cyt. SW.* 3. Nie mam pamięci do tytułów. *Dąbr.*

Zwroty: 1) pamięć czego lub o czym żyje; 2) odczywać w pamięci; 3) tkwić komu w pamięci, być komu w pamięci lub na pamięci; wrzucić się komu w pamięć, stawać komu w pamięci; 4) zatrzeć się w pamięci lub z pamięci wypaść, wyjść, wywietrzeć z pamięci; 5) pamięć kogo, czego lub o kim, o czym się zacierają; 6) przywracać lub przywołać komu co na pamięć, wbić, wrzucić komu co w pamięć, zapisać komu co w pamięci; 7) wracać komu na pamięć; 8) uznawać pamięć czego lub o kim, o czym; 9) sięgnąć pamięcią w przeszłość; 10) mieć kogo, co w pamięci lub na pamięci, zachowywać kogo, co w pamięci, zapisać lub zakarbować co sobie w pamięci; 11) coś przychodzi na pamięć; 12) kuć na pamięć; 13) z pamięci = bez pomocy pisma; 14) na pamięć; 15) bez pamięci = bez opamiętania, niepowściągliwie; 16) krótka, kurza (tryw.) pamięć, obra pamięć, lękalna pamięć; 17) jeśli mię pamięć nie myli, nie zwodzi; 18) za świętej pamięci; 19) brać na siebie pamięć o czym; 20) za pamięci czyjejs = w okresie czasu, który czyjaś pamięć ogarnia; 21) od świętej pamięci = od dawna.

1. Pamięć żyje w sercach. *Matacz.* 2. Odżyły mu w pamięci wszystkie kary. *Prus.* 3. ...bo mi w pamięci tkwia. *Kad.* Agnisi wrzasił się w pamięć dzień... *Dąbr.* Cała scena stanęła mi w pamięci. *Zapol.* 4. Tego w pamięci nie zatrzeć! *Cyt. SW.* 5. Nie zatarta się pamięć jej śmierci. *Kraśni.* 6. ...przywiodły Niechcicom na pamięć dawne miejsca. *Dąbr.* 7. Wszystko wróciło ci na pamięć. *Kraśni.* 8. Wznowiliśmy pamięć naszej dawnej przyjaźni. 9. Jak słęgnię pamięcia, nigdy mi się nic podobnego nie zdarzyło. 10. Świeża hańba szych chartów mieli na pamięci. *Mick.* Każdy zapisywał sobie w pamięci ujmującą postać profesora. *Parand.* Zakarbujcie sobie i to dobrze w pamięci. *Danił.* 11. Nigdy mi nic podobnego na pamięć nie przychodziło. 12. Pozostać kuć to na pamięć. *Dąbr.* 13. Z pamięci wymieniam całą kla-

se po alfabecie. *Nowak.* 14. Umielem to wszystko na pamięć. 15. Gdy ich ujrzała zajetych bez pamięci hasaniem... *Dąbr.* 16. Jego pamięć spraw ludzkich była kurza. *Berent.* 19. O jej życiu i potrzebach pamięć na siebie biore. *Cyt. SW.* 21. Rzecz to już zatępiona od świętej pamięci. *Cyt. SW.*

Pamiętać (niedok.) — zapamiętać (dok.). I Formy: pamiętam, pamiętasz, pamięta..., pamiętają; pamiętaj; pamiętający; pamiętamy; pamiętał. II Składnią i znaczenie: 1) P. kogo, co = trzymać, zachowywać kogo, co w pamięci, 2) P. o kim, o czym = trzymać, zachowywać kogo lub co w pamięci z troską o niego lub o nie (niekiedy różnica między pierwszym a drugim znaczeniem się zacierają), 3) P. na kogo, na co = mieć wzgląd na kogo, na co, 4) P. co zrobić = nie zaniedbać co zrobić, 5) pamiętać, że..., 6) pamiętać, kto był, co robił... lub co się działo; pamiętać kiedy, gdzie, jak... kto lub co było..., 7) nie pamiętać, czy kto był lub co było.

1. Pamiętała swoich. *Strug.* Pamiętała każde jego słowo. *Zerom.* 2. Pamiętał o sobie. *Mick.* Klaniaj się, żeby pamiętał o tobie. *Prus.* O wszystkim musi zawsze pamiętać. *Strug.* O tym nie pamiętam. *Naik.* Czy pani pamięta o swym zdrowiu? *Naik.* Będę pamiętał o tym. *Dąbr.* Skreślił w stronę domu, o którym nie pamiętał tyle lat. *Iwasz.* One tak dobrze o nim pamiętały. *Iwasz.* Nikt tu o mnie nie pamięta. *Iwasz.* 3. Pamiętał na skałę Wawrocha. *Kraśni.* Nie myślała o niczym, nie pamiętała na nic, tylko całowała. *Reym.* 4. Pamiętał dowieść mi o tym. *Stasz. cyt. SW.* 5. Pamiętam, że winielem ci wdzięczność. 6. Nie pamiętam, kiedy się to stało, jak się to stało, gdzie się to działo. *Cyt. SW.* 7. Nie pamiętam, czy mi to powiedział. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) pamiętać co, jak dzisiaj = pamiętać dobrze, jakby to było dzisiaj; 2) pamiętać co jak przez mgłę = pamiętać co niedokładnie.

Pamiętał jak dzisiaj. *Iwasz.*

Pamiętliwy. Ob. Pamięciowy.

Pamiętnik — Znaczenie: 1) P. = opowiadanie o wypadkach, których się było współuczestnikiem lub współczesnikiem, 2) P. = (!) zabytek przeszłości, pomnik (dawn.).

1. Pamiętniki Jana Chryzostoma Paska. 2. Piramidy egipskie to częściej chwaty pamiętniki. *Stasz. cyt. SW.* Pierwszemu z carów, co te zrobił cuda, druga carowa pamiętnik stawiała. *Mick.* (tu: pamiętnik jest zapewne świadomym rusycyzmem, por. ros. pamiatnik = pomnik).

Pamiętny. Ob. Pamięciowy. Składnia i znaczenie: 1) P. kogo, czego = pamiętający kogo, co, 2) P. na kogo, na co = mający wzgląd na kogo, na co, 3) P. kim, czym = godny pamięci, sławny dzięki komu, dzięki czemu, 4) P. dla kogo = ten, co utkwiał w czyjejs pamięci.

1. Pamiętna przestróg. *St. Potoc.* Pamiętny cęlu. *Dyg.* 2. Jak gdyby była pamiętną na swoje obowiązki żona. *Naik.* 3. Obracała głowę na pamiętne szelestem krzaki agresowane. *Mick.* 4. Pamiętny dla stolicy dzień. *Matacz.*

Pan—panicz,—panek. I Akcent: Pa'n Bóg, ale: pan Ja'n) (JP 1, 225). II Formy: lp ten pan, tego pana, temu panu, tego pana, panie! tym panem, o tym panu; lm ci panowie, tych panów... III Składnia: (szyk wyrazów): 1) Pan Bóg, Pan Jezus, ale: Chrystus Pan, 2) pan hrabia, ale: książe pan.

Zwroty: 1) być panem kogo, czego = być wiad-

ca kogo, czego, byc zwierzchnikiem kogo, czego; 2) być panem nad kim, nad czym = panować nad kim, nad czym; 3) za pan brat = familiarnie, poufale; 4) pan z panów; 5) pan całą gębą; 6) dwóm panom służyć; 7) jaśnie (z domysł.: wielmożny) pan, nie: jasny pan. Ob. Pani.

2 Kuba nad Maćkiem „cały pan”. *Kad.* 3. Za pan brat przepijają. *Dyg.* 7. Wezmę od jaśnie pana łakę *Prus.*

Panaceum — Formy jak: liceum.

Pancerz — Formy: młm te pancerze, dlm tych pancerzy, rzadziej: pancerzów.

Panegiryk—panegirysta lub panegirzysta,—panegiryzm. Formy: 1) panegirysta, jak: humanista, 2) dlp tego panegiryzmu.

Panew ta, nie: ta panwia; dlp tej panwi.

Panewka.

Zwrot: spalić na panewce = nie udać się.

Pani — I Formy: lp ta pani, tej pani, tej pani, tę panią, pani! tą panią, o tej pani; lm te panie, tych pań, tym paniom..., tymi paniami (nie: pañmi)... II Składnia: (szyk wyrazów): pani matka, pani siostra, pani hrabina, ale: księżna pani.

Zwroty: 1) proszę pani (nie: proszę panią) = zechce pani słuchać, proszę zwrócić uwagę (wyrazy wtrącone, których często używamy, rozmawiając z kobietami); 2) proszę panią = zapraszam panią, zanoszę do pani prośbę o co; 3) stara pani (nie: pani stara) = tylna część ciała ludzkiego, zart. pod wpływem pomieszanія łac. anus = staruszka i anus = kieszka odbytowa); 4) starsza pani (nie: stara pani) = wiekowa pani, matka pani domu; 5) jaśnie (z domysł.: wielmożna) pani, nie: jasna pani.

1. Proszę też pani, nic nie wiadomo, kiedy egzamin? *Zerom.* 5. Jaśnie pani jest w swoim pokoju. *Prus.*

Panicz — Formy wlp paniczu! młm panicze, dlm tych paniczów, nie: tych paniczy.

Zwrot: jaśnie (z domysł.: wielmożny) panicz.

Podaj krymkę jaśnie paniczowi. *Prus.*

!a'nika, nie: pani'ka.

Zwroty: 1) szeryć, ślać panikę; 2) ulegać, poddawać się panice.

Panna — panienka, — paniński; dlm tych panien.

Zwroty: 1) panna do wzięcia; 2) panna na wydaniu; 3) panna ze wsi, z towarzystwa; 4) podbić pannę; 5) panna młoda = obulbienica idąca do ślubu, ale: młoda panna = panna pierwszej młodości; 6) stara panna (nie: panna stara) = panna podeszła w wieku.

1. Tunia, panna do wzięcia. *Iwasz.* 2. W dwóch domach były panny na wydaniu. *Zapol.* 3. Trudno było by (ja) nazwać panną z wyższego towarzystwa. *Orzesz.* 4. Podbił pannę, jak tylko stał się sławny. *Goet.*

Panonía (nie: Pánonia) — panoński.

Panoptykon ten lub ten panoptyk albo to panoptykum (panopticum). Formy: 1) dlp tego panoptykonu lub tego panoptyku, 2) to panoptykum, jak: gimnazjum.

Panorama ta, nie: to panoraria, ani: ten panoram (JP 13, 18).

Panować — I Formy: panuję, panujesz, panuje..., panują; panuj!; panujący; panował. II Składnia: P. nad kim, nad czym.

Umie panować nad sobą. *Dyg.* Poczynała panować nad jego czynami. *Iwasz.* Twórca dzisiejszy panuje nad niezliczoną mocą pojęć. *Przybysz.*

Panowanie nad kim, nad czym.

Odzyskało panowanie nad sobą. *Zapol.*

Zwroty: 1) objąć panowanie. *SF*; 2) rozciągać panowanie. *SF*; 3) pod panowanie zagarnąć, podbić. *SF*; 4) pod panowanie się dostać. *SF*.

Pantalyk.

Zwrot: zbić kogo z pantalyku. *SF* = zdezoriontować, odebrać zdolność spokojnego kierowania przebiegiem myślowym.

Panterka = perliczka.

Słychać było dziamolenie panterek. *Zaremb.*

Pantofel — pantoflarz. Formy: 1) dlp tego pantofla, 2) dlm tych pantoflarzów lub pantoflarzy.

Zwroty: 1) trzymać kogo pod pantoflem. *SF* = poddać kogo własnym domowym rządom; 2) siedzieć pod pantoflem u kogo, *SF* = poddać się czymś domowym rządom.

2. Zona mnie do niczego nie dopuszcza; pod pantoflem siedzę. *Orzesz.*

Pantomima lub pantomina — pantomimista lub pantomimik — pantomimiczny.

W tej pantominie wszyscy się oszukują. *Zapol.*

Państwo — I Znaczenie i formy: 1) P. = organizacja polityczna, blp to państwo, mjsclp w tym państwie, np. w państwie polskim, 2) P. = para małżeńska, zbiór osób; blp tych państwa, mjsclp o tych państwu, np. o państwu Krasieńskich. II Składnia: P. = para małżeńska, zbiór osób: ci szanowni państwo przybyli, nie: to szanowne państwo przybyło. Ob. *Rzeczowniki zbiorowe na -stwo.

Oboje państwo Janostwo byli już u okna. *Orzesz.* Państwo siedzieli za granicą. *Sienk.* Psy gonity swoich małych państwa. *Kunc.* Najmocniej szanownych państwa przepraszam. *Weyss.* Zaklinam państwa. *Perz.*

Papier (nie: papir) — papierowy, — papiernia, — papiernik — papierniczy. Ob. Papierniczy. I Formy: 1) dlp tego papieru, 2) dlm tych papierni, II Składnia: 1) P. na co = papier przeznaczony na co, 2) P. do czego, nie: dla czego = papier służący do czego, 3) P. od czego = papier wzięty od czegoś, do czego bywa zwykle używany, 4) P. po czym lub z czego = papier pozostały po czym, zdarty z czego, odwinęty z czego, 5) P. z czego = papier zrobiony z czego. Por. Butelka.

Zwroty: 1) papier pod numerem = papier znajdujący się pod numerem...; 2) papier za numerem... = papier wydany, wystany za numerem...; 3) papier czysty = papier nielinowany. *KJMK*; 4) papiery czyjeś idą w górę, *SF* = ktoś zdobywa lepsze dla siebie widoki powodzenia.

Papierniczy, — papierowy, nie: papierzany. Znaczenie: 1) papierniczy = odnoszący się do papiernika, związany z papiernikiem, tworzony przez papiernika, 2) papierowy = związany z papierem, właściwy papierowi.

Zwrot: przemysł papierniczy lub papierowy. *JP* 20, 84.

Papieros, blp ten papieros lub tego papierosa, blm te papierosy.

Zwroty: 1) palić, dać, kupić, robić... papierosa, ale: papierosy; 2) zapalić papierosa lub papieros.

Palili papierosa. *Reym.* Palili papierosy. *Reym.* Zapalił ciagle gasnącego papierosa. *Reym.* Zapalił papierosy. *Dąbr.* Palili papierosa. *Dąbr.* Zaczął palić swoje ulubione papierosy. *Dąbr.* Wyjął papierosa. *Grusz.* Łatwiej w Polsce o dobry talent, niż o dobrego papierosa. *Makusz.* 2. To prawda — odrzekł zapalając papierosa. *Perz.*

Papierośnica, nie: portycygar.

Papież (nie: papiż) — papista. Formy: 1) młm ci papieże, dlm tych papieży, rzadko: papieżów, 2) lp ten papista, tego papisty, temu papieście..., lm ci papiści, tych papiśtów...

Papla ten i ta. Formy: lp ten (ta) papla, tego (tej) papli, temu (tej) papli, tego (tej) papłę, papło! tym (tą) paplą, o tym (tej) papli; lm te paple, tych papli, tym papłom... Paproć ta, nie ten; młm te paprocie.

Pa'przyka lub papry'ka.

Papuas, młm ci Papuasi.

Papuć, nie: papucz; dlp tego papucia.

Papuga — papużka, — papuzi.

Para (= woda w stanie lotnym) = parować = zamieniać się w stan pary (o wodzie).

Ob. Parować.

Zwroty: 1) stać pod parą = być gotowym do ruchu, do pracy; 2) robić co całą parą = robić co z całych sił; 3) co pary w piersiach = co tchu w płucach, szybko.

3. Co pary w piersiach czmychał przed siebie. *żerom.*

Para (= dwójka tworząca całość) — parzysty, — parować = dobierać do pary. Ob. Parować.

Zwroty: 1) chodzić z kim w parze; 2) chodzić parami; 3) szukać sobie pary; 4) dobrać sobie parę.

1. Dobra wola nie zawsze z obowiązkiem chodzi w parze. *Sienk.* Imię, z którym zawsze zwycięstwo szło w parze. *Sienk.*

Para'bola lub parabola.

Parac się czym lub z czym.

Parac się na serio z geografją. *Goet.* Paramy się literatura. *Ostr.*

Parada.

Zwroty: 1) z paradą = z szykiem; 2) wielka parada! *SF* = nic wielkiego; 3) całej parady, *SF* = wszystkiego razem; 4) wzięci komu w paradę = stawac w poprzek czymś zamiarom.

1. Wtedy pies nawet szedł na obiad z paradą. *Bartk.*

Paradoks — paradoksyista. Formy: 1) dlp tego paradoksu; 2) paradoksyista, jak: humanista

Paradyz, dlp tego paradyzu.

Parafia — parafialny, — parafianin. Formy: 1) dlp tej parafii, dlm tych parafii, 2) parafianin, jak: mieszczanin.

Paragraf (w umowie); dlp tego paragrafu. Ob. Artykuł. Punkt.

Paralela — paralelizm. Formy: 1) dlp tej paraleli, dlm tych paralel lub paraleli, 2) dlp tego paralelizmu.

Paraliż, nie: paleryż; dlp tego paraliżu.

Paraliżować (niedok.) (nie: paleryżować) — sparaliżować (dok.). Formy: 1) paraliżuję..., paraliżują; paraliżuj!; paraliżujący; paraliżowany; paraliżował, 2) sparaliżuję, jak: paraliżuję.

Paraliżujący — paraliżująco. Ob. Kojący — kojaco.

Zwrot: działać na kogo, na co paraliżująco.

Parantela. Ob. Parentela.

Parasol ten, nie: ta parasol, ani: ten (ta) pa-

razol. Formy: dlp tego parasola, młm te parasole, dlm tych parasoli.

Parawan, dlp tego parawanu lub parawana (SW).

Zwrot: służyć komu za parawan, *SF* = być dla kogo zastoną.

Parazyt (!) = pasożyt.

Parcela ta, nie: ta parcel.

Minał plebanie potem parcelę ogrodzoną. *Kruczk.*

Parch — parchaty. Znaczenie i formy: P. = wyrzut na skórę, dlp tego parchu.

Parcjalny (!) — Znaczenie: 1) P. = częściowy, 2) P. = stroniczy.

Pardon, dlp tego pardonu.

Zwrot: bez pardonu = bez ceremonii, na nic nie zważając.

Bije bez pardonu.

Parentela lub parantela.

Nikt z obywateli nie wyrówna z imienia ani z paranteli Podkomorzemu. *Mick.*

Parę (liczebn. nieokr., używany na oznaczenie liczby od dwóch do dziesięciu włącznie) = kilka. Ob. Kilkanaście, Kilkadziesiąt, Kilkaset. I Formy: dop. paru, cel. paru, biern. parę lub paru (przy rzeczownikach osobowomęsk.), narz. paru lub paroma, miejsc. w paru. II Składnia: dop. paru jabłek, cel. paru jabłkom, biern. parę jabłek, narz. paru jabłkami, miejsc. w paru jabłkach (we wszystkich przypadkach zgoda liczebnika z rzeczownikiem, tylko w bierniku rząd uzależniający rzeczownik od liczebnika)

Żeby nie móc poczekać tych paru (nie: parę) miesięcy. *Grusz.*

Parędziesiąt (!), parodziesiąt (!) = kilkadziesiąt (PJ 35/6, 208).

Paręnaście (!) = kilkanaście (PJ 35/6).

Paręset (liczebnik nieokreślony, używany na oznaczenie niewielu setek). Ob. Kilkaset. I Formy: dop. paruset, cel. paruset, biern. paręset lub paruset (przy rzeczownikach osobowomęskich), paruset lub parustami, albo paroma stami, miejsc. o paruset lub o parustach. II Składnia: jak liczebnika: parę.

Pargamin (!) = pergamin.

Parkan, dlp tego parkanu.

Parkiet ten, nie: ta parkieta, lepiej: posadzka; dlp tego parkietu.

Parlament — parlamentarny, — parlamencista lub parlamentarzysta. Formy: 1) dlp tego parlamentu, młm te parlamenty, nie: parlamenta, 2) parlamencista, jak: humanista.

Parlamentarz, — parlamencista. Znaczenie: 1) parlamentarz = pośrednik w pertraktacjach pokojowych, 2) parlamencista = działacz parlamentarny.

Parmezan, nie: parmazan (PF 1, 151); dlp tego parmezanu.

Parnas — parnasista. Formy: 1) tego Parnasu, 2) lp: ten parnasista, tego parnasisty, temu parnasiecie, tego parnasiste, parnasisto! tym parnasista, o tym parnasiecie; lm: ci parnasieści, tych parnasistów...

Parodia — parodysta. Formy: 1) dlp tej parodii dlm tych parodii, 2) parodysta, jak. parnasista

Parol.

Zwrot. zagiąć parol na kogo. *SF* = zawziąć się na kogo

Zagięta parol i na tego młokosa *Goet*

Paroletni. nie: paroletny

Parorozdzielczy (!) = rozrządzający parę.

Wyrażenie: mechanizm rozrządu pary. nie: mechanizm parorozdzielczy. *KJMK*

Parować (niedok.) (od para = woda w stanie lotnym) — wyparować (dok.) Formy: 1) paruje; parujący; parował, 2) wyparuje; wyparował.

Parować (niedok.) (od para = dwa przedmioty razem złączone) — sparować (dok.).

Zwrot: parować buty = dobrać buty do pary *KJMK*

Parować = odbijać ciosy.

Parował zamaszyste cięcia i godził w najłabsze punkty *Danił*

Parowiec — Formy: młm te parowce; dlm tych parowców, nie: tych parowcy

Parowóz — parowozownia = pomieszczenie na parowozie (*KJMK*), dlp tego parowozu. Wyrażenia i zwroty 1) parowóz luzem = parowóz biegnący luzem *KJMK*, 2) podstawić (nie: podawać) parowóz *DUMK*, 25 VII 32, 3) stanowisko (!) parowozu = stoisko parowozu. *KJMK*.

Parów. dlp tego parowu (Łoś, N), rzadziej: tego parowa (dawn.).

Trzej to rycerze jadą wzdłuż parowa. *Mick*

Parówka lub **parowa kielbaska** (*IGD*).

Parskać (niedok.)—parsknąć (dok.). I Formy: 1) parskam, parskasz, parska..., parskać, parskać!; parskać; parskać; parskać!; 2) parsknę, parskniesz..., parsknę; parsknij!; parsknij!; parsknij!; parsknę, parsknę!; parsknę, parsknę! (nie: parskać) II Znaczenie: 1) P. = chrapać nozdrzami, kichać, pryskać, zionąć, 2) P. = strzępić, pruć (o tkaninie).

Zwroty. 1) parskać śmiechem, od śmiechu lub ze śmiechu; 2) parskać na dobrą wroźbę.

1 Starzy na on ekwipaż parskali ze śmiechu. *Mick* Parskał na śmiechu *Cyt. SW* 2. Parskał na dobrą wroźbę. *Matacz*

Partacz—partactwo; dlm tych partaczy lub partaczów

Partać (niedok.) lub **partaczyć**, **partolić** — spartać (dok.) lub spartaczyć, spartolić. I Formy. 1) partam, partasz, parta...; partaj!; partający; partany; partal...; spartam..., jak: partam, 2) partaczę, partaczysz, partaczy, partaczymy...; partacz! partaczcie!; partaczący; partaczony; partaczyl...; spartaczę, jak: partaczę, 3) partole, partolisz, partoli, partolimy...; partol! partolcie!; partolący; partolony; partolili..., 4) spartole, jak: partole. II Składnia: P. co = źle, niedbale co robić.

Parter = przyziemie, dlp tego parteru.

Zwrot mieszkać na parterze.

Partia — Znaczenie: 1) P. = oddział, grupa ludzi, 2) P. = ilość dostawionego towaru, 3) P. = stronnictwo, 4) P. = całokształt gry,

5) P. = (!) część czego, np. partia (zamiast część) dolna guza (*Kr.* 2, 193).

Zwrot: robić partię = robić karierę przez matczyństwo lub w ogóle spółkę.

Tak jak ona nie zrobiła partii. *Natk*

Partycypować (!) = uczestniczyć, brać udział.

Partykularz — partykularny, — partykularyzm, — partykularysta. Formy: 1) dlm tych partykularzy, rzadko: partykularzów, 2) dlp tego partykularyzmu, 3) partykularzysta, jak: humanista.

Parwenialny lub **parwieniuszowski**.

Wobec niższego, parwenialnego świata. *Natk*.

Parzyć — paryski, — paryżanin. Formy: 1) Paryż, do Paryża, z Paryża. *Por.* Asyż, z Asyżu, 2) paryżanin, jak: mieszczanin.

Parzyć (niedok.) (= palić, piec) — sparzyć (dok.). I Formy: 1) parzę, parzysz, parzymy...; parz! parzcie!; parzący; parzony; parzył, 2) sparzę... jak: parzę. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Parzyć (niedok.) (= łączyć w parę)—sparzyć (dok.). Składnia: P. kogo, co — z kim, z czym.

Parzysty — Znaczenie: 1) P. = występujący w parach, 2) P. = podzielny przez dwa (o liczbach). *Ob.* Para = dwójka tworząca całość.

Pasaż — Formy: dlp tego pasażu, dlm tych pasażów, rzadziej: tych pasażów.

Pasażer — Formy: dlp tego pasażera; młm ci pasażerowie, nie: pasażerzy.

Paschalia (tylko w *lm*), *dop.* tych paschaliołów.

Pasibrzuch, nie: baszybrzuch. *Ob.* Baszybrzuch.

Pasieczna (nazwa miejscowości). **Pasiecznej**, **Pasiecznej**, **Pasiecznej**, **Pasiecznej!** **Pasieczną**, w **Pasiecznej** (odmiana przymiotnikowa, tylko w bierniku i wołaczku końcówki rzeczownikowe).

Pasienie, częściej: **pasenie**, **paszenie**.

Małe się do pasienia godziły. *Cyt. SW* Przy paszeniu. *Kunc*

Pasierb, młm ci pasierbowie lub pasierbi, te pasierby.

Pasja — I Formy: dlp tej pasji, dlm tych pasji. Składnia: P. do kogo, do czego (nie: dla kogo, dla czego).

Pasja do czynu. *Zerom*. Przy pasji do wszelkich wyliczeń. *Siedl*. Do zbierania rydźców nie miał pasji najmniejszej. *Orzesz*.

Zwroty: 1) do pasji kogo doprowadzać. 2) w pasję wpaść; 3) szewska lub ostatnia pasja kogo porywa.

1. Do pasji ją doprowadzała. *Iwasz*. 2. Wpada w pasję. *Dąbr* 3. Szewska pasja mię porywa. *Siedl*.

Pasjans — Formy: dlp tego pasjansa lub pasjansu (Łoś, N), młm te pasjanse, nie: pasjansy, pasjansa.

Zwroty: stawiać, kłaść pasjansa. *SF*

Pasjonować się. I Formy: pasjonuję się... pasjonują się; pasjonuj się!; pasjonujący się; pasjonował się. II Składnia: P. ś. do kogo, do czego.

Pasjonował się do wszelkiej nowości. *Siedl*

Paskudzić (niedok.). I Formy: paskudzę, paskudzisz, paskudzi, paskudzimy...; paskudź! paskudźcie!; paskudzający; paskudzony; paskudził. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Paskwil (nie: paszkwil), lepiej: pręt zasuwany (KJMK); dlp tego paskwila. Por. Paszkwil.

Pasmo — pasemko; mjsclp na pasmie (ale: na piśmie); dlm tych pasem lub tych pasm. **Pasować** = 1) układać w pasy, malować w pasy, 2) drzeć pasy, chłostać, 3) przepasywać. Formy: pasuję, pasujesz, pasuje..., pasują; pasuj!; pasujący; pasowany; pasował.

Zwrot: pasować kogo na rycerza, na szermierza, na pisarza...

Błogosławieństwo faktów pasowało go na artystę słowa. *Ostr.*

Pasować = 1) dopasowywać, dostosowywać, 2) być dostosowanym, być odpowiednim, stosownym. Składnia i znaczenie: 1) P. (przech.) co — do czego = dostosowywać co — do czego, 2) P. (nieprzech.) do kogo, do czego, rzadziej: na kim, na czym = być stosownym dla kogo, do czego.

1. Stolarz drzwi pasuje. *Cyt. SW.* 2. Wszystkie meble doskonale do siebie pasowały. *Naik.* Nie pasowała do nowego kursu. *Naik.* Pewne cechy raczej do niego pasowały. *Naik.* Kasztanowate pukle bardzo dobrze pasowały do tego koloru. *Grusz.* To zupełnie pasowało do (nie: dla) artysty. *Grusz.* Może byśmy nie pasowali do siebie. *Grusz.*

Pasować (w grze w karty, w domino) = mówić: pas, odstępować od gry.

Zwrot: pasować z czego = rezygnować z czego. **Pasować się** z kim, z czym = walczyć z kim, z czym.

Jakby pasując się z ogarniającym go zniecierpliwieniem. *Dąbr.*

Pasożyt (PA), nie: pasorzyt; dlp tego pasozyta.

Pasport (!). Ob. Paszport.

Pasta do podłóg, lepiej: zaprawa do podłóg (KJMK).

Pasta owocowa (!) = ser owocowy (IGD).

Pastel — pastelista. Formy: 1) dlp tego pastelu, 2) pastelista, jak: finansista. Ob. Finanse.

Pasterz (nie: pastyrz) — pasterka, nie: pastyrka; dlm tych pasterzy, rzadziej: tych pasterzów.

Pastuch ten, rzadziej: ten pastucha.

Pastwa.

Zwroty: 1) rzucić co komu na pastwę. *SF*; 2) stać się pastwą czyją. *SF*

1. Dzieci rzucone na pastwę niezaradności. *Małacz.*

Pastwić się — I Formy: pastwić się, pastwisz się, pastwi się, pastwimy się..., pastwią się; pastw się! pastwcie się! lub pastwij się! pastwijcie się!; pastwiają się; pastwił się. II Składnia: P. ś. nad kim, nad czym.

Chciałby się pastwić nad sobą. *Sienk.* Pastwiąc się nad własną boleścią. *Danił.* Pastwi się nad swą ofiarą. *Nowak.* Pastwiła się nad ułanami. *Małacz.*

Pasywa (tylko w lm), dop. tych pasywów. **Pasza** ta = pokarm dla bydła; dlm tych pasz. **Pasza** ten lub **basza** (tytuł wielkorządcy tureckiego). Formy: lp ten pasza, tego paszy, temu paszy, tego paszę, paszo!, tym paszą, o tym paszy; lm ci paszowie, tych paszów.

Podparł się w bok jak basza. *Mick.*

Paszczka ta, nie: ta paszcz.

Zwroty: 1) wpaść komu w paszczę. *SF*; 2) wyrwać komu kogo z paszczy. *SF*.

Paszczęka, nie: paszczeka (dawń.).

Zwrot: leźć komu w paszczękę.

Takiemu lepiej w paszczękę nie leźć. *Sienk.*

Paszenie. Ob. Pasienie.

Paszkwil (= bezimiennie pismo potwarcze) — paszkwiliasta. Por. Paszkwil. Formy: dlp tego paszkwila lub paszkwilu (Łoś, N), 2) paszkwiliasta, jak: finansista. Ob. Finanse. **Paszport** (PA), nie: pasport. I Forma dlp tego paszportu. II Składnia: P. na co.

Ma on paszporty na przejście Tortozy. *Żerom.* Zwroty: 1) wydać paszport; 2) rewidować paszport; 3) paszport wychodzi.

2. Rewidował paszporty. *Sierosz.* 3. Paszport wyszedł. *Cyt. SW.*

Pasztet — paszteciarnia. Formy: 1) dlp tego pasztetu, 2) dlp tej paszteciarni; dlm tych paszteciarni.

Zwrot: narobić komu pasztetu = narobić komu zamieszania i kłopotów.

Paść (dok.) — padać (niedok.). Ob. Padać.

Paść (niedok. jednokrot.) — pasać (wielokrot.) — pasienie. Ob. Pasienie. Formy: 1) pasę, pasiesz, pasie, pasiemy..., pasą; paś! paście!; pasący; pasiony, pasieni; paś, pasłem, paśli, 2) pasam, pasasz, pasa..., pasają; pasaj!; pasający; pasany; pasał, pasali. **Patarafka**, nie: patarapka.

Patelnia — Formy: dlp tej patelni, dlm tych patelni.

Zwrot: wyłożyć co komu jak na patelni. *SF* = całkowicie, otwarcie...

Patena (nie: patyna) = talerzyk metalowy, na którym się kładzie hostię przy mszy. Por. Patyna, Patera.

Patent, dlp tego patentu. Składnia: P. czego lub na co, jak: świadectwo czego lub na co.

Jak gdybym miał z góry udzielony patent nieomyślności. *I. Dąbr.*

Patera = ozdobny talerz, wieszany na ścianach lub stawiany na stole. Ob. Patena.

Patos — patetyczny; dlp tego patosu.

Zwrot: mówić z patosem.

Patriarcha — patriarchalny. Formy: patriarcha jak: monarcha.

Patriota — patriotyczny, — patriotyzm. Formy: 1) lp ten patriota, tego patrioty, temu patriocie, tego patriotę, patrioto! tym patriotą, o tym patriocie; lm ci patrioci, tych patriotów, tym patriotom..., 2) dlp tego patriotyzmu.

Patrochy (tylko w lm), dop. tych patrochów, nie: tych patroch.

Patrol ten, nie: ta patrol, ani: ta patrola; dlp tego patrolu.

Z naszego patrolu. *Strug.*

Patrolować — I Formy: patroluje, patrolujesz...; patroluj!; patrolujący; patrolowany; patrolował. II Składnia: P. kogo, co.

Patron — patronka. I Znaczenie i formy: 1) P. = opiekun, dlp tego patrona, 2) P. = ładunek, dlp tego patronu. II Składnia: 1) P. czego (gdy się wymienia osoby lub rzeczy, którymi patron się opiekuje), 2) P. od czego (gdy się wymienia rzeczy, od których patron broni).

2. (Reka) św. Apolonii, patronki od bólu zębów. *Gojawicz.*

Patrontasz (!) = ładownica.

Patroszyć (niedok.) lub **paproszyć** — wypatroszyć (dok.). I Formy: 1) patroszę, patroszysz, patroszy, patroszymy...; patrosz! patroszcie!; patroszący; patroszony; patroszył, 2) wypatroszę, jak: patroszę. II Składnia: P. kogo, co.

Patrzeć lub **patrzeć (się)** (JP 11, 160). I Formy: patrzeć (się), patrzysz (się), patrzy (się), patrzymy (się)...; patrz (się); patrz (się)! patrzcie (się)!; rzadko: patrzaj! patrzajcie!; patrzający (się); patrzal (się), patrzeli (się) lub patrzył (się), patrzyli (się); patrzano lub patrzono. II Składnia: 1) P. na kogo, na co = spoglądać na kogo, na co, 2) P. w kogo, w co = wpatrywać się w kogo, w co, patrzeć zaglądając do wnętrza, 3) P. za kim, za czym = oglądać się za kim, za czym, rozglądać się za kim, za czym, poszukiwać kogo, czego, 4) P. kogo, czego = zwracać uwagę na co, szukać wzrokiem kogo, czego, 5) P. po kim, po czym = rozglądać się po kim, po czym, oglądać kogo, co ze wszystkich stron.

1. Na siebie patrzyli z wstrętem. *Mick.* Patrzył na zeszcła, okopconą głowę. *Danił.* Patrzyła na wróble. *Reym.* Patrzył na syna. *Zerom.* Na starego nie patrzyłem. *Strug.* Patrzyła na mówiącego. *Grusz.* Patrzyłem na nią. *Nałk.* Patrzyliśmy na tramwaj. *Nowak.* Patrzyli się na niego zdumieni. *Nowak.* Nie mogłem na nią patrzeć spokojnie. *Chóym.* 2. Jak prorok patrzy w niebo. *Mick.* Patrzył się surowo w młodzieńca. *Sienk.* Zamyślony patrzył w dolinę. *Prus.* Wyniesiony wierzchołek patrzy się w szerokie niziny. *Zerom.* Patrzył w ognisko. *Zerom.* Gdzież taki wleki pan może patrzeć, jeżeli nie w papier. *Sierosz.* Patrzy człek chciwie w te oświetlone okienka. *Strug.* Popatrzył długo w twarz młodych. *Weyss.* Patracz w przestrzeń. *Dąbr.* Patrzyła w podłogę. *Nowak.* 3. Wyszł z izby i Josel patrzył za nimi. *Prus.* ...patrzeć za rozbieganą Agnieszka. *Dąbr.* Patrzył za nimi, wrócił powoli do stołu i siadł. *Grusz.* Niedzielski biegał, burmistrzowa patrzyła za nim. *Kunc.* 4. Strzelcy obróciwszy do lasu dwururki, patrzą Wojskiego. *Mick.* Patrzcie końca! *Dąbr.* Będzie spadku patrzyć. *Dąbr.* 5. Patrzyłem po polach. *Dąbr.* Badać po wszystkich kątach patrzył. *Zapol.*

Zwroty: 1) patrzeć przez szpary lub przez palce = nie zwracać na co uwagi. *SF*; 2) patrzeć na co przez powiększające, różowe lub czarne szkła. *SF*; 3) tylko patrzeć jak = zaraz, niedługo; 4) zle komu lub dobrze komu z oczów patrzy = ktoś ma powierzchowność, która wzbudza brak zaufania lub zaufanie. *SF*; 5) coś na kogo patrzy. *SF* = ktoś jest zdolny do czegoś; 6) patrzeć komu (prosto) w oczy; 7) patrzeć zezem = patrzeć niechętnie; 8) patrzeć spode rba = patrzeć podejrzliwie; 9) patrzeć wzrokiem śmiałym, strwożonym, wesołym, smutnym; 10) patrzeć oczami

śmiały...; nie: przez oczy...; 11) patrzeć wilkiem = patrzeć jak wilk, niechętnie; 12) patrzeć komu na ręce = a) pilnować, czy nie kradnie lub czy starannie wykonywa pracę, b) wyczekiwać od kogo pomocy materialnej; 13) jak się patrzy = jak należy; 14) patrzcie go! = widzicie go! (okrzyk zdziwienia); 15) patrzeć na kogo z góry (= z dumą).

3. Tylko patrzeć, jak ta gra zejdzie pod strzechy. *Makusz.* 4. Bardzo mu mile z oczu patrzy. *Zapol.* 6. Patrzyła mu w oczy. *Sienk.* Patrzyła im prosto w oczy. *Malacz.* Popatrz mi prosto w oczy. *Kad.* Nie patrzyła Wiktorowi w oczy. *Iwasz.* 7. Wciąż on na mnie zezem patrzy. *Sienk.* 9. Patrzył wzrokiem śmiałym. *Mick.* W Wiedniu nie będą chętnym okiem patrzeć na rosnącą potęgę szwedzka. *Sienk.* 10. Patrzy zdumionymi oczami (nie: przez zdumione oczy). *Cyt. Szeffes.* 11. Patrzył wilkiem. *Bartk.* 13. Piwniczka, jako się patrzy. *Sienk.* Miał porządną krowę, jak się patrzy. *Prus.* Nie potrafił umrzeć, jak się patrzy. *Malacz.* Zsalutował, jak się patrzy. *Malacz.* 14. Patrzcie go, po pełnności latych jest zastrzodny! *Iwasz.* 15. Patrzył na nas z góry. *Zapol.*

Patyna = powłoka brunatnospieciona na brązie. Por. *Patena.*

Zwrot: obiekać, pokrywać patyną wieków.

Paulin, młm paulini lub paulinowie.

Książka paulinowie tabakę taką robią w mieście Częstochowie. *Mick.*

Pauper — Formy: dlp tego paupra, młm te paupry.

Pauprować się — Formy paupruję się, pauprujesz się...; paupruj się!; pauprujący się; pauprował się.

Paauza, w wymowie pau'-za lub pa'-u-za, nie: pa-u'-za; dlm tych pa'-uz.

Paauzować (w wymowie pau-zo-wać lub pa-u-zo-wać) — spauzować (dok.). I Formy: 1) pauzuję, pauzujesz...; pauzuj!; pauzujący; pauzował, 2) spauzuję...; jak: pauzuję. II Składnia: 1) P. z czym = zrywać z czymś na pewien czas, 2) P. komu = dawać komu na pewien czas spokój, folgować komu.

1. Na razie spauzował z paleniem papierosów. 2. Spauzował na pewien czas dłużnikowi. *SW.*

Paw — Formy: dlp tego pawia, młm te pawie, dlm tych pawi.

Pawąz ten = drąg do noszenia ciężarów lub do przyciskania złożonego na wozie zboża, dlp tego pawęzu (Łoś, N) lub pawęża. Por. *Pawęż.*

Pawęż ta = tarcza; dlp tej pawęży. Por. *Pawąz.*

Pawilon, nie: pawilion; dlp tego pawilonu. *Pazucha.*

Zwroty: za pazuchą lub pod pazuchą.

Pazur, nie: pazurz, ani: pazdur (gwar.).

Forma dlp tego pazura. Zwroty: 1) pokazać pazury. *SF* = ujawnić złośliwy czy niechętny stosunek do kogo; 2) ostrzyć sobie na kogo, na co pazury = przygotowywać się do napasli.

Ostrzy sobie na niego pazury. *Zerom.*

Paź, młm ci pazowie, te pazie.

Październik. Ob. *Maj.*

Pączek = mały pąk. Por. *Pęczek*; dlp tego pączka.

Pądry = poczwalki chrząszczów (tylko w łm); dop. tych pądrów.

Pąk (= zawiązek kwiatu) — pączek. Formy: dlp tego pąka, młm te pąki.

Zwrot: 1) puszczać pąki (o roślinie); 2) opływać, jak pączek (gatunek ciastka) w maśle.

Jak pączek w maśle. *Makusz.*

Pąs (PA) — pąsowy, nie: pons — ponsowy; dlp tego pąsu. Znaczenie: 1) P. = kolor czerwony, 2) Pąsy (tylko w lm) = rumieńce.

Zwrot: stawać w pąsach (nie: w rumieńcach).

Pchać (niedok.) — pchnąć (dok.). I Formy: 1) pcham, pchasz, pcha..., pchają; pchaj!; pchający; pchany; pchał, 2) pchnę, pchniesz..., pchną; pchnij!; pchnięty; pchnął, pchnąłem (nie: pchnęłem), pchnęła (nie: pchła), pchnęli (nie: pchli). II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego lub w kogo, co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: chować, kłaść, pakować, skrywać).

Okoliczności, co ją pchnęły do tego zajęcia. *Dąbr.*

Pchła (nie: błecha) — pchełka, (nie: pchietka), rzadziej: błeszka. Forma dlm: tych pcheł, nie: pchiel.

Pchnięcie. Ob. Cios.

Zwroty: 1) jednym pchnięciem zabić, 2) od jednego pchnięcia upaść.

Pech, dlp tego pecha, rzadziej: pechu.

Zwrot: mieć pecha = mieć fatalny traf.

Strasliwego pecha miał ten biedny... *Małacz.*

Pecyna lub **peczyna** (JP 13, 47).

Tadeusz ciężką pecyną błota dostał prosto w twarz. *Kad.*

Pedagog (rodzaj wspólny). Forma młm ci pedagogzy lub pedagogowie.

On jest dobrym, a ona utalentowanym pedagogiem.

Pedagogia — pedago'gika. Znaczenie: 1) pedagogia = a) sztuka wychowywania, wychowywanie, b) nauka o wychowaniu, 2) pedagogika = nauka o wychowaniu.

Pedagogika — pedagogiczny.

Pedant — pedanteria, — pedantyczny, nie: pedancki.

Zwrot: do pedanterii = dochodzący do pedanterii (określ. rzeczownika), na pograniczu pedanterii (określ. przymiotnika).

Pokój schludny do pedanterii. *Choyn.*

Pedel = bedel, woźny przy audytorjach uniwersyteckich. Ob. Bedel. Formy: dlp tego pedela, częściej: pedla, młm ci pedele, częściej: pedle.

Stróż i pedele gmachów szkolnych. *Danił.*

Pejcz, nie: pajcz; dlp tego pejcza.

Pejs — pejsaty. Formy: dlp tego pejsa, młm te pejsy, dlm tych pejsów, nie: tych pejs.

Pejżaź — pejżażysta. Formy: 1) dlp tego pejżażu, młm te pejżaże, dlm tych pejżaży, rzadziej: pejżażów, 2) pejżażysta, jak: finansista. Ob. Finanse.

Pekeflejsz, dlp tego pekeflejszu.

Pekin — pekiński; dop. Pekinu. Por. Berlin, Berlina

Postaniec z Pekinu. *Sterosz.*

Peklować (niedok.) — zapeklować (dok.). I Formy: 1) pekluję, peklujesz...; pekluj!; peklujący; peklowany; peklował; 2) zapekluję..., jak: pekluję. II Składnia: P. co.

Peklowany — Znaczenie: 1) P. = będący w stanie peklowania (niedok.), 2) P. = ten, którego cechą jest, że musi być zapeklowany (dok.). Ob. Posrebrzany.

Peklowana cielęcina.

Peleryna, dlm tych peleryn, nie: pelerynow. **Pełen**. Ob. Pełny.

Pełgać = pełzać (o ogniu, blasku).

Patrzac na te kaprysy światła począł zespałac się z jego pełganiem. *Danił.*

Pełnia ta, nie: ta pełń. Formy: dlp tej pełni, dlm tych pełni.

Zwrot: w całej pełni = całkowicie, w zupełności.

W całej pełni używając dni swobody. *Dąbr.*

Pełnić (niedok.) — spełnić (dok.). Por. Spełniać. I Formy: 1) pełnię, pełnisz, pełni, pełnimy..., pełnią; pełnij!; pełniący; pełniący; pełnił, 2) spełnię... jak: pełnię.

Zwroty: 1) pełnić służbę; 2) pełnić rozkazy; 3) pełnić obowiązki, nie: odbywać obowiązki.

Pełnoletni, nie: pełnoletny, ale pełnoletność, nie: pełnoletność.

Pełnomocnictwo, gorzej: plenipotencja. Ob. Pełnomocnik.

Pełnomocnik (gorzej: plenipotent) — pełnomocnictwo. Składnia: 1) pełnomocnik do czego, 2) pełnomocnictwo do czego.

Zwroty: 1) udzielić komu pełnomocnictwa do czego; 2) pełnomocnictwo wygasa.

1. Udzielił pełnomocnictwa do działania. *Żerom.*
2. Z chwilą zawiadomienia o wygaśnięciu pełnomocnictwa... *Kod. Post. Cyw.*

Pełny (pełen). I Znaczenie: 1) P. = napełniony, wypełniony, 2) P. = (!) zupełny, całkowicie (rus.).

1. Koszyk pełen jabłek. 2. Zupełne (nie: pełne) wydanie pism Prusa. Mam zupełne (nie: pełne) zadowolenie. Znajdą te utwory zupełne (nie: pełne) potwierdzenie. *Cyt. Szeffs.*

II Formy: pełny — pełen. Formy: pełen używamy tylko w orzeczniku lub w przydawce okolicznikowej, formy: pełny używamy bez jakichkolwiek ograniczeń.

Był pełen nauki. *Mick.* Mrok pełen był wieczornego oparu. *Żerom.* (Szedł) pełen niepokoju. *Prus.*

III Składnia: P. kogo, czego.

Śmiałych żądań pełni. *Mick.* Miał serce pełne litości. *Prus.* Tesknota pełna łez. *Żerom.* Głos, pełen otuchy... *Dyg.* Iluz on rzeczy był pełen! *Dąbr.* Tak pełen siebie i swego, że nic więcej zmieścić się w nim nie może. *Orzesz.*

Pełzać (niedok. wielokrot.) — pełznąć (niedok. jednokrot.) = posuwać się ruchem pierścieniowatym unosząc się i opadając. Ob. Spęzać, Wypęzać, Podpełzać. Formy: 1) pełzam, pełzasz, pełza..., pełzają; pełzaj!; pełzający; pełzał, pełzali, 2) pełznę, pełzniesz, pełznie..., pełzną; pełznij!; pełznący; pełznął, pełznąłem, pełznęła, częściej: pełźł, pełźłem, pełźła, pełźli...

Pełznąć (niedok.) — wyppełznąć (dok.) = tracić żywość barwy. Formy jak: pełznąć = posuwać się ruchem pierścieniowatym unosząc się i opadając.

Penaty (tylko w lm), dop. tych penatów.

Zwroty: 1) wracać do rodzinnych penatów; 2) opuszczać rodzinne penaty; 3) lary i penaty.

Pensja, nie: peńśja; dlp tej pensji; dlm tych pensji.

Zwroty: 1) potraćcać, wytrącać pensje; 2) potraćcać, wytrącać z pensji.

2. Pani jej wytrąciła z pensji. *Nowak*.

Pensjonat, nie: pansjonat; dlp tego pensjonatu.

Pensum to. Formy jak: gimnazjum.

Zwroty: 1) odrabiać swoje pensum; 2) zadawać pewne pensum.

Pentarka (! prow.) = perliczka (IGD).

Peonia, lepiej: piwonia.

Percepcja, lepiej: postrzeżenie (Krasn. 85).

Peré ta, nie: ten peré. Formy: dlp tej perci, mlm te perci lub percie, dlm tych perci.

Perfekcja (żart.) = doskonałość.

Zwroty: 1) dochodzić do perfekcji w czym; 2) osiągać w czym perfekcję.

Perfidia, lepiej: przebiegłość, chytrość.

Perfumy te (lm), rzadko: ta perfuma; dlm tych perfum.

Pachniał miłą perfumą. *Goet*.

Pergamin, nie: pargamin; dlp tego pergaminu.

Pergamota lub **pergamuta**. Ob. *Bergamota*.

Period (lepiej: okres) — periodyczny; dlp tego periodu.

Perkal, dlp tego perkalu.

Perlinka (! prow.) = perliczka (IGD).

Perła — perełka, — perlisty; dlm tych pereł.

Permanencja (!) = ciągłość trwania, stałość.

Zwrot: urzędować w permanencji (!) = urzędować bez przerwy.

Peron, dlp tego peronu.

Perora — perorować. Formy: peroruję, perorujesz...; peroruj!; perorujący; perorował.

Zwrot: prawie komu perory. *SF*.

Perpendykularny (!) = prostopadły.

Perpetuować (!) = utrzymywać, uwieczniać (Kr. 2, 31).

Pers — **Persjanka**, nie: **Perzjanka**. Formy: dlp tego **Persa**, nie: **Perza**, mlm ci **Persowie**, nie: **Perzowie**.

Perséfona, nie: **Perzefona**.

Persekwować (!) = prześladować.

Persja — perski (od: **Pers**).

Zwroty: 1) jęde do Persji; 2) mieszkam w Persji. Por. Ruś, Ukraina, Węgry.

Personalny, nie: perzonalny, lepiej: osobowy.

Wyrażenia: 1) wydział personalny, lepiej: osobowy; 2) przepisy personalne (!) = przepisy osobowe. *DUMK 31 X 31*.

Personel, lepiej: skład osobowy, nie: perzonal, ani: personał (*DUMK 31 III 32*).

Personel nauczycielski. *Matacz*.

Perspektywa — perspektywny lub perspektywiczny, — perspektywista — perspektywistyczny. I Znaczenie: 1) perspektywny lub perspektywiczny = związany z perspektywą, właściwy perspektywie, 2) perspektywistyczny = odnoszący się do perspektywisty. II Składnia: 1) P. czego = widok perspektywy czego, 2) P. na co = widok perspektywy na co.

Zwroty: 1) mieć co w perspektywie; 2) otwierać komu perspektywę na co.

1. Ma majątek w perspektywie. *Cyt. SW. 2*.
Otwierała mu perspektywę na niezgłębiony ustrój świata. *Grusz*.

Perswadować — I Formy: perswaduję, perswadujesz..., perswaduję; perswaduj!; perswadujący; perswadowany; perswadował. II Składnia: 1) P. komu — co, rzadziej: na co (dawn.), 2) P. komu, żeby coś zrobił lub czegoś nie robił.

1. Nie mogłem mu tego wyperswadować. 2. Perswadował chłopcom, że to nie cholera. *Orzesz*.

Perswadujący — perswadująco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Perswazja — Formy: dlp tej perswazji, dlm tych perswazji.

Pertraktacje, lepiej: rokowania, układy. (Kr. 85).

Pertraktować, lepiej: prowadzić układy, układać się, rokować.

Peru (ndm) lub **Peruwia** — peruwiański.

Peryferia, lepiej: obwód.

Zwrot: człowiek dobrej peryferii (żart.) = człowiek dobrej duszy.

Peryfrazja, lepiej: omówienie (Krasn. 85).

Perypetia, nie: perypecja; dlp tej perypetii, dlm tych perypetii (perypetyj).

Zwrot: zbieg perypetii.

Zbieg dziwnych perypetii, które się w tym czasie właśnie zwikłaly. *Chmiel. cyt. SW*.

Perz (nie: pyrz) — perzasty lub perzowaty; dlp tego perzu.

Perzyna.

Zwrot: 1) pójść w perzynę (nie: w perz) = ginać doszczętnie; 2) obracać w perzynę (nie: w perz) = niszczyć doszczętnie. *PJ 1, 139*.

1. Pójdzie wszystko w perzynę. *Strug*.

Pesymizm (nie: pessymizm) — pesymista — pesymistyczny. Formy: 1) dlp tego pesymizmu, 2) pesymista, jak: humanista.

Peszt — peszteński; dop. **Pesztu**.

Petersburg (= **Petrograd**) — petersburski.

Ob. **Petrograd**. Formy: dop. (z) **Petersburga**, miejsc. w **Petersburgu**.

Petit — petitowy; dlp tego petitu.

Zwrot: drukować petitem.

Petla (! rus.) = pętla, pętlica. Por. ros. pętla.

Petrograd (nie: Piotrogród) — petrogradzki. Ob. **Petersburg**.

Petryfikować (!) = ustalać, utrzymywać.

Petunia — Formy: dlp tej petunii, dlm tych petunii.

Petycja.

Zwroty: podać, złożyć, zanieść petycję. *SF*.

Pewien {zaimk.}. Ob. **Pewny**.

Pewien (zaimk.) = jeden, niejaki, jakiś.

Przyszedł pewien pan. Przechodził pewien kryzys finansowy. *Siedl*.

Pewnie — Znaczenie: 1) P. = bez wahania, z poczuciem pewności, wprawnie, 2) P. = prawdopodobnie. Por. **Pewno**.

1. Mówił śmiało i pewnie. 2. Ran tych nie dostał pewnie przy czytaniu mszału. *Mick*. **Pewnie** się o niego dopominają. *Sienk*.

Pewno = prawdopodobnie. Por. **Pewnie**.

Pewność — Składnia: 1) P. kogo, czego =

niezachwiana wiara w kogo, w co, 2) P. co do kogo, co do czego = ufność w stosunku do kogo, do czego.

1. O pewności tego zwycięstwa wątpić nie podobna. *Cyt. SW*. 2. Co do niej jednej nie miał zupełnej pewności. *Iwasz*.

Zwroty: 1) pewność siebie; 2) nabrać pewności siebie; 3) mieć pewność, że...; 4) z pewnością = na pewno.

1. Szersza widownia spotęgowała wrodzoną mu pewność siebie. *Danił*. Zupelna pewność siebie. *Strug*. 2. Nabrał pewności siebie. *Zerom*. Nabrał pewności siebie. *Dąbr*. 3. Mam pewność, że pani... *Nałk*. 4. Z pewnością jestem chory. *Nowak*.

Pewny (pewien). I Formy i ich używanie składowe: forma: p e w n y ma nieograniczony zakres użycia, formy: p e w i e n używamy tylko w orzeczniku, niekiedy także w przydawce okolicznikowej (zastępującej jakiś okolicznik).

Był pewien słuszności. *Nałk*. Był pewny swej słuszności. *Nałk*. Tego nie był pewny. *Prus*. Jestem pewny, że to rzeczy dalyby się pogodzić. *Orzesz*.

II Składnia: P. kogo, czego.

Byli pewni zwycięstwa. *Mick*. Nikogo nie można być pewnym. *Sienk*. Tego nie była pewna. *Dąbr*.

Zwroty: 1) pewny siebie; 2) pewny swego; 3) być pewnym, że...

1. Już siebie pewniejszy, mocniej stanął na nogach. *Bartk*. Krok pewny siebie, sprężysty. *Iwasz*. 2. Pewien swego. *Grusz*. 3. Byłem pewien, że... *Kad*.

Pęczak, lepiej: pęczak; dlp tego pęczaku.

Pęcherz — pęcherzyk; dlp tego pęcherza.

Pęczek = mały pęk. Por. Pączek; dlp tego pęczka.

Pęcznić, nie: pęnieć (PJ 1, 118/9). Formy: pęcznieje, pęczniejesz, pęcznieje..., pęcznieją; pęczniej!; pęczniejący; pęczniał, pęcznieli.

Pęd—Składnia: 1) P. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która pędzi), 2) P. do kogo, do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, do której się pędzi).

2. Ja czuję w sobie pęd do szerokiego działania. *Siedl*.

Zwroty: 1) pędem; 2) w pędzie; 3) w te pedy = od razu.

2. Poniosły w pędzie szalonym. *Dyg*. 3. W świętej głupocie swojej wydały w te pedy i tamten skarb. *Zerom*.

Pędzel (PA), nie: pendzel; dlp tego pędzla.

Pędzić (niedok. jednokr.) — pędzać (niedok. wielokr.). I Formy: 1) pędzę, pędzisz, pędzi, pędzimy..., pędzą; pędź! pędźcie!; pędzący; pędzony, pędzeni; pędził, 2) pędzam, pędzasz...; pędzaj!; pędzający; pędzany; pędzał. II Znaczenie i składnia: 1) P. (przech.) a) kogo, co — do kogo, do czego, w co lub na co = zaganianie kogo, co — do kogo, do czego lub w co, b) P. kogo, co — od kogo, od czego, z czego, c) kogo — skąd (!) = wypędzać kogo—skąd, 2) P. (nieprzech.) = szybko biec): a) do kogo, do czego, b) po co, c) za czym, d) na co, e) za kim, za czym, f) z kim, z czym, g) przed kim, przed czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: iść). Ob. Iść.

1. Ta wroga obcość pędzała (go) z miejsca na miejsce. *Danił*. 1c) Rozwiązał bursę i począł pędzić (zam.: wypędzać) wychowanków. *Cyt. Kr. 1, 112*. 2. Pędząc za lisem albo za szarakiem. *Mick*. 2d) Pędzić na bezdroża. *Dyg*.

Zwroty: 1) pędzić czas; 2) pędzić wódkę, smołę, dziegieć; 3) pędzić rośliny = powodować rośnięcie; 4) pędzić mocz.

1. Pędzą słodkie swego życia chwile. *Stasz*. *cyf. SW*.

Pędziwia'tr, nie: pędzi'wiatr. Formy: dlp tego pędziwiatru, młm ci pędziwiatrowie lub te pędziwiatry.

Pędzlować (niedok.). I Formy: pędzluję, pędzlujesz...; pędzluj!; pędzlujemy; pędzlowany; pędzlował. II Składnia: P. co — czym.

Pęk (= wiązka, wiązanka) — pęczek; młm te pęki. Ob. Pąk. Forma dlp tego pęku.

Pęki kwiatów. Pęczek rzodkiewek. Pęk kluczy. *Bartk*. Ujął pęk dzirytów. *Ork*.

Pękać (niedok.) — pęknąć (dok.). I Formy:

1) pękam, pękasz, pęka..., pękają; pękaj!; pękający; pękał, 2) pękne pęknie, pęknie..., pękną; pękni!; pękniety; pękniejszy; pęknał, pęknałem, pęknęła..., częściej: pękł, pękłem, pękła, pękli. II Składnia: P. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Pękał ze złości. *Mochn*. Pęknie z zazdrości. *Małacz*.

Zwroty: 1) mało nie pęknie, *SW* = ledwie, ledwie wytrzymuje coś; 2) bodajes pęki!, *SW* = bodajes przepadli!; 3) pękał w kawały lub na kawały.

3. świat pękił mu w oczach na niezliczone trójkąty i kwadraty. *Ostr*,

Pęta, nie: te pęty, (zwykle w lm); dlm tych pęt, nie: pętów (PJ 10, 119).

Pętla (nie: petla) — pętelka. Formy: dlp tej pętli, dlm tych pętli.

Pięć — Formy: pieję, piejesz, pieje..., pieją; piej!; piejący; piał, piałem, piali lub pieli. **Piana** ta (nie: ten pian) — pienie się, — pienisty, rzadko: pienny. Formy: cel. miejsc. lp (w) tej pianie.

Zwrot: z pianą na ustach = ze wściekłym gniewem.

Sprawę roztrząsali z pianą na ustach. *Małacz*.

Pianino (rzadko: piano) — pianista. Formy:

1) pianino, jak: okno, 2) pianista, jak finansista. Ob. Finanse.

Piasek — piaskowy, — piaszczysty, — piaskarz — piaskarnia. Ob. Piaskowy. Piaskarnia. Formy: dlp tego piasku, mjsclp w tym piasku.

Zwroty: 1) piasku komu w oczy nasypać, *SW* = zastąpić rzeczywistość, zwodzić; 2) osiąść na piasku, *SW* = osiąść na mielinie, doznać niespodziewanej przygody, zawodu; 3) pisać na piasku = tworzyć coś nietrwałego; 4) biecze kręcić z piasku = rozpoczynać niewykonalne przedsięwzięcia bez realnych środków; 5) piasek przesiewany, nie: siany. *KJMK*.

3. Człowiek złośliwy dobrociąjstwa wzięte na piasku pisze, urazy zaś na marmurze rysuje. *Cyt. SW*. 4. Jegomość kręcił biecze z piasku, ale jejność dobrze wiedziała, na czym budowała. *Cyt. SW*

Piaskarnia, nie: piaszczarnia; dlm tych piaskarni.

Piaskarz, dlm tych piaskarzy, rzadziej: piaskarzów.

Piaskowy,—piaszczysty. Znaczenie: 1) piaskowy = odnoszący się do piasku, właściwy piaskowi, 2) piaszczysty = obfity w piasek.

Piąć się, nie: pnać się. I Formy: pnę się, pnieś się, pnie się..., pną się; pniij się!; pnać się; pniać się, pniałem się, pniała się, pnieł się..., nie: pnał się... II Składnia: 1) P. ś. na co = wspinać się na co, 2) P. ś. do czego = wznosić się do czego, 3) P. ś. po co = sięgać po co.

Piątak (nie: piętak) = moneta pięciogroszowa, Por. Piętak.

Piątek — Znaczenie i formy: 1) piątek = piąty dzień tygodnia, dlp tego piątku, 2) Piątek (nazwa miejscowości), dop. Piątku, 3) Piątek (nazwisko), dop. Piątka.

Piątoklasista (nie: pięcioklasista) = uczeń piątej klasy. Por. Pięcioklasowy.

Piątro (! prow.) = piętro.

Piąty.

Zwrot: piąte przez dziesiąte = urywkami; częściowo, niedokładnie.

Piąte przez dziesiąte rozumiał. *żerom*. Słuchając piąte przez dziesiąte. *Dąbr*.

Pić — I Formy: piję, pijesz, pije..., piją; pij!; pijący; pity; pił. II Znaczenie: P. = wchłaniać napój. III Składnia: 1) P. co (gdy się wymienia napój), 2) P. z czego lub czym (gdy się wymienia naczynie, z którego się wchłania napój), 3) P. z kim (gdy się wymienia towarzysza picia), 4) P. do kogo (gdy się wymienia towarzysza, którego się zachęca w odpowiedzi do picia), 5) P. za kogo (gdy się za kogoś, na czyją intencję pije).

2. Skończyli pić kawę z dawnych filiżanek. *Iwasz*. 5. Piło za poległych. *Matacz*.

Zwroty: 1) pić braterszafft, lepiej: pić na braterstwo = bratać się przy kieliszku przyrzekając, że się będzie mówiło do siebie wzajemnie: ty; 2) pić kogo oczami = wchłaniać kogo oczami, upajać się czymś widokiem; 3) pić na umór.

1. Piliśmy na braterstwo, choć i tak jesteśmy na ty. *Strug*. 2. Ja całą piję oczami. *Naik*. 3. Zaczął pić na umór. *Goet*.

Pić kogo — czym = uwierać kogo — czym. Formy jak: pić = wchłaniać napój.

Piec (rzecz.) ten, nie: ta pieca (prow. lit.). Formy: młm te piece, nie: te piecy, dlm tych pieców, nie: tych piecy.

Zwroty: 1) włożyć (nie: dać) co do pieca; 2) jak u Pana Boga za piecem = wygodnie; 3) nie z jednego pieca chleb jadać, *SF* = bywać w różnych domach, obracać się wśród różnych ludzi; 4) cztery mile za piec, *SF* = nigdzie daleko; 5) cztery kąty, a piec piąty, *SF* = pustki w pokoju; 6) spaść z pieca na łeb = spaść gwałtownie, znieuacka; 7) poprawić się z pieca na łeb, *SF* (o niedużym chęci poprawy).

Piec (czasown.) — piekarz — piekarnia. Ob. Piekarnia. Piekarz. I Formy: piekę, pieczesz, piecze..., pieką; piecz! pieczcie!; piekący; pieczony; piekł. II Składnia: P. kogo, co — na czym.

Zwrot: piec kogo na wolnym ogniu = przygrzewać stopniowo, zadawać długotrwałe męki.

Piechotando (żart.) = pieszo

Co by to była za przyjemność tak się przelecieć piechotando choćby do Łazienek. *I. Dąbr*.

Piecza.

Zwrot: mleć kogo, co na pieczy, *SF* = mleć kogo, co w opiece.

Pieczeń ta, nie: ta pieczenia (prowin. lit.). I Znaczenie: 1) P. = kawał upieczonego mięsa, 2) P. = (!) wątrobą (rus., por. ros. pieczeń = wątrobą).

Zwrot: przy jednym ogniu (piecu) upiec dwie pieczenie, *SF* = za jednym zachodem dwie sprawy załatwić.

Pieczyć — pieczątką. Forma młm te pieczęcie, rzadko: te pieczęci.

Zwroty: 1) piecąc na czym położyć, *SF*; 2) piecąc do czego przyłożyć, *SF*; 3) piecąc niszczyć, nie: zrywać, ale: plombę zrywać. *KJMK*; 4) piecąc zdejmować, nie: odejmnąć. *KJMK*.

Piecztować — I Formy: piecztuję, piecztujesz, piecztuję..., piecztują; piecztuj!; piecztujący; piecztowany; piecztował. II Składnia: P. co — czym.

Piecztować się czym = używać jakiejś pieczęci herbowej.

Piedestał, dlp tego piedestału.

Zwroty: 1) na piedestał kogo wynieść. *SF*; 2) na piedestał kogo postawić. *SF*; 3) z piedestału kogo strącić. *SF*.

Piekarnia, dlm tych piekarni (IGD).

Piekarnik (IGD), nie: rura, ani: bratrura, ani: szabaśnik (prow.).

Piekarz — Formy: młm ci piekarze, dlm tych piekarzy, rzadziej: piekarzów.

Piekiło — piekielnik, dlm tych piekieł. Znaczenie: 1) P. = miejsce wiecznego potępienia, 2) P. = męczarnia, cierpienia, 3) P. = wrzaski, kłótnie, awantury, rwetes.

1. Pewnie po same wasy hultaj w piekle siedzi. *Mick*. 2. Bez tego piekła, które jest wiecznie na wsi. *Dąbr*.

Zwroty: 1) robić komu piekiło = robić komu awantury; 2) mieć piekiło w domu; 3) włożyć się, jak Marek (= mara) po piekiło; 4) z piekiła rodem = piekielnik, okrutnik, awanturnik; 5) pierwszy stopień do piekiła; 6) wstał do piekieł, po drodze mu było (posp.) = nadął drogi, poszedł okreśną drogą; 7) bodajesz z piekiła nie wyjrzał!

1. Nie rób piekiła w domu! *Prus*. Narobisz ludziom piekiła. *Dąbr*. 5. Pierwszy stopień do piekiła — ciekawość. *Sierosz*.

Pielęgarz (!) — pielęgarka (!) = pielęgniarz — pielęgniarka (PJ 5, 77).

Pielęgnacjã (!) = pielęgnowanie.

Skutki błędnego pielęgowania (nie: błędnej pielęgnacji) włosów. *IKC* 21.IV 55.

Pielęgnować, nie: pielęgnować. Formy: pielęgnuję, pielęgnujesz..., pielęgnują; pielęgnuj!; pielęgnujący; pielęgnowany; pielęgnował.

Pielgrzym — Formy: dlp tego pielgrzyma, młm ci pielgrzymi.

Pielucha — pieluszka.

Zwrot: w pieluchach, *SF* = w niemowlęctwie.

Pieniądz (nie: piniądz) — pieniążek,—pieniężny. I Formy: lp ten pieniądz, tego pieniądza, temu pieniądźowi, ten pieniądz, pieniądzu! tym pieniądżem, o tym pieniądzu; lm te pieniądże (nie: pieniędze), tych pieniędzy (nie: pieniądźów), tym pieniądżom

te pieniądze, pieniądze! tymi pieniędzmi (nie: pieniądzami), o tych pieniądzech.

U mnie z pieniędzmi kuso. *Sienk.* Z żalu za pieniędzmi. *Prus.* Mieć do czynienia z pieniędzmi. *Kad.* Z pieniędzmi było krucho. *Grusz.* Mama da pieniądze. *Nowak.*

II Składnia: 1) P. kogo (gdy się wymienia właściciela pieniędzy), 2) P. na co (gdy się wymienia rzecz, na której kupno są przeznaczone pieniądze), 3) P. dla kogo (gdy się wymienia osobę, dla której są przeznaczone pieniądze), 4) P. za co (gdy się wymienia czynność lub rzecz, w zamian za którą otrzymało się pieniądze).

2. Masz na to pieniądze. *Dąbr.* 4. Masz pieniądze za gesi. *Dąbr.*

Zwroty: 1) dać pieniądze do mlasta = dać pieniądze na zakupy na targu; 2) składać, zbierać, oszczędzać, zwijać, dusić, ciuć pieniądze na co; 3) wydawać, wymieniać pieniądze (na co); 4) pieniądze łożyć na co. *SF*; 5) leżeć lub siedzieć na pieniądzech = być bardzo bogatym; 6) przychodzić do pieniędzy, *SF* = przychodzić do zamożności; 7) wnieść do kasy pieniądze, złożyć w kasie pieniądze, podnieść lub podjąć z kasy pieniądze, przelać do kasy pieniądze. *SF*; 8) pieniądze wychodzą. *SF*; 9) zaopatrzyć kogo w pieniądze; 10) psie pieniądze (rub.) = nędzne, małe pieniądze.

1. Gdy mama da już pieniądze do miasta... *Nowak.* 2. Żyć zbiera pieniądze, a ja pracuję. *Siedl.* Raz chcę biednemu druciarzowi uskładać na buty, potem chcę uciąć na kolej nakręcaną. *Kad.* 3. Nie bała się wydać pieniędzy. *Dąbr.* Jeżeli mają tak dalej wyrzucać pieniądze. *Dąbr.* 5. Szczwana dama siedziała na pieniądzech. *Siedl.* 10. Musiała sprzedać za psie pieniądze. *Nowak.*

Pieniny (tylko w lm), dop. Pienin.

Pień — pieniek (nie: pionek), — pniak — pniaczek, — pienny. Ob. Pion — pionek. Formy: dlp tego pnia, dlm tych pni, rzadko: pniów (dawn.).

Wskroś białych pniów. *Mick.* W cieniu pniów. *Żerom.*

Zwroty: 1) wybić, wyciąć, wyrznąć w pień, *SF* = wybić doszczętnie; 2) zboże na pniu = zboże nie złęte; 3) mieć z kim na pieńku = mieć do kogo uraze.

1. W pień wyciął. *Stasz.* 2. Z drzewami na pniu palono zasiewy. *Mick. cyt. ŚW.*

Pieprz — pieprzowy, — pieprzny, — pieprzyć. Ob. Pieprzowy, Pieprzyć. Forma dlp tego pieprzu, nie: pieprza.

Zwroty: 1) gdzie pieprz rośnie = w odległych, egzotycznych krajach; 2) suchy jak pieprz.

1. Mam ochotę wiać, gdzie pieprz rośnie. *Dąbr.* 2. Suche to jak pieprz. *Sierosz.*

Pieprzowy, — pieprzny. Znaczenie: 1) pieprzowy = odnoszący się do pieprzu, właściwy pieprzowi, 2) pieprzny = zawierający w sobie dużo pieprzu.

Pieprzyć — I Formy: pieprzę, pieprzysz, pieprzy, pieprzymy..., pieprzą; pieprz! pieprzcie!; pieprzący; pieprzony; pieprzył. II Składnia: P. co — czym = zaprawiać co pieprzem lub czymś podobnym do pieprzu.

Piernat — piernacik; dlp tego piernata.

Pieróg (= potrawa z ciasta) — pierożek, nie: pirog, ani: pirożek. Por. Piróg. Formy: dlp tego pieroga, dlm tych pierogów.

Piers — Formy: mlm te piersi, dlm tych piersi.

Zwroty: 1) bić się w piersi; 2) radość, szczęście piersi rozpięra; 3) z całej piersi lub pełną piersią = całym oddechem; 4) zrywać piersi = głośno i dużo mówić.

1. Bił się w piersi pobożnie. *Barth.* 2. Piersi rozpięra w nim serce radosne. *Barth.* 3. Jakże nie huknie z całej piersi. *Żerom.* 4. Piersi zrywam, a wy nie. *Gomul.*

Pierścionek, nie: pierściónek.

Pierw lub pierwej, nie: pierwiej.

Pierwiastek (nie: pierwiasnek) — pierwiastkowy. Znaczenie: pierwiastkowy: 1) = elementarny, 2) = (rzadziej, arch.) pierwotny.

1. Sily pierwiastkowe. *Hube cyt. ŚW.* 2. Jak w kościele pierwiastkowym, tak i teraz. *Śniad. cyt. ŚW.*

Pierwiosnek, nie: pierwiostek; dlp tego pierwiosnka.

Pierworodny (nie: pierworodni) — pierworództwo lub pierworództwo.

Pierwowzór, dlp pierwowzoru.

Pierwszeństwo — Składnia: P. w czym.

Walczy o pierwszeństwo w strzelectwie. *Mick.*

Zwroty: 1) dawać, oddawać komu, czemu pierwszeństwo; 2) przyznawać komu pierwszeństwo. *SF*; 3) ustępować komu w czym pierwszeństwa; 4) służyć komu na czym pierwszeństwo przed kim.

1. Dać pierwszeństwo hasłu nieugiętego spełnienia obowiązku. „*Czas*“ 19 IX 35. 3. Nie ustępując na waszej ziemi nikomu pierwszeństwa w cnotach, w pracach, naukach. *Stasz.* 4. Na kaucji, złożonej przez powoda cudzoziemca, służy pozwanemu pierwszeństwo przed innymi wierzycielami powoda. *Kod. Post. Cyw.*

Pierwszorządny = pierwszej wagi, wielkiego znaczenia.

Sprawa miłoścy jest pierwszorzedną sprawą życia. *Dygg.*

Pierwszy (nie: pierszy) — najpierwszy. I Forma mlm (męskoosob.) pierwsi. II Składnia: 1) P. wśród kogo lub między kim, 2) P. w czym. Ob. Ostatni. III Znaczenie: najpierwszy = pierwszy (ze szczególnym uwzględnieniem tej pierwszości).

Najpierwsze posiadzenie. *Zap.*

Zwrot: pierwszy z brzegu = pierwszy lepszy. Szukały pierwszej lepszej okazji. *Goet.* Podjąłem pierwszą z brzegu czapkę. *Żerom.*

Pierzchać (niedok.) — pierzchnąć (dok.) = uciekać. I Formy: 1) pierzcham, pierzchasz, pierzcha..., pierzchają; pierzchaj!; pierzchający; pierzchał, 2) pierzchnę, pierzchniesz, pierzchnie..., pierzchną; pierzchnij!; pierzchnął, pierzchnąłem, pierzchnęła, pierzchnęli lub pierzchł, pierzchłem, pierzchła, pierzchli. II Składnia: 1) P. od kogo, od czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która pozostaje w stanie bezruchu), 2) P. przed kim, przed czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która goni, naciera).

2. Zwierzęta pierzchały przed nimi. *Dygg.*

Pierzchnąć (niedok.) — spierzchnąć (dok.) = stawać się twardym (o skórze). Formy jak: pierzchnąć = uciec.

Pierze, nie: pirze.

Zwroty: 1) porastać w pierze, *SF* = rosnąć w zamożność; 2) w cudze pierze się stroić, *SF* = przypisywać sobie cudze zasługi.

Pies — Formy: lp ten pies, tego psa, temu psu (nie: psowi), tego psa, psie! tym psem, o tym psie (nie: psu); lm te psy, tych psów,

tym psom, te psy (nie: tych psów), psy! ty-mi psami, o tych psach.

Mam jednego psa. Mam dwa psy (nie: dwóch psów).

Zwroty: 1) psa ułożyć do czego, np. do polowania. *SF*; 2) nie zdać się psu na budę, *SF* = być do niczego; 3) nie mieć kogo za psa, *SF* = lekceważyć kogo, pogardzać kim; 4) kochać kogo, jak psy działy na ciasnej ulicy, *SF* = być dla niego niechętym; 5) psy wieszać na kim, *SF* = obmawiać kogo; 6) czuć się pod psem = czuć się niedobrze; 7) być, iść pod psem = być w złym stanie; 8) czuć się jak pies w studni = czuć się źle; 9) schodzić na psy = biednieć, tracić siły; 10) ni pies, ni wydra, *SF* = nie wiadomo co; 11) mały piesek, *SF* = drobny, nic nie znaczący urzędnik; 12) francuski piesek, *SF* = człowiek nadmiernie wydelikacjony; 13) psi figiel lub psikus = niewyszukany żart, niewyszukana, przez żart zrobiona zasadzka; 14) psia pogoda, psi czas = wiatr z deszczem, zamieć, okropna pogoda; 15) pogoda, że psa z budy by nie wypędził = psia pogoda; 16) psim śwędem (tryw.) = nie wiadomo czym, bez wysiłku; 17) na psa urok (zaklęcie); 18) psu z gardła wydarty = wymięty.

3. Nie miał go za psa. *Bartk.* 7. Nasza poczta polowa idzie pod ostatnim psem. *Strug.* Woda pewno pod psem. *Dąbr.* Na zapytanie o stan zdrowia chorego, odpowiedział: pod psem. *Danił.* 9) Już tak beziśla, na takie psy zesła. *Sienk.* Na psy zesłały tradycje. *Bartk.* Na psy zeszały dawne podwórze. *Bartk.* 10. To jest ni pies, ni wydra. *Danił.*

U w a g a: Wszystkie te zwroty mają odciętą rubaszny lub trywialny.

Pieskowa Skala, nie: Piaskowa Skala.

Pieszczota—pieszczotka; dlm tych pieszczot. Por. Robota — robótka.

Piesz = piechota, na piechotę.

Zaraz mogłem pieszko iść. *Mick.*

Pieszcy, młm (męskosob.) piesi.

Pieścić — I Formy: pieszczę, pieścisz, pieści, pieścimy..., pieszczą; pieść! pieście!; pieszczący; pieszczony, pieszczeni; pieścił. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Pieścić się — I Formy jak: pieścić. II Składnia: 1) P. ś. z kim (gdy się wymienia osobę lub rzecz, z którą się ktoś wzajemnie pieści), 2) P. ś. kim, czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest tylko biernym narzędziem pieszczot).

1. Tak się słuch jej pieści z dźwięcznymi słowy. *Mick.*

Pieśń ta (nie: ta pieśnią JP 9, 54) — piosenka, częściej: piosenka, — pieśniarz. I Formy: 1) dlp tej pieśni, młm te pieśni, dlm tych pieśni, 2) dlm tych pieśniarzy, rzadziej: pieśniarzów.

Może pan zaśpiewa jakąś gorącą piosenkę. *Reym.* II Składnia: 1) P. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest źródłem lub pobudką pieśni), 2) P. o kim, o czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest treścią pieśni).

1. Pieśń nadziel. 2. Pieśń o stawie.

Pietyzm—pietysta. Formy: 1) dlp tego pietyzmu, 2) pietysta, jak: humanista.

Pięcioklasowy (nie: pięcioklaśny, ani: piątoklasowy) = składający się z pięciu klas. Por. Piątoklasista.

Szkola pięcioklasowa.

Pięcioletni, nie: pięcioletny.

Słownik ortoepiczny — 21

Pięcioro — Formy i składnia jak: dziesięcioro.

Pięć—piąty. Formy i składnia jak: dziesięć.

Pięć w dziesięciu mieści się i mieściło się zawsze (nie: mieszczą się i mieściły się) dwa razy. *Cyt. PJ 1, 103* Było (nie: były) pięć domów.

Zwrot: mówić, pleść ni w pięć, ni w dziewięć = mówić od rzeczy.

Odpowiedział ni w pięć, ni w dziewięć. *Grusz.*

Pięćdziesiątka—Znaczenie: 1) P. = jednostka złożona z liczby pięćdziesiąt, 2) P = pięćdziesiąt lat.

2. Ma pod pięćdziesiątkę. *Dąbr.* Elegancki pan około pięćdziesiątki. *Grusz.*

Pięćdziesięcioletni, nie: pięćdziesięcioletny.

Zwrot: pięćdziesięcioletnia rocznica (!) = pięćdziesiąta rocznica.

Pięćkroć (= pięć razy) — pięciokrotny, nie: pięćkrotny.

Zwrot: pięćkroć sto tysięcy, nie: pięćkroć razy sto tysięcy.

Pięćsetletni, nie: pięćsetletny.

Zwrot: pięćsetletnia rocznica (!) = pięćsetna rocznica. *Kr. 1, 141.*

Piędz ta — Formy: dlp tej piędzi, młm te piędzi.

Pięknie. Ob. Piękny.

Pięknieć (niedok.)—wypięknąć (dok.). Formy: 1) pięknieję, piękniejesz..., piękniej!; piękniejący; piękniał, pięknieli, 2) wypięknęję, jak: pięknieję; wypiękniawszy; wypiękniał, wypięknieli.

Piękno to, nie: to piękne. Ob. Zło.

Piękność.

Zwrot: nie grzeszyć pięknością = być brzydkim.

Piękny (nie: piekny)—piękniejszy, — pięknie, nie: pieknie.

Zwrot: oddać komu pięknym za nadobne, *SF* = odwzajemnić się tym samym.

Piększyć (nie: piękrzyć, dawn.) (niedok.)—upiększyć (dok.). I Formy: 1) piększę, piększysz, piększy, piększemy..., pięks! piększcie! lub piększyj!, piększycie!; piększący; piększony; piększył, 2) upiększę, jak: piększę. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Pięść — piątka. Formy: dlp tej pięści, młm te pięści lub pięście, dlm tych pięści.

Zakasawszy pięście. *Mick.* Złożył obrzytmie pięście. *Sienk.* Grzmocą wzajem pierś w pierś straszne pięście. *Zerom.* Pięście potrąsane ze wściekłością. *Malocz.* Zacisnął pięście. *Zaremb.*

Zwrot: prawo pięści.

Pięta — piętką. Forma dlm tych pięt.

Zwroty: 1) obrócić się na pięcie, *SF* = zrobić zwrot całą osobą na pięcie; 2) wykręcić się na pięcie, *SF* = szybko odejść, zbyć kogo byle czym; 3) deptać komu po piętach, *SF* = za kim chodzić, nudzić; 4) aż mu w piety poszło, *SF* = dobrze poczuł; 5) w piętke gonić = być niespełna rozumu; 6) pięta Achillesa, *SF* = słabe, odsonięte dla napastnika miejsce.

Pięterko. Ob. Piętro.

Piętno = zamię (zwykle w znaczeniu ujemnym). Forma dlm tych piętn.

Zwroty: 1) wycisnąć na kim lub na czym piętno (w znaczeniu ujemnym lub dodatnim). *SF*; 2) nosić na sobie piętno czego (w znaczeniu ujemnym lub dodatnim). *SF*; 3) zetrzeć z kogo jakie piętno. *SF*.

Piętro (PA) (nie: piątro) — pięterko (nie: piąterko)—piętrowy, nie: piątrowy. Forma dlm tych pięter lub piętr, nie: piątr.

Na piętze. *Małacz*. Na pieterku. *Małacz*. Ileż to piętr musi zwędrować. *Parand*.

Wyrażenia: dom o jednym piętze, o dwóch piętzech... = dom jednopiętrowy, dom dwupiętrowy...

Pigułka.

Zwroty: 1) gorzka pigułka, *SF* = przykrość; 2) polknąć pigułkę = doznać przykrości; 3) ostodźć komu pigułkę, *SF* = ostodźć komu przykrość.

1. To trzeba polknąć jak gorzka, ale skuteczną pigułkę. *Parand*.

Pijak—pijanica,—pijaczysko (to lub ten),—pijaczyna. Formy: 1) młm ci pijacy, te pijaki, 2) lp ten pijanica, tego pijanicy, temu pijanicy, tego pijanicę, pijanico! tym pijanicą, o tym pijanicy; lm ci (te) pijanice, tych pijanic..., 3) clp temu pijaczysku, dlm tych pijaczysków.

Pijalnia = miejsce, gdzie się pije.

Pijany, nie: pjany.

Zwrot: trzymać się, jak pijany plotu, *SF* = trzymać się czego mocno, nieustannie czegoś się chwycić.

Pijar (nie: piar), młm ci pijarzy.

Pijawka.

Zwroty: 1) stawiać komu pijawki (por. stawiać komu bańki); 2) czepiać się jak pijawka. *SF*.

Pijus = pijak, dlp tego pijusa. Por. Pius (imię własne).

Piknik, dlp tego piknika lub pikniku (SW).

Zwrot: wyprawiać piknik.

Wszyscy diabli piknik sobie w motch płucach wyprawiają. *I. Dąbr*.

Pilić = pilnować, strzec, przynaglać. Ob. Piła = pedant. I Formy: pilę, pilisz, pili, pilimy...; pil! pilcie!; pilący; pilony; pilił. II Składnia: P. kogo.

Pilnie — pilno. Znaczenie: 1) pilnie = z pilnością, gorliwie, 2) pilno = śpieszno.

Zwrot: jest komu do czego pilno = jest komu do czego śpieszno, śpieszy się komu do czego.

Pilno nam do boju. *Stenk*. Pilno każdemu do zdrowia. *Bartk*. Pilno mu było do rozmowy. *Natk*.

Pilność — Składnia: 1) P. w czym = gorliwość w czym, 2) P. do czego = chęć do czego, zapał do czego.

Wyrażenie: z pilnością = pilnie.

Z największą pilnością były uważane wszystkie te fenomena natury. *Stasz*.

Pilnować—I Formy: pilnuję, pilnujesz, pilnuje...; pilnują; pilnuj!; pilnujący; pilnowany; pilnował. II Składnia: P. kogo, czego, nie: kogo, co.

Każdy porządku pilnuje. *Mick*. Każdy pilnował swoich gruntów. *Prus*. Pilnowano dróg. *Zerom*. Martwych sosen pilnował. *Bartk*. Jak ja miałem pilnować osobistego gospodarstwa? *Siedl*. Pilnowali swego gniazda. *Natk*. Tych składów pilnowali. *Małacz*. Pilnuje bab sprzedających mleko. *Nowak*.

Zwroty: 1) pilnować kogo, czego jak oka w głowie, *SF* = pilnować gorliwie; 2) pilnować kogo, czego w oba oczy = pilnować czujnie; 3) pilnować (!) pokoju, łóżka... = przebywać w pokoju, w łóżku, por. niem. das Bett, das Zimmer hütten.

2. Pilnowała mię (dopełniacz) w oba oczy. *Małacz*.

Pilny — Składnia: 1) P. w czym = gorliwy w czym, 2) P. do czego = chętny, zapalony do czego.

1. W naukach mniej pilni. *Mick*.

Pilśn ta (nie: ta pilśnia, ani: ta pilść)—pilśniowy, — pilśniarz. Formy: 1) dlp tej pilśni, młm te pilśnie, 2) dlm tych pilśniarzy, rzadziej: pilśniarzów.

Pilzno — pilzneński lub pilznieński (Łoś Gr. 2, 84, N).

Piła — Znaczenie: 1) P. = do tarcia drzewa — pilować, 2) P. = pedant, człowiek wymagający dokładnej pracy — pilic pilować = nudzić, stawiać ciężkie wymagania. Ob. Pilić.

2. Co to za piła! *Małacz*.

Piłat—Znaczenie: 1) P. = imię własne wielkorządcy rzymskiego w Palestynie za czasów Chrystusa, 2) P. = piła (przen.), nudziarz, pedant.

Zwroty: 1) dostać się jak Piłat w credo, *SF* = dostać się przypadkiem, bez istotnej przyczyny; 2) umywać ręce jak Piłat, *SF* = uchylać się od wydania sądu, którego wydanie nakazuje obowiązek moralny.

Piłować = rznąć piłą. I Formy: piłuję, piłujesz, piłuje..., piłują; piłuj!; piłujący; piłowany; piłowal. II Składnia: P. co—czym = rznąć coś piłą lub innym narzędziem, do piły podobnym.

Pinezka (!) = pluskiewka.

Pinia — Formy: dlp tej pinii, dlm tych pinii (-ij).

Pińczów — pińczowski.

Pińsk — piński.

Piołun (nie: piełuń); dlp tego piołunu.

Pion — pionek, dlp tego pionu, nie: piona

Ob. Pień.

Pionier, dlp tego pioniera.

Piorun, nie: pieron. Forma dlp tego pioruna lub piorunu (PJ 12, 117, Łoś, N).

Trzaskanie piorunu. *Zerom*. Z łoskotem piorunu. *Zerom*. Zapaliły się stodoły od piorunu. *Weyss*.

Zwroty: 1) do pioruna! zakłęcie, nie: do pio; runu!; 2) niech (jasny) piorun trzaśnie! (zakłęcie); 3) piorunem = szybko.

1. Co my tu robimy do pioruna! *Zerom*. 2. Niech piorun w tego tyrana trzaśnie! *Stenk*. Niech jasny piorun trzaśnie! *Małacz*. 3. Wszystko pódźcie piorunem. *Sierosz*. To się robi piorunem. *Natk*.

Piorunochron = odgromnik (prow.); dlp tego piorunochronu.

Piorunować (niedok.). I Formy: piorunuję, piorunujesz...; piorunuj!; piorunujący; piorunował. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = ciskać pioruny, 2) P. na kogo, na co lub przeciw komu, przeciw czemu = gwałtownie powstawać na kogo, na co. Piorunujący — piorunująco. Ob. Kojący—kojąco.

Podziała to na obecnych piorunująco. *Cyt. SW*.

Piosenka, rzadziej: piosnka. Ob. Pieśń.

Piotr, woł. Piotrze!, rzadziej: Pietrze! (dawniej).

Zwrot: mieć pietra = bać się (aluzja do trzykrotnego zaparcia się ze strachu apostoła Piotra).

Nieraz miałem pietra. *Strug*

Piotrków (nie: Pietrków)—piotrkowski. Formy: Piotrków, Piotrkowa, Piotrkowowi, aleku Piotrkowu. (Ob. Kraków), w Piotrkowie...

Piórnik, nie: piornik; dlp tego piórnika.

Pióro — piórkó.

Zwroty: 1) porastać w piórka, *SF* = porastać w pierze. Ob. Pierze; 2) stroić się w cudze piórka, *SF* = stroić się w cudze pierze; 3) stroić się w pawie piórka, *SF* = być pyśnym; 4) trzymać pióro = sekretarzować; 5) (za) jednym pociągnięciem pióra, *SF* = od razu, bez dostatecznego zwrócenia uwagi na następstwa.

Pioropusz, nie: piropusz; dlp tego pióropusza.

Piramida — piramidalny, — piramidowy, — piramidowaty, — piramidasty lub piramidziasty.

Piramidalny, — piramidowaty, — piramidasty (piramidziasty), — piramidowy. Znaczenie: 1) piramidowy = odnoszący się do piramid, właściwi piramidom, należący do piramid, 2) piramidowaty lub piramidasty (piramidziasty) = podobny z kształtu do piramid, 3) piramidalny = a) piramidowy, b) wielki jak piramidy, nadzwyczajny.

Zwroty: 1) piramidny osioł = wielki głupiec; 2) a, to piramidalne! (żart.) = a, to rzecz nadzwyczajna!

Pireneje (tylko w lm), dop. Pirenejów (Zerom.).

Pyrotechnik, nie: pyrotechnik.

Piróg lub **piroga** = wąskie czółno wydrążone w pniu drzewa, używane przez Indian. Por. Pieróg.

Pirrus, nie: Pyrrus.

Zwrot: pirrusowe zwycięstwo = zwycięstwo, z powodu ciężkich strat równające się klęsce.

Piruet, dlp tego piruetu.

Zwrot: robić, wykonywać piruety = kręcić się szybko i zgrabnie.

Pisać (niedok.) — napisać (dok.). I Formy: 1) piszę, piszesz, pisze...; piszą; pisz! piszczcie!; piszący; pisany; pisał; 2) napiszę, jak: piszę. II Składnia: 1) P. komu (gdy się wymienia osobę, do której się ktoś zwraca piśmiennie) — co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: mówić, opowiadać), 2) P. do kogo = komu — co lub o czym albo bez drugiego dopełnienia, 3) P. dla kogo (gdy się wymienia osobę, ze względu na którą się pisze) — co lub o czym, 4) P. o co = prosić o co piśmiennie, 5) P. czym (gdy się wymienia narzędzie pisania).

1. Pisał każde postyszone zdanie. *Cyt. SW.* Pisał mi brat o swoich kłopotach. *Cyt. SW.* 2. Brat do mnie (lub mi) o tym pisał. Brat niedawno do mnie (nie: mi) pisał. 3. Pisał powiastki dla dzieci. 4. Pisz o wszystko, co ci będzie potrzebne. *Dąbr.* 5. Piszę ołówkiem.

Zwrot: pisać pracę dla (nie: do) profesora. *JP 14, 186.*

Pisać się na co = godzić się na co.

Piszę się na tę konstytucję, bo nie może być lepsza. *Cyt. SW.*

Pisany — Znaczenie: 1) P. = w piśmie wykonany, piśmienny, pisemny, 2) P. = przeznaczony, 3) P. = malowany, wzorzysty, pstry.

1) umowa pisana; 2) już taki los był mu pisany; 3) pisane jajko.

Pisemny, — piśmienny, — piśmienniczy. Znaczenie: 1) pisemny = na piśmie wyłożony, 2) piśmienny = a) pisemny, b) umiejący pisać, służący piśmiu (*JP 19, 96*), 3) piśmienniczy = odnoszący się do piśmiennictwa.

Piskorz — Formy: dlp tego piskorza, dlm tych piskorzy, rzadko: piskorzów.

Zwrot: wysłizgiwać się jak piskorz, *SF* = wykręcać się zrecznie.

Pismo — pisemko; dlm tych pism.

Zwroty: 1) na piśmie = piśmiennie, pisemnie; 2) bite pismo, *SF* = ścisłe pismo; 3) wnosić pismo do sądu. *Kod. Post. Cyw.*; 4) oddawać pismo na pocztę. *Kod. Post. Cyw.*; 5) doręczać komu pismo. *Kod. Post. Cyw.*; 6) zwać pismo nosem, *SF* = domyślać się czego, dzięki czujności spojrzeć coś ukrytego, zamaskowanego.

1. Wrócił z rozkazem na piśmie. *Zerom.* Wygotowałem na piśmie plan. *Zerom.* Uzna opinie wydaną na piśmie. *Kod. Post. Cyw.*

Pisnąć. Ob. Piszczec.

Pistolet, dlp tego pistoletu.

Zwrot: bić się na pistolety.

Por. Palcat. Szabla.

Piszczec (nie: piszczyć, ani: piskać, dawn.) — pisać (dok.). I Formy: 1) piszczę, piszczysz, piszczy, piszczymy..., piszczą; piszcz! piszczcie!; piszczący; piszczal, piszczeli, 2) piśnię, piśniesz, piśnie..., piśnią; piśnij!; piśnął, piśnałem, piśnęła. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełnienia) = wydawać głosy pisku, 2) P. do czego = chcieć czego bardzo, 3) nie pisać (tylko z przeczeniem i tylko w postaci dokonanej) komu — co lub o czym = nie powiedzieć komu nie lub o niczym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: mówić).

1. Kto tam wie co w trawie piszczy. *Cyt. SW.* 2. Ona do tego aż piszczy. *SF.* 3. żebym, mamie nie piśnął ani słowa. *Nowak.* Nam nie wolno ani piśnać o tym przed nią. *Nowak.*

Piszczel ten, częściej: ta. Formy: dlp tego piszczela, częściej: tej piszczeli, mlm te piszczele.

Piśmienny. Ob. Pisemny.

Pitagoras — pitagorejski — pitagorejczyk.

Pitia — pityjski.

Zwrot: odpowiedź pityjska (= dwuznaczna).

Pitny (dawn.) = (dziś) pijalny.

Wyrażenia: miod pitny; woda pitna = woda do picia.

Piure, w wymowie: piure, lub purée (ndm), nie: piuro.

Pius (nie: Pijus) — piuska. Por. Pijus.

Piwniczna (nazwa miejscowości); **Piwnicznej**, **Piwnicznej**, **Piwnicznę** (**Piwniczną**), **Piwniczno!** (**Piwniczna!**), **Piwnicznę**, w **Piwnicznej** (odmiana przymiotnikowa, tylko w biern. i woł. częściej używane bywają końcówki rzeczownikowe).

Piwo — piwny, — piwiarnia. Formy: dlp tej piwiarni, dlm tych piwiarni.

Zwroty: 1) nawarzyć piwa, *SF* = niewłaściwym postępowaniem wytworzyć przykry stan rzeczy. 2) dać komu na piwo, *SF* = dać komu drobny monetę za wyświadczoną drobną usługę.

Piwonia — Formy: dlp tej piwonii, dlm tych piwonii.

Piwo war, nie: piwowa r.

Piza — pizański.

Plac, młm te place, nie: placy.

Zwroty: 1) plac (boju); 2) dotrzymać komu placu = nie dać się zwyciężyć, brać dalszy czynny udział w czym; 3) z placu ustąpić = dać się zwyciężyć, ustąpić z czynnego życia; 4) na placu zostać = polec w bitwie; 5) na plac wystąpić = zjawić się na widowni walki lub życia; 6) wyjeżdżać z czym na plac (rub.) = występować z czymś; 7) Plac Trzech Krzyży (w Warszawie), nie: Krzyżów.

1. Na szக்கocińskim placu. *Zerom*. 2. Jakies mętne poczucie uprzejmości kazało Kordysowi dotrzymać jej placu (w picciu). *Goet*.

Placek ten (nie: ta placka) = ciasto wypieczone o płaskim kształcie.

Zwroty: leżeć plackiem = płaszczyć się.

Platforma (!) = platforma.

Placka ta (nie: ten placek) = klapka do zabijania much.

Plafon, dlp tego plafonu.

Plagiat — plagiator; dlp tego plagiatu.

Plakata ta lub ten plakat (nie: ta plakietta) = wielki arkusz papieru z ogłoszeniem.

Zobaczyłem plakat. *Nowak*.

Plakietta ta (nie: ten plakiet) = płaskorzeźba w metalu.

Plama — plamisty.

Zwroty: 1) plamy wywabiać, *SF*; 2) na stońcu znaleźć plamę, *SF* = znaleźć dziurę na całym; 3) doszukiwać się plamy na stońcu = doszukiwać się wady tam, gdzie jej nie ma.

3. Jeden z tych doszukujących się plam na stońcu. *Malacz*.

Plamię (niedok.) — splamić (dok.). I Formy: 1) plamię, plamisz, plami, plamimy...; plam! plamcie!; plamiący; plamiony; plamił, 2) splamię, jak: plamię. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Plamię suknie tuszczem. *SW*.

Plan — planować. I Forma 1) dlp tego planu, 2) planuję...; planuj!; planujący; planowany; planował. II Składnia: P. czego (nie: dla czego) = szkic czego, projekt czego, 2) P. co do czego = projekt, zamiar, dotyczący czego, 3) P. na co = projekt, zamiar, przygotowany na co.

1. Plan szerzenia (nie: dla szerzenia) nowego kultu. *IKC 31 III 33*. 2. Obmyślił plany co do owego spadku. *Dąbr*. 3. Plany na przyszłość. *Zerom*.

Zwroty: 1) dalszy plan, drugi plan, nie: tylny plan (! rus., por. ros. zadnij plan); 2) pierwszy plan; 3) rysować, kreślić, sporządzać, wykonywać plan. *SW*; 4) przeprowadzać plan w szczegółach. *SW*; 5) trzymać się, przestrzegać planu. *SW*; 6) odstąpić od planu. *SW*; 7) mieszać, krzyżować komu plany. *SW*; 8) przedstawiać komu plan; 9) wciągać kogo do planów; 10) mieć plany = mieć zamiary.

1. Na drugi plan dopiero wysunął kwestię finansową. *SW*. 2. Oto z pierwszego planu spogląda surowo stary ksiądz matematyk z rozszochraną głową. *Syrok. cyt. SW*. 8. Przedstawie plany. *Dąbr*. 9. Próbował pojednać się z nim i wciągnąć go do swych planów. *Sienk*. 10. Miał pewne plany. *Ostr*.

Planeta ta (nie: ten planeta) (= gwiazda ruchoma) — planetarny. Por. Płaneta.

Plantacja — Formy: dlp tej plantacji, dlm tych plantacji (-yj).

Plaskać (niedok.) — plasnąć (dok.) kogo co, w co lub po czym = uderzać kogo, co — w co lub po czym. Formy jak: klasnąć — klasnąć.

Plasnął ją (kobyłę) w zad szeroką dlonią. *Kruczk*

Plaster (nie: plastr) — plasterek.

Zwrot: przytożyć na co plasterek. *SF* = chcieć coś zaspościć byle czym.

Platforma — Znaczenie: 1) P = (lepiej) pomost, ganek, 2) P. = ogół zasad, na których opiera swoją działalność jakieś stowarzyszenie.

Plazma ta (nie: ten plazmat) — plazmatyczny (JP 13, 18).

Płądrować (PA), nie: plondrować. I Formy: płądruję; płądruj!; płądrujący; płądrowany; płądrował. II Składnia: P. co lub w czym.

Płaszać — Formy: płasam, płasasz, płasa...; płasaj!; płasający; płasał.

Płatać (niedok.) — splatać (dok.). Formy: 1) płacę, płaczesz, płacze..., (nie: płacę, płacesz..., ani: płątam, płątasz...); płac! płaczcie!; płacący; płątany; płątał, 2) splacę, jak: płacę.

Płatać się.

Zwroty: 1) płacze się jak piąte koło u wozu. *SF* = jest niepotrzebny; 2) język się płacze; 3) płacze się komu w głowie.

Plebania — Formy: dlp tej plebanii, dlm tych plebanii (-ij).

Plebs, dlp tego plebsu.

Pleciuga ten lub ta (r. wspól.). Formy: lp ten (ta) pleciuga, tego (tej) pleciugi, temu (tej) pleciudze, tego (tej) pleciugu, pleciugo! tym (tą) pleciugą, o tym (tej) pleciudze; lm te pleciugi, tych pleciugów (r. ż. tych pleciug), tym pleciugom, tych pleciugów (r. ż. te pleciugi), tymi pleciugami, o tych pleciugach.

Plecy (zwykle w lm), dlm tych pleców, rzadko: tych plec. Składnia: dwoje, troje, czworo... pleców.

Zwroty: 1) poza plecami czyimiś = w ukryciu przed kimś; 2) za plecami = po kryjomu; 3) mieć (mocne) plecy = mieć wpływową protekcję.

1. Te rzeczy decyduje ktoś poza naszymi plecami. *Iwasz*. Jakżeby miał poza jego plecami sprzedać Serbinowo. *Dąbr*. 2. Za plecami organizował na tyłach rozruch. *Zerom*.

Pleć (niedok.), rzadziej: plewić. Formy: piele, pielesz, piele..., rzadziej: plewię, pléwisz (prow. małop.); piel! pielcie!; rzadziej: plew! (prow. małop.); pielący; pielony, rzadko: pełty; peł!, rzadziej: plewił (prowinc. małop.), rzadziej: plewiony (prow. małop.).

Pełli chwast. *Sierosz*. Pełla też Agnisia. *Dąbr*.

Pled, dlp tego pledu.

Plenipotencja — plenipotent = pełnomocnictwo — pełnomocnik.

Plenze (! prow. wilkopól.) = placki z kartofli (IGD).

Pleonazm — pleonastyczny; dlp tego pleonazmu.

Pleszew — pleszewski.

Pleść (niedok.). Formy: plotę, (nie: pletę), plieciesz, plecie...; plotą (nie: pletą); pleć!

plećmy!; plotący; pleciony, pleceni (nie: plecieni); plótl, plotłem, plotła, plotli

Nie wiesz, co pleciesz *Barth.*

Pleśnieć (niedok.) — spleśnieć (dok.). I Formy: 1) pleśnieję, pleśniejesz, pleśnieje...; pleśnię!; pleśniejący; pleśniał, pleśnieli, 2) spleśnieję, jak: pleśnieję; spleśniej!; spleśniawszy; spleśniały, spleśnieli; spleśniał, spleśnieli. II Składnia: P. od czego lub z czego (zwykle z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmięć) Chleb spleśniał od wilgoci.

Pletwa, rzadziej: pletwa; dlm tych pletw.

Plewa.

Zwroty: 1) brać kogo na plewy, *SF* = zwodzić kogo bezwartościowymi korzyściami; 2) oddzielić ziarno od plewy, *SF* = oddzielić rzeczy wartościowe od bezwartościowych.

Plik ten lub ta plika.

Wydobył plik starych papierów. *Parand.* Lustracja plik papierów starych. *SW.*

Plint (!) lub **plintus** (!) = listwa (KJMK).

Plita (! prow. lit.) = blacha kuchenna.

Zwrot: palić pod blachą, nie: palić plitę. *Szwed.*

Plomba, nie: blomba.

Zwroty: plombę nałożyć; 2) plombę zdejmować, nie: odcinować; 3) plombę zerwać, nie: zniszczyć, ale: pociąć zniszczyć. *KJMK.*

Plombować (niedok.) — zaplombować (dok.).

I Formy: 1) plombuję, plombujesz, plombuję...; plombuj!; plombujący; plombowany; plombował, 2) zaplombuję, jak: plombuję. II Składnia: P. co — czym.

Zwrot: plombować uszy = zatykać uszy.

Pierwszą jego myślą na szelest papieru było plombować uszy i uciekać. *Krasz. cyt. SW.*

Plotka — plotkarz. Forma dlm tych plotkarczy, rzadziej: plotkarczów.

Zwroty: 1) puszczać plotki. *SF*; 2) roznosić plotki (*Dąbr.*); 3) robić plotki o kim, o czym lub na kogo.

3. Robi plotki o życiu. *Makusz.* To tylko po to, żeby wszyscy robili na mnie plotki. *Grusz.*

Plucha — Znaczenie i formy: 1) ta plucha = szaruga, niepogoda, 2) ten lub ta plucha = niechluj, plugawiec.

1. Ukryć się, dopóki ta plucha nie przemieni. *SW.* 2. O gdyby nie był nikt tu więcej z warty, zaraz by w bagnie skapał się ten plucha. *Mick. cyt. SW.*

Pluć (niedok.) lub **plwać** (dawn. uroczyst.) — plunąć (dok.).

I Formy: 1) pluję, plujesz, pluje...; pluj!; plujący; pluty; pluć, 2) plwam, plwasz, plwa...; 3) plunę, pluniesz, plunie... plun! pluncie! (nie: plunij! plunjicie!); plunąwszy; plunął, plunałem, plunęła, plunęli. II Składnia: P. w co lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: lać, sypać).

Zwrot: pluć na kogo, na co (tryw.) = lekceważyć, nie zwracać uwagi na kogo, na co, być obojętnym wobec kogo lub na co, nie interesować się.

Pluć na wszystko! *Sierosz.* Plunąć na jakąś tam łaskę pańską! *Dąbr.*

Pludry (zwykle w lm) — pluderkki (zdrobn.) = spodnie bufiaste. Forma dlm tych pludrów.

Pluskać (niedok.) — plusnąć (dok.). I For-

my: 1) pluskam, pluskasz, pluska..., pluskają lub pluszczą, pluszczesz, pluszczę, pluszczę..., pluszczą; pluskaj! lub pluszcz!; pluskający lub pluszczący; pluskał, 2) plusnę, pluśniesz...; pluśnij!; plusnąwszy; plusnął, plusnąłem, plusnęli, rzadko: plusł, plusłem, pluśli. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = wydawać plusk, 2) P. kogo, co — czym = z pluskiem uderzyć kogo, chlapać kogo, co. **Pluskiewka**, nie: pinezka.

Na ścianie kilka przypiętych pluskiewkami pisanymi świstków. *Dąbr.*

Pluskwa, dlm tych pluskiew.

Plusz — pluszowy; dlp tego pluszu.

Placa.

Wyrażenia: 1) placa zarobkowa; 2) placa od sztuki = placa na wymiar lub placa ugodowa = placa akordowa. *Krasz. 2, 268.*

Płacić (niedok.) — zapłacić (dok.).

I Formy: 1) płacę, płacisz, płaci, płacimy...; płaci! płacie!; płacący; płacony; płacił, 2) zapłacę, jak: płacę. II Składnia: 1) P. komu, nie: kogo (gdy się wymienia osobę, która otrzymuje zapłatę), 2) P. co (gdy się wymienia sumę płaconą, czyli ilość zapłaty), 3) P. czym (gdy się wymienia jakość zapłaty), 4) P. za co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się po zapłacie otrzymuje).

1. Przestał płacić urzędnikom (nie: urzędników). 2. Zapłacił całą należność. 3—4. Za chwilę upojenia przychodzi płacić długim cierpieniem. *Dyg.* Za chwilę gorącą płacił całym życiem pokuty. *Barth.* Za szkołę płacę niemal całym życiem. *Kad.*

Placz.

Zwroty: wybuchnąć płaczem; zanosić się od płaczu.

Mogłam wybuchnąć płaczem. *Zapol.* Czuli, że lada chwila zaniesie się od płaczu. *Zerom.*

Plakać (niedok.). I Formy: płaczę, płaczesz, płacze...; płacz! płaczie!; płaczący; plakany; plakał. II Składnia: 1) P. z czego, rzadziej: od czego (gdy się wymienia przyczynę duchową płaczu), 2) P. nad kim, nad czym = rozrzewniać, roztkliwiać się nad kim, nad czym, 3) P. kogo, co = oplakiwać kogo, co, 4) P. po kim, po czym (gdy się wymienia osoby lub rzeczy, które odeszły lub minęły) 5) P. za kim, za czym (gdy się wymienia osoby lub rzeczy, które się pragnie sprowadzić).

1. Plakałem z zachwytu, ze złości, z dziwnego szczęścia. *Nowak.* Plakała od radości. *Sienk.* 2. To, nad czym pał płacze. *Święt.* Żebyś nie plakał nad rozwiązaniem prawonego bytła. *Zerom.* Chce się nad nią plakać. *Strug.* 3. Kto by go miał plakać? *Dąbr.* 4. Wódz to był wielkiej mocy i sławy, kiedy po nim lud prosty tak płacze i o zdrowie tak pyta ciekawo. *Mick.* 5. Chodziły i plakał za nimi, a nie widziałby ich już więcej do śmierci. *Dąbr.*

Zwroty: plakać gorzko; plakać gorzkimi łzami; plakać rzewnymi łzami.

Plakałem rzewnymi łzami. *Strug.*

Plaksa—plaksiwy. Formy: lp ten (ta) plaksa, tego (tej) plaksy, temu (tej) plaksie, tego (tę) plaksę, plakszo!; tym (tą) plaksa, o tym (tej) plaksie; lm te plaksy, tych plaksów (r.ż. tych plaks), tym plaksom,

tych plaksów (r. z. te plaksy), tymi plak-sami, o tych plaksach.

Planeta = chmura przelotna. Por. Planeta. **Plaski** (nie: plaski) — bardziej plaski

Plaszcz — płaszczyk.

Zwroty: 1) pod płaszczykiem czego. *SF* = pod pozorem czego. 2) za płaszczyk komu służyć. *SF* = ostanąć cudze sprawki swoją osobą.

Płat ten (nie: ta plata) — piatek; dlp tego plata.

Zwrot: coś idzie jak z płatka. *SF* = coś się doskonale wiedzie.

Żeby wszystko poszło jak z płatka. *Dqbr.*

Pławić (niedok.). I Formy: pławię, pławisz, pławi, pławimy...; pław! pławciel; pławiący; pławiony; pławil. II Składnia i znaczenie: 1) P. kogo, co — w czym = nurzać w wodzie lub w innym jakimś płynie, 2) P. = przeprowadzić przez wodę.

Zwrot: spławić kogo (rub.) = wyprowadzić kogo skądś, usunąć skądś.

Płaz — Znaczenie i formy: 1) P. = strona płaska czegoś, dlp tego płazu, 2) P. = gad, dlp tego płaza.

Zwroty: 1) uderzyć płazem: 2) uść płazem = uść bez przykrych następstw.

2. Wiedział, że wybrki ujdą mu płazem. *Wikł.*

Płcie—płciowy. I Forma dlp tej płci. II Składnia: obie płcie (nie: dwie płcie), obu płci lub obojga płci, obu lub obojgu płciom, obie płci, obu płciami lub obojgiem płci, w obu lub obojgu płciach.

W gronie osób płci obojga. *Danił.*

Płochy, m/m (mężskośc.) płosi.

Płock — płocki, — płecczanin. Formy: płocczanin, jak: mieszczanin.

Płodny w co = obfitujący w co.

Płodzić (niedok.)—spłodzić (dok.). I Formy: 1) płodzię, płodzisz, płodzi, płodzimy...; płóź! płóźcie!; płodzący; płodzący; płóź!; 2) spłodzę, jak: płodzę. II Składnia: P. kogo, co.

Płomienisty, —płom.enny. Znaczenie: 1) płomienny = właściwy płomieniowi, gorący, jasno jarzący się, 2) płomienisty = pełen płomieni, gorący, jarzący się.

Płomienna miłość *SW.* Płomienista miłość *SW.* Płomienna wymowa *SW.*

Płomień, — płomienny.—płomienisty. Formy: dlp tego płomienia, m/m tymi płomieniami, rzadko: płomieńmi; d/m tych płomieni.

Zwrot: stanąć w płomieniach lub w pasach, ale nie: w rumieńcach (rus.) = mocno się zaczerwienić.

Płonać (niedok.)—spłonać (dok.). I Formy: 1) płonę, płoniesz, płonie, płoniemy...; płoń! płońcie!; płonący; płoń! płoń! płoń! płoń! 2) spłonę, jak: płonę. II Składnia: P. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Płonać w wstydu. Dachy płonęły od zachodzącego słońca.

Zwroty: płonać miłością, zazdrością, nienawiścią, chęcią...

Płonny, nie: plony (dawn.).

Płoński — płoński

Płot—płotek, dlp tego płotu lub płota (*SW.*). Zaczął oglądać krowe, przywiązana do płotu.

Prus. Bryczka stała koło księskiego płota. *Zaremb.*

Zwroty: stać, być... u płotu: 2) za płot wyrzucić. *SF* = z pogardą lub lekceważeniem usunąć, jako coś zupełnie niepotrzebnego; 3) trafić, jak kulą w płot, *SF* = nie trafić we właściwe miejsce; 4) strzelać zza płotu, *SF* = napadać z zasadzki.

U płotu sznur jakiś. *Bartk.*

Płowiec (niedok.)—spłowiec (dok.). Formy: 1) płowieję, płowiejesz, płowieje...; płowiej!, płowiejący; płowiał, płowieli, 2) spłowieję, jak: płowieję.

Płoz ten lub ta płoza (u sań). Por. Płaz. Forma dlp tego płoza lub tej płozy.

Płuco (nie: pluco) — płuczny, nie: plucowy.

Pług, dlp tego pługa.

Płukać (*PA*), nie: plókać (niedok.). I Formy: płuczę (nie: plukę), płucziesz, płuczę..., (Łoś, N) (nie: plukam, plukas...); płucz! płuczcie!; płuczający; plukany; plukał. II Składnia: P. co — w czym.

Płynąć (jednokr.) — pływać (wielokr. lub jednokr.). Znaczenie: 1) płynąć = a) ciec, b) posuwać się po powierzchni wody lub innej cieczy, 2) pływać = a) posuwać się po powierzchni wody lub innej cieczy (wielokr. do: płynąć), b) unosić się na powierzchni wody lub innej cieczy, nie tonąć (jednokr.).

1 a) Wilia w milej kowieńskiej dolinie wśród tulipanów i narcyzów płynie. *Mick. cyt. SW.* Białka płynie równia. *Prus.* 1 b) Tabun zmienia się w okret i wspaniale płynie cicho, zwolna po niebios błękitnej równinie. *Mick.* 2 a) On pływał po niejednym morzu. 2 b) Korek pływa po powierzchni wody.

Płytko — płycej, nie: płyciej, ani: pływdej, ani: pływziej.

Po (przyimk.) rządzi zwykle miejsc., niekiedy cel. lub biern.

1. Chodzi po lesie. Przyszedł po obiedzie. 2. Po czemu to kupiłeś? Kupiłem to po złotemu za łokieć. Kupiłem to po dwa złote za łokieć.

Zwroty: 1) po złotemu (celown.), ale po groszu (miejsc.). *JP 11, 95;* 2) po złotemu (celown.), ale: po dwa, trzy złote (biern.); 3) po wszystkim, nie: po wszystkiemu.

Jak to zrobisz, będzie po wszystkim (nie: po wszystkiemu).

Po (rzecz., nazwa rzeki we Włoszech)—paduański (pod wpływem łc. paduanus od: Padus).

Pobawić (dok.). Formy jak: bawić.

Pobić (dok.) — pobijać (niedok.). I Formy jak: wybić — wybijać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Pobiec (dok.) — pobiegać (niedok.). I Znaczenie: 1) pobiec = zacząć biec dokądś, 2) pobiegać (zwykle z zaimek.: sobie) = skończyć bieganie przez pewien czas w różne strony. II Formy: 1) pobiec, jak: biec, 2) pobiegać, jak: biegać.

Pobielany — pobielony. Znaczenie: 1) pobielany = a) poddawany bieleniu (niedok.), b) posiadający tę właściwość, że musi być zawsze pobielony (dok.), 2) pobielony = pod dany bieleniu (dok.).

Wyrażenie: rondel pobielaný, nie: bielony, ani: bilchowany. *IGD*, ale: płótno bielone.

Pobielić (dok.) — pobielać (niedok.). Formy, jak: obieleć — obieleć.

Poblednąć (dok.). Formy jak: blednąć.

Pobledli. Mick.

Pobłażać (tylko w postaci niedok.). I Formy: pobłażam, pobłażasz, pobłażam...; pobłażaj!; pobłażający; pobłażał. II Składnia: P. komu, czemu — w czym.

Nie pobłażał lenistwu. *Bartk.*

Pobłażanie.

Zwrot: dawać pobłażanie komu, czemu. Zimno nie dawalo pobłażania. *Zerom.*

Pobłażliwy — Składnia: 1) P. dla kogo lub wobec kogo, 2) P. dla czego lub na co.

Poblażliwi dla natręctwa. *Prus.*

Poboleć (dok.) — poboлеваć (niedok.), nie: poboliwać. I Formy: 1) poboleć, jak: boleć, 2) poboлева, poboлеваł. II Składnia jak: boleć.

Pobory (!) = pensja, wynagrodzenie (Kr. 2, 49).

Pobrać (dok.) — pobierać (niedok.). Formy jak: zabrać — zabierać.

Pobranie.

Zwrot: za pobranie... (z domysł.: pieniądze przesyłkę poczta oddaje adresatowi).

Pobratymiec — Formy: wlp pobratymcze! młm ci pobratymcy, dlm tych pobratymców.

Pobrzakać (dok.) — pobrzakiwać (niedok.) lub pobrzękiwać. Formy: 1) pobrzakam, pobrzakasz...; pobrzakaj!; pobrzakawszy; pobrzakał, 2) pobrzakuję (pobrzękuję); pobrzakuj! (pobrzękuj!); pobrzakujący (pobrzękujący); pobrzakiwał (pobrzękiwał).

Pobrzeże — porzeżny, dlm tych porzeży, nie: tych porzeż.

Pobudzający — pobudzająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot: działać pobudzająco = pobudzać.

Pobudzić (dok.) — pobudzać (niedok.). I Formy: 1) pobudzę, jak: budzę, 2) pobudzam, pobudzasz, pobudzam...; pobudzaj!; pobudzający; pobudzany; pobudzał. II Składnia: P. kogo, co — do czego.

Oszczędność pobudza pracę. *Kad.* Pobudzany do czynu. *Dąbr.*

Poburzyć (tylko w postaci dok.) = po kolei, jedno za drugim zburzyć. Formy jak: burzyć.

Pobył, dlp tego pobytu.

Wyrażenia: karta na pobył lub karta pobytu, nie: karta pobył. *Krasn. 38.*

Pocalowanie.

Zwrot: z pocałowaniem ręki. *SF* = z radosną wdzięcznością, z prawdziwym zadowoleniem.

Pocalunek.

Zwrot: przesyłać pocalunek.

Przesłał ręką pocalunek ślimakowej. *Prus.*

Pochlebiać (rzadko: podchlebiać) (niedok.) — pochlebić (dok.), rzadko: podchlebić. I Formy: 1) pochlebiam, pochlebiasz, pochlebiam...; pochlebiam!; pochlebiamy; pochlebiamy; pochlebiali, pochlebiałi, 2) pochlebię, pochlebisz, pochlebi, pochlebiemy...; pochleb! pochlebie!; pochlebiący; pochlebiwszy; po-

chlebił. II Składnia: P. komu, czemu — w czym.

Pochlebiać się (niedok.), częściej: **podchlebiać się** — pochlebić się (dok.), częściej: podchlebić się. I Formy jak: pochlebiać — pochlebić. II Składnia: P. s. komu.

Chce się im pochlebić. *Natk.*

Pochlebiający — pochlebiająco. Ob. Kojący — kojąco.

Pochlebiony (na fotografii, na portrecie) = przystojniejszy, ładniejszy niż w naturze.

Pochlebstwo, rzadziej: podchlebstwo.

Pochłonąć (dok.) — pochłaniać (niedok.).

Formy: 1) pochłonę, pochłonięsz, pochłonie, pochłoniemy...; pochłoń! pochłońcie!; pochłonięty; pochłonięwszy; pochłoniął, pochłonię, pochłonieli, 2) pochłaniam, pochłaniasz, pochłania...; pochłaniaj!; pochłaniający; pochłaniany; pochłaniał, pochłaniałi.

Zwrot: coś kogoś pochłania = coś kogoś całkowicie zajmuje.

Pochłonięła go stokroć ważniejsza sprawa. *Perz.*

Pochmurnie lub **pochmurno.**

Pochmurnieć (niedok.) — spochmurnieć (dok.). Formy: 1) pochmurnieję, pochmurniejesz...; pochmurniej!; pochmurniejący; pochmurniał, pochmurnieli, 2) spochmurnieję; spochmurniawszy; spochmurniał, spochmurniali; spochmurniał, spochmurnieli.

Pochodnia — Formy: dlp tej pochodni, dlm tych pochodni.

Pochodny, nie: pochodni, ale: przechodni.

Pochodzenie.

Zwrot: być kimś z pochodzenia.

Był chłopem z pochodzenia. *Natk.*

Pochodzić (niedok.) — rzadko: pójść (dok.) = wywodzić swoje pochodzenie. I Formy jak: chodzić — iść. II Składnia: P. od kogo, ale: z czego, rzadko: od czego.

Co się dzieje, pochodzi, jako z pierwszego swego źródła, od wyraźnej woli Boga. *Kolltq.* Źródła, które z odwiecznych krain pochodzą. *Moch.*

Pochop do kogo, do czego.

Zwroty: 1) dać pochop do czego. *SF*; 2) brać pochop do czego. *SF*.

Może do ich wzgardzenia weźmie pochop nowy. *Mick.*

Pochód, dlp tego pochodu. Znaczenie: 1) P. = marsz, procesja, 2) P. = (!) wyprawa wojenna lub myśliwska (rus.) (Krasn. 71).

Zwroty: 1) otwierać lub zamykać pochód. *SF*; 2) wyruszać na wyprawę, nie: w pochód (rus.).

Pochrzakiwać (niedok. wielokr.), nie: pokrząkiwać. Ob. Chrzakać. Formy: pochrząkuję, pochrząkujesz...; pochrząkuj!; pochrząkujący; pochrząkiwał.

Pochwa, dlm tych pochew, rzadko: tych pochw.

Pochwała dla kogo, dla czego — za co.

To było pochwała osoby kompetentnej dla jego gry. *Natk.* Była to pochwała za żołnierską przeżyłość. *Strug.*

Zwroty: 1) pochwałę oddać komu, czemu. *SF*, 2) rozwozić się, przesadzać się w pochwałach nad kim, nad czym. *SF*; 3) odnieść, otrzymać pochwałę. *SF*; 4) mówić na pochwałę czyją.

2. Wzajemnie się w pochwałach przesadzając. *Sienk.* 4. Raczy powiedzieć na pochwałę tych kantonistów. *Zerom.*

Pochwyć (dok.) — pochwytywać (niedok.), rzadko: pochwycać. Por. Pochwytać. I Formy: 1) pochwyć, pochwyćcie..., jak: chwycić, 2) pochwytyję, pochwytyjesz...; pochwytyj!; pochwytywały; pochwytywany; pochwytywał. II Składnia: 1) P. kogo, co = chwycić co fizycznie, 2) P. co = chwycić co umysłowo, pojąć, zrozumieć.

Pochwytać (dok. wielokr.) — pochwytywać (niedok. wielokr.). I Znaczenie i składnia: P. co = stopniowo, jedno po drugim schwytać. II Formy: 1) pochwytam, pochwytasz...; pochwytaj!; pochwyty; pochwytywany; pochwytywał, 2) pochwytyję, pochwytyjesz...; pochwytyj!; pochwytyjący; pochwytywany; pochwytywał.

Wilk owce pochwytał. *SW.*

Pochylić (dok.) — pochylać (niedok.). I Formy: 1) pochylę, pochylisz, pochylili, pochylimy...; pochyl!; pochylcie!; pochylony; pochylony; pochylony; pochylony, 2) pochylam, pochylasz, pochyla..., pochylaj!; pochylający; pochylany; pochylał, pochylali. II Składnia: 1) P. kogo, co — nad kim, nad czym, 2) P. kogo, co — na kogo, na co.

1. Pochyla się nade mną. *Strug.* 2. Pochylał się na otwartą lektykę. *Sienk.*

Pochylić się (pochylać się). Formy i składnia jak: pochylili (pochylał).

Pociąg — I Znaczenie i składnia: 1) P. do kogo, do czego = skłonność duchowa lub zmysłowa do kogo, do czego, 2) P. z kim, z czym lub czego = sznur złączonych wagonów, ciągniętych przez parowóz.

1. Dziwny pociąg do zguby. *Przybysz.*

II Forma dlp tego pociągu.

Zwroty i wyrażenia: 1) czuć pociąg co robić; 2)jechać pociągami (nie: na pociągu) = odbywać podróż za pomocą komunikacji kolejowej; 3)jechać w pociągu (nie: na pociągu) = jadąc siedzieć w pociągu; 4) pociąg do Warszawy, do Krakowa...; pociąg z Warszawy, z Krakowa...; 5) pociąg zapowiedziany, nie: zgłoszony. *KJMK*; 6) pociąg pasażerski, podmiejski, gospodarczy, towarowy (nie: ciężarowy), roboczy. *KJMK*; 7) zestawić pociąg. *KJMK*; 8) pociąg odprawiać; 9) zderzenie pociągów, pociągi się zderzyły. *PJ 1, 132*; 10) szybkość (nie: predkość) pociągu.

1. Czuję niewymowny pociąg utopił się w błocie. *Mick.* 8. Jeszcze musi odprawić dwa pociągi. *Nowak.*

Pociągający — pociągająco. Ob. Kojący — kojąco.

Życie nie przedstawia się wesoło ani pociągająco. *Zapol.*

Pociągnąć (dok.) — pociągać (niedok.). I Formy: 1) pociągnę, pociągniesz..., jak: ciągnąć, 2) pociągam, pociągasz..., pociągnij!; pociągający; pociągany; pociągał. II Składnia: 1) P. kogo, co — do kogo, do czego, 2) P. kogo, co — za kim, za czym.

Zwroty: 1) pociągać kogo do odpowiedzialności; 2) pociągać kogo za sobą.

Pocić się (niedok.) — spocić się (dok.). I Formy: 1) pocę się, pocisz się, poci się, pocimy się...; pocić się! pocić się!; pocą się; pocił się, 2) spocę się, jak: pocę się. II Skła-

dnia: P. ś. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Pociecha — pocieszka.

Zwroty i wyrażenia: 1) sto pociech z kim, z czym = ktoś lub coś wywołuje dobry humor, śmiesznością swoją rozwesela; 2) na pociechę; 3) nieść komu pociechę. *SF.*

1. Sto pociech! Chciałoby się grać rolę Linowskiego, a tu moja persona nieco zawadza. *Danił.*

2. Obiad się wreszcie skończył na pociechę Karola. *Reym.* Na pociechę rzekł. *Sienk.*

Pociemnić (dok.) — pociemniać (niedok.). Formy jak: zaciemnić — zaciemniać.

Pocieszający — pocieszająco. Ob. Kojący — kojąco.

Pocieszyć (dok.) — pocieszać (niedok.). I Formy: 1) pocieszysz jak: cieszyć, 2) pocieszam, pocieszasz...; pocieszaj!; pocieszający; pocieszany; pocieszał. II Składnia: P. kogo — czym.

Pocięgiel ten, nie: ta; dlp tego pocięgla.

Po cóż, nie: po coż.

Pocynkowany. Ob. Cynkowany.

Począć (dok.) — poczynać (niedok.). I Formy: 1) pocznę, poczniesz, pocznie...; pocznij!; pocznawszy; poczęty; począł, począłem, poczęła, poczęli, 2) poczynam, poczynasz...; poczynaj!; poczynający; poczynany; poczynął. II Składnia: 1) P. co = zacząć co, zająć w ciężę, rozpocząć rozwój embrionu, 2) P. (bez dopełn.) = zacząć coś robić.

Zwrot: co pocznie z kim, z czym = co ma z kim, z czym robić.

Co z nimi począć? *Sierosz* Co ja pocznę z panem? *Matacz.*

Początek, dlp tego początku.

Wyrażenia i zwroty: 1) od początku = od początkowego momentu, od początkowego miejsca; 2) z początku = w pierwszym momencie, w pierwszej chwili, najspierw; 3) na początku = z początku; 4) na początek = na czas początkowy; 5) początek czego robić. *SF*; 6) początek czemu dać. *SF.*

1. Zaczęła od początku. *Dąbr.* 2. Dostał grochem zaraz z początku bitwy. *Nowak.* 4. Przrzekł na początek dać małą wies. *Mick.*

Poczekać — poczekalnia. Formy: 1) poczekam, poczekasz..., jak: czekać. Ob. Czekać, 2) dlm tych poczekalni.

Poczekanie.

Zwrot: na poczekaniu = w jednej chwili.

Takich postanowień nie robi się na poczekaniu. *Danił.*

Po czemu? = po ile? (o cenie).

Poczernić (dok.) — poczerńać (niedok.). I Formy: 1) poczernię, poczerniesz..., jak: czernić, 2) poczerniam, poczerniasz...; poczerniaj!; poczerniający; poczerniany, poczerniani; poczerniał, poczerniali. Por. Poczerńać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Poczernieć (dok.) — czernieć (niedok.). I Formy: poczernieję, poczerniejesz...; poczerniej!; poczerniawszy; poczerniały, poczerniali; poczerniał, poczernieli. Por. Poczerńać. II Składnia: P. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Poczerpnąć (! rus.) = zacerpnąć.

...być świadkiem kulinarnych zabiegów, zacerpniętych (nie: poczerpniętych). *Sterosz.*

Poczesny (nie: pocześny) — pocześnie.

Poczet, dlp tego pocztu, mlm te pocztu.

Zwroty: 1) zaliczyć kogo w poczet czego. *SF*; 2) wpisać kogo w poczet. *SF*.

Poczmistrz, nie: pocztmistrz.

Poczta — pocztarz (Łoś) lub poczciarz (N) albo pocztowiec. Forma dlm tych pocztarzy (poczciarzy) lub pocztarzów (poczciarów).

Zwroty 1) iść, posyłać na pocztę; 2) pracować na poczcie; 3) nadawać list na poczcie; 4) puścić co w pocztę (= w obieg); 5) pisać rzemieinna pocztą (= przez okazję); 6) pocztą pantoflowa (= przekazywana przez stare gaduły).

1. Co dzień posyłał umyślnego na pocztę. *Siedl.* 5. Napisała do mnie rzemieinna pocztą. *Choyń.*

Pocztówka, nie: odkrytka.

Pocztylion, dlp tego pocztyliona.

Poczuć (dok.) — poczuwać (niedok.). I Formy: 1) poczuję, poczujesz..., jak: czuć, 2) poczuwam, poczuwasz, poczuwa..., poczuwaj!; poczuwający; poczuwany; poczuwał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Poczuć się (dok.) — poczuwać się (niedok.). Znaczenie i składnia: 1) P. ś. do czego — wobec kogo (tylko w postaci niedok. zwykle z przeczeniem) = czuć się zobowiązanym wobec kogo, czego, 2) P. ś. czym (zwykle w postaci dok.) = uczuć się czym.

1. Nie poczuwał się do żadnego wykroczenia. *Weyss.* Nie poczuwała się do tej winy. *Nałk.* Każdy do czegoś się wobec niego poczuwał. *Nałk.*

Po czym = następnie.

Poczynąć. Ob. Począć.

Zwrot: poczynąć sobie = postępować.

Jął poczynąć sobie obcesowo. *Matacz.*

Poczytać (dok.) — pocytywać (niedok.) I Formy: 1) pocytałem, pocytałeś, pocytała..., pocytaj!; pocytałwszy; pocytany; pocytał, 2) pocytyuję, pocytyujesz, pocytyuje..., pocytyuj!; pocytyujący; pocytywany; pocytywał. II Znaczenie i składnia: 1) P. komu — co — za co = przypisywać, brać komu — co — za co, 2) P. kogo — za kogo = uważać kogo — za kogo.

1. Pocytywał mu ten czyn za wielką zasługę. *Pocytywała go (= nos) sobie za sprostność. Matacz.* 2. Sny pocytywał za rzeczywistość. *Zerom.* Ona za zdrację mnie pocytyuje. *Siemk.*

Pod lub **pode** (przymk.), rządzący narzędnikiem (na pytanie: gdzie?) lub biernikiem (na pytanie: dokąd?).

Czatowali pod płotem. Cofnęli się pod płot.

Zakres użycia: postać: **pode** używa się zwykle przed wyrazem zaczynającym się od zbiegu spółgłosek trudnych do wymówienia; prócz tego w pewnych tradycyjnych wyrażeniach, np. **pode** mną, ale: **pod** tobą, **pode** drzwiami lub **pod** drzwiami.

Zwroty: 1) być pod zarzutem czego; 2) pod warunkiem, pod grozą czego, pod karą czego.

2. Pod karą własnej hańby nie cofajcie kroku. *Mick.*

Podać (dok.) — podawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II Składnia: 1) P.

komu — kogo, co, 2) P. co — za co = podać co w zamian za co lub jako co.

2. W owych czasach jeszcze za nowości podany. *Mick.*

Zwroty: 1) podać kogo, co w moc, we władzę czyja; 2) podać co w wątpliwość, ale: podać coś wątpliwości. *Kr. 1, 56*; 3) podać komu uśmiech.

3. Kobiety podały sobie uśmiech. *Zuremb.*

Podać się — podawać się. I Formy jak: podać — podawać. II Znaczenie i składnia: 1) P. ś. za kogo = przedstawić się jako kto, 2) P. ś. o co = składać podanie, prośbę o co.

1. Podawał się za dobroczyncę. 2. Podali się o zwolnienie. *Zerom.*

Podanie o co (nie: na co, nie: do czego) do kogo.

Podanie o zabezpieczenie dowodu. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: składać, wnosić podanie do kogo o co.

Wniósł podanie do nich. *Nowak*

Podarek lub **podarunek**.

Podaremnie (!) = nadaremnie.

Podatek.

Zwroty i wyrażenia: 1) podatek na kogo, na co nalożyć. *SF*; 2) podatki pobierać, ściągać. *SF*; 3) z podatkiem zalegać. *SF*; 4) podatek fundowany (!) = podatek od dochodu z majątku lub kapitału. *Kr. 2, 281*; 5) podatek z morga lub od morga (gdą się wymienia miarę ilościową czegoś, od czego się płaci podatek), ale: podatek od dochodu, od domu, od kapitału... (gdą się wymienia całość przedmiotu opodatkowanego).

Podatność na co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w przymiotniku: podatny).

Podatność na zarządzenia organizacyjne.

Podatny — Składnia: 1) P. dla kogo lub komu = zdalny dla kogo, 2) P. na co (nie: dla czego) = łatwo poddający się czemu, 3) P. do czego = zdalny, nadający się do czego.

1. Czas cichy, uszom podatniejszy. *Kunc. 2.* ...chłopstwa, podatnego na wpływy. *Nałk.* Nie świadczy to o tym, jakoby szerokie warstwy nie były podatne na siew ideologii państwowej. „*Czas*“ 28 IX 35. Podatny na propagandę (nie: dla propagandy). „*Czas*“ 84, 146, 1. 3. Uczynić go podatniejszym do wysłuchania prośby. *Matacz.* Nie okazała się podatną do takich żartów. *Dąbr.*

Podaż na co.

Stworzy popyt i podaż na kapitał „*Czas* 9 X 35.

Podążyć (dok.) — podążać (niedok.). I Formy: 1) podążę, podążysz, podąży, podążymy..., podąż! podążcie!; podążywszy, podążył, 2) podążam, podążasz..., podążaj!; podążający; podążał, podążali. II Składnia: 1) P. do kogo, do czego = dążyć w kierunku do kogo lub do czego (gdą się wymienia przedmiot, pozostający w bezruchu, który jest kresem fizycznym zdążania), 2) P. za kim, za czym = zdążać w ślad za kim, za czym (gdą się wymienia przedmiot, znajdujący się w ruchu), 3) P. na co (gdą się wymienia przedmiot, czynność lub stan, które są celem zdążania).

1. Całe towarzystwo podążało do lasu. 2. Podążył za nim. *Dąbr.* 3. Wszyscy podążali na grzyby.

Podbechtać (dok.) — podbècheywać (niedok.). I Formy: 1) podbechtam, podbechtasz..., rzadzziej; podbechczę, podbechczesz..., podbechtaj!; podbechtany; podbechtawszy; podbech-

tał, 2) podbechtuje, podbechtujesz..., rzadko: podbechtynam, podbechtujesz... (nie: podbechtuję, podbechtujesz...). II Składnia: jak w czasowniku: podjudzić.

Podbić (dok.) — podbijać (niedok.). Formy jak: wybić — wybijać.

Podbiec (dok.) — podbiegać (niedok.). Formy jak: wybiec — wybiegać.

Podbierać. Ob. Podebrać.

Podbijający — podbijający. Ob. Kojący — kojąco.

Wyrażenie: działał podbijająco.

Podbijany — podbity. Znaczenie: 1) podbity (dok.) = ten, którego podbili, 2) podbijany = a) ten, którego podbijają (niedok.), b) ten, który zazwyczaj bywa podbity (dok.).

Kubrak podbity baranami. Palto podbijane futrem.

Podbudować (dok.) — podbudowywać (niedok.). Formy: 1) podbuduję, podbudujesz..., jak: budować, 2) podbuduję, podbudowujesz..., rzadziej: podbudowuję, podbudowujesz... (dawn.) (nie: podbudowuję).

Podburzający — podburzający. Ob. Kojący — kojąco.

Podburzyć (dok.) — podburzać (niedok.). I Formy: jak: oburzyć — oburzać. II Składnia: P. kogo — na kogo, na co.

Ona musiała podburzać mamę na mnie. *Prusz.*

Podchmielić sobie (zawsze z tym dopełn.). (*Krasn.* 42).

Podchodzący (! rus.) = odpowiedni, stosowny; por. ros. podchodiszczij.

Dajcie mi odpowiedni (nie: podchodzący) otówek. *Nowak.*

Podchodzić (niedok.) — podejść (dok.). Formy jak: odchodzić — odejść. II Znaczenie i składnia: 1) P. pod co = wchodzić pod co, 2) P. do kogo, do czego = zbliżać się do kogo, do czego, 3) P. kogo = łąpać, dybać, niepokoić kogo, 4) P. kogo — czym = oszukiwać kogo — czym, 5) P. płynem = ociekać.

1. Podeszły pod sam sklep. *Dąbr.* 2. Kazał mu podejść do katedry. *Nowak.* 3. Jam to przecie Chowańskiego podchodził, gdy wszyscy już ręce opuścili. *Stenk. cyt. SW.* 4. Podchodzi ojca kłamstwem. *Jeż.* 5. Mleko podeszło serwatka.

Wyrażenia: 1. podchodzić (nie: dochodzić) do telefonu; 2. podchodzić do jakiejś sprawy (!) = ujmować jakąś sprawę.

2. Podchodził do życia (zam.: ujmował życie) z najłatwiejszej strony. *Goet.*

Podchorąży — Formy: lp ten podchorąży, tego podchorążego, temu podchorążemu...; lm ci podchorążowie, tych podchorążych; tym podchorążym... (odmiana przymiotnikowa, tylko młm końcówka rzeczownikowa: -owie).

Podchorążowie wiedli bój krwawy. *Moch.*

Podchwycić — podchwytować. Formy jak: pochwycić — pochwytywać.

Podciąć (dok.) — podcinać (niedok.). Formy: 1) podetnę, podetniesz, podetnie...; podetnię!; podcięty; podciąwszy; podciął, podciąłem, podcięli, 2) podcinam, podcinasz...;

podcinaj!; podcinający; podcinany; podcinał.

Podciągnąć (dok.) — podciągać (niedok.)

Formy jak: pociągnąć — pociągać. Zwroty: 1) podciągać co pod jakąś kategorię. *SW.*; 2) podciągać co pod prawo. *SW.*; 3) podciągać co pod wątpliwość. *SW.*; 4) podciągać co pod władzę. *SW.*; 5) podciągnąć kogo (z domysł.: do wyższego poziomu).

1. Wszystko podciągneli pod jedną kategorię. *SW.* Sukcesje swoją pod prawo dożywocia przyszej małżonki mojej podciągam. *Cyt. SW.* 3. Prawda ta pod żadną wątpliwość podciągnięta być nie może. *Cyt. SW.* 4. Krzyżacy, jak świeckie rzeczy, tak i duchowne podciągali pod swoją władzę. *Narusz cyt. SW.* 5. Z misją podciągnięcia jednego z gimnazjów. *Cyt. PJ* 4, 101.

Podciec (dok.) — podciekać (niedok.). Formy jak: dociec — dociekać.

Podcienie to lub to podsenie, rzadko: ten podcień; dlm tych podcieni (podseni) (*JP* 5, 40). Znaczenie: 1) podcienie = miejsce ocienione, 2) podcienie lub podsenie = daszek na słupach u wejścia do domu.

1. Na łąkach i na podcieniu górskim leżał mrok głęboki. *Zerom. cyt. SW.* 2. Dał się słyszeć na brukowanym podcieniu radosny tętnot kopyt konskich. *Zerom. cyt. SW.*

Podczas kiedy (!) = gdy tymczasem.

Podczaszy — Formy jak: podchorąży.

Podczernić (dok.) — podczerniać (niedok.). Formy jak: poczernić — poczerniać.

Poddać (dok.) — poddawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II Składnia: 1) P. komu — co = podsunąć komu — co, 2) P. czemu (nie: w co) = poddać działaniu czego.

...przemian, tymże samym poddanych prawom. *Kołat.* Trzeba poddać się wszelkiej potędze. *Święt.* Zwroty: 1) poddawać się jakiemuś uczuciu; 2) poddać wątpliwości (nie: w wątpliwość) lub podać w wątpliwość. *Krasn.* 1, 56.

1. Poddaje się wszelkiemu parciu. *Reym.* Co się stało, że się tak poddał rozpacz? *Dąbr.*

Poddany — Znaczenie i składnia: 1) P. (przymtk.) komu = uległy komu — najpoddańszy, 2) P. (rzeczown.) kogo.

1. Najpoddańszy twój sługa. 2. Zawsze ja wierny poddany... *Mick.*

Poddaństwo.

Zwrot: przyjąć poddaństwo.

Poddasze, dlm tych poddaszy (*JP* 5, 39).

Pod dostatkiem, nie: podostatkiem, ani: dostatkim (dawn.).

Podebrać (dok.) — podbierać (niedok.). I Formy jak: odebrać — odbierać. II Znaczenie i składnia: 1) P. czego = wygarnąć od spodu, zabrać trochę, 2) P. co — do czego (! rus.) = dobrać, dostosować co — do czego.

2. Dobrał (nie: podebrał) doskonały przykład.

Poderzeć (dok.) — poddzierać (niedok.). Formy jak: wydrzeć — wydzierać.

Podejmować. Ob. Podjąć.

Podejrzany, młm (męskoosob.) podejrzani. Znaczenie i składnia: 1) P. (imiestw.) o co; 2) P. (przymtk.) bez dopełn. = niepewny

1. Lucyna podejrzana o nosaciznę. *Strug.* 2. To człowiek podejrzany.

Podejrzec. Ob. Podglądać.

Podejrzanie — I Forma dlm tych podejrzeń. II Składnia: 1) P. czego (gdy się wymienia przedmiot lub stan, który jest bezpośrednią przyczyną podejrzenia), 2) P. na kogo (gdy się wymienia osobę, która jest bezpośrednią przyczyną podejrzenia), 3) P. o co (gdy się wymienia czynność, która jest bezpośrednią przyczyną podejrzenia; między pierwszą a trzecią konstrukcją różnica się zaciera), 4) P. co do kogo, co do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest pośrednią przyczyną podejrzenia).

Zwroty: 1) mieć kogo, co w podejrzeniu. *SW*; 2) ściągać na kogo, na co podejrzenie. *SW*; 3) rzucać na kogo podejrzenie. *SW*; 4) podawać lub poddawać kogo, co w podejrzenie; 5) podejrzenie na kogo na co pada. *SF*; 6) wpadać w podejrzenie u kogo. *SF*; 7) budzić w kim podejrzenie.

3. Na bogatszych rzucano podejrzenia. *Sienk.* Na kogo rzuciłaby podejrzenia. *Malacz.* 5. Padło by podejrzenie. *Sienk.* 7. Szlachta nie wzbudzała podejrzeń. *Sienk.*

Podejrzewać (zwykle w postaci niedok., tylko imiesłów dok.: podejrzany lub niedok.: podejrzewany), rzadko: podejrzawać (dawn.). I Formy: podejrzewam, podejrzewasz...; podejrzewaj!; podejrzewający; podejrzewany; podejrzewał.

Podejrzowano. *Sienk.* Podejrzwał. *Dyg.* Podejrzewał. *Iwasz.* Podejrzewa. *Nowak.*

II Składnia: 1) P. kogo — o co lub co do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: podejrzenie), 2) P. co — w czym lub że coś jest bądź czegoś nie ma, albo: czy czegoś nie ma.

1. Podejrzewali sąsiadów o złe zamary. *Dyg.* Babcia go podejrzewa o to samo. *Nowak.* 2. Nie podejrzewał, jakie nasiona zasiewał. *Iwasz.* Podejrzewał w tym pewną przesadę. *Parand.* Wszędzie podejrzewał podstęp. *Wikt.*

Podejść. Ob. Podchodzić.

Podpchnąć (dok.) (nie: podepchać) — podpuchać (niedok.). Formy jak: popchnąć — popychać.

Podprzeć (dok.) — podierać (niedok.) I Formy: 1) podeprę, podeprzesz, podeprze...; podeprzyj!; podparty; podparwszy; podparł, 2) podpieram, podpierasz...; podpieraj!; podpierający; podpierany; podpie-rał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Podparł się łaską. *Reym.*

Podętać (nie: podepnąć) (tylko w postaci dok.). Formy jak: deptać.

Poderwać (dok.) — podrywać (niedok.). Formy jak: oderwać — odrwać.

Poderznąć lub **poderznąć** (dok.) — podrzynać (niedok.). I Formy: 1) poderznąę, poderzniesz...; poderznij!; poderznięty; poderznąwszy; poderznał, poderznęłam, poderz-nęli, 2) poderzynam, poderznasz...; poderzyna-j!; poderzynaający; poderzynany; poderzynał. II Składnia: P. co — czym.

Podęstać (dok.) (nie: podścielić) — podścię-łać, rzadziej: podścielać. I Formy jak: u-słać — (u)ścielać. II Składnia: P. co — pod co.

Podeszły.

Zwroty: 1) podeszły w latach, rzadziej: w lata; 2) podeszły wiekiem. *JP* 5, 119; 3) podeszłe lata.

1. Człowiek podeszły w lata. *Mick.*

Podeszwa ta, nie: ta podeszew; dlm tych podeszew.

Stukiem drewnianych podeszew. *Reym.*

Podetrzeć (dok.) — podcierać (niedok.). Formy jak: wytrzeć — wycierać.

Podglądać (niedok.) — podglądać (dok.), częściej: podejrzec. I Formy: 1) podglądam, podglądasz...; podglądaj!; podglądający; podglądany; podglądał, 2) podglądne, podglądniejs...; podglądnij!; podglądnięty; podglądnał, podglądnałam, podglądnęli, 3) podejrzę, podejrzysz, podejrzy, podejrzymy...; podejrzysz!; podejrzany; podejrzawszy; podejrział, podejrzeli.

Podgoić (dok.) — podgajać (niedok.). Formy: 1) podgoję, podgoisz..., jak: goję, 2) podgajam, podgajasz...; podgajaj!; podgajający; podgajany; podgajał, podgajali.

Podgotowywać (! rus.) = przysposabiać, przygotowywać.

Wszystko to przysposobili (nie: podgotowali). *Mp.*

Pod górę = po pochyłości w górę.

Podgórze, dlm tych podgórzy.

Podgrzyć (dok.) — podgrzyzać (niedok.).

Formy jak: wygrzyć — wygrzać.

Podgrzać (dok.) — podgrzewać (niedok.).

Formy jak: odrgrzać — odrzewać.

Podhaje — podhajecki.

Podhale — podhalański, rzadko: podhalski (Łoś). Składnia: 1) mieszkać na Podhalu, 2) jechać na Polhale. Por. Podlasie, Mazowsze.

Podium — Formy jak: gimnazjum.

Podjąć (dok.) — podejmować (niedok.), nie: podejmować. I Formy jak: wyjąć — wyjmować. II Składnia: P. co, ale: podjąć się czego.

Zwroty: 1) podjąć czynność procesową. *Kod. Post. Cyw.*, 2) podjąć hałas (! rus.) = podnieść hałas; 3) podjąć pieniądze z banku (!) = podnieść pieniądze; 4) podjąć ruch na kolei (!) = otworzyć lub wznowić ruch na kolei. *Krasn.* 2, 193; 5) podjąć trud. *Wikt.*

Podjąć się — podejmować się. Składnia: P. ś. czego.

śmiał podjąć się sędzłego obrony. *Mick.*

Podjechać (dok.) — podejżdzać (niedok.)

Formy jak: wyjechać — wyjeżdzać.

Podjeść (dok.) — podjadać (niedok.). Formy jak: wyjeść — wyjadać.

Podjudzający — podjudzająco.

Zaśmiał się podjudzająco. *Kruczk.*

Podjudzić (dok.) — podjudzać (niedok.).

I Formy: 1) podjudzę, podjudzisz, podjudzi, podjudzimy...; podjudź! podjudźcie!; podjudzony; podjudziwszy; podjudził, 2) podjudzam, podjudzasz, podjudza...; podjudzaj!; podjudzający; podjudzany; podjudzał. II Składnia: 1) P. kogo — na kogo, na co lub przeciw komu, przeciw czemu, 2) P. kogo — do czego.

1. Cesarz Brandenburczyka podjudzał przeciw nam. *Cyt. SW.* Pokusa na złe podjudzi nie takich. jak ja. *Cyt. SW.*

Podkadzić (dok.) — podkadzać (niedok.)
Formy jak: zakadzić — zakadzać.

Podkarmić (dok.) — podkarmiać (niedok.)
Formy jak: odkarmić — odkarmiać.

Podkarpacie — podkarpacki. Składnia: 1) mieszkać na Podkarpaciu, 2) jechać na Podkarpacie. Ob. Podlasie.

Podkasaly lub **podkasany**.

Pod każdym wypadkiem (!) = bezwarunkowo, bezwzględnie.

Uchwalono odmówić bezwzględnie (nie: pod każdym wypadkiem) wotum zaufania. *Cyt. Kr. 1, 187.*

Podkochać się w kim.

Podkochała się w rządy Zakulskim. *Kruczk.*

Podkomorzy — podkomorzyna. Formy: 1) łp ten podkomorzy, tego podkomorzego...; łm ci podkomorzowie, tych podkomorzonych...; jak: podchorąży, 2) łp ta podkomorzyna, tej podkomorzyny, tej podkomorzynie... (odmianna rzeczownikowa).

Podkopać (dok.) — podkopywać (niedok.)
Formy jak: wykopać — wykopywać.

Podkówka (PA), nie: podkowka.

Podkrajac (dok.) — podkrawać (niedok.)
Formy jak: odkrajac — odkrawac.

Podkraść się (dok.) — podkradać się (niedok.). I Formy: 1) podkradnę się, podkradnie się, jak: kraść, 2) podkradam się, podkradasz się...; podkradaj się!; podkradający się; podkradał się. II Składnia: 1) P. ś. do kogo, do czego, 2) P. ś. pod co.

1. Podkradali się do taboru węgierskiego. *Strug.*

Podkreślić (dok.) — podkreślać (niedok.). I Formy: 1) podkreślę, podkreślisz..., jak: kreślić, 2) podkreślam, podkreślasz...; podkreślaj!; podkreślający; podkreślany; podkreślał, podkreślali. II Składnia: P. co — czym — pod czym.

Podkręcić (dok.) — podkręcać (niedok.). Formy jak: odkręcić — odkręcać.

Podkuć (dok.) — podkuwać (niedok.). Formy jak: wykuć — wykuwać.

Podkupić (dok.) — podkupywać (niedok.), nie: podkupować. I Formy jak: odkupić — odkupywać. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo w czym = ubiec kogo dając wyższą cenę za co, 2) P. kogo = podkupić kogo pieniędzmi, zjednać kogo dla siebie.

Podlać (dok.) — podlewać (niedok.), nie: podliwać. Formy jak: odlać — odlewać.

Zwroty: 1) podlewać kwiaty = lać wodę pod kwiaty; 2) polewać kwiaty = lać wodę na kwiaty. *Kr. 2, 166.*

Podlasie — podlaski. Składnia: 1) mieszkać na Podlasiu, 2) jechać na Podlasie Por. Podhale.

Podle (przysł.), nie: podło.

Podle (przyimk.) kogo, czego. Znaczenie: 1) P. = wedle, blisko, koło kogo, czego, 2) P. = (!) podług, według kogo, czego, na wzór kogo, czego (dawn.).

Podlec (rzeczown.), dlp tego podleca, wlp podlecu! młm ci podlecy lub te podlece.

Podlec (czasown. dok.)—podlegać (niedok.). I Formy: 1) podlegnę, podlegniesz, podlegnie...; podlegnij!; podlegliszy; podległ, podlegli, 2) podlegam, podlegasz...; podlegaj!; podlegający; podlegał. II Znaczenie i składnia: 1) P. komu, czemu = poddać się, poddawać się komu, czemu, być zależnym od kogo, czego, w jakimś związku hierarchicznym, logicznym, społecznym lub moralnym, 2) ulec, ulegać komu, czemu = poddać się, poddawać się komu, czemu w wyniku walki. Ob. Ulec

Co nie podlega berłu człowieka. *Mochm.* Nie podlegamy takim požądaniom. *Świat.*

Zwroty: podlegać (nie: ulegać) regule, prawu, zasadzie, urzędowi, władzy.

Koszty podlegają zasadzeniu. *Cyt. Kr. 2, 275*

Podległy komu, czemu.

Podlepić (dok.)—podlepiać (niedok.). I Formy: 1) podlepię, podlepisz..., jak: lepić, 2) podlepiam, podlepiasz...; podlepiaj!; podlepiający; podlepiany; podlepiał, podlepiali. II Składnia: P. co — czym — pod czym (gdy się zwraca uwagę na rezultat czynności podlepiania) lub pod co (gdy się zwraca uwagę na czynność podlepiania).

Podlewać. Ob. Podlać.

Podliczyć (!) = obliczyć, zliczyć.

Podlizac się (dok.) — podlizywać się (niedok.). I Formy: 1) podlizę się, podlizesz się..., jak: liżę, 2) podlizuję się, podlizujesz się...; podlizuj się!; podlizujący się; podlizywał się. II znaczenie i składnia: P. ś. komu = podchlebiać się komu.

Podlizuje mi się. *Strug.*

Podłoga, dlm tych podłóg.

Zwrot: układać podłogę.

W alkierzu ułożył podłogę. *Prus.*

Podłość, nie: podłota (PJ 12. 106).

Podłoże, dlm tych podłoży. Składnia: 1) P. czego (gdy się wymienia dokonane już następstwo jakiejś przyczyny), 2) P. do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia coś, co dopiero ma się objawić jako następstwo jakiejś przyczyny).

1. Lenistwo i zarozumiałość oto podłoże wszystkich jego niepowodzeń. 2. Nieświadomość stwarza podłoże do agitacji.

Podłożony — Znaczenie i składnia: 1) P. pod co = włożony pod co. 2) P. czym = podbity, podszyty czym.

2. Piętsze miejsca były jaśniejsze. Jakby podłożone żółtawą taflą lodową. *Nalik.*

Podłożyć (dok.) — podkładać (niedok.). I Formy jak: odłożyć — odkładać. II Znaczenie i składnia: 1) P. pod co = włożyć pod co, 2) P. czym = pociągnąć (farbą) czym. podbić, podszyć czym.

Podług kogo, czego = według kogo, czego.

Podług niego. byt świata zależn od zachowania cnót. *Dyg.*

Podłużyć (dok.) — podłużać (niedok.) Formy: 1) podłużę, podłużysz, podłuży, podłużymy...; podłuż! podłużcie!; podłużony, po-

dłuższy; podłużył, 2) podłużam, podłużasz, podłuża...; podłużaj!; podłużający; podłużany; podłużał, podłużali.

Podmajstrzy — Formy jak: podchorąży.

Podmarznąć (dok.) — podmarzać (niedok.).

Formy jak: odmarznąć — odmarzać.

Podmazać (dok.) — podmazywać (niedok.).

Formy jak: omazać — omazywać.

* **Podmiot logiczny nierozwinięty.** Podmiotu tego używamy: 1) przy czasownikach, oznaczających brak lub nadmiar czego, a więc przy słowach: starczy, wystarcza, przybywa, przybiera, mnoży się, ubywa, nie staje, nie dostaje, brakuje, nie ma itp., np. Pana nie ma w domu. Nie było świąteł. Ludzi wciąż przybywało. W takich wypadkach podmiot logiczny kładziemy w dopełniaczu, 2) podmiotu logicznego używamy również, jeżeli jest nim liczebnik główny, np. Dwóch poszło, pięciu zostało. W takich wypadkach podmiot logiczny przybiera postać biernika.

* **Podmiot logiczny rozwinięty.** Podmiot taki kładziemy w dopełniaczu, w celowniku, w miejscowniku, niekiedy także w bierniku.

1) W dopełniaczu kładziemy podmiot logiczny rozwinięty tak, jak i nie rozwinięty, przy czasownikach oznaczających brak lub nadmiar czegoś, ubywanie lub przybywanie czegoś, np. Pana naszego nie ma w domu. Ptasiego tylko nie dostaje mleka (Mick.). Dni pogodnych z wiosną coraz więcej przybywa.

2) w dopełniaczu kładziemy podmiot logiczny także wtedy, jeżeli ma obok siebie jako określenie liczebnik główny, począwszy od pięciu. Liczebnik nieoznaczony, liczebnik zbiorowy bądź też przysłówek lub rzeczownik oznaczający ilość lub miarę, np. Blisko pięćdziesiąt czerwonych płomieni zamigotało w bładym mroku porannym (Sienk.). Kilka wichrów raz po raz prześwisnęło spodem (Mick.). Na dziedzińcu bawiło się czworo dzieci. Będzie trochę krzyku i płaczu (Sienk.). Zostawało jeszcze ćwierć mili.

Uwaga. Liczebniki i rzeczowniki oznaczające miarę, przy których podmiot bywa wyrażany w dopełniaczu, same przybierają postać biernika.

3) w celowniku kładziemy podmiot przy pewnych wyrażeniach nieosobowych, używanych z zaimkiem: się, np. Gościowi naszemu spało się dobrze = gość nasz spał dobrze. Śpieszyliśmy się bardzo = śpieszyło się nam bardzo.

4) Podmiot logiczny, mający obok siebie, jako określenie, liczebnik: dwa, trzy lub cztery, lub męskoosobową formę: pięciu, sześciu... kładziemy niekiedy w bierniku, np. Przyjechali dwóch panów. Trzy piękne córki było nas u matki (Mick.) JP 13, 97.

Uwaga. Obok powyższych używamy jednak przy liczebnikach: dwa, trzy, cztery równoległe zwrotów z podmiotem w mianowni-

ku, np. Przyjechali dwaj panowie. Trzy piękne córki byliśmy u matki.

5) Niekiedy przy czasownikach, oznaczających brak lub nadmiar, kładzie się podmiot w miejscowniku z przyimkiem: na, np. Nie brakowało mu nigdy na dobrych chęciach.

Podmoczyć (dok.) — podmaczać (niedok.), ale: pomaczać (dok.), zmaczać (dok.). Formy jak: moczyć — maczać.

Podmoknąć (dok.) — podmakać (niedok.). Formy jak: przemoknąć — przemakać.

Podmuchać, dlp tego podmucha.

Zwrot: za podmuchem czego. światło dnia gasło, jak rosa za podmuchem.

Ork.

Podmyć (dok.) — podmywać (niedok.). Formy jak: umyć — umywać.

Podniecający — podniecająco. Ob. Kojący — kojąco.

Mówił podniecająco. *Danił.*

Podniecić (dok.) — podniecać (niedok.). Formy jak: wzniecić — wzniecać.

Podnieść (dok.) — podnosić (niedok.). Formy jak: nieść — nosić.

Zwroty: 1) podnieść rękę na kogo. *SF*; 2) podnieść głos; 3) podnieść wrzawę; 4) podnieść bunt. *PJ 3, 115.*

Podnieść się (dok.) — podnosić się (niedok.) z czego.

Nie mógł podnieść się z kamienia. *Prus.* Nie mógł się podnieść z tego upadku i przygnębienia moralnego.

Zwrot: podnieść kogo na duchu.

(Odkrycie) które podniosło go na chwilę na duchu. *Goet.*

Podnieta czego (gdy się wymienia przyczynę) lub do czego (gdy się wymienia cel).

Podnieta pracy być powinna żądza szlachetna i uczciwa. *Śniad. cyt. SW.* Upominamy czytelnika, by pracę naszą za podniętą do własnej pracy uważał. *Trent. cyt. SW.*

Podnóże, dlm tych podnóży.

Podobać sobie (niedok. lub dok.) — upodobać sobie (dok.). I Formy: 1) podobam sobie, podobasz sobie... (cz. terazn. lub przyszt.); podobaj sobie!; podobający sobie; podobawszy sobie (dok.); podobał sobie (niedok. lub dok.), 2) upodobam sobie, jak; podobam sobie. II Składnia: 1) P. sobie kogo, co (niedok. lub dok.) = lubić, polubić kogo, co, 2) P. sobie w czym (niedok.) = mieć upodobanie w czym — upodobać sobie (dok.).

1. Tę panienkę Zoszę podobatem bardzo. *Mick.* 2. Bardzo sobie w tym zakątku upodobał.

Podobać się (niedok. i dok.) (Kr. 1, 166) — spodobać się (dok.). I Formy: 1) podobam się, podobasz się, podoba się...; podobaj się!; podobający się; podobał się; 2) spodobam się, jak; podobam się. II Składnia: 1) P. s. komu — z czego, 2) podoba się komu co robić = ktoś ma chęć, postanawia coś robić.

1. Księciu (się) z pięci podobał. *Sienk.* Był trochę niezgrabny, ale mnie się bardzo podobał. *Zapol.* Innym taki projekt mniej się podobał. *Grusz.* 2. Spodobaloby mu się robić mi ciągle jakieś przykrości.

Zwrot: jak ci się żywnie podoba. *PJ 35, 8/9.*

Podobieństwo do kogo, do czego.

Zwroty: 1) na podobieństwo czego; 2) mieć z kim podobieństwo.

1. Żal zabrzmiął na podobieństwo głosu. *Zerom*. Siedziata na podobieństwo motyla. *Natk*. 2. Kobieta mająca z nią wiele podobieństwa. *Orzesz*. **Podobnie**, — podobno. **Znaczenie**: 1) podobnie do kogo, do czego = na podobieństwo do kogo, do czego, 2) podobno = prawdopodobnie, zdaje się, jak mówią.

1. Podobnie postępują także inni. 2. On, podobno, postępuje inaczej.

Podobny — Składnia: 1) P. do kogo, do czego lub komu, czemu, nie: na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, z którą się osobę lub rzecz podobną zestawia), 2) P. z czego lub czym (gdy się wymienia cechę, która jest podstawą podobieństwa), 3) P. z kim, z czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które wzajemnie z sobą w porównaniu zestawiamy).

1. Był podobny do starego żebraka. *Święt*. Za bardzo podobny do was wszystkich. *Reym*. Pagórki, podobne do mrowisk. *Prus*. Cykania koników polnych podobne były do trzasku iskier. *Konop*. To był dzisiejszemu podobny przypadek *Mick*. Bukiet podobny czarnej koronce. *Weyss*. Takie i tym podobne rzeczy. *Iwasz*. 2. Barwą i kształtem całkiem podobne do innych. *Mick*. Dwunastu starców, podobnych z oblicza do świętków. *Malacz*. 3. Może najpodobniejsze były ze sobą. *Iwasz*, ale także: Byliśmy zawsze do siebie podobni. *Święt*.

Zwrot: coś do kogo (nie: na kogo) podobne = coś na kogo patrzy = ktoś jest do czegoś zdolny. Do tego człowieka wszystko podobne. *Sienk*.

Podole — podolski. Składnia: 1) mieszkać na Podolu, 2) jechać na Podole. Por. Podlasie.

Podolać (tylko w postaci dok.). I Formy: podolał, podolałsz, podola...; podolaj!; podolałszy; podolał. II Składnia: 1) P. komu, czemu (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się pokonało), 2) P. w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której się czemuś podolało).

1. Temu podolał ogromowi. *Mochn*. Wszystkiemu podolał. *Malacz*. 2. Podolać czemu w najtrudniejszych warunkach. *Dąbr*.

Podpadać. Ob. **Podpaść**.

Podpalany — podpalony. **Znaczenie**: 1) podpalony = ten, którego podpalili (dok.), 2) podpalony = a) poddawany podpalaniu (niedok.), b) ten, którego cechą stała jest, że jest podpalony (dok.). Ob. **Posrebrzany**.

Podpaść (dok.) — podpadać (niedok.). I Formy jak: paść — padać. II **Znaczenie i składnia**: 1) P. pod kogo, pod co lub kogo, co = dopaść do kogo, do czego, dobiec niepostrzeżenie, 2) P. komu, czemu — pod co = nasać się, nastreczyć się komu, czemu — pod co, podlec, ulec czemu, 3) P. komu (!) = rzucić się komu w oczy, zwracać czyją uwagę (germ.).

1. Oddziały podpadając czyniły okrzyk i cofały się natychmiast. *Sienk*. cyt. *SW*. 2. Podpadł mi niespodzianie pod rękę. 3. Zaraz mi to podpadło (!) = zaraz to zwróciło moją uwagę. *Krasn*. 71. Przykład podpadający (!) = przykład uderzający. zwracający na siebie uwagę. *Krasn*. 71.

Zwroty: 1) podpadać pod zmysły; 2) podpadać

pod dyskusję; 3) podpadać pod kategorię, pod klasę, pod paragraf, pod prawidło; 4) podpadać pod nazwę; 5) podpadać karze; 6) podpadać wątpliwości, zaprzeczeniu.

Podpaść (dok.) — podpasac (niedok.). I Formy jak: paść — pasać. II Składnia: P. kogo — czym = utuczyć nieco kogo — czym. **Podpatrzeć** (nie: podpatrzyć) (dok.) — podpatrywać (niedok.). I Formy jak: wypatrzeć — wypatrywać. II Składnia: P. kogo, co, rzadziej: czego.

Często w lesie barcie swe podpatrywał. *Krasz*. cyt. *SW*. Podpatrzył statutu. *Zerom*.

Podpędzić (dok.) — podpędzać (niedok.) I Formy jak: wypędzić — wypędzać II Składnia: P. kogo, co — czym.

Podpiąć (dok.) — podpinać (niedok.) I Formy jak: zapiąć — zapinać. II Składnia: P. co — czym.

Podpić (dok.) — podpijać (niedok.) Formy jak: wypić — wypijać.

Podpis, dlp tego podpisu.

Zwroty: 1) kłaść podpis pod czym lub pod co *SF*; 2) opatrzyć podpisem, nie: w podpis.

Podpisać (dok.) — podpisywać (niedok.) I Formy: 1) podpiszę, podpiszesz, podpisze...; podpisz! podpiszcie!; podpisany; podpisawszy; podpisał; 2) podpisuję, podpisujesz...; podpisuj!; podpisujący; podpisujący; podpisywał. II Składnia: P. co — pod czym lub pod co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co: podlepić pod czym lub pod co).

Zwroty: 1) podpisywać się za kogo = w zastępstwie kogo; 2) podpisywać się pod czym = zgadzać się na co.

Podpłynąć (dok.) — odpływać (niedok.). Formy jak: odpłynąć — odpływać.

Podporządkować (dok.) — podporządkowywać (niedok.). I Formy: 1) podporządkuję, podporządkujesz... podporządkuj!; podporządkowany; podporządkowawszy; podporządkował; 2) podporządkowuję, podporządkowujesz... rzadziej: podporządkowuję, podporządkowujesz... (nie: podporządkowuję, podporządkowujesz...); podporządkowuj! lub podporządkowujaj! (nie: podporządkowujaj!); podporządkowujący lub podporządkowujący (nie: podporządkowujący). II Składnia: P. co — komu, czemu = robić kogo, co zależnym od kogo, od czego.

Podporządkowywał własnemu ja i przekonania, i zasady. *Jęć*. cyt. *SW*.

Podpowiedzieć (dok.) — podpowiadać (niedok.). I Formy jak: powiedzieć — powiadać. II Składnia: P. komu — co.

Podprowadzić (dok.) — doprowadzać (niedok.). I Formy jak: prowadzić — prowadzić. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego lub pod co.

Podrachować (!) = porachować. Por. Podliczyć.

Podrachunek (!) = obliczenie, rachunek.

Podrapać (dok.) — podrapywać (niedok. wielokr.). I Formy: 1) podrapię, podrapiesz..., jak: drapać, 2) podrapuję, podrapu-

jesz...; podrapuj!; podrapujący; podrapya-
ny; podrapywał. II Składnia: P. kogo, co—
czym.

Podrażnić (dok.)—drażnić (niedok.). I For-
my: podrażnić, podrażnisz, podrażni, podraż-
nimy...; podrażnij! (nie: podrażń!); podraż-
niony; podrażniesz; podrażnił. II Skład-
nia: P. kogo, co — czym.

Podręczny = będący pod ręką, będący na
usługi, na każde zawołanie.

Wyrażenie: podręczna panna.

Być podręczną czy płatną panną w magazynie
to nie dla mnie. *Dąbr.*

Podrobić (dok.)—podrabiać (niedok.). I For-
my jak: przerobić — przerabiać. II Skład-
nia: P. co.

Podrobić (dok.) — drobić (niedok.). I For-
my: 1) podrobię, podrobisz, podrobił..., jak:
drobić, 2) drobię, drobisz, drobi, drobimy...;
drób! drobiecie!; drobiący; drobiony; drobił.
II Składnia: P. co.

Podrosnąć (dok.) lub **podrość** — podrosnąć
(niedok.). Formy jak: zarosnąć — zarastać.

Podrosnięty lub **podrosły**.

Podróż, młm te **podróż**.

Zwroty: 1) zbierać się lub wybierać się w po-
dróż; 2) wyprawić się (nie: odprawić się) w po-
dróż; *SF*; 3) odbywać podróż; 4) likwidacja kosztów
podróży (!) = uznanie płatności kosztów
podróży. *DUMK 25 VII 32.*

Podróżować (tylko w postaci niedok.). For-
my: podróżuję, podróżujesz...; podróżuj!
podróżujący; podróżował.

Podróżujący czego lub w czym (!) = wo-
jażer w zakresie czego.

Wojażer w zakresie win węgierskich (nie: po-
dróżujący win węgierskich, ani: w winach wę-
gierskich).

Podrutzgotać (tylko w postaci dok.). Formy
i składnia jak: druzgotać.

Podrwić (dok.)—podrwiwać (niedok.). I For-
my: 1) podrwię, podrwiesz, podrwił..., jak:
drwić, 2) podrwiam, podrwiasz, podrwi-
wa...; podrwiam!; podrwiasz; podrwi-
wał. II Składnia jak w czasowniku: drwić.

Podryg, dlp tego **podrygu**.

Zwroty: 1) w podrygach = w podskokach; 2)
ostatnie podrygi = ostatnie wysiłki.

Podrygnąć (dok.) — podrygiwać (niedok.).
Formy: 1) podrygnę, podrygniesz...; podry-
gnij!; podrygniesz; podrygnął; podrygnę-
łem; podrygnęli, 2) podryguję, podrygu-
jesz...; podrygnij!; podrygnij!; podrygiwał.

Pod rząd (!) = z rzędu, rzędem.

Mógłby pójść z dziesięć razy z rzędu (nie: pod
rząd). *Nowak.*

Podrzeć (dok.) — drzeć (niedok.). Formy i
składnia jak: drzeć.

Zwrot: podrzeć na (drobne) kawałki (nie: w ka-
wałki), na części.

Podarł na najdrobniejsze cząsteczki kartkę. *Pa-
rand.*

Podrzucić (dok.)—podrzucać (niedok.). For-
my jak: porzucić — porzucać.

Podsadzić (dok.)—podsadzać (niedok.). For-
my jak: zasadzić — zasadzać.

Podsądny, nie: podsędny.

Podsiedzieć (dok.)—podsadywać (niedok.).
Formy jak: odsiedzieć—odsiadywać.

Podsienie = podcienie. Ob. **Podcienie**.

Podsiniiony lub **podsiniały**.

Co ta Emilka ma takie oczy podsiniione? *Dąbr.*
Podskakiwać. Ob. **Podskoczyć**.

Podskarbi — podskarbina. Formy: 1) lp ten
podskarbi, tego podskarbiego..., o tym pod-
skarbim; Im ci podskarbiowie, tych podskar-
bich, tym podskarbim... (odmiana przymiot-
nikowa, tylko w młm końcówka rzeczowni-
kowa -owie), 2) ta podskarbina, tej pod-
skarbinie, tej podskarbinie, tę podskarbinę...
(odmiana rzeczownikowa).

Podskoczyć (dok.)—podskakiwać (niedok.).

Formy: 1) podskoczę, podskoczysz, podsko-
czy, podskoczemy...; podskocz! podskoczcie!;
podskoczył, 2) podskakuję, podskakujesz...;
podskakuj!; podskakujący; podskakiwał.

Zwrot: podskoczyć w cenie, nie: na cenie.

Towar podskoczył w cenie (nie: na cenie). *Cyt.*

Kr. 2, 303.

Podskrobać (dok.) — podskrobywać (nie-
dok.). Formy jak: odskrobać — odskroby-
wać.

Podsłuchać (dok.)—podsłuchiwać (niedok.),
nie: podsłuchiwać, I Formy jak: wysłuchać
—wysłuchiwać. II Składnia: P. kogo, co.

Córka sąsiada podsłuchiwała mój poemat. *Prus.*

Podstarzały, młm (męskoosob.) **podstarzali**.

Podstarzec (tylko w postaci dok.). Formy:
podstarzę, podstarzejesz...; podstarzej!
podstarzał, podstarzeli.

Podstawa — podstawowy, ale: bezpodstaw-
ny (PJ 35/6) — Składnia: P. do czego, nie:
dla czego.

... stworzył podstawę do podziału (nie: dla po-
działu). *IKC 18 IX 32.* Podstawa do (nie: dla) za-
warcia kompromisu. W braku dostatecznych pod-
staw do rozstrzygnięcia sprzeciwu. *Kod. Cyw.*
Rodzina.

Zwroty: 1) na podstawie czego: 2) leżeć, być u
podstawy czego = być podstawą czego; 3) założyć
podstawę czego. *SF*; 4) oprzeć co na podstawie
czego. *SF*; 5) u podstaw. *SF*.

Podstawić (dok.) — podstawiąć (niedok.). I
Formy jak: wstawić — wstawiać, II Skład-
nia: 1) P. co — pod co = położyć co — pod
co, umieścić co — pod czym, 2) P. co — pod
co, nie: za co = zastąpić co — czym.

2. Nie da się jeden zwrot pod drugi (nie: za
drugi) podstawić. *JP 5, 49.*

Podstawa (! prow. wlkopol.) = spodeczek
(IGD).

Podstawny, — podstawowy. Znaczenie: 1)
podstawowy = związany z podstawą czego,
fundamentalny, zasadniczy, 2) podstawny =
a) podstawowy (od rzeczownika: podsta-
wa), b) dający się podstawić (od czasow-
nika: podstawić).

Podstoli — Formy jak: podskarbi.

Podstrzec (dok.) — podstrzegać (niedok.)

Formy jak: dostrzec—dostrzegać.

Podstrzesze, dlm tych **podstrzeszy**.

Podstrzyć (dok.)—podstrzygiwać (niedok.)
lub podstrzygać. Formy jak: ostrzyć —
ostrzygiwać (ostrzygać).

Podstudzić (dok.) — podstudzać (niedok.)
Formy jak: ostudzić — ostudzać.

Podsunać (dok.) — podsuwać (niedok.).
Formy: 1) podsunę, podsuniesz...; podsuni!; podsunąwszy; podsunał, podsunałem, podsunęli, 2) podsuwam, podsuwasz...; podsuwaj!; podsuwający; podsuwany; podsuwał.

Podsuszyć (dok.) — podsuszać (niedok.)
Formy: 1) podsuszę, podsuszysz...; jak: suszyć, 2) podsuszam, podsuszasz, podsusza...; podsuszaj!; podsuszający; podsuszany; podsuszał, podsuszali.

Podsypać (dok.) — podsypywać (niedok.).
I Formy jak: wysypać — wysypywać. II Składnia: P. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Podszarpać (dok.) — podszarpywać (niedok.).
I Formy jak: poszarpać — poszarpywać. II Składnia: P. co — czym.

Podszeptnąć (dok.) — podszeptywać (niedok.).
I Formy: 1) podszeptnę, podszeptniesz...; podszeptnij!; podszeptnąwszy; podszeptnął, podszeptnąłem, podszeptnęli, 2) podszeptuję, podszeptujesz...; podszeptuj!; podszeptujący; podszeptywany; podszeptywał. II Składnia: P. komu — co.

Podszewka.
Wyrażenie: ubranie na podszewce.
Będę mogła chodzić w szlafroku na jedwabnej podszewce. *Zapol.*

Podzukać chorego (! germ.) = obejrzeć, zbadać chorego (Krasn. 72).

Podszyć (dok.) — podszywać (niedok.).
I Formy: 1) podszyję, podszyjesz...; podszyj!; podszyty; podszył, 2) podszywam, podszywasz, podszywa...; podszywaj!; podszywany; podszywał. II Składnia: P. co — pod co.
Zwrot: 1) podszyć strachem; 2) podszyć wiatrem (o lekkim na zimę ubraniu).
2. Szynel ma wiatrem podszyty. *Danił.*

Podszywać się pod kogo, pod co = podstępnie przybierać na siebie pozor kogo, czego.
Styszałem, że zaczynacie się już podszywać pod Ukrainka. *Danił.* Podszywający się pod polski pseudonim. *JP 5, 119.*

Podścielać, rzadziej: podścielać. Ob. Podeściac.

Podśmiewać się (zwykle w postaci niedok.).
I Formy: podśmiewam się, podśmiewasz się...; podśmiewaj się!; podśmiewający się; podśmiewał się. II Składnia: P. ś. z kogo, z czego.
Po trosze ze mnie się podśmiewa. *Śwąt.*

Podśpiewywać (tylko w postaci niedok.).
Formy: podśpiewuję, podśpiewujesz...; podśpiewuj!; podśpiewujący; podśpiewywał.

Podtrzymać (dok.) — podtrzymywać (niedok.).
I Formy jak: zatrzymać — zatrzymać. II Składnia: P. kogo, co — czym = podpierać, wstrzymywać przed upadkiem (w znaczeniu dosłownym i przenośnym).
Potężne słupy podtrzymują sklepienie. *Cyt. ŚW.* Spodziewałem się napaści, mam za sobą takich, co mnie podtrzymują. *Krasz. cyt. ŚW.*
Zwroty: 1) podtrzymywać czyje zdanie. *ŚW*; 2) podtrzymywać w kim ducha. *ŚW*; 3) podtrzymywać świetność rodu. *ŚW*.

Poduczyć (dok.) — poduczać (niedok.).
Formy i składnia jak: nauczyć — nauczać.

Podupaść (dok.) — podupadać (niedok.).
I Formy jak: paść — padać. II Składnia: P. bez dopełn. lub na czym, rzadko: w czym = osłabnąć, zmarnieć w czym.
Zwroty: podupadać na siłach, na zdrowiu, na duchu, na umyśle.
Podupadł na siłach. *Wikł.*

Podwalina.
Zwroty: założyć, położyć podwalinę pod co.

Podwędzić (dok.) — podwędzać (niedok.).
Formy jak: zawędzić — zawęźać.

Podwieczorek, dlp tego podwieczorka (SW) lub tego podwieczorku.
Po spożyciu podwieczorka. *Sierosz.*
Składnia: P. dla kogo (dla jednej lub kilku osób) lub na kogo (gdy się wymienia jakiś zbiorowy zespół ludzi).
Urządźla podwieczorek na cały swój patrol. *Strug.*
Zwrot: prosić na podwieczorek, nie: do podwieczorku.

Podwieźć (dok.) — podwozić (niedok.).
Formy jak: wieźć — wozić.

Podwinać (dok.) — podwijać (niedok.).
Formy jak: zawinać — zawijać.

Podwładny — Składnia: P. (przymtk.) komu, czemu = zależny od kogo, 2) P. (rzeczown.) kogo = człowiek poddany władzy, sługa, niewolnik, poddany. *Por. Poddany.*
1. Będzie podwładny generałowi. *Strug.* 2. Był on podwładnym króla Jegomości.
Uwaga. Podwładny jako przymiotnik przybiera w orzeczniku postać mianownika, a jako rzeczownik używa się w orzeczniku w formie narzędnika.

Podwoić (dok.) — dwoić (niedok.).
Formy: 1) podwoję, podwoisz...; jak: dwoję, 2) dwoję, dwoisz, dwoi, dwoimy..., dwoj!; dwojący; dwojony; dwoił.

Podwórze, dlm tych podwórzy (JP 5, 39).

Podwyższyć (dok.) — podwyższać (niedok.).
Formy: 1) podwyższę, podwyższysz, podwyższy, podwyższymi...; podwyższyj! (nie: podwyższ!); podwyższony; podwyższywszy; podwyższył, 2) podwyższam, podwyższasz, podwyższa...; podwyższaj!; podwyższający; podwyższany; podwyższał, podwyższali.

Podziać (rzadziej: podzieć, dawn.) (dok.) — podziewać (niedok.).
Formy: 1) podzieję, podziejesz, podzieje...; podziej!; podziany; podziawszy; podział, podzieli, rzadziej: podzieli, 2) podziewam, podziewasz...; podziewaj!; podziewający; podziewany; podziewał. *Por. Odziać, Przywdziać, Wdziać.*
Nie mając gdzie podziać, położyłam (kapeluszy) na ławce. *Orzesz.*

Podziać się (rzadziej: podzieć się, dawn.) — podziewać się (niedok.).
Formy jak: podziać — podziewać.
Gdzie się tu podzieć? *zerom.*

Podział — I Forma miejsc. *lp* w podziale, nie: w podziele. II Składnia: P. czego — na co.
Nie powinno być w szkole podziału na biednych i bogatych. *Kad.*

Zwroty: dokonywać podziału, nie: przeprowadzać podział.

Podzialać (dok.) — dzialać (niedok.). Formy i składnia jak: dzialać.

Podzielić, Ob. Podziacić.

Podzielać (tylko w postaci niedok.). I Formy: podzielać, podzielasz...; podzielać!; podzielać; podzielać; podzielać; podzielać; podzielać. II Składnia: P. co — z kim = być wraz z kim współuczestnikiem czego.

Nie podzielał demokratycznych teorii panicza. *Prus.*

Podzielić (dok.) — dzielić (niedok.). I Formy: 1) podzielić, podzielił, podzieli, podzielimy...; podzieli! podzielić!; podzieleny; podzieliwszy; podzielił, 2) dzielić, dzielił...; dzielił... II Składnia: P. co — na co.

Podzielił majątek na dwie części równe. *Mick.*

Podziemie to, rzadko: ten podziem; dlm tych podziemi.

Z podziemia przez dziury wyskakiwały szczury. *Mick.* W ciasnocie podziemia. *Wyp. cyt. SW.*

Podziemia = kolej podziemna (Kr. 2, 114). **Podziękowanie**.

Zwroty: 1) na podziękowanie co robić = robić co, żeby wyrazić podziękowanie; 2) wyrazić, złożyć, podziękowanie; 3) przyjąć podziękowanie; 4) przyjąć co z podziękowaniem.

Podziurawić (dok.) — dziurawić (niedok.). Formy: 1) podziurawić, podziurawisz... jak: dziurawić, 2) dziurawię, dziurawisz, dziurawi, dziurawimy...; dziuraw! dziurawcie!; dziurawiający; dziurawiony; dziurawił.

Podziw, dlp tego podziwu. Składnia: 1) P. dla kogo, dla czego = pełny podziwu szacunek dla kogo, dla czego (gdy się wymienia osobą lub rzecz, do której przez podziw wytworza się jakiś trwalszy stosunek osobisty), 2) P. nad czym = zdumienie nad czym (gdy się wymienia rzecz, która budzi podziw, ale z podziwu tego nie wyrasta żaden trwalszy osobisty stosunek do tej rzeczy).

1. Znać było podziw dla śmiałości. *Sienk.* Podziw dla tego junaka. *Sienk.* 2. Stał jak wryty od podziwu nad jej urodą. *Sienk.* Doznawał przelotnego podziwu nad gwałtownością własnego uniesienia. *Danił.*

Zwroty: 1) budzić w kim podziw dla kogo. *SF*; 2) wprawić kogo w podziw. *SF*; 3) nie móc wyjść z podziwu. *SF*; 4) nad podziw = tak niezwykłe, że aż to budzi podziw.

1. Zwinnością mógł prawdziwy podziw wzbudzić. *Wikt.* 4. Słuchał nad podziw spokojnie. *Sienk.*

Podziwiać (tylko w postaci niedok.). I Formy: podziwiam, podziwiasz...; podziwiaj!; podziwiający; podziwiani, podziwiani; podziwiał, podziwiali. II Składnia: 1) P. kogo, co, 2) P. co — w kim.

1. Będziesz podziwiał dzieła ogromne. *Kad.* 2. To w niej podziwiałem. *Dąbr.*

Podziwienie.

Zwrot: nie móc wyjść z podziwienia.

Nie mogła wyjść z podziwienia. *Nałk.*

Podźwignąć (dok.), nie: podźwigać — podźwigiwać (niedok.), ale: wydzwignąć lub wydzwigać. Formy jak: wydzwignąć — wydzwigać.

Podźwignięty lub podźwigniony.

Podżartować (dok.), zwykle: podżartowywać (niedok.). I Formy: 1) podżartuję, podżartujesz..., jak: żartować, 2) podżartowuję, podżartowujesz..., rzadko: podżartowuję, podżartowujesz (nie: podżartowuję, podżartowujesz...); podżartowuj, rzadziej: podżartowujaj! (nie: podżartowujuj!); podżartowujący, rzadziej: podżartowujący (nie: podżartowujący); podżartowywał. II Składnia: P. z kogo, z czego.

Sam z siebie i ubóstwa swojego podżartowując, opisywał naiwnie dwór Tany. *Krasz. cyt. SW.*

Podżec lub podżegnać (dok.) — podżegać (niedok.). I Formy: 1) podżegnę, podżegniesz...; podżegnij!; podżegnij; podżegnij; podżegnij; podżegnij, 2) podżegam, podżegasz...; podżegaj!; podżegający; podżegany; podżegał. II Składnia: P. kogo, co — do czego.

Co nas podżega do twórczości? *Dąbr.*

Podżegający — podżegająco. Ob. Kojący — kjąco.

Zwrot: działać podżegająco na kogo.

Poemat ten, nie: to poema (JP 13, 18). I Formy: dlp tego poematu, młm te poematy, rzadziej: poemata. II Składnia: 1) P. o czym (gdy się wymienia treść poematu), 2) P. czego (gdy się wymienia młw poematu)

1. Poemat o walkach Polski z Tatarami. 2. Poemat miłości.

Poeta — poetka, — poetyczny. Ob. Poezyjny. I Formy: lp. ten poeta, tego poety, temu poecie, tego poetę, poeta!, tym poetą, o tym poecie; Im ci poeci, tych poetów, tym poetom... II Składnia: P. czego.

Poeta smutku.

Poe'tyka — poe'tyki. Ob. Poezyjny.

Poezja — poezyjny.

Poezyjny, — poe'tyki, — poetyczny. Znaczenie: 1) poezyjny = związany z poezją, 2) poe'tyki = związany z poe'tyką, właściwy poe'tyce; poetyczny, 3) poetyczny = właściwy poe'tce, poe'tyki (niekiedy te znaczenia wzajemnie się do siebie tak zbliżają, że różnice znaczeniowe się zacierają).

1. O. poezyjnych naczyń piastunie. *Goszcz. cyt. SW.* 2. Poe'tyckie rodzaje. Twórcza fantazja poe'tyka. *Moch. cyt. SW.* 3. Nielad poetyczny. Apostołowie nowej poe'tycznej wiary. *Cyt. SW.*

Po formie (! rus.) = prawidłowo, podług przepisów (PJ 1, 143).

Poganin — poganika. Formy: poganin, jak: mieszczanin.

Poganizm (wyznanie) **pogaństwo** (wyznanie; zespół wyznawców). Formy: dlp tego poganizmu, tego pogaństwa.

Duch poganizmu. *Moch.* Sto lat mijają, jak Zakon Krzyżowy we krwi pogaństwa północnego brodził. *Mick.*

Pogarda — Składnia: 1) P. dla kogo lub względem kogo, 2) P. czego lub dla czego, względem czego.

1. Ogarniała go pogarda względem tych... *Żerom.* Czuli pogardę dla samego siebie. *Kad.* 2. Czuli pogardę dla reszty świata. *Dyg.* W pogardzie dla rozsądku. *Siedl.* ...stawiającego pogardę śmierci na czele cnót. *Sienk.*

Zwroty: 1) mieć dla kogo pogardę lub mieć kogo w pogardzie. *SF*; 2) ściągać na kogo pogardę. *SF*; 3) budzić pogardę. *SF*; 4) iść w pogardę. *SF* = stawać się przedmiotem pogardy; 5) iść na pogardę = iść, żeby się stać przedmiotem pogardy.

4. Poszły w pogardę urzędy i mądrość. *Mick.* Musi pójść w pogardę. *Sienk.* 5. Poszedł na tulażkę, nędzę i pogardę.

Pogardzić (dok.) — pogardzać (niedok.). I Formy: 1) pogardzę, pogardzisz, pogardzi, pogardzimy..., jak: gardzić, 2) pogardzam, pogardzasz..., pogardzaj!, pogardzający; pogardzany; pogardzał. II Składnia: P. kim, czym, rzadko: kogo, co (dawn.).

Zawsze spokojność gnuśną pogardzałem. *Mick.* Nie pogardzam żadną pracą. *Dyg.* Czemu miałbym pogardzać tą służbą? *Sienk.* Mocno nim pogardzał. *Zerom.*

Pogiąć (tylko w postaci dok.). Formy: pognę, pogniesz..., jak: giąć.

Pogląd, dlp tego poglądu.
Zwroty: wyznawać, podzielać (nie: dzielić) pogląd.

Pogląd na świat lub światopogląd.
Stawiał podwaliny pod swój pogląd na świat. *Szpót.*

Pogłębić (dok.) — pogłębiać (niedok.). Formy: 1) pogłębię, pogłębisz, pogłębi, pogłębiemy..., pogięb! pogiębiecie! (nie: pogięb! pogiębacie!), pogiębiony; pogiębiwszy; pogiębił, 2) pogiębiam, pogiębiasz, pogiębia..., pogiębiaj!, pogiębiający; pogiębiany; pogiębiał.

Pogłoska — Składnia: P. o czym, nie: na temat czego.

Pogłoski o wynikach konferencji.
Zwroty: 1) puszczać, rozsiewać, roznosić pogłoski. *SF*; 2) pogłoska obiega. *SF*.

Pognieść (zwykle w postaci dok.). Formy jak: gnieść.

Pogoda.
Zwrot: przy pogodzie.

Pogodzić (dok.) — godzić (niedok.). I Formy: pogodzić, jak: godzić. II Składnia: P. kogo — z kim, z czym.

Pogodzić się (dok.) z kim, z czym, nie: na co. Formy jak: godzić (się).

Pogodził się ze mną. *Zapol.* Skłonna była pogodzić się z tym. *Dąbr.*

Pogoń za czym.
Pogoń za popularnością.

Zwroty: 1) puścić się, ruszyć w pogoń za kim, za czym. *SF*; 2) zmylić pogoń. *SF*.

Pogorszyć (dok.) — pogarszać (niedok.), rzadziej: pogorszać. Formy: 1) pogorszę, pogorszysz, pogorszy, pogorszymy..., pogorsz! pogorszcie!, pogorszony; pogorszywszy; pogorszył, 2) pogarszam, pogarszasz..., pogarszaj!, pogarszający; pogarszał, pogarszali. Pogorzeli ta — pogorzelec. Formy: 1) dlp tej pogorzeli, 2) wlp pogorzelcze! młm ci pogorzelcy, dlm tych pogorzelców.

Pogotowie.
Zwrot: być w pogotowiu.
Niech konie będą w pogotowiu. *Sienk.*

Pograć (dok.) — pogrywać (niedok.). Formy, jak: odegrać — odgrywać.

Pogratulować (dok.) = powinszować, zło-

żyć życzenia. Składnia: P. komu — czego, nie: do czego.

Prac owych można szczerze artyście pogratulować. *Cyt. Kr. 1, 223.*

Pograżyć (dok.) — pograżać (niedok.). I Formy: 1) pograżę, pograżysz, pograży, pograżymy..., pograź! pograźcie!, pograżony; pograżysz; pograżył, 2) pograżam, pograżasz..., pograżaj!, pograżający; pograżany; pograżał, pograżali. II Składnia: P. kogo, co — w czym, rzadziej: w co.

Pograżyło ją to w milczeniu. *Grusz.* Pograżyły się w spokój zupełnie. *Zerom.* Pograżyli się w ciężkim zamyśleniu. *Kruczk.*

Pogrom, dlp tego pogromu.
Zwrot: ujęć z pogromu. *SF*.

Pogromca — Formy: lp ten pogromca, tego pogromcy, temu pogromcy, tego pogromcę, pogromco! tym pogromcą, o tym pogromcy; lm: ci pogromcy, tych pogromców, tym pogromcom...

Pogrozić (dok.) — grozić (niedok.). I Formy jak: grozić. II Składnia: P. komu — czym. **Pogryźć** (dok.) — pogryzać (niedok.). Formy jak: ugryźć — ugryzać.

Pogrząć (tylko w postaci dok.). Formy jak: grzać.

Pogrzeb, dlp tego pogrzebu.

Zwrot: sprawić komu pogrzeb.
Sprawimy mu byczy pogrzeb. *Danił.*

Pogrzebacz, nie: hak, ani: haczyk (prow.).

Pogubić (tylko w postaci dok.). Formy jak: gubić.

Pogwizdać (dok.) — pogwizdywać (niedok.). Formy jak: wygwizdać — wygwizdywać.

Pohybel ta, tylko w wyrażeniu: na pohybel = na zgrabę.

Poić (niedok.). I Formy: poję, poisz, poi, poim..., pój! pójcie!, pojący; pojący; poit. II Składnia: P. kogo — czym.

Pointa (!) = ucinek, sedno rzeczy.
Język bogaty w ucinki (nie: pointy).

Poinwentarowa (!) wyprzedaż = poinwentarowa wyprzedaż (Kr. 2, 283).

Poistnieć = trochę pożyć.

Czy zdążyć jeszcze poistnieć trochę? *Kunc. cyt. JP 22, 29.*

Pojawić się (dok.) — pojawiać się (niedok.). I Formy jak: zjawić się — zjawiać się. II Znaczenie: P. ś. = ukazać się, zjawić się (zwykle o rzeczach martwych lub zjawiskach, bardzo rzadko o ludziach, zazwyczaj pod wpływem roś. pojawienia).

W gazetach pojawił się sensacyjny komunikat. *Cyt. SW.* Oznaki niechęci pojawiły się między ludźmi. *Cyt. SW.*

Pojazd, dlp tego pojazdu.

Pojąć (dok.) — pojmwować (niedok.), nie: pojmywać. Formy: pojmwę, pojmwiesz..., pojmwij! (nie: pojmw!)..., jak: zająć — zajmować. **Pojechać** (tylko w postaci dok.). Formy jak: jechać.

Pojednać (tylko w postaci dok.). Formy jak: jednać.

Pojednanie kogo — z kim, z czym.

Zwrot: skłaniać kogo do pojednania. *Kod. Post. Cyw.*

Pojedynczy = (!) prosty.

Te prosta (nie: pojedynczą), ale wygodną siedzibę zajmował Burek. *Wikt.*

Pojejnynek.

Zwroty: 1) na pojedynek wyzwąć. *SF*; 2) do pojedynku stanąć. *SF*.

Pojeść (dok.) — pojadać (niedok.). Formy jak: wyjeść — wyjadać.

Pojezierze to, dlm tych pojezierzy.

Pojęcie — pojęciowy. Znaczenie i składnia: 1) P. czego = ujęcie logiczne czego, 2) P. o czym = wiedza o czym.

1. Wracam do mego pojęcia „metastowa”. *Przybysz.* 2. To wszystko nie da najmniejszego pojęcia o ziemi. *Przybysz.* Nie mam pojęcia o muzyce. *Zapol.*

Zwroty: 1) wyrabiać sobie, mieć pojęcie o czym; 2) nie mieć zielonego pojęcia (posp.); 3) uwydatnić czym, podkreślić jakieś pojęcie; 4) oddawać (nie: pokrywać, germ.) pojęcie; 5) coś przechodzi ludzkie pojęcie; 6) coś jest nie do pojęcia. *SF*.

1. Nie ma pojęcia o gotowaniu. *Strug.* Ja nie mam pojęcia o muzyce. *Dąbr.* 2. Z pewnością nie ma zielonego pojęcia. *Nowak.* 5. Przechodzi ludzkie pojęcie, jak ten zwierz zniechęcił Szwabów. *Malacz.*

Pojętny — Znaczenie i składnia: 1) P. do czego = zdolny do czego, łatwo coś pojmujący, 2) P. na co = podatny na co (w wypadku pierwszym uwydatnia się czynna postawa duchowa, możliwość czynnego przerebiania czegoś, w wypadku drugim — bierna postawa duchowa, bierne poddawanie się czemuś).

Pojmować, nie: pojmywać. Ob. Pojąć.

Pojmowanie, nie: pojmywanie.

Uczę pojmowania (nie: pojmywania) piękna przyrody. *Cyt. Kr. 1, 315.*

Pokadzić (dok.) — pokadzać (niedok.). Formy jak: zakadzić — zakadzać.

Pokapać (dok.) — pokapywać (niedok.). I Znaczenie: 1) P. (bez dopełn.) = przez pewien czas lać się kroplami, 2) P. kogo, co = kąpiąć zmoczyć. II Formy: 1) pokapię, pokapiesz...; pokap! pokapcie!; pokapany; pokapawszy; pokapał, 2) pokapuję, pokapujesz...; pokapuj!; pokapujący; pokapywany; pokapywał..

Pokarm, dlp tego pokarmu.

Zwroty: brać lub przyjmować pokarm.

Pokaszywać (niedok.) lub pokaszliwać — pokasłać (dok.) lub pokaszlać. Formy: 1) pokasłuję, pokasłujesz... lub pokaszluję, pokaszlujesz..., 2) pokasłać, pokaszlać, jak: kasłać, kaszlać. Ob. Kaszlać.

Pokaszywać. *Zerom.* Pokaszlując. *Iwasz.* Prychając i pokaszlując. *Grusz.*

Pokaz, dlp tego pokazu.

Zwrot: na pokaz.

Saloniki nie na pokaz. *Zerom.* ...miń, na pokaz robionych. *Kad.*

Pokazać (dok.) — pokazywać (niedok.). I Formy: 1) pokażę, pokażesz, pokaże...; pokaż!; pokazawszy; pokazany; pokażaj, 2) pokazuję, pokazujesz...; pokazuj! pokazujcie!; pokazujący; pokazywany; pokazywał. II Znaczenie i składnia: 1) P. komu — ko-

go, co = dać do obejrzenia, dać do poznania, ujawnić, przedstawić, 2) P. komu — na kogo, na co = wskazać.

1. Jedną ręką pokazał im chmurę. *Mick.* 2. Na coś mi pokazuje. *Strug.* Pokazał na Muchę. *Nowak.*

Zwroty: 1) pokazać komu figurę (rub.), *SW* = odprawić kogo z niczym; 2) pokazać pazury, *SW* = ujawnić drapieżność; 3) pokazywać sztuki, *SW* = wyprawić sztuki; 4) pokazać sztukę, *SW* = dokazać sztuki, zrobić sztukę; 5) pokazywać grymasy, fochy, fanaberie, kaprysy. *SW*; 6) pokazywać zucha, *SW* = udawać odważnego; 7) pokazać komu niechęć, *SW* = okazać komu niechęć; 8) pokazać, co się umie. *SW*; 9) pokazać na swoim = postawić na swoim.

9. Będziemy widzieli, kto pokaze na swoim. *Wikt.*

Pokazać się (dok.) — pokazywać się (niedok.). Formy jak: pokazać — pokazywać.

Zwroty: 1) pokazywać się komu (na oczy); 2) coś się pokaze = coś wyjdzie na jaw; 3) coś się po kim pokaze = coś się w kimś przejawia.

1. Lepiej mu się nie pokazywać na oczy. *Strug.* 2. To się pokaze. *Sierosz.* 3. To się po mnie nie pokaze. *SW.*

Pokasać (dok.), ale: ukąsić. Ob. Kąsać. Formy jak: kasać.

Poker (PA), nie: pokier; dlp tego pokera.

Zwrot: grać w pokera.

Pokierować (tylko w postaci dok.). I Formy jak: kierować. II Składnia: 1) P. kogo, co = kierując poprowadzić kogo, co; wychować kogo, 2) P. kim, czym = kierując zarządzić kim, czym.

1. Pokierować sprawę, interes. *SW.* 2. Należałoby pokierować. *Dąbr.* Pokierować nauką dzieł. *Dąbr.*

Zwrot: pokierować kogo — na co = wychować kogo — na co.

Na co ty dzieci chcesz pokierować? *Dąbr.*

Pokiwać. Ob. Kiwać.

Zwrot: pokiwać nad czym głową.

Z politowaniem pokiwał głową nad poślótką kartą. *Parand.*

Poklask, dlp tego poklasku.

Zwroty: 1) dać poklask komu, czemu. *SF*; 2) zyskać poklask od kogo. *SF*.

Poklepać (dok.) — poklepywać (niedok.). Formy: 1) poklepię, poklepiesz...; poklep! poklepcie!; poklepany; poklepawszy; poklepał, 2) poklepuję, poklepujesz...; poklepuj!; poklepujący; poklepywany; poklepywał.

Zwrot: poklepać kogo po ramieniu.

Pokłon, dlp tego pokłonu.

Zwrot: bić komu pokłony.

Bił pokłony stołcu. *Dyg.*

Pokłócić (tylko w postaci dok.). Formy jak: kłócić.

Pokłuć (tylko w postaci dok.). Formy jak: kłuć.

Pokojowa, tej pokojowej, tej pokojowej, tę pokojową, pokojowo!, tą pokojową... (odmiana przymiotnikowa tylko w wlp końcówka rzeczownikowa -o).

Wezwano pokojową. *Mick.*

Pokolenie, clp temu pokoleniu, dlm tych pokoleń.

Zwroty: 1) z pokolenia w pokolenie lub z pokolenia na pokolenie; 2) do dziesiątego pokolenia (pamiętać, przeklinać).

Podania plyną z pokolenia w pokolenie. *Dyg.* Z pokolenia w pokolenie w sercach ludzkich pó-

wstaje... *Kad.* Frastary zabieg, który dziedziczy się z pokolenia na pokolenie. *Parand.*

Pokonać (dok.)—pokonywać (niedok.). Formy: 1) pokonam, pokonasz, pokona...; pokonaj!; pokonany; pokonawszy; pokonał, 2) pokonywam, pokonywasz, pokonywa... lub pokonuję, pokonujesz, pokonuje (nie: pokonywuję...); pokonywaj! lub pokonuj! (nie: pokonywuj!); pokonywający lub pokonujący (nie: pokonywujący); pokonywany; pokonywał.

Trudność tę pokonywa (lub pokonuje, nie: pokonywuje) bardzo szczęśliwie. *Cyt. Kr. 1, 313.*

Pokopać (tylko w postaci dok.). Formy jak: kopać.

Pokora.

Zwroty: 1) okazać pokorę; 2) uderzyć w pokorę. *SF.*

Jeśli pokory nie okazesz... *Sienk.*

Pokój, nie: pokoj. Znaczenie i formy: 1) P. = izba, dlm tych pokoi lub tych pokoj, 2) P. = ugoda, umowa pokojowa, dlm tych pokojów.

Zaczaj zapraszać gości do pokoi. *Sierosz.* Osiemnaście pokoi. *Siedl.* Wskazywano mu drogę do pokoiów. *Siedl.* Rozkład pokoi. *Grusz.* Do tych pokojów wpuścić jakichś ludzi... *Grusz.*

Zwroty i wyrażenia: 1) stowoly lub jadalny pokój albo pokój stowoly lub pokój jadalny; 2) pokój sypialny albo sypialny pokój; 3) pokój bawialny lub bawialny pokój; 4) pokój dziecinny lub dziecinny pokój; 5) pokój do pracy; 6) pokój o jednym, dwóch, trzech... oknach; 7) pokój od frontu, pokój od ulicy, pokój od podwórza; 8) iść do pokoju, ale: iść do pokojów lub na pokoje; 9) żyć na pańskich pokojach; 10) dać pokój komu, czemu = zostawić kogo, co w spokoju; 11) dać pokój z czym = zaprzestać czego; 12) zawrzeć pokój. *SF*; 13) zerwać pokój. *SF*; 14) dla świętego (s)pokoju = żeby nie wywoływać niesnasek.

1. Zostali sami w stowolym pokoju. *Iwasz.* 6. Pokój o jednym oknie. *Korzeni.* 8. Sza na gościnne pokoje. *Bartk.* 9. Wspaniale żył na pokojach pańskich. *Wikł.* 10. Dalibyście pokój, Marcinko! *Weys.* 11. Lepiej dać pokój z wyjazdami. *Dąbr.* Dla świętego pokoju Teofil stał się jednym z jego najlepszych uczniów. *Parand.*

Pokrajać (tylko w postaci dok.). Formy jak: krajać.

Pokraść (tylko w postaci dok.). Formy jak: kraść

Pokreślić (tylko w postaci dok.). Formy jak: kreślić.

Pokrewieństwo — Znaczenie i składnia: 1) P. z kim = związek krwi z kim, 2) P. między kim, = związek krwi między kim, 3) P. po kim lub ze strony kogo = związek krwi, odziedziczony po kim, 4) P. do czego = podobieństwo do czego.

1. Pokrewieństwo z nim zawsze sprawiało mu kłopoty. 2. Jest między nimi pewne pokrewieństwo. 3. Pokrewieństwo po babce (ze strony babki). 4—5. Promień włosów z czupryny nadawał jej (twarzy) pewne pokrewieństwo w typie do twarzy postępowych działaczy z końca XIX wieku. *Grusz.*

Zwroty: 1) stopień pokrewieństwa; 2) bliskie lub dalekie pokrewieństwo; 3) pokrewieństwo zachodzi; 4) być z kim w pokrewieństwie.

Pokrewny komu, czemu—czym lub przez co.

Pokrewny ziemi i niebu. *Żerom.* Pokrewny sposobem myślenia. *ŚW.*

Pokręcić (dok.), nie: pokrącić — pokręcać (niedok.). I Formy: 1) pokręcę, pokręcisz..., jak: kręcić, 2) pokręcąm, pokręcąsz, pokręcąca...; pokręcąj!; pokręcąjący; pokręcany; pokręcał. II Składnia: 1) P. co, 2) P. co — w co = zwinąć co — w co.

2. Włos w węzłki małe pokręcony. *Mick.*

Pokrowiec, nalm te pokrowce.

Pokrój, dlp tego pokroju.

Zwrot: człowiek takiego czy innego pokroju. Uważał go za człowieka własnego pokroju. *Sienk.* Ludzie innego pokroju. *Dąbr.*

Pokrwawić (tylko w postaci dok.). Formy jak: krwawić.

Pokrywać się z czym lub czym (!) = zgadzać się z czym, odpowiadać czemu (JP 5, 50).

Wyrazy pokrywają się bez reszty (!) *Cyt. Szefks.* 44. (por. niem. die Wörter decken sich restlos) = wyrazy odpowiadają sobie całkowicie; wyrazy zgadzają się z sobą zupełnie. Żądania niepodległości czy państwowości są z sobą identyczne (nie: pokrywają się ze sobą). *Cyt. Kr. 1, 182.* Interes jednostki powinien się zgadzać z interesem państwa (nie: powinien pokrywać się z interesem państwa). *Cyt. Kr. 2, 86.* Opinia zgodna z poglądami... (nie: opinia pokrywająca się z poglądami...). *Cyt. Kr. 2, 107.*

Pokrywka.

Wyrażenia i zwroty: 1) pokrywka (nie: przykrywka) do garnka. *IGD*; 2) pod pokrywką czego. *SF* = pod pozorem czego; 3) służyć za pokrywkę czego. *SF* = służyć za pozor do czego.

Pokrzepiający — pokrzepiająco. Ob. Kojący — kojąco.

Pokrzepić (dok.) — pokrzepiać (niedok.). I Formy: 1) pokrzepię, pokrzepisz, pokrzepi, pokrzepimy...; pokrzep! pokrzepcie!; pokrzepiony; pokrzepieni; pokrzepiwszy; pokrzepił, 2) pokrzepiam, pokrzepiasz...; pokrzepiaj!; pokrzepiający; pokrzepiany, pokrzepiani; pokrzepiał, pokrzepiali. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Pokrzyzczyć (dok.)—pokrzykiwać (niedok.), nie: pokrzykać. Formy: 1) pokrzyczę, pokrzyczysz..., jak: krzyżeć, 2) pokrzykuje, pokrzykujesz...; pokrzykuj!; pokrzykujący; pokrzykiwał.

Pokrzywdzić (dok.) — pokrzywdzać (niedok.). I Formy: 1) pokrzywdzę, pokrzywdzisz, pokrzywdzi, pokrzywdzimy...; pokrzywdź! pokrzywdźcie!; pokrzywdzony; pokrzywdziwszy; pokrzywdził, 2) pokrzywdzam, pokrzywdzasz...; pokrzywdzaj!; pokrzywdzający; pokrzywdzany; pokrzywdzał. II Składnia: P. kogo — czym — na czym (gdy się wymienia jakąś własność duchową, fizyczną lub materialną), 2) P. kogo — czym — w czym (gdy się wymienia dziedzinę duchową lub społeczną krzywd).

1. Powracał pokrzywdzony na zdrowiu. *Bartk.* Pokrzywdzić kogo na honorze, na majątku. 2. Pokrzywdzić kogo w oczach ludzi. Pokrzywdzić kogo w jego uczuciach.

Pokrzywić (dok.)—rzadko: pokrzywiać (niedok.). Formy: pokrzywić, jak: krzywić.

Pokucie — Składnia: 1) mieszkać na Pokuciu, 2) jechać na Pokucie. Ob. Podlasie.

Pokuć (dok.) — pokuwać (niedok.). Formy jak: wykuć — wykuwać.

Pokup — pokupny, — pokupność. Forma dlp tego pokupu.

Zwrot: jest na coś pokup.

Pokupka (! rus.) = zakup.

Człowiek używany do zakupów (nie: do pokupka). *Cyt. GJ 1, 140.*

Pokusa — Składnia: 1) P. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która kusi), 2) P. do czego lub na co = zrodzony z pokusy popęd do czego, ochota na co.

1. Zwyciężyła pokusa kariery. *Zerom. 2. Wielką pokusę ma do tego albo na to. SW.*

Zwroty: 1) pokusa bierze co robić lub pokusa bierze na co. *SF; 2) na pokusę wystawiać kogo. SF.*

Brała ją pokusa. *Dąbr.*

Pokusić się (dok.) — kusić się (niedok.), nie: pokuszać się (dawn.). I Formy: 1) pokusić się, jak: kusić się, 2) kuszę się, kusisz się, kusi się, kusimy się...; kuś się!; kuszący; kuszony; kusił. II Składnia: 1) P. ś. o kogo, o co = pod wpływem pokusy zdecydować się walczyć, żeby zdobyć kogoś lub coś, 2) P. ś. na co = dać się uwieść pokusić na co.

1. O pannę zbrojną może się pokusić. *Sienk. 2. Pokusił się na to przedsięwzięcie. Mp.*

Pokuszenie.

Zwrot: wodzić kogo na pokuszenie. *SF.*

Pokuta za co.

Zwroty: 1) odprawiać pokutę; 2) postawić na pokucie. *SF; 3) pokutę komu zadać. SF; 4) za pokutę co robić lub kazać komu co robić.*

Niech pokuty odprawia. *Sienk.*

Pokutować (tylko w postaci niedok.). I Formy: pokutuję, pokutujesz...; pokutuj!; pokutujący; pokutował. II Znaczenie i składnia: 1) P. za kogo, za co = odprawiać pokutę, cierpieć za kogo, za co, 2) P. w czym = kołatać się w czym, przebywać w czym.

1. Pokutować za grzechy. *Sienk. 2. Pokutował w nim wielki nicpoń. Malacz.*

Pokwitowanie czego lub z czego, nie: na co. Pokwitowanie odbioru lub z odbioru pieniędzy (nie: na odbiór pieniędzy).

Zwrot: za pokwitowaniem (co przyjąć lub odebrać).

Polać (dok.) — polewać (niedok.), nie: poliwąć. Formy jak: odlać — odlewać.

Polatać (dok.) — polatywać (niedok.). Formy: 1) polatam, polatasz...; polataj!; polatawasz; polatał, 2) polatuję, polatujesz...; polatuj!; polatujący; polatował.

Pole — półko lub poletko.

Ciągnęły się malutkie poletka. *Iwasz.*

Znaczenie i składnia: 1) P. czego (gdy się wymienia, co rośnie na polu), 2) P. czego lub do czego, nie: dla czego (przen.) = dziedzina czego, zakres, sfera.

1. Rozkwitły pola rzepiku. *Przybysz. 2. Oprócz mojego obowiązku dania wam pola do pracy... Świeć. Pole do ofiarności, odwagi i zręczności (nie: dla ofiarności...) szerokie. Sierosz. Pole do domysłów. Nałk.*

Wyrażenia i zwroty: 1) iść na pole lub w pole; 2) być na polu lub w polu; 3) iść polami lub przez pola; 4) uprawiać pole (nie: obrabiać pole, por ros. obrabatywał pole); 5) wywodzić lub wyprowadzać kogo w pole = oszukiwać kogo; 6)

dotrzymywać komu pola, *SF* = nie dawać się z pola walki lub współzawodnictwa spędzić; 7) pracować na polu czego. *SF; 9) otworzyć komu, czemu — do czego pole. SF; 9) mieć pole do czego. SF* = mieć teren do jakiejś działalności; 10) znaleźć pole do czego, *SF* = zdobyć teren do jakiejś działalności; 11) pozostawić komu szerokie pole do czego, *SF* = dać komu rozległy teren do jakiejś działalności; 12) zejść z pola, *SF* = opuścić teren działalności, usunąć się z aktywnego życia; 13) coś jest w dalekim polu (!) = do czegoś jeszcze daleko.

1. Ze strzelbą na ramieniu świszcząc szedł na pole. *Mick. 2. Drzewa w polu. Prus. Dawno już nie był w polu. Mick. 5. Dalby się wywieść w pole. Sienk. Czuli się pobitym i wywiezionym w pole. Goet. 13. Porozumienie w dalekim polu (!) = do porozumienia jeszcze daleko. *Cyt. JP 1, 292.**

Polec (dok.), rzadko: polegnąć — polegać (niedok.). I Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = lec, paść, zginąć (tylko w postaci dok.), 2) P. na kim, na czym = oprzeć się na kim, na czym, zawisnąć od kogo, od czego, zaufać komu, czemu (częściej w postaci niedok.: polegać). Ob. Polegać. II Formy: 1) polec, jak: lec, 2) polegam, polegasz...; polegaj!; polegający; polegał.

Zwrot: polec od ciosu, od uderzenia, od pchnięcia. *Por. Zabić.*

Polecenie czego, nie: na co.

Zwroty: 1) z polecenia, na polecenie lub za poleceniem coś robić; 2) dać lub wydać polecenie; 3) otrzymać polecenie. *SF; 4) spełnić polecenie. SF; 5) wywiązać się z polecenia; 6) uznać lub zaakceptowane polecenie.*

2) Wydał jakieś polecenie. *Dąbr. 5) Wywiązał się z polecenia. Malacz.*

Polecieć (dok.) — polecać (niedok.). I Formy: 1) polecę, polecisz, poleci, polecimy...; polec! polecie!; polecony; poleciewszy; polecił, 2) polecam, polecasz, poleca...; polecaj!; polecający; polecany; polecał. II Składnia: 1) P. kogo, co — komu (gdy się kogoś lub coś bezpośrednio komuś poleca), 2) P. kogo, co — dla kogo (gdy się kogoś lub coś komu poleca z intencją o kimś trzecim).

Poleciał mi nauczycielkę dla dzieci. Zwrot: mieć polecenie coś zrobić (!) = mieć polecenie robienia czegoś.

Urzednicy mają polecenie przysyłania raportów (nie: mają polecenie przysyłać raporty). *Cyt. Krasn. 55.*

Polecieć (tylko w postaci dok.). Formy jak: lecieć.

Polegać na kim, na czym (nie: w kim, w czym).

Cały sekret polega na tym (nie: w tym)... *Cyt. PJ 5, 88. Przyczyna zwłoki polega na tym (nie: w tym). Kr. 1, 48. Książę na jego radach we wszystkim polegał. Sienk. Wszystko polega na prawidłowości i zgodności. Reym. Nauka polega na poznaniu dwu umiejętności... Malacz. Punkt ciężkości sytuacji na tym (nie: w tym) dziś polega, który z tych dwóch kierunków jest silniejszy. *Cyt. Kr. 1, 48.**

Polegnąć. Ob. Polec. Legnąć.

Polemika (nie: polemi'ka) — polemi'sta. Formy: polemista, jak: humanista.

Zwroty: 1) toczyć, prowadzić polemikę. *SF; 2) zamknąć polemikę. SF.*

Polepszyć (dok.) — polepszać (niedok.). Formy: 1) polepszę, polepszysz, polepszy, polepszymy...; polepsz! polepszcie!; polepsz-

ny; polepszył, 2) polepszam, polepszasz, polepsza...; polepszaj!; polepszający; polepszany; polepszał.

Polerować (niedok.). I Formy: poleruję, polerujesz, poleruje...; poleruj!; polerujący; polerowany; polerował. II Składnia: P. co—czym.

Polerowany — Znaczenie: 1) P. ten, co jest poddawany polerowaniu (niedok.), 2) P. = ten, którego właściwością jest, że musi być zawsze wypolerowany (dok.). Por. Posrebrzany.

Garnek polerowany.

Polesie — Poleszuk. Składnia: 1) mieszkać na Polesiu, 2) jechać na Polesie. Por. Podlasie.

Polewka, nie: poliwka.

Poleżć (tylko w postaci dok.). Formy jak: leżeć.

Policja — policyjny, — policjant.

Policzalność (!) = zaliczanie.

O zaliczaniu (nie: o policzalności) lat służby decyduje... *Cyt. Kr. 2, 242/3.*

Policzek.

Zwroty: 1) wymierzyć policzek. *SF*; 2) dostać, otrzymać policzek. *SF*.

Policzenie (!) = zaliczenie.

Policzyć (tylko w postaci dok.). Formy jak: liczyć.

Poligamia — poligamista. Formy: poligamista, jak: humanista.

Poligon, nie: paligon.

Poliszynel ten = pajac.

Zwrot: tajemnica poliszynela = tajemnica, o której wszyscy wiedzą.

Polite'chnika ta, nie: to politechnikum (PJ 1, 147).

Zwroty: 1) wykladać na politechnice; 2) zapisać się na politechnikę; 3) studiować na politechnice.

Zapisałem się na politechnikę w Zurychu. *Choyń.*

Politeizm — politeista—politeistyczny. Formy: 1) dlp tego politeizmu, 2) politeista, jak humanista.

Politowanie.

Zwrot: budzić w kim politowanie.

Budziła w nim politowanie. *Prus.*

Politura — politurować (niedok.). Formy: polituruję, politurujesz...; polituruj!; politurujący; politurowany; politurował.

Polityk — poli'tyka (nie: polity'ka) — polity'czny—polityko'wać (niedok.). Formy: 1) lp ten poli'tyk, tego poli'tyka, temu polityko'wi, tego poli'tyka...; Im ci poli'tycy, tych poli'tyków..., 2) ta poli'tyka, tej poli'tyce..., tą poli'tyką..., 3) politykuję, politykujesz...; politykuj!; politykujący; politykował.

Polka (taniec).

Zwrot: tańczyć polkę.

Muzyka zaczęła grać polkę. *Zapol.*

Polonez, dlp tego poloneza.

Zwrot: grać, tańczyć poloneza.

Polonista — poloni'styka — polonisty'czny. Formy: polonista, jak: humanista.

Polor, lepiej: ogląda (Krasn. 85).

Polować (tylko w postaci niedok.). I Formy:

poluję, polujesz, poluje...; poluj!; polujący; polował. II Składnia: P. na kogo, na co, nie: za kim, za czym.

Polowaliśmy sobie na małego zwierza. *Mick.*
Poszedł polować na żaby. *Dyg.*

Polowanie na kogo, na co — z czym (gdy się wymienia środek pomocniczy, używany przy polowaniu).

Wielkie polowanie na mole. *Kad.* Urządzi polowanie z chartami. *Sterosz*

Polski (przymtk.). Znaczenie: 1) P. = właściwy Polakom lub Polsce, należący do Polski, 2) P. = polny.

Polska droga = polna droga.

Zwrot: z polska po węgiersku = złym, nieprawidłowym językiem.

A to po jakiemu? Z polska po węgiersku. *Danił.*

Polski (rzeczown. ?!) = język polski.

Polskie (rzadko, prowinc.) = język polski, ale zwykle: na polskie=na język polski (PJ 35/6, str. 153 nn).

żebyś mi wytłumaczył ten ustęp z łaciny na polskie. *Żerom.*

Połabski lub. nadłabski, nie: nadelbiański (Kr. 2, 192).

Połać, młm te połacie, rzadko: te połaci.

Połać się w czym (nie: na czym) lub bez dopełn. (tylko w postaci dok.) = zorientować się w czym (rubasz.).

Nie może się połać w tych stosunkach. *Strug.*
Połapał się nagle w tej całej historii. *Nowak.* Zamni zdążył połać się. *Matacz.*

Połączyć (tylko w postaci dok.). Formy jak: łączyć.

Połąknąć (dok.)—połykać (niedok.). Formy: 1) połąknę, połąkniesz, połąknie...; połąknij!; połąknij; połąknął, połąknęłam, połąknęli, 2) połykam, połykasz...; połykaj!; połykający; połykany; połykał.

Polowa — Znaczenie: 1) P. = równa część druga jakiegoś przedmiotu, 2) P. = część druga jakiegoś przedmiotu, 3) P. = jakakolwiek część równa przedmiotu.

Wyrażenia: 1) większa połowa, mniejsza połowa. *Kr. 2, 304*; 2) podzielić coś na dwie nierówne połowy; 3) podzielić coś na trzy, cztery równe połowy.

3. Podzielił na trzy równe połowy. *Nowak.*

Położ, lepiej: płoż.

Położenie.

Zwroty: 1) przybierać (nie: przyjmować) jakieś położenie; 2) zajmować jakieś położenie. *SF*; 3) nadać czemu jakieś położenie... *SF*; 4) stawiać kogo w jakimś położeniu (przen.). *SF*, ale: ustawić kogo w położeniu (fizyczn.); przestawić z położenia do położenia, nie: w położenie; 5) znaleźć się w jakimś położeniu. *SF*; 6) wchodzić w czyjeś położenie. *SF*.

6. Gdyby pan chciał wejść w moje położenie... *Goet.*

Położyć (tylko w postaci dok.) — (niedok.) kłaść lub pokładać. I Formy: położyć, położysz, położy, położy...; położy!; położyście!; położony; położywszy; położył. II Składnia: P. kogo, co—na czym, nie: na co (Krasn. 50).

Położyła ręce na poręcz. *Grusz.*

Zwroty: 1) położyć kogo mostem = położyć kogo pokotem; 2) położyć lub kłaść na czym lub na co nacisk. *SF*; 3) położyć lub pokładać w kim, w

czym nadzieję; 4) położyć lub kłaść jakiś znak pisarski. *SF*; 5) położyć kogo do łóżka lub na łóżku. Por. leżeć w łóżku — na łóżku.

1 Skoczyli na hultajów i w godzinę mostem ich położyli. *Stenk*. 5. Położyła się do wielkiego łóżka. *Zaremb*. Położyła się na łóżku. *Zaremb*

Połów — położnica; dlp tego połogu.

Połów, dlp tego połowu.

Południe, nie: polednie, clp temu południowi.

Posunęły się ku południowi. *Stenk*.

Zwroty: 1) z północy na południe (w znaczeniu przestrzennym); 2) od północy do południa (w znaczeniu czasowym); 3) o południu = w czasie, gdy było południe; 4) z południa = od strony południa (w znaczeniu przestrzennym).

3. O południu dopiero ktoś doniósł... *Bartk*. Wyjechaliśmy z miasta o południu. *Strug*. 4. Z południa minął Chęciny. *Zerom*.

Południowo-wschodni, nie: południo-wschodni.

Południowo-zachodni, nie: południo-zachodni.

Południo-wschód = południowy wschód

(*Krasn*. 38).

Południo-zachód = południowy zachód

(*Krasn*. 38).

Połuścić (tylko w postaci dok.). Formy jak: łupać.

Polysk — polyskliwy, dlp tego polysku.

Zwroty: chwycić, łapać polysk (o czyszczonej podłodze, butach, metalu...).

Polyskać (niedok.) lub **polyskiwać**. Formy:

1) polyskam, polyskasz, polyska...; polyskaj!; polyskający; polyskał, 2) polyskuję, polyskujesz, polyskuje...; polyskiwam, polyskiwasz, polyskiwa...; polyskuj!; polyskujący; polyskiwał.

Pomagać. Ob. **Pomóc**.

Pomaleńku, **pomalutku**, **pomału**, nie: pomału, rzadko: pomalej.

Szedł daleko pomalej. *Iwasz*.

Znaczenie: P. = 1) wolno, 2) z małym powodzeniem, nienajgorzej.

Co tam u was? — tak sobie, pomaleńku. *Danił*.

Pomarańcza ta, nie: ta pomarańcz; dlm tych pomarańczy lub tych pomarańcz.

Drzewami pomarańcz. *Zerom*. Wśród kup pomarańcz. *Reym*.

Pomarnić (tylko w postaci dok.). Formy jak: marnieć.

Pomarnować (tylko w postaci dok.). Formy jak: marnować.

Pomarznąć (tylko w postaci dok.). Formy jak: marznąć.

Pomaścić (dok.) — **pomaszczać** (niedok.). I Formy: 1) pomaszczę, pomaszczysz, pomaszczę, pomaszczymy...; pomaść pomaście!; pomaszczony; pomaszczwszy; pomaścił, 2) pomaszczam, pomaszczasz, pomaszczają!; pomaszczający; pomaszczasz; pomaszczali. II Składnia: P. kogo, co = czym.

Pomawiać. Ob. **Pomówić**.

Pomazać (dok.) — **pomazywać** (niedok.). Formy jak: zmazać — zmazywać.

Pomęczyć (tylko w postaci dok.). Formy jak: męczyć.

Pomiatać. Ob. **Pomieść**.

Pomiąć (tylko w postaci dok.). Formy: pomnę, pomniesz..., pomną; pomnij!; pomnięty;

pomiąwszy; pomiął, pomiąłem, pomięli. Por. **Pomnieć**.

Pomieniać co — na co, lepiej: zamienić co — na co.

Pomieniałi czapki. *Cyt*. *SW*.

Pomieszać (tylko w postaci dok.), nie: pomieszać. Formy jak: mieszać.

Pomieszczenie — Znaczenie: 1) P. = umieszczenie kogo lub czego w jakimś miejscu, 2) P. = miejsce, gdzie się ktoś lub coś pomieszcilo; gorzej: ubikacja.

Pomieszkanie, częściej: mieszkanie.

Pomieścić (dok.) — **pomieszczać** (niedok.)

I Formy: 1) pomieszczę, pomieszczysz, pomieszczę, pomieszczymy...; pomieścić! pomieście!; pomieszczony; pomieszczwszy; pomieścił, 2) pomieszczam, pomieszczasz...; pomieszczaj!;

pomieszczający; pomieszczasz; pomieszczali. Składnia: P. co — w czym, nie: w co.

Must sobie stworzyć nowy język; w żadnym z gotowych (nie: w żadnym z gotowych) się nie pomieści. *Cyt*. *Szeffs*. 21.

Pomieść (dok.) — **pomiatać** (niedok.). I Formy: 1) pomieść, jak: mieść, 2) pomiatam, pomiatasz...; pomiataj!; pomiatający; pomiatany; pomiatał. II Znaczenie i składnia:

1) P. co (zwykle tylko w postaci dok.) = zamieść co, oczyścić co ze śmieci, 2) P. kim, czym (zwykle w postaci niedok.) = lekceważyć kogo, co.

1. Pomieść izbę. *SW*. 2. ... by nie pomiać marzeniem człowieka. *Kań*.

Pomiędzy czym a czym, nie: czym i czym.

Nie może być nic wspólnego pomiędzy wodą a kamieniem. *Iwasz*.

Pomimo co lub czego.

Pomimo wezwał gospodarza. *Mick*. Widać, pomimo tak żręczne złudzenie, że umiżał się tylko na złość Telimie. *Mick*. Pomimo skruchy. *Prus*.

Pomimo tegie przymroki serca rozgrzewały się coraz mocniej. *Danił*. Pomimo nudnych kazań *Strug*.

Wyrażenia: 1) pomimo wszystko, nie: pomimo wszystkiego, 2) pomimo to lub pomimo tego.

Pominać (dok.) — **pomijać** (niedok.). I Formy jak: ominąć — omijać. Składnia: P. kogo, co = puścić kogo, co mimo, przeoczyć kogo, co.

Zwroty: 1) pominać co milczeniem, śmiechem, 2) pominawszy to, że... = nie mówiąc o tym, że... mniejsza o to, że...

1. Pomijała je śmiechem. *Natk*. 2. Pominawszy już to, że sam sobie szkodzi, ale wywiera on nadto wpływ szkodliwy na otoczenie. *SW*.

Pominięty, nie: pominiiony.

Pomknąć (dok.) — **pomykać** (niedok.). Formy: 1) pomknąć, jak: mknąć, 2) pomykam, pomykasz, pomyka...; pomykaj!; pomykający; pomykał.

Pomnieć (tylko w postaci niedok.), w zwykłej mowie: pamiętać. I Formy: pomnę (nie: pomnieć), pomniesz, pomni, pomnimy...; pomną (nie: pomnią); pomnij!; pomnący; pomniany; pomniał, pomnieli. II Składnia, jak w czasowniku: pamiętać.

Pomnę ich wszystkich. *Przybysz*.

Pomnik.

Zwroty: 1) wnieść, wystawić, postawić pomnik. *SF*; 2) odsłonić pomnik (nie. odkryć) pomnik.

Pomnożyć (dok.)—pomnażać (niedok.). Formy: 1) pomnożę, pomnożysz, pomnoży, pomnożymy...; pomnoź! pomnożcie!; pomnożony; pomnożysz; pomnożył, 2) pomnażam, pomnażasz, pomnażają...; pomnażaj! pomnażający; pomnażany; pomnażał.

Pomny — Składnia: 1) P. kogo, czego = pamiętający kogo, co, 2) P. na kogo, na co = pamiętający o kim, o czym, liczący się w swojej pamięci z kim, z czym.

1. Pomny dobrodziejstw. 2. Pomny na dobrodziejstwa. Pomny na swą zasadę. *Małacz*.

Pomoc — Składnia: 1) P. dla kogo, nie: komu, ale pomoc niesiona komu lub niesienie pomocy komu, 2) P. do czego, nie: dla czego.

1. Towarzystwo pomocy dla inwalidów (nie: pomocy inwalidom). *PJ* 9, 147. Ona jest wielką pomocą dla Kornela. *Nalk*. 2. Pomoc do rozwiązania (nie: dla rozwiązania). „*Czas*” 86, 232, 1.

Zwroty i wyrażenia: 1) prosić kogo o pomoc; 2) dawać, podawać, nieść (nie: okazywać, rus.) komu pomoc; 3) z pomocą, na pomoc lub w pomoc komu iść, przychodzić, przybywać; 4) na pomoc lub z pomocą komu śpieszyć; 5) na pomoc, do pomocy lub o pomoc kogo wzywać, zwracać się o pomoc; 6) przyjmować, przybierać do pomocy; 7) udzielać komu pomocy; 8) służyć komu pomocą. *Kr.* 1, 33; 9) przy pomocy kogo, rzadko: za pomocą kogo (gdy idzie o pomoc istoty żywej); 10) za pomocą (gdy ićzie o przedmiot, który służy do wykonania czegoś; w tym zresztą wypadku lepiej używać narzędzika, np. kluczem, pilnikiem...). *KJMK*.

1. Prosił o pomoc. 2. Nowe moce przybiegły w pomoc. *Słow. cyt. JP* 10, 138. Nikt w pomoc nie przyszedł. *Krasin*. Mogły sobie wzajem w pomoc przychodzić. *Sienk*. Szli w pomoc panom. *Sienk*. Wojska ukraińskie przyjdą na pomoc. *Sienk*. Przyszedł nam w pomoc. *Nowak*. Będzie mogła i nam przyjść z pomocą. *I. Dąbr.* 5. Wzwał nas do pomocy. *Nowak*. Nigdy nie zwracał się do niej o pomoc. *Goet.* 7. Obowiązany jest udzielać pomocy. *Kod., Cyw. Rodzina.* 9. Za mą pomocą znalazł wstęp w najpierwsze domy. *Mick*.

Pomocny — Składnia: 1) P. komu (gdy się wymienia osobę, która z pomocy korzysta), 2) P. do czego (gdy się wymienia czynność, do której coś jest pomocą), 3) P. na co (gdy się wymienia okoliczności, wśród których coś jest pomocą), 4) P. w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której pomoc się objawia).

1. Kupcy pomocni są miastom, lekarze — chorym. *Brodz.* 2. Pomocne do osiągnięcia (nie: w osiągnięciu) powyższych celów. *Cyt. Szeffs.* 81. 3. To mi będzie na różne okoliczności życia pomocne. 4. Ten rewolwer był mi w przygodach wojennych bardzo pomocny.

Pomoczyć lub **pomaczać** (tylko w postaci dok.). Formy jak: moczyc — maczać.

Pomolog — pomologia — pomologiczny.

Pomorze — Składnia: 1) mieszkać na Pomorzu; 2) jechać na Pomorze. Ob. Podlasie.

Pomóc (dok.) — pomagać (niedok.). I Formy: 1) pomogę, pomożesz...; pomóż! pomóżcie!; pomogłszy; pomógł, pomogli, 2) pomagam, pomagasz...; pomagaj! pomagający; pomagał. II Składnia: 1) P. komu = dać komu pomoc, 2) P. w czym = dać pomoc w ja-

kiejś dziedzinie, 3) P. do czego = ułatwić przygotowanie do czego, 4) P. na co = dać środek zaradczy na co.

1—2. Nie mogę w niczym pani pomóc. *Nalk*. 3. Pomogliście mi do ucieczki. *Sienk*. Najchętniej do tego pomogę. *Święt.* 4. Czy ci felczer pomógł na zęby? *Prus*. Nie pomoże na to nic. *Nowak*.

Pomówić (dok.) — pomawiać (niedok.). I Formy: 1) pomówię, pomówisz..., jak: mówić, 2) pomawiam, pomawiasz...; pomawiaj!; pomawiający; pomawiany; pomawiał, pomawiali. II Znaczenie i składnia: 1) P. z kim — o czym (tylko w postaci dok.) = rozmówić się z kim — o czym, 2) P. kogo — o co (w postaci dok. i niedok.) = posadzić kogo — o co

1. Chciałbym pomówić z wami o tej całej sprawie. *Goet.* 2. O pychę go pomawiają. *Sienk*. Staro Kube o brzydkie rzeczy pomawiać zaczęli. *Kruczk*.

Pompa — pompować — pompierz. Ob. Pompierz. Formy: pompuję, pompujesz...; pompuj!; pompujący; pompowany; pompował.

Zwroty: 1) deszcz leje, jak z pompy; 2) a. to pompa! = a. to ulewa!

Pompeja — pompejański. Formy: dop. Pompei, miejsc. o tej Pompei.

Pompejusz, nie: Pompejus.

Pompierz, — pompier. I Formy: dlm tych pompierzy, rzadziej: tych pompierzów. II Znaczenie: 1) pompier = człowiek obsługujący pompę, 2) pompierz: = a) człowiek wyrabiający pompy, b) pompier

Pompon, dlp tego pomponu.

Pomrok ten lub ta pomroka. Por. Omrok. Zmrok.

Pomsta — Składnia: 1) P. za kogo, za co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, w których obronie ktoś się pomsty dopuszcza), 2) P. na kim, na czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której pomsta jest wymierzona).

Zwrot: wolać o pomstę do nieba.

Pomścić (tylko w postaci dok.). I Formy: pomścić, jak: mścić. II Składnia: P. kogo, co lub za kogo, za co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, w której obronie wymierza się pomstę), 2) P. na kim, na czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której wymierza się pomstę).

1. Nam popłoty wileńskie pomścić trzeba. *Sienk*. Chciał pomścić hańbę córki. *Święt*

Pomścić się na kim, na czym — za kogo, za co. Formy jak: pomścić.

Pomyć (dok.) — pomywać (niedok.). Formy jak: umyć — umywać.

Pomylić się (tylko w postaci dok.). I Formy jak: mylić się. II Składnia: 1) P. w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której zaszła pomyłka), 2) P. o co, nie: na co (gdy się określa rozmiar pomyłki).

2. Nie pomyła się nigdy ani o godzinę. *Nowak*

Pomyłka — Składnia: 1) P. co do kogo, co do czego = pomyłka, dotycząca kogo, czego, 2) P. w czym = pomyłka popełniona w czym

1. Pomyłka co do osób. 2. Pomyłka w zadaniu.

Wyrażenie: przez pomyłkę.

Przez pomyłkę zostawili klatkę otwartą. *Nowak*

Pomysł — I Formy: dlp tego pomysłu, młm te pomysły, nie: te pomysła. II Składnia: P. czego lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w wyrazie: chęć). Skąd się wziął pomysł tego przyjazdu? *Dąbr.* Nie miała nigdy żadnego pomysłu do zabawy. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wpadać (nie: popadać) na pomysł. *Krasn. 72*; 2) pomysł przychodzi do głowy. *SF*; 3) mieć pomysły.

Przykre pomysły miewa ten człowiek. *Barik.*

Pomyślany.

Zwroty: dobrze (źle) pomyślany.

Dobrze pomyślane zadanie. *Dąbr.*

Pomyśleć (tylko w postaci dok.), nie: pomyślić. I Formy jak: myśleć. II Składnia: 1) P. co (gdy się wymienia wewnętrzną treść myślową, przedstawienie, stanowiące treść myśli), 2) P. o czym (gdy się wymienia przedmioty zewnętrzne myśli), 3) P. nad czym = debatować w myśli nad czym, rozważać co, zgłębiać myślowo co.

1. Nie pomyślałszy nic... *Nałk.* 2. Pomyślała o odjeździe. *Nałk.* Pomyślał o swej pracy. *Iwasz.* Jeszcze o tym nie pomyślał. *Stenk.* 3. Pomyśleć nad tym. *Małacz.* Czyś ty kiedy nad tym głębiej pomyślał?

Zwrot: nie można lub nie da się pomyśleć, żeby... = jest rzeczą nie do pomyślenia, żeby... *Por. PJ 10, 118.*

Pomyślenie.

Zwroty: coś jest do pomyślenia; coś jest nie do pomyślenia.

Tej ruch, jej śmiech, jej głos były do pomyślenia. *Nałk.* To jest nie do pomyślenia. *Nałk.*

Poncz (nie: punzz) — ponczowy, dlp tego ponczu.

Ponęta — ponętny — ponętność. Składnia: P. czego, rzadziej: do czego.

Dla Lipieckiego Mała Wola poza ponętą własnego kawałka ziemi przedstawiała pewien symbol. *Perz.* Do obyczajów niewinnych ponęta wielka. *Cyt. SW.*

Poniechać (dok.) — poniechiwać (niedok.).

I Formy: 1) poniecham, poniechasz, poniecha...; poniechaj!; poniechany; poniechał, 2) poniechuję...; poniechuj!; poniechiwał. II Składnia: P. kogo, czego.

Poniechali jej. *Stenk.*

Ponieść. Ob. Ponościć.

Poniewierać (niedok.) — sponiewierać (dok.).

I Formy: poniewieram, poniewierasz, poniewiera...; poniewieraj!; poniewierający; poniewierany; poniewierał. II Składnia: P. kim, czym lub kogo, co. *Por. Gardzić.*

Serdecznie mi było żal, że ich tak poniewierano. *Makusz.* Ona mną poniewiera. *Makusz.* Poniewierał starą greką. *Kad.*

Poniewierka.

Zwroty: 1) iść w poniewierkę. *SF*; 2) mieć, trzymać kogo w poniewierce. *SF*; 3) rzucić na poniewierkę. *SF.*

Poniszczyc (tylko w postaci dok.). Formy jak: niszczyć.

Ponizający — poniżający. Ob. Kojący — kojąco.

Ponizaj (dok.) — poniżać (niedok.). Formy:

1) poniżę, poniżysz, poniży, poniżymy...; poniż!; poniżcie!; poniżony; poniżysz; poniż; 2) poniżam, poniżasz, poniżają...; poniżaj!; poniżający; poniżany; poniżał, poniżali.

Ponościć (niedok.) — ponieść (dok.). Formy jak: nosić — nieść. II Składnia: P. kogo, co. Ponościła go ciekawość. *Stedl.*

Ponowić (dok.) — ponawiać (niedok.). Formy: 1) ponowię, ponowisz, ponowię, ponowimy...; ponów! ponowcie!; ponowiony; ponowisz; ponowię; ponowię, 2) ponawiam, ponawiasz, ponawiam...; ponawiaj!; ponawiający; ponawiany; ponawiał.

Pontony — pontonowy, — pontonier. Forma dlp tego pontonu.

Ponudzić (tylko w postaci dok.). Formy jak: nudzić.

Pończocha, dlm tych pończoch, rzadziej: tych pończoch.

Zwroty: 1) kłaść (nie: ubierać) pończochy; 2) chować do pończochy (drobne oszczędności). *SF*; 3) mieć nabita pończochę (drobnymi oszczędnościami). *SF.*

Zosia kładnie (prow. = kładzie) pończoszki. *Mick.*

Poobiedni, nie: poobiedny.

Poparcie.

Zwroty i wyrażenia: 1) poparcie w kim znaleźć. *SF*; 2) poparcie komu dać. *SF*; 3) poparcia komu udzielić (nie: okazać). *PJ 9, 75*; 4) na poparcie czego.

Na poparcie słów błyskało tysiące szabel. *Stenk.*

Poparzyć (tylko w postaci dok.). Formy jak: parzyć.

Popasać (dok.) — popadać (niedok.). Formy jak: paść — padać.

Zwroty: 1) popadać w kłopoty, w położenie bez wyjścia. *PI 12, 4*; 2) popadać lub wpadać w ostateczność. *PI 2, 104*; 3) popasać na kogo (! rus.) = wpaść, trafić na kogo. *Krasn. 72*; 4) popasać na myśl, na pomysł (!) = wpaść na myśl, na pomysł. *Krasn. 72.*

1. W tak ciężkie popades terminy. *Stenk.*

Popatrzyć (się) lub popatrzeć (się) (dok.) — popatrywać, rzadziej: popatrywać się (niedok.). I Formy: 1) popatrzyć się (popatrzeć się), jak: patrzeć (patrzeć) — popatrzysz się, rzadko: popatrząwszy się, 2) popatruję, popatrujesz...; popatruj!; popatrujący; popatrywał. II Składnia: P. na kogo, na co lub w co, nie: co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: patrzeć).

Popatrzyła w jego oczy. *Nałk.*

Popchnąć (dok.) — popychać (niedok.). I

Formy: 1) popchnę, popchniesz...; popchnij!; popchnięty; popchnął, popchnąłem, popchnęli, 2) popycham, popychasz...; popychaj!; popychający; popychany; popychał. II Składnia: 1) P. kogo, co — do kogo, do czego (gdy się oznacza osobę lub rzecz, do której się kogoś lub coś przez popchnięcie kieruje), 2) P. kogo — na co (gdy się oznacza kierunek fizyczny, myślowy lub moralny, w którym się kogoś popycha).

1. Desperacja go popchnęła do złego uczynku. *Stenk.* 2. Popchnął go na złą drogę.

Popelnić (dok.) — popelniać (niedok.). Formy: 1) popelnię, popelnisz, popelnię, popelnimy...; popelnij!; popelniony; popelnisz; popelniał, 2) popelniam, popelniasz...; popelniający; popelniany; popelniał, popelniali.

II Znaczenie i składnia: 1) P. co = spełnić co, dokonać czego, 2) P. = (! rus.) uzupełnić co.

Zwroty: 1) popełnić nietakt; 2) popełnić błąd. Popęd—popędliwy. Forma dlp tego popędu. Składnia: P. do kogo, do czego.

Oprócz popędu do rycerskich ćwiczeń... Prus. Zwroty: 1) iść za popędem czego. SF; 2) z własnego popędu. SF.

Popędzić (dok.) — popędzać (niedok.). Formy jak: wypędzić — wypędzać.

Popękać (zwykle w postaci dok.). Formy jak: pękać. Uwaga. Czasownik, choć nieprzechodni, ma imiesłów bierny: popękany. Popękany = ten, który popękał. Ob. Popękać. Popić (dok.) — popijać (niedok.). Formy jak: wypić — wypijać.

Popieprzyć (zwykle w postaci dok.). Formy jak: pieprzyć.

Popierać. Ob. Poprzec.

Popiół, dlp tego popiołu, mjsclp w popiole, rzadziej: w popiele (dawn.).

Zwroty: 1) obrócić w popiół, SF = zniszczyć ogniem; 2) zasypać gruszką w popiole, SF = nie dopatrzeć czegoś; 3) posypać głowę popiołem, SF = czynić pokute, kajać się; 4) powstać z popiołu, SF = odrodzić się.

Popisać się (dok.)—popisywać się (niedok.). I Formy: 1) popiszę się, popisziesz się..., jak: pisać, 2) popisuję się, popisujesz się..., jak: pisywać. II Składnia: P. ś. czym lub z czym.

Jednego znalazłem człowieka, co mógł takim popisać się strzałem. Mick. Mam tak ordynarny ekwipaż, że mi nie wypada popisywać się z nim. Prus. Z Komendantem nie popisują się tu zanadto. Strug.

Popiszczec (tylko w postaci dok.). Formy jak: piszczeć.

Popłatać (tylko w postaci dok.). Formy: popłaczę, popłacziesz, popłaczę...; popłacz! popłaczcie!; popłątany; popłatawszy; popłatał.

Popłakać (dok.) — popłakiwać (niedok.), ale: wyplakać się, rozplakać się. Formy: 1) popłakać, jak: płakać, 2) popłakuję, popłakujesz...; popłakuj!; popłakujący; popłakiwał.

Popłoch, dlp tego popłochu.

Zwroty: wzbudzić, rzucić, siać popłoch. Wzbudził popłoch. Dabr.

Popłynąć (tylko w postaci dok.). Formy jak: płynąć.

Poprawa.

Zwroty: 1) droga do poprawy; 2) droga do prawy.

1. Nie godzi się zamykać mu drogi do poprawy. Sienk. 2. On już wszedł na drogę poprawy.

Poprawić (dok.) — poprawiać (niedok.) — poprawczy. I Formy: 1) poprawię, poprawisz, poprawi, poprawimy...; popraw! poprawcie!; poprawiony; poprawiwszy; poprawił, 2) poprawiam, poprawiasz, poprawia...; poprawiaj!; poprawiający; poprawiany; poprawiał, poprawiali. II Składnia: P. co lub czego (w dopełnieniu częstokowym).

Poprawiła suknie, poprawiwszy raz jeszcze włosy i stroju. Mick. Długo musi pracować, nim poprawi sławę. Mick.

Poprawić się (dok.) — poprawiać się (niedok.). I Formy jak: poprawię — poprawiać. II Składnia: P. ś. z czego.

Poprawili się z błędów. Sienk. Zwroty: 1) poprawiać się z pieca na łeb (rub.). SF = pogorszyć się; 2) poprawić się u profesora, nie: do profesora. JP 14, 186.

Poprawczy = który poprawia; przeznaczony do poprawiania. Ob. Poprawić.

Zakład poprawczy.

Poprawka — Składnia: 1) P. czego = sprostowanie czego, 2) P. do czego = sprostowanie wniesione do czego, dotyczące czego.

Poprawka do ustępu... KJMK.

Zwrot: wnosić (nie: stawiać) poprawkę. PJ 1, 73.

Popręg, rzadziej: poprąg; dlp tego popręgu. Poprosić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: prosić.

Poprowadzić (tylko w postaci dok.). Formy jak: prowadzić.

Poproszyć (tylko w postaci dok.). Formy jak: prosić.

Popruć (tylko w postaci dok.). Formy jak: pruć.

Poprzec (dok.) — popierać (niedok.). I Formy: 1) poprę, poprziesz, poprzec..., jak: przec, 2) popieram, popierasz, popiera...; popieraj!; popierający; popierany; popierał. II Składnia: 1) P. kogo, co — czym, 2) P. kogo—na co (!) = popierać czyje zabiegi o co. 1. Muszę każdą wiarę krwią popierać. Krasin. 2. popierać na podkanclerstwo (!) cyt. Szeffs. 19 = popierać zabiegi o podkanclerstwo.

Poprzestać (dok.)—poprzestawać (niedok.). I Formy: 1) poprzestaną, poprzestaniecie...; poprzestani!; poprzestał, 2) poprzestaję, poprzestajesz...; poprzestawaj!; poprzestawający; poprzestawali. II Znaczenie i składnia: 1) P. czego = zaprzestać czego (rzadko: dawn.), 2) P. co robić = zaprzestać co robić, 3) P. na kim, na czym = zadowolić się kim, czym.

1. Poprzestani sporu, skarg! Cyt. SW. 2. Dla niej poprzestalem być postrachem. Cyt. SW. 3. Poprzestali na opowiadaniu nauki. Świąt. Poprzestana na udzieleniu informacji. Dabr. Poprzestał na jednym spojrzeniu. Parand.

Poprzysięc (dok.)—poprzysięgać (niedok.). I Formy jak: przysięgam — przysięgać. II Składnia: 1) P. komu — co, 2) P. komu — co robić.

1. Poprzysięgliśmy wrogowi zemstę. Strug. 2. ...bośmy sobie poprzysięgli celować bardzo wysoko. I. Dabr.

Popsuć (tylko w postaci dok.). Formy jak: psuć.

Populacja (!) = ludność, zaludnienie.

Popuścić (dok.) — popuszczać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Składnia: P. co lub czego (w dopełnieniu częstokowym) — komu, czemu.

Nie popuścił ziemi ani pędzi światła tego. Żerom.

Zwroty: popuścić języka, pasa, cugli. SF.

Popyt, dlp tego popyту. Składnia: P. na co, nie: za czym.

Nie ma popyту na patokę. Sterosz. Zwiększa się popyt na kredyt (nie: za kredytem). „Czas“ 9 X 35. Ogromny brak koron, popyt na nie (nie: za nimi)... Cyt. Kr. 1, 41.

Popytać (się) (tylko w postaci dok.). Formy jak: pytać (się).

Pora, dlm tych pór. Składnia: 1) P. na kogo, na co (gdy się wymienia osobę, rzecz, zjawisko lub stan, na który nadchodzi odpowiedni czas), 2) P. do czego (gdy się wymienia jakąś czynność, do której pełnienia nadchodzi stosowny czas), 3) P. czego (gdy się wymienia coś, co się w jakiejś porze odbywa).

1. No, Helenko, na nas pora. *Zerom*. Pora na to nie nastala. *Berent*. 2. Gdy się zbliżała umówiona pora do działania. *Mochm*. 3. Była pora sianokosów.

Zwroty: 1) w (samą) porę = we właściwym czasie; 2) to nie jest w porę; to jest nie w porę; 3) jest pora coś zrobić; 4) sposobna (odpowiednia) pora do czego lub na co sposobna pora; 5) o każdej porze i na każdym miejscu; 6) o tej samej porze, o takiej czy innej porze, ale w porze letniej, nocej.

1. Uczynił to w samą porę. *Mochm*. Bardzo mu w porę przyszedł. *Sienk*. Przychodził w samą porę. *Zerom*. 2. Gość nie w porę. *Bartk*. Pojawia się nie w porę. *Dąbr*. 3. Pora powracać do domu. *Mick*. 4. Póki się sposobniejszą porą nie upomną... *Sienk*. 5. O każdej porze i na każdym miejscu. *Strug*.

Porachować (dok.). Formy jak: rachować.

Porachunek. Ob. Obrachunek.

Zwrot: mieć z kim — o co porachunek.

Miał z Halaburda o tę samą Anisję porachunki. *Malcz*.

Porąć się z kim, z czym (tylko w postaci niedok.) — uporać się (dok.).

Ja się z nim porałem. *Kad*.

Poradzić (tylko w postaci dok.). I Formy: poradzić, jak: radzić. II Znaczenie i składnia: 1) P. komu — co = dać komu w czym radę, 2) P. komu — na co lub przeciw czemu = zalecić komu środek na co, 3) P. komu, czemu lub z kim, z czym = dać czemu radę, przewyciężyć co, uporać się z czym, 4) P. na co = zapobiec czemu, przeciwdziałać czemu.

2. Cóż na to mogła poradzić? *Nałk*. Na to nie może poradzić. *Dąbr*. Ja bym coś chciał poradzić na moją osobność. *Iwasz*. Co przeciw temu poradzić mogę? *Orzesz*. 3. Z nami nie poradzi. *Strug*. Ona sobie nie może z tą nauczycielką poradzić. *Dąbr*.

Poradzić się—I Formy jak: radzić. II Składnia: P. ś. kogo — o co.

Poranek, dlp tego poranka lub tego poranku

Pewnego poranka *Mick*. Aż do poranku *Mick*. Świśi rozdarł ciszę wczesnego poranku *Reym*. Słodycz ciepłego poranku. *Parand*.

Porastać. Ob. Porosnąć.

Poratować (tylko w postaci dok.) Formy jak: ratować.

Porazić (dok.) — porażać (niedok.) Formy jak: urazić — urażać.

Po raz, ale: po jednym razie; po raz pierwszy, raz po raz.

Porażka.

Zwroty: 1) ponieść porażkę. *SF*, 2) zadać komu porażkę. *SF*.

Porąbać (tylko w postaci dok.). Formy jak: rąbać.

Porcja, dlp tej porcji, dlm tych porcji (porcyy).

Poręcz ta, rzadko: to poręcz. dlp tej poręczy.

Sukienka na krzesła poręczu rozpięta. *Mick*.

Poręczny, ale: bezręki.

Poręka (!) = poręczenie, przyjęcie odpowie-
dzialności (DUMK 25 VII 32).

Porobić (dok.) — porabiać (niedok.). I Formy: 1) porobić, jak: robić, 2) porabiam, porabiasz...; porabiaj!; porabiający; porabiał.

II Znaczenie i składnia: 1) porobić co (tylko w postaci dok.) = jedno po drugim coś zrobić, 2) porabiać (tylko w postaci niedok. i tylko w wyrażeniu: co porabiasz? co porabiacie? = jak się miewasz? jak się miewacie?).

Porobił głupstw, a teraz żałuje.

Porosnąć (dok.), rzadziej: porósć—porastać (niedok.). I Formy jak: zarosnąć—zarastać.

II Składnia: P. czym lub w co. Ob. Obrosnąć.

Szły skrajem pola porośniętego pszenicą. *Orzesz*. Zwroty: 1) porastać w pierze, *SF* = zdobywał zamożność; 2) porastać w dumę. *SF*.

Porośnięty lub porośły.

Porozumieć się (dok.) — porozumiewać się (niedok.). I Formy: 1) porozumieć się, jak: rozumieć, 2) porozumiewam się, porozumiewasz się...; porozumiewaj się!; porozumiewający się...; porozumiewał się. II Składnia: P. ś. z kim — co do czego lub w sprawie czego.

Muszę z tobą porozumieć się co do mieszkania. *Święt*. Przyjeżdża się z nim co do tego porozumieć. *Dąbr*.

Porozumienie, rzadziej: porozumienie się.

Zwrot: 1) dojść z kim do porozumienia; 2) wejść z kim w porozumienie. *SF*; 3) porozumienie z kim utrzymać. *SF*; 4) w porozumieniu z kim. *SF*; 5) po porozumieniu lub za porozumieniem z kim; 6) most porozumienia.

1. Nigdy nie dojdziemy do żadnego porozumienia. *Dąbr*. 6. Wyznanie nie zbudowało pomiędzy nimi mostu porozumienia. *Iwasz*.

Porównać (dok.) — porównywać (niedok.).

I Formy: 1) porównam, porównasz, porównam...; porównaj!; porównany; porównawszy; porównał, 2) porównywał, porównywałeś, porównywa...; częściej: porównuję, porównujesz, porównuje (nie: porównuję); porównywa! lub porównuj! (nie: porównywuj!); porównywający, częściej: porównujący (nie: porównujący); porównywały, porównywał II Składnia: P. kogo; co — z kim, z czym, rzadziej: do kogo, do czego, ale: przyrównywać kogo, co — do kogo, do czego.

Nie mogę porównać jego stanu obecnego ze stanem w dniach poprzednich. *Święt*. Odpowiedź Rudnego można było porównać do sztychów floretu. *Danił*. W wielkiej peruce, którą do złotego runa lubił porównywać. *Danił*.

Porównanie kogo, czego — z kim, z czym, rzadziej: do kogo, do czego.

Zwroty: 1) w porównaniu z kim, z czym, 2) bez porównania lepszy (gorszy, miłszy). 3) iść w porównanie z kim, z czym; 4) nie ma żadnego porównania z kim, z czym lub między kim a kim.

1. W porównaniu z nią byłam niezgrabna i brzydka. *Zapol*.

Porównawczo (! rus.) = stosunkowo.

Pokój stosunkowo (nie: porównawczo) mały.

Poróżnić (tylko w postaci dok.) — różnić (dok.). I Formy: poróżnić, poróżnisz, poróżni, poróżnimy...; poróżnij!; poróżniony; poróżnawszy; poróżnił. II Składnia: P. kogo, co — z kim, z czym.

Portcygar (!) = cygarnica (Kr. 2, 284).

Portfel, dlp tego portfela (SW, N), rzadziej: tego portfela.

Sprawdził zawartość portfela. *Ostr.*

Portier ten (= odzwierny)—portiernia. Formy: 1) dlp tego portiera, młm ci portierzy, 2) dlm tych portierni.

Wyrażenie: portier w bramie, nie: na bramie. *Kr. 1, 88.*

Portiera, dlp tej portierzy, młm te portierzy.

Porto (odm. lub ndm.).

Wyrażenie: z portem lub z porto.

Portori'ko (ndm), nie: Porto'riko.

Portret — portrecista, — portretować. Ob. **Portretować**. I Formy: 1) dlp tego portretu, młm te portrety, nie: te portreta, 2) portrecista, jak: humanista.

Portretować (niedok.). I Formy: portretuje, portretujesz...; portretuj!; portretujący; portretowany; portretował. II Składnia: P. kogo, co.

Portugalia — portugalski, — Portugalczyk. Składnia: 1) mieszkać w Portugalii, 2) jechać do Portugalii.

Portyk, tego po rtyku, temu portyko wi..., tym po'rtykiem, w tym po'rtyku...

Poruszyć (dok.)—poruszać (niedok.). I Formy jak: ruszyć — ruszać. Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co lub kim, czym = ruszyć kogo, co z miejsca, wprawić w ruch, uruchomić, 2) P. kogo = wyprowadzić kogo z równowagi duchowej; wzruszyć, 3) P. kogo, co, rzadziej: kogo, czego = dotknąć kogo, czego.

1. Ramionami poruszył. *Bartk.* Kserkses poruszył wszystkie ludy przeciw Grekom. *Cyt. SW.* Maszyna porusza koła. 2. Mówca poruszył wszystkich do głębi. *Cyt. SW.* 3. Poruszył z lekka tę drażliwą sprawę (lub tej drażliwej sprawy).

Porwać (dok.) — porywać (niedok.). I Formy jak: oderwać—odrywać. II Składnia: 1) P. kogo, co (gdy się wymienia przedmiot, który się chwytą), 2) P. za co (gdy się wymienia część przedmiotu, za którą się bezpośrednio chwytą lub gdy się zaznacza, że się jakiś przedmiot porywa spośród zespołu innych przedmiotów).

2. Porwał z tyłu obu za kołnierz. *Mick.* Porwał za sztylet. *Zerom.*

Porwać się (dok.) — porywać się (niedok.). I Formy jak: porwać — porywać. II Składnia: 1) P. ś. do kogo, do czego = zerwać się, żeby kogoś lub coś chwycić, 2) P. ś. na kogo, na co = zuchwale rzucić się na kogo, na co, zuchwale podjąć się czego.

1. Porwał się do broni. 2. Pomyślił, nim się na nas porwie. *Stenk.* Na co by się nie porwał taki zaprzaniec? *Prus.*

Zwroty: 1) porwać się z miejsca. *SF*; 2) porwać

się z krzcsia. *SW*; 3) porwać się na kogo, na co lub do czego; 4) porwać się z motyką na słońce. *SF* = porwać się z małymi środkami na potężnego przeciwnika.

1. Porwał się z miejsca. *Goet.* 3. Nigdy bym nie przypuszczał, że się porwie na to. *Goet.* Nie porwał się do kłótni. *Ostr.*

Poryczec (dok.)—porykiwać (niedok.). Formy: 1) poryczec, jak: rzyczec, 2) porykuje, porykujesz...; porykuj!; porykujący; porykiwał.

Poryw, dlp tego porywu.

Zwrot: w porywie czego.

W dzikim porywie współczucia. *Goet.*

Porywający—porywający. Ob. **Kojący** — kojąco.

Mniej porywająco, ale zręcznie parował cięcia *Danił.*

Porządek, dlp tego porządku.

Zwroty: 1) przyprowadzać, przywozić kogo, co do porządku; 2) doprowadzać kogo, co do porządku w czym; 3) zaprowadzać porządek; 4) robić z czym porządek. *SF*; 5) obalać, wywracać, przewracać porządek. *SF*; 6) do porządku kogo przywoływać. *SF*; 7) coś wraca do porządku; 8) takim czy innym porządkiem = takim czy innym sposobem; 9) coś idzie takim czy innym porządkiem; 10) coś jest w porządku; 11) coś nie jest w porządku; 12) coś jest w nieporządku; 13) coś jest nie w porządku; 14) przechodzić nad kim, nad czym do porządku (dziennego) = pomijać kogo, co, przestać się kim, czym interesować; 15) w porządku, po porządku lub porządkiem = w kolejnym następstwie; 16) takim czy innym porządkiem; 17) porządek dzienny = porządek obrad; 18) porządek alfabetyczny = kolejność abecadłowa; 19) porządek arytmetyczny = kolejność cyfrowa.

1. Przyprowadziwszy do porządku, wyjechał. *Stenk.* Do porządku przywiódł spichlerz *Zerom* ... by na nowo poduszki przyprowadzić do porządku. *Siedl.* 2. Doprowadzały swą postać do porządku. *Dąbr.* 3. ... by zaprowadzić jaki taki porządek. *Danił.* 6. Przywołała się do porządku. *Dąbr.* 7. Wszystko wróciło do porządku. *Dąbr.* 8. Tym porządkiem walczył przez półtrzecia godziny. *Zerom.* 9. Rzeczy zaczynają iść lepszym porządkiem. *Stenk.* 10. Wszystko w porządku. *Cyt. PJ 12, 22.* 14. Przechodził się do porządku nie nad takimi stratami. *Dąbr.* Przeszła do porządku dziennego. *Siedl.* 17. Na porządku dziennym były karty. *Zerom.*

Porządnie, nie: porzannie. Znaczenie: 1) P. = schludnie, starannie, dokładnie, uczciwie, 2) P. = bardzo.

2. Porządnie się zmęcylem.

Porządny, nie: porzanny.

Porzeczce to, dlm tych porzeczcy.

Porzeczka, nie: porzyczka.

Porznąć (tylko w postaci dok.), rzadziej: porznąć—rznąć (niedok.). I Formy jak: rznąć. II Składnia: 1) P. co — czym, 2) P. na co, nie: w co.

1. Wilcy konie porznęli. *Stenk. cyt. SW.* 2. Porznąć kłoc na deski, na kawałki. *SW.* Pas ze skóry niedźwiedziej, porznięty na pasy. *Mick.*

Zwrot: porznąć na sieczkę = porznąć na drobne kawałki.

Jeśli Maciej da mi swą różeczkę, to my we dwóch Sopliców tych porzniem na sieczkę. *Mick.*

Porzucić (dak.)—porzucać (niedok.). I Formy: 1) porzucić, jak: rzucić, 2) porzucam, porzucasz, porzucam...; porzuczaj!; porzuczający; porzucany; porzucał. II Składnia: P. kogo, co.

Posada — Znaczenie: 1) P. = podłóże, pod-

walina, podstawa, 2) P. = zajęcie, urząd, miejsce przy pracy.

Zwroty: 1) w posadach co wstrząsać; z posad co poruszyć; 2) chwiać się w posadach. *SF*; 3) otrzymać posadę kogo — od kogo — u kogo. *SW*; 4) objąć posadę kogo — u kogo; 5) zajmować posadę kogo — u kogo; 6) przyjąć posadę kogo — u kogo.

1. Słowo jego w posadach ten kraj wstrząsało. *Sienk.* świąt wszystkim poruszyć chciałbym z posad. 1. *Dąbr.* 5. Zajmuje posadę rachmistrza. 6. Przyjęła posadę gospodyni u starego samotnika. *Siedl.*

Posadzić (tylko w postaci dok.) — sadzać (niedok.). Ob. Sadzić. I Formy jak: sadzić. II Składnia: P. kogo — na czym, nie: na co. Posadzić kogo na kranapie. *Krasn.* 50.

Zwrot: 1) posadzić kurę na jajach. *SW*; 2) posadzić kogo do więzienia. *SW*; 3) posadzić kogo na tronie. *SW*.

Posag — posażny, dlp tego posagu.

Zwroty: 1) dać komu — co w posagu; 2) otrzymać co — od kogo w posagu; 3) wnosić, przynosić co — komu w posagu, rzadziej: posagiem (dawn.); 4) żenić się dla posagu.

1. Ojcowie oddają synom w posagu... *Dyg.* 2. Otrzymał w posagu... *Dyg.* 3. Wniosła ziemie obszerne posagiem. *Krasin.* 4. Czy pan Adam żenitby się także dla posagu? *Zapol.*

Posapać (dok.) — posapywać (niedok.). Formy: posapać, jak: sapać, 2) posapuje, posapujesz...; posapuj!; posapujący; posapywał. **Posądzenie** kogo — o co.

Jakąż krzywdą było dlań posądzenie o zdradę. *Sienk.*

Zwroty: 1) na kogoś pada posądzenie o co; 2) mieć kogoś w posądzeniu. *SF*; 3) rzucać na kogo posądzenie. *SF*.

Posądzić (dok.) — posądzać (niedok.). I Formy: 1) posądzić, jak: sądzić, 2) posadzam, posądzasz...; posadzaj!; posadzający; posądzany; posądzal, posądzali. II Składnia: P. kogo — o co.

Posadzają żołnierzy o płochość. *Sienk.* Nikt posądzić ich nie mógł o rabunek. *Barth.* Nigdy by jej nie posądził o plotkarskę. *Goet.*

Posąg — posągowy, dlp tego posagu.

Poschnąć (tylko w postaci dok.). Formy jak: schnąć.

Poschnięty lub **poschły**.

Poselstwo.

Zwroty: 1) sprawować, odbywać poselstwo. *SF*; 2) wysyłać, wyprawiać poselstwo. *SF*; 3) jeździć z poselstwem lub w poselstwie. *SF*.

Posel — posłanka, rzadko: poselkini (dawn.), nie: posetka. Składnia: P. czego.

Posel serca i miłości. *Kad.*

Zwrot: wyjść posłem = zostać wybranym na posta.

Ogromną przewagą głosów wyszedł posłem Jakub Smotr. *Kruczk.*

Posesja, lepiej: posiadłość.

Posiać (dok.) — posiewać (niedok.). Formy jak: obsiać — obsiewać.

Posiadać (Ob. Posiąść) — posiadacz. Forma dlm tych posiadaczy lub posiadaczów.

Zwroty: 1) posiadać zrozumienie dla czego (! germ. por. niem. das Verständnis für etwas haben) = rozumieć coś, odczuwać potrzebę czegoś; 2) nie posiadać się z radości, z oburzenia.

1. Nie posiadają zrozumienia dla funkcji (!), które spełniają = nie rozumieją funkcji... *Cyt. Kr. 1, 121.* 2. Nie posiadał się z oburzenia. *Parand.*

Posiadanie.

Zwroty: 1) wejść w posiadanie. *PJ 1, 1/2*, ale: przyjąć do posiadania, nie: w posiadanie. *Kr. 2, 151*; 2) objąć, wziąć co w posiadanie. *SF*; 3) ktoś ma coś w posiadaniu lub coś jest w posiadaniu kogo, ktoś jest w posiadaniu czegoś; 4) wprowadzić w posiadanie; 5) znajdować się w posiadaniu, czuć się w posiadaniu; 6) zakłócić posiadanie; 7) przywrócić posiadanie; 8) w posiadaniu pisma pana... (!) = otrzymawszy pismo pana...

2. (Szelesty) brały go całkowicie w posiadanie. *Iwasz.* Objęły w posiadanie gaje. *Dyg.* 4. Formalności, potrzebne do wprowadzenia pani Barbary w posiadanie zapisanej sumy. *Dąbr.* 5. Dokument znajduje się w ich posiadaniu. *Kod. Post. Cyw.* 6. Czuli się w posiadaniu nieobjętych skarbów. *Parand.* 7. Sprawy o ochronę zakłóconego lub przywrócenie utraconego posiadania. *K. P. Cyw.*

Posiadłość, gorzej: posesja.

Posiąść (dok.) — posiadać (niedok.). I Formy jak: siaść — siadać. II Znaczenie: mieć co we władaniu, mieć w swoim majątku (używa się tylko w odniesieniu do jakiejś poważniejszej, bardziej wartościowej własności, a więc nigdy do takich rzeczy, jak ubranie, czapka, chustka do nosa lub bilet tramwajowy, nie używa się także w odniesieniu do części ciała).

Zwroty: 1) posiadać bilet (!) = mieć bilet; 2) posiadać duży nos (!) = mieć duży nos; 3) posiadać apetyt (!) = mieć apetyt; 4) nie posiadać się z radości, z niecierpliwości = wychodzić z siebie, tracić panowanie nad sobą z powodu radości, niecierpliwości...

4. Krzyczą, skaczą nie posiadając się z żywości czucia. *Stasz.* Nie posiadał się z niecierpliwości. *Dąbr.*

Posiedzenie.

Zwroty: 1) zagajać, otwierać posiedzenie. *Kod. Post. Cyw.*; 2) zwoływać posiedzenie. *Kod. Post. Cyw.*; 3) zawieszac, zamykać posiedzenie. *Kod. Post. Cyw.*; 4) odraczać posiedzenie. *Kod. Post. Cyw.*; 5) stawiać się na posiedzenie. *Kod. Post. Cyw.*; 6) przebieg posiedzenia. *Kod. Post. Cyw.*

Posiedzieli (! prow. wlkopl.) = posiadacz, właściciel (*Kr. 2, 167*).

Posiedzieć (tylko w postaci dok.). Formy jak: siedzieć.

Posiekać (tylko w postaci dok.) na cc. I Formy: posiekam, posiekasz...; posiekaj!; posiekany; posiekawszy, posiekał. II Składnia: 1) P. co — czym, 2) P. co — na co, nie: w co. Por. Porznąć.

Cukier, posiekany na drobne kawałki. *Danił.*

Posilić (dok.) — posilać (niedok.). I Formy: 1) posilę, posiliszy, posili, posilimy...; posil! posilcie!; posiliwszy; posilił, 2) posilam, posilaszy, posila...; posilaj!; posilający; posilany; posilał, posilali. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Posiłek, dlp tego posiłku.

Posiłkować (tylko w postaci niedok.). I Formy: posiłkuję, posiłkujesz...; posiłkuj!; posiłkujący; posiłkowany, posiłkował. II Składnia: P. kogo (nie: komu) — czym.

Posiłkować się czym.

Posiwiaty, mim (męskoosob.) posiwiali, ale: posiwieł (3 os. lm od: posiwieć).

Posiwieć (tylko w postaci dok.) — siwieć (niedok.). Formy: posiwieć, jak: siwieć.

Poskarżyć lub **poskarżyć** się (tylko w postaci dok.) — skarżyć (niedok.) lub skarżyć się. **Formy** i **składnia** jak: skarżyć (się).

Poskoczyć (dok.) — poskakiwać (niedok.). **I Formy**: 1) poskoczę, poskoczysz, poskoczysz, poskoczemy...; poskocz! poskoczcie!; poskoczywszy; poskoczył, 2) poskakuję, poskakujesz (nie: poskakiwam, poskakiwasz...); poskakujący; poskakiwał. **II Znaczenie** i **składnia**: 1) P. za kim, za czym = skoczywszy pomknąć (niedok.: skoczyć), 2) P. (bez dopełn.) = raz po raz kilkakrotnie skoczyć (niedok.: poskakiwać).

W mig za nią poskoczył. *Bartk.*

Poskramiający — poskramiająco. **Ob.** Kojać — kojaćco.

Zwrot: działać na kogo, na co poskramiająco.

Poskrobać (dok.) — poskrobywać (niedok.). **I Formy**: 1) poskrobać jak: skrobać, 2) poskrobuje, poskrobyjesz... (nie: poskrobywam, poskrobywasz...), poskrobuje!; poskrobyjący; poskrobywany; poskrobywał. **II Znaczenie** i **składnia**: 1) poskrobać co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) = spędzić jakiś czas na skrobaniu (niedok.: skrobać), 2) poskrobać co lub czego = raz po raz, kilkakrotnie co skrobać (niedok.: poskrobywać).

Poskromić (dok.) — poskramiać (niedok.). **I Formy**: 1) poskromię, poskromisz, poskromię, poskromimy; poskrom! poskromcie!; poskromiony; poskromiwszy; poskromił, 2) poskramiać, poskramiaasz...; poskramiaj!; poskramiający; poskramiający, poskramiający; poskramiał, poskramiałi. **II Składnia**: P. kogo, co — czym.

Posłać (dok.) — posyłać (niedok.), nie: posetać (JP 7, 145). **I Formy**: 1) posłać, jak: słać, 2) posyłam, posyłasz...; posyłaj!; posyłający; posyłany; posyłał. **II Składnia**: 1) P. kogo, co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się posyła), 2) P. do kogo, do czego (gdy się wymienia przedmiot, do którego wysłany ma dotrzeć), 3) P. po kogo, po co, nie: za kim, za czym (gdy się wymienia przedmiot, który wysłany ma przyprowadzić lub przynieść), 4) P. na co (gdy się wymienia czynność, którą wysłany ma spełnić).

1—2. Posłać służącą po cukier. *Krasn. 52. 3.* Nie miałem siły posłać po niego. *Sierosz. 4.* Posłani są na załudnienie. *Słow.* Posłałicie pieniądze na zgnębienie wolności. *Mick.*

Posłać (dok.) = zrobić posłanie (tylko w postaci dok.) — stać (niedok.), rzadko: pościełać. **I Formy** jak: słać = robić posłanie. **II Składnia**: P. komu — co.

Posłaniec, wpl. posłańcze!, młm ci posłańcy, dlm tych posłańców.

Posłannictwo.

Zwroty: 1) spełniać posłannictwo. *SF*; 2) posłannictwo komu przypada. *SF*.

Posłuch, dlp tego posłuchu. **Składnia**: P. dla kogo.

...umie nakazać dla siebie posłuch. *Nauk.*

Zwroty: 1) dać komu posłuch. *SF*; 2) mieć u kogo posłuch. *SF*.

Posłuchać (tylko w postaci dok.). **I Formy** jak: słuhać. **II Składnia**: P. kogo — w czym. **Posłuchanie**, gorzej: audjencja.

Zwroty: 1) dać komu posłuchanie. *SF*; 2) wyjednać komu posłuchanie u kogo. *SF*; 3) otrzymać, uzyskać posłuchanie. *SF*

Posługa — posługacz. **Forma** dlm tych posługaczy, rzadziej: posługaczów.

Zwroty i wyrażenia: 1) pełnić posługi około kogo, koto czego lub przy kim. *SF*; 2) używać kogo do posług. *SF*; 3) ostatnia posługa = udział w pogrzebie.

Posługiwać. **Ob.** Posłużyć.

Posłuszeństwo.

Zwroty: 1) wypowiadać komu posłuszeństwo. *SF*; 2) odmawiać komu posłuszeństwa, 3) łamać posłuszeństwo. *SF*; 4) zmuszać kogo do posłuszeństwa. *SF*; 5) wymuszać na kim posłuszeństwo. *SF*; 6) trzymać kogo w posłuszeństwie. *SF*.

1. Wypowiedziała mu posłuszeństwo. *Siensk. 2.* Ręka odmówiła mu posłuszeństwa. *Prws. Nogi* odmawiały mu posłuszeństwa. *Ostr. 3.* Hetmanowi posłuszeństwo złamał. *Siensk. 6.* Utrzymać nas w posłuszeństwie nie zdołają. *Siensk.*

Posłuszny komu, czemu, nie: dla kogo, dla czego.

Posłuszni skiniem niebios. *Dyg.* Byli posłuszni wodzowi. *Zerom.* Twardej jego roli nie było posłuszne. *Bartk.*

Posłużyć (dok.) — posługiwać (niedok.).

I Formy jak: zasłużyć — zasługiwać; **II Składnia**: 1) P. komu, czemu — w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której posługa jest wyświadczona), 2) P. komu, czemu — czym (gdy się wymienia sposób wyświadczania posługi).

Posłużyć się (dok.) — posługiwać się (niedok.). **I Formy** jak: posłużyć — posługiwać. **II Składnia**: P. ś. kim, czym.

Plebani listem biskupim się posługiwali. *Kruczk.*

Posłyszeć (tylko w postaci dok.). **Formy** jak: słyszeć.

Posolić (tylko w postaci dok.) — solić (niedok.). **Formy** i **składnia** jak: solić

Pospiech lub **pośpiech** — pōspieszny (pōspieszny); dlp tego pospiechu (pośpiechu).

Pospieszyć (dok.) (pōspieszyc) lub pospieszyc się (pōspieszyc się) — pospieszać (niedok.) (pōspieszać) lub pospieszać się (pōspieszać się). **Formy**: pospieszam, pospieszasz...; pospieszaj!; pospieszający; pospieszają, pospieszali.

Pospolitic, częściej: pospolitować. **Formy**: pospolić, pospolicisz, pospolici, pospolicimy...; pospolić! pospolicie! pospolicie!; pospolicony; pospolić! pospolić! **Ob.** Pospolitować.

Pospolicieć (niedok.) = stawać się pospolitym — spospolicieć (dok.). **Formy**: 1) pospoliciej, pospoliciejesz...; pospoliciej!; pospoliciejący; pospoliciał, pospoliciełi, 2) spospolicieć, jak: pospolicieć.

Pospolitować (niedok.) — spospolitować (dok.). **I Formy**: 1) pospolituję, spospolitujesz...; pospolituj!; pospolitujący; spospolitowany; pospolitował, 2) spospolitować. **jak:**

pospolitować. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Nie pospolitował się zawieraniem ulicznych znajomości. *Matacz*.

Posrebrzany — posrebrzony. Znaczenie: 1) posrebrzany (dok.) = którego posrebrzono, 2) posrebrzany (niedok.) = a) którego posrebrzają, b) = (dok.) którego zwykle posrebrzają, tak że musi być stale posrebrzony.

Przenoś moją duszę utęsknioną... do tych pól malowanych zbożem rozmaitym, wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem. *Mick*.

Posrebrzyć (dok.) — posrebrzać (niedok.).

I Formy: 1) posrebrze, posrebrzysz, posrebrzy, posrebrzymy...; posrebrz! posrebrzcie!; (nie: posrebrzyj! posrebrzycie!); posrebrzony; posrebrzyszy; posrebrzył, 2) posrebrzam, posrebrzasz...; posrebrzaj!; posrebrzający; posrebrzany; posrebrzał, posrebrzali, II Składnia: P. co — czym

Post, dlp tego postu.

Zwroty: 1) łamać post. *SF*; 2) jeść z postem. *SF*.

Postać (rzeczown.). mlm i blm te postacie lub te postaci (dawn.).

Wywołajmy sobie z pamięci te wszystkie postacie. *Moch*. Wstawaj jakieś postacie. *Sienk*. Wzrok obejmuje wdzięczne postacie. *Sienk*. Postaci się zginały. *Reym*. Przerozmaite postacie. *Strug*.

Zwroty: 1) pod postacią czego; 2) pod obu postaciami, rzadziej: pod obojma postaciami (dawn.). *PJ 35/36, 207*; 3) przybierać, przyjmować postać; 4) postać rzeczy, *SF* = stan spraw.

3. Duch, który w każdym narodzie nana postać przybrać może. *Moch*.

Postać (czasown. dok.) — postawać (niedok.).

I Znaczenie i formy: 1) postać (tylko w postaci dok.) = przy pewien czas stać na jakimś miejscu; postoję, postoisz...; postój, 2) postać (tylko w postaci dok.) = podnieść się z siedzenia; postanę, postaniesz...; postać! 3) postać (dok.) — postawać (niedok.) = zjawić się, ukazać się, powstać; postanę, postaniesz...; postać! 4) postać (dok.) — postawać (niedok.) = stanąć kolejno jeden po drugim; postanę, postać!, postaćcie!

1. Postój tu chwilę! 2. Postać i tak zaczął mówić... 3. Ani mu w myśli postać odmowa. *Bartk*.

4. Postaćcie i przygotujcie się do walki!

Zwroty: 1) postać gdzieś (noga); 2) noga nie postanie; 3) coś postaje komu na ustach; 4) coś komu postaje w głowie, w umyśle.

1. Poszedłem i więcej u niej nie postanę. *Cyt. SW*. (Dwór), w którym nigdy noga nie postać. *Cyt. SW*. 2. Noga nigdy jej tam nie postać. *Cyt. SW*. 3. Tajemna przysięga nigdy na ustach moich nie postanie. 4. Tak podła myśl niegodna postać w umyśle obywatela. *Cyt. SW*.

Postanowić (dok.) — postanawiać (niedok.).

I Formy: 1) postanowię, postanowisz, postanowi, postanowimy...; postanów! postanówcie!; postanowiony; postanowisz; postanowił, 2) postanawiam, postanawiasz, postanawia...; postanawiaj!; postanawiający; postanawiał, postanawiali. II Składnia: P. co. **Postanowienie** — Składnia: 1) P. czego = zamiar czego, 2) P. o czym = uchwała dotycząca czego.

1. Postanowienie więcej niegrzeszenia. 2. Sąd wydaje postanowienie o podjęciu dalszego postępowania. *Kod. Post Cyo*

Zwroty 1) powziąć postanowienie *SF*; 2) postanowienie zapada. *SF*; 3) postanowieniem czymś coś się dokonywa; 4) wykonał postanowienie; 5) sprawa postanowieniem sądu została przekazana. *Kod. Post Cyo*.

4. Wykonał swe postanowienie. *Zerom*.

Postarać się (tylko w postaci dok.) — starać się. Formy i składnia jak: starać się.

Postaramy się o to. *Steroz*

Postarzały, mlm (męskoosob.) postarzali, ale: postarzeli (3 os. lm. czasown.).

Postarzyć lub **postarzyć się** (tylko w postaci dok.). Formy jak: starzyć.

Postaw ten, dlp tego postawu.

Postawa ta, dlp tej postawy.

Zwrot: przybrać lub przyjąć postawę. *SF*.

Przybrał postawę. *Matacz*

Postawić (tylko w postaci dok.). Por. Stawić. I Formy: postawię, postawisz, postawi, postawimy...; postaw! postawcie!; postawiony; postawisz; postawił. II Składnia: P. kogo, co — na czym (nie: na co) lub w czym, nie: w co.

Postawił parasol w kącie. *Cyt. Krasn. 50*. Postawiła świecę na stole. *Kunc*.

Zwroty: 1) postawić na swoim. *SF* = przeprowadzić swoją wolę; 2) postawić kogo na nogi lub na nogach, *SF* = podźwignąć kogo z upadku; 3) postawić choremu banki, pijawki. *SW*; 4) postawić komu butelkę. *SW* = zafundować komu butelkę; 5) postawić świadków. *SW*; 6) postawić komu warunek. *SW*; 7) postawić wniosek. *SW*; 8) postawić komu zarzut. *SW*; 9) postawić komu pytanie. *SW*; 10) postawić kwestię. *SW*; 11) postawić dom, pomnik... *SW*; 12) postawić komu kabałę. *SW*; 13) postawić co na kartę. *SW*; 14) postawić na co (wielkie) oczy. *SW* = zdziwić się czemu.

Postawić się jako co (!) — uznać się za co.

Uznał się za twórcę tego dzieła (nie: postawił się za twórcę...).

Postawiony.

Wyrażenie: wysoko postawiony.

Osoba wysoko postawiona. *SW*.

Postawy (nazwa miasta) — postawski.

Postąpić (dok.) — postępować, nie: postępywać. I Formy: 1) postąpię, postąpisz, postąpi, postąpimy...; postąp! postąpcie!; postąpiwszy; postąpił, 2) postępuję, postępujesz...; postępuj!; postępujący; postępował. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = posunąć się naprzód, poczynić postępy, udoskonalić się, 2) P. w czym = posunąć się w ofiarowanej sumie pieniężnej, podnieść ją, 3) P. z kim, z czym = obejść się z kim, z czym, 4) P. (!) do czego lub na co = wstąpić do czego lub na co (*Krasn. 72*).

3. Jak mogłeś tak ze mną postąpić? *Sienk*. 4. Wstąpić (nie: postąpić) na służbę. Wstąpić (nie: postąpić) na uniwersytet.

Zwroty: 1) postąpić kroku, ale: postąpić kilka kroków (nie: kilku kroków); 2) postępować w imię czego.

1. Postąpiła dwa kroki. *Bartk*. 2. Dopiero w imię tych rzeczy postępując... *Dąbr*.

Posterunek — posterunkowy. Formy: 1) dlp tego posterunku, 2) lp ten posterunkowy, tego posterunkowego, temu posterunkowe-

mu..., lm ci posterunkowi, tych posterunkowych...

Postękać (dok.)—postękiwać (niedok.). Formy: 1) postękać, jak: stękać, 2) postękuje, postękujesz...; postękuj!; postękujący; postękiwał.

Postęp, dlp tego postępu.

Zwroty: 1) robić postępy w czym; 2) iść z postępem lub za postępem.

Uczennica zaczęła robić widoczne postępy. *Małacz.*

Postępek, dlp tego postępu.

Postępować. Ob. Postąpić.

Postępowanie—Znaczenie: 1) P. = posuwanie się naprzód, 2) P. = sposób bycia, zachowania się, działania, 3) P. = (prawn.) dochodzenie sądowe.

Zwroty: 1) postępowanie przed sądem; 2) postępowanie upadłościowe co do czego, nie: czego; 3) postępowanie ugodowe; 4) wszcząć lub wdrożyć, lub podjąć (nie: otworzyć) postępowanie; 5) wstrzymać postępowanie; 6) zawiesić postępowanie; 7) umorzyć postępowanie; 8) znieść postępowanie; 9) bronić się w postępowaniu karnym lub cywilnym. *DU 112.*

1. Kodeks normuje postępowanie przed sądem. *K. P. Cyw.* 2. Postępowanie upadłościowe co do majątku... nie: do majątku). *KJU 2, 3. 4.* Postępowanie sądowe wdrożyć lub wszcząć. *DUMK 31 X 31.* Sąd może podjąć dalsze postępowanie. *Kod. Post. Cyw.* 5. Zgłoszenie wniosku nie wstrzymuje postępowania. *Kod. Post. Cyw.* 6. Sąd zawiesza postępowanie w razie śmierci strony... *Kod. Post. Cyw.* 8. Sąd znieść postępowanie... *Kod. Post. Cyw.*

Postój — Znaczenie: 1) P. = miejsce zatrzymania się kogo, czego, 2) P. = kwaterunek. **Forma dlp tego postoju.**

Zwroty: 1) wyznaczyć (nie: przepisać) postój. *DUMK 31 III 32;* 2) postój pod naładunkiem lub wyładunkiem (!) = postój przy naładunku lub wyładunku. *DUMK 31 X 31.*

Postponować, lepiej: lekceważyć.

Postrach, dlp tego postrachu. Składnia: 1) P. kogo, czego (gdy się wymienia przedmiot, który rzuca postrach), 2) P. na kogo, na co lub kogo, czego (gdy się wymienia przedmiot, na który się rzuca postrach).

1. Przekazuje postrach swego imienia. *Moch.* 2. Sobieski był postrachem na Turków (postrachem Turków).

Zwrot: 1) pada postrach na kogo; 2) rzucać postrach na kogo; 3) dla postrachu (rzadziej: na postrach) coś zrobić.

3. Czasem dla postrachu poszczekiwał. *Wikt.*

Postronek, dlp tego postronka.

Postronny — Znaczenie: 1) P. = poboczny, uboczny, 2) P. = pograniczny, sąsiedni, 3) P. = obcy, cudzy, nie należący do danego grona.

3. Osobom postronnym (obcym) wstęp wzbroniony.

Postrzec (dok.)—postrzegać (niedok.). Formy jak: dostrzec — dostrzegać.

Postrzelać (dok.)—postrzeliwać (niedok.). I Formy: postrzelać, jak: strzelać. II Znaczenie i składnia: 1) postrzelać (tylko w postaci dok.) = spędzić jakiś czas na strzelaniu, 2) postrzelać (dok.) = raz po raz, wielokrotnie strzelać — postrzeliwać (niedok.). **Postrzelić** (dok.) = zadać postrzał — postrze-

lać (niedok.). Formy jak: strzelić — strzelać.

Postrzepić (dok.) — strzępić (niedok.). Formy: postrzępię, postrzępisz, postrzępi, postrzępimy...; postrzęp! postrzępcie!; postrzępiony; postrzępiwszy, postrzępił.

Postrzyc (dok.) — postrzygać lub postrzygiwać (niedok.). Formy jak: ostrzyc — ostrzygać (ostrzygiwać).

Zwrot: .postrzyc kogo na mnicha.

Postrzyżyny (tylko w lm), dop. tych postrzyżyn.

Postscriptum (ndm).

Postukać (dok.) — postukiwać (niedok.). I Formy jak: odstukać—odstukiwać. II Składnia: P. czym.

Postukiwał ołówkiem. *Parand.*

Postulat, dlp tego postulatu.

Postulować (!) = wymagać.

Postument, dlp tego postumentu.

Postylla—Formy: dlp tej postylli, dlm tych postylli.

Posunąć (dok.) — posuwać (niedok.). I Formy jak: sunąć—suwać. II Składnia: 1) P. kogo co, — do kogo, do czego = popchnąć kogo, co — do kogo, do czego, 2) P. czym = powłóczyć czym.

Posunąć się (dok.)—posuwać się (niedok.). I Formy jak: posunąć — posuwać. II Składnia: 1) P. ś. do czego, 2) P. ś. w czym = zrobić w czym postępek.

1. Posuwać się do gwałtu. *SF. 2.* Nie jest dość daleko posunięta w językach. *Dąbr.*

Zwroty: 1) posuwać się do tego, że... = dochodzić do tego, że...; 2) sprawa posuwa się naprzód; 3) posunięty w latach lub w lata.

2. Sprawa o krok nie posunie się naprzód. *Małacz. 3.* Był on już dobrze posunięty w lata. *Konop.*

Posuszyć (tylko w postaci dok.). I Formy jak: suszyć. II Znaczenie: 1) P. = spędzić jakiś czas na suszeniu, 2) P. = kolejno jedno po drugim coś zasużyć.

Posyłać, nie: posełać. Ob. Posłać.

Posyłka, nie: posełka. Znaczenie: 1) P. = posyłanie, 2) P. = przedmiot posyłany.

1. Trzymać chłopca do posyłek. *ŚW.* Być u kogo na posyłkach. 2. Na poczcie przyjmują listy i posyłki.

Posypać (dok.) — posypywać (niedok.). I Formy jak: wysypać — wysypywać. II Składnia: P. co — czym.

Poszanowanie kogo, czego lub dla kogo, dla czego.

Poszanowanie władzy. Poszanowanie starszej mądrości. *Bartk.* Poszanowanie dla ojca (ojca).

Poszarpać (dok.) — poszarpywać (niedok.). Ob. Szarpać. I Formy: 1) poszarpię, poszarpiesz, poszarpię...; poszarpi! poszarpcie!; poszarpany; poszarpany; poszarpał, 2) poszarpuje; poszarpujesz... (nie: poszarpywam, poszarpywasz...); poszarpuj!; poszarpujący; poszarpywany; poszarpywał. II Znaczenie i składnia: 1) stopniowo poszarpać kogo, co (tylko w postaci dok.) = rozszarpać na kawałki, 2) poszarpać kogo, co = jednego po

drugim lub jedno po drugim kogoś lub coś kolejno szarpać — poszarpywać (niedok.), 3) poszarpać kogo, co = od czasu do czasu kogo, co szarpać — poszarpywać (niedok.).

Poszczypać (dok.) — poszczypywać (niedok.). I Formy jak: oszczypać — oszczypywać. II Znaczenie i składnia: 1) poszczypać (tylko w postaci dok.) = wypełnić jakąś chwilę szczypaniem, 2) poszczypać kogoś = jednego po drugim kolejno szczypanąć — (niedok.) poszczypywać, 3) poszczypać kogo, co = od czasu do czasu kogoś lub coś szczypanąć — (niedok.) poszczypywać.

Poszeptać (dok.) — poszeptywać (niedok.). Formy jak: naszeptać — naszeptywać.

Poszkodować (dok.) — poszkodowywać (niedok.). I Formy jak: odszkodować — odszkodowywać. II Składnia: P. kogo — na czym lub w czym = przyprawiać kogo o stratę na czym lub w czym.

Poszkodowany na czym.

Jestem poszkodowany na tysiąc złotych. *SW.*

Poszlak ta, nie: ten poszlak; dlm tych poszlak, nie: poszlaków.

Wiele poszlak (nie: poszlaków) jest za tym, że...

Poszturhać (dok.) lub **poszturchnąć** — poszturchiwać (niedok.), nie: poszturkać — poszturkiwać, ani: poszturgać — poszturgiwać. Znaczenie i składnia: 1) poszturhać (tylko w postaci dok.) = spędzić jakiś czas na szturchaniu, 2) poszturhać kogo, co = szturchając pobić kogo, co — (niedok.) poszturchiwać, 3) poszturchnąć kogo, co = potrącić kogo, co — (niedok.) poszturchiwać.

Zaczęto nas poszturchiwać. *Zapol.*

Poszukać (dok.) — poszukiwać (niedok.). I Formy: 1) poszukać, jak: szukać, 2) poszukuje, poszukujesz...; poszukuj!; poszukujący; poszukiwany; poszukiwał. II Składnia: P. kogo, czego (nie: co, ani: za kim, za czym) — na kim, na czym.

Mnie na kim krzywd wazych poszukiwać? *Sienk.* Poszukiwa przytułku. *Dyg.* Dwór począł poszukiwać króla (nie: za królem). *Cyt. Kr. 1, 40.*

Poszukiwanie kogo, czego, nie: za kim, za czym.

W poszukiwaniu pewnych dat (nie: za datami). *Cyt. Kr. 1, 40.* Poszukiwanie osobliwości (nie: za osobliwościami). „*Nowa Książka*“ 2, 69. Wszelkie poszukiwania go (nie: za nim) były bezowocne. *JKC 4 V 35.*

Zwroty: 1) w poszukiwaniu czego; 2) wyprawić kogo na poszukiwania (lub na poszukiwanie) kogo, czego; 3) wyruszyć na poszukiwania (poszukiwanie) kogo, czego; 4) prowadzić poszukiwania. *Sh.*

1. W poszukiwaniu świata. *Żerom.* W poszukiwaniu materiału (nie: za materiałem) do tej pracy. 3. ... wyruszyć na poszukiwania wilka. *Sierosz.*

Poszwa — póżewka; dlm tych poszew.

Poszyć (dok.) — poszywać (niedok.). I Formy: 1) poszyć, jak: szyć, 2) poszywam, poszycasz, poszycamy...; poszywaj!; poszywający, poszywany; poszywał. II Składnia: P. co — czym.

Poszyt, — zeszyt. Znaczenie: 1) P. = kilka zszytych arkuszy, nie stanowiących całości.

2) Z. = a) kilka zszytych arkuszy stanowiących całość, kajet, b) poszyt.

Pościel — pościółka.

Pościg za kim, za czym.

Dywizja ruszyła dla pościgu za nieprzyjacielem. *Żerom.*

Poślinić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: slińić.

Poślizgać się (dok.) = pewien czas spędzić na ślizganiu.

Poślizgać się (niedok.) lub **poślizgiwać się** — poślizgnąć się (dok.), częściej: pośliznąć się. Formy: 1) poślizgam się, poślizgasz się...; poślizgaj się!; poślizgający się; poślizgał się, 2) poślizguję się, poślizgniesz się...; poślizguj się!; poślizgujący się; poślizgiwał się, 3) pośliznę się, poślizniesz się...; pośliznij się!; pośliznąwszy się; pośliznął się, pośliznęłam się, pośliznęła się.

Pośliznęła się nieco. *Mick.*

Poślubić (dok.) — poślubić (niedok.). I Formy: 1) poślubię, poślubisz, poślubi, poślubimy...; poślub! poślubcie!; poślubiony; poślubiwszy; poślubił, 2) poślubiam, poślubiasz...; poślubiaj!; poślubiający; poślubiany; poślubił, poślubiła. II Składnia: P. kogo.

Pośmiewisko.

Zwroty: 1) wystawiać, wydawać, podawać, kogo, co na pośmiewisko. *SF.* 2) na pośmiewisko co robić; 3) obracać co w pośmiewisko.

1. Nie może się wydać na pośmiewisko. *Siedl.* 2. Oblepiali pierzem na pośmiewisko ludzkie. *Makusz.* 3. Wszystko obrócone było w pośmiewisko. *Sienk.*

Pośpiech — pośpieszny. Ob. Pospiech — pospieszny.

Pośpieszyć. Ob. Pospieszyc.

Pośpiewać (dok.) — pośpiewywać (niedok.).

I Formy jak: wyśpiewać — wyśpiewywać. II Znaczenie: 1) pośpiewać (tylko w postaci dok.) = spędzić jakiś czas na śpiewaniu, 2) pośpiewać — raz po raz wielokrotnie zaśpiewać — pośpiewywać (niedok.).

Pośredni między kim, czym a kim, czym. Miał wygląd pośredni między tyką a czaplą. *Siedl.*

Pośrednictwo kogo, czego — w czym.

Zwroty: 1) za pośrednictwem kogo, czego; 2) pośrednictwo pracy (nie: w pracy).

Za pośrednictwem powiatowej władzy politycznej. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Pośredniczyć (tylko w postaci niedok.)

I Formy: pośredniczę, pośredniczysz, pośredniczy, pośredniczymy...; pośrednicz! pośredniczcie!; pośrednicząc; pośredniczył. II Składnia: P. komu — w czym.

Poświadczyć (dok.) (nie: poświarczyć) — poświadczać (niedok.), nie: poświarzać. I Formy: jak: doświadczyć — doświadczać. II Składnia: 1) P. co, nie: czego (dawn.), 2) P. że... lub: jak...

2. Poświadczyłbyś, jak Hrabia srodze mnie obraził. *Mick.*

Zwrot: poświadczyć w urzędzie u kogoś podpis. *SW.*

Poświęcić (dok.), nie: poświęcić. Formy jak: świecić.

Poświęcany — Znaczenie: 1) P. = ten, którego poświęcają (niedok.), 2) P. — ten, który musi być zawsze poświęcony (dok.). Ob. Posrebrzany.

1. Poświęcona (tylko co) ziemia. 2. Ziemia poświęcana.

Poświęcenie.

Zwroty: 1) z poświęcenia coś robić; 2) zrobić, uczynić z czego poświęcenie. *SF.*

Małżeństwo (z domysł. zawarte) z poświęcenia. *Naik.*

Poświęcić (dok.) — poświęcać (niedok.).

I Formy: 1) poświęcę, poświęcisz, poświęci, poświęcimy...; poświęć! poświęćcie!; poświęcony; poświęciwszy; poświęcił; 2) poświęcam, poświęcasz, poświęca...; poświęcaj!; poświęcający; poświęcany; poświęcał, poświęcali. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co = pokropić kogo, co święconą wodą, 2) P. kogo — na co = wyświęcić kogo — na co, w akcie wyświęcania przeznaczyć kogo — na co, 3) P. co — na co (nie: dla czego) = przeznaczyć co — na co (gdy się wymienia czynność, na którą się coś poświęca), 4) P. kogo, co — komu, czemu lub dla kogo = ofiarować kogo, co — komu, czemu (gdy się wymienia przedmiot, któremu się bezpośrednio składa ofiarę), 5) P. kogo, co — za kogo (gdy się wymienia cel dalszy ofiary), 6) P. kogo, co — za kogo (gdy się wymienia przedmiot, w zamian za który się składa ofiary).

1. Ja im łożę małżeńskie kropidłem poświęce. *Mick. cyt. SW.* 2. Poświęcać kogo na króla. *SW.* 3. Czy pan mógłby poświęcić swój urlop na dłuższą podróż naukową (nie: dla dłuższej podróży...)? *Goet.* 4. Nie wolno większych spraw dla mniejszych poświęcać. *Sienk.* Osobna półka była poświęcona grzybom. *Iwasz.* 6. Poświęcam co dzień za nią pacierz.

Poświęcony (! rus.) = wtajemniczony.

Poświstać (dok.) — poświsnąć (dok. jednokr.) — poświstywać (niedok.).

I Formy: 1) poświstam, poświstasz, pośwista...; poświstaj!; poświstał, 2) poświsnę, poświsniesz...; poświsnij!; poświsnąwszy: poświsnął, poświsnąłem, poświsnęli, 3) poświstuję, poświstujesz... (nie: poświstywam, poświstywasz...); poświstuj!; poświstujący; poświstywał. II Znaczenie: 1) poświstać (tylko w postaci dok.) = spędzić jakiś czas na świstaniu, 2) poświstać (dok.) = z przerwami, raz po raz wielokrotnie zaświstać — (niedok.) poświstywać, 3) poświsnąć = raz zaświstać.

Pot — potowy lub potny; dlp tego potu.

Zwroty: 1) poty na kogo lub na kim biją. *SF.* 2) brać na poty; 3) w pocie (czoła) coś robić; 4) do siódmego potu = do ostatecznego zmęczenia.

3. W pocie czoła pracowała. *Matacz.* 4. Po trudzie aż do siódmego potu. *Zerom.* Do siódmego potu pracowali. *Naik.* Truchlałem do siódmego potu. *Strug.*

Potakiwać (zwykle w postaci niedok.), rzadko: potaknąć (dok.). I Formy: 1) potakuję, potakujesz...; potakuj!; potakujący; potakiwał; 2) potaknę, potakniesz...; potaknij!;

potaknął, potaknąłem, potaknęli. II Składnia: P. komu, czemu.

Częstym skinieniem głowy potakiwał. *Mick.*

Potakujący — potakująco. Ob. Kojący — kojąco.

Dulka skinął potakująco. *Danił.*

Potargać (tylko w postaci dok.) — potargnąć (tylko w postaci dok.) — targać (niedok.). I Formy: 1) potargam, potargasz...; potargaj!; potargany; potargawszy; potargał, 2) potargnę, potargniesz...; potargnij!; potargnięty; potargnął, potargnąłem, potargnęli. II Znaczenie i składnia: 1) potargać = spędzić jakiś czas na targaniu, 2) potargać = pogmatwać jedno po drugim albo jedno w wielu miejscach — (niedok.) targać, 3) potargać = poszarpać jedno po drugim albo jedno w wielu miejscach — (niedok.) targać, 4) potargnąć = szarpać, pociągnąć.

Potas, nie: potasz, ani: potaż; dlp tego potasu.

Po temu.

Zwrot: coś jest po temu — coś jest do tego.

Trzeba umieć znaleźć po temu ludzi. *Naik.*

Potentat, nie: potentant. („Czas“ 7 II 37).

Poterać (tylko w postaci dok.), nie: potyrać, ani: poturać. Formy: poteram, poterasz, potera...; poteraj!; poterany; poterawszy; poterał.

Niepoterana kraina. *Sienk.*

Potęga — potężny; dlm tych potęg.

Zwroty: 1) rosnąć w potęgę; 2) na potęgę coś robić.

1. Rósł w wojskową potęgę. *Sienk.* 2. Kpił z siebie na potęgę. *Ostr.*

Potępić (dok.) — potępić (niedok.). I Formy: 1) potępię, potępisz, potępi, potępiemy...; potępi! potępciel!; potępiiony, potępieni; potępiwszy; potępił, 2) potępiam, potępiasz, potępia...; potępiaj!; potępiający; potępiany; potępiał, potępiali. II Składnia: P. kogo, co — za co.

Potępieniec—Formy: wlp potępieńcze! młm ci potępieńcy, dlm tych potępieńców.

Potknąć się (dok.) — potykać się (niedok.).

I Formy: 1) potknę się, potkniesz się, potknie się...; potknij się!; potknąwszy się; potknął się, potknąłem się, potknęli się, 2) potykam się, potykasz się...; potykaj się!; potykający się; potykał się. II Składnia: 1) P. ś. (bez dopełn.), 2) P. ś. o co lub na czym = potrącić się nogą o co, 3) P. ś. w czym = pomylić się w czym.

2. Potykali się o kamienie. *Dyg.* Potykając się o wysokie progi, wszedł do wnętrza. *Zaremb.*

Potłuc (tylko dok.). Formy: potłuc, jak: tłuc.

Zwrot: potłuc co na kawałki, nie: w kawałki, ani: w drobiazgi (! rus. por. razbit' w drlebiezgi).

Potłukia je na drobnisianki kawałki. *Nowak.*

Potłuścić (tylko w postaci dok.) — tłuszczyć (niedok.). I Formy: potłuszczę, potłuscisz, potłuszcimy...; potłuszc!; potłusćcie!; potłuszczoney; potłusciwszy; potłuscił. II Składnia: P. kogo co — czym.

Potłuścić (tylko w postaci dok.) — tłuszczyć (niedok.). Formy: potłuszczyć, potłuszczyć...; potłuszcij!; potłuszciasz; potłuszciał, potłuszcili.

Potnieć (niedok.) — spotnieć (dok.). Formy: 1) potniej, potniejesz...; potniej!; potniję; potniał, potnieli, 2) spotnieć, jak: potnieć.

Zwrot: potnieć jak ruda mysz.
Spotniałem jak ruda mysz. *Malacz.*

Potoczyć (dok.) — potaczać (niedok.). Formy: 1) potocz, potoczysz, potocz, potoczemy...; potocz! potoczcie!; potoczony; potoczywszy; potoczył, 2) potaczam, potaczasz, potacza...; potaczaj!; potaczający; potaczany; potaczal.

Potoczysto lub **potoczyście**.

Zwrot: mówić potoczysto lub potoczyście.

Potomność.

Zwrot: przejść do potomności.

Potrafić (niedok. i dok.). I Formy: potrafię, potrafisz, potrafi, potrafimy... (czas teraźn. lub przyszły); potraf! potrafcie!; potrafiący; potrafiwszy; potrafił. II Składnia: P. co = umieć co robić.

Potraw, dlp tego potrawu, rzadziej: tego potrawiu.

Potrącić (tylko w postaci dok.). Formy jak: trącić.

Potrącić (dok.) — potrącać (niedok.). I Formy jak: odtrącić — odtrącać. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo = szturchnąć kogo, 2) P. komu — co — z czego = odliczyć komu — co — z czego.

Potrącić się (dok.) — potrącać się (niedok.). I Formy jak: potrącić — potrącać. II Składnia: P. ś. o co = szturchnąć się, uderzyć się, uderzyć się o co.

Potrącał się o odrzwia. *żerow..*

Po trochu lub **po trosze**, **po troszku**, nie: po trochę, ani: po troszę (PJ 35/36, 206).

Po trosze ze mnie się podśmiewa. *Święt.*

Kochają się w tobie po trochu. *Orzesz. cyt. SW.*

Potroić (dok.) — potrajać (niedok.). Formy: 1) potroję, potroisz, potroi, potroiemy...; potroj! potroście!; potrojony; potroiwszy; potroił, 2) potrajam, potrajasz...; potraja!; potrajający; potrajanya; potrajał.

Potrząsk, dlp tego potrząsku.

Zwrot: wpaść w potrząsk. *SF.*

Potrząść (dok.) lub **potrząsnąć**, rzadko: potrząchnąć (gwar.) — potrząsać (niedok.), rzadko: potrząchać (gwar.). I Formy: 1) potrząsnę, potrząsniesz, potrząśnij...; potrząśnij; potrząśnięty; potrząśnawszy, rzadko: potrząśniesz; potrząśnął, potrząśnąłem, potrząśnęli lub potrząśnął, potrząśnąłem, potrząśnąli. II Składnia: P. kim, czym, rzadko: kogo, co.

Potrząsnęła nim. *Dąbr.* Potrząsał na powietrzu pukiel rozwinięty. *Niemc. cyt. SW.*

Potrzeba czego — do czego.

Uczuli potrzebę ruchu. *Nalk. ...do czego nie potrzeba rozumu. Sienk.*

Zwroty: 1) potrzeba zachodzi. *SF*; 2) potrzeba kogo przyciska; 3) w miarę potrzeby. *SF*; 4) w razie potrzeby. *SF*; 5) stosownie do potrzeby; 6) z potrzeby. *SF*; 7) bez potrzeby; 8) na potrzeby, nie: dla potrzeb. *DUMK 30 IX 30. SF*; 9) mieć co na swoją potrzebę. *SF*; 10) być w potrzebie. *SF*; 11) ostatnia lub pierwsza potrzeba = konieczna potrzeba; 12) jest czegoś potrzeba, nie: coś potrzeba; 13) jest komu, czemu potrzeba kogo, czego

2. Przyciśnię potrzeba. *Malacz. 12.* Potrzeba rozsądku. *Mick. 13.* Potrzeba nam waszych serc. *Dyg.*

Potrzebny — Składnia: 1) P. dla kogo lub komu (na oznaczenie osoby, której jest coś potrzebne); 2) P. do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia czynność, do której wykonania jest coś potrzebne); 3) P. dla czego (gdy się wymienia stan, dla którego osiągnięcia coś jest potrzebne); 4) P. na co, nie: pod co (gdy się wymienia okoliczność, na której wypadek coś jest potrzebne). Ob. Konieczny, Niezbędny.

1. Wcale mi on nie potrzebny. *Sierosz.* Ja tu swoim owieczkom potrzebny. *Weyss.* To dla mnie wcale niepotrzebne. 2. (Cyrkiel) potrzebny mi był do rysunku. *Święt.* Co mi potrzebne do gospodarstwa. *Dąbr.* Soki, potrzebne mu do przewyżczenia słabości. *Iwaszk.* 3. Jakby przedsięwzięcia ludzkie były w stanie zatrzymać potrzebne dla swego biegu życie. *Dąbr.* Nauka potrzebna dla ukształcenia człowieka. *SW.* Posiadał potrzebną do publicznej działalności (nie: dla publicznej działalności) wiedzę. *Święt.* 4. Na co mi potrzebna była moja boleść? *Święt.* Pieniądze potrzebne na wyplaty. *Dąbr.* Na co są potrzebne pieniądze? *Nowak.* Nawóz potrzebny na uprawę (nie: pod uprawę) pola. *KJMK.*

Zwroty: potrzebny jak dziura w moście (tryw.) lub potrzebny jak piąte koło u wozu (tryw.) = niepotrzebny.

Potrzebować (tylko w postaci niedok.). I Formy: potrzebuję, potrzebujesz...; potrzebuj!; potrzebujący; potrzebował. II Składnia: 1) P. kogo, czego, nie: kogo, co (Krasn. 48, Kr. 1, 27), 2) P. czego — dla kogo, rzadko: komu, 3) P. czego — do czego, nie: dla czego, 4) P. czego — od kogo, 5) P. co robić.

1. Potrzebowałem takich ludzi. *Sienk.* Państwo potrzebować będzie całego zastępu (nie: cały zastęp) ludzi. *Cyt. Kr. 1, 27.* 2. Potrzebował sercu uspokojenia. *Iwaszk.* 3. Potrzebowała do życia chleba. *Dyg.* Nie potrzebował ramion do podpory. *Sienk.* 4. Czegoś od ciebie potrzebuje. *Dąbr.* 5. Niepojęty skład umysłu potrzebuje czasem przynieść się w stan wstrząśnienia. *Mochn.* Nie potrzebowałam wyczerkiwać zmiłowania ludzkiego. *Zapok.*

Potrzeć (dok.) — pocierać (niedok.). Formy jak: wytrzeć — wycierać.

Po trzeźwu lub po trzeźwemu.

Potrzymać (tylko w postaci dok.) = przez jakiś czas coś utrzymać. Formy jak: trzymać.

Potwarca, tego potwarcy, temu potwarcy, tego potwarcę, potwarco!, tym potwarcą, o tym potwarcy, Im ci potwarcy, tych potwarców, tym potwarcom, tych potwarców...

Potwarz.

Zwrot: rzucić na kogo potwarz. *SF.*

Potwierdzenie czego.

Zwrot: za potwierdzeniem czego.

Za potwierdzeniem odbioru. *Kod. Post. Cyw.*

Potwierdzić (dok.)—potwierdzać (niedok.).

Formy jak: zatwierdzić — zatwierdzać.

Potwora ta, częściej: ten potwór.

Potworny w czym.

Potworny jesteś w twojej mądrości i dobroci: *zerom*.

Potwór ten, rzadziej: ta potwora; dlp tego potwora (N) lub potwora (Łoś); gdy mowa o ludziach lub zwierzętach, to tylko: tego potwora.

Podobne do jakiegoś potworu. *Reym*.

Puczający — puczająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Pouczyć (dok.) — pouczać (niedok.). I Formy jak: nauczyć — nauczać. II Składnia: P. kogo — o czym.

Ono (= to wydarzenie) pouczyło nas o niepewności ludzkich sądów. *Kad*. Cóż ten smyk będzie tu jego w rzeczach odwagi pouczał? *Dąbr*.

Poufalić się (niedok.)—spoufalić się (dok.).

I Formy: 1) poufałam się, poufalisz się...; poufałam się!; poufalający się; poufalił się, 2) spoufałam się..., jak: poufałam się. II Składnia: P. ś. z kim, z czym.

Poufałość.

Zwrot: przypuścić kogo do poufałości. *SF*.

Poufały z kim, z czym.

W pół godziny już był z sobą poufali. *Mick*.

Powab, dlp tego powabu.

Powaga kogo, czego — wobec kogo, czego.

Ażeby nie ostabić własnej powagi wobec dzieci. *Prus*.

Zwrot: podnosić czyją powagę.

To podniosło moją powagę. *Strug*.

Powalać (= zbrudzić) (dok.) — walać (niedok.). I Formy: 1) powalam, powalasz...; powalaj!; powalający; powalany; powalał, powalali, 2) walam, walasz...; walał!; walaający; walaany; walał, walałi. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Powalać (= zbijać z nóg) (niedok.) — powalić (dok.). I Formy: 1) powalam, powalasz...; powalaj!; powalający; powalany; powalał, powalali, 2) powale, powalisz, powali, powalimy...; powali!; powalony; powaliwszy; powalił, powalili. II Składnia: P. kogo, co.

Poważać (tylko w postaci niedok.). I Formy: poważam, poważasz...; poważaj!; poważający; poważany; poważał, poważali. II Składnia: P. kogo — za co.

Poważanie.

Wyrażenia: głębokie poważanie; wielkie poważanie; prawdziwe poważanie; szczere poważanie; wysokie poważanie.

Poważnieć (niedok.) — spoważnieć (dok.).

Formy: 1) poważnieję, poważniejesz...; poważniej!; poważniejący; poważniał, poważnieli, 2) spoważnieję..., jak: poważnieję; spoważniały, spoważnieli; spoważniał, spoważnieli.

Poważny czym.

Zamek stał za domem, okazały budowa, poważny ogromem. *Mick*.

Zwrot: poważny wiekiem. (*Dyg*).

Powąchać. Ob. **Wąchać**,

Powątpiewać (tylko w postaci niedok.) o czym, dziś także niekiedy: w co. Ob. **Wątpić**.

Projekt nie powątpiewa w prawa (o prawach) sejmu co do uchwalenia rekruta. *Cyt. Kr. 1, 43*.

Powątpiewanie o czym lub w co.

Prasa wyraża powątpiewanie w możliwość faktycznego przeprowadzenia blokady. *Cyt. Kr. 1, 44*.

Powązki (nazwa miejscowości, tylko w lm), dop. tych Powązek, nie: Powązków.

Powetować (dok.)—powetowywać (niedok.).

I Formy: 1) powetuuję, powetuują; powetuuj!; powetowawszy; powetował, 2) powetowuję..., powetowują; powetowuj!; powetowujący; powetowywany; powetowywał. II Składnia: P. co — czym.

Powiadomić (dok.) — powiadamiać (niedok.). I Formy: 1) powiadomię, powiadomisz, powiadomi, powiadomimy...; powiadom! powiadomcie!; powiadomiony; powiadomiwszy; powiadomił, 2) powiadamiam, powiadamiasz, powiadamiam...; powiadamiaj!; powiadamiający; powiadamiany; powiadamiął, powiadamiali. II Składnia: P. kogo — o czym.

Powiat — powiatowy, mjsclp w tym powiecie, nie: powiacie.

Powiązac (tylko w postaci dok.). Formy jak: wiązać.

Powidło (zwykle w lm powidła IGD) — powidłowy, nie: powidłany.

Powiedzenie — powiedzonko.

Zwrot: mieć coś do powiedzenia.

Ja tu nic nie mam do powiedzenia. *Nalk*. Gdzieś, kiedyś załapał praktyczne powiedzonko, żeby kobiet szukać poza domem. *Goet*.

Powiedziane wyżej (! rus.)=powyższe, wymienione wyżej.

Z powyższego widoczne, że... (nie: z powiedzianego wyżej widocznym jest, że... por. ros.: iz wyże skazanogo widno czto...). *Cyt. Kr. 2, 71*.

Powiedzieć (dok.) — powiadać (niedok.), ale: wywiedzieć się—wywiadywać się. I Formy: 1) powiedzieć, jak: wiedzieć, 2) powiadam, powiadasz...; powiadaj!; powiadający; powiadał. II Składnia: 1) P. co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: mówić co lub o czym), 2) P. komu lub do kogo (gdy się wymienia osobę, do której powiedzenie się zwraca), 3) P. na kogo = skarżyć na kogo, mówić na kogo coś złego.

1. ...by coś do niej powiedzieć. *Nalk*. Chciałem wam powiedzieć pewną ważną nowinę. *Goet*. Nigdy sobie o tym nie powiedział. *Iwasz*. 2. Powiedział do pani Barbary. *Dąbr*. 3. Nie pozwolił nic na niego powiedzieć. *Nowak*.

Zwrot: powiedzmy, lepiej: dajmy na to = na przykład (niekiedy dodatek ten bywa zupełnie zbędny). Zrobisz to, powiedzmy (dajmy na to, lub: na przykład), wieczorem. *Cyt. Kr. 2, 304*.

Powieka.

Zwroty: 1) powieki się komuś kleją, *SF* = komuś się chce spać; 2) sen spędzać komu z powiek, *SF* = nie dawać komu spać.

1. Kleiły się (mi) powieki. *Małacz*.

Powielać = wielokrotnie reprodukować (majązsynopsis). Formy: powiełam, powielasz...;

powielaj!; powielający; powielany; powie-lał, powielali.

Powierzchnia (nie: powierżchnia) — po-wierzchniowy lub powierżchni.

Powierzchność.

Zwrot: taki lub inny z powierzchności.

Miły z powierzchności.

Powierzyć (dok.) — powierzać (niedok.).

I Formy: 1) powierzę, powierzysz, powie-rzy, powierzymy...; powierz! powierze!; powierzony; powierzywszy; powierzył, 2) powierzam, powierzasz...; powierzaj!; po-wierzający; powierzany; powierzał, powie-rzali. II Składnia: P. co — komu.

• Komu to dziecko powierzyć? *Dąbr.*

Powieść (tylko w postaci dok.) — wieszać

(niedok.). I Formy: powieszę, powieszisz, powiesz, powieszmy...; powieś! powieście!; powieszony; powieszysz; powieś! II Skład-nia: P. co — na czym, nie: na co.

• Powieś obraz na ścianie. (nie: na ścianę). *Krasn. 50.*

Powieściopisarz, dlm tych powieściopisarzy lub powieściopisarzów.

Powieść ta — to powieściół.

Powietrze — powietrzny.

Zwroty: 1) wolne, otwarte (nie: odkryte) po-wietrze; 2) coś wisi w powietrzu = a) coś zapo-wiada swoje nadejście; b) coś nie ma mocnej podstawy, coś jest niepewne.

2. Wojna rosyjsko-japońska wisi w powietrzu. *Parand.* — Wszystko u nas wisi w powietrzu. *Strug.* Ta cała teoria wisi w powietrzu.

Powieć — Składnia: 1) P. czego (gdy się wymienia przedmiot, który wywołuje po-wieć), 2) P. z czego (gdy się wymienia przedmiot, od którego kieruje się powieć; nieraz różnica znaczeniowa między obu for-mami się zaciera).

1. Powieć wiatru. 2. Melancholia, którą przy-nośił powieć z młodszych lat. *Parand.*

Powieć — I Formy: powiewam, powie-wasz...; powiewaj!; powiewający; powiewał. II Składnia: P. czym.

• Jeliśmy krzyżać i powiewać chustkami. *Choyń.*

Powiększenie o co.

Liczby otrzymane przez powiększenie o jedność. *St. Techn.*

Powiększyć (dok.) — powiększać (niedok.).

I Formy: 1) powiększę, powiększysz, po-większy, powiększymy...; powiększ! po-większcie! (nie: powiększ! powiększycie!); powiększony; powiększywszy; po-większył, 2) powiększam, powiększasz, po-większa...; powiększaj!; powiększany; po-większał, powiększali. II Składnia: P. co — o co.

• Gospodarstwo powiększyło się o trzy morgi *Prus.*

Powijak.

• Zwrot: znajdować się (być) w powijkach. *SF* = być w stanie zaczątkowym.

Powinąć się (dok.) — powijać się (niedok.).

Formy jak: zawinąć — zawijać.

Powinien = musi, ma obowiązek, jest ob-wiązany (używa się tylko w mianowniku).

Formy: mlp powinien, powinna, powinno,

mlm powinni, powinny (nie: powinne); — po-winiem, powinieneś, powinien, powiniś-my, powiniście, powiny; powinnam, po-winnaś, powinna, powiniśmy, powiniście, powiny.

Moje dzieci, będziecie się razem uczyły. powin-nyście więc żyć w zgodzie. *zerom.*

Znaczenie: P. oznacza konieczność we-wnętrzną moralną, tj. obowiązek, do które-go spełnienia nikt nas nie zmusza, który spełniamy z wolności moralną, np. powin-niśmy słuchać przełożonych, lecz nie zawsze ich słuchamy (*Krasn. 7*). Ob. Musieć, Mieć.

Powinność.

Zwroty: 1) powinność pełnić. *SF* = powinność znać; 2) psia powinność (*rub.*) = psi obowią-zek (*rub.*) = elementarna, wynikająca z natury powinność; 3) powinność (!) wojskowa = służ-ba wojskowa. *DUMK 31/12 32.*

1. Chłopiec znalazł swoje powinności. *Parand. 2.* Moja psia powinność jego słuchać. *Sienk.*

Powinny = należny. Formy: lp powinny, po-winna, powinne; powinnego, powinnej, po-winnemu...; lm powinni, powinne; powinnych; po-winnym...; Por. Powinien.

Każdemu usłużność powinną wysłuchać. *Mick.*

Powinowactwo z kim.

Powinowactwo umysłu z przyrodzeniem. *Mochu.*

Powinowaty z kim. Znaczenie i składnia:

1) P. (przymtk.) z kim = przez małżeństwo skoliigający z kim, 2) P. (rzeczown.) ko-go = koligat, krewny kogo.

2. Krewny małżonka jest powinowatym dru-giego małżonka. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Wyrażenie: powinowaty w prostej linii. *Kod. Post. Cyw.*

Powinszowanie.

Zwrot: składać, złożyć powinszowanie. *SF.*

Powlec (dok.) — powlekać (niedok.). I Formy:

1) powlec, jak: wlec, 2) powlekam, powle-kasz...; powlekaj!; powlekający; powlekany; powlekał. II Składnia: P. co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znacze-niowym, co w czasowniku: okryć, okrywać co — czym lub w co).

Powlekany, — powleczony (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w wyra-zach: posrebrzany, — posrebrzony). Ob. Po-srebrzany.

Powlóczka, nie: powlóczka.

Powlóczysty, nie: powlóczysty.

Powodować (niedok.) — spowodować (dok.)

I Formy: 1) powoduję, powodujesz...; po-woduj!; powodujący; powodowany; powodo-wał; 2) spowoduję..., jak: powoduję. II Zna-czenie, składnia i formy: 1) P. kim, czym, rządzić: co (tylko w postaci niedok.) = kie-rować, rządzić kim, czym, wpływać na kogo, na co, 2) P. co = wywoływać powstanie czego, przyczyniać się do czego.

1. (Ludzie) którymi łatwo nam powodować. *Kad.* Ja zawsze nim powoduję. *I. Dąbr.* Czynn-ości jego powodowała fantazja. *Sienk. 2.* To nie powodowało rozbieżności zdań. *Natk.*

Powodować się czym = rządzić się, kiero-wać się czym (*SF*).

Powodzenie.

Zwroty: 1) mieć powodzenie u kogo; 2) mieć powodzenie w czym.

Miał powodzenie u kobiet. *Choyń*

Powoli lub powolnie — powolusieńku, — powolutku.

Kotysze się powolnie. *Krasz.*

Powolny, nie: powólny.

Powolać (dok.) — powolywać (niedok.). Formy i składnia jak: zwołać — zwoływać.

Los powołał go na orędownika. *Parand.*

Zwrot: powołać do porządku (!) = przywołać do porządku.

Marszałek przywołał (nie: powołał) posła do porządku. *Cyt. Kr. 1, 152.*

Powołać się (dok.) — powolywać się (niedok.). Składnia: P. ś. na kogo, na co.

Powolywał się na wypadki konkretne. *Danił.*

Powoluje się na zły stan zdrowia. *Goet.*

Zwrot: powołując się na list, nie: w powołaniu się na list (!).

Powołanie do czego.

Zwroty: 1) czuć w sobie powołanie do czego. *SF*; 2) iść za głosem powołania. *SF*; 3) miłać się z powołaniem. *SF*; 4) widzieć w czym — dla kogo powołanie; 5) w powołaniu na co (!) = powołując się na co.

2. Idąc za głosem powołania. *Kruczk. 4. Ja w tym nie widzę dla siebie powołania. Strug.*

Powołanie się na co.

Zwrot: z powołaniem się na co.

Z powołaniem się na przysięgę służbową można pełnić obowiązki tłumacza. *Kod. Post. Cyw.*

Powołany do czego, nie: dla czego.

Rada Ligi Narodów powołana do (nie: dla) zarządzania sankcyj przeciw napastnikowi. *IKC 4 VI 35, str. 15.* Jest więcej do kierowania nauką dzieci powołana. *Dąbr.*

Powozić (niedok.) = kierować końmi. I Formy: powożę, powozisz, powozi, powozimy...; powoź! powoźcie!; powożący; powoził. II Składnia: P. czym:

Dobrze powoził czwórka koni.

Powozić (dok.) = spędzić jakiś czas na wozieniu. I Formy: powożę, powozisz, powozi, powozimy...; powoź! powoźcie!; powożony; powożysz; powoził. II Składnia: P. kogo. **Powód** — Składnia: 1) P. czego (gdy się wymienia coś, co już zaszło), 2) P. do czego (gdy się wymienia coś, co ma lub może dopiero nastąpić; niekiedy różnice obu znaczeń się zacieraają).

1. Słuszne miał powody gniewu. *Sienk.* 2. Nie mam żadnego powodu do wdzięczności. *Dąbr.* Nie było powodu do rozpaczy. *Dąbr.* Do troski nie brakło jej powodów. *Nałk.* 3. Szukał powodów rozmowy (raczej: do rozmowy). *Mick.*

Zwroty: 1) mieć do czego powód. *SF*; 2) dać komu do czego powód. *SF*; 3) być powodem czego lub do czego. *SF*; 4) z powodu czego, nie: z powodu co.

4. Nie mógł przybyć z powodu choroby (nie: z powodu choroby).

Powództwo — Składnia: 1) P. o co = spór prawny o co, 2) P. z czego = spór prawny, wynikający z czego.

1. Powództwo o roszczenie. *Kod. Post. Cyw. 2.* Powództwo ze stosunku najmu. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: 1) oddalić powództwo. *SF*; 2) wystąpić z powództwem. *SF*; 3) wytoczyć powództwo o co lub przeciw czemu.

3. Za męża może wytoczyć powództwo. *Kod. Cyw. Ródzina.*

Powódz — Formy: dlp tej powodzi, młm te powodzie.

Powój, dlp tego powoju.

Powóz, dlp tego powozu.

Zwroty: 1) wsiadać do powozu, nie: na powóz, ani: w powóz; 2) jechać powozem lub w powozie. *Por. Bryczka*; 3) powóz na dwie, cztery... osoby.

Powózka (! rus.) = wózek.

Powrotnik = remigrant, nie: reemigrant (Kr. 2, 270).

Powrócić (dok.) — powracać (niedok.). I Formy jak: wrócić — wracać. II Składnia: 1) P. z czego, 2) P. do kogo, do czego.

1. Powrócić z przechadzki. *Mick.*

Powrót, nie: powrot; dlp tego powrotu.

Zwroty: 1) z powrotem lub za powrotem; 2) zabierać się do powrotu.

1. Bodać że z płatym jest już powrotem. *Bartk.*

2. Trzeba było zabierać się do powrotu. *Nałk.*

Powstały z czego lub od czego, nie: przez co, ale: utworzony przez co.

Powstanie — Znaczenie: 1) P. = podniesienie się, 2) P. = zjawienie się, zaistnienie, 3) P. = rokosz, bunt.

Zwrot: podnosić powstanie. *SF.*

Powstaniec — Formy: wlp powstańcze!, młm ci powstańcy, dlm tych powstańców.

Powstrzymać (dok.) — powstrzymywać (niedok.). I Formy: 1) powstrzymać, jak: trzymać, 2) powstrzymuję, powstrzymujesz; powstrzymuj!; powstrzymujący; powstrzymywany; powstrzymywał. II Składnia: P. kogo, co — od kogo, od czego.

Powstrzymać się (dok.) — powstrzymywać się (niedok.). Znaczenie i składnia: 1) P. ś. od czego, nie: przed czym = powściągnąć się od czego, 2) P. ś. (bez dopełn.) = zapanować nad sobą.

1. Można by się powstrzymać od odnoszenia (nie: przed odnoszeniem) tych rozwojów do... *Cyt. Szefsa. 45.* 2. Nie mogłem się powstrzymać — śmiałem się z innymi. *Nowak.*

Powszechny, — powszedni. Znaczenie: 1) powszechny = obejmujący powszechność, ogół, ogólny, 2) powszedni = codzienny, zwykły.

1. Radość powszechna. *Strug.* 2. Chleb powszedni.

Powszednieć (niedok.) — spowszednieć (dok.).

Formy: 1) powszednieję, powszedniejesz, powszednieje...; powszedniej!; powszedniejący; powszedniał, powszednieli, 2) spowszednieję, jak: powszednieję; spowszedniały, spowszedniali; spowszednieł, spowszednieli.

Po wszystkim (! prow.) = po wszystkim.

I będzie po wszystkim (nie: po wszystkim).

Powściągający — powściągająco. Ob. Kojąco — kojąco.

Powtarzać się.

Zwrot: powtarzać się do nieskończoności, nie: w nieskończoność. *Kr. 1, 93.*

Powtórzyć (dok.) — powtarzać (niedok.). I Formy: 1) powtórzę, powtórzysz, powtórzy,

powtórzymy...; powtórz! powtórzcie!; powtórzony; powtórzywszy; powtórzył, 2) powtarzam, powtarzasz...; powtarzaj!; powtarzający; powtarzany; powtarzał, powtarzali. II Składnia: P. co — za kim, rzadziej: po kim.

Musiał to powtórzyć za matką. *Kad.*

Powyżej wymieniony = wyżej wymieniony. Powyższy = wyżej wymieniony.

Zwrot: podawać powyższe do łaskawej wiadomości (!) = podawać powyższe szczegóły do łaskawego przyjęcia do wiadomości. *Kr. 2, 189.*

Powziąć (tylko w postaci dok.), gorzej: powziąć — powzinać (!) (niedok.). I Formy: poweźmę, poweźmiesz, poweźmie..., poweźmą; poweźmij! (nie: poweź!); powziąwszy; powziął, powziąłem, powzięła, powzięli. II Składnia: P. co.

Poza (przymek) co (na pytanie: dokąd?) lub poza czym (na pytanie: gdzie?). Znaczenie: przede wszystkim konkretne, przestrzenne, wskazujące na położenie za czymś, np. poza domem, poza lasem; znaczenie wyłączające (poza czym = prócz czego) jest dziś zbyt nadużywane, gdyż p o z a nawet jako przymek wyłączający zawsze wysuwa zmysłowy obraz stosunku przestrzennego, np. poza tym nie widzi świata.

(Złodzieja) przeplaszał poza dziesiąty płot. *Wikt.* Prócz wspólnych niechęci (gorzej: poza wspólnymi niechęciami) świeża hańba swych chartów mieli na pamięci. *Mick.* Poza cegielnią (lepiej: prócz cegielni) miał całą sieć przedsięwzięć. *Siedl.* Poza wojną i morowym powietrzem (prócz wojny i morowego powietrza) niewiele więcej istniało kłopotów. *Makusz.*

Poza (rzeczown.).

Zwrot: przybierać (nie: przyjmować) pozę.

Miała tyle powabu, ile go ma wycieczona tancerka w przybieraniu zalotnej pozy. *Orzesz.*

Poza oczy lub poza oczami.

Obmawiać kogo poza oczy (lub poza oczami).

Pozawczoraj = zawczoraj = onegdaj.

Pozbawić (dok.) — pozbawiać (niedok.). I Formy: 1) pozbawię, pozbawisz, pozbawi, pozbawimy...; pozbaw! pozbawcie!; pozbawiony; pozbawiwszy; pozbawił; 2) pozbawiam, pozbawiasz; pozbawiaj!; pozbawiający; pozbawiany; pozbawiał, pozbawiali. II Składnia: P. kogo, co — kogo, czego.

Pozbawiasz nas ciepła. *Dyg.* Pozbawił praw szlachę. *Zerom.*

Pozbyć co (!) = pozbyć się czego.

Pozbędę się wszystkich majątków (nie: pozbędę wszystkie majątki). *Cyt. Kr. 1, 27.*

Pozbyć się (dok.) — pozbywać się (niedok.). I Formy: 1) pozbędę się, pozbędziesz się...; pozbadź się! pozbadźcie się!; pozbywszy się; pozbył się, 2) pozbywam się, pozbywasz się...; pozbywaj się!; pozbywający się; pozbywał się. II Składnia: P. ś. czego, nie: co.

Cóż wam wypadło, że się krowy pozbywacie? *Prus.* Trudno mi się pozbyć wszystkich nabytków przeszłości. *J. Dąbr.* Chcieli się nas pozbyć. *Strug.* Pozbyły się tych rzeczy. *Nowak.*

Pozdrowić (dok.) — pozdrawiać (niedok.).

I Formy: 1) pozdrowię, pozdrowisz, pozdro-

wi, pozdrowimy...; pozdrów! pozdrowcie!; pozdrowiony; pozdrowiwszy; pozdrowił, 2) pozdrawiam, pozdrawiasz, pozdrawia...; pozdrawiaj!; pozdrawiający; pozdrawiany; pozdrawiał, pozdrawiali. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo = życzyć komu zdrowia, witać kogo, składać wyrazy życzliwości, 2) P. kogo z czym (! rus.) = wieszować komu — czego.

1. Pozdrowił go serdecznie. 2. Monarcha pozdrowił wodza po otrzymanym zwycięstwie (!) = ...powinszował wodzowi zwycięstwa. *Cyt. Krasn. 73.*

Pozer, dlp tego pozera.

Pozew, dlp tego pozwu.

Zwrot: wnosić pozew.

Pozew wnosi się w tych przypadkach. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Poziom, dlp tego poziomu.

Zwrot: podnosić się do poziomu lub na poziom. Do podniesienia się na poziom czystej sztuki. *Grusz.*

Poziomka, nie: poziómka, ani: poziomka.

Pozłacany — pozłocony (z tym samym różniczeniem znaczeniowym, co: posrebrzany — posrebrzony).

Poznać (dok.) — poznawać (niedok.). I Formy: 1) poznam, poznasz..., poznają; poznaj!; poznany; poznawasz; poznał, 2) poznaję, poznajesz..., poznają; poznawaj! (nie: poznaj!); poznający (nie: poznawający); poznawany; poznawał. II Składnia: 1) P. kogo, co — po czym lub z czego, 2) P. kogo, co — w kim, w czym.

1. Nikt ze słów zawziętości ich poznać nie zdoła. *Mick.* Poznał Zosię po wzroście, po włosach świątliwych i po głosie. *Mick.* Dobre czasy poznało się po wesolym uśmiechu starszych. *Kad. 2.* Poznałem w nim Polaka.

Zwroty: 1) poznać pana po cholewach; 2) dać co poznać po sobie.

1. Poznaj pana po cholewach! 2. Nie dałem poznać po sobie... *Naik.*

Poznać się (dok.) — poznawać się (niedok.) na kim, na czym.

Poznała się na tym. *Dąbr.* On nie poznaje się na tym. *Nowak.*

Poznajomić (tylko w postaci dok.). I Formy: poznamoję, poznamojisz, poznamoję, poznamojimy...; poznamoj! poznamojcie!; poznamojony; poznamojowisz; poznamojom! II Składnia: P. kogo — z kim, z czym.

Poznanie.

Zwroty: 1) dawać komu — co do poznania, że...; 2) nie do poznania = do niepoznania.

1. Dał do poznania, że... *Dąbr.* 2. Rysy jej zmieniły się do niepoznania. *Zerom.*

Poznać — poznaćski — Poznańskie; w Poznańskim.

Pozostać (dok.) — pozostawać (niedok.). I Formy: pozostać — pozostawać, jak: zostać — zostawać. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = zatrzymać się w jakimś miejscu, 2) P. z czego = pozostać jako część ostatnia czego, 3) P. na co = pozostać, żeby się czymś stać, 4) P. czymś = być nadal czymś, 5) P. jakimś = być nadal jakimś.

3. Już by moje nazwisko na hańbę między zdrajcami pozostało. *Sienk.* 4. On pozostał zawsze tym samym człowiekiem. 5. Dwa inne pokoje pozostały clemne. *Grusz.*

Zwroty: 1) pozostawać w słowie z czym (! germ., por. niem. im Worte bleiben) = dotrzymywać słowa w czym. *Kr. 2. 292;* 2) pozostawać w słowie z ceną (!) = utrzymywać podaną cenę. *Kr. 2. 292;* 3) nie pozostaje komu nic innego, jak coś zrobić.

3. Nie pozostaje panu nic innego, jak pójść do domu. *Parand.*

Pozostały po kim.

Chciałam spalić pozostałe po nim pamiątki. *Zapol.*

Pozować, (tylko w postaci niedok.) na kogo, na co.

Nie pozuj na geniusz. *Prus*

Pozór, dlp tego pozoru.

Zwroty: 1) wzięć, przybrać na siebie pozór. *SF* = mieć pozór czego; 2) mieć przeciwko sobie pozory. *SF*; 3) zachowywać pozory. *SF*; 4) służyć za pozór. *SF*; 5) pod pozorem czego. *SF*; 6) pod żadnym pozorem = w żadnym razie; 7) dla pozoru; 8) na pozór.

1. Pokój ten miał pozór gabinetu kobiety wykwintnej. *Orzesz.* 5. Pod różnymi pozorami przedłużał pobyt. *Zerom.* 6. Nakaze mu, aby do kartki nie zaglądał pod żadnym pozorem. *Zapol.*

Pozwać (dok.) — pozywać (niedok.). Formy jak: nazwać — nazywać.

Pozwolenie, nie: pozwolenstwo. Składnia: P. kogo — na co.

Na to potrzeba pozwolenia. *Dąbr.* Pozwolenie na prawo jazdy. *KJMK.*

Zwrot: za czymś pozwoleniem, nie: z czyjeś pozwolenia.

Za moim pozwoleniem odszedł do miasta. *Sierosz.*

Pozwolić (dok.) — pozwalać (niedok.). I Formy: 1) pozwolę, pozwolisz, pozwoli, pozwolimy..., pozwolą; pozwolę!; pozwolcie!; pozwolony; pozwoliwszy; pozwolił, 2) pozwalam, pozwalasz, pozwala..., pozwalają; pozwalaj!; pozwalający; pozwalany; pozwalał, pozwalali. II Znaczenie i składnia: 1) P. komu — na co, rzadko: czego (arch.) = dać komu zezwolenie na co, 2) P. co robić lub czego nie robić (nie: P., aby co robić lub czego nie robić) = dopuścić, żeby coś było robione, 3) P. do kogo = wejść do kogo z wizytą.

1. Pozwalał na taki nieporządek. *Mick.* Pozwalał mu na wszystko. *Święt.* Upał nie pozwalał na sen. *Kunc.* Pozwól mi na to. *Iwasz.* Ziemia, na której pastwisk Rzplita Tatarom pozwala. *Sienk.* 2. Nie pozwalał mi tego robić. 3. Może pan do mnie pozwoli. *PJ 5. 10.*

Zwrot: pozwalać sobie na co.

Pozwoliłem sobie na taką serdeczną operację. *Reym.* Nie można sobie pozwalać na taką słabość. *Grusz.*

Pozycja = położenie, stanowisko (*Krasn.* 85).

Zwrot: przybrać (nie: przyjmować) pozycje.

Pozyskać (dok.) — pozyskiwać (niedok.). I Formy jak: zyskać — zyskiwać. II Składnia: P. kogo, co — komu lub dla kogo, dla czego.

Starał się swój ideał pozyskać sobie środkami pozytywnymi. *Matacz.*

Pozytywizm — pozytywista — pozytywistyczny. Formy: 1) dlp tego pozytywizmu, mjselp w tym pozytywizmie, 2) pozytywista, jak: humanista.

Pozytywka, nie: pozytewka

Pozytywny.

Zwrot: rezultat pozytywny, lepiej: wynik dodatni, niezawodny, pewny. *Kr. 2. 169.*

Pożal się Boże (wyrażenie używane w znaczeniu przymiotnika lub przysłówka). Znaczenie: = 1) godny pożalowania, mizerny, biedny, marny, zły, 2) mizernie, biednie, marnie, źle.

1. Do tych pożal się Boże obywateli ziemskich. *Dąbr.* 2. Żyje pożal się Boże.

Pożar — pożarny, — pożarniczy; dlp tego pożaru. Znaczenie: 1) pożarny = tyczący się pożaru; 2) pożarniczy = tyczący się pożarników, straży pożarnej.

Zwroty i wyrażenia: 1) straż pożarna = straż ogniowa; 2) narzędzia pożarne; 3) pismo pożarnicze; 4) pożar lokalizować, lepiej: umiejscowiać

Pożać (dok.) — pożywać (niedok.). Formy: 1) pożać, jak: żać, 2) pożywać, pożywasz..., pożywaj!; pożywiający; pożywał.

Pożądać (tylko w postaci niedok.). I Formy: pożądam, pożądasz, pożąda..., pożąda ją; pożąda!; pożądaający; pożądana; pożądał. II Składnia: P. czego, nie: co.

Pożądali snu. *Zerom.*

Pożądaný (przymtk.) — pożądański, — najpożądański (*PJ 1, 119*).

Pożegnać (tylko w postaci dok.). I Formy jak: żegnać. II Składnia: P. kogo, co

Pożegnać się z kim, z czym.

Pożegnanie.

Zwrot: na pożegnanie coś robić.

Na pożegnanie podała mu rękę. *Natk.*

Pożerać. Ob. Pożreć.

Pożłobić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: żłobić.

Pożoga, nie: pożega.

Pożreć (dok.) — pożerać (niedok.). Formy jak: zeżreć — zżerać.

Zwrot: pożerać kogo oczami = wpatrywać się w kogo.

Pożerał ją oczami. *Sierosz*

Pożyczany, — pożyczony (z tym samym różnieniem znaczeniowym, co: posrebrzany — posrebrzony).

Chodził całą zimę w pożyczanym palcie.

Pożyczka.

Zwrot: zaciągnąć u kogo pożyczkę. *SF*

Pożyczyć (dok.) — pożyczać (niedok.). I Formy: 1) pożyczę, pożyczysz, pożyczę, pożyczymy..., pożycz!; pożyczcie!; pożyczony; pożyczysz; pożyczyl; 2) pożyczam, pożyczasz, pożyczę..., pożyczaj!; pożyczający; pożyczany; pożyczal; pożyczali. II Składnia: P. czego, ale: co (gdy się wymienia dokładnie ilość przedmiotów, np. pożyczyc dwa pióra, trzy złote. (*JP 16, 13*) — od kogo lub u kogo (*PJ 32, 118*) — komu.

Pożyczano sobie narzędzi. *Natk.* Czy nie moglibyście mi na dziś wieczór pożyczyc fraka? *Goet.* Można było coś pożyczyc. *Natk.* Z siłami pożyczonymi u nieprzyjaciela. *Sienk.* Próbowata smażyć na pożywnej u młynarki patelni. *Sierosz.* Od kogoś pożyczca. *Makusz.*

Pożyteczny komu lub dla kogo — do czego (nie: dla czego).

Pożytek — pożytkowy, dlp tego pożytku.

Zwroty: 1) przynosić komu pożytek. *SF*; 2) odnosić z czego pożytek. *SF*; 3) wychodzić komu na pożytek. *SF*; 4) używać czego na pożytek. *Krasn. 51*.

1. Przynoszą pożytek. *Malacz. 3*. Jego wady wychodzą pułkowi na pożytek. *Strug*.

Pożyty lub **spożyty**.

Pożywić (dok.) — pożywiać (niedok.). I Formy: 1) pożywię, pożywisz, pożywi, pożywi-my...; pożyw! pożywcie!; pożywiony; pożywysz; pożywił, 2) pożywiam, pożywiasz, pożywiam...; pożywiaj!; pożywiający; pożywiany; pożywiał, pożywiali. II Składnia: P. kogo — czym.

Pójść (tylko w postaci dok.), nie: pojsć. I Formy: pójdę, pójdiesz, pójdzie...; pójdź! pójdźcie!; poszedłszy; poszedł, poszedłem (nie: poszłem), poszła, poszli (nie: pošli). II Składnia jak w czasowniku: iść.

Poszliśmy na błonie i do parku. *Nowak*. Pójść do lasu, ale: na pole. Poszedł na koncert. Poszedł na medycynę.

Zwroty: 1) pójść za radą, za przykładem. *SF*; 2) pójść w czyjeś ślady. *SF*; 3) pójść do lasu, ale: nauka nie poszła w las = nauka nie przepadła, data wyniki; 4) pójść w nogi, *SF* = uciec; 5) pójść do głowy, *SF* = zastanowić się, znaleźć radę na co; 6) pójść w smak, *SF* = spodobać się; 7) coś komuś poszło w piętę, *SF* = coś dla kogoś źle się skończyło; 8) pójść z kim w zawody. *SF*; 9) pójść z kim o lepsze, *SF* = współzawodniczyć z kim; 10) pójść z kim o zakład. *SF*; 11) pójść z dymem, *SF* = spłonąć; 12) pójść w perzynie, *SF* = zniszczyć doszczętnie; 13) pójść na wiatr, *SF* = przepaść; 14) pójść na zgnę. *SF*; 15) pójść na zdrowie. *SF*; 16) pójść na doktora, na księdza, *SF* = wybrać sobie zawód lekarza lub powołanie księdza; 17) pójść komu na rękę (! germ., por. niem. jemandem an die Hand gehen) = okazać komu poparcie, pomoc, życzliwość.

Póki co (! rus., por. ros. пока что) = tymczasem, na razie.

Póki czasu (!) = tymczasem, jak dotychczas (PJ. 35/36, 208).

Pół (ndm) czego.

Panny szły przed młodzieżą o jakie pół kroku. *Mick*. W pół godziny już byli z sobą poufali. *Mick*.

Zwroty: pół do pierwszej lub wpół do pierwszej albo o pół do pierwszej, nie: pół pierwszej. *PJ 35/36, 206*.

Jutro pół do piątej. *Mick*. Będę u ciebie (w)pół (lub o pół) do pierwszej. Było pół do siódmej. *Parand*.

Półczwarta (rm. i n.), półczwartej (rz.).

Półczwarta roku. Półczwartej godziny.

Pół do drugiej, **pół do dwunastej**... lub **wpół do drugiej**, **wpół do dwunastej**.

Półdwunasta (rm. i n.), półdwunastej (rz.).

Półdziesiąta (rm. i n.), półdziesiątej (rz.), nie: półdziesiąta, półdziesiątej.

Półdziewiąta (rm. i n.), półdziewiątej (rz.), nie: półdziewiąta, półdziewiątej.

Półjedenasta (rm. i n.), półjedenastej (rz.).

Półka.

Zwroty: półka lub półki na książki lub do książek.

Półkole to, dlm tych półkoli.

Półkoszek, nie: półkoszyk.

Jego wiklinowy półkoszek stał między stawkiem a szopa. *Dąbr*.

Półkule to lub ta **półkula**. Formy: 1) lp to półkule, tego półkula, lm te półkula, tych półkuli; 2) lp ta półkula, tej półkuli, lm te półkule, tych półkul...

Półkwarcie to lub ten **półkwartek**. Forma dlm tych półkwarcu (PJ 5, 40) lub tych półkwartków.

Półmisek, dlp tego półmiska.

Zwroty: wiożyć, położyć (nie: dać) na półmisek, ale: podać na półmisku.

Północ — północny. Ob. Północny.

Zwroty: 1) z północy na południe (o kierunku przestrzennym); 2) od północy do południa (o czasie).

1. Z północy na południe przeciął ją (= dolinę) wstęgą Białki. *Prus*.

Północek.

Zwrot: po północu. *Zerom*.

Półosma (PA) (rm. i n.) (w wymowie także: półósma), półosmej (rz.).

Półpięta (rm. i n.), półpiętej (rz.), nie: półpiąta, półpiątej.

Półtrocze, dlm tych półtroczy (JP 5, 39). Składnia: 1) P. czego = półtrocze trwania czegoś, 2) P. od czego = półtrocze, ubiegłe od jakiegoś faktu.

2. Uroczystości z powodu pierwszego półtrocza od przekroczenia granicy. *Strug*.

Półsiódma (PA) (rm. i n.) (w wymowie także: półsiódma), półsiódmej (rz.).

Półsiłwko to, nie: ten półsiłwek. Formy: młm te półsiłwka, dlm tych półsiłwek.

Półszosta (PA) (rm. i n.) (w wymowie także: półszósta), półszostej (rz.).

Półtora (rm. i n.), półtorej (rz.).

Półtora dnia. Półtorej godziny. *Lusterko*, w którym można było widzieć naraz półtorej twarzy. *Ostr*.

Półtoradniowy.

Półtoragodzinny.

Półtoramiesięczny.

Półtoraroczny.

Półtorasta (ndm).

Z półtorasta żołnierzami. Z półtorasta armatami.

Półtrzecia (rm. i n.), półtrzeciej (rz.).

Półtrzecia dnia. Półtrzeciej godziny. *Zerom*.

Półwysęp ten, nie: ta półwyspa. Formy: dlp tego półwyspu, dlm tych półwyspów.

Późnić się (!) = spóźnić się.

Późno (nie: późno) — później.

Zwroty: rok, miesiąc, tydzień, dzień, godzinę, minutę później...

Kilka minut później. *Siedl*. Miesiąc później przeszali go Niuchacz. *Kunc*.

Późny, nie: późny.

Praca — Składnia: 1) P. kogo, czego (gdy się wymienia osobę, zwierzę lub rzecz, która wykonywa pracę), 2) P. czym (gdy się wymienia narzędzie pracy), 3) P. nad czym (gdy się wymienia bezpośredni przedmiot pracy), 4) P. około lub dokoła czego (gdy

się wymienia pośredni przedmiot pracy), 5) P. na kogo, na co lub dla kogo dla czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest celem pracy), 6) P. za kogo = praca w zastępstwie kogo.

1. Praca umysłu i ducha. *Dąbr.* Praca rak zdawała jej się przyciągająca. *Dąbr.* 2. Praca piórem. 3. Każdą chwilę znacznie poświęcać pracy nad sobą. *Dąbr.* 4. Praca około gospodarstwa. Co się dotyczy dalszych prac dokoła zorganizowania wyprawy chętnie będą je dzielił z panem. *Goet.* 5. Ogdiosy pracy na chleb. *Dyg.*

Zwroty: 1) wkładać w co pracę; 2) przykładać do czego pracy, odrabiać pracę. *SF* = wziąć się do pracy; 3) zadawać komu w czym pracę. *SF* = zaprzęgać kogo do pracy; 4) podejmować pracę. *SF*; 5) nawal pracy. *SF*; 6) praca w pocie czoła; 7) praca ciężka. *Ob.* Orzech (twardy do zgryzienia); 8) praca za wynagrodzeniem; 9) praca akordowa, praca na akord; 10) turnus pracy (!) = kolejność pracy. *DUMK.* 31 X 31; 11) praca za dwóch, za trzech.

1. Tyle było rzeczy, w które Bogumil wkładał pracę. *Dąbr.* Wziął się gorliwie do pracy. *Goet.* 3. Zaprzęgnięto mnie do prac politycznych. *Sopot.* 6. Pracę w pocie czoła ułatwić. *Makusz.* 8. Zobowiązywać się do pełnienia pracy za wynagrodzeniem. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Pracobiorca, — pracodawca. I Znaczenie: 1) pracobiorca = pracownik umawiający się z pracodawcą o wykonanie pracy (Kr. 2, 267), 2) pracodawca = ten, który umawia pracobiorcę o wykonanie pracy. II Formy: pracobiorca, pracodawca, jak: prawodawca.

Pracować (tylko w postaci niedok.). I Formy: pracuję, pracujesz, pracuje...; pracuj!; pracujący; pracował. II Składnia: 1) P. czym (gdy się wymienia narzędzie pracy), 2) P. nad czym (gdy się wymienia bezpośredni przedmiot pracy), 3) P. około czego (gdy się wymienia pośredni przedmiot pracy), 4) P. na kogo, na co lub dla kogo, dla czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest celem pracy), 5) P. za kogo (gdy się wymienia osobę, zamiast której się pracuje).

1. Fabryka pracowała wszystkimi mięśniami. *Reym.* 2. Jest czas, abyśmy wszyscy nad tym pracowali. *Stasz.* Dwadzieścia pięć lat pracuję nad guzikami. *Prus.* Pracuję nad rozszerzeniem jego punktu widzenia rzeczy. *I. Dąbr.* 3. Ślimak sam pracował około roli. *Prus.* 4. Pracuję na takich. *Dąbr.* Pracowała na bućki dla siostr. *Natk.* 5. Pracował na niego całe lata.

Zwroty: 1) pracować z całego serca, z całej duszy, ze wszystkich sił, nie całym sercem, całą duszą, wszystkimi siłami; 2) pracować ugodowo = pracować na akord. *Kr.* 2, 268.

Pracowity za kogo = pracujący za kogo, równający się w pracy komu.

Pracowity za dwa konie. *Prus.*

Pracownia, dlp tej pracowni, dlm tych pracowni. Składnia: P. czego.

Pracownia obuwia, krawatów...

Pracownica czego.

Pracownica igły. *SF*.

Pracownik.

Zwroty: 1) pracownik techniczny, nie: siła techniczna. *KJMK*; 2) dotyczący pracownik (!) = właściwy pracownik. *KJMK*.

Prać (niedok.). I Formy: piorę (nie: pierę),

pierziesz, pierze; pierz! pierzcie!; piorący; prany; prał. II Składnia: P. co — czym.

Prała szmaty kijanka. *Prus.*

Praga — praski, nie: pragski.

Pragnąć (niedok.). I Formy: pragnę, pragniesz, pragnie...; pragnij! pragnijcie!; pragnący; pragnął, pragnąłem, pragnęła, pragnęli. II Składnia: P. kogo, czego — dla kogo, dla czego.

Pragniemy tego samego. *Sierosz.* Pragnął spokoju. *Dąbr.* Wszystkiego pragnął dla Renaty. *Natk.*

Pragnienie czego.

Pragnienie życia przejmując wszelką istotę. *Dyg.*

Prahistoria. Ob. Prehistoria.

Praksy'teles lub Praksyte'les; dlp Praksytele'sa.

Prak'tyka (nie: prakty'ka) — prakty'czny.

Zwroty: 1) praktykę odbywać *SF*; 2) nabywać w czym praktyki. *SF*; 3) w praktyce = w życiu praktycznym.

1. Odbywa praktykę rolną. *Sierosz.* 3. Co znać w praktyce owo słowo. nikt objaśnić nie umiał. *Zerom.*

Praktykować (niedok.). I Formy: praktykuję, praktykujesz...; praktykuj!; praktykujący; praktykowany; praktykował. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = odbywać praktykę, 2) P. co = doświadczać czego, poddawać się doświadczeniu praktyki.

Pralnia, nie: praczkarnia. Formy: dlp tej pralni, dlm tych pralni.

Prasować (niedok.). I Formy: prasuję, prasujesz...; prasuj!; prasujący; prasowany; prasował. II Składnia: P. co — czym.

Prawda — Składnia: 1) P. kogo, czego (gdy się wymienia źródło prawdy), 2) P. o kim, o czym (gdy się wymienia przedmiot prawdy).

W tym powiedzeniu tkwi zasadnicza prawda symbolizmu. *Przybysz.*

Zwroty: 1) cała prawda; 2) święta prawda; 3) słowa prawdy; 4) Bogiem a prawdą lub prawdę mówiąc, rzadziej: po prawdzie (mówiąc) = w istocie rzeczy, właściwie; 5) nie owijać prawdy w bawełnę. *SF*; 6) prawdę komu wyciąć, rąbnąć. *SF*; 7) z prawdą się mijać. *SF*; 8) prawda jest w tym, nie: na czym; 9) nie ma w czymś krzy prawdy.

1. Proszę mówić całą prawdę. *Siedl.* 2. To jest święta prawda. *Prus.* święta i szczerą prawdę mówię. *Sienk.* 3. Słowa prawdy nie można od niego usłyszeć. *Dąbr.* 4. Po prawdzie mówiąc. *Prus.* Prawdę rzekłszy, powinno im wystarczyć. *Dąbr.* Nie wiem po prawdzie, o co ci idzie. *Zaremb.* 8. Nic w tym (nie: na tym) prawdy nie ma. *Cyt. Kr.* 1, 84. 9. Nie było w tym krzy prawdy. *Sopot.*

Prawdomyślny, nie: prawdomowny, ale: wymowny.

Prawdopodobnie = być może.

Prawdopodobny.

Zwrot: prawdopodobnym jest, że... (!) = prawdopodobnie (jest) że... lub prawdopodobna rzecz (jest), że...

Prawić (niedok.). I Formy: prawię, prawisz, prawi, prawimy...; praw! prawcie!; prawiący; prawiony; prawił. II Składnia: P. komu — co.

Zwroty: 1) prawić komu kazania = robić komu wymówki; 2) prawić komu czułości, komplementy.

2 Gromada stała chwilę prawiąc sobie czułości. *Wikt*

Prawidło — prawidłowy.

Zwroty: 1) prawidło ułożyć. *SF*; 2) ujmować coś w prawidło. *SF*; 3) podciągać pod prawidło. *SF*; 4) prawidła się trzymać. *SF*

Prawniczy. Ob. **Prawnicy**.

Prawnik, młm **prawni'cy**, nie: **prawnicy** (prow. lwow.) (PJ 35, 5).

Prawny, — **prawniczy**. Znaczenie: 1) **prawni** = związany z prawem, 2) **prawniczy** = związany z prawnikiem, odnoszący się do prawnika.

Zwroty: wydział **prawni** lub **prawniczy**.

Prawo — **Składnia**: 1) **P. kogo**, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która prawo posiada), 2) **P. czego** (gdy się wymienia czynność lub stan, zawarowane prawem), 3) **P. do kogo**, do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, w stosunku do których ma się jakieś prawo), 4) **P. na co** = oparte na przepisie prawnym pozwolenie na co, 5) **P. nad kim**, nad czym = prawo rozciągające się nad kim, nad czym, 6) **P. o czym** = prawo dotyczące czego, 7) **P. z czego** = prawo wynikające z czego, 8) **P. co robić (!)** = prawo robienia czego (ob. punkt 2), 9) **P. w stosunku do kogo**, do czego.

1. **Prawo człowieka do życia**. **Prawo ciążenia**. 2. Nie znają **praw własności**. *Mick*. **Prawo zajęcia się czym innym**. *Dąbr*. 3. Nie chcę, żebyś miał **prawo do jednego palca mej ręki**. *Zerom*. Do tych **własności** każdy ma **prawo**. *Sierosz*. Masz większe **prawo do czci** mojej. *Święt*. Jakże ja mam **prawo do sądenia** ciebie. *Iwasz*. 4. Nie mam na to **prawa**. *Sierosz*. 5. Masz słusne **prawo śmierci** nad nimi. *Kraśni*. Zaczynam czuć **prawo własności** nad moim mężem. *Zapol*. 6. Z **wiązania** **prawa** o sądowym postępowaniu. *DU 112*. 7. **Zrzeka się** **prawa** z umowy. *KJMK*. 8. **Prawo ujarzmiania** (nie: ujarzmiac) ludzi. *Cyt. PJ 10, 25*. 9. **Nadużywają** **swych** **praw** w stosunku do dziecka. *Kod. Cyw. Rodzina*.

Zwroty: 1) **zabezpieczać** komu **prawo**; 2) **przynać**, **zawarować** komu **prawo**; 3) **prawo** komu **przysługuje**; 4) **zyskać**, **uzyskać** **prawo**; 5) **mieć** **prawo** do czego lub na co, **mieć** **prawo** co **robić** lub do **zrobienia** czego; 6) **mieć** **prawo** po temu; 7) **wprowadzać** **prawo**, **wydawać** **prawo** o czym; 8) **trzymać** się **prawa**; 9) **łamać**, **przekraczać** **prawo**; 10) **przelewać** na kogo **prawo**. *SF*; 11) **wyjmować** kogo **spod** **prawa**, **pozbawić** kogo **prawa**; 12) **dochodzić** **praw** **względem** kogo (nie: **przeciw** komu, **wobec** kogo); 13) **rościć** **prawo** do czego; 14) **prawo** **wygasa**, nie: **gaśnie**; 15) **cofać** **prawo**; 16) **jakimś** **prawem** **coś** **robić**; 17) **z** **prawa** = z **wyniku** **prawa**; 18) **litera** **prawa**; 19) **święte** **prawo** **czego**; 20) **prawo** **rymskie**, **prawo** **cywilne**, **prawo** **handlowe**..., nie: **rymskie** **prawo**, **cywilne** **prawo**, **handlowe** **prawo**... *Kr. 2, 300*.

1. **W celu** **zabezpieczenia** **prawa** **dziecka**. *Kod. Cyw. Rodzina*. 2. Ja mam **zawarowane** **prawo** **pierwokupu**. *Dąbr*. 3. **Jakież** **to** **mu** **prawo** **przysługuje**? *Sienk*. **Prawo** **użytkala**. *Kod. Post. Cyw.* 5. **Ma** **prawo** **popierać**. *Kod. Post. Cyw.* **Miała** **prawo** **stanowić** **o** **swym** **losie**. *Dąbr* **Mieli** **prawo** **do** **nabywania**. *Dąbr*. **Jakież** **miął** **na** **to** **prawo**? *Kad.* 6. **Nie** **masz** **po** **temu** **praw**. *Zerom*. 7. **Na** **podstawie** **przepisów** **wprowadzających** **prawo** **o** **sądowym** **postępowaniu**. *K. P. Cyw.* 11. **Wyjęty** **spod** **prawa**. *Malacz*. 13. **Nie** **roszczać** **żadnego** **prawa** **do** **dokładności**. *Mochn*. **Rościłem** **sobie** **prawo** **do** **rzeczy**, **które** **mnie** **przerastają**. *Goet*. 15. **Sąd** **cofnie** **prawo** **ubogich**. *Kod. Post. Cyw.* 16. **Prawem** **gościa** **wysoko** **siadł** **przy** **damach**.

Mick. 17. (**Karczma**) **należy** **z** **prawa** **do** **zamku** **dzieńca**. *Mick*.

Prawodawca, tego **prawodawcy**, temu **prawodawcy**, tego **prawodawcę**, **prawodawco!**, tym **prawodawcą**, c tym **prawodawcy**; **lm** **ci** **prawodawcy**, tych **prawodawców**...

Prawomocny.

Zwrot: **prawomocny** **wyrok**. *Kod. Post. Cyw.*

Prawować się (**niedok.**) **o** **kogo**, **o** **co**. **Formy**: **prawuję** się, **prawujesz** się, **prawuje** się...; **prawuj** się!; **prawujący** się; **prawował** się.

Nie **chciał** **się** **o** **to** **prawować**. *Dąbr*.

Prawy, **prawa**, **prawe** (**forma** **rzeczownikowa**: **prawo** **tylko** **w** **wyrażeniach** **przysłówkowych**: **w** **prawo**, **na** **prawo**).

Zwroty: 1) **być** **prawa** **ręką** **kogo**, *SF* = **pomagać** **komu**; 2) **w** **prawo** **lub** **na** **prawo**.

W **lewo** — **zapytał** — **czy** **w** **prawo**? *Mick*.

Prażyc (**niedok.**). **Formy**: **prażę**, **prażysz**, **praży**, **prażymy**...; **praż!** **prażcie!**; **prażący**; **prażony**; **prażył**.

Prąd (**nie**: **pręd**), **temu** **prądu**, **temu** **prądowi**..., **te** **prądy**, **tych** **prądów**...

Precedens, **dłp** **tego** **precedensu**, **młm** **te** **precedensy**, **nie**: **te** **precedensa**, **ani**: **te** **precedense**, **ale**: **awans**, **awanse**, **kwadrans** — **kwadrans**...

Precjoza (**tylko** **w** **lm**) = **kosztowności**; **dop.** **tych** **precjozów**.

Precyzja (= **dokładność**) — **precyzyjny**.

Predestynacja, **nie**: **predystynacja**.

Predestynować, **nie** **predystynować**. **Formy**: **predestynuję**, **predestynujesz**...; **predestynuj!**; **predestynujący**; **predestynowany**; **predestynował**. **II** **Składnia**: **P. kogo**—**do** **czego**. **Predestylekacja**, **nie**: **predelekacja**.

Zwroty: 1) **robić** **coś** **z** **predelekacją** = **robić** **coś** **z** **zamilowaniem**; 2) **mieć** **do** **czego** **predelekację**.

2. **Miała** **predelekację** **do** **sentymentalnych** **wspomnień**. *Perz*.

Pre dyspozycja — **pre dyspozycyjny**.

Zwrot: **mieć** **do** **czego** **pre dyspozycję**.

Preferans — **Znaczenie** **i** **formy**: 1) **P.** = **oddawanie** **komu** **pierwszeństwa**; **wygrana**; **dłp** **tego** **preferansu**, 2) **P.** = **rodzaj** **gry** **w** **karty**; **dłp** **tego** **preferansu**.

1. **Nie** **miałem** **żadnego** **preferansu**. *Mp.* 2. **Towarzystwo** **od** **preferansu** **wstało** **najpierw**. *Parand*.

Zwroty: 1) **dawać** **komu** **preferans** = **dawać** **komu** **pierwszeństwo**; 2) **mieć** **preferans** = **mieć** **pierwszeństwo**; 3) **grać** **w** **preferansu**.

Prefiks, **lepiej**: **przedrostek**.

Prehistoria, — **prahistoria**. **Znaczenie**: 1) **prehistoria** = a) **w** **czasy** **przedhistoryczne**, b) **nauka** **badająca** **czasy** **przedhistoryczne**, 2) **prahistoria** = **odległa**, **dawna** **historia**.

Prejudykat, **dłp** **tego** **prejudykatu**.

Prejudykować (!) = **przesądzać** (*Kr.* 1, 239).

Prekursor (**nie**: **prekurzor**) = **poprzednik**.

Prelegent — **prelegentka**. **Formy**: **dłp** **tego** **prelegenta**, **młm** **ci** **prelegencji**.

Prelekacja, **dłp** **tej** **prelekacji**, **dłm** **tych** **prelekacji** (**-cyj**).

Preliminaria (**tylko** **w** **lm**), **dop.** **tych** **preliminariów**

Preliminarz, dlp tego preliminarza.
Preliminować — I Formy: preliminaruję, preliminarujesz...; preliminaruj!; preliminarujący; preliminarowany; preliminarował. II Składnia: P. co.

Preludium — Formy jak: gimnazjum.
Premedytacja, dlp tej premedytacji, dlm tych premedytacji (-cyj).

Zwrot: robić co z premedycją.

Premia — I Znaczenie: 1) P. = składka ubezpieczeniowa, 2) P. = premium, nagroda wyróżniająca (JP 19, 93). II Formy: 1) dlp tej premii, dlm tych premii (-mij), 2) premium, jak: gimnazjum.

Premium (lub premia) = nagroda wyróżniająca. Formy: premium jak: gimnazjum.

Premisa (!) = przesłanka (JP 1, 288).

Prenumerata = przedpłata.

Prenumerator = abonent, przedpłatnik.

Prenumerować (niedok.) = abonować. I Formy: prenumeruję, prenumerujesz...; prenumeruj!; prenumerujący; prenumerowany; prenumerował. II Składnia: P. co.

Preparacja = przygotowanie. Formy: dlp tej preparacji, dlm tych preparacji (-cyj).

Preparować (niedok.) = spreparować (dok.). I Formy: 1) preparuję, preparujesz...; preparuj!; preparujący; preparowany; spreparował, 2) spreparuję... jak: preparuję. II Składnia: P. co.

Preponderancja (!) = przewaga.

Prepozycja = przedrostek.

Preraphaelita lub **preraphaelista**. Formy jak: humanista.

Prerie (tylko w lm), dop. tych prerii.

Presja, dlp tej presji, dlm tych presji (-syj).
 Zwrot: wywierać na kogo, na co presję.

Prestidigitator (nie: prestydygitator, ani: predistigitator) = kuglarz, magik.

Preszburg (nie: Presburg) albo **Bratysława** — preszburki.

Preszpan (!) = tektura prasowana.

Pretekst, dlp tego pretekstu, młm te preteksty, nie: preteksta. Składnia: P. do czego.

To o jeden pretekst więcej do ozdoby. *Sierosz*.
 Pretekstem do wyjazdu stał się kort tenisowy. *Naik*.

Zwroty: 1) pod pretekstem czego. *SF*; 2) służyć komu za pretekst do czego. *SF*; 3) szukać do czego pretekstu.

3. Szukał w myślach pretekstu do przedłużenia rozmowy. *Goet*.

Pretendować (tylko w postaci dok.). I Formy: pretenduję, pretendujesz...; pretenduj!; pretendujący; pretendował. II Składnia: 1) P. do czego — zmierzać w uczuciach i myślach do czego, 2) P. o co = zmierzając do czegoś, walczyć o to, 3) P. na co = ubiegać się o jakąś godność lub stanowisko.

1. Wazowie polscy pretendowali do korony szwedzkiej. 2. Długo pretendował o to stanowisko. 3. Pretendował na króla polskiego.

Pretensja — I Formy: dlp tej pretensji, dlm tych pretensji (-syj). II Składnia: 1) P. do

kogo, do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, do której się zwraca pretensję), 2) P. o kogo, co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest powodem pretensji).

1. Pretensja do jakiejś tam pani. *Grusz*. Z pretensją do elegancji. *Naik*.

Zwroty: 1) mieć, czuć pretensję do kogo, do czego; 2) rościć pretensję do kogo, do czego. *SF*; 3) pretensje komu zasądzić. *SF*; 4) pretensje komu przyznać. *SF*; 5) odpisywać pretensje (!) = umarzać pretensje. *DUMK 31 X 31*; 6) być w pretensjach = starać się ładnie wyglądać.

1. Nie mam do pana pretensji. *Naik*. Mieć do niej o cokolwiek pretensje. *Grusz*. Znow poczuł pretensje do profesora. *Goet*. 6. Poszedłszy za mąż przestałam być w pretensjach. *Zapol*.

Pretorianin, młm ci pretorianie, dlm tych pretorianów (nie: tych pretorian). Ob. *Rzeczowniki na -anin.

Prezencja — prezencyjny.

Zwrot: mieć dobrą (złą) prezencję.

Prezent, dlp tego prezentu, młm te prezenty, nie: te prezenta.

Zwroty: 1) dać, posłać, przynieść komu co w prezencie; 2) dostać coś od kogo w prezencie.

1. Przyniosła mi w prezencie słownik niemiecki. *I. Dąbr*. Posłać tort w prezencie. *Naik*. Przyniósł w prezencie. *Iwasz*.

Prezes (r. wsp. JP 16, 30) — prezeska, — prezesowa, — prezesostwo, — prezesura.

I Znaczenie: 1) prezesowa = a) prezeska, kobieta prezes, b) żona prezesa, 2) prezesostwo = a) godność prezesa = prezesura, b) prezes z żoną. II Formy: lp ta prezesowa, tej prezesowej, tej prezesowej, tę prezesową, prezesowo! (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa -o).

Prezumpcja (!) = przypuszczenie, domniemanie.

Istnieje przypuszczenie (nie: prezumpcja)... *DUMK. 30 IX 30*

Prezydent, lepiej: prezydent -- prezydentowa, — prezydentostwo, — prezydentura.

I Formy: prezydentowa, jak: prezesowa.

II Znaczenie: 1) prezydentostwo = prezydent z żoną, 2) prezydentura = stanowisko, godność prezydenta.

Prezydium — prezydialny. Formy: prezydium, jak: gimnazjum.

Prezydować (niedok.). I Formy: prezyduję, prezydujesz...; prezyduj!; prezydujący; prezydował. II Składnia: P. komu, czemu.

Prędko — prędkiutki (nie: prędkiutki), — prędziuchny.

Prędko — prędkiutki (nie: prędkiutko. JP 22, 29), — prędziej. Znaczenie: P. = szybko, wkrótce, niedługo, wcześniej.

Czy pójdziesz prędko? (zdanie dwuznaczne: prędko = szybko lub wkrótce).

Prędziej nie zostanie, dopóki go nie zniszczy. *Przybysz*.

Zwrot: prędziej później = wcześniej bądź później.

Prędziej później musisz ich spotkać. *Sienk*.

Pręga, dlm tych pręg.

Pręgiarz (PA) (nie: prengierz), dlp tego pręgiarza, dlm tych pręgiarzy, rzadziej: pręgiarów.

Zwroty: 1) stać, być pod pręgiem. *SF*; 2) postawić kogo pod pręgiem. *SF*

Pręt, dlp tego pręta (Łoś, N).

Prężyć (niedok.). Formy: pręzę, prężysz, pręży, prężymy...; pręż! prężcie!; prężący; prężony; prężył.

Prima aprilis lub prymaprylis (PA).

Primadonna lub prymadonna (PA).

Probierz (PA) (nie: próbierz) — probierczy; dlp tego probierza, dlm tych probierzy, rzadziej: probierzów.

Zwroty: coś jest probierzem czego?

Problem, częściej: problemat (JP 13, 18) = zagadnienie.

Zwrot: problemat (problem) stawiać.

Problemu tego nigdy sobie nie stawiał *Boy*, cyt. *Szeffs*, 22.

Problematyczny = wątpliwy.

Proboszcz — probostwo.

Probować, częściej: próbować, w pisowni tylko próbować (PA). Ob. Próbować.

Próbówka (PA), nie: próbówka.

Proca.

Zwroty: 1) wylecieć jak z procy. *SF* = wylecieć nadzwyczaj szybko; 2) odpowiedzieć jak z procy. *SF* = odpowiedzieć szybko

1. Wyleciałem w powietrze jak z procy. *Choyń*.

Proceder, dlp tego procederu.

Zwrot: prowadzić proceder. *SW*.

Niebezpieczny prowadzicie proceder. *Sienk*.

Procedura = 1) sposób postępowania (żart.), 2) postępowanie (prawn.).

2. Postępowanie cywilne i karne. *Kod. Post. Cyw*.

Procent (rzecz.) = odsetka; dlp tego procentu, mlm te procenty, rzadko: procenta, dlm tych procentów.

Procentów mu nie dadzą. *Reym*. Na ile procentów się ułożą? *Reym*.

Zwroty: 1) na procent oddać, złożyć, pożyczyc; 2) procent przynosić. *SF*.

Procent (przysł. używany przy liczebni-
kach) = od sta.

Zwrot: jeden, dwa, trzy... procent (nie: procenty. *JP 19, 95*).

Dać 25 procent najwyżej. *Reym*.

Proces, dlp tego procesu, mlm te procesy, nie: te procesa. Znaczenie: 1) P. = przebieg stopniowy jakiegoś zjawiska. 2) P. = sprawa sądowa.

1. Widzieli w tym ważny proces socjalny. *Nałk*. Miał z nim długotrwały proces.

Zwroty: 1) odsyłać na drogę procesu; 2) wytaczać komu proces. *SF*; 3) wygrać, przegrać proces. *SF*; 4) w proces zawikłać (uwikłać), zaplatać kogo. *SF*; 1) Władza opiekuńcza odsyła strony na drogę procesu cywilnego. *Kod. Cyw. Rodzina*.

Procesja — procesjonalny. Formy: dlp tej procesji, dlm tych procesji (-syj).

Zwrot: iść procesja.

Proch, dlp tego prochu. Znaczenie: 1) P. = sproszkowana ziemia, 2) P. = proch palny, 3) P. = (! prowinc.) pył.

3. Znikli w kłębach pyłu (nie: prochu). *Mick*.
Zwroty: 1) w proch się rozsypać, obrócić, rozpaść. *SF*; 2) ścierać kogo w proch lub na proch. *SF*; 3) prochu nie wymyśli, *SF* = jest tępy, niezdolny; 4) dosypać prochu do ognia, *SF* = przyczynić się do zwiększenia zamieszania, kłótni lub walki.

1. (Dom) rozpada się w proch. *Dąbr*. 2. Przednie stráže nasze starly Szwedów na proch. *Sienk*.
Prochownia, dlp tej prochowni, dlm tych prochowni.

Producent = wytwórca (Krasn. 85).

Produkcja (= wytwórczość lub wytworzenie) — produkcyjny, — produktywny. Znaczenie: 1) produkcyjny = wytwórczy, należący do wytwórczości przemysłowej, 2) produktywny = twórczy, związany z twórczością (intelektualną).

Wyrażenia: produkcje teatralne, muzyczne...; te-
piej: przedstawienia, występy teatralne, muzyczne... *Kr. 1, 24*.

Produkować (niedok.). I Formy: produkuję, produkujesz...; produkuj!; produkujący; produkowany; produkował. II Składnia: P. co.

Produkować się (niedok.) z czym.

Nie przyjęliśmy pana na to, żebyś tutaj produkował się ze swoją filantropią. *Reym*.

Produkt = wytwór (Krasn. 85); dlp tego produktu, mlm te produkty, nie: produkta. Produktywny. Ob. Produkcja.

Profan — profanować — profanator. I Formy: 1) dlp tego profana, 2) profanuję, profanujesz...; profanuj!; profanujący; profanowany; profanował. II Składnia: profanować co. III Znaczenie: 1) profan = nie wta-
jemniczony w co, nieuk w jakiejś dziedzinie wiedzy lub życia, 2) profanator = ten, kto profanuje.

Profanacja czego, dlp tej profanacji, dlm tych profanacji (-cyj).

Profesja = zawód, powołanie, rzemiosło (Krasn. 85) — profesjonalny — profesjonalista, — profesjonalizm. Formy: 1) profesjonalista, jak humanista, 2) dlp tego profesjonalizmu, mjsclp w tym profesjonalizmie.

Profesor (r. wsp., nie: profesór) — profesorka (rz.), — profesorat (nie: profesoriat, PJ 34, 158), — profesura, — profesorkowa, — profesorostwo (nie: profesorstwo).
Por. Prezes. I Formy: dlp tego profesora, mlm ci profesorowie lub profesory. II Składnia: 1) P. czego, nie: dla czego, 2) pani profesor, do pani profesor, jak: do pani doktor. JP 18, 185, 3) profesorostwo przyjechali.

1. Profesor fizyki (nie: dla fizyki). *Kr. 172*. 2. Profesorostwo przyjmowali gości. *Goet*.

Wyrażenia: 1) pan profesor, pani profesor; 2) profesor Uniwersytetu J. K. we Lwowie, nie: profesor przy Uniwersytecie...
Profesor Gimnazjum św. Anny w Krakowie, nie: profesor przy Gimnazjum... *Kr. 1, 65*.

Profilaksja — profilaktyczny = zabezpieczenie — zabezpieczający.

Profitować (!) = korzystać (Kr. 2, 19).

Profuzja = obfitość.

Progi kolejowe (!) = podkłady (Kr. 2, 285).

Program ten, nie: ta program (Krasn. 15).

Formy: dlp tego programu, mlm te programy.

Zwroty 1) według (podług) programu *SF*; 2) przechodzić na jakiś program

2 Państwa które do niedawna były gospodarzo jednostronne. przechodzą na inny program. „*Czas*” 22 VI 36

Progres (= postęp) — progresywny.

Progresja — progresyjny. Formy: dlp tej progresji, dlm tych progresji (-syj).

Projekt, dlp tego projektu, mlm te projekty, gorzej: te projekta. Składnia i znaczenie: 1) P. czego (nie: dla czego) = projektowany plan czego, 2) P. co do czego = projekt odnoszący się do czego, 3) P. na co (przen.) = kandydat na co.

1. Projekt linii (nie: dla linii) kolejowej. *Cyt. Kr. 176*. 2. Projekty co do dzieci. *Dqbr. 3*. Projekt na inteligenta. *Cyt. Szeffs. 81*

Zwroty: 1) snuć, układać projekty; 2) podawać, rzucać projekty. *SF*, wyrwać się z projektem; 3) przedstawiać (nie: przedkładać) projekty. *Kr. 1, 156*; 4) wykonywać projekty. *SF*; 5) przeprowadzać projekty. *SF*; 6) podejmować projekty. *SF*; 7) projekt powziąć. *SF*; 8) projekt dojrzeć. *SF*; 9) projekt upadać. *SF*.

1. Mogli snuć projekty. *Dqbr.* Układając projekta... 1. *Dqbr.* 2. Rzucił projekt wyjazdu. 1. *Dqbr.* Sama się wyrwała z projektem przystania mi fotelu. 1. *Dqbr.*

Projektodawca — Formy jak: prawodawca. **Projektować** (niedok.). I Formy: projektuje, projektujesz...; projektuj!; projektujący; projektowany; projektował. II Składnia: P. co.

Proklamacja — proklamacyjny. Formy: dlp tej proklamacji, dlm tych proklamacji (-cyj).

Proklamować (niedok.). Formy: proklamuję, proklamujesz...; proklamuj!; proklamujący; proklamowany; proklamował. II Składnia: 1) P. kogo — czym, 2) P. co.

Prokocim (nazwa miejscowości) — prokocimski. Formy: Prokocima, w Prokocimie (PJ 1. 69/70).

Prokurator, dlp tego prokuratora, mlm ci prokuratorzy, rzadziej: prokuratorowie.

Prokurent, nie: prokurzysta (DUMK 31 III 32).

Prokurować (niedok.)—sprokurować (dok.). I Formy: 1) prokuruję, prokurujesz...; prokuruj!; prokurujący; sprokurowany; sprokurował, 2) sprokuruję..., jak: prokuruję. II Składnia: P. komu — co.

Proletariat — proletariacki, — proletariusz. Forma: dlp tego proletariatu.

Prom, dlp tego promu.

Prometeizm — prometeista. Formy: 1) dlp tego prometeizmu, 2) prometeista, jak: humanista.

Prometeusz, rzadziej: Prometej.

Promień się (niedok.). Formy: promienię się, promienisz się, promieni się, promienimy się...; promień się! promieńcie się!; promieniujący się; promienił się.

Promieniować (niedok.). Formy: promieniuje, promieniujesz...; promieniuj!; promieniujący; promieniował. II Składnia: P. czym.

Promień — promionek, — promienny, — promienisty.

Przedzie z tęczowych promionków *Weys*

Znaczenie: 1) promienny = mający barwę promienia, 2) promienisty = mający kształt promienia.

Promille (ndm).

Prononsować (!) = wypowiadać, ogłaszać. Uderza każdego ogłoszona (nie: prononsowana) tendencja oficjalnej Rosji... *Cyt. Kr. 1, 241*

Propaganda czego lub na korzyść kogo, czego (nie: za kim za czym).

Propagować — I Formy: propaguję, propagujesz...; propaguj!; propagujący; propagował. II Składnia: 1) P. co, 2) P. na korzyść kogo, nie: za kim.

Propede'utka, w wymowie: pro-pe-deu-ty-ka (nie: prepedeuty'ka) — propedeuty'czny.

Proponować (niedok.) — zaproponować (dok.). I Formy: 1) proponuję, proponujesz...; proponuj!; proponujący; proponowany; proponował, 2) zaproponuję, jak: proponuję... II Składnia: P. co — komu.

Zaproponowała mu wycieczkę. *Perz.*

Proporcja — proporcjonalny. Formy: dlp tej proporcji, dlm tych proporcji (-cyj)

Proporcjonalny do czego. Pałac i ogród proporcjonalne do rozmiarów posiadłości. *Perz.*

Proporzec — proporczyk. Formy: dlp tego proporca, mlm te proporce, dlm tych proporców, nie: tych proporcji.

Propozycja, dlp tej propozycji, dlm tych propozycji (-cyj).

Zwroty: 1) robić komu propozycję. *SF*; 2) przyjmować propozycję. *SF*; 3) odrzucać propozycję. *SF*; 4) z propozycją występować. *SF*.

1. Chcę sam zrobić pewną propozycję. *Danił.*

Prorok — prorokini. Formy: 1) dlp tego proroka, mim ci prorocy, 2) prorokini, jak: gospodynini.

Zwrot: Obym był fałszywym prorokiem! *SF*

Prosić (tylko w postaci niedok.). I Formy: proszę, prosisz, prosi, prosimy...; proś! proście!; proszący; proszony; prosił. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo (biern., dziś rzadziej: dopełn.) (nie: u kogo) — o co (dziś rzadziej: czego) = zwracać się do kogo z prośbą o co (JP 10, 83/4), 2) P. kogo (biern., rzadziej: dopełn.) — za kim, za czym = zanosząc do kogo prośbę wstawiać się za kim, za czym, 3) P. kogo (biern.) — za kogo = zanosząc do kogo modły za kogo, 4) P. kogo (biern.) — do kogo, do czego = wzywać kogo — do kogo, do czego (JP 10, 83/4), 5) P. kogo (biern.) — na co = wzywać kogo—na co, 6) P. kogo (biern.) coś zrobić lub aby coś zrobić!

1. Umyśliłem waszą księżącą mość prosić. *Siemk.* Muszę przynajmniej prosić przebaczenia. *Mick.* Nie pójde miłosierdzia prosić. *Siemk.* Przejdzemy się po sali, proszę panią o to. *Zapol.* Wszyscy ja o coś prosiłi. *Zerom.* Czy można by panią prosić o adres? *Grusz.* Poprosiła panią Barbarę o podanie lusterka. *Dqbr.* 2. Prosiła za nim męża. 3. Co dzień za duszę jego proszę Pana Boga. *Mick.* 4. Proszę znajomą do pokoju. *JP 10, 81 nn.* Pan profesor prosi do swojego gabinetu. *Goet.*

Proszę panów do salonu. *Ostr.* 5. Proszę panią na obiad. 6. Proszę panią, by to zrobiła. *PJ 35, 11.* Bardzo bym pana prosił zostać z nami. *Parand.* Zwroty: 1) zwroty grzecznościowe: proszę pani (nie: proszę panią), proszę mamy, babci ciocia..., nie: proszę mamę, babcię, ciocię. *JP 10, 81 nn PJ 35, 11;* 2) proszę państwa (zarówno jako zwrot grzecznościowy, jak i samodzielne zdanie), nigdy: proszę państwo; 3) proszę do stołu, ale: proszę na obiad, na śniadanie, na kolację, nie: do obiadu, do śniadania, do kolacji..

1. Nie, proszę pani. *Malacz.* Czy będzie, proszę pani, u tego naszego doktora? *Kad.* Ja, proszę pani, z prędkości. *Bartk.* Gdzieżby, proszę pani. *Kruczk.* 2. Ja, proszę państwa, nigdy o czymś podobnym nie słyzałem. Policjant, proszę państwa, aresztował parobka. *Parand.* Noc jak żur gęsta, proszę państwa. *Kruczk.* Proszę państwa na obiad.

Prosić się o co = usilnie, gorąco lub namolnie prosić o co (*JP 11, 160*).

Z oczyma pełnymi ognia prosił się o cud powtórny. *Zerom.*

Prosię — prosiątko, — prosięcina, — prosięcy. **Prosperować** (niekiedy z odzieniem żart.) = rozwijać się, mieć powodzenie.

Prosto — prościej.

Zwroty: 1) prosto w oczy; 2) prosto z mostu = od razu, bez wstępnych ceremonii, szczerze, otwarcie; 3) mleko prosto od krowy, chleb prosto z pieca, owoce prosto z drzewa, warzywa prosto z grządy.

1. Blask słońca uderza prosto w oczy. *Prus.* Popatrz mi prosto w oczy. *Kad.* 3. Jedliśmy kalarepę prosto z grządy, zimówki prosto z drzewa, chleb razowy prosto z pieca, mleko ze szkopka prosto od krowy. *Kad.*

Prostoduszny — prostodusznie, nie: prostoduszno (rus.).

Prostokąt — prostokątny. Forma dlp tego prostokątu, ale: tego kąta.

Prostować (niedok.) (nie: prościć, ale ob.: Uprościć) — sprostować (dok.). I Formy: 1) prostuję, prostujesz...; prostuj!; prostujący; prostowany; prostował, 2) sprostuję..., jak: prostuję. II Składnia: P. co.

Prosty — prostszy.

Powróćmy do prostszych określeń. *Przybysz.*

Proszący — proszący. Ob. Kojący—kojąco. Pies podniósł łeb i prosząco patrzył. *Wikt.*

Proszek.

Zwroty: 1) proszek na ból lub od bólu głowy; 2) proszek na pchły; 3) proszek na robaki.

Proszkować co — w co lub na co.

Wykłady ks. Gwozda sproszkowały Pismo św w niezliczoną ilość cytatów. *Parand.*

Proszowice—proszowski (proszowicki). (*JP 9, 126, JP 10, 60*).

Prośba, dlm tych prośb. Składnia: 1) P. kogo (gdy się wymienia osobę, która znosi prośbę), 2) P. o kogo, o co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą w wyniku prośby chcemy osiągnąć), 3) P. za kim, za czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, za którą się zanoszą prośbę wstawiamy).

1. Wysłuchaj prośby matki. 2. Prośby o piosenki. *Zerom.* 3. Prośby za córką twoją. *Krasin.*

Zwroty: 1) prośbę komu przedstawić. *SF;* 2) prośbę podać, złożyć, wystosować, wnieść, zanieść, zasać do kogo. *SF;* 3) z prośbą do kogo się zwrócić. *SF;* 4) prośbę czyjaś przelożyć. *SF.* nie: przedłożyć; 5) mieć do kogo prośbę; 6) przychylić się do prośby. *SF;* 7) zwrócić się z prośbą do kogo *SF,* nie: obrócić się z prośbą do

kogo (rus.). *Krasn.* 69; 8) robić coś na prośbę czyjaś, nie: po prośbie czyjejs; 9) chodzić po prośbie = żebrac.

2. Musi wnieść prośbę do Państwowej Władzy Politycznej. *Kod. Cyw. Rodzina.* 5. Mam do ciebie prośbę. *Sierosz.* 8. Na moją prośbę zgodził się czekać. *Dąbr.*

Proteguwać = popierać, zalecać. I Formy: proteguję, protegujesz...; proteguj!; protegujący; protegowany; protegował. II Składnia: P. kogo, co.

Protekcja — protega (rub.); dlp tej protekcji, dlm tych protekcji (-cyj).

Zwrot: udawać się do kogo o protekcję.

Udałem się o protekcję. *Struga.*

Protector, dlp tego protektora, młm ci protektorzy lub protektorowie. Znaczenie: 1) P. = ten, kto proteguje, 2) P. (!) = osłona (*KJMK*).

Protest = sprzeciw. I Formy: dlp tego protestu, młm te protesty. II Składnia: P. przeciw komu, czemu.

Zwroty: 1) zakładać protest przeciw(ko) komu, czemu. *SF;* 2) wnosić, zanościć protest na coś. *SF;* 3) występować z protestem. *SF.*

2. Nie miała do kogo zanościć protestów. *Dąbr.*

Protestant — protestantyzm, — protestantki. Formy: 1) dlp tego protestanta, młm ci protestanci, 2) dlp tego protestantyzmu.

Protestować (niedok.) — zaprotestować (dok.). I Formy: 1) protestuję, protestujesz...; protestuj!; protestujący; protestowany; protestował, 2) zaprotestuję..., jak: protestuję. II Składnia: P. przeciw komu, przeciw czemu = występować z protestem przeciw komu, czemu.

Nie mam odwagi, aby zaprotestować przeciw podobnemu znęcaniu się. *Zapol.*

Zwrot: protestować weksel.

Protokołować (niedok.) — zaprotokołować (dok.). I Formy: 1) protokołuję, protokołujesz...; protokołuj!; protokołujący; protokołowany; protokołował, 2) zaprotokołuję..., jak: protokołuję. II Składnia: P. co.

Protokół (PA) (nie: protokol), — protokolarny, — protokolista. I Formy: 1) dlp tego protokołu, 2) protokolista, jak: humanista. II Składnia: P. czego (nie: z czego)—z kim.

Protokół posiedzenia sporządzić (nie: z posiedzenia). Policja spisała 100 protokołów z kupcami nie przestrzegającymi cen maksymalnych. *Gaz. Pol. 17 X 36.*

Zwroty: 1) protokół z czego spisać (tutaj: z czego zależy od: spisać). *SF;* 2) podać coś do protokołu. *SF;* 3) wciągać coś do protokołu. *Kod. Post. Cyw.;* 4) prowadzić, pisać protokół; 5) całokształt protokołów (!) = wszystkie protokoły. *KJU 2, 2;* 6) protokół w kierunku czego (!) = protokół co do czego.

6. Protokół co do fałszywych zeznań (nie: w kierunku fałszywych zeznań). *Cyt. Kr. 1, 134.*

Prowadzić (niedok.) — prowadzać (niedok. wielokr.). I Formy: 1) prowadzę, prowadzisz, prowadzi, prowadzimy...; prowadź! prowadźcie!; prowadzący; prowadzony; prowadził, 2) prowadzam, prowadzasz...; prowadzaj!; prowadzający; prowadzany; prowadzał. II Składnia: 1) P. kogo, co (gdy się wymienia przedmiot prowadzony), 2) P. za co (gdy się wymienia część przed-

miotu, której się prowadzący bezpośrednio dotyka), 3) P. na czym (gdy się wymienia narzędzie, którym się prowadzący posługuje), 4) P. do czego, rzadziej: ku czemu (arch.) (gdy się wymienia przedmiot lub cel, do którego prowadzący zmierza), 5) P. w co (gdy się wymienia wewnątrz przedmiotu, do którego prowadzący zmierza).

1—2. Prowadziła syna za rękę. 1—3. Prowadził psy na smyczy. 1—4. Prowadzi go do domu. 5. ścieżki prowadziły w ogród. *Zerom.*

Zwroty: 1) prowadzić kogo na pasku, *SF* = kierować kimś, pozbawiać kogo samodzielnej woli; 2) prowadzić kogo pod rękę = prowadzić kogo tak, żeby się wspierał na rękę; 3) gdzie Bóg prowadzi? = dokąd zmierzasz?, dokąd idziesz?; 4) prowadzić fabrykę, handel,... 5) prowadzić drogę, linię, rów. *SF*; 6) prowadzić do celu, do szczęścia, do zguby. *SF*; 7) nie prowadzi do niczego = chybiać celu, zijać się z celem, nie osiągać skutku; 8) prowadzić do wniosku.

3. Gdzieś to Bóg prowadzi? 4. Prowadził hodowlę. *Bartk.* Prowadził fabrykę. *Reym.* 7. Do niczego (te pytania) nie prowadzi. *Iwasz.* To do niczego nie prowadzi. *Iwasz.* 8. To prowadzi do wniosku. *SW.*

Prowadzić się = sprawować się.

Zwroty: dobrze lub źle się prowadzić. *SW.*

Prowansja (PA) — prowansalski; nie: Prowanca — prowancki.

Prowienienca (żart.) = pochodzenie.

A, to znakomita prowienienca!

Prowiant, dlp tego **prowiantu**.

Prowiantować (niedok.) — zaprowiantować (dok.). I Formy: 1) prowiantuję, prowiantujesz...; prowiantuj!; prowiantujący; prowiantowany; prowiantował, 2) zaprowiantuję..., jak prowiantuję. II Składnia: P. kogo, co.

Prowidencja (żart.) = przezorność.

Prowidować (niedok.)—zaprowidować (dok.) = opatrywać, zaopatrywać w co, zwłaszcza w żywność.

Prowincja — prowincjonalny (nie: prowincjalny), — prowincjonalista, — prowincjonalizm, nie: prowincjalizm. Formy: 1) prowincjonalista, jak: humanista, 2) dlp tego prowincjonalizmu.

Prowizorium (= tymczasowość) — prowizoryczny = tymczasowy. Formy: prowizorium, jak: gimnazjum.

Prowokować — Znaczenie: 1) P. = celowo za pomocą intryg coś wywoływać, 2) P. = wywoływać coś.

Proza — prozaista, częściej: prozaik—prozaiczny (nie: prozator) (Kr. 2, 169). Formy: prozaista, jak: humanista.

Prozator (! z franc. *prostateur*) = prozaik.

Prozerpina (PA), nie: Proserpina.

Próba, nie: proba (PA). Składnia: 1) P. kogo (gdy się wymienia osobę, która próbę podejmuje), 2) P. kogo, czego, nie: z kim, z czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się próbie poddaje), 3) P. na co (gdy się wymienia właściwość, którą ma się przy pomocy próby zbadać; niekiedy ztraca się

różnica między znaczeniem i składnią podaną w punkcie 2 i 3).

1. Na nic mu się nie przydały jego próby. 2. Próba tej maszyny dała doskonale wyniki. 3. Przedmiot poddaje się następującym próbom: na zginanie, na szczelność i na rozszadanie pod ciśnieniem. *KJMK.* Próba wytrzymałości lub na wytrzymałość.

Zwroty: 1) przechodzić, przebywać próby; 2) gotować komu próbę; 3) podejmować, przedsiębrać próbę. *SF*; 4) próbie kogo poddawać. *SF*; 5) próba ogniowa. *SF*; 6) ostatnia próba; 7) sposobem lub tytułem próby; 8) na próbę coś robić; 9) wzięty na próbę = wzięty na tymczasem w celu przekonania się, czy jest zdalny. *KJMK*; 10) wzięty do próby = wzięty w celu poddania próbom. *KJMK.*

1. Nie może przechodzić prób tak ciężkich i dotkliwych. *Makusz.* 2. życie zgotowało nam jedną próbę. *Sierosz.* 7. Zgodziła do pomocy wyrobnicę sposobem na próbę. *Prus.* 8. Potrzymajcie mnie z tydzień na próbę. *Prus.* 9. Chłopiec wzięty do warsztatu na próbę. 10. Sprężyny wzięte do prób. *KJMK.*

Próbka (PA), nie: probka.

Próbny (PA), nie: probny.

Próbować (PA) (niedok.) (nie: probować)—spróbować (dok.). I Formy: 1) próbuję, próbujesz, próbuję...; próbuj!; próbujący; próbowany; próbował, 2) spróbuję..., jak: próbuję.

Spróbuj. *Siedl.* Niech no by spróbował! *Prus.* Próbowali. *Ork.* Trzeba spróbować. *Grusz.* Próbowała. *Dąbr.*

II Składnia: 1) P. czego = doświadczać czego, kosztować czego, 2) P. co = poddawać co próbie, 3) P. co robić = usiłować co robić.

1. Próbował wszystkiego. *Zerom.* Próbowali sprawności. *Ork.* Ona tylko próbuje smaku. *Nałk.* 2. Próbował to żelazo. 3. Próbował odpowiedzieć. *Sierosz.* Daremnie próbowano je ożywić. *Święt.* Niegdyś próbował je ożywić. *Święt.* Niegdyś próbował być farysem. *Kruczk.*

Próchniec (niedok.) — spróchniec (dok.).

I Formy: 1) próchnieję, próchniejesz...; próchniej!; próchniejący; próchniał, próchnieli, 2) spróchnięję, spróchniejesz...; spróchniej!; spróchniał, spróchniali; spróchniawszy; spróchniał, spróchnieli. II Składnia: P. z czego lub od czego (z tym samym różniczeniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrznieć).

Prócz czego. Ob. Oprócz.

Próg, dlp tego **progu** (Łoś, N), rzadziej: **proga**, mlm te **progi**.

Z progu ktoś pyta. *Kunc.*

Zwroty: 1) na progu czego=na początku czego; 2) obijać cudze progi. *SF* = włóczyć się po obcych domach.

1. Stoimy na progu nędzy. *Dąbr.* Stoją chyba na progu powodzenia. *Dąbr.*

Prószyć — Formy: prószyć, prószysz, prószy, prószyliśmy...; prósź!; prószyć!; prószyć, prószył.

Próżnia, nie: próżnia.

Zwrot: iść w próżnię. *Nałk.* = przepadać.

Próżniak, nie: próżniak.

Próżniec (niedok.)—opróżnić (dok.). Formy: 1) próźnieję, próźniejesz...; próźniej!; próźniejący; próźniął, próźnieli, 2) opróżnięję..., jak: próźnieję.

Próżność.

Zwroty: unosi kogo próżność, rozplera kogo próżność.

Rozpierała ich próżność. *Matacz.*

Próżnować (niedok.). Formy: próżnuję, próżnujesz...; próżnuj!; próżnujący; próżnował. **Próżny** (nie: próżny), rzadko: próżen. Składnia: P. czego.

Stoję dosytu próżen i rozkoszy. *Słow. śpią próżni kłopotu. Mick.*

Pruć (nie: próc. UKO) (niedok.) — spruć (dok.). I Formy: 1) pruję, prujesz...; pruj!; prujący; pruty; pruć, 2) spruję..., jak: pruję. II Składnia: P. co — czym.

Prusy (tylko w lm) — Prusak, — pruski. Forma mjsc. w Prusach, rzadziej: w Prusiech (dawn.).

Prut, dop. Prutu.

Prużany (nazwa miasta) — prućański.

Prym (ndm).

Zwrot: prym trzymać w czym.

Francuzi prym trzymali w tym względzie. *zerm.* Nie tylko w wojnie, ale i w radzie prym możesz trzymać. *Sienk.*

Prymityw — prymitywny, — prymitywista. Formy: 1) dlp tego prymitywu (gdy mowa o rzeczy), ale: tego prymitywa (gdy mowa o człowieku), 2) prymitywista, jak: humanista.

Prymus — Formy i znaczenie: 1) dlp tego prymusa (gdy mowa o pierwszym uczniu), 2) dlp tego prymusa lub tego prymusa (gdy mowa o maszynce naftowej bądź spirytusowej do grzania napojów lub potraw).

Pryncyp (!) = zasada.

Pryncypium (żart.) = zasada, podstawa, lm te pryncypia.

Prysiudy (z ukr.) = przysiady (tylko w lm); dop. tych przysiadów.

Pryskać (niedok.) — prysnąć (dok.). I Formy: 1) pryskam, pryskasz...; pryskaj!; pryskający; pryskał, 2) prysnę, prysniesz...; prysnij!; prysnął, prysnąłem, prysnęli.

Zdarto żagle, ster prysnął. *Mick.*

II Składnia: 1) P. czym — na kogo, 2) P. komu — w co.

1. Prysnął na niego wodą. 2. Woda prysnęła mu w oczy.

Prysznic, dlp tego prysznicu (Łoś, N).

Zwrot: brać prysznic.

Prywata — prywatny, — prywatysta. Formy: prywatysta, jak: humanista.

Zwrot: uprawiać prywatę.

Prywatdocent, lepiej: prywatny docent.

Przymat ten, nie: ta przyzma (JP 13, 18); dlp tego przymatu, mlm te przymaty.

Zwroty: przymat wrażeń, uczuć, upodobań, wierzzeń..., ale nie: przymat kogos.

Na piękno stawów zwracamy uwagę przez przymat wrażeń Hrabiego (nie: przez przymat Hrabiego). *Cyt. Szeffs. 17.* Przez przymat wiary widziałem świat i życie. *I. Dąbr.*

Przasnysz — przasnyski.

Przaśny (PA), nie: przasnny.

Prząść (niedok.) — uprząść (dok.). Formy: 1) przędę, przedziesz, przedzie...; przędą;

przedź! przedźcie!; przędący (nie: przedzący); przedzający; prządź, prządłem, prządła, 2) uprzedę..., jak: uprzedę; uprzedź!; uprzedziony; uprzedzisz; uprządź, uprządłem, uprządła.

Przebaczyć (dok.) — przebaczać (niedok.). I Formy: 1) przebaczę, przebaczysz, przebaczy, przebaczymy...; przebacź! przebaczenie!; przebaczony; przebaczywszy; przebaczył, 2) przebaczam, przebaczasz...; przebacza!; przebaczący; przebaczano; przebaczał. II Składnia: P. komu — co.

O wszystkim wiedział i wszystkimu przebaczał. *Goet.*

Przebąkiwać (zwykle w postaci niedok.). I Formy: przebąkuję, przebąkujesz...; przebąkuj!; przebąkujący; przebąkiwał. II Składnia: P. co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: mówić, opowiadać).

Przebić (dok.) — przebijać (niedok.). Formy jak: wybić — wybijać.

Przebiec (dok.), rzadko: przebieżeć (arch.) — przebiegać (niedok.). I Formy jak: wybiec — wybiegać. II Składnia: P. co.

Patrz na przebiegniętą drogę. *Zaremb.*

Przebłagać (dok.) — przebłagiwać (niedok.). Formy: 1) przebłagam, jak: błagać, 2) przebłaguję, przebłagujesz...; przebłaguj!; przebłagujący; przebłagiwany; przebłagiwał.

Przebłogi (= niezwykle błogi) — przebłogo. Otwierały się dziewczynie przebłogie dziedziiny. *Konop.*

Przebłysk czego, dlp tego przebłysku.

Zwrot: przebłysk świadomości.

Przebłykiwać (niedok.). I Formy: przebłyksuję, przebłyksujesz...; przebłyksuj!; przebłyksujący; przebłykiwał. II Składnia: P. czym.

Przebłyszczyć. Formy jak: błyszczyć.

Przebogaty (= niezwykle bogaty) — przebogato.

Przebogata fantazja szczytów. *Matl.*

Przeboleć (dok.). I Formy: przeboleć, jak: boleć. II Składnia: P. co.

Przebrać (dok.) — przebierać (niedok.). I Formy jak: zabrać — zabierać. II Składnia i znaczenie: 1) P. co = zabrać czego za dużo, 2) P. kogo — w co = ubrać kogo — w co, 3) P. kogo — za kogo = ubrać kogo — za kogo.

Przebrać się (dok.) — przebierać się (niedok.). I Formy jak: przebrać — przebierać. II Składnia: 1) P. ś. z czego — w co = zmienić jedno ubranie na drugie, 2) P. ś. za kogo = przez zmianę ubrania upodobnić się do kogo, 3) P. ś. do kogo, do czego = przedostać się do kogo, do czego.

1. Przebierały się ze świątecznych sukienek w codzienne. *Zaremb.* 2. Szlachcice za takich się przebierają. *Prus.* 3. Przedzierał się na Pultusk, pragnął się przebrać do Warszawy. *Sienk.*

Zwrot: przebrać się w suknie, nie: przebrać suknie.

Przeszkodę tę usunął, przebierając ubiór dozorcy zakładu karnego. *Cyt. K. 11, 104.*

Przebrzmieć (dok.) — przebrzmiewać (niedok.). Formy: 1) przebrzmieć, jak: brzmieć, 2) przebrzmiewam, przebrzmiewasz...; przebrzmiewaj!; przebrzmiewający; przebrzmiewała.

Przebrzydzić (dok.) — przebrzydzać (niedok.). I Formy jak: obrzydzić — obrzydzać. II Składnia: P. kogo, co.

Przebudować (dok.) — przebudowywać (niedok.). I Formy: 1) przebudować, jak: budować, 2) przebudowuję, przebudowujesz..., rzadziej: przebudowujęm, przebudowujesz... (nie: przebudowuję, przebudowujesz...); przebudowuj!, rzadziej: przebudowuj!, rzadziej: przebudowuj!; przebudowujący; przebudowujący; przebudowujący; przebudowujący; przebudowujący; przebudowujący. II Składnia: P. co.

Przebudzić (dok.) — przebudzać (niedok.). I Formy: 1) przebudzić, jak: budzić, 2) przebudzam, przebudzasz...; przebudzaj!; przebudzający; przebudzany; przebudzał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przebujały = za nadto wybujały.

Przebujały indywidualizm.

Przebyć (dok.) — przebywać (niedok.). I Formy jak: być — bywać. II Znaczenie: 1) P. (bez dopeln.) = spędzić czas w jakimś miejscu, 2) P. co = przeżyć, przenieść, przecierpieć co.

1. Przebyłem tam kilka dni. 2. Już wszystko najgorsze przebyliśmy. Choroby, które przebyłem. I. *Dąbr.*

Przecenić (dok.) — przeceniać (niedok.). I Formy: 1) przecenić, jak: cenić, 2) przeceniam, przeceniasz...; przeceniaj!; przeceniający; przeceniał, przeceniali. II Składnia: P. kogo, co = zbyt wysoko kogo, co cenić.

Przechadzać się (tylko w postaci niedok.). Formy: przechadzam się, przechadzasz się...; przechadzaj się!; przechadzający się; przechadzał się.

Przechadzka.

Zwrot: iść na przechadzkę.

Przechera, nie: przechyrza. Formy: lp ten (ta) przechera, tego (tej) przechery, temu (tej) przecherze, tego (tę) przecherę, prechero! tym (tą) przecherą, o tym (tej) przecherze; lm te przechery, tych przecherów (precher rż.), tym precherom, tych precherów (te prechery), tymi precherami. **Przechodni**, rzadko: przechodny (PJ 9, 39). Por. **Przejsiowy**. Znaczenie: 1) przechodni = przez który się przechodzi (o miejscu), 2) przejściowy — przemijający (o czasie).

Zwroty: 1) przechodni wagon, przechodnia ulica, przechodnia brama; 2) przepisy przechodnie (!) = przepisy przejściowe.

1. Przesmyknęli ciemną kiszke przechodniej bramy. *Ostr.*

Przechodzić (niedok.) — przejść (dok.). I Formy jak: obchodzić — obejść. II Skład-

nia i znaczenie: 1) P. do kogo, do czego lub w co albo na co = iść z jednego miejsca w drugie, żeby się zbliżyć do kogo lub do czego, 2) P. w co = zmieniać się w co, 3) P. na co (przen.) = przechodzić w rozmowie na jaki temat, 4) P. z kogo, z czego = przenosić się z kogo, z czego — na kogo, na co, 5) P. co = przekraczać co, 6) P. kogo, co (przen.) = przewyższać kogo, co, 7) P. co (przen.) = przebywać co.

1. Przeszedłem do drugiego pokoju. Przechodzisz w drugi wawóz. *Prus.* Przeszli na plac. 2. Ta chęć dowiedzenia się wszystkiego zaczyna u mnie przechodzić w manię. *Zapol.* Żal i strach przeszły w dobry humor. *Iwasz.* 3. Sprzeczką przeszła na lubienie lub nielubienie przeróżnych rzeczy. *Dąbr.* 4. Władza z jednych na drugich przechodzi. *Sierk.* 5. Armia przeszła rzekę. 6. Widok, który ich spotkał, przeszedł wszystko. *Żerom.* 7. I ja przechodziłem tę ospę autorstwa. I. *Dąbr.*

Przechodzień, nie: przechodzeń (PJ 1, 137); młm ci przechodnie, dlm tych przechodniów lub przechodni.

...alei zaludnionej ruchomymi sylwetkami przechodni. *Grusz.*

Przechodzony — Znaczenie: 1) P. = chodzeniem zniszczony, 2) P. = (przen.) zużyty, zniszczony (żart. także o ludziach).

1. Przechodzone ubranie. 2. Przechodzony kawaler.

Przechować (dok.) — przechowywać (niedok.). I Formy: 1) przechować, jak: chować, 2) przechowuję, przechowujesz..., rzadko: przechowujęm, przechowujesz... (nie: przechowuję, przechowujesz...); przechowuj! rzadko: przechowuj! (nie: przechowuj!); przechowujący, rzadko: przechowujący (nie: przechowujący); przechowujący; przechowujący. II Składnia: P. co.

Przechód (prow.), lepiej: przejście.

Zwroty: 1) nie ma przejścia (nie: przechodu) = nie można przechodzić; 2) chodzić na przechód = chodzić na dwór = chodzić z potrzebą naturalną.

Przechrapać (dok.). I Formy jak: chrapać. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopelnienia) = jakiś czas spędzić na chrapaniu, 2) P. co = przespać co, wskutek mocnego snu nie dopatrzeć czego.

Przechrzcić (dok.) kogo — na kogo. Formy jak: chrzczyć.

Przechrzcić się z kogo — na kogo, nie: kim (prow.).

Z barona przechrzciłby się demokratą (na demokratę). *Mick.*

Przechrzta — Formy: lp ten (ta) przechrzta, tego (tej) przechrzty, temu (tej) przechrzcie, tego (tę) przechrzte, przechrzto! tym (tą) przechrzta, o tym (tej) przechrzcie; lm te przechrzty, tych przechrztołów (tych przechrztołów, rż.), tym przechrztołom, tych przechrztołów (te przechrzty, rż.), tymi przechrztołami, o tych przechrztołach.

Przechwalać się (zwykle w postaci niedok.), rzadko: przechwalić się (dok.). I Formy: 1)

przechwalam się, przechwalasz się; przechwalaj się!; przechwalający się; przechwalał się, przechwalali się, 2) przechwalił się, jak: chwalił. II Składnia: P. ś. czym lub z czego.

Z swoich bogactw się przechwala. *Mick.* Przechwala się swoim powodzeniem.

Przechwalebny (= nadzwyczaj chwalebny) — przechwalebnie.

Przechwytać (dok.) — przechwytywać (niedok.). I Formy jak: pochwytać — pochwytywać. II Składnia: P. kogo, co.

Przechylić (dok.) — przechylać (niedok.). I Formy: 1) przechylić, jak: chylić, 2) przechylam, przechylasz...; przechylaj!; przechylający; przechylany; przechylał. II Składnia: P. co.

Przechytry (= nadzwyczaj chytry) — przechytrze.

Przeciąć (dok.) — przecinać (niedok.). I Formy: 1) przetnę, przetniesz...; przetnij!; przecięty; przeciąwszy; przeciął, przeciąłem, przecięli, 2) przecinam, przecinasz...; przecinaj!; przecinający; przecinany; przecinał. II Składnia: P. kogo co — czym.

Przeciąg, nie: cug; dlp tego przeciagu.

Ja się tak lekam wiatru, przeciagów. *Orzeź.*
Przeciagnąć (dok.) — przeciągać (niedok.). I Formy jak: pociagnąć — pociągać. II Składnia: P. kogo, co.

Zwroty: 1) przeciagnąć kogo na czyją stronę. *SF*; 2) przeciagnąć sprawę, *SF* = przedłużyć sprawę; 3) przeciagnąć minę, *SF* = zrobić minę zafasowaną.

Przeciżyć (nie: przeciężyć) (dok.) — przeciążać (niedok.). Formy jak: obciążyć — obciążać.

Przeci chy (= nadzwyczaj cichy) — przeci chio.

Przecie lub przecież, nie: przecię, ani: przecięz (JP 2, 125).

Przeciec (dok.) — przeciekać (niedok.). Formy jak: dociec — dociekać.

Przeciekacz (! prowinc.) = cedzak (IGD)
Przeciekawy (= nadzwyczaj ciekawy) — przeciekawie.

Przecieracz (gosp.) = narzędzie kuchenne do przecierania przez sito, nie: trampek, ani: kula (IGD).

Przecierać. Ob. **Przetrzeć.**

Przecierpieć (tylko w postaci dok.) = przeżyć pewien czas w cierpieniu. Formy jak: cierpieć.

Przeciętny (por. niem. durchschnittlich), lepiej: 1) zwykły, zwyczajny. pospolity, średniej miary, 2) średni (o liczbach) (PJ 1, 79. *Krasn.* 73).

Dla przeciętnego (dla zwykłego lub pospolitego) czytelnika *Cyt. Szeffs.* 19.

Przecinek, dlp tego przecinka.

Zwroty: potożyć lub postawić przecinek.

Przecisnąć (dok.) — przeciskać (niedok.). I Formy jak: cisnąć — ciskać. II Składnia: P. kogo co — przez kogo, przez co.

Przeciw lub przeciwko komu, czemu. Por. Naprzeciw.

Zwrot: mieć coś przeciw komu, czemu, nie: naprzeciwko kogo, czego.

Nie miał nic przeciw rodzinie żony. *Dąbr.*

Przeciwdziałać (tylko w postaci niedok.). I Formy: przeciwdziałać, jak: działać. II Składnia: P. komu, czemu.

Przeciwić się (niedok.) — sprzeciwić się (dok.) — sprzeciwiać się (niedok.). I Formy: 1) przeciwię się, przeciwisz się, przeciwi się, przeciwiemy się...; przeciw się! przeciwcie się!; przeciwiący się; przeciwił się, 2) sprzeciwię się, sprzeciwisz się..., jak: przeciwię się, przeciwisz się...; 3) sprzeciwiam się, sprzeciwiasz się; sprzeciwiaj się!; sprzeciwiający się; sprzeciwiał się, sprzeciwiali się. II Składnia: P. ś. komu, czemu. Tak! chłystek będzie się tu nam przeciwil. *Kruczł.*

Przeciwieństwo, dlm tych przeciwieństw.

Zwrot: w przeciwieństwie do kogo, do czego. Pani w przeciwieństwie do męża... *Dąbr.*

Przeciwko (przymk.) komu, czemu. Ob. **Przeciw.**

Zwrot: mieć co przeciwko komu, czemu.

Jeśli pan nie ma nic przeciwko temu, to... *Perz.*

Przeciwnie — Znaczenie: 1) P. = owszem, lecz (spójn.), 2) P. = (!) inaczej (przysł.).
1. Małe oczki nie zamykały się, przeciwnie, (nie: na odwrót) patrzyły uporczywie. 2. On postępuje inaczej (nie: przeciwnie) niż ty.

Przeciwny — Znaczenie i składnia: 1) P. komu, czemu, nie: do kogo, do czego = inny niż ktoś, coś; odbiegający naturą swoją od kogo, od czego, 2) P. komu czemu = nie przystający na kogo, na co, 3) P. względem czego = przeciwstawiający się swoją wartością czemu

1. Wypadek przeciwny powszechnym natury prawom. *Kollat.* Osiągnął skutek wprost przeciwny swemu zamiarowi. *Świat.* Jego atmosfera jest wprost czymś przeciwnym temu sposobowi życia. *Iwasz.* Zdania, przeciwnie tym (nie: do tych), które wypowiedziałem. *Cyt. Kr.* 1, 82. 2. Paleniu był przeciwny. *Dąbr.* Memu małżeństwu była przeciwna. *Grusz.* 3. Liczba niewymierna, przeciwna względem danej liczby niewymiernej. *Sł. Techn.*

Przeciwpaństwowy, gorzej: antypaństwowy. Przeciwstawić (dok.) — przeciwstawić (niedok.). I Formy: 1) przeciwstawię, przeciwstawisz, przeciwstawi, przeciwstawimy...; przeciwstaw! przeciwstawcie!; przeciwstawiony; przeciwstawiwszy; przeciwstawił, 2) przeciwstawiam, przeciwstawiasz...; przeciwstawiaj!; przeciwstawiający; przeciwstawiany; przeciwstawiali, przeciwstawiali. II Składnia: P. kogo, co — komu, czemu, nie: przeciw komu, przeciw czemu.

Zakusom (nie: przeciwko zakusom) mógł on przeciwstawić świetną organizację. *Cyt. Szeffs.* 11.
Przecudny (= nadzwyczaj cudny) — przeciudnie.

Przecudowny (= nadzwyczaj cudowny) — przeciudownie. Znaczenie: przeciudowny = przeciudny. Por. **Cudny.**

Była przeciudowna. *Choyrn.*

Przeczący — przecząco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Skinęła głową przecząco. *Kruczek*.

Przeczeplić (niedok.) — **przeczeplić** (dok.).
Formy jak: **odczeplić** — **odczeplić**.

Przeczuć (dok.) — **przeczuwać** (niedok.). I Formy: 1) **przeczuć**, jak: **czuć**, 2) **przeczuwam**, **przeczuwasz...**; **przeczuwaj!**; **przeczuwający**; **przeczuwany**; **przeczuwał**. II Składnia: P. co.

Zwrot: **przeczuć pismo nosem** (rub.) = domyślić się czego.

Przeczyć (niedok.). I Formy: **przeczę**, **przeczysz**, **przeczy**, **przeczymy...**; **przecź!** **przeczcie!**; **przeczący**; **przeczył**. II Składnia: P. komu, czemu — **czego**.

Dziś nam szlachectwa **przecza**. *Mick*. **Przeczy temu stanowczo**. *Reym*. Nie mam ochoty ci **przeczyć**. *Parand*.

Zwrot: **przeczyć winie** (!) = **przeczyć**, że się jest winnym, nie przyznawać się do winy, zaprzeczać winę.

Przeczysty (= nadzwyczaj czysty) — **przeczysto**.

Przeczyścić (dok.) — **przeczyszcząć** (niedok.). I Formy jak: **oczyścić** — **oczyszczać**. II Składnia: P. kogo, co — **czym**.

Przeczytać (dok.). I Formy jak: **czytać**. II Składnia: P. co.

Przec (niedok.). I Formy: **prę**, **przesz**, **prze**, **przemy...**; **przyj!** **przyjcie!**; **prący**; **parę**; **parł**, **parli**. II Składnia: P. kogo, co — **do kogo**, **do czego**.

Parł do tej przeprowadzki. *Grusz*.

Przed lub **przede**. Zakres użycia. Zwykłą postacią tego przyimka jest: p r z e d; postać: **przede** występuje niekiedy w pewnych ustalonych przez tradycję połączeniach wyrazowych, np. **przede mną**, **przede wszystkim**, **przede drzwiami** (lub **przed drzwiami**). **Przedać** lub **sprzedać** (dok.) — **przedawać** lub **sprzedawać** (niedok.). I Formy: 1) **przedam**, **przedasz**, **przeda...**; **przedaj!**; **przedany**; **przedał**, 2) **przedaję**, **przedajesz...**, rzadko: **przedawam**, **przedawasz...**; **przedawaj!**; **przedający**; **przedawany**; **przedawał**. II Składnia: 1) P. kogo, co (gdy się wymienia osobę lub rzecz będącą przedmiotem sprzedaży), 2) P. kogo, co — za co (gdy się wymienia pieniądze, za które się sprzedaje lub gdy się zaznacza charakter, w jakim się kogo lub co sprzedaje), 3) P. kogo, co — na co (gdy się wymienia przeznaczenie, któremu ma służyć sprzedany przedmiot).

1—2. **Sprzedalem to za 10 złotych**. **Przedają kupcom za niewolniki**. *Mick*. 3. **Sprzedaje zboże na wywóz za granicę**.

Przedburza, dlp tej **przedburzy**.

W momentach **przedburzy**. *Ork*.

Przeddzień, nie: **przeddzień** (*Przybysz.*); dlp tego **przedednia**, mjsclp w **przededniu**.

Zwrot: w **przeddzień** czego.

W **przeddzień** wyjazdu.

Przedgórze, dlm tych **przedgórzy**.

Przedkładać, Ob. **Przedłożyć** (JP 11, 61).

Zwroty: **przedstawiać** (nie: **przedkładać**) wnioski, projekty, sprawozdania... *JP 7, 95*.

Tribunał przedstawił (lub **zadał**, nie: **przedłożył**) przysięgłym pytania... *Cyt. Kr. 1, 156*.

Przedłożenie (!) czego = **przedstawienie** czego.

Przedstawienie (nie: **przedłożenie**) wniosku.

Przedłożyć (! z niem. vorlegen) co = **przedstawić** co — **przedkładać** (niedok.).

Przedstawił (nie: **przedłożył**) wniosek, projekt, ustawę... **Przedstawił** (nie: **przedłożył**) synowi swoją sprawę. *Cyt. Szeffs. 11*. **Należałoby przedstawić** (nie: **przedłożyć**) żądanie. *Szeffs 78*.

Przedłużka (nie: allonge) = papier dodatkowy, przyklejony do weksła (Kr. 2, 278).

Przedłużyć (dok.) — **przedłużać** (niedok.). Formy jak: **podłużyć** — **podłużać**.

Przedmieście, dlm tych **przedmieść**, **rzadziej**: **tych przedmieści**.

Przedmiot, dlp tego **przedmiotu**, mlm **te przedmioty**, nie: **przedmiota** (Krasn. 26. PGr. 77).

Wyrażenia i zwroty: 1) w **przedmiocie** czego, lepiej: w **sprawie** czego; 2) **przedmiot** zakazany do przywozu (! z niem. zum Einfuhr verboten) = **przedmiot**, którego przywóz jest zakazany. *KJMK*

1. **Rozporządzenie** w **przedmiocie** (lepiej: w **sprawie**) **podatków**.

Przedmówca lub **przedmowca**, jak: **mówca** lub **mowca**.

Przedmuchać (dok.) — **przedmuchiwać** (niedok.), nie: **przedmuchać**. I Formy: 1) **przedmuchać**, jak: **dmuchać**, 2) **przedmuchaję**, **przedmuchujesz...**; **przedmucha!**; **przedmuchaający**; **przedmuchaany**; **przedmuchiwał**. II Składnia: P. co — **czym**.

Przedmurze, dlm tych **przedmurzy**.

Przedni (nie: **przedny**), — **przodowy**. Znaczenie: 1) **przedni** = a) **znajdujący się na przodzie**, b) (przen.) **wyróżniający się**, **wybitny**, **znakomity** (zwykle w zespole rzeczy). 2) **przodowy** = **zajmujący pierwsze miejsce**, **wyróżniający się**, **wybitny**, **znakomity** (w środowisku ludzkim).

1. **Przednie** wino. *SW*. **Przednia** powieść. *Słow. cyt. SW*. Ten człowiek do figlów **przedni**. *SW*

2. **On pierwszy** oracz na dworskim lanie, **przodowy** kosarz na sianozęci. *Syrok. cyt SW*.

Przednówek, nie: **przednowek**.

Przedobiedni, nie: **przedobiedny**.

Przedobry = **nadzwyczaj dobry**.

Przedojrzały = **zanadto dojrzały**.

Przedostać się (dok.) — **przedostawać się** (niedok.). Formy jak: **wydstać** — **wydstawać**.

Przedpłatny = **płatny z góry** (Kr. 2, 270).

Przedpokój, dlp tego **przedpokoj**, mlm **te przedpokoje**, dlm tych **przedpokojów** lub **przedpokoi**.

Przedpołudnie (nie: **przedpolednie**) — **przedpołudniowy**, dlp tego **przedpołudnia**, clp temu **przedpołudniowi**, dlm tych **przedpołudni**.

Przedruk, dlp tego **przedruku**.

Przedrukować (dok.) — **przedrukowywać** (niedok.). I Formy: 1) **przedrukować**, jak:

drukować, 2) przedrukowuję, przedrukowujesz..., rzadko: przedrukowywam, przedrukowywasz (nie: przedrukowuję, przedrukowujesz...); przedrukowuj! (przedrukowujaj!); przedrukowujący (przedrukowujający); przedrukowywany; przedrukowywał. II Składnia: P. co.

Przedrwiwać (tylko w postaci niedok.). I Formy: przedrwiwam, przedrwiwasz...; przedrwiwaj!; przedrwiwający; przedrwiwany; przedrwiwał. II Składnia: P. kogo, co lub z kogo, z czego.

Przedrwiwali ustawicznie z wojska nieprzyjacielskiego. Niemc. cyt. SW. Zaczął przedrwiwać to wszystko. SW.

Przdrzeć (dok.) — przedzierać (niedok.). I Formy jak: wydrzeć — wydzierać. II Składnia: P. co.

Przdrzeźniać (niedok.). I Formy: przdrzeźniać, przdrzeźniasz...; przdrzeźniaj!; przdrzeźniający; przdrzeźniany; przdrzeźniał, przdrzeźniała. II Składnia: 1) P. kogo, co — w czym = złośliwie naśladować kogo, co — w czym, 2) P. komu, czemu = sprzeciwić się komu, czemu.

1. Przdrzeźniał go w jego sposobie bycia. 2. Tu mu skowronek przdrzeźnia. Konop.

Przedsiębiorca, nie: przedsiębiorca. Formy: lp ten przedsiębiorca, tego przedsiębiorcy, temu przedsiębiorcy, tego przedsiębiorcę, przedsiębiorco!, tym przedsiębiorcą, o tym przedsiębiorcy; Im ci przedsiębiorcy, tych przedsiębiorców, tym przedsiębiorcom, tych przedsiębiorców...

Przedsiębiorstwo (nie: przedsiębiorstwo), dlm tych przedsiębiorstw.

Zwroty: 1) przedsiębiorstwo o ruchu ciągłym, stałym lub nieprzerwanym. Kr. 2, 269; 2) przedsiębiorstwo usługowe (np. biuro streczeń służby, biura sprzedaży biletów kolejowych, teatralnych..., hotele). Kr. 2, 264.

Przedsiębrać (tylko w postaci niedok.). Ob. **Przedsięwziąć**. I Formy jak: brać. II Składnia: P. co.

Zwroty: 1) przedsiębrać czynności (urzędowe) lub urzędowanie (! germ.) = spełniać urzędowanie. Kr. 1, 148; 2) przedsiębrać wpisy do ksiąg (!) = prowadzić księgi. Kr. 1, 148; 3) przedsiębrać egzamin (!) = prowadzić egzamin. Kr. 1, 149; 4) przedsiębrać ogłoszenie (!) = publikować ogłoszenie. Kr. 1, 148.

1. Wszelkie czynności odnoszące się do ciała sędziowskiego wykonywane (nie: przedsiębrane) być winny w języku polskim. Cyt. Kr. 1, 149. 2. Wpisy do ksiąg publicznych należy prowadzić (nie: przedsiębrać) w tych językach krajowych, w których odnośne podania hipoteczne zostały wniesione. Cyt. Kr. 1, 149.

Przedsięwziąć (tylko w postaci dok.). Ob. **Przedsiębrać**, nie: przedsięwziąć, ani: przedsięwziąć. I Formy: przedsięwzięmę, przedsięwzięmiesz...; przedsięwzięmij! lub przedsięwzięź!; przedsięwzięty; przedsięwzięwszy; przedsięwziął, przedsięwzięłam, przedsięwzięła, przedsięwzięli. II Składnia: P. co.

Przedsięwzięcie, nie: przedsięwzięcie.

Przedśmak, dlp tego przedśmaku.

Zwrot: młec przedśmak czego.

Przedstawiać (niedok.) — **przedstawić** (dok.).

I Formy: 1) przedstawiać, jak: stawiać, 2) przedstawię, przedstawisz, przedstawimy...; przedstaw! przedstawcie!; przedstawiony; przedstawivszy; przedstawiał. II Składnia: 1) P. kogo, co — komu lub przed kim = odtworzyć obrazowo kogo, co — komu lub przed kim, 2) P. kogo — komu = zaprezentować kogo — komu, zaznajomić kogo — z kim, 3) P. kogo jako kogo = zaprezentować kogo jako kogo, 4) P. co — komu = pokazać co komu do obejrzenia lub kontroli, 5) P. kogo, co = grać rolę kogo.

1. Przedstawiał przed nią całe dramaty. Rittner. 2. Siostrzeniec wszystkim z kolei przedstawia. Mick. 3. Przedstawiła Mačka jako parobka. Prus. 4. Przedstawił księgi. Dąbr. 5. Aktor przedstawia Otella. Cyt. Krasn. 73.

Zwroty: 1) przedstawiać widok, krajobraz...? 2) przedstawiać co sobie (! rus.) = wystawiać co sobie, wyobrażać co sobie. Krasn. 73; 3) przedstawiać sobą (! rus.) = przedstawiać, być przedstawicielem czego; 4) przedstawiać trudności, SF = tworzyć, zawierać trudności.

1. Las przedstawiał rozpaczliwy widok. Sierosz. 3. Kangur jest prawie jedynym (nie: przedstawia sobą prawie jedyne) z większych zwierząt Australii. Cyt. Krasn. 73. 4. To przedstawia wielkie trudności.

Przedstawiciel (nie: zastępca) — **przedstawicielstwo**. I Formy: 1) dlm tych przedstawicieli, nie: tych przedstawicieli, 2) dlm tych przedstawicielstw. II Składnia: przedstawiciel czego, przedstawicielstwo czego.

Przedstawiciele państw obcych. K. P. Cyt. Zwrot: przedstawiciel lub zastępca strony (w jez. sad.). Kr. 2, 272.

Przedstawienie.

Zwrot: po uprzednim przedstawieniu, nie: za uprzednim przedstawieniem.

Przedświąteczny, nie: doświąteczny.

Przedudzie, dlm tych przedudzi, nie: tych przedudz.

Przedwojenny, nie: dowojenny.

Przedział, mjsclp w tym przedziale, dawniej: w przedziele (JP 11, 186).

Przedzielić (dok.) — **przezielać** (niedok.). I Formy jak: oddzielić — oddzielać. II Składnia: P. co — czym.

Przedziwny (= nadzwyczaj dziwny) — **przedziwnie** = nadzwyczaj dziwnie.

Przedzwięzczyć (tylko w postaci dok.). Formy jak: dźwięzczyć. Znaczenie: 1) P. = spędzić jakiś czas na dźwięczeniu, 2) P. = zstać dźwięzczyć.

Przefarbować (dok.) — **przefarbowywać** (niedok.). I Formy: 1) przefarbuję, przefarbujesz...; przefarbuj!; przefarbowany; przefarbowawszy; przefarbował, 2) przefarbuję, przefarbujesz..., rzadziej: przefarbowywał, przefarbowywałam, przefarbowywałeś... (nie: przefarbowuję, przefarbowujesz...); przefarbuj! (przefarbujaj!); przefarbujący (przefarbujający); przefarbowywany; przefarbowywał. II Składnia: P. co — na co.

Zwrot: przefarbować na kolor zielony, czerwony...

Przeforsować (dok.)—przeforsowywać (niedok.). I Formy: 1) przeforsuję, przeforsujesz...; przeforsuj!; przeforsowany; przeforsowawszy; przeforsował, 2) przeforsowuję, przeforsowujesz..., rzadko: przeforsowuję, przeforsowujesz... (nie: przeforsowuję, przeforsowujesz...); przeforsowuj! (przeforsowujaj!); przeforsowujący (przeforsowujący); przeforsowywany; przeforsowywał. II Składnia: P. co = z trudem coś przeprowadzić.

Przegadać (dok.)—przegadywać (wielokr.). I Formy jak: wygadać — wygadywać. II Składnia: 1) P. (bez dop.) = czas jakiś stracić na gadaniu, 2) P. co = stracić co przez gadanie, 3) P. kogo = prześcignąć kogo w gadaniu

Przejąć (dok.) — przeginać (niedok.). I Formy: 1) przejąć, jak: giąć; 2) przeginam, przeginasz...; przeginaj!; przeginający; przeginany, przeginał. II Składnia: P. kogo, co.

Przeglądać (niedok.) — przegłądać (dok.), częściej. przejrzeć. Formy jak: oglądać — oglądać — obejrzeć.

Przegładzić (dok.) — przegładzać (niedok.). Formy jak: wygładzić — wygładzać.

Przegłosować (dok.)—przegłosowywać (niedok.). I Formy: 1) przegłosuję..., przegłosuj!; przegłosował, 2) przegłosowuję, przegłosowujesz..., rzadko: przegłosowuję, przegłosowujesz... (nie: przegłosowuję); przegłosowuj! (przegłosowujaj!); przegłosowujący (przegłosowujący); przegłosowywany; przegłosowywał. II Składnia: 1) P. co = uchwalić coś w głosowaniu, 2) P. kogo = zwyciężyć kogo w głosowaniu.

Przegnać (zwykle w postaci dok.). Formy jak: gnić.

Przegniły, nie: przegnity.

Przegonić lub **przegnać** (dok.) — przeganiać (niedok.). I Formy: 1) przegonić, jak: gonić, 2) przegnam, przegnasz...; przegnaj!; przegnawszy; przegnał, 3) przeganiam, przeganiasz...; przeganiaj!; przeganiający; przeganiany, przeganiał, przeganiali. II Składnia: P. kogo, co.

Przegrać (dok.) — przegrywać (niedok.). I Formy jak: wygrać — wygrywać. II Składnia: 1) P. co = odegrać co na jakimś instrumencie muzycznym, 2) P. co — w co — do kogo = stracić co grając z kimś w jakąś grę, 3) P. co — o co = stracić co zakładając się o co.

1 Przegrał kilka razy swojego ulubionego poloneza. 2 Przegrales pewnie wczoraj w stutukę. *Zaremb.* Przegrywali do kolegów rację rumu. *Malacz.* 3 Ogiński sto włók lasu raz przegrał o wilka. *Mick.*

Zwroty: 1) przegrać w karty, w szachy. *SF*; 2) przegrać sprawę, bitwę... *SF*.

Przegrany — Znaczenie: 1) P. = ten, którego przegrano, 2) P. = ten, który przegrał.

Jestem całkowicie przegrany = przegrałem całkowicie.

Przegrodzić (dok.)—przegradzać (niedok.). I Formy jak: zagrodzić — zagradzać II Składnia: P. co — czym.

Przegryźć (dok.) — przegryzać (niedok.). I Formy jak: ugryźć — ugryzać II Składnia: P. co — czym.

Przeżrzać (dok.) — przeżrzać (niedok.). I Formy jak: odgrzać—odgrzewać II Składnia: P. kogo, co.

Przeżrmieć (dok.) — przeżrmieć (niedok.). Formy: 1) przeżrmieć, jak: grzmieć, 2) przeżrmiewam, przeżrmiewasz...; przeżrmiewaj!; przeżrmiewający; przeżrmiewał.

Przehandlować (dok.) — przehandlowywać (niedok.). I Formy: 1) przehandlować, jak: handlować, 2) przehandlowuję, przehandlowujesz..., rzadko: przehandlowuję, przehandlowujesz... (nie: przehandlowuję, przehandlowujesz...); przehandlowuj! (przehandlowujaj!); przehandlowujący (przehandlowujący); przehandlowywany. II Składnia: P. kogo, co.

Przeholować (dok.) — przeholowywać (niedok.). I Formy: 1) przeholuję, przeholujesz...; przeholuj!; przeholowany; przeholowawszy; przeholował, 2) przeholowuję, przeholowujesz..., rzadko: przeholowuję, przeholowujesz... (nie: przeholowuję); przeholowuj! (przeholowujaj!); przeholowujący (przeholowujący); przeholowywany; przeholowywał. II Składnia: 1) P. co = holując przeciągnąć co, 2) P. w czym = przesadzić w czym.

Przehuczyć (tylko w postaci dok.). Formy jak: huczeć.

Przeinaczyć (dok.) — przeinaczać (niedok.). I Formy: 1) przeinaczę, przeinaczysz, przeinaczy, przeinaczymy...; przeinacz!; przeinaczcie!; przeinaczony; przeinaczywszy; przeinaczył, 2) przeinaczam, przeinaczasz...; przeinaczaj!; przeinaczający; przeinaczany; przeinaczali. II Składnia: P. kogo, co — na kogo, na co lub w kogo, w co.

Wojna przeinaczyła się na wojnę angielską *Malacz.*

Przeistoczyć (dok.)—przeistaczać (niedok.). I Formy: 1) przeistoczę, przeistoczysz, przeistoczysz, przeistoczymy...; przeistocz' przeistoczcie!; przeistoczony; przeistoczysz; przeistoczył, 2) przeistaczam, przeistaczasz...; przeistaczaj!; przeistaczający; przeistaczający; przeistaczany; przeistaczali. II Składnia: P. kogo, co — na kogo, na co lub w kogo, w co.

Poezja idealny porządek przeistacza na materialny. *Moch.* Radosne uczucia przeistoczyły się w żal. *Zerom.*

Przejasny = nadzwyczaj jasny.

Przejaśnić się (nie: przejaśnić) — przeja-

śniać się Por. Wyjaśnić, Zajaśnić. Formy: 1) przejaśnię się, przejaśniesz się...; przejaśnij się!; przejaśniesz się; przejaśnił się, 2) przejaśniam się, przejaśniasz się...; przejaśnij się!; przejaśniający się; przejaśniał się.

Przejaw, dlp tego przejawu.

Przejawić (dok.) — przejawiać (niedok.). I Formy: 1) przejawię, przejawisz, przejawię, przejawimy...; przejaw! przejawcie!; przejawiony; przejawiał. 2) przejawiam, przejawiasz...; przejawiaj!; przejawiający; przejawiany; przejawiał, przejawiali. II Składnia: P. co.

Przejazd, dlp tego przejazdu.

Przejażdżka, dlm tych przejażdżek.

Przejąć (dok.)—przejmować (niedok.), nie: przejmować (P. Gr. 134). I Formy jak: wyjąć — wyjmować. II Składnia: 1) P. kogo — czym = wzruszyć, poruszyć kogo — czym, 2) P. co = pochwyć, przychwycić co, przyswoić sobie co.

1. Wiadomość o tamtej uchwale przejęła go żółżaleniem i goryczą. *Kruczk.* 2. Przejmował pocztę i unicestwiał dostawy. *Żerom.* Przejął ten jego sposób bycia.

Przejechać (dok.) — przejeżdżać (niedok.). Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać.

Przejechać (dok.)—przejednywać (niedok.). I Formy jak: zjechać — zjednywać. II Składnia: P. kogo — czym.

Przejechać (dok.)—przejadać (niedok.). I Formy jak: wyjechać — wyjadać. II Składnia: P. co.

Przejeżdżać (dok.) — przejeżdżać (niedok.). I Formy: 1) przejeżdżę, przejeżdżesz, przejeżdżi, przejeżdżimy...; przejeżdż!; przejeżdżcie!; przejeżdżony; przejeżdżił, 2) przejeżdżam, przejeżdżasz...; przejeżdżaj!; przejeżdżający; przejeżdżany; przejeżdżał. II Składnia: 1) P. co = wydać co na jeżdżenie, 2) P. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na jeżdżeniu.

Przejęcie.

Wyrażenie: bez przejęcia (co robić) = obojętnie. Zapytał bez przejęcia. *Dąbr.*

Przejęty czym = wzruszony, poruszony czym. Jestem przejęta chorobą radcy. *Dąbr.*

Zwrot: przejęty do głębi serca.

Była przejęta do głębi serca. *Dąbr.*

Przejmować, Ob. **Przejąć**.

Przejmujący — przejmująco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Gałęzie przejmująco zajęły. *Wikt.* Jęczał boleśnie, przejmująco. *Kruczk.* Coś drgnęło w nim boleśnie, przejmująco. *Ostr.*

Przejrzali, Ob. **Dojrzeć** — dojrzwać.

Przejrzani, Ob. **Dojrzeć** — doglądać.

Przejrzeć, Ob. **Przeoglądać**. Znaczenie: 1) przejrzeć, rzadziej: przeoglądać (prow.) = obejrzeć jedno po drugim po kolei, 2) przejrzeć (nigdy: przeoglądać) = zacząć widzieć. Zwrot: przejrzeć na oczy.

Przejrzysty — przejrzysto lub przejrzysto. Niebo zbłądło, cofnęło się bezbarwnie i przej-

rzysto. *Grusz.* Wykazał jasno i przejrzysto*rozwoj instytucji. *SW*

Przejsię, nie: przechód. Ob. **Przechód**.

Przejsię = przemijająco, tymczasowo.

Władza zwierzchnia ma prawo przejsię zmiękczyć poszczególne przepisy. *KJMK.*

Przejsię (tylko o czasie) = przemijająco, tymczasowo. Por. **Przechodni**.

Zwroty: 1) przepisy przejsię, nie: przechodnie, ale: ulica przechodnia; 2) wiek przejsię, *SE*; 3) okres przejsię, *SE*.

Przejsię (dok.) — przechodzić (niedok.). I Formy: 1) przejdę, przejdiesz; przejdź! przejdźcie!; przeszedł; przeszedł, przeszedłem (nie: przešli); 2) przechodzić, jak: chodzić. II Składnia jak w czasowniku: iść.

Zwroty: 1) przejsię na czyją stronę = stać się stronnikiem, zwolennikiem kogo, czego; 2) przechodzić w co = przeistaczać się w co; 3) przejsię nad czym do porządku lub przejsię nad czym = zobojętnieć na co, zapomnieć o czym; 4) komus na czymś przechodzi (z domysł. lub wyraźn.: czas) = ktoś na czymś trawi czas.

1. Przeszli na stronę siły. *Sierosz.* 2. Obojętność przeszła w nienawiść. *Siedl.* 3. Tak lekko przejsię nad tą chorobą matki. *Grusz.* 4. Na głuchej walce przeszło im siedem lat. *Siedl.*

Przekarmić (dok.)—przekarmiać (niedok.). I Znaczenie: 1) P. = przeżewać czas karmić, 2) P. = karmić ponad miarę. II Formy jak: odkarmić — odkarmiać.

Przekartować (!) = zmieniać cedulę.

Przekartowanie (!) = zmiana cedułu przewozowych (DUMK 25 VII, 32).

Przekaz, dlp tego przekazu.

Przekazać (dok.) — przekazywać (niedok.). I Formy: 1) przekazać, jak: kazać, 2) przekazuję, przekazujesz...; przekazuj!; przekazujący; przekazywany; przekazywał. II Składnia: P. kogo, co — komu, czemu.

Spory są przekazane sądom. *K. P. Cyw.*

Przekasać lub **przekasywać** (niedok.), rzadziej: przekąsać (Łoś, N)—przekąsić (dok.).

Formy: 1) przekąsam, przekąszasz...; przekąsaj!; przekąsający; przekąsany; przekąsał, 2) przekąsam, przekąszasz...; przekąsaj!; przekąsający; przekąsający; przekąsawał, 3) przekąszam, przekąszasz...; przekąszaj!; przekąszający; przekąszany; przekąsał, 4) przekąszę, przekąsisz...; przekąś!; przekąście!; przekąszony; przekąsiwszy; przekąsił. II Składnia: P. co.

Przekaska lub **zakąska** (IGD).

Przekisnąć (dok.) — przekisnąć (niedok.). Formy: 1) przekisnąć, jak: kisnąć. Ob. **Kisnąć**, 2) przekisam, przekisasz, przekisam...; przekisaj!; przekisający; przekisali.

Przekląć (dok.) — przeklinać (niedok.). I Formy: 1) przekląć, jak: kłać, 2) przeklinam, przeklinasz...; przeklinaj!; przeklinający; przeklinany; przeklinał. II Składnia: P. kogo co.

Przeklinaliśmy nierząd. *Stasz.* Ohydnymi wyrazami przeklinała cisze. *Wikt.*

Zwrot: przeklinać na czym świat stoi.

Nieraz na czym świat stoi przeklinał. *I. Dąbr.*

Przekleństwo, dlm tych przekleństw.

Zwroty: 1) rzucić przekleństwo na kogo, na co. *SF*; 2) nosić na sobie przekleństwo. *SF*. (Przekleństwo) rzucam na przeszłość. *Wikł*.

Przekłety, nie: przeklinięty. Ob. Kłiąć.

Przekład, dlp tego przekładu. Składnia: 1)

P. czego, 2) P. z czego — na co.

Przekładać. Ob. Przełożyć.

Przekłuć (dok.) — przekłuwać (niedok.). I

Formy jak: wykluć — wykłuwać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przekomarzać się (zwykle w postaci niedok.). I Formy: przekomarzam się, przekomarzasz się...; przekomarzał się!; przekomarżający się; przekomarzał się, przekomarżali się. II Składnia: P. ś. z kim — o co.

Zaczęli się przekomarzać z Tomaszkiem o jakies zdarzenie. *Dąbr*.

Przekonać (dok.) — przekonywać (niedok.).

I Formy jak: wykonać — wykonywać.

Przekonywają mnie. *Stasz*. Przekonuje mnie o tym. *Nowak*. Przekonywają (nie: przekonywują). *święt*. Stali, przekonywając (lub przekonując, nie: przekonywując) się wzajemnie. *Dąbr*.

II Składnia: 1) P. kogo — o czym, nie: w czym (DUMK 31 III 32), ani nie: do czego („Czas“ 85, 97.1) = dowodzić komu—czego (PJ 2, 103) (gdy się wymienia sprawę, której słuszności się dowodzi), 2) P. kogo—w czym (gdy się wymienia dziedzinę spraw, których słuszności się dowodzi), 3) P. kogo — o co (w jęz. sąd.) = dowodzić komuś, że coś popełnił (PJ 2, 103).

1. Przekonam się o jego szczerości. *Cyt. Krasn. 50*. Przekonano (ją) o maleńkiej ustercie w jej mistrzostwie. *Weyss*. 2. W innych przekonacie mnie rzecząc. *Siemk*. 3. Sędzia nie może go przekonać o kradzież. *Cyt. Krasn. 50*.

Przekonać się o czym.

Sam się o tym przekonał. *Mochn*. O tym trzeba się przekonać. *Reym*. Przekonasz się kiedyś o tym. *Kad*.

Przekonanie, dlm tych przekonania. Składnia: P. do kogo, do czego.

Zwroty: 1) dochodzić do przekonania; 2) utwierdzać, umacniać, upewniać kogo w przekonaniu; 3) wszczepiać w kogo przekonanie lub zaszczepiać w kim przekonanie; 4) trafiać komu do przekonania; 5) nabierać do kogo, do czego przekonania; 6) powziąć przekonanie do kogo, do czego. *SF*; 7) wynieść przekonanie do kogo, do czego. *SF*; 8) mieć, żywić do kogo, do czego przekonanie. *SF*; 9) mieć przekonanie do czego = mieć sympatię do czego, ufać komu, podzielać, dzielić czyjeś przekonanie. *SF*; 10) przemawiać do czyjego przekonania. *SF*; 11) przypadać do czyjego przekonania; 12) siła przekonania; 13) według przekonania.

1. Dochodziła do przekonania. *Dąbr*. 2. Umacniała się w przekonaniu. *Dąbr*. Upewnić w przekonaniu (kogo). *Makusz*. Pogawędka ze Smotrem utwierdziła mnie w tym przekonaniu. *Kruczk*. 3. Wszczepił przekonanie w zebrań szlachte. *Siemk*. 4. Ten pogład pani Barbarze trafił do przekonania. *Dąbr*. Tłumaczenie to od razu trafiło (mi) do przekonania. *Kad*. 5. Nabrał do niego przekonania. *Iwasz*. 8. Nie masz przekonania do interesów. *Dąbr*. 12. Zachęcali z taką siłą przekonania. *Dąbr*. 13. Sąć według przekonania ocenia... *Kod. Post. Cyo*.

Przekonany — Znaczenie: 1) P. o czym = ten, kogo o czym przekonano, przeświadczo-

ny o czym, 2) P. (bez dopełn.) = (!) zdecydowany, stanowczy.

1. Nie miał wyrzutów sumienia, przekonany o swojej niewinności. 2. Zdecydowany (nie: przekonany, por. ros. ubieźdennyj) protestant.

Zwrot: święcie przekonany.

Przekonywający, rzadziej: przekonujący (nie: przekonywujący) — przekonująco, rzadziej: przekonująco. Ob. Kojący—kojąco.

1. To nie było przekonująco. *Natk*. 2. Perswadowała przekonująco. *Grusz*.

Przekop, dlp tego przekopu.

Przekopać (dok.) — przekopywać (niedok.).

I Formy jak: wykopać — wykopywać. II Składnia: P. co — czym.

Przekora ta, rzadko: ten przekór, ale zwykle: na przekór, nie: na przekorę.

Na przekór naturze. *Danił*.

Przekraczać. Ob. Przekroczyć.

Przekrajać (dok.) lub przekroić — przekrawać (niedok.), nie: przekrawiać. Formy jak: odkrajać — odkroić — odkrawać.

Przekraść się (dok.) — przekradać się (niedok.). Formy jak: zakraść się — zakradać się.

Przekreślić (dok.) — przekreślać (niedok.).

I Formy jak: określić — określać. II Składnia: P. co — czym.

Przekrećić (dok.) — przekrećać (niedok.).

I Formy jak: odkrećić — odkrećać. II Składnia: P. co — czym.

Przekroczyć (dok.)—przekraczać (niedok.).

I Formy: 1) przekroczyć, jak: kroczyć, 2) przekraczam, przekraczasz...; przekraczaj!; przekraczający; przekraczany; przekraczał, przekraczali. II Składnia: P. co, nie: czego.

Przekroczyłem dozwolone granice (nie: dozwolonych granic). *Cyt. PJ 1, 141*.

Przekroić (dok.) = przekrajać — przekrawać (niedok.). Ob. Przekrajać. Formy: przekroję, przekroisz, przekroi, przekroimy...; przekrój! przekrójcie! (nie: przekroj! przekroicie!); przekrojony; przekroiwszy; przekroił.

Przekrój, dlp tego przekroju.

Przekrwić (dok.) (= przepięć krwią, ale: okrwawić = oblać krwią) — przekrwawiać.

Formy: 1) przekrwię, przekrwisz, przekrwi, przekrwiemy...; przekrwij!; przekrwiony; przekrwiwszy; przekrwił, 2) przekrwawiam, przekrwawiasz...; przekrwawiaj!; przekrwawiający; przekrwawiany; przekrwawiał.

Przekrycie peronu (!) = pokrycie peronu wiatą (KJMK).

Przekrzyżać (dok.) — przekrzykiwać (niedok.). Formy jak: wykrzyżać — wykrzykiwać.

Przekrzyknąć (dok.) lub przekrzyżać — przekrzykiwać (niedok.). Formy jak: odkrzyknąć — odkrzykiwać.

Przekształcić (dok.), rzadziej: przekształtować — przekształcać (niedok.). I Formy: 1)

przekształcić, jak: kształcić, 2) przekształtuję, przekształtujesz...; przekształtuję!; prze-

kształtowany; przekształtowawszy; przekształtował, 3) przekształcam, przekształcasz...; przekształcaj!; przekształcający; przekształcany; przekształcał. II Składnia: P. kogo, co — na kogo, na co lub w kogo, w co.

Przekształcić się (przekształcać się) na co lub w co.

Bezgraniczna miłość ku niemu przekształca się na krzywdę. *Żerom*

Przekuć (dok.) — przekuwać (niedok.). I Formy jak: wykuć — wykuwać. II Składnia: P. co — czym — na co lub w co.

Przekupić (dok.) (nie: podkupić) — przekupywać (niedok.), nie: przepkupować, ale: kupić — kupować. I Formy jak: odkupić — odkupywać. II Składnia: P. kogo — czym. **Przekupień**, nie: przykupień (Kr. 1, 342).

Przekwitnąć (dok.) — przekwitać (niedok.). Formy jak: okwitnąć — okwitać.

Przełać (dok.) — przelewać (niedok.), nie: przeliwać. I Formy jak: odlać — odlewać. II Składnia: P. co — do czego lub w co.

Zwrot: przelewać z pustego w próżne, *SF* = mówić bez treści.

Przelecieć (dok.) — przelatywać (niedok.) lub przelatać. I Formy: 1) przelecieć, jak: lecieć, 2) przelatuję, przelatujesz...; przelatuj!; przelatujący; przelatywał, rzadziej: przelatam, przelatasz...; przelataj!; przelatający; przelatał. II Składnia: 1) P. co lub przez co = lecieć przebywać co, przesuwać się przez co, 2) P. przez co (przen.) = przedostawać się przez co.

1. Przelatywałem ląki i pola. *SW*. Przelecieć przez ulicę. *SW*. 2. Woda przelata przez pulap. *SW*. Ziarna przelatują przez sito. *SW*.

Przelewać się (niedok.). 1) P. s. komu (nieosob.) = kipieć obfitością, mieć bogactwa (zwykle z przeczeniem), 2) P. s. (bez dopeln.) = zwiśać, być zemdłym.

1. Nie przelewa się mu. 2. Przez ręce (lub na rękach) się przelewa. *SF*.

Przelewki (tylko w lm) = rzecz błaha, łatwa do wykonania lub opanowania.

Spostrzegł, że to nie przelewki. *Wikt*.

Przeleźć (dok.) — przelazić (niedok.). Formy jak: wyleźć — wylazić.

Przeleżeć (zwykle w postaci dok.) = spędzić czas jakiś na leżeniu. Formy jak: leżeć.

Przeleżeć się = przeleżeć (z zaznaczeniem długotrwałości leżenia bądź przykrości lub cierpienia z leżeniem związanych).

Przeleżał się dobry miesiąc.

Przeleknąć się (tylko w postaci dok.). I Formy: przeleknę się, przelekniesz się...; przeleknij się!; przeleknę, rzadziej: przelekniony; przeleknął się, przeleknęłam się, przeleknęła się, przeleknęli się. II Składnia: P. s. kogo, czego, nie: czym (dawno.).

Jakby przeleknął się własnego głosu. *Kruczk*.

Przeliczyć (dok.) — przeliczać (niedok.). I Formy jak: obliczyć — obliczać. II Składnia: P. kogo, co.

Przeladować (dok.) — przeladowywać (nie-

dok.). I Formy: 1) przeladować, jak: ladować, 2) przeladowuję, przeladowujesz..., rzadziej: przeladowywał, przeladowywaś... (nie: przeladowywuje, przeladowywujesz...); przeladowuj! (przeladowywaj!); przeladowujący (przeladowujący); przeladowywany; przeladowywał. II Składnia: P. co — na co, do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: ladować).

Przełamać (dok.) — przełamywać (niedok.). I Formy: 1) przełamać, jak: łamać, 2) przełamuję, przełamujesz..., rzadko: przełamywam, przełamujesz... (nie: przełamujemy); przełamuj! (przełamywaj!); przełamujący (przełamujący); przełamywany; przełamywał. II Składnia: P. co.

Zwroty: 1) przełamać z kim chleb. *SW* = dzielić się z kim chlebem, gościć kogo; 2) przełamać pierwsze lody. *SW* = usunąć pierwsze trudności; 3) przełamać wiare. *SW*; 4) przełamać prawo. *SW*; 5) przełamać przymierze. *SW*.

Przełapać na czym (!) = przyłapać na czym. Urzędnik przełapany (nie: przełapany) na łapownictwie ma być bezwzględnie wydalony ze służby państwowej. *Cyt. Kr. 1, 340*.

Przełączyć (dok.) — przelączać (niedok.), nie: przelanczać. I Formy: 1) przełączyć, jak: łączyć, 2) przełączam, przełączasz...; przełączaj!; przełączający; przełączany; przełączał, przełączali. II Składnia: P. co. **Przełącz**, dlp tej przełączcy.

Przełknąć. Ob. **Przełykać**.

Przełom, dlp tego przełomu. Por. Łom, Złom, Załom, ale: Rozłam, Odłam.

Przełożenie nad kim, nad czym lub w czym.

Opatrzność powołała Bolesława do przełożenia w narodzie polskim. *Mochn*.

Przełożyć (dok.) — przekładać (niedok.). I Formy, jak: odłożyć — odkładać. II Znaczenie i składnia: 1) P. co — z czego — do czego = przenosić co — z czego — do czego, 2) P. kogo, co — nad kogo, nad co = woleć kogo, co — od kogo, od czego, 3) P. kogo — nad kim, nad czym = uczynić kogo zwierchnikiem nad kim, nad czym.

1. Przełożyłem tę książkę z szuflady do szafki. 2. Groch z kiełbasą nad wszystko przekładam. *Sienk*. 3. Przełożył go nad całym oddziałem wojska.

Zwrot: przełożyć (!) krzyżowanie pociągów = przenieść krzyżowanie pociągów. *DUMK 30 IX 30*.

Przełupać (dok.) — przelupywać (niedok.). I Formy, jak: obłupać — obłupywać. II Składnia: P. co.

Przełykać (niedok.) — przeleknąć (dok.). I Formy: 1) przełykam, przełykasz...; przełykaj!; przełykający; przełykany; przełykał, 2) przełknę, przełkniesz...; przełknij!; przełknięty; przełknawszy; przełknął, przełknęłam, przełknęli. II Składnia: P. co.

Przełknęła głośno ślinę. *Zaremb*.

Zwrot: przełknąć pigułkę = przeboleć jakąś przykrość.

Przemakać. Ob. **Przemoknąć**.

Przemalować (dok.)—przemalowywać (niedok.). I Formy jak: wymalować — wymalowywać. II Składnia: P. co — na co.

Przemarnieć (tylko w postaci dok.). Formy jak: marnieć.

Przemarnować (dok.) — przemarnowywać (niedok.). I Formy: 1) przemarnuję, przemarnujesz; przemarnuj!; przemarnowany; przemarnowawszy; przemarnował, 2) przemarnowuję przemarnowujesz..., rzadko: przemarnowuyam, przemarnowuyasz... (nie: przemarnowuyuję, przemarnowuyujesz...); przemarnowuj!; (przemarnowuyaj!); przemarnowujący (przemarnowuyający); przemarnowany; przemarnował. II Składnia: P. kogo — co.

Przemarsz, dlp tego przemarszu.

Przemarznąć (dok.)—przemarzać (niedok.). Formy jak: odmarznąć — odmarzać.

Przemawiać. Ob. Przemówić.

Przemazać (dok.)—przemazywać (niedok.). Formy jak: omazać — omazywać.

Przemądry = nadzwyczaj mądry.

Przemądrzały, nie: przemędrzały, ani: przemędrzony. Forma młm (męskoosob.) przemądrzali.

Przemądrzeć (tylko w postaci dok.). Formy jak: mądrzeć.

Przemęczyć (dok.)—przemęczać (niedok.). I Formy jak: zamęczyć — zamęczać. II Składnia: P. kogo — czym.

Przemieniać (dok.) — przemieniać (niedok.). I Formy: 1) przemienię, przemienisz, przemieni, przemienimy...; przemień! przemieńcie!; przemieniony; przemienijski; przemienił, 2) przemieniam, przemieniasz...; przemieniam!; przemieniający; przemieniany; przemieniał, przemieniali. II Składnia: 1) P. kogo, co — w kogo, w co = przeistoczyć kogo, co — w kogo, w co, 2) P. kogo, co — na kogo, na co = wymienić kogo, co — na kogo, na co.

1. Pracowano, aby dzieci nasze w wyrodnym synów przemienić. *Stasz.* Nienawiść przemieniała go w potwora. *Wikt.*

Przemienić się (dok.) — przemieniać się (niedok.). I Formy jak: przemienię — przemieniam. II Składnia: 1) P. ś. w kogo, w co = przeistoczyć się, przeobrazić się w kogo, w co, 2) P. ś. z kim — na co = wymienić wzajemnie co — na co.

1. Kamienie przemieniają się cudownie w ludzi. *Kottqł.* Słowa, które się we tzy przemieniały. *Wikt.* 2. Przemieniliśmy się na laski. *Cyt. SW.* **Przemieszać** (tylko w postaci dok.). I Formy jak: mieszać. II Składnia: P. co — z czym.

Przemijać. Ob. Przeminać.

Przemijający — przemijająco. Ob. Kojący — kojąco.

Niektórzy używali tego tytułu, ale przemijająco. *Cyt. SW.*

Przemilczany (dok. od: przemilczeć i niedok. od: przemilczać). Ob. Przemilczeć.

Przemilczeć (dok.)—przemilczać (niedok.).

I Formy: 1) przemilczę, przemilczysz, przemilczy, przemilczymy...; przemilcz! przemilczcie!; przemilczany; przemilczawszy; przemilczał, przemilczeli, 2) przemilczam, przemilczasz...; przemilczaj!; przemilczający; przemilczany; przemilczał, przemilczali.

II Składnia i znaczenie: 1) P. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na milczeniu, 2) P. co (nie: o czym) = pokryć co milczeniem.

2. Przemilczał wypadek smutny. *SW.*

Przeminać (dok.) — przemijać (niedok.). Formy jak: ominąć — omijać.

Przeminiony = ten, który przeminał.

Doszukiwać się przeminionych wartości. *Nałk.*

Przemknąć (dok.) — przemykać (niedok.).

Formy: 1) przemknąć, jak: mknąć, 2) przemykam, przemykasz...; przemykaj!; przemykający; przemykał.

Przemknąć się (dok.)—przemykać się (niedok.).

Zwrot: przemknąć się komu między palcami = wymknąć się. uciec komu.

Trzeba się będzie hetmanowi między palcami przemykać. *Sienk.*

Przemoczyć (dok.) — przemaczać (niedok. i dok.). I Formy jak: moczyć — maczać. II Składnia: P. co.

Wpadł do wody i przemaczał ubranie.

Zwrot: przemoczyć (ubranie) do (ostatniej) nitki = przemoczyć całkowicie.

Przyjechał szczęśliwy, ale przemoczony do nitki. *Sierosz.*

Przemoknąć (dok.) — przemakać (niedok.).

Formy: 1) przemoknąć, jak: moknąć, 2) przemakam...; przemakaj!; przemakający; przemakał.

Zwrot: przemoknąć do nitki. Ob. Przemoczyć.

Przemokliśmy do nitki. *Strug.*

Przemóc (dok.) — przemagać (niedok.).

I Formy jak: pomóc — pomagać. II Znaczenie i składnia: P. kogo, co (przech.) = przezwyciężyć, przeprzeć kogo, co, 2) P. nad kim, nad czym (nieprzech.) = wziąć górę, odnieść przewagę nad kim, nad czym.

1. Już przemógł żal w sobie. *Bartk.* 2. Widoma rzeczywistość przemogła w tobie nad niewidomą prawdą. *Kraśni.*

Przemówić (dok.) — przemawiać (niedok.).

I Formy: 1) przemówię, jak: mówić, 2) przemawiam, przemawiasz...; przemawiaj!; przemawiający; przemawiany; przemawiał. II Składnia: 1) P. co — do kogo = powiedzieć cc — komu, 2) P. z kim = powiedzieć co w obronie kogo, 3) P. przeciw komu = powiedzieć co na niekorzyść kogo, 4) P. (bez dopełn.) = zyskać mowę.

Przemówić się (dok.)—przemawiać się (niedok.). I Formy jak: przemówię — przemawiam. II Składnia i znaczenie: 1) P. ś. z kim = posprzeczając się z kim, 2) P. ś. (bez dopełn.) = popełnić błąd w mowie.

Przemsza (nazwa rzeki) — przemszański.

Przemycić (dok.) — przemycać (niedok.).

I Formy: 1) przemycę, przemycisz, przemyci, przemycimy...; przemyc! przemycie!; przemycony; przemyciwszy; przemycił. 2)

przemycam, przemycasz...; przemycaj!; przemycający; przemycany; przemycał. II Składnia: P. co.

Przemyc (dok.) — przemycać (niedok.). I Formy jak: umyc — umywać. II Składnia: P. co — czym.

Przemysł — przemysłowy — przemysłowiec. Formy: 1) dlp tego przemysłu, 2) przemysłowcze!; mlm ci przemysłowcy, dlm tych przemysłowców.

Zwroty: 1) przemysł rolny, rękodzielniczy, fabryczny, budowlany..., domokrajny. *Kr.* 2, 263; 2) własnym przemysłem (co robić) = własnym pomysłem i własnymi siłami, samodzielnie; 3) rycerz przemysłu, *SF* = wielki oszust.

2. Zaopatrzył się w karabinki własnym przemysłem. *Stryg.*

Przemysł (nazwa miasta) — przemyski.

Przemysłać lub **przemysliwać** — przemysliwanie lub przemyslianie. Ob. Przemysleć.

Przemysłany (nazwa miasta) — przemysłański. Formy: dop. do Przemyslan, mjsc. w Przemyslanach.

Przemysleć (dok.) (nie: przemyslić) — przemysliwać (niedok.) lub przemyslać. I Formy: 1) przemysleć, jak: myśleć, 2) przemysliwam, przemysliwasz...; przemysliwaj!; przemysliwający; przemysliwaliśmy lub przemyslałam, przemyslałasz...; przemyslaj!; przemyslający; rzadko: przemyslał, przemyslali.

Przemyslał właśnie i wzdychał żałośnie. *Reym. cyt. SW.* Przemyslałam dzisiaj, jakby się ożenił. *Słow. cyt. SW.*

II Znaczenie i składnia: 1) P. o czym lub nad czym = rozmyślać o czym lub nad czym, 2) P. co = rozważać co, przetrawiać co w umyśle.

1. ... przemysliwając nad nim. *SW.* 2. Książkę tę trzeba przemysleć. *SW.*

Przenajrozmaitszy, nie: najprzeróżniejszy (bo nie ma wyrazu: przeróżny) (*Kr.* 2, 243).

Przenajszlachetniejszy, nie: najprzeszlachetniejszy (*Kr.* 2, 243). Por. **Przenajświętszy**. **Przenajświętszy**, nie: najprzeświętszy (bo nie ma wyrazu: przeswięty), ale: najprzeróżniejszy, nie: przenajróżniejszy (bo jest wyraz: przeróżny) (*Kr.* 2, 243).

Przenieść (dok.) — przenieść (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co — z czego — do czego = niosąc przemieszczać kogo, co — z czego—do czego, 2) P. kogo, co—czym = przewyższać kogo, co — czym, 3) P. kogo, co — nad kogo, nad co = przekładać kogo, co — nad kogo, nad co, stawiać kogo, co wyżej od kogo, od czego, 4) P. co = spędzać jakiś czas na noszeniu, 5) P. co (!) = przynieść co (*Kr.* 1, 341)

Zwroty: 1) wartość przynosi = przekracza jakąś sumę; 2) przenieść (!) cierpienia = znosić cierpienia; 3) przenieść zadowolenie (!) = przynieść zadowolenie.

1. Wartość nie przynosi tysiąca złotych. *K. P. Cyt.* 3. Wziąć się do pracy przynoszącej (nie: przynoszącej) zadowolenie. *Cyt. Kr.* 1, 341.

Przeniewierca — przeniewierstwo. Formy: lp ten przeniewierca, tego przeniewiercy, temu przeniewiercy. tego przeniewiercę, przeniewierco!: tym przeniewiercą, o tym przeniewiercy; lm ci przeniewiercy, tych przeniewierców, tym przeniewiercom, tych przeniewierców...

Przeniknąć (dok.) — przenikać (niedok.). I Formy: 1) przeniknę, przenikniesz...; przeniknij!; przeniknięty, rzadko: przenikniony; przeniknąwszy; przeniknął, przeniknąłem, przeniknęli, 2) przenikam, przenikasz...; przenikaj!; przenikający; przenikany; przenikał. II Znaczenie i składnia: 1) P. (przech.) kogo, co — czym = przebić, przeszyć kogo, co — czym, zbadać co, 2) P. (nieprzech.) w co — przez co = przecisnąć się, przedostać się w co — przez co.

1. Te słowa przeniknęły go zimnym dreszczem. *Iwasz.* Niepokój przenikał go wewnętrznym drżeniem. *Kruczk.* Promień doświadczenia nie przenika zjawisk wyższego rzędu. *Mochm.* 2. Ośmielił się przeniknąć w tajemnice układu całego świata. *Kołat.* Zimą ciepło przenika z pokoju przez ścianę na zewnątrz. *SW.*

Przeobrazić (dok.) — przeobrażać (niedok.). I Formy: 1) przeobrażę, przeobrazisz, przeobrazi, przeobrażymy...; przeobraź! przeobraźcie!; przeobrażony; przeobrażwszy; przeobrażi! 2) przeobrażam, przeobrażasz...; przeobrażaj!; przeobrażający; przeobrażany; przeobrażał. II Składnia: P. kogo, co — w kogo, w co.

Przeobrazić się (przeobrażać się) w kogo, w co.

Przeobraziła się z wesolego dziecka w smutną, zamysloną dziewczynkę. *Danił.*

Przeoczyć (dok.) — przeoczać (niedok.), nie: przeaczać. I Formy: 1) przeoczę, przeoczysz, przeoczysz, przeoczysz, przeoczysz...; przeocz! przeoczcie!; przeoczony; przeoczywszy; przeoczył, 2) przeoczam, przeoczasz...; przeoczaj!; przeoczany; przeoczał. II Składnia: P. kogo, co.

Przeor — przeorysza.

Przeorać (dok.) — przeorywać (niedok.). I Formy: 1) przeorzę, przeorzesz...; przeorz! przeorzcie!; przeorany; przeorał, 2) przeoruję, przeorujesz... lub przeorywam. przeorywasz... (nie: przeorywuję...); przeoruj! (przeorywaj!); przeorujący (przeorywający); przeorywany; przeorywał. II Składnia: P. co — czym.

Zwrot: przeorany plugiem, nie: przez plug. W duszy, przeoranej plugiem (nie: przez plug) ofiary. *Cyt. Kr.* 1, 53.

Przepadać za czym (tylko w postaci niedok.) = pasjami co lubić. Por. **Przepaść**.

Przepadają za manifestacjami. *Święt.* Przepadam za literaturą. *I. Dąbr.* Przepadam za morełami. *Kad.* Mama za Jankiem przepada. *Nowak.*

Przepakować (dok.) — przepakowywać (niedok.). I Formy: 1) przepakować, jak: pakować, 2) przepakowuję, przepakowujesz..., rzadko: przepakowuję, przepakowujesz

(nie; przepakowywuję, przepakowywujesz); przepakowuj! (przepakowywaj!); przepakowujący (przepakowywający); przepakowywany; przepakowywał. II Składnia: P. co — w co, do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: pakować).

Przepalić (dok.) — **przepalać** (niedok.). I Formy: 1) przepalę, przepalisz, przepali, przepalimy...; przepal! przepalcie!; przepalony; przepaliliśmy; przepalił, 2) przepalam, przepalasz...; przepalaj!; przepalający; przepalany; przepalał, przepalali. II Składnia: P. co — czym — z czego — w co lub na co.

Coś w nim przepaliło się z rudy na czystą bryłę metalu. *Ostr.*

Przepasać (dok.) — **przepasywać** (niedok.). I Formy: 1) przepaszę, przepaszysz...; przepasz! przepaszcie!; przepasany; przepasał, 2) przepasuję, przepasujesz..., rzadko: przepasywam, przepasywasz... (nie: przepasywuję); przepasuj! (przepasywaj!); przepasujący (przepasywający); przepasywany; przepasywał. II Składnia: P. kogo = owinąć kogo pasem.

Przepasać (niedok.) — **przepaść** (dok.). I Formy: 1) przepasam, przepasasz, przepasa...; przepasaj!; przepasający; przepasany; przepasał, 2) przepaszę, przepaszysz, przepasie...; przepaś! przepaście!; przepasiony; przepasłszy; przepaś. II Składnia: P. kogo, co = przez pewien czas paść kogo, co, nadmiernie kogo, cò wypasać.

Przepaść (dok.) — **przepadać** (niedok.). Formy jak: wpaść — wpaść.

Zwroty: 1) przepaść na egzaminie (! germ.) = nie zdać egzaminu, spalić się na egzaminie. *Krasn. 74*; 2) przepaść z kretešem, *SF* = przepaść zupełnie bez możliwości odszukania.

Przepaść (rzecz.), dlp tej przepaści, młm te przepaści lub te przepaście.

Mary uchodzą w przepaści. *Dług.* Przepaście. *zerom.*

Przepatrzeć (dok.) (nie: przepatrzyć), ale: popatrzeć i popatrzyć, napatrzeć się i natrzeć się — **przepatrywać** (niedok.). I Formy jak: wypatrzeć — wypatrywać. II Składnia: P. co.

Przepchnąć lub **przepchać** (dok.) — **przepychać** (niedok.). I Formy jak: popchnąć — popychać. II Składnia: P. kogo, co.

Przepchnąć się lub **przepchać się** (dok.) — **przepychać się** (niedok.). I Formy jak: przepchnąć (przepchać) — przepychać. II Składnia: P. ś. przez co.

Psy musiały się przepychać przez burzę. *Wikt.*

Przepełnić (dok.) — **przepełniać** (niedok.). I Formy: 1) przepełnię, przepełnisz, przepełni, przepełnimy...; przepełnij! rzadko: przepełni!; przepełniony; przepełniwszy; przepełnił, 2) przepełniam, przepełniasz...; przepełniaj!; przepełniający; przepełniany;

przepełniał, przepełniali. II Składnia: P. co — czym.

Zwroty: 1) przepełnić co po brzegi (!) = przepełnić co całkowicie, ale: napełnić lub wypełnić co po brzegi; 2) przepełnić szczerze (!) = napełnić lub wypełnić szczerze. *Kr. 1, 151.*

W zapelnionej (nie: przepełnionej) po brzegi auli zebrał się senat akademicki. *Cyt. Kr. 1, 151.*

Przepełzać (niedok.) — **przepełznąć** (dok.). Formy jak: odpełzać — odpełznąć.

Przepędzić (dok.) — **przepędzać** (niedok.). I Formy, jak: wypędzić — wypędzać. II Składnia: P. kogo, co.

Przepiąć (dok.) — **przepinać** (niedok.). I Formy jak: zapiąć — zapinać. II Składnia: P. co.

Przepić (dok.) — **przepijać** (niedok.). I Formy jak: wypić — wypijać. II Składnia: 1) P. co = pijąc stracić co, 2) P. do kogo = pić do kogo.

Przepiękny (= nadzwyczaj piękny) — **przepięknie**.

Przepiłować (dok.) — **przepiłowywać** (niedok.). I Formy jak: opiłować — opiłowywać. II Składnia: P. co — czym.

Przepis, dlp tego przepisu. Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, czego = wskazówka, nakaz zalecany przez kogo lub przez co, 2) P. o czym lub co do czego (nie: dla czego) = wskazówka, nakaz odnoszący się do czego, dotyczący czego, 3) P. dla kogo = nakaz, odnoszący się do kogo, dotyczący kogo, 4) P. na co = recepta na co.

1. Przepisy stylu, gramatyki. *SW. 2.* W przepisie o prawie świadka. *Kod. Post. Cyw.* Stosuje się przepisy o opiece. *Kod. Cyw. Rodzina.* Przepisy dotyczące przesyłek (nie: dla przesyłek). *KJU 1, 4.* Przepisy o habilitacji (nie: dla habilitacji). *Cyt. Kr. 1, 77.* 3. Przepis dla konduktorów. *KJMK.* 4. Przepis na konfitury, na suszenie owoców. *SW.*

Zwroty: 1) stosować się do przepisów. *SW;* 2) wykroczyć przeciw przepisom. *SW;* 3) łamać przepis; 4) pogwałcić przepis. *Kod. Post. Cyw.;* 5) wbrew przepisowi; 6) punkt przepisu. *Ob. Punkt.*

Przepisać (dok.) — **przepisywać** (niedok.). I Formy: 1) przepiszę, jak: pisać, 2) przepisuję, przepisyujesz...; przepisuj!; przepisyjący; przepisywany; przepisywał. II Składnia i znaczenie: 1) P. co = odpisać, skopiować co, 2) P. co — komu = zaordynować, zalecić, wskazać, nakazać.

Zwroty: 1) przepisać choremu lekarstwo; 2) przepisać postój (!) = wyznaczyć postój. *DUMK 31 III 32.*

Przepisać się (przepisywać się). Znaczenie: 1) P. ś. = (! germ.) = pomylić się w pisaniu (*Krasn. 73*), 2) P. ś. z kim (! rus.) = porozumiewać się listownie z kim (*SW*).

Przepisany = zalecony, nakazany w poszczególnym jakimś przypadku (*KJMK*). *Por. Przepisowy.*

Przepisowy = czyniący zadość (ogólnym) przepisom (*KJMK*). *Por. Przepisany.*

Przepleść (dok.) — **przeplatać** (niedok.). I Formy: 1) przepleść, jak: pleść, 2) przeplatam, przeplatasz...; przeplataj!; przepla-

tający; przeplatany; przepłatał. II Składnia: P. co — czym.

Tak się gawędą zabawa przepłatała. *Bartk.*

Przeplącić (dok.) — przepłacać (niedok.). I Formy jak: odplącić—odplacać. II Składnia: P. co = zapłacić za co powyżej wartości.

Przepląszyć (dok.)—przepląszać (niedok.). I Formy: 1) przepląszyć, jak: ploszyć, 2) przepląszam, przepląszasz...; przepląszaj!; przepląszający; przepląszany; przepląszał. II Składnia: P. kogo — czym.

Przeplukać (dok.) — przepłukiwać (niedok.). I Formy: 1) przepłukać jak: płukać, 2) przepłukuję, przepłukujesz...; przepłukuj!; przepłukujący; przepłukiwany; przepłukiwał. II Składnia: P. co — czym.

Przepłynąć (dok.) — przepływać (niedok.). Formy jak: odpłynąć — odpływać.

Przepocić (dok.)—przepacać (niedok.). Formy jak: wypocić się — wypacać się.

Przepoić (dok.)—przepajać (niedok.). I Formy: 1) przepoić, jak: poić, 2) przepajam, przepajasz...; przepajaj!; przepajający; przepajany; przepajał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przepełowić (dok.)—przepeławiać, nie: przepalawiać. I Formy: 1) przepełowię, przepełowisz, przepełowię, przepełowimy...; przepełów! przepełowie!; przepełowiony; przepełowisz; przepełowię, 2) przepeławiam, przepeławiasz...; przepeławiaj!; przepeławiający; przepeławiany; przepeławiał, przepeławiali. II Składnia: P. co.

Przepowiednia, dlp tej przepowiedni, dlm tych przepowiedni.

Przepowiedzieć (dok.)—przepowiadać (niedok.). I Formy jak: powiedzieć — powiadać. II Składnia: P. co — komu.

Przepracować (! germ. z niem. durcharbeiten) = opracować (PJ 35/36, 208).

Opracować (nie: przepracować) projekt ustawy. Opracować (nie: przepracować) budżet.

Przepracować się (dok.) — przepracowywać się (niedok.). I Formy: 1) przepracować się, jak: pracować, 2) przepracowuję się, przepracowujesz się...; przepracowuj się!; przepracowujący się; przepracowany; przepracowywał się. II Składnia: P. ś. czym.

Przepracowany — Znaczenie: 1) P. = wyčerpany pracą, 2) P. = (!) opracowany.

Przepierać (dok.) — przepierać (niedok.). Ob. **Przeprzeć**. I Formy jak: oprać — opierać. II Składnia: P. co.

Przeprawa — Znaczenie: 1) P. = przewóz, przejazd, 2) P. = zajęcie, zatarg.

Zwroty: 1) przeprawa na mulach, ale: wozem, okrętem; 2) mieć z kim przeprawę, *SF* = mieć z kim zajęcie, zatarg.

2) Drugą przeprawę miałam z Julianem, który całą winę zwał na mnie. *Zapol.* Ciężką miał przeprawę z panną. *Sienk.*

Przeprowadzić (dok.)—przeprowadzać (niedok.).

I Formy jak: poprawić — poprawiać. II Składnia: P. kogo, co.

Przeprosić (dok.) — przeproszać (niedok.). I Formy: 1) przeprosić, jak: prosić, 2) przepraszam, przepraszasz...; przepraszaj!; przepraszający; przepraszany; przepraszał, przepraszali. II Składnia: P. kogo — za co.

Serdecznie cię za to przepraszam. *Orzesz.* Jakby go za coś przepraszał. *Dąbr.*

Przeprowadzić (dok.)—przeprowadzać (niedok.) — prowadzić. I Formy jak: prowadzić — prowadzać. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo — przez co = przewieść, przeprowadzić kogo — przez co, 2) P. kogo — z czego — do czego = zaprowadzić kogo z jednego miejsca na drugie, 3) P. co (!) = przepuścić co, 4) P. co (!) = spędzić (czas) przebyć, 5) P. kogo (!) = odprowadzić kogo, towarzyszyć komu w pochodzie.

1. Przeprowadził wojsko przez góry. *Cyt. SW.* 2. Przeprowadził go dc innego mieszkania (lub na inne mieszkanie). 3. Przepuścił (nie: przeprowadził) wiatr od miecha do pieca. *SW.* 4. Spędziłam (nie: przeprowadziłam) tyle lat w biedzie. *SW.* 5. Szlachta prośba i obietnicami przeprowadzała księdza (powinno być: z prośbami i obietnicami odprowadzała księdza). *Mick.*

Przeprowadzić się (dok.) — przeprowadzać się (niedok.), nie: przeciągnąć — przeciągać (germ.).

Przeprząc (dok.) — przeprzęgać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Znaczenie: P. co — z czego — do czego.

Przeprzeć—przepierać. Ob. **Przeprać**. I Formy: 1) przeprzeć, jak: przeć, 2) przepieram, przepierasz...; przepieraj!; przepierający; przepierany; przepierał. II Składnia: P. kogo, co.

Przepuszczać (dok.) — Znaczenie: 1) P. = który da się przepuszczać, 2) P. = (!) przepuszczalny, możliwy, hipotetyczny (Kr. 1, 341).

Przepuścić (dok.)—przepuszczać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co — przez co = puścić kogo, co — przez co, 2) P. co (rub.) = przetrwonąć co, 3) P. co — komu = odpuścić, przebaczyć co — komu, 4) P. komu, czemu = oszczędzić kogo, co, zostawić kogo, co w spokoju, 5) P. co (! rus.) = opuścić co, pominąć co (Krasn. 74), 6) P. kogo — do kogo (!) = przypuścić kogo — do kogo (Kr. 1, 341).

1. Przepuścić kogo przez próg. *SW.* 2. Przepuścił wielki majątek. 3. Przepuścił mi moje winy. 4. Nie przepuszcza nikomu, każdemu jakąś łatkę przypnie, każdemu jakąś złośliwość powie. *Psu* w niczym nie przepuszczano. *Wikt.* 5. Najmniejszego świstka nie pominąłem (nie: nie przepuściłem). *SW.*

Zwroty: 1) przepuścić lekcję (!) = opuścić lekcję. *Krasn. 74;* 2) przepuścić okazję (!) = pominąć okazję. *Krasn. 74.*

Przepyszny (= wspaniały) — przepysznie = wspaniale, ale: pyszny — pysznie = dumny — dumnie.

Przepytać (się) (dok.) — przepytywać (się)

(niedok.). I Formy jak: zapytać — zapytywać. II Składnia: P. kogo — o co.

Przerabianie czego lub **przeróbka** czego (Kr. 2, 264).

Przerachować (dok.) — **przerachowywać** (niedok.). I Formy: 1) **przerachować**, jak: **rachować**, 2) **przerachowuję**, **przerachowujesz...**, **rzadziej**: **przerachowynam**, **przerachowywasz...** (nie: **przerachowuję**, **przerachowujesz...**); **przerachowuj!** (**przerachowujaj!**); **przerachowujący** (**przerachowujący**); **przerachowywany**; **przerachowywał**. II Składnia: P. co.

Przerachować się (dok.) — **przerachowywać się** (niedok.). Znaczenie i składnia: P. ś. z czym lub w czym = źle coś obliczyć.

Przeradzać się. Ob. **Przerodzić się**.

Przerazić (dok.) — **przerzązać** (niedok.). I Formy jak: **wyrazić** — **wyrażać**. II Składnia: P. kogo — czym.

Przerazić się (dok.) — **przerzązać się** (niedok.). I Formy jak: **przerazić** — **przerzązać**. II Składnia: P. ś. z czym lub czego. Ob. **Bać się**.

Przeraziłem się skutkami swojej nieogłędności. *SW*. **Przeraził się** tej godziny. *Iwasz*.

Zwrot: **przerazić się** na widok czego, na słowa czyje.

Przeraził się na ten widok. *SW*

Przerażliwy, nie: **przerażliwy**.
świadomość **przerażliwej** samotności. *Kruczk*.

Przerażający — **przerażająco**. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

Wstawała mu w piersiach **fala przerażająco** **radosna**. *Ostr*.

Przerażenie.

Zwroty: 1) **ochłonąć z przerażenia**; 2) **przerazenie** **ogarnia kogo**; 3) **przerzprawiać kogo o przerazenie**.

1. **Ochłonęłam z przerażenia**. *Zapol*. 2. **Ogarnęła ją przerażenie**. *Dąbr*. 3. **Przyprowała ją o przerazenie**. *Dąbr*.

Przerąbać (dok.) (nie: **przerębać**) — **przerąbywać** (niedok.), **rzadziej**: **przerębywać**, nie: **przerębować** (dawn.). I Formy: 1) **przerąbać**, jak: **rąbać**, 2) **przerąbuję**, **przerąbujesz...**, **rzadko**: **przerąbuję**, **przerąbujesz...** (nie: **przerębywuję...**); **przerąbujący**; **przerąbowany**; **przerąbował**. II Składnia: P. co — czym.

Przerębel ten lub **ta przerębla**, nie: **ta przerębel**. ani: **ten (ta) przerąbel**. Forma **dlp** tego **przerębla** lub tej **przerębli**.

Przerobić (dok.) — **przerabiać** (niedok.). I Formy: 1) **przerobić**, jak: **robić**, 2) **przerabiam**, **przerabiasz**, **przerabiam...**; **przerabiaj!**; **przerabiający**; **przerabiany**; **przerabiał**, **przerabiali**. II Składnia: P. kogo, co — na kogo, na co lub w kogo, w co. Ob. **Przekształcić**.

Aby pamięć przerobić w niewdzięczność. *Stasz*. **Już ona przerobi** starego na **departamentowca**. *Strug*.

Zwroty: 1) **przerobić kogo na swoje kopyto** (tryw.), *SF* = **przerobić kogo na swoją modłę**; 2) **przerobić kogo na swoją stronę**. *SF*.

Przeroda (!) — **przerodnik** (!) — **przerod-**

niczy (!) = **przyroda** — **przerodnik**—**przerodniczy** (Kr. 1, 340).

Przerodzić (dok.) — **przeradzać** (niedok.). I Formy jak: **odrodzić**—**odradzać**. II Składnia: P. kogo, co — w kogo, w co lub na kogo, na co. *Por*. **Przerobić**.

Przerodzić się (dok.)—**przeradzać się** (niedok.). I Formy jak: **przerodzić** — **przeradzać**. II Składnia: P. ś. w kogo, w co lub na kogo, na co.

Miłość przeradzała się w nienawiść. *Dyg*. **To... przeradzało się w chimery nie popelnionych win**. *Iwasz*. **Miłość przeradza się na krzywdę**.

Przerodzony — **Znaczenie**: 1) **P. = ten**, który się **przerodził**, 2) **P. = (!)** **przerodzony**, z natury **dany**.

Przerosły lub **przerośnięty**.

Przerosnąć (dok.) lub **przerość**, nie: **przerość** — **przerastać** (niedok.). I Formy jak: **zarosnąć** — **zarastać**. II Składnia: P. kogo, co — czym — w czym.

Przeróżny — **najprzeróżniejszy** (tylko w połączeniu z rzeczownikami **lm**) = **występujący w licznych różnych odmianach**. *Por*. **Przenajrozmaitszy**.

Przeróżne **rzeczy**, **myśli**, **projekta**. *SW*.

Przerwa — **Znaczenie**: 1) **P. czego = przerwianie**, **zatrzymanie czego**, 2) **P. w czym = pauza w czym**.

Przerwa **ruchu** lub **w ruchu**.

Przerwać (dok.) — **przerzywać** (niedok.). I Formy jak: **oderwać**—**odrywać**. II Składnia: P. co.

Przerzyć (dok.) — **przerzywać** (niedok.). *Por*. **Przerwać**. I Formy: 1) **przerzyć**, jak: **ryć**; 2) **przerzywam**, **przerzywasz...**; **przerzywaj!**; **przerzywający**; **przerzywany**; **przerzywał**. II Składnia: P. co — czym.

Przerysować (dok.) — **przerysowywać** (niedok.). I Formy jak: **odrysować** — **odrysowywać**. II Składnia: P. co.

Przerzedły lub **przerzedniały**, **mlm** (**męskosob.**) **przerzedli** lub **przerzedniali**.

Przerzednąć lub **przerzednieć** (tylko w postaci **dok.**). Formy jak: **rzędnać** — **rzędnieć**.

Przerzedzić (dok.)—**przerzedzać** (niedok.). I Formy: 1) **przerzedzę**, **przerzedzisz**, **przerzedzi**, **przerzedzimy...**; **przerzedź!** **przerzedźcie!**; **przerzedzony**; **przerzedziwszy**; **przerzedził**; 2) **przerzedzam**, **przerzedzasz...**; **przerzedzaj!**; **przerzedzający**; **przerzedzany**; **przerzedzał**. II Składnia: P. co.

Przerznąć lub **przerznąć** (dok.) — **przerzynać** (niedok.). I Formy: 1) **przerznąć**, jak: **rznąć**, 2) **przerzynam**, **przerzynasz...**; **przerzynaj!**; **przerzynający**; **przerzynany**; **przerzynał**. II Składnia: P. co — czym.

Równinę przerzynaty **drogi** **białe**. *Orzesz*.

Przerzucić (dok.) — **przerzucać** (niedok.). I Formy jak: **rzucić** — **rzucąć**. II Składnia: 1) **P. co — czym — przez co = przecisnąć co — czym — przez co**, 2) **P. czym =**

wstrząsnąwszy czym precyzyjnie, 3) P. czym (przen. zwykle w postaci niedok.) = wybierając w czym lekceważąco, 4) P. w czym = przebierając w czym szukać czego, przeszukiwać czego, wahać się w wyborze czego.
Przesada (w czym lub na punkcie czego) — przesypany.

Przesada w dbaniu o cnotę. *Nalk*. To ją chroni od przesady na punkcie religijnym. *I. Dabr*.

Zwroty: 1) wpaść (nie: popaść) w przesadę. *SF*. *Szeffs.* 47; 2) dojść do przesady w czym. *SF*; 3) gruba przesada. *SF*; 4) do przesady, *SW* = przesadnie, do zbytku, aż nazbyt; 5) z przesadą mówić. *SW*.

Przesadny lub przesadzony.

Przesadzający — przesadzający. Ob. **Kojący — kojący.**

Przesadzający grzeszny = przesadnie grzeszny.

Przesadzić (dok.) — przesadzać (niedok.).
I Formy: 1) przesadzę, przesadzisz, przesadzisz, przesadzisz...; przesadz! przesadźcie! przesadzony; przesadziwszy; przesadził, 2) przesadzam, przesadzasz...; przesadzający; przesadzany; przesadzał. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co = przemieszczenie kogo na inne miejsce siedzenia, miejsce działania, 2) P. co = przetknąć co na wylot, 3) P. co lub przez co, 4) P. w czym lub z czym = przeholować w czym, przebrać miarę w czym.

1. Przesadzić uczniów w klasie. *SW*. 2. Przesadził palec przez otwór. *SW*. 3. Musim wawóz przesadzić w całym koniu pedzie. *Mick. cyt. SW*. 4. Nieco przesadza w czynności dla ludzi. *Kruczk.* Z tym nie należy przesadzać. *Nowak*.

Zwrot: przesadzić urzędnika (! germ.) = przecenić urzędnika. *Kr. 1, 112*.

Przesadzić się (dok.) — przesadzać się (niedok.).
I Formy jak: przesadzić — przesadzać. II Składnia: 1) P. się w czym = przebrać miarę w czym, 2) P. się na co (rzadko) = wysadzić się na co, dobyć ostatka sił (moralnych, fizycznych bądź materialnych), aby czego dokonać, a przede wszystkim pokazać się wobec ludzi.

1. Przesadzali się w usługach. *Stenk.* 2. Ci, co się na stroje przesadzali. *SW*.

Przesąd, dlp tego przesądu.

Zwroty i wyrażenia: 1) przesąd zakorzeniony. *SF*; 2) przesąd wykorzenić. *SF*; 3) przesąd obalić, złamać, rozproszyć. *SF*; 4) z przesądem zerwać. *SF*.

Przesądzić (dok.) — przesądzać (niedok.).
I Formy: 1) przesądzić, jak: sądzić, 2) przesądzam, przesądzasz...; przesądzaj! przesądzający; przesądzan; przesądzał. II Znaczenie i składnia: 1) P. co = osądzić co ostatecznie, rozstrzygnąć co ostatecznie, 2) P. o czym, nie: czemu (zwykle w postaci niedok.) = rozstrzygać o czym z góry.

1. Jest to rzecz już przesądzona i odwotać się nie da. 2. Przesądzali o wyroku. *Małacz.* Nie przesądzamy o niczym (nie: niczemu). *Kr. 2, 306*.

Przeschnąć (dok.) — przesychnąć (niedok.).
Formy jak: uschnąć — usychać.

Przesiać (dok.) — przysiewać (niedok.).

I Formy jak: obsiać — obsiewać. II Składnia: P. co — przez co.

Przesiać (się) (niedok.) — przysiać (dok.), częściej: przysiać się. Formy: 1) przysiadam, przysiadasz...; przysiadaj! przysiadający; przysiadaj, 2) przysiadę się, przysiadiesz się... (nie: przysiędę się..., dawn.); przysiadź się! przysiadźcie się!; przysiadłszy się; przysiadł się, przysiedli się.

Przesiadany.

Zwrot: bilet przysiadany = bilet, za którym można się przysiąść z jednego pociągu (tramwaju, statku...) na drugi.

Przesiadka (!) = przysiadanie.

Wyrażenie: bilet z przysiadaniem lub bilet przysiadany, nie: bilet z przysiadką, ani: bilet przysiadkowy.

Przesiąkać (niedok.) (nie: przysiękać) — przysiękać (dok.), rzadko: przysięcać. I Formy: 1) przysięka...; przysiękaj!; przysiękający; przysiękał, 2) przysiękanie...; przysięknij!; przysięknięty lub przysięknięty albo przysięknięty; przysięknął lub przysięknął; przysięknąwszy lub przysięknęszy. II Składnia: P. przez co — w co lub do czego = wsiąkając przenikać przez co — do czego, 2) P. czym = przez wsiąkanie przesycać się czym, 3) P. co = przenikać co, przyszywać co.

1. Woda przysięka przez najtwardsze drzewo. *SW*. 2. Czym skorupka za młodu przysięknie, tym na starość traci. *Przyst.* Trzeba dobrze nam tą myślą przysięcać. że dla niezgody słońce — królem jest miesiąc. *Stow. cyt. SW*. 3. Smutek przysięka duszę aż do dna. *Przybysz.*

Przesiąść się. Ob. Przysiadacie się.

Przesiedlić (dok.) — przysiedlać (niedok.).
I Formy: 1) przysiedlę, przysiedlisz, przysiedli, przysiedlimy...; przysiedl! przysiedlcie! lub przysiedlij! przysiedlijcie!; przysiedlony; przysiedliwszy; przysiedlił, 2) przysiedlam, przysiedlasz...; przysiedlaj!; przysiedlający; przysiedlany; przysiedlał, przysiedlali. II Składnia: P. kogo — z czego — do czego.

Przesiedzieć (dok.) — przysiedywać (niedok.). Formy jak: siedzieć — siadywać.

Przysiewać. Ob. Przysiać.

Przeskakać (dok.), rzadko: przeskakiwać (niedok.). **Por. Przeskoczyć.** I Formy: 1) przeskaczę, przeskaczysz... (nie: przeskakam, przeskakas...) ; przeskacz! przeskaczcie!; przeskakany; przeskakawszy; przeskakał, 2) przeskakuję; przeskakujesz; przeskakuj!; przeskakujący; przeskakiwany; przeskakiwał. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na skakanie, 2) P. co = skacząc stracić co.

1. Całe dni przeskakuje. *Cyt. SW*. 2. Przeskakuje na tańcach swój zarobek. *Cyt. SW*.

Przeskoczyć (dok.) — przeskakiwać (niedok.). **Por. Przeskakać.** I Formy: 1) przeskoczę, przeskoczysz; przeskocz, przeskoczmy...; przeskocz! przeskoczcie!; przeskoczony; przeskoczył, 2) przeskakuje...; przeskakuj!;... **Ob. Przeskakać.** II Znaczenie i

składnia: 1) P. kogo, co = skoczyć przez kogo, przez co. skoczywszy przebyć co, skacząc wyprzedzić kogo, 2) P. z czego — do czego lub w co, na co = skoczyć z jednego miejsca na drugie.

Przeskrobać (dok.) — przeskrobywać (niedok.). I Formy jak: odskrobać — odskrobywać. II Składnia i znaczenie: 1) P. co — czym = skrobiąc przedziurawić co — czym, 2) P. co (przen.) = przebrać miarkę, zbroić co. 2. Przyznaj się, coś tam znowu przeskrobał.

Przesłać (dok.) — przesyłać (niedok.). I Formy jak: posłać — posyłać. II Składnia: 1) P. kogo, co — komu (gdy się wymienia osobę, dla której bezpośrednio kogoś lub coś się posyła), 2) P. kogo, co — dla kogo (gdy się wymienia osobę, dla której pośrednio kogoś lub coś się posyła), 3) P. kogo, co — do kogo (gdy się wymienia osobę, której miejsce pobytu wyznacza kierunek posyłania).

Zwroty: 1) przesłać co przez posłańca. *SW*; 2) przesłać co przez pocztę lub poczta. *SW*; 3) przesłać co przez okazję; 4) przesłać co na czyjś ręce; 5) przesłać co pod czymś adresem, nie: na czyjś adres

Przesłać (dok.) (nie: prześcielić) — prześcielać (niedok.), rzadko: prześcielać. I Formy: 1) prześciele, prześcielesz, prześciele...; prześcieł! prześcielecie!; przesłany (nie: prześcielony); przesłał (nie: prześcielił), 2) prześciełam, prześciełasz...; prześciełaj!; prześciełający; prześciełany; prześciełał. II Składnia: P. co.

Przesłodzić (dok.) — przesładzać (niedok.). I Formy: 1) przesłodzić, jak: słodzić, 2) przesładzam, przesładzasz...; przesładzaj!; przesładzający; przesładzany; przesładzał. II Składnia: P. co — czym.

Przesłonić (dok.) — przesłaniać (niedok.). I Formy jak: odsłonić — odsłaniać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przesłowny (= bardzo słowny) — najprzesłowniejszy, nie: przenajśłowniejszy. Ob. Przenajświaty.

Przesłuchać (dok.) — przesłuchiwać (niedok.), nie: przesłuchywać. I Formy: 1) przesłuchać, jak: słuchać, 2) przesłuchuję, przesłuchujesz...; przesłuchuj!; przesłuchujący; przesłuchiwany; przesłuchiwał. II Składnia: P. kogo.

Przesłuchanie.

Zwrot: przesłuchanie co do okoliczności faktycznych, nie: na okoliczności.

Przesłużyć (zwykle w postaci dok.). Formy jak: służyć.

Przesłyszeć się (tylko w postaci dok.). I Formy jak: słyszeć. II Składnia: P. ś. (bez dopełn.) = niedokładnie coś usłyszeć.

Przesmażyć (dok.) — przesmażać (niedok.). I Formy: 1) przesmażyć, jak: smażyć, 2) przesmażam, przesmażasz...; przesmażaj!; przesmażający; przesmażany; przesmażał, przesmażali. II Składnia: P. co.

Przesmyk, dlp tego przesmyku.

Przesolić (dok.) — przesalać (niedok.). I Formy: 1) przesolić, jak solić, 2) przesalam, przesalasz...; przesalaj!; przesalający; przesalany; przesalał, przesalali. II Składnia: P. co = posypać nad miarę solą; — przesadzić w czym (rub.).

Kucharka przesoliła rybę. *SW*. Kupiec przesolił ceny towaru

Przespać (dok.) — przesywać (niedok.). I Formy jak: zaspać — zasypiać. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na spaniu, 2) P. co = opuścić lub stracić co przez spanie.

1. Przespał noc całą spokojnie. 2. Przespał możliwość powodzenia.

Przespać się (dok.) — przesywać się (niedok.). I Formy jak: przespać — przesywać. II Składnia: P. ś. (bez dopełn.) = pospać sobie trochę.

Przespokojny (!) — przespokojnie (!) = najspokojniejszy — najspokojniej. Ob. Przenajświaty.

Przestać (przestane) (dok.) — przestawać (niedok.). I Formy: 1) przestane, przestanieś...; przestań! przestańcie!; przestawsz; przestał, 2) przestaję, przestajesz..., rzadko: przestawam, przestawasz...; przestaj!; przestający; przestawał. II Znaczenie i składnia: 1) P. co robić = zaniechać co robić, 2) P. na czym = poprzestać na czym, zadowolili się czym, 3) P. z kim, z czym (tylko w postaci niedok.) = obcować z kim.

1. Po pierwszym występie przestał wystawiać. *Wikt.* 2. Na swym stanie żaden nie przestanie. *Przysł.* 3. Nikt nie będzie chciał z nią przestawać. *Dąbr*

Przestać (przestoję) (dok.) — przestawać (niedok.). I Formy: 1) przestoję, przestoisz, przestoi, przestoiemy...; przestój!; przestawsz; przestał, 2) przestaję, przestajesz... lub przestawam, przestawasz...; przestaj! lub przestawaj!; przestający lub przestawający; przestawał. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na staniu, 2) P. kogo = przemoc kogo w staniu.

1. Przestalem na mrozie dwie godziny. 2. Ona go zawsze przestała. *Krasz. cyt. SW*.

Przestać się (dok.) — przestawać się (niedok.). I Formy jak: przestać (przestoję) — przestawać. II Składnia: P. ś. (bez dopełn.) = stojąc zbyt długo zepsuć się lub zanadto dojrzeć (o owocach).

Przestanek (= przerwa), nie: przystanek. Ob. Przystanek.

Przestarzały, młm (męskocob.) przestarzali.

Przestawiać (niedok.) — przestawić (dok.). I Formy jak: obstawiać — obstawić. II Składnia: P. kogo, co — z czego — do czego.

Przestąpić (dok.) — przestępować (niedok.), rzadziej: przestępywać. I Formy: 1) przestąpię, przestąpisz, przestąpi, przestąpiemy...; przestąp! przestąpcie!; przestąpiony;

przestąpiwszy; przestąpił, 2) przestępuję, przestępujesz...; przestępuj!; przestępujący; przestępowany; przestępować. II Znaczenie i składnia: 1) P. co lub przez co = stąpając przejść co, przekroczyć co, 2) P. z czego — do czego = przejść z jednego miejsca na drugie.

Zwrot: przestępować z nogi na nogę.

Zaczął przestępować z nogi na nogę. *Rcym.*

Przestępca, tego przestępcy, temu przestępcy, tego przestępcę, przestępco!; tym przestępcą; o tym przestępcy; lm ci przestępcy, tych przestępców, tym przestępcom...

Przestępować. Ob. Przestąpić.

Przestrach, dlp tego przestachu.

↳ Zwrot: przetrach kogo zdejmuję. *SF.*

Przestraszający — przestraszająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Przestraszająco brzydki.

Przestrzasić (dok.) — przestrzasić (niedok.). I Formy: 1) przestrzasić, jak: straszyc, 2) przestrzasiam, przestrzasiasz...; przestrzasiaj!; przestrzasiający; przestrzasiany; przestrzasiał. II Składnia: P. kogo — czym. **Przestrzasić się** (dok.) — przestrzasić się (niedok.). I Formy jak: przestrzasić — przestrzasić. II Składnia: P. ś. czym lub czego. Ob. **Bać się**. **Przerazić się**.

Przestrzasiłem się tą wiadomością. Przestrzasił się swej zuchwałości. *Parand.*

Przestroga kogo — dla kogo — przed kim, przed czym.

Ten czas jest czasem największej dla przyszłych pokoleń przestrogi i nauki. *Stasz*: Przestroga przed złym człowiekiem. *SW.*

Zwroty i wyrażenia: 1) dać komu przestrogę. *SF*; 2) przestroga od Boga.

Przestronny (nie: przestrony) — przestronnie, nie: przestronie.

Wyrażenia: 1) przestronne mieszkanie; 2) przestronne ubranie; 3) przestronne obuwie.

Przestrzec (dok.) — przestrzegać (niedok.). I Formy jak: ostrzec — ostrzegać. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo — przed kim, przed czym lub o czym — co do czego = ostrzec kogo przed kim, przed czym, 2) P. czego, nie: co (tylko w postaci niedok.) = zachowywać co, trzymać się czego.

1. Poczęto przestrzegać Wiktora przed Jolą. *Iwasz*. Przestrzegaj przed przesadą. *Cyt. Szeffs. 55.* 2. Ładu i dobrych obyczajów przestrzegaj. *Bartk.* Przestrzegaj pozorów etykiety. *Perz.*

Przestrzelać (dok.) — przestrzeliwać (niedok.). I Formy: 1) przestrzelał, przestrzelał...; przestrzelał!; przestrzelał, 2) przestrzeliwam, przestrzeliwasz (nie: przestrzeluję, przestrzelujesz..., ani: przestrzeliwuję, przestrzeliwujesz...); przestrzeliwaj!; przestrzeliwający; przestrzeliwaj. II Składnia: P. (bez dopem.) = spędzić czas jakiś na strzelaniu.

Przestrzelał kilka godzin i nic z polowania do domu nie przyniósł. Przestrzeliwa sobie czasami z floweru.

Przestrzelić (dok.) — przestrzelać (niedok.). I Formy: 1) przestrzelił, przestrzelisz, przestrzelił, przestrzelimy...; przestrzeli! pre-

strzelciel; przestrzelony; przestrzeliwszy. przestrzelił, 2) przestrzelał, przestrzelał...; przestrzelał!; przestrzelający; przestrzelany; przestrzelał, przestrzelali. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co = strzałem przebić, przeżyć kogo, co, 2) P. co = strzałem przenieść kulę z jednego miejsca na drugie.

Przestrzeń ta — to przestrzonko.

Kury natrafiały już na przestrzonka przygrzanej, sypkiej ziemi. *Siedl.*

Zwroty: 1) pokrywać przestrzeń (!) = przebywać przestrzeń; 2) na przestrzeni roku, miesiąca tygodnia (!) = w ciągu roku, miesiąca, tygodnia

1. Pociąg przebywa (nie: pokrywa) przestrzeń. *Cyt. PJ 35/36, 208.* 2. W ciągu (nie: na przestrzeni) kilku tygodni wodzowie dwóch sojusznicych armii spotykają się powtórnie. „*Gazeta Polska*” 29 VIII 36.

Przestudzić (dok.) — przestudzić (niedok.). I Formy: 1) przestudzę, przestudzisz, przestudzi, przestudzimy...; przestudź! przestudźcie!; przestudzony; przestudziwszy; przestudził, 2) przestudzam, przestudzasz...; przestudzaj!; przestudzający; przestudzany; przestudzał. II Składnia: P. co — czym.

Przewór ten lub **to przeworze**, dlm tych przeworów lub tych przeworzów.

Księżyc w zimnym przeworze króluje. *Żerom.* Całe przeworze wsłuchuje się w przepiętne zapasy świtu ze zmrokiem. *Przybysz. cyt. SW.*

Przestygnąć (dok.) — przestygnąć (niedok.). I Formy jak: ostygnąć — ostygać. II Składnia: 1) P. z czego (gdy się wymienia bezpośrednią przyczynę lub następstwo gorąca), 2) P. po czym (gdy się wymienia czynność, która jest pośrednią przyczyną gorąca).

1. Musiał przestygnąć z potu. *Kunc.* 2. Niech rosół przestygnie po ugotowaniu. *SW.* Ciasto po upieczeniu przestygło. *SW.*

Przesunąć (dok.) — przesuwać (niedok.). I Formy jak: sunąć — suwać. II Składnia: P. co — z czego — do czego.

Przesunął szafę z jednego pokoju do drugiego.

Przesychać. Ob. **Przeschnąć**.

Przesycić (dok.) — przesycać (niedok.). I Formy: 1) przesyć, jak sycić, 2) przesyćcam, przesyćasz...; przesyćaj!; przesyćający; przesyćany; przesycał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przesyłać, nie: przesełać. Ob. **Przesłać**.

Przesyłka, nie: przesełka. Znaczenie: 1) P. = przesyłanie, przesłanie (czynność), 2) P. = rzecz przesyłana, fracht.

Wyrażenia: 1) przesyłka listów pocztą, przesyłka towarów koleją, przesyłka ładunku żywności okrętem. *SW*; 2) przesyłki drobnicze (!) = przesyłki drobne. *DUMK 25 VII 32*; 3) przesyłki przybyłe (!) = przesyłki nadeszłe. *DUMK 25 VII 32*; 4) przesyłki przekartowane (!) = przesyłki ze zmianą ceduly. *DUMK 25 VII 32*; 5) przybycie przesyłek (!) = nadejście przesyłek. *DUMK 25 VII 32.*

Przesypać (dok.) — przesypywać (niedok.). I Formy jak: wysypać — wysypywać. II Składnia: 1) P. co — z czego — do czego = sypać przenieść co — z czego — do czego, 2) P. co = za dużo nasypać.

Przesypiać. Ob. **Przespać**.

Przesyły, dlp tego przesyty. Znaczenie: 1) P. czego = przesylenie się czym, uprzykrzenie sobie czego, 2) P. czego lub pod względem czego (!) = nadmiar czego.

1. Przesyły przyjemności, szczęścia, słodczy. *Kr. 1, 142*. 2. W większych miastach jest nadmiar lekarzy (nie: przesyły pod względem lekarzy). *Cyt. Kr. 1, 142*.

Zwrot: aż do przesyty (bawić się, mieć czego). **Przeszczepić** (dok.) — przeszczepiać (niedok.). I Formy jak: zaszczepić — zaszczepiać. II Składnia: P. co.

Przeszkoda, dlm tych przeszkód. Składnia: 1) P. do czego (nie: dla czego) = trudność do osiągnięcia czego, 2) P. w czym = trudność objawiająca się w czym.

1. Przeszkoda do wprowadzenia reform. *PJ. 5, 124*. 2. Przeszkoda w dalszym marszu.

Zwroty: 1) stać komu na przeszkodzie. *SF*; 2) stawać na przeszkodzie; 3) stawiać komu przeszkodę; 4) doznawać przeszkód; 5) łamać, przewyżniać przeszkody. *SW*; 6) zachodzi przeszkoda. *SW*; 7) w razie przeszkody, nie: w razie przeszkodzenia; 8) być komu (dla kogo) przeszkodą. *SW*.

1. Zarządzeniu nie stoi na przeszkodzie okoliczność. *Kod. Post. Cyt. 2*. Nic nie stało na przeszkodzie. *Sienk.* Wstyd stawał jej na przeszkodzie. *Natk. 3*. Na swój sposób stawiały mu przeszkodę. *Prus. 4*. Doznają przeszkód w jej wykonywaniu. *Kod. Post. Cyt. 2*.

Przeszkodzić (dok.) — przeszkadzać (niedok.). I Formy: 1) przeszkodzę, przeszkodzisz, przeszkodzi, przeszkodzimy...; przeszkóść! przeszkóćcie! lub przeszkodź! przeszkóćcie!; przeszkodziwszy; przeszkodził, 2) przeszkadzam, przeszkadzasz...; przeszkadzaj!; przeszkadzający; przeszkadzał. II Składnia: 1) P. komu, czemu (gdy się wymienia osobę, rzecz lub czynność, której się stawia przeszkodę), 2) P. komu, czemu — do czego = przeszkadzać komu, czemu do osiągnięcia czego, 3) P. komu, czemu — w czym = przeszkadzać komu w wykonywaniu czego, 4) P. komu coś robić.

1. Ciemność nocy przeszkodziła ściganiu uciekających. *Szaj.* Dźwięki te przeszkadzały skupieniu jego myśli. *Iwasz.* Polowanie przeszkadzało sprzątaniu. *Kad.* Tobie nie przeszkadzam. *Dąbr. 2*. (Ci) co mu do wojny przeszkadzają. *Sienk.* To w niczym nie przeszkadza do szczęścia. *Natk. 3*. Mógł jej w tym przeszkodzić. *Natk. 4*. Przeszkodziło mu zająć się sprawą. *Cyt. Szcffs. 12*. Zwrot: jedno drugiemu przeszkadza = jedno drugiemu się sprzeciwia.

Czy to jedno drugiemu przeszkadza? *Dąbr.* **Przeszkodzony** (!) = któremu przeszkodzono. Wyrażenie: być przeszkodzonym (!) = natrafic na przeszkodę.

Jestem przeszkodzony (!) = przeszkodzono mi. *Cyt. JP. 1, 292*. Jeżeli był przeszkodzony jakimś gościem... (!) = jeżeli by mu przeszkodził jakiś goście. *Cyt. Kr. 1, 178*.

Przeszkolić (dok.) — przeszkolać (niedok.) lub przeszkalać. I Formy: 1) przeszkolę, przeszkolisz, przeszkoli, przeszkolimy...; przeszkól! przeszkóćcie! lub przeszkol! przeszkolcie!; przeszkolony; przeszkoliwszy; przeszkolił, 2) przeszkalam, przeszkalasz...; przeszkalaj!; przeszkalający; przeszkalany; przeszkalał. II Składnia: P. kogo — w czym = przeciwzyć kogo — w czym.

Przeszło (przysłk., nie rządzi przypadkiem). Por. *Blisko. Około*.

Całe to wielkie pasmo na sto mil przeszło w długość mające... *Szasz*.

Przeszły = ten, co przeszedł, minął.

O wszystkim przesyłmy zapomina. *Makusz.* Zwroty: 1) przesyły rok, miesiąc, tydzień (określa czas tylko w stosunku do chwili mówienia, używa się więc tylko w rozmowie); 2) ubiegły lub poprzedni rok, miesiąc, tydzień (określa czas w stosunku do jakiegoś bądź innego terminu; używa się więc w rozmowie i wtedy ma to samo znaczenie, co zwrot: przesyły rok..., bądź w opowiadaniu historycznym). Ob. *Jutro, Nazajutrz*.

Przeszpiegi (tylko w Im), dop. tych przeszpiegów.

Zwrot: iść, wyprawiać się... na przeszpiegi.

Przeszukać (dok.) — przeszukiwać (niedok.). I Formy jak: odszukać — odszukiwać. II Składnia: P. co, nie; czego, ani; za czym, ale; szukać czego (*Kr. 1, 41*).

Przeszukano mu wszystkie kieszenie. *SW*. Przeszukano... w zaułkach Berlina anarchistów (lub: przeszukano zaułki Berlina tropiąc anarchistów, nie: przeszukano zaułki Berlina za anarchistami). *Cyt. Kr. 1, 41*.

Przeszyć (dok.) — przesywać (niedok.). I Formy jak: wyszyć — wyszywać. II Składnia: P. co — czym.

Prześcielać, rzadko: prześcielać (prowinc.) (P. Gr.). Ob. *Prześlać*.

Prześcieradło, nie: prześcielałdo (*PJ 35, 54*); dlm tych prześcieradeł.

Prześciagać (niedok.) — prześcignąć (dok.). I Formy: 1) prześcigać, jak: ściagać, 2) prześcignę, prześcigniesz, prześcignie...; prześcignij!; prześcignięty lub prześcigniony; prześcignął, prześcignąłem, prześcignęli. II Składnia: P. kogo — w czym.

Prześcignięty lub prześcigniony. Ob. *Prześcigać*.

Najpierwsza obarżankarka przez nikogo nie prześcignięta. *Gomul*.

Prześladować (tylko w postaci niedok.), nie: przeszladować. I Formy: przeszladowuję, przeszladowujesz...; przeszladowuj!; przeszladowujący; przeszladowany; przeszladował. II Składnia: P. kogo, co — kim, czym.

Będzie go przeszladowała listami. *Strug*.

Prześladowanie kogo, czego lub przeciw komu, czemu.

Prześladowania chrześcijan. Podnoszą przesladowania przeciw narodowej mowie. *St. Witwicki*. **Prześladowca**, tego przeszladowcy, temu przeszladowcy, tego przeszladowcę, przeszladowco!; tym przeszladowca, o tym przeszladowcy; Im ci przeszladowcy, tych przeszladowców, tym przeszladowcom, tych przeszladowców...

Prześledzić (dok.) — prześledzać (niedok.). I Formy: 1) prześledzić, jak: śledzić, 2) prześledzam, prześledzasz...; prześledzaj!; prześledzający; prześledzany; prześledzał. II Składnia: P. kogo, co = śledząc przetrząść, zbadać.

Prześledzić myśl czyją, tajemnicę. *SW*.

Prześlepić (dok.) — prześlepiać (niedok.). I Formy: 1) prześlepię, prześlepisz, prześlepi, prześlepiemy...; prześlęp! prześlepie!

prześlepiiony; prześlepiwszy; prześlepił, 2) prześlepiam, prześlepiasz...; prześlepiaj!; prześlepiający; prześlepiany; prześlepiał, prześlepiali. II Składnia: P. kogo, co = przeoczyć, nie zobaczyć kogo, co.

Prześlęczyć (tylko w postaci dok.), nie: przesłęczyć. Formy jak: ślęczyć.

Prześliczny (= nadzwyczaj śliczny) — przeslicznie.

Prześlizgać się (niedok.) — przesliznąć się (dok.), rzadko: przesliznąć się — przeslizgiwać się (wielokr.). I Formy: 1) przeslizgam się, przeslizgasz się...; przeslizgaj się!; przeslizgający się; przeslizgał się, 2) przesliznę się, przeslizniesz się...; przesliznij się!; przesliznąwszy się; przesliznął się, przesliznąłem się, przesliznęła się, przesliznęli się, rzadko: przeslizgłem się, przeslizgła się, przeslizgli się, 3) przeslizguję się, przeslizgujesz się... (nie: przeslizgiwam się..., ani: przeslizgiwuję się...); przeslizguję się!; przeslizgujący się; przeslizgiwał się. II Znaczenie i składnia: P. ś. przez co, po czym lub mimo (koło) czego = ślizgając się przesunąć się przez co, po czym lub mimo (koło) czego.

Kedy piersią przesliznie się błędna, usechną trawy i róże uwiedna. *Mick. cyt. SW.* Niby drgnienie wieczności przeslizga się przez niebo krwawa błyskawica. *Przybysz. cyt. SW.*

Przeslizgać (się) (dok.) — rzadko: przeslizgiwać (się) (niedok.). I Formy: 1) przeslizgam (się), przeslizgasz (się)...; przeslizgaj (się)!; przeslizgiwał (się), 2) przeslizguje (się), przeslizgujesz (się)... II Znaczenie i składnia: 1) P. ś. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na ślizganiu, 2) P. co = ślizgając się stracić co, lekkomyślnie co stracić.

1. Przeslizgał się cały wieczór. 2. Życie przeslizgane marnie. *SW.*

Prześmiardnąć, rzadziej: prześmierdnąć. Formy: prześmiardnie; prześmiardły; prześmiardł.

Kasza prześmiardła myszami. *SW.*

Prześnić (tylko w postaci dok.). I Formy jak: śnić. II Składnia: P. co.

Prześpiewać (dok.) — prześpiewywać (niedok.). I Formy jak: wyśpiewać — wyśpiewywać. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na śpiewaniu, 2) P. co = śpiewając stracić co.

Przeświadczony o czym, nie: czego.

Przeświadczony o siłach (nie: sił) swoich skrzydeł. *Cyt. Szeffs. 21.*

Przeświadczyć (dok.) — przeświadczać (niedok.). I Formy: 1) przeświadczyć, jak: świadczyć, 2) przeświadczam, przeświadczasz...; przeświadczał; przeświadczał; przeświadczały; przeświadczał. II Składnia: P. kogo — o czym.

Prześwidrować (dok.) — prześwidrowywać (niedok.). I Formy: 1) prześwidrować, jak: świdrować, 2) prześwidrowuję, prześwidrowujesz..., rzadko: prześwidrowuję, prze-

świdrowujesz...; prześwidrowuję, prześwidrowujesz...); prześwidrowuj! lub prześwidrowujaj!; prześwidrowujący lub prześwidrowujający; prześwidrowujany; prześwidrowywał.

Prześwietny (= nadzwyczaj świetny) — najprześwietniejszy, nie: przernajświetniejszy. Ob. Przenajświetniejszy.

Przetak, dlp tego przetaka (SW, N) lub przetaku (SW).

Przetańczyć lub **przetańcować** (dok.) — przetańcowywać (niedok.). I Formy: 1) przetańczę, przetańczysz, przetańczy, przetańczymy...; przetańcz! przetańczcie!; przetańczony; przetańczył, 2) przetańcuję, przetańcujesz...; przetańcuj!; przetańcowany; przetańcował, 3) przetańcowuję, przetańcowujesz... (nie: przetańcowuję, przetańcowujesz..., ani: przetańcowuję, przetańcowujesz...); przetańcuj!; przetańcowujący; przetańcowował. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = spędzić czas jakiś na tańczeniu, 2) P. co = tańczę stracić co.

Przetapiać. Ob. Przetopić.

Przetarg.

Zwroty z przetargu, gorzej: drogą przetargu, nie: w drodze przetargu. *KJMK.*

Przetkać (dok.) — przetykać (niedok.). I Formy: 1) przetkać, jak: tkać, 2) przetykam, przetykasz...; przetykaj!; przetykający; przetykany; przetykał. II Znaczenie i składnia: 1) P. co = przetknięciem przepchać co, przeczyścić co, 2) P. co = przetykając tu i owdzie, ozdobić co, 3) P. co = tkając przeszyć co, przerobić co.

1. Przetkał fajkę. *SW.* 2. Otchłań, gwiazdam przetykana. *SW.* 3. Przetkałem na nowo całą derkę.

Przetknać (dok.) — przetykać (niedok.). I Formy: 1) przetknę, przetkniesz...; przetknij!; przetknięty; przetknać, przetknąłem, przetknęli, 2) przetykam, przetykasz... II Znaczenie i składnia: P. co — przez co = tkając przesunąć co — przez co.

Przetknał drukic przez cybuch. *SW.*

Przetłuc (dok.) — przetłukać (niedok.) — przetłukiwać (wielokr.). I Formy jak: obtłuc — obtłukać — obtłukiwać. II Składnia: P. co — czym.

Przetłuszczyć (dok.) — przetłuszczać (niedok.). I Formy jak: otłuszczyć — otłuszczać. II Składnia: P. co — czym.

Przetoczyć (dok.) — przetaczać (niedok.). I Formy jak: wytoczyć — wytaczać. II Składnia: P. co — z czego — do czego — przez co.

Przetoczyć się (dok.) — przetaczać się (niedok.). I Formy jak: przetoczyć — przetaczać. II Znaczenie i składnia. P. ś. (bez dopełn.) = tocząc się posuwać się.

Kaczki przetaczały się z boku na bok. *Wikt.*

Przetopić (dok.) — przetapiać (niedok.). I Formy: 1) przetopię, przetopisz, przetopi, przetopimy...; przetop! przetopcie!; przeto-

piony, przetopiwszy, przetopił, 2) przetapiam, przetapiasz...; przetapiaj!; przetapiający, przetapiany; przetapiał. II Składnia: P. co — w co lub na co = topiąc przeobrażać co — w co lub na co. Por. Przeobrazić. Przeistoczyć. Przekształcić. Przemienić.

Wszystkośmy na pieniądze przetopili. SW
Przetopić się (dok.) — przetapiać się (niedok.) I Formy jak: przetopić — przetapiać. II Składnia: P. ś. w co lub na co.

(śnieg) przetopił się w grudy czarnego błota. *Parand.*

Przetrawić (dok.) — przetrawiać (niedok.). I Formy: 1) przetrawię, przetrawisz, przetrawi, przetrawimy...; przetraw! przetrawcie!; przetrawiony; przetrawiwszy; przetrawił, 2) przetrawiam, przetrawiasz...; przetrawiaj!; przetrawiający; przetrawiany; przetrawiał. II Składnia: P. co.

Każdy coś w duchu przetrawiał. *Bartk.*

Przetrząść (dok.) lub przetrząsnąć — przetrząsać (niedok.). I Formy: 1) przetrząść — przetrząsnąć, jak: trząść — trząsnąć, 2) przetrząsam, przetrząszasz...; przetrząsaj!; przetrząsający; przetrząsany; przetrząsał. II Składnia: P. co.

Przetrzebić (dok.) — przetrzebiać (niedok.). I Formy: 1) przetrzebić, jak trzebić, 2) przetrzebiam, przetrzebiasz...; przetrzebiaj!; przetrzebiający; przetrzebiany; przetrzebiał, przetrzebiali. II Składnia: P. co.

Przetrzeć (dok.) — przecierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Znaczenie i składnia: 1) P. co = wytrzeć co na wylot, 2) P. co = przeciągnąć czym wytrzeć co, 3) P. co = trąc przepuścić co, 4) P. co = przetrzebić co, przerzedzić co.

Zwroty: 1) przetrzeć co piłą. SW = przepolować co piłą; 2) przetrzeć drogę. SW = przetorować drogę.

Przetrzepać (dok.) — przetrzepywać (niedok.). I Formy: 1) przetrzepać, jak: trzepać, 2) przetrzepuję, przetrzepujesz..., rzadko: przetrzepywam, przetrzepujesz...; przetrzepuj!; rzadko: przetrzepujaj!; przetrzepujący, rzadko: przetrzepujący; przetrzepywany; przetrzepywał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przetrzymać (dok.) — przetrzymywać (niedok.). I Formy jak: zatrzymać — zatrzymywać. II Składnia: P. kogo, co.

Przetworzyć (dok.) — przetwarzać (niedok.). I Formy: 1) przetworzyć, jak: tworzyć, 2) przetwarzam, przetwarzasz...; przetwarzaj!; przetwarzający; przetwarzany; przetwarzał, przetwarzali. II Składnia: 1) P. co = na nowo co stworzyć, 2) P. kogo, co — w co lub na co. Por. Przeistoczyć. Przemienić. Przeobrazić.

2. Przetworzyć materiał surowy na wyrób. SW. *Łopki zwykłych „zjadaczów chleba” w aniołów nie przetworzy. Chmiel cyt SW*

Przewaga kogo, czego — nad kim, nad czym.

Zwroty: 1) mieć przewagę nad kim, nad czym;

2) dawać komu przewagę nad kim, nad czym, 3) brać, zyskiwać, osiągać, otrzymywać przewagę nad kim, nad czym. *SF*, 4) mieć przewagę po swojej stronie. *SF*, 5) zapewnić komu przewagę nad kim, nad czym. *SW*; 6) przychodzić do przewagi nad kim, nad czym. *SW*; 7) przewaga moralna, materialna, liczebna. *SW*.

1. Miał nad nim przewagę. *Bartk.* I tak już dużo przewag ma nade mną. *Matacz.* 2. Dawały mu przewagę nad otoczeniem. *Nałk.* 3. Powolnym wpływem odzyskał moralną przewagę nad silnym ciemiężczyłem. *Mick. cyt SW*. 6. Przystała drogą umiejętności Europa do przewagi nad resztą ziemi. *Śniad. cyt SW*.

Przeważać (dok.) — przeważać (niedok.). I Formy: 1) przeważę, jak: ważyć, 2) przeważam, przeważasz...; przeważaj!; przeważający; przeważany; przeważał. II Znaczenie i składnia: 1) P. co = zważyć co po wtórnie, zważyć jedno po drugim, 2) P. co lub bez dopełn. = przewyższyć swoją wagą.

1. Przeważał jedno po drugim. 2. Przymioty przeważają w nim wady.

Przewąchać (dok.) — przewąchiwać (niedok.). I Formy jak: obwąchać — obwąchiwać. II Składnia: P. co.

Przewędrować (dok.) — przewędrowywać (niedok.). I Formy: 1) przewędrować, jak: wędrować, 2) przewędrowuję, przewędrowujesz..., rzadziej: przewędrowywał, przewędrowywałeś... (nie: przewędrowywuję, przewędrowywujesz...); przewędrowuj!; rzadziej: przewędrowujaj!; przewędrowujący, rzadziej: przewędrowujący; przewędrowywał. II Składnia: P. co lub przez co.

Przewędrował cały kraj od końca do końca. *SW*. Przewędrował przez cały kraj...

Przewęszyc (dok.) — przewęszać (niedok.). I Formy jak: wywęszyc — wywęszać. II Składnia: P. co.

Przewiać (dok.), rzadko: przewionąć (arch.) — przewiewać (niedok.). I Formy: 1) przewiać, jak: wiać, 2) przewiewam, przewiewasz...; przewiewaj!; przewiewający; przewiewany; przewiewał. II Składnia: 1) P. kogo, co = wiatrem przeniknąć kogo, co, wiejąc przepędzić kogo, wiejąc przeczyścić co (o zbożu), 2) P. (bez dopełn.) = wiejąc przejść.

1. Niechaj powietrze izbę przewiewa. *Perz. cyt SW*. 2. Pałace techniczne twórci przewiał w ciemnościach. *Reym. cyt SW*

Przewiązać (dok.) — przewiązywać (niedok.). I Formy jak: związać — związywać. II Składnia: P. co — czym.

Przewidujący — przewidująco. Ob. Kojący — kojąco.

Skrzywił się przewidująco. *Kruczk.*

Przewidywać. Ob. Przewidzieć.

Przewidywanie.

Zwrot według (wszelkich) przewidywał.

Przewidziany dla kogo — do czego, nie: dla czego

Przewidzieć (dok.) — przewidywać (niedok.). I Formy: 1) przewidzieć, jak: widzieć, 2) przewiduję, przewidujesz...; prze-

widuj!; przewidujący; przewidywany; przewidywał. II Składnia: P. co.

Przewiedzenie się (nie: przewiedzenie się) o czym.

Przewiedzieć się (dok.) (ale: wiedzieć, nie: wiedzieć się) — przewidywać się (niedok.). Por. Dowiedzieć się. Wywiedzieć się. Zwiedzieć się. I Formy: 1) przewiem się, przewiesz się...; przewidz się!; przewidzia-wszy się; przewidział się, przewidzieli się, 2) przewiaduję się, przewiadujesz się...; przewiaduj się!; przewiadujący się; przewiadował się. II Składnia: 1) P. ś. o kim, o czym, 2) P. ś., co się robi.

1. Przewiedzieli się o położeniu obłożonych. SW. 2. Przewiedz się, co się tam stało. SW.

Przewielebny (= wielce wielebny) — najprzewielebniejszy, nie: przernajwielebniejszy. Ob. Przenajświętszy.

Przewiercić (dok.) — przewiercać (niedok.). I Formy jak: wywiercić — wywiercać. II Znaczenie i składnia: 1) P. co = wiercać przedziurawić, prześwidrować, 2) P. co = wiercać przetknąć co.

1. Przewiercić deskę. 2. Przewiercić palce przez deskę.

Zwrot: przewiercić kogo wzrokiem, oczami. Czarniecki przewiercił go wzrokiem. *Sienk. cyt. SW.*

Przewieść (dok.) — przewodzić (niedok.). Ob. Przewodzić. I Formy jak: wieść — wodzić. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo — z czego — do czego = wiodąc przeprowadzić kogo z jednego miejsca w drugie, 2) P. co (!) = przetłumaczyć z jednego języka na drugi.

Przewietrzyć (dok.) — przewietrzać (niedok.). I Formy jak: wywietrzyć — wywietrzać. II Składnia: P. co.

Przewieźć (dok.) — przewozić (niedok.). I Formy jak: wieźć — wozić. II Składnia: P. kogo, co — przez co

Przewinąć (dok.) — przewijać (niedok.). I Formy jak: zawiąć — zawiązać. II Składnia: P. kogo, co.

Przewinić (tylko w postaci dok.). I Formy jak: winić. II Składnia: P. co lub w czym — komu lub względem kogo.

Przewinić się czym — komu.

Przewinienie względem kogo.

... przewinienia względem kogo? *Sierosz.*

Przewlec (dok.) — przewlekać (niedok.) lub przewłóczyć. I Formy: 1) przewlec, jak: wlec, 2) przewlekać, przewlekać...; przewlekaj!; przewlekający; przewlekany; przewlekał, 3) przewłóczę, przewłóczysz, przewłóczy, przewłóczymy...; przewłócz! przewłóczcie!; przewłóczony; przewłóczył. II Znaczenie i składnia: 1) P. co — przez co = wlokąc przesunąć, przeciągnąć, powtórnie wlokąc przeciągnąć, 2) P. kogo — w co = przyoblec w nową bieliznę, 3) P. co = zmieni bieliznę, 4) P. co (niedok., zwykle: przewlekać) = odkładać co na później.

1. Przewlec nitkę przez igłę. SW. 2. Przewlec dziecko w czystą koszulę. SW. 3. Przewlec koszulę. SW. 4. Przewleka ciągle swój przyjazd.

Przewodniczyć (tylko w postaci niedok.). I Formy: przewodniczę, przewodniczysz, przewodniczy, przewodniczymy...; przewodnic! przewodniczcie!; przewodniczył. II Składnia: P. komu.

Szczęśliwy, czyjej przewodniczą łodzi cnota i piękność, niebieskie siostrzyce. *Mick.*

Zwroty: 1) przewodniczyć komu w podróży. SW; 2) przewodniczyć komu do chwaly. SW; 3) przewodniczyć obradom lub na obradach. SW; 4) przewodniczyć zgromadzeniu lub w zgromadzeniu. SW; 5) przewodniczyć zebraniu lub na zebraniu. SW; 6) przewodniczyć na posiedzeniu. SW; 7) przewodniczyć w zarządzie, w komisji... SW.

Przewodnik — przewodniczka, nie: przewodniczyni (dawn.).

Przewodzić (tylko w postaci niedok.). Ob. Przewieść — przewodzić. Znaczenie i składnia: 1) P. komu = przewodniczyć komu, kierować kim, dowodzić kim, 2) P. nad kim = samowolnie rządzić kim, donderować kim.

1. Niech nam przewodzi. *Sierosz.* Ludowcom przewodził Augustyn. *Kruczk.* 2. Każdy, kto chce, nad nami teraz przewodzi.

Przeworsk (nazwa miasta) — przeworski.

Przewód, dlp tego przewodu.

Wyrażenia i zwroty: 1) przewód sądowy = proces sądowy; 2) przewód elektryczny; 3) wykaz pracy przewodu, nie: wykaz obciążenia przewodu. *KJMK.*

Przewódca (w znaczeniu ujemnym), — przywódcą (w znaczeniu dodatnim lub ujemnym). Formy: lp ten przewódca, tego przewódcy, temu przewódcy, tego przewódcę, przewódcu!, tym przewódcą, o tym przewódcy, lm ci przewódcy, tych przewódców, tym przewódcem...

Przewódca (lub przywódcą) bandy. Przywódcę (nie: przewódca) nasz w tych szlachetnych usiłowaniach.

Przewóz, dlp tego przewozu.

Zwrot: coś obowiązuje przy przewozie, nie: dla przewozu. *KJMK.*

Przewrócić (dok.) — przewracać (niedok.). I Formy jak: wrócić — wracać. II Składnia: P. kogo, co.

Przewrócić się — przewracać się.

Zwrot: w głowie się komu przewraca = ktoś zaczyna mieć nadmierne pretensje, żądania.

Wszystkim się w głowach przewraca. *Sierosz.* Tym ludziom w głowach się przewraca. *Kruczk.*

Przewrót, dlp tego przewrotu.

Zwrot: wywołać w czym przewrót.

Nie cofnie się przed ogłoszeniem odkrycia, choćby miało wywołać przewrót w pojęciach ludzkości. *Goet.*

Przewyborny (= nadzwyczaj wyborny) — najprzewyborniejszy, nie: przernajwyborniejszy. Ob. Przenajświętszy.

Przewyżka 1) czego — w czym, 2) czego — nad czym.

Przewyżka dochodów nad wydatkami.

Zwroty: przewyżka prędkości lub przewyżka w prędkości (nie: nad prędkością). *PJ 9, 57.*

Przewyższyc (dok.) — przewyższać (niedok.). I Formy: 1) przewyższę, przewyż-

szysz, przewyższy, przewyższymi...; przewyższyl! przewyższycie! (nie: przewyższ! przewyższcie!); przewyższony; przewyższysz; przewyższyl, 2) przewyższam, przewyższasz...; przewyższaj!; przewyższający; przewyższany; przewyższal, przewyższali. II Składnia: P. kogo — czym lub w czym.

Tyś wszystkich przewyższyl w złości. *Sw.* Tyś wszystkich przewyższyl zrecznością (lub w zreczności). (Współzawodnik) którego nie mógł przewyższyc niczym *Reym.*

Przez (przeze) kogo, co (przyimek rządzący biernikiem). I Forma p r z e z e używa się przed zbiegiem spółgłosek trudnych do wymówienia bądź w pewnych tradycyjnych zwrotach, np. przeze mnie. Ob. Od — ode. II Znaczenie: 1) P. co (o miejscu) = wskróś czego, środkiem czego, w poprzek czego. 2) P. co (o czasie) = w ciągu czego, podczas czego, 3) P. co (o sposobie) = podług czego, według czego, przy pomocy czego, 4) P. kogo, co (o przyczynie) = z powodu kogo, czego.

1. Jechał przez las. 2. Przez rok cały z domu nie wychodził. 3. Rozstrzygali wszystkie sprawy przez głosowanie. 4. Nie mówiłem ci tego przez grzeszność.

Zwroty: 1) mówić przez nos; 2) sam przez się = samodzielny naturalny; 3) coś się rozumie samo przez się.

Przezabawny (= nadzwyczaj zabawny) — najprzezabawniejszy, nie: przenajzabawniejszy Ob. Przenajświętszy.

Przezacny (= bardzo zacny) — najprzezacniejszy, nie: przenajzacniejszy. Ob. Przenajświętszy

Przeziębic (dok.) — przeziębiać (niedok.). I Formy: 1) przeziębę, przeziębisz przeziębi, przeziębimy...; przezięb! przeziębcie! (nie: przezięb! przeziębcie!); przeziębiony; przeziębiwszy; przeziębil, 2) przeziębiam, przaziębiasz...; przeziębiaj!; przeziębiający; przeziębiany; przeziębiał. II Składnia: P. kogo, co.

Przeziębnać (tylko w postaci dok.). Formy jak: ziębnać.

Przezimować (dok.) — przezimowywać (niedok.). Formy jak: odzimować — odzimowywać.

Przeznaczenie.

Zwroty: 1) pełnić przeznaczenie. 2) być czym z przeznaczenia; 3) mieć co z przeznaczenia lub w przeznaczeniu.

1. Pełnił to przeznaczenie z wielkim bohaterstwem. *Parand*

Przeznaczony komu lub dla kogo, ale: do czego (nie: dla czego), ku czemu lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: przeznaczyć).

W wagonach przeznaczonych dla podróżnych. *RJKM.* Zakład ten jest przeznaczony do kształcenia (nie dla kształcenia) techników *KJU 1, 4.* W rano przeznaczona do rozpoczęcia robót. *Małacz.* Ku czemu był przeznaczony. *Nałk.* Wszelka ozdoba przeznaczona była na zgubę. *Nałk.*

Przeznaczyć (dok.) — przeznaczać (niedok.). I Formy: 1) przeznacę, przeznacysz, prze-

znaczy, przeznaczymy...; przeznacz! przeznaczcie!; przeznaczony; przeznaczący; przeznaczył, 2) przeznaczam. przeznaczasz, przeznacza...; przeznaczaj!; przeznaczający; przeznaczany; przeznaczał, przeznaczali. II Składnia: 1) P. komu lub dla kogo (gdy się wymienia osobę, dla której się coś przeznacza), 2) P. do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia rzecz, czynność lub stan, do których się kogoś w intencjach swoich przygotowuje), 3) P. na co (gdy się wymienia cel, na który się kogoś lub coś poświęca).

1. Niektóre rzeczy przeznaczył dla matki. *Żerom.* 2. On, którego Bóg do wielkich rzeczy przeznaczył. *Siemk.* Wierzył, że go Bóg przeznaczył do kierowania majątkiem. *Dąbr.* Dwa pułki przeznaczone zostały do służby. *Żerom.* Nakłady kapitałowe przeznaczone do walki (lub: na walkę, nie: dla walki). „*Czas*” 85, 3, 4. 3. Przeznaczył ją na żonę. *Siemk.* Został przeznaczony na księdza. *Danił.* Przeznacza na te rzeczy dwa tysiące. *Dąbr.* Mogą przeznaczyć dochody z tego majątku na utrzymanie i wychowanie dziecka. *Koń Cyw. Rodzina.*

Przez pół, nie: przez połowę. Ob. Na pół. **Przeźrocze**, rzadziej: przeźrocze; dlm tych przeźroczy.

Całe czarowne przeźrocze zmieniło się. *Mick.* Jak w przeźroczu. *Mick.*

Przeźroczysty, rzadziej: przeźroczysty **Przezuć** (dok.) — przezuwać (niedok.). I Formy: 1) przezuję, przezujesz...; przezuj!; przezuty; przezuwszy; przezuł, 2) przezuwam, przezuwasz...; przezuwaj!; przezuwający; przezuwany; przezuwał. II Składnia: 1) P. co = zmienić, przełożyć obuwie, 2) P. kogo — z czego = zdjawszy z kogo obuwie włożyć mu inne.

Przezwąć (dok.) — przezywać (niedok.). I Formy jak: nazwać — nazywać. II Składnia: P. kogo, co — kim, czym.

Przewyciężyć (dok.) — przewyciężać (niedok.). I Formy jak: zwyciężyć — zwyciężać II Składnia: P. kogo, co.

Przeżegnać (dok.) — przeżegnawać (niedok.). I Formy jak: zażegnać — zażegnawać. II Składnia: P. kogo — czym.

Przeżłobić (dok.) — przeżłabiać (niedok.). I Formy jak: wyżłobić — wyżłabiać. II Składnia: P. co — czym.

Przeżreć (dok.) — przeżerać (niedok.). I Formy jak: zeżreć — zżerać. II Składnia: P. kogo, co.

Przezuć (dok.) — przezuwać (niedok.). I Formy: 1) przezuć, jak: żuć, 2) przezuwam, przezuwasz...; przezuwaj!; przezuwający; przezuwany, przezuwał. II Składnia: P. co.

Przeżyć (dok.) — przeżywać (niedok.). I Formy: 1) przeżyć, jak: żyć 2) przeżywam, przeżywasz, przeżywa...; przeżywaj!; przeżywający; przeżywany; przeżywał. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = utrzymać się przy życiu, 2) P. co = wydać na życie, 3) P. kogo, co = życiem przetrzymać kogo, co, przeżyć dłużej, przetrwać, 4)

P. co = przenieść, przetrzymać co, doświadczyć czego.

I. Przeżyć do stu lat. *SW. 2.* W krótkim czasie przeżył cały majątek. 3. Przeżył go o kilka lat. 4. Przeżywa te braki chwilowe. *Żerom.* Przeżywała torturę czynu, narzuconą niedoleżnej bierności. *Zerom.*

Przeżyć się (dok.) — przeżywać się (niedok.). I Formy jak: przeżyć — przeżywać. II Składnia: (bez dopełn.) = przeżyć siebie, postarzyć się, utracić siły żywotne.

Przeżyć (dok.) — przeżywać (niedok.). I Formy: 1) przeżyć, jak: żywić, 2) przeżywam, przeżywasz...; przeżywaj!; przeżywiający; przeżywany; przeżywał, przeżywali. II Składnia: P. kogo, co.

Przedza — przedzalnik — przedzalniczy, — przedzalnia — przedzalniany. Forma dlm tych przedzalni.

Zwroty: Przemysł przedzalniczy lub przedzalniany. *JP 20, 84 nn.*

Przodować — I Formy: przoduje, przodujesz...; przoduj!; przodujący; przodował. II Składnia: 1) P. komu, czemu — czym (gdy się wymienia przedmiot wyróżniający), 2) P. komu, czemu — w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której się ktoś wyróżnia).

Przodowy. Ob. Przedni.

Przód — przodowy, — przedni. Ob. Przodowy — przedni. Formy: dlp tego przodu, mjeścip na przodzie. Por. Na przedzie.

Przytk (rzeczown.), dlp tego przytka.

Zwroty: 1) dać komu przytka; 2) dostać przytka.

Przytk! (wykrzykn. naśladujący trzaśnięcie palcami) = pstryk!

Strzebla nie wypaliła, tylko zrobiła przytk. *SW.* Zwrot: zrobić palcami przytk = przytknąć palcami.

Przy kim, czym (przydimek).

Zwroty: 1) świder przy Warszawie (!) = świder pod Warszawą. Równie przy Dukli (!) = Równe pod Duklą itp., gdy się oznacza bliskość położenia geograficznego w stosunku do jakiegoś miasta. *JP 10, 30.* Bitwa przy Chocimiu (!) = bitwa pod Chocimiem. *Krasn. 51;* 2) Bitwa przy Worskle (!) = bitwa pod Worskłą, bitwa przy Jeziorze Trzameńskim (!) = bitwa nad Jezioro Trzameńskim itp., na oznaczenie położenia w pobliżu rzeki lub jeziora. *Krasn. 51;* 3) przy królu Stanisławie (!) = za króla Stanisława, przy hetmanie Żółkiewskim (!) = za hetmana Żółkiewskiego itp., na oznaczenie osoby, za której czasów coś się odbyło. *Krasn. 51;* 4) służyć przy wojsku (!) = służyć w wojsku. *Krasn. 51;* 5) nauczyciel przy szkole miejskiej (!) = nauczyciel w szkole miejskiej lub nauczyciel szkoły miejskiej. *Krasn. 51.*

Przybić (dok.) — przybijać (niedok.). I Formy jak: wybić — wybijać. II Składnia: P. co — do czego — czym.

Przybiec (dok.) — przybiegać (niedok.). Formy jak: wybiec — wybiegać.

Przybijający — przybijająco. Ob. Kojący — kojąco.

Przybijająco smutny.

Przybliżyć (dok.) — przybliżyć (niedok.). I Formy jak: zbliżyć — zbliżać. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Przybłąda ten i ta. Formy: lp ten (ta) przybłąda, tego (tej) przybłądę, temu (tej) przybłądzie, tego (tej) przybłądę, przybłądo! tym (tą) przybłądą, o tym (tej) przybłądzie; lm te przybłądy, tych przybłądów rm. (tych przybłąd rz.), tym przybłądom, tych przybłądów rm. (ta przybłądy rz.), tymi przybłądami, o tych przybłądach.

Przy boku czym = przy kim.

Po stracie miejsca przy boku generała. *Żerom.*

Przybór — Znaczenie i składnia: 1) P. do czego = przyrząd do czego (zwykle w lm: te przybory), 2) P. czego = przybranie czego.

1. Przybór do pisania. Fudełko z przyborami do ręcznych robót. *Orzesz. 2.* Przybór wody.

Zwroty: 1) przybory do pisania. *Dąbr;* 2) przybory do sportu. *Natk;* 3) przybory do podróży lub przybory podróżnicze; 4) przybory rysunkowe; 5) przybory biurowe; 6) przybory do kawy, do herbaty.

6. Stały przybory do czarnej kawy. *Żerom.*

Przybrać (dok.) — przybierać (niedok.). I Formy jak: zabrać — zabierać. II Znaczenie i składnia: 1) P. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) = wziąć w dodatku do czego, dopuścić kogo, co, 2) P. kogo, co — czym lub w co = przystroić kogo — czym, ubrać w co, 3) P. (bez dopełn.) = przyrosnąć, 4) P. przybrać na czym (!) = zyskać na czym.

1. Wyraz przybiera końcówkę. *SW.* Przybrać zupy. *SW. 2.* Przybrał stół kwiatami. Przybrał ją w nową suknie. Kupy ludu przybranego w kopnie koszule. *Sienk. 3.* Woda gwałtownie przybiera.

Zwroty: 1) przybrać sobie kogo za kogo; 2) przybrać na rozmiarach = przybrać większe rozmiary lub zyskać na rozmiarach. *Kr. 1, 54.*

1. Przybrać sobie kogo za towarzysza, za następcę. *SW. 2.* Ruch narodowy polski zyskuje (nie: przybiera) z dnia na dzień na sile. *Cyt. Kr. 1, 60.*

Przybzdzić (dok.) — przybrudzać (niedok.). I Formy jak: zabrudzić — zabrudzać. II Składnia: P. co — czym.

Przybudować (dok.) — przybudowywać (niedok.). I Formy: 1) przybudować, jak: budować, 2) przybudowuję przybudowujesz..., rzadko: przybudowuję, przybudowujesz... (nie: przybudowuję, przybudowujesz...); przybudowuj!, rzadko: przybudowujaj!, przybudowujacy, rzadko: przybudowujający; przybudowujany; przybudowywał. II Składnia: P. co — do czego.

Przybyć (dok.) — przybywać (niedok.). I Formy: 1) przybęde, przybędziesz...; przybądź! przybądźcie!; przybywszy; przybył, 2) przybywam, przybywasz...; przybywaj!; przybywający; przybywał. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = przyjsć, przyjechać, zjawić się, być przywiezionym, 2) P. (nieosob.) komu, czemu — czego, nie: co (*Krasn. 56*) = przyrasta czego, pomnaża się czego.

1. Przybył drugi i dziesiąty i nie ciasno jest nikomu. *Pol. cyt. SW. 2.* Chłopakowi przybyło opamiętania. *Siedl.* Musi przybywać coraz to nowego materiału (nie: coraz to nowy materiał). *Cyt. Szeffs. 45.*

Przybytek, dlp tego przybytku.

Zwrot: od przybytku głowa nie boli (rub.), SF = nadmierna zamożność nie przynosi troski.

Przychodni, nie: przychodny.

Przychodzić (niedok.)—przejść (dok.), jak: chodzić — iść. II Znaczenie i składnia: 1) P. do kogo, do czego — po kogo, po co — na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: chodzić, iść) lub bez dopełn. = idąc przybywać, nadchodzić, zjawiać się, następować, 2) P. do czego (przen.) = dorabiać się czego, dobić się czego, 3) P. do czego — z czego (nieosob.) = coś przeobraża się w co, coś kończy się na czym, 4) P. lub P. ś. co robić (nieosob.) = przytrafia się, wypada, trzeba co robić, 5) P. komu = wypadać komu — czym, być dla kogo — czym, 6) P. w czym (!) = występować, znajdować się w czym.

1. Ilu ludzi przychodzi do niego, ciągle po jego pracę. *Kad.* Przychodził na lekcję. *Iwasz.* 2. Przeszedł do grosza. *SW.* 3. Przychodziło do coraz żywszego sporu. *Mick.* Gdy przyszło do wyborów... *Kruczk.* 4. Nieraz przyjdzie mu ulegać. *Sięnk.* Zamknąć się przyjdzie w forticy. *Żerom.* 5. On mu przychodził stryj. *SW.* 6. Wyraz ten rzadko spotyka się (nie: przychodzi) w tej książce. *Cyt. Kr. 1, 159.* W powyższym wierszu znajdujący się (nie: przychodzący, por. niem. vorkommen) wyraz. *Cyt. PJ 1, 78.*

Zwroty: 1) coś komuś przychodzi do głowy, SF = ktoś wpada na jakąś myśl; 2) komuś coś przychodzi łatwo, trudno, z trudnością, z trudem... SF; 3) na kogoś przychodzi kolej. SF; 4) na kogoś przychodzi smutek, nieszczęście...; 5) coś komuś z czegoś przychodzi = ktoś ma z czegoś jakiś pożytek; 6) gdy przyjdzie co do czego = gdy się nadarzy odpowiednia sposobność; 7) przychodzić na świat = rodzić się, powstawać; 8) przychodzić do siebie = powracać do stanu normalnego (fizycznego lub duchowego); 9) przychodzi komu na co = ktoś jest do czego zmuszony okolicznościami życia; 10) na to nie przyjdzie (!) = na tym nie zależy. *Krasn.* 74.

5. Nikomu nic z tego nie przyjdzie. *Nałk.* 6. Gdy przyjdzie co do czego... *Makusz.* 7. W niej przychodzi na świat jakaś zupełnie inna postać. *Sięnk.* Przeszedł na świat drugi syn. *Prus.* 8. Pies powoli przychodził do siebie. *Wikt.* 9. Na co mi to przyszło? muszę dzieci niańczyć.

Przychodziem, nie: przychodzeń (PJ 1, 137); dlp tego przychodnia, młm ci przychodnie, dlm tych przychodniów lub tych przychodni. **Przychód, dlp tego przychodu.** Znaczenie: 1) P. (!) = przyjscie, przybycie (dawn.), 2) zysk, dochód.

Zwrot: mieć przychód z czego.

Przychwycić (dok.) lub przychwycić—przychwytywać (niedok.). I Formy: 1) przychwycić, jak: chwycić lub przychwytam, przychwytasz...; przychwytaj!; przychwytamy; przychwytawszy; przychwytaj! 2) przychwytuję, przychwytujesz...; przychwytuj!; przychwytujący; przychwytujący; przychwytujący. II Składnia: P. kogo.

Zwrot: przychwycić kogo na gorącym uczynku.

Przychylenie się do czego.

Zwrot: w przychyleniu się do prośby... (!) = przychylając się do prośby...

Przychylność do kogo lub dla kogo. ku komu (arch.), ale: do czego (nie: dla czego) lub ku czemu,

Otrzymała w spadku po matce znajomość pol-

skiej mowy oraz zyczliwą przychylność do narodu. *Danil.*

Zwroty: 1) przychylność czyją zyskać, zjednać. SF. SW; 2) przychylność komu okazać. SF; 3) być dla kogo z wielką (całą) przychylnością; 4) być z przychylnością o kogo, o co. SW; 5) dać komu dowody przychylności. SW.

3. Jestem dla niego z całą przychylnością. *SW.* 4. Widziałem, z jaką przychylnością byłeś o dobro bliźnich. *Karp. cyt. SW.* 5. Niektórzy szczerzej życzliwości dali mi dowody. *Mick. cyt. SW.* **Przychylny komu lub dla kogo, ale: czemu (nie: dla czego).**

Wszyscy przychylni panów Horeszków rodzinie. *Mick.* Byłeś mi zawsze przychylny. Jestem dla ciebie zawsze przychylny. Zawsze byłem tej sprawie przychylny.

Przyciąć (dok.)—przycinać (niedok.). I Formy jak: wyciąć — wycinać. II Składnia: P. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym). **Przyciąć gałąź.** SW.

Zwrot: przyciąć komu piórek, skrzydełek, SW = przytrzczyć komu rogów, ukrócić czyją pychę.

Przyciągnąć (dok.) — przyciągać (niedok.). I Formy jak: pociągnąć — pociągać. II Składnia: P. kogo, co — czym — do kogo, do czego.

Przycichnąć (dok.) — przycichać (niedok.). Formy: 1) przycichnąć, jak: cichnąć, 2) przycicham, przycichasz...; przycichaj!; przycichający; przycichał.

Przyciemnić (dok.) — przyciemniać (niedok.). I Formy jak: zaciemnić — zaciemniać. II Składnia: P. kogo, co — kim, czym.

Zawsze go swoją osobą przyciemniał.

Przyciemnić (tylko w postaci dok.). Formy jak: ciemnieć.

Przycierać. Ob. Przytrzcęć.

Przycieść, dlp tej przyciesi, młm te przyciesie (SW), dlm tych przyciesi.

Przycisnąć (dok.) — przyciskać (niedok.). I Formy jak: cisnąć — ciskać. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Oburzać do ust go (= róg) przycisnął. *Mick.*

Zwrot: przycisnąć kogo do muru, SF = zmusić kogo do nieodwołalnej decyzji lub do wyznania. **Przyciepać (niedok.) — przyczepić (dok.).** I Formy jak: odczepiać — odczepić. II Składnia: P. co — do czego.

Przyczepiać się (niedok.) — przyczepić się (dok.). I Formy jak: przyczepiać — przyczepić. II Znaczenie i składnia: 1) P. ś. do czego = przyłgnąć, skrzylić się do czego, 2) P. ś. do kogo = związać się z kim natrętnie, 3) P. ś. do kogo — o co = wystąpić wobec kogoś z nieuzasadnionymi pretensjami.

Przyczernić (dok.)—przyczerniać (niedok.). I Formy jak: poczernić — poczerniać. II Składnia: P. co — czym.

Przyczesać (dok.) — przyczesywać (niedok.). I Formy: 1) przyczesać, jak: czesać, 2) przyczesuję, przyczesujesz...; przyczesuj!; przyczesujący; przyczesywany; przyczesywał. II Składnia: P. kogo — czym.

Przyczyna czego, nie: do czego.

Jeżeli ustanie przyczyna jej (= pieczy) odebrania (nie: do jej odebrania). *Kod. Cyw. Rodzina.*

Zwroty: 1) za czyjąś przyczyną; 2) dla jakiejś

przyczyny; 3) nie oez przyczyny = na pewno dla jakiejś przyczyny; 4) z przyczyny czyjeś coś się dzieje, staje; 5) przyczyna w czymś tkwi. *SW.*; 6) podawać przyczynę; 7) być przyczyną czemuś lub czego; 8) nie ma żadnej dobrej przyczyny, żeby..., nie ma poważnej przyczyny, żeby...; 9) mieć do czego przyczynę; 10) mieć po temu przyczynę.

1. To za jej przyczyną rozszalało się miasto. *Naik.* 2. Dla niewiadomej przyczyny... *Żerom.* 3. Nie bez przyczyny wyjechał tak nagle. *SW.* 4. Z twojej przyczyny doszło do waśni. *SW.* 1. Wszystkim tym myślom przyczyną była Tunia. *Iwasz.* 8. Nie ma żadnej dobrej przyczyny, żeby... *Dąbr.*

* Przyczyna (sposoby wyrażania okoliczności przyczyny). I Rozróżniamy trzy główne odmiany przyczyny: 1) przyczynę właściwą, czyli przyczynę realnego jakiegoś faktu lub postępowania, 2) przyczynę konieczną, czyli warunek (ob. * Warunek); 3) przyczynę przyzwalającą, czyli przyzwolenie (ob. * Przyzwolenie).

II Przyczynę właściwą wyrażamy albo za pomocą całych zdań, zwanych przyczynowymi, albo za pomocą części zdania, zwanych okolicznikami przyczynowymi.

III Zdania okolicznikowe przyczyny zastępują okoliczniki przyczyny zdania nadrzędnego i tak, jak one, odpowiadają na pytania: czemu? dlaczego? z jakiego powodu? przez co? za co? Zdania przyczynowe łączą się ze zdaniami nadrzędnymi za pomocą spójników: że, iż, gdyż, ponieważ.

Rebajło klucznikiem siebie tytułował, iż ten urząd na zamku przed laty piastował. *Mick.* Morze burzyło się, ponieważ przyplwył wzbierał. Znano go każdodzięją, że zbyt lubił gesta. *Mick.* Że mię przyjmują grzecznie, chce mię za nos wodzić. *Mick.* Ostęp zwal się zamczyskiem, gdyż niegdyś stał tam zamek. *Mick.*

IV Okoliczniki przyczyny wyrażamy za pomocą rzeczowników w narzędniku lub w innych przypadkach zależnych z przyimkami; te różne postaci zależą od różnych rodzajów przyczyny, które wyrażają. Rozróżniamy dwie podstawowe odmiany przyczyny: przyczynę naturalną (fizyczną bądź psychiczną) i przyczynę moralną.

1. Przyczynę fizyczną bądź psychiczną wyrażamy za pomocą rzeczowników w dopełniaczu z przyimkiem: o d lub z bądź za pomocą rzeczowników w bierniku z przyimkiem: p r e z lub n a. Przyczynę moralną wyrażamy za pomocą rzeczownika w bierniku z przyimkiem: z a bądź za pomocą rzeczownika w dopełniaczu z przyimkiem: d l a.

Mury kościoła drżały od śpiewu, od muzyki, od dzwonów bicia. *Krasz. cyt. Krasn. Skł.* Czym ze złości, czy z żalu źle mierzył? *Mick.* Pan Sedzia przez grzeczność prosił na wieczere. *Mick.* Na ten świst rój królików spod ziemi wytrysnął. *Mick.* — Księcia Michała kochano powszechnie za mięstwo, hojność i serce wylane. *Siensk. cyt. Krasn. Skł.* Złączyłeś los swój z moim nie dla dumy, nie dla próżności, nie dla chęci zysku. *Korzen. cyt. Krasn. Skł.*

2. Przyczyna fizyczna lub psychiczna może być bezpośrednią bądź pośred-

nią, przedmiotową (obiektywną, poza podmiotem zdania tkwiącą) lub podmiotową (subiektywną, w podmiocie zdania tkwiącą), ciągłą bądź doraźną.

a) Przyczynę fizyczną lub psychiczną bezpośrednią wyrażamy za pomocą dopełniacza z przyimkiem: o d, z, bądź biernika z przyimkiem: n a, a przyczynę fizyczną lub psychiczną pośrednią za pomocą biernika z przyimkiem: p r e z.

Wiatr zaświszczał mi w uszach od szalonego pedu konia. *Mick. cyt. Krasn. Skł.* Było tam trochę ciemno od dymu. *Siensk. cyt. Krasn. Skł.* Wolę się poddać z musu, niż z ochoty. *Korzen. cyt. Krasn. Skł.* Usycham z żalu, omdlewam z tęsknoty. *Stow. cyt. Krasn. Skł.* Na ten świst rój królików spod ziemi wytrysnął. *Mick.* — Przez szacunek należy duchownej osobie nie śmiało lajać mnicha. *Mick.* Nie przez ciekawość pytam, tylko z przyjaźni. *Siensk. cyt. Krasn. Skł.* (Jak widać z ostatniego przykładu, niekiedy się zacieira różnica między obu odmianami przyczyny: pytał się przez ciekawość — z ciekawości, przez przyjaźń — z przyjaźni).

b) Przyczynę bezpośrednią przedmiotową wyrażamy za pomocą dopełniacza z przyimkiem: o d bądź za pomocą biernika z przyimkiem: n a, a przyczynę pośrednią podmiotową wyrażamy za pomocą dopełniacza z przyimkiem: z.

Dach z blachy złościł się od słońca. *Mick. cyt. Krasn. Skł.* Na taki odgłos wszyscy się ocknęli. *Korzen. cyt. Krasn. Skł.* — Usycham z żalu, omdlewam z tęsknoty. *Stow.* Czym ze złości, czy z żalu źle mierzył? *Mick.* Drzę z zimna. *Mp.*, ale także: Try dżysz od zimna. *Stow. cyt. Krasn. Skł.* (tutaj chodzi nie o zimno wewnętrzne, lecz o niską temperaturę zewnętrzną atmosfery).

c) Przyczynę przedmiotową ciągłą wyrażamy za pomocą dopełniacza z przyimkiem: o d, a przyczynę przedmiotową doraźną wyrażamy za pomocą biernika z przyimkiem: n a.

Mury kościoła drżały od śpiewu, od muzyki. *Krasz.* Wiatr zaświszczał mi w uszach od szalonego pedu konia. *Mick.* Dach z blachy złościł się od słońca. *Mick.* — Na ten świst rój królików spod ziemi wytrysnął. *Mick.* Na taki odgłos wszyscy się ocknęli. *Korzen.*

U w a g a. Wyrażenia z przyimkami: o d, p r e z, a niekiedy także z przyimkiem: z można zastępować narzędnikiem odpowiedniego rzeczownika.

Jego to postrzałem (= od jego tó postrzału) zginął Stolnik. *Mick.* Most na rzece zahuczał tętentem (= od tętentu) konnicy. *Mick. cyt. Krasn. Skł.* Pracą (= przez pracę) wszystkie (narody) się utrzymują i bogacą. *Świad. cyt. Krasn. Skł.* On spuścił oczy, wstydem (= ze wstydu) się zapłonił. *Brodz. cyt. Krasn. Skł.*

3. Przyczyna moralna, tak samo jak przyczyna naturalna (fizyczna lub psychiczna), może być podmiotowa bądź przedmiotowa. W pierwszym wypadku zawiera w sobie pobudkę działania, w wypadku drugim pociąga za sobą o d w e t, czyli moralne następstwa swojego oddziaływania. Przyczynę moralną podmiotową wyrażamy za pomocą rzeczownika w dopełniaczu z przyimkiem: d l a, a przyczynę moralną

przedmiotową wyrażamy za pomocą rzeczownika w bierniku z przyimkiem: z a.

Złączyłeś los swój z moim nie dla dumy, nie dla próżności, nie dla chęci zysku. *Korzen. cyt. Krasn. Skł.* — Księcia Michała kochano powszechnie za męstwo, hojność i serce wylane. *Sienk. cyt. Krasn. Skł.* A ja com zyskał za rany i znoje? *Mick.*

V. Prócz wymienionych wyżej sposobów wyrażamy przyczynę także za pomocą: 1) wyrażen przyimkowych: wskutek czego, skutkiem czego, z powodu czego, z przyczyny czego, ze względu na co, wobec czego, dzięki czemu, 2) za pomocą imiesłówów przysłówkowych.

Droga była ciężka z powodu zasp śnieżnych. *Sienk. cyt. Krasn. Skł.* Wobec tej myśli miłe były im przyszłe trudy. *Sienk. cyt. Krasn. Skł.* Dzięki olbrzymiej sile i przytomności uchodził zawsze na cało. *Sienk. cyt. Krasn. Skł.* Pan profesor będąc zarazem pisarzem magistratu często w czasie lekcji był nieobecny. *Brodz.*

Przyczynić (dok.) — przyczyniać (niedok.). I Formy: 1) przyczynię, przyczynisz, przyczyni, przyczynimy...; przyczyn! przyczynicie!; przyczyniony; przyczyniwszy; przyczynił, 2) przyczyniam, przyczyniasz...; przyczyniaj!; przyczyniający; przyczyniany; przyczyniał, przyczyniali. II Znaczenie i składnia: 1) P. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) — do czego = dodać co (czego) — do czego, 2) P. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) — komu = przyspieszyć czego — komu, zrobić co — komu.

1. Do dawnych utrapień przyczyniasz nowych. 2. Przyczyniają mu jeszcze większe dolegliwości. *Sienk. cyt. P 12, 42.* Przyczynił rodzinie splendorów. *Bartk.*

Zwroty: 1) przyczynić komu krzywdę (! rus.) = wyrządzić komu krzywdę; 2) przyczynić komu radość, przyjemność (! rus.) = sprawić komu radość, przyjemność. *Krasn. 74;* 3) przyczynić straty (!) = przyprawić o straty.

Przyczynić się (dok.) — przyczyniać się (niedok.). I Formy jak: przyczynić — przyczyniać. II Znaczenie i składnia: 1) P. ś, do czego = przyłożyć się do czego, sprawić co, 2) P. ś, za kim — u kogo = wstawić się za kim, prosić za kim — u kogo.

1. Niemato by się przyczynił do postępu. *Moch. Samiśmy się do tego przyczynili. Sienk. 2.* Przyczynił się za nim u króla. *SW*

Przyćmić (dok.) — przyćmiewać (niedok.). I Formy: 1) przyćmię, przyćmisz, przyćmi, przyćmimy...; przyćmij!; przyćmiony; przyćmił, 2) przyćmiewam, przyćmiewasz...; przyćmiewaj!; przyćmiewający; przyćmiewany; przyćmiewał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przydać (dok.) — przydawać (niedok.). I Formy: 1) przydać, jak: dać, 2) przydaję, przydajesz... (nie: przydawam, przydawas... dawn.)...; przydawaj!; przydający, rzadko: przydawający; przydawany; przydawał.

Założyła ręce na piersiach przydając zasłony sukience. *Mick.*

II Znaczenie i składnia: 1) P. komu — kogo, co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) = dodać komu — kogo, co lub czego, 2) P.

co lub czego — do czego = dodać co lub czego — do czego, 3) P. komu — kogo — za kogo = dodać komu — kogo w charakterze kogo.

1. Zdawał się wzrostu przydawać. *Bartk. 2.* Jakby ktoś do nieszczęścia przydoty jeszcze śmieszność chciał przydać. *Bartk. 3.* Przydał (Rafała) za pewien rodzaj towarzysza braciom. *Żerom.*

Zwroty: 1) przydać komu kogo dla asysty; 2) przydać do pomocy (!) = dodać do pomocy. *Kr. 2, 196.*

1. Z ulanami przydanymi dla asysty. *Małacz.* **Przydać się (dok.) — przydawać się (niedok.).** I Formy jak: przydać — przydawać. II Składnia: 1) P. ś. komu lub dla kogo — na co = okazać się komu pożytecznym na co (gdy się wymienia jakąś okoliczność przygodną, w której się coś okazuje pożytecznym), 2) P. ś. komu — do czego = okazać się odpowiednim do czego (gdy się wymienia przedmioł, czynność lub stałą jakąś okoliczność, do których coś się okazuje odpowiednim).

1. Może się jeszcze na coś (to znaczy: w jakichś okolicznościach życia) przydać. *Siedl.* Taka właśnie (laska) przyda mu się na spacer za miasto. Przyda mi się to na wszelki wypadek. 2. Przyda mi się ten klucz do mojego biurka. Przyda mi się to do moich robót.

Przydatny komu lub dla kogo — na co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: przydać się).

Droga przydatna do ruchu jednostronnego. *Palto* przydatne na deszcz (to znaczy: na wypadek deszczu).

* **Przydawka okolicznikowa, czyli określenie wspólne, odnoszące się do podmiotu lub dopełnienia a zarazem do orzeczenia.** Zgadza się w przypadku, w rodzaju i w liczbie z tym rzeczownikiem (w podmiocie lub dopełnieniu), do którego się odnosi.

Chodził jak noc jesienna ponury i milczący. *Reym.* Setki tysięcy aktów butwieje niepoznanych (nie: niepoznanych). *Cyt. Szeffs.*

Przydelegowany (!) = delegowany, wydelegowany do kogo, do czego (DUMK 31 III 32). **Przydeptać lub przydepnąć (dok.) — przydeptywać (niedok.).** I Formy: 1) przydeptać, jak: deptać, 2) przydepnę, przydepniesz...; przydepnij!; przydepnięty; przydepnął, przydepnąłem, przydepnęli (nie: przydepl...), 3) przydeptuję, przydeptujesz...; przydeptuj!; przydeptujący; przydeptywany; przydeptywał. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przydłużyć (dok.) — przydłużać (niedok.). I Formy jak: podłużyć — podłużać. II Składnia: P. co.

Przydomek czego, dlp tego przydomka. Potrafił zyskać chlubny przydomek atamana. *Danił.*

* **Przydomki w połączeniu z nazwiskami w zasadzie są nieodmienne; np. Wojnicz-Sianożęckiemu, Ostoja-Staszewskiemu; wyjątek stanowią przydomki które występują samodzielnie, np. Grzymała, Junosza; te także w połączeniu z nazwiskami ulegają odmianie, np. Grzymale-Siedleckiemu, Junoszy-Stepowskiemu. JP 18, 31.**

Przydybać (dok.)—przydybywać (niedok.). I Formy: 1) przydybię, przydybiesz...; przydyb! przydybcie!; przydybany; przydybawszy; przydybał, 2) przydybuję, przydybujesz...; przydybuj!; przydybujący; przydybywany; przydybywał. II Znaczenie i składnia: P. kogo, co (rub.) = przytapać, przycapić kogo, co.

Zwrot: przydybać przesyłkę w pociagu (!) = wykrzyć, znaleźć... *DUMK 31 III 32.*

Przydział (!) lub przydzielenie (!) = odkomenderowanie, zaliczenie, przeznaczenie, wydelegowanie do jakichś czynności.

Prawo wyznaczenia (nie: przydzielania) pracy. *Kr. 2, 196.*

Zwrot: dostał przydział do piechoty (!) = zaliczono go, przeznaczono go do piechoty.

Przydzielić (dok.) — przydzielać (niedok.). I Formy jak: oddzielić — oddzielać. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co — komu = dzieląc dać kogo, co — komu, wydzielić co — komu, 2) P. kogo, co — do czego (!) = odkomenderować, zaliczyć, wcielić, przeznaczyć kogo, co — do czego.

1. Przydzielają husarii, hufce lekkie — chorągwiom lekkim... *Szajn. cyt. SW. 2.* Mnie odkomenderowali (lub: przeznaczyli, nie: przydzielili) do eskorty rannych. *Strug.* Przełożony może lawnikom polecać (nie: przydzielać) poszczególne zadania. *Cyt. Kr. 2, 196.*

Przydzwigać (dok.) — przydzwigiwać (niedok.). Por. Przydzwignąć. I Formy: 1) przydzwigać, jak: dzwigać, 2) przydzwiguję, przydzwigujesz...; przydzwiguj!; przydzwigujący; przydzwigiwany; przydzwigował. II Znaczenie i składnia: P. kogo, co = dzwigać przynieść kogo, co.

*Szcepek od ludzi uzbierałem, tu je przydzwigałem. *Orzesz. cyt. SW.*

Przydzwignąć (dok.) — przydzwigać (niedok. lub dok.) — przydzwigiwać (niedok.). I Formy: 1) przydzwignąć, jak: dzwignąć, 2) przydzwigam, przydzwigasz, 3) przydzwiguję, przydzwigujesz. Ob. Przydzwigać. II Znaczenie i składnia: P. co lub czego = dzwigać trochę podnieść co lub czego.

Przydzwignij nieco tę pacę. Przydzwignij drzewi.

Przyfarbować (dok.) — przyfarbowywać (niedok.). I Formy: 1) przyfarbować, jak: farbować, 2) przyfarbowuję, przyfarbowujesz, rzadko: przyfarbowywał, przyfarbowujesz...; przyfarbowuj!, rzadko: przyfarbowywaj!; przyfarbowujący, rzadko: przyfarbowywający; przyfarbowywany; przyfarbowywał. II Składnia: P. co — czym.

Przyfastrygować (dok.) — przyfastrygowywać (niedok.). I Formy: 1) przyfastrygować, jak: fastrygować, 2) przyfastryguję, przyfastrygujesz...; rzadko: przyfastrygowywał, przyfastrygowujesz... (nie: przyfastrygowuję, przyfastrygowujesz...); przyfastryguj!, rzadko: przyfastrygowywaj!; przyfastrygujący, rzadko: przyfastrygowujący; przyfastrygowywany; przyfastrygowywał. II Składnia: P. co — czym.

Przygadnąć (dok.) — przygadywać (niedok.), nie: przygadać. I Formy jak: zgadnąć—zgadywać. II Znaczenie i składnia: 1) P. komu — co = przygadując zarzucać komu — co, 2) P. do kogo = od czasu do czasu gadać coś do kogo.

1. Ciagle mi coś przygaduje, nigdy nie jest zadowolony. 2. Bardzo był z niej rad i często przygadwał do niej. *Ork. cyt. SW.*

Przyganić (dok.) — przyganiać (niedok.). I Formy: 1) przyganić, jak: ganić, 2) przyganiam, przyganiaasz...; przyganiaj!; przyganiający; przyganiał, przyganiałi. II Składnia: P. komu — co = zarzucać komu — co, wytykać komu — co, 2) P. czemu = wytykać co.

Przygarnąć (dok.) — przygarniać (niedok.). I Formy jak: ogarnąć — ogarniać. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Przygasić (dok.) — przygaszać (niedok.). I Formy jak: zagasić—zagaszać. II Składnia: P. co — czym.

Zwrot: przygasić ogień młodzieńczy, zapal. *SW.*

Przygasnąć (dok.) — przygasać (niedok.). Formy jak: wygasnąć — wygasać.

Przygęstnieć (tylko w postaci dok.), nie: przygęstnąć. Formy jak: zgęstnieć.

Przygęsty = zbyt gęsty.

Przyglądać się (niedok.) — przyglądać się (dok.), częściej: przyjrzeć się. I Formy: 1) przyglądam się, przyglądasz się...; przyglądaj się!; przyglądał się; 2) przyglądnę się, przyglądniesz się...; przyglądnij się!; przyglądnąwszy się, przyglądnał się; przyglądnałem się, przyglądneli się. II Składnia: P. s. komu, czemu.

Ojciec przyglądał się czas jakiś tym zabawom. *Choun.* Przyglądała się cichemu domowi. *Natk.* Podszedł i przyglądnał się motyloom. *Sierosz.*

Przyglądzić (dok.)—przyglądać (niedok.). I Formy: 1) przyglądzić, jak: gładzić. 2) przyglądzam, przyglądzasz...; przyglądaj!; przyglądający; przyglądający; przyglądzał. II Składnia: P. komu — co — czym.

Przyglądzić (dok.)—przyglądać (niedok.). Por. Przyglądzić. I Formy: 1) przyglądzić, jak: gładzić, 2) przyglądzam, przyglądzasz...; przyglądaj!, przyglądający; przyglądający; przyglądzał. II Składnia: P. kogo = trochę kogo gładzić.

Przygnębiający — przygnębiająco. Ob. Kojący — kojąco.

Nowina podziałała na proboszcza przygnębiająco. *Weyss.*

Przygnębić (dok.) — przygnębiać (niedok.). I Formy: 1) przygnębić, jak: gnębić, 2) przygnębiam, przygnębiasz...; przygnębiaj!; przygnębiający; przygnębiany; przygnębiał, przygnębiałi. II Składnia: P. kogo — czym. **Przygniatający** — przygniatająco. Ob. Kojący — kojąco.

Przygniatająco wielki.

Przygniść (dok.) — przygniatać (niedok.). I Formy jak: wygniść — wygniatać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przygoda.

Zwrot: mieć z kim przygodę.

Z wujami miewaliśmy rozmaite przygody. *Kad.*

Przygodny, nie: przygodni (PJ 9, 6).

Przygodzić się (dok.)—przygadzać się (nie-dok.). I Formy jak: dogodzić — dogadzać. II Składnia: P. s. komu.

Przygotować (dok.), nie: przygotować (Kras. 14)—przygotowywać (niedok.), nie: przygotować, ani: przygotawać. I Formy: 1) przygotować, jak: gotować, 2) przygotowuję, przygotowujesz... lub przygotowuję, przygotowujesz... (nie: przygotowuję, przygotowujesz...); przygotowywać! lub przygotowujący lub przygotowujący (nie: przygotowujący); przygotowywany; przygotowywał. II Składnia: 1) P. co — dla kogo, 2) P. kogo, co — do czego (nie: dla czego) lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: przydać się do czego lub na co).

1. Opatrzność dla stworzeń przygotowała ucztę. *Prus.* 2. Jestem przygotowana na śmierć (to znaczenie) na możliwą śmierć, na wypadek śmierci). *Zapol.* Byli przygotowani do wyroku (to znaczy: do nieuniknionego, pewnego wyroku; na wyrok = na przypuszczalny, możliwy wyrok). *Małacz.* Prosiła, żeby mnie przygotował do tej niepomyślnej wiadomości. *I. Dąbr.* Uniwersytet przygotowuje do zawodu. *Dąbr.*

Przygotować się (dok.) — przygotowywać się (niedok.). I Formy jak: przygotować — przygotowywać. II Składnia: P. s. do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: przygotować).

Niech pani przygotowuje się na tę możliwość. *Święt.* Niebo przygotowywało się do obchodu go-dów letnich. *Dyg.*

Przygotowanie do czego (nie: dla czego) lub na co. Por. Przygotować.

Przygotowania do odjazdu. *Zerom.* Przygotowania do nowej zabawy. *Parand.*

Zwroty: 1) robić przygotowania do czego. *SF*; 2) bez przygotowania coś zrobić = improwizując coś robić.

Przygrywać (tylko w postaci niedok.). I Formy jak: wygrywać. Ob. Wygrać. II Składnia: P. co.

Przygryźć (dok.) — przygryzać (niedok.). I Formy jak: wygryźć—wygryzać. II Składnia i znaczenie: 1) P. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym) = z lekka co lub czego ugryźć, 2) P. komu (przen.) = dokuczyć komu.

Zwroty: 1) przygryźć sobie język, *SW* = postawić milczenie; 2) przygryźć wargi = powstrzymać się od śmiechu.

Przygrzać (dok.) — przygrzewać (niedok.). I Formy jak: odgrzać—odgrzewać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przygwoździć (dok.) — przygwoździć (niedok.) lub rzadko: przygwoździć. I Formy: 1) przygwoździć, przygwoździsz, przygwoździ, przygwoździmy...; przygwoździ! przygwoźdźcie!; przygwoźdzony; przygwoździsz; przygwoździł, 2) przygwoźdzam, przygwoźdzasz...; przygwoźdź!; przygwoźdź-

gający; przygwoźdzany; przygwoździł, przygwoźdzali. II Składnia: P. kogo, co — czym. Przyjaciel, tego przyjaciela, temu przyjacielowi, tego przyjaciela, przyjacielu!, tym przyjacielem, o tym przyjacielu; Im ci przyjaciele, tych przyjaciół (nie: przyjacieli), tym przyjaciółom (nie: przyjacielom), tych przyjaciół (nie: przyjacieli), tymi przyjaciółmi (nie: przyjaciółmi, ani: przyjaciela-mi), o tych przyjaciółach (nie: przyjaciela-ch).

Ojcowie byli przyjaciółmi. *Święt.* Z przyjaciółmi. *Zerom.*

Zwroty: 1) przyjaciel od serca; 2) przyjaciel od kieliszka. *SF.*

Szczerą gawędą z przyjacielem od serca. *Danił.*

Przyjazd — przyjazdowy, —przyjezdny. Znaczenie: 1) przyjazdowy = odnoszący się do przyjazdu, związany z przyjazdem, 2) przyjezdny = ten, kto przyjechał.

Wyrażenie: dworzec przyjazdowy, dworzec odjazdowy. *Kr.* 2, 244.

Przyjazny (nie: przyjaźny) komu, czemu lub dla kogo, dla czego.

Nie wyczuł chwili przyjaznej dla duchowej biada. *Bartk.* Uśmiech jego przyjazny ludziom. *Weyss.*

Przyjaźń — Znaczenie: 1) P. dla kogo = przyjaźń odczuwana dla kogo, 2) P. z kim = przyjaźń wiążąca z kim, 3) P. pomiędzy kim = przyjaźń wzajemna między kimś, 4) P. od czego = przyjaźń ograniczona do serdecznych stosunków w zakresie czego.

1. Uczuł dla tego człowieka przyjaźń. *Zerom.* 2. O przyjaźni ze szlachtą zamyslał. *Sienk.* 3. Przyjaźń pomiędzy nami. *Iwasz.* 4. Przyjaźń od tańca, tenisa i wycieczek. *Nałk.*

Zwroty: 1) przyjaźń obustronna, wzajemna. *SW*; 2) przyjaźń wierna, stała, niezachwiana, do grobowej deski. *SW*; 3) przyjaźń szczerą, serdeczną, bezinteresowną. *SW*; 4) przyjaźń obłudna, fałszywa, dla interesu. *SW*; 5) związki, węzły, przyjaźni. *SW*; 6) być z kim w przyjaźni. *SW*; 7) zawrzeć, nawiązać z kim przyjaźń. *SW*; 8) zyskać, zjednać sobie czyją przyjaźń. *SW*; 9) okazać komu przyjaźń. *SF*; 10) przyjaźnią kogo darzyć.

7. Nie nawiązał żadnej przyjaźni. *Nałk.* 10. Przyjaźnią darzył Lipeckiego. *Perz.*

Przyjąć (dok.) — przyjmować (niedok.), nie: przyjmować. I Formy: 1) przyjmę (nie: przyjmiję), przyjmiesz..., przyjmą (nie: przyjmiją); przyjmij! przyjmijcie!, rzadziej: przyjm! przyjmcie!; przyjęty; przyjęwszy; przyjął, przyjąłem, przyjęli, 2) przyjmuję, przyjmujesz...; przyjmuj!; przyjmujący, przyjmowany; przyjmował. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co—od kogo = wziąć, zgodzić się wziąć kogo, co — od kogo, 2) P. kogo = wziąć kogo do domu, ugościć kogo, 3) P. kogo — za kogo = wziąć kogo do służby w charakterze kogo, nająć kogo — za kogo, wziąć kogo do siebie w charakterze kogo; znać kogo — za kogo, 4) P. kogo — do czego = dopuścić kogo — do czego, 5) P. że... (!) = przypuścić, że...

1. Chłodno przyjęła jego zainteresowania. *Iwasz.* 3. Może byście mnie, gospodarzu, przyjęli za parobka. *Kruczk.* Przyjęta to wymyślenie za rodzaj

oświadczyn. *Dąbr.* Wielkość, dla której przyjęto liczbę jeden jako miarę. *St. Techn.* 4. Przyjmowali narody do braterstwa. *Mick.* 5. Przypuścimy (nie: przyjmijmy), że pan prawdę mówi. *Cyt. P.J.* 1, 74. Dajmy na to (nie: przyjmijmy), że on ma słuszość. *Cyt. P.J.* 1, 74.

Zwroty: 1) przyjąć kogo chłodno, gorąco, z otwartymi rękami. *SF. SW.*; 2) przyjąć telegram (o urzędniku), ale: odebrać telegram (o adresacie). *KJMK.* Ob. Telegram; 3) przyjąć rozmiar (!) = przybrać rozmiary.

Przyjechać (dok.) — przyjeżdżać (niedok.).
Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać.

Przyjemność, dlp tej przyjemności, młm te przyjemności, dlm tych przyjemności.

Zwrot: sprawić (nie: wyrządzić, przyczynić) komu przyjemność, ale: wyrządzić komu przykrość, krzywdę... *SF. Krasn.* 74.

Jeżeli ci to sprawi przyjemność. *Sierosz.* Sprawiało mu to przyjemność. *Perz.*

Przyjeżdżać. Ob. Przyjechać.

Przyjęcie.

Zwroty: 1) huczne przyjęcie; 2) sprawić, urządzić przyjęcie dla kogo; 3) znaleźć u kogo przyjęcie. *SF.*; 4) doznać przyjęcia od kogo. *SF.*

1—2. Jeśli się sprawiło huczne przyjęcie. *Parand.*

Przyjęto (!) = przyjął się zwyczaj, jest we zwyczaj.

Nie ma zwyczaju płacić gotówką (nie: nie przyjęto płacić gotówką).

Przyjrzać się (tylko w postaci dok.). Ob. Przyglądać się. I Formy: przyjrzyć się, przyjrzesz się, przyjrzyj się, przyjrzymy się...; przyjrzyj się! (nie: przyjrż się!, ale: spojrzuj! lub spojrz!); przyjrząwszy się; przyjrzał się, przyjrżeli się. II Składnia: P. ś. komu, czemu.

Przyjść (tylko w postaci dok.) — przychodzić (tylko w postaci niedok.). I Formy jak: odejść — odchodzić. II Składnia: P. do czego — po co — na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: iść).

Zwroty: 1) przyjść do siebie = odzyskać sily fizyczne lub duchowe; 2) przyjść z czym przed ciałem ustawodawczym (!) = przedstawić co ciałom ustawodawczym; 3) przyjść do posiadania czego, nie: przyjść w posiadanie czego. *Kr. I, 50*, ale: wejść w posiadanie czego.

1. Mogła nieco przyjść do siebie. *Sienk.* Jakoś przyszedł do siebie. *Nowak.* Po zacyciu waleriany przyszedł do siebie. *Dąbr.* Po chwili przyszedł do siebie. *Wikt.* 3. Usiłował udowodnić, iż drogą kupna przyszedł do posiadania (nie: w posiadanie) pakunku z bielizną. *Cyt. Kr. I, 51.*

Przyklasnąć (dok.) — przyklaskiwać (niedok.). I Formy: 1) przyklasnąć jak: klasnąć. Ob. Klaskać, 2) przyklaskuję, przyklaskujesz...; przyklaskuj!; przyklaskujący; przyklaskiwał. II Składnia: P. komu, czemu.

Przykleić (dok.) — przyklejać (niedok.). I Formy: 1) przykleić, jak: kleić, 2) przyklejam, przyklejasz...; przyklejaj!; przyklejający; przyklejany; przyklejał. II Składnia: P. co — czym — do czego.

Przyklekać (niedok.) — przykleknąć (dok.).
Formy jak: klekać — kleknąć.

Przykład — przykładowy, — przykłady. Ob. Przykładowy. I Forma dlp tego przykładu.

II Składnia: 1) P. czego, nie: w kierunku czego, nie: dla czego (gdy się wymienia przedmiot, który jest treścią przykładu), 2) P. na co, nie: dla czego (gdy się wymienia z a s a d ę ogólną, której przykład jest tylko szczególnym wypadkiem).

1. Cudowne przykłady takich pierwotnych metafor mamy w „Pieśni nad Pieśniami”. *Przybysz.* Dają przykłady usportowienia (nie: w kierunku usportowienia). *IKC 19 VI 34.* Przykłady przejścia ra w re (nie: dla przejścia). 2. Przykłady na reguły trzech, przykład na deklinację pierwszą. *SW.*

Zwroty: 1) przykład z kogo, z czego brać. *SF.*; 2) przykład komu, czemu dawać. *SF.*; 3) za (nie: na) przykład kogo, co stawać lub dawać, podawać lub przytaczać co jako przykład; 4) iść ~~na~~ czym przykładem. *SF.*; 5) przykładem świecić. *SF.*; 6) być przykładem czego; 7) przykładem czym lub za przykładem czym.

1. Z niego bierz przykład! *Bartk.* 2. Zły przykład innym dany. *Sienk.* Powinienesz innym dawać przykład. *Nowak.* 3. Historia drugiego takiego przykładu nie podaje. *Sienk.* Dawał mi go za przykład. *Natk.* 4. Pójdzicie za starych przykładem. *Mick.* Nie szli za przykładem owych „królewiat” litewskich. *Sienk.* 5. Spoglądał, czy świeci przykładem. *Bartk.* 6. Zaręba najlepszym tego przykładem. *Goet.* 7. Łącząc przykładem przewodników waszych do darów rozumu przymioty serca. *St. Potoc.*

Przykładać (się). Ob. Przyłożyć (się).

Przykopać (dok.) — przykopcać (niedok.).

Formy i składnia jak: zakopcić — zakopcać.

Przykrajać lub przykrócić (dok.) — przykrawać (niedok.). Formy i składnia jak: odkrajać (odkroić) — odkrawać.

Przykręcić (dok.) — przykręcać (niedok.).

I Formy: 1) przykręcić, jak: kręcić; 2) przykręcam, przykręcasz...; przykręcaj!; przykręcający; przykręcany; przykręcał. II Składnia: P. co — czym — do czego.

Przykręcony czym, nie: na czym.

Ramka przykręcona wkrętami (nie: na wkrętach). *KJMK.*

Przykroić. Ob. Przykrawać.

Przykrość, dlp tej przykrości, młm te przykrości (nie: te przykroście), dlm tych przykrości.

Zwroty: 1) wyrządzić, sprawić komu przykrość. *SF.* Por. Przyjemność; 2) doznać, doświadczyć przykrości. *SF.*; 3) znosić od kogo przykrość. *SF.*; 4) pociągnąć dla kogo przykrości; 5) spotyka kogo przykrość.

1. Wyrządziłem ci przykrość. *Orzesz.* Nie sprawiałby rodzicom przykrości. *Bartk.* 4. Gdyby nasza przepawa miała dla niej pociągnąć przykrości. *Zerom.* 5. Spotkała go wielka przykrość. *Goet.*

Przykrócić (dok.) — przykracać (niedok.).

I Formy: 1) przykrócić, przykróciysz, przykróci, przykróciemy...; przykróć! przykróćcie!; przykróciwszy; przykrócił, 2) przykracam, przykracasz...; przykracaj!; przykracający; przykracany; przykracał. II Znaczenie i składnia: 1) P. czego = uczynić co krótszym, uszczuplić czego, zmniejszyć, ująć czego, 2) P. kogo = wziąć kogo w cugle, w karby, ukarać kogo, ukrocić kogo, 3) P. co (! rus.) = przerwać co (por. ros. priekratit' czto).

1. Nieraz życia przykróci. *Barik.*
Zwrot: cugii komu przykrócić. *SF* = wziąć kogo w karby.

Przykry dla kogo, dla czego.

Przykry dla uszu odezwał się dzwon dworski. *Mick.*

Przykryć (dok.) — przykrywać (niedok.). I Formy jak: odkryć — odkrywać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przykryć sobie co. Formy jak: przykryżyć się.

Przykryć się (niedok.) — sprzykryć się (dok.). I Formy: 1) przykrzę się, przykrzysz się, przykrzy się, przykrzemy się...; przykrz się! przykrzę się się!; przykrzający się; przykrzył się 2) sprzykryć się, jak: przykryć się. II Składnia: 1) P. ś. (osob.) komu = być komu przykrym, 2) P. ś. (nieosob.) komu = nudzi się komu, ktoś jest znudzony.

1. Sprzykryło mi się już to wieczne wyczekiwanie. 2. Komu się pierwszemu sprzykry? *Strug.*
Przykucać (niedok.) — przykucnąć (dok.). Formy jak: kucać — kucnąć.

Jakaś parna, troską ciężarna dola przykucnęła na drogach. *Przybysz.*

Przykucnięty.

Biedna, przykucnięta dola Kujawiaka. *Przybysz.*

Przykuć (dok.) — przykuwać (niedok.). Formy jak: wykuć — wykuwać.

Przykupić (dok.) — przykupować (niedok.), nie: przykupować. Ob. Kupować.

Przykupień (! prowinc.) = przekupień.

• Walka z przekupniami (nie: przykupniami) teatralnymi. *Kr. 1, 342.*

Przyłać (dok.) — przylewać (niedok.), nie: przyliwać. I Formy: 1) przyleję, przylejesz...; przylej!; przylany; przylający; przylał, przylali lub przyleli, 2) przylewam, przylewasz...; przylewaj!; przylewający; przylewany; przylewał. II Składnia: P. co — do czego.

Przylec (dok.), rzadko: przylegnąć (nie: przylegnąć) — przylegać (niedok.). Ob.

Przylgnąć. I Formy: 1) przylegnę, przylegniesz...; przylegnij!; przyległy; przyległszy; przyległ, przylegli, 2) przylegam, przylegasz...; przylegaj!; przylegający; przylegał. II Składnia: 1) P. (bez dopełn.) = legnąwszy przypaść do ziemi, 2) P. do kogo, do czego = położyć się przy kim, przy czym, zetknąć się z kim, z czym, przystać szczerze do czego.

Przylecieć (dok.) — przylatywać (niedok.). I Formy: 1) przylecieć, jak: lecieć, 2) przylatuje, przylatujesz...; przylatuj!; przylatujący; przylatywał. II Składnia: P. do kogo, do czego.

Przyległy do kogo, czego, rzadziej: komu, czemu = pograniczny, przylegający do czego.

Grunty przyległe do naszych. *Mp.* W przyległym wielkiemu salonowi pokoju. *Orzesz.*

Zwrot: przyległy dokument (!germ.) = zataczony dokument (por. niem. beiliegend).

Przylepić (dok.) — przylepiać (niedok.). I Formy: 1) przylepić, jak: lepić, 2) przy-

lepiam, przylepiasz...; przylepiaj!; przylepiający; przylepiany; przylepiał, przylepiali. II Składnia: P. co — do czego — czym. **Przylewać.** Ob. **Przyłać.**

Przyleźć (dok.) — przyłazić (niedok.). Formy jak: wyleźć — wylazić.

Przylgnąć (dok.) (nie: przylnąć) — rzadko: przyligiwać (niedok.). I Formy: 1) przylgnę, przylgniesz...; przylgnij!; przylgnięty lub przylgły; przylgnąwszy; przylgnął, przylgnąłem, przylgnęli, 2) przyliguję, przyligujesz...; przyliguj!; przyligujący; przyligiwał. II Składnia: P. do kogo, do czego = przylepić się do kogo, do czego, (przen.) przywizać się do kogo, do czego.

Przylgnął do ich domu. Kawal mięsniwa przylgnął do górnej wargi. *Wikt.*

Przylapać (nie: przyląpić, dawn.) (dok.) — przylapywać (niedok.). I Formy: 1) przylapać, jak: łapać, 2) przylapuję, przylapujesz...; przylapuj!; przylapujący; przylapwany; przylapywał. II Składnia: 1) P. kogo — za co (gdy się wymienia część ciała lub ubrania, za którą się chwytą), 2) P. kogo — na czym (gdy się wymienia czynność lub stan, przy którym się kogoś znieacka zastaje).

Zwroty: 1) przylapać kogo na czym lub na gorącym uczynku; 2) przylapać telegram (!) = przyląć telegram. *Kr. 1, 99.*

1. Złakęś się tak, jakbym cę przylapał na złej lekturze. *Parand.* Na gorącym uczynku (nie dali) się przylapać. *Matacz.* 2. Mieli przylając (nie: przylapać) telegram komendanta twierdzy... *Kr. 1, 99.*

Przylazić. Ob. **Przyleźć.**

Przylączyć (dok.) — przylączać (niedok.), nie: przylączać. I Formy jak: odłączyć — odłączać. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Przyłbica.

Zwroty: 1) spuścić przyłbicę. *SF* = robić coś nie ujawniając swojej osoby; 2) podnieść, odsonić, odkryć przyłbicę. *SF* = odsonić twarz zastonięta przyłbicą, zacząć coś robić otwarcie; 3) przyłbicę uchylić. *SF* = odsonić nieco tajemnicę; 4) z odkrytą przyłbicą. *SF* = otwarcie; 5) z zakrytą przyłbicą. *SF* = potajemnie, skrycie; 6) bez przyłbicy = otwarcie, jawnie, szczerze.

2. Jeżeli raczył przyłbicę odsonić. *Mick. cyt. JP 21, 60.* Odkrywa przyłbicę. *Słow. cyt. JP 21, 60.*

Przyłożyć (tylko w postaci dok.) — (post. niedok.) przykładać. I Formy: 1) przyłożyć, jak:łożyć, 2) przykładam, przykładasz...; przykładaj!; przykładający; przykładany; przykładaj. II Składnia: 1) P. co lub czego (w dopełn. cząstk.) — do czego = dołożyć, dorzucić, dodać co — do czego, przystosować co — do czego, 2) P. co — czym = przykryć co — czym.

1. Przyłożyła twarz do jego głowy. *Święt.* Głowę przyłożył do piachu. *Wikt.*

Zwroty: 1) przyłożyć (nie: dołożyć) do czego ręki = przyczynić się do czego, wziąć udział w czym; 2) przyłożyć komu klapsa

Przyłożyć się (przykładać się) do czego = przyczynić się do czego. wystarać się o co. Przykładała się do oświetlania dzieci. *Dąbr.*

Przymarznąć (dok.) — przymarzać (niedok.). Formy jak: odmarznąć — odmarzać. **Przymawiać**. Ob. **Przymówić**.

Przymierze, dlm tych przymierzy (JP 5, 39).

Zwroty: 1) przymierze staje. *SF*; 2) przymierze z kim zawrzeć. *SF*; 3) przymierze z kim zerwać, złać; 4) przymierze naruszyć; 5) przymierze komu wypowiedzieć. *SF*; 6) wejść z kim w przymierze. *SF*.

Przymierzyć (niedok.) kogo — z kim = łączyć kogoś z kimś przymierzem. Formy: przymierzę, przymierzysz, przymierzy, przymierzemy...; przymierz! przymierzcie!; przymierzający; przymierzony; przymierzyl.

Przymierzyć (dok.) — przymierzać (niedok.). I Formy: 1) przymierzyć, jak: mierzyć, 2) przymierzam, przymierzasz...; przymierzaj!; przymierzający; przymierzany; przymierzał. II Składnia: 1) P. co — do czego = przyłożyć co — do czego w celu zdjęcia miary, 2) P. co (o ubraniu) = włożyć na siebie w celu dopasowania miary ubrania do figury.

1. Rece do krzyża przymierzyl. *Słow. cyt. SW.*
2. Przymierzała suknie.

Zwrot: nie przymierzając. *SF* = jeśli wolno porównać.

Znałem ją nie przymierzając jak kieszeń własną. *Krasz. cyt. SW.*

Przymieszać (dok.) — (rzadko) przymieszować (niedok.). I Formy: 1) przymieszać, jak: mieszać, 2) przymieszuję, przymieszujesz...; przymieszuj!; przymieszujący; przymieszwany; przymieszował. II Składnia: P. co — do czego.

Przymilić się (dok.) — przymilać się (niedok.). I Formy: 1) przymilię się, przymilisz się, przymili się, przymilimy się...; przymil się!; przymilił się, 2) przymilam się, przymilasz się...; przymilaj się!; przymilający się; przymilał się, przymilali się. II Składnia: P. ś. do kogo, do czego.

Przymilknąć (dok.) — przymilkać (niedok.). Formy: 1) przymilknąć, jak: milknąć, 2) przymilkam, przymilkasz...; przymilkaj!; przymilkający; przymilkął.

Przymiot, dlp tego przymiotu.

Wyrażenie: przymiot prawny — własność prawna. W razie utraty przez zastępcę tego przymiotu (= zdolności procesowej). *Kod. Post. Cyw.*

* **Przymiotnik** — I Formy: w narzędniku i miejscowniku lp rodz. męskiego i nijakiego ma końcówkę -ym (-im), a w narzędniku lm wszystkich rodzajów — końcówkę -ymi (-imi), np. dobrym panem, o dobrym panu, dobrym dzieckiem, o dobrym dziecku; dobrymi panami, dobrymi końmi, dobrymi paniami, dobrymi dziećmi; w bierniku i w narzędniku lp rodzaju żeńskiego ma przymiotnik końcówkę -ą, np. szanuję tę dobrą kobietę, zachwygam się tą piękną księżką. II Składnia: przymiotnik może zajmować miejsce przed lub po rzeczowniku, z którym się znaczeniowo łączy według zasad wyłożonych w artykule p. n. Szyk wyrazów.

* Przymiotniki na -ki, utworzone od pni

zakończonych spółgłoską c, cz, t lub k, mają przed przyrostkiem -ki spółgłoskę c, a przymiotniki utworzone od pni na d mają przed przyrostkiem -ki literę dz, np. kupiec — kupiecki, tkacz — tkacki, świat — świecki, kozak — kozacki, sąsiad — sąsiedzki.

* Przymiotniki na -ski, utworzone od pni zakończonych spółgłoską g, zatracają tę spółgłoskę przed przyrostkiem -ski, np. Praga — praski, Hamburg — hamburski, Brandenburgia — brandenburski (nie: pragski, hamburski, brandenburski).

* Przymiotniki służące do nazywania różnych gałęzi przemysłu tworzą się za pomocą przyrostków: -niczy lub -(i)arski od nazw wytwórców czy miejsc wytwarzania produktów bądź za pomocą przyrostków: -ny, -owy lub -(i)any od nazw produktów, przy czym te drugie formacje są nowe i bardziej żywotne (JP 20, 84 nn.), np. przemysł zabawkarski lub zabawkowy, przemysł warzywnicy lub warzywny (warzywniany).

Przymknąć (dok.) — przymykać (niedok.). I Formy: 1) przymknąć, jak: mknąć, 2) przymykam, przymykasz...; przymykaj!; przymykający; przymykany; przymykał. II Znaczenie i składnia: 1) P. co = przywrzeć co, niezupełnie domknąć 2) P. co — do czego (dawn., dziś rzadko) = przysunąć co — do czego, przylączyć co — do czego, 3) P. do kogo (!) = przylączyć się do kogo; do czego, zjednoczyć się z kim, z czym (rus. por. ros. primknut').

1. Przymknął drzwi. 2. Do lica przymknął trzy rureczki. *Mick. cyt. SW.* 3. Do tego zachodnio-europejskiego kompleksu przylączy się (nie: przymknie) zachodnia Słowiańszczyzna. *Cyt. PJ 4, 92.* On tak się przejął kulturą zachodnio-europejską (nie: on tak przymknął do kultury zachodnio-europejskiej).

Przymocować (dok.) — przymocowywać (niedok.). I Formy jak: umocować — umocowywać. II Składnia: 1) P. co — do czego, 2) P. co — czym lub na czym.

1. Przymocował deski do dwóch wielkich łodzi. *Orzesz. cyt. SW.* 2. Ramka przymocowana na ścianie wkretami. *KJMK.*

Przymówić (dok.) — zwykle: przymawiać (niedok.). I Formy jak: mówić — mawiać. II Składnia i znaczenie: 1) P. komu = przytakiwać komu, 2) P. komu — co = przyganiać komu — co.

1. Tak sobie przymawiali. *Mick.* 2. Nie myślał wcale Wojski przymawiać nikomu. *Mick.*

Przymówić się (dok.) — przymawiać się (niedok.). I Formy jak: przymówić — przymawiać. II Składnia: 1) P. ś. do kogo = przylączyć się w rozmowie do kogo, 2) P. ś. komu — o co (nie: do czego) = dopomnieć się u kogo — o co.

1. Nieśmiały nie wie, jak się do nas przymówić. *Cyt. SW.* 2. Przymów się o butelkę wiśniówki. *Sterosz.*

Przymrzeć (dok.) — przymierać (niedok.). I Formy jak: umrzeć — umierać. II Skład-

nia: P. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Zwroty: przymierać z głodu lub głodem, rzadko: głodu (dawn.).

Przymierają głodem. *Sienk. cyt. SW.* Wprost z głodu przymierali. *Wikt.* Idzie żołnierz borem, lasem, przymierając głodu czasem. *Cyt. SW.*

Przymus — przymusowy. Forma dlp tego przymusu.

Zwroty: 1) przymus komu zadawać. *SF*; 2) przymus na kogo wywierać. *SF*; 3) robić co pod przymusem.

1. Przymus, który sobie zadają. *Sienk.* 3. Pił tylko pod przymusem. *Goet.*

Przymusić (dok.) — przymuszać (niedok.).

I Formy: 1) przymuszę, przymusisz, przymusi, przymusimy...; przymuś! przymusię!; przymuszony; przymusiwszy; przymusił, 2) przymuszam, przymuszasz...; przymuszaj!; przymuszający; przymuszany; przymuszał, przymuszali. II Składnia: 1) P. kogo — do czego, 2) P. kogo — co zrobić lub aby co zrobić.

1. Częstokroć do popełnienia występku potrzeba przymusa. *Cyt. SW.* 2. Przymusiło to rządy, by koniec temu potożyć. *Niemc.*

Przymykać. Ob. Przymknąć.

Przynaglić (dok.) — przynaglać (niedok.).

I Formy: 1) przynaglę, przynaglisz, przynagli, przynagliliśmy...; przynaglilij!; przynaglony; przynaglił, 2) przynaglę, przynaglasz...; przynaglaj!; przynaglany; przynaglał, przynaglali. II Składnia: P. kogo — do czego.

Przynależać (tylko w postaci niedok.). Formy i składnia jak: należeć.

Przynależność do czego.

Zanotował swą przynależność do poważnego grona. *Ostr.*

Przynależny — Znaczenie: 1) P. do kogo, do czego (rzadko: komu, czemu) = należący do kogo, do czego, 2) P. komu, czemu = właściwy komu, czemu.

1. Znaleźli się w małym atrium, przynależnym do mieszkania Akte. *Sienk.* 2. Oddał mu przynależne mu honory.

Przynęcić (dok.) — przynęcać (niedok.).

I Formy: 1) przynęcę, jak: nęcę, 2) przynęcę, przynęcasz...; przynęcaj!; przynęcający; przynęcany; przynęcał. II Składnia: P. kogo — czym — do czego.

Przynęta dla kogo — na kogo, na co.

Przynęta na ptaki.

Zwrot. wiać kogo na przynętę. *SF.*

Przynieść (dok.) — przynosić (niedok.).

I Formy jak: nieść — nosić. II Składnia: 1) P. co — komu (gdy się wymienia osobę, której się bezpośrednio wręcza przeznaczony dla niej przedmiot), 2) P. co — dla kogo (gdy się wymienia osobę, dla której się przeznaczają przyniesiony przedmiot, ale której się go bezpośrednio nie zawsze wręcza).

1. Przyniosłem ci tę książkę (= książkę dla ciebie przeznaczoną i bezpośrednio ci ją wręczam). 2. Przyniosłem ci książkę dla brata (= wręczam ci przyniesioną książkę, żebyś ją dał bratu, bo jest przeznaczona dla brata).

Zwroty: 1) przynosić hańbę, ujme, zaszczyt. *SW*; 2) przynosić komu szkodę, stratę. *SW*; 3) przynosić co — komu w zysku. *SW*; 4) przynosić co — komu w posagu. *SW. SF*; 5) przynosić co — komu w ofierze, w darze. *SF.*

Przyobiecąć (dok.) — przyobiecywać (niedok.). I Formy jak: obiecać — obiecywać. II Składnia: P. co — komu.

Przyoblec (dok.) — przyoblekać (niedok.).

I Formy: 1) przyoblec, jak: oblec, 2) przyoblekam, przyoblekasz...; przyoblekaj!; przyoblekający; przyoblekany; przyoblekał. II Składnia: P. kogo — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: okutać).

Przyodziać (dok.) — przyodziewać (niedok.).

I Formy jak: wdziać — wdziewać. II Składnia: P. kogo — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: okutać kogo — czym lub w co).

Widma w białe płachty przyodziane. *Przybysz.* Tafelka nugatu przyodzianego w bładożółte andruty. *Parand.* Przyodziasz tego płaszczem. *SW.*

Zwrot: przyodziasz kogo kijem. *SW* = zdzielić kogo kijem, obić kogo kijem.

Przyodziewa, częściej: przyodziewek.

Spiływały czarne i srebrne szmaty jakby kawały przyodziewy. *Wikt.* Buty stały pod jednym krzesełkiem, na drugim miał przyodziewek. *Krasz. cyt. SW.*

Przyozdobić (dok.) — przyozdabiać (niedok.). Formy i składnia jak: ozdobić — ozdabiać.

Przypadać. Ob. Przypaść.

Przypadek — Znaczenie i formy: 1) P. = zdarzenie, dlp tego przypadku, 2) P. = forma deklinacyjna, dlp tego przypadku lub przypadka.

Zwroty: 1) na przypadek czego; 2) na wszelki przypadek; 3) w każdym przypadku, w tym przypadku lub w tym wypadku. *Kr.* 2, 273; 4) w przypadkach czego (!) = w razie czego. *KJMK*; 5) prosty przypadek = wyjątkowo tylko przypadek; 6) zdarza się, trafia się, zachodzi przypadek; 7) rządzi co przypadek. *SF*; 8) przypadki chodzą po ludziach. *SF* = przypadki zdarzają się ludziom.

1. Na przypadek śmierci. *Kod. Post. Cyw.* 2. Nie mogli to być prosty przypadek. *Sienk.*

Przypadłość.

Zwroty: 1) mieć przypadłości. *SF*; 2) ulegać przypadłościom. *SF.*

Przypasać (dok.) (= przywiązać pasem albo w pasie) — przypasywać (niedok.). I Formy: 1) przypaszę, przypasziesz...; przypasz! przypaszcie!; przypasany; przypasał, 2) przypasuję, przypasujesz...; przypasuj!; przypasowywany; przypasowywał. II Składnia: P. komu — co, rzadziej: kogo — czym.

Zwrot: przypasać szablę do boku.

Przypasać (niedok.) (= pasać w części bydlę) — przepasać (dok.). I Formy jak: pasć — pasać. II Składnia: P. co — czym. **Przypasować** (dok.) — przypasowywać (niedok.) I Formy: 1) przypasować, jak: pasować, 2) przypasowuję, przypasowujesz... (nie: przypasowuję, przypasowujesz...); przypasowuj!; przypasowujący; przypaso-

wywany; przypasowywał. II Składnia: P. co — do czego.

Przypaść = paść przy kim (dok.) — przypadać (niedok.), nie: przypadywać. I Formy: 1) przypaść, jak: paść, 2) przypadam, przypadasz, przypada...; przypadał; przypadający; przypadał. II Znaczenie i składnia: 1) P. do czego lub bez dopełn. = padając rzucić się do czego, 2) P. do kogo (przen.) = odpowiadać komu, 3) P. na kogo, na co = rzucić się na kogo, na co, 4) P. (bez dopełn.) lub P. komu (co robić) = zdarzyć się (komu), 5) P. na kogo lub dla kogo = z losu lub z kolejnego następstwa dostać się komu.

1. Krzyknęły dziatki, do ojca przypadły. *Mick.*
2. Do jego pojęć, do jego duszy śmierć przypadała łatwiej i lepiej od hańby. *Sienk.* 3. Muchy na ranę przypadają. *Cyt. SW.* 4. Zmierzech i noc prawie bez przedziału w jeden moment przypadły. *Moch.* 5. Piękna zima przypadła na ten rok. *Nalk.* Czemu też to nie przypadło na cie spokojnie się ożenić... *Sienk. cyt. SW* Chcemy, żeby choć część dla nas przypadła. *Sienk.* Ile na niego przypadnie? *Prus.*

Zwroty: 1) do nóg, do ręki komu przypadać. *SW;* 2) przypadać komu w oczy, w ucho = sprawić miłe wrażenie oku, uchu; 3) przypadać do myśli, do serca, do gustu, do smaku. *SW.*

1. Przypadła nisko do ręki pani. *Sierosz.* Przypadła do nóg jego. *Cyt. SW.* 2. Bóg zapłać, przeplórkó, twój głosik kochany wesóło przypada mi w ucho. *Lenart.* 3. Skromność przypadła mu do smaku. *Krasz.*

Przypaść = spaść w części bydlęm. Ob. **Przypasać.**

Przypatrzeć się (dok.) (nie: przypatrzeć się) — przypatrywać się (niedok.). I Formy jak: opatrzeć — opatrywać. II Składnia: P. ś. komu, czemu, nie: do kogo, do czego.

Przypatrywał się jej z rozkoszą. *Zerom.* Przypatruje się to tej, to tamtej rzeczy. *Dąbr.* Burek uważniej przypatrywał się towarzyszom niewoli. *Wikt.*

Przypchać (dok.) — przypchnąć (jednokr.) — przypychać (niedok.). I Formy: 1) przypchać, jak: pchać, 2) przypchnąć, jak: pchnąć, 3) przypycham, przypychasz, przypycha...; przypychaj!; przypychający; przypychany; przypychał. II Znaczenie i składnia: 1) przypchać kogo, co = przez popychanie przysunąć kogo, co, 2) przypchnąć kogo, co = przez jednorazowe pchnięcie przysunąć kogo, co. 3) przypychać kogo, co = przez popychanie przysunąć kogo, co. **Przypelzać** (niedok.) — przypelznąć (dok.). I Formy jak: odpelzać — odpelznąć. II Znaczenie i składnia: 1) P. do kogo, do czego = pelzając przysunąć się do kogo, do czego, 2) P. (bez dopełn.) = przyblknąć, nieco wypłowić (o kolorze).

1. Fiorunowe tony chmur przypelzło do zenitu. *Weyss.* 2. Czapka trochę już przypelzła.

Przypędzić (dok.) — przypędzać (niedok.). I Formy jak: pędzić — pędzać. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Przypiąć (dok.) — przypinać (niedok.). I Formy jak: zapiąć — zapinać. II Składnia: P. co — do czego.

Słownik ortograficzny — 26

Zwroty: 1) przypiąć kwiatek do kożucha, *SW* = dodać niewłaściwą, niestosowną ozdobę; 2) ni przypiął, ni przylatał lub (rub.) ni przypiął, ni wypiął = coś nieodpowiedniego, niestosownego; 3) siedzi jak przypięty = siedzi stale, ani na chwile się nie oddalając.

Przypiec (dok.) — przypiekać (niedok.). I Formy: 1) przypiec, jak: piec, 2) przypiekać, przypiekasz...; przypiekaj!; przypiekający; przypiekany; przypiekał. II Składnia: P. kogo, co — czym = przypalać kogo, co — czym.

Zwrot: słońce przypieka.

Przypierać. Ob. **Przyprzeć.**

Przypiękny (! prow.) = przepiękny (Kr. 1, 341).

Przypilnować (dok.) — przypilnowywać (niedok.). I Formy: 1) przypilnować, jak: pilnować, 2) przypilnowuję, przypilnowujesz..., rządziej: przypilnowuję, przypilnowujesz... (nie: przypilnowuję, przypilnowujesz...); przypilnowuj!, rządziej: przypilnowujaj!, przypilnowujący, rządziej: przypilnowujający; przypilnowywany; przypilnowywał. II Składnia: P. kogo, czego = dojrzyć, dopilnować kogo, czego.

Przypilnować (dok.) — przypilnowywać (niedok.). I Formy jak: opilnować — opilnowywać. II Składnia: P. co — czym.

Przypisać (dok.) — przypisywać (niedok.). I Formy: 1) przypisać, jak: pisać, 2) przypisuje, przypisujesz...; przypisuj!, przypisujący; przypisywany; przypisywał. II Składnia: 1) P. co — do czego = pisać dołączyć co — do czego, 2) P. co — komu = dedykować co (o książce) — komu, 3) P. co — komu = dopisać coś na czyjś rachunek, na jego dobro lub zło, uznać coś za czyjś zasługę lub winę.

Zwrot: przypisać co — komu do zwrotu (!) = zarządzić ściąganie od kogo należności za co.

Przypisywanie pracownikom do zwrotu braków i niedoborów (!) = zarządzenie ściągania od pracowników należności za braki i niedobory. *DUMK* 25 VII 32.

Przypisany (! prow.) = przepisany.

Wszak to powinność i przykazaniem świętym i prawem miłości ojczyzny przepisana (nie: przypisana). *Cyt. Kr. 1, 341.*

Przypisek ten, rządziej: ta przypiska.

Przypłatać (dok.) — przypłatywać (niedok.). I Formy: 1) przypłacie, przypłaczesz, przypłacie... lub przypłatać, przypłatasz, przypłata...; przypłacie! przypłacie!; lub przypłataj! przypłatajcie!; przypłatany; przypłatawszy, przypłatał, 2) przypłatuje, przypłatusz, przypłatuje...; przypłatuje!, przypłatuający; przypłatuwany; przypłatywał. II Składnia: P. co — do czego.

Podobnych bajek do dziejów polskich przypłatało wiele. *Leliew. cyt. SW.*

Przypłatać się (dok.) — przypłatywać się (niedok.). I Formy jak: przypłatać — przypłatywać. II Składnia: P. ś. do kogo, do czego = przyczepić się do kogo, do czego. **Przypłatał się** do nas. *Strug.*

Przypłacić (dok.) — przypłacać (niedok.). I Formy: 1) przypłacić, jak: płacić, 2) przy-

plącam, przypłacasz...; przypłacaj!; przypłacający; przypłacany; przypłacał. II Składnia: 1) P. co lub czego (w dopełnieniu częstkowym) = plącać przyłożyć co lub czego, 2) P. co — czym = odcierpieć za co — czym.

1. Przyplaciłem mu jeszcze dwa złote. 2. Odważę swoją przypłacił życiem.

Przyplynać (dok.) — **przyplynąć** (niedok.). I Formy jak: odpłynąć — odpływać.

Przypliw, dlp tego przypływu.

Zwroty: przypływ uczucia, współczucia, radości...

Nie mógł się oprzeć przypływowi współczucia. *Goet.*

Przypochlebiać (niedok.) lub **przypodchlebiać** — **przypochlebić** (dok.) lub **przypodchlebić**. Formy i składnia jak: pochlebiać — pochlebić.

Przypodnieść się (dok.) — **przypodnosić się** (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Znaczenie; P. ś. = nieco się podnieść.

Przypodobać się (tylko w postaci dok.). I Formy jak: podobać się. II Składnia: P. ś. komu, czemu.

Pragnie mu się przypodobać. *I. Dąbr.*

Przypomnieć (nie: przypomnąć, dawn.), (dok.) — **przypominać** (niedok.). I Formy jak: zapomnieć — zapominać. II Składnia: 1) P. komu — kogo, co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się przywodzi na pamięć), 2) P. komu — o kim o czym (gdy się przywodzi na pamięć okoliczności związane z jakąś osobą lub rzeczą), 3) P. co = wyglądem swoim przypomnieć co na pamięć, być podobnym do czego.

1. Coś sobie przypominając. *Nalk.* Przypomniał sobie stracone okazje miłości. *Iwasz.* To im się przypomniał. *Parand.* 2. Ten spacer przypomniał mi o kilku sprawach. *Prus.* Przypomnieli sobie o terminie. *Zerom.* Dobrze, żeś sobie o mnie przypomniał. *Iwasz.* Przypomniał sobie o tym. *Parand.* 3. Przypominały wsie z tamtej strony. *Zerom.*

Przypomnienie.

Zwrot: w przypomnieniu listu naszego (!) = przypominając list nasz. *JP 18, 30.*

Przy pomocy, Ob. Pomoc. I Znaczenie: przy pomocy jakiejś osoby, ale: za pomocą jakiejś rzeczy. II Składnia: przy pomocy niego lub przy jego pomocy (w pierwszym wypadku grupa wyrazów: przy pomocy ma znaczenie jednolite przyimka, w wypadku drugim w wyrażeniu: przy pomocy oba wyrazy zachowują swoje samoistne znaczenie).

Przypowezwać (prawn.) = wezwać dodatkowo osobę trzecią.

Dla zachowania skutków prawnych w stosunku do osoby trzeciej strona może przypowezwać do wzięcia w nim (= w procesie) udziału. *Kod. Post. Cyw.*

Przyprać (dok.) — **przypiierać** (niedok.). I Formy jak: oprąć — opierać. II Składnia: P. co.

Przyprasować (dok.) — **przyprasowywać** (niedok.). I Formy: 1) **przyprasować**, jak:

prasować, 2) **przyprasowuję**, **przyprasowujesz**... (nie: **przyprasowuję**, **przyprasowujesz**...); **przyprasowuj!**; **przyprasowujący**; **przyprasowywany**. II Składnia: P. co — czym.

Przyprawa (do czego) = dodatek zagęszczający do potraw (IGD).

Przyprawić (dok.) — **przyprawić** (niedok.). I Formy jak: poprawić — poprawiać. II Znaczenie i składnia: 1) P. co — do czego = przysadzić, przysztukować, przymocować co — do czego, 2) P. komu — co = przysadzić, dorobić komu co, 3) P. co = (o potrawach) = dodać do potraw przyprawy (IGD), 4) P. (nie: **przyprrowadzić**) kogo, co — o co = narazić kogo, co — na co (zawsze tylko, gdy się wymienia coś niepożądanego).

1. Przyprawiono do szafy gzyms. 3. Głód najlepiej potrawy przyprawy. *Przysł.* 4. Przyprawił (nie: **przyprawał**) go o drzenie. *Reym.* Chcesz podstępem o zgubę wojsko **przyprawić**. *Sienk.* Przyprawiła ich o utratę równowagi. *Dąbr.* Zapach skóry **przyprawił** o młodości. *Kmic.*

Zwroty: 1) **przyprawić** meżowi rogi = zdradzić go; 2) **przyprawić** kogo o chorobę (ale nie: o życie), o zdrowie, o stratę (ale nie: o zarobek).

Przyprażyć (dok.) — **przyprażać** (niedok.). I Formy: 1) **przyprażyć**, jak: **prażyć**, 2) **przyprażam**, **przyprażasz**...; **przyprażaj!**; **przyprażający**; **przyprażany**; **przyprażał**. II Składnia: P. kogo, co.

Przyprowadzić (dok.) — **przyprowadzać** (niedok.). I Formy jak: **oprowadzić** — **oprowadzać**. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Zwroty: 1) **przyprowadzać** kogo do sądu lub przed sąd. *SW*; 2) **przyprowadzać** kogo do porządku. *SW*; 3) **przyprowadzać** kogo do łez, do płaczu, do rozpacy, do gniewu, do niecierpliwości. *SW*; 4) **przyprowadzać** kogo do nędzy, do okropnego stanu. *SW*, do kłeski, nie: o nędzę, o kłeskę...; 5) **przyprowadzać** kogo do życia, *SW* = wskrzęsić kogo; 6) **przyprowadzić** kogo do zmysłów. *SW* = uciąć kogo; 7) **przyprowadzić** zeznanie (!) = przytoczyć zeznanie. *Kr. 2, 44.*

4. **Przyprowadził** go do upadku (nie: o upadek). *Cyt. Kr. 1, 61.* Rosja mogła Austrię **przyprowadzić** do niesłuchanej kłeski (nie: o niesłuchaną kłeskę). *Cyt. Kr. 1, 61.*

Przyprószyć (dok.) — **przyprószać** (niedok.). I Formy jak: **zaprószyć** — **zaprószać**. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przyprząc (dok.) — **przyprzągać** (niedok.). I Formy jak: **zaprząć** — **zaprzęgać**. II Składnia: P. kogo, co — do czego.

Przyprzeć (dok.) — **przypiierać** (niedok.). I Formy: 1) **przyprzeć**, jak: **przeć**, 2) **przypieram**, **przypierasz**...; **przypieraj!**; **przypierający**; **przypiierany**; **przypierał**. II Składnia: P. kogo, co — do czego — czym.

Zwrot: **przyprzeć** kogo do muru = postawić kogo w położeniu bez wyjścia, zmusić kogo do zeznań.

Przypuszczalny (nie: **przepuszczalny**) (= domniemany, prawdopodobny) — **przypuszczalny**. Por. **Przepuszczalny**.

Sprawozdanie psa policyjnego... może przynieść pożądaną **przypuszczalnie** (nie: **przepuszczalnie**) rezultat. *Cyt. Kr. 1, 341.*

Przypuszczenie.

Zwroty: 1) nasuwa się, narzuca się (nie: stawia się) przypuszczenie; 2) gubić się w przypuszczeniach = robić najrozmaitsze przypuszczenia. 2. Gubiono się w przypuszczeniach. *Sienk.*

Przypuścić (dok.)—przypuszczać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Znaczenie i składnia: 1) P. kogo, co — do kogo, do czego = pozwolić się przybliżyć, dopuścić kogo, co — do kogo, do czego, 2) P. komu = dodać komu — czego ponad miarę, puścić czego trochę więcej, 3) P. co = domyślać się czego, 4) P., że... = sądzić, mniemać, że...

1. Przypuszczony do oblicza pańskiego. *Krasz. cyt. SW.* 2. Za króla Sasa jedz, pij i przypuszczaj pasa. *Przysł.* 3. Nigdy nie podobnego nie przypuszczał. Łatwiej dobre, niż złe przypuszczać. *Krasz. cyt. SW.* 4. Można było przypuszczać, że zaczęła... *Orzesz.*

Zwroty: 1) przypuszczać, że..., nie: w przypuszczeniu, że...; 2) przypuszczać co do głowy, do myśli, do serca. *SW* = dać czemu przystęp, dać się czemu opanować; 3) przypuszczać kogo do spółki. *SW*; 4) przypuszczać kogo do gry. *SW*; 5) przypuszczać kogo do łask. *SW*; 6) przypuszczać kogo do poufałości. *SW*; 7) przypuszczać atak, szturm do kogo, do czego. *SW.*

Przypytać się (dok.) — przypytywać się (niedok.). I Formy jak: zapytać — zapytywać. II Składnia: P. ś. kogo — o co.

Przyroda, nie: przeroda.

Zwrot: z przyrody (!) = z przyrodzenia lub z natury.

On z natury (lub z przyrodzenia, nie: z przyrody) jest dobry.

Przyrodni, nie: przyrodny.

Przyrodzenie.

Zwrot: z przyrodzenia. Ob. Przyroda. Natura. Z przyrodzenia mam do wszystkiego ciekawość. *Sienk* Z przyrodzenia zalotnej postaci. *Bartk.*

Przyrosły lub przyrośnięty.

Przyrosnąć (dok.) lub przyrósć — przyrastać (niedok.). Formy jak: zarosnąć — zarastać.

Przyrównać (dok.) — przyrównywać (niedok.). I Formy jak: porównać — porównywać. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego (nie: z kim, z czym) rzadko: komu, czemu (dawn.). Por. Porównać.

Czy porównywano do promienistych gwiazdek. *Dąbr.* Atmosferę Wilka przyrównywał do stojącej wody. *Iwasz.*

Przyrównywanie do kogo, do czego.

Miał wytłumaczenie w przyrównywaniu natury żony do zagadkowości sfinksa. *Perz.*

Przyrząd do czego, nie: dla czego; młm te przyrządy, nie: te przyrząd.

Przyrzędzić (dok.)—przyrzędzać (niedok.). I Formy jak: zarządzić — zarządzać. II Składnia: P. co — do czego = przysposobić, przygotować co — do czego.

Zwrot: 1) przyrzędzić do obiadu, do herbaty. *SW*; 2) przyrzędzić lekarstwo. *SW*; 3) przyrzędzić potrawę. *SW.*

1. Kazał lokajowi, przyrzędzającemu do herbaty, przynieść jeszcze dwie filiżanki. *Korzen.*

Przyrzec (dok.) — przyrzekać (niedok.). I Formy jak: odrzec — odrzekać. II Składnia: 1) P. komu — co, 2) P. komu — że...

1. Przyrzekam ci postuszeństwo. 2. Przyrzekał matce, że będzie postuszny. *Zerom.*

Przyrzeczenie.

Zwroty: 1) dać komu przyrzeczenie; 2) otrzymać od kogo przyrzeczenie.

Przyrzędnąć (tylko w postaci dok.) lub przyrzędzić. Formy jak: rzędnąć (rzędzić).

Przyrznać (dok.) — przyrzynać (niedok.). I Formy: 1) przyrznać, jak: rznać, 2) przyrzynać, przyrzynasz...; przyrzynaj!; przyrzynający; przyrzynany; przyrzynał. II Składnia: P. co — czym.

Przyrzucić (dok.) — przyrzucać (niedok.). I Formy jak: rzucić — rzucać. II Składnia: P. co — do czego.

Przysadzić (dok.) — przysadzać (niedok.). I Formy: 1) przysadzić, jak: sadzić, 2) przysadzam, przysadasz...; przysadzaj!; przysadzający; przysadzany; przysadzał. II Składnia: P. kogo — do kogo.

Przysądzić (dok.) — przysądzać (niedok.). I Formy: 1) przysądzić, jak: sądzić, 2) przysądzam, przysądzasz...; przysądzaj!; przysądzający; przysądzany; przysądzał. II Składnia: P. komu — co.

Przyschnąć (dok.) — przysychać (niedok.). Formy jak: uschnąć — usychać.

Przysiąc. Ob. Przysięgać.

Przysiąć (dok.) lub przysiedzieć — przysiądać (niedok.)—przysiadywać (wielokr.). I Formy jak: dosiąć (dosiedzieć) — dosiadać — dosiadywać. II Znaczenie i składnia: 1) P. (bez dopełn.) = usiąść na chwilę, 2) P. kogo, co = usiadłszy przysięgnąć kogo, co. Zwrot: przysiąść faldów nad czym = przesiadzić dłużej nad jakąś pracą.

Przysiąść się (dok.) — przysiądać się (niedok.). I Formy jak: przysiąść — przysiądać. II Znaczenie i składnia: P. ś. do kogo, do czego = przysunąwszy się usiąść przy kim.

Przysiadł się jak mógł najbliżej do Zosi. *Mick.*

Przysiedzieć. Ob. Przysiąść.

Przysięga na kogo, na co; dlm tych przysięg.

Zwroty: 1) pod przysięgą co zrobić; 2) stawać do przysięgi; 3) przysięgą lub pod przysięgą kogo obowiązywać do czego; 4) pod przysięgą co zeznawać. *SW*; 5) przysięgę składać, dawać. *SW*; 6) przysięgę otrzymywać, brać; 7) przysięgę łamać, gwałcić, naruszać. *SW*; 8) przysięgę wykonywać, spełniać. *SW.*

1. Pod przysięgą na zbawienie duszy. *Weysz.* 2. Nie stanie do przysięgi. *Strug.* 5. ... składają mu przysięgi. *Dąbr.* 6. Wziął od nich przysięgę. *Makusz.* 7. Kto przysięgę naruszy, ach błąda jemu... *Mick. cyt. SW.*

Przysięgać. Ob. Przysięgnąć.

Przysięgać się (z odzieniem wzmocnienia wielokrotności, niekiedy lekceważenia w przeciwieństwie do uroczystego: przysięgać).

Przysięga się na wszystkie świętości. *Nowak.*

Przysięgnąć (dok.) lub przysięść — przysięgać (niedok.). I Formy: 1) przysięgnąć, przysięgniesz...; przysięgnij!; przysięgłszy; przysięgł, przysięgłem, przysięgli, 2) przy-

siegam, przysięgasz...; przysięgaj!; przysięgał. II Składnia: P. komu — na co — że...

Na to ci przysięgam. *Siemk.* Nie wiedziałem, na com przysięgał. *Siemk.*

Zwrot: przysięgać na (wszystkie) świętości. Przysięgać na świętości. *Zerom.* Przysięgał na to, co najświętszego. *Nowak.*

Przysięwiec (tylko w postaci dok.). Formy jak: siwiec.

Przyskakać (dok.) — przyskakiwać. I Formy: 1) przyskakać, jak: skakać. 2) przyskakuję, przyskakujesz...; przyskakuj!; przyskakujący; przyskakiwał. II Znaczenie i składnia: P. do kogo, do czego = skacząc przybwać do kogo, do czego.

Przyskoczyć (dok.) — przyskakiwać (niedok.). I Formy: 1) przyskoczyć, jak: skoczyć, 2) przyskakuję, przyskakujesz... Ob. Przyskakać. II Znaczenie i składnia: P. do kogo, do czego = skokiem dopaść kogo, czego. Z tymi pazurami przyskoczę do ciebie. *Mick.*

Przysłać (dok.) — przysyłać (niedok.), nie: przyselać. I Formy: 1) przysłać, przyslesz... (nie: przyszlę, przyszlesz...); przyslij!; przysłany; przysławszy; przysłał, 2) przysyłam, przysyłasz..., przysyłaj!; przysyłany; przysyłał. II Składnia: P. kogo, co — do kogo.

Przysłonić (dok.) — przysłaniać (niedok.). I Formy jak: odsonić — odsłaniać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przysłowie, dlm tych przysłów lub tych przysłowi (PJ 1, 90).

Przysłuchać (! prow.) = przysłuchiwać. **Przysłuchiwać się** (dok.) — przysłuchiwać się (niedok.), nie: przysłuchywać się. I Formy: 1) przysłuchać się, jak: słuchać, 2) przysłuchuję się, przysłuchujesz się...; przysłuchuj się!; przysłuchujący się; przysłuchiwał się. II Składnia: P. ś. komu, czemu, nie: do kogo, do czego.

Długo się przysłuchiwał ksiądz Robak piosence. *Mick.* Zaczęłam się przysłuchiwać głosem. *Zerom.* Zaczęła się przysłuchiwać jej słowem. *Nałk.*

Przysługa.

Zwroty: 1) oddać, zrobić, wyświadczyć (nie: okazać *Krasn.* 70, ani: wyrządzić) komu przysługę, ale: wyrządzić komu krzywdę; 2) niedźwiedzia przysługa, *SF* = niezręczna przysługa.

1. Oddaliśmy światu niezmierną przysługę. Nieme. Przysługę oddał *Siemk.* Oddał mi wielkie przysługi. *Goet.* Zrobisz dziś jedną przysługę. *Zarem.* Miałaby wyświadczyć taką przysługę Bogumiłowi. *Dąbr.* Wyświadczył tyle przysług. *Nałk.*

Przysługujący (nie: przysługający) komu.

Przysłużyć się (dok.) — przysługiwać się (niedok.). I Formy jak: posłużyć — posługiwać. II Składnia: P. ś. komu, czemu — czym.

Nie mógł na razie lepiej mu się przysłużyć. *Krasz. cyt. SiV.*

Przysmak, dlp tego przysmaku.

Zwrot: obejść się bez przysmaku = obejść się bez zbytkownego dodatku, bez rzeczy niekoniecznej potrzebnej, obejść się bez czego.

Przysmażyć (dok.) — przysmażać (niedok.).

I Formy jak: osmażyć — osmażać. II Składnia: P. kogo, co.

Przysporzyć (dok.) — przysparzać (niedok.), nie: przysporzać. I Formy: 1) przysporzę, przysporzysz, przysporzy, przysporzymy...; przysporz!; przysporzcie! lub przysporz!; przysporzcie!; przysporzony; przysporzywszy; przysporzył, 2) przysparzam, przysparzasz...; przysparzaj!; przysparzający; przysparzany; przysparzał, przysparzali. II Składnia: P. komu, czemu — czego.

Bogactw przysparzać sobie musimy. *Sierosz.* Majatku mu przysparza. *Prus.*

Zwrot: przysparzać komu kłopotów.

Przysposobić (dok.) — przysposabiać (niedok.), rzadziej: przyspasabiać. I Formy: 1) przysposobię, przysposobisz, przysposobi, przysposobimy...; przysposob!; przysposobie!; przysposobiony; przysposobiwszy; przysposobil, 2) przysposabiam, przysposabiasz...; przysposabiaj!; przysposabiająca; przysposabiany; przysposabiał, przysposabiali. II Składnia: P. kogo, co — do czego = przygotować kogo, co — do czego.

Zwrot: przysposobić sobie dziecko (prawn.) = adoptować dziecko.

Przysposobienie (!) = adopcja. JP 16, 95.

Przystać (dok.) — przystawać (niedok.). I Formy jak: zastać — zastawać. II Znaczenie i składnia: 1) P. do kogo, do czego = przylegać dobrze do kogo, do czego, pasować do kogo, do czego, być odpowiednim dla kogo, dla czego, przylgać się do kogo, do czego, 2) P. komu, czemu lub na kogo, na co = uchodzić komu, czemu, licować z kim, z czym, 3) P. na kogo, na co = zgodzić się na kogo, na co.

1. Kto do niego przystanie. *Siemk.* żaden z moich kolegów nie przystałby do moich dzisiejszych usposobień. *Prus.* Tytuł nie przystawał do jego sytuacji. *Nałk.* 2. W butach z cholewami, jak przystało rosyjskim proletariuszom. *Choym.* Marli, jak na żołnierzy przystało. *Siemk.* Jak przystało na piechurą. *Malacz.* 3. Sewer nigdy by na to nie przystał. *Zerom.* Przystała na zaproszenie. *Nałk.* Trudno było przystać na zbyt długi okres pokoju. *Parand.* Słuchający przystawali na wprowadzony przez nią ton pogodny i spokojny. *Grusz.*

Przystanąć (dok.) — przystawać (niedok.). I Formy jak: stanąć — stawać. II Znaczenie i składnia: P. (bez dopeln.) = stanąć na chwilę.

Szedł powoli, przystając i przyspieszając kroku. *Krasz. cyt. SiV.*

Przystanek = miejsce zatrzymania się. Por. Przystanek = przerwa.

Przystań.

Zwroty: do przystani przybić, dobić. *SF.*

Przystawiać (niedok.) — przystawić (dok.). I Formy jak: obstawiać — obstawić. II Składnia: P. co — do czego.

Zwroty: 1) przystawić komu banki. *SiV.* 2) przystawić komu stołka. *SiV.* = narazić kogo złośliwie na niepowodzenie; 3) przystawić garnek do ognia. *SiV.*

Przystąpić (dok.) — przystępować (niedok.), nie: przystępować. I Formy: 1) przystą

pię, przystąpisz, przystąpi, przystąpimy...; przystąp! przystąpcie!; przystąpiony; przystąpił, 2) przystępuję, przystępujesz...; przystępuj!; przystępujący; przystępywał. II Znaczenie i składnia: 1) P. do kogo, do czego = stając zblizyć się do kogo, do czego (przen.), przyłączyć się do czego, rozpaczać co, 2) P. cc = stając przydeptywać co.

1. Do zagrody nikomu nie pozwolił przystąpić. *Wikt.* Bardzo mi chodzi, aby do naszych zamysłów przystąpił. *Siensk.* Przystąpił do mycia. *Dabr.* Przystąpili do pracy. *Iwasz.* Sąd może przystąpić do rozpatrzenia sprawy. *Kod. Post. Cyw.* 2. Nie przystępuj jej nóg pod ławą. *Siensk. cyt. SW.*

Przystęp do czego; dlp tego przystępu.

Zwroty: 1) przystęp komu otworzyć. *SF*; 2) przystępu komu bronić. *SF*; 3) dać komu do kogo, do czego przystęp; 4) dać do siebie (ku sobie) przystęp zwęptenia, rozpaczy. *SF*; 5) mieć do kogo przystęp.

3. Nie dawała mu do siebie przystępu. *Dabr.* 6. Trudniej było do szlachty mieć przystęp. *Siensk.*

Przystępny dla kogo, rzadziej: komu (dawn.).
Mowa przystępna nawet i dla prostaczków. *SW.*

Przystosować (dok.)—przystosowywać (niedok.). I Formy: 1) przystosować, jak: stosować, 2) przystosowuję, przystosowujesz..., rzadziej: przystosowuję, przystosowujesz... (nie: przystosowuję, przystosowujesz, przystosowuję...); przystosowuj!, rzadziej: przystosowujaj!, przystosowujący, rzadziej: przystosowujący; przystosowywany; przystosowywał. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Przystosować się (dok.) — przystosowywać się (niedok.) do kogo, do czego.

Przystosować się do nowych warunków. *Sieśl.*

Przystroić (dok.) — przystrojać (niedok.). I Formy jak: wystrzoić—wystrajać. II Składnia: P. kogo, co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: przyodziać).

Siostra przystroila obraz białymi bukietami. *Orzesz. cyt. SW.* Dziewice oltarz przystroily w kwiaty. *Słow. cyt. SW.*

Przystrzyć (dok.)—przystrzygać (niedok.). I Formy jak: ostrzyć—ostrzygać. II Składnia: 1) P. kogo — czym, 2) P. komu — co — czym.

1. Trochę go przystrzygli. 2. Przystrzygl koniowi grzywe.

Przystygnać (dok.)—przystygąć (niedok.). Formy jak: ostygnać — ostygąć.

Przysunąć (dok.) — przysuwać (niedok.). I Formy jak: sunąć — suwać. II Składnia: P. co — do czego.

Przysuszyć (dok.) — przysuszać (niedok.). I Formy: 1) przysuszyć, jak: suszyć, 2) przysuszam, przysuszasz...; przysuszaj!; przysuszający; przysuszany; przysuszał. II Składnia: P. co.

Przyswoić (dok.) — przyswajać (niedok.). I Formy: 1) przyswoję, przyswoisz, przyswoi, przyswoimy...; przyswoj! przyswojcie!; przyswojony; przyswoiwszy; przyswoił, 2) przyswajam, przyswajasz...; przy-

swajaj!; przyswajający; przyswajany; przyswajał. II Składnia: 1) P. co = przejąc co, swoim uczynić, nauczyć się czego, 2) P. co--komu = zaszczyć co — komu, 3) P. kogo, co = oswoić, ugłaskać.

1. Słowianie przyswajali język niemiecki. *Krasz. cyt. SW.* 2. Przyswoił sobie praktyczność. *Szept.* 3. Poradził mi, ażeby próbował jeszcze przyswoić go głodem. *Siensk. cyt. SW.*

Zwrot: przyswoić dziecko (prawn.) = przyjąć dziecko za swoje.

Przyswoić się (!) (dok.)—przyswajać się (!) (niedok.) do kogo, do czego = przyzwyczaić się do kogo, do czego lub oswoić się z kim, z czym.

Przyswojony.

Zwrot: wyrazy przyswojone wszystkim językom lub przez wszystkie języki, nie: do wszystkich języków.

Przysychać, Ob. Przyschnąć.

Przysyłać, nie: przyselać. Ob. Przysłać.

Przysypać (dok.)—przysypywać (niedok.).

I Formy jak: wysypać = wysypywać. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przyszłość.

Zwroty: 1) przyszłość bliska, daleka. *SW*; 2) odgadnąć przyszłość, czytać o przyszłości, przewidywać przyszłość. *SW*; 3) zwichnąć komu przyszłość. *SW*; 4) zgotować komu opłakaną przyszłość. *SW*; 5) zabezpieczyć, zapewnić komu przyszłość. *SW. SF*; 6) pracować dla przyszłości. *SW*; 7) iść w przyszłość; 8) mieć przed sobą przyszłość. *SF*; 9) rokować przyszłość = dawać nadzieję pomyślnę przyszłości; 10) na przyszłość.

5. Został rodzinę z zabezpieczoną przyszłością. *Krasz. cyt. SW.* 7. Gromami krzyczałem idąc w przyszłość. *Wikt.* 10. Ja temu wszystkiemu na przyszłość zaradzę. *Mick.*

Przyszły = ten, co przyjdzie, ten, co będzie.

Przyszły rok. Przyszły tydzień. Przyszły uczyony.

Przyszpilić (dok.) — przyszpilać (niedok.), nie: przyspilić — przyspilać. I Formy: 1) przyszpilę, przyszpilis, przyszpili, przyszpilimy...; przyszpil! przyszpilcie!; przyszpilony; przyszpiliwszy; przyszpilił 2) przyszpilam, przyszpilas...; przyszpilaj!; przyszpilający; przyszpilany; przyszpilali. II Składnia: P. co — do czego — czym.

Przyszkukować (dok.) — przyszkukowywać (niedok.). I Formy: 1) przyszkukuję, przyszkukujesz...; przyszkukuj!; przyszkukowany; przyszkukowawszy; przyszkukował, 2) przyszkukowuję, przyszkukowujesz..., rzadziej: przyszkukowuję, przyszkukowujesz... (nie: przyszkukowuję, przyszkukowujesz...); przyszkukowuj!, rzadziej: przyszkukowujaj!; przyszkukowujący, rzadziej: przyszkukowujący; przyszkukowany; przyszkukowywał. II Składnia: 1) P. co lub czego (na oznaczenie materiału, do którego czegoś się dodaje, lub materiału, którego do czegoś się dodaje), 2) P. co lub czego — do czego (na oznaczenie materiału, do którego się czegoś dodaje).

1. Przyszkukować rekawa, pasa. 2. Przyszkukować kawał sznura do sznura.

Przyszw ta, nie: ta przyszew.

Przyszyć (dok.) — przyszywać (niedok.). I Formy jak: wyszyć—wyszywać. II Składnia: P. co — do czego.

Przyśnić się (tylko w postaci dok.). I Formy jak: śnić.

Zwrot: coś się komuś przyśniło = ktoś sobie coś ubrał, ułożył dziwacznie w głowie.

Przyśpieszyć (dok.) lub przyspieszyć — przyspieszać (niedok.) lub przyspieszać. I Formy: 1) przyspieszę, przyspieszysz, przyspieszy, przyspieszymy...; przyspiesz! przyspieszcie!; przyspieszony; przyspieszyszy; przyspieszył, 2) przyspieszam, przyspieszasz...; przyspieszaj!; przyspieszający; przyspieszany; przyspieszał, przyspieszali. II Składnia: P. co.

Zwroty: 1) przyspieszyć kroku; 2) żyć życiem przyspieszonym, *SW* = żyć życiem gorączkowym.

1. Szedł powoli, przystając i przyspieszając kroku. *Krasz. cyt. SW.*

Przyśpiewywać (tylko w postaci niedok.). Formy: przyspiewuję, przyspiewujesz..., rzadziej: przyspiewywam, przyspiewywasz... (nie: przyspiewuję); przyspiewuj!, rzadziej: przyspiewujaj!; przyspiewujący, rzadziej: przyspiewujający; przyspiewywał.

Zwrot: przyspiewywać sobie.

Przyśrubować (dok.) — przysrubowywać (niedok.), nie: przysrubować — przysrubowywać. I Formy: 1) przysrubować jak: śrubować, 2) przysrubowuję, przysrubowujesz..., rzadko: przysrubowuyam, przysrubowuyasz... (nie: przysrubowuję); przysrubowuj!, rzadziej: przysrubowujaj!; przysrubowujący, rzadziej: przysrubowujający; przysrubowywany; przysrubowywał. II Składnia: P. co — do czego — czym.

Przyświadczyć (dok.)—przyswiadczać (niedok.). I Formy jak: doświadczyć—doświadczać. II Znaczenie i składnia: 1) P. co lub że... = poświadczyć co lub poświadczyć, że..., 2) P. komu, co = przytakiwać komu, co, 3) P. komu = pochlebiać komu.

Przyświecić (dok.)—przyswiecać (niedok.). I Formy: 1) przyswiecić, jak: świecić, 2) przyswiecam, przyswiecasz...; przyswiecaj!; przyswiecający; przyswiecał. II Składnia: P. komu, czemu — czym.

Słońce jednak nam wszystkim przyswieca. *Jachow.*

Przytaczać. Ob. Przytoczyć.

Przytknąć (dok.) — przytykać (niedok.). I Formy jak: dotknąć — dotykać. II Znaczenie i składnia: 1) P. co — do czego = dla dotknięcia przyłożyć co — do czego, 2) P. do czego (zwykle w postaci niedok.) = przylegać do czego, leżeć tuż obok czego.

1. Każdą rzecz musiał przytykać do nosa. *Kunc.*
2. Jego pole przytyka do mojego. *SW.*

Przytknąć się (dok.) — przytykać się (niedok.). I Formy jak: przytknąć — przyty-

kać. II Znaczenie i składnia: P. ś. do czego = dotknąć się do czego.

Do czego się tylko przytknie, wszystko zepsuje. *SW.*

Przytlaczający — przytlaczająco. Ob. Kojący — kojąco.

Pokój przytlaczająco ciasny i ponury.

Przytlaczyć (dok.)—przytlaczać (niedok.). I Formy: 1) przytloczę, przytloczysz, przytloczy, przytloczemy...; przytlocz! przytloczcie!; przytloczony; przytloczywszy; przytloczył, 2) przytlaczam, przytlaczasz...; przytlaczaj!; przytlaczający; przytlaczany; przytlaczał, przytlaczali. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przytlumić (dok.) — przytlumiać (niedok.). I Formy: 1) przytlumić, jak: tłumić, 2) przytlumiam, przytlumiasz...; przytlumiaj!; przytlumiający; przytlumiany; przytlumiał, przytlumiali. II Składnia: P. co — czym.

Przytoczenie = cytata.

Przytoczyć (dok.) — przytaczać (niedok.). I Formy: 1) przytoczę, przytoczysz, przytoczy, przytoczymy...; przytocz! przytoczcie!; przytoczony; przytoczyszy; przytoczył, 2) przytaczam, przytaczasz...; przytaczaj!; przytaczający; przytaczany; przytaczał, przytaczali. II Znaczenie i składnia: 1) P. co — do czego = tocząc przysunąć co — do czego, 2) P. co = zacytować co, 3) P. co — za kim = zacytować co na czyjąś korzyść.

Przytomnieć (tylko w postaci niedok.) — (dok.) oprzytomnieć. Formy: 1) przytomnieję, przytomniejesz...; przytomniej!; przytomniejący; przytomniał, przytomnieli, 2) oprzytomnieć, jak: przytomnieć.

Przytomność.

Zwroty: 1) zachować przytomność. *SF*; 2) stracić przytomność. *SF*; 3) odzyskać przytomność. *SF*; 4) od przytomności odejść. *SF*; 5) do przytomności wrócić; 6) przytomność umysłu; 7) w przytomności czyjejs= w obecności czyjejs. Por. *Przytomny*.

Przytomny — Znaczenie: 1) P. = będący przy zdrowych zmysłach, trzeźwy, 2) P. (! dawn.) = obecny (*PJ* II 169). Por. *Przytomność*.

Zwrot: obecny, ale nieprzytomny.

Przytrafić się (dok.)—przytrafiac się (niedok.). I Formy: jak: trafić (się) — trafiać (się). II Składnia: P. ś. komu.

Przytrafiła mu się przygoda.

Zwrot: przytrafiło się ślepej kurze ziarno (rub.) = udało się niedołędze coś zdobyć.

Przytroczyć (dok.)—przytraczać (niedok.)., rzadziej: przytroczać. I Formy: 1) przytroczę, przytroczysz, przytroczy, przytroczymy...; przytrocz! przytroczcie!; przytroczony; przytroczywszy; przytroczył, 2) przytraczam, przytraczasz...; przytraczaj!; przytraczający; przytraczany; przytraczał, przytraczali. II Składnia: P. co — do czego — czym.

Przytrzeć (dok.) — przycierać (niedok.).

I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Składnia: P. co — czym.

Przytrzymać (dok.) — przytrzymywać (niedok.). I Formy jak: zatrzymać — zatrzymywać. II Składnia: P. kogo, co.

Przytrzymać się (!) czego = trzymać się czego, uznawać co za słuszne, kierować się czym.

Trzymając się (nie: przytrzymując się) imperialistycznej polityki, zdecydowali się rozpocząć rokowania... *Cyt. Kr. 1, 199.* (Podział) którego się trzyma (nie: przytrzymuje się) wiele podreżników szkolnych. *Cyt. Kr. 1, 199.*

Przytulić (dok.) — przytulać (niedok.).

I Formy: 1) przytulę, przytulisz, przytuli, przytulimy...; przytul! przytulcie!; przytulony; przytuliwszy; przytulił, 2) przytulałam, przytulasz...; przytulaj!; przytulający; przytulany; przytulał, przytulali. II Składnia: P. kogo, co — do czego = z miłością przyciskać kogo.

Bierze rękę jego, przytuli ją do swoich piersi. *Stasz.*

Przytulić się (przytulać się) do kogo.

Burek przytulił się do człowieka. *Wikt.*

Przytułek, dlp tego przytułku.

Zwroty: 1) dać komu przytułek. *SF*; 2) znaleźć u kogo przytułek. *SF*.

Przytwierdzić (dok.) — przytwierdzać (niedok.). I Formy: 1) przytwierdzę, przytwierdzisz, przytwierdzi, przytwierdzimy...; przytwierdź! przytwierdźcie!; przytwierdzony; przytwierdziwszy; przytwierdził, 2) przytwierdzam, przytwierdzasz...; przytwierdzaj!; przytwierdzający; przytwierdzany; przytwierdzał. II Składnia: P. co — do czego — czym.

Przytyk do czego = aluzja do czego; dlp tego przytyku.

Zwroty: 1) robić przytyki do czego. *SF*; 2) wymawiać sobie przytyki = uprzedzać, że się nie będzie przyjmowało przytyków.

2. Wymawiam sobie wszelkie przytyki. *Danił.*

Przytykać. Ob. Przytknąć.

Przyuczyć (dok.) — przyuczać (niedok.). I Formy jak: nauczyć — nauczać. II Składnia: P. kogo — do czego.

Przyuczał go do przebywania na uboczu. *Dąbr.*

Przywabić (dok.) — przywabiać (niedok.).

I Formy: 1) przywabię, jak: wabić, 2) przywabiam, przywabiasz...; przywabiaj!; przywabiający; przywabiany; przywabiał, przywabiali. II Składnia: P. kogo, co — do czego (gdy się wymienia przedmiot, do którego się łączy) lub na co (gdy się wymienia czynność lub stan, na który się łączy).

Przywalać (tylko w postaci dok.) = powalać, trochę przybrudzić. Por. Przywalić.

I Formy: przywalam, przywalasz...; przywalaj!; przywalany; przywalawszy; przywalał, przywalali. II Składnia: P. co — czym.

Przywalić (dok.) — przywalać (niedok.).

I Formy: 1) przywalię, jak: walić, 2) przywalam, przywalasz...; przywalaj!; przywalający; przywalany; przywalał, przywalali. II Składnia: P. kogo, co — czym.

Przywar ten = nieczystość pozostała na ścianach wewnętrznych garnka po wrzuceniu potrawy. Forma dlp tego przywaru.

Przywara ta = wada. Por. Przywar.

Przywara jest przenośnią od przywaru nę garnkach. *Brodz. cyt. SW.*

Przywarły (do czego), nie: przywarty. Ob. Przywrzeć.

Przekleństwa, przywarle do uszu. *żerom.*

Przywdziać (dok.) — przywdziewać (niedok.). I Formy jak: odziać — odziewać. II Składnia: P. co — na kogo lub kogo — w co.

Przywdziewają na siebie wzory. *Woronica cyt. SW.* Obrzými procent spokojnych obywateli, przywdziany naprędcę w mundury i kaski. *Cyt. SW.*

Przywędrować, jak: wędrować.

Przywiązać (dok.) — przywiązywać (niedok.). I Formy: 1) przywiążać, jak: wiązać, 2) przywiązuję, przywiązujesz... (nie: przywiązuję... *Kr. 1, 313*); przywiązuj!; przywiązujący; przywiązywany; przywiązywał. II Składnia: 1) P. kogo, co — do kogo, do czego = przez uwiązanie przymocować kogo, co — do kogo, do czego, 2) P. co — do czego (przen.) = uzależnić co — od czego, związać co — z czym przyczynowo.

1. Przywiązał konia lejcami do plotu. 2. Do tej posady przywiązana jest przywoita pensja. *SW.*

Zwroty: 1) przywiązywać do czego wagę (nie: wiarę. *PJ 9, 150*), znaczenie. *SF*; 2) przywiązać sobie kogo. *SW* = zjednać sobie kogo.

Nie przywiązywał wielkiej wartości do tego. *że... Korz. cyt. SW.*

Przywiązać się (dok.) — przywiązywać się (niedok.) do kogo = serdecznie się z kim żyć.

Do chłopca przywiązał się. *Siedl.* Przywiązał się do niego gorącym uczuciem. *Wikt.*

Przywiązały (! gwar.) = przywiązany, wierny (*Kr. 2, 170*).

Przywiązanie do kogo, do czego = serdeczne życie się z kim, z czym.

Pozostało mu przywiązanie do polskich spraw. *Szpót.* Przywiązanie do wiary, religijność szczerą... *Kruczk.*

Zwrot: z przywiązania = przez przywiązanie, w wyniku przywiązania.

Z przywiązania do Warszawy... *Małacz.*

Przywiązany do kogo, do czego = serdecznie żyty z kim, z czym.

Mówił o ojcu, do którego był bardzo przywiązany. *Choyń.* Także był przywiązany do rodziców. *Grusz.* Jest do mnie przywiązany *Dąbr.*

Przywidzieć się (dok.) — przywidywać się (niedok.). I Formy jak: widzieć — widywać. II Składnia: P. ś. komu.

Coś mu się przywidziało.

Przywiedziony, lm przywiedzeni (męskosob.), przywiedzione (żeńskorzeczow.).

Przywierać. Ob. Przywrzeć.

Przywieść (dok.) — przywodzić (niedok.).

I Formy jak: wieść — wodzić. II Składnia: 1) P. kogo, co — do kogo, do czego = wiodąc przyprowadzić kogo, co — do kogo, do czego, 2) P. komu (tylko w postaci niedok.) = przewodzić komu, dowodzić kim

(JP 12, 95), 3) P. co (!) = przytoczyć, zacytować.

Zwroty: 1) przywieść co — komu na pamięć, na myśl. *SW*; 2) przywieść co w wątpliwość = podać co w wątpliwość.

Przywieść (dok.) — przywozić (niedok.).

I Formy jak: wieźć — wozić. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Przywilej ten (nie: ta przywileja), dlp tego przywileju. Składnia: 1) P. czego (gdy się wymienia przedmiot, który jest źródłem przywileju), 2) P. na co = zawarowane przywilejem prawo na co (gdy się wymienia przedmiot lub czynność, do których ma się prawo z racji posiadanego przywileju).

1. Mam przywilej starszeństwa. 2. Przywilej na prowadzenie jakiego handlu. *SW*.

Zwroty: 1) wystawić, nadać komu przywilej. *SW*.

Przywitać (tylko w postaci dok.). I Formy jak: witać. II Składnia: P. kogo, ale: przywitać się z kim.

Przywitała go tak, jakby się dnia tego wcale nie widzieli. *Krasz. cyt. SW*.

Przywitać się (tylko w postaci dok.) z kim, ale: przywitać kogo.

Poszedł się przywitać z panią. *Dąbr*.

Przywitanie.

Zwrot: na przywitanie co robić.

Kiwnęła wszystkim głową na przywitanie. *Reym*. Przystroiła dom na przywitanie gości.

Przywlec (dok.) — przywlekać (niedok.).

I Formy: 1) przywlec, jak: wlec, 2) przywlekam, przywlekasz...; przywlekaj!; przywlekający; przywlekał. II Składnia: P. kogo, co — do kogo, do czego.

Przywłaszczyć sobie (zawsze z tym dodatkiem)—co (*Krasn. 42*)—przywłaszczać (niedok.). Formy: 1) przywłaszczę, przywłaszczysz, przywłaszczysz przywłaszczymy...; przywłaszcz! przywłaszczcie!; przywłaszczony; przywłaszczysz; przywłaszczysz, 2) przywłaszczam, przywłaszczasz...; przywłaszczaj!; przywłaszczający; przywłaszczają, przywłaszczali.

Przed dekretem ten zamek za wcześniej przywłaszczasz. *Mick*.

Zwrot: przywłaszczysz językowi (!) = przyswoić językowi.

Przyswoił (nie: przywłaszczył) sobie język miejscowej ludności. *Cyt. Kr. 1, 131*.

Przywołać (dok.)—przywoływać (niedok.). I Formy jak: zwołać — zwoływać. II Składnia: P. kogo, co.

Raz mię przywołał do łoża. *Mick. cyt. SW*.

Zwroty: 1) przywołać kogo do porządku; 2) przywołać co na pamięć. *SW*; 3) przywołać kogo, co na pomoc. *SW*.

Przywozić. Ob. **Przywieść**.

Przywozowy, nie: przywożny.

Wyrażenie: towar przywozowy (nie: przywożny, rus. por. ros. priwoznyj towar).

Przywód (!) = przytoczenie, cytata (PJ 1, 124).

Przywódca (nie: przewódca) = dowódca (JP 12, 95). Ob. **Przywodzić**. **Przewodzić**.

Przywrócić (dok.) — przywracać (niedok.).

I Formy jak: wrócić — wracać. II Składnia: 1) P. kogo—do czego, 2) P. komu—co.

Przywrócił go do dawnych godności. Przywrócił mu dawne godności.

Zwroty: 1) przywrócić kogo do czci, do godności, do zaszczytów. *SW*; 2) przywrócić kogo do łask. *SW*; 3) przywrócić kogo do życia.

Przywrzeć (dok.) — przywierać (niedok.).

I Formy: 1) przywrze, przywrzesz...; przywrzyj!; przywrzyjcie!; przywarly; przywarłszy; przywarł, 2) przywieram, przywierasz...; przywieraj!; przywierający; przywierany; przywierał. II Składnia: P. do kogo, do czego.

Jeden do drugiego przywarł. *Wikt*.

Przywyknąć (dok.) — przywykać (niedok.).

I Formy jak: odwyknąć — odwykać. II Składnia: P. do kogo, do czego.

Przywykliśmy do obojętności. *Strug*. Do wszystkiego można przywyknąć. *Makusz*. Już przywyki do dziwnych praw, rządzących światem. *Ostr*. Nie mogli przywyknąć do ogłuszającego hałasu. *Wikt*.

Przyzba, nie: przyźba; mjsclp na przyzbie.

Przyzdobić (dok.) — przyzdabiać (niedok.).

I Formy jak: ozdobić — ozdabiać. II Składnia: P. kogo, co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: przyodzić).

Przyziemie to, dlm tych przyziemi.

Przyznaczyć (! prow.) = przeznaczyć (Kr. 1, 339).

Przyznać (dok.) — przyznawać (niedok.).

I Formy: 1) przyznać, jak: znać, 2) przyznaję, przyznajesz... (nie: przyznawam, przyznawasz..., dawn.); przyznawaj!; przyznający; przyznawał. II Znaczenie i składnia: 1) P. co = uznać co za słuszne, zaakceptować, 2) P. komu — co = przypisać komu—co, przyświadczyć komu — co, przytwierdzić komu — co, 3) P. że... = zgodnie przytaknąć, że..., 4) P. co (!) = wyznawać co, uznawać co za słuszne (rus.).

1. Przyznaj urazę i przebacz wspaniale. *Orzesz. cyt. SW*. 2. Wszystko to przyznaję mu chętnie. *Krasz. cyt. SW*. 3. Przyznaję, że zbłądził. 4. Ja takich zasad nie uznaję (nie: nie przyznaję).

Zwroty: 1) przyznać komu słusność, rację. *SW*; 2) przyznać komu wsparcie. *SW*; 3) przyznać komu prawo do czego.

Przyznać się (dok.) — przyznawać się (niedok.). I Formy jak: przyznać — przyznawać. II Składnia: P. ś. do czego — komu lub przed kim = nie zapierać się czego — wobec kogo.

Przyznał się do winy. *Mick*. Przyznam się do grzechu. *Święt*. Siostrom nie przyznałabym się do jakiegokolwiek braku. *Zapol*. Przyznałem się przed mamą. *Nowak*.

Przyzwać (dok.) — przyzywać (niedok.).

I Formy: 1) przyzwać, jak: zwać, 2) przyzywam, przyzywasz...; przyzywaj!; przyzywający; przyzywany; przyzywał. II Składnia: P. kogo — do czego — na co.

Przyzwałem go do siebie na naradę.

Przyzwalający — przyzwalający. Ob. **Kojący** — kojąco.

Mruczy przyzwalająco. *Ostr*.

Przywoity, nie: przywoity.

* **Przywołenie** albo ustepstwo jest to przyczyna, przyzwalajaca na skutek przeciwny naturze swojego dzialania. Przyzwolenie wyrazamy albo za pomoca calych zdań, zwanych przyzwalajacych, albo za pomoca czesci zdania, zwanych okolicznikami przyczyny przyzwalajacej. I Zdania przyzwalajace odpowiadaja na pytania: mimo co? wbrew czemu?

Chociaz glodni byli, pojadali wolno. *Reym.* Nie siaz chwastu, a rodzi sie. *Przysl.*

Zdania zwiazane zwiazkiem przyzwolenia albo sa wzgledem siebie wzposrzedne, albo zdanie przyzwalajace jest zdaniem podrzednym wzgledem zdania wyrazajacego skutek. Zdania przyzwalajace wzposrzedne sa bezspojnikowe, a zdania przyzwalajace podrzedne zaczynaja sie od spojnikow: choc, chociaz, acz, aczkolwiek, jakkolwiek, lubo.

W zdaniach przyzwalajacych wzposrzednych orzeczenie przybiera forme rozkaznika lub bezokolicznika, przy czym zdania takie zjawiaja sie zawsze przed zdaniem skutkowym.

W zdaniach przyzwalajacych podrzednych orzeczenie przybiera forme trybu orzekajacego badz przypuszczajacego, zaleznie od tego, czy zdanie przyzwalajace wyrazza fakt rzeczywisty, czy tez tylko przypuszczalny.

Rzuc chleb i sol poza siebie, a zawsze przed toba bedzie. *Przysl.* Nie siaz chwastu, a rodzi sie. *Przysl.* Szlachta polska, chociaz niezmiernie klottliwa i porywca do bitew, przeciez nie jest mciwa. *Mick.* Chocbym chcial zostac, czy to ode mnie zalezyc? *Mick.*

II Okoliczniki przyczyny przyzwalajacej wyrazamy: 1) za pomoca rzeczownikow z przyimkami: mimo, pomimo z dopelniaczem badz z biernikiem, wbrew z celownikiem, 2) za pomoca wyrazen przyimkowych: na przekor czemu, bez wzgledu na co.

Wszyscy pomimo zakazu w las pobiegli. *Mick. cyt. Krasn. Skl.* Mimo Tadeusza pytania i prosby bernardyn odpowiedziec ni spojrzec nie raczył. *Mick. cyt. Krasn. Skl.* Nieraz dorabial sie grosza i zawsze trafil go wbrew wszelkim przewidywaniom i najwiekszej ostrozności. *Stenk. cyt. Krasn. Skl.*

Przyzwyczaic (dok.)—przyzwyczajac (niedok.). I Formy: 1) przyzwyczajaję przyzwyczaisz, przyzwyczai, przyzwyczajamy...; przyzwyczajaj!; przyzwyczajony; przyzwyczaisz; przyzwyczail, 2) przyzwyczajam, przyzwyczajasz...; przyzwyczajaj!; przyzwyczajajacy; przyzwyczajany; przyzwyczajal. II Skladnia: P. kogo — do kogo, do czego.

Przyzwyczaic sie (dok.) — przyzwyczajac sie (niedok.). I Formy jak: przyzwyczaię—przyzwyczajac. II Skladnia: P. s. do kogo, do czego.

Przyzwyczaila sie do kuchni. *Siedl.* Nikt sie do niej nie przyzwyczail. *Dabr.*

Przyzwyczajenie do kogo, do czego.

Przyzwyczajenie do spokojnej przewagi. *Grusz.* Zwroty: 1) miec przyzwyczajenie. *SF*; 2) nabrac przyzwyczajenia. *SF*; 3) robic co z przyzwyczajenia. *SF*.

Psalm — psalmista, — psalmodia. Formy: 1) dlp tego psalmu, 2) psalmista, jak: humanista, 3) dlp tej psalmodii, dlm tych psalmodii (-yj).

Psalterz — psalterzysta. Formy: 1) dlp tego psalterza, mlm te psalterze, dlm tych psalterzy lub psalterzow, 2) psalterzysta; jak: humanista.

Psikus, dlp tego psikusa.

Zwrot: zrobic, wyrzadic komu psikusa.

Stefanek lubi psikusy platac. *I. Dabr.*

Psina — Znaczenie: 1) ten lub ta psina = mały piesek, szczenię, 2) ta psina = mięso psie.

Psisko to lub ten. Formy: mlm te psiska, dlm tych psiskow.

Psocić (niedok.) — (dok.) spsocić. I Formy: 1) psocę, psocisz, psoci, psocimy...; psoci! psocię!; psocacy; psocić, 2) spsocioć, jak: psocić. II Skladnia: P. co — komu.

Psota — psotny. Ob. Szkoda.

Zwroty: platac, stroic, robić komu psoty. *SF.* Ten zawadiaka wsiowy platał psoty. *Wikt.*

Pstry — pstro.

Zwrot: ma pstro w glowie. *SF* = jest nie bardzo mądry.

Pstrzyć (niedok.) I Formy: pstrzę, pstrzysz, pstrzy, pstrzymy...; pstrzyj!; pstrzacy; pstrzony; pstrzył. II Skladnia: P. co—czym. **Psuć** (tylko w postaci niedok.) — (dok.) zepsuac, popsuc. I Formy: psuje, psujesz...; psuj!; psujacy; psuty; psu. II Skladnia: P. kogo, co — czym.

Psyche (ndm), tej Psyche...

Psychia'tria — psychiatry'czny.

Psy'chika—psychi'czny. Znaczenie: 1) psychiczny = odnoszacy sie do psychiki, zwiazany ze zjawiskami duchowymi, wlasciwy duszy, 2) psychologiczny = odnoszacy sie do psychologii.

1. Zjawiska psychiczne. 2. Teorie psychologiczne.

Psychoanaliza, nie: psychanaliza (Kr. 2, 244).

Psycholog ten lub ta (r. wsp.) (PJ 32, 79 nn).

Ona jest dobrym psychologiem (nie: psycholożką).

Psychologia — psychologiczny. Ob. Psychika.

Pszczola — pszczółka, — pszczelny, — pszczelarz — pszczelarski, — pszczelniczy.

Przemysl pszczelarski lub pszczelniczy.

Pszczyna (nazwa miasta) — pszczyński.

Pszennica — pszeniczny lub pszenny.

Zwroty: 1) pole pszeniczne, 2) gleba pszenna, chleb pszenny.

Ptak — ptactwo lub ptastwo, — ptaszek — ptasi.

Ptasi, rzadko: ptaszyc (arch.).

(Z wiatrem) mieszało się fruwanie ptasich skrzydeł. *Orzesz*. Skwery gwarne od ptasiego świergotu. *Parand*. Spode mgły rozpydzonej jakby skrzydłem ptaszym kraj szeroko się wynurza. *Lenart*.

Ptastwo lub ptactwo.

Lubiłam z nudy ptastwo paść. *Mick*. Ptastwo stukalo dziobem do szyb. *Sienk*. Nie slychać gwaru życia, tylko ptactwo bujało. *Krasz. cyt. Św*. Ptaszek ten, rzadko: ta ptaszka (tylko o samicy).

Dopóki Maria była Marylka, ptaszka wypuszczoną z klatki klasztornej. *Świąt*. Miał kochankę, ptaszke prześliczną. *Dyg*.

Zwroty: 1) ranny ptaszek, *SF* = człowiek, który ma zwyczaj wcześniej wstawać; 2) rzadki ptaszek, *SF* = rzadka rzecz, rzadki człowiek.

Ptaszkowa (nazwa wsi), tej Ptaszkowej, tej Ptaszkowej, tę Ptaszkową lub Ptaszkową, Ptaszkowo!, tą Ptaszkową, w tej Ptaszkowej (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp rzeczownikowa końcówka -o i w blp niekiedy także -e).

Ptys — Formy: dlp tego ptysia, mlm te ptysie, dlm tych ptysiów.

Publicy'sta — publicy'styka — publicy'sty'czny. Formy: publicysta, jak: humanista.

Pu'blika lub publi'czność — publiczny.

Publikować = ogłaszać.

Puchacz (PA), nie: puchacz; dlm tych puchaczy lub puchaczów.

Puchlina lub puchlizna.

Puchlny (! dawn.) = (dziś) pulchny.

Puchnąć (tylko w postaci niedok.)—(dok.) spuchnąć. I Formy: 1) puchnę. puchniesz, puchnie...; puchnij!; puchnący; puchnął lub puchł, puchnąłem lub puchłem, 2) spuchnę. spuchniesz...; spuchnij!; spuchły lub spuchnięty; spuchnął, częściej: spuchł, spuchnąłem, częściej: spuchłem. II Składnia: P. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Jej twarz nabrzmiała i puchła w oczach. *Zaremb*.

Puculowaty (SW, Łoś, N), rzadziej: puculowaty (SW).

Puculowata twarz chłopka. *Siedl*. Dziewczynka o puculowatych policzkach. *Danit*.

Puczyć się (niedok.) = nadymać się. Formy: puczę się, puczysz się, puczy się, puczemy się...; pucz się! puczcie się!; puczył się.

Pudel — Formy: dlp tego pudła, mlm te pudle, dlm tych pudli.

Pudełko — pudełeczko. Składnia: 1) P. na co = pudełko przeznaczone na co, 2) P. do czego (nie: dla czego) = pudełko służące do czego, 3) P. od czego = pudełko wzięte od czegoś, do czego bywa zwykle używane, 4) P. czego = pudełko czymś wypełnione, 5) P. z czym = pudełko czego (w tym wypadku zwraca się główną uwagę nie na zawartość, lecz na samo pudełko), 6) P. po czym lub z czego = pudełko pozostałe po czym, opróżnione z czego, 7) P. z czego = pudełko zrobione z czego. Ob. Butelka. Flaszka. Paka,

3. Pudełko od gusz *Ostr*. Sanki jak pudełka od zapalek. *Nalk*. Pudełka od zapalek. *Makusz*. 6. Najczęściej bierze się do tego pudełko z cygar. *Nowak*. Położyliśmy Leonidasa do pudełka z perfum. *Nowak*.

Puder, dlp tego pudru. Ob. Cukrowa mączka (IGD).

Pudło — pudełko — pudełeczko. Ob. Pudełko..

Puf, dlp tego pufu.

Pugilares, dlp tego pugilaresu.

Pukać (tylko w postaci niedok.). I Formy: pukam, pukasz...; pukaj!; pukający; pukał. II Składnia: 1) P. w co = pukając uderzać w co, 2) P. do czego = pukać, żeby się do czego dostać.

Pukać w drzwi. Pukać do drzwi. Pukać do pokoju

Pukiel (PA), nie: pukel; dlm tych pukiów lub tych pukh.

Kilka pukiów rozwitych warkoczy. *Mick*.

Puklerz, nie: buklerz (dawn.); dlm tych puklerzy, rzadziej: tych puklerzów.

Pulchnieć (niedok.) — spulchnieć (dok.). Formy: 1) pulchnieję, pulchniejesz...; pulchniej!; pulchniejący; pulchniał, pulchnieli, 2) spulchnieć, jak: pulchnieć.

Pulchny, nie: puchlny.

Pulpet, dlp tego pulpetu.

Pulpit, dlp tego pulpitu.

Puls, dlp tego pulsu, mlm te pulsy, nie: te pulsa.

Zwroty: 1) wziąć, trzymać kogo za puls. *SF*; 2) trzymać rękę na pulsie życia. *SF*.

Pułap, dlp tego pułapu.

Pułapka.

Zwroty: 1) pułapkę na kogo zastawić. *SF*; 2) w pułapkę kogo pochwytać. *SF*; 3) wpaść w pułapkę. *SF*; 4) pułapka na myszy.

Puławy (nazwa miasta) — puławski.

Pułk, dlp tego pułku.

Pułkownik — pułkownikowa. — pułkownikówna. Formy: 1) lp ta pułkownikowa, tej pułkownikowej, tej pułkownikowej, tę pułkownikową, pułkownikowo!; tą pułkownikową, o tej pułkownikowej, lm te pułkownikowe. tych pułkownikowych... (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp rzeczownikowa końcówka -o), 2) lp ta pułkownikówna, tej pułkownikówny, tej pułkownikównie..., lm te pułkownikówny, tych pułkownikównien... (odmiana rzeczownikowa).

Pułtusk (nazwa miasta) — pułtuski.

Pumeks, dlp tego pumeksu.

Punkt — punkcik, dlp tego punktu, mlm te punkty, rzadko: te punkta. Znaczenie: 1) P. = (mat.) element geometryczny nie mający żadnych wymiarów, 2) P. = kropka, 3) P. = rozdział (w przepisach). Por. Artykuł. Paragraf.

Zwroty: 1) punkt widzenia, z punktu widzenia; 2) na jakimś punkcie być czymś; 3) punkt wyjścia czego, nie: dla czego; 4) punkt oparcia. *SF*; 5) z punktu = od początku, od razu; 6) główny punkt czego = główny moment czego; 7) stanąć na martwym punkcie; 8) zgadzać się z kim

lub różnić się na jakims punkcie = zgadzać się z kim pod jakimś względem; 9) zbijać punkt po punkcie = zbijać po kolei jedno po drugim; 10) punkt zwrotny czego; 11) punkt ciężkości; 12) punkt honoru na czym zakładać. *SF*; 13) w punkcie się znaleźć = znaleźć najwłaściwszy sposób postępowania; 14) punkt sporny, *SF* = szczegółowy wywołujący zastrzeżenia.

1. Popelnili omyłkę ze swojego punktu widzenia. *Sierosz*. 2. Był na tym punkcie twardym konserwatystą. *Konop*. 5. Psuć sobie z punktu opinii... *Dąbr*. 6. Jest to główny punkt niezadowolenia. *Zapol*. 7. Sprawa stała na martwym punkcie. *Dąbr*. 8. Nie spotkaliśmy się zgodnie w żadnym punkcie. *Święt*.

Pupil — pupilowy, — pupilarny. Ob. Pupilowy. Formy: dlp tego pupila, młm te pupile, dlm tych pupilów lub tych pupili.

Pupilowy, — pupilarny. Znaczenie: 1) pupilowy (wyraz mowy potocznej) = odnoszący się lub należący do pupila, 2) pupilarny (prawn.) = tycający się sierot lub nieletnich.

Papiery pupilarne.

Purytanin — Formy: dlp tego purytanina, młm ci purytanie, dlm tych purytanów, nie: purytan.

Wystawie sobie jednego z tych purytanów... *Krasz. cyt. SW*.

Puryzm — purysta. Formy: 1) dlp tego puryzmu, mjscpl w tym puryzmie, 2) purysta, jak: humanista.

Pustelnia — Formy: dlp tej pustelni, dlm tych pustelni.

Pustka.

Zwroty: 1) pustkami świecić. *SF*; 2) stać pustką. *SF*.

Pustkowie, dlm tych pustkowi.

Pustoszeć (niedok.) — opustoszeć (dok.). Formy: 1) pustoszeję, pustoszejesz...; pustoszej!; pustoszejący; pustoszał, pustoszele, 2) opustoszeć, jak: pustoszeć.

Pustoszyć (niedok.) — spustoszyć (dok.). I Formy: 1) pustoszę, pustoszysz, pustoszy, pustoszymy...; pustosz! pustoszczcie!; pustoszony; pustoszył, 2) spustoszyć, jak: pustoszyć. II Składnia: P. co — czym.

Pusty — puściejszy, nie: pusty.

Zwroty: 1) przelewać z pustego w próżne, *SF* = nie móc znaleźć środków na zapalenie braków (pieniężnych lub myślowych), paplać bez treści; 2) przychodzić lub odchodzić z pustymi rękami, *SF* = przychodzić lub odchodzić bez niczego.

Pustynia — pustynny lub pustyniowy.

Po pustynnych, spalonych wybrzeżach. *Krasz. cyt. SW*. Z pustyniowej oddali. *Sienk. cyt. SW*.

Uwaga: niekiedy uwydatnia się między obu przymiotnikami różnica znaczeniowa: 1) pustyniowy = właściwy pustyni, należący do pustyni, znajdujący się na pustyni, np. piasek pustyniowy, zwierzę pustyniowe, 2) pustynny = jak pustynia pusty, ogolony z żywych istot, np. pustynna okolica, kraj bezludny, pustynny.

Puszcza.

Wyrażenia: Puszcza Białowiejska (nie: Białowiejska), rzadziej: Białowiejska Puszcza, Puszcza Kampinowska lub Kampinowska Puszcza.

Z Puszczy Białowiejskiej (tytuł opowiadania Sienkiewicza).

Puszczać. Ob. Puścić.

Puszka — puszcza. Składnia: 1) P. na

co = puszka przeznaczona na co, 2) P. do czego (nie: dla czego) = puszka służąca do czego, 3) P. od czego = puszka wzięta od czegoś, do czego bywa zwykle używana, 4) P. czego = puszka czymś wypełniona, 5) P. z czym = puszka czego (w tym jednak razie zwraca się główną uwagę nie na zawartość, lecz na samą puszkę), 6) P. po czym lub z czego = puszka pozostała po czym, opróżniona z czego, 7) P. z czego = puszka zrobiona z czego. Ob. Beczka. Butelka. Flaszka. Pudełko.

3. Kopalnie puszek od konserw. *Makusz*.

Puszkarz — puszkarnia, — puszkarski. Formy: 1) dlm tych puszkarzy lub puszkarczów, 2) dlm tych puszkarni, nie: tych puszkarni. *Puszkin*, *Puszkin*, *Puszkinowi...*, *Puszkinowie*, *Puszkinów* (nie: *Puszkinych*), *Puszkinom* (nie: *Puszkinym*)... *Puszkinami*, o *Puszkinach* (odmiana rzeczownikowa). Ob. *Nazwiska rosyjskie.

Puszyć się (niedok.) czym lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: puszczać się). Formy: puszę się, puszysz się, puszy się, puszymy się...; pusź się! puszczie się!; puszył się.

Puścić (dok.) — puszczać (niedok.). I Formy: 1) puszczę, puścisz, puści, puścimy...; puść! puściecie!; puszczone; puściwszy; puścił, 2) puszczam, puszczasz, puszcza...; puszczaj!; puszczający; puszczany; puszczaj, puszczali. II Składnia: 1) P. kogo, co — od kogo — do kogo, 2) P. kogo, co — z czego — w co lub do czego.

Zwroty: 1) puścić komu — co płazem lub bezkarnie = przepuścić, darować co — komu, 2) puszczać komu krew. *SW*; 3) puszczać co z dymem, *SW* = palić co; 4) puszczać dym z fajki, z papierosa; 5) puszczać bańki mydlane. *SW*; 6) puszczać co na wiatr, *SW* = lekceważyć co sobie, niszczyć; 7) puszczać parę z ust, zwykle w zdaniach przeczących lub mających znaczenie przeczące: nie puścić pary z ust = nie pisać ani słowa, bać się puścić pary z ust = bać się pisać słowa; 8) puszczać co w niepamięć. *SW*; 9) puszczać co mimo uszu. *SW*; 10) puszczać co mimo siebie, *SW* = nie zwracać na co uwagi; 11) puszczać wodze czemu, *SW* = dawać folę czemu; 12) puszczać konia truchtem, cwałem. *SW*; 13) puszczać wieść, nowinę między ludźmi (*SW*) lub między ludzi; 14) puszczać w obieg pieniądze. *SW*; 15) puszczać pieniądze, *SW* = tracić pieniądze; 16) puszczać kogo, co w trąbę (rub.) lub kantem (tryw.), *SW* = lekceważyć kogo, co, zaniechać kogo, czego; 17) puszczać co na loterie. *SW*; 18) puszczać co na los szczęścia. *SW*; 19) puszczać co w dzierzawę, w arzenie; 20) puszczać kogo z kwitkiem, *SW* = odprawić kogo z niczym; 21) brud puszcza, *SW* = brud zaciiera się, schodzi; 22) kolor puszcza, *SW* = kolor płowieje; 23) lód, śnieg puszcza, *SW* = lód, śnieg tonieje.

Puścić się (dok.) — puszczać się (niedok.).

I Formy jak: puścić — puszczać. II Znaczenie i składnia: 1) P. ś. (bez dopeln.) = być puszczonym, tryskać (o cieczach), kielkować (o roślinach), rozpuścić się, pędzić życie rozwiąże, 2) P. ś. kogo, czego = odczepić się od kogo, od czego, oddalić się od kogo, od czego, odstąpić kogo, czego, 3)

P. ś. do kogo, do czego lub na kogo, na co = popędzić do kogo, do czego lub na kogo, na co [z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: chodzić (iść) do kogo lub na kogo, do czego lub na co], 4) **P. ś.** na co (przen.) = oddać się czemu bez opamiętania.

1. Puszczą się kłos zboża. Puściła mu się krew z nosa. Pan! Krystyna puszcza się na prawo i na lewo, dziś już z każdym. *Goet.* 2. Puścilem się jego ręki. 3. Puścił się szybko do miasta. 4. Puścił się na wielkie przedsięwzięcia. Już się chyba nigdy nie puszcza na taki eksperyment. *J. Dąbr.* Na żadne wielkie interesy się nie puści. *Dąbr.*

Puścizna lub **spuścizna**. Ob. **Spuścizna**.

Puzdro — puzderko, dlm tych puzder.

Puzon — puzonista. Formy: 1) dlp tego puzonu, 2) puzonista, jak: flecista.

Zwrot: grać na puzonie.

Puzyna (nazwisko) — **Puzynina**. Formy: 1) **Puzyna**, **Puzyny**, **Puzynie...**; **Puzynowie**, **Puzynów**, **Puzynom....** 2) **Puzynina**, **Puzyniny**, **Puzynie**, **Puzyninę**, **Puzynino...**; **Puzyniny**, **Puzynin**, **Puzyninom...** Ob. * **Nazwiska żon** na -ina.

Pycha, dlp tej pychy, nie: pychi.

Zwroty: 1) wzbicie się, podnieść się w pychę; 2) pychę z serca złożyć (*SW*) lub znieść; 3) pćkać z pychy. *SF*.

1. Wzbila się w pychę. *Malacz.*

Pykać (niedok.) (nie: pyktać) — **pyknąć** (dok.). I Formy: 1) **pykam**, **pykasz**, **pyka...**; **pykaj!**; **pykający**; **pykał**, 2) **pyknę**, **pykniesz**, **pyknie...**; **pyknij!**; **pyknąwszy**; **pyknął**, **pyknąłem**, **pyknęli**. II **Znaczenie i składnia**: 1) **P.** (bez dopeln.) = wydawać głos: **pyk**, **pyk!** (dźwiękonaśląd.), 2) **P.** co lub z czego = zaciągać się czym (o fajce, papierosie, cygarze), puszczać z czego dym, wydając głos: **pyk**, **pyk!**

2. Fajkę na krótkim cybuchu **pykając**, na zydlu przy oknie siedział. *Cyt. SW.* Czyta gazetę **pykając** z fajki.

Pylic (niedok.) — **napylic**, **opylic** (dok.). I Formy: 1) **pylę**, **pylisz**, **pyli**, **pylimy...**; **pyl!** **pylicie!**; **pylony**; **pyliwszy**; **pylił**, 2) **zapylic**, **opylic**, **jak: pylic**. II **Składnia**: **P.** kogo, co — czym.

Pył (nie: peł), dlp tego pyłu.

Zwroty: 1) wydobyć co z pyłu zapomnienia. *SF*; 2) **pył** dziejowy. *SF* = **pył** osiadły na rzeczach pochodzących z dawnych epok; 3) z pyłu dziejowego co otrząsnąć, *SF* = wydobywać zamierzliwą przeszłość na światło współczesnego życia; 4) **pył** spod stóp czyichś zmiatać = pokornie komu służyć.

4. (Chciałem) spod stóp czlowieka **pył** zmiatać. *Wikł.*

Pypec, dlp tego pypcia.

Zwrot: mieć pypcia na języku (tryw.), *SF* = mieć ciężką wymowę.

Pyrk (! prow.) = kartofle, ziemniaki (IGD).

Pyrrus (!) = Pirrus.

Pysk, dlp tego pyska.

Zwroty: 1) pełnym pyskiem = całym pyskiem; 2) stulić pysk (tryw.) = zamknąć buzię (rub.), zamilknąć; 3) w pysk lub po pysku dostać

(tryw.). *SF*; 4) bić po pysku (tryw.). *SF*; 5) dać komu pyska (rub). *SF* = dać się pocałować; 6) mocny w pysku (tryw.). *SF* = mocny w gębie (rub.) = umie gadać; 7) wywrzeć na kogo pysk (tryw.). *SF* = rozwalić na kogo gębę (tryw.) = zacząć komu wymyślać; 8) wyjechać z pyskiem (tryw.). *SF* = zacząć gadać, a zwłaszcza wymyślać; 9) ciemno choć daj w pysk (rub.). *SF*.

1. Pełnym pyskiem wyciągała owies z zapola. *Strug.* 2. Stul pysk, durna! *Malacz.* 5. Co tam, daj pyska! *I. Dąbr.*

Pysznić się czym lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: chęłpić się). Ob. **Chęłpić się**. Formy: **pysznię się**, **pyszniż się**, **pyszni się**, **pyszniemy się...**; **pysznij się!**, **pysznicie się!** (nie: **pyszń się!** **pyszńcie się!**); **pyszniący się**; **pysznił się**.

Pyszny czym lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: **pysznić się**).

Miliony pyszne swą władzą i wielkością. *Reym.* Pyszny ze swoich bogactw.

Pytać (niedok.) lub **pytać się** (JP 11, 160) — **zapytać** (dok.) lub **zapytać się** albo **spytac** (się). I Formy: **pytam**, **pytasz**, **pyta...**; **pytaj!**; **pytający**; **pytany**; **pytał**, 2) **zapytać**, **jak: pytać**. II **Składnia**: **P. ś.** kogo czego — o kogo, o co, rzadko: czego (dawn.).

Pyta się o przyczynę tak złego humoru. *Mick.* Młodzież o piękności metryki nie **pyta**. *Mick.* **Pytają** jeden drugiego o nazwisko. *Mochł.* **Zapytał** o coś kobiecie. *Prus.* Nie **pytała** jej o nic. *Nałk.* **Pytałem** się może z dziesięć razy. *Nowak.* O szczegóły nie **pytał**. *Weyss.* **Jał** o coś **pytać** towarzyski. *Chojn.* **Hrabia** drogi **pyta**. *Mick.*

Pytający — **pytający**. Ob. **Kojący** — **kojący**.

Naczelnik spojrział **pytający**. *Reym.* **Rozglądał się** **pytający** dokola. *Goet.* **Pytający** utknął w twarzy chłopca. *Kruczk.*

Pytajnik lub **znak zapytania**.

Zwroty: 1) **położyć**, **rzadziej**: **postawić** **pytajnik**; 2) **postawić**, **rzadziej**: **położyć** **znak zapytania**.

Pytanie o kogo, o co lub **pytanie co**, do czego, dotyczące czego, nie: w kierunku czego.

Posłała służącą z pytaniami o pani adres. *Grusz.* **Trybunał** uchwalił dwa **pytania**, dotyczące zbrodni... (nie: w kierunku zbrodni...). *Cyt. Kr. 1, 134.*

Zwroty: 1) **zadawać** (*SW*) lub **stawiac** (*KJU*, 2, 3) komu, nie: dla kogo, **pytanie**. *KJU* 2, 3; 2) **zwracać się**, nie: **obracać się** (rus.) do kogo z **pytaniem**. *SF*; 3) **zrzucać** kogo **pytaniami**. *SW*; 4) **rzucac** komu **pytanie**. *SW*; 5) to jeszcze **pytanie**, *SW* = to jeszcze wielki **znak zapytania** = to jeszcze nie wiadomo; 6) **rozwiązywać** **pytanie**.

1. **Szczęśliwi**, którzy podobnych **pytań** nie potrzebują sobie **zadawać**. *Sienk.* **Cezary** nie **zadawał** sobie takich **pytań**. *Żerom.* **Zadawał** te same **pytania**. *Łwasz.* **Zadawała** sobie **pytania**. *Dąbr.* **Stawia** **pytanie** **świadkowi** (nie: do świadka). *KJU* 2, 3. 6. To nie **rozwiązuje** **pytań**. *Stasz.*

Pytel = worek; worek młynarski, przez który się **przesiewa** mąkę. Forma dlp tego **pytla**.

Zwrot: **język** **puścić** na **pytel**. *SF* (tryw.) = **rozpuścić** **język**, **rozgadać** się.

Pytia (!) = **Pitia**.

Pyzdry (nazwa miejscowości) — **pyzderski**; Forma dop. (z) **Pyzder**.

R

Rabarbar ten (SW, N) lub to **rabarbarum** (SW, Łoś), rzadko. to **rumbarbarum**. Formy: 1) dlp tego rabarbaru, 2) rabarbarum (rumbarbarum) — ndm.

Rabat (z niem. *Rabatt*) = ustępstwo z ceny (Krasn. 85); dlp tego rabatu.

Rabata (z niem. *Rabatte*) = grządka, okalająca po brzegach trawnik.

Oskubywała z zwiedłych płatków dalej w głębi rabat. *Kunc.*

Rabaty (zwykle w lm) = wyłogi w uniformie wojskowym, dop. tych rabatów lub tych rabat.

Grzmią pod Stoczkiem armaty i bieleją rabaty, a Dwernicki na przedzie na Moskala sam wdzicie. *Pol.*

Rabelais, Rabelais'go.

Rabka — rabczański, rzadko: rabski.

Rabować — rabunek. I Formy: 1) rabuję, rabujesz..., rabuj!; rabujący; rabowany; rabował, 2) dlp tego rabunku. II Składnia: 1) rabować co, 2) rabunek czego.

Rabsztyn (nazwa miejscowości) — rabsztyński. Forma: dop. tego Rabsztynu.

Rachać. Ob. *Rechtać.*

Rachatłokum to (ndm) lub **rachatłukum** (ndm).

Rachityzm (nie: *rachitis*) — rachityk — rachityczny.

Rachmistrz, dlm tych rachmistrzów, nie: tych rachmistrzy.

Rachować (niedok.). I Formy: rachuję, rachujesz...; rachuj!; rachujący; rachowany; rachował. II Znaczenie i składnia: 1) R. co = liczyć co, brać co w rachubę, uwzględniać co w rachunku, 2) R. na kogo, na co = liczyć na kogo, na co = pokładać w kimś, w czymś nadzieję, spodziewać się czegoś po kim lub po czymś.

1. Rachował swoich zwolenników i nie doliczył się. 2. Na taki pewny dochód nie łatwo jest rachować. *Dąbr.*

Rachować się z kim, z czym = liczyć się z kim, z czym, brać kogo lub co pod uwagę w swoich życiowych stosunkach.

Zwrot: 1) rachować się z groszem, SW = oszczędzać; 2) rachować się z sumieniem swoim, SW = robić rachunek sumienia, w postępowaniu swoim brać pod uwagę nakazy sumienia.

Rachuba — Znaczenie: 1) R. czego = liczenie czego, 2) R. na co = liczenie na co, nadzieje na co.

Zwroty: 1) stracić rachubę czego; 2) zawieść się w rachubach lub w rachubie na co. SF; 3) brać co w rachubę. SF; 4) coś wchodzi w rachubę. SF.

1. Stracił rachubę czasu. *Ostr.* 2. Zawiedziony w rachubie na wojsko. *Sienk.* 3. Nigdy ich nie brał w rachubę. *Bartk.* 4. Pojedynki, odbywane po mniejszych miastach, nie wchodziły w rachubę. *Sienk.* ...gdyby nie weszła w rachubę kobieta. *Matacz.*

Rachunek, dlp tego rachunku. Składnia: 1) R. = obliczenie czego, 2) R. za co = obliczenie w rachunku należności za co.

1. Rachunek strat i zysków. 2. Rachunek za obrane towary

Zwroty: 1) brać co pod rachunek = uwzględnić co w obliczeniach lub w rozważaniach; 2) rachunek przeprowadzić. SF; 3) rachunek złożyć. SF; 4) rachunek przedstawić. SF; 5) rachunek wystawić. SF; 6) rachunek uregulować, wyrównać, zapłacić (nie: wpłacić); 7) rachunek zamknąć i otworzyć. SF; 8) rachunek zamknąć na dzień 31 grudnia lub dniem 31 grudnia (nie: po dzień 31 grudnia); 9) rachunek otwarty; 10) likwidacja rachunku (!) = uznanie płatności rachunku. *DUMK 25 VII 32*; 11) rachunki prowadzić. SW; 12) prowadzić interes (handlowy lub przemysłowy) na własny rachunek; 13) rachunek załączony, nie: załączający się.

1. Jeżeli zechcemy wziąć pod rachunek nasze wiadomości. *Kołąt.*

Rachunkowy — Znaczenie: 1) R. = dotyczący się rachunków, 2) R. = ścisły w rachunkach, skąpy, 3) R. = (!) wyrachowany = robiący tylko to, co jest obliczone na własną korzyść (PJ 3, 136).

1. Książka rachunkowa. 2. Był chłodny, rozważny, rachunkowy nawet, gdzie nie o jego własną przyjemność... chodziło. *Krasz. cyt. SW.*

Raciaz (nazwa miasta) — raciański.

Racibórz (nie: *Raciborz*) — raciborski.

Racine, Racine'a, Racine'owi... *Racine'em, o Racinie.*

Racja — racjonalizm — racjonalista. I Formy: 1) dlm tych racji (-cyj), 2) dlp tego racjonalizmu, 3) racjonalista, jak: humanista. II Znaczenie i składnia: 1) R. czego = powód, przyczyna obiektywna w stosunkach rzeczy zewnętrznych tkwiąca, 2) R. na co lub do czego = słuszność, argument na co, wyrozumowane prawo do czego, przyczyna subiektywna, z rozumowania człowieka wynikająca.

1. Muszą być jakieś jego niepowodzeń racje. 2. Musiał widocznie mieć jakieś do tego racje. Przytoczył niejedną na to racje.

Zwroty: 1) mieć rację lub mieć świętą rację = mieć słuszność; 2) jest w czym lub do czego racja; 3) przyznać komu racje; 4) opierać na czym swoje racje; 5) przytaczać swoje racje; 6) racja stanu = racja, przyczyna polityczna; 7) racja ostateczna (z łc. *suprema ratio*) = ostateczny argument, ostateczny środek działania; 8) racja fizyka (żart.) = lichi, nieprzekonywujący argument.

1. Pani ma świętą rację. *Dąbr.* Pani ma zupełną rację. *Grusz.* Ja wiem, ty masz rację. *Ostr.* 3. Ja nigdy pani racji nie przyznam. *Sierosz.* Mama przyznała mi racje. *Nowak.* 7. Zostaną działa jako ostatnia racja. *Sienk. cyt. SW.* 8. A, to też racja fizyka!

Raławice — raławicki, nie: raławski (dawn. mniej wyrazista forma).

Racuchy — racuszki lub recuszki.

Rozczyniała ciasto na racuchy. *Zaremb.*

Raczyć (niedok.). I Formy: raczę, raczysz, raczy, raczmy...; racz! raczcie!; raczący; raczony; raczył; raczył. II Znaczenie i składnia: 1) R. co czynić lub bez dopełn. = być łaskawym co czynić, 2) R. kogo — czym = gościć, fetować, traktować kogo — czym.

1. Racz nam to zrobić. 2. Uraczył nas wspaniałym obiadem.

Rad (rzecz.) ten lub to **radium** — radowy lub radiowy, — radioaktywny. Formy: 1) dlp tego radu, 2) radium (ndm)

Rad (przym.), rada, rade. I Formy i zakres użycia: R. — przymiotnik używany tylko w mlp lub mlm, w funkcji orzecznika lub przydawki okolicznikowej; w rodzaju męskim ma postać rzeczownikową: rad, jak: grad; w rodzaju nijakim występuje w postaci przymiotnikowej: rade, jak: chude; forma rodzaju żeńskiego: rada—może być traktowana jako postać rzeczownikowa albo przymiotnikowa: rada; jak: osada, albo: chuda. II Składnia: 1) R. komu, czemu lub z kogo, z czego=kontent, zadowolony z kogo, z czego, 2) R. komu, czemu = z radością, z życzliwością przyjmujący, widzący kogo, co, 3) R. ze się coś dzieje.

1. Radzicie z nowego pana? *Sienk.* Ona i z tego rada. 1. *Dąbr.* Nowym zalotem hrabiego doś rad. *Mick.* Była rada milczeniu. *Bartk.* Rad był każdej sposobności. *Naik.* 2. Będzie ci bardzo rad. *Święt.* Nie wszędzie byli im radzi. *Małacz.* Rad wam jestem. *Goet.* 3. Rad, że mu herby dała ojczyzna. *Syrok. cyt. ŚW.*
Zwrot: rad nierad = chcąc nie chcąc, pomimo woli.

Granice, w których radzi nieradzi pozostać musimy. *Koittl.* Radzi nieradzi poszli. *Zerom.*

Rada — Znaczenie i składnia: 1) R. = radzenie, doradzenie, 2) R. na co = wskazówka, sposób, środek na co, podany w radzeniu, 3) R. = zgromadzenie osób radzących.

1. Złota to głowa! do rady, nie do parady. *Cyt. ŚW.* 2. Nie ma na to żadnej rady? *Święt.* Rada jest na to. *Bartk.*

Zwroty: 1) rada w radę, *ŚW* = po dłuższych naradach; 2) udzielać rady komu, dawać radę komu; 3) zasięgać czyjej rady, *SF*; 4) pójść za czyją radą, *ŚW. SF*; 4) szukać czyjej rady; 5) radę w czym widzieć = widzieć w czym skuteczny środek; 7) dać sobie z czym radę lub rady, *SF* = znaleźć na co skuteczny środek; 8) rady obsady robotników lub rady zespołów robotników, nie: rady zalogowe. *Kr.* 2, 269.

1. Rada w radę i postanowiono wysłać pełnomocnika. *Cyt. ŚW.* 2. Nie umiał rady udzielić. *Sienk.* 5. Rady innej nie widze. *Sienk.* 6. Już nas nieraz Komendant wyprowadził. to i teraz da rady. *Strug.* Dajda wszystkimu radę. *Dąbr.* 7. ...to sobie z tym nieprzyjacielem rady damy. *Sienk.* Wybornie dam sobie radę. *Sierosz.* Nie mogę sobie dać z nią rady. *Sierosz.* Ledwie mógł dać radę z akompaniamentem. *Zerom.* Cierpiała nie mogąc sobie dać rady. *Zerom.* Sam sobie dawał radę. *Naik.* Najśabszy dałby najsiłniejszemu z nas radę. *Małacz.* Nie dostawało mu siły, aby dać sobie rady. *Grusz.*

Radca (r. wsp.) — radczyni (= żona radcy. JP 16, 157) (nie: radczynia) — radcostwo. I Formy: 1) lp ten radca, tego radcy, temu radcy, tego radcę, radco! tym radcą, o tym radcy; lm ci radcowie, tych radców, tym radcom..., 2) radczyni, jak: gospodyni. II Składnia: oboje nasi państwo radcostwo (= radca z żoną) przyszli.

Radgoszcz (nazwa miejscowości)—radgoski.

Radio — radiowy. Formy: to radio, tego radia, temu radiu, to radio, tym radio lub tym radiem, w tym radio (rzadziej: w tym radiu).

Wyrażenia: Polskie Radio, nie: Radio Polskie.

Radioaparat (!) = aparat radiowy.

Radiogram, dlp tego radiogramu.

Radiosłuchacz (!) = słuchacz radiowy.

Radiosprzęt (!) = sprzęt radiowy. PJ 35, 5.
Radiostacja lub **stacja radiowa**.

Radiota (żart.) = beznamiętny, niewybredny, ale zapalony zwolennik radia (wyraz nowy, urobiony pod wpływem skojarzenia z rzeczownikiem: idiota).

Radiotelegrafia — radiotelegraficzny.

Radirka (!) lub **radyrka** (!) = guma do wycierania (na papierze) ołówka lub atramentu (z niem. Radiergummi).

Zawsze mi z tego na ołówek i gumę (nie: radirkę) kapnął. *Cyt. Kr.* 1, 242.

Radiować (! germ. z niem. radieren) = wycierać (gumą ołówek lub atrament), wyskrobywać (syczorykiem) (*Kr.* 1, 241/2).

Radom — radomski. Formy: Radom, Radomia, Radomiowi..., w Radomiu.

Radomsko (nazwa miasta) — radomszczański, nie: radomskowski.

Radosny, nie: radośny.

Radość, mlm te radości, dlm tych radości.

Składnia: 1) R. kogo (gdy się wymienia osobę, która ulega radości), 2) R. czego (gdy się wymienia rzecz, która radość wywołuje), 3) R. z czego (gdy się wymienia rzecz, z powodu której radość powstaje; bardzo często między formami: radość czego — radość z czego zaciera się różnica znaczeniowa), 4) R. z kogo (gdy się wymienia osobę, z powodu której powstaje radość).

1. Z płonącymi radością życia oczami. *Bartk.* Czł radość życia. *Iwasz.* Radość spełnionego marzenia. *Dąbr.* 2. Uczuli radość z tego, że wreszcie się idzie. *Naik.* Radość z pomyślniej nowiny. *Dąbr.*

Zwroty: 1) okazać radość, *SF*; 2) nie posiadać się z radości, *SF* = nie móc nad sobą panować z powodu radości, odczuwać wielką radość; 3) zaleść z radości; 4) radość bije od kogo; 5) sprawić (nie: przyczynić) komu radość.

3. Burek zalał z radości. *Wikt.* 4. Radość bita od osoby książęcej. *Sienk.*

Radować się czym, czemu lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: cieszyć się). Formy: raduję się, radujesz się...; raduj się!; radujący się; radował się.

1. Nawet się nią (= pustotą) radował. *Bartk.* Radował się swą niecierpliwością. *Ostr.* 2. Psy radowały się stołcem. *Bartk.* 3. Radował się z każdego jej przyjazdu. *Święt.* ...kiedy się człowiek z byle czego radował. *Dąbr.*

Radykalizm—radykalista lub radykał. Formy: 1) dlp tego radykalizmu, mjsclp w tym radykalizmie, 2) radykalista, jak: humanista.

Radzić (niedok.). I Formy: radzę, radzisz, radzi, radzimy...; radź! radźcie!; radzący; radzony; radził. II Składnia: 1) R. komu — co = dawać komu rady, 2) R. nad czym = naradzać się nad czym, 3) R. o kim, o czym = naradzać się nad sprawami dotyczącymi kogoś lub czegoś.

1. Doktorzy radzą mu całkowity spokój. 2. Radzono nad ważną sprawą. *Sienk.* Radzili nad odpowiedzią. *Sienk.* 3. Radźcie o sobie. *Mick.*

Zwrot: radzić sobie z kim, z czym = dawać sobie z kim, z czym radę. Ob. Rada.

Radzić sobie z nimi. *Zerom.*

Radzić się kogo, rzadziej: u kogo — o co. Formy jak: radzić.

Nie chciałam się nikogo radzić. *Zapol.* Gdy się pokora u Mądrości radzi. *Mick. cyt. SW.*

Radziechów (nazwa miejscowości) — radziechowski.

Radziwiłł — Radziwiłłowski (na pytanie: czyj?) — radziwiłłowski (na pytanie: jaki?) — Radziwiłłówna. Formy: Radziwiłłówna, Radziwiłłówny, Radziwiłłównie... (odmiana rzeczownikowa).

Radzymin — radzyński.

Radzyń — radzyński.

Radza, tego radzy, temu radzy..., Im ci radzowie, tych radzów, tym radzom...

Raguza (nazwa miasta) — ragużański.

Raić (niedok.). I Formy: raję, raisz, raj, raimy...; raj! rajcie!; rający; rajony; raił. II Składnia: R. komu — kogo, co.

Raj, dlp tego rajy.

Zwroty: 1) rada by dusza do rajy... = chciało-by się mieć wygodę, chciałoby się być szczęśliwym; 2) jak w rajy = doskonale.

Rada by dusza do rajy, a tu siedz na wozie i zdychaj. *Sienk.*

Rajcować (niedok.). I Formy: rajcuję, rajcujesz...; rajcuj!; rajcujący; rajcował. II Składnia: R. z kim — o czym.

Rajfur — rajfurka. Forma dlp tego rajfura.

Rajgras, dlp tego rajgrasu.

Rajscajgi (!) = przybory rysunkowe.

Rajszyna (!) = przykładnica (DUMK 26 XI 34).

Rajtar — rajtaria, nie: rajter — rajteria.

Rajtszula, nie: rajszula.

Zwrot: 1) a, to rajtszula! = a, to wielka stodoła, a, to rwetes, hałas!; 2) robić rajtszulę = podnosić zgiełk, wrzawę.

Rajtuzy (tylko w lm), dop. tych rajtuzów.

Rajzbret (!) = rysownica (DUMK 26 XI 34).

Rak — raczek.

Zwroty: 1) wiedzieć, gdzie raki zimują. *SW* = być chytrym, przebiegłym; 2) piec raka, *SF* = oblewać się ramiencami.

Rakieta (PA), nie: raketa..

Rama.

Zwroty: 1) rama od obrazu, od okna... = rama wzięta od obrazu, od okna...; rama do obrazu, do okna = rama przeznaczona do obrazu, do okna; 2) oprawić w ramy; 3) zawrzeć co w ramach czego = zawrzeć co w granicach czego; 4) w ramach czego = w granicach czego; 5) malowany w ramy. *SW*; 6) obracać się w ramach czego, *SF* = obracać się w granicach czego.

1. Ramy do okien. *SW*. Ramy od obrazów z włoskiego orzecha. *SW*. 2. Oprawię to w ramki. *Mick.* 3. Nie podobna tego epizodu zawrzeć w tak ciasnych ramach. *Krasz. cyt. SW*. 5. ściany malowane w ramy. *SW*.

Ramię — ramionko, — ramiączko, — ramieniny. I Formy: lp to ramię, tego ramienia, temu ramieniu, to ramię, tym ramieniem, na tym ramieniu; lm te ramiona, tych ramion, tym ramionom... II Znaczenie: 1) ramionko = małe ramię (u człowieka lub zwierzęcia), 2) ramiączko = wieszadło.

Zwroty: 1) ramionami wruszać lub ruszać = wyrażać (tym gestem) zdziwienie, niezadowolenie lub bezradność; 2) ścisnąć ramiona; 3) ramiona rozpościerać lub wyciągać; 4) rozkrzyżo-

wać ramiona; 5) stawać ramię w ramię lub ramię przy ramieniu; 6) iść ramię w ramię lub ramię przy ramieniu; 7) ująć kogo pod ramię; 8) brać kogo w ramiona = brać kogo w objęcia; 9) padać, rzucać się w ramiona (! germ.) = padać, rzucać się w objęcia; 10) trzymać w ramionach (! germ.) = trzymać w objęciach; 11) wyrwać się z ramion (!) = wyrwać się z objęć; 12) na obu ramionach płaszcz nosić. *SF* = obu stronom służyć; 13) mieć duszę na ramieniu = bać się; 14) z czyjegós ramienia coś robić. *SF* = z czyjegós polecenia coś robić; 15) na ramię broń!; 16) być prawym ramieniem kogo = być czymś głównym pomocnikiem; 17) klepać kogo po ramieniu = zachowywać się wobec kogo protekcyjnie.

1. Spuścił oczy i ruszył ramionami. *Niemc.* Wruszył ramionami i odparł, że... *Zapol.* Ruszyliśmy tylko ramionami i poszli dalej. *Nowak.* Niezadowolona w końcu pani Krystyna wruszyła ramionami. *Goet.* Wruszył bezradnie ramionami. *Goet.* 2. Ścisnął ramiona. *Reym.* 3. Rozpostarł ramiona. *Żerom.* Krzyż, godło Niemców, groźne ku Litwie wyciąga ramiona. *Mick.* 4. Rozkrzyżował ramiona. *Mick. cyt. SW*. 5. Stając ramię w ramię z towarzyszami. *Małacz.* 6. Szli ramię w ramię. *Goet.* Austria pójdzie z Niemcami ramię przy ramieniu. *Cyt. SW*. 7. Wnet go ujął pod ramię. *Bartk.* 8. Chętnie bym cię wziął w ramiona. *Sienk.* 14. Delegowany był z ramienia rządu do asystowania temu aktowi. *Cyt. SW*. 17. Poklepał go protekcyjnie po ramieniu. *Cyt. SW*.

Rampa kontumacyjna (!) = pomost ładunkowy, pomost odosobniający (dla obserwacji zwierząt). DUMK 26 XI 34.

Rana — ranny.

Zwroty: 1) zadać komu ranę. *SF*; 2) odnieść, otrzymać ranę. *SF*; 3) ranę opatrzeć. *SF*; 4) dotknąć czyjejś rany (przen.). *SF* = dotknąć drażliwej dla kogoś sprawy; 5) do rany kogo przyłożyć. *SF* = taki dobry; 6) opatrywać komu ranę. *SW*; 7) rana od spadły, rana od stłuczenia, rana od ognia. *SW*; 8) rana cięta, darta, kluta, kāsana (lub z ukāszenia), miażdżona, postrzałowa. *SW*.

1. Strzał zadał mu rany. *Żerom.* Tyle ran zadali. *Wikt.*

Ranek, dlp tego ranka lub tego ranku (*SW*).

Zwroty: 1) rankiem; 2) od ranka do wieczora; 3) ranki i wieczory.

1. Przybywa rankiem wczesnym. *Dyg.* 2. Pracuje od ranka do wieczora. 3. Ranki i wieczory we łzach go czekam i trwodze. *Mick.*

Ranga = stopień (służbowy) (Krasn. 85).

Zwroty: 1) opuszczać służbę, wychodzić z wojska w randze kogo. *SW*, nie: z ranka kogo; 2) mieć rangę kogo; 3) wysoka (niska) ranga; 4) osiągnąć rangę.

Ranić (niedok. i dok.). I Formy: ranię, raniśz, rani, raniemy... (czas teraźn. niedok. lub czas przyszły dok.); będę ranił (czas przyszły niedok.); rani!; raniący; raniiony; raniwszy; ranił. II Składnia: R. kogo — czym. **Raniiony**.

Byli ciężko ranieni. *Żerom.*

Raniutko — raniuteńko, — raniusieńko. Ob. **Rano** (przysł.).

Ranny (od: rana) = raniiony.

Zwrot: ranny od czego, np. od kuli. *SW*, rzadko: czym (dawn.).

Oczy moje, ranne blaskiem, odwracają się ku ciemnościom. *Krasn.*

Ranny (od: rano) = poranny [nie ma stopnia wyższego; rańszy (!) Krasn. 15 = wcześniejszy].

Zwrot: od rannej (!) młodości = od wczesnej młodości.

Rano (rzeczown.) (= ranek)—ranny. Forma dlp tego rana.

Zwroty: 1) z rana; 2) nad ranem; 3) w rano; 4) na rano; 5) do rana, do białego rana, do samego rana; 6) od rana do wieczora; 7) o ósmej rano, ale: o ósmej rankiem; 8) duże rano = późny ranek. Por. Noc. Wieczór.

1. Chodzić zwykła z rana. *Mick.* 2. Nad ranem. *Zerom.* 3. W rano nie było żywej duszy. *Malacz.* 4. Na rano przynieśli trzydzieści sztuk. *Strug.* 5. Spory przeciągające się do białego rana. *Danił.* 8. Duże rano już było, gdy Rakoczy wstał. *Ork. cyt. SW.*

Rano (przysł.). Znaczenie: 1) R. = na początku dnia, przed południem, 2) R. (=!) wcześniej (dawn.), ale (do dziś dnia): raniutko, raniuteńko, raniusieńko = wcześniej; raniej = wcześniej.

Dziś rano było pogodnie. Byłem rano w kosciółce. *SW.* 2. Kto rano (= wcześniej) wstaje, temu Pan Bóg daje. *Przysł.* Przyszedł zbyt wcześnie (nie. zbyt rano). On wstał dziś raniej niż zwykle.

Raperswil (Rapperswil), dop. Raperswilu.

Rapier (nie: rapir) — rapierek. Forma: dlp tego rapiera (SW, Łoś) lub tego rapiera (N).

Trzymał goły rapier. *Mick.* Rapierek w stalowej pochwie. *Sienk.*

Raport, dlp tego raportu. Składnia: 1) R. z czego = sprawozdanie z tego, co zaszło, 2) R. o czym = sprawozdawcza opowieść o tym, co zaszło.

1. Raport z jazdy. *SW.* 2. Z raportem o rozmieszczeniu koni. *Zerom.*

Zwroty: 1) zdawać lub składać (nie: podawać) z czego raport; 2) raport przyjmować. *SW;* 3) do raportu stawać; 4) raport prowadzić. *KJMK;* 5) w raporcie umieszczać.

1. Niech zda raport. *Malacz.* 3. Stawałem do raportu. *Strug.* 5. Komisja według woli swojej jedne (zeznania) przyjmuje i w raporcie umieszcza. *Mick. cyt. SW.*

Raportować co, lepiej: składać raport o czym (KJMK).

Rapsod — Znaczenie i formy: 1) R. lub rapsodysta = poeta rapsodowy; dlp tego rapsoda, młm ci rapsodowie lub rapsodzi, 2) R. = poemat rapsodowy; dlp tego rapsodu, młm te rapsody, 3) rapsodysta, jak: artysta. **Rapt**, zwykle: w nlp raptem = nagle.

Raptem usłyszał. *Zerom.* Raptem zdławiona wrażliwość teźała zupełnie. *Danił.*

Raróg, dlp tego raroga.

Zwroty: 1) patrzeć na kogo jak na raroga = dziwować się komu; 2) biegać za kim jak za rarogiem = z ciekawości biegać za kimś jak za dziwadłem.

2. Biegali wszyscy za nim jakby za rarogiem. *Mick.*

Raszyn — raszynski; dop. (z) Raszyna.

Rata — ratowy.

Zwroty: 1) rata zalega. *SF;* 2) z ratami zalegać. *SF;* 3) ratę wnosić. *SF;* 4) sprzedawać lub kupować co na raty.

Ratafia (! prowinc.) = nalewka wiśniowa (IGD).

Ratować (niedok.). I Formy: ratuję, ratujęsz...; ratuj!; ratujący; ratowany; ratował. II Składnia: 1) R. kogo, co — od czego, 2) R. kogo — czym.

1. Uratowała ludzi od tak wielkiego niebezpieczeństwa. *KoŃqł.* Chciał ratować konfederatów od

zguby. *Sienk.* Ratował mnie od głodu. *Dqbr.* 2. Jalmużną nędzę człowieczą ratuje. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) ratować kogo w potrzebie, w niebezpieczeństwie. *SW;* 2) ratować sytuację. *SW* = nie dopuścić do wstydu, hanby, straty.

Ratunek, dlp tego ratunku. Składnia: 1) R. czego = ratowanie czego, 2) R. na co = środek ratunkowy na co, 3) R. od czego = środek ratunkowy przeciw czemu.

1. Ratunek upadającego domu był niezbędny. 2. Nie ma na to ratunku. *Nowak.* 3. Trzeba szukać nie ratunku od bólu serca, lecz sensu życia. *Dqbr.*

Zwroty: 1) dawać, nieść komu ratunek. *SF;* 2) biec, rzucić się komu na ratunek, nie: biec na ratunek kogo, ale: biec na ratunek czego.

2. Musi biec jej na ratunek. *Ostr.* Rzucili się na ratunek ofiarom wybuchu. *Cyt. PJ 9, 147.* Rzucili się na ratunek płonącego domu.

Ratusz, dlp tego ratusza, nie: ratuszu.

Ratyżbona — ratyżboński.

Raut, dlp tego rautu.

Rawa Mazowiecka (Ruska) — rawski.

Rawenna — raweński, nie: rawenneński (PJ 35/36, 207).

Rawicz (nazwa miasta) — rawicki.

Raz.

Zwroty: 1) raz za razem, co raz (nie: czym raz) = co jakąś chwilę; 2) raz wraz = co jakąś chwilę; 3) raz po raz lub raz po razu = co jakąś chwilę; 4) raz koto razu = co jakąś chwilę; 5) raz na zawsze; 6) raz na jakiś czas; 7) za każdym razem; 8) za tym razem; 9) tym razem lub tą razą, rzadko: tego razu, ale: razu pewnego, jednego; 10) innym razem lub inną razą lub na drugi raz; 11) za pierwszym, drugim... razem lub pierwszym, drugim... razem; 12) któryś raz z rzędu; 13) raz lub jeden raz, dwa, trzy... razy z rzędu, nie: pod rząd; 14) raz pierwszy, drugi, trzeci... lub po raz pierwszy, drugi, trzeci...; 15) ze dwa, trzy, cztery... razy = około dwóch, trzech, czterech... razy; 16) po razu, po dwa, trzy... razy; 17) w razie czego, nie: w przypadku czego. *KJMK;* 18) w sam raz = akurat, najwłaściwszy; 19) w najlepszym (lub w najgorszym) razie; 20) w żadnym razie = wcale nie; 21) w każdym razie = zawsze; 22) w ostatecznym razie = w razie koniecznych okoliczności; 23) w przeciwnym razie. *SW;* 24) w takim razie = w takich okolicznościach; w danym razie (!) = w tym wypadku; 26) na razie = tymczasem; 27) od razu = natychmiast; 28) zrazu = w pierwszej chwili; 29) raz narazie lub raz (z domyślnym; nareszcie).

1. Latarnia morska polyskuje raz za razem. *Zerom.* 2. Raz wraz wypływało jedno i to samo: *Zerom.* 3. Zabka raz po razu rzechoce. *Dyg.* Raz po razu ziewam. *Strug.* Poczynata kichać raz po raz. *Malacz.* Raz po raz czyjś głos wyciągał heksametrami Homera. *Parand.* 4. Raz koto razu. *Strug.* 5. Wiedz o tym raz na zawsze. *Sienk.* 6. Raz na jakiś czas sypiasz po dwa razy na dobę. *Prus.* 7. Za każdym razem słuchali ją z zajęciem. *Dqbr.* 8. Ot, i za tym razem jedenaście koni... *Strug.* Za tym razem smutny. *Strug.* 9. Tą lub tym razem. *JP 12, 61.* Tą razą byłem tu świadkiem. *Stasz.* Mógł więc i tą razą wypaść z Belwederu. *Mochm.* Razu jednego w nocy wrzask nas ze snu obudził. *Mick.* Łękam się bardzo, aby tego razu zbytnej śmiałości nie puściła skrzydeł. *Mick. cyt. SW.* 10. Innym razem. *Zerom.* Innym razem napiszę. *Zapol.* Inną razą dam. 11. Zrobiliśmy wyprawę za tym razem z plutonem piechoty. *Strug.* 12. Już któryś raz z rzędu. *Nowak.* 13. Mniej więcej raz na miesiąc przychodzi. *Nowak.* Kilka razy z rzędu. *Bartk.* 14. Ach, ja pamiętam czasy, kiedy do ojczyzny pierwszy raz zawitała moda francuszczyzny. *Mick.* Słyszę pierwszy w życiu. *Goet.* Był w Warszawie po raz pierwszy w życiu. *Makusz.* 15. Fytałem się może z dziesięć razy.

Nowak. 16. Były już u siebie po raz. *Grusz.* Każdy pił po dwa, trzy razy. *Cyt. SW.* 18. W sam raz lektura wielkanocna. *Parand.* 19. W najgorszym razie zostanie stracony przez rozstrzelanie. *Matacz.* W najlepszym razie zachorujesz. *Dąbr.* 21. Wszystko to prawda, w każdym razie postąpić tak nie należało. *Cyt. SW.* 24. Jeżeli rzeczy tak stoja, w takim razie ja nie mam tu co robić. *Cyt. SW.* 28. Zdanie to zrazu wydało mi się niesprawiedliwe. *Cyt. SW.* 29. Złamać raz opór. *Krasz. cyt. SW.*

Razić (niedok. i dok.). Por. Ciąg. Ranić. Rznąć. I Formy: rażę, razisz, razi, razi-my...; raź! raźcie!; rażący; rażony; razi-wszy; raził. II Znaczenie i składnia: 1) R. ('rzadko niedok., zwykle dok.) kogo — czym (= porazić, uderzyć, ranić kogo — czym, 2) R. (zwykle niedok.) kogo — czym = robić niemile wrażenie, drażnić.

1. Wódz jak gdyby rażony od gromu. *Mick. cyt. SW.* Rezerwy powinny być tak ustawione, aby ich nie raziły kule armatnie nieprzyjaciela. *Cyt. SW.* 2. Nie raziła go niczym. *Naik.*

Wyrażenia: 1) rażony apopleksja; 2) rażące kolory.

Razura = golarnia, balwiernia.

Rażno lub **raźnie**.

Rażący — rażąco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot: rażąco-podobny do kogo.

Rąbać (niedok.) (nie: rębac) — rąbać (dok. jednokr.). I Formy: 1) rąbię (nie: rąbę), rąbiesz, rąbie... (nie: rąbam, rąbasz...); rąb! rąbicie!; rąbiący; rąbany; rąbał, 2) rąbnę, rąbniesz...; rąbnij!; rąbnięty; rąbnąwszy; rąbnał, rąbnałem, rąbnęli. II Składnia: R. co — czym.

Zwrot: rąbać na kawałki.

Porab (mnie) na drobne kawałki. *Prus.*

Rąbek, dlp tego rąbka.

Zwrot: odsonić, uchylić, podnieść rąbek tajemnicy. *SF.*

Tak by się chciało podnieść rąbek tej zastony. *J. Dąbr.*

Rączęta (tylko w lm), dop. tych rącząt.

Rączka (pióra). Ob. Obsadka.

Rdza (nie: drdza) — rdzawy.

Rdzeniowy — rdzenny. Znaczenie: 1) rdzeniowy = odnoszący się do rdzenia, 2) rdzenny = znajdujący się w rdzeniu, wewnętrzny, podstawowy, istotny, prawdziwy.

1. Nerw rdzeniowy. 2. Ludność rdzenna i nąpływowa. *SW.*

Rdzeń ten (nie: ta rdzeń) — rdzeniowy, — rdzenny. Ob. Rdzeniowy. Formy: dlp tego rdzenia, dlm tych rdzeni, nie: rdzeniów.

Zwroty: 1) rdzeń czego = istota czego; 2) prznikać do rdzenia = prznikać do najgłębszego wnętrza.

1. To jest rdzeń sprawy. 2. Znać było, że to, co mówi, prznika go do rdzenia. *Danił.*

Rdzewieć (niedok.), (nie: rdzawieć, ani: drdzewieć, ani: drdzawieć. I Formy: rdzewieję, rdzewiejesz...; rdzewiej!; rdzewiejący; rdzewiał, rdzewieli. II Składnia: R. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: marznąć).

Reakcja — reakcyjny, — reakcjonista. Formy: 1) dlp tej reakcji, dlm tych reakcji (-yj), 2) reakcjonista, jak: humanista.

Real (= moneta), dlp tego reala.

Real (= gatunek druku), dlp tego realu.

Realia (tylko w lm), dop. tych realiów.

Realizacja czego = urzeczywistnianie lub urzeczywistnienie czego.

Realizm — realista. Ob. Realny.

Realizować co = urzeczywistniać co. Formy: realizuję, realizujesz...; realizuj!; realizujący; realizowany; realizował.

Realny — realizm — realista — realistyczny. Formy: 1) dlp tego realizmu, mjsclp o tym realizmie, 2) realista, jak: humanista.

Reambulacja (!) = sprawdzanie pomiarów gruntuwch na miejscu (w terenie).

Reambulować (!) = sprawdzać pomiary gruntuwch w terenie.

Reasumecja (PA), (nie: reasumpcja. Znaczenie: 1) R. czego = powtórzenie w krótkości, streszczenie czego, 2) R. czego = odnowienie, unieważnienie uchwały.

Zwrot: reasumecja uchwały.

Reasumować co. Znaczenie: 1) R. = powtarzać co w krótkości, streszczać co, 2) R. = odnawiać, unieważniać uchwałę. Formy: reasumuję, reasumujesz...; reasumuj!; reasumujący; reasumowany; reasumował.

Réaumur, Réaumur.

Rebelia = rokosz, powstanie, bunt; dlp tej rebelii, dlm tych rebelii (-ij).

Zwroty: 1) podnosić rebelię; 2) knuć rebelię.

Rebus, dlp tego rebusu.

Zwrot: układać rebusy.

Układa rebusy. *Dąbr.*

Recenzent (nie: recensent PJ 37), dlp tego recenzenta.

Recenzja (nie: recenzja) — recenzować, nie: recenzjować. I Formy: dlp tej recenzji, dlm tych recenzji (-yj). II Składnia: R. czego lub o czym.

Zwroty: pisać, dawać recenzję o czym.

Recenzować (nie: recensować) co. Formy: recenzuję, recenzujesz...; recenzuj!; recenzujący; recenzowany; recenzował.

Recepcja (dziś przeważnie żart.) = przyjęcie.

Zwroty: 1) być na recepcji u kogo; 2) wydać recepcję.

Recepis (!) = pokwitowanie (DUMK 31 X 31).

Recepta ta, (nie: ten recept. Składnia: R. na co = przepis na co lub przeciw czemu.

Recepta na najlepsze nadzienie do indyka. *SW.* Recepta na szczyry.

Zwrot: zapisać lub przepisać receptę.

Zapisał receptę. *Siedł.*

Rechocący — rechocąco. Ob. Kojący — kojąco. Zaśmiał się rechocąco. *Reym.*

Rechot lub **rzechot**, dlp tego rechotu (rzechotu).

Rechot żab. *Kaa.*

Rechotać lub **rzechotać**. Formy: rechoczę, rechoczesz..., rzadziej: rechocę, rechocesz... (nie: rechotam, rechotasz); rechocz! rechoczcie!; rechoczący; rechotał.

Żaby rechocą. *Żerom.* W dali rechotały żaby. *Żerom.* Rechotały żaby. *Ostr.*

Rechtać lub **rachać** = wydawać kwik (o świ-

ni). Formy: 1) rechce, rzadziej: rechce; rechczący; rechtał, 2) racha; rachający; rachal.

Recuszki lub **racuszki**. Ob. **Racuszki**.

Recydywa — recydywista. Formy: recydywista, jak: humanista.

Recytować (niedok.) co. Formy: recytuje, recytujesz...; recytuj!; recytujący; recytowany; recytował.

Redagować (niedok.) co. Formy: redaguje, redagujesz...; redaguj!; redagujący; redagowany; redagował.

Redakcja, dlp tej redakcji, dlm tych redakcji (-yj).

Redaktor, dlp tego redaktora, mlm ci redaktorzy lub redaktorowie.

Redemptorysta. Formy jak: artysta.

Redukować (niedok.). I Formy: redukuje, redukujesz...; redukuje!; redukujący; redukowany; redukował. II Znaczenie i składnia: 1) **R.** co — do czego = sprowadzać co — do czego, ograniczać co — do czego, 2) **R.** kogo (o urzędnikach) = dymisjonować kogo w następstwie ograniczenia liczby pracowników.

1. Używalność pałacu zredukował do dwóch pokoi. *Siedl.* 2. Niespodziewanie ją zredukowano. *Perz.*

Reduta — Znaczenie: 1) **R.** = bal maskowy, kostiumowy, 2) **R.** = okop obronny.

Zwrot: masz, babo, redutę! = masz, babo, bal! = masz, diable, kaftan! = masz ci los! = oj, bieda! nie udało się.

Masz, babo, redutę! *Konop.*

Redysa (! prow.) — redyska (!) = rzodkiew — rzodkiewka.

Refektarz, dlm tych refektarzy lub refektarzy.

Referencja, dlp tej referencji, dlm tych referencji (-yj).

Zwrot: dawać, wydawać o kim referencje.

Referendarz, dlm tych referendarzy lub referendarzów.

Referent (nie: referend, ani: referant) do czego, nie: dla czego.

Referować (niedok.) co — komu. Formy: referuje, referujesz...; referuj!; referujący; referowany; referował.

Refleks = odbicie, odblask; dlp tego refleksu. Zwroty: 1) rzucać na co refleks; 2) odbijać refleks.

1. Wielki budynek z czerwonej cegły rzucał szarordzawy refleks do kantoru. *Reym.*

Refleksja = rozważa, zastanowienie (*Krasn.* 85), dlp tej refleksji, dlm tych refleksji (-yj).

Zwroty: budzić, wywotywać refleksje.

Reflektant = ubiegający się o co, starający się o co.

Reflektor = odbłyśnik.

Reflektować (niedok.). I Formy: reflektuje, reflektujesz...; reflektuj!; reflektujący, reflektowany; reflektował. II Znaczenie i składnia: 1) **R.** kogo = przywozić kogo do zastanowienia, do rozważki, 2) **R.** na co = mieć

ochotę na co, pożądać czego, pragnąć czego, 3) **R.** (bez dopeln.) = odbijać promienie, dawać odblask.

1. Chciał kijem spędzać zuchwalców, ale go sasiad zaczął reflektować. *Korzen. cyt. SW.* 2. Nie każdy ma folwark, ale bardzo wielu reflektuje na cudzy. *Prus. cyt. SW.* Niech sobie nie wyobrażają, że reflektuje na katedrę po Zataju. *Goet.*

Reflektować się (bez dopeln.) = przychodzić do zastanowienia, powściągać zapędy.

Powoli zaczął się reflektować i uspokajać. *Korzen. cyt. SW.*

Reforma czego.

Zwroty: 1) zaprowadzać lub wprowadzać reformę; 2) przeprowadzać reformę.

Reformat ten (nie: ten reformata. *Por. Redemptorysta*), dlp tego reformata, mlm ci reformaci...

Reformator czego, dlp tego reformatora, mlm ci reformatorzy, rzadziej: reformatorowie.

Reformować (niedok.) co — w czym (gdym się wymienia dziedzinę lub bliższy szczegół reformowanego przedmiotu). Formy: reformuję, reformujesz...; reformuj!; reformujący; reformowany; reformował.

Refren czego = powtarzanie dźwiękowe czego, echo czego; dlp tego refrenu.

Zwrot: powtarzać refren.

Refreszyser (!) = rozpylacz.

Refugium (dziś żart.) ndm = ucieczka, schronienie.

Refutować (!) = odpierać, obalać dowodami.

Regalia (tylko w lm), dop. tych regaliów.

Regały (! prowinc.) = półki.

Regata, zwykle w lm: te regaty, dlm tych regat.

Regencja lub **rejencja** = rząd tymczasowy w zastępstwie małoletniego monarchy, ale: regent (= członek rządu tymczasowego), nie: rejent. Ob. *Regent*.

Regens — Znaczenie: 1) **R.** = przełożony duchownego zakładu naukowego, 2) **R.** = kierownik kancelarii konsystorskiej. Forma dlp tego regensa.

Regent (nie: rejent) = członek rządu tymczasowego. Ob. *Regencja*. Forma dlp tego regenta, mlm ci regenci.

Regionalizm — regionalny, — regionalista — regionalistyczny. Formy: 1) dlp tego regionalizmu, mjsclp w tym regionalizmie, 2) regionalista, jak: humanista.

Regres = odwołanie (się), dlp tego regresu.

Regulamin czego — dla kogo.

Regulamin jazdy dla kierowców samochodowych.

Regulować = nadawać czemu jakąś normę, czynić prawidłowym.

Zwroty: regulować rachunek, regulować dług.

Reguła (nie: reguła) (= prawidłowo) — regularny.

Zwrot: z reguły, nie: w regule (germ.). *JP* 5, 51 nn. Ob. *Zasada*.

Rej, tylko w wyrażeniu: rej wodzić w czym lub nad kim, między kim.

Rej wiódł w gromadzie psich rezydentów wyżej dropiaty. *Bartk.*

Rejent (= notariusz) — rejentura. Forma dlp tego rejenta, młm ci rejenci. Ob. Regent. **Rejestr** lub **regestr** (nie: ewidencja), dlp tego rejestru (regestru).

Zwrot: prowadzić rejestr (regestr).

Rejon (!) = obwód, obręb.

Obwód (nie: rejon) forteczny. W obrębie (nie: w rejonie) tuków. *KJMK.*

Rejs (moneta), dlp tego rejsa.

Rejterada (nie: retirada, ani: retyrada) = cofanie się, ucieczka.

Zwrot: dalej w rejteradę = dalej do uciezki.

Rejterować (niedok.), nie: retirować, ani: retyrować, ani: retyradzić. Formy: rejteruję, rejterujesz...; rejteruj!; rejterujący; rejterował.

Rejwach, dlp tego rejwachu.

Zwroty: robić, wyczynać, podnosić rejwach.

Reklamacja o co (nie: czego) = wniesienie zażalenia o co.

Reklamacje o zaginione numery. *PJ 11, 55.*

Zwroty: 1) wnosić reklamację o co; 2) po odejściu od kasy (z domysł.: interesanta) żadne reklamacje uwzględniane nie będą. *SW.*

Reklamować (niedok.). I Formy: reklamuję, reklamujesz...; reklamuj!; reklamujący; reklamowany; reklamował. II Znaczenie i składnia: 1) R. o co = wnosić zażalenie o co, 2) R. co = zachwalać co.

Rekognoscent (!) = świadek, wywiadowca.

Obiecałem mu służyć za świadka (nie: rekognoscenta) do pewnego aktu przed rejentem. *Cyt. SW.*

Rekognoskować (!) — Znaczenie: 1) R. = świadczyć o tożsamości osoby lub rzeczy (prawn.), 2) R. = wychodzić na wywiad (wojsk.).

Rekolekcje (zwykle tylko w lm); dlm tych rekolekcji.

Rekomendacja — rekomendacyjny. Znaczenie: 1) R. = przedstawianie kogo — komu, 2) R. = polecenie kogo, co — komu.

Wyrażenie: list rekomendacyjny = list polecający.

Rekomendować (niedok.). I Formy: rekomenduję, rekomendujesz...; rekomenduj!; rekomendujący; rekomendowany; rekomendował. II Składnia i znaczenie: 1) R. kogo — komu = przedstawiać kogo — komu, zapoznawać kogo — z kim, 2) R. kogo, co — komu = polecać, zalecać kogo, co — komu.

1. Rekomendował mu pana Ignacego. *Korzen. cyt. SW.* 2. Rekomendował komu nauczyciela. *SW.*

Wyrażenie: list rekomendowany = list polecony.

Rekompensata za co = wynagrodzenie za szkodę, stratę, przykrość.

Za jej izar... winienes rekompensatę. *Krasz. cyt. SW.*

Rekoniesans = podjazd wojskowy, wysłany na zwiady; dlp tego rekoniesansu.

Rekonwalescencja = przychodzenie do zdrowia po chorobie, ozdrowienie.

Zwroty: 1) być w rekonwalescencji = przychodzić do zdrowia; 2) być gdzieś na rekonwalescencji = przebywać w jakimś miejscu w okresie przychodzenia do zdrowia dla szybszego powrotu do sít

Rekonwalescent = ozdrowieniec; dlp tego rekonwalescenta.

Rekord kogo, czego; dlp tego rekordu.

Rekord lotnika.

Zwroty: 1) rekord godziny = największa ilość pracy, wykonanej w ciągu godziny; 2) rekord stu kilometrów = najmniejsza ilość czasu, zużytego na przebycie stu kilometrów; 3) rekord światowy, *SW* = najlepszy rekord w świecie; 4) rekord polski, *SW* = najlepszy rekord wykonany w Polsce; 5) brać rekord; 6) ustalać rekord. 6. Ustalać rekord naukowej żarliwości. *Choyrn.*

Rekrut — rekrucki, — rekrutacja (nie: asenterunek). Forma dlp tego rekruta.

Rektor — rektorat. Formy: 1) dlp tego rektora, młm ci rektorzy, rzadziej: rektorowie, 2) dlp tego rektoratu.

Rektyfikacja — Znaczenie: 1) R. = poprawianie, poprawka, 2) R. = oczyszczanie spirytusu.

Rektyfikować — Znaczenie: 1) R. = poprawiać, 2) R. = oczyszczać spirytus.

Rekuperować (!) = odbierać na powrót, odzyskiwać.

Rekurs = odwołanie; dlp tego rekursu.

Zwroty: 1) wnosić rekurs. *SW*; 2) odrzucać rekurs. *SW*; 3) składać rekurs. *SW*.

Rekuza (żart.) = odmowa.

Zwroty: 1) dawać rekuzę = dawać odkosza; 2) spotyka kogo rekuza.

Rekuzować (żart.) = odmawiać, dawać odkosza.

Rekwiem (ndm) lub **requiem** = pieśń żałobna.

Rekwirować (niedok.). I Formy: rekwiruję, rekwirujesz...; rekwiruj!; rekwirujący; rekwirowany; rekwirował. II Składnia: R. co — komu — dla kogo.

Niemcy rekwirują dla nas konie. *Strug.*

Rekwizycja czego — dla kogo; dlp tej rekwizycji, dlm tych rekwizycji (-yj).

Rekwizyt (= sprzęt służący do jakiegoś celu, zwłaszcza przedstawiania scenicznego), dlp tego rekwizytu, młm te rekwizyty, nie: rekwizyta.

Relacja — Znaczenie: 1) R. = sprawozdanie, 2) R. = stosunek (*Krasn. 85*). Składnia: 1) R. o czym = wiadomość sprawozdawcza o czym, 2) R. z czego = sprawozdanie z czego.

Zwrot: relacja z pierwszej ręki.

Ciekawy był relacji z pierwszej ręki. *Kruczk.*

Relegacja = wydalenie, zwłaszcza ucznia ze szkoły, studenta z uniwersytetu.

Relegować = wydalać. I Formy: releguję, relegujesz...; releguj!; relegujący; relegowany; relegował. II Składnia: R. kogo — z czego.

Relief, dlp tego reliefu.

Religia — religijny.

Zwroty: 1) przyjąć religię. *SF*; 2) wyznawać religię. *SF*.

Relikwiarz, dlp tego relikwiarza, młm ci relikwiarze, dlm tych relikwiarzy lub relikwiarzów.

Relikwie (zwykle tylko w lm), dlm tych relikwii.

Rels ten, zwykle w lm: te relsy, dlm tych relsów.

Remanent = pozostałość (Krasn. 85); dlp tego remanentu.

Rembrandt (Rembrandta..., o Rembrandcie) — rembrandtowski.

Remigracja, nie: reemigracja (Kr. 2, 270).

Reminiscencja — Znaczenie: 1) R. = przypomnienie, wspomnienie, 2) R. = (w liter. i sztuce) mimowolny plagiat. Formy: dlp tej reminiscencji, dlm tych reminiscencji (-yj).

Remont = naprawa, przeróbka, odnawianie (DUMK 25 VII 32); dlp tego remontu.

Remuneracja (!) (nie: renumeracja) = wynagrodzenie jednorazowe, zapłata, odszkodowanie (Kr. 2, 287).

Ren lub **renifer** = zwierzę racicowe, w obu płciach rogate, mieszkające w krajach północnych i zaprzęgane tam do sań. Formy: dlp tego rena, tego renifera.

Renesans = odrodzenie; dlp tego renesansu

Renkloda (z franc. reine-claude), rzadko: rengloda, renglota, renklota (JP 20, 24).

Osy dobięły się do koszyka z renklodami. *Dąbr*

Renoma = mniemanie, opinia u ludzi.

Zwroty: 1) dobra (zła) renoma; 2) mieć dobrą (złą) renomę; 3) być w renomie = mieć rozgłos; 4) cieszyć się dobrą (złą) renomą; 5) robić komu renomę = robić komu rozgłos.

Renons (w kartach), nie: renans; dlp tego renonsu.

Renowacja = odnowienie, odnowa, odświeżenie (Krasn. 85).

Renta — rentier — rentierka, — rentowy, — rentowny — rentownik. Ob. Rentowy. Rentownik. Składnia: renta od czego.

Trwanie gatunkowe zapewnili sobie jak rentę od kapitału. *Szpot*.

Wyrażenia: 1) renta gruntowa; 2) renta państwowa; 3) renta dożywotnia; 4) renta urazowa (!) = renta z powodu wypadku. *DUMK 25 VII 32*; 5) renta czekania. *Kr. 2, 269*; 6) renta inwalidzka lub dla inwalidów, nie: inwalidowa. *Kr. 2, 269*; 7) renta starości lub renta dla starców, nie: renta starców, ani: renta starca. *Kr. 2, 269*; 8) renta wdowa i sieroca. *Kr. 2, 269*.

Rentgen (= zabieg lekarski przy pomocy promieni Roentgena) — rentgenizacja. Forma dlp tego rentgena. Por. Roentgen.

Rentować się (niedok.) komu = dawać komu zyski wynikające z renty. Formy: rentuję się; rentujący się; rentował się.

Rentownik, — rentier. Znaczenie: 1) rentier = utrzymujący się z renty, którą mu daje jego własny kapitał, 2) rentownik = żyjący z renty opartej na kapitale publicznym.

Rentowny, — rentowy. Znaczenie: 1) rentowy = związany z rentą, dający rentę, 2) rentowny = dający dużą rentę, zyskowny.

Reński (moneta), nie: ryński.

Zwrot: dać po reńskiemu, ale: po dwa, trzy, cztery reńskie, po pięć, sześć... reńskich.

Reparacja lub **reperacja**, lepiej: naprawa.

Reparować lub **reperować**. Formy: reparuję, reperujesz...; reparuj!; reparujący: reparowany; reparował.

Reparowanie. *żerom*. Reparował brony, pługi, wózki. *Korzen. cyt. SW*.

Repartycja (!) = podział, rozdzielenie.

Reperkusja (!) = odbicie (wtórne), następstwo.

Repertorium = księga spraw handlowych, księga spraw rejentalnych. Formy jak: gimnazjum. Por. Repetytorium.

Reper'tuar (nie: repertoar), dlp tego repertuaru.

Repetować = powtarzać. Formy: repetuję, repetujesz...; repetuj!; repetujący; repetowany; repetował.

Repetytorium = streszczenie wykładu dla ułatwienia powtórzenia. Por. Repertorium. Formy jak: gimnazjum.

Re'plika — Znaczenie: 1) R. = odpowiedź na zarzuty, 2) R. = kopia.

1. Dał mi doskonałą replikę. 2. Wenera watykańska jest repliką z doskonałego wzoru. *Cyt. SW*.

Replikować = odpowiadać na zarzuty. I Formy: replikuję, replikujesz...; replikuj!; replikujący; replikował. II Składnia: R. komu — na co.

Reporter, dlp tego reportera.

Represalia (tylko w lm), dop. tych represaliów.

Zwrot: stosować względem kogo, czego represalia.

Represja — represyjny; dlp tej represji, dlm tych represji (-yj).

Zwrot: stosować względem kogo, czego represje.

Reprezentacja — reprezentacyjny, — reprezentatywny. Ob. Reprezentacyjny. I Formy: dlp tej reprezentacji, dlm tych reprezentacji (-yj). II Znaczenie: 1) R. = przedstawienie, występowanie w zastępstwie kogo, 2) R. = przedstawicielstwo, 3) R. = okazałość, wystawność domu.

Zwroty: 1) mieć reprezentację (lub przedstawicielstwo, nie: zastępstwo) jakiejś instytucji lub firmy przemysłowo-handlowej; 2) powierzać komu reprezentację kogo. *SW*; 3) robić reprezentację.

3. Na niego spada obowiązek robić reprezentację. *Natk*.

Reprezentacyjny, — reprezentatywny. Znaczenie: 1) reprezentacyjny = reprezentujący, przedstawicielski, 2) reprezentatywny = nadający się do reprezentowania, charakterystyczny, znamienny dla tej kategorii przedmiotów, które reprezentuje, wyróżniający się, okazały.

1. Sala reprezentacyjna. 2. Człowiek reprezentatywny.

Reprezentować = przedstawiać, wyobrażać I Formy: reprezentuję, reprezentujesz...; reprezentuj!; reprezentujący; reprezentowany; reprezentował. II Składnia: R. kogo, co. **Reprobacja** (!) = nieprzyjęcie, odrzucenie, dyskwalifikacja.

Reprobować (!) = odrzucać, nie przyjmować, dyskwalifikować.

Reprodukcja = odtworzenie; dlp tej reprodukcji, dlm tych reprodukcji (-yj).

Reprodukować = odtwarzać (Krasn. 85).

Reprymanda (SW. Łoś) (z franc. reprimande) lub **reprymenda** (SW i PA) (z łc. reprimenda) = perora, bura.

Zwrot: dać., wyciąć komu reprymendę.

Republika (nie: republi'ka) — republika — republikański, — republikanizm. Formy: 1) lp ta republika, tej republiki, tej republice...; lm te republiki, tych republik..., tymi republikami, 2) lp ten republikański, tego republikańskiego..., lm ci republikańscy, tych republikańców (nie: tych republikańców), tym republikaństwem... Ob. *Rzeczownicy na -anin, 3) dlp tego republikanizmu, mjsclp w tym republikanizmie.

Reputacja = opinia, mniemanie u ludzi.

Zwroty: 1) dobra (zła) reputacja; 2) mieć dobrą (złą) reputację. SW; 3) robić komu dobrą (złą) reputację. SW; 4) znać kogo z reputacji. SW.

Reskrypt, dlp tego reskryptu, mlm te reskrypty, rzadziej: te reskrypta.

Zwroty: 1) na podstawie reskryptu coś ogłaszać; 2) wydawać, ogłaszać reskrypt; 3) reskryptem coś zarządzać.

Resor, dlp tego resoru, mlm te resory.

Zwroty: 1) powóz na resorach; 2) budna na resorach (tryw.) = bлага nie do wiary.

Resort (!) = zakres, dziedzina, dział, wydział, specjalność (Kr. 1, 242).

Minister może wedle swego uznania powoływać organa doradcze dla poszczególnych działów w swoim zakresie (nie: swego resortu). Cyt. Kr. 2, 46.

Zwrot: minister resortowy (!) = minister (określenie: resortowy—zbyteczne, gdyż każdy minister ma właściwy sobie zakres władzy, kompetencji i działalności). Kr. 2, 124.

Respekt, dlp tego respektu, mlm te respekty, nie: te respekta. Składnia: 1) R. dla kogo, dla czego = szacunek dla kogo, czego, 2) R. przed kim, przed czym = wynikający z głębokiego szacunku lęk przed kim, przed czym.

1. Miałem zawsze wielki respekt dla niego i dla jego pracy. 2. Miała przed tak powstałymi projektami jakiś respekt. Grusz.

Zwrot: 1) mieć respekt dla kogo, dla czego; 2) być w respekcie = cieszyć się poważaniem; 3) siedzieć na respekcie, SW = stale bawić w czym domu i korzystać tam z opieki materialnej ze względu na swoje dawne dla domu zasługi; 4) panna respektowa = rezydentka, przebywająca stale w domu i korzystająca z jego opieki.

Respiracja = oddech, tchnienie.

Respirator = wziewnik.

Respons (dziś żart. lub arch.) lub **responsa** (żart. lub arch.) = odpowiedź.

Restauracja — restauracyjny. I Formy: dlp tej restauracji, dlm tych restauracji (-yj). II Znaczenie: 1) R. = odnowienie, 2) R. = przywrócenie kogo lub czego (zwłaszcza dynastii), 3) R. = jadalnia.

Restrykcja = zastrzeżenie (Krasn. 85).

Restytucja (= zwrot zabranej komu własności, przywrócenie zabranych praw, odwołanie czego w dawnej jego postaci) — restytucyjny, — restytuować. Formy: restytuuję, restytuujesz...; restytuuj!; restytuujący; restytuowany; restytuował.

Resurs ten = pomoc, środek ratunku; dlp tego resursu.

Zwrot: przyjść komu z resursem.

Resursa ta. Znaczenie: 1) R. = stowarzyszenie stanowe, mające na celu podtrzymywanie życia towarzyskiego między osobami tego stanu, 2) R. = lokal takiego stowarzyszenia.

Resursa obywatelska. Resursa kupiecka.

Reszta (nie: resća) — resztką, clp tej reszcie, nie: resćcie.

Zwroty: 1) zdawać lub wydawać resztę; 2) dać reszty z odebranych pieniędzy; 3) dokonać reszty = doprowadzić coś do końca (zwykle w znaczeniu ujemnym: zniszczyć do końca); 4) do reszty = do ostatka; 5) resztkami gonić, SF = żyć z ostatnich resztek pieniężnych.

1. Odbierał pieniądze, zdawał resztę. Prus. Wydać komu resztę. SW. 2. Daj mi reszty z rubla.

Resztować (niedok.) = pozostawać w reszcie, zbywać. Formy: resztuje; resztujący; resztował.

Resztujący = pozostały jeszcze.

Wyrażenie: resztująca kwota, lepiej: pozostała suma. Kr. 2, 287.

Retor — reto'ryka (nie: retory'ka) — retoryczny. Forma dlp tego retora.

Retorsja (!) = odwet, odwzajemnienie.

Chcę przemówić w sprawie odwetu bezpośredniego (nie: retorsji bezpośredniej). Cyt. Kr. 2, 288.

Reto'ryka (nie: retory'ka) — retoryczny.

Retro (przysł.) = wstecz, nazad.

Retrowersja (!) = pochylenie ku tyłowi.

Retusz — retuszować — retuszer — retuszeria. Formy: 1) dlp tego retuszu, 2) retuszując, retuszujesz...; retuszuj!; retuszujący; retuszowany; retuszował, 3) dlp tego retuszerza.

Fotografie bez retuszu.

Rety! (wykrz.), nie: raty!, ani: reta!

Reumatyzm, w wymowie: reu-ma'-tyzm (nie: romatyzm, ani: rumatyzm) — reumatyczny, nie: romatyczny. Formy: dlp tego reumatyzmu, mjsclp w tym reumatyzmie.

Zwroty: nabawić się, napytać się reumatyzmu. Reumatyzmów jakich można się tutaj napytać. Kruczk.

Rewakynacja (!) = powtórne szczepienie krowianką.

Rewanż = odwet, odwzajemnienie (Krasn. 85); dlp tego rewanżu.

Zwroty: 1) dać komu rewanż; 2) dać komu — co w rewanżu.

Rewel, Rewla... lub Tallin..., Tallinu...

Rewelacja = odkrycie, wyznaczenie, objawienie.

Wyznanie to (nie: rewelacja ta) mocno go obezła. Cyt. Kr. 1, 244.

Wyrażenie: ceny rewelacyjne (!) = ceny niezwykle (niezwykle niskie).

Rewelwer (!) = rewolwer.

Rewerencja (dziś żart. lub arch.) = uszanowanie, poważanie.

Zwrot: być dla kogo z rewerencją.

Rewerenda (= sutanna), nie: rewerenda, ani: rywerenda, ani: ryweranda.

Rewers, dlp tego rewersu.

Zwrot: wystawić komu rewers.

Rewia, dlp tej rewii, dlm tych rewii (-ij)
Rewident lub **rewizor**. Formy: dlp tego rewidenta (rewizora), młm ci rewidenci (rewizorzy, nie: rewizorowie).

Rewidować (niedok.) co. Formy: rewiduje, rewidujesz...; rewiduj!, rewidujący, rewidowany, rewidował

Rewizja — rewizyjny. — rewizjonista. I Formy: 1) dlp tej rewizji, dlm tych rewizji (-yj), 2) rewizjonista, jak: humanista. II Składnia: 1) **R.** czego = rewidowanie czego. 2) **R.** za czym (!) = rewizja w poszukiwaniu czego.

1 Rewizja granic, wagonów... *SW* 2. Rewizja w poszukiwaniu broni (nie rewizja za bronią) *Kr* 2, 33.

Zwroty 1) rewizja osobista; 2) rewizja po kieszeni (żart.). *SW* = przeszukiwanie kieszeni przez złodzieja.

Rewizyta do kogo, nie: dla kogo.

Rewizyta generalnego inspektora sił zbrojnych do szefa (nie: dla szefa) sztabu francuskiego będzie nieco przyspieszona. *Czas* 27 VIII 36.

Revolta — rewoltować. Ob. Rewolucja.

Rewolucja — rewolucyjny, — rewolucjonista. I Formy: 1) dlp tej rewolucji, dlm tych rewolucji (-yj), 2) rewolucjonista, jak: humanista. II Znaczenie: 1) rewolta = gwałtowny, ale krótkotrwały wybuch rewolucyjny, bunt, zaburzenia, 2) rewolucja = dłuższej trwająca walka wewnętrzna przeciwko panującemu porządkowi politycznemu lub społecznemu.

Rewolwer (nie: rewelwer), dlp tego rewolweru.

Rezerwa względem kogo, czego.

Zwroty 1) trzymać kogo w rezerwie, 2) zachowywać się z rezerwą; 3) wyrażać się z rezerwą.

1 Panienska trzyma obu konkurentów w rezerwie *Cyt. SW* 2 Zachowywał rezerwę. *Iwasz*.

Rezerwat = obszar pierwotny (*Kr* 2, 288); dlp tego rezerwatu.

Rezerwista. Formy jak: humanista.

Rezerwować (niedok.) co — komu, częściej: dla kogo. Formy: rezerwuję, rezerwujesz...; rezerwuj!; rezerwujący; rezerwowany; rezerwował.

Zwrot: rezerwować co sobie.

Wydzierzawiając ogród rezerwował sobie jedną kwadratę. *Cyt. SW*.

Rezerwuwar (PA, nie: rezerwoar) = zbiornik (*Kr* 2, 288); dlp tego rezerwuwaru.

Rezolucja = uchwała, postanowienie (*Krasn.* 85); dlp tej rezolucji, dlm tych rezolucji (-yj).

Zwrot 1) rezolucję powziąć; 2) rezolucję uchwalić; 3) rezolucję ogłosić.

Rezon — rezoner. Formy: 1) dlp tego rezonu, 2) dlp tego rezonera, młm ci rezonerzy, nie: rezonerowie.

Zwrot 1) mieć rezon = mieć spryt, umieć się znaleźć w każdym położeniu, 2) prowadzić rezon. *SW* = rezonować, mędrkować, 3) dla rezonu coś robić = dla nadania sobie śmiałości, pewności siebie.

2. Służące wystają przed bramą i prowadzą rezony *Cyt. SW* 3. Wypił szklankę anyżówki dla rezonu. *Cyt. SW*.

Rezonans, dlp tego rezonansu.

Zwrot: mieć dobry (zły) rezonans.

Sala ma dobry rezonans.

Rezonować — mędrkować. I Formy: rezonuje, rezonujesz...; rezonuj! rezonujący; rezonowany; rezonował. II Składnia: 1) **R.** o czym lub nad czym, 2) **R.** (bez dopełn.).

1. O czym też panowie w tak zakłóconym czasie będą rezonować. *Cyt. SW* 2. Zebrały się baby i rezonują. *Cyt. SW*

Rezultat = wynik (*Krasn.* 85); dlp tego rezultatu.

Zwroty 1) osiągnąć rezultat. *SF*, 2) dać, wydać rezultat. *SF*; 3) do rezultatu doprowadzić. *SF*.

Rezurekcja — rezurekcyjny.

Rezydencja — rezydencyjny lub rezydencjonalny (pod wpływem łc. residentialis).

Rezygnacja, dlp tej rezygnacji, dlm tych rezygnacji (-yj). Składnia: 1) **R.** z czego = wyrzeczenie się czego (gdy się wymienia przedmiot, którego się ktoś rzeka), 2) **R.** na rzecz kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, dla której się czegoś rzeka), 3) **R.** (bez dopełn.) = wyrzeczenie się pragnień, poddanie się woli Boskiej.

1. Rezygnacja z urzędu. *SW* 2. Pierwszy raz słyszę o tej rezygnacji na rzecz uczucia. *Grusz*. Zwroty: 1) znosić co z rezygnacją; 2) poddać się rezygnacji.

Rezygnować (niedok.) — zrezygnować (dok.). I Formy: 1) rezygnuje, rezygnujesz...; rezygnuj!; rezygnujący; rezygnował, 2) zrezygnować, jak: rezygnować. II Składnia: **R.** z czego — na rzecz kogo lub czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w wyrazie: rezygnacja).

Rezygnował ze swego autorytetu. *Grusz*. Nie rezygnował z młodocianych marzeń. *Perz*.

Ręczyć (niedok.) — zareczyć (dok.). I Formy: 1) ręczę, ręczysz, ręczę, ręczymy...; ręcz! ręczyć!; ręczący; ręczył, 2) zareczyć, jak: ręczyć. II Składnia: **R.** komu — czym — za kogo, za co.

Mogę ci za to zareczyć. *Sienk.* Głowa ci za niego ręczę. *Żerom.* Za to ręczę. *Strug.* Nie ręczę za siebie. *Nowak.*

Rędzina (rodzaj gleby), nie: rędycina.

Ręka — rączka, — rączyna. I Formy: lp ta ręka, tej ręki, tej ręce, tę rękę, rękoi!, tą ręką, o tej ręce lub w tym ręku (dawna forma liczby podwójn.); lm te ręce (dawna l. podw.), tych rąk, tym rękomi, te ręce, ręce!, tymi rękami lub tymi rękoma (dawna l. podw.), w tych rękach, rzadko: w tych rękach (dawna l. podw.).

W rękę swych. *Żerom.* Trzymał w rękę ściśniętych. *Żerom.* Cygaro trzymał w ręce. *Reym.* Gładził się obu rękoma po kolanach. *Grusz.* Kapitał leży gdzieś w trzecim ręku. *Cyt. SW*.

II Składnia: 1) dwie ręce, dwóch rąk, dwóm rękomi, dwie ręce, dwoma rękami, w dwóch rękach lub dwoje rąk, dwojga rąk, dwojgu rękomi lub dwojgu rąk, dwoje rąk, dwojgiem rąk, w dwojgu rękach lub w dwojgu rąk (wyrażenia: dwoje rąk używa się zwykle w stosunku do rąk tworzących parę naturalną, a więc należących do jednej i tej samej osoby, a wyrażenie: dwie ręce

może oznaczać ręce jednej jakiejś osoby lub ręce, z których każda należy do innej osoby).

Zwroty: 1) mieć wolną rękę = mieć swobodę działania; 2) mieć ręce rozwiązane = mieć swobodę działania; 3) mieć lekką rękę = być pobłażliwym, wyrozumiałym; 4) mieć ciężką rękę = być surowym, wymagającym; 5) mieć długie ręce, *SF* = być chciwym, okradając; 6) mieć hojną rękę, *SF* = być szczodrym; 7) mieć szczęśliwą rękę do czego, *SF* = być szczęśliwym w prowadzeniu czego; 8) mieć co w ręku = posiadać co; 9) trzymać co w ręku = posiadać co; 10) mieć co pod ręką = mieć co w pogotowiu; 11) trzymać się czego rękami i nogami = twarzą stać przy czym; 12) wyrwać, wydzierać co — komu z rąk, *SW* = gwałtem co — komu odbierać; 13) rękę komu dać = podać komu rękę na przywitanie; oddać komu swoją rękę = wyjść za kogo za mąż; 14) podać komu rękę, *SW* = pomóc komu; 15) podać rękę do czego (nie: dla czego); 16) dać komu wolną rękę = dać komu swobodę działania; 17) pozostawić komu wolną rękę co do czego lub w czym (*KJMK*) = pozostawić komu swobodę działania w czym; 18) dać co pełną (skąpą) ręką = dać coś hojnie (skąpo); 19) dać coś ciepłą ręką, *SW* = dać komu przed śmiercią, nie zostawiając do zapisu testamentowego; 20) dać (oddać) co z ręki do ręki = dać (oddać) co bezpośrednio; 21) do rąk (własnych) komu — co oddać = oddać komu — co bezpośrednio, bez pośrednictwa osoby trzeciej; 22) dać komu co — na rękę = dać komu — co bezpośrednio do ręki; 23) dać komu — co na rękę = zareczyć komu — co; 24) przestać co — komu na ręce; 25) smarować komu rękę (rub.). *SW* = dawać komu łapówkę; 26) wyciągać rękę do czego; 27) wyciągać rękę po co = wyciągać rękę, żeby co schwycić; 28) wyciągać rękę (z domyślnie: po jałmużnę) = żebrać; 29) podnosić na co ręce = napadać na co; 30) wznosić ręce do nieba = wznosić ręce z błagalną modlitwą; 31) przyjmować kogo, co z otwartymi rękami = przyjmować kogo, co z radością; 32) nie puszczać kogo, czego z rąk = starać się kogo lub co u siebie zatrzymać; 33) brać co w ręce (przen.) = brać co w swój zarząd, ale: brać do rąk (dosł.) = chwycić rękami. *Ob.* Brać; 34) brać się pod ręce; 35) brać się za ręce, trzymać się za ręce, *SW* = pomagać sobie, łączyć się do wspólnej pracy; 36) brać dziecko na ręce; dziecko chce na ręce; 37) przykładać rękę (rąk) lub przykładać rękę (nie: ręce) do czego = brać się do jakiejś pracy, wpływać na bieg jakiejś sprawy; 38) dokładać rąk (!) = przykładać rąk, ale: dokładać staran do czego; 39) ręce w czym umaczać, *SF* = wziąć udział w nieczystej sprawie; 40) umywać ręce od czego, *SF* = zrzucać z siebie odpowiedzialność za co; 41) starać się o czyją rękę = zabiegać o kogo w celach matrymonialnych; 42) przyrzekać komu swoją rękę, *SW* = przyrzekać komu, że się zostanie jego żoną; 43) rękę komu całować lub w rękę kogo całować; 44) iść z kim pod rękę; 45) coś komu idzie do rąk lub w ręce = prowadzi się komu — w czymś; 46) iść z kim ręką w rękę = wspierać się z kim wzajemnie; 47) iść komu na rękę = dogadzać koinu, uwzględniać czyjeś interesy, życzenia; 48) coś — komu jest na rękę = coś — komu dogadza; 49) coś jest w czyichś rękach = coś jest w czyjejś władzy, coś od kogoś zależy; 50) być (robić coś) pod ręką czyją, *SW* = a) być (robić coś) pod opieką lub władzą czyją, b) być tuż w pobliżu; 51) wpadać w ręce; 52) patrzeć na ręce = a) pilnować, żeby nie ukradł, b) kontrolować kogo, c) czekać na wykonanie (o robocie); 53) patrzeć w ręce = spodziewać się od kogo pieniężnej zapomogi; 54) coś czeka na czyjeś ręce = coś czeka na czyją pracę; 55) za rękę kogo złapać (przy kradownictwie); 56) prowadzić kogo za rękę (*Dąbr.*) = kierować kim; 57) prowadzić kogo pod rękę = prowadzić kogo, trzymając go pod rękę; 58) ręce sobie urobić = ciężko się napracować; 59) robota komu pali się w rękach, *SF*; 60) pracować ręką i głową, *SW* = pracować fizycznie i umysłowo; 61) życie z pra-

cy rąk; 62) machnąć ręką na co (rub.) = przestać o czym myśleć; 63) w ręce kłaść lub pisać; 64) załamywać ręce; 65) zacierać ręce (z radości); 66) ręce komu opadają (ze znużenia, ze zniechęcenia lub ze zwątpienia); 67) ręce kogo swędzą lub świerzbują (żeby coś zrobić); 68) ręce umywać od czego = zrzucać z siebie odpowiedzialność za co; 69) opuszczać ręce = rezygnować z czegoś; 70) rozkładać (nie: rozwodzić) ręce; 71) ręce zakładać (za pas) = siedzieć beczynnie; 72) ręce składać do modlitwy; 73) ręce się komuś trzęsą na co = ktoś czegoś chciwie pragnie; 74) coś komu leci z rąk = coś się komu nie udaje; 75) coś się komu w rękach pali = ktoś coś szybko robi; 76) przepisywać na dwie, trzy... ręce; 77) grać na cztery ręce; 78) robić co na własną rękę = robić co samodzielnie; 79) od ręki co robić = na oczekiwaniu, od razu co robić; 80) z gołymi (próżnymi) rękami przychodzić = przychodzić bez niczego, bez żadnego podarunku, bez załatwienia sprawy; 81) z tustymi rękami przychodzić, *SW* = przychodzić z dobrym zyskiem; 82) z pocałowaniem ręki = chętnie; 83) niepowołane ręce; 84) ani ręką, ani nogą lub ani rączką, ani nóżką (z domyślnie: lub wyraźn.: ruszyć nie móc); 85) jakby ręką odjął = jakby kto wszystko naraz odmienił; 86) niech ręką Boska broni od czego = zachowaj Boże od czego; 87) z pierwszej ręki kupować, otrzymywać wiadomości; 88) z własnej ręki co sprzedawać, *SF* = bez przymusu co sprzedawać; 89) ręce komu zawiązać, *SF* = skrepić kogo w działaniu, uniemożliwić komu działanie; 90) na rękę kogo nosić = a) piastować kogo, b) uwielbiać kogo; 91) ścisnąć komu rękę; 92) być czyjąś prawą ręką = być czymś głównym pomocnikiem; 93) wyjść z czego obronną ręką, *SF* = wyjść z biedy; 94) z rąk co wypuścić, *SF* = pozabawić się możliwością jakiegoś powodzenia; 95) prawa ręką, lewa ręką, nie: ręką prawa, ręką lewa; 96) po prawej (lewej) ręce, *SW* = po prawej (lewej) stronie; 97) trzymać się prawej (lewej) ręki.

1. Miał wolną rękę i robił co mu się podobało. *Iwasz* 2. Masz ręce rozwiązane. *SW*. 3. Wszystkie kochane matki mają lekkie ręce. *Kad.* 8. Niechże władzę ma w ręku. *Sienk.* 10. Ściągnięto chorągwie, aby je mieć pod ręką. *Sienk.* 12. Oreza z rąk naszych wydrzeć mu nie damy. *Mick.* *SW*. 16. Daje wolną rękę. *Dąbr.* 18. Udzielił ci nie skąpa, ale pełną ręką. *SW*. 20. Oddalił mi z ręki do ręki. *Makusz.* 26. Wyciągnął rękę do paciorków. *Prus.* 28. Przyjździeł po kościółcem wyciągać rękę. *SW*. 29. Na łościoły ręce podnosił. *Sienk.* 31. Przyjmaj nas z otwartymi rękoma. *Sienk.* 33. Wziął już tę sprawę w swoje ręce. *Dąbr.* 34. Wzieli się obydwa pod ręce. *Prus.* 36. Weź tymczasem na rękę mojego chłopczyka. *Mick., cyt.* *SW*. 37. Wszystkiemu przebaczał nie przykładając ręki do niczego. *Goet.* 42. Przyrzekła mu swą rękę. *SW*. 44. Sylwiz- z Jeremim szli pod rękę. *Kunc.* 45. Był w dobrym okresie życia, wszystko mu szło do rąk. *Dąbr.* 47. Ten ożenek pójdzie mu na rękę. *Goet.* 48. Ta plucha była mu na rękę. *Kruczk.* 49. Wszystko w szwedzkich rękach. *Sienk.* 50. Kształcił się pod ręką naszych mistrzów. *SW*. 51. Mówił mi, żeś wpadł w ręce tego diabła. *Sienk.* 52. Na ręce trzebia wciąż patrzeć, złodziej dziewczucha. *Kad.* Ludziom na ręce patrzy. *Dąbr.* Cala robota patrzy na nasze ręce. *Strug.* 53. Kmicicowie nie z tych, co ludziom w ręce patrzy. *Sienk.* 54. Czeka to widać na twoje ręce. *SW*. 58. Każda z nas w pracy ręce sobie urobiła po łokcie. *Matacz.* 62. Może machnąć ręką i na place, i na kamienie. *Dąbr.* 63. Kłasnął w rękę. *Prus.* W ręce płaśnął dziewczucha ze zgrozy. *Bartk.* 64. Szepiała załamując ręce. *Zerom.* 65. Zacierałem ręce (z radości). *Makusz.* 66. Ręce mi opadły. *Makusz.* 67. Świerzbila go ręką, żeby ją zdzielić. *Zerom.* 68. My umyśmy ręce, bośmy niewinni tej krwi. *Sienk.* Czynieć, co chcecie, ja od tego ręce umyłam. *SW*. 69. Rąk nie opuścimy. *Sienk.* 71. Brak sił zmusza ją do siedzenia z założonymi rękami. *Natk.* 73. Im się na widok każdego szelaga ręce trzęsą. *Sienk.* 74. Wszystko jej leci z rąk.

Nowak. 75. Robota nie paliła się w garści, wszystko z rąk jej leciało. **Bart.** 78. Postanowił działać na własną rękę. **Wikt.** Na własną rękę rozmyślał. **Dąbr.** 79. Trzeba było od ręki załatwiać. **Dąbr.** 80. Nie idź do doktora z gołymi rękami. **SW.** 81. Wracam z miasta z tustą ręką. **SW.** 82. Każdy wynajmie z pocałowaniem ręki. **Dąbr.** 83. Nie chce, żeby to poszło w niepewolane ręce. **Dąbr.** 84. Leże w rowie i ani ręką, ani nogą. **Strug.** 85. Smutek opadł z niego, jakoby kto ręką odjął. **Sienk.** 86. Niech ręką Boska broni od takiego gospodarowania. **Dąbr.** 91. Poważnie ściskali mu rękę. **Ostr.** 93. Wyszedi z bijatyki obronna ręką. **SW.**

Rękaw — rękawek; dlp tego rękawa, tego rękawka.

Zwrot: rękawy zakasać, **SF** = przygotować się do ciężkiej i usilnej pracy; usilnie pracować.

Rękawica — rękawiczka, — rękawiczny, — rękawicznik — rękawicznicy, — rękawicznictwo.

Zwroty: 1) rzucić komu rękawicę = wyzwać kogo do walki, rozpocząć z kim walkę; 2) przemyśl rękawicznicy. **JP** 20, 84 *nn.*

Rękodzielo — rękodzielnny, — rękodzielnia, — rękodzielnik — rękodzielnicy; dlp tej rękodzielni i dlm tych rękodzielni, nie: tych rękodzieln.

Rękojeść, nie: rękojeść; mlm te rękojeści.

Rękojmia (nie: rękojma) czego. Forma dlp tej rękojmi, dlm tych rękojmi.

Zwroty: 1) być rękojmią czego; 2) mieć rękojmię czego; 3) składać lub dawać komu rękojmie czego.

1. To jest jedyna rękojmia postępu. **Dąbr.** 2. Mieć rękojmie niepewotórzenia się awantur. **Małacz.**

Rękopis (rzadko: rękopism, dawn.) — rękopisowy. Ob. Rękopiśmienny.

Nie wolno mi było otrzymywać żadnych listów ni rękopisów ze świata. **Kaczek.** *cyt. SW.*

Rękopiśmienny, nie: rękopisemny, ale: piśmienny lub pisemny. Znaczenie: 1) rękopiśmienny = ręką napisany, 2) rękopisowy = odnoszący się do rękopisu, z rękopisem związany.

Richelieu, Richelieugo, Richelieumu, Richelieum, o Richelieum.

Ri'golo to, rzadziej: rigo'lo; dlp tego ri'gola lub rigo'la.

Rio de Janeiro (ndm).

Risotto to (nie: rizoto, ani: ryzoto), tego risotta..., w tym risoteie.

Robaczywieć (niedok.) — zrobaczywieć (dok.). Formy: 1) robaczywieję, robaczywiejesz...; robaczywiej!; robaczywiejący; robaczywiał, robaczywiali, 2) zrobaczywieć, jak: robaczywieć, zrobaczywiały, zrobaczywiali, ale: zrobaczywiał, zrobaczywiali.

Robak — robaczek, — robactwo, — robaczywy — robaczywieć. Ob. Robaczywieć.

Robić (niedok.) — zrobić (dok.). I Formy: 1) robię, robisz, robi, robimy...; rób! róbcie!; robiący; robiący; robił, 2) zrobić, jak: robić. II Składnia: 1) **R.** co (gdy się wymienia przedmiot, który powstaje w wyniku roboty), 2) **R.** czym (gdy się wymienia narzędzie roboty), 3) **R.** z czego (gdy się wymienia materiał, z którego coś się wyrabia), 4) **R.** komu (gdy się wymienia osobę,

dla której się coś w robocie wykona), 5) **R.** za kogo (gdy się wymienia osobę, w której zastępstwie coś się robi), 6) **R.** z kim, z czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się przerabia, której się używa), 7) **R.** przy czym (gdy się wymienia rodzaj materiału pracy lub rodzaj samej pracy).

3. Nie robił z kantówki butawy Herkulesa. **Bevent.** 5. Robić mogę za dwu. **Prus.** 6. Nie wiedziałem, co robić z tymi pieniądze. **Strug.** 7. Robili przy szabrowaniu. **Kunc.**

Zwroty: 1) robić, co chceć, robić, co się podobą; 2) robić komu na złość; 3) robić sobie co z kogo, z czego = dbać o kogo, o co, w postępowaniu swoim liczyć się z kim, z czym; 4) nie wiedzieć, co z sobą robić = nie wiedzieć, jak się zachować, nie wiedzieć, co z sobą począć; 5) nie mieć co robić z czym; 6) robić wrazenie na kim (**PJ** 1, 103), nie: na kogo; 7) coś dobrze robi (**PJ** 12, 58) = coś sprawnia ulge; 8) to nie nie robi (!germ. por. niem. das macht nichts) = to nie nie szkodzi. (**JP** 1, 292); 9) robić (!) egzamin, doktorat, maturę = zdawać, składać egzamin. doktorat, maturę. **Kr.** 1, 149.

1. Robił, co chciał. **Zerom.** Zrobisz z nim, co ci się będzie podobalo. **Kad.** 2. Jakby chciał każdemu robić na złość i na przekór. **Strug.** 3. Nic sobie z matki nie robił. **Zerom.** Nic sobie z kocietowania malarza nie robił. **Perz.** 4. Rozeszli się, nie wiedząc, co z sobą robić. **Sierosz.** 5. Nie mając co robić z wieczorem. **Bartk.** 7. Zżyłem tego lekarstwa i dobrze mi zrobiło. **PJ** 12, 58.

Robić się (niedok.) — zrobić się (dok.). Formy jak: robić.

Zwroty: 1) ktoś lub coś robi się jakiś lub jakimś; 2) robi się komu wesoło, dobrze, smutno, źle... na czym; 3) coś z kims, z czym się robi = coś się z kims, z czymś dzieje, ktoś lub coś ulega jakimś zmianom.

1. Świat robił się mały. **Nalk.** 2. Zrobiło jej się niedobrze na sercu. **Dąbr.** 3. Coś zaczęto się z nią robić. **Nalk.**

Robota — robotka (ale: pieszczota — pieszczotka). I Forma: dlm tych robot (ale: tych pieszczot). II Składnia: 1) **R.** z czym (gdy się wymienia przedmiot, który jest bezpośrednim celem przygodnej, ale nieraz. kłopotliwej roboty), 2) **R.** nad czym (gdy się wymienia przedmiot, który jest bezpośrednim celem systematycznej roboty), 3) **R.** około czego (gdy się wymienia przedmiot, który jest pośrednim celem roboty).

1. Wielkiej tam nie miał roboty z agitacją. **Kruczk.** 2. Robota nad nią była długa i uciążliwa. 3. Do robot około ziemi... **Prus.**

Zwroty: 1) mieć co do roboty; 2) wziąć się do roboty; 3) przyłożyć się do roboty; 4) prowadzić robotę. **SW.**; 5) robota kogo pali = komuś śpieszno do roboty; 6) robota się komu pali w rękę (w garści) = ktoś szybko wykonywa robotę; 7) odbierać (nie: przyjmować) robotę od przedsiębiorcy; odbiór (nie: przyjęcie) robot od przedsiębiorcy. **DUMK** 31 X 31.

1. Zawsze coś jest do roboty. **Perz.** 2. Wezmę ja się do roboty. **Sienk.** 3. Trzeba się było przyłożyć do roboty. **Goet.** 5. I mnie robota pali. **Sienk.** 6. Robota już nie paliła się w garści. **Bartk.**

Robotnik — robotnica — robotniczy.

Wyrażenia: 1) robotnik fabryczny, nie: fabryczny robotnik; 2) robotnik dzienny lub nocny; 3) robotnik dniówkowy.

Rocznica.

Wyrażenia: pierwsza, druga, trzecia... pięćdziesiąta... setna (nie: dwuletnia, pięćdziesięcioletnia, stuletnia) rocznica.

Pamiętam warszawskie uroczystości setnej (nie: stuletniej) rocznicy urodzin Mickiewicza.

Roczný, nie: roczni.

Rodos (nazwa wyspy) lub Rodus — rodyjski (nie: rodoski); dcp. tego Rodosu (nie: Rodusu)..., na Rodosie, nie: na Rodusie.

Rodowity. Ob. Rodziny — rodzony — rodzimy.

Rodowód kogo, czego — od kogo, czego; dlp tego rodowodu.

Zwrot: 1) prowadzić (ciągnąć) rodowód od kogo, od czego; 2) rodowodem sięgać do kogo.

Rodzaj, dlp tego rodzaju, dlm tych rodzajów lub tych rodzai.

Wyrażenia i zwroty: 1) rodzaj gramatyczny i rodzaj naturalny; 2) rodzaj rzeczowników, nie: rodzaj u rzeczowników, ani: przy rzeczownikach (germ., por. niem. Geschlecht bei Hauptwörtern).

* Rodzaj rzeczowników, przymiotników i zaimków.

I. Gramatyki elementarne podają następujące wiadomości o formach rodzaju w deklinacji polskiej:

1) rzeczowniki występują w trzech postaciach rodzajowych: w rodzaju męskim, żeńskim i nijakim, przyczym niezależnie od tego podziału wyróżniają się dwa gatunki form rodzajowych, — tzw. rodzaj naturalny i rodzaj gramatyczny: z pierwszym związane są pewne różnice znaczeniowe (rozdzielanie płci wśród istot ludzkich i zwierzęcych), drugi ma charakter wyłącznie formalny, pozbawiony jakichkolwiek rozróżnień znaczeniowych; rzeczowniki: mąż — żona — dziecko, wół — krowa — cielę, ogier — klacz — źrebię... mają rodzaj naturalny i gramatyczny, rzeczowniki natomiast: liść — kora — drzewo, księżyc — gwiazda — słońce mają rodzaj wyłącznie gramatyczny.

2) przymiotniki i zaimki (rodzajowe) odróżniają w liczbie pojedynczej rodzaj męski, żeński i nijaki, a w liczbie mnogiej — rodzaj męsko-osobowy i żeńsko-rzeczowy, np. dobry (ojciec), dobra (matka), dobre (dziecko), jasny (księżyc), jasna (gwiazda), jasne (słońce); — dobrzy (ojcowie), dobre (matki, dzieci, konie, krowy, stoły, krzesła...).

II. To jest zasada ogólna, ogarniająca cały polski system deklinacyjny, ale, jak zwykle, tak i tutaj reguła nie obchodzi się bez wyjątków. Wyrazy takie, jak: człowiek, koń, wilk, jeź, mysz, jaskółka, wróbel... wskazują tylko na gatunek stworzenia bez oznaczenia jego płci, nie mają więc rodzaju naturalnego, tylko gramatyczny. Taką odmianę rodzaju rzeczownikowego można by nazwać rodzajem z znaczeniowo neutralnym, albo rodzajem wspólnym. Tutaj należą także takie rzeczowniki, jak: sędzia, doradca, gracz (on jest sprawiedliwym sędzią i ona jest sprawiedliwym sędzią i doradcą) oraz zaimki

osobowe ja, ty, których używają jednako-wo zarówno mężczyźni, jak kobiety. W obrębie takiego rodzaju wspólnego (znaczeniowo neutralnego) można by ujmować rzeczowniki oznaczające różne specjalności i zawody, tego typu, co pedagog, socjolog, psycholog, polityk itp. Wyrazy te dają się traktować jako rzeczowniki rodzaju znaczeniowo neutralnego. Jakką-tyś można je stosować w odniesieniu do osób płci obojga. Że ich rodzaj gramatyczny jest męski, to odpowiada całkowicie właściwościom formalnym wyrazu: człowiek; który ma rodzaj znaczeniowo neutralny, a gramatycznie męski. Jeżeli nas nie rażą zwroty tego typu, co: ona jest mę-żnym człowiekiem, to nie możemy również nie zarzucić analogicznym do tego zwrotom, jak np.: ona jest doskonałym pedagogiem lub świetnym psychologiem albo ona jest przebiegłym politykiem.

Ale kategoria rodzaju znaczeniowo neutralnego, choć niewątpliwa i pewna, jest jednakże w polskim systemie gramatycznym faktem odosobnionym, występującym tylko ubocznie wobec naczelnej zasady wyłączo-ści rodzajowej; toteż opierająca się na niej tendencja językowa na razie jest jeszcze dość słaba, a zwalczająca ją tendencja inna, wywodząca się z zasady naczelnej, która prze-prowadza ostre przeciwieństwo między rzeczownikami rodzaju męskiego a żeńskiego. Powstaje wskutek tego dążność do ścisłego, nie tylko znaczeniowego, lecz także grama-tycznego odróżniania rodzaju żeńskiego od męskiego: na wzór oboczności chłop — chłopka, nauczyciel — nauczycielka, usiłuje się tworzyć takie oboczności, jak: pedagog — pedagogiczka (czy pedagożka!), psycholog — psycholo-giczka (czy psycholożka!) bądź na wzór oboczności bóg — bogini tworzy się takie szeregi, jak pedagog — pedagogini, psycholog — psychologi-ni...

Która z tych dwóch zwalczających się dzia-siaj wzajemnie tendencji zwycięży, trudno przewidzieć. Pierwsza przynosi z sobą pro-stotę, i w tym leży jej potężna siła rozwoju; druga czerpie swoją żywotność w spo-łecznych czynnikach rozwoju językowego, bo na wykształceniu osobnych form żeń-skich szczególnie zależy zwolennikom ruchu feministycznego.

III. Można odróżniać dwie odmiany ro-dzaju gramatycznego: rodzaj słowo-twórczy i rodzaj składniowy. O pierwszym stanowią cechy budowy słowo-twórczej wyrazów, a istotą drugiego jest właściwość rzeczowników wpływania na formę łączących się z nimi przymiotników.

W kategorii rodzaju słowotwórczego cechą gramatyczną rzeczowników męskich w przeważającej ilości wypadków jest to, że występują one w mianowniku lp w postaci czystego tematu, np. koń, konik, dom, domek, cechą rzeczowników żeńskich jest przyrostek -a lub -i bądź postać czystego tematu, np. trawa, studnia, pani, sieć, a gramatycznym znamięm słowotwórczego rodzaju nijakiego jest przyrostek -o, -e lub -ę, np. żyto, zboże, ciętle, imię.

W kategorii gramatycznego rodzaju składniowego znamieniem zewnętrznym rzeczowników męskich jest to, że wymagają w łączących się z nimi przymiotnikach w mian. lp końcówki -y lub -i, odpowiednimi zaś znamionami gramatycznymi żeńskiego i nijakiego rodzaju składniowego są końcówki -a i -e w mian. lp, np. dobry ojciec, dobry wóz, dobra matka, dobra łąka, dobre dziecko, dobre pole.

Między obu przedstawionymi odmianami rodzaju gramatycznego panuje na ogół zupełna zgodność, trafiają się jednak także wypadki rozbieżności, np. w zwrotach takich, jak wielki poeta, dobry sługa, dzielny starosta, waleczny książę. Tutaj nastąpiło całkowite uzależnienie rodzaju składniowego od rodzaju naturalnego: rzeczowniki mające formę żeńską (poeta) łączą się z przymiotnikami w formie męskiej.

W wypadkach rozbieżności między rodzajem naturalnym a słowotwórczym, takie ustosunkowanie jest zasadą prawie ogólną, zdarza się jednak czasem inaczej, np. w wyrażeniach wasza ekscelencja, wasza magnificencja itp. w zastosowaniu do osób płci męskiej.

IV. Jak widać, rozbieżność między poszczególnymi odmianami rodzaju rzeczowników (rodzajem naturalnym, słowotwórczym i składniowym) jest w języku polskim zupełnie możliwa i trafia się częściej, niż to sobie uświadomiamy. Ta właściwość gramatyczna stawia w szczególnie wygodnej pozycji rzeczowniki rodzaju znaczeniowo neutralnego i przyczynia się niewątpliwie do coraz szerszego ich rozpowszechnienia.

Rzeczowniki rodzaju neutralnego z natury swojego znaczenia mogą występować w dwojakiej odmianie rodzaju neutralnego, w rodzaju męskim lub żeńskim, zależnie od okoliczności zewnętrznych użycia, ale to nie przesądza ani o ich rodzaju słowotwórczym, ani o ich rodzaju składniowym.

Rzeczowniki rodzaju neutralnego słowotwórczo bywają rzeczownikami rodzaju męskiego lub żeńskiego, np. człowiek, sługa. Ta odmiana rodzaju gramatycznego jest całkowicie niezależna od zmiennego rodzaju

naturalnego tych rzeczowników. Inaczej nieco przedstawiają się stosunki między rodzajem naturalnym a składniowym: raz spotykamy się tu z zupełnym uzależnieniem rodzaju składniowego od zmieniającego się rodzaju naturalnego, to znowu rodzaj składniowy wchodzi w zależność od rodzaju słowotwórczego i wraz z nim pozostaje bez zmiany, pomimo zmienności rodzaju naturalnego. Pierwszy typ występuje w takich obocznych wyrażeniach, jak stary sługa—stara sługa, a na świadectwo istnienia typu drugiego można przytoczyć takie przykłady, jak Emilia Plater jest jednym z najwybitniejszych bohaterów powstania listopadowego (por. u Mickiewicza kobieta bohater).

Z przytoczonych przykładów widać, że rzeczowniki rodzaju znaczeniowo neutralnego (wspólnego) przystosowują swój rodzaj składniowy do zmieniającego się rodzaju naturalnego, o ile mają rodzaj słowotwórczy żeński; a przy męskim rodzaju słowotwórczym rodzaj składniowy pozostaje w nich zawsze także męskim i stąd wynikają nieraz rozbieżności ze zmieniającym się ich rodzajem naturalnym.

V. Rodzaj wspólny występuje nie tylko w rzeczownikach właściwych, lecz także w zaimkach rzeczownikowych, o ile jednak rzeczowniki rodzaju wspólnego występują w rodzaju słowotwórczym męskim lub żeńskim, o tyle w zaimkach rzeczownikowych rodzaju wspólnego rodzaj słowotwórczy przybiera postać nijaką, np. jedno z rodziców; jedno z rodzeństwa; szli oboje w zamyśleniu, wtem jedno przerwało milczenie (S. Szober. PJ 32, 79 nn).

Płknie to jak panna ze dworu, młode jak dziecko, nie dziw więc, że jest tak głupie. Iż wojny mu się zachciało. *Matacz*

Rodzic, zwykle w lm: rodzice, dlm tych rodziców.

Zwroty: 1) ktoś z rodziców, ale: któregoś z rodziców; 2) jedno z rodziców, żadne z rodziców; 3) oboje rodziców.

1. Jeżeli któregoś z rodziców już nie żyje... *Kod. Cyw. Rodzina*. 2. Żadne z rodziców nie odwiedzało Marcinka. *Żerom.* 3. Zaspokajał swoją urądzą ambicję obojga rodziców. *Perz*.

Składnia: 1) mian. oboje rodzice, dop. obojga rodziców, cel. obojgu rodzicom, biern. oboje rodziców (nie: obojga rodziców), narz. obojgiem rodziców, miejsc. o obojgu rodzicach, 2) oboje rodzice przyszli (nie: przyszło).

Kocham oboje rodziców. Widziałem oboje (nie: obojga) rodziców.

Rodzić (niedok.)—zrodzić lub urodzić (dok.). Formy: rodzę, rodzisz, rodzi, rodzimy...; rodź! rodzicie! (nie: rodź! rodzicie!); rodzący; rodzony; rodził. **Składnia**: R. kogo, co. **Rodzimy** (od: rodić), -- rodzony (od: ro-

dzić), — rodzinny (od: rodzina), — rodowity (od: rodowy — ród). Znaczenie: 1) rodzinny = przyrodzony, wrodzony, swojski, 2) rodzony = przez tych samych ludzi urodzony, 3) rodzinny = odnoszący się do rodziny, właściwy rodzinie, 4) rodowity = związany rodem z plemieniem, z narodem.

1. Rodzimy dowcip. Przemysł rodzinny 2. Rodzony, brat. 3. Stosunki rodzinne. 4. Rodowity Polak.

Rodzina — Znaczenie: 1) R. = zespół osób związanych węzłami krwi, 2) R. (!) = ojczyzna (rus. por. ros. rodina).

Wyrażenia i zwroty: 1) najbliższa, bliższa i dalsza rodzina; 2) rodzinę zakładać; 3) mieszkać przy rodzinie.

2. Założyłem rodzinę. *Dąbr.*

Rodzony — rodzeniutki — rodzoniusieńki. Ob. Rodzimy.

Rodzynek ten, nie: ta rodzynka, ani: rozynek, ani: rozynka, ani: rozenek, ani: rozenka, ani: rodzenek, ani: rodzenka.

Odmierzył za jakieś dziesięć groszy rodzyneków. *Prus.*

Roentgen (nazwisko fizyka) — rentgen (aparatus wytwarzający promienie Roentgena) — rentgenologia, — rentgenografia.

Rogal — rogalik, młm te rogaliki, nie: rogalki. Znaczenie: 1) R. = bułka w kształcie rogu, 2) R. (! prowinc.) = mątwka (IGD).

Rogoża — rogożka, nie: rogożka.

Rohatyn — rohatyński.

Roić (niedok.) = marzyć. I Formy: roję, roisz, roi, roimy...; rój! róście!; rojący; rojony; roił. II Składnia: roić co lub o czym = marzyć co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: mówić, myśleć co lub o czym).

Roił rozmaite projekty. *Sierosz.* Roił o zdobyczach. *Weys.*

Zwroty: komuś się coś roi lub komuś się o czymś roi.

Nie wiedzieć o jakim to szczęściu roiłto mu się jeszcze wtedy. *Berent.*

Roić się — I Znaczenie: 1) R. ś. = wydawać nowy rój (o pszczołach), mnożyć się, w wielkiej ilości kręcić się, unosić się, 2) R. ś. = być pełnym rojów czego, obfitować w co. II Formy jak: roić. III Składnia: 1) coś się od czego roi, gorzej: czym roi (osobowo) = coś obfituje w co, 2) w czymś — od czegoś (nie: czymś) się roi = w czymś jest pełno czego.

1. Brzegi roją się od pelikanów. *Sienk.* Pałac roił się tłumami senatorów. *Sienk.* Samotnia jego zaroiła się niebawem od generałów. *Berent.* Sklep roił się gośćmi. *Prus.* 2. W miasteczku roiłto się od żołnierzy. *Sienk.*

Zwrot: myśli roją się około czego.

Roiły się ich myśli około sprawy powszedniego chleba. *Prus.*

Rojno lub **rojnie**.

Rojny, nie: rójny. Znaczenie: 1) R. = tłumny, 2) R. czym (!) = rojący się od czego, bogaty w co, obfitujący w co.

2. Zjazd szlachty rojący się od indywidualności (nie: rojnej indywidualnościami). *Cyt. Szeffs. 14.*

Rok — roczny. Formy: lp ten rok, tego roku, temu rokowi, ten rok, roku!, tym rokiem, w tym roku; lm te lata, tych lat, tym latom, te lata, lata!, tymi latami (lub laty, ale tylko w pewnych utartych wyrażeniach: przed laty, dawnymi laty), w tych latach.

Zwroty: 1) za rok = po upływie roku (łączy się zawsze z czasem przyszłym czasownika); 2) za rok (!) = w ciągu roku; 3) w rok = w ciągu roku (łączy się z czasem przyszłym lub przeszłym czasowników); 4) z upływem roku od jakiejś daty; 5) do roku (!) = przed upływem roku; 6) w tym roku, nie: w ten rok; 7) na rok przed czym; 8) sprzed roku (jako określenie rzeczownika), ale: przed rokiem (jako określenie czasownika); 9) w latach czterdziestych 19 wieku, lepiej: w piątym dziesięcioleciu 19 wieku (*Krasn. 46*); 10) co rok lub co roku = rok w rok, każdego roku. Ob. Rokrocznie; 11) z roku na rok = z każdym rokiem; 12) wydarzenia roku... lub z roku...; 13) idzie komu na rok taki a taki; 14) iść w lata lub posuwać się w latach; 15) w-tać, nie spotykać (rus.) Nowy Rok; 16) Nowego Roku (z domysł.: życze), nie: z Nowym Rokiem (z domysł.: składam życzenia—rus., por. ros. s Nowym Godom z domysł.: pozdrawlaju); 17) na pierwszym, drugim... roku studiów, jak na pierwszym... kursie. *PJ 34, 159.*

5. Dowody będą złożone w ciągu roku (nie: do roku). *KJU 1, 4. 8.* Jak wyglądała literatura polska sprzed owego 30 roku. Jak literatura polska wyglądała przed owym 30 rokiem. *PJ 1, 72. 10.* Co roku wyjeżdżał. *Natk. 11.* Gopło z roku na rok opada. *Przybysz.* Z roku na rok widział coraz gorszy stan interesów. *Siedl. 13.* Na dwudziesty (rok) mu idzie. *Kruczk.*

Rokoko (rodzaj stylu), rokoka, rokoku..., rokokiem, w rokoku.

Rokosz, dlp tego rokosz.

Zwrot: rokosz podnosić.

Rokować (niedok.). I Formy: rokuję, rokujesz...; rokuju!; rokujący; rokował. II Znaczenie i składnia: 1) R. komu, czemu — co = przeprowadzać komu — co, 2) R. z kim — o czym = prowadzić z kim rokowania — o czym.

1. Trudno było rokować mu wielkie powodzenie. *Kruczk.* 2. Rokowaliśmy z nim o pokój.

Zwrot: rokować nadzieje = budzić nadzieje.

Syn rokuje wielkie nadzieje.

Rokowanie = zwykle w lm: rokowania — kim — o co.

Zwrot: prowadzić rokowania.

Rokrocznie (nie: rok rocznie) = rok w rok.

Rola (= gleba) — rolny, (nie: różny), — rolnik (nie: różnik) — rolniczy — rolnictwo (nie: różnictwo). Ob. Rolniczy. Formy: dlp tej roli, dlm tych roli.

Zwrot: uprawiać, nie: obrabiać (rus. germ.) rolę.

Rola = funkcja, działanie (zwłaszcza w sztukach dramatycznych). Formy: dlp tej roli, dlm tych rol.

Zwroty: 1) grać rolę kogo (na scenie); 2) odegrać rolę kogo (w życiu); 3) rola w świecie lub na świecie.

3. Miała wyrzec się swej roli na świecie. *Natk.*

Rolada lub **rulada**.

Rolniczy — rolny. Znaczenie: 1) rolniczy = związany z pracą rolnika lub z rolnictwem, 2) rolny = związany z rolą. Por. Leśniczy — leśny.

Wyrażenia: 1) przemysł rolniczy lub rolny. *JP 20, 84 nn*; 2) szkoła rolnicza, ale: gospodarstwo rolne.

Roman — Romek lub Romcio, — Romanostwo. Składnia: 1) Romcio (nie: Romciu) przyjechał, 2) nasi kochani Romanostwo (lub Romanowie = Roman z żoną) przyjechali.

Romanca (PA), nie: romanza.

Romanow (nazwisko), Romanowa, Romanowowi, Romanowa, Romanowie!, Romanowem (nie: Romanowym), o Romanowie; Im Romanowowie, Romanowów (nie: Romanowych), Romanowom, Romanowów, Romanowami (nie: Romanowymi), o Romanowach (nie: Romanowych). Ob. * Nazwiska rosyjskie.

Romans (= utwór literacki, przygody miłosne) — romansista — romansowy. Ob. Romansowy. Formy: 1) dlp tego romansu, młm te romanse (nie: te romansy), dlm tych romansów, 2) romansista, jak: humanista.

Czytwałem romanse. *Choyń.*

Zwrot: mieć romans z kim = prowadzić z kim romans.

Romansować (niedok.) z kim. Formy: romansuję, romansujesz...; romansuj!; romansujący; romansował.

Było to wtedy, kiedy ojczulek twój z tą Francuzicą romansował. *Orzesz.*

Romansowy — Znaczenie: 1) R. = odnoszący się do romansu, utworu literackiego, 2) R. = lubiący romanse (przygody miłosne) (w tym znaczeniu spotkać się można także z postacią: romansowny, ale nie jest to forma poprawna).

Romanyk — romantyczny, — romantyzm (nie: romantyka *PJ 12, 106*) — romantysta. Formy: 1) lp ten roman'nyk, tego roman'tyka, temu romantyk'wi..., tym roman'tykiem, o tym roman'tyku, Im ci roman'tycy, tych roman'tyków, tym roman'tykom..., tymi romantyk'ami, o tych roman'tykach, 2) dlp tego romantyzmu, mjsclp w tym romantyzmie, 3) romantysta, jak: humanista.

Romański — romanista — romanistyka — romanisty'czny. Formy: 1) romanista, jak: humanista, 2) romanistyka, romanistyki, romanistyce..., romanistyką, w romanistyce.

Romb, dlp tego rombu.

Ro'meo, Ro'mea, Romeo'wi..., z Ro'meem, o Ro'meu.

Ro'mulus, Romulu'sa, Romuluso'wi, Romulu'sem, o Romulu'sie.

Rondel, dlp tego rondla, młm te rondle, dlm tych rondli, nie: rondłów.

Zwrot: włożyć (nie: dać) do rondla (*IGD*).

Ronić (niedok.) — uronić (dok.). I Formy: ronie, ronisz, roni, ronimy...; roń! ronie!; roniący; roniony; ronił, 2) uronić, jak: ronić. II Składnia: R. co.

Zwrot: ronić izar.

Ropa — ropny, rzadko: ropowy.

Ropczyce (nazwa miejscowości) — ropczycki.

Ropić się = ropieć (niekiedy czasownik: r o p i e ć uwydatnia początek procesu, gdy czasownik ropić się zaznacza zawsze sam proces ropienia). I Formy: ropi się; ropiący się; ropił się. II Składnia jak: ropieć.

Ropieć (niedok.). I Formy: ropieję; ropiejący; ropiał, ropieli. II Składnia: R. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrznieć).

Ropucha — ropuszy.

Roraty (tylko w lm), dop. tych roratów, nie: tych rorat.

Rosa, dlm tych ros, nie: rós (*JP 9, 54*).

Rosić (niedok.). I Formy: roszę, rosisz, rosi, rosimy..., roszą; roś! roście!; roszący, roszone; rosił, II Składnia: R. co — czym.

Rosja — rosyjski, — Rosjanin — Rosjanka, — Rosjanica (pogardl.). Por. Francuz — Francuzka, — Francuzica (pogardl., ale: lew — lwica). I Formy: Rosjanin, jak: mieszczanin. II Składnia: 1) mieszkać w Rosji, 2) jechać do Rosji, ale: mieszkać na Rusi, jechać na Ruś. Por. Litwa, Węgry.

Roskoř (! rus.) = schizma (nie: szyzma), odszczępienie (nie: odczępienie).

Szerzenie schizmy (nie: roskořu). *PJ 1, 140.*

Rosnąć (niedok.) lub **rość**, nie: rość. Formy: rosnę, rośniesz, rośnie...; rośnij! rośnijcie! (rzadko: rościć!); rosnący; rośł, rosłem, rośli (nie: rosnał, rosnałem).

Będzie rość. *Kad. Rościć i rozmnażacie się. Weiss.*

Rosomak (nie: rosomach), dlp tego rosomaka.

Rosół, dlp tego rosolu.

Rostbef (PA), nie: rozbef; dlp tego rostbefu.

Rostrucharz, nie: rosturcharz; dlp tego rostrucharza.

Roszczenie — Składnia: 1) R. o co = pretensja o co (gdy się oznacza cel pretensji), 2) R. z czego = pretensja z powodu czego (gdy się oznacza przyczynę pretensji).

1. Roszczenie o wyprawę. *Kod. Cyw. Rodzina.* Roszczenie o odszkodowanie. *KJMK.* 2. Roszczenie z czynu niezadowolonego wytoczyć można. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: 1) dochodzić roszczeń; 2) występować o co z roszczeniem (*Kod. Post. Cyw.*); 3) roszczenie majątkowe, roszczenie pieniężne (*Kod. Post. Cyw.*).

1. Powód może dochodzić jednym pozwem kilku roszczeń. *Kod. Post. Cyw.*

Rościć co sobie (zawsze z tym zaimkiem). Por. Uroić co sobie. Formy: roszczę, rościsz, rości, rościmy...; rość! roście!; roszczący; rościł.

Zwrot: rościć sobie prawa do czego. *PJ 1, 31.*

Roślinożerny, nie: roślinożerczy (*PJ 5, 119*).

Por. Krwiożerczy.

Rota, dlm tych rot, nie: rôt.

Wyrażenie: rota pułku, nie: rota od pułku.

Rotmistrz, dlm tych rotmistrzów, nie: tych rotmistrzy.

Rotterdam (PA), nie: Rotterdam; dop. Rotterdamu.

Rousseau ndm lub Russa, Russowi..., Russem, o Russe.

Rower — rowerzysta. Formy: 1) dlp tego roweru, 2) rowerzysta, jak: artysta.

Zwroty:jechać na rowerze lub rowerem.

Rozbawić (dok.) — rozbawiać (niedok.). I Formy jak: zabawić—zabawiać. II Składnia: R. kogo — czym.

Rozbeczać się (tylko w postaci dok.), ale becząc (bez zaimka: się). I Formy: rozbeczyć się, rozbeczysz się, rozbeczy się, rozbeczymy się...; rozbecz się! rozbeczcie się!; rozbeczany; rozbeczał się, rozbeczeli się. II Składnia: 1) R. ś. o co (gdy się wymienia przyczynę z e w n ę t r z n ą placzu), 2) R. ś. z czego (gdy się wymienia przyczynę w e w n ę t r z n ą placzu).

1. Rozbeczała się o ten bukiet. 2. Rozbeczała się ze wzruszenia.

Rozbić (dok.) — rozbijać (niedok.). I Formy jak: wybić — wybijają. II Składnia: 1) R. co — czym, 2) R. co — o co, 3) R. co — na co lub w co, 4) R. co — na co (!) = rozkładać co — na co.

1. Rozbijać węgiel kilofem. 2. Rozbija głowę o ściany. *Nowak*. 4. Rozłóż (nie: rozbij) to zdanie na jego składowe części.

Zwroty: 1) rozbijać co w (drobne) kawałki lub na (drobne) kawałki, nie: w drobniąży (rus. por. rozbit' w driebieżgi); 2) rozbijać na drzazgi, w drzazgi.

Rozbić się (dok.) — rozbijać się (niedok.). I Formy jak: rozbić — rozbijać. II Składnia i znaczenie: 1) R. ś. o co, 2) R. ś. na co lub w co, 3) R. ś. (przen. tylko w postaci niedok.), że... lub bez dopełn. = być dumnym, zadzierać nosa, udawać pana.

1. O żelazny opór naszych oddziałów rozbija się rozpaczliwe natarcia wroga. *Matacz*. 2. Rozbił się na drobne kawałki, nie: w drobniąży (rus. por. rozbił się w drzazgi. *Zaremb*. 3. Rozbijasz się jak stróż czy murarz. *Nowak*.

Zwrot: rozbijać się (tylko w postaci niedok.) powozami = udawać pana, jeżdżąc z bufonadą w powozie.

Twój ojciec nie dał mi tyle posagu, ażebyśmy mogli rozbijać się powozami. *Zapol*.

Rozbiec się (dok.) — rozbiegać się (niedok.), ale: wybiec, pobiec, zbiec (bez zaimka: się). Formy jak: wybiec — wybiegać.

Zwroty: 1) rozbiec się na wszystkie strony (gdy jest mowa o miejscach, na których rozbiegający się zatrzymują); 2) rozbiec się we wszystkie strony (gdy jest mowa o kierunkach, w których rozbiegający się podążają).

1. Gdy rzucił piłkę, inni rozbiegali się na wszystkie strony. 2. Rozbiegali się we wszystkie strony świata.

Rozbieżność.

Zwroty: 1) rozbieżność linii; 2) rozbieżność zdań, zapatrywań.

Rozbiór,—rozbiórka; dlp tego rozbioru. Znaczenie i składnia: 1) rozbiór czego — na co = rozłożenie, rozkładanie czego na części, 2) rozbiór czego (!) = wybór czego, 3) rozbiórka = rozbiór budynku.

Zwrot: bez rozbioru (! rus., por. ros. biez roz-bora) = bez wyboru, bez braku.

Rozbitek — rozbitkini.

Rozbitkinie. *Matacz*.

Rozbłękitnić (dok.). Formy jak: błękitnić. **Rozbłysnąć** (tylko w postaci dok.). Formy jak: błysnąć.

Rozblyszczeć (dok.). Formy jak: blyszczeć. **Rozbój**, dlp tego rozboju.

Zwrot: rozbój na równej drodze = bezczelny wyzysk.

To byłby rozbój na równej drodze. *Dąbr*.

Rozbrajający — rozbrajająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwroty: rozbrajająco naiwny; rozbrajająco o-twarty.

Rozbrat z kim, z czym; dlp tego rozbratu.

Zwrot: wziąć rozbrat z kim, z czym.

Wzięli z nim rozbrat. *Dyg*. Raz już chcę wziąć z nim rozbrat. *I, Dąbr*.

Rozbrat (nazwa ulicy w Warszawie). Składnia: na ulicy Rozbrat.

Rozbratel, dlp tego rozbratla.

Rozbroić (dok.)—rozbrajać (niedok.). I Formy: 1) rozbroję, rozbroisz, rozbroi, rozbroimy...; rozbroj! rozbrojcie!; rozbrojony; rozbroiwszy; rozbroił, 2) rozbrajam, rozbrajasz...; rozbrajaj!; rozbrajający; rozbrajany; rozbrajał. II Składnia: R kogo.

Oddziały mogły rzucić się na nieprzygotowanego nieprzyjaciela i rozbroić go... *Moch*.

Rozbryznąć (dok.) (nie: rozbryzgnąć)—rozbryzgiwać (niedok.). Formy: 1) rozbryznąć, jak: bryznąć. Ob. Bryzgać, 2) rozbryzguję, rozbryzgujesz...; rozbryzguj!; rozbryzgujący; rozbryzgiwany; rozbryzgiwał.

Rozbrzmieć (dok.) — rozbrzmiewać (niedok.). I Formy: 1) rozbrzmieć, jak: brzmieć, 2) rozbrzmiewam, rozbrzmiewasz...; rozbrzmiewaj!; rozbrzmiewający; rozbrzmiewał. II Składnia: R. czym.

Rozbudowa. Ob. Rozbudować.

Zwrot: rozbudowa urządzeń, rozbudowa instytucji. *PJ 32, 121*.

Rozbudować (dok.) — rozbudowywać (niedok.). I Formy: 1) rozbudować, jak: budować, 2) rozbudowuję, rozbudowujesz...; rozbudowuj!; rozbudowujący; rozbudowywany; rozbudował. II Składnia: R. co = rozszerzać, powiększać budowę czego.

Rozbudzić (dok.) — rozbudzać (niedok.). I Formy: 1) rozbudzić, jak: budzić, 2) rozbudzam, rozbudzasz...; rozbudzaj!; rozbudzany; rozbudzał. II Składnia: R. kogo — czym — do czego.

Rozburzyć (dok.) — rzadko: rozburzać (niedok.). I Formy: 1) rozburzyć, jak: burzyć, 2) rozburzam, rozbuzasz...; rozburzaj!; rozburzający; rozburzany; rozburzał. II Składnia: R. co.

Rozczapierzyć, gorzej: rozczapierzyć, rozczapirzyć.

Rozczapierzona ręka Joanny spadła jej na twarz. *Zaremb*. Rozczapierzyć. *Reym. cyt. PJ 9, 137*.

Rozchełstać (dok.) — rozchełstywać (niedok.). I Formy: 1) rozchełstać, rozchełstasz...; rozchełstaj!; rozchełstany; rozcheł-

stawszy; rozchełstał, 2) rozchełstuję, rozchełstujesz...; rozchełstuj!; rozchełstujący, rozchełstujący; rozchełstował. II Składnia: R. co = rozpiąć co (o ubraniu).

Rozchełstana na piersiach, podarta koszula. SW. **Rozchichotać się** (tylko w postaci dok.), ale: chichotać (bez zaimka: się).

Rozchmurzyć (dok.) — rozchmurzać (niedok.). I Formy: 1) rozchmurzyć, jak: chmurzyć, 2) rozchmurzam, rozchmurzasz...; rozchmurzaj!; rozchmurzający; rozchmurzany; rozchmurzał, rozchmurzali;

Zwrot: rozchmurzyć czoło = poweseleć.

Rozchodzić się (niedok.) — rozejść się (dok.), ale: odchodzić — odejść, przychodzić — przyjść (bez zaimka: się). I Formy jak: odchodzić — odejść.

Zwroty: 1) rozchodzić się na wszystkie strony lub we wszystkie strony (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: rozbiegać się. Ob. Rozbiec się!); 2) rozchodzi się o co (! prowinc.) = chodzi o co, idzie o co. *Krasn. 75. JP 11, 159.*

2. Już nie o to chodziło (nie: rozchodziło się). *Bartk.*

Rozchorować się (tylko w postaci dok.), ale: chorować (bez zaimka: się). Formy i składnia jak: chorować.

Rozchód — rozchodowy. I Forma dlp tego rozchodu. II Składnia: R. czego — na co.

Zwrot: mieć rozchód na co.

Rozchwiać (się) (dok.) — rozchwiewać (się). Formy: 1) rozchwiać (się), jak: chwiać (się), 2) rozchwiewam (się); rozchwiewał (się).

Rozchwycić (dok.) (nie: rozchwycić, ale: pochwycić, uchwycić) — rozchwytwać (niedok.), nie: rozchwycać, ale: zachwycać. I Formy: 1) rozchwycać, jak: chwycać, 2) rozchwytuję, rozchwytujesz...; rozchwytuj!; rozchwytujący; rozchwytujący; rozchwytował. II Składnia: R. co.

Rozchylić (dok.) — rozchyłać (niedok.). Formy: 1) rozchylić, rozchylił, rozchylił, rozchylił...; rozchyli! rozchylicie!; rozchylił; rozchyliłszy; rozchylił, 2) rozchyliam, rozchyliasz...; rozchyliaj!; rozchyliający; rozchyliany; rozchylił, rozchylił.

Rozciąć (dok.) — rozcinać (niedok.). I Formy: 1) rozetnąć, rozetnieś...; rozetnij!; rozciąć; rozciąwszy; rozciął, rozciąłem, rozciąli, 2) rozcinam, rozcinasz...; rozcinaj!; rozcinający; rozcinany; rozcinał. II Składnia: R. co — czym.

Rozciągnąć — rozciągliwy. Znaczenie: 1) rozciągnąć = rozciągnięty na znacznej przestrzeni, długi, 2) rozciągliwy = dający się rozciągać.

Rozciągnąć (dok.) — rozciągać (niedok.). I Formy: 1) rozciągnąć, jak: ciągnąć, 2) rozciągam, rozciągasz...; rozciągnaj!; rozciągający; rozciągany; rozciągał. II Składnia: R. co — czym.

Rozciągnąć się (dok.) — rozciągać się (niedok.). I Formy jak: rozciągnąć — rozciągać. II Znaczenie i składnia: 1) R. ś. (bez

dopełn.) = ogarnąć wzdłuż jakąś przestrzeń, 2) R. ś. na co (nie: do czego) = wpływem swoim ogarnąć co, odnieść się do czego.

Rozciągnięty = ten, który się rozciągnął, rozciągający się.

Rozpoznać można było... rozciągnięty szereg małych dworków. *Orzesz.*

Rozcieńczyć (dok.) — rozcieńczać (niedok.). I Formy: 1) rozcieńczę, rozcieńczysz, rozcieńczy, rozcieńczymy...; rozcieńcz!; rozcieńczcie!; rozcieńczony; rozcieńczywszy; rozcieńczył, 2) rozcieńczęm, rozcieńczasz...; rozcieńczaj!; rozcieńczany; rozcieńczał, rozcieńczył. II Składnia: R. co — czym.

Rozcierać. Ob. Roztrześć.

Rozcisnąć (dok.) — rozcisnąć (niedok.). I Formy jak: cisnąć — ciskać. II Składnia: R. co — czym.

Zwrot: rozcisnąć co w rękę, ale: rozcisnąć co palcami.

Rozczarować (dok.) — rozczarowywać (niedok.). I Formy: 1) rozczaruję, rozczarujesz...; rozczaruj!; rozczarowany; rozczarował, 2) rozczarowuję, rozczarowujesz..., rzadziej: rozczarowujęm, rozczarowujesz (nie: rozczarowuję, rozczarowujesz...); rozczarowuj!; rzadziej: rozczarowujaj!; rozczarowujący, rzadziej: rozczarowujący; rozczarowujący; rozczarowujący. II Składnia: 1) R. kogo — czym (gdy się wymienia przyczynę rozczarowania), 2) R. kogo — do kogo, do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, względem której budzi się rozczarowanie).

1. Rozczarował mnie swoim postępowaniem. 2. Niech mi pani nie rozczarowywa do nich. *Święt.*

Rozczarować się (dok.) — rozczarowywać się (niedok.) do kogo, do czego. Formy jak: rozczarować — rozczarowywać.

Rozczarował się do interesów. *Dąbr.*

Rozczarowanie do kogo, do czego.

Poprzez każde słowo przebiega jakby rozczarowanie do życia. *I. Dąbr.*

Rozczepić (niedok.) — rozczepić (dok.) I Formy jak: odczepić — odczepić. II Składnia: R. co — czym.

Rozczesać (dok.) — rozczesywać (niedok.). I Formy: 1) rozczeszę...; rozczesz!; rozczesany; rozczesawszy; rozczesal, 2) rozczesuję, rozczesujesz... (nie: rozczesuję...); rozczesuj!; rozczesujący; rozczesujący; rozczesował. II Składnia: R. co — czym.

Rozczłonkować (dok.) — rozczłonkować (niedok.). I Formy: 1) rozczłonkuje, rozczłonkujesz...; rozczłonkuj!; rozczłonkowany; rozczłonkował, 2) rozczłonkuję, rozczłonkujesz..., rzadko: rozczłonkujęm, rozczłonkujesz... (nie: rozczłonkuję, rozczłonkujesz...); rozczłonkuj!; rozczłonkujący (rozczłonkujący); rozczłonkujący; rozczłonkował. II Składnia: R. co — na co.

Rozczuchać się (! prowinc. lit.) = zupełnie się rozbudzić, rozczuchać się.

Lew, gdy się rozczucha, sam się z sieci wywikła. *Odyń. cyt. Wal.*

Rozczulający — rozczulająco. Ob. Kojący — kojąco.

Rozczulająco dobry.

Rozczulić (dok.) — rozczulać (niedok.). I Formy: 1) rozczulił, rozczulisz, rozczuli, rozczulimy...; rozczulił; rozczulisz; rozczuliwszy; rozczulił, 2) rozczulał, rozczulasz...; rozczulaj!; rozczulający; rozczulał, rozczulali. II Składnia: R. kogo — czym.

Rozczulić się (dok.) — rozczulać się (niedok.). I Formy jak: rozczulić — rozczulać. II Składnia: 1) R. ś. nad kim, nad czym, 2) R. ś. (bez dopełn.).

1. Rozczulał się nad jego dobrocią. Rozczulał się nad nim. Rozczulał się nad jego nieszczęściem. 2. Był kolibryk, ten się rozczulił, ten królem ptaków chciał zostać. *Mick.*

Rozczyn ten, nie: ta rozczyna. Forma dlp tego rozczynu.

Rozczynić (dok.) — rozczyniać (niedok.). I Formy jak: przyczynić — przyczyniać. II Składnia: R. co — czym.

Zwrot: rozczynić ciasto.

Rozczytać się (dok.) — rozczytywać się (niedok.). Por. zaczytać się — zaczytywać się, wczytać się — wczytywać się, ale: wyczytać — wyczytywać. I Formy: 1) rozczytać się, jak: czytać, 2) rozczytuję się... II Składnia: R. ś. w czym.

Rozdzielartować (dok.) — rozdzielartowywać (niedok.). I Formy: 1) rozdzielartuję, rozdzielartujesz...; rozdzielartuj!; rozdzielartowany; rozdzielartował, 2) rozdzielartowuję, rozdzielartowujesz, rzadko: rozdzielartowywam, rozdzielartowywasz... (nie: rozdzielartowywuję, rozdzielartowywujesz...); rozdzielartowuj!, rzadko: rozdzielartowujaj!; rozdzielartowujajcy, rzadko: rozdzielartowujający; rozdzielartowujany; rozdzielartowują. II Składnia: R. kogo, co — na co.

Rozdać (dok.) — rozdawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II. Składnia: R. co — komu lub między kogo, lub między kim (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: rozdzielić).

Rozdarować (dok.) — rozdarowywać (niedok.). I Formy: 1) rozdarować, jak: darować, 2) rozdarowuję, rozdarowujesz..., rzadko: rozdarowywam, rozdarowywasz... (nie: rozdarowywuję, rozdarowywujesz...); rozdarowuj!, rzadko: rozdarowujaj!; rozdarowujający, rzadko: rozdarowujający; rozdarowujany; rozdarowują. II Składnia: R. co — komu lub między kogo, lub między kim (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: rozdać).

Rozdawać się (o dźwiękach) (! rus.) = rozlegać się. Ob. Rozlegać się.

Rozdąć (dok.) — rozdymać (niedok.) — rozdymywać (wielokr.). I Formy: 1) rozedmę, rozedmiesz...; rozedmij!; rozedmy; rozdął, rozdąłem, rozdęli, 2) rozdymam, rozdymasz...; rozdymaj!; rozdymający; rozdymany; rozdymał, 3) rozdykuje, rozdykujesz...;

rozdytuj!; rozdykujący; rozdymany; rozdymywał. II Znaczenie i składnia: 1) R. co = czynić coś wzdętym, rozszerzać coś przez napuszczenie powietrza lub innego gazu, 2) R. co (przen.) = sztucznie co powiększać.

Zwroty: rozdymać czyjąś sławę, rozgłos.

Rozdeptać (dok.) (nie: rozdepnąć, ale: nadepnąć) — rozdeptywać. I Formy jak: wydeptać — wydeptywać. II Składnia: R. co — czym.

Rozdmuchać (dok.) — rozdmuchiwać (niedok.), nie: rozdmuchować. Formy: 1) rozdmuchać, jak: dmuchać, 2) rozdmuchuję, rozdmuchujesz...; rozdmuchuj!; rozdmuchujący; rozdmuchiwany; rozdmuchiwał.

Rozdrapać (dok.) — rozdrapywać (niedok.). I Formy jak: oddrapać — oddrapywać. II Składnia: R. co — czym.

Rozdrażniający — rozdrażniająco. Ob. Kojący — kojąco.

Rozdrażniająco niegrzeczny.

Rozdrażnić (dok.) — rozdrażniać (niedok.). I Formy: 1) rozdrażnię, rozdrażnisz, rozdrażni, rozdrażnimy...; rozdrażnij!, rzadko: rozdrażni!; rozdrażniony; rozdrażniejszy; rozdrażnił, 2) rozdrażniam, rozdrażniasz...; rozdrażniaj!; rozdrażniający; rozdrażniany; rozdrażniał, rozdrażniali. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Rozdrobić (dok.) — rozdrabiać (niedok.). Por. Rozdrobnić. I Formy: 1) rozdrobić, jak: drobić, 2) rozdrabiam, rozdrabiasz...; rozdrabiaj!; rozdrabiający, rozdrabiany; rozdrabiał, rozdrabiali. II Składnia: R. co — na co.

Zwrot: rozdrobić co na małe cząstki, na kawałki, nie: w cząstki, w kawałki. Por. Rozbić.

Rozdrobnić (dok.) — rozdrabniać (niedok.). I Formy: 1) rozdrobnię, rozdrobnisz, rozdrobni, rozdrobnimy...; rozdrobnij!, rozdrobniony; rozdrobnił, 2) rozdrabniam, rozdrabniasz...; rozdrabiaj!; rozdrabiający; rozdrabniany; rozdrabniał, rozdrabniali. II Składnia: R. co — na co. III Znaczenie: 1) R. = podrobić na małe kruszyny (chleb, bułkę...), 2) R. = rozłożyć jakiś przedmiot na małe cząstki

Rozdrożyć, dlp tych rozdroży.

Rozdruzgotać (tylko w postaci dok.). Formy jak: druzgotać.

Rozdwoić (dok.) — rozdawać (niedok.). I Formy: 1) rozdwoję, rozdwoisz, rozdwoi, rozdwoimy...; rozdwoj! rozdwojcie!; rozdwojony; rozdwoił, 2) rozdwarzam, rozdwarzasz...; rozdwarzaj!; rozdwarzający; rozdwarzany; rozdwarzaj. II Składnia: R. co — czym — na co. **Rozdział**, dlp tego rozdziału, mjsclp w tym rozdziale, nie: w rozdziele (dawn.) (JP 11, 186: PGR. Krans. 4). Znaczenie i składnia: 1) R. między kogo = rozdzielenie między kogo lub między kim — a kim (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: rozdzielić), 2) R. między kim = podział między kim (wynik czynności), 3)

R. (bez dopełn.) = zamknięta w sobie część utworu literackiego lub ustawy prawnej.

1. Nastąpił rozdział kompetencji między prezydentów miasta. 2. Rozdział kompetencji między poszczególnymi urzędami powinien być ściśle przestrzegany.

Rozdzielić (dok.) — rozdzielać (niedok.). I Formy jak: oddzielić — oddzielać. II Składnia: 1) **R.** między kogo (gdy się używa rzeczowników w lm lub rzeczowników zbiorowych), 2) **R.** między kim a kim (gdy się używa rzeczowników jednostkowych w lp).

1. Rozdzielił majątek między dzieci. 2. Rozdzielił majątek między synem a córką.

Rozebrać (dok.) — rozbierać (niedok.). I Formy jak: odebrać — odbierać. II Znaczenie i składnia: 1) **R.** kogo — z czego = zdjąć kogo co (o ubraniu), 2) **R.** co — na co = rozłożyć co na części.

Rozedrgać się (tylko w postaci dok.), ale: drgać (bez zaimka: się). I Formy jak: drgać. II Składnia: 1) **R.** ś. czym = drgając wypełnić się czym: (gdy się wymienia p r z e d m i o t drgania), 2) **R.** ś. od czego lub z czego (gdy się wymienia p r z y c z y n ę drgania, z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmiąć).

1. Powietrze rozedrgało się melodią wiosennego poranka. 2. Powietrze rozedrgało się od nagłego huku armat. Serce mi się rozedrgało z radości.

Rozdrzeć (dok.) — rozdzierać (niedok.). I Formy jak: wydrzeć — wydzierać. II Składnia: **R.** kogo, co — czym.

Przekleństwo rozdzierało bebechy pazurami wściekłości. *Wikł.*

Rozejm, dlp tego rozejmu.

Zwroty: 1) rozejm zawarć. *SF*; 2) rozejm zerwać.

Rozejrzeć się. Ob. Rozglądać się.

Rozejść się. Ob. Rozchodzić się.

Rozepchnąć (dok.) — rozepchać (dok.) — rozpychać (niedok.). I Formy: 1) rozepchnę, rozepchniesz...; rozepchnij!; rozepchnięty; rozepchnął, rozepchnąłem, rozepchnęli, 2) rozepcham, rozepchasz...; rozepchaj!; rozepchany; rozepchał, rozepchali, 3) rozpycham, rozpychasz...; rozpychaj!; rozpychający; rozpychany; rozpychał. II Znaczenie i składnia: 1) rozepchnąć co — czym = przepychając co, odsunąć co — od czego, 2) rozepchać co — czym = wpychając co, rozszerzyć co, 3) postać niedok.: rozpychać — w obu przytoczonych wyżej znaczeniach.

Rozeprzeć (dok.) — rozpieierać (niedok.). I Formy: 1) rozeprzeć, jak: przeć, 2) rozpieeram, rozpierasz; rozpieeraj!; rozpieerający; rozpieerany; rozpieerał. II Składnia: **R.** kogo, co — czym.

Zwrot: kogoś rozpieiera zadza, buta, próżność... Karczewskiego rozpieierał animusz i buta. *Ostr.*

Rozprzeć się (dok.) — rozpieierać się (niedok.). Formy jak: rozeprzeć — rozpieierać.

Zwroty: 1) rozpieierać się w fotelu, ale: na ławce, na kanapie, na krześle; 2) rozpieierać się za stołem lub na stole (dostów.), ale: przy stole (przen.) = przy jedzeniu.

1. Radca Piekarski, rozparłszy się w fotelu, uniósł nieco głowę. *Parand.*

Rozerwać (dok.) — rozrywać (niedok.). I Formy jak: oderwać — odrywać. II Znaczenie i składnia: 1) **R.** co — czym = rwąć rozłożyć co na części, 2) **R.** kogo — czym (przen.) = oderwać kogo od pracy lub smutku, rozweselić czym.

2. Zabawą próbowaliśmy starszych rozerwać. *Kad.*

Rozerznąć (dok.) — rozrzynać (niedok.). I Formy: 1) rozerznąć, jak: rznąć, 2) rozrzynam, rozrzynasz...; rozrzynaj!; rozrzynający; rozrzynany; rozrzynał. II Składnia: **R.** co — czym.

Rozeschnąć się (dok.) — rozsychać się (niedok.), ale: zeschnąć się lub zeschnąć, uschnąć, wyschnąć (bez zaimka: się). I Formy jak: zeschnąć się. II Składnia: **R.** ś. od czego, rzadko: z czego. *Por.* Nabrzmiąć.

Rozesłać (dok.) — rozsyłać (niedok.). I Formy jak: wysłać — wysyłać. II Składnia: **R.** kogo, co — między kogo.

Rozesłać (dok.) (nie: rozścielić, prowinc.) — rozścielać, rzadziej: rozścielać. I Formy jak: wysłać — wysyłać (wysyłać). II Składnia: **R.** co — na czym.

Rozespać się (dok.) — rozsypiąć się (niedok.). Formy jak: zaspać — zasypiać.

Roześmiać się, rzadziej: roześmiać się (tylko w postaci dok.). Formy jak: śmiać się.

Roześmieli się oboje. *Iwasz.*

Rozeta — rozetka.

Rozetrzeć (dok.) — rozcierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Składnia: **R.** co — czym.

Rozewrzeć (dok.) — rozwierać (niedok.). Formy jak: zawrzeć — zawierać.

Rozeznać (dok.) — rozeznować (niedok.). I Formy: 1) rozeznać, jak: znać, 2) rozeznać, rozeznajesz..., rozeznają; rozeznał; rozeznający (nie: rozeznowujący); rozeznowany; rozeznował. II Składnia: **R.** co — czym = rozpoznawać co — czym.

Nie mógł rozeznać, kto tam rozmawia. *Iwasz.*

Rozeznać się (dok.) — rozeznować się (niedok.). I Formy jak: rozeznać — rozeznować. II Składnia: **R.** ś. w czym.

W mieście w niczym nie mógł się rozeznać. *Wikł.*

Rozeźreć się (dok.) — rozżerać się (niedok.). Formy jak: zeźreć — żżerać.

Rozgadać się (dok.) — rozgadywać się (niedok.), ale: pogadać, wygadać (bez zaimka: się). Formy jak: wygadać — wygadywać.

Rozgadany = ten, kto się rozgadał.

Przypomina rozgadana babę. *Makusz.*

Rozgarnąć (dok.) — rozgarniać (niedok.).

Formy i składnia jak: ogarnąć — ogarniać.

Rozglądać się (niedok.) — rozglądnięć się (dok.), częściej: rozejrzeć się. I Formy: 1) rozglądam się, rozglądasz się...; rozglądaj się!; rozglądający się; rozglądał się, 2) rozglądnę się, rozglądniesz się...; rozglądnij się!; rozglądnął się, rozglądnąłem się, rozglądnęli się, 3) rozejrzę się, rozejrzysz się,

rozejrzy się, rozejrzemy się...; rozejrzyj się! rozejrzyjcie się! (nie: rozejrz się! rozejrzcie się!, por. obejrzyj! obejrzyjcie! ale: spójrz! spójrzcie!); rozejrzawszy się; rozejrzał się, rozejrzeli się. II Składnia: 1) R. ś. w czym (= we wnętrzu czego), 2) R. ś. po czym (= po powierzchni czego).

1. Rozglądał się w swoim dzieciństwie. *Ostr.*
2. Szedł rozglądając się po wszystkich ścianach i kątach. *Goet* Rozglądał się po wszystkich twarzach. *Kruczk.*

Rozgłos, dlp tego rozgłosu.

Zwroty: 1) zjednać komu rozgłos; 2) zyskać rozgłos = zjednać sobie rozgłos; 3) zyskać na rozgłosie = powiększyć sobie rozgłos, zyskać większy rozgłos.

1. Rozgłos sobie zjednał. *Sienk.*

Rozgłosić (dok.) — rozgłaszać (niedok.).
Formy jak: wygłosić — wygłaszać.

Rozgłośnia, dlp tej rozgłośni, dlm tych rozgłośni.

Rozgnieść (dok.) — rozgniatać (niedok.). I Formy jak: wygnieść — wygniatać. II Składnia: R. co — czym.

Rozgoryczyć (dok.) — rozgoryczać (niedok.). I Formy: 1) rozgoryczę, rozgoryczysz, rozgoryczy, rozgoryczymy...; rozgorycz! rozgorycie!; rozgoryczony; rozgoryczywszy; rozgoryczył, 2) rozgoryczam, rozgoryczasz...; rozgoryczaj!; rozgoryczający; rozgoryczający; rozgoryczają; rozgoryczali. II Składnia: 1) R. kogo — do kogo, do czego = wzbudzać żal do kogo, do czego, 2) R. kogo — na kogo, na co = wzbudzać w kim żal z odcieniem gniewu na kogo, na co.

Rozgrabić (dok.) — rozgrabiać (niedok.). I Formy: 1) rozgrabie, rozgrabisz, rozgrab, rozgrabimy...; rozgrab! rozgrabcie!; rozgrabiony; rozgrabivszy; rozgrabił, 2) rozgrabiam, rozgrabiasz...; rozgrabiaj!; rozgrabiający; rozgrabiany; rozgrabiali, rozgrabiali. II Składnia: R. co — komu.

Rozgrodzić (dok.) — rozgradzać (niedok.).
Formy jak: zagrozić — zagradzać.

Rozgromić (dok.) — rozgramiać (niedok.).
Formy: 1) rozgromię, rozgromisz, rozgromi, rozgromimy...; rozgrom! rozgromcie!; rozgromiony; rozgromivszy; rozgromił, 2) rozgramiam, rozgramiasz...; rozgramiaj!; rozgramiający; rozgramiany; rozgramiał, rozgramiali.

Zwrot: rozgromić kogo na głowę.
Rozgromił na głowę. *Sienk.*

Rozgrywać, gorzej: rozgrywać (pod wpływem: rozegrać) (PJ 10, 120).

Rozgryźć (dok.) — rozgryzać (niedok.).
Formy i składnia jak: ugryźć — ugryzać.

Rozgrzać (dok.) — rozgrzewać (niedok.).
Formy jak: odgrzać — odgrzewać.

Rozgrzeszenie z czego, nie: za co, ale: pokuta za co.

Rozgrzeszyć (dok.) — rozgrzeszać (niedok.).
I Formy: 1) rozgrzeszyć, jak: grzeszyć, 2) rozgrzeszam, rozgrzeszasz...; rozgrzeszaj!; rozgrzeszający; rozgrzeszający; rozgrzeszał,

rozgrzeszali. II Składnia: R. kogo — z czego, rzadko: od czego.

Rozgrzeszyć się (dok.) — rozgrzeszać się (niedok.). I Formy jak: rozgrzeszyć — rozgrzeszać. II Znaczenie i składnia: 1) R. ś. z czego, rzadko: od czego = wytłumaczyć się wobec siebie z czego, uwolnić się od czego, 2) R. ś. na co = pozwolić sobie na co. odważyć się na co.

Rozgwizdać się (dok.) — rozwizdywać się (niedok.), ale: pogwizdać, wygwizdać, zagwizdać (bez zaimka: się).
Formy jak: wygwizdać — wygwizdywać.

Rozhulać się (tylko w postaci dok.), ale: hulać (bez zaimka: się).
Formy jak: hulać.
Rozigrać się (zwykle w postaci dok.), ale: igrać (bez zaimka: się).
Formy jak: igrać.
Roziskrzony. Składnia: 1) R. czym = rozświetlony czym (gdy się wymienia n a r e d z i e roziskrzenia), 2) R. od czego (przen.) = rozpromieniony, upojony szczęściem (gdy się wymienia p r z y c z y n e roziskrzenia).

1. Ulicę roziskrzono lampami elektrycznymi jarzyły się w mglistym mroku. 2. Oczy roziskrzono od szczęścia. *Żerom.*

Rozjaśnić (dok.) — rozjaśniać (niedok.).
I Formy: 1) rozjaśnię, rozjaśniesz, rozjaśni, rozjaśnimy...; rozjaśnij! rozjaśnijcie! (nie: rozjaśń! rozjaśńcie!); rozjaśniony; rozjaśniony; rozjaśniony; rozjaśnij!; rozjaśniany; rozjaśniany, rozjaśniali, rozjaśniali. II Składnia: R. co — czym.

Zwrot: rozjaśnić wątpliwości (!) = wyjaśniać wątpliwości. *PJ* 6, 125.

Rozjątrzyć (dok.) — rozjątrzać (niedok.).
I Formy: 1) rozjątrzę, rozjątrzysz, rozjątrzy, rozjątrzymy...; rozjątrz! rozjątrcie!; rozjątrzony; rozjątrzywszy; rozjątrzył, 2) rozjątrzam, rozjątrzasz...; rozjątrzaj!; rozjątrzający; rozjątrzający; rozjątrzali. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Rozjechać (dok.) — rozjeżdżać (niedok.).
Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać.

Rozkaszlać się lub **rozkasłać się**, ale: kaszleć lub kasłać (bez zaimka: się).

Rozkaz, dlp tego rozkazu. Składnia: 1) R. kogo (gdy się wymienia osobę rozkazującą), 2) R. czego lub do czego (gdy się wymienia czynność, która ma być wykonana).

2. Dał rozkaz do wsiadania. *Żerom.* Dał rozkaz wsiadania.

Zwroty: 1) rozkaz na piśmie; 2) według (według) rozkazu; 3) z rozkazu lub na rozkaz, wskutek rozkazu, rzadziej: za rozkazem czym. *SW*;

4) rozkaz wydać. *SW*; 5) rozkaz wstrzymać. *SW*; 6) rozkaz odwołać. *SW*; 7) mieć kogo na rozkaz = na usługach, na każde zawołanie; 8) służyć lub zostawać pod czujnymi rozkazami. *SW*; 9) mieć kogo pod rozkazami. *SW* = dowodzić kim; 10) rozkaz spełniać; 11) odbierać rozkaz co robić.

3. Za bogów rozkazem wyraźnym zbudował miasto Wilno. *Mick.* Na rozkaz sądu oddali mię Horpynie. *Malacz.* Rozpoczęto z rozkazu generała budowanie. *Żerom.* 10. Spełniał rozkazy. *Żerom.* 11. Odebrał rozkaz cieką na ganku. *Korzen.*

Rozkazać (dok.) — rozkazywać (niedok.).

I Formy: 1) rozkazać, jak: kazać, 2) rozkazuje, rozkazujesz...; rozkazuj!; rozkazujący; rozkazywany; rozkazywał. II Składnia: R. komu — czyni (gdym się wymienia sposób wydawania rozkazu) — co lub co robić.

Słowem: Jezus rozkazuje tobie. *Kraśń.*

Zwrot: mieć rozkazane coś zrobić (!) = otrzy-
mać rozkaz coś zrobić lub rozkazano komuś coś
robić.

Rozkietzać (dok.) lub **rozkielznać**, rzadko:
rozkielznać (nie: rozchełzać) — rozkielzy-
wać (niedok.). Por. Rozchełstać. I Formy:
1) rozkielzam, rozkielzasz...; rozkielzaj!;
rozkielzany; rozkielzawszy; rozkielzał, 2)
rozkielznam, rozkielznasz...; rozkielznaj!;
rozkielznany; rozkielznawszy; rozkielznał,
3) rozkielznę, rozkielzniesz...; rozkielznij!;
rozkielznięty; rozkielznawszy; rozkielznał,
rozkielznałem, rozkielznęli, 4) rozkielzuję,
rozkielzujesz..., rzadko: rozkielzywam, roz-
kielzywasz...; rozkielzuj!; rozkielzujący; roz-
kielzywany; rozkielzywał. II Znaczenie: R.
kogo, co = zwolnić z kietzna, z uzdy, rozuzdać,
(przen.) puścić samopas.

Rozkietzać się (dok.) lub **rozkielznać się**,
rzadko: rozkielznać się — rozkielzywać się
(niedok.). Formy jak: rozkietzać...

Znalazł wreszcie ujście, gdzie się mógł rozkiel-
znać. *Dant.*

Rozkisnąć (dok.) — rozkisnąć (niedok.). I For-
my: 1) rozkisnąć, jak: kisnąć. Ob. Kisieć, 2)
rozkisam, rozkisasz...; rozkisaj!; rozkisają-
cy; rozkisał. II Składnia: R. od czego lub z
czego (z tym samym rozróżnieniem znacze-
niowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Rozkłuć (! rus.) = rozszczępić, rozedrzeć
(por. ros. roskołot' roskoł = rozszczępienie,
schizma).

Trzeba się liczyć z rozdartymi (nie: z rozkłuty-
mi) talami stronnictw. *Cyt. PJ 10, 141.*

Rozkopać (dok.) — rozkopywać (niedok.).
I Formy jak: wykopać — wykopywać. II Skład-
nia: R. co — czym.

Rozkosz. I Formy młm i blm te rozkosze,
nie: te rozkoszy (dawn.).

(Rzeka czasu) unosząca z sobą ludzkie rozko-
sze, rozpaczę i grzechy. *Orzesz.*

II Znaczenie: 1) R. = wielka przyjemność
zmysłowa albo duchowa, 2) R. (rus.) = prze-
pych, zbytek.

Rozkrajac (dok.) — rozkrawać (niedok.).
Formy jak: odkrajac — odkrawać.

Rozkraść (dok.) — rozkładać (niedok.).
I Formy jak: okraść — okradać. II Skład-
nia: R. komu — co.

Rozkręcić (dok.) — rozkręcać (niedok.). For-
my i składnia jak: odkręcić — odkręcać.

Rozkrochmalic (dok.) — rozkrochmalac (nie-
dok.). I Formy: 1) rozkrochmalę, rozkroch-
malisz, rozkrochmali, rozkrochmalimy...; roz-
krochmal!; rozkrochmalony; rozkrochmalni-
wszy; rozkrochmalili, 2) rozkrochmalam, roz-
krochmalasz...; rozkrochmalaj!; rozkroch-
malający; rozkrochmalany; rozkrochmalali,
rozkrochmalali. II Znaczenie i składnia: 1)

R. co = pozbawić co krochmalu, czynić mięk-
kim, 2) R. kogo (przen.) = uwolnić kogo
od sztywności towarzyskiej, uczynić kogo
swobodnym.

2. Rozkrochmalit cale towarzystwo. *Goet.*

Rozkroic (dok.) = rozkrajac. I Formy: roz-
kroję, rozkroisz, rozkroi, rozkroimy...; roz-
kroj! rozkroicie!; rozkrojony; rozkroiwszy;
rozkroił. II Składnia: R. co — czym.

Zapach tortów rozkrojonych. *Parand.*

Rozkrwawic (dok.) — rozkrwawiac (nie-
dok.), ale: przekrwic. Formy jak: okrw-
wic — okrwawiac.

Rozkrzesac (dok.) — rozkrzesywac (nie-
dok.). I Formy i składnia jak: okrzesac —
okrzesywac.

Rozkrzyccic się, ale: krzyccic, zakrzyccic
(bez zaimka: się). Formy jak: krzyccic.

Rozkuć (dok.) — rozkuwac (niedok.). I For-
my jak: wykuć — wykuwac. II Składnia:
1) R. komu — co, 2) R. kogo — z czego.

Zwroty: 1) rozkuć konia = odkuć koniowi pod-
kowy; 2) rozkuć kajdany.

Rozkupic (dok.) — rozkupywac (niedok.).
Formy jak: zakupic — zakupywac.

Rozkurczyc (dok.) — rozkurzac (niedok.).
Formy: 1) rozkurczę, rozkurczysz, rozkur-
czy, rozkurczymy...; rozkurcz! rozkurczcie!
rozkurczony; rozkurczywszy; rozkurczył, 2)
rozkurczam, rozkurczasz...; rozkurczaj!
rozkurczający; rozkurczany; rozkurczał, roz-
kurczali.

Rozkwitnac (dok.) (nie: rozkwisc, gwar.) —
rozkwitac (niedok.). Formy jak: okwit-
nac — okwitac.

Rozlac (dok.) — rozlewac (niedok.), nie:
rozliwac. Formy jak: odlac — odlewac.

Rozlegc się (dok.) lub **rozlegnac się** — roz-
legac się (niedok.). I Formy: 1) rozlegnie
się...; rozlegnij się!; rozleglusz się; rozległ
się, nie: rozlegnął się, 2) rozlega się...; roz-
legaj się!; rozlegający się; rozlegał się.
II Znaczenie i składnia: R. ś. czym (o gło-
skach), nie: rozdawac się (rus.).

Kichnął, aż cala izba rozlegla się echem. *Mick.*
Rozległ się tupot. *Sierosz.*

Rozlezc się (dok.) — rozlatic się (niedok.),
ale: lezc, przylezc, wylezc (bez zaimka:
się). Formy jak: wylezc — wylatic.

Rozliczyc (dok.) — rozliczac (niedok.).
I Formy: 1) rozliczyc, jak: liczyc, 2) rozli-
czam, rozliczasz...; rozliczaj!; rozliczający;
rozliczany; rozliczał, rozliczali. II Znacze-
nie i składnia: 1) R. co = odliczac co czę-
ściami, 2) R. na co (!) = liczyc, rachowac
na co (PJ 10, 45).

Rozliczyc się (dok.) — rozliczac się (nie-
dok.). I Formy jak: rozliczyc — rozliczac.
II Składnia: R. ś. z kim = robic z kim
obrachunek.

Rozluznic (dok.) — rozluzniac (niedok.).
Formy: 1) rozluznie, rozluzniesz, rozluzni,
rozluznimy...; rozluznij! rozluznijcie! (nie:

rozluźnić! rozluźnicie!); rozluźniony; rozluźnniejszy; rozluźnić, 2) rozluźniam, rozluźniasz...; rozluźniaj!; rozluźniający; rozluźniany; rozluźniał, rozluźniali.

Rozłam. Por. Odłam, Załam, ale: Przełom, Załom, Złom I Forma dlp tego rozłamu. II Składnia: 1) R. czego, 2) R. między kim a kim.

Zwroty: 1) powstaje rozłam między kim a kim; 2) rozłam duszy; 3) rozłam przekonania.

Rozłączyć się. Ob. Rozleźć się.

Rozłączyć (dok.) — rozłączać (niedok.), nie: rozlancazać. I Formy jak: odłączyć — odłączać. II Składnia: R. kogo, co — z kim, z czym lub od kogo, od czego.

Duszę mizerną rozłącz z tym światem. *SW.*
Rozłączył te owce od stada. *SW.*

Rozłożyć (dok.) — rozkładać (niedok.). I Formy jak: odłożyć — odkładać. II Składnia: R. co — na co.

Zwroty: rozłożyć dług, spłatę, należność na raty.

Rozlupać (dok.) (nie: rozłupić) — rozłupywać (niedok.), ale: obłupać i obłupić (z różnieniem znaczeniowym). Ob. Oblupać. I Formy jak: obłupać — obłupywać. II Składnia: R. co — na co, nie: z co.

Rozłupać orzech na drobne cząstki.
Wyrażenie: rozłupana główka (zart. lekcew.) = głowa z przedziałkiem we włosach, niezbyt mądra, w pretensjach.

Rozmaity, nie: rozmajty. Ob. Różny. Znaczenie: 1) rozmaity = występujący w niejednakowych odmianach, 2) różny = niejednakowy, nie taki sam (nieraz różnica znaczeniowa między obu wyrazami się zacierają).

1. Miewaliśmy rozmaite przygody. *Kad.*

Rozmamać (dok.) lub **rozmamrać** — rozmamywać (niedok.) lub rozmamrywać. Formy: 1) rozmamię, rozmamiesz..., 2) rozmamrzę, rozmamrzesz..., 3) rozmamuję, rozmamujesz..., 4) rozmamruję, rozmamrujesz...

Rozmarszczyć (dok.) — rozmarszczać (niedok.). Formy: 1) rozmarszczyć, jak: marszczyć, 2) rozmarszczam, rozmarszczasz...; rozmarszczaj!; rozmarszczający; rozmarszczał, rozmarszczali.

Zwrot: rozmarszczyć czoło = przestać się smucić.

Rozmarzyn, dlp tego rozmarzynu.

Rozmarznąć (tylko w postaci dok.). Formy: rozmarznąę, rozmarzniesz...; rozmarznij!; rozmarznięty lub rozmarzły; rozmarzł, rozmarzłem..., nie: rozmarznął, rozmarznąłem.

Rozmawiać (tylko w postaci niedok.). I Formy: rozmawiam, rozmawiasz...; rozmawiaj!; rozmawiający; rozmawiał, rozmawiali. II Składnia: R. z kim — o kim, o czym.

*Rozmawiał sam z sobą. *Wikt.* O czym państwo rozmawiacie? *Goet.*

Zwrot: oni rozmawiają z sobą, nie: między sobą. *PJ 12, 116.*

Rozmawiać się (!) = rozmawiać (Krasn. 75), ale: rozmówić się (tylko w postaci dok.) = porozumieć się. Ob. Rozmówić się.

Rozmazać (dok.) — rozmazywać (niedok.). Formy: 1) rozmazać, jak: mazać, 2) rozmazuję, rozmazujesz...; rozmazuj!; rozmazujący; rozmazywany; rozmazywał.

Rozmetlać (posp.) = rozplątać.

Nie mogłem tej sprawy rozmetlać.

Rozmiar czego, dlp tego rozmiaru.

Zwroty: 1) przybierać (nie: przyjmować, rus.) rozmiary; 2) przechodzić kogo lub co rozmiarami. *SW;* 3) zrobić co w większych rozmiarach. *SW;* 4) sprowadzać co do mniejszych rozmiarów. *SW;* 5) coś dochodzi rozmiarów lub do rozmiarów.

5. Marnotrawstwo dochodziło rozmiarów bajecznych. *Krasz. cyt. SW.*

Rozmienić (dok.) — rozmieniać (niedok.).

I Formy: 1) rozmienię, rozmienisz, rozmieni, rozmienimy...; rozmień!; rozmieniony; rozmieniwszy; rozmienię, 2) rozmieniam, rozmieniasz...; rozmieniaj!; rozmieniający; rozmieniany; rozmieniał, rozmieniali. II Składnia: R. co = wymieniać złoto, pieniądze na drobne.

Rozmienić się na co = wymienić się na drobne sprawy życia.

Rozmienił się na drobne sprawki. *Ostr.*

Rozmieszać (tylko w postaci dok.), nie: rozmieszczać. I Formy jak: mieszać. II Składnia: R. co — czym — w czym.

Rozmieścić (dok.) — rozmieszczać (niedok.). Formy: 1) rozmieszczę, rozmieścisz, rozmieścię, rozmieścimy...; rozmieść! rozmieście!; rozmieszczony; rozmieścił, 2) rozmieszczam, rozmieszczasz...; rozmieszczaj!; rozmieszczający; rozmieszczany; rozmieśczał, rozmieśczeni.

Rozmięczyć (dok.) — rozmiękczać (niedok.). I Formy: 1) rozmięczyć, jak: mięczyć, 2) rozmięczam, rozmięczasz...; rozmięczaj!; rozmięczający; rozmięczający; rozmięczał, rozmięczali. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Rozmięknąć (dok.) — rozmiękać (niedok.). I Formy: 1) rozmięknąć, jak: mięknąć; rozmiękły, nie: rozmięknięty, 2) rozmiękam, rozmiękasz...; rozmiękaj!; rozmiękający; rozmiękał, rozmiękali. II Składnia: R. od czego, rzadko: czym (dawn.).

Po przekopach dróg rozmiękłych płynęły brudne wody. *Kruczk.* Grunt wilgocią rozmięka. *Kniażnin. cyt. SW.*

Rozmijać się. Ob. Rozminąć się.

Rozmłować się (dok.) — rozmilowywać się (niedok.), por. zmiłować się, ale: miłować. I Formy: 1) rozmłować się, jak: miłować, 2) rozmilowuję się, rozmilowujesz..., rzadko: rozmilowujęm się, rozmilowujesz się... (nie: rozmilowuję się, rozmilowujesz się...); rozmilowuj się!, rzadko: rozmilowujaj się!; rozmilowujący się, rzadko: rozmilowujący się; rozmilowywał się. Składnia: R. ś. w kim, w czym.

Rozmłował się w treści swej pracy. *Barłk.*

Rozmłowany w czym, nie: na punkcie czego. Człowiek rozmłowany w wygłaszaniu (nie: na

punkcie wygłaszania) odczytów. *Wieczór Warsz.* 24 VII. 35. Trafiono na rysownika, rozmówianego w zakamarkach murów dawnych. *Berent*

Rozminąć się (dok.) — rozminąć się (niedok.). I Formy jak: minąć — mijać. II Składnia: R. ś. z kim, z czym.

Jej życie rozminęło się z jej charakterem. *Nalk.*

Rozmnożyć (dok.) — rozmnażać (niedok.). Formy: 1) rozmnożyć, jak: mnożyć, 2) rozmnażam, rozmnażasz...; rozmnażaj!; rozmnażający; rozmnażany; rozmnażał, rozmnażała.

Rozmoczyć (dok.) — rozmaczać (niedok.). I Formy jak: moczyc — maczać. II Składnia: R. co — w czym — na co (gdy się wymienia rezultat rozmoczenia).

Rozmokły (rzadziej: rozmoknięty) w czym — na co.

W glinie, rozmokłej na żur. *Żerom.*

Rozmoknąć (dok.) — rozmakać (niedok.). I Formy: 1) rozmoknąć, jak: moknąć, 2) rozmakam, rozmakasz...; rozmakaj!; rozmakający; rozmakał. II Składnia: R. w czym lub od czego.

Rozmókł w wodzie. Rozmókł od wilgoci.

Rozmotać (dok.) — rozmotywać (niedok.). I Formy: 1) rozmotać, jak: motać, 2) rozmotuję, rozmotujesz...; rozmotuj!; rozmotujący; rozmotywany; rozmotywał. II Składnia: R. co.

Rozmotać nici, sznurki. *SW.*

Zwrot: rozmotać zawikłaną sprawę. *SW.*

Rozmowa z kim — o kim, o czym, rzadziej: na temat kogo, czego (gdy się mówi nie bezpośrednio o jakiejś osobie lub rzeczy, lecz o sprawach z nimi związanych).

Zaczeli więc rozmowę o niebios błękitach. *Mick.* Zaczęłam rozmowę na temat Izy. *Zapol.*

Zwroty: 1) zapraszać kogo na rozmowę (nie: dla rozmowy); 2) wyciągać kogo na rozmowę; 3) nawiazać rozmowę; 4) zawiązać z kim rozmowę; 5) toczyć z kim rozmowę; 6) prowadzić z kim rozmowę; 7) wdać się z kim w rozmowę; 8) odbyć z kim rozmowę; 9) podtrzymywać rozmowę; 10) przerwać lub urwać rozmowę; 11) przeciąć rozmowę; 12) rozmowa zwraca się na co; 13) sprowadzać rozmowę na co; 14) rozmowa w cztery oczy.

2. Nie wyciągał więcej na rozmowę pana Andrzeja. *Sienk.* 4. Usiłował zawiązać rozmowę z panem domu. *Orzesz.* 5. Często z psem toczył rozmowy. *Wikt.* 6. Prowadząc z nią długie rozmowy. *Matacz.* 7. Wdał się w rozmowę. *Bartk.* 8. Przygotował się do rozmowy, która postanowił odbyć ze swoim synem. *Dąbr.* 9. Poczuałem się do obowiązku podtrzymywania rozmowy. *I. Dąbr.* 10. Pan Ludwik urywa rozmowę. *Ostr.* 11. To przecięło rozmowę. *Pek.* 12. Rozmowa zwróciła się na pana Zagłobę. *Sienk.* 13. Sprowadził rozmowę na inny temat. *Danił.* 14. Czekam rozmowa w cztery oczy z inspektorem. *Gomul.*

Rozmowca, częściej: rozmówca. Formy jak: mówca (mowca).

Rozmowny, nie: rozmówny.

Rozmówić się (tylko w postaci dok.), nie: rozmówić, ale: rozmawiać, nie: rozmawiać się. I Formy jak: mówić. II Znaczenie i składnia: R. ś. z kim — co do kogo, co do czego = porozumieć się z kim — co do kogo, co do czego.

Rozmyć (dok.)—rozmywać (niedok.). Formy: 1) rozmyć, jak: myć, 2) rozmywam, rozmywasz...; rozmywaj!; rozmywający; rozmywany; rozmywał.

Zwrot: rozmyć plamę

Rozmysł, dlp tego rozmysłu.

Zwrot: z rozmysłem coś robić.

Z rozmysłem i zastanowieniem *Żerom.*

Rozmyślać (tylko w postaci niedok.) I Formy: rozmyślam, rozmyślasz...; rozmyślaj!; rozmyślający; rozmyślał, rozmyślali II Znaczenie i składnia: 1) R. o kim, o czym, rzadko: co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: myśleć o czym lub co) = długo i żywo o kim, o czym myśleć, 2) R. nad czym = deliberować z sobą w myślach nad czym, dyskutować z sobą w myślach nad czym.

1. Miała o czym rozmyślać panna. *Sienk.* Długo coś rozmyślał. *Siedł.* 2. Filozoficznie rozmyślał nad sprawami doczesnego świata. *Wikt.*

Rozmyślanie — Składnia: 1) R. o kim, o czym, 2) R. nad czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: rozmyślać).

1. Polubiłem rozmyślania o wszystkim. *Strug.* 2. Rozmyślania nad znikomością rzeczy doczesnych.

Rozmyślić się (dok.) — rozmyślać się (niedok.). Ob. Domyślić się. Znaczenie i składnia: R. ś. (bez dopeln.) = zostać się z dawnym zdaniem, odstąpić od zamiaru.

Rozmyślny, nie: rozmyślny.

Roznamiętnić (dok.) — roznamiętniać (niedok.). I Formy: 1) roznamiętnię, roznamiętnisz, roznamiętni, roznamiętnimy...; roznamiętnij!; roznamiętniony; roznamiętnił, 2) roznamiętniam, roznamiętniasz...; roznamiętniaj!; roznamiętniający; roznamiętniał, roznamiętniali. II Składnia: 1) R. kogo — czym, 2) R. kogo — do czego.

Rozniecić (dok.)—rozniecać (niedok.). I Formy jak: wzniecić — wzniecać. II Składnia: R. co — czym.

Zwroty: 1) rozniecić ogień pod kominem; 2) rozniecić pożar. *SW.*; 3) rozniecić życie *SW.*; 4) rozniecić w kim nadzieję.

Roznieść (dok.)—roznosić (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Znaczenie i składnia: 1) R. co = nosić co w różne strony; 2) R. kogo, co = rozbić, rozgromić kogo, co. 3) R. co = nosząc rozdawać.

Zwroty: 1) roznosić co po świecie; 2) roznosić plotki, wiadomości, sławę; 3) kogoś roznosi pycha, gniew, zapalczywość...; 4) roznosić potrawę = obsługiwać przy stole.

1. Roznosi wszystko po świecie. *Dąbr*

Rozognić (dok.) — rozognić (niedok.), nie: rozagnić. I Formy: 1) rozognię, rozognisz, rozogni, rozognimy...; rozognij!; rozogniony; rozogniwszy; rozognił, 2) rozogniam, rozogniasz...; rozogniaj!; rozogniający; rozogniany; rozogniał, rozogniali. II Składnia: 1) R. kogo, co — czym, 2) R. kogo — do czego = wzbudzać w kim zapal do czego, gorące pragnienie czego.

Rozorać (dok.)—rozorywać (niedok.). I For-

my: 1) rozorać, jak: orać, 2) rozoruję, rozorujesz, rozoruje..., rzadko: rozorywam, rozorywasz... (nie: rozorywuję, rozorywujesz...); rozoruj!, rzadko: rozorywaj!; rozorujący, rzadko: rozorywający; rozorywany; rozorywał. II Składnia: R. co — czym.

Rozpacz — Składnia: 1) R. nad kim, nad czym = rozpaczanie nad czymś, co jest, 2) R. po czymś lub za czymś, co się straciło, 3) R. o co = rozpaczliwy lęk o co, 4) R. o czym = rozpaczliwe wątpienie o czym, 5) R., że... Ob. Rozpaczać.

1. Rozpacz nad niedolą. *Szczuc.*
Zwroty: 1) doprowadzać, przeprowadzać lub przywozić kogo do rozpacz; 2) przyprowadzić kogo o rozpacz; 3) wpadać w rozpacz; 4) dochodzić do rozpacz. *SW.*; 5) być w rozpacz z powodu czego; 6) poddawać się rozpacz. *SW.*; 7) rozpacz kogo ogarnia.

1. Doprowadzał Hordysa do rozpacz tył swoim lekceważeniem sprawy. *Goet.* Przywoziła wszystkich o rozpacz. *Dąbr.* 2. Przyprawiała ją o rozpacz. *Dąbr.* 3. Wpadłem w rozpacz. *Malacz.* 4. Rozpacz mnie ogarnia. *Dąbr.*

Rozpaczać (tylko w postaci niedok.). I Formy: rozpaczam, rozpaczasz...; rozpaczaj!; rozpaczający; rozpaczal, rozpaczali. II Składnia: 1) R. nad czymś, co jest, 2) R. po czymś lub za czymś, co się straciło, 3) R. o co = rozpaczliwie lękać się o co, 4) R. o czym = wątpić w rozpacz o czym, 5) R., że...

1. ...nad którymi jam rozpaczal. *Mick. cyt. SW.*
2. My rozpaczamy za odchodzącymi, a oni nas nie słyszą. *Krasin. cyt. SW.* 3. Nie trzeba o młodych rozpaczać. *SW.* 4. Nie rozpaczaj o miłosierdziu Bożym, o zbawieniu. *SW.* 5. Rozpaczal, że nie mógł swoich ratować. *SW.*

Rozpaczliwy lub rozpaczny (zwykle w uroczystym stylu JP 3, 13).

Rozpad, dlp tego rozpadu. Znaczenie: 1) rozpad (zazwyczaj na skutek procesów fizjologicznych lub chemicznych), 2) rozpadnięcie się (zazwyczaj na skutek sił mechanicznych), 3) w przenośni oba znaczenia się miesza.

1. Rozpad białka. 2. Rozpadnięcie się ściany. 3. Rozpad (lub rozpadnięcie) Cesarstwa Rzymskiego.

Rozpadać się (niedok.). Ob. Rozpaść się.

Rozpadać się (dok. o deszczu). Formy: rozpada się; rozpadał się.

Deszcz rozpadał się na dobre. *Iwasz.*

Rozpadnięcie (się). Ob. Rozpad. Znaczenie i składnia: 1) R. ś. na co = rozdzielenie się na cząstki, rozczłonkowanie się na co, 2) R. ś. w co = na skutek rozpadu przeistoczenie się w co.

1. Rozpadnięcie się partii na dwa zwalczające się stronnictwa osłabiło ją bardzo. 2. (Bogactwo) chronione od rozpadnięcia się w lachmany. *O-rzesz.*

Rozpamiętywać (tylko w postaci niedok.). I Formy: rozpamiętuję, rozpamiętujesz..., rzadko: rozpamiętywam, rozpamiętywasz... (nie: rozpamiętuję, rozpamiętujesz...); rozpamiętuj!, rzadko: rozpamiętywaj!; roz-

pamiętujący, rzadko: rozpamiętywający; rozpamiętywany; rozpamiętywał.

Rozpamiętywając. *Natk.*

II Składnia: R. co lub o kim, o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: pamiętać co lub o kim, o czym).

Rozpaść się (dok.) — rozpadać się (niedok.), ale: paść, wypaść (bez zaimka: się). I Formy jak: wypaść — wypadać. II Składnia: 1) R. ś. na co = rozkładać się na co, członkować się na części, 2) R. ś. w co = wskutek rozpadu przeistoczać się w co.

1. Partia rozpadła się na dwa zwalczające się wzajemnie obozy. 2. Natychmiast rozpadła się w popiół. *Parand.*

Rozpatrzeć (dok.) — rozpatrywać (niedok.).

I Formy: 1) rozpatrzeć, rozpatrzyć, rozpatrzy, rozpatrzmy...; rozpatrz! rozpatrzcie!; rozpatrzony; rozpatrzywszy; rozpatrzył, 2) rozpatruję, rozpatrujesz... (nie: rozpatrywam, rozpatrywasz..., ani: rozpatrywuję, rozpatrywujesz...); rozpatruj!; rozpatrujący; rozpatrywany; rozpatrywał. II Składnia: R. co.

Rozpatrzeć się (dok.) — rozpatrywać się (niedok.). I Formy jak: rozpatrzeć — rozpatrywać. II Składnia: R. ś. w czym.

Rozpatrywał się długo w mieście. *Zerom.*

Rozpelzać się (niedok.) — rozpelznąć się (dok.), ale: pelzać, odpelzać, wypelzać (bez zaimka: się). Formy jak: odpelzać — odpelznąć.

Rozpęd, dlp tego rozpędu.

Zwrot: nabrać rozpędu.

Rozpędzić (dok.) — rozpędzać (niedok.).

Formy jak: wypędzić — wypędzać.

Zwrot: rozpędzić na cztery wiatry = rozpędzić na wszystkie strony świata.

Rozpiąć (dok.) — rozpinąć (niedok.). Formy: 1) rozpiąć, jak: piąć, 2) rozpinam, rozpinasz...; rozpinaj!; rozpinający; rozpinany; rozpinał.

Rozpić (dok.) — rozpijać (niedok.). Formy jak: wypić — wypijać.

Rozpierzchać się (niedok.) — rozpierzchnąć się (dok.), ale: pierzchać (bez zaimka: się). Formy jak: pierzchać — pierzchnąć.

Rozpierzchnięty lub rozpierzchniony, rzadko: rozpierzchły.

Ród ludzki dziki, w lasach rozpierzchniony. *Mick.*

Rozpieścić (dok.) — rozpieszczać (niedok.).

I Formy: 1) rozpieścić, jak: pieścić, 2) rozpieszczęm, rozpieszczęsz...; rozpieszczęj!; rozpieszczęjący; rozpieszczęny; rozpieszczęzał, rozpieszczęzali. II Składnia: R. kogo — czym. Rozpięcie (! rus.) = krucyfik.

Portret przedstawia Skargę przed krucyfiksem (nie: rozpięciem). *Cyt. JP 10, 141.*

Rozpiętość.

Zwrot: 1) przedmiot rozpiętości..., nie: o rozpiętości. Ob. Grubość. Szerokość. Wysokość.

Most rozpiętości 40 metrów (nie: o rozpiętości...). *DUMK 15 X 31.*

Rozpisać (dok.) — rozpisywać (niedok.). I Formy: 1) rozpisać, jak: pisać, 2) rozpisuję, rozpisujesz...; rozpisuj!; rozpisujący; rozpisywany; rozpisywał. II Składnia: R. co = pisać wysyłać w różne strony.

Rozpisywać listy do różnych osób.

Rozpisać się (dok.) — rozpisywać się (niedok.). I Formy jak: rozpisać — rozpisywać. II Znaczenie i składnia: R. ś. (bez dopełn.) = dużo pisać.

Rozplatać (dok.) — rozplątywać (niedok.). I Formy jak: oplatać—oplątywać. II Składnia: R. co — czym.

Rozplenić (dok.) — rozpleniać (niedok.). Formy: 1) rozplenię, rozplenisz, rozpleni, rozplenimy...; rozpleń! rozpleniecie!; rozpleniony; rozpleniwszy; rozplenił, 2) rozpleniam, rozplenisz...; rozpleniaj!; rozpleniający; rozpleniiany, rozpleniiani; rozpleniał, rozpleniiali.

Rozpleść (dok.)—rozplatać (niedok.). Formy: 1) rozpleść, jak: pleść, 2) rozplątam, rozplątasz...; rozplątaj!; rozplątający; rozplątany; rozplątał, rozplątali.

Rozplakać się (dok.)—rozplakiwać się (niedok.), ale: plakać, popłakać, zapłakać. Formy jak: popłakać — popłakiwać.

Rozplomić (dok.) — rozplomić (niedok.). I Formy: 1) rozplomię, rozplomienisz, rozplomieni, rozplomienimy...; rozplomień!; rozplomieniony; rozplomienił, 2) rozplomieniam, rozplomieniasz...; rozplomieniaj!; rozplomieniający; rozplomieniiany, rozplomieniani; rozplomieniał, rozplomieniali. II Składnia: 1) R. kogo, co — czym, 2) R. kogo, co — w kogo, w co = zapalając (duchowo lub fizycznie) przeistaczać kogo, co — w kogo, w co.

2. Młodość śmieć byle rozplomienia w urok. *Bartk.*

Rozpłynąć się (dok.) — rozplywać się (niedok.), ale: płynąć, przypłynąć (bez zaimka: się). I Formy jak: płynąć—plywać. II Znaczenie i składnia: 1) R. ś. w czym = płynąć roztopiać się w czym, (przen.) tonąć w rozkoszy w czym, 2) R. ś. nad kim, nad czym = rozplynąć się w zachwytach nad kim, nad czym, zachwycać się kim, czym.

Rozpocząć (dok.) — rozpoczynać (niedok.). I Formy: 1) rozpocznę, rozpoczniesz...; rozpocznij!; rozpoczęty; rozpoczął, rozpocząłem, rozpoczęli, 2) rozpocynam, rozpoczynasz...; rozpoczynaj!; rozpoczynający; rozpoczyniany, rozpoczyniali. II Składnia: R. co — czym, częściej: od czego, od kogo.

Rozpocząć się (dok.)—rozpoczynać się (niedok.). I Formy jak: rozpocząć — rozpoczynać. II Składnia: R. ś. czym lub od kogo, od czego.

Rozpogodzić (dok.) — rozpogadzać (niedok.), nie: rozpogadzać. I Formy: 1) rozpogodzę, jak: godzić, 2) rozpogadzam, rozpogadzasz...; rozpogadzaj!; rozpogadzający;

rozpogadzany; rozpogadzał. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Rozpoić (dok.), rzadko: rozpić (ale: rozpić się) — rozpajać (niedok.). Formy: 1) rozpoję, jak: poić, 2) rozpajam, rozpajasz...; rozpajaj!; rozpajający; rozpajany; rozpajał, rozpajali.

Rozporządzenie, — zarządzenie. I Znaczenie: 1) rozporządzenie (władzy wyższej), 2) zarządzenie doraźne (władzy bezpośredniej). KJK. II Składnia: 1) R. kim, czym = zarządzenie kim, czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się bezpośrednio zarządza), 2) R. o czym — zarządzenie odnoszące się do czego (gdy się wymienia sprawę, które pośrednio łączy się z przedmiotem zarządzenia).

Zwroty: 1) mieć do rozporządzenia co (nie: czym; dopełnienie zależy od czasownika: mieć, a nie od rzeczownika: rozporządzenie), 2) wydać lub ogłosić rozporządzenie (nie: objawić rozporządzenie, rus.), 3) wprowadzić co rozporządzeniem, 4) będący w rozporządzeniu (! rus.) = którym się rozporządza.

1. Człowiek pierwotny miał do rozporządzenia kilka zaledwie pojęć (nie: kilku zaledwie pojęciami). *Przybysz.* 2. Wydajac rozporządzenie. *Dobr.* 3. Z uwzględnieniem zmian, wprowadzonych rozporządzeniem. *Kod. Post. Cyw.* 4. Materiał, którym strona rozporządza (nie: będący w rozporządzeniu strony). *DUMK 15 X 31.*

Rozporządzić (dok.) — rozporządzać (niedok.). I Formy: 1) rozporządź, jak: rządzić, 2) rozporządzam, rozporządzasz...; rozporządzaj!; rozporządzający; rozporządzał. II Składnia: R. czym.

Majątkiem gminy rada rozporządza. *Kruczk.*

Rozpostrzeć (dok.) — rozpościerać (niedok.). Formy: 1) rozpostrę, rozpostrzesz...; rozpostrą; rozpostrzyj! rozpostrzyście! (nie: rozpostrzej!); rozpostarty; rozpostarli; rozpostarli, 2) rozpościeram, rozpościerasz...; rozpościeraj!; rozpościerający; rozpościerany; rozpościerał.

Rozpowszechnić (dok.) — rozpowszechniać (niedok.). Formy: 1) rozpowszechnię, rozpowszechnisz, rozpowszechni, rozpowszechnimy...; rozpowszechnij!; rozpowszechniany; rozpowszechniali.

Rozpoznać (dok.) — rozpoznawać (niedok.). I Formy jak: poznać — poznawać. II Składnia: 1) R. kogo, co — czym, 2) R. kogo, co — w kim, w czym.

1. Trudno uchem rozpoznać człowieka. *Kunc. 2.* ...w którym rozpoznała doktora. *Siedl.*

Rozpoznać się (dok.) — rozpoznawać się (niedok.). I Formy jak: rozpoznać — rozpoznawać. II Składnia: R. ś. w czym = zorientować się w czym.

Po długich namysłach rozpoznał się w okolicy. *Zerom.*

Rozprawa — Znaczenie i składnia: 1) R. o czym = praca naukowa o czym, dyskusja o czym, 2) R. nad czym = rozważania nad

ezym, 3) R. co do czego = dyskusja dotycząca czego, 4) R. o co = spór sądowy o co.

Zwroty: 1) zarządzić rozprawę; 2) przystąpić do rozprawy (*Kod. Post. Cyw.*); 3) przeprowadzić rozprawę; 4) zamknąć rozprawę; 5) wezwać na rozprawę, nie: do rozprawy. *KJU 1, 4; 6) stać się na rozprawę, nie: do rozprawy.*

1. Sąd może zarządzić rozprawę. *Kod. Post. Cyw. 3.* Po przeprowadzeniu rozprawy. *Kod. Post. Cyw. 4.* Do zamknięcia rozprawy. *Kod. Post. Cyw.*

Rozprawiać (tylko w postaci niedok.) nad czym lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: rozprawa). Formy: rozprawiam, rozprawiasz...; rozprawiaj!; rozprawiający; rozprawiał, rozprawiali.

Szlachta poczęła rozprawiać nad wiadomościami. *Siemk.* Nikt tam nie rozprawiał o porządku. *Mick.*

Rozprawić się (dok.) — rozprawiać się (niedok.). Por. Rozprawiać. I Formy: 1) rozprawię się, rozprawisz się, rozprawi się, rozprawimy się...; rozpraw się! rozprawcie się!; rozprawiwszy się; rozprawił się, 2) rozprawię się, jak: rozprawiać. II Składnia: R. ś. z kim, z czym.

Z tą dziewczyną ja się sam rozprawię. *Kad.*

Rozprażyć (dok.) — rozprażać (niedok.). Formy: 1) rozprażę, jak: prażyć, 2) rozprażam, rozprażasz...; rozprażaj!; rozprażający; rozprażany; rozprażał, rozprażali.

Rozprzeżyć (dok.) — rozprzeżać (niedok.). Formy: 1) rozprzeżę, jak: przeżyć, 2) rozprzeżam, rozprzeżasz...; rozprzeżaj!; rozprzeżający; rozprzeżany; rozprzeżał, rozprzeżali.

Rozpromienić (dok.) — rozpromieniać (niedok.). Formy jak: opromienić—opromieniać.

Rozprostować (dok.) — rozprostowywać (niedok.). Formy: 1) rozprostowuję, jak: prostować, 2) rozprostowuję, rozprostowujesz..., rzadziej: rozprostowujęm, rozprostowujesz... (nie: rozprostowuję, rozprostowujesz...); rozprostowuj! (rozprostowujaj!); rozprostowujący (rozprostowujący); rozprostowywany; rozprostowywał.

Rozproszenie (od: rozproszyć) = rozsypanie się. rozrzuć się.

W czasach wielkiego rozproszenia studenckiego ogółu. *Danił.*

Rozproszyć (dok.) — rozpraszać (niedok.). I Formy: 1) rozproszę, rozproszysz, rozproszy, rozproszymy...; rozprosz! rozproście!; rozproszony; rozproszywszy; rozproszył, 2) rozpraszam, rozpraszasz...; rozpraszaj!; rozpraszający; rozpraszany; rozpraszal, rozpraszali. Znaczenie i składnia: 1) R. co = zetrzeć co w proch, 2) R. kogo, co — czym — po czym = rozpedzić, rozrzuć kogo, co — czym — po czym. Por. Rozprószyć.

Wstyd domowy i potępienie wieczne mieszały się w jedną, rozproszona, dzięki Bogu, chmure. *Grusz.* (Polacy), których wojna rozproszyla po obszarze Rosji. *Małacz.* Cześć ich rozproszona po całej Litwie. *Siemk.* Oddział rozproszył się. *Siemk.* Cukierunki rozproszone po mieście. *Parand.* Towarzystwo było rozproszone po krzestach. *Parand.* Przemysłowo; rozproszyć się jak mgła. *Danił.*

Zwroty: 1) rozproszyć podejrzenie; 2) rozpro-

szyc wątpliwość; 3) rozproszyć troski; 4) rozproszyć myśli; 5) rozproszyć smutek.

1. Jedzenie rozproszyło podejrzenie. *Wikł. 2.* Złowrogi śmiech błyskawicy rozproszył wszelką wątpliwość. *Weyss. 3.* Troska wnet się rozproszy. *Bartk. 4.* Raz mu tydzień cały pozostawał kazał dla rozproszenia swych myśli. *Berent. 5.* Ranek nie mógł rozproszyć smutku. *Siemk.*

Rozprowadzić (dok.) — rozprowadzać (niedok.). Formy jak: oprowadzić—oprowadzać.

Zwroty: rozprowadzić (!) temat, treść artykułu, referatu, książki = rozwinąć temat, treść artykułu.

Rozprószyć (dok.) — rozprószać (niedok.), nie: rozpraszać. Por. Rozprószyć. I Formy jak: rozproszyć — rozpraszać. II Znaczenie i składnia: R. co = rozsypać jakiś proszkowaty materiał, np. mąkę.

Rozpruć (dok.) — rozpruwać (niedok.). I Formy: 1) rozpruć, jak: pruć, 2) rozpruwam, rozpruwasz...; rozpruwaj!; rozpruwający; rozpruwany; rozpruwał. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Rozpryskać (dok.) lub rozprysnąć (dok. jednokr.) — rozpryskiwać (niedok.). Formy: 1) rozpryskać, jak: pryskać, 2) rozprysnąć, jak: prysnąć, 3) rozpryskuje, rozpryskujesz...; rozpryskuj!; rozpryskujący; rozpryskiwany; rozpryskiwał.

Snów z pamięci nie rozpryskuj! *Syrok. cyt. SW.* Piorun dąb wiedzą rozpryska. *Krasz. cyt. SW.* Sofiści rozpryskują jad zepsucia. *SW.*

Rozprząc (dok.) lub rozprzęgnąć — rozprzęgać. Formy: 1) rozprzęgnę, rozprzęgniesz...; rozprzęgnij!; rozprzęgnięty; rozprzęgnął, rozprzęgnę lub rozprzęgnął, rozprzęgnę, rozprzęgnę (nie: rozprzęgnął), 2) rozprzęgam, rozprzęgasz...; rozprzęgaj!; rozprzęgający; rozprzęgany; rozprzęgał.

Rozprzedać (dok.) — rozprzedawać (niedok.), nie: rozsprzedać — rozsprzedawać. I Formy jak: dać — dawać. II Składnia: R. co — komu lub między kogo, lub między kim a kim (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: rozdać).

Rozprzeźścić (dok.) — rozprzeźścić (niedok.). I Formy: 1) rozprzeźścić, rozprzeźścisz...; rozprzeźść! rozprzeźście!; rozprzeźszony; rozprzeźszysz; rozprzeźszyl, 2) rozprzeźszam, rozprzeźszasz...; rozprzeźszaj!; rozprzeźszający; rozprzeźszany; rozprzeźszal, rozprzeźszali. II Znaczenie: 1) R. = rozciągać w przestroni, 2) R. = (!) rozpowszechniać (rus.).

Zwrot: rozprzeźścić (!) wiadomości = rozpowszechniać wiadomości.

Rozpuścić (dok.) — rozpuszczać (niedok.). Formy jak: puścić — puszczać.

Zwrot: rozpuścić się jak dziadowski bicz (tryw.) = wyszedł z dyscypliny.

Rozpylacz, nie: refrezyszer; dlm tych rozpylaczy, rzadziej: tych rozpylaczów.

Rozpylić (dok.) — rozpylić (niedok.). Formy: 1) rozpylię, rozpylisz, rozpyli, rozpylił...; rozpyli!; rozpylony; rozpyliwszy; roz-

pylił, 2) rozpylam, rozpylasz...; rozpylał!; rozpylający; rozpylany; rozpylał, rozpylali. **Rozpytać (się)** (dok.) — rozpytywać (się) (niedok.). Por. Pytać lub pytać się. I Formy: 1) rozpytać (się), jak: pytać (się), 2) rozpytuj (się), rozpytujesz (się)...; rozpytuj (się)!; rozpytujący (się); rozpytywany; rozpytywał (się). II Składnia: R. ś. kogo — o kogo, o co.

Zaczął rozpytywać się o dziedziców. *Żerom.*

Rozrachować (dok.) — rozrachowywać (niedok.). Formy: 1) rozrachować, jak: rachować, 2) rozrachowuję, rozrachowujesz..., rzadziej: rozrachowywam, rozrachowywasz... (nie: rozrachowuję, rozrachowujesz...); rozrachowuj!, rzadziej: rozrachowujaj!; rozrachowujący, rzadziej: rozrachowujący; rozrachowywany; rozrachowywał.

Rozrachować się (dok.) — rozrachowywać się (niedok.). I Formy jak: rozrachować — rozrachowywać. II Składnia: R. ś. z kim.

Rozrachunek. Ob. Obrachunek.

Rozrąbać (dok.) — rozrąbywać (niedok.), nie: rozrębywać. I Formy: 1) rozrąbać, jak: rąbać, 2) rozrąbuję, rozrąbujesz...; rozrąbuj!; rozrąbujący; rozrąbywał, rozrąbywali. II Składnia: R. co — czym.

Rozrobić (dok.) — rozrabiać (niedok.). I Formy: 1) rozrobić, jak: robić, 2) rozrabiam, rozrabiasz...; rozrabiaj!; rozrabiający; rozrabiany; rozrabiał, rozrabiali. II Składnia: R. co — czym.

Zwrot: rozrabiać ciasto.

Rozrodzić (dok.) — rozradzać (niedok.). Formy: 1) rozrodzić, jak: rodzić, 2) rozradzam, rozradzasz...; rozradzaj!; rozradzający; rozradzany; rozradzał.

Rozrosły lub **rozrosnięty**.

Rozrosnąć się (dok.) lub **rozrósć się** — rozrastać się. Formy: 1) rozrosnąć się (rozrósć się), jak: rosnąć (rósć), 2) rozrastam się, rozrastasz...; rozrastaj się!; rozrastający się; rozrastał się.

Rozróżnić (dok.) — rozróżniać (niedok.). I Formy: 1) rozróżnić, rozróżnisz, rozróżni, rozróżnimy...; rozróżnij! rozróżnijcie! (nie: rozróżń! rozróżńcie!); rozróżniony; rozróżnionszy; rozróżnił, 2) rozróżniam, rozróżniasz...; rozróżniaj!; rozróżniający; rozróżniani, rozróżniani; rozróżniał, rozróżniali. II Składnia: R. kogo, co — od kogo, od czego.

Nie umiał rozróżnić przywidzenia od rzeczywistości. *Święt.*

Rozrucać. Ob. Rozrzucić.

Rozruszać (dok.) (nie: rozruszyć) = ruszając wprawić w ruch. Formy jak: ruszać.

Rozrządzić (dok.) — rozrządzać (niedok.). I Formy: 1) rozrządzić, jak: rządzić, 2) rozrządzam, rozrządzasz...; rozrządzaj!; rozrządzający; rozrządzany; rozrządzał. II Składnia: R. kim, czym lub co.

Rozrzednać lub **rozrzednieć** (tylko w postaci dok.). Formy jak: rzędnać — rzednieć.

Rozrzewniający — rozrzewniająco. Ob. Kojący — kojąco.

Rozrzewnić (dok.) — rozrzewniać (niedok.) I Formy: 1) rozrzewnię, rozrzewnisz, rozrzewni, rozrzewnimy...; rozrzewnij!; • rozrzewniony; rozrzewnionszy; rozrzewnił, 2) rozrzewnięm, rozrzewniasz...; rozrzewniaj!; rozrzewniający; rozrzewniał, rozrzewniali. II Składnia: R. kogo — czym.

Rozrzucić (dok.) — rozrzucać (niedok.), gorzej: rozrucić — rozrucać. Formy jak: rzucić — rzucać.

Cień, który rozrzucają Tatry. *Stasz.*

Rozrzynać. Ob. Rozerznać.

Rozsądzić (dok.) — rozsądzać (niedok.). I Formy: 1) rozsądzić, jak: sądzić, 2) rozsądzam, rozsądzasz...; rozsądzaj!; rozsądzający; rozsądzany; rozsądzał. II Składnia: R. co — czym.

Zwroty: pycha, radość, ciekawość rozsądza kogo.

Rozsądek, dlp tego rozsądku.

Zwroty: 1) kierować się rozsądkiem, 2) być w zgodzie z rozsądkiem, 3) zdrowy rozsądek.

3. Zdrowy rozsądek, pozbawiony polotu i intencji. *Szpót.*

Rozsiać (dok.) — rozsiewać (niedok.). Formy: 1) rozsiać, jak: siać, 2) rozsiewam, rozsiewasz...; rozsiewaj!; rozsiewający; rozsiewany; rozsiewał.

Rozsiaść się (dok.) — rozsiadać się (niedok.), ale: siaść, dosiąść, zasiąść (bez zaimka: się). I Formy: 1) rozsiaść się, jak: siaść, 2) rozsiadać się, jak: siadać, 3) rozsiaduję się, rozsiadujesz się...; rozsiaduj się!; rozsiadujący się; rozsiadywał się. II Składnia: R. ś. na czym = usiąść na czym w pozycji rozpartej, usiąść wygodnie. Por. Rozsieść się.

Rozsiec (dok.) lub **rozsiekać** — rozsiekiwać (niedok.). I Formy: 1) rozsiec, jak: siec, 2) rozsiekać, jak: siekać, 3) rozsiekuję, rozsiekujesz (nie: rozsiekiwam..., ani: rozsiekiwuję); rozsiekuj!; rozsiekujący; rozsiekiwany; rozsiekiwał. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Zwroty: rozsiec na części, na kawałki, nie: w kawałki. Por. Rozbić.

Rozsiedzieć się (dok.) — rozsiadywać się (niedok.). Por. Rozsiaść się. I Formy jak: siedzieć — siadywać. II Składnia: R. ś. u kogo = zasiedzieć się u kogo, długo u kogo przebywać.

Rozsnuć (dok.) — rozsnuwać (niedok.). Formy: 1) rozsnuć, jak: snuć, 2) rozsnuwam, rozsnuwasz...; rozsnuwaj!; rozsnuwający; rozsnuwany; rozsnuwał.

Rozstać się (dok.) — rozstawać się (niedok.), ale: przestać, zastać (bez zaimka: się). I Formy: 1) rozstać się, jak: stać, 2) rozstaję się, rozstajesz się...; rozstawaj się! (nie: rozstaj się!); rozstający się (nie: rozstawający się); rozstawał się. II Składnia: R. ś. z kim, z czym.

W myśli nie rozstawałem się z tobą. *Szpót.* Rozstawał się z nimi z prawdziwą rozpaczą. *Więc.*

Rozstawiać (niedok.) — rozstawić (dok.). I Formy: 1) rozstawiać, jak: stawiać, 2) rozstawię, rozstawisz, rozstawi, rozstawimy...; rozstaw! rozstawcie!; rozstawiony; rozstawwszy; rozstawił. II Składnia: R. kogo, co — na czym.

Rozstąpić (dok.) — rozstępować (niedok.), rzadko: rozstępywać. I Formy jak: postąpić — postępować. II Składnia: R. komu, czemu — co.

Rozstąpili mu drogę.

Rozstąpić się (dok.) — rozstępować się (niedok.), rzadko: rozstępywać się. I Formy jak: rozstąpić — rozstępować. II Składnia: 1) R. ś. przed kim, przed czym = ustąpiwszy na dwie strony dać komu, czemu przejście pośrodku, 2) R. ś. od czego = rozłupać się, rozsunąć się z powodu czego.

1. Rozstąpili się przed nadjeżdżającym autem.
2. Od uderzenia kilofu skała się rozstąpiła.

Rozstęp czego lub między czym, ale: odstępczego od czego

Rozstroić (dok.) — rozstrajać (niedok.), nie: roztroić — roztrajać. Formy jak: nastroić — nastrajać.

Rozstrzelać (dok.) — rozstrzeliwać (niedok.). Por. tak samo: ostrzelać, ale: wystrzelić, zastrzelić. I Formy: 1) rozstrzelać, jak: strzelać, 2) rozstrzeliwuję, rozstrzeliwujesz... lub rozstrzeliwam, rozstrzeliwasz... (nie: rozstrzeluję, rozstrzelujesz...); rozstrzeliwuj! lub rozstrzeliwaj!; rozstrzeliwujący lub rozstrzeliwający; rozstrzeliwany; rozstrzeliwał. II Znaczenie i składnia: R. kogo = zabić kogo strzałami.

Rozstrzelać (niedok.) — rozstrzelić (dok.). I Formy: 1) rozstrzelać, jak: strzelać, 2) rozstrzelię, rozstrzelisz, rozstrzelisz, rozstrzelimy...; rozstrzelisz; rozstrzelony; rozstrzelisz; rozstrzelił. II Znaczenie i składnia: R. co = rozsuwać, rozstawiać, np. czcionki.

Wyrażenia: 1) druk rozstawiony (= spajowany); 2) rozstrzelona uwaga.

Rozstrzygać (niedok.) — rozstrzygnąć (dok.). nie: rozrzygać — rozrzygnąć. I Formy: 1) rozstrzygam, rozstrzygasz...; rozstrzygaj!; rozstrzygający; rozstrzygany; rozstrzygał, 2) rozstrzygnę, rozstrzygniesz...; rozstrzygnij!; rozstrzygnięty, rzadko: rozstrzygniony; rozstrzygnął, rozstrzygnąłem, rozstrzygnęli. II Składnia: 1) R. co = rozwiązywać co, 2) R. o czym = postanawiać rozstrzygając o czym, rozstrzygając zaważyć.

1. Coś, co rozstrzygnie ich wątpliwości. *Dąbr.*
2. Ich głosy miały rozstrzygnąć o walce. *Kruczk.*

Rozstrzygnięcie, rzadziej: rozstrzygnięcie. Idąc na rozstrzygnięcie śmiertelnego sporu. *Mick.*

Rozsunąć (dok.) — rozsuwać (niedok.). Formy jak: sunąć — suwać.

Pomiędzy jarzębin rozsunięte grona. *Mick.*

Rozsupłać (dok.) — rozsupływać (niedok.). I Formy: 1) rozsupłać, jak: supłać, 2) rozsupłuję, rozsupłujesz..., rzadko: rozsupływam, rozsupływasz... (nie: rozsupływuję, rozsupływujesz...); rozsupłuj!, rzadko: roz-

supływaj!; rozsupływający, rzadko: rozsupływający; rozsupływany; rozsupływał. II Składnia: R. co.

Kazał mu rozsupłać to zdanie. *Parand.*

Rozsychać się. Ob. Rozeschnąć się.

Rozsyłać, nie: rozsetać. Ob. Rozesłać.

Rozsytać (dok.) — rozsypywać (niedok.). I Formy: 1) rozsypać, jak: sypać, 2) rozsypuję, rozsypujesz... (nie: rozsypywam, ani: rozsypywuję...); rozsypuj!; rozsypujący; rozsypywany; rozsypywał. II Składnia: R. co.

Rozsytać się (dok.) — rozsypywać się (niedok.). I Formy jak: rozsypać — rozsypywać. II Składnia: 1) R. ś. na co = przez rozsypanie się podzielić się na części, 2) R. ś. w co = przez rozsypanie się przestoczyć się w co, 3) R. ś. w czym (przen.) = oddać się całkowicie jakimś rozrywającym uwagę czynnościom.

1. Okruchy rozsypywały się na proch mialki. *Ostr.* 2. Mur rozsypał się w gruzy. 3. Rozsypywała się w słowach, żartach, uśmiechach. *Nalk.*

Rozsypanka.

Zwrot: iść w rozsypkę.

Poszli w bezładną rozsypkę. *Matacz.*

Rozszalały, młm (męskoosob.) rozszalali.

Rozszaleć (się) (tylko w postaci dok.). Formy: rozszaleję (się), rozszalejesz (się)...; rozszalej (się)!; rozszalały; rozszalał (się); rozszaleli (się).

Rozszarpać (dok.) — rozszarpywać (niedok.). I Formy: 1) rozszarpać, jak: szarpać, 2) rozszarpuję, rozszarpujesz (nie: rozszarpynam..., ani: rozszarpywuję...); rozszarpuj!; rozszarpujący; rozszarpwany; rozszarpywał. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Zwrot: rozszarpać kogo, co na części, ale: na kawałki lub w kawałki.

Rozszczepać (dok.) lub rozszczepić — rozszczepić (niedok.) lub rozszczepiać. I Formy: 1) rozszczepię, rozszczepisz..., lub rozszczepam, rozszczepasz...; rozszczep! rozszczepcie!, rzadko: rozszczepaj! rozszczepajcie!; rozszczepany; rozszczepał, 2) rozszczepuję, rozszczepujesz..., rzadko: rozszczepywam, rozszczepujesz (nie: rozszczepywuję...); rozszczepuj!, rzadko: rozszczepywaj!; rozszczepujący; rozszczepujący, 3) rozszczepiam, rozszczepiasz...; rozszczepiaj!... II Znaczenie i składnia: R. co — czym = rozłupać, rozedrzeć co — czym.

Piorun drzewo rozszczepił. *SW.* Pierwsza husarska chorągiew rozszczepiła ich niby klin drzewo. *Siemk. cyt. SW.*

Zwrot: rozszczepać co na części, ale: na kawałki lub w kawałki.

Rozszczepić (dok.) — rozszczepiać (niedok.). I Formy: 1) rozszczepię, rozszczepisz...; rozszczep!; rozszczepiony; rozszczepiwszy; rozszczepił, 2) rozszczepiam, rozszczepiasz...; rozszczepiaj!; rozszczepiający; rozszczepiany; rozszczepiał, rozszczepiali. II Znaczenie i składnia: R. co = szczepląc rozkrzewić co. **Rozszerzyć** (dok.) — rozszerzać (niedok.). I Formy: 1) rozszerzę, rozszerzysz, rozsze-

razy, rozszerzymy...; rozszerz! rozszerzcie!; rozszerzony; rozszerzawszy; rozszerzy, 2) rozszerzam, rozszerzasz...; rozszerzaj!; rozszerzający; rozszerzany; rozszerzał, rozszerzali. II Składnia: 1) R. co — czym, 2) R. co — na co, nie: do czego. Ob. Rozszerzyć się. **Rozszerzyć się** (dok.) — rozszerzać się (niedok.). I Formy jak: rozszerzyć — rozszerzać. II Składnia: R. ś. na kogo, na co, nie: do kogo, do czego.

Dobrobył byłby się 1 na pracowników rozszerzył. *Cyt. PJ 1, 31.*

Rozścielić (1 prowinc.) = rozelać.

Rozścielać, rzadziej: rozścielać. Ob. Rozelać.

Rozśmiać się (tylko w postaci dok.) lub **roześmiać się**. Formy jak: śmiać się.

Rozśmieszyć (dok.) (nie: roześmieszyć) — rozśmieszać (niedok.). I Formy: 1) rozśmieszyć, jak: śmieszyć, 2) rozśmieszam, rozśmieszasz...; rozśmieszaj!; rozśmieszający; rozśmieszany; rozśmieszal, rozśmieszali. II Składnia: R. kogo — czym.

Rozśpiewać się (dok.) — rozśpiewywać się (niedok.), ale: śpiewać, pośpiewać, wyśpiewać, zaśpiewać (bez zaimka: się). Formy: 1) rozśpiewać się, jak: śpiewać, 2) rozśpiewuję się, rozśpiewujesz się..., rzadziej: rozśpiewygam się, rozśpiewywaś się... (nie: rozśpiewygam się, rozśpiewywasz się...); rozśpiewuj się!, rzadziej: rozśpiewywasz się!; rozśpiewujący się; rozśpiewywał się.

Rozśpiewany = ten, któ się rozśpiewał.

Rozświecić (dok.) — rozświecać (niedok.). I Formy: 1) rozświecić, jak: świecić, 2) rozświecam, rozświecasz...; rozświecaj!; rozświecający; rozświecany; rozświecał. II Znaczenie i składnia: R. co — czym = 1) rozniecić ogień, 2) rozświetlić.

1. Rozświecam w izbie. *SW.* 2. Księżyc złote rozświecał pierścienie. *Mick. SW.*

Rozświetlić (dok.) — rozświetlać (niedok.). I Formy jak: oświetlić — oświetlać. II Znaczenie i składnia: R. co — czym = uczynić co światlejszym, rozwidnić, (przen.) wyjaśnić, rozwikłać.

Mrok zaledwie przez promyk łójówki rozświetlony. *Orzesz. cyt. SW.* **Rozświetlić** zagadkę. *SW.* **Rozświetlić się** (dok.) — rozświetlać się (niedok.). Formy jak: rozświetlić — rozświetlać.

(Jasny horyzont) który się rozświetlił nad pracownią Zataja. *Goet.*

Roztajać (tylko w postaci dok.). I Formy jak: tajać. II Składnia: R. od czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej) lub z czego (zwykle dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej, duchowej).

Śniegi roztajały od promieni wosennego słońca. *Roztajał ze wzruszenia.*

Roztargnięty lub **roztargniony**.

Rozterka ta (nie: ta roztyrka), rzadziej: ten rozterek (dawn.).

Drogi rozterku i zwady. *Mick.*

Zwrot: być w rozterce = nie wiedzieć, co po-

zczać.

Roztkliwiać — roztkliwiać. Ob. **Kojący** — kojąco. Składnia: 1) R. (przym.) dla kogo, 2) R. (imiesł.) kogo — czym.

1. Asystowali przw tej operacji, roztkliwiającej dla rodziców. *Perz.* 2. Przysiał nam list roztkliwiający nas głębokością zawartego w nim uczucia.

Roztkliwić (dok.) — roztkliwiać (niedok.). I Formy: 1) roztkliwić, roztkliwisz, roztkliwi, roztkliwimy...; roztkliw! roztkliwiecie!; roztkliwiony; roztkliwiwszy; roztkliwił, 2) roztkliwiam, roztkliwasz...; roztkliwiaj!; roztkliwiający; roztkliwiał, roztkliwiali. II Składnia: R. kogo — czym.

Roztluc (dok.) — roztlukać (niedok.), częściej: roztlukiwać. I Formy: 1) roztluc, jak: tluc, 2) roztlukam, roztlukas...; roztlukaj!; roztlukający; roztlukany; roztlukał, 3) roztlukuję, roztlukujesz... (nie: roztlukiwam...; ani: roztlukiwuję...); roztlukuj!; roztlukujący; roztlukiwany; roztlukiwał. II Składnia: R. co — czym.

Zwrot: 1) roztluc co na części, ale: na kawałki lub w kawałki, 2) roztluc co na drobne kawałki, nie: w drobiazgi (! rus., por. ros. rozbit' w drie-biezgi).

Roztoczyć (dok.) — roztaczać (niedok.). Formy jak: toczyć — taczać.

Zwroty: 1) roztaczać nad kim opiekę; 2) roztać przed kim swój dowcip, swoje talenty.

Roztop, dlp tego roztopu.

Roztrącić (dok.) — roztrącać (niedok.). Formy: 1) roztrącić, jak: trącić, 2) roztrącam, roztrącasz...; roztrącaj!; roztrącający; roztrącany; roztrącał.

Roztropyrz, nie: roztroperz, ani: roztropysz; dlp tego roztropryza.

Zwrot: głowa jak u roztropryza.

Roztruchan (PA), nie: rostruchan; dlp tego roztruchanu.

Roztrwonić (zwykle w postaci dok.) — roztrwaniać (niedok.). Formy: 1) roztrwonić, jak: trwonić, 2) roztrwaniam, roztrwaniasz...; roztrwaniam!; roztrwaniamy; roztrwaniany; roztrwaniał, roztrwaniali.

Roztryskać (dok.) — roztrysnąć (dok. jednokr.) — roztryskiwać (niedok.). Formy: 1) roztryskać, jak: tryskać, 2) roztrysnąć, jak: trysnąć, 3) roztryskuję, roztryskujesz...; roztryskuj!; roztryskujący; roztryskiwany; roztryskiwał.

Roztrzaskać (dok.) — roztrzasać (dok. jednokr.) — roztrzaskiwać (niedok.). I Formy: 1) roztrzaskać, jak: trzaskać, 2) roztrzasać, jak: trzasać, 3) roztrzaskuję, roztrzaskujesz... (nie: roztrzaskiwam...; ani: roztrzaskiwuję...); roztrzaskuj!; roztrzaskujący; roztrzaskiwany; roztrzaskiwał. II Składnia: R. co — czym.

Roztrzasać czego, ale: roztrzasać nad czym. Por. Doświadczenie. Uwaga.

Roztrząść (dok.) lub **roztrząsnąć** (nie: roztrząsnąć) — roztrząsać (niedok.). I Formy: 1) roztrząść, jak: trząść, 2) roztrząsnąć, jak: trząsnąć, 3) roztrząsam, roztrząsas...; roztrząsaj!; roztrząsający; roztrzą-

sany; roztrząsał. II Znaczenie i składnia: 1) roztrząsać co = przez trzęsienie rozbić co, rozkołatać np. wóz, 2) roztrząsnąć co = trzęsąc rozrzucić cc, obrócić na wszystkie strony, np. słomę.

Zwroty: 1) roztrząsać (nie: roztrząsnąć) komu nerwy; 2) roztrząść (nie: roztrząsnąć) komu głowę; 3) roztrząsnąć (nie: roztrząść) komu sumienie.

Roztrzeźwić (dok.) — roztrzeźwiać (niedok.). Formy i składnia jak: otrzeźwić — otrzeźwiać.

Roztworzyć (dok.) — roztwierać (niedok.). Formy i składnia jak: otworzyć — otwierać. Róztwór, dlp tego roztworu.

Roztyć się (zwykle w postaci dok.), ale: tyć, utyć (bez zaimka; się). Formy jak: tyć. Rozum, dlp tego rozumu.

Zwroty: 1) być przy rozumie, nie: być w rozumie (rus.); 2) przychodzić do rozumu. *SF*; 3) brać co na rozum; 4) szukać rozumu za morzem. *SF* = nie umieć się opierać na bezpośrednich doświadczeniach; 5) kierować się rozumem; 6) przemierzyć co rozumem; 7) pójść po rozum do głowy; 8) przemówić komu do rozumu; 9) władze rozum (Lelew.); 10) niespełna rozum; 11) nie grzeszyć rozumem; 12) być z rozumu obranym; 13) na mój rozum. *SF*

1. Być przy rozumie (nie: w rozumie). *Sierosz. cyt. PJ 12, 109, 3.* Gdyby tak wziął na rozum. *Makusz. 6.* Przemierzył niewymownym rozumem. *Zerom. 7.* Poszedł po rozum do głowy. *Małacz. 8.* Przemówił mu do rozumu. *Małacz. 10.* Niespełna rozumu jestem. *Zerom. 12.* Chybaby był z rozumu obrany. *Dąbr.*

Rozumieć (niedok.) — zrozumieć (dok.). I Formy: 1) rozumiem (nie: rozumię), rozumiesz, rozumie, rozumiemy, rozumiecie, rozumieją (nie: rozumią); rozumiej! rozumiecie! lub rozum! rozumcie!; rozumiejący; rozumiani, rozumiani; rozumiał, rozumieli, 2) zrozumieć, jak: rozumieć. II Składnia: R. co — przez co, nie: pod czym (Krasn. 53). Co przez to rozumiesz? *Stenk.*

Rozumieć się (niedok.) — zrozumieć się (dok.). I Formy jak: rozumieć — zrozumieć. II Składnia: 1) R. ś. na czym = znać się na czym, 2) R. ś. z kim = godzić się z kim w rozumowaniu.

1. Na wszystkim się rozumiał. *Prus. 2.* Nie rozumiemy się z nim. *Sierosz.*

Zwrot: ma się rozumieć = oczywiście, naturalnie.

Ma się rozumieć dużo jest w tym prawdy. *Dyg.*

Rozumiejący — rozumiejąco. Ob. Kojący — kojąco.

Frątek rozumiejąco skinął głową. *Kruczk.*

Rozumny — rozumnie.

Zwrot: za rozumny na co.

Rozumować (tylko w postaci niedok.). Formy: rozumują, rozumujesz...; rozumuj!; rozumujący; rozumowany; rozumował.

Rozwaga — rozważny.

Zwroty: 1) brać co pod rozwagę, ale: brać co pod uwagę lub na uwagę. *PJ 35, 38*; 2) brać co, przyjmować co z rozwagą; 3) chłodna rozwaga.

1 To jeszcze wziąć trzeba pod rozwagę. *Kruczk.*
2. On wszystko przyjmuje z rozwagą. 3. Przyszła chwila chłodnej rozwagi. *Bartk.*

Rozważanie czego, ale: rozważania nad czym. Por. Roztrząsanie.

Rozważanie stanu (nie: nad stanem) społeczeństwa. *Cyt. Szeffs. 18.*

Rozważyć (dok.) — rozważać (niedok.). I Formy: 1) rozważyć, jak: ważyć, 2) rozważać, jak: uważać. II Składnia: R. co, nie: nad czym, ale: zastanawiać się nad czym.

Rozważajcie to, czegocście się nauczyli, pomyślcie nad tym, czego jeszcze nie umiecie. *Śniad. cyt. SW.*

Rozweselający — rozweselająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot: działać na kogo rozweselająco.

Rozweselić (dok.) — rozweselać (niedok.). I Formy: 1) rozweselić, jak: weselić, 2) rozweselać, jak: weselić...; rozweselać!; rozweselać; rozweselać; rozweselać, rozweselać. II Składnia: R. kogo — czym.

Rozwiać (dok.) — rozwiać (niedok.). Formy: 1) rozwiać, jak: wiać, 2) rozwiewać, rozwiewasz...; rozwiewaj!; rozwiewający; rozwiewany; rozwiewał.

Zwroty: rozwiać nadzieje, złudzenia.

Rozwiązać (dok.) — rozwiązywać (niedok.). Formy jak: związać — związywać.

Zwroty: 1) rozwiązać komu ręce = dać komu swobodę działania; 2) rozwiązać zebranie lub zgromadzenie; 3) rozwiązać zadanie lub zagadkę. *SF.*

Rozwiązły, rzadko: rozwiązły, nie: rozwiązły, ani: rozwiązły.

Rozwiedziony, młm (męskoosob.) rozwiedzeni, nie: rozwiedzieni.

Rozwieść (dok.) — rozwódzić (niedok.). Formy jak: wieść — wodzić.

Rozwieść się (dok.) — rozwodzić się (niedok.). I Formy jak: wieść — wodzić. II Znaczenie i składnia: 1) R. ś. z kim = wziąć (brać) z kim rozwód, oddzielić się, 2) R. ś. nad kim, nad czym = dłużej się nad kim, nad czym w mowie zatrzymywać.

2. Jał się rozwodzić nad znaczeniem ekspedycji. *Goet.*

Rozwieźć (dok.) — rozwozić (niedok.). Formy jak: wieźć — wozić.

Rozwilgnąć (dok.) — rozwilegać (niedok.). I Formy: 1) rozwilgnąć, rozwilgniesz...; rozwilgnij!; rozwilgnij (nie: rozwilgnięty); rozwilgnął lub rozwilgnął, 2) rozwilgnąć, rozwilgniesz...; rozwilgnij!; rozwilgnij; rozwilgnął.

Rozwilgnij zapach wiosny. *Ostr.*

II Składnia: R. od czego.

Rozwinać (dok.) — rozwijać (niedok.). Formy jak: zawinać — zawiązać.

Rozwinięty, nie: rozwinięty. Też własności rozwiniętej (nie: rozwiniętej) i udoskonalonej na świat z sobą nie przynosimy. *Mochn.*

Rozwlec (dok.) — rozwlekać (niedok.) lub rozwłóczyć. Ob. Rozwłóczyć. I Formy: 1) rozwlec, jak: wlec, 2) rozwlekam, rozwlekasz...; rozwlekaj!; rozwlekający; rozwlekany; rozwlekał, 3) rozwłóczę rozwłóczęsz, rozwłóczę, rozwłóczęmy...; rozwłóczę! rozwłóćcie!; rozwłóć; rozwłóć; rozwłóć; rozwłóć. II Znaczenie i składnia: 1) rozwlec co — rozwlekać co = wlokąc w jedną stronę, rozciągnąć co, wydłużyć co, 2) rozwlec —

rozwłóczyć = wlokąc w różne strony, rozrzucić co, rozszarpać, roznieść.

1. Rozwiekać przemówienie. Rozwlekła mowa.
2. Pies rozwłóki kości po kątach. *SW.*

Rozwlekły, rzadko: rozwlokły.

Rozwłóczyć (niedok. i dok.) — rozwłóczać (niedok. i dok.). I Formy: 1) rozwłóczyć. Ob. Rozwlec, 2) rozwłóczam, rozwłóczasz...; rozwłóczaj!; rozwłóczający; rozwłóczany; rozwłóczaj, rozwłóczali. II Składnia: R. co = wlokąc rozrzucić co w różne strony.

Rozwód — rozwodnik, — rozwódka. Forma dlp tego rozvodu.

Zwroty: 1) pójść do rozvodu. *SF*; 2) podać się do rozvodu. *SF*; 3) wziąć z kim rozwód. *SF.*

Rozziać (dok.) — rozziawać (niedok.). Formy jak: ziać — ziewać.

Rozzłościć się (dok.), nie: rozezłościć się. Formy i składnia jak: złościć się.

Rozzuchwalić (dok.) — rozzuchwalać (niedok.). I Formy: 1) rozzuchwał, rozzuchwalisz, rozzuchwali, rozzuchwalimy...; rozzuchwał! rozzuchwalcie!; rozzuchwalony; rozzuchwalił, 2) rozzuchwałam, rozzuchwalasz...; rozzuchwaj!; rozzuchwalający; rozzuchwalany; rozzuchwalał, rozzuchwalałi. II Składnia: R. kogo — czym — do czego.

Rozzuć (dok.) — rozzuwać (niedok.), nie: rozuć — rozuwać. I Formy: 1) rozzuję, rozzujesz...; rozzuj!; rozzuty; rozzuł, 2) rozzuwam, rozzuwasz...; rozzuwaj!; rozzuwany; rozzuwał, II Składnia: R. co — z kogo (z czego) lub kogo — z czego.

Rozzuj buty z nóg twoich. *SW.* Rozzuj go z butów.

Rozzalenie na kogo, na co lub z powodu czego.

Czuł rozzalenie na okrutny los. *Małacz.*

Rozzalić się (dok.) — rozzalać się (niedok.). I Formy: 1) rozzalić się, jak: zalić się; rozzality, 2) rozzalałam się, rozzalaszy się...; rozzalał się; rozzalał się, rozzalałi się. II Składnia: 1) R. ś. na kogo, na co lub do kogo, do czego = rozgoryczyć się na kogo, na co, uczuć żal do kogo lub z powodu czego, 2) R. ś. nad kim, nad czym = roztkliwić się, rozrzewnić się nad kim, nad czym.

1. Rozzalałony do niej, do siebie, do kogo tam jeszcze. *Kruczk.* Jestem na ciebie rozzalałony. *SW.*
2. Nad samym sobą się rozzalał. *Wikt.*

Rozżarzyć (dok.) — rozżarzać (niedok.). I Formy: 1) rozżarzę, rozżarzysz, rozżarzy, rozżarzymy...; rozżarz! rozżarzcie!; rozżarzony; rozżarzył, 2) rozżarzam, rozżarzasz...; rozżarzaj!; rozżarzający; rozżarzany; rozżarzał, rozżarzałi. II Składnia: 1) R. co — czym, 2) R. co — na czym.

Rożen, dlp tego różna.

Ród, dlp tego rodu. Znaczenie: 1) R. = urodzenie, 2) R. = zespół osób związanych z sobą urodzeniem, rodzina, 3) R. = (!) rodzaj, gatunek (rus.).

1. Jestem Polak rodem. 2. W niej jak w arce Noego z wszelkich zwierząt rodu jedna przynajmniej para chowa się dla płodu. *Mick.* 3. W rodzaju (nie: w rodzic) innych Francuzów. *Brückner.*

Zwroty: 1) rodem skądś; 2) rodem być czymś; 3) iść z rodu jakiego; 4) dobrego rodu; 5) ród ludzki.

1. Kapral rodem spod Kutna. *Małacz.*

Róg — rogaty, — bezrogi (PJ 35/6). Forma dlp tego rogu.

Zwroty: 1) zapędzić kogo w kozi róg = przyćmić kogo własnym blaskiem; 2) ciemny jak tabaka w rogu (= w tabakierce z rogu); 3) wziąć kogo na rogi = ponieść kogo na rogach; 4) wziąć (bydlę) za rogi; 5) zjadłby diabła z rogami, *SW* = głodny; 6) rogi komu przypiąć, przypawić = uwieść komu żonę; 7) rogi komu wyrastają, rogów ktoś dostaje = 'kogoś zdradza żona; 8) rogi ktoś pokazuje = staje się hardym, wyniosłym; 9) ktoś spuszcza rogi = staje się skromniejszym; 10) rogów komu przytrzeć = ugiąć komu karku, nauczyć kogo skromności; 11) róg obfitości; 12) róg (= węgiel) ulicy, tacy, chustki.

1. Byłbym pana Kochanowskiego w kozi róg z jego fraszkami zapędził. *Sienk.* 3. (Buha) wziął na rogi Kubę. *Kad.*

Rój, dlp tego roju.

Zwroty: 1) nieprzejrzane roje; 2) -zakolysało się jak w roju.

Róść (niedok.) lub rosnąć. Formy: rosnę, rośniesz...; rośnij!; rosnący; rósł, rosłem (nie: rósłem), rosła, rośli (nie: rosnął, rośnałem, rośnęła).

Krzew przeznaczony rósł na nizinie. *Korzen.*

Rów, dlp tego rowu.

Zwroty: 1) prowadzić rów. *SW*; 2) opasać (nie: okrążyć) co rowem. *SF.*

Rówieśnik, rzadziej: rówiennik (dawn.) kogo, nie: z kim.

Niemal jego rówieśnik. *Goet.* Rówienniki litewskich kniaziów, drzewa Białowieży... *Mick.*

Równać (niedok.). I Formy: równam, równasz...; równaj!; równający; równany; równał. II Składnia: 1) R. co = robić równym, 2) R. kogo, co — z kim, z czym lub do kogo, do czego = porównywać kogo, co — z kim, z czym, przyrównywać kogo, co — do kogo, do czego.

1. Równać chodnik. 2. Nie mogę go z nim zrównać. Potrafili ci satyrycy do psów się równać. *Berent.*

Zwroty: 1) równać po sznurze (lub pod sznur) drzewa. *SW*; 2) równać co z ziemią = niszczyć. *SW.*

Równać się (niedok.). I Formy jak: równać. II Znaczenie i składnia: 1) R. ś. z kim = porównywać się z kim, zestawiać się z kim, 2) R. ś. komu = być równym komu.

Równe (nie: Równo) — rówieński, rzadziej: równieński (JP 6, 62). Formy: Równe, Równego, Równemu..., w Równem.

Równia, dlp tej równi, dlm tych równi.

Równie (przysł.), — równo (przysł.). Znaczenie: 1) równie lub równie z czym = tak samo lub tak samo jak co, 2) równo = a) w jednej linii, prosto, b) równo z czym = jednocześnie z czym, c) równo = (!) akurat, w sam raz.

1. O resztę postarał się równie małym kosztem. *Parand.* Te równie z życiem miłe im stworzenia. *Szaz.* 2. Musiały równo łupać się i rozpadać. *Szaz.* 3. Tatar równo z ptakami stawał w południowych województwach. *Sienk.* Akurat (nie: równo) w pół godziny potem.

Również (spójn., łączący przymiotniki lub czasowniki). Ob. Także.

Równik, dlp tego równika.

Równoczesny lub **jednoczesny**.

Równocześnie — Znaczenie: 1) R. = w równym okresie czasu, 2) R. = współcześnie, jednocześnie (PJ 1, 106. PJ 35, 59. KJMK).

Równoległe — Znaczenie i składnia: 1) R. do czego (na oznaczenie stosunku przestrzennego), 2) R. z czym (na oznaczenie stosunku czasowego z równoczesnym uwypatnieniem związku przyczynowego).

1. Ulica nasza biegnie równoległe do toru kolejowego (nie: równoległe z torem...). 2. Równoległe z tą akcją przedsiębrano także inne środki zwalczania bezrobocia.

Równoległy do czego lub z czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w przysłówku: równoległe).

Równoleżnik, dlp tego równoleżnika.

Równouprawnić (dok.) — równouprawnić (niedok.). I Formy jak: uprawnić — uprawniać. II Składnia: R. kogo — z kim.

Równouprawnić kobiety z mężczyznami. SW.

Równowaga.

Zwroty: 1) równowaga sił; 2) równowaga umysłu; 3) wytrącić kogo z równowagi; 4) wyprowadzić kogo z równowagi.

3. Życie wytrąciło go z równowagi. *Makusz*. 4. Wyprowadzony z równowagi. *Goet*.

Równoważnik, dlp tego równoważnika.

Równoważyć (niedok.) — zrównoważyć (dok.). Formy: 1) równoważę, równoważysz, równoważy, równoważymy...; równoważ! równoważcie!; równoważony; równoważył, 2) zrównoważyć, jak: równoważyć.

Równoznaczny lub jednoznaczny.

Równy komu, czemu — czym, w czym lub co do czego.

Wszyscy równi zręcznością, biegłością i mestwem. *Mick*. To mają być moi bracia, mnie równi? *Święt*.

Zwroty: równy wiekiem, wykształceniem...

Różga — różeczka, — różdżka. Forma dlm tych różg lub różóg (JP 9, 54).

Róż ten, dlp tego różu.

Różany, nie: różanny.

Różnica — Składnia: 1) R. w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której zachodzi jakaś różnica między przedmiotami), 2) R. ze względu na co (gdy się wymienia cechę, która wytwarza różnicę między przedmiotami), 3) R. ilu lub o ile (nie: na ile).

1. Uiszczą różnicę w opłacie za wagę podaną 1 za wagę stwierdzoną. *KJMK*. 2. Nie powinno być w szkole różnicy ze względu na pochodzenie ucznia. *Kad*. 3. Jest między nimi różnica dwóch lat. Różnica dwóch kilometrów lub o dwa kilometry, ale: różnica o kilometr, nie: różnica kilometr.

Zwroty: 1) różnica wynosi tyle a tyle; 2) coś komu robi różnicę.

1. Różnica wynosi zaledwie dwa deka. 2. Dla czego ci to robi różnicę? *Iwasz*.

Różnić (niedok.). I Formy: różnię, różnisz, różni, różnimy...; różnij! różnijcie! (nie: różń! różńcie!); różniący; różniony; różnił. II Składnia: 1) R. co — od czego = robić

różnym, odróżniać co — od czego, 2) R. kogo — z kim = klócić kogo — z kim.

1. Rozum różni człowieka od zwierzęcia. *SW*. 2. Różnią ich z sobą odmienne usposobienia.

Różnić się (niedok.). I Formy jak: różnię. II Składnia: 1) R. ś. czym (rzadziej: w czym — od kogo, od czego), 2) R. ś. co do czego = mieć różne zdania co do czego, 3) R. ś. z kim = klócić się z kim.

1. Różnić się językiem, wiarą, pojęciami. *SW*. 2. Różnimy się co do tego. *SW*. 3. Różnią się i godzą ustawicznie. *SW*.

Różnowierca — różnowierstwo. Formy: lp ten różnowierca, tego różnowiercy, temu różnowiercy, tego różnowiercę, różnowierco! tym różnowiercą, o tym różnowiercy, lm ci różnowiercy, tych różnowierców, tym różnowiercom...

Różny (nie: różny) od kogo, od czego. Por. *Rozmaity*.

żołnierz był od angielskiego różny. *Matacz*.

Różowy od czego. Por. *Błękitny*. *Żółty*.

Miedze różowe od dziecieliny. *Orzesz*.

Rubaszyc się (!) = rubasznic, stawać się rubasznym.

Rubel, dlp tego rubla.

Zwroty: 1) dostał rubla, zgubił rubla, nie: rubel; 2) kupić, sprzedać za dwa, trzy ruble (nie: na dwa, trzy... ruble); 3) dać po rublu, ale: po dwa, trzy... ruble, po pięć, sześć rubli.

Rubikon (nazwa rzeki we Włoszech), dop. *Rubikonu*.

Zwrot: przekroczyć Rubikon = rzucić kości, zdecydować się nieodwołalnie na co (w związku z wyprawą Cezara na Rzym).

Rubin, dlp tego rubinu.

Ru'bryka, nie: rubry'ka, ani: lubryka.

Ruch — ruchliwy, — ruchomy. Ob. *Ruchliwy*. Forma dlp tego ruchu. Składnia: 1) R. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która się porusza), 2) R. czym (gdy się wymienia rzecz, którą się porusza).

Zwroty: 1) być w ruchu; 2) puszczać kogo, co w ruch; 3) wprawić kogo, zwykle: co w ruch; 4) robić ruch; 5) otwierać drogę dla ruchu (= żeby ruch się odbywał); 6) otwierać drogę do ruchu (= żeby ruch się rozpoczął odbywać); 7) ruch tracony (= niem. Totengang). *KJMK*; 8) ruch jałowy (= niem. Leergang). *KJMK*; 9) przedsiębiorstwo o ruchu przerywanym lub nieprzerwanym, stałym, ciągłym. *Kr*. 2, 269.

2. Puściła w ruch wytwórníe kuchen. *Siedl*. 3. Kroczyła niby wprawiony w ruch automat. *Danił*. 4. Zrobił charakterystyczny ruch ręką po wydatnym brzuchu. *Reym*.

Ruchliwy, — ruchomy. Znaczenie: 1) ruchliwy = lubiący ruch, będący w nieustannym ruchu, 2) ruchomy = mający tę właściwość, że się rusza.

Ruchowisko (!) = zakład pracy, pracownisko (*Kr*. 2, 265).

Rudki (nazwa miejscowości) — rudecki.

Rudno (nazwa miejscowości) — rudziński (PJ 1, 118) lub rudnowski.

Rudymenty (tylko w lm) lub rudymenta.

Znaczenie: 1) R. = zawiązki, początki czego, 2) R. = wiadomości elementarne, 3) R. = organy szczątkowe. Forma dop. tych rudymentów.

Rudzieć (niedok.). Formy: rudzieję, rudziejesz...; rudziej!; rudziejący; rudział, rudzieli.

Rugi (tylko w lm), dop. tych rugów, nie: tych rug.

Rugować (niedok.) kogo, co—z czego. Formy: ruguję, rugujesz...; ruguj!; rugujący; rugowany; rugował.

Ru! na, nie: ru ina.

Zwrot: doprowadzić lub przyprowadzić kogo, co do ruiny.

Trawiący smutek doprowadził ich do ruiny. *Przybysz.*

Rujnować (niedok.) — zrujnować (dok.). I Formy: 1) rujnuje, rujnujesz...; rujnuj!; rujnujący; rujnowany; rujnował, 2) zrujnować, jak: rujnować. II Składnia: R. kogo, co. Ruleta.

Zwrot: grać w ruletę.

Rulon, dlp tego rulonu.

Rum, dlp tego rumu.

Rumel pikietą ta, tej rumel pikiety, tej rumel pikiecie...

Zwrot: grać w rumel pikietę.

Rumienić się (niedok.) — zarumienić się (dok.) — zrumienić się (dok.). I Formy: 1) rumienię się, rumienisz się, rumieni się, rumienimy się...; rumień się!; rumieniący się; rumienił się, 2) zarumienić się, zrumienić się, jak: rumienić się. II Znaczenie: 1) zarumienić się (w znaczeniu szerszym), 2) zrumienić się (tylko o potrawach).

1. Zorza się zarumieniła. Gdy go zobaczyła, twarz jej nagle się zarumieniła. 2. Chleb się zarumienił (lub zrumienił).

III Składnia: R. ś. od czego (dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej) lub z czego (dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej).

Zarumieniła się od słońca. Zarumieniła się z radości.

Rumieniec.

Zwroty: 1) spłonąć rumieńcem, oblać się rumieńcem, nie: stanąć w rumieńcach (rus.), ale: stanąć w pasach, w płomieniach; 2) nabrać rumieńców; 3) rumieniec żywy lub mocny. *SW*.

1. Kobieta spłonęła rumieńcem. *Orzesz.*

Rumieniec (tylko w postaci niedok.). I Formy: rumienieję, rumieniejesz...; rumieniej!; rumieniejący; rumieniał, rumienieli. II Składnia jak w czasowniku: rumienić się.

Rumor, dlp tego rumoru.

Zwrot: robić rumor = robić hałaśliwe zamieszanie.

Rumsztyk, dlp tego rumsztyku.

Rumunia — Rumun — Rumunka, — rumuński. Składnia: 1) mieszkając w Rumunii, 2) jechać do Rumunii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Runąć (tylko w postaci dok.). I Formy: runę, runiesz, runie...; ruń! runcie!; runąwszy; runął, runąłem, runęli. II Składnia: 1) R. z czego — na kogo, na co = spaść gwałtownie z czego — na kogo, na co, 2) R. do kogo, do czego = gwałtownym ruchem przypaść do kogo.

1. Runął na obrzyma. *Wikł.* 2. Jednym rzutem runąłem do stóp twoich. *Krasin.*

Rupieć — rupieciarnia (JP 20, 85). Formy: 1) młm te rupiecie, rzadziej: te rupieci, 2) dlm tych rupieciarni, nie: rupieciarn.

Rura — Znaczenie: 1) R. = walec wydrążony w środku, przewód, 2) R. = lufa, 3) R. = kość długa, wewnątrz pusta, 4) R. = (rub.) gapa, safandula, 5) R. = (! prowinc.) = piekarnik (IGD).

Rurociąg (!) = przewód (KJMK).

Russo, **Russa**... lub **Rousseau** (ndm).

Ruszać (niedok.) — ruszyć (dok.) I Formy: 1) ruszam, ruszasz...; ruszaj!; ruszający; ruszany; ruszał, ruszali, 2) ruszę, ruszysz, ruszy, ruszymy...; rusz! ruszcie!; ruszony; ruszywszy; ruszył. II Składnia: 1) R. kogo, co — czym (gdy się wymienia przedmiot, którym się kogoś lub coś porusza lub wzrusza), 2) R. kim, zwykle: czym = ruszyć kogo, co, 3) R. (bez dopełn.) = ruszyć się.

1. Dobrze go tam ruszył kijem. Ruszył go łzami. 2. Ruszali językami. *Iwasz.* 3. Jutro ruszamy na Łódź. *Strug.*

Zwroty: 1) ruszyć w drogę; 2) ani rusz = w żaden sposób; 3) ruszyć z kopyta = ruszyć przedko naprzód; 4) ruszyć co z miejsca = posunąć jaką sprawę naprzód; 5) ruszyć z miejsca = posunąć się naprzód; 6) nie ruszyć nogą z domu = nigdzie nie wychodzić; 7) ruszać ramionami na co = powatpiewać o powodzeniu czegoś; 8) ruszać głową = myśleć; 9) ruszać dółcem, ceptem; 10) ruszać dółcem jak martwe ciele ogonem (tryw.) = pozwolić sobie na niestosowny, mało subtelny żart; 11) co rusz, nie: czym rusz = co krok, co chwila.

1. Ruszył w swoją drogę. *Parand.* 2. Ani rusz nie mogła sobie przypomnieć. *Grusz.* 3. Od razu ruszyła z kopyta. *Grusz.* 5. Powatpiewał, czy sprawa ta ruszyła z miejsca. *Goet.*

Ruszać się (niedok.) — ruszyć się (dok.).

Formy jak: ruszać — ruszyć.

Zwroty: 1) ruszyć się w drogę; 2) ruszyć się z miejsca; 3) nie ruszać się z domu = nie wychodzić z domu.

1. Po krótkim odpoczynku trzeba było ruszyć się w dalszą drogę. *SW*. 2. Nie ruszał się z miejsca. *Parand.* 3. Od kilku miesięcy nie ruszył się z domu na krok. *Orzesz.*

Ruszt, dlp tego rusztu.

Ruś — ruski — ruszczyć. Składnia: 1) mieszkając na Rusi, 2) jechać na Ruś. Por. Litwa, Węgry.

Rutyna — rutynista, — rutynowany. I Formy: rutynista, jak: humanista. II Składnia: R. w czym.

Zwroty: mieć, posiadać rutynę w czym.

Rwać (niedok.). I Formy: rwę (nie: rwię), rwiesz, rwie...; rwać (nie: rwią); rwi!; rwać; rwany; rwał. II Składnia: R. kogo, co — czym.

Zwroty: 1) rwać kogo, co na części; 2) rwać kogo, co na kawaly lub w kawaly; 3) rwać włosy, szaty z powodu czego. *SW* = rozpacz z powodu czego; 4) rwać kogo za włosy. *SW* = targać kogo za włosy.

2. Rwał papier na kawaly. *Małacz.*

Rwać się (niedok.). I Formy jak: rwać. II Znaczenie i składnia: 1) R. ś. do kogo, do czego = wyrwać się, pędzić, tęsknić do kogo, do czego, 2) R. ś. na co lub w co = rozlatywać się na części lub w kawalki.

1. Rwała się do tej podróży. *Dqbr.* 2. Serce rwało mu się w kawaty.

Rwetes, dlp tego rwetesu.

Zwrot: robić rwetes = robić gwałt, zamieszanie.

Ryba.

Zwroty: 1) gruba ryba = wiele znacząca osobistość, por. mały piesek; 2) czuć się jak ryba w wodzie (= doskonale); 3) łowić ryby w mętnej wodzie, *SF* = robić umyślnie zamieszanie w celu osobistych korzyści.

Rybnik (nazwa miasta) — rybnicki.

Rybołówstwo, nie: rybolowstwo.

Rycerz, dlm tych rycerzów lub tych rycerzy.

Dwóch naszych rycerzów. *Stasz.* Z tych turniejów ryngrałowych rycerzy nic nie będzie. *Sic-rosz.*

Zwrot: pasować kogo na rycerza.

Ryczałt, dlp tego ryczałtu.

Zwrot: ryczałtem coś płacić.

Ryczeć (niedok.). Formy: ryczę, ryczysz, ryczy, ryczymy...; rycz! ryczcie!; ryczący; ryczał, ryczeli.

Ryczka (! prowinc.) = mały stołek (IGD).

Ryć (niedok.). I Formy: ryję, ryjesz...; ryj!; ryjący; ryty; rył. II Składnia: 1) R. co — czym, 2) R. w czym = ryć się w czym, 3) R. za czym (!) = ryć poszukując czego.

2. Rył się, jak kret, w tekście Iliady. *Parand.*

Rydz.

Zwrot: znaleźć rydza. *JP 11, 160*, por. znaleźć gryzba, ale: znaleźć surojadkę. Ob. Surojadka.

Ryga — ryški, nie: rygski.

Rygiel (PA), nie: rygel; dlp tego rygla, dlm tych rygli lub ryglów.

Rygor — rygorysta, nie: rygorzysta (dawn.). Formy: 1) dlp tego rygoru, 2) rygorysta, jak: humanista.

Zwroty: 1) trzymać kogo, co w rygorze; 2) pod rygorem czego.

1. Utrzymywał w żelaznym rygorze gospodarstwo. *Siedl.* 2. Pod rygorem utraty należności. *Kod. Post. Cyt.*

Rymo'pis, nie: rymopi's; dlp tego rymopisa, młm ci rymopisowie, rzadziej: rymopisi.

Rynek, dlp tego rynku.

Zwrot: mieszkać w rynku, ale: mieszkać na placu, na ulicy, rzadziej (bardziej sztucznie): przy ulicy. Ob. Ulica.

Mieszkaliśmy w Ryнку. *Kad.*

Rynka lub tygiel.

Rynna, nie: rynwa; dlm tych rynien, nie: ryn.

Rynsztok, dlp tego rynsztoka.

Rypin (nazwa miasta) — rypiński

Rysować (niedok.). I Formy: rysuję, rysujesz...; rysuj!; rysujący; rysowany; rysował. II Składnia: R. co — czym — na czym.

Rysownica, nie: rajzbret.

Rytm — rytmiczny; dlp tego rytmu.

Zwroty: poruszać się, skakać, tańczyć w rytm lub rytmem.

Wszystko się poruszało w rytm tych olbrzymich pudeł. *Reym.*

Rytuł, dlp tego rytuału.

Zwrot: według (podług) rytuału.

Rywał — rywalizacja, — rywalizować = współzawodnik — współzawodnictwo — współzawodniczyć (*Krasn.* 85).

Ryza.

Zwroty: 1) trzymać kogo w ryzach; 2) trzymać się w ryzach.

2. Trzymajcie się tylko w ryzach. *Goet.*

Ry'zyko, dlp tego ry'zyka.

Podnosił znaczenie siły woli i urok ryzyka. *Goet.*

Zwroty: robić co na czyje ryzyko (= na czyją odpowiedzialność); 2) próbować w czym ryzyka.

Ryzykować (niedok.). I Formy: ryzykuję, ryzykujesz...; ryzykuj!; ryzykujący; ryzykował. II Składnia: R. co lub czym (nie: na co). Por. Ryzykować się.

Nieraz ryzykuje takie ułańskie noclegi. *Strug.*

Ryzykować się na co = odważać się na co.

Chyba dla tych pieniędzy na nudy do starego można ryzykować się. *Krasz. cyt. SW.*

Ryż, dlp tego ryżu.

Ryży, młm (męskoosob.) ryży.

Rzadki — rzadszy, nie: rzedszy.

Tu las był rzadszy. *Mick.*

Rząd (nie: rzęd) = szereg; dlp tego rzędu.

Zwroty: 1) w pierwszym rzędzie (przen.) = lepiej: przede wszystkim, naprzód. *PJ 34, 158*; 2) kilka razy z rzędu, rzadziej: pod rząd; 3) stać lub stawiać kogo, co rzędem, nie: pod rząd.

1. Kłeski przyszy ze swawoli i zbytków, ale w pierwszym rzędzie z przyczyn heretyków. *Siensk.* Kogóż on ma na myśli? — w pierwszym rzędzie waszmość pana. *Siensk.* Do nich winienem w pierwszym rzędzie zwrócić korne słowa. *Kad.* 2. Dwa razy pod rząd. *Nowak.* Po kilka dni z rzędu. *Małacz.*

Rząd = władza kierownicza; dlp tego rządu. Składnia: Rządy czym lub nad kim, nad czym (*JP 18, 66*).

Zwroty: 1) rządy sprawować, gorzej: rządy sprawić, nie: rządy wykonywać; 2) za rządów czyich.

1. Rządy sprawiał. *Siensk.* Rządy sprawować. *żerom.* 2. Za rządów Batorego Polska była potężna. *SW.*

Rządca — rządczyni (*PJ 1, 117*). Formy: 1) lp ten rządca, tego rządcy (nie: rządczego *JP 11, 160*), temu rządcy, tego rządcę, rządco!, tym rządcą, o tym rządcy, lm ci rządcowie, tych rządców, tym rządcom..., 2) rządczyni, jak: gospodyni.

Rządzić (niedok.). I Formy: rządzę, rządzisz, rządzisz, rządzimy...; rządź! rządzcie!; rządzający; rządzony; rządził. II Składnia: R. kim, czym, rzadko: kogo, co (dawn.).

Teraz nami rządzi. *Siensk.* Już przywykł do dziwnych praw, rządzących światem. *Ostr.* Rządzić królestwo, dom, wojsko. *SW.*

Rządzić się czym.

Nie podobna rządzić się takimi argumentami. *Grusz.*

Rzec (dok.), nie: rzeknąć. I Formy: rzeknę, rzekniesz..., rzadko: rzekę, rzeczesz... (dawn.); rzeknij!; rzeczony; rzekłszy; rzekł, rzekli. II Składnia jak w czasowniku: mówić. *Rechot* — rzechotać lub rechot — rzechotać. *Rechot* żab. *Kad.*

Rzecz, dlp tej rzeczy, młm te rzeczy, dlm tych rzeczy.

Zwroty: 1) rzecz do przyjęcia; 2) nie jest rzecz do pogardzenia; 3) człowiek do rzeczy (= rozsądny); 4) nie nie ma do rzeczy; 5) nie należy do rzeczy; 6) przystąpić do rzeczy; 7) rzecz się

obraca = rzecz (sprawa) się zmienia; 8) obrót rzeczy = zmiana położenia; 9) stan rzeczy; 10) rzecz się dzieje; 11) rzecz się miewa; 12) prowadzić rzecz jaką. *SF*; 13) odbiegać od rzeczy; 14) wracać do rzeczy; 15) mówić o rzeczy; 16) w gruncie rzeczy = w istocie rzeczy; 17) w samej rzeczy = istotnie; 18) rzecz w tym, że... = chodzi o to, że...; 19) to moja, twoja... rzecz...; 20) rzecz wielkiej (małej) wagi; 21) niesłychana lub niebywała rzecz; 22) to rzecz święta.

1. Zdawało się rzeczą do przyjęcia. *Dąbr.* 2. Nie jest rzeczą do pogardzenia. *Dąbr.* 3. Chłopak do rzeczy. *Siedl.* 4. Nic tu nie ma do rzeczy przychylności czy nieprzychylności. *Goet.* 5. To nie należy do rzeczy. *Bartk.* 6. Nie pozostaje nic innego, jak przystąpić do rzeczy. *Dąbr.* 7. Rzeczy tak się obróca, jak mówię. *Siemk.* 8. Takiego obrotu rzeczy się nie spodziewał. *Siemk.* 9. W celu poznania stanu rzeczy. *Żerom.* 10. Zaczęły się dziać rzeczy jeszcze dziwniejsze. *Ostr.* 11. Rzecz miała się tym gorzej. *Malacz.* 13. Odbiegiem od rzeczy. *I. Dąbr.* 14. Wracać do rzeczy. *Żerom.* 15. Nie umiemy mówić o rzeczy. *Dąbr.* 16. Jest w gruncie rzeczy skromnym człowiekiem. *Dąbr.* 17. W samej rzeczy zaraz wzięta się do roboty. *Dąbr.* 18. Rzecz w tym, żeby co urządzić. *Sierosz.* Najgorsza rzecz w tym, że... *I. Dąbr.* Rzecz w tym, że Serce Łodów nie jest oznaczone dokładnie. *Goet.* 19. Czy mi dobrze, to moja rzecz. *Siedl.* 20. Rzecz wielkiej wagi. *Żerom.* 21. Niesłychana to rzecz. *Siemk.* Niebywała rzecz. *Siemk.* 22. Nakarmić, napoić konie to rzecz święta. *Strug.*

Rzeczownik, dlp tego rzeczownika.

Zwrot: rodzaj rzeczownika, nie: rodzaj u rzeczownika.

* **Rzeczowniki męskie na -a** odmieniają się w lp jak rzeczowniki żeńskie na -a, a w lm jak rzeczowniki męskie spółgłoskowe, np. lp ten poeta, tego poety, temu pocie, tego poetę, poeta! tym poeta, o tym pocie, lm ci poeci, tych poetów, tym poetom, tych poetów, poeci! tymi poetami, o tych poetach. Rzeczowniki: męczyzna, sługa — mają w dlm formę rzeczowników żeńskich (bez końcówek): tych męczyzn, tych sług. Rzeczowniki: hrabia, margrabia i burgrabia — mają deklinację mieszaną (rzeczownikowo-przymiotnikową).

* **Rzeczowniki męskie na -anin** mają dwa tematy: temat lp ma przyrostek -anin, a temat lm ma przyrostek -an; w młm występuje końcówka -e, a dlm ma formę bez końcówki. Np. lp ten mieszczanin, tego mieszczanina, temu mieszczaninowi, tego mieszczanina, mieszczanie!, tym mieszczaninem, o tym mieszczaninie, lm ci mieszczanie, tych mieszczan, tym mieszczanom, tych mieszczan, mieszczanie!, tymi mieszczanami, o tych mieszczanach.

* **Rzeczowniki męskie (nieżywotne) na -ans** mają w młm i błm końcówkę -e, np. kwadrans, dystans.

* **Rzeczowniki męskie na -arz, -aż** mają w dlm końcówkę -ów, częściej -y, np. tych pisarzów, częściej: tych pisarzy, tych kalendarzów, częściej: tych kalendarzy, tych bandaży, częściej: tych bandaży.

Rząd kosiarzy otawę siekących wciąż brząka. *Mick.*

* **Rzeczowniki męskie na -ca** odmieniają się jak rzeczowniki męskie na -a; w młm mają

zwykle końcówkę -y, np. kłamcy, dowódcy zwycięzcy, ale: ci pijanice, ci woźnice, ci radcowie, ci rzadcowie.

* **Rzeczowniki męskie na -ciel** mają w dlm końcówkę -i, nie: ów, np. tych nauczycieli, tych marzycieli..., ale: tych przyjaciół, nieprzyjaciół. Ob Przyjaciel. Nieprzyjaciel.

* **Rzeczowniki męskie na -ec 1)** w wlp żywotne mają końcówkę -e, np. chłopcze! gończe! krogulcze!, ale: Zaporozcu! koziorozcu! głuszczo!; nieżywotne mają końcówkę -u, np. tańcu! palcu!, 2) w młm osobowe mają końcówkę -y np. chłopcy, gońcy, a niesobowe końcówkę -e, np. krogulce, nosorożce, tańce, palce.

* **Rzeczowniki męskie obce na -ik (-yk)** mają w formach liczących o jedną sylabę więcej niż forma mianownika akcent na trzeciej sylabie od końca, np. ten grama'tyk, tego grama'tyka, temu gramatyko'wi..., tym grama tykiem...

* **Rzeczowniki męskie na -izm (-yzm)** mają w dlp końcówkę -u, a w mjsclp zakończenie -izmie (-yzmie), np. patriotyzmu, w patriotyzmie.

* **Rzeczowniki męskie na -usz, -ysz** mają w dlm końcówki -ów lub -y, np. tych kapeluszków lub tych kapeluszy, tych Juliuszków lub tych Juliuszy, tych towarzyszków lub tych towarzyszy.

* **Rzeczowniki męskie pochodzenia przymiotnikowego** typu: leśniczy, gajowy odmieniają się jak przymiotniki, tylko w młm i w włm mają końcówkę rzeczownikową -owie.

* **Rzeczowniki nieodmienne.** Należą tu: 1) niektóre rzeczowniki obcego pochodzenia, tak pospolite, jak własne, np. ten (to) boa, tego boa, temu boa...; w Bordeaux, 2) rzeczowniki obce na -um, które się nie odmieniają w lp, np. to gimnazjum, tego gimnazjum..., w tym gimnazjum, 3) rzeczowniki swojskie powstałe z połączeń wyrazowych, np. widzi mi się..., według jego widzi mi się, od jego widzi mi się; treść zawarta w Ojcie Nasz i Zdrowaś Maria (ale także: między Ojczenaszem a Zdrowaś Maryją, Mick.), 4) nazwy własne rzek, gór, miast, ulic... zwykle w połączeniu z odpowiednimi rzeczownikami pospolitymi, np. we wsi Brzozówka, na górze Wołoszyn, pod górą Wołoszyn (Stasz.), na ulicy Widok, Przeskok, Rozbrat... lub na Widok, Przeskok, Rozbrat; mieszkam Hoża sześćdziesiąt cztery, 5) nazwiska obce w połączeniu z rzeczownikiem: pan, np. panie Buchman (Mick.), ale: panie Pawle, nie: panie Paweł (gwar.)

* **Rzeczowniki nijakie na -ę** mają dwa typy odmiany: jedna jak: jagnię, druga jak: imię, 1) lp to jagnię, tego jagnięcia, temu jagnięciu, to jagnię, jagnię! tym jagnięciem, o tym jagnięciu, lm te jagnięta, tych jagniąt, tym jagniętomi, te jagnięta, jagnięta!, tymi jagniętami, o tych jagniętach, 2) lp to

imię, tego imienia, temu imieniu, to imię, imię!, tym imieniem, o tym imieniu, Im te imiona, tych imion, tym imionem, te imiona, imiona!, tymi imionami, o tych imionach.

Rzeczowniki nijakie obcego pochodzenia na -um, typu: gimnazjum, liceum. Rzeczowniki tego typu w lp się nie odmieniają, a w dlm mają końcówkę -ów, np. lp to gimnazjum, tego gimnazjum, temu gimnazjum, to gimnazjum, tym gimnazjum, w tym gimnazjum, Im te gimnazja, tych gimnazjów, tym gimnazjom, te gimnazja, tymi gimnazjami, w tych gimnazjach.

* Rzeczowniki, używane tylko w lm (pluralia tantum). Tutaj należą takie, jak: Karpaty, Tatry..., widły, nożyce..., spodnie..., imieniny, chrzciny.

* Rzeczowniki zbiorowe na -stwo, oznaczające pary małżeńskie, mają przy sobie zarówno przydawkę przymiotną, jak i orzeczenie w lm, np. moi braterstwo przyjechali, tak samo: moi państwo przyjechali, ale: to hultajstwo się rozpanoszyło.

* Rzeczowniki zbiorowe, oznaczające pary małżeńskie, tworzą się od imion mężów w dwojaki sposób: za pomocą przyrostka -stwo lub przez nadanie rzeczownikowi podstawowemu formy lm, np. Andrzejostwo lub Andrzejowie, Ignacostwo lub Ignacowie.

* Rzeczowniki żeńskie na -alnia, -arnia, -elnia, -ernia mają w dlm końcówkę -i, czyli przybierają postać równą dlp, np. tej umywalni, tych umywalni, tej drukarni, tych drukarni, tej papierni, tych papierni.

* Rzeczowniki żeńskie na -i, typu: gospodyni — mają następującą odmianę, lp ta gospodyni, tej gospodyni, tej gospodyni, tę gospodynię, gospodynii!, tą gospodynią, o tej gospodyni, Im te gospodynie, tych gospodyń, tym gospodyniom, te gospodynie, gospodynie!, tymi gospodyniami, o tych gospodyniach, Rzeczownik: pani — ma w blp formę: tę panią.

* Rzeczowniki żeńskie obce na -ia, -ja, typu: lilia, kopia, linia, lekcja, pensja, fuzja — mają w blp końcówkę -ę: lilię, kopię..., a w dlm końcówkę -i, jak w dlp lilii, kopii..., fuzji, tylko w wypadkach, kiedy chcemy uniknąć niejasności, można używać w dlm końcówki: -ij (-yj), np. funkcyj, lekcyj.

* Rzeczowniki żeńskie obce na -ika (-yka) mają zwykle akcent na trzeciej sylabie od końca, ale tylko w formach, które mają taką samą liczbę sylab, jak mjsclp; w innych formach akcent pada na sylabę przedostatnią, np. grama'tyka, grama'tyki, grama'tyką, ale: gramatyka mi.

* Rzeczowniki żeńskie na -izna (-yzna) mają w clp i mjsclp zakończenie -iznie(-yznie).

* Rzeczowniki żeńskie zdrobniałe z tematami miękkimi mają w wlp końcówkę -u, np. Maniu! Wandziu!, ale: Marylko! Wandeczko!

Rzeczoznawca czego, nie: dla czego.

Rzeczoznawca wyrobów wełnianych. Rzeczoznawca ran (nie: dla ran). *Cyt. Kr. 2, 188.*

Rzeczpospo'łita lub Rzeczpospoli'ta, Rzeczypospoli'tej, rzadziej: Rzeczypospolitej...

Rzędnać (niedok.) lub rzednieć (nie: rzadnać, ani: rzadzić, dawn.) — rzędnać (dok.) lub rzednieć. Formy: 1) rzednie...; rzednij!; rzędnać; rzędnać lub rzedł, 2) rzednieje...; rzedniej!; rzędniejący; rzedniał, 3) rzędnać, rzednieć, jak: rzędnać, rzednieć. Tu, gdzie żywioty rzędzieją *Stasz.* Gdzie rzednie (nie: rzadnie) puszcza. *Mick.*

Zwrot: rzednie (rzednieje) komu mina = ktoś traci pewność siebie.

Ralfowi rzędła mina. *Wikt.*

Rzeka (nie: rzyka) — rzeczny.

Zwroty: 1) rzeka wpada, wplywa lub uchodzi do morza; 2) nad rzeką (nie: na rzece) = w bliskości rzeki.

2. Stary gród wielkopolski jest twierdzą nad Wartą (nie: na Warcie). *Cyt. Kr. 1, 86.* Bitwa nad Bzurą i Rawką (nie: na Bzurze i Rawce) odbywała się z niesiabnącą energią. *Cyt. Kr. 1, 86.*

Rzekomy — rzekomo, rzadziej: wrzekomy — wrzekomo.

Rzemięń — rzemienny; dlp tego rzemicnia.

Rzemięślnik (nie: rzemieślnik) — rzemieślniczy.

Rzemiosło.

Zwroty: 1) trudnić się rzemiosłem; 2) uprawiać (nie: prowadzić) rzemiosło; 3) oddać kogo do rzemiosła.

1. Trudnił się rzemiosłem. *Malacz.*

Rzepak, dlp tego rzepaku.

żółta jaskrawość kwitnącego rzepaku przepływała po lanach. *Orzesz.*

Rzepik, dlp tego rzepiku.

Rozkwitły pola rzepiku. *Przybysz.*

Rzeszoto, nie: rzeszoto.

Rzeszów (nazwa miasta) — rzeszowski.

Rzeźbiony — wyrzeźbiony. Por. Złocony — pozłocony. Znaczenie: 1) wyrzeźbiony (dok.) = ten, którego wyrzeźbiono, 2) rzeźbiony: a) = ten, którego dopiero rzeźbią (niedok.), b) = ten, którego właściwością jest, że został wyrzeźbiony (dok.).

Rzeźnictwo — Znaczenie: 1) R. = zawód rzeźnika, 2) R. = (!) zakład rzeźniczy.

Rzęsa — rzęsasty, — rzęsisty, rzadziej: rzęsny. I Forma dlm tych rzęs. II Znaczenie: 1) rzęsaty = mający rzęsy, 2) rzęsisty (rzęsny) = gęsty jak rzęsy.

Zwroty: 1) rzęsa u powiek; 2) strzyc rzęsami = mrugać powiekami i poruszać w ten sposób rzęsami.

1. Każdą rzęsę u powiek można było widzieć osobno. *Nalk. 2.* Strzygąc rzęsami słuchala. *Malacz.*

Rzęsisto, częściej: rzęście.

Rznąć (niedok. i dok.) lub rznąć, nie: r-znać. Por. Ciąć. Razić. I Formy: rznąć, rzniesz, rznie...; rznij!; rznąć (niedok.), rznięty; rznawszy (dok.); rznął, rznąłem, rznęli. II Znaczenie i składnia: 1) R. kogo, co (niedok.) = ciąć, krajać, mordować, 2) R. na czym (niedok.) = grać na czym, 3) R. bez dopeln. (niedok.) = pędzić, 4) R. kogo, co — czym — o co lub co — w kogo, w co

(dok.) = uderzyć kogo, co — czym, rzucić co—w kogo, w co, 5) R. bez dopełn. (dok.) = upaść.

1. Rznął sosnowe okraglaki. *Kruczk.* 2. Rżnię na skrzypcach. 3. Wiąże konia i rżnę prosto do pokoju. *Pol. cyt. SW.* 4. Jak obiadu nie dostanę, to menażka rżnę o ścianę. *Piosen. żołn.* 5. Rżnął na ziemię jak długi.

Zwroty: 1) rznąć od ucha = grać ochoczo; 2) rznąć w kawałki lub na kawałki.

1. Wiatr porwał smyk i dalej rżnąć od ucha. *Wikt.*

Rzodkiew, młm te rzodkwie.

Rzucić (dok.) — rzucać (niedok.). I Formy: 1) rzuceę, rzucisz, rzuci, rzucimy...; rzuć! rzućcie!; rzucony; rzuciwszy; rzucił, 2) rzucam, rzucasz...; rzucaj!; rzucający; rzucany; rzucał. II Składnia: 1) R. w kogo, w co lub na kogo, na co — co lub czym, 2) R. komu — co, 3) R. co lub czym — o co, 4) R. co — do czego lub w co.

1. Rzucał kamieniami na ptaki. *Prus.* Chciał rzucić na nią książeczką. *Nowak.* Umitowane dzieła rzucał w ogień. *Wikt.* 2. Rzucił mu jakąś zdawkową odpowiedź i odszedł. 3. Rzucił (kredę) o ziemię. *Nowak.* 4. Misę zabrano ze stołu, rzuciwszy do niej łyżki. *Sierosz.*

Zwroty: 1) rzucać groch na ścianę lub o ścianę = prawie bezskuteczne moralaj; 2) rzucać pieniądze lub pieniędzmi, *SW* = marnotrawić majątek; 3) rzucać kotwicę. *SW*; 4) rzucać obraz na ekran. *SW*; 5) rzucić okiem, *SW* = spojrzeć, zerknąć okiem; 6) rzucać okiem w przeszłość; 7) rzucać światło na co = wyświetlać co; 8) rzucać cień na kogo, na co = w ujemnym świetle kogoś lub coś przedstawiać; 9) rzucać komu rekawicę, *SW* = wyzywać kogo na pojedynek; 10) rzucać myśli, projekt.

Rzucić się (dok.) — rzucać się (niedok.). I

Formy jak: rzucić — rzucać. II Znaczenie i składnia: 1) R. ś. na kogo, na co = napaść na kogo, na co, 2) R. ś. do kogo, do czego, rzadko: ku komu, ku czemu (dawn.) = doskoczyć do kogo, do czego, 3) R. ś. w co = wskoczyć w co.

1. Na samego R. rzuca się z zębami. *Sierosz.* 2. Wielu z szlachty braci rzuciło się ku Budziszow. *Weyss.* 3. Rzuciłem się w czynne życie. *Siedl.*

Zwroty: 1) rzucać się komu na szyję. *SF*; 2) rzucić się do ucieczki. *SF*; 3) rzucić się w pogon za kim. *SF*.

1. Rzuciłem się Guciovi na szyję. *Kad.*

Rzut, dlp tego rzutu.

Zwroty: 1) na pierwszy rzut oka. *SF*; 2) od pierwszego rzutu oka.

Rzutki, młm (męskoosob.) rzutcy.

Rzygać (niedok.) (tryw.) (=wymiotować) — rzygać się (dok.) — rzygnąć (jednokr.). I Formy: 1) rzygam, rzygasz...; rzygaj!; rzygający; rzygał, 2) rzygać się, jak: rzygać, 3) rzygnę, rzygniesz...; rzygnij!; rzygnął, rzygnąłem, rzygnęli. II Składnia: R. czym—z czego.

Rzym — rzymski, — Rzymianin (= obywatel państwa rzymskiego) — rzymianin (= mieszkaniec Rzymu). Forma dop. Rzymu.

Zwrot: każda droga do Rzymu prowadzi = bywają różne sposoby osiągnięcia celu.

Rzecz (niedok.) (nie: rzyć) — zarzecz (dok.).

I Formy: rzy...; rzyj!; rżący; rżał. II Składnia: R. za kim.

Masza (klacz) nigdy nie zarży za końmi. *Strug.*

Rznąć. Ob. Rznąć.

S

Sabaudia, w tymowie Sa-bau-dia (trzy sylaby) — sabaudzki, — Sabaudczyk.

Sabotaż (!) — sabotować (!).

Sachalin, dop. Sachalinu. Składnia: 1) mieszkać na Sachalinie, 2) jechać na Sachalin.

Por. Irlandia. Jutlandia.

Sad, dlp tego sadu.

Sadło.

Zwrot: sadła komu za skórę nalać lub zalać = zrobić komu przykrość.

Chmielnicki mu sadła za skórę nalał. *Sienk.*

Sadowić się (niedok.) — usadowić się (dok.).

I Formy: 1) sadowię się, sadowisz się, sadowi się, sadowimy się...; sadow się! sadowcie się!; sadowiący się; sadowił się, 2) usadowię się, jak: sadowię się. II Składnia: S. ś. w czym lub na czym.

Sadowił się w wolancie. *Dąbr.*

Sadyzm — sadysta. Formy jak: sensualizm — sensualista.

Sadza (zwykle w lm: sadze) = osad czarny z dymu węglowego. Por. Sadź.

Sadzać (ludzi) — sadzić (rośliny) — posadzić (dok.). I Formy: 1) sadzam, sadzasz, sadza...; sadzaj!; sadzający; sadzany; sadzał, 2) posadzić, jak: sadzić. Ob. Sadzić. II

Składnia: S. kogo — na czym lub w czym, rzadko: na co.

Sadzić (niedok.). I Formy: sadzę, sadzisz, sadi, sadzimy...; sadź! sadźcie!; sadzący; sadzony; sadił. II Składnia: 1) S. co — na czym = zasadzać co (o roślinach)—na czym —(dok.) zasadzić, posadzić co—na czym, 2) S. co — czym = wysadzać co — czym — (dok.) wysadzić co — czym, 3) sadić przez co = skakać przez co — (dok.) przesadzić co lub przez co.

1. Sadił na grzędach kapustę. 2. Droga wiśniami sadzona. 3. W skokach sadiłi przez płomień stosu. *Dyg.*

Wyrażenie: jajo sadzone (= kładzione na roztopione masło).

Sadzić się (wysadzać się) — wysadzić się (dok.). I Formy: 1) sadić się, jak: sadić, 2) wysadzać się, jak: sadzać. II Składnia: S. ś. na co = wysilać się na co.

Sadź, lepiej: sadź = szron na drzewach, biały mróz. Por. Sadza.

Wyrażenie: sadź lub sadź śnieżna, nie: sadza śnieżna. *PJ 1, 137.*

Safandula ten lub ta (r. wsp.), tego (tej) safanduli, temu (tej) safandule, tego (tę) safandule, safandulo!, tym (tą) safandulą,

o tym (tej) safandule, lm te safanduly, tych safandulów (rm.) lub tych safandul (rz.), tym safandulom, tych safandulów (rm.) lub te safanduly (rz.), tymi safandulami...

Wiecznie facecje wyprawia z tym safandulą. *Orzesz.*

Safes = skrytka, skrywka; dlp tego safesu. Safo (ndm) lub Safona — saficzny lub saficki.

Sagan, nie: imbryk (prowinc.) (IGD); dlp tego sagana lub saganu (SW).

Sahara — saharyjski (nie: saharski), — Saharyjczyk (Kr. 2, 245).

Sakrament — sakramentalny — sakramenci (rub. w wyrażeniu: sakramencka baba). Forma mlm te sakramenty, rzadziej: sakramenta.

Saksofon — saksofonista. Por. Duda — dudziarz, kobza — kobziarz. Formy: 1) dlp tego saksofonu, 2) saksofonista, jak: artysta. Ob. Artyzm.

Sak-wojaż, dlp tego sak-wojażu, dlm tych sak-wojaży lub sak-wojażów.

Sala — Składnia: 1) w sali = w całej sali lub w jakimś określonym miejscu sali, 2) na sali = w różnych miejscach sali.

1. W sali panował mrok. Siedzieli na kanapie w sali. 2. Nieme poruszenie powstaje wszędzie na sali. *Berent.* Nie zdziwiło to zbytnio nikogo na tej sali. *Berent.*

Salami (ndm).

Salcefia lub salsefia.

Salceson, nie: salseson; dlp tego salcesonu.

Saldo, dlp tego salda.

Saletra (nie: salitra) — saletrzany.

Salezjanin, nie: salezjan; mlm ci salezjanie (nie: salezjani), dlm tych salezjanów.

Sallustiusz lub Salustiusz.

Salomea, dop Salomei, cel. Salomei...

Salon — salonik; dlp tego salonu, tego saloniku, nie: salonika.

Pokój noszący nazwę saloniku. *Perz.*

Salutować (niedok.) — zasalutować (dok.).

I Formy: 1) salutuję, salutujesz...; salutuj!; salutujący; salutowany; salutował, 2) zasalutować, jak: salutować. II Składnia: S. komu, czemu — przed kim, przed czym, rzadko: kogo, co.

Zasalutowali tak sprawnie jak gdyby samemu Hallerowi. *Matacz.* Jak to dobrze, że nie musiał jej salutować. *Ostr.* Musi przed nim salutować. *Matacz.* Salutowali zebranych. *Matacz.* Zapowiedziano, żeby salutować austriackich oficerów. *Strug.*

Sam (zaimek), sama, samo, nie: same.

Zwroty: 1) sam na sam = w samotności; 2) nasze sam na sam (ndm); 3) sam z siebie = sam przez się, dobrowolnie, samodzielnie; 4) samemu się coś robi = sam coś robi; 5) sam w sobie, nie: sam dla siebie.

1. Gdy była z Cezarym sam na sam. *Żerom.* 2. Dzień naznaczony do naszego sam na sam. *Niemc. cyt. SW.* 3. Sam z siebie dał słowo honoru. *Dąbr.* 4. Porzucił go, aby samemu wtórczyć się po ulicach. *Parand.* 5. Projekt sam w sobie (nie: sam dla siebie) dobry. *Cyt. Kr. 1, 69.*

Sam (przysł.) w wyrażeniu: tam i sam.

Tam i sam (biegi) ślad stóp ludzkich. *Matacz.*

Sambor — samborski.

Samiec — samica. Forma mlm te samce, ci samecy, rzadko: te samecy.

Samce brodatko wydęty gardia. *Dyg.* Samecy walczą. *Dyg.*

Samochód — samochodowy.

Zwroty: 1) przemysł samochodowy. *JP 20, 88;* 2) jechać samochodem lub w samochodzie, nie: na samochodzie.

Samokształcenie — samokształceniowy.

Samopoczucie = poczucie własne.

Samorząd — samorządowy. Ob. Samorządny.

Samorządowy, — samorządny. Znaczenie: 1) samorządowy = odnoszący się do samorządu, związany z samorządem, 2) samorządny = rządzący się samodzielnie (Kr. 2, 170).

Samouk — samouctwo.

Samowar, dlp tego samowara lub samowaru. Pił herbatę, którą mu z samowara nalewał. *Reym.*

Zwrot: nastawić samowar.

Sanacja = uzdrowienie, naprawa, poprawa.

Sanatorium, nie: sanatorium, ani: sanatoria.

Sandecki lub sądecki. Ob. Sącz.

Sandomierz — sandomierski; dop. Sandomierza.

Sanguszko, Sanguszki, Sanguszce, Sanguszkę, Sanguszką, o Sanguszce, lm Sanguszkanie, Sanguszków... Ob. * Nazwiska na -o.

Sanhedryn, dlp tego sanhedrynu.

Sanie (tylko w lm) — sanki (tylko w lm).

I Formy: 1) dop. tych sań lub tych sani, 2) dop. tych sanek. II Składnia: dwoje, troje..., kilkoro sań (sanek).

Kilkoro sanek przemknęło ulicą. *Reym.* Dopędziło ich dwoje sanek. *Prus.*

Zwroty: 1) jechać saniami (sankami) lub w saniach (sankach), nie: na saniach (na sankach); 2) wsiąść do sanek lub na sanki; 3) sanie bose = sanie nie podkute.

2. Wsiadła na sanki. *Żerom.*

Sankiulota ten, nie: sankilota.

Sanna = droga śnieżna do jeżdżenia saniami.

Zwrot: jechać sanna.

Sanok — sanocki.

Sanować (!) = ratować, poprawiać, uzdrawiać.

Sapać (niedok.). Formy: sapię, sapięsz (nie: sapisz), sapie (nie: sapi)...; sap! sapcie!; sapiący; sapal.

Sapie i chrząka w przydługiej już ciszy na sali. *Berent.* Bujak sapie. *Nowak.*

Sapieha — Sapiężyna. Formy: 1) Sapięha, Sapięhy, Sapiędze (jak: duha—dudze) lub Sapięsze... (JP 20, 95), 2) Sapiężyna, Sapiężyny, Sapiężynie... Ob. * Nazwiska żona na -ina.

Przyprawdzimy panu Sapiędze (nie: Sapięże) większą siłę. *Siemk.*

Saradela lub seradela.

Jest mowa o wyce, o seradeli. *Ostr.*

Sardel (!) = serdel.

Sardele = rodzaj rybek (IGD).

Sardynia — sardyński. Składnia: 1) jechać na Sardynię, 2) mieszkać na Sardynii. Por. Islandia, Jutlandia.

Sarkać (niedok.). I Formy: sarkam, sar-

kasz...; sarkaj!; sarkający; sarkał. II Składnia: S. na kogo, na co.

Indyk sunie się odęty sarkając na trzpiotalstwo swej krzykliwej żony. *Mick.*

Sarkazm — sarkastyczny; dlp tego sarkazmu, mjsclp w tym sarkazmie.

Sarna, dlm tych sarn, nie: saren.

Sarny (nazwa miejscowości) — sarnieński.

Sateli'ta ten, nie: ta sate'li'ta. Ob. Kometa, Planeta. Formy: lp ten satelita, tego satelity, temu satelicie, tego satelitę..., lm te satelity lub ci satelici (osob.), tych satelitów, tym satelitom...

Saty'ra (nie: sa'tyra) — satyryk. Por. Nowela — nowelista. Składnia: S. na kogo, na co.

Satysfakcja = zadosyćczynienie, zadowolenie (Krasn. 86).

Sącz (stpol. Sądecz, dop. Sączca) — sądecki lub sandecki; dop. Sączca.

Sączek = rów odwadniający, por. sęczek. Ob. Sęk.

Sąd, dlp tego sądu. Znaczenie i składnia: 1) S. o kim, o czym = opinia o kim, o czym, 2) S. nad kim, nad czym = rozprawa sądowa nad kim, nad czym, 3) S. (bez dopełn.) = miejsce, gdzie się odbywają sądy.

1. Posiadał sąd o rzeczach. *Dyg.* Kobiety mieszą nieraz dziwaczne sądy o rzeczach. *Goet. 2.* Zaczął się sąd nad nim.

Zwroty: 1) pozwać kogo do sądu lub pod sąd o co. *SF.* *Kod. Post. Cyw.*; 2) oddać kogo pod sąd. *SF.*; 3) wytoczyć sprawę przed sąd. *SF.*; 4) sąd nad kim złożyć. *SF.*; 5) pod sąd pociągnąć kogo. *SF.*; 6) stawiać kogo przed sądem (nie: przed sąd); 7) stanąć przed sądem. *SF.*; 8) zwrócić się (nie: wystąpić) z czym do sądu; 9) podać się sądowi. *Kod. Post. Cyw.*; 10) podlegać sądowi. *Kod. Post. Cyw.*; 11) zawiesić sądy. *PJ 1, 150*; 12) sprowadzić do sądu świadka, nie: doprowadzić do sądu świadka; 13) sąd grodzki, sąd okręgowy; sąd apelacyjny; 14) sąd surowy, nie: twardy; 15) sąd (= opinie) podtrzymywać.

Sądzić (niedok.). I Formy: sądzę, sądzisz, sądzi, sądzimy...; sądzi! sądziecie!; sądzony; sądził. II Znaczenie i składnia: 1) S. kogo, co — po czym = mieć lub wydawać opinię o kim, o czym — na podstawie czego, 2) S. o kim, o czym = mieć opinię o kim, o czym, 3) S. kogo = prowadzić rozprawę sądową nad kim.

1. Sądząc po swoich przyjaciółach. *Prus.* To można sądzić po tym. *Dąbr. 2.* Co pani sądzi o tym Brykczyńskim? *Grusz.*

Sąg ten, rzadko: ta sąga; dlp tego sąga lub tego sągu.

Sąsiad — sąsiedzki, — sąsiedni. Znaczenie i składnia: 1) sąsiedzki (bez dopełn.) = związany z sąsiadem, właściwy sąsiadowi, 2) sąsiedni komu, czemu = graniczący w sąsiedztwie z kim, z czym, zbliżony do kogo, do czego.

1. Sąsiedzkie stosunki. 2. Język sąsiedni polskiemu. *PJ 12, 10.*

Sążeń — sążnisty; dlp tego sążnia.

Scena — Znaczenie: 1) S. = miejsce w teatrze, gdzie się odbywają występy aktorów, 2) S. = zajście, nieprzyjemne zajście, awantura.

Zwroty: 1) robić komu sceny = robić komu awantury; 2) między kimś a kimś zachodzi jakaś scena (= awantura).

1. Robił mi sceny i awanturował się z Anną. *Zapol. 2.* Pomiędzy Bolesławem i Stasiem zaszła nieprzyjemna scena. *Iwasz.*

Sceptyk — sceptyczny, — sceptycyzm.

Schab, dlp tego schabu.

Schemat (nie: szemat) — schematyczny, — schematyzować. Forma dlp tego schematu. Schiller lub Szyller, ale: szyllerzysta, — szylleryzm.

Schizma ta, nie: ten schizmat, ani: ta szyzma (Krasn. 91, 15, JP 13, 18).

Schlastać. Ob. Chlastać.

Schlebiać komu — czym. Formy: schlebiam, schlebiasz...; schlebiaj!; schlebiający; schlebiał, schlebiałi.

Schlustać. Ob. Chlustać.

Schłostać. Ob. Chłostać.

Schnąć (niedok.) — uschnąć (dok.). I Formy: 1) schnę, schniesz, schnie...; schnij!; schnący; schnął lub sechł, schnąłem lub schłem, schnęła lub schła. II Składnia: S. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Schnął od gorąca. Umieram z żalu, usycham z tęsknoty. *Słow.*

Schody, nie: wschody.

Zwroty: 1) iść po schodach; 2) wchodzić na schody; 3) wchodzić po schodach na górę; 4) schodzić, zbiegać ze schodów; 5) schodzić, zbiegać po schodach na dół.

4. Już zbiegał ze schodów. *Sierosz.*

Schodzić (niedok.) — zejść (dok.). Formy jak: chodźcie — iść.

Zwroty: 1) czas schodzi; 2) czas schodzi na czym; 3) coś schodzi na kogo = coś spada na kogo, coś przytrafia się komu; 4) schodzić komu z drogi = ustępować komu.

1. Jeszcze nie zeszedł tydzień. *Małacz. 2.* Cały dzień zeszedł mi na tym. *Dąbr. 3.* Zeszła niemoc na Klarcję. *Bartk. 4.* Schodził z drogi młodym. *Wikt.*

Schola'styk (nie: szolastyk), tego schola'styka, temu scholastyko'wi..., tym schola'stykiem (akcent zawsze na sylabie: la).

Schola'styka (nie: scholasty'ka, ani: szolastyka) — scholastycyzm.

Scholia (tylko w lm), nie: scholie; dop. tych scholiów.

Schopenhauer, ale: szopenhauerzysta — szopenhaueryzm.

Schorowany — Znaczenie: 1) S. = bardzo chory, 2) S. = ten, kto przeszedł długą i ciężką chorobę.

Schować. Ob. Chować.

Schowanie.

Zwrot: dawać, oddawać co komu do schowania. Oddałem do schowania Tomaszowi. *Kad.*

Schronić się. Ob. Chronić się.

Schudnąć. Ob. Chudnąć.

Schwyć lub schwytać. I Formy jak: chwycić — chwytać. II Składnia: S. kogo, co — za co — czym.

Schylić — Formy i składnia jak: chylić.

(Gałęzie) przed którymi raz po raz trzeba było schylać głowę. *Perz.*

Scott, Walter Scotta..., o Walter Scocie.
Szczepiac (niedok.) — szczepić (dok.) = czepiając wiązać. Por. **Szczepić** (niedok.). Formy jak: **odczepiac** — **odczepić**.

Szernieć — Formy i składnia jak: **czernieć**.
Sebastopol lub **Sewastopol**, dop. **Sebastopola** (**Sewastopola**).

Secina, nie: **sotnia** (ro.)
 Z dwiema secinami ludzi. *żerom*.

Sedno, dlp tego **sedna**.
 Zwroty: 1) coś jest sednem rzeczy; 2) trafić w sedno (rzeczy).
 2. Te tłumaczenia nie trafiły w sedno. *Grusz*.

Segment = odcinek (koła).
Segregator, dlp tego **segregatora**.
Segregować co. Formy: **segreguję...**; **segreguj!**; **segregowany**; **segregował**.

Sejny (nazwa miasta) — **sejneński**; dop. **Sejn**.

Sekret — **sekretny**, — **sekretnik**. Formy: dlp tego **sekretu**, młm te **sekrety**, nie: **sekreta**.

Zwroty: 1) pod sekretem coś mówić = mówić z prośbą o zachowanie sekretu; 2) w sekrecie coś mówić = mówić komuś tak, żeby inni nie słyszeli; 3) robić coś w sekrecie przed kim = robić coś w tajemnicy przed kim; 4) robić coś pod sekretem = robić coś w tajemnicy, sekretnie; 5) zwierzać się, spuszczać się komu z sekretu; 6) zwierzać lub powierzać komu sekret.

4. Te graty przywiózł w pakach pod sekretem. *Mick*. 5. Za mało się znamy, abym ci się miał spuścić z sekretu. *Sicnk*. 6. Zawierzam ci sekret. *Kad*.

Sekretarz (rm. lub r. wsp.) — **sekretarka** (rż.) (JP 16, 30). Składnia: **S. czego**, nie: dla czego; dlm tych sekretarzy lub sekretarżów.

Sekretarz stanu spraw zagranicznych, nie: dla spraw... *Kr*. 1, 75.

Sekta — **sekiarz** — **sekiarstwo**, nie: **sektarz** — **sektarstwo**.

Sektor = wycinek (koła), dlp tego sektoru.

Sekunda — Składnia jak w wyrazie: chwila.
 Zwrot: co sekunda lub co sekundę.

Co chwila, co sekunda wołały przenikliwe głosy. *Reym. cyt. Pass*. Zapach świec wzrasta co sekundę. *Nowak*.

Sekundować (niedok.). I Formy: **sekunduję**, **sekundujesz...**; **sekunduj!**; **sekundujący**; **sekundował**. II Składnia: **S. komu**.

Selcerska, nie: **salcerska** (woda).

Seler ten, nie: ta **selera** (IGD); dlp tego **selera** (SW).

Semestr — **semestralny**; dlp tego **semestru**, młm te **semestry**, nie: **semestra**.

Seminarium to (nie: ta **seminaria**) — **seminarialny** lub **seminaryjny** — **seminarzysta**. Formy: 1) **seminarium**, jak: **gimnazjum**, 2) **seminarzysta**, jak: **gimnazysta**.

Zwrot: **wstąpić do seminarium**, ale: **wstąpić na uniwersytet**.

Kiedy wypadło wstąpić do seminarium, niedo-
 szły proboszcz się zbuntował. *Danił*.

Sempiterna (żart. eufem.) = **zad**.

Siadała w kucki na śniegu, wpięrow przetarłszy i wymiętosiwszy go **sempiterną**. *Matacz*.

Sempolno (nazwa miasta) — **sempoliński**.

Sen — **senny** (ob. **Senny**) — **senność**. I For-

my dlp tego **snu**, dlp temu **snu** (PG). II Składnia: **S. o kim**, o czym.

Sny o przeszłości. *Bartk*.

Zwroty: 1) **sen kogo bierze**; 2) **pograżać się w sen**; 3) **budzić (się) ze snu**; 4) **wybić się ze snu**; 5) **jak we śnie**; 6) **jak przez sen**; 7) **przez sen mówić**; 8) **we śnie widzieć**. *SF*; 9) **sen kamienny**, **głęboki**.

1. Czuli, że go sen bierze. *Mick*. 2. Zdaje mi się, że pogrążona we śnie. *Zapol*. 3. Wciąż go coś ze snu budziło. *Wikt*. 5. Było to coś niewiarogodnego jak we śnie. *Natk*. 6. Przypominam sobie coś jak przez sen. *Dąbr*. 7. Gada coś przez sen. *Nowak*. 9. Zasnęła kamiennym snem. *Dąbr*.

Senat — **senacki**; dlp tego **senatu**.

Senator — **senatorski**.

Senny, — **śpiący**. Znaczenie: 1) **senny** = mający skłonność do snu, 2) **śpiący** = a) ten, kto śpi, b) **senny**.

Sens — **sensowny**; dlp tego **sensu**.

Zwroty: 1) **jest sens w czym** = **jest racja czego**; 2) **mieć sens** = **mieć rację**, **uzasadnienie**; 3) **w sensie czego** = **w myśl czego**, **pod względem czego**; 4) **w sensie czego (!)** = **tak**, **że...** **tak**, **żeby**.

2. Ta ofiara musiała mieć jakiś sens. *Natk*. 3. Wszystko, co jego talent w sensie duchowym reprezentuje. *Cyt. PJ 35/6*. 4. Zabięgi te odniosły skutek, tak że warunki umowy zostały określone (nie: w sensie określenia warunków wymowy). Wywarło nacisk na powoda, żeby poczynił ustępstwa (nie: w sensie poczynienia ustępstw).

Sensacja — **sensacyjny**, nie: **senzacja** — **senzacyjny**.

Sensat — **sensatka**, nie: **senzat** — **senzatka**.

Sensualizm — **sensualista**, nie: **senzualizm** — **senzualista**. Formy: 1) dlp tego **sensualizmu**, mjsclp w tym **sensualizmie**, 2) **sensualista**, jak: **humanista**.

Sentyment -- **sentymentalny**, — **sentymentalizm**, — **sentymentalista**. Formy: 1) dlp tego **sentymentu**, 2) **sentymentalizm** — **sentymentalista**, jak: **sensualizm** — **sensualista**.

Zwrot: **mieć sentyment dla kogo**, ale: **do czego**.
Separatyzm — **separatysta**. Formy jak: **sensualizm** — **sensualista**.

Separować (niedok.), nie: **seperować**. I Formy: **separuję**, **separujesz...**; **separuj!**; **separujący**, **separowany**; **separował**. II Składnia: **S. kogo**, **co** — **od kogo**, **od czego**.

Seplenić lub **szepłenić**. Formy: **seplenię** (**szepłenię**); **seplenisz**, **sepleni**, **sepleniemy...**; **sepleni!**; **sepleniący**; **seplenił**.

Ser (nie: **syr**) — **serny**, częściej: **serowy**.
 Forma dlp tego **sera**.

Seradela. Ob. **Saradela**.

Serbia — **Serb** — **Serbka**, — **serbski**. Składnia: 1) **mieszkać w Serbii**, 2) **jechać do Serbii**. Por. **Litwa**, **Ruś**, **Węgry**.

Serbochorwacki, — **serbsko-chorwacki**. Znaczenie: 1) **serbochorwacki** = **związany z Serbochorwatami**, właściwy **Serbochorwatom**, 2) **serbsko-chorwacki** = **serbski i chorwacki**. Por. **Czechosłowacki**, — **czesko-słowacki**.

Serce. Ob. **Dusza**. Składnia: **S. dla kogo**, ale: **do czego**.

Zwroty: 1) **serce komu bije**, **wali**; 2) **serce się komu ściska**; 3) **coś komu serce ściska**; 4) **serce się w kim łamie**; 5) **serce się komu kraje**; 6) **serce komu pęka**; 7) **serce zamiera**; 8) **serce upada** = **odwaga odchodzi**; 9) **serce topnieje** = **gniew**.

uraza mija; 10) dodać komu serca = dodać komu odwagi; 11) oddać komu serce = zakochać się w kim; 12) ująć kogo za serce = zdobyć czyjąś życzliwość, wzruszyć kogo; 13) otworzyć komu serce = wyznać komu tajemnice serca; 14) otwiera się dla kogo (rzadziej: ku komu) serce czyje = ktoś uczuwa dla kogo życzliwość; 15) odwrócić serce od kogo = stracić dla kogo życzliwość; 16) tracić serce dla kogo = tracić życzliwość dla kogo; 17) tracić serce = tracić odwagę; 18) przypaść do serca komu = zdobyć czyją sympatię; 19) pogłaskać kogo po sercu = sprawić zadowolenie czyjejsi miłości własnej; 20) coś idzie po sercu komu = coś odpowiada czyjś życzeniom; 21) serce wkładać w co = oddawać się czemuś z serdecznym zapalem; 22) coś komu jest po sercu = coś dogadza czyjś życzeniom; 23) brać coś do serca = przejmować się czymś; 24) mieć co na sercu = serdecznie o czymś myśleć; 25) mieć serce do kogo, do czego = mieć dla kogo lub do kogo, do czego sympatię; 26) coś komu leży na sercu = ktoś o coś serdecznie się troszczy; 27) komuś się miło (przykro, dziwnie, nijako) robi na sercu = ktoś odczuwa miłe (przykre, dziwne, nijakie) uczucia; 28) z serca coś robić = z życzliwości, z własnego uczuciowego popędu coś robić; 29) z drżącym sercem coś robić = ze wzruszeniem, z obawą coś robić; 30) z lekkim sercem coś robić = robić coś bez przejęcia, bez zastanowienia, bez wyrzutów sumienia; 31) całym sercem lub z całego serca kochać; 32) porwy serca (*Bartk.*); 33) wielkie (małe) serce, złote serce; 34) człowiek wielkiego (małego) serca lub człowiek o wielkim (małym) sercu; 35) po sercu = zgodnie z pragnieniami serca; 36) wada serca, nie: błąd serca (germ. por. niem. Herzfehler). *PJ 1, 73.*

1. Serce jej było jak młotem. *Siensk.* Serce zabilo jak młot. *Zerom.* Serce było przysiężonym tętnem. *Goct.* Teofilowi wałilo serce z niecierpliwości. *Parand.* 2. Stanisławowi na ten widok serce się ścisnęło. *Iwasz.* 3. Złowrogie przecucie ścisnęło serce. *Siensk.* 4. Serce lamalo się w nim. *Zerom.* 5. Serce się kraja patrzeć. *Dąbr.* Serce się krajało na jego widok. *Makusz.* 6. Dziw, że mu serce nie pękło. *Szczuc.* 7. Serce zamiera z żalosci. *Strug.* 8. Więsci krzepily upadle serca. *Siensk.* 9. Serce mu jak wosk stopniało. *Siensk.* 10. Dodałszy sobie serce... *Matacz.* 11. Oddał jej serce. *Bartk.* 12. Nie tylko ich, ale i mnie za serce ujmujesz. *Siensk.* 14. Otworzyłoby się ku nam jego serce. *Strug.* 15. To ich serca od Radziwiłła odwróci. *Siensk.* 17. Serca nie stracił. *Siensk.* 18. Józefowi (szczenie) przypadło do serca. *Bartk.* 19. (Głos) pogłaskał go po sercu. *Prus.* 20. To mi nie idzie po sercu. *Prus.* 21. Tyle było rzeczy, w które Bogumił wkładał serce. *Dąbr.* 22. To mi nie po sercu. *Siensk.* 23. Wszystkie bierzecie zaraz do serca. *Sierosz.* 24. Co każdy miał na sercu, wywoływano na plac. *Mick.* 25. Nie mam jeszcze dla niej serca. *Strug.* Ma serce do ludzi. *Dąbr.* 26. To mi leży na sercu. 27. Jak mi się dziwnie na sercu robi. *Zapol.* 28. Wielbiła męstwo z całego serca. *Siensk.* 29. Z drżącym sercem śledził ruchy przyjaciel. 30. Nie mogła tego z lekkim sercem uczynić. *Dąbr.* 33. Złote serce w tym dziecku. *Bartk.* 35. Bóg ci da żonę po sercu. *Siensk.*

Serdel, zwykle: serdelek = rodzaj grubej, krótkiej kielbaski z siekanym mięsem.

Seria — seryjny; dlm tych serii (-yj).

Serio = poważnie, naprawdę (Krasn. 86).

Serum (ndm) to.

Serwilizm (= służalstwo Krasn. 86) — serwilista. Formy jak: sensualizm — sensualista.

Serwis, dlp tego serwisu.

Zwroty: 1) serwis do kawy, do herbaty...; 2) serwis na dwie, trzy... osoby.

Serwitut = służebność (Krasn. 85). Formy: dlp tego serwitutu, młm te serwituty.

Zwrot: mieć na czym serwitut.

Serzaniec (! prow.) = sarnik (IGD).

Setka ta, nie: ten setek (dawn.). Składnia: setki domów było, lub były.

Setki kominów majaczyło. *Reym.*

Sezon — sezonowy; dlp tego sezonu.

Sędzia (r. wsp.) — sędzina = żona sędziego. Tym razem ona jest sprawiedliwym sędzią.

Formy: lp ten sędzia, tego sędziego, rzadziej: tego sędzi (dawn.), temu sędziemu, rzadziej: temu sędzi (dawn.), tego sędzięgo, rzadziej: tego sędzię (dawn.), sędzio!, tym sędzią, o tym sędzim, rzadziej: o tym sędzi (dawn.) (nie: o tym sędziu), lm ci sędziowic, tych sędziów, tym sędziom...

Wyrażenia: sędzia pokoju. *Kod. Post. Cyw.*; sędzia grodzki, okręgowy, śledczy.

Sędzina, tej sędziny, tej sędzinie, tę sędzinę, sędzino! tą sędziną, o tej sędzinie, lm te sędziny, tych sędzin, tym sędzinom, te sędziny, sędziny! tymi sędzinami, o tych sędzinach (odmiana rzeczownikowa). Ob. * Nazwiska żon na -ina.

Sęk — sęczek (Por. Sączelek); dlp tego sęka (SW, Łoś, N) lub sęku (SW).

Na sęcuku wielkiego grabu. *Sierosz.*

Zwroty: 1) jest w czymś sęk = jest w czym trudność; 2) zadać komu sęka, sF = stworzyć komu trudności; 3) jechał go sęk! = pal go diabli!

1. Wszystko są to drobiazgi wobec tajemnicy istnienia faktu; w tym sęk. *Goet. 3.* Jechał go sęk! *Sierosz.*

Sękać. Ob. Baumkuch.

Sępieć (niedok.) — osepścić (dok.). Formy: 1) sępieję, sępiejesz...; sępiej!; sępiejący; sępiał, sępieli, 2) osepścić, jak: sępieć.

Sępolno. Ob. Sempolno.

Sfera — sferyczny.

Zwrot: wchodzić (nie: wpaść) w sferę czego = wchodzić w zakres czego.

Wchodzą (nie: wpadają) te czynności w sferę służby wewnętrznej. *Cyt. Kr. 1, 149.*

Sfinalizować (!). Ob. Finalizować.

Sfingować (!). Ob. Fingować.

Sfolgować. Ob. Folgować.

Sfolżyć (!) = zelżeć.

Zelżała (nie: sfolżała) śruba reżymu. „Ziemia“.

Sfora, dlm tych sfor, nie: sfór.

Shakespeare lub **Szekspear** — szekspirowski.

Siać (niedok.) — posiać, zasiać (dok.). Formy: 1) sieję, siejesz..., siej! siejcie!; siejący; siał, siali lub siali (JP 12, 95), 2) posiać, zasiać, jak: siać.

Ile posieli buraków. *Iwasz.*

Siadać. Ob. Siąść.

Siano — siennik.

Zwrot: wykrcać się lub wywijać się sianem (= byle czym).

Sianem się chcesz wywinąć od pracy. *Siensk.* Sianem się nie wykrcąj! *Matacz.*

Siarczysto lub **siarczyście**.

Siąknąć (dok.) — siąkać (niedok.). I Formy: 1) siąknę, siąkniesz...; siąknij!; siąknął, siąknąłem, siąknęli (nie: siąki, siąkłem, siąkli), 2) siąkam, siąkasz...; siąkaj!; siąkający; siąkał. II Znaczenie i składnia: S. (nosem) co lub bez dopełn. = wciągać co nosem. **Siąknąć** (niedok.) co = wchłaniać co w siebie (zwykle: wilgoć). Formy: siąknę, sią-

kniesz...; siąknij!; siąknął, siąknąłem, siąkli, częściej: siąkl, siąklłem, siąkli.

Siąść (dok.) (nie: sieść, dawn.) — siadać (niedok.). I Formy: 1) siąde, siądziesz, siądzie... (nie: sięde, siędziesz, siędzie..., dawn.); siądź! siądzcie!; siadł, siadłem, siadli (nie: siadł...), 2) siadam, siadasz...; siadaj!; siadający; siadał. II Składnia: 1) S. na czym (gdy się wymienia jakiś mebel) lub na co (np. na konia, na bryczkę), 2) S. do czego lub w czym (np. w ciemiu, do powozu, ale: na bryczkę).

1. Oba rycerze siedli na konie. *Słow.* 2. Pan Jan siadł do powozu. *Prus.*

Zwrot: 1) siąść do stołu (żeby spożyć posiłek), ale: siąść za stołem (żeby rozmawiać), siąść przy stole (żeby czytać, pisać...); 2) siąść do konfesjonatu; 3) siąść do powozu, do wagonu, do tramwaju, ale: na bryczkę.

1. Siedli do śniadania. *Iwasz.*

Sicz.

Zwrot: na Siczy.

Sidło (zwykle w lm: sidła), dlm tych sidel.

Zwroty: 1) sidła na muchy, na ptaki, na lisy..., 2) zastawić lub nastawić sidła na kogo. *SF.*

2. Postanowiła uwalniać małych więźniów, gdyby kto na nie znova sidła zastawił. *Prus.*

Siebie (nie ma mianownika), sobie, siebie lub się (enklit.), sobą, w sobie.

Wyrażenia: z siebie lub ze siebie, z sobą lub ze sobą.

Chciał wydrzeć ze siebie naturę ludzką. *Jerom.* Żyli się ze sobą. *Bartk.*

Użycie: 1) zaimek: siebie... oznacza zawsze tę samą osobę lub rzecz, która jest wyrażona w podmiocie; nieraz jednak zamiast: siebie, sobie..., używa się: jego, mu... Ob. Jego, 2) zaimek w formie: się kładzie się zwykle na drugim miejscu w tej części zdania (w podmiocie lub orzeczeniu), do której należy.

1. Miał żal do siebie. Anzelm, milczał jakby pasując się z ogarniającym go zniecierpliwieniem. *Dąbr.* Był za młody, aby odczuć oczy tych kobiet, na niego wówczas zwrócone. *Iwasz.* 2. Trzeba się było zastanowić trochę, nie: trzeba było zastanowić się trochę.

Zwrot: u siebie = u siebie w domu.

Już się widział u siebie. *Bartk.*

Siec, — siekać. I Formy: 1) siekę, sieczesz, siecze..., siecz! sieczcie!; siekący, sieczny; siekł; 2) siekam, siekasz...; siekaj!; siekający; siekany; siekał. II Znaczenie i składnia: 1) siec kogo, co — czym = ciąć, bić kogo, co — czym, 2) siekać kogo, co — czym = rąbać kogo, co na miazgę.

1. Stoją na szanach Pragi siekąc wrogów. *Mick.* 2. Siekać mięso

Zwroty: 1) siec różgami; 2) wiatr siecze; 3) siekane mięso.

Sieczka (tylko w lp) — sieczkarnia. Ob. Młockarnia. I Formy: dlm tych sieczkarni, nie: tych sieczkarń. II Znaczenie: 1) S. = sieczenie, 2) S. = sieczona słoma.

Sieć, młm te sieci lub te siecie.

Zwrot: sieci na kogo, na co zarzucić, zapuścić.

Siedem, nie: siedm. I Formy: 1) mian. siedem (używa się w mian. tylko jako nazwa liczby oderwanej), dop. siedmiu, cel. sied-

miu, biern. siedem, siedmiu (osobowomeśk.); siedmiu (siedmioma), w siedmiu. II Składnia: 1) było na sali siedem pań, było siedmiu panów, 2) całe (dobre) siedem tygodni, całych (dobrych) siedmiu tygodni, całym (dobrym) siedmiu tygodniom, całe (dobre) siedem tygodni, całymi (dobrymi) siedmiu tygodniami, w całych (dobrych) siedmiu tygodniach. Ob. Dobre sto lat temu.

Siedemdziesiąt. Formy i składnia jak: pięćdziesiąt.

Siedemdziesiątka. Ob. Pięćdziesiątka.

Siedemnaście—Formy i Składnia jak: piętnaście.

Siedemset — Formy i składnia jak: pięćset. Siedlce — siedlecki.

Siedmioklasowy, nie: siedmioklaśny.

Siedmioro — Formy i składnia jak: dziesięćoro.

Siedzący — siedząco. Ob. Kojący — kojąco. Usnęli siedząco. *SW.*

Siedzieć (niedok.) — siadywać (wielokr.). Ob. Siąść. Formy: 1) siedzę, siedzisz, siedzi, siedzimy...; siedź! siedzicie! siedzący; siedział, siedzieli, 2) siaduję, siadujesz...; siaduj!; siadujący; siadywał.

Nieź to raży tak siadywała! *Kruczk.*

Zwroty: 1) siedzieć z założonymi rękami (= bezczynnie), 2) siedzieć nad robotą. *SF.*; 3) siedzieć za stołem lub przy stole; 4) siedzieć w domu = przebywać w domu, nie wychodzić z domu; 5) siedzieć u kogo = mieszkać u kogo; 6) siedzieć komu na karku. *SF.* = być komu ciężarem, będąc na jego utrzymaniu; 7) siedzieć spokojnie = zachowywać się spokojnie; 8) siedzieć na ławce, na krześle, na kanapie, ale: w fotelu.

1. Ja bym wolał kulą w łeb, niż siedzieć z założonymi rękami. *Siemk.* 3. Za stolikiem siedział R. Sierosz. 5. Musi siedzieć u matki. *Iwasz.* 7. Niech siedzą spokojnie i nie wtrącają się do mnie. *Siemk.*

Siekacz (! prowinc.) = tasak (IGD).

Siekiera, nie: siekira.

Siemiątycze (nazwa miejscowości) — siemiątycki.

Siennik, nie: sienik; dlp tego siennika.

Sień — sionka, młm te sienie, dlm tych sieni, nie: sień.

Drzwi prowadzące do sieni (nie: do sień). *Reym.* Sieradz — sieradzki.

Sierdzić się (niedok.) — rozsierdzić się (dok.). I Formy: 1) sierdzę się, sierdzisz się, sierdzi się, sierdzimy się...; sierdź się!; sierdzący się; sierdził się, 2) rozsierdzić się, jak: sierdzić się. II Składnia: S. ś. na kogo — o co. Por. Gniewać się.

Sierdząc się na pannę. *Siemk.*

Sierota (r. wsp.) (nie: sirota) — sierocy, — sieroctwo. Forma: dlm tych sierot, rzadko: tych sierót.

Sierp, dlp tego sierpa.

Zwrot: jakby sierpem cisnął = prosto.

Prosta droga, jakoby kto sierpem cisnął. *Siemk.*

Sierpe—sierpiecki, nie: sierpecki, ani: sierpski (dawn.).

Sierpień — sierpniowy. Ob. Maj.

Sierść, nie: szerść.

Ptaki składają pióra, czworonogi—sierści. *Mick.* Woda jego długą sierść rozczesze. *Malacz.*

Sieść. Ob. Siąść.

Się. Ob. Siebie.

Sięgać (niedok.) — sięgnąć (dok.). Por. **Przysięgać, Zasięgać**; ale: **osięgać**. I Formy: 1) sięgam, sięgasz...; sięgaj!; sięgający; sięgał, 2) sięgnę, sięgniesz...; sięgnij!; sięgnął, sięgnąłem, nie: sięgi, sięgiem..., ale: sięgnęła lub sięgnęła, sięgnęło lub sięgnęło, sięgnęli lub sięgnęli.

Jak oko sięgło. *Zerom.*

II Składnia: 1) S. czym — po co lub do czego = wyciągać rękę po co, pożądać czego, 2) S. czym — po co lub do czego albo czego, rzadko: co (dawn.) = docierać do czego, 3) S. pod co = dotrzeć pod co, zapuścić rękę pod co, 4) S. w co = zapuścić rękę w co.

1. Do koła podbiegunowego tak niedaleko, że tylko sięgnąć po nie ręką. *Malacz.* Sięgnął ręką po klucz. Sięgał do kwiecistego słownictwa podoficerów. *Malacz.* 2. Krzewy roślin sięgają po szyję. *Przybysz.* Poprawność sięgająca aż naiwności. *Natk.* Czarna łapa sięgał Hrabiego włos płowy. *Mick.* 4. Sięgnąwszy w fałdy habitu. *Choyzn.*

Zwrot: sięgać w tysiące, miliony... (!) = sięgać tysięcy milionów...

Olbrzymie sumy. sięgające milionów (nie: w miliony) funtów szterlingów. *Cyt. Kr. 1, 92.*

Silić się (niedok.) na co.

Mówił siłać się na spokój. *Danił.* Sili się na dostojność. *Berent.*

Silnie, nie: silno.

Przykładają się bokiem silnie (nie: silno) do skały. *Stasz.*

Silny — silniejszy. Składnia: S. czym, w czym lub przez co.

Jednością silni, rozumnie szaleł. *Mick.* Człowiek silny w Bogu. *Stow.*

Zwroty: 1) silny w postanowieniu; 2) silny z postawy.

2. Teżsi, silniejsi z postawy składali ten oddział. *Mochln.*

Silva rerum (ndm) to lub ta, albo ta sylwa rerum (PJ 4, 45).

Sila.

Zwroty: 1) mieć siłę (siły) do czego lub po czemu, nie: dla czego; 2) mieć siłę (siły) co robić; 3) czuć się na siłach (nie: po siłach) do czego; 4) czuć się na siłach co robić lub ażeby co robić; 5) coś jest w czyich siłach, nie: po siłach (rus.); 6) o własnych siłach coś robić; 7) zbierać siły do czego bądź na co lub ażeby coś robić; 8) skUPIAĆ siły na czym, na co bądź, do czego lub ażeby coś robić; 9) nateżać siły. *SF*; 10) rosnąć w siłę; 11) wzmacniać się na siłach; 12) opadać z sił; 13) gonić ostatkiem sił; 14) coś przestać czyjeś siły; 15) coś jest ponad lub nad czyjeś siły; 16) z całej siły, z całych sił lub ze wszystkich sił; 17) cała siła, nie: pełna siła; 18) siła czego; 19) gra sił; 20) siła (!) techniczna, nauczycielska, pomocnicza... (!) = pracownik techniczny, nauczyciel, pracownik pomocniczy (por. niem. Hilfskraft); 21) siły poprzeczne w belce, nie: dla belki.

1. Mam zbyt mało siły do życia. *Sierosz.* Nie ma siły do krzątania. *Dąbr.* Mą dostateczną siłę do (nie: dla) ich usunięcia. „*Czas*“ 17 III 36. Brak mi już siły po temu. *I. Dąbr.* 2. Nie miała już siły prosić. *Zerom.* 3. Nie czuję się na siłach nawet do mówienia o tym. *Goet.* 4. Czuli się na siłach podjąć skutki. *Dąbr.* Poczuli się nagle na siłach, ażeby mówić twarz w twarz z piwowarem. *Zarembo.* 6. Muszę sam jeden o własnych siłach dobić się chleba. *I. Dąbr.* 7. Zbierał siły,

by pluć w garście. *Danił.* 8. Czemu nie skupić wszystkich sił na życie ducha? *Dąbr.* 10. Wojsko rosto w siłę. *Sienk.* 11. Wzmógł się na siłach. *Ostr.* 12. Z sił opadłem zupełnie. *I. Dąbr.* 13. Gonił ostatkiem sił. *Strug.* 14. Odpowiedź zdawała się przerastać jej siły. *Dąbr.* 15. Wymaga ponad siły. *Strug.* To było ponad jej siły. *Dąbr.* 16. Jęła ciągnąć z całej siły. *Malacz.* Z całych sił krzyczała. *Natk.* Chłustał wodą ze wszystkich sił. *Sienk.* 18. Siłą wieloletniego nałogu urządził kramik. *Kruczk.* 19. Liberalna gra brutalnych sił. *Dąbr.*

Sinieć (niedok.) — zsinieć (dok.). I Formy: 1) sinieję, siniejesz...; siniej!; siniejący; siniał, sinieli, 2) zsinieć, jak: sinieć. II Składnia: S. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Siodło — siodełko, — siodlarz. Forma dlm tych siodlarzy lub siodlarzów.

Siódmoklasista, nie: siedmioklasista. Formy jak: humanista.

Sirocco (w wymowie s-iroko), dlp tego sirocca.

Siurprza.

Zwrot: robić komu siurprze.

Siwek (nazwisko) — Siwkowa. Formy: Siwka, Siwkowi... Ob. Danek.

Siwieć (niedok.) — osiwieć (dok.) lub posiwieć. Formy: 1) siwieję, siwiejesz...; siwiej!; siwiejący; siwiał, siwieli, 2) osiwieć, posiwieć, jak: siwieć.

Sięsta (PA), nie: siesta.

Skakać. Ob. Skoczyć.

Skala.

Zwroty: w wielkiej (małej) skali lub na wielką (małą) skalę (nie: na skałę).

Zaczął od rzeczy na wielką skalę. *Dąbr.* Na wielką skalę prowadził hodowle. *Bartk.*

Skalpel, dlp tego skalpela (SW) lub skalpeli (N), nie: tego skalpla.

Skalał (nazwa miasta) — skałacki.

Skamlać lub **skamlać.** Por. Skomleć. I Formy: skamlam (skamlam), skamlasz lub skamlę, skamliesz...; skamlaj! (skamlaj!) lub skamljij; skamlający (skamlający) lub skamlący; skamliał (skamliał).

Skamlac. *Reym. cyt. PJ 10, 119.*

II Znaczenie i składnia: 1) S. (bez dopełn.) = piszczeć żałośnie (zwykle o ludziach), 2) S. o co = żałośnie prosić o co. **Skandał** (PA), nie: szkandał (dawn.); dlp tego skandalu.

Skandynawia, Skandynawii. Składnia: 1) mieszkać w Skandynawii, 2) jechać do Skandynawii.

Skapać (dok.) — skapnąć (dok. jednokr.) — skapywać (niedok.). Formy: 1) skapie...; skap!; skapał, 2) skapnie...; skapnij!; skapnął, skapnęła, nie: skapał, 3) skapuje...; skapuj!; skapywał.

Skaplerz (!) = szkaplerz (PA).

Skarb.

Zwroty: 1) za (żadne) skarby świata; 2) skarb nad skarby.

1. Za skarby świata nie popatrzy. *Nowak.* Nie ustąpić za żadne skarby świata. *Dąbr.* 2. Życie zabiło w nim psia duszę, ten najpiękniejszy skarb nad skarby. *Wikt.*

Skarga — Składnia: 1) S. na kogo, na co, 2) S. o co, 3) S. przeciw komu.

1. Zjawił się ze skargami na chłopów. *Sierosz*.
2. Pełnomocnictwo obejmuje skargę o wznowienie postępowania. *Kod. Post. Cyw.* 3. Skargę przeciw Hrabiemu głośno odczytywa o skrzywdzenie honoru. *Mick*.

Zwroty: 1) skargę składać; 2) skargę podać; 3) skargę oddalić; 4) skargę składać, przekładać.

4. Składać żalosne swe skargi. *Bartk.* Kto ma na starca skargę, niech mi ją przeloży. *Mick*.

Skarłowaciały, młm (męsko-osob.) skarłowaciali, ale: skarłowaciele (3 os. lm).

Skarpa lub szkarpa.

Skarpetka, nie: szkarpetka (dawn.).

Skarżyć (niedok.), nie: skarżyć (prow. włkopol.) (Kr. 1, 322). I Formy: skarżę, skarżysz, skarży, skarżymy...; skarż! skarżcie!; skarżony; skarżący. II Składnia: S. kogo — o co.

Skarżyć powinniście wójta o ten gwałt. *Kruczk*.
Skarżyć się (niedok.). I Formy jak: skarżyć. II Składnia: S. ś. komu lub przed kim — na kogo, na co.

Nie skarżyła się mężowi na syna. *Żerom*. Skarżyła się przed światem na pustkę. *Żerom*.

Skarżysko (nazwa miejscowości) — skarżyski.

Skaut (w wymowie jedna sylaba) = harcerz; dlp tego skauta.

Skawina (nazwa miasta), Skawiny, Skawinie... (odmiana rzeczownikowa).

Skaza na kim, na czym.

To była skaza na całym. *Dąbr*. Ma skazę na sobie. *Dąbr*.

Zwrot: szukać skazy (dziury) na całym.

Skazać (dok.) — skazywać (niedok.). I Formy: 1) skażę, skażesz, skażę...; skaż! skażcie!; skazany, skazał, 2) skazuję, skazujesz...; skazuj!; skazujący; skazywany; skazywał. II Składnia: S. kogo — na co — za co.

Skazać na grzywnę (nie: grzywna, ale: ukarać grzywną). Za ubliżenie sąd może skazać winnego na grzywnę. *Kod. Post. Cyw.* świat ludzi pewnych siebie, a skazanych na zagładę. *Kruczk*.

Skazówka, — wskazówka. Znaczenie: 1) skazówka (tylko gdy jest mowa o skazówce zegara), 2) wskazówka = a) wytyczna uwaga, pouczenie, b) skazówka zegara.

1. Słuchał, czy idzie leżący na krześle zegarek, i spoglądał na skazówkę. *Prus*.

Skąd.

Zwrot: skądby nie był (!rus.) = skądkolwiek był lub skąd tylko był. *Kr. 1, 198*.

Skądciś lub skądsiś, rzadziej: skądś.

Skądciś przyleciał wiaterek. *Kunc*.

Skąpić (niedok.), nie: skępić. I Formy: skąpię, skąpisz, skąpi, skąpimy...; skąp! skąpcie!; skąpił. II Składnia: S. komu — czego — na co.

Stryj na wychowanie niczego nie skąpił. *Mick*. Skąpisz mi bydłecę mierzwy. *Prus*.

Skąpiec, nie: skępiec. Formy wlp skąpczel, młm ci skąpcy, dlm tych skąpców.

Skąpy — skąpstwo. Znaczenie i składnia: 1) S. w czym lub w co = skąpy w zakresie czego, 2) S. na co = skąpiący na co.

1. Skąpy w pochwałach. Skąpa w pochwały. *Mick*. 2. Skąpy na ubranie.

Ski (ndm) = narty.

Skierniewice — skierniewicki, nie: skierniewski (dawn.).

Skierowywać (!) (= kierować) (niedok.) — skierować (dok.) (*Krasn. 11*)..

Skinąć (tylko w postaci dok.). I Formy: skinę, skiniesz...; skni! sknić!; skinąwszy; skinął, skinąłem, skinęli. II Składnia: S. na kogo — czym..

Rycerz skinął na żołnierzy. *Sienk*. Skinął potakująco głową. *Goet*.

Skirgiełło, Skirgiełły, Skirgielle. Ob. * Nazwiska na -o.

Skisły, nie: skisnięty.

Skisnąć (dok.) — skisać (niedok.). Ob. Kisnąć. Formy: 1) skisnął, jak: kisnął. Ob. Kisieć, 2) skisam, skisasz, skisa...; skisaj!; skisający; skisał.

Sklep — sklepik, — sklepikarz lub sklepicz, — sklepiarka lub sklepiczarka. Znaczenie: 1) S. = sklepienie, 2) S. = magazyn.

1. Wicher kędyś nad sklepem szalał nieruchomości. *Mick*. 2. Sklep korzenny. Sklep towarów kolonialnych. Sklep towarów lokciowych, nie: krótkich (!germ. por. niem. Kurzwaren).

Zwroty: 1) założyć sklep; 2) prowadzić sklep. *SW*; 3) sklep z czym; 4) sklep z towarami, częściej: sklep towarów.

1. Założył sklepik ze słodyczami. *Strug. 3*, Pobiegłem do sklepu z papierami. *Nowak*.

Skład czego; dlp-tego składu.

Zwroty: 1) skład rupieci; 2) wchodzić w skład czego.

Składać (niedok.) — złożyć (dok.). I Formy: 1) składam, składasz...; składaj!; składający; składany; składał, 2) złożę, złożysz, złoży, złożymy...; złoż! złożcie!; złożony; złożonywszy; złożył. II Składnia: S. co — na co.

Zwroty: 1) składać co we dwoje, w troje, we czworo; 2) składać ofiary.

2. Czuli się w obowiązku składać ofiary na jego wielkim ołtarzu. *Goet*.

Składać się (niedok.) — złożyć się (dok.). I Formy jak: składać — złożyć. II Składnia: 1) S. ś. z czego, 2) S. ś. na co, 3) S. ś. na kogo, na co = zbierać składki na kogo, na co.

1. Rodzina składała się z matki, brata i ojca. *Świcił*. 2. Na charakter jego składają się różne sprzeczne właściwości. 3. Chcąc mu pomóc składali się na niego koledy.

Zwrot: coś składa się dobrze lub źle = coś układa się dobrze lub źle.

Wszystko się tak składa. *Sienk*.

Składka — Znaczenie: 1) S. = składanie się, kwesta, 2) S. = fundusz z kwesty osiągnięty, 3) S. = rata roczna, składana na rzecz jakiegoś towarzystwa przez jego członków, wkładka.

Zwroty: 1) składka na kogo, na co; 2) składka od osoby wynosi...

Składny (od: składać), — składowy (od: skład). Znaczenie: 1) składny = udatnie złożony, zgrabny, foremny, 2) składowy = związany ze składem.

Skłonić (dok.) — skłaniać (niedok.). I Formy: 1) skłonię, skłonisz, skłoni, skłonimy...;

skłoni! skłońcie!; skłoniony; skłoniwszy; skłonił, 2) skłaniam, skłaniasz..., skłaniaj!; skłaniający; skłaniany; skłaniał, skłaniałi. II Składnia: S. kogo, co — do czego lub ku czemu.

Skłonilo go do postuszeństwa. *Niemc.*
Skłonić się (dok.) — skłaniać się (niedok.). I Formy jak: skłonić — skłaniać. II Składnia: 1) S. ś. do czego lub ku czemu = przychylić się do czego, 2) S. ś. przed kim, przed czym = schylić się przed kim, przed czym.

1. Skłaniała się ku rezygnacji. *Goet.* 2. Skłonił się przed nią. *Zerom.*

Skłonność do czego lub ku czemu. żadnej nie miał do feli skłonności. *Kruczk.*

Skłonny — Składnia: 1) S. do czego lub ku czemu, 2) S. co robić.

1. Serce Bogumila nie było skłonne do podejrzeń. *Dąbr.* Skłonna była do otyłości. *Iwasz.* 2. Skłonna była pogodzić się z tym. *Dąbr.*

Skłócić (dok.) — skłócać (niedok.). I Formy: 1) skłócić, jak: kłócić. Ob. Kłócić się, 2) skłócam, skłócasz...; skłócaj!; skłócający; skłócany; skłócał. II Składnia: S. kogo, co.

Sknera ten lub ta, nie: sknyra. Formy: lp ten (ta) sknera, tego (tej) sknery, temu (tej) sknerze, tego (tę) sknerę, sknero!, tym (tą) sknera, o tym (tej) sknerze, lm te sknery, tych sknerów (rm.) lub tych skner (rz.), tym sknerom, tych sknerów (rm.) lub te sknery (rz.), sknery!, tymi sknerami, o tych sknerach.

Skobel (SW), nie: szkobel; dlp tego skobla. Kotek tkwił w żelaznym skoblu. *Kruczk.*

Skoczyć (dok.) — skakać (niedok.). I Formy: 1) skoczę, skoczysz, skoczysz, skoczymy...; skocz! skoczcie!; skoczysz; skoczysz; 2) skaczę, skaczesz... (nie: skakam, skakasz...); skacz! skaczcie! (nie: skakaj!); skaczący (nie: skakający); skakał. II Składnia: 1) S. na co, w co lub do czego, 2) S. komu — do czego.

1. Zręcznie skoczył na nart. *Sierosz.* Skocz w ogień! *Prus.* Skoczył jak oparzony. *Danił.* 4. Myśl skacząc z przedmiotu na przedmiot poddaje się biernie chwilowym wrażeniom. *I. Dąbr.* 5. Skoczyliśmy jednym susem. *Kad.*

Zwroty: 1) skakać na jednej nodze; 2) skoczyć na jednej nodze (przen.) = szybko pobiec; 3) skoczyć jak oparzony (= gwałtownie); 4) skakać z przedmiotu na przedmiot; 5) skoczyć jednym susem.

2. Skocz no na jednej nodze i przynieś mi to zaraz! 3. Skoczył jak oparzony. *Danił.* 4. Myśl skacząc z przedmiotu na przedmiot poddaje się biernie chwilowym wrażeniom. *I. Dąbr.* 5. Skoczyliśmy jednym susem. *Kad.*

Skok, dlp tego skoku.

Zwroty: 1) jednym skokiem lub od jednego skoku = od razu; 2) rwać się do skoku.

1. Gdańsk posiadał od jednego skoku. *Cyt. Szeffs.* 26. 2. Koń rwał się do skoku. *Bartk.*

Skoki (nazwa miejscowości) — skocki, części: skokowski.

Skole (nazwa miejscowości) — skolski. Formy: dlp Skolego..., miejsc. w Skolem.

Skółowaciały, młm (męskoosob.) skółowaciałi, ale: skółowacieli (3 os. lm od: skółowacieć).

Skombinowany z czego.

Wyrazy skombinowane z najbrutalniejszych słów przekleństwa. *Danił.*

Skombria lub **skumbria**, dlm tych skombrii (-yj).

Skomleć lub **skomlić**. Por. **Skamlać**. I Formy: skomle, skomlisz, skomli, skomlimy...; skomlij!; skomlać; skomlał lub skomlił. II Znaczenie i składnia: S. (bez dopetn.) = piścić żałośnie (zwykle o zwierzętach).

Skomplikowany = zawily.

Skomponowany w co.

Wszystko było piękne i jak gdyby skomponowane w obraz czy w utwór muzyczny. *Iwasz.*

Skon lub **zgon**, dlp skonu (zgonu).

Skonstatować = stwierdzić. Ob. **Konstatować**.

Skonto, dlp tego skonta.

Skończyć, nie: skonczyć. Ob. **Kończyć**.

Skoordynować (!) = uzgodnić (Kr. 2, 289).

Skopowina (! prow.) = baranina (IGD).

Skorbut (!) = szkorbut.

Skorowidz, dlp tego skorowidza (SW) lub tego skorowidzu.

Zwroty: 1) skorowidz prowadzić; 2) skorowidz sporządzić.

Skorupa, nie: skorlupa, ani: skarlupa.

Skory — skorszy; młm (męskoosob.), skorszy, skorsi. Składnia: 1) S. do czego = skłonny do czego, 2) S. na co = skory pod względem czego, 3) S. co robić = skłonny co robić.

1. Najskorsi do boju. *Sienk.* Do pióra także był skory. *Kruczk.* 2. Skory na rękę pan ojciec. *Bartk.* Skory na gębę, w robocie leniwy. 3. Ty nawet milczeć rada i płonąć się skora. *Mick. cyt. SW.*

Skostniały, lm (męskoosob.) skostniali, ale: skostnieli (3 os. lm od: skostnieć).

Skosztować czego, nie: co (Kr. 2, 309). Ob.

Kosztować.

Skośnie lub **skośno**.

Skot, dlp tego skotu.

Skotopaski (tylko w lm), dop. tych skotopasek.

Skowyczeć (niedok.), rzadziej: skowytąć, nie: skowyrzeć, ani: skowyrceć (gwar.).

Formy: skowyczy, rzadziej: skowytają...; skowycz! rzadziej: skowytaj!; skowyczący, rzadziej: skowytający; skowyczał, rzadziej: skowytął.

Zgraja chartów weselo skowycze. *Mick.*

Skóra — skórzany (nie: skórzanny), — skórny. Znaczenie: 1) skórzany = zrobiony ze skóry, 2) skórny = odnoszący się do skóry, właściwy skórze.

Zwroty: 1) brać w skórę; 2) dostać w skórę = zostać obitym; 3) dostać po skórę = zostać pobitym, zwyciężonym; 4) bić w skórę = garbować skórę (rub.); 5) lupić ze skóry lub lupić z siedmiu skór = obdzierać, wyzyskiwać; 6) krzyczeć jakby go ze skóry obdzierano; 7) pokazywać prawdziwą skórę = obnażać swoją właściwą naturę; 8) wyczuwać co przez skórę = domyślać się czego; 9) czegoś nie spisać się na wolewej skórze = coś wymaga szczególnie długiego opowiadania; 10) nie warta skórka wyprawy = coś nie optaca się robić.

1. Weźmie w skórę. *Nowak*. 2. Dostał w skórę od ojca. *Nowak*. 4. Niech mu skórę dyscyplinami garbują. *Siemk*. 5. Łupiąc z siedmiu skór. *Matacz*. 6. Rozległ się kwik jakby ją ze skóry obdzierano. *Matacz*. 7. Niechętnie prawdziwą skórę pokazuje. *Siemk*. 8. Wyczuwali przez skórę nieuchwytnie symptomy zbliżających się awantur. *Danił*. 9. Ile tam byto zastrzeżeń, pytań, warunków, tego by na skórę wołowej nie spisał. *I. Dąbr*.

Skórzec (nazwa miejscowości) — skórzecki. **Skra**, częściej: **iskra**; dlm tych skier (iskier). **Skradać się** (tylko w postaci niedok.). I Formy: skradam się, skradasz się...; skradaj się!; skradający się; skradał się. II Składnia: 1) S. ś. za kim, 2) S. ś. do kogo, do czego lub ku komu, ku czemu.

1. Skradał się za nimi *Iwasz*. 2. Ujrzał obu braci skradających się ku wzgórkowi. *Sierosz*.

Skrajać (dok.) lub **skroić** — skrawać (niedok.). Formy jak: odkrajać (odkroić) — odkrawać.

Zwrot: skrajać suknie.

Boję się, że krzywo skraję suknie. *Dąbr*.

Skreślić (dok.) — skreślać (niedok.). Formy jak: określić — określać.

Skręcić (dok.) — skręcać (niedok.). I Formy jak: odkręcić — odkręcać. II Składnia: S. co — w co. Ob. Pokręcić.

Skrobać (niedok.) — skrobnąć (dok. jednokr.). I Formy: 1) skrobieję, skrobiesz...; skrob! skrobcie!; skrobiący; skrobany; skrobał, 2) skrobne, skrobniejszy...; skrobnijszy; skrobnięty; skrobnał, skrobnałem, skrobniejli. II Składnia: 1) S. kogo, co — czym, 2) S. kogo — za co lub po czym.

2. Skrobał byka pazurami za uszy. *Kad*.

Skrofuły (tylko w lm), nie: skrófuły, ani: szkrofuły; dop. tych skrofułów.

Skroić (tylko w postaci dok.) — kroić (niedok.). Ob. Kroić. Formy jak: kroić.

Zwrot: skroić komu kurtę.

Skromny — Znaczenie: 1) S. w czym = umiarkowany w czym, 2) S. w co = ubogi w co.

1. Skromny w jedzeniu i w napoju. *SW*. 2. Od lat miodych, skromnych w zdarzenia. *Iwasz*.

Skroń, dlp tej skroni, młm te skronie, dlm tych skroni.

Skropić (dok.) — skrapiać (niedok.). I Formy: 1) skropię, jak: kropię, 2) skrapiam, skrapiasz...; skrapiaj!; skrapiający; skrapiany; skrapiał, skrapiali. II Składnia: S. co — czym.

Skropić (dok.) — skraplać (niedok.). Formy: 1) skropię, skropisz, skropi, skropimy...; skropi! skropi! skropi! (nie: skropi! skropcie!); skropiony; skropiwszy; skropiła.

Skrós lub **skróś** albo **wskróś** lub **wskróś**.

Skrócić (dok.) (nie: skródzić) — skracać (niedok.), rzadko: skrócać. Formy: 1) skrócę, skrócisz, skróci, skrócimy...; skróć! skróćcie!; skrócony; skróciwszy; skrócił, 2) skracam, skrucasz...; skrcaj!; skrcający; skrcający; skrcał.

Skrucha.

Zwoty: 1) czuć skrucze; 2) okazywać skrucze. 1. Poczut skrucze. *Prus*. 2. Skruczy nie okazesz. *Siemk*.

Skrudlić (PA), nie: skródlić. Formy: skrudle, skrudlisz, skrudli, skrudlimy...; skrudli! skrudcie! lub skrudli! skrudli! skrudli! skrudli!; skrudłony; skrudli.

Przewraca i skrudli ziemię. *SW*.

Skrupić się (dok.) — skrupiać się (niedok.). I Użycie: tylko w 3 os. lp lub lm. II Formy: 1) skrupię się..., skrupię się; skrupił się, 2) skrupia się..., skrupiają się; skrupiał się. III Składnia: S. ś. na kim, na czym.

Na psach się skrupiło. *Barbk*.

Skrupuł, nie: szkrupuł; dlp tego skrupułu. **Skruszały**, — skruszony. Znaczenie: 1) skruszały = ten, kto uległ skruszeniu, (przen.) czujący skrucze, 2) skruszony = ten, którego skruszyli, (przen.) czujący skrucze.

Zwrot: skruszałe serce lub (częściej) skruszone serce.

Skruszyć — skruszyć. Ob. Kruszyć — kruszyć.

Skrzyć (dok.) — skrywać (niedok.). I Formy: 1) skryć, jak: kryć, 2) skrywam, skrywasz...; skrywaj!; skrywający; skrywany; skrywał. II Składnia jak: kryć.

Ziemia zabierze nasze dusze i skryje przed złym okiem. *Wikt*.

Skrzyć się (dok.) — skrywać się (niedok.). I Formy jak: skryć — skrywać. II Składnia jak: kryć się.

Abyśmy się skryli od młota. *Mick*. Pachciarz skrył się za plecy chłopca. *Wikt*. Ptactwo skryło się w lasy. *Mick*.

Skrypt, dlp tego skryptu.

Skrzat, dlp tego skrzata.

Skrzeczec (niedok.). Formy: skrzeczę, skrzeczysz, skrzeczy, skrzeczemy...; skrzecz! skrzeczcie!; skrzeczący; skrzeczwał, skrzeczeli.

Skrzel ta lub to **skrzele** (nie: ta skrzela), zwykle w lm: te skrzele lub te skrzela, dlm tych skrzeli.

Skrzętny w czym.

Skrzętny w poszukiwaniu zarobku. *Dąbr*.

Skrzyczec (tylko w postaci dok.). I Formy jak: krzyczec. II Składnia: S. kogo — za co. Mama go strasznie skrzyczała za to. *Nowak*.

Skrzydło — skrzydełko, — skrzydlaty. Forma dlm tych skrzydeł.

Zwrot: opuścić skrzydła. *SW* = stracić zapal, fantazję.

Skrzynia — skrzynka.

Wyrażenia: 1) skrzynia na książki, nie: dla książek. *Kr* 1, 78; 2) skrzynka na listy lub do listów, nie: dla listów. *KJU* 2, 3, skrzynka na gazety; 3) skrzynka na owies (na sieczkę), nie: do owsa, ani: dla owsa; 4) skrzynka na śmieci lub do śmieci.

Skrzyp, dlp tego skrzypu.

Skrzypce (tylko w lm), dop. tych skrzypiec, nie: tych skrzypców.

Zwoty: grać na pierwszych skrzypcach, mieć pierwsze skrzypce, trzymać pierwsze skrzypce lub prowadzić pierwsze skrzypce = odgrywać pierwszą rolę w jakimś zespole ludzi.

Skrzypek, ale: skrzypaczka.

Skrzypić (niedok.) — skrzypnąć (dok. jednok.). Formy: 1) skrzypię, skrzypisz, skrzypię, skrzypimy...; skrzyp! skrzypcie!; skrzypiący; skrzypiał, skrzypieli, 2) skrzypnę, skrzypniesz...; skrzypnij!; skrzypnął, skrzypnąłem, skrzypnęli, nie: skrzypłem, skrzypili.

W kuchni skrzypiał mynek od kawy. *Parand.*
Skrzydzieć — Formy i składnia jak: krzywdzić.

Skrzywić — Formy i składnia jak: krzywić.
Dziób stary tak się w kabłąk skrzywi. *Mick.*

Skubać (niedok.) — skubnąć (dok. jednok.). I Formy: 1) skubię, skubiesz...; skub! skubcie!; skubiący; skubany; skubał, 2) skubnę, skubniesz...; skubnij!; skubnięty; skubnąwszy; skubnął, skubnąłem, skubnęli. II Składnia: S. kogo, co — czym.

Skumbria lub **skombria**.

Skunksy (tylko w lm), dop. tych skunksów. **Skupeczyna** lub **skupsztyna**.

Skupić (dok.) — skupiać (niedok.). I Formy: 1) skupię, skupisz, skupi, skupimy...; skup! skupcie!; skupiony; skupiwszy; skupił, 2) skupiam, skupiasz...; skupiaj!; skupiający; skupiany; skupiał. II Znaczenie i składnia: S. kogo, co = zgromadzić kogo, ześrodkować, zogniskować co.

Zwroty: 1) skupiać uwagę w sobie = wysłać własną uwagę; 2) skupiać uwagę na sobie = zwracać na siebie cudzą uwagę; 3) skupiać myśli.

3. Niech skupia myśli. *Goet.*

Skupić (dok.) — skupywać (niedok.), ale: kupować. I Formy: 1) skupię, jak: kupię, 2) skupuję, kupujesz...; skupuj!; skupujący; skupywany; skupywał. II Znaczenie i składnia: S. co = kupując gromadzić.

Skupienie.

Zwrot: robić co ze skupieniem lub w skupieniu. Robił to z wielkim skupieniem. *Parand.*

Skurczyć (dok.) — skurzać (niedok.). Formy: 1) skurczę, jak: kurczyć, 2) skurczam, skurczasz...; skurczaj!; skurczający; skurczany; skurczał, skurczali.

Skutechny na co lub przeciw czemu.

Skutek, dlp tego skutku.

Zwroty: 1) wywrzeć na co skutek; 2) doprowadzić lub przyprowadzić co do skutku. *SF*; 3) mieć skutek; 4) wziąć skutek; 5) pociągnąć za sobą skutek. *SF*; 6) przychodzić do skutku; 7) odnosić skutek; 8) osiągnąć (nie: doścignąć. rus.) skutek; 9) robić co ze skutkiem (= skutecznie); 10) podjąć skutek; 11) dobry (zły) skutek; 12) skutek prawny; 13) wskutek lub na skutek; 14) ze skutkiem czego (praw.) = z następstwem czego.

1. Słowa jego wywarły skutek. *Sienk.* 3. Miało to swój dobry skutek. *Małacz.* 4. Ta przeczność wnet wzięła swój skutek. *Żerom.* 7. Wyrok ma odnieść bezpośredni skutek. *Kod Post. Cyw.* 10. Czui się na siłach podjąć skutki. *Dąbr.* 11. Z nadzieją na dobry skutek. *Makusz.* 12. Dla zachowania skutków prawnych. *Kod. Post. Cyw.* 13. Na skutek jego raportów. *Cyt. Pj 10, 119. 14.* Pisma będą dołączone do akt sprawy ze skutkiem doreczania ich stronie. *Kod. Post. Cyw.*

Skutkować (tylko w 3 os. lp lub lm).

Skuwka (od: skuć — kuć), nie: skówka.

Skwapliwy — Składnia: 1) S. na co (zwy-

kle gdy się wymienia przedmiot), 2) S. do czego (gdy się wymienia czynność lub stan).

1. Na cudze zdrowie i życie nie jest skwapliwy. *Cyt. SW.* Skwapliwy na zysk. *SW.* 2. Skwapliwy do kłótni.

Skwar — skwarzyć, — skwarny. Formy: 1) dlp tego skwaru, 2) skwarzę, skwarzysz, skwarzę, skwarzysz...; skwarz! skwarzcie!; skwarzący; skwarzony; skwarzył.

Skwer, dlp tego skweru.

Skreślił ze skweru w pierwszą ulcę. *Danił.*

Skweres, dlp tego skweresu. Ob. **Kweres**.

Skwierk — skwierczeć, nie: skwierzyć. Formy: 1) dlp tego skwierku, 2) skwierzę, skwierczysz, skwierczy, skwierczymy...; skwiercz! skwierczcie!; skwierczący; skwierczał, skwierczeli.

Sławista — sławi'styka — sławisty'czny.

Slojd, dlp tego slojdu.

Słabiec, częściej: **słabnąć**. I Formy: 1) słabieję, słabiejesz...; słabiej!; słabiejący; słabiał, słabiali, 2) słabnę, słabniesz...; słabnij!; słabnący; słabł, słabłem, słabli. II Składnia: S. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku; nabrzmiąć).

Słabł od upału. Słabł ze zmęczenia.

Słabość.

Zwrot: mieć słabość dla kogo lub do kogo, ale: do czego.

Mam do ciebie słabość. *Sienk.*

Słabowity na co.

Słabowity na płuca. *Strug.*

Słaby — Znaczenie: 1) S. na co = chory na co (gdy się wymienia rodzaj niedomagania lub narząd dotknięty niedomaganiem), 2) S. w czym = nie mający w czym siły fizycznej, umysłowej lub moralnej, niebiegły, 3) S. do czego = nie mający siły do wykonania czego, 4) S. dla kogo = pobłażliwy dla kogo.

1. Słaby na płuca. Słaby na głowę. Słaby na migrenę. 2. Słaby w arytmetyce. *SW.* 3. Jam za słaba do walki obrzymiej. *Cyt. SW.* 4. Ojciec był dla syna bardzo słaby.

Zwroty: 1) słaby na zdrowiu (*Bartk.*); 2) słaba strona kogo, czego; 3) uderzyć w czyjaś słabą stronę. *SW*; 4) słaba pamięć. *SW*; 5) słaba herbata. *SW*.

Słać (nie: ścielić) co = robić postanie. Formy: ścielę, ścieliesz...; ścieli!; ścielący; ślany...

Słać kogo = wyprawiać dokądś. Formy: ślę, ślesz, śle... (nie: szlę, szlesz...); ślij!; ślący; ślany; słał.

Słać się = rozpościerać się.

Słały się po drogach fioletowe rokule (= rokambuty, luczyczosniki). *Orzesz.*

Słaniać się (niedok.). Formy: słaniam się, słaniasz się...; słaniaj się!; słaniający się; słał się, słałi się.

Zwrot: słańcąc się na nogach.

Na nogach się słańcąc. *Mick.*

Sława kogo, czego — w czym.

Zwroty: 1) zyskać sławę. *SW*; 2) okryć się sławą. *SW*; 3) wychodzić z czego z dobrą (złą) sławą.

3. Myśląc nad obławą postrzegają, że wyszli z niej nie z wielką sławą. *Mick.*

Sławić (niedok.). Formy: sławię, sławisz,

sławi, sławimy...; sław! sławcie!; sławiący; sławiony; sławili.

Sławny z czego, rzadziej: czym (dawn.).

Z miasta, sławnego tabaka i miodem. *Mick.* Co znacza te sławne wymową ust dla mnie pochwały? *Berent.* Moja żona jest sławna z tego. *Reym.*

Słodki — słodszy. Składnia: S. dla kogo, rzadko: komu (dawn.).

Słodka trzodom pasza. *Mick.*

Słodko — słodziej, nie: słodzej.

Słodzić (niedok.). I Formy: słodzę, słodzisz, słodzi, słodzimy...; słodź! słodźcie!, rzadziej: słódź! słódźcie!; słodzący; słodzony; słodził. II Składnia: S. co — czym.

Słoik, dlp tego słoika (nie: słojka); mlm te słoiki, nie: słojki. Składnia jak w wyrazie: butelka.

Słoma — słomka, — słomiany, nie: słomianny.

Zwroty: 1) mościć lub wykładać co słomą; 2) młócić słomę = oddawać się bezużytecznej pracy, dyskutować o rzeczach nierealnych.

1. Słoje wstawiano do skrzyń, moszczonych grubo słomą. *Kad.*

Słomka (nazwa ptaka) lub słonka.

Słomim (nazwa miasta) — słomimski.

Słoni, dlm tych sloni, rzadziej: sloniów. (Żerom.).

Słonce, nie: słonce (prow. litew.).

Zwroty: 1) słońce wschodzi i zachodzi; 2) słońce stoi na niebie; 3) w słońcu = w promieniach słońca; 4) pod słońcem = na świecie; 5) porywać się z motyką na słońce. *SF* = porywać się bezsilnie na potęgę; 6) szukać plamy, znajdować plamę na słońcu = doszukiwać się w rzeczy pięknej i dobrej właściwości ujemnych, znajdować te właściwości.

2. Słońce stało wysoko *Prus.* 3. Nie stój w słońcu. *Dąbr.* 4. Jest rzeczą najłatwiejszą pod słońcem. *Dąbr.* 6. Przeżył tylko dla zasady, byle i na słońcu znaleźć plamę. *I. Dąbr.*

Słowacja — Słowak — słowacki. Składnia: 1) mieszkać w Słowacji, 2) jechać do Słowacji. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Słowenia — Słoweniec (nie: Słowieniec), — słoweński, nie: słowieński. Składnia: 1) mieszkać w Słowenii, 2) jechać do Słowenii. Por. Litwa, Ruś, Węgry.

Słowianin — słowiański, nie: Sławianin — sławiański. Formy: Słowianin, jak: mieszczanin.

Słowiańszczyzna, nie: Słowiaństwo (JP 3, 13)

Słownik, nie: słownik.

Słowny, nie: słowny.

Słowo — słówko.

Zwroty: 1) trzymać kogo za słowo; 2) brać kogo na słowo = przypomnieć komu obietnicę; 3) dawać komu słowo na co, nie: za co = dawać przyrzeczenie, zapewniać, ale: dawać komu głos, nie: słowo, odebrać komu głos, nie: słowo; 4) dotrzymać słowa; 5) słowo łamać; 6) nie dać komu dojść do słowa; 7) nie móc przyjść do słowa; 8) nie śmieć pisać słowa; 9) tracić słowa na darmo lub na próżno albo próżno; 10) rzuć słowa na darmo; 11) ować się, zagadnąć, zacząć w te słowa; 12) zamienić między sobą słowa; 13) zamknąć co w słowach lub w słowa; 14) cedić słowa = wolno mówić; 15) nie dać nikomu dobrego słowa; 16) chwycić, łapać kogo za słowa; 17) żywe słowo; 18) dobre słowo; 19) na słowo co ro-

bić. *SF* = ufać komu, wierzyć komu; 20) w dwu słowach = krótko, treściwie; 21) jednym słowem lub słowem; 22) od słowa do słowa; 23) od jednego słowa = od razu; 24) sadić się na słowa. *SW*; 25) nie mieć słów na określenie, nie: dla określenia; 26) nie mieć dla kogo słów; 27) na coś słów brakuje; 28) wymyślać od ostatnich słów; 29) na te słowa = po usłyszeniu tych słów; 30) słowo Boże, nie: Boże słowo; 31) robić co pod słowem (honoru).

3. Słowo daje, ten nasz wstręt do niemczyzny ma swoje podstawy. *I. Dąbr.* 4. Zosia dotrzymała słowa. *I. Dąbr.* 5. Wstyd słowo łamać. *Sienk.* 6. Nie dała mi przyjść do słowa. *I. Dąbr.* 7. Taki był przerażony, że do słowa przyjść nie mógł. *Zapol.* 8. Myśmy jednego słowa pisać nie śmieli. *Kad.* 9. Nie tracąc słów na darmo, ściągnął dwa funty czekolady. *Strug.* 10. Nie rzuca słów na próżno. *Goet.* 11. Ozwąła się w te słowa. *Malacz.* 12. Zamienili kilka słów. *Iwasz.* 13. Rozmowa, w której lat kilku dzieje chciano zamknąć w słowa krótkie. *Mick.* 14. Cedił słowo za słowem. *Goet.* 15. Nikomu nie dał dobrego słowa. *Strug.* 16. Nie chwytajże mnie za każde słowo. *Sienk.* 17. Trzeba, żebyś umiał żywym słowem je (= listy) poprzeć. *Sienk.* 18. Do niego z dobrym słowem się zbliżył. *Bartk.* 19. Całym wsiom na jego słowo przepuszczaliśmy. *Żerom.* 21. Jest dziwny w tym urok, gdy człowiek buduje, ozdabia, jednym słowem coś tworzy, co po nim zostaje. *Bartk.* 22. Od słowa do słowa poczęły się krzyki. *Bartk.* 23. Od jednego słowa zgodziła się spotkać z nim. *Szpol.* 26. Po prostu nie mają dla niej słów. *Nalk.* 27. Na to słów brakuje. *Sienk.* 29. Niechicowi zrobiło się na te słowa jak gdyby gorzko w ustach. *Dąbr.* 31. Chłopcy pokazał mu pod słowem honoru swoje tajemnice. *Sierosz.*

Słój, dlp tego słoju (SW, Łoś) lub tego słoja (N); dlm tych słojów, rzadziej: tych sloi.

Sluch, dlp tego słuchu.

Zwroty: 1) słuchy o kim, o czym; 2) ginie słuch o kim, o czym; 3) słuch chodzi o kim, o czym; 4) natężyć słuch. *SF.*

2. O ojcu dalekim jak gdyby słuch zaginął. *Żerom.* 3. Słuch dawno chodzi między zaściankami. *Mick.*

Słuchacz, dlp tych słuchaczy lub słuchaczów.

Słuchać (niedok.). I Formy: słucham, słuchasz...; słuchaj; słuchający; słuchany; słuchał. II Znaczenie i składnia: 1) S. kogo (biern.) co, częściej: czego lub o czym (nie: na co) = przysłuchiwać się komu, czemu, uważać, jak ktoś mówi; 2) S. kogo, czego — w czym = stosować się do których rozkazów.

1. Słuchali ją z zajęciem. *Dąbr.* Słuchał tego wszystkiego. *Dąbr.* Słuchałam jej beżmyślnej paplaniny. *Zapol.* Nie chciała słuchać perswazyj (nie: na perswazję). 2. Postanowił słuchać we wszystkim rodziców. *Żerom.*

Zwroty: 1) słuchać rady; 2) święcie, ślepo kogo słuchać.

2. Święcie i ślepo słuchamy rozkazu. *Strug.*

Słuchać się kogo (ze znaczeniem wzmocnionym) = słuchać kogo, być komu posłusznym.

Nie słuchała się nikogo. *Kad.*

Słuchowisko lub audycja.

Słuck — słucki.

Sługa ten lub ta. Formy: lp ten (ta) sługa, tego (tej) sługi, temu (tej) słudze, tego (tę) sługe, sługo!. tym (tą) sługą, o tym (tej) słudze, lm ci słudzy (rm.) lub te sługi (rm. lub rz.), tych sług, tym sługom,

tych sług (rm.) lub te sługi (rż.), sługi!, tymi sługami, o tych sługach.

Zdradza swych sług. *Sienk. cyt. PJ 1, 138.* Na sługi zrzędził. *Mick.*

Zwroty: 1) trzymać sługę; 2) sługa Boży, nie: Boży sługa (PG).

Słup.

Zwrot: postawił oczy w słup = osłupieć.

Postawił oczy w słup. *Makusz.*

Słupca (nazwa miasta) — słupiecki, nie: słupiecki; dawn.: słupski.

Słupia (nazwa miasta) — słupski.

Słupiec — I Formy: słupieję, słupiejesz...; słupieję!; słupiejący; słupiał, słupieli. II Składnia: S. z czego lub od czego.

Słusznie, rzadziej, dawn.: słuszna (z domysł.: rzecz).

Słuszność. Ob. Racja.

Zwroty: 1) mieć słuszność, nie: mieć słusznie. *PJ 2, 27;* 2) oddać komu słuszność; 3) przyznać komu słuszność.

1. Może mają słuszność. *Dąbr.* Oni nie mieli słuszności. *Nałk.* 3. Przyznał słuszność. *Bartk.*

Słuszny pod jakim względem, nie: w jakim kierunku.

Słuszna jest ta zasada pod tym względem (nie: w tym kierunku). *Cyt. Szeffs. 64.*

Służalec, wlp służalcze!; młm ci służalcy, dlm tych służalców.

Służąca, służącej..., służącą, o służącej, lm te służące, tych służących... (odmiana przymiotnikowa).

Zwroty: 1) służąca do wszystkiego; 2) służąca przechodnia.

1. Magdalena, nasza służąca do wszystkiego, nieszczególnie gotuje. *Zapol.*

Służba — służbowy, — służebny, — służbista. Ob. Służbowy. I Formy: służbista, jak: humanista. II Znaczenie: 1) S. = służenie (tylko o ludziach). Ob. Użytek, 2) S. = zespół ludzi służących. III Składnia: 1) S. kogo = wykonywanie przez kogo służby, 2) S. u kogo = służenie u kogo.

Zwroty: 1) być w służbie u kogo; 2) sprawić lub pełnić służbę, ale: sprawować urząd; 3) przyjąć służbę u kogo. *SF;* 4) iść do służby, w służbę lub na służbę; 5) wstąpić (nie: postąpić, rus.) do służby; 6) podziękować za służbę; 7) wypowiedzieć służbę; 8) turnus służby (!) = kolejność służby. *DUMK 31 X 31;* 9) zdawać służbę. *KJMK.*

1. W służbie u ludzi. *Bartk.* 2. Sprawiał służbę. *Szczuc.* 4. Musi pójść w służbę do ludzi. *Sienk.* Poszła na służbę do dworu. *Prus.* 6. Anieła po ukończeniu owego rachunku podziękowała za służbę. *Zapol.* 7. Musiał wypowiedzieć służbę. *Goet.*

Służebna, służebnej (nie: służebny), służebnej (nie: służebnie)..., lm służebne, służebnych (nie: służebien. *Sierosz. cyt. PJ 12, 74.*)

Służyć (niedok.). I Formy: służę, służysz, służy, służymy...; służ! służcie!; służący; służył. II Znaczenie i składnia: 1) S. u kogo — za co, nie: jako co (germ.), ani: czym (rus.) = zostawać w służbie u kogo, w roli kogo, 2) S. komu — czym = być dla kogo czym użytecznym, 3) S. komu, czemu (nie: dla kogo, dla czego) — do czego, nie: na co, ani: d'a czego = być komu, czemu użytecznym do czego, być przeznaczonym do

czego, 4) S. komu — za co, nie: jako co (germ.), ani: czym (rus.) = być użytecznym komu w funkcji czego, zastępować komu — co, 5) S. pod kim = odbywać służbę pod czym rozkazem.

1. Służył u wielkiego pana. *Mick.* Służyła do wszystkiego, za kucharkę, za niankę, za pokojówkę. *SW.* Służył za tłumacza (nie: tłumaczem). *Mick.* 2. Służył mi zawsze radą. 3. Służył do diabelskich ceremonii. *Sierosz.* Służył do mierzenia. *Żerom.* Do tego celu służą wszelkie hasła. *Nałk.* Plachty służące do osłony towaru. *Kunc.* Końcówka ta służy 3 osobie (nie: dla 3 osoby). 4. Belka służy za przejście. *Przybysz.* Karczmy służyły za pałace. *Nałk.* Takie marne głupstwo służy za pamiątkę (nie: jako pamiątka). *Kad.* 5. Pod własnym wojownikiem służył. *Sienk.*

Zwroty: 1) służyć komu radą, pomocą. *Kr. 1, 33;* 2) służyć do mszy; 3) służyć do stołu; 4) służy komuś zdrowie = dopisuje komu zdrowie; 5) służyć w wojsku, nie: przy wojsku. *Kr. 1, 64.* 2. Postrzegali to chłopcy służący mu do mszy. *Mick.*

Słychać (dziś tylko w formie bezokolicznika). Składnia: 1) S. kogo, co = można słyszeć, 2) S. o kim, o czym lub S. że... = jest pogłoska o kim, o czym lub jest pogłoska, że...

1. Wtem słychać krzyk w karczmie. *Mick. cyt. SW.* 2. Słychać, że Kowno, że Wilno oblegli. *Mick. cyt. S. W.*

Zwroty: 1) coś z czymś słychać = coś się z czymś dzieje; 2) coś słychać u kogoś = coś się u kogoś dzieje.

1. Co tam słychać z naszym ogródkiem? *Goet.*

2. Co u ciebie słychać?

Słychiwać (tylko w postaci niedok.) co = słyszeć nieraz co.

Głosy były podobne do tych, jakie słychiwał tu dawniej. *Iwasz.*

Słynąć (niedok.) — zasłynąć (dok.). I Formy: 1) słynę, styniesz, słyń!; słynący; słynał, słynałem, słynełi, 2) zasłynąć, jak: słynać. II Składnia: S. czym lub z czego.

Sam sływał muzycznym talentem. *Mick.* Z weślością sływał. *Mick.* Kaczki sływą z namiętności. *Dyg.*

Zwroty: słynie w kraju, ale: słynie na kraj cały lub w całym kraju; słynie w okolicy, ale: na całą okolicę lub w całej okolicy.

Słynny — Składnia: 1) S. czym lub z czego; por. sławny czym lub z czego, 2) S. na co (gdym się wymienia obszar, na który się rozciąga sława).

1. Prowincja słynna z gleby urodzajnej. *Cyt. SW.* 2. Markowice z słynnym na Kujawy klasztorem. *Przybysz.*

Słyszec (niedok.). I Formy: słyszę, słyszysz, słyszysz, słyszysz, słyszysz...; słysz! słyszcie!; słyszający; słyszany; słyszał, słyszeli. II Składnia: 1) S. co (na oznaczenie bezpośredniego wrażenia słuchowego, które się odbiera od słów lub jakichś dźwięków), 2) S. o kim, o czym (na oznaczenie treści słyszanych słów).

1. Słyszac tętent. *Mick.* Mam rozsądnie przemawiać, kiedy słyszę takie głupstwa. (= słowa o głupiej treści). *Dąbr.* 2. Słyszalam o nim. *Zapol.* Słyszala o jakiejś fabryce drenów. *Grusz.*

Zwrot: nie chciać o kim lub o czym słyszeć = być źle do kogo usposobionym.
Nie chcą o Szwedach słyszeć i do oporu słęgotują. *Sienk.*

Smacznie, rzadko: smaczno.

Smacznie gotuje. *SW.* Rykow jadł smaczno. *Mick.*

Smagać (niedok.) — smagnąć (dok. jednokr.). I Formy: 1) smagam, smagasz...; smagaj!; smagający; smagany; smagał, 2) smagnę, smagniesz...; smagnij!; smagnięty; smagnął, smagnąłem, smagnęli. II Składnia: S. kogo, co — czym.

Smak do czego; dlp tego smaku.

Zwroty: 1) nabierać smaku od czego = otrzymywać dobry smak na skutek czego; 2) nabierać smaku do czego = nabierać gustu, upodobania do czego; 3) dobrać sobie co do smaku = dobrać sobie co według upodobania; 4) przypadać do smaku; 5) coś jest lub idzie komu nie w smak; 6) obchodzić się, obywać się lub obliźywać się (tryw.) smakiem = obywać się bez czego; 7) nie ma do czego smaku (nieosob.) = nie ma na co ochoty; 8) jeść ze smakiem = jeść z apetytem; 9) nie do smaku, nie: do niesmaku.

1. Nabiera smaku niby od soli. 2. Nabiera smaku do czytania. 3. Dobierz sobie życie do smaku. *Świet.* 4. Co im do smaku przypadnie. *Sienk.* 5. Księciu było to nie w smak. *Sienk.* 6. Trzeba się było obejść smakiem. *Dąbr.* 7. Smaku ani trochę do jada. *Bartk.* 8. Jedliśmy ze smakiem. *Strug.*

Smakołyk, dlp tego smakołyka.

Smakować (niedok.). I Formy: 1) smakuję, smakujesz...; smakuj!; smakujący; smakował. II Składnia: 1) S. czego = kosztować czego, próbować smak, 2) S. w czym = nabierać do czego smaku, upodobania, 3) S. (tylko w 3 os. lp lub lm) komu = przypadać komu smakiem do gustu.

1. Smakuje jadał raz drugi. 2. Smakuje w zbytkach. 3. Teofilowi smakowała chrupiąca bułka. *Parand.*

Zwrot: coś smakuje jak co (nie: czym).

To smakuje jak ananas (nie: ananasem).

Smalec (PA), nie: szmalec; dlp tego smalcu.

Smar, dlp tego smaru.

Zwrot: smar do wagonów.

Smarz, nie: smarż; dlp tego smardza, młm te smardze.

Smarkać (niedok.). Formy: smarkam, smarkasz, smarka... lub smarczę, smarczesz smarcze...; smarkaj! lub smarcz!; smarkający lub smarczący; smarkał.

Smarować (niedok.). I Formy: smaruję, smarujesz...; smaruj!; smarujący; smarowany; smarował. II Składnia: 1) S. kogo, co — czym, 2) S. komu — co.

Zwrot: smarować komu ręce = dawać komu łapówkę.

Smażyć (niedok.)—usmażyć (dok.). I Formy: 1) smażę, smażysz, smaży, smażymy...; smaź! smaźcie!; smażony; smażył, 2) usmażyć, jak: smażyć. II Składnia: S. co — na czym.

Smętarz lub **cmentarz** (Kr. 2, 228).

Smętny = smutny. W znaczeniu różnica tylko stylistyczna: 1) smutny—wyraz mowy potocznej, 2) smętny — wyraz stylu poezji w mowie potocznej ma zabarwienie żartobliwe.

Smoking, dlp tego smokinga.

Smoktać (niedok.). Formy: smoktam, smok-

tasz, smokta... lub smokcze, smokczesz, smokcze...; smoktaj! lub smokcz!; smoktająca lub smokczący; smoktał.

Smolić (niedok.). I Formy: smole, smolisz, smoli, smolimy...; smól! smolcie! lub smol! smolcie!; smolący; smolony; smolił. II Składnia: S. kogo, co — czym.

Smoła — smolarnia, — smołownia. Znaczenie: 1) smolarnia = pomieszczenie, gdzie wyrabiają smołę, 2) smołownia = pomieszczenie, gdzie przechowują smołę.

Zwrot: mieć smołę w rękę. *SF* = kraść.

Smorgonie (nazwa miejscowości), dop. tych Smorgoń.

Smrek, nie: smerek; dlp tego smreka.

Smreki. *Ork.*

Smuć się (niedok.). I Formy: smucę się, smucisz się, smuci się, smucimy się...; smuć się! smućcie się!; smucił się. II Składnia: S. ś. z czego lub czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: cieszyć się).

Nie wiem, czy mam się cieszyć, czy smuć się tą myślą. *Zapol.*

Smug, — smuga. Znaczenie: 1) smug = niska łąka (nad rzeką), wygon, pas łąki, pola, 2) smuga = pasmo.

2. Po tamtej stronie jasna smuga, ozłocona nadzieja. *Sierosz.*

Smutek, dlp tego smutku.

Zwroty: 1) pogrążyć kogo w smutku; 2) smutek w głosie; 3) smutek na twarzy.

1. Pogrążył się w smutku. *Sienk.* 2. Mówiła z widocznym smutkiem w głosie. *Iwasz.*

Smutnieć (niedok.). Formy: smutnieję, smutniejesz...; smutnij!; smutniejący; smutniał, smutnieli.

Smutno lub **smutnie**.

Jak tu deszcz smutno o szyby kołace. *Zapol.* Rzekła smutnie. *Mick.*

Zwrot: robi się komu smutno nie: smutnie.

Gra bez ustanku, aż mi się smutno robi. *Zapol.*

Smutny. Ob. *Smętny*.

Zwrot: smutny smutkiem. (*Reym.*)

Smycz ta, nie: ten smycz (prow.).

Smycz tkany, jedwabny (zam.: tkana, jedwabna). *Mick.* Dwa (zam.: dwie) smycze chartów. *Mick.* Dostanie w grzbiet smyczem. *Mick.*

Smyknąć, nie: smygnąć. Formy: smyknę, smykniesz...; smyknij!; smyknąwszy; smyknął, smyknąłem, smyknęli.

Snop — snopek; dlp tego snopa.

Zwrot: 1) wiązać (nie: związywać) snopki. *PF* 11, 30; 2) wiązać co w snopki.

Snuć (niedok.). I Formy: snuję, snujesz, snuj!; snujący; snuty; snuł. II Składnia: S. co.

Zwroty: 1) snuć nitkę; 2) snuć watek; 3) snuć myśli.

Snycerz, nie: sznycerz; dlm tych snycerzy lub snycerzów.

Sobie, nie: se. Ob. *Siebie*.

Sobiepa'n, nie: sobie'pan; dlp tego sobiepana.

Sobieszyn (nazwa miejscowości) — sobieszynski, nie: sobieski (mniej wyraziście).

Sobota — sobotni, nie: sobotny.

Sobowtór, dlp tego sobowtóra.
Soból, nie: sobol; dlp tego sobola.
Sobór, dlp tego soboru.
Sochaczew (nazwa miejscowości) — sochaczewski.
Socjalizm — socjalista. Formy: 1) dlp tego socjalizmu, mjsclp w tym socjalizmie, 2) socjalista, jak: humanista.
Socjalny = społeczny.
 Widzieli w tym ważny proces socjalny. *Natł.*
Socjolog — socjologia — socjologiczny.
Sofia — sofijski.
Sofi'sta — sofi'styka — sofistyczny, — sofizmat, nie: sofizm (JP 13, 18). Formy: 1) sofista, jak: humanista, 2) mlm i blm te sofizmaty, nie: te sofizmata.
 Ani słyszałem wówczas o istnieniu sofistów, a już tworzyłem sofizmaty. *I. Dąbr.*
Soja, dlp tej soi.
Sojka (PA), w wymowie: sojka (płd) lub sójka (płn).
Sojusz, dlp tego sojuszu.
 Zwroty: 1) zawrzeć sojusz; 2) zerwać sojusz.
Sokal (nazwa miasta) — sokalski.
Sokołów (nazwa miasta) — sokołowski.
Sokółka (nazwa miejscowości) — sokólski.
Sokrates — sokratesowy lub sokratyczny (pod wpływem łc. socraticus).
 Wyrażenie: metoda sokratyczna *Sienk. cyt. PJ 10, 119.*
Soleny = uroczysty (Krasn. 86).
Solfeggio lub **solfedzio**; dlp tego solfedzia.
Solić (niedok.). Formy: solę, solisz, soli, solimy...; sól! sólcie! (nie: sol! solcie!); solący; solony; solił. II Składnia: S. co — czym.
Solidny = mocny, trwały, pewny, rzetelny.
Solniczka, nie: sólniczka.
Solo (ndm) — solista. Formy: solista, jak: artysta. Ob. Artyzm.
Solucja (!) = rozwiązanie, rozstrzygnięcie.
 Proponuje coś sześć rozwiązań (nie: solucji) tego pytania. *Cyt. Kr. 1, 286.*
Sondować = zapuszczać sondę, badać. Ob. Badać.
Sonet — sonecista. Formy: 1) dlp tego sonetu. 2) sonecista, jak: humanista.
Sopran — sopranistka; dlp tego sopranu.
Sorbona, nie: Sorbonna.
Sorta (!) = gatunek, rodzaj, ale: sortować = rozkładać według gatunków.
 Dramat kiepskiego gatunku (nie: kiepskiej sorty). *Cyt. Kr. 1, 247.*
Sortyment — sortymentysta, nie: sortymencista. Formy: 1) dlp tego sortymentu, 2) sortymentysta, jak: artysta. Ob. Artyzm.
Sos — sosjerka. Forma: dlp tego sosu.
 Zwrot: 1) być w sosie (tryw.) = być dobrze usposobionym; 2) podawać myśl w takim lub innym sosie (rub.) = podawać myśl w takim lub innym zabarwieniu.
Sosna — sosenka, — sośnina; dlm tych sosen, nie: sosn.
 Debów i sosen już tu nie ma. *Stasz.*
Sosnowiec — sosnowiecki, nie: sosnowicki.

Sosrąb, dlp tego sosrębu.
Sotnia (! rus.) = secina, setka.
Sowa — sowieć. Formy: 1) dlm tych sów, 2) sowieję, sowiejesz...; sowiej!; sowiejący; sowiiał, sowieli.
Sowizdrzał — sowizdrzalski; dlp tego sowizdrzała.
Sójka. Ob. Sojka.
Sól.
 Zwrot: zjeść z kim beczkę soli. *SF* = dobrze kogoś poznać.
Spacer.
 Zwrot: 1) chodzić na spacer = chodzić na przechadzkę; 2) chodzić spacerem = chodzić wolno, nie śpiesząc się.
 1. Chodzę na spacer. *Zapol.*
Spać (niedok.) — sypiać (wielokr.). Formy: 1) śpię, śpisz, śpi; śpimy... (nie: spię, spis; śpiący; spał. Ob. Śpiący, 2) sypiam, sypiasz... (nie: sypiam...); sypiaj!; sypiający; sypiał.
Spadek po kim; dlp tego spadku.
 O spadku po radcy. *Dąbr.*
 Zwroty: 1) dostać, otrzymać co w spadku. *SF*; 2) otrzymać spadek; 3) spadek komu przypada; 4) spadek otwarty gdzie.
 1. Otrzymała w spadku po matce znajomość polskiej mowy. *Danił. 3.* Gdyby spadek przypadł był im bez kłopotu. *Dąbr 4.* Spadek otwarty w Polsce. *Kod. Post. Cyw.*
Spadkobierca (nie: spadkobiorca) — spadkobierczyni. Formy: 1) lp ten spadkobierca, tego spadkobiercy, temu spadkobiercy, tego spadkobiercę, spadkobierco!, tym spadkobiercą, o tym spadkobiercy, lm ci spadkobiercy, tych spadkobierców, tym spadkobiercom, 2) spadkobierczyni, jak: gospodyni.
Spadochron, dlp tego spadochronu.
Spajać. Ob. Spoić.
Spalić (dok.) — spalać (niedok.) — spalarnia (JP 20, 85). I Formy: 1) spalić, jak: palić, 2) spalam, spalasz...; spalaj!; spalający; spalany; spalał, spalałi. II Składnia S. co — czym lub na czym.
 Zwrot: spalać co na popiół, na węgiel, na żużel.
 Kuchnia spaliła na żużel jej urodę. *Parand.*
Spaniały, częściej: **wspaniały**; mlm (męskosob.) spaniali, wspaniali.
Sparta — spartański.
Spać (dok.) — spadać (niedok.). I Formy: 1) spaść, jak: paść, 2) spadam, spadasz..., spadają (nie: spadują); spadaj!; spadający; spadał.
 Liście jodły spadają (nie: spadują). *Cyt. Kr. 1, 311.*
 II Składnia: S. na kogo, na co, nie: na kim, na czym
 Ze spadłymi na podłogę włosami. *Cyt. PJ 1, 76.*
 Zwroty: 1) spaść jak z nieba = spaść nieoczekiwanie, ale w samą porę; 2) spaść z nieba = znaleźć się na ziemi jak na nieznanym sobie świecie, nie orientować się w położeniu; 3) spadać się z czym (!) = zgadzać się z czym, odpowiadać sobie; 4) spadać się z czym co do znaczenia (!) = zgadzać się z czym co do znaczenia. *Kr. 6, 71.*
 1. Spadłeś mi jak z nieba. *Zerom. 3.* Granice językowe nie odpowiadają granicom mitów (nie: nie spadają z granicami mitów). *Cyt. Kr. 1, 185.*

Spasć (dok.) — spasać (niedok.). I Formy jak: paść — pasać. II Składnia: 1) S. kogo — czym = tuczyć kogo — czym, 2) S. co — kim = zużywać co pasąc kogo.

1. Spasć konie owsem. 2. Spasił owies końmi.

Spasć się (dok.) — spasać się (niedok.). I Formy jak: spasć — spasać. II Składnia: S. s. na czym lub czym.

Tak się na pańskim chlebie spasił. *Sienk.*

Spat (!) = szpat.

Spawać. Ob. **Spoić**.

Spazniać się, częściej: **spóźniać się**.

Specjalista — specjalistka. I Formy jak: humanista. II Składnia: 1) S. od czego, rzadziej: w czym, nie: czego, 2) S. do czego (w znaczeniu żartobliwym lub ujemnym).

1. Specjalista od chorób piersiowych. *I. Dąbr.*
Specjalista od pierwszych druków. *Grusz.* 2. To specjalista do figlów. To specjalista do wszelkiego rodzaju krętałów.

Specjalnie — Znaczenie: 1) S. = szczególnie, 2) S. = umyślnie.

1. Szczególnie (gorzej: specjalnie) to lubię. Nie było mu specjalnie smutno. *Iwasz.* 2. Umyślnie (gorzej: specjalnie) po to tu przyszedłem.

Specjalny — specjalność, — specjalista. I Formy: specjalista, jak: humanista. II Znaczenie wyrazu: specjalny często nadużywamy stosując go tam, gdzie go lepiej zastąpić wyrazami: 1) = szczególny, 2) = umyślny, 3) = osobny.

1. Miała specjalną (lepiej: szczególną) sympatię do ludzi kochanych i zakochanych. *Iwasz.* Nie widzę w tym nic specjalnego (lepiej: szczególnego). 2. Specjalny (lepiej: umyślny) postanilec. 3. Specjalny (lepiej: osobny) przedział. Godna jest waszmościów uwagi osobnej grzeczność... *Mick.*

Spejał, dlp tego **spejału**.

Specyficzny = swoisty (Krasn. 86).

Specyfikacja.

Zwrot: za specyfikacją, nie: przy specyfikacji.

Specyfikować (!) = wyróżniać, wyszczególnić, wymieniać.

Spedycja (!) — spedycyjny (!) = ekspedycja — ekspedycyjny.

Spekulacja (nie: spekulacja) — spekulacyjny. Składnia: S. czym lub na czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: spekulować)

Spekulacja na placach. *Dąbr.*

Spekulować (niedok.), nie: szpekulować. I Formy: spekuluję, spekulujesz...; spekuluj!; spekulujący; spekulował. II Składnia: 1) S. czym = handlować czym mając na względzie spekulację, 2) S. na kim, na czym = w intencji spekulacyjnej liczyć na kogo, na co.

2. Ona na tobie spekulowała. *Święt.*

Spełnić (dok.) — spełniać (niedok.). I Formy: 1) spełnię, spełnisz, spełni, spełnimy...; spełnij!, rzadziej: spełń!; spełniwszy; spełnił, 2) spełniam, spełniasz...; spełniaj!; spełniający; spełniany; spełniał, spełniali. II Składnia: S. co — dla kogo.

Zwroty: 1) spełniać czyje życzenia; 2) spełniać obietnice; 3) spełniać czyje nadzieje.

Słownik ortoepiczny — 30

Spełznąć (dok.) — spełzać (niedok.) Formy jak: pełznąć — pełzać.

Zwroty: 1) spełzać na niczym; 2) spełzcie szynę. *KJMK*

1. Spełzła na niczym ta okazja pierwsza. *Berent.*

Spencer, nie: spenser; dlp tego **spencera**.

Sperka (!) = szperka.

Spędzić (dok.) — spędzać (niedok.). Formy jak: pędzić — pedzać.

Zwroty: 1) spędzić czas na czym (= na wykonywaniu jakiejś czynności); 2) spędzić czas w czym (= w oddawaniu się jakiemuś stanowi); 3) spędzić czas przy kim, przy czym (= siedząc, asystując przy jakiejś osobie lub czynności).

1. Potrafilem całe noce spędzać na czytaniu.

I. Dąbr. Całe dnie spędzał na łobuzerii. *Zerom.*

2. Dnie całe spędzałem w tęsknocie i niepokoju.

3. Godziny, które dziewczynki spędziły przy egzaminie. *Dąbr.*

Spiąć (dok.) — spinać (niedok.). Ob. **Piąć**.

I Formy: 1) zepnę, zepniesz...; zepnij!; spięty; spiąwszy, 2) spinam, spinasz...; spinaj!; spinający; spinany; spinał. II Składnia: S. kogo, co — czym.

Spichlerz lub **spichrz**; dlp tego **spichlerza**, tego **spichrza**, dlm tych **spichlerzy** lub **spichlerzów**, tych **spichrzy** lub **spichrzów**.

Ziarno ginęło ze spichrza. *Prus.*

Spiczasty (PA), ale: **szpic**.

Spić (dok.) — spijać (niedok.). Formy jak: wypić — wypijać.

Spić lub **spoić** (dok.) — spajać (niedok.). Ob. **Spoić**.

Spieka lub **spiekota**, rzadziej: **upieka**.

Spiekły = spieczony.

Na spiekle wargi wypęzły mu wściekle wyrazy. *Danil.*

Spierać się (tylko w postaci niedok.). I Formy: spieram się, spierasz się...; spieraj się!; spierający się; spierał się. II Składnia: S. s. z kim — o kogo, o co.

Nie ma się o co spierać. *Sienk.* Nie spierajcie się z cudzoziemcami rozumowaniem i gadaniem. *Mick.*

Spieszny (PA) lub **śpieszny** (PA).

Spieszyć (spieszyć się) lub **śpieszyć** (śpieszyć się). Formy: spieszę (się), spieszysz (się), spieszy (się), spieszymy (się)...; spiesz (się)! spieszcie (się)!; spieszący (się); spieszył (się).

Spieszyć (nie: śpieszyć) = uczynić pieszym, zsadzić z konia.

Spieszyć kawalerię.

Spinka, nie: szpinka.

Spi'rea, rzadziej: **spire'a**, dlp tej **spirei**, młm: te **spiree**, dlm tych **spirei**.

Spiry'tus (nie: spi'rytus) — spirytualizm — spirytualista. Por. **Spirytyzm**.

Wyrażenia: 1) spirytus denaturowany, lepiej: skażony; 2) przemysł spirytusowy. *JP 20, 88.*

Spirytyzm — spirytysta. Znaczenie: 1) spirytyzm = wiara w duchy, 2) spirytualizm = alkoholizm.

Spis, dlp tego **spisu**. Znaczenie: spis = rejestr realny przedmiotów rzeczywiście istniejących (w przeciwieństwie do wyrazu: wykaz = rejestr teoretyczno-prawny, zawie-

rajacy w sobie nie to, co jest, lecz to, co powinno być) (KJMK).

Zwrot: formować (!) spis = układać, sporządzać spis. *DUMK 30 IX 30*

Spisać (dok.) — spisywać (niedok.). I Formy jak: opisać — opisywać. II Znaczenie i składnia: 1) S. co = napisać co od początku do końca, 2) S. co — od kogo (!) = opisać, przepisać co — od kogo.

Zwrot: spisać protokół.

Spisać się = popisać się czym.

Zwroty: 1) spisać się tego. gracko; 2) nie spisać się = pokpić sprawę. źle coś zrobić.

1. Spisali się tego. *Strug*.

Spisek (= zмова) — spiskowy — spiskowic. Formy: 1) dlp tego spisku, 2) wlp spiskowcze! mlm ci spiskowcy, dlm tych spiskowców.

Spisek (! rus.) = lista, rejestr, wykaz.

Spisz (PA) (nie: śpisz, ani: Spiż, ani śpiż) — spiski. I Formy: dop. Spiszu. II Składnia: 1) mieszkając na Spiszu, 2) jechać na Spisz. Por. Kujawy, Mazowsze.

Spiz (PA) (nie: śpiż) — spizowy.

Spizarnia (PA), (nie: śpizarnia; dlp tej spizarni, dlm tych spizarni.

Splątać (dok.) — splątywać (niedok.). Formy: 1) splątać, jak: plątać, 2) splątuje, splątujesz...; splątuj!; splątujący; splątywany; splątywał.

Spleciony, mlm (męskoosob.) spleceni, (nie: splecieni, ale: (żeńskorzeczow.) splecione.

Splendor (dziś arch. lub żart.) = sława, zaszczyt.

Należy ją (= fortunę) dźwignąć, do minionych przywieść splendorów. *Bartk*. Spada na ciebie splendor nie lada.

Spleśniały, mlm (męskoosob.) spleśniali, (nie: spleśniali (3 os. lm od: spleśnieć).

Spleśnieć (dok.). Ob. Pleśnieć.

Spln, dlp tego splnu.

Splot, dlp tego splotu.

Splunąć — spluć. I Formy jak: plunąć — pluć. II Znaczenie: 1) splunąć co = wyrzucić co z ust wraz ze śliną, 2) spluć kogo, co = opluć kogo, co. Por. Odplunąć (odpluć), Opluć, Wypluć, Zapluć.

Zwrot: splunąć od uroku.

Od uroku splunął. *Bartk*.

Splacheć, dlp tego splachcia.

Splacić (dok.) — splacać (niedok.). Formy i składnia jak: odpłacić — odplacać.

Splaw = splawianie czego na wodzie; dlp tego splawu.

Splaw (!) = stop, stop kruszców (Krasn. 76).

Splukać (dok.) — splukiwać (niedok.). I Formy: 1) splukać, jak: plukać, 2) splukuje, splukujesz...; splukuj!; splukujący; splukiwany; splukiwał. II Składnia: 1) S. co — z kogo, z czego, 2) S. kogo, co — czym.

Splynąć (dok.) — spływać (niedok.). Formy jak: plynąć — pływać.

Zwroty: 1) coś spływa z czym (!) = coś się z czym zgadza, coś odpowiada czemu; 2) spływać

z czym co do znaczenia (!) = zgadzać się co do znaczenia. *Kr. 2, 87*.

1. Wykreślenie Uniwersytetu Lwowskiego z rządu wszechnic niemieckich zgadza się (nie: spływa) prawie co do czasu z ostatecznym spolonizowaniem Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Cyt. Kr. 1, 183*.

Spocić się (dok.). Ob. Pocić się.

Zwrot: spocić się jak ruda mysz.

Spocząć (dok.) — spoczywać (niedok.). I Formy jak: odpocząć — odpoczywać. II Składnia: 1) S. w czym lub na czym (gdy się wymienia miejsce lub przedmiot, na którym się spoczywa), 2) S. po czym (gdy się wymienia czynności, po których się spoczywa). Rozum jego spoczywał w beczynności. *Mochu*.

Spoczynek, dlp tego spoczynku.

Zwroty: wracać, udawać się na spoczynek.

Prace skończywszy rolnicze na spoczynek powraca. *Mick*.

Spodek, (nie: podstawka (prow.) (IGD). Forma dlp tego spodka.

Zwrot: podać co, na spodku.

Spodnie (tylko w lm) — spodenki, (nie: spodenki. I Formy: 1) dop. tych spodni, 2) dop. tych spodeniek, (nie: tych spodenek.

Zachciało mu się krótkich spodeniek (nie: spodenek). *Parand*.

II Składnia: 1) S. do czego (gdy się wymienia przeznaczenie spodni), 2) dwoje, troje... spodni.

Zwrot: ubrać się w spodnie.

Ubrany w spodnie do konnej jazdy. *Perz*.

Spodobać się. Ob. Podobać się.

Dałem mu już wyprawić ze mną, co mu się tylko spodobało. *I. Dąbr*

Spodziewać się (niedok.) (nie: spodziewać się, gwar.) — spodziewać się (dok. zawsze z przeczeniem: nie). I Formy: spodziewam się, spodziewasz się...; spodziewaj się!; spodziewający się; spodziewany; spodziewał się, 2) (nie) spodzieję się, (nie) spodziejesz się, (nie) spodział się, (nie) spodzieli się. II Składnia: 1) S. ś. czego (nie: co) — od kogo (gdy się wymienia osobę, od której ma się nadzieję coś dostać), 2) S. ś. czego — po kim (gdy się wymienia osobę, która według nadziei podmiotu ma coś zdziałać).

1. Spodziewa się niezwykłego losu. *Dąbr*. Spodziewała się od niego Bóg wie czego. 2. Tego się po tobie nie spodziewał. *Sienk*.

Zwrot: spodziewać się przedź końca świata = nie spodziewać się niczego podobnego.

Przedź bym się końca świata spodziewała. *Dąbr*.

Spoglądać (niedok.) — spojrzeć (dok.), rzadziej: spoglądać (prowinc.) I Formy: 1) spoglądam, spoglądasz...; spoglądaj!; spoglądający; spoglądał, 2) spojrzę, spojrzysz, spojrz, spojrzymy...; spojrz! spojrzcie! lub spojrzj! spojrzjcie! (nie: spojrz! spojrzcie!); spojrzal, spojrzeli, 3) spoglądnę, spoglądniez...; spoglądni!; spoglądnał, spoglądnałem, spoglądneli. II Składnia: 1) S. na kogo, na co, 2) S. po kim, po czym (rzucając spojrzenie to tu, to tam), 3) S. za kim, za czym (oglądając się za kim, za czym).

1. Spoglądała to na Bolka, to na Janka. *Nowak*.

Spojrzał nieco zdenerwowany na ojca *Ostr.* 2. Spojrzał po gromadzie. *Bartk.* Spojrzał po obecnych. *Iwasz.* 3. Nie spojrzął za odchodzącym. *Zerom.*

Zwroty: 1) spojrzeć komu w oczy; 2) spojrzeć na kogo jak na wariata (= ze zdumieniem, dziwiąc się, co robi).

1. Spojrzała mu prosto w oczy. *Parand.* 2. Spojrzał na mnie jak na wariatkę. *Zapol.*

Spoić (= upoić) — spajać (niedok.). I Formy: 1) spoje, spoisz, spoi, spoimy...; spój! spójcie!; spojony; spoiwszy; spoił, 2) spajam, spajasz...; spajaj!; spajający; spajaj, spajali. II Składnia: S. kogo — czym.

Spoić (= złączyć)—spajać (niedok.). I Formy jak: spoić — spajać = upoić — upajać. II Składnia: S. co — z czym — czym = łączyć co — z czym — za pomocą czego.

Cudowny łańcuch, spajający człowieka z całym przyrodzeniem, tylko cudem pojąć się daje. *Moch.*

Spojrzyć, nie: spojrzeć. Ob. Spoglądać.

Spojrzenie, nie: spojrzanie.

Zwroty: 1) rzucać spojrzenia na kogo, na co; 2) obrzucać kogo, co spojrzeniem; 3) zamieniać spojrzenia lub zamieniać się spojrzeniami; 4) pod spojrzeniem.

1. Rzucała ciekawe spojrzenia. *Ostr.* 2. Obrzuciwszy go pogardliwym spojrzeniem. *Prus.* 3. Zamienili spojrzenia. *Sierosz.* 4. Burek pod niemy spojrzeniem zwinął się. *Wikt.*

Spokojny, nie: spokojny. Składnia: 1) S. o kogo, o co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, do której bezpośrednio spokój się odnosi), 2) S. co do kogo, co do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, do której tylko pośrednio spokój się odnosi; niekiedy różnicę znaczeniową między obu zwrotami się zaciera), 3) S. na co (rzadko) = obojętny na co.

1. Abym tylko mogła być o was spokojna. *I. Dąbr.* O to jedno byłam spokojna. *Dąbr.* 2. Co do jednego możesz być spokojna. *Dąbr.* 3. Bądź spokojny na dumę i ucisk. *Krasin.*

Spokój, dlp tego spokoju.

Zwroty: 1) dać spokój czemu = zaprzestać czego; 2) zostawić kogo, co w spokoju; 3) używać spokoju; 4) dla świętego lub miłego spokoju coś zrobić lub czegoś nie robić.

1. Dałem spokój wotaniu. *Nowak.* Dajże spokój tym żartom. *Dąbr.* Zdawało się, że da spokój, trudził się jednak dalej. *Parand.* 2. Zostawiłam go w spokoju. *Nalk.* Chce, aby go pozostawiono w spokoju. *Goet.* 4. Nie protestuję dla świętego spokoju. *Perz.*

Spokrewniony:

Zwrot: spokrewniony w linii prostej lub w linii bocznej.

Dwie osoby spokrewnione są w linii prostej, jeżeli jedna z nich pochodzi od drugiej, w linii bocznej, gdy obie pochodzą od wspólnego przodka. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Spolszczyć (dok.) (nie: spolaczyć) — spolszczać (niedok.), nie: spalszczać. Formy: 1) spolszczę, spolszczysz, spolszczysz, spolszczymy...; spolszcz! spolszczcie!; spolszczony; spolszczyl, 2) spolszczam, spolszczasz...; spolszczaj!; spolszczający; spolszczany; spolszczał, spolszczali.

Spółceństwo, nie: spółceństwo.

Spółeczność, nie: spółeczność.

Spółeczny, nie: spółeczny.

Spondej — spondeiczny lub spondaiczny. Forma dlp tego spondeja (N) lub tego spondeju (SW).

Sponiewierany. Ob. Poniewierany.

Spontaniczny = samorzutny, dobrowolny, żywiołowy.

Sport (nie: szport) — sportowy; dlp tego sportu.

Sportsman lub **sportsmen**, dlp tego sportsmana (sportsmena).

Sporysz, dlp tego sporyszu (N) lub tego sporysza (SW).

Sporządzić (dok.) — sporządzać (niedok.). Formy: 1) sporządzę, sporządzisz, sporządzę, sporządzimy...; sporządź! sporządźcie!; sporządzony; sporządziwszy; sporządził, 2) sporządzam, sporządzasz, sporządza...; sporządzaj!; sporządzający; sporządzany; sporządzal, sporządzali.

Sposobić (niedok.). I Formy: sposobię, sposobisz, sposobi, sposobimy...; sposób! sposóbcie!; sposobiący; sposobiony; sposobił. II Składnia: 1) S. kogo — do czego (gdy się wymienia czynność) = przygotowywać kogo, co — do czego, 2) S. kogo — na co (gdy się wymienia stanowisko, stan lub zawód).

1. On mię radą do usług publicznych sposobił. *Mick.* 2. Mnie mizeraka sposobiąc na męża stanu. *Zerom.*

Sposobić się (niedok.). Składnia: S. ś. do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: sposobić).

Sposobił się do panowania. *Dyg.* Sposobił się na wodza.

Sposobność czego lub do czego.

Sposobność pogadania z Kazią. *Iwasz.* Będę szczęśliwy, jeżeli pan da mi sposobność do jakiegokolwiek usługi: *świąt.* Jest niesłychanie mało sposobności do zdobywania kobiet. *Reym.*

Zwroty: 1) dawać lub nastęrczać komu sposobność czego lub do czego; 2) nadarza się sposobność czego lub do czego; 3) mieć, znaleźć lub uczuć sposobność coś zrobić, nie: robienia czego. *PJ* 35, 9, ale: sposobność robienia czego, nie: sposobność co zrobić; 4) mieć po temu sposobność. *SF*; 5) przy sposobności coś zrobić; 6) przy każdej sposobności.

1. Nie dawały mu sposobności zawiązywania innych stosunków. *I. Dąbr.* Dało (to) sposobność do wypowiedzania kilku uwag. *Siedl.* 3. Jeżeli mi się sposobność nadarzy. *Sienk.* 4. Nie było po temu sposobności. *Iwasz.* 5. Zajdź przy sposobności! *Makusz.* 6. Mówił przy każdej sposobności. *Iwasz.*

Sposobny dla kogo, ale: do czego, rzadko: ku czemu (dawn.) = odpowiedni.

Czas cichy, do (nie: dla) złości mniej sposobny. *Kunc.*

Zwrot: on jest sposobny na to, *SW* = można się po nim tego spodziewać, to do niego podobne.

Sposób, dlp tego sposobu. Składnia: 1) S. do czego = środek do czego (gdy się wymienia jakąś czynność, którą się ma przy pomocy jakiegoś sposobu wykonać), 2) S. na kogo, na co = środek na kogo, na co (gdy się wymienia jakąś osobę, rzecz, wła-

śność lub czynność, którą się ma przy pomocy jakiegoś sposobu znaleźć), 3) S. czego = metoda, jakoś wykonywania jakiejś czynności.

1. Do ratunku nie ma żadnego sposobu. *Stasz.* Sposobem do życia jest rozwój. *Dyg.* 2. Najlepszy to sposób na Szweda. *Siemk.* Na każdą rzecz jest sposób. *Dąbr.* Na śmieszność nie ma sposobu. *Nałk.* Miały sposoby na pozabawienie ludzi zmysłów. *Makusz.* 3. Obmyśla sposoby pojednania. 1. *Dąbr.* Nie widzę innego sposobu myślenia. *Dąbr.*

Zwroty: 1) brać się na sposób lub na sposoby = przedsiębrać środki; 2) jest sposób coś zrobić; nie ma sposobu coś zrobić lub nie ma sposobu zrobienia czegoś, albo niesposób coś (nie: czegoś) zrobić; 3) podać sposób. *SF;* 4) jest sposób po temu; 5) w taki (ten) sposób lub takim (tym) sposobem; 6) na swój sposób, nie: w swój sposób; 7) na inny lub w inny sposób; 8) w jakiś sposób, nie: na jakiś sposób; 9) na polski, francuski... sposób, nie: w polski, francuski... sposób; 10) na wszystkie sposoby lub wszystkimi (wszelkimi) sposobami, nie: we wszystkie sposoby; 11) na każdy sposób (! germ. z niem. auf jede Weise) = wszelkimi sposobami; w każdym razie; 12) na żaden lub w żaden sposób; 13) sposobem czego, np. próby. *SF.*

1. Na jakie to się bierze sposoby. *Chojn.* Mama wzięła się na sposób. *Nowak.* 2. Nie było sposobu zdobyć jej bojem. *Zerom.* 4. Były po temu sposoby. *Zerom.* 5. Takim sposobem dostał się do zagrody nowy mieszkaniec. *Prus.* Miał zwyczaj w taki sposób dziękować. *Nałk.* 6. Jedni i drudzy na swój sposób wyzykiwali sytuację. *Zerom.* Na swój sposób pokornie prosił. *Wikł.* 7. Na inny sposób rządził. *Dąbr.* 9. Przystrojeni na francuski sposób. *Siemk.* 10. Na wszystkie sposoby usiłuje podejść mnie. *Makusz.* 11. Ma w żyłach krew grecką, w każdym razie (nie: na każdy sposób) posiada zręczność Greka. *Cyt. Kr. 1, 186.* Dąży do szkolenia wszelkimi możliwymi sposobami (nie: na każdy możliwy sposób). *Cyt. Kr. 1, 186.* 12. To na żaden sposób ominąć go nie mogło. *Nałk.*

Spospolicony lub spospolitowany.

Spostrzec (dok.) — spostrzegać (niedok.). Formy i składnia jak: dostrzec — dostrzegać.

Spostrzec się w czym = zorientować się w czym.

Nie mógł się zaraz spostrzec. *Zapol.*

Spostrzeżenie kogo, czego, ale: spostrzeżenie nad kim, nad czym, nie: za kim, za czym. Por. Doświadczenie. Obserwacja.

Spostrzeżenie błędu zmusza do jego poprawy. Czynił spostrzeżenia nad swoim ujazdem. *Dyg.*

Zwroty: 1) robić, czynić spostrzeżenie lub spostrzeżenia; 2) prowadzić spostrzeżenia.

1. Mnóstwo czeladzi gapilo się czyniąc sobie rozmaite spostrzeżenia. *Siemk.* Spostrzeżenia może też nad nimi (nie: na nich) robić nauczyciel. *Cyt. Szeffs. 46.*

Spotkać (dok.) — spotykać (niedok.). I Formy: 1) spotkam, spotkasz, spotka...; spotkaj!; spotkany; spotkawszy; spotkał, 2) spotykam, spotkasz...; spotykaj!; spotykający; spotykany; spotykał. II Składnia i znaczenie: 1) S. kogo, co — z czym, nie: czym (PJ 3, 57) = natrafić na kogo, na co, stykać się z kim, z czym na drodze; wychodzić naprzeciw kogo, czego, 2) S. (przen.) od kogo = przytrafiać się od kogo, 3) S. (przen.) kogo, co (! rus.) = witać.

1. Spotykali mnie nieraz w wyrazami uznania. *Cyt. PJ 1, 31.* Zastąpił na to, co go spotkało.

Siemk. 2. To, co mnie od niego spotkało, nie zdziwiło mnie wcale. *Zapol.* 3. Witac (nie: spotykać) Nowy Rok.

Zwroty: 1) spotyka się on lub spotyka się go. *PJ 2 139;* 2) spotykać (!) kogo chlebem i solą = witać kogo chlebem i solą; 3) spotykać kogo (! rus.) = iść na spotkanie osoby przyjeżdżającej, oczekiwać pociągu, bagażu itp. *DUMK 30 IX 30.*

1. (Wyraz) jaki się tak często u zakochanych spotyka. *Bartk.* 2. Słowianie witali (nie: spotykali) gości na progu chlebem i solą. *Cyt. Kramn. 76.*

Spotkać się (dok.) — spotykać się (niedok.).

I Formy jak: spotkać — spotykać. II Składnia: S. ś. z kim, z czym.

Spotykałem się z podejrzeniami, z zawiścią. *Goet.*

Zwrot: spotykać się z kim, z czym twarzą w twarz (= bezpośrednio).

Z tym wszystkim spotykała się twarzą w twarz. *Kruczk.*

Spotkanie kogo, czego — z kim, z czym.

Zwroty: 1) wychodzić na spotkanie kogo, czego (tylko w znaczeniu dosłownym); (przen.) wychodzić komu na spotkanie (! rus.) = iść komu na rękę; 2) od pierwszego spotkania.

1. Wychodziła na jego spotkanie. *Iwasz.* Wychodzi się na spotkanie losu. *Reym.* 2. Zniemawidził Burka od pierwszego spotkania. *Wikł.*

Spotniały, młm (męskoosob.) spotnieli, ale: spotnieli (3 os. lm od: spotnieć).

Spowiadać się (tylko w postaci niedok.).

Formy: spowiadam się, spowiadasz się...; spowiadam się; spowiadający się; spowiadał się. II Składnia: S. ś. komu — z czego.

Wypowiadał ci się z jednego dawnego marzenia. *Święt.*

Spowiedź, dlp tej spowiedzi, młm te spowiedzi, nie: te spowiedzie.

Zwrot: być u spowiedzi nie: w spowiedzi (prow.).

Byłem tam w spowiedzi (zam.: u spowiedzi). *Mick.*

Spowinięty czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: okutać, owinąć).

Z żołnierzem, spowiniętym w szare łachmany. *Iwasz.*

Spowodować (dok.) — powodować (niedok.), gorzej: spowodowywać. I Formy: spowodować, jak: powodować. II Składnia: S. co = spowodzić, wywołać co.

Spozierać (niedok.) — spojrzeć (dok.). I Formy: spojieram, spojierasz...; spojieraj!; spojierający; spojierał. II Składnia jak: spojrzeć.

Spożyty. Ob. pożyty.

Spódnica, nie: spodnica.

Miała na sobie czarną spódnice. *Orzesz.*

Spólnik lub współnik.

Spółnota (wspólnota) = spoistość.

...łącznikiem, utrzymującym spółnotę arystokratyczną. *Nałk.*

Spólny lub wspólny.

Spółczesny lub współczesny.

Wszyscy spółcześni. *Weyss.*

Spółczuć (niedok.) lub współczuć. I Formy: jak: czuć. II Składnia: 1) S. komu, czemu = mieć dla kogo, dla czego współczucie, 2) S. z kim = przeżywać wspólnie z kim porusza-

jące go uczucia (radości, smutku, tęsknoty...).

1. Spółczyła wszystkim i wszystkim. *Prus.*

Spółdzielnia (nie: współdzielnia) — spółdzielczy, nie: współdzielczy.

Spółka, rzadko: **współka**, ale: **wspólny** — **wspólnie**, nie: **spólny** — **spólnie**.

Spółrzędny lub **współrzędny**.

Spółuczestnictwo lub **współuczestnictwo**.

Wyrażenie: **spółuczestnictwo jednolite** = dotyczące niepodzielnie wszystkich spółuczestników. *Kod. Post. Cyw.*

Spółuczestnik lub **współuczestnik** czego.

Spółuczestnik sporu. *Kod. Post. Cyw.*

Spór — **sporny**, — **bezsorny**. I Forma dlp tego sporu. II Składnia: 1) S. z kim—o kogo, o co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które są b e z p o s r e d n i m przedmiotem sporu), 2) S. z kim — co do kogo, co do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, które są p o s r e d n i m przedmiotem sporu ze względu na związane z nimi przyczyny bezpośrednie; nieraz zacięra się różnica znaczeniowa między obu zwrotami).

1. Spór zażarty Rejenta z Asesorem o sławne ich charty. *Mick.* 2. W razie sporu co do stanu faktycznego sprawy... *Kod. Post. Cyw. Rodzina.*

Zwroty: 1) wieść, prowadzić z kim spór; 2) wdać się z kim w spór. *Kod. Post. Cyw.*; 3) wciągnąć kogo w spór; 4) wytoczyć komu spór; 5) rozstrzygnąć spór; 6) spór wynika z czego. *Kod. Post. Cyw.*; 7) przedmiot sporu. *Kod. Post. Cyw.*

1. Wiódł nieustanny spór z natłokiem rzeczy. *Jstr.* 3. Dał się wciągnąć w spór. *Dąbr.* 4. Może wytoczyć matce spór o nieprawdziwość jej oświadczenia. *Kod. Cyw. Rodzina.* 5. Rozstrzygają spory o prawa. *Kod. Post. Cyw.*

Spóźnić się (dok.)—**spóźniać** (niedok.), **rzadziej: spaźniać się** (prow.) (JP 4, 122). I Formy: 1) spóźnić się, spóźnisz się, spóźni się, spóźnimy się...; spóźnij się! spóźnijcie się!, rzadko: spóźń się! spóźńcie się!; spóźniony; spóźniewsz się; spóźnił się, 2) spóźniam się, spóźniasz się...; spóźniaj się! spóźniający się; spóźniał się; spóźniali się. II Składnia: 1) S. ś. do kogo, rzadko: do czego, 2) S. ś. na co, nie: spóźnić co, 3) S. ś. z czym.

1. Spóźniłem się do was. 2. Spóźniłem się na obiad (nie: do obiadu, ani nie: spóźniłem obiad).

3. Wiecznie spóźnia się ze swymi radami. *Sienk.*
Zwroty: 1) spóźnić się do obowiązków, do pracy; 2) spóźnić się na pociąg, nie: spóźnić się do pociągu, ani: spóźnić pociąg; 3) zegar spóźnia się na dobę o kwadrans, o dwie minuty, o godzinę... *PJ 15 10.*

1. Nie mógł się spóźniać do obowiązków. *Siedl.*
Spóźniony — **Znaczenie**: 1) S. (bez dopełn.) = ten, co się spóźnił, późny, 2) S. w czym = zacyfany w czym.

2. Miała już niedługo zacząć trzynasty rok, była nieco spóźniona (z domysł.: w naukach). *Dąbr.*
Spracowany = ten, kto się spracował.

Spragniony kogo, czego.

Byli spragnieni walki. *Żerom.* Był spragniony powietrza. *Perz.*

Sprawa z kim — o co, co do czego.

Cała ta sprawa z owym Szymselem. *Dąbr.* W sprawach o prawa. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: 1) zdawać sobie sprawę z czego, nie:

o czym; 2) zdawać komuś sprawę z czego; 3) mieszać się do spraw jakich; 4) przejść (przetoczyć się) nad jakąś sprawą = pominąć jakąś sprawę; 5) załatwić jaką sprawę; 6) rozstrzygnąć sprawę; 7) zakończyć sprawę, umorzyć sprawę, zlikwidować sprawę; 8) wytoczyć sprawę, postawić sprawę; 9) podnieść, wysunąć sprawę; 10) prowadzić sprawę; 11) popierać sprawę. *Kod. Post. Cyw.*; 12) sprawa bierze obrót, nie: zwrot; 13) sprawa się toczy o co; 14) mieć sprawę z kim; 15) mieć sprawę do kogo; 16) wygrać sprawę; 17) zasypiać sprawę; 18) rozpatrzyć sprawę; 19) wtajemniczać kogo w sprawę; 20) sprawa stoi dobrze (źle), lepiej (gorzej): sprawa przedstawia się dobrze (źle); 21) sprawa z kimś jest trudna; 22) stan sprawy; 23) bieg sprawy; 24) na dobrą sprawę = naprawdę, właściwie; 25) za sprawą kogo, czego; 26) sprawa przychodzi na tapet (!), sprawa wytoczona na tapet (!), sprawa stoi na tapiecie (!) = sprawa przychodzi na porządek dzienny, jest wytaczana, jest roztrząsana.

1. Zdawał sobie z tego sprawę. *Perz.* 3. Nie lubię mieszać się do cudzych spraw. *Goet.* 4. Życie przetoczyło się nad tą sprawą. *Dąbr.* 5. Załatwiała się sprawa na miejscu. *Bartk.* 6. Sprawy rozstrzygane. *Kod. Post. Cyw.* 7. On likwiduje wszystkie swoje sprawy. *Goet.* 8. Wytoczyła się sprawa. *Bartk.* 9. Godzili się na takie postawienie sprawy. *Nalk.* Podnosiła sprawę placów. *Dąbr.* 10. Przeprowadzić sprawę się podjął. *Żerom.* 13. Przecież o ten zamek dziś toczy się sprawa. *Mick.* Toczy się sprawa o całą ojczyznę. *Sienk.* 14. Lubię wiedzieć, z kim mam sprawę. *Sienk.* 15. Mają sprawy do pani. *Żerom.* 16. Wygrał sprawę. *Kruczk.* 17. Wy, posle, zasypiacie sprawę. *Kruczk.* 18. Sąd może przystąpić do rozpatrzenia sprawy. *Kod. Post. Cyw.* 19. ... oficerów, w sprawę wtajemniczonych. *Sienk.* 21. Trudna z tym człowiekiem sprawa. *Sienk.* 22. Podać stan sprawy. *Kod. Post. Cyw.* 23. Wstrzymywać bieg sprawy. *Kod. Post. Cyw.* 24. Na dobrą sprawę trzeba by im dać inne (konie). *Sienk.* Na dobrą sprawę ani jeden nie powinien był wyjść cało. *Strug.* 25. Za sprawą wielkich umysłów i serc toczy się rydwan historii. *Danił.* 26. Dziś jest roztrząsana (nie: stoi na tapiecie) sprawa polsko-ruska. *Cyt. Kr. 1, 188.* Sandzak Nowobazarski staje się przedmiotem dyskusji (nie: wychodzi na tapet). *Cyt. Kr. 1, 188.*

Sprawca — **sprawczy**. Formy: 1) lp ten sprawca, tego sprawcy, temu sprawcy, tego sprawcę, sprawco!, tym sprawcą, o tym sprawcy. Im ci sprawcy tych sprawców, tym sprawcom, tych sprawców, tymi sprawcami, o tych sprawcach, 2) sprawczyni, jak: gospodyni.

Sprawdzian, dlp tego sprawdzianu (SW, N), **rzadziej: tego sprawdziana**.

Sprawić (dok.)—**sprawiąć** (niedok.). I Formy jak: poprawić—poprawiać. II Składnia: 1) S. kogo, co — czym = robić kogo, co — kogo, 2) S. komu — co = kupić komu — co.

Zwroty: 1) sprawić na kim wrażenie. *PJ 1, 103*; 2) sprawić komu przyjemność lub przykrość; 3) sprawić imienniny (! rus., z ros. sprawiat' imienniny); 4) sprawić urząd (! rus.), *Krasn.* 76 = sprawować urząd, ale por. sprawować lub sprawić rządę. *Ob. Rząd*; 5) sprawić komu lanie (rub.); 6) przypadek coś sprawia.

Sprawić się (dok.)—**sprawiąć się** (niedok.). I Formy jak: sprawić — sprawiać. II Składnia: S. ś. z czym = załatwić się z czym, zakrzętnąć się koło czego.

Nie bój się, już on sprawi się ze złodziejem. *Wikt.*

Sprawiedliwość.

Zwroty: 1) oddać komu sprawiedliwość *SF*, 2) kierować się sprawiedliwością.

Sprawka, zwykle w lm: sprawki. Znaczenie: 1) *S.* = mała sprawa, 2) *S.* = sztuczka, figiel, 3) *S.* o kim, o czym = (! rus.) zasięganie wiadomości.

1. Były niewinne sprawy wobec wypadków, jakie zaszły później. *Goet.*

Sprawność — Składnia: 1) *S.* kogo, czego (gdy się wymienia osobę, która sprawność posiada), 2) *S.* czego lub w czym (gdy się wymienia czynność, w której się sprawność wykazuje).

2. Sprawność przemyskania przez kręte labirynty. *Dyg.*

Sprawozdanie z czego lub o czym.

Miesięczne sprawozdanie o pracy biura. *KJMK.*

Zwroty: 1) sprawozdanie za czas od... do... *PJ 35, 56*; 2) składać (nie: zdawać) z czego sprawozdanie.

Sprawunek.

Zwroty: 1) iść, chodzić po sprawunki (gdy się chodzi do określonych, z góry przewidzianych miejsc); 2) iść, chodzić za sprawunkami (gdy się ich szuka chodząc w rozmaite miejsca); 3) sprawunki załatwiać.

Sprezentować się (dok.). Znaczenie i składnia: 1) *S.* ś. komu = przedstawić się komu osobiście, 2) *S.* ś. przed kim = pokazać się komu na oczy bez osobistego zaznajomienia.

2) ...aby się sprezentować przed Naczelnikiem. *Matacz.*

Sprężyc (dok.) — spręzać (niedok.). Formy: 1) sprężyć, jak: prężyć, 2) sprężam, sprężasz...; sprężaj!; sprężany; sprężał, sprężali.

Sprężyna.

Zwroty: 1) być (główną) sprężyną czego = być (główną) przyczyną, inicjatorem czego; 2) poruszać wszystkie sprężyny = chwycić się wszystkich środków.

2. Poruszę wszystkie sprężyny. *Sierosz.*

Sprężyniarnia, — sprężynownia. Znaczenie: 1) sprężyniarnia = wytwórnia sprężyn, 2) sprężynownia = skład sprężyn. Por. lodziarnia—lodownia, kosiarnia—koksownia. **Spróbować (!)** = spróbować (PA). Ob. Próbować.

Sprosić (dok.) — spraszać (niedok.). Formy: 1) sprosić, jak: prosić, 2) spraszam, spraszasz...; spraszaj!; spraszający; spraszany; spraszał, spraszali.

Sprośny, dziś częściej: sprośny.

Sroki sprośne. *Dyg.*

Sprostać (tylko w postaci dok.). I Formy: sprostać, sprostaś...; sprostać!; sprostawszy; sprostał. II Składnia: *S.* komu, czemu — czym lub w czym = podołać komu, czemu...

Nie zdolały sprostać wam dziełami. *Dyg.* Niezdolna jest sprostać szaleństwu jego uczucia. *Natk.*

Sprostować (dok.) — prostować (niedok.), nie: sprostowywać. Formy sprostować, jak: prostować.

Sprośny, rzadko: sprośny.

Sprowadzić (dok.) — sprowadzać (niedok.). I Formy: 1) sprowadzić, jak: prowadzić, 2) sprowadzam, sprowadzasz...; sprowadzaj!;

sprowadzający; sprowadzany; sprowadzał II Składnia: 1) *S.* kogo, co — do kogo, do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest fizycznym punktem, do którego się kogoś sprowadza), 2) *S.* kogo—do czego lub na co (gdy się wymienia rzecz, czynność lub stan, która jest celem, dla którego się kogoś sprowadza, z tym samym rozróżnieniem, co w czasowniku: zwołać).

Zwroty: 1) sprowadzać kogo na zagadnienie czego; 2) sprowadzać (nie: wypływać) towar, książkę. *SF*; 3) sprowadzać co do wspólnego mianownika.

1. Staraj się go sprowadzić na zagadnienia gospodarskie. *Iwasz.*

Spróbować (dok.) (nie: sprobować) — próbować (niedok.). Formy i składnia jak: próbować.

Spruć (dok.) — spruwać (niedok.). Formy jak: odpruć — odpruwać.

Sprycha (!) = szprycha (PA).

Spryskać (dok.), rzadko: sprysnąć (nie: spryszczyć) — spryskiwać (niedok.). Formy i składnia jak: opryskać — opryskiwać.

Sprytny — Znaczenie: 1) *S.* do czego = mający spryt do czego, 2) *S.* w czym = przejawiający spryt w czym.

2. W innych rzeczach jest bardzo sprytny. *Nowak.*

Sprząc lub sprzęgnąć (dok.) — sprzęgać (niedok.). I Formy: 1) sprzęgę, sprzędziesz, sprzężę..., częściej: sprzęgnę, sprzęgniesz, sprzęgnie...; sprzęż! sprzężcie!, częściej: sprzęgnij! sprzęgnijcie!; sprzężony lub sprzęgnięty; sprzęgłszy lub sprzęgnąwszy; sprzęgł, sprzęgli lub sprzęgnął, sprzęgnęli, 2) sprzęgam, sprzęgasz...; sprzęgaj!; sprzęgający; sprzężany; sprzęgał. II Składnia: *S.* kogo, co — z kim, z czym.

Sprzączka (zam.: sprzącka). nie: sprzązka (JP 21, 56).

Sprząść (dok.) — prząść (niedok.). Formy jak: prząść.

Sprzątać (niedok.)—sprzątnąć (dok.). I Formy: 1) sprzątam, sprzątasz...; sprzątaj!; sprzątający; sprzątany; sprzątał, 2) sprzątnę, sprzątniesz...; sprzątnij!; sprzątnięty; sprzątnął, sprzątnąłem, sprzątnęli. II Znaczenie i składnia: 1) *S.* kogo, co — z czego = zabrać, usunąć kogo, co — z czego, ukraść co, zabić kogo, 2) *S.* co lub w czym (o mieszkaniu) = oporządzić co, zrobić w czym porządek.

1. Sprzątnęła miskę ze stołu. *Prus.* (Anglik), com go sprzątnął przez pomyłkę. *Matucz.* 2. Siłążący sprzątał. *Batuc. cyt. SW.*

Zwroty: 1) sprzątać ze stołu. *SW*; 2) sprzątać co z drogi. *SW* = usuwać co, brać przecz.

Sprzeciwi, dlp tego sprzeciwu.

Zwroty: 1) zaprzeczyć sprzeciw (*Kod. Post. Cyw.*); 2) wnosić sprzeciw przeciw(ko) czemu.

2. Mogę przeciwko uznaniu wnieść sprzeciw. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Sprzeciwić się (dok.)—sprzeciwiać się (niedok.). I Formy: 1) sprzeciwię się, sprzeciwisz się, sprzeciwi się, sprzeciwimy się...; sprzeciw się!; sprzeciwiliśmy się; sprzeciwil

się, 2) sprzeciwiam się, sprzeciwiasz się...; sprzeciwiaj się!; sprzeciwiający się; sprzeciwiał się, sprzeciwiali się. II Składnia: 1) S. ś. komu — w czym, 2) S. ś. czemu.

1. Nie chcę się Julianowi sprzeciwiać. *Zapol.* Ktoś ci się w czymś sprzeciwia. *Sopot.* 2. Sprzeciwił się wyjazdowi. *Dąbr.*

Sprzeczać się (tylko w postaci niedok.). I Formy: sprzeciwiam się, sprzeczasz się...; sprzeczasz się!; sprzeczasz się; sprzeczasz się!; sprzeczasz się; sprzeczasz się. II Znaczenie i składnia: 1) S. ś. z kim, z czym = być w sprzeczności z kim, z czym, 2) S. ś. z kim — o kogo, o co = prowadzić z kim sprzeczkę o kogo, o co.

1. Ruchy jej i gesty sprzeczały się z całością jej osoby. *Orzesz.* 2. Sprzecząmy się o wyrazy. *Sierosz.*

Sprzeczką z kim — o kogo, o co.

Wszystkie sprzeciwił się moim mężem cą mi wstrętne. *Zapol.*

Zwroty: 1) wdawać się z kim w sprzeczkę; 2) prowadzić z kim sprzeczkę.

Sprzeczność—Składnia: 1) S. z kim, z czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, z którą się jest w sprzeczności), 2) S. w czym (gdy się wymienia dziedzinę sprzeczności).

Zwroty: pozostawać, być, stać z kim, z czym w sprzeczności.

Życie oceanu nigdy nie jest w sprzeczności z prawami przyrody. *Kad.*

Sprzedać (dok.), rzadziej: sprzedać (dawn.) — sprzedawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać, II Składnia: S. kogo, co — komu — za co.

Sprzedają wszystko za psi grosz. *Strug.*

Zwroty: 1) sprzedawać co na sztuki, ale: hurtem; 2) sprzedawać co z wolnej ręki. *SF.*

Sprzedawca ten, tego sprzedawcy, temu sprzedawcy, tego sprzedawcę, sprzedawco!; tym sprzedawcą, o tym sprzedawcy; Im ci sprzedawcy, tych sprzedawców, tym sprzedawcom, tych sprzedawców...

Sprzedaż, młm te sprzedaże.

Zwroty: 1) mieć co na sprzedaż; 2) przyprowadzić, przynieść co na sprzedaż.

Miałbyś miód na sprzedaż. *Prus.*

Sprzymierzeniec (!) = sprzymierzeniec.

Sprzymierzeńcy (nie: sprzymierzeńcy) przece-nili swoje siły. *Cyt. Kr. 1, 341.*

Sprzeniewierca lub **przeniewierca**. Formy jak: sprzedawca.

Sprzągać (niedok.) (nie: sprzągać). Ob. Sprząc.

Sprząc — Znaczenie: 1) S. = sprzątanie, np. sprzęt zboża, 2) S. = to, co się sprząta = mebel. Forma dlp tego sprzętu.

Sprzążaj, dlp tego sprzężaju.

Sprzyjać (tylko w postaci niedok.). I Formy: sprzyjam, sprzyjasz...; sprzyjaj!; sprzyjający; sprzyjał, sprzyjali. II Składnia: S. komu, czemu, nie: dla kogo, dla czego.

Bóg sprzyja ludowi. *Dyg.* Warunki sprzyjające rozwojowi (nie: dla rozwoju) nauki i sztuki. *Cyt. Szeffs. 44.*

Sprzymierzyć (dok.) — sprzymierzać (niedok.). I Formy: 1) sprzymierzę, sprzymierzysz, sprzymierzysz, sprzymierzysz...; sprzy-

mierz!; sprzymierzony; sprzymierzyl, 2) sprzymierzam, sprzymierzasz...; sprzymierzaj!; sprzymierzający; sprzymierzany; sprzymierzał, sprzymierzali. II Składnia: 1) S. kogo, co — z kim, z czym, 2) S. kogo, co — przeciw komu, czemu.

Sprzymierzyć się (dok.) — sprzymierzać się (niedok.). I Formy jak: sprzymierzyc — sprzymierzać. Składnia: S. ś. z kim, czym — przeciw komu, przeciw czemu.

Sprzymierzyl się z nimi przeciw panu. *Siedl.*

Spuchnąć. Ob. Puchnąć.

Spulchniały. Ob. Pulchnieć.

Spust, dlp tego spustu.

Zwrot: zamknąć co na dziesięć spustów = zamknąć co na kilka zamków, zamknąć co na głucho.

Spustoszyć. Ob. Pustoszyć.

Spuścić (dok.)—spuszczać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Składnia: S. co — z czego.

Zwrot: nie spuszczać kogo, czego z oka (z oczu). Z oczu nie spuszcza młodziana. *Mick.*

Spuścić się (dok.)—spuszczają się (niedok.). Formy jak: spuścić — spuszczać.

Zwrot: spuścić się na kogo = oprzeć na kims swoje nadzieje.

Spuzczaliśmy się na króla. *Sienk.*

Spuścizna, rzadziej: puścizna (dawn.) po kim.

Zwrot: przekazać komu co w spuściznie. *SF.*

Spychać. Ob. Zepchnąć.

Spytać (się). Ob. Pytać (się).

Srebro (nie: srybro) — srebrny, — srebrzysty. Znaczenie: 1) srebrny = zrobiony ze srebra, 2) srebrzysty = podobny do srebra, przypominający srebro.

Srogi — Znaczenie: 1) S. = okrutny, nie-ludzki, 2) S. = (! rus.) surowy, wymagający (Krasn. 76).

Srogo, częściej: **srodze**.

Cierpimy srogo. *Dyg.*

Sroka.

Zwrot: wszystkie sroki o czymś skrzeczą (rub.) = wszyscy o czymś mówią.

Wszystkie sroki miałyby o czym skrzeczeć. *Sienk.*

Ssać (niedok.). Formy: ssę, ssiesz, ssie...; ssij! ssiecie!; ssący; ssany; ssał.

Stabilizacja (!) = ustalenie, utrwalenie, utwierdzenie, danie etatu (służbowego).

Do osiągnięcia jest ustalenie (nie: stabilizacja) pieniądza tylko wówczas, gdy waluta krajowa nie będzie zagrożona od strony deficytowej gospodarki państwa. *Cyt. Kr. 1, 249/50.*

Stabilizować (!). kogo = ustalać, przyjmować kogo na stałe, dawać komu (etat służbowy) (Kr. 1, 247, DUMK 25 VII 32).

Staccato, w wymowie: stakato.

Stacja — stacyjka, — stacyjny. Formy: dlp tej stacji, dlm tych stacji (-yj).

Zwroty: 1) stacja początkowa; 2) stacja końcowa; 3) stacja zwrotu dla parowozu; 4) stacja pośrednia. *KJMK*; 5) przepełnienie (nie: przeladowanie) stacji wagonami lub ładunkiem. *DUMK 31 III 32.*

Stać (niedok.) (nie: stojeć, dawn.) — stanąć (dck.) — stawać (wielokr.). I Formy: 1) stoję, stoisz, stoi, stoimy...; stój! stójcie!, stał (nie: stojał), stałem; stali, 2) stanę, staniesz...; stań! stańcie!; stanąwszy; staną!, stanąłem, stanęli, 3) staje, stajesz, staje..., rzadko: stawam, stawasz, stawas... (dawn.); stawaj! (nie: staj!); stający (nie: stawający); stawał.

3. Stawają nagle w miejscu. *Stasz.*

II Znaczenie i składnia: 1) S. (bez dopełn.) = pozostawać na nogach na jednym miejscu, 2) S. przy kim, przy czym = stojąc pozostawać przy kim, przy czym, (przen.) dochowywać komu, czemu wierność, być czym zwolennikiem, popierać kogo, 3) S. kim, czym = istnieć dzięki komu, czemu, trzymać się kim, czym, 4) S. u czego = stać w pobliżu czego, 5) S. u kogo = mieszkać u kogo na stacji, 6) S. na kim, na czym = stojąc opierać się na kim, na czym, 7) S. za co = wystarczać za co; stanąć za kogo, za co = stanąć do walki za kogo, za co, 8) S. o kogo, o co = dbać o kogo, o co, 9) Stanąć pod czym, nie: pod co.

2. To wstyd stać przy panu w czapie. *Prus. Te* (chorągwie) stał przy księciu. *Siemk.* 3. Miasto stało brakiem rządu. *Żerom.* 4. Stał u drzwi. *Żerom.* Stał u ścian domu. *Dąbr.* 7. Jej załoba ledwo za jej zbrodnie staje. *Kraśn.* Dziś stałby za fortunę. *Bartk.* Za ojczyznę stanąć. *Siemk.* 9. Stań pod drzewem (nie: pod drzewo). *Krasn.* 50.

Zwroty: staje kogo na co = komuś wystarcza na co sił moralnych, umysłowych, fizycznych bądź materialnych; 2) nie staje kogo, czego = braknie kogo, czego; 3) stać przy swoim = upierać się przy swoim; 4) stać na tym samym miejscu = nie robić postępów; stanąć w miejscu = stanąć i nie ruszyć się dalej krokiem; 5) z kimś lepiej stoi (!) = komuś się lepiej powodzi; 6) w książce stoi (!) lub stoi napisane, wydrukowane (!) = napisano, jest napisane, wydrukowane, czytamy; 7) coś nie stoi z czymś w żadnym stosunku (!) = coś nie pozostaje z czymś w żadnym stosunku. *Krasn.* 76; 8) sprawa stanęła na tym, że... = sprawa skończyła się na tym, że...; 9) stanąć po czyjej stronie; 10) stawać przeciw komu lub na przekór czemu, nie: w poprzek komu, czemu (rus.). *PJ* 1, 77; 11) stawać sztorcem, okoniem = sprzeciwiać się, buntować się; 12) stawać do walki, do pojedynku, do konkursu, do egzaminu; 13) stawać komu na drodze, na przeszkodzie = być komu przeszkodą; 14) stawać dęba (o koniu), stawać słupek (o zającu); 15) stawać do wojska; 16) stawać do szeregu (na czyjeś wezwanie), stawać do apelu, ale: stawać w szeregu (z własnej woli lub z czyjegóż rozkazu); 17) stawać na wezwanie; 18) stawać pod sądem (*Kod. Post. Cyw.*); 19) stawać w hotelu, w gościnie, ale: na stacji; 20) stawać w pasach, w płomieniach, nie: w rumieńcach; 21) stać otworem; 22) stać w bramie, nie: na bramie. *Kr.* 1, 87; 23) stawiać co na głowie (!) = przewracać co do góry nogami; 24) stawiać kwestię w płaszczyźnie (!) = przedstawiać w oświetleniu, zarysie; 25) stać do rozporządzenia, do dyspozycji (!) = znajdować się do dyspozycji, być w rozporządzeniu; 26) stać pod dozorem (! germ.) = być, pozostawać pod dozorem.

1. Jeśli go stać będzie na łyż. *Strug.* Na taką lekkomyślność ich nie stać. *Dąbr.* Wytłumaczyli sobie, jak na to ich stać. *Malac.* Stać ją na dwa sklepy. *Reym.* 2. Nie stało tego ojca i dobrodzieja. *Siemk.* Nie stało Kłarci w ogrodzie. *Bartk.* 4. Coś się już przerwało i ciągle stoję na tym sa-

mym miejscu. *Kad.* Droga zrobiła się tak śliska, że konie stanęły w miejscu. *Prus.* 8. Stań na tym, że pani Barbara zaprosiła Aneczka. *Dąbr.* 9. Zbiegowisko uliczne nie stanęło po stronie pokrzywdzonego. *Żerom.* 10. Mogą stanąć na przekór (nie: w poprzek) jego rozważnemu życiu. *Cyt. PJ* 1, 77; 16. W szeregu kupujących stanęli chłopcy. *Cyt. PJ* 1, 31. 21. Sienie stały otworem. *Żerom.* 22. Policjant stojący w bramie (nie: na bramie), nie pozwolił Założonemu wyjść. *Cyt. Kr.* 1, 87. 23. Wszystkie projekty reformy rolnej przewracają do góry nogami (nie: stawiają na głowie) dotychczasowy stan posiadania. *Cyt. Kr.* 1, 127. 24. Interesy państwowe w taki sposób (nie: w tej płaszczyźnie) kwestii przedstawiać (lub ujmować, nie: stawiać) nie powinny. *Cyt. Kr.* 1, 125. 25. Minister zapobiegnie temu wszystkimi środkami znajdującymi się w jego rozporządzeniu (nie: wszystkimi do rozporządzenia stojącymi mu środkami). *Cyt. Kr.* 1, 129.

Stać się (dok.) (od: sstać się, por. Stać) — stawać się (niedok.). Formy: 1) stanę się, staniesz się...; stań się!; stał się, 2) staje się, stajesz się...; staj się!; stawał się.

Zwroty: 1) ktoś staje się kim, czym; 2) ktoś staje się jaki lub jakim; 3) coś się komuś staje = komuś się przytrafia jakiś wypadek; 4) coś się z kimś staje = komuś się coś przytrafia; 5) staje się komuś lub czemuś zadość; 6) co się stało, to się nie odstanie. (*Siemk.*)

2. Stał się ostrożny i skryty. *Parand.* Stawał się coraz bardziej ponurym i mruklwym. *Wikt.* 3. Nic się jej nie stało. *Nowak.* 4. Cóż się stanie z tym chłopcem? *Żerom.* 5. Honorowi żołnierskiemu stało się zadość. *Strug.*

Stadion, dlp tego stadionu.

Stadium — stadialny. Formy jak: gimnazjum.

Zwroty: 1) wejść w stadium czego; 2) przejść stadium czego.

Stagnacja = zastój (w pracy, w handlu, w przemyśle) (*Krasn.* 86).

Stajać (dok.), Ob. Tajać.

Stajnia — stajenny (*PJ* 1, 126); dlm tych stajni lub stajen (*Krasn.* 26, *PG*).

Śpieszają do pobliskich stajen. *Mochn.* Ostrwoń stajen. *Ostr.*

Zwrot: mieć (konie) w stajni lub na stajni.

Dwa liche podjezdki ma na stajni. *Bartk.*

Stale (przysł.) = zawsze. Ob. Stały.

Stalka lub stalówka = pióro stalowe.

Stamtąd (= z biurka) wychodziły na jaw świeże stalówki różnych kształtów. *Parand.*

Stalle (rzecz., zwykle w lm); dop. tych stalli.

Stalować (!) = obstalować, lepiej: zamawiać (por. niem. bestellen).

Staluga (!) = sztaluga (*PA*).

Obiadał sztalugami (nie: stalugami). *Ostr.*

Stały — stale. Ob. Długotrwały. Składnia: S. w czym.

Młodzi w uczuciach są od dziadów stalsi. *Mick.* Zwrot: na stale = na zawsze.

Stambuł, dop. Stambułu.

Stampila (nie: stambila), ale: stempel.

Stan, dlp tego stanu.

Zwroty: 1) być w stanie coś zrobić = mieć siły, możność co zrobić; 2) nie być w stanie, nie: być nie w stanie coś zrobić; 3) stan rzeczy; 4) stan faktyczny (*Kod. Post. Cyw.*); 5) być w opanakowanym stanie; 6) wprowadzać kogo w stan smutku, zniecierpliwienia, rozdrażnienia; 7) wejść w stan czego, ale: wrócić do stanu (nie: w stan); 8) żyć nad stan = żyć nad swąją materialną możność; 9) maż banu; 10) zamach stanu.

1. Człowiek, który jest w stanie świat sobie utworzyć. *Przybysz*. Była w stanie zadowolnić się jakimkolwiek powodzeniem. *Dąbr.* 2. Matka nie była w stanie utrzymać syna w domu. *Żerom.* Nikt by jej nie był w stanie przełożyć. *Siedl.* Nie jestem w stanie przybyć. *Goet.* 3. Pokój uważała za naturalny stan rzeczy. *Paraná.* 5. Był w opiekąnym stanie. *Żerom.* 6. Te pamiątki wprowadzają mnie w stan smutku. *Zapol.* 8. żyjemy nad stan. *Paraná.* 9. Sposobiąc na męża stanu. *Żerom.*

Stanać. Ob. Stać.

Stanca = zwrotka ośmiowierszowa złożona z wierszy jedenastosylabowych. Por. Sztanca. **Stancja**, dlp tej stancji, dlm tych stancji (-yj).

Zwroty: być, stać, mieszkać na stancji.

Standard (!) — standaryzować (!) = norma — normalizować (KJMK). Por. Sztandar.

Stanek (nazwisko), Stanka, Stankowi..., nie: Staneka, Stanekowi... Ob. Danek.

Stangret (PA), nie: sztangret; dlp tego stangreta, mlm ci stangreci.

Stanica, nie: stannica.

Nie mógł swej stancy bez rozkazu hetmańskiego opuścić. *Sienk.*

Wyrażenie: stanica parowozowa (!) = parowozownia. *DUMK 25 VII 32.*

Stanięcie (!) na stanowisku, na jakimś punkcie widzenia = zajęcie stanowiska, utrzymywanie stanowiska lub jakiegoś punktu widzenia (Kr. 2, 243).

Stanisław — Staś (rzadziej: Stasio) — Staszek lub Staszko — Stach — Stanisławostwo, Stasiowie. Składnia: 1) Staś (nie: Stasiu) przyszedł. Ob. Gustaw, 2) nasi kochani Stasiowie (= Staś z żoną) przyjechali. **Stanisławów** — stanisławowski.

Stanowić (niedok.). I Formy: stanowię, stanowisz, stanowi, stanowimy...; stanów! stanowić!; stanowiący; stanowiony; stanowią. II Znaczenie: 1) S. co = a) ustanawiać, uchwalać, b) składać, czynić, tworzyć, 2) S. o czym = rozstrzygać o czym.

1. Stanowiłeś prawa. *Mick.* Podana kwota pieniężna stanowi wartość przedmiotu sporu. *Kod. Post. Cyw.* 2. Wartość przedmiotu działu stanowi o wartości sporu. *Kod. Post. Cyw.* Stanowić o losie kraju. *Sienk.* To stanowiło o całym życiu Stasia. *Iwasz.* Praca stanowi o naszym charakterze. *Kad.* Miała prawo stanowić o swym losie. *Dąbr.*

Zwroty: coś stanowi różnicę, wyjątek, istotę rzeczy.

Stanowisko kogo.

Zwroty: 1) być na stanowisku kogo; 2) stać na stanowisku czego = opierać na jakiejś uzasadniającej podstawie; 3) ze stanowiska czego = z punktu widzenia czego; 4) objąć stanowisko.

1. Na stanowisku reagenta. *Dąbr.* 4. Nie obejmiesz jakiego stanowiska? *Szpot.*

Starać się (niedok.). I Formy: staram się, starasz się...; staraj się!; starający się; starał się. II Składnia: 1) S. ś. o kogo, o co, 2) S. ś. co robić..

1. Nie potrzeba się było o to starać. *Dąbr.* 2. Staralam się mieć pewną siebie minę. *Zapol.*

Staranie o co, nie: nad czym, ani: w kierunku czego.

Nie mało o to starań czyniła. *Sienk.* Starania o zdobycie nauczycielki. *Dąbr.*

Zwroty: 1) dokładać lub przykładając do czego starań (lm), nie: starania (lp); 2) otaczać kogo, co staraniem; 3) mieć staranie o kim, ale: o c. SF; 4) coś się stało czymś staraniem lub za czymś staraniem.

1. Publiczność do takich rozrywek starań przykładata. *Mochn.* Dołożywszy wszelkich starań. *Sierosz.* 2. Umiał ją otoczyć staraniem. *Nalk.* 4. Za jego to staraniem wzniesiono szańce. *Żerom.* **Starczyć** (dok.) — starczać (niedok.). I Formy: 1) starczę, starczysz, starczy, starczyły...; starcz! starczcie!; starczywszy; starczył, 2) starczam, starczasz...; starczaj!; starczający; starczał, starczała. II Znaczenie i składnia: 1) S. (z podmiotem) komu — na co lub do czego = wystarczać komu — na co, 2) S. (nieosob.) kogo — na co = kogo stać na co, 3) S. (nieosob.) czegoś — komu — na co lub do czego, nie: dla czego = czegoś jest dosyć na coś.

1. Komu dłużej pieniądze starczą, ten dłużej wojnę prowadzi. *Stasz. cyt. SW.* Zarobek nie starcza na opędzenie codziennych potrzeb. *Cyt. Kr. 2, 175.* Dochód starczał na spłaty. *Dąbr.* 2. Starczało go i na to, żeby drugim dodawać ducha. *Dąbr.* 3. Wojowniczości starczyło mu tylko na krótki czas. *Goet.* W jadalni nie starczyło krzesel. *Paraná.*

Stargać, nie: stargnąć. Ob. Targać.

Starodrzew ten lub to starodrzewie. Formy: dlp tego starodrzewu, tego starodrzewia.

Kalectwo starodrzewu. *Dyg.* Sędziwe piersi starodrzewia. *Sierosz.* Wytnie pani starodrzew. *Sierosz.*

Starogard — starogardzki.

Staropolski ale: staro-cerkiewno-słowiański. **Starosta** — starościna, — starościński. Formy: 1) lp ten starosta, tego starosty, temu starości, tego starostę, starosto! tym starostą, o tym starości, lm ci starostowie, tych starostów..., 2) ta starościna, tej starościny, tej staroście... (deklinacja rzeczownikowa). Ob. *Nazwiska żon na -ina.

Starość.

Zwrot: na starość = gdy starość przyjdzie. Myślał, że się spotkają na starość. *Iwasz.* Nie tak łatwo fikać kozy na starość. *Makusz.*

Starościecki — starościeczyna.

Starowina ten lub ta. Formy: lp ten (ta) starowina, tego (tej) starowiny, temu (tej) starowinie, tego (tę) starowinę, starowino!: tym (tą) starowina, o tym (tej) starowinie, lm te starowiny, tych starowinów (rm.), tych starowin, tym starowinom, tych starowin (rm), te starowiny (rż.), tymi starowinami...

Stary — starszy. Znaczenie: 1) S. = mający wiele lat, 2) S. (!) = starodawny, starożytny, dawny, 3) S. = wyższy stanowiskiem, pryncypał (w gwarze służby domowej i niższych oficjalistów).

2. Starożytni (lub dawni, nie: starzy) Rzymianie. 3. Stara się rozgniewała.

Zwroty: 1) jak stary? (! germ) = ile ma lat?; 2) on jest stary 10 lat (!) = on ma 10 lat; 3) starszy od kogo o rok, nie: rokiem.

Stary Sambor — starosamborski.

Stary Sącz — starosądecki.

Starzec — starczyk (przym.); wlp starcze!

mjsclp o starcu, mlm ci starcy, dlm tych starców.
Starzec (niedok.) lub **starzec się**. Formy: starzeję (się), starzejesz (się)...; starzej (się)!; starzejący (się); starzał (się); starzeli (się).

Stat'ua lub **statu'a** (nie: statuja) — statu-e'tka. Formy: dlp tej statuy lub tej statui (N), clp tej statui, mlm te statuy (nie: te statuje), dlm tych statui (nie: tych statuj) (JP 10, 122).

Nowe moce, zapewne statuy zwolane zemszczeniem. *Słow. cyt. JP 10, 138*. I tam zostaniesz, statui starożytnej podobna. *Słow. cyt. JP 10, 138*.

Statut, dlp tego statutu, mlm te statuty lub te statuta.

Statysta, — **statystyk**. I Znaczenie: 1) statysta = a) mąż stanu, b) statysta teatralny, 2) statystyk = zajmujący się statystyką. II Formy: 1) statysta, jak: humanista, 2) staty'styk, tego staty'styka, temu staty'styko'wi..., tym staty'stykiem..., ci staty'stycy, tych staty'styków...

Staty'styka (nie: statysty'ka) — **statysty'czny**.

Zwroty: 1) statystyka za jakiś czas; 2) dla statystyki, nie: dla celów statystyki. *DUMK 15 X 31*.

Staw, dlp tego stawu.

Stawać. Ob. **Stać**.

Stawać się. Ob. **Stać się**.

Stawiać (tylko w postaci niedok.), nie: stawić, ale: postawić (dok.). I Formy: 1) stawiam, stawiasz...; stawiaj!; stawiający; stawiany; stawiał, stawiali, 2) postawię, postawisz, postawi, postawimy...; postaw! postawcie!; postawiony; postawił. II Składnia **S. co** — na czym lub na co.

Postaw ten kałamarz na biurku (lub na biurko).
 Zwroty: 1) stawiać przypuszczenie; 2) stawiać (lub zadawać) pytania; 3) stawiać wymagania; 4) stawiać komu czoło = sprzeciwiać się komu, walczyć z kim; 5) stawiać zakład; 6) stawiać na swoim; 7) stawiać kandydaturę; 8) stawiać na numer, na kartę (w grze); 9) stawiać co (rub.) = fundować co; 10) stawiać co w poczet (!) = zaliczać w poczet, kazać zaliczać w poczet. *Kr. 1, 125*.

4. Królowi stawiał czoło. *Sienk.* 5. Zakład stawili (zam.: stawiali). *Mick.* 6. Miał się sprzeciwić i postawić na swoim. *Dąbr.* 8. Życie musimy postawić na kartę. *Żerom.* 9. Stawiam tramwaj. *Perz.* 10. Właściwości języka polskiego każą zaliczać go w poczet (nie: stawiają go w poczet) języków słowiańskich. *Cyt. Kr. 1, 125*.

Stawiać się (niedok.) — **stawić się** (dok.). I Formy jak: stawiać — postawić. II Znaczenie: 1) **S. ś.** = stawać, zgłaszać się, 2) **S. ś.** (rub.) = przybierać buńczuczną postawę.

1. Stawia się na wezwanie. *Nałk.* 2. Stawia się, jakby był Bóg wie czym.

Zwroty: 1) stawiać się na rozprawę w sądzie. *KJU 1, 4*; 2) stawiać się do roboty.

Stawka.

Zwroty: 1) wyszła stawka. *SW*; 2) padła stawka. *SW*.

Stąd.

Zwrot: ni stąd, ni zowąd.

Nagle ni stąd, ni zowąd przed światem zabyśnie. *Mick.*

Stągiew (PA), nie stongiew. ani: stągwia;

dlp tej stągwi, mlm te stągwie, dlm tych stągwi.

Stąpać (niedok.) — **stąpić** (dok.), częściej: stąpnąć, ale: postąpić, wstąpić, zstąpić, nie: postąpnąć... Formy: 1) stąpam, stąpasz...; stąpaj!; stąpający; stąpał, 2) stąpię, stąpisz, stąpi, stąpimy...; częściej: stąpnę, stąpniesz, stąpnie...; stąp! stąpcie!, częściej: stąpnij! stąpnijcie!; stąpił, częściej: stąpnął, stąpnąłem, stąpnęli.

Stąpor (! dawn.) = stępor.

Stearyna (nie: staryna) — **stearynowy**.

Stearyny oszczędni obywatele używają tylko od wielkiego dzwonu. *Gomul.* Przy blasku stearynowej świecy. *Prus.*

Stębnować (!) = stębnować.

Stecka, nie: steczka (prow. mazow.) (JP 21, 56).

Błądziłymi steckami (nie: steczkami). *Choyrn.* **Stefan** — **Stefania**, — **Stefcio**, — **Stefanostwo**. Składnia: 1) Stefcio (nie: Stefciu) przyszedł. Ob. **Gustaw**, 2) nasi kochani Stefanostwo przyszli.

Stelaż (PA), nie: sztelaż; dlp tego stelażu.

Stempel (PA), nie: sztempel; dlp tego stempla.

Zwroty: 1) odbić (nie: wytłoczyć) stemplem; 2) stempel datowy (!) = datownik. *DUMK 25 VII 32*.

Stemplować (niedok.) co — **czym**. Formy: stempluję, stemplujesz...; stempluj!; stemplujący...

Stenograf lub **stenografista**. Formy: 1) dlp tego stenografa, mlm ci stenografowie, 2) stenografista, jak: humanista.

Stenogram, dlp tego stenogramu.

Ster, dlp tego steru.

Sterać, nie: styrać.

Sterczeć, nie: styrczyć. Formy: sterczę, sterczysz, sterczy, sterczymy...; stercz! sterczcie!; sterczący; sterczał, sterczeli.

Sterta, nie: styrtą.

Sterylicacja — **sterylizacyjny**, — **sterylizować**, nie: sterelizacja — **sterelizacyjny**, — **sterelizować**.

Stetryczali, mlm (męskoosob.) **stetryczali**, ale: stetryczeli (3 os. lm od: stetryceć).

Steward, w wymowie: steward lub stiuard; dlp tego stewarda.

Stębnować (niedok.) (PA), nie: stębnować. Formy: stębnuję, stębnujesz...; stębnuj!; stębnujący; stębnowany; stębnował.

Stęchnąć (dok.). Formy: stęchnię; stęchnij!; stęchny (nie: stęchnięty); stęchnł, nie: stęchnął.

Stękać (niedok.) — **stęknąć** (dok. jednokr.). Formy: 1) stękam, stękasz...; stękaj!; stękający; stękał, 2) stęknę, stękniesz...; stęknij!; stęknął, stęknąłem, stęknęli.

Stępa (przysł.) lub **stępią**.

Stępią ruszył powolny. *Bartk.*

Stępor (nie: stąpor), zwykle w lm: te stępory, tych stęporów.

Stęsknić się (dok.), ale: tęsknić (bez za-

imka: się). Składnia: **S. ś.** do kogo, do czego lub za kim, za czym (z tym samym różnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: tęsknić).

¹ Bardzo się do niej tęsknili. *Dąbr.* Takeśmy się za nim tęsknili. *Strug.*

Stiuk, dlp tego stiuku.

Stłuc (dok.). Ob. Tłuc.

Sto — I Formy: 1) jako nazwa liczby mianowanej, mian. (nie ma), dop. stu, cel. stu, biern. sto, stu (męskoosob.), narz. stu (stoma), miejsc. o stu, 2) jako nazwa liczby oderwanej: lp mian. sto, dop. sta, cel. stu, biern. sto, narz. stem, miejsc. w ście; lm mian. sta, dop. set, cel. stom, biern. sta, narz. stami, miejsc. o stach. II Składnia: 1) sto (zam.: stu) młodzieńców, sto panien szło w taniec parami (Mick.), 2) było stu jeden panów, sto jeden ławek, 3) było stu pięciu panów, sto pięć ławek.

Stoa, dlp tej stoi.

Stockholm, zwykle: Sztokholm (PA); dop. Sztokholmu.

Stoczyć (dok.) — staczać (niedok.). Formy jak: toczyć — taczać.

Zwrot: stoczyć bitwę, walkę z kim.

Stodniowy (!) = studniowy.

Stoik — stoicki, — stoicyzm. Formy: 1) młm ci stoicy, 2) dlp tego stoicyzmu, mjsclp w tym stoicyzmie.

Stokroć, nie: stokruć razy (Przybysz.).

Stokrotka, rzadziej: stokrótka.

Stolarz — stolarnia — stolarski. Formy: 1) dlm tych stolarzy, rzadziej: stolarzów, 2) dlm tych stolarni, nie: tych stolarń.

Stoletni (!) = stuletni.

Stońca (nie: stońca) — stołeczny.

Stolin (nazwa miejscowości) — stoliński.

Stolnica (PA), nie: stólnica.

Stółek, dlp tego stołka.

Zwrot: podstawić lub przystawić komu stołka = intrygować przeciw komu.

Stołać się (niedok.). Formy: stołuję się, stołujesz się...; stołuj się!; stołujący się; stołował się.

Zwroty: stołać się na stancji, ale: na bursie lub w bursie, w internacie. *JP 15, 28.*

Stołą (pokój) = jadalny pokój, jadalnia. Chodźmy do stołowego. *Sierosz.* Weszła do oświetlonego suto stołowego. *Kad.*

Stołpe (lm) — stołpecki; dop. Stołpe lub Stołpców.

Stopa — stopka, nie: stópka.

Zwroty: 1) być lub żyć z kim na jakiejś stopie; 2) żyć na wielką stopę. *SF*; 3) składać co u stóp czyich.

1. Nie da się z nim żyć na przyjacielskiej stopie. *Kad.* Jesteśmy ciągle na stopie ceremonialnej. *Zapol.* 3. Pragnął serce złożyć u stóp. *Wikf.*

Stopień, dlp tego stopnia. Znaczenie: 1) S. = schodek, 2) S. = skala, miara, 3) S. = nota szkolna.

Zwroty: 1) w małym, wielkim, rozległym, wysokim stopniu; 2) w mniejszym lub większym stopniu albo w niższym lub wyższym stopniu; 3) stopień czego = miara czego; 4) stopień z czego = nota z czego; 5) postawić lub dać za

co — komu stopień lub postawić (dać) komu stopień z czego.

4. Stopień ze sprawowania dobry. *Święt.*

* **Stopień najwyższy** przymiotników. Składnia: Nad wszystkich ziem konie najcenniejsze araby. (Bartk.). Ze wszystkich koni najcenniejsze araby.

* **Stopień wyższy** przymiotników. Składnia: Lepszy, niż..., nie: lepszy, jak... Stokroć szczęśliwszy od wszystkich profesorów. (Bartk.).

Stopnica (nazwa miejscowości) — stopnicki. **Stopniowo**.

Zwrot: dochodzić do czego stopniowo.

Doszła do wprawy stopniowo. *Dąbr.*

Stora, nie: sztora, zwykle w lm: story, dlm tych stor, nie: storów.

Biel stor (nie: storów). *Zapol. cyt. JP 9, 53.* Przynosiła okno stora. *Reym.* Opuściła śtory. *Nowak.*

Stos (= kupa, ognisko), nie: stós. Por. Sztos; dlp tego stosu.

Cytra leżała na stole obok stosu kajetów. *Kruczk.*

Stosować (niedok.) (PA), nie: stósować. I Formy: stosuję, stosujesz...; stosuj!; stosujący; stosowany; stosował. II Składnia: S. co — do kogo, do czego.

Upodobany środek, do wszystkich chorych stosowany. *Bartk.*

Stosować się do kogo, do czego.

Stosowała się do wszystkiego. *Dąbr.* Z góry się do tego stosowała. *Grusz.*

Stosownie do czego = w zastosowaniu do czego.

Stosownie do przepisów. *Kod. Post. Cyw.*

Stosowny (PA), nie: stósowny. Składnia: 1) S. dla kogo = odpowiedni dla kogo, odpowiadający komu, 2) S. do czego (nie: dla czego) = odpowiedni do czego, odpowiadający czemu, pasujący do czego, 3) S. na co = stosownie przeznaczony na co.

1—3. Iza jest o wiele stosowniejsza na żonę dla Juliana ode mnie. *Zapol.* 2. Chciał wysilić się na stosowną do sytuacji odpowiedź. *Ostr.*

Stosunek (PA), nie: stósunek. Składnia: 1) S. do kogo, do czego, 2) S. z kim, 3) S. między kim a kim, między czym a czym.

1. Cały jego stosunek do świata doznał jakiegoś wstrząsu. *Goet.* Zyczyliwy do zagadnienia stosunek. *Natk.* 2. Wróć ludzkie z chłopami stosunki. *Sierosz.*

Zwroty: 1) zostawać (nie: stać) z kim, z czym w jakimś stosunku; 2) zawiązywać z kim stosunki; 3) utrzymywać (nie: podtrzymywać, rus.) z kim stosunki; 4) żyć z kimś w jakichś stosunkach; 5) w stosunku do kogo, do czego; 6) stosunek sporny (prawny).

2. Domatorskie wyposażenie i niechęć do nowych znajomości nie dawały mu sposobności zawiązywania innych stosunków. *I. Dąbr.* 3. Z wielkimi fotelami salonu nie można było utrzymywać tak żażytych stosunków. *Kad.* 4. Żyli w żażytych stosunkach. *Danił.* 5. W stosunku do siebie szablion uważał za przypadkowy pozór. *Perz.* 6. Z istoty stosunku spornego. *Kod. Post. Cyw.*

Stosunkowy, nie: stósunkowy.

Stożek (nazwisko), Stożka, Stożkowi..., nie:

Stożka, Stożekowi. Ob. Danek.

Stóg, dlp tego stogu.

Stół — stolik; dlp tego stołu, rzadko: stoła, ale: tego stolika.

W końcu stoła. *Mick.*

Zwroty: 1) siedzieć, siadać, usiąść, zasiąść za stołem (zwykle: jadalnym, gdy się mówi o całym towarzystwie) lub przy stole siadać, usiąść do stołu; 2) wstawać, podnosić się od stołu; 3) prosić do stołu; 4) nakrywać do stołu na tyle a tyle osób; 5) sprzątać ze stołu; 6) coś znajduje się, panuje za stołem lub przy stole; 7) stół lub stolik do kart; 8) stoliki do pisania (Żerom.); 9) noga od stołu lub u stołu, nie: przy stole.

1. Z nudów rozważać począłem i mowy, i miny ludzi siedzących za stołem. *Mick.* On za stołem siadał. *Mick.* Siadaj za stołem! *Sienk.* Siedziano za biesiadnym stołem. *Goet.* (Gromada) mężczyźni siedzący przy stole i na stole. *Ostr.* Chiopaki siedzą za stołem. *Kunc.* Zaledwie usiadł do stolika. *Goet.* Usiedli za stolikiem. *Goet.* Zasiadł za stołem. *Bartk.* 2. Wstano od stołu. *Mick.* Nie wstawali od stołu. *Dąbr.* Widząc, że maż podnosi się od stołu... *Sierosz.* 4. Dowiedz się, czy nakrywają do stołu. *Orzesz.* Stół był na dziesięć osób nakryty. *Orzesz.* 5. Joasia posprzątała ze stołu. *Grusz.* 6. Cisza była zawsze za stołem. *Bartk.* 7. Ustawiła w salonie dwa stoliki do kart. *Parand.*

Stracenie.

Zwrot: nie mieć nic do stracenia.

Nie mieli nic do stracenia. *Sienk.* Nie ma nic do stracenia. *Strug.*

Strach — Znaczenie i formy: dlp tego strachu (= lęku), ale: tego stracha (= straszylą), blp tego stracha. II Składnia: 1) S. kogo (gdy się wymienia osobę, która strachowi ulega), 2) S. przed kim, przed czym lub strach czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która strach wywołuje), 3) S. o kogo, o co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, o które troska wywołuje strach).

2. Nie czuł strachu śmierci. *Iwasz.* Strach przed śmiercią. *Strug.* Ze strachu przed ciężarem życia. *Siedl.* 3. Strach o własną skórę. *Sienk.* Znała dobrze ten strach u dzieci. *Dąbr.*

Zwroty: 1) strach kim owładną; 2) strach kogo zdejmuję; 3) strachem kogo zdejmować; 4) strachem kogo przejmować; 5) strach kogo bierze, chwytą; 6) strach kogo napada, strach na kogo pada; 7) strach kim ciska; 8) strach kogo oblatuje; 9) napełniać kogo strachem; 10) napełnić komu stracha; 11) mieć stracha; 12) użyć strachu; 13) najeść się strachu; 14) pod strachem coś robić.

1. Owładnął nim strach. *Dąbr.* 2. Tu ich strach zdjął. *Mick.* Zdjął mnie strach. *Nowak.* 3. Zdjęta strachem. *Dąbr.* 4. Grozą i strachem przejmujące uczucie. *Przybysz.* 5. Mnie strach bierze. *Dąbr.* Mnie chwycił jeszcze gorszy strach... *Nowak.* 6. Gdy ją napadnie strach... *Dąbr.* 7. Nagły strach ciśnie gromadą. *Bartk.* 8. Czy cię nie zaczyna strach oblatywać? *Żerom.* 9. Dnie (te) napełniały go strachem. *Iwasz.*

Stracić, Ob. Tracić.

Stragan, dlp tego straganu lub stragana.

Zwrot: związać stragany.

Baby związały stragany. *Nowak.*

Strajk (nie: sztrajk, ani: strejk) = umyślne porzucenie pracy (nie: bezrobocie wywołane koniunkturą gospodarczą). Forma dlp tego strajku.

Zwrot: urządzić strajk (nie: bezrobocie). *Kr.* 2, 267.

Straszak, dlp tego straszaka, blp tego straszaka (PG).

Strasznie — straszno. Znaczenie: 1) strasznie = okropnie, bardzo, 2) straszno =

tak, że strach ogarnia lub tak, że strach wywołuje.

1. Strasznie się ucieszyła. *Dąbr.* 2. W środek tarasu zarzecz straszno. *Mick.* Zrobiło mi się straszno. *Zapol.*

Straszny dla kogo, dla czego, rzadziej: komu, czemu (dawn.).

Imię pana Sobieskiego było już straszne nieprzyjacielowi. *Sienk.*

Straszyc (niedok.). I Formy: straszę, straszysz, straszysz...; strasz! straszcie!; straszający; straszony; straszyl. II Składnia: S. kogo — kim, czym.

Przeciwników politycznych karami piekielnymi straszyl. *Krucak.*

Strata.

Zwroty: 1) przynosić komu stratę. *SF.* 2) ponosić stratę. *SF.* 3) straty dochodzą do milionów, nie: idą w miliony.

Strategia — strategik — strategiczny.

Straż — I Formy: dlp tej straży, młm te straże, dlm tych straży. II Składnia: 1) S. nad kim, nad czym, 2) S. około kogo, około czego.

Zwroty: 1) stać na straży czego; 2) trzymać straż około czego; 3) strzec na straży czego; 4) odprawiać straż; 5) pod straż osadzić. *SF.* 6) pod straż wziąć. *SF.* 7) straż zaciągnąć. *SF.* 8) straż odbywać. *SF.* 9) straż ogniowa lub straż pożarna.

1. Stojąc na straży wszelkiego dobra. *Bartk.* 2. Janczarowie straż trzymali. *Sienk.* 3. Szkielety topoli stręczące na straży folwarku. *Żerom.* 4. U drzwi swej adorowanej odprawiasz straż. *Krasz. cyt. SW.*

Strażak — strażacki.

Wyrażenie: przyrządy strażackie.

Strącić (dok.) — strącać (niedok.), nie: strancać. I Formy: 1) strącę, strącisz, strąci, strąćmy...; strąć! strąćcie!; strącony; strącony; strąćmy; strąci, 2) strącam, strącasz...; strącaj!; strącający; strącany; strącał. II Składnia: S. kogo, co — czym — z czego.

Swych ojców strącał z tronu. *Końq.*

Strąk — strączek (nie: ta strączka); dlp tego strąka, tego strączka.

Stremowany = zalegniony (Kr. 1, 250).

Streszczać (niedok.)—streścić (dok.). Formy: 1) streszczam, streszczasz...; streszczaj!; streszczający; streszczany; streszczał, streszczali, 2) streszczę, streścisz, streści, streścimy...; streść! streśćcie!; streszczony; streścił.

Streszczać się w czym, nie: do czego.

Artykuł streszcza się w pięciu tezach (nie: do pięciu tez). „*Czas*“ 1 II 35.

Stręczyć (niedok.). I Formy: stręcę, stręczysz, stręcysz, stręcymy...; stręcz!; stręczący; stręczoney; stręczył. II Składnia: S. komu — co.

Strofa — strofka; dlm tych strof.

Strofować (niedok.). I Formy: strofuję, strofujesz...; strofuj!; strofujący; strofowany; strofował. II Składnia: S. kogo — o co.

Stroić — I Formy: stroję, stroisz, stroi, stroimy...; stroj! strojcie!; strojący; strojony; stroił. II Składnia: 1) S. co = dopro-

wadząc co do porządku, naprawiać, 2) S. kogo, co — czym lub w co = przyozdabiać kogo, co — czym lub w co.

2. Pokój przystrojony kwiatami lub w kwiaty. Zwroty: 1) stroić minę. *SF*; 2) stroić drwiny, śmiechy, żarty, kłótnie, fochy, figle. *SF*.

Stroić się — Składnia: 1) S. ś. w co = przybierać się ozdobnie w co, 2) S. ś. do czego = przyozdabiać się przygotowując się do czego, przygotowywać się uczuciowo do czego, nastrojać się do czego.

1. We dnie stroi się w pyche. *Przybysz*. Stroi się w broszki. *Kunc*. 2. Stroi się do swoich marzeń. *Dąbr*.

Strojnie lub strojno (PG)

Strojny czym lub w co.

Pagórki strojne w brusznicie. *Mick*.

Strona (nie: stróna). Znaczenie: 1) S. = zewnętrzna powierzchnia jakiegoś ciała, bok, 2) S. = okolica, 3) S. = stronica w książce, 4) S. (= ! urzęd.) interesanci, publiczność (DUMK 25 VII 32).

4. Biuro dziś zamknięte dla interesantów (lub dla publiczności, nie: dla stron).

Zwroty: 1) przeciagać kogo na czyją stronę. *SF*; 2) być lub stać po czyjej stronie; 3) trzymać, brać czyją stronę. *SF*; 4) przechodzić na czyją stronę. *SF*; 5) odkładać co na stronę (= na bok); 6) brać kogo na stronę (= na bok). *SF*; 7) schodzić na stronę (= na bok); 8) coś leży po czyjej stronie; 9) podchodzić do czego z jakiej strony; 10) na wszystkie (nie: we wszystkie) strony; 11) na różne strony; 12) dobra (zła) strona czego; 13) brać, uważać, rozważać... co z dobrej, zlej, śmiesznej... strony; 14) od tej strony = z tego stanowiska, w tym względzie; 15) być w stronie (! rus.) = stać na uboczu od czego.

2. Duszą jestem po ich stronie. *Zerom*. 3. Trzymali zawsze stronę matki. *Goet*. 7. Droga była w tym miejscu wąska, zeszyli więc na stronę. *Orzesz*. 8. Wina leży po mojej stronie. *I. Dąbr*. 9. Podchodził do życia z najłatwiejszej strony. *Goet*. 11. Na różne strony zjednywany. *Nałk*. 12. Miało to jedną złą stronę. *Nałk*. 13. Nauczylimy się uważać je ze śmiesznej strony. *Mochm*. 14. Myślała o tym tylko od tej strony, że Renata miała więcej swobody. *Nałk*. Od tej strony nie mogła tajemnic życia wsi opanować. *Dąbr*.

*Strona bierna. Ob. *Bierna strona czasownika.

Stronica (PA), nie: stronnica.

Na górze stronicy. *Kad*.

Stroniec — stronienie. Formy: stronię, stronisz, stronń, stronimy...; stroń! strońcie!; stroniący; stronit. II Składnia: S. od kogo, od czego, nie! przed kim, przed czym.

Od kielicha nie stronie. *Sienk*. Stronienie od form dialektycznych (nie: przed formami dialektycznymi).

Stronny (= stronniczy) — bezstronny, — stronnik — stronniczy, — stronnicstwo.

Strój, dlp tego stroju, dlm tych strójów, nie: tych stroi.

Stróż — stróżka, — stróżowa, — stróżować. I Formy: 1) stróżowa, stróżowej, stróżowej, stróżową, stróżowo!... (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa -o). Ob. *Nazwiska żon na -owa, 2) stróżuje...; stróżuj!; stróżujący; stróżował. II Składnia: stróżować kogo, czego.

Struchlały, młm (męskoosob.) struchlałi, ale: struchleli (3 os. lm od: struchleć).

Strucla (PA), nie: ta strucel, ani: ta sztrucla.

Strudel ten (PA), nie: ten sztrudel; dlp tego strudla.

Strug = hebel; dlp tego struga.

Strug ten lub ta struga = wielka barka, galera, galar.

Struga ta — strużka. Znaczenie: 1) S. = smuga płynu (wody, mleka...), 2) S. = mały potok. Por. Stróżka (od: stróż).

Strugać (niedok.). I Formy: strugam, strugasz, struga... lub strużę, strużesz...; strugaj! (struż!) i strugający (strużący); strugany; strugał. II Składnia: S. co — czym. **Struna**, nie: stróna, ani stróna.

Zwroty: 1) uderzyć w struny. *SF*; 2) poruszyć struny. *SF*.

Strup — strupek; dlp tego strupa.

Strupieszaly, młm (męskoosob.) strupieszali.

Struty.

Zwrot: chodzi jak struty = jest bardzo zamrznięty.

Chodził jak struty. *Dąbr*.

Strużyny (tylko w lm); dop. tych strużyn.

Strych — stryszek; dlp tego strychu, tego stryszka.

Strychulec, dlp tego strychulca.

Zwrot: brać coś pod jeden strychulec.

Stryfelki (! prow. wlkpol.) = zapałki (IGD).

Stryj — stryjek (nie: stryjko), — stryjenka, — stryjostwo. I Forma dlm tych stryjów, nie: tych stryi. II Składnia: nasi kochani stryjostwo przyjechali.

Stryj (nazwa miasta) — stryjski.

Strzał, dlp tego strzału.

Zwroty: 1) dać (nie: oddać, germ.) strzał; 2) strzał się rozlega, nie: rozdaje (rus.).

2. Rozległy się dwa strzały. *Prus*.

Strzała.

Zwrot: lecieć jak strzała.

Strząść (dok.) lub strząsnąć — strząsać (niedok.). I Formy jak: potrząść — potrząsać. II Składnia: S. co — z czego.

Strzec (niedok.): I Formy: strzegę, strzeżesz...; strzeż! strzeżcie!; strzegący; strzeżony; strzegł. II Składnia: 1) S. kogo, czego, nie: kogo, co (Krasn. 49), 2) S. kogo — od czego = chronić kogo — od czego.

1. On tu własnego dobra strzeże. *Sienk*. Strzegł dobrych obyczajów. *Bart*. 2. Niechże nas Bóg od tego strzeże. *Sienk*.

Strzec się czego, nie: od czego.

Strzeż się kobiet! *Danił*. Strzegł się serdecznych porywów. *Bartk*.

Strzelać się (tylko w postaci niedok.) z kim.

Strzelaliśmy się z przeciwnikiem. *Strug*.

Strzelec — strzelecki.

Strześcić (dok.) (nie: strzylić) — strzelać (niedok.). I Formy: 1) strzelę, strzelisz, strzeli, strzelimy...; strzel! strzelcie!; strzeliwszy; strzelił, 2) strzelam, strzelasz...; strzelaj!; strzelający; strzelał, strzelali. II Składnia: 1) S. do kogo, do czego = wyrzucić pocisk, celując do kogo, do czego, 2) S. w kogo, w co = rzucać pocisk w kogo, w co,

3) S. kogo, co = strzelając zabijać kogo, co, 4) S. z czego (gdy się oznacza narzędzie strzelania).

1. Strzelaliśmy do kaczek. *Kad.* Strzelał do ludzi. *Nałk.* 2. Strzelił w chłopca jak w zajaca. *Prus.* 3. On świetnie strzela kaczki. *Iwasz.* 4. On wolał z flinty strzelać. *Mick.*

Zwroty: 1) strzelać, palić, trzaskać z bicia. *SF*; 2) jak z bicia strzelił = szybko; 3) strzelać oczyma = rzucać oczami w różne strony; 4) strzelać baki (rub.) = robić błędy; 5) strzelić bramkę (w języku sportowym). *Kr. 2, 198*; 6) coś komu strzela do głowy (rub.) = ktoś nagłe wpada na jakiś pomysł; 7) strzelać w górę (o drzewach) = wyrastać wysoko w górę.

2. Jak z bicia strzelił, upłynął rok. *Żerom. 3.* Błędny strzela oczyma. *Mick. 4.* Ona często takie baki strzela. *I. Dąbr. 6.* Próbował wszystkiego, co mu strzeliło do głowy. *Żerom. 7.* Smreki strzelały w górę. *Ork.*

Strzelno (nazwa miasta) — strzeliński.

Strzemię — strzemionko, częściej: strzemiączko, — strzemienny. Formy: lp to strzemię, tego strzemięcia, temu strzemieniu..., Im te strzemiona, tych strzemion...

Zwrot: pić strzemiennego = pić na wyjeździe.

Strzęp — strzępiasty, nie: strzępiaty; dlp tego strzępu.

Zwrot: pójść w strzępy = zniszczyć (o ubraniach).

Rękawiczki pójda w strzępy. *Dąbr.*

Strzępić (niedok.) — rozstrzępić (dok.). I Formy: strzępię, strzępisz, strzępi, strzępimy...; strzęp! strzępie!; strzępiący; strzępiący; strzępił. II Składnia: S. co — w co.

Niebo rozstrzępione w podarte szmaty... *Przybysz.*

Strzyć (niedok.). I Formy: strzygę, strzyżesz, strzyże...; strzyż! strzyżcie!; strzygący; strzyżony; strzygł. II Składnia: S. kogo, co — czym.

Zwroty: 1) strzyć oczami, *SF* = strzelać oczami; 2) strzyć uszami, *SF* = nastawiać uszy (o koniu), (przen.) nastawiać uszu, nasłuchiwać.

Strzyżów (nazwa miasta) — strzyżowski.

Stu- (nie; sto-) w złożeniach, np. stubarwny, studniowy.

Student — studencki, — studenteria = zespół studentów.

Serca studenterii rozgrzewały się coraz mocniej. *Dawit.*

Studiować (niedok.). I Formy: studiuję...; studiuju!; studiujujący; studiuwany; studiuwał. II Składnia: S. co.

Studium czego, nie: nad czym, ale: studia nad czym. Por. Doświadczenie. Obserwacja. Uwaga. Formy jak: gimnazjum.

Studium języka ojczystego (nie: nad językiem ojczystym).

Studnia — studzienny; dlp tej studni, dlm tych studni lub tych studzien.

Zaskrzypiały żurawie studzien. *Prus.* żuraw studzienny. *Sierosz.*

Studzić (niedok.) — ostudzić (dok.). I Formy: 1) studzę, studzisz, studzi, studzimy...; studź! studźcie!; studzący; studzony; studził, 2) ostudzić, jak: studzić. II Składnia: S. co — czym.

Zwroty: studzić serca, zapały.

Niechęć studziła serca. *Ork. cyt. SW.*

Stukać (niedok.) (nie: sztukać) — stuknąć (dok. jednokr.) lub zastukać (dok.). I Formy: 1) stukam, stukasz...; stukaj!; stukający; stukał, 2) stuknę, stukniesz...; stuknij!; stuknąwszy; stuknął, stuknąłem, stuknęli; 3) zastukać, jak: stukać. II Znaczenie: 1) stuknąć = wywołać stuk, 2) zastukać = zapukać do drzwi. III Składnia: S. do czego lub w co — czym (jak: pukać do czego lub w co — czym) lub bez dopełn.

Stukają w okna, w drzwi. *Kad.* Stukając w stół kuflem. *Szczuc.* Pani Barbara zastukała. *Dąbr.*

Stuknienie lub **stuknięcie**.

Nagle usłyszał stuknienie. *Mick.*

Stulecie, nie: stolecie; dlm tych stuleci.

Stuletni, nie: stuletny, ani: stoletni.

Wyrażenie: stuletnia rocznica (!) = setna rocznica. *Kr. 1, 142.*

Stulistny, nie: stolistny.

Skabiozy polne wylewały ze swoich stulistnych koron miodowe wonie. *Orzesz.*

Stuttgart — stuttgartarki; dop. Stuttgartu.

Stwierdzić (dok.) — stwierdzać (niedok.). I Formy: 1) stwierdzić, jak: twierdzić, 2) stwierdzam, stwierdzasz...; stwierdzaj!; stwierdzający; stwierdzany; stwierdzał, stwierdzali. II Składnia: S. co — czym lub na czym.

1. Należy stwierdzić dokumentem. *Kod. Post. Cyw. 2.* Pan stwierdza ją (zasadę) na sobie najlepiej. *Reym.*

Stworzenie — stworzonko, nie: stworzeńko. **Stworzony** — Składnia: 1) S. dla kogo = nadający się dla kogo, 2) S. do czego = nadający się do czego, 3) S. na co = nadający się do tego, żeby służyć na co.

1. Ta kobieta była dla niego stworzona..2. Bóg mnie do wielkich rzeczy stworzył. *Sienk.* (Praca) do której czuł się stworzony. *Perz. 3.* Człowiek stworzony na żołnierza. *Żerom.* Była stworzona tylko na ozdobę. *Nałk.*

Styczeń. Ob. Maj.

Styczność z kim, z czym.

Zwrot: mieć z kim, z czym styczność.

Nie mam z tą sprawą żadnej styczności. *SW.*

Stygmat — stygmatyczny; dlp tego stygmatu, młm te stygmaty, rzadko: stygmata.

Stygnać (niedok.). Formy: stygnę, stygniesz...; stygnij!; stygnący; stygnął, stygnąłem lub stygł, stygłem; stygnęli, częściej: stygli.

Stykać się (niedok.) — zetknąć się (dok.). I Formy: 1) stykam się, stykasz się...; stykaj się!; stykający się; stykał się, 2) zetknę się, zetkniesz się...; zetknij się!; zetknięty; zetknął się, zetknąłem się, zetknęli się, nie: zetknę się, zetkli się. II-Składnia: S. ś. z kim, z czym.

Styl — stylista, — styli'styka — stylisty czyny. Formy: 1) dlp tego stylu, 2) stylista, jak: artysta.

Zwroty: 1) pisać lub mówić jakimś stylem; 2) styl prosty, górnołotny, napuszony, kwiecisty, gładki, potoczny, poprawny, zwiezły, lakonicz-

ny. *SW.*; 3) styl w architekturze; 4) coś jest w dobrym lub złym stylu; 5) coś jest w stylu czego; 6) coś w stylu czego.

6. Z wejściem w styl gotyckim. *Żerom.* Kasprowicz jest czymś więcej niż gawędziarzem w stylu Pola. *Przybysz.*

Stylizować — stylizacja. I Formy: stylizuję, stylizujesz...; stylizuj!; stylizujący; stylizowany; stylizował. II Składnia: S. co = nadawać czemu celowo jakiś styl.

Stylizowałem naprędce frazes. *Batuc. cyt. SW.*
Stylizować się na kogo.

Stylizowałem się na Anglika. *Choyń.*

Stymulować — stymulacja = przynaglać, namawiać — przynaglenie, namawianie.

Stypendium — stypendialny, — stypendysta. Formy: 1) stypendium, jak: gimnazjum, 2) stypendysta, jak: humanista.

Stypulować — stypulacja = zastrzegać w umowie, umawiać — zastrzeżenie warunków, umowa.

Styria (nie: Sztiria) — styryjski.

Zwroty: 1) w Styrii; 2) do Styrii. Ob. Kujawy, Mazowsze.

Subiekcja — subiekcjonalny.

Zwroty: 1) robić komu subiekcję; 2) robić sobie z kim, z czym subiekcję.

Subiekt — subiektywny = podmiot — podmiotowy (*Krasn.* 86). Znaczenie i formy: 1) S. = podmiot; dlp tego subiekta, młm te subiekty, 2) S. = pomocnik sklepowy; dlp tego subiekta, młm ci subiekci.

Subordynacja wobec czego.

Zaprawiony w subordynacji wobec milionerów. *Reym.*

Subskrybować, ale: subskrypcja (przez literę: p).

Substancja — substancjalny, — substancjonalny. Znaczenie: 1) substancjalny = odnoszący się do substancji, związany z substancją, właściwy substancji, 2) substancjonalny = treściwy, pożywny.

Substytucja (!) = zastępstwo, podstawienie (*DUMK 31 III 32*).

Wyrażenie: funkcjonariusz będący na substytucji (!) = pracownik będący na zastępstwie. *DUMK 31 IX 30*.

Substytuować (!) = podstawiać, zastępować.

Substytut (!) = zastępca (*DUMK 31 III 32*).

Subsydium (= zasiłek, zapomoga) — subsydiować. Formy: 1) subsydium, jak: gimnazjum, 2) subsydiuje...; subsydiuj!; subsydiujący; subsydiowany; subsydiował.

Subwencja (= zasiłek, zapomoga) — subwencjonować. Formy: 1) dlp tej subwencji, dłm tych subwencji (-yj), 2) subwencjonuje...; subwencjonuj!; subwencjonujący; subwencjonowany; subwencjonował.

Sucha (nazwa miejscowości) — suski. Formy: Sucha, Suchej, Suchej, Suchę lub Suchą, Sucho! Suchą, w Suchej (odmiana przymiotnikowa, tylko w biern. i woł. końcówki rzeczownikowe).

Sucho.

Zwroty: 1) coś komu uchodzi na sucho (= bez przykrych następstw); 2) obchodzić jakąś uroczystość na sucho (= bez uczt).

1. Tak nam już ujdzie na sucho. *Strug.*

Suchoty (tylko w lm); dop. tych suchot, nie: suchót.

Sufit, dlp tego sufitu.

Suflet, dlp tego sufletu.

Sugestia (nie: sugiestia) — sugestywny lub sugestywny. Znaczenie: 1) S. = wpływanie na kogo, 2) S. (!) = propozycja (*PJ 36/7*)

Zwrot: być, działać pod sugestią kogo, czego.

Sukces = powodzenie (*Kr.* 1, 250); dlp tego sukcesu.

Marzył o sukcesach wielkoświatowych. *Berent.*

Zwroty: odnosić, święcić sukcesy.

Sukcesja po kim = spadek po kim (*Krasn.* 86).

Jakby się po mnie sukcesji jakich spodziewali. *I. Dąbr.*

Sukcesor = spadkobierca (*Krasn.* 86); dlp tego sukcesora. młm ci sukcesorowie lub sukcesorzy.

Suknia, dlp tej sukni, dłm tych sukni lub tych sukien, nie: tych sukień (*JP 9, 54*).

Zwroty: 1) suknia dobrze (złe) leży, nie: siedzi (! germ.). *Krasn.* 76; 2) suknię odsonić = suknię uchylić i odsonić ciało.

2. Janko odsonił suknię i na piersi pokazał łańcuch. *Krasz. cyt. JP 21, 60*.

Sukno — sukieny; dłm tych sukien.

Zwroty: 1) tyle a tyle sukna wychodzi na ubranie; 2) przeświecanie (nie: prześwit) sukna. *KJMK.*

1. Na ubranie wyszło sześć łokci sukna. *SW.*

Sukurs = pomoc, posiłki (*Krasz.* 86); dlp tego sukursu, młm te sukursy, nie: sukursa.

Zwrot: przychodzić komu z sukurem.

Sukursalny (!) = pomocniczy, dodatkowy.

Utworzył się pomocniczą (lub dodatkową, nie: sukursalną) szatnią. *Cyt. Kr.* 1, 252.

Sum (nazwa ryby) — sumiasty.

Wyrażenie: wasy sumiaste (takie, jak u suma), nie: szumiaste.

Suma — sumaryczny, — sumować.

Zwroty: 1) to czyni sumę. *SF*; 2) wszystko razem tworzy w sumie...

Sumienie — sumienny.

Zwroty: 1) mieć co na sumieniu; 2) brać co na sumienie; 3) sumienie się w kims budzi; 4) sumienie kogoś rusza; 5) głos sumienia; 6) iść za głosem sumienia; 7) według sumienia; 8) wyrzuty sumienia; 9) kogoś gryzą, ogarniają wyrzuty sumienia.

1. Nie chcę mieć na sumieniu twojej choroby. *Sierosz.* 3. Sumienie się w tobie budzi. *Sienk.* 4. Sumienie ich ruszy. *Małacz.* 6. Idąc za głosem sumienia. *Kruczk.* 9. Ogarnęły mnie wyrzuty sumienia. *Strug.*

Sumpt, dlp tego sumptu.

Zwrot: robić co własnym sumptem.

Sunąć (niedok. jednokr. lub dok.) — suwać (niedok. wielokr.). I Formy: 1) sunę, suniesz...; suń! sunię!; sunący; sunięty; sunąwszy; sunął, sunąłem, sunęli, 2) suwam, suwasz...; suwaj!; suwający; suwany; suwał. II Znaczenie i składnia: 1) S. co, rzadziej: czym = posuwać co, 2) S. lub S. ś. (bez dopełn., nijak.) = posuwać się.

1. Kto się ośmieli suwać wedrowne kroki przez bezdennej przepaści najgrubsze pomroki? *Cyt. SW.* Sunąć kamień na szachownicy = zrobić posunięcie. *SW.* 2. Zwolna indyki sunie się odęty. *Mick.*

Zwrot: suwać nogami = powłóczyć nogami.

Supeł (nie: supel) — supełek, — supłać. **Formy:** 1) dlp tego supła, 2) supłam, supłasz...; supłaj!; supłający; supłany; supłał. **Zwrot:** wiązać na supeł.

Superlatyw ten, nie: ta superlatywa; dlp tego superlatywu.

Zwroty: wyrażać się, mówić o kim, o czym superlatywami lub w superlatywach = wychwalać kogo, co.

Suplement = dopełnianie, uzupełnienie (Kras. 86). **I Formy:** dlp tego suplementu, młm te suplementy, rzadziej: suplementa. **II Składnia:** 1) S. czego = uzupełnienie czego, 2) S. do czego = dodatek do czego.

Suplent = zastępca nauczyciela (gimnazjalnego), zastępca profesora.

Wyrażenie: suplent przy gimnazjum (!) = suplent w gimnazjum. *Kr. 1, 65.*

Su'plika (arch. żart.) = prośba.

Zwrot: znosić do kogo suplikę.

Supać. Ob. **Supeł.**

Suponować = przypuszczać, domyślać się, domniemywać się.

Mylnie przypuszczano (nie: suponowano) jakąś zasadę jedności u Słowian pierwotnych. *Cyt. Kr. 1, 253.*

Supozycja = założenie, przypuszczenie (Kras. 86).

Zwrot: mieć supozycję = przypuszczać.

Supremacja = przewaga.

Surdut, dlp tego surduta, młm te surduty, nie: surduta.

Surogat, dlp tego surogatu.

Surojadka. Ob. **Grzyb, Rydz.**

Zwrot: znaleźć surojadkę. *JP 11, 160.*

Surowiec (niedok.). **Formy:** surowieję...; surowiej!; surowiejący; surowiał, surowieli.

Surowy — Znaczenie i składnia: 1) S. (bez dopełn.) = będący w stanie naturalnym, (przen.) nieokrzesany, 2) S. dla kogo (przen.) = groźny, ostry, dokuczliwy.

1. Surowe kartofle. 2. Surowy dla żony. *Nałk.*

Sus = skok. Por. **Szus;** dlp tego susa.

Zwroty: 1) dać susa. *SF;* 2) jednym susem. *SF.*

Suspendować = zawieszać kogo w jego urzędowych lub zawodowych czynnościach.

Zwrot: suspendować w urzędzie (!) = zawieszać w służbie. *DUMK 25 VII 32.*

Susz, dlp suszu.

Suszarnia, dlp tej suszarni, dłm tych suszarni, nie: suszarn.

Suszka, nie: bibularz (*Kr. 2, 175*).

Suszyc (niedok.). **I Formy:** suszę, suszysz, suszy, suszymy...; susz! suszcie!; suszący; suszono; suszył. **II Składnia:** S. kogo, co.

Zwroty: suszyć komu głowę o co = dręczyć kogo ciągłym przypominaniem czegoś.

Julian jest przyjemniejszy, bo mu o pieniądze głowy nie suszę. Zapol.

Sutanna, nie: sutana.

Sutek ten lub ta sutka.

Sutereña (PA), rzadziej: suteryna (SW).

W suterynach. Reym, Mieszkała w suterynie Nowak.

Suwałki — suwałski, nie: suwałcecki; dop. tych Suwałk, nie: Suwałek (*JP 6, 95*).

Suweren (= monarcha) — suwerenny. Por. **Suzeren;** dlp tego suwerena.

Suzeren (= pan, zwierzchnik wasalów w stosunkach lennych) — suzereński. Por. **Suweren.**

Dwaj Zygmuntowie rzekli się suzereńskiej nad Litwą władzy. *SW*

Swada.

Zwroty: 1) mówić ze swadą; 2) peten swady.

Swar (zwykle w lm: swary o co) — swarliwy.

Zaraz się poczyna swary o miejsce. Bartk.

Swarzyć się (niedok.). **I Formy:** swarzę się, swarzysz się, swarzy się, swarzymy się...; swarz się!; swarzący się; swarzył się. **II Składnia:** Ś. ś. z kim — o co.

Swat — swatka.

Zwroty: 1) posłać kogo w swaty 2) jechać w swaty.

Swaty (tylko w lm); dop. tych swatów.

Zwrot: jechać w swaty do kogo.

Swawola (rzadko: swywola, dawn.) — swawolny — swawolnik, — swawolić.

Swawolić, rzadko: swywolić (dawn.). **Formy:** swawolę, swawolisz, swawoli, swawolimy...; swawol! swawolcie! (nie: swawól! swawólcie!); swawolący; swawolił.

Swąd, dlp tego swędu, nie: swądu.

Do pokojów, pełnych czadu i swędu (nie: swądu). *Parand.*

Wyrażenie: 1) psi swąd (tryw.) = byle co; 2) wykrecać się psim swędem (rub.) = wykrecać się sianem (= byle czym).

1. Cóż to, zawsze będziemy żyli psim swędem? *Strug.*

Sweter (por. ang. sweat = pot) lub (z polską) świter (por. świtka); dlp sweteru lub (z polską) swetra, świtra.

Swędzić = wydawać swąd, puszczać swąd.

I Formy: swędzę, swędzisz, swędzi, swędzimy...; swędź! swędźcie!; swędzący; swędził. **II Składnia:** S. czym.

Piec swędzi. Lampa swędzi.

Swędzić (używa się tylko w 3 os. 1p lub 1m) = świerzbić. **I Formy:** swędzi..., swędzą; swędzący; swędział. **II Składnia:** S. kogo — co (biern. w dopełn. dalszym, w razie przeczenia nie zmienia się w dopełn.).

Swędzi ją reka. Już ją (nie: jej) **reka nie swędzi.**

Świsłocz (!) = Świsłocz ta (PA); dop. tej Świsłoczy.

Swoboda — Znaczenie: 1) S. = wolność, niezależność osobista, 2) S. (= ! rus.) niepodległość, wolność (narodowa lub społeczna) (Krasn. 77), 3) w lm swobody = przywileje.

2. **Walczyć za wolność** (nie: swobodę) kraju.

Zwroty: 1) swoboda ruchów, działania; 2) swoboda umysłu; 3) nabrać swobody; 4) (być, robić) na swobodzie.

3. **Nabrała humoru i swobody Goet. 4** Na swobodzie dusza rozwijała skrzydła. *Wikt.*

Swobodnie, rzadko: swobodno (dawn.)

Choć chłodno, ale swobodno. W. Bogusł.

Swobodny od czego = wolny od czego.

Swojski — swojskość, — swojszczyzna.

Sworzeń, dlp tego sworznia lub swornia.

Swój — Użycie: zaimek dzierżawczo-zwrotny: s w ó j, s w o j a, s w o j e oznaczają przynależ-

ność do podmiotu zdania; nieraz jednak zamiast zaimka; swój.. używamy zaimka: mój, nasz, twój, wasz, jego, ich. Ob. Jego.

Zwrotam ci swój (nie: mój) sekret. *Kad.*
Zwroty: 1) mieć za swoje = ponosić następstwa swoich czynów; 2) postawić na swoim = uprzeć się przy swoim chceniu lub zdaniu; 3) stać przy swoim, *SF* = upierać się przy swoim chceniu lub zdaniu; 4) wychodzić na swoim, *SF* = nie tracić (w handlu).

1. Napadli, mają za swoje. *Sienk.* 2. Postawił w końcu na swoim. *Matacz*

Sybaryta — sybarytyzm, — sybarycki — sybarytyczny, rzadko: sybarytyjski (SW). Formy: 1) sybaryta, jak: humanista, 2) dlp tego sybarytyzmu, mjsclp w tym sybarytyzmie.

Syberia lub **Sybir** (w stylu uroczyst.) — syberyjski lub sybirski; dop. Syberii lub Sybiru.

Zwroty: 1) mieszkać w Syberii lub na Syberii; 2) jechać na Syberię, rzadko: do Syberii.

Sybilla — sybilliński (z łc. sibyllinus).

Wyrażenie: sybillińskie księgi = księgi z proctwami (Sybilli).

Sycić (niedok.). I Formy: sycę, sycisz, syci, sycimy...; syć! syćcie!; sycący; sycony; syci. II Składnia: S. kogo, co — czym.

Sycylia — sycylijski, nie: sycylski.

Zwroty: 1) na Sycylii; 2) na Sycylię, ale: w Irlandii, do Irlandii.

Syczeć (niedok.) (nie: syczyć) — syknać (dok.). Formy: 1) syczę, syczysz, syczy, syczmy...; sycz! syczcie!; syczący; syczał, syczeli, 2) sykne, sykniesz...; syknij!; syknawszy; syknać, syknąłem, syknęli.

Sygnal — sygnałować, częściej: sygnalizować — sygnalizacja. I Forma dlp tego sygnału. II Składnia: 1) S. czego (gdy się wymienia przyczynę), 2) S. do czego (gdy się wymienia cel sygnału, jeśli celem tym jest jakaś rzecz z lub c z y n n o ś ć, do której się przez sygnał kogoś powołuje), 3) S. na co (gdy się wymienia cel sygnału, jeśli celem tym jest jakaś czynność lub s t a n, na który się kogoś wzywa; niekiedy różnica między wymienionymi odmiannami znaczenia się zaciera).

1. Sygnal przybycia pociągu. *KJMK.* Podróżnym nie wolno wsiadać do pociągu po sygnale odjazdu. *KJMK.* 2. Dano sygnal do powstania. Dano sygnal do bronii. 3. Dano sygnal na spoczynek. *Zerom.*

Zwroty: 1) dawać sygnal; 2) sygnal nastawiony na pociąg. *KJMK*

Sygnet, dlp tego sygnetu.

Syjam — syjamski; dop. Syjamu.

Syjon — syjonizm — syjonista. Formy: 1) dop. Syjonu, 2) dlp tego syjonizmu, mjsclp w tym syjonizmie, 3) syjonista, jak: humanista.

Syknać. Ob. Syczeć.

Sykstus — sykstyjski.

Sylaba — sylabizować.

Sylogizm (nie: syllogizm) — sylogi'styka—

sylogisty'czny. Formy: dlp tego sylogizmu, mjsclp w tym sylogizmie.

Zwrot: 1) budować sylogizm; 2) wywodzić sylogizm.

2. Zaczął wywodzić sylogizm. *Zerom.*

Sylwa lub **silwa rerum** (PA).

Symbol — symboliczny, — symbolizm — symbolista — symboli'styka — symbolisty'czny. Formy: 1) dlp tego symbolizmu, mjsclp w tym symbolizmie, 2) symbolista, jak: humanista.

1. Jakie kierunki literackie łączą się z naszym symbolizmem. *Przybysz.* 2. Dla symbolisty jest myśl identyczna z bytem. *Przybysz.*

Zwrot: przedstawiać symbol.

Dla Lipeckiego Mała Wola przedstawiała oewien symbol. *Perz.*

Symetryczny — symetrycznie w stosunku do czego, gorzej: co do czego.

Ramki powinny być umieszczone symetrycznie w stosunku do miejsc zawieszania. *KJMK.*

Symfonia — symfoniczny, nie: symfoni'jny.

Sympatia — sympatyczny. Składnia: S. dla kogo lub do kogo, ale: do czego, nie: dla czego.

Babcia ma sympatię dla żołnierzy. *Nowak.* Marcinowa nabrała sympatii do młodych. *Weys.* Przez sympatię do właścicielki mieszkania. *Grusz.* Ja mam wielką sympatię do starych murów. *Grusz.*

Zwroty: 1) czuć dla kogo sympatię; 2) nie darzyć kogo sympatią (żart.).

1. Czui do niego bardzo wiele sympatii. *Iwasa.* 2. Nie darzyła go sympatią. *Iwasa.*

Sympatyzować z kim, z czym.

Sympatyzował z ludowcami. *Kruczk.*

Simplifikować (!) = upraszczać, ułatwiać. **Symptom** ten lub ten symptomat (nie: ta symptoma) — symptomatyczny. Formy: dlp tego symptomu, symptomatu, mlm te symptomy, symptomaty, rzadko: symptomata.

Wyczuwali przez skórę nieuchwytnie symptomy zbliżających się awantur. *Danił.*

Symulować — symulacja = udawać — udawanie.

Symultanny = wspólny, mieszany.

Wyrażenia: szkoła symultanna = szkoła wspólna dla wszystkich wyznań, bezwyznaniowa.

Syn, dlp tego syna, wlp synu! (nie: synie!), mjsclp o synu (nie: synie).

Wyrażenia: Syn Boży, nie: Boży Syn. Ob. *Szyk wyrazów.

Synagoga, dlm tych synagog, nie: synagóg.

Synapizm ten, nie: ten synopizm, ani: to synopizmo. Formy: dlp tego synapizmu, mjsclp w tym synapizmie, mlm te synapizmy (nie: te synapizma), dlm tych synapizmów, nie: tych synapizm.

Syndetikon, nie: syntetikon; dlp tego syndetikonu.

Syndykalizm — syndykalista — syndykali'styczny. Formy: 1) dlp tego syndykalizmu, mjsclp w tym syndykalizmie, 2) syndykali'sta, jak: humanista.

Synod — synodalny; dlp tego synodu.

Synonim — synonimiczny; dlp tego synonimu, mlm te synonimy.

Synte'za (nie: syn'teza) — synte'tyk — synte'tyczny.

Sypać (niedok.). I Formy: sypię, sypiesz, sypie...; syp! sypcie!; sypiący; sypany; sypań. II Składnia: S. co — czym — na co lub w co.

Sypiać — sypialny — sypialnia. Ob. Spać. Forma dlm tych sypialni, nie: tych sypialń.

Syrena (nie: serena) — syreni (przym.).

Syrop, nie: syrór; dlp tego syropu.

Syrpać (gwar.) = sarbać, siorbać (gorzej: sorbać, sarpać) = pić cedzając.

Konie syrpią gładką fałę. *Kad.*

Syrynga lub **serynga**.

System ten lub ten **systemat** (nie: ta systema, ani: to systema) (JP 13, 18) — systemowy, — systematyczny. I Formy: dlp tego systemu, systematu, mlm te systemy, systematy, rzadziej: systemata. II Znaczenie: 1) systemowy = związany z systemem, właściwy systemowi, 2) systematyczny = uporządkowany, lubiący porządek.

Zwroty: 1) budować system(at); 2) łączyć co w system(at).

1. Zbudował był cały systemat. *Ostr.* 2. (Spójnia) łączyła w całkowity systemat wszystkie pojęcia o wszechświecie. *I. Dąbr.*

Systować (!) = wstrzymywać, zawieszając, uchylać, przerywać.

Systować urzędnika (!) = zawieszając urzędnika w jego czynnościach. Komisarz rządowy zawiesił (lub uchylił, nie: zasystował) uchwałę. *Cyt. Kr. 1, 254.*

Syt lub **syty** czego lub czym. Użycie: formy: s y t (dziś już przeżytkowej) używamy tylko w orzeczniku, a zwłaszcza w okolicznikowej przydawce, forma: s y t y używa się bez jakichkolwiek ograniczeń. Por. Ciekawy. Zdrowy. Żywy.

Syt chwali i zysków obwieszczał całemu światu wynik stoczonyj walki. *Wikt.* Wilk był syty nadzieją. *Bartk.*

Sytuacja = położenie (Krasn. 86).

Być w takiej czy innej sytuacji, lepiej: w takim czy innym położeniu.

Szyfy.

Zwrot: szyfowa (= daremna, bezcelowa) praca.

Szabas, rzadziej: szabat; dop. tego szabasu (szabatu).

Szabaśnik (prow.) = piekarnik (IGD).

Szaber = tłuczeń (DUMK 25 VII 32); dlp tego szabru.

Szabla, dlp tej szabli, dlm tych szabli lub tych szabiel.

Szabel nam nie zabraknie. *Mick.*

Zwroty: 1) bić się na szabie lub rzadziej: w szabie. Por. Palcat, Pistolet; 2) odbijać się szabłą; 3) postawić (kawalerzystę) pod szabie (na odwachu za karę); 4) na szablach kogo roznieść. *SF.*

1. Nie masz tygodnia, jak się z nim w szabie biłem. *Sienk.* 2. Odbijał się szabłą. *Strug.* 3. Postawił nas na dwie godziny pod szabie. *Strug.*

Szablak (prow.) = fasola (IGD).

Szablón = prawidło; dlp tego szablonu.

Zwrot: podług szablonu. *SF.*

Szach — Znaczenie i formy: 1) S. = monarcha perski; dlp tego szacha, blp tego szacha; 2) S. = figura, bierka w grze szachowej; dlp tego szachu, blp ten szach.

Szachraj — szachrajka, — szachrajstwo.

Zwrot: wdawać się z kim w szachrajstwa.

Wdala się w szachrajstwa z doktorami. *Strug.*

Szachy (tylko w lm) — szachista. Znaczenie: 1) S. = gra szachowa; 2) S. = figury używane w tej grze. Formy: 1) dop. tych szachów, 2) szachista, jak: humanista.

Zwrot: grać, w szachy.

Szacować (niedok.) — oszacować (dok.). I Formy: 1) szacuję, szacujesz...; szacuj!; szacujący; szacowany; szacował, 2) oszacować, jak: szacować. II Składnia: S. kogo, co — na jakąś cenę.

Szacunek kogo — dla kogo, dla czego lub do kogo, do czego. Por. Sympatia, Uznanie.

Posiadzie szacunek bliźnich. *Malacz.* Nabrał dla mnie szacunku. *Choyń.* Nabrał do niego szacunku. *Iwasz.* Jestem z całym szacunkiem dla ich pracy. *Grusz.* Chcąc żyć trzeba stracić wszelki szacunek do życia. *Wikt.*

Zwroty: 1) głęboki szacunek, wysoki szacunek, wielki szacunek, prawdziwy szacunek, szczerzy szacunek. *PJ 5, 24;* 2) szacunek panu, nie: szacunek dla pana (w formule powitania lub pożegnania); 3) otaczać kogo szacunkiem.

3. Szacunkiem otaczał brata. *Ostr.*

Szadz (= szron), rzadziej: sadz.

Szafir, dlp tego szafira, rzadziej: szafiru (kamienia); tego szafiru (kolory).

Szafować czym. Formy: szafuję...; szafuj!; szafujący; szafowany; szafował.

Szał, dlp tego szala lub szalu.

Zwrot: zawiązać szal = zawiązać się szalem. *JP 21, 60.*

Szala, dlp tej szali, dlm tych szal.

Zwrot: 1) położyć coś na szali lub rzucić coś na szalę = wprowadzić co w grę życiową; 2) zaważyć na szali = wywrzeć wpływ.

2. W stanowczych chwilach umieli zaważyć na szali. *Danił.*

Szalbierz — szalbierezy; dlm tych szalbierzów lub szalbierzów.

Szaleć (niedok.) — oszaleć (dok.). I Formy:

1) szaleję, szalejesz...; szalej!; szalejący; szalał, szaleli, 2) oszaleć, jak: szaleć. II Składnia: 1) S. z czego, nie: czym; 2) S. za kim, za czym.

1. Burek szalał z radości. *Wikt.* 2. Ta szaleje za panem. *Choyń.*

Szaleniec, wlp szaleńcze!, mlm ci szaleńcy. dlm tych szaleńców.

Szaleństwo.

Zwroty: 1) doprowadzać kogo do szaleństwa; 2) dopuszczać się szaleństwa.

Szał, dlp tego szalu.

Zwrot: 1) wpaść (nie: popaść) w szal; 2) wprawić kogo w szal; 3) dotknięty szalem.

1. Pies wpadł w szal. *Prus.* 2. Niezwykłość miejsca wprawiła młodzieź w szal. *Parand.* 3. Dotknięty szalem. *Dąbr.*

Szałaput ten, rzadziej: ten szalaputa; dlp tego szalaputa, rzadziej: tego szalaputy.

Szałas, nie: szalasz; dlp tego szalasu, mjsclp w tym szalásie, nie: w tym szalászu.

Pobok pasterskiego szalasu. *Choyń.*

Szałwia, dlp tej szalwii, nie: szalwi.

Szambelan, dlp tego szambelana, mlm ci szambelani lub szambelanowie.

Szamotać (niedok.). I Formy: szamoczę, szamociesz. szamocze, rzadziej: szamocę, szamociesz... (dawn.) lub szamotam, szamotasz...; szamocz! lub szamotaj!; szamoczący lub szamotający; szamotany; szamotał. II Składnia: S. kogo, co.

Szamotać się z kim, z czym.

Szamotuły (nazwa miasta) — szamotulski.

Szampań — szampański; dlp tego szampa, nie: szampań (JP 9, 53).

Zwrot: pić szampa.

Szańec, dlp tego szanica, młm te szanice, dlm tych szanców, nie: tych szanę.

Szanować (niedok.). I Formy: szanuję, szanujesz...; szanuj!; szanujący; szanowany; szanował. II Składnia: S. kogo — za co.

Szansa, zwykle w lm: szanse = widoki, możliwości, warunki, nadzieje. Składnia: S. czego, nie: do czego, ani: dla czego, ani: na co.

Szansę uzyskania (nie: na uzyskanie) przewagi. „Czas” 86, 265. Podkopujemy szanse rozwojowe rynku (nie: dla rynku) kapitałowego. Kur. Warsz. 6 III 96. Balon ten ma duże szanse zwycięstwa (nie: na zwycięstwo). „Czas” 19 IX 35.

Zwrot: jest z czym szansa.

Powiedz sama, ile jest szans za tym. Grusz.

Szantaż — szantażysta. Formy: 1) dlp tego szantażu, młm te szantaże, dlm tych szantaży lub szantażów, 2) szantażysta, jak: artysta. Ob. Artyzm.

Szapokłak, nie: szapokłak; dlp tego szapokłaka.

Szarada.

Zwroty: 1) układać szarady; 2) rozwiązywać szarady.

1. Układa szarady. Dąbr.

Szarawary (tylko w lm); dop. tych szarawarów.

Szarlatan — szarlataneria, — szarlatani. Formy: dlp tego szarlatana, młm ci szarlatani.

Szarpać (niedok.) — szarpnąć (dok. jednokr.) — poszarpać (dok.). I Formy: 1) szarpnię, szarpiesz..., (nie: szarpam, szarpasz...); szarp!; szarpiający; szarpiany; szarpał, 2) szarpnę, szarpniesz...; szarpnij!; szarpnięty; szarpnąwszy; szarpnął, szarpnąłem, szarpnęli. II Składnia: 1) S. kogo, co lub kim, czym (dok. szarpnąć) = targać kogo, co lub kim, czym, 2) S. kogo, co — w co (dok. poszarpać) = rwać kogo, co — w co.

1. Szarpał lejce. Prus. Niewytłumaczona pasja szarpnęła Klare. Grusz. Szarpnęła dziecko za rękę. Nowak. 2. Niebo poszarpane w dzikie pasy krzyku. Przybysz.

Szarpie (tylko w lm); dop. tych szarpi.

Szastać (niedok.). I Formy: szastam, szastasz...; szastaj!; szastający; szastany; szastał. II Składnia: S. co lub czym.

Szastać się z czym.

Po co się z nimi (pieniędzmi) szastać? Dąbr.

Szatan — szatani, — szatanizm, częściej: szatanizm — szatanista, częściej: szatanista.

Szatokownica, nie: hebelek (prow.) (IGD).

Szatnia, dlp tej szatni, dlm tych szatni.

Szczapa, rzadziej: szczepa, — szczapka, rzadziej: szczepka. Ob. Szczepać.

Szczaw, dop. tego szczawiu.

Szczątek, zwykle w lm: szczątki; dlp tego szczątku, dlm tych szczątków, nie: tych szczątek.

Po powrocie szczątków (nie: szczątek) wojsk. Niemc.

Szczebel ten, nie: ta; dlp tego szczebła.

Nowy (nie: nowa) szczebel. Weyss. cyt. JP 9, 53.

Zwroty: 1) wnieść się na jaki szczebel. SF; 2) stanąć na jakim szczebłu. SF; 3) posuwanie się w szczebłach (!) = posuwanie się na wyższe szczebłe. DUMK 31 X 31.

Szczebiot — szczebiotać. Formy: 1) dlp tego szczebiotu, 2) szczebioczę, szczebioczesz..., rzadziej: szczebioć, szczebiocesz... (dawn.) lub szczebiotam, szczebiotasz...; szczebiocz! lub szczebiotaj!; szczebioczący lub szczebiotający; szczebiotał.

Szczec, częściej: szczecina; dlp tej szczeci, tej szczeciny.

Szczególny — szczególnie, nie: specjalny — specjalnie.

Nie było szczególnych powodów do rozpacz. Dąbr. Praca rąk wydała jej się szczególnie pociągająca. Dąbr.

Szczegół ten, nie: ta szczegóła. Formy: szcze'gół..., w szcze'góle, szcze'góły, szcze'gółów.

Zwroty: 1) wyliczać, wydobywać szcze'gół z szcze'gółem; 2) bliższe szcze'góły; 3) wchodzić w szcze'góły.

1. Wydobywali na wierzch szcze'gół za szcze'gółem. Stedl. 2. Ogarnęła go chęć dowiedzenia się bliższych szcze'gółów. Perz. 3. Nie mogę wchodzić w szcze'góły. Sierosz.

Szczekać (niedok.) — szczeknąć (dok.). I Formy: 1) szczeka..., szczekaj!; szczekający; szczekał, 2) szczeknie...; szczeknij!; szczeknął. II Składnia: S. na kogo, na co.

Czasami na przybyśza tylko szczeknął. Bartk.

Szczelnie wypelniony lub napełniony, nie: przepelniony (Kr. 1, 151).

Szczenie — szczeniátko, — szczeniak. Formy: lp szczenie, szczenięcia, szczenięcium..., lm szczenięta, szczeniąt...

Szczep = latorośl do szczepienia drzew; dlp tego szczepu. Ob. Szczapa (szczepa).

Szczepać (nie: szczypać) = łupać na szczepy (szczapy). I Formy: szczepię, szczepiesz... (nie: szczepam, szczepasz, dawn.); szczep!; szczepiający; szczepiany; szczepał. II Składnia: S. co — czym.

Szczepić (od: szczep) (niedok.) = wsadzać w dzikie drzewo szlachetny szczep. Por. Szczepać, Szczepić. I Formy: szczepię, szczepisz, szczepi, szczepimy...; szczep!; szczepiający; szczepiony; szczepił. II Składnia: S. co.

Zwrot: szczepić ospę lub inne choroby.

Szczepi nam coraz to inne choroby. Strug.

Szczery — szczerze, — szczero (tylko w złożeniach) — szczeropolski, szczerozłoty.

Zwrot: być z kim szczerym.

Czemuż nie jesteś z nim szczerza? Ostr.

Szczerzyć (niedok.). I Formy: szczerzę;

szczerzysz, szczerzy, szczerzymy...; szczerz!; szczerzając; szczerzył. II Składnia: S. co.

Wiatr szczerzył kły. *Wikt.*

Zwroty: 1) szczerzyć zęby na kogo, na co = pokazywać komu, czemu zęby, grozić komu, czemu zębami; 2) szczerzyć do kogo zęby = mizdrzyć się do kogo.

Szczerzyć się czym.

Grunt szczerzy się kamieniami. *Żerom.*

Szczędzić kogo, czego. Formy: szczędzę, szczędzisz, szczędzi, szczędzimy...; szczędź!; szczędzony; szczędził.

Szczęka, nie: szczeka (dawn.) — szczękać (= poruszać szczękami, zębami) — szczęk, dlp tego szczęku.

Szczęście do kogo, do czego.

Znający całą wiedzę szczęścia do handlu. *Bartk.*
Zwroty: 1) szczęście komu nie dopisuje; 2) szczęście się od kogo odwraca; 3) nie potrzebować nic do szczęścia; 4) zażywać szczęścia; 5) mieć szczęście do kogo; 6) na los szczęścia. *SF*; 7) szczęściem lub na szczęście.

1. Szczęście nie dopisało pańcowi. *Prus.* 2. Szczęście może się od Szwedów odwrócić. *Sienk.* 5. Nie miał do cie szczęścia. *Sienk.* 7. Szczęściem nikt nie uważał. *Mick.*

Szczęśliwiec, wlp szczęśliwczę!, mlm ci szczęśliwcy.

Szczęśliwy z czego lub (rzadziej) czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, eo w czasowniku: cieszyć się z czego lub czym).

Szczęśliwy z samego trwania w bezpiecznym schronieniu. *Parand.* Szczęśliwa miłością. *Dyg.*

Zwrot: mieć szczęśliwą rękę. *SF* = mieć powodzenie w pracy.

Szczołka — szczołeczka, — szczołkarz, — szczołkować. Formy: 1) dlm tych szczołkaczy lub szczołkarzów, 2) szczołkuję...; szczołkuj!; szczołkujący; szczołkowany; szczołkował.

Wyrażenia: 1) szczołka do zamlatania; 2) szczołka do butów lub od butów; 3) szczołka do czesania, szczołka do włosów; 4) szczołeczka do zębów, do paznokci, nie: od zębów, od paznokci.

2. Musiał z całej siły szczołką od butów bebnąć po stole. *Danił.*

Szczyoty (! rus.) = liczydła.

Szczuczyn (nazwa miasta) — szczuczynski (dawniej: szczucki).

Szczuć (niedok.). I Formy: szczuję, szczujesz...; szczuj!; szczujący; szczuty; szczuć. II Składnia: 1) S. kogo, co — kim, czym, 2) S. na kogo = podjudzać przeciw komu.

Szczupły — szczupleć. I Formy: szczupleję, szczuplejesz...; szczuplej!; szczuplejący; szczupłał, szczupleli. II Składnia: S. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: narzmić).

Zwrot: szczupły na twarzy. *SW.*

Szczur — Znaczenie: 1) S. = nazwa zwierzęcia, 2) S. = człowiek chudy, chudeusz [w związku ze staropol. przym.: szczur(y) = chudy, szczupły].

2. A to szczur z niego.

Szczutek, dlp tego szczutka.

Zwrot: dać, wyciąć komu szczutka, ale: wyciąć szczutki, nie: szczutków.

Dała mu w nos szczutka. *SW.* Szwecu w nos wyciął trzy szczutki. *Mick. cyt. SW.*

Szczwacz, dlm tych szczwaczy lub szczwaczów.

Szczyć się kim, czym lub z kogo, z czego — przed kim. Formy: szczyć się, szczyć się, szczyć się...; szczyć się!; szczyć się; szczyć się.

Szczypać (niedok.) — szczypnąć (dok.). I Formy: 1) szczypię, szczypiesz... (nie: szczytam, szczypasz...); szczyp!; szczypiący; szczypany; szczypał, 2) szczypnę, szczypniesz...; szczypnij!; szczypnięty; szczypnał, szczypnałem, szczypnęła. II Składnia: S. kogo — w co lub za co.

Szczypiemy się za nosy. *Kad.*

Szczypec (tylko w lm); dop. tych szczypec (SW, N) lub szczypców (SW).

Szczypiorek, nie: szczypiórek.

Szczyt — szczytowy, — szczytny. I Znaczenie: 1) S. = tarca (dawn.), 2) S. = wierzchołek. II Forma dlp tego szczytu.

Zwrot: być u szczytu sławy, powodzenia...

Szczytowy, — szczytny. Znaczenie: 1) szczytowy = a) wierzchołkowy, b) tarcowy (od staropol.: szczyt = tarca), c) zewnętrzny (o ścianie), 2) szczytny = zaszczytny, chlubny.

Szekspir, Szekspira, Szekspirowi... lub Shakespeare, Shakespeare'a...

Szelak, nie: szelrak; dop. tego szelaku.

Szeląg — szelązek; dlp tego szeląga.

Zwrot: co do (ostatniego) szeląga (= grosza) *SF.*

Szelestać lub szeleścić (nie: szeleścić) (niedok.) — szelesnąć (dok.). I Formy: 1) szeleszczę, szeleszczesz, szeleszcze (nie: szelestam, szelestaw, szelesta...); szeleszcz!; szeleszczący; szelestał, 2) szeleszczę, szeleścisz, szeleści...; szeleść!; szeleszczący; szeleścił, 3) szelesnę, szelesniesz, szelesnie...; szelesnij!; szelesnąwszy; szelesnął, szelesnąłem, szelesnęli.

1. Coś tu po liściach szeleszcze. *Sienk.* 2. Wśród zupełnej ciszy szeleściła tylko bibułka. *Parand.*

II Składnia: S. czym lub bez dopełn.

Szelma ten lub ta. Formy: lp ten (ta) szelma, tego (tej) szelmy, temu (tej) szelmie, tego (tę) szelmę, szelmo! tym (tą) szelmą, o tym (tej) szelmie; lm te szelmy, tych szelmów (rm) lub tych szelm (rz), tym szelmom, tych szelmów (rm) lub te szelmy (rz), tymi szelmami, o tych szelnach.

Szemat (!) = schemat.

Szembrać (niedok.). I Formy: szemrzę, szemrzesz, szemrze... lub szemram, szemrasz, szemra...; szemrz! lub szemraj!; szemrzający lub szemrający; szemrał. II Znaczenie: 1) szemrze = wygaje szmer, szeleści, 2) szemrze lub szemra = sarka, narzeka na co.

1. Szemrzający strumyk. 2. Lud szemrający (lub szemrzący).

Szeplenić lub seplenić. Formy: szeplenię (seplenię), szeplenisz, sepleni, sepleniemy...; szepleni!; szepleniący; seplenił.

Szept, dlp tego szeptu.

Zwroty: 1) szepty na ucho (*Malacz.*); 2) mówić szeptem.

2. Coś, co tylko cichym szeptem wypowiedzieć można. *Przybysz.*

Szeptać (niedok.) — szepnąć (dok.). I Formy: 1) szepcze, szepczesz, szepcze..., rzadziej: szepcę, szepczesz, szepce... (dawn.) lub szeptam, szeptasz, szepsta...; szepcz!, rzadziej: szepc! lub szepsta!; szepczący, rzadziej: szepcący lub szepstający; szepstał, 2) szepnę, szepniesz, szepnie...; szepnij!; szepnął, szepnąłem, szepnęli. II Składnia: S. komu, do kogo — co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: mówić).

Co szeptają do siebie te wargi? *żerom.*

Zwrot: szepać komu do ucha lub na ucho.

Szepce mu do ucha. *Mick.* Szepstała mu długo do ucha. *Reym.* Szepnął na ucho Julci. *Iwasz.*

Szereg, dlp tego szeregu. I Znaczenie: 1) S. = (rzeczown.) rząd, 2) S. = (liczebn. nieokr.) pewna znaczniejsza ilość, sporo. II Składnia: 1) S. (rzeczown.): szereg żołnierzy stanął przed kasą teatru, utworzył się długi szereg, 2) S. (liczebn.): szereg ludzi o tym wiedziało (nie: wiedział) (JP 11, 125); szereg ludzi, szeregu ludzi, szeregowi ludzi (nie: szeregu ludziom, por. kilkunastorgu ludziom), szereg ludzi, (z) szeregiem ludzi (nie: z szeregiem ludźmi, por. z kilkunastu ludźmi), o szeregu ludzi (nie: o szeregu ludziach, por. o kilkunastu ludziach).

Rozmawiałem z szeregiem rodzin (nie: z szeregu rodzinami). *Cyt. JP 21, 57.*

Zwroty: 1) stanąć w szeregu, nie: do szeregu, 2) w szeregi się zaciągnąć. *SF.*

1. W szeregu kupujących stanęli. *PJ 1, 31.*

Szerlak (!) = szelak.

Szermierz czego, nie: za co; dlm tych szermierzy lub szermierzów.

Szermierz wolności (nie: za wolność).

Szeroki (nie: szyroki) — szerszy; młm (męskosob.) szerocy, szersi.

Zwrot: szeroki dwa metry lub na dwa metry. Ob. Gruby.

Szerokość, nie: szyrokość.

Zwroty: 1) coś ma szerokości metr, dwa, trzy... metry; 2) rzecz szerokości takiej a takiej, nie: rzecz o szerokości... *Kom. Słown. Techn.*

Szerpentyna, — serpentyna. Znaczenie: 1) szerpentyna = krzywa szabla polska, 2) serpentyna = zakręt łukowy na drodze.

Szerszeń, dlm tych szerszeni lub szerszeniów.

Gniazdami os, szerszeniów. *Mick.*

Szerść (!) = sierść (PA).

Szerzyć — Formy: szerzę, szerzysz, szerzę, szerzymy...; szerz!; szerzący; szerzony; szerzył.

Szesnaście — Formy i składnia jak: piętnaście.

Sześcian, dlp tego sześcianu.

Sześciokąt, dlp tego sześciokąta.

Sześcioklasista (!) = szóstoklasista.

Sześcioklasowy, nie: sześcioklasny (rus.).

Sześcioro — Formy i składnia jak: dzieścioro.

Sześć — Formy i składnia jak: pięć.

Zwroty: 1) pał sześć (z domysł.: diabłów) kogo, co = mniejsza o kogo, o co; 2) dobre, cate sześć lat, miesięcy, tygodni, dni, godzin... Ob. Dobre sto lat temu.

1. A ryby? — Pał je sześć! *Śierosz.*

Sześćdziesiąt — Formy i składnia jak: pięćdziesiąt.

Sześćdziesiątka. Ob. Pięćdziesiątka.

Sześćset — Formy i składnia jak: pięćset.

Szew, dlp tego szwu.

Zwrot: założyć szew (lek.).

Szewe — szewcowa, — szewski (PA) (nie: szewcki) — szewstwo. Formy: 1) wlp szewcze! młm ci szewcy, dlm tych szewców, nie: tych szewcy, 2) szewcowa, szewcowej, szewcowej, szewcową, szewcowo! (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa -o).

Szewczenko, **Szewczenki**, **Szewczence**, **Szewczenkę**. Ob. *Nazwiska polskie, przyswojone, słowiańskie na -o.

Szewiot — szewiotowy; dlp tego szewiotu.

Szezlóng, dlp tego szezlongu.

Szkalować (niedok.). I Formy: szkaluje, szkalujesz...; szkaluj!; szkalujący; szkalowany; szkalował. II Składnia: S. kogo — przed kim.

Szkaplerz (PA), nie: śkaplerz, ani: skaplerz; dlp tego szkaplerza, dlm tych szkaplerzy, rzadziej: szkaplerzów.

Szkaradzić (niedok.). Formy: szkaradzę, szkaradzisz, szkaradzi, szkaradzimy...; szkaradź!; szkaradzący; szkaradził.

Szkarłatyna, nie: skarłatyna.

Szkarłat — szkarłatny, nie: skarłat—skarłatny; dlp tego szkarłat.

Szkarpa lub **skarpa**.

Skarpy murów. *żerom.* Zbiegłszy ze szkarpy skrecił w ulice. *Parand.* Doszła do szkarpy. *Kruczk.* Szkarpy ponad szkarpami. *Grusz.*

Szkarpetka (! staropol.) = skarpetka.

Szkatuła, nie: skatuła.

Szkie — Składnia: 1) S. czego (gdy mowa o rysunku jakiegoś istniejącego już przedmiotu), 2) S. na co, nie: dla czego (gdy mowa o rysunku jakiegoś projektowanego przedmiotu). *KJMK.*

Szkielet (PA), nie: szkielec; dlp tego szkieletu.

Szkiełko.

Zwrot: patrzeć na co przez różowe (czarne) szkieleka. *SF* = mieć na co optymistyczny (pessimistyczny) pogląd.

Szklanica lub **szklenica**.

Szklanka na co, do czego, od czego, czego, z czym, po czym, z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczownikach: Beczka, Butelka, Fłaszka)

Zwrot: podać co w szklance.

Szklany, rzadziej: szklanny.

Szklane chlupanie wody. *Śierosz.* Gwiazdy patrzące ze szklanego nieba. *Nałk.* W szklanej la-tarni. *Kruczk.*

Szkłarnia, dlp tej szklarni, dlm tych szklarni. **Szklie** (niedok.) — oszklieć (dok.). I Formy: 1) szkle, szkłisz, szkli, szklimy...; szklij!; szkłacy; szkłony; szklił, 2) oszklieć, jak: szklieć. II Znaczenie i składnia: 1) S. co = zaopatrywać co w szkło, w szyby, 2) S. (przen.) komu = świecić komu bakę, pochlebiać, cklamować.

Szkoło — szklany, — szklarnia; dlm tych szkiele.

Zwrot: patrzeć na co przez powiększające szkła. **SF** = przesadnie co oceniać.

Szkoda, dlm tych szkód. Składnia: 1) S. w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której się ponosi szkodę), 2) S. na czym (gdy się wymienia rzecz, którą szkoda dotyka bezpośrednio).

1. Moja w tym szkoda, nie wasza. *Cyt. SW. 2.* Aby jakąś ofiarę przed szkodą na zdrowiu zastonił. *Bartk.* Wyrządza się szkodę na majątku. *Nowak.*

Zwroty: 1) ponosić szkodę w czym, na czym, 2) wyrządzić, zrobić, przynieść (nie: przyczynić, rus.) komu szkodę. **SF**; 3) nawarzyć komu szkody; 4) działać na szkodę; 5) nagrozić komu szkodę. *SW*; 6) szkody swojej na kim poszukiwać. **SF**; 7) nienagrodzona, niepowetowana szkoda; 8) jest (była) wielka (mala) szkoda (= strata); 9) (jest) było (bardzo, mało) szkoda (= żal) komu — kogo, czego.

* 2. (Ta uchwała) wszystkim szkodę wyrządzi. *Kruczk. 4.* Działają na szkodę dziecka. *Kod. Cyro. Rodzina. 9.* Mnie szkoda drogiej Francji. *Strug.*

Szkodliwy (od: szkoda) dla kogo, dla czego, rzadziej: komu, czemu (dawn.) (PJ 1, 93). Pastwisko wspólne, szkodliwe dla gospodarki krajowej. *Kruczk.*

Szkodnik — szkodnica (PJ 1, 117).

Szkodny (od: szkodzić), nie: szkódny.

Chłopiec złośliwy, szkódny. *Bartk.*

Szkodzić (niedok.) komu, czemu (nie: dla kogo, dla czego) — w czym lub na czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: szkoda).

Ryby i kawior, powtarzające się bez odmiany, poczęły szkodzić na zdrowiu wszystkim. *Zerom.*

Szkolić (niedok.). I Formy: szkole, szkolisz, szkoli, szkolimy...; szkól! szkólcie! lub szkól! szkolcie!; szkółczy; szkolony; szkolił. II Składnia: S. kogo — w czym.

Szkolnictwo, nie: szkólnictwo.

Szkolny, nie: szkólny.

Szkoła — szkółka. I Znaczenie: 1) S. = uczelnia, 2) S. = nauka w szkole. II Składnia: S. czego, nie: dla czego.

Prowadził bezpłatnie szkółkę nauki (nie: dla nauki) języka polskiego. *Cyt. Kr. 1, 75.*

Zwrot: uczyć się w szkole, ale: studiować na uniwersytecie.

Szkopek, nie: skopek; dlp tego szkopka.

Jedliśmy mleko ze szkopka prosto od krowy. *Kad.*

Szkopuł (PA), nie: skopuł; dlp tego szkopułu.

Szkorbut (PA), nie: skorbut; dlp tego szkorbutu.

Szkot — szkocki; młm ci Szkoci.

Szła lub **szleja**, nie: śła, ani: szlija.

Szlaban (PA) nie: ślaban; dlp tego szlaba-

nu (SW, N) lub tego szlabana (SW). Znaczenie: 1) S. = rogatka (z niem. Schlagbank), 2) S. = wielka ława skrzyniona (z niem. Schlafbank).

Szlachcie (PA) (nie: ślacheic) — szlachcianka, — szlachecki, — szlachta — szlachetczyzna. Formy: dlp tego szlachcica, młm ci szlachceice, dlm tych szlachciców.

Szlachce się bija. *Bartk.* Słynie szeroko w Litwie Dobrzyński zaścianek mestwem swoich szlachciców, pięknością szlachcianek. *Mick.*

Szlachetny (PA), nie: ślachetny.

Szlachtuz (PA), nie: ślachtuz; dlp tego szlachtuza.

Szlafrók, dlp tego szlafroka.

Szlag lub **szlak** = apopleksja, tylko w wyrażeniu: szlag (szlak) kogoś trafia.

Ale go szlak trafił. *Sienk.*

Szlak (nie: ślak) = gościniec, droga; dlp tego szlaku.

Szlaka (nie: ślaka) = szumowiny kruszców: **Szlam** (PA) (nie: ślam) — szlamisty lub szlamowaty; dlp tego szlamu.

Szlaşk (!) = ślaşk.

Szleja: Ob. Szła.

Szlem (w kartach), dlp tego szlemu (SW). **Łoś** lub tego szlema (N).

Zwroty: brać, robić szlem lub szlema.

Szlifa, zwykle w lm: te szlify; dlm tych szlif **Szlifyerz** (nie: ślifyerz) — szlifyernia; dlm tych szlifyerni, nie: tych szlifyerń.

Szlifywać (niedok.). I Formy: szlifyję, szlifyjesz...; szlifyj!; szlifyjący; szlifywany; szlifywał. II Składnia: S. co — czym.

Szloch — szlochać (niedok.), nie: ślochać. Formy: 1) dlp tego szlochu, 2) szlocham, szlochasz...; szlochaj!; szlochający; szlochał.

Szmaciarnia (od: szmata). Por. Chłodzarnia, Wędzarnia. Forma dlm tych szmaciarni, nie: tych szmaciarn.

Szmalec (!) = smalec (PA).

Z twarzą koloru smalcu (nie: szmalcu) przekrwionego. *Reym.*

Szmaragd (PA), nie: smaragd; dlp tego szmaragdu.

Szmat = kawał przestrzeni lub czasu; dlp tego szmatu lub szmata. Por. Szmata.

Mamy jeszcze szmat lasu do obejrzenia. *Sierosz.* Mamy jeszcze przed sobą szmat czasu.

Szmata = kawałek sukna, płótna lub innej materii, łachman. Por. Szmat.

Szmelc (PA), nie: smelc; dlp tego szmelcu.

Zwroty: 1) coś jest na szmelc = coś jest do wyrzucenia, coś jest nie niewarte; 2) coś idzie na szmelc = coś jest przeznaczone do wyrzucenia.

Szmerać (nie: szmyrać) = czmerać, gmerać, grzebać. Por. Szemrać.

Szmergiel, nie: szmirgiel; dlp tego szmerglu.

Szminka (PA), nie: śminka.

Szmyrgać lub **szmyrgać** (niedok.) — szmyrgać lub szmyrgać (dok.). I Formy: 1) szmyrgam, szmyrgasz...; szmyrgaj!; szmyrgający; szmyrgany, szmyrgał. 2) szmyr-

gnę, szmyrgniesz...; szmyrgnij!; szmyrgnięty; szmyrgnąwszy; szmyrgnął; szmyrgnąłem, szmyrgnął. II Składnia: S. co lub czym. Por. Rzucić.

Szmyrgnął mu jakiś keś. *Wikt.* Aleć mna szmyrgnął jak pomiotłem. *Cyt. SW.*

Sznajder (nazwisko), Sznajdra, Sznajdrowi... Ob. *Nazwiska obce na -el, -er.

Sznur — sznurek; dlp tego sznura.

Zwrot: (równać co., prostować, ustawiać) pod sznur, ale: w rzędzie, nie: pod rząd.

Sznyceł, dlp tego sznycla.

Wyrażenia: 1) sznyceł naturalny; 2) sznyceł po wiedeńsku.

Sznytka (!) = kanapka, tartinka (JP 6, 127).

Szopa na co.

Szopa na wozy. *Prus.*

Szopen lub Chopin — szopenowski.

Szorować (niedok.), nie: szorować. I Formy: szoruję, szorujesz...; szoruj!; szorujący; szorowany; szorował. II Składnia: S. co — czym. Szorstki (nie: szerstki) — szorstko; młm (męskoosob.) szorstcy.

Szosa.

Zwrot: błę szosę.

Szowinizm — szowinista — szowinistyczny. Formy: 1) dlp tego szowinizmu, mjselp w tym szowinizmie, 2) szowinista, jak: humanista.

Szpagat, dlp tego szpagatu.

Szpaler, dlp tego szpaleru.

Szpalta = kolumna (druku), łam (druku).

Szpara.

Zwrot: patrzeć na co przez szpary (lub przez palce). *SF* = udawać, że się na co nie zwraca uwagi.

Szparag — szparagarnia. Formy: 1) dlp tego szparaga, 2) dlm tych szparagarni.

Szpecić (niedok.). I Formy: szpecę, szpecisz, szpeci, szpecimy...; szpeć!; szpecący; szpecony; szpecił. II Składnia: S. kogo, co — czym.

Szperać (nie: szpyrać). I Formy: szperam, szperasz...; szperaj!; szperający; szperany; szperał. II Składnia: S. w czym lub po czym = szukać w czym lub po czym.

Szperać po kątach. Szperać w papierach.

Szperka (= słonina) (PA), nie: sperka, ani: szpyrka.

Szpetnieć (niedok.) = stawać się szpetnym. Formy: szpetnieje...; szpetniejący; szpetniał; szpetnieli.

Szpetny — szpetność, — szpetota, — szpetnieć, — szpecić.

Szpic, ale: spiczasty (PA).

Szpica, nie: śpica.

Zwrot: iść na szpicie (= na czole kolumny).

Szpieg (PA) (nie: śpieg) r. wsp. JP 16, 31; dlp tego szpiega.

Szpic (PA) (nie: śpic) — szpikować. Forma: dlp tego szpiku.

Szpikulce (PA), nie: śpikulce; dlp tego szpikulca.

Szpilka (PA) (nie: śpilka) — szpileczka.

Zwrot: siedzieć jak na szpilkach = niecierpliwie się.

Rafał siedział jak na szpilkach. *Zerom.*

Szpinak (PA), nie: śpinak; dlp tego szpinaku.

Szpinet, nie: spinet; dlp tego szpinetu.

Zwrot: grać na szpinecie.

Szpital (PA), nie: śpital — szpitalny; dlp tego szpitala.

Szpon ten, nie: ta szpona; dlp tego szpomu.

Szprot ten, ale: (zdrobń.) ta szprotka; dlp tego szprota, tej szprotki.

Szprycha, nie: sprycha.

Szrama na czym lub przez co.

Taką przez łeb miał szramę. *Konop.*

Szranki (tylko w lm); dop. tych szranków nie: tych szranek.

Szrapnel, dlp tego szrapnela.

Szreń ta, nie: ten szreń, ani: ta śreń; dlp tej szreni.

Szron, nie: śron; dlp tego szronu.

Szronieć (niedok.) = pokrywać się szronem. Formy: szronieje; szroniejący; szroniał.

Szrut (!) = śrut.

Sztabel (!) = sterta lub stos (węгля, kamieni, podkładów) (DUMK 25 VII 32).

Sztacheta ta, nie: ten sztachet.

Przywiązał konia do sztachety. *Zmiejewska cyt. JP 9, 53.*

Sztaluga (PA), nie: staluga.

Sztam (!) lub sztama (!) — Znaczenie: 1) S. = (ogrod.) pień, pokolenie, 2) S. = klej rybi (SW). Używa się tylko w zwrocie: trzymać z kim sztamę = być z kim w przyjacielskich stosunkach, wzajemnie się w życiu wspierać.

2. Trzyma sztamę z Zośką. *Strug.*

Sztanca (!) = wycinek.

Sztandar = chorągiew; dlp tego sztandaru.

Sztelwaga lub stelwaga.

Szterling, nie: sterling; dlp tego szterlinga. Wyrażenie: funt szterlingów, nie: funt szterling.

Sztokfisz (PA), nie: stokfisz; dlp tego sztokfisz.

Sztokholm (PA), nie: Stokholm, dop. Sztokholmu.

Sztolnia (PA), nie: stolnia; dlp tej sztolni, dlm tych sztolni.

Sztor (!) = stora.

Sztorc, nie storc.

Zwrot: 1) stawiać na sztorc; 2) stawiać się stawać sztorcem.

Sztucer, dlp tego sztucera.

Sztuciec, dlp tego sztucca, młm te sztucce.

Sztuk = wielka sztuka, wielki kawał.

Zwrot: sztuk drogi.

Zrobiła sztuk drogi. *SW.*

Sztuka—Znaczenie: 1) S. = kawałek, część, 2) S. = jedna rzecz wzięta jako całość, 3) S. = biegłość, zręczność, wytwór zręczności, siły, rozumu, fortel, wybieg, 4) S. = umiejętność rzemieślnika lub artysty.

Zwroty: 1) (nie)wielka to sztuka; 2) w tym cała sztuka; 3) dokazać sztuki; 4) odprawiać sztuki (lm); 5) wypłatać komu sztuke. *SF*; 6)

do razu sztuka (*Strug*); 7) sprzedawać co na sztuki.

1. Niewielka to sztuka z pałacu zrobić muzeum. *żerom*. 2. W tym cała sztuka, żeby przy tym budzeniu się ludu zdrowia moralnego w nim nie popuścić. *Kruczk*. 3. Tej sztuki nie dokaże. *Gomul*. 4. Tam odprawialiśmy tyżwiarskie sztuki. *Nałk*.
Sztukać (!) = stukać.

Sztuka mięsa—Formy: sztuka mięsa, sztuki mięsa, sztuce mięsa, sztukę mięsa... lub sztukamięsa, sztukamięsy, sztukamięsie, sztukamięse... lub sztukamięsy, sztukamięsie, sztukamięs... lub sztuka mięsa, sztuki mięsy, sztuce mięsie...

Szturchać (niedok.) (nie: sturchać, ani: szturkać, ani: szturgać)—szturchnąć (dok.). I Formy: 1) szturcham, szturchasz, szturcha...; szturchaj!; szturchający; szturchany; szturchał, 2) szturchnę, szturchniesz...; szturchnij!; szturchnięty; szturchnąwszy; szturchnął, szturchnąłem, szturchnęli. II Składnia: S. kogo — czym.

Zdaje się, że mnie szturchano. *żerom*.

Szturchaniec.

Zwroty: 1) dać komu szturchańca; 2) dostawać od kogo szturchańca.

Szturm, dlp tego szturm.

Zwroty: 1) uderzyć do szturm; 2) przypuścić szturm do czego; 3) szturmem coś wziąć, zdobyć.

2. Przypuścił szturm. *Goet*.

Sztych, dlp tego sztychu.

Zwroty: 1) na sztych kogo wydać, wystawić. *SF* = narazić kogo na niebezpieczeństwo; 2) iść z kim na sztych. *SF*.

Sztylet, dlp tego sztyletu.

Sztylpa, zwykle w lm: sztylpy = cholewki, nagolennice; dlm tych sztylp.

Sztywnie lub sztywno.

Sztywny — Znaczenie: 1) S. = nieelastyczny, niegiętki, napięty, 2) S. = prosto się trzymający, 3) S. = odporny na wpływy otoczenia, obojętny, chłodny.

Zwroty: 1) ceny sztywne (!) = ceny nie podlegające wahaniom; 2) instrukcja sztywna (!) = mało przystosowana do zmienionych warunków życia.

Szubin (nazwa miasta) — szubiński.

Szubrawiec, wlp szubrawcze!, mlm ci szubrawcy.

Szufelka = łopatka do nabierania węgla (IGD).

Szufla ta, nie: ta szufel; dlp tej szuflii, dlm tych szuflii.

Szuja ten lub ta. Formy: lp ten (ta) szuja, tego (tej) szui, temu (tej) szui, tego (tej) szuje, szujo! tym (tą) szuja, o tym (tej) szui; lm te szuje, tych szuj, tym szujom, tych szuj (rm) lub te szuje (rż), tymi szujami, o tych szujach.

Szukać (niedok.). I Formy: szukam, szukasz, szuka...; szukaj!; szukający; szukany; szukał, II Składnia: 1) S. kogo, czego, nie: kogo, co, ani: za kim, za czym (gdy się wymienia przedmiot poszukiwań) (JP 9, 125. *SF*. Krasn. 48 i 53, Kr. 1, 73, PJ 1, 93), 2) S. w czym, po czym lub za czym (gdy się wymienia przedmiot, w którego wnętrzu, po

którego powierzchni lub za którym czegoś się szuka), 3) S. u kogo (gdy się wymienia osobę, u której się czegoś szuka)

1. Szuka chleba i awantur. *żerom*. Szukam jej adresu. *Grusz*. Szuka prawdy (nie: prawdę). *Przybysz*. 2. Muszę szukać za kanapą moli. *Kad*. *Małka* szuka czegoś po pogodnym błękiecie. *Kad*. 3. Szukał u człowieka pomocy. *Wikt*.

Zwroty: 1) szukać czegoś po kieszeniach; 2) szukać kogoś okiem, spojrzeniem; 3) szukać kogo, czego ze świecą (= z trudem, mozolnie); 4) szukać wiatru w polu = szukać czegoś, co nie wiadomo gdzie przepało.

1. Szukał czegoś po kieszeniach. *Zaremb*. 2. Szukał oczami sprzeciwu. *Ostr*. Szukam na niebie spojrzeń. *Kad*. 3. Ze świecą trzeba szukać takich. *Dąbr*. 4. Szukaj wiatru w polu. *Kad*.

Szuler—szulernia. Formy: 1) dlp tego szulera, 2) dlm tych szulerni.

Szum — szumieć (niedok.). I Formy: 1) dlp tego szumu, 2) szumi; szum!; szumiący; szumiał. II Znaczenie: 1) szumieć = wydawać szum (tylko o rzeczach martwych), 2) szumieć = (! rus.) hałasować (o ludziach).

Szumnie lub szumno.

Szumowiny (tylko w lm); dop. tych szumowin.

Szumsko (nazwa miasta) — szumski.

Szupas, siupas lub ciupas. (JP 13, 48), **zw**ykle w formie: szupasem.

Zwroty: 1) odprawiać, wysyłać kogo szupasem (= pod strażą); 2) jechali szupasem. *Por*. jechał etapem.

Szurgać — I Formy: szurgam, szurgasz...; szurgaj!; szurgający; szurgał. II Składnia: S. czym.

Szurgot, dlp tego szurgotu (=szurgotania), ale: tego szurgota (=gałgana, wycirusa).

Szurpaty (nie: siurpaty) = nastrzępiony (o ptakach).

Szus — Znaczenie: 1) S. = skok (w tym znaczeniu częściej: sus), 2) S. = wybryk, dziwactwo; dlp tego szusa.

Zwroty: 1) mieć szusy = mieć skłonność do wybryków, do nieoczekiwanych dziwactw, 2) mieć szusa. *SW* = być postrzelonym, narwanym.

Szustać (= dawać szusa, skakać z miejsca) (niedok.) — szusnąć (dok.). *Por*. Szustać. Formy: 1) szustam, szustasz...; szustaj!; szustający; szustał, 2) szusnę, szusniesz!; szusnij!; szusnął; szusnęli, nie: szusz!, szusłem, szuśli.

Szuster (nazwisko), Szustra, Szustrowi..., nie: Szustera, Szusterowi... Ob. *Nazwiska obce na -el, -er.

Szuter, dlp tego szutru.

Szuwaks = czernidło; dlp tego szuwaksu.

Szwagier—szwagrostwo. Składnia: 1) przyjechali nasi szwagrostwo, 2) przyjechali oboje szwagrostwo.

Szwajca lub szwejca (= szydło do szycia rzemieni) — szwajcować lub szwejcować = szyć rzemieniem. *Por*. Szwajcować.

Szwajcar — Szwajcarka, — szwajcarski, — Szwajcaria.

Zwroty: 1) mieszkać w Szwajcarii; 2) jechać do Szwajcarii.

Szwalnia, dlp tej szwalni, dlm tych szwalni.
Szwank, dlp tego szwanku.

Zwroty: 1) narazić kogo, co na szwank; 2) ponieść szwank. *SF*.

1. Miałaby ona je (dobre imię) narazić na szwank. *Dąbr.*

Szwargot — szwargotać. Formy: 1) dlp tego szwargotu, 2) szwargoczę, szwargoczysz..., rzadziej: szwargocę, szwargociesz..., rzadko: szwargotam, szwargotasz...; szwargocz!; szwargoczający; szwargotał.

Szwecja, ale: szwedzki (od: Szwed), nie: szwecki.

Zwroty: 1) mieszkać w Szwecji; 2) jechać do Szwecji.

Szwejsować (nie: szwejcować) = (lepiej) spawać (żelazo). *Por. Szejcować. Ob. Szwajcar.*
Szwendać się, nie: swendać się, ani: swędać się. Formy: szwendam się, szwendasz się...; szwendaj się!; szwendający się; szwendaj się!

Zwrot: szwendać się po kątach. *SW.*

Szwierc (! prow.) (Szwed.) = ćwierć.

Szwindel, dlp tego szwindla (SW, Łoś) lub tego szwindlu (SW, N).

Zwrot: szwindel na gruby kamień = wielki szwindel.

Jest to szwindel na gruby kamień. *Makusz.*

Szyba — szybka.

Zwroty: 1) szyba pojedyncza, podwójna; 2) wygnieść lub wytlóczyć (nie: wydusić) szybę; 3) szybka do zbierania śmieci (! prow.) = śmietnica (IGD).

1. śpiew dźwięczał za pojedynczymi szybami ze spętogwaną wyrzistością. *Dąbr. 2.* Wygniotta szybę łokciem. *Matacz.*

Szyber, dlp tego szybra.

Szybki — szybszy; młm (męskoosob.) szybcy i szybsi.

Szybko — szybciej, rzadziej: szybciej (Sienk.). Szybkość.

Zwrot: z błyskawiczną szybkością. (*Dąbr.*)

Szyć (niedok.). I Formy: szyję, szyjesz...; szyj!; szyjący; szyty; szył. II Składnia: S. co — czym.

Zwrot: rzecz szyta grubymi niemi = rzecz wyrazista, rzucająca się w oczy.

Szyderca — szyderczy. Formy: lp ten szyderca, tego szydercy, temu szydercy, tego szydercę, szyderco!...; lm ci szydercy, tych szyderców...

Szydzić (niedok.). I Formy: szydzę, szydzisz, szydzi, szydzimy...; szydź! szydźcie!; szydzący; szydził. II Składnia: S. z kogo, z czego.

Szydź z miłości. *Dyg.* Z jego zielonego surduta szydzą oczy ludzkie. *Berent.* Szydź z niej w głębi duszy. *Zapol.*

Szyfr, dlp tego szyfru.

Szyja, dlp tej szyi, dlm tych szyj.

Zwroty: 1) rzucić się komu na szyję (żeby ucałować); 2) szyje za co dawać = ręczyć za co; 3) na łeb, na szyję (= całkowicie) zaprzepaścić się; 4) na łeb, na szyję (= z niebezpieczną szybkością) pedzić.

1. Rzuciła się na szyję Halabardzie. *Matacz. 3.* Łada chwilę na łeb, na szyję zaprzepaścić się można w ocliannej głębi. *Przybysz.*

Szyk (rzeczown.) = układ, porządek, rząd, szereg; dlp tego szyku.

Zwroty: 1) krzyżować, mieszać, płatać komu szyki (= plany). *SF*; 2) szyk sprawić (*Żerom.*) = ustawiać w szeregu, porządkować; 3) szyk bojowy.

1. Im to pomiesza szyki. *Sienk.* Śmierć Jurkowi popłatała szyki. *Iwasz. 3.* W szyku bojowym. *Sienk.*

Szyk (rzeczown.) = wykwin, wytworność, elegancja; dlp tego szyku.

Zwrot: zadawać szyku.

Szyk (przym. ndm.) = elegancki, wykwinny.

Szyk kobietka. *SW.*

*Szyk, czyli układ wyrazów. Układ wyrazów w języku polskim jest swobodny, choć niezupełnie dowolny. Zwykle człony zdania układają się w ten sposób, że po d m i o c i e jedno- lub wielowyrazowym następuje orzeczenie jedno- lub wielowyrazowe, np. Zniecierpliwiona lokomotywa / parskała kłębam dymu (Prus). Układ części podmiotu i orzeczenia wielowyrazowego bywa zazwyczaj następujący:

1) Przydawka przymiotna kładzie się przed lub po wyrazie określanym, zależnie od tego, czy wyraża cechę przypadkową, czy też zasadniczą przedmiotu określanego.

a) Przed wyrazem określanym kładziemy zwykle przymiotniki oznaczające barwę, kształt, właściwość duchową, przynależność lub materiał, z którego przedmiot określanego się składa; przed wyrazem określanym kładą się także zaimki przymiotne i liczebniki, np. rudawe trawy, ubogi starzec, zająca kobieta, każdy żołnierz, trzy ogniska, trzech parobcy, dwunasta godzina.

b) Po rzeczowniku określanym kładzie się zawsze przydawka przymiotna oznaczająca jakąś cechę zasadniczą lub ważną; bywa to przeważnie w nazwach (terminach) naukowych i w tytułach, np. gramatyka historyczna, Wyżyna Małopolska, granit drobnoziarzysty, linia prosta, Kazimierz Wielki, Władysław Czwarły.

U w a g a. Jeśli przymiotnik nie ma znaczenia przydawki, lecz łącznie z rzeczownikiem tworzy jednolity wyraz złożony, tzw. zestawienie, to kładzie się zwykle przed rzeczownikiem, np. prawa ręka = prawica, lewa ręka = lewica, czarna jagoda = czernica. W pewnych jednak zestawieniach przymiotnik zwyczajowo występuje na drugim miejscu, np. boża krówka, ale: Syn Boży, święty Józef, ale: Matko Boska, Józefie Święty.

2) Przydawka rzeczowna, dopełniacz przydawkowy i przydawka przyimkowa kładą się zwykle po rzeczowniku określanym, np. książd Marek, szum fal, droga do wsi.

U w a g a. W pewnych połączeniach zwyczaj ustala szyk określenia i wyrazu określonego, np. pan hrabia, ale: księżę pan; Pan Jezus, ale: Chrystus Pan.

3) Dopełnienie kładzie się zwykle po wyrazie określanym, np. Chmurki wróżą pogodę.

4) Okoliczniki wyrażone za pomocą przysłówków kładziemy zwykle przed wyrazem określanym, a wyrażone za pomocą rzeczowników — zwykle po wyrazie określanym, np. Już miał miejsce w drugiej klasie.

5) Przydawka okolicznikowa kładzie się zwykle po orzeczeniu, np. Las stał w nocy nieruchomy, niemy, tajemniczy.

Ten zwykły układ wyrazów w zdaniu niekiedy ulega zmianom. Wywołują je względy rytmiczne (zwłaszcza w poezji) i czynniki psychiczne. W toku opowiadania lub rozmowy szyk wyrazów w zdaniu układa się w ten sposób, że naprzód wysuwamy wyrazy wskazujące na szczegóły już znane bądź z poprzedniego toku opowiadania czy rozmowy, bądź z sytuacji zewnętrznej, a na końcu zdania umieszczamy wyrazy zawierające jakiś szczegół nowy. Tak na przykład zdaniu: Mickiewicz był największym polskim poetą, zależnie od okoliczności nadajemy szyk dwojaki. Jeśli go używamy w toku opowiadania lub rozmowy, których przedmiotem jest Mickiewicz, nadajemy mu układ: Mickiewicz był największym poetą polskim. To samo wszakże zdanie użyte w toku rozmowy lub opowiadania, którego przedmiotem są wielcy poeci, przybiera postać: Na największym poetą polskim był Mickiewicz.

Enklityczne (nieakcentowane) formy zamków: mi, mię, cię, się, mu, go, ich... należy kłaść na drugim miejscu zdania albo przynajmniej na drugim miejscu tej części zdania (podmiotu wielowyrzowego lub orzeczenia wielowyrzowego), do której należą; w każdym razie należy unikać enkli-

tyk na końcu zdania, np. Zdjęła go/niemoc wielka (lub: Niemoc wielka/go zdjęła); łyzy/mu się kręca w oczach; włos/stanął mu dębem. Ob. Szober Gr. (1923) str. 329 nn, Szykować, lepiej: przygotowywać. I Formy: szykuję, szykujesz...; szykuj!; szykujący; szykowany; szykował. II Składnia: S. co—komu lub dla kogo.

Szykował w głowie argumenty. *Danił*. Szykować się (lepiej: przygotowywać się) do czego.

Tu i owdzie szykowano się do tańca. *Zapól*. Zwrot: szykować się w drogę, w pochód. Pójdźmy powiedzieć jej, żeby się szykowała w drogę. *Sienk*. Uszykowali się w pochód. *Goet*. Szyl = wywieszka; dlp tego szylu.

Szyldwach, nie: szylwach. Znaczenie i formy: 1) S. = warta, stanie na warcie; dlp tego szyldwachu, 2) S. = żołnierz stojący na warcie; dlp tego szyldwacha.

Szylkret, nie: szyldkret; dlp tego szylkretu. Szyller lub Schiller — szyllerowski.

Szympan, dlp tego szympansa, młm te szympansy (nie: szympanse), dlm tych szympansów.

Szyna.

Wyrażenie: szyny spetzle. *KJMK*.

Szynel ten (SW), nie: ta szynel; dlp tego szynela (SW), lub tego szynelu (N).

Szynel ma wiatrem podszyty. *Danił*. Twój szynel wiatrem podszyty. I. *Dąbr*. Miał inaczej szyty szynel (nie: szyta szynel). *Ostr*.

Szynk — szynkownia, — szynkarz. Formy. 1) dlp tego szynku, 2) dlm tych szynkowni, 3) dlm tych szynkarzy lub szynkarzów.

W norach podrzędniejszych szynkowni. *Danił*. Szynkwias, dlp tego szynkwiasu.

Szyszak, dlp tego szyszaka (SW, Łoś, N.). rzadziej: tego szyszaku (SW).

Szymza (!) = schizma (Kr. 1, 337).

Ś

Ściana — ścienny; cdp i mjsclp (na) ścianie, nie: ścienie.

Zwroty: 1) przycisnąć, przyprzeć kogo do ściany. SW = postawić kogo w położeniu bez wyjścia; 2) ściana szczytowa (= zewnętrzna).

1. To mu nie przeszkadzało przypierać swą interlokutorkę do ściany dowodami. *Malacz*.

Ściąć—ściąć. Formy: 1) zetnę, zetniesz...; zetnij!; ścięty; ściąwszy; ściął, ściąłem, ścięli, 2) ścić, ścić, ścić...; ścić!; ścić!; ścić!; ścić!; ścić!; ścić!.

Ściągać. Ob. Ściągnąć.

Ściągać się do kogo, do czego=odnosić się, tyczyć się kogo, czego, sprowadzać się do czego (użycie tego czasownika w takim znaczeniu nie jest germanizmem).

Ta uwaga ściąga się do wszelkich Karpackich Gór. *Stasz*.

Ściągnąć (dok.)—ściągnąć (niedok.). I Formy: 1) ściągnąć, jak: ciągnąć, 2) ściągam, ściągasz...; ściągaj!; ściągający; ściągany;

ściągał. II Znaczenie i składnia: 1) Ś. kogo, co — czym = ścisnąć kogo, co — czym, 2) Ś. co = zwinąć, usunąć co, 3) Ś. kogo, co—do kogo, do czego=sprowadzić, zwabić kogo, co—do kogo, do czego, 4) Ś. kogo, co—z kogo, z czego = zerwać co z kogo, sprowadzić, zwać kogo — z czego, 5) Ś. (bez dopełn.) = zebrać się, przybyć.

Ściabąć lub ściubać — ścibolić lub ściubolić. I Formy: ściabam (ściubam), ściabas...; ściabaj! (ściubaj!); ściabający (ściubający); ściabał (ściubał), 2) ściabole (ściubole), ściobilisz...; ściabol! (ściubol!); ściabolący (ściubolący); ściabolony (ściubolony); ściabolil (ściubolil). II Składnia: Ś. co = wolno, nieumiejętnie co robić.

Ścielić (! prow.)=słać (JP 7, 142, Kr. 2, 176).

Ściemnić (dok, od: ciemnić)=uczynić ciemnym.

Ściemnić (dok.)—ściemniać się (niedok.)

Formy: 1) ściemnieć, jak: ciemnieć, 2) ściemnia się, ściemniało się.

Ścienny. Ob. Ściana.

Ścierać, nie: ścirać. Ob. Zetrzeć.

Ścierka (nie: ścirka) — ściereczka.

Wyrażenia: ścierka do podłogi, do kurzu (IGD).

Ścierwo to, nie: ta ścierwa; młm te ścierwa, nie: ścierwy.

Te ścierwa (nie: ścierwy) podjudzały. *Cyt. JP 9, 53.*

Ścieśniać (dok.) — ścieśniać (niedok.). I Formy: 1) ścieśniać, ścieśniesz, ścieśni, ścieśnimy...; ścieśnij!; ścieśniony; ścieśniewszy; ścieśnił, 2) ścieśniam, ścieśniasz...; ścieśnij!; ścieśniany; ścieśniany; ścieśniał, ścieśniali. II Znaczenie: 1) ś. co = robić ciśniejszym, zwęzać, 2) ś. kogo (! rus.) = kępować kogo (Krasn. 75).

Ścięcie.

Zwrot: iść jak na ścięcie (= ze smutną rezygnacją)

Szedłem jak na ścięcie. *Nowak.*

Ściągnąć, nie: ścięgnąć; dlm tych ściągnień, nie: ściągnień (PJ 12, 76).

Ściągać — I Formy: ścigam, ścigasz...; ściga!; ścigający; ścigany; ścigał. II Znaczenie i składnia: 1) ś. kogo = gonić kogo, (przen.) przesładować kogo, 2) ś. za kim = uganiać się za kim, 3) ś. (bez dopełn.) = pędzić.

Ścisnąć (niedok.) — ścisnąć (dok.). I Formy jak: ciskać — cisnąć. II Składnia: ś. kogo, co — czym.

Dłonią rękojęść ścisnąłem. *Mick.*

Ścisnąć, rzadko: ścisnąć (tylko w wyrażeniu: pisać ścisło = kłaść litery gęsto, jedna obok drugiej).

Zwroty: 1) ścisnąć coś rachować, liczyć; 2) być z kim, z czym ścisnąć złączonym; 3) ścisnąć mówić = właściwie mówić. *PJ 34, 157.*

Ściubać. Ob. Ścibać.

Ślad, nie: szlad; dlp tego śladu. Składnia: 1) ś. kogo = odcisk stóp ludzkich lub zwierzęcych, trop, 2) ś. kogo, czego (nie: za kim, za czym); czego (nie: dla czego) = znak pozostały po kim, po czym, 3) ś. z czego lub po czym = pozostałość z czego lub po czym.

1. Na piasku widać było ślady kopyt końskich. 2. Tu nie znać śladu człowieka. *Mick. cyt. SW.* Zginął wszelki ślad bandytów, nie: za bandytami zginął wszelki ślad. *Express Poran. 27 III 36.* Pierwsze ślady wymiany ra- w re- (nie: dla wymiany...), 3. W tutejszych górach nie ma najmniejszego śladu ni z roślin, ni ze zwierząt. *Stasz.* (Córka) po której ślad zginął. *Bartk.* Wszelki ślad po nim (nie: za nim) zginął. „*Czas*” 15 IV 35.

Zwroty: 1) iść, wstępować w czyje ślady; 2) iść za kim w ślady; 3) iść, postępować (za) śladem czym; 4) śladem czym lub śladami czymimi; 5) w ślad za czym (!) = w uzupełnieniu czego. *KJMK*; 6) ślad ginie po kim; 7) ślad gubić, tracić. *SW*; 8) ślad czego zacierać. *SW*; 9) nie zostawiać po sobie śladu. *SW*; 10) ginąć bez śladu. *SW*.

1. W ślady ubite swych przodków wstępował. *Cyt. SW.* 2. Za Józsem poszedł w ślady ekonomy. *Stedl.* 3. Idąc za śladem wskazań zyciowych... 4. Śladem całego wojska na hetmana narzekając... *Stenk.* śladami ojca odbywa praktykę rolną. *Siedl.* 10. Zginął bez śladu, jakby wpadł w wodę. *Mick. cyt. SW.*

Ślamazarny, nie: szlamazarny.

Ślaz, nie: szlaz; dlp tego ślazu.

Śląsk — śląski (PA), nie: Szląsk — szląski.

Zwroty: 1) mieszkać na śląsku; 2) jechać na śląsk. Por. Mazowsze. Kujawy.

Ślązak — Ślązaczka

Śledzić (niedok.). I Formy: śledzę, śledzisz, śledzi, śledzimy...; śledź! śledźcie!; śledzący; śledzony; śledził. II Składnia: ś. kogo, co, rzadko: kogo, czego (dawn.), nie: za kim, za czym (rus.) (PJ 3, 55. JP 11, 129).

Patrzę w oczy, ustek śledzę. *Mick. cyt. SW.* Jej kroków śledziłem ukradkiem. *Mick.* śledziłem rady i roboty w Suchodrzewie. *Święt.* śledziłem ich zamysty. *Zerom.* śledził jego chytrą twarz i małe oczki. *Reym.* śledził ruchy przyjaciela. *Sierosz.* śledził jej skoki. *Nałk.* śledził jej ruchy. *Iwasz.* Oczy chłopca śledziły go. *Szczuc.* Trzeźwy rachunek nakazuje nam śledzić uważnie rozwój przeciwnieństw. *Kruczk.* Burek śledził ruchy wrony. *Wikt.* Z bolesnym oczekiwaniem śledził los małego chłopca. *Ostr.* śledził naukowe badania polszczyzny. *Cyt. JP 11, 129.* śledził ją (nie: za nią) oczyma. *Sienk.* Baby śledziły jego ruchy (nie: za jego ruchami). *Stę. oss.*

Śledzona — śledziennik, rzadko: śledzienista.

Śledztwo przeciw komu, przeciw czemu, nie: za kim, za czym.

śledztwo przeciw autorowi (nie: za autorem). *Kr. 1, 41.*

Zwroty: 1) wytoczyć komu śledztwo; 2) robić śledztwo; 3) prowadzić śledztwo; 4) być w śledztwie (!) = być pod śledztwem. *DUMK 15 X 31.*

2. Zrobi śledztwo. *Nowak.*

Śledź, nie: ślidź; młm te śledzie, dlm tych śledzi.

Ślep ten (SW), częściej: to ślepie (Łoś, N) = oko zwierzęce, o ludziach (tryw.). Formy: 1) lp ten ślep, tego ślepie, lm te ślepie, tych ślepi lub tych ślepiów..., 2) lp to ślepie, tego ślepie..., lm te ślepie, tych ślepi. Zwroty: 1) skakać komu do ślepi (ślepiów); 2) leżeć w ślepie.

1. Wynudziłeś psy skakały sobie do ślepiów. *Wikt.* 2. Co leżesz w ślepie? *Wikt.*

Ślepki (tylko w lm), w wymowie nieraz: ślipki = małe oczki (zdrobn. pieszczoł. od: ślepie; w tej formie używa się jako nazwa oczu ludzkich bez odcienia tryw.); dop. tych ślepek.

Ślepnąć (niedok.), nie: ślepieć. Formy: ślepnę, ślepniesz...; ślepnij!; ślepnący; ślepl, śleplem, ślepli.

Ślepy — Składnia: 1) ś. z czego (gdy się wymienia przyczynę ślepoty), 2) ś. na co (gdy się wymienia przedmiot, którego się z powodu ślepoty nie widzi).

1. ślepy z miłości, z nienawiści, z gniewu. 2. ślepy na barwy (= daltonista).

Zwroty. 1) ślepa fortuna, *SW* = nawiedzająca na oślepego lub owego; 2) ślepe szczęście, *SW* = samo w ręce leżące; 3) ślepa miłość, *SW* = miłość zapamiętała; 4) ślepy upór, *SW* = upór zapamiętały; 5) ślepe (= bezwzględne) postępowanie, zaufanie, ślepa wiara. *SW.*

Ślęczać (niedok.). I Formy: ślęcze, ślęcysz, ślęczy, ślęcymy...; ślęcz! ślęczcie!; ślęczał, ślęczeli. II Składnia: ś. nad czym.

Śliczny — ślicznie.

Ślina — ślinka.

Zwroty: 1) mieć na co ślinkę, *SF* = mieć na

co apetyt, chcieć czego; 2) idzie na co slinka = coś wzbudza apetyt, pożądanie.

Ślinić (niedok.). I Formy: ślinię, ślinisz, ślini, ślinimy...; ślini!; śliniący; ślini! II Składnia: ś. kogo, co — czym.

śliski, nie: ślizgi, ale: ślizgać się.

Śliwka (PJ 11, 108), nie: ślewka.

Ślizgać się (niedok.). Formy: ślizgam się, ślizgasz się...; ślizgaj się!; ślizgający; ślizgał się.

Zwrot: ślizgać się na łyżwach, nie: łyżwami. PJ 5, 42.

Ślub — ślubny, — ślubować, nie: szlub — szlubny, — szlubować. I Formy: 1) dlp tego ślubu, 2) ślubuję...; ślubuj!; ślubujący; ślubowany; ślubował. II Składnia i znaczenie: a) ślub czego = uroczyste przyrzeczenie czego, b) ślub z kim = małżeńskie związanie się z kim, 2) ślubować komu — co = uroczyste komu — co przyrzekać.

Zwroty: 1) robić, czynić ślub. SW; 2) łamać, gwałcić ślub. SW; 3) dawać komu ślub, SW = wiązać kogo związkiem małżeńskim; 4) zawierać, brać z kim ślub = łączyć się z kim związkiem małżeńskim.

Ślusarz — ślusarnia, — ślusarstwo. I Formy: 1) dlm tych ślusarzy lub tych ślusarzy, 2) dlm tych ślusarni. II Znaczenie: ślusarstwo = 1) rzemiosło ślusarskie, 2) (! germ.) zakład ślusarski.

Śluz, nie: szluz; dlp tego śluzu.

Śluz, nie: szluz.

Śmiać się (niedok.). I Formy: śmieję się, śmiejesz się...; śmieję się! (nie: śmij się!); śmieją się; śmiał się, śmiali się lub śmieili się (nowsze) (JP 12, 95).

Śmieli się i musieli się zgodzić. Mick. Śmieli się i krzyczeli. Sierosz. Zaśmieliśmy się. Kad. Śmieliby się. Żerom. Śmieli się. Sienk. Śmieliśmy się z tego. Kad. Śmieli się. Kunc. Śmiali się. Nowak. Śmieli się oboje. Iwasz. Śmiali się nawet ranni. Strug. Śmieliśmy się. Choyń.

II Składnia: 1) Ś. ś. z kogo, z czego, nie: nad kim, nad czym (gdy się wymienia o osobę lub rzecz, które wywołują śmiech), 2) Ś. ś. z czego (gdy się wymienia wewnątrz na przyczynę śmiechu), 3) Ś. ś. do kogo, do czego = ze śmiechem zwracać się do kogo, 4) Ś. ś. (bez dopełn.).

1. Śmieli się ze złych wierszów. Mochń. Zaczął się śmiać serdecznie z jej oburzenia. Reym. Śmiała się ze słów towarzyski. Orzesz. Śmiejemy się z tego często. I. Dąbr. 2. Śmiał się z radości. 3. Śmieje się słońce do niego. Bartk. Śmiała się do wszystkich. Iwasz. Śmiał się do niego radośnie. Ostr. 4. Śmieje się dzikim uśmiechem. Mick. cyt. SW.

Zwroty: 1) śmiać się w głos (= głośno); 2) śmiać się na całe gardło (= bardzo głośno); 3) śmiać się do rozpuku (= serdecznie, tak że się mało nie pęknie); 4) śmiać się w kulak (= po kryjomu); 5) śmiać się jak wariat (bez opamiętania); 6) dusza się do czegoś śmieje = dusza tego do czegoś radośnie wyrwa; 7) śmieję się z tego! = nie rób sobie nic z tego!

1. Śmiali się w głos. Żerom. 2. Zaczął się śmiać na całe gardło. Reym. 3. Śmiał się do rozpuku. Goet. 4. Śmiała się w kulak. Goet. 5. Śmieliśmy się jak wariaci. Choyń. 6. Aż mi się dusza do tego śmieje. Sienk.

Śmiało, rzadko: śmiele (arch.) — śmielej.

Powiem ci śmiało. Mick.

Śmiały, młm (męskoosob.) śmiali, ale: oni śmieli (3 os. Im od: śmieć).

Ludzie śmiali. Mick.

Śmiech, nie: śmich; dlp tego śmiechu.

Zwroty: 1) wybuchać śmiechem; 2) parsknąć śmiechem lub ze śmiechu; 3) zanosić się od (ze) śmiechu lub śmiechem; 4) pękać, bokół zrywać od (ze) śmiechu; 5) dusić się od (ze) śmiechu; 6) tarzać się, kłaść się, pokładać się od (ze) śmiechu; 7) śmiech kogo porywa lub bierze; 8) w śmiech (uderzyć); 9) śmiechy z czego robić, stroić; 10) śmiechu coś (jest) warte, nie: z czegoś (jest) śmiech. PJ 1, 75; 11) komuś (jest) nie do śmiechu, SW = komuś (jest) smutno; 12) coś komuś (jest) nie do śmiechu, SW = coś się komuś nie podoba.

1. Wybuchał śmiechem. Prus. Cała klasa wybuchnęła śmiechem. Nowak. 2. Parsknął krótkim śmiechem. Danił. Mało nie parsknął śmiechem. Wikt. 3. Zanosili się ze śmiechu. Żerom. Tonia zanosila się szalonym śmiechem. Reym. 4. Od śmiechu ludzie pękają. Sienk. Pękali ze śmiechu. Dąbr. 5. Dusił się ze śmiechu. Ostr. 6. Szlachta kładzie się na ziemi od śmiechu. Mick. Tarzali się od śmiechu. Dąbr. 7. Teraz i śmiech mnie pusty porywa, i wstyd mi trochę. I. Dąbr. Toż śmiech bierze: samego Komendanta kusili generałką szarżą. Strug. 8. W śmiech uderzyła panienka. Bartk. Wszyscy w śmiech. Choyń. 9. Z całej tej żałoby śmiechy będą robić. Dąbr. 10. Ależ to śmiechu warte. SW. 11. Tobie śmiech, a mnie nie do śmiechu. SW. 12. To mu nie do śmiechu. SW.

Śmiecić (niedok.). Formy: śmiecę, śmieczysz, śmieci, śmieciemy...; śmieć! śmiećcie!; śmiećcący; śmiecił.

Śmieć (rzeczown.), młm (błm) te śmieci lub te śmiecie, dawniej: to śmiecie (lp), jak: to włosie (obok: włos), to liście (obok: list = liść).

Kamień się nigdy płomieniem nie zapali, jedno marne śmieci. Cyt. SW. Trzeba wycieść śmiecie. Mick. Wywożono śmiecie. Reym. Na moje śmiecie. Żerom. Para szkap wywożących śmiecie. Prus.

Zwroty: 1) wracać na swoje śmiecie (gmin.) = wracać do swojego domu; 2) być na własnych śmieciach (gmin.) = być u siebie; 3) skrzynka lub koszyk do śmieci lub na śmieci (śmiecie), nie: dla śmieci.

Śmieć (czasown. niedok.). Formy: śmiem, śmiesz, śmie, śmiemy, śmiecie, śmieją lub śmia (nowsze); śmieję! (nie: śmij!); śmiejący lub śmiący (nowsze); śmiał, śmieli (nie: śmiali, ale: śmieli się lub śmiali się. Ob. Śmiać się).

Nie śmieją wnieść oczu. Mick. Nie śmia powiedzieć. Dąbr. Mędrsi fircykom oprzeć się nie śmieli. Mick. Nigdy nie śmieli stawić się nam w otwartym polu. Sienk. Nie śmieli mówić. Kad.

Zwrot: nie śmie (! germ.) = nie wolno, nie może, nie powinien.

Nikt nie śmie tu wchodzić (!) = nikomu nie wolno tu wchodzić. Krasn. 76. Drzwi nie śmia być otwarte (!) = te drzwi nie mogą być (nie powinny być) otwarte.

Śmierć — śmiertelny — śmiertelnik.

Zwroty: 1) śmierć nagła (mors subita); 2) śmierć gwałtowna (mors violenta), nie: zadana. Kr. 2, 144; 3) na śmierć coś robić = na zabój, aż do ostateczności, zupełnie, całkowicie; 4) walka na śmierć i życie; 5) raz kozie śmierć = raz się tylko umiera = nie ma się co bać śmierci; 6) prędzej się śmierci (niż czegoś) spodziewać, SW = coś zaskoczyło nieoczekiwanie; 7) zadać komu śmierć. SW; 8) kara śmierci, wyrok śmierci. SW.

3. Praca na śmierć. *Żerom.* Zaszusam ją na śmierć swoim brakiem apetytu. I *Dąbr.* Zapomniał na śmierć. *Dąbr.* 4. Bój na śmierć i życie. *Żerom.* 5. Raz kozie śmierć. *Bartk.*

Śmierdzieć (niedok.), nie: śmierdzić. I Formy: śmierdzieć, śmierdzisz, śmierdzi, śmierdzimy...; śmierdź!; śmierdzący; śmierdział, śmierdzieli, II Składnia: Ś. czym.

Zwrot: coś śmierdzi od kogo lub ktoś czymś śmierdzi.

Śmierdzi od ciebie sadło.

Śmieszyć (niedok.). I Formy: śmieszę, śmieszysz, śmieszys, śmieszyszmy...; śmiesz! śmieszcie!; śmieszający; śmieszali. II Składnia: Ś. kogo — czym.

Śmietana — śmietanka.

Zwrot: śmietanka towarzystwa = wyborowe towarzystwo.

Śmietnica, nie: łopatka, ani: szybka (IGD). Ob. Łopatka.

Śmiga, nie: szmiga.

Śmigać (niedok.) — śmignąć (dok.). I Formy: 1) śmigam, śmigasz...; śmigaj!; śmigający; śmigali..., 2) śmignę, śmigniesz...; śmignij!; śmignięty; śmignął, śmignąłem, śmignęli.

Śmigus, nie: szmigus; dlp tego śmigusu.

Śniadanie.

Zwrot: prościć na śniadanie, nie: do śniadania.

Śniatyn (nazwa miasta) — śniatyński; mjsc. w Śniatynie.

Śnice (tylko w lm) (PA), nie: sznice; dop. tych śniców.

Śnić (niedok.). I Formy: śnię, śniesz, śni, śnimy...; śnij!; śniący; śnił. II Składnia: 1) Ś. co, częściej: o czym, 2) Ś. o kim, 3) Ś. (bez dopełn.).

1. Śnił swój tajny sen. *Żerom.* Śnił o misce omaszczonej skwarkami. *Wikt.* 2. Śnił o niej po nocach. 3. Nad śniącą rzeką schyliły się drzewa. *Mick. cyt. SW.*

Śnić się.

Zwroty: 1) coś się komuś śni = ktoś ma sen o czymś; 2) komuś się o czymś śni = ktoś o czymś marzy.

Śnieć (na zbożu); dlp tej śnieci. Por. Śnieść.

Śniedzić (niedok.). I Formy: śniedzisz, śniedziesz...; śniedziej!; śniedzający; śniedział, śniedziali, ale: zaśniedziali, zaśniedziali (imieśl.). II Znaczenie: Ś. = pokrywać się śniedzią, stawać się śniadym, rdzewieć, (przen.) grusnieć. II Składnia: 1) Ś. od czego (dla oznaczenia przyczyny zewnętrznej), 2) Ś. z czego (dla oznaczenia przyczyny wewnętrznej).

1. Metal śniedzije od wilgoci. 2. Śniedzije z beczynności.

Śniedź (na metalu); dlp tej śniedzi.

Śnieg (nie: śnig) — śniegowy, — śnieżny, — śnieżysty. I Forma dlp tego śniegu.

Platy lepkiego śniegu. *Żerom.*

II Znaczenie: 1) śniegowy = związany ze śniegiem, właściwy śniegowi, utworzony ze śniegu; 2) śnieżny = pełen śniegu; biały jak śnieg, 3) śnieżysty = obfity w śnieg,

pełen śniegu; przypominający kształtem swoim śnieg.

1. Góry śniegowe. Sól śniegowa. *SW.* 2. Zamieć śnieżna (lub śnieżysta, nie: śniegowa). Gwiazdki śnieżne (= ze śniegu). 3. Gwiazdki śnieżyste (= przypominające kształtem śnieg).

Zwroty: śnieg pada, sypie, próży, zacina.

Wyżej śnieg spadł znaczny. *Stasz.*

Śpiączka (PA), nie: spiączka.

Śpichlerz (!), **śpichrz** (!) = spichlerz, spichrz (PA).

Śpiczasty (!) = spiczasty (PA).

Śpierać się (!) = spierać się.

Śpiesznie — śpieszno lub spiesznie — spieszno. Znaczenie: 1) spiesznie = spiesząc się, pośpiesznie, szybko, 2) śpieszno = a) spiesznie (dawn.), b) -dziś tylko w wyrażeniu: śpieszno jest komuś = ktoś się spieszy. Por. Pilnie — pilno.

1. Proboszcz zbliżył się spiesznie do okna. *Weysz.* 2. Spieszno zastępują nieprzyjacielowi drogę. *Stasz.* Wracając nazbyt spieszno z lasu. *Mick.* spieszno mi było do domu.

Zwrot: mieć spieszno (!) = spieszyć się, spiesząc się (nie: mając spieszno) do domu. *Askaniazy.*

Śpieszny lub **spieszny** (PA).

Śpieszyć (się) lub **spieszyć** (się) (niedok.) (PA). I Formy: spieszę (się), spieszysz (się), spieszy (się), spieszymy (się)...; spiesz (się)!; spieszący (się); spieszył (się). II Znaczenie i składnia: 1) Ś. (ś.) do kogo, do czego = szybko dążyć do kogo, do czego, 2) Ś. (ś.) z czym = spiesznie coś robić, 3) Ś. (ś.) (bez dopełn.) = pośpiesznie coś robić, 4) Ś. (ś.), nie: Ś. (niesob.) komu — do kogo, do czego = komuś spieszno do kogo, do czego.

1. Do czego oni tak się spieszą? *Sierosz.* Bynajmniej się nie spiesze do tego. *Kad.* 2. Spiesz się z robotą. *SW.* Nie spieszy się z poparciem. *Parand.* 3. Nie spieszy, bo krótko zabawiała w piekarni. *Kunc.* Niech mama się spieszy! *Kunc.* 4. Przestało mu się spieszyć. *Nowak.*

Śpiew — śpiewać (PA), nie: spiew, ani: śpiw, nie: spiewać, ani: śpiwać. I Formy: 1) dlp tego śpiewu, 2) śpiewam, śpiewasz...; śpiewaj!; śpiewający; śpiewał. II Składnia: 1) Ś. co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: mówić, opowiadać...; niekiedy różnica między obu znaczeniami się zaciera), 2) Ś. (bez dopełn.).

Na czym wózku jeździsz, tego piosnkę śpiewaj. *Przysł.* O tobie niegdyś śpiewały szlachcianki. *Mick. cyt. SW.* On śpiewa ich dole lub niedole. *Przybysz.* 2. śpiewa, choć mu się nie chce. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) śpiewać altem, basem... *SW.* 2) wyśpiewać co = wygadać co, zdradzić tajemnicę; 3) śpiewać komu do snu (*Dąbr.*).

Śpiewający — śpiewająco: Ob. Kojący — kojąco.

Zwrot: robić coś śpiewająco lub śpiewający (imieśl. ndm, jak: niechący, siedzący, stojący) = robić coś wesoło, bez wielkiego wysiłku.

Śpioch (PA) (nie: spioch) — śpioszek; dlp tego śpiocha.

Spisz (!), špiž (!), Spiž (!) = Spisz (PA) (nazwa kraju).

Špiž (!) = spiż (PA).

Špižarnia (!) = spiżarnia (PA).

Średni — Znaczenie: 1) **ś.** = pośredni, znajdujący się pośrodku (o stosunku ilościowym), (przen.) mierny, zwykły, 2) **ś.** = środkowy, znajdujący się pośrodku (o stosunku miejsca).

1. Średnie stopnie ciepła i zimna. *Stasz.* 2. Pałac średni. *SW.* Zeby średnie. *SW.* Na średnim (= środkowym) igrza jeziorze (= w środku jeziora). *Mick.* Średni (lepiej: środkowy) bieg rzeki.

Średnik (znak pisarski).

Zwrot: kłaść, stawiać średnik

Średnioproporcjonalny — średnioproporcjonalnie. Znaczenie: 1) **ś.** = średni, pośredni (w stosunku proporcjonalnym), 2) **ś.** (żart.) = taki sobie, ani zły, ani dobry.

Tańczono ze mną średnioproporcjonalnie. *Zapót.* Zwrot: czuć się średnioproporcjonalnie (żart.) = czuć się niezupełnie dobrze, a właściwie: zupełnie niedobrze.

Śrem (nazwa miasta) — śremski

Śreżoga (PA), nie: szreżoga.

Środa (nazwa miasta) — średzki.

Środa (nazwa dnia w tygodniu) — środowy.

Środek — I Znaczenie: 1) **ś.** = punkt środkowy lub część środkowa jakiegoś miejsca lub czasu, 2) **ś.** = wewnątrz, 3) **ś.** = sposób na co, rzecz ułatwiająca wykonanie jakiejś czynności lub przetrwanie jakiegoś stanu, lekarstwo na co. II Składnia: 1) **ś.** czego lub do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia czynność lub stan, których wykonanie środek jakiś umożliwia bądź ułatwia), 2) **ś.** na co lub przeciw czemu (gdy się wymienia jakiś stan lub rzecz, których szkodliwemu działaniu środek zapobiega).

1. Jeden tylko jeszcze pozostał nam środek do wydobycia się z tej okropnej nocy. *Stasz.* Mamy do (nie: dla) uśmierzenia ich środki. *Święt.* Gdzie inny środek ratunku? *Siemk.* Nie nadużywał środka obrony. *Bartk.* 2. Znalazł na to środek. *Ostr.*

Zwroty: 1) środek lub środki do życia; 2) ma środek po temu; 3) jest środkiem po temu; 4) nie przebiegać w środkach; 5) starać się o coś wszelkimi środkami, nie: za pomocą wszelkich środków. *KJMK;* 6) chwytać się jakiegoś środka; 7) czerpać środki, na co, nie: do czego; 8) środkami czymisi (!) = kosztem czymis, na czyjs koszt; 9) przedsiębrać środki (*Kod. cyt. Rodzina*); 10) w środku lub w połowie tygodnia, miesiąca, roku, ale: w połowie stycznia, lutego... *Krasn.* 76; 11) środek na muchy; 12) środek na ból zębów; 13) przepisywać środki lekarskie.

1. Poszukiwania środków do życia. *Dyg.* Została bez środków do życia. *Perz.* 4. Wydał walkę nie przebiegając w środkach. *Kruczk.* 6. Nie będziemy opisywali, jakich środków się chwytał. *Matacz.* 7. Z jakich źródeł czerpać na utrzymanie ich? *Święt.* 8. Należy to wykonać na koszt (lub kosztem, nie: środkami) kolei. *KJMK.* 13. Lekarz powinien przepisywać tylko takie środki, jakie posiada apteka. *Święt.*

Śród lub **wśród**,

śród lasu rozkwita. *Mick.*

Śruba (JP 13, 48 PA) (nie: szruba) — śrubka, — śrubować. Składnia: 1) **ś.** do czego = śruba służąca do zakręcania czego, 2) **ś.** od

czego = śruba wzięta od czegoś, do czego służy, 3) **ś.** u czego lub w czym = śruba stanowiąca część składową jakiegoś mechanizmu.

1. Śrubki do maszyny. *Dąbr.* 2. Zgubiłem śrubkę od mikroskopu. 3. Śruba w broni palnej. *SW.* Zwroty: 1) śruba podatkowa, *SW* = nadmierne wyciąganie podatków; 2) zaciskać śrubę podatkową. *SW;* 4) być jak na śrubach (= w ryzach). *SW;* 4) być jak na śrubach (= jak na igłach). *SW.* 5) usta komu chodzą jak na śrubach. *SW* = gada bez ustanku.

Śrut (PA), nie: szrut; dlp tego śrutu.

Śrzeńsk (nazwa miejscowości) — śrzeński.

Świadczenie — Składnia: 1) **ś.** (bez dopełn.) = zeznawanie świadka, 2) **ś.** czego = udzielenie, 3) **ś.** (w lm) = usługi.

Zwroty: 1) świadczenia osobiste (względem wojska) = służba wojskowa. *Kr.* 2, 176; 2) świadczenia rzeczowe (względem wojska). *Kr.* 2, 176; 3) świadczenia lokatorskie za wodę, za winę, na dozorce. *Kr.* 2, 177.

Świadczyć (niedok.). I Formy: świadczę, świadczysz, świadczy, świadczymy...; świadcz! świadczcie!; świadczący; świadczony; świadczył. II Składnia i znaczenie: 1) **ś.** co — za kim albo przeciw komu = dawać świadectwa w roli świadka, stwierdzać co na czymś korzystać albo niekorzystać, 2) **ś.** za kogo = występować w roli świadka w zastępstwie kogo, 3) **ś.** co — komu = okazywać co — komu, (przen.) wyświadczać komu usługi, 4) **ś.** o czym, rzadko: co (dawn.); nie: na co = dawać świadectwo czego, być znakiem czego, znaczyć co.

1. W tej sprawie będę za nim świadczył. 2. Brat za brata świadczyć nie mógł. *Kad.* 3. Nie pora sobie świadczyć. *Siemk.* 4. Czy jej świadczyły o bojaźliwości. *Goet.* Jego zapatrywania świadczą o dużym poczuciu obywatelskim. *Kruczk.* Blizna świadczy trudy i stoczone walki. *Krasin.*

Świadczyć się kim, czym = powoływać się na czyjeś świadectwo.

świadczę się wami. *Krasin.*

Świadectwo — Składnia: 1) **ś.** czego = zaświadczenie czego, 2) **ś.** z czego = zaświadczenie przez władzę sprawozdanie z czego (gdy się wymienia przebieg czynności i osiągniętych wyników, niekiedy także dla oznaczenia okresu, z którego się składa sprawozdanie), 3) **ś.** za co = zaświadczone przez władzę sprawozdanie za jakiś okres czasu, 4) **ś.** na co = dowód stwierdzający wydane przez władzę pozwolenie na co.

1. świadectwo dobrego zachowania się (nie: na dobre zachowanie się). 2. Takie było moje świadectwo z poczynionych postępów. Takie było moje świadectwo z pierwszego półroczia. *Parand.* 3. Marne świadectwo za pierwsze półrocze... *Parand.* 4. Żądanie policji, ażeby jej przedstawiono świadectwo na otwarcie zakładu. *Święt.*

Świadek (r. wsp.) (JP 16, 31).

Zwroty: 1) brać kogo za świadka lub na świadka; 2) powoływać kogo na świadka lub w charakterze świadka.

1. Wszystkich was biorę tu na świadki. *Mick.* Nie bierz mnie na świadka. *SW.* 2. Przywołując na świadka... *Sterosz.*

Świadomość — Składnia: 1) **ś.** czego = zeznawanie czego, poczuwanie czego, zdawa-

nie sobie sprawy z czego, 2) Ś. o czym = pamięć o czym.

1. Świadomość własnej, przeraźliwej samotności. 2. Tracił świadomość o tym. *Zerom*.

Świadomy lub **świadom**. I Użycie: formy: **świado**m używa się tylko w orzeczniku lub w okolicznikowej przydawce, formy: **świado**my używamy bez ograniczenia. Por. Ciekawy, Godny, Wesoły, Zdrowy. II Składnia: Ś. czego (Gr. Ak. 309).

Polityki **świadom**. *Mick*. **Świadom** swej siły mściwie się odgrażał. *Wikt*.

Świat (rzeczown.)—**świecki**; dlp tego **świata** (SW, Łoś, N), ale: Nowy Świat (jedna z większych ulic w Warszawie), dop. Nowego Świata.

Pośród piękna wiosennego **świata** (nie: **światu**). *Szczuc*. Zwyczajni wieczorni przedchodnie Nowego **świata** (nie: **świata**). *Kruczk*. *Kordian* i *Cham*.

Zwroty: 1) wydać na **świat**, SW = urodzić, stworzyć; 2) przyjść na **świat** = urodzić się; 3) przynosić co z sobą na **świat** = mieć jaką cechę wrodzoną; 4) iść w **świat**; 5) iść na kraj lub na koniec **świata**; 6) żyć ze **światem** = utrzymywać życiowe stosunki z ludźmi; 7) wprowadzać kogo w **świat** (pracy lub życia towarzyskiego); 8) umieć żyć w **świecie**, SW = umieć żyć z ludźmi; 9) zażywać lub używać **świata** (= przyjemności **świata**). SW; 10) wielki **świat**. SW = wyższe sfery towarzyskie, **świat** ludzi działających na wysokich stanowiskach społecznych; 11) szeroki (i długi) **świat**, SW = dalekie kraje; 12) cały **świat** = wszyscy ludzie; 13) obejść **świat** dokoła, zejść, zjeżdżić **świat**. SW; 14) odkrywać nowe **światy** = odkrywać rzeczy nieznane; 15) mieszkać na końcu lub na krańcu **świata** (= na przedpieklu). SW; 16) być odciętym od **świata** = nie komunikować się z ludźmi; 17) nie wiedzieć nic o Bożym **świecie**, SW = nie komunikować się z ludźmi; 18) **świata** Bożego poza sobą nie widzieć = być zapatrzonym egoistycznie w samego siebie. Ob. Nos; 19) **świata** za kim, za czym nie widzieć = być całkowicie oddanym komu, czemu; 20) zmienia się lub odmienia się komu **świat**, SW = odmieniają się poglądy na **świat** i sposób odczuwania **świata**; 21) wyprowadzać kogo na tamten **świat**, SW = uśmiercać kogo; 22) wrócić jakby z tamtego **świata**, SW = przejść ciężką chorobę lub inne grożące życiu niebezpieczeństwo; 23) od początku **świata** = od samego początku; 24) do skończenia **świata** = do samego końca; 25) jak **świat** **światem** (zawsze w zdaniach przeczących) = nigdy; 26) stary jak **świat**; 27) na **świecie** lub w **świecie** = w stosunkach życiowych; 28) **świat** arystokratyczny, urzędniczy, finansowy... SW., **świat** pracy = **świat** ludzi pracujących; 29) **świat** bajki (*Bartk.*); 30) najlepszy, najzacniejszy, najładniejszy... w **świecie**; 31) któż to widział lub słyszał na **świecie**? SW (pytanie retoryczne) = nikt tego nie widział, nie słyszał = to rzecz niewidziana, niesłychana; 32) strony **świata**: północ, południe, wschód, zachód; 33) części **świata**: Europa, Azja...; 34) bieda na **świecie**. SW.

2. Przyszł na **świat** drugi syn. *Prus*. 3. Tej własności na **świat** z sobą nie przynosimy. *Moch*. 4. Szedłem w **świat** z fantazją. *Wikt*. Ucieki w **świat**. *Ostr*. 5. Ja to bym na kraj **świata** z nim posłał. *Małacz*. 6. Nie żyjemy ze **światem**. *Dąbr*. 7. Postarano się, aby ją tej zimy wprowadzić w **świat**. *Dąbr*. 9. **Świata** zacząć, potem w niebie być. SW. 10. Żył w Warszawie na wielkim **świecie**. SW. 11. Wyjechali w szeroki **świat**. *Kad*. 12. Opowiem **światu** całemu. *Mick*. cyt. SW. 14. Myśląc, że odkryje nowe **światy**, chwytatem zorze. *Wikt*. 16. To biedactwo jeszcze bardziej odcięte od **świata**. *I. Dąbr*. 19. **Świata** za nią nie widział. *Bartk*. 20. Rączki załamała, oczki zapłakała, zmienił jej się **świat**. SW. 23. Toż to rzecz, która się

od początku **świata** nie zdarzyła. *Sienk*. 24. Do skończenia **świata** będzie pił. *Makusz*. 25. Jak **świat** **światem** nie splamił się nasz naród takim uczynkiem. *Zerom*. 27. O to w **świecie** łatwo. *Iwasz*. 30. Dżelczyna najładniejsza w **świecie**. SW.

Świat (przysł.). Znaczenie: 1) Ś. = daleko, 2) Ś. = długo, 3) Ś. = dość.

1. To to jeszcze **świat** drogi. 2. Z tym starym dziadem jak ja będę **świat** żyła? SW. 3. Czy zdążę na kolej? — o **świat** (z domysłu: czasu). SW.

Światło.

Zwroty: 1) wyciągać co na **światło** (dosł.) lub przetr. = podawać do wiadomości; 2) przedstawiać lub widzieć co w takim lub innym **świecie**; 3) snop **świata**.

1. Na **światło**, w którym chodziła, wyciągała innych. *Dąbr*. Wyciągnął wreszcie tę tajemnicę na **światło**. 3. Słońce rzuciło snop **świata** na popielatą rolę. *Prus*.

Światły — Znaczenie: 1) Ś. = oświecony, wykształcony (o ludziach), 2) Ś. = rozumny, mądry (o radach, uwagach), 3) Ś. = (!prow.) jasny.

1. Pomnożył w narodzie masę ludzi **światłych**. *Śniad*. cyt. SW. 2. Udzielili mi **światłych** rad swoich. *Cyt*. SW. 3. Poznał Zosię pod wzroście i powiosach **światłych**. *Mick*.

Światopogląd lub **pogląd** na **świat**.

To się widzi po jej **światopoglądzie**. *Nałk*. Ten materialistyczny **światopogląd**. *Kruczk*. Taki **pogląd** na **świat** wystarczał mi zupełnie. *I. Dąbr*. Stawiał podwaliny pod swój **pogląd** na **świat**. *Szpot*.

Światobliwy, rzadziej: **świętobliwy**.

Świder — **świdrować**. Formy: 1) dlp tego **świdra**, 2) **świdruje**...; **świdruj**; **świdrują**cy; **świdrował**.

Świeca (nie: **świca**) — **świeczka**.

Zwroty: 1) ze **świecą** kogo szukać. Ob. Szukać; 2) trudno ze **świecą** znaleźć = trudno znaleźć nawet przy starannym szukaniu; 3) zapalać komu **świecę** = hold komu składać; 4) **świeczki** stają komu w oczach = gwałdy stają komu w oczach = komuś się w oczach widno robi (od uderzenia).

2. Takich dwojga trudno było ze **świecą** znaleźć. *Sienk*. 3. Ulepię z tego wosku **świecę** i komu zechcę, ją zapalę. *Sienk*. 4. **Świeczki** stanęły mi w oczach. *Małacz*.

Świecić, nie **świcić**. I Formy: **świecę**, **świecisz**, **świeci**, **świecimy**...; **świeć!** **świećcie!**; **świecący**; **świecił**. II Składnia: 1) Ś. (bez dopełn.) lub czym albo od czego (gdą się wymienia źródło lub przyczynę **świata**) = wydawać **światło**, roztaczać **światło**, 2) Ś. co = rozniecać co **światłem**, 3) Ś. komu = oświecać komu drogę, pokój...

1. Cholewy jego butów **świeciły** jak lustra. *Zarem*. **świeci** lampa. Okna **świeciły** od słońca. *Orzesz*. Gromnice **świeciły** **światłością** oczu zboliałych. *Wikt*. 3. Tu mi do okna **świecił** Wezuwus. *Tetm*.

Zwroty: 1) **świecić** nagością = być obdartym; 2) **świecić** łokciami, SW = mieć podarte łokcie; 3) **świecić** dziurami. SW; 4) **świecić** pustką (pustkami). SW; 5) **świecić** nieobecnością. SW; 6) **świecić** oczyma, SW = ze wstydem pokazywać się ludziom; 7) **świeć** nad jego duszą! (Boże), SW = daj mu szczęście wieczne!

Świecić się = **świecić** = wydawać z siebie **światło**.

W mig psu zaświeciły się oczy. *Bartk*.

Świecie (nazwa miasta) — **świecki**.

Świegot lub **świergot**, nie: **świerkot**, ale: **świerkać**, **ćwierkot**; dlp tego **świegotu** (**świergotu**).

Słychać **świergot** ptaków. *Przybysz*. Skwery gwarne od ptasiego **świegotu**. *Parand*. Było pełno **świegotu**. *Dyg*.

świegotać lub **świergotać**, nie: **świrgotać**, ani: **świerkotać**, ale: **świerkać** lub **ćwierkać**. *Formy*: **świergoce**, rzadziej: **świergoce** (dawn.), rzadko: **świergota**; **świergocz!**, rzadko: **świergoc!** lub **świergotaj!**; **świergotający**; rzadko: **świergotający** lub **świergotający**; **świergotają!**.

Wróble ogłaszająco zaświergotają pod oknami. *Orzesz*, *cyt. SW*. **świergoć** ptaki. *Sierosz*. **świergoć** stado wróbli. *Prus*. Wróble **świergotają**. *SW*.

Świergolić = z cicha **świergotać** od czasu do czasu.

Ptaszek **świergolił**. *Zerom*.

Świerk, nie: **świrk**; dlp tego **świerka** (o drzewie jako o roślinie), tego **świerku** (o drzewie jako o materiale).

Z pniów **świerka**. *Zerom*. Podłoga ze **świerku**.

Świerkać lub **ćwierkać**. *Ob. Cwierkać*. *Formy*: **świerka...**, **świerkają**; **świerkaj!**; **świerkający**; **świerka!**.

Wróble **świerkać** zaczęły pod strzechą. *Mick*.

Świerszcz, nie: **świrszcz**; dlp tego **świerszcza**. **Świerz** ten lub ta **świerzba**; dlp tego **świerzbu** (nie: tego **świerzbia**), tej **świerzby**.

Świerzbić (używa się tylko w 3 os. lp lub 3 os. lm), rzadziej: **świerzbić**. *I Formy*: **świerzbi...**, **świerzbią**; **świerzbiący**; **świerzbiał**, **świerzbiała**, **świerzbiało**, rzadziej: **świerzbił...** *II Składnia*: **Ś. kogo** (biernik dopełn. dalszego), nie: **komu** (prowinc. lit.). Czy cię (nie: tobie) dłoń **świerzbi**? *Wal*.

Zwrot: **kogoś swierzbi ręka** = ktoś chce uderzyć.

świerzbiła go ręka, żeby ją zdielić. *Zerom*.

Świerzepa lub **świerzopa**.

Świerzop, dlp tego **świerzopu**.

Świeży, nie: **świży**; lm (męskoosob.) **świeży**, nie: **świezi**.

Świeciany (nazwa miejscowości) — **świeciański**.

Świecić (niedok.). *I Formy*: **świecę**, **świecisz**, **świeci**, **świecimy...**; **świeć!** **świećcie!**; **świećący**; **świecony**; **świecił**. *II Składnia*: **Ś. kogo**, co — czym.

Świecić się = być błogosławionym, istnieć w szczęściu, (przen.) **dziać się**, zwykle coś niedobrego (żart.).

Dobrze widzę, co się **świeci** (mąż bałamuci się z przyjaciółką). *Zapol*. Cierpiał na myśl, co się **świeci** (robią przygotowania do zabicia go). *Wikt*.

Świećcie.

Zwroty: 1) **przrzekać** co **świećcie**; 2) **wykonać** **świećcie** (= ściśle według przysięg).

Świecone, **świeconego...**, na **świeconym**. **Święto** — **święteczny**, rzadko: **świętalny** (arch.). *Forma* dlm tych **świąt**.

Zwroty: **obchodzić**, **odprawiać** **świąta**.

Nikt z tych chłopców nie mógł wiedzieć że ich stary belfer odprawia **świąto** swej wiosny. *Parand*.

Świątobliwy. *Ob. Świątobliwy*.

Świątobliwość (nazwa miejsc.) — **świątobliwość**.

Świątokradca — **świątokradztwo**, — **świątokradzki**. *Formy*: lp ten **świątokradca**, tego **świątokradcy**, temu **świątokradcy**, tego **świątokradcę**, **świątokradco!...**, lm ci **świątokradcy**, tych **świątokradców...**

Świąty — **świećcie**.

Spraw naszych chłopskich bronil **świećcie**. *Kruczk*.

Zwroty i wyrażenia: 1) nie **świeci** garnki lepia (przysłowie). *Matacz*. = **świątoszek** bojący się zetknięcia z życiem nic nie zdziała; 2) **świąty** Piotr, **świąty** Paweł..., ale: **Duch** **świąty**, **ojciec** **świąty**, **Ziemia** **świąta**. *Ob. *Szyk* wyrazów.

Świąty Krzyż — **świątokrzyski**.

Świnia — **świński**, — **świństwo**; dlp tej **świ**ni, dlm tych **świ**ni.

Świsłocz (nazwa jeziora) (PA), nie: **Swisłocz**; dop. tej **Świsłoczy**.

Świstać (niedok.) — **świsnąć** (dok.). *I Znaczenie i składnia*: 1) **Ś.** (bez dopełn.) = **wydawać świs**t (zwykle o istotach żywych, zwłaszcza o ludziach), 2) **Ś. co** (zwykle w postaci dok.) = **chwycić** co **ukradkiem**, **ukraść**. *II Formy*: 1) **świszczę**, **świszczesz**, **świszcze...** lub **świsztam**, **świsztasz**, **świsztam...**; **świszcz!** **świszczcie!** lub **świsztaj!** **świsztajcie!**; **świszczący** lub **świsztający**; **świsztaj!**, 2) **świsnę**, **świsnięsz...**; **świsnij!**; **świsnięty**; **świsnąwszy**; **świsnął**, **świsnąłem**, **świsnąli**. **Świsstek**, dawniej: **świttek** = **zwitek** (JP 10, 122), dziś: **zmięty** **kawałek** **papieru**, nie: **zwitek**. JP 21, 30.

Wyciągał z kieszeni **świsstek** (zam.: **zwitek** **papierków**). *Chorom*, *cyt. JP 21, 30*.

Świszczyć (niedok.). *I Znaczenie*: **Ś.** = **wydawać świs**t (zwykle o przedmiotach martwych, niekiedy o zwierzętach, zwłaszcza o gadach). *Por. Świstać*. *II Formy*: **świszczy...**, **świszczą**; **świszcz!** **świszczcie!**; **świszczący**; **świszczają!**.

Wiatr **świszczy**. **Waż** **żądłem** **świszczy**. *SW*.

Świszczypała ten (ta), tego (tej) **świszczypały**, temu (tej) **świszczypale...**; lm te **świszczypały**, tych **świszczypałów** (rm.), tych **świszczypał** (rż)...

Świt — **świtanie**.

Zwroty: 1) o **świecie**, o **świtaniu**; 2) **skoro** **świt** = o **wczesnym** **świecie**.

1. **Musiał** o **świecie** **wstać**. *Iwasz*. O **świtaniu** już go nie ma. *Strug*. 2. **Wszystko** **spracowane** **stworzenie** **usnęło**, aby **skoro** **świt** **zrwać** się do **nowego** **znoju**. *Wikt*.

Świteż (nazwa jeziora); tej **Świtezi**.

T

Tabaczný = odnoszący się do tabaki, nie: do tytoniu. Ob. Tytoń.

Wyrażenie: sklep tytoniowy, nie: tabaczný.

Tabaka (nie: ten tabak) — tabaczný, rzadko: tabakowy.

Zwrot: ciemny jak tabaka w rogu (*Dąbr.*).

Tabela czego (nie: dla czego) — tabelaryczny. Tabela dochodów (nie: dla dochodów).

Tablica — tabela. Znaczenie: 1) tablica (wraz ogólny, odnosi się do danych rysunkowych i liczbowych pomieszczonych na oddzielnych kartkach lub obrazach), 2) tabela = tablica z danymi wyłącznie liczbowymi, przeważnie w pewnych utartych zastosowaniach, np. tabela wygranych, tabela opłat, tabela podatków itp. (*DUMK 31 III 32*).

Tabor (PA), nie: tabór; dlp tego taboru.

Taboret (PA) (nie: taburet) — taborecik; dlp tego taboretu.

Pchnął nogą taboret do pianina. *Reym.* Siedzieli na taboretach. *Dąbr.*

Tabu to (ndm).

Tabula (!) (= księga hipoteczna) — intabulować (!) = wciągać do ksiąg hipotecznych.

Wyrażenie: księgi główne tabuli krajowej (z niem. die Hauptbücher der Landtafel). *Kr. 2, 40*.

Tabun, dlp tego tabunu, mlm te tabuny.

Taca — tacka.

Zwrot: podawać co na tacy.

Tachometr, dlp tego tachometru, ale: metr — metra.

Taczka, zwykle w lm: taczki; dlm tych taczek. Składnia: dwoje, troje, czworo... taczek.

Tadeusz — Tadzio. I Formy: woł. Tadeuszu! Tadzio! II Składnia: 1) Tadzio (nie: Tadzio) przyszedł. Ob. Guciu, 2) nasi kochani Tadeuszostwo lub Tadeuszowie (= Tadeusz z żoną) przyjechali.

Tafla ta, nie: ten tafel, ale: ten kafel, nie: ta kafla. Formy: dlp tej tafli, dlm tych tafli lub tych tafel.

Tafta (PA), nie: tawta.

Taić (niedok.). I Formy: taję, tajsz, tai, ta-imy...; taj! tajcie!; tający; tajony; taił. II Składnia: T. co — przed kim.

Oni coś tają przede mną. *I. Dąbr.* Nie zwykli przed nikim taić swego zdania. *Nałk.*

Tajać (niedok.), nie: tajeć. I Formy: taję, tajesz, taje...; taj!; tający; tajał, tajali. II Składnia: T. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmić), niekiedy także: w czym.

Śnieg taje od promieni słońca. Śnieg taje od mocy Nota (= wiatru południowego). *Cyt. SW.* W ciepłe tej atmosfery tajały uprzedzenia. *Danił.* Trupieje ze strachu i z bojaźni taje. *Cyt. SW.*

Zwrot: serce komuś taje = ktoś mięknie w swojej zapalczywości, przestaje się gniewać.

Tajemnica przed kim.

W tajemnicy przed samym sobą pędził naprzód. *Wikt.*

Zwroty: 1) trzymać co w tajemnicy; 2) w tajemnicy coś robić; 3) w tajemnicy co zachowywać; 4) tajemnicie komu wydzierać; 5) tajemnicę komu wydawać.

1. Zatrzymasz w tajemnicy. *Zerom.* 2. W tajemnicy przed gospodarzem pielęgnował psa. *Wikt.* 3. Chce wszystko do czasu w tajemnicy zachować. *I. Dąbr.* 4. Łatwiej o sposobność wydarcia tajemnicy. *Makusz.* 5. Obcemu człowiekowi wydał swą samotną tajemnicę. *Parand.*

Tajemny, — tajemniczy. Znaczenie: 1) tajemny = ukrywany w tajemnicy, potajemny, kryjomy, 2) tajemniczy = pełen tajemnic, zagadkowy.

1. Był jakiś związek tajemny pomiędzy... *Goet.* 2. Głębokie milczenie ostrzegać zdawało, iż to jest tajemnicze miejsce. *Stasz.*

Tajnia, dlp tej tajni, dlm tych tajni.

Tajnie (przysł.), niekiedy: tajno [tylko w wyrażeniu: nie (jest) komu tajno lub (jest) nietajno komu].

Nietajno mu było, że... *Krasz. cyt. SW.*

Tak czy owak = cokolwiek się zdarzy.

Tak czy owak jedziemy. *I. Dąbr.*

Tak i (! prow. lit.) = wcięż.

Ptaszki wcięż (nie: tak i) latały.

Taki (zaimk.) — takuchny, — takusienki. Znaczenie: 1) T. = tego rodzaju, 2) T. = taki wielki, taki znakomity, taki mądry, taki głupi, taki bogaty.

Wyrażenia: 1) co za taki? (iron.) = jaki wielki, jaki ważny!; 2) taki mądry, taki głupi... = tak mądry, tak głupi...; 3) nie taki = nie tylko taki, lecz większy, bogatszy, mądrzejszy.

1. Cóż takiego się stało? (= nic ważnego się nie stało). 2. Radź sobie sam, kiedyś taki mądry. 3. Nie takich ja widziałem.

Taki (przysł. ! prow. lit.) = jednak.

A on jednak (nie: taki) przyszedł.

Taki jakiś = jakiś bliżej nieokreślony, nieuchwytny.

Mam taką jakąś chęć. *Dąbr.*

Taki sam, taka sama, takie samo, nie: takie same.

Mama miała takie samo życie. *Zapol.* Wszystko po drodze było takie samo (nie: takie same). *Iwasz.*

Taki tam (iron.) = taki tam wielki, wspaniały, bogaty...

Taka tam przyjemność. *Iwasz.*

Takiż sam (N) = taki sam.

Takowy — Znaczenie: 1) T. = (arch.) taki, 2) T. (!) = on.

2. Odczytanie protokołu i przyjęcie go (nie: takowego) do wiadomości. *Cyt. JP 16, 186.*

Taksować (niedok.) — otaksować (dok.). I Formy: 1) taksuję, taksujesz...; taksuj!; taksujący; taksowany; taksował, 2) otaksować, jak: taksować. II Składnia: T. kogo, co.

Takt — I Znaczenie: 1) T. = miara w melodii lub w rytmie, 2) T. = miara w ogóle, 3) T. = umiar w postępowaniu. II Forma: dlp tego taktu.

Zwrot: 1) wybijać czym takt; 2) wybijać czym do taktu; 3) robić co w takt, nie: pod takt; 4) gubić takt (*Matacz.*); 5) brak taktu (w postępowaniu).

1. Wybijać takt trzema stami nóg po brzucho niby cepami po klepisku. *Matacz.* 2. Począł wybijać do taktu łyżka. *Prus* 5. Daje dowód braku taktu *Zapol*.

Taktyk — ta'ktyka — takty'czny. Formy: ta'ktyk, ta'ktyka, taktyko'wi..., ta'ktycy... (formy trzysylabowe mają akcent na pierwszej sylabie).

Także (spójn.) łączący rzeczowniki, przymiotniki (i zaimki rzeczowne, zaimki przymiotne lub czasowniki). Ob. Również.

Pisał także do mnie. *SW*. Ojciec chory i syn także zachorował.

Zwrot: także żart, dowcip. *SW* (iron.) = i to także ma się nazywać żartem, dziwny jakiś żart

Także samo (!) = tak samo.

Talent — I Znaczenie i formy: 1) dlp tego talentu, 2) mlm te talenty lub talenta (= zdolności), ale tylko: te talenty (gdy mowa o monecie). II Składnia: 1) T. czego (gdy się wymienia jakąś czynność lub stan), 2) T. do czego (gdy się wymienia jakąś umiejętność bądź sztukę; niekiedy, ale zwykle w znaczeniu iron., także gdy się wymienia jakąś czynność bądź stan).

1. Talent śpiewania bardzo na Litwie popłaca. *Mick. cyt. SW* 2. Nie posiadał wielkiego talentu do malarstwa. *Orzesz*. Ma wielki talent do spania. Ma wielki talent do irytowania mnie. Ma talent do opowiadania. *SW*.

Zwroty: 1) objawiać talent; 2) pokazywać lub wykazywać talent.

1. Niemalę musiał objawić talenta. *Kruczk*.

Talerz, dlp tego talerza, mlm te talerze, dlm tych talerzy, rzadziej: talerzów.

Zwroty i wyrażenia: 1) podać co na talerzu, ale: włożyć (nie: dać) co na talerz; 2) talerz głęboki (do zupy); 3) talerz płytki, nie: miarki, ani: płaski (prow.). (*IGD*).

Talia=kibic, stan, figura; dlp tej talii, dlm tych talii (-ij).

Talizman, dlp tego talizmanu.

Tallin lub **Rewel** (stolica Estonii); dop. Tallinu (Rewla).

Talmud — talmudysta lub talmudzista, — talmudyczny. Formy: 1) Talmudu, 2) talmudysta (talmudzista), jak: humanista.

Tałałajstwo, rzadziej: ciałalałajstwo.

Tam (przysł. zaimk.). Znaczenie: 1) T. = w tamtym miejscu, 2) T. = do tamtego miejsca.

1. Tam przed cudownym kleknijcie obrazem. *Mick*. 2. Tam sięgaj, gdzie wzrok nie sięga! *Mick*.

Wyrażenia: 1) tam i sam (lub siam) (*JP* 13, 48) = w różnych miejscach; 2) tam i nazad.

1. Zaczął chodzić tam i sam. *zerom*

Tam (partykuła wyrażająca lekceważący stosunek mówiącego do treści uwydatnianego wyrazu).

U nas w domu bywali krewni i taka tam zbieganina. *Zapol*. W dzikim porwywie współzucia czy sztyrdstwa, lichy go tam wiedziało. *Goet*. Chce się zenić, ale ja tam o niego nie dbam. *Ostr*. Teozof czy tam okultyk. *Ostr*.

Tama.

Zwrot: położyc czemu tamę. *SF*.

Tambor (PA) (nie: tambur) — tamborek, nie: tamburek, ale: tamburyno. Formy: 1) dlp tego tambora (= dobosza), ale: tego tamboru (= bębna), 2) dlp tego tamborka. Tamburyno to = płaski bębenek Por Tambor.

Tamdota (! prow. wielkop.) = dotąd (Kt. 2, 198).

Tameczny, częściej: **tamtejszy**.

Upowszechnił w tamecznym powiecie. *Mick*.

Tampon, nie: tompon; dlp tego tamponu. Wzięła się przyrządzać (z waty) tampony. *Kruczk*.

Tam-tam to (rzeczown. ndm).

„Tam-tam” nazywa się narzędzie w orkiestrze, które dzwoni udaje. *Wyspiań*

Tamtejszy, — tutejszy. Używanie tych wyrazów w korespondencji jest germanizmem; i wytwarza nieraz niejasności stylowe; należy w takich razach używać bądź zaimków: nasz — wasz, bądź nazw właściwych miejscowości.

Odnosnie do tamtejszej (!) odezwy upraszam o udzielenie tutejszemu (!) starostwu odpisu tamtejszego (!?) okólnika..., albowiem tenże (!) tutaj (!?) nie wpłynął. *Cyt. Kr.* 2, 52.

Tamten, tamta, tamto (nie: tamte); blp (róż. tamtą, coraz rzadziej: tamtę).

Tancerz, dlm tych tancerzy lub tancerzów

Tandeta (nie: tandyta) — tandeciarz; tych tandeciarzy lub tandeciarzów.

Tango to, dlp tego tanga.

Zwroty: grać, tańczyć tango.

Tangować (!) kogo, czego = dotyczyć, tyczyć się kogo, czego.

Tani — tańszy, nie: tanszy; mlm (męsko-osob.) tańsi.

Taniec, dlp tego tańca, wlp tańcu!, dlm tych tańców, nie: tych tańcy (prow. warsz.). *PJ* 35/36, 203.

Zwroty: 1) prowadzić tańce. *SW*; 2) iść do tańca, rzadko: w taniec (arch., dziś zwykle przen. w stylu uroczystym o tańcu marsowym, czyli bi-twie); 3) prosić kogo do tańca; 4) grać do tańca.

2. Sto panien szło w taniec parami. *Mick*. Pójdziemy z sobą w tańce (przen.) = rozprawimy się z sobą. *SW*. 3. Prosilili ją do tańca *Zapol*. 4. Niechaj do tańca grają. *Cyt. SW*

Tańcować (zwykle w znac. przen.), częściej: tańczyć. I Formy: 1) tańcując, tańcujesz...; tańcuj!; tańcował, 2) tańczę, tańczysz, tańczy, tańczymy...; tańcz! tańczcie!. tańczył. II Znaczenie i składnia: 1) T. z kim = pisać z kim, 2) T. (przen.) koło kogo, koło czego = uwijać się koło kogo, koło czego, nadskakiwać komu, zabiegać o kogo. o co.

1. On ze mną tańczy. *Zapol*. 2. Tańczowano koło niego niemal. *Sierosz*. On palcem nie kiwnie, a ona koło wszystkiego tańczy. *Dabr*.

Tapczan, dlp tego tapczanu (SW) lub tego tapczana (N).

Tapet (!) w wyrażeniach: sprawa przychodzi na tapet, stoi na tapecie = sprawa staje się przedmiotem rozmowy; sprawę stawiać na tapecie = wszczać o czym rozmowy.

Prezes prosił posłów, aby pilnowali komisji, gdyż przyjdzie obecnie na tapet dużo ważnych spraw (!) = gdyż przyjdzie na porządek obrad... *Cyt. Kr. 1, 188.* Dziś stoi na tapecie (!) = jest przedmiotem dyskusji sprawa polsko-ruska. *Cyt. Kr. 1, 188.*

Tapeta, lepiej: obicie.

Tapetować co = obijać, wykładać co tapetą.

Zwroty: **każ się wytapetować** (tryw.) = **każ się wypchać** (tryw.) = **każ się postawić w gablotce** za szkłem i nie wtrącaj się do życia, a zwłaszcza do mnie.

Tarakan (! prow. lit.) = karaluch (Wal. 222).

Tarapaty (zwykle w lm), dlm tych tarapatów.

Kiedy ty wybrniesz z tych tarapatów? *Mp.*

Zwroty: 1) wpadać w tarapaty; 2) być w tarapatach.

1. Wpadł w tarapaty. *Matacz.* 2. W ciężkich tarapatach bywał często. *Danił.*

Taras teri lub ta terasa; dlp tego tarasu, tej terasy.

Wiosenne słońce załaziło terasę wzgórzystego ogrodu. *Zpot.* Willa, w której zajmowali pierwsze piętro z dużą terasą. *Grusz.*

Tarcica = deska tarta. *Por. Tarczyca.*

Zwrot: dostawa tarcic. *Ob. Deska.*

Tarcza, dlp tej tarczy, dlm tych tarczy lub tych tarcz.

Tarczycza — Znaczenie: 1) T. = gruczoł tarczowy pod krtanią; choroba tego gruczołu, 2) T. = roślina z rodziny wargowych. *Por. Tarcica.*

Targ, dlp tego targu. Składnia i znaczenie:

1) T. (bez dopełn.) = targowisko, 2) T. na co = umawianie się z jednej strony o sprzedaż, a z drugiej strony o kupno czego, 3) T. o co = zwada o co.

Zwroty i wyrażenia: 1) iść, jechać na targ; 2) dobić lub ubić targu z kim; 3) targ idzie; 4) krakowski targ = targ ugodowy z przepołowioną różnicą między ceną sprzedawcy i kupującego; 5) targ zbożowy, bydłecy, koński.

3. Gdzie kupi, tam już targ idzie. *Kad.*

Targać (niedok.) — **targnąć** (dok.). I Formy: 1) targam, targasz...; targaj!; targając; targany; targał, 2) targnę, targniesz...; targnij!; targnięty; targnął, targnąłem, targnęli, nie: targł, targłem, targli. II Znaczenie i składnia: 1) T. kogo, co — za co = szarpać, tarmosić, trząść, czochrąć kogo, co — za co, 2) T. kogo, co = szarpać, rwać.

1. Psa targnął za ogon. *Prus* Targał go za rękaw. *Wikt.*

Zwrot: targać co w strzepy, w kawaly lub na strzepy (*Bartk.*), na kawaly.

Targać się (niedok.) — **targnąć się** (dok.).

I Formy: targać się — targnąć się, jak: targać — targnąć. II Składnia i znaczenie:

1) T. ś. na kogo; na co = rzucać się na kogo, na co, 2) T. ś. z kim — za co = szarmotać się z kim, szarpać się z kim — za co.

1. Kto śmiał się targnąć na moją własność? *Zapol.* 2. Targali się za czupryny. *Cyt. SW.*

Targować (niedok.) — **utargować** lub **stargować** (dok.). I Formy: 1) targuję, targujesz...; targuj!; targujący; targowany; targował, 2) utargować, stargować, jak: targować. II Składnia: 1) T. czym = handlo-

wać czym, frymarczyć czym, 2) T. co = kupować co pb targowaniu się.

1. Targuje zbożem. Targuje cnotą. 2. Z kwiatami, stargowanymi na rynku. *Nowak.*

Targować się — I Formy: targować się, jak: targować. II Składnia: T. ś. z kim — o co = targując się spierać się z kim — o co, upierać się o tanią cenę.

Targowali się o pieniądze. *Nowak*

Targowica = rynek targowy.

Wyrażenia: targowica końska, świńska, bydłeca.

Tarka ta (IGD), nie: tartka, ani: to tarko.

Tarkot — tarkotać. *Ob. Terkot.*

Tarlo (nazwisko), **Tarli**, **Tarle**, **Tarłę**... *Ob. *Nazwiska polskie, przyswojone, słowiańskie na -o.*

Tarnobrzeg — tarnobrzesci; dop. Tarnobrzega.

Tarnopol — tarnopolski; dop. Tarnopola.

Tarnowa (nazwa miejscowości), **Tarnowej**, **Tarnowej**, **Tarnową** lub **Tarnowę**, **Tarnowo!** **Tarnową**, w **Tarnowej** (odmiana przymiotn., tylko w biern. i woł. końcówki rzeczownikowe).

Tarnowskie Góry (nazwa miasta) — tarnogórski.

Tarnów — tarnowski. Formy: cel. Tarnowowi, ale: ku Tarnowu. *Ob. Kraków.*

Tartas (nie: tertas) = zgiełk, gwałt; dlp tego tartasu.

Dudniał przeciągle tartas wozów ładownych. *Danił.*

Tartinka (!), **tartynka** (!) = kanapka (IGD).

Tartka (!) = tarka.

Tartu (ndm) = Dorpat (nazwa miasta w Estonii).

Taryfa.

Zwrot: taryfa na przewóz, nie: dla przewozu *DUMK 3 IX 31.*

Tarzać się w czym lub na czym. Formy: tarzam się, tarzasz się...; tarzaj się!; tarzając się; tarzał się.

Tarzaliśmy się w plasku. *Kad.* Tarza się na trawie.

Zwrot: tarzać się z bólu. *SW* = wic się z bólu

Tasak (IGD), nie: siekacz (prowinc.).

Tasiemka. *Ob. Taśma.*

Taska (! prow. wlkopol.) = filiżanka (IGD).

Tasso, **Tassa**, **Tassowi**... *Ob. *Nazwiska na -o.*

Taszczyc co (posp.) = ciągnąć co. Formy: taszczę, taszczysz, taszczy, taszczymy...; taszcz! taszczcie!; taszczący; taszczony; taszczył.

Taszczyc się (posp.) = wlec się, iść leniwie i powoli.

Taszkient (PA), nie: Taszkent; dop. Taszkientu.

Taśma — tasiemka — tasiemczarz — tasiemczarski. Składnia: 1) T. do czego = taśma służąca do czego, przeznaczona do czego, 2) T. na co = taśma przygotowana do położenia na co.

Wyrażenia: 1) taśma telegraficzna, nie: pasek telegraficzny. *DUMK. 25 VII 32;* 2) przemysł taśmeczarski lub tasiemkowy. *JP 20, 84 nn.*

Tata lub **tato** — tatko, rzadko: tatka (np. w przysł.: czekaj tatka latka). Formy: 1) tata (tato), taty, tacie, tatę, tato! tata, o tacie, 2) tatko, tatki, tatce, tatkę, tatko! tatka, o tatce.

Tata nie wraca... *Mick*

Tatar, rzadziej: Tatarzyn (dawn.),—Tatar-ka, — tatarski. Forma młm ci Tatarzy.

Tatarka (= gryka) — tatarczany, nie: tatarczy.

Wyrażenie: tatarczana (nie: tatarcza) kasza. *IGD*.

Tatry — tatrański, — taternik, — taternictwo; dop. Tatr, nie: Tatrów. Ob. Alpy, Andy, Apeniny, Bałkany.

Tautologia — tautologiczny.

Tchnąć (niedok. i dok.). I Formy: tchnę, tchniesz, tchnie...; tchnij!; tchnięty; tchnął, tchnąłem, tchneli. II Znaczenie: 1) T. czym (niedok. nijaki) = (przen.) oddychać, być czym przepojonym, 2) T. (dok. czynny) czym = wydać tchnienie, wypuścić z siebie powietrze, chuchnąć, dmuchnąć, 3) T. (dok. lub niedok. czynny) co — w kogo = we-tchnąć (wdychać) co — w kogo, ożywić (ożywiać) czym — kogo.

1. W praktyce życiowej nauczyciela wszystko tchnęło pesymizmem i apatią. *Kruczk*. 2. A wraz i wiatr (lud. = wiatr) tchnął lubym, ciepłym powiewem. *Reym. cyt. SW*. 3. Tchnij mu odwagę w serce. *Cyt. SW*. Obywatelom do jarzma cudzoziemskiego wraza wstręt, a tchnie miłość ojczyzny. *Cyt. SW*.

Tchnienie.

Zwrot: wydać ostatnie tchnienie = umrzeć.

Zdają się patrzeć tylko, kiedy wydam ostatnie tchnienie. *I. Dąbr*.

Tchnięty, nie: tchniony, ale: natchniony, nie: natchnięty.

Tchórz (PA), nie: tchorz.

Zwroty: tchórzem podszty. *SF*.

Tchórzem podsztye (kundelki). *Bartk*.

Tchórzostwo przed czym.

...na karb tchórzostwa przed śmiercią. *Małacz*.

Tchórzyc (niedok.) przed kim, przed czym. Ob. Bać się. Formy: tchórzę, tchórzysz, tchórzy, tchórzymy...; tchórz!; tchórzący; tchórzył.

Sromotnie przed nimi tchórzyła. *Zerom*.

Tczew — tczewski; dop. Tczewa, mjsc w Tczewie.

Teatr (nie: teater) — teatralny; dlp tego teatru.

Tebinki (SW, N), rzadziej: tybinki (SW) = sztuki skórzane dla ozdoby siodła wiszące, klapy boczne u siodła (SW) (tylko w lm); dop. tych tebinów.

Teby (nazwa miasta w starożytnej Grecji) — tebański (z łc. thebanus). Forma dop. Teb, nie: Tebów.

W gruzach Teb (nie: Tebów). *Stasz*.

Technik — te'chnika — techni'czny. Formy: lp technik, te'chnika, techniko'wi..., lm te'chnicy, te'chników... (formy trzysylabowe mają akcent na sylabie trzeciej od końca).

Technolog — technologia — technologiczny.

Teizm teista — teistyczny. Formy: 1)

dlp tego teizmu, mjsclp w tym teizmie, 2) teista, jak: humanista.

Tekst, dlp tego tekstu, mjsclp w tym tekście, młm te teksty, nie: teksta.

Tektura, nie: dektura, ani: dyktura.

Telefon — telefoniczny (nie: telefonowy); dlp tego telefonu.

Zwroty: 1) przychodzić lub podchodzić (nie: dochodzić) do telefonu; 2) przy telefonie, nie: u telefonu. *PJ 32, 86 nn*; 3) przez telefon (nie: telefonem) coś komunikować; 4) rozmawiać przez telefon.

Telefonogram, dlp tego telefonogramu.

Zwrot: podać telefonogram.

Telefonować (niedok.). I Formy: telefonuję, telefonujesz...; telefonuj!; telefonujący; telefonowany; telefonował. II Składnia: 1) T. co = mówić co przez telefon, 2) T. o czym = powiadamiać o czym przez telefon, 3) T. z czym = zgłaszać się z czym przez telefon.

3. Co parę dni Agnieszka telefonowała z jakąś nową propozycją wspólnej zabawy. *Nalk*.

Telegraf — telegrafista. I Znaczenie: 1) telegraf = przyrząd do telegrafowania, ale: fotograf = człowiek fotografujący, 2) telegrafista (nie: telegraf) = urzędnik zajęty w telegrafii. II Formy: 1) dlp tego telegrafu, 2) telegrafista, jak humanista.

Telegrafować — I Formy: telegrafuję, telegrafujesz...; telegrafuj!; telegrafujący; telegrafowany; telegrafował. II Składnia: 1) T. co = komunikować co telegraficznie, 2) T. o czym = powiadamiać o czym telegraficznie, 3) T. z czym = zgłaszać się z czym telegraficznie. Ob. Telefonować.

Zwrot: telegrafować na przewodzie lub po przewodzie. *KJMK*.

Telegram ten, nie: ta telegrama (JP 13, 18), ale: ta dępesza. Forma dlp tego telegramu.

Zwroty: 1) nazwy czynności przy załatwianiu telegramu: a) interesant nadaje telegram, b) telegrafista przyjmuje telegram do wysłania i telegrafuje, c) telegrafista na drugiej stacji odbiera telegram i potwierdza odebranie, d) adresat otrzymuje telegram, który mu jest doręczony i kwituje z odbioru. *DUMK 26 XI 34*; 2) dawać znać telegramem (lub dępeszą); 3) telegram zwyczajny, nie: zwykły. Ob. Zwyczajny

Telepać się = drzeć, dygotać, chwiać się, wlec się ociężale. Por. Cielepać się. Formy: telepię się, telepiesz się... (nie: telepam się...); telep się!; telepiący się; telepał się.

Teleskop, dlp tego teleskopu.

Temat ten, nie: ta tema (JP 9, 53 i 13, 18). I Formy: lp ten te'mat, tema'tu (nie: te'ma-tu)..., tema'tem (nie: te'matem), w tema'cie (nie: w te'macie), lm tema'ty, (nie: te'maty, ani: tema'ta), tema'tów, (nie: te'matów)...

II Składnia: 1) T. czego = osnowa treściowa czegoś, co już zostało wypowiedziane lub napisane, 2) T. do czego (nie: dla czego) = osnowa treściowa, podsunęta do rozmowy lub opracowania piśmiennego

1. Temat rozprawy. *SW*. 2. Temat do rozmowy.

Temat do wypracowania. SW. Historia stanowiłaby świetny temat do (nie: dla) karykatury. „Czas” 9 XI 35.

Zwroty: 1) przechodzić w rozmowie na jakiś temat; 2) sprowadzać rozmowę na jakiś temat; 3) mówić na jakiś temat = rozwijać jakąś treść myślową, ale: mówić o czymś, gdy ma się na myśli jakiś jeden przedmiot, nie: na temat czego; 4) pogłoski o czym, nie: na temat czego; 5) dyskusja nad czym, rozmowa o czym, nie: na temat czego.

1. Przeszła na inny temat. *Dąbr.* 2. Sprowadził rozmowę na inny temat. *Danił.* 3. Mówił na każdy temat. *Nałk.* Oto co o tym (nie: na ten temat) pisał... *Cyt. Szeffs.* 16. 4. Rozmowy o rozbrojeniu (nie: na temat rozbrojenia). Dyskusja nad traktatem handlowym (nie: na temat traktatu...).

Temblak, nie: temblach, ani: tymblak (dawn.). dlp tego temblaka (SW) lub tego temblaku (Łoś, N).

Temperament, dlp tego temperamentu, młm te temperamenty, nie: temperamenta.

Temperatura.

Zwrot: temperatura wynosi (nie: leży) od tyłu do tyłu stopni.

Temperatura w godzinach porannych wynosiła (nie: leżała) od 11° do 15°. *Cyt. Kr.* 2, 188.

Tempo = bieg, pęd, szybkość, ruch; dlp tego tempa, clp temu tempu.

Zwrot: w tym tempie, w takim tempie, w szybkim tempie...

Temu że (!) = dlatego że, ale: czemu, dla-czego.

Czemu to zrobicie? Dlatego (nie: temu), że zapomniałem... *Cyt. Kr.* 2, 295.

Ten, ta, to. Formy: lp ten, ta, to (nie: te); tego, tej, tego; temu, tej, temu; tego, tę (w piśmie) lub tą (coraz częściej w mowie), to; tym, tą, tym; o tym, o tej, o tym..., lm ci, te; tych; tym; tych, te; tymi; o tych.

Zwroty: 1) coś jest po temu, SW = coś jest odpowiednie, stosowne do czego, 2) ktoś ma kogoś lub coś po temu = ktoś ma kogoś lub coś odpowiedniego do czego, 3) do tego, SW = nadto, więcej, 4) co komu do tego? = po co ktoś ma się do tego wtrącać?, 5) tydzień, miesiąc, rok... temu; 6) ten twój, ten wasz, ten cały = ten wstrętny.

1. Czas po temu. SW. 2. Ma głowę po temu. SW. 3. (Konie) swoje, posłuszne i do tego spętane. *Kunc.* 4. Co mi do tego, wiem, że to wszystko farsa. I. *Dąbr.* 5. Miesiąc temu, jakeśmy się nie widzieli. *Cyt. SW.* 5. Ten twój fortepian i całe twoje granie robi przykrość. *Iwasz.*

Ten każdy, który (!) = każdy, kto...

Ten, kto; ten, który lub ten, co; lm ci, którzy (nie: ci, kto) (*Krasn.* 61), ci, co.

I ten szczęśliwy, kto padł wśród zawodu. *Mick. cyt. PJ* 1, 71. I ten winien, co kijem bezpieczeństwa mierzył. *Krasic. cyt. PJ* 1, 71.

Ten, którego rodzice..., lepiej: ten, czyi rodzice... (*JP* 21, 56).

Ten ostatni (wyrażenie to nie jest germanizmem).

Ludwik pożegnał się z kochanką, z ojcem kochanki i żartując niby rzekł do tego ostatniego. *Słow. cyt. JP* 16, 123. Wiedział już o bitwie... i ta ostatnia szczególnie przywiodła go do gniewu. *Senk.* Było też do dwustu Polaków; ci ostatni umieli zawazyć na szali. *Danił.*

Tendencja (lepiej: dążność, *Krasn.* 86) do czego, nie: w kierunku czego.

Stworzyło tendencję do odstąpienia (nie: w kierunku odstąpienia) od parytetu złota. „Czas” 29 VII 33.

Tender, dlp tego tendra.

Tenis lub lawn-tennis; dlp tego tenisa.

Zwrot: grać w tenisa.

Tenor — tenorzysta. Znaczenie i foimy: 1) tenor (= gatunek głosu), dlp tego tenoru, 2) tenor = tenorzysta, dlp tego tenora, 3) tenorzysta, jak: humanista.

Zwrot: tenor (!) listu, ustawy, przepisu = brzmienie listu...

Tentacja (arch., dziś żart.) = próba, pokusa.

Tenże — Znaczenie: 1) T. = ten sam, 2) T. (!) = on.

2. Pewne gatunki roli i ich położenie (nie: i położenie tychże). *Cyt. Szeffs.* 38.

Formy: tenże, tegoż (nie: tegóż), temuż...

Tenże sam = ten sam lub tenże.

...przemian, tymże samym poddanych prawom. *Kolliq.*

Teokrata — teokracja — teokratyczny. Formy: teokrata, jak: arystokrata.

Teolog — teologia — teologiczny; młm ci teolodzy lub teologowie.

Teorban — teorbanista. Por. Duda — dudziarz. Kobza — kobziarz. Forma dlp tego teorbanu.

Teoria — teoretyk — teoretyczny. I Formy: dlp tej teorii, dlm tych teorii (-yj). II Składnia: 1) T. kogo, czego = teoria mająca w kimś lub w czymś swoje źródło, należąca do kogoś lub do czegoś, 2) T. o czym = teoria dotycząca czegoś, wyjaśniająca coś.

1. Teoria symbolizmu jest prosta i jasna. *Przybysz.* 2. Słynna teoria o związkach procesów tektonicznych na całej kuli ziemskiej. *Goet.*

Zwrot: stawiać teorię.

Wiedzie, jakie są wyniki teorii postawionych przedwcześnie. *Goet.*

Teoria poznania — teoriopoznawczy.

Terać (niedok.), nie: tyrać. I Formy: teram; terasz, tera...; teraj!; terający; terany; tera! II Składnia: 1) T. co = zużywać co, 2) T. kim, czym = pomiatać, poniewierać kim, czym.

1. Terać ubranie. SW. 2. Wy niewiastami teracie? SW.

Terakota (SW, PA, N), nie: terrakota, ani: terakot.

Odcienie terakoty (nie: terakota). *Grusz.*

Terasa. Ob. Taras.

Teren, dlp tego terenu, młm te tereny, nie: te terena. Składnia: 1) T. czego = miejsce, gdzie się coś odbywa, 2) T. dla kogo, dla czego = teren dogodny dla kogo, dla czego, 3) T. do czego = teren odpowiedni do czego, 4) T. na co = teren przeznaczony na co.

1. Teren popisu, wojny... SW. 2. Teren dla działalności. *Nałk.* Upatrzyła dobry teren dla nart. *Nałk.* 3. To nie jest właściwy teren do popisów. *Mp.* 4. Tereny na budowę domów robotniczych. *Mp.*

Zwrot: tereny ciężące do sieci kolejowej (!) = okręgi ciężania do sieci (lub linii) kolejowej. *DUMK* 31 X 31.

Teresa — terezjański (z łc. teresianus).

Wyrażenie: św. Teresa od Dzieciątka Jezus = Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. *PJ 35, 57.*

Terkot — terkotać (SW, Łoś, N), rzadziej: tarkot — tarkotać (SW, Łoś). I Formy: 1) dlp tego terkotu, 2) terkoczę, terkoczesz..., rzadziej: terkoce, terkocesz... (dawn.) (nie: terkotam, terkotasz...); terkozcz!; terkoczący; terkotał. II Składnia: T. (bez dopełn.), 2) T. czym.

1. Słyszeli terkoczące kołatki obwolutujących się stróżów. *Danił.* Terkotał jak katarynka. *Choyń.* Zwrot: terkotać językiem, SW = gadać, papać głosem monotonnym i hałaśliwym.

Termin — Znaczenie: 1) T. = czas wyznaczony na co, 2) T. = ciężki okres czasu (w tym znaczeniu: Im terminy), 3) T. = czas wyznaczony uczniowi rzemieślniczemu na naukę, 4) T. = wyraz specjalny, używany w nauce, w technice lub w innych gałęziach wiedzy i umiejętności na określenie jakiegoś pojęcia, przedmiotu lub właściwości. Formy: dlp tego terminu, młm te terminy, nie: te termina.

Zwroty: 1) zrobić coś na termin (*Kod. Post. Cyw.*); 2) wyznaczyć lub oznaczyć (nie: ustalić) termin. *KJMK*; 3) przywrócić termin (*Kod. Post. Cyw.*); 4) przedłużyć bądź skrócić termin (*Kod. Post. Cyw.*); 5) uchylić termin (*Kod. Post. Cyw.*); 6) termin przypada na jakąś datę (*Kod. Post. Cyw.*); 7) termin wygasa, gorzej: ekspruje; 8) na kogoś przychodzą ciężkie terminy (= ciężkie czasy).

Terminarz = kalendarz terminowy; dlp tego terminarza.

Termometr, dlp tego termometru, ale: metr, metra.

Termopilę (nazwa miasta w starożytnej Grecji); dop. tych Termopil (PA), nie: tych Termopili.

Termos, dlp tego termosu.

Terpentyna, nie: terpetyna.

Terror (PA) — terroryzm — terrorysta. Formy: 1) dlp tego terroru, 2) dlp tego terroryzmu, mjsclp w tym terroryzmie, 3) terrorysta, jak: humanista.

Terytorium (PA) (nie: terrytorium) — terytorialny. Formy: terytorium, jak: gimnazjum.

Wyrażenie: na terytorium, nie: w terytorium.

Tesalia (PA) (nie: Tessalia) — tesalijski lub tesalski.

Testament, dlp tego testamentu, młm te testamenty, rzadziej: testamenta.

Zwroty: 1) napisać testament; 2) zostawić testament; 3) otworzyć testament; 4) obalić testament.

3. Władze otworzyły testament. *Siedl.* 4. Testament nie będzie obalony. *Dąbr.*

Teś — teściowa. Formy: 1) młm ci teściowie, dlm tych teściów, nie: tych teści, 2) lp teściowa, teściowej, teściowej, teściową lub teściową, teściwo!, teściowa, o teściowej, Im teściowe, teściowych... (odmiana przymiotnikowa, tylko w blp i wlp końcówka rzeczownikowa) Ob. * Nazwiska żon na -owa.

Teuton, w wymowie: Teu-ton (dwie sylaby) — teutoński.

Teza = twierdzenie (Krasn. 86).

Zwroty: stawiać tezę, wysuwać tezę.

Też, nie: tyż.

Tęchnąć (niedok.), rzadziej: tęchnieć. I Formy: 1) tęchnę, tęchniesz, tęchnie...; tęchnij!; tęchnący; tęchnł, tęchnem, tęchni, 2) tęchnię, tęchniejesz, tęchnieje...; tęchniej!; tęchnięjący; tęchniał, tęchnieli. II Składnia: T. od czego lub z czego.

Tęcza, dlp tej tęczy, dlm tych tęczy.

Zwroty: 1) łamać się w tęczę (o światle); 2) patrzeć w kogo jak w tęczę = patrzeć na kogo z zachwytem.

1. Słońce łamało się w tęczę. *Stenk.* 2. Dziewczęta w niego jak w tęczę patrza. *Stenk.*

Tędy.

Wyrażenie: tędy siedy. Por. Tam siam.

Myszkują tędy siedy. *Kad.*

Tęgi — tęższy (nie: tęgszy); młm (męskosob.) tędzdy, tężsi.

Tępić (niedok.). I Znaczenie: 1) T. = robić tępym, 2) T. = wytepiać, wyniszczać. II Formy: tępie, tępisz, tępi, tępimy...; tęp! tępie!; tępiący; tępiony; tępił. III Składnia: T. kogo, co — czym.

Tępieć (niedok.) = stawać się tępym. I Formy: tępieję, tępiejesz, tępieje...; tępiej!; tępiejący; tępiał, tępieli. II Składnia: T. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Tęsknić (niedok.), nie: tęsnić. I Formy: tęsknię, tęsknisz, tęskni, tęsknimy...; tęsknij!; tęskniący; tęsknił. II Składnia: 1) T. do kogo, do czego = dążyć w tęsknocie do powrotnego pozyskania kogoś lub czegoś, 2) T. po kim, po czym (arch., dziś tylko w stylu uroczystym) = odczuwać tęsknotę po rozstaniu się lub po utracie kogoś lub czegoś, 3) T. za kim, za czym = a) w tęsknocie rozglądać się pragnieniami za kim, za czym, pragnąć pozyskania kogoś lub czegoś, kogo lub czego się nie posiadało, b) tęsknić po kim, po czym (Ob. *PJ 36/7*).

1. Niech pan zateskni do naszych dzieci. *Świet.* Zatesknieł do świata. *Żerom.* Linowski tęsknił do tych wizyt. *Danił.* Lapończyk tęsknił do swych bezbrzeżnych oceanów śniegu. *I. Dąbr.* Serca ludzkie tęsknią do wielkich przeżyć. *Dąbr.* Do niej tęsknił. *Bartk.* 2. Mieszkał tuż przy cesarzu na dworze jak w raju, a nie uwierzył Hrabia jak tęsknił po kraju. *Mick.* Dziś plękność twą w całej ozdobie widzę i opisuję, bo tęsknie po tobie. *Mick.* Ona tęskniła po mnie. *Prus.* Czuję tęsknotę do powiewów wiatru. *Żerom.* Budził tęsknotę do słońca. *Bartk.* Po tobie tęsknie, nie widzieliśmy się tak długo. *Sierosz.* 3. Tęsknić za ideałami (nie: do ideałów, ani: po ideałach). Tak za czymś tęsknie, a sama nie wiem za czym. *Zapol.* Tęsknił za polem, za krowiną i chłopską zagrodą. *Bartk.* Zmienili go siły tęsknoty za czymś wielkim, niezmiernym. *Wikt.* W tęsknocie za wyśnioną miłością. *Bartk.* Wszystko było tęsknotą za miłością. *Iwasz.* Czy tęsknisz za Szymonem? *Świet.* Nawet się z tym nie kryje, że za nim tęskni. *I. Dąbr.* Tęskniła za nim. *Naik.*

Tęsknota — Składnia: 1) T. do kogo, do czego, 2) T. po kim, po czym, 3) T. za kim,

za czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: tęsknić).

1. Mnie ścisnąć będzie za gardło tęsknota do kraju. *Święt.* 2. Rozdzielając duszę między tęsknotę po Kiejdanach a rozmyślania. *Sienk.* 3. O garnale go tęsknota za czymś. *Matacz.* Tęsknoty za tym, co było. *Bartk.* Tęsknota jego za Heleną była zarazem tęsknotą za utraconym światem. *Szpót.*

Tęskny, nie: tęschny.

Zalodne i tęskne (nie: tęschne) ich pieśni. *Moch.*

Tętent, dlp tego tętentu, mlm te tętenty.

Zwrot: tętent się rozlega, nie: rozdaje się (!rus.).

Tętnić (niedok.), rzadziej: tętnieć. I Formy: tętnię, tętńisz, tętni, tętńimy...; tętńij!; tętńiący; tętńil, rzadziej: tętńiał. II Składnia: T. czym.

Zatętniało i ucichło. *Sienk.*

Zwrot: tętnić życiem.

Warszawa tętniła życiem zdwojonym. *Weyss.* cyt. SW

Tiara, w wymowie: ti-ja'-ra.

Tik (!) = nerwowy skurcz, nerwowe poruszenie, drgnienie.

Tiuł, w wymowie: t'ul; dlp tego tiulu.

Tkacz — tkacki, — tkactwo; dlm tych tkaczów lub tych tkaczy.

Wyrażenie: przemysł tkacki. *JP 20, 88.*

Tkać (niedok.) = wtykać, wścibiać, wkładać. Por. *Tchnąć*. Formy: tkam, tkasz, tka...; tkaj!; tkający; tkany; tkał.

Tkalnia, dlp tej tkalni, dlm tych tkalni.

Tkliwo, częściej: tkliwie.

Gil tkliwo gwizdnie. *Dyg.*

Tknać lub tknąć się (dok.) — tykać lub tykać się (niedok.) = dotknąć, poruszyć (*JP 11, 160*). Por. *Tkać*. I Formy: 1) tknę (się), tkniesz (się)...; tknij (się)!; tknięty; tknąwszy (się); tknął (się); tknąłem (się), tknęli (się), 2) tykam (się), tykasz (się); tykaj (się)!; tykający (się); tykany; tykał (się). II Składnia: T. (ś.) kogo, czego — czym.

W skok ledwie się tykając ziemi postępuje. *Cyt. SW.*

Zwrot: coś kogoś tknęło = coś zwróciło czyjąś uwagę, coś kogoś ostrzegło.

Tylko przyniesiono papier, tak zaraz mnie coś tknęło. *Sienk.*

Tknięty, nie: tkmony.

Zwroty: 1) tknięty miłosierdziem, współczuciem, miłością. *SW*; 2) jak piorunem tknięty; 3) tknięty apopleksją.

Tkwic (niedok.). Formy: tkwią, tkwisz, tkwi, tkwimy...; tkwij!; tkwiący; tkwił, nie: tkwiał.

Między licznymi kurczakami i indyków ciała, w których piersi widelce świeżo wbite tkwiały (zam.: tkwiły). *Mick.*

Tleć (niedok.). Por. *Tlić się*. Formy: tleję, tlejesz, tleje...; tlej!; tlejący; tlał, tleli.

Oczy już nie mówiły, lecz tlało serce. *Bartk.*

Tlen, dlp tego tlenu.

Tlić się. Por. *Tleć*. Formy: tleję się, tli się, tlimy się...; tlij się; tlący się; tlił się.

Tłamsić (niedok.) kogo, co. Formy: tłamszę, tłamsisz, tłamsi, tłamsimy...; tłams! tłamscie!; tłamszący; tłamszony; tłamsił.

Wpadł w swobodny ton tłamsząc niepokoje. *Goet.*

Tło, tła, tłu..., tłem, na tle, lm tła, teł, tłom... Składnia: T. czego, nie: dla czego.

Konflikt włosko-abisyński stanowi tylko tło wielkiej gry dyplomatycznej (nie: tło dla wielkiej gry). „*Czas*” 23 IX 35.

Zwrot: na tle czego się odbywa, coś się dzieje = na podłożu przyczynowym czegoś, na podstawie czegoś, na gruncie czegoś, z tytułu czegoś coś się odbywa, coś się dzieje.

Zatarg powstał na tle pewnej manii Jaśkowej. *Siedl.* Nieuzasadniona wrogość powstawała w nich na tym tle. *Dąbr.* Na tle wykonania umowy = na podstawie wykonania umowy, z tytułu wykonania umowy, z powodu wykonania umowy. *Cyt. Kr. 2, 121 nn.*

Tłocznia, dlp tej tłoczni, dlm tych tłoczni. **Tłoczno** lub **tłocznie**.

Tłoczyć (niedok.). I Formy: tłoczę, tłoczysz, tłoczy, tłoczymy...; tłocz! tłoczcie!; tłoczący; tłoczący; tłoczył; tłoczył. II Składnia: T. co — do czego lub w co.

Tłoczyć się do czego lub w co = pchać się do czego lub w co.

Owiec trzoda w ulicę się tłoczy. *Mick.*

Tłomok (!) = tłumok (PA).

Tłuc (niedok.) — tłuc (dok.). I Formy: 1) tłukę (nie: tłuczę), tłuczesz, tłucze...; tłuką (nie: tłuczają); tłucz! tłuczcie!; tłuczający; tłuczony; tłukł, 2) tłuc, jak: tłuc. II Składnia: 1) T. co — czym = rozbijając co — czym (gdy się wymienia narzędzie bicia), 2) T. co — o co = rozbijając co uderzając o co, 3) T. w co — czym = uderzać w co — czym.

3. Wiatr ciągle tłucze w szyby. *Zapol.*
Zwroty: 1) tłuc pierz, cukier... w moździerz; 2) tłuc szklanki, talerze, garnki, szyby...

Tłuc się (niedok.) — stłuc się lub potłuc się (dok.). I Formy: tłuc się, jak: tłuc. II Znaczenie i składnia: 1) T. s. (zwykle tylko w postaci niedok.) o co = uderzać się, rozbijając się o co, 2) T. s. w co (dok.: stłuc się) = uderzać się w co, 3) T. s. z kim (dok.: potłuc się, natłuc się) = bić się, walczyć z kim, 4) T. s. (bez dopełn., zwykle tylko w postaci niedok.) = waleć się.

1. Serce tłukło się o kraty. *zerom.* 2. Stłukłem się w kolano. *Mp.* 3. Cośmy się z nim za lat dziecinnych natłukli! 4. ...zamiast tu się z kąta w kat tłuc. *Sienk.*

Tłum — tłumek lub tłumik; dlp tego tłumu, tego tłumku. Ob. *Tłumik*.

W sklepiku zastałem spory tłumik. *Choyn.* Pozostały na ganku tłumik ludzi wybuchu śmiechem. *Orzesz.* cyt. SW.

Tłumacz (PA), nie: tłumacz.

Tłumacz (nazwa miasta) — tłumacki.

Tłumaczyć (niedok.) (PA), nie: tłumaczyc.

I Formy: tłumaczę, tłumaczysz, tłumacz, tłumaczymy...; tłumacz! tłumaczcie!; tłumaczający; tłumaczony; tłumaczył. II Znaczenie i składnia: 1) T. z czego — na co = przekładać z jednego języka na drugi, 2) T. komu — co = wyjaśniać, przedstawiać, perswadować komu — co.

Zwroty: 1) tłumaczyć na polskie lub na język polski (zwrot drugi nie powstał pod wpływem języka rosyjskiego, zna go A. M. Troc., autor „Dykcjonarza francusko-niemiecko-polskiego” 72

r. 1764—1765 i autor przekładu „Talemaka“ Felnelona z r. 1750) ob. JP 11, 176. PJ 35/36, 153 JP 21, 177; 2) tłumaczyć słowo w słowo. SW; 3) tłumaczyć dosłownie lub literalnie.

Tłumik = przyrząd tłumiący terkot motoru lub hałaśliwe głośy radia. Forma dlp tego tłumika, ale: tego tłumiku = małego tłumiu (od: tłum). Ob. Tłum.

Tłumnie lub **tłumno**.

Tłumok (PA), nie: tłumok; dlp tego tłumoka.

Tłusty—tłustszy lub tłusciejszy; m/m (męskoosob.) tłusci, tłustsi, tłusciejsi.

Tłuszcz, dlp tego tłuszczu.

Tłuszcz, dlp tej tłuszczy, d/m tych tłuszcz.

Tłusć (niedok.). I Formy: tłuszcze, tłuscisz, tłusci, tłuscimy...; tłusć! tłusćcie!; tłuszczący; tłuszczoney; tłusć! II Składnia: T. kogo, co — czym.

Tłusć (niedok.). I Formy: tłusćciej, tłusćciejiesz, tłusćcieje...; tłusćciej!; tłusćciejający; tłusćciał, tłusćcieli. II Składnia: T. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: grubieć).

Toaleta (PA) (nie: tualeta) — toaletka, — toaletowy.

Zgrabna toaletka. *Choyń.*

Wyrażenie: toaletowe przybory (*Dąbr.*).

Toast—toaścik,—toastowy; dlp tego toastu.

Zwroty: 1) toast na cześć czyjaś; 2) wznosić toast na cześć czyjaś (nie: za cześć czyjaś, ale: na pomyślność lub za pomyślność czyjaś, na zdrowie lub za zdrowie czyjaś); 3) wznosić toast w czyjeś ręce.

2. Pierwszy toast wznoszą na zdrowie króla. *Śienk.* 3. Zaczął pić wznosząc toasty na ręce Kordyśa. *Goet.*

Toczyć (niedok.)—taczać (niedok. wielokr.). Formy: 1) toczę, toczysz, toczy, toczymy...; tocz! toczcie!; toczący; toczony; toczył, 2) taczam, taczasz...; taczaj!; taczający; taczany, taczal, taczali. II Składnia: T. co.

Zwroty: 1) toczyć wojnę. SW; 2) toczyć dysputę, układy, proces, spór. SW; 3) robak toczy drzewo; 4) choroba toczy ciało, duszę.

Toga, d/m tych tog (PG) lub tóg.

Tok, dlp tego toku.

Zwroty: 1) tok sprawy, działania lub jakiej czynności, ale nie: tok przedmiotu, rzeczy. 2) w toku sprawy, rozprawy, śledztwa (*Kod. Post. Cyw.*).

Tokaj — tokajski; dlp tego tokaju.

Tokarz — tokarnia. Formy: 1) d/m tych tokarzy lub tych tokarzy, 2) dlp tej tokarni, d/m tych tokarni.

Tokio (ndm) — tokijski.

Tolerancja — tolerancyjny.

Tolerować (niedok.) kogo, co. Formy: toleruję, tolerujesz...; toleruj!; tolerujący; tolerowany; tolerował.

Tołstoj, Tołstoja, Tołstojowi... Ob *Nazwiska rosyjskie na -oj.

Tomaszów (Mazowiecki i Lubelski) — tomaszowski.

Tompon (!) = tampon.

Ton — I Znaczenie: 1) T. = melodia głosu, 2) T. = sposób bycia, zachowania się. II Forma dlp tego tonu.

Zwroty: 1) śpiewać lub grać pod ton czego (gdą się wymienia ton głosu lub instrumentu, do którego się śpiewający lub grający stosuje); 2) śpiewać lub grać na ton jakiś (gdą się wymienia charakter tonu, do którego się stosuje śpiewający lub grający); 3) śpiewać, grać, mówić jakimś tonem (= przybierając jakiś ton); 4) śpiewać, grać, mówić z innego tonu (= zmieniając ton); 5) przybierać (nie: przyjmować) jakiś ton; 6) wpadać w jakiś ton = przybierać jakiś sposób bycia; 7) nadawać ton czemu; 8) zły lub dobry ton, coś jest w złym lub dobrym tonie.

1. Sielanki nabożne śpiewano pod gitary powolne tony. *Berent.* 2. Powtarzał to pytanie na różne tony. *Iwasz.* 3. Zapytał weselszym tonem. *Prus.* 4. Dodała z innego tonu. *Dąbr.* 6. Wpada w ton młodzieńczych dysput. *Grusz.* Wpadł w ton żartobliwej wyrozumiałości. *Goet.* 7. Nadawał ton życiu. *Sierosz.* 8. Uchodziło to za zły ton. *Matacz.*

Tona (PA), nie: tonna; dlp tej tony, d/m tych ton.

Tonąć (niedok.). Formy: tonę, toniesz, tonie...; ton! toncie!; tonący; tonął, tonąłem, tonęli.

Zwroty: tonąć w szczęściu, w błogości, w marzeniu, w zapomnieniu...

Cały świat tonął w oceanie dziwnej błogości nieba. *I. Dąbr.* Zatonął w marzeniu. *Zerom.*

Tonsura, nie: tonzura, ale: cenzura, cenzor, nie: censura, censor.

Topić (niedok.). Formy: topię, topisz, topi, topimy...; top! topcie!; topiony; topił.

Topiel, dlp tej topieli; m/m te topiele, d/m tych topieli.

Topnieć — I Formy: topnieję, topniejesz...; topniej!; topniejący; topniał, topnieli. II Składnia: T. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: grubieć).

Topola, dlp tej topoli, d/m tych topoli lub tych topól.

Granie wichury na olbrzymich strunach topól. *Zerom.*

Topór, dlp tego toporu (SW), częściej: tego topora (Łoś, N).

Tor, nie: tór; dlp tego toru.

Zwroty: 1) tor na pociąg (nie: dla pociągu) = tor przygotowany na przybycie pociągu. *KJMK*; 2) nasuwanie (nie: rychtowanie) toru. *DUMK* 25 VII 32; 3) kierować myśl na jakieś tory; 3) tor z ruchem prawobieżnym lub lewobieżnym. *KJMK*

3. Zdarzenia, które nastąpiły, skierowały jego myśl na inne tory. *Iwasz.*

Torba — torebka; d/m tych torb.

Zwroty: 1) iść z torbami = iść na dziady = popaść w niedostatek; 2) puszczać kogo z torbami = przyczynić się do czyjejś ruiny majątkowej.

2. Widzę, jak nas z torbami puszcza. *Dąbr.*

Torbiel ten, nie: to torbiele (dawn.), ani: ta torbiel; dlp tego torbiela.

Toreador (PA), nie: torreador; dlp tego toreadora.

Torf — torfiarz, — torfowy, — torfiasty. Formy: 1) dlp tego torfu, 2) d/m tych torfiarzy lub torfiarzów.

Z chałup torfiarzy. *Przybysz.*

Tornister, dlp tego tornistra.

Torować — **Formy:** toruje, torujesz...; toruj!; torujący; torował.

Zwrot: torować komu lub dla kogo drogę do czego.

Torpeda ta, nie: to torpedo.

Tors, dlp tego torsu.

Torsja, dlp tej torsji, dlm tych torsji (-yj).

Tortura — **Składnia:** 1) T. kogo (gdy się wymienia osobę, którą się poddaje torturze), 2) T. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która zadaje torturę).

2. Przeżyła torturę czynu. *Żerom.*

Toruń — toruński.

Totumfacki, nie: tutumfacki.

Totus, dlp tego totusa.

Zwrot: mieć totusa.

Miałem dwa razy totusa. *Jeż cyt. SW*

Towar, dlp tego towaru.

Zwroty: sprowadzać lub zamawiać towar, nie: wypisywać towar (! rus.). *SF.*

Towarzystwo czego, nie: dla czego.

Towarzystwo popierania przemysłu. *Kr. 1, 72.*

Zwroty: 1) towarzystwo akcyjne, nie: anonimowe. *PJ 36/7;* 2) wchodzić w towarzystwo kogo; 3) dotrzymywać komu towarzystwa.

2. Postanowił wejść w towarzystwo ludzi. *Prus. 3.* Zosia dotrzymała jej towarzystwa. *Sierosz.*

Towarzysz, dlm tych towarzyszy lub towarzyszów.

Oddalała się z wolna od swych towarzyszy. *Mick.*

Zwroty: towarzysz zabaw; towarzysz pracy; towarzysz niedoli.

Towarzyszyć (niedok.). **I Formy:** towarzyszę, towarzyszysz, towarzyszy, towarzyszymy...; towarzysz! towarzyszcie!; towarzysząc; towarzyszył. **II Składnia:** T. komu — w czym.

(Prosił), by im towarzyszyła w zwiedzaniu świata. *Dąbr.*

Towiański — towiańczyk, rzadko: towianista. Por. piśsudczyk, hałerczyk, dowborczyk, ale: heglista, kantysta.

Tracić (niedok.). **I Formy:** tracę, tracisz, traci, tracimy...; trać! traćcie!; tracący; tracony; tracił. **II Składnia:** 1) T. co (gdy się wymienia przedmiot całkowicie stracony), 2) T. na czym, rzadko: z czego (gdy się wymienia przedmiot, którego częśćkę się traci), 3) T. na czym (gdy się wymienia przyczynę straty), 4) T. na co (gdy się wymienia przedmiot, na którego osiągnięcie coś się traci).

1. Utraciliśmy stu ludzi w zabitych, rannych i wziętych do niewoli. *PJ 2, 105.* 2. Straciła na urodzie, stracił na wadze. 3. Jeszcze nikt na grzeszności nie stracił. Nikt na tym nie stracił. *Mick.* 4. Dwanaście godzin straciła na przygotowania do odjazdu. *Żerom.*

Zwroty: 1) tracić głowę = tracić przytomność umysłu; 2) tracić na sile, na wadze, na humorze...; 3) tracić kogo z oczu; 4) tracić w czyjś oczach (= tracić w czyjeś opinii).

1. Potracili głowy. *Żerom.* 2. Świadomość moja nic nie traci na swej sile. *I. Dąbr.* Traci na wadze ciało pogrążone w wodzie. *Bartk.* Nie traci na humorze. *Żerom.* 3. Potracili się z oczu. *Sienk.* 4. Ostrzeższy stracił w jej oczach. *Dąbr.*

Tracić się (! rus. por. rasteriat'sia) = gubić się, tracić panowanie nad sobą.

Tradycja — tradycyjny, — tradycjonalizm — tradycjonalny

Zwroty: 1) robić co dla tradycji; 2) siłą tradycji.

1. Bije go dla zasady, dla obyczaju, dla tradycji. *Siedl.*

Traf, dlp tego trafu.

Zwroty: 1) szczęśliwym traf; 2) szczęśliwym trafem; 3) dziwnym trafem.

1. Gdyby nie traf szczęśliwy. *Malacz. 3.* Dziwnym trafem uratowano bibliotekę. *Siedl.*

Trafić (dok.) — **trafiac** (niedok.). **I Formy:**

1) trafię, trafisz, trafi, trafimy...; trafi! traficie!; trafiony; trafiwszy; trafił, 2) trafiam, trafiasz...; trafiaj!; trafiający; trafiany; trafiał, trafiali. **II Znaczenie i składnia:** 1)

T. kogo, co = ugodzić (zwłaszcza kulą) kogo, co (przen.), T. kogo, co (!) = spotkać kogo, co, 2) T. w kogo, w co = celując ugodzić w kogo, w co, (przen.) wpaść trafem w co, trafić w co myślą lub uczuciem, 3) T. do czego = odnaleźć drogę do kogo, do czego, (przen.) odnaleźć co myślą, trafić do przekonania, 4) T. na kogo = wpaść trafem na kogo, spotkać trafem kogo, 5) T. w co, do czego, pod co... (! rus.) — wpaść w co, do czego, pod co.

1. Trafił go w twarz. *Krasn. 78.* Pewny jestem, że trafił, że krwawi. *Sierosz. 2.* Mógł trafić w oko. *Bartk.* Trafił w korytarz długi i mocny. *Żerom.* Nie trafił w ten najważniejszy punkt. *Ostr. 3.* Chcemy trafić do owego punktu historii. *Kołąt.* Jakże tu do niego trafić? (= jak go przekonać?). *Sienk. 4.* Na ganku trafił na Józia. *Sierosz.* Żeby choć raz trafił na taką książkę. *Dąbr.* Szukałem po omacku, za każdym razem trafiałem na łóżko Bolka. *Nowak. 5.* Wpadł (nie: trafił) pod tramwaj. *Mp.*

Zwroty: 1) trafić na swoją drogę = znaleźć odpowiadający usposobieniu tryb życia lub zawód; 2) trafić w co jak kulą w płot = źle trafić, nie rozumieć czego.

1. Nareszcie trafił na swoją drogę. *Żerom. 2.* Aleś trafił jak kulą w płot. *Choyń.*

Tragarz, dlm tych tragarzy lub tragarzów. **Tragedia** (PA) (nie: trajedia, ani: tragiedia) czego.

Tragiczność — tragizm (z tym samym różnieniem znaczeniowym, co w rzeczownikach: komiczność — komizm).

Tragik — tragiczny. **Formy:** tra'gik, tra'gika, tragiko'wi..., tra'gikiem... (formy trzysylabowe mają akcent na pierwszej sylabie).

Trajektoria (!) = krzywa ruchu (DUMK 26 XI 34).

Trajkotać lub **trejkotać**. **Formy:** trajkoczę, trajkoczesz..., rzadziej: trajkoce, trajkocesz... (dawn.), rzadko: trajkotam, trajkotasz... trajkocę!; trajkocący; trajkotał.

Co się nakleke. natrejkota. *Dyg.*

Trakt — **Znaczenie:** 1) T. = droga bita, gościnniec, droga, 2) T. = (przen.) bieg, tok.

Zwroty: w trakcie czego = w toku czego.

W trakcie tych zabiegów. *Żerom.*

Traktament, dlp tego traktamentu, mlm te traktamenty, rzadko: traktamenta.

Traktiernia, dlp tej traktierni, dlm tych traktierni.

Traktować (niedok.). **I Formy:** traktuję, traktujesz...; traktuj!; traktujący; traktowany; traktował. **II Znaczenie i składnia:**

1) T. kogo, co — jak o kogo, co = uważać kogo, co — za kogo, za co, postępować z kimś uważając go za kogoś, kto jest wymieniony w rzeczowniku po przysłówku: jako, 2) T. kogo, co jak kogo, co = postępować z kimś z czymś, jak się postępuje z kim lub z czymś, kto lub co jest wymienione w rzeczowniku po przysłówku: jak, 3) T. z kim — o kogo, o co = prowadzić z kim układy o kogo, o co.

1. Traktował swoje przedsięwzięcie jako ostatnią próbę. *Danił*. 2. Traktował mnie jak dziecko. *Zapol*. Zaczął ją traktować jak dorosłą pannę. *I. Dąbr*. 3. Można traktować o kupno kamienicy. *Dąbr*.

Zwrot: 1) traktować kogo z góry (= z lekceważeniem); 2) traktować co w płaszczyźnie czego (!) = traktować co pod kątem widzenia czego.

1. Już i tak mnie z góry traktuje. *Zapol*. 2. Sprawa nie potrzebuje być traktowana pod kątem widzenia (nie: w płaszczyźnie) kompromisu politycznego. *Cyt. Kr. I, 126*.

Tramwaj, nie: tranwaj; dlp tego tramwaju, dlm tych tramwai lub tramwajów.

Nie biegł do tramwajów. *Grusz*.
Zwroty: 1) tramwaj na Wole, na Ochotę, na Grzegórzki, na Solacz, na Antokol, na Waly Hetmańskie; 2) siadać do tramwaju, nie w tramwaj.

Trans, dlp tego transu.
Zwroty: 1) wpadać w trans; 2) być w transie = być podnieconym, ożywionym.

Transakcja (PA), nie: tranzakcja. Składnia: 1) T. z kim (gdy się wymienia osobę, z którą się prowadzi transakcję), 2) T. z czym (gdy się wymienia rzecz, która jest przedmiotem transakcji).

2. Ofiaruje ci transakcję ze starą garderobą. *Makusz*.

Transkrypcja, nie: transkrybcja, ale: transkrybować.

Translokacja = przeniesienie (Krasn. 86, DUMK 25 VII 32).

Transparent, dlp tego transparentu.

Transport = przewóz (Krasn. 86); dlp tego transportu.

Transumować (!) = odpisywać (Kr. 2, 71).

Transumpt (!) = odpis (Kr. 2, 71).

Tranzyt, dlp tego tranzytu.

Zwrot: przesyłać co tranzytem.

Trapez ten, nie: ta trapeza; dlp tego trapezu.

Czeptał się trapezu. *Parand*.

Trapić (niedok.). I Formy: trapię, trapisz, trapi, trapimy...; trap! trapię!; trapiący; trapiący; trapił. II Składnia: T. kogo — czym.

Trapił go bezgraniczny niedostatek. *Parand*.

Tratować (niedok.), nie: tradować. I Formy: tratuję, tratujesz...; tratuj!; tratujący; tratowany; tratował. II Składnia: T. kogo — czym.

Zwrot: tratować kogo na śmierć. *Tratując wrogów na śmierć. Zerom*.

Tratwa ta, nie: ta tratew; dlm tych tratw lub tych tratw.

Trawa.
Zwrot: wiedzieć, jak trawa rośnie = być przenikliwym.

Ta baba wie, jak trawa rośnie i najtajniejszą myśl odgadnie. *Stenk*.

Trawić (niedok.) — strawić (dok.). Formy: 1) trawię, trawisz, trawi, trawimy...; traw! trawiący; trawiony; trawił, 2) strawić, jak: trawić.

Zwroty: 1) trawić czas na czym (gdy się wymienia jakąś czynność, na którą się czas zużywa); 2) trawić czas nad czym (gdy się wymienia jakiś przedmiot, któremu się czas poświęca).

1. Po bezsennej nocy strawionej na rozmyślaniach. *I. Dąbr*. 2. Trawił całe dni nad książkami.

Trawić się czym = dręczyć się czym.
Trawił się niepewnością. *Siedl*

Trąba — trąbka, — trębacz.
Zwrot: puścić kogo. co w trąbę (rub.) = porzucić kogo.

Puść ty ją w trąbę! *Weys*.

Trąbić (niedok.). I Formy: trąbię, trąbisz, trąbi, trąbimy...; trąb! trąbie!; trąbiący; trąbiony; trąbił. II Znaczenie i składnia:

1) T. (bez dopełn.) = grać na trąbie; 2) T. co lub o czym (przen.) = rozpowiadać na wszystkie strony o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: mówić co lub o czym).

2. Cała wieś o niej (tajemniczo) trąbi. *Sieros*.

Trącić (dok.) — trącać (niedok.). I Formy: 1) trącę, trącisz, trąci, trącimy...; trąć! trąćcie!; trącony; trąciwszy; trącił, 2) trącam, trącasz...; trącaj!; trącający; trącany; trącał. II Składnia: T. kogo, co — czym = szturchnąć kogo, co — czym.
Trącał ją nosem. *Wikt*.

Trącić (niedok.) czym = pachnąć czym.
Beczka trąci winem.

Trefl, dlp tego trefla, dlm tych trefli.

Zwroty: 1) grać w trefle; 2) wychodzić w trefle; 3) sześć, siedem... trefli lub sześć, siedem... trefl

Trel, rzadziej: tryl (zwykle w lm: trele lub tryle), dlp tego trelu, dlm tych trel.

Słowicze trele. *Matac*.

Trembowla — trembowelski.

Trening — treningowy = ćwiczenie — ćwiczebny.

Wyrażenie: lot ćwiczebny (= treningowy)

Trenować — Znaczenie: 1) T. = ćwiczyć kogo, 2) T. (!) = trenować się, ćwiczyć się (Kr. 2, 199). Por. *Ćwiczyć*.

Tresować (niedok.), nie: dresować. I Formy: tresuję, tresujesz...; tresuj!; tresujący, tresowany; tresował. II Składnia: T. kogo — w czym.

Trześ, dlp tej trzęsi, mlm te trzęsi, dlm tych trzęsi.

Zwrot: trześ w kierunku czego (!) = trześ dotycząca czego.

Powołując się na trześ ustawy dotycząca zdrady stanu (nie: w kierunku zdrady stanu). *Cyt. Kr. I, 134*.

Trębacz, dlm tych trębaczy lub tych trębaczów.

Trębowla (!) = Trembowla.

Trętwa, częściej: drętwa.

Trętwić, częściej: drętwić.

Trzęzła (PA), nie: trenzła, ani: trędzła; dlp tej trzęzli, mlm te trzęzle, dlm tych trzęzli.

Triennium (PA) (nie: trienium), w wymowie: tri-jeń'-jum(. Formy jak: gimnazjum. **Triest** (w wymowie: Trjest) = triesteński; dop. (z) Triestu.

Triolet (w wymowie: tri-o'-let); dlp tego trioletu.

Triumf (PA) lub **tryumf (PA)** (w wymowie: try'umf) — triumfalny (tryumfalny); dlp tego triumfu (tryumfu).

Zwroty: 1) odprawiać triumf = obchodzić w triumfalnej uroczystości zwycięstwo; 2) odnosić nad kim triumf. *SF.*

1. Klaudiusz pozwoilił mu odprawić triumf. *Sienk.*

Triumfujący — triumfujący lub tryumfujący — tryumfujący. Ob. **Kojący** — kojąco.
— Tak! — odparł triumfująco. *Goet.*

Trocha (rzeczown.) = okruszyna, drobina. Formy: trocha, trochy, trosze.

Przyjechał z troczą pieniędzy. *Reym.* Paczuska z troczą stolicy. *Małacz*

Trochej, nie: trochaj, ale: trocheiczny lub **trochaiczny**.

Trochę (przysł.) (nie: trocha) = niedużo, niewiele.

Drogi białe i trochę zieleniejące. *Orzesz.* Zostało trochę kobiet. *Choyń.*

Trofeum, zwykle w lm: trofea, dlm tych trofeów.

Troglodyta (nie: troglodyt) = człowiek żyjący w czasach pierwotnych. Formy: lp troglodyta, troglodyty, troglodycie... lm troglodyci, troglodytów...

Troić się (niedok., tylko w 3 os. lp lub lm). Zwrot: coś się komu troi w oczach, w głowie, w mózgu = coś się komu mać w oczach...

Troilo mi się w mózgu od cyfr. *Szpot.*

Troja — trojański; dop. Troi.

Troje—I Formy: troje, trojga, trojgu, troje, trojgiem, w trojgu. II Składnia: 1) wszystko troje przyszło lub wszyscy troje przyszli, 2) troje mojego rodzeństwa, trojga mojego rodzeństwa, trojgu mojemu rodzeństwu, troje mojego rodzeństwa, trojgiem mojego rodzeństwa, o trojgu moim rodzeństwu, 3) było nas troje rodzeństwa.

1. Wszystkie troje wyszło razem od bydła. *Fredro.* śmieliśmy się wszystko troje. *Choyń.* 2. Był najstarszy z trojga rodzeństwa. *Grusz.*

Zwrot: we troje = razem we trzy osoby.

Dawniej robili we troje. *Prus.*

Troki (tylko w lm) = paski rzemienne do ściągania pakunków; dop. tych troków.

Troki (nazwa miasta) — trocki; dop. tych Trok.

Trop = ślad (zwierzęcy) na ziemi lub na śniegu; dlp tego tropu.

Zwroty: 1) zbić kogo z tropu = wybić kogo z równowagi duchowej; 2) trop w trop za kim, za czym = tuż, tuż za kim, za czym.

1. To do reszty zbito chłopów z tropu. *Sierosz.*

2. Trop w trop dybie za nim. *Zerom.* Jeden świt przepadał, a już drugi trop w trop leciał. *Wikł.*

Tropić kogo, co, nie: za kim, za czym.

Przebiegamy wieki tropiąc zmiany... (nie: za zmianami). *Cyt. Kr. 1, 41.*

Formy: tropię, tropisz, tropi, tropimy...; trop! tropcie!; tropiący; tropiony; tropił.

Troska — troskliwy,—beztroski (PJ 35/6). Składnia: troska o kogo, o co.

Nawyki do troski o życie. *Bartk.* Troska o lekcje i buty. *I. Dąbr.* Jej gorliwa troska o gościa. *Grusz.*

Troskać się (niedok.) lub **troszczyć się**. I Formy: troskam się, troskasz się..., lub troszczę się, troszczysz się, troszczysz się...; troskaj się!; troskający się; troskał się lub troszcz się!; troszczący się; troszczył się. II Składnia: 1) T. ś. kim, czym = troszcząc się martwić się, smuć się kim, czym, 2) T. ś. o kogo, o co = troszcząc się bać się, niepokoić się o kogo, o co.

1. Troskała się tym. *Nałk.* Czym człowiek powinien się troskać. *Dąbr.* 2. O nic się nie troskaj! *Dąbr.* Wszyscy się o nią troszcza. *Dąbr.* Nie troszczył się o jutro. *Wikł.*

Troskliwy o kogo, o co — troskliwość o kogo, o co.

Wrażenie obmierzej troskliwości o własny spokój. *Zerom.*

Zwrot: okazać komu troskliwość. *SF.*

Trotuar (PA) (nie: trotoar, ani: tretuar) = chodnik; dlp tego trotuaru.

Trójbarwny, nie: trzybarwny.

Trójka.

Zwrot: we trójkę = we troje.

Opuścili dom we trójkę. *Prus.*

Trójkąt — trójkątny; dlp tego trójkąta.

Trójnóg, dlp tego trójnogu.

Trójjąb, dlp tego trójjębu.

Trubadur, dlp tego trubadura, młm ci trubadorowie, rzadziej: trubadurzy.

Trucht, dlp tego truchtu.

Zwrot: bieć truchtem.

Trud, dlp tego trudu.

Zwroty: 1) ciężki trud, por.: twardy (nie: ciężki) orzech do zgryzienia; 2) trud nad lub ponad siły; 3) wkładać w co trud; 4) zadawać sobie trud; 5) ponosić trud; 6) brać na siebie trud; 7) z trudem coś robić.

2. Jakby wypowiedzenie tej myśli było trudem nad siły. *Dąbr.* 3. Pojęcia nie mam, ile potrzeba wkładać trudu. *Kruczk.* 4. Nie zadaje sobie trudu nad dociekaniem w kwestiach życia. *I. Dąbr.* Dziękuję, że sobie pan zadał tyle trudu za mna. *Goet.* 5. Ona ponosiła za nich ten trud. *Nałk.* 6. To było wzięcie na siebie jeszcze i tego trudu. *Nałk.* 7. Z trudem czołgał się po podłodze. *Wikł.*

Trudnić (niedok.). I Formy: trudnię, trudnisz, trudni, trudnimy...; trudnij!; trudniący; trudnił. II Składnia i znaczenie: 1) T. co = czynić co trudnym, 2) T. kogo — czym = zajmować kogo — jakąś pracą.

Trudno.

Zwroty: 1) trudno (jest) o kogo, o co = trudno znaleźć, dostać kogo, czego; 2) to trudno i darmo = trzeba się z tym pogodzić.

1. O miejsce nowe nie byłoby trudno. *Siedł.* Trudniej będzie o konie. *Dąbr.* 2. To trudno i darmo. *Wikł.*

Trudność, dlp tej trudności, młm te trudności, dlm tych trudności. Składnia: 1) T. czego = trudność wywołana przez co, 2) T. w czym = trudność napotkana w czym.

1. Trudność oddychania. *SW.* 2. Trudność w chodzeniu. *SW.*

Zwroty: 1) z trudnością coś robić lub osiągać; 2) bez trudności coś robić lub osiągać; 3) naje-

żony trudnościami; 4) stawiać komu trudności w czym; 5) wpaść lub popaść w trudności. *PJ* 12, 4; 6) trudność jest, zachodzi lub tkwi (nie: leży) w czym. *Krasn.* 66; 7) trudność ze strony (nie: od strony) kogo, czego.

1. Pola tutejszych osad po górach z trudnością rodzą owsy. *Stasz.* 2. Może pokonywać bez trudności opór *Dyg.* 3. Praca najeżona trudnościami. *Kad.* 4. Trudności, jaką sobie stawiał na drodze. *Bartk.* 6. Gdy zachodzi trudność w dostarczeniu ksiąg. *Kod. Post. Cyw.* 7. Trudności ze strony Boga i ze strony świata. *PJ* 1, 51.

Trudny dla kogo, rzadko: komu (dawn.), ale: do czego, nie: dla czego.

Nietrudne to dla mnie żądanie. *Mp.* Trudne do pojęcia, trudniejsze jeszcze do opisu to pierwsze wrażenie. *Stasz.* Skaleczenia były ciężkie i trudne do zagojenia. *Wikt.*

Zwroty: 1) trudny do wiary = niewiarygodny; 2) trudny do naprawienia, do powetowania.

1. To było trudne do wiary. *Nałk.*

Trudzić (niedok.). I Formy: trudzę, trudzisz, trudzi, trudzimy...; trudź! trudźcie!; trudzący; trudzony; trudził. II Składnia: T. kogo — czym.

Trumpek (! prow. wkłopol.) = przecieracz (IGD).

Trunek, dlp tego trunku.

Zwrot: na frasunek dobry trunek (*Sierosz*).

Trup, dlp tego trupa, blp tego trupa, ale: blm te trupy, rzadko: tych trupów.

Wciągają trupów. *Zerom.*

Zwrot: paść trupem.

Przedź by teraz trupem pąda. *Dąbr*

Trusia.

Zwrot: jak trusia = cicho i spokojnie

Sprawowała się jak trusia *Prus* Siedziałem cicho jak trusia. *Matacz.*

Truteń, dlp tego trutnia, młm te trutnie, dlm tych trutni lub trutniów.

Trwać (niedok.). I Formy: trwam, trwasz, trwa...; trwaj!; trwający; trwał, II Składnia: 1) T. przy czym = trzymać się uporczywie przy czym, 2) T. w czym = uporczywie pozostawać w czym, 3) T. na czym = trwale pozostawać na czym, 4) T (bez dopełn.) = długo, trwale się utrzymywać.

1. On ciągle trwa przy swoim zdaniu. *Mp.* 2. On wciąż trwa w nadziei polepszenia sobie bytu. *Mp.* 3. Pomimo śniegu trwającego na wszystkim. *Nałk.* 4. Wszystko to chwilę trwało *Malcz.* *cyt. SW.*

Zwroty: 1) trwać przy swoim (z domysł.: zdaniu); 2) trwać w błędach; 3) trwać bez ruchu.

1. Trwał przy swoim. *Dąbr.* 3. Trwa całe godziny bez ruchu. *Bartk.*

Trwoga o kogo, o co.

Trwoga o syna dobijała ją. *Zerom.*

Zwroty: 1) bić, uderzać na trwogę; 2) przejmować kogo trwogą; 3) napępiać kogo trwogą.

1. Uderzono na trwogę. *Moch.* 2. Głos trwogą przejęty. *Bartk.*

Trwonić (niedok.). I Formy: trwonię, trwonisz, trwoni, trwonimy...; trwoń!; trwoniący; trwonił. II Składnia: T. co.

Trwożyć (niedok.). I Formy: trwożę, trwożysz, trwoży, trwożymy...; trwóż! trwóżcie!; trwożący; trwożony; trwożył. II Składnia: T. kogo — czym.

Trwożyć się — I Formy: trwożyć się, jak: trwożyć. II Składnia: 1) T. ś. czym = przestraszać się czym, bać się, lękać się czego,

2) T. ś. o kogo, o co = niepokoić się o kogo, o co. *Por.* Bać się.

1. Głupi, kto się lada czym trwoży. *Cyt. SW.*

2. Trwożył się tylko o to. *Orzesz.*

Trybulka, nie: trymbulka, ani: trebulka.

Trybunał czego, nie: dla czego; dlp tego trybunału.

Trybunał spraw (nie: dla spraw) prasowych. *Cyt. Kr.* 1, 74.

Trybuszon (!) = korkociąg.

Trygiel (! prow. wkłopol.) = rynka, mały żeleźniak (IGD).

Tryl, częściej: trel.

Przerwał tryle *Matacz.*

Trymestr — trymestralny, dlp tego trymestru.

Tryngelt, dlp tryngeltu.

Trynitarz, dlm tych trynitarzy lub tych trynitarzów.

Tryptak, dlp tego tryptyku.

Tryskać (niedok.)—trysnąć (dok.). I Formy: 1) tryskam, tryskasz, tryska, rzadko: tryszczę, tryszczesz, tryszcze...; tryskaj!, rzadko: tryszcz!; tryskający, rzadko: tryszczący; tryskał, 2) trysnę, trysniesz, trysnie...; trysnij!; trysnąwszy; trysnął, trysnąłem, trysnęli, rzadziej: trysł, trysłem, trysli. II Składnia: 1) T. czym lub co — na kogo, 2) T. (bez dopełn.) = wyrzucać z siebie wodę lub inną ciecz.

1. On zawsze pełen humoru, tryska wesołością i życiem. *Mp.* W skrami tryszczącym przepychu *Przybysz.* *cyt. SW.*

Tryumf, Ob. Triumf.

Trywialny (w wymowie: try-wjał'-ny) — trywialność, — trywialnie.

Trzask, dlp tego trzasku.

Trzaska (płn.) = drzazga (płd.).

Wyschły jak trzaska. *Konop.*

Trzaskać (niedok.)—trzasnąć (dok.). I Formy: 1) trzaskam, trzaskasz, trzaska...; trzaskaj!; trzaskający; trzaskał, 2) trzasnę, trzasniesz, trzasniesz...; trzasnij!; trzasnęm, trzasniesz, trzasniesz...; trzasnij!; trzasnęm, trzasnęli, rzadziej: trzasł, trzasłem, trzasli. II Znaczenie i składnia: 1) T. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrznieć od czego lub z czego) = głośno trzeszczeć, z trzaskiem pękać, 2) T. kogo, co — w co = z trzaskiem kogo, co uderzać, 3) T. czym = z trzaskiem uderzać czym.

1. Drwa od ognia trzaskające. *SW.* 2. Trzasnął go w twarz. *Kruczk.* 3. Wyszedł trzasnąwszy drzwiami. *Goet.*

Zwroty: 1) trzaskać z bata lub batem; 2) jak z bicza trzasł = ani się obejrzał = szybko.

Trząść (niedok.) — trząsnąć (dok.). I Formy: 1) trzęsę, trzęsiesz, trzęsie...; trząś! trząście! lub trzęś! trzęście!; trzęsący; trzęsiony; trząś! trząśm, trząśli, 2) trząsnę, trząsniesz, trząsniesz...; trząsnij!; trząsnięty; trząsnąwszy; trząsnął, trząsnąłem, trząsnęli. II Składnia: 1) T. kim, czym lub kogo, co, 2) T. co lub o czym = rozsiewać plotki o czym.

1. Wiatr trząsie szybami. *Nowak.* Kazał jej za-

wołać i trząść ją (= przetrząsać kieszenie. rewidować). *SW*. Trząść owoc. *SW* 2 Trzęsiono o nim niestworzone rzeczy. *Mp*.

Zwrot: trząść gruszki na wierzbie. *SW* = pleść trzy po trzy

Trząść się (tylko w postaci niedok.). I Formy: trząść się, jak: trząść. II Znaczenie i składnia: 1) *T. ś.* z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmić z czego lub od czego), 2) *T. ś.* na kogo, na co = trząść się z gniewu, z oburzenia na kogo, na co, 3) *T. ś.* do kogo, do czego = trząść się wyrwijając się do kogo, do czego z pragnieniem dostania.

1. Ręce mu się trzęsą od zimna. *SW*. Trzęsłam się cała ze zdenerwowania. *Zapol.* Trząsi się ze strachu. *Dyg*. Trzęsła się z radości. *Reym*. Aż się zatrzęsła z poruszenia duszy. *Goet.* 2. Aż się trzęsie na samo takie przypuszczenie. *Strug.* 3. Do jedzenia, do nauki aż się trzęsie. *SW*.

Zwroty: 1) je, aż mu się uszy trzęsą. *SW*; 2) śmieje się, aż mu się brzuch trzęsie. *SW*.

Trzcina — trzciniasty, — trzcinyowy. Znaczenie: 1) trzcinyowy = związany z trzcina, właściwy trzcinie, zrobiony ze trzciny, 2) trzciniasty = podobny do trzciny, obfitujący w trzcinę.

Trzeba (rzeczown.) używany tylko w połączeniu ze słowem: jest (wyraźnym lub domyślnym), było, będzie komu — czego — do czego = potrzeba (jest, była, będzie) komu — czego — do czego.

Litwie trzeba zawsze żelaza i lasów. *Mick.* Czego wam trzeba? *Weyss* Dla tamtych stanowisk trzeba orientowania się. *Nałk.*

Trzebić (niedok.). I Formy: trzebię, trzebisz, trzebi, trzebimy...; trzeb! trzebcie!; trzebiący; trzebiony; trzebił. II Składnia: *T. co* — czym.

Trzechaktowy (!) = trzyaktowy (Kr. 2, 249).

Trzech Króli, nie: Trzech Królów (Krasn. 28).

Trzechletni lub trzyletni, nie: trzechletny, ani: trzyletny.

Trzechpokojowy (!) = trzypokojowy.

Trzechsetny, nie: trzysetny.

Trzech tysięczny, nie: trzytysięczny.

Trzeć (niedok.), nie: trzyć. I Formy: trę, trzesz, trze...; trzuj!; trący; tarty; tarł, tarłem, tarli. II Składnia: *T. co* — czym. Trzeć piłą drwa. *SW*.

Trzemcha lub czeremcha.

Trzemeszno (nazwa miasta) — trzemeszeński.

Trzepać (niedok.) — trzepnąć (dok.). I Formy: trzepię, trzepiesz, trzepie...; trzep! trzepcie!; trzepiący; trzepany; trzepał, 2) trzepnę, trzepniesz, trzepnie...; trzepnij!; trzepnięty; trzepnął, trzepnąłem, trzepnęli, nie: trzepł, trzepłem, trzepli. II Składnia: 1) *T. kogo, co* — czym = bić kogo, co — czym, 2) *T. kogo* — w co = bić, uderzać kogo — w co.

;) Zwroty: 1) trzepać językiem = paplać bez-

myślnie; 2) trzepać pacierze = odmawiać bezmyślnie pacierze

Trzepak = ubijacz do piany (IGD).

Trzepotać, nie: trzepiotać. I Formy: trzepoczę, trzepoczesz..., rzadziej: trzepocę, trzepocesz..., rzadko: trzepotam, trzepotasz...; trzepocz!, rzadko: trzepotaj!; trzepoczący, rzadko: trzepotający; trzepotał. II Składnia: *T. czym*.

Trzeszcze (tylko w lm) = wielkie gały, o-czy, ślepia; dop. tych trzeszczy.

Śmierć męczeńska zagłądała zającowi w trzeszcze. *Dyg*

Trzeszczyć (niedok.), nie: trzeszczyć. Formy: trzeszczę, trzeszczysz, trzeszczy, trzeszczymy...; trzeszcz! trzeszczcie!; trzeszczący; trzeszczał, trzeszczeli.

Łóżko zaczęło trzeszczyć. *Reym*

Trześnia, dlp tej trześni, dlm tych trześni. **Trzewo** to lub to trzewie, zwykle w lm: trzewa lub trzewia; dlm tych trzew lub tych trzewi, rzadziej: tych trzewiów.

Trzewia. *Zerom*. Z trzewiów. *Zerom*. Trzewiów. *Zapol. cyt. JP* 9, 54. Stary pijanica, gdy już spał trzewa. *Mick.* Głód kruczy w trzewach. *Dyg* Bolesny skurcz w trzewiach... *Danił* W bolesnym skurczu trzewi... *Ostr.*

Trzewik, nie: strzewik (PGr.).

Trzeźwić (niedok.). I Formy: trzeźwię, trzeźwisz, trzeźwi, trzeźwimy...; trzeźw! trzeźwcie!, częściej: trzeźwij! trzeźwijcie!, trzeźwiący; trzeźwiony; trzeźwił. II Składnia: *T. kogo* — czym.

Otrzeźwić (niedok.) — otrzeźwić (dok.). Formy: 1) otrzeźwieję, otrzeźwiejesz...; otrzeźwiej!; otrzeźwiejący; otrzeźwiał, otrzeźwieli, 2) otrzeźwieję, otrzeźwiejesz...; otrzeźwij!; otrzeźwiawszy; otrzeźwiał, otrzeźwieli (3 os. lm), ale: otrzeźwiały, otrzeźwiali (mlm męskosob.)

Trzeźwy — trzeźwo, nie: trzeźwie (dawn.).

Mówił na trzeźwo. *Goet.*

Trzmiel, nie: czmiel; dlp tego trzmiela, młm te trzmiela, dlm tych trzmieli.

Trznadł, dlp tego trznadła, młm te trznadła, dlm tych trznadli.

Trzon kuchenny, nie: kotlina (IGD).

Trzop (= skorupa, czerep); dlp tego trzopa (N), rzadziej: tego trzopu (SW).

Trzos — trzosił; dlp tego trzosa (SW), częściej: tego trzosu (SW, Łoś, N).

Trzpień, dlp tego trzpienia.

Trzy — I Formy: trzej (męskosob.), trzy (żeńskorzecz.); trzech; trzem; trzech (męskosob.), trzy (żeńskorzecz.); trzema; • trzech. II Składnia: 1) trzej panowie przyszli lub trzech panów przyszło, ale: dwudziestu trzech panów przyszło (nie: dwadzieścia trzej panowie przyszli), dwadzieścia trzy panie przyszły lub przyszło dwadzieścia trzy panie, dwadzieścia trzy lata minęły lub minęło albo minęło dwadzieścia trzy lata, było ich trzech (nie: byli oni trzej), było ich trzy, nie: były one trzy.

Tylko trzy ich (koni) było. *Kunc.*

Zwroty: 1) we trzech coś robić = we trójce coś robić; 2) pieść trzy po' trzy (nie: po trzy'), *SF* = mówić o rzeczy; 3) nie umieć trzech zliczyć = stracić lub nie mieć zdolności rozumowania, 4) trzy ćwierci do śmierci = blisko śmierci (bo już po trzech czwartych życia).

1. We trzech musimy się naradzić. *Reym.* 3. Jakby trzech zliczyć nie umiała. *Dąbr.* 4. Było mi trzy ćwierci do śmierci. *Zerom.*

Trzyaktowy, nie: trzechaktowy.

Trzydziesiątka — Formy i składnia jak: pięćdziesiątka.

Trzydzięci, nie: trzydzieście. Formy i składnia jak: czterdzięci.

Trzyklasowy, nie: trzyklaśny.

Trzy Króle, **Trzech Króli**, **Trzem Królom**, **Trzech Króli**, częściej: **Trzy Króle**, **Trzema Królami**, (przy) **Trzech Królach**.

Mieli to urządzać na **Trzech Króli Nowak**.

Trzymać (niedok.). I Formy: trzymam, trzymasz (nie: trzymię, trzymiesz..., trzymią); trzymaj!; trzymający; trzymany; trzymał. II Znaczenie i składnia: 1) T. kogo, co — czym — za co = dźwierać kogo, co — za co, chwyciwszy za co nie puszczać, 2) T. kogo — do kogo, do czego (lub od czego) = mieć przy sobie na usługach kogo — do czego, 3) T. co — o kim = mieć o kim jakieś mniemanie, 4) T. z kim = należeć z kim do tego samego stronnictwa, tworzyć z kimś spółkę, 5) T. za kim = łączyć się dla popierania kogo, 6) T. przeciw komu = łączyć się dla zwalczania kogo.

1. Trzymała ją palcami za ramię. *Zarembo.* 2. Nigdy sama nie nadziewała szczupaka; od tego 'rzymali służąca. *Kunc.* 3. Wiemy, co o jego afektach trzymać. *Sienk.* 4. Są obywatele, którzy ze mną trzymają. *Sienk.* 6. Trzymali przeciw niemu. *Sienk.*

Zwroty: 1) trzymać kogo krótko (= w surowej karności); 2) trzymać kogo, co na wodzy = powściągać kogo, co; 3) trzymać co w rękach. *SF* = mieć, posiadać co; 4) trzymać z kim za jedno, *SW* = być z kim jednakiich poglądów, wspierać się wzajemnie; 5) trzymać na jaką kartę. *SW* = stawiać lub grać na nią.

1. Przyznaję się, że mnie Magdalena trochę krótko trzyma. *Zapol.* 2. Resztkami sił trzymał na wodzy wybuch szaleństwa. *Sienk.*

Trzymać się (niedok.). I Formy: trzymać się, jak: trzymać. II Składnia: T. ś. kogo, czego — czym — za co.

Z lekka trzymając się strzemiem końcami butów. *Zerom.* Chłopak trzymał się za jej suknie. *Sienk.*

Zwroty: 1) nie wiedzieć, czego się trzymać = stracić orientację; 2) jedno drugiego się nie trzyma = jest zupełny bezład (w rzeczach lub w myślach); 3) nie trzymać się kupy, ledwo trzymać się kupy = rozlatywać się, ulegać rozbięciu; 4) kogoś trzymają się figle, żarty, mazgajstwa... = ktoś lubi lub ma skłonność do figli...; 5) trzymać się ciepło (rub.) = być w dostatku, w wygodach, w zdrowiu...

1. Nikt nie wie, czego się trzymać w pisaniu. *Berent.* 2. Jestże to sens, zali to się jedno drugiego trzyma? *Sienk.* 3. Z kletkę ledwo się kupy trzymających wybiegają malcy. *Gomuł.* 4. Zawsze go się trzymają mazgajstwa. *Sierosz.* 5. Bywaj zdrow, trzymaj się ciepło! *Sierosz.*

Trzynaście — I Formy: mian. trzynaście (tylko jako nazwa liczby oderwanej), dop.

trzynastu, cel. trzynastu, biern. trzynaście (żeńskorzeczow.), trzynastu (męskoosob.), narz. trzynastu (trzynastoma), miejsc. w trzynastu. II Składnia jak: dwanaście.

Trzynaścioro — Formy i składnia jak: dziesięścioro.

Trzypokojowy.

Tu (przysł.) lub tutaj = w tym miejscu.

Tu (partykula uwydatniająca w sposób ujemny jakiś wyraz). Por. Tam (partyk.).

Taki chłystek będzie się tu nam przeciwit. *Kruczk.*

Tualeta (!) = toaleta (PA).

Tuba — tubalny.

Tuberkuły (tylko w lm); dop. tych tuberkułów.

Tubylec — tubyłka.

W towarzystwie dam tubyłek. *Matacz.*

Tuchola (nazwa miasta) — tucholski.

Tuczyć (niedok.) — utuczyć (dok.). I Formy: 1) tuczę, tuczysz, tuczy, tuczemy...; tucz! tuczcie!; tuczający; tuczony; tuczysz, tuczysz, 2) utuczyć, jak: tuczyć. II Składnia: T. kogo — czym lub na czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: odkarcić).

Tuja, dlp tej tui, mlm te tuje, dlm tych tuj.

Tulać lub **turlać** (niedok.) = kulać, taczać.

I Formy: tulam, tulasz, tula...; tula!; tulający; tułany; tuła!, tułali. II Składnia: T. kogo, co — po czym.

...którego tułaliśmy po dywanowym Nilu. *Kad.*

Tulić (niedok.). I Formy: tulę, tulisz, tuli, tulimy...; tuli!; tulący; tułony; tulił. II Znaczenie i składnia: 1) T. kogo, co — do czego = przygarnąć kogo, co — do czego, 2) T. co — pod co = kulić, kryć co — pod co.

1. Tułać głowę do kolan. *Bartk.* Tuli do piersi miłosierniej. *Wikł.* 2. Jarząbek pod skrzydła głowę swoją tuli. *Krasic. cyt. SW.*

Zwroty: 1) tulić ogon (tryw.) = skromnieć, tracić na pewności siebie; 2) tulić pysk (tryw.) = milknąć.

Tulić się do kogo, do czego.

Przeżona Elżbieta tuliła się do kolan ojca. *Danił.*

Tulipan, dlp tego tulipana.

Tułać — tułaczka, — tułactwo. Forma dlm tych tułaczy lub tych tułaczów.

Tułać się (niedok.). Formy: tulam się, tułasz się, tuła się...; tułaj się!; tułający się; tułał się.

Tułów, dlp tego tułowia (SW) lub tego tułowiu (Łoś, N), mlm te tułowie lub tułowu (SW).

Tum, dlp tego tumu.

Tumak (zwierzę); dlp tego tumaka; mlm tumaki (zwierzęta i futra z nich); dlm tych tumaków.

Tuman, dlp tego tumanu.

Tumanic (niedok.). I Formy: tumanię, tumanisz, tumania, tumanimy...; tumań!; tumaniający; tumaniony; tumaniał. II Składnia: T. kogo — czym.

Tumult, dlp tego tumultu, młm te tumulty, nie: tumulta.

Zwroty: 1) robić tumult; 2) wszczynać tumult.
2. Wszczął tumult. *Dąbr.*

Tunel, dlp tego tunelu, dlm tych tunelów lub tych tuneli.

Tunguz — Tunguzka, — tunguski.

Tu'nika lub **tuni'ka**, tu'niki lub tuni'ki, tu'nice lub tuni'ce...

Tunis, dop. Tunisu.

Tupać (niedok.) — **tupać** (dok. jednokr.).
Formy: 1) tupię, tupiesz, tupie... (nie: tupam, tupasz, tupa...); tup! tupcie!; tupiący; tupał, 2) tupnę, tupniesz...; tupnij!; tupnąwszy; tupnąłem, tupnęli.

Zwrot: tupać nogami.

Tupet, dlp tego tupetu.

Zwroty: 1) robić co z tupetem; 2) mieć tupet (= pewność siebie).

Tupot — **tupotać**. Formy: 1) dlp tego tupotu, 2) tupoczę, tupoczesz... lub tupocę, tupoczesz... (dawn.), rzadko: tupotam, tupotasz...; tupoczę!, rzadko: tupotaj!; tupoczący lub tupoczący, rzadko: tupotający; tupotał.

Szum i rumot tupotających tancerzy *Wyspian. cyt. SW*

Turban, dlp tego turbanu.

Turek lub **Turczyn** (dawn. tylko w lp) — Turczynka, — turecki, — turczyzna.

Turek (nazwa miasta) — turecki.

Turgeniew (nie: Turgieniew), dop. Turgeniewa.

Turka (nazwa miasta) — turczański.

Turkiestan (PA) (nie: Turkestan) — turkiestański; dop. tego Turkiestanu.

Turkot czego — po czym; dlp tego turkotu.

W tej chwili rozległ się turkot powozu. *Orzesz.* Obudził go gwałtowny turkot po bruku. *Wikt.*

Turkotać (niedok.). Formy: turkoczę, turkoczesz..., rzadziej: turkoczę, turkoczesz... (dawn.), rzadko: turkotam, turkotasz...; turkoczę!, rzadziej: turkocę!, rzadko: turkotaj!; turkoczący, rzadziej: turkocący, rzadko: turkotający; turkotał.

Z daleka turkocze dorożka. *Zapol.* Turkocząc po bruku objechali rynek. *Zaremb.* Wóz turkota. *Dyg.*

Turkus — turkusik; dlp tego turkusa

Turnia, dlp tej turni, dlm tych turni.

Turniej — turniejowy; dlp tego turnieju, dlm tych turniejów, rzadziej: tych turniej

Turnus (!) = kolejność obrotu, kolejność.

Kolejność służby lub pracy, nie: turnus służby lub pracy. *DUMK 31 X 31*

Turyn, dop. Turynu.

Turyngia — turyngski lub turyngieński.

Turysta — tury'styka — turystyczny Formy: 1) turysta, jak: humanista, 2) turystyka, turystyki, turystyce...

Tusz, dlp tego tuszu.

Tutaj, nie: tutej, ale: tutejszy, nie: tutaj-szy. Ob. Tamtejszy.

Włóscianie tutejsi. *Stasz.*

Tutka (do papierosów), gorzej: gilza

Tuzin — tuzinowy. — tuzinkowy I Formy, dlp tego tuzina (SW, Łoś, N), rzadziej: te-

go tuzinu (SW). II Znaczenie: 1) tuzinowy = składający się z tuzina, 2) tuzinkowy = trafiający się przynajmniej jeden na tuzin, zwyczajny, pospolity.

Twardnieć (niedok.) — **stwardnieć** (dok.).
Formy: 1) twardnieję, twardniejesz...; twardniej!; twardniejący; twardniał, twardnieli, 2) stwardnieć, jak: twardnieć.

Twardy—**twardszy**, nie: twardziejszy. Znaczenie i składnia: 1) T. (bez dopełn.) = nie miękki, 2) T. w czym = mocny w czym, 3) T. na co = odporny na co, wytrzymały na co, nieczuły na co.

Wyrażenia i zwroty: 1) twardy w gębie = mocny w gębie, wygadany; 2) twardego karku = nieuginający się, hardy; 3) twarda głowa = a) głowa, do której żadna myśl nie przenika, głupia, tępa, b) mocna, tęga, uparta głowa; 4) twarde serce = nieczule serce; 5) twardy sen = głęboki sen; 6) twarda woda.

1. Chłop twardy w gębie. *Kruczk.*

Twardziel ta, nie: ten twardziel; dlp tej twardzieli.

Twaróg, nie: twarog; dlp tego twarogu.

Twarz — twarzyczka; dlp tej twarzy, młm te twarze, dlm tych twarze.

Zwroty: 1) mienić się na twarzy = objawiać w mimice twarzy wzruszenie; 2) zmienić się ną twarzą (z wiekiem); 3) obrócić, posadzić, postawić kogo twarzą do kogo lub do czego. *SW*; 4) wyraz twarzy; 5) być komu do twarzy = przyczyniać się do piękności twarzy, nie licować z kim, nie pasować do kogo; 6) rzucić komu co w twarz; 7) uderzyć kogo w twarz lub po twarzy; 8) dostać (policzek) po twarzy; 9) twarz w twarz lub twarzą w twarz = prosto w oczy, na wprost kogo, bezpośrednio.

1. Mieniła się na twarzy. *Dąbr.* 2. Zmieniła się na twarz. *Dąbr.* 4. Ze spłonionym wyrazem twarzy. *Dąbr.* 5. Do twarzy im było w białych krawatkach. *Zapol.* Mężczyźni nie do twarzy modlitwa. *I. Dąbr.* Młodej ochocie bywa i z głupstwem do twarzy. *Bark.* 9. Poczul się nagle na siłach, ażeby mówić twarz w twarz z piwowarem. *Zaremb.* Z tym twarzą w twarz obcowali zerom. *Znalazł się z jej struchlałym obliczem twarzą w twarz. Danit.*

Twierdzący — **twierdząco**. Ob. *Kojący* — *kojąco*.

Przytakiwał twierdząco *Mp*

Twierdzić (niedok.). I Formy: twierdzą, twierdzisz, twierdzi, twierdzimy...; twierdź! twierdźcie!; twierdzący; twierdził II Składnia: 1) T. co, 2) T., że...

Tworzyć (niedok.). I Formy: tworzę, tworzysz, tworzy, tworzymy...; twórz! twórzcie!; tworzący; tworzony; tworzył II Składnia: T. kogo, co — z czego.

Twój, twoja, twoje. I Formy jak: mój. II Składnia: różnicę w zakresie użycia zaimków: twój — swój takie same, jak między zaimkami: mój — swój. Ob. *Mój*.

Twórcza — **twórczyni**. Formy: lp ten twórca, tego twórca, temu twórco, tego twórco, twórczo!, tym twórca, o tym twórco, lm ci twórco, tych twórców...

Ty — I Formy: mian. ty, dop. ciebie (cię), cel. tobie (ci), biern. ciebie (cię), narz. to-bą, miejsc. o tobie. Form podanych w nawiasach używa się bez przycisku, enkli-

tycznie; form przyciskowych używamy: 1) zawsze po przyimkach, 2) bez przyimków, jeżeli kładziemy na zaimek szczególniejszy nacisk.

Ciocia cie szuka *Sierosz* Niechby dworowi przyszła ochota nie zawołać cie do roboty. *Prus.*

II Składnia: Użycie zaimka: ty jako znaku osoby w koniugacji czasu przeszłego jest prowincjonalizmem, którego się należy wystrzegać, np. ty pisał (!) = pisałeś Tybet — tybetański, — Tybetańczyk; dop. Tybetu.

Tybinki, częściej: tebinki.

Tyczyć (niedok.) = tykami wytykać, wyznaczać. Formy: tyczyć, tyczysz, tyczy, tyczmy...; tycz! tyczcie!; tyczący; tyczył.

Tyczyć się (rzadziej: tyczyć) kogo, czego = odnosić się do kogo, do czego (używa się tylko w 3 os. lp lub lm). Formy: tyczy (się) [nie: tycze (się) (dawn.) od: tykać się]; tyczący (się); tyczył (się).

Sprawy tyczace podróży. *Sienk.*

Tyć (niedok.) — utyć (dok.). I Formy: 1) tyję, tyjesz, tyje...; tyj!; tyjający; tył, 2) utyć. jak: tyć. II Składnia: T. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: grubieć).

Tydzień, tego tygodnia, temu tygodniowi, tym tygodniem, w tym tygodniu, Im te tygodnie, tych tygodni, tym tygodniom...

Zwroty: 1) tydzień (biernik) = w ciągu tygodnia (gdy się oznacza przeciąg trwania jakichś czynności bądź stanów trwałych), z tydzień = mniej więcej tydzień; 2) w tydzień = w ciągu tygodnia (gdy się oznacza czas, po którego upływie jakieś czynności bądź stany się dokonały); 3) za tydzień = po upływie tygodnia (gdy się oznacza czas, po którego upływie jakieś czynności bądź stany mają nastąpić bądź zostały dokonane); 4) za tydzień (! rus.) = w ciągu tygodnia; 5) na tydzień = na przeciąg tygodnia; 6) na tydzień przed czym; 7) z tygodnia na tydzień = lada tydzień; 8) od tygodnia = od momentu, od którego upłynął tydzień; 9) od tygodnia do tygodnia = całymi tygodniami; 10) co tydzień, rzadziej: co tygodnia = za każdym razem jak tylko upływa tydzień; 11) tygodniami = w ciągu całych tygodni; 12) po tygodniu (*Kod. Post. Cyw.*) = po upływie tygodnia; 13) z upływem (lub za upływem) tygodnia od czego (*Kod. Post. Cyw.*); 14) jakieś dwa (trzy, cztery) tygodnie, jakieś pięć (sześć...) tygodni, kilka tygodni, nie: jakichś pięć, sześć..., kilka tygodni. Ob. Dobrze sto lat temu; 15) raz na tydzień, nie: raz w tydzień. Ob. Miesiąc.

1. Potrzymajcie mnie z tydzień. *Prus.* 8. Od tygodnia nie miał już mieszkania. *Danił.*

Tygiel (prow.) = rondel (IGD).

Tykwa, nie: tykwia; tykiew (! prow.) = dynia (IGD).

Tyle. Por. Ile. I Formy: mian. (nie używa się), dop. tyłu, cel. tyłu, biern. tyle (żeńskorzecz.), tyłu (męskoosob.), narz. tyłu (tyloma), miejsc. w tyłu.

Oni nie dostarczają tyłu (nie: tyle) pobudek do melancholii. *Święt.*

Zwroty: 1) tyle ludzi (nie: tyłu ludzi); 2) tyle — ile, lub tyle — co; 3) o tyle — o ile, nie: na tyle — na ile.

1. Zgromadziło się tyle ludzi, że sala nie mogła wszystkich pomieścić. *Mp.* 2. Znamiona te

nie tyle są jego własnością, co środowiska. *PJ 1, 106.* Tyle dał, ile mógł. *Mp.* Dał tyle, co nic. *Mp.* 3. Społeczeństwo zainteresowało się własnym miastem chociaż o tyle...

Ty'lekróć razy (!) = ty'lekróć lub tyle razy. Tyłko (! rus.) = dopiero (Krasn. 78).

Lena robi zakręt z początku na północ, potem na wschód i dopiero (nie: tylko) po przyjęciu Viluja przybera kierunek. *Sierosz. cyt. PJ 1, 138.*

Tylko co = o mało co.

Los psotny tylko co wszystkiego na samym wstępie wniwecz nie obrócił. *Mochł.*

Tylny, nie: tylni.

Tyłża (nazwa miasta) — tyłżycki.

Tymczasem (przysł.) = w tym właśnie czasie, równocześnie z tym.

Idź tymczasem do ogrodu! *SW*

Tymczasem (spójn.) = natomiast, pomimo to, jednak.

Obiecował, a tymczasem nic nie zrobił. *SW.*

Tymczasowo, nie: tymczasowie (prow.). Znaczenie: 1) T. = na jakiś czas tylko, prowizorycznie, 2) T. = (!) tymczasem.

Tym niemniej (! rus.) = niemniej jednak.

Typ — Znaczenie: 1) T. = obraz, wzór jednozący w sobie najcharakterystyczniejsze cechy gatunku, dlp tego typu, 2) T. (! rus.) = podejrzany osobnik; dlp tego typu.

Typowy dla kogo, dla czego.

Tyrać (!) = terać.

Tyraliera — tyralierka.

Zwrot: rozsypać się, rozproszyć się w tyraliere.

Tyrol — tyrolski, — Tyrolczyk, — Tyrolka. Składnia: 1) w Tyrolu, 2) do Tyrolu. Por. Kujawy. Mazowsze.

Tysiąc — I Formy: lp tysiąc, tysiąca, tysiącowi, tysiąc, tysiącem, w tysiącu, Im tysiące, tysięcy, tysiącom, tysiące, tysiącami...

II Składnia: 1) tysiąc żołnierzy zginęło (nie: zginął), ale: mój tysiąc złotych rozplynał się nadszkodziewanie prędko (PG 174), 2) poległo tysiące żołnierzy lub poległy tysiące żołnierzy.

Tysiące zmarszczków pod brodę się chroni. *Mick.* Błyskało tysiące szabel. *Sienk.* Tysiące tłoczyło się. *Reym.* Tysiąc nadzieli błyskało przed jej oczami. *Dąbr.* Tysiące strumieni szemrały po górach. *Sienk. cyt. JP 15, 91.* Tysiące młotów kuli. *Prus. cyt. JP 15, 91.*

Tysiąckrotny, nie: tysiącokrotny.

W tysiąckrotnym spotęgowaniu odczuwa. *Przybysz.*

Tysiączny, nie: tysięczny, ale: dwutysięczny, trzytysięczny..., wielotysięczny.

Tytka (!) = torebka (IGD).

Tytląć (niedok.) — utytląć (dok.). Formy:

1) tytłam, tytłasz...; tytłaj!; tytłający; tytłany; tytłaj, 2) utytląć, jak: tytłać.

Tytłający się w kurzu. *Zaremb.*

Tytoń (PA) (nie: tytuń) — tytoniowy.

Wyrażenie: wyroby tytoniowe, nie: tabaczna

Tytuł, dlp tego tytułu (nie: ty'tułu), tytu'łem (nie: ty'tułem), młm tytu'ły (nie: ty'tu'ły, ani: tytu'ła). Znaczenie i składnia: 1) T. kogo, czego = imię, nazwa godności kogo,

czego, 2) T. do czego = pozór, pretekst do czego.

1. Tytuł nauczyciela. *SW*. 2. Nazwa ta stanowiła mój tytuł do chluby. *Choyń*.

Zwroty: 1) książka, praca pod tytułem. *SW*; 2) książka bez tytułu; 3) z tytułu czego = z racji czego; 4) tytułem czego = z racji czego, jako co; 5) tytuł własności. *SW*.

3. Przy świadczeniach należnych z tytułu obowiązków. *Kod. Post. Cytw*. Radość była z tego tytułu, że wierzyby już zielenieją. *Żerom*. 4. Dziedziczył tytułem starszeństwa. *SW*.

* Tytułowanie osób w listach. Zwykły tytuł osoby, do której się zwracamy listownie brzmi „Szanowny Panie“ lub „Wielce Szanowny Panie“ (dla uwydatnienia większego stopnia poważania). Tytuł „Wielmożny Panie“ nie uwydatnia stosunku osobistego osoby piszącej do osoby, do której jest list pisany. Z tytułem „Jaśnie Wielmożny Panie“ zwracano się do osób na wyższym stanowisku społecznym, ponieważ jednak w ostatnich czasach zaczęto tym tytułem zbyt sze-

roko szafować, więc lepiej go zaniechać, a na kopertach opuszczać wszelkie tytuły, pisząc wprost: Pan NN. Księcia tytułuje się zwykle: Jaśnie Oświecony, biskupa: Eminencja, ludzi na najwyższych stopniach urzędowych: Ekscelencja (Ob. Kr. 2, 179).

* Tytuły zawodowe kobiet mogą przybierać rozmaite postaci: 1) tworzą się za pomocą żeńskich przyrostków od odpowiednich tytułów męskich, np. doktor — doktorka, 2) nie różnią się od odpowiednich tytułów męskich, np. pani doktor, panią doktorem, 3) mają tę samą postać, co tytuły męskie, ale w połączeniu z rzeczownikiem: pani nie ulegają odmianie, np. pani doktor, z panią doktor. 4) tworzą się od tytułów męskich niekiedy za pomocą przyrostków -owa lub -ina, które zwykle bywają używane w nazwiskach żon, np. pani doktorowa = pani doktorka (nie: żona doktora) (Ob. JP 18, 185 nn)

U

Uaktualizować (!) lub uaktualnić (!) co = uzgodnić co z rzeczywistym stanem, zmienić według rzeczywistego stanu, poprawić, zmienić według stanu obecnego (DUMK 26 XI 34).

Ubawić (dok.) — ubawiać (niedok.). Formy i składnia jak: zabawić — zabawiać.

Ubezpieczyć (dok.) — ubezpieczać (niedok.). Formy i składnia: jak zabezpieczyć — zabezpieczać.

Ubezpiecza niepodległość państwa. *Mochń*.

Ubezwładnić (dok.) — ubezwładniać (niedok.). Formy i składnia jak: obezwładnić — obezwładniać.

Ubić (dok.) — ubijać (niedok.). Formy i składnia jak: wybić — wybijać.

Zwrot: ubić co (żart.) = załatwić co pomysłnie. Jużem sprawę ubił. *Strug*.

Ubiec lub ubiegnąć (dok.) — ubiegać (niedok.). I Formy jak: bieć — biegnąć — biegać. II Znaczenie i składnia: 1) U. co = przebiec co, 2) U. kogo — w czym = wyprzedzić kogo w czym.

Ubiegać się (tylko w postaci niedok.) o kogo, o co.

Celem jego życia jest ubiegać się o posadę. *Sierosz*. Ubiegają się o niego. *Dąbr*.

Ubielić (dok.) — ubielać (niedok.). Formy i składnia jak: obielić — obielać.

Ubierać. Ob. Ubrać.

Ubiernalnia, dlp tej ubieralni, dlm tych ubieralni.

Ubikacja (!) = pomieszczenie, pokój, izba (por. niem. Ubikation) (Kr. 1, 255).

Ublizający — ublizająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zachował się ublizająco. *Mp*.

Ubliżyć (dok.) — ubliżać (niedok.). I Formy: 1) ubliżę, ubliżysz, ubliży, ubliżymy...; ubliż! ubliżcie!; ubliżający; ubliżył, 2) ubliżam, ubliżasz, ubliżać...; ubliżaj!; ubliżajacy; ubliżał, ubliżali. II Składnia: U. komu — w czym.

... by im w czym nie ubliżyć. *Sienk*.

Ublagać — Formy i składnia jak: błagać. **Uboocz ta lub to uboczcie**; dlp tej uboczy lub tego ubocza, młm te ubocze lub ubocza, dlm tych uboczy.

Zwroty: być, pozostawać, siedzieć, trzymać się na uboczu = pozostawać poza sferą czynnego życia, jego oddziaływań i wpływów.

Żył na uboczu. *Szpót*. Jeden tylko Augustyn pozostał na uboczu. *Kruczk*.

Ubogi — uboższy; młm (męskoosob.) ubodzy, ubożsi. Składnia: 1) U. w co (gdy się wymienia zawartość rzeczową ubóstwa, czyli przedmioty, w których się ubóstwo zaznacza), 2) U. czym (gdy się wymienia przyczynę lub zakres ubóstwa), 3) U. (bez dopełn.). Por. Bogaty.

1. Krainy te ubogie są w drzewo. *Cyt. SW*. 2. Ubogi duchem. Ubogi doświadczeniem. 3. Otóż mój dom ubogi. *Karpiń. cyt. SW*.

Ubolewać (tylko w postaci niedok.) nad kim, nad czym. Formy: ubolewam, ubolewasz...; ubolewaj!; ubolewający; ubolewał.

Ubość (!) = ubość.

Ubożeć (niedok.) (= stawać się ubogim) — zubożeć (dok.). Formy: 1) ubożeję, ubożesz, ubożeje...; ubożej!; ubożający; ubożał, ubożeli, 2) zubożeć, jak: ubożeć.

Ubożyć (niedok.) (= czynić ubogim) — zubożyć (dok.). Formy: 1) ubożę, ubożysz, uboży, ubożymy...; uboż! ubożcie!, rzadziej:

ubóz! uboźcie!; ubożący; ubożony; ubożył, 2) zubożyć, jak: ubożyć.

Ubóstwo.

Zwrot: przychodzić do ubóstwa. *SF*
Ubósć (dok.). Formy i składnia jak: bósć.
Ubrać (dok.) — ubierać (niedok.). I Formy jak: zabrać — zabierać. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo — czym, częściej: w co = odziać kogo — czym lub w co, 2) U. co (! prowinc.) = ubrać się w co lub włożyć na siebie co. Ob. Koldra, Maska, Obrus, Przyłbica, Szal, 3) U. co — czym = przybrać co — czym, 4) U. (! rus.) co — czym = ozdobić, upiększyć co — czym.

1. ... aby każda z nich ubrać w osobny kożuszek. *Mick.* 2. Włożył (nie: ubrał) kapelus. Zosia kładzie (nie: kładnie) pończochy. *Mick.* Żupana ani kontusza nie kładzie. *Mick.* 3. Chciałabym ubrać te suknie kwiatami. *Zapol.* 4. ściany były przyozdobione (nie: ubrane) rogami. *Perz.* Pás ozdobyony (nie: ubrany) błyszczącymi kółkami. ściany ozdobione (nie: ubrane) malowidłami.

Ubrać się (dok.) — ubierać się (niedok.). I Formy jak: zabrać..., zaliczać. II Składnia: U. ś. w co.

Pozapalałam wszystkie lampy i ubrałam się w suknie balową. *Zapol.* Ubrałam się w złoty kostium indyjskiego Buddy. *Ostr.* Ubrał się w portki (nie: ubrał portki). *Kruczk.*

Ubranie — Składnia: 1) U. kogo = ubranie należące do kogo, 2) U. z kogo = ubranie znoszone przez kogo, 3) U. po kim = ubranie pozostałe po śmierci kogo.

2. Obiecałam jej ubranie z naszych dzieci. *Dąbr.*
 Zwrot: czyje (nie: kogo) to ubranie?

Ubrany w co, nie: w czym.

Głowy (kobiet) ubrane w czerwone i żółte chusty. *Orzesz.* Była ubrana w gazową suknie. *Zapol.* Ubrany w granatową kurtkę (nie: w granatowej kurtce). *Sewer.*

Ubrdać (tylko w postaci dok.) sobie co. Formy: ubrdam, ubrdasz...; ubrdaj!; ubrdął.

Ubyć (dok.) — ubywać (niedok.). Zakres użycia: czasownik: u b y ć (u b y w a ć) używa się tylko bezpodmiotowo w 3 os. 1p: 1) w połączeniu z rzeczownikami materialnymi i zbiorowymi, np. ubywa wody, ubywa wojska, ubywa czasu, nie: ubywa woda, ubywa wojsko, ubywa czas, 2) w połączeniu z rzeczownikami jednostkowymi tylko wtedy, kiedy są użyte w lm, np. ubyło żołnierzy, ale nigdy: ubył wódz lub ubyło wodza, lecz: zbrakło wodza, (w stylu uroczystym) nie stało wodza (Kr. 1, 35).

Ucałować (dok.). Formy i składnia jak: całować.

Ucałowała go w policzek. *Kruczk.* Ucałowałam ją za to. *Strug.*

Ucapić się kogo, czego. Formy jak: capić. Ob. Capać.

Ucho — Znaczenie i formy: 1) ucho (narząd słuchu), ucha, uchu, ucho, uchem, (w) uchu, lm uszy, uszu (uszków), uszom, uszy, uszami (uszyma), w uszach, 2) ucho (dzbana, buta...), ucha..., lm ucha, uch, uchom, ucha, uchami, (w) uchach.

Zwroty: 1) dawać czemu ucho lub ucha; 2) nadstawiać lub nastawiać na co ucha (uszu) =

nastłuchiwać, ale: nastawiać uszy (o zwierzętach) = postawić uszy do góry; 3) naklonić ucha do czego; 4) strzyć uszami; 5) łowić co uchem; 6) mieć na co uszy otwarte; 7) słyszeć na własne uszy; 8) nie wierzyć własnym uszom; 9) mieć długie uszy, *SF* = mieć zwyczaj podstuchiwania; 10) szeptać lub mówić na ucho bądź do ucha, rzadko: w ucho; 11) obijać się o uszy; 12) uszy wiedzą od czego = przykro czegoś słuchać; 13) uszu komu natrzeć = dać komu reprimendę; 14) oberwać po uszach = dostać reprimendę; 15) opuścić uszy, *SW* = stracić fantazję; 16) nosić uszy do góry = mieć fantazję; 17) uszy do góry! = nie trać fantazji!; 18) mieć czego po uszy = mieć czego aż nadto; 19) zachłapać się, zablócić się, zabrudzić się... po uszy; 20) rznąć od ucha (o muzykantach) = grać ochoczo.

1. Dawaj ucho, co tam mówią. *Sienk.* 2. Nadstawiał ucha na to. *Sienk.* Nastawił ciekawie ucha. *Zerom.* Przypodobnia się i nastawiała uszu. *Dąbr.* Uszy nastawił (o psie). *Bartk.* 3. Do prosby mogłem naklonić ucha. *Sienk.* 4. Pies kręcił ogonem i strzył uszami. *Mick.* 5. Lowił chciwym uchem te głosy. *Sienk.* 6. Miej uszy otwarte. *Sienk.* 7. Słyszeliśmy to na własne uszy. *Sienk.* 8. Zadziwiła się, własnym uszom nie wierząc. *Dąbr.* 10. Szeptata mu do ucha. *Reym.* Powiedziała mi na ucho. *Matacz.* Szepnął na ucho Julci. *Iwasz.* Pytała się na ucho. *Dąbr.* Jakaś potęga szeptała (mu) w ucho. *Prus.* 11. Wybuch śmiechu obił się o uszy wojewody. *Sienk.* 12. (Wymyślania) od których uszy wiedzy. *Matacz.* 17. Uszy do góry! wszystko będzie dobrze. *Siedl.* Raz mać urodziła, uszy do góry! *Matacz.* 18. Miał pracy po uszy. *Bartk.* 19. Zachłapał się po uszy. *Strug.* 20. Muzykanci rznęli od ucha. *Matacz.*

Uchodźcie (niedok.) — ująć (dok.). I Formy jak: chodzić — iść. II Znaczenie i składnia: 1) U. dokąd = uciekać dokąd, 2) U. czego = uchodźcie od czego, unikać czego, 3) U. (tylko w postaci niedok.) za kogo, za co lub za jakiego = wydawać się kim lub jakim, być uznanym za kogo.

2. Uchodząc szyderstw towarzyszy. *Mick.* 3. Uchodziłam za bardzo inteligentną. *Zapol.* Obicie nieszczęśliwca uchodziło za miłą zabawkę. *Wikt.* Dziecko uchodzi za urodzone w małżeństwie. *Kod. Post. Cych.*

Zwroty: 1) coś uchodzi czyjejs uwagi (nie: uwadze, bacności); 2) coś uchodzi komuś płazem (= bezkarnie).

1. Na folwarku nie uszło bacności, że... *Mick.* 2. Widział, że wybrki ujął mu płazem. *Wikt.*

Uchodźcie (dok.) — uchadzać (niedok.). I Formy: 1) uchodź, jak: chodź, 2) uchadzam, uchadzasz...; uchadzaj!; uchadzający; uchadzany; uchadzał. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo — czym = ukrocić, ułagodzić kogo, 2) U. co = chodzeniem zedrzeć.

1. Nie po raz pierwszy przychodził szlachcie do cierpliwości, to różnymi wpływami uchodzić. *Krasz. cyt. SW.* 2. Choćbym miał sobie nogi uchodzić, muszę. *Sewer. cyt. SW.*

Uchodźcie się (dok.) — uchadzać się (niedok.) = utrudzić się chodzeniem.

Uchodźca, tego uchodźcy, temu uchodźcy, tego uchodźcę, uchodźco!, tym uchodźcą, • tym uchodźcy, lm ci uchodźcy, tych uchodźców, tym uchodźcom...

Uchronić (dok.) — uchroniać (niedok.). I Formy jak: ochronić — ochraniać. II Składnia: U. kogo, co — od kogo, od czego lub przed kim, przed czym (z tym samym roz-

różnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: chronić).

Uchroniła ją od zrobienia tej rzeczy. *Nalk*

Uchronić się (dok.) — uchroniać się (niedok.). I Formy jak: uchronić — uchroniać. II Składnia: U. ś. od kogo lub od czego albo przed czym.

Zdrada od zdrady uchronić się można. *Słow. cyt. SW.* Przed tobą nieprzyjaciół twój się nie uchroni. *Cyt. SW*

Uchwalić (dok.) — uchwalać (niedok.). I Formy: 1) uchwalić, jak: chwalić, 2) uchwalam, uchwalasz...; uchwalaj!; uchwalający; uchwalany; uchwalał. uchwalali. II Składnia: U. co.

Zwrot: uchwalić co tytu a tytu głośmi.

Uchwała

Zwrot: powziąć (dok.) uchwałę — (niedok.) podejmować (nie: pobierać. powiniać) uchwałę.

Formą pracy Izb jest podejmowanie (nie: pobieranie) uchwał. „*Gaz. Pol.* 3 X 35.

Uchwycić (dok.) — uchwycić (niedok.). I Formy jak: pochwycić — pochwycać. II Składnia: U. kogo, co — czym — za co.

Uchybić (dok.) — uchybiać (niedok.). I Formy jak: chybić — chybiać. II Składnia: U. komu, czemu — czym — w czym.

Nikt nigdy nie zarzucił, bym uchybił komu w uczciwości, w grzeczności. *Mick.*

Uchybienie.

Zwroty: popełnić uchybienie, dopuścić się uchybienia wobec kogo.

Uchybienia popełnione. *Kod. Post. Cyw*

Uchylić (dok.) — uchylać (niedok.). I Formy: 1) uchylić, jak: chylić, 2) uchylam, uchylasz...; uchylaj!; uchylający; uchylał, uchylali. II Składnia: U. co lub czego (z domysł.: nieco, trochę).

Uchylił je (drzwi) i pytał. *Ostr.* Uchyliła z odrazą jednego oka. *Dabr.*

Zwroty: 1) uchylić kapelusza; 2) uchylić tajemnicy lub uchylić rąbek tajemnicy; 3) uchylić rozporządzenie. przepis...=znieść rozporządzenie.

1. Uchylając kapelusza. *Prus*

Uchylić się (dok.) — uchylać się (niedok.). I Formy jak: uchylić — uchylać. II Składnia: U. s. od czego.

Od żadnego zajęcia się nie uchylała. *Dabr.* Nie miał wcale zamiaru uchylić się od obowiązku *Parand.*

Uciąć (dok.) — ucinać (niedok.). Formy i składnia jak: przeciąć — przecinać.

Zwroty: uciąć sobie rozmowę. flirtik. romans Ucinali sobie rozmowę. *Iwasz.*

Uciągnąć (dok.) — uciągać (niedok.). Formy i składnia jak: pociągnąć — pociągać.

Ucichać (dok.) — ucichnąć (niedok.). Formy: 1) ucicham, ucichasz...; ucichaj!; ucichający, ucichał, 2) ucichnę, ucichniesz...; ucichnij!; ucichł, ucichłem, ucichli.

Uciec (dok.) — uciekać (niedok.). I Formy: 1) uciec, jak: ciec, 2) uciekam, uciekasz...; uciekaj!; uciekający; uciekał. II Składnia: 1) U. od czegoś, co jest, 2) U. przed czymś, co będzie lub może nastąpić.

1. Odszedł szybko, jakby uciekał przed tą od-

powiedzią. *Zapol.* Mieszkańcy puciekali przed spodziewaną burzą. *Sienk.* Uciekał przed smyczą rakarza. *Wikt.* Ucieka przede mną jak przed jastrzębiem. *Świat.* 2. Nie jest tak łatwo uciec od życia. *Makusz.* Dotkliwie odczuł głośną jego dobroć i uciekał od niej. *Wikt.*

Zwrot: uciec w świat.

Ucieki w świat. *Ostr.*

Uciec się (dok.) — uciekać się (niedok.). I Formy jak: uciec — uciekać. II Składnia: U. ś. do czego.

Zołnierz musi się uciekać do gwałtów *Sienk.* Uciekaj się do jej pomocy. *Danił*

Ucieczka przed kim, przed czym lub od kogo, od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: uciec).

Ucieczka jego jest ucieczką zaleńca przed samym sobą (= przed możliwymi w przyszłość wybrykami własnego ducha). *Ostr.*

Zwrot: rzucić się do ucieczki.

Chciały się rzucić do ucieczki. *Sierosz.*

Uciekinier = uchodźca, dezterter.

Uciemnić (dok.) — uciemniać (niedok.).

I Formy: 1) uciemnić, jak: ciemnić, 2) uciemnię, uciemniasz...; uciemnij!; uciemniają; uciemniani; uciemniał, uciemniali. II Składnia: U. kogo, co — czym.

Ucierać. Ob. Utrzeć.

Ucieszyć się (dok.) Formy i składnia jak: cieszyć się.

Ucieszony z mej porażki. *Matacz* Ucieszył się zdrowiu. *Bartk.*

Ucisk, dlp tego ucisku.

Zwroty: 1) żyć w ucisku; 2) być pod uciskiem; 3) ucisk serca

Ucisnąć (dok.) — uciskać (niedok.). Formy jak: cisnąć — ciskać.

Uciszyć (dok.) — uciszać (niedok.). I Formy: 1) uciszę, uciszysz, ucisz, uciszymy...; ucisz! uciszcie!; uciszony; uciszysz; uciszysz; uciszysz, 2) uciszam, uciszasz...; uciszający; uciszano; uciszał, uciszali II Składnia: U. kogo, co — czym.

Zwroty: uciszyć wrzawę, hałas, morze, burzę. *SW*

Uczeń (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: czcić.

Uczelnia, dlp tej uczelni, dlm tych uczelni, nie: tych uczeln.

Uczennica (PA), nie: uczenica.

Była niepojętna uczennica w szkole pospółtoci. *Świat.* Uczennica mamy. *Nowak.* Pani była uczennicą (nie: uczenicą) profesora *Goet.*

Uczeń, młm ci uczniowie, dlm tych uczniów, rzadziej: tych uczni.

Uczepić się (dok.) — uczepiać się (niedok.).

I Formy jak: zaczepić — zaczepiać. II Składnia: 1) U. ś. kogo, czego — czym, 2) U. ś. o co lub za co.

1. Uczepiłam się ramienia mego tancerza. *Zapol.* Dygocącymi rękami uczepił się gałęzi. *Kruczk.* 2. Nie miała się o co uczepić. *Nalk.*

Uczestniczyć (niedok.), nie: uczestniczyć (prow. lit.). I Formy: uczestnicze, uczestniczysz, uczestniczy, uczestniczymy...; uczestnicz! uczestniczcie!; uczestniczący; uczestniczył. II Składnia: U. w czym.

Uczestniczył w burdach i pijatykach. *Wikt.*

Uczestnik, nie: uczestnik (prow. lit.) (JP 9, 58).

Uczęszczać (!) do czego.

Zwrot: uczęszczać (!) do szkoły = chodzić do szkoły.

„Uczęszczał” do gimnazjum *Żerom*

Uczta.

Zwrot: wyprawiać ucztę.

Zgodziła się pójść na ucztę, którą hetman wyprawiał *Siemk*

Uczucie — Składnia: 1) U. kogo (gdy się wymienia osobę, która uczuciu ulega), 2) U. do kogo lub dla kogo (gdy się wymienia osobę, do której uczucie się kieruje, dla której uczucie się żywi), 3) U. czego (gdy się wymienia charakter uczucia).

2. Gdybyż mogła wzbudzić w sobie takie uczucie dla Bogumiła! *Dąbr.* Jej uczucia dla mnie. *Sierosz*. 3. Dotkliwe uczucie zupełnego opuszczenia. *Danił.* Nabrala dlań uczucia tkliwości. *Siedl.* Zwroty: 1) mieć uczucie lub doznawać uczucia, że... = mieć wrażenie, że... 2) doświadczać uczucia; 3) kogoś oblatuje uczucie; 4) rządzić się, kierować się uczuciem.

1. Ma uczucie, że okradł rodzinę. *Dąbr.* 2. Dłużnego doświadczał uczucia *Siemk*. 3. Oblectało ich uczucie, które... *Małacz*

Uczuć (dok.) — uczuwać (niedok.). I Formy: 1) uczuć, jak: czuć. 2) uczuвам, uczuwasz...; uczuwaj!; uczuwający; uczuwany; uczuwał. II Składnia: U. co.

Uczyć (niedok.). I Formy: 1) uczyć, uczysz, uczy, uczymy...; ucz!; uczie!; uczący; uczony; uczył. II Składnia: 1) U. kogo—czego (gdy się wymienia jakąś wiedzę lub umiejętność), 2) U. kogo — o czym = pouczać o czym (gdy się wymienia przedmiot jakiejś wiedzy lub umiejętności), 3) U. kogo — na kogo = uczyć przygotowywać kogo do jakiegoś zawodu.

1. Życie uczyło go szybko mądrości praktycznej. *Święt.* Łaciny uczy *Ostr.* Uczy go głosowni. 2. Uczy go o narządach mowy Niech go nie uczy o znaczeniu ludzi rzetelnych. *Goet*

Uczyć się (niedok.) czego lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: uczyć).

1. Chętniej się uczymy francuskiego. *I. Dąbr.* W ciężkich doświadczeniach uczył się rozumowi. *Wikt.* 2. Teraz się uczymy o podobnych trójkątach. *Mp.* 3. Uczyłem się na adwokata. *Ostr.* Odwieźli na kolej wychowanka. uczącego się na księdza w Krakowie. *Kruczk.*

Zwroty: uczyć się czegoś, ale: uczyć się coś (nie: czegoś) robić.

Uczynek, dlp tego uczynku.

Zwroty: schwytać, przyłapać kogo na gorącym uczynku.

Przyłapać jej na gorącym uczynku nie mógł. *Goet*

Uczynić (dok.). Formy i składnia jak: czynić.

Uczynność dla kogo.

Nieco przesadza w uczynności dla ludzi. *Kruczk.*

Udać (dok.) — udawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II Składnia: 1) U. kogo, co = naśladować kogo, co, 2) U. że... = zmyślić pozornie, pokazać, że...

1. Świetnie go umiał udawać. *Mp.* Nic nie udaje przed nikim. *Reym.* 2. Uduje, że nic nie widzę. *I. Dąbr.*

Udać się (dok.) — udawać się (niedok.).

I Formy jak: dać — dawać. II Znaczenie i składnia: 1) U. ś. komu = poszczęścić się komu, 2) U. ś. do kogo — w czym — z czym — po co — na co — o co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: chodzić).

1. Ten się nam udał. *Wikt.* 2. Nazajutrz po tym udałem się do rejenta. *Mp.* Udałem się z tą sprawą do adwokata. *Mp.* Udałem się do Serwika o protekcję. *Strug.*

Udały, częściej: udany = ten, co się udał. udatny, szczęśliwie wykonany.

Udały obraz *Jeź.*

Udany — Znaczenie: 1) U. = pozorny, zmyślony, obłudny, naśladowany, 2) U. = udały, udatny, szczęśliwie wykonany.

1. Ciągnął z udanym spokojem. *Danił.* Wrzask puszczyka wybornie udany. *Małacz.* 2. Ten projekt nie będzie udany. *Grusz.*

Udaremnić (dok.) — udaremniać (niedok.).

I Formy: 1) udaremnić, udaremnisz, udaremni, udaremnimy...; udaremnij!; udaremiony; udaremniwszy; udaremnił, 2) udaremniać, udaremniaasz...; udaremniaj!; udaremniający; udaremniany; udaremniał, udaremniałi. II Składnia: U. komu — co — czym.

Udarować (dok.) kogo, co — kim, czym = obdarzyć kogo, co — kim, czym.

Udaruję was szczęściem. *Krasin.*

Udeptać lub **udepnąć** (dok.) — udeptywać

(niedok.). Por. Nadeptać. I Formy jak: nadeptać — nadepnąć — nadeptywać II Znaczenie: 1) U. co (w postaci dok.: udeptać) = deptaniem ubić, 2) U. kogo — w co (w postaci dok.: udepnąć) = nadepnąćwszy urazić.

1. Tatarzy udeptali sobie szlak przez Wołyn *Cyt. SW.* 2. Udepnąć kogo w nogę. *SW*

Uderzający — uderzająco. Ob. Kojący — kojąco.

Uderzająco do niego podobny. *SW.*

Uderzenie — Składnia: 1) U. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która uderza), 2) U. czym (gdy się wymienia rzecz, którą ktoś uderza; nieraz, gdy się wymienia rzecz, zacięra się różnica między pierwszym a drugim zwrotem, np. uderzenie kilofu lub kilofem).

Zwroty: 1) jednym uderzeniem lub od jednego uderzenia zabić; 2) od jednego uderzenia upaść

Uderzyć (dok.)—uderzać (niedok.). I Formy: 1) uderzę, uderzysz, uderzy, uderzymy...; uderz; udercie!; uderzony; uderzył. 2) uderzam, uderzasz, uderza...; uderzaj!; uderzający; uderzany; uderzał, uderzali. II Składnia jak w czasowniku: bić. III Znaczenie: 1) U. kogo, co — w co — o co — czym = trzepnąć, 2) U. kogo — czym = zdziwić, zastanowić.

1. Jeszcze mocniej uderzył pięścią w stół. *Prus.* Uderzył o stół ręką. *Prus.* Uderzył go w kolan. *Reym.* O szyby uderzył potok deszczu. *Iwasz.* Gałęzie raz wraz uderzały o szyby. *Wikt.* Uderzył na niego gwar głosów. *Choińsk.* 2. Co ude-

rzato wyobrażnię *Żerom* Twarz jej nie uderzała niczym *Krasz*.

Udobruchać (dok.) — (rzadko) udobruchiwać (niedok.). I Formy: 1) udobrucham, udobruchasz...; udobruchaj!; udobruchany, udobruchawszy; udobruchał, 2) udobruchuję, udobruchujesz...; udobruchuj!; udobruchujący; udobruchiwany; udobruchiwał. II Składnia: U. kogo — czym.

...ale ja wprędce udobruchał przesadzona nie-co uprzejmością I. *Dąbr*

Udowodnić (dok.) — udowadniać, rzadziej: udowadniać, nie: udawadniać (niedok.). I Formy: 1) udowodnię, udowodnisz, udowodni, udowodnimy...; udowodnij!; udowodniwszy; udowodnił, 2) udowadniam, udowadniasz...; udowadniaj!; udowadniający, udowadniany; udowadniał, udowadniali. II Składnia: U. co, nie: czego.

Udowadnia swoje obserwacje. *Goet*.

Udrapać (dok.)—udrapnąć (dok. jednokr.) —udrapywać (niedok.). I Formy: 1) udrapać — udrapywać, jak: oddrapać — oddrapywać, 2) udrapnę, udrapniesz...; udrapnij!; udrapnięty; udrapnąwszy; udrapnął, udrapnąłem, udrapnęli (nie: udrapłem, udrapli). II Składnia: U. kogo — w co.

Udręczyć (dok.)—udręczać (niedok.). Formy i składnia jak: zadręczyć — zadręczać. **Udręka.**

Zwroty: 1) być w udręce; 2) młec z kim, z czym udrękę; 3) cierpieć udrękę; 4) cierpieć wspólną (jedną) udrękę lub wspólną (jedną) udręka.

1 Jeszcze wątpisz i jesteś w udręce *Cyt SW*. 2. Mam z tym chłopakiem ciągłą udrękę. *Mp*. 4. Cierpieli jedną udręka. *Goet*.

Udry, tylko w lm i tylko w wyrażeniu: iść z kim na udry = kłócić się z kim, walczyć z kim.

Pójdziemy na udry z *Kostusią*. *Wikt*.

Udział, dlp tego udziału, clp temu udziałowi, mjsclp w tym udziale, rzadko: w udziale (dawny.). Znaczenie: 1) U. w czym = uczestnictwo w czym, 2) U. = dział, akcja, wkład.

Zwroty: 1) brać (nie: przyjmować, rus.) w czym udział *PJ* 9, 103. *JP* 4, 64. *JP* 21, 59; 2) z udziałem (nie: przy udziale) kogo coś robić; 3) przypadać komu w udziale; 4) coś jest czymś udziałem, *SW* = coś jest czymś losem; 5) wycofać z kasy swój udział. *SW*.

1. Otrzymał rozkaz wzięcia udziału w szturmie. *Żerom* Nie brała udziału w powszechnym ożywieniu *Sierosz*. W dyskusji niemal nie brał udziału. *Goet*. 2. Konferencja z udziałem... *DUMK* 30 IX 30. Z udziałem lub bez udziału biegłych. *Kod Post. Cyt*. 3. Ubóstwo przypadło mu w udziale. *SW*. 4. Płacz i nędza są twoim udziałem. *SW*.

Udziec, dlp tego udźca, mlm te udźce, dlp tych udźców.

Udzielić (dok.)—udzielać (niedok.). I Formy jak: oddzielić — oddzielać. II Składnia: U. komu — czego, nie: co.

Udzielił interesujących wyjaśnień. *Cyt. Kr* 1, 27. Rady rzadko udzielał. *Mick*. Uwag tych udzielano sobie. *Dąbr*.

Zwrot: udzielać komu pomocy, nagany, dymisji.

Udźwignąć (dok.) — udźwigać lub udźwigiwać (niedok.). Formy jak: wydźwignąć — wydźwigać — wydźwigiwać.

Ufać (niedok.). I Formy: ufam, ufasz, ufa...; ufaj!; ufający; ufał II Składnia: U. komu, czemu (nie: na kogo, na co) (*JP* 11, 126).

Jakże babie nie ufać? *Bartk*.

Ufnał. Ob. Hufnał.

Ufność — Składnia: 1) U. w kogo, w co = pewna wiara w kogo, w co, 2) U. w kim, w czym = pewna nadzieja w kim, w czym, 3) U. do kogo, do czego (nie: komu, czemu, ale: ufać komu, czemu) (*JP* 11, 126) = zaufanie do kogo, do czego.

1. Ufność w pokojową, dobrą wolę *Sowietów*. „*Czas*” 25 X 34. Aby zaświadczyć o ufności swej w zamiary gospodarza. *Sienk*. 2. Mam w nim ufność *SW* Miejsze ufność we mnie! *Sienk*. 3. Straciła ufność do stryja. *Iwanz* Okazał więcej ufności do ludzi *Dąbr*

Zwroty: 1) żywić ufność do kogo, do czego; 2) wzbudzać ufność w kogo, w co; 3) pokładać w kim ufność.

1. Nie należy żywić ufności do losu. *Dąbr*. 2. Wzbudzał ufność w swe zdolności wojenne. *Sienk*. 3. Pokładał ufność w Bogu, że przyjmie mnie do siebie. *Parand*

Ufny w co, rzadziej: w czym.

Ufni w sztuki *Wojskiego* sposoby. *Mick*. Ufny był w siebie. *Bartk*. W własnych dzielnościach ufny. *Mick*.

Uganiać lub **uganiać się** (niedok.). I Formy: uganiam (się), uganiasz (się)...; uganiaj (się)!; uganiający (się); uganiał (się), uganiałi (się). II Składnia: 1) U. (bez dopeln.) = biegać tu i tam, 2) U. lub u. ś. za kim, za czym = biegał tu i tam za kim, za czym.

1. Uganiał po lasach. *Wikt*. 2. Ugania za żerem *Dug* Nie uganiał się za wrogami. *Wikt*.

Ugiąć (dok.) — uginać (niedok.). I Formy: 1) ugiąć, jak: giąć, 2) uginam, uginasz...; uginaj!; uginający; uginany; ugiął. II Składnia: 1) U. kogo, co = zgiąć co, poskromić co, 2) U. czego = zgiąć nie-co czego.

Zwrot: uginać kolana lub kolan. *PJ* 9, 41.

Ugłaskać (dok.) — ugłaskiwać (niedok.). I Formy jak: ogłaskać — ogłaskiwać. II Składnia: U. kogo — czym.

Ugnieść (dok.)—ugniatać (niedok.). I Formy: 1) ugnieść, jak: gnieść, 2) ugniatam, ugniatasz...; ugniataj!; ugniatający; ugniatany; ugniatł. II Znaczenie i składnia: 1) U. co = gniotąc ubić, ukształtować, 2) U. kogo, co (tylko w postaci niedok.) = a) uciskać, trzeć, b) (=! przetr., dawn.) ciemnieżyć, dręczyć.

1. Ugniatali ciasto. 2a. *But* mi nogę ugniatł. *Mp* 2b. Ucisłali (nie: ugniatali) srogimi wyrokami. *Cyt PJ* 10, 133.

Ugoda — Składnia: 1) U. między kim a kim — co do czego, 2) U. z kim.

1. Ugoda między prawującymi się stronami. *SW*. 2. Ugoda z najętym robotnikiem. *SW*.

Zwroty: 1) zawierać, robić z kim ugode; co do czego; 2) przychodzi do ugody między kim a kim = ktoś zawiera ugode; 3) kończyć sprawę ugoda. *SW*.

1. Nie może ani rzekać się tych praw, ani wierać co do nich ugody. *Kod Post Cyt*
Ugodzić (dok.) — ugadzać (niedok.). I Formy jak: dogodzić — dogadzać II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, co — czym (z czego) — w co lub po czym, lub komu — czym (z czego) — w co = uderzyć kogo, co — czym, 2) U. komu — w czym = trafić komu do gustu, dogodzić komu — w czym, 3) U. kogo — do czego = na podstawie ugody wynająć kogo — do czego, 4) U. co = stargować co.

1. Ugodził olbrzyma w czło. *Cyt. SW* Tą kulią mu w leb ugodzę. *Cyt. SW* Z łuku cel ugodzi. *Cyt. SW* 2. Każdy bliźniemu niech ugadza. *Cyt. SW* 3. Ugodził ludzi do kopania kartofli. *MP.* 4. Ugodzić furmankę. *SW*

Ugościć (dok.) — ugoszczać, częściej: ugaszczać (niedok.). I Formy: 1) ugościć, jak: gościć, 2) ugaszczam, ugaszczasz...; ugaszczaj!; ugaszczający; ugaszczany; ugaszczal, ugaszczali. II Składnia jak w czasowniku: gościć.

Ugór (PA), nie: ugor; dlp tego ugoru.

Zwrot: leżeć ugorem = zalegać bezczynnie, bezpożytecznie.

Pole ugorem leżało. *Orzesz*

Ugrażać (! rus.) = grozić

Ugryźć (dok.) — ugryzać (niedok.). I Formy: 1) ugryźć, jak: gryźć, 2) ugryzam, ugryzasz...; ugryzaj!; ugryzający; ugryzany; ugryzał. II Składnia jak w czasowniku: gryźć.

Ugrząźć (dok.) lub **ugrznąć** — ugrzęzać (niedok.). I Formy: 1) ugrząźć — ugrzęzać, jak: grząźć — grzęznąć. Ob. Grzęznąć, 2) ugrzęzam, ugrzęzasz...; ugrzęzaj!; ugrzężający; ugrzęzał. II Składnia jak w czasowniku: grzęznąć.

Uiścić (dok.) — uiszcząć (niedok.). I Formy: 1) uiszczę, uiszczisz, uiszci, uiszcimy...; uisść! uiszcie! (nie: uiszcz! uiszczcie!); uiszczony; uiszcił, 2) uiszczam, uiszczasz; uiszczaj!; uiszczający; uiszczany; uiszczal, uiszczali. II Składnia: U. komu — co.

Uiścić się (dok.) — uiszcząć się (niedok.) komu — z czego = wywiązać się wobec kogo — z czego.

Ujadać. Ob. Ujeść.

Ujarmić (dok.) — ujarmiać (niedok.). I Formy: 1) ujarmię, ujarmisz, ujarmi, ujarmimy...; ujarmij! (nie: ujarmz!); ujarmiony; ujarmiwszy; ujarmił, 2) ujarmiam, ujarmiasz; ujarmiaj!; ujarmiający; ujarmiany; ujarmiał, ujarmiali. II Składnia: U. kogo — czym.

Ujawnić (dok.) (nie: ujawić) — ujawniać (niedok.). I Formy: 1) ujawnię, ujawnisz, ujawni, ujawnimy...; ujawnij!; ujawniony; ujawniwszy; ujawnił, 2) ujawniam, ujawniasz...; ujawniaj!; ujawniający; ujawniany; ujawniał, ujawniali. II Składnia: U. co = uczynić jawnym, okazać, zdradzić co.

Ujawnić czyj podstęp. *SW.* Artysta ujawnił wiele talentu. *SW.*

Ujawnić się (dok.) — ujawniać się (niedok.) = przejawić się — przejawiać się.

Ujazd (nazwa miejscowości) — ujejski
Ująć (dok.) — ujmować (niedok.), nie: ujmować. I Formy jak: nająć — najmować II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, co — za co = uchwycić kogo, co — za co, 2) U. kogo, co — w co = pojąć kogo, co — w co, 3) U. kogo, co — w czym = objąć kogo, co — czym, 4) U. (przen.) kogo — czym = zjednać kogo — czym, 5) U. komu — czego = odjąć komu — czego, zabrać komu — co.

1. Ujął ją za rękę. *MP.* Ujął złodzieja, ztelega. *SW.* 2. Ujął kogo wpół. *SW.* Dzieci ujmują treść czytanek w kilka obrazów (nie: w kilku obrazach). *Cyt. Szeffs.* 4. Ujmował wszystkich miłym obejściem. *Kruczk.* 5. Panie zawsze ulmuja sobie lat.

Zwrot: ujmować coś z takiego czy innego stanowiska, nie: podchodzić do czego z takiego czy innego stanowiska

Ująć się (dok.) — ujmować się (niedok.) I Formy jak: ująć — ujmować. II Znaczenie i składnia: 1) U. ś. kogo, czego lub za kogo, za co = chwycić się kogo, czego lub za kogo, za co, 2) U. ś. (przen.) za kim, za czym lub za kogo, za co = upominać się, wstawiać się za kim, za czym, 3) U. ś. pod czym (o tkaninach) = rozleźć się, rozstąpić się.

1. Ujawszy się za kłamry wspinął się na górę. *MP.* 2. Za znieważoną ziemią ujęło się słońce. *Prus.* 3. Tkanina zleżała ujmując się pod palcami. *SW.*

Ujechać (dok.) — ujeżdżać (niedok.) = przejechać (przejeżdżać) jakąś część drogi
 Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać.

Ujednostajnić (dok.) — ujednostajniać (niedok.). I Formy: 1) ujednostajnić, ujednostajnisz, ujednostajni, ujednostajnimy...; ujednostajnij! (nie: ujednostajni!); ujednostajniony; ujednostajniwszy; ujednostajnił, 2) ujednostajniam, ujednostajniasz...; ujednostajniaj!; ujednostajniający; ujednostajniany; ujednostajniał, ujednostajniali. II Składnia: U. co.

Zwroty: 1) ujednostajnić miary i wag. kalendarza. *SW.* 2) ujednostajnić opinie. *SW.*

Ujeść (dok.) — ujadać (niedok.). I Formy: 1) ujeść, jak: jeść, 2) ujadam, ujadasz... ujadaj!; ujadający; ujadany; ujadal. II Znaczenie i składnia: 1) U. czego = trochę czego zjeść, odgryźć, 2) U. (tylko w postaci niedok.) na kogo, na co = szczekać na kogo, na co, dogadywać.

2. Psy ujadają na przeciągający orszak. *Siemk.*

Ujeździć (dok.) — ujeżdżać (niedok.). I Formy: 1) ujeździć, jak: jeździć, 2) ujeżdżam, ujeżdżasz... Ob. Ujechać. II Znaczenie: 1) U. (konia) = ułożyć konia do wierzchu lub do pociągu, (przen.) wziąć kogo w karby, ukrocić, 2) U. (drogę) = przez jeżdżenie ubić (drogę).

Ujeżdżalnia, dlp tej ujeżdżalni, dlm tych ujeżdżalni.

Ujma — Znaczenie: 1) U. = szkoda moralna, krzywda, 2) U. (!) = szkoda materialna, strata, naruszenie, pogwałcenie czego.

Zwroty: 1) przynosić komu ujme; 2) bez ujmy dla honoru; 3) bez ujmy dla przepisów (!) = bez naruszenia (lub pogwałcenia) przepisów. *DUMK 15 X 31.*

1. Nam i wam ujme przynoszą. *Prus.*

Ujmujący—ujmująco. Ob. **Kojący**—kojąco.

Oczy patrzące śmiało i prosto uprzedzały ujmująco. *Krasz. cyt. SW.*

Ujrzyć (dok.). I Formy: ujrzę, ujrzysz, ujrzy, ujrzymy...; ujrzyj! (nie: ujrź!, ale: spojrzj! lub spojrz!); ujrzawszy; ujrzał, ujrżeli. II Składnia: U. co.

Zwroty: ujrzyć się zaskoczonym (!) = zostać zaskoczonym. *Krasn. 79.*

Ujście czego — do czego.

Przegami Bzury i Piłicy dażył do ich ujścia do Wisły. *Cyt. Szeffs. 11.*

Zwrot: znajdować w czymś ujście (o pragnieniach, dążeniach, namierzeniach) = znajdować w czymś zaspokojenie.

Ukarać (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: karać.

Ukazać się (dok.) — ukazywać się (niedok.). I Formy: 1) ukażę się, ukazesz się...; ukąż się!; ukązawszy się; ukązał się, 2) ukazuję się, ukazujesz się...; ukazuj się!; ukazujący się; ukazywał się. II Składnia: U. ś. komu = pokazać się komu.

Ukazywało się naszym oczom kilku jeźdźców. *Kad.*

Ukąsać (dok.) = chwycić zębami, zranić zębami. Por. Pokąsać, ale: zakąsić. Formy: ukasam, ukasasz...; ukąsaj!; ukąsany; ukąsał.

Ukąsić (dok.). Znaczenie: 1) U. = urwać zębami, odgryźć, 2) U. = (rzadziej) ukąsać, zranić zębami, (zwłaszcza) ukłuć żądłem. Formy: ukąszę, ukąsisz, ukąsi, ukąsimy...; ukąś! ukąście!; ukąszony; ukąsiwszy; ukąsił.

2. Tutaj nikt (cie) żądłem złego spojrzenia nie ukąsi. *Wikt.*

Układ z kim — o co.

Skutkiem układów o serwituty. *Prus.* Układy małżeństwo dzieci bywały rzeczą zwykłą. *Sienk.*

Zwroty: 1) prowadzić układy; 2) zawierać układy.

1. Układy o wykup się prowadzi. *Sienk.* 2. Jak mogłeś układ zawierać? *Sienk.*

Układać (się). Ob. **Ułożyć** (się).

Uklon, dlp tego uklonu.

Zwroty: 1) złożyć komu uklon; 2) oddać komu uklon. *SW;* 3) oświadczyć, przesłać komu uklony. *SW;* 4) odpowiadać na ukłony *SW;* 5) odbierać ukłony (dziś częściej. pokłony).

1. Złożył uklon. *Matacz.*

Ukluć (dok.) kogo, co — w co, nie: w czym. Formy jak: kłuć.

Uklula mnie niechący igłą w palec. *Mp.* Ukluleś mię tą uwaga w samo serce. *Mp.*

Zwroty: 1) coś ukluło kogo w sercu (nie: w serce) = coś kogo zabolowało w sercu; 2) ukluć kogo do żywego, *SW* = dociąć (moralnie) komu boleśnie.

1. Coś mnie ukluło w sercu. *Prus.*

Uknuć (dok.) (rzadko: uknować) — uknuwać (niedok.). I Formy: 1) uknuć (ukno-

wać, jak: knuć (knować), 2) uknuwam, uknuwasz...; uknuwaj!; uknuwający; uknuwany; uknuwał. II Składnia jak w czasowniku: knuć (knować).

Ukochanie czego.

Ukochanie przeszłości. *Bartk.*

Ukochany (przym.) — najukochańszy (PJ 1, 119).

Ukończenie czego.

Zwrot: coś jest na ukończeniu. Sprawa była na ukończeniu. *Dąbr.*

Ukracać. Ob. **Ukrócić**.

Ukraina (= kraj pograniczny, pogranicze, kresy, prowincja pograniczna, jej nazwa własna) — ukraiński.

Zwroty: 1) mieszkać na Ukrainie (na Ukrainie); 2) jechać na Ukrainę (na Ukrainę).

Ukraina (= kraj zamieszkały przez naród ukraiński) — ukraiński, — Ukrainiec, — Ukrainka.

Zwroty: 1) mieszkać w Ukrainie; 2) jechać do Ukrainy.

Ukrajac lub **ukroić** (dok.) — ukrawać (niedok.). I Formy: 1) ukraję, ukrajesz...; ukraj!; ukrajony; ukrajawszy; ukrajał, ukrajali, 2) ukroję, ukroisz, ukroi, ukroimy...; ukroję!; ukrojony; ukroiwszy; ukroił, 3) ukrawam, ukrawasz, ukrawa...; ukrawaj!; ukrawający; ukrawany; ukrawał. II Składnia: U. co — czym.

Ukroił kawałek chleba. *Wikt.*

Ukraść (dok.). Formy i składnia jak: kraść.

Ukręcić (dok.) — ukrecać (niedok.). I Formy jak: odkręcić — odkrecać. II Znaczenie i składnia: 1) U. komu, czemu — co = kręceniem urwać komu, czemu — co, 2) U. co = kręceniem uwić, upleść.

Zwroty: 1) ukrecić komu, czemu łeb, *SW* = raz na zawsze z kim, z czym skończyć; 2) ukrecić bicze z piasku, *SW* = przedsięwziąć rzeczy niewykonalne z powodu braku koniecznych środków.

Ukroić. Ob. **Ukrajac**.

Ukrop, dlp tego ukropu.

Zwroty: 1) kręcić się, związać się jak w ukropie (jak w gorące, szybko); 2) kręcić się, związać się jak mucha w ukropie, *SW* (= niesporo); 3) siedzieć jak na ukropie, *SW* = siedzieć jak na szpilkach, na igłach, na brzytwach, niecierpliwie się.

1. Kręcili się jak w ukropie. *Sienk.*

Ukrócić (dok.)—ukraccać (niedok.) lub ukrócać. I Formy: 1) ukrócę, ukrócisz, ukroć, ukroćmy...; ukroć! ukroćcie!; ukrócony; ukróciwszy; ukrocił, 2) ukraccam, ukracasz...; ukracaj!; ukracający; ukracany; ukracał. II Znaczenie i składnia: 1) U. co (w postaci niedok.: ukraccać) = skrócić, zmniejszyć co, 2) U. kogo (w postaci niedok.: ukroccać) = poskromić, wziąć w karby kogo.

Wyrażenie: ukrocona opłata (!) = zmniejszona opłata. *Kr. 2, 199.*

Ukryć (dok.) — ukrywać (niedok.). I Formy jak: odkryć — odkrywać. II Składnia: 1) U. kogo, co — przed kim, przed czym, 2) U. kogo, co — w czym, w co lub do czego. Ob. **Chować**, **Kłasić**, **Pakować**, **Pchać**.

1. Przede mną nic nie ukryjesz. *Szpót.*
Zwroty: 1) ukrywać co w tajemnicy; 2) ukrywać (lub chować) co pod korcem = niepotrzebnie coś ukrywać.

Ukryć się (dok.) — ukrywać się (niedok.)
I Formy jak: ukryć — ukrywać. II Składnia: U. ś. z czym — przed kim, przed czym.

Nie ma miejsca, gdzieby się pan mógł ukryć przed obowiązkami czi *Śterosz.* Ukrywał się z tym *tuasz.*

Zwrot: ukrywać się przed czymś wzrokiem lub okiem.

Przed tego bystrym wzrokiem nic nie zdoła się ukryć. *Wikt.*

Ukuć (dok.) — ukuwać (niedok.). Formy jak: wykuć — wykuwać.

Zwroty: ukuć sobie jakiś pomysł, projekt, zamiar, zasadę, wiara... = stworzyć sobie jakiś pomysł...

Ukuli sobie usprawiedliwienie *SW.*

Ul, dlp tego ula, mlm te ule, dlm tych uli lub ulów.

Zwrot: (gwarno) jak w ulu *SW.*

Gwar jak w ulu *Żerom.*

Ulać (dok.) — ulewać (niedok.), nie: uliwać. I Formy jak: odlać — odlewać. II Znaczenie i składnia: 1) U. co — z czego — do czego = troszkę czegoś — z czego — do czego odlać, 2) U. co — z czego = odlewając coś ukształtować, utworzyć.

1. Ulał trochę wina. *Mp.* 2. Ulać posąg z brązu. Zwroty: 1) jak ulał, jakby ulał = jakby oblepil foremnie, zgrabnie; 2) jakby ulał na podobieństwo = zupełnie podobny.

1. Suknia leży na niej jakby ulał. *SW.* 2. Górka to pańska: jak gdyby ją ulał na podobieństwo. *SW.*

Ulać się. Ob. Ulegnąć się.

Ulec, rzadko: ulegnąć (dok.) — ulegać (niedok.). I Formy: 1) ulegnę, ulegniesz...; ulegnij!; uległszy; uległ, 2) ulegam, ulegasz...; ulegaj!; ulegający; ulegał. II Znaczenie i składnia: U. komu, czemu = poddać się komu, czemu (po oporze, grze sił fizycznych lub duchowych, np. ulegać czyjemuś autorytetowi, ulegać gwałtowi). Por. Podlegać komu, czemu (z natury swoich właściwości duchowych lub stanowiska społecznego).

Ulegamy jednemu i temu samemu procesowi psychicznemu. *I. Dąbr.* Uległ władzy. *Żerom.* Wszystko uległo zatrzymaniu. *Dąbr.* Jeden ja nie ulegam mu zupełnie. *I. Dąbr.*

Zwrot: ulec wypadkowi, ale nie: ulec złamaniu nogi, tylko: doznać złamania nogi *KJMK.*

Uleczyć (dok.) — ulecząć (niedok.). I Formy: 1) uleczyć, jak: leczyć, 2) uleczam, uleczasz...; uleczaj!; uleczający; uleczany; uleczal, uleczali. II Składnia jak w czasowniku: leczyć.

Uległość — Składnia: 1) U. dla kogo lub względem kogo, dziś rzadko: komu, 2) U. czemu lub względem czego, nie: dla czego.

1. Uległość względem dziedziczki. *Świąt.* Uległość prawu, rodzicom. *SW.* 2. Ta jej uległość dla wszystkiego i wszystkich. *I. Dąbr.* (zam.: uległość wszystkim, pod wpływem: uległość dla wszystkich).

Uległy — Składnia jak w rzeczowniku: uległość.

Ulepszyć (dok.) — ulepszać (niedok.). I

Formy: 1) ulepszę, ulepszysz, ulepszysz, ulepszemy...; ulepsz! ulepszcie!; ulepszony, ulepszysz; ulepszyl, 2) ulepszam, ulepszasz..., ulepszaj!; ulepszający; ulepszany; ulepszal, ulepszali. II Składnia: 1) U. co — czym (gdy się wymienia przedmiot, który jest narzędziem ulepszenia), 2) U. co — przez co (gdy się wymienia czynność, która się przyczynia do ulepszenia).

Uleżalka lub **ulegalka**.

Uleżeć się (dok.) — ulegiwać się (niedok.). Formy jak: odeleżeć się — odlegiwać się.

Ulegnąć się lub **ulać się** (dok.). Formy jak: legnąć się (łać się).

Uleknąć się, rzadko: ulać się (zwykle: tylko w postaci dok.). I Formy: uleknę się, ulekniesz się...; uleknij się!; uleknły (nie: ulekniony, ale: załekniony); uleknę się, uleknę się, uleknę się. II Składnia jak w czasowniku: lekać się.

Ulgą.

Zwroty: 1) przynosić komu ulgę; 2) nieść ulgę cierpieniu; 3) doznawać ulgi; 4) być, stać się dla kogo ulgą. *SW.*; 5) robić co dla ulgi sumienia.

1. Czy świeże powietrze ulgi pani nie przynosi? *Orzesz.* 2. Nie chciała nieść ulgi cierpieniu tego człowieka. *Goet.* 3. Doznała ulgi. *Natk.* 4. Pozbyć się darmozjada z domu byłoby wielką dla mnie ulgą. *Cyt. SW.* 5. Muszę dla ulgi sumienia pozyskać, a przynajmniej prosić przebaczenia. *Mick. cyt. SW.*

Ulica — uliczny.

Zwroty: 1) mieszkać na jakiejś ulicy lub przy jakiejś ulicy. Por. Rynek; 2) mieszkanie na jakiejś lub przy jakiejś ulicy; 3) mieszkać na ulicy ogólnie, bez wymieniania nazwy ulicy (= nie nieć własnego mieszkania); 4) coś się dzieje na ulicy, rzadziej: w ulicy, 5) skręcać w ulicę; 6) wyjść na ulicę; 7) znać kogo z ulicy (= z widzenia); 8) zbijać baki po ulicy. *SW.*

1. Mieszka na ulicy (albo: przy ulicy). *SW.* Rodzice nasi mieszkają przy ulicy Królewskiej. *Zapol.* 2. Zajmowałam z rodzicami śliczny apartament przy ulicy... *Zapol.* 4. Działo się i działo to samo w ulicy. *Bartk.* 5. Skręcała szybko w boczną ulicę. *Nowak.*

Ulisses (PA), nie: Ulises.

Ulitować się (dok.) nad kim. nad czym. Formy jak: litować się.

Jakże się nie ulitować nad nim? *Żerom.*

Ulotnić (!) co = zabrać co po kryjomu, ukraść.

Był tu jeszcze wspaniały obraz, ale Austriacy go ulotnili (!). *Mp.*

Ulotnić się (dok.) = cichaczem umknąć. Formy: ulotnię się, ulotniesz się, ulotni się, ulotnimy się...; ulotnij się!; ulotnił się.

Służąca ulotniła się już przedtem. *Kruczk.*

Ultimatum (PA) (ndm), nie: ultymatum

Ulubieniec, wlp ulubieniec!, mlm ulubienicy. **Użyć** (dok.). I Formy: ulżę, ulżysz, ulży, ulżymy...; ulżyj!; ulżysz; ulżył. II Składnia: 1) U. komu—co, częściej: czego (gdy się wymienia przedmiot, którego ciężar czyni się lżejszym), 2) U. komu — w czym (gdy się wymienia czynność, w której się niesie ulgę), 3) U. (bez dopełn.) = stać się lżejszym, sfolgować.

1. Ktoś ulżył mu ciężaru. *Natk.* 2. Ulżył mi znacznie w pracy. *Mp.* 3. Mróz ulżył. *SW.*

Uładzić (dok.) — uładzać (niedok.). I Formy: 1) uładzę, uładzisz, uładzi, uładzimy...; uładź! uładźcie!; uładzony; uładził, 2) uładzam, uładzasz...; uładzaj!; uładzający; uładzał, uładzali. II Składnia: U. co = uporzędkować co.

Uładzić się (dok.) — uładzać się (niedok.). I Formy jak: uładzić — uładzać. II Znaczenie i składnia: 1) U. ś. z kim, z czym = dojsz z kim, z czym do porządku, 2) U. ś. na co lub do czego = przygotować się na co lub do czego.

1. Nie mogłem się z tą sprawą uładzić. *Mp.* 2. Uładził się na sen. *Kunc.*

Ułamek, dlp tego ułamka (SW, N) lub tego ułamku (SW, Łoś).

* Ułamkowe liczebniki. Ob. * Liczebniki ułamkowe.

Ułatwić (dok.) — ułatwiać (niedok.). I Formy: 1) ułatwię, ułatwisz, ułatwi, ułatwimy...; ułatw! ułatwcie! (nie: ułatwij! ułatwajcie!); ułatwiony; ułatwiwszy; ułatwił, 2) ułatwiam, ułatwiasz...; ułatwiaj!; ułatwiający; ułatwiał, ułatwiali. II Składnia: U. komu — co lub w czym.

Ułożyć (dok.) — układać (niedok.). I Formy jak: odłożyć — odkładać. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, co — w czym, w co lub do czego = położyć kogo, co w pewnej pozie, w porządku, 2) U. co = przez składowanie utworzyć co, skomponować, umyslić.

1. Ułożywszy książki do pudła. *Sierosz.* 2. Ułożył stos. *SW.* Ułożyć bukiet. *SW.*

Ułożyć się (dok.) — układać się (niedok.). I Formy jak: ułożyć — układać. II Znaczenie i składnia: 1) U. ś. (bez dopełn.) = położyć się w pewnej pozie, 2) U. ś. (bez dopełn.) = przez składowanie utworzyć się, powstać, 3) U. ś. komu lub przed kim = zająć wobec kogo jakąś postawę, 4) U. ś. z kim — o co = umówić się z kim — o co.

1. Ułożył się jak mógł w tak ciasnym miejscu. *SW.* 2. Warunki tak się ułożyły, że musiałem pozostać w domu. *Mp.* 3. Gutaperkowa twarz jego układała się w wyraz głębokiego wzruszenia. *Batuc. cyt. SW.* 4. Ułożyłam się z nim o warunki dzierżawy. *Mp.*

Zwroty: 1) układać się do snu; 2) coś się komuś pomyślnie (dobrze, źle...) układa.

Ułupać (dok.) — ułupywać (niedok.). Formy i składnia jak: obłupać — obłupywać.

Umocnić. Ob. **Umocnić**.

Umaczać. Ob. **Umoczyć**.

Umarznąć (dok.). Formy: umarznąę, umarzniesz...; umarznij, umarznięty; umarznął, nie: umarznął. Ob. **Marznąć**.

Omazać (dok.) — omazywać (niedok.). Formy i składnia jak: omazać — omazywać.

Umbra = klosz od lampy.

Rozbiła się umbra. *Nowak.*

Umęczyć (dok.) — umęczać (niedok.). Formy i składnia jak: zamęczyć — zamęczać.

Umieć (niedok.). I Formy: umiem (nie: u-

mieć) umiesz, umie (nie: umi), umiemy (nie: umimy), umiecie, umieją (nie: umią); umiej! (nie: um!); umiejący; umiany; umiał, umieli. II Znaczenie i składnia: 1) U. co lub co robić = potrafić co (robić), 2) U. co (!) = znać co.

1. On to tylko zwykł robić, co umie. *Mick. cyt. SW.* 2. On jeszcze wtedy Polski nie znał, ale przedko ją poznał (nie: on jeszcze wtedy Polski nie umiał, ale przedko się jej nauczył. *Askaniazy*).

Zwrot: umieć po włosku, po niemiecku (z domysł.: mówić).

Umiejętny w czym.

W różnych tam pisaninach umiejętny. *Kruczk.*

Umieszać (dok.). Formy i składnia jak: mieszać.

Umieścić (dok.) — umieszczać (niedok.). I Formy: 1) umieszczę, umieścisz, umieści, umieścimy...; umieść! umieście!; umieszczony; umieścił, 2) umieszczam, umieszczasz...; umieszczaj!; umieszczający; umieszczali. II Składnia: 1) U. kogo, co — w czym lub na czym, nie: w co (gdy się wymienia miejsce), 2) U. kogo, co — u kogo (gdy się wymienia osobę).

1. Oprawie to w ramki, albo w album (zam.: w albumie) umieszczę. *Mick.* Kilka familii, każda w innym kącie umieszczona. *Bruc. cyt. SW.* 2. Umieściłem syna na stacji u znajomych. *Mp.*

Zwroty: umieścić co w aktach, w rachunku, w kontrakcie, w gazecie. *SW.*

Umilować (dok.). I Formy jak: miłować. II Składnia: U. kogo, co.

Zwrot: umilować sobie kogo, co, nie: umilować sobie w kim, w czym, ale: upodobać sobie w kim, w czym.

Tę duszę (nie: w tej duszy) on sobie szczególnie umilował. *Cyt. Szeffs.*

Umilowanie czego, ale: zamiłowanie do czego.

Umizgać się (niedok.) — umizgnąć się (dok.). I Formy: 1) umizgam się, umizgasz się...; umizgaj się!; umizgający się; umizgał się, 2) umizgnę się, umizgniesz się...; umizgnij się!; umizgnąwszy się; umizgnął się, umizgnąłem się, umizgnęli się. II Składnia: U. ś. do kogo.

Umknąć (dok.) — umykać (niedok.). I Formy: umknąę, jak: mknąę, 2) umykam, umykasz...; umykaj!; umykający; umykany; umykał. II Składnia i znaczenie: 1) U. (czyny) czego = cofnąć co, 2) U. (nijak.) — od kogo, od czego = niepostrzeżenie uciec, czmychnąć.

Umocnić (dok.) — umacniać (niedok.). I Formy: 1) umocnię, umocnisz, umocni, umocnimy...; umocnij!; umocniony; umocniejszy; umocnił, 2) umacniam, umacniasz...; umacniaj!; umacniający; umacniany; umacniał, umacniali. II Znaczenie i składnia: U. kogo, co — czym = wzmocnić, uczynić mocnym kogo, co — czym.

Umocować (dok.) — umocowywać (niedok.). Formy: 1) umocuję, umocujesz...; umocuj!; umocowany; umocowawszy; umocował, 2) umocowuję, umocowujesz..., rzadko: umocowuję, umocowujesz... (nie: umocowy-

wuję, umocowywujesz...); umocowuj!; umocowujacy; umocowujany; umocowywany; umocowywał. II Znaczenie i składnia: 1) U. co — na czym lub w czym = mocno obsadzić co—na czym lub w czym, 2) U. kogo = upelnomocnić kogo.

Umocowanie — Znaczenie: 1) U. czego = mocne obsadzenie czego, 2) U. kogo = upelnomocnienie kogo.

Może żądać od działającego bez umocowania zwrotu kosztów. *Kod. Post. Cyw.*

Umoczyć lub **umaczać** (dok.), ale: **odmoczyć** (dok.) — **odmaczać** (niedok.). Por. Pomoczyć, Wymoczyć, Zamoczyć. Formy jak: odmoczyć — odmaczać.

Umorzyć (dok.)—**umarzać** (niedok.). I Formy: 1) umorzyć, jak: morzyć, 2) umarzam, umarzasz...; umarzaj!; umarzający; umarżany; umarzał. umarżali. II Składnia: U. kogo, co.

Zwroty: 1) umorzyć kogo głodem. *SW*; 2) umorzyć komu dług.

Umowa — umowny, nie: umówny. Ob. Wymowa. Składnia: 1) U. kogo — z kim (gdy się wymienia osoby zawierające umowę), 2) U. o co, nie: na co (gdy się wymienia jakąś czynność lub przedmiot, będący treścią umowy), 3) U. co do czego (gdy się wymienia jakiś przedmiot, będący treścią umowy), 4) U. o czym = układ dotyczący jakiegoś teoretycznego działania lub pojęcia.

2. Umowa o przewóz (nie: na przewóz). *DUMK 31 X 31*. 3. Umowa co do dzierżawy domu. *Mp 4*. Liczba czyniąca zażość umowom o działaniach nad liczbami. *St. Techn.*

Zwroty: 1) umowę zawarć, podpisać; 2) umowę rozwiązać. *Kod. Post. Cyw.*; 3) umowę unieważnić; 4) od umowy odstąpić. *KJMK*; 5) umowę zerwać; 6) umowa wygasa (nie: ekspiruje), umowa wyszła. *SW*; 7) umowy dotrzymać; 8) umowa ważna od dnia. (!) = umowa obowiązująca od dnia...; 9) na podstawie umowy, nie: tytułem umowy. *KJMK*; 10) umowa najmu (*Kod. Post. Cyw.*) lub o najem; 11) umowa dzierżawy (*Kod. Post. Cyw.*) lub o dzierżawę; 12) paragraf umowy. Ob. Paragraf; 13) umowa akordowa lub umowa od sztuki (*Kr. 2, 267*); 14) umowa o przedsiębiorstwo, nie: umowa o dzieło (*Kr. 2, 267*); 15) umowa jednostkowa lub osobnicza, gorzej: indywidualna (*Kr. 2, 267*); 16) umowa zbiorowa (*Kr. 2, 267*).

Umóżebnić (dok.), częściej: **umożliwić** — **umóżebniać** (niedok.), częściej: **umożliwiać**. Ob. **Umożliwić**. I Formy: 1) umożliwnię, umożliwnisz, umożliwni, umożliwnimy...; umożliwnij!; umożliwniony; umożliwnił, 2) umożliwniam, umożliwniasz...; umożliwniaj!; umożliwniający; umożliwniany; umożliwniał, umożliwniali. II Składnia: 1) U. komu, co lub co robić.

Umożliwić (dok.) — **umożliwiać** (niedok.). I Formy: 1) umożliwnię, umożliwnisz, umożliwni, umożliwnimy...; umożliwn!; umożliwnie!; umożliwniony; umożliwniwszy; umożliwnił, 2) umożliwniam, umożliwniasz...; umożliwniaj!; umożliwniający; umożliwniał, umożliwniali. II Składnia: U. komu — co lub co robić.

Umór (PA), nie: umor.

Zwroty: 1) bić się na umór; 2) pić na umór.

Umówić (dok.)—**umawiać** (niedok.). I Formy: 1) umówić, jak: mówić, 2) umawiam, umawiasz...; umawiaj!; umawiający; umawiany; umawiał, umawiali. II Składnia: U. kogo — do czego = na podstawie umowy nająć kogo — do czego.

Umówić się (dok.)—**umawiać się** (niedok.). I Formy jak: umówić—umawiać. II Składnia: 1) U. ś. z kim — o co lub co do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: umowa), 2) U. ś. na co (na oznaczenie czynności lub stanu, który jest wspólnym celem umowy).

1. Umówił się o spotkanie ze Stanistawem. *Weyss*. Pani była kontenta, że się z panem umówili co do szkoły. *Dąbr. 2* ...żeby się umówić na tenisa. *Natk.*

Umrzeć (dok.) (nie: umrzyć) — **umierać** (niedok.). I Formy: 1) umrzeć, jak: mrzeć, 2) umieram, umierasz...; umieraj!; umierający; umierał. II Składnia jak w czasowniku: mrzeć.

Starzy umierają śmiercią naturalną. *Mick*. Umarła z nadniaru zgrzyoty. *Kruczk.* Ja bym z samego strachu umarła. *Perz*. Umarł na suchoty. *Iwasz*

Umyć (dok.) — **umywać** (niedok.). I Formy: 1) umyć, jak: myć, 2) umywam, umywasz...; umywaj!; umywający; umywany; umywał. II Składnia jak w czasowniku: myć.

Zwrot: umyć od czego ręce. *SF* = zdjąć z siebie odpowiedzialność za co.

Umyć się (dok.) — **umywać się** (niedok.) I Formy jak: umyć — umywać. II Składnia jak: myć się. Ob. **Myć**.

Zwrot: nie umywać się do kogo, do czego = nie móc iść w porównanie z kim, z czym.

Żadna z jego krów nie umywała się do tej. *Prus*.

Umysł, dlp tej goły umysł.

Zwroty: 1) natezać, wysilać umysł. *SF*; 2) gietkość i sprężystość umysłu (*Dąbr.*); 3) wrzenie umysłów; 4) poruszenie umysłów.

3. Wrzenie umysłów stało się powszechnym. *Małacz*. 4. Zrozumiałe poruszenie umysłów. *Goct*.

Umyślić (dok.) (nie: umyśleć) — **umyślać** (niedok.). I Formy: 1) umyśle, umyślisz, umyśli, umyślimy...; umyśl! umyście!; umyśliwszy; umyślił, 2) umyślam, umyślasz...; umyślaj!; umyślający; umyślał, umyślali. II Składnia: U. co lub co robić = zamierzyć, postanowić co (robić).

Umyślnie, nie: specjalnie.

Po ciebie umyślnie przyjechałem. *Żerom*. Umyślnie (nie: specjalnie) tu przyszedłem. *Mp*.

Umyślny, nie: specjalny.

Wysłano umyślnego (nie: specjalnego) posłańca. *Mp*.

Umywalnia, dlp tej umywalni, dlm tych umywalni, nie: tych umywań.

Unaocznic (dok.) — **unaoczniać** (niedok.), nie: unaoczniać. I Formy: 1) unaocznię, unaocznisz, unaocznisz, unaocznisz, unaocznimy...; unaocznij!; unaoczniony; unaoczniał, 2) unaoczniam,

unaoczniasz...; unaoczniaj!; unaoczniający; unaoczniani; unaoczniał, unaoczniali. II Składnia: U. komu — co.

Unicestwić (dok.) — unicestwiać (niedok.). I Formy: unicestwić, unicestwisz, unicestwi, unicestwimy...; unicestwij! unicestwijcie! (nie: unicestw! unicestwiecie!); unicestwiony; unicestwiwszy; unicestwił, 2) unicestwiał, unicestwiasz...; unicestwiaj!; unicestwiający; unicestwiany; unicestwiał, unicestwiali. II Składnia: U. co — komu — czym.

Uniesienie.

Zwroty: 1) uniesienie radości, smutku, gniewu, zapału; 2) wpadać w uniesienie

2) Wpadł w uniesienie. *Siedl.*

Unieść (dok.) — unosić (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Znaczenie i składnia: 1) U. co lub czego (w dopełn. cząstk.) = dźwignąć co, potrafić co unieść z czego = dźwignąć nieco czego, 2) U. kogo, co = porwać kogo, co.

1. Przechodząc przez ulicę musiały unieść sukien *Reym.* Radca Piekarski rozpartszy się w fotelu uniół nieco głowę. *Parand.*

Unieść się (dok.) — unosić się (niedok.). I Formy jak: unieść — unosić. II Znaczenie i składnia: 1) U. ś. nad co lub nad czym — na czym = wznieść się na co, podnieść się do góry na czym, 2) U. ś. czym = dać się czemu porwać, 3) U. ś. (tylko w postaci niedok.) nad kim, nad czym = zachwycać się kim, czym.

1. Uniół się na palcach. *SW.* 2. Uniół się ambicją. *wspaniałomyślności.* *SW.* 3. Wszyscy unoszą się nad nią. *Zapol*

Unieważnić (dok.) — unieważniać (niedok.).

I Formy: 1) unieważnić, unieważnisz, unieważni, unieważnimy...; unieważnij! (nie: unieważń!); unieważniony; unieważniwszy; unieważnił, 2) unieważniam, unieważniasz...; unieważniaj!; unieważniający; unieważniany; unieważniał, unieważniali. II Składnia: U. co.

Uniewinnieć (dok.) — uniewinniać (niedok.).

I Formy: 1) uniewinnieć, uniewinnisz, uniewinni, uniewinnimy...; uniewinnij!; uniewinniony; uniewinniwszy; uniewinnił, 2) uniewinniam, uniewinniasz...; uniewinniaj!; uniewinniający; uniewinniany; uniewinniał, uniewinniali. II Składnia: U. kogo — od czego, nie; w czym (rus.) (*Krasn.* 54).

Uniform (nie: juniform); dlp tego uniformu

Uniknąć (dok.) — unikać (niedok.). I Formy: 1) uniknąć, unikniesz...; uniknij!; uniknięty lub uniknięty; uniknąwszy; uniknął, uniknąłem, uniknęli, 2) unikam, unikasz...; unikaj!; unikający; unikany; unikał. II Składnia: U. kogo, czego, nie: co.

Wielkiego uniknęli niebezpieczeństwa. *Mochu.* Zaczęłam się lękać i unikać szczęścia. *Damił.*

Unita — unitka, — unicki. Formy: lp ten unita, tego unity, temu unicie, tego unitę..., lm ci unicy, tych unitów, tym unitom..

Uniwersalia (tylko w lm); dop. tych uniwersaliów, nie: tych uniwersalii.

Uniwersalny (nie: uniwersalny) = powszechny.

Uniwersał, dlp tego uniwersału.

Uniwersytet, nie: uniwersy'tet, ani: uniwers'zytet; dlp tego uniwersytetu, młm te uniwersytety, nie: te uniwersyteta.

Zwroty: 1) na uniwersytecie, nie: w uniwersytecie, ale: w szkole, w gimnazjum; 2) zapisać się, wstąpić na uniwersytet, ale: do szkoły, do gimnazjum; 3) studiować na uniwersytecie; 4) chodzić na uniwersytet.

1. Nie mówiła „na”, tylko „w” uniwersytecie na wzór „w szkole”. *Grusz.* 2. Wstąpiłem na uniwersytet. *I. Dąbr.*

Uogólnić (dok.) — uogólniać (niedok.). I Formy: 1) uogólnić, uogólnisz, uogólni, uogólnimy...; uogólnij!; uogólniony; uogólniwszy; uogólnił, 2) uogólniam, uogólniasz...; uogólniaj!; uogólniający; uogólniany; uogólniał, uogólniali. II Składnia: 1) U. co = przedstawić w ogólnej zasadzie, 2) U. co — na co = uogólniając co przenieść na co.

1. Można by tę zasadę uogólnić. *Mp.* 2. Wyrównanie form uogólnić na całą grupę. *Cyt Szeffs 56.*

Uosobić (dok.) — uosabiać (niedok.), nie: uasabiać, ani: uosobiać. Formy: 1) uosobię, uosobisz, uosobi, uosobimy...; uosób! uosóbcie!; uosobiony; uosobiwszy; uosobił, 2) uosabiam, uosabiasz...; uosabiaj!; uosabiający; uosabiany; uosabiał, uosabiali.

Upadek, dlp tego upadku.

Zwrot: przyprowadzać kogo, co do upadku. *SP.*

Upadlać. Ob. Upodlić.

Upadłość.

Zwroty: 1) ogłosić upadłość; 2) ogłoszenie upadłości, nie: konkurs do majątku (!). *DUMK 25 VII 32.*

Upadły.

Zwroty: 1) bronić się, walczyć do upadłego (= do ostatka sił); 2) hulać do upadłego

2. Do upadłego hulał. *zerom*

Upamiętanie.

Zwrot: przyjąć do upamiętania (= do zrozumienia niewłaściwości postępowania)

Szlachta do upamiętania przyjdzie. *Stenk.*

Uparty. Ob. Uporny, Uporczywy. Znaczenie: 1) uparty (uporny) = odznaczający się uporem, zawzięty, wytrwały (o ludziach i zwierzętach), 2) uporczywy = wymagający uporu, wytrwały, usilny (o czynnościach)

1. Rozumu jej nie nauczysz, bo uparta. *SW.*

2. Uporczywa praca. *SW.*

Upaść (dok.) — upadać (niedok.) Formy jak: paść — padać. Ob. Padać.

Upaść (dok.) — upasać (niedok.) Formy i składnia jak: paść — pasać

Upatrzeć (dok.) — upatrywać (niedok.).

I Formy: 1) upatrzeć, upatrzyysz, upatrzy, upatrzymy...; upatrz! upatrzcie!; upatrzo-ny; upatrzywszy; upatrzył, 2) upatruję, upatrujesz...; upatruj!; upatrujący; upatrywany; upatrywał. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, co = wypatrując dostrzec kogo, co, znaleźć, wybrać, 2) U. kogo, czego = wypatrując szukać kogo, czego, 3) U. co lub czego — w kim, w czym = doszukać

się czego — w kim, w czym. przypisać co — komu, czemu.

1. Upatrywalimy sobie jakieś miejsce *Natk.* (= wybieraliśmy sobie jakieś miejsce). 2. Upatrywalimy jakiegogo dogodnego miejsca (= szukaliśmy oczami jakiegogo dogodnego miejsca). 3. Żeby w tym upatrywać jakichś konszachtów *Dąbr.*

Upchać lub upchnąć (dok.) — upychać (niedok.). I Formy: 1) upcham, upchasz..., upchaj!; upchany; upchawszy; upchał, 2) upchnę, upchniesz..., upchnij!; upchnięty; upchnął, upchnąłem (nie: upchłem), upchnęli. 3) upycham, upychasz..., upychaj!; upychający; upychany; upychał. II Znaczenie i składnia: 1) U. co (w postaci dok.: upchać, częściej: upchnąć) = pchając posunąć naprzód, 2) U. co — do czego lub w czym (w postaci dok.: upchać) = pchając weisnąć co — do czego, 3) U. co — czym (dok.: upchać) = pchając wypełnić co — czym.

1. Upchał wózek na 20 kroków i stanął *SW* 2. Upchał słomę do worka 3. Upchać siennik słomą *SW*.

Zwrot: upchnąć roboty = posunąć nieco naprzód robotę.

Upelnoletnić (!) = usamodzielnic.

Przed osiągnięciem pełnoletności dziecko może wyjść spod pieczy rodzicielskiej, jeżeli je rodzice usamodzielnia. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Upelnomocnić (dok.) — upelnomocniać (niedok.). I Formy: 1) upelnomocnię, upelnomocnisz, upelnomocni, upelnomocnimy..., upelnomocnij! upelnomocnijcie!; upelnomocniony; upelnomocniwszy; upelnomocnił, 2) upelnomocniam, upelnomocniasz..., upelnomocniaj!; upelnomocniający; upelnomocniany; upelnomocniał, upelnomocniali. II Składnia: U. kogo — do czego.

Upelnomocniony do podjęcia spadku *Dąbr.*

Upewnić (dok.) — upewniać (niedok.). I Formy: 1) upewnię, upewnisz, upewni, upewnimy..., upewnij! upewnijcie!; upewniony; upewnionyszy; upewnił, 2) upewniam, upewniasz..., upewniam!; upewniamy; upewniamy; upewniam, upewniali. II Znaczenie i składnia: 1) U. komu — co = zabezpieczyć komu — co, 2) U. kogo — w czym, o czym lub co do czego = zapewnić kogo — o czym lub co do czego, 3) U. kogo, że się coś dzieje.

Upewnić się (dok.) — upewniać się (niedok.). I Formy jak: upewnić — upewniać. II Składnia: 1) U. ś. w czym, o czym lub co do czego, 2) U. ś., że się coś dzieje lub czy się coś dzieje.

1. Upewnił się o wierności slugi. *SW*. Upewnił się co do tego. *Dąbr.* 2. Muszę się upewnić, czym dobrze drzwi zamknął. *SW*.

Upędząć się (tylko: w postaci niedok.) za kim, za czym = uganiać się za kim, za czym, ubiegać się o kogo. Formy: upędzam się, upędzasz się..., upędzaj się!; upędzający się; upędzał się.

Upędzali się za nimi. *Siennk.*

Upiąć (dok.) — upinać (niedok.). Formy jak: zapiąć — zapinać.

Upić (dok.) — upijać (niedok.). I Formy jak: wypić — wypijać. II Znaczenie i składnia: 1) U. czego = trochę czego wypić, 2) U. kogo — czym = spoić kogo — czym.

1. Upij herbaty, bo ci się ze szklanki wylewa. *SW* 2. Poczestował twego brata, aż go na potowe upił *SW*

Upić się (dok.) — upijać się (niedok.). Por. Upoić się. I Formy jak: upić — upijać. II Składnia: U. ś. (czym) = spić się (czym). Upiwszy się poweselał *Goet.*

Upieć (dok.) — upiekać (niedok.). I Formy: 1) upiecz, jak: piec, 2) upiekam, upiekasz..., upiekaj!; upiekający; upiekany; upiekat. II Składnia: U. co.

Upieć się (dok.) — upiekać się (niedok.). I Formy jak: upieć — upiekać. II Znaczenie i składnia: 1) U. ś. = ulec działaniu ognia, spalić się, 2) U. ś. komu (tylko: w 3 os. lp lub lm) = przechodzić komu bez nieprzyjemnych następstw.

2. Upieka mu się to do czasu. *SW* Jakże? upiekło się wczoraj? *Bartk.*

Upieka (w stylu uroczyst.) = spieka, spiekota, upał, żar.

Pastwiska spowite w senną ciszę upieką południa *Przybyśz.*

Upięknąć (dok.) = upiększyć. I Formy: upięknę, upiękniesz, upiękni, upięknimy..., upięknij!; upiękniony; upięknionyszy; upięknit. II Składnia: U. kogo, co — czym.

Tak upięknit poranek zarysy budowy *Mick.*

Upiększyć (dok.) — upiększac (niedok.). I Formy: 1) upiększę, upiększysz, upiększy, upiększymy..., upiększ! upiększcie! (nie: upiększyj! upiększycie!); upiększony; upiększywszy; upiększył. II Składnia: U. kogo, co — czym.

Upilnować (dok.) — upilnować (niedok.). I Formy: upilnuję, upilnujesz..., upilnuj!; upilnowany; upilnowawszy; upilnował. II Składnia: U. kogo — co.

Jej nie upilnuje. *Prus.* Kto myśli, iż można upilnować kobiety, do wariatów go oddać. *SW*

Upiór, dlp tego upiora, blp tego upiora.

Zwrot: być czerwonym jak upiór.

Byłam czerwona jak upiór. *Zapol.*

Upity = spojony, pijany.

Upitym chłopom dym szedł ze ła. *Małacz*

Upłatać (dok.) — upłatywać (niedok.). Formy i składnia jak: opłatać — opłatywać.

Upłaz, dlp tego upłazu.

Upłynąć (dok.) — upływać (niedok.). Formy jak: płynąć (upłyniony, nie: upłynięty) — pływać.

Zwroty: 1) czas upływa w czym (gdym się wymienia okoliczności, wśród których czas upływa); 2) czas upływa na czym (gdym się wymienia czynności, którymi się czas wypenia).

1. Życie upłynione w mrówczych zajęciach. *Iwasz.* 2. Lata młodości upłynęły mu na ciągłych borykaniach się z biedą. *Mp.*

Upodlić (dok.) — upadlać (niedok.), częściej: upodlać. I Formy: 1) upodlę, upodlisz, upodli, upodlimy..., upodlij! (nie:

upodli!); upodlony; upodliwszy; upodlił, 2) upodlam, upodlasz...; upodlaj!; upodlający; upodlany; upodiał, upodiali. II Składnia: U. kogo — czym lub przez co.

Upodobać sobie (dok.) — upodobywać sobie (niedok.). I Formy: 1) upodobam (sobie), upodobasz...; upodobaj!; upodobany; upodobał, 2) upodobuję (sobie), upodobujesz...; upodobuj!; upodobujący; upodobywał. II Składnia: U. sobie kogo, co lub w kim, w czym.

Upodoba sobie tych mistrzów. *PJ 1, 31*. Ten jest Syn mój miły, w którym-em upodobał sobie.

Upodobanie — Składnia i znaczenie: 1) U. czego = umiłowanie czego, 2) U. w czym = zamiłowanie w czym, 3) U. do kogo, do czego, nie: dla czego = wynikająca z upodobania skłonność do czego, 4) U. względem kogo.

1. Ma dziwne upodobanie ciągłego zaprzeczania. *Mp. 2*. Powieści, w których znajdował upodobanie. *Święt.* Znalazł upodobanie w tajemnicach wiary. *Parad. 3*. Dostrzegłem u Maryli upodobanie do niego. *Święt.* Upodobanie do aktorstwa. *Święt.* Upodobania do (nie: dla) starego nałogu. *Cyt. Kr. 1, 77. 4*. Czym zwierzęta kierują się w swych upodobaniach względem ludzi? *Święt.*

Zwroty: 1) powziąć upodobanie do kogo, do czego; 2) mieć upodobanie do kogo, do czego lub w czym, 3) robić co według swego upodobania.

1. Powzięła do niego upodobanie. *Dąbr.*

Upodobnić (dok.) — upodabniać (niedok.), rzadko: upodobniać, nie: upadabniać. I Formy: 1) upodobnię, upodobnisz, upodobni, upodobnimy...; upodobnij!; upodobniony; upodobniejszy; upodobnił, 2) upodabniam (upodobniam), upodabniasz...; upodabniaj!; upodabniający; upodabniany; upodabniał, upodabniali. II Składnia: U. kogo, co—do kogo, do czego, rzadko: komu, czemu (dawn.). (Puchacz) upodabniają wołanie... do okrzyku czarta. *Duga.*

Upoić (dok.) — upajać (niedok.). Por. Upić. I Formy: 1) upoję, upoisz, upoi, upoimy...; upój! upójdzie!; upojony; upoiwszy; upoił, 2) upajam, upajasz...; upajaj!; upajający; upajany; upajał, upajali. II Składnia: U. kogo, co — czym.

(Światłość) słodczy wspomnienia upoita. *Wikt.*

Upoić się (dok.) — upajać się (niedok.). I Formy jak: upoić — upajać. II Składnia: U. ś. czym.

Zwrot: upajać się własnymi słowami.

Upajał się własnymi słowami. *Sienk.*

Upokorzyć (dok.) — upokarzać (niedok.), nie: upakarzać. I Formy: 1) upokorzę, upokorzysz, upokorzy, upokorzemy...; upokórz! upokórzcie!; upokorzony; upokorzywszy; upokorzył, 2) upokarzam, upokarzasz...; upokarzaj!; upokarzający; upokarzany; upokarzał, upokarziali. II Składnia: U. kogo — czym — przed kim.

Nic ich nie upokarza. *Święt.* Taka klótnia mnie upokarza. *Zapól.* Każda wielka miłość ma w sobie coś upokarzającego. *Iwasz.*

Upokorzyć się (dok.) — upokarzać się (nie-

dok.). I Formy jak: upokorzyć — upokarzać. II Składnia: U. ś. przed kim, przed czym.

Wolny obywatel, nie powinien upokarzać się przed nikim. *Prus.*

Upominawczy.

Wyrażenie: postępowanie upominawcze (prawn.). *Kr. 2, 272*

Upomnieć (dok.) — upominać (niedok.). I Formy: 1) upomnę (nie: upomnię), upomnisz, upomni, upomnimy...; upomną; upomnij!; upominany; upominawszy; upomniał, upomnieli, 2) upominam, upominasz...; upominaj!; upominający; upominany; upominał. II Składnia: U. kogo — o co = strofować kogo — o co.

Upomnieć się (dok.) — upominać się (niedok.). I Formy jak: upomnieć — upominać. II Składnia: 1) U. ś. o kogo, o co, rzadziej: czego = dopominać się o kogo, o co, 2) U. ś. za kim, za czym = ujmować się, wstawić się za kim, za czym.

1. Czy styszałaś, Zosiu, żeby się ktoś tak upominał o istnienie Homera? *Parad. 2*. Czas za miłą ojczyzną się upomnieć. *Sienk.*

Uporać się (tylko w postaci dok.). I Formy: uporam się, uporasz się...; uporaj się!; uporawszy się; uporał się. II Składnia: U. ś. z kim, z czym.

Prędko uporali się z kupnem trzewików. *Dąbr.* Uporał się z półmiskiem i zdążył przełknąć wyborny keś indyka. *Parad.*

Uporczywy — uporczywie. Por. Uparty.

Uporny — upornie, dziś częściej: uparty — uparcie. Ob. Uparty.

Uporządkować (dok.) — uporządkowywać (niedok.). I Formy: uporządkuję, uporządkujesz...; uporządkuj!; uporządkowany; uporządkowawszy; uporządkował, 2) uporządkowuję (nie: uporządkowuję), uporządkowujesz...; uporządkowuj!; uporządkowujący; uporządkowywany; uporządkowywał. II Składnia: U. co — według czego lub czym (gdy się wymienia zasadę lub kolejne następstwo porządkowania).

Wykaz uporządkowany stacjami. *KJMK.*

Uposażenie.

Zwrot: likwidacja uposażenia (!) = uznanie płatności uposażenia. *DUMK 25 VII 32.*

Uposażyc (dok.) — uposażać (niedok.). I Formy: 1) uposażę, uposażysz, uposażymy...; uposaż! uposażcie!; uposażony; uposażysz; uposażył, 2) uposażam, uposażasz...; uposażaj!; uposażający; uposażany; uposażał, uposażali. II Składnia: U. kogo, co — czym lub w co.

Wdzięki, którymi ją natura tak hojnie uposażyła. *ŚW. ...obywateli, uposażonych w wyjątkowe cnoty. „Czas“ 19 IX 35.* U tego starca, uposażonego we wszelkie odmiany artrytyzmu. *Siedl.*

Upośledzić (dok.) — upośledzać (niedok.). I Formy: 1) upośledzę, upośledzisz, upośledzi, upośledzimy...; upośledź! upośledźcie!; upośledzony (nie: upośledziony); upośledziwszy; upośledził, 2) upośledzam, upo-

śledzasz...; upośledzaj!; upośledzający; upośledzany; upośledzał, upośledzali. II Składnia: 1) U. kogo, co — czym (gdy się wymienia coś, co się przyczynia do upośledzenia), 2) U. kogo, co — w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której się kogoś lub coś upośledza)

1. Upośledzał go swoim lekceważeniem *Mp. 2*
Gdy w jednym kogo upośledzi natura, w drugim go za to sownie nagradza *Cyt. SW*

Upoważnić (dok.) — upoważniać (niedok.)
I Formy: 1) upoważnię, upoważnisz, upoważni, upoważnimy...; upoważnij!; upoważniony; upoważniesz; upoważnił, 2) upoważnianiu, upoważniasz...; upoważniaj! (nie: upoważń!); upoważniający; upoważniany; upoważniał, upoważniali II Składnia: U kogo — do czego.

Upoważniał go do częstego bywania w domu moich rodziców *Zapol*

Upoważnienie — Składnia i znaczenie: 1) U. do czego = upewnomoćnienie do czego, 2) U. na co = upewnomoćniające pozwolenie na co, 3) U. czego = upewnomoćnienie dające prawo czego.

1. Brak upoważnienia do prowadzenia sprawy *Kod. Post. Cyw. 2*. Uzyskał upoważnienie na prowadzenie szkoły. *Mp. 3*. Miałem od niego upoważnienie poruszenia tej sprawy. *Mp.*

Zwrot: robić co z czyjegós upoważnienia lub za czymis upoważnieniem.

Upór, dlp tego uporu.

Zwroty: 1) na upór nie ma lekarstwa (*Nowak.*); 2) robić co z uporem; 3) trwać, stać w uporze. *SW*; 4) zaciąć się w uporze. *SW*; 5) zacięty, ślepy upór *SW*

Uprać (dok.) Formy i składnia jak: prać
Upraszać. Ob. Uprosić.

Uprawdopodobnić (dok.) — uprawdopodobniać (niedok.), lepiej: przekonać (przekonywać) o prawdopodobieństwie.

Zwrot: uprawdopodobnić utratę dowodu = przekonać o prawdopodobieństwie utraty dowodu *DUMK 26 XI 54*

Uprawić (dok.) — zwykle: uprawiać (niedok.). I Formy: 1) uprawię, uprawisz, uprawi, uprawimy...; upraw!; uprawiony; uprawił, 2) uprawiam, uprawiasz...; uprawiaj!; uprawiający; uprawiany; uprawiał, uprawiali II Składnia: U. co — czym

Zwroty: 1) uprawiać rolę, warzywa, 2) uprawiać nauki, sztuki; 3) uprawiać charakter, umysł; 4) uprawiać sporty; 5) uprawiać oszustwa *PJ 10 177*

Uprawnić (dok.) (nie: uprawić) — uprawniać (niedok.), nie: uprawiać. I Formy: 1) uprawnię, uprawnisz, uprawni, uprawnimy...; uprawnij!; uprawniony; uprawniesz; uprawnił, 2) uprawniam, uprawniasz...; uprawniaj!; uprawniający; uprawniany; uprawniał, uprawniali. II Znaczenie i składnia: 1) U. co = uczynić co prawomocnym, 2) U. kogo — do czego = uprawomocnić = upoważnić kogo — do czego.

1. Posiadali dokumenty najlepiej uprawnione. *Orzesz. cyt. SW. 2* Uprawnia do odezwania się. *Grusz*

Uprawniony do czego = prawnie upoważniony do czego.

Uprawniony do czynności procesowych. *Kod. Post. Cyw*

Uprawomocnić (dok.) — uprawomocniać (niedok.), nie: uprawomocniać. I Formy: 1) uprawomocnię, uprawomocnisz...; uprawomocnij!; uprawomocniony; uprawomocniesz; uprawomocnił, 2) uprawomocniam, uprawomocniasz...; uprawomocniaj!; uprawomocniający; uprawomocniany; uprawomocniał, uprawomocniali. II Składnia: U co = uczynić co prawomocnym

Uprawomocnienie (się).

Zwrot: powodować uprawomocnienie (się).
Umorzenie postępowania w instancji apelacyjnej powoduje uprawomocnienie się wyroku pierwszej instancji *Kod. Post. Cyw*

Uprosić (dok.)—upraszać (niedok.). I Formy: 1) uprosić, jak: prosić, 2) upraszam, upraszasz...; upraszaj!; upraszający; upraszany; upraszał, upraszali. II Składnia: 1) U. kogo—o co, 2) U. kogo, żeby coś zrobić. Uprosilismy mame

Uprościć (dok.) — upraszczać (niedok.), rzadko: uproszczać (*PJ 35/36. 206*) Formy: 1) uprościć, uprościsz, uprości, uprościmy...; uprość! uprośćcie!; uproszczony; uprościwszy; uprościł, 2) upraszczam, upraszczasz...; upraszczaj!; upraszczający; upraszczal, upraszczali.

Uprowadzić (dok.)—uprowadzać (niedok.). Formy jak: prowadzić — prowadzać.

Uprząść (dok.). Formy i składnia jak: prząść.

Uprzątać (dok.) — uprzatnąć (niedok.)

I Formy: 1) uprzatam, uprzatasz...; uprzataj!; uprzatający; uprzatany; uprzatnął, 2) uprzatnę, uprzatniesz...; uprzatnij!; uprzatnięty, rzadko: uprzatniony; uprzatnąwszy, uprzatnął, uprzatnąłem, uprzatnął, nie: uprzatłem, uprzatli II Znaczenie i składnia: 1) U. co = uporządkować co, ułożyć co w porządku, 2) U. co — z czego = usunąć co — z czego

Uprząż, dlp tej uprząży

Uprzeć się (dok.) — upierać się (niedok.). I Formy jak: odeprzeć—odpierać. II Składnia: U. ś. przy kim, przy czym lub na kogo, na co, albo w czym, za kim, za czym, przeciw komu, przeciw czemu = uparcie przebywać przy kim, przy czym (lub w czym) = być zwolennikiem kogo, czego, oświadczyć się za kim, za czym, wystąpić przeciw komu, przeciw czemu.

Upiera się przy tym kawałku piasku. *Dąbr. Rozsądn* ani się w przywiązaniu do dawnych zwyczajów nie uprze ani... *Cyt. SW*. Człowiek zły na co się uprze... *Cyt. SW*

Zwrot: uprzeć się przy swoim (zdanlu)

Upierać się przy swoim zdaniu. *Dąbr* Upierałam się przy swoim. *Zapol*

Uprzedzający—uprzedzająco. Ob. Kojący—kojąco.

Byłem uprzedzająco grzeczny. *Mp.*

Uprowadzić (dok.) — uprowadzać (niedok.). I Formy: 1) uprowadzę, uprowadzisz, uprowadzi, uprowadzimy...; uprowadź! uprowadźcie!; uprowadzony; uprowadziwszy; uprowadził, 2) uprowadzam, uprowadzasz...; uprowadzaj!; uprowadzają; uprowadzany; uprowadzał, uprowadzali. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, co = wyprzedzić, prześcignąć (dziś zwykle tylko w czasie, nie w przestrzeni), 2) U. kogo — w czym = przewyższyć kogo — w czym, 3) U. kogo — o czym = zawczasu zawiadomić kogo — o czym, 4) U. kogo — do kogo, do czego = z góry źle usposabiać kogo — do kogo, do czego.

1. Uprowadził go inni w jego zabiegach o to stanowisko. *Mp.* Zważaj, czy cię z ukłonem, z rozmową uprowadzą. *Mick. cyt. SW.* 2. W sztukach go uprowadza. *Cyt. SW.* 3. Jeszcze o czymś muszę uprowadzić. *Dąbr.* 4. Opowiadał mi o nim niestworzone rzeczy i chciał mnie do niego uprowadzić. *Mp.*

Uprowadność dla kogo.

Zwrot: okazać uprowadność.

Powinieniem okazać uprowadność. *I. Dąbr.*

Uprowadzić (dla kogo) — uprowadzisz. **Uprowadzić** (dok.) — uprowadniać (niedok.). I Formy: 1) uprowadnię, uprowadnisz, uprowadni, uprowadnimy...; uprowadnij!; uprowadniony; uprowadniwszy; uprowadnił, 2) uprowadniam, uprowadniasz...; uprowadniaj!; uprowadniający; uprowadniany; uprowadniał, uprowadnieli. II Składnia: U. komu — co — czym. **Uprowadzić** (dok.) — uprowadzić (niedok.). I Formy: 1) uprowadź, uprowadzisz, uprowadźcie! lub uprowadź! uprowadźcie!; uprowadzony; uprowadziwszy; uprowadził, 2) uprowadzam, uprowadzasz...; uprowadzaj!; uprowadzający; uprowadzany; uprowadzał, uprowadzali. II Składnia: U. komu — kogo, co.

Uprowadzić (dok.) — uprowadniać (niedok.) lub uprowadniać (JP 6, 31). I Formy: 1) uprowadnię, uprowadnisz, uprowadni, uprowadnimy...; uprowadnij!; uprowadniony; uprowadniwszy; uprowadnił, 2) uprowadniam (uprowadniam), uprowadniasz...; uprowadniaj!; uprowadniający; uprowadniany; uprowadniał, uprowadnieli. II Składnia: U. komu — co. Musiał uprowadniać sobie swoje minione życie. *Iwasz.*

Uprowadzić (dok.) — uprowadzować (niedok.). I Formy: 1) uprowadzuję, uprowadzujesz...; uprowadź! uprowadźcie!; uprowadzony; uprowadziwszy; uprowadził, 2) uprowadzuję, uprowadzujesz...; uprowadź! uprowadźcie!; uprowadzający; uprowadzany; uprowadzał, uprowadzali. II Składnia: U. kogo — w czym (dla oznaczenia dziedziny przywileju).

Upsala (PA), nie: Uppsala.

Upust — Znaczenie: 1) U. = opuszczenie, ustępstwo w cenie, 2) U. = spust wody.

Zwrot: dawać upust gniewowi, radości...

Dawał upust swej wściekłości. *Ostr.*

Uprowadzić (dok.) — uprowadzać (niedok.). Formy jak: puścić — puszczać.

Uprowadzić (dok.) — uprowadzać (niedok.). I Formy: 1) uprowadzę, uprowadzisz, uprowadzi, uprowadzimy...; uprowadź! uprowadźcie!; uprowadzony; uprowadziwszy; uprowadził, 2) uprowadzam, uprowadzasz...; uprowadzaj!; uprowadzają; uprowadzany; uprowadzał, uprowadzali. II Składnia: U. kogo — czym.

Uprowadzić (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: radość się. II Składnia: U. kogo — czym.

Uprowadzić (dok.) — uprowadzić (niedok.). I Formy jak: zaradzić — zaradzać. II Składnia: U. co.

Uprowadzić (tylko: w postaci dok.). I Formy: uratuję, uratujesz...; uratuj!; uratowany; uratowawszy; uratował. II Składnia: 1) U. komu — co = ocalić komu — co, 2) U. kogo, co — z czego = wybawić kogo, co — z czego.

1. To on uratował mu życie. *Wikł.* 2. Uratowany z tak okropnego nieszczęścia. *Kołąk.*

Uprowadzić do kogo — o kogo, o co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest przyczyną urazy).

Nie mam do niej urazy. *Sienk.* Nie miała o to urazy. *Nałk.*

Zwroty: mieć, żywić urazę.

Nie żywi urazy. *Bartk.*

Uprowadzić (dok.) — uprowadzić (niedok.). I Formy jak: wyrazić — wyrażać. II Składnia: U. kogo — czym — w co = zranić (w znaczeniu dosł. i przen.) kogo — czym.

Tutaj nikt kamieniem cię nie urazi. *Wikł.* Nie zawsze mamy ku tym nienawiść, którzy nas urazili. *Cyt. SW.*

Uprowadzić (dok.) (nie: uprowadzić) — uprowadzać (niedok.) (nie: uprowadzić). Formy i składnia jak: odrąbać — odrąbywać.

Uprowadzić (niedok.). I Formy: urągam, urągasz...; urągać!; urągający; urągająco. II Składnia: 1) U. komu (gdy się wymienia osobę, której się wymyśla bezpośrednio) lub na kogo (gdy się wymienia osobę, na którą się wymyśla w obecności innych) — o co = wymyślać komu — o co (gdy się wymienia przedmiot, który jest przyczyną gniewu), 2) U. komu — za co = wymyślać komu — za co (gdy się wymienia czynność lub właściwość, które są przyczyną gniewu), 3) U. (bez dopełn.) = wymyślać.

1. Urağa mi. *Dyg.* Urağał mi o ten zgubiony scyzoryk. *Mp.* 2. Urağał mi za moją opieszałość. *Mp.* 3. Źle zrobił, jeszcze urağa.

Uprowadzić się — Składnia: 1) U. ś. z kogo, z czego = szydzić z kogo, z czego, 2) U. ś. nad kim, nad czym = naigrawać się nad kim, nad czym.

1. Nie urągaj się z niej! *Krasin.* 2. Urağali się nad nimi. *Mick.*

Uprowadzić — uprowadzająco. Ob. Kojący — kojąco.

— Mówmy w progę! — rzekł uprowadzająco. *Krasz. cyt. SW.*

Urąganie się z kogo, z czego lub nad kim, nad czym.
Śmiech i urąganie się nad ojczystym krajem. *Mick.*

Urągawisko z kogo, z czego.

Ta zabawa była urągawiskiem z jej młodości. *Nalk.*

Zwroty: 1) wystawić kogo, co na urągawisko; 2) robić co na urągawisko.

1. Wystawił się na urągawisko. *SW.* 2. Cielsko szatana, na urągawisko Bogu i ludziom rozpszcierającego skrzydła w budzącym się życiu. *Szpot.*

Urgens (!) = przynaglenie (por. niem. *Urgierung*) (Kr. 1, 255, *DUMK* 25 VII 32).

Były gazety, zawiadomienia i tak zwane przynaglenia. *Święt.* Wszelkie urgensy (zam.: przynaglenia) pozostają bez skutku. *Cyt. Kr. 1, 255.*

Urgować (!) = przynaglać, nastawać (por. niem. *urgieren*) (Kr. 1, 255, *DUMK* 25 VII 32).

Mówca urgował (zam.: nastawał) o zaprowadzenie nauki rolniczej. *Cyt. Kr. 1, 255*

Urlop — urlopować kogo. Formy: 1) dlp tego urlopu, 2) urlopuje, urlopujesz...; urlopuj!; urlopujący; urlopowany; urlopował.

Zwrot: urlop zdrowotny (!) = urlop dla poprawy zdrowia. *DUMK* 31 X 31.

Urna, dlm tych urn.

Zwrot: wyjść z urny (domyśl.: wyborczej), *SW* = zostać wybranym.

Urobić (dok.) — urabiać (niedok.). I Formy jak: przerobić — przerabiać. II Znaczenie i składnia: 1) **U.** kogo, co — z czego = robiąc tworzyć kogo, co — z czego, 2) **U.** kogo — na kogo = wytworzyć z kogo — kogo, 3) **U.** co = przez robienie zniszczyć co.

1. Urabiać garnki z gliny. *SW.* Urobić glinę, ciasto. *SW.* 2. Przymus spłszczał ich i urabiał na patriotów. *Małacz.* 3. Chocłbyś sobie ręce po łokcie urobiła, nie podolaasz. *SW*

Uroczyście.

Zwroty: 1) obchodzić jakąś uroczystość. *SF*; 2) uroczystość założenia kamienia węgielnego, uroczystość otwarcia roku szkolnego.

Urodzenie.

Zwroty: 1) z urodzenia = z natury; 2) od urodzenia = od chwili urodzenia

1. Surowości można się nauczyć, ale wprawnie używają jej tylko ci, którzy ją posiadają z urodzenia. *Święt.* 2. ślepy od urodzenia. *SW.*

Urodzić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: rodić.

Urodzić się — narodzić się (tylko w stylu uroczystym).

Zwrot: urodzić się kim lub być z domu kim. nie: urodzić się z domu.

Gdyby się była urodziła Potocką albo Zamoyką (bez: z domu). *Tetm. cyt. PJ 1, 141.*

Urodziny (tylko w lm); dop. tych urodzin.

Zwrot: obchodzić urodziny.

Urodzony.

Zwroty: 1) urodzony kawalerzysta, urodzony profesor, urodzony mówca...; 2) urodzony w małżeństwie. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Uroić (tylko w postaci dok.) sobie co. Formy: uroję, uroisz, uroi, uroiemy...; uroj! urojcie!; urojony; uroił.

Uroiłi sobie, że są bogami...

Urok, dlp tego uroku.

Zwroty: 1) urok rzucić (cisnąć) na kogo; 2) pada urok na kogo.

1. Ktoś cisnął zły urok. *Barth.*

Uronić (zwykle w postaci dok.) co. Formy: uronię, uronisz, uroni, uronimy...; uroń!; uroniony; uroniwszy; uronił.

Zwrot: uronić powagę (!) = uchybić powadze. *PJ 11, 73*

Urosnąć lub **urósć** (dok.) — urastać (niedok.). Formy jak: zarosnąć (zarósć) — zarastać.

Zwroty: 1) coś urasta do wielkich rozmiarów; 2) urastać we własnych oczach.

1. Wątpliwość urosła do rozmiarów zagadnienia. *Małacz.* 2. Urosłem we własnych oczach. *Strug.*

Urozmaicić (dok.) — urozmaicać (niedok.), nie: urozmajać. I Formy: urozmaicę, urozmaicisz, urozmaici, urozmaicimy...; urozmaić! urozmaicie!; urozmaicony; urozmaiciwszy; urozmaicił, 2) urozmaicam, urozmaicasz...; urozmaicaj!; urozmaicający; urozmaicany; urozmaicał. II Składnia: **U.** co — czym.

Urszula (dawn.: Orszula) — urszulanka.

Wyrażenie: Gimnazjum s. s. Urszulanek. (*N.*)

Uruchomić (dok.) — uruchamiać lub uruchomiać (niedok.). I Formy: 1) uruchomię, uruchomisz, uruchomi, uruchomimy...; uruchom!; uruchomiony; uruchomiwszy; uruchomił, 2) uruchamiam, uruchamiasz...; uruchamiaj!; uruchamiający; uruchamiał, uruchamiali. II Składnia: **U.** co.

Urwać (dok.) — urywać (niedok.). Formy i składnia jak: oderwać — odrywać.

Urwis, rzadziej: urwisz, — urwisować (się) lub urwiszować (się) — urwisostwo lub urwiszostwo. Formy: dlp tego urwiswa (urwisza), młm te urwisy (urwisze).

Nie miała już siły prosić urwisza. *Żerom.* Jacys urwisze drażnili zwierzęta. *Wikt.* Urwisował po Samosękach. *Siedl.* Łazęgostwo i urwisostwo pochłonył go jak żywił. *Żerom.*

Urząd, dlp tego urzędu, młm te urzędy, nie: urzęda (Krasn. 26).

Zwroty: 1) piastować, pełnić urząd; 2) objąć urząd. *SF*; 3) urząd samoistny (!) = urząd samodzielny. *DUMK* 31 X 31; 4) urząd nie ulegający przerwie (!) = urząd czynny bez przerwy. *DUMK* 31 III 32; 5) z urzędu coś robić.

5. Sąd bierze z urzędu pod rozważę. *Kod. Post. Cyw*

Urządzić (dok.) — urządzać (niedok.). I Formy: jak: oporządzić — oporządzać. II Składnia: 1) **U.** co — dla kogo, ale: na co (nie: dla czego) = uporządkowywać co, tworzyć, robić co, 2) **U.** kogo (rub.) = zrobić z kim porządek (w znaczeniu ujemnym).

1. Już tu te sprawy urządziłem. *Nalk.* 2. Zobaczysz, jak on ciebie urządzi. *Dąbr.*

Zwrot: coś kogo urządzi (! rus.) = coś komu dogadza (por. ros. czto nibud' kogo ustraiwajet).

Czy ten termin panu dogadza? (nie: czy ten termin pana urządzi?) *Mp.*

Urzec (dok.) — urzekać (niedok.). I Formy jak: odrzec—odrzekać. II Składnia: **U.** kogo — czym.

Zwrot jak (by) urzeczony = jak (by) zacząrowany

Jak urzeczony znów się zagapił w piękne jabłonie. *Kruczk*

Urzeczywistnić (dok.) — **urzeczywistniać** (niedok.). I Formy: 1) urzeczywistnię, urzeczywistnisz, urzeczywistni, urzeczywistnimy...; urzeczywistnij!; urzeczywistniony; urzeczywistniwszy; urzeczywistnił, 2) urzeczywistniam, urzeczywistniasz...; urzeczywistniaj!; urzeczywistniający; urzeczywistniany; urzeczywistniał, urzeczywistniali. II Składnia: U. co.

Urządnik.

Wyrażenia: 1) urzędnik do szczególnych zleceń (lub poruczeń); 2) urzędnik stacjonowany na stacji (!) = urzędnik pełniący stałą służbę na stacji *DUMK 25 VII 32*; 3) urzędnik resortowy (!) = urzędnik ministerialny lub wprost: urzędnik. *Kr. 2, 46.*

Urzędowanie.

Zwroty: 1) do dalszego urzędowania (!) = do dalszego traktowania. *DUMK 30 IX 30*; 2) oddanie urzędowania (!) = zdanie czynności urzędowych. *DUMK 31 X 31*; 3) przedsiębrać urzędowanie (!) = spełniać czynności urzędowe. *Kr. 1, 148*; 4) być w urzędowaniu. *SW*; 5) powrócić na urzędowanie. *SW*; 6) spełniać urzędowanie.

Urzędowy lub **urzędowy** — urzędowo lub urzędownie.

Urznąć lub **urznąć** (dok.) — **urznąć** (niedok.). Formy i składnia jak: oderznąć — odrzynać.

Usadzić (dok.) — **usadzać** (niedok.). I Formy jak: odsadzić — odsadzać. II Składnia: U. kogo, co — w czym.

Usamowolnić (dok.) — **usamowalniać** (niedok.). I Formy: 1) usamowolnie, usamowolnisz, usamowolni, usamowolnimy...; usamowolnij!; usamowolniony; usamowolniwszy; usamowolnił, 2) usamowalniam, usamowalniasz...; usamowalniaj!; usamowalniający; usamowalniany; usamowalniał, usamowalniali. II Składnia: U. kogo — w czym.

Uschnąć (dok.) — **usychać** (niedok.). I Formy jak: oschnąć — osychać, uschnięty lub uschły. II Składnia: U. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Gardło mi już od gorąca uschło. *Mp.* Usycham z żalu, umieram z tęsknoty. *Słow.* Wisiały uschte wieniec ze zboża. *Orzesz.*

Usiąść.

Usiąście wydało jej się znacznie lepsze. *Grusz.*

Usiąść (dok.) — **usiadać** (niedok.). I Formy jak: dosiąść — dosiadać. II Składnia: U. w czym — na czym, nie: na coś (*Krasn. 50*).

Usiadła w fotelu. *Grusz.* Usiadając na ziemię przesunął poduszkę. *Nałk.*

Usidlić (dok.) — **usidlać** (niedok.). I Formy: 1) usidle, usidlisz, usidli, usidlimy...; usidlij! (nie: usidli!); usidloni; usidliwszy; usidlił, 2) usidlam, usidlasz...; usidlaj!; usidlający; usidlany; usidlał, usidlali. II Składnia: U. kogo, co — czym.

Usiedzieć (dok.). Formy i składnia jak: siedzieć.

Nie mógł usiedzieć. *Żerom.*

Słownik ortograficzny — 34

Usilność o co = usilne staranie o co.

Wielka usilność o zachowanie miejsca tego w porządku. *Orzesz.*

Usiłować (tylko: w postaci niedok.), I Formy: usiłuje, usiłujesz...; usiłuj!; usiłujący; usiłowany; usiłował. II Składnia: U. co robić.

Usiłowanie.

Zwrot: kierować usiłowanie ku czemu lub na to, żeby...

Całe usiłowanie skierować tylko mogę na to, żeby... *I. Dąbr.*

Uskarżać się (zwykle w postaci niedok.) komu — na kogo, na co. Formy: uskarżam się, uskarżasz się...; uskarżaj się!; uskarżający się; uskarżał się, uskarżali się.

Usłać (dok.) (nie: uscielić) — **uscielać** (niedok.), rzadziej: uscielać. Formy: 1) usciela, uscielasz, usciela, uscielimy...; uscieli!; usłany; usławszy; usłał (nie: uscielon; uscieliwszy; uscielił), 2) uscielał, uscielałsz...; uscielał!; uscielaający; uscielałany; uscielał.

Usłuchać (dok.) (nie: usłuchnąć) — **usłuchiwać** (niedok.). I Formy jak: osłuchać — osłuchiwać. II Składnia: U. kogo, czego.

Usłuchaj głosu! *PJ 1, 77.*

Usłuchać się (dok.) kogo, czego = stać się posłusznym komu, czemu.

Usługa.

Zwroty: 1) oddawać, wyświadczać, świadczyć (nie: okazać, ani: wyrządzić) komu usługę; 2) być do usług = być gotowym do usług; 3) być na usługi = być na każde zawołanie gotowym do usług.

1. Wielką mógłbyś mi oddać usługę. *Żerom.* Oddawajmy sobie usługi. *Prus.* Oddawał usługi. *Nałk.* Ma obowiązek świadczyć usługi w gospodarstwie domowym. *Kod Cyw. Rodzina.* Wyrządziła (zam.: wyświadczyła) niezmierne Sędziemu usługi. *Mick. 2.* Jestem do usług. *Żerom. 3.* Jestem na twoje usługi. *Sienk.*

Usłużyć (dok.) — **usługiwać** (niedok.). Formy i składnia jak: zasłużyć — zasługiwać. **Usłyszeć** (dok.). Formy i składnia jak: słyszeć.

Usmażyć (dok.). Formy i składnia jak: smażyć.

Usnąć. Ob. **Usypiać.**

Uspakajający lub **uspakajający** — **uspakajający** lub **uspakajający**. Ob. **Kojący** — **kojący**.

Zamigotały uspakajająco światelka okien. *Ostr.*

Uspokoić (dok.) — **uspokajać** (niedok.), rzadziej: uspakajać. I Formy: uspokoję, uspokoisz, uspokoi, uspokoiemy...; uspokojony; uspokoiwszy; uspokoił, 2) uspakajam, uspakajasz...; uspakajający (uspakajający); uspakajany; uspakajał. II Składnia: U. kogo, co — czym — w czym lub co do czego.

Jeta uspakajał. *Weyss.* Wziął go uspakajać. *Żerom.* Uspokajał *Sierosz. Nałk. Małacz.* To uspakajało paną *Lipecką. Perz.* Uspokajało ją *Grusz.* Chłód uspakajany przez *Płonkę. Kruczk.* Sam siebie i babę uspakajał. *Wikt.* Uspakajał matkę milionem pieśczęt. *Żerom.* Powoli uspakajała się *Święt.* Uspakajał ją *Dąbr.* Postrzeżone spodnie były zjawiskiem... uspakajającym. *I. Dąbr.* Oddech uspakajający i serdeczny. *Łwasz.*

Usposobić (dok.) (nie: usposobić) — **uspo-**

sabiać (niedok.), rzadziej: uspasabiać. I Formy: 1) usposobie, usposobisz, usposobi, usposobimy...; usposób! usposobcie!; usposobiony; usposobiwszy; usposobił, 2) usposabiam, usposabiasz...; usposabiaj!; usposabiający; usposabiany; usposabiał, usposabiali. II Składnia: 1) U. kogo — do kogo, do czego lub dla kogo (nie: dla czego) = przygotować, uzdolnić, ustosunkować kogo — do kogo, do czego, 2) U. co — w co = zaopatrzyć co — w co.

1. Te okulary źle usposobiły dla niej Marcina. *żerom*. To dzieci dobrze usposabiało. *Dąbr.* Była źle usposobiona do Niechciców. *Dąbr.* Był jak najzcześniejszy usposobiony do wszystkich otaczających go zjawisk. *Dąbr.* Znaleźli się jakby w głębinie zmirzchu, który usposabia do wyznania... *Danił.* 2. Przyrzekł dom jej urzędzi i usposobił to wszystko, co... *Kaczk. cz. SW.*

Usposobienie (nie: usposobienie) dla kogo, do kogo, do czego, nie: dla czego.

Nie mam usposobienia do tych hucznych zebrań. *Sierosz.*

Zwroty: być w dobrym, wesolym... lub w złym, ponurym... usposobieniu.

Usprawiedliwić (dok.) — usprawiedliwiać (niedok.). I Formy: 1) usprawiedliwie, usprawiedliwisz, usprawiedliwi, usprawiedliwimy...; usprawiedliw! usprawiedliwcie!; usprawiedliwiony; usprawiedliwiwszy; usprawiedliwił, 2) usprawiedliwiam, usprawiedliwiasz...; usprawiedliwiaj!; usprawiedliwiający; usprawiedliwiają; usprawiedliwiają, usprawiedliwiali. II Składnia: U. kogo, co — przed kim — z czego.

Usprawiedliwić się (dok.) — usprawiedliwiać się (niedok.). I Formy jak: usprawiedliwić — usprawiedliwiać. II Składnia: U. ś. czym — z czego — przed kim.

Zaczęła się usprawiedliwiać ze swego spóźnienia. *Grusz.*

Usta (tylko w lm), dop. tych ust.

Zwroty: 1) mieć coś na ustach = chcieć coś powiedzieć; 2) mieć kogo na ustach = mówić o kim; 3) mieć coś w ustach = mieć coś w jamie ustnej; 4) nie mieć ust do kogo otworzyć = nie mieć z kim rozmawiać; 5) nie zamykać ust = ciągle gadać; 6) usta się komuś nie zamykają = ktoś ciągle gada; 7) być na ustach czyich = być przedmiotem mówienia; 8) być w ustach czyich = znajdować się w głębi jamy ustnej; 9) wychodzić, wypadać komu z ust = ktoś szybko coś wypowiada; 10) ktoś nie schodzi (nie: wychodzi) z ust = o kimś ciągle mówia; 11) krażyć z ust do ust; 12) sznurować usta = milknąć; 13) odejść sobie od ust = wyrzekać się najniezbędniejszych dla siebie rzeczy.

1. Miał na ustach jakieś pytanie. *Ostr.* 2. Roznosił jego sławę, miał go ciągle na ustach. *Mp.* 3. Ma w ustach gumę i ciągle ją żuje. *Mp.* 4. Usta nie miała do kogo otworzyć. *Dąbr.* 6. Usta się nie zamykają. *Makusz.* 7. Rzadkie słowo na ustach kochanka. *Bartk.* 9. Nazwiska wypadają z jego ust jedno po drugim. *Siemk.* 10. Na rynku z ust innych nie schodził. *SW.* 11. Wieść poczęta krażyć z ust do ust. *Siemk.* 12. Żyły duch gościom zasnurował usta. *Mick.* 13. Każdy sobie odejmował od ust. *Siemk.*

Ustabilizować (!) = ustalić, utrwalić (Kr. 1, 250).

Ustać (dok.) — ustawać (niedok.). I Formy jak: przestać (przeszanę) — przesta-

wać. II Znaczenie i składnia: 1) U. (bez dopełn.) = urwać się, skończyć się, 2) U. co robić = przestać co robić, 3) U. (bez dopełn.) = utrudzić się, wyczerpać siły.

1. Pieczęta rodzicielska ustaje z pełnoletnością dziecka. *Kod. Cyw. Rodzina.* 2. Nigdy nie ustawał kochać Danuśki. *Siemk. cyt. SW.* 3. Konte ustaje ze zmeżenia. *Mp.*

Ustać (tylko w postaci dok.) = utrzymać się na nogach. Formy: ustoje, ustoisz, ustoi, ustoimy...; ustój! lub ustań!; ustał.

Takem słaby, że ledwie na nogach ustoje. *SW.* Ustań (= stań prosto), to cię mamusia uczesze. *SW.*

Ustalić (dok.) — ustalać (niedok.). I Formy: 1) ustale, ustalisz, ustali, ustalimy...; ustal!; ustalony; ustaliliśmy; ustalił, 2) ustalę, ustalasz...; ustalaj!; ustalający; ustalany; ustalaj, ustalali. II Znaczenie i składnia: U. co = uczynić stałym, nieruchomym lub trwałym, (przen.) stwierdzić co w ostatecznej formie, określić, oznaczyć (w tym znaczeniu zamiast czasownika: ustalić lepiej używać podanych obok równoznaczników: stwierdzić, określić, oznaczyć) (PJ 36/37).

1. Ustalić władzę, panowanie, pisownię. *SW.* 2. Ustalili (lepiej: stwierdzili), że zjawisko jest charakterystyczne. *Naik.*

Zwroty: 1) ustalić stosunek czego do czego, lepiej: określić, oznaczyć stosunek czego do czego; 2) ustalić (lepiej: oznaczyć) liczbę na jakaś cyfrę.

1. Stosunek ten określi sędzia. *Kod. Cyw. Rodzina.* 2. Liczbę ich ustalono na dwadzieścia.

Ustanowić (dok.) — ustanawiać (niedok.). I Formy: 1) ustanowie, ustanowisz, ustanowi, ustanowimy...; ustanów! ustanówcie!; ustanowiony; ustanowiliśmy; ustanowił, 2) ustanawiam, ustanawiasz...; ustanawiaj!; ustanawiający; ustanawiany; ustanawiał, ustanawiali. II Składnia: U. co.

Ustawa.

Wyrażenia i zwroty: 1) artykuł ustawy. *Ob.* Artykuł; 2) z ustawy = na podstawie ustawy; 3) przedstawić (nie: przedłożyć) ustawę; 4) ustawa w kierunku czego (!) = ustawa dotycząca czego lub o czym.

2. (Dzieci) są upoważnione z ustawy do szukania rodziców. *Kod. Cyw. Rodzina.* 3. Ustawa przedstawiona (nie: przedłożona) opracowana była przez... *Cyt. Kr. 1, 156.* 4. Powołując się na treść ustawy w kierunku (zam.: dotyczącej) zdrady stanu, prokurator... *Cyt. Kr. 1, 134.* 5. Ustawa przechodnia (!) = ustawa przejściowa, *Kr. 2, 271.* 6. Ustawa coś wprowadza, ustawa wprowadzająca. *Kr. 2, 271.*

Ustawiać (niedok.) — ustawiać (dok.). Formy jak: obstawiać — obstawić.

Ustawiczny = bezustanny.

Ustawodawca, tego ustawodawcy, temu ustawodawcy, tego ustawodawcę, ustawodawco!; tym ustawodawcą, o tym ustawodawcy, Im ci ustawodawcy, tych ustawodawców...

Ustawowy, — ustawny, — ustawiczny. Znaczenie: 1) ustawowy (od: ustawa) = dotyczący się ustawy, z ustawą związany, 2) ustawny = a) (od: ustawiać) = nadający ust do ustawienia, b) = ustawiczny, 3) ustawiczny = nieustanny.

Ustąpić (dok.) — ustępować (niedok.), nie-

ustępywać. I Formy jak: postąpić — postępować. II Znaczenie i składnia: 1) U. komu = zejść komu z drogi, 2) U. komu — czego (nie: co) = zrzec się na korzyść czyją — czego, 3) U. od czego, rzadko: czego (dawn.) = zaniechać czego, 4) U. komu — w czym = ulec komu w czym, być słabszym, gorszym od kogo, od czego, 5) U. przed kim, przed czym = cofnąć się przed kim, przed czym.

1. Nikomu nie ustąpi. *Prus.* 2. Nie ustępując nic (w znaczeniu: niczego) z wiary swej i tradycji. *Nałk.* 3. Ustąpisz oblężenia. *Krasin.* 4. Ustępują (mu) we wszystkim. *Nowak.* Nie ustępuję mu w zręczności. *Mp.* 5. Starzec ustępował przed bachorem. *Parand.*

Zwroty: 1) ustępować komu z drogi; 2) ustępować komu miejsca. *Gr. Ak. 306;* 3) ustępować komu z oczu. *SW.*

1. Ustępowali mu z drogi. *Wikł.* 2. Ustępowałiby mu miejsca. *Prus.*

Usterka ta, nie: ten usterk, ani: ustryk (dawn.). Składnia: U. w czym.

Przekonano ją o maleńkiej usterce w jej mistrzostwie. *Weyss.*

Wyrażenie: usterki służbowe (!) = uchybienia służbowe. *DUMK. 31 X 31.*

Usterkować (!) = wytykać błędy (por. niem.: bemängeln).

Wytykać błędy w rachunkach (nie: usterkowe rachunki). *DUMK. 31 X 31.*

Usterkowe polecenie (!) = napomnienie.

Wygotowanie poleceń usterkowych (!) = przygotowanie napomnień. *Kr. 2, 43.*

Ustępliwy, nie: ustąpliwy.

Ustosunkować (dok.) — ustosunkowywać (niedok.). I Formy: 1) ustosunkuję, ustosunkujesz...; ustosunkuj!; ustosunkowany; ustosunkowań; 2) ustosunkowuję, ustosunkowujesz...; ustosunkowuj!; ustosunkowujący; ustosunkowujący; ustosunkowują; ustosunkowują; 11 Składnia: 1) U. co — do czego = przystosować co — do czego, 2) U. co — z czym = przez porównanie czego z czym zastosować jedno do drugiego.

1. Ustosunkować zapłatę do pracy. *SW.* 2. Ustosunkować wymagania z możnością. *SW.*

Ustosunkować się (dok.) — ustosunkowywać się (niedok.).

Zwrot: ustosunkować się do kogo, do czego pozytywnie lub negatywnie. *PJ 35/6, 205.*

Ustosunkowany = mający rozległe stosunki z ludźmi wpływowymi.

Ustroić (dok.) — ustrajać (niedok.). I Formy: 1) ustroję, ustroisz, ustroi, ustroiemy...; ustroj! ustrójcie!; ustrojony; ustroiwszy; ustroił; 2) ustrajam, ustrajasz...; ustrajaj!; ustrajający; ustrajaj!; ustrajali. II Składnia: U. kogo — w co.

Ustronie to lub ta ustron — ustronny. Formy: 1) to ustronie, dlm tych ustroni (JP 5, 40), 2) ta ustron, dlm tych ustroni.

1. W ustroni szpaleru. *Zerom.* Ja tak lubię tę cichą pani ustron. *Grusz.* Są to lube ustronia. *Cyt. SW.* 2. W ustronnych izdebkach czujniejsze ucho chwyciło szmery tajemniczych schadzek. *Danił.*

Zwrot: trzymać się na ustroniu (= z daleka od świata).

Ustrzec (dok.) — ustrzegać (niedok.). I Formy jak: dostrzec — dostrzegać. II Składnia: U. kogo, co — od czego lub przed czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: uchronić).

...ażby ustrzec od złych wpływów. *Święt.*

Ustrzec się (dok.) — ustrzegać się (niedok.). I Formy jak: ustrzec — ustrzegać. II Składnia: U. ś. od czego lub przed czym, albo przed czym. Por. Uchronić się.

...od czego ustrzec się musimy. *Kruczk.* Ustrzec się przed taką sugestią. *Cyt. Szeffs. 81.*

Ustrzelić (dok.) — ustrzelać (niedok.) — ustrzeliwać (wielokr.). I Formy: 1) ustrzelić, jak: strzelić; 2) ustrzelać, jak: strzelać; 3) ustrzeliwam, ustrzeliwasz... (nie: ustrzeluję, ustrzelujesz...; ani: ustrzeliwuję, ustrzeliwujesz...); ustrzeliwaj!; ustrzeliwający; ustrzeliwany; ustrzeliwał. II Składnia: U. kogo, co — z czego, nie: czym.

Ustrzelił zająca z dubeltówki.

Usunąć (dok.) — usuwać (niedok.). I Formy jak: sunąć — suwać. II Składnia: 1) U. kogo, co — od kogo, od czego lub przed kim (żeby dać wolne miejsce) = suwając oddalić kogo, co — od kogo, od czego, 2) U. co — z czego = suwając zabrać co — z czego.

Zwroty: 1) usunąć zło, usunąć przyczynę złego. *SW;* 2) usunąć komu — co z drogi = usuwać komu przeszkodę.

Usunąć się (dok.) — usuwać się (niedok.). Formy i składnia jak: usunąć — usuwać.

Burek usunął się z drogi. *Wikł.* Usunął się przed nim uprzejmie. *Bartk.*

Usynowić (dok.) — usynowiać (niedok.), gorzej: usynawiać. I Formy: 1) usynowię, usynowisz, usynowi, usynowimy...; usynów! usynówcie!; usynowiony; usynowiwszy; usynowił; 2) usynowiam, usynowiasz...; usynowiaj!; usynowiający; usynowiany; usynowiał, usynowiali. II Składnia: U. kogo.

Usypać (dok.) — usypywać (niedok.). Formy i składnia jak: wysypać — wysypywać. **Usypiać** (niedok.) (nie: usiapać) — usnąć (dok.) = zapadać (zapaść) w sen. Formy jak: zasypiać — zasnąć.

Wizje wsi usypiających między sadami. *Zerom.*

Usypiać (niedok.) — uśpić (dok.) = usposabiać (usposobić) kogo do snu. I Formy: usypiam, usypiasz...; usypiaj!; usypiający; usypiany; usypiał, usypiali; 2) uśpię, uśpiysz, uśpi, uśpiemy...; uśpij!; uśpiący; uśpiwszy; uśpił. II Składnia: U. kogo — czym.

Gadał, gadał, aż nas w końcu uśpił. *Mp.*

Usypiający — usypiająco. Ob. Kojący — kojąco.

Długie wizyty działają na mnie usypiająco. *Mp.*

Uszanowanie dla kogo, dla czego.

Uszanowanie dla starszego. Uszanowanie dla tradycji.

Zwroty: 1) składać, oświadczać uszanowanie komu (bezpośrednio); 2) składać, oświadczać uszanowanie dla kogo (za pośrednictwem innej osoby); 3) okazywać komu uszanowanie; 4) uszanowanie panu! (w powitaniu), nie: uszanowanie dla pana!

Uszczerbek czego lub w czym.

Zwroty: 1) uszczerbek ponosić lub odnosić; 2) z uszczerbkiem kogo, czego coś się dzieje; 3) bez uszczerbku kogo, czego coś się dzieje.

1. ... ażebyś uszczerbku nie poniósł. *Sienk.* 2. Pracując nadmiernie z uszczerbkiem swojego zdrowia. *Mp.*

Uszczęśliwić (dok.) — uszczęśliwiać (niedok.). I Formy: 1) uszczęśliwię, uszczęśliwisz, uszczęśliwi, uszczęśliwimy...; uszczęśliw! uszczęśliwcie!; uszczęśliwiony; uszczęśliwwszy; uszczęśliwił, 2) uszczęśliwiam, uszczęśliwiasz...; uszczęśliwiaj!; uszczęśliwiający; uszczęśliwiany; uszczęśliwiał, uszczęśliwiali. II Składnia: U. kogo — czym. **Uszczknąć** (tylko: w postaci dok.). I Formy: uszczknę, uszczkniesz, uszczknie...; uszczknij!; uszczknięty, rzadko: uszczkniony; uszczknąwszy; uszczknął, uszczknąłem, uszczknęli (nie: uszczknę, uszczkli). II Składnia: U. czego.

Uszczypać lub **uszczypnąć** (dok.) — uszczypywać (niedok.). I Formy jak: oszczypać (uszczypnąć) — oszczypywać. II Składnia: U. kogo, co.

Uszko — Znaczenie i formy: 1) uszko (o narządzie słuchu), młm i blm te uszkł lub uszka, 2) -uszko (dzbana), uszko (z ciasta w barszczu), młm i blm te uszka.

1. Uszki. *Sienk. cyt. PJ 10, 118.* Dwa maleńkie uszka (konia), niby czujna straż. *Bartk.* 2. Uszka w barszczu.

Uszkodzić (dok.) — uszkadzać (niedok.), nie: uszkodzać. I Formy: 1) uszkodzić, jak: szkodzić, 2) uszkadzam, uszkadzasz...; uszkadzaj!; uszkadzający; uszkadzany; uszkadzał. II Składnia: U. co — czym — w czym. **Uszlachetniający** — uszlachetniająco. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

Taka drobna istota daje jakiś cel w życiu i działa uszlachetniająco. *Cyt. SW.*

Uszlachetnić (dok.) — uszlachetniać (niedok.). I Formy: 1) uszlachetnię, uszlachetnisz, uszlachetni, uszlachetnimy...; uszlachetnij!; uszlachetniony; uszlachetniwszy; uszlachetnił, 2) uszlachetniam, uszlachetniasz...; uszlachetniaj!; uszlachetniający; uszlachetniany; uszlachetniał, uszlachetniali. II Składnia: U. kogo, co — czym lub przez co.

Uszyć (dok.). Formy i składnia jak: szyć. **Uścielić** (prow.), = **uściąć**.

Trzeba było pożegnać się z dołkiem pięknie uścielonym (zam.: ustany). *Kunc.*

Uściskać (dok. jednokr.) — uściskać (dok. wielokr.). I Formy jak: ściskań = ściskać. II Znaczenie: 1) uściskać = kilkakrotnie uściskać, przytulić, 2) uściskać = raz ściskać.

Uściskał serdecznie swego przyjaciela. *SW.* Uścisznij go ode mnie! *SW.*

Zwroty: 1) uściskać kogo za szyję; 2) uściskać komu rękę (przy powitanium); 3) uściskać kogo za rękę = ściskać kogo chwyciwszy za rękę.

3. Uściskał go za rękę. *Sierosz.*

Uśmiech, dlp tego uśmiechu.

Zwroty: 1) podać, oddać, przestać komu uśmiech; 2) uśmiech na ustach.

1. Kobiety podały sobie uśmiech. *Zaremb.* 2. Z uśmiechem na ustach. *Zerom.*

Uśmiechać się (niedok.) — uśmiechnąć się (dok.). I Formy: 1) uśmiecham się, uśmiechasz się...; uśmiechaj się!; uśmiechający się; uśmiechał się, 2) uśmiechnę się, uśmiechniesz się...; uśmiechnij się!; uśmiechnąwszy się; uśmiechnął się, uśmiechnęli się. II Znaczenie i składnia: 1) U. ś. do kogo, do czego = zwracać się do kogo, do czego z uśmiechem, 2) U. ś. na co = uśmiechać się w odpowiedzi na co, 3) U. ś. z kogo, z czego = z lekka wyśmiewać się z kogo, z czego, 4) U. ś. komu = podobać się komu.

1. Uśmiechnął się do nich. *Dąbr.* Uśmiechnął się do komentu. *Szpot.* Uśmiechnął się do niej. *Grusz.* 2. Uśmiechnął się na to. *Iwaz.* Uśmiechnął się na twoje strachy. *Iwaz.* 3. Szmerem liści z mojej dumy się uśmiecha. *Mick. cyt. SW.* 4. Projekt ten bardzo mu się uśmiechał.

Zwrot: szczęście się komu uśmiecha = zaczyna się komu powodzić.

Uśmiechnięty, **rzadziej: uśmiechniony** (poet.). **Uśmierający** — **uśmierząco**. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

To wpływa uśmierząco na stosunki międzynarodowe. *SW.*

Uśmierzyć (dok.) — uśmierzać (niedok.). I Formy: 1) uśmierzę, uśmierzysz, uśmierzy, uśmierzymy...; uśmierz! uśmiercie!; uśmierzony; uśmierzywszy; uśmierzył, 2) uśmierzam, uśmierzasz...; uśmierzaj!; uśmierzający; uśmierzany; uśmierzał, uśmierzali. II Składnia: U. kogo, co — czym. **Uśpić**. Ob. **Usypiać**.

Uświadamiający — **uświadamiająco**. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

To podziałało na niego uświadamiająco.

Uświadomić (dok.) — uświadamiać (niedok.). I Formy jak: powiadomić — powiadamiać. II Składnia: U. kogo — w czym.

Utargi (!) = **targi** (Kr. 2, 178).

Utensylia (tylko w lm) (nie: utenzylia); dop. tych utensyliów.

Utkać (dok.) — utykać (niedok.). I Formy: 1) utkać, jak: tkać, 2) utykam, utykasz...; utykaj!; utykający; utykany; utykał. II Znaczenie i składnia: 1) U. co — w co, w czym lub do czego, albo czym — co = upchać co — w co (w czym) albo czym — co, 2) U. co = przez tkanie utworzyć co.

1. Utkaj te rzeczy do kufra. *Mp.* Utkalem pokój mnóstwem różnych gratów. *Mp.* 2. Tak wyglądałby świat, gdyby był utkany z samych promieni słonecznych. *Parand.*

Utknąć (dok.) — utykać (niedok.). I Formy jak: tknąć — tykać. II Znaczenie i składnia: 1) U. co — w co lub w czym = utkwic co — w co lub w czym, 2) U. w czym lub na czym = natknąwszy się na co zatrzymać się, ugrzęznąć.

1. Utknąwszy głowę w lachmanach... *Sierosz.* Utknął głowę w księżki i nie może z nich wyleźć. *Mp.* 2. Utknął w błocie. *Mp.* Utknął na tej

pierwszej przeszkodzie. *Mp.* Skrzywienie utykającej na wybojach karety. *Dąbr.*

Zwroty: 1) rozmowa, dyskusja, sprzeczka utyka na czym, 2) utykać na nogę.

1. Sprzeczka utknęła na mleku. *Dąbr.* 2. Na nogę utykała. *Dąbr.*

Utkwić (dok.) — utykać (niedok.). I Formy: 1) utkwię, utkwisz, utkwi, utkwimy...; utkwij!; utkwiony; utkwisz; utkwiał, 2) utykać. Ob. Utknąć. II Składnia: U. co — w czym lub w co.

Utyka mocno w ziemię pocisk. *Cyt. SW.* On nie pójdzie utkwić zwycięski krzyż w Jeruzalemie. *Mick. cyt. SW.*

Zwroty: 1) utkwić w czym wzrok, oczy; 2) coś utkwi komuś w pamięci.

1. Mając utkwione oczy w bratniej istocie. *Wikt.* 2. Utkwiło mi to dobrze w pamięci. *Mp.*

Utluć (dok.) — utłukać (niedok.), częściej: utłukiwać. I Formy jak: obtłuc — obtłukać — obtłukiwać. II Składnia: U. co lub czego (w dopełn, cząstk.).

Utoczyć (dok.) — utaczać (niedok.), I Formy jak: wytoczyć — wytaczać. II Znaczenie i składnia: 1) U. czego (o płynie) = ulać czego, 2) U. co = tocząc utworzyć co (o robocie tokarskiej).

Utonąć (tylko w postaci dok.). I Formy jak: tonąć. II Składnia: 1) U. w czym = zanurzywszy się w czym utonąć, 2) U. w co = wskoczywszy w co utonąć.

1. Utonął w rzece. *SW* 2. W siano jak w wodę utonął. *Mick.*

Utożsamić (dok.) — utożsamiać (niedok.). I Formy: 1) utożsamię, utożsamisz, utożsamiam, utożsamiamy...; utożsam! utożsamcie!; utożsamiony; utożsamisz; utożsamiał, 2) utożsamiam, utożsamiasz...; utożsamiaj!; utożsamiający; utożsamiany; utożsamiał, utożsamiali. II Składnia: U. kogo, co — z kim, z czym.

Utracić (dok.) — utracać (niedok.). Formy i składnia jak: zatracić — zatracać.

Utrafić (dok.) — utrafiać (niedok.). I Formy: 1) utrafię, jak: trafić, 2) utrafiam, utrafiasz...; utrafiaj!; utrafiający; utrafiany; utrafiał, utrafiali. II Składnia: 1) U. w kogo, w co = celując w kogo, w co trafić, 2) U. kogo, co = celując ugodzić kogo, co.

Utrapić (dok.) — utrapiać (niedok.). I Formy: 1) utrapię, jak: trapić, 2) utrapiam, utrapiasz...; utrapiaj!; utrapiający; utrapiany; utrapiał, utrapiali. II Składnia: U. kogo — czym.

Utrapiiony = trapiący, nieznośny.

Wszystko byłoby dobrze, gdyby nie ten utrapiony nóg. *SW.*

Utrata — Składnia: 1) U. kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, którą się utraciło) — przez kogo, 2) U. na czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której się stratę ponosi).

1. W razie utraty przez męża zdolności do działania. *Kod. Cyw. Rodzina.* 2. Wielką utratę na tych pieniądzech ponoszę. *Cyt. SW.*

Utrącić (dok.) — utrać (niedok.). Formy i składnia jak: trącić — trącać.

Zwrot: utrać kogo, co (!) = obalić kogo, uchylić co.

Opinia całego narodu utraćła (zam.: obaliła) projekt reformy wyborczej. *Cyt. Kr. 1, 111.* (Kandydat) został utracony (zam.: obalony) w okręgu miejskim. *Cyt. Kr. 1, 111.*

Utrudnić (dok.) — utrudniać (niedok.). I Formy: 1) utrudnię, utrudnisz, utrudni, utrudnimy...; utrudnij! (nie: utrudni!); utrudniony; utrudniwszy; utrudnił, 2) utrudniam, utrudniasz...; utrudniaj!; utrudniający; utrudniany; utrudniał, utrudniali. II Składnia: U. komu — co lub w czym.

Utrudzić (dok.) — utrudzać (niedok.). I Formy: utrudzę, utrudzisz, utrudzi, utrudzimy...; utrudź! utrudźcie!; utrudzony; utrudziwszy; utrudził, 2) utrudzam, utrudzasz...; utrudzaj!; utrudzający; utrudzany; utrudzał, utrudzali. II Składnia: U. kogo — czym.

Utrzeć (dok.) — ucierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Znaczenie i składnia: 1) U. co — czym = obeźrzeć co — czym, 2) U. czego = trąc zmniejszyć co, przypiłować co, 3) U. kogo, co = trąc skaleczyć kogo, co, 4) U. kogo, co = trąc okrzesać, ogładzić, wypolerować, wprowadzić w obieg, w zwyczaj, 5) U. co = rozetrzeć na miazgę.

Zwroty: 1) utrzeć komu rogów, nosa. *SW* = ukrocić, upokorzyć kogo; 2) utarty zwyczaj, wyraz... = rozpowszechniony zwyczaj, wyraz...

Utrzymać (dok.) — utrzymywać (niedok.). I Formy jak: zatrzymać — zatrzymywać. II Składnia: U. kogo, co — czym.

Utrzymać się (dok.) — utrzymywać się (niedok.). I Formy jak: utrzymać — utrzymywać. II Składnia: U. ś. w czym, na czym, przy czym.

Zwrot: móc (nie móc) utrzymać się na nogach. Nabrał tyle sił, że mógł się na nogach utrzymać. *Wikt.*

Utrzymanie.

Zwrot: pozostawać na czyimś utrzymaniu. Dziecko pozostaje na utrzymaniu gminy. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Utuczyć (dok.) — utuczać (niedok.). Formy i składnia jak: odtuczyć — odtuczać.

Utulić (dok.) — utulać (niedok.). I Formy jak: otulić — otulać. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo — czym = tuląc uspokoić kogo — czym, 2) U. kogo, co — w co lub czym = tuląc okryć kogo — czym, otulić kogo — czym lub w co.

Zwroty: 1) utulić płacz dziecka lub utulić dziecko w placzu; 2) utulić czyjś smutek lub utulić kogo w smutku.

Utulny — Znaczenie: 1) U. = dający się utulić, pieszczotliwy, 2) U. = dający utulenie, uspokojenie, zaciszny.

1. Jakież to utulne, miłe stworzenie! *Mp.* 2. Wybrałiśmy sobie utulne miejsce. *Mp.*

Utwierdzić (dok.) — utwierdzać (niedok.). I Formy jak: zatwierdzić — zatwierdzać.

II Znaczenie i składnia: 1) U. co — czym = mocno obsadzić, umocnić co — czym, 2) U. (przen.) kogo — w czym = umocnić kogo — w czym.

1. Utwierdzić fortecę, naukę, zdanie, państwo. SW. 2. Jakby sam siebie chciał w tej możliwości utwierdzić *Kruczk.*

Zwroty: utwierdzić kogo w przekonaniu, w wierze, w błądziej w zarzuciałości, w pewności siebie...

Pogawedka ze Smotrem utwierdziła mnie w tym przekonaniu. *Kruczk.*

Utwierdzić się (dok.)—utwierdzać się (niedok.). I Formy jak: utwierdzić — utwierdzać. II Składnia: U. ś. w czym.

Zwroty: utwierdzić się w przekonaniu, w wierze.

Utwierdzą się w swych żądaniach. *Sierosz*

Utworzyć (dok.). Formy i składnia jak: tworzyć.

Utyć (dok.). Formy i składnia jak: tyć.

Utykać. Ob. Utknąć, Utkwić.

Utyskiwać (tylko w postaci niedok.), nie: utyskować. I Formy: utyskuję, utyskujesz...; utyskuj!; utyskujący; utyskiwał.

II Składnia: U. na kogo, na co = narzekać na kogo, na co, 2) U. nad kim, nad czym = biadać nad kim, nad czym.

1. Utyskujesz na smutek. *Niemc. cyt. SW. 2* Utyskujemy nad sobą, a niesłusznie. SW.

Utyskiwanie na kogo, na co lub nad kim, nad czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: utyskiwać).

1. Utyskiwania na czasy ciężkie. *Dyg. 2* Utyskiwania nad naukami humanistycznymi. *Cyt. Szeffs. 50.*

Utyty (!) = otyły.

Uwaga — Znaczenie i składnia: 1) U. (bez dopełn.) = bacność, skupienie umysłu. 2) U. (lp) o kim, o czym = spostrzeżenie, sąd, opinia o kim, o czym; w lm uwagi o kim, o czym = opinie o kim, o czym—uwagi nad czym = rozważania nad czym.

1. Więc ja to sobie w nocy rozbieram z uwaga. *Mick. 2* Uwagi jego o tej sprawie były zupełnie słuszne. *Mp.* Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego. *Stasz.*

Zwroty: 1) brać co pod uwagę lub na uwagę. 2) zwracać (nie: nastawiać) na co uwagę; 3) zwracać czyją uwagę; 4) robić (nie: zwracać) komu uwagę. *Krasn. 45;* 5) skupiać na czymś uwagę; 6) nateżać uwagę. *SF;* 7) przykładać do czego uwagi. *SF;* 8) zaprzatać uwagę; 9) zatrudniać uwagę; 10) iść pod uwagę; 11) uchodzić czyjeś uwagi, nie: uwadze; 12) napięcie, nateżenie, skupienie uwagi; 13) z uwagą; 14) z uwagą na co; 15) wypowiadać uwagi o kim, o czym.

1. Brali pod uwagę wszystkie możliwości. *Dąbr. 2* Należy zwracać uwagę na wszelkie drobniaki. *Zerom.* Kordys nie zwracał na pannę Gugę większej uwagi. *Goet. 3* Ta zbiorowa dążność zwrócić (nie: nastawić) muciła bystrą uwagę Mickiewicza. *Cyt. Szeffs. 14.* Obiektywy uwagi Mickiewicza nastawiany był na świat ojczysty (!) = Uwaga Mickiewicza zwracała się ku światu ojczystemu. *Cyt. Szeffs. 13.* 8. Całą uwagę zaprzętnęła mu krowa. *Prus. 9.* Praca zawodowa zatrudniała (jego) uwagę niemal całkowicie. *Goet. 10.* Takie rzeczy mniej szły pod uwagę. *Sienk. 11.* Jakoś uszedł uwagi. *Bartk.* Sprawy ludzkie uchodziły jego uwagi. *Siedl.* Nic nie uszło uwagi matki. *Siedl.* Nic nie uszło czujnej psiej uwagi. *Wikt.* Wiadomości, które mogłyby nawet ująć ogólnej uwagi (nie: uwadze). „*Czas*“ 18 IX

36 12. Napięcie uwagi. *Nalk. 13.* Z uwagą słuchał rozmowy. *Sienk. 14.* Zwolnić z uwagi, że... *Kod. Post. Cyw. 15.* Dało sposobność do wypowiedzenia kilku uwag o zaniku inicjatywy. *Siedl.*

Uważać (niedok.)—zauważyć (dok.). I Formy: 1) uważam, uważasz...; uważaj!; uważający; uważany; uważał, uważali, 2) zauważyć, jak: ważyć. II Znaczenie i składnia: 1) U. (bez dopełn.) = skupiać uwagę, 2) U. co (nie: kogo) = postrzegać, zauważać co, brać co pod uwagę, 3) U. że się coś dzieje lub czy się coś dzieje, 4) U. na kogo, na co = zwracać na kogo, na co uwagę, 5) U. kogo, co — za kogo, za co = brać kogo, co — za kogo, za co, nie: jako kogo, jako co (germ.), nie: kim, czym (rus.), 6) U. kogo, czego (!) = szukać kogo, czego, 7) U. z czego lub po czym = sądzić z czego lub po czym.

1. Trzeba uważać, kiedy kto mówi. *SW. 2* Sternik uważa gwiazdy. *Mick.* Jam nie mówił, alem wszystko uważał. *SW. 3.* Uważano, że chociaż zgłodniałe i chude, (bydło) nie biegnie na ruń. *Mick. 4.* Uważaj na niego, bo to człowiek niepewny. *SW. 5.* Nie przestaje się uważać za ziemianina. *Siedl.* To uważam za wariację. *Dąbr.* Taki pogląd był gotów uważać za niewłaściwe pojmovanie. *Parand.* Uważałem je (stołki) za bardzo bliskich przyjaciół. *Kad.* Księstwa były uważane za zdobycz (nie: jako zdobycz). *Cyt. Szeffs. 12.* Uwolnienie indywidualne przestało uważać kobietę za zabawkę czy utrapienie mężczyzny (nie: zabawka czy utrapieniem.). *Brück. 6.* Czego (kogo) pan uważa? (! gm.) = czego. (kogo) pan szuka? 7. Jak uważam po kamizelce, to... *Prus*

Uważny — Składnia: 1) U. w czym = przejawiający w czym uwagę, 2) U. na co = zwracający na co uwagę.

1. Uważny w mowie, w postępowaniu. *SW. 2* śpiewa sikora na przyszła nieuważna porę. *Cyt. SW.*

Zwroty: robić lub czynić kogo na co uważnym (! germ., por. niem.: Jemanden auf etwas aufmerksam machen) = zwracać komu na co uwagę.

Uwziąć (dok.) — uwziąć (niedok.). I Formy jak: powziąć — powziąć.

II Znaczenie: 1) uwziąć (kieruje główną uwagę na osobę podmiotu i na wykonaną przez nią czynność udzielenia wiadomości) — powziąć i zawiadomić (kieruje główną uwagę na osobę dopełnienia i na rezultat udzielenia wiadomości), 2) zawiadomić (bierze zwykle pod uwagę jedną jakąś osobę, której się udziela wiadomości) — powziąć (bierze zwykle pod uwagę większą ilość osób, którym się udziela wiadomości).

Zaniedbywa wciąż Starowolski uwziąć czytających o czasie. *Czart. A. cyt. SW*

Uwziąć.

Zwrot: po uwzięciu, nie: za uwzięciem.

Uwiązać (dok.) — uwiązywać (niedok.).

I Formy jak: uwiązać — uwiązywać. II Składnia: 1) U. kogo, co — do czego (gdy się wymienia przedmiot, za który się zaczepia sznur lub łańcuch), 2) U. kogo, co — na czym (gdy się wymienia sznur lub łań-

cuch, którym się wiąże), 3) U. kogo, co — za co (gdy się wymienia część uwiązane przedmiotu).

2. Łancuch, na którym Baśka była uwiązana. *Małacz.* 3. Uwiązałem nieznosnego psa za szyję do nogi fotela. *Mp.*

Uwić (dok.) — uwinąć (dok.) — uwijać (niedok.). I Formy: 1) uwiję, uwijesz...; uwij!; uwity; uwiał, 2) uwinę, uwiniesz...; uwin!; uwinieły, rzadziej: uwiniony; uwinął, uwinąłem, uwinęli, 3) uwijam, uwijasz...; uwijaj!; uwijany; uwijał, uwijali. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, co — czym lub w co (w postaci dok.: uwinąć), dziś zwykle: zawiąć, obwinąć kogo, co — czym lub w co, 2) U. co (w postaci dok.: uwić) = wijąc robić co (np. wianek).

Uwidocznic (dok.) — uwidaczniać (niedok.) lub uwidoczniać. I Formy: 1) uwidocznie, uwidocznisz, uwidocznimy...; uwidoczni! (nie: uwidocznić!); uwidocznić; uwidoczniwszy; uwidocznić, 2) uwidaczniam, uwidacznisz...; uwidaczniaj!; uwidaczniają; uwidaczniany; uwidacznił, uwidacznieli. II Składnia: U. komu — co. **Uwiedziony**, Im (męskosob.) uwiedzeni, nie: uwiedzeni.

Uwielbiać (zwykle w postaci niedok.). I Formy: uwielbiam, uwielbiasz...; uwielbiaj!; uwielbiający; uwielbiany; uwielbiał, uwielbiali. II Składnia: U. kogo, co — za co.

Uwielbiał ją za jej mądrość i dobroć. *Mp.* Uwielbiał Rafała za jego siłę. *Zerom.*

Uwielbienie — Składnia: 1) U. kogo, czego = otoczenie kogo, czego chwałą, 2) U. dla kogo, dla czego = pełna uwielbienia część dla kogo, dla czego.

1. Uwielbienie cnoty. 2. Mimo uwielbienia dla *Dąbr.*

Zwrot: być dla kogo z uwielbieniem. *SW.*

Uwierać (tylko: w postaci niedok.). I Formy: uwiera; uwierał. II Składnia: U. kogo. *But* mię uwiera. *SW.*

Uwierzyć (dok.). Formy i składnia jak: wierzyć.

Nie mogę w to uwierzyć. *Strug.* Nie mogła temu uwierzyć. *Natk.* Nie chciała w to uwierzyć. *Dąbr.*

Uwieszać (niedok.)—uwiesić (dok.). I Formy i składnia jak: obwieszać — obwiesić. II Składnia: U. co — u czego, przy czym lub na czym.

Toporek u pasa uwieszał. *Krasz. cyt. SW.* Przy każdym ramieniu naszym uwiesito się po kilku chłopca. *Małacz.*

Uwiesić (dok.) — uwodzić (niedok.). I Formy jak: wieść — wodzić. II Składnia: 1) U. kogo, co — na czym — z czego — do czego = uprowadzić kogo, co, 2) U. kogo — czym = omamić kogo — czym.

1. Uwiódł ją i skarb do Francji. *Cyt. SW.* 2. Parys uwiódł i uwiózł Helenę. *Cyt. SW.*

Uwięznąć (dok.)—uwięzać (niedok.). Formy: 1) uwięźnę, uwięźniesz...; uwięźnij!; uwięźnę; uwięźnąwszy lub uwiąższysy; uwiąż (rzadko: uwiążnął), uwiążła, uwiążli, 2) u-

więzam, uwięzsz...; uwięźaj!; uwięźający; uwiążał.

Uwikłać (dok.). I Formy: uwikłam, uwikłasz...; uwikłaj!; uwikłany; uwikławszy; uwikłał. II Składnia: U. kogo — w co lub w czym.

Uwikłać się w co lub w czym.

(Afera) w którą się uwikłał. *Danił.* Uwikłał się w błędnym mniemaniu. *Cyt. SW.*

Uwinać się (dok.) — uwijać się (niedok.). I Formy jak: uwinąć — uwijać. Ob. Uwić. II Składnia: 1) U. ś. z kim, z czym = szybko się obrócić, szybko się załatwić z kim, z czym, 2) U. ś. koło kogo, koło czego = krzątać się koło kogo, koło czego.

1. Potrzeba, żebyś się na jednej nodze uwinęła, idź co prędzej i kup! *SW.* 2. Uwijali się około wesela. *SW.*

Uwłaczający — uwłaczająco. Ob. Kojący — kojąco.

Uwłóczyć (dok.) — uwłaczać (niedok.). I Formy: 1) uwłóczę, uwłóczysz, uwłóczy, uwłóczymy...; uwłócz! uwłóćcie!; uwłóczony; uwłóczywszy; uwłóczył, 2) uwłaczam, uwłaczasz...; uwłaczaj!; uwłaczający; uwłaczał, uwłaczali. II Składnia: 1) U. komu — czym (gdy się wymienia przyczynę obrazu), 2) U. komu — w czym (gdy się wymienia dziedzinę życia duchowego, w której się kogoś obraża).

1. Nie godzi się uwłaczać ziomkom. *Berent.* Czy ty nie wiesz, że mi takim przypuszczeniem uwłaczasz? *Mp.* 2. Uwłaczał mu w jego najlepszych uczuciach. *Mp.*

Uwalnić (dok.)—uwalniać (niedok.). I Formy: 1) uwolnię, uwolnisz, uwolnię, uwolnimy...; uwolnij!; uwolniony; uwolniwszy; uwolnił, 2) uwalniam, uwalniasz...; uwalniaj!; uwalniający; uwalniany; uwalniał, uwalniali. II Składnia: 1) U. kogo — z czego = wyzwolić kogo — z czego (zwykle: na oznaczenie przedmiotu, który krępuje fizycznie), 2) U. kogo — od czego = wyzwolić kogo — od czego (zwykle na oznaczenie przedmiotu, który krępuje moralnie lub prawnie), 3) U. kogo (! rus.) = dać komu dymisję (PJ 10, 104).

1. Uwalniać z więzienia, z więzów. Niech oni mnie z tych pęt uwolnią. *Zapol.* Uwolnić z niewoli. *SW.* Chłopi uwolnieni z pańszczyzny. *Zerom.* 2. Uwolnić kraj od wojny. *Sienk.* Uwolnić od życia we dworze. *Zerom.* Klara uwolniona od tych zamiarów. *Grusz.*

Uwolnić się (dok.)—uwalniać się (niedok.) z czego lub od czego (z tym samym różniczeniem znaczeniowym, co w czasowniku: uwolnić).

1. Uwolnić się ze służby. *SW.* Uwolnić się z wojska. 2. Mogę uwolnić się od płacenia renty. *Kod. Cyw. Rodzina.* Ażeby się uwolnić od przygnębienia. *Święt.*

Uwzględnić (dok.)—uwzględniać (niedok.). I Formy: 1) uwzględnię, uwzględnisz, uwzględni, uwzględniemy...; uwzględnij!; uwzględnił; uwzględniwszy, uwzględnił, 2) uwzględniam, uwzględniasz...; uwzględniaj!;

uwzględniający; uwzględniał, uwzględniali. II Składnia: U. co.

Zwrot: uwzględnić czyje położenie, SW = wejść w czyje położenie.

Uwzględnienie czego.

Zwroty: 1) z uwzględnieniem czego; 2) po uwzględnieniu czego.

Uwziąć się (dok.) — uwziąć się (niedok.). I Formy: uwezmę się, uweźmiesz się...; uweźnij się! (nie: uweź się!); uwziął się, uwziąłem się, uwzieli się, 2) uwzinam się, uwzinasz się...; uwzinaj się!; uwzinający się!; uwzinał się. II Składnia: 1) U. ś. na kogo, na co, 2) U. ś. co robić.

1. Uwzieli się na nas. *Sierosz*. Uwzieliście się na zgubę wszystkich. *Sienk.* Ten się uwziął na Habsburgów. *Nowak*. 2. Uwziął się zrobić mi na przekór. *SW*.

Uzależnić (dok.) — uzależniać (niedok.). I Formy: uzależnię, uzależnisz, uzależni, uzależnimy...; uzależnij!; uzależniony; uzależniesz...; uzależnił, 2) uzależniam, uzależniasz...; uzależniaj!; uzależniający; uzależniany; uzależniał, uzależniali. II Składnia: U. kogo, co — od kogo, od czego.

Uzasadnić (dok.) — uzasadniać (niedok.). I Formy: 1) uzasadnię, uzasadnisz, uzasadni, uzasadnimy...; uzasadnij! (nie: uzasadń!); uzasadniony; uzasadniesz...; uzasadnił, 2) uzasadniam, uzasadniasz...; uzasadniaj!; uzasadniający; uzasadniany; uzasadniał, uzasadniali. II Składnia: U. co.

Uzbroić (dok.) — uzbrajać (niedok.). I Formy: 1) uzbroję, uzbroisz, uzbroi, uzbroimy...; uzbroj!; uzbrojony; uzbrojiesz...; uzbroił, 2) uzbrajam, uzbrajasz...; uzbrajaj!; uzbrajający; uzbrajany; uzbrajał, uzbrajali. II Składnia: U. kogo — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: opakować).

Uzbrojone wiarą gminu. *Mochń*. ...o paszczy uzbrojonej w kły morderczą. *Dyg*. Uzbrojony w fuzję. *Prus*. ...łapą uzbrojoną w pazury. *Małacz*.

Zwroty: 1) uzbroić się szkłem. *SW* = zaopatrzyć się w okulary; 2) uzbrojony cierpliwością lub w cierpliwość. *SW*.

Uzbroić się (dok.) — uzbrajać się (niedok.) czym lub w co.

Uzbroił się stością. *SW*. Uzbroił się w łuk. *Dyg*.

Zwroty: uzbroić się w męstwo, w odwagę, w cierpliwość, w stość... *SW*.

Uzdołnić (dok.) — uzdołniać (niedok.), rzadziej: uzdalniać. I Formy: 1) uzdołnię, uzdołnisz, uzdołni, uzdołnimy...; uzdołnij!; uzdołniony; uzdołniesz...; uzdołnił, 2) uzdołniam, uzdołniasz...; uzdołniaj!; uzdołniający; uzdołniany; uzdołniał, uzdołniali. II Składnia: U. kogo — do czego.

Uzdołnienie do czego.

Zwroty: 1) wykonywać lub okazywać uzdołnienie do czego; 2) uzdołnienie do obcowania ze stronami (!) = właściwe zachowanie się względem publiczności. *Kr. 2, 52*.

Uzdrowiający — uzdrawiająco. Ob. Kojaćcy — kojaćco.

Wizyta podziałała skutecznie i uzdrawiająco. *Cyt. SW*.

Uzdrowić (dok.) — uzdrawiać (niedok.). I Formy: 1) uzdrowię, uzdrowisz, uzdrow, uzdrowimy...; uzdrow!; uzdrowiony; uzdrowiesz...; uzdrowił, 2) uzdrawiam, uzdrawiasz...; uzdrawiaj!; uzdrawiający; uzdrawiany; uzdrawiał, uzdrawiali. Składnia: U. kogo — czym.

Uzdrowieniec = ten, kto został uzdrowiony (*Kr. 2, 162*). *Por. Ozdrowieniec*.

Uzewnętrznić (dok.) — uzewnętrznić (niedok.). I Formy: 1) uzewnętrznę, uzewnętrzniesz...; uzewnętrznij!; uzewnętrzniony; uzewnętrzniesz...; uzewnętrzniał, 2) uzewnętrzniam, uzewnętrzniasz...; uzewnętrzniaj!; uzewnętrzniany; uzewnętrzniany; uzewnętrzniał, uzewnętrzniali. II Składnia: U. co — czym — w czym.

Uzgodnić (dok.) — uzgadniać (niedok.), rzadziej: uzgodniać. I Formy: 1) uzgodnię, uzgodnisz, uzgodni, uzgodnimy...; uzgodnij!; uzgodniony; uzgodniesz...; uzgodnił, 2) uzgadniam, uzgadniasz...; uzgadniaj!; uzgadniający; uzgadniany; uzgadniał, uzgadniali. II Składnia: U. co — z czym.

Działalność uzgodniono z warunkami miejscowymi. *SW*.

Uzmysłowić (dok.) — uzmysławiać (niedok.), rzadziej: uzmysłowiać. I Formy: 1) uzmysłowię, uzmysłowisz, uzmysłowi, uzmysłowimy...; uzmysłow!; uzmysłowicie!; uzmysłowiony; uzmysłowiesz...; uzmysłowiał, 2) uzmysławiam, uzmysławiasz...; uzmysławiaj!; uzmysławiający; uzmysławiany; uzmysławiał, uzmysławiali. II Składnia: U. co.

Uznać (dok.) — uznawać (niedok.). I Formy: 1) uznam, uznasz...; uznaj!; uznany; uznasz...; uznał, 2) uznaję, uznajesz...; uznaj!; uznający; uznawany; uznawał. II Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, co = poznać kogo, co — za kogo, za co, 2) U. kogo, co — za kogo, nie: kim, czym (rus.), nie: jako kogo, jako co (germ.) = poczytać kogo, co — za kogo, za co, 3) U. co — za kim, za czym = zgodzić się na czyjeś pretensje do czego, 4) U. (!) kogo, co — w kim, w czym = rozpoznać kogo, co — w kim, w czym.

1. Ludzie poczciwi prędko uznają swe błędy. *Cyt. SW*. 2. Uznali go za prawego boga. *Dyg*. Za jedyną cnotę uznaje męstwo. *Żerom*. Napoleona za cesarza nie uznał. *Żerom*. Jeżeli uzna oświadczenie za uzasadnione. *Kod. Post. Cyw*. Uznając go za króla (nie: królem). *Cyt. Szeffs*. 12. Uznać to trzeba za dowód literackiego taktu. (nie: jako dowód...). *Cyt. Szeffs*. 83. Uznano go za odpowiedzialnego (nie: odpowiedzialnym). *Cyt. Kr. 1, 53*. 3. Uznając prawo zwyczajaj za sobą. *Bartk*. 4. W Matce Spartance poznawano (nie: uznawano) powszechnie księżnę. *Brück*.

Zwrot: uznać co za możliwe lub uznać co zrobić za możliwe.

Uznano za możliwe przychylenie się... Uznano za możliwe przychylić się... *PJ 35, 9*.

Uznać się (dok.) — uznawać się (niedok.) kim, czym lub za kogo, za co. *Por. Uznać*. Jeżeli Sąd uzna się niewłaściwym (=niekom-

petentnym). *Kod. Post. Cyw.* Uznać się obowiązującym. *SW.* Uznać się za pokrzywzonego. *SW.*
Uznanie — Znaczenie i składnia: 1) U. kogo, czego=przystanie na kogo, na co, zgodzenie się na kogo, na co, 2) U. kogo, co=za kogo, za co (nie: kim, czym)=poczytanie kogo, co=za kogo, za co, 2) U. dla kogo, dla czego=szacunek dla kogo, dla czego.

1. Uznanie błędu zmniejsza winę. 2. Uznanie go za winnego tego wypadku ścignęło na niego wiele przykrości. *Mp.* 3. Uznanie dla jej zasług. *Natk.*

Uzupełnić (dok.) — uzupełniać (niedok.). I Formy jak: 1) uzupełnię, uzupełnisz, uzupełni, uzupełnimy...; uzupełnij! (nie: uzupełń!); uzupełniony; uzupełniwszy; uzupełnił, 2) uzupełniam, uzupełniasz...; uzupełniaj!; uzupełniający; uzupełniał, uzupełniali. II Składnia: U. co — czym.

Uzupełnił jego przemówienie kilku bardziej szczegółowymi uwagami. *Mp.*

Zwrot: uzupełniając treść listu..., nie: w uzupełnieniu listu...

Uzdziennica (PA); nie: uzdziennica.

Wyrwałeś się z ojcowskiej uzdziennicy, nie mógł znieść żadnego arkanu. *Zerom.*

Uzalić się (dok.) — uzalać się (niedok.).

I Formy: 1) uzalić się, jak: żalić się, 2) użalam się, użalasz się...; użalaj się!; użalający się; użalał się, użalali się. II Składnia: 1) U. ś. kogo, czego (dawn., dziś rzadko) = pożałować kogo, czego, 2) U. ś. nad kim, nad czym=w żalości biadać nad kim, nad czym, 3) U. ś. na kogo, na co = skarżyć się na kogo, na co, 4) U. ś. komu lub przed kim = zwierzać się komu ze swym żalem.

1. Musiałem się uzalić tej dziewczyny błędnej. *Cyt. SW.* 2. Nie użalał się nad naszą nędzą. *Dyg.* Użaliła się nad siwą Józefową kurta. *Bartk.* 3. Użalała się na swoje położenie. *Mp.* 4. Użalał się przed nim. *Wikł.*

Użyć (dok.) (nie: użynać) — używać (niedok.). I Formy jak: dożyć — dożywać. II Składnia: U. co lub czego (w dopełn. cząstk.) — czym.

Użądlić (! rus.) = ukłuć (o owadzie).

Użerać się (rub.) (zwykle: w postaci niedok.) z kim — o kogo, o co = kłócić się, spierać się z kim — o kogo, o co.

Użerał się z Wojtalikami. *Kunc.*

Użycie.

Wyrażenie: użycie w służbie (!) = stanowisko służbowe. *Kr.* 2, 52.

Użyć (dok.) — używać (niedok.). I Formy i składnia jak: pożyczyc — pożyczac. Użycza siły dębom. *Dyg.* Cnocie użycza potęgi i blasku. *Dyg.*

Użyć (dok.) — używać (niedok.). I Formy jak: odżyć — odżywać. II Składnia: 1) U. kogo, czego lub co (jeżeli się wymienia przedmiot całkowicie objęty czynnością czasownika) (*Kr.* 2, 310), 2) U. na co (gdy się wymienia przedmiot, na który się coś używa), 3) U. do czego, nie: po czym (gdy się wymienia czynność, do której wykonania czegoś się używa), 4) U. dla czego lub na co (gdy się wymienia czynność lub stan, które są celem, dla którego się czegoś używa), 5) U. na czym = w obfitości czego zażywać.

1. Robił projekty, że sobie pozwoli używać na wsi długo wzbronionej swobody. *Mick.* Używamy rozkoszy życia. *Dyg.* Używaj wolności! *Wikł.* Cały zapas węgla użyliśmy na opał. *Cyt. Kr.* 2, 310. Sumę 1000 zł użyto na potrzeby doraźne. *Cyt. Kr.* 2, 310. 2. Na palto użyto sporo materiału. *SW.* Używaj na własne potrzeby. *KJMK.* Nie użyjemy tych pieniędzy na zle. *Dabr.* 3. Do przewozu (nie: przy przewozie) żelaza betonowego używać należy podkładu z podpórkami. *KJMK.* Do wyrobu (nie: na wyrób) kieszek powinna być używana guma. *KJMK.* 4. Używamy jej (= mowy) daru na uzmysłowienie najpiękniejszych przymiotów duszy. *Mochn.* Natura, prócz innych sposobów, używa także nawałnic i piorunów dla zniżenia, dla zmiany, dla rozburzenia swoich dzieł. *Stasz.* Środki takie używane bywały dla oczyszczenia terenu. „*Czas*” 17 VIII 33. 5. Używa na swobodzie. *Mp.*

Zwroty: 1) używać świata, życia; 2) używać sławy, rozgłosu...

1. Użyć świata. *Mick.* 2. Używał sławy. *Dyg.*

Użytek, dlp tego użytku.

Zwroty: 1) robić użytek z czego = zużytkować co; 2) do użytku (nie: dla użytku) kogo, czego; 3) zatrzymać, zachować co na użytek (nie: dla użytku) kogo, czego.

2. Książka do użytku (nie: dla użytku) szkolnego. *KJU* 1, 7. 3. Stacje zatrzymują na użytek (nie: dla użytku) kolei... *KJMK.*

Użytkowanie czego, nie: na czym.

Mają użytkowanie majątku (nie: na majątku). *Kod. Cyw. Rodzina.*

Użyźnić (dok.)—użyźniać (niedok.). I Formy: 1) użyźnię, użyźnisz, użyźni, użyźnimy...; użyźnij! (nie: użyźń!); użyźniony; użyźniwszy; użyźnił, 2) użyźniam, użyźniasz...; użyźniaj!; użyźniający; użyźniany; użyźniał, użyźniali. II Składnia: U. co — czym.

W

W lub we (z tym samym rozróżnieniem w zakresie użycia, co przyimki: od—ode, z—ze).

We łzach go czekam i trwodze. *Mick.* W łzach zgryźliwych sam ryłem tę przepaść. *Danił.*

Wab, dlp tego wabia.

Zwrot: robić co na wabia = robić co w celu zwabienia.

Wabić (niedok.) — zwabić (dok.). I For-

my: 1) wabię, wabisz, wabim, wabimy...; wab! wabcie!; wabiący; wabiony; wabił, 2) zwabić, jak: wabić. II Składnia: 1) W. kogo, co — do kogo, do czego lub ku czemu, 2) W. kogo — czym.

1. Wabiła ku sobie. *Zerom.* Parę snopków słomy, wabiących ślimaka do drzemki. *Prus.* 2. Zły duch nową pokusą go wabił. *Mick.*

Wachlarz, dlm tych wachlarzy lub wachlarzów.

Wachlować (od: wachel = wachlarz), nie: wachlarzować. I Formy: wachluję, wachlujesz...; wachluj!; wachlujący; wachlowany; wachlował. II Składnia i znaczenie: 1) W. co = ochładzać co przez poruszanie powietrza wachlarzem, 2) W. czym = machać czym.

1. Wachlować ramiona chusteczką. *SW.*

Wachmistrz, mlm ci wachmistrze, dlm tych wachmistrzów lub wachmistrzów.

Wacław — Wacek — Wacio. Składnia: Wacio (nie: Waciu) przyszedł.

Wademekum (ndm) lub **vademecum** (ndm).

Wadium — Formy jak: gimnazjum.

Wadowice — wadowicki.

Wadzić (niedok.). I Formy: wadzę, wadzisz, wadzi, wadzimy..., wadzą; wadź! wadźcie!; wadzący; wadził. II Składnia: 1) W. kogo — z kim = kłócić kogo — z kim, 2) W. komu — w czym = przeszkadzać komu — w czym.

Wadzić się (niedok.). I Formy jak: wadzić. II Składnia: W. ś. z kim — o co = kłócić się, spierać się z kim — o co.

Wafel ten, rzadko: ta wafła; mlm te wafle, dlm tych wafli.

Waga — Znaczenie: 1) W. = przyrząd do ważenia, 2) W. = powaga, znaczenie.

Zwroty. 1) przechylić wagę na tę czy inną stronę = wpłynąć na taki czy inny obrót rzeczy; 2) przywiązywać wagę do czego = nadawać czemu szczególniejszego znaczenia; 3) coś jest wielkiej (małej) wagi = coś jest wielkiego (małego) znaczenia; 4) waga chwili = powaga chwili.

1. Moje listy wagę przechyliła. *Stenk.* 2. Ja do tego przywiązuje wielką wagę. *Szpot.* 3. Rzecz to małej wagi. *Matacz.* 4. W poczuciu wagi chwili. *Matacz.*

Wagary lub **wagusy** (tylko: w lm); dop. tych wagarów (wagusów).

Zwrot: chodzić na wagary (wagusy).

Wagner (imię własne kompozytora) — wagnerysta lub wagnerianin, — wagneryzm. **Wagon**, dlp tego wagonu.

Zwroty i wyrażenia: 1) wagon dla koni, dla trzody lub na konie, na trzodę, ale: wagon na węgiel, na wapno..., nie: dla węgla, dla wapna; 2) wagon do (nie: dla) przewożenia...; 3) wagon przechodni, nie: przejściowy. Ob. Przechodni — przejściowy; 4) wagon przychodzący na stację (jeśli stacja jest miejscem adresu); 5) wagon nadchodzący na krótki postój; 6) wagon osobowy; 7) wagon towarowy, nie: ciężarowy; 8) przeciążenie (nie: przeładowanie) wagonu. *DUMK* 31 III 32; 9) wagon ogrzewany; 10) podstawić wagon pod naładowanie, nie: na ładunek; 11) przejście (nie: przejazd) wagonu. *KJMK*; 12) przestój (!) wagonów = przetrzymanie wagonów. *DUMK* 13 X 31; 13) wyglądać z wagonu.

Wagonownia = pomieszczenie na wagony zwyczajne (*KJMK*).

Wahać się, nie: wahać. I Formy: waham się, wahaasz się...; wahaaj się!; wahaający się; wahał się. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. (bez dopełn.) = chwiać się, kołysać się, 2) W. ś. (przen.) między czym a czym = być

niepewnym w wyborze między czym a czym, 3) W. ś., czy co zrobić.

Zwrot: nie wahać się co zrobić.

Wakacje (tylko w lm), dop. tych wakacji.

Zwroty: 1) w wakacje lub podczas wakacji = w czasie wakacji; 2) na wakacjach = na wakacyjnym wypoczynku; 3) jechać na wakacje = jechać na wakacyjny wypoczynek; 4) być na wakacjach = być na wakacyjnym wypoczynku.

1. Dwa lata temu w wakacje. *Nażk.* 4. Są na wakacjach. *Dąbr.*

Wakans, dlp tego wakansu, mlm te wakanse, rzadziej: wakansy; dlm tych wakansów, nie: tych wakansy.

Wakynacja (!) — zaszczepianie krowianki.

Walać — I Znaczenie: 1) W. = tacać, tulać (dawn., dziś rzadko), 2) W. = tarzać, brudzić. II Formy: walam, walasz...; wala!; walaający; walany; walał, walali. III Składnia: 1) W. co — po czym lub na czym = tacać co — po czym lub na czym, 2) W. co — czym = brudzić co — czym.

Walać się — I Znaczenie: 1) W. ś. = leżeć na ziemi, tulać się, 2) W. ś. = brudzić się (*JP* 21, 59). II Formy jak: walać. III Składnia: 1) W. ś. po czym lub na czym = tulać się po czym lub na czym, 2) W. ś. czym = brudzić się czym.

Walc (taniec) (nie: walec) — walcista. Por. **Walec**. Forma dlm tych walców, rzadko: tych walcy (*PJ* 35/36, 203).

Zwrot: tańczyć, grać walc.

Muzyka grała walc. *Zapal.*

Walczyć (niedok.). I Formy: walczę, walczysz, walczy, walczymy...; walcz! walczcie!; walczący; walczył. II Składnia: 1) W. z kim, z czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, z którą się prowadzi walkę), 2) W. przeciw komu (gdy się wymienia osobę, która jest przeciwnikiem w walce), 3) W. o kogo, o co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, o której zdobycie się walczy), 4) W. za kogo, za co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, o której zachowanie lub całość się walczy), 5) W. czym lub na co (gdy się wymienia narzędzie walki).

1. Od wieków walczą z tutejszym powiatem (o pierwszeństwo). *Mick.* Walczył ze snem. *Reym.* 2. Walczył przeciw ulicom, latarniom. *Ostr.* 3. Walczył o swoje dobro. *Siedl.* Walczyli o dawne wartości. *Nażk.* Walczył o zatrzymanie serca pani Michaliny. *Dąbr.* Walczył o byt, o kęs chleba. *Wikł.* 4. Nakazuje mężnie walczyć za ojczyznę. *Strug.* Walczyliśmy za nią z bronią w reku. *Matacz.* 5. Walczyć na języki, na pióra. *SW.*

Zwrot: walczyć do ostatniego tchu. *SF.*

Walec (bryła matemat.) (nie: walc) — walcowaty.

Walet, dlp tego waleta, blp tego waleta, mlm te walety.

Zwroty: 1) wychodzić w waleta; 2) zabić waleta; 3) mieć jednego waleta, ale: dwa, trzy... walety, nie: dwóch, trzech waletów.

Walezy lub **Walezjusz**, dop. **Walezego** lub **Walezjusza**, cel. **Walezemu** lub **Walezjuszowi**.

Walhalla, nie: **Walhalia**.

Walić (niedok.) — **walnąć** (dok.). I Formy: 1) walę, walisz, wali, walimy...; wal! walcie!; walący; walił, 2) walnę, walniesz...; walnij!; walnął, walnałem, walnęli. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — czym = bić kogo, co — czym, 2) W. w kogo, w co — czym = bić, uderzać, strzelać w kogo, w co, 3) W. co = rozwalać, burzyć co, 4) W. (bez dopełn. czas. nijak.) = pędzić, biec chmarą.

1. Cepem snopy walił *Jeż. cyt. SW. 2.* Wale na wysepkę, walę w chałupkę. *Strug.* Wiatr walił pięścią w okna. *Wikt.* 3. Walić dom. *SW. 4.* Chmury walące z południa. *Ork.*

Walka między kim, z kim — o co — za co — czym lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: walczyć).

Nie powinno być walki między uczniami *Kad.* Walka o byt. *Dąbr.* W walce o byt tracili odrobności rodowe. *Wikt.* Rzucili się do walki na bagnety. *Zerom.*

Zwroty: 1) podejmować walkę. 2) toczyć walkę. 3) walka na śmierć i życie.

1. Podjąć walki nie była już w stanie. *Goet.* 2. Toczył walkę wewnętrzną. *Goet.* 3. Głuche zauki były świadkami walk na śmierć i życie. *Wikt.*

Wal'lenrod, Wallenro'da.

Walonki (! rus.) (Szwed.) = berlacze.

Walog, dlp tego waloru. Znaczenie: 1) W. — cena, wartość monety, 2) W. = wartość w ogóle (w tym znaczeniu lepiej używać wyrazu: wartość).

Wyrażenie: walory estetyczne, lepiej: wartości estetyczne.

Walter Scott — walterskotyzm. Formy: 1) Walter Scotta, Walter Scottowi..., o Walter Scocie, 2) tego walterskotyzmu, o tym walterskotyzmie.

Waltornia — waltornista. I Formy: 1) dlp tej waltorni, dlm tych waltorni, 2) waltornista, jak: humanista. II Znaczenie: 1) W. = rodzaj dętego instrumentu muzycznego, 2) W. = (żart.) człowiek ociężały.

Zwrot: grać na waltorni.

Wałęsać się (niedok.) po czym. Formy: wałęsam się, wałęsaszesz się...; wałęsaj się!; wałęsający się; wałęsał się.

Wałęsał się po mieście. *Danił.*

Wałkoń — wałkońić się (niedok.). Formy: 1) dlp tego wałkonia, młm te wałkonie, dlm tych wałkoni, rzadziej: wałkoniów, 2) wałkońię się, wałkonisz się, wałkońi się, wałkonimy się...; wałkońi się! wałkońcie się!; wałkońiący się; wałkońił się.

Wandal — Znaczenie i formy: 1) Wandal = przedstawiciel narodu Wandalów; dlp tego Wandala, młm ci Wandalowic, dlm tych Wandalów, 2) wandal = barbarzyński niszczyciel dzieł kultury; dlp tego wandalą, młm ci wandale, dlm tych wandali.

Wanilia, nie: wanielia.

Wanna — wanienska; dlp tej wanny, dlm tych wanien.

Wyrażenie: wanienska do mycia, nie: basen. *IGD.*

Wańczos, dlp tego wańczosu.

Wańtuch, dlp tego wańtucha (SW, Łoś, N), rzadziej: tego wańtucha (SW).

Wapien (rzadziej: wapń), dlp tego wapienia (Łoś) lub tego wapienia (N).

Wapno — wapienny, — wapienie, — wapienie — wapiiony, — wapienie.

Wara (wykrzyk.).

Zwroty: 1) wara od kogo, od czego! = precz od kogo, od czego! 2) wara komu co robić! = niech się nie waży czegoś robić.

1. Ej, ty rudy kudła, wara od źródła! 2. Wara mu przemawiać w imieniu mojej zmarłej matki! *Strug.*

Warcaby (tylko w lm), rzadko: arcaby, — warcabista. Formy: 1) dop. tych warcabów, 2) warcabista, jak: humanista.

Zwrot: grać w warcaby.

Warczeć (niedok.) (nie: werczeć)—warknąć (dok. jednokr.). I Formy: 1) warczę, warczysz, warczy (nie: warcze), warczemy...; warcz! warczcie!; warczący; warczał, warczeli, 2) warknę, warkniesz...; warknij!; warknąwszy; warknął. II Składnia: W. na kogo, na co.

Psy pozwolą się głaskać pewnym osobom, a na inne warczą. *Święt.*

Warga, dlm tych warg.

Zwroty: 1) odcąć wargi = okazać niezadowolenie; 2) zacisnąć wargi (żeby ukryć ból, gniew, zniecierpliwienie).

1. Odcął wargi i szybko się oddalił. *Sierosz.* Mięiste jego wargi się odcęły. *Szpot.* 2. Zacisnął wargi, by się nie rozplakać ze złości. *Goet.*

Wariacja — Znaczenie: 1) W. = odmiana, przeróbka, 2) W. = rzecz odmieniona, przerobiona, 3) W. = obłęd, szaleństwo.

2. Wariacje tekstu. *Mp.* 3. To uważam za wariację. *Dąbr.*

Wariant ten (nie: ta warianta, por. niem.: die Variante) = odmianka (Kr. 2, 182); dlp tego wariantu.

Wariat — wariatka, — wariatstwo.

Zwroty: 1) patrzeć na kogo jak na wariatka lub na wariatkę; 2) zachowywać się jak wariat (ka); 3) wyprawiać wariatwa.

1. Spojrzał na mnie jak na wariatkę. *Zapol.* 3. Wyprawiał wariatwa. *Wikt.*

Wark = warczenie; dlp tego warku.

Tartas wozów ładownych, który mu się wydał gniewnym warkiem życia. *Danił.*

Warkocz, dlp tego warkocza, młm te warkocze, dlm tych warkoczy lub warkoczów.

Kilka pukłów warkoczy. *Mick.*

Warkot, dlp tego warkotu.

Warkotać (niedok.). Formy: warkoczę, warkoczesz..., rzadziej: warkocę, warkocesz... (dawn.), rzadko: warkotam, warkotasz...; warkoczę! warkoczenie!, rzadziej: warkotaj! warkotajcie!; warkoczący (warkotający); warkotał.

Warmia — warmiński (Łoś, Gr. 2, 85), — Warmiak lub Warmińczyk; dop. Warmii, miejsc. w Warmii.

Warownia, dlp tej warowni, dlm tych warowni.

Warstwa, nie: warsta (dawn.), ani: warsztwa; dlm tych warstw.

Warszawa — warszawski, — warszawianin, częściej: warszawiak. Formy: w Warszawie, nie: we Warszawie.

Warsztat (nie: warstat); dlp tego warsztatu.

Zwrot: mieć co na warsztacie = być w toku wykonywania czego.

Wart — wartościowy — wartościowy. I Formy: wart (nie: warty), warta, warte, lm warci, warte (przymiotnik ten używa się zwykle w mianowniku i występuje w zdaniu w roli orzeczenia; inne przypadki zdarzają się bardzo rzadko. Ob. Warto. II Składnia: W. kogo, czego.

Wart nagrody. *Mick.* Bdziesz więcej wart. *Święt.* Tylko ten tryb życia wart jest ludzkiego zachodu. *Dąbr.* Są warci lepszego losu. *Dąbr.* Po tej przycgodzie funta kłaków nie wartej. *Kad.*

Zwroty: 1) nic wart lub nie: nie wart, nie: niezego nie wart (bo tu: nie ma znaczenie przysłówka: wcale nie); 2) coś wart (= trochę wart), nie: czegoś wart (bo tu: coś ma znaczenie przysłówka: coś niecoś, trochę); 3) mało co wart, nie: mało czego wart (bo tu: mało co ma znaczenie przysłówka); 4) nie wart niucha tabaki (rub.) lub nie wart funta kłaków. (tryw.) = nie: nie wart, nie wart zachodu; 5) śmiechu wart = śmieszny, zabawny, godny pobłażliwego lekceważenia; 6) licha wart = nie: nie wart; 7) warta grzechu (o kobiecie ładnej, ponętnej).

1. Stare graty nie warte. 2. Jedna Julka coś warta. *Strug.* 4. Teoria wyrzucająca za drzwi z dziejów ludzkich człowieka funta kłaków nie warta. *Danił.* Niucha tabaki nie warta. *Dąbr.* To dla niego okruszyna, nie warta zachodu. *Wikł.* 5. Śmiechu warte. *Dąbr.*

Warta.

Zwroty: 1) zaciągać wartę; 2) odprowadzić wartę. 1. Zaciąga warty. *Strug.* Kogut, co zaciąga warty. *Mick.*

Wartać (prowinc. gw.) = być wartym.

Wartalo (!) to zrobić = warto było to zrobić. Wartaloby (zam.: warto by) palto żelazkiem przeciągnąć. *Kunc.* Ktoś jałówkę wartającą (zam.: która była warta) ze sto papierków ze stajni wyprowadził. *Wikł.*

Warto (przysł.).

Nie warto się po to trudzić. *Mp.* Czy to warto (z domysł.: robić)? *Grusz.*

Wartość.

Zwrot: kłaść na co wartość (! germ.) = przywiązywać do czego wartość. *Krasn.* 66.

Wartownia, dlp tej wartowni, dlm tych wartowni.

Warunek, dlp tego warunku. Składnia: 1)

W. czego = przyczyna (konieczna i wystarzająca) czego, 2) W. do czego, nie: dla czego = przyczyna sprzyjająca czemu.

1. Warunkiem pomyślności jest praca. *Mp.* 2. Nie ma obecnie warunków do obniżenia (nie: dla obniżenia) cen. „*Czas*“ 86, 229, 4. W XIX wieku istniały warunki do (nie: dla) oszczędzania. „*Czas*“ 86, 234, 4. On ma wszelkie warunki do zostania reformatorem jakim. *I. Dąbr.* Wygoda — do szczęścia warunek niezbędny. *Bartk.*

Zwroty: 1) pod warunkiem lub z warunkiem; 2) pod żadnym warunkiem (! rus., por. ros.: ni w kojem słuczaje) = pod jakimkolwiek warunkiem, w żadnym razie; 3) na warunkach takich ub innych; 4) stawiąc, podawać komu warunek, kłaść komu za warunek; 5) stawiąc co w warunkach (nie: w warunk); 6) w takich lub innych warunkach, rzadziej: przy takich lub innych warunkach; 7) warunek obowiązujący lub krępujący, nie: wiążący; 8) warunek dotrzymać; 9) warunek łamać.

1. Zgodził się z tym warunkiem, że... *SW.* Człowieczom przyznaje się prawo ubogich tylko pod warunkiem wzajemności. *Kod. Post. Cyw.* Przyrzekła pod warunkiem, że... *Nowak.* 3. Na jakich warunkach je przyjmować? *Święt.* Ja bym tu na każdych warunkach pracował. *Dąbr.* 4. Stawiał tylko jeden warunek. *Choyrn.* Postawił za warunek, że... *Perz.* 6. W różnych warunkach pracy. *KJMK.* W takich warunkach nie uda nam się nie kupić. *Dąbr.* Nawet przy niepomyślnych warunkach. *Dąbr.* W tych warunkach nie będę mógł wziąć na siebie odpowiedzialności. *Goet.*

Warunkować (niedok.). I Formy: warunkuję, warunkujesz...; warunkuj!; warunkujący; warunkowany; warunkował. II Składnia: W. co — czym, nie: na co.

Człowiek warunkuje swój los. *Nałk.* ...warunkując całą akcję utworu wprowadzeniem (nie: na wprowadzenie) osób... *Cyt. Szeffs.* 15.

WarzACHEW (nie: warzACHIEW) lub warzACHA (SW, Łoś), albo warzACHA (SW, N); dlp tej warzACHWi (warzACHy, warzACHy), młm te warzACHwie (warzACHy, warzACHy). **Warzelnia**, dlp tej warzelni, dlm tych warzelni.

Warzyć (niedok.) = gotować w warze. Formy: warzę, warzysz, warzy, warzymy...; warz! warzcie!; warzący; warzony; warzył. **Wasal**, nie: wasal; dlp tego wasala, młm ci wasale (nie: wasali), dlm tych wasalów, rzadziej: tych wasali.

Wasąg, dlp tego wasągu (SW, Łoś, N), rzadko: tego wasąga.

Waselina (!) = wazelina.

Wasz — Formy I składnia jak: mój.

Waszeć, dlp tego waszecia.

Zwroty: mówić, ubierać się z waszecia (= nie po chłopsku, po miejsku, jak drobnomieszczanin).

Wa'szyngton, dop. **Waszyngto'na** (gdy mowa o człowieku) — **Waszyngto'nu** (gdy mowa o mieście).

Waść (arch., dziś żart. lub protekc.) = wasza miłość. Formy: waść, waści, waści, waść, waścią, o waści.

Co waść sobie życzy? Mam już waści dosyć. Nie mam nic z waścią do gadania.

Waśnić (niedok.). I Formy: waśnię, waśnisz, waśni, waśnimi...; waśnij!; waśniący; waśniońcy; waśnił. II Składnia: W. kogo — z kim.

Waśń o co. Por. **Kłótnia**.

W waśni o serwitut leśny. *Siedl.*

Watt (nazwisko fizyka), ale: wat = jednostka siły elektrycznej; dop. **Watta**, ale: tego watu.

Wawrzyniec, nie: **Wawrzeniec**; woł. **Wawrzyńcze!**, nie: **Wawrzyńcu!**

Waza — Składnia jak w wyrazach: beczka, butelka, flaszka, kosz...

Zwroty: 1) włożyć, wlać (nie: dać) co do wazy; 2) podać co w wazie.

Wazelina (PA), nie: waselina.

Wazon, dlp tego wazonu.

Ważki = mający wielką wagę, ważny.

Ważny dla kogo — do czego, nie: dla czego (gdy się wymienia przeznaczenie lub cel, z powodu którego coś jest ważne) —

z czego (gdy się wymienia przyczynę ważności).

Czy dla Dalenieckiego może być coś ważne? *Dąbr.*

Zwroty: 1) ważny na jakiś czas; 2) ważnym jest, żeby... (!) = to ważne, żeby... lub lepiej: ważna rzecz, żeby... Ob. *Zdania podrzędne podmiotowe.

1. Kontrakt ważny na cztery lata. *Dąbr.* 2. To ważne (nie: ważnym), aby między stolicą a prowincją stosunek był bliski. *Cyt. Kr. 1, 30.*

Ważyc (niedok.) — **zważyc** (dok.). I Formy: 1) ważyć, ważysz, waży, ważymy...; waź! waźcie!; ważący; ważony; ważył, 2) zważyć, jak: ważyć. II Składnia: W. kogo, co — czym.

Ważyc się (niedok.) — **odważyć się** (dok.). I Formy jak: ważyć — zważyć. II Składnia: W. ś. na co.

Trzeba się dziś ważyć na wielkie rzeczy. *Sienk.* Postanowiła ważyć się na coś trudnego. *Nałk.* Ważył się wprost na złamanie karku. *Dąbr.*

Wąbrzeźno (nazwa miasta) — **wąbrzeski**.

Wąchać (niedok.) — **powąchać** (dok.). I Formy: 1) wąchać, wąchasz...; wąchaj!; wąchający; wąchany; wąchał, 2) powąchać, jak: wąchać. II Składnia: W. co lub czego (w dopełnieniu cząstk.), nie: do czego (PJ 1, 144).

Wąchał już proch. *Zerom.*

Wąchock (nazwa miasta) — **wąchocki**; dop. **wąchocka**.

Wądoł, dlp tego wadołu.

Wągr (nie: wągier) = bąblowiec (w mięsie wieprza); dlp tego wągra (Łoś, N) lub węgria (Łoś).

Wągrowiec (nazwa miasta) — **wągrowiecki**; dop. **Wągrowca**.

Wąs — **wąsaty**, — **bezwąsy**; dlp tego wása, młm te wasy, dlm tych wąsów.

Wyrażenia i zwroty: 1) sumiaste (nie: szumiaste) wasy = wasy tak długie, jak u suma; 2) pokręcać wása.

1. Wujaszek z sumiastymi wąsami. *Makusz.* 2. Groźnie spoziera i pokręca wása. *Mick.*

Wąski — **węższy**, — **wązłutki**. Znaczenie: 1) W. = nieszeroki, 2) W. = (! rus.) ciasny (w znac. podstawowym i przenośnym).

Zwroty: 1) wąski (! rus.) umysł = ciasny umysł; 2) wąski (! rus.) pogląd na świat = ciasny pogląd na świat; 3) wąskie (! rus.) pojęcia = ciasne pojęcia.

Wąsko — **węziej**.

Zwrot: wąsko (! rus.) coś ujmować, rozumieć = ciasno coś ujmować, rozumieć.

Wątek, dlp tego wątku.

Wątle — **wątle** (nie: wątło) — **wątleć**. Formy: wątleję, wątlejesz...; wątlej!; wątlejący wątlał, wątleli.

Wątpić (niedok.) — **zwątpić** (dok.). I Formy: 1) wątpię, wątpisz, wątpi, wątpimy...; wątp! wątpcie! (nie: wątpij! wątpiecie!); wątpiący; wątpił, 2) zwątpię, jak: wątpię. II Składnia: 1) W. o kim, zwykle: o czym = nie mieć pewności intelektualnej co do kogo lub do czego, 2) W. w kogo, w co, rzadko: w kim, w czym (dawn.) = nie mieć pewności uczuciowej co do ko-

go, co do czego, nie mieć wiary w kogo, w co.

1. Ojciec mój poprzedził tego, o którym ty zważyłeś. *Krasin.* O tym ja nie wątpię. *Święt.* O szwedzkiej fortunie wątpił. *Sienk.* Poczęto wątpić i o panu. *Sienk.* Dlaczego wątpiełeś o tym? *Sienk.* Zważył o swym ocaleniu. *Zerom.* O tym nikt nie wątpił. *Nałk.* 2. Mamy pewni być, a w tym nigdy nie wątpić. *Seklucjan.* Zwątpił w to. *Sierosz.* Jeśli się myśle, w co wątpię... *Danil.* Zwątpił w pedagogiczne wartości wskazań sfery zaziemskiej. *Bartk.* Nigdy nie wątpił w tepa niewdzięczność ludzi. *Makusz.*

Wątpienie o kim, o czym lub w kogo, w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wątpić).

Sklonność do wątpienia o wartości swojej. *Orzesz.*

Wątpliwość — Znaczenie i składnia: 1) W. czego = obiektywna, rzeczowa niepewność czego, 2) W. co do czego = subiektywna, osobista niepewność co do czego.

1. Wątpliwość tej tezy jest aż nadto widoczna. *Mp.* Wątpliwość pomysłowego wyniku... *Mp.* 2. Wątpliwości co do bezstronności. *Kod. Post. Cyt.* Wątpliwości co do definicji. *Kom. Słow. Techn.*

Zwroty: 1) mieć wątpliwości co do czego lub w jakim kierunku; 2) podnosić lub wysuwać wątpliwość. *SF*; 3) podawać co w wątpliwość, nie: poddawać co w wątpliwość. *SF*; 4) wątpliwość obalać; 5) coś nie ulega lub nie podlega wątpliwości; 6) nie pozostaje żaden cień wątpliwości; 7) rozpraszać wątpliwości; 8) ponad wszelką wątpliwość (!) = bez żadnej wątpliwości.

1. Wątpliwości miał w tym kierunku już dawno. *Bartk.* 3. Czy można podawać w wątpliwość znakomite odkrycie? *Goet.* Podał w wątpliwość panieństwo Bałki. *Malacz.* Rozstrzygnięcia te podaje się (nie: poddaje się) w wątpliwość. *Cyt. Szeffs. 71. 4.* Wątpliwości te obalili ojciec. *Kad.* 5. Ta rzecz nie podlega wątpliwości. *Nałk.* To nie ulega wątpliwości. *Dąbr.* 6. Nie pozostawał żaden cień wątpliwości. *Sienk.* 7. Rozproszy wątpliwości. *Dąbr.*

Wątpliwy.

Zwrot: wątpliwym jest, czy... (!) = wątpliwa rzecz, czy... Ob. *Zdania podrzędne podmiotowe.

Wątroba — **wątrobiany** lub **wątrobowy** (SW).

Wąwóz, dlp tego wąwozu.

Wąziutki. Ob. **Wąski**.

Wąż — Znaczenie: 1) W. = płaz, 2) W. = przewod do gazu, wolny najmniej w jednym końcu (KJMK). Ob. **Kiszka**.

Wbić (dok.) — **wbijać** (niedok.). I Formy jak: wbić — wbijać. II Składnia: W. co — czym — w co.

Zwrot: wbić oczy w ziemię.

Stawał i w ziemię oczy wbił. *Sienk.*

Wbiec (dok.) — **wbiegać** (niedok.). Formy jak: wybiec — wybiegać.

Wbrow komu, czemu.

Wbrow srogim myśliwskim zasadem. *Zerom.*

Zwrot: wbrew wstytkiemu. (*Iwasz.*)

Wcale (przysł., dzisz używany zwykle przy przeczeniu).

Wcale tam nie byłem.

Zwrot: wcale dobry (arch. z odcieniem żart.) = całkiem dobry.

W celu czego, gorzej: **celem** czego.

Budował (drogę) w celu oblężenia fortecy. *Zerom.*

Wchodzić (niedok.) — **wieść** (dok.). I Formy jak: odchodzić — odejść. II Składnia:

W. do czego lub w co (zwrotu: w co używamy zwykle wtedy, kiedy chcemy zaznaczyć głębokość wnętrza, w które się wchodzi).

Zwroty: 1) wchodzić w co = mieszać się w co; 2) wchodzić w szczegóły jakiejś sprawy; 3) wchodzić komuś w drogę = sprzeciwiać się komu, stawać w poprzek dążeniom; 4) wchodzić w życie (o człowieku) = rozpoczynać działalność życiową; 5) wchodzić w życie (o rzeczach i sprawach) = pozyskiwać popularność, uzyskiwać ważność prawną; 6) wchodzić w stosunki z kim.

1. Nie chcę w to wchodzić. *Nowak*. 3. Będę tam komu w drogę wchodziła. *Dąbr.*

Wchód (! prowinc.) = wejście.

Wciąć (dok.) — wciącać (niedok.). I Formy: 1) wetnę, wetniesz, wetnie..., wetną; wetnij!; wcięty; wciąwszy; wciął, wciąłem, wciąli, 2) weinam, weinasz..., weinaj!; weinający; weinany; weinał. II Składnia i znaczenie: 1) W. co — w co = wrębać co — w co, 2) W. (bez dopełn. żart. tylko: w postaci niedok.) = żarłocznie jeść, 3) W. co (druk.) = odsunąć od marginesu.

Wyrażenie: 1) wcięty w pasie = cienki w pasie; 2) suknia wcięta w pasie.

Wciągnąć (dok.) — wciągać (niedok.). I Formy jak: pociągnąć — pociągać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — do czego = ciągnąć wprowadzić kogo, dołączyć co — do czego; (przen.) zaprawić kogo — do czego, 2) W. kogo, co — w co = ciągnąć wcielić, wcisnąć kogo, co — w co, 3) W. (bez dopełn.) (! germ.) = wprowadzić się.

1. Nie dawała się wciągnąć do szycia. *Dąbr.*
Zwroty: wciągnąć kogo w jakąś sprawę, w zmwów, w spisek, w kłótnię.

W ciągu czego.

Wyrażenie: czas, w ciągu którego, nie: w którego ciągu (bo: w ciągu znaczeniowo jest jednym wyrazem).

Wciąż (z przytmk. lub przysłk. w stopniu wyższym lub równym) (!) = coraz (z przytmk. lub przysłk. stop. wyższego) lub coraz to (z przytmk. lub przysł. stop. równego).

Zawody olimpijskie stawały się coraz bardziej pasjonujące (nie: wciąż bardziej pasjonujące). *Cyt. PJ 36/7*. Wynajdują coraz to (nie: wciąż) nowe trudności. *Cyt. PJ 36/7*.

Wciąż to (!) = coraz to.

Coraz to (nie: wciąż to) w nowe odmetry... *Cyt. PJ 10, 25*.

Wciec (dok.) — wciekać (niedok.). Formy jak: dociec — dociekać.

Wcierać. Ob. Wetrzeć.

Wcieranie.

Zwrot. dostać od kogo wcieranie (rub.) = dostać od kogo nauzkę.

Wcisnąć (dok.) — wciskać (niedok.). I Formy jak: cisnąć — ciskać. II Składnia: W. co — w co lub do czego.

Miał w rękach cząstkę tej siły, która go wcisnęła w obce, nienawistne podłoże. *Ostr.*

W cwał. Ob. Cwał.

W czambuł. Ob. Czambuł.

Wczesny, nie: wcześnie.

Wczoraj, rzadko: wczora (dawn.), — wczorajszy, nie: wczorej — wczorejszy.

Wdać się (dok.) — wdawać się (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. w co = wmieszać się w co, 2) W. ś. w kogo (tylko w postaci dok.) = odziedziczyć po kim podobieństwo.

1. Wdał się w rozmowę. *Bartk.* Wdał się w bójkę. *Strug*. Nie przystoi, aby pies z siwym pyskiem w te zabawy się wdawał. *Bartk.* Wdała się w interesy. *Dąbr.* 2. Musiał się wdać w swoją mamkę. *Dąbr.*

Wdechać (!) = wdychać.

Obfitość wdychanego (nie: wdechanego) powietrza świeżego... *Cyt. Kr. 1, 276*.

Wdepnąć (gmin. tryw.) = wpaść (rub.), doznać niepowodzenia.

Wdeptać (dok.) — wdeptywać (niedok.). I Formy jak: nadeptać — nadeptywać. II Składnia: W. kogo, co — w co = depcząc wbić, wtłoczyć kogo, co — w co.

Wdowa po kim; dlm tych wdów.

Wdowa po zapalaczu latarni. *Choyń.*

Wdrapać się (dok.) — wdrapywać się (niedok.). I Formy jak: oddrapać — oddrapywać. II Składnia: W. ś. na co = wgramolić się na co.

Wdrapujesz się na pagórek. *Prus.*

Wdrożyć (dok.) — wdrażać (niedok.). I Formy: 1) wdrożę, wdrożysz, wdroży, wdrożymy...; wdróż! wdróżcie!; wdrożony; wdrożył, 2) wdrażam, wdrażasz...; wdrażaj!; wdrażający; wdrażany; wdrażał, wdrażali. II Składnia: 1) W. kogo — do czego = zaprawić kogo — do czego, 2) W. kogo — w co = ćwicząc wprowadzić kogo w jakąś dziedzinę umiejętności, 3) W. komu — co (!) = wpoić komu — co, zaszczepić komu — co, 4) W. co — w czym (!) = zaszczepić co — w czym.

1. Z żołnierzy wdrożonych do biedy... *Zerom*. 2. Wdrożony w umiejętność pisania. 3. Daży do wdrożenia (!) uczniom zarysu historii (*Cyt. Szeffs. 80*) = daży do wpojenia uczniom zarysu historii lub daży do wdrożenia uczniów w zarys historii. 4. Usiłował zaszczepić (nie: wdrożyć) w ojczyźnie prawo Chrystusa. *Zerom. cyt. Szeffs.*

Zwroty: wdrożyć (!) kroki sądowe = wszcząć kroki sądowe, ale: wdrożyć lub wszcząć postępowanie sądowe. *DUMK 31 X 31*.

Wdrożyć się (dok.) — wdrażać się (niedok.). Formy i składnia jak: wdrożyć — wdrażać. ...w co wdrożył się bez przymusu. *Parand.*

Wdychać, nie: wdechać (JP 7, 145).

Wdziać (dok.) (nie: wdzieć) — wdziewać (niedok.). I Formy jak: odziać — odziewać. II Składnia: W. co — na kogo.

Wdziewaj sukmanę. *Prus.* Wdziać taki ote strój pański. *Zerom*.

Zwroty: wdziać lub włożyć rękawiczki, kapełusz itp. *JP 10, 127*.

Wdzięczność dla kogo lub do kogo — za co.

Powinienem czuć wdzięczność dla niego. *I. Dąbr.* Czuję dla niego wdzięczność. *Zerom*. Czuję do niej wdzięczność. *Iwasz*. Odczułby wdzięczność dla ludzi. *Parand.* Chowa wdzięczność za pierwsze miłości słodczyce. *Mick.*

Zwroty: 1) czuć, żywić wdzięczność; 2) okazywać komu wdzięczność. *SF*.

1. Bedziesz żywił dla nas wdzięczność. *Sienk.*

Wdzięczny, rzadko: wdzięczen (arch. i tylko w orzeczniku lub w przydawce okolicznikowej). Składnia: W. komu — za co.

(Hrabia) wdzięczen był jej za pochwał tyle. *Mick.* Byłam mu za to bardzo wdzięczna. *Zapol.* Wdzięczny jestem za to uczucie. *Święt.* Jestem pani wdzięczna za wszystkie trudy. *Grusz.*

Wdzięczyć się (tylko w postaci niedok.) do kogo, do czego. Formy: wdzięczę się, wdzięczysz się, wdzięczy się, wdzięczymy się...; wdzięcz się!, wdzięczcie się!, wdzięczący się; wdzięczył się.

Wdzięczyli się do najeźdźców. *Sienk.*

Wdzięk, dlp tego wdzięku.

We (przyim.). Ob. W.

Weber (nazwisko), Webera, Weberowi,... Ob. *Nazwiska obce na -el, -er.

Wedeta = pikietta.

Zwrot: stać na wedecie.

Tam na błoniu bliższy kwiecie, stoi ułan na wedecie. *Piosenk. wojsk.*

Wedle (przyim.) czego = według czego.

Cenili miejsce urzędowania wedle dochodów. *Mick.*

Według — Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, czego = na podobieństwo kogo, czego, na wzór kogo, czego, zgodnie z kim, z czym, 2) W. czego = w porządku czego.

1. Według mnie, to nie jest słuszne. *Mp.* Odmiana według deklinacji przymiotnikowej. 2. Wykaz wagonów według numerów. *DUMK 31 XII 32.*

Wedrzeć się (dok.)—wdzierać się (niedok.). Formy jak: wydrzeć — wydzierać.

Wegetarianin — wegetariański, — wegetarianizm. Formy: wegetarianin, jak: Amerykanin.

Wehikuł, dlp tego wehikułu.

Weimar — weimarski; dop. Weimaru.

Wejherowo (nazwa miasta) — wejherowski.

Wejrzyć. Ob. Wglądać.

Wejrzenie.

Zwroty: 1) toczyć wejrzeniem po czym; 2) za pierwszym wejrzeniem lub od pierwszego wejrzenia.

1. Toczyła po pokoju niespokojnym wejrzeniem. *Dąbr.* 2. Za pierwszym na miejsce wejrzeniem odgadnął zaraz, czym miało być siedzeniem. *Mick.* Od pierwszego wejrzenia zniechęcił. *Matcz.*

Wejście, nie: wchód (prowinc.).

Zwroty: 1) stanąć u wejścia; 2) znajdować się u wejścia; 3) wejście do czego; 4) wejście od osoby po 1 zł = wstęp od osoby po 1 zł.

1. U wejścia stanęli. *zerom.*

Wejść w co. Ob. Wchodzić w co.

Weksel, dlp tego weksła (Kr. 2, N) lub weksłu (SW, Łoś, Kr. 2).

Zwroty: 1) wystawiać weksel (*Kod. Post. Cyw.*); 2) wyskarzyć (!) weksel = uzyskać przysądzenie sumy wekslowej; 3) weksel na miejscowość, nie: na plac; 4) weksel klienta lub weksel klientki, nie: klientowski. *JP 16, 94.*

1. Weksli już nie mogli więcej wystawiać. *Reym.*

Welocyped, dlp welocypedu (SW, N).

Welon—welonik, nie: welonka (*Szeffs 37*); dlp tego welonu.

Welwet, dlp tego welwetu.

Wełna — wełniak, — wełniarz — wełniarski, — wełnisty, — wełniany, nie: wełniany. I Formy: 1) dlm tych wełn, nie: wełen, 2) dlm tych wełniarzy lub wełniarzów. II Znaczenie: 1) wełnisty = obfity w wełnę, 2) wełniany = związany z wełną, właściwy wełnie, zrobiony z wełny, 3) wełniarski = związany z wełniarzem.

2. Ubrana była w czarną wełnianą suknię. *Orzesz.* Wyrażenia: przemysł wełniany lub wełniarski (*JP 20*), nie: tekstylny.

Wenecja — wenecki, — wenecjański, — weneccjanin (mieszkaniec Wenecji)—Wenecjanin (obywatel Republiki Weneckiej). Formy: weneccjanin, jak: mieszczanin.

Wenera, Wenery, Wenerze... lub Wenus (ndm).

Wenty = zawór (KJMK); dlp tego wentyla.

Wentylować — Znaczenie: 1) W. = przewietrzać wentylem, 2) W. = (!) rozważać, roztrząsać co.

Wepchać (dok.) lub wepchnąć — wpychać (niedok.). I Formy: 1) wepchać, wepchnąć, jak: pchać, pchnąć, 2) wpychać, jak: popychać. Ob. Popchnąć. II Składnia: W. kogo, co — do czego.

Weranda lub **werenda**.

Stół ustawiony był pod werandą. *Sienk.* Zajmujemy stołek pod werandą. *Prus.* Wyszłed na werendę. *Dąbr.* Wypadła na werandę. *Dąbr.* Siedziała na werendzie. *Kunc.* Skierował się do werandy. *Sierosz.* Przed werandą. *Kad.* Na werandzie. *Iwasz.*

Werbalny (!) = słowny, ustny.

Wyrażenie: nota słowna, nie: werbalna. *Kr. 2, 84.*

Werbunek, dlp tego werbunku.

Wyrażenie: werbunek (nie: rekrutacja) robotników. *Kr. 2, 270.*

Wergili lub **Wergiliusz**. Formy: 1) Wergili, Wergilego, Wergilemu..., o Wergilim, 2) Wergiliusz, Wergiliusza, Wergiliuszowi.

Wermut, dlp tego wermutu.

Wersal (Versailles), Wersalu, Wersalowi,... w Wersalu.

Wertep, dlp tego wertepu.

Werter — werterzysta, — werteryzm. Formy: 1) werterzysta, jak: humanista, 2) dlp tego werteryzmu, mjsclp o tym werteryzmie.

Werwa.

Zwrot: z werwą coś robić.

Począł mówić z werwą. *Danił.*

Werwać się (! rus.) = wedrzeć się.

Atakujący wdarli się (nie: werwali się) na wały.

Weryfikacja (!) lub weryfikowanie (!) = sprawdzanie.

Do sprawdzania (nie: do weryfikacji) wyborów należy zaprowadzić trybunał wyborczy. *Cyt. Kr. 1, 257.* Przystąpiono do dyskusji w sprawie sprawdzania (nie: weryfikowania) mandatów. *Cyt. Kr. 1, 257.*

Weryfikować (!) = sprawdzać.

Wesele, młm te weseła, dlm tych wesel.

Zwrot: sprawić komu wesele.

Stryjaszek myśli wkrótce sprawić ci wesele. *Mick.*

Weselić (niedok.)—rozweselić (dok.). I Formy: 1) weselę, weselisz, weseli, weselimy...; weseli! weselcie!; weselący; weselony; weselił, 2) rozweselić, jak: weselić. II Składnia: W. kogo — czym.

Weselić się (niedok.)—rozweselić się (dok.). I Formy jak: weselić—rozweselić. II Składnia: 1) W. ś. z czego lub czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: cieszyć się), 2) W. ś. od czego = wesołością jaśnieć, promienieć od czego.

1. Z tego nabycia nie będzie się weselił. *Cyt. SW.* 2. Weseliła się od niej martwa ziemia. *Zerom.*

Wesoło — weselej.

Wesoły (wesół). Formy i ich użycie: forma: wesoły ma nieograniczony zakres użycia, formy: wesół używamy tylko w orzeczniku, niekiedy także w przydawce okolicznikowej (zastępującej jakiś okolicznik).

Góły, ale wesół, głupi, ale zdrów. *Przysł.* Dla obcych był gościnnie, serdeczny i wesoły. *Dąbr.*

Wespół z kim, z czym.

Wesprzeć (dok.)—wspierać (niedok.). Formy i składnia jak: odeprzeć — odpierać.

Ty! głowy wesprój od odrzwia. *Zerom.* Sklepienie wsparte na kolumnach. *Mp.*

Zwroty: 1) wspierać ubogiego; 2) wspierać kogo rada.

Wesprzeć się (dok.) — wspierać się (niedok.). Formy i składnia jak: wesprzeć — wspierać.

Wspiera się o drzewo. *Bartk.* Głowa wsparta się o lodowatą korę gałęzi. *Zerom.* Na pana Tadeusza wsparta się ramieniu. *Mick.* Wsparta na drzewcu wideł przyglądała się żydowi. *Kruczk.*

Westchnąć (dok.) — wzdychać (niedok.).

I Formy jak: odetchnąć — odychać. II Składnia: 1) W. (bez dopełn.) = wydać westchnienie, 2) W. na co = wydać westchnienie w odpowiedzi na co, 3) W. na kogo = westchnieniem wezwać kogo, westchnieniem poskarżyć się na kogo, 4) W. do kogo, do czego = z westchnieniem zwrócić się do kogo, do czego, (przen.) westchnieniami objawić tęsknotę do kogo, do czego, 5) W. za kim, za czym = w westchnieniu wyrazić tęsknotę za kim, za czym, 6) W. nad kim, nad czym = westchnieniem wyrazić współczucie nad kim, nad czym.

Westchnął głęboko, w oczach lży się zakreśliły. *Mick. cyt. SW.* 2. Na te słowa westchnął głęboko. 3. Chory wzdycha na zdrowego. *Cyt. SW.* 4. Nie brzydził się niewiastami i owszem—wzdychał do wielu. *Siemk. cyt. SW.* Westchnął głęboko do Boga. Dawno już wzdycham do jakiegoś spokoju. *Mp.* 5. Ciągłe za nim wzdycha, bo żyć bez niego nie może. *Mp.* 6. Wzdycha nad tą stratą. *Cyt. SW.*

Zwroty: wzdychać głęboko, z głębi serca.

Westchnienie — Składnia jak w czasowniku: westchnąć.

Po wyładowaniu westchnień za ubiegłymi laty. *Zerom.*

Westfalia — westfalski, — Westfalczyk.

Westybul, nie: westibul, ani: westibil; dlp tego westybulu.

Wesz, dlp tej wszy, młm te wszy, rzadko: wsze, dlm tych wszy.

Wszy mu się zaległy. *SW.* Za te marne dwie wsze. *Strug.*

Wet = odwzajemnienie.

Zwrot: wet za wet.

Weterynaria — weterynaryjny, — weterynarz — weterynarski. Forma: dlm tych weterynarzy lub weterynarzów.

Wetknąć (dok.)—wtykać (niedok.). I Formy jak: tknąć — tykać. II Składnia: W. co — w co.

Zwroty: 1) wetknąć palec między drzwi = niepotrzebnie się w co wmieścić; 2) wetknąć swoje trzy grosze = wmieścić w jakąś dyskusję swoje uwagi.

Weto, ale: liberum veto. Formy: weto, weta, wetu... lub ndm.

Zwroty: kłaść, zakładać, stawiać weto.

Ja tu postawię swoje weto. *SW.* Ściński pierwszy dał przykład zerwania obrad użyciem bezprawnym weto. *Mick. cyt. SW.*

Wetrzeć (dok.) — wcierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Składnia: W. co — w co.

Wety (tylko w lm) = deser; dop. tych wetów.

Wewnątrz czego.

Zwroty: 1) wewnątrz wymieniony (!) = wymieniony w tym piśmie lub wymieniony tu; 2) jak wewnątrz = jak przedstawiono w piśmie, w podaniu itp.

1. Urząd donosi, że od wymienionego tu (nie. od wewnątrz wymienionego) ściągnięto grzywnę. *KJU 2, 3.* 2. NN prosi jak wewnątrz (!) = NN prosi w sprawie przedstawionej w podaniu.

Wezbrać (dok.) — wzbierać (niedok.). Formy jak: odebrać — odbierać.

Zwroty: 1) rzeka wzbiera; 2) uczucie wzbiera.

Wezglowie, dlm tych wezglówi, nie: tych wezglów (*JP 5, 39*).

Wezwać (dok.)—wzywać (niedok.). I Formy jak: nazwać — nazywać. II Składnia:

1) W. kogo — do czego (gdy się wymienia miejsce, do którego się wzywa lub czynność, do której wykonania się powołuje), 2) W. na co (gdy się wymienia czynność, w której wezwany ma wziąć udział wraz z kimś innym).

Wzywał go do roboty. *Prus.* Wezwał nas wszystkich do swojego pokoju na krótką naradę. *Mp.* Wezwany do noszenia worów. *Zerom.*

Zwroty: 1) wezwać kogo do sądu (= do gmachu sądowego), ale: wezwać kogo na sąd (= na sądenie); 2) wezwać kogo na świadka. *SW;* 3) wezwać kogo na świadectwo. *SW;* 4) wezwać do kogo doktora, księdza; 5) wzywać na obiad lub do obiadu, na kolację lub do kolacji.

Wezwanie — Składnia jak w czasowniku: wezwać.

Wezwanie do mordów. *Dyg.* Kres sporom położyło wezwanie do kolacji. *Sierosz.*

Zwroty: 1) wezwanie na rozprawę, nie: do rozprawy. *KJU 1, 4;* 2) na wezwanie czyje; 3) za wezwaniem = na skutek wezwania.

2. Na wezwanie konduktora oparcia powinny być niezwłocznie opuszczone. *KJMK.*

Wezykatoria (nie: wizykatoria); dlp wezykatorii, dlm tych wezykatorii (-yj).

Weysen'hof (w wymowie: Waj-sen-hof), **Weysenho'fa**, **Weyssenho'wi**,...

Weźreć się (dok.) — wżerać się (niedok.), nie: wżyrać się. I Formy: 1) weźrę się, weżrzesz się, weźre się...; weźryj się!; weźryjcie się!; wżarł się, wżarli się, 2) wżeram się, wżerasz się...; wżeraj się!; wżerający się; wżerał się. II Składnia: W. ś. w kogo, w co.

Brud wżarł się w bieliznę. *SW.* Wieży wżarły się w ciato. *SW.* Zwątpienie wżarło się w duszę. *Sienk. cyt. SW.*

Węborek (provinc.) = wiadro (IGD).

Wędlina — wędliniarnia. Forma: dlm tych wędliniarni, nie: tych wędlinarni.

Wędrować (PA), nie: wendrować. I Formy: wędruję, wędrujesz...; wędruj!; wędrujący; wędrował. II Składnia jak w czasowniku: chodzić.

Wędrowiec, wlp wędrowcze!, mlm ci wędrowcy, dlm tych wędrowców.

Wędrowka — Składnia jak w czasowniku: wędrować.

Po daremnej wędrowce za pożywieniem krążył niedaleko Mańki. *Wikt.*

Wędzarnia (od: wędzić) (JP 20, 85). Por. Chłodzarnia (od: chłodzić), ale: szmaciarnia (od: szmata). Forma dlm tych wędzarni, nie: tych wędzarni.

Wędzić (= przesysać dymem) — uwędzić (dok.). I Formy: 1) wędzę, wędzisz, wędzi, wędzimy...; wędź! wędźcie!; wędzący; wędzony; wędził, 2) uwędzić, jak: wędzić. II Składnia: W. co — w czym.

Wędzić (= łowić wędką, łapać) — (dok.) zwędzić (rub.).

Zwędził mi manierkę. *Mp.*

Wędzonka lub **boczek** (IGD).

Węgiel (nie: wągiel) — węglowy, — węglarz — węglarski. Forma: dlp tego węgla, mlm te węgle, dlm tych węgla.

Wyrażenie: przemysł węglowy. *JP 20, 88.*

Węgielnica, gorzej: ekiemka.

Węgier (= człowiek należący do narodu węgierskiego), rzadko: Węgrzyn (dawn.) — Węgierka, — węgierski.

Węgier = pryszcz skórny, wywołany zatknięciem pory skórnej przez wydzielinę gruczołu tłuszczowego; mlm węgry lub wągry, dlm węgrows lub wągrów. Por. Wągr.

Węgorz (PA), nie: węgórz; dlp tego węgorza, mlm te węgorze.

Węgorz (nazwa miasta) — węgrowski.

Węgry — węgierski, — Węgier — Węgierka. I Formy: dop. tych Węgier, miejsc. na Węgrzech. II Składnia: 1) jechać na Węgry, częściej: do Węgier, 2) mieszkać na Węgrzech, rzadko: w Węgrzech. Ob. Litwa, Ruś.

Węszyć (niedok.) — zwęszyć (dok.). I Formy: 1) węszę, węszysz, węszy, węszymy...; węsź! węsźcie!; węszący; węszył, 2) zwęszyć, jak: węszyć. II Składnia: W. kogo, co, nie: za kim, za czym.

Węszyć je (nie: za nimi) jest antytezą racji stanu. *Czas 25 II 36.* ...węsząc kontrabandę (nie: węsząc za kontrabandą). *Cyt. Kr. 1, 41.*

Węzeł — węzełek; dlp tego węzła.

Węziej. Ob. Wąsko.

Wgląd.

Zwrot: mieć w co wgląd (!) = wglądać w co.

Wglądać (niedok.) — wglądnać (dok.), częściej: wejrzeć. I Formy jak: oglądać — oglądnać — obejrzyć. II Składnia: 1) W. do czego = zaglądać do czego, zapuścić do czego w z r o k, 2) W. na kogo, na co = spoglądać na kogo, na co, rzucać na kogo, na co w z r o k, 3) W. w co = wnikać w co u m y s ł e m.

1. Do raportu z jazdy mają prawo wglądać. *KJMK.* 2. Wejrzał na niego znacząco. *MP.* 3. Tam pilnie w sprawę trzeba wejrzeć. *Sienk.* Ona we wszystko wejrzy. *Natk.*

Wglądanie do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wglądać).

Nie mógł darować nagłości wglądania w cudze sprawy. *Bartk.*

Wgłębić się (dok.) — wgłębiać się (niedok.). I Formy: 1) wgłębiam się, wgłębisz się, wgłębim się, wgłębimy się...; wgłęb się! wgłębicie się!; wgłębiony; wgłębniejszy się; wgłębził się, 2) wgłębiam się, wgłębiasz się...; wgłębiam się!; wgłębiamy się; wgłębiali się, wgłębiali się. II Składnia: W. ś. w co.

Wgnieść (dok.) — wgniać (niedok.) I Formy jak: wgnieść — wgniać. II Składnia: W. co — w co.

Wiać (niedok.) — wionąć (dok.) lub powiać — zwiać (dok.). I Formy: wieję, wiejesz...; wiej!; wiejący; wiany; wiał, wiali lub wiali (JP 12, 95). II Znaczenie i składnia: 1) W. (dok. wionąć, powiać) = dmuchać wiatrem, 2) W. (dziś dok. zwiać, dawn. wionąć) = przez dmuchanie usuwać, zmiatać; usuwać się = uciekać, 3) W. czym (dok. powiać, wionąć) = powiewać, potrząsać czym, czyniąc przez to wiatr, 4) W. z czego (przen.) = ułatywać z czego, wyzierać z czego.

1. Ranny wietrzyk wieje. *Mick. cyt. SW.* 2. Opadło wszystko, jakby wiatrem zwał. *I. Dąbr.* Seweryn Baryka nie pokonał Niemców nad Mazurskimi Jeziorami, przeciwnie, wiał na wschód z resztą armii. *Żerom.* 3. Zimne powietrze wiało mrozem. 4. Znana piosenka ku niebu wionęła. *Mick.*

Zwroty: 1) z czegoś coś lub czymś wieje. *SW* = z czegoś coś wyziera, przebija; 2) od kogoś coś lub czymś wieje = coś daje się w kimś poznać.

1. Wieje z orędzia tego gorące pragnienie pokoju. *SW.* Bogactwo wiało z każdego kata. *Żerom.* 2. Od tego człowieka chłód wieje. *SW.*

Wiadomo, że..., nie: wiadomym jest, że..., zmi: wiadome jest, że... (PJ 9, 93. PJ 36/7, Krasn. 40).

Wiadomo (nie: wiadomym jest), że wyroby włókniste... *Cyt. Kr. 1, 30.* Było wiadomo wszystkim. *Natk.*

Wiadomość z czego lub od kogo (zaczepnięta z czego lub od kogo) — o kim, o czym.

Napełniał go wiadomościami z geografii. *Dąbr.* Może przynieść wiadomości o szczęściu lub nieszczęściu. *Kad.* Wiadomość o bliskiej wyprawie... *Goet.*

Zwroty: 1) przyjąć lub odebrać (rzadko: poznać) wiadomość; 2) przyjąć co do wiadomości; 3) zasięgnąć wiadomości; 4) zebrać wiadomości.

mości; 5) podać wiadomości; 6) podać do wiadomości; 7) puścić wiadomość. *SF*; 8) według wiadomości; 9) wiadomość z pierwszej ręki. *SF*; 10) na wiadomość o czym coś zrobić; 11) za wiadomością czyjaś coś robić.

1. Przyjęła tę wiadomość z przerażeniem. *Dąbr.* Powziął wiadomość. *Zerom.* 2. Przyjmowali do wiadomości. *Iwasz.* 3. Pisał zasięgając wiadomości. *Sienk.* 5. Z ust do ust podawano wiadomości. *Zerom.* 10. Na wiadomość o tym wszczął akcję. *IKC 4 V 35.*

Wiadomy — Znaczenie i składnia: 1) **W.** komu = o którym ktoś wie, 2) **W.** czego (! dawn.) = wiedzący o czym.

1. Jej dramat stał się wiadomy nie tylko innym, ale i jej samej. *Natk.* Wymknął się wiadomą sobie dziurą w płocie. *Wikł.* To wszystkim wiadome. *Parand.*

Wiadro — Składnia. **W.** na co, do czego, od czego, po czym, z czego (z tym samym różniczeniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: kosz). **Ob.** Kosz

Wiadukt (w wymowie: wi-ja'dukt), dlp tego wiaduktu.

Wiara w kogo, w co, rzadko: wiara (= oparte na wierze zaufanie) do kogo, do czego, nie: wiara czemu (PJ 10, 88).

1. Więcej wiary w siebie i zaufania do mnie. *Święt.* Traciła wiarę w swoją słuszność. *Natk.* Szło się z wiarą we własne postąnictwo. *Kruczk.* Mabrała wiary we wszystkie plany Anzelma. *Dąbr.* 2. Brak wiary do państwa. *Bartk.*

Zwroty: 1) dawać komu, czemu wiarę. *SW*; 2) w dobrej wierze coś robić. *SW*; 3) pokładać w kim wiarę. *SF*; 4) utwierdzać lub umacniać kogo w wierze, wlewać komu wiarę w serce; 5) odsądzać kogo od czci i wiary. *SF*; 6) być bez czci i wiary. *SF*; 6) przyjąć jakąś wiarę (= religię); 8) tracić wiarę; 9) nawracać kogo na wiarę; 10) wyznanie wiary.

2. Oni to robią w najlepszej wierze. *Natk.* Miał te rzeczy w najlepszej wierze. *Natk.* 4. Kmicic umacniał się w wierze względem Radziwiłła. *Sienk.* Swa wiarę potrafiłby wlać w serca. *Sienk.* 9. Nawróciła wujka na swoją wiarę. *Strug.* 10. Było to jego wyznanie wiary. *Natk.*

Wiarogodny lub **wiarygodny**.

Wiatr (nie: wiatler) — wietrzny.

Zwroty i wyrażenia: 1) wiatr północny, południowy, wschodni, zachodni, północno-zachodni, północno-wschodni, południowo-zachodni, południowo-wschodni; 2) iść na (cztery) wiatry = przepadać, ginać; 3) przepędzać kogo na cztery wiatry; 4) na wiatr dmuchać = mierzyć się bezskutecznie z wielkimi siłami; 5) ubranie wiatrem podszyte (= bez porządnej, ciepłej podszewki); 6) wiedza wiatrem podszyta (= bez należytego ugruntowania rzeczowego); 7) mówić na wiatr, rzucić słowa na wiatr (= w próżnię); 8) żyć wiatrem (= nie wiadomo czym); 9) wiatru szukać w polu, po święcie, gonić wiatry w polu = uganiać się nie wiadomo za czym; 10) komuś wiatr wieje w oczy = ktoś ma ciągle przeciwności; 11) inne komuś wiatry świszczą koło uszu = ktoś ma inne zainteresowania.

3. Rozpędził na cztery wiatry tych kompanionów. *Sienk.* 6. Twój szyniel wiatrem podszyty. *I. Dąbr.* 7. Słów na wiatr nie rzucam. *Wikł.* 9. Szukaj wiatru w polu. *Sienk.* Gonił w polach wiatry. *Bartk.* 11. Inne mu już wiatry świszcza koło uszu. *Zerom.*

Wiąz (gatunek drzewa), dlp tego wiązu, młm te wiązy. **Por.** Wiązy.

Wiązać (niedok.) — związać (dok.). I Formy: 1) wiąże, wiążesz...; wiąź! wiążcie!; wiążący; wiążany; wiązał; 2) związać, jak: wiązać. II Składnia: **W** kogo, co — czym.

Zwroty: 1) wiązać sieci; 2) wiązać wianek, bukiet. *SW*; 3) wiązać węzélki. *SW*; 4) wiązać koniec z końcem = opędnąć rachunki; 5) wiązać słowa = układać w rytmie lub rymy; 6) wiązać co w całość.

6. Wiąże je (= przejawy) w nierozzerwalną całość. *Przybysz.*

Wiązać się (niedok.) — związać się (dok.). I Formy jak: wiązać — związać. II Znaczenie i składnia: **W.** ś. z kim, z czym = łączyć się z kim, z czym, kojarzyć się z kim, z czym, zadawać się z kim, przestawać z kim (to ostatnie znaczenie nie jest rusycyzmem, choć w jęz. ros. jest podobny zwrot: wiazat'sia z kiem, z czem).

Wiązadło lub **więzadło**; dlm tych wiązadeł (wiązadeł).

Wicher, rzadko: **wichr** (poet.).

Zwroty: 1) pedzić, gnać jak wicher; 2) wicher się zrywa, podnosi.

1. Sanie gnały jak wicher. *Sienk.* 2) Zerwał się wicher. *Zapol.*

Wichrzyć (dok.). I Formy: wichrzę, wichrzysz, wichrzy, wichrzymy...; wichrz! wichrzcie!; wichrzący; wichrzony; wichrzył. II Składnia: **W.** co.

Wiciadz. **Ob.** Witeź.

Wić (czas. niedok.). Formy: wije, wiesz...; wij!; wijący; wity; wił.

Zwroty: 1) wić wianek, bukiet z czego. 2) wić nici. *SW.*

Wić (rzecz.) = łoża, witka, młm (blm) te wici, nie: wicie.

Zwroty: 1) kręcić wici. *SW* = batamucić; 2) rozsyłać wici (= listy królewskie noszone na wiciach).

Widać co (używa się tylko w bezokoliczniku w zdaniach bezpodmiotowych w połączeniu ze słowem posiłkowym: jest, było, będzie).

Zwrot: coś po kim widać = z powierzchowności lub zachowania się czegoś widać.

Widać to po panu. *Reym.*

Widolec, dlp tego widelca, młm te widelce, dlm tych widelców, rzadziej: widelcy.

Widły od czego (używa się tylko w lm), dop. tych widel. Składnia: dwoje, troje, czworo... widel.

Widły od gnoju. *Matacz.*

Widnokrąg, nie: **widnokrąg**; dlp tego widnokręga lub **widnokręgu** (N).

Na brzegu widnokręga. *Mick.* Z jednej strony widnokręgu wznosiły się niewielkie wzgórza. *Orzesz.*

Widny — Znaczenie i składnia: 1) **W.** (bez dopeln.) = w którym można widzieć = jasny, 2) **W.** komu = który jest widziany = widoczny komu.

1. Mamy miły, widny pokój. *Mp.* 2. Wiele jest znaków widnych strzeleckiemu oku. *Mick.* Cały ten świat widny jak na dłoni. *Natk.*

Widoczny, — **widzialny**. **Ob.** **Widomy**. I Znaczenie: 1) **widoczny** = będący na widoku, **widziany**, 2) **widzialny** = którego można widzieć. II Składnia: **widoczny** (**widoczne**) jest, że... (!) = **widocznie**, że... (Kr. 1-31, PJ 36/7).

Zwroty: mało **widoczny**, nie: źle **widoczny**, ale: źle **widzialny**.

Widok — Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, czego = widzenie kogo, czego, 2) W. na co = wolna przestrzeń pozwalająca patrzeć na co, 3) widoki (tylko w lm) czego = względy, możliwości, szanse czego, 4) widoki (tylko w lm) na kogo, na co = wyrachowania związane z kim, z czym.

1. Tknięty został widokiem tych koni. *Zerom*.
2. Otwarł się widok na łąki. *Sierosz*. Widok, jaki się stąd rozlegał. *Iwasz*. 3. Widoki pracy ciężkiej sprawiły panu W. ulgę. *Sienk*. 4. Miał swego na pana Rocha widoki. *Sienk*.

Zwroty: 1) na widok kogo, czego =, gdy się kogo, co zobaczyło; 2) coś się dzieje na widoku (tak, że można widzieć); 3) coś stoi na widoku (!) = o coś chodzi; 4) otwarty, rozległy, daleki widok; 5) w widokach osobistych coś robić (*Sienk*).

1. Serce w nim uderzyło na widok trawy smutnej. *Zerom*. Doznawał cichej rozkoszy na widok drzew, rozjaśnionych płamami słońca. *Parand*. Bardzo się na ich widok ucieszył. *Malacz*. Na ich widok otucha w Burka wstąpiła. *Wikł*. 2. Kto rośnie na widoku. *Mick*. 3. Głównie chodzi o moralność (nie: głównie moralność stoi na widoku). *Cyt. PJ 4, 41*.

Widok (nazwa ulicy w Warszawie). Składnia: ulica Widok, ulicy Widok..., ulicą Widok...

Miałem lekcje na ulicy Widok. *Mp*

Widomy — Znaczenie: 1) W. = widziany. 2) W. = widzący. Ob. *Widoczny*.

1. Są znaki widome na ziemi i na niebie. *Mp*.
2. Wyobraź sobie widomego w tłumie. *Sierosz*.
Widownia, dlp tej widowni, dlm tych widowni.

Widymat (!) = znak poświadczenia, znak wizowania (Kr. 1, 258).

Widymować (!) = potwierdzać przejrzenie (JP 9, 25), poświadczać, wizować (Kr. 1, 258).

Widz, dlp tego widza, mfm c) widzowie, dlm tych widzów, nie: tych widzzy

Widzenie.

Zwroty: 1) do widzenia panu, nie: do widzenia z panem, ani: do widzenia dla pana; 2) punkt widzenia; 3) na widzeniu (!) = podczas odwiezienia, przy spotkaniu się.

2. Na aptekę można mieć inny punkt widzenia. *Makusz*. Z ludzkiego punktu widzenia. *Malacz*. 3. Na widzeniu więzień (!) = podczas odwiezienia więzień.

Widzenie (się).

Zwrot: za widzeniem (się) = podczas widzenia się, przy spotkaniu.

Oświadczył mi się za drugim widzeniem. *Zapol*.

Widziadło, dlm tych widziadeł.

Widzialny. Ob. *Widoczny*.

Widziany, mfm (męskoosob.) widziani.

Zwroty: dobrze (źle) widziany.

Jest on źle widziany. *Strug*.

Widzieć (niedok.). I Formy: widzę, widzisz, widzi, widzimy...; widź! widźcie!; widzący; widziany; widział, widzieli. II Składnia: 1) W. kogo, co, 2) W., ze.

Zwroty: 1) widzieć coś po kim, po czym lub na kim, na czym = widzieć coś po sposobie bycia kogo, czego, 2) widzieć coś w duszy = widzieć coś na podstawie domyślności lub odczuć; 3) widzieć coś w jakimś świetle; 4) światła (Bożego) poza kim, poza czym nie widzieć = być w kogo, w co wpatrzonym; 5) dać widzieć (!) = pokazać. *Krasn. 64*; 6) dać się widzieć (!) = uka-

zać się. *Krasn. 64*; 7) widzieć się zmuszonym (!) = być zmuszonym. *Krasn. 74*; 8) tyle go widziało = ucieki (*Malacz*).

1. Agnieszka odmięła naturę ludzi; to się widziało na Renacie. *Nałk*. 2. W. duszy widziałam, że ze mnie drwił. *Zapol*. 3. Wszystko widzisz w czarnym świetle. *Dąbr*. 4. Świata poza koniem nie widział. *Bartk*.

Widzi mi się (rzeczown.) (zwykle ndm, niekiedy się odmienia i wtedy pisze się: widzi-misie).

To już sprawa mego widzi mi się. *I. Dąbr*. Według własnego widzi mi się. *JP 4, 122*. Kieruje się własnym widzi-misiem. *Mp*.

Widzi mi się (wyrażenie) = zdaje mi się.

Widzi mi się, że nie zdążymy z tą robotą. *Mp*.

Widzownia = widzownia (JP 16, 30).

Wieczera (arch. gwar., dziś tylko w stylu uroczyst.) = kolacja.

Zwrot: 1) podać wieczere (kolacje); 2) siedzieć przy wieczery lub u wieczery.

1. Zaraz podano wieczere. *Prus*. 2. U wieczery będzie z mnóstwem gości siedział. *Mick*.

Wieczny (od: wiek). Por. **Wiatr**—**wietrzny**.

Wieczorny,—**wieczorowy**. Znaczenie: 1) wieczorny = związany z wieczorem (= końcem dnia), 2) wieczorowy=a) związany z wieczorem (= zabawą wieczorną), b) wieczorny.

1. Kurier wieczorny, pieśń wieczorna, nabożeństwo wieczorne, cisza wieczorna, pora wieczorna. *Kr. 2, 183*. 2. Suknia wieczorowa, strój wieczorowy. *Kr. 2, 184*.

Wieczór — Znaczenie i formy: 1) W. = początek nocy; dlp tego wieczora lub wieczoru, 2) W. = zabawa wieczorna, przyjęcie wieczorne; dlp tego wieczoru (JP 16, 54).

1. Zmrok wieczoru. *Zerom*. Każdego wieczoru (wieczora). *Prus*. W mrokach wieczoru. *Reym*. Ciche powietrze wieczoru. *Weyss*. Pewnego wieczora. *Sienk. Święt. Nowak. Kad. Tego wieczora. Iwasz*.

Zwroty: 1) wieczore.n = gdy jest wieczór; 2) o ósmej, dziewiątej wieczorem lub wieczór; 3) pod wieczór lub nad wieczorem = gdy się wieczór zbliża; 4) robi się wieczór; 5) ma się ku wieczorowi; 6) to późna wieczór; 7) co wieczór lub co wieczora. Por. **Dzień**, **Godzina**, **Noc**, **Rok**.

1. Odchodził wieczorem. *Dyg*. 3. Nad wieczorem dopiero powóz zjechał. *Zerom*. Wróciły nad wieczorem. *Dąbr*. Pod wieczór. *Zerom*. 4. Wieczór prędko zaczął się robić. *Iwasz*. 5. Miało się ku wieczorowi. *Dąbr*. 6. Do późna wieczór. *Wczoraj do dziesiątej wieczór. PJ 34, 15*. 7. Co wieczora spotykał te same drzewa. *Wikł*.

Wiedzieć — **wiedeński**, — **wiedeńczyk** — **wiedenka**, nie: **wiedeńka**.

W Wiedniu, rzadziej: we Wiedniu (prowinc.).

Wiedza czego, częścię o) czym.

Dana ci wiedza lat ubiegłych. *Krasn*.

Wiedzieć (niedok.). I Formy: wiem, wiesz, wie (w wymowie nieraz: wisz, wi), wiemy, wiecie (w wymowie nieraz: wicie), wiedzą; wiedź! wiedźcie!; wiedzący; widziany; widział, widzieli. II Znaczenie i składnia: 1) W. o kim, o czym lub niekiedy: co (tylko w zaimkach, np. co, to, wszystko, nic), 2) W. co — o kim, o czym, 3) W. że..., 4) W. co (!) = znać co.

1. Wszyscy o nim wiedzą. *Mick*. Karol Gustaw wie o tym. *Sienk*. Wszyscy wiedzieli o kłesce. *Reym*. Wiedział o każdym fej ruchu. *Nałk*. O wszystkim wiedział. *Goet*. Mito o niczym nie wie-

dzień. *Kunc.* Jeżeli co wiem, to od braci i z książek. *Dąbr.* Nic nie wiedza. *Strug.* Już ja wiem o jednej kniei (nie: jedną knieje). *Weyss.* 2. Co nieco wiedziano już o tej sprawie na mieście. *Berent.* Muszą coś wiedzieć o świecie. *Dąbr.* Poza tym nic o tym nie wiesz. *Grusz.* Człowiek o człowieku nie wie prawdy. *Kad.* Nie chciał nie wiedzieć o humorze brata. *Iwasz.*

Zwroty: 1) wiedzieć co do siebie = znać jakąś swoją właściwość: 2) Bóg wiedzieć raczy = nikt nie wie; 3) dać wiedzieć (!) = dać znać lub zawiadomić. *Krasn.* 64.

1. Wiem to do siebie. żem żołnierz. *Sienk.* 2. Bóg wiedzieć raczy, co z tego wyniknie. *Siedl*

Wiedziony, mfm, (męskoosob.)-wiedzeni, nie: wiedzieni.

Wiek — wieczny, rzadziej: wiekuisty (nie: wiekujsty), - wiekowy. Znaczenie: 1) wieczny = trwający po wsze wieki, wiecznotrwały, niezniszczalny, 2) wiekowy = mający wiek życia, stary.

Zwroty: 1) osoba w wieku (= stara); 2) podeszł: wiekiem; 3) na wieki = na zawsze.

1. Osoba w wieku. *Prus* 2. Podeszły wiekiem *Dyg.* 3. Odnowili na wieki przymierze *Dyg*

Wielbiciel, dlp tego wielbiciela, mfm ci wielbiciela, dlm tych wielbicieli, nie: wielbicielów.

Wielbić (niedok.). I Formy: wielbię, wielbisz, wielbi, wielbimy...; wielbij! wielbijcie! (nie: wielb! wielbcie!); wielbiący; wielbiony; wielbił. II Składnia: W. kogo, co — za co.

Wielbład (PA), nie: wielbląd.

Cztery wielblądy. *Sienk.*

Wielce = bardzo.

Wyrażenie: wielce szanowny (nie jest germanizmem, choć po niem. także: sehr geehrter). *Kr* 2, 311.

Wiele (liczebnik nieoznacz.), dop. wielu, cel wielu, biern. wiele (żeńskorzecz.), wielu (męskoosob.), narz. wielu (wieloma), miejsc. w wielu. Składnia jak: kilka.

Zwroty: wiele z czego (gdy się wymienia dziedzinę, o której części jest mowa).

Miała wiele z miej dzikości. *Matacz.*

Wiele (przysłk. oznacza ilość, nie stopień, łączy się z rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami lub czasownikami) — więcej. Por. Bardzo.

Wie'lekróć, nie: wiele'króć, ani: wie'lokróć, ani: wielo'króć.

Wielekróć razy (!) = wielekróć lub wiele razy (PJ 1, 139).

Wieliczka (nazwa miejscowości) — wielicki.

Wielka'noc (nie: Wiel'kanoc) (JP 1, 256) — wielkanocny, nie: wielkónocny. Formy: dop Wielkano'cy, rzadziej: Wiel'kiej No'cy, narz. Wielkano'cą, rzadziej: Wielką No'cą.

Wielki — większy.

Zwroty: 1) po większej części (zwrot ten nie jest rusycyzmem). *JP* 21, 59; 2) większa połowa (zwrot językowo prawidłowy, choć matematycznie nieścisły) = więcej niż połowa, większa część druga. *Kr.* 2, 304.

Wielkopolska — wielkopolski, — Wielkopolanin — Wielkopolanka. Formy: Wielkopolanin, jak: mieszczanin.

Wielmoża, tego wielmoży, temu wielmoży,

togo wielmożę, wielmożo!, tym wielmożą, o tym wielmoży, Im ci wielmoże, tych wielmożów, tym wielmożom,...

Wielobok, dlp tego wieloboku.

Wieloletni, nie: wieloletny.

Wielomówny, nie: wielomowny, ale: mowny, wymowny.

Wielonczela (!) = wiononczela.

Wieloparowy (nie: wieloparny) = mający wiele par, zawierający wiele par (PJ 32, 118).

Wieloryb, dlp tego wieloryba.

Wieluń (nazwa miasta) — wieluński.

Wieniec, dlp tego wieńca, mfm te wieńce, dlm tych wieńców, nie: tych wieńcy.

Wieńczyć (niedok.) — uwieńczyć (dok.). I Formy: 1) wieńczę, wieńczysz, wieńczę, wieńczymy...; wieńczę! wieńczcie!; wieńczęcy; wieńczony; wieńczył, 2) uwieńczyć, jak: wieńczyć. II Składnia: W. kogo, co — czym. **Wierzch** (górski), nie: wirch; dlp tego wierzchu

Wierchy. Ork.

Wiercić (niedok.) — wiercenie. I Formy: wiercę, wiercisz, wierci, wiercimy...; wierć! wierćcie!; wiercący; wiercony; wiercił. II Składnia: W. co — czym.

Zwrot: wiercenie za naftą (!) = poszukiwanie nafty (za pomocą wiercenia). *Cyt. Kr.* 2, 33.

Wiercipięta, tego (tej) wiercipięty, temu (tej) wiercipięcie, tego (tę) wiercipiętę, wiercipięto! tym (tą) wiercipiętą, o tym (tej) wiercipięcie, Im te wiercipięty, tych wiercipiętów (rm) lub tych wiercipięt (rż), tym wiercipiętom, tych wiercipiętów (rm) lub te wiercipięty (rż), tymi wiercipiętami, o tych wiercipiętach.

Wierny komu.

Pułkowi wierny od początku wojny. *Strug*
Zwroty: 1) wierny sobie = trwały w zadach, w poglądach; 2) wierny do śmierci.

1. Zawsze sobie wierna. *Nałk.* 2. Będą mu wiernie do śmierci. *Dąbr.*

Wiersz, dlp tego wiersza, mfm te wiersze, dlm tych wierszy lub wierszów.

Śmieli się ze złych wierszów. *Mochm.* Wierszów *Zerom.*

Zwroty: 1) pisać, układać wiersze; 2) pisać wierszem; 3) mówić do wiersza.

1. Układała wiersze. *Dąbr.*

Wierzchnik (nazwa miejscowości) — wierzchnicki.

Wierzch, nie: wirzch, ani: wierzch (JP 10, 60).

Zwroty: 1) na wierzchu, ale: u góry, u wierzchołka; 2) moje na wierzchu = moja sprawa, moja opinia góra, wygrywa, zwycięża.

2. Zawsze moje jest na wierzchu. *I. Dąbr*

Wierzchołek, nie: wirzchołek, ani: wierzchołek; dlp tego wierzchołka.

Zwrot: u wierzchołka, ale: na wierzchu.

Wierzeje (tylko w Im) — dop. tych wierzei.

Wierzgać (niedok.) — wierzgnąć (dok.). I Formy: 1) wierzgam, wierzgasz...; wierzgaj!; wierzgający; wierzgał, 2) wierzgnę, wierzgniesz...; wierzgnij!; wierzgnął, wierzgnąłem, wierzgnęli. II Składnia: W. czym.

Wierzyć (niedok.)—uwierzyć (dok.). I Formy: 1) wierzę, wierzysz, wierzy, wierzymy...; wierź! wierźcie!; wierzący; wierzył, 2) uwierzyć, jak: wierzyć. II Składnia: 1) W. w kogo, w co = mieć wiarę w kogo, w co, 2) W. komu, czemu = mieć wiarę w kogo, w co mieć zaufanie do kogo, do czego, 3) W., że się coś stanie.

1. Nie uwierzyli nigdy w te Wojskiego wnioski. *Mick.* Wierzył w krew i jej liczne różnice. *Święt.* Ja w niego wierzę. *Reym.* Ten człowiek wierzy w pana. *Goet.* Nie wierzył w zło ludzkie. *Bartk.* Ja w Pana Boga wierzę. *Orzesz.* W to ani trochę nie wierzę. *Orzesz.* Sama w to nie wierysz. *Dąbr.* Ja w to wierzę. *Nowak.* Ja nie bardzo w to wierzę. *Kruczk.* 2. Nie wierzę temu, co on mówi. *I. Dąbr.* Wcale temu nie wierzyła. *Nałk.* Nie wierzył niczemu. *Iwasz.* Nie wierzył nikomu. *Wikł.* Jakże pani nie wierzyć? *Bartk.* Nie trzeba wierzyć byle pogłoskom. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wierzyć komu na słowo (= bez sprawdzania prawdziwości tego, co ktoś mówi); 2) nie chciał wierzyć własnym oczom = nie móc się pogodzić z oczywistą rzeczywistością; 3) nie chce się czemuś wierzyć = coś jest nie do wiary, trudne do uwierzenia.

1. Musimy wierzyć na słowo. *Reym.* 2. Nie chciał wierzyć własnym oczom. *Dąbr.* 3. W to się prawie wierzyć nie chce. *Dąbr.*

Wieszać (niedok.) — powiesić (dok.). I Formy: 1) wieszam, wieszasz, wieszają...; wieszaj!; wieszający; wieszany; wieszają, 2) powieszę, powieszysz, powiesi, powiesimy...; powieś! powieście!; powieszony; powieszysz; powiesił. II Składnia: W. co — na czym.

Zwrot: wieszaj co u pasa.

Wiązała się nitką i wieszala u pasa. *Nowak.*

Wieszać się — I Formy jak: wieszać. II Składnia: 1) W. ś. na czym, 2) W. ś. = czepląc się czego.

Zwrot: wieszając się u czyichś ramion.

Wieszając się u jego ramienia. *Żerom.*

Wieszadło — wieszadelko, dlm tych wieszadeł.

Wieszak, dlp tego wieszaka.

Wieszacz, mlm ci wieszczę, dlm tych wieszczów, rzadziej: tych wieszczy.

Wies — wiejski (nie: wieski, ani: wsiowy), — wioska — wioszczyna. Formy: dlp tej wsi, mlm te wsi lub wsie, dlm tych wsi.

Zwroty: 1) mieszkać we wsi... (gdy się wymienia z imienia własnego lub gdy się ma na myśli jakąś określoną wieś), 2) mieszkać na wsi (gdy się ogólnie zaznacza, że ktoś mieszka nie w mieście), 3) jechać na wies' (gdy się ma na myśli jakąś określoną wieś), ale: jechać na wies (gdy się ma na myśli ogólnie jakąś miejscowość poza miastem). Ob. * Akcent.

2. Ucieszyła się, że zostanie na wsi. *Święt.*

Więścić (niedok.). I Formy: wieszczę, wieścisz, wieści, wieścimy...; wieść! wieście! (nie: wieszcz! wieszczcie!); wieszczący; wieszczony; wieścić. II Składnia: W. komu — co lub o czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: mówić).

Więść o kim, o czym; dlp tej wieści, wlp wieści! mlm te wieści, dlm tych wieści.

O, wieści gminna, ty arko przymierza między dawnymi a młodszymi laty! *Mick.* Strapił się

wieścią o wojnie. *Sienk.* Wieści o kraju brakło. *Małacz.*

Zwroty: 1) wieść puszcząć, roznosić; 2) wieść się rozchodzi; 3) wieść do kogo dochodzi; 4) wieść niesie, że...

1. Może już puścił wieść... *Goet.* Wieść o zajęciu rozniosły wróble po całej wsi. *Wikł.* 2. O tajemniczym mieszkaniu rozchodzili się najpowszechniejsze wieści. *Wikł.* 3. Dochodzą wieści... *Strug.* 4. Jak głucha wieść niosła. *Siedł.*

Więść (niedok. jednokr.) — wodzić (niedok. wielokr.). I Formy: 1) wiodę (nie: wiedę); wiedziesz, wiedzcie..., wiodą (nie: wiedą); wiedz! wiedzcie!; wiodący; wiedziony, wiedzieni; wiodł, wiodłem, wiodli, 2) wodzę, wodzisz, wodzi, wodzimy...; wódź! wódźcie!; wodzący; wodzony; wodził. II Składnia: W. kogo.

Zwroty: 1) wieść życie = pędzić życie; 2) wodzić oczami po kim, po czym = oglądać kogo od stóp do głów; 3) wodzić oczami za kim, za czym = ciągle się za kim, za czym oglądać, śledzić kogo; 4) wodzić kogo na pasku = pozbawić kogo samodzielnych ruchów.

2. Wodził rozmarzonymi oczami po niebotycznych pniach sosen. *Sierosz.* 3. Razem z nią wodził oczami za swoją żoną. *Nałk.* 4. Jestem dzieckiem na dziesięciu paskach wodzonym. *I. Dąbr.*

Wietrzeć = tracić lotne części (P. Gr. 133). I Formy: wietrzeję...; wietrzejący; wietrzeł. II Składnia: W. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: marznąć).

Wietrznik — wietrznica (PJ 1, 117).

Wietrzyć = śledzić węchem (PGr. 133) — zwietrzyć (dok.). I Formy: 1) wietrzę, wietrzysz, wietrzy, wietrzymy...; wietrz! wietrzcie!; wietrzący; wietrzony; wietrzył, 2) zwietrzyć, jak: wietrzyć. II Składnia: W. kogo, co.

Wieżć (niedok. jednokr.) — wozić (niedok. wielokr.). I Formy: 1) wiozę (nie: wiezę), wiesziesz, wiezie..., wiozą (nie: wieżą); wieź! wieźcie!; wiozący; wiożony, wiożeni; wioź, wiozłem, wiozli, 2) wożę, wozisz, wozi, wozimy...; woź! woźcie!; wożący; wożony; wożeni; woził. II Składnia: W. kogo, co — czym, na czym lub w czym.

Więc (spójn. skutkowy, zajmuje pierwsze lub drugie nigdy dalsze miejsce w zdaniu).

Z konieczności więc język polski przynajmniej w pewnej mierze musiał być uwzględniony... (nie: z konieczności język polski więc...). *Cyt. Kr. 1, 21.*

Więcej (przysk. oznacza ilość, nie stopień, łączy się tak samo jak: wiele z rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami lub czasownikami). Ob. *Bardzo.*

On więcej pracuje, ale tamten bardziej się męczy. *Cyt. Krasn. 19.*

Zwroty: 1) dwa więcej (= plus) dwa jest cztery lub dwa a dwa jest cztery. *JP 10, 127;* 2) więcej nie (i germ.); 3) więcej niż o..., nie: o więcej niż...

2. On już nie przychodzi (nie: on więcej nie przychodzi). *Cyt. Krasn. 79.* 3. Liczba a różni się od b więcej niż o d (nie: różni się o więcej niż d). *Cyt. Kr. 2, 308.*

Więcierz, dlp tego więcierza, dlm tych więcierzy, nie: więcierzów.

Więdnąć (niedok.), nie: **więdnąć** — **zwiędnąć** (dok.). I Formy: 1) **więdnę**, **więdniesz**, **więdnie**... (nie: **więdniję**, **więdniesz**, **więdniję**...); **więdnij!** (nie: **więdniej!**); **więdnący** (nie: **więdnący**); **więdł**, **więdłem**, **więdli**, **więdły** (nie: **więdnął**, **więdnąłem**, **więdnęli**, **więdnęły**). II Składnia: **W.** z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: **marznąć**).

Tu jego przychylność **więdnia**. *Dabr.*

Większość.

Zwroty: 1) znaczna, znakomita większość, 2) coś stanowi większość; 3) większość bezwzględna, gorzej: absolutna. *Kr. 2, 184*; 4) większość kwalifikowana, lepiej: przepisana, ustawowa.

1. Wśród tej młodzieży znakomita większość stanowili Rosjanie. *Danił.*

Więzić (niedok.) — **więziony** — **więzienie**, **ale:** **wozić** — **wożony** — **wożenie** (JP 9, 60). I Formy: **więzę**, **więzisz**, **więzi**, **więzimy**...; **więź!** **więźcie!**; **więżący**; **więziony**; **więzieni**, **więził**. II Składnia: **W.** kogo — w czym. **Więzienie**, **dłm** tych **więzień**.

Zwroty: 1) **sadzać** do **więzienia**; 2) **wtrącać** do **więzienia**.

Więzień ten — **więziennica**. Ob. **Więziarka**. Forma **dłm** tych **więźniów** lub tych **więźni**. Anielka postanowiła **uwalniać** **małych więźniów** *Prus*

Więzień ta (!) = to **więzienie**.

Więzy (tylko w **łm**); **dop.** **więzów**. *Por.* **Wiąz** — **wiązy**.

Więziarka = wagon do przewożenia **więźniów**.

Wigilia lub **wilia**. Ob. **Wilia**.

Wikariusz, **młm** ci **wikariusze**, **dłm** tych **wikariuszy** lub **wikariuszów**.

Wikłać (niedok.). I Formy: **wikłam**, **wikłasz**, **wikłał**...; **wikłaj!**; **wikłający**; **wikłany**; **wikłał**. II Składnia: **W.** co — **czym**.

Wiktor, nie: **Wiktór** (*Krasn. 3*).

Wiktuały (tylko w **łm**), **dop.** tych **wiktuałów**.

Wiledziatura, częściej: **wilegiatura**, nie: **wigiliatura**.

Wilejka (nazwa miasta)—**wilejkowski** (dawniej: **wilejski**) (JP 9, 126).

Wilga, rzadko: **wiwilga** (*prov.*), nie: **wiwielga**, ani: **wiewilga**, ani: **wiewielga** (*gw.*).

Wilgnąć (niedok.). I Formy: **wilgnę**, **wilgniesz**, **wilgnij!** (nie: **wilgnę**, **wilgniesz**, **wilgnij**...); **wilgnący**, **wilgnęły**. II Składnia: **W.** od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: **marznąć**).

Wilia lub **wigilia** czego.

W **wille** imienin **matki**. *Kad.*

Wilk, **młm** **wilki**.

Zwroty: 1) **patrzeć** na kogo **wilktem** (= jak **wilk**, **nichetnie**); 2) **wywolywać** **wilka** z **lasu** = **sprowadzać** **nieszczęście** przez **niepotrzebne mówienie** o nim (*przesąd*).

Uderzyła **mocnymi oczami** w **mężczyzn**, **patrzających** na nią **wilktem**. *Zaremb.*

Willa, **dłp** tej **willi**, **dłm** tych **will**, **rzadziej**: **tych willi**.

Wilno — **wileński**.

W **Wilnie**. nie: **we Wilnie**.

Wilzyć (niedok.) — **zwilżyć** (dok.). I Formy: 1) **wilzę**, **wilzysz**, **wilży**, **wilżymy**...; **wilź!** **wilźcie!**; **wilżący**; **wilżony**; **wilżył**, 2) **zwilżę**, **jak**: **wilżę**. II Składnia: **W.** co — **czym**.

Wilkołak, nie: **wilkołek**.

Wilkołaki już **dyszają**. *Dygo.*

Wina — **winny**.

Zwroty: 1) **przypisywać** komu **winę**; 2) **zwałać** na kogo **winę**.

Całą winę **zwałł** na **mnie**. *Zapol.*

Wincenty, nie: **Wicenty**, **ale:** **Wicek**, **Wicuf**. Formy: **Wincenty**, **Wincentego**, **Wincentemu**,...

Winić (niedok.), **rzadko**: **winować** (*dawn.*) — **obwinić** (dok.). Formy: 1) **winię**, **winisz**, **wini**, **winimy**...; **wiń!** **wińcie!**; **winiący**; **winiony**; **winił**, 2) **obwinić**, **jak**: **winić**. **Znaczenie** i **składnia**: 1) **W.** kogo—o co (*dawn.*) (nie: w czym, *rus.*) = **oskarżać** kogo, o co, 2) **W.** kogo — za co, nie: w czym (*dawn.*) = **przypisywać** komu **winę** z powodu czego.

2. **Winita** **go** za **egoizm**. *Goet.*

Winkiel (!) = **kąt**, **węgiel**.

Winkulacja (!) = **zastrzeżenie** (*DUMK 25 VII 32*).

Winkulować (!) = **zastrzegać** (*DUMK 25 VII 32*).

Winny (**winien**). I Formy: **form**: **winny**, **winna**, **winne**, **łm** **winni**, **winne** — **używamy** bez ograniczenia, **formy**: **winien**, **winna**, **winno**, **łm** **winni**. **winny** — **występują** tylko w **orzeczniku** lub w **przydawce** **okolicznikowej**. II **Znaczenie** i **składnia**: 1) **W.** komu, **czemu**, **rzadko**: **przed kim**, **przed czym** = **ten**, **któ** **zawinił** **wobec** **kogo**, **czego**, 2) **W.** **czego** = **ten**, **któ** **jest** **winowajcą** **czego**, 3) **W.** **komu** lub **dla** **kogo** — **co** = **ten**, **któ** **jest** **komuś** **coś** **dłużny**, 4) **W.** **coś** **robić** = (lepiej) **powinien** **coś** **robić** (w tym **znaczeniu** **przymiotnik**: **winien** **używa** **się** **tylko** w **orzeczniku** i **występuje** w **formach**: **winien**, **winna**, **winno**, **łm** **winni**, **winny** (nie: **winne**); **winien** **jestem** = **winieniem**, **winien** **jesteś** = **winieneś**, **winni** **jesteśmy** — **winniśmy**, **winni** **jesteście** = **winniście**, **winna** **jestem** = **winnam**, **winny** **jesteśmy** — **winniśmy**).

1. **Ja** **jestem** **wszystkiemu** **winten**. *Nowak.* **Oni** **są** **winni** **wszystkiemu**. *Dabr.* **Przed** **nią** **czuliśmy** **się** **winne**. *Natk.* **On** **niczemu** **nie** **winien**. *Nowak.* **Co** **to** **dziecko** **ci** **winne**? **Czego** **je** **tak** **męczysz**? *Mp.* **One** **nic** **nie** **są** **winny** **temu**, **co** **się** **stało**.

2. **Czuł** **się** **winny** **jego** **niezadowolenia**. *Natk.* **Upadek**, **którego** (nie: w którym) **winniśmy** **sami**. *Sierosz.* 3. **Winni** **coś** **Soplicowie** **dla** **Horeszków** **rodu**. *Mick.* 4. **Oni** **winni** (lepiej: **powinni**) **natychniać** **to** **zrobić**. **One** **winny** (lepiej: **powinny**) **nie**: **winne**, **ani**: **powinne** **zastosować** **się** **do** **tego** **stanu** **rzeczy**. **Przepisy** **winny** (nie: **winne**) **być** **zachowane**. *Cyt. PJ 35, 9.*

Zwrot: **Bogu** **ducha** **winny** = **zupełnie** **niewinny**. **Jakaś** **nieraz** **Bogu** **ducha** **winną** **ofiara** **zasłonił**. *Bartk.* **Obszczekiwał** **Bogu** **ducha** **winne** **drzewa**. *Wikt.*

Wino — winny (nie: winowy), — winiarz — winiarnia. Formy: 1) dlm tych winiarzy lub winiarzów, 2) dlm tych winiarni, nie: winiarni.

Winszować (niedok.), nie: winszować. I Formy: winszując, winszujesz...; winszuj!; winszujący; winszował. II Składnia: W. komu — czego.

Głośno Kubie zaczęli winszować mandatu.
Kruczek.

Wiolonczela — wiolonczelista. Por. Duda. Kobza. Formy: wiolonczelista, jak: humanista.

Wionąć. Ob. Wiać.

Wiosło — wiosłarz. Formy: 1) dlm tych wiosł, 2) dlm tych wiosłarzy lub wiosłarzew.

Wiosna — wiosenny, — (rzadko) wiosniany. Forma dlm tych wiosen.

Zwroty: 1) wiosną, rzadko: o wiosnie (w stylu uroczyst.) (nie: w wiosnie, ale: zimą lub w zimie, jesienią lub w jesieni, latem lub w lecie) = podczas wiosny; 2) na wiosnę = gdy wiosna nadjeżdża; 3) pod wiosnę = gdy wiosna się zbliża; 4) idźcie na wiosnie, zanosz się ku wiosnie. mac się na wiosnę.

1. Nagle o wiosnie zakwitnie. *Bartk.* 2. Obecny rok był bardzo suchy na wiosnę, a mokry w lecie. *Święt.* 3. Pod wiosnę... *Zerom.*

Wiotczyć (niedok.) — zwiotczyć (dok.). I Formy: 1) wiotczęje, wiotczęjesz...; wiotczę!; wiotczający; wiotczał, wiotczeli, 2) zwiotczyć, jak: wiotczyć. II Składnia: W. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: marznąć).

Nie umieli nawiązać zwlotczających nici stosunku. *Ostr.*

Wiór ten, nie: to wióro. Formy: lp ten wiór, tego wióra..., lm te wióry (nie: wióra), tych wiórow (nie: tych wiór), tym wiórom...

Jakby jaskrawy wiór (nie: jaskrawe wióro) wiatr wygarnął i rzucił. *Wikt.* Wióry (nie: wióra) wiatle oziminy drżały. *Wikt.* W jego pomierzonych kudlach wiele było wiórow (nie: wiór). *Wikt.*

Wir — wirować. Formy: 1) dlp tego wiru, 2) wiruję, wirujesz...; wiruj!; wirował.

Wirtembergia — wirtemberski, — Wirtemberczyk.

Wirtuoz — wirtuozka, — wirtuozowski — wirtuozostwo. Formy: dlp tego wirtuoza, młm wirtuozowie lub wirtuozii.

Wisieć (niedok.). I Formy: wiszę, wiesz, wisi, wisimy...; wiś! wiscie!; wiszący; wisiął, wisieli. II Składnia: 1) W. na czym = wisieć będąc zaczepionym na czym, 2) W. u czego = wisieć będąc zaczepionym w pobliżu czego.

2. Wisząca u sufitu lampa. *Reym.*

Zwroty: 1) wisieć w powietrzu = nie mieć pewnej podstawy; 2) wisieć przy fartusku = kręcić się koło osoby noszącej fartuch.

1. Wszystko u nas wisiło w powietrzu. *Strug.* Sprawa wisiła w powietrzu. *Natk.* 2. Wisi się przy fartusku kucharki. *Kad.*

Wista — wiślański.

W Wiśle, nie: we Wiśle.

Wist, dlp tego wista.

Zwroty: grać wista lub grać w wista

Wista. Ob. Wiśta.

Wiszar = wiklina, zielsko czepne; dlp w wiszaru. Por. Wiszor.

Wiszor = szczołka do armaty; dlp tego wiszoru. Por. Wiszar.

Wiślica (nazwa miasta) — wiślicki.

Wiśnia (JP 13, 48), nie: wisznia; dlm tych wiśni lub tych wisien, nie: tych wisień.

Wiśta lub **wista** (wykrzykn. wołanie na konia) = k sobie, na lewo!

Witać (niedok.) — przywitać (dok.). I Formy: 1) witam, witasz, wita...; witaj!; witający; witany; witał, 2) przywitać, jak: witać. II Składnia: 1) W. kogo, co = przyjmować u siebie kogo, pozdrawiać kogo, co, 2) W. kogo — w kim = przyjmować kogo jako kogo.

1. Wiedział, kto go powita. *Wikt.* 2. W każdym cieniu witał wroga. *Wikt.*

Witać się z kim.

Mam witać się z prababką. *Kad.*

Witamina ta, nie: ten witamin (IGD).

Witek (nazwisko). Formy: 1) Witek, Witeka, Witkowi..., nie: Witeka, Witekowi, 2) Witkowa, Witkowej..., nie: Witekowa, Witekowej... Ob. Danek.

Witeź, lepiej: wiciądz (Brück.); dlp tego witezia (wiciądz).

Witold lub **Witold**.

Witraż — witrażysta. Formy: 1) dlp tego witraża (SW, N), rzadziej: witraża, 2) witrażysta, jak: humanista.

Kolorowe światełka witraża. *Ostr.*

Wilgła (prow.), częściej: wilga.

Wizawi' (!) = naprzeciwno.

Mieszka naprzeciwno (nie: wizawi) kościoła. *Mp.*

Wizerunek, dlp tego wizerunku.

Wizura (!) = wizowanie (Kr. 2, 289).

Wizygot, dlp **Wizygota**, młm ci **Wizygoci**, dlm tych **Wizygotów**.

Wizy'ta, nie: wi'zyta (PJ 35, 5).

Zwroty: 1) oddawać komu wizy'tę; 2) składać komu (lub u kogo) wizy'tę; 3) z wizy'tą do kogo przyjeść, przyjechać; 4) wizy'ty wymieniać; 5) wizy'tę od kogo odbierać.

1. Wszyscy oddają wizy'ty u burmistrzów. *Ritner.* 2. Składamy sobie wizy'ty. *Zapol.* Nie składała jej wizy't. *Dąbr.* 3. Do mamy przyszła z wizy'tą. *Nowak.* 4. Wymieniała wizy'ty. *Nałk.* 5. Umiiała we właściwym czasie złożyć i odebrać wizy'tę. *Nałk.*

Wizytator — wizytatorka (JP 16, 156).

Wjechać (dok.) — wjeżdżać (niedok.). I Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać. II Składnia: W. do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wchodzić).

Zwroty: 1) wjechać do miasta (rzadko: w miasto), wjechać do rzeki lub w rzekę, wjechać do lasu lub w las, wjechać do kopalni, wjechać w cudzy grunt.

Gerwazy do gumna na ich karkach wjechał. *Mick.* Ułani wjechali w miasto. *Zerom.*

Wkłęsnąć (dok.) — wkłęsać (niedok.). Formy: 1) wkłęsnę, wkłęsniesz...; wkłęsnij!;

wkleśnięty, zwykle: wkleśły, wkleśnął, wkleśnięła, częściej: wkleśła, 2) wkleśmam, wkleśłasz...; wkleśnij!; wkleśnijący; wkleśnął.

Za wkleśnięte usta ręką chwyciła. *Orzesz.*

Wkład — Znaczenie: 1) W. = suma udziałowa w przedsiębiorstwie, 2) W. = wydatek. Forma dlp tego wkładu.

Zwroty: 1) robić wkłady; 2) wnieść w co (do czego) wkład (! rus.) = przyczynić się do wzbogacenia czego. Ob. Wnieść.

Teraz nie mogę robić żadnych wkładów. *Nałk.*

Wkładać. Ob. Włożyć.

W koła (PA), nie: wkoło, — w kółko, nie: wkołko.

Wkopać (dok.) — wkopywać (niedok.). I Formy jak: wykopać — wykopywać. II Składnia: W. co — w co.

Zwrot: wkopać kogo w jakąś nieprzyjemność (rub.).

Wkraść się (dok.) — wkradać się (niedok.). I Formy: 1) wkraść się, jak: kraść, 2) wkradam się, wkradasz się...; wkradaj się!; wkradający; wkradali. II Składnia: W. ś. w co, częściej: do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wchodzić).

Słońce przez szpary w stodołę się wkradło. *Mick.* Zmija wkradła się do sadu. *Mick.*

Zwroty: 1) wkradać się w czyjeś łaski. *SW;* 2) wkradać się w czyjaś przyjaźń.

W krąg (PA), nie: wkrąg.

• **Wkręcić** (dok.) — wkręcać (niedok.). I Formy jak: odkręcić — odkręcać. II Składnia: W. co — w co.

Wkroczyć (dok.) — wkraczać (niedok.). I Formy: 1) wkroczyć, jak: kroczyć, 2) wkaczam, wkraczasz...; wkraczaj!; wkraczający; wkraczał, wkraczali. II Składnia: 1) W. do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wchodzić), 2) W. (bez dopeln.) = (!) interweniować (por. niem. amtlich einschreiten) (*Kr.* 2, 41).

Zwroty: 1) wkraczać w czyjeś atrybucje, kompetencje. *Kr.* 2, 41; 2) coś nie wkracza w zakres czyichś obowiązków. *Kr.* 2, 41; 3) coś wkracza w dziedzinę prawa. *Kr.* 4, 41.

Wkrótce = w krótkim czasie, niebawem.

Wkrótce stał się powszeźdy panującym cień. *Weyss.*

Wkuć (dok.) — wkuwać (niedok.). I Formy jak: wykuć — wkuwać. II Składnia: 1) W. co — w co = kując wbić co — w co, 2) W. co (przen. rub.) = przez mozną, ale bezmyślną pracę nauczyć się czego.

Wkupić się (dok.) — wkupywać (niedok.). I Formy jak: odkupić — odkupywać. II Składnia: W. ś. w co lub do czego = płacąc coś dostać się do czego.

Zwroty: wkupić się w łaski czyje.

Wlać (dok.) — wlewać (niedok.), nie: wliwać. I Formy jak: odlać — odlewać. II Składnia: W. co — w co.

Wlać się (tryw.) = upić się.

Ale też wialście się. *Ostr.* Aleś ty dobrze wlały. *Ostr.*

Wlec (się) (niedok.). Formy: wlokę (rzadziej: wlekę), wleciesz, wlecze..., wloką

(rzadziej: wleką); wlec! wlecicie!; wlecący; wleczoney; wleki, wlekiem, wlokłem, wlokła (rzadziej: wleki, wlekiem, wleka), wleki. Konie się wlokły noga za nogą. *Perz.*

W lewo lub na lewo. Ob. Lewy.

Wleźć (dok.) — wlażyć (niedok.). Formy jak: wyleźć — wyłażyć.

Zwroty: ile wlezie = ile tylko się zmieści = ile tylko można.

Kpią z niej, ile wlezie. *Strug.* Musieli skakać, ile wlezie. *Kad.*

Wliczyć (dok.) — wliczać (niedok.). I Formy jak: obliczyć — obliczać. II Składnia: 1) W. do kogo, do czego = zaliczyć do kogo, do czego, 2) W. w co = włączyć w co.

1. Do wartości przedmiotu sporu nie wlicza się odsetek. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: wliczać do szeregu, do rzędu przyjaciół, ale: w poczet przyjaciół.

W lot (PA), nie: wlot.

Władać (niedok.). I Formy: władam, władasz...; władaj!; władający; władał. II Składnia i znaczenie: 1) W. kim, czym = rządzić, kierować kim, czym, 2) W. nad kim, nad czym, rzadko: komu, czemu (dawn.) = panować nad kim, nad czym, 3) W. czym = (!) posiadać co (rus. por. ros. władiejet na prawie sobstwiennosti).

1. Nim władał duch plemion słowiańskich. *Mochn.* Władał siłą. *Zerom.* Nie władała już soba. *Dąbr.* 2. Nad światem włada Bóg. *Sienk.*

Władca, tego władcy, temu władcy, tego władcę, władcól, tym władcą, o tym władcy, Im ci władcy, tych władców, tym władcem, tych władców...

Władny — Składnia: 1) W. kim, czym lub nad kim, nad czym, rzadko: komu, czemu (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: władać) = sprawujący władzę nad kim, nad czym, panujący komu, czemu, 2) W. co robić = mający moc co robić, upoważniony co robić (*JP* 10, 94), 3) W. (bez dopeln.) = mający władzę, pełen władzy, możny, potężny.

1. Pobory swoje bierze Nedza, całemu światu władna. *Wyp. cyt.* *SW.* 2. Rada gminna władna jest wszelkie w tej mierze przedsiębrać uchwały. *Kruczk.* 3. Słońce brało we władną i słodką moc panowanie nad światem. *Reym.* Moc władna wyrzów. *Rartk.*

Władysław — Władek, — Władzio. Składnia: Władzio (nie: Władziu) przyszedł. Ob. Guciu.

Władza — władny, — bezwładny (*PJ* 35/6). Składnia: W. kogo — nad kim, nad czym. (Grażyna) podzielała myśli jego władzy nad ludem. *Mick.* Ojciec posiadał nad synem władzę żelazną. *Zerom.*

Zwroty: 1) brać władzę nad kim, nad czym; 2) objąć władzę. *SF;* 3) piastować władzę. *SF;* 4) sprawować (nie: wykonywać) władzę; 5) oddawać kogo pod władzę czyją; 6) przychodzić do władzy. *SF;* 7) mieć władzę co robić, nie: robienia czego. *PJ* 35, 9; 8) tracić lub odzyskiwać władzę w rękach, w nogach.

4. Sprawuje władzę rodzicielską. *Kod. Cyw. Rodzina.* 5. Środek ten wyzwała niewiastę spod opieki rodziny, oddając ją pod władzę męża. *Danił.* 8. Zdawało mi się, że straciłem tylko władzę w nogach, a ja straciłem również władzę nad

dziećmi. *święt.* Jak gdyby stracili władzę w rękach. *Dąbr.*

Włamać się (dok.) — włamywać się (nie-dok.). I Formy: 1) włamię się, włamiesz się...; włam się!; włamawszy się; włamał się, 2) włamuję się, włamujesz się...; włamuj się!; włamujący się; włamywał się. II Składnia: W. s. w co.

Własność — Znaczenie: 1) W. = własność, swoista cecha, 2) W. = posiadanie. Formy: młm te własności, dlm tych własności.

Zwroty: 1) mieć w sobie jakąś własność = mieć jakąś własność; 2) mieć co na własność = posiadać co.

1. Zgłębiać geniusz i przyrodzone własności naszego języka. *Śniad. cyt. SW.* 2. Miała ją na własność. *Natk.*

Własny.

Zwroty: 1) na własną rękę co robić. *SF;* 2) widzieć co na własne oczy. *SW;* 3) własnym oczym nie wierzyć = nie móc się z jakąś rzeczywistością pogodzić; 4) własna matka, własny ojciec, własne dziecko = rodzona matka, rodzony ojciec, rodzone dziecko.

Właściciel czego; dlm tych właścicieli, nie: właścicielow.

To już prawo właścicieli. *Grusz.*

Właściwie.

Zwrot: właściwie mówiąc = ściśle mówiąc. *PJ 34, 157.*

Własność — Znaczenie: 1) W. = swoista cecha, 2) W. = (prawn.) kompetencja.

1. Własności natury ludzkiej. *SW.* 2. Kodeks postępowania cywilnego normuje własności sądów powszechnych. *Kod. Post. Cyw.*

Właściwy — Znaczenie i składnia: 1) W. komu, czemu = swoisty komu, czemu, 2) W. do czego = kompetentny, powołany prawnie do czego, 3) W. (bez dopełn.) = rzeczywisty, prawdziwy.

1. Wspaniałe umysłu jest właściwą bohaterem cnota. *Cyt. SW.* 2. Sąd jest właściwy do rozpoznania. *Kod. Post. Cyw.* 3. Właściwa uroczystość zaczęła się dopiero nazajutrz. *SW.*

Właśnie — Znaczenie: 1) W. = akurat, mianowicie, 2) W. = (!) tylko co.

2. Po pokryciu wspomnianych tylko co (nie: właśnie) kosztów. *Cyt. Kr. 2, 200.*

Właźić. Ob. Wleźć.

Właźnię z czym lub łącznie z czym, albo: włączając co, nie: włącznie czego.

Łącznie z opakowaniem i kosztem przewozu. *PJ 34, 157.*

Włączyć (dok.) — włączać (niedok.), nie: wianczać. I Formy jak: odłączyć — odłączać. II Składnia: 1) W. kogo, co — do kogo, do czego = dołączyć kogo, co — do kogo, do czego, 2) W. co — w co = wcielić co — w co.

Włoch (nie: Ital) — włoski; młm ci Włosi, nie: Włoszy (dawn.), mjsłm o tych Włochach. Por. Włochy.

Zguba nad Włochem wisi. *Małacz.*

Włochy (nazwa kraju, tylko w lm), nie: Italia. Ob. Italia. Formy: te Włochy, tych Włoch (nie: Włoszech), tym Włochom, te Włochy, tymi Włochami, w tych Włoszech (ale: we Włochach pod Warszawą).

Powrócił z Włoch (nie: z Włoszech). Mieszka we Włoszech.

Włocławek — włocławski.

We Włocławku, nie: w Włocławku.

Włodarz (PA), nie: włodarz; dlm tych włodarzy lub włodarzów.

Włodawa — włodawski.

Włodek (nazwisko). Formy: 1) Włodek, Włodka, Włodekowi..., nie: Włodeka, Włodekowi... Ob. Danek, 2) Włodekowa (nie: Włodekowa), Włodekowej, Włodekowej, Włodekową, Włodekowi! (odmiana przymiotnikowa, tylko w wołaczach końcówka rzeczownikowa).

Włodzimierz (nazwa miasta) — włodzimierski.

Włodzimierz (imię osoby) — Włodzio. Składnia: Włodzio (nie: Włodziu) przyszedł. Ob. Guciu.

Włos, dlp tego włosu.

Nie miała dziś ani jednego włosu. *Orzesz.*

Zwroty: 1) włosy sobie wyrwać (przen.) = rozpacząć; 2) włosy komuś na głowie się jeżą lub powstają (ze zdziwienia lub przerażenia); 3) włos komuś z głowy nie spadnie = nic komuś się nie stanie; 4) o mały włos coś się nie stało = mało brakowało, żeby coś się nie stało; 5) ani o włos nie chybić, nie opóźnić; 6) rozcinać włos na części = wdawać się w zbyt drobiazgową analizę czegoś.

2. Agnisi włosy jeżyły się na głowie. *Dąbr.* Agnisi włosy powstawały na głowie od tych pytań. *Dąbr.* 3. Włos mu z głowy nie spadnie. *Siemk.* 4. Literatura o mały włos nie została zubożoną nową znakomitością w mojej osobie. *I. Dąbr.* 5. Nie opóźni ani o włos rozwoju. *Dąbr.* 6. To już jest rozcinanie włosów na części. *Dąbr.*

Włosie lub **włosie**; dlp tego włosia (włosia), dlm tych włosów (włos).

Włosieć (niedok.) — owłosieć (dok.). Formy: 1) włosieję, włosiejesz...; włosiej!; włosiejący; włosiał, włosieli, 2) owłosieję, owłosiejesz...; owłosiej!; owłosiał, owłosiali, owłosiał, owłosieli.

Włosienica (PA), nie: włosienica, ani: włosienica.

Owijałem się jak we włosienice. *Danił.*

Włosieny (PA), nie: włosienny.

Włosień (PA) ten, nie: ta włosień; dlp tego włosienia.

Włoszczowa — włoszczowski. Formy: Włoszczowa, Włoszczowy, Włoszczowie, Włoszczowę, Włoszczowo! Włoszczową, we Włoszczowie (odmiana rzeczownikowa) (Kr. 2, 129). Ob. * Nazwy geograficzne na -owa.

Włoscianin — Formy jak: mieszczanin.

Włożyć (dok.) — wkładać (niedok.). I Formy jak: odłożyć — odkładać. II Składnia: W. co — w co, do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: pakować).

Włożyła mu banknot do kieszonki od kamizelki. *Zaremb.* Włożył na głowę czapkę. *Orzesz.*

Zwrot: włożyć co w dorobek czego (! rus.) = przyczynić się do wzbogacenia czego.

Włóczęga ten (rm) lub ta (rż). Formy: lp ten (ta) włóczęga, tego (tej) włóczęgi, temu (tej) włóczędze, tego (te) włóczęgę, włóczęgo! tym (tą) włóczęgą, o tym (tej) włóczędze, lm te włóczęgi, tych włóczęgów (rm)

lub tych włóczęg (rz), tym włóczęgom, tych włóczęgów (rm) lub te włóczęgi (rz), tymi włóczęgami, o tych włóczęgach.

Włóczyć (niedok.). Formy: włóczę, włóczęsz, włóczy, włóczymy...; włócz! włóczcie!; włóczący; włóczony; włóczył.

Włóczyć się (niedok.) po czym = wąsać się po czym.

Włóczył się po wąwozach. *Prus.*

Zwrot: włóczyć się z kąta w kąt (= bez celu).

Włóczył się z kąta w kąt *Iwasz*

Włódarz. Ob. **Włódarz**.

Włókno — włókienko (nie: włókienko), — włókienny — włóknisty. I Formy: mjsclp we włóknie (nie: w włóknie), dlm tych włókien. II Znaczenie: 1) włókienny = związany z włóknem, z włókna zrobiony, 2) włóknisty = obfitujący we włókna.

Włósie. Ob. **Włosie**.

W miarę jak...

W miarę jak obeznawał się... *Kołat*

W miejsce czego (! rus.) = zamiast czego (*Krasn.* 67, *PJ* 9, 94).

Wmieszać (zwykle tylko w postaci dok.). I Formy jak: mieszać. II Składnia: 1) **W.** kogo, co — do czego = miesząc dołączyć kogo, co — do czego, domieszać do czego, przez mieszanie połączyć, 2) **W.** kogo, co — w co = miesząc wciągając, wcisnąć, wplątać, wsunąć kogo, co — w co. *Por.* Mieszać się do czego lub w co.

Zwroty: wmieszać kogo do spisku, do sprawy, do przedsięwzięcia.

Wmieszać się do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: mieszać się do czego lub w co).

Wmieszał się do rozmowy. *Mp.* W myśli jego wmieszały się takie pierwiastki. *Iwasz.*

Zwroty: 1) wmieszać się w jakąś sprawę, w kłótnię, w spisek...; 2) wmieszać się do rozmowy. *SW.*

Wmówić (dok.) — wmawiać (niedok.). I Formy jak: odmówić — odmawiać. II Składnia: **W.** w kogo, rzadziej: komu — co.

Starał się wmówić we mnie nadzieję. *ze...* / *Dąbr.* Człowiek wszystko w siebie potrafi wmówić. *Dąbr.* Trzeba Polakom oczy pozalepiać i uszy pozatykać, żeby im wmówić podobne mniemanie. *Śniad. cyt SW*

Wmusić (dok.) — wmuszać (niedok.). I Formy jak: przymusić — przymuszać. II Składnia: **W.** w kogo — co.

Wnętrze, dlp tego wnętrza, młm te wnętrza, dlm tych wnętrzy lub tych wnętrz.

Wniebogłosy (przysięg.).

Zwroty: drzeć się, krzyżeć, wrzeszczeć wniebogłosy.

Jasiek wydzierał się wniebogłosy. *Śiedł*

Wnieść (dok.) — wnosić (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Składnia: **W.** kogo, co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć co — w co lub do czego).

Zwrot: wnieść w co (do czego) wkład (! rus.) = przyczynić się do wzbogacenia czego.

Czy praca ta wnosi w naukę jakiś wkład? (!) = czy praca ta: wzbogaca naukę?

Wnijście (arch.) (nie: wniście) = wejście.

Wnijść (arch.) = wejść. Formy: wnijdę, wnijdiesz...; wnijdź!; wszedł, wszedłem, weszła.

Wniknąć (dok.) — wnikać (niedok.). I Formy: 1) wniknę, wnikniesz...; wniknij!; wniknąwszy; wniknął, wniknąłem, wniknęła, wniknęli, rzadko: wnikł, wnikłem, wnikła, wnikli, 2) wnikam, wnikasz...; wnikaj!; wnikający; wnikał. II Składnia: **W.** w co lub do czego.

Myśl jego jeszcze nie wniknęła w tajemnice natury. *Mochm.*

Zwroty: 1) wnikać do serca; 2) wnikać do myśli czyjejs = przedostawać się do czyjejs myśli, wnikać w myśl czyjaś = starać się przeniknąć, zrozumieć myśl czyjaś.

Wniosek — I Forma dlp tego wniosku. II Składnia: 1) **W.** czego, o co, co do czego lub w sprawie czego, nie: na co = propozycja czego, 2) **W.** o czym = rezolucja o czym, 3) **W.** z czego = konsekwencja wysnuta z czego.

1. Wniosek zamknęła dyskusji. Wniosek o zamknięcie dyskusji. *PJ* 3, 96. Pismo z wnioskiem o przywrócenie terminu. *Kod Post. Cyw.* 2. Wniosek o redukcji (nie: na redukcję).

Zwroty: 1) podawać, stawiać, przedstawiać wniosek, nie: przedkładać (germ.) wniosek; 2) wysuwać, składać wniosek; 3) czynić wniosek; 4) występować z wnioskiem, zgłaszać wniosek; 5) podtrzymywać wniosek; 6) Przetłumaczyć wniosek; 7) uchwalać wniosek; 8) głosować nad wnioskiem; 9) radzić nad wnioskiem; 10) obalać wniosek; 11) oddalać, odrzucać wniosek; 12) uwzględniać wniosek; 13) rozstrzygać wniosek; 14) wyciągać, wysnuwać wniosek z czego; 15) dochodzić do wniosku.

11. Sad odrzuca wniosek. *Kod Post. Cyw.* 12. W razie uwzględnienia wniosku. *Kod Post. Cyw.* 13. Sad rozstrzygnie wniosek. *Kod Post. Cyw.* 15. Doszedł do wniosku. *Bartk.* Za wcześniej dochodził pan do takich wniosków. *Goet*

Wnioskować (niedok.) — wywnioskować (dok.). I Formy: 1) wnioskuje, wnioskujejesz...; wnioskuje!; wnioskujący; wnioskowy; wnioskował, 2) wywnioskuję, jak: wnioskuje. II Składnia: 1) **W.** co — z czego lub na podstawie czego (gdy się wymienia treść wniosku i jego przesłankę), 2) **W.** o czym (gdy się wymienia przedmiot, którego wniosek dotyczy).

Wniwecz.

Zwrot: wniwecz co obracać

Wniwecz obraca *Dyq*

Woal (PA), nie: wual; dlp tego woalu.

Na motylích skrzydłach woalu *Berent*

Woalka (PA), nie: wualka.

Zdjął z twarzy woalkę. *Dąbr.* Kupiłam sobie dwie woalki. *Zapol.*

Wobec (przymk.) Znaczenie i składnia: 1) **W.** kogo, czego = w obecności kogo, czego, przed kim, przed czym, 2) **W.** czego = ze względu na co, z powodu czego.

1. ... aby móc stanąć przystojnie wobec panny Helenki. *Zerom.* 2. Wobec braku pieniędzy musiał zaniechać tego zamiaru. *SW*

Woda—wodny,—wodnisty. I Forma: mjsclp w wodzie, nie: we wodzie. II Składnia: 1) **W.** do czego (gdy się wymienia czyn-

ność, którą się ma przy pomocy wody wykonać), 2) W. na co (gdym się wymienia przedmiot, na który jest woda przeznaczona), 3) W. dla kogo (gdym się wymienia osobę, dla której woda jest przeznaczona).

1. Woda do picia. Poprosił o wodę do mycia. 2. Woda na herbatę. *Dąbr.*

Zwroty: 1) woda na czyjś młyn = okoliczność sprzyjająca komu; 2) obracać wodę na swój młyn, *SF* = wytwarzać położenie sprzyjające własnemu interesom; 3) czerpać wodę przetakiem, *SF* = wykonywać pracę bezskuteczną; 4) o chlebie i o wodzie = na nędznym pożywieniu; 5) pierwszej wody = ten, kto użył wody jeszcze przez nikogo nie używaną, dobrze wymyty, czysty, doskonały.

4. Będziesz siedzieć zamknięta o chlebie i wodzie. *Kad.* 5. Gracz pierwszej wody. *Senk.* Elegant pierwszej wody. *Zerom.*

W oddali (PA), nie: woddali.

Wodewil — wodewilista. Formy: 1) dlp tego wodewilu, 2) wodewilista, jak: humanista.

W odniesieniu — Znaczenie: 1) W o. do kogo, do czego = w stosunku do kogo, do czego, 2) W o. czego (!) = pod względem czego, co do czego. Ob. *Odnośnie* (*Krasn.* 70).

Wodociąg — wodociągarz — wodociągarski, — wodociągarstwo (*JP* 18, 100). Forma dlp tego wodociągu.

Wodospad, dlp tego wodospadu.

Wogezy (tylko w lm), dop. tych *Wogezów*, nie: *Wogez*. Ob. *Andy*, *Alpy*, *Apeniny*, *Balkany*, *Beskidy*, *Karpaty*.

W o'góle (PA), nie: wo'góle, ani: w ogó'le.

Wojenny = odnoszący się do wojny. Por. *Wojskowy*.

Sąd wojenny. Zapasy wojenne. Zdobycz wojenna. *PJ* 10, 103.

Wojewoda — wojewodzina, — województwo, — wojewódzki. Formy: 1) lp ten wojewoda, tego wojewody, temu wojewodzie, tego wojewodę, wojewodo!, tym wojewodą, o tym wojewodzie, lm ci wojewodowie, tych wojewodów, tym wojewodom, tych wojewodów, tymi wojewodami, o tych wojewodach, 2) lp ta wojewodzina, tej wojewodziny, tej wojewodzinie, tę wojewodzinę..., lm te wojewodziny, tych wojewodzin... (odmiana rzeczownikowa). Ob. * *Nazwiska żon na -ina*. *Wojna* o co lub za co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co walka o co lub za co, walczyć, bić się o co lub za co).

Wojna tuż nad nami, wojna o Polskę. *Mick.* *Wojna* o wolność (= o zdobycie wolności). *Wojna* za wolność (= o zachowanie wolności).

Zwroty: 1) wypowiedzieć (nie: objawić, rus.) komu wojnę; 2) prowadzić, toczyć z kim wojnę; 3) podjąć wojnę z kim; 4) odbywać wojnę; 5) wyruszać na wojnę; 6) być w wojnie z kim = walczyć, być w niezgodzie z kim; 7) być na wojnie = brać udział w wojnie.

1. Należałoby wypowiedzieć wojnę. *Zerom.* 2. Toczyli krwawe wojny. *Koźłat.* Burek od urodzenia prowadził wojnę z chudymi postaciami w czarnych chałatach. *Wikt.* 3. Gotów był teraz podjąć wojnę z każdą istotą. *Goet.* 4. Razem służąc i wojny odbywając... *Senk.*

Wojować (niedok.). I Formy: wojują, wojujesz...; wojuj!; wojujący; wojował. II

Składnia: W. czym — z kim, z czym — o kogo, o co lub za kogo, za co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co: walczyć o kogo, o co lub za kogo, za co).

Wojują wyobrażeniami. *Mochn.* Wojowali za cześć. *Mick.*

Wojsko, nie: wójsko.

Zwroty: 1) służyć w wojsku, nie: przy wojsku (germ.); 2) stawać do wojska; 3) otoczyć (nie: okrzyć, rus.) nieprzyjaciela wojskiem.

1. Służył kiedyś w wojsku. *Kad.* On przedtem służył w wojsku. *Nowak.* 2. Za rok do wojska będziesz stawał. *Kruczk.*

Wojskowy (przymtk.) = odnoszący się do wojska. Por. *Wojenny*.

Akademia wojskowa. Mundur wojskowy. Popis wojskowy. *PJ* 10, 103.

Wyrażenie: służba (nie: powinność, rus.) wojskowa. *DUMK* 31 XII 32.

Wojskowy (rzeczown.) = człowiek służący w wojsku. Formy: ten wojskowy, tego wojskowego... (odmiana przymiotnikowa).

Wola, dlp tej woli, blp tę wolę, nlp tą wolą.

Zwroty: 1) zdać się na czyją wolę; 2) z dobrej woli coś robić; 3) robić coś w złej woli; 4) według woli (nie: podług woli) = zgodnie z własną wolą; 5) według najlepszej woli; 6) robić coś z wolnej woli (= nie pod przymusem); 7) do woli = do syta; 8) wysilek woli; 9) ostatnia wola.

1. Zdać się na wolę jego. *Bartk.* 2. Nikt nie pomyśli, że do dobrej woli uczynił. *Senk.* 3. Działanie w złej woli (nie: w złym zamiarze). *KJMK.* 6. Czynimy to z wolnej woli. *Dąbr.* 7. Nagadawszy się do woli poszedł spać. *Zapol.* Cieszył się do woli. *Zerom.* 8. Wysilek woli zbyt wielki. *Nałk.*

Wole to, nie: ten wól; dlp tego wola, clp temu wolu.

Woleć (niedok.), nie: wolić. I Formy: woleę, wolisz, woli, wolimy..., wola (nie: woleją); wól! wólcie! (rzadko w użyciu); woleący; wolał, woleli. II Składnia: W. co niż co, nie: co jak co.

Ja woleę krwi strumienie niż kropkę ły (nie: jak kropkę ły). *Cyt. Szeffs.* 22. Woleę to pierwsze niż (nie: jak) drugie. *Cyt. PJ* 10, 11.

Wolno — wolniej, — wolniutko, — wolniuchno. Znaczenie: 1) W. = swobodnie, 2) W. = przestronnie, 3) W. = dowolnie, według woli, 4) W. = nieprędko.

Zwroty: 1) wolno (jest, było, będzie) co robić = dozwolono, godzi się co robić; 2) iść wolnego = iść wolno; 3) wolnego! = nie spieszyć się!

Wolność.

Wyrażenia: 1) wolność (nie. swoboda, rus.) kraju; 2) wolność osobista; 3) wolność moralna. *Krasn.* 77. Por. *Swoboda*.

Wolny, nie: wolny. Znaczenie i składnia: 1)

W. (bez dopełn.) = mający wolność, swobodny, 2) W. (bez dopełn.) = dający wolność, swobodę ruchów, przestronny, pusty, nie zajęty, 3) W. od czego = uwolniony od czego, pozbawiony czego, 4) W. do czego = przez uwolnienie się od czegoś jednego gotowy do czegoś drugiego.

3. Żaden śmiertelnik nie jest wolny od jakiegoś dziwadwa. *Prus.* Wolni jesteśmy od kłopotów. *Kad.* Rzeczy wolne od złudzeń. *Nałk.* Dzień świąteczny i wolny od wszelkich zajęć. *Parand.*

Jego zapatrywania świadczą o poczuciu obywatelskim wolnym od ciasnoty stanowych ograniczeń. *Kruczk.* 4. Tor wolny do przejazdu. *KJMK.*

Wyrażenia: 1) wolny bilet (!) = bilet bezpłatny. *Krasn.* 79 = bilet wolnej jazdy; 2) wolne wejście (!) = bezpłatne wejście, ale: wolne wejście = wejście otwarte dla wszystkich; 3) wolne obiady (!) = bezpłatne obiady. *Krasn.* 79.

Wolsztyn (nazwa miasta) — wolsztyński.

Wolter lub **Voltaire** — wolterianin — wolterianizm. Formy: Woltera, Wolterowi lub Voltaire'a, Voltaire'owi...

Wolumen, dlp tego wolumi'nu, młm te wolumi'ny lub wolumi'na.

* **Wołacz** nazwisk rodowych. Nazwiska polskie na -icz i nazwiska obcego pochodzenia zakończone spółgłoską w połączeniu z formą wołacza rzeczownika: panie, przybierają w potocznej mowie formę mianownika, np. panie Rawicz!, panie Buchman!

* **Wołacz** zamiast mianownika. Używanie zdrobnień imion męskich w formie wołacza (Bolciu, Guciu, Kaziu, Władziu...) w znaczeniu składniowym mianownika jest prowincjonalizmem, którego należy się wystrzeżać, np. Bolciu (zam.: Bolcio) przyjechał.

* **Wołacz** zdrobnień imion żeńskich. Imiona zdrobnięte żeńskie twar-dotematowe mają w wołaczcu końcówkę -o, a miękotematowe (na wzór miękotematowych imion męskich) mają w wołaczcu końcówkę -u, np. Maniu, Wandziu, ale: Marylko! Wandeczko! (JP 11, 61).

Wołać (niedok.). I Formy: wołam, wołasz, woła..., wołają; wołać!; wołający; wołał, wołała. II Składnia: 1) W. kogo, czego (dopełn.) = wzywać kogo, czego, 2) W. do kogo = głośno do kogo mówić, 3) W. na kogo = krzyknąć na kogo, przywoływać kogo, głośno komu rozkazywać, 4) W. na co lub do czego = wzywać na co (gdy się wymienia miejsce lub jakąś czynność, do której się kogoś powołuje; w zwrocie: do czego uwydatniamy, że czynność, do której się powołuje, wymaga od powołanego wysiłku moralnego, niekiedy nawet przełamania woli; w zwrocie: na co zaznaczamy, że czynność, do której się powołuje, odpowiada pragnieniom, zamierzeniom, bądź funkcji społecznej powoływanej i nie wymaga szczególniejszego wysiłku moralnego), 5) W. o co, rzadziej: czego, nie: za czym = upominać się o co.

1. Zawołaj dziewczki. *SW.* 2. Maciek! — zawołała do parobka. 3. Resztki wojsk wołały na swego hetmana: idź! *Sienk.* Zaczęła na niego wołać. *Dąbr.* 4. Wołana do zabawy (widocznie wbrew upodobaniu, ale posłusznie) przychodziła. *Dąbr.* Wołać nowych na zemstę rycerzy (widocznie zemsta była ich pragnieniem). *Krasin.* 5. Wszystko wołało o słowa radości. *Kad.* Zawołała na Tomaszka o piwo. *Kad.* Nie wołała już o doktora. *Dąbr.* Te oczy nie wołały o litość. *Wikt.* Będziesz wołał ogórków do obiadu. *Dąbr.* Wołali o prawa (nie: za prawami). *Przybysz.*

Zwroty: 1) wołać o pomstę do Boga (do nieba); 2) wołać wniebogłosy (*Dąbr.*) = wołać wiel-

kim głosem; 3) wołać kogo za sobą = wabić kogo.

1. Zdrada wołająca o pomstę do nieba. *Strug.* 3. Czego wołasz tego chłopaka za sobą? *Dąbr.*

Wołga = wołżański.

Wołkowysk — wołkowyski.

Wołkowyszki — wołkowyszkowski; dop. Wołkowyszek.

Wołoch — wołoski; młm ci Wołosi.

Wołoszczyzna — Składnia: 1) mieszkać na Wołoszczyźnie, 2) jechać na Wołoszczyznę. Ob. Litwa, Ruś, Węgry.

Wołożyn (nazwa miejscowości) — wołożyński.

Wołyń — wołyński, — Wołyniak. Składnia: 1) mieszkać na Wołyniu, 2) jechać na Wołyń. Ob. Kujawy, Mazowsze.

Womitować (od łc.: vomere) = wymiotować (od pol.: miotać = rzucać).

Wont! (wykrzyk, z ros.: von) = precz!

Wont! żeby tu ducha twojego nie było. *Ostr.*

Worek, dlp tego worka.

Wyrażenie: worek na owies, na makę...

Wotum — Formy jak: gimnazjum.

Zwroty: 1) wotum zaufania; 2) dać komu wotum zaufania.

Wozić. Ob. Wieźć.

Wozownia, dlp tej wozowni, dlm tych wozowni.

Woźnica — Formy: lp ten woźnica, tego woźnicy, temu woźnicy, tego woźnicę, woźnico!, tym woźnicą, o tym woźnicy, lm ci woźnice (nie: woźnicy) tych woźniców (nie: woźnic), tym woźnicom, tych woźniców, tymi woźnicami, o tych woźnicach.

Wódka — wódeczka, — wódczany.

Wyrażenie: przemysł wódczany. *JP* 20, 88.

Wójt — wójtowa, — wójtówna. Formy: 1) młm ci wójtowie lub ci wójci, nie: wójcia (gwar.) (JP 15, 28), 2) wójtowa, wójtowej, wójtowiej, wójtowa, wójtowo!... (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp końcówka rzeczownikowa -o), 3) wójtówna, wójtówny, wójtównie... (odmiana rzeczownikowa).

Wół, dlp tego woła.

Wór — worek; dlp tego woru, ale: tego worka.

Wóz, dlp tego wozu, rzadko: tego woza.

Zwroty: 1) jechać wozem, w przeciwstawieniu do: jechać bryczką, karetą, saniami, pociągami (gdy się wymienia środek lokomocji); 2) jechać na wozie w obrazie zmysłowym, konkretnie (gdy się uwydatnia miejsce, zajęte przez jadącego na wozie), por. jechać na bryczce, ale: jechać w powozie, w karecie.

Wpajać. Ob. Wpoić.

Wpaść (dok.) — wpadać (niedok.). I Formy jak: wpaść — wypadać. II Znaczenie i składnia: 1) W. w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć w co lub do czego), 2) W. na kogo, na co = natrafić, natknąć się na kogo, na co; uderzyć, napaść na kogo, na co, 3) W. (bez dopełn. lub z czym) = zostać oszukanym, doznać zawodu z powodu czego.

1. Wpadł w wodę po uszy. *Mp.* Wpadł do zaułku ordynans. *Malacz.* 2. Znowu wpadli na tę kwestię. *Sierosz.* Wpadli na bandę. *Zerom.* 3. A toś wpadł z tym kuponem. *Cyt. Krasn.* 79. To daje gwarancję, żeś nie wpadła. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wpaść w czyje ręce. *SF.*; 2) wpaść w wodę, w szal, w rozpacz...; 3) wpaść na myśl, na pomysł, na koncept...; 4) wpadać w jakiś odcień (o barwie).

3. Wpadł na koncept nowy. *Mick.* To nie trudno wpaść na taki pomysł. *I. Dąbr.* Wpadł na kapitalną myśl. *Wikt.* 4. barwy szarej wpadającej w odcień stali. *Malacz.*

Wpatrzeć się (dok.) — wpatrywać się (niedok.). I Formy jak: wpatrzeć — wpatrywać. II Składnia: **W. ś.** w kogo, w co.

Wpatrywałem się w największego w Polsce pisarza. *Strug.* Wpatrywał się w ulicę. *Dąbr.* Wpatrywał się wściekłym wzrokiem w zamilkłe nagle towarzystwo. *Ostr.*

Wpędzić (dok.) — wpędzać (niedok.). I Formy jak: wypędzić — wypędzać. II Składnia: **W.** kogo, co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć w co lub do czego).

Zwroty: 1) wpędzić kogo w biedę, w tarapaty, w kłopoty; 2) wpędzić kogo w kabałę (rub.) = wpędzić kogo w biedę.

Wpiąć (dok.) — wpiąć (niedok.). I Formy jak: zapiąć — zapinać. II Składnia: **W.** co — w co.

Wpisać (dok.) — wpisywać (niedok.). I Formy jak: odpisać — odpisywać. II Składnia: 1) **W.** co — do czego (gdy mowa o notatkach), 2) **W.** co — w co (gdy mowa o rysunkach).

1. Wpiszę tę uwagę do notatnika. *Mp.* 2. Wpisać koło w trójkąt.

Wpłatać. Ob. **Wpłacić.**

Wpłatać (dok.) — wpłatywać (niedok.). I Formy jak: opłatać — opłatywać. II Składnia: **W.** kogo, co — w co.

Musiąłoby w to być wpłatanie kilka osób. *Dąbr.* Zwroty: 1) wpłatać kogo w jakies sprawy; 2) wpłatać kogo w biedę, w tarapaty, w kłopoty

Wpleciony, mfm (męskoosob.) wpleceni, nie: wplecieni.

Wpłacić (dok.) — wpłacać (niedok.). I Formy jak: opłacić — opłacać. II Składnia: **W.** co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć).

Wpłacił wstążkę w warkocz, kwiatek w bukiet **SW**

Zwrot: wpłatać co w opowiadanie lub do opowiadania.

Wpłacić (dok.) — wpłacać (niedok.). I Formy jak: odpłacić — odpłacać. II Składnia: **W.** co.

Zwrot: wpłacić co komu na rachunek czego (do kasy).

Wpłata czego — na rachunek czego.

Wyrażenie: skutecznie wpłatać (!) = wpłacać co.

Wpłynąć (dok.) — wpływać (niedok.). I Formy jak: odpłynąć — odpływać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** (bez dopełn.) = wciekać, 2) **W.** na kogo, na co (przen.) = wywierać wpływ na kogo, na co.

2. Wpłynął na Belinę. *Strug.* Wypadek ten mo-

że wpłynąć na losy naszej wypraw. *Goet.* Dałoby się wpłynąć na tego chłopca. *Nowak.*

Wpływ kogo, czego — na kogo, na co, nie: nad kim, nad czym. Forma dlp tego wpływu.

Wpływ stosunków towarzyskich na czucie. *Moch.* To jest dobry wpływ na mnie. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wywierać wpływ na kogo, na co; 2) orbita, zasięg wpływu; 3) mieć wpływ = być wpływowym; 4) ulegać wpływowi.

1. Wywierał duży wpływ na towarzysza. *Zerom.* 2. Wejście w orbitę wpływu. *Nalk.*

Wpływy (tylko: w lm) = dochody. Składnia: **W.** z czego lub za co.

Wpływy ze sprzedanego towaru Wpływy za sprzedany towar

W pobliżu czego.

W podłuż (oznacza stałe położenie względem czegoś). Por. **Wzdłuż**.

Zwrot: położyć coś w podłuż czegoś.

Położył belkę nie w poprzek budynku, ale w podłuż. *KJMK.*

Wpójć (dok.) — wpajać (niedok.). I Formy: 1) wpoje, wpoisz, wpoi, wpoimy...; wpoj! wpojcie!; wpojony; wpoiwszy; wpoj!, 2) wpajam, wpajasz...; wpajaj!; wpajający; wpajany; wpaiał, wpaiali. II Składnia: **W.** co — w kogo.

Tę wiedzę wpajano w nią gorliwie. *Malacz.*

W poprzek czego lub do czego, nie: czemu.

W poprzek do kierunku wiatru, nie: kierunku wiatru. *PJ* 9, 9.

Zwrot: stawać w poprzek czemu (tutaj: czemu zależy od czasownika: stawać).

Wpół.

Zwroty: 1) objąć kogo wpół; 2) godzina wpół lub pół do pierwszej, drugiej...

2 W niedzielę o wpół do ósmej wyjechał. *Perz.*

Wpracować w tekst (!) = włączyć, wciągnąć do tekstu, opracować lub zużytkować w tekście (Kr. 1, 130).

Wprawa — Składnia: 1) **W.** w co = wprawienie się w co, wdrożenie się w co (w tym zwrocie uwydatnia się wprawa nie tylko jako rezultat pewnych ćwiczeń, lecz także jako same ćwiczenia), 2) **W.** w czym = sprawna umiejętność czego (w tym zwrocie zwraca się uwagę na wprawę jako na rezultat poprzedzających ją ćwiczeń).

2. Mamy większą wprawę w rozpoznawaniu ludzi. *Święt.* Nie mam jeszcze wprawy w gospodarstwie. *Święt.*

Wprawić (dok.) — wprawiać (niedok.). I Formy jak: poprawić — poprawiać. II Składnia: 1) **W.** kogo — w co = wprowadzić kogoś w jakiś stan, 2) **W.** kogo — w czym = wyćwiczyć kogo — w czym.

1. Fowoli (go) wprawił w przyjemne marzenia ruch jednostajnych rozmów. *Mick.* Nie wprawiajcie mnie w nieprzyjemne położenie. *Goet.*

Wprawić się (dok.) — wprawiać się (niedok.). I Formy jak: wprawić — wprawiać. II Składnia: **W. ś.** w co lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: wprawa).

Wprawi się w strzelanie. *Ostr.*

Wprawny w co, częściej: w czym.

W prawo lub na prawo. Por. **W lewo**.

Rozglądał się w prawo i w lewo. *Nowak*. Bolek skręcił w prawo... my obaj na lewo. *Nowak*
Wprosić się (dok.) — wpraszać się (niedok.). I Formy jak: przeprosić — przeproszać. II Składnia: 1) W. ś. komu — z czym = prośbami swoimi narzucić się komu, 2) W. ś. do kogo = przez natręctwo samowolnie zaprosić się do kogo.

1. Choć się Sędziemu sam wpraszał... *Mick*

Wprost kogo, czego.

Staął wprost wojowników *Sienk* cyt *PJ* 12, 42.

Wprowadzić (dok.) — wprowadzać (niedok.). I Formy jak: prowadzić — prowadzić. II Składnia: W. do kogo, do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co: wchodzić do czego lub w co)

Zwroty: 1) wprowadzić kogo w błąd; 2) wprowadzać kogo w taki czy inny stan; 3) wprowadzony w co (!) = obeznany z czym; 4) wprowadzony (o wyrazie, zwyczaju...) (!) = przyjęty. *JP* 16, 45; 5) wprowadzić co w obieg lub do obiegu (! germ. z niem. in Verkehr einführen) = pusić co w obieg. *Kr* 2, 293; 6) wprowadzić kogo w posiadanie majątności. *Kr* 2, 304.

1. Można by nie wiem kogo w błąd wprowadzić. I. *Dąbr.* 3. Dobrze wprowadzony w branżę krótkich towarów (!) = dobrze obeznany z działem towarów lokciowych.

Wprzęgać (niedok.) (nie: wprzągać) — wprzęgnąć (dok.) lub wprząc. I Formy: 1) wprzęgam, wprzęgasz, wprzęga...; wprzęgaj!; wprzęgany; wprzęgał, 2) wprzęgnę, wprzęgniesz...; wprzęgnij!; wprzęgnięty; wprzęgnął, wprzęgnąłem, wprzęgnęli lub wprzęgali, wprzęgnę, wprzęgnęli. II Składnia: W. kogo, co — do czego.

Zwrot: wprzęgać kogo do pracy

W przód, ale: (rzadziej) wprzódy (dawn. tylko w znaczeniu czasowym)

Głowa w tył, ramię w przód! Zastanawiał się, kto z nich powinien wprzódy się odezwać *Święt*. Zaczęła iść dalej tak samo, jak wprzódy. *Orzesz*. Doznał tego samego, co wprzódy, uczucia. *Parand*

W przypadku czego, lepiej: w razie czego (KJMK).

W przypadku, jeśli... (!) = w przypadku, gdy...

Wpuścić (dok.) — wpuszczać (niedok.). I Formy jak: pusić — puszczać. II Składnia: W. kogo, co — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wchodzić do czego lub w co)

Wpychać. Ob. Wepchać.

Wrazić (dok.) — wrazić (niedok.). I Formy jak: wyrazić — wyrażać. II Składnia: W. co — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć).

Wrażenie, dlm tych wrażeń.

Zwroty: 1) sprawiać, robić, czynić wrażenie na kogo, na co lub na kim, na czym; 2) wywierać na kim lub na kogo wrażenie; 3) mieć wrażenie czego; 4) ktoś ma wrażenie, że..., lepiej: komuś się zdaje, że...; 5) znajdować się pod wrażeniem kogo, czego; 6) odnosić (nie: wnosić) wrażenie; 7) odbierać wrażenie; 8) silne, mocne, piorunujące (nie)dobrze wrażenie; 9) z wrażenia coś robić.

1. Sprawilo to wrażenie pilnej pracy. *Orzesz*.

Pierwsze wejście Zosi tak wielkie na nim zrobiło wrażenie. *Mick*. Z góry cieszył się wrażeniem, jakie to musi zrobić na żonie. *Reym*. Wiadomość nie zrobiła na leadera najmniejszego wrażenia. *Kad*. („Lenora”). To zrobiło na nim wrażenie. *Dąbr.* (Zawody) nie czyniły na nim wrażenia. *Wikt*. Widok zgłuszc nie uczynił na Pietru większego wrażenia. *Kruczk*. 2. Jakie by wrażenie wywarła na nim taka wiadomość? I. *Dąbr.* 3. Miał wrażenie rozpaczliwego zmagania się z pragnieniem śmierci. *Danił*. 4. Miał wrażenie, że idzie już wieki (Sierosz.) = zdawało mu się, że idzie już wieki. 5. Znajdowałem się pod wrażeniem zdziwienia. *Zapol*. 6. Odnosi wrażenie. *Makusz*. 8. On robi dobre wrażenie. *Nałk* Z rozmowy odniosłem jak najlepsze wrażenie. *Kruczk*. Wywarła korzystne wrażenie. *Dąbr.* (Zrobiła) piorunujące wrażenie. *Dąbr.* 9. Wolał schrypnieć z wrażenia głosem *Dąbr.*

Wrażliwy — Składnia: 1) W. na co = łatwo ulegający wrażeniu czego (gd; się oznacza bezpośrednio przyczynę pobudliwości), 2) W. w stosunku do kogo, do czego (gd; się oznacza pośrednią przyczynę pobudliwości).

1. Był zawsze wrażliwym na piękno kobiety. *Święt*. Na wdzięki niewieście wrażliwy. *Bartk*. Jest bardzo wrażliwa na pieć brzydka. *Grusz*. 2 Nie sądził, aby profesor mógł być tak wrażliwy w stosunku do ludzi *Goet*

Wraży (poet.).

Hej, harfiarze, syny wraże, z prochu wzniesicie skroń! *Ujej*. Wrażą jego głowę na gościnnie kine *Sienk*.

Wrąb, dlp tego wrębu.

Wręście (PA), nie: wręście.

Wręczyć (dok.) — wręczać (niedok.). I Formy: 1) wręcę, wręcysz, wręczy, wręcymy...; wręcz! wręczcie!; wręczone; wręczaj!, 2) wręczam, wręczasz, wręcza...; wręczaj!; wręczający; wręczeni; wręczał, wręczeni. II Składnia: 1) W. co — komu (gd; się wymienia osobę, której się coś wręcza bezpośrednio), 2) W. co — dla kogo (gd; się wymienia osobę, dla której się coś wręcza za pośrednictwem trzeciej osoby).

Wrocław — wrocławski; dop. Wrocławia... miejsc. we Wrocławiu, nie: w Wrocławiu. **Wrodzić się** (zwykle w postaci dok.) I Formy jak: rodić. II Składnia: W. ś. w kogo, w co.

Nie wrodził się w niego. *Bartk*

Wrodzony komu.

Wrogi komu, czemu lub dla kogo, dla czego.

Stworzył czerń wrogą dla jasności. *Dyg*.

Wrosnąć (dok.) lub wrość — wrosnąć (niedok.). Formy jak: zarosnąć (obrosnąć) — zarastać; wrośnięty lub wrosły.

Wrota (tylko w lm); dop. tych wrót.

Wrotki (tylko w lm) = łyżwy na kółkach.

Na opłatę łyżw, wrotek... *Zerom*.

Wróbel — wróbelek; dlp tego wróbla.

Wrócić (dok.) — wracać (niedok.). I Formy: 1) wrócę, wrócisz, wróci, wrócimy...; wróć! wróćcie!; wrócony; wróciwszy; wrócił, 2) wracam, wracasz...; wracaj!; wracający; wracany; wracał. II Składnia: W. kogo, co — komu, czemu.

Zwrot: wrócić co — do jakiegoś stanu.

Wyście wrócili do poszanowania urzęd i naukę. *Mick.*

Wrócić lub wrócić się (PJ 10, 55) — wracać lub wracać się. I Formy jak: wrócić — wracać. II Znaczenie i składnia: **W.** (ś.) do kogo, do czego = przybyć z powrotem do kogo, do czego.

Wróciłby do zagrody Kowaliki. *Wikt.*

Zwroty: 1) wrócić z powrotem; 2) wrócić na swoje miejsce; 3) wrócić z niczym (= bez rezultatu).

1. Wrócił z powrotem do gabinetu. *Sierosz.* 2. Wrócił na swoje miejsce. *Ostr.* 3. Wrócił z niczym. *Strug.*

Wróżba — wróżbiarz, — wróżbita. Formy: 1) dlm tych wróżb, 2) dlm tych wróżbiarzy lub wróżbiarzóv, 3) wróżbita, jak: poeta.

Zwrot: pod dobrą (złą) wróżbą coś się robi lub dzieje.

Przyszła pod złą wróżbą. *Bartk.*

Wróżyć (niedok.). I Formy: wróżę, wróżyś, wróży, wróżymy...; wróż! wróźcie!; wróżący; wróżony; wróżył. II Składnia: **W.** komu, czemu, rzadko: dla kogo, dla czego — co lub o czym.

Wrózącego o przyszłości. *Mochn.* Wyraz jego twarzy wróżył najlepiej dla dalszych losów wieczoru (= zabawy). *Goet.*

Zwrot: na dwoje babka wróżyła = przyszłość niepewna.

Wryć się (dok.) — wrywać się (niedok.). I Formy: 1) wryć się, jak: ryć, 2) wrywam się, wrywa się...; wrywaj się!; wrywający się; wrywał się. II Składnia: **W.** ś. w co.

Wrzask — wrzeszczeć, — wrzaskliwy; dlp tego wrzasku.

Zwroty: 1) podnieść wrzask *SF*; 2) wszcząć wrzask.

Wrzasnąć. Ob. Wrzeszczeć.

Wrzawa.

Zwroty: 1) podmieść wrzawę (wyrażenie poprawne); 2) wszcząć wrzawę.

1. Podnosiły wrzawę po zagrodach kundysy. *Bartk.*

Wrzątek, rzadko: kipiątek; dlp tego wrzątku. **Wrzeczadź**, dlp tego wrzeczadzka, młm te wrzeczadze, dlm tych wrzeczadzzy lub wrzeczadzów.

Wrzeć (niedok.) = kipieć. I Formy: wrę, wrzesz, wrze (wre), wrzemy, wrzecie, wrą; wrzyj!; wrzący; wrzał, wrzeli. II Składnia: 1) **W.** czym = kipieć czym = wrząc wylewać co (gdy się wymienia przedmiot wrzenia), 2) **W.** od czego (gdy się wymienia zewnętrzną przyczynę wrzenia), 3) **W.** z czego (gdy się wymienia przyczynę wewnętrzną wrzenia; niekiedy różnica znaczeniowa między wymienionymi trzema zwrotami się zaciera).

1. Wrzał niby ul rojem. *Reym.* Wrzał gniewem. *Mp.* 2. W stajni aż wrzało od rżenia ogierów. *Bartk.* Wrzał od złości. *Zerom.* Wokoło wre od konszachtów. *Dąbr.* 3. Wrzał cały z gniewu. *Mp.*

Wrzedzionka, częściej: wrzodzianka, nie: wrzodziotka, ani: wrzedzianka.

Wrzekomy (!) — wrzekomo (!) = rzekomy — rzekomo.

Wrzesień, dlp tego wrzesnia. Ob. Maj.

Wrzeszczeć (niedok.) — wrzasnąć (dok. jednokr.). Formy: 1) wrzeszczę, wrzeszczysz, wrzeszczy, wrzeszczymy...; wrzeszcz! wrzeszczcie!; wrzeszczący; wrzeszczał, wrzeszczeli, 2) wrzasnę, wrzasniesz, wrzasnie...; wrzasnij!; wrzasnąwszy; wrzasnął, wrzasnąłem, wrzasnąłi lub wrzasł, wrzasłem, wrzasłi.

Tam derkacz wrzasnął z łąki. *Mick.* Asesor z Rejentem razem wrzasłi z tytu. *Mick.*

Września (nazwa miasta) — wrzesiński.

Wrzodzić (niedok.) — owrzodzić (dok.). Formy: 1) wrzodzię, wrzodzijesz...; wrzodzię!; wrzodzięjący; wrzodził, wrzodzieli, 2) owrzodzię, jak: wrzodzię; owrzodziły, owrzodziłi, ale: owrzodził, owrzodzieli.

Wrzós, dlp tego wrzosu.

Wrzód, dlp tego wrzodu (SW, Łoś, N).

Wrzucić (dok.) — wrzucać (niedok.). I Formy jak: rzucić — rzucać. II Składnia: **W.** kogo, co — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć).

Wsadzić (dok.) — wsadzać (niedok.). I Formy jak: zasadzić — zasadzać. II Składnia: 1) **W.** kogo, co — do czego lub w co = włożyć kogo, co — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć), 2) **W.** kogo, co — na co = posadzić kogo, co — na co.

1. Wsadzić kogo do wiczenia. 2. Wsadzić kogo na konia.

Wschodzić (niedok.) — wzejść (dok.). Formy jak: odchodzić — odejść.

Wschowa (nazwa miasta) — wschowski. Formy: Wschowa, Wschowy, Wschowie..., we Wschowie.

Wschód — wschodni; dlp tego wschodu.

Wsiadać. Ob. Wsiąść.

Wsiąknąć (dok.) — wsiąkać (niedok.). I Formy jak: siąknąć — siąkać. II Składnia: 1) **W.** co — w co lub do czego = siąkając wciągać, wchłaniać co, 2) **W.** w co = przenikać w co (o cieczach).

1. Wsiąkał w siebie wilgoć. 2. Woda powoli wsiąkała w ziemię. *Mp.*

Wsiąść (dok.) — wsiadać (niedok. jednokr.) — wsiadywać (niedok. wielokr.). I Formy jak: dosiąść — dosiadać — dosiadywać. II Składnia: **W.** w co, do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: kłaść).

Zwroty: 1) wsiąść na brzyckę, na wóz, ale: do karety, do wagonu; 2) wsiąść na łódkę lub w łódkę, ale: wsiąść na statek, na okręt; 3) wsiąść na kogo, na co (przen.) = napaść na kogo.

1. Wsiadał na brzyckę. *Siedl.* 3. Na partię Kusego bez litości wsiadłi. *Mick.*

Wsiowy (!) = wiejski.

Wskakiwać. Ob. Wskoczyć.

Wskazać (dok.) — wskazywać (niedok.). I Formy: 1) wskażę, wskażesz, wskaże...; wskaż! wskaźcie!; wskazany; wskazawszy; wskazał, 2) wskazuję, wskazujesz...; wskażuj!; wskazujący; wskazywany; wskazy-

wał. II Składnia: W. kogo, co lub na kogo, na co (nie: o czym) — czym.

Wskazał coś. *Zerom*. Ze współczuciem wskazywano na wychudłe ciała. *Wikł*. Nic nie wskazywało na to, że... *Dąbr*. Wskazując na ten i ów kilim... *Grusz*. Wskazał batem na łąkę. *Prus*.

Wskazanie, dlm tych wskazań.

Zwrot: robić co za czymś wskazaniem.

Wiedzie go za przedziwnym wskazaniem przez ciemne bory. *Bartk*.

Wskazany (! germ. por. niem. angezeigt) = pożądany, wymagany, odpowiedni, potrzebny, stosowny (Krasn. 79. PJ 1, 105, Szeffs. 45).

Ten sposób postępowania nie jest odpowiedni (nie: wskazany). *Cyt. PJ 1, 105*. Uznał za wskazane (zam.: za właściwe) przystąpić do sprawy. *Nalk*. Jest rzeczą zaleconą (nie: wskazaną) wpoić w ludzi to przekonanie. *Cyt. Szeffs. 45*.

Wskazówka — Znaczenie i składnia: 1) W. = skazówka, 2) W. co do czego (nie: o czym) = rada, rozkaz, napomnienie.

1. Wskazówki zegara. 2. Wskazówki co do sposobu (nie: o sposobie) postępowania. *KJMK*.

Zwrot: według lub podług czyichś wskazówek.

Wskoczyć (dok.) — wskakiwać (niedok.).

I Formy: 1) wskoczę, wskoczysz, wskoczysz, wskoczymy...; wskocz! wskoczcie!; wskoczysz; wskoczył, 2) wskakuję, wskakujesz...; wskakuj!; wskakujący; wskakiwał. II Składnia: W. w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wchodzić w co lub do czego).

Wskórać (tylko w postaci dok.), nie: skórać (P. Gr.). I Formy: wskóram, wskórasz, wskóra...; wskóraj!; wskóran; wskórawszy; wskórał. II Składnia: W. co — u kogo — na czym = zyskać co — u kogo — na czym.

Zreflektował cara, że nic na zatrzymaniu Polaki nie wskóra. *Niemc*. Niewiele bym u niej wskórał. *I. Dąbr*.

Wskroś lub **wskróś** (PA) czego, rzadko: skroś, skróś.

Słońce się przedarło wskroś okien domu. *Reym*.

Wskrzesić (dok.) — wskrzeszać (niedok.).

I Formy: 1) wskrzeszę, wskrzesisz, wskrzesi, wskrzesimy...; wskrzes! wskrzescie!; wskrzeszony; wskrzesiwszy; wskrzesił, 2) wskrzeszam, wskrzeszasz...; wskrzeszaj!; wskrzeszający; wskrzeszany; wskrzeszał, wskrzeszali. II Składnia: W. kogo.

Wskrzeszać (dok.) — wskrzeszać (niedok.).

Formy: 1) wskrzeszę, wskrzeszisz...; wskrzesnij!; wskrzesz (nie: wskrzesznięty); wskrzeszawszy; wskrzeszając, wskrzeszałem, rzadziej: wskrzesz, wskrzeszłem, wskrzesz, wskrzesz, nie: wskrzeszeli, wskrzeszeli, 2) wskrzeszam, wskrzeszasz...; wskrzeszaj!; wskrzeszający; wskrzeszaj.

Wskutek czego = skutkiem czego lub (w języku urzęd.) na skutek czego.

Na skutek podania, w dniu dziesiątym wniesionego. *Kr. 2, 184*.

Wslawić (dok.) — wslawiać (niedok.). I Formy: 1) wslawię, wslawisz, wslawi, wslawimy...; wslaw! wslawcie!; wslawiony; wsla-

wwszy, 2) wslawiam, wslawiasz...; wslawiaj!; wslawiający; wslawiany, wslawiani; wslawiał, wslawiali. II Składnia: W. kogo, co — czym.

Obraz tyłu cudami wslawiony. *Mick*.

Wsluchać się (dok.) — wsluchiwać się (niedok.). I Formy jak: przesłuchać — przesłuchiwać. II Składnia: W. ś. w kogo, w co.

Wsluchiwał się w rozmowy. *Zerom*. Wsluchiwała się w jego słowa. *Dąbr*.

Wspaniałomyślność.

Zwrot: mieć się wspaniałomyślnością.

Wspaniały (rzadko: spaniały) — wspaniały; młm (męskoosob.) wspaniali.

Wsparty — Składnia: 1) W. na czym (gdy się zaznacza, że ciężar naciska na przedmiot oparcia z góry), 2) W. o co (gdy się zaznacza, że ciężar naciska na przedmiot oparcia z boku).

1. Wsparty na ławce. *Mp*. 2. Wsparty o ścianę. *Mp*. Wsparty o kłęcznik. *Zerom*. Wsparta o poduszkę. *Dąbr*.

Wspiąć się (dok.) — wspiąć się (niedok.)

lub spinać się. I Formy: wespnę się, wespniez się...; wespnij się!; wspiąwszy się; wspiął się, wspiąłem się, wspieli się, 2) wspinam się; wspinasz się...; wspinaj się!; wspinający się; wspiął się. II Składnia: 1) W. ś. na co = wspinając się wchodzić na co, 2) W. ś. na czym = wspinając się opierając się na czym lub po czym.

1. Wspina się na góry. *Mp*. Wspina się na wieże po schodach. 2. Wspina się na szczyt na kłamrach.

Zwrot: wspiąć się na palec lub na palcach.

Wspiął się na palec. *Parand*.

Wspierać. Ob. **Wesprzeć**.

Wspomagać. Ob. **Wspomóc**.

Wspomnieć (dok.) (rzadko: wspomnąć) — wspominać (niedok.), nie: wspomninać (Kr. 2, 249). I Formy jak: zapomnieć — zapominać. II Składnia: 1) W. kogo, co = otwierać w pamięci kogo, co, 2) W. o kim, o czym = mówić o kim, o czym dla przypomnienia, 3) W. na kogo, na co = wspominając zwracać uwagę na kogo, na co.

1. Wspominajcie też starego Wojskiego przestroję. *Mick*. Lubił ciągle wspominać swej młodości czasy. *Mick*. Wspomniała sobie oczy Gajowca. *Zerom*. Wspominał jej różne powiedzenia. *Iwasz*. 2. O Cerwazym nie wspominał nikt. *Mick*. Wspomnieć tu trzeba było o tych, którzy sadzili te ogromne drzewa. *Orzesz*. Będzie wspominał o poruczniku. *Malacz*. Wspomina o tym. *Nowak*. Autorka nie wspomina o tak ważnych cechach... (nie: tak ważnych cech). *Cyt. PJ 1, 140*. 3. Wspominał na dawne lata. *Mick*. Wspomnij na te słowa! *Mick*.

Wspomnienie — Składnia: 1) W. czego, o czym lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wspomnieć co, o czym lub na co), 2) W. z czego = wspomnienie wyjęte z czego, zacierpnięte z czego.

1. Wspomnienie tej nocy nosił w sobie. *Iwasz*. Wspomnienie życia miejskiego rozpyliło się w woniach (wsi). *Wikł*. Rozzrewniło go wspomnienie jej pokoju. *Parand*. (Ironia), z jaką się odniósł do wspomnienia o oświadczeniach. *Perz*. 2.

Miała predylekcję do wspomnień z własnego życia. *Perz.*

Zwroty: 1) mieć co we wspomnieniu; 2) na wspomnienie kogo, czego coś robić.

1. Czy masz we wspomnieniach jaką rzekę? *Kad.* 2. Nieraz zapłakał na wspomnienie dawnych czasów. *Wikt.* Płonąc na samo wspomnienie... *Dąbr.*

Wspomóc (dok.) — wspomagać (niedok.). I Formy jak: pomóc — pomagać. II Składnia: W. kogo, co — czym.

Wspólnik lub **spólnik** czego lub w czym, nie: do czego.

Wspólnik przedsięwzięcia.

Wspólny (nie: **spólny**) — **wspólnota**.

Wyrażenia: **wspólnota** miejska (wiejska) = **wspólnota** interesów miasta (wsi), **gmina** miejska (wiejska).

Współ-, **razdziej**: **spół-**.

Wspóluczestnictwo, **razdziej**: **spółuczestnictwo**. **Współdział**, **razdziej**: **spółdział**. **Współczesny**, **razdziej**: **spółczesny**. **Współczucie**, **razdziej**: **spółczucie**.

Współbiesiadnik — **Znaczenie**: 1) W. = towarzyszyć biesiady = uczyć, 2) W. = (!) rozmówca (rus. por. ros. sobiesiednik).

Tu rozmówca (nie: **współbiesiadnik**) mój mi przerał.

Współczesny (P. Gr., N), **rzadko**: **spółczesny**. **Współczucie** (**rzadko**: **spółczucie**) dla kogo, dla czego lub względem kogo, **rzadko**: komu, czemu (dawn.).

Współczucie dla jej trosk. *Nałk.* **Współczucie** dla niej. *Grusz.* W dybach **współczucia** względem cuchnących. *Żerom.* **Współczucie** bólowi. *Sienk. cyt. PJ 10, 119.*

Zwroty: 1) doznać **współczucia** dla kogo, dla czego; 2) mieć **współczucie** dla kogo, dla czego; 3) budzić w kim **współczucie** dla kogo, dla czego; 4) okazywać komu, czemu lub dla kogo, dla czego **współczucie**. *SF*; 5) zdjęty **współczuciem** dla kogo, dla czego.

1. Doznała bólaćego **współczucia** dla tego dziecka. *Grusz.* 3. Takie wiadomości budziły w niej **współczucie**. *Nałk.* 5. Zdjęta **współczuciem**. *Dąbr.*

Współczuć (tylko: w postaci niedok.), **rzadko**: **spółczuć**. I Formy jak: **czuć**. II Składnia: W. komu, czemu lub z kim, z czym.

1. **Współczuję** ci, Cezarze. *Sienk. cyt. PJ 10, 41.* **Współczując** jej trudem. *Nałk.* Nie **współczuła** mu. *Nałk.* **Współczuł** im. *Dąbr.* **Współczuł** jej. *Grusz.* 2. **Współczujący** z dążeniami. *Cyt. PJ 1, 51.* **Współczuła** z nim serdecznie. *Perz.*

Współczujący — **współczująco**. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

Zaklął **Głuszek** **współczująco**. *Kruczk.*

Współdziałać (tylko w postaci niedok.), **nie**: **spółdziałać**. I Formy jak: **działać**. II Składnia: 1) W. z kim, z czym — w czym, **nie**: czemu, 2) W. do czego (! rus.) = **przyczyniać się do czego** (por. ros. sodiejstwował' czemu).

1. **Współdziałał** z nim w tym przedsięwzięciu. *Mp.* 2. Do tego się **przyczyniają** (nie: do tego **współdziałają**). *Cyt. PJ 11, 74.*

Współpracownik (P. Gr., N), **nie**: **spółpracownik**.

Współdział (P. Gr., N), **rzadko**: **spółdział**. **Współwinowajca** (N), **nie**: **spółwinowajca**. Formy jak: **winowajca**.

Współzawodnik (P. Gr., N), **nie**: **spółzawodnik**.

Wstać (dok.) — **wstawać** (niedok.). Formy jak: **przestać** (przestane) — **przestawać**.

Wstawiać (niedok.) — **wstawić** (dok.). I Formy jak: **obstawiać** — **obstawić**. II Składnia i **znaczenie**: 1) W. co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem **znaczeniowym**, co w czasowniku: **kłaść**) = **kładąc co — w co** lub **do czego stawiać**, 2) W. (bez dopełn. przen. rub.) = **pić wódkę**.

Zwrot: **wstawiać** co do budżetu lub w budżet (!) = **wnosić** co do budżetu. *Kr. 1, 128.*

Wstawiać się (niedok.) — **wstawić się** (dok.). I Formy jak: **wstawiać** — **wstawić**. II Składnia: 1) W. ś. za kim, za czym lub za kogo, za co — do kogo, **razdziej**: przed kim — u kogo = **być** **orędownikiem** **czym**, 2) W. ś. (przen. rub.) = **upijać się**.

1. **Wstaw się** za mną do Syna Swego! *Sienk.* **Żem się** za was **wstawiał**... *Sienk. cyt. PJ 12, 42.* **Pokustykał** do dworu **wstawić się** za **Marcysia**. *Kad.*

Wstąpić (dok.) — **wstępować** (niedok.), **nie**: **wstępować** (prow.). I Formy jak: **postąpić** — **postępować**. II Składnia: 1) W. do kogo, 2) W. do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem **znaczeniowym**, co w czasowniku: **wchodzić do czego** lub **w co**).

Wstecz — **wsteczny**, — **wstecznictwo**.

Wstęga, **dłm** tych **wstąg**, **rzadko**: **tych wstęg** (P. Gr.).

Wstęp, **dłp** tego **wstępu**. Składnia: 1) W. do czego = **wejście do czego** (gdy się wymienia **jakieś pomieszczenie**), 2) W. na co = **wejście na co** (gdy się wymienia **jakieś pomieszczenie**, gdzie się **coś odbywa**, **lub to coś**, **co się ma w tym pomieszczeniu odbyć**), 3) W. do kogo = **wejście do kogo**, 4) W. do czego (przen.) = **wstępne przygotowania do czego**.

1. **Wstęp** do izby. *Małacz.* 2. **Wstęp** na **salę koncertową**. **Wstęp** na **przedstawienie**. 3. **Wstęp** do **dyrektora**. *Mp.* 4. **Bez wstępu** do **walki**. *Bartk.*

Zwroty: 1) mieć **wstęp** do czego lub na co = **mieć** **prawo wstępu** do czego lub na co; 2) **wstęp** **zabroniony**, **nie**: **wzbroniony** (! rus. por. **wchod** **wosprieszczon**; w jęz. pol. **nie** ma **czasownika**: **wzbronić**, **tylko**: **zabronić**); 3) **wstęp** **do osoby** **po jeden złoty**, **po dwa złote**...; 4) **na wstępie** = **na samym początku**.

1. **Wstęp** na **salę** **maja**. *Kod. Post. Cytw.* 2. **Wstęp** do izby **miałem** **wzbroniony** (zam.: **zabroniony**). *Małacz.* 4. **Na wstępie** **zwymyślała** go **Wikta**. *Bartk.*

Wstręt — **wstrętny**; **dłp** tego **wstrętu**. Składnia: W. do kogo, do czego.

Wstręt do obłudy. *Żerom.* **Ma** **wrodzony wstręt** do **łaciny**. *I. Dąbr.* **Jest** **coś** **więcej** w **tych** **jej wstręcie** do **szycia**. *Dąbr.* **Wstręt** **nieprzeparty** do **walki**. *Wikt.*

Zwroty: 1) **czynić**, **robić** **komu wstręt** = **robić** **komu trudności**, **przeszkadzać**; 2) **budzić** **w** **kim wstręt** **do kogo**, **do czego**; 3) **czuć** **wstręt** **do kogo**, **do czego**.

1. **Wszędy** **wolny** **przejazd** **dano** i **wstrętu** **nie czyniono**. *Sienk.*

Wstrętny **dla kogo**, **dla czego**, **razdziej**: **komu**, **czemu** (dawn.).

Pasibrzuchy są **wstrętne** **dla** **przyrody**. *Dyg.* **Do wstrętnej** **jej** **szukania** **protekcji**. *Dąbr.*

Wstrząsający — **wstrząsająco**. Ob. **Kojący** — **kojąco**.

Czucie z tak wstrząsająco własnym światem.
Grusz.

Wstrząść lub wstrząsnąć (dok.) — wstrząsać (niedok.). I Formy jak: potrząść (potrząsnąć) — potrząsać. II Składnia: 1) W. kim, czym, rzadziej: kogo, co, 2) W. kim, czym, rzadziej: kogo, co — za co.

1. Strach wstrząsnął jej ciałem. *Sierosz.* Wstrząsnął nim jakiś dreszcz. *Reym.* Obojętność jej wobec jego śmierci wstrząsnęła nim. *Iwasz.* Śmiech wstrząsał ich ciała. *Siensk.* Całe ciało wstrząsały dreszcze. *Reym.* 2. Wstrząsnął ją za ramiona. *Iwasz.*

Wstrząśnienie lub wstrząśnięcie (PJ 9, 25).

Wstrzyknąć (dok.) — wstrzykiwać (niedok.), nie: wstrzykać. I Formy: 1) wstrzyknę, wstrzykniesz...; wstrzyknij!; wstrzyknięty; wstrzyknąwszy; wstrzyknął, wstrzyknąłem, wstrzyknęli, nie: wstrzykni, wstrzyknę, wstrzykli, 2) wstrzykuję, wstrzykujesz... (nie: wstrzykam, wstrzykasz...); wstrzykuj! (nie: wstrzykaj!); wstrzykujący (nie: wstrzykający); wstrzykiwany; wstrzykiwał. II Składnia: 1) W. komu — co, 2) W. co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć co—w co lub do czego).

Wstrzymać (dok.) — wstrzymywać (niedok.). I Formy jak: zatrzymać — zatrzymywać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — od czego = powściągnąć kogo, co — od czego, 2) W. (bezpodm.), tylko w 3 os. lp) czego — na co = wystarcza czego — na co.

1. Coś mnie wstrzymało od tego kroku. *Zapol.* Nie opracowane jeszcze obliczenia wstrzymują go od ostatecznego ogłoszenia teorii. *Goet.* 2. Samych łupów wstrzymałoby na trzy wsie. *Siensk.* Tego dobra na dobrą dzierżawę wstrzyma. *ŚW.*

Wstrzymać się (dok.) — wstrzymywać się (niedok.). I Formy jak: wstrzymać—wstrzymywać. II Składnia: W. ś. z czym — od czego.

Wstrzymujemy się dotychczas z komentarzami. *Czas 22 X 34.*

Wstyd—wstydlivy,—bezwstydnny (PJ 35/6). Forma dlp tego wstydu. II Składnia: W. kogo — za kogo, za co.

Wstyd nauczyciela za uczniów. Ziemia poruszy się ze wstydu za nas. *Matacz.*

Zwroty: 1) wstyd (jest) komuś lub kogoś — kogoś, czegoś = ktoś się czegoś, kogoś wstydzi; 2) wstyd (jest) komu lub kogo coś robić; 3) wstyd (jest) komu lub kogoś—za kogoś, za coś = ktoś się wstydzi z powodu kogoś, czegoś; 4) wstydu się najeść; 5) wstyd kogo ogarnia; 6) wstyd kogo pali; 7) palić się ze wstydu; 8) ginąć ze wstydu; 9) czuć wstyd; 10) robić komu wstyd; 11) przynosić komu wstyd.

1. Wstyd mi (lub mię) czego. Wstyd jej (lub ją) czego. Ja już tego nie było wstyd. *Krasn. Skł. 119.* 2. Wstyd by nas było przewodników z sobą ciągnąć. *Krasz. cyt. Krasn. Skł.* Wstyd mi było powiedzieć. *Krasz. cyt. Krasn. Skł. 3.* Wstyd mi za zatwardziałość tego narodu. *Siensk.* Wstyd jej było za niego. *Siensk.* Najwięcej było mi wstyd za panny. *Zapol.* 4. Przyszłoby się próżno wstydu najeść. *Siensk.* 5. Wstyd go ogarnął. *Zerom.* 6. Wstyd go palił. *Zerom.* 7. Spaliłbym się ze wstydu, gdyby kto zobaczył, co się u nas dzieje. *Kad.* 8. Zapewne zginałbyś ze wstydu. *Kad.* 9. Czuił piekący wstyd. *Dąbr.* Poczuiła wstyd. *Ma-*

iacz. 10. Ja nie zrobię wstydu tobie. *Matacz.* 11. Wstydu nam nie przyniesie. *Wikt.*

Wstydzić (niedok.) — zawstydzić (dok.). I Formy: 1) wstydzę, wstydzisz, wstydzi, wstydzimy...; wstydz! wstydzcie!; wstydzający; wstydzony; wstydził, 2) zawstydzę, jak: wstydzę. II Składnia: W. kogo — czym.

Wstydzi nas takim postępowaniem. *Mp.*

Wstydzić się (niedok.) — zawstydzić się (dok.). I Formy jak: wstydzić — zawstydzić. II Składnia: 1) W. ś. kogo, czego lub za kogo (gdy się wymienia rzecz lub osobę, która jest przyczyną wstydu), 2) W. ś. kogo (gdy się wymienia osobę, wobec której czuje się wstyd), 3) W. ś. czego: — przed kim (gdy się wymienia rzecz, która jest przyczyną wstydu i osobę, wobec której wstyd się odczuwa), 4) W. ś. coś (nie: czegoś) robić.

1. Kiep ten, kto się swego nazwiska wstydzi. *Siensk.* Zosia się wstydzi trochę swego nieuctwa. *I. Dąbr.* Zaczęła się wstydzić swoich gustów. *Dąbr.* Wstydzili się bezmyślnej treści tych rozmów. *Iwasz.* Ja muszę wstydzić się za was. *Prus.* 2. Wstydzę się go teraz, żem mu tę przykrość wyrządził. *Mp.* 3. Wstydzę się sama przed sobą mej głupoty. *Zapol.* 4. Mama się wstydziła wsiąść do takiej dryndy. *Zapol.*

Wsunąć (dok.) — wsuwać (niedok.). I Formy: 1) wsunąć, jak: sunąć, 2) wsuwać, jak: suwać. II Składnia i znaczenie: 1) W. co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć), 2) W. co (przen. rub.) = jeść z apetytem.

2. Chodźcież wsuwać kiełbasę. *Danił.*

W swoją kolej (! rus.) = znowu, następnie (por. ros. w swoją очередь).

Wsypa — wysypka. Znaczenie: 1) wsypa, częściej: wyspka = zewnętrzna powłoczka poduszki, pierzyny lub piernata, to, w co się wsypuje pierze, 2) wsypa (nie: wyspka) (rub.) = nieostrożne ujawnienie konspiracji. Ob. *Wspać się.*

Wspać (dok.) — wysypywać (niedok.). I Formy jak: wysypać—wysypywać. II Składnia: W. co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć).

Wspać się (dok.) — wysypywać się (niedok.). I Formy jak: wspać — wysypywać. II Znaczenie: W. ś. (rub.) = przez nieostrożność zdradzić się z tajemnymi zamiarami, przez nieostrożność ujawnić konspirację.

Wszak (przysłk.) = przecież (zajmuje pierwsze miejsce w zdaniu).

A co, przegrałeś? **Wszak** mówiłam ci, że przegrasz (nie: mówiłam ci **wszak**, że przegrasz). *Cyt. Krasn. 59.*

Wszcząć (dok.) — wszczynać (niedok.). I Formy: weszcznę, weszczniesz... (w tej formie czasownika tego dziś się nie używa; zamiast: weszcznę, weszczniesz..., mówimy: rozpocznę, rozpoczniesz..., zam.: weszcznij! — rozpocznij!); wszczęty; wszczął, wszczęłem,

wszczepi, 2) wszczynam, wszczynasz...; wszczynaj!; wszczynająca; wszczynany; wszczynaj. II Składnia: W. co.

Wszczynał kłótnie. *Żerom.*

Wszczepić (dok.) — wszczepiać (niedok.). I Formy jak: zaszczepić — zaszczepiać. II Składnia: 1) W. komu — co, 2) W. co — w kogo lub w co.

1. Wszczepił mu zasadę moralności. 2. Wszczepić strzałę w ciało. *SW.*

Wszehmocny lub **wszechmogący**.

Wszehni^{ca}, nie: wszechnica (pod wpływem: uniwersytet) (Kr. 2, 340).

Wszehświat — wszechświatowy. Formy: wszechświat, wszechświata (nie: wszechświata), wszechświatowi (nie: wszechświatu)... we wszechświecie (nie: w wszechświecie, ale: w tym w wielkim, w całym wszechświecie).

Wszelki (o gatunkach, rodzajach, sposobach). Por. **Wszystek**.

Wszeteczny — wszeteczeństwo.

Wszędzie, rzadko: wszędy (dawn. poet.) — wszędobylski.

Wszyc (dok.) — wszywać (niedok.). I Formy jak: obszyć — obszywać. II Składnia: W. co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć).

Wszystek (o osobach i rzeczach) — wszyściutki, — wszyściuteńki. Por. **Wszelki**. Formy: mlp **wszystek** (nie: wszystkien, Krasn. 33), **wszystka**, **wszystko...**, mjsclp we **wszystkim**, we **wszystkiej** (nie: w **wszystkim**, w **wszystkiej**), mfm **wszyscy** (nie: **wszystcy**), **wszystkie**.

Zwroty: 1) jest po wszystkim (nie: po wszystkim, prowinc. małop.) = rzecz skończona, położenie nie dające się odmienić, wszystko stracone; 2) ktoś ma **wszystkiego** tyle a tyle = cały jego majątek wynosi tyle a tyle; 3) czegoś jest **wszystkiego** tyle a tyle = cały majątek wynosi tyle a tyle; 4) wszyscy co do jednego; 5) wszyscy, którzy... lub wszyscy, co...; nie: wszyscy, kto... *Krasn. 61*; 6) błagać, prosić, zaklinać kogo na wszystko lub na wszystkie świętości.

1. Już po wszystkim. *Sienk.* Było już po wszystkim. *Chopin.* Już jest po wszystkim. *Grusz.* Tu może jutro być już po wszystkim. *Dąbr.* 2. Dwa łyche podjazdky ma **wszystkiego** na stajni. *Bartk.* 4. **Wszystkie** co do jednej. *Nowak.* 6. Prosił na **wszystka**, żeby... *Żerom.* Prosiłem na wszystko. *Nowak.*

Wściubić (dok.) lub **wściubić** — wściabiać (niedok.) lub wściubiać. I Formy: 1) wściubię, wściubisz, wściubi, wściubimy...; wściubi! wściubcie!; wściubiwszy; wściubił, 2) wściubiam, wściubiasz...; wściubiaj!; wściubiający; wściubią, wściubiali. II Składnia: W. co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć co — w co lub do czego).

Zwroty: 1) wściabiać palce między drzewi = wtrącać się w co niepotrzebnie; 2) wściubiać dokąd nos (tryw.) = wtrącać się w co.

Wściec się (dok.) [nie: wściec się (Pass), ani: wścieknąć się] — wściekać się (niedok.). I Formy: wścieknę się, wściekniesz się...;

wścieknij się!; wściekły; wściekł się, wściekła się, nie: wścieknął się, wścieknęła się. II Składnia i znaczenie: 1) W. ś. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: grubieć, marznąć, nabrzmieć), 2) W. ś. na kogo, na co = zapamiętałe gniewać się na kogo, na co, 3) W. ś. (bez dopełn., przen. rub.) = uciekać, przepadać, ginąć.

1. Ja się wściekam z nudów. *Reym.* 2. Wściekał się na siebie za dawne postępy. *Sienk.* Wściekał się na służbę. *Żerom.* 3. Te pieniądze wściekają się po prostu; kilka dni temu Stach wniósł mi pensję, a już nic nie ma. *I. Dąbr.*

Wściekłość na kogo, na co = zapamiętały gniew na kogo, na co.

Zwroty: 1) wpaść lub popaść z czego lub od czego we wściekłość; 2) doprowadzać kogo do wściekłości.

Wściekły — Składnia: 1) W. na kogo, na co = zapamiętały w gniewie na kogo, na co, 2) W. z czego lub od czego (gdy się wymienia przyczynę; z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wściekać się).

1. Był wściekły na przyjaciela. *Żerom.* 2. Wściekły od gniewu. *SW.*

Wściubić. Ob. **Wściubić**.

W ślad za kim, za czym, rzadko: w ślad kogo, czego.

W ślad za tym uczuciem. *Żerom.* W ślad za nią zeszło na główki dziecięce zadumanie. *Bartk.* W ślad gospodarza wszystko wracało do domu. *Mick.*

Wśliznąć się (dok.) (nie: wślizgnąć się) — wślizgiwać się (niedok.). I Formy: 1) wśliznę się, wślizniesz się...; wśliznij się!; wśliznąwszy się; wśliznął się. 2) wślizguję się, wślizgujesz się... (nie: wślizgiwam się, wślizgiwasz się...); wślizguj się!; wślizgiwał się. II Składnia: W. ś. w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wejść w co lub do czego).

Wśród (rzadziej: śród) kogo, czego.

Wsrubować (dok.) — wsrubowywać (niedok.), nie: wsrubować — wsrubowywać.

Ob. **Śruba**. I Formy jak: odśrubować — odśrubowywać. II Składnia: W. co — w co.

Wtajemniczyć (dok.) — wtajemniczać (niedok.). I Formy: 1) wtajemniczę, wtajemniczysz, wtajemniczy, wtajemniczymy...; wtajemnicz! wtajemniczcie!; wtajemniczony; wtajemniczywszy; wtajemniczył, 2) wtajemniczam, wtajemniczasz...; wtajemniczaj!; wtajemniczający; wtajemniczany; wtajemniczał, wtajemniczali. II Składnia: W. kogo — w co.

Był we wszystkie szczegóły wtajemniczony. *Dąbr.*

Wtargnąć (dok.) — wtargać (niedok.), rzadko: wtargiwać. I Formy: 1) wtargnę, wtargniesz...; wtargnij!; wtargnąwszy; wtargnął, wtargnąłem, wtargnęli, nie: wtargł, wtargłem, wtargli, 2) wtargam, wtargasz...; wtargaj!; wtargający; wtargał, rzadko: wtarguję, wtargujesz...; wtarguj!; wtargujący; wtargiwał. II Składnia: W. w co lub

do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wejść).

Wtargnięcie, rzadziej: wtargnienie.

Niespodziewane wtargnienie Niemców. *Mochm.*

Wtłoczyć (dok.) — wtłaczać (niedok.). I Formy: 1) wtłoczę, wtłoczysz, wtłoczy, wtłoczemy...; wtłocz! wtłoczcie!; wtłoczony; wtłoczywszy; wtłoczył, 2) wtłaczam, wtłaczasz...; wtłaczaj!; wtłaczający; wtłaczany; wtłaczali, wtłaczali. II Składnia: W. kogo, co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć kogo, co — w co lub do czego).

Wtoczyć (dok.) — wtaczać (niedok.). I Formy jak: toczyć — tacać. II Składnia: W. co — w co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć).

Wtorek, dlp tego wtorku.

Zwrot: co wtorek.

W trakcie czego = podczas czego.

W trakcie zajścia. *Matacz.*

Wtrącić się (dok.) — wtrącać się (niedok.). I Formy jak: trącić — trącać. II Składnia: 1) W. ś. do kogo, 2) W. ś. do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: włożyć, wściubić, wetknąć co do czego lub w co). Por. Mieszać się.

1. Niech nie wtrącają się do mnie! *Sienk.* 2. Do lasu nie macie prawa się wtrącać. *Sierosz.* Po co się do moich spraw wtrącasz? *Zerom.* Nie wtrącałem się do tej sprawy. *Nowak.* Nie wtrącał się w drobiazgi. *Goet.*

Zwrot: wtrącać się w cudze sprawy. *SF.*

Wtulić (dok.) — wtulać (niedok.). I Formy: wtulę, wtulisz, wtuli, wtulimy...; wtul! wtulcie!; wtulony; wtuliwszy; wtulił, 2) wtulam, wtulasz...; wtulaj!; wtulający; wtulany; wtulali, wtulali. II Składnia: W. co — w co.

W tył (przysłk), nie: do tyłu.

Zwroty: 1) jazda w tył, nie: do tyłu; 2) rok temu, nie: rok temu w tył, ani: rok temu nazad (rus.). *Krasn.* 68.

Wual (!) = woal (PA).

Wuj (nie: wujo) — wujek (nie: wujko), ale: wujcio, — wujaszek, — wujowski. Forma dlm tych wujów.

Wujenka, nie: wujanka (dawn.).

Wujostwo, nie: wujowstwo: Składnia: nasi kochani wujostwo przyjechali, nie: nasze kochane wujostwo przyjechało.

Wulgarny = pospolity, gminny.

Te formy uchodzą za wulgarnie. *Cyt. Szeffs. 51.*

Wulgaryzacja = pospolicenie, powszednienie, rozpowszechnianie.

Wwieść (dok.) — wwodzić (niedok.). I Formy jak: wieść — wodzić. II Składnia: W. kogo — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć).

Zwrot: wwodzić kogo na pokuszenie.

Wwieźć (dok.) — wwozić (niedok.). I For-

my jak: wieźć — wozić. II Składnia: W. kogo, co — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć co — do czego lub w co).

Wwioniony (!) = wetchnięty.

Jest on w nią wwioniony (zam.: wetchnięty) przez ducha mieszkańców. *Cyt. Szeffs. 16.*

Wybaczyć (dok.) — wybaczać (niedok.). I Formy: 1) wybaczę, wybaczysz, wybaczy, wybaczymy...; wybac! wybaczcie!; wybaczony; wybaczywszy; wybaczył, 2) wybaczam, wybaczasz, wybacza...; wybaczaj!; wybaczający; wybaczano; wybaczał, wybaczałi. II Składnia: W. komu — co.

Wybaczyłby mu błędy. *Bartk.*

Wybadać (dok.) — wybadywać (niedok.), nie: wybadować (dawn.). I Formy: 1) wybadać, jak: badać, 2) wybadam, wybadyjesz... (nie: wybadywam, wybadywasz...); wybadyj!; wybadyjący; wybadywany; wybadywał. II Składnia: W. co.

Wybałuszyć (dok.) — wybałuszać (niedok.). Formy: 1) wybałuszę, wybałuszysz, wybałuszysz, wybałuszysz...; wybałusz!; wybałuszysz; wybałuszył, 2) wybałuszam, wybałuszasz...; wybałuszaj!; wybałuszający; wybałuszany; wybałuszał, wybałuszałi.

Zwrot: wybałuszyć oczy na co = wytrzeszczyć oczy na co.

Wybałuszał oczy na Kordysa. *Goet.*

Wybawca — wybawczy (przymk.). Formy: lp ten wybawca, tego wybawcy, temu wybawcy, tego wybawce, wybawco!, tym wybawcą, o tym wybawcy, lm ci wybawcy, tych wybawców, tym wybawcom...

Wybawiciel — wybawicielka, — wybawicielski. Formy: dlm tych wybawicieli, nie: wybawicieliów.

Wybawić (dok.) — wybawiać (niedok.), I Formy jak: nabawić — nabawiać. II Składnia: 1) W. kogo — z czego = wyzwolić kogo — z czego, 2) W. kogo — od kogo, od czego = uchronić, zabezpieczyć kogo — od kogo, od czego.

1. Wybawił mnie z niewoli. *Cyt. SW.* 2. Wybawił mnie od zguby. *Mp.* Nie ucieszyłbym się tak z tego, jak z tego, że go od śmierci wybawił. *Sienk.* To wybawiło mnie od wielu przykrości. *Matacz.*

Wybić (dok.) — wybijać (niedok.). I Formy: 1) wybiję, wybijesz...; wybij!; wybity; wybiwszy; wybił, 2) wybijam, wybijas...; wybijaj!; wybijający; wybijany; wybijał, wybijałi. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = bijąc wypchać, wysadzić, 2) W. co — (na czym) = bijąc wyrobić co (np. monetę), 3) W. kogo = razami, uderzeniami wyćwiczyć kogo, obić, złoić kogo, 4) W. kogo = bijąc wygubić, potracić kogo, 5) W. co — czym = wylepić, włożyć, wysłać co — czym.

Zwroty: 1) wybić komu co z głowy = wytłumaczyć co — komu, zmusić, żeby o czym zapomniał; 2) wybić klin klinem = usunąć ból bólem, chorobę chorobą.

Wybić się (dok.) — wybijać się (niedok.). I Formy jak: wybić — wybijać. II Znacze-

nie i składnia: 1) W. ś. na co = wydobyć się, wydostać się na co, 2) W. ś. w czym = wyróżnić się w czym, 3) W. ś. = obić się wzajemnie.

1. Księżyc wysoko już wybił się na niebo. *Sienk. cyt. SW.* 2. Wybił się wkrótce w swojej specjalności. *Mp.* 3. Komu przypadkiem na nogę nastąpi, z tym wybić się musi. *Cyt. SW.*

Wybiec (dok.) — **wybiegać** (niedok.). Formy jak: bieć — biegać.

Wybiegać się (dok.) = nabiegać się. Formy jak: biegać.

Wybiegał się do woli. *Mp.*

Wybiegać się (niedok.) = wykręcać się od czego.

Czeka cię ekspedycja, od której nie będziesz się wybiegał. *Sienk.*

Wybielić (dok.) — **wybielać** (niedok.). Formy i składnia jak: cbielić — obielać.

Wybierki lub **wybiórki** (tylko w lm); dop. tych wybirek (wybiórek) (SW).

Wybitka.

Zwrot: do wybitki i do wypitki = umie się bić i umie pić.

Dzielny do wybitki, lepszy do wypitki. *Małacz.*

Wybłagać (tylko w postaci dok.). I Formy jak: błagać. II Składnia: 1) W. co — od kogo = wyprosić co — od kogo, 2) W. co — na kim = błaganiem wymusić co — na kim.

2. Już żadnej na mnie nie wybłagasz porady. *Cyt. SW.*

Wybór, nie: **wybiór**. I Formy: dlp tego wyboru. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, czego = wybieranie kogo, czego, 2) W. między kim, czym a kim, czym = wybieranie między kim, czym a kim, czym, 3) W. czego = część wybrana, najlepsza czego.

1. Wybór męża, żony. Wybór zawodu. 2. Wybór między tymi sądami... *Kod. Post. Cyw.* 3. Wybór wojska. *SW.*

Zwroty: 1) czynić, robić wybór = wybierać; 2) do wyboru = do uznania, do gustu, 3) wybór na urząd, na godność. *SW.*; 4) wybór pada na kogo, na co. *SW.*; 5) rozpiszać wybory. *SW.*

1. Trudno uczynić wybór. *Dąbr.* 2. Dla mężczyzn wędliny leżą do wyboru. *Mick.* 4. Na ciebie padł wybór. *SW.*

Wybrać (dok.) — **wybierać** (niedok.). I Formy jak: zabrać — zabierać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co = przez ciągle zbieranie uprzątnąć kogo, co po kolei, 2) W. kogo, co — spomiędzy kogo, czego = obrać, wyróżnić kogo, co, 3) W. kogo — kim lub na kogo = przez wybór zrobić kogo — kim lub powołać na kogo.

1. To was hetman, tak podzielonych pojedynco, ręką wybierze jako raki z sakwy. *Sienk. cyt. SW.* 2. Nędzne znajdzie tam sprzęty domowe, ale za to wybierze dobre szable, puklerze. *Mick. cyt. SW.* 3. Wybrali go na króla (albo królem). *SW.*

Wybrać się (dok.) — **wybierać się** (niedok.). I Formy jak: wybrać — wybierać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. do kogo, do czego = zebrać się w drogę do kogo, do czego, wyruszyć w drogę do kogo, do czego, 2) W. ś. z czym = wystąpić z czym, 3) W. ś. coś zrobić = zamierzyć coś zrobić.

1. Wybrałem się wczoraj do nich. *Mp.* 2. Wy-

brałeś się niepotrzebnie z tym pytaniem. *Mp.* 3. Jużemy się wybierali maszerować na Warszawę. *Strug.* Wybierał się wyjść na ulicę. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wybrać się do kogo z wizytą. *SW.*; 2) wybrać się na spacer, na przejażdżkę.

Wybrakować (dok.) — **brakować** (niedok.) = **przebierać**. Formy i składnia jak: brakować = przebierać.

Wybredny w czym.

Wybredzać (tylko w postaci niedok.), nie: **wybrzydać**. I Formy: wybredzam, wybredzasz...; **wybredzaj!**; **wybredzający**; **wybredzał**, **wybredzali**. II Składnia: W. w kim, w czym.

Wybrnąć (tylko w postaci dok.). I Formy: wybrnę, wybrniesz, wybrnie...; **wybrnij!**; **wybrnąwszy**; **wybrnął**, **wybrnąłem**, **wybrnęli**. II Składnia: W. z czego.

Zwroty: **wybrnąć** z biedy, z kłopotów, z długów...

Nie wiem, jak teraz wybrnąć z tego kłopotu. *Zapol.*

Wybrudzić (dok.) — **wybrudzać** (niedok.).

I Formy: 1) **wybrudzę**, **wybrudzisz**, **wybrudzi**, **wybrudzimy...**; **wybrudź!** **wybrudźcie!**; **wybrudzony**; **wybrudziwszy**; **wybrudził**, 2) **wybrudzam**, **wybrudzasz...**; **wybrudzaj!**; **wybrudzający**; **wybrudzany**; **wybrudzał**. II Składnia: W. co.

Wybrzeże, dlm tych **wybrzeży**.

Wybuchać (niedok.) — **wybuchnąć** (dok.).

I Formy: 1) **wybucham**, **wybuchasz...**; **wybuchaj!**; **wybuchający**; **wybuchał**, 2) **wybuchnę**, **wybuchniesz...**; **wybuchnij!**; **wybuchnął**, **wybuchnąłem**, **wybuchnęli** lub **wybuchł**, **wybuchłem**, **wybuchli**. II Znaczenie i składnia: 1) W. (bez dopełn.) = wydoستاwać się gwałtownie na zewnątrz, wyrwać się, zrywać się, 2) W. co (rzadko, dawn.) = gwałtownie wyrzucać co, 3) W. czym = unosić się czym.

1. Z komina wybuchnął płomień. *Mp.* Z długo tajonych uraz i żalów wybuchły w końcu nieporozumienia. *Mp.* 2. Etna kamienie i siarczyste wybucha ognie. *Cyt. SW.*

Zwroty: **wybuchać** gniewem, złością, oburzeniem, płaczem... *SW.*

Zwierzęta wybuchnęły złością. *Wikt.*

Wybudować (dok.) — **budować** (niedok.). Formy i składnia jak: budować.

Wybyć (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: być. II Znaczenie: 1) W. = pozostać w jakim miejscu, wytrzymać do końca, 2) W. = (!) ustąpić, odejść (! rus.). (Krasn. 80)

1. Mówi, że u mnie żadna sługa nie wybedzie. *Zapol.*

Zwrot: **wybyć** ze służby, z szeregow... (! rus.) = opuścić służbę, szeregi.

Wycelować (dok.) lub **wycelić**. I Formy: 1) **wycelować**, jak: **celować**, 2) **wycelę**, **wycielisz**, **wyceli**, **wycelimy...**; **wycel!**; **wyceliwszy**; **wycelił**. II Składnia jak: **celować**.

Wycelił, **wystrzelił**. *Mick.*

Wychłodzić (dok.) — **wychładzać** (niedok.).

Formy i składnia jak: **ochłodzić**—**ochładzać**. **Wychodnie**.

Zwroty: 1) mieć **wychodne** (o służących); 2) na **wychodnym** coś zrobić.

Wychodzić (niedok. lub dok.) — wyjść (dok.). I Formy jak: chodzić — iść. II Znaczenie i składnia: 1) wychodzić (dok.) co = chodzeniem zdobyć co, chodzeniem odbyć co, chodzeniem zniszczyć, 2) wychodzić (niedok.) — wyjść (dok.) po kogo, po co; za kim, za czym; do kogo, do czego; na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: chodzić).

1. Chodził, chodził, aż w końcu wychodził sobie to, czego chciał. *Mp.* Wychodził po ojcu żalobę. *SW.* Wychodzić kapotkę, trzewiki. *SW.*

Zwroty: 1) wychodzić (niedok.) na czym źle lub dobrze = osiągać w czym zły lub dobry interes; 2) wychodzić na swoim, *SF* lub na swoje (na czyste) = ukończyć transakcję handlową bez straty; 3) wychodzić z kim źle lub dobrze = kończyć z kim jakąś sprawę, postępować źle lub dobrze; 4) wychodzić z czego obroną ręką, *SF* = wychodzić z czego cało, kończyć jakieś przedsięwzięcie bez straty, wydostawać się z opałów bez szwanku; 5) wychodzić z biedy, z kłopotów, z długów, z choroby; 6) wychodzić (niedok.) źle lub dobrze na fotografii, na portrecie lub w odтворzeniu literackim; 7) wychodzić (niedok.) na to, że... = kończyć się na tym, że...; 8) wychodzić z czego z honorem. *SW*; 9) wychodzić na człowieka, *SW* = stawać się człowiekiem na stanowisku; 10) wychodzić na jaw, wychodzić na wierzch; 11) oliwa wychodzi na wierzch, *SW* = prawda się ujawnia; 12) okna wychodzą na ogród, na podwórze, na ulicę... *SW*; 13) ksiądz wychodzi ze mszy; wychodzi msza. *SW*; 14) krokiem z domu nie wychodzić, *SW* = siedzieć ustawicznie w domu; 15) wychodzić na dwór, na przechód = wychodzić z potrzebą naturalną; 16) słońce wychodzi zza chmur. *SW*; 17) wychodzić z jakiejś zasady, z jakiegoś założenia, *SW* = brać jakąś zasadę, jakieś założenie za punkt wyjścia rozumowania; 18) wychodzić z wojska. *SW*; 19) wychodzić na emeryturę; 20) wychodzić z formy, *SW* = tracić formę, tracić dobry wygląd; 21) wychodzić z sprawy. *SW*; 22) wychodzić ze zwyczaju, z mody. *SW*; 23) wychodzić z głowy, z pamięci. *SW*; 24) wychodzić za kogo (za małż). *SW*; 25) wychodzić (z druku). *SW*; 26) wychodzić z urny, *SW* = być wybranym; 27) coś wychodzi od kogoś, *SW* = ktoś jest inicjatorem czegoś; 28) coś komu bokiem wychodzi, *SW* = ktoś za coś ciężko odpokutuje; 29) coś wychodzi na jedno drugiemu = jedno rowno drugiemu; 30) tydzień, miesiąc, rok... wychodzi = tydzień, miesiąc, rok... upływa; 31) umowa, kontrakt, paszport wychodzi, *SW* (= traci swoją moc prawną); 31) na coś wychodzi tyle a tyle pieniędzy, tyle a tyle materiału...; 32) wychodzić w jakąś kartę, w kiery, w pik... w asa, w króla, w dziesiątkę...; 33) wychodzi z czegoś nieporozumienie, awantura, historia... (! rus.) = robi się z czegoś nieporozumienie...; 34) zadanie komuś wychodzi (! rus.) = zadanie komuś wypada.

1. Wyszedł na tym jak Zablocki na mydle (= źle). *Mp.* Wyjdziemy na tym najgorzej. *Nowak.* 3. Wychodzi z ludźmi uczciwie. *SW.* 4. Ani jeden nie powinien być wyjść cało. *Strug.* 6. Osoby występujące w powieści wychodzą za błądo. *Cyt. PJ 1, 142.* 7. Wyszło na to, że... *Dąbr.* 8. Wychodzi ze sprawy z honorem. *SW.* 10. Wychodzą na jaw takie rzeczy. *Dąb*

Wychodźstwo lub **wychodźstwo** (PA), nie: wychodźtwo.

Wychodźca — Formy: lp ten wychodźca, tego wychodźcy, temu wychodźcy, tego wychodźcę, wychodźco!, tym wychodźcą, o tym wychodźcy, lm ci wychodźcy, tych wychodźców, tym wychodźcom...

Wychować (dok.) — wychowywać (niedok.). I Formy: 1) wychowam, wychowasz, wy-

chowaj!; wychowany; wychowawszy; wychował, 2) wychowuję, wychowujesz...; wychowuj!; wychowujący; wychowywany; wychowywał. II Składnia: 1) W. kogo — na kogo, 2) W. kogo — na czym (gdy się wymienia środki wychowawcze), 3) W. kogo — w czym (gdy się wymienia atmosferę wychowawczą).

1. Nie wychowam ich na prostaków. *Dąbr.* 2. Wychowywał go na wzorach klasycznych. *Mp.* 3. Wychowywał syna w ideologii romantyzmu. *Mp.*

Wychowanie.

Zwroty: 1) wychowanie od kogo otrzymać lub odebrać; 2) wychowanie komu dać.

Wychowaniec, dlp tego wychowawca, młm ci wychowawcy, dlm tych wychowawców.

Wychowawca — wychowawczynie. Formy: 1) wychowawca, jak: dawca, 2) wychowawczynie, jak: gospodyni.

Wychód (prow.) = wyjście.

Wychrapać się, ale: chrapać (bez zaimka: się). Formy jak: chrapać.

Wychrzcić (tylko w postaci dok.). I Formy jak: ochrzcić. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo = przez chrzest przyjąć do Kościoła chrześcijańskiego kogoś, kto był przedtem innej religii, 2) ochrzcić kogo = przez chrzest przyjąć do Kościoła chrześcijańskiego dziecko, które jeszcze żadnej religii nie wyznawało.

Wychrzta (r. wsp.). Formy: lp ten (ta) wychrzta, tego (tej) wychrzty, temu (tej) wychrzcie, tego (tę) wychrzte, wychrzto!, tym (tą) wychrzta, o tym (tej) wychrzcie, lm te wychrzty, tych wychrzto (rm), tych wychrzto (rż), tym wychrztom, tych wychrzto (rm), te wychrzty (rż), tymi wychrzta, o tych wychrzta.

Wychwycić (dok. jednokr.) — wychwytać (niedok. jednokr.) — wychwytać (dok. wielokr.) — wychwytywać (niedok. wielokr.). I Formy: 1) wychwyć — wychwycać, jak: zachwyć — zachwycać, 2) wychwytać — wychwytywać, jak: pochwytać — pochwytywać. II Składnia: W. kogo, co.

Wychwyć wielki swój nóż do walki z morskimi potworami. *Cyt. SW.* Kukulka, gdy się wyleże, innym (nie: drugim) ptaszetom karmie wychwyta..., a tak rychło tyje. *Cyt. SW.* Szlachta rwała się do krzesła, które spod Fleminga wychwytywano. *Krasz. cyt. SW*

Wyciąć (dok.) — wycinać (niedok.). I Formy jak: przeciąć — przecinać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — czym = wyrznąć, cięciem usunąć kogo, co, wykrajac co, cięciem zrobić co, 2) W. kogo, co — w co lub po czym = uderzyć kogo, co — w co lub po czym.

1. Mając bicz omal mu ślepiów nie wyciął. *Cyt. SW.* Kazał wszystkich jeńców wyciąć. *Cyt. SW.* 2. Prawda, że mię wyciął w gębę, alem mu za to wiele rzeczy nagadał. *Cyt. SW*

Zwroty: 1) wyciąć kogo w pień = wymordować co do jednego; 2) wyciąć komu policzek, *SW* = wymierzyć komu policzek.

1. Szwedów w pień wycięli. *Sienk.*

Wyciągnąć (dok.) — wyciągać (niedok.).

I Formy jak: pociągnąć — pociągać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — czym — z czego = ciągnąć wyrwać kogo, co — czym — z czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która się znajduje wewnątrz jakiegoś przedmiotu), 2) W. co — czym — z kogo (gdy się wymienia rzecz, która się znajduje wewnątrz człowieka, któremu się wyciąga), 3) W. kogo, co — czym — od kogo = wywlec kogo, co — czym — od kogo (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która się znajduje obok człowieka, któremu się wyciąga), 4) W. kogo — za kim, za czym = ciągnąć wyprowadzić kogo w ślad za kim, za czym, 5) W. kogo — na co = ciągnąć wyprowadzić kogo — na co, namawiać kogo — na co. niezacznie zmuszać kogo — do czego (gdy się wymienia cel, do którego się kogoś pociąga), 6) W. co = naprężyć, wydłużać, rozpościerać, 7) W. (bez dopełn. nijak.) = wyruszyć, 8) W. (!) = wyprowadzić się.

1. Obadwaj szable z pochod wyciągali. *Cyt. SW.* Nie można go było nigdy z domu wyciągnąć. *Mp.* 2. Wyciągnął z niego to zeznanie. *Mp.* 3. Wyciągnęli od niego wszystkie pieniądze. *Mp.* 4. Wyciągnął go za sobą. *Mp.* 5. Wyciągam babcię na opowiadania o podróżach. *Nowak.* 6. Krzyż, go dło Niemców,... groźne ku Litwie wyciąga ramiona. *Mick. cyt. SW.* Z wyciągniętymi szynjami. *Zaremb.*

Zwroty: 1) wyciągać kogo z biedy. *SW;* 2) wyciągać kogo za uszy, *SW* = natrzeć komu uszu, wytargać za uszy; 3) wyciągać metrykę, *SW* = brać z akt; 4) wyciągać kogo na słówka, na wyznania; 5) wyciągać na kim lub od kogo podpis, zapłatę, przyrzeczenie, dług. *SW;* 6) wyciągać kogo na koszty; 7) wyciągnąć nogi, *SW* (rub.) = umrzeć; 8) wyciągać rękę, *SW* = żebrać; 9) wyciągać gębę, tchawicę, *SW* = wrzeszczeć, drzeć się; 10) wyciągać z czego korzyść, zysk. *SW;* 11) wyciągać klusa, galopa. *SW;* 12) wyciągać w pole (o rolnikach lub o wojsku); 13) wyciągać coś na górę (!) = wciągać coś na górę, np. sanki. *Kr. 1, 101;* 14) wyciągać, wysnuwać lub wywodzić z czego wnioszek. *Kr. 2, 184.*

Wyciec (dok.) — wyciekać (niedok.). Formy: 1) wyciec, jak: ciec, 2) wyciekam, wyciekasz, wycieka, ..., wyciekaj!; wyciekający; wyciekał.

Wycieczka.

Zwrot: na wycieczce = w czasie wycieczki.

Ta rzecz popsuta się dopiero na tej ślicznej wycieczce. *Natk.*

Wycieńczyć (dok.) — wycieńczać (niedok.). I Formy: 1) wycieńczę, wycieńczysz, wycieńczy, wycieńczymy...; wycieńcz! wycieńczcie!; wycieńczony; wycieńczywszy; wycieńczył, 2) wycieńczam, wycieńczasz...; wycieńczaj!; wycieńczający; wycieńczany; wycieńczają, wycieńczali. II Składnia: W. kogo — czym.

Wycier lub wycior; dlp tego wycieru (wycioru).

Wycierać, nie: wycirać. Ob. Wytrzeć.

Wycierpieć — Formy jak: cierpieć, ale: nacierpieć się (z zamknięciem się).

Wycieśniać (! rus.) = wypierać, usuwać (z ros. wytiesniać!).

Wycinany — Znaczenie: 1) W. = poddawany właśnie wycinaniu (niedok.), 2) W. = poddawany zwykle wycinaniu, mający tę własność, że musi być wycięty (dok.). Por. Posrebrzany.

2. Suknia z przodu wycinana. *SW.* Wycinana robota. *SW.*

Wycisnąć (dok.) — wyciskać (niedok.). I Formy jak: cisnąć — ciskać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z kogo, z czego = cisnąć wydobyć co — z kogo, z czego, 2) W. kogo, co (! dawn.) = wyprzeć, usunąć, wypchnąć kogo, 3) W. co = cisnąć wyrobić co, odbić co.

Zwroty: 1) wyciskać izy. *SW;* 2) wyciskać pieczęć. *SW;* 3) wyciskać ślad; 4) wyciskać na kim wrażliwość.

Wycofać (dok.) (nie: wycofnąć) — wycofywać (niedok.). Formy: 1) wycofać, jak: cofać, 2) wycofuję, wycofujesz... (nie: wycofywam, wycofywasz..., ani: wycofywuję, wycofywujesz...); wycofuj!; wycofujący; wycofywany; wycofywał.

Zwroty: 1) wycofać kapitał, pieniądze z przedsiębiorstwa.

Wycofać się (dok.) — wycofywać się (niedok.). Formy jak: wycofać — wycofywać.

Zwroty: 1) wycofać się z przykrego położenia. *SW;* 2) wycofać się z życia publicznego. *SW;* 3) wycofać się na upatrzone pozycje (o wojsku).

Wyczekać (dok.) — wyczekiwać (niedok.).

I Formy: 1) wyczekać, jak: czekać, 2) wyczekiwać, jak: oczekiwać. II Składnia: W. kogo, czego. Por. Czekać, Oczekiwać.

Wyczekiwał swej pory. *Dyg.* Nie potrzebowałam wyczekiwać zmiłowania ludzkiego. *Zapoł.* Wyczekiwałem smutku. *Chojn.* Wyczekiwał niecierpliwie jego śmierci. *Siedl.*

Wyczekujący — wyczekująco. Ob. Kojący — kojąco.

Przypatrywała się niespokojnie i wyczekująco wchodzącemu mężczyźnie. *Bałuc. cyt. SW.*

Wyczerpać (dok.) lub wyczerpnąć — wyczerpywać (niedok.). I Formy: 1) wyczerpać, jak: czerpać, 2) wyczerpuję, wyczerpujesz...; wyczerpuj!; wyczerpujący; wyczerpywany; wyczerpywał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co (w postaci dok.: wyczerpać lub wyczerpnąć) = zaczerpnąć, zaczerpnąwszy zabrać, 2) W. kogo, co (przem.) (w postaci dok.: wyczerpać) = osłabić kogo, co.

1. Wszystkie zdroje wyczerpnął. *SW.* 2. Wyczerpał siły. *Mp.*

Wyczerpanie czego.

Zwroty: 1) być na wyczerpaniu; 2) mieć się na wyczerpaniu = być na wyczerpaniu; 3) mieć się ku wyczerpaniu = zbliżyć się ku wyczerpaniu.

3. (Radość), co już ku wyczerpaniu się miała. *Bartk.*

Wyczerpujący — wyczerpująco. Ob. Kojący — kojąco.

Przedstawił całą sprawę wyczerpująco. *Mp.*

Wyczucie czego, nie: dla czego.

Zwrot: mieć wyczucie czego, nie: dla czego.

Miał wyczucie realizmu rzeczy politycznych (nie: dla realizmu...). *IKC 31 VII 33.*

Wyczuć (dok.) — wyczuwać (niedok.). I For-

my jak: odczuć — odczuwać. II Składnia: 1) W. co — czym = którymś ze zmysłów bądź jakąś władzą duchową wykryć, rozpoznać co, 2) W. co — z czego = rozpoznać co — na podstawie czego (gdy się wymienia coś, na podstawie czego się rozpoznaje), 3) W. co — w kim, w czym = rozpoznać, wykryć co — w kim, w czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, w której się coś rozpoznaje).

1. Wyczuwał żywym ciałem każde dotknięcie lepkich palców. *Ostr.* 2—3. Z twarzy wyczuł w nim bliskiego człowieka. *Bartk.*

Zwrot: wyczuwać trudności (I) = odczuwać trudności.

Wyczyścić (dok.) — wyczyszczać (niedok.).
Formy i składnia jak: oczyścić—oczyszczać.
Wyczytać (dok.) — wyczytywać (niedok.).
I Formy jak: odczytać — odczytywać. II Składnia: 1) W. co (gdy mowa o tekście wyczytanym), 2) W. o czym (gdy mowa o treści tekstu wyczytanego), 3) W. że..., 4) W. co = przez czytanie odkryć co, dowiedzieć się czego.

1. Wyczytałem tę wiadomość w gazecie. *Mp.* 2. Wyczytała z listów meżowskich o przedkim powrocie jego. *Cyt. SW.* 3. Wyczytałem, że jutro ma być pogoda. *Mp.* 4. W obliczach rycerzy wyczytał cały los wyprawy. *SW.*

Zwrot: wyczytać co z czyich oczu. *SW.*

Wycwiczyć (dok.)—ćwiczyć (niedok.).
Formy i składnia jak: ćwiczyć.

Wydać (dok.) — wydawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — na co = dać kogo, co od siebie lub z siebie — na co (gdy się wymienia przedmiot, czynność lub stan, dla których lub z powodu których kogoś lub coś się z siebie lub od siebie daje), 2) W. kogo — komu = oddać kogo w moc czyją, 3) W. kogo — przed kim = zdradzić kogo, 4) W. co lub W. że... = ujawnić, dać poznać co.

1. Wydała go na samowładze. *Żerom.* Można centa wydać od razu na jedzenie. *Kad.* 2. Wydał go nieprzyjacielowi. *Mp.* 3. Czasem wydawała nas przed mamą. *Nowak.* 4. Postać bernardyna wydawała, że mnich ten nie zawsze w kapturze chodził. *Mick.*

Zwroty: 1) wydawać kogo na świat; 2) wydawać książkę; 3) wydawać głos, krzyk; 4) wydać ostatnie tchnienie; 4) wydawać resztę lub wydawać coś (złotego, grosz...) reszty; 6) wydawać owoce, plon; 7) wydawać ucztę, obiad... *SW.*; 8) wydawać komu wojnę, bitwę. *SW.*; 9) wydawać komu proces, *SW.* = wytaczać komu proces; 10) wydać komu świadectwo. *SW.*; 11) wydać służbie robotę, *SW.* = wydzielić robotę; 12) wydać kogo za mąż za kogo lub wydać kogo — za kogo; 13) wydać kogo w czyje ręce = oddać kogo w czyjąś moc; 14) wydać dekret, manifest. *SW.*; 15) wydać tajemnicę. *SW.*

Wydać się (dok.) — wydawać się (niedok.).
I Formy jak: wydać — wydawać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. na kogo, na co = wzywać się z pieniędzy na kogo, na co, 2) W. ś. z czym = zdradzić się z czym, 3) W. ś. za kogo (za mąż), 4) W. ś. tak czy inaczej = mieć taki czy inny wygląd, wyglądać tak czy inaczej, 5) W. ś. komu — czym (nie: być czym) = zdawać się ko-

mu — czym, przybierać w oczach czyich postać czego, 6) W. ś. (nieosob. w 3 os. lp), że = zdaje się, że...

1. Wydałiśmy się na tej wycieczce do ostatniego grosza. *Mp.* 2. Nigdy się z tymi projektami nie wydawała. *Mp.* 3. Rada by się była za niego wydać. *Mp.* 4. Przez różowe szkielka cały świat różowo się nam wydaje. *Mp.* 5. Dusza wydawała mu się jeziorem (nie: być jeziorem). *Przybysz.* To wydawało się trochę niepokojące. *Nalk.* Świat wydawał się taki, jaki pewno wydaje się ptakom. *Nalk.* 6. Wydaje mi się, że zadaniu temu nie poddam. *Mp.*

Wydajność czego.

Zwrot: wydajność pracy. *Por. Kr.* 2, 266.

Wydanie.

Zwroty: 1) panna na wydaniu; 2) być na wydaniu (o paninie oczekującej na męża).

Wydarzenie.

Zwrot: zbieg wydarzeń.

Ucieszony tak doskonałym zbiegiem wydarzeń. *Żerom.*

Wydatek na kogo, na co; dlp tego wydatku.

Zwroty: 1) ponosić wydatek; 2) przeprowadzić wydatek przez kasę; 3) opętać wydatki, *SF* = z trudem równać wydatki z dochodami; 4) zwrócić wydatki; 5) przyznać koszty wydatków, nie: przyznać wydatki; 6) rozczłonkowanie wydatków (!) = rozdzielenie lub podział wydatków. *DUMK* 25 VII 32.

Nie opędziwszy wydatków. *Sierosz.*

Wydatnie = wybitnie, wyraźnie, w znacznym stopniu.

Wydatny = wystający, wyróżniający się, wybitny.

Zdobyl wydatne stanowisko. *Szpót.*

Wydać (dok.) — wydymać (niedok.).
Formy jak: rozdać — rozdymać.

Wydażyć (dok.) — wydażać (niedok.).
Formy i składnia jak: nadażyć — nadażać.

Wydech — wydychać, nie: wydechać. *Ob.*

Oddech. Forma: dlp tego wydechu.

Wydeptać (dok.) (nie: wydepnąć) — wydeptywać (niedok.). I Formy: 1) wydepczę, wydepczesz, wydepcze..., rzadko: wydepcę, wydepcesz, wydepcze... (dawn.) (nie: wydeptam, wydeptasz, wydepta...); wydepcz! wydepczcie!; wydeptany; wydeptawszy; wydeptał, 2) wydeptuję, wydeptujesz... (nie: wydeptywam, wydeptywasz...); wydeptyuj!; wydeptyujący; wydeptywany; wydeptywał. II Składnia: W. co — czym.

Wydebić (dok.)—wydebiać (niedok.). I Formy: 1) wydebię, wydebisz, wydebi. wydebimy...; wydebi! wydebicie! (nie: wydał! wydaście!); wydebiony; wydebniejszy; wydebił, 2) wydebiam, wydebiasz...; wydebiał!; wydebiający; wydebiany; wydebiani, wydebiał, wydebiali. II Znaczenie i składnia: 1) W. (rub.) kogo, czym = złoić, wybić kogo — czym, 2) W. (rub.) co — z kogo, od kogo lub na kim — za co = wyciągnąć co — z kogo lub od kogo, wymusić co — na kim.

1. Wydebić komu skórę. *Cyt. SW.* 2. Udało jej się wydebić, po prostu wyżebrać za olbrzymią cenę nieco maki. *Żerom.*

Wydlubać (dok.) — wydłubywać (niedok.).
I Formy: 1) wydłubać, jak: dłubać, 2) wydłubuję, wydłubujesz...; wydłubuj!; wydłu-

bujący; wydłubywany; wydłubywał. II Składnia: 1) W. co — czym = dłubiąc zrobić co, 2) W. co — czym — w czym lub z czego = dłubiąc usunąć, wydobyć co — czym — w czym lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: odłupać).

1. Wydłubać dziurę. 2. Wydłubuje rodzynek z ciasta. *Mp.*

Wydłużyc (dok.) — wydłużać (niedok.). Formy jak: podłużyć — podłużać.

Wydma, dlm tych wydym.

Wydmuchac (dok.) — wydmuchnąć (dok. jednokr.) — wydmuchiwać (niedok.), nie: wydmuchywać. I Formy: 1) wydmuchać — wydmuchiwać, jak: przedmuchać — przedmuchiwać, 2) wydmuchnąć, jak: dmuchnąć. Ob. Dmuchać. II Składnia: 1) W. co = dmuchając zrobić, osłgnąć co, 2) W. co — z czego = dmuchając wyrzucić co — z czego.

1. Wydmuchać bańkę mydlaną. 2. Wydmuchiwać plewy z ziarna.

Wydobyć (dok.) — wydobywać (niedok.). I Formy jak: zdobyć — zdobywać. II Składnia: 1) W. co lub czego (w dopełnieniu cząstk.), 2) W. co (czego) — z czego (gdy się wymienia przedmiot lub miejsce, z którego się coś wydobywa), 3) W. co — od kogo (gdy się wymienia osobę, od której ma się coś wydobyć) = wykołatać co — z kogo, wymusić co — od kogo.

1. Wydobęde pieniędzy. *Prus.* 2. Wydobyć gwóźdź ze ściany. *SW.* 3. Słowa z niego nie wydobędzie. *SW.* Nie wydobędziesz od niego groza długu. *SW.*

Zwroty: 1) wydobyć dokument z akt. *SW;* 2) wydobyć kogo z biedy. *SW;* 3) wydobyć głos lub wydobyć głosu.

Wydostać (dok.) — wydostawać (niedok.). I Formy jak: przestać (przeszanę) — przestawać. II Składnia jak w czasowniku: wydobyć.

Wydra, dlm tych wydr.

Zwrot: ni pies, ni wydra (rub.) = ni to, ni owo, nie wiadomo co.

To jest ni pies, ni wydra. *Danił.*

Wydrapać (dok.) — wydrapywać (niedok.). I Formy jak: oddrapać — oddrapywać. II Składnia: 1) W. komu — co = drapiąc wydrzeć komu — co, 2) W. kogo = mocno kogo podrapać.

Zwroty: wydrapać komu oczy (przen.) = dokuczyć komu.

Wydrapać się na górę (!) = wdrapać się na górę (Kr. 1, 101).

Wydrążyć (dok.) — wydrążyć (niedok.). I Formy: 1) wydrążyć, jak: drażyć, 2) wydrążam, wydrążasz...; wydrążaj! wydrążajcie!; wydrążający; wydrążany; wydrążał, wydrążali. II Składnia: W. co — w czym.

Wydrukować (dok.). Ob. Drukować.

Wydrwić (dok.) — wydrwiwać (niedok.). I Formy jak: podrwić — podrwiwać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co (ale: drwić z kogo, z czego) = wyszydzić, wyśmiać kogo, co, 2) W. co — na kim, od kogo lub

z kogo = drwinami wymusić co — na kim, wyłudzić co — od kogo lub z kogo.

1. Uczeń moich nie wydrwisz. *Wikt.* 2. Brandenburczyk starał się wydrwić na Polakach inwestyturę. *Stasz. cyt. SW.* Często pieniążki od ojca wydrwiwała. *Cyt. SW.*

Wydrzeć (dok.) — wydzierać (niedok.). I Formy: 1) wydrzeć, jak: drzeć, 2) wydzieram, wydzierasz...; wydzieraj!; wydzierający; wydzierany; wydzierał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = darcie coś zrobić, 2) W. co = darcie coś zniszczyć, 3) W. kogo, co — komu — z czego = drąc wyciągnąć, zabrać kogo, co — komu — z czego, 4) W. kogo — za co = wytargać kogo, za co.

1. Wydarł dziurę w ubraniu. 2. Wydarł ubranie. Wydarł wszystkie koszule. *Mp.* 3. Wydarł kawał płótna z koszuli. *SW.* Wydarł sobie strzałę z ciała. *Cyt. SW.* 4. Wydarł go za uszy. *Mp.*

Zwroty: 1) wydrzeć co — komu z gardła (tryw.) = przemocą brutalną coś — komu wydrzeć; 2) wydrzeć co — komu spod serca = a) pozbawić kogoś jakiegoś umiłowanego przedmiotu; b) ujawnić czyjeś skryte serdeczne myśli; 3) wydzierać sobie kogo, co z rąk do rąk = walczyć, zabiegać o kogo, o co zawzięcie, 4) jak psu z gardła wydarty (tryw. o ubraniu) = zmietoszony, podarty.

Wydrzeć się (dok.) — wydzierać się (niedok.). I Formy jak: wydrzeć — wydzierać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. z czego = drąc wyzuć się z czego, zedrzeć co, 2) W. ś. (bez dopełn. lub z czego) = wydobyć się, wydostać się z czego na wierzch, 3) W. ś. komu = szamocząc się wyrwać się komu, 4) W. ś. do kogo, do czego (tylko w postaci niedok.) = z upragnieniem wyrwać się do kogo, do czego, pragnąć się do kogo, do czego dostać.

1. Calkiem z koni się wydarł. *Bartk.* Dzieci mi się ze wszystkiego wydarły. *Dąbr.* 2. Woda poprzez kamienie wydarła się na wierzch. *Mp.* 3. Ledwo się z jego uścisków wydarłem. *Mp.* 4. Dziecko do matki się wydziera. *SW.*

Zwrot: wydzierać się na górę = wdrapywać się, wydostawać się na górę.

Wydusić (dok.) — wyduszać (niedok.). I Formy: 1) wydusić, jak: dusić, 2) wyduszam, wyduszasz...; wyduszaj!; wyduszający; wyduszany; wyduszał. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co = dusząc wygnieść, podusić, 2) W. co — z kogo lub na kim = wyłudzić co — od kogo, wymóc co — na kim.

Zwroty: 1) wydusić pieczeń. *SW;* 2) wydusić z kogo pieniądże, wyznanie, obietnice; 3) wydusić szybę (!) = wytłoczyć, wybić, stłuc szybę. *Kr. 1, 103.*

3. Synek urzędnika... wydusił (zam.: wytłoczył, wybił) szybę i spadł na bruk ulicy. *Cyt. Kr. 1, 103.*

Wydwarzać (tylko w postaci niedok.). I Formy: wydwarzam, wydwarzasz...; wydwarzał!; wydwarżający; wydwarżał, wydwarżali. II Składnia: W. z kogo = wyniośle z kogo żartować, z góry kogo traktować.

Wydychać, nie: wydechać, ale: wydech.

Wydział — I Formy: dlp tego wydziału, mjsclp w tym wydziale, nie: w wydziele. II Znaczenie: 1) W. = podział, dzielenie, 2) W. dział, część, oddział, sekcja, 3) W. = (!) zarząd (pod wpływem niem. Ausschuss).

1. Ustęp o wydziałach, tj. podziałach majątku pomiędzy dzieci... *Cyt. SW.* 2. Wydział ruchu na kolei żelaznej. *SW.* Wydział administracyjny magistratu. *SW.* Wydział humanistyczny uniwersytetu. 3. Wę wczorajszych wyborach do zarządu (nie: do wydziału) miejskiego... *Cyt. Kr. 1, 147.* Na walnym zgromadzeniu członków Towarzystwa... wybrano następujący zarząd (nie: wydział). *Cyt. Kr. 1, 147.* zarząd powiatowy, nie: wydział powiatowy.

Wydziałeć się (! rus.) = wyróżniać się, odznaczać się.

Wydzielić (dok.) — wydzielać (niedok.). I Formy jak: oddzielić — oddzielać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** co = oddzielając wydobyć, wypuścić, wyrzucić z siebie co, 2) **W.** komu lub dla kogo — co = wyznaczyć komu — co, 3) **W.** kogo, co — z czego (! dawn. dziś rus. por. ros. wydielit' kogo, czto) = oddzielając wyłączyć kogo, co — z czego, 4) **W.** kogo, co (! rus.) = wyróżnić kogo.

1. Człowiek słaby wydziela nadmierną ilość potu. 2. Lidę dla siebie wydzielił. *Mick. cyt. SW.* 3. Wydzielił (zam.: wyłączył) ze społeczeństwa wienych. *Mp.* 4. Wydzielił (zam.: wyróżnił) go swoją sympatią. *Mp.*

Wydzierżawić (dok.) — dzierżawić (niedok.). Formy i składnia jak: dzierżawić.

Wydźwignąć (dok.) — wydźwigać (niedok.) lub wydźwigiwać. I Formy: 1) wydźwignąć, jak: dźwignąć, 2) wydźwigać, jak: dźwigać, 3) wydźwiguję, wydźwigujesz...; wydźwiguj!; wydźwigujący; wydźwigiwany; wydźwigował. II Składnia: **W.** kogo, co — z czego.

Wygadać (dok.) — wygadywać (niedok.). I Formy: 1) wygadam, wygadasz...; wygadaj!; wygadany; wygadał, 2) wygaduję, wygadujesz...; wygaduj!; wygadujący; wygadywany, wygadywał. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** co = gadaniem wypowiedzieć, ujawnić, zdradzić co, 2) **W.** na kogo, na co (tylko w postaci niedok.) = wymyślać, narzekać na kogo, na co, 3) **W.** (bez dopełn. tylko w postaci niedok.) = paplać.

1. On całą rzecz wygadał. *Cyt. SW.* 2. Wygaduje na mnie głupstwa. *I. Dąbr.* 3. Co pan wygaduje? jakże można? *Orzesz.*

Wygadać się (dok.) — wygadywać się (niedok.). I Formy jak: wygadać — wygadywać. II Składnia: 1) **W.** ś. (bez dopełn.) = nagadać się do woli, 2) **W.** ś. z czym = zbytnim gadaniem zdradzić się z czym.

Wygapić (dok.) — wygapiać (niedok.). I Formy: 1) wygapię, wygapisz, wygapi, wygapiemy...; wygap!; wygapiwszy; wygapił, 2) wygapiam, wygapiasz...; wygapiaj!; wygapiający; wygapiał, wygapiali. II Użycie: używa się tylko w zwrocie: wygapić (wygapiać) oczy na kogo, na co = wybałuszać oczy na kogo, na co.

Wygapił oczy na ganek i przybudówkę nową. *Krasz. cyt. SW.*

Wygapić się (dok.) — wygapiać się (niedok.). I Formy jak: wygapić — wygapiać. II Składnia: **W.** ś. na kogo, na co.

Wygapiwały się na to bezbożne Francuzy. *Be-rent.*

Wygarnąć (dok.) — wygarniać (niedok.), nie: wygarnywać (gw. dawn.), ani: wygartać (dawn.), ani: wygartywać (dawn.). I Formy jak: ogarnąć — ogarniać. II Składnia: **W.** co — z czego.

Wygasić (dok.) — wygaszać (niedok.). I Formy jak: zagasić — zagaszać. II Składnia: **W.** co — czym.

Wygasnąć (dok.) — wygasać (niedok.). I Formy jak: zagasnąć — zagasać. II Składnia: **W.** z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: marznąć).

Wygiąć (dok.) — wyginać (niedok.). I Formy jak: nagiąć — naginać. II Składnia: **W.** co — w co (gdy się przedstawia kształt, który się nadaje przedmiotowi przez wygięcie).

Wygiął kij w pałąk.

Wyginyany — Znaczenie: 1) **W.** = poddawany wyginaniu (niedok.), 2) **W.** = mający tę właściwość, że musi być wygięty (dok.). Ob. Posrebrzany.

2. Meble wyginane.

Wygląd czego = powierzchowność, zewnętrzna postać czego; dlp tego wyglądu, nie: wyglądu.

Posiadał wygląd przeciętnego (zam. zwykłego) człowieka. *Orzesz. cyt. SW.*

Zwroty: 1) na wygląd lub z wyglądu = na oko, z pozorów, z powierzchowności; 2) sędzić kogo z wyglądu, *SW.* = sędzić kogo z pozorów; 3) wyglądem swoim budzić takie czy inne uczucia.

3. Wyglądem swoim budził w nas wszystkich podejrzenie. *Mp.*

Wyglądać (niedok.) — wyglądać (dok. prow.), częścię wyjrzeć. I Formy jak: ogładać — oglądać — obejrzeć. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** (czynny) na kogo, na co — czym lub przez co, albo z czego = wychyliwszy się patrzeć na kogo, na co — czym lub przez co (gdy się wymienia przedmiot, przez który się patrzy), albo z czego (gdy się wymienia przedmiot, z którego się patrzy), wychylać się, sterczeć na zewnątrz (o przedmiotach martwych), 2) **W.** (nijak. tylko w postaci niedok.) na kogo, na co lub jak kto, co, jak jaki — z czego = mieć wygląd kogo, czego — z powodu czego być podobnym do kogo, do czego — z czego (gdy się wymienia jakiś szczegół, który komuś nadaje wygląd kogoś czy czegoś), 3) **W.** (czynny) kogo, czego = z upragnieniem wyczekiwać kogo, czego.

1. Wygląda przez lufcik na ulicę. *SW.* Wyglądam z okna. *SW.* Wyrzrzyj oknem z domu! *SW.* Skąły wygląda z wody. *Cyt. SW.* 2. Wyglądał z barwy niby odłam opoki. *Dyg.* Ludzie wyglądali jak nieprzytomni. *Reym.* Wyglądało to na zwykłe szpoki. *Choyń.* Wygląda z ruchów na młodzieńca. *Dąbr.* To wygląda na podejrzenie. *Grusz.* Wszystko wyglądało na daleko idące zwierzenia. *Iwasz.* Ożenił się z panną, która wyglądała jak bóstwo. *Parand.* 3. Oto wiadomości, których od ciebie o twojej ziemi wyglądała obce narody. *Stasz.* Wyglądał powrotem. *Zerom.*

Zwroty: jak to wygląda lub na co to wygląda, ale: do czego to podobne.

Wyglądać (niedok.) = morzyć głodem. Ob. Wyglodzić.

Wyglądzić (dok.) — **wyglądać** (niedok.) = (z)robić co gładkim. I Formy: 1) wyglądzić, jak: gładzić, 2) wyglądzam, wyglądzasz...; wyglądzaj!; wyglądzający; wyglądzany; wyglądzal, wyglądzali. II Składnia: W. co — czym.

Wyglodzić (dok.) — **wyglądać** (niedok.).
Formy jak: ogłodzić — ogładzać.

Wygłosić (dok.) — **wygłaszać** (niedok.).
Formy jak: ogłosić — ogłaszać.

Zwroty: wygłosić mowę, odczyt, kazanie, naukę.

Wygnać (dok.) lub **wygonić** — **wyganiać** (niedok.). I Formy: 1) wygnam, wygnasz...; wygnaj!; wygnany; wygnawszy; wygnał, 2) wygonię, wygonisz, wygoni, wygonimy...; wygoń!; wygoniwszy; wygonił, 3) wygnaniem, wygnaniesz...; wygnaniaj!; wygnaniający; wygnani, wygnani; wygnaniał, wygnaniałi. II Składnia: W. kogo — od kogo — z czego.

Gdy Bóg wygnął grzesznika z rajskiego ogrodu, nie chciał przecie, ażeby człowiek zginął z głodu. *Mick.*

Wygnanie.

Zwroty: 1) mieszkać na wygnaniu; 2) na wygnaniu coś robić.

Mieszka na wygnaniu. *Prus.*

Wygnaniec, dlp tego wygnańca, wlp wygnańcze!, mlm ci wygnańcy, dlm tych wygnańców.

Wygnieść (dok.) — **wygniatać** (niedok.). I Formy: 1) wygnieść, jak: gnieść, 2) wygniatać...; wygniataj!; wygniatający; wygniatający; wygniatał. II Składnia: W. co — czym — z czego.

Wygodą.

Zwrot: z wygodą (= wygodnie) coś robić.

Jechaliśmy z wygodą. *Mp.* Z wygodą stanęłam na najwyższym cyplu. *Stasz.*

Wygodny — Składnia: 1) W. dla kogo, rzadziej: komu (dawn.), 2) W. do czego.

1 Bliskość piwnic wygodna służącej czeladzi. *Mick.* 2 Pokój cichy, wygodny do pracy.

Zwroty: 1) wygodna suknia; 2) wygodne (= nieuciążliwe) warunki. *SW.*

Wygodzić (dok.) — **wygodzić** (niedok.).
Formy i składnia jak: dogodzić—dogadzać.

Wygoić (dok.) — **wygajać** (niedok.). I Formy: 1) wygoić, jak: goić, 2) wygajam, wygajasz...; wygajaj!; wygajający; wygajający; wygajał, wygajali. II Składnia: 1) W. co — czym, 2) W. kogo — z czego = wyleczyć kogo — z czego.

1. Wygoił ranę maścią. 2. Wygoił go z ran.

Wygonić. Ob. **Wygnać**.

Wygotować (dok.) — **wygotowywać** (niedok.). I Formy jak: przygotować — przygotowywać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = wywarzyć co, 2) W. co — z czego = przez gotowanie wyciągnąć, usunąć co — z czego, lub wyczyścić co — z czego. (Por. **Obłupać**), 3) W. co — dla kogo lub komu = przygotować, sporządzić co — dla kogo.

1. Wygotuj kalafior. 2. Wygotuj sól z mięsa.

Wygotuj garnek. 3. Czytał wygotowany raport. *Niemc.* Wygotowałem na piśmie plan, obliczenie. *Zerom.*

Wygrabić (dok.) — **wygrabić** (niedok.). I Formy: 1) wygrabić, jak: grabić, 2) wygrabiam, wygrabiasz...; wygrabiaj!; wygrabiający; wygrabiany; wygrabiał, wygrabiali. II Składnia: W. co — czym — z czego.

Grabiami wygrabiali wszelką mierzwę z roli. *Cyt. SW.*

Wygrać (dok.) — **wygrywać** (niedok.), nie: **wygrawać** (dawn.). I Formy: 1) wygrać, jak: grać, 2) wygrywam, wygrywasz...; wygrywaj!; wygrywający; wygrywający; wygrywał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — na czym, nie: z czego = odegrać co — na jakimś instrumencie, 2) W. co — od kogo — w co = wziąć co — od kogo grającego w jakąś grę, 3) W. co — na czym = zyskać co — na czym (gdy się wymienia jakieś przedsięwzięcie).

1. Język jest dlań czułym narzędziem, na którym (nie: z którego) wygrywa przedziwne melodie. *Cyt. Szeffs.* 2. Wygrał od niego w karty dwa złote. *Mp.* 3. Wygrał na tym, że siedział spokojnie. *Mp.* Wygrała los na loterii. *Dąbr.*

Zwroty: 1) ktoś wygrał wielki los na loterii = kogoś spotkało wielkie powodzenie; 2) ktoś jest wygrany = ktoś właśnie (w tej chwili, gdy o tym mowa) wygrał; 3) wygrać bitwę, proces, sprawę sądową.

Wygrana, dlp tej wygranej..., mlm te wygrane (odmiana przymiotnikowa).

Zwrot: dać za wygraną (nie: za wygranę, ani: za wygrane) = uznać się za pokonanego, odstąpić od czego, zrezygnować z czego, godzić się z losem.

Nie dawał za wygraną. *Sienk.* Nie dawała za wygraną. *Dąbr.*

Wygrany.

Zwrot: jestem wygrany = wygrałem. Ob. **Wygrać**.

Wygrażać lub **wygrażać się** (zwykle w postaci niedok.). I Formy: wygrażam (się), wygrażasz (się)...; wygrażaj (się)!; wygrażający (się); wygrażał (się), wygrażali (się). II Składnia: W. (ś.) komu — czym.

Wygryźć (dok.) — **wygryzać** (niedok.). I Formy jak: ugrzyźć — ugrzyzać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = gryząc przebić co, 2) W. co = gryząc zrobić co, 3) W. co = gryząc zniszczyć co, 4) W. kogo (przen.) = dokuczając wystraszyć, wypchnąć, zmusić kogo do ustąpienia.

1. Robak drzewo wygrzyza. *SW.* 2. Pies wygrzyzł dziurę w kanapie. 3. Mole wygrzyzły kilim. 4. Intrygowali, aż w końcu go wygrzyzli. *Mp.*

Wyrzucić (dok.) — **wyrzucić** (niedok.). I Formy jak: nagrzać — nagrzewać. II Znaczenie i składnia: W. kogo, co = przez dłuższe grzanie dobrze kogo, co ogrzać. Por. **Nagrzać**.

Wyrzucić (tylko w postaci dok.), nie: **wyrzucić**. I Formy jak: grzmocić. II Składnia: W. kogo, co — czym.

Wygubić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: gubić.

Wygwizdać (dok.) (nie: wygwizdnąć) — **wygwizdywać** (niedok.). I Formy: 1) wygwizdać,

jak: gwizdać, 2) wygwizduję, wygwizdujesz...; wygwizduj!; wygwizdujący; wygwizdany; wygwizdywał. II Znaczenie i składnia: 1) W. (nijak. tylko w postaci niedok.) = bawić się gwizdaniem, 2) W. kogo (czyn.) = gwizdaniem wyszydzić kogo, gwizdaniem zmusić kogo do usunięcia się, 3) W. kogo (czyn.) = gwizdaniem wywołać, wywabić kogo.

Wyhodować (dok.) — (niedok.) hodować. Formy jak: hodować.

Wyimek = wyciąg, wyjątek; dlp tego wyminka.

Wyjaśnić (dok.) — wyjaśniać (niedok.). I Formy jak: objaśnić — objaśniać. Znaczenie: 1) W. co = uczynić co jasnym, 2) W. co — komu = wyświetlić, wytłumaczyć co — komu. **Wyjaśnić się** = wyjaśnić = stać się jasnym. Formy: 1) wyjaśnić się, jak: wyjaśnić, 2) wyjaśnienie, wyjaśniesz...; wyjaśnij!; wyjaśniały; wyjaśniał, wyjaśniali.

Wyjaśnienie — Składnia: 1) W. czego (gdzie się wymienia rzecz lub sprawę, którą się wyjaśnia bezpośrednio), 2) W. co do czego, nie: na co (gdzie się wyjaśnia rzecz lub sprawę, z powodu której daje się wyjaśnienie).

2. Wyjaśnienie co do okoliczności faktycznych. **Wyjawić** (dok.) — wyjawiać (niedok.). I Formy: 1) wyjawię, wyjawisz, wyjawisz, wyjawimy...; wyjaw! wyjawcie!; wyjawiony; wyjawiasz...; wyjawiaj!; wyjawiający; wyjawiany; wyjawiał, wyjawiali. II Składnia: W. komu — co.

Zwrot: wyjawić komu tajemnicę.

Wyjazd, dlp tego wyjazdu.

Zwroty: 1) wyjazd do miasta; 2) wyjazd do wsi (gdzie mowa o jakiejś określonej miejscowości), ale: wyjazd na wieś (gdzie mowa o wyjeździe poza miasto na świeże powietrze); 3) wyjazd na urlop; 4) wyjazd na robotę.

1. Porozumieć się co do wyjazdu do miasta. *Dąbr.*

Wyjąć (dok.) — wyjmować (niedok.), nie: wyjmować, ani: wyjmać. I Formy jak: nająć — najmować. II Składnia: W. co — z czego = wydostać, wyłączyć co — z czego.

Zwroty: 1) wyjąć dokument z akt. 2) wyjąć kogo spod prawa, spod opieki.

Wyjakać (dok.) — wyjąknąć (dok. jednokr.), (nie: wyjęknąć) — wyjąkiwać (niedok.), nie: wyjękiwać. Por. Wyjęczeć. I Formy: 1) wyjąkam, wyjąkasz...; wyjąkaj!; wyjąkany; wyjąkał, 2) wyjąknę, wyjąkniesz...; wyjąknij!; wyjąknąwszy, wyjąknął, wyjąknąłem, wyjąknęli, 3) wyjąkuję, wyjąkujesz...; wyjąkuj!; wyjąkujący; wyjąkiwany; wyjąkiwał. II Składnia: W. co = jakając się wypowiedzieć co.

Wyjątek z czego lub od czego; dlp tego wyjątku.

Drugi wyjątek z prawidła. *Krasn.*

Zwroty: 1) z wyjątkiem, nie: za wyjątkiem (rus. por. ros. za iskluczeńiem). *Krasn. 52. PJ 1, 104;* 2) w drodze wyjątku (!) = wyjątkowo. *KJU 1, 4.*

1. Wszyscy z wyjątkiem jego samego. *Sienk.* Z wyjątkiem psa Burka nic już nie przybyło w gospodarstwie. *Prus. 2.* Pozwolić wyjątkowo (nie: w drodze wyjątku). *Cyt. KJU 1, 4.* Jako wyjątek (nie: w drodze wyjątku) przyjechał mąż Joii. *Iwasz.*

Wyjątkowo, nie: wyjątkowie (prow. lit.).

Wyjawszy kogo, co = prócz kogo, prócz czego.

Wyjechać (dok.) — wyjeżdżać (niedok.). I

Formy jak: najechać — najężdżać. II Znaczenie i składnia: 1) W. od kogo — z czego — do kogo, do czego — na co — po co — za czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: jechać), 2) W. z kim, z czym (przen. tryw.) = popisać się kim, czym, 3) W. na kogo — z czym = wyjechać przeciw komu — z czym.

1. Wyjechał z domu do krewnych na wieś. *Mp.* Wyjechali na szosę. *Dąbr.* Wyjechali na ślub kuzynki. *Perz.* Wyjechał na polowanie. *Natk.* Wyjechała za sprawunkami. *Mp. 2.* Zawsze ze swymi przodkami wyjeżdża. *SW. 3.* Wyjechał na nieprzyjaciela z wojskiem.

Zwroty: 1) wyjechać z gębą, z pyskiem, z buzią (tryw.) = rozezwierać gębę, zacząć wymyślać; 2) wyjechać kogo kijem, *SW* = wygrzmocić kogo kijem.

Wyjednać (dok.) — wyjednywać (niedok.).

I Formy: 1) wyjednam, wyjednasz, wyjednam...; wyjednaj! wyjednajcie!; wyjednany; wyjednał, 2) wyjednywam, wyjednywasz, rzadziej: wyjednuję, wyjednujesz...; wyjednywaj!; rzadziej: wyjednuj!; wyjednywający, rzadko: wyjednujący; wyjednywany; wyjednywał. II Składnia: W. co — komu lub dla kogo — u kogo, nie: od kogo.

Wyjednała u rządu. *Natk.* Wyjednam u niego pomoc. *SW.*

Zwrot: wyjednać u kogo łaskę. *SW*

Wyjeść (dok.) — wyjadać (niedok.). I Formy: 1) wyjeść, jak: jeść, 2) wyjadam, wyjadasz...; wyjadaj!; wyjadający; wyjadany; wyjadał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego, 2) W. (przen.) kogo = wygryźć kogo, dokucając zmusić kogo do ustąpienia.

Wyjeżdżać. Ob. Wyjechać.

Wyjęczeć (dok.) — wyjęknąć (dok. jednokr.) — wyjękać (niedok.). Por. Wyjąkać. I Formy: 1) wyjęczę, wyjęczysz, wyjęczę, wyjęczymy...; wyjęcz! wyjęczcie!; wyjęczasz...; wyjęczał, wyjęczeli, 2) wyjęknę, wyjękniesz...; wyjęknij!; wyjęknąwszy, wyjęknął; wyjęknąłem, wyjęknęli, 3) wyjękam, wyjękasz...; wyjękaj!; wyjękający; wyjękał. II Znaczenie i składnia: W. co = jęcząc wyrazić co, wystękać co.

Wyjęczyć się (dok.) — wyjęzczać się (niedok.). I Formy: 1) wyjęczycę się, wyjęczysz się, wyjęczycy się, wyjęczycymy się...; wyjęczyc się! wyjęczycie się!; wyjęczył się, 2) wyjęczycam się, wyjęczyczasz się...; wyjęczycaj się!; wyjęczycający się; wyjęczył się. II Znaczenie: W. ś. (ni-jak.) = porozumieć się za pomocą języka.

Z początku trudno się (mu) było wyjęzczyć. *Danił.*

Wyjmować, nie: wyjmować, ani: wyjmać. Ob. Wyjąć.

Zwrot: wszyscy nie wyjmując kogo = wszyscy nie wyłączając kogo.

Wszyscy nie wyłączając i jego samego myśleli. *Sienk.*

Wyrzecz. Ob. Wyglądać.

Wyjście, nie: wychód (prowinc.). Składnia: W. z czego — do czego.

Zwroty: 1) punkt wyjścia do czego, nie: dla czego; 2) jest wyjście (nie ma wyjścia) z czego = jest środek (nie ma środka) załatwienia czego; 3) położenie bez wyjścia.

2. Nie było wyjścia z tej sprawy *Dąbr.* Nie ma innego wyjścia. *Nałk.*

Wyjść. Ob. Wychodzić.

Wykadzić (dok.) — wykadzać (niedok.). I Formy: 1) wykadzić, jak: kadzić, 2) wykadzam, wykadzasz...; wykadzaj!; wykadzający; wykadzany; wykadzał, wykadzali. II Składnia: 1) W. kogo — czym = dobrze okadzić kogo — czym, 2) W. (przen.) kogo — z czego = kadząc wypłoszyć, wypędzić kogo.

Wykapać (dok.) — wykapnąć (dok. jednokr.) — wykapywać (niedok.). Formy i składnia jak: skapać. — skapnąć — skapywać.

Wykapany (przen.) (nie: wykapały) = zupełnie, całkowicie podobny.

Ależ, to wykapaną matka! (o synu). *Mp.*

Wykarmić (dok.) — wykarmiać (niedok.). I Formy jak: odkarmić—odkarmiać. II Składnia: W. kogo — czym.

Wykastać (dok.) lub wykaszlać — wykaszlnąć (jednokr.) — wykastywać (niedok.) lub wykaszliwać. Formy jak: odkastać (odkaszlać, odkaszlnąć) — odkastywać (odkaszliwać).

Wykaz = (zwykle) rejestr przedmiotów, które powinny być (w przeciwieństwie do spisu, czyli rejestru przedmiotów, które są); wykaz jest (zwykle) rejestrem teoretycznym, spis — rejestrem realnym (niezależnie od znaczeniowej różnicy między tymi wyrazami się zacierają). Forma dlp tego wykazu.

Zwroty: 1) prowadzić wykaz; 2) sporządzać wykaz; 3) wykaz zaktualizowany na I.IV (!) = wykaz zgodny ze stanem z dnia I.IV; 4) z wykazem, nie: przy wykazie.

Wykazać (dok.) — wykazywać (niedok.). I Formy jak: pokazać — pokazywać. II Składnia: 1) W. komu — co = pokazać, wytknąć, przedstawić komu — co, 2) W. co = okazać, ujawnić.

1. Wykazał mu jego nietakt. *Mp.* 2. Wykazywał znajomość rzeczy. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wykazać w czym takt, panowanie, umiar; 2) wykazać co rachunkiem, na liczbach. *SW.*

Wykazać się (dok.) — wykazywać się (niedok.). I Formy jak: wykazać — wykazywać. II Znaczenie i składnia: W. ś. czym (nie: z czego) = wylegitymować się czym.

Chodzi tu o wielu osiadłych na Ukrainie na prawach szlacheckich, a szlachectwem wykazać się nie mogących. *Jez. cyt. SW.* Wykazują się znajomością (nie: ze znajomości) języków obcych. *Cyt. Kr. 1.*

Wykapać (zwykle w postaci dok.) — (rzadko) wykapywać (niedok.). I Formy: 1) wykapać, jak: kapać, 2) wykąpuję, wykąpujesz... (nie: wykapywam, wykąpuwasz...);

wykąpuj!; wykąpujący; wykąpuwany; wykąpywał. II Składnia jak w czasowniku: kapać.

Wykierować (dok.) — wykierowywać (niedok.). I Formy: 1) wykierować, jak: kierować, 2) wykierowuję, wykierowujesz..., rzadko: wykierowuywam, wykierowuywasz... (nie: wykierowuywuję...); wykierowuj! (wykierowuywaj!); wykierowujący; wykierowujący; wykierowujący. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — do czego lub ku czemu = zwrócić co — ku czemu, wycelować co — ku czemu, — (przen.) przeprowadzić co — ku czemu, nadać czemu jakiś obrót, 2) W. kogo — co = wykształcić, wychować kogo — na co, 3) W. kogo (zart.) = urządzić kogo, postawić kogo w trudnym położeniu.

1. Wykierować działo ku miastu. *SW.* 2. Niepotrzebnie mię tylko na babę wykierowali. *I. Dąbr.* 3. Ładnie go wykierowali! *Mp.*

Wykląć (dok.) — wyklinać (niedok.). Formy i składnia jak: przekląć — przeklinać. Wyklęty, nie: wyklinięty. Ob. Kląć.

Wykluczony = wyłączony.

Zwrot: coś jest wykluczone.

Nie jest wykluczone. *Nałk.*

Wykluczyć (dok.) — wykluczać (niedok.).

I Formy: 1) wykluczę, wykluczysz, wykluczy, wykluczmy...; wyklucz! wykluczcie!; wykluczony; wykluczony; wykluczony; 2) wykluczam, wykluczasz...; wykluczaj!; wykluczający; wykluczający. II Składnia: W. kogo, co — spośród kogo lub z czego, nie: od czego = wyłączyć kogo, co — spośród kogo lub z czego.

Zasada równości wyklucza szacunek. *I. Chrzan. cyt. PJ 10, 140.*

Zwrot: to wykluczone (! germ. por. niem. das ist ausgeschlossen) = to niemożliwe.

Wykluć się (dok.) (nie: wykluć się) — wykluwać się (niedok.) (Kr. 2, 184). I Formy: 1) wykluje się...; wykluj się!; wykluty; wykluwający się; wykluć się, 2) wykluwa się...; wykluwaj się!; wykluwający się; wykluwał się. II Składnia: 1) W. ś. = wylegnać się (o ptakach), 2) W. ś. (przen.) z czego = przez stopniowy rozwój powstać z czego.

1. Od chwili wyklucia się z jajka. *Matacz. 2.* Z tej sympatii musiało się coś wykluć (nie: wykluć). *I. Dąbr.* Rozmówki, z których się pozytywne wykluwały (nie: wykluwały) działania. *Kruczk.*

Wykład, dlp tego wykładu.

Zwroty: 1) mieć wykłady; 2) prowadzić wykłady. *SW.*

Wykladać. Ob. Wyłożyć.

Wyklócić się (dok.) — wyklócać się (niedok.). I Formy: 1) wyklócić się, jak: klócić się, 2) wyklócam się, wyklócasz się...; wyklócaj się!; wyklócający się; wyklócał się. II Składnia jak: klócić się.

Wykluć (dok.) — wykluwać (niedok.), nie: wykalać, ani: wykalać (dawn.), ale: wykłać. I Formy: 1) wykluć, jak: kluć, 2) wykluwam, wykluwasz...; wykluwaj!; wykluwający; wykluwający; wykluwający. II Składnia

dnia: 1) W. co = kluciem wyrobić co, 2) W. co = kluciem wybić, wylupić co.

Zwrot: ciemno, choć oko wykol.

Wykoleić (dok.) — wykolejać (niedok.). I Formy: 1) wykolei, wykoleisz, wykolei, wykoleimy...; wykolej!; wykolejony; wykoleiwszy; wykoleił, 2) wykolejam, wykolejasz...; wykolejaj!; wykolejający; wykolejany; wykolejał, wykolejali. II Składnia: W. co.

Zwrot: człowiek wykolejony = człowiek, który nie zdobył podstawy moralnej ani specjalności zawodowej.

Wykonać (dok.) — wykonywać (niedok.). I Formy: 1) wykonam, wykonasz...; wykonaj!; wykonany; wykonawszy; wykonał, 2) wykonuję, wykonujesz..., rzadziej: wykonywam, wykonywasz... (dawn.) (nie: wykonywuję, wykonywujesz...); wykonuj!; (wykonywaj!); wykonujący; (wykonywający); wykonywany; wykonywał (PJ 32, 89). II Składnia: W. co.

Jego ekonomia wykonywa się wedle raz ustanowionych celów. *Kołał*. Wykonuje (nie: wykonywuje) polecenia. *Żerom*.

Zwroty: 1) wykonać rysunek. *SW*; 2) wykonać ruch, zwroty, cięcie. *SW*; 3) wykonać utwór muzyczny; 4) wykonać sztukę na scenie; 5) wykonać próbę. *SW*; 6) wykonać zamach. *SW*; 7) wykonać przysięgę. *SW*; 8) wykonać zamiar, zlenie, prawo, zadanie, przepis. *SW*; 9) wykonać na kim wyrok.

Wykonanie.

Zwrot: wprowadzić co w wykonanie = wykonać co. *PJ 12, 50*.

Wykonawca czego. Formy: lp ten wykonawca, tego wykonawcy, temu wykonawcy, tego wykonawcę, wykonawco!, tym wykonawcą, o tym wykonawcy; lm ci wykonawcy, tych wykonawców, tym wykonawcom, tych wykonawców...

Wykonawstwo (!) = wykonanie.

Powierzenie wykonania (nie: wykonawstwa) robot. *KJMK*.

Wykończyć (dok.) — wykończyć (niedok.) lub wykańczać. I Formy: 1) wykończyć, jak kończyć, 2) wykończam (wykańczam), wykończasz (wykańczasz)...; wykończaj! (wykańczaj!); wykończający (wykańczający); wykończył (wykańczał). II Składnia: W. co.

Słońce wykończy swe dzieło. *Dyg*. Pracuje wykończając swoją wielką teorię. *Goet*. Brwi wykańczające łukiem ruchy powiek. *Grusz*.

Wykop pod drogę (!) = przekop (DUMK 26 XI 34).

Wykopać (dok.) — wykopywać (niedok.). I Formy: 1) wykopać, jak: kopać, 2) wykopuję, wykopujesz...; wykopuj!; wykopujący; wykopywany; wykopywał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = kopaniem zrobić co, 2) W. co — z czego = kopiąc wygrzebać, wydobyć co — z czego.

1. Wykopać dół, studnię. *SW*. 2. Wykopać drzewo. *SW*.

Zwrot: wykopać co spod ziemi = z trudem coś zdobyć.

Choćbym miał konia spod ziemi wykopać. *Sienk*.

Wykorzenieć (dok.) — wykorzeniać (niedok.).

I Formy: 1) wykorzenieć, wykorzenisz, wykorzeni, wykorzenimy...; wykorzeń!; wykorzenię; wykorzeniony; wykorzenijski; wykorzenił, 2) wykorzeniam, wykorzeniasz...; wykorzeniaj!; wykorzeniający; wykorzeniany; wykorzeniał, wykorzeniali. II Składnia: W. co — z czego.

Wykorzystać (! germ. por. niem. ausnutzen) — wykorzystywać (!) = wyzyskać, spożytkować — wyzyskiwać, spożytkowywać (SW, PJ 1, 43, JP 7, 143, JP 11, 126).

Wyzyskać (nie: wykorzystać) źródła naukowe. *Cyt. JP 11, 126*. Ludzkie siły będą tam wyzyskane (lub spożytkowane, nie: wykorzystane) do ostatka. *Nałk*.

Wykpić (dok.) — wykpiwać (niedok.). I Formy jak: okpić — okpiwać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co = wyszydzić, wyśmiać kogo, co, 2) W. co — od kogo = wyłudzić co — od kogo.

Wykpić się (dok.) — wykpiwać się (niedok.). I Formy jak: wykpić — wykpiwać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. z kogo = nakpić się, naśmiać się z kogo, 2) W. ś. od czego = wykreścić się, wywinąć się od czego. 2. Wykpił się od śmierci. *Matacz*.

Wykrajać (dok.) lub wykroić — wykrawać (niedok.) (nie: wykraiwać) — wykrawywać (niedok. wielokr.). I Formy: 1) wykrajać (wykroić) — wykrawać, jak: odkrajać (odkroić) — odkrawać, 2) odkrawuję, odkrawujesz... lub odkrawyвам, odkrawywasz...; odkrawuj! (odkrawywaj!); odkrawujący (odkrawujący); odkrawywany; odkrawywał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = krajać zrobić co, 2) W. co — z czego lub w czym = krajać usunąć, wybrać co — z czego lub w czym.

1. Wykrajać figurkę z papieru. *SW*. 2. Wykrajał żywicę z drzewa. Wykrajał korę w drzewie.

Zwroty: 1) wykrajać, częściej wykroić suknię z materiału; 2) wykroić (nie: wykrajać) komu sztukę, *SW* = spłatać komu figła.

Wykraść (dok.) — wykraść (niedok.). I Formy jak: okraść — okradać. II Składnia: W. komu — kogo, co — z czego.

Wykres — wykresowy. Ob. Wykresowy. Formy: dlp tego wykresu, mlm te wykresy, nie: wykresa.

Zwrot: wykres sił poprzecznych (momentów zginających) w belce, nie: dla belki.

Wykresowy, — wykresny. Znaczenie: 1) wykresowy (od: wykres) = związany z wykresem, przedstawiony w wykresie, 2) wykresny (od: wykreślić) = dający się wykreślić, oparty na wykresianiu.

1. Charakterystyka wykresowa (nie: wykresna). *DUMK 26 XI 34*. 2. Geometria wykresna.

Wykreślić (dok.) — wykreślać (niedok.). I Formy jak: określić — określać. II Znaczenie: 1) W. co — czym — na czym = kreśląc wyrysowywać, 2) W. co — czym — w czym lub z czego = kreśląc usunąć, przekreślić.

1. Wykreślić figurę geometryczną. *SW*. 2. Wykreślić warunek z kontraktu. *SW*.

Wykręcić (dok.) — wykręcać (niedok.). I Formy jak: odkręcić—odkręcać. II Składnia: 1) W. co — czym — z czego, 2) W. co — od czego lub do czego (zależnie od kierunku obrotu) = obrócić co — od czego lub do czego.

Wykręcić się (dok.) — wykręcać się (niedok.). I Formy jak: wykręcić — wykręcać. II Składnia: 1) W. ś. od czego lub do czego (zależnie od kierunku obrotu) = obrócić od czego lub do czego, 2) W. ś. (przen.) od czego = (gdy mowa o jakimś zbiegu okoliczności) = wywinąć się, wykipić się.

1. Wykręcił się od niego plecami. *Mp.* 2. Ma dobry język, od wszystkiego się wykręci. *Cyf. SW.* Od obiadu w Wilku wykręcił się. *Iwasz.* Wykręcała się od lekcji. *Dąbr.* Wykręcił się szczęśliwie z tego przykrego położenia. *Mp.*

Zwroty: 1) wykręcić się sianem, *SW* = wykipić się z czego takim sposobem; 2) wykręcić się psim śwędem (tryw.), *SW* = wykręcić się sianem.

1. Od niego (losu) chciała wykręcić się sianem. *Dąbr.*

Wykroczenie przeciw komu, przeciw czemu, nie: wykroczenie czego.

Wykroczenie przeciw zakazowi (nie: wykroczenie zakazu). *KJMK.* Nie poczował się do żadnego wykroczenia przeciw istniejącym przepisom. *Weyss.*

Wykroczyć (dok.) — wykraczać (niedok.). I Formy jak: przekroczyć — przekraczać. II Składnia: 1) W. z czego = wystąpić, wyjść z czego, 2) W. (przen.) przeciw komu, przeciw czemu = zawinić przeciw komu, przeciw czemu.

Wykroić. Ob. Wykrajac.

Wykruszały, — wykruszony. — Znaczenie: 1) wykruszały (od: wykruszyć) = ten, który skruszał 2) wykruszony (od: wykruszyć) = ten, którego wykruszono.

1. Na wykruszałym murze, na chwających się ławkach... wszędzie stali ludzie. *Zaremb.*

Wykruszyć (dok.) — (niedok.) kruszyć. Ob. Kruszyć. Formy jak: kruszyć.

Wykruszyć (dok.) — (niedok.) kruszyć. Ob. Kruszyć. Formy i składnia jak: kruszyć.

Wykryć (dok.) — wykrywać (niedok.). I Formy jak: odkryć — odkrywać. II Składnia: W. kogo, co.

Wykrygowany = nienaturalny w sposobie bycia. Ob. Krygować się.

Wykrzesać (dok.) — wykrzesywać (niedok.). I Formy jak: okresać — okrzysywać. II Składnia: W. co — czym — z czego.

Wykrztusić (dok.) — wykrztuszać (niedok.). I Formy: 1) wykrztuszyć, wykrztusisz, wykrztusi, wykrztusimy...; wykrztuś! wykrztuście!; wykrztuszony; wykrztusił, 2) wykrztuszam, wykrztuszasz...; wykrztuszaj!; wykrztuszajcie!; wykrztuszający; wykrztuszany; wykrztuszaj, wykrztuszali. II Składnia: W. co.

Zwrot: nie móc z siebie czego wykrztusić = nie móc czego powiedzieć.

Wykrzyzczyć (tylko w postaci dok.) kogo = nakrzyzczyć na kogo, zwymyślać kogo. Por. Wykrzyknąć. Formy jak: krzyzczyć.

Wykrzyknąć (dok.) — wykrzykiwać (niedok.). Por. Wykrzyzczyć. I Formy: 1) wykrzyknę, wykrzykniesz...; wykrzyknij!; wykrzyknąwszy; wykrzyknął, wykrzyknąłem, wykrzyknęli, nie: wykrzyknę, wykrzyknij, 2) wykrzykuje, wykrzykujesz...; wykrzykuj!; wykrzykujący; wykrzykiwał. II Składnia: W. co = okrzykiem wypowiedzieć co.

Wykrzyknik.

Zwrot: położyć lub postawić wykrzyknik.

Wykształcenie.

Zwroty: 1) dawać komu wykształcenie; 2) pobierać wykształcenie, ale: odebrać (dok.) wykształcenie.

Wykształcić (dok.) — (niedok.) kształcić. Formy, znaczenie i składnia jak: kształcić. **Wykształtować** (dok.) — (niedok.) kształtować. Formy, znaczenie i składnia jak: kształtować.

Wykuć (dok.) — wykuwać (niedok.). I Formy: 1) wykuję, wykujesz...; wykuj!; wykuty; wykuwszy, 2) wykuwam, wykuwasz...; wykuwaj!; wykuwający; wykuwany; wykuwał. II Składnia: W. co — czym.

Wykupić (dok.) — wykupywać (niedok.), nie: wykupować, ale: kupować. Formy i składnia jak: odkupić — odkupywać.

Wykwint (= elegancja) — wykwintny — wykwintnie (nie: wykwit — wykwitny — wykwitnie). Forma dlp tego wykwintu.

Wykwit = szczyt rozwoju; dlp tego wykwitu.

Wykwitnąć (dok.) — wykwiatać (niedok.). I Formy: 1) wykwitnąć, jak: kwitnąć, 2) wykwitam, wykwiwasz...; wykwiataj!; wykwiatający; wykwiatał. II Składnia jak: kwitnąć.

Wylać (dok.) — wylewać (niedok.), nie: wylivać. I Formy jak: odlać — odlewać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć do czego lub w co), 2) W. (przen. rub.) kogo — z czego = wyrzucić, usunąć kogo — z czego.

2. Wyleli mnie z mieszkania. *Danił.* Byliby go wyleli. *Makusz.*

Wylatać (niedok.). Ob. Wylecieć.

Wylatać się (dok.) = do woli się nalatać. Formy: wylatam się, wylatasz się..., wylatają się; wylataj się!; wylatawszy się; wylatał się.

Wylatywać. Ob. Wylecieć.

Wyląc (się) (dok.) lub **wylęgnąć** (się) — wylęgać (się) (niedok.) lub wylęgiwać (się). Por. Wylęgiwać się. Formy: 1) wyląc (się), wylęgnąć (się), jak: lęgnąć (się) — ląc (się), 2) wylęgam (się), wylęgasz się...; wylęgaj (się)!; wylęgający (się); wylęgał (się).

Wylądować (dok.) — (niedok.) lądować. Formy i składnia jak: lądować.

Wylec (dok.) lub **wylegnać** — **wylegać**. Por. **Wylegiwać się**. **Wylegiwać się**. I Formy: 1) wylegnie..., wylegną; wylegi, wylegli, nie: wylegnał, wylegnęli, 2) wylega, wylegają; wylegał, wylegali. II Znaczenie: W. = tłumnie wychodzić.

Wylegały przed swoje obejścia. *Bartk.*

Wylecieć (dok.) — **wylatywać** (niedok.), rzadziej: **wylatać**. Formy: 1) wylecieć — wylatać, jak: lecieć — latać. Ob. **Latać**, 2) wylataje, wylatujesz..., wylatują; wylatuj!; wylatujący; wylatywał.

Chwytał czapkę i pedem wylatywał z domu. *Zerom.*

Wyleczyć (tylko w postaci dok.). I Formy: wyleczę, wyleczysz, wyleczy, wyleczymy...; wylecz! wyleczcie!; wyleczony; wyleczysz; wyleczył. II Składnia: 1) W. komu — co, 2) W. kogo — z czego.

1. Wyleczył mu rany. 2. Wyleczył go z ran.

Wyleczyć się z czego.

Wyleczywszy się ze swych chorób. *Święt.*

Wylegać. Ob. **Wylec**.

Wylegać się. Ob. **Wylegiwać się**.

Wylegiwać się (tylko w postaci niedok.) (rzadziej: **wylegać się**) = długo leżeć, tracić czas na leżeniu. Por. **Wylegiwać się**, **wylegać się**. Formy: 1) wyleguję się, wylegujesz się...; wyleguj się!; wylegujący się; wylegiwał się, 2) wylegam się, wylegasz się...; wylegaj się!; wylegający się; wylegał się.

Długo się będziesz wylegiwał? *Prus.* Lepiej mi było po piekarniach się wylegiwać. *Sienk.*

Wyleżeć (dok.) — **wylażać** (niedok.). I Formy jak: leżeć — lażać. II Składnia: 1) W. od kogo, 2) W. z czego.

Zwroty: 1) wyleżeć z biedy; 2) bokiem komu coś wylażi = coś pociąga dla kogoś przykre następstwa; 3) wyleżeć na górę (!) = wleźć na górę.

3. Wlazł (nie: wylażł) na mur drugiego piętra. *Cyt. Kr. 1, 101.*

Wyleżeć (dok.). I Formy jak: leżeć. II Znaczenie i składnia: 1) W. (bez dopełn.) = dotrwać w leżeniu do końca, 2) W. co = leżeniem coś osiągnąć, 3) W. co = leżeniem wygnieść co.

Wyleżeć się (dok.) = do woli się należeć.

Wylegarnia, dlp tej wylegarni, dlm tych wylegarni.

Wylekły lub **wylekniiony**.

Telimena zdziwiona i prawie wylekła podnosiła się coraz. *Mick.* Wylekniiona milczy. *Cyt. SW.*

Wylizywać (dok.) — **wylizacz** (niedok.). I Formy jak: obliczyć — obliczać. II Składnia: W. kogo, co = po kolei obliczyć jednego po drugim.

Wylizywać się (dok.) — **wylizacz się** (niedok.). I Formy jak: wylizuję — wylizacz. II Składnia: W. ś. przed kim — z czego = zdac przed kim rachunek z czego.

Wylinić (dok.) lub **wylenić** [= **wylinić się** (<wylenić się>)] -- **liniec** (<leniec>) (niedok.).

Formy: 1) **wyliniec** (<wyleniec>), jak: **liniec** (<leniec>), 2) **wylinię się** (<wylenię się>), **wylinisz się**, **wylini się...**; **wylini się!**; **wyliniony** lub **wyliniały**; **wylinił się**.

Wylizacz (dok.) — **wylizować** (niedok.). I Formy: 1) wylizacz, jak: lizacz, 2) wylizuje, wylizujesz...; wylizuj!; wylizujący; wylizowany; wylizował. II Składnia: W. co — czym — z czego.

Wylizywać się (dok.) — **wylizować się** (niedok.). Znaczenie: 1) W. ś. = oczyścić się lizaniem, 2) W. ś. (przen. żart.) (z czego) = wyleczyć się.

2. Pan R. wylizawszy się wrócił do Wielkopolski. *Cyt. SW.*

Wylosować (dok.) — **wylosowywać** (niedok.). I Formy: 1) wylosuje, wylosujesz...; wylosuj!; wylosowany; wylosował, 2) wylosowuje, wylosowujesz..., rzadko: wylosowuję, wylosowujasz... (nie: wylosowuję, wylosowujasz...); wylosowuj! (wylosowujaj!); wylosowujący; wylosowujący; wylosowują; wylosowują; wylosował. II Składnia: W. co.

Wyłabudać się (tylko w postaci dok.), nie: **wyłabudzić się**. I Formy: **wyłabudam się**, **wyłabudasz się...**; **wyłabudaj się!**; **wyłabudawszy się**; **wyłabudał się**. II Składnia: W. ś. (żart.) z czego = wy dostać się z jakiej biedy.

Tobie potrzeba będzie przecierpieć i wyłabudać się własną siłą. *Krasz. cyt. SW.*

Wyładować (dok.) — **wyładowywać** (niedok.). I Formy: 1) wyładować, jak: lądować, 2) wyładowuję, wyładowujesz..., rzadziej: **wyładowuję**, **wyładowujasz...** (nie: **wyładowuję**, **wyładowujasz...**); **wyładowuj!** (<wyładowujaj!>); **wyładowujący** (<wyładowujący>); **wyładowwany**; **wyładowywał**. II Składnia W. kogo, co — z czego — do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: lądować).

Wyłamać (dok.) — **wyłamywać** (niedok.). I Formy jak: **przełamać** — **przełamywać**. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego = łamiąc wybić, wylupać co — z czego, 2) W. co = wygiąć, wykrzywić.

1. Wyłamać drzwi. *SW.* 2. One zwichnęły osadę mych skrzydeł i wyłamały do góry. *Mick. cyt. SW.*

Wyłamać się (dok.) — **wyłamywać się** (niedok.).

Zwroty: 1) **wyłamywać się** z posłuszeństwa, z władzy, z prawa. *SW.*; 2) **wyłamywać się** od pracy, od obowiązku.

Wylapać (dok.) (nie: **wyłapić**) — **wylapywać** (niedok.). I Formy jak: **przylapać** — **przylapywać**. II Składnia: W. kogo, co = jednego po drugim wylapać wszystkich.

Zwroty: 1) **wylapać listy** (!) = przejąć listy. *Kr. 1, 98*; 2) **wylapać kogo** na kradzieży lub innym przestępstwie (!) = przylapać, schwytać kogo na kradzieży. *Kr. 1, 98*; 3) **wylapać kogo gdzie** (!) = złapać, spotkać kogo po dłuższym poszukiwaniu.

1. Wiecej obciążającym jest list przemyty (nie: wylapany) przez władze... *Cyt. Kr. 1, 99.* 2. Przy-

łapał (nie: wylapał) w piwnicy swej dozorcę domu na kradzieży. *Cyt. Kr. 1, 99. 3.* Dopiero go wczoraj złapał (lub znalazł, spotkał, nie: wylapał) w ogrodzie. *Cyt. Kr. 1, 99.*

Wyłączony. Por. Wykluczony.

Zwrot: to jest wyłączone = to jest niemożliwe. tego nie należy brać w rachubę.

To jest wyłączone. *Nowak.* To nie jest wyłączone. *Nowak.*

Wyłączyć (dok.)—wylącać (niedok.), nie: wylanczać. I Formy jak: odłączyć — odłączyć. II Składnia: W. kogo, co — z czego, nie: od czego.

On mnie wyląca z całego świata. *I. Dąbr.*

Zwroty: 1) wylączyć kogo z towarzystwa. *SW.* 2) wylączyć światło elektryczne, prąd elektryczny.

Wyłonić się (dok.)—wyłaniać się (niedok.). I Formy: 1) wyłonię się, wyłonisz się, wyłoni się...; wyłonił się!; wyłoniony; wyłonisz się; wyłonił się, 2) wyłaniam się, wyłaniasz się...; wyłaniaj się!; wyłaniający się; wyłaniał się, wyłaniali się. II Składnia: W. ś. z czego.

Wież wyłaniała się z mgieł. *Ostr.*

Wyłożyć (dok.)—wykładać (niedok.). I Formy jak: odłożyć — odkładać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego — na co = wyjąwszy położyć lub rozłożyć co, 2) W. co — na co = wydać, ponieść koszt jaki — na co, 3) W. co = przedstawić co w przemówieniu, w odczycie, wyjaśnić, wytłumaczyć.

1. Wykładać towary ze skrzyni. *SW.* Wyłożyć pieniądze na stół. *SW.* 2. Wyłożył na ten dom wiele pieniędzy. *Mp. 3.* Wyłożył to nam jasno i dobitnie. *Mp.*

Zwroty: 1) wyłożyć konie = wyprzać konie; 2) wyłożyć ogłoszenie, listę wyborców, pismo z pozwem sądowym... (!) = wywieść ogłoszenie, listę wyborców, pismo; 3) wyłożyć co na widok publiczny (!) = wystawić co na widok publiczny (o rzeczach); ogłosić, podać do wiadomości ogółu (o pismach).

3. Protokół sądu konkursowego będzie podany do wiadomości ogółu (nie: wyłożony na widok publiczny) wraz z projektami. *Cyt. Kr. 1, 102.*

Wyłóg, dlp tego wyłogu (*SW, Łoś, N*).

Wyłudzić (dok.) — wyłudzać (niedok.). I Formy: 1) wyłudzę, wyłudzisz, wyłudzi, wyłudzi...; wyłudź! wyłudźcie!; wyłudzony; wyłudziwszy; wyłudził, 2) wyłudzam, wyłudzasz...; wyłudź!; wyłudźający; wyłudźający; wyłudzał. II Składnia: W. co—od kogo. **Wyłupać** (dok.) — wyłupywać (niedok.). I Formy jak: obłupać — obłupywać. II Znaczenie i składnia: W. co — z czego = wydłubać, wyluskać co — z czego.

Wyłupać orzech z łupiny.

Wyłupić (dok.)—wyłupiać (niedok.). I Formy jak: obłupić — obłupiać. II Znaczenie i składnia: 1) W. komu oko = wydłubać, wykłuć oko, 2) W. oczy = wytrzeszczyć, wybałuszyć oczy, 3) W. co — od kogo lub na kim = wydusić co — od kogo, wymusić co — na kim, 4) W. kogo = wygrzmocić kogo.

Zwrot: wyłupić kieliszek (*rub.*)=gołnąć (*rub.*), odcyścić, wypróżnić kieliszek.

Wyluskać (dok.) (rzadziej: wyluszczyć, rzad-

ko: wylusknąć)—wyluskiwać (niedok.), rzadziej: wyluszczać. I Formy: 1) wyluskam, wyluskasz...; wyluskaj!; wyluskany; wyluskawszy; wyluskał, 2) wyluszczę, wyluszczysz, wyluszczy, wyluszczymy...; wyluszcz! wyluszczcie!; wyluszczone; wyluszczywszy; wyluszczył, 3) wylusknę, wylusknieysz...; wylusknij!; wylusknięty; wylusknąwszy; wylusknął, wylusknąłem, wylusknęli, 4) wyluskuje, wyluskujesz... (nie: wyluskiwam, wyluskiwasz...); wyluskuj!; wyluskujący; wyluskiwany; wyluskiwał, 5) wyluszczam, wyluszczasz...; wyluszczaj!; wyluszczający; wyluszczany; wyluszczali, wyluszczali. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego = łuszczyć wyjąć co — z czego, 2) W. co = łuszczyć oczyścić. Por. Obłupać.

1. Wyluskać groch ze strączków. 2. Gospodarz postrzegł, że mu ktoś na polu wyluskał strączki. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) wyluskać kogo z pieniędzy = ogłosić kogo z pieniędzy; 2) wyluszczyć (nie: wyluskać) co = wyłożyć, wyjaśnić co szczegółowo; 3) wyluszczyć stanowisko, punkt widzenia (!) = wyjaśnić stanowisko...

2. Wyluszczył mu sprawę jasno i dokładnie. *Mp.* 3. Miał sposobność wyjaśnić (nie: wyluszczyć) swoje stanowisko. *Cyt. Kr. 1, 101.*

Wymachiwać (tylko w postaci niedok.), nie: wymachywać. I Formy: wymachuję, wymachujesz... (nie: wymachiwam, wymachiwasz...); wymachuj!; wymachujący; wymachiwany; wymachiwał. II Składnia: W. czym.

Wymagać (tylko w postaci niedok.) = żądać, domagać się. Por. Wymóc. I Formy: wymagam, wymagasz...; wymagaj!; wymagający; wymagany; wymagał. II Składnia: 1) W. od kogo — czego (nie: co), 2) W. od kogo, żeby coś robił.

1. Zdawały się wymagać szacunku i poszanowania. *Bartk.* Tego nie można było od nich wymagać. *Nalk.*

Wymagający (od kogo, od czego) — wymagająco. Ob. Kojący — kojąco.

1. Jest człowiekiem mało wymagającym od życia. *Dąbr.* 2. Traktował wymagająco i surowo wybór jedzenia. *Grusz.*

Wymaganie.

Zwroty: 1) stawiać komu wymagania; 2) podług wymagań; 3) mieć wielkie wymagania.

Wymalować (dok.) — wymalowywać (niedok.). Formy i składnia jak: odmalować — odmalowywać.

Wymamicić (dok.) (nie: wymanić) — wymamicić (niedok.). I Formy: 1) wymamicić, jak: mamicić, 2) wymamiam, wymamiasz...; wymamiam!; wymamiamy; wymamiani; wymamiał, wymamiali. II Składnia: W. co — od kogo = wyłudzić co — od kogo.

Wymarnieć = zmarnieć do szczętu. Formy i składnia jak: marnieć.

Wymarnować = zmarnować do szczętu. Formy i składnia jak: marnować.

Wymarznąć (dok.) — wymarzać (niedok.). I Formy jak: odmarznąć — odmarzać. II

Znaczenie i składnia: **W.** z czego lub od czego = zmarznąć doszczętnie z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: marznąć).

Wymazać (dok.) — wymazywać (niedok.). I Formy jak: omazać — omazywać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** kogo, co — czym = dokładnie, całkowicie omazać kogo, co, 2) **W.** co = mażąc zużyć co, 3) **W.** kogo, co — z czego = wykreślić, wyłączyć kogo, co — z czego.

Zwroty: 1) wymazać kogo z listy. *SW*; 2) wymazać kogo z pamięci; 3) wymazać co z hipoteki (!) = wykreślić co z hipoteki.

Wymiar, dlp tego wymiaru.

Zwroty: 1) wymiar sprawiedliwości. *SW*; 2) wymiar czasu; 3) wymiar na planie odciąż (nie: odłożyć). *DUMK 26 XI 34*.

Wymiać (tylko w postaci dok.). Formy jak: miać.

Wymienić (dok.) — wymieniać (niedok.). I Formy: 1) wymienię, wymienisz, wymieni, wymienimy...; wymień! wymieńcie!; wymieniony; wymieniwszy; wymienił, 2) wymieniam, wymieniasz...; wymieniaj!; wymieniający; wymieniania, wymieniania; wymieniał, wymieniali. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** kogo, co = nazwać kogo, co z imienia, 2) **W.** kogo, co — na kogo, na co = zamienić kogo, co — na kogo, na co.

1. Wymienia osoby, które zna. *Cyt. SW*. 2. Wymienić pieniądze krajowe na zagraniczne. *SW*.

Zwrot: wymieniony wewnątrz (!) = wymieniony tu (tj. w przytoczonym piśmie).

Urząd donosi, że od wewnątrz wymienionego (zam.: od wymienionego w piśmie) ściągnięto grzywnę. *KJU 2, 3*.

Wymierzyć (dok.) — wymierzać (niedok.). I Formy: 1) wymierzyć, jak: mierzyć, 2) wymierzam, wymierzasz...; wymierzaj!; wymierzający; wymierzany; wymierzał, wymierzali. II Składnia jak w czasowniku: mierzyć.

Wymieszać (dok.) — (rzadko) wymieszывать (niedok.). I Formy: 1) wymieszać, jak: mieszać, 2) wymieszuję, wymieszujesz... (nie: wymieszuję, wymieszujesz...); wymieszuj!; wymieszujący; wymieszujący; wymieszujący. II Składnia: **W.** co — z czym.

Wymieść (dok.) — wymiatać (niedok. jednokr.) — wymiatywać (niedok. wielokr. lub jednokr.). I Formy: 1) wymieść — wymiatać, jak: odmieść — odmiatać, 2) wymiatuję, wymiatujesz...; wymiatuj!; wymiatujący; wymiatujący; wymiatujący. II Składnia: **W.** co — czym — z czego — do czego (gdy się wymienia jakiegoś pomieszczenie) — w co, (gdy się wymienia wnętrze jakiegoś naczynia) — na co (gdy się wymienia jakąś zewnętrzną powierzchnię, na którą się coś wymiata).

Wymię — Formy: lp to wymię, tego wymienia, temu wymieni..., lm te wymiona, tych wymion, tym wymionom...

Wymigać się (dok.) lub **wymignąć się** — wymigiwać się (niedok.). I Formy: 1) wy-

migać się — wymignąć się, jak: migać — mignąć, 2) wymiguję się, wymigujesz się...; wymiguj się!; wymigujący się; wymigiwał się. II Składnia: **W.** ś. od czego = wywinać się, wykręcić się od czego.

Nie wymigam się od śmierci. *Malaoz*.

Zwrot: wymigać się z opresji, z biedy...

Wymijać — wymijać. Ob. **Kojący** — **kojący**.

Tłumaczył się wymijająco. *Mp*.

Wyminać (dok.) — wymijać (niedok.). Formy jak: minąć — mijać.

Wymiotować (niedok.) — **zwymiotować** (dok.). Formy i znaczenie jak: **womitować**. Ob. **Womitować**.

Na pewno bym **zwymiotował**. *Nowak*.

Wymioty (tylko w lm), nie: **womity**. Forma dop. tych wymiotów, nie: tych wymiot. Zwrot: komuś zbiera się (nie: idzie) na wymioty.

Wymknąć się (dok.) — **wymykać się** (niedok.). I Formy: 1) wymknę się, wymkniesz się...; wymknij się!; wymknąwszy się; wymknął się, wymknąłem się, wymknęli się, nie: wymkłem się, wymkli się, 2) wymykam się, wymykasz się...; wymykaj się!; wymykający się; wymykał się. II Składnia: **W.** ś. komu — z czego — do kogo, do czego.

Przemysłliwa, jakby się to wymknąć Niemcom. *Strug*. Wymykał się nocą do domów polskich. *Mick. cyt. SIV*.

Zwroty: 1) wymknąć się komu z rąk. *SW* = wypaść komu z rąk; 2) słówko się komu wymknęło. *SW*; 3) wymknąć się z tajemnic. *SW*; 4) coś się wymyka spod wszelkiej kontroli; 5) coś się wymyka spod wszelkiego określenia lub wszelkiemu określeniu.

5. (To) wymyka się wszelkiemu określeniu. *Berent*.

Wymleć (dok.) — **wymielać** (niedok.). I Formy: 1) wymleć, jak: mleć, 2) wymielam, wymielasz...; wymielaj!; wymielający; wymielający; wymielali. II Składnia jak: mleć.

Wymłócić (dok.) — **wymłacać** (niedok.). I Formy jak: omlócić — omlacać. II Składnia i znaczenie: 1) **W.** co — czym = cepami co wybić, 2) **W.** (przen.) kogo, co = wygrzmocić kogo, co, 3) **W.** co (przen.) = łączyćwie zjeść co.

Wymoczyć (dok.) — **wymaczać** (niedok. lub dok.). Por. **Odmoczyć**, **Zamoczyć**. Formy i składnia jak: moczyć — maczać.

Wymodlić (dok.) — **wymodlać** (niedok.) lub **wymadlać**, ale: **modlić się** (z zaimk.: się). I Formy: 1) wymodlić, jak: modlić się, 2) wymodlam, wymodłasz...; wymodlaj!; wymodlający; wymodlający; wymodlał, wymodlali. II Składnia: 1) **W.** co — od kogo lub u kogo = modlitwą wyprosić co — od kogo lub u kogo, 2) **W.** co — na kim = wymusić co — na kim.

Wymodlić się (dok.) (niedok.: **wymadlać się**) od czego = modlitwą wyzwolić się od czego.

Wymoknąć (dok.) — **wymakać** (niedok.). Formy jak: **przemoknąć** — **przemakać**.

Wymotać (dok.) — wymotywać (niedok.), nie: wymotowywać. I Formy jak: omotać — omytywać. II Składnia: W. kogo, co — z czego.

Wymowa — wymowny, nie: wymówny, ale: małowówny.

* **Wymowa** wyrazów polskich nie zawsze odpowiada ich pisowni, bo pisownia polska opiera się nie tylko na zasadzie głoskowej, lecz także na pokrewieństwie wyrazów, na ich pochodzeniu i na zwyczajach grafiki polskiej. Zwyczaje te nadają pewnym literom różne wartości głoskowe. Oto litery, które w piśmie polskim mogą oznaczać różne głoski:

1) Litera *e* oznacza zwykle samogłoskę: *e*, ale niekiedy oznacza także samogłoskę, która po spółgłoskach miękkich wymawia się jak: *i*, a po spółgłoskach twardych — jak: *y*, np. *bieda* = (w wymowie) *bida*, *chleb* = *chlib*, *wie* = *wi*, *dalej* = *dali*, *gorzej* = *gorzyj*, *też* = *tyż*. Tak wymawiane *e* nazywamy *e* pochylonym. Zwyczaj wymawiania *e* pochylonego jest wynikiem starodawnej polskiej tradycji wymawianowej, nie należy więc go uważać za niepoprawny, z wyjątkiem wyrazów, których pisownię Słownik zaznacza osobno. Tendencją jednak nowoczesnej wymowy kulturalnej jest zastępowanie *e* pochylonego *e* jasnym, a więc wymowa: *bieda*, *wie...*, nie: *bida*, *wi...*

2) Litera *ę* na końcu wyrazów oznacza *e* czyste lub *e* z lekkim zabarwieniem nosowym, np. *proszę cię o tę książkę* = *proszę cie o te książke*. W środku wyrazów litera *ę* przed literami, oznaczającymi spółgłoski szczelinowe (*f*, *w*, *s*, *z*, *sz*, *ż*, *ś*, *ź*, *ch*) jest znakiem samogłoski nosowej *ę*; przed literą *p* lub *b* oznacza *em*; przed literą *t*, *d*, *c*, *dz* lub *cz* oznacza *en*; przed literą *ć* lub *dź* oznacza *eń*, a przed literą *k* lub *g* oznacza *en*, czyli połączenie *e* z tylnojęzykowym *n*, np. *mięso*, *wieży*, *węch*; ale: *tępy* = (w wymowie) *tempy*, *dęby* = *demby*, *kręć* = *krence*, *przędza* = *przendza*, *pęczek* = *penczek*, *kręci* = *kreńci*, *przędzie* = *przeńdzie*, *ręka* = *renka*, *pręga* = *prenga*.

3) Litera *ą* na końcu wyrazów oznacza samogłoskę nosową *ą* (wymowa *-om* lub *-o* jest niepoprawna), np. *widzą*, nie: *widzom*, ani: *widzo*. W środku wyrazów litera *ą* oznacza głoski, analogiczne do tych, które w odpowiednim położeniu oznacza litera *ę*, np. *wąs*, *maź*, *wąchać*, ale: *rąbać* = (w wymowie) *rombać*, *kąpać* = *kompać*, *kąt* = *kont*, *rączka* = *ronczka*, *macić* = *mońcić*, *kądziel* = *końdziel*, *łaka* = *łonka*, *stągiew* = *stongiew*.

4) Litera *n* przed literami *k*, *g* w wyrazach obcych oznacza *n* tylnojęzykowe, a w wyrazach swojskich i przyswojonych — *n*

przedniojęzykowe (zębowe), np. *lingwista* = (w wymowie) *lingwista*, *punkt* = *punkt*, *bank* = *bank*, ale: *okienko*, *skowronki z n* przedniojęzykowym. Wymowa *lingwista*, *punkt*, *bank z n* przedniojęzykowym, a z drugiej strony wymowa: *okienko*, *skowronki z n* tylnojęzykowym jest nieprawidłowa.

5) Grupy literowe: *au eu* oznaczają połączenia samogłosek *a + u*, *e + u*. Połączenia te w wyrazach dźwiękonaśladowczych i w wyrazach obcych wymawiamy jednosylabowo, a wyrazach swojskich — w dwóch różnych sylabach, np. *miauczeć* = *miau'-czeć* (2 sylaby), nie: *mia-u'-czeć*, *autor* = *au'-tor* (2 sylaby), nie: *a-u'-tor*, *pleuryt* = *pleu'-ryt* (2 sylaby), nie: *ple-u'-ryt*, ale: *nauka* = *na-u'-ka* (3 sylaby), nie: *nau'-ka* (2 sylaby). Wyraz *pauza* wymawiamy *pau'-za* (2 sylaby) lub *pa'-u-za* (3 sylaby).

6) Litera *i* na początku wyrazów przed spółgłoską oznacza samogłoskę *i*, którą niektórzy wymawiają jak: *ji*, np. *igła* lub *ji-gła*, *iskra* lub *jiskra*. Oba sposoby wymawiania uważać należy za prawidłowe.

7) Litera *i* między literą spółgłoskową a samogłoskową w wyrazach swojskich oznacza miękkość spółgłoski, np. *piana* = (w wymowie) *p'ana*, *konopie* = *konop'e*, *biały* = *b'aly*, *wiara* = *w'ara*, *ziemia* = *z'em'a*, *kiedy* = *k'edy*, *giąć* = *g'ać*. Niektórzy zamiast miękkich spółgłosek *p'*, *b'*, *f'*, *w'*, *m'* wymawiają *p'j*, *b'j*, *f'j*, *w'j*, *m'j*: *piana* = *p'jana* lub *p'jana*, *biały* = *b'alyj* lub *b'jalyj* itp. Oba sposoby wymawiania są prawidłowe.

8) Litera *i* między literą spółgłoskową a samogłoskową w wyrazach obcych może oznaczać dwie różne głoski: a) w pierwszej sylabie wyrazów oznacza samogłoskę *i*, np. *biograf* = (w wymowie) *bi-ograf* (3 sylaby), *dialog* = *di-a-log* (3 sylaby), b) w sylabach środkowych i końcowych wyrazu oznacza głoskę *j*, np. *obiekt* = (w wymowie) *o-bjekt*, *adiunkt* = *a-djunkt*, *mania* = *mań-ja*, *rewia* = *re-wja*, *audytorium* = *au-dy-to-rium*.

U w a g a. Niekiedy *i* w środkowej sylabie wyrazów oznacza samogłoskę *i*, np. *poliandria* = (w wymowie) *po-li-an-drja*, *hemioptysja* = *he-mi-o-psja*.

9) Litery *ch* i *h* w wymowie większości Polaków oznaczają jedną i tę samą spółgłoskę (tylnojęzykową, szczelinową bezdźwięczną), ale niektórzy odróżniają *ch* bezdźwięczne od *h* dźwięcznego. Oba sposoby wymawiania są prawidłowe.

10) Litera *ł* oznacza głoskę, którą jedni wymawiają ze zwarem przodu języka z zębami, a inni bez tego zwarecia ale z lekkim zaokrągleniem warg; w takim sposobie wymawiania *ł* brzmi jak *u* niezgłoskowe, np.

pałka = (w wymowie) *pał-ka* (z *ł* zębowym) lub *pau'ka*. Oba sposoby wymawiania są prawidłowe.

Wymóc (tylko w postaci dok.) *co* — na kim = wymusić *co* — na kim. Por. **Wymagać**.
Formy jak: pomóc.

Wymóg (!) = wymaganie (PJ 9, 97, PJ 12, 141, Kr. 2, 185).

...może zwolnić od wymagań (nie: od wymogów) powyższych. *K. Cyw. Rodzina*.

Wymówić (dok.) — wymawiać (niedok.). I Formy jak: namówić — namawiać. II Znaczenie i składnia: 1) *W. co* = wypowiedzieć *co*, 2) *W. komu* — *co* = zrobić komu wymówkę, wypomnieć komu — *co*, 3) *W. co* = zastrzec z góry, zawarować *co*, 4) *W. komu* — *co* = zrywając umowę, wypowiedzieć komu — *co*.

1. Wymawiał dźwięki polskie z cudzoziemską. *Mp.* 2. Wymówił mi wszystkie wyświadczone mi przysługi. *Mp.* 3. Wymawiam sobie wszelkie przytyki. *Danił.* 4. Wymówił mi pracę. *Mp.*

Wymówić się (dok.) — wymawiać się (niedok.). I Formy jak: wymówić — wymawiać. II Składnia: *W. ś.* (nie: odmówić się) od czego = wykręcić się od czego, usprawiedliwić się, nie chcieć czegoś robić.

Wymówił się od wzięcia udziału w zabawie pilnymi zajęciami. *Orzesz.* Wymówiła się od towarzysztwa tych pań. *Zapol.*

Wymówka — Znaczenie: 1) *W.* = tłumaczenie się, wykręt, 2) *W.* = wyrzut, nagana.

Zwroty: 1) paluszek i główka — to szkolna wymówka. *Przysł.*; 2) zrobić komu wymówkę; 3) otrzymać wymówkę. *SW.*

2. Zrobiłam mu z tego powodu wymówkę. *Zapol.*

Wymusić (dok.) — wymuszać (niedok.). I Formy: 1) wymuszę, wymusisz, wymusi, wymusimy...; wymuś! wymuście!; wymuszony; wymusiwszy; wymusił, 2) wymuszam, wymuszasz...; wymuszaj!; wymuszający; wymuszany; wymuszał, wymuszali. II Składnia: *W. co* — na kim lub od kogo.

Wymyć (dok.) — wymywać (niedok.). Formy i składnia jak: umyć — umywać.

Wymysł, dlp tego wymysłu.

Zwrot: wierutny (nie: czysty, rus.) wymysł.

Te pogłoski są wierutnym wymysłem.

Wymyślać (niedok.) komu, ale: zwymyślać (dok.) kogo. Ob. **Wymyślić**.

Wymyślić (dok.) (nie: wymyśleć) — wymyślać (niedok.), nie: wymyśliwać. I Formy jak: obmyślić — obmyślać. II Znaczenie i składnia: 1) *W. kogo, co* = myśleć wynaleźć, stworzyć kogo, *co*, 2) *W. co* = zmyślić *co*, 3) *W.* (tylko w postaci niedok.) komu — od kogo — za *co* = zlorzeczyć komu, łajac kogo (bezpośrednio) używając takich czy innych wyzwisk, 4) *W.* (tylko w postaci niedok.) na kogo — za *co* = wygadywać na kogo — za *co* (przed trzecią osobą).

1. Żebyś do jutra myślał, to założywszy ręce nie wymyślisz. *SW.* 2. Wymyślić plotkę, bajkę, potwarz. *SW.* 3. Wymyśla nam od inteligen-

tów. *Strug.* Wymyślał za nieporządki w domu. *Sierosz.*

Zwrot: wymyślać komu od ostatnich słów.

Wymyślał sobie od ostatnich słów. *Sienk. cyt. PJ 10, 119.*

Wynagrodzenie za *co*.

Żądać wynagrodzenia za wstawiennictwo do sądu. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: 1) wynagrodzenie indywidualne (!) = wynagrodzenie osobiste. *DUMK 31 X 31*; 2) za wynagrodzeniem coś zrobić; 3) wynagrodzenie za pracę. *Kr. 2, 268.*

Wynagrodzić (dok.) — wynagradzać (niedok.). Formy i składnia jak: nagrodzić — nagradzać.

Brak głębszych przeżyć lubił wynagradzać sobie dyskusją. *Goet.*

Wynająć (dok.) — wynajmować (niedok.), nie: wynajmywać. Formy i składnia jak: nająć — najmować.

Począł wynajmować komorników do robót około ziemi. *Prus.*

Wynajdować lub **wynajdywać**. Ob. **Wynaleźć**.

Wynalazca (czego) — wynalazczy (przymtk.). Formy: lp ten wynalazca, tego wynalazcy, temu wynalazcy, tego wynalazcę, wynalazco!, tym wynalazcą, o tym wynalazcy; lm ci wynalazcy, tych wynalazców, tym wynalazcom,...

Wynaleźć (dok.) (nie: wynajść) — wynajdować (niedok.) lub wynajdywać. Formy i składnia jak: znaleźć — znajdować (znajdywać).

Wynarodowić (dok.) — wynaradawiać (niedok.), rzadko: wynarodawiać. I Formy: 1) wynarodowię, wynarodowisz, wynarodowi, wynarodowimy...; wynarodów! wynarodówcie!; wynarodowiony; wynarodowisz; wynarodowił, 2) wynaradawiam, wynaradawiasz...; wynaradawiaj!; wynaradawiający; wynaradawiany; wynaradawiał, wynaradawiali. II Składnia: *W. kogo*.

Wynędniały, młm (męskoosob.) wynędniali, ale: wynędniał, wynędniali.

Wynieść (dok.) — wynosić (niedok.). Formy jak: nieść — nosić.

Zwroty: 1) wynosić kogo, *co* na widownię; 2) wynosić kogo, *co* — nad kogo, nad *co* = wyżej kogo, *co* stawiać, cenić.

1. Wyniósł swoje imię na widownię dziejową. *Nalk.* 2. Wysoko Szwedów nad swoich wynosisz. *Sienk.*

Wynik, dlp tego wyniku.

Zwroty: 1) pracować z dobrym lub złym wynikiem; 2) odnosić wyniki = mieć rezultaty pracy; 3) przesyłać wyniki (!) = zawiadamiać o wynikach; 4) wynik użycia w służbie (!) = jakość uzdolnień służbowych. *Kr. 2, 52.*

2. Praca moja nie odnosiła pożądaných wyników. *Kad.*

Wyniknąć (dok.) — wynikać (niedok.). I Formy: 1) wyniknie...; wyniknij!; wynikły; wynikł, wynika (rzadko: wyniknął, wyniknęła), 2) wynika; wynika!; wynikający; wynikał. II Znaczenie i składnia: 1) *W. z czego* = wytrysnąć (jak ponik = potok), wyjść na wierzch, 2) *W. z czego* = wy-

płynąć z czego w następstwie przyczynowym.

1. Tu kwiecie samo dokoła wynika. *Mick. cyt. SW. 2.* Co z tego wyniknie? *Siedl.*

Wyniszczec (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: niszczyć.

Wyniszczyc (dok.) — wyniszczać (niedok.). I Formy: 1) wyniszczyc, jak: niszczyć, 2) wyniszczam, wyniszczasz...; wyniszczaj!; wyniszczający; wyniszczany; wyniszczal, wyniszczali. II Składnia jak: niszczyć.

Wynos (! rus.) = wynoszenie.

Zwrot: sprzedaż na wynos (!) = sprzedaż do domu, sprzedaż butelkowa (o napojach).

Wynosić. Ob. **Wynieść**.

Wynudzić (dok.) — wynudzać (niedok.). I Formy: 1) wynudzić, jak: nudzić, 2) wynudzam, wynudzasz...; wynudzaj!; wynudzający; wynudzany; wynudzał. II Składnia jak: nudzić.

Wynurzyć się (dok.) — wynurzać się (niedok.). I Formy: 1) wynurzę się, wynurzysz się, wynurzy się, wynurzymy się...; wynurz się!; wynurzony; wynurzywszy się; wynurzył się, 2) wynurzam się, wynurzasz się...; wynurzaj się!; wynurzający się; wynurzał się, wynurzali się. II Składnia: 1) W. ś. z czego = wysunąć się, wychylić się z toni, z głębi, 2) W. ś. (przen.) przed kim — z czego lub z czym = wywnętrzyć się przed kim — czego.

1. Skąta wynurzyła się z wody. Księżyc wynurzył się zza chmur. 2. Wynurzyć się ze swa troską. *SW.* Wynurzała się przede mną ze swych żalów. *Mp.*

Wyobrazić (dok.) — wyobrażać (niedok.). I Formy jak: wyrazić — wyrażać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — kim, czym lub pod postacią kogo, czego, albo pod czym, nie: za kogo, za co, ani: przez kogo, przez co = w obrazie przedstawić, odtworzyć, odmalować kogo, co (gdy podmiotem jest osoba ludzka), 2) W. kogo, co — kim, czym lub pod postacią kogo, czego albo pod czym (= przedstawić, uzmysłowić) (gdy podmiotem jest rzecz martwa: obraz, rysunek, rzeźba...), 3) W. sobie (zawsze z tym zaimkiem) kogo, co lub W. sobie, że... = odtworzyć sobie kogo, co w wyobraźni, wyimaginować sobie kogo, co lub wyimaginować sobie, że...

1. Na purpurach... wyobrażone były orły i inne herby królewskie. *Cyt. SW. 2.* Co ten obraz wyobraża? *SW. 3.* Wyobraźmy sobie (nie: wyobraźmy) człowieka, który... *Cyt. Krasn. 42.* Pan Bóg wie co na sobie po tym wyobrażał. *Rittner.*

Wyobrażnia, nie: wyobrażna (Pass.).

Wyobrażenie — wyobrażeniowy.

Zwroty: 1) mieć wyobrażenie czego, ale: nie mieć o czym wyobrażenia; 2) nie mieć o niczym wyobrażenia.

Wyodrębnić (dok.) — wyodrębnić (niedok.). I Formy: 1) wyodrębnię, wyodrębnisz, wyodrębni, wyodrębnimy...; wyodrębni!; wyodrębnićcie!; wyodrębniony; wyodrębnniejszy; wyodrębnił, 2) wyodrębniam, wyodrębniasz...;

wyodrębniaj!; wyodrębniany, wyodrębniani; wyodrębnią, wyodrębniali. II Składnia: 1) W. co — od czego = oddzielić (fizycznie lub w umyśle) co — od czego, 2) W. co — z czego lub spośród czego = wydzielić (fizycznie lub w umyśle) co — z czego lub spośród czego, 3) W. co — w czym = w jakiejś większej całości wydzielić, wyróżnić co. **Wyolbrzymić** (dok.) — wyolbrzymiać (niedok.). I Formy: 1) wyolbrzymię, wyolbrzymisz, wyolbrzymi, wyolbrzymimy...; wyolbrzym!; wyolbrzymcie! (nie: wyolbrzymij!; wyolbrzymijcie!); wyolbrzymiony; wyolbrzymiwszy; wyolbrzymił, 2) wyolbrzymiam, wyolbrzymiasz...; wyolbrzymiaj!; wyolbrzymiający; wyolbrzymiany; wyolbrzymiał, wyolbrzymiali. II Składnia: W. kogo, co.

Wyolbrzymieć (dok.) — (niedok.) olbrzymieć. Ob. **Olbrzymieć**.

Wyosobnić (dok.) — wyosobniać (niedok.). Formy jak: odosobnić — odosabniać.

Wyostrzyć (dok.) — wyostrzać (niedok.). Formy jak: naostrzyć — naostrzać.

Wypaczyć (dok.) — wypaczać (niedok.). Por. **Wypatrzeć**. I Formy: 1) wypaczyc, jak: paczyć, 2) wypaczam, wypaczasz...; wypaczaj!; wypaczający; wypaczany; wypaczał, wypaczali. II Składnia: 1) W. co = wykrzywić co, 2) W. (przen.) kogo = wykrzywić kogo moralnie.

Wypadać. Ob. **Wypaść**.

Wypadek, dlp tego wypadku. Znaczenie: 1) W. = wydarzenie, zdarzenie, zajście, zbieg okoliczności, przypadek, 2) W. = nieszczęśliwe wydarzenie, nieszczęście, katastrofa.

Zwroty: 1) od wypadku do wypadku (! germ. z niem. vom Fall zum Fall) = w każdym wypadku z osobna. *JP 5, 50*; 2) na każdy wypadek (! germ. z niem. auf jeden Fall) = na każdy sposób (!) = w każdym razie (*Kr. 1, 187*) = na wszelki wypadek; 3) na żaden wypadek (!) = w żadnym razie. *Kr. 1, 187*; 4) pod każdym wypadkiem (!) = bezwarunkowo, bezwzględnie. *Kr. 1, 187*; 5) w żadnym wypadku = w żadnym razie, wcale nie; 6) wypadkiem = wypadkowo; 7) robić coś na wypadek czegoś lub na wypadek jakis; 8) wypadek zdarzył, zdarzył, chciał... *SW*; 9) wypadek zachodzi; 10) zginać z wypadku; 11) nie było z kimś wypadku.

2. Na wszelki wypadek radził mi namyślić się. *Kad.* Na wszelki wypadek kazala sobie podać duża chustkę. *Dąbr.* W każdym razie (nie: na każdy sposób) liczę na dyskusję. *Cyt. Kr. 1, 187.* 3. W żadnym razie (nie: na żaden wypadek) o tym mowy być nie może. *Cyt. Kr. 1, 187.* 4. Uchwalono odmówić bezwarunkowo (nie: pod każdym wypadkiem) votum zaufania. *Cyt. Kr. 1, 187.* 5. W żadnym wypadku nie ludź się! *Dąbr.* 6. Wypadkiem natknął się na ten dom. *Danił.* 7. A ten habit stałe pan chowa na takie wypadki? *Chow.* 9. Wypadki, jakie zaszyły później. *Goet.* 10. Zeinał z wypadku. *Dąbr.* 11. Nie było wypadku z ludźmi. *Mp.*

Wypadkowo, nie: wypadkowie (prow. lit.).

Wypaść (dok.) — wypadać (niedok.). I Formy jak: paść — padać. II Znaczenie i składnia: 1) W. z czego — do czego — w co lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wymieść) = z

wnętrza czego spaść do czego, w co lub na co, 2) **W.** w czym, — po co, — za kim, za czym, — do kogo, — na kogo, na co = zniechęca szybko wybiec w czym, — po co, — za kim, za czym, — do kogo, — na kogo, na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: bieć), 3) **W.** (przen., bez dopełn.) = wyniknąć, powstać w wyniku czego, okazać się, 4) **W.** (przen., tylko w 3 os. lp lub lm) komu = zdarzyć się, przytrafić się komu, 5) **W.** (przen., tylko w 3 os. lp) na kogo, na co = przypada na kogo, na co, 6) **W.** (przen.) (nieosob.) komu coś robić = godzi się komu coś zrobić.

1. Puszczałka z różem trzykrotnie wypadła mu z ręki. *Cyt. SW. 2.* Z krzaków wypadła spłoszona antylopa. *Cyt. SW. 3.* Piotra i Pawła wypadło w niedzielę. *Iwasz. 4.* Kalece wypadła droga koło chaty ślimaków. *Prus. 5.* Jedna kobieta wypadła na dziesięciu mężczyzn. *Małacz. 7.* Trzech nas wypadło (nie: trzej my wypadli) na dziesięciu tamtych. Na ciebie wypadła sześć tysięcy. *Dąbr. 6.* Wypadła chorego odwiedzić. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) wypaść z pamięci, z głowy. *SW. 2)* z ust słowo niechcący, niebacznie wypadła; 3) wypaść z kolei = tracić swoją kolej; 4) wypadnąć z łaski. *SW = tracić łaskę; 5)* wypadła na to, że... = okoliczności tak się układają, że...

1. Wypadło mi to zupełnie z pamięci. *Mp. 2.* W zapamiętaniu wypadło mi to niebaczne słowo. *Cyt. SW. 3.* Wkrótce wnijdzie w kolej to, co z niej wypadło. *Cyt. SW. 5.* Wypadałoby na to, że trzeba... *Strug.*

Wypaść (dok.)—wypasać (niedok.). I Formy jak: paść—pasać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** kogo, co — czym lub na czym = wytuczyć kogo, co—czym lub na czym, 2) **W.** co—kim, czym = zużyć co pasieniem kogo, czego.

1. Wypasł konie na koniczynie (koniczyna). 2. Wypasł koniczynę końmi.

Wypatrzeć (dok.) (nie: wypatrzeć)—wypatrywać (niedok.). I Formy jak: opatrzeć—opatrywać. II Składnia: **W.** co lub czego (w dopełnieniu cząstk.). (Gr. Ak. 306).

Wypchać (dok.)—wypchnąć (dok. jednokr.) — wypychać (niedok.). I Formy: 1) wypchać, jak: pchać, 2) wypchnąć — wypychać, jak popchnąć — popychać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** kogo, co — czym (w postaci dok.: wypchać) = wypełnić kogo, co — czym, 2) **W.** kogo, co — z czego (w postaci dok.: wypchnąć) = pchając wyrzucić kogo, co — z czego.

1. Wypchać siennik słomą. *SW. 2.* Wypchnął go za drzwi. *Cyt. SW.*

Zwrot: każ się wypchać! (tryw.) = każ się wypchać jako okaz głupoty (lub: każ się wypchać = wypchnąć się = wyrzucić się) = umilknij, nie zwracaj mi głowy!

Wypełnić (dok.) — wypełniać (niedok.) I Formy: 1) wypełnię, wypełnisz, wypełni, wypełnimy...; wypełnij!, rzadziej: wypełń!, wypełniony; wypełniwszy; wypełnił, 2) wypełniam, wypełniasz...; wypełniaj!, wypełniający; wypełniany; wypełniał, wypełniali. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** co—czym = zupełnie napełnić co — czym, nie: przez co, 2) **W.** co (arch., dziś tylko w pewnych zwrotach) = spełniać co.

1. Części programu, wypełnione śpiewem. *Cyt. Kr. 1, 52.* Wypełnić beczkę wodą. *SW. 2.* Spełnił (nie: wypełnił) swoje zadanie.

Zwroty: 1) wypełnić luki, *SW = uzupełnić luki;* 2) wypełnić braki, niedostatki, *SW = uzupełnić braki, niedostatki;* 3) wypełnić blankiet, *SW = uzupełnić tekstem pisanym miejsca wolne;* 4) wypełnić przykazanie, ślub, przysięgę, rozkaz. *SW;* 5) wypełnić kielich = spełnić kielich = wypróżnić kielich, wypić jego zawartość; 6) wypełnić komu czas; 7) wypełniony (nie: przepelniony) po brzegi. *Kr. 1, 151.*

6. Sport, praca zawodowa... wypełniała mu czas. *Goet.*

Wypełzać (niedok.) — wypełznąć (dok.). Formy jak: pełzać — pełznąć.

Wyperswadować (dok.)—(niedok.) perswadować. Formy i składnia jak: perswadować.

Wypędzić (dok.) — wypędzać (niedok.). I Formy: 1) wypędzę, wypędzisz, wypędzi, wypędzimy...; wypędź! wypęćcie! (nie: wypędź! wypędźcie!); wypędzony; wypędziwszy; wypędził, 2) wypędzam, wypędzasz...; wypędzaj!; wypędzający; wypędzany; wypędzani; wypędzał, wypędzali. II Składnia: **W.** kogo—z czego—do czego (=do wnętrza czego)—na co (= na powierzchnię czego).

Wypędził świnie do chlewu. Wypędził krowy na łąkę.

Zwroty: 1) kijami go z domu nie wypędzi, *SW = nie chce się mu z domu ruszyć;* 2) wypędzać czary. *SW = odczyniać czary;* 3) wypędzać co sobie z głowy. *SW = wybijać co sobie z głowy.*

Wypiąć (dok.)—wypinać (niedok.). Formy jak: zapiąć — zapinać.

Wypić (dok.)—wypijać (niedok.). I Formy: 1) wypić, jak: pić, 2) wypijam, wypijasz...; wypijaj!; wypijający; wypijany; wypijał, wypijali. II Składnia jak: pić.

Wypijmy za powodzenie wyprawy! *Goet.*

Wypilować (dok.)—wypilowywać (niedok.). I Formy jak: opilować — opilowywać. II Składnia: **W.** co—czym—w czym—z czego.

Wypisać (dok.) — wypisywać (niedok.). I Formy jak: odpisać—odpisywać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** co = pisać użyć co, 2) **W.** kogo = wyłączyć z listy zapisanych, 3) **W.** co—z czego = odpisać wyciąg z czego, 4) **W.** co — na czym = dokładnie napisać co—na czym, 5) **W.** co — na kogo = nadać listownie co — na kogo, 6) **W.** co = (! rus.) zamówić co listownie.

1. Wypisałem niejedną butelkę atramentu. *Mp. 2.* Wypisali go ze szpitala. *Mp. 3.* Wypisałem ten ustęp z książki. *Mp. 4.* Z zamiarem wyrażenia wypisanym na twarzy. *Małacz. 5.* On tam niejedno na mnie wypisuje. *Sienk. 6.* Zamawiam (nie: wypisuję) dla ciebie po kilka dzienników (nie: żurnalów). *Orzesz. cyt. SW.*

Zwrot: wypisać dokument z akt.

Wypitka. Ob. Wybitka.

Wypłatać (dok.) — wypłatywać (niedok.). I Formy jak: opłatać — opłatywać. II Składnia: **W.** kogo, co — z czego.

Wypłec (dok.) lub wyplewić — wypiełać (niedok.). I Formy: 1) wypłec (wyplewić), jak: pleć (plewić), 2) wypielam, wypielasz...; wypielaj!; wypielający; wypielany;

wypielał, wypielali. II Składnia: 1) W. co—z czego = pieląc wyrwać co — z czego, 2) W. co—z czego = pieląc oczyścić co—z czego. Por. Obracać. Oblupać.

1. Wyplęć kłokół z pszenicy. *Cyt. SW.* 2. Zarosłe dziczyzna pola wypielaja. *Cyt. SW.*

Wypluć (dok.) (rzadko: wyplunąć) — wypluć (niedok.). Por. Opluć. Odplunąć. I Formy: 1) wypluję, wyplujesz...; wypluj!; wypluty; wypluł, 2) wypluwam, wypluwasz...; wypluwaj!; wypluwający; wypluwany; wypluwał. II Składnia: W. co.

Wyplacić (dok.)—wyplacać (niedok.) I Formy jak: odpłacić — odplacać. II Składnia: 1) W. komu — co = zapłacić komu—co (całą należność), 2) W. kogo — czym = opłacić kogo — czym.

1. Wyplacić komu pensję. 2. Wyplacam robotników. *Siedl.*

Wyplacić się (dok.)—wyplacać się (niedok.). I Formy jak: wyplacić—wyplacać. II Składnia: W. ś. komu — czym — za co.

Nie dość się hetmanowi wyplaca za szczerą jego przyjaźń. *Sienk.*

Zwroty: wyplacić się z długów, z obowiązków.

Wyplakać (dok.)—wyplakiwać (niedok.). I Formy: 1) wyplakać, jak: płakać, 2) wyplakuję, wyplakujesz...; wyplakuj!; wyplakujący; wyplakiwany; wyplakiwał. II Składnia: 1) W. co — u kogo, od kogo lub na kim = płaczem wyprosić co u kogo (od kogo) lub wymusić co—na kim, 2) W. co = płacząc stracić co (oczy, serce, zdrowie, żal, smutek), stracić w pamięci zapomnieć, 3) W. co = płaczem wyrazić, wypowiedzieć co.

1. Wyplakać ojczyzna pomocy nie mogła. *Cyt. SW.* 2. Na Litwie patracz oczy wyplakałem. *Mick. cyt. SW.* Tyle już ona też wyplakała. *Jez. cyt. SW.* Myślałam, że duszę z siebie wyplacę. *Zapół* Wyplakał smutne dzieje złamanych porywów (= zapomniał o nich). *Wikł. 3.* Wypowiem, wyplacę me dzieje. *Mick. cyt. SW.*

Wyplata ta, nie: ten wypląt.

Zwroty 1) brać co na wyplaty (nie: na wyplat) = brać co na spłaty, na raty. *Krasn. 13;* 2) zlecić wyplatę; 3) dokończyć wyplatę.

Wyplukać (dok.)—wyplukiwać (niedok.). I Formy: 1) wyplukać, jak: plukać, 2) wyplukuję, wyplukujesz... (nie: wyplukiwam, wyplukiwasz...); wyplukuj!; wyplukujący; wyplukiwany; wyplukiwał. II Składnia: W. co — czym.

Wyplynać (dok.) — wypływać (niedok.). I Formy jak: odpłynąć — odpływać. II Znaczenie i składnia: 1) W. (nijak.) z czego (o wodzie) = wyciec, 2) W. (nijak.) z czego (o statkach) = płynąć wyostać się z czego, 3) W. (czynn.) z czego — do czego, — na co, — za kim, — za czym, — po co (o ludziach) = płynąć wyjechać z czego — do czego, — na co, — za kim, za czym, — po co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: jechać), 4) W. (przen.) = wydostać się na wierzch, przezwyciężyć, 5) W. (przen., tylko w 3 os. lp

lub lm) z czego = w przyczynowym następstwie z czegoś powstać, zająć.

1. Wisła wypływa ze źródeł na Baraniej Górze. 2. Statek wypłynął z portu. 3. Wypłynąłem na suchego przestwór oceanu. *Mick. cyt. SW.* 4. To się skończy, jeszcze wypłyne. *Siedl.* 5. Chwilowa ta przewaga wypłynęła stąd, że (przeciwnik) pościągał wszystkie wojska. *Sienk. cyt. SW.*

Zwroty: 1) oczy wypływają od płaczu. *SW.* 2. Wpływać z pamięci. *SW* = wychodzić z pamięci.

Wypocząć (dok.) — wypoczywać (niedok.). Formy i składnia jak: odpocząć—odpoczywać.

Zwrot: wypocząć za wszystkie czasy (= całkowicie).

Wypoczywamy za wszystkie czasy. *Strug.*

Wypogodzić (dok.)—wypogadzać (niedok.), nie: wypagadzać (Kr. 1, 291, Łoś, N). Formy: 1) wypogodzę, wypogodzisz, wypogodzi, wypogodzimy...; wypogódź! wypogódźcie!; wypogodzony; wypogodził, 2) wypogadzam, wypogadzasz...; wypogadzaj!; wypogadzający; wypogadzany; wypogadzał, wypogadzałi.

Zwroty: wypogodzić czoło, twarz.

Wypogodzić się (dok.) — wypogadzać się (niedok.), nie: wypagadzać się.

Wypogadzało się. *Dąbr.*

Wypomnieć (dok.) — wypominać (niedok.). I Formy jak: zapomnieć — zapominać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = jedno po drugim wspominać wszystko, 2) W. komu—co = z wyrzutem przypomnieć komu — co.

1. Chciał każdą wypominać prośbę po nazwisku. *Cyt. SW.* 2. Wypominał mu podróż. *Iwasz.*

Wyporzadzić (dok.) — wyporzadzać (niedok.). Formy i składnia jak: oporzadzić — oporzadzać.

Wypoasażyć (dok.) — wyposażać (niedok.).

I Formy: 1) wypoasażę, wypoasażysz, wypoasaży, wypoasażymy...; wypoasaż! wypoasażcie!; wypoasażony; wypoasażywszy; wypoasażył, 2) wypoasażam, wypoasażasz...; wypoasażaj!; wypoasażający; wypoasażany; wypoasażał, wypoasażali. II Składnia: 1) W. kogo — czym lub w co (gdy się wymienia przedmiot, który się w uposażeniu daje), 2) W. kogo — na czym (gdy się wymienia dziedzinę, której wyposażenie dotyczy).

1. ...wypoasażając je w urojone zalety. *Dąbr.* Natura hojnie go różnymi talentami wypoasażyła. *Mp.* 2. Znajdował ich tak biednie na duchu wypoasażonymi. *Krasz. cyt. SW.*

Wypośredkować co (! germ. z niem. ermiteln) = zbadać, wysłedzić co, określić co, średnio obliczyć co, dojść do czego (PJ 1, 63, Kr. 1, 176).

Nie można było z jego odpowiedzi ani z papierów znalezionych wysłedzić (nie: wypośredkować) żadnego dowodu... *Cyt. Kr. 1, 176.* Zasada naszej firmy jest zbadać (nie: wypośredkować) cenę fabrycznej wartości, tak aby żadna ze stron nie była pokrzywdzona. *Cyt. Kr. 1, 176.* Robił starania hr. Borkowski o zbadanie (nie: o wypośredkowanie) historii Psalterza Floriańskiego. *Cyt. Kr. 1, 176.* Zarząd polskich kolei obowiązując się do płacenia Gdańskowi średnio obliczonego (nie: wypośredkowanego) rocznie podatku szkolnego za dzieci pracowników kolejowych... *Cyt. Kr. 1, 176.* Kapitan, określiwszy (nie: wypośred-

kowawszy) ich pochodzenie, opatrzył stosownymi napisami. *Cyt. Kr. 1, 176.*

Wypowiedzieć (dok.) — wypowiadać (niedok.). I Formy jak: powiedzieć—powiadać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = jedno po drugim powiedzieć wszystko, 2) W. co—czym = wyrazić co—czym, 3) W. co—komu = z wyrzutem powiedzieć co—komu.

2. Język, którym (nie: przez który) może wypowiedzieć najdelikatniejsze uczucia. *Cyt. Kr. 1, 51.*

Zwroty: 1) wypowiedzieć komu wojnę. *SW*; 2) wypowiedzieć komu miejsce, posadę, pracę—oddalić kogo ze służby; 3) wypowiedzieć komu przyjaźń, znajomość, posłuszeństwo = zerwać z kim przyjaźń, znajomość.

2. ...wypowiedzieć jej miejsce. *Dąbr. 3.* Musimy hetmanowi posłuszeństwo wypowiedzieć. *Sienk.*

Zwrot: wypowiedzieć językiem, nie: przez język.

Wśród wszystkich sztuk jedna muzyka tylko posiada ten szczególnie język, którym (nie: przez który) może wypowiedzieć najdelikatniejsze uczucia. *Cyt. Kr. 1, 51.*

Wypowiedzieć się (dok.) — wypowiadać się (niedok.). I Formy jak: wypowiedzieć—wypowiadać. II Składnia: W. ś. o kim, o czym, w sprawie kogo, czego lub co do kogo, co do czego = wyrazić swoją opinię o kim, o czym (PJ 1, 96).

Strona wypowie się co do faktów. *Kod. Post. Cyw.*

Wypożyczalnia, dlp tej wypożyczalni, dlm tych wypożyczalni.

Wypożyczyć (dok.)—wypożyczać (niedok.). I Formy jak: pożyczyć—pożyczać. II Składnia: W. komu—co, nie: czego, ale: pożyczyć co lub czego.

Wypracować (dok.) — wypracowywać (niedok.). I Formy jak: zapracować—zapracowywać. II Składnia: W. co = pracą wyrobić co, zdobyć co.

Zwrot: wypracować plan działania.
Stosownie do planu wypracowanego przez generała. *Zerom.*

Wyprawić (dok.)—wyprawić (niedok.). I Formy jak: naprawić—naprawiać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = uczynić prawnym, prostym, udoskonalić, doprowadzić do pożądanego stanu, wyrobić, 2) W. kogo — z czego — do kogo, do czego,—po kogo, po co,—za kim, za czym,—na co = wysłać kogo—z czego—do kogo, do czego,—po kogo, po co,—za kim, za czym,—na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: jechać).

Zwroty: 1) wyprawić ścianę wapnem. *SW* = wytynkować; 2) wyprawić skórę. *SW* = wygarbować skórę; 3) wyprawić sukno, płótno. *SW* = dać mu apreturę; 4) wyprawić (= wypatroszyć) kurczęta, geś, rybe. *SW*; 5) wyprawić miny, hece, sztuki, figle, burdy, kłótnie, hałasy; 6) wyprawić bal. przyjęcie. *SW.*

Wyprawować (dok.)—wyprawowywać (niedok.). I Składnia: 1) wyprawuję, wyprawujesz...; wyprawuj!; wyprawowaj, wyprawowawszy; wyprawował, 2) wyprawowuję, wyprawowujesz, (nie: wyprawowuję, wyprawowujesz...; ani: wyprawowuję, wyprawowujesz...); wyprawowuj!; wypra-

wowujący; wyprawowywany; wyprawowywał. II Składnia: W. co — od kogo = prawną się wydostać co — od kogo.

Wyprężyć (dok.) — wypręzać (niedok.). I Formy jak: naprężyć—napręzać. II Składnia: W. co.

Wypróbować (!) = wypróbować.

Wyprosić (dok.) — wypraszać (niedok.). I Formy jak: przeprosić — przepraszać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co lub czego (Gr. Ak. 306)—u kogo lub od kogo = prośbą wyjednać co—u kogo lub od kogo, 2) W. kogo—od czego = prośbą uwolnić kogo — od czego, 3) W. sobie co — u kogo = prośbą zastrzec sobie co — u kogo, 4) W. kogo — skąd = prośbą zmusić kogo do wyjścia skąd.

1. Niedługo życie ode mnie wyprosił. *Zerom.* Upragniona chwila u przeznaczeń wyprosił. *Bartk.* 2. Winnego od śmierci wypraszam. *Cyt. SW.* 3. Wypraszam sobie te niewczesne żarty. *Mp.* 4. Wyprosił go grzecznie za drzwi.

Wyprostować (dok.)—wyprostowywać (niedok.). I Formy: 1) wyprostować, jak: prostować, 2) wyprostowuję, wyprostowujesz...; rzadko: wyprostowuję, wyprostowujesz... (nie: wyprostowuję, wyprostowujesz...); wyprostowuj!, rzadziej: wyprostowuj! (nie: wyprostowuj!); wyprostowujący, rzadziej: wyprostowujący (nie: wyprostowujący); wyprostowywany; wyprostowywał. II Składnia: W. co — czym.

Wyprowadzić (dok.) — wyprowadzać (niedok.). I Formy jak: prowadzić — prowadzić. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co—z czego = wywieść kogo, co—z czego, 2) W. co = wyciągnąć co wzdłuż lub w górę, 3) W. co — z czego = wyprowadzić co w myśleniu, wywnioskować co — z czego, 4) W. co—z czego = utworzyć co—z czego.

1. Wyprowadźcie rumaki i narzędzie kulbaki. *Mick. cyt. SW.* 2. Wyprowadził dom pod dach. *Mp.* 3. Z zachowania się jego różne wyprowadzają wnioski. *Mp.* 4. Wyprowadza Bóg z niczego niebo i ziemię. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) wyprowadzić kogo w pole. *SW* = podejść, oszukać kogo; 2) wyprowadzić kogo z błędu, niepewności, *SW*; 3) wyprowadzić kogo z cierpliwości, *SW* = zniecierpliwic kogo; 4) wyprowadzić kogo z równowagi. *SW*; 5) wyprowadzić co na światło dzienne, *SW*; 6) wyprowadzić ród swój od kogo. *SW*; 7) wyprowadzić z czego—co. *SW* = brać co za początek czego; 8) wyprowadzić kogo — na co = wykierować kogo — na co; 9) wyprowadzać kurczęta, kaczkę = wyłęgac.

Wyprowadzony w czym (!) = uzdolniony, wyrobiony.

Ajent dobrze wyrobiony (nie: wyprowadzony) w branży mydeł toaletowych. *Cyt. Kr. 2, 45.*

Wypróbować (dok.) — wypróbowywać (niedok.). I Formy: 1) wypróbuję, wypróbujesz...; wypróbuj!; wypróbowany; wypróbowałem, 2) wypróbowuję, wypróbowujesz...; rzadko: wypróbowuję, wypróbowujesz... (nie: wypróbowuję, wypróbowujesz...); wypróbowuj!, rzadko: wypróbowuj!; wypróbowujący, rzadko: wypróbowujący,

wypróbowywany; wypróbowywał. II Składnia: W. kogo, co.

Wypróbowany (przymtk) = pewny, niezawodny.

To już wypróbowana rzecz. *Sienk.*

Wypróżnić (dok.) — wypróżniać (niedok.). I Formy: 1) wypróżnić; wypróżnisz, wypróżni, wypróżnimy...; wypróżnij!, rzadko: wypróżń; wypróżniony; wypróżnionszy; wypróżnił, 2) wypróżniam, wypróżniasz...; wypróżniaj!, wypróżniający; wypróżniany; wypróżniał, wypróżniali. II Składnia: W. co = robić co próżnym.

Zwrot: wypróżniać kielichy = pić.

Wypruć (dok.) — wypruwać (niedok.). I Formy jak: odpiuć — odpruwać. II Składnia: W. co — z czego.

Gazetę im pokazał wyprutą z szkaplerza. *Mick.*

Wyprysnąć (dok.) — wypryskać (niedok.) lub wypryskiwać. Formy: 1) wyprysnie...; wyprysnij!, wyprysnął lub wyprysł, 2) wypryska...; wypryskał, 3) wypryskuje...; wypryskiwał.

Woda wyprysła na rozparzoną blachę. *Kad.* Kawatek szyby wyprysnął. *Cyt. SW.*

Wyprząły. Ob. **Wyprzeć** — wyprzewać.

Wyprząc (dok.) (rzadziej: wyprzęgnąć) — wyprzęgać (niedok.), nie: wyprzęgać. I Formy jak: zaprząć (zaprzęgnąć) — zaprzęgać. II Składnia: 1) W. kogo — z czego = uwolnić zwierzę z zaprzęgu, 2) W. kogo — od czego lub z czego = wyłożyć zwierzę zaprzęgowe od wozu, 3) W. co — z czego = odczepić wóz od zwierzęcia zaprzęgowego.

1. Wyprzął konie z jarzma. 2. Wyprzął woty od pluga. Wyprzął konie od bryczki (lub z bryczki). Stary kmięc wyprzął siwą klacz od furki. *Kruczk.* 3. Ten już wóz wyprzęga. *Mick.*

Zwrot: wyprząc z roboty = przestać pracować

Wyprzeć (dok.) — wypierać (niedok.). I Formy: 1) wyprę, wyprzesz...; wyprzyj!, wyparty; wyparisz; wyparł, 2) wypieram, wypierasz...; wypieraj!, wypierający; wypierany; wypierał. II Znaczenie i składnia: W. kogo, co — z czego = napierając wypchnąć kogo, co — z czego.

Wyprzeć (dck.) — wyprzewać (niedok.). I Formy: 1) wyprzeje...; wyprząły; wyprzał, 2) wyprzewa; wyprzewający; wyprzewał. II Znaczenie i składnia: W. od czego = rozkładać się organicznie wskutek działania atmosfery.

Wyprzeć się (dok.) — wypierać się (niedok.). I Formy jak: wyprzeć — wypierać. II Składnia: W. ś. kogo, czego = wyrzec się czego, zaprzeczyć się kogo, czego.

Nie wyparł się swoich ideałów. *Szpót.* Wyparłaby się go... *Strug.*

Wyprzedzać (dok.) — wyprzedawać (niedok.). I Formy jak: sprzedać — sprzedawać. II Składnia: W. co — komu = jedno po drugim sprzedać wszystko.

Wyprzedzać czego; dlp tej wyprzedzaży, dlm tych wyprzedzaży.

Wyprzedzić (dok.) — wyprzedzać (niedok.).

I Formy: 1) wyprzedzę, wyprzedzisz, wyprzedzi, wyprzedzimy...; wyprzedź! wyprzedźcie!; wyprzedzony; wyprzedziwszy; wyprzedził, 2) wyprzedzam, wyprzedzasz...; wyprzedzaj!; wyprzedzający; wyprzedzany; wyprzedzał. II Składnia: W. kogo — w czym.

Nie dam się w tym wyprzedzić. *Sienk.*

Wyprzęgać. Ob. **Wyprząc**.

Wypsnąć się (tylko w postaci dok.) = wymknąć się, wysliznąć. Formy: wypśnie się; wypsnął się, wypsnęła się, wypsnęło się, rzadko: wypsła się, wypsło się.

Pomyślenie błędne wypsnęło mu się w mózgu. *Żerom.* Wypsto mi się słowo.

Wypsuć (dok.) — wypysywać (niedok.). I Formy: 1) wypsuć, jak: psuć, 2) wypsuwam, wypsuwasz...; wypsuwaj!; wypsuwający; wypsuwany; wypsuwał. II Składnia: W. co = jedno po drugim popsuć wszystko.

Wypuścić (dok.) — wypuszczać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Składnia: W. kogo, co — z czego.

Zwroty: 1) wypuścić co z ręki, *SF* = niebacznie pozbawić się czego; 2) wypuścić kogo z opieki, *SW*; 3) wypuszczać na kogo psy, *SW* = szcud kogo psami; 4) wypuszczać żądło, *SW* = wystawiać żądło. (przen.) objawiać przyrodzoną a ukrytą zwykle złośliwość; 5) wypuszczać komu dom, gospodarstwo rolne w dzierżawę.

Wypychać. Ob. **Wypchać**.

Wypytać (dok.) lub **wypytać się** — wypytywać (niedok.) lub wypytywać się. I Formy: 1) wypytać (się), jak: pytać (się), 2) wypytuj (się), wypytujesz (się)...; wypytuj (się)!, wypytujący (się); wypytywany; wypytywał (się). II Składnia: 1) W. (ś.) kogo — o kogo, o co, rzadziej: o kim, o czym = szczegółowo rozpytać się kogo — o kogo, o co, 2) W. ś. (zawsze z zaimkiem: się) czego — od kogo, rzadko na kim (arch.) = pytając wywieść się czego — od kogo, wymusić na kim wiadomości o czym.

1. Pragnąby u Woznego lepiej się wypytać o pani Telimene. *Mick.* Począł go wypytywać o wszystko. *Sienk.* Wypytał o drogę. *Żerom.* 2. I słówka się na nim nie wypytasz. *Cyt. SW.*

Wyrachować (dok.) — wyrachowywać (niedok.). I Formy jak: przerachować — przerachowywać. II Składnia: W. komu — co = jedno po drugim obrachować komu wszystko, na podstawie rachunku wypłacić komu — co.

Wyrachować się (wyrachowywać się) komu — z czego = złożyć (składać) sprawozdanie rachunkowe, uzasadnić poniesione wydatki.

Wyrachowanie — Znaczenie: 1) W. = wyliczenie, 2) W. = interesowność.

Zwrot: robić cc z wyrachowania

Nie czynię tego z zasady, tylko z wyrachowania. *Choyń.*

Wyrastać. Ob. **Wyrosnąć**.

Wyratować (dok.) — (niedok.) ratować. Formy i składnia jak: ratować.

Wyraz czego; dlp tego wyrazu.

Zdobył się na wyrazy pocięchy. *Goet.* Twarz była zmieniona wyrazem zgryzoty. *Goet.*

Zwroty: 1) wyraz poważania, hołdu; 2) dawać

czemu wyraz = być znakiem wyrazistym czego, wyrażać co, ale: ktoś jest wyraziścielem (nie: wyrazem) czego; 3) przybierać wyraz = przybierać kształt, postać, minę wyrażającą coś; 4) wyraz twarzy; 5) ostatni wyraz mody. *SW*; 6) nad (ponad) wszelki wyraz; 7) położyć wyraz, wyraz się (w zdaniu) kładzie, układ wyrazów.

2. Chciał dać wyraz swej radości. *Wikt.* Dawał im (= wątpliwościom) wyraz. *Dąbr.* 3. Oczy przybierały wyraz ciekawy. *Żerom.* Twarz przybrała wyraz żalostny. *Danił.* 6. Nad wszelki wyraz dobrze. *Żerom.* Ponad wszelki wyraz straszliwe. *Matacz.*

Wyrazić (dok.) — wyrażać (niedok.). I Formy: 1) wyrażę, wyrażysz, wyrazi, wyraziemy...; wyraż! wyrażcie!; wyrażony; wyraziwszy; wyraził; 2) wyrażam, wyrażasz...; wyrażaj!; wyrażający; wyrażany; wyrażał, wyrażali. II Znaczenie i składnia: 1) *W.* kogo, co — czym, nie: przez co = uzmysłowić, przedstawić w obrazie kogo, co, 2) *W.* komu — co = powiedzieć komu — co, 3) *W.* co = (!) wymienić co.

1. Oratorium muzyką (nie: przez muzykę) wyraża najwyższe zagadnienia umysłu. *Cyt. Kr.* 1, 51. 2. Wyraził mi słowa uznania. *Mp.* 3. Kwota obok wyrażona (!) = suma obok wymieniona. *DUMK 15 X 31.*

Zwroty. 1) wyrazić co słowami lub w słowach, nie: przez słowa, wyrazić co oklaskami, nie: przez oklaski; 2) wyrazić komu swoje uczucie, uznanie, podziw. *SW*; 3) wyrazić zdziwienie, oburzenie. *SW*; 4) wyrazić swoją opinię, swoje zdanie o czym; 5) wyrazić życzenie, chęć czego. *SW*; 6) wyrazić co (jakiś punkt) w kontrakcie. *SW*; 7) wyrazić co głosem, gestami, ruchem, pędzlem, dźwiętem. *SW.*

Wyrazić się (dok.) — wyrażać się (niedok.). I Formy jak: wyrazić — wyrażać. II Znaczenie i składnia: 1) *W.* ś. o kim, o czym = wypowiedzieć opinię o kim, o czym, 2) *W.* ś. za kim, za czym albo przeciw komu, przeciw czemu (!) = oświadczyć się za kim, za czym albo przeciw komu, przeciw czemu (*Krasn.* 80).

Wyraść, nie: wyręć; dlp tego wyrębu.

Wyraść (dok.) (nie: wyręcać) — wyrębiać (niedok.), nie: wyrębiać. I Formy jak: odrębać — odrębiać. II Znaczenie i składnia: 1) *W.* co = rąbiąc wyciosać co, 2) *W.* co — z czego = rąbiąc wybić co — z czego, 3) *W.* co = wytrzebić co, zniszczyć pozabijając siekiera.

1. Wyrębał przereble. 2. Wyrębał w rzece kawał łoża. 3. Wyrębał las.

Wywodzić, mlm ci wywodzić, dlm tych wywodzić, nie: wywodzić.

Wywodzić (dok.) — wywodzić (niedok.). I Formy: 1) wywęcę, wywęcysz, wywęczi, wywęcimy...; wywęc! wywęcicie!; wywęczone; wywęcyszyszy; wywęczył; 2) wywęciam, wywęcisz...; wywęcaj!; wywęcający; wywęcany; wywęczał, wywęczeni. II Znaczenie i składnia: 1) *W.* kogo — w czym = zastąpić kogo — w czym, 2) *W.* kogo — z czego (!) = wyratować z czego (dawn., dziś rus. por. ros. wyruczyć kogo), 3) *W.* co (!) = zarobić co (rus., z ros. wyruczyć' czto nibud').

1. Chciał wywodzić Hrabiego. *Mick.*

Wywodzić się (wywodzić się) kim, czym =

pozwoleń (pozwałać) komu zastępować się w czym, posługiwać się (posługiwać się) kim.

Ojciec ma się kim wywodzić. *święt.* Nie umiała się nikim wywodzić. *Dąbr.*

Wyrobić (dok.)—wyrabiać (niedok.). I Formy jak: przerobić — przerabiać. II Znaczenie i składnia: 1) *W.* co = robieniem użyć co, 2) *W.* co = robiąc wytworzyć co, osiągnąć co, 3) *W.* (tylko w postaci niedok.) co—z kim, z czym = robić z kim, z czym—co na różne sposoby, dokazywać czegoś — z kim, z czym, 4) *W.* co — komu — u kogo, nie: od kogo = uzyskać co — dla kogo — u kogo, 5) *W.* co — na kim — dla kogo = wymusić co — na kim — dla kogo, 6) *W.* kogo, co — na co = robiąc wykończyć co, udoskonalić co.

1. Wyrobił wszystką farbę, glinę, złoto. *Cyt. SW.* 2. Wyrobił sobie siłę przez gimnastykę. *SW.* Wyrobił sobie usilną pracą trochę oszczędności. *Mp.* 3. Co ty z nim wyrobiasz? *Mp.* 4. Wyrobił sobie u cesarza (nie: od cesarza) akt darowizny. *Żerom. cyt. Szeff.* 25. 6. Wyrobił sobie styl. Wyrobił go na doskonałego pracownika. *Mp.*

Zwroty: 1) wyrobił sobie zdanie o czym. *SW*; 2) wyrabiać z kim hece, brewerie, sztuki... (por. wyprawiać hece...); 3) wyrabiać ciasto; 4) wyrobić komu posadę. *SW*; 5) wyrobić komu dobrą (złą) opinię; 6) wyrobić paszport, świadectwo, pozwolenie.

Wyrobić się (dok.) — wyrabiać się (niedok.). I Formy jak: wyrobić — wyrabiać. II Znaczenie i składnia: 1) *W.* ś. z czego lub na czym = powstać, wytworzyć się z czego, rozwinąć się na czym, 2) *W.* ś. na co = udoskonalić się na co.

1. Ciało nasze wyrobiamy się i pomnażamy z tych rzeczy, których pożywamy. *Cyt. SW.* 2. Wyrobił się na tegoż żołnierza. *Matacz.*

Wyrobiony (przymtk.) = umiejętny, doskonały.

Zwrot: człowiek wyrobiony (= umiejący żyć z ludźmi).

Wyroczenia, dlp tej wyroczeni, dlm tych wyroczeni.

Zwrot: być dla kogo wyroczenia = być dla kogo rozstrzygającym autorytetem.

Wyrodny, nie: wyrodni, ale: przyrodni.

Wyrodzić się (dok.) — wyrodzić się (niedok.). I Formy jak: odrodzić się — odradzić się. II Znaczenie i składnia: 1) *W.* ś. od kogo = stać się wyrodkiem, odrodzić się od kogo na gorsze, 2) *W.* ś. w co = przez spodenie przestoczyć się w coś gorszego. Por. Odrodzić się.

1. Od znacznych przodków swoich wyrodzili się gnuśnością. *Cyt. SW.* 2. Pszennica częstokroć wyrodza się w żyto. *Cyt. SW.*

Wyrok, dlp tego wyroku.

Zwroty: 1) wyklądnia wyroku. *Kod. Post. Cyw.*; 2) wydać wyrok. *Kod. Post. Cyw.*; 3) wyrok zapada, wyrok zapadły. *Kod. Post. Cyw.*; 4) ustalić wyrok, ustalenie wyroku. *Kod. Post. Cyw.*; 5) wyrok prawomocny. *Kod. Post. Cyw.*; 6) wyrok zaoczny. *Kod. Post. Cyw.*; 7) dotknięty wyrokiem sądowym (! germ.) = ten, na kim ciąży wyrok sądowy. *DUMK 30 IX 30.*

Wyrokować (niedok.)—zawyrokować (dok.).

I Formy: 1) wyrokuję, wyrokujesz...; wyrokuj!; wyrokujący; wyrokował; 2) zawyrokować, jak: wyrokować. II Składnia: 1) *W.*

o kim, o czym = wydawać sąd o kim, o czym, rozstrzygać o czym, 2) W. w sprawie kogo, czego — w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której zakresie się wydaje wyrok; nieraz między pierwszą a drugą formą składniową różnica się zaciera).

1. O miłości ptaków słońce wyrokuję. *Dyg.* 2. Nie mędrcem wyrokować w rzeczach tak ważnych. *SW.* Trudno w tej sprawie wyrokować. *SW.*

Wyrosły, — wyrosnięty. Znaczenie: 1) wyrosły: a) = ten, który wyrósł, b) = wyrosnięty, 2) wyrosnięty = duży wzrostem.

1. Prawie tak silny i wyrosły jak Waligóra. *Krasz. cyt. SW.* 2. Chłopiec silny i wyrosnięty.

Wyrosnąć (dok.), rzadziej: wyrósć — wyrastać (niedok.). I Formy jak: zarosnąć (zarósć) — zarastać. II Składnia: 1) W. z czego = rosnać wydobyć, wyzwolić się z czego, 2) W. z czego = rosnać wyjść z jakiegoś stanu, 3) W. na co = rosnać przejść w jakiś stan, stać się czym, 4) W. do czego = rosnać dojść do jakichś rozmiarów.

1. Wyrósł z tych przywar dziecinnych. *Mp.* Z czasem się z tego wyrasta. *Dąbr.* 2. Już wyrastał ze stanu niewinności. *Parand.* 3. Ten Janek na pięknego i dzielnego chłopaka wyrósł. *Orzesz.* Cezarek wyrastał na samodzielnego młokosa. *Zerom.* Wyrósł na porządnego ludzi. *Dąbr.* 4. Ocalone dziesięć rubli wyrastały do coraz większych rozmiarów. *Dąbr.*

Zwroty: 1) wyrosnąć z dzieciństwa, z lat dziecinnych; 2) wyrosnąć z ubrania.

Wyrozumiały dla kogo, aże: na co (nie: dla czego), młm wyrozumiał (męskoosob.).

Wyrozumiały dla Renaty. *Nalk.* Był na słabości ludzkie wyrozumiały. *Śniad. cyt. SW.*

Wyrozumieć (dok.) — wyrozumiewać (niedok.). I Formy: 1) wyrozumieć, wyrozumiesz...; wyrozumieć! lub wyrozum!; wyrozumiał, wyrozumieł, 2) wyrozumiewam, wyrozumiewasz...; wyrozumiewaj!; wyrozumiewający; wyrozumiewał. II Składnia: 1) W. kogo, co = po dłuższym poznawaniu zrozumieć kogo, co, 2) W. co — z czego = wynioskować co — z czego, 3) W. komu — czemu (arch.) = przez wyrozumiałość wybaczyć komu, czemu.

1. Nie łatwo ich wyrozumieć. *Kaczk. cyt. SW.* 2. Wyrozumiałem to z listu twojego. *SW.* 3. Wyrozumiej, Panie, krewkości naszej. *Cyt. SW.*

Wyrozumienie dla czego (!) = zrozumienie czego.

(Drobnostkowość) która naturze niewieściej dodaje tyle powabów, jeżeli się z nią kojarzy zrozumienie także spraw wyższych (nie: wyrozumienie dla spraw wyższych)... *Cyt. Kr. 1, 122.*

Wyrób — Znaczenie: 1) W. = wyrabianie, 2) W. = produkt wyrabiania, wytwór.

Zwroty: 1) wyrób mebli; 2) wyroby masarskie.

Wyrósć. Ob. Wyrosnąć.

Wyrównać (dok.) — wyrównywać (niedok.). I Formy jak: porównać — porównywać. II Składnia: 1) W. co = zrobić co równym, równając wypełnić co, 2) W. komu — czemu — czym lub w czym = dorównać komu, czemu — czym (gdy się wymienia rzecz lub właściwość, którą się komuś dorównywa)

lub w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której się komuś dorównywa).

1. Wyrównać linie. Wyrównać dół. 2. Wdzięczność wyrówna waszej ochocie. *Sienk.*

Zwroty: 1) wyrównać liczbę. *SW.*; 2) wyrównać braki. *SW.*; 3) wyrównać wzajemne długi. *SW.*; 4) wyrównać rachunki. *SW.*; 5) wyrównać różnice, nieporozumienia. *SW.*

Wyróżnić (dok.) — wyróżniać (niedok.). I Formy: 1) wyróżnić, wyróżnisz, wyróżni, wyróżnimy...; wyróżnij! (nie: wyróżń!); wyróżniony, wyróżnieni; wyróżniesz; wyróżnił, 2) wyróżniam, wyróżniasz...; wyróżniaj!; wyróżniają; wyróżniany, wyróżniani; wyróżniał, wyróżniali. Składnia: 1) W. (gdy podmiotem jest jakaś osoba) kogo, co — spośród kogo, z czego lub od kogo, od czego, albo wśród kogo lub w czym = po dokładnym rozpoznaniu lub pod wpływem jakiegoś głębszego uczucia odróżnić kogo, co — z czego lub od kogo, od czego, albo wśród kogo, lub w czym, 2) W. kogo, co (gdy podmiotem jest istota nierozumna lub rzecz martwa) = czynić wyrazistym, uwydatnić, wyodrębnić.

1. On go z gromady wyróżnił. *Bartk.* 2. Strój wyróżniał go wśród mieszkańców. *Nalk.*

Wyróżnić się (wyróżniać się) od kogo, spośród kogo, czego lub wśród kogo, czego — czym = uwydatniać się, wyodrębnić się.

Wyróżniała się zrzecznością. *Małacz.* Osobniki, szlachetnie urodzone, wyróżniają się od społeczeństwa wspaniałą powierzchownością. *Wikt.*

Wyruszyć (dok.) — wyruszać (niedok.). Formy i składnia jak: ruszyć (nijak.) — ruszać (nijak.).

Wyruszają na grabież. *Dyg.* Każdy młody wyrusza na zdobywcze wyprawy. *Ostr.*

Wyrwać (dok.) — wyrwać (niedok.). I Formy jak: oderwać — odrywać. II Znaczenie i składnia: 1) W. (czyn.) kogo — z czego = rwąc wyciągnąć kogo, co — z czego, wydobyć, wyzwolić kogo, co — z czego, 2) W. (czyn.) kogo, co — komu — czemu = wyrzucić kogo, co — komu, czemu, 3) W. (nijak.) = pobiec co sił.

1. Pragnął swe serce wyrwać z piersi i złożyć u stóp. *Wikt.* 2. Wyrwał mi tę wioskę. *Cyt. SW.* 3. Wyrwaliśmy co koń wyskoczy. *Mp.*

Zwroty: wyrwać uchnia = wywołać go z ławki do lekcji.

Wyrwać się (dok.) — wyrwać się (niedok.). I Formy jak: wyrwać — wyrwać. II Znaczenie i składnia: W. ś. z czego — do kogo, do czego — po kogo, po co, — za kim, za czym, — na co = wyrzucić się, wypaść, wybiec z czego — do kogo, do czego, — po kogo, po co, — za kim, — za czym, — na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasownikach: wybiec, wypaść).

Zwroty: 1) wyrwać się z niebacznym słowem, z dociwipem, z uwagą, z projektem, z planem; 2) wyrwać się do lekcji (o uczniu) = prosić o wyrwanie do lekcji.

1. Sama się wyrwała z projektem przystania mi fotelu. *I. Dąbr.*

Wyrwi'dąb lub **wyrwidą'b**.

Wyryć (dok.) — wyrwać (niedok.). I For-

my: 1) wyrzyć, jak: rzyć, 2) wyrrywam, wyrrywasz...; wyrrywaj!; wyrrywający; wyrrywamy; wyrrywał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego = ryjąc wydobyć co — z czego, 2) W. co — na czym = ryjąc napisać lub narysować co — na czym, 3) W. co = ryjąc zrobić co, wyrzeźbić co.

Wyrządzić (dok.) — wyrządzać (niedok.). I Formy jak: oporzadzić — oporzadzać. II Składnia: W. co złego, przykrego, np. krzywdę, szkodę, psikusą (używa się tylko w znaczeniu ujemnym). Por. Wyświadczyć.

Wyrządził mi wielką moralną krzywdę. *Mp.*
Zwroty: wyrządzić powinność, uczciwość (arch., dziś prowinc.) = wypełnić powinność. *Krasn. 80.*
Każdemu powinna uczciwość wyrządzić. *Mick.* (= uczciwą powinność wypełnić).

Wyrzec (dok.) — wyrzekać (niedok.). I Formy jak: odrzec — odrzekać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co (arch.) = rozstrzygać o czym, wymówić, wyrazić co, 2) W. o czym = rozstrzygać o czym, 3) W. (tylko w postaci niedok.) na kogo, na co = narzekać, skarżyć się na kogo, na co.

1. Skorom to wymówił, wyrzekł... *Cyt. SW. 2.*
Czasami jedna chwila wyrzeka o losach ludzi. *SW. 3.* Wyrzeka na wszystkich i na wszystko. *Strug.*

Wyrzec się (dok.) — wyrzekać się (niedok.). I Formy jak: wyrzec — wyrzekać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. kogo, czego = wyprzeć się kogo, czego, odstąpić od kogo, od czego, 2) W. ś. czego = zrezygnować z kogo, z czego.

1. Przy chrzcie świętym wyrzekamy się szatana i wszystkich spraw jego. *Cyt. SW.* Wyrzekłeś się bohaterstwa. *Zerom. 2.* Wyrzekał się wszystkiego. *Iwasz.* Muszę wyrzekać się wielu rzeczy. *Grusz.*

Wyrzeczzenie czego lub wyrzeczzenie się czego.

...trwająca w pracy i w wyrzeczzeniu. *Natk.*

Wyrznąć (dok.) lub wyrznąć — wyrzynać (niedok.). I Formy jak: odrznąć — odrzynać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co = rznąć jednego po drugim wymordować wszystkich, 2) W. co = rznąć zrobić co, wyrzeźbić co, 3) W. co — w czym lub z czego = rznąć wydobyć co — w czym lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wydłubać, 4) W. (tylko w postaci dok.) kogo, co — w co — czym = uderzyć kogo, co — w co — czym.

1. Wyrzyna matki, działawę, starce i kapłany. *Cyt. SW. 2.* Wyrznąć posąg. 3. Wyrznął w desce mały kwadracik. 4. Wyrznął pięćca w stół. *Mp.*

Wyrzucić (dok.) — wyrzucać (niedok.). I Formy jak: rzucić — rzucać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — z czego = rzucić kogo, co na zewnątrz, 2) W. co — komu = zrobić komu wyrzut, wymówkę z powodu czego.

Wysadzić (dok.) — wysadzać (niedok.). I Formy jak: przesadzić — przesadzać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo — z czego = pomóc komu wysiąść z czego, 2) W.

kogo, co = z czego = wybić, wyprzeć, wyrzucić w górę, 3) W. co — czym = obsadzić, nabić co — czym.

1. Wysadzić pasażerów z pociągu. *SW. 2.* Gdyby ta brama była tysiąc twardsza od stali, wybije, wysadzę. *Mick. cyt. SW. 3.* Kazał pięknie wierzbami wysadzić groble. *SW.*

Zwroty: 1) wysadzić kogo z siódła, *SW* = wyprzeć kogo z zajmowanej pozycji społecznej lub z bytu materialnego; 2) wysadzić chleb z pieca. *SW;* 3) wysadzić komisję (!) = wyznaczyć komisję; 4) wysadzić zarząd = wybrać zarząd; 5) wysadzić kogo na dudka, na głupca. *SW* = wystrychnąć kogo na dudka = wyzyskać czyjąś naiwność.

Wysadzić się (dok.) — wysadzać się (niedok.). I Formy jak: wysadzić — wysadzać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. = wysunąć się naprzód, 2) W. ś. na co = wypuścić się na co, pretensjonalnie wystąpić z czym.

1. Dobry pies, lecz... wysadził się o tyle... o palec. *Mick. 2.* Wysadziła się i na niesłychany kompot. *Strug.*

Wysączyć (dok.) — wysączać (niedok.). I Formy: 1) wysączę, wysączysz, wysączy, wysączymy...; wysączyć! wysączcie!; wysączony; wysączywszy; wysączył, 2) wysączać, wysączaćsz...; wysączać!; wysączaćjący; wysączaćny; wysączał, wysączałali. II Składnia: W. co — z czego.

Wyschnąć (dok.) — wysychać (niedok.). Formy i składnia jak: uschnąć — usychać.

Wysiąknąć (dok.) (nie: wysięknąć, ani: wysiąć) — wysiąkać (niedok.). I Formy jak: siąknąć — siąkać. II Znaczenie i składnia: 1) W. (czym.) co = a) siąkając wyrzucić co z siebie, b) siąkając odsiączyć co, 2) W. (ni-jak.) = a) sącać się wydobyć się na wierzch, b) sącać się wyschnąć.

1. Wysiakać flegmę. Wysiakać nos. 2. Krew wysiąka przez skórę. Dziś źródła tej poezji wysiąkły. *Cyt. SW.*

Wysiąść (dok.) — wysiadać (niedok.) lub wysiadywać (niedok.). Por. Wysiedzieć — wysiadywać. I Formy: 1) wysiąść — wysiadać, jak: siąść — siadać, 2) wysiadywać, wysiadyjesz...; wysiadyuj!; wysiadyujący; wysiadywany; wysiadywał. II Znaczenie i składnia: 1) W. z czego — na co lub do czego = zsiadłszy wyjść na co lub do czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wychodzić na co lub do czego), 2) W. z czego — na co = wyszedłszy usiąść na czym.

Wysiedlić (dok.) — wysiedlać (niedok.). I Formy jak: osiedlić — osiedlać. II Składnia: W. kogo, co — z czego — do czego.

Wysiedzieć (dok.) — wysiadywać (niedok.). Por. Wysiąść — wysiadywać. I Formy jak: odsiedzieć — odsiadywać. II Znaczenie i składnia: 1) W. (bez dopeln.) = wytrwać w siedzeniu, 2) W. co = siedzeniem wskórać co, wyrobić co, wylac (o ptakach).

Wysiłek, nie: wysiąk; dlp tego wysięku.

Wysilić (dok.) — wysilać (niedok.). I Formy: 1) wysilę, wysilisz, wysili, wysilimy...;

wysilił; wysilony; wysiliwszy; wysilił, 2) wysilam, wysilasza...; wysilaj!; wysilający; wysilany; wysilał, wysilali. II Składnia: 1) **W.** kogo, co = obrać z siłą, osłabić, 2) **W.** co = natężyć siły, 3) **W.** co — na kim = wymóc co — na kim.

1. Choroba go wysiliła. *SW.* 2. Wysilał wszystkie swoje zdolności. *Mp.* 3. Wysiliłem to na nim. *SW.*

Zwrot: wysilić koncept, *SW* = z wysiłkiem zdobyć się na koncept, wymusić z siebie koncept.

Wysilić się (dok.) — wysilać się (niedok.). I Formy jak: wysilił — wysilał. II Składnia: 1) **W.** ś. co robić, 2) **W.** ś. na co.

1. Wysila się udawać spokój. *I. Dąbr.* 2. Nie wysilaj się na zrozumienie. *Śtedl.*

Wyskakać (dok.) — wyskakiwać (niedok.). I Formy: 1) wyskakać, jak: skakać, 2) wyskakuję, wyskakujesz...; wyskakuj!; wyskakujący; wyskakiwany; wyskakował. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** co (o tańcu) = skakaniem odtworzyć co, 2) **W.** co = skakaniem osiągnąć co.

Wyskakać się (tylko w postaci dok.) = naskakać się do woli.

Wyskoczyć (dok.) (nie: wyskoknąć) — wyskakiwać (niedok.). I Formy: 1) wyskoczyć, jak: skoczyć, 2) wyskakuję, wyskakujesz...; wyskakuj!; wyskakujący; wyskakiwany; wyskakował. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** z czego — do czego, w co lub na co = wypaść, wybiec skokiem do czego, w co lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wychodzić), 2) **W.** dokąd = skokiem się puścić, 3) **W.** = gwałtownie wyostać się na wierzch.

1. Wyskoczyć z pojazdu, z okrętu. *SW.* 2. Pezdill, co koń wyskoczy. *Mp.* 3. Korek wyskoczył z butelki. *Mp.*

Wyskok, dlp tego wyskoku. Znaczenie: 1) **W.** = wyskoczenie, sus, 2) **W.** (!) = alkohol, spirytus (IGD).

Wyskrobać (dok.) (nie: wyskrabać) — wyskrobywać (niedok.), nie: wyskrabywać. I Formy jak: odskrobać — odskrobywać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** co = skrobanie zrobić co, 2) **W.** co — z czego lub w czym = skrobiąc wydrapywać co — z czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wydłubać), 3) **W.** co — z czego = skrobiąc oczyścić co z czego.

1. Wyskrobywał kozikiem różne rzeczy z drzewa. *Mp.* 2. Wyskrob mech z drzewa. *SW.* 3. Wyskrobał resztki z garnka. *Mp.* 3. Wyskrob drzewo ze mchu. Wyskrobał garnek z osadu. *Mp.*

Wyskubać (dok.) — wyskubnąć (dok. jednokr.) — wyskubywać (niedok.). I Formy: 1) wyskubać — wyskubnąć, jak: skubać — skubnąć, 2) wyskubuję, wyskubujesz... (nie: wyskubywam, wyskubywasz...); wyskubuj!; wyskubujący; wyskubywany; wyskubywał. II Składnia: **W.** co — z czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wydłubać co — z czego lub w czym).

Wysłać (dok.) — wysyłać (niedok.), nie: wyselać. Formy i składnia jak: posłać — posyłać.

Wysłać (dok.), nie: wyścielić (prow.) — wyścielać (niedok.), rzadziej: wyścielać (P. Gr. prow.). I Formy: 1) wyścielę, wyścielisz, wyścieli, wyścielimy...; wyściel!; wysłany, rzadziej: wyścielony; wysławszy, rzadziej: wyścieliwszy; wysłał, rzadziej: wyścielił, 2) wyścielam, wyścielasz... rzadziej: wyścielam, wyścielasz...; wyścielaj! rzadziej: wyścielaj!; wyścielany, rzadziej: wyścielany; wyścielał, rzadziej: wyścielał. II Składnia: **W.** komu — co — czym.

Zwroty: 1) wyścielał kanapę, krzesło włósiem. *SW;* 2) meble wyścielane (z domyślnie: włósiem); 3) wyścielał komu życie kwiatami = uszczęśliwiać komu życie.

Wyścielała poduszkami ściany chaty. *Dyg.*

Wysłać (dok.) — wysławić (niedok.). Formy jak: osławić — osławiać.

Zwrot: wysławić kogo, co pod niebiosa = wysoko kogo, co stawić.

Wystawiali go pod niebiosa. *Sienk.*

Wysłuchać (dok.) — wysłuchiwać (niedok.), nie: wysłuchywać. I Formy: 1) wysłuchać, jak: słuchać, 2) wysłuchuję, wysłuchujesz...; wysłuchuj!; wysłuchujący; wysłuchiwany; wysłuchiwał. II Składnia: **W.** kogo, co lub czego. (Gr. Ak. 306).

Wysłuchał skargę (skargi). *Gr. Ak. 306.* Mogał ją (prośbę) zaraz wysłuchać. *Reym.*

Wysługa — Znaczenie: 1) **W.** = wysłużenie, 2) **W.** = nagroda wysłużona.

Wyrażenie: wysługa lat.

Wysłużony — Znaczenie: 1) **W.** = ten, którego wysłużono, 2) **W.** = ten, który (się) wysłużył.

1. Wysłużony odpoczynek. Wysłużona nagroda. 2. Wysłużony kapeluszek.

Wysłużyć (dok.) — wysłużywać (niedok.). I Formy jak: zasłużyć — zasługiwać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** co = służąc zarobić co, 2) **W.** co = spędzić czas pewien na służbie, 3) **W.** komu — czym = oddać komu na służbie pracę, usłużyć, wygodzić komu — czym.

1. Wysłużył emeryturę. *SW.* 2. Wysłużyć swoje lata. *SW.* 3. Wysłużyła nam swoim oddaniem i uczciwością. *Mp.*

Wysłużyć się (dok.) — wysłużywać się (niedok.). I Formy jak: wysłużyć — wysłużywać. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** ś. (zwykle w postaci niedok.) = być na usługach u kogo, z niewolniczym oddaniem służyć komu, 2) **W.** ś. kim, czym = do końca posłużyć się kim — czym, wyręczyć się kim — czym.

1. Wiernie wysłużywały się człowiekowi (o psach). *Wikt.* 2. Po majątkach się swoich nimi wysłużują. *Kruczk.*

Wysmarkać (dok.) — wysmarkiwać (niedok.). I Formy jak: osmarkać — osmarkiwać. II Składnia: **W.** co — w co.

Wysmażyć (dok.) — wysmażać (niedok.). Formy i składnia jak: osmażyć — osmażać.

Wysnuć (dok.) — wysnuwać (niedok.), nie: wysnowywać. I Formy jak: osnuć — osnuwać. II Składnia: W. co — z czego.

Zwrot: wysnuć wniosek.

Wysoce. Ob. Wysoko.

Wysoki — wyższy; młm (męskoosob.) wysocy, wyżsi.

Zwrot: wysoki na ile lub ile. Por. Gruby (zwrotu: w y s o k i i l e używa się tylko wtedy, gdy wysokość jest określona liczebnie miarą długości).

Wzgórza wysokie na kilka pieter. *Prus.* Wieża wysoka na trzydzieści metrów (lub wysoka trzydzieści metrów).

Wysokie Mazowieckie (nazwa miasta) = wysokomazowiecki. Formy: dop. Wysokiego Mazowieckiego, miejsc. w Wysokiem Mazowieckim.

Wysoko, — wysoce, — wyżej. Znaczenie: 1) wysoko = a) daleko w kierunku od dołu ku górze, b) (przen.) wiele, bardzo, 2) wysoce = (przen.) wiele, bardzo.

1. Bóg wysoko, a przyjaciel daleko. *SW.* Wysoko go zawsze ceniłem. *Mp.* 2. Cenił w swojej żonie wysoce lojalną i wzorową towarzyszkę. *Perz.*

Zwroty: 1) wysoko postawiony = zajmujący wysokie stanowisko; 2) wysoko wykształcony = bardzo, wybitnie, niezwykle uzdolniony. *PJ* 10, 79; 3) wysoko sięgać = mieć wielkie aspiracje; 4) wysoko zachodzić = osiągać wielką karierę życiową.

Wysokość (miara przedmiotu w kierunku od dołu do góry).

Zwroty: 1) rzecz wysokości, nie: o wysokości; 2) coś ma wysokość tyle a tyle metrów; 3) przekraczać, przechodzić kogo wysokością lub na wysokość; 4) wysokość umysłu = podniosłość umysłu.

1. Dom wysokości (nie: o wysokości) dwóch pieter. 3. Na wysokość nie przechodzącą wzrostu człowieka. *Zerom.*

Wysokość (tytuł). Składnia: wasza wysokość raczył (nie: raczyła) przyjechać.

Wyspa—wyspowy, nie: wyspny (dawn.), — wyspiarz—wyspiarski. Formy: 1) dlm tych wysp, 2) dlm tych wyspiarzy lub wyspiarzów.

Wyspać się (dok.) — wysypiać się (niedok.). Formy jak: zaspać — zasypiać.

Wysypiali się snem sprawiedliwych. *Małacz.*

Wyspowiadać się (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: spowiadać się.

Wyspowiadawszy się ze swych grzechów. *święt.*

Wysssać (dok.) — wysysać (niedok.). I Formy: 1) wysssać, jak: ssać, 2) wysysam, wysysasz...; wysysaj!; wysysający; wysysany; wysysał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z kogo, z czego = ssaniem wydobyć, wyciągnąć co — z kogo, z czego, 2) W. (przen.) kogo — z czego = ogołocić kogo — z czego, pozbawić kogo — czego.

Zwrot: wysssać kogo do ostatniej kropli krwi = wydrzeć komu wszystkie jego zasoby materialne bądź moralne.

Wystać (wystaną) — wystawać (niedok.). I Formy jak: przestać (przestaną)—przestawać. II Znaczenie i składnia: W. z czego = wynurzyć się, wystąpić na zewnątrz, wysterczyć.

Skała wystaje z wody. Szpada wystaje mu spod paltka. *SW.*

Wystać (wystoję) — wystawać (niedok.). I Formy jak: przestać (przestoję) — przestawać. II Znaczenie i składnia: 1) W. (bez dopełn.) = przez czas: pewien postać, 2) W. co = stanieniem coś zrobić, stanieniem coś osiągnąć, coś zyskać.

1. Wystaje tu godzinami. *SW.* 2. Nie wystoisz nic. *SW.*

Zwrot: niedługo wystalo = niewiele czasu upłynęło.

Wystać się (tylko w postaci dok.). Znaczenie: 1) W. ś. = nacierpieć się długim stanieniem, 2) W. ś. = wypocząć po długim stanie, 3) W. ś. = dojrzać (o roślinach).

1. Wystalem się niepotrzebnie na mrozie. *SW.* 2. Niech się koń wystoi po podróży. *SW.* 3. Wystale zboże.

Wystarać się (tylko w postaci dok.). I Formy jak: starać się. II Składnia: W. ś. o kogo, o co.

Wystarać się o miejsce. *Dąbr.*

Wystarczający (imiesłów) do czego lub na co, nie: dla czego.

Nie ma wystarczającego na to majątku. *Kod Cyw. Rodzina.*

Wystarczający (przymtk = dostateczny) — wystarczająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zatrzymywano ich, ale wystarczająco miękko. *Ostr.*

Wystarczyć (dok.) — wystarczać (niedok.).

Formy i składnia jak: starczyć — starczać.

Sam sobie wystarcza. *Dyg.* Prawa matematyczne nie wystarczają do (nie: dla) rozwiązania wielu zadań. *Sierosz.* Majątek wystarczający na zabezpieczenie kosztów. *Kod. Post. Cyw.* Jaśkowi sekunda wystarczyła. *Siedl.* Wywóz ten nie wystarcza na pokrycie (nie: dla pokrycia) zobowiązań. *IKC* 23, 91. Pięć tysięcy powinno im wystarczyć na zapoczątkowanie czegoś. *Dąbr.*

Wystawać. Ob. Wystać.

Wystawca czego; lp ten wystawca, tego wystawcy, temu wystawcy, tego wystawcę, wystawco., tym wystawcą, o tym wystawcy; lm ci wystawcy, tych wystawców, tym wystawcom....

Wystawiać (niedok.) — wystawić (dok.). I Formy jak: obstawiać — obstawić. II Składnia: W. kogo, co = wyłożyć, wysunąć, podstawiać.

Zwroty: 1) wystawiać kogo, co na sprzedaż; 2) wystawiać na widok; 3) wystawiać widok = przedstawiać widok; 4) wystawiać język. *SW.* — wysuwać język, pokazywać język; 5) wystawiać brzuch. *SW.* = wypinać brzuch; 6) wystawiać sztukę teatralną; 7) wystawiać armatę na miasto, na pozycje nieprzyjacielskie; 8) wystawiać kogo na niebezpieczeństwo, na przykrość, na śmieszność; na zawód; 9) wystawiać kogo na szych. *SW.* = narażać kogo; 10) wystawić dom, pomnik. *SW.*; 11) wystawić pułk. *SW.*; 12) wystawić kwit, weksel. *SW.*; 13) wystawić co sobie = wyobrazić co sobie.

Wystąpić (dok.) — występować (niedok.), nie: występować (Kr. 1, 314). I Formy jak: postąpić — postępować. II Składnia: W. z czego — do czego lub na co (= stąpając) wyjść do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wychodzić).

Zwroty: 1) wystąpić na scenę, na widownię, na widok, na plac; 2) wystąpić do walki. *SW.*; 3) wystąpić z projektem, z planem, z wnioskiem; 4) wystąpić z pretensją, z opozycją. *SW.*; 5) wystąpić z procesem, z dowodami przeciw komu; 6) wystąpić w roli jakiej. *SW.*; 7) wystąpić z pytaniem. *SW.*; 8) wystąpić z przyjęciem, z obiadem. *SW.*; 9) komuś krew, pot występuje na twarz lub na twarzy; 10) wystąpić ze szkół, ze służby, z wojska, ze stanu duchownego. *SW.*; 11) wystąpić przeciw prawu. *SW.* = wykroczyć przeciw prawu; 12) wystąpić do kogo w jakiej sprawie = zwrócić się do kogo w jakiej sprawie. *Por. P.J. 1, 139.*

Wysterczać (niedok.), rzadziej: **wysterkać** — **wysterknać** (dok.), nie: **wysterczeć** (dawn.), ale: **sterczeć**. Ob. **Sterczeć**. I Formy: 1) **wysterczam, wysterczasz, wystercza...**, rzadziej: **wysterkam, wysterkasz, wysterka...**; **wysterczaj!** (**wysterkaj!**); **wysterczający** (**wysterkający**); **wysterczał, wysterczali** (**wysterkał, wysterkali**), 2) **wysterknę, wysterkniesz, wysterknie...**; **wysterknij!**; **wysterknąwszy; wysterknął, wysterknąłem, wysterknęli, nie: wysterkł, wysterkłem, wysterkli**. II Składnia: **W.** z czego.

Wzniesienia **wysterczających** kamieni. *Wikt. Anglicy o kolanach wysterczających przez zielony ubiór. Malacz.* Tu wywrót **dęba wysterka** z ziemi. *Mick.*

Wystraszyć (dok.) — **wystraszać** (niedok.). I Formy jak: **przestraszyć** — **przestraszać**. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** kogo — **czym** = bardzo kogo przestraszyć, 2) **W.** kogo — **od kogo** lub **z czego** = strachem wypędzić kogo — **od kogo** lub **z czego**.

Wystroić (dok.) — **wystrajać** (niedok.), nie: **wystroiwać**. I Formy: 1) **wystroję, wystroisz, wystroimy...**; **wystrój!** **wystrójcie!** (nie: **wystroj!** **wystroście!**); **wystrojony; wystroiwszy; wystroili**, 2) **wystrajam, wystrajasz...**; **wystrajaj!**; **wystrajający; wystrajajny; wystrajał, wystrajali**. II Składnia jak: **przystroić**.

Wystrychnąć (dok.) — **wystrychiwać** (niedok.), rzadko: **wystrychać**. I Formy: 1) **wystrychnę, wystrychniesz...**; **wystrychnij!**; **wystrychnięty; wystrychnąwszy; wystrychnął, wystrychnąłem, wystrychnęli** (nie: **wystrychł, wystrychłem, wystrychli**), 2) **wystrychuję, wystrychujesz...**; **wystrychuj!**; **wystrychujący; wystrychiwany; wystrychiwał**. I Znaczenie i składnia: 1) **W.** (czyn.) kogo, **co** — **czym** (arch.) = strychulcem wygładzić, wypolerować, wymuskać, wymalować, **wystroić**, 2) **W.** (czyn.) kogo, — **z czego** = **wypehnać kogo** — **z czego**, 3) **W.** (nijak. bez dopełn.) = **wzbić się wysoko**.

Zwrot: **wystrychnąć kogo na dudka** = **wystroić kogo na dudka, zrobić z kogo dudka** (= **giuptasa**).

Wystrzał, dlp tego wystrzału, mjsclp w tym wystrzale, nie: wystrzede.

Zwrot: **coś się stało za pierwszym wystrzałem** (= **po pierwszym wystrzale**).

Za pierwszym wystrzałem uciekli. *Niemc.*

Wystrzec się (dok.) — **wystrzegać się** (niedok.). I Formy: 1) **wystrzec się, jak: strzec**

się, 2) wystrzegam się, wystrzegasz się...; wystrzegaj się!; wystrzegający się; wystrzegał się. II Składnia jak: **strzec się**.

Jadła trzeba się **wystrzegać**. *Sienk.* **Wystrzegaj się zaziębienia!** *I. Dąbr.*

Wystrzelić (dok. jednokr.) — **wystrzelać** (niedok. jednokr. lub dok. wielokr.) — **wystrzeliwać** (niedok. jednokr. lub dok. wielokr.). *Por. Ostrzelać. Postrzelić.* I Formy: 1) **wystrzelić** — **wystrzelać, jak: strzelić** — **strzelać**, 2) **wystrzeliwuję, wystrzeliwujesz...** (nie: **wystrzeliwam, wystrzeliwasz...**, ale: **ostrzeliwuję** lub **ostrzeliwam**); **wystrzeliwuj!**; **wystrzeliwujący; wystrzeliwany; wystrzeliwał**. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** (czynn.) w kogo, w co lub do kogo, do czego = **celując w kogo, w co lub do kogo, do czego strzelić** (niedok. **wystrzelać**), 2) **W.** (nijak.) = **wzbić się w górę, wznieść się** (niedok. **wystrzelać**), 3) **wystrzelać** (czyn. dok.) kogo, **co** = **jednego po drugim wszystkich lub wszystko po kolei strzałami wybić** (niedok.: **wystrzeliwać**).

1. **Wystrzelił i ugodził w sam łeb wojewody.** *Mick. cyt. SW.* **We mnie przed progiem wystrzelił.** *Mick. cyt. SW.* 2. **Mariackie dwie wieżycy wystrzeliły w górę.** *SW.* 3. **Natknął się na podjazd trzech kozaków i wystrzelał wszystkich.** *Mp.* Zwrot: **prosto jak wystrzelił**.

Wystrzyc (dok.) — **wystrzygać** (niedok.) lub **wystrzygiwać**. I Formy jak: **ostrzyce** — **ostrzygać** (**ostrzygiwać**). II Składnia: **W.** **co** — **z czego** lub **w czym** (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: **wydłubać co** — **z czego** lub **w czym**). **Wystudzić** (dok.) — **wystudzać** (niedok.). I Formy jak: **ostudzić** — **ostudzać**. II Składnia: **W.** **co** — **czym**.

Wystukać (dok.) — **wystukiwać** (niedok.). I Formy jak: **odstukać** — **odstukiwać**. II Składnia: **W.** **co** — **czym**.

Zwroty: 1) **wystukać jaką melodie.** *SW.*; 2) **wystukać kogo z pokoju** = **stukaniem wywołać**.

Wystygnąć (dok.) — **wystygąć** (niedok.). Formy jak: **ostygnać** — **ostygąć**.

Wysunąć (dok.) — **wysuwać** (niedok.). I Formy jak: **sunąć** — **suwać**. II Znaczenie i składnia: 1) **W.** (czynn.) **co** — **z czego** = **sunąć wyciągnąć co** — **z czego, wydobyć na zewnątrz, pokazać**, 2) **W.** (nijak.) **częśćciej: wysunąć się** = **sunąć wyjść na zewnątrz, pokazać się**.

1. **Wysuwać ciasto z pieca.** *SW.* (**Chmurki**) **wysuwają nóg rzędy.** *Mick.* 2. **Wysunął szybko z tłumy i zaczął mówić.**

Wyswobodzić (dok.) — **wyswobadzać** (niedok.) (**Kr. 1, 291, Łoś, N.**), nie: **wyswabadzać**. Formy i składnia jak: **oswobodzić** — **oswobadzać**.

Wysychać, nie: wysechać. Ob. **Wyschnąć**.

Wysyłać, nie: wyselać. Ob. **Wysłać**.

Wysyłka — Znaczenie: 1) **W.** = **wysyłanie**, 2) **W.** = **przedmiot wysłany**.

1. **Czeka was wysyłka, na grzyby!** *Gomuł.*

Wysypać (dok.) — **wysypywać** (niedok.).

I Formy: 1) wysypię, wysypiesz...; wysyp!; wysypany; wysypawszy; wysypał, 2) wysypuję, wysypujesz...; wysypuj!; wysypujący; wysypywany; wysypywał. **II** Znaczenie i składnia: 1) **W.** co — z czego — do czego lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: włożyć do czego lub w co), 2) **W.** co — czym = posypać, uсыпать co — czym.

Wyszarpać (dok.)—wyszarpywać (niedok.). **I** Formy jak: poszarpać — poszarpywać. **II** Znaczenie i składnia: 1) **W.** co — z czego lub w czym = szarpiąc wydrzeć co — z czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wydłubać co — z czego lub w czym), 2) **W.** kogo, co = szarpiąc wytrząść, wytarścić kogo, co.

Wyszarzany — wyszarzały. Znaczenie: 1) wyszarzany = ten, którego wyszarzano = zniszczony przez noszenie, przez użycie, 2) wyszarzały = ten, który wyszarzał — zniszczył w wyniku oddziaływania czasu, zniszczały ze starości (nieraz zaciera się różnica między obu znaczeniami).

Wyszarzany kostium. Zerom. Starych krzyży wyszarzanych przez czas jest niewiele. Malacz. Barwa ich była wyszarzała cokolwiek. Kaczk. cyt. SW.

Wyszczególnić (dok.)—wyszczególnić (niedok.). **I** Formy: 1) wyszczególnię, wyszczególnisz, wyszczególni, wyszczególnimy...; wyszczególnij! wyszczególnijcie! (nie: wyszczególni! wyszczególnicie!); wyszczególniomy; wyszczególniwszy; wyszczególni, 2) wyszczególniam, wyszczególniasz...; wyszczególniaj!; wyszczególniający; wyszczególniany; wyszczególniał, wyszczególniali. **II** Znaczenie i składnia: 1) **W.** kogo, co = wymienić w szczegółowym wykazie, 2) **W.** kogo = (!) wyróżnić kogo.

1. Wyszczególnić w cenniku wszystkie podmioty. *SW.* 2. Cesarz na zebraniu widocznie wyróżniał (nie: wyszczególniał) naszego posła. *SW.*

Wyszczególnienie — Znaczenie: 1) **W.** = wymienienie w szczegółowym wykazie, 2) **W.** = (!) wyróżnienie.

2. Zdał maturę z wyróżnieniem (nie: z wyszczególnieniem). *SW.*

Wyszczerbic (dok.)—wyszczerbic (niedok.). **I** Formy: 1) wyszczerbię, wyszczerbisz, wyszczerbi, wyszczerbimy...; wyszczerb! wyszczerbicie!; wyszczerbiony; wyszczerbiwszy; wyszczerbił, 2) wyszczerbiam, wyszczerbiasz...; wyszczerbiaj!; wyszczerbiający; wyszczerbiany; wyszczerbiał, wyszczerbiali. **II** Składnia: **W.** co.

Wyszczeryć (dok.) — wyszczerzać (niedok.). **I** Formy: 1) wyszczerzyę, jak: wyszczerzyć, 2) wyszczerzam, wyszczerzasz...; wyszczerzaj!; wyszczerzający; wyszczerzał, wyszczerzali.

Zwroty: 1) wyszczerzać zęby na kogo, na co = grozić komu, czemu zębami; 2) wyszczerzać zęby do kogo, do czego = umizgać się do kogo, do czego.

Wyszczupleć (dok.) — (niedok.) szczupleć. **Formy i składnia jak:** szczupleć.

Wyszczypać (dok. wielokr.) — wyszczypanąć (dok. jednokr.) — wyszczypywać (niedok.). **I** Formy: 1) wyszczypać — wyszczypywać, jak: oszczytać — oszczypywać, 2) wyszczypnę, wyszczypniesz...; wyszczypnij!; wyszczypnięty; wyszczypnął, wyszczypnąłem, wyszczypnęli. **II** Znaczenie i składnia: 1) wyszczypać kogo = naszczytać kogo, 2) wyszczypanąć co — z czego = szczypiąc wyciągnąć co — z czego.

Wyszptać (dok.) — wyszpeznąć (dok. jednokr.) — wyszpeptywać. **I** Formy: 1) wyszptać — wyszpeptywać, jak: naszptać — naszpeptywać, 2) wyszpeznąć, jak: podszpeznąć. **II** Składnia jak: szptać.

Wyszptać opowieść. Wikł.

Wyszpolenie, lepiej: uzdolenie, przygotowanie.

Wyrażenie: planowe wyszkolenie uboczne (!) = programowe nauczanie dodatkowe. *DUMK 25 VII 32.*

Wyszkolic (dok.) — wyszkolać (niedok.) lub wyszkalać. **I** Formy: 1) wyszkolę, wyszkolisz, wyszkolimy...; wyszkol!; wyszkolcie! (nie: wyszkól! wyszkolcie!); wyszkolony; wyszkolił, 2) wyszkolam, wyszkolasz...; wyszkolaj!; wyszkolany; wyszkolał, wyszkolali. **II** Znaczenie: **W.** kogo — w czym, lepiej: wyćwiczyć kogo — w czym.

Wyszkolony w czym (!) = biegły w czym, wprawny (Krasn. 22).

Wyszkolony w polityce (!) = biegły w polityce. Cyt. Szeffs. 12.

Wyszlachetnic (dok.) — (niedok.) szlachetnić. **Formy jak:** szlachetnieć.

Wyszlamować (dok.) — (niedok.) szlamować. **I** Formy: 1) wyszlamuję, wyszlamujesz...; wyszlamuj!; wyszlamowany; wyszlamowawszy; wyszlamował. **II** Składnia: **W.** kogo, co — z czego = oczyścić kogo, co ze szlamu lub z innego brudu.

Rozpustny żywot wyszlamował go ze swawolnych żąd. Malacz.

Wyszlifować (dok.) — wyszlifowywać (niedok.). **Formy i składnia jak:** oszlifować — oszlifowywać.

Wyszły = ten, co wyszedł.

Wyrażenie: wyszły z użycia = przestarzały. *SW.*

Wyszogród — wyszogrodzki.

Wyszorować (dok.) — (niedok.) szorować. **Formy i składnia jak:** szorować.

Wyszukać (dok.) — wyszukiwać (niedok.). **I** Formy jak: odszukać — odszukiwać. **II** Składnia: 1) **W.** kogo, co = znaleźć kogo, co, 2) **W.** kogo, czego = wystarać się o kogo, o co (Gr. Ak. 306).

1. Wyszukać miejsce w książce. *SW.* 2. Musi wyszukać zdrowszej okolicy. *Sienk. cyt. PJ 14, 43.*
Wyszukany (przymtk.)—wyszukańsz (SW) — wyszukiwanie. Znaczenie: 1) **W.** = wymyślony, udany, sztuczny, 2) **W.** = rzadki, niepospolity, wytworny.

1. Umiejętność nie wyszukana, ale przyrodzona. *SW*. 2. Przyjął ją z wyszukaną grzecznością. *SW*

Wyszyc (dok.) — wyszywać (niedok.). I Formy jak: obszyć — obszywać. II Znaczenie i składnia: 1) *W. co* — na czym = szyjąc wyrobić co — na czym, 2) *W. co* — czym = obszyć co — czym, 3) *W. co* = szyjąc zużyć co.

Wyszodzić (dok.) — wyszodzić (niedok.). I Formy: 1) wyszodzić, jak: szodzić, 2) wyszodzą, wyszodząsz..., wyszodząj!; wyszodzający; wyszodzany; wyszodził, wyszodzali. II Składnia: *W. kogo, co*.

Wyszowany — Znaczenie: 1) *W.* = ten, którego właśnie wyszywają (niedok.), 2) *W.* = ten, którego własnością jest, ze musi być wyszyty (dok.). Ob. Posrebrzany.

Wysciełać, rzadziej: wyscielać (P. Gr.). Ob. **Wysłać** — wysciełać.

Wysięc.

Zwrot: na wysięgi z kim coś robić = robić szybko starając się wysięgnąć współzawodnika. Zaczęli wyć i szczekać na wysięgi z Burkiem. *Prus*. Przedły jakby na wysięgi. *Sienk*.

Wysięółka, nie: wysięółka, ani: wysięółka.

Wysłędzić (dok.) — wysłędzić (niedok.). I Formy jak: przesłędzić — przesłędzić. II Składnia: *W. kogo, co*.

Wysłizgać (dok.) (ale: wyslizgać się, niedok.) — wyslizgiwać (niedok.). I Formy: 1) wyslizgam, wyslizgasz..., wyslizgaj!; wyslizogany; wyslizogawszy; wyslizgał, 2) wyslizguje, wyslizgujesz..., wyslizguj!; wyslizgujący; wyslizgiwany; wyslizgiwał. II Składnia: *W. co* — czym = ślizgając się wyglądzić, wytrzeć co — czym.

Zwroty: 1) wyslizgiwać w salonach posadzki = spędzać czas na zebraniach i zabawkach towarzyskich; 2) wyslizgiwać bruki = wałęsać się po ulicach, spędzać czas na spacerach.

Wysłizgać się (niedok.) lub **wysłizgiwać się** — wyslizgnąć się (dok.), częściej: wysliznąć się. I Formy jak: poślizgać się (poślizgiwać się) — pośliznąć się. II Składnia: 1) *W. ś.* komu — z czego, 2) *W. ś.* od czego = wymykając się uwolnić się od czego.

Zwroty: 1) wyslizgnąć się komu z rąk = umknąć komu z rąk; 2) wysliznąć się z sidła, z niebezpieczeństwa. *SW*; 3) wysliznąć się od śmierci; 4) słowo się komu wysliznęło, *SW* = wymknęło się komu pomimo woli jakies słowo.

Wysłizgać się (dok.) = nacieszyć do syta ślizganiem.

Wyśmiać (dok.) — wyśmiać (niedok.). I Formy: 1) wyśmieję, wyśmiejesz..., wyśmieję!; wyśmiany; wyśmiawszy; wyśmiał, wyśmiali lub wyśmieli, 2) wyśmiewam, wyśmiewasz..., wyśmiewaj!; wyśmiewający; wyśmiewany; wyśmiewał. II Składnia: *W. kogo, co*.

Wyśmieli go. *Prus*. Nie mówię, boby mnie wyśmiali. *Nowak*.

Wyśmiać się (dok.) — wyśmiewać się (niedok.). I Formy jak: wyśmiać — wyśmiewać. II Składnia: *W. ś.* (nie: naśmiewać

się, rus., por. rds.: nasmieiwat' sja nad kiem, nad czem).

Wyśmiewa się ze mnie. *Zapol*. Cały szwadron się ze mnie wyśmiewa. *Strug*. Wyśmiał się z niej. *Dąbr*. Wyśmiewasz się z drugiego. *Nowak*.

Wyśpiewać (dok.) — wyśpiewywać (niedok.). I Formy: 1) wyśpiewać, jak: śpiewać, 2) wyśpiewuję, wyśpiewujesz..., wyśpiewuj!; wyśpiewujący; wyśpiewywany; wyśpiewywał. II Znaczenie i składnia: 1) *W. co* = w śpiewie odtworzyć co, 2) *W. kogo, co* = w śpiewie opisać, przedstawić, wystawić kogo, co, 3) *W. co* (rub.) = wygadać co.

3. Jak go przycisnęli, to wszystko wyśpiewał. *Mp*. **Wyświadczyć** (dok.) — wyświadczać (niedok.). I Formy: 1) wyświadczyć, jak: świadczyć, 2) wyświadczam, wyświadczasz..., wyświadcza!; wyświadczaający; wyświadczeni; wyświadczał, wyświadczaali. II Składnia: *W. komu* — co (zawsze w znaczeniu dodatnim). Por. **Wyrządzić**.

Zwroty: wyświadczyć komu przysługę, dobrodzieństwo. *SW*.

Wyświecić (dok.) — wyświecać (niedok.). Por. **Wyświecić**. I Formy jak: oświecić — oświecać. II Znaczenie i składnia: 1) *W. kogo, co* = mocno oświecić kogo, co, otoczyć kogo, co mocnym światłem, zmienić kogo, co w światło, 2) *W. kogo skąd* = przy świetle (sromotnie) kogo wypędzić stąd.

1. Gdybym miał wolę ścisnąć, natężyć i razem wyświecić, może bym sto gwiazd zgasiał, a drugie sto wzniecił. *Mick. cyt. SW*. 2. Wyświecajmy tyranów, ale oświecajmy narody! *Brodz. cyt. SW*.

Wyświecić (dok.) — wyświecać (niedok.). Por. **Wyświecić**. I Formy jak: oświecić — oświecać. II Znaczenie i składnia: 1) *W. co* = wyjaśnić, wytłumaczyć co, 2) *W. co* (kliszę) = wystawić na działanie słońca.

Wyświstać (dok.) — wyświstywać (niedok.). I Formy: 1) wyświstać, jak: świstać, 2) wyświstuję, wyświstujesz..., wyświstuj!; wyświstujący; wyświstywany; wyświstywał. II Znaczenie i składnia: 1) *W. co* = w świstaniu odtworzyć co, 2) *W. kogo* = świstaniem wyszodzić, wygwizdać kogo, 3) *W. komu* — co — z czego = ze świstem, wytrącić komu — co — z czego.

1. Głos wyświstujący wesolą piosenkę. *Krasz. cyt. SW*. 2. Nie mógł się pokazać, boby go wyświstano. *Mp*. 3. Nie dobywaj szabli, mości hetmanie, bo ci ją wyświszczę z ręki. *Słow. cyt. SW*.

Wyświecić (dok.) — wyświecać (niedok.). I Formy jak: poświęcić — poświęcać. II Znaczenie i składnia: 1) *W. co* = uroczystie poświęcić co, 2) *W. kogo* na kapłana.

Wytańczyć (dok.) lub **wytańcować** — wytańcowywać (niedok.), nie: wytańczać. I Formy jak: przetańczyć (przetańcować) — przetańcowywać. II Znaczenie i składnia: 1) *W. co* = w tańcu odtworzyć co, 2) *W. co* — od kogo = tańcem, nadskakiwaniem wyjednać sobie co — u kogo.

2. Martwią się zamiast wytańcować od Austriaków, póki się co da. *Strug*.

Wytargać (dok.) — wytargnąć (dok. jednokr.) — wytargiwać (niedok.). I Formy: 1) wytargam, wytargasz...; wytargaj!; wytargany; wytargawszy; wytargał, 2) wytargnę...; wytargniesz...; wytargnij!; wytargnięty; wytargnawszy (nie: wytargłszy); wytargnął, wytargnąłem, wytargnęli (nie: wytargł, wytargłem, wytargli), 3) wytarguję, wytargujesz...; wytarguj!; wytargujący; wytargiwany; wytargiwał. II Znaczenie i składnia: 1) W. (dok. wytargnąć) komu — co — z czego = targając wyrwać, wydrzeć komu — co — z czego, 2) W. (dok. wytargać) kogo — za co = wyszamotać, natarnosić kogo — za co.

Zwrot: wytargać kogo za uszy.

Wytargować (dok.) — wytargowywać (niedok.). I Formy: 1) wytargować, jak: targować, 2) wytargowuję, wytargowujesz..., rzadko: wytargowiwam, wytargowiwasz... (nie: wytargowuję, wytargowujesz...); wytargowuj! (wytargowujaj!); wytargowujący (wytargowujący); wytargowywany; wytargowywał. II Składnia: 1) W. co — od kogo — na czym = targując się dostać od kogo ustępstwo na czym (gdysię wymienia przedmiot kupna), 2) W. co — na kim = targując się wymusić co — na kim. **Wytepić** (dok.) — wytepić (niedok.). I Formy: 1) wytepić jak: tepić, 2) wytepiam, wytepiasz, wytepia...; wytepiaj!; wytepiający; wytepiany; wytepiał, wytepiali. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = przez zużycie zrobić co tęnym, 2) W. kogo. co — czym = wyniszczyć kogo, co = wytrzebić co — czym.

2. Oświecać lud, wytepiać reszty zabobonu. *Mick. cyt. SW.*

Wyteżyc (dok.) — wyteżać (niedok.). I Formy: 1) wyteżę, wyteżysz, wyteżę, wyteżymy...; wyteż! wyteżcie!; wyteżony; wyteżył, 2) wyteżam, wyteżasz...; wyteżaj!; wyteżający; wyteżany; wyteżał, wyteżali. II Składnia: W. co.

Zwroty: wyteżać ramiona, ręce, sity, mózg.

Wytknąć (dok.) — wytykać (niedok.). I Formy jak: dotknąć — dotykać. II Znaczenie i składnia: W. co = wyścibić, wysunąć, pokazać, wyznaczyć, wymierzyć co.

Przy wytykaniu linii pracowało kilku panów. *Prus.*

Zwroty: 1) wytknąć palec, rękę, język, głowę, *SW* = wysunawszy pokazać palec, rękę, język, głowę; 2) nosa na dwór nie wytykać (rub.) = nie wychodzić z domu; 3) wytykać kogo palcem, *SW* = wskazywać na kogo z szyderstwem, z pogardą; 4) wytykać komu — co = wyrzucać komu — co, robić komu zarzut z czego; 5) wytykać komu — co na oczu lub przed oczy, *SW* = pokazywać komu — co jak na dłoni, unaoczniać co — komu, dotykalnie przedstawiać co — komu; 6) wytykać drogę = oznaczać jej kierunek. *KJMK. Por.* Wytyczyć; 7) wytykać (nie: wytaczać) sobie cel życia, plan...

1. Wytknąwszy głowę milczkiem słuchał ich rozmowy. *Mick. cyt. SW.* 2. Taka była wichura, że nosa na podwórze nie wytknął. *Krasz. cyt. SW.* 1. Okrutnych panów po całym mieście palcami wytykają. *Cyt. SW.* 4. Nie do ciebie należy po-

prawić niecnoty i występki wytykać. *Cyt. SW.* 5. Wytyka ci przed oczy... *Cyt. SW.*

Wytłuc (dok.) — wytłukać (niedok.), częściej: wytłukiwać. I Formy jak: obtłuc — obtłukać (obtłukiwać). II Znaczenie i składnia: 1) W. co — czym = tłukąc wybić, wylamać co, 2) W. co — z czego = tłukąc wy dostać co — z czego, 3) W. co = tłukąc jedno po drugim potłuc wszystko, 4) W. (przen.) kogo = wybić kogo.

Wytłumaczyć (dok.) — (niedok.) tłumaczyć. Formy i składnia jak: tłumaczyć.

Wytoczyć (dok.) — wytaczać (niedok.). I Formy jak: toczyć — tacać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego = tocząc wyciągnąć, wypuścić (o płynie) co — z czego, 2) W. co — czym = tocząc wygładzić naokoło, wyostrzyć co — czym.

1. Wytoczyć wóz ze stajni *SW.* Gdańskiej wódki wytoczył ze 1ba pół beczki. *Mick. cyt. SW.* 2. Kazać tokarzowi wytoczyć stempel... z drzewa mocnego. *Cyt. SW.*

Zwroty: wytoczyć sprawę, proces, powództwo. przed sąd.

Powództwo wytoczyć można przed sąd. *Kod. Post. Cyn.*

Wytrącić (dok.) — wytrzącać (niedok.). I Formy jak: trącić — trącać. II Składnia: W. co — z czego.

Zwrot: wytrącić kogo, co z równowagi.

Wytrwałość na co.

Takie męstwo nadawało im wytrwałość na tyle cierpliw. *Stasz.*

Wytrych, nie: wityrych; dlp tego wytrycha (*SW, Łoś, N.*).

Wytrysnąć (dok.) — wytryskać (niedok.) lub wytryskiwać. Formy: 1) wytrysnąć — wytryskać, jak: trysnąć — tryskać, 2) wytryskuje (nie: wytryskiwa); wytryskuj!; wytryskujący; wytryskiwany; wytryskiwał.

Wytrząsać (dok.) — wytrząsnąć (dok. jednokr.) — wytrząsiwać (niedok.). I Formy: 1) wytrząsam, wytrząszasz...; wytrząskaj!; wytrząskany; wytrząskawszy; wytrząskał, 2) wytrząsnę, wytrząsniesz...; wytrząśnij!; wytrząsnawszy (nie: wytrząślszy); wytrząśnięty; wytrząsnął, wytrząsnąłem, wytrząsnęli (nie: wytrząśił, wytrząśilem, wytrząśli), 3) wytrząskuję, wytrząskujesz...; wytrząskuj!; wytrząskujący; wytrząskiwany; wytrząskiwał. II Znaczenie i składnia: 1) W. (dok.: wytrząsnąć) co — z czego = trząskając wylamać, wybić co — z czego, 2) W. (dok.: wytrząsnąć) kogo, co — od kogo lub na kim (przen.) = wydobyć kogo, co — od kogo; wymusić kogo, co — na kim, 3) W. (dok.: wytrząsnąć) = wziąć, złapać skądś, 4) W. (dok.: wytrząsać lub wytrząsnąć) czym lub z czego = trząsać na wszystkie sposoby, 5) W. (dok.: wytrząsać) co = wygubić, wytracić jedno po drugim wszystko.

3. Wytrząsnął skądś błękitnego lisa. *Malacz.*

Zwrot: wytrząsać pieniądze

Wytrząść (dok.) lub **wytrząsnąć** — wytrząchnąć (gw.) — wytrzącać (niedok.). I Formy jak: potrząść (potrząsnąć) — potrze-

sać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego = trzęsąc wyrzucić co — z czego, 2) W. co — z czego = trzęsąc wypróżnić co — z czego, 3) W. (tylko w postaci niedok.) kogo, co lub kim, czym = trząść czym w różne strony.

1. Wytrząśnij makę z woru. *Cyt. SW. 2.* Wytrząśnij mu wszystkie kieszenie. *Mp. 3.* Kręcili się z daleka wytrząsając na siebie broń. *Sienk. cyt. SW.*

Wytrzeć (dok.)—wycierać (niedok.). I Formy: 1) wytrzeć, jak: trzeć, 2) wycieram, wycierasz...; wycieraj!; wycierający; wycierany; wycierał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego — czym = trąc wydobyc co — z czego — czym, 2) W. co — czym = trąc wyczyścić co, 3) W. co — czym = zetrzeć co — czym, 4) W. co — czym lub w co = obetrzeć do sucha co — czym lub w co, 5) W. kogo — czym = natrzeć kogo — czym, 6) W. co — czym = powalać co — czym.

4. Wytarła ręce w fartuch. *Parand.*

Zwroty: 1) wytrzeć plamę. *SW;* 2) wytrzeć nos; 3) wycierać sobie kim zęby. *SW =* brać kogo na język. *obmawiać;* 4) wytrzeć komu kapitulę. *SW =* zmyć komu głowę, natrzeć uszu, dać nauczkę, reprimendę; 5) wycierać cudze kąty. *SW =* korzystać z gościny w cudzych domach; 6) wycierać ubranie. *SW =* zużywać ubranie.

Wytrzeszczyć (dok.) — wytrzeszczać (niedok.), nie: wytrzeszczyć — wytrzeszczać. I Formy: 1) wytrzeszczę, wytrzeszczysz, wytrzeszczy, wytrzeszczymy...; wytrzeszcz! wytrzeszczcie!; wytrzeszczony; wytrzeszczysz; wytrzeszczę; 2) wytrzeszczam, wytrzeszczasz...; wytrzeszczaj!; wytrzeszczający; wytrzeszczany; wytrzeszczał, wytrzeszczali. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = wystawiać co (zwykle mówi się tylko: wytrzeszczać oczy).

Wszyscy na nich wytrzeszczyli oczy. *Stasz. cyt. SW.* Geś z garnka łeb wytrzeszcza. *Piosenka żołn.*

Wytrzeźwić (dok.)—wytrzeźwiać (niedok.). Formy i składnia jak: otrzeźwić — otrzeźwiać.

Wytrzeźwić (dok.) — (niedok.) trzeźwić. Formy jak: trzeźwić.

Wytrzymać (dok.) — wytrzymywać (niedok.). I Formy jak: zatrzymać — zatrzymywać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = przetrzymać co do końca, wytrwać w trymaniu, w znoszeniu czego, przetrwać co, 2) W. z kim, z czym = znieść, ścierpieć kogo, co (zwykle w zdaniach o znaczeniu ujemnym), 3) W. kogo = przetrzymać kogo w jakiejś pozycji, zmusić do czekania, 4) W. co (przen.) = (!) utrzymać co w jednolitym charakterze. *Ob. Wytrzymamy.*

1. Wytrzymać kogo w areszcie. *Stasz. SW.* Wytrzymać natarcie nieprzyjaciela. Wytrzymać niewygodę. 2. Z tą panią starszą trudno wytrzymać. *Nowak.* Wytrzymać z tym nie mogłem. *Nowak.* 3. Wytrzymuje go ciągłe w niepewności. *Mp.* Wytrzymał go dłuższą chwilę za drzwiami. *Mp.*

Wytrzymałość na co.

Odnaczał się wytrzymałością na zimno. *Żerom.*

Wytrzymały na co.

Podhalanie na największe trudy są wytrzymali. *Cyt. SW.*

Wytrzymanie.

Zwrot: nie do wytrzymania = nie do zniesienia.

Ból nie do wytrzymania. *Naik.*

Wytrzymany = (!) utrzymany w jednolitym charakterze, na tym samym poziomie.

Koncepty te mają charakter poważny, lecz nigdy wytrzymane (!) nie są. *Cyt. PJ 2, 59.*

Wytworzony czym, ale: przez kogo.

Wylewy wytworzone długotrwałymi deszczami (nie: przez długotrwałe deszcze). Wytworzone przez niego położenie stało się bardzo przykrym. *Mp.* Posiedzenie komitetu poświęcone nowej sytuacji wytworzonej... ostatnimi wypadkami (nie: przez ostatnie wypadki). *Cyt. Kr. 1, 53.*

Wytworzyć (dok.) — wytwarzać (niedok.). I Formy jak: odtworzyć — odtwarzać. II Składnia: W. co — z czego — czym.

Specjalista tylko o tyle mogą być wzięci pod uwagę, o ile swoimi pracami (nie: przez swoje prace) wytwarzają szacunek u obcych dla naszej kultury. *Cyt. Kr. 1, 52.*

Wytwórnia czego.

Wytwórnia sztucznego jedwabiu.

Wytyczyć (dok.)—wytyczać (niedok.). *Por.* Wytknąć. I Formy: 1) wytyczę, wytyczysz, wytyczy, wytyczymy...; wytycz! wytyczcie!; wytyczony; wytyczysz; wytyczył, 2) wytyczam, wytyczasz...; wytyczaj!; wytyczający; wytyczany; wytyczał, wytyczali. II Znaczenie i składnia: W. co = oznaczyć na gruncie pewnymi przedmiotami (tykami, słupami) kierunek przyjęty w planie (PJ 35/6). Zwrot: wytyczać plan, cel życia... (!) = wytykać plan, cel życia.

Wyuczyć (dok.)—wyuczać (niedok.). I Formy jak: nauczyć — nauczać. II Składnia: 1) W. kogo—czego, nie: co, 2) W. kogo—co robić.

1. Wyuczył go francuskiego języka. *SW. 2.* Od Telimeny pięknie dygać wyuczona. *Mick.*

Zwrot: wyuczyć kogo porządku. *SW =* nałożyć kogo do porządku.

Wyuczyć się (wyuczać się) czego, nie: co = dobrze, dokładnie się czego nauczyć.

Wyuczył się na pamięć jednej księgi (nie: jedną księgę) „Pana Tadeusza”. *Cyt. Szeffs. 48.*

Wywalczyć (dok.) — wywalczać (niedok.). I Formy: 1) wywalczyć, jak: walczyć, 2) wywalczam, wywalczasz...; wywalczaj!; wywalczający; wywalczany; wywalczał, wywalczali. II Składnia: W. komu lub dla kogo — co — czym.

Wywalczył sobie stanowisko. *SW.*

Wywarzony = wygotowany (od: warzyć = gotować). *Por.* Wyważyć.

Wyważyć (dok.) — wyważać (niedok.). I Formy jak: odważyć — odważać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = jedno po drugim zważyć wszystko, 2) W. co = dokładnie co zważyć, 3) W. co — z czego = podważyć wysadzić, wybić co — z czego.

Zwrot: wyważyć drzwi.

Wywęchać (dok.) — wywęchiwać (niedok.),

nie: wywaczyć. I Formy jak: obwachać — obwaczyć. II Składnia: W. co — czym. **Wyuczasy** (zwykle w lm); dop. tych wyuczawców.

Zwroty: 1) zażywać wyuczawców; 2) być na wyuczawcach; 3) na wyuczawcach coś robić.

Wywdzięczyć się (dok.) — wywdzięczać się (niedok.). Formy i składnia jak: odwdzięczyć się — odwdzięczać się.

Wywęszyć (dok.) — wywęsząć (niedok.). I Formy: 1) wywęszyć, jak: węszyć, 2) wywęszam, wywęszasz...; wywęszaj!; wywęszający; wywęszany; wywęszal, wywęszali. II Składnia: W. kogo, co.

Wywiad, dlp tego wywiadu.

Zwroty: 1) mieć wywiad u kogo co do czego (nie: z kim). *PJ 12, 51*; 2) robić wywiad na kogo = kierować z wywiadem na kogo; 3) posyłać kogo na wywiad lub na wywiady.

1. Przedstawiciel pracy miał wywiad u przyjeżdżającego ministra co do zamierzonej polityki. *Cyt. SW*. 2. Zrobiliśmy wywiad na piechotę rosyjską. *Strug*. 3. Posyła na wywiady chcą być jak najprędzej informowana. *Cyt. SW*.

Wywiadywać się. Ob. Wywiedzieć się.

Wywiązać się (dok.) — wywiązywać (niedok.). I Formy jak: związać — związywać. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. (nijak.) z czego lub bez dopeln. = rozwinąć się, powstać z czego, 2) W. ś. (czyn.) z czego = dokonać czego, spełnić co.

1. Z rozmowy wywiązała się sprzeczka. *Mp. 2*.

Wywiązał się znakomicie ze swego zadania. *Mp*. Zwroty: wywiązać się z roli, z przyrzeczenia, z obietnicy. *SF*.

Wywichniąć (tylko w postaci dok.). I Formy: wywichnię, wywichniiesz...; wywichni!; wywichnięty; wywichniwszy; wywichnił, wywichniłem, wywichnił, nie: wywichnił, wywichnił, wywichnił. II Składnia: W. co — z czego = zwichniwszy wybić co — z czego.

Wywichnił rękę ze stawu.

Wywiedzieć się (dok.) — wywiadywać się (niedok.), ale: wiedzieć (bez zaimka: się), powiedzieć — powiadać, nie: powiadywać. Por. Dowiedzieć się. Przewiedzieć się. Zwiedzieć się. I Formy jak: dowiedzieć się — dowiadywać się. II Składnia: W. ś. o kogo, o co, nie: dla czego (dawn.) = rozpytywać się o kogo, o co.

Niech wywiedzą się o morzu i o brzegach tułajczych, i o wiatrach. *Mick*.

Wywielga (gw.) = wilga (N).

Wywierać. Ob. Wywrzeć.

Wywiercić (dok.) — wywiercać (niedok.). I Formy: 1) wywiercić, jak: wiercić, 2) wywiercam, wywiercasz...; wywiercaj!; wywierający; wywiercany; wywiercał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — w czym = wierceniem wydrążyć co — w czym, 2) W. co — z czego lub w czym = wierceniem wydobyć co — z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wydłubać co — z czego lub w czym).

Wywieszka = sztyd (sklepowy).

Wywieść (dok.) — wywodzić (niedok.). I

Formy jak: wieść — wodzić. II Składnia: W. kogo, co — z czego.

Zwroty: 1) wywieść kogo w pole. *SW* = okpić, oszukać kogo, 2) wywieść kogo z błędu. *SW* = wyprowadzić kogo z błędu; 3) wywieść (= wyłać) piskletą. *SW*; 4) wywodzić kogo — od kogo lub z kogo = wyprowadzić ród czyj od kogo; 5) wywodzić ród z kogo = pochodzić od kogo; 6) wywodzić posienki, trele... *SW*.

Wywietrzeć (dok.) — (niedok.) wietrzeć. Formy jak: wietrzeć.

Wywietrzyć (dok.) — wywietrzać (niedok.). I Formy: 1) wywietrzyć, jak: wietrzyć, 2) wywietrzam, wywietrasz...; wywietrzaj!; wywietrzający; wywietrzany; wywietrzal, wywietrzali. II Składnia: W. co — czym.

Wywieźć (dok.) — wywozić (niedok.). I Formy jak: wieźć — wozić. II Składnia: W. kogo, co — z czego.

Wywinąć (dok.) — wywijać (niedok.). I Formy jak: zawinąć — zawiązać. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego = rozwijając wyjąć co z czego, 2) W. czym, rzadko: co (dawn.) = machnąć, obrócić czym, 3) W. (zwykle w postaci dok.) z kim — co = obracając się szybko, tańczyć z kim — co.

1. Wszystko jak z kłębaka wywinę. *Cyt. SW*. 2. Rubasznie wywijać pasek z ogórkami. *Mick*. Wywijały ozorami niby kijankami. *Wikt*. 3. Wziąwszy starościankę wywijał z nią pośród sali. *Krasz. cyt. SW*.

Zwroty: 1) wywijać oberka; 2) wywijać koziółki.

Wywinąć się (wywijać się) z czego lub od czego = wymknąć się, wysliznąć się z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wysliznąć się z czego lub od czego).

Wątpię, żebym się z tej robotki z całym grzbieniem wywinął. *Cyt. SW*. Od kary się nie wywinie. *Sienc*.

Wywlec (dok.) — wywlekać (niedok.) lub wywłóczyć. I Formy jak: nawlec — nawlekać (nawłóczyć). II Składnia: W. kogo, co — z czego.

Wywlekły z komory ciele. *Wikt*.

Zwroty: 1) wywlekać (na stół) jakąś sprawę. *SW* = wytaczać, wyciągać na wierzch; 2) wywlekać (z domu) pieniądze = wyciągać, tracić pieniądze.

Wywłaszczyć (dok.) — wywłaszczać (niedok.). I Formy: 1) wywłaszczę, wywłaszczysz, wywłaszczy, wywłaszczymy...; wywłaszcz! wywłaszczcie!; wywłaszczony; wywłaszczywszy; wywłaszczył, 2) wywłaszczam, wywłaszczasz...; wywłaszczaj!; wywłaszczający; wywłaszczany; wywłaszczał, wywłaszczali. II Składnia: W. kogo — z czego.

Wywołać (dok.) — wywoływać (niedok.). I Formy jak: zwołać — zwoływać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo — od kogo lub z czego = wolaniem wyciągnąć kogo — od kogo lub z czego, 2) W. co = spowodować co, 3) W. co — w kim, rzadziej: u kogo = wzbudzić, wytworzyć co — w kim.

1. Wywołał go z domu. *Mp. 2*. Zachowaniem swoim wywołał to przykre nieporozumienie. *Mp.*

3. Widok ten wywołuje w nim zawsze wspomnienia dzieciństwa. *Mp.*

Zwroty: 1) wywoływać wilka z lasu = przywoływać niebacznie nieszczęście; 2) wywoływać ucznia (do lekcji). *SW* = wyrwać ucznia; 3) wywoływać poty, sen... *SW*; 4) wywoływać uśmiech, rumieniec. *SW*; 5) wywoływać skutek, reakcję, zamieszanie. *SW*.

Wywrócić (dok.) — wywracać (niedok.). I Formy jak: wrócić — wracać. II Składnia: W. kogo, co = przewrócić kogo, co do góry nogami.

Zwroty: 1) wywrócić koziołka = przewrócić się, upaść, doznać niepowodzenia; 2) wywracać kota ogonem (rub.). *SW* = przedstawiać rzecz w odwróconej postaci; 3) wywrócić na kogo oczy; 4) wywrócić (wóz, powóz); 5) wywrócić komu głowę, rozum = pomieszać komu w głowie; 6) wywrócić dom do góry nogami = zrobić w domu niesłychany zamęt; 7) wywracać porządek (rzeczy); 8) wywrócić coś na nice = wywrócić co na wspan, na odwrot.

8. Ludność niezamożna upajała się wywracaniem wszystkiego na nice. *żerom.*

Wywrót, dlp tego wywrotu.

Wywrzeć (dok.) — wywierać (niedok.). I Formy jak: zawierać — zawierać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — z czego = wypuścić kogo, co z zawarcia, wysadzić (w tym znaczeniu używa się dziś tylko w pewnych zwrotach. Ob. niżej), 2) W. co = sprawić co, 3) W. co = rozewrzeć, roztworzyć co.

Zwroty: 1) wywrzeć na kogo zemstę; 2) wywrzeć na kogo gniew, złość; 3) wywrzeć na kogo, na co lub na kim, na czym wpływ, wrażenie. *PJ 3, 58*; 4) wywrzeć skutek; 5) wywrzeć na kogo gębę (tryw) = zacząć na kogo wymyślać.

Wywyższyć (dok.) — wywyższać (niedok.). I Formy jak: podwyższyć — podwyższać. II Składnia: W. kogo, co.

Wywyższyć się (dok.) — wywyższać się (niedok.). I Formy jak: wywyższyć — wywyższać. II Składnia: 1) W. ś. (obiektywnie) nad kogo, nad co — czym = być w rzeczywistości wyższym, lepszym od kogo, od czego, 2) W. ś. (subiektywnie) nad kim, nad czym = zadzierać nad kim, nad czym nosa, puszyć się.

1. Wywyższają się nad innych dialektyka. *Moch.*

Wywzajemnić się (dok.) — wywzajemniać się (niedok.). Formy i składnia jak: odwzajemnić się — odwzajemniać się.

Wyzbierać (dok.), ale: (niedok.) wybierać, przyszybiać, przyzbierać, wybierać, zbierać.

Wyżyć się (dok.) — wyżywać się (niedok.). Formy i składnia jak: pozbyć się — pozbywać się.

Wyżyli się swych wątpliwości. *Nałk.*

Wyzdrowieć (dok.) — (niedok.) zdrowieć. Formy jak: zdrowieć.

Wyziać (dok.) — wyzionąć (dok. jednokr.) — wyziewać. I Formy: 1) wyziać — wyzionąć, jak: ziać — zionąć 2) wyziewam, wyziewasz...; wyziewaj!; wyziewający; wyziewający; wyziewał. II Składnia: W. co — z czego = zjeść wypuścić, wyrzucić co — z czego.

Zwroty: 1) wyzionąć ducha = umrzeć; 2) wyzionąć lub wyziać nienawiść.

Wyziębić (dok.) — wyziębiać (niedok.). For-

my i składnia jak: przeziębienie — przeziębienie.

Wyziębnąć (tylko w postaci dok.). Formy jak: ziębnąć.

Wyzionąć. Ob. Wyziać.

Wyzior, nie: wyzier; dlp tego wyziuru.

Wyznaczyć (dok.) — wyznaczać (niedok.).

I Formy jak: przeznaczyć — przeznaczać.

II Składnia: 1) W. komu — co = wydzielić komu — co, 2) W. kogo, co — na co (gdy się wymienia jakąś okoliczność) lub do czego (gdy się wymienia jakiś przedmiot lub czynność).

1. Wyznaczyć miejsce pod budowlę. *SW*. 2. Osoba wyznaczona na bieglego. *Kod. Post. Cyw.* Chwila wyznaczona do odwetu. *Dyg.* Do pełnienia obowiązków wyznaczony został pomocnik. *KJMK.*

Wyznać (dok.) — wyznawać (niedok.). I Formy jak: poznać — poznawać. II Składnia: W. co — komu = przyznając się do czego wypowiedzieć się z czego.

Wyznała prawdę. *Perz.*

Zwrot: wyznawać (tylko w postaci niedok.) jaką wiarę = uznawać ją za jedyną prawdziwą.

Wyznać się (wyznawać się) w czym (!germ. por. niem. sich auskennen) = rozeznać się, orientować się w czym (*JP 7, 142*).

Wyznanie — wyznaniowy, — bezwyznaniowy. Składnia: 1) W. czego = przyznanie się do czego, 2) W. o czym = wypowiedzenie poglądu o czym, 3) W. (bez dopeln.) = konfesja, religia.

1. Podług ostatniego wyznania dochodów... *Cyt. SW*: 2. (Wyznania) o poziomie umysłowym gospodyni. *Siedl.*

Wyznawca — wyznawczyni, jak: znawca — znawczyni.

Wyzuć (dok.) — wyzuwać (niedok.). I Formy: 1) wyzuję, wyzujesz...; wyzuj!; wyzuty; wyzuwszy; wyzuł, 2) wyzuwam, wyzuwasz...; wyzuwaj!; wyzuwający; wyzuwany; wyzuwał. II Składnia: W. kogo — z czego.

Zamierzono wyzuć nas z majątku. *Stasz.*

Wyzwać (dok.) — wyzywać (niedok.). I Formy jak: nazwać — nazywać. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo — z czego, ale: od kogo — do czego (gdy się wymienia przedmiot lub czynność) lub na co (gdy się wymienia okoliczność), 2) W. co = (!) spowodować co (rus., por. ros. wyzwał' czto ni-bud').

Zwroty: 1) wyzywać kogo na pojedynek, na dysputę, do bitwy. *Krasn. 80*; 2) wyzywać (!) gwałt, opór, opozycję (rus.) = wywoływać gwałt, opór, opozycję. *Krasn. 80*.

Projekt wywołał (nie: wyzwał) opozycję. *Cyt. PJ 9, 102.*

Wyzwanie.

Zwrot: przyjąć wyzwanie. *SF.*

Wyzwolić (dok.) — wyzwalać (niedok.).

I Formy jak: pozwolić — pozwalając. II Znaczenie i składnia: 1) W. kogo, co — z czego lub od czego = uwolnić, wybaczyć kogo — z czego lub od czego, 2) W. kogo = uczynić kogo wolnym, obdarzyć wolnością.

1. Może nas wyzwolić z kłopotów. *Sierosz.* Środek ten wyzwala niewiastę spod opieki rodziny. *Danił.* Śmiech wyzwala z niedorzecznej rozterki.

Parand. Wyzwalając się od przewagi książąt... *Cyt. Szeffs. 11.*

Zwrot: wyzwolić terminatora = zrobić go czł. lądkiem.

Wyzyskać (dok.) — wyzyskiwać (niedok.). I Formy jak: zyskać — zyskiwać. II Składnia: W. kogo, co — dla kogo, ale do czego (gdy się wymienia jakiś przedmiot lub czynność) lub na co (gdy się wymienia jakąś okoliczność).

Wodę wyzyskano do poruszania maszyn. *Mp.* Ten stan wyzyskują na to... *Iwasz.* Człowiek wyzyskuje dla siebie siły przyrody.

Wyzywający — wyzywający. Ob. **Kojący** — kojący.

— Tylko egoizm jest twórczy — dorzucił wyzywająco. *Perz.* Wyzywająco patrzyła na Szarka. *Ostr.* Wyzywająco rozpiął się na ławie. *Kruczk.*

Wyżać (dok.) — wyżymać (niedok.). I Formy: 1) wyżmę, wyżmiesz...; wyżmij!; wyżęty; wyżąwszy; wyżął, wyżąłem, wyżęli, 2) wyżymam, wyżymasz...; wyżymaj!; wyżymający; wyżymany; wyżymał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co — z czego = żmąc wycisnąć co (zwłaszcza wodę) — z czego, 2) W. co — z czego = żmąc uwolnić co — od czego.

1. Wyżać wodę z bielizny. 2. Wyżać bieliznę (z domyśl. z wody).

Wyżąć (dok.) — wyżynać (niedok.). I Formy: 1) wyżnę, wyżniesz...; wyżnij!; wyżęty; wyżąwszy; wyżął, wyżąłem, wyżęli, 2) wyżynam, wyżynasz...; wyżynaj!; wyżynający; wyżynany; wyżynał. II Znaczenie i składnia: 1) W. co (gdy się wymienia jakieś zboże) = wyciąć sierpem lub kosą co, 2) W. pole = ogołocić pole ze zboża.

Wyżebrać (dok.) — wyżebrywać (niedok.). I Formy: 1) wyżebrać, jak: zebrać, 2) wyżebuję, wyżebujesz...; wyżebuję!; wyżebujący; wyżebrywany; wyżebrywał. II Składnia: W. co lub czego (w dopełn. czastk.) (Gr. Ak. 306):⁷

Wyżebuje miłosierdzie dla nas. *Reym.* Wyżebrywał miłosierdzia. *Mp.*

Wyżłobić (dok.) — wyżłabiać (niedok.). I Formy: 1) wyżłobić, jak: żłobić, 2) wyżłabiam, wyżłabiasz...; wyżłabiaj!; wyżłabiający; wyżłabiany; wyżłabiał, wyżłabiali. II Składnia: W. co — czym.

Wyżreć (dok.) — wyżerać (niedok.). I Formy jak: zeżreć — zżerać. II Składnia: W. co — z czego.

Wyższość nad kim, nad czym.

To moja jedyna wyższość nad tą strojną panną. *Zapol.*

Wyżymać. Ob. **Wyżać.**

Wyżynać. Ob. **Wyżać.**

Wyżywić (dok.) — wyżywiać (niedok.). Formy i składnia jak: pożywić — pożywiać.

Wyźbić się (dok.) — wyźbić się (niedok.). Formy jak: wyźbić (się) — wyźbić (się).

Wzbrać (się). Ob. **Wezbrać** (się).

Wz bogacić (dok.) — wz bogacać (niedok.). I Formy: 1) wz bogacę, wz bogacisz, wz bogaci, wz bogacimy...; wz bogać! wz bogacie!;

wz bogacony; wz bogaciwszy; wz bogacił, 2) wz bogacam, wz bogacasz...; wz bogacaj!; wz bogacający; wz bogacany; wz bogacał. II Składnia: W. kogo — czym, nie: o co. Wz bogacili ideologię polityki polskiej nowymi myślami (nie: o nowe myśli). *Cyt. Kr. 1, 57.*

Wz bogacić się (dok.) — wz bogacać się (nie dok.). I Formy jak: wz bogacić — wz bogacać. II Składnia: 1) W. ś. czym (gdy się wymienia przedmiot, który się stał przyczyną wz bogacenia); 2) W. ś. na czym (gdy się wymienia przedmiot, który się stał środkiem wz bogacenia lub który jest dziedziną wz bogacenia).

1. Pracą i oszczędnością wz bogacają się narody. 2. Wz bogacił się na handlu. Wz bogacił się na majątku.

Wzbraniać się (tylko w postaci niedok.). I Formy jak: zabraniać. Ob. **Zabronić.** II Składnia: 1) W. ś. od czego, rzadko: czego (dawn.) = wzdragać się od czego, uchylać się od przyjęcia czego, 2) W. ś. czegoś (nie: coś) robić = nie chcieć czegoś robić.

1. Wzbraniał się od przyznania mu słuszności. *Mp.* 2. Kto wolności ofiar czynił wzbrania się, ten niegodnym wolności darów staje się. *Stasz. cyt. SW.*

Wzbronić (! rus. pod wpływem ros.: wosprietit' obok: zaprietit') — wzbraniać (!) = zabronić — zabraniać, ale: wzbrania się. Wejście zabronione (nie: wzbronione).

Wz budzić (dok.) — wz budzać (niedok.). I Formy jak: pobudzić — pobudzać. II Składnia: W. co — w kim lub u kogo = wzniecić co — w kim lub u kogo.

Nie wz budzała obaw u zwierzchników. *Małacz.* Zwroty: wz budzić w kim miłość, szacunek, przywiązanie, gniew, obawę...

Wz dąć (dok.) — wz dymać (niedok.). Formy: 1) wezdmę, wezdmiesz, wezdmie...; wezdmij!; wzdęty; wzdąwszy; wzdął, wzdąłem, wzdęli, 2) wzdynam, wzdymasz...; wzdymaj!; wzdymający; wzdymany; wzdymał.

Wz dłuż czego (na oznaczenie kierunku ruchu). Por. **W** podłuż.

Prowadzić kogo wz dłuż pola. Iść wz dłuż pola. Wz dłuż pola biegła ścieżka.

Wz dragać się (tylko w postaci niedok.) lub **wz drygać się** — **wz drygnąć się** (dok.). I Formy: 1) wz dragam się, wz dragasz się...; wz dragaj się!; wz dragający się; wz dragał się, 2) wz drygam się, jak: wz dragam się, 3) wz drygnę się...; wz drygnij się!; wz drygnął się. II Składnia: 1) W. ś. od czego, rzadko: czego (dawn.) = wzbraniać się od czegoś, co narzuca rzeczywistość, 2) W. ś. przed czym, co pozostaje w sferze myśli lub w sferze możliwości.

1. Dla idei wielkich od ofiar też wielkich wz dragać się nie godzi. *Krasz. cyt. SW.* 2. Wz dragał się przed możliwością takiego obrotu rzeczy. *Mp.*

Wz dychać (niedok.) (nie: wz dechać) — **wz dechnąć** (dok.). I Formy jak: odwdychać — odetchnąć. II Składnia: 1) W. za kim, za czym, po kim, po czym lub do kogo, do czego, rzadko: ku czemu = tęsknić za kim, za czym, po kim, po czym lub do kogo, do cze-

go. Ob. Tęsknić, 2) W. nad kim, nad czym = wdychając białdą, użalać się nad kim, nad czym, 3) W. z czego (gdy się wymienia przyczynę wdychania).

1. Wzdychał za tym. *Żerom.* Wzdycha do kraju. *Mick.* Wzdychał do konnej jazdy. *Prus.* Ja tam do urlopu nie wdycham. *Strug.* Wzdychali ku Bogu. *Kuuc.* 2. Wzdychają nad nami żalownie. *Strug.* Błogo wdychał nad tymi dobrociami. *Wikł.* 3. Znow westchnęła ze zmczenia. *Natk.*

Wzgarda dla kogo (gdy się wymienia istoty żywe lub rzeczy uosobione), ale: do czego (gdy się wymienia rzeczy, zjawiska, stany lub czynności).

Miała wzgardę dla niego. *Bartk.* Wzgarda dla swych rak. *Żerom.* Szedł ze wzgardą do paplania. *Żerom.*

Wzgardzić (dok.) — wzgardzać (niedok.).
Formy i składnia jak: pogardzić — pogardzać.

Stabym i opuszczonym wzgardzi. *Sienk.*

Wzgląd — względny, — bezwzględny. I Forma dlp tego względu. II Znaczenie i składnia: 1) W. na co = spojrzenie, wejrzenie na co (arch.), 2) W. na kogo, na co = oglądanie się, baczenie, zwracanie uwagi na kogo, na co, 3) W. dla kogo, dla czego = wyrozumiałość, szacunek dla kogo, dla czego, 4) W. czego = pole widzenia czegoś, oglądana z jakiegoś punktu widzenia strona czegoś, stosunek, proporcja.

1. Po długim względzie, rozglądzie wreszcie pisze: niech tak będzie. *Mick. cyt. SW.* 2. Przez wzgląd na gości niewiele z nim mówił. *Mick.* Przez winny wzgląd na lata stare. *Mick.* Ustrzec się (od tego) musimy przez wzgląd na interes narodowy. *Kruczk.* 3. Nie dozwalał, by chybiono względu dla wieku, urodzenia, rozumu, urzędu. *Mick.* 4. Ja pod tym względem jestem bardzo głupia. *Zapol.*

Zwroty: 1) mieć wzgląd na co = brać co pod uwagę; 2) ze względu na co postępować tak czy inaczej; 3) pod jakimś względem być takim czy owakim; 4) kierować się względami na kogo, na co.

1. Na wiek i na zasługi nie macie względu. *Sienk.*

Względnie — Znaczenie: 1) W. (przysł.) = umiarkowanie, łagodnie, dość, 2) W. (! spójn.) = lub, bądź, a raczej, a właściwie.

1. On obszedł się z nami dość względnie. Dziś pogoda jest względnie ładna: wprowadzie jest miatr, ale nie na deszczu. *Mp.* 2. Mieszkanie do synajacji, z meblami lub (nie: względnie) bez nich. *PJ 1, 73.*

Zwrot: względnie do czego (!) = stosownie do czego. *PJ. 1, 31.*

Wzgórze — wzgórzysty (= pagórkowaty); dlm tych wzgórz lub wzgórz.

1. Kraj szeroki się wynurza pelen traw i wzgórz. *Lenart.* 2. Słońce zalało terasę wzgórzystego ogrodu. *Szpot.*

Wziąć (się), nie: wziąć (się). Ob. Brać (się).
Wzięty = mający powodzenie.

Mówił o ciotce, zamężnej za wziętym adwokatem z Kijowa. *Chowm.*

Wzmacniający — wzmacniająco. Ob. Kojący — kojąco.

Wzmianka, dlm tych wzmianek. Składnia: 1) W. o kim, o czym, rzadko: kogo, czego (dawn.) (gdy się wymienia osobę lub rzecz,

której wzmianka dotyczy bezpośrednio), 2) W. co do kogo, co do czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, której wzmianka dotyczy pośrednio).

1. Nie było już wzmianki o ojcu. *Żerom.* Wzmianka profesora o pannie Gudze potęchala go w sposób swoisty. *Goet.* Wzrok się płomiem na wzmiankę obelg i męczarni. *Krasiń.* 2. Protokół powinien zawierać wzmiankę co do jawności rozprawy. *Kod Post. Cyw.*

Wzmocnienie kogo, czego — na czym (gdy się wymienia dziedzinę, którą objęło wzmocnienie).

Prócz wzmocnienia na zdrowiu. *Dąbr.*

Wzmóc (dok.) — wzmagać (niedok.). I Formy jak: pomóc — pomagać. II Składnia: W. kogo — czym — na czym = wzmocnić, wesprzeć kogo — czym — w czym.

Chcę swą nad słuszność lub nad możność wzmaga. *Mick. cyt. SW.*

Wzmóc się (wzmagać się) czym.

Wzmóćcie się obrazem tego, czym człowiek być może. *Żerom.*

Wzniecić (dok.) — wzniecać (niedok.). I Formy: 1) wzniecę, wzniecesz, wznieci, wzniecimy...; wznieć! wzniećcie!; wzniecono; wznieciwszy; wzniecił, 2) wzniecam, wzniecasz...; wzniecaj!; wzniecający; wzniecający; wzniecał. II Składnia: W. co — czym.

Zwroty: 1) wzniecić pożar; 2) wzniecić wojnę, kłótnię, zamieszanie.

Wznieść (dok.) — wznosić (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Znaczenie i składnia: 1) W. co = podnieść co do góry, 2) W. co = wybudować co.

1. Lotr jeszcze do góry wzniesioną trzymał strzelbę. *Mick.* 2. Wzniesli na tym miejscu twierdzę. *Mick. cyt. SW.*

Zwroty: 1) wznieść okrzyk. *SW;* 2) wznieść toast. *SW.*

Wznieść się (dok.) — wznosić się (niedok.). I Formy jak: wznieść — wznosić. II Znaczenie i składnia: 1) W. ś. = wysunąć się, podnieść się do góry, 2) W. ś. = podnieść się z siedzenia, 3) W. ś. = piętrzyć się, wysoko sterzeć.

1. Ja się do tej wysokości wznieść nie mogę. *Żerom.* 3. Góry wznoszące się piętrami z morskiego odmetu. *Mick. cyt. SW.*

Wznowiąć (dok.) — wznawiać (niedok.). Formy jak: ponowić — ponawiać.

Wzorować (tylko w postaci niedok.). I Formy jak: wzoruję, wzorujesz...; wzoruj!; wzoruj; wzorowany; wzorował. II Składnia: W. co — na czym.

Wzorzec = przedmiot będący wzorem.

Wzór — wzorzysty; dlp tego wzoru. Składnia: 1) W. czego (gdy się wymienia jakąś rzecz, która już istnieje), 2) W. na co (gdy się wymienia jakąś rzecz, która ma być dopiero zrobiona), 3) W. do czego (gdy się wymienia jakąś czynność).

1. Wzory ubrań kmięcych z danej okolicy. *SW.* Zarabiasz tymi twoimi projektami czy wzorami na kilimy. *Grusz.* 3. Inne wybrał do naśladowania wzory. *Mick.*

Zwroty: 1) być wzorem komu lub dla kogo; 2) stawić komu—kogo za wzór, gorzej: jako wzór.

(nie: na wzór) ale: przytaczać kogo jako wzór; 3) brać z kogo, z czego wzór; 4) służyć komu za wzór. *SF*; 5) według lub podług wzoru czego; 6) wzór o postaci (gdy chodzi o postać, która jest istotna dla wzoru), ale: wzór w postaci (gdy chodzi o postać przygodną wzoru). *K. Sł. Techn.*; 7) wzór, w którym *x* oznacza... lub gdzie *x* oznacza. *K. Sł. Techn.*

1. Będziemy wzorem innym. *Mick.* 3. Brano z nich wzory. *Mick.*

Wzrok, dlp tego wzroku.

Zwroty: 1) obrzucić kogo, co wzrokiem; 2) przechodzić wzrokiem do czego; 3) natężyć, wyteżać wzrok. *SF*; 4) patrzeć natężonym wzrokiem; 5) podnosić na kogo, na co wzrok; 6) spuszczać z kogo, z czego wzrok; 7) wodzić przed sobą wzrokiem; 8) odprowadzać kogo wzrokiem.

1. Obrzucił wzrokiem jej nagie uda. *Parand.* 2. Przeszła wzrokiem do osobistej niedoli. *Siedl.* 3. Wyteżając wzrok. *Matacz.* 4. Natężonym wzrokiem patrzyła. *Dąbr.* 5. Dziewczyna podniosła wzrok na ojca. *Kruczk.* 6. Nie spuszczała wzroku z Muchy. *Nowak.* 7. Wodził przed sobą błędnym wzrokiem. *Kruczk.* 8. Przez okno chałupy odprowadził go dobroduszno-ironicznym wzrokiem. *Kruczk.*

Wzrosnąć (dok.), rzadziej: wzrosć — wzrastać (niedok.). Formy jak: zarosnąć (zarósć) — zarastać.

Wzrost — Znaczenie: 1) W. = wzrastanie, 2) W. = miara wzrostu. Forma dlp tego wzrostu.

Zwroty: mały wzrost, niski wzrost, duży wzrost, wysoki wzrost.

Wzruszenie kim, czym.

Zwroty: 1) słuchać czego we wzruszeniu lub ze wzruszeniem; 2) robić co ze wzruszenia.

1. Towarzystwo słuchało w bolesnym wzruszeniu. *Zerom.*

Wzruszyć (dok.) — wzruszać (niedok.). I Formy jak: ruszyć — ruszać. II Składnia: W. kogo — czym.

Zwrot: wzruszyć kogo do łez.

Gotowe były wzruszyć mię do łez. *Nałk.*

Wzruszyć się (wzruszać się) kim, czym, nie: nad kim, nad czym, ale: rozczulać się nad kim, nad czym.

Wzuć (dok.) — wzuwać (niedok.). I Formy jak: obuć — obuwać. II Składnia: W. co — na kogo, na co.

Wzwyzczać (dok.) — wzwyzczać (niedok.). I Formy jak: przyzwyczać — przyzwyczać. II Składnia: W. kogo — do czego, nie: w co.

Wojna wzwyzczała ich do śmierci. *Matacz.* Wzwyzczała kogo do porządku. *SW.*

Wzywać. Ob. Wezwać.

Wzdy, nie: wzdzy.

Wzerać się. Ob. Wezreć się.

Wżyć się (dok.) — wżywać się (niedok.).

I Formy jak: odżyć — odżywać. II Składnia: W. s. w co.

Kościuszko wżył się w epokę i potrzeby ojczyzny. *SW.*

Z

Z — ostatnia litera abecadła (łacińskiego).

Zwrot: od a do z = wszystko po kolei. Ob. A. **Z** lub ze (przymk.), rządzący dopełniaczem (na pytanie: skąd? z czego?) lub narzędnikiem (na pytanie: z kim? z czym? z czym? razem z kim? razem z czym?).

Wrócił z miasta z bratem. *Mp.*

Zakres użycia: postać: ze używa się zwykle przed wyrazem zaczynającym się od zbiegu spółgłosek trudnych do wymówienia; prócz tego w pewnych tradycyjnych zwrotach, np. ze mną, ale: z tobą, ze mnie, ale: z siebie, ze złością, ze złości. Używanie postaci: ze zamiast: z przed wyrazami zaczynającymi się od spółgłoski z, ż, ź, zwłaszcza gdy występują one przed samogłoską, jest zwyczajem sztucznym i należy go unikać, a więc: z Zamościa (nie: ze Zamościa), z Żywca (nie: ze Żywca), z ziemi (nie: ze ziemi), z zapachem (nie: ze zapachem).

Z lub ze (przysł.) = około, blisko, mniej więcej (w połączeniu z rzeczownikami oznaczającymi w bierniku miarę lub przeciąg czasu wyraża przybliżoną ilość posiadania czegoś lub przybliżony przeciąg czasu, w którym się coś działo). Ob. Czas, Miara.

Mam z korpce tego. *SW.* Strzelaliśmy się z gozinię. *Strug.*

Za (przymk.), rządzący dopełniaczem (na pytanie: współcześnie z kim? z czym? kie-

dy?) biernikiem (na pytanie: dokąd? za tył czego?) lub narzędnikiem (na pytanie: gdzie?, w tyle czego?).

1. Nigdy jeszcze za tej wojny nie widziałem takiego pobojowiska. *Strug.* 2. Za krzak się schowajmy. *Cyt. SW.* 3. Za miastem mieszkają. *Cyt. SW.*

Za (przysł.) = zbyt, zbyttno.

Niedźwiedzia była za wielką figurą. *Matacz.*

Zaakceptować (dok.) — (niedok.) akceptować. Ob. Akceptować.

Zaawansowany w kierunku rozwoju, postępu, dobrobytu... (!) = posunięty na drodze rozwoju.

Zastalem Lwów po latach dziesięciu ogromnie zaawansowanym w kierunku rozwoju i postępu (zam.: zauważyłem, że Lwów posunął się na drodze rozwoju i postępu). *Cyt. Kr. I, 153.*

Zabarykadować się (dok.) — (niedok.) barykadować się. Formy i składnia jak: barykadować się.

Zabawa — Składnia: 1) **Z**. kim, czym = zabawianie się kim, czym (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest przedmiotem zabawy), 2) **Z**. w go (gdy się wymienia rodzaj zabawy). Por. gra w co, grać w co. Ob. Grać, 3) **Z**. z kim = bawienie się z kim (gdy wymienia się towarzysza zabawy), 4) **Z**. z kim, z czym = igranie z kim, z czym, lekceważące bawienie się z kim (tak że osoba, którą się wymienia, z towarzysza zabawy przeistacza się w jej narzędzie).

1. Zabawa tymi świecidełkami. 2. Zabawa w czarnego luda należała do najprzyjemniejszych. *Mp.* 3. Zabawa z nim kończyła się dla nas zawsze jakąś przykrością. 4. Wreszcieśmy się spostrzegli, że pozwala sobie na jakieś zabawy z nami. *Mp.*

Zwroty: 1) zabawę z kogo, z czego robić; 2) nieć z kogo, z czego zabawę.

1. Nie jestem za tym, żeby sobie z takich okoliczności zabawę robić. *Dqbr.*

Zabawic (dok.) — zabawiać (niedok.). I Formy jak: 1) zabawić, jak: bawić, 2) zabawiam, zabawiasz,...; zabawiaj!; zabawiający; zabawiany; zabawiał, zabawiali. II Składnia jak: bawić.

Zabawka—zabawkowy,—zabawkarz (nie: zabawczarz) — zabawkarski (nie: zabawczarski), — zabawkarstwo (nie: zabawnictwo).

Wyrażenie: przemysł zabawkowy lub zabawkarski. *JP.* 20, 84 nn.

Zabelkotać (dok.)—(niedok.) belkotać. Formy jak: belkotać. Ob. Belkot.

Zabezpieczenie — Składnia: 1) Z. kogo, czego—od czegoś, co groziło w przeszłości lub grozi obecnie, 2) Z. kogo, czego — przed czymś lub przeciw czemuś, co może grozić w przyszłości (nieraz różnica znaczeniowa między obu zwrotami się zaciera), 3) Z. kogo — na czym (gdy się wymienia podstawę zabezpieczenia), 4) Z. kogo, czego—w czym (gdy się wymienia zakres zabezpieczenia).

Zwrot: (prawn.) zabezpieczenie kogo na majątku.

Zabezpieczony od czego, — przed czym, — na czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: zabezpieczenie).

Była zabezpieczona od zemsty. *Sienk.* Od tego wszystkiego będę zabezpieczony. *Święt.* Wierzytelność jest zabezpieczona na rzeczy. *Kod. Post. Cyw.*

Zwrot: zabezpieczony na wszelkie przypadłości, możliwości, ewentualności.

Zabezpieczyć (dok.) — zabezpieczać (niedok.). I Formy: 1) zabezpieczę, zabezpieczysz, zabezpieczy, zabezpieczymy...; zabezpiecz! zabezpieczcie!; zabezpieczony; zabezpieczywszy; zabezpieczył, 2) zabezpieczam, zabezpieczasz...; zabezpieczaj!; zabezpieczając; zabezpieczany; zabezpieczał, zabezpieczali. II Składnia: 1) Z. kogo, co — od czegoś, co grozi teraz lub groziło w przeszłości, 2) Z. kogo, co — przed czymś lub przeciw czemuś, co może grozić w przyszłości (nieraz zaciera się różnica znaczeniowa między pierwszym a drugim zwrotem), 3) Z. kogo, co — na czym (gdy się wymienia podstawę zabezpieczenia), 4) Z. kogo, co — w czym (gdy się wymienia zakres zabezpieczenia).

1. Żony zabezpieczają mężów od pokus. *Perz.* 2. Zabezpieczał dom przed ruiną. „*Czas*“ 12 VIII 35. Część ładunku może być zabezpieczona przed spadnięciem. *KJMK.* Było to miejsce obronne, przeciw napadom i najazdom zabezpieczone. *Sienk. cyt. SW.* 3. Zabezpieczyć komu sumę na hipotece. *SW.* 4. W niczym siebie nie zabezpieczam, na wszystko jestem gotów. *Cyt. SW.*

Zwroty: 1) zabezpieczyć pożyczkę na hipotece; 2) zabezpieczyć okna na zimę.

Zabezpieczyć się (dok.) — zabezpieczać się

(niedok.). Formy i składnia jak: zabezpieczyć — zabezpieczać.

Zabezpieczyć się przed najazdem. *Pigoń. cyt. Szeffs.* 17.

Zabić (dok.) — zabijać (niedok.). I Formy jak: wybić — wybijać. II Składnia i znaczenie: 1) Z. co — w co = bić w tłoczyć co — w co, 2) Z. co — czym = bić zatkąć co — czym, 3) Z. kogo = bić uśmiercić kogo.

Zwrot: zabić kogo ciosem, uderzeniem, pchnięciem. *Por. Polec.*

Zabić się (dok.) — zabijać się (niedok.). Formy i składnia jak: zabić — zabijać.

Zwrot: zabijać się o co (w tym zwrocie zawsze w postaci niedok.) = walczyć uciążliwie o co.

Nikt się tam o to nie zabija, żeby przykładem świecił. *Dqbr.*

Zabiec (dok.), rzadko: zabiegnąć, rzadziej: zabięzec (arch.) — zabiegać (niedok.).

Formy jak: wybiec — wybiegać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. do czego = biegnąc dotrzeć do czego, 2) Z. do kogo = biegnąc wpaść na chwilę do kogo, 3) Z. o kogo, o co lub około czego (tylko w postaci niedok.) = starać się, czynić zabiegi o kogo, o co, 4) Z. komu (drogę) = wybiec na czyje spotkanie, 5) Z. czemu = zapobiec czemu, nie dopuścić do czego.

1. W godzinę zabiegnę do domu. *SW.* 2. Na chwilę zabiegnę do niego. *Mp.* 3. Nikt o nią nie zabiega. *Sienk.* O ten chleb warszawski zabiegać przede wszystkim należało. *Berent.* Zabiegałby o każdy jej uśmiech. *Natk.* 4. Zabiegił mu drogę woźny. *Goetk.* 5. Trzeba zawczasu zabiegać niezszczęściu. *Mp.*

Zabieg (używa się tylko w języku lekar.) = czynność zapobiegająca skutkom choroby.

Jest mi bardzo przyjemnie, że mogę dokonać tego zabiegu (! = udekorowania orderem). *Mp.*

Zabiegliwość o kogo, o co = staranie o pozyskanie kogo, czego.

Zabiegliwość o zapasy, o przyszłość. *Weyss.*

Zabiegliwy o co = staranny, pilny, skrzętny (*Krasn.* 81). *Por.* Zapobiegliwy.

Zabielec (tylko w postaci dok.). Formy jak: bielec.

Zabieleć (dok.) — zabielać (niedok.). Formy i składnia jak: pobieleć — pobielać.

Wyrażenie: barszcz zabieleny (śmietaną).

Zabiełto (nazwisko). Formy jak: Jagiełto.

Zabierać. *Ob.* Zabrać.

Zabliźnić (dok.) — zabliźniać (niedok.). I

Formy: 1) zabliźnię, zabliźnisz, zabliźni, zabliźnimy...; zabliźnij! (nie: zabliźni!); zabliźniony; zabliźniwszy; zabliźnił, 2) zabliźniam, zabliźniasz,...; zabliźniaj!; zabliźniający; zabliźniany; zabliźniał, zabliźniali. II Składnia: Z. co — czym.

Zabłądzić (dok.), nie: zabłądzić się, ale: zbłąkać się. Formy: zabłądził, jak: błądzić.

Zabłąkać się (dok.) — (niedok.) błąkać się. Formy jak: błąkać się.

Zabłysnąć (dok.) — (niedok.) błysnąć. Formy jak: błysnął. *Ob.* Błyskać.

Zabłyszczec (dok.) (nie: zabłyszczec się, ani: zabłyszczyc) — (niedok.) błyszczec. Formy jak: błyszczec.

Zabobon — zabobonny — zabobonność; dlp tego zabobonu.

Zaboleć (dok.) — (niedok.) boleć. Formy i składnia jak: boleć.

Zabójca, — zabójczy, — zabójczyni. Formy: 1) lp ten zabójca, tego zabójcy, temu zabójcy, zabójcę;..., lm ci zabójcy, tych zabójców, tym zabójcom..., 2) zabójczyni, jak: gospodyni.

Zabrać (dok.) — zabierać (niedok.). I Formy: 1) zabrać, jak: brać, 2) zabieram, zabierasz;..., zabieraj!; zabierający; zabieramy; zabierał. II Składnia: 1) **Z.** komu — co = pozbawić kogo — czego, 2) **Z.** co — od kogo = wynieść co — od kogo.

Zwroty: 1) zabrać kogo do kozy, do aresztu, do więzienia. *SW.*; 2) zabrać kogo do niewoli (o jeńcach wojennych), ale: (przen.): zabrać kogo w niewolę pracy, obowiązku, miłości; 3) zabrać dziecko ze szkół; 4) zabierać komu czas. *SW.*; 5) zabrać głos, *SW.* = przemówić; 6) zabrać z kim znajomość, przyjaźń.

Zabrać się (dok.) — zabierać się (niedok.). I Formy jak: zabrać — zabierać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** ś. z czego, od kogo = wynieść się, wyjść skądś, 2) **Z.** ś. z kim — do kogo, do czego — na co — po co = przyłączywszy się do kogo pójść z kim — do kogo, do czego, — na co — po co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: chodzić), 3) **Z.** ś. do czego = przystąpić do czego (gdy się wymienia jakąś czynność), 4) **Z.** ś. do kogo = rozpocząć działać na czyjąś szkodę.

1. Po kilku godzinach spoczynku zabiera się od nas. *Stasz. cyt. SW.* 2. Zabiorę się z kompanią do Częstochowy. *SW.* 3. Trzeba się zabrać do beletrystyki (= do czytania beletrystyki). *I. Dąbr.* Joasia zabrała się do nakrywania. *Grusz.* Kury zabierają się do spania. *Icasz.* Zabrała się do obierania kapusty. *Zaremb.* 4. Zalałwil się z jednym przeciwnikiem, a teraz zabiera się do drugiego.

Zabraknąć (dok.), nie: brakować, ale: (niedok.) — braknąć lub brakować. Formy i składnia jak: braknąć. Ob. Brakować.

Znowu zabrakło jej oddechu. *Orzesz.* Zabrakło żywności. *Zerom.*

Zabrnać (dok.) — (niedok.) brnąć. Formy i składnia jak: brnąć.

Zabronić (dok.) — zabraniać (niedok.). I Formy: 1) zabronić, jak: bronić, 2) zabraniam, zabraniasz;..., zabraniaj!; zabraniający; zabraniający; zabraniał, zabraniali. II Składnia: 1) **Z.** komu — czego, nie co (Krasn. 48), 2) **Z.** komu — robić czego lub co, 3) **Z.**, żeby ktoś coś robił lub żeby ktoś czegoś nie robił.

1. Któryż to nieprzyjaciel zdoła wam zabronić używania mowy ojczystej? *St. Witw.* Dlaczego pan zabronił czytać wiersze? *Weyss. cyt. P. Gr.* 2. Zabronił mi pisać tego listu. *Mp.* 3. On pierwszy zabraniał, ażeby się chłop przed nim do ziemi nie kłaniał. Zabroniłem mu, żeby tu przychodził.

Zabroniony, nie: wzbroniony. Ob. Wzbroniony.

Zabrudzić (dok.) — zabrudzać (niedok.). I Formy: 1) zabrudzić, jak: brudzić, 2) za-

brudzam, zabrudzasz;..., zabrudzaj!; zabrudzający; zabrudzany; zabrudzał, zabrudzali. II Składnia jak: brudzić.

Zabrzmieć (dok.) — (niedok.) brzmieć. Formy jak: brzmieć.

Zabrzydząć (dok.) — zabrzydząć (niedok.).

I Formy jak: obrzydzić — obrzydzać. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zabuże — zabużański.

Zachcieć się (dok. nieosob.) — zachciewać się (niedok. nieosob.). Formy i składnia jak: odechcieć się — odechciewać się.

Zachciewa mi się przejażdżki. *Gr. Ak. 306.* (Krowy) ci się zachciało. *Prus.* Wojny mu się zachciało. *Malacz.*

Zwrot: zachciewa się komu gwiazdki z nieba, szybki z okna, kafelka z pieca = zachciewa się komu nie wiadomo czego.

Zachęcający — zachęcająco. Ob. Kojący — kojąco.

Sluchata zachęcająco. *Grusz.*

Zachęcić (dok.) — zachęcać (niedok.). I Formy: 1) zachęcić, zachęcisz, zachęci, zachęcimy;..., zachęć! zachęćcie!; zachęcony; zachęciliśmy; zachęcił, 2) zachęcam, zachęcasz;..., zachęcaj!; zachęcający; zachęcany; zachęcał. II Składnia: 1) **Z.** kogo — do czego, nie: na co, ale: namawiać kogo — na co, 2) **Z.** kogo, żeby coś robił.

1. Musieli zachęcać ją do pokory. *Prus.* Zachęcał do boju. *Dyg.* Zachęcał do kupna. *Dąbr.* Zachęcała do pójścia. *Nauk.* Odbiegł w susach, jakby pragnął zachęcić do skoku. *Wikt.* 2. Zachęcał ich, aby korzyści spodziewanej z rąk nie wypuszczali. *Cyt. SW.*

Zachęta, nie: zachęt (dawn.). Składnia: **Z.** do czego (nie: dla czego, rzadko: zachęta czego).

Zachęta do obniżenia (nie: dla obniżenia) cen. „*Czas*” 86, 223, 4. Towarzystwo do Zachęty Hodowli Kon. Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych.

Zwrot: brać kogo na zachętę.

Zapach wspomnień napotykanych na drodze brał na zachętę i pokrzepienie. *Wikt.*

Zachłapać (dok.) — zachłapywać (niedok.). I Formy: 1) zachłapać, jak: chłapać, 2) zachłapuję, zachłapujesz;..., zachłapuj!; zachłapujący; zachłapywany; zachłapywał. II Składnia: **Z.** kogo, co — czym.

Zachłanny = Znaczenie i składnia: 1) **Z.** (beż dopełn.) = chłonący, bezdenny, 2) **Z.** na co = pochłonięty chciwością, chciwy czego.

Zachłysnąć się (dok.), nie: zachłytać się — zachłystywać się (niedok.), nie: zachlistywać się. I Formy: 1) zachłysnę się, zachłysznię się;..., zachłysznię się!; zachłyszniawszy się; zachłysznał się, zachłysznałem się, zachłyszneli się, 2) zachłystuję się, zachłystujesz się;..., zachłystuj się!; zachłystujący się; zachłystywał się.

Zachłyszneli się trucizną odbierającą rozsadek. *Parand.* Zachłysznał się odrazą i nienawiścią. *Ostr.*

Zachodni, nie: zachodny.

Zachodnio-europejski, zachodnio-polski (PA),

nie: zachodnioeuropejski, zachodniopolski.

Zachodzić (niedok.) — zająć (dok.). I For-

my jak: odchodzić — odejść. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** za kogo, za co = zasuwać się za kogo, za co, chować się, 2) **Z.** kogo — przy czym lub na czym = wszedłszy do kogo застаć kogo przy czym, znieznacka kogo przyłapać na czym, 3) **Z.** do czego lub bez dopeł. (zwykle w postaci dok.) = dojsć do kresu, 4) **Z.** do kogo = przychodzić przygodnie do kogo, 5) **Z.** w co = zapadać się dokąd, 6) **Z.** czym = powlekać się, pokrywać się czym.

1. Słońce zaszło za las. *Mp.* 2. Zaszedłem go na czytaniu książki. *Mp.* Namyslał się, jakby tu zajęł kuternogę. *Zaremb.* 3. Do miasta niedaleko, w pół godziny zajdziesz. 4. Zachodził do mnie od czasu do czasu. *Mp.* 5. Zaszliśmy daleko w las. *Mp.* 6. Oczy zaszły mu łzami.

Zwroty: 1) słońce zachodzi (z domysł. za widnokrąg); 2) słońce zachodzi w pokoju = słońce przestaje świecić w pokoju; 3) słońce zachodzi do pokoju = słońce zjawia się, zaczyna świecić w pokoju; 4) zachodzić komu drogę = wybiegać na czyjeś spotkanie; 5) zachodzić komu w drogę = brudzić, przeszkadzać komu; 6) zachodzi kogo choroba, śmierć, rozkaz...; *SW* = zaskakuje kogo znieznacka choroba...; 7) niedaleko zajdziesz (rub.), *SW* = nie nie wskórasz; 8) zachodzić z kim, z czym daleko = posunąć się w stosunkach z kim lub w sprawie jakiej daleko; 9) zachodzić w głowę, *SW* = łamać sobie głowę; 10) zachodzi pytanie, kwestia, konieczność, *SW* = rodzi się pytanie...; 11) zachodzi jakiś wypadek; 12) zachodzi potrzeba czego = zjawia się potrzeba czego; 13) zachodzi różnica między czym a czym.

Zachorować (dok.) — (niedok.) chorować. Formy i składnia jak: chorować.

Zachorowała na wątrobę. *Dqbr.*

Zachować (dok.) — zachowywać (niedok.). I Formy jak: przechować — przechowywać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo, co — w czym = schowawszy przetrzymać, zatrzymać kogo, co — w czym, 2) **Z.** kogo, co — od czego = uchować, ustrzec kogo, co — od czego.

1. Zachowuję w serdecznej pamięci te wspomnienia. *Mp.* 2. Zachowaj go (= lud polski), Boże, od magnatów! *Stasz.*

Zwroty: 1) zachować zdrowie, siły; 2) zachować zwyczaj; 3) zachować miarę. *SW*; 4) zachować tajemnicę; 5) zachować co przy sobie = utrzymać co w tajemnicy; 6) zachować kogo, co w pamięci.

Zachować się (dok.) — zachowywać się (niedok.). I Formy jak: zachować — zachowywać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** ś. = utrzymać się, przetrwać, 2) **Z.** ś. wobec kogo, wobec czego, rzadziej: z kim, z czym = postąpić wobec kogo, wobec czego tak czy inaczej.

1. Zwyczaj ten zachowuje się do dnia dzisiejszego. 2. Zachowywał się wobec swych warunków... *Natk.* Zachowują się z nami tak, jak gdybyśmy nie byli nieprzyjaciółmi. *Strug.*

Zachowanie czego.

Zwrot: z zachowaniem czego.

Z zachowaniem przepisów. *Kod. Post. Cyw.*

Zachowawca — zachowawczy. Formy: lp ten zachowawca, tego zachowawcy, temu zachowawcy, tego zachowawcę..., lm ci zachowawcy, tych zachowawców, tymi zachowawcami, o tych zachowawcach.

Zachrypiły lub zachrypnięty.

Zachrypnąć (dok.). I Formy: zachrypnę, zachrypniesz..., zachrypnił; zachrypiły lub zachrypnięty; zachrypił, zachrypiłem, zachrypił, rzadko: zachrypnał, zachrypiąłem, zachrypnieł.

Zachwiać (dok.) — (niedok.) chwiać. Formy i składnia jak: chwiać.

Zachwycający — zachwycająco. Ob. *Kojący* — kojąco.

Wyglądała zachwycająco. *Jeż. cyt. SW*

Zachwycić (dok.) — zachwycać (niedok.). Por. *Pochwycić*. I Formy: 1) zachwycić, jak: chwycić, 2) zachwycam, zachwycasz..., zachwycaj!; zachwycający; zachwycany; zachwycał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** czego (niedok.: chwycić) = złapać na pewien czas czego, 2) **Z.** (niedok.: zachwycać) kogo — czym = wprawić kogo w zachwyt.

1. Zachwycił świeżego powietrza. 2. Wszystkim go zachwycała. *Natk.*

Zachwycić się (zachwycać się) kim, czym.

Zachwycały się nim. *Zapol.* Zachwycała się naszym miastem. *Natk.*

Zachwyt nad kim, nad czym, rzadziej: kim, czym.

Sluchając twoich zachwytów nad Martą. *Święt.* Nie podzielała zachwytów męża nad romantycznym urokiem Małej Woli. *Perz.* Zalała go duma... zachwyt nad samym sobą. *Goet.* Złapany na gorącym uczynku bezmyślnego zachwyty jego głosem. *Ostr.*

Zwroty: 1) wprawił kogo w zachwyt; 2) zdemnować kogo zachwytem.

1. Wprawił w zachwyt ciotkę. *Iwasz.* 2. Ta przepaść zdemnowała go zachwytem. *Natk.*

Zaciąć (dok.) — zaciąć (niedok.). I Formy jak: wyciąć — wycinać. II Składnia: **Z.** co — czym = nadciąć, zadać cięcie, zatrzasnąć.

Zaciąć się (dok.) — zaciąć się (niedok.).

I Formy jak: zaciąć — zaciąć. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** ś. czym = skaleczyć się cięciem, 2) **Z.** ś. (bez dopełn.) = zatrzasnąć się, zaprzeć się, 3) **Z.** ś. w czym = uprzeć się w czym.

1. Zaciął się nożem. 2. Szufłada się zacięła. 3. Zaciął się w milczeniu. *Sienk.* Zaciął się w sobie. *Siedl.* Zaciął się w postanowieniu. *Matacz.*

Zaciągnąć (dok.) — zaciągać (niedok.). I Formy jak: pociągnąć — pociągać. II Składnia: 1) **Z.** kogo, co — do kogo, do czego = ciągnąć zaprowadzić kogo, co — do kogo, do czego, 2) **Z.** kogo, co — czym = ściągnąć kogo, co — czym.

Zwroty: 1) zaciągnąć (= zasunąć) firankę. *SW*, 2) zaciągnąć wartę. *SP*; 3) zaciągać (= werbować) żołnierzy; 4) zaciągnąć pasa = ściągnąć nieco pas.

Zaciągnąć się (dok.) — zaciągać się (niedok.). Formy jak: zaciągnąć — zaciągać.

Zwroty: 1) zaciągać się do służby, do wojska; 2) zaciągać się papierosem, zaciągać się całym dymem lub z całego dymu; 3) niebo zaciąga się (chmurami)

1. Zaciągnawszy się do służby. *Natk.* 2. Zaciąga się z całego dymu. *Nowak.*

Zaciążyć (dok.) lub zaciężyć — zaciążyć (niedok.) lub zaciężyć. I Formy jak: obcią-

żyć — obciążać. II Składnia: Z. (nijak.) komu = stać się dla kogo ciężkim.

Zaciec (dok.), rzadziej: zacieknąć — zaciekać (niedok.). I Formy: 1) zaciec, jak: cieć, 2) zaciekam, zaciekasz,...; zaciekaj!; zaciekający; zaciekał. II Znaczenie: 1) Z. = cieknąć przedostać się dokąd (o wodzie), 2) Z. = przepuszczać wodę, pokryć się wilgocią.

1. Woda zacieka. 2. A cóż to widzę, dach zacieka! *Kruczk.*

Zaciekawieć (dok.) — zaciekawiać (niedok.).

I Formy: 1) zaciekawieć, zaciekawisz, zaciekawieć, zaciekawimy,...; zaciekaw! zaciekawcie!; zaciekawiony; zaciekawiasz; zaciekawiał, 2) zaciekawiam, zaciekawiasz,...; zaciekawiaj!; zaciekawiający; zaciekawiany; zaciekawiał; zaciekawiali. II Składnia: 1) Z. kogo — czym (gdy się wymienia s r o d e k, s p o s ó b zaciekawiania), 2) Z. kogo — do czego (gdy się wymienia c e l zaciekawiania), 3) Z. kogo — w czym (gdy się wymienia z a k r e s zaciekawiania).

1. Zaciekawiał nas tym opowiadaniem. *Mp.* 2. Trzeba starać się je do lekcji zaciekawieć. *Dąbr.* 3. W czym on nas tak dalece zaciekawiać może *Cyt. SW.*

Zaciekawienie czym, — do czego, — w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zaciekawieć).

1. Stracił już wszelkie zaciekawienie opowieścią Zareby. *Goet.* 2. Miał wielkie zaciekawienie do nauk przyrodniczych. *Mp.*

Zaciekały — Znaczenie i składnia: 1) Z. czym = który zaciekał czym, 2) Z. czym (przen.) = rozjudzony czym, 3) Z. w czym = zawzięty, uparty w czym.

1. Pręgi krwiał zacieka. *SW.* 2. Zemstą dzicz zacieka. *Stow. cyt. SW.* 3. Była zaciekała w pozostawaniu u niego. *Dąbr.*

Zaciemnić (dok.) — zaciemniać (niedok.).

I Formy: 1) zaciemnić, zaciemnisz, zaciemni, zaciemnimy,...; zaciemnij!; zaciemnijcie! (nie: zaciemń! zaciemńcie!); zaciemnio; zaciemniwszy; zaciemnił, 2) zaciemniam, zaciemniasz,...; zaciemniaj!; zaciemniający; zaciemniany; zaciemniał; zaciemniał. II Składnia: Z. co — czym.

Zacierać, nie: zacirać. *Ob. Zatrzeć.*

Zacierka.

Wyrażenie: zacierki na wodzie, na mleku...

Zacietrzewić się (dok.) — zacietrzewiać się (niedok.). I Formy: 1) zacietrzewię się, zacietrzewisz się, zacietrzewi się, zacietrzewimy się,...; zacietrzew się!; zacietrzewiony; zacietrzewiwszy się; zacietrzewił się, 2) zacietrzewiam się,...; zacietrzewiaj się!; zacietrzewiający się; zacietrzewiał się, zacietrzewiali się. II Składnia: 1) Z. ś. (żart.) do czego = zapalić się do czego, 2) Z. ś. (żart.) na kogo = rozgniewać się na kogo.

1. Zacietrzewił się do tego planu. *Mp.* 2. Jak się na kogo zacietrzewi,... *Przybysz.*

Zacięty w czym = zawzięty, nieustępliwy w czym.

Zacięci w uporze. *Wikt.*

Zacisnąć (dok.) — zaciskać (niedok.). I For-

my jak: cisnąć — ciskać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co — czym = ścisnąć ściągnąć, zawiązać co — czym, 2) Z. co — dokąd = zarzucić co.

Zwroty: 1) zacisnąć pięści = trwać w ukrywanym gniewie; 2) zacisnąć zęby = trwać w ukrywanym zniecierpliwieniu.

Zacisze to, dlm tych zaciszysy.

Zacofany = przestarzały (o obyczajach, po glądach...).

Zacofałem się wstydić swych zacofanych pojęć.

I. Dąbr.

Zacząć (dok.) — zaczynać (niedok.). I Formy jak: począć — poczynać. II Składnia: 1) Z. co robić (z domyślnym lub wypowiedzianym bezokolicznikiem jakiegoś czasownika), 2) Z. czym, częściej: od czego, nie: z czego.

1. Zaczęłem list (pisać). Zaczęłem bochenek (jeść). Zaczęłem wtedy martwić się na dobre. 2. Nie wiedziała, od czego zacząć. *Zerom.* Zaczynając pytaniem... *Dąbr.*

Zwroty: 1) zacząć z kim (z domyśl.: kłótnie, bijatykę...) = zadrzeć z kim; 2) zacząć z innej beczki (rub.) = zmienić temat rozmowy, zmienić sposób uzasadniania swoich myśli; 3) zacząć z innego końca = odwrócić bieg myśli.

Zacząć się (dok.) — zaczynać się (niedok.).

I Formy jak: zacząć — zaczynać. II Składnia: Z. ś. czym, częściej: od czego, nie: z czego (rus.).

Lato od dżdżów się zaczęło. *SW.* Ten wyraz zaczyna się dużą literą (lub od dużej litery, nie: z dużej litery).

Zwrot: zaczyna się (z domyśl.: awantura, kłótnia...).

Zjeżyli się chłopcy, niby dwa gniewne ptaki. — Już się zaczyna — ktoś szepnął. *Bartk.*

Zaczekać (tylko w postaci dok.). I Formy jak: czekać. II Składnia: Z. na kogo, na co.

Zaczekaj na mnie chwilę, zaraz wracam. *SW.*

Zaczepiać (niedok.) — zaczepić (dok.). I Formy jak: odczepiać — odczepić. II Składnia: Z. kogo, co — za co lub o co = zahaczyć

kogo, co — za co.

Zwroty: 1) zaczepić ręce o co, *SW* = znaleźć podstawę materialną, jać się jakiejś pracy; 2) zaczepić kogo = zatrzymać kogo w przejściu, zadrzeć z kim; 3) zaczepić wyrok (! germ. por. niem.: angreifen) = wnieść rekurs przeciw wyrokowi. *PJ.* 1, 123.

1. Nie miałem o co rąk zaczepić. *Mp.* 2. Słyszałam, że w Warszawie mężczyźni zaczepiają kobiety. *Zapol.* Kto mnie zaczepia, ten życia niepewny. *SW.*

Zaczepiać się (niedok.) — zaczepić się (dok.).

I Formy jak: zaczepiać — zaczepić.

Zwrot: zaczepiać się o co = zaczepiać ręce o co = chwytając się jakiej pracy, znajdować podstawę materialną.

Jest się o co zaczepić. *Dąbr.*

Zaczepka — Znaczenie i składnia: 1) Z. do czego = sposobność do czego, 2) Z. (bez dopłm.) = sposobność do kłótni, do nieporozumienia.

1. Szuka zaczepki do pojednania. *I. Dąbr.* 2. Szukam zaczepki i ona gotowa. *I. Dąbr.*

Zaczernieć (dok.) — zaczerniać (niedok.).

Formy i składnia jak: poczernić — poczerniać.

Zaćzernieć (dok.) — (niedok.) czernieć. Formy jak: czernieć.

Zaczerwienić (się) (dok.) — zaczerwieniac (się) (niedok.). I Formy: 1) zaczerwienić (się), jak: czerwień (się), 2) zaczerwieniam (się), zaczerwieniasz (się),...; zaczerwieniał (się)!: zaczerwieniający (się); zaczerwieniany; zaczerwieniał (się), zaczerwieniali (się). II Składnia: Z. co — czym.

Zwrot: zaczerwienił się po uszy.

Zaczerwieniona po uszy. *Goet.*

Zaczerwienieć (dok.) — (niedok.) czerwień. Formy jak: czerwień.

Za czym (= spójn.) (!). Znaczenie: 1) Z. = zanim, 2) Z. = dlatego, więc.

1. Pewno rajtary nie dostoją, za czym (zam. zanim) lud piskcy weźmiem pod kopyta. *(zam. cyt. SW. 2. Deszcz lunął, za czym (zam.: wiec) smokliśmy. SW.*

Zaczynać. Ob. **Zacząć**.

Zaczyć (dok.) — zaczynać (niedok.). Formy jak: przyczynić — przyczyniać.

Zwroty: 1) zacząć czary = zadać czary; 2) zacząć ciasto = zaprawić ciasto.

Zadać (dok.) — zadawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II Składnia: Z. komu — co lub czego (w dopeł. cząstk.).

Zwroty: 1) zadać komiow obroku, zadać krowom siana; 2) zadać komu ciężar na plecy; 3) zadać komu co do zrobienia; 4) zadać komu fałsz, kłamstwo, zdradę = zarzucić komu fałsz, kłamstwo, zdradę; 5) zadawać komu cios, pchnięcie; 6) zadać komu ranę; 7) zadać komu śmierć; 8) zadać komu klęskę; 9) zadawać komu męki; 10) zadawać komu wstyd. *SW*; 11) zadać co lub czego — komu. *SW* = narzucać co komu za pomocą czarów; 12) zadać szyku, *SW* = popisać się.

4. Gdym mu zdradę przed pojedynkiem zadał, tedy nie zaprzeczył. *Sienk.* 5. Zadawał jej śmiertelne pchnięcie. *Żerom.* 11. Chyba on jej coś zadał. *Sienk.* Musiał mi ten pan Michał czegoś zadać. *Sienk.*

Zadać się (dok.) — zadawać się (niedok.).

I Formy jak: zadać — zadawać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. z kim = wdawać się w stosunki z kim, 2) Z. ś. w co lub do czego = wdawać się w co, mieszać się do czego (w tym znaczeniu czasownika: zadać się używa się bardzo rzadko).

1. Nie zadaje się tu z nimi nikt z naszych. *Strug.* Nie warto się zadawać z takimi ludźmi. *Dąbr.* Z chłopami się zadajesz. *Zaremb.* 2. Zadał się w kłótnię. *SW*

Zadanie, dlp tego zadania, dlm tych zadań.

Zwroty: 1) zadanie do spełnienia, do wykonania, do rozwiązania; 2) zadanie spełnić, wykonać; 3) zadanie rozwiązać (przy pomocy rozumowania); zadanie wyrachować, obliczyć (przy pomocy mechanicznego rachunku). *PJ* 9, 126; 4) w zadaniu wypadł (nie: wyszedł, rus.) komu jakiś rezultat, ale: zadanie wyszło (wypadło) = dano się rozwiązać. *PJ* 9, 126/7; 5) postawić komu zadanie; 6) postawić komu co za zadanie; 7) mieć za zadanie co zrobić; 8) podjąć zadanie; 9) wywiązać się z zadania.

1. Zadanie do rozwiązania. *Dąbr.* 5. Jakie zadanie postawi nam przyszłość. *Sierosz.* 7. Ustanowiono urząd, który ma za zadanie przyjmować zawiadomienia. *KJMK.* 8. Czy możemy podjąć tak ogromne zadanie? *Kad.* 9. Wywiązała się z zadania jak najlepiej. *Dyg.*

Za darmo = darmo = bez dopłaty. Ob. Darmo.

Zadeptać (dok.), nie: zdepnąć — zdepty-

wać (niedok.). Formy i składnia jak: wydeptać — wydeptywać.

Zadużyć się (dok.) — zadłużać się (niedok.). I Formy: 1) zadłużyć się, zadłużysz się, zadłuży się, zadłużymy się,...; zadłuż się!; zadłużony; zadłużywszy się; zadłużył się, 2) zadłużam się, zadłużasz się,...; zadłużaj się!; zadłużający się; zadłużał się, zadłużali się. II Składnia: Z. ś. u kogo — na co = wziąć u kogo pożyczkę na co.

Zwrot: zadużyć się po uszy = wpaść w wielkie długi.

Zadużony po uszy. *Perz.*

Zadosycuczynić, **zadoścuczynić** lub **uczynić zadosyc** (zadość) (dok.) — (niedok.) czynić zadosyc lub zadość. I Formy jak: czynić, II Składnia: Z. komu, czemu.

Pospolite zjawiska nie mogą uczynić zadosyc, tej potrzebie. *Moch.*

Zadosycuczynienie komu, czemu.

Musieliśmy postarać się o zadosycuczynienie, jego potrzebom najważniejszym. *Święt.*

Zadowolenie z kogo, z czego.

Nie badamy przyczyny zadowolenia z pogodnego dnia. *Święt.* Przeżucie kary odebrało mu wszelkie zadowolenie z tak chwackiego czynu. *Wikt.*

Zwroty: 1) osiągnąć zadowolenie; 2) okazać komu zadowolenie; 3) głębokie zadowolenie; 4) wewnętrzne zadowolenie = zadowolenie nie objawiane na zewnątrz.

1. Osiągnąć zadowolenie. *Dąbr.* 3—4. ...co mu daje głębokie wewnętrzne zadowolenie. *Iwaz.*

Zadowolić (dok.), rzadziej: zadowolnić — zadowalać (niedok.), rzadziej: zadowalniać

(nie: zadawałać, ani: zadawalniać). I Formy: 1) zadowole, zadowolisz, zadowoli, zadowolimy,...; zadowól! zadowólcie!; zadowolony; zadowoliwszy; zadowolił lub zadowolnie, zadowolniesz, zadowolni, zadowolnimy,...; zadowolnij! zadowolnijcie! (nie: zadowolń! zadowolńcie!); zadowolniony; zadowolnionszy; zadowolnił, 2) zadowalam, zadowalasza,...; zadowalaj!; zadowalający; zadowalany; zadowalała, zadowalali lub zadowaliam, zadowalniaś,...; zadowalniaj!; zadowalniający; zadowalniany; zadowalniał, zadowalniałi. II Składnia: Z. kogo — czym, nie: przez co.

Mowa nie zadowoliła wielu swoją treścią (nie: przez swoją treść). *Cyt. Kr.* 1, 51. Mógł zadowolić cele samolubne. *Dyg.* Będę miał obawę, czy pana zadowole. *Święt.* To go zadowoliło. *Choy.* Tak każdy robić powinien, jeśli go nie zadawała (zam. zadowala) liche ochlap. *Danił.*

Zadowolić się (dok.) lub zadowolnić się — zadowalać się (niedok.) lub zadowalniać się (nie: zadawałać się, ani: zadawalniać się). I Formy jak: zadowolić (zadowolnić) — zadowalać (zadowalniać). II Składnia: Z. ś. czym, nie: na czym, ale: poprzestać na czym.

Zadowalniające się (zam. zadowalniające się) wynagrodzeniem. *Żerom. cyt. Szeffs.* 25. Zadowalał się zdobyciami. *Goet.* Była w stanie zadowolnić się jakimkolwiek powodzeniem. *Dąbr.* Zadowoliła się tym razem tylko miną. *Grusz.*

Zadowolony, rzadziej: zadowolniony z kogo, z czego.

Nie był zadowolony z tego rozkazu. *Święt.* Wychodził dość ze mnie niezadowolony. *I. Dąbr.* Ojciec jest zadowolony z rządcy. *Kruczk.*

Zadra, dlm tych zadr, nie: zader.

Zadrapać (dok.), rzadko: zadrapnąć — zadrapywać (niedok.). I Formy jak: oddrapać — oddrapywać. II Składnia: **Z.** kogo — czym — w co.

Zadrasnąć (dok.). Formy i składnia jak: drasnąć.

Zadręczyć (dok.) — zdręczać (niedok.). I Formy: 1) zdręczyć, jak: dręczyć, 2) zdręczam, zdręczasz,....; zdręczaj!; zdręczający; zdręczany; zdręczał, zdręczali. II Składnia: **Z.** kogo — czym.

Zadrgać (tylko w postaci dok.), rzadko: zadrgnąć. Formy jak: drgać — drgnąć.

Zadzwic (zwykle w postaci dok.). Formy i składnia jak: drwić.

Zadrzeć (dok.)—zadzierać (niedok.). I Formy jak: wydrzeć — wydzierać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co = unieść do góry, 2) **Z.** (bez dopeł.) = podnieść w górę fałszywy ton (o głosie), 3) **Z.** z kim = pokłócić się z kim.

1. Zadrzeć ogon. *SW.* 2. Zadziera w śpiewaniu. 3. Zadzierał z każdym. *Zerom.*

Zwroty: 1) zadzierać nosa = mieć buńczuczny, pyszałkowaty sposób bycia; 2) nos nad głowę zadzierać = mieć więcej tonu niż rozum; 3) zadrzeć nogi (rub) = upaść otrzymawszy śmiertelną ranę, umrzeć.

1. Dmuchał sobie poważnie, zadrzyj nosa w górę, oh, wnet z wacpana będzie wolny konsyliarż. *Cyt. SW.* 2. Nos nad głowę zadzierała. 3. Za każdym razem (gdy padł strzał) trzech nogi zadarło. *Mick.*

Zadrzeć (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: drzeć.

Zaduch ten, nie: ta zaducha. Składnia: 1) **Z.** czego = duszący, smrodliwy zapach czego, 2) **Z.** z czego = duszący zapach, wydostający się z czego.

1. (Zaduch) owej ziemi... *Cyt. SW.* 2. Zaduch z winy. *Grusz.*

Zadudnić (tylko w postaci dok.), rzadziej: zadudnieć. Formy jak: dudnić (dudnieć).

Zaduma.

Zwroty: popadać, wpadać lub zapadać w zadumę.

Popadała w zadumę. *Dąbr.* Wpada w zadumę. *Małacz.* Zapadł w zadumę. *Zerom.*

Zaduszki (tylko w lm); dop. **Zaduszek.**

Zadyszczyć się (dok.) (nie: zadyszyć się). I Formy: zadyszysz się, zadyszysz się, zadyszysz się, zadyszyszysz się, zadyszyszysz się,....; zadyszysz się!; zadyszyszany; zadyszysz się; zadyszyszem się, zadyszyszysz się... (nie: zadyszysz się, zadyszyszysz się). II Składnia: **Z.** s. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmiąć).

Zadziać (dok.) (nie: zadzieć) (dawn.) — zadziewać (niedok.). Formy jak: podziać—podziewać.

Zadzierać. Ob. **Zadźrzeć.**

Zadzierzgnąć, nie: zadzierzgnąć. Formy: zadzierzgnę, zadzierzgniesz,....; zadzierzgnij!

zadzierzgnięty; zadzierzgnąwszy; zadzierzgnął, zadzierzgnąłem, zadzierzgnęli.

Zwrot: zadzierzgnąć z kim stosunki, znajomości, przyjaźni.

Zadzierzysty, nie: zadzierzysty.

Zwrot: zadzierzysta mina.

Zadziesiątać (tylko w postaci dok.) lub **zadziesiątać.** I Formy: zadziesiątam, zadziesiątasz,....; zadziesiątaj!; zadziesiątawszy; zadziesiątał. II Składnia: **Z.** komu — co = surowo komu — czego zabronić, zakazać.

Zadziwić (dok.)—zadziwiać (niedok.). I Formy: 1) zadziwić, jak: dziwić, 2) zadziwiam, zadziwiasz,....; zadziwiaj!; zadziwiający; zadziwiany; zadziwiał, zadziwiali. II Składnia: **Z.** kogo — czym.

Zadziwić się (dok.) — zadziwiać się (niedok.). I Formy jak: zadziwić — zadziwiać. II Składnia: 1) **Z.** s. komu, czemu lub nad kim, nad czym, 2) **Z.** s. że...

Zadzwońić (dok.)—(niedok.) dzwonić. Formy i składnia jak: dzwonić.

Chciał zadzwonić na Felicję. *Dąbr.*

Zadźgać (dok.) lub **zaźgać**, albo **zaźgać.** Formy i składnia jak: źgać.

Zadźwiczec (dok.) (nie: zadźwiczyc)—(niedok.) dźwiczec. Formy jak: dźwiczec.

Zagabnąć (dok.) — zagabywać (niedok.). I Formy: 1) zagabnę, zagabniesz,....; zagabnij!; zagabnięty; zagabnąwszy; zagabnął, zagabnął, zagabnął, zagabnął, 2) zagabuję, zagabujesz,....; zagabuj!; zagabujący; zagabywany; zagabywał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo, co — czym = zacześcić, zahaczyć kogo, co = czym (dawn.), 2) **Z.** kogo — czym = zacześcić kogo słowem, zagadnąć.

Zagadać (dok.) — zagadnąć (dok. jednokr.) — zagadywać (niedok.). I Formy: 1) zagadać, jak: gadać, 2) zagadnę, zagadniesz,....; zagadnij!; zagadnięty (nie: zagadniony, dawn.); zagadnąwszy; zagadnął, zagadnął, zagadnął, 3) zagaduję, zagadujesz,....; zagaduj!; zagadujący; zagadywany; zagadywał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** (dok.: zagadać) do kogo = przemówić do kogo, 2) **Z.** (dok.: zagadnąć) kogo — o co, 3) **Z.** (dok.: zagadać) kogo = zakrzyczeć kogo, 4) **Z.** (zwykle w postaci niedok.) co = gadaniem zacierać, łagodzić co, 5) **Z.** (bez dopełnienia, zwykle w postaci niedok.) = zaczynać nieśmiało mówić w celu przerwania niemiłego milczenia.

1. Po przerwie znów do niego zagadał. *Mp.* 3. Naraz zagadnął ją o tę sprawę. *Mp.* 3. Trudno go było zagadać. *Mp.* 4. Nie mów głupstw, a potem nie zagaduj! *SW.* 5. Widać znów chce prosić, bo już zagaduje. *SW.*

Zagadka czego = tajemnica czego.

Sztuka czyliż zdola rozwiązać zagadkę świata i człowieka? *Mochm.*

Zagadnienie.

Zwroty: stawiać lub wysuwać (nie: podnosić) zagadnienie. *PJ* 9, 3.

Zagaic (dok.) — zagajać (niedok.). Formy: 1) zagaję, zagaisz, zagai, zagaimy,....; za-

gaj!; zagajony; zagaiwszy; zagał, 2; zagajam, zagajasz,...; zagajaj!; zagajający; zagajany; zagajał, zagajali.

Zwroty: zagajać zebranie, obrady...

Zaganiać. Ob. Zagnać.

Zagarnąć (dok.) — zagarniać (niedok.). I Formy jak: ogarnąć — ogarniać. II Składnia: Z. co, nie; czym, ale: zawładnąć czym.

Zagarnąwszy skład (nie: składem). *Niemoj.*

Zwroty: 1) zagarnąć komu majątek; 2) zagarnąć w ręce władzę.

Zagasić (dok.) — zagaszać (niedok.). I Formy: 1) zagaszę, zagaszysz, zagasi, zagasimy,...; zagaś! zagaście!; zagaszony; zagasiwszy; zagaśń, 2) zagaszam, zagaszasz,...; zagaszaj!; zagaszający; zagaszany; zagaszaj, zagaszali. II Składnia: Z. co — czym.

Zagasnąć (dok.) — zagasać (niedok.). Formy jak: wygasnąć — wygasać.

Zagęścić (dok.) — zagęszczać (niedok.). Formy i składnia jak: zęścić — zęszczać.

Zagiąć (dok.) — zaginać (niedok.). Formy jak: przęgiąć — przęginać.

Zwroty: 1) zagiąć kartę w książce. *SW*; 2) zagiąć sukni. *SW* = unieść, uchylić nieco sukni; 3) zagiąć kruczka. *SW* = zrobić szpasa; 4) zagiąć parol na kogo, na co = zawiać się na kogo, na co.

Zaginać (tylko w postaci dok.) = przepaść, zapodziać się. Formy jak: ginąć.

Zaginiony, nie: zaginięty.

Zagładnąć (niedok.) — zagładnąć (dok. prowinc.), zwykle: zajrzeć. I Formy jak: oglądać — oglądnać (obejrzeć); zajrzyj!; ale: spojrzij! lub spojrz! II Składnia: Z. do czego, rzadziej: w co — przez co.

Zajrzał do wnętrza. *Danił.* Zagładnął do wnętrza. *Dąbr.* Nie zagładam do tych okien nigdy. *Nowak.* Zajrzały przez okno. *Dąbr.*

Zwroty: 1) zagładnąć do kieliszka. *SW* = oddawać się pijaństwu; 2) zajrzeć komu w oczy. *SW* = spojrzeć komu śmiało w oczy; 3) zagładnąć komu w duszę, w serce. *SW*; 4) zagładnąć w każdy kąt. *SW* = wtrącać się w najdrobniejsze szczegóły.

Zagładać. Ob. Zagłodzić.

Zagładzić (dok.) — zagładzać (niedok.). I Formy: 1) zagładzić, jak: gładzić, 2) zagładzam, zagładzasz,...; zagładzaj!; zagładzający; zagładzany; zagładzał. II Składnia: Z. kogo.

Zagłębić (dok.) — zagłębiać (niedok.). I Formy: 1) zagłębę, zagłębisz, zagłębę, zagłębimy,...; zagłęb! zagłębcie! (nie: zagłęb! zagłębacie!); zagłębiony; zagłębniejszy; zagłębiał, 2) zagłębiam, zagłębiasz,...; zagłębiam!; zagłębiamy; zagłębiamy; zagłębiał, zagłębiali. II Składnia: Z. kogo, co — w co = zanurzyć kogo, co — w co.

Zagłębić się (dok.) — zagłębiać się (niedok.). I Formy jak: zagłębić — zagłębiać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. w co = zanurzyć się głęboko w co, 2) Z. ś. (przen.) w co lub w czym, albo nad czym = zatopić się myślami w co lub w czym, zamyslić się nad czym.

2. Zagłębiał się w najniemożliwsze kombinacje.

Reym. Zagłębił się w czytaniu. *Grusz.* Spytaj się ludzi, którzy się nad tym zagłębiają. *Kołąt. cyt. SW.*

Zagłodzić (dok.) — zagładzać (niedok.). Formy jak: ogłodzić — ogładzać.

Zagnać (dok.), rzadko: zagonić — zaganiać (niedok.). I Formy: 1) zagnam, zagnasz,...; zagnaj!; zagnony; zagnawszy; zagnał, 2) zagonię, zagonisz, zagoni, zagonimy,...; zagon! zagoncie!; zagoniony; zagonniejszy; zagonił, 3) zaganiam, zaganiasz,...; zaganiam!; zaganiamy; zaganiamy; zaganiał, zaganiali. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co — do czego — w co lub na co (np. do chlewa, w las, na pole) = zapędzić kogo, co — do czego, w co lub na co, 2) Z. (przen.) kogo — do czego = przymusić kogo do zrobienia czego.

1. Zagnali wnet w bitwę. *Sienk.* 2. Zagnali go od razu do pracy.

Zagnieść (dok.) — zagniatąć (niedok.). I Formy jak: wygnieść — wygniatąć. II Składnia: Z. co — czym.

Zwrot: zagniatąć ciasto.

Zagniewany — Składnia: 1) Z. na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, do której się kieruje gniew), 2) Z. czym (gdy się wymienia rzecz, która jest przyczyną gniewu).

1. Był na mnie zagniewany. *Mp.* 2. Była tym zagniewana. *Nałk.*

Zagoić (dok.) — zagajać (niedok.). Formy i składnia jak: wygoić — wygajać.

Zagrabić (dok.) — zgrabiać (niedok.). I Formy jak: wygrabić — wygrabiać. II Składnia: Z. co — komu = zabrać, złupić co — komu.

Zagrać (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: grać.

Zagranica = obcy kraj.

Zwroty: 1) przebywać za granicą = przebywać za linią graniczną lub w obcym kraju (N); 2) jechać za granicę = jechać za linią graniczną lub do obcego kraju (N).

Zagrodzić (dok.) — zagradzać (niedok.). I Formy: 1) zagrodzić, jak: grodzić, 2) zagradzam, zagradzasz,...; zagradzaj!; zagradzający; zagradzany; zagradzał. II Składnia: Z. co — czym.

Zwrot: zagrodzić komu drogę = zastąpić komu drogę, zatrzymać kogo na drodze.

Zagrozić (dok.) — zagrażać (niedok.). I Formy: 1) zagrozić, jak: grozić, 2) zagrażam, zagrażasz,...; zagrażaj!; zagrażający; zagrażany; zagrażał, zagrażali. II Składnia: Z. komu, czemu — czym.

Zagrażał drozdom. *Dyg.* Zagraża im nicością. *Dyg.*

Zagryźć (dok.) — zagryzać (niedok.). Formy jak: ugryźć — ugryzać.

Zwrot: zagryźć kogo na śmierć.

Zagrząć (dok.) — zagrzewać (niedok.). Formy jak: odgrzać — odgrzewać.

Zagrzeb — zagrzebski. Formy: Zagrzeb, Zagrzeb, Zagrzeb, w Zagrzebiu.

Zagrzmieć (dok.)—(niedok.) grzmieć. Formy jak: grzmieć.

Zagubić (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: gubić.

Zagubił gdzieś całą swą zaczepność. *Goet.*

Zagwizdać (dok.) — zagwizdnąć (dok. jednokr.) lub zagwiznąć. Formy: 1) zagwizdać jak: gwizdać, 2) zagwizdnąć, jak: gwizdnąć.

Zahaczyć (dok.)—zahaczać (niedok.). I Formy: 1) zahaczę, zahaczysz, zahaczy, zahaczmy,...; zahacz! zahaczcie!; zahaczony; zahaczysz; zahaczył, 2) zahaczam, zahaczasz,...; zahaczaj!; zahaczający; zahaczany; zahaczał, zahaczali. II Składnia: 1) **Z.** co — na czym = powiesić co — na czym jak na haku, 2) **Z.** co — na co = zarzucić co — na co jak na hak, 3) **Z.** co — o co = zacząć co — o co; (przen.) wspomnieć mimochodem o czym.

1. Przebijając okulary jedne po drugich zahaczał sobie na nosie. *Cyt. SW. 2.* Zahaczyła kłami za fałdy hajdawerów. *Małacz.* 3. Furman zahaczył o wrota. *Mp. Zahaczył i o tę sprawę. Mp.*

Zaharowany = zapracowany. Ob. Harować. **Zahartowany** w czym.

Zahartowani w ogniu. *Sienk.* Serca mają zahartowane w przesładowaniu. *Weyss.* Zwycięzał zahartowany w nędzy, mocny. *Wikt.*

Zainicjować (dok.) — (niedok.) inicjować. Formy i składnia jak: inicjować.

Zainteresować (dok.) — (niedok.) interesować. Formy i składnia jak: interesować.

Zainteresowanie (się) = zaciekawienie. Składnia: 1) **Z.** (ś.) czym lub do czego (nie: dla czego, ani: w kierunku czego) (gdy się wymienia przedmiot, który budzi zainteresowanie), 2) **Z.** w czym (gdy się wymienia dziedzinę zainteresowania). Por. Ciekawy.

1. Zainteresowanie się do książek. *Cyt. Szeffs. 80.* Zainteresowanie się światem (nie: dla świata). *Cyt. Szeffs. 80.* Zainteresowanie listami prowincjonalnymi (nie: dla listów prowincjonalnych) znów się zmniejszyło. *Cyt. Kr. 1, 77.* Zainteresowanie się przekonaniem innych (nie: zainteresowanie się w kierunku przekonania drugich). *Cyt. Szeffs. 88.* 2. Wartość zainteresowania w dostawie. *KJMK.*

Zwroty: 1) mieć do czego zainteresowanie; 2) okazać zainteresowanie kim, czym; 3) wywołać, obudzić w kim zainteresowanie w czym lub do czego.

2. Nie okazał zainteresowania. *Iwasz. 3.* Zjawieniem się swym wywołał żywe zainteresowanie. *Małacz.*

Zainteresowany czym (do czego) lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w rzeczowniku: zainteresowanie).

1. Był bardzo tymi sprawami zainteresowany. *Mp. 2.* Trzeba być w ruchu folwarcznej maszyny życiowo zainteresowanym. *Dąbr.* Jesteśmy zainteresowani w procesie tego rozwoju. *Kruczk.*

Zaistnieć (dok.) = zacząć istnieć (JP 4, 32), pozostać (JP 10, 79 nn). Formy jak: istnieć.

Zajadać (dziś tylko w postaci niedok.) = jeść ze smakiem. I Formy: zajadam, zaja-

dasz,...; zajadaj!; zajadający; zajadał. II Składnia: **Z.** co — z czego.

Zajadał z miseczki zsiadłe mleko. *Iwasz.*

Zajady (tylko w lm) = przyszcze w kątach ust; dop. tych zajadów.

Zajaśnieć (dok.), nie: zajaśnieć się, ale: wyjaśnieć lub wyjaśnić się. Ob. Wyjaśnić się. **Zająć**, młm te zające, dlm tych zajęcy, blm te zające.

Zabił dwa zająte (nie: dwóch zajęcy).

Wyrażenie: fałszywy zając (! prow.) = klops.

Zająć (dok.) — zajmować (niedok.) (nie: zajmować). I Formy jak: mając — zajmować. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo, co — na co lub pod co = zagarnąć, porwać, zagrabić co — na...co (gdy wymienia się cel, dla którego się coś zajmuje) lub pod co (gdy się wymienia przedmiot, dla którego się coś zajmuje), 2) **Z.** (przen.) kogo — czym = zaciekawić kogo — czym, zaprzatnąć kogo — czym.

1. Nieprzyjacieli zajęli znaczną część kraju. Podwoły zajęte pod medykamenty. *Zerom. 2.* Wszystkich nas zajęł swoim opowiadaniem. *Mp.* Zajęta wysuwaniem. *Dąbr.* Jedną myślą zajęta. *Bartk.*

Zwroty: 1) zająć bytło w szkodziu. *SW;* 2) zająć komu rzeczy, *SW* = położyć na rzeczach sądowy areszt; 3) zająć mieszkanie, *SW* = objąć je w posiadanie; 4) zająć miejsce, *SW* = usiąść na nim; 5) być zajęтым = mieć pracę.

Zająć się (zajmować się) kim, czym (nie: około kogo, około czego) (PJ 9, 39) = mieć pieczę nad kim, nad czym.

Zająkać się (niedok. i dok.) — zająknąć się (dok. jednokr.) — zająkiwać się (niedok.), (nie: zająkiwać, dawn.). Formy: 1) zająkam się, zająkasz się... (czas teraż. niedok. lub czas przysz. dok.), zająkaj się!; zająkający się; zająkawszy się; zająkał się, 2) zająknę się, zająkniesz się...; zająknij się!; zająknąwszy się; zająknął się, 3) zająkuję się, zająkujesz się...; zająkuj się!; zająkujący się; zająkiwał się.

1. I głuchy i zająka się. *SW.* Jak się zająka, słowa nie potrafi z siebie wyksztusić. *Mp. 2.* Jakże gładko mówiłem, nim się zająknął. *SW 3.* Mówi ciężko, co chwila się zająkuje.

Zajechać (dok.)—zajeżdżać (niedok.). Formy jak: najechać — najeżdżać.

Zajęcie — Znaczenie i składnia: 1) **Z.** czego = zagarnięcie czego, zagrabienie, porwanie, zabranie czego, 2) **Z.** lub **Z.** ś. czym, nie: do czego, ani: dla czego, ani: w kierunku czego, 3) **Z.** (bez dopełn.) = praca zawodowa.

Zwroty: 1) okazać zajęcie się czym; 2) budzić zajęcie, budzić zajęcie się czym.

1. Najwięcej zajęcia okazał w dziedzinie polszczyzny (nie: dla polszczyzny). 2. Referat nie wzbudził żadnego zajęcia. *Danił.*

Zajmować, nie: zajmować. Ob. Zająć.

Zajmujący — zajmująco. Ob. Kojący—kojąco. Formy lm (osobowomeśka) zajmujący (nie: zajmujący) (JP 7, 144).

Te grzmoty i błyskawice przedstawiają widok zajmujący. *Stasz.*

Zajrzeć, nie: zajrzyć. Ob. Zaglądać.

Zajście — Znaczenie i składnia: 1) **Z.** do

kogo, do czego = przyjdzie mimochodem do kogo, do czego, 2) *Z.* o kogo, o co = zwała, kłótnia o kogo, o co.

2. W czasie zejść o obrazy święte... *Małacz.*

Zakadzić (dok.)—zakadzać (niedok.). Formy i składnia jak: okadzić — okadzać.

Zakalec — zakalcowaty; dlp tego zakalca.

Zakał — Znaczenie: 1) *Z.* = kał w bryłty sklejony, 2) *Z.* = (!) zakała, hańba (dawn.), 3) *Z.* — (!) autorament (rus.).

1. Lekarstwo to kamień w pecherzu kruszy i zakały z niego wypędza. *Cyt. SW. 3.* Staropolskiego ona autoramentu (nie: zakału). *Brückner.*

Zakała (nie: zakał, dawn.) = hańba.

Człowiek nierozważny i głupi zakała jest krwi swojej. *Cyt. SW.*

Zakasać (dok.)—zakasywać (niedok.). Por. **Zakasować**. I Formy: 1) zakaszę, zakaszesz,...; zakasz! zakaszcie!; zakasany; zakasawszy; zakasał, 2) zakasuję, zakasujesz,...; zakasuj!; zakasujący; zakasywany; zakasywał. II Składnia: *Z.* co.

Zwrot: zakasać rekawy lub ręce = usilnie pracować.

Zakastać (dok.) lub **zakaszlać**, **zakaszlnąć**—zakastywać (niedok.) lub **zakaszliwać**. I Formy jak: odkastać, odkaszlać, odkaszlnąć — odkastywać, odkaszliwać. II Znaczenie i składnia: 1) *Z.* (bez dopełn.) = od czasu do czasu kaszlnąć (kastać), 2) *Z.* kogo — kaszaniem zagłuszyć kogo.

Zakastać się (zakaszlać się, zakaszlnąć się) — zakastywać się (zakaszliwać się) (czyn.) = kaszłąc (za)krztusić się czym.

Zakasować (dok.)—zakasowywać (niedok.). I Formy: 1) zakasuję, zakasujesz,...; zakasuj!; zakasowany; zakasował, 2) zakasowuję, zakasowujesz,...; zakasowuj!; zakasowujący; zakasowywany; zakasowywał. II Znaczenie i składnia: 1) *Z.* co = kasując znieść, usunąć co, 2) *Z.* kogo — czym = zaćmić kogo — czym, przezwyćczyć kogo — czym. **Zakazać** (dok.)—zakazywać (niedok.) (nie: zakazować, dawn., dziś gw.). I Formy jak: pokazać — pokazywać. II Składnia: 1) *Z.* komu — czego, 2) *Z.* komu — robić co lub czego, 3) *Z.* komu, żeby czegoś nie robił.

1. Lekarz zakazał mu pracy po nocach. *Mp.* Zakazałam czytać tej książki. Pan doktor zakazał podawać listy. *Weyss. cyt. P. Gr.* Rząd zakazał dzierżawić grunta. *Sierosz. cyt. P. Gr.* 3. Zakazałem mu, żeby tu nie przychodził. *Mp.*

Zwrot: ktoś ma zakazane coś robić (!) lub ktoś odebrał zakaz coś robić (!) = komuś zakazano coś robić. *Krasn. 55.*

Uczniom zakazano chodzić do teatru (nie: uczniowie mają zakazane chodzić do teatru). *Cyt. Krasn. 55.*

Zakazany — Znaczenie: 1) *Z.* (imiesł.) = którego zakazano, 2) *Z.* (przymtk.) = niebywały, dziwaczny, okropny, ohydny.

1. W ich ręce będziez kładł zakazane miecze. *Krasn. cyt. SW. 2.* Dodcwski, Dodowin?, zakazane nazwisko. *Fredro cyt. SW.*

Zakazić (dok.) — zakazać (niedok.). I Formy: 1) zakazić, jak: kazić, 2) zakażam, zakażasz,...; zakażaj!; zekażający; zakażany;

zakazał, zakazali. II Składnia: *Z.* kogo, co — czym.

Zakasać (niedok.), lub **zakasywać**, rzadziej: **zakaszac** — **zakasić** (dok.). I Formy jak: przekasać (przekasywać, przekaszać) — przekasić. II Znaczenie i składnia: *Z.* co lub czego (w dopełnieniu cząstk.) — po czym = zjeść czego — po czym.

Zakasać (dok.) — **zakasywać** (niedok.). I Formy: 1) zakasać, jak: kasać, 2) zakasuję, zakasujesz,... Ob. **Zakasać** (niedok.). II Znaczenie i składnia: *Z.* kogo = zagryźć kogo na śmierć.

Zakaska lub **przekaska** (IGD).

Zakisnąć (dok.) — **zakisać** (niedok.). Formy: 1) zakisnąć, jak: kisać. Ob. **Kisieć**, 2) zakisam, zakisasz,...; zakisaj!; zakisający; zakisiał.

Zakląć (dok.) — **zaklinać** (niedok.). I Formy jak: przekląć — przeklinać. II Znaczenie i składnia: 1) *Z.* (bez dopełn.) = wyrzucić przekleństwo, 2) *Z.* kogo — na co, żeby... = pod zaklęciem zmusić kogo, żeby..., 3) *Z.* kogo — czym = zaklęciem obezwładnić kogo, 4) *Z.* kogo — w co = zaklęciem przeistoczyć kogo w co.

1. Tak miłe zirytował, zem aż zaklęta. *SW. 2.* Zaklinał na wszystkie świętości. *Sienk. 3.* Zakląć burzę. *SW. 4.* Królewna zaklęta w żabę.

Zwrot: milczy jak zaklęty = milczy jak niemy.

Zakląć się (zaklinać się) na co = przysięgać się na co pod grozą kłątwy.

Zaklinała się na wszystkie świętości. *Nowak.*

Zakleşty — **zakleşłość**.

Zakleşnąć (dok.) lub **zakleşnąć się** — **zakleşać** (niedok.) lub **zakleşać się** (nie: zakleşać się). I Formy: 1) zakleşnie (się); zakleşnij (się)!; zakleşnął (się) lub zakleşł (się), 2) zakleşa (się); zakleşaj (się)!; zakleşający (się); zakleşał (się). II Składnia: *Z.* z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmić).

Zakład, dlp tego zakładu. Znaczenie i składnia: 1) *Z.* czego (nie: dla czego) = miejsce zorganizowanej pracy, instytut, fabryka, 2) *Z.* na co = zastaw na co, zapewnienie, gwarancja, 3) *Z.* o co = zakładanie się o co, 4) *Z.* w czym = fałda w czym.

1. Zakład badania (nie: dla badania) surowców. *KJU I, 3.* 2. Dam ci w zakład honor mój i wiare. *SW. 3.* Przeszło tygodnia trzy zakłady przegrałem. *SW. 4.* Utyłaś, rozpuść nazad zakład w sukni. *SW.*

Zwroty: 1) pójść o zakład (nie: w zakład). *SW* = złożyć się o co; 2) wypelnić zakład.

1. Gdyby mu mniej wierną była, o zakład bym poszedł, żeby ją więcej szanował. *Cyt. SW.* Raz poszły w zakład (zam. o zakład) niebieskie ptaki. *Mick. cyt. SW. 2.* Dawne wypelnisz zakłady. *Mick. cyt. SW.*

Zakładać. Ob. **Założyć**.

Zakłopotanie wobec kogo, wobec czego lub przed kim, przed czym.

Przed nią czułyśmy zakłopotanie. *Nałk.*

Zakłopotany wobec kogo, wobec czego lub przed kim, przed czym.

Zakłócić (dok.) — zakłócać (niedok.). Formy: 1) zakłóce, zakłóciysz, zakłóci, zakłóci-my,...; zakłóć! zakłóćcie!; zakłócony; zakłóciwszy; zakłócił, 2) zakłócam, zakłócasz,...; zakłócaj!; zakłócany; zakłócał.

Zwrot: zakłócić komu spokój, odpoczynek, szczęście.

Zakochać się (dok.) — zakochiwać się (niedok.). I Formy: 1) zakochać się, jak: kochać się, 2) zakochuję się, zakochujesz się,...; zakochuj się!; zakochujący się; zakochany; zakochiwał się. II Składnia: Z. ś. w kim, w czym.

Zakochał się we mnie. *Choyń* W kimś jest zakochany. *Nalk.*

Zakonnica, nie: zakonica.

Zakończyć (dok.) — zakończyć (niedok.), nie: zakańczać. I Formy: 1) zakończyć, jak: kończyć, 2) zakończam, zakończasz,...; zakończaj!; zakończający; zakończany; zakończaj, zakończyli. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co = skończyć co do reszty, 2) Z. co = zrobić co kończącym.

1. Czwartą stronę zakończył ogródek. *Reym.* 2. Zakończyć ołówek. *SW.*

Zwroty: 1) zakończyć sprawę; 2) zakończyć dzień. *SW.*; 3) zakończyć życie. *SW.*

Zakończyć się czym, rzadziej: na czym.

Rozmowa zakończyła się nagłym wybuchem has-tasu. *Mick.* Wszystkie zakończyło się dobrze na wzajemnej zgodzie i podaniu sobie ręki.

Zakopać (dok.) — zakopywać (niedok.). I

Formy jak: wykopać = wykopywać. II Składnia: Z. kogo, co — w czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: ukryć kogo — w czym lub w co).

Zakopać taki talent w lasach. *Mick. cyt. SW.* Zakopać skarb w ziemię.

Zakopać się (zakopywać się) w czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zakopać).

W dniu chłodne zakopywał się w barłozysku. *Wikt.* Zakopał się w tej leśniczówce. *Iwasz.* Zakopał się w lasy.

Zwroty: 1) zakopać się w długi = wpaść w długi bez wyjścia; 2) zakopać się w książkach; 3) zakopać się w myślach.

Zakopane — zakopianin — zakopiański (PJ 1, 134). Formy: Zakopane, Zakopanego, Zakopanemu, Zakopane, Zakopanem, w Zakopanem (odmiana przymiotnikowa; w narz. i miejsc. końcówka -em).

Zakorzenie (dok.) — zakorzeniać (niedok.). I Formy: 1) zakorzenie, zakorzenisz, zakorzeni, zakorzenimy,...; zakorzeń! zakorzenie!; zakorzeniony; zakorzeniwszy; zakorzenił, 2) zakorzeniam, zakorzeniasz,...; zakorzeniaj!; zakorzeniający; zakorzenianiy; zakorzeniał, zakorzeniali. II Składnia: Z. co.

Zwroty: zakorzeniony zwyczaj, nałóg,...
Zakotwiczyć, nie: zakotwifikować (!) (Cyt. Kr. 2, 253).

Zakrajać (dok.) — zakrawać (niedok.), nie: zakraiwać. Por. Zakroić. I Formy jak: odkrajać (odkroić) — odkrawać. II Składnia: Z. co = zaciąć co, nieco skaleczyć.

Przez nieuwagę zakrajał sobie palec. *Mp.*
Zwrot: zakrawać (tylko w postaci niedok.) na

kogo, na co = wyglądać na kogo, na co, robić wrażenie kogo, czego.

To zakrawa na szyderstwo. *Sierosz*

Zakrajowy — zakrajowość.

Osoby korzystające z prawa zakrajowości. *Kod. Post. Cyw.*

Zakraść się (dok.) — zakradać się (niedok.). I Formy jak: okraść — okradać. II Składnia: Z. ś. do kogo, do czego.

Zakres czego; dlp tego zakresu, młm te zakresy, nie: te zakresa.

Zwroty: 1) coś wpada w zakres czego (!) = coś wchodzi w zakres czego; 2) ustanowić, oznaczyć (nie: ustalić) zakres czego.

Zakreślić (dok.) — zakreślać (niedok.), nie: zakryślić — zakryślać. I Formy jak: określić — określać. II Składnia: Z. co — czym.

Zwroty: 1) zakreślić czemu miarę, granice; 2) zakreślić sobie plan życia.

Zakręcić (dok.) — zakręcać (niedok.). I Formy jak: odkręcić — odkręcać. II Składnia: Z. co — czym.

Zakroczym — zakroczymski; dop. Zakroczymia, miejsc. w Zakroczymiu.

Zakroić (dok.) — (niedok.) kroić. Ob. Kroić. Formy jak: kroić.

Zwroty: 1) zakroić na kogo = zagiąć na kogo parol; 2) zakroić na co = zamierzyć sobie co.

Zakrwawić (dok.) (nie: zakrwić, ale: przekrwić) — zakrwawiać (niedok.). Formy jak: okrwawić — okrwawiać.

Zakryć (dok.) — zakrywać (niedok.). I Formy jak: okryć — okrywać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co — czym = zasłonić kogo, co — czym, 2) Z. kogo, co — w czym — przed kim, przed czym lub od kogo, od czego = zasłaniając ukryć kogo, co — przed kim, przed czym, 3) Z. co = (!) zamknąć co (rus.).

1. Zakryć twarz ręką. *SW.* 2. Zakrył przed światem tajemnicę swoją głęboko w duszy. 3. Zamknąć (lub zwinąć, nie: zakryć) szkołę. *Krasn.* 80.

Zakrystia — zakrystian. Formy: 1) dlp tej zakrystii, mjsclp w tej zakrystii, 2) lp ten zakrystian, tego zakrystiana, temu zakrystianowi,...; lm ci zakrystianie, tych zakrystianów,...

Zakryty — Znaczenie i składnia: 1) Z. (imiesł.) od kogo lub przed kim = którego zakryto przed kim, 2) Z. (przymtk.) dla kogo = niewidoczny dla kogo (w pierwszym wypadku właściwość, oznaczona wyrazem: zakryty, jest przedstawiona jako subiektywny wynik czyjejś świadomej czynności, w wypadku drugim — jako obiektywny wynik nieświadomej natury rzeczy).

1. Brylant niby zakryty od oczu. *Mick.* 2. Są to tajemnicze zakryte dla zwykłego oka.

Zakrzętać (niedok.) — zakrzętnąć (dok.). I Formy: 1) zakrzętał, zakrzętasz,..., zakrzętał!; zakrzętający; zakrzętały; zakrzętał, 2) zakrzętnę, zakrzętniesz,...; zakrzętnij!; zakrzętnięty; zakrzętnął. II Składnia: Z. kogo — czym.

Zakrzętać się (dok.), częściej: zakrzętnąć się — (niedok.) krzętać się. I Formy: 1)

zakrzętać się, jak: krzętać się, 2) zakrzętnę się, zakrzętniesz się,...; zakrzętnij się; zakrzętnąwszy się; zakrzętnął się, zakrzętnąłem się, zakrzętnęli się. II Składnia jak: krzętać się.

Zakrzętnęli się około wyprawy. *Sienk.* Zakrzętnęli się około urzędzenia sceny. *Sierosz.* Musiała otrzymać obietnicę odwiedzin, bo się zakrzętała, by godnie przyjąć... *Cyt. SW.*

Zakrzepnąć (tylko w postaci dok.). Formy jak: krzepnąć.

Zakrzętnię się (dok.). Formy i składnia jak: krztusić się.

Zakrzyknąć (dok.) lub zakrzyzczyć—zakrzykiwać (niedok.). I Formy: 1) zakrzyknąć, jak: krzyknąć, 2) zakrzyzczyć, jak: krzyzczyć, 3) zakrzykuję, zakrzykujesz,...; zakrzykuj!; zakrzykujący; zakrzykiwany; zakrzykiwał. II Znaczenie i składnia: 1) Z. (bez dopełn.) = wrzasnąć, 2) Z. na kogo = głośno zawołać na kogo lub gniewnie podnieść głos rta kogo, 3) Z. (w postaci dok.: zakrzyzczyć) kogo, co = krzykiem zagłuszyć kogo, co.

2. Zakrzyknięto na niego i posłano odpowiedź odmowną. *Sienk.* 3. Zakrzyczano ich. *Dąbr*

Zakucić (dok.) — zakuwać (niedok.). Formy jak: wykuć — wykuwać. II Składnia: Z. kogo, co — w co.

Zwroty: 1) zakucić kogo w kajdany; 2) zakucić komu głowę. *SW* = przytępić zdolności.

Zakup, dlp tego zakupu.

Zwroty: 1) załatwiać, dokonywać, robić (nie: przeprowadzać) zakupy; 2) okazyjny zakup.

Zakupić (dok.) — zakupywać (niedok.), nie: zakupować, ale: kupować. I Formy jak: odkupić — odkupywać. II Składnia: Z. co lub czego (w dopełn. cząstk.) — od kogo—za co. Zakupno, częściej: zakup (Kr. 2, 185).

Zakusy, zwykle w lm: zakusy; dlm tych zakusów.

Zwroty: robić na co zakusy = usiłować coś zagrabić.

Zakutać (dok.)—zakutywać (niedok.). Formy i składnia jak: okutać — okutywać.

Postać zakutana w chustę. *Weyss*

Zakwasić (dok.)—zakwaszać (niedok.). Formy: 1) zakwasić, jak: kwasić, 2) zakwaszam, zakwaszasz,...; zakwaszaj!; zakwaszający; zakwaszany; zakwaszał, zakwaszali.

Zakwitnąć (dok.) — zakwitać (niedok.), rzadko: zakwitywać. I Formy jak: okwitnąć — okwitać. II Składnia: Z. czym.

Trupem ich pole kwitło. *Zerom.*

Zalać (dok.) — zalewać (niedok.), nie: zaliwać. I Formy jak: odlać — odlewać. II Składnia i znaczenie: 1) Z. co — czym = wylawszy zakryć, zatopić co — czym, 2) Z. co — czym = lejąc zalepić, zatkać co — czym, 3) Z. komu — czego = wlać komu — czego.

Zwrot: zalać komu (sądla) za skórę = dać się komu we znaki

Zalać się (dok.) lub zalegnąć się — zalegiwać się (niedok.). Formy: 1) zalać się, za-

legnąć się, jak: lać się, lęgnąć się, 2) zaleguje się; zaleguję się!; zalegiwał się.

Zalać — zalażek; dlp tego zalegu, tego zalażka.

Zalec (dok.), nie: zalegnąć — zalegać (niedok.) lub zalegiwać. I Formy: 1) zalegnę, zalegniesz,...; zalegnij!; zaległ, zalegli, 2) zalegam, zalegasz,...; zalegaj!; zalegający; zalegał, 3) zaleguję, zalegujesz,...; zaleguj!; zalegujący; zalegiwał. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co = ległszy zająć co, 2) Z. (czyn.) z czym lub w czym = opóźnić się z czym lub w załatwieniu czego, 3) Z. (nijak.) bez dopełn. = nie być na czas załatwionym.

1. Tysiącem trupa zalegli ulice. *Stasz. cyt. SW.* 2. Zalegała zawsze z wypłatami. *Gruss.* Zalegać w płaceniu podatków. *SW.* 3. Sprawa zalega. *SW.*

Zalecić (dok.) — Zalecać (niedok.). Formy i składnia jak: polecić — polecać.

Nie mam zamiaru zalecać do używania wyrazu: słuchowisko. *Kr. 2, 173.*

Zalecić się (dok.) — zalecać się (niedok.).

I Formy jak: zalecić — zalecać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. czym = dodatnio odznaczyć się czym, 2) Z. ś. (tylko w postaci niedok.) komu lub do kogo = umizgać się do kogo, starać się o względy kobiecie.

1. Zalecił się swoją pilnością. *SW.* 2. Zalecało (się) stolnikównie i szlachty, i paniąt niemało. *Mick.*

Zaledwie lub zaledwo.

Zalegać. Ob. Zalec.

Zaległość.

Zwrot: likwidacja zaległości (!) = wyrównanie zaległości *DUMK 25 VII 32.*

Zalesić (dok.) — zalesiać (niedok.). I Formy: 1) zalesię, zalesisz, zalesi, zalesimy,...; zales!; zalesiony; zalesiwszy; zalesił, 2) zalesiam, zalesiasz,...; zalesiaj!; zalesiamy; zalesiał, zalesiali. II Składnia: Z. co — czym. Zalesiony (od: zalesić) — zalesienie, nie: zaleszony — zaleszenie, ale: nosić — noszony — noszenie. (PJ 9, 60).

Zaleszczyki — zaleszczycki. Formy: dop. tych Zaleszczyk, miejsc. w Zaleszczykach.

Zaleźć (dok.) — załażyć (niedok.). Formy jak: leźć — łażyć.

Zależeć (tylko w postaci niedok.). I Formy jak: leżeć. II Znaczenie i składnia: 1) Z. (osob.) od kogo, od czego = zawiśnąć od kogo, podlegać komu, 2) Z. (nieosob.) komu — na kim, na czym = ktoś przypisuje komuś lub czemuś szczególniejsze znaczenie. (Por. Chodzić, składnia 9).

1. Wojny i sądy od jej częstokroć zależały rady. *Mick. cyt. SW.* 2. Miał wszystko, na czym mu zależało. *Natłk.* Zależało mu na słuchaniu muzyki. *Iwasz.* Tobie na tym zależy. *Gruse.*

Zależnie od czego = stosownie do czego.

Albo pojedź do teatru, albo pójź na przechadzkę, zależnie od tego, jaka będzie pogoda. *Krasn. 81.*

Zależność.

Zwroty: 1) w zależności od czego = zależnie od czego; 2) pozostać w zależności od kogo, od czego.

1. Zawsze w zależności od tego, kto go rozważał. *Nałk.* 2. Od osób, stanowiska te zajmujących, (wszystko to) w większej lub mniejszej pozostawało zależności. *Kruczk.*

Zależny od kogo, od czego.

Czyż nasze życie nie jest zależne od tego? *Kad.*

Zależną się. Ob. Zależ się.

Zalękły lub zalękniony, albo zalękniony.

Podniosła na nią zalęknite, pytające oczy. *Zaremb.*

Zali (arch. partykuła pyt.), nie: żali.

Zali (nie: żali) raczy posłuchać wasza miłość. *Cyt. Kr. 1, 274.*

Zaliczenie.

Zwroty: 1) posłać przesyłkę za zaliczeniem, 2) zaliczenie nadane (!) = zaliczenie nałożone. *DUMK 25 VII 32.*

Zaliczka na co.

Zwroty: 1) przyznać zaliczkę na co (*Kod Post Cyw.*); 2) złożyć zaliczkę; 3) zgłoszenie o zaliczkę (!) = żądanie zaliczki (*DUMK 25 VII 32*); 4) zamówić, obstałować za zaliczką.

Zaliczyć (dok.) — zaliczać (niedok.). I Formy jak: obliczyć — obliczać. II Znaczenie: 1) Z. komu — co (o pieniądzach) = dać komu naprzód jakąś sumę pieniężną; 2) Z. kogo, co — do kogo, do czego = włączyć kogo, co — do kogo, do czego.

Zalikwidowanie (!) = uznanie płatności (DUMK 25 VII 32). Ob. Likwidacja.

Zaloty (tylko w lm); dop. tych zalotów. Składnia: Z. do kogo

Zaludnić (dok.) — zaludniać (niedok.). I Formy: 1) zaludnić, zaludnisz, zaludni, zaludnimy,...; zaludnij!; zaludniony; zaludniwszy; zaludnił, 2) zaludniam, zaludniasz,...; zaludniaj!; zaludniający; zaludniany; zaludniał, zaludniałi. II Składnia: Z. co — kim (tylko o ludziach).

Zaludnić kraj. *SW.* Sadzawkę zapelnilem (nie: zaludnilem) rybkami. *Kaczk. cyt. SW.*

Zalagodzić (dok.) — zalagadzać (niedok.). I Formy: 1) zalagodzić, jak: łagodzić, 2) zalagadzam, zalagadzasz,...; zalagadzaj!; zalagadzający; zalagadzany; zalagadzał. II Składnia: Z. co — czym.

Załam — Znaczenie: 1) Z. = załamanie się, zapadnięcie się, 2) Z. = załom, zakręt, zgięcie. Forma dlp tego załamu.

Załamek, rzadziej: załomek (dawn.) (PJ 35, 32).

Załatwić (dok.) — załatwiać (niedok.). I Formy: 1) załatwić, załatwisz, załatwi, załatwimy,...; załatw! załatwcie! (nie: załatwij! załatwijcie!); załatwiony; załatwwszy; załatwił, 2) załatwiam, załatwiasz,...; załatwiaj!; załatwiający; załatwiał, załatwiali. II Składnia: 1) Z. co = uporać się z czym, 2) Z. kogo = załatwić czyjąś sprawę, obsłużyć kogo w jakiejś sprawie.

1. Wszakże dałeś słowo załatwić tę rzecz. *Mick. cyt. SW.* Załatwiać przesyłki 2 Załatwiać interesantów.

Zwroty: 1) załatwić co w ciągu lub w przeciągu jakiegoś czasu, nie: do jakiegoś czasu. *Kr. 1, 78;* 2) załatwiać co odwrotnie (!) = załatwiać co odwrotną pocztą. *Kr. 2, 193*

Załatwić się (dok.) — załatwiać się (nie-

dok.). I Formy jak: załatwić — załatwiać. II Składnia: Z. ś. z kim, z czym = uporać się z kim, z czym.

Do lata załatwi się z długami po matce. *I. Dąbr.*

Załatwienie.

Zwroty: 1) załatwienie formalności; 2) w załatwieniu zlecenia (!) = załatwiająca zlecenie.

1. Po załatwieniu formalności wrócił. *Zerom.*

Załączek (!) = załącznik (PJ. 1, 124).

Załączenie.

Zwrot w załączeniu przesyłam = przy niniejszym załączam.

Załącznik do czego.

Załączyć (dok.) — załączać (niedok.) (nie: załączać). I Formy: 1) załączyć, jak: łączyć, 2) załączam, załączasz,...; załączaj!; załączający; załączany; załączał, załączali. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co — do kogo, do czego = dołączyć kogo, co — do kogo, do czego, 2) Z. (!) co — komu = oświadczyć, wyrazić co — komu.

1. Załączam (w liście) pozdrowienia. *SW.* 2 Oświadcz (nie załącz) to siostrze. *Cyt. SW.*

Załoga = obsada twierdzy lub okrętu (nie: fabryki) (Kr. 2, 69).

Załom = zakręt, zgięcie. Por. Załam. Forma dlp tego załomu.

Założenie = przypuszczenie (w dowodach matematycznych)

Założnik (! rus.) = zakładnik

Założyciel, młm ci założyciele, dlm tych założycieli, nie: założycielów.

Założyć (dok.) — zakładać (niedok.). I Formy jak: odłożyć — odkładać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co — za co = zaczepić co — za co, 2) Z. co = zawiązać, załamać co, 3) Z. co — czym. = rozkładając zaważyć co — czym, zatkać co — czym, 4) Z. co — na kogo, na co = nadziać co — na kogo, na co, osadzić co — na czym, 5) Z. co = ufundować co, 6) Z. co — na czym = zasadzić co — na czym, utwierdzić co — na czym.

1 Założył rękę za pas. 2 Założył rękawy 3 Założył cały stół różnymi cackami. *Mp.* 4 Założył okulary na nos. *SW.* 5 Założył bibliotekę 6 Na tym wszystkie swoje nadzieje założył. *Mp.*

Zwroty: 1) założyć nogę na nogę; 2) założyć ręce = nic nie robić, siedzieć bezczynnie; 3) założyć ogień. *SW.* = rozniecać ogień, założyć ognisko (domowe) = założyć rodzinę; założyć (konia) do wozu; 5) założyć na kogo karę. *SW.*; 6) założyć areszt na kogo, na co. *SW.*; 7) założyć fi-ranki, portierey. *SW.*; 8) założyć nową księgę rachunkową. *SW.*; 9) założyć sieci. *SW.*; 10) założyć (= rozłożyć) obóz; 11) założyć protest przeciw czemu; 12) założyć apelację. *SW.*; 13) założyć jakies twierdzenie (matematyczne). *SW.*

Zamach, dlp tego zamachu. Składnia: 1) Z. kogo, czego (gdy się wymienia osobę, właściwość lub sprawę, która jest przyczyną zamachu), 2) Z. na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której kieruje się zamach).

2. Zamachy na język polski. *Niemc.*

Zwroty: 1) jednym zamachem lub od jednego zamachu zabić. *Ob. Cios.* 2) od jednego zamachu upaść; 3) za jednym zamachem lub od jednego zamachu = od razu

1. Odcinać od zamachu głowy od tułowów. *Zerom cyt. Szeffs 26*

Zamalować (dok.) — zamalowywać (nie-dok.). I Formy jak: odmalować — odmalowywać. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zwrot: zamalować kogo w twarz (tryw.) = uderzyć kogo w twarz.

Zamartwić (dok.) — zamartwiać (niedok.). I Formy: 1) zamartwić, jak: martwić, 2) zamartwiam, zamartwiasz,...; zamartwiaj!; zamartwiający; zamartwiany; zamartwiał, zamartwiali. II Składnia: **Z.** kogo — czym. **Zamarzły** lub **zamarznięty**.

Zwrot: zamarznięty na śmierć (!) = zmarznięty (zmarzły) na śmierć. *Kr. 1, 165.*

Zamarznąć (dok.) — zamarzać (niedok.). I Formy jak: odmarznąć — odmarzać. II Składnia: **Z.** z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: marznąć).

Zamaszysto lub **zamaszyście**.

Zamazać (dok.) — zamazywać (niedok.). I Formy: 1) zamazać, jak: mazać, 2) zamazuję, zamazujesz,...; zamazuj!; zamazujący; zamazywany; zamazywał. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zamącić (dok.) — zamącać (niedok.). I Formy: 1) zamącić, jak: mącić, 2) zamącam, zamącasz,...; zamącaj!; zamącający; zamącany; zamącał. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zamek — Znaczenie i formy: 1) **Z.** = przyrząd do zamykania drzwi na klucz; dlp tego zamka (SW) lub tego zamku, 2) **Z.** = twierdza; dlp tego zamku.

1. Wyleciał klucz z zamku. *Nowak.*
Zwrot: budować zamki na lodzie = opierać nadzieje na niepewnych podstawach.

Zameldować (dok.) — (niedok.) meldować. Formy i składnia jak: meldować.

Zamelduje go do inspekcyjnego oficera. *Strug.*
Zamęczyć (dok.) — zamęczać (niedok.). I Formy: 1) zamęczyć, jak: męczyć, 2) zamęczam, zamęczasz,...; zamęczaj!; zamęczający; zamęczany; zamęczał, zamęczali. II Składnia: **Z.** kogo — czym.

Chciałem go zamęczyć niewiernością. *I. Dąbr.*

Zamęście, częściej: zamązpójście.

Zamężna za kim.

Mówił o ciotce zamężnej za adwokatem z Kijowa. *Chojn.*

Zamiar czego — wobec kogo, wobec czego; dlp tego zamiaru.

Zamiar sprzedaży. *Dąbr.* Zamiar wyprawy. *Goet.* Miał jakiś zamiary wobec rnakajku. *Dąbr.*

Zwroty: 1) mieć zamiar coś zrobić, nie: robienia czegoś. *PJ 35, 9;* 2) powziąć zamiar czego lub powziąć zamiar coś zrobić; 3) niewczesny zamiar = zamiar nie na czasie, zamiar niewłaściwy, nieodpowiedni, niefortunny; 4) działanie w złym zamiarze (!) = działanie w złej woli. *KJMK.*

1. Ma zamiar odejść. *Dąbr.* Nie miał zamiaru opuszczać tego miejsca. *Dąbr.* Nie miał wcale zamiaru uchylić się od obowiązku. *Parand. 2.* Powziął zamiar. *Dąbr.* Powziąłem ten zamiar w poniedziałek. *Perz. 3.* Od niedawnych zamiarów... *Bartk.*

Zamiarować (!) = mieć zamiar.

Sklep ten swój przenieść zamiaruje (słowa chłopca). *Kruczek.*

Zamiast kogo, czego lub w miejsce kogo, czego (*PJ. 2, 72*).

Zamieć, dlp tej zamieci, mlm te zamieci lub zamiecie (forma nowsza), dlm tych zamieci. Zimowe zamieci huczą po górach. *Mick. cyt. SW.* Zamiecie przywalły dolinę. *Żerom.*

Zamienić (dok.) — zamieniać (niedok.). I Formy jak: odmienić—odmienić. II Składnia: 1) **Z.** kogo, co — na kogo, na co, nie: kim, czym (*PJ. 9, 147*) = wymienić kogo, co — na kogo, na co, wymieniając zastąpić kogo, co — kim, czym, 2) **Z.** co (! rus.) = zastąpić co, nastąpić po czym, 3) **Z.** kogo, co — w kogo, w co, rzadziej: na kogo, na co = przemienić, przeistoczyć, przerobić kogo, co — w kogo, w co (niekiedy między znaczeniem pierwszym a trzecim zaciera się różnica), 4) **Z.** kogo, co — za kogo, za co = dać kogo, co — za kogo, za co.

1. Zamienił plug na oręż (nie: orężem). *Krasz. 50.* Oszczędności zamienił na złoto. *Żerom.* Zamieniając szczytce na ostrą szpilkę. *Iwasz. 2.* Kolej zastępuje (nie: zamienia) dawne sposoby podróżowania. *Krasn. 57.* Zło zamieniło krynicę w kałużę. *Dyg.* Pokoiki zamienione na sale operacyjne. *Żerom.* Człowiek usiłuje swą rodzicielkę zamienić na niewolnicę. *Dyg. (Sala),* którą zamieniono na letnią jadalnię. *Perz.* Zamieniły podejrzenie na pewność. *Sierosz.* (= wymieniły podejrzenie na pewność lub przeistoczyły podejrzenie w pewność). 4. Zamienił psa za fuzję. *Krasz. 81.*

Zamienić się (dok.) — zamieniać się (niedok.). I Formy jak: zamienić — zamieniać. II Składnia: 1) **Z.** ś. z kim — na co, nie: czym = pomieniać się z kim — na co, 2) **Z.** ś. w co lub na co = przemienić się, przeistoczyć się w co, przerobić się na co.

1. Zamieniliśmy się z nim na rolę. *Mp. 2.* Spór ich potem w dozgonną przwjażń się zamienił. *Mick.* Każdy sprzęt zamienia się w skarb. *Żerom.* Apatia moja zaczyna zamieniac się w stan bezustannego zdenerwowania. *Zapol.* Zamieniłem się w maszynę pracy. *Szpot.* Jego mogiła zamienia się w kwiatnik idealizmu. *Święt.* Miękka gąbka zamienia się na twardy kamień. *Święt.* Gwar zamieniał się na zwadę. *Żerom.*

Zamierzenie czego = zamiar czego.

Zamierzyć (dok.) — zamierzać (niedok.). I Formy: 1) zamierzyć, jak: mierzyć, 2) zamierzam, zamierzasz,...; zamierzaj!; zamierzający; zamierzany; zamierzał, zamierzali. II Składnia: **Z.** co — względem kogo, czego, albo przeciw komu, czemu = powziąć (mieć) zamiar (czyn.).

Jeśli zamierzają cośkolwiek przeciwko nam. *Strug.*

Zamierzyć się (dok.) — zamierzać się (niedok.). I Formy jak: zamierzyć—zamierzać. II Składnia: **Z.** ś. na kogo, na co = podnieść rękę na kogo, na co, targnąć się na kogo, na co.

Zamierzył się na Bolka. *Nowak.*

Zamieszać (zwykle w postaci dok.), nie: zamieszać. Formy i składnia jak: mieszać.

Zamieszanie, nie: zamieszanie.

Zwrot: robić zamieszanie = czynić rwetes, zgilek.

Nie róbcie zamieszania! *Dąbr.*

Zamieszka ta, nie: ten zamieszek (dawn.). Dziedzic zginał w czasie krajowych zamieszków (= zamieszek). *Mick.*

1) **Z. co** = zamierzyć co, uplanować co, 2) **Z. co robic** = zamierzyć, postanowić co zrobić.

1. Zamyśla wielką pracę. *Mp.* 2. Zamyśla jechać do niego. *SW.*

Zwrot: zamyślać zdradę.

Zamyślić się (dok.), nie: zamyśleć się—zamyślać się (niedok.). I Formy jak: zamyślić — zamyślać. II Składnia: 1) **Z. ś.** (bez dopełn.) = utonąć, pograżyć się w myślach, 2) **Z. ś. nad kim, nad czym** = głęboko się zastanowić nad kim, nad czym, 3) **Z. ś. o kim, o czym** = utonąć w rozmyślaniach o kim, o czym.

1. Cóżes się tak zamyślił? *Mp.* 2. Zamyślił się nad czymś. *Nowak.* 3. Zamyślił się o czymś bardzo. *Orzesz.* Zamyślił się o czym innym. *Dąbr.*

Zanadrze, nie: zanadro; dlp tego zanadrza, dlm tych zanadrzy.

Zwrot: mieć coś w zanadru = mieć coś ukrytego w pogotowiu..

Los miał w zanadru jeszcze jedną awanturę. *Matacz.*

Zaniechać (dok.) — zaniechiwać (niedok.), nie: zaniechywać. I Formy: 1) zaniecham, zaniechasz,...; zaniechaj!; zaniechawszy; zaniechał, 2) zaniechuję, zaniechujesz,...; zaniechuj!; zaniechujący; zaniechiwany; zaniechiwał. II Składnia: **Z. czego** (nie: co) (*Krasn.* 48, *Kr.* 1, 26) = poniechać, zaniebdać czego.

Projektowanej wycieczki (nie: projektowaną wycieczkę) zaniechać. *Cyt. Kr.* 1, 26. Powinien był swojego utopijnego zamiaru zaniechać. *Święt.* Trzeba wszystkiego zaniechać. *Siemk.* Zaniechał swego zamiaru. *Zapol.* Zaniechała tego. *Dąbr.*

Zaniecić (dok.) — zaniecać (niedok.). Formy i składnia jak: wzniecić — wzniecać.

Zanieczyścić (dok.) — zanieczyszczać (niedok.). Formy jak: oczyścić — oczyszczać. II Składnia: **Z. co** — czym.

Zaniedbać (dok.) — zaniedbywać (niedok.). I Formy: 1) zaniedbam, zaniedbasz,...; zaniedbaj!; zaniedbany; zaniedbawszy; zaniedbał, 2) zaniedbuję, zaniedbujesz,...; zaniedbuj!; zaniedbujący; zaniedbywany; zaniedbywał. II Składnia: 1) **Z. czego** = przez niedbalstwo opuścić się w czym, 2) **Z. kogo, co** = przestać interesować się kim, czym.

1. Własnego talentu, zabawy, nauki zaniedbuje. *Kad.* Zaniedbał myślenia o sobie. *Iwasz.* Nacznia, których zaniedbywały dla pracy w polu. *Kunc.* 2. Młodzież zaniedbuje łowy. *Mick.*

Zaniedbać się (dok.) zaniedbywać się (niedok.). I Formy jak: zaniedbać — zaniedbywać. II Składnia: **Z. ś.** w czym = przez niedbalstwo opuścić się w czym.

Zaniedbywali się w odrabianiu lekcji. *Święt.* Zaniedbałem się w pracy. *I. Dąbr.*

Zaniedbanie — Składnia: 1) **Z. kogo, czego** = wywołane niedbalstwem zapomnienie o kim, o czym, zlekceważenie kogo, czego, 2) **Z. w czym** = zaniedbanie się w czym, opuszczenie się w czym.

1. Zaniedbanie tych spraw groziłoby poważnymi następstwami. *Mp.* 2. Niebezpieczeństwo zaniedbania w rzeczy szczęścia. *Żerom.*

Zaniemóc (tylko w postaci dok.). I Formy

jak: móc. II Składnia: 1) **Z. na co** (gdy się wymienia chorobę lub narzęd, na który się niedomaga), 2) **Z. z czego** (gdy się wymienia przyczynę niedomagania).

Zaniemówić (tylko w postaci dok.). I Formy jak: mówić. II Składnia: **Z. z czego** lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć). **Zaniepokoić** (dok.) — (niedok.) niepokoić, rzadko: zaniepokajając (nie: zaniepakajając). Formy i składnia jak: niepokoić.

Kryzys węglowy zaniepokaja (lepiej: niepokoi, nie: zaniepakaja) opinie francuska. *Cyt. Kr.* 1, 292.

Zanieść (dok.) — zanieść (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Składnia: 1) **Z. co** — komu (gdy się wymienia osobę, której się zanoszony przedmiot wręcza bezpośrednio), 2) **Z. co** — dla kogo (gdy się wymienia osobę, której się zanoszony przedmiot wręcza za pośrednictwem osoby trzeciej), 3) **Z. co** — do kogo (gdy się wymienia osobę, do której mieszkania coś się zanoszi), 4) **Z. czym** = zasypać czym, zalecieć, zacieknąć czym.

4. W miejscach, które dziś piaskiem zaniostał. *Mick. cyt. SW.*

Zwrot: 1) zanieść do kogo prośbę o co; 2) zanieść skargę na kogo; 3) zanieść protest przeciw czemu.

Zanieść się (zanieść się).

Zwrot: 1) zanieść się od płaczu, śmiechu = zapamiętać się w płaczu, w śmiechu,...; 2) zanieść się na coś (bezpodm.) = zbiera się na coś, coś ma nastąpić.

1. W ciemności zrywa się głos, zanosz się od płaczu. *Wikt.* 2. Na bitwę się zanosz. *Siemk.* Zanosz się na dyskusję. *Sierosz.* Jakby się zanosz na wiatr. *Nowak.*

Zaniknąć (dok.) — zanikać (niedok.). Formy: 1) zaniknąć, jak: niknąć, 2) zanikam, zanikasz,...; zanikaj!; zanikający; zanikał. **Zanudzić** (dok.)—zanudzać (niedok.). I Formy: 1) zanudzić, jak: nudzić, 2) zanudzam, zanudzasz,...; zanudzaj!; zanudzający; zanudzany; zanudzał. II Składnia: **Z. kogo** — czym.

Zanurzyć (dok.)—zanurzać (niedok.). I Formy: 1) zanurzę, zanurzysz, zanurzy, zanurzymy,...; zanurz! zanurcie!; zanurzony; zanurzysz; zanurzył, 2) zanurzam, zanurzasz,...; zanurzaj!; zanurzający; zanurzany; zanurzał, zanurzali. II Składnia: **Z. kogo, co** — w co lub w czym (w wypadku pierwszym uwaga skupia się w kierunku, w którym zwraca się czynność, a w wypadku drugim — na miejsce, z którym się wiąże rezultat czynności).

Zanurzyć się (dok.) — zanurzać się (niedok.). Formy i składnia jak: zanurzyć — zanurzać.

W głębokiej medytacji zanurzała się w to coś. *Grusz.* Zanurzył się w ciemności. *Ostr.*

Zaognić (dok.) — zaognić (niedok.), nie: zaagnić. I Formy: 1) zoognię, zaognisz, zaogni, zaognimy,...; zaognij! (nie: zaogni!);

zaogniony; zaogniwszy; zaognił, 2) zaogniam, zaogniasz...; zaogniaj!; zaogniający; zaogniany; zaogniał, zaogniali. II Składnia: Z. co — czym.

Zaopatrzyć (dok.), nie: zaopatrzyć — zapopatrywać (niedok.). I Formy: 1) zaopatrzyć, zaopatrzysz, zaopatrzy, zaopatrzymy,... zaopatr!; zaopatrście!; zaopatrzonej; zaopatrzywszy; zaopatrzył, 2) zaopatruję, zaopatrujesz, (nie: zaopatrzam, zaopatrzasz,...) (JP. 17, 93); zaopatruj!; zaopatrujący; zapopatrywany; zapopatrywał. II Składnia: Z. kogo, co — w co, nie: czym (gdy się wymienia przedmiot, który się na zaopatrzenie daje) — na co (gdy się wymienia okoliczność, na którą się coś na zaopatrzenie daje).

Siostry zaopatrzył w opiekę ciotek *Żerom*. O-prócz mantyli, zaopatrzonej w kołnierz płócienny, miała na sobie czarną spódnicę. *Orzesz*. We wszystko zaopatrywamy. *Małacz*. Podróżny musi być zaopatrywany w bilet. *KJMK*

Zaopatrzyć się (dok.) — zapopatrywać się (niedok.). I Formy jak: zaopatrzyć — zapopatrywać. II Składnia: Z. ś. w co, nie: w czym.

Żałuję, że nie zaopatrzyłem się w bukiet. *Reym*. Rzucił się na rzecz starą, bośmy się w nową zaopatrzyć nie potrafili. *I. Dąbr.* Tam się dopiero zaopatrzyć w gotówkę. *Strug*.

Zaostrzyć (dok.) — zaostrzać (niedok.), nie: zaostrzać (P.J. 1, 58). Formy i składnia jak: naostrzyć — naostrzać.

Zapach = woń (miła lub przykra) (P.J. 35, 33) Forma: dlp tego zapachu

Zwroty: 1) coś wydaje z siebie zapach, 2) zapach się rozchodzi, zapach się rozpyla.

1. Każda rzecz z siebie zapach wydaje. *Weyss*
2. Przyjemny zapach rozchodzi się w powietrzu. *P.J. 11, 29*. Przykry zapach potu. *P.J. 35, 33*.

Zapadłość.

Wyrażenie: termin zapadłości renty (! germ., z niem. Fälligkeitstermin) = termin płatności renty. *Kr. 2, 14 i 202*.

Zapalić (dok.) — zapalać (niedok.). I Formy: 1) zapalić, jak: palić, 2) zapalam, zapalasz,...; zapalaj!; zapalający; zapalany; zapalał, zapalali. II Składnia: Z. co—czym.

Zapalić się (dok.) — zapalać się (niedok.). I Formy jak: zapalić — zapalać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. od czego (gdy się wymienia źródło ognia), 2) Z. ś. (przen.) do czego = unosić się zapalem, roznamiętniać się do czego.

2. Tak sama się zapalała do wszystkiego. *Reym*. Zapalił się do wspomnień. *Goet*

Zapał dla kogo, ale: do czego (nie: dla czego). Forma dlp tego zapału

Dzielił się zapałem dla nowej gwiazdy baletu. *Żerom*. Czuli wielki zapał do wyprawy. *Goet*. Baśka nie zdradzała zapału do nauki. *Małacz*. Okazuje wiele zapału do sprawy (nie: dla sprawy) rozbrojenia „*Czas*” 85, 3, 1.

Zwroty 1) wkładać w co zapał, 2) wpadać w zapał (*Dyg.*), 3) ochłonać z zapału; 4) zapał ochłonał (*Mick*).

1. W dzieło swe włożył tyle zapału. *Małacz*. Zapałka ta (nie: ten zapałek) — zapałkowy lub zapalczany.

Wyrażenia: przemyśł (monopol) zapalczany. *JP. 20, 88*.

Zapamiętać (dok.) — zapamiętywać (niedok.). I Formy: 1) zapamiętać, jak: pamiętać, 2) zapamiętuję, zapamiętujesz, rzadziej: zapamiętywam, zapamiętywasz,...; zapamiętuję! (zapamiętywaj!); zapamiętujący (zapamiętywający); zapamiętywał. II Składnia: Z. co.

Zwrot: zapamiętaj sobie co.
Zapamiętał sobie raz na zawsze. *Wikt*

Zapamiętać się (dok.) — zapamiętywać się (niedok.). I Formy jak: zapamiętać — zapamiętywać. II Składnia: Z. ś. w czym

Przez chwilę zapamiętał się w tym romantyzmie. *Parand* Tak się w robocie zapamiętał. *Że Kruczk*.

Zapanować (dok.) — zapanowywać (niedok.). I Formy jak: opanować — opanowywać. II Składnia: Z. nad kim, nad czym

Głos Anzelma zapanował nad wszystkimi. *Dąbr*
Zapas czego; dlp tego zapasu.

Zwroty i wyrażenia: 1) mieć co w zapasie; 2) zapas długotrwały albo krótkotrwały (nie: stały albo czasowy) (porówn.). *KJMK*

Zapasy (tylko w lm) kogo—o co; dop. tych zapasów.

Okoliczne pola były widownią zazartych zapasów o pieć nadobną. *Wikt*.

Zwroty: 1) prowadzić lub staczać z kim zapasy o kogo, o co; 2) chodzić z kim w zapasy.

2. Chodził z niedźwiedziem w zapasy. *Mick*

Zapaść (dok.) lub zapaść się — zapadać (niedok.) lub zapadać się. I Formy jak: paść — padać. II Składnia: Z. ś. w co lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zanurzyć się)

Reny biegły ciężko, co chwila zapadając się w śniegu. *Sierosz*.

Zwroty: 1) mrok zapada, nie: zapada się, 2) coś zapada się lub zapada w ziemię; 3) jakby się w ziemię zapadł = znikł nagle bez śladu.

3. Jakby się w ziemię zapadli, zostało trochę kobiet. *Choyń*. Znikł, jakby się w ziemię zapadł. *Małacz*.

Zapatrywanie na kogo, na co = opinia o kim, o czym

Zwroty: 1) mieć zapatrywanie na kogo, na co, 2) dać wyraz zapatrywaniu = wyrazić, wypowiedzieć zapatrywanie. *DUMK 30 IX 30*.

Zapatrzony w kogo, w co lub na kogo, na co
Zapatrzony w bogactwa i przepych tego świata. *Przybysz*. Zapatrzona w przeszłość obrazy. *Bartł* Wóznica zapatrzony na piękną chatę. *Weyss*

Zapatrzeć się (dok.) (nie: zapatrzeć się) — zapatrywać się (niedok.). I Formy jak: wpatrzeć — wpatrywać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. w kogo, w co lub na kogo, na co = nie móc od kogo, od czego oczu oderwać, 2) Z. ś. na kogo, na co (zwykle w postaci niedok.) = naśladować kogo, co, 3) Z. ś. (tylko w postaci niedok.) na kogo, na co = mieć opinię, pogląd na kogo, na co.

1. Zapatrzył się w czarne krzyżyki paru jaskółtek, szybujących po malowanym błękitcie. *Parand*. Zapatrzył się na scenę. *Ostr* 2. Zapatruje się na innych. *Prus*.

Zapchać (dok.) (nie: zapchnąć) — zapychać (niedok.). I Formy: 1) zapchać, jak: pchać, 2) zapycham, zapychasz,...; zapychaj!; zapychający; zapychany; zapychał. II Składnia: Z. co — czym.

Zapełnić (dok.)—zapełniać (niedok.). I Formy: 1) zapełnię, zapełnisz, zapełni, zapełnimy,...; zapełnij! zapełnijcie! (nie: zapełni! zapełnicie!); zapełniony; zapełnionszy; zapełnił, 2) zapełniam, zapełniasz,...; zapełniaj!; zapełniający; zapełniany; zapełniał, zapełniałi. II Składnia: **Z.** co — czym.

Pokoje zapełnione były sprzętami *Orzesz*

Zapełzać (niedok.)—zapełznąć (dok.) Formy jak: odpełzać — odpełznąć.

Zaperzać się (dok.) (nie: zapyrzyć się) — zaperzać się (niedok.) (nie: zapyrzyć się) I Formy: 1) zaperzę się, zaperzysz się, zaperzę się, zaperzymy się,...; zaperz się! zaperzcie się!; zaperzony; zaperzyszy się; zaperzył się, 2) zaperzam się, zaperzasz się,...; zaperzaj się!; zaperzający się; zaperzał się, zaperzali się II Składnia: **Z.** ś. na kogo, na co.

Zapewne (przysł.), nie: zapewne, ale: pewnie. (*Krasn.* 3)

Weszła jak zwykle dosyć podejrzliwie, bojąc się zapewne (nie: zapewnie) jakiegoś zasadzki. *I. Dąbr.*

Zapewnić (dok.) — zapewniać (niedok.). I Formy: 1) zapewnię, zapewnisz, zapewni, zapewnimy,...; zapewnij! (nie: zapewni!); zapewniony; zapewnionszy; zapewnił, 2) zapewniam, zapewniasz,...; zapewniam!; zapewniamy; zapewniany; zapewniał, zapewniałi. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** komu — co = zagwarantować, zabezpieczyć komu — co, 2) **Z.** kogo — o czym = utwierdzić kogo w przekonaniu o czym.

1. Może w każdym razie zapewnić jej oparcie. *Kruczk.* 2. Zapewniała ich o czymś. *Grusz.*

Zapędzić (dok.)—zapędzać (niedok.). Formy i składnia jak: wypędzić — wypędzać.

Zapiąć (dok.) — zapinać (niedok.). I Formy: 1) zapiąć, jak: piąć, 2) zapinam, zapiNASZ,...; zapiNAJ!; zapiNAJĄCY; zapiNANY; zapiNAŁ. II Składnia: **Z.** co — czym lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zamknąć co — czym lub na co)

Zwrot. zapiąć co na guzik, na sprzączkę, na haftkę lub zapiąć guzik, sprzączkę, haftkę *JP.* 21, 60.

Rejent zbłądł, zaczął zapinać guziki *Mick* cyt. *JP.* 21, 60.

Zapić (dok.) — zapijać (niedok.). I Formy jak: wypić — wypijać II Składnia: **Z.** co — czym.

Najgorzej, że czym zapić nie było. *Bartk*

Zapiecek, dlp tego zapiecka

Zapis, dlp tego zapisu.

Zwrot: zapis na rzecz kogo (przen.)

Zapisać (dok.)—zapisywać (niedok.). I Formy jak: pisać—pisywać. II Składnia: 1) **Z.** co — w co lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zanurzyć co — w co lub w czym), 2) **Z.** co — na czym (gdą się wymienia przedmiot, na którego zewnętrznej powierzchni coś się zapisuje).

1. Zapisać w książkę lub w książce. Wszystko, co usłyszy, w papiery zapisze *Sierosz* 2. Zapisać co na tablicy.

Zwrot: zapisać co na czyje dobro = zapisać na rachunek czyich zysków. (przen.) uznać co za czyją cechę dodatnią.

Na dobro pani muszę zapisać. *Nałk*

Zapisać się (dok.) — zapisywać się (niedok.).

Zwrot: zapisać się na listę. *PJ.* 5, 10

Zapisek ten lub ta **zapiska** = notatka.

Zwrot: robić zapiski.

Zapity = opianowany całkowicie przez nałóg pijaństwa.

Stary, sterany, zapity urzędnik. *Zerom*

Zapłatać (dok.) — zapłatywać (niedok.). I Formy jak: opłatać—opłatywać. II Składnia: **Z.** kogo, co — w co.

Zwroty: zapłatać kogo w kłopoty, w przykrości.

Zaplombować (dok.) — (niedok.) plombować. Formy i składnia jak: plombować.

Zapluć (dok.) (nie: zaplunąć) — zaplunąć (niedok.). Por. Odpluć, Opluć, Splunąć, Wypłuć.

Zapłacić (dok.) — (niedok.) płacić. Formy i składnia jak: płacić.

Zapłaciwszy za nią krwią. *Matacz.*

Zwrot: Bóg zapłać za co = niechaj Bóg zapłaci za co = a) jestem wdzięczny za co. b) (przen. iron.) nie chcę czego.

a) Bóg zapłać za łaskawość jęgośmici *Kruczk.*

b) Bóg zapłać za takie niespodzianki!

Zapłakać (zwykle w postaci dok.). Formy i składnia jak: płakać.

O mało nie zapłakał nad utraconą zdobyczą. *Wikt.*

Zapłata czego — za co.

Powództwo o zapłatę należności za prowadzenie sprawy. *Kod. Post Cyw*

Zapobiec (dok.) — zapybiegać (niedok.). I Formy jak: biec — biegać. II Składnia: **Z.** czemu.

Trzeba temu zapobiec. *Sienk.* Jednolitość wyznania zapobiegałaby rozterkom *Święt*

Zapobiegliwy = starający się czemu zapobiec (*Krasz.* 81), starający się uniknąć czego. Por. Zabiegliwy.

Zapocząć (dok.) — zapocząć (niedok.). I Formy jak: począć — poczynąć. II Znaczenie i składnia: **Z.** co = zapoczątkować, zainicjować co.

Cokolwiek chciała zapocząć *Dąbr.*

Zapoczątkować (dok.) — zapoczątkowywać (niedok.). I Formy: 1) zapoczątkuję, zapoczątkujesz,...; zapoczątkuj!; zapoczątkowany; zapoczątkowawszy; zapoczątkował, 2) zapoczątkowuję, zapoczątkowujesz,..., rzadko: zapoczątkowuję, zapoczątkowujesz,... (nie: zapoczątkowuję, zapoczątkowujesz,...); zapoczątkowuj! (zapoczątkowujaj!); zapoczątkowujący (zapoczątkowujący); zapoczątkowywany; zapoczątkowywał. II Składnia: **Z.** co = zapocząć, zainicjować co.

Zapodać (! germ. z niem.: einreihen) = podać, złożyć, oświadczyć, podać do wiadomości (*PJ.* 1, 124, *JP.* 17, 96, *Kr.* 1, 286).

Zapodanie (! germ.) = oświadczenie, doniesienie, zeżalenie.

Gdy pewien protokół jest zupełną reprodukcją oświadczeń (nie: zapodań) lub (nie: względnie) zeżnań słuchanego, tak że właściwie protokół w swej treści od strony samej pochodzi,.... tylko wówczas obowiązuje zasada języka ojczystego strony *Cyt. Kr. 1, 286.*

Zapodziać (się). Formy jak: podziać (się).
Zapomnieć (dok.) — zapominać (niedok.).
 I Formy: 1) zapomnę, zapomnisz, zapomni, zapomnimy,....; zapomnij!; zapomniany; zapomniawszy, zapomniał, zapomnieli, 2) zapominał, zapominasz,....; zapominaj!; zapominający; zapomniany; zapominał. II Składnia: 1) **Z.** o kim, o czym = przestać myśleć lub pamiętać o kim, o czym, 2) **Z.** kogo, czego, rzadziej: co = przestać odczuwać co, zerwać związek uczuciowy z kim, z czym (nieraz zaciera się różnica znaczeniowa między zwrotem pierwszym a drugim), 3) **Z.** czego (nie: co) = nie wziąć czego przez zapomnienie, 4) **Z.** komu — czego lub co = wybaczyć komu — co, 5) **Z.** robić co lub czego (P. Gr.), 6) **Z.**, że się coś robi lub dzieje. 7) **Z.** (rzadko, zwykle w postaci niedok.) na kogo, na co = przez zapomnienie nie zwracać uwagi na kogo, na co..

1. O towarzyszu sennym całkiem zapomnieł. *Mick.* O Niemcach już zapomniał. *Prus.* Zapomnij o moim głupstwie! *Orzesz.* Zapomnił o liście. *Sierosz.* Zapomniał się o urazach. *Sierosz.* Rychło o nim zapomnił. *Bartk.* świat, o którym zapomniła. *Nałk.* Zapomniała o pasmie swej niedoli. *Siedl.* Zapomniał o sprawach mieszkania. *Dąbr.* Powinienem zapomnieć o nim. *Nowak.* Po drodze zapomniła o zamiarze. *Grusz.* Zapomniał o wczorajszym głodzie. *Wikt.* 2. Mego dziadka piłą różnił, my to wszystko zapomnieli. *Wysp. cyt. P.J. 35/36, 202.* Zapomniał się gniewu. *Sienk.* Szczeki jego zapomnieli śmiechu. *Ostr.* Ty go nie będziesz mogła zapomnieć. *Dąbr.* Nas nie zapomnieli. *Sienk.* Zapominam głównego celu (mogłoby być także: o głównym celu) mego przyjęcia. *Grusz.* 3. Zapomniałem książki. *Kr. 1.* 4. Całe życie mi tego nie zapomnieli. *Sierosz.* Tego mu nie zapomnę. *Nowak.* 5. Zapomniał otworzyć parasola. *Reym.* Nie zapomniła zabrać pustych konewek. *Zaremb.* Zapomniałem wziąć tego w rachubę. *Sienk. cyt. P.J. 10, 119.* 6. Zapomnieli, że to ślepiec mówi. *Kunc.* 7. Zapominasz i na stan i na wiek swój! *Mick.*

Zwroty: 1) zapomnieć wszystko lub o wszystkim = zapomnieć o całym świecie = zapomnieć o Bożym świecie = skupić się myślą i uczuciem na jednym jakimś przedmiocie; 2) zapomnieć wszystkiego = wybaczyć wszystko; 3) zapomnieć o kim, o czym na śmierć (= zupełnie); 4) zapomnieć o spaniu, o jedzeniu, o śmiechu,.... = odzwyczaić się od spania,....; 5) zapomnieć języka w gębie (rub.) = wskutek zażenowania nie wiedzieć, co mówić.

1. Zapomniał o wszystkim. *Zerom.* Już o wszystkim zapomnieli. *Nowak.* Zapomniała o wszystkim. *Szpot.* Muszę zapomnieć o świecie całym. *Zapol.* Zapomniałszy o Bożym świecie. *Małacz.* 2. Zapomnieli wszystkiego. *Mick.* 3. Ja o tym na śmierć zapomniłam. *Dąbr.* 4. Burek zupełnie zapomnił o spaniu. *Wikt.* 5. Zapomniał języka w gębie. *Zerom.*

Zapomnienie o kim, o czym lub kogo, czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zapomnieć)

Nadchodziło jak miły sen zapomnienie wojny

Strug. Dało mu to zapomnienie o chwilach poprzednich. *Zerom.*

Zwrot: iść w zapomnienie = wychodzić z pamięci. To idzie w zapomnienie. *Kołąt.* Wszystko pójdzie w zapomnienie. *Zerom.*

Za pomocą (gdy się oznacza rzecz, która pomaga do wykonania czegoś), ale: przy pomocy, z pomocą kogo (gdy się wymienia osobę). Znaczenie: 1) wyrażenie: za pomocą, jeśli wyrazy te tworzą nierozdzieloną całość, ma charakter znaczeniowy przyimka; mówimy więc: za pomocą niego, (nie: za pomocą jego), na podobieństwo: przez niego, za niego, wskutek niego,...., ale: za jego pomocą (nie: za niego pomocą), bo tutaj wyrażenie: za pomocą jest luźnym połączeniem wyrazów, z których żaden nie ztracił własnego znaczenia; zaimek jego zależy więc tu nie od przyimka: za pomocą, lecz od rzeczownika: pomocą i dlatego nie ma narostka n, 2) wyrażenie: przy pomocy, z pomocą są luźnym połączeniem przyimka z rzeczownikiem, mówimy więc: przy pomocy jego, z pomocą jego (nie: przy pomocy niego, z pomocą niego).

Zapomoga na co (na oznaczenie celu zapomogi).

Zwroty: dać komu zapomogę na co: udzielić komu zapomogi na co

Zapomóc (dok.) — zapomagać (niedok.). I Formy jak: pomóc — pomagać.

Zaporoże — Składnia: 1) mieszkając na Zaporozu, 2) jechać na Zaporozie. Por. Podlasie Zaporozec, wlp Zaporozcu!. Ob. * Rzeczowniki na -ec.

Zapotrzebować (! rus., por. ros. zatriebowat', potriebowat') = zażądać, zamówić (JP. 10, 86, Krasn. 81).

Ile razy czego zażadasz (nie: zapotrzebujesz), przyśię ci. *Krasn. 81.* Kupiec zamówił (nie: zapotrzebował) towar. *Krasn. 81.*

Zapotrzebowanie (!) — Znaczenie i składnia. 1) **Z.** (!) czego = zamówienie czego, 2) **Z.** (!) na co = popyt na co.

Zapowiedzieć (dok.) — zapowiadać (niedok.).

I Formy jak: powieścić — powiadać. II Składnia: 1) **Z.** komu — co, 2) **Z.** komu, że.. 2 Julian mi zapowiedział, że nie lubi, jak się sługi zmieniają. *Zapol.*

Zapowiedź czego, nie: na co, ale: zanoszenie się na co. Por. Zarodek.

Zapoznać (dok.) — zapoznawać (niedok.).

I Formy jak: poznać — poznawać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo — z kim, z czym = zaznajomić kogo — z kim, z czym. 2) **Z.** kogo, co = nie uznać, nie uszanować, zaniedbać kogo, czego.

2. Zapoznane ludy już się nie odpoznają. *Kraśni.* Jest wielki i zapoznany. *Sienk.* To wszystko zapoznane geniusze. I. *Dąbr.*

Zapoznać się (dok.) — zapoznawać się (niedok.). I Formy jak: poznać — poznawać. II Składnia: **Z.** ś. z kim, z czym = zaznajomić się z kim, z czym.

Nikt się z nią nie zapoznał. *Dąbr.*

Zapóźnić się (zwykle w postaci dok.). Formy jak: spóźnić się.

Zapracować (dok.) — zapracowywać (niedok.). I Formy: 1) zapracować, jak: pracować, 2) zapracowuję, zapracowujesz,...; rzadziej: zapracowuywam, zapracowuywasz,... (nie: zapracowuywuję, zapracowuywujesz,...); zapracowuj! (zapracowuywaj!); zapracowujący (zapracowuywający); zapracowuywany; zapracowuywał. II Składnia: 1) **Z.** co = przez pracę zdobyć, pozyskać co, 2) **Z.** na co = przez pracę zasłużyć na co.

1. Zapracował sobie powszechne uznanie u ludzi. *Mp.* 2. Trzeba na to zapracować. *Matacz.*

Zapracowany = obciążony pracą, przepracowany.

W sferze ludzi zapracowanych. *Nałk.*

Zaprawa (kuchar.) = dodatek smakowy do potraw (IGD).

Zaprawić (dok.) — zaprawiać (niedok.). I Formy jak: poprawić — poprawiać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo — do czego = wdrożyć kogo — do czego, 2) **Z.** kogo — w czym = zahartować, wyćwiczyć kogo — w czym, 3) **Z.** (kuchar.) co — czym = dodać zaprawę do potraw (IGD).

1. Zaprawiał go do rozrywek umysłowych. *Dąbr.*
2. Zaprawiony w subordynacji. *Reym.* Zaprawiony w boju. *Strug.*

Zaprawny w czym = zaprawiony w czym, umiętny w czym.

Zaprawny w rachunkach. *Matacz.*

Zaprażyć (dok.) — zaprażać (niedok.). Formy: 1) zaprażyć, jak: prażyć, 2) zaprażam, zaprażasz,...; zaprażaj!; zaprażający; zaprażany; zaprażał, zaprażali.

Zaprosić (dok.) — zapraszać (niedok.). I Formy jak: przeprosić — przepraszać. II Składnia: **Z.** kogo — do kogo, do czego lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: wezwać).

Zaprosił ich do swego stołu. *Matacz.* Zaproszono do wspólnego posiłku. *Sierosz.* Zapraszał Karzewskiego na poczęstunek. *Ostr.*

Zwroty: 1) zapraszać na obiad, na śniadanie, na kolację, ale: zapraszać do jedzenia (= żeby jedli); 2) zapraszać na bal, na zebranie, ale: do towarzystwa, do kompanii.

1. Do hrabiny na śniadanie byli zaproszeni. *Nałk.* Zapraszając do jedzenia. *Matacz.*

Zaprowadzić (dok.) — zaprowadzać (niedok.). I Formy jak: prowadzić — prowadzić. II Składnia: **Z.** kogo — do kogo, do czego.

Zaprowadzony (!) w czym = wyrobiony, uzdolniony do czego, wytrawny, doświadczony, obeznany w czym.

Zdolnych podróżujących dobrze zaprowadzonych w poszczególnych miejscowościach potrzebnych dla sprzedaży artykułów leczniczych potrzebujemy (!) *Cyt. Kr.* 2, 45 = Poszukujemy zdolnych wojażerów dobrze obeznanych z... miejscowościami. potrzebnych do sprzedaży...

Zaproszyć (dok.) — zaproszać (niedok.). I Formy: 1) zaproszyć, jak: prosić, 2) zapraszam, zapraszasz,...; zapraszaj!; zapraszający; zapraszany; zaproszał, zaproszali. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zapryskiwać (dok.) — zapryskiwać (niedok.). Formy i składnia jak: opryskać — opryskiwać.

Zaprzaniec, wlp zaprzaniec! (nie: zaprzaniec!), młm ci zaprzaniecy, dlm tych zaprzanieców.

Zaprząć (dok.), rzadko: zaprzęgnąć — zaprzęgać (niedok.) (nie: zaprzęgać). I Formy: zaprzęgnę, zaprzęgniesz,...; zaprzęgnij!; zaprzęgnięty, rzadko: zaprzężony; zaprzęglisz, rzadko: zaprzęgnąwszy; zaprzęgl, zaprzęglła, zaprzęglłi, rzadko: zaprzęgnął (nie: zaprzęgnęła, zaprzęgnęli). II Składnia: 1) **Z.** kogo — do czego = zaprzęgając przywiązać kogo — do czego, 2) **Z.** co — w kogo = zaprzęgając zaopatrzony wóz w kogo.

1. Zaprzęgl kaszanki do brony. *Prus.* 2. Zaprzęgl bryczkę w parę koni.

Zwrot: zaprząć kogo do pracy.

Zaprzęgnięto mnie do prac politycznych. *Sopot.*

Zaprzątać (niedok.) — zaprzątnąć (dok.). I Formy: 1) zaprzątam, zaprzątasz,...; zaprzątaj!; zaprzątający; zaprzątan; zaprzątał, 2) zaprzątnę, zaprzątniesz,...; zaprzątnij!; zaprzątnięty; zaprzątnął, zaprzątnęli (nie: zaprzątl, zaprzątlęm, zaprzątlili). II Składnia: **Z.** kogo — czym.

Starata się nie zaprzątać Anki swoimi uczuciami. *Dąbr.* Burek zaprzątnięty swoją sprawą nie zwracał uwagi na zalotne spojrzenia. *Wikt.*

Zwrot: zaprzątać sobie czym głowę = myśleć o czym, troszczyć się o co.

Miałbym też czym zaprzątać sobie głowę. *Goet.*

Zaprzeczyc (dok.) — zaprzeczać (niedok.). I Formy: 1) zaprzeczyc, jak: przeczyć, 2) zaprzeczam, zaprzeczasz,...; zaprzeczaj!; zaprzeczający; zaprzeczal, zaprzeczali. II Składnia: 1) **Z.** czemu (nie: czego, ani: co) = twierdzić, że czegoś nie było, 2) **Z.** komu — czego = odmawiać komu — czego.

1. Zaprzeczyla temu stanowczo. *Święt.* Nie zaprzeczal tym słowom. *Nałk.* Wszystkiemu zaprzeczala. *Iwasz.* 2. Nie zaprzeczam ci slusznosci. *Mp.*

Zaprzeć (dok.) — zapierać (niedok.). I Formy: 1) zaprzeć, zaprziesz,...; zaprzyj!; zaparty; zaparłszy; zaparł, 2) zapieram, zapierasz,...; zapieraj!; zapierający; zapierany; zapierał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co — czym lub na co = zamknąć co — czym lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zamknąć), 2) **Z.** komu — czego = zaprzeczyć komu — czego.

Zaprzeć się (dok.) — zapierać się (niedok.). I Formy jak: zaprzeć — zapierać. II Składnia: **Z.** ś. czego = nie przyznać się do czego.

Nie potrzebował zapierać się swej młodości. *Nałk.* Takiej rzeczy nie ma się co zapierać. *Dąbr.* Zwrot: zapierać się w żywe oczy (= wbrew oczywistości).

Zaprzedać (dok.) — zaprzędawać (niedok.). I Formy jak: sprzedać — sprzedawać. II Składnia: **Z.** kogo, co — komu.

Zaprzędani Austrii. *Strug.*

Zaprzepaścić (dok.) — zaprzepaszczać (niedok.). I Formy: 1) zaprzepaszczę, zaprzepaszczisz, zaprzepaszci, zaprzepaszczimy,...; zaprzepaszć! zaprzepaszćcie!; zaprzepaszczony; zaprzepaszczwysz; zaprzepaszcił, 2) zaprzepaszczam, zaprzepaszczasz,...; zaprzepaszczaj!; zaprzepaszczający; zaprzepaszczany; za-

przepaszczają, zaprzepaszczali. II Składnia: Z. kogo, co.

Zaprzestać (dok.)—zaprzestawać (niedok.). I Formy jak: przestać — przestawać. II Składnia: 1) Z. czego, 2) Z. co robić.

1. Zaprzestaje pościgu. *Nowak*.

Zaprzęg lub **zaprząg**, dlp tego zaprzęgu.

Zaprzęgnięty, rzadziej: zaprzężony.

Zaprzysiężnić (dok.) — zaprzysiężniać (niedok.). I Formy: 1) zaprzysiężnię, zaprzysiężnisz, zaprzysiężni, zaprzysiężnimy,...; zaprzysiężnij! zaprzysiężnijcie! (nie: zaprzysiężni! zaprzysiężniaj!); zaprzysiężniony; zaprzysiężniejszy; zaprzysiężnił, 2) zaprzysiężniam, zaprzysiężniasz,...; zaprzysiężniaj!; zaprzysiężniający; zaprzysiężniany; zaprzysiężniał, zaprzysiężniali. II Składnia: Z. kogo — z kim.

Zaprzysiężnić się (zaprzysiężniać się) z kim. Zaprzysiężnił się z bezdomną dziewczyną. *Wikt*.

Zaprzysięć (dok.), rzadziej: zaprzysięgnąć — zaprzysięgać (niedok.). I Formy jak: przysięść — przysięgać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo — na kogo, na co = przyjmować od kogo przysięgę na kogo, na co, 2) Z. komu — na kogo, na co = zaprzysięgać się komu — na kogo, na co.

Ma nas zaprzysięgać na starego Franca. *Strug*.

Zaprzysięć się (dok.), rzadziej: zaprzysięgnąć się — zaprzysięgać się (niedok.). I Formy jak: zaprzysięć (zaprzysięgnąć) — zaprzysięgać. II Składnia: Z. ś. komu — na kogo, na co.

Zaprzysięgali się Rzeczypospolitej na śmierć, na życie, na dalszy tułaczy los. *Małacz*.

Zapuchły lub **zapuchnięty**. Por. Opuchły — opuchnięty.

Zapuchnąć (dok.) — zapuchać (niedok.). I Formy jak: opuchnąć — opuchać. II Składnia: Z. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: grubieć, nabrzmieć).

Zapukać (dok.) — (niedok.) pukać. Formy i składnia jak: pukać.

Zapukała w stół. *Nowak*.

Zapuszczenie = zaniedbanie.

Zapućścić (dok.) — zapuszczać (niedok.). I Formy jak: puścić — puszczać. II Składnia: Z. co — na co.

Zwroty: 1) zapućścić mieszkanie = zapućścić brudy w mieszkaniu; 2) zapućścić rolety, firanki.

Zapytać (dok.) lub **zapytać się** — zapytywać (niedok.) lub zapytywać się. I Formy: 1) zapytać (się), jak: pytać (się), 2) zapytuję (się), zapytujesz (się)....; zapytuj (się)!; zapytujący (się); zapytywany; zapytywał (się). II Składnia jak: pytać (się). Pośrednio to zapytać furmana. *Dąbr*.

Zapytanie o kogo, o co.

Zwrot: zwrócić się (nie: obrócić się, rus.) do kogo zapytaniem. *Krasn*. 65.

Zaradczyk.

Wyrażenie: środek zaradczy.

Zaradzić (dok.)—zaradzać (niedok.). I For-

my: 1) zaradzić, jak: radzić, 2) zaradzam, zaradzasz,...; zaradzaj!; zaradzający; zaradzał, zaradzali. II Składnia: Z. czemu lub na co.

Jak ja temu wszystkiemu na przyszłość zaradzę. *Mick*. I na to zaradziła. *Małacz*.

Zwrot: zaradzić złu (złemu).

Pragnie złemu zaradzić. *Bartk*. Można złemu zaradzić. *Dąbr*.

Zaratustra, Zaratustry, Zaratustrze,... lub Zoroaster, Zoroastra, Zoroastrowi...

Zaraz (przysł.). Znaczenie: 1) Z. = po upływie chwili czasu, wnet (zawsze w odniesieniu choćby do najbliższej przyszłości), 2) Z. (!) = w tej właśnie chwili, teraz (w odniesieniu do teraźniejszości) (rus. z ros.: siejczas = a) wnet, b) w tej właśnie chwili).

1. Ona zaraz przyjdzie. 2. On zaraz (zam. teraz właśnie) je obiad. *Mp*. (por. ros. on siejczas za obiedom).

Zaraz koło czego = tuż koło czego = blisko czego.

Zarazek, zwykle w lm: zarazki; dlm tych zarazków. Składnia: 1) Z. czego (gdy się wymienia przedmiot, który zarazki w sobie zawiera), 2) Z. czego (nie: dla czego) = zarazki sprzyjające czemu.

2. Zarazki chorób (nie: dla chorób). *Cyt. Kr. 1, 76*.

Zarazić (dok.) — zarażać (niedok.). I Formy jak: wyrazić — wyrażać. II Składnia: Z. kogo — czym.

Zaraźliwy, nie: zarażliwy, ale: wrażliwy.

Zardzewieć (dok.) — (niedok.) rdzewieć. Formy i składnia jak: rdzewieć.

Zaręczenie.

Zwrot: na czyjeś zaręczenie (lub za czyjś zaręczeniem) coś robić.

Przyjął pana na moje zaręczenie. *Reym*.

Zaręczyć (dok.)—zaręczać (niedok.). I Formy: 1) zaręczyć, jak: ręczyć, 2) zaręczać, zaręczasz,...; zaręczaj!; zaręczający; zaręczany; zaręczał, zaręczali. II Składnia jak: ręczyć.

Może ci za to zaręczyć. *Sienk*.

Zaręczyny (tylko w lm). I Forma dop. tych zaręczyn. II Składnia: 1) Z. kogo — z kim, 2) dwoje, troje,... zaręczyn.

Zarobić (dok.) — zarabiać (niedok.). I Formy jak: przerobić — przerabiać. II Składnia: 1) Z. co — na czym (gdy się wymienia źródło zarobku), 2) Z. co — na co (gdy się wymienia cel zarobku), 3) Z. co — czym (gdy się wymienia narzędzie zarobku), 4) Z. co — za co (gdy się wymienia przedmiot, który się oddaje na zarobek).

1. Ja nie zarabiam nawet na krowach tyle, co wy na kurach. *Prus*. Co ja na tym zarobię, że oni mają albo nie mają? *Reym*. Uda mu się zarobić na owych placach. *Dąbr*. 2. Zarobić na kawalek chleba. 3. Zarobić własną pracą. *Kod. Cyw. Rodzina*. 4. Zarobione za sprzedane gadziny pieniądze. *Nałk*.

Zwroty: 1) zarobić dukata, złotego, ale: grosz, dwa grosze, dwa złote, dwa dukaty; 2) zarabiać na czysto = mieć czysty zysk; 3) zarabiać sobie na uznanie, na sławę, na wielkość, na wdzięczność.

2. Julian na czysto zarobił na małżeństwie. *Zapol*. 3. Zarobisz sobie na tę wielkość. *Małacz*.

Zarodek czego, nie: na co, ale: zanoszenie się na co.

Zarodki rozrostu (nie. na rozrost) duszy. *Cyt. Szeffs. 14. Por. Zapowiedz.*

Zaroić się (dok.) — (niedok.) roić się. Formy i składnia jak: roić się.

Dwór zaroił się od ludzi i ogni. *Sterosz.*

Zaropić (dok.) — zaropiać (niedok.). Formy i składnia jak: oropić — oropiać.

Zaropieć (dok.) — (niedok.) ropieć. Formy jak: ropieć.

Zarosić (dok.) — zaroszać (niedok.) lub zarasać. Formy i składnia jak: zrosić — zraszać.

Zarosły lub **zarośnięty**.

Był gaj z rzadka zarosły. *Mick. Jechali długo po wodzie zarośniętej rzęsa. Iwasz*

Zarosnąć (dok.) lub **zarość** — zarastać (niedok.). I Formy: 1) zarosnę, zarośniesz,...; zarośnij!; zarośnięty lub zarosły; zarosł, zarosłem, zarośli, 2) zarastam, zarastasz,...; zarastaj!; zarastający; zarastał. II Składnia: Z. czym.

Zarost, dlp tego zarostu.

Zarozumiale, nie: zarozumiało.

Zarozumialec, wlp zarozumiałcze!, mlm ci zarozumiałcy, dlm tych zarozumiałców.

Zaryć (dok.) I Formy jak: ryć. II Składnia: Z. kogo, co — w czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: omotać).

Zarząd, dlp tego zarządu. Składnia: 1) Z. czego lub czym = zarządzanie czym, 2) Z. nad czym = panowanie, władza zarządzająca nad czym.

1. Zarząd majątku. *Kod. Post. Cyw. Prawo zarządu majątkiem dziecka. Kod. Post. Rodzina.* 2. Zły stan zdrowia kazał się usunąć od zarządu nad wszystkim. *Natk*

Zwroty: 1) coś się znajduje w czymś zarządzie = ktoś czymś zarządza; 2) coś się znajduje pod czymś zarządem = coś jest pod czymś zarządzającym dozorem; 3) sprawować zarząd *(Kod. Post. Cyw.)*.

1. Będący pod zarządem PKP (nie w zarządzie PKP) *DUMK 31 XII 32.*

Zarządca — zarządzczyni. Formy jak: rządcą — rządczyni

Zarządzający (rzecz.) czego, ale: zarządzający (imiesł.) czym.

Wiktor od trzech lat był zarządzającym matego folwarku. *Iwasz*

Zarządzenie czego, nie: na co (KJMK). Ob. Rozporządzenie.

Zwroty: 1) wypełnić, wykonać zarządzenie. 2) na zarządzenie czyjeś coś zrobić.

2. Na zarządzenie władzy kwota ta ma być zdeponowana. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Zarządzić (dok.) — zarządzać (niedok.). I Formy jak: oporządzić — oporządzać. II Składnia: Z. kim, czym.

Zarzec się (dok.) — zarzekać się (niedok.).

I Formy jak: odrzec — odrzekać. II Składnia: Z. ś. czego.

Zarzecze, dlp tego zarzecza, dlm tych zarzeczy.

Zarzewie (Sienk., Żerom., Reym., Danił.)

rzadziej: żarzewie (JP. 15, 94). Formy: dlp tego zarzewia, dlm tych zarzewi.

Zarznąć (dok.) lub **zarznąć** — zarzynać (niedok.). I Formy: 1) zarznąć, jak: rznąć, 2) zarzynam, zarzynasz,...; zarzynaj!; zarzynający; zarzynany; zarzynał. II Składnia: Z. jak: rznąć.

Zarzuć (dok.) — zarzucać (niedok.). I Formy jak: rzucić — rzucać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co — na co = rzucając położyć co — na co, 2) Z. co — komu = robić komu zarzut z czego.

2. Gdy ktoś kłamstwo drugiemu zarzucą. *Bartk. Nie mogę jej nic zarzucić. Strug*

Zarzut, dlp tego zarzutu. Składnia: 1) Z. czego (gdy się wymienia bezpośrednią treść zarzutu), 2) Z. co do czego = zarzut dotyczący czego (gdy się wymienia pośrednią treść zarzutu), 3) Z. przeciw(ko) komu, czemu (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której zarzut się zwraca).

1. Zarzut niewłaściwości sądu. *Kod. Post. Cyw. Zarzut złodziejstwa liczy się do obrazu honoru. Zapol.* 2. Zarzuty co do rusycyzmów. *Kom. Stow. Techn.* 3. Zarzuty przeciwko żądaniu. *Kod. Post. Cyw.*

Zwroty: 1) robić coś bez zarzutu (= bez usterek, doskonale); 2) robić komu zarzut z czego; 3) stawiać komu zarzut; 4) cofać zarzut; 5) podtrzymywać zarzut; 6) robić co na czyjś zarzut = robić co na skutek czyjeś zarzutu.

1. Spełnił swe obowiązki bez zarzutu. *Goet. 6. Sprawdzenie nastąpić może na zarzut pozwanego. Kod. Post. Cyw*

Zarzutka (prow.) = lekkie palto.

Zarzygać (dok.) — zarzygiwać (niedok.). Formy i składnia jak: orzygać — orzygiwać. **Zasada**.

Zwroty: 1) robić coś z zasady. *JP. 5, 51. Ob. Reguła;* 2) robić coś dla zasady = żeby zasada stała się zadość; 3) określać zasady; 4) wysuwać lub stawiać zasady; 5) uznawać zasadę, nie stać na zasadzie (!), ale: stać na jakimś (ideowym) stanowisku; 6) stawiać co — komu za zasadę; 7) przyjąć zasadę, przyjąć co za zasadę.

1. Nie czynię tego z zasady. *Choyn. 2. Dla zasady, dla obyczaju, dla tradycji bije go. Sienk. 3. Na zasadach określonych w kodeksie. Kod. Post. Cyw.*

Zasadniczo — Znaczenie: 1) Z. = zgodnie z zasadami, w zasadzie, na podstawie, 2) Z. = (!) zwykle.

1. Jest to sprawa zasadniczo słuszna, *Mp. 2. Ja zasadniczo (zam. zwykle) mleka nie pijam, ale... Mp.*

Zasadniczo tylko (!) = tylko.

Zasadzić (dok.) — zasadzać (niedok.). I Formy: 1) zasadzić, jak: sadzić, 2) zasadzam, zasadzasz,...; zasadzaj!; zasadzający; zasadzany; zasadzał, zasadzali. II Składnia: 1) Z. co — w co (gdy się wymienia miejsce, w które się bezpośrednio coś wsadza), 2) Z. co — na czym (gdy się oznacza podłoże, na którym się coś sadi).

Zwrot: zasadzić kogo do roboty = zadać komu robotę.

Zasadzka.

Zwroty: 1) brać kogo na zasadzki; 2) zasta-

wiać na kogo zasadzki; 3) strzelać, wypadać z zasadzki.

1. Nie mnie brać na zasadzki. *Dyg.*

Zasapać się (dok.) — zasapywać się (niedok.). I Formy: 1) zasapać się, jak: sapać, 2) zasapuję się, zasapujesz się,...; zasapuj się!; zasapujący się; zasapywał się. II Składnia: *Z.* ś. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Zasądzić (dok.) — zasądzać (niedok.). I Formy: 1) zasądzić, jak: sądzić, 2) zasądzam, zasądzasz,...; zasądza!; zasądżający; zasądżany; zasądzał, zasądzał. II Znaczenie i składnia: 1) *Z.* komu — co — od kogo = na podstawie wyroku sądowego przyznać komu — co — od kogo, 2) *Z.* kogo — na co (!) = skazać kogo — na co.

Zaschnąć (dok.) — zasychać (niedok.). I Formy: 1) zaschnąć, jak: schnąć, 2) zasycham, zasychasz,...; zasychaj!; zasychający; zasycha! II Składnia: *Z.* od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zamarznąć).

Zaschnięty lub **zaschnięty**.

Zasępiąły, częściej: **zasepiony**.

Zasiać (dok.) — zasiewać (niedok.). I Formy jak: obsiać — obsiewać. II Składnia: 1) *Z.* co — w co = siejąc rzucić co — w co, 2) *Z.* co — na czym = siejąc zaszczerpić co — na czym (gdy się wymienia podłoże, na którym się coś zasiewa).

Zasiąg lub **zasięg**, dlp tego **zasięgu**.

Nasza wyprawa odkryje położenie i zasięg łowca. *Goet.*

Zasiąść (dok.) — zasiadać (niedok.). I Formy jak: siaść — siadać. II Składnia: *Z.* do czego.

Zwroty: 1) zasiąść do stołu (żeby jeść), ale: zasiąść przy stole lub za stołem (żeby rozmawiać, czytać, pisać, pracować,...); 2) zasiąść do śniadania, do obiadu, do kolacji.

1. Zasiadli do stołu. *Małacz.* 2. Zasiadł do śniadania. *Dąbr.*

Zasiedzieć się (dok.) — zasiadywać się (niedok.). Formy jak: siedzieć — siadywać.

Zasiek ten, nie: ta zasiała (JP. 3, 13).

Zasięgać (niedok.) — zasięgnąć (dok.). I Formy jak: sięgać — sięgnąć.

Zwrot: zasięgać u kogo rady, pomocy....

Zasilić (dok.) — zasilać (niedok.). Formy i składnia jak: posilić — posilać.

Zasilek.

Zwrot: dzieło wydane zasilkiem lub (dziś częściej) z zasilku... (jeśli ten zasilek pokrywa koszty całkowicie lub częściowo) ale: dzieło wydane z zasilkiem... (jeśli ten zasilek tylko częściowo pokrył koszty). *JP.* 20, 62.

Zaskarbić (dok.) — zaskarbiać (niedok.). Formy: 1) zaskarbię, zaskarbisz, zaskarbi, zaskarbimy,...; zaskarb! zaskarbcie!; zaskarbio; zaskarbiwszy; zaskarbił, 2) zaskarbiam, zaskarbiasz,...; zaskarbiaj!; zaskarbiający; zaskarbiany; zaskarbiał, zaskarbiali.

Zwrot: zaskarbić sobie czyjeś względy = osiąść sobie czyjeś względy

Zaskarżyć (dok.) — zaskarżać (niedok.). I Formy: 1) zaskarżyć, jak: skarżyć, 2) zaskarżam, zaskarżasz,...; zaskarżaj!; zaskarżający; zaskarżany; zaskarżał, zaskarżali.

II Składnia: 1) *Z.* kogo — o co, 2) *Z.* co.

1. Zaskarżył wychowanka do sądu. *Zerom.*

Zaskoczyć (dok.) — zaskakiwać (niedok.). I Formy: 1) zaskoczyć, jak: skoczyć, 2) zaskakuje, zaskakujesz,...; zaskakuj!; zaskakujący; zaskakiwał. II Składnia: *Z.* kogo — czym.

Są ludzie, których ta przelomowa chwila zaskakuje znieca. *I. Dąbr.* Byli zaskoczeni wybuchem jej młodości. *Nałk.*

Zaskórny, nie: zaskórni.

Zaskrzeczeć (dok.) (nie: zaskrzeczyć) — (niedok.) skrzeczeć. Formy jak: skrzeczeć.

Zaskrzepnąć (dok.) — (niedok.) krzepnąć. Formy: zaskrzepnie; zaskrzepły; zaskrzepł, zaskrzepła.

Bolesnie zaskrzepłe słowa. *Ostr.*

Zasłabnąć (dok.) — (niedok.) słabnąć. Formy i składnia jak: słabnąć. Ob. Słabiec.

Zasłać (dok.) — zasylać (niedok.). I Formy jak: posłać — posyłać. II Znaczenie: 1) *Z.* komu — co = przy sposobności posłać komu — co, 2) *Z.* kogo — czym (zwykle w postaci niedok.) = posyłając co niepokoić kogo — czym, udręczać kogo posyłaniem czego.

Zasłać (dok.), (nie: zaścielić) — zaścielać (niedok.), rzadziej: zaścielać. I Formy: 1) zaścielę, zaścieliesz, zaścielę,... (nie: zaścielisz, zaścielę,...); zaściel!; zasłany; zasłań; zasłań; zasłał, 2) zaścielam, zaścielasz,...; zaścielaj!; zaścielający; zaścielany; zaścielał. II Składnia: *Z.* co — czym.

Liście zaścielały grunt. *Zerom.* Każę zaścielać łożko. *I. Dąbr.* Tę wygodną, słomą zaslaną (nie: zaścieloną) siedzibę zajmował Burek. *Wiśł.* Zaścielano kilimami. *Nałk.* Silniejszy podmuch zaścielał najstrojniejszym pokrowcem bruk. *Wiśł.* Blade ostrużyny zaścielały ceglana podłogę. *Zaremb.*

Zasłonić (dok.) — zasłaniać (niedok.). I Formy jak: odsłonić — odsłaniać. II Składnia: *Z.* kogo, co — od kogo, od czego lub przed kim, przed czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: broń kogo, co — od kogo, od czego lub przed kim, przed czym).

Nie mogły siebie zasłonić od zguby. *Niemc.* Nieraz go ten stary stanget zasłonił przed gniewem ojca. *Bartk.*

Zasłuchać się (dok.) — zasłuchiwać się (niedok.). I Formy jak: wysłuchać — wysłuchiwać. II Składnia: *Z.* ś. w kogo, w co.

Zasłuchiwał się w pluskot. *Sierosz.* Zasłuchiwał się w szum wody. *Zerom.* Zasłuchiwał się w rozmowy. *Dąbr.*

Zasłuchany w kogo, w co.

Umieścił artysta głowę Chopina, zasłuchanego w wykład o gramatyce. *Berent.*

Zasługa — Składnia: 1) *Z.* kogo (gdy się wymienia osobę, która położyła zasługę), 2) *Z.* czego (gdy się wymienia dziedzinę, w której położono zasługi). 3) *Z.* przed kim,

przed czym, wobec kogo, wobec czego lub dla kogo, dla czego (nie: na co) (gdy się wymienia osobę lub rzecz, w stosunku do której położono zasługę) (P.J. 5, 75).

Zwroty: 1) położyc zasługi; 2) przyznac komu zasługę czego, nie: za co; 3) według zaslug, nie: po zaslugom (rus.).

1. Położyc prawdziwe zasługi. *Natk.* Położyła wiele zaslug na polu umilenia naszym wojakom. *Malacz.* 2. Przyznaje mu zasługę wprowadzenia (nie: za wprowadzenie) pokoju i złamania (nie: za złamanie) wyzyskującego kapitalu *Kur Por.* 10 X 35

Zasłużyc (dok.) — zaslugiwac (niedok.). I Formy: 1) zasluguj, jak: sluzyc, 2) zasluguje, zaslugujesz,... (nie: zaslugiwam, zaslugiwasz,...); zasluguj!; zaslugujacy: zaslugiwal. II Skladnia: Z. czym — na kogo, na co, nie: czego.

Ganili, co ze wszech miar na pochwalę zaslugiwal. *Mochn.* Nie zasluguj na karę. *Zerom.* Zaslugiwalaby na osobne studium (nie: osobnego studium). *Cyt. P.J. 1, 31*

Zwrot: zaslugiwac sobie na co.

Niczym nie zaslugiyla sobie na tak cięzkie doswiadczzenie. *Natk*

Zaslugiyc sie (dok.) — zaslugiwac sie (niedok.). I Formy jak: zasluguj — zaslugiwac. II Skladnia: Z. s. czym — komu

Zaslugiyc sie ojczyźnie. *Sienk.*

Zaslynac (dok.) — slynac (niedok.) slynac. Formy i skladnia jak: slynac.

Partia zastynela z tego. *Sterosz*

Zaslyszec (zwykle w postaci dok.). Formy i skladnia jak: slyszec.

Zasmakowac (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: smakowac. II Znaczenie i skladnia: 1) Z, w czym = znalezc upodobanie w czym, upodobac sobie co, 2) Z. komu (tylko w 3 os. lp lub lm) = spodobac sie komu.

1. Zasmakowal w jego towarzystwie. *Danit.* Zasmakowala w pielenu. *Dabr.* 2. Zasmakowalo mu to. *Cyt. SW.*

Zasmucic (dok.) — zasmucac (niedok.). I Formy: 1) zasmuce, zasmucisz, zasmuci, zasmucimy,...; zasmuc! zasmucicie!; zasmucony; zasmuciwszy; zasmucil, 2) zasmucam, zasmucasz,...; zasmucaj!; zasmucajacy; zasmucany; zasmucal. II Skladnia: Z. kogo — czym.

Zasmucam ja swoim brakiem apetytu. *I Dabr*
Zasnac (dok.) — zasypiac (niedok.), nie: zasypiac. Por. Zaspac. I Formy: 1) zasne, zasniesz, zasnie,...; zasnij!; zasniety; zasnawszy; zasnal, zasnalem, zasneli. II Znaczenie: Z. (bez dopełn.) = utonac we snie, zacsac spac.

Zasypial na dlugie godziny. *Ostr*

Zasnuc (dok.) — zasnucac (niedok.). Formy i skladnia jak: osnuc — osnuwac.

Zasobny w co, nie: czego, ale: pelny czego. Zasobni w wiedze (nie: wiedzy). *Cyt. Szeffs. 62*

Zaspac (dok.) — zasypiac (niedok.), nie: zasypiac. Por. Zasnac. I Formy: 1) zaspac, jak: spac, 2) zasypiam, zasypiasz,...; zasypaj!; zasypiajacy; zasypial, zasypiali. II Znaczenie i skladnia: 1) Z. (bez dopełn.) = spac zbyt dlugo, spac ponad prawdziwa nor-

mę, 2) Z. co = przespac co, z powodu zbyt dlugiego snu opuscic co.

Zaspasy (nie: zaspaly, ale: ospaly). Znaczenie: 1) Z. = (biern.) opuszczony, zmarnowany wskutek zbyt dlugiego snu (o rzeczach lub o czasie), 2) Z. = (czyn.) = ten, kto sie jeszcze ze snu nie rozczmuchal, senny, lubiaczy spac, ocięzaly, gnuśny.

Zaspokoic (dok.) — zaspokajac (niedok.) (Kr. 1, 291, P. Gr., N), gorzej: zaspakajac. I Formy: 1) zaspokoję, zaspokoisz, zaspokoi, zaspokoimy,...; zaspokoj!; zaspokojony; zaspokoiwszy; zaspokoil, 2) zaspokajam, zaspokajasz,...; zaspokajaj!; zaspokajany; zaspokajal, zaspokajali.

Zaspokaja. *zerom*

II Skladnia: 1) Z. kogo, co — czym (gdy sie wymienia srodek zaspokojenia), 2) Z. kogo — w czym (gdy sie wymienia dziedzina zaspokojenia).

1. Zaspokajal swoja uroda ambicje obojga rodzicow. *Perz.* 2. Zaspokajania w swojej tesknocie. *Dabr.*

Zwroty: 1) zaspokoic klótnie, nieporozumienia. 2) zaspokoic glód SW; 3) zaspokoic dlug. SW = zaplacic dlug

Zaspokojenie.

Zwrot: znalezc zaspokojenie w czym.

Musi znalezc zaspokojenie w czym. *Dabr.*

Zastac (dok.) — zastawac (niedok.). I Formy jak: przestac (przestane) — przestawac. II Skladnia: 1) Z. kogo, co — u kogo, 2) Z. kogo, co — czym, 3) Z. kogo — takiego lub owego, co — takie lub owakie.

1. Zastalem go u brata. *Mp.* 2. Po powrocie z podrozy zastal ja matka. 3. Zastal ja lezaca w lozku.

Zwroty: 1) zastac kogo na czym lub przy czym = zastac kogo na robieniu czegoś lub przy jakiejś robocie; 2) zastac kogo — w czym = zastac kogo w jakimś stanie; 3) zastac kogo u stolu, przy obiedzie; 4) zastac kogo na goracych uczynku = zdybac kogo na goracych uczynku.

1. Zastalem go przy robocie. *SW.* Czesto je zorra na modlitwie zastawala. *Cyt. SW.*

Zastac sie (dok.) — zastawac sie (niedok.) I Formy jak: przestac (przestane) — przestawac. II Znaczenie: Z. s. = od dlugiego stania znieruchomic, stęzec, skrzepnac.

Zastanowic (dok.) — zastanawiac (niedok.) I Formy: 1) zastanowie, zastanowisz, zastanowi, zastanowimy,...; zastanow! zastanowicie!; zastanowiwszy; zastanowil, 2) zastanawiam, zastanawiasz,...; zastanawiaj!; zastanawiajacy; zastanawial, zastanawiali. II Znaczenie i skladnia: 1) Z. kogo, co = (! dawn., dzis prowinc.) = zatrzymac kogo, co w fizycznym ruchu (P.J. 1, 123), 2) Z. kogo (przen.) = zatrzymac umysl, uwage czyja.

1. sledztwo sad zatrzymal (nie: zastanowil). *Cyt. Kr. 1, 113.* Zatrzymac (nie: zastanowic) tramwaj. 2. Zjawisko to zastanawialo mie zawsze.

Zwroty: 1) zastanowic sledztwo (!) = wstrzymac lub zatrzymac sledztwo. *P.J. 9, 102;* 2) zastanowic sprawe, dochodzenie (!) = wstrzymac sprawe, dochodzenie. *J.P. 9, 61/2.*

Zastanowic sie (zastanawiac sie) nad kim, nad czym. Por. Rozwazyć.

Zastanawiał się nad propozycją. *Zerom*. Nie zastanawiam się nad treścią słów jego. *Zapol*.

Zastanowienie — Składnia: 1) *Z.* nad kim, nad czym = zastanowienie się nad kim, nad czym, (gdy się wymienia przedmiot, który jest treścią zastanowienia), 2) *Z.* czym (gdy się wymienia przedmiot, który jest źródłem, przyczyną zastanowienia).

1. Chwila zastanowienia nad położeniem byłaby go uchroniła od tego nierozważnego kroku. 2. Poczula ruszenie się hipnotycznego zastanowienia śmiercią. *Grusz*.

Zwrot: robić co bez zastanowienia. *SW* (= na oślep).

Zastaw ten (nie: ta zastawa, dawn.). I Znaczenie: 1) *Z.* = zastawienie czego, 2) *Z.* = rzecz dana w zastawie. II Składnia: 1) *Z.* czego — na czym.

Kolej ma prawo zastawu na przesyłce. *KJMK*.

Zwroty: 1) dać lub wziąć co na zastaw, w zastaw lub w zastawie (gdy przedmiotem zastawu jest rzecz wymieniona w dopełnieniu zależnym od: dać lub wziąć, wtedy rzeczownik: zastaw nie ma przy sobie dopełnienia w dopełniaczu), ale: dać lub wziąć co pod zastaw czego (gdy przedmiotem zastawu jest rzecz wymieniona w dopełnieniu, zależnym od: zastaw); 2) z zastawu wykupić. *SW*; 3) Kasa Pożyczkowa na zastaw nieruchomości (*SW*) lub pod zastaw nieruchomości; 4) zwrócić, wykupić, odebrać zastaw. *SW*.

Zastawa ta — Znaczenie: 1) *Z.* = zaporą, tamą, stawidło, 2) *Z.* = zespół naczyń, którymi się zastawia stół.

Zastawiać (niedok.) — zastawić (dok.).

I Formy jak: obstawiać — obstawić. II Znaczenie i składnia: 1) *Z.* co — czym = zapierać co — czym, 2) *Z.* co — czym = stawiając zapewniać co — czym, 3) *Z.* co — u kogo = dawać co w zastaw — komu.

Zastąpić (dok.) — zastępować (niedok.).

I Formy jak: postąpić — postępować. II Składnia: 1) *Z.* kogo, co — kim, czym (nie: przez kogo, przez co) = zamiast jednego użyć drugiego, 2) *Z.* kogo — w czym = wyręczyć kogo — w czym, spełnić czyjeś funkcje w czym, 3) *Z.* komu — co = zająć komu — co, 4) *Z.* (germ.!) kogo, co = reprezentować (JP. 10, 139).

1. Drewniany płot zastąpił murywanym ogrodzeniem. 2. To jest siła moralna (religii), której żadne wynalazki rozumu nigdy nie potrafiły zastąpić. *Śniad. cyt. SW*.

Zwroty: 1) zastępować komu drogę, *SW* = zagradzać komu drogę, być komu przeszkodą w czym, przeciwstawiać się komu; 2) być zastąpionym (!) = być reprezentowanym, mieć swoich przedstawicieli.

2. Wszystkie działy wiedzy nie są zastąpione (!). *Cyt. Kr. 1, 117* = nie wszystkie działy wiedzy mają swoich przedstawicieli. Jako stronnictwo opozycyjne nie chcieli być zastąpieni w rządzie (!). *Cyt. Kr. 1, 117* = ...nie chcieli być reprezentowani (lub: nie chcieli mieć swoich przedstawicieli) w sejmie.

Zastąpienie kogo, czego — kim, czym.

Zastąpienie ułamku ułamkiem. *K. St. Techn*.

Zastęp, dlp tego zastępu.

Zastępca — zastępczy — zastępczo. Znaczenie: 1) *Z.* = chwilowy wyręczyciel człowieka, 2) *Z.* = (! germ., z niem. *Vertreter*) przedstawiciel (JP. 10, 139).

Jako zastępca (zam. przedstawiciel) czeskiej szlachty utrzymuje stosunki z kołami czeskimi. *Cyt. Kr. 1, 117*

Zastępstwo — Znaczenie: 1) *Z.* = chwilowe wyręczenie człowieka, 2) *Z.* = (!) przedstawicielstwo (JP. 10, 139).

Zastosować (dok.) (nie: zastosować) — zastosowywać (niedok.). I Formy: 1) zastosować, jak: stosować, 2) zastosowuję, zastosowujesz...; zastosowuj!; zastosowujący; zastosowywany; zastosowywał. II Składnia jak: stosować.

Zastosować się (dok.) — zastosowywać się (niedok.). I Formy jak: zastosować — zastosowywać. II Składnia: *Z.* ś. do kogo, do czego.

Musi zastosować się do warunków rzeczywistych. *Święt*.

Zastosowanie — Znaczenie i składnia: 1) *Z.* czego — do czego = trafne odniesienie czego — do czego, 2) *Z.* do czego = zastosowanie się do czego.

Zwroty: 1) coś się odbywa za zastosowaniem (nie: przy zastosowaniu) czego. *KJMK*; 2) mieć zastosowanie do czego; 3) znaleźć w czym zastosowanie; 4) w zastosowaniu się do zlecenia (!) = stosując się do zlecenia.

1. Zdawanie i przyjmowanie wagonów odbywa się za zastosowaniem przepisów... *KJMK*. Przepisy mają zastosowanie do powództwa... *KJMK*.

3. Pewne cechy znalazły zastosowanie. *Natk*.

Zastój, dlp tego zastaju.

Zwroty: zastój w pracy, w handlu, w przemyśle..., gorzej: stagnacja w pracy...

Zastrzec (dok.) — zastrzegać (niedok.).

Formy jak: dostrzec — dostrzegać.

Zwrot: zastrzec sobie co w umowie, w kontrakcie.

Zastrzec się (zastrzegać się) przeciw(ko) czemu, nie: przed czym.

Zastrzegły się przeciw rozważaniom (nie: przed rozważaniami). *Cyt. Szeffs. 59*.

Zastrzelić (dok.) — zastrzelać (niedok.),

rzadko: zastrzeliwać (niedok. wielokr.). I Formy: 1) zastrzelić — zastrzelać, jak: strzelić — strzelać, 2) zastrzeliwuję, zastrzeliwujesz...; zastrzeliwuj!; zastrzeliwujący; zastrzeliwany; zastrzeliwał. II Składnia: 1) *Z.* kogo — czym (gdy się wymienia rodzaj pocisku lub narzędzie wyrzucające pocisk), 2) *Z.* kogo — z czego (gdy się wymienia narzędzie wyrzucające pocisk).

Zastrzeżenie co do kogo, co do czego, nie: na temat czego.

Zwrot: robić co bez żadnych zastrzeżeń (= z całkowitym oddaniem się i z własnej nieprzymuszonej woli).

Przyznaje się do tego bez żadnych zastrzeżeń. *I. Dąbr.*

Zastrzyknąć (dok.) — zastrzykiwać (niedok.).

I Formy: 1) zastrzyknę, zastrzykniesz...; zastrzyknij!; zastrzyknięty; zastrzyknąwszy; zastrzyknął, zastrzyknąłem, zastrzyknęli (nie: zastrzykł...), 2) zastrzykuję, zastrzykujesz...; zastrzyknij!; zastrzykiwany; zastrzykiwany; zastrzykiwał. II Składnia: *Z.* co — komu, czemu.

Zastukać (tylko w postaci dok.). Formy składnia jak: stukać.

Zastygnąć (dok.)—zastygać (niedok.). Formy jak: ostygnąć — ostygać.

Zasunąć (dok.)—zasuwać (niedok.). I Formy jak: sunąć — suwać. II Składnia: 1) *Z. co — za co = usunąć co — za co*, 2) *Z. co — do czego = wsunąć co — do czego*.

1. *Zasunąć co za szafę. SW.* 2. *Zasunął szablę do pochwy. Sienk. cyt. SW.*

Zwroty: 1) *zasunąć szufladę. SW.*; 2) *zasunąć firanki, rolety.*

Zasuszyć (dok.)—zasuszać (niedok.). I Formy: 1) *zasuszyć, jak: suszyć*, 2) *zasuszam, zasuszasz,...*; *zasuszaj!*; *zasuszający*; *zasuszany*; *zasuszał, zasuszali*. II Składnia jak: *suszyć*.

Zasuwać. Ob. *Zasunąć*.

Zasuwka (PA), nie: *zasówka*.

Zasychać, nie: *zasechać*. Ob. *Zaschnąć*.

Zasyłać, nie: *zasełać*. Ob. *Zasłać*.

Zasypać (dok.) — *zasypywać* (niedok.). I Formy jak: *obsypać — obsypywać*. II Znaczenie i składnia: 1) *Z. co — czym = sypiąc zapełnić co — czym*, 2) *Z. kogo, co — czym = sypiąc zakryć kogo, co — czym*, 3) *Z. kogo, co — czym = obsypać kogo, co — czym*, 4) *Z. kogo (przen. rub.) = niechęcy kogo wydać, zdradzić*.

1. *Zasypałś nas, papio! Sterosz.*

Zwroty: 1) *zasypać kogo obelgami lub komplementami*; 2) *zasypać kogo pytaniami. SW.*; 3) *zasypać rosół kaszką, makaronem... SW.*

Zasypiać. Ob. *Zasnąć, Zaspać*.

Zasystować (!) (dok.)—*syntować* (!) (niedok.) = *wstrzymać — wstrzymywać*, *zawiesić — zawieszać*, *przerwać — przerywać*.

Komisarz rządowy *zasystował* (zam.: *zawiesił*) *uchwałę. Cyt. Kr. I, 254.* Wydalenie *Włochów ze Smyrny* na razie będzie *zasystowane* (zam.: *wstrzymane*). *Cyt. Kr. I, 254.*

Zaszczepić (dok.) — *zaszczepiać* (niedok.). I Formy jak: *odszczepić — odszczepiać*. II Znaczenie i składnia: 1) *Z. komu — co = szczepiąc zapuścić komu — co, (przen.) wpoić komu — co*, 2) *Z. kogo = poddać kogo szczepieniu jakiejś infekcyjnej choroby*.

1. *Natura zaszczepiła mu gorącą miłość ojczyzny.*

Zaszczycić (dok.) — *zaszczycać* (niedok.). I Formy: 1) *zaszczycę, zaszczycisz, zaszczyci, zaszczycimy,...*; *zaszczyc!*; *zaszczycie!*; *zaszczycony*; *zaszczyciwszy*; *zaszczycił*, 2) *zaszczycam, zaszczycasz,...*; *zaszczycaj!*; *zaszczycający*; *zaszczycany*; *zaszczyczał*. II Składnia: *Z. kogo, co — czym*.

Zaszczyt — *zaszczytny*; *dłp tego zaszczytu*. Zwroty: 1) *poczytywać coś sobie za zaszczyt*; 2) *mieć zaszczyt prosić kogo, pisać do kogo*; 3) *zaszczyt na kogo spada*.

2. *Mam zaszczyt prosić o udzielenie mi urlopu. SW.* 3. *Zaszczyt spadł na niego. Goet.*

Zaszkoździć (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: *szkoździć*.

Cioci te niemądre gadania nie nie zaszkoździły. *Orzesz.*

Zaszyć (dok.) — *zaszywać* (niedok.). I Formy jak: *obszyć — obszywać*. II Składnia:

1) *Z. co — czym* (gdy się wymienia narzędzie *szycia*), 2) *Z. kogo, co — w co lub w czym = szyjąc zamknąć kogo, co — w czym*.

1. *Zaszyć dziurę nitką.* 2. *Zaszył towar w worze. Cyt. SW.* *Zaszył pieniądze w marynarkę.*

Zaszyć się (*zaszywać się*) w co lub w czym. Zwroty: 1) *zaszyć się w głuszy. (Żerom.)*; 2) *zaszyć się w kat. (Żerom.)*.

Zaś (spójnik przeciwstawny, kładzie się zawsze na drugim miejscu w zdaniu).

Agnieszka zaś (nie: *zaś Agnieszka*), prócz wzmocnienia na zdrowiu, znalazła także korzyści duchowe *Dąbr.*

Zaścielony (!) = *zaślany*.

Łóżko było zaślane (nie: *zaścielone*). *Dąbr.*

Zaścieniać, rzadziej: *zaścieniać*. Ob. *Zasłać*.

Zaślepieniec, wlp *zaślepieniec!*, młm ci *zaślepienicy*, dlm tych *zaślepienców*.

Zaślepiony — Składnia: 1) *Z. w kim, w czym = rozkochany, rozmiłowany w kim, w czym* (gdy się wymienia bezpośrednią przyczynę *zaślepienia*), 2) *Z. co do czego* (gdy się oznacza pośrednią przyczynę *zaślepienia*, wymieniając rzeczy dotyczące przedmiotu, wywołującego *zaślepienie*).

1. *Ona była w nim zaślępiona. Nałk.* 2. *Nie jestem zaślępiona co do mojego talentu. Święt.*

Zaślinić (dok.) — *zaśliniać* (niedok.). Formy i składnia jak: *oślinić — ośliniać*.

Zaślubić (dok.), nie: *zaszlubić* — *zaślubiać* (niedok.). I Formy: 1) *zaślubię, zaślubisz, zaślubi, zaślubimy,...*; *zaślub!*; *zaślubcie!*; *zaślubiony*; *zaślubiwszy*; *zaślubił*, 2) *zaślubiłam, zaślubiasz,...*; *zaślubiaj!*; *zaślubiający*; *zaślubiany*; *zaślubiał, zaślubiali*. II Składnia: *Z. kogo* (o mężczyźnie lub kobiecie).

Zaśmiać się (dok.) — *zaśmiewać się* (niedok.). I Formy: 1) *zaśmiać się, jak: śmiać się*, 2) *zaśmiewam się, zaśmiewasz się,...*; *zaśmiewaj się!*; *zaśmiewający się*; *zaśmiewał się*. II Znaczenie i składnia: 1) *Z. ś. (bez dopełn.) = zanosić się od śmiechu*, 2) *Z. ś. z czego = zanosić się od śmiechu z powodu czego*, 3) *Z. ś. do kogo, do czego* (zwykle w postaci dok.) = *zwrócić się do kogo, do czego z uśmiechem*.

2. *Zaśmiał się z marnego konceptu. Ostr.* 3. *Zobaczyli w kącie rzeczy Agni i zaśmieli się do nich. Dąbr.*

Zaśmiecić (dok.) — *zaśmiecać* (niedok.). I Formy: 1) *zaśmiecić, jak: śmiecić*, 2) *zaśmiecam, zaśmiecasz,...*; *zaśmiecaj!*; *zaśmiecający*; *zaśmiecany*; *zaśmiecał*. II Składnia: *Z. co — czym*.

Zaśmierdnąć się (dok.) lub *zaśmierdzieć się*. Formy: *zaśmierdnie się*; *zaśmierdział się*.

Zaśniedziały w czym; młm (męskoosob.) *zaśniedzieli*.

Zaśniedzieć (tylko w postaci dok.). I Formy jak: *śniedzieć*. II Znaczenie i składnia: 1) *Z. od czego = pokryć się śniedzią*, 2) *Z. w czym* (przen.) = *zastarzać się, zapleśnić w czym, z długiego przyzwyczajenia zaprzepaścić się w czym*.

2. *Zaśniedzieli w pracy. Dąbr.*

Zaśnieżyć (dok.)—zaśnieżać (niedok.). Formy i składnia jak: ośnieżyć — ośnieżać. **Zaśpiewać** (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: śpiewać.

Zaświadczenie czego lub o czym.

Zaświadczenie postępu robót. *KJMK.*

Zaświadczyć (dok.) (nie: zaświarczyć) — zaświadczać (niedok.) (nie: zaświarczać). I Formy jak: oświadczyć — oświadczać. II Składnia: 1) **Z.** co, rzadziej: o czym (nie: czemu) = zeznać co na korzyść czyją, 2) **Z.** o czym (nie: czemu) = świadczyć o czym, dawać świadectwo czego (przy podmiocie nieosobowym. Ob. Świadczyć).

1. Tę sytuację (nie; tej sytuacji) zaświadczyć trzeba było i w tytule. *Cyt. Szeffs. 15.* 2. To najłepiej o twym kochaniu zaświadczy. *Sienk. O świętości* (nie: świętości) pierwszych pustelników zaświadcza ta sama natura. *Cyt. Szeffs. 18.*

Zaświat, zwykle w lm: te zaświaty; dlp tego zaświatu.

Zwroty: 1) ulatywać w zaświaty = unosić się myślą w krainy nadziemskie; 2) spoglądać w zaświaty = przenikać myślą krainy nadziemskie. 2. Obstalunek stawał się próbą spojrzenia w zaświaty. *Kunc.*

Zaświerzbiec (dok.) — (niedok.) świerzbiec. Formy jak: świerzbiec.

Zaświstać (dok.) lub zaświsnąć = zagwizdać. Por. Świstać. Formy jak: świstać — świsnąć.

Zaświszczeć (dok.) = zacząć świszczec. Ob. Świszczeć. Formy jak: świszczec.

Zataić (dok.) — zatajać (niedok.). I Formy: 1) zataić, jak: taić, 2) zatajam, zatajasz...; zatajaj!; zatajający; zatajany; zatajał, zatajali. II Składnia jak: taić.

Zatajał przed żoną wysokość swej pensji. *Parand.*

Zatańczyć (dok.) lub zatańcować = zacząć tańczyć (tańcować). Formy i składnia jak: tańczyć (tańcować).

Zatarg z kim — o kogo, o co; dlp tego zatargu.

Zabawiał się zatargami z rodziną Sapiehów. *Sienk.* W nieustannych zatargach o piwnice, strych... rzucała się na służące. *Parand.*

Zatargać (dok.) lub zatargnąć. Formy i składnia jak: targać — targnąć.

Zatchnąć się (dok.). I Formy: zatchnę się, zatchniesz się...; zatchnij się!; zatchnięty; zatchnął się, zatchnąłem się, zatchnęli się. II Składnia: **Z.** ś. czym.

Zatem (spójn.). Znaczenie: 1) **Z.** = więc, 2) **Z.** = (!) potem (provinc.).

2. Krzyknął Mickiewicz: zatem (zam. potem) wszczynaly się swary. *Mick.*

Zatechły — zatechle.

Zateśnić (dok.) = zacząć tęsknić. Formy i składnia jak: tęsknić.

Zateśniłem do kraju. *Natk.*

Zatkać (dok.) lub zatknąć — zatykać (niedok.). I Formy jak: tkać — tknąć — tykać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co — czym (dok. zatkać) = wetknąć zapchać co — czym, 2) **Z.** co — na czym lub za co (dok.

zatknąć) = wetknąć zasadzić co — na czym lub złożyć co — za co.

1. Zatkan wszystkie dziury. *Cyt. SW. 2.* Białe chorągwie na wieżach zatknięto. *Mick. cyt. SW.*

Zwroty: 1) zatkać dziurę (rub.), *SW* = wynagrodzić stratę; 2) zatykać kim dziurę (rub.), *SW* = wyręczać się kim dla wyrównania strat; 3) zatykać uszy na co, *SW* = nie zwracać na co uwagi; 4) zatykać uszy przed czym = nie chcieć czego słuchać; 5) zatykać komu usta, gębę (rub.), *SW* = zmuszać kogo do milczenia; 6) kogoś zatyka (nieosob.) = ktoś tchu nie może złapać; 7) zatknąć rękę za pas. *SW.*

Zatłoczyć (dok.) — zatłaczać (niedok.). I Formy: 1) zatłoczyć, jak: tłoczyć, 2) zatłaczam, zatłaczasz...; zatłaczaj!; zatłaczający; zatłaczany; zatłaczał, zatłaczali. II Składnia: 1) **Z.** kogo, co — w co = tłocząc wcisnąć kogo, co — w co, 2) **Z.** co — czym = tłocząc zapełnić co — czym.

1. Boleść w głąb zatłoczył. *Krasin. cyt. SW. 2.* W salonie zatłoczonym meblami. *Dąbr.*

Zatłukać (dok.) — zatłukać (niedok.) lub zatłukiwać. I Formy jak: obtłuc — obtłukać — obtłukiwać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo — czym = tłukąc zabić kogo — czym, 2) **Z.** kogo — w co = tłukąc zapędzić kogo — w co.

Zatłuszcic (dok.) — zatłuszczać (niedok.). Formy i składnia jak: otłuszcic — otłuszczać.

Zatoczyć (dok.) — zataczać (niedok.). Formy jak: toczyć — taczać.

Zwroty: 1) zataczać działa; 2) zatoczyć krąg = zakreślać koło.

Zatopić (dok.) — zatapiać (niedok.). I Formy: 1) zatopić, jak: topić, 2) zatapiam, zatapiasz...; zatapiaj!; zatapiający; zatapiający; zatapiał, zatapiałi. II Składnia: **Z.** co — w czym, rzadziej: w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zasuszyć).

Gdy serce spokojne, (polip) zatapia w nim szpony. *Mick. cyt. SW.* świat cały zdaje się być zatopiony w zadumie. *Przybysz.*

Zwroty: 1) zatapiać wzrok w kim, w czym, *SW* = wlepiąć w kogo, w co oczy; 2) zatopić myśl w czym, *SW* = zagłębić się w co myślą.

Zator = zaparcie toru, drogi; dlp tego zatoru.

Zator (nazwa miasta); dop. tego Zatora.

Zatrącić (dok.)—zatracać (niedok.). I Formy: 1) zatrącić, jak: trącić, 2) zatrącam, zatrącasz...; zatrącaj!; zatrącający; zatrącający; zatrącał, zatrącałi. II Składnia: **Z.** co.

Miasto nasze zatraca dawny wygład. *sw.*

Zatrącić (dok.)—zatrącać (niedok.). I Formy jak: trącić — trącać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** czym, nie: o co = trącić nieco czym, wydawać słaby zapach czego; oddawać w mowie jakieś właściwości, 2) **Z.** co lub czego (w dopełn. częstk.) (rub.) = przekąsić czego.

1. Ten miod woskiem zatraca. *Cyt. SW.* Zatraca w mowie niemczynna. Zatraca to bezczelnością (nie: o bezczelność). 2. Zatrącimy sobie co przed obiadem. *SW.*

Zatroskać (dok.) lub zatroszczyć. I Formy jak: troskać się (troszczyć się). II Składnia: **Z.** kogo — czym.

Zatroskać się (zatroszczyć się). Składnia: 1) Z. ś. czymś, co już grozi, 2) Z. ś. o coś, co może grozić w przyszłości.

I Zatroškalem się tymi wiadomościami *Mp* 2
Wielu zatroskanych o przyszłość dzieci rodziców
„Czas” 19 IX 55

Zwrot: to nie się nie zatroszczy. *SW* = żyje spokojnie, głowa go o nic nie zaboli

Zatrucie = zakażenie z możliwościami wyleczenia. Ob. Otrucie

Zatrudnić (dok.) — zatrudniać (niedok.). I Formy: 1) zatrudnię, zatrudnisz, zatrudni, zatrudnimy,...; zatrudnij!; zatrudniony; zatrudniwszy; zatrudnił, 2) zatrudniam, zatrudniasz,...; zatrudniaj!; zatrudniający; zatrudniany; zatrudniał, zatrudniali. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo — czym = zająć kogo przy pracy — czym, 2) Z. kogo (!rus.) = przyczynić komu trudności, kłopotów.

1. Praca zawodowa zatrudniała (jego) uwagę niemal całkowicie. *Goet*

Zatrudnić się (zatrudniać się) czym = przy pracy zająć się czym.

Zatrudniał się szynkiem *Mick*

Zatrudnienie (!rus.) = trudność.

Zwrot: mieć trudność lub trudności, nie: mieć zatrudnienie w czym

Ma wielkie trudności (nie: zatrudnienie) w doprowadzeniu do skutku swego zamiaru *Cyt Kr* 2. 294

Zatrważający — zatrważająco. Ob. Kojący — kojąco.

Zatrważająco głupi *Mp*

Zatrwożyć (dok.) — zatrważać (niedok.). I Formy: 1) zatrwożę, jak: trwożyć, 2) zatrwożam, zatrwożasz,..., zatrwożaj!; zatrwożający; zatrwożał, zatrwożali. II Składnia: Z. kogo, co — czym.

Zatrząsk, dlp tego zatrząsku.

Zwrot: być pod zatrząskiem = być uwięzionym.

Zatrząsnąć (dok.) — zatrząskiwać (niedok.). I Formy: 1) zatrząsnę, jak: trząsnąć, 2) zatrząskuję, zatrząskujesz,...; zatrząskuj!; zatrząskujący; zatrząskiwany; zatrząskiwał. II Składnia: Z. co — czym.

Zatrząść (dok.), rzadziej: zatrząsnąć — zatrząsać (niedok.). Formy i składnia jak: potrząść (potrząsnąć) — potrząsać.

Zatrzeć (dok.) — zaciierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Składnia: Z. co — czym.

Zwroty: 1) zatrzeć jakąś sprawę, rzecz, *SW* = załagodzić jakąś sprawę,...; 2) zatrzeć urazę, *SW*; 3) zatrzeć pamięć czego = znieść pamięć czego; 4) zatrzeć co w pamięci; 5) zatrzeć ręce, *SW* = potrzeć ręce o rękę; 6) zatrzeć ręce z radości

Zatrzeszczyć (dok.) — (niedok.) trzeszczyć. Formy jak: trzeszczyć.

Zatrzeszenie, me: zatrzeszenie. Znaczenie: 1) Z. czego = wstrząśnienie czego, 2) Z. czego (przen.) = mrowie, ćma, mnóstwo.

2. Papug i wszelkiego drobniejszego ptactwa zatrzeszenie. *Sienc. cyt. SW*

Zatrzymać (dok.) — zatrzymywać (niedok.). I Formy jak: otrzymać — otrzymanie. II Składnia: Z. kogo, co — czym — w czym — ■ kogo.

Jakut praktyczny rybak, zatrzymany niepogoda, leży na wilgotnym brzegu *Sierosz*

Zwroty: 1) zatrzymać kogo na obiad, kolację *SW*, 2) zatrzymać konia w biegu *SW*; 3) zatrzymać pociąg *SW*; 4) zatrzymać maszynę, zegar, *SW*; 5) zatrzymać wzrok, uwagę na kim, na czym; 6) zatrzymać dla kogoś mieszkanie, miejsce, = zarezerwować dla kogoś mieszkanie, miejsce...

Zatrzymać się (dok.) — zatrzymywać się (niedok.). I Formy jak: zatrzymać — zatrzymywać. II Składnia: 1) Z. ś. przy czym bądź u czego (zwrot dawniejszy, dziś przestarzały) — na czym — nad czym (zależnie od położenia względem przedmiotu, który określa miejsce zatrzymania się), 2) Z. ś. (przen.) przy czym = poświęcić czas jakiś czemu, 3) Z. ś. (przen.) na czym: = a) przerwać co na czym (gdą się wymienia przedmiot, na którym się jakas czynność urywa), b) zatrzymać się przy czym (przen.). 4) Z. ś. (przen.) nad czym = zastanowić się dłużej nad czym.

1. Zatrzymywał się przy stolikach kwestarskich. *Parand*. Kiedy niekiedy zatrzymywał się przy stoliku. Zdyszane zatrzymują się u ganku *Zaremb* 2. Zatrzymalem się tak długo przy opisie ziemi i ludu. *Przybysz*. 3—4. Zatrzymałam się na tym szczególnie; zatrzymałem się nad jego wyświetleniem. *PJ* 1, 105

Zatuczyć (dok.) — zatuczać (niedok.). Formy jak: odtuczyć — odtuczać.

Zatwardziały, mfm (męskosob.) zatwardziały.

Zwrot: zatwardziały grzesznik

Zatwierdzić (dok.) — zatwierdzać (niedok.). I Formy: 1) zatwierdzić, jak: twierdzić, 2) zatwierdzam, zatwierdzasz,...; zatwierdzaj!; zatwierdzający; zatwierdzany; zatwierdzaj. II Składnia: 1) Z. co = nadać czemu 2) Z. kogo = nadać moc prawną 3) Z. kogo = nadać moc prawną czyjemu stanowisku.

Zwroty: 1) zatwierdzić układ, umowę, budżet, statut, *SW*; 2) zatwierdzić kogo na urządzenie *SW*, 3) zatwierdzić wyrok *SW*.

Zaufać (dok.) — (niedok.) ufać. Formy i składnia jak: ufać.

Zaufają mu *Zerom*. Mógłbyś w tych rzeczach zaufać ojcu *Parand*

Zaufanie do kogo, do czego, nie: dla kogo, dla czego.

Zwroty: 1) mieć zaufanie do kogo, do czego; 2) żywić zaufanie do kogo, do czego; 3) pokładać w kim, w czym zaufanie; 4) nabrać zaufania do kogo, do czego; 5) budzić do kogo, do czego zaufanie; 6) zwierzać co komu w zaufaniu; 7) okazywać komu zaufanie, nie: okazywać zaufanie do kogo; 8) opierać się na zaufaniu (nie: o zaufanie) do kogo, do czego; 9) podrywać w kim zaufanie do kogo, do czego lub w co; 10) tracić zaufanie do kogo, do czego.

1. Miał coraz mniej zaufania do niego. *Reym*. Nie mają do siebie zaufania. *Zapol*. Nie miał zaufania do światła. *Kad*. Ma do niego nieograniczone zaufanie. *Kruczk*. 2. Musiał chyba żywić do niego wyjątkowe zaufanie. *Goet*. 3. W nim położyliśmy zaufanie. *Stasz*. 4. Nabrawszy zaufania do wyniosłej postaci Bogumila. *Dąbr*. 5. Budziła zaufanie do swych sił *Dąbr*. 6. To wam zwierza w zaufaniu. *Dąbr*. 9. O cóż chodziło? czy o poderwanie zaufania w swe uzdolnienia naukowe. *Goet* 10. Straciłem zaufanie do wojny. *Zerom*.

Zaufany w kim, w czym.

Rozeszli się zaufani w swojej miłości. *Święt.* Nie ma ludzi bardziej zaufanych w siebie. *I. Dąbr.*

Zaułek, dlp tego zaułka.

Zwroty: 1) ślepy zaułek = zaułek bez wyjścia; 2) wejść w ślepy zaułek = dostać się w położenie bez wyjścia.

Zaurgować (!) = przynaglić. Ob. Urgować.

Zausznik — zausznica.

Zauważać (niedok.) — zauważyć (dok.). I

Formy: 1) zauważać, jak: uważać, 2) zauważę, zauważysz, zauważę, zauważymy,...; zauważ!; zauważony; zauważywszy; zauważył. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co — w kim lub u kogo = spostrzegać kogo, co, 2) Z., że... = robić uwagę, że...

1. Zauważyłem manierę u niektórych pań. *Małecz.* 2. Zauważyłem, że jest nie w humorze.

Zawadiaka — zawadiacki. Formy: lp ten zawadiaka, tego zawadiaki, temu zawadiace, tego zawadiakę, zawadiako!, tym zawadiaką, o tym zawadiacie, lm ci zawadiacy, (te zawadiaki), tych zawadiaków,...

Zawadzić (dok.) — zawadzać (niedok.). I

Formy: 1) zawadzę, zawadzisz, zawadzi, zawadzimy,...; zawadź! zawadźcie!; zawadzisz; zawadził; 2) zawadzam, zawadzasz,...; zawadzaj!; zawadzający; zawadzał. II Znaczenie i składnia: 1) Z. o co = zaczepić o co, 2) Z. o kogo, o co (przen.) = zatrzymać się przy kim, przy czym, zwrócić na chwilę uwagę na kogo, na co, 3) Z. komu — w czym = przeszkodzić komu — w czym, 4) Z. komu — co robić (zwykle w postaci niedok.) = przeszkadzać komu — co robić.

1. Zawadzali o drzewa. *Dyg.* Stąpił za nią zawadzając o fotele. *Grusz.* 2. Żeby choć kiedy zawadził o nasz dom! nigdy! *Mp.* 4. Nie zawadził hodować pszczoł. *Prus.*

Zawadzić się (zawadzać się) o co = zaczepić się, potknąć się o co.

Zawadzał się o nogi stołów. *Zerom.*

Zawalić (dok.) — zawałać (niedok.). I Formy jak: przewalić — przewalać. II Składnia: Z. kogo, co — czym.

Zwroty: zawalić kogo pracą, obowiązkami,...

Zawalidroga ten (rm.) lub ta (rz.). Formy: lp ten (ta) zawalidroga, tego (tej) zawalidrogi, temu (tej) zawalidrodze, tego (tę) zawalidroge, zawalidrogo!, tym (tą) zawalidrogą, o tym (o tej) zawalidrodze; lm te zawalidrogi, tych zawalidrogów (rm.) lub zawalidróg (rz.), tym zawalidrogom, tych zawalidrogów (rm.) lub te zawalidrogi (rz.), tymi zawalidrogami, o tych zawalidrogach.

Zawarować (dok.) — zawarowywać (niedok.). I Formy: 1) zawarować, jak: warować, 2) zawarowuję, zawarowujesz,...; zawarowuj!; zawarowujący; zawarowywany; zawarowował. II Składnia: Z. komu, czemu — co.

Zaważyć (dok.) — zaważać (niedok.). I Formy: 1) zaważyć, jak: ważyć, 2) zaważam,

zaważasz,...; zaważaj!; zaważający; zaważał, zaważali. II Składnia: Z. na czym.

Zawczoraj = pozawczoraj = onegdaj.

Zawdziać (dawn., dziś prowinc.) = wdziąć (Kr. 2, 186).

Zawdzięczyć (dok.) — zwykle: zawdzięczać (niedok.). I Formy jak: odwdzięczyć — odwdzięczać. II Składnia: Z. komu, czemu — co.

Nie zawdzięczała tego powodzenia swej sztuce. *Święt.* Pracy i zbłądzeniom tych mnichów zawdzięcza Zachód uratowanie źródeł cywilizacji swojej. *Berent.*

Zawezwać (tylko w postaci dok.). Formy i składnia jak: wezwać.

Zawiadomić (dok.) — zawiadamiać (niedok.).

I Formy: 1) zawiadomię, zawiadomisz, zawiadomi, zawiadomimy,...; zawiadom! zawiadomcie! (nie: zawiadomij! zawiadomijcie!); zawiadomiony; zawiadomiwszy; zawiadomił, 2) zawiadamiam, zawiadamiasz,...; zawiadamiaj!; zawiadamiający; zawiadamiany; zawiadamiał, zawiadamiali. II Składnia: Z. kogo — o kim, o czym.

Zawiadomił nas o swojej chorobie. *Święt.*

Zwroty: 1) zawiadomić kogo przez wezwanie; 2) zawiadomić kogo listem, depeszą, ale: przez telefon, nie: telefonem.

1. O dacie posiedzenia zawiadamia strony przez wezwanie. *Kod. Post. Cyw.*

Zawiadomienie kogo — o kim, o czym.

Zawiadomienie o terminach. *Kod. Post. Cyw.*

Zwrot: po zawiadomieniu (nie: za zawiadomieniem) o czym coś robić.

Zawiadowca czego, nie: czym. Formy: lp ten zawiadowca, tego zawiadowcy, temu zawiadowcy, tego zawiadowcę, zawiadowco!, tym zawiadowcą, o tym zawiadowcy; lm ci zawiadowcy, tych zawiadowców,...

Zawiadywać (tylko w postaci dok.). I Formy: zawiadywuję, zawiadywujesz,...; zawiadywuj!; zawiadywujący; zawiadywany; zawiadywał. II Składnia: Z. czym.

Zawiadywała sama tym dziwnym obiegiem wartości. *Nałk.*

Zawiadywanie czym.

Czy podasz zawiadywaniu dwoma folwarkami? *Święt.*

Zawiasa ta, nie: ten zawias, ale: (zwykle) w lm: te zawiasy (rm.); dop. tych zawiasów, ... (nie: zawias).

Drzwi mogą wylecieć z zawiasów. *Nowak.*

Zawiazać (dok.) — zawiązywać (niedok.).

I Formy: 1) zawiązać, jak: wiązać, 2) zawiązuję, zawiązujesz,...; zawiązuuj!; zawiązujący; zawiązuwany; zawiązuwał. II Składnia: Z. co — czym.

Zwrot: zawiązać komu ręce, SF = obezwładnić kogo, pozbawić swobody działania.

Zawiedziony w czym; młm (męskoosob.) zawiedzeni, nie: zawiedzieni.

Zawiedziony w rachubie na wojsko. *Sienk.* Zawiedziona w miłości. *Dyg.*

Zawieja, dlp tej zawiei, dlm tych zawiei.

Zawiercie — zawierciański.

Zawierucha, nie: zawierzucha.

Zawieruszyć (dok.) lub zaniwieruszyć — zawieruszać (niedok.) lub zaniwieruszać.

I Formy: 1) zawieruszę (zaniewieruszę), zawieruszysz, zawieruszysz, zawieruszymy,...; zawierusz! zawieruszcie!; zawieruszony; zawieruszysz; zawieruszysz; zawieruszysz, 2) zawieruszam, zawieruszasz,...; zawieruszaj!; zawieruszający; zawieruszany; zawieruszal, zawieruszali. **II Składnia:** **Z. co.**

Zawierzyć (dok.) — zawierzać. **I Formy:** 1) zawierzyć, jak: wierzyć, 2) zawierzam, zawierzasz,...; zawierzaj!; zawierzający; zawierzany; zawierzał, zawierzali. **II Składnia:** 1) **Z.** komu, czemu — w czym = zaufać komu, czemu — w czym, 2) **Z.** komu, czemu — co = w zaufaniu powierzyć komu, czemu — co.

1. Przeznaczeniu ślepo zawierzając. *Stasz.*

Zawieszać (niedok.) — zawiesić (dok.). **I Formy:** 1) zawieszac, jak: wieszac, 2) zawieszę, zawieszisz, zawiesi, zawiesimy,...; zawiesz! zawieszcie!; zawieszony; zawiesiwszy; zawiesił. **II Składnia:** 1) **Z.** co — na czym, nie: na co (Por. Położyć), 2) **Z.** co (przen.) = przerwać działanie czego.

2. Stach zawiesił na kilka godzin swoje ponure poglądy na terażniejszość. *I. Dąbr.* Ważność (tych spraw) została zawieszona przez jakieś moratorium erotyczne. *Iwasz.*

Zawroty: 1) zawiesić co na kołku (rub.) = porzucić co jako coś nieużytecznego; 2) zawiesić moc prawną czego; 3) zawiesić rozporządzenie, przepis,... = cofnąć na pewien czas moc prawną rozporządzenia, przepisu; 4) zawiesić kogo w urzędzie, w czynnościach = zawiesić kogo w sprawowaniu (lub od sprawowania) urzędu. **SW Zawieszenie.**

Zwroty: 1) podlegać zawieszeniu = podlegać czasowemu unieważnieniu; 2) zawieszenie broni 1. Piecza rodzinna podlega zawieszeniu. *Kod Cyt. Rodzina.*

Zawieść (dok.) — zawodzić (niedok.). **I Formy** jak: wieść — wodzić. **II Znaczenie i składnia:** 1) **Z.** kogo — do kogo, do czego = zaprowadzić kogo — do kogo, do czego. 2) **Z.** (przen.) kogo — w czym = nie ziścić czyich nadziei na kogo, na co.

Zwroty: zawieść kogo w nadziejach lub zawieść czyje nadzieje.

Zawiedziona w nadziejach. *Wikt.*

Zawieść się (zawodzić się) na kim, na czym = pomylić się w nadziejach na kogo, na co. Chyba żeby pan zawiódł się na mnie. *Goet*

Zawieźć (dok.) — zawozić (niedok.). **Formy i składnia** jak: wieźć — wozić.

Zawijać (niedok.) — zawinąć (dok.). **I Formy** jak: obwijać — obwinąć. **II Składnia:** **Z.** kogo, co — czym lub w co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: omotać, opakować).

Zawinięte w bibułkę pudełeczko. *Dąbr.*

Zwrot: zawijać szal (JP 21, 60) = zawijać się szalem.

Zawijać się (niedok.) — zawinąć się (dok.). **I Formy** jak: zawijać — zawinąć. **II Znaczenie i składnia:** 1) **Z.** ś. czym lub w co, 2) **Z.** ś. (przen.) koło kogo, koło czego = zająć się kim, czym, załatwić się szybko z kim, z czym.

2. Poczeli poglądać lakomie, a potem pytali, czy się nie każe koło nich zawinąć. *Stenk*

Zawinić (dok.) — zawinąć (niedok.). **I Formy:** 1) zawinić, jak: winić, 2) zawiniam, zawiniasz,...; zawiniaj!; zawiniający; zawiniał, zawiniali. **II Składnia:** 1) **Z.** komu, lub przeciw komu — co, częściej: czym (gdy się wymienia czynność, stan lub właściwość, które są przyczyną winy), 2) **Z.** komu — w czym (gdy się wymienia dziedzinę winy).

1. Cóż on ojcu zawinił? *Święt.* Zawinił mi tym, że... *Dąbr.* Coś przeciw niej zawinił. *Stenk.*

Zawiniony przez kogo = wywołany winą czyją.

Zawisły — Znaczenie: 1) **Z.** = ten, kto zawiśł, 2) **Z.** = zalezny (PJ 4, 42).

Zawisnąć (dok.) — zawisać (niedok.). **Formy:** 1) zawisnąć, zawisniesz,...; zawisnij!; zawisnął; zawisnąłem, zawisnęli lub zawiśł, zawiśłem, zawiśli!

Zawlec (dok.) — zawlekać (niedok.). **I Formy:** 1) zawlec, jak: wlec, 2) zawlekam, zawlekasz,...; zawlekaj!; zawlekający; zawlekany; zawlekał. **II Składnia** jak: wlec.

Zawołać (dok.) — (niedok.) wołać. **Formy i składnia** jak: wołać.

Zawołał Kasi (nie: Kasię). *PJ. II, 106.* Zawołał Kasię (zam. Kasi). *Nowak.* Nie chciał im się zawołać na Klimeckiego, żeby uważał. *Dąbr.* Widząc, że oddalam się, zawołała za mną. *Prus.* Zawołała do mnie przez okno. *Prus.*

Zawołanie.

Zwrot: jest coś (mieć coś) na (każde) zawołanie = jest coś (mieć coś) na (każdy) rozkaz, od razu.

Na każde zawołanie miał tysiąc głosów. *Stenk.* Wszystko może mieć na swoje zawołanie. *Dąbr.*

Zawołany = wyśmienity, doskonały.

Pomiędzy nimi często znajdują się piękne głosy i zawołani śpiewacy. *Orzesz.*

Zawód, dlp tego zawodu. Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo = fach, specjalność, 2) **Z.** w czym = rozczarowanie w czym, 3) **Z.** (dziś w lm) o co = współzawodnictwo o co.

Zwroty: 1) ktoś z zawodu ten a ten; 2) być z zawodu tym a tym; 3) spotyka kogo zawód; 4) iść z kim w zawody; 5) wzywać kogo w zawody = wzywać kogo do współzawodnictwa.

1. Z zawodu inżynier — w duszy uważał się za poetę. *Perz.* 3. Spotkał go zawód. *Bartk.* 4. Jeśli wam już nie wolno z innymi ludźmi chodzić w zawód o narodową sławę, bohaterstwo, to wzywają was europejskie narody w zawód o sławę wszystkich innych rodzajów. *Stasz.*

Zawój, dlp tego zawoju.

Zawrócić (dok.) — zawracać (niedok.). **I Formy** jak: wrócić — wracać. **II Znaczenie i składnia:** 1) **Z.** kogo, co lub kim, czym = zakreślić kogo, co lub kim, czym, 2) **Z.** kogo = zmusić kogo do powrotu.

1 Można nią było zawrócić. *Zerom.*

Zwroty: zawrócić komu głowę lub zawrócić komu w głowie = zbalamucić kogo.

Zawrót, nie: zawrot, ale: zwrot: Por. Powrót. Forma dlp tego zawrotu.

Zawrzeć (dok.) = zamknąć—zawierać (niedok.). **I Formy:** 1) zawrę, zawrzesz, zawrzesz,...; zawrzyj!; zawarty; zawarty; zawart, 2) zawieram, zawierasz,...; zawieraj!;

zawierający; zawierany; zawierał. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co — w czym lub do czego = zamknąć kogo, co — w czym lub do czego, 2) Z. co — czym lub na co (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zamknąć), 3) Z. (w sobie) co = objąć (w sobie) co.

Zawrzeć (tylko w postaci dok.) = zagotować się. Formy jak: wrzeć = gotować się. **Zawstydzić** (dok.) — zawstydząć (niedok.). I Formy: 1) zawstydzić, jak: wstydzić, 2) zawstydzam, zawstydzasz,...; zawstydzaj!; zawstydzający; zawstydzany; zawstydział. II Składnia jak: wstydzić.

Zawstydzić się (dok.) — zawstydząć się (niedok.). I Formy jak: zawstydzić — zawstydząć. II Składnia: 1) Z. ś. kogo, czego = przez wstyd zleknać się kogo, czego, 2) Z. ś. czym = być czym zawstydzonym. 2. Zawstydził (się) tego poważnego zdania. *Parand.*

Zawsze.

Zwrot: pamiętać co raz na zawsze

Zapamiętasz raz na zawsze. *Wikt.*

Zawziąć się (dok.) — zawzinać się (niedok.) (nie: zawzimać się). I Formy: 1) zawzmię się, zawzemiesz się,...; zawzmięj się!; (nie: zawzē się!); zawziąwszy się; zawziął się, zawziąłem się, zawzieli się, 2) zawzinam się, zawzinasz się,...; zawzinaj się!; zawzinający się; zawzinał się. II Składnia: Z. ś. na kogo, na co.

Zawziął się na konie. *Strug.* Upał na niego się zawziął. *Nałk.*

Zawziętość na kogo, na co lub przeciw komu, przeciw czemu.

Ma niezmienną na zagubę Polaków zawziętość. *Stasz.* Zawziętość przeciw towarzyszom pana Kmicica wzrastała. *Sienk.*

Zawzięty na kogo, na co, rzadziej: przeciw komu czemu.

Okrutnie na mnie zawzięty. *Sienk.*

Zazdrosny (nie: zazdrośny) o kogo, o co.

Zazdrosny o ład w swych książkach niewiele sobie pomagał pozwał. *Berent.* Jest o mnie zazdrosna. *Makusz.*

Zazdrościć (tylko w postaci niedok.). I Formy: zazdrościsz, zazdrościsz,...; zazdrości, zazdrościmy,...; zazdrość! zazdroście!; zazdrościsz, zazdrościł. II Składnia: Z. komu, czemu (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która budzi zazdrość) — kogo, czego, nie: co (Krasn. 48) (gdy się wymienia osobę lub rzecz, która jest przyczyną zazdrości; niekiedy różnica znaczeniowa między obu zwrotami się zaciera).

Nie zazdrościli sławie szlachcica panowie. *Mick.* Zazdrościł skibom ziemi ich losu. *Zerom.* Jakże zazdrościł jego odwadze. *Sierosz.* Augustyn nie zazdrościł mu niczego. *Kruczk.*

Zazdrość czego lub o co.

Zwrot: pękać z zazdrości. *SF.*

Zaziębić (dok.) — zaziębiać (niedok.). I Formy: 1) zaziębię, zaziębisz, zaziębi, zaziębiemy,...; zazięb! (nie: zaziąb!); zaziębiony; zaziębiwszy; zaziębił, 2) zaziębiam, zazię-

biasz,...; zaziębiaj!; zaziębiający; zaziębiany; zaziębiał, zaziębiali. II Składnia: Z. kogo, co — czym.

Zaznać (dok.) — zaznawać (niedok.). I Formy jak: poznać — poznawać. II Składnia: Z. czego.

Nie zaznał chwili spokoju. *Sienk.*

Zaznajomiony z czym = obeznany z czym. **Zażalenia** na kogo, na co.

Na postanowienia w tych przedmiotach nie ma żażalenia. *Kod. Post. Cyw.*

Zażarty na kogo, na co.

Jakbym był smokiem żażartym na cnotę. *Matcz.*

Zażec (dok.) — żażęcać (niedok.). I Formy: 1) żażęć, jak: żęc, 2) żażęgam, żażęgasz,...; żażęgaj!; żażęgający; żażęgany; żażęgał. II Składnia: Z. co — czym.

Zażęgnąć (dok.) — żażęgnywać (niedok.). I Formy: 1) żażęgnąć, jak: żęgnąć, 2) żażęgnuję, żażęgnujesz,...; rzadziej: żażęgnuwam, żażęgnujesz,... (nie: żażęgnuję, żażęgnujesz,...); żażęgnuj! (żażęgnujaj!); żażęgnujący (żażęgnujący); żażęgnwany; żażęgnwał. II Składnia: Z. co.

Zażęgnęła sprawę. *Dąbr.* Było wiele sposobów. aby żażęgnąć zło. *Parand.*

Zażgać lub żażgać albo żażgać. Ob. *Żgać.*

Zażyć (dok.) — żażywać (niedok.). I Formy: 1) żażyć, jak: żyć, 2) żażygam, żażywasz,...; żażyga!; żażywiający; żażywany; żażywał. II Znaczenie i składnia: 1) Z. czego = doświadczyć czego, 2) Z. co (o lekarstwie) = przyjąć co.

1. Żażywał słonecznej kąpeli. *Wikt.* 2. Żażyć lekarstwo, pigułkę,... *Krasn.* 47.

Zażyłość z kim, z czym.

Zwroty: 1) wchodzić w żażyłość z kim; 2) być z kim w żażyłości.

1. Wszedł w żażyłość z wójtem. *Kruczk.*

Ząb — zębny lub zębowy, — zębaty, — zębiasty. Ob. *Zębny.*

Zwroty: 1) ostrzyć sobie na co zęby, *SF* = mieć na co apetyt, chętkę; 2) ostrzyć sobie na kim, na czym zęby, *SF* = obmawiać kogo, co; 3) szczyrzyć, wyszczerzać zęby = pokazywać zęby; 4) szczyrzyć zęby na kogo, na co = grozić komu, czemu zębami, objawiać gniew; 5) szczyrzyć zęby do kogo = umizgać się do kogo; 6) pokazywać komu zęby, *SF* = głozić komu zębami, objawiać niechęć, gniew; 7) szczyrkać, dzwonić zębami (z zimna); 8) zęby szczykają, dzwonią; 9) kłapać lub kłapać zębami = otwierając i zamykając paszczę uderzać górnymi zębami o dolne; 10) ścisnąć, zaciskać zęby = nie wypuszczać słowa skargi, zawznąć się w cierpliwości, w wytrwaniu; 11) trzymać język za zębami, *SW* = uparcie milczeć; 12) kłócić się za ząb za ząb = kłócić się zjadad; 13) oko za oko, ząb za ząb = zajądła i mściwie; 14) zęby zjeść na czym = długo do późnej starości nad czym pracować; 15) brać kogo na ząb = obmawiać kogo; 16) w zęby komu patrzeć (tryw.) = liczyć komu lata; 17) zaglądać komu w zęby (rub.) = całować kogo; 18) dać komu w zęby (tryw.) = uderzyć kogo w zęby; 19) ząb czasu = niszczące działanie czasu; 20) ani w ząb = zgoła nic.

1. Szwedzi ostrzą zęby na Prusy. *Sienk.* 3. Z wyszczerzonymi zębami. *Sienk.* Szczerzą zęby. *Kunc.* 4. Opoka, co wyszczerza na łakę trupa zęby. *Prus.* Leżeliśmy w błocie dzwoniąc zębi-

ml. *Strug*. 8. Nam już zęby z zimna szczękały. *Kad*. 9. Warknął kłapiąc zębami. *Bartk*. Groźne kłapięcie potężnie uzebionych szczek. *Małacz*. 10. Zaciśnięta zęby i miłczała. *Zerom*. Cóż my możemy na to powiedzieć? zęby zaciskamy i tyle. *Strug*. ścisnęli zęby na łacniejse wytrwanie. *Małacz*. ścisnij zęby, powiedz: Tobie, Polsko! *Małacz*. 13. Oko za oko, ząb za ząb łamiąc się z nimi. *Zerom*. 14. Zęby zjadł na prawowaniu się. *Strug*. 15. Gdyby cię kto chciał niebacznie brać na ząb, prawdy nie lubiąc, niech wprzód uzna swój błąd. *Cyt*. *SW*. 16. Śmierć nie brakuje (= nie przebiera), w zęby nie patrzy. *SW*. 17. Obawiam się, Kasiuniu, by ci nie chciał panisko zająrzeć czasem w zęby. *SW*. 19. Rączka jej nóżka uderzały kształtami pełnymi i utoczonymi, ale nie dotkniętymi jeszcze zębem czasu. *Krasz. cyt*. *SW*. 20. Nie umie nic, ani w ząb.

Zbaraż — zbaraski.

Zbawca — zbawczy, — zbawczy. Por. Zbawienie — zbawienny. Formy: 1) lp ten zbawca, tego zbawcy, temu zbawcy, tego zbawcę, zbawco! tym zbawcą, o tym zbawcy, lm ci zbawcy, tych zbawców, ..., 2) zbawczy, jak: gospodyn.

Zbawczy, — zbawienny. Znaczenie: 1) zbawczy: a) = związany ze zbawcą, właściwy zbawcy, b) = tyżący się zbawienia, zbawienny, 2) zbawienny = tyżący się zbawienia.

1a. Zbawczą podał rękę. *SW*. b. Zbawcze działanie modlitwy. *SW*. 2. Rada zbawienna. *SW*.

Zbawić (dok.) — zbawiać (niedok.). I Formy jak: zabawić — zabawiać. II Składnia: Z. kogo, co — od czego, rzadko: czego (dawn.).

Zbawienie — zbawienny. Por. Zbawca.

Zwrot: jest w kim, w czym zbawienie.

W nim jednym zbawienie. *Sienk*.

Zbawienny — Składnia: 1) Z. dla kogo (gdy się wymienia osobę, która korzysta ze zbawiennego działania czego), 2) Z. na co (gdy się wymienia okoliczności, na których wypadek coś może się okazać zbawiennym). Por. Pożyteczny.

1. Sposób dla Ojczyzny zbawienny. *Sienk*. 2. środek zbawienny na takie niedomagania. *Mp*.

Zbereznik, nie: zbereznik, ale: zberezeństwo. **Zbędny** = zbyteczny.

Zbić (dok.), nie: zbić (prow.) — zbijać (niedok.). I Formy jak: wybić — wybijają. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co — z czego = uderzając strącić kogo, co — z czego, 2) Z. co = bijąc stłoczyć, złączyć co, 3) Z. co = stłuc co, 4) Z. kogo — czym = oćwiczyc kogo — czym.

1. Zbił książę z siodeł trzech rycerzy. *Sienk. cyt*. *SW*. 2. Wszystko do kupy zbite. *SW*. 3. Zbić talerz, szklankę, ... 4. Zbić kogo kijem. *SW*.

Zwroty: 1) zbić kogo z tropu, *SW* = wytrącić kogo z właściwego biegu myśli; 2) zbić czyjeś dowody, *SW* = obalić czyjeś dowody; 3) zbić mięso na zrazy, na befsztyk. *SW*; 4) zbijać bruki, baki (rub.), *SW* = wałęsać się, próżnować; 5) zbić majątek, pieniądze, *SW* = uciuć majątek, pieniądze, 6) zbić kogo na kwaśne jabłko (rub.), *SW* = nabić komu bicieciem siniaków; 7) zbić nieprzyjaciela na łeb na szyję, *SW* = odnieść nad kim walne zwycięstwo; 8) zbić kogo z nóg = powalić kogo, pokonać.

8. Ułamek sekundy wystarczył, aby Kordysa zbić z nóg. *Goet*.

Zbiedniały, m/m (męsko-osob.) zbiedniali, ale: zbiednieli (3 os. lm).

Zbiednieć (dok.) — (niedok.) biednieć. Formy i składnia jak: biednieć.

Zbieg — Znaczenie i formy: 1) Z. = uciekinier; dlp tego zbiega, 2) Z. = zlanie się, złączenie się; dlp tego zbiegu.

Zbierać (się). Ob. Zebrać (się).

Zbieżność.

Zwroty: zbieżność zdań, poglądów, nastrojów. Wskutek zbieżności nastrojów. *Zerom*.

Zbiór — Znaczenie: 1) Z. = zbieranie czego, 2) Z. = zbieranie się kogo, czego, 3) Z. = to, co zebrano. Por. Zbór.

1. Zbiór chmielu. *SW*. 2. Miejsce zbioru pułku. *SW*. 3. Zbiór rozporządzeń, przepisów.

Zbiórka — Znaczenie: 1) Z. = zbieranie, 2) Z. = zbieranie się.

1. Zbiórka zboża. 2. Na jutro wyznaczono zbiórke całego zastępu.

Zbir, nie: zbir; dlp tego zbira.

Zbladnąć lub **zblednąć**, albo **zblednieć** (dok.) — (niedok.) bladnąć, blednąć, blednieć. Formy jak: bladnąć (blednąć, blednieć).

Zbladnął. *Mick*. Na te słowa jak trup zbledniał. *Stasz. cyt*. *SW*.

Zbliżenie — Znaczenie i składnia: 1) Z. (czyn.) kogo, czego — do kogo, do czego = przysunięcie kogo, czego — do kogo, do czego, 2) Z. (nijak.) = zbliżenie się.

Zwrot: za zbliżeniem czym = gdy się ktoś zbliżył.

Za zbliżeniem podchorążego wszędzie się rozstępowali. *Małacz*.

Zbliżenie się.

Zwrot: za zbliżeniem się = za zbliżeniem.

Powstało całe towarzystwo za zbliżeniem się jego. *Berent*.

Zbliżony do kogo, do czego. Znaczenie: 1) Z. = utrzymujący z kim przyjazne stosunki, 2) Z. = podobny do kogo.

2. Coś zbliżonego do tęsknoty pociągnęło go naprzód. *Danil*.

Zbliżyć się (dok.) — zbliżać się (niedok.).

I Formy: 1) zbliżę się, zbliżysz się, zbliży się, zbliżymy się, ...; zbliż się! zbliżcie się!; zbliżywszy się; zbliżył się, 2) zbliżam się, zbliżasz się, ...; zbliżaj się!; zbliżający się; zbliżali się, zbliżali się. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. do kogo, do czego = przysunąć się do kogo, do czego, 2) Z. ś. na co = zbliżywszy się znaleźć się na czym, 3) Z. ś. pod co = zbliżywszy się znaleźć się pod czym, 4) Z. ś. do kogo lub z kim (przen.) = wejść z kim w bliższe, zwykle przyjazne, stosunki.

1. Zbliżył się do mostu. *Prus*. Zbliżył się nieco do łózka. *Ostr*. 2. Zbliżyła się na krawędź schodów. *Sierosz*. 3. Pelzając zbliżył się pod okop. 4. Na wsi łatwo jest zbliżyć się z ludźmi. *Nałk*.

Zbłaźnić się (dok.). I Formy: 1) zbłaźnię się, zbłaźnisz się, zbłaźni się, zbłaźnimy się, ...; zbłaźnij się!; rzadko: zbłaźń się! (P. Gr.); zbłaźniony; zbłaźniwszy się; zbłaźni się. II Składnia: Z. ś. czym.

Zborny (od: zбір).

Wyrażenie: punkt zborny.

Zborów (nazwa miasta) — zborowski.
Zbój — zbójca — zbójce. Formy: 1) dlm tych zbójów, nie: zbói, 2) lp ten zbójca, tego zbójcy, temu zbójcy, tego zbójcę..., lm ci zbójcy, tych zbójców,...

Zbór = kościół ewangelicki. Por. Zbiór; dlp tego zboru.

Zbrodnia, dlp tej zbrodni, dlm tych zbrodni.
Zwroty: 1) popełnić (spełnić) zbrodnię; 2) jest zbrodnia coś robić.

1. Spełniłeś największą zbrodnię. *zerom.* 2. Zbrodnia byłoby nie postać jej na uniwersytet. *Dąbr*

Zbroja, dlp tej zbroi, dlm tych zbroi, rzadko: tych zbrój (P. Gr.).

Zbrojnie, rzadziej: zbrojno.

Zbrojny, nie: zbrójny. Składnia: Z. w co lub czym.

Ujrzałem meża zbrojnego w żelazo. *Krasin.* Tłuszczą zbrojna w cepy, widły i kosy *Małacz.* Tysiącem dział zbrojny. *Mick*

Zbrudzić (dok.) — (niedok.) brudzić. Formy i składnia jak: brudzić.

Zbrzknąć (dok.) — (niedok.) brzknąć. Formy i składnia jak: brzknąć.

Zburzyć (dok.) — (niedok.) burzyć. Formy i składnia jak: burzyć.

Zbyć (dok.) — zbywać (niedok.). I Formy jak: być — bywać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. czego = pozbyć się czego, 2) Z. kogo — czym = poprzestać wobec kogo — na czym, 3) Z. (nieosob., zwykle w postaci niedok.) komu — na czym = komuś — czegoś brakuje (PJ. 1, 89. Kr. 1, 35), 4) Z. (nieosob., zwykle w postaci niedok.) komu — czego = ktoś ma nadmiar czego (PJ. 1, 89).

1 Zbadz pýchы *Krasin.* 2 Zbywał ja szcęgólami. *zerom.* Zbyła te słowa milczeniem. *Dąbr.* Zbywałeś mnie żartami *Iwaasz.* 3 Zbywa nam na jednym z najskuteczniejszych środków *St. Potoc.* Rycerzowi i jego czeladzi na niczym nie zbywało. *Siensk.* Może nie zbywać na tym. *Dąbr* 4 Zbywa mu czasu *PJ* 1, 89

Zbyt (rzeczow.) na co; dlp tego zbytu.

Zbyt (przysł.) dobry, zły, mądry, głupi na co.

Zbytni = zbyteczny. Por. Zbytny.

Zbytnie — zbytnio. Znaczenie: 1) zbytnio = zanadto, nadmierne, 2) zbytnie: a) = swawolnie, b) = (rzadko) zbytnio.

1 Telimena zbytnio do załotów skora. *Mick.* 2a Zachowywał się zbytnie. 2b Tu zbytnie wielka pór czasu zmienność *Stasz*

Zbytny = lubiący zbytki, swawolny. Por. Zbytni.

Zbywający. Ob. Brakujący.

Zdać (dok.) — zdawać (niedok.). I Formy jak: dać — dawać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co — komu, czemu = przekazać kogo, co — komu, czemu, 2) Z. kogo, co — na kogo, na co = zepchnąć, zrzucić kogo, co — na kogo, na co.

Zwroty: 1) zdawać kogo, co na łaskę losu, 2) zdawać komu służbę = przekazywać czynności służbowe swemu następcy; 3) zdawać pracę, czynność, ... na kogo = powierzać komu pracę, czynność; 4) zdawać coś na kogo = powierzać coś komu; 5) zdawać egzamin; 6) zdawać (egza-

min) u profesora lub przed profesorem (nie: do profesora). *J.P.* 14, 186; 7) zdawać sobie sprawę z czego, nie: zdawać sobie co.

1. Kiedy mogła zdać jaką czynność na kogo... *Dąbr.* 4. Zdał to na mnie, ja może kogo wynaję. *Siensk.* 7. Możemy zdać sobie dokładnie sprawę z obrazu walki (nie: zdać sobie obraz walki) *Cyt. PJ.* 9, 103.

Zdać się (dok.) — zdawać się (niedok.). I Formy jak zdać — zdawać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. na kogo, na co = powierzyć się komu, czemu, 2) ktoś Z. ś. być czymś (osob.) lub Z. ś. (nieosob.), że ktoś jest czymś, 3) ktoś Z. ś. coś robić (osob.) lub Z. ś. (nieosob.), że ktoś coś robi.

1. Na niego we wszystkim się zdajemy. *Siensk.* Zdać się na wolę jego. *Bartk.* Zdałbym się na pani gust. *Grusz.* 2. Świat cały zdaje się być zatopionym w zadumie. *Przybysz.* Zdał się być duchem mrozu. *zerom.* Nie zdawał się być tą sytuacją zaskoczony. *Naik.* Uśmiech zdawał się być udobruchał. *Mick.* Zdała się ogarnąć główki niemowląt. *Mick.* W duszy Anki zdawał się panować nieczysty dzień. *Dąbr.* Zdawał się nie poświęcać tej sprawie uwagi. *Naik*

Zwroty: 1) zdawać się na czyją łaskę; 2) coś się na nic nie zdaje = coś się psu na budę nie zdaje (rub.).

1. Zdamy się na łaskę. *Krasin.* 2. To się na nic nie zdało. *Siensk.* To się psu na budę nie zdało. *Sierosz*

* Zdania podrzędne dopełniające zastępują dopełnienie zdania i tak jak dopełnienie odpowiadają na pytania przypadków zależnych: kogo?, czego?, komu?, czemu?, ... Np. Czego swoim rozumem i pracą nie dostaniesz, tego nie wymodlisz. Nie wiem, co się ze mną dzieje. Twoje serce poczciwie nie umie uczuć, ile jest piekła w obrażonej dumie. Widzicie, że w dobrym jestem towarzystwie.

Zdania dopełniające, tak samo jak dopełnienia, zależą od czasowników, przymiotników lub rzeczowników odśrodkowych. Np. Nie wiem, co się stało dalej. Ciekawy jestem, co o mnie piszą. Wtem doszła go wiadomość o owym doniesieniu Ibrahima, jakoby Jan skrył się przed nim.

Niekiedy zdania dopełniające używane bywają po wyrażeniach nieosobowych, składających się z rzeczownika w połączeniu ze słowem siłkowym: być, które w czasie teraźniejszym bywa zazwyczaj opuszczane. Np. Żal mi teraz często, że ta władza marzeń zagasła we mnie.

Zdania dopełniające łączą się ze zdaniem nadrzędnymi za pomocą zaimków względnych lub spójników (że, iż, żeby, aby ażeby, by) albo bezpośrednio i wtedy zaczynają się od zaimków lub wyrazków pytajnych.

* Zdania podrzędne okolicznikowe celu zastępują okoliczniki celu zdania nadrzędnego i tak jak one odpowiadają na pytania po co?, w jakim celu?. Np. Staruszka śpieszyła do ławki, by spocząć i kosę na niej położyć. Pistolety dobrze ostoń, że-

by proch nie zwilgotniał. Zdania okolicznikowe celu łączą się ze zdaniem nadrzędnymi za pomocą spójników: *by*, *a by*, *że by*, *a że by*.

Orzeczenie w zdaniu celowym ma formę trybu przypuszczającego, jeśli jednak podmiot w zdaniu celowym i nadrzędnym jest jednakowy, to orzeczenie zdania celowego może być użyte także w formie bezokolicznika.

* Zdania podrzędne okolicznikowe czasu zastępują okoliczniki czasu zdania nadrzędnego i tak jak one odpowiadają na pytania: *kiedy?*, *dokąd?*, *jak dawno?*, *jak długo?*, *dopóki?*. Odpowiednikami zdań czasowych w zdaniach nadrzędnych bywają wyraźne lub domyślne zaimki przysłówkowe wskazujące: *wtedy*, *wówczas*, *wówczas*, *wnet*, *już*, *póty*, *dopóty*, *tak długo* itp. Np. *Pan Bóg, kiedy karę na naród przypuszcza, odbiera naprzód rozum od obywateli. Niemało czasu już przeszło, jak ogary wpadły w otchłań lasu. Nim słońce wszędzie, rosa oczy wyje. Naród żyje, dopóki język jego żyje.*

Zdania czasu łączą się ze zdaniem nadrzędnym za pomocą spójników: *kiedy*, *gdy*, *ledwie*, *zaledwie*, *nim*, *zanim*, *aż*, *póki*, *dopóki*, *dopóki nie*,...

Czynność zdania czasowego może być współczesna z czynnością zdania nadrzędnego, może ją poprzedzać lub po niej następować. Np. *Nie czas żałować róż, gdy lasy płoną. On mnie z opieki nie wypuścił, aż człowiekiem zrobił. Ledwie zasnął smacznie a głęboko, gdy zbudził go huk działa.*

* Zdania podrzędne okolicznikowe miejsca zastępują okoliczniki miejsca zdania nadrzędnego i tak jak one odpowiadają na pytania: *gdzie?*, *skąd?*, *odkąd?*, *jak daleko?*. Odpowiednikami zdań okolicznikowych miejsca w zdaniach nadrzędnych bywają wyraźne lub domyślne zaimki przysłówkowe wskazujące: *tu*, *tam*, *stąd*, *dotąd*, *tędy*, *tamtędy* itp. Np. *Gdzie były ludne rynki, dziś tam rosną grzyby. Dokąd ty dążysz, i my dążymy.*

Zdania okolicznikowe miejsca łączą się ze zdaniem nadrzędnym za pomocą zaimków przysłówkowych względnych: *gdzie*, *kędy*, *skąd*, *dokąd* itp.

* Zdania podrzędne okolicznikowe przyczyny zastępują okoliczniki przyczyny zdania nadrzędnego i tak jak one odpowiadają na pytania: *czemu?*, *dla czego?*, *z jakiego powodu?*, *przez co?*, *za co?* Np. *Morze burzyło się, ponieważ przyplłynął wzbierał. Ostęp zwał się zamczyskiem, gdyż niegdyś stał tam zamek.*

Zdania przyczynowe łączą się ze zdaniem nadrzędnym za pomocą spójników: *że*, *iż*, *gdyż*, *ponieważ*.

Zdania przyczynowe ze spójnikiem: *gdyż* kładą się zawsze po zdaniu nadrzędnym.

* Zdania podrzędne okolicznikowe sposobu zastępują okoliczniki sposobu i tak jak one odpowiadają na pytania: *jak?*, *jakim sposobem?*. Odpowiednikiem zdania sposobu w zdaniu nadrzędnym bywają wyraźne lub domyślne zaimki przysłówkowe wskazujące: *tak*, *tak samo*. Np. *Jak kto sobie pościele, tak się wyśpi. Czasem natężam tak moją imaginację, że was widzę.*

Sposób wykonywania czynności zdania nadrzędnego wyrażamy albo przez porównanie, albo przez oznaczanie jego skutku, stąd też zdania sposobu bywają porównawcze albo skutkowe. Np. *Jak kto sobie pościele, tak się wyśpi. Czasem natężam tak moją imaginację, że was widzę.*

Zdania sposobu porównawcze łączą się ze zdaniem nadrzędnym za pomocą zaimka przysłówkowego względnego: *jak*, a zdania sposobu skutkowe łączą się ze zdaniem nadrzędnym za pomocą spójników: *że*, *iż*, *że by*, *a że by*, *a by*, *by*,...

* Zdania podrzędne okolicznikowe stopnia zastępują okoliczniki stopnia zdania nadrzędnego i tak jak one odpowiadają na pytania: *jak?*, *jak bardzo?*, *w miarę czego jak?*, *o ile?*. Np. *W pół godziny tak było głucho w całym dworze, jako po zadzwonieniu na pałac w klasztorze. Wieś spała tak głęboko i spokojnie, że przez pootwierane okna słychać było chrapanie.*

Zdania okolicznikowe stopnia bywają porównawcze lub skutkowe. Np. *Im bliżej był domu, tym wolniej szedł i ciężej. Ogień tak mocno przypiekał, że musiałem cofnąć się o kilka kroków.*

Zdania okolicznikowe stopnia porównawcze łączą się ze zdaniem nadrzędnym za pomocą zaimków przysłówkowych względnych: *jak*, *w miarę jak*, *im*, a zdania okolicznikowe stopnia skutkowe łączą się ze zdaniem nadrzędnym za pomocą spójników: *że*, *iż*, *że by*, *a że by*, *a by*, *by*, *niż*, *niżeli*, *aniżeli*.

* Zdania podrzędne okolicznikowe warunku są pewną odmianą zdań przyczynowych, wyrażają warunek, czyli przyczynę konieczną i dostateczną. Np. *Obłoki szybko się rozpierzchają, jeżeli w górze wieje silny wiatr.*

Zdania warunkowe łączą się ze zdaniem nadrzędnym albo za pomocą spójników: *jeśli*, *jeżeli*, *jeśliby*, *jezeliby*, *kiedy*, *gdy*, *gdyby*, *jak*, *jakby*, *że by*, *byle by*, *chyba by*, albo bezpośrednio, np. *Gdybym podstarzał dziesiątym krzyżykiem, w smutne schroniłbym się dąbrowy. Wygraj w polu, a wygrasz i w sądzie.* Cechą zewnętrzną, po której można poznać zdania warunkowe bezspójnikowe, jest ich miejsce: kładą się one zawsze przed

zdaniami nadrzędnymi. Drugą ich cechą zewnętrzną jest właściwa ich forma pytania bądź rozkazu. Np. Da li Bóg doczekać, będziemy mieli ładne zbiory. Wygraj w polu, wygrasz w sądzie.

Zdania warunkowe mogą być: 1) rzeczywiste, gdy oznaczają warunek rzeczywisty, np. Rębało wszędzie tęsknił i czuł się niezdrowym, jeżeli nie oddychał powietrzem zamkowym, 2) możliwe, gdy oznaczają warunek możliwy, przypuszczalny, np. Chciałem ten sprzęt w dziedzictwie zachować dla dzieci, jeśli bym się ożenił, 3) nierzeczywiste, gdy oznaczają warunek, niezgodny z rzeczywistością, np. Głupi niedźwiedziu, gdybyś w mateczniku siedział, nigdy by się o tobie Wojski nie dowiedział. W zdaniach warunkowych rzeczywistych używa się trybu orzekającego, a w zdaniach warunkowych możliwych i nierzeczywistych — trybu przypuszczającego. Zdania warunkowe, zaczynające się od spójnika: *by* *le* *by*, wyrażają zastrzeżenie. Zastrzeżenie to jest również pewnego rodzaju warunkiem, bo wskazuje na przyczynę konieczną, bez której, wedle osoby mówiącej, nie może się spełnić czynność, wyrażona w zdaniu nadrzędnym. Np. Wszędzie się znajdzie rozum, byleś szukał.

Zdania zaczynające się od spójników: *chyba*, *chyb a* *by*, *chyba że*, wyrażają warunek wykluczający, tj. taki, który wyłącza wszystkie inne warunki. Np. Nie opuszczę cię, chybaś mię wypędził.

* **Zdania podrzędne orzecznikowe** zastępują orzecznik rzeczowy lub przymiotny zdania nadrzędnego i odpowiadają na pytania: *kim jest?* *czym jest?* *jaki*, *jaka*, *jakie jest?* Np. Tym będzie wiek dojrzały, czym się wyda młody. Nie byłem zawsze taki, jak jestem.

Zdania orzecznikowe rzeczowne łączą się ze zdaniami nadrzędnymi za pomocą zaimków względnych: *któ*, *co*. Odpowiednikami tych zaimków w zdaniu nadrzędnym bywają zaimki wskazujące: *tę*, *ta*, *to*. Zaimki te bywają w takich połączeniach zawsze orzecznikami rzeczownymi zdania nadrzędnego i dlatego przybierają formę narzędnika, rzadziej mianownika. Np. Jestem tym, czym być powinienem. Był on dla mnie tym, czym starszy brat dla rodzeństwa.

Zdania orzecznikowe przymiotne łączą się ze zdaniami nadrzędnymi albo za pomocą zaimków względnych, albo za pomocą spójników: *że*, *że by*, *a że by*, *a by*, *by*. Zdania orzecznikowe względne są zdaniami porównawczymi, a zdania orzecznikowe spójnikowe zdaniami skutkowymi. Np. Nie byłem zawsze taki, jak jestem. Jakie życie, taka śmierć. Położenie było takie, że nie podobna było odmówić.

* **Zdania podrzędne podmiotowe** zastępują

podmiot zdania nadrzędnego i odpowiadają na pytania: *któ?* *co?* Np. Kto nie dotknął ziemi ni razu, ten nigdy nie może być w niebie. Kogo pocieszyć jeszcze ludzie mogą, nie jest zupełnie nieszczęśliwym. Wszystko mi jedno, gdzie i kiedy zginę. To pewna, że morza niegdyś wznosiły się wyżej.

Zdania podmiotowe łączą się ze zdaniami nadrzędnymi za pomocą zaimków względnych, za pomocą spójników (*że*, *żeby*, *a że*, *aby*, *by*) i jeśli są zdaniami pytającymi, bezpośrednio.

Zdania podmiotowe pytające używają się po wyrażeniach nieosobowych: wiadomo, nie wiadomo, pewna (rzecz), niepewna (rzecz) itp.

Zdania podmiotowe spójnikowe zależą przeważnie od zdań bezpodmiotowych. Np. Zdaje mi się, że już tak długo żyłem. Żeby Sędzia był ciężki dla szlachty, nie prawda. Nieraz się zdarza, że i pies pana w rękę ukąsi

U w a g a. Wyrażenia nieosobowe, od których zależą zdania bezpodmiotowe, jak w ogóle wyrażenia nieosobowe, składają się ze słów posiłkowych i bezokoliczników, rzeczowników lub przysłówków (nigdy nie: przymiotników), błędnymi więc są takie zdania jak: *pewnym jest, że przyjdzie*; *wiadomym jest, że ziemia obraca się koło słońca*. Zdania takie powinny mieć formę: *pewna (lub: pewnie), że przyjdzie*; *wiadomo, że ziemia obraca się koło słońca*.

* **Zdania podrzędne przedmiotowe.** Ob. *Zdania podrzędne dopełniające.

* **Zdania podrzędne przydawkowe** zastępują przydawki zdania nadrzędnego i tak jak przydawki odpowiadają na pytania: *jaki?* *jaka?* *jakie?* *który?* *czyj?* *ile?* Odpowiednikami zdań przydawkowych w zdaniach nadrzędnych bywają wyraźne lub domyślne zaimki wskazujące: *ten*, *taki*, *ty*, *te*. Np. Zaczęła się ta prędką, zmieszana rozmowa, w której lat kilka dzieje chciało zamknąć w słowa krótkie i poplątane. Pamiętam czasy, kiedy do ojczyzny pierwszy raz zawitała moda francuszczyzny. Serce jej ścisnęła obawa, czym będzie konie karmić. Gdybym kiedy dożył tej pociechy, żeby te księgi zbladziły pod strzechy. Zdania przydawkowe łączą się ze zdaniami nadrzędnymi za pomocą zaimków względnych, spójników (*że*, *żeby*, *a żeby*, *aby*, *by*) i jeśli są pytające, bezpośrednio.

Zdania przydawkowe zastępują przydawki zdania nadrzędnego, tak jak przydawki odnoszą się zawsze do rzeczownika i tym się różnią od zdań okolicznikowych, które zastępując okoliczniki, łączą się z czasownikami. Np. Na dworze, gdzie przed chwilą tyle było krzyku, teraz pusto i głucho. Kaźdy, gdzie chce, wchodzi. Przykład pierwszy zawiera zdanie przydawkowe określające

rzeczownik: na dworze; w przykładzie drugim występuje zdanie okolicznikowe, określające: wchodzi.

Zaimek przysłówkowy, rozpoczynający zdanie przydawkowe, można zawsze zastąpić odpowiednią formą zaimka przymiotnikowego lub rzeczownikowego. Np. Na dworze, gdzie (w którym) przed chwilą tyle było krzyku, teraz pusto i głucho. W zdaniach okolicznikowych zamiana taka jest niemożliwa, tutaj bowiem zaimek przysłówkowy odnosi się do czasownika.

* **Zdania podrzędne przyzwalające** wyrażają przyczynę, która pociąga za sobą skutek wprost przeciwny niż ten, którego można by się spodziewać. Np. Ręabajło nosił wielki pęk kluczy za pasem, choć nie miał co otwierać.

Zdania przyzwalające, tak jak zdania warunkowe, łączą się ze zdaniami nadrzędnymi albo za pomocą spójników (choć, choćby, chociaż, chociażby, acz, aczkolwiek, jakkolwiek, lubo), albo bezpośrednio. Np. Chociaż głodni byli, podawali wolno. Osoba jej, jakkolwiek uczyniła na nim dobre wrażenie, była mu obojętna. Nie siać chwastu, a rodzi się. Rzuć chleb i sól poza siebie, a zawsze przed tobą będzie.

Zdania przyzwalające łączności bezpośredniej kładą się zawsze przed zdaniami nadrzędnymi i mają formę rozkazu. Zdania przyzwalające wyrażają fakt rzeczywisty lub też tylko przypuszczenie. W wypadku pierwszym używamy trybu orzekającego, w wypadku drugim — trybu przypuszczającego.

Zdanie, dlp tego zdania, dlm tych zdań.

Zwroty: 1) przywieść (! rus.) zdanie = przytoczyć zdanie. *Krasn. 74*; 2) zasięgać czyjeś zdania; 3) mieć zdanie o kim, o czym; 4) wyrobić sobie zdanie o kim, o czym; 5) być zdania o kim, o czym; 6) być zdania, że... = sądzić, że..., 7) dzielić, podzielać czyjeś zdanie, 8) być tego samego zdania; 9) nie ma dwóch zdań, że... = nie ma wątpliwości, że...; 10) podług (według) zdania czyjeś.

2. Młodzież nieraz jego zasięgała zdania. *Mick.*
3. W tej sprawie nie miał zdania. *Nałk. 4.* Potrafiłam sobie wyrobić zdanie o opinii świata. *Zapol.* Wyrobiłem sobie własne zdanie. *Kad. 6.* Była zdania, że tu Szwajcarzy wybudowaliby hotele. *Nałk. 8.* Jestem tego samego zdania. *Dąbr. 9.* Nie ma dwu zdań, że... *Dąbr. 10.* Podług zdania mieszkańców Kamczatki grzmoty pochodzą od rozpuszczonych włosów duchów powietrznych. *Kołąq.*

Zdarzony = udany.

Chleb zdarzony. *PJ 1, 102.*

Zdarzyć się (dok.) — zdarzać się (niedok.). Formy jak: wydarzyć się — wydarzać się. Zdatny dla kogo — do czego (nie: dla czego) lub na co. Por. Pożyteczny.

Zaraz się pokazało, do czego zdatny. *Sienk.* Zdatna jest do wszystkiego. *Dąbr.* Do wybitki był zdatniejszy. *Kunc.* Zdatny do użytku. Zdatny na opał.

Z dawien dawna = od najdawniejszych czasów.

Z dawien dawna o ten lud się troszczył. *Stęrosz.*

Zdawkowy — Znaczenie: 1) Z. = zdawany, dowolny (o monecie), 2) Z. = (przen.) gorzawy, podlejszy.

2. Zdawkowa uprzejmość.

Zdążyć (dok.) — zdążyć (niedok.). Formy i składnia jak: podążyć — podążać.

Zdechać (!) = zdychać.

Zdechnąć (dok.) — zdychać (niedok.). Formy: 1) zdechnie, zdechnij!; zdechł, nie: zdechnął, 2) zdycha; zdychaj!; zdychający; zdychał.

Zdecydować się (dok.) — (niedok.) decydować się. Formy i składnia jak: decydować się.

1. Zdecydowała się na odpowiedź. *Zapol.* Zdecydował się na ten krok (nie: do tego kroku). *IKC.* 2. Długo nie mogłam zdecydować się pojechać do biurka. *Zapol.*

Zdefraudować (dok.) = sprzeniewierzyć. Ob. Defraudować.

Zwrot: zdefraudować co na szkodę czyją (!) = zdefraudować co u kogo lub w czym. *Kr. 1, 61.*

Skarbnik zdefraudował w Towarzystwie... (nie: na szkodę Towarzystwa). *Cyt. Kr. 1, 62.*

Zdejmować, nie: zdejmować, ani: zdejmać. Ob. Zdjąć.

Zdemolować (dok.) = zniszczyć, zburzyć. Ob. Demolować (niedok.).

Salę zdemolowano, meble połamano, obrazy porznięto. *Cyt. Kr. 1, 209.*

Zdemontować (dok.) — (niedok.) demontować. Ob. Demontować.

Zdenerwowanie.

Zwrot: wpadać w zdenerwowanie.

Wpadają w zdenerwowanie. *Matacz.*

Zdeptać (dok.), nie: zdepnąć. Formy i składnia jak: deptać.

Zaprzysięgił sobie zdeptać nogami pana Wołodyjowskiego. *Sienk.*

Zderutowany (!) = stropiony, zmieszany. Ob. Derutować.

Zderzenie (się).

Zwrot: zderzenie (się) pociągów.

Zdezawuować (!). Ob. Dezawuować.

Zdębić (dok.) — (niedok.) dębić. Formy jak: dębić.

Zdębiała obaczywszy pachciarza. *Wikt.*

Zdjąć (dok.) — zdejmować (niedok.), nie: zdejmować, ani: zdejmać. I Formy jak: wyjąć — wyjmować; zdejmij lub zdejm! II Składnia: Z. co — z kogo, z czego.

Panie zdejmowały z siebie narzutki. *Zapol.*

Zdjęty.

Zwroty: zdjęty, ciekawością, pragnieniem, strachem, litością...

Zdjęty trwoga, strachem i okropnością. *Zerom.*

Zdjęty litością serdecznie powitał. *Wikt.*

Zdmuchnąć (dok.) — zdmuchiwać (niedok.).

I Formy: 1) zdmuchnąć, jak: dmuchnąć. Ob. Dmuchać, 2) zdmuchuję, zdmuchujesz...; zdmuchuj!; zdmuchujący; zdmuchiwany; zdmuchiwał. II Składnia: Z. co — z czego — czym.

Zdobić (niedok.). I Formy: zdobię, zdobisz, zdobi, zdobimy...; zdób! zdóbcie!; zdojbiący;

zdobiony; zdobył. II Składnia: **Z.** kogo, co — czym.

Zdobyc — Znaczenie: 1) **Z.** = zdobywanie kogo, czego, 2) **Z.** = to, co się zdobywa.

1. Zadawała się zdobywcami kobiet, które same szukały pierwszej lepszej okazji. *Goet.*

Zdobyc (dok.) — zdobywać (niedok.). I Formy jak: być — bywać. II Składnia: 1) **Z.** co — od kogo = wydobyć, wydstać co — od kogo, 2) **Z.** co — na kim = złupić co = na kim, 3) **Z.** na czym (!) = zyskać na czym.

2. Nieco grosiwa, które się zdobyło na nieprzyjaciółach. *Małacz.* 3. Atak zyskał (nie: zdobył) na terenie. *Cyt. Kr. 1, 60.*

Zdobyc się (dok.) — zdobywać się (niedok.). I Formy jak: zdobyć — zdobywać. II Składnia: **Z. ś.** na co = wysilić się na co.

Zdobyłam się nagle na odwagę. *Zapol.* Nie zdobyła się na męstwo. *Siedl.* Zdobył się na wyrazy pociechy. *Goet.* Nie mogła się zdobyć na żaden wniosek. *Grusz.*

Zdobywca czego. Formy: lp ten zdobywca, tego zdobywcy, temu zdobywcy, tego zdobywcę, zdobywco..., lm ci zdobywcy, tych zdobywców...

Inne przedsięwzięcia Bolesława są to raczej sprawy zdobywcy. *Moch.*

Zdolność. Ob. Niezdolność. Składnia: 1) **Z.** czego = umiejętność czego, faktyczna zdolność wykonywania czego (gdy się wymienia czynności, które dzięki nabytej lub wrodzonej umiejętności już się wykonywało), 2) **Z.** do czego = predyspozycja do czego, potencjalna zdolność wykonywania czego (gdy się wymienia czynności, które dzięki nabytej lub wrodzonej zdolności ma możliwość wykonywać).

1. Nie miała zdolności wspomnień ani żalów. *Iwasz.* 2. Wy macie zdolność do języków. *Reym.* Ograniczony w zdolności do działania. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Zwroty: 1) zdolność procesowa. *Kod. Post. Cyw.*; 2) zdolność robienia czegoś, nie: zdolność robić coś; 3) wykazywać zdolności.

2. Zdolność unikania (nie: unikać). *PJ 9, 147.*

Zdolny, nie: zdólny. Składnia: 1) **Z.** do czego, 2) **Z.** co robić.

1. Nie jest zdolna do miłości. *Świet.* Mają mię za luzasa, zdolnego do zdrady. *Sierosz.* Nie był zdolny do żadnej pracy. *Wikł.* 2. Zbudować nic jeszcze nie jesteśmy zdolni. *I. Dąbr.* Była zdolna dać się ovladnąć każdej pracy. *Dąbr.*

Zdołbunów — zdołbunowski.

Zdrada kogo, czego.

Zwroty: 1) kuć zdradę. *SF.*; 2) knuć zdradę.

Zdradzić (dok.) — zdradzać (niedok.). I Formy: 1) zdradzę, zdradzisz, zdradzi, zdradziemy...; zdradź! zdradźcie!; zdradzony; zdradziwszy; zdradził, 2) zdradzam, zdradasz...; zdradzaj!; zdradzający; zdradzany; zdradzał, zdradzali. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo = nie dochowywać wiary, opuszczać, odstępować kogo, 2) **Z.** kogo, co = wydawać potajemnie kogo, co, 3) **Z.** co lub **Z.**, że = ujawniać, objawiać, okazywać (użycie to, choć nieraz potępiane, nie jest niepoprawne, bo w takim znaczeniu używają

tego czasownika bardzo często najwybitniejsi pisarze).

3. Zdradzają niedostatek głębszej uwagi i nieznamość przedmiotu. *Moch.* Schyliła się, ażeby wzruszenia nie zdradzić. *Sienk.* Kibić jej! cera zdradzała słabość fizyczną. *Orzesz.* Wyraźnie zdradza zrzędcę usposobienie. *Zapol.* (Wygląd), który nie zdradzał przynależności do inteligencji. *Perz.* Niemcewicz począł zdradzać zaniepokojenie. *Berent.* Baśka nie zdradzała wybitnych zdolności. *Małacz.* Nie zdradzała szczególnych głębin ducha. *Dąbr.* Żaden muskuł twarzy nie zdradza, że się płacze. *Przybysz.*

Zdradzić się (dok.) — zdradzać się (niedok.). I Formy jak: zdradzić — zdradzać. II Składnia: **Z. ś.** z czym — przed kim.

Z tym właśnie zdradził się Teofil. *Parand.* Nie zdradziła się ze swymi podejrzeniami przed tamtymi. *Nałk.*

Zdrajca, tego zdrajcy, temu zdrajcy, tego zdrajcę, zdrajco! tym zdrajca, o tym zdrajcy; lm ci zdrajcy, tych zdrajców, tym zdrajcom...

Zdrapać (dok.) — zdrapywać (niedok.). I Formy jak: odrapać — oddrapywać. II Składnia: **Z.** co — z czego.

Zdrętwiały, lm (męskoosob.) zdrętwiali, ale: zdrętwieli (3 os. lm).

Zdrętwieć (dok.) — (niedok.) drętwieć. Formy i składnia jak: drętwieć.

Zdrowaś Maria (ndm) lub Zdrowaś Maria, Zdrowaś Marii..., Zdrowaś Marię, Zdrowaś Marią...

Między Ojczenaszem a Zdrowaś Maryją. *Mick.*

Zdrowie — zdróweczko (PJ 1, 130), nie: zdrówieczko.

Jak się pan ma, jakże zdróweczko? *Reym.*

Zwroty: 1) coś komu jest na zdrowie; 2) coś komu idzie na zdrowie; 3) coś szkodzi komu na zdrowie lub na zdrowiu; 4) zapadać na zdrowie; 5) źle się czuć na zdrowiu lub ze zdrowiem; 6) poprawiać się na zdrowiu (nie: w zdrowiu), ale: poprawa w zdrowiu lub na zdrowiu; 7) coś kogo kosztuje dużo zdrowia; 8) niech komu Pan Bóg da zdrowie = niech się komu dobrze powodzi; 9) pić, spełniać, wznosić czyjeś zdrowie; 10) końskie zdrowie = żelazne zdrowie.

1. Niech im będzie na zdrowie! *Sienk.* 2. Niechże mu idzie na zdrowie! *Bartk.* 3. Ryby i kawior począły szkodzić na zdrowiu wszystkim *Zerom.* 4. Zapadał na zdrowiu. *Sienk.* 5. Źle się czuła ze zdrowiem. *Dąbr.* 7. Takie wizyty dużo mnie zdrowia kosztują. *Zapol.* 8. Niech im Bóg da zdrowie! *Sienk.* 9. Zaczął pić na umór, wnosząc jakieś tajemnicze zdrowia. *Goet.* Spelniano zdrowia żywych, pito za poległych. *Małacz.* 10. Trzeba mieć końskie zdrowie. *Makusz.*

Zdrowieć (niedok.) — wyzdrowieć (dok.) lub ozdrowieć. Formy: 1) zdrowieję, zdrowiejesz...; zdrowieję!; zdrowiejący; zdrowiał, zdrowieli, 2) wyzdrowieć, ozdrowieć jak: zdrowieć.

Zdrowy (zdrów). Por. Ciekawy. Godny. Gotowy. Pewny. Winny. I Formy i zakres ich użycia: formy: zdrów używamy tylko w rzeczowniku lub okolicznikowej przydawce; formy: zdrowy używamy bez jakichkolwiek ograniczeń. II Składnia: **Z.** od czego.

Od wody i papierosisków zdrów nikt nie będzie. *Ostr.*

Zwroty: 1) zdrowy jak ryba (w wodzie); 2) czuć się zdrowym; 3) żartuj zdrów! = mów co

chcesz, ale nie tęde ci wierzył, uważając to, co mówisz, za żarty.

1. Zdrow jak ryba w wodzie. *Weyss.* 2. Czuję się zdrow jak nigdy *Dąbr.* 3. Żartuj zdrow! *Żerom.*

Zdrożony = zmęczony drogą.

Zdrój, dlp tego zdroju, dlm tych zdrojów. **Zdrzgotać** (dok.) — (niedok.) druzgotać. Formy i składnia jak: druzgotać.

Zdrzemnąć się = zapaść na chwilę w drzemkę. Formy: zdrzemnę się, zdrzemniesz się...; zdrzemnij się!; zdrzemnąwszy się; zdrzemnął się, zdrzemnąłem się.

Zdumić (dok.) — zdumiewać (niedok.). I Formy: 1) zdumię, zdumisz, zdumi, zdumimy...; zdumi!; zdumiony; zdumił, 2) zdumiewam, zdumiewasz...; zdumiewaj!; zdumiewający; zdumiewany; zdumiewał. II Składnia: **Z. kogo** — czym.

Zdumieć się (dok.) — zdumiewać się (niedok.). I Formy: 1) zdumieję się, zdumiesz (się)...; zdumiej się!; zdumiał, zdumiali (lm męskoosob.); zdumiał się, zdumiali się, 2) zdumiewam się, zdumiewasz się...; zdumiewaj się!; zdumiewający się; zdumiewał się. II Składnia: **Z. ś. czym, rzadziej: czemu lub nad czym.**

Zdumiałem się jego zachwalem. *Mp.* Zdumiał się piękności spojrzenia tego chłopowiny. *Żerom.* Zdumiali się nad zachwalem. *Sienk.*

Zdumienie nad kim, nad czym.

Mimo zdumienia nad jego sposobem reagowania. *Grusz.*

Zwroty: 1) wprawiać kogo w zdumienie; 2) pogrążyć kogo w zdumienie; 3) nie móc wyjść ze zdumienia; 4) ku zdumieniu czyjemuś coś zrobić.

1. Ruch wprawiający w zdumienie. *Dyg.* Każdy napotkany szczegól wprawiał go w zdumienie. *Wikł.* 2. W głębsze pogrążyć go w zdumienie. *Żerom.* 3. Nie mogła wyjść ze zdumienia. *Makusz.* 4. Ku zdumieniu kolegów zapisał się na filozofię. *Żerom.*

Zdumiony kim, czym.

Zdumiony tym, co się stało. *Pruś.*

Zdusić (dok.) — (niedok.) dusić. Formy i składnia jak: dusić.

Zdwoić (dok.) — (niedok.) dwoić. Formy jak: dwoić.

Zdybać (dok.). I Formy: 1) zdybię, zdybiesz..., nie: zdybam..., ale: zdybaj! lub zdyb!; zdybany; zdybawszy; zdybał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z. kogo** = przyłapać, schwytać kogo zniemacka, 2) **Z. kogo** = (!) spotkać kogo. *Kr.* 2, 205.

Zdybać się z kim (! prow.) = spotkać się z kim. *Kr.* 2, 205.

Zdychać (niedok.) (nie: zdechać)—zdechnąć (dok.). Formy: 1) zdycham, zdychasz...; zdychaj!; zdychający; zdychał, 2) zdechnę, zdechniesz...; zdechnij!; zdechnąwszy; zdechł.

Działać (dok.). I Formy jak: działać. II Składnia: **Z. co.**

Zdziczały, lm (męskoosob.), dziczali, ale: dziczeli (3 os. lm).

Zdziczeć (dok.) — (niedok.) dziczeć. Formy jak: dziczeć.

Dzielić (tylko w postaci dok.). I Formy

jak: dzielić. II Znaczenie i składnia: **Z. kogo** — czym (rub.) = uderzyć kogo—czym.

Watacha dzieliłem kilka razy uźdzenia. *Strug.* Niech pani dzieli butem po łbie zięcia. *Makusz.*

Zdzierać (PA), nie: ździerać, ani: zdzirać.

Ob. Zedrzyć.

Zdzierać się = zniszczyć się.

Ludzie się zdzierają zupełnie. *Strug.*

Zdzierca (PA), nie: ździerca. Formy: lp ten zdzierca, tego zdzierca, temu zdziery, tego zdziercę, zdzierno!..., lm ci zdzierycy, tych zdzierców...

Zdzisław (PA), nie: ździsław.

Zdziwić (dok.) (PA), nie: ździwić — (niedok.) dziwić. Formy i składnia jak: dziwić. Zdziwienie. Ob. Zdumienie.

Zwroty: 1) wprawiać kogo w zdziwienie; 2) ze zdziwienia (rzadziej: od zdziwienia) coś zrobić; 3) ku zdziwieniu czyjemuś coś zrobić.

2. Wszyscy geby od zdziwienia otworzą. *Sierosz.* 3. Na drugi dzień ku powszechnemu zdziwieniu żaden pies nie tknął jada. *Wikł.*

Zebra (nazwa zwierzęcia), nie: zebra; tej zebry, tej zebry, tę zebry...

Zebrać (dok.) — zbierać (niedok.). I Formy jak: odebrać — odbierać. II Składnia: **Z. kogo, co.**

Zwrot: zebrać (z domysł.: siły) na odwagę = zebrać się na odwagę, wysilił się na odwagę.

Zebrawszy na odwagę zbroiłam mu wymówkę *Zapol.*

Zebrać się (dok.) — zbierać się (niedok.).

I Formy jak: zebrać — zbierać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z. ś. do czego** = przygotowywać się do czego, 2) **Z. ś. na co** (nieosob.) = znosi się na co.

1. Zbiera się do odbudowania swojego stanu majątkowego. *Siedl.* Zaczął się zbierać do wyścia. *Dąbr.* 2. Zbierało się na burzę. *Sienk.* Mnie się wcale na sen nie zbiera. *Krasz.* Czulałam, że mi się na ły zbiera. *Zapol.*

Zebrzydowice — zebrydowicki, ale: Kalwaria Zebrzydowska (JP 10, 60).

Zebu (nazwa zwierzęcia) to (ndm).

Tu po raz pierwszy widzieliśmy stado garbatych, ocieźlanych zebu. *Sienk. cyt. SW.*

Zedrzyć (dok.) — zdziierać (niedok.). I Formy jak: wydrzyć — wydzierać. II Składnia: **Z. co** — z kogo, z czego.

Zegar (nie: zygar) — zegarek; dlp tego zegara (rzadko: zegaru), tego zegarka.

Dzwon zegara. *Parand.* Uderzenie zegara. *Parand.* Cykanie zegaru. *Reym.*

Zwroty: 1) zegar chodzi; 2) zegar bije; 3) pracować jak zegarek = pracować przestrzegając ściśle rozkładu zajęć.

3. Pracowałem jak zegarek. *Choyń.*

Zegarmistrz, dlm tych zegarmistrzów, nie: tych zegarmistrzy.

Zegnać (dok.) — zganiać (niedok.). I Formy jak: gnać — ganiać. II Składnia: **Z. kogo** — z czego.

Zegnał mnie z mojego miejsca. *Strug.*

Zejść (dok.) — schodzić (niedok.). Formy: 1) zejde, zejdziesz...; zejdz! zejdzcie!; zszedł lub zszedł, 2) schodzić, jak: chodzić.

Dzień zszedł. *Żerom.* Zszedłszy w ulicę. *Kunc.*

Zelandia — zelandzki. Składnia: 1) mie-

szkać na Zelandii lub w Zelandii, 2) jechać na Zelandię lub do Zelandii

Zelant = gorliwiec.

Zelzeć (tylko w postaci dok.) = złągodnić
Formy. zelzeje...; zelzej!; zelzawszy; zelzał.
Zelzyć (tylko w postaci dok.) = zniesławiać
I Formy: zelże, zelzysz, zelży, zelżymy...;
zelżyj!; zelżony; zelżywszy; zelzył. II Składnia: Z. kogo, co

Zelgać (dok.) — (niedok.) łągać Formy jak: łągać

Zemdleć (dok.) — (niedok.) mdleć. Formy i składnia jak: mdleć.

Zemdlieć (dok.) — rzadko: zemdliwać (niedok.). I Formy: 1) zemdli...; zemdliwszy; zemdlił. 2) zemdliwa; zemdliwający; zemdliwał. II Składnia: Z. kogo — czym.

Zemdlony lub zemdlały; mlm (męskoosob.) zemdleni, zemdlali.

Zemleć (dok.) — (niedok.) mleć. Formy i składnia jak: mleć

Zemsta kogo — za kogo, za co — na kogo lub na kim (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zemścić się).

Zwroty: 1) pałać zemstą do kogo; 2) ścigać zemstę na kogo.

2. Aby nie ściągali na się zemsty *Sienk*

Zemścić się (dok.) — (niedok.) mścić się. Formy i składnia jak: mścić się.

Chciał zemścić się na mnie za to. *ze.* Zemści się na nich obojgu za ich idylle. *Matacz*

Zepchnąć (dok.), gorzej: zepchać — spychać (niedok.). Formy jak: popchnąć — popychać.

Zepsuć (dok.) — (niedok.) psuć. Formy i składnia jak: psuć.

Zerkać (niedok.) — zerknąć (dok.). I Formy: 1) zerkać, zerkaasz...; zerkać!; zerkać; zerkał; zerkał, 2) zerknę, zerkniesz...; zerknij!; zerknąwszy; zerknął, zerknąłem, zerknęli. II Składnia: Z. na kogo, na co.

Śmiał się zerkać na żonę. *Szpot*

Zwrot: zerkać w stronę kogo. *czego*

Zerknął w jej stronę. *Matacz*

Zerwać (dok.) — zrywać (niedok.). I Formy jak: oderwać — odrywać. II Składnia: Z. co — z czego

Zerwać się (dok.) — zrywać się (niedok.). I Formy jak: zerwać — zrywać. II Składnia: Z. ś. z czego.

Zwroty: 1) zerwać się z siedzenia, z miejsca, z krzesła... 2) zerwać się na równe nogi

Matka zerwała się z krzesła. *Kad*

Zerznąć lub zerznąć. Formy i składnia jak: rznąć (rznąć)

Zeschnąć się (dok.) (nie: zsechnąć się) — zsychnąć się (niedok.), rzadziej: zesychać się, ale: schnąć, przeschnąć, uschnąć, wyschnąć, zaschnąć. I Formy: 1) zeschnie się; zeschnij się!; zeschnięty lub zeschnięty; zeschnął się, częściiej: zeschnął się, 2) zsychnie się; zsychnij się!; zsychnij się; zsychnął się. II Składnia: Z. ś. z czego lub od czego (z tym

samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć)

Zeschnięty lub zeschnięty.

Zeskład (!) = zespół

Zeskrobać (dok.) — zeskrobywać (niedok.)
I Formy jak: odkrobać — odkrobywać. II Składnia: Z. co — z czego

Zesłać (dok.) — zsyłać (niedok.). I Formy jak: odesłać — odsyłać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co = słać kogo, co z góry na dół, 2) Z. (stpol. zasiać) kogo = wysyłać kogo na wygnanie. (PJ 1, 102).

Zestaniec — Znaczenie: 1) Z. = zesłana z nieba opatrnościowa istota, 2) Z. = wygnaniec. Formy: wlp zestaniecze!; mlm ci zestaniecy, dlm tych zestanieców

Zespolic (dok.) — zespalać (niedok.). I Formy: 1) zespolę, zespolisz, zespoli, zespolimy...; zespół! zespólcie!; zespolony; zespoliwszy; zespolił, 2) zespałam, zespałasz...; zespałaj!; zespałający; zespałany; zespałał, zespałali. II Składnia: Z. kogo, co — z kim, z czym.

Zespolic się (dok.) — zespalać się (niedok.)
I Formy jak: zespolić — zespałać. II Składnia: Z. ś. z kim, z czym.

Nigdy nazwisko trafniej nie zespoliło się z cztowikiem. *Parand*

Zestawić (dok.) — zestawiać (niedok.). I Formy jak: ustawić — ustawiać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co = (lepiej) układać co, 2) Z. kogo, co — z kim, z czym = porównać kogo, co — z kim, z czym, 3) Z. kogo, co — z czego = zdjąwszy kogo, co — z czego stawiać.

Zestawienie.

Zwroty: 1) w zestawieniu z kim, z czym = w porównaniu z kim, z czym; 2) zestawienie z czego (nie: dla czego) = sprawozdanie liczbowe z czego.

1. W zestawieniu ze wszystkimi wydawała się taka. *Natk*. 2. Zestawienie ogólne z nadania (nie: zestawienie generalne dla nadania) *DUMK 25 VII 32*.

Zestroić (dok.) — zestrzajać (niedok.). I Formy jak: wystroić — wystrzajać. II Składnia: Z. co — z czym.

Ze strony kogo (nie: od strony kogo) = od kogo.

Uprzejmości z jego strony (nie od jego strony) sprawiły mi kłopot.

Zestrzelić (dok.) — zestrzelać (niedok.) — zestrzeliwać (niedok. wielokr.). Por. Zastrzelić. I Formy: 1) zestrzelić — zestrzelać jak: strzelić — strzelać, 2) zestrzeliwam, zestrzeliwasz lub zestrzeliwuję, zestrzeliwujesz... (nie: zestrzeluję, zestrzelujesz...); zestrzeliwaj! (zestrzeliwuj!); zestrzeliwający (zestrzeliwujący); zestrzeliwał.

Zesumować, lepiej: zsumować.

Zesunąć (dok.), częściej: zsunąć — zesuwać (niedok.), częściej: zsuwać. I Formy jak: sunąć — suwać. II Składnia: Z. co — z czego.

Zesychać się. Ob. Zeschnąć się.

Zeszły = ten, co zeszedł, minął.

Wyrażenie: zeszyły rok.

Zeszpecić (dok.)—zszpeczać (niedok.). Formy i składnia jak: oszpecić — oszpecać.

Zeszyć (!) = zszyć.

Zeszyt = kajet. Por. Poszyt. I Formy: dlp tego zeszytu, młm te zeszyty, nie: te zeszyta. II Składnia: Z. do czego.

Osiągnął to (powodzenie) samym zeszytem do zadań. *Parand.*

Zeslizgać się (niedok.) lub zeslizgiwać się — zeslizgnąć się (dok.), częściej: zesliznąć się. Formy jak: poślizgać się — poślizgiwać się — pośliznąć się.

Zetknąć (dok.) — stykać (niedok.). I Formy jak: dotknąć — dotykać. II Składnia: Z. kogo, co — z kim, z czym.

Zetrzeć (dok.) — ścierać (niedok.). I Formy jak: wytrzeć — wycierać. II Składnia: Z. co — z czego.

Zwrot: zetrzeć kogo, co w proch = zmiażdżyć kogo, co, zniszczyć, unicestwić.

Zeus w wymowie: Zeus (jednosylabowo) lub Ze'-us (dwusylabowo); dop. Zeu'sa (Ze-u'sa).

Zewnątrz — zewnętrzny — zewnętrznie.

Zez (PA) (nie: zyz) — zezowaty; dlp tego zezą.

Zwroty: patrzeć, spoglądać na kogo zezem (= nieżyczliwie).

Spojrzał zezem (zyzem). *Mick.*

Zeznać (dok.) — zeznawać (niedok.). I Formy jak: poznać — poznawać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co — przed kim = składać zeznanie w sądzie, 2) Z. (! rus.) co = uświadomić sobie co, zdawać sobie sprawę z czego (por. ros. soznawat' czto).

2. On uświadamia sobie (nie: zeznaje) swój błąd. *Mp.*

Zeznanie — Znaczenie: 1) Z. = składanie świadectwa lub dowodów w sądzie, 2) Z. = (!) uświadamianie sobie czego, zdawanie sobie sprawy z czego.

Zwroty: 1) zeznanie co do okoliczności, nie: na okoliczności; 2) mieć zeznanie (!) czego = mieć świadomość czego.

Zezować (niedok.), nie: zyzować. Formy: zezuj, zezujesz...; zezuj!; zezujący; zezował. **Zezwolenie** na co = pozwolenie na co.

Zwroty: 1) za zezwoleniem czym lub z zezwolenia czyjego; 2) dać komu na co zezwolenie.

1. Podpisywał się z jego zezwolenia. *Zerom.* Moje za jej zezwoleniem nadać dziecku swoje nazwisko. *Kod. Cyw. Rodzina.*

Zezwolić (dok.) — zezwalać (niedok.). Formy i składnia jak: pozwolić — pozwalając.

Zezreć (dok.) — zżerać (niedok.). Formy i składnia jak: pożreć — pożerać.

Zębny, — zębowy, — zębaty, — zębiasty. Znaczenie: 1) zębny lub zębowy = odnoszący się do zębów, związany z zębami, 2) zębaty = mający wielkie lub liczne zęby, 3) zębiasty = mający kształt zębów, przypominający zęby.

Zgadać się (zwykle w postaci dok.). I Formy jak: gadać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. ś. (bez dopełn.) = zmęczyć się gada-

niem, 2) Z. ś. (nieosob.) o czym = zaszła rozmowa o czym.

Zgadnąć (dok.), nie: zgadać — zgadywać (niedok.). I Formy: 1) zgadnę, zgadniesz, zgadnie...; zgadnij!; zgadnięty, rzadziej: zgadniony; zgadnąwszy; zgadnął, zgadnąłem, częściej: zgadł, zgadłem, 2) zgaduję, zgadujesz...; zgaduj!; zgadujący; zgadywany; zgadywał. II Składnia: Z. co.

Zgadnałeś tę tajemnicę. *Cyt. SW. No. dobrze. zgadłeś! Mp. Zaraz zgadniono. Mick.*

Zgadzać (się). Ob. Zgodzić (się).

Zganić (dok.) — (niedok.) ganić. Formy i składnia jak: ganić.

Zgarnąć (dok.)—zgarbiać (niedok.). I Formy jak: ogarnąć — ogarniać. II Składnia: Z. co — z czego — czym.

Zgasnąć (tylko w postaci dok.). Formy jak: wygasnąć — wygasać.

Zgęsty lub **zgęstniały**.

Zgęstnieć (dok.) lub **zgęstnąć** — (niedok.) gęstnieć, gęstnąć. Formy jak: gęstnieć (gęstnąć).

Noc zgęstniała. *Kruczk.*

Zgęścić (dok.)—zgeszczać (niedok.). I Formy: 1) zgęszczę, zgęścisz, zgęści, zgęścimy...; zgęść! zgęście!; zgęszczony; zgęściwszy; zgęścił, 2) zgęszczam, zgęszczasz...; zgęszczaj!; zgęszczający; zgęszczany; zgęszczał, zgęszczali. II Składnia: Z. co.

Zgiąć (dok.) — (niedok.) giąć. Ob. Giąć. Formy: zegnę, zegniesz...; zegnij!; zgięty; zgiąwszy; zgiął, zgiąłem, zgięli.

Zgiełk — zgiekliwy; rzadko: zgiełkowy. Forma dlp tego zgiełku.

Ze zgiekliwego chaosu. *Zerom.* Zgiełkowy Parыз. *Zerom.*

Zginać (dok.) — (niedok.) ginać. Formy i składnia jak: ginać.

Zwroty: 1) zginać z upływu krwi (!) = umrzeć wskutek upływu krwi *Kr. 1, 104*; 2) zginać na suchoty (!) = umrzeć na suchoty. *Kr. 1, 105*; 3) zginać w szpitalu (!) = umrzeć w szpitalu. *Kr. 1, 105.*

1. Opuszczony przez swego tchórzliwego towarzysza wskutek upływu krwi zmarł w kilka godzin (nie: z upływu krwi w kilka godzin zginał). *Cyt. Kr. 1, 105.* 2—3. W pozostawionych listach podał jako powód obawy, że zginie (zam.: umrze) w szpitalu na suchoty. *Cyt. Kr. 1, 105.*

Zgłiszcze, zwykle w lm: te zgłiszcza, dlm tych zgłiszczy lub tych zgłiszcz, nie: tych zgłiszczów (Śtrug) (*Cyt. JP 9, 54*).

Zglądzić (dok.)—zglądzać (niedok.). I Formy: 1) zglądzę, zglądzisz, zglądzi, zglądziemy...; zglądź! zglądźcie!; zglądzony; zglądziwszy; zglądził, 2) zglądzam, zglądzasz...; zglądźaj!; zglądźaj; zglądzał. II Składnia: Z. kogo, co — czym.

Zgłębić (dok.) — zgłębiać (niedok.). I Formy: 1) zgłębję, zgłębisz, zgłębę, zgłębimy...; zgłęb! zgłębcie! (nie: zgłęb! zgłębcie!) ; zgłębiony; zgłębniejszy; zgłębł, 2) zgłębiam, zgłębiasz...; zgłębiam!; zgłębiamy; zgłębiani; zgłębiał, zgłębiali. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co = dotrzeć do

gruntu, do dna, 2) Z. (przen.) kogo, co = poznać kogo, co do gruntu.

Zgłodniały, lm (męskoosob.) zgłodniałi; ale: zgłodnieli (3 os. lm od: zgłodnieć).

Zgłosić (dok.) — zgłaszać (niedok.). I Formy jak: ogłosić — ogłaszać. II Znaczenie i składnia: Z. co — gdzie = zgłosić się z czym — gdzie.

Dużo jest takich, którzy nie zgłaszają zastrzeżonej zwierzyny, chyba że żandarm od czasu do czasu jedną sztukę do sądu zgłosi. *SW*.

Zwroty: 1) zgłosić odczyt; 2) zgłosić czyja kandydaturę; 3) zgłosić votum separatum.

Zgłosić się (dok.) — zgłaszać się (niedok.). I Formy jak: zgłosić — zgłaszać. II Znaczenie i składnia: Z. ś. do kogo, do czego — z czym (gdy się wymienia sprawę lub przedmiot, który jest przyczyną zgłoszenia się) — po co, nie: o co (gdy się wymienia przedmiot, którego pozyskanie jest celem zgłoszenia się) = zwrócić się do kogo, do czego — z czym — po co.

Zgłosili się po spadek. *Cyt. Szeffs. 12*.
Zwroty: 1) zgłaszać się osobicie lub listownie. *SW*; 2) zgłaszać się do zapisu. *SW*; 3) zgłaszać się z prawami. *SW*; 4) zgłaszać się na wezwanie czyje.

Zgłupiały, młm (męskoosob.) zgłupiali.

Zgłupić (dok.) — (niedok.) głupieć. Formy i składnia jak: głupieć.

Zgnębić. Ob. Gnębić.

Zgnić (dok.) — (niedok.) gnić. Formy i składnia jak: gnić.

Zgnieciony, młm (męskoosob.) zgniecenii.

Zgnieść (dok.) — zgniatać (niedok.). I Formy jak: wygnieść — wygniatać. II Składnia: Z. co — czym.

Zwroty: 1) zgnieść co na miazgę lub w miazgę; 2) zgnieść co w gomółę.

2. Proszki zgniotyły się w jedną gomółę. *Strug*.

Zgnity, nie: zgnity.

Zgnuśniały, młm (męskoosob.) zgnuśniali, ale: zgnuśniali (3 os. lm od: zgnuśnieć).

Zgnuśnić (dok.) — (niedok.) gnuśnieć. Formy i składnia jak: gnuśnieć.

Zgoda — Składnia: 1) Z. kogo — na kogo, na co = przyzwolenie na kogo, na co, 2) Z. kogo — z kim, z czym = pojednanie się, jednomyślność z kim.

1. Jeśli zgoda na to nastąpi. *zerom*. 2. Gdym o zgodzie ze szlachtą zamyślał. *Sienk*.

Zwroty: 1) robić co za zgodą czyjś; 2) być z kim, z czym w zgodzie; 3) wyrażać zgodę na kogo, na co (*Kod. Post. Cyw.*); 4) stwierdzać zgodę na co (*Kod. Cyw. Rodzina*); 5) przesyłać zgodę (!) = dawać zgodę. *KJMK*; 6) zgoda przychodzi (!) = zgoda nadchodzi. *KJMK*; 7) złota zgoda.

1. Otwieranie okien wagonu dozwolone jest tylko za zgodą wszystkich podróżnych. *KJMK*. Za zgodą rodziców mogą przybrać nazwisko matki. *Kod. Cyw. Rodzina*. 2. Z Julianem nie jest w zgodzie. *Zapol*. Nie była w zgodzie ze zwyczajami. *Małacz*. 3. Wyraża zgodę na nadanie nazwiska. *Kod. Cyw. Rodzina*. 7. Krótki dyskurs, złota zgoda. *Barik*

Zgodny — zgodniejszy, — zgodnie. Składnia: 1) Z. z kim, z czym (gdy się wymienia osobę, sprawę lub przedmiot, z którym zgoda zachodzi), 2) Z. w czym (gdy się

wymienia dziedzinę, w której zakresie zachodzi zgoda).

1. Prace historyczne nie są zgodne z duchem czasu. *Szpot*. Była zgodna ze swoim typem. *Natk*. 2. Opinia kół oficjalnych jest zgodna w tym (nie: z tym), że nowe wagony motorowe... „*Czas*” II IV 36.

Zgodzić (dok.) — zgadzać (niedok.) lub godzić. I Formy jak: dogodzić — dogadzać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo, co — z kim, z czym = złączyć zgodą, skojarzyć, zjednoczyć kogo, co — z kim, z czym, 2) Z. kogo — do kogo, do czego = nająć kogo do pracy u kogo lub w czym.

Zgodzić się (dok.) — zgadzać się (niedok.). I Formy jak: zgodzić — zgadzać. II Składnia: 1) Z. ś. na kogo, na co = przystać, przyzwolić na kogoś lub na coś, co ma być, 2) Z. ś. z kim, z czym = złączyć się zgodą z kim, z czym, pogodzić się z czymś, co zaszło.

1. Na wasz wybór zgadzamy się bez zastrzeżeń. *Danił*. Ja się na to nie zgadzam. *Sierosz*. Matka zgodziła się na wszystko. *zerom*. 2. W jednym nie zgadzam się z tobą. *Małacz*. Trudno mu było zgodzić się z tym. *Iwasz*. Najzupełniej się z tym zgodziła. *Dąbr*.

Zgoić (dok.) — (niedok.) goić. Formy i składnia jak: goić.

Zgolić (dok.) — (niedok.) golić. Formy i składnia jak: golić.

Zgoła (używa się tylko przy czasownikach lub przymiotnikach zaprzeczonych bądź mających znaczenie zaprzeczone) = zupełnie (nie), całkiem (nie).

Zgoła niedobrze (nigdy; zgoda dobrze) *Krasn*. 82. Inny zgoła człowiek. *zerom*.

Zgon = skon; dlp tego zgonu.

Zgorszyć. Ob. Gorszyć.

Zgorzeć. Ob. Gorzeć.

Zgorzel ta, dlp tej zgorzeli, dlm tych zgorzeli.

Zgorzknąć (dok.), częściej: zgorzknieć — (niedok.) gorzknieć, nie: gorżknieć. Ob. Gorzknieć.

Zgorzkniały, młm (męskoosob.) zgorzkniali, ale: zgorzkniali (3 os. lm).

Zgrabić (dok.) — zgrabiać (niedok.). I Formy jak: ograbić — ograbiać. II Składnia: Z. co — czym.

Zgrabny — zgrabniejszy, — zgrabnie — zgrabniej. Składnia: Z. do czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w przymiotniku: niezgrabny).

Zgrać się (dok.) — zgrywać się (niedok.). ale: przegrać, wygrać (bez zaimka: się).

Formy jak: wygrać — wygrywać.

Zwrot: zgrać się do ostatniego grosza (szeląga), *SW* = zgrać się doszczętnie.

Zgraja, dlp tej zgrai, dlm tych zgraj.

Zgromadzić (dok.) — zgromadzać (niedok.). Formy jak: ogromadzić — ogromadzać.

Zgrubieć (dok.) — (niedok.) grubieć. Ob. Grubieć.

Zgruchotać (dok.) — (niedok.) gruchotać. Ob. Gruchotać.

Zgrzyzota, dlm tych zgrzyzot.
Zgrzyć (dok.) — zgrzyzać (niedok.). I Formy jak: ugryźć — ugryzać. II Składnia: Z. kogo, co — czym.
Zgrzać (dok.) — zgrzewać (niedok.). I Formy jak: odgrzać — odgrzewać. II Składnia: Z. kogo, co — czym.
Zgrzebie to (lp), tego zgrzebia (SW) lub te zgrzebia (lm), tych zgrzebi (SW, N).
Zgrzybiały, lm (męskoosob.) zgrzybiałi, ale: zgrzybieli (3 os. lm od: zgrzybieć).
Zgrzyt, dlp tego zgrzytu.
Zgrzytać (niedok.). I Formy: zgrzytam, zgrzytasz...; zgrzytaj!; zgrzytający; zgrzytał. II Składnia: Z. czym.
 Zwrot: zgrzytać zębami.

Zguba.

Zwroty: 1) zguba komu, czemu grozić; 2) o zgubę kogo przyprawić; 3) zgubę komu przynosić; 4) pójść na zgubę. *SF*; 5) zguba nad kimś wisi.

1. (To) ostatnią zgubą grozi. *Sienk.* 2. Chcesz podstępem o zgubę wojsko przyprawić. *Sienk.* 5. Zguba wisi nad Włochem. *Małacz.*

Zgubić (dok.) — (niedok.) gubić. Formy i składnia jak: gubić.

Zgwałcić (dok.) — (niedok.) gwałcić. Ob. Gwałcić.

Zhańbić (dok.) — (niedok.) hańbić. Ob. Hańbić.

Zhardziały, m/m (męskoosob.) zhardzieli, ale: zhardzieli (3 os. lm).

Zhardzieć (dok.) — (niedok.) hardzieć. Ob. Hardzieć.

Zharowany = wymęczony pracą. Ob. Harować.

Zhołdować (tylko w postaci dok.). Por. Hołdować. I Formy jak: hołdować. II Składnia: Z. kogo, co.

Ziać (niedok.) — zionąć (dok. lub niedok.). I Formy: 1) zieję, ziejesz, zieje...; ziej! ziejący; zia!; ziałem, ziali lub zieli (gorzej), 2) zionę, zioniesz, zionie...; zion!; zionący; zionąwszy; zionął, zionąłem, zionęli. II Składnia: Z. co lub czym = wypuszczać co z wydechem, tchnąć czym.

Przepaść, ziejąca głębia. *Żerom.* Wschodni skrawek horyzontu zaróżowił się i ział światłością. *I. Dąbr.* Ulice zionące pijaństwo i zbrodnie. *Zapol. cyt. PJ 10, 121.*

Zwroty: 1) ziać nienawiścią, zemstą; 2) ziać pustka.

2. Okna ziały pustką cienistą wnętrza. *Kruczk.*

Ziarno — ziarnko lub ziarenko; dlm tych ziarn lub ziaren.

Uśmiechnął się do ziaren. *Zaremb.*

Zielenić się (niedok.). I Formy: zieleni się...; zielen!; zieleniający się; zieleni! się. II Składnia: Z. ś. czym.

Zieleniec = skwer (PJ 5, 120).

Zielenieć (niedok.) = zielenić się. I Formy: zielenieje...; zieleniej!; zieleniejący; zieleniał. II Składnia: Z. czym.

Zieleń, rzadziej: zioło — ziółko, — zielsko. Formy: lp to ziele, tego ziela, temu zielu, lm te zioła, tych zioł, tym ziołom.

Zwrot: dobre ziółko (iron.) = przykry człowiek.

Ja sam wiem najlepiej, jakie ze mnie ziółko. *I. Dąbr.*

Zielone Świątki, Zielonych Świątek, Zielonym Świątkom...

Zwrot: na Zielone świątki = w czasie Zielonych świątek.

Zielono — zieleniej.

Zielony — zieleńszy, — zielono — zieleniej.

Brzeg na pograniczu złotych i czerwonych pól, złotych do środka, zieleńszy skrajami. *Grusz.*

Znaczenie i składnia: 1) Z. od czego, rzadko: czym (dawn.) = mający barwę zieloną od czego. Ob. Błękitny, 2) Z. z czego lub od czego (dla zaznaczenia przyczyny wewnętrznej lub zewnętrznej), 3) Z. (bez dopełn.) = niedojrzały.

1. Zielony sosnami teatr. *Słow. 2.* Zielony ze złości.

Zwrot: ktoś ma zielono w głowie = z powodu młodości i braku doświadczenia jest naiwny.

Ziemia, dlp tej ziemi, dlm tych ziem.

Zwroty: 1) Ziemia święta = Palestyna, ale: święta ziemia (o jakiegokolwiek ziemi, która z jakichś powodów jest dla kogoś święta); 2) włoka ziemi, ale: morga gruntu (gdą się oznacza mniejszy obszar); 3) uprawiać (nie: obrabiać, ros. por. obrabatywał) ziemię; 4) poruszyć niebo i ziemię, *SF* = użyć wszystkich możliwych środków; 5) zapaść się pod ziemię = ukryć się, zniknąć bez śladu; 6) wykopać kogo, co spod ziemi = wydobyć kogo, co z ukrytego, nieznanego miejsca.

5. Babcia myślała, że się pod ziemię zapadnie ze wstydu. *Nowak.* 6. Musicie kogoś choćby spod ziemi wykopać. *Danił.*

Ziemiańin — ziemiański. Formy: ziemiańin, jak: mieszczanin.

Ziemiородny — ziemiородztwo lub ziemiородztwo.

Ziemniak (nie: zimniak, ani: ziemiak) — ziemniaczany.

Kaluże stały w dołach ziemniaczanych. *Kruczk.*

Ziewać (niedok.) — ziewnąć (dok. jednokr.). Formy: 1) ziewam, ziewasz, ziewa...; ziewaj!; ziewający; ziewał, 2) ziewnę, ziewniesz...; ziewnij!; ziewnąwszy; ziewnął, ziewnąłem.

Zięba, dlm tych zięb, nie: ziąb.

Ziębić (niedok.). Ob. Grzać. Formy: ziębie, ziębisz, ziębi, ziębimy...; zięb! ziębie! (nie: ziąb! ziąbacie!); ziębiący; ziębiony; ziębił.

Ziębnać (niedok.). I Formy: ziębnę, ziębniesz, ziębnie...; ziębnij!; ziębnący; ziębnął, ziębnałem, ziębnęli lub zięb!; ziębłem, ziębli. II Składnia: Z. od czego lub z czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: marznąć).

Zięć, m/m ci zięciowie.

Zima.

Zwroty: 1) zimą lub w zimie; 2) idzie ku zimie = ma się, zanoszi się na zimę.

Zimno — na zimno.

Zwrot: robić coś na zimno (= bez zapatu, bez uczucia, bez przekonania, z obojętnością).

Idę na zimno za małż. *Dąbr.*

Zimny — zimniejszy.

Zwrot: zimny na co = obojętny na co.

Zimować (niedok.). Formy: zimuję, zimujesz...; zimuj!; zimujący; zimował.

Zwrot: zimować w szkole = przebywać dwie lub więcej zimy w jednej klasie.

Zimowało się coś ze trzy razy w jednej klasie. *I. Dąbr.*

Zinąć (PA), nie: z inną.

Zionąć. Ob. Ziać.

Ziółka. Ob. Ziele.

Zipać (niedok.), nie: ziepać—zipnąć (dok.). Formy: 1) zipię, zipiesz..., rzadko: zipam, zipasz...; zip! zipcie!, rzadko: zipaj! zipajcie!; zipiący, rzadko: zipający; zipał, 2) zipnę, zipniesz...; zipnij!; zipnąwszy; zipnął, zipnąłem, zipnęli.

Jeszcze zipie. *SW.* Zipając ducha wyzionął. *SW.*

Zirytować się (dok.) — (niedok.) irytować się. Ob. Irytować się.

Ziścić (dok.) — ziszczać (niedok.). I Formy: 1) ziszczę, ziszczisz, ziścił, ziścimy...; ziść! ziściecie!, ziszczony; ziścił, 2) ziszczam, ziszczasz...; ziszczaj!; ziszczający; ziszczający; ziszczali. II Składnia: Z. komu — co.

Zjawić się (dok.) — zjawiać się (niedok.). Formy: 1) zjawię się, zjawisz się, zjawi się, zjawimy się...; zjaw się! zjawcie się!; zjawiwszy się; zjawił się, 2) zjawiam się, zjawiawszy się...; zjawiaj się!; zjawiający się; zjawił się; zjawiali się.

Zwrot: zjawia się pytanie (!) = powstaje, rodzi się, nasuwa się, nastęrcza się pytanie. *Kr. 2, 244.*

Zjawisko — zjawiskowy — zjawiskowo.

Wyglądały tak zjawiskowo. *Sienk.*

Zjechać (dok.) — zjeżdżać (niedok.). Formy jak: wyjechać — wyjeżdżać.

Zjednać (dok.) — zjednywać (niedok.). I Formy: 1) zjednam, zjednasz, zjedna...; zjednaj!; zjednany; zjednał, 2) zjednuję, zjednujesz... lub zjednywam, zjednywasz (PJ 1932 str. '89, PGr); zjednuj! (zjednywaj!); zjednujący (zjednywający); zjednywał. II Składnia: 1) Z. kogo — komu, czemu lub dla kogo, dla czego, 2) Z. co — u kogo.

1. Jego zapał i wiara zjednywają mu wielu stronników. *I. Dąbr.* 2. Zjednał sobie łaskę u króla. *Cyt. SW.*

Zjeść (dok.) — zjadać (niedok.). I Formy jak: wyjeść — wyjadać. II Składnia: Z. co lub czego (w dopełnieniu cząstkowym).

Zwrot: zjeść ziemniaków lub ziemniaka, arbuza lub arbuza.

Zjadłem surowego ziemniaka. *Kad.*

Zjeżdżać. Ob. Zjechać.

Zjėdnieć (dok.). Ob. Jėdnieć.

Z kretesem. Ob. Kretes.

Albo bić, albo zginąć z kretesem. *Sienk.*

Zlać (dok.) — zlewać (niedok.), nie: zliwać. Formy jak: odlać — odlewać.

Zląć się, zwykle: zląknąć się. Ob. Lękać się. Zlecenie czego.

Zwroty: 1) mieć zlecenie od kogo wykonać coś lub wykonania czegoś; 2) realizacja zleceń (!) = wykonanie zleceń. *DUMK 25 VII 32.*

1. Miałem zlecenie od niego. *Niemc.*

Zlecić (dok.) — zlecać (niedok.). Por. Zlecić. Formy, znaczenie i składnia jak: polecieć.

Zlecieć (dok.) — złatać (niedok.) częściej: złatywać. I Formy: 1) zlecieć, jak: lecieć, 2) złatuję, złatujesz...; złatuj!; złatujący; złatował, rzadziej: złatam, złatasz...; złataj!; złatający; złatał. II Znaczenie i składnia: 1) Z. z czego — na co = lecąc spuścić się z czego — na co, sfrunąć, spaść, 2) Z. do kogo, do czego = w lot, szybko przybyć do kogo, do czego, 3) Z. co = w lot, szybko przebyć co.

Zlecieć się (dok.) — złatać się (niedok.), częściej: złatywać się. I Formy jak: zlecieć — złatywać (złatać). II Znaczenie i składnia: Z. ś. gdzie = lecąc zebrać się gdzie.

Z ledwością. Ob. Ledwość.

Zlepić (dok.) — zlepiać (niedok.). Formy jak: lepić.

Zlepieniec (lub konglomerat) czego, nie: z czego.

Zlew, nie: zliw; dlp tego zlewu.

Zlewki (nie: zliwki) (zwykle w lm), dop. tych zlewków.

Zleźć (dok.) (nie: zliźić) — złazić (niedok.). Formy jak: leźć — łazić.

Zleżeć się (dok.) — zlegiwać się (niedok.). Formy jak: odleżeć się — odlegiwać się.

Zląknąć się. Ob. Lękać się.

Zliczyć (dok.) — zliczać (niedok.). Formy i składnia jak: obliczyć — obliczać.

Zlikwidować (dok.) — (niedok.) likwidować. Ob. Likwidować.

Zlitować się (dok.) — litować się (niedok.). Formy i składnia jak: litować się.

Zlizać (dok.) — zlizywać (niedok.). I Formy: 1) zlizać, jak: lizać, 2) zlizuję, zlizujesz...; zlizuj!; zlizujący; zlizywany; zlizywał. II Składnia: Z. co — z czego — czym.

Zlągodzić (dok.) — zlągadzać (niedok.). Formy i składnia jak: zlągodzić — zlągadzać.

Zląkniiony = bardzo łąkający (znaczenie czynne).

Złamać (dok.). Formy i składnia jak: łąmac.

Złamać się.

Zwrot: złamać się w sobie = złamać się duchem.

Aż wreszcie ojciec złamał się w sobie i podobno zapłakał. *Bartk.*

Złapać (dok.). Formy i składnia jak: łąpać.

1. Garścią złapała za twarz. *Matacz.* 2. Kiedyś złapałem go na tym, że kłęczał. *Nowak.*

Z łatwością = łatwo.

Można z łatwością dopilnować. *Dąbr.*

Złączyć (dok.) — złączać (niedok.), nie: zlanaczać. I Formy jak: odłączyć — odłączyć. II Składnia: Z. kogo, co — z kim, z czym.

Złe lub **zło**. Ob. Dobre Dobro. Formy: to

(w mianowniku i bierniku zwykle: zło) zle, tego złego, temu złemu...

Zwroty: 1) brać komu co za złe; 2) mieć komu co za złe; 3) zrządzić, wyrządzić (nie: przyczynić) komu wiele złego; 4) na domiar złego; 5) z dwójga złego coś jest lepsze; 6) mleć na jakieś lekarstwo; 7) jest na jakieś złe lekarstwo; 8) złe konieczne.

1. Im tego za złe nie brano. *Sienk.* Mama wzięła nam to za złe. *Nowak.* 2. Ma za złe, że Tellmena zbyttnio do zalotów skora. *Mick.* Nie mam tego nikomu za złe. *Sierosz.* Nie ma im tego za złe. *Dąbr.* 4. Na domiar złego Szwedzi przeprawił się na drugą stronę Noteci. *Sienk.* Na domiar złego Magdalena zaczęła w kuchni siekać kotlety. *Zapoł.* Na domiar złego mąż nie wraca. *Żerom.* 5. Z dwójga złego lepiej z ptastwem, niż... *Mick.* 6. Nie masz żadnego na to złe lekarstwo. *Moch.*

Zło lub **złe**. Ob. Dobro. Dobre. Formy: zło, zła, złu, zło, złem, w złu (PGr.).

Istnienie zła i niedzy na świecie. I. *Dąbr.* Wie, że rozpaczają jest to przydawać zło do zła. *Mick.* Nie chce zła. *Grusz.*

Zwrot: zło konieczne (z łac. malum necessarium).

Złoba (arch.) = złość.

Wydając na łup złościę ciemności. *Dyg.*

Złocień, dlp tego złocienia, mlm te złocienie. **Złoczów** — złoczowski; dop. Złoczowa, cel. Złoczowowi, ale: ku Złoczowu. Ob. Kraków. **Złoczyńca** — Formy: lp ten złoczyńca, tego złoczyńcy, temu złoczyńcy, tego złoczyńcę, złoczyńco! tym złoczyńcą, o tym złoczyńcy, lm ci złoczyńcy, tych złoczyńców...

Polcja nie mogła pochwytać złoczyńców. *Żerom.*

Złodziej, nie: złodziej. I **Znaczenie**: 1) **Z.** = ten, co kradnie, 2) **Z.** = (! rus.) złoczyńca (PJ 12, 50). II **Forma** dlm tych złodziejów lub tych złodziei.

Nie minął ten czas, kiedy złodziejów i oszustów wolno wsadzać do kryminalu. *Święt.*

Zwrot: na złodzieju czapka gore = łatwo poznać złodzieja po sposobie jego zachowania się.

Złom = wyglądniejsza przelamania (KJMK). Por. łom, przełom, ale: odłam, rozłam. **Forma** dlp tego złomu.

Złorzeczyć (tylko w postaci niedok.). I **Formy**: złorzeczę, złorzeczysz, złorzeczy, złorzeczmy...; złorzecz! złorzeczcie!; złorzeczający; złorzeczył. II **Składnia**: **Z.** komu, czemu.

Złorzeczyliśmy wszystkim. *Stasz.* Złorzeczył słońcu. *Dyg.* Złorzeczyła mu. *Dąbr.*

Złościć (tylko w postaci niedok.). I **Formy**: złościę, złościś, złości, złościćmy...; złości! złościćcie!; złościący; złościł. II **Składnia**: **Z.** kogo — kim, czym.

Złościć się (tylko w postaci niedok.). I **Formy** jak: złościć. II **Składnia**: **Z.** ś. na kogo, na co. Por. Gniewać się.

Złość — **Składnia**: 1) **Z.** do kogo, do czego = zaprawiony gniewem żal do kogo, do czego, 2) **Z.** na kogo, na co = pełen złości gniew na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której zwraca się złość), 3) **Z.** o kogo, o co = pełen złości gniew z powodu kogo, czego (gdy się wy-

mienia osobę lub rzecz, z powodu której, przez życzliwość dla której wpada się w złość).

1. Przejęty złością do Michlika. *Żerom.* Czulem pewną złość do ojca. *Kad.* 2. Złość na samego siebie. *Sienk.* Złość na Krzysztofa bużowała w nim. *Żerom.* 3. Czulam do niego złość o te niesprawiedliwości. *Mp.*

Zwroty: 1) wybuchać, parskać złością; 2) złość kogo porywa; 3) złość kogo bierze; 4) wpadać w złość; 5) złość wywierać na kim, na czym; 6) robić co na złość komu, czemu.

1. Wybuchnęły złością. *Wikł.* Złością parsknęła dziewczyna. *Bartk.* 2. Porwała ją złość. *Siedl.* 3. Rafała złość wzięła. *Żerom.* 4. Wpada w złość. *Makusz.* 5. Na psie wywierała złość. *Wikł.* 6. Nową karczmę na złość zamkowi postawił Soplica. *Mick.* Tego jak na złość nie może zapomnieć. *Dąbr.* Powiedziała na złość tej pani. *Nowak.*

Złoto — złoty, — złocisty. Ob. Złoty.

Złotogłów, dlp tego złotogłowiu.

Złotousty, ale: doustny.

Złoty (przymtk) — złocisty, — złociutki, — złociuchny. **Znaczenie**: 1) złoty = zrobiony ze złota — (przen.) drogocenny, drogi, 2) złocisty = mający barwę i blask złota.

Złoty (rzeczown.) = polska jednostka monetarna.

Zwroty: 1) dać po złotemu, ale: po dwa, trzy, cztery złote, po pięć, sześć złotych; 2) dać, wydać złotego, ale: dać, wydać grosz; 3) kupić co za (nie: na) dwa, trzy... złote; 4) całe dziesięć przesyłanych mi złotych (nie: całych dziesięć przesyłanych mi złotych), całych dziesięciu przesyłanych mi złotych, całym dziesięciu przesyłanym mi złotym, całe dziesięć przesyłanych mi złotych, całymi dziesięciu przesyłanymi mi złotymi, o całych dziesięciu przesyłanych mi złotych. Ob. Dobrze sto lat; 5) pięć, sześć... złotych, nie: pięć, sześć... złoty.

Złowić (dok.) — łowić (niedok.). **Formy** jak: łowić.

Złowróbny, nie: złowróbny.

Złoże to, dlp tego złoża, dlm tych złożeń.

Złożony (przymtk). **Znaczenie**: 1) **Z.** = składający się z kilku części, 2) **Z.** = skomplikowany, trudny do rozwikłania. Ob. Niezłożony. **Złożyć**.

Złożyć (dok.) — składać (niedok.). I **Formy** jak: odłożyć — odkładać. II **Składnia**: **Z.** co.

Zwroty: 1) złożyć ręce. *SF;* 2) złożyć co w dwoje, w troje, w czworo...; 3) złożyć kogo z urzędu = usunąć kogo z urzędu.

Dostała zza gorsu złożony w czworo blankiet. *Zaremb.*

Złóg, dlp tego złogu.

Złudzenie co do kogo, co do czego, nie: na punkcie czego.

Konferencja pozbaawiła nas złudzeń co do gospodarstwa światowego (nie: na punkcie gospodarstwa...). *IKC 18 IX 33.*

Zwrot: mieć złudzenia co do kogo, co do czego. Nie mamy co do tego złudzeń. *Czas 15 IX 35.*

Złudzić (dok.) — łudzić (niedok.). **Formy** i składnia jak: łudzić.

Złupić (dok.) — łupić (niedok.). **Formy** i składnia jak: łupić.

Zły — gorszy, — źle — gorzej. **Znaczenie** i składnia: 1) **Z.** dla kogo = niedobry dla kogo, 2) **Z.** n. kogo, na co = rozgniewany

na kogo, na co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, przeciw której złość jest skierowana), 3) **Z.** o kogo, o co = rozgniewany z powodu kogo, czego (gdy się wymienia osobę lub rzecz, z powodu której powstaje złość), 4) **Z.** za co (gdy się wymienia czynność, z powodu której powstaje złość).

1. Przez całe życie był dla niej zły. *Mp.* 2. Zły na mnie. *Prus.* Jest zły na wszystkich. *Nowak.* 3. Bardzo był zły na nią o to... *Iwasz.* 4. Była zła na Hipolita za to, że... *Dąbr.*

Zmachać się (posp. rub. tylko w postaci dok.) czym = zmęczyć się czym. Formy jak: machać.

Zmaczać (dok.) — maczać (niedok.). Formy i składnia jak: maczać. Ob. Maczać.

Zmagać się (niedok.). I Formy: zmagam się, zmagasz się...; zmagaj się!; zmagający się; zmagał się. II Składnia: **Z.** ś. z kim, z czym.

Zmagala się z zalewem życia. *Parand.*

Zmaglować (dok.) — maglować (niedok.). Formy i składnia jak: maglować.

Zmaleć (dok.) — maleć (niedok.). Formy jak: maleć.

Zmalować (dok.) — zmalowywać (niedok.). I Formy: 1) zmalować, jak: malować, 2) zmalowuję, zmalowujesz... (nie: zmalowywam, ani: zmalowuję...); zmalowuj!; zmalowujący; zmalowywał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co (rub.) = zbroić co, przekrobać co.

Zmamić (dok.) — mamić (niedok.). Formy i składnia jak: mamić.

Zmarniały, młm (męskoosob.), zmarniali, ale: zmarnieli (3 os. lm od: zmarnieć).

Zmarnieć (dok.) — marnieć (niedok.). Formy i składnia jak: marnieć.

Zwrot: zmarnieć pod płotem = wpaść w ostateczną nędzę.

Zmarnielibyście pod płotem. *Prus.*

Zmarnować (dok.) — marnować (niedok.). Formy i składnia jak: marnować.

Zmarnowany.

Zwroty: 1) zmarnowane życie; 2) zmarnowany (= przepadły) człowiek.

Zmarszczka ta, rzadziej: ten zmarszczek; dlm tych zmarszczek, tych zmarszczków.

Zmarszczyć (dok.) — marszczyć (niedok.). Formy jak: marszczyć.

Zmartwiali, młm (męskoosob.) zmartwiali, ale: zmartwieli (3 os. lm od: zmartwieć).

Zmartwić (dok.) — (niedok.) martwić. Formy i składnia jak: martwić.

Zmartwieć (dok.) — (niedok.) martwieć. Formy jak: martwieć.

Zmartwienie.

Zwroty: 1) mieć zmartwienie o kogo, o co = odczuwać niepokój o kogo, o co; 2) mieć zmartwienie z kim, z czym = mieć kłopot, utrapienie z kim, z czym; 3) napytać kogo zmartwienia (rub.) = narobić komu zmartwienia.

1. Mam zmartwienie o Mańkę. *Strug.* 2. Mam z nim tylko zmartwienie. *SW.*

Zmartwychwstać (dok.) — zmartwychwsta-

wać (niedok.). Formy jak: wstać — wstać.

Zmarzły (= zmarznięty) — zmarzłak, — zmarzłuch.

Zmarznąć (dok.) — (niedok.) marznąć. Formy i składnia jak: marznąć.

Zmawiać się. Ob. Zmówić się.

Zmazać (dok.) — zmazywać (niedok.). I Formy jak: omazać — omazywać. II Składnia: 1) **Z.** co — z czego = mażąc zetrzeć co — z czego, 2) **Z.** kogo, co — czym = omazać kogo, co — czym.

Zmącić (dok.) — mącić (niedok.). Formy i składnia jak: mącić.

Zmądrzały, młm (męskoosob.) ządrzali, ale: ządrzeli (3 os. lm od: ządrzeć).

Zmądrzeć (dok.) — (niedok.) mądrzeć. Formy jak: mądrzeć.

Zmełty lub **zmielony**.

Zmęczyć (dok.) — (niedok.) męczyć. Formy i składnia jak: męczyć.

Zmężnieć (dok.) — męźnieć (niedok.). Formy jak: męźnieć.

Zmiana — zmienny. I Formy: clp tej zmiany, mjsclp w tej zmianie. II Składnia: **Z.** czego — na co.

Mysiąc o zmianie folwarku na inny. *Perz.* Zwroty: 1) zmiana wiary, przekonań, poglądu. *SW;* 2) zmiana dekoracji = odmienny stan rzeczy. *SW;* 3) zmiana frontu = zmiana w obejściu się, w taktyce. *SW;* 4) zmiana warty. *SW;* 5) zmiana czasu, miejsca, powietrza, stosunków, warunków. *SW;* 6) będzie zmiana, ma się, zanosi się na zmianę czego; 7) ma się, zanosi się na zmianę (z domysł: stanu atmosfery, pogody); 8) mieć co na zmianę = mieć co, żeby móc na przemiany zastępować czymś innym; 9) zmiana na lepsze lub na gorsze; 10) wprowadzać w co zmianę; 11) zachodzi w czymś zmiana.

Zmiażdżyć (dok.) — miażdżyć (niedok.). Formy jak: miażdżyć.

Zmiać (dok.) (nie: zmiać) — (niedok.) miąć. Formy: zemnąć, zemniez...; zemni!; zmięty; zmiąt, zmiąłem, zmięli.

Zmienić (dok.) (nie: zmienić, prowinc.) — zmieniać (niedok.). I Formy: 1) zmienię, zmienisz, zmieni, zmienimy...; zmień! zmieńcie!; zmieniony; zmieniwszy; zmienił, 2) zmieniam, zmieniasz...; zmieniaj!; zmieniający; zmieniający; zmienił, zmieniali. II Składnia: 1) **Z.** kogo, co — na kogo, na co = wymienić kogo, co — na kogo, na co, zastąpić kogo, co — kim, czym, 2) **Z.** kogo, co — w kogo, w co = przeistoczyć, przeobrazić, przekształcić kogo, co — w kogo, w co, 3) **Z.** kogo — w czym (! rus.) = zastąpić kogo — w czym (por. ros. smienit' kogo — w czym).

1. Zmiana ptochą niestalość na wierne śluby małżeńskie. 2. ...którego chciał zmienić w wierne psa. *Sienk.* Marna egzystencja zmieniła (ja) w jedzę. *Parand.* 3. Rannego pułkownika zastąpił (nie: zmienił) porucznik.

Zmienić się (dok.) — zmieniać się (niedok.). I Formy jak: zmienię — zmieniać. II Składnia: **Z.** ś. w kogo, w co, rzadziej: na kogo, na co, nie: ku czemu.

Tabun zmienia się w okręt. *Mick.* Cudny świat zmienił się w wydmy. *Zerom.* Podwórz zmieniło się w szranki walki. *Bartk.* Zmienił się w pana. *Nałk.* Stukanie zmieniło się w jednolity szmer. *Iwasz.* Pogrózki zmieniały się w kły i pazury. *Wikt.* Na prawdziwych się domatorów zmienił. *Sienk.* Wszystkie dusze ludzkie muszą się zmieniać na złoto. *Święt.* Taki rozwój zmienia się na coś lepszego (nie: ku czemuś lepszemu, ale: zmieniać ku czemuś lepszemu). *Cyt. Szeffs. 46.*

Zwroty: z zmienia się na lepsze, zmienia się na gorsze = znosi się na lepsze (na gorsze) = idzie (zmierza) ku lepszemu (ku gorszemu).

Dajże, Boże, aby wszystko zmieniło się na lepsze. *Sienk.* Wiele się u nas na lepsze zmieniło. *Kruczk.* Jak się zmieni: na gorsze. *Reym.*

Zmienny w czym.

Zmienni w gustach są ludzie. *Mick.*

Zmierzać (tylko w postaci niedok.). Por. Zmierzyć. I Formy mierzam, mierzasz...; zmierzaj!; mierzający; zmierzał. II Znaczenie i składnia: Z. do kogo, do czego = podążać do kogo, do czego lub ku czemu.

Zwroty: 1) mierzać do celu; 2) zmierzać myślą do czego lub ku czemu.

Zmierzch (w wymowie: zmiészch, nie: zmierzszch), dlp tego zmierzchu, mjsclp w tym zmierzchu.

Zwrot: o zmierzchu (por. o świecie), ale: nad wieczorem, pod wieczór, nad ranem.

Zmierzchać się (niedok.) — zmierzchnąć się (dok.). Formy: 1) zmierzcha się, zmierzchało się, 2) zmierzchnie się.

Zmierzić (w wymowie: zmierz-zić) (dok.) — mierzić (niedok.). Formy i składnia jak: mierzić.

Zmierzyć (dok.) — mierzyć (niedok.). Formy, znaczenie i składnia jak: mierzyć.

Zmieszać (dok.) — (niedok.) mieszać. I Formy jak: mieszać. II Składnia: 1) Z. kogo, co — z kim, z czym = złączyć kogo, co — z kim, z czym, 2) Z. komu — co = zagmatwać komu — co.

Zmieszać się (dok.) z kim, z czym.

Kwiaty zmieszały się z tymi drobiazgami. *Zapol.*

Zmieszany (przen.) = zaniepokojony.

Widać było twarz miecznika zmieszana bardzo. *Sienk.*

Zmieścić (dok.) — zmieszczać (niedok.). I Formy: 1) zmieścić, jak: mieścić, 2) zmieszczam, zmieszczasz...; zmieszczaj!; zmieszczający; zmieszczął, zmieszczali. II Składnia: Z. co — w czym.

Zmieść (dok.) — zmiatać (niedok.). I Formy: 1) zmieść, jak: mieść, 2) zmiatam, zmiatasz...; zmiataj!; zmiatający; zmiatany; zmiatał. II Znaczenie i składnia: 1) Z. co — czym = miotłą co usunąć. Por. Mieść, 2) Z. (tylko w postaci niedok. żart.) = uciekać.

1. (Chciałem) spod stóp człowieka pył zmiatać. *Wikt.* 2. Zmiataj, póki czas!

Miękczyć (dok.) — (niedok.) miękzyć. Formy i składnia jak: miękzyć.

Zmiękły, nie: zmięknięty.

Zmięknąć (dok.) — (niedok.) mięknąć. Formy i składnia jak: mięknąć.

Zmięknę od razu jak masło. *I. Dąbr.*

Zmiętosić (dok.) — miętosić (niedok.). Formy i składnia jak: miętosić.

Zmilceć (dok.) — zmilczać (niedok.), zwykle: przemilczać, milceć. I Formy: 1) zmilceć, jak: milceć, 2) zmilczam, zmilczasz...; zmilczaj!; zmilczający; milczał, milczeli (zam. zmilczał, zmilczali, dla uniknięcia pomieszczenia z formą dok. zmilczał, zmilczeli) lub przemilczał, przemilczali. II Składnia: Z. co lub o czym, ale: milceć o czym.

Zmiłować się (dok.) (nie: zmiłować się, prow.) — rzadko: zmiłowywać się (niedok.). Ob. Miłować. I Formy: 1) zmiłować się, jak: miłować, 2) zmiłowuję się, zmiłowujesz się...; zmiłowuj!; zmiłowujący się; zmiłowywał się. II Składnia: Z. ś. nad kim, nad czym.

...żeście się nad nim zmiłowali. *Małacz.*

Zmiłowanie.

Zwrot: czekać zmiłowania Bożego = czekać-bezczynnie na próżno.

Długo tak będziemy czekać zmiłowania Bożego? *Kad.*

Zminąć się (dok.) — zmijać się (niedok.). I Formy jak: minąć — mijać. II Składnia: Z. ś. z kim, z czym. Por. Minąć się.

Zminda (SW) = niezgraba, niezdara, nie-dojda. Por. Zminda.

Zmiotka = szczoteczka do zbierania śmieci (IGD).

Zmitrzyć (dok.) — mitrzyć (niedok.). Formy i składnia jak: mitrzyć. Ob. Mitręga.

Zmłócić (dok.) — (niedok.) młócić. Formy i składnia jak: młócić.

Zmniejszyć (dok.) — zmniejszać (niedok.). I Formy: 1) zmniejsz, zmniejszysz, zmniejszaj, zmniejszajmy...; zmniejsz! zmniejszcie!; zmniejszony; zmniejszyszy; zmniejszył, 2) zmniejszam, zmniejszasz...; zmniejszaj!; zmniejszający; zmniejszany; zmniejszał, zmniejszali. II Składnia: Z. co.

Zmoczyć (dok.) lub zmaczać (dok.). Por. Odmoczyć, Pomoczyć, Przemoczyć, Umoczyć, Wymoczyć, Zamoczyć. I Formy jak: moczyć, maczać. II Składnia: Z. co — czym lub w czym.

Zwrot: zmoczyć kogo do (ostatniej) nitki = zmoczyć tak, że nie pozostaje ani jednej suchej nitki.

Wieczorem wracam z lekcji zmoczony do nitki. *I. Dąbr.*

Zmoknąć (dok.) — (niedok.) moknąć. Formy jak: moknąć.

Zmora czego; dlp tych zmor (PG) lub tych zmór (N).

Zwroty: 1) zmora nad kimś cięży; 2) zmora kogoś dusi.

Clążyła nad nim jakaś zmora niedoszłych wydarzeń. *Goet.*

Zmordować (tylko w postaci dok.). I Formy jak: mordować. Ob. Mord. II Znaczenie i składnia: Z. kogo — czym = umęczyć, udreńczyć kogo — czym.

Zmowa kogo — z kim — przeciw komu.

Zwrot: knuć znowe.

Jakby knuł znowe. *Siedl.*

Zmóc (dok.) — zмагаć (niedok.). I Formy jak: pomóc — pomagać. II Składnia: **Z.** kogo, co — czym.

Zmówić (dok.) — zmwawiać (niedok.). I Formy jak: mówić — mawiać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo — na co = namówić kogo — na co, 2) **Z.** co (zwykle w postaci dok.) = powiedzieć co od początku do końca (zwykle o pacierzu, modlitwie, litanii...).

1. Zmwawiają ją (szlachtę) na zaczepkę z panem. *Chodź. cyt. SW.* 2. Cate zmówili pacierze. *Mick. cyt. SW.*

Zmówić się (dok.) — zmwawiać się (niedok.). I Formy jak: zmówić — zmwawiać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z. ś.** z kim — na co = wejść z kim w zmwowę, spiknąć się z kim — na co, 2) **Z. ś.** (nieosob. tylko w postaci dok.) = zgadało się.

1. Z Chmielnickim na zgubę tej Rzplitej się zmwawiacie. *Stenk.* 2. Zmówilo się o tym i o owym. *Mp.*

Zmrok ten, nie: ta zmroka, ale: ten omrok, lub ta omroka, ten pomrok lub ta pomroka.

Zwroty: o zmroku, rzadziej: pod zmrok (Reym.).

Zmudny lub **zmudny** (SW. Łoś. PG. N.).

Łato zmudnej orki. *Bartk.*

Zmurszały, nie: zmorszały; młm (męskosob.) zmurszali.

Zmurszałe (nie: zmorszałe) powrozy. *Przybysz.* Przy zmurszalej wierzbie. *Przybysz.*

Zmusić (dok.) — zmuszać (niedok.). I Formy: 1) zmuszę, zmusisz, zmusi, zmusimy,...; zmuś! zmuście!; zmuszony; zmusiwszy; zmusił, 2) zmuszam, zmuszasz...; zmuszaj!; zmuszający; zmuszany; zmuszał, zmuszali. II Składnia: 1) **Z.** kogo — do czego, 2) **Z.** kogo — coś robić.

Myśl wielka zwykle usta do milczenia zmusza. *Mick.* Prawo zmusi ich do zapłacenia. *Reym.* Towarzystwo (jej) zmuszało go do ciągłej czujności. *Goet.*

Zmyć (dok.) — zmywać (niedok.). I Formy jak: umyć — umywać. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zwrot: zmyć komu głowę = sfutrować kogo, dać komu reprimendę.

Zmylić (dok.) — (niedok.) mylić. Formy i składnia jak: mylić.

Zmyłka (!) = omyłka, pomyłka.

Zmysł — I Forma dlp tego zmysłu. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** czego = jeden z pięciu narządów odbierania wrażeń, 2) **Z.** czego (nie: dla czego, ani: na co) = odczucie czego, świadomość czego.

2. Ma zmysł form towarzyskich (nie: na formy towarzyskie). *Rittner.* Na choroby (nie: dla chorób) miał mniej zmysłu. *Rittner.* On nie ma zmysłu piękna (nie: dla piękna). *Cyt. Kr. I, 77.*

Zwroty: 1) być przy (zdrowych) zmysłach, nie: w zmysłach (rus.) = być przytomnym; 2) odchodzić od zmysłów = tracić panowanie nad sobą; 3) tracić zmysły; 4) przyprowadzać kogo do zmysłów. *SF;* 5) coś podpada pod zmysły. *SF;* 6) mieszać komu zmysły; 7) pomieszanie (nie: obłąkanie zmysłów) = obłąkanie (bez dopełnienia); 8) zdrowy zmysł (! rus.) = zdrowy rozsądek (por. ros. zdrowyj smysl); 9) zmysł krytyczny.

2. Kobiety odchodziły od zmysłów. *Małacz.* Psiarnia od zmysłów odchodziła. *Wikt.* 6. Miesza

zmysły. *Makusz.* 9. Tomaszek ma widać zmysł krytyczny. *Dąbr.*

Zmyślić (dok.) (nie: zmyśleć, ale: myśleć) — zmyślać (niedok.). I Formy: 1) zmyślę, zmyślisz, zmyśli, zmyślimy...; zmyśl! zmyślcie!; zmyślony; zmyśliwszy; zmyślił, 2) zmyślał, zmyślasz...; zmyślaj!; zmyślający; zmyślany; zmyślał, zmyślali. II Składnia: **Z.** co.

Zmyślny — zmyślność. Składnia: 1) zmyślny: a) **Z.** do czego = sprytny do czego (gdy się wymienia czynność, do której ktoś przejawia zmyślność), b) **Z.** w czym = przebiegły w czym (gdy się wymienia dziedzinę, w której ktoś przejawia zmyślność, nie: raz zaciera się różnica między obu znaczeniami), 2) zmyślność do czego lub w czym (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w przymiotniku: zmyślny).

Znachodzić (! prowinc.) = znajdować. *Krasn.* 12.

Znaczący — znacząco. Ob. *Kojący* — *kojąco*. *Mrugnęła znacząco. Wikt.* Uśmiechnął się znacząco. *Kruczk.*

Znaczenie dla kogo, dla czego.

Zwroty: 1) przypisywać komu, czemu (nie: do kogo, do czego) znaczenie. *PJ 9, 102;* 2) przywiązywać do czego znaczenie. *SF;* 3) mieć znaczenie dla kogo, dla czego; 4) dochodzić do znaczenia = dochodzić do znacznego stanowiska w świecie.

3. Fakty, mające dla sprawy istotne znaczenie. *Kod. Post. Cyw.* 4. Tam można dojść do znaczenia. *Dąbr.*

Znaczny — Znaczenie: 1) **Z.** = wybijający się ilościowo, liczny, wielki rozmiarami, wyróżniający się. Por. *Znakomity*.

Zwrot: znacna (nie: znakomita) większość.

Znać (niedok.). I Formy: znaczyć, znaczysz, znaczy, znaczymy...; znacz! znaczcie!; znaczyć; znaczony; znaczył. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo, co — czym = znakować kogo, co — czym, nadawać komu, czemu znak, znamię, 2) **Z.** co = zostawiać na czym znak, ślad, 3) **Z.** co = wykreślać, wytykać co znakami, 4) **Z.** co = być znakiem czego, wyrażać co, mieć treść znaczeniową (o wyrazach), 5) **Z.** (tylko w 3 os. lp cz. terażn.) (nie: znaczy się) = jest to samo, czyli, 6) znaczy (! rus.) = znać, snadź, widocznie, przeto.

1. Znaćcy bielizne. 2. Krwawą stopą znaczy za sobą ślady. *SW.* 3. Znaćcy droge. 4. Dacza wioskę znaczy. *Mick.* 5. Zdać sobie sprawę ze swych możliwości, znaczy odwrócić się od wielkości życia. *Goet.* 6. Mamy znać (nie: znaczy) do czynienia z innym zupełnie objawem. *Cyt. Krasn.* 82.

Zwrot: znaczyć coś na świecie = być czymś na świecie.

Znać (niedok.). I Formy: znam, znasz, zna, znamy, znacie, znają; zna!; znający; zna; znał. II Składnia: 1) **Z.** kogo, co — z czego lub po czym = mieć znajomość kogo, czego, 2) **Z.** co (!) = wiedzieć o czym, 3) **Z.** że... (!) = wiedzieć, że..., 4) **Z.** kogo, co — jakim lub jako jakiego, **Z.** kogo — jako kogo, rzadko: kim, czym (dawń.).

1. Wszystko znał z aktów. *żerom.* Znam wszyst-

kie uczucia po imieniu. *Krasiń.* Znał go po tym ruchu. *Bartk.* 2. Wiem już o tym (nie: znam już to). 3. Wiem (nie: znam), że jesteś mi życzliwy. 4. Znali go takim. *Nałk.* Znał mię wiernym sługą. *Mick. cyt. SW.*

Zwroty: 1) znać kogo, co na wylot (= doskonale); 2) znać kogo z widzenia; 3) znać kogo ze słyszenia; 4) znać kogo osobiście; 5) dawać znać o kim, o czym; 6) znać (jest) było, będzie (wyrażenie nieosob.) = można (jest), było, będzie poznać, widać (jest) było, będzie; 7) znać (tylko w bezokół. w znaczeniu przysłówka) = snadź, widocznie; 8) znać (jest) było, będzie (wyrażenie nieosob.) na kim, na czym — co.

1. Zna chłopca na wylot. *Sierosz.* 2. Znał Walewiczka tylko z widzenia. *Nałk.* 5. Postęp choroby nie dawał znać o sobie. *Iwasz.* 6. Choć nie słyszysz słochochania, znać, że we łzach tonie. *Mick. cyt. SW.* 7. Mimo małego wzrostu kości znać miał grube. *Krasz. cyt. SW.* 8. Nie znać było na niej strudzenia. *Orzezz.*

Znać się (niedok.). I Formy jak: znać. II Składnia: 1) **Z. ś.** z kim = mieć z kimś znajomość, znać się z kimś wzajemnie, 2) **Z. ś.** na kim, na czym = znać kogo, co dobrze, być w czym biegłym.

1. Nie znam się z nią. *Prus.* 2. Znał się dobrze na handlu zbożowym. *Mick.* Znam ją się na was. *Żerom.* Znała się na ziołach. *Sierosz.* Chciałabym bardzo znać się na kuchni. *Zapol.* Nie znam się na niczym. *I. Dąbr.*

Znajdować (niedok.), rzadziej: znajdować. Ob. **Znaleźć.**

Znajomość czego, nie: w czym.

Znajomość sztuki wojskowej (nie: w sztuce wojskowej).

Zwrot: znajomość z kim zawrzeć, zawiązać.

Z każdym chciał zawrzeć znajomość. *Wikt.* Nie zawiązał żadnej znajomości. *Nałk.*

Znajomy — znaczenie i składnia: 1) **Z.** (przym.) komu = znany komu, 2) **Z.** (rzeczownik) kogo = człowiek znajomy.

1. Petroniuszowi była ona znajoma. *Sienk.* 2. Łoża znajomych Borowieckiego pań brała udział w zabawie. *Reym.*

Znać się (!) = znaleźć.

Znak, dlp tego znaku. Składnia: 1) **Z.** czego = znamię czego (gdy się wymienia przedmiot, do którego znak należy, który się w znaku objawia lub gdy się wymienia przyczynę znaku), 2) **Z.** do czego (gdy się wymienia cel znaku, jeśli celem tym jest jakaś rzecz lub czynność, do której się przez danie znaku kogoś powołuje), 3) **Z.** na co (gdy się wymienia cel znaku, jeśli celem tym jest jakaś czynność lub stan, na który się kogoś wzywa; niekiedy się zaciera różnica znaczeniowa między drugą a trzecią formą składniową). Ob. **Sygnal.**

1. Znak krzyża świętego. Kręcił nosem na znak lekceważenia. *Wikt.* 2. Dano znak do rozpoczęcia bitwy. 3. Latarnia polyskuje niby znak na trwoję. *Żerom.*

Zwroty: 1) robić coś na znak czego; 2) dać znak, że...; 3) dać się komu we znaki = stanąć komu ością w gardle = dokuczyć, dojeść komu; 4) znakiem tego, że... (! gmin. posp.) = to znaczy, że...; 5) znak pisarski; 6) stawiać, kłaść lub dawać znak pisarski (PJ 11, 53); 7) znak zapytania.

1. Byskawice, grzmoty i pioruny były rzucane przez bogów na znak ich łaski lub gniewu. *Kołat.* 2. Dał znak, że wie o jego obecności. *Goet.* 3. ...nie dając się we znaki. *Dąbr.*

Znakomity = wybijający się jakościowo. Por. **Znaczný.**

Znalazca — znalazczymy. Formy: 1) lp ten znalazca, tego znalazczy, temu znalazczy, tego znalazcę, znalazco! tym znalazcą, o tym znalazczy; lm ci znalazczy, tych znalazców..., 2) znalazczymy, jak: gospodyní.

Znaleźć (dok.) — znajdować (niedok.), rzadziej: znajdować. I Formy: 1) znajduję, znajdujesz...; znajdź! znajdźcie! znaleźciny (nie: znajdziony); znalazłszy; znalazł, 2) znajduję, znajdujesz... (nie: znajduwam...); znajduj! znajdujący; znajdowany (znajduwany); znajdował (znajdywał). II Składnia: 1) **Z.** kogo, co — w kim lub w czym (gdy się wymienia miejsce znajdowania), 2) **Z.** kogo, co — do kogo, do czego (gdy się wymienia cel znajdowania).

1. Znalazłem go w ogrodzie przy robocie. *Mp.* 2. Trzeba kogoś znaleźć do dzieci. *Dąbr.*

Zwroty: 1) znajdować w czym ulgę, pokrzepienie; 2) coś znajduje w czymś lub do czegoś zastosowanie; 3) znajdować miejsce (! germ.) = zachodzić, odbywać się, być w zwyczajaju (por. niem. Platz finden).

1. Jedną ulgę znajdowała w ciągu nocy. *Żerom.* 3. Dziś są w zwyczajaju (nie: znajdują miejsce) inne zabawy. *Cyt. PJ 9, 7.*

Znaleźć się (dok.) — znajdować się (niedok.), rzadziej: znajdować się.

Zwrot: znajdować się w stanie (w splocie) lub w jakimś stanie.

Spłot stosunków ludzkich, w którym znajdował się główny węzeł jej uczuć. *Święt.* Budynek szkolny znajdował się w stanie najwyższego zaniedbania. *Kruczk.*

Znaleźne, tego znaleźnego..., o tym znaleźnym.

Znamieniý, nie: znamięny.

Znamię — znamięny. I Formy: lp to znamię, tego znamienia, temu znamieniu, to znamię, tym znamieniem, w tym znamieniu; lm te znamiona, tych znamion, tym znamionom... II Znaczenie: **Z.** czego = znak czego (dodatni lub ujemny). Por. **Piętno.**

Zwroty: 1) coś ma znamię (lub znamiona) czego; 2) coś nosi znamiona czego.

1. Wypadek, mający wszelkie znamiona katastrofy żeglarskiej. *Malacz.* 2. Awantura ta nosiła znamiona formalnego buntu. *Mp.*

Znamionować (tylko w postaci niedok.). I Formy: znamionuję, znamionujesz...; znamionuj!; znamionujący; znamionował. II Składnia: **Z.** co.

Znany komu — z czego.

Znany z poczciwości. *Mick.* Znana z awantur. *Sirug.* Znany był z bezczelności i z łakomstwa. *Wikt.*

Zwroty: 1) znany z widzenia; 2) znany ze słyszenia; 3) znany osobiście.

1. Psy znane z widzenia. *Bartk.* 2. Ten ze słyszenia, z rycin, z karykatur znany tylko strój. *Ostr.*

Znarowić się (dok.) — (niedok.) narowić się. Formy jak: narowić się. Ob. **Narów.**

Znarowiony = uparty (wyraz ten, choć z formy imiesłów ma znaczenie przymiotnika). Por. **Naprzykrzony**, **Napuszony**.

Znawca — znawstwo. I Formy: lp ten znaw-

ca, tego znawcy, temu znawcy, tego znawcę, znawco! tym znawcą, o tym znawcy; Im ci znawcy, tych znawców, tym znawcom, tych znawców. II Składnia: Z. kogo, czego, nie: na kogo, na co.

Wielcy to znawcy cnoty żołnierskiej (nie: na cnotę żołnierską). *Chotń.* Był znakomitym znawcą kraju. *Goet.*

Zwrot: pierwszy znawca = doskonały, znakomity znawca.

Pierwsi znawcy myślistwa. *Mick.*

Znać się (tylko w postaci niedok.). I Formy: znęcam się, znęcasz się...; znęcaj się!; znęcający się; znęcał się. II Składnia: Z. ś. nad kim, nad czym.

Znęcano się nad bliźniemi. *Weyss.* Nie będzie się znęcał nad dziećmi. *Nowak.* Znęcał się nad łaciną. *Kad.*

Znęcić (dok.) — znęcać (niedok.). I Formy: 1) znęcę, znęcisz, znęci, znęcimy...; znęć! znęćcie!; znęcasz...; znęciwszy; znęcił, 2) znęcam, znęcasz...; znęcaj!; znęcający; znęcający; znęcał. II Składnia: Z. kogo, co — czym = zwabić kogo, co — czym.

Gałązka litewskiego chmielu wdziękami pruskiej topoli znęca... śmiało jak dawniej wyciąga ramiona. *Mick.*

Znędziały, młm (męskoosob.) znędziali, ale: znędzili (3 os. Im od: znędznieć).

Znędznieć (dok.) — nędznieć (niedok.). Formy i składnia jak: nędznieć.

Zniechęcający — zniechęcająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Zniechęcająco zapraszała do jedzenia. *Ostr.*

Zniechęcić (dok.) — zniechęcać (niedok.). I Formy: 1) zniechęcę, zniechęcisz, zniechęci, zniechęćmy...; zniechęć! zniechęćcie!; zniechęcony; zniechęciwszy; zniechęcił, 2) zniechęcam, zniechęcasz...; zniechęcaj!; zniechęcający; zniechęcający; zniechęcał. II Składnia: Z. kogo — do czego.

Zniechęca ludzi do ludzkości. *Siedl.*

Zniechęcony do czego.

Zniechęcony do życia. *Dąbr.*

Zniecierpliwieć (się) (dok.) — niecierpliwieć (się) (niedok.). Formy i składnia jak: niecierpliwieć (się).

Zniecził (dok.) — zniecziłać (niedok.). I Formy: 1) zniecziulę, zniecziulisz, zniecziuli, zniecziulimy...; zniecziul!; zniecziulony; zniecziulwszy; zniecziulił, 2) zniecziulam, zniecziulasz...; zniecziulaj!; zniecziulający; zniecziulany; zniecziulał, zniecziulali. II Składnia: Z. kogo, co — czym lub za pomocą czego (gdy się wymienia środek zniecziulania) — na co (gdy się wymienia przedmiot, którego oddziaływanie się zniecziula).

Zniecziulwszy się na interesu własne. *Cyt. SW.* **Zniedołęzniali**, młm (męskoosob.) zniedołęzniali, ale: zniedołęznili (3 os. Im od: zniedołęznieć).

Zniedołęznieć (dok.) — niedołęznieć (niedok.). Formy i składnia jak: niedołęznieć.

Zniekształcić (dok.) — zniekształcać (niedok.). I Formy jak: przekształcić — przekształcać. II Składnia: Z. co — czym (gdy

się wymienia narzędzie) lub przez co (gdy się wymienia czynność).

Znienawidzić (dok.), rzadko: znienawidzieć — (niedok.) nienawidzić. Formy i składnia jak: nienawidzić.

Znienawidził ją. *Cyt. PJ 1, 121.*

Znienawidzony przez kogo, nie: komu, ale: nienawistrzy komu.

Znieprawić (dok.) — znieprawiać (niedok.). I Formy jak: poprawić — poprawiać. II Składnia: Z. kogo — czym lub przez co (7

tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: zniekształcić).

Znieruchomiały, młm (męsko-osob.) znieruchomiali, ale: znieruchomieli (3 os. Im od: znieruchomieć).

Oczy (jego) przeniknęły pytająco jej twarz znieruchomiała raptownie. *Kruczk.*

Znieść (dok.) — znosić (niedok.). I Formy jak: nieść — nosić. II Znaczenie i składnia:

1) Z. co — do czego = nosząc zgromadzić co, 2) Z. kogo, co = nosząc sprowadzić, spuścić co na dół, 3) Z. kogo, co = usunąć, zniszczyć, strataować kogo, co, skasować, zawieść, uchylić co (o przepisach, ustawach, prawach, przywilejach), 4) Z. kogo, co = przecierpieć, przetrzymać, 5) Z. (tylko w postaci niedok.; — dok. zużyć) = nosząc zużywać.

1. Znosić rzeczy z wozu do mieszkania. *SW.* 2. Znosić dziecko ze schodów. *SW.* 3. Znosić nieprzyjaciela. Gdyby to w mojej mocy było, zaraz bym pojedynki zniósł. *Cyt. SW.* 4. Znosić głupstwa ludzkie. *SW.* 5. Znosić suknie. *SW.*

Zwrot: znosić kogo z urzędu (!) = usuwać kogo z urzędu.

zaden z przełożonych nie będzie śmiał im robić wymówek lub usunąć (nie: znieść) ich z urzędu. *Cyt. Kr. 1, 112.*

Zniewalający — zniewalająco. Ob. **Kojący** — kojąco.

Znieważyc (dok.) — znieważać (niedok.). I Formy jak: przeważyc — przeważać. II Składnia: Z. kogo, co — czym.

Zniewieściał, młm (męskoosob.) zniewieściali, ale: zniewieścili (3 os. Im od: zniewieścić).

Zniewolić (dok.) — zniewalać (niedok.). I Formy: 1) zniewolę, zniewolisz, zniewoli, zniewolimy...; zniewol! zniewolcie!, rzadziej: zniewól! zniewolcie!; zniewolony; zniewoliwszy; zniewolił, 2) zniewalam, zniewalasz...; zniewalaj!; zniewalający; zniewalany; zniewalał, zniewalali. II Składnia: Z. kogo — do czego.

Ten zwyczaj stawiania orzeczeń na końcu zdań zniewala do trzymania umysłu w natężeniu. *I. Dąbr.*

Znikąd. Ob. **Donikąd**.

żadnej jeszcze znikąd wiadomości. *Moch.*

Znikczemniały, młm (męskoosob.) znikczemniiali, ale: znikczemnieli (3 os. Im od: znikczemnieć).

Zniknąć (dok.) — znikać (niedok.) lub nikać. Formy: 1) zniknąć jak: nikać, 2) znikam, znikasz...; znikaj!; znikający; znikał.

Zwrot: zniknąć z oczu.

Znikła z oczu. *Żerom.*

Zniknięcie, rzadziej: zniknienie.

Z nimfy zniknięciem całe czarowne przezrocze zmieniło się. *Mick.*

Zniszczyć (dok.) — (niedok.) niszczyć. Formy i składnia jak: niszczyć.

Zniszczyć (dok.) — (niedok.) niszczyć. Formy i składnia jak: niszczyć.

Zniżyć (dok.) — zniżyć (niedok.). I Formy: 1) zniżyć, zniżysz, zniży, zniżymy...; zniź! zniźcie!; zniżony; zniżywszy; zniżył, 2) zniżam, zniżasz...; zniżaj!; zniżający; zniżany; zniżał, zniżali. II Składnia: Z. co — do czego.

Zwrot: zniżyć co do poziomu czego.

Wyobraźnia zniżająca poezję do poziomu popoetych utworów. *Moch.*

Znoić się (niedok.) — uznoić się (dok.). I Formy: 1) znoję się, znoisz się, znoi się, znoimy się...; znoj się!; znojonny; znoić się, 2) uznoić się jak: znoić się. II Składnia: Z. ś. czym.

Znojny, nie: znojny.

Znosić. Ob. **Znieść.**

Znoszenie.

Zwrot: znoszenie zawieszania w służbie (!) = uchylanie zawieszania w służbie. *DUMK 31 X 31.*

Znudzić (dok.) — nudzić (niedok.). Formy i składnia jak: nudzić.

Znużyć (dok.) — (niedok.) nużyć. Formy i składnia jak: nużyć.

Była znużona tym. *Dąbr.*

Zwrot: znużony na ciele i duszy. (*Sienk.*)

Zobaczyć (tylko w postaci dok.). I Formy: zobaczę, zobaczysz, zobaczy, zobaczymy...; zobacz! zobaczcie!; zobaczywszy; zobaczył. II Składnia: Z. kogo, co.

Zobaczy szeroki świat. *Kad.*

Zobaczyć się (tylko w postaci dok.) z kim.

Trzeba się z nim zobaczyć. *Reym.*

Zobojetniały na co, młm (męskoosob.) zobojetnieli, ale: zobojetnieli (3 os. lm od: zobojetnieć).

Zobojetnieć (dok.) — obojetnieć (niedok.). Formy i składnia jak: obojetnieć.

Zobojetniała na udękę. *Wikt.*

Zobojetnienie—Składnia jak w czasowniku: obojetnieć.

Potrzebna mu była nie twoja boleść, ale twoje zobojetnienie dla Szymona. *Świet.*

Zobopólny lub obopólny.

Zobowiązać (dok.) — zobowiązywać (niedok.). Por. **Obowiązać — obowiązywać.** I Formy jak: związać — związywać. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo = radą, prośbą lub rozkazem zmusić kogo do przyjęcia na siebie jakiegoś obowiązku, 2) Z. kogo — do czego = zmusić kogo — do czego, 3) Z. kogo — czym = zjednać kogo — czym.

2. Sad może ją (osobę) zobowiązać do przyniesienia przedmiotu. *Kod. Post. Cyw.* 3. Zobowiązać kogo usługą. *SW.*

Zwroty: 1) zobowiązać kogo słowem. *SW;* 2) zobowiązać kogo pod przysięgą. *SW;* 3) zobowiązać kogo na wszystko. *SW;* 4) być komu zobowiązanym — co. *SW* = być komu wdzięcznym

za co; 5) zobowiązany z weksla, z czeku (*Kod. Post. Cyw.*).

Zobowiązanie do czego.

Zwroty: 1) zobowiązanie czyjeś powstaje; 2) wykonać zobowiązanie; 3) zaciągać wobec kogo zobowiązanie (*Kod. Cyw. Rodzina*); 4) likwidacja zobowiązań (!) = wyrównanie zobowiązań (*DUMK 25 VII 22*).

1—2. Zobowiązania, które powstały lub mają być wykonane. *Kod. Post. Cyw.*

Zoczyć (tylko w postaci dok.). I Formy: zoczę, zoczysz, zoczy, zoczymy...; zocz! zoczcie! (nie: zóc! zóccie!); zoczony; zoczywszy; zoczył. II Składnia: Z. kogo, co.

Zodiak — zodiakalny; dlp tego zodiaku (SW, Łoś, N), rzadziej: tego zodiaka.

Zofia — Zosia — Zośka; woł. Zosiu! Zośko!

Zogniskować (dok.) — ogniskować (niedok.).

Formy i składnia jak: ogniskować.

Zohydzić (dok.) — zohydzać (niedok.). Ob. **Ohydzić.** Formy i składnia jak: ohydzić — ohydzać.

Zołża, zwykle w lm żoży, dlm tych żoż lub tych żożów (N).

Zordynarniały, młm (męskoosob.) zordynarniali, ale: zordynarnieli (3 os. lm od: zordynarnieć).

Zorganizować (dok.) — organizować (niedok.). Formy i składnia jak: organizować.

Zorientować się (dok.) — orientować się (niedok.). Formy i składnia jak: orientować się.

Zoroaster, Zoroastra, Zoroastrowi... lub Zaratustra, Zaratustry, Zaratustrze...

Zorza ta, rzadziej: to zorze (poet.); dlm tych zórz.

Zostać (się) (dok.) — zostawać (się) (niedok.). I Formy: 1) zostanę (się), zostaniesz (się)...; zostań (się)!; zostawisz (się); zostań (się), 2) zostaję (się), zostajesz (się)...; zostawaj (się)!; zostający (się); zostawał (się). II Znaczenie i formy: 1) Z. lub Z. ś. = pozostać na miejscu, nie ruszyć się, 2) Z. lub Z. ś. = być niezabranym, 3) Z. lub Z. ś. przy kim, przy czym = uprzeć się przy kim, przy czym, uparcie przestrzegać czego, uparcie trzymać się kogo, czego, 4) Z. gdzie = zatrzymać się, pobyc gdzie, utrzymać się, nie zniknąć, nie zmienić się, 5) Z. lub Z. ś. czym = stać się czym.

1. Zostań u mnie na obiad. *Cyt. SW.* 2. Wystarczyło, jeszcze zostało. *SW.* 3. Przy nim na zawsze zostanie. *Mp.* 4. Został na posadzie. *SW.* 5. Został budowniczym. *Mp.*

Zwroty: 1) zostań z Bogiem. *SW* = Bóg z tobą! = bądź zdrow!; 2) nie zostaje komu nic innego, jak robić to lub owo; 3) zostawać w tyle za kim. *SW* = nie nadążać za kim; 4) zostawać u kogo w służbie. *SW;* 5) zostać na koszu, *SW* = doznać zawodu; 6) zostać bez dachu nad głową. *SW* = stać się bezdomnym; 7) zostać na miejscu, *SW* = paść, leć, zginać; 8) niech to zostanie między nami, *SW* = niech to będzie nasza tajemnica; 9) zostawać przy swoim (zdaniu). *SW;* 10) zostać na czymś miejscu (nie: na czymś miejsce); 11) zostać mianowanym, wybranym... Ob. * Bierna strona czasownika.

2. Nie zostaje mi nic innego jak tylko żebrać. *SW.* 10. Jedni wyszli, inni zostali na ich miejscu. *Nowak.*

Zostawić (dok.) — **zostawiać** (niedok.). I Formy: 1) zostawię, zostawisz, zostawi, zostawimy...; zostaw!; zostawiony; zostawiliśmy; zostaw!; zostawiam, zostawiasz... (nie: zostawuję, zostawujesz..., dawn.); zostawiaj!; zostawiający; zostawiany; zostawiał; zostawiali.

Zostawując (zam. zostawiając) na czole i skroniach włos gładki. *Mick*.

II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo, co — w czym (na czym) lub u kogo = pozostawić kogo, co — gdzie; 2) **Z.** kogo, co — po sobie = porzucić kogo, co, opuścić kogo, co, 3) **Z.** kogo, co — komu, czemu = przekazać kogo, co — komu, czemu, 4) **Z.** co (! rus.) = zaprzestać czego. (*Krasn. 82*).

1. Nie zostawiaj dziecka bez opieki. *SW. 2.* Smugę nie milego zapachu po sobie zostawia. *Bartk. 3.* Zostawimy resztę Panu Bogu. *Mick. cyt. SW. 4.* Zostaw to (!) = zaprzestań tego! *Krasn. 82.*

Zwroty: 1) zostawić kogo, co na Boskiej opiece (= bez żadnej ludzkiej opieki); 2) zostawiać kogo, co w spokoju; 3) zostawiać co czyjej woli, rozważać, względem...

Zób ta, nie: ta zobia; dlp tej zobii.

Z pomocą — przy pomocy. I Użycie: 1) z pomocą czego lub kogo (gdy się wymienia przedmiot martwy lub osobę żywą), 2) przy pomocy kogo (gdy się wymienia osobę żywą), 3) za pomocą czego (gdy się wymienia rzecz martwą). II Znaczenie: 1) z pomocą (wyrażenie, składające się z rzeczownika: pomocą i przyimka: z), np. z jego pomocą, z pomocą jego, 2) z pomocą (przyimk.) np. z pomocą niego, por. przez niego, z niego...

Z przeciwka lub z naprzeciwka.

żona sklepikarza z naprzeciwką. *Nowak*.

Zrabować (dok.) — **rabować** (niedok.). Formy i składnia jak: rabować.

Zrachować (dok.) — **zrachowywać** (niedok.). I Formy: 1) zrachować jak: rachować, 2) zrachowuję, zrachowujesz... (rzadko: zrachowujemy, zrachowujasz...); zrachowuj!; zrachowujący; zrachowujący; zrachowujący; zrachowujący. II Składnia: **Z.** kogo, co = rachując zebrać w jedno, zsumować.

Zradlić (dok.) (nie: zredlić) — **radlić** (niedok.).

Miedzy polami zradlonymi (nie: zredlonymi) pod wiosną. *Żerom*.

Zranić (dok.). Por. **Ranić**. Formy i składnia jak: ranić.

Zraz, zwykle w lm te zrazy, dlm tych zrazów.

Zrazić (dok.) — **zrażać** (niedok.). I Formy: 1) zrażę, zrazisz, zrazi, zrazimy...; zraż! zrażcie!; zrażony; zraziwszy; zraził, 2) zrażam, zrażasz...; zrażaj!; zrażający; zrażany; zrażał, zrażali. II Składnia: **Z.** kogo — do kogo, do czego.

Nie chcąc zrażać do siebie Polaków. *Matacz*.

Zrazić się (dok.) — **zrażać się** (niedok.). I Formy jak: zrazić — zrażać. II Składnia: **Z.** ś. do kogo, do czego.

Sadzę, że się pan nie zraził do niej. *Goet*.

Zrazu = na razie, w pierwszej chwili.

Zrąb, nie: zręb; dlp tego zrębu.

Zrąbać (dok.) — **zrąbywać** (niedok.), nie: zrębywać (dawn.). I Formy: 1) zrąbać jak: rąbać, 2) zrąbuję, zrąbujesz...; zrąbuj!; zrąbujący; zrąbujący; zrąbujący. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zrealizować (dok.) — **realizować** (niedok.). Ob. Realizować. Formy i składnia jak: realizować.

Zredukować (dok.) — **redukować** (niedok.). Formy, znaczenie i składnia jak: redukować.

Zreflektować (dok.) — **reflektować** (niedok.). I Formy jak: reflektować. II Znaczenie i składnia: **Z.** kogo = przyprowadzić kogo do zastanowienia, do rozważ. Por. Reflektować.

Zreformować (dok.) — **reformować** (niedok.). Formy i składnia jak: reformować.

Zreparować (dok.) lub **zreperować** — **reparować** (niedok.) lub **reperować**. Formy jak: reparować (reperować).

Zreumatyzmowany, nie: zreumatyzowany.

Chore, zreumatyzowane oczy. *Reym*.

Zrezygnować (dok.) — **rezygnować** (niedok.). Formy i składnia jak: rezygnować.

Zręb (!) = zrąb.

Zręczność — Znaczenie: 1) **Z.** = zwinność, zgrabność w ruchach, 2) **Z.** = (!) sposobność, okazja. (*JP 3, 13. Krasn. 82*).

2. Nadarzyła mi się sposobność (nie: zręczność) wywdzięczenia się za tę przysługę. *Krasn. 82*.

Zręczny, ale: bezręki. Składnia: 1) **Z.** do czego (gdy się wymienia przedmiot, z którym się ktoś potrafi zręcznie obchodzić), 2) **Z.** w czym (gdy się wymienia czynność, w której ktoś wykazuje zręczność), 3) **Z.** co robić (! latynizm). Por. **Niezręczny**.

1. Zręczna do wszystkiego. *Mp. 2.* W piastowaniu broni zręczni. *Krasn. cyt. SW. 3.* Zręczni lekkim wywijają oszczepem. (zam. zręczni w wywijaniu lekkim oszczepem). *Mick*.

Zrękwiny (tylko w lm), dop. tych zrękwów.

Zrobić (dok.) — **robić** (niedok.). Formy i składnia jak: robić (z wyjątkiem punktu 7), bo składnia i znaczenie wymienione w tym punkcie są właściwie czasownikowi tylko (niedok.: robić).

Zrodzić (dok.) — **zradzać** (niedok.). I Formy: 1) zrodzić, jak: rodić, 2) zradzam, zradzasz...; zradzaj!; zradzający; zradzany; zradzał. II Składnia: **Z.** kogo, co.

Zropieć (dok.) — **ropieć** (niedok.). Formy i składnia jak: ropieć.

Zrosić (dok.) — **zraszać** (niedok.), nie: zroszać. I Formy: 1) zrosić jak: rosieć, 2) zraszam, zraszasz...; zraszaj!; zraszający; zraszany; zraszał, zraszali. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zrosnąć się (dok.) lub **zrosć się** (PA) (nie: zrosć się) — **zrastać się** (niedok.), ale: dorosnąć, obrosnąć, przerosnąć... (bez zaimka: się). I Formy: 1) zrosnąć się (zrosć się)

jak: rosnać (rósć), 2) zrastam się, zrastasz się...; zrastać się!; zrastający się; zrastał się. II Składnia: **Z.** s. z czym.

Zrozpaczony — Znaczenie: 1) **Z.** = ogarnięty rozpaczą, 2) **Z.** = wywołany rozpaczą.

1. Jestem zrozpaczona i wyglądam szkaradnie. *Zapol.* 2. Zrozpaczony skok. *Ostr.*

Zrozumiały, młm (męskosob.) zrozumiali, ale: rozumieeli (3 os. lm od: zrozumieć). Składnia: **Z.** dla kogo.

Skargi nie były dla niej zrozumiałe. *Nalk.*
Zwroty: 1) dla łatwo zrozumiałych powodów coś robić; 2) zrozumiałym jest, że... (!) = zrozumiała rzecz, że... Ob. Zdania podrzędne podmiotowe.

1. Dla łatwo zrozumiałych powodów muszę się usunąć. *SW.* 2. Zrozumiała rzecz (nie: zrozumiałym jest), że główny kontyngent wszystkich kwestii przypada... *Mp.*

Zrozumieć (dok.)—rozumieć (niedok.). Formy i składnia jak: rozumieć.

Tę myśl potrzeba zrozumieć. *Moch.* Zrozum, jak nieprzyjaciele muszą się konfundować. *Siensk.* Zrozum, że cię nie znamy. *Sierosz.* Zrozum, że przyjaźń między nami jest czymś niemożliwym. *Jucasz.* Zrozum przecie, że... *Grusz.* Zrozumcie, nie chodzi o dłubaninę! *Ostr.*

Zrozumienie kogo, czego, nie: dla kogo, dla czego, ani: na co.

Grecy posiadali wyjątkowe zrozumienie piękna (nie: dla piękna) duchowego. *Mp.* Objawia wiele zrozumienia potrzeb (nie: dla potrzeb) realnej polityki. *Kruczk.* Nie ma zrozumienia wartości (nie: dla wartości) kulturalnych. *Cyt. Szeff.* 66. Nie spodziewała się znaleźć zrozumienia rzeczy... (nie: dla rzeczy). *Dąbr.* Nie ma głębszego zrozumienia artystemu i estetycznego ukształtowania życia (nie: dla artystmu i estetycznego ukształtowania życia). „*Nowa Książka*” 2, 70.

Zwroty: 1) mieć zrozumienie czego, nie: dla czego; 2) dawać komu do zrozumienia, że...

1. Nie macie zrozumienia interesów. *Grusz.* On nie ma zrozumienia muzyki (nie: dla muzyki). *Cyt. Kr.* 1, 77. 2. Rozglądał się pytająco, dając do zrozumienia, że... *Goet.*

Zrównać (dok.) — zrównywać (niedok.). I Formy, jak: porównać — porównywać. II Składnia: **Z.** co — z czym.

Zrównoważyć (dok.) — równoważyć (niedok.). Formy jak: zrównoważyć.

Zróżnicowany lub **zróżniczkowany**.

Zrzucić = zrzucić. Ob. *Zrzucić*.

Gadaj waś, jakby cara zrzucić. *Mick.*

Zrujnować (dok.) — rujnować (niedok.). Formy i składnia jak: rujnować.

Zrumienić się (dok.) — rumienić się (niedok.). Formy jak: rumienić się. Znaczenie. Ob. *Rumienić się*.

Zryć (dok.) — ryć (niedok.). I Formy jak: ryć. II Składnia: **Z.** co — czym.

Zrządzenie.

Zwrot: zrządzeniem lub za zrządzeniem czego. Za dziwnym losów zrządzeniem. *Bartk.* Boskim zrządzeniem to się stało. *Cyt. SW.*

Zrządzić (dok.)—zrzadzać (niedok.). I Formy: 1) zrządzić jak: rządzić, 2) zrzadzam, zrzadzasz...; zrzadzaj!; zrzadzający; zrzadzany; zrzadał. II Składnia: **Z.** co.

Zwrot: Bóg to zrządzić raczył

Zrzec się (dok.) — zrzekać się (niedok.).

I Formy: 1) zrzec się, jak: rzec, 2) zrzekam się, zrzekasz się...; zrzekaj się!; zrzekający się; zrzekał się. II Składnia: **Z.** s. kogo, czego, nie: co.

Nie możesz się zrzec tej wyprawy. *Święt.* Zrzekam się wszystkiego. *Choy.* Nie może zrzekać się tych praw. *Kod. Post. Cyw.*

Zrzędnąć (dok. lub zrzędnieć — zrzędnąć) (niedok.) (lub zrzędnieć). Formy jak: zrzędnąć (zrzędnieć).

Zrzężyć (dok.)—zrzęsząć (niedok.). I Formy: 1) zrzęszę, zrzęszysz, zrzęszy, zrzęszymi...; zrzęsz! zrzęszcie!; zrzęszony; zrzęszył, 2) zrzęszam, zrzęszasz...; zrzęszaj!; zrzęszający; zrzęszany; zrzęszal, zrzęszali. II Składnia: **Z.** kogo — w co = organizacyjnie łączyć kogo — w co (gdy się wymienia nazwę lub rodzaj organizacji).

Zrzęda ten lub ta (r. wsp.). Formy: lp ten (ta) zrzęda, tego (tej) zrzędy, temu (tej) zrzędzie, tego (tę) zrzęde, zrzędo! tym (tą) zrzęda, o tym (tej) zrzędzie, lm te zrzędy, tych zrzędów (rm) lub tych zrzęd (rz), tym zrzędem, tych zrzędów (rm) lub te zrzędy (rz), tymi zrzędami, o tych zrzędach.

Zrzędzić (tylko w postaci niedok.). I Formy: zrzędzę, zrzędzisz, zrzędzi, zrzędzimy...; zrzędz! zrzędzie!; zrzędzący; zrzędził. II Składnia: **Z.** na kogo, na co.

Na służę zrzędził. *Mick.* Czasem zrzędzę na Stacha. *I. Dąbr.*

Zrzucić (dok.), rzadziej: zrzucić — zrzucić (niedok.), rzadziej: zrucać. I Formy jak: rzucić — zrucać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo, co — z czego = strącić, zwalić kogo, co — z czego, 2) **Z.** kogo, co — w co lub do czego = zwalić w kupę, 3) **Z.** co (zwykle: zrzucić, pod wpływem wrócić) = a) wymiotować, b) rzucić kartę.

1. Szubę z siebie zrzucił. *Siensk.* Bałam się, że się coś zrzuci. *Dąbr.* 2. Zrzucił kamienie do kupy. *Cyt. SW.* 3. Zrzucił dziesiątkę karo. *Mp.*

Zwrot: zrzucić z siebie odpowiedzialność za co.

Zsadzić (dok.) — zsadzać (niedok.). I Formy jak: zasadzić — zasadzać. II Składnia: **Z.** kogo — z kogo, z czego.

Zwrot: zsadzić kogo z konia.

Zsiaść (dok.) — zsiadać (niedok.) — zsiadywać (niedok. wielokr.). Formy jak: dosiaść — dosiadać.

Zwroty: zsiaść z konia, z bryczki, z wozu, ale: wysiąść z powozu, z karety.

Zsieć (dok.) — zsiekać (niedok.). Znaczenie i składnia jak: sieć — siekać.

Zsiniąły, młm (męskosob.) zsiniali, ale: zsinieli (3 os. lm od: zsinieć).

Zstąpić (dok.) — zstępować (niedok.), nie: zstępywać. I Formy: jak: postąpić — postępować.

Zsunąć (dok.) lub **zesunąć** — zsuwać (niedok.) lub zesuwać (PGr.). I Formy jak: sunąć — suwać. II Składnia: **Z.** co — z czego.

Zsyłać. Ob. *Zestać*.

Zyspać (dok.)—zsypywać (niedok.). I Formy jak: wysypać — wysypywać. II Składnia: **Z.** co — z czego — w co.

Zsykali ziarno z wszystkich worków w jedno. *SW.*

Zszarpać (dok.). I Formy jak: szarpać. II Składnia: **Z.** kogo, co — w co. Por. Szarpać.

Zwrot: zszarpać kogo, co w kawałki lub na kawałki.

Zszyć (dok.), rzadziej: zeszyć — zszywać (niedok.), rzadziej: zeszywać. I Formy jak: obszyć — obszywać. II Składnia: **Z.** co — z czym.

Zeszywa dywaniki. *Dąbr.*

Zwrot: zszyć ranę.

Z tego wszystkiego = w końcu, ostatecznie. ...bo mi się z tego wszystkiego zachciało pić. *Dąbr.*

Zubożały, młm (męskoosob.) zubożali, ale: zubożeli (3 os. lm od: zubożeć).

Zubożeć. Ob. Ubożeć.

Zubożyć. Ob. Ubożyć.

Zuchwalec, wlp zuchwalcze!, młm ci zuchwalcy, dlm tych zuchwalców.

Zuchwalstwo lub zuchwałość.

Zwrot: 1) coś zakrawa na zuchwalstwo (zuchwałość); 2) coś przechodzi lub przekracza wszelkie zuchwalstwo (wszelką zuchwałość).

To już przechodzi wszelką zuchwałość. *Weyss.*

Zulus, młm ci Zulusi.

Zupa — zupka.

Zwroty: 1) zupa na mięsie lub mięsna. *SW.*; 2) zupa na rosole. *SW.*; 3) zupa z mięsa, z ryb, z jarzyn...; 4) zupa nic = zupa z mleka, żółtek i cukru.

Zurych (w wymowie: Curych) — zurycki, dop. Zurychu.

Sekretarz Zuryjskiej Politechniki. *Choyń.*

Zuzel (!) = żużel.

Zużyć (dok.) — zużywać (niedok.). I Formy jak: odżyć — odżywać. II Składnia: **Z.** co — na co.

Resztę czasu zużywał na kunszt muzyczny. *Siedl.*

Zwrot: człowiek zużyty = człowiek zniszczony pracą lub nadużywaniem życia.

Zwabić (dok.) — zwabiać (niedok.). I Formy: 1) zwabić jak: wabić, 2) zwabiam, zwabiasz...; zwabiaj!; zwabiający; zwabiany; zwabiał, zwabiali. II Składnia: **Z.** kogo, co — do czego lub w co.

Zwabiali tysiące młodych w przesąd. *Parand.*

Zwać (niedok.). I Formy: zwę (nie: zwię), zwiesz, zwię, zwiemy, zwiecie, zwa (nie: zwią), rzadziej: zowię (nie: zowę dawn.), zowiesz, zowie, zowiemy, zowiecie, zowią (nie: zową, dawn.); zwiż! zwiżcie!; zwać lub zowiąć (nie: zowąć, dawn.), zwany, zwał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** kogo, co — kim, czym = nazywać kogo, co — kim czym, 2) **Z.** kogo (dawn. dziś rzadko) — do kogo = wzywać kogo — do kogo.

Zwrot: co się zowie = co się nazywa = jak się patrzy = jak należy.

Postanowił go zbadać co się zowie. *Danił.*

Zwalać (dok.) = zbrudzić. I Formy jak: walać. II Składnia: **Z.** — czym.

Zwalczyć (dok.)—zwalczać (niedok.). I Formy: 1) zwalczyć jak: walczyć, 2) zwalczam, zwalczasz...; zwalczający; zwalczany; zwalczał, zwalczali. II Składnia: **Z.** kogo, co.

Zwalić (dok.) — zwałać (niedok.). I Formy: 1) zwalić jak: walić, 2) zwalam, zwalasz...; zwalaj!; zwalający; zwalany; zwałał, zwalali. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co — do czego, w co lub na co = zrzucić, zepchnąć co — do czego, w co lub na co, 2) **Z.** kogo — czym = obić mocno kogo — czym.

Zwroty: 1) zwalić wyrok, uchwałę. *SW.* = obalić wyrok, uchwałę; 2) zwałać ciężar, pracę, obowiązek na kogoś lub na czyjeś barki; 3) zwałać (winę) na kogo. *SW.*; 4) zwałać kogo z nóg, *SW.* = zbić kogo z nóg, obalać; 5) wiele robót na jedną kupę zwalić (rub.). *SW.*

1. Sąd apelacyjny zważył wyrok pierwszej instancji. *SW.* 2. Cały ciężar pracy zwalono na jego barki. *Goet.* 3. My na was nieobecnych całą winę zwalam. *Mick.* 4. Choroba z nóg go zwałała. *SW.*

Zwalniać. Ob. Zwolnić.

Zwariowany = w czym, w jakimś lub na jakimś punkcie = oszalały, sfiksowany.

Zwariowany chłop, ale coś widzi innego niż my. *Ostr.*

Zwazać (zwykle w postaci niedok., ale: zważ!). I Formy: zważam, zważasz...; zważaj!; zważający; zważał, zważali. II Znaczenie i składnia: **Z.** na kogo, na co, rzadko: co (dawn.) = zwracać uwagę, uważać na kogo, na co.

Na groźby nie będę zważał. *Sienk.* Nikt na nas nie zważa. *Strug.* Nie zważał na kazanie. *Kunc.* Z radością zważa dziecka żywość i urodę. *Mick. cyt. SW.* Zważ na ogrom świata. *Mick. cyt. SW.*

Zwrot: nie zważając na to (! rus.) = pomimo to. *Krasn.* 83.

Zwazyć (dok.) — ważyć (niedok.). Formy, znaczenie i składnia jak: ważyć.

Zwachać (dok.)—zwąchiwać (niedok.). Formy jak: obwąchać — obwąchiwać.

Zwrot: zwachać pismo nosem (rub.) = domyślić się zawczasu czego.

Zwątpić (dok.) — wątpić (niedok.). Formy i składnia jak: wątpić.

Zwątpiła o ścisłości wszystkiego. *Dąbr.*

Zwątpienie o czym.

Samotność bezbrzeżna i zwątpienie o sobie całkowite. *Orzesz.* Zwątpienie o tym wybuchu. *Żerom.*

Zwężyć (dok.) — zwęszać (niedok.). I Formy jak: wywęszyc — wywęszać. II Składnia: **Z.** co.

Zwrot: zwężyć pismo nosem = domyślić się czego zawczasu.

Zwęzić (dok.) (nie: zwężyć) — zwęzać (niedok.). I Formy: 1) zwęzę, zwęzisz, zwęzi, zwęzimy...; zwęź! zwęźcie!; zwęzony; zwęziwszy; zwęził, 2) zwężam, zwężasz...; zwężaj!; zwężający; zwężany; zwężał, zwężali. II Składnia: **Z.** co.

Zwrot: zwęzić co — o ile, nie: ile, ani: na ile. Zwęził palto o dwa centymetry. *Mp.*

Zwiady (tylko w lm), dop. tych zwiadów.

Zwroty: 1) iść, wyprowadzić się na zwiady; 2) wysłać, wyprowadzić kogo na zwiady.

1. Z krótkiej narady wypadło, aby Nabelak

poszedł na zwiady. *Mochn.* 2. Wysłał mnie na zwiady. *Mick.*

Zwiastować (niedok. i dok.). I Formy: zwiastuje, zwiastujesz (cz. terażn. niedok. lub czas przyszły dok.)...; zwiastuj!; zwiastujący (niedok.)...; zwiastowawszy (dok.)...; zwiastowany (niedok. i dok.)...; zwiastował (niedok. i dok.). II Składnia: Z. komu—co, rzadziej: o czym.

Siedzieli nastuchując, rychło dźwięki zwiastują zbliżający się ranek. *Sierosz.*

Związać (dok.) — związywać (niedok.). I Formy: 1) związać jak: związać, 2) związuje, związujesz...; związuji!; związujący; związywany; związywał. II Składnia: 1) Z. kogo, co — czym = skrępować kogo, co sznurkiem, powrozem, łańcuchem..., 2) Z. kogo, co — z kim z czym = wiążąc łączyć kogo, co — z kim, z czym.

Zwroty: 1) związać wstążkę na kokardę. *SW*; 2) związać (= przewiązać) sobie głowę. *SW*; 3) związać kogo obietnicą, przyrzeczeniem, przysięgą; 4) związany postanowieniem (*Kod. Post. Cyw.*).

Związek kogo, czego — z kim, z czym; dlp tego związku.

Związek duszy z duszą. *Przubyasz.*

Zwroty: 1) zostawać, pozostawać, przestawać być (nie: stać) z kimś, z czymś w związku; 2) wchodzić w związek z kim, z czym; 3) w czymś nie ma za grosz związku. *SW* = w czymś nie ma nic ładu, sensu; 4) związek krwi, związek pokrewieństwa; 5) związek duchowy; 6) związek małżeński; 7) wstępować w związek małżeński lub w związki małżeńskie, ale: wstąpić do związku nauczycielskiego, wioślarskiego itp. (gdą jest mowa o jakiejś organizacji).

Zwicznać (tylko w postaci dok.). I Formy: zwicznać, zwiczniesz...; zwicznij!; zwicznięty; zwicznał, zwicznałem, zwicznęli. II Składnia: Z. co.

Zwicznać rękę, nogę, staw. *SW*.

Zwroty: 1) zwicznać komu życie; 2) zwicznać komu los, przyszłość, karierę. *SW*; 3) człowiek zwicznęty. *SW* (= wykolejony).

Zwić. Ob. Zwinąć.

Zwiedzić (dok.) — zwiedzać (niedok.). Por. Zwiedzić się. I Formy: 1) zwiedzę, zwiedzisz, zwiedzi, zwiedzimy...; zwiedź! zwiedźcie!; zwiedzony (nie: zwiedziony); zwiedzisz; zwiedził, 2) zwiedzam, zwiedzasz...; zwiedzaj!; zwiedzający; zwiedzany; zwiedzał, zwiedzali. II Składnia: Z. co.

Zwiedzieć się (tylko w postaci dok.), por.: wiedzieć (bez zaimka: się), przewiedzieć się, wywiedzieć się. Ob. Dowiedzieć się. I Formy: zwiem się, zwiesz się...; zwiedz się!; zwiedział się, zwiedzieli się. II Składnia: Z. ś. o kim, o czym.

Zwierciadło (nie: zwierciadło) — odzwierciadlać lub odzwierciedlać. Formy: miejsce. lp w zwierciadle, rzadko: w zwierciadle (dawn.).

W zwierciadle. *Prus.* Gryząca troska przejrzała się w zwierciadle jej oczu. *Orzesz.*

Znaczenie: 1) Z. = lustro (w tym znaczeniu wyraz zwierciadło jest już archaizmem i używa się tylko w poezji lub w stylu uro-

czystym), 2) Z. = odbicie, obraz, wzór, 3) Z. = powierzchnia wody.

Zwierz, nie: zwirz, ani: źwierz, źwierz.

Zwierzchni (nie: zwierzchny), ale: zwierzchność, nie: zwierzchność.

Wyrażenie: władza zwierzchnia.

Zwierzchnik — zwierzchnicz, — zwierzchnictwo. Składnia: 1) zwierzchnik nad kim, 2) zwierzchnictwo nad kim, nad czym.

Zwierzchność.

Zwrot: mieć zwierzchność nad kim, nad czym. Nad wszystkimi miał zwierzchność. *Sienk.*

Zwierzę (nie: źwierzę, ani: zwirzę) — zwierzęcy. Formy: lp to zwierzę, tego zwierzęcia, temu zwierzęciu..., lm te zwierzęta, tych zwierząt...

Zwierzęcość (!) = zezwierzęcenie, rozbestwienie, okrucieństwo.

Zwrot: popełniać zwierzęcość (!) = dopuszczać się czynów okrucieństwa. *PJ* 11, 74.

Zwierzyc (dok.) — zwierzać (niedok.). Formy i składnia jak: powierzyć — powierzać.

Zwroty: 1) zwierzyć co — komu w zaufaniu, w sekrecie, w tajemnicy; 2) zwierzyć komu sekret, tajemnicę.

1. To wam zwierzam w zaufaniu. *Kruczk.* 2. Zwierzam ci największy mój sekret. *Kad.*

Zwierzyc się (dok.) — zwierzać się (niedok.). I Formy jak: zwierzyć — zwierzać. II Składnia: 1) Z. ś. komu lub przed kim — z czym = powierzyć komu coś w tajemnicy, 2) Z. ś. komu—przed kim — z czego = w tajemnicy wypowiedzieć się komu—z czego.

1. Chciałam zwierzyć się w tym ojcu. *Święt.* Zwierzał się przed nią. *Małacz.* 2. Ona zawsze zwierzała mi się z najdrobniejszej przykrości. *I. Dąbr.* Szukał duszy, której by się zwierzył z jakiegoś zgrzyoty. *Barth.* Zwierzała mu się ze wszystkiego. *Iwasz.*

Zwierzyniec, wlp. zwierzyncu!, mlm te zwierzynice, dlp tych zwierzynców.

Zwieść (dok.) — wodzić (niedok.). I Formy jak: wieść—wodzić. II Znaczenie i składnia: 1) Z. kogo = sprowadzić kogo, 2) Z. kogo = sprowadzić kogo z właściwej drogi, wprowadzić kogo w błąd.

1. Krzyż na progu znacze... byś wodził z wędrowki długiej mój naród do Wszchemocy. *Wysp. cyt. SW.* 2. Nie dał się zwieść pozorami. *Wikt.*

Zwietrzeć (dok.) — wietrzeć (niedok.) = stać się zwietrzałym. Formy i składnia jak: wietrzeć.

Zwietrzyć (dok.) — zwietrzeć (niedok.). I Formy: 1) zwietrzę, zwietrzysz, zwietrzy, zwietrzimy...; zwietrz! zwietrzcie!; zwietrzony; zwietrzywszy; zwietrzył, 2) zwietrzam, zwietrzasz...; zwietrzaj!; zwietrzający; zwietrzany; zwietrział, zwietrzali (ale: zwietrzał, zwietrzeli od: zwietrzeć). II Składnia: Z. kogo, co = zwączać kogo, co.

Zwieźć (dok.) — zwozić (niedok.). I Formy jak: wieźć — wozić. II Składnia: Z. co — do czego.

Zwiędy lub zwiędnięty, rzadziej: zwiędniały (dawn.), nie: zwiędziony. Ob. Zwiędnięcie. (Kraina) zwiędniałych i obumarłych kwiatów. *Mochn.* Zwiędnięte oziminy. *Strug.*

Zwroty: 1) zwiędła cera. *SW*; 2) zwiędła twarz. *SW*; 3) zwiędła starość. *SW*; 4) zwiędłe uczucie.

Zwiędnać (dok.) — wędnać (niedok.). Formy jak: wędnać.

Zwiędnięcie lub **zwiędnięcie**. Ob. **Zwiędły**. **Zwiększyć** (dok.) — zwiększać (niedok.). I Formy: 1) zwiększę, zwiększysz, zwiększy, zwiększymy...; zwiększ! zwiększcie!; (nie: zwiększj! zwiększycie!); zwiększony; zwiększywszy; zwiększył, 2) zwiększam, zwiększasz...; zwiększaj!; zwiększający; zwiększany; zwiększał, zwiększali. II Składnia: **Z.** co — o ile, nie: na ile.

Zwroty: 1) patrzeć na co przez zwiększające (lub powiększające) szkietka = widzieć co w przesadzonych, nienaturalnie powiększonych rozmiarach; 2) zwiększyć nieład. *SW*; 3) zwiększyć majątek. *SW*.

Zwięzły, nie: **zwięzły** (prowinc.).

Wilgnać (dok.) — wilgnać (niedok.). Formy jak: wilgnać.

Zwilżyć (dok.) — zwilżać (niedok.). I Formy: 1) zwilżę, zwilżysz, zwilży, zwilżymy...; zwilż! zwilżcie! (nie: zwilżj! zwilżycie!); zwilżony; zwilżywszy; zwilżył, 2) zwilżam, zwilżasz...; zwilżaj!; zwilżający; zwilżany; zwilżał, zwilżali. II Składnia: **Z.** kogo, co — czym.

Zwinać (dok.) — zwinąć (dok.) — zwiąć (niedok.). I Formy: 1) zwinę, zwiniesz, zwinie...; zwiń!; zwinęty, rzadziej: zwiniony, zwity; zwinąwszy; zwinął, zwinąłem, zwinęli, zwiń, zwińm, zwiń, 2) zwiniam, zwiniasz...; zwinaj!; zwinający; zwiniany; zwiniał. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co (zwinął, zwinęty lub zwiniony) = zwinając skrócić co w kłębek, 2) **Z.** co — na co (zwinął, zwinęty, zwiniony) = nawinać co — na co, 3) **Z.** co (zwinął, zwinęty) = (przen.) zlikwidować, znieść, zamknąć, 4) **Z.** co (zwiń, zwity) = zwinając ukreślić, uwić.

1. Zwinął powróż. *SW*. 2. Zwiąć jedwab na wrzeczona. *SW*. 3. Baby zwiąły strągany. *Nowak*. 4. Zwiń wianek.

Zwroty: 1) zwiąć chorągiewkę (przen.). *SW* = czynić odwrót, cofać się z dawnego stanowiska, zmieniać zdanie, porzucać dawniej obrany kierunek działania; 3) zwiąć namoty; 3) zwiąć obóz; 4) zwiąć żagle.

Zwinać się (dok.) — zwiąć się (niedok.). I Formy jak: zwinąć — zwiąć. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** ś. w co = skrócić się w co, 2) **Z.** ś. przy czym lub (o)koło czego = zakrzętnąć się, pośpieszyć się z pracą koło czego.

1. Zwiął się w kłębek. *Wikt.* 2. Zwinając się przy gospodarstwie... *Dąbr.* Zwiął się koło żagla pokrzykując jakieś komendy. *Choyń.* Ludzie zwiiali się od pośpiechu. *Nałk.*

Zwinny — zwinność, — zwinnie.

Zwiotczać (dok.) — zwiotczeć (niedok.). Formy jak: zwiotczeć.

Zwisły lub **zwiśnięty**.

Zwisnąć (dok.) — zwisnąć (niedok.). I Formy: 1) zwisnę, zwisniesz...; zwisnij!; zwiśnięty lub zwisły; zwisnąwszy; zwisnął, zwisnąłem lub zwiśnię, zwiśnięm, zwiśnił, 2) zwi-

śnię, zwisasz...; zwisaj!; zwisający; zwisnął. II Składnia: **Z.** na czym (gdy się wymienia przedmiot, na którym przedmiot zwisający się wspiera) — z czego (gdy się wymienia przedmiot, na którym przedmiot zwisający wisi) — na co (gdy się wymienia przedmiot, na który przedmiot zwisający opada).

Klucznik zwisł na jednej nodze. *Mick. cyt. SW*. Głową na pierś zwisnął. *Mick. cyt. SW*.

Zwlec (dok.) — zwlekać (niedok.) lub zwłóczyć. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co — z kogo, z czego — ściągnąć, zderzyć co — z czego, 2) **Z.** kogo — z czego = rozebrać kogo — z czego. Por. *Obłupić*, 3) **Z.** co lub z czym = odwlec co, zmitrzyżyć z czym.

1. Kazał mu natychmiast zwlec z siebie szaty. *Cyt. SW*. 2. Zwłókił z niego odzienie. 3. Zwlekał z zatwierdzeniem traktatu. *Cyt. Szeffs. 12*.

Zwłoka czego lub w czym.

Próżno na zwłokę wyjazdu narzeka. *Ks. A. Krasin.* Zwłoka odpowiedzi lub w odpowiedzi.

Zwroty: 1) powodować, wywoływać zwłokę; 2) działać, grać na zwłokę; 3) coś nie cierpi zwłoki; 4) robić coś bez zwłoki.

1. Powodować zwłokę. *Kod. Post. Cyw. 2.* Z powodu działania na zwłokę. *Kod. Post. Cyw. Włochy* grają tylko na zwłokę. „*Czas*“ 23 IX 35. 3. Czynności procesowe nie cierpią zwłoki. *Kod. Post. Cyw.* Sprawa nie cierpiła zwłoki. *Nałk.*

Zwłoki (tylko w lm), dop. tych zwłok.

Zwłóczyć (dok.) — włóczyć (niedok.) = brnąć targać ziemię — (przen.) terać, mordować kogo. Por. *Zwlec* — *zwłóczyć* (niedok.).

Zwodzić. Ob. **Zwieść**.

Zwolennik czego.

Zwroty: gorący zwolennik.

Propozycja znalazła gorących zwolenników. *Matacz.*

Zwolnić (dok.) — zwalniać (niedok.). I Formy: 1) zwolnię, zwolnisz, zwolnię, zwolnimy...; zwolnij! zwolnijcie!; zwolniony; zwolniewszy; zwolnił, 2) zwalniam, zwalniasz...; zwalniam; zwalniam; zwalniany; zwalniali. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co = zrobić co powolniejszym, mniej szybkim, 2) **Z.** co = zrobić co wolniejszym, luźniejszym, 3) **Z.** (bez dopełn.) = osłabnąć, sfołgować, 4) **Z.** kogo — od czego (gdy się wymienia jakieś zajęcie) — z czego (gdy się wymienia jakieś miejsce lub związane z tym miejscem zajęcie; nieraz zaciiera się różnica między pierwszym a drugim znaczeniem) = uwolnić kogo — od czego lub z czego.

3. Mróz zwalnia. *SW*. 4. Zwolniona od gospodarczych zajęć. *Sierosz.* Będziemy się uważali za zwolnionych od wszelkich względów towarzyskich. *Sierosz.* Zwolnić kogo z więzienia, z niewoli... Zwalniam panią z dyżurów. *Perz.*

Zwroty: zwalniać kogo z odpowiedzialności lub od odpowiedzialności; 2) zwalniać kroku, zwalniać biegu; 3) zwalniać cugli (dosł. lub przen.) = popuszcząć cugli = dawać więcej swobody.

3. Konie zwolnią biegu. *Ostr.* 3. Koń, gdy mu zwolniono cugli. *Prus.*

Zwolnić się (dok.) — zwalniać się (niedok.). I Formy jak: zwolnić — zwalniać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** ś. z czego lub od czego (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co zwolnić z czego lub od czego) =

uwolnić się z czego lub od czego, 2) **Z. ś.** z czym (!germ.) = zyskać możliwość (por. niem. sich frei machen).

1. Zwolnie się na ten dzień od zajęcia. *SW*. 2. Rząd musi uzyskać możliwość przedstawienia tej ustawy ciałom ustawodawczym (nie: rząd musi się zwolnić z tą ustawą przyjść przed ciała ustawodawcze). *Cyt. PJ* 3, 113.

Zwolnic (dok.) — wolnic (niedok.). I Formy: zwolnieję, zwolniejesz...; zwolniał. II Znaczenie i składnia: **Z.** z czego lub od czego = stać się powolniejszym, stać się luźniejszym, słabszym, sfołgować (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co nabrzmić z czego lub od czego).

Mróz zwolniał

Zwołać (dok.) — zwoływać (niedok.). I Formy: 1) zwołam, zwołasz...; zwołaj!; zwołany; zwoławszy; zwołał, 2) zwołuję, zwołujesz...; zwołuj!; zwołujący; zwoływany; zwoływał. II Składnia: **Z.** kogo — do kogo, do czego lub na co (gdy się wymienia osobę lub miejsce, do których się kogoś zwołuje), 2) **Z.** kogo — do czego (gdy się wymienia cel, dla którego się kogoś zwołuje, jeśli celem tym jest jakaś czynność lub stan, np. zwołać kogoś do roboty), 3) **Z.** kogo — na co (gdy się wymienia cel, dla którego się kogoś zwołuje, jeśli celem tym jest umiejscowiona gdzieś czynność, np. zwołać kogoś na robotę, to znaczy na jakieś określone miejsce roboty).

Zwozić. Ob. Zwieźć.

Zwój, dlp tego zwoju, dlm tych zwojów.

Zwroty: zwój papierów, rękopisów...

Zwrot, nie: zwrot, ale: nawrót, odwrót, powrót, przewrót, wywrót, zawrót. Forma dlp tego zwrotu.

Wyrażenie: 1) za zwrotem kwitu, poświadczenia...; 2) przeznaczyć coś do zwrotu. *SW*.

Bagaż wydaje się za zwrotem kwitu bagażowego. *KJM*.

Zwrotka, nie: zwrótka.

Zwrotnica.

Zwrot: zwrotnica nastawiona na pociąg.

Zwrotniczy — zwrotniczna lub zwrotniczowa. Formy: 1) lp ten zwrotniczy, tego zwrotniczego, temu zwrotniczemu..., lm ci zwrotniczy, tych zwrotnicznych (odmiana przymiotnikowa), 2) ta zwrotniczna, tej zwrotnicznej, tej zwrotnicznej... (odmiana rzeczownikowa), 3) ta zwrotniczowa, tej zwrotniczowej..., zwrotniczowo! (odmiana przymiotnikowa, tylko w wlp rzeczownikowa końcówka -o).

Zwrócić (dok.) — zwracać (niedok.). I Formy: jak: wrócić — wracać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z.** co — do kogo, do czego lub ku komu, ku czemu = obrócić, skierować co do kogo, do czego lub ku komu, ku czemu, 2) **Z.** kogo, co — komu, czemu = oddać z powrotem kogo, co — komu, czemu, 3) **Z.** co = zruć co, wymiotować co, 4) **Z.** (bez dopełn.) = zwrócić się.

4. Ażeby też przeszkodę ominąć, zwróciliśmy w bok. *Małacz*.

Zwroty: 1) zwrócić co w kierunku czego lub w

stronę czego; 2) zwrócić komu uwagę na co lub zwrócić uwagę kogo na co, nie: w kierunku czego. *Kr.* 2, 314 = skierować na co czyją uwagę; 3) zwrócić komu uwagę = dać komu grzeczną admonicję; 4) zwrócić myśl (myśli) ku komu, ku czemu lub do kogo, do czego; 5) zwrócić oczy na kogo, na co = zwrócić uwagę ną kogo, na co, zwrócić oczy do kogo, do czego = skierować oczy do kogo, do czego; 6) zwrócić do kogo prośbę o co; 7) zwrócić komu szkodę. *SW* = naprawić, wynagrodzić komu szkodę.

Zwrócić się (dok.) — zwracać się (niedok.). I Formy jak: zwrócić — zwracać. II Znaczenie i składnia: 1) **Z. ś.** do kogo, do czego lub ku komu, ku czemu, 2) **Z. ś.** do kogo — z czym = udać się do kogo — z czym, 3) **Z. ś.** do kogo — o co = udać się do kogo z prośbą o co, 4) **Z. ś.** (bez dopełn.) = powracać.

1. Zwrócił się do okna. *Mp*. 2. Zwrócił się do mnie z pytaniem. 3. Zwrócił się o poradę (nie: z poradą) do lekarza. *Iwasz*. 4. Praca w to włożona sownie się zwróci. *Mp*.

Zwroty: 1) zwracać się twarzą do kogo, do czego; zwracać się tyłem do kogo, do czego, ale: odwracać się twarzą do kogo, do czego — odwracać się tyłem od kogo, od czego; 2) zwracać się w kierunku lub w stronę kogo, czego; 3) rozmowa zwraca się na kogo, na co.

1. Chata zwrócona drzwiami do gościńca. *Prus*. Zwrócony tyłem do sceny. *Ostr*. 2. Łeb w stronę kuchni się zwraca. *Barik*. 3. Rozmowa zwróciła się na pana Zagłobe. *Sienk*.

Zwycięstwo nad kim, nad czym.

Na znak zwycięstwa nad Rusinami. *Moch*.

Zwroty: 1) odnieść (nie: otrzymać dawn.) zwycięstwo nad kim, nad czym; 2) przechylić zwycięstwo lub szalę zwycięstwa na czyją stronę.

1. Nad okrutnym nieprzyjacielem otrzymał zwycięstwo Seklucjan (XVI wiek). Niemal zawsze odnosił zwycięstwa. *Wikł*. Odnosił nad panem Puchalskim znaczne zwycięstwo. *Kruczk*. 2. Ona przyczyniła się do przechylenia szali zwycięstwa na stronę polską. *Małacz*.

Zwycięzca, tego zwycięzcy, temu zwycięzcy, tego zwycięzcę, zwycięzco!, tym zwycięzcą, o tym zwycięzcy, lm ci zwycięzcy, tych zwycięzców...

Zwyciężyć (dok.) — zwyciężać (niedok.), nie: zwyciężać. I Formy: 1) zwyciężę, zwycięzisz, zwycięży, zwyciężymy...; zwycięż! zwycięście!; zwyciężony; zwyciężywszy; zwyciężył, 2) zwyciężam, zwyciężasz...; zwyciężaj!; zwyciężający; zwyciężany; zwyciężał, zwyciężali. II Składnia: **Z.** kogo, co — czym.

Zwyczaj — zwyczajny — zwyczajowy. I Formy: dlp tego zwyczaju, dlm tych zwyczajów, nie: tych zwyczajai. II Znaczenie: 1) zwyczajny = będący w zwyczaju, powszechny, pospolity, 2) zwyczajowy = odnoszący się do zwyczaju, związany ze zwyczajem. *Por.* Obyczaj.

Zwroty: 1) mieć co we zwyczaju; 2) mieć zwyczaj co robić; miał (nie: miał) zwyczaj; 3) coś komu wchodził lub przechodzi w zwyczaj; 4) nabrać zwyczaju; 5) przyjmować zwyczaj robienia czegoś; 6) odstępować, odbiegać zwyczaju lub od zwyczaju; 7) zwyczajem (nie: za zwyczajem) coś się dzieje; 8) uswiecony zwyczajem lub przez zwyczaj.

1. On sam miał we zwyczaju dojeżdżać do każdego pożaru. *Moch*. Miał to we zwyczaju. *Iwasz*. 2. Kłась się po obiedzie nie miał zwyczaju. *Dąbr*. 3. To weszło w jej zwyczaj. *Małacz*. Przeszło w

zwyczaj. *Makusz.* 4. Nabrała teraz zwyczajów... *Dąbr.* 6. Baśka od zwyczajów odbiegała. *Małacz.* 7. Klucze używam wszystkich kluczy przepa-dły. *Dąbr.* 8. Wświęcone przez zwyczaj próżniac-two. *Małacz.*

Zwyczajny, — zwyczajowy, — zwykły. Zna-czenie: 1) zwyczajny = będący w zwycza-ju, powszechny, pospolity (stosuje się prze-ważnie do przedmiotu, np. zwyczajny pa-pier), 2) zwykły = który wszedł w zwyczaj, często się przytrafiający, powszechny, po-spolity (stosuje się zwykle do właściwości, czynności, stanów lub zjawisk, np. zwykły stan rzeczy, zwykła opieszałość), 3) zwy-czajowy = odnoszący się do zwyczaju, wła-ściwy zwyczajowi.

Z wyjątkiem, nie: za wyjątkiem (rus. por. ros. za iskluczeniem). Znaczenie: 1) z wy-jątkiem (wyrażenie, składające się z przy-łmka: z i z rzeczownika: wyjątkiem), np. z wyjątkiem jego, 2) z wyjątkiem (przy-łmka) = oprócz, np. z wyjątkiem niego.

Z wyjątkiem jego samego. *Sienk.*

Zwykły = który wszedł w zwyczaj (stosuje się przeważnie do czynności). Ob. Zwy-czajny.

Zwykły sposób wykonania. Zwykły sposób po-
stepowania. *DUMK.* 26 XI 34.

Z wyrachowaniem żeby... (! rus.) = z my-
ślą a intencją, z zamiarem, żeby...

Postawiono dom dochodowy z tą myślą (nie: z
tym wyrachowaniem), żeby podwórko drugie...
Cyt. PJ 10, 142.

Zygzak lub **gzygzak**, dlp tego zygzaka lub
gzygzaka.

Zysk — Składnia: 1) **Z.** z czego (zwykle
gdy się wymienia jakąś czynność lub spo-
sób postępowania), 2) **Z.** na czym (zwykle
gdy się wymienia jakiś przedmiot, z którego
sprzedaży osiąga się jakiś zysk).

Zwroty: 1) przynosić lub dawać komu zysk lub
zyski; 2) ciągnąć z czego zysk (zyski). *SF.* 3)
szukać zysku; 4) osiągnąć z czego zysk. *SW.* 5)
zysk brutto; 6) zysk netto.

Zyskać (dok.) — zyskiwać (niedok.). I For-
my: 1) zyskam, zyskasz... (nie: zyszczę,
dawn.); zyskaj!; zyskany; zyskawszy; zy-
skał, 2) zyskuję, zyskujesz...; zyskuj!; zy-
skujący; zyskiwany; zyskiwał. II Składnia:
Z. co — od kogo = pozyskać co — od kogo, 2)
Z. co — na kim = zdobyć z zyskiem co —
na kim, na czym (gdy się wymienia osobę
lub rzecz, które są źródłem zysku), 3) **Z.**
na czym = pozyskiwać, zdobywać coraz wię-
cej czego (gdy się wymienia przedmiot, któ-
ry jest dziedziną zysku), 4) **Z.** w kim —
kogo = pozyskiwać w kim — kogo, 5) **Z.** co —
czym (gdy się wymienia środek, narzędzie
zysku).

1. Zyskał od niego przyrzeczenie. *Mp.* 2. Spra-
wa na tym zyska. *Mick.* Może i ja co na tym zy-
skam. *Sierosz.* 3. Zyskują trochę na czasie. *Dąbr.*
Upierać się przy swym zdaniu, to nie zawsze zy-
skiwać na powadze. *Dąbr.* 4. Wtępie, czy pan
zyska we mnie adepta. *Reym.* 5. ...coś zyskał
fortelem. *Cyt. SW*

Zwroty: zyskać nagrodę, pochwałę, uznanie.

Z zagranicy (N) = z kraju zagranicznego,
obcego.

Zza granicy (N) = spoza linii granicznej.
Zziajać się (tylko w postaci dok.). I Formy:
zziajam się, zziajasz się...; zziajaj się!;
zziajany; zziajawszy się; zziajał się, zzia-
jali się. II Składnia: **Z.** ś. z czego lub od
czego (z tym samym rozróżnieniem znacze-
niowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Zzielenieć (dok.) — zzielenieć (niedok.). I For-
my jak: zzielenieć. II Składnia: **Z.** z czego
lub od czego (z tym samym rozróżnieniem
znaczeniowym, co w czasowniku: nabrzmieć).

Zwrot: zzielenieć ze złości, z zazdrości.

Zziębnać (dok.) — zziębnać (niedok.). For-
my i składnia jak: zziębnać.

Zziębnięty, rzadziej: zziębły, nie: zziębni-
ony, zziębiony.

Zzuć (dok.) — zzuwać (niedok.). I Formy
jak: obuć — obuwać. II Składnia: 1) **Z.** z
kogo — co = zdjąć z kogo buty, pończochy,
2) **Z.** (rzadko) kogo — z czego.

1. Zzuwali swe szaty szermierze. *Cyt. SW.*

Zząć (dok.) — zżymnać (dok.) — zżymać
(niedok.). I Formy: 1) zeżmę, zeżmiesz, ze-
żmie...; zeżmą; zeżmij!; zżęty; zżąwszy;
zżął, zżąłem, zżęli, 2) zżymnę, zżymniesz...;
zżymnij!; zżymnąwszy; zżymnął, zżymną-
łem, zżymnęli, 3) zżymam, zżymasz...; zży-
maj!; zżymający; zżymany; zżymał. II Zna-
czenie i składnia: 1) **Z.** (zżąć — zżymać)
co — czym = ścisnąć, zmiąć co — czym, 2)
Z. (zżymnać — zżymać) (przen.) kogo —
czym = wstrząsnąć, wzruszyć, podjudzić,
zniecierpliwieć kogo, czym.

1. Zżąć gąbkę. *SW.* 2. Niech wyniosłość ludzi
nie rozjusza, nienawiść nie zżyma. *Cyt. SW.*

Zwrot: zżymać (zżymnąć) ramiona lub ramio-
nami = wzruszyć ramionami (na znak zniecier-
pliwienia lub lekceważenia).

Zżymał ramionami. *Reym.*

Zząć (dok.) — zżynać (niedok.). I Formy:
1) zeżnę, zeżniesz...; zeżnij!; zżęty; zżąwszy;
zżął, zżąłem, zżęli, 2) zżynam, zżynasz...;
zżynaj!; zżynający; zżynany; zżynał. II
Znaczenie i składnia: **Z.** co — czym = ściąć
co (zwykle sierpem).

Zżerać. Ob. Zeżreć.

Zzółknąć (dok.) — zółknąć (niedok.). For-
my i składnia jak: zółknąć.

Zzuć (dok.) — zzuwać (niedok.). I Formy:
1) zzuć jak: zuć, 2) zzuwam, zzuwasz...;
zzuwaj!; zzuwający; zzuwany; zzuwał. II
Składnia: **Z.** co — czym.

Zżyć się (dok.) — zżywać się (niedok.). I For-
my: 1) zżyć się, jak: żyć, 2) zżywam się,
zżywasz się...; zżywaj się!; zżywający się;
zżywał się. II Składnia: **Z.** ś. z kim, z czym.
Zżymać. Ob. **Zząć**.

Zżymnać. Ob. **Zząć** — zżymnać.

Zżymnać się (dok.) — zżymać się (niedok.).
I Formy jak: zżymnać — zżymać. Ob. **Zząć**.
II Składnia: **Z.** ś. na kogo, na co = zachnąć
się, wstrząsnąć się, obruszyć się na kogo,
na co.

Bogumił zżymał się na to. *Dąbr.*

Zzynać. Ob. **Zząć**.

Z

Zdzieblko (w wymowie: ździepko). Ob. Zdzbl. Znaczenie: 1) **Z.** (rzeczown. rzadko) = ździebelko, 2) **Z.** (przysłk.) = trochę, odrobinę; w tym znaczeniu zdrobniale: ździeblutko, ździeblucho, por. malutko, maluchno (przyrostki: -utki, -uchny..., -utko, -ucho właściwie przymiotn'kom i przysłówkom).

2. Niech ta jeszcze ździeblucho pośpi. *Cyt. SW.* Zdzieblko się boczy. *Bartk.*

Zdzbl., rzadko: **zdziebl** (nie: **zdzbl** — **śbł**) — **zdziebelko** — **zdzieblko**. Forma dlm tych ździebel lub ździebel.

Weź pięć ździebel. *Cyt. SW.* Nie widział ździebel. *Iwasz.* Gra ździebel trawy. *Iwasz.*

Zgać (niedok.) lub **zgać** albo **dzgać**—**zgnąć** (dok.) lub **zgnąć**, albo **dzgnąć**. JP 13, 48. I Formy: 1) **zgam** (zgam, dzgam), **zgasz...**; **zgjaj!**; **zgjający**; **zgjany**; **zgjaj.** 2) **zgnę** (zgnę, dzgnę), **zgniesz...**; **zgnij!**; **zgnięty**; **zgnął**, **zgnąłem**, **zgnął**. II Składnia: 1) **Z.** kogo, co — czym = kluc kogo, co — czym, 2) **Z.** co — w kogo, w co = klując wbijać co — w kogo, w co, 3) **Z.** na kogo, na co = klując napadać, pomstować na kogo, na co, 4) **Z.** (bez dopełnienia) = walić, rypać, spieszenie biec, bić (o płynach).

1. Zgnął go lokciem. *Cyt. SW.* 2. Zgąło go to w serce jakby nożem. *Reym. cyt. SW.* 3. S4, co

na mnie zgają. *Krasz. cyt. SW.* 4. Rura pękła, woda zga. *SW.*

Złe (przysłk) — **gorzej**.

Zwroty: 1) coś robić **złe** dla kogo; 2) jest **złe** z kim lub ktoś jest **złe** = ktoś jest w złym położeniu z powodu złego stanu zdrowia lub złego stanu materialnego; 3) coś jest **złe** na co = coś czemu szkodzi, coś na co **złe** wpływa; 4) **złe** (lub: dobrze) komu z oczu patrzy = czyjaś powierzchowność nie budzi (lub budzi) zaufanie; 5) **złe** się komuś robi = słabo się komuś robi; 6) **złe** się z kimś, z czymś dzieje; 7) **złe** o kim mówić = **złe** się o kimś odzywać.

1. Nie może **złe** dla kraju radzić. *Weyss.* 2. Już był bardzo **złe**. *Sienk. cyt. PJ 10, 119.* Było tak **złe** z panią. *Nałk.* 3. To **złe** na zdrowie. *Mick.* 4. **Złe** im z oczu patrzyło. *Sienk.*

Zrebię (PA) (nie: **zrebię**) — **zrebiatko** — **zróbek**, nie: **zrobek**. Formy: lp to **zrebię**, tego **zrebięcia**, temu **zrebięciu...**, lm te **zrebięta**, tych **zrebiąt**, tym **zrebiętom**.

Zreć (!) = **zreć**.

Zrenica — **zreniczny**.

Zwrot: strzec kogo, czego jak **zrenicy oka** (lub jak **zrenicy w oku**) = roztaczać nad kim, nad czym najtroskliwszą opiekę.

Źródło (nie: **zródło**) — **źródelko**, — **źródłany**, — **źródłowy**. Forma dlm tych **źródół**. Znaczenie: 1) **Ź.** = **zdrój**, **krynica**, (przymtk) **źródłany**, 2) **Ź.** = (przen.) **czego** = początek, pierwociny, pierwotna przyczyna **czego** — (przymtk) **źródłowy**.

1. Woda **źródłana**. 2. **Wiadomości źródłowe**.

Z

Zabie (nazwa miejscowości), **Zabiego**, **Zabie**mu... w **Zabie** lub **Zabia**, **Zabiu**... w **Zabiu**.

Zabot, dlp tego **zabotu**, mlm te **zaboty**.

Zachać się (niedok.)—**zachnąć** (dok.). I Formy: 1) **zacham się**, **zachasz się...**; **zachaj się!**; **zachający się**; **zachaj się!**, 2) **zachnę się**, **zachniesz się...**; **zachnij się!**; **zachnawszy się**; **zachnął się**, **zachnąłem się**, **zachnęli się**. II Składnia: **Z.** ś. bez dopełn. lub na kogo, na co = obruszać się, oburzać się na kogo, na co.

Jeszcze się na mnie **zachnęli**. *Sienk.* Daniel na to się **zachnął**. *Dąbr.*

Zaden (nie: **zadny**), **zadna**, **zadne**. Znaczenie: 1) **Z.** = ani jeden, 2) **Z.** = nie mający żadnego znaczenia, bezwartościowy.

Zwroty: 1) **zadna** miarą nie = wcale nie; 2) na **zaden** wypadek (!) = w **zadnym** razie, w **zadnym** wypadku; 3) coś nie jest **zadną** sztuką = coś nie jest wcale sztuką, to (jest) **zadna** sztuka; 4) coś nie jest **zadną** pociechą = coś nie jest wcale pociechą, to (jest) **zadna** pociecha; 5) coś nie jest **zadne** coś = coś nie jest wcale czymś; 6) być **zadnym** kimś = nie być wcale kimś; 7) **zaden** na świecie = ani jeden; 8) za **zadne** skarby **czegoś** nie robić = nie dać się do **czegoś** namówić.

1. **Zadną** miarą nie mógł jeszcze wrócić. *Sienk.* 2. W **zadnym** razie (nie: na **zaden** wypadek) o

tym mowy być nie może. *Cyt. Kr. 1, 187.* 5. On nie jest **zaden** malarz. *Cyt. PJ 1, 123.* Z niego nie jest **zaden** malarz. Moja praca w Stokroci to nie jest **zadna** kariera. *Iwasz.* To nie jest **zaden** dowód (nie: to jest **zaden** dowód). *Kr. 2, 244.* 6. To **zaden** malarz. To **zadna** pociecha. 7. Tego **zadna** na świecie nie nauczy szkoła. *Bartk.*

Zagiel, dlp tego **zągla**, lm te **zagle**, dlm tych **zagli**, nie: **zagliw**.

Zagiew, ta, nie: ta **żagwia**; mlm te **żagwie**, dlm tych **żagwi**.

Zakiet, dlp tego **żakietu**, mlm te **żakiety**, nie: te **żakieta**.

Zal, dlp tego **żalu**. Składnia: 1) **Z.** po kim, po czym lub za kim, za czym = bolesna tęsknota po kim, po czym lub za kim, za czym. Ob. Tęsknota, 2) **Z.** nad kim, nad czym = ubolewanie nad kim, nad czym, 3) **Z.** na co = bolesny smutek z powodu **czego**, 4) **Z.** do kogo, do **czego** — o kogo, o co = bolesna uraza do kogo, do **czego** — o kogo, o co (gdy się wymienia osobę lub rzecz, z powodu której ma się do kogoś **żal**).

1. Nie odczuwało się **żalu** po zabitych kolegach. *Strug.* **Zal** grył jej serce za tym straceńcem. *Sienk.* Serce trzęsło się w nim z **żalu** za pieniądze. *Prus.* W cichym **żalu** za tym, co było. *Bartk.* **Zal** za wszystkim, co mija. *Iwasz.* Z **żalu** za przernanym wątkiem. *Kruczk.* **Zal** za zamarnowanym

dobrem dodawał zemście sił. *Wikt.* 2. Chwytał ją żal nad tym nieszczęśnikiem. *Sienk.* Z tym żalem nad męczennikami nauki lepiej było. *Makusz.* 3. W sercu budzi się jakiś straszny żal na to, że mi się życie tak zmarnowało. *Zapol.* 4. Czuł do niej żal. *Sienk.* Nie miała do Mani żalu o tę decyzję. *Nałk.* Z żalu o to rosła w Agnisi miłość. *Dąbr.* Mam do niego jakby żal o to. *Nowak.*

Zwroty: 1) komuś (jest) żal kogo, czego; 2) żal się komuś robi kogo, czego; 3) żal kogo chwytą; 4) żal kogo zdejmuję; 5) żal w kimś wzbiera; 6) budzić w kim żal; 7) zawodzić żalem; 8) rozwodzić (gorzkie) żale (Małacz.); 9) żal (jest) co robić; 10) nieutulony żal.

1. Jakby mu żal było tamtych czasów. *Reym.* Żal mu było wiernego psa. *Wikt.* Żal mi było staruszkii. *Grusz.* 2. Żal mu się jej zrobiło. *Perz.* 3. Żal pochwylił pana Andrzeja. *Sienk.* 4. Zdjął mi żal. *I. Dąbr.* 5. Żal w nim wzbiera chwilami. *Bartk.* 6. Takie wiadomości budziły żal. *Nałk.* 7. Zawodziło coś żalem. *Bartk.* 9. Żal odpowiedzieć. *Krasz.*

Żali (!) ażali = zali (arch.), azali (arch.) = czy. Kr. 1, 274.

Żalić się (niedok.) — użalić się (dok.). I Formy: 1) żalę się, żalisz się, żali się, żalimy się...; żal się!; żalący się; żalić się; 2) użalić się, jak: żalić się. II Składnia: 1) Ż. ś. nad kim, nad czym, rzadko: kogo, czego (dawn.) = boleć, litować się nad kim, nad czym, 2) Ż. ś. na kogo, na co — przed kim, rzadziej: komu = oskarżać się na kogo, na co — przed kim.

1. Nad sobą się żalił. *Bartk.* Cudzych się nieszczęść żali, kto swych dozna. *Cyt. SW.* 2. Na Boga, to mnie, królu, na nic się żal! *Słow. cyt. SW.*

Zwrot: żal się Boże (w znaczeniu przymiotnikowym) = taki, że niech się Bóg pożali = nic niewart.

Sukieniczyna na niej żal się Boże. *Mp.*

Żal się Boże = nic niewart. Ob. żalić się.

Żaluzja, nie: żaluzja; dlp tej żaluzji, dlm tych żaluzji.

Żałoba po kim, po czym, nie: za kim, za czym.

...po kim była żałoba. *Mick.* Dzień żałoby po tych (nie: za tymi), którzy złożyli krew na ołtarzu ojczyzny. *Cyt. Kr.* 1, 58.

Zwrot: 1) brać żałobę = okrywać się żałobą, przyodziewać żałobę; 2) nosić żałobę; 3) na znak żałoby; 4) żałoba na kapeluszu, na rękawie. *SW;* 5) być w żałobie; 6) chodzić w żałobie.

1. Brał dom żałobę. *Mick.* 2. Żałobę nosiła po meżu... *Małacz.* 3. Czarna chorągiew na znak żałoby. *SW.*

Żałosny, nie: żałośny.

Twarz przybrała wyraz żałosny. *Danił.* Z człowieka robił żałosny badył ludzki. *Krucck.*

Żałość czego (Gr. Ak. 307).

Zwrot: żałość ścisła serce.

Serce ścisłała mu żałość. *Szczuc.*

Żałować (niedok.) — pożałować (dok.). I Formy: 1) żałuję, żałujesz...; żałuj!; żałujący; żałował, 2) pożałować jak: żałować. II Znaczenie i składnia: 1) Ż. kogo, czego (nie: za kim, za czym) = smuć się z powodu utraty kogo, czego, 2) Ż. kogo = współczuć komu, 3) Ż. czego lub ż., że... = uczuwać żal, skruczyć z powodu czego, 4) Ż. komu (rzadziej: dla kogo) czemu — czego — na co = skąpić komu, czemu — czego — na co.

1. Patrzysz, jakbyś czego żałował. *Iwasz.* Nie

ma czego (nie: za czym) żałować. *Cyt. K.* 1, 58. 2. Nikt go nie pożałował w strapieniu. *Prus.* 3. Żalujesz dawnych uczynków. *Sienk.* Później żałował pewnych dobitnych aforyzmów. *Zerom.* Żałowałam, że nie było po drodze jakiego kościoła. *Zapol.* 4. Znać było, że sobie na jadio nie żałował. *Sienk.* Nie możesz powiedzieć, żebym na to żałował. *Dąbr.* Pożałował swojego kroku. *Iwasz.* Nie żaluję tego dla Lucyny. *Strug.*

Zwrot: żałować grzechów lub za grzechy.

Za grzech żałując... *Mick.*

Żandarm — żandarmski — żandarmeria.

Żar, dlp tego żaru. Znaczenie: 1) Ż. = rozpalone węgle, 2) Ż. = upał, gorąco, 3) Ż. = (! rus.) zapał.

1. Żar wszystek z pieca wygarnął. *SW.* 2. Żar z nieba spływał. *Mp.* 3. Komedja brzmiąca z zapalem (nie: z żarem). *Brückner.*

Żardynierka, nie: żardinierka.

Żargon, dlp tego żargonu.

Żarki (nazwa miejscowości) — żarecki. Forma dop. Żarek, nie: Żarków.

Jadę do żarek.

Żarków (nazwa miejscowości) — żarkowski. **Żarliwość** — Składnia: 1) Ż. kogo — w czym = gorliwość kogo — w czym, 2) Ż. o kogo, o co = żarliwa walka o co.

1. Żarliwość w zdobywaniu wiedzy. *Danił.* 2. Żarliwość o dobro pospolite. *Cyt. SW.*

Żarna (zwykle w lm), dlm tych żarn lub żaren.

Żarnowiec (nazwa miejscowości) — żarnowiecki.

Żarnów (nazwa miejscowości) — żarnowski.

Żart, dlp tego żartu.

Zwroty: 1) coś robić na żarty (= na niby); 2) coś robić nie na żarty (= na serio, na prawdę); 3) stroić żarty. *SW;* 4) obracać co w żart lub w żarty; 5) niewczesne (niewłaściwe, nie na miejscu) żarty; 6) wolne żarty = żartuj sobie, ale nic z tego nie będzie, daj pokój temu, zaniechaj tego; 7) zbywać kogo żartami = potraktować czyjąś sprawę na żarty.

2. Zaczynam się go bać nie na żarty. *Zapol.* Gospodarz nie na żarty zabierał się do skóry. *Wikt.* Widmo najazdu rodziny przesładowało ją nie na żarty. *Dąbr.* 4. Wszystko obrócone było w żart. *Sienk.* Obracam wszystko w żart. *Danił.* 6. Wolne żarty, nie rób kawałów. *Małacz.*

Żartować (niedok.). I Formy: żartuję, żartujesz, żartuję...; żartuj!; żartujący; żartował. II Składnia: Ż. z kogo, z czego.

Będą z pana żartować sąsiedzi. *Mick.* Chłopi żartowali ze ślimaka. *Prus.* Oni z nas żartują. *Sierosz.* żartowali z niego. *Dąbr.*

Żarzacy się, nie: żarzący się. Ob. żarzyc.

Żarzewie, dziś zwykle: żarzewie.

Żarzewiem. *Zerom.*

Żarzyć (niedok.) — rozżarzyć (dok.). I Formy: 1) żarzy, żarzysz, żarzy, żarzemy...; żarz! żarcie!; żarzający; żarzony; żarzył, 2) rozżarzyć, jak: żarzyć. II Składnia: Ż. co — czym.

Żąc (niedok.) — wyżąc, zżąc (dok.). Ob. Zżać. I Formy: żnę, żmiesz, żmie..., żną, żmij!; żęty; żął, żąłem, żęli. II Znaczenie i składnia: Ż. co — czym = ścisnąć, gnieść, miąć co — czym.

Żąc (niedok.) (nie: żnać) — zżąc (dok.). Ob.

Żądać. I Formy: żnę, żniesz...; żną; żnij!; żęty; żął, żąłem, żęli.

Żądać (niedok.) — **zażądać** (dok.). I Formy: 1) żądam, żądasz...; żądaj!; żądający; żądany; żądał, 2) **zażądać** (dok.), ale: **pożądać** (niedok.). II Składnia: **Ż.** kogo, czego — od kogo, od czego = domagać się kogo, czego — od kogo, od czego.

Żadamy wiernego portretu od współczesnych dziewcząt pisania. *Mochń.* Los zażądał od niej czego innego. *Nałk.* Wszystko to żądało naszej zguby. *Małacz.*

Żądanie kogo, czego — od kogo, od czego.

Zwroty: 1) robić co na żądanie czyje; 2) zgłaszać żądanie (*Kod. Post. Cyw.*) lub stawiać żądanie; 3) uprzedzać czyje żądania; 4) żądaniu czemuemu zadość czynić. *SW*; 5) żądaniu czyjemu dogadzać. *SW*.

1. Na żądanie pozwanego... *Kod. Post. Cyw.* 3. Zawstydziła mnie uprzejmość przyjaciela, uprzedzająca żądania moje. *Cyt. SW*

Żądło — żądleńko; dlm tych żądań.

Żądny czego = chciwy czego, ale: rządny — porządny.

Żądny przygody. *Bartk.* Żądny radości. *Nałk.*

Żądza — Składnia: 1) **Ż.** kogo (gdy się wymienia osobę, która żądy ulega), 2) **Ż.** czego (gdy się wymienia coś, co jest przedmiotem żądy).

Żądza sławy. *Żerom.* Żądza władzy. *Bartk.* Żądza ruchu, blasku, światła. *Żerom.* Uczuł w sobie żądę życia. *Dyg.* Czuł żądę czynu. *Wikt.*

Że lub **iż** (spójnik, rozpoczynający różnego rodzaju zdania podrzędne). Akcent: że'byśmy, że'byście, nie: żebyśmy, żebyście.

Że (wyrazek wzmacniająca, szczególnie formy rozkaznika, np. dajże! chodźże!; używanie go przy innych formach czasownika jest prowincjonalizmem, którego należy w poprawnym języku unikać, np. chodziliśmy, zamiast: chodziliśmy, jakżeśmy to zobaczyli, zamiast: jakeśmy to zobaczyli).

Żebrać (niedok.). I Formy: żebrzę, żebrzesz..., żebrzą, rzadko: żebram, żebrasz... (dawn.); żebrz! żebrzcie!; żebrzący; żebrany; żebrał. II Składnia: 1) **Ż.** (bez dopełn.) = prosić o jałmużnę, 2) **Ż.** u kogo — czego lub o co — za kim, za czym. *Por.* Prosić.

1. Czyliż do biesiady przypuszczają mamy żebrzące dziady? *Mick. cyt. SW.* 2. Dziad żebrzący chleba. *Mick. cyt. SW.* żebrał o jeden wyraz. *Wikt.* Wiecznie w poszukiwaniu kilku naraz profesorów, aby żebrać u nich pobłażliwości dla upadłych uczniów. *Parand.*

Żebro, nie: żebro, ani: zióbro (gw.), mjsclp w tym żebrze, dlm tych żeber.

Żec — Formy: żęę, żcesz, żzę...; żęący; żęęł. **Żeglarz**, dlm tych żeglarzy lub tych żeglarzów.

Żegnać (niedok.) — **przeżegnać** (dok.) — **pożegnać** (niedok.). I Formy: 1) żegnam, żegnasz..., żegnaj!; żegnający; żegnany; żegnał, 2) **przeżegnać**, **pożegnać**, jak: **żegnać**. II Znaczenie i składnia: 1) **Ż.** (dok. **przeżegnać**) kogo, co = robić nad kim, nad czym znak krzyża, błogosławić kogo, co znakiem

krzyża, 2) **Ż.** (dok. **pożegnać**) kogo, co — czym = żegnać się z kim, z czym, rozstawać się z kim.

1. Przeżegnał dom i pojechał. 2. Słońce żegna szczyty drzew. *Dyg.* Szlochłem najżałośniejszym żegnał serdecznego towarzysza. *Wikt.*

Zwrot: żegnaj! = bądź zdrow, do widzenia!

Żegnać się (niedok.) — **przeżegnać się** (dok.) — **pożegnać się** (dok.). I Formy jak: **żegnać** — **pożegnać**. II Znaczenie i składnia: 1) **Ż. ś.** (dok. **przeżegnać się**) (bez dopełn.) = robić znak krzyża, 2) **Ż. ś.** (dok. **pożegnać się**) z kim, z czym = rozstawać się z kim, z czym.

2. Kto wchodzi do mnie, żegna się z nadzieją. *Mick. cyt. SW.*

Zwrot: 1. **przeżegnaj się!** = opamiętaj się! zastanów się! co ty wygadujesz!; 2) **przeżegnaj się lewą ręką!** = to nie prawda, to niemożliwe, jak niemożliwym jest żegnanie się lewą ręką.

2. **Przeżegnajcie się lewą ręką!** W naszej zaspanej kolonii? Co wam? *Danił.*

Że jak gdyby = jak gdyby.

Działo się to w ten sposób, że jak gdyby wszyscy jej słuchało. *Nałk.*

Żelazko do prasowania.

Obejrzałem się za żelazkiem do prasowania. *Choyń*

Żelazny, nie: zielazny.

Żelazo (nie: zielazo) — **żelazny**, — **żelazisty**, nie: żelezisty. Forma: mjsclp w tym żelazie, nie: w żelezie.

Zwrot: kuć żelazo, póki gorące = korzystać z nadarżającej się sposobności.

Trzeba kuć żelazo, póki gorące. *Sierosz.*

Żelazobeton lub **żelbet**, dlp żelazobetonu (żelbetu).

Żeleźnik (IGD), nie: grapa, grapka (prow.). **Żeńić** (niedok.) — **ożeńić** (dok.). I Formy: 1) żeńię, żeńiesz, żeńi, żeńimy...; żeń! żeńcie!; żeńiący; żeńiony; żeńiń, 2) **ożeńić**, jak: żeńiń. II Składnia: **Ż.** kogo — z kim.

Żeniec, dlp tego żeńca, wlp żeńczce! mlm ci żeńcy, dlm tych żeńców.

Żenować się (niedok.) = **krępować się** (*Krasn.* 86). I Formy: żenuję się, żenujesz się...; żenuj się!; żenujący się; żenował się. II Składnia: **Ż. ś.** kim, czym.

Żerdź (nie: żyrdź) — **żerdka**, — **żerdziany**. Formy: młm te żerdzie, dlm tych żerdzi.

Żeton, dlp tego żetonu.

Żgać. Ob. **żgać**.

Żleb, dlp tego żlebu.

Żłobek, rzadziej: **żłóbek**, dlp tego **żłobka** (**żłóbka**), rzadziej: **żłobku**.

Szwalnica, **żłobek**, wypożyczalnia książek. *Grusz.* Wizerunek oblicza naszej matki Polski od piastowskiego **żłobku**... *Krasz. cyt. SW.*

Żłobić (niedok.) — **wyżłobić** (dok.). I Formy: 1) **żłobię**, **żłobisz**, **żłobi**, **żłobimy**...; **żłób!** **żłobcie!**; **żłobiący**; **żłobiony**; **żłobił**, 2) **wyżłobić**, jak: **żłobić**. II Składnia: 1) **Ż.** co — czym = karbować co — czym, 2) **Ż.** co — czym — w czym = wydłubywać co — czym. — w czym.

1. **żłobić** drzewo. 2. **żłobić** dziurę w drzewie.

żłopać (niedok.) — **wyżłopać** (dok.). I Formy: 1) żłopię, żłopiesz... lub żłopam, żłopasz...; żłop! lub żłopaj!; żłopiący lub żłopający; żłopał, 2) wyżłopać, jak: żłopać. II Składnia: **Ż. co.**

Przeciw szlachlicie żłopiącej krew ludu. *Malacz.*
żłób — żłobek, rzadziej: żłóbek; dlp tego żłobu.

żmija, nie: żmija; dlp tej żmii, dlm tych żmij.

żminda = mantyka, nudziarz. Por. *Zminda*. Formy: lp ten (ta) żminda, tego (tej) żmindy, temu (tej) żmindzie, tego (tej) żminde, żmindo! tym (tą) żminda, o tym (tej) żmindzie; lm te żmindy, tych żmind, tym żmindom, tych żmind (rm), te żmindy (rz), tymi żmindami, o tych żmindach.

żmuda lub **zmuda**.

żmudny lub **zmudny**.

W przekładzie żmudnym i dosłownym. *Parand.* Musieliśmy pracę przedsięwziąć żmudną i uciążliwą. *Kruczk.*

żmudź, rzadko: żmujdź (dawn.) (JP 6, 32).

Zwroty: 1) mieszkac na żmudzi; 2) jechać na żmudź. Por. Mazowsze, Kujawy, Podlasie.

żmurko, żmurki, żmurce, żmurkę... Ob. Nazwiska polskie, przyswojone słowiańskie na -o.

żnin (nazwa miasta) — żniński.

żniwarz — żniwiarka. Forma dlm tych żniwarzy lub tych żniwarzów.

żokej (!) = dżokej (PA).

żołądz ta, nie: ten żołądz, ani: ta (ten) żołędź! Formy: dlp tej żołędzi, młm te żołędzie, dlm tych żołędzi.

żołąd, dlp tego żołądu.

Zwrot: być na żołądzie czym lub u kogo.

Na własnym żołądzie jestem. *Sienk.*

żoła, nie: żoła, ani: dziolna; dlm tych żoła, nie: żolen.

Niepojęta ilość żoła (nie: żolen). *Ork.*

żołnierz, nie: żołnirz, ani: żołmi(e)rz; młm ci żołnierze, dlm tych żołnierzy, rzadko: tych żołnierzów.

Żołnierz nasz musi zajaśnieć cnotą na śmierć gotową. *Żerom.*

żona — żonaty, — beżzenny.

Zwroty: 1) oddać lub dać komu — kogo za żone. *SF*; 2) brać kogo za żonę; 3) brać co (w posagu) za żonę.

2. To nie jest panna, którą można wziąć za żonę. *Zapol.*

żonaty z kim (JP 21, 58).

żongler (nie: dżongler) — żonglerka, — żonglować. I Formy: żongluję, żonglujesz...; żongluj!; żonglujący; żonglował. II Składnia: **Ż. czym.**

żonkil, nie: dżonkil, ani: ta żonkila. Formy: dlp tego żonkila, młm te żonkile, dlm tych żonkili.

żółcić (niedok.) — **pożółcić** (dok.). I Formy: 1) żółcę, żółcisz, żółci, żółcimy...; żółć! żółćcie!; żółcący; żółcony; żółcił, 2) pożółcić, jak: żółcić. II Składnia: **Ż. co** — czym. **żółć**, dlp tej żółci.

Zwrot: żółć kogo zalewa = ktoś namłętnie za zdróści lub gniewa się.

Mnie żółć zalewa. *Macusz.*

żółkiew (nazwa miasta) — żółkiewski.

żółknąć (niedok.) lub **żółknieć**. I Formy: żółknę, żółkniesz...; żółknij!; żółknący lub żółkniejący; żółknął, żółknąłem, żółknęli lub żółki, żółkłem, żółkli. II Składnia: **Ż. z czego** lub **od czego** (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym co: nabrzmieć).

Żółtko to, nie: ten żółtek (prow.).

żółty — żółciejszy lub żółtszy. Składnia: **Ż. z czego** lub **od czego** (z tym samym rozróżnieniem znaczeniowym, co w czasowniku: żółknąć).

Miedza żółta od kamioły. *Orzesz.* Żółty ze złości.

żółw — żółwi (przymk). Formy: dlp tego żółwia, dlm tych żółwi lub tych żółwiów.

Zwrot: posuwać się żółwim krokiem (= bardzo wolno).

żrebię (!) = żrebię.

żreć (niedok.), nie: żryć. I Formy: żrę, żrzesz, żre, żremy...; żryj! żryjcie!; żrący (nie: żrejący); żarł, żarli.

II Znaczenie: 1) **Ż. co** (tryw.) = jeść żarłocznie, 2) **Ż. (przen.)** kogo, co = zjadać, gryźć, trawić, trapić.

2. Mnie rozpacz żarła. *SW.* żrąca jest i pałaca mojej gorzyc mowy... niech żre i pali nie was, lecz wasze okowy. *Mick. cyt. SW.*

żreć się (niedok.). I Formy jak: żreć. II Znaczenie i składnia: 1) **Ż. ś. z kim**—o co = gryźć się z kim, klócić się z kim — o co, 2) **Ż. ś. czym** = trapić się czym.

1. Uciekał słysząc skowoty żrących się o resztki. *Wikł. 2.* żarł się swym upokorzeniem i wstydem. *Krasz. cyt. SW.*

żrenica (!) = żrenica.

żuć (niedok.). I Formy: żuję, żujesz...; żuj!; żujący; żuty; żuł. II Składnia: **Ż. co**—czym.

żulik (! rus.) = oszust.

żur, dlp tego żuru.

żuraw (PA), nie: żóraw; dlp tego żurawia, młm te żurawie, dlm tych żurawi. Znaczenie: 1) **Ż. (ptak)**, 2) **Ż.** = dźwignia u studni.

Wyrażenie: 1) żuraw od studni; 2) studnia żurawiana = studnia z żurawiem.

Długi żuraw od studni kolysze się powolnie. *Krasz.*

żurawina (PA), nie: żórawina.

żurnal, dlp tego żurnalu, dlm tych żurnali, rzadziej: żurnarów. Znaczenie: 1) **Ż. (! rus.)** dziennik, gazeta, 2) **Ż.** = czasopismo poświęcone modom stroju.

1. Wypisuję dla ciebie po kilka żurnarów (zamiaszt prenumeruję dla ciebie po kilka dzienników). *Orzesz.* 2. Żurnale nowe mody nam zapowiadają. *SW.*

żurnalista = dziennikarz.

żurnali'styka = dziennikarstwo.

żużel, nie: żuzel; dlp tego żużla.

Dymiące żużle pomsty. *Berent.* Kuchnia spaliła na żużel jej urodę. *Parand.* żużel. *Kunc.*

Żwaniec (nazwa miasta) — żwaniecki; dop. Żwańca.

Żwir, nie: żwir, ani: żwir; dlp tego żwiru.

Wyrażenie: 1) żwir tłuczony; 2) żwir przesiewany, nie: slany; 3) żwir kopalny, nie: kopany; 4) żwir na podsypkę, nie: dla podsyпки. *KJMK*.

Żychlin (nazwa miejscowości) — żychliński, życie.

Zwroty: 1) tryb, sposób, rzadziej: skład życia; 2) błąd, kolej życia; 3) prowadzić, wiesć, pędzić życie; 4) zakładać nowe życie; 5) trawić życie na czym; 6) tracić życie na co; 7) mieć z kim, z czym święte (=spokojne, wygodne) życie; 8) przyprowadzać kogo do życia. *SW* = przyprowadzać kogo do odzyskania przytomności; 9) nastawać na czyje życie, *SW* = zagrażać czyjemu życiu; 10) odebrać komu życie. *SW*; 11) pozbawić kogo życia. *SW*; 12) pozbawić kogo środków do życia; 13) zostawić kogo przy życiu, *SW* = darować komu życie; 14) zastać kogo przy życiu. *SW*; 15) zostać przy życiu, *SW* = ocalać; 16) życie za kogo, za co położyle lub dać (w ofierze). *SF*, *SW*; 17) przypłacić co życiem. *SW*; 18) uisć z życiem, *SW* = uisć cało; 19) nie dawać znaku życia = a) omdleć, b) nie dawać o sobie wiadomości; 20) prosić kogo o życie = prosić kogo o darowanie życia; 21) wprowadzać co w życie = zalecić wykonanie czego; 22) powołać co do życia; 23) sztuka umiejętności życia; 24) karta z życia, obraz życia; 25) znać się z życiem = mieć doświadczenie życiowe; 26) zламаć, zwichnąć, zmarnować, zatruc komu życie; 27) kochać, miłować kogo, co nad życie; 28) walka na śmierć i życie; 29) być między życiem a śmiercią; 30) póki życia = póki ktoś żyć będzie; 31) za życia = gdy jeszcze żyje; 32) życie publiczne, prywatne, towarzyskie; 33) życie siedzące; 34) życie nad stan; 35) życie na wsl, życie w mieście.

1. Chciałby zmienić tryb życia. *Iwasz*. Tylko ten tryb życia wart jest ludzkiego zachodu. *Dąbr*. Rażą go nasze poglądy, cały skład życia. *Sierosz*. 2. Ulegalem i ja tej zwykłej kolei życia. *I. Dąbr*. 3. Wiódł życie na wyżynach. *Żerom*. Czy ty masz zamiar zawsze prowadzić takie życie? *Iwasz*. Pezdził życie wśród swawoli, igran, zabaw. *Wikł*. 4. Nowe życie zakładał tu sobie. *Żerom*. 5. Ze słachłą strawił życie na biesiadach. *Mick*. 7. Teraz mam święte życie. *Zapol*. 14. Może go zastaniemy jeszcze przy życiu. *SW*. 19. Dwór nie dał znaku życia. *Sierosz*. Nie dała znaku życia. *Dąbr*. 21. Wprowadził w życie ustawę, przepis... *SW*. 22. Narodziny nowej nadwartości powołały do życia nowy typ gospodarki. *Danił*. 23. Sztuki życia naucza nas. *Makusz*. 24. Ta karta z życia profesora była nam obca. *Goet*. 26. Zawsze coś ci powie, co ci życie zatruje. *Dąbr*. 27. Kochaliśmy go nad życie. *Kad*. 28. Bój na śmierć i życie. *Żerom*. 29. Leżałem między życiem a śmiercią. *Żerom*. 31. Może za życia znieść osiedle. *Kod. Cyw. Rodzina*. 32. Napięcie życia towarzyskiego. *Naik*. 35. Zlekła się życia na wsl. *Dąbr*.

Życzenie czego.

Zwroty: 1) wyrażać lub wysuwać (nie: stawiać) życzenie. *PJ* 1, 73; 2) przychylić się do czyjego życzenia; 3) składać komu życzenia (= powinnowania); 4) mieć życzenie czego (!) = życzyć sobie, chcieć czego.

Życzliwość dla kogo, dla czego, nie: do kogo, do czego.

Wróciła mi życzliwość dla światła *Sierosz*. Zwroty: 1) okazywać komu życzliwość. *SW*; 2) przyjmować kogo z życzliwością. *SW*; 3) zjednać sobie u kogo życzliwość. *SW*; 4) doznać od kogo życzliwości. *SW*.

Życzliwy komu, czemu lub dla kogo. Życzliwe projektowi redakcje obiecywały zmian. *kl. Święt.*. Zawsze nam życzliwy. *Strug*.

Życzyle (niedok.). I Formy: 1) życzyć, życzyć, życzy, życzymy...; życzył! życzcie!; życzący; życzył. II Składnia: 1) ż. komu lub sobie — czego (nie: ż. czego) = winszować komu lub sobie — czego, chcieć życzliwie dla kogo lub dla siebie—czego, 2) ż. komu, żeby... = przez życzliwość dla kogo chcieć, żeby...

1. Życzylil sobie zdrowia. *Mick*. Czego pan sobie życzy? *Reym*. (nie: czego pan życzy). Pani sobie życzy tego. *Sierosz*. 2. życze, żebyś był z siebie zadowolony.

Życ (niedok.). I Formy: żyję, żyjesz...; żyj! żyjcie!; żyjący; (stpl. żywe, żywiesz..., ale: żywie, żywisz... od: żywić) (*JP* 5, 56); żył. II Składnia: 1) ż. czym (gdy się wymienia środek materialny życia), 2) ż. z czego (gdy się wymienia źródło, z którego się czerpie środki do życia), 3) ż. dla kogo, dla czego (gdy się wymienia cel życia), 4) ż. według czego, nie: pod czym (gdy się wymienia sposób życia), 5) ż. w czym (gdy się wymienia okoliczności zewnętrzne życia), 6) ż. z kim (gdy się wymienia osobę, z którą się współżyje).

1. Do czasu zjtem tylko rozpacz i nocą. *Kraśn*. Potrzeba leku żyła tak, jak inni potrzeba alkoholu. *Siedl*. 2. Z czego by żył? *Prus*. 3. Człowiek dla pracy żyjący. *Bartk*. 4. System, według którego (nie: pod którym) żyłem. *Mp*. 5. Człowiek w pracy żyjący. *Bartk*. 6. Dziwny ten człowiek z nikim nie żył. *Wikł*.

Zwroty: 1) żyć z kim na przyjacielskiej (lub ziej) stopie; 2) żyć wiarą, miłością, nadzieją; 3) żyć pełnym życiem, żyć pełnią życia, żyć pełnym tetnem; 4) żyć nad stan = żyć nad możliwością materialne; 5) żyć z kredką w ręku = żyć według rachunku; 6) jak żyje nie = nigdy.

1. Nie da się z nim żyć na przyjacielskiej stopie. *Kad*. 2. Żył tą nadzieją. *Reym*. 3. Miasto żyło pełnym tetnem stolicy. *Naik*. 4. Żyjemy nad stan. *Parand*. 6. Jak żyje nigdy nic podobnego nie widziałam. *Dąbr*.

Żyd—(wielka litera na początku, jeśli oznacza przedstawiciela narodowości; mała litera na początku, jeśli oznacza przedstawiciela religii) — żydówka - żydostwo, nie: żydowstwo, ale: żydowski, nie: żydoski.

Żydaczów (nazwa miasta) — żydaczowski.

Żydek (! prow.) = nożyk do obierania (IGD).

Żyła — żyłka, — żyłny, rzadziej: żyłowy.

Zwrot: mieć żyłkę do czego = mieć skłonność, upodobanie do czego.

Miał żyłkę do koni. *Bartk*.

Żyrandol = świecznik. Ob. Lichtarz. Formy: dlp tego żyrandola, młm te żyrandole, dlm tych żyrandoli.

Żyro — żyrować — zażyrować.

Żyto — żytni, rzadziej: żytny.

Żywica — żywiczny.

Żywiciel, młm ci żywiciele, dlm tych żywicielei.

Żywić (niedok.). I Formy: żywie, żywisz, żywi, żywimy...; żywi! żywicie!; żywiający; żywiony; żywił. II Składnia: ż. kogo — czym.

Zwrot: żywić dla kogoś jakieś uczucie. Nie żyw złości! *Makusz*.

UNIwersytet WARSZAWSKI

Z MA... NIZMU

Żywiec — żywiecki.

Żywiół, gorzej: element (nie: żywiół, ani: ta żywiółka). Forma: dlp tego żywiółu.

Zwroty: 1) być w swoim żywióle = czuć się doskonale; 2) żywiół mieszczański, żywiół rewolucyjny, żywiół polski, żywiół niemiecki, żywiół miejscowy, żywiół rodzimy, żywiół obcy.

1. Był w swoim żywióle, lubił takie rozmówki. *Kruczk.*

Żywopłot, dlp tego żywopłotu.

Żywot, dlp tego żywota, młm te żywoty, nie: te żywota.

Żywotny, nie: żywotni, ale: dożywotni.

Żywy (żyw). Forma: żyw używa się tylko

w pewnych tradycyjnych zwrotach w orzeczniku.

Zwroty: 1) póki żyw = póki będzie żyw = póki będzie żył; 2) jak żyw = jak jest żyw = jak żyje; 3) kto żyw = kto jest żyw = kto żyje = wszyscy; 4) jako żyw nie = nigdy, wcale nie; 5) do żywego (z domysł.: ciała) kogo zadrasnąć, komu dogryźć.

1. Pókim żyw, nie będzie z tego nic. *Sienk.* 2. Jak żyw, nie znał pieśzcoty. *Bartk.* 3. Kto żyw, opuszcza dawnego pana. *Sienk.* 4. Takiego koñia, jako żyw, przecie nie widział. *Bartk.* 5. Zadraśnięta do żywego ambicja. *Matacz.* Dogryzła im do żywego. *Wikt.*

Żyzny, nie: żyżny. Składnia: Ż. w co.

Powiat bardzo żyzny w oliwę i ryż. *Mick.*